

Augu 1622

[illegible] o moltissime e altre
copie di altre edizioni

LEONARDI

LESSII

E SOCIETATE IESV,

S. TH. IN ACADEMIA *Louaniensi Professoris,*

DE IVSTITIA ET IVRE

ceterisque Virtutibus cardinalibus

LIBRI QVATVOR,

Ad 2. 2. D. Thomæ à quæst. 47. vsque ad 171.

Cum Appendice de Monte Pietatis.

Queis accessit eiusdem,

De vera fide & Religione capessenda,

CONSVLTATIO.

Cum alia Appendice, qua quæstionibus quibusdam, quæ ipsam Consultationem spectant, respondetur.

EDITIO NOVISSIMA

LVGDVNI

Sumptibus CLAVDIJ LARJOT, Typographi Regij.

M.DC.XXII.

P. Paul Rubens

Gre. Huret sculp.

SERENMO ET POTENMO PRINCIPI

ALBERTO AVSTRIACO,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DVCI BVRGVNDIÆ, BRABANTIÆ, GELDRIÆ, &c. TOTIVS BELGICÆ DYNASTÆ.

NON erat magnopere ambigendum, SERENISSIME PRINCEPS, cui potissimùm hoc Opus irem dedicatum. Tuæ enim SERENITATIS statim se menti offerebat imago; cui id iure quodam deberi, multis de causis videbatur. Primùm, quia principum virtutum, de quibus hîc agitur, ἰνδάλμα quoddam & species, in te magno Principe, celsóque illo tuo statu, fulget illustrius, tamquam in paradigmate Principibus viris, & subditis omnibus ad æmulandum propósito. Omnium enim oculi in Principem, tamquam in supremi Numinis Vicarium sunt intenti; & ad normam, quam in illo cernunt, vitam suam moresque componunt. Deinde, quia Principis est, Rempub. non solùm tranquillam & bonis fortunæ affluentem præstare, sed etiam virtutum ornamentis illustrem. si enim finis legum est *Ciues bonos efficere*, vt præclarè dixit Aristoteles; idipsum quoque est munus Principis, qui legum est auctor, custos, & anima; vtpote ἔμψυχον δίκαιον. at sine istis virtutibus, in quibus totius vitæ probæ cardo vertitur, boni esse non possunt. Has igitur in illos diffundere, principalis est muneris: quod etiam ex eo constare queat, quòd Princeps in Regno suo sit instar capitis, Respub. vt corpus, ciuitates membra, ciues singuli veluti artus, ex quibus membra & totum & Reipub. corpus coalescit. Vt igitur à capite in corpus, in membra, in artus, sensus ac motus influit: ita à Principe in Rempub. & ciues singulos Prudentia, Iustitia, & sua cuiusque proba functio. Vnde & hæ virtutes in Principe primariò & ἀρχιτεκτονικῶς à Philosopho locantur, cùm ab illo in ceteros sint deriuandæ. His accedit, ad eiusdem officium pertinere, inter suos Ius dicere iniuriam depellere, controuersias dirimere, officia & onera

communia congrua proportione distribuere, omnia ad æquitatem & æqualitatem quamdam geometricam, in qua tum pulchritudo Reipub. tum Iustitiæ decus consistit, reuocare. Qua verò ratione in plerisque causarum generibus id fieri debeat, siue de contractibus agatur; siue de delictis, siue de officiis, beneficiis, vectigalibus, hisce libris breuiter & ex primis naturæ principiis declaratur. Aperiuntur enim ipsa Iuris fundamenta, ratione ἐκ τοῦ διότι, quantum fas est, & res ipsa patitur, deprompta. Ex quibus deinde longa quæstionum inde nascentium series, facili negotio dissoluitur & explicatur. Denique beneficentia & fauor, quem Serma familia Avstriaca, & nobilis eius ramus Sertas vestra, Societati nostræ tum alibi, tum in Belgio impendit, hoc gratitudinis & venerationis symbolum à nobis poscere videbatur. Accipe igitur, Serenissime Princeps, tot nominibus obnoxium tibi atque debitum Opus, fronte serena; velut ab animo obseruantiæ & studij in te plenissimo profectum: & hoc Seminarium nostrum Louaniense, ex quo illud prodiit, cum ceteris Belgicæ tuæ Soctis nostræ Collegiis tuæ benignitatis aura fouere ne desinas. Divinitatem oro, Serti vestræ & Sermæ pariter coniugi, præter cælestia bona sua prosperitatem & longæuitatem impertiat. Louanij ex Collegio Societatis Iesv, XXVIII. Augusti, ipso die S. Augustini, M. DC. V.

Ser. V.

Humillimus in Christo *seruus*

Leonardvs Lessivs.

IN

IN LIBROS

DE QVATTVOR VIRTVTIBVS

R. P. LEONARDI LESSII.

Lim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad atherem fuisse:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, scande: sponsor adsum,
In cælum rapieris hisce libris.

L. Lipsivs pangebat.

IN AVCTOREM
EIVSDEM OPERIS.

Essi Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Nessas ingenito pudore, cessas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande sophos, sophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roso
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, Lessi, satis est, sat est morarum:
Ex vmbra liber euocatus adsit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venustus liber elegánsque totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplò in mediam ruat coronam,
Et longas hominum esuritiones
Sua lautitia famémque pascat.
Cessas ingenito pudore, cessas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobísque immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta simul explicas papyro?
Sic squallore, sitúque araneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidaliis priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & feris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent sorores,
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem murmure molliore frangent;
Ac secum facili pióque nexu
Longam post se hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum seueram,
Censorémque oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare Lessi,
Lessi Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa deposito pudore, cessa.

Iacobvs Bonfrerivs.

ΛΕΟΝΑΡΔΩι ΛΕΣΣΙΩι,
Θεολογικὰν Ἀρετῶν Τετρωορίαν
ἐκτυπωμθύῳ,

Εἶδος.

Στροφὴ ά, κώλων ιδ'.

Ἀ'Νωφελὲς, καὶ παρ' αἶσαν,
Λάθεος ἐν κνέφᾳ αἴγλαν
Θέμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν ἐι Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ στίλβει.
Δραπὼν γε Σοφιᾶν
Θευμόρων σὺ κορυφὰς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλαθέος
Φάος Ἵδρύας λάβες·
Τί ὦν καὶ τόγε κλέπτεις;
Προφάταις παρ' ἀ-
γλαοῖς, ὡς φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στραπὰν πάλαι Γρυδίοις,

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ'.

Σοφᾷ τε χηρῶν βοαθέσ-
ᾳ ἄκρον εἰς Ἵδρέας χαύ-
νᾳ ἄγων φρενὶ πάλαι μονοῦν-
τας. Δαρὸν ἀυτὰρ τά δε
Πρὶν ἔσκε. Νῦν ἢ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλε,
Ἅπτη τε μεγάλε χρέως
Τυχέμθυ ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσλόν. Πρόσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργε ἀρχομθύε

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Τηλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύεν σε θυμὸς ἔμ' ὀτρύ-
νει, ει κ' αὖ ῥα κάρυ-
κος ἐδοῦ, ὥς σοι πύλας
Ἀνοιγέμθυ ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ' ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕκα-
στον, οἷα βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσαις δίφρε ἰ-

Στροφὴ β', κώ. ιδ'.

λέφαντι Μυρμακίδας βρα-
χὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χε-
ιμαρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρε-
τᾶν συζυγεῖς. Θειολο-

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Quadrigam edenti,

Ode Pindarica numeris adſeruatis.

Strophe 1. verſuum 14.

N*Ec vtiles, nec decora,*
Latebra quas tegit, luces,
Operúmve iubar entheüm.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt iuga Sacra,
L E S S I, *ſapida Veritas*
Face ſuâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quâ, Pharos
Facem vt clara lucens,
Muſaque ſcita Grudiis
Sacra dediſti, & opes,

Antiſtropha verſuum 14.

Manu adiuuâ dum cacumen
Catus ad artium ductas
Animi prius Inertiæ
Depraliantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè!) iubar
Per ſcripta iaculas tua,
Tibique laudem occupas.
Humi in gloria tegi
Negant nam bona,
Tacerique facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire veſtibula

Epodus verſuum 8.

Primo. Te, Ocelle ô Sapientium,
Vt Tuapte laude clueas,
Tamen mens & ardet
Canere, portáſque ad hoc
Recludere melos. Diſparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artem, bona velut cos,
Probátque, reprobátque res,
Si quis artitus eſt. Tot inter Artes,

Stropha 2. verſ. 14.

Quadriga Myrmecida, arctum
Vt ebur, audit excellens,
At & Ipſe iuga ſub ſua
Virtutem adaptas: quibus

Dei-

γία ἔπῃ τὰν ἀ-
νία ἀσφαλῆ·
Ἔνθ' ἄκρῳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν ἐπ-
έβα ἀκάμπτοις ὁδοῖς
Ἱκέσθ' ἐπὶ μόρῳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀ-
ροφὰς, ἔνθα εὐζω-
ὰς ἅμερον δρέπει ἄω-
τον εὐσταθοῦς, γλυκερόν

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ'.

Τε πέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἄμει-
νον ἅρμα νικαφο-
ρίας ῥυσιδί-
φρῳ σὺ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε τροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ' ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐ-
πὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι φάμα
Πανδοξίᾳ σε ἀναγεῖ·
Αἴθῳ τε μή σε τραχᾶι

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Βαλλήσει ἀργὸς φθόνος. Οἴδαμεν
Ἀσταθῆ πέσαι ὄχει Φα-
έθοντ' Ἀλίω. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρη-
λατεῖν ποτὶ ναὼς Οὐρανοῦ,
Γεύεσθ' ἀέθλων τι τετρωορίᾳ ἐν Ἀ-
ρετᾶν. Ἄγε, πρόσαπτε γῶν
Σεῦ τέτρωρον. Κέλευμα δὴν γὰρ ἦλθε.

Πέτρος Βούλλιος.

Det-Sophia frenos
Inerrans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ô & amplius,
Facere qui istis potens
Lacunaria Poli
Ad alti aurea!
Vbi & sospitata
Vita optumas leget opes,
Et aeviternus aget

Antistropha versuum 14.

Neci superstes. Quid? & nunc
Chromium, equisque victorem
Hierona mî, Olor ô lira,
Plector adtones? Pensior
Quadriga mihi, libras
Libro quàm tuo,
LESSI; vt Arctica Polo
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem ho-
stiens, te sed enim aget
Honoris bona in-
clyto Fama curru:
Mactúmque gloriâ & ado-
reâ, appetet lapide

Epodus versuum 8.

Nec Livor acri. Phaëton ruit,
(Nota res) vt haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere sed cautiùs
Suprema sapiens tu doces
Ad templa cæli, vsque Virtus stata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede: mappâ sat Imperator vrsit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO.

EGo Oliuerius Manareus, Visitator Societatis IESV per Belgium, potestate ad hoc mihi facta à R^do admodum P.N. Claudio Aquauiua Generali Præposito, facultatem concedo, vt Opus de IVSTITIA ET IVRE, ceterisque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, ac grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini 1605. 15. Decembris.

OLIVERIVS MANAREVS.

OPvs eruditum ac prælo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.* Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum Censor.

LIcvit sanè, & decuit subscripserint aliàs, & probarint Viri docti hoc opus, quippe quòd omni sit approbatione dignum, quod & prodire in lucem typis iterum excussum debet meritò: Catholicum enim est, & à fide nihil aberrat, & quod iustum & æquum est, docet, iuxta quod, vt & in fronte habet, *de Iustitia & iure*, dicit. Ita censeo. Actum Lugduni die 28. April. 1622.

FR. ROBERTVS BERTHELOT Episcopus Damasei.

PERMISSIO.

LIbros quatuor de Iustitia & Iure à P. Leonardo Lessio Soc. IESV Theologo iam olim editos, & summo Theologorum omnium calculo probatos, iterum excudi ego Nicol. Menard Vic. Gen. subst. Lugd. facultatem concedo. Lugd. XXIX. April. 1622.

MENARD Vic. Gen. subst.

EVndem Leonardi Lessij librum quem de Iustitia & Iure edidit, typis hîc Lugduni mandari ego Procurator Regius non dissentio, si id per magistratum liceat. Datum 29. April. 1622.

DE POMEY.

LIbrvm qui inscribitur, *De Iustitia & Iure ceterisque Virtutibus Cardinalibus Libri quatuor*, &c. *Auctore Leonardo Lessio è Societate* IESV *Sacerdote Theol.* à Claudio Larjot Bibliopola Lugdunensi in lucem dari permittimus, ac simul ne quis citra factam ei potestatem denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 29. April. 1622.

DE CHAPONAY.

PRÆ

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Habes, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem, quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem satis multa à viris doctissimis de huiusmodi materiis, præsertim de Iustitia & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit: quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hic docueram) scirem magno vel labore vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem quæstionum D. Thomæ non omnino seruaui, præsertim in iis quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde sæpè 20. vel 30. dubitationes circa vnum articulum aut vnam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ & Operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem Lectori commodiorem instituere, & totum Opus in quatuor libros partiri; cuique Virtuti Cardinali suo libro attributo: quia tamen de Iustitia, longè ceteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam, & necessariam notitiam. quamobrem eumdem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes, quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus sum breuitatem plerisque amicam, selectiora persequens, quæ vel ad vsum, vel ad speculationẽ visa sunt illustriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio possint à bonis ingeniis exsculpi. Sententias Auctorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris Auctores multos adducere superuacaneũ duxi, & Lectori molestum; in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum; celebrioribus aliquot expressè adductis, ceteris compendio, indicato nimirum Auctore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitaui, satius esse ducens paucos firmos & ad rem pertinentes, quàm dubios vel παρέργως in medium proferre, & Lectoris studium eludere. Perspicuitatem vbique præstare sum conatus, declinatis persæpè obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriorem in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersæ probabilitate, si quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima, & ferè necessaria conscientiæ foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse, & faciliùs tres tomos à me de istis argumentis, si quæ passim obuia corradere, & Auctorum sententiis, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quàm hunc vnicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BRE

BREVIS EXPLICATIO
ET DIVISIO VIRTVTVM
TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. *Subiectum virtutis.*

2. *Virtus immediatè ad perficiendas supremas animæ functiones ordinatur.*

VPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentiis, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiendas. Est enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quà rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo *vero* & *bono*. Honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò, quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, vtraque potentia, & vtriusque potentiæ operatio consequitur.

3. *Mediatè ad inferiores.*

Habitus partis inferioris non est virtus.

Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferioris, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptique redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionysij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntates imitentur, eisque subseruiant, sicut vis imaginatrix & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eosque in suis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari potest, quòd in illis potentiis inferioribus non sit libertas; vnde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solùm vt subest motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se quoque maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere rationem veri, solido iudicio discernendo verum à falso, honestum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationique consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1.2.quæst.56. Vide D. Bonauent.in 3.d. 33.quæst.3.& ibidem Scotum.

4. *Quid virtus.*

Rectè igitur Aristoteles 7.Physic.c.3.dicit *Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam.

Hinc

Hinc ſequitur, eſſe duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ ſunt ſupremæ potentiæ, & ſupremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur. *Duplex virtus.*

Virtus intellectus eſt diſpoſitio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognoſci. 5. *Virtus intellectus*

Virtus autem *voluntatis* eſt diſpoſitio perficiens voluntatem ad affectum honeſti. *voluntatis quid.*

Honeſtum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id eſt, decens, decorum. Decorum eſt quod congruit cuique iuxta præſcriptum rectæ rationis: ſeu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis eſt, vel abſolutè, vel ſuppoſito tali ſtatu aut conditione rerum: idque vel per modum operationis, vel per modum obiecti circa quod verſetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud ſubditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoq; eſt affectus erga id, quod cuique congruens & decens agere vel appetere. *Honeſtum quid.*

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quaſdam abſolutè & ſimpliciter dicendas eſſe virtutes, quaſdam ſolùm ex parte; vt D. Thomas ex Ariſtotele docet 1.2.q.61.art.3. 6.

Abſolutè dicuntur virtutes, quæ non ſolùm præbent facultatem boni operis, ſed etiam bonum vſum ſui, id eſt, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non poſſit illis malè vti tamquam principio operationis. Tales ſunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad ſui vſum poſtulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides Catholica. *Virtus abſolutè quæ.*

Ex parte, ſeu *ſecundùm quid virtutes* dicuntur, quæ ſolùm præbent facultatem boni operis; (id eſt, vt opus in ſuo genere perfectum fiat) non autem bonum ſui vſum: vt ſunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *ſcientia*, & *ars*, etſi mentem perficiant vt cognitionem veritatis aſſequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt vt voluntas ipſis benè, honeſtè, & laudabiliter vtatur: (poſſunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideò tantùm ex parte ſunt virtutes, non abſolutè & ſimpliciter; quatenus tantùm præſtant vt rei cognitio, vel opus externum in ſuo genere ſit perfectum, non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honeſtum tendat. *Virtus ſecundùm quid, ſeu ex parte.*

Suppono Tertiò, Inter eas quæ abſolutè dicuntur virtutes, alias eſſe *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quæ immediatè circa Deum, ſeu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale verſantur, vt *Fides*, *Spes*, *Charitas*. 7. *Theologicæ*

Morales autem, quæ in ceteris rebus mores hominum ſecundùm præſcriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor ſunt quę dicuntur CARDINALES, *Prudentia*, *Iuſtitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*; quibus ceteræ omnes ſunt annexæ, tamquam partes quædam poteſtatiuæ, iuxta D. Thomam. *Morales.*

Vocantur autem *Cardinales & principales*, non ſolùm à DD. ſcholaſticis, ſed etiam à Patribus. Ambroſius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit, B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum eſſe *quatuor virtutes veluti cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes eſſe quatuor cardinales, Temperantiam, Iuſtitiam, Prudentiam, Fortitu-* *Cardinales*

titudinem.Lib.1.Offic.c.14.vocat eas *principales*. Eodem nomine vocat eas Prosper lib.3.de Vita contemplatiua c.18.& Gregorius lib.2.Moral.cap.36.& alij passim.

8. *Cur sic appellata.* Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum est, nomine Prudentiæ,Iustitiæ,Fortitudinis,& Temperantiæ interdum intelligi generales quasdam rectitudines,quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet esse *prudens* in operando,ne erret per inconsiderationem,vel negligentiam: *iusta*,vt præstet quod debet Deo,proximo, vel sibi ipsi,& vt neminem lædat:*fortis*,vt fortiter in bono persistat,non sinendo se ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, vt modum à ratione præscriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*,quia sunt generales,& principales quædam rectitudines,quibus tota vita nostra dirigi,& in quibus veluti quibusdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus speciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem, quia est ceterarum virtutum fundamentum,& veluti cardo,*Iustitia particularis*,non quòd excellentior sit ceteris,quæ alteri debitum reddunt; (sic enim potiùs *Religio* esset dicenda virtus Cardinalis)sed quia perfectissimè ea,quæ iustitiæ sunt propria, (nempe *respicere alterum,& reddere debitum ad æqualitatem*) in *iustitia particulari*,quę est hominum inter se,reperiuntur.*Fortitudo*,quia versatur in maximis & difficillimis vel superandis,vel tolerandis.*Temperantia*,quia versatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres sunt *principales*,tum quia singulæ sibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipsis resplendeat; tum quia versantur in materia principali,quæ potissimùm illam rectitudinem postulat: de quibus infrà suis locis plura dicentur.

Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iustitiam, & virtutem,quibus vtilius nihil est in vita hominibus*. Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur Temperantia;*Virtutis*, Fortitudo; vt docet D. August.lib.1.Retract.c.7.& patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum Philosophis vsitata; σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν. Vide Ambros. lib. de Paradiso c.3. & August.lib.de Genesi contra Manichæos cap.10.vbi tropologicè has virtutes volunt significari per quatuor flumina paradisi.

De istis igitur quatuor virtutibus,& iis quæ his sunt annexæ, oppositisq; vitiis & peccatis,nobis hoc Opere quatuor libris distincto tractandum est. De quibus agit D.Thomas 2.2.à q.47.vsq; ad 171. cùm anteà virtutes Theologicas explicasset.Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iustitia.Tertio,de Fortitudine.Quarto,de Temperantia.

LIBER

LIBER PRIMVS DE PRVDENTIA, PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

Hic Liber continet duo Capita.

Primum est, *De Prudentia secundùm se spectata.*
Secundum, *De partibus Prudentiæ, & vitiis oppositis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata. *Habet Dubitat.* 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Prudentia. *D. Thomas q. 47.*

1 *Prudentia unde dicta.*

PRVDENTIÆ nomen dictum videtur a porrò videndo, teste Isidoro lib. 10. Etymol. cap. 15. *Prudens*, inquit, *dicitur quasi porrò videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus.* Græci vocāt φρόνησιν, παρὰ τῦ φρονεῖν, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autē ἀπὸ τ̃ φρενὸς, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter. Primò generatim pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius lib. 1. de officiis cap. 24. dixit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit D. Thomas q. 47. a. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Ecclesiastici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sap. 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè pro virtute intellectus proxime motum directrice. Hoc modo est virtus cardinalis, de qua hic tractamus. Hanc D. Antonius, teste Cassiano, collat. 2. cap. 2. omnibus aliis virtutibus præferebat, tanquam directricem ceterarum, quæ non sinat eas à recto ad dextram vel sinistram deflectere. Ceteras enim virtutes, si discretio absit, necessariò impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remissione; hanc solam efficere vt regia via incedant. Item, hanc esse, quæ in Euangelio vocetur oculus & lucerna corporis nostri, à qua totum virtutum veluti corpus sit illustrandum, &c. D. Ambrosius lib. 1. de officiis cap. 27. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iustitiam, nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 24. Ex quibus constat, quanti hæc virtus sit momenti, quantóquè studio comparanda. Variis modis definiri potest.

Prudentia nomen dupliciter accipitur.

Definitiones. D. Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 13. definit *Prudentiam esse rerum appetendarum & fugiendarum scientiam.* lib. 83. qq. q. 30. *Esse rerum bonarum, & malarum, & neutrarum scientiam.* Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, *est habitus verus.* alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ sunt: clariùs tamen sic definiri potest: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe.* Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio postrema. PRIMA, *Virtus intellectus*, ad intellectum pertinere per se notum est, & indicat ipsum nomen, vt dictum est. Deinde functiones quæ ipsi tribuuntur, vt consultare, iudicare, & imperare, quę sunt rationis. Esse *virtutem* docet Aristot. loco 2
citato, & omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ Scripturæ locis, quibus

bus Prudentia commendatur, imprudentia reprehenditur & damnatur.

Probatur ratione. Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipsas descendit: vnde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti & turpis; ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non possit circa proprium obiectum; quia euidenter cognoscit esse honestum vel turpe. Cuius signum est, quòd is qui iudicat sibi aliquid esse honestum vel licitum, de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, sit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudentiæ debet esse euidens & certum, excludés omnem rationabilem formidiné. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Hic enim sæpe perseuerat cum iudicio Prudétiæ; tamen vt tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodò excludit Prudentia. Etsi enim imaginatio peccati perseueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia falli nequit circa propriũ obiectum.

Ex his sequitur, opinionem honesti non esse iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in suum obiectum vt non possit esse falsa: quam ob causam non est virtus, vt rectè Aristot. 6 Ethic. cap. 3.

Prudentia non est opinio.

Nec obstat quòd interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum; sed per accidens & fortuitò. nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

3 Dices Primò, Etiam Prudentia falli potest, vt patet in Iacob, qui iudicabat honestum accedere ad hanc mulierem Liam; cùm tamen non esset honestum; quia Lia non erat eius vxor: de quo Genesis 29.

Obiectiones.

Respondeo, Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudentiæ supponit diligétem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei considerationem: qua posita, etiamsi opus fortasse in se non sit absolutè honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti est honestum, & ita iudicatur cum his circumstantiis prudenter & absque errore esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, vt potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestum: ita etiam potest aliquid cuipiam in certa dispositione esse honestum, quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem: vel accedere ad hanc esse absolutè honestum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudente) sed iudicabat hoc esse sibi honestum, spectatis circumstantiis, quæ tunc se offerebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum; quia spectato illo errore inculpato, & ceteris circumstantiis, erat illi verè honestum ad hanc accedere, vt fusiùs ostensum est 1. 2. quæst. 19. a. 6.

4 Dices Secundò, Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem nulla potest esse certitudo; possũt enim secundùm innumeras circumstantias variari: vnde Philosophi dicunt, de rebus singularibus non esse scientiam: ergo Prudentiæ iudicium non potest esse certum.

Resp. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediatè, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continentur, & hac ratione dicatur de singularibus non esse scientia: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeant; vt hanc domum esse rectè factam, vel non rectè; &, vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuersalibus & notitia vniuersalium pendet. Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne, & quid requiratur vt honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis & determinatis circumstantiis, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principiis, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

De rebus singulis potest esse notitia certa.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen posteà dubitant, vel formidant se malè fecisse: aiunt enim, Si malè feci, Deus ignoscat. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

Resp. Si ante actionem, vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter & certò potes iudicare esse faciendum, & reipsa facere, absque peccato. Nec refert quòd tunc putes te peccare, quia iste error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit quò minùs illud iudicium, quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens eo quòd nulla suppetat ratio in præsenti negotio meliùs iudicandi. Nec obstat quòd videaris agere contra conscientiam, ac proinde imprudéter & culpabiliter: quia reuera non agis contra conscientiam: non enim dictat tibi opus esse omittendum, sed solùm speculatiuè videtur tibi esse peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione stare potest iudicium practicum. Hoc opus hic & nunc secundùm rectam rationem est mihi faciendum; quod iudicium est certum, euidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido non impedit quò minùs iudicium præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum & euidens. Nam facile fit, vt actio, quæ anteà se offerebat vt honesta, posteà ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat vt ambigua: quo modo nasci sæpe solent infiniti bonarum mentium scrupuli.

5 *Qua formido possit consistere cum iudicio Prudentia.*

6 *An peccetur contra conscientiam.*

SECVNDA PARS, *Qua nouimus in quouis negotio occurrente.* quia prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudens, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in singulis actionibus obeundis non nouit determinare circumstantias necessarias ad honestatem. v.g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tãtùm genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolutè prudens, sed solùm in certa materia & secundùm quid. Itaque Prudentia in iis, qui perfectum rationis vsum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens. 7

Prudens absolutè.

Prudens in certa materia.

TERTIA PARS, *Quid honestum sit*, id est, quid deceat agere. Hic explicatur obiectũ, & effectus, 8

&

Idem est obiectum, effectus & finis prudentiæ.

& finis Prudentiæ. Agere enim honestè est obiectum Prudẽtiæ, (sicut, ædificare domum est obiectum artis) quod obiectũ priùs naturâ quàm existat, consideratur à Prudentia per modũ obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudẽtia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudẽtiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionem, vide Arist. 6. Ethic. cap 6.

Nota, Prudentiam scire quid honestũ & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinate quæ circumstantiæ sint necessariæ vt opus fiat honestum: nempe vt temperatè comedas, vt iustè iudices, vt iniuriam patienter feras, & similia.

9 QVARTA PARS, *Et quid turpe.* Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est nosse bonum vt agatur, & malum vt vitetur. Vnde D. August. *Prudentiam* dicit *esse scientiam rerum appetendarum, & vitandarum.* Et Aristot. dicit *Prudentiam versari circa ea quæ bona vel mala sunt homini*; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendum, & quid vitandum in agendo. Ratio est, quia contrariorum eadem est scientia: nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè viuere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum.

10 *Explicatur reliquæ definitiones.*

Ex his facilè intelligi possunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia seu notitia rerum appetendarum & vitandarũ in particulari, seu in singulis actionibus. In Secũda verò, quæ Aristotelis est, primò dicitur esse *habitus verus*, id est, qui per se & naturâ suâ verus est, non autẽ per accidens dumtaxat, vt opinio Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id est, per iudicium rationis. iudicium enim rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum Prudẽtia operatur actus aliarũ virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quòd autem illud, *cum ratione*, ita intelligẽdum sit, vt idẽm quod per rationem, tamquam per proprium actum, probatur; quia alioqui Iustitia, Fortitudo, Tempẽtãtia, dicentur virtutes cum ratione actiuæ, vt quæ nõ possint agere sine iudicio rationis. Hoc tamen est contra mentem Aristotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione Prudentiæ. Tertiò dicitur, *circa ea, &c.* id est, circa honestum & turpe, nempe vt honestũ agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur, *Est recta ratio agendorum.* id est, notitia rectè seu honestè agendi: seu, est notitia, quâ rectè dirigantur humanæ operationes.

DVBITATIO II.

Quomodo Prudentia ab aliis virtutibus distinguatur.

D. *Thomas* q. 47.

11 *A moralibus.*

RESpondeo Dico Primò, A Virtutibus moralibus distinguitur, Primò quòd Prudẽtia sit in intellectu, eiúsque actus elicitus sit essẽtialiter notitia, Virtutes autem morales sint in voluntate earúmque actus elicitus sit essentialiter volitio vel nolitio. Secundò, hinc sequitur alia differentia, quòd Prudentia sit veluti mensura & regula, qua Virtutes morales regulentur & dirigantur, quia actus voluntatis diriguntur per intellectum. Tertiò, quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare quænam verè sint honestæ, quæ autem solum videantur tales, & quæ apertè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni, quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Obiectio.

Dices, D. Th. 1. 2. q. 47. a. 4. in corp. dicit Prudentiam respicere bonum non solum materialiter, sed etiã formaliter, id est, inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri, quia fieri nequit vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia respiciat suum obiectum sub duplici ratione formali.

Prudentia dup. respicit opus honestum.

Omissa solutione Caiet. Respondeo, Prudentiam respicere opus honestum dupliciter. Primò, tamquam obiectum cognoscibile; & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem: & sic respicit illud sub ratione boni Non enim Prudentia considerat quid honestum, vt in illa veritate cognita sistat, sed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

12 *Prudentia quo modo est virtus moralis.*

Aduerte tamen, etiamsi Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda est inter Virtutes morales: vt rectè docet D. Th. 1. 2. q. 58. a. 3. ad 1. quia tota versatur in cõsideratione & directione morum. Dicitur itaque moralis; non quòd sit elicitiua morum (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia,) sed quia morum directiua.

13 *A Virtutibus intellectus.* *A Sapiẽtia.*

Dico Secundò, A Virtutibus intellectus distinguitur, à *Sapientia* quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & versatur circa res diuinas, & iudicat per causas supremas, nec postulat rectum affectum. Prudentia verò est omnino practica, versatur circa actiones humanas, iudicat sæpe per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum. vide Aristotelem lib. 6. Ethic. cap. 7.

Ab Intellectu.

Ab *Intellectu*, quia intellectus est tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principiis cognoscũtur. Vnde supponit tamquam fundamentum, Intellectum principiorum moralium, qui dicitur *συντήρησις* secundùm Theologos. *Synteresis.*

A Scientia. *Ab Arte.*

A *Scientia*, quòd scientia sit vniuersalium, nec postulet rectum appetitum. Ab *Arte*, quòd Ars sit recta ratio faciendorum (*τῶν ποιητῶν*,) Prudentia verò agendorum (*τῶν πρακτῶν*) iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 5.

14 *Discrimen inter facere & agere.*

Vbi nota differentiam inter facere & agere. (Græci dicunt *ποιεῖν & πράττειν*) *Facere*, est edere operationem transeũtem in externam materiam vt fiat aliquod opus, v. g. domus, nauis. *Agere*, est edere actionem immanẽtem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundò, Prudentia imprimit actioni, formam honesti: Ars verò imprimit non actioni, seu praxi, sed operi producto formam artificialem, vsibus humanis accommodatã. vt patet non solùm in artibus, quæ extremam materiam adhibent, sed etiam in iis, quæ opus hominis, vt ars canendi, saltandi: cantus enim & saltus per se non sunt *πράξεις*, sed opus, *ποίησις*. Tertiò, Hinc sequitur alia differentia, vt Prudentia postulet appetitum rectum, Ars minimè.

15 *A Fide.*

A *Fide* distinguitur, quòd fides versetur immediatè circa mysteria diuina, & alia quæ nõ sunt in nostra potestate, sitq; magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediatè nostras actiones: neque

postulet rectum affectum, nisi circa auctoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessariò supponit fidem; sicut scientia cognitionem principiorum, v. g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendum, &c.

16 *A Theologia* Denique à *Theologia* distinguitur; quòd Theologia magna ex parte sit speculatiua: & non versetur immediatè circa actiones nostras: neque postulet rectū affectum, nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorū, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

DVBITATIO III.

Quænam sint functiones Prudentiæ.

D.Th. q.47. art. 6. 7.8.9.

17 *Functiones Prudentiæ.* Respōdeo, Generatim ab Aristotele & D. Th. numerari tres, nempe, *benè consultare, benè iudicare, & præcipere executionem.* Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *solicitudine & diligentia*: vt D. Th. art. 9. docet. *Modus functionum.* Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiā; scilicet prout conditio personę, & negotij momentum, requirit. Cuius signum est, quòd nemo dicatur prudēs, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligentiā debitam. Ratio est, quia prudentiæ est omnes circumstantias cōsiderare, & omnia necessaria ad finem intentum (quātum fert cōditio personæ) cōuenienti modo, loco, tempore, &c. adhibere: quod sine magna diligētia fieri nequit. Dico *quantum fert conditio personæ*; quia si quis adhibuit quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiamsi speculatiuè erret: vt suprà dictū est.

1. Munus, Consultare. Primum igitur Prudentiæ munus est, *Benè consultare*, inquirendo quæ media, & quæ circūstantiæ necessariæ sint vt opus fiat honestè, & secundùm virtutem. Operari enim secundùm virtutem est finis Prudentiæ. Ad hunc finem quærit in singulis negotiis idonea media per consultationem. Vnde Aristoteles 6. Ethic. cap. 7. *Prudentis maximè opus est, rectè consultare.* plura de consilio diximus 1.2 q.14.

2. Iudicare. Secundum munus est, *Rectè iudicare* post consultationem. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem & considerationem rei concluditur quid, quóve modo, loco, tempore, quibúsque aliis circumstantiis sit agendum, vt opus secundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium maximè expedit in promptu habere sententias Sapientum, & in primis quæ in Prouerbiis Salomonis & Ecclesiastico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde consultum esset eas memoria tenere.

18 *Præscribit medium Virtutibus, & quo modo.* Per hosce duos actus Prudentia dicitur *inuenire, & præscribere medium virtutibus moralibus.* id est, quidnam in singulis functionibus mensuræ rationis sit commensum, non exorbitans per excessum aut defectum. v.g. in Iustitia, quid, quantum, vbi, qoando, cui sit restituendū; in Temperantia, quantum, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præscribit autem medium, iudicando id esse medium, seu honestum, & per hoc iudicium ostendendo, seu obiiciendo illud voluntati vt per virtutem moralem amplectatur.

Verùm autem Prudentia etiam præscribat finem virtutibus moralibus, disputatur inter Scotū & Thomistas. 19 *Vtrùm finem præscribat.* Scotus enim in 3.d.36.q. vnica, a. 2. affirmat, Caiet. q.47. a. 6. negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis per se adæquatè respicit, sic Prudentia per se non præscribit illi finem Non enim per se dictat Prudentia in genere esse temperatè viuendum; esse fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est, quod vult D. Tho. a.6. cùm ex mente Aristotelis ait, *Prudentiæ non esse præstituere finem virtutibus moralibus; sed solùm disponere de his quæ sunt ad finem.*

Dixi *per se*, quia etsi prudentia per se non pręscribat in genere fines virtutum; tamē præscribit eos per suum fundamentum, & principiū ex quo pendet; nempe per habitum *synteresis* (vt rectè D. Th. a.6. ad 1.) qui est notitia principiorū moralium: vt patet ex 1.p.q.79. 20 *Synteresis finē generalem virtutibus præscribit.* Hic enim dictat esse temperatè & iustè viuendum, quæ in moralibus sunt principia Et hoc sensu dici potest Prudentia pręstituere finē virtutibus moralibus, quia cùm ipsa includat habitū *συντηρήσεως*, tamquam suum fundamentum & radicem; quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti. 21 Nam si virtus moralis secundùm suam essentiam consideretur, non supponit necessariò aliud dictamē prudentiæ quàm dictamen *synteresis*; cognita enim honestate, quæ est in temperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere tēperatè viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quē virtus moralis in singulis actionibus intendit, *Prudentia particularē.* hunc finem per se ipsam præscribit Prudentia, vt expressè docet D. Tho. 1.2. q.66. a. 3. ad 3. Quia virtus moralis in singulis actionibus intēdit honestè operari, seu attingere medium, vt per se cōstat; hoc enim est finis intrinsecus in quaq; actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium, & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia. His adde, Prudentiam dici etiam præscribere ea quæ sunt ad finem: 22 *& media præscribit.* (vt docet D. Tho. art. 6. ex Aristotele li. 6. Ethic. cap. 12. & 13.) tum quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v.g. per intentionē viuendi temperatè, prudentia præscribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tum quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, præscribit circumstantias ad hoc necessarias.

23 *3. Rectè imperare.* Tertium munus est, *Rectè imperare.* Hoc imperium multi Thomistæ putant esse actum omnino distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius vt volūtas interiùs, vel exteriùs liberè operetur. etsi enim intellectus iudicet bonum esse hoc facere; tamen voluntatem non posse moueri, nisi intellectus imperet voluntati, interiùs dicēdo; Fac hoc: quo imperio posito, voluntatem non posse detrectare, sed necessariò obedire. Sed 1.2 q 17. a. 1. dub. 2. ostensum est, tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem.

Itaque quando ab Aristotele 6. Ethic. cap. 10. & 24

D. Th.

Quo modo Prudentia imperet.

D.Th. a.8. dicitur *Prudentia esse imperare vel præcipere*; non intelligitur imperium proprie dictum (nisi loquamur de Prudentia œconomica, vel politica quæ respicit inferiorem) nemo enim sibiipsi proprie imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*; quia Prudentiæ est præscribere quid & quo modo agendum, & mouere voluntatem ad consensum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque adeò finis Prudentiæ est vt opus fiat, vt docet Aristoteles cap.10 distinguens Prudentiam à Synesi, id est, perspicacia. Perspicaciæ enim solùm est iudicare: sed Prudentia non sistit in iudicãdo; verùm vlteriùs imperat, seu mouet volũtatem vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet; si tamen non ita iudicat in particulari vt reipsa voluntatẽ moueat opúsve faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudenter agere. Non quòd aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudiciũ imprudens: (etsi enim plerumque, & ferè semper tale iudicium interueniat, quando non sequimur iudicium Prudentiæ in agendo; tamen absolutè non est necessariũ: vt patet ex dictis 1.2. q.9. a.1.) sed quia vltimus effectus, & finis Prudẽtiæ deest; & consequenter, quia aliquid fit, vel omittitur
25 contra iudicium Prudentiæ. Quòd autem rectè dicatur Prudẽtia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præscribere quid agendum, & ita mouere, est munus imperantis, & superioris: tum quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori; nempe quia aliquo modo mouet: (non autem ratione imperij propriè dicti) ergo cùm Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere voluntatem, eámque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius esse imperare.

26 Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum distinctum à iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumstantiis esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi reipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1.2.q.9.a.1.

Imperium Prudentiæ fit formaliter per actum iudicij.

27 Ex his facilè intelligi potest quomodo prudẽtia præcipiat virtuti morali, non præstituẽdo illi finem, sed disponendo de his quæ sunt ad finem. vt ait D.Th.a.6. & obscurè explicat Caiet. Nempe quia prudentia per se mouet virtutem moralem, non quidem ad affectum honesti in genere: (ad hoc enim mouet *Synteresis*, vt dictum est) sed ad affectum honesti in singulis actionibus, ostendendo cum quibus circumstãtiis debeat operari, vt honestè operetur.

Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de medijs.

Dices, Virtus moralis potiùs debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipsi; quia virtus moralis versatur circa finem. Prudentia autem circa ea quæ sunt ad finem, vt dictum est: atqui virtus quæ versatur circa finem, imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo. Respondet Caiet. Virtutem moralem non versari circa finem auctoritatiuè, & ideò non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur auctoritatiuè, probat; quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum. Sed hæc solutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuendi: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedẽs probatur ex D. August. lib de moribus Ecclesiæ cap. 15. vbi docet *omnem virtutem esse amorem boni*: amor autem per se primò tendit in finem, non in media. Secundò, quia propositum seu intẽtio temperatè viuendi est actus virtutis, cùm sit difficilis, rectæ rationi cõsentaneus, & laude dignus; atqui non potest esse actus secũdarius virtutis: tum quia est adæquatus virtuti Temperantiæ, tum quia non supponit vllũ alium actum seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Volũtas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per se respicit obiectũ sibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia, non facit per se primò intentionem rectam circa finem, id est, circa vitam temperatam: quid est, quod illam rectã facit? Non enim natura sua est recta. debet ergo fieri recta ab aliquò habitu accessorio: qui habitus sine dubio est virtus, neq; alia quàm Temperantiæ. Et quamuis valdè probabile sit alium esse habitum circa finem abstractè consideratum, alium circa media; sicut in scientiis alius ponitur habitus circa principia, alius circa cõclusiones; (nulla enim est ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter cõclusiones & media, id videtur postulare) tamen habitus circa finem non est ponendus distincta virtus ab habitu circa media: sed vterque iunctus est vna integra & completa virtus moralis, tendens in vnum finem adæquatũ, qui est honesta vita in tali materia. Sicut etiam habitus principiorum & conclusionum sunt vna integra & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

Responsio Caiet.

28 *Refutatur. Virtus moralis perficit primò intentionem finis.*

Probabile est esse distinctũ habitũ circa finem, & circa media in virtutibus moralibus.

Omissa ergo sententia Caiet. Respondeo, Virtutes morales etiam quodammodo præcipere seu imperare Prudentiæ: sed aliter quam Prudentia præcipiat ipsis. Ratio est, quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribẽdo quomodo, & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. Virtus moralis præcipit Prudentiæ, velendo vt Prudentia hoc vel illud consideret, & ita applicando ex parte subiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi antè mota sit à Prudentia, vel certe à Synteresi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit à Prudentia, (non enim voluntas potest mouere, nisi antè mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior; mouet enim per modum finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solum per modum applicantis extrinsecus: vnde eius motio sæpè non est necessaria. 29

Alia responsio.

Quo modo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.

DVBITATIO IV.

Vtrum Prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.

30 Respondeo, Prudentiam in suis functionibus
pendere ordinariè à virtutibus moralibus.
colligitur ex Aristot. 6. Ethic. cap. 5. & 13. Pro-
batur, quia Prudentiæ est, id quod in singulis
actionibus est honestũ, apprehendere, seu iudica-
re tanquam hîc & nunc conueniens: atqui virtus
moralis in voluntate existens, facit vt id quod est
honestum, videatur intellectui cõueniens, & hîc
& nunc acceptandum. Quisque enim iudicat
prout est affectus: iracundus enim apprehendit
intellectu vindictam tamquam conuenientem; &
intemperans, voluptatem; auarus, habere copiam
pecuniarum: seruare autem in his modum ratio-
nis, non apprehendunt vt conueniens sibi hîc &
nunc, sed vt summum, vt conueniens in genere,
31 vel pro alio tempore & statu rerum. Sicut enim
in animalibus, varij instinctus & propensiones
naturæ faciunt vt phantasia apprehendat varias
res tamquã conuenientes vel repugnantes: ita in
hominibus varij affectus siue voluntatis, siue ap-
petitus inferioris, siue habitu sint, siue actu, sunt
causa cur phantasia & intellectus aliquid appre-
hendat vt conueniens vel discõueniens. Morales
itaque virtutes in voluntate latentes faciunt vt
intellectus bonum honestũ in actionibus iudicet
esse conueniens hic & nunc fieri: idque præstãt,
partim quia comprimũt passiones, quæ rationem
perturbant in consideratione honesti, & bonum
delectabile ostentant: partim quia subiectum ita
disponũt, vt opus honestum sit ei quàm maximè
congruum, sicut sitienti potus, esurienti cibus.
Vnde mirum non est, intellectui statim ita videri.
Consensio enim illa, quæ est inter obiectum &
affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehen-
datur per modum cõuenientis. Sicut è contrario
dissonantia est causa cur intellectus apprehendat
vt dissentaneum.

Quo modo affectus mutet iudicium.

Vnde apparet quãtam vim habeat affectus in
omnibus iudiciis practicis nostrarum actionum
directiuis. Idque experientia quotidiana compro-
32 bat. Vide 1. 2. q. 9. a. 2. & 5. Dixi, *ordinariè*, quia
aliquando (etsi rarius) fit vt aliquis de honesto
hîc & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas
sit prauè ad illud affecta. ebriosus enim interdum
iudicat bonum esse vt hoc tẽpore & loco, in hoc
conuiuio rationis mensuram seruet, etsi affectus
ad hoc non inclinet: & mœchus, vt se hîc & nũc
contineat, quamuis affectus in contrarium ten-
dat. ratio est, quia vt intellectus possit cõprehen-
dere honestum sub ratione conuenientis hîc &
nunc, sufficit consensio, quam illud habet cum
natura rationali, in qua veluti in radice omnes
virtutes morales continẽtur. praui enim affectus
non possunt illam consensionem & cõgruentiam
tollere, quamuis eam multùm obscurent & ob-
uoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis cre-
brò prudenter iudicet in particulari, sine virtute
morali.

Cum prauo affectu potest interdum esse rectum iudicium in particulari.

Dices, Virtutes morales supponunt pruden- 33
tiam, quia sunt habitus electiui secundùm dicta-
men prudentiæ; ergo prudentia non supponit
virtutes morales: essent enim seipsis priores ac
posteriores, & sibi ipsis causæ & effectus.

Obiectio.

Respondeo, Virtutes morales completas sup-
ponere prudentiam completam tamquam magi-
stram, & directricem, quæ in singulis functioni-
bus ostendat quid, & quomodo agendum. In-
choatas verò (nempe vt solùm sunt affectus ho-
nesti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique,
quod suum est, reddendi) supponere prudentiam
inchoatam per *Synteresin*, quæ est rudimentum
quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ:
sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis
moralis. At prudentia secundùm illam suam in-
choationem non supponit vllo modo virtutem
moralem, sed est causa virtutis moralis inchoatæ:
secundùm verò suum complementum, quod ha-
bet vt se extendit ad actiones singulas, supponit
virtutem moralem, saltem inchoatam.

Virtus moralis inchoata supponit inchoatã prudentiam, quæ consistit in Synteresi.

Aduerte tamen, prudẽtiam posse dici duplici- 34
ter completam: primò essentialiter, cùm se non
tantùm extendit ad principia moralia, & conclu-
siones generales, sed etiam ad plerasque actiones
indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extensiuè,
cùm potest facilè in omni casu occurrente iudi-
care. Simili modo virtus moralis potest duplici-
ter dici cõpleta, essentialiter & extẽsiuè. Essentia-
liter, cùm extendit se ad aliquas functiones suæ
materiæ promptè obeundas. Extensiuè, cùm ad
omnes. Priore modo Prudẽtia non supponit vir-
tutes morales, nisi inchoatas, neq; omnes, sed eas
tantùm, in quarum materia versatur. Altero mo-
do supponit omnes virtutes morales, etiam com-
pletas. Quia nemo potest in omni casu pruden-
ter iudicare, v.g. in materia temperãtiæ, nisi aliis
quoque virtutibus sit instructus: si enim careat
fortitudine, non rectè iudicabit de honesto tem-
perantiæ mortem intentante tyranno; si iustitia,
non rectè iudicabit quando ius alterius per tem-
perantiam violaretur, negando debitum coniugi.
itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtu-
tes morales: singulæ quoque virtutes morales si
perfectæ sint, supponunt prudentiam: ita tamen
vt prudentia priùs se extendat ad quamuis actio-
nem in indiuiduo, quàm virtus moralis se ad illã
proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit
affectum virtutis moralis circa vnum eundẽque
actum indiuiduum. Sed de his plura 1. 2. q. 58.

Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.

Ex his intelligi potest in quibus sit prudentia: 35
(de qua D. Thom. a. 13.) perfecta enim prudentia
non potest esse nisi in viris probis, qui affectum
in omni materia virtutis rectè dispositum habẽt.
Hi enim soli rectè iudicare in omni negotio oc-
currente possunt. In hominibus improbis, vel ali-
cui vitio deditis non potest esse nisi imperfecta
prudentia; quia prauus affectus, quo laborant,
non sinit eos prudenter in materia virtutis op-
positæ iudicare.

In quibus sit.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De partibus Prudentiæ, & Vitiis oppositis.

Habet 4. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ, id est, In quas species diuidatur.

De quo D.Thom.q.48.& 50.

1 NOtandum est, D.Th.q.48. cõstituere triplices partes Prudẽtię; nempe subiectiuas, potẽtiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat species seu inferiora. quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quasdã adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos secũdarios actus vel materias; ita vt non habeaot totam vim principalis virtutis. quo modo potentiæ animæ dicuntur animæ partes apud Philosophos. *Integrantes* vel quasi integrantes vocat eas, quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis. Hic quęrimus de partibus subiectis, in quas tamquam in inferiora diuiditur.

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

2 Respondeo igitur, Prudentiã posse rectè diuidi primò in naturalem & supernaturalẽ, siue in acquisitam & infusam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc solã Philosophi agnouerunt. Pendet ex *Synteresi*, quæ est notitia principiorum practicorũ, vt Decalogi & similium; & ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparatúrque vsu; nascitur enim ex actibus. *Supernaturalis* est, quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide & ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim sunt aliquæ virtutes morales cõmensæ prudentiæ oaturali, & tendẽtes ad honestum naturale, quod est cõsentaneum naturæ rationali quà talis est: ita etiam videntur esse quædam virtutes morales commensæ dictamini prudentiæ infusæ, tendentes in honestum supernaturale, quod est consentaneum statui hominis supernaturali. nimirum hominis Christiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1.2. q.58.

Prudentia 5. species.

3 Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam *personalem*, seu *solitariam*, & in *gubernatricem*. *Gubernatrix* diuiditur in quatuor species; *Oeconomicam*, *Ciuilem*, *Legislatricem*, & *Militarem*. Itaque in vniuersum ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Aristoteles 6.Ethic.c.8. & vocat partes Prudentiæ. quintam addit D.Th.quæst.50.art.4.

Solitaria seu *personalis* est, qua quis in singulis actionibus spectat quid agere deceat, proprium intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum solùm spectans.

Ciuilis seu *politica* est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legésque seruari curat.

Legislatrix seu *nomothetica* est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim acceptæ est procurare bonũ hominis operationum directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum & priuatũ perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonum proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudẽtia personalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intẽdatur, erit Oeconomica. Si Reipubl. id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim nõ intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent; (vt D. Th. videtur accipere) sed magistratuum, qua curant leges seruari, & totam Rempubl gubernãt, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubiis consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personam publicam. Adde, non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis patrisfamilias.

Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliquæ cum adiuncto.

5 Hic tamen notandum est primò, solam *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiam, & hominem facere absolutè & simpliciter prudentem, vt docet Aristoteles c.8. Quia is solus absolutè prudens est dicẽdus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum omni virtute exornans. Prudẽtia enim per se primò curat bonum suũ, id est, sui subiecti. Ceteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ, sed secundùm quid, seu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris, quia non spectant bonum suum, sed alienum; vnde neque necessariò postulãt, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potiùs affectum alienum, præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legislatrix; quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Respublica secundùm virtutem degat. Nam militaris potiùs videtur esse ars quædam disponendi exercitum ad præliũ, quàm species Prudentiæ: sicut ars nautica, ars negotiandi, & similes. Vnde quidam de arte militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites secundùm virtutem.

Quælibet species Prudentiæ variis partibus constat quasi integrantibus.

6 Notandum secũdò, singulas species dictas posse rursus in multas alias vel species, vel potiùs in partes veluti integrantes diuid'. Probabile enim est Prudentiã personalẽ tot habere partes specie distinctas, quot sunt species Virtutum. Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim

est prudens in functinnibus Temperantiæ, vel Fortirudinis: quamuis vr absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrenre prudens esse. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis & domesticæ, ratione variarum circumstantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium adiunctorum, (vt commodorum, vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant.

Prudentia personalis omnino completa complectitur ceteras.

7 Norandum tertiò Prudentiam personalẽ quodammodò complecti omnes alias prudentiæ species, quia potest se extẽdere ad omnes illarũ functiones, dictando de iisdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quicquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis; nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo spectat vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia œconomica; vr verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suam personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice.

Iraque prudentia personalis omnino cõpleta, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet, includit illas prudẽtias tãquã partes, superaddẽs illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè agere. Neque enim Rex potest habere prudẽtiã suæ personæ necessariã, & facere omne id quod se decet, nisi norit leges vtiles ferre; & ita requirit prudẽtiã Legislatricẽ. Neq; Magistratus officio suo satisfacit, qui non nouit Rẽp. administrare, iudicia exercere, bono ciuiũ consulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc est quod vult Aristoteles c.8. in principio, cùm ait; *Prudentiã & Ciuilẽ* (πολιτικήν) *esse eundem habitum, sed non habere eamdem rationem, seu idem esse.* Prudẽtia enim completa includit Ciuilem & reliquas tamquam sui partes: refert tamen illarum materiam ad suum finẽ; & ita distinguitur ratione formali. vide Gy-
8 raldum in lib.6. Ethic. q.14. Si tamen Prudentia personalis accipiatur vt dirigit hominem constitutum extra publicum officium, sic non includit illas; sed est species omnino distincta à ceteris.

DVBITATIO II.

Quænam sint partes integrantes Prudentiæ.

D.Thom. q.49.

9 NOtandum est, Partes integrantes prudentiæ posse dupliciter poni, Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè constat. Non enim Prudentia est simplex aliquis habitus, sicut neq; sciẽtiæ speculatiuę, sed constat multis partibus instar totius heterogenei, respicientibus diuersam rationem honesti, quæ est in diuersis virtutibus. Aliis enim regulis & notionibus dirigũtur functiones iustitiæ, aliis temperãtiæ, aliis fortitudinis & patientiæ: quæ tamen omnes necessariæ sunt ad integram & absolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, sicut Theulogia & Physica dicitur vna scientia: nempe quia respicit vnũ obiectum generale, quod est viuere secũdùm virtutem; idque sub vno eodemque modo tendẽdi, qui est considerare singulas actiones cum omnibus circumstantiis, de quo plura 1.2. q.57. Verùm D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, sine quibus non habetur perfectus vsus prudẽtiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, 10
memoriam, intelligentiã, docilitatem, solertiam, prouidentiam, rationem, circumspectionem, cautionem è quibus *solertia & docilitas* maximè iuuant ad acquirendam prudentiam. *memoria, intelligentia, prouidentia, ratio*, potissimùm iuuant ad vsum prudentiæ in consultando & iudicando: *cautio & circumspectio* ad executionẽ operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ.

Prudentia non est habitus simplex.

Octo partes integrantes Prudentiæ.

Memoriam vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti sumus. Ex his enim sæpenumerò facilè colligimus quid in præsenti negotio expediat; plurimũ enim valent, tum exempla aliorum, tum experientia ipsa ad Prudentiam.

Intelligentiam vocat notitiã præsentiũ: vt enim prudenter iudices, necesse est præsentẽ statum rei tibi esse probè perspectum. Potest etiam hoc nomine significari notitia principiorum moralium.

Prouidentia dicitur consideratio futurorũ euentuum, qui possent sequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad discendum.

Solertia (quam Arist. vocat ἀγχίνοιαν, & meliùs Latinè diceretur sagacitas) est species bonæ coniectationis, (quæ ipsi dicitur εὐστοχία) est enim solertia, seu sagacitas, medij (id est rationis alicuius cur res sit probanda vel improbanda) inuentio tempore breuissimo, vt idem Aristoteles docet lib.2. prior. Analyt.

Circumspectio est consideratio circumstantiarũ, ne qua desit in opere.

Cautio est cura vt vitentur incommoda, quibus res est exposita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduersam valetudinem. poterat hæc sub circumspectione comprehendi.

Notandum est, non omnes hos actus à diuersis 11
habitibus proficisci: Cautio enim, Circumspectio, Prouidentia, & Intelligentia sunt actus Prudentiæ; quia intrinsecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantùm requiruntur ad acquirẽdam Prudentiam, vel ad acquisitæ perfectiorẽ vsum.

Non sunt tot habitus.

DVBITATIO III.

Quæ sint partes potentiales Prudentiæ.

D.Thom. q.51.

REspõdeo, Valdè ingeniosè à D. Th: poni tres 12
partes potentiales Prudentiæ, *Eubuliam, Synesin, & Gnomen.* Per *Eubuliam* intelligit habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè consultãdi: id est, inueniendi bonum consilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Synesin* habitum rectè iudicandi de consultatis, idque ex consideratione communium principiorum practicorum, scilicet legum naturalium & positiuarum, & finium illarum, quos fines Legislator spectauit. Per *Gnomen*

Tres partes potentiales Prudentiæ.

habi

habitum rectè iudicãdi ex principiis quibusdam altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentem Legislatoris. vide Caietan. q. 120. a. 1. & 2. Vocat autem has partes potẽtiales Prudentiæ, quia Prudentia his vtitur ad suum finem, veluti membris quibusdã suis; vel vt anima vtitur suis potentiis ad suum finem. Sicut enim in singulis animæ potentiis elucet vis & conditio animæ, etsi non plenè: ita in istis facultatibus, earúmque functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etsi non adæquatè.

13 *Non distinguuntur reipsa à Prudẽtia habitu.* Vtrùm sint habitus distincti ab habitu Prudẽtiæ, dubitari potest. Probabilius est nõ esse ab illa distinctos realiter, sed esse ipsam Prudentiam inadæquatè consideratam; nempe vt se ad hanc vel illam functionem extendit; vt probat Gyraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ proprium est inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona cõsultatione, ergo bona cõsultatio est actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Aristoteles ait cap. 7. lib. 6. *Prudentiæ maximè opus esse dicimus, rectè consultare.* Neque satisfacit, si dicatur, Prudentiæ proprium est benè consultare, quòd imperet illam; nam consultatio de mediis non imperatur propriè à Prudentia, sed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis nõ tam cernitur Prudentia quàm synteresis. Cernitur autem primò in consultatione, si benè fiat: ergo bona consultatio est prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare siue ex ipsis legibus, & earũ finibus, quod facit *synesis*, siue ex altiori consideratione, quod facit *gnome*, sit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamque & potentias inferiores in executione dirigit; vt suprà ostensum est.

14 *Σύνεσις.* Dices, Aristotelẽ per synesim nõ videri significare partem aliquam Prudentiæ, seu iudicium Prudentiæ præcedens executionem; sed perspicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudẽtis acute iudicat, vt exponit Eustratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim συνετὸς καὶ εὐσύνετος, teste Aristotele ibidẽ, qui altero aliquid dicẽte vel faciente statim potest percipere, rectène an secùs dictũ factúmve sit: sicut discipulus dicitur ξυνιέναι & εὐσύνετος, qui statim percipit quod magister docet. Vnde apud Græcos ξυνιέναι sæpè vsurpatur pro μανθάνειν, quod est percipere quod alius dicit.

Respõdeo, verum esse, Aristotelem quidẽ hoc pacto synesim ibi accipere: non tamẽ negat quin similis facultas in prudente requiratur circa inuenta per consultationem. Vnde rectè D. Th. posuit partem Prudentiæ. Imò ipsemet Aristoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. expressè docet Synesin esse Prudentiæ partem: quamuis interdũ esse possit in eo qui non est prudens. Per γνώμην idem

15 *Quid Gnome Arist.* intelligit Aristoteles, quod D. Thomas, nam li. 6. Ethic. cap. 11. dicit Gnomen esse Rectũ iudicium æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcis dicitur τὸ ἐπιεικές, est, quod cùm sit contra verba legis, (etsi non contra mentem Legislatoris) iudicio prudentis definitur, vel vt Aristot. lib. 5. c. 10. definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob vniuersalem locutionem.* Eodem pertinet sententia D. Thomæ, cùm ait Gnomen iudicare ex principiis extraordinariis contra verba legis. idem enim valent corrigere legem vbi deficit ob vniuersalem locutionem, (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdũ opus sit hac correctione legis, & cõsideratione altioris principij, quàm sit finis proximus legis, est, quia leges vniuersaliter latæ sunt, vt legislator finẽ proximum, quem per illam intendit, vt plurimùm assequatur: quo fit vt multi casus occurrant, in quibus non expedit eas seruari, quia aliquid fieret cõtra aliã Legislatoris intentionem, & cõtra bonum publicum vel priuatum. Vniuersales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehẽdi non poterant, relictæ sunt iudicio prudentum, & vocantur τὸ ἐπιεικές, id est, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam sententiam possumus nominare: hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quam verba legis nõ sunt seruanda. In legibus pœnalibus dicitur συγγνώμη, id est, venia, vel pœnæ mitigatio. *Συγγνώμη.* Exempli gratia, lex vniuersè præcipit, Qui occidit, occidatur. Tu tamen inuasus ab alio occidisti: Vir æquus, per γνώμην iudicat verba legis hîc nõ esse seruãda, téque non esse morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia cõsideratione, quàm præceptum legis illius: Virtus verò quæ in voluntate respondet huic iudicio, dicitur ἐπιείκεια. *Ἐπιείκεια.* Vnde sicut ἐπιείκεια se habet ad iustitiam, ita γνώμη se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ siue Prudentia ipsa, vt versatur circa æquum & bonum: sicut ἐπιείκεια est pars iustitię, & iustitia quædam, vt rectè Aristoteles capitulo 10. docet; quod quomodo verum sit, dicetur infrà cap. 47. dub. 9.

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. Thom. q. 53. 54. 55.

Dico Primò generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam. patet, quia omne peccatum est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundùm iudicium Prudentiæ. 16 *Omne peccatum est contra Prudentiam.*

Aduerte tamen, non esse necessarium, vt sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum sequatur ex iudicio imprudenti; potest enim sequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestũ. *Non tamen ex imprudentia.* Hoc enim iudicium sufficit vt voluntas possit illud opus velle, aut nolle, vt ostensum est 1. 2. q. 9. a. 1. dubit. 4. & 5.

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele: ergo omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

Resp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quòd semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quòd necesse sit vt ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem; quam si consideraret, vt par est, non faceret. Et quamuis fieri possit vt aliquis plenissimè rei turpitudinem considerans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum non necessariò amplectitur, sed 17 *Omnis peccans ignorans.*

potest

potest repudiare,ob molestiam annexam;ita obiectum turpe clarè propositum nõ necessariò repudiar, sed potest amplecti ob voluptatem annexam:tamen hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest,omnem peccantem esse ignorantem.

Contra Prudentiam peccatur,excessu & defectu.

18 Dico Secundò,Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D.Th per excessum,& per defectum. Probatur, quia sicut obiecta aliarum virtutum cõsistunt in medio,ita etiam obiectum Prudentiæ: (idẽ enim est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando,& iudicãdo,ac aliæ virtutes inclinãdo) ergo sicut contra alias virtutes potest peccari per excessum,& defectum;ita contra prudentiam.

Defectu,quatuor modis.

19 Dico Tertiò,Per defectum contra prudẽtiam peccatur quadruplicitet, *præcipitatione, inconsiderațione,inconstantia,& negligentia.* Probatur, quia ea peccata sunt propriè cõtra prudentiam.quæ sunt cõtra regulas prudẽtiæ,quas ipsa in suis functionibus seruare debet;item quæ sunt cõtra functiones proprias prudẽtię:atqui hæc peccata sunt talia;ergo.Minor patet; Prima enim regula Prudẽtiæ est,vt priusquam opus aggrediaris, vel iudicium feras,deliberes de mediis,de modo,& ordine exequendi,de cauendis impedimẽtis,&c.contra hanc regulam est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur,vel certè iudicat de mediis,& modo exequendi,omissa deliberatione.

Præcipitatio.

Secunda est,vt rem de qua iudicandũ est, eiúsq; circumstantias diligenter inspicias:contra hanc est *inconsideratio*.quæ iudicat,omissa diligẽti inspectione.

Inconsideratio.

Tertia est,vt rebus deliberatis & rectè iudicatis inhæreas,neque te finas ob leues ratiunculas diuelli.contra hanc est *inconstantia*,qua sine vlla,vel certè sine iusta causa mutas sententiã.

Inconstantia.

Quarta est,vt rem deliberatam & iudicatam opportuno tempore mandes executioni.contra hãc est *negligentia*.

Negligentia.

Hæc tamen dupliciter potest considerari:primò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo, & sic non est directè cõtra prudentiam,sed cõtra virtutem, in cuius materia versatur;vt negligentia in orando,est contra Religionem; in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò,vt est omissio diligẽtiæ requisitę in actu intellectus excitantis & dirigẽtis voluntatem & vires externas ad executionem; & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra *consilium*:*inconsideratio* contra *iudicium*: *inconstantia* contra *iudicij firmitatem*: *negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omissio actuũ rationis,qui necessarij sũt vt opus suo tẽpore fiat.

Qualia sint peccata.

20 Notandum est Primò, *præcipitationem & inconsiderationem* non esse peccatum mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit,pręcipitãter vel inconsideratè iudicando vel agendo: quia sicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum:(quia in regula non quęritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id quod regulæ est conformandum)ita prauitas imprudentiæ æstimanda est ex opere,quod inde sequitur.

Inconstantia numquam est peccatum mortale, nisi quis ex voto,vel præcepto teneatur persistere in sentẽtia,vel ob aliquam causam extrinsecam, vt ad vitandum scandalum,&c.

Idem dico de *negligentia*. hæc enim non est peccatum mortale;nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris,vel ita sis animo remissus ad ea quæ salutis sunt, vt euidenti periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Notandum Secundò,Ad prædicta peccata reduci alia quædam quæ non sunt tam directè contra prudentiam. vt *obliuiositatem*, *indocilitatem*, & *defectum ratiocinandi*,ad *præcipitationem*. *defectum intelligentiæ,cautelæ,& circumspectionis*, ad *inconsiderationem*,ad eamdem referri potest *improuidentia*, & *defectus solertiæ*:etsi D.Th.referat ad *inconstantiam*, & *negligentiam*.sed res est parui momenti.

21 Dico Quartò,Per excessum, vel potiùs quadã specie & imagine prudentiæ,peccatur cõtra Prudentiam sex modis,iuxta D.Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, sollicitudine temporalium, & sollicitudine futurorum.*

Prudentiæ imaginе peccatur sex modis.

Prudentia carnis dicitur, qua quis viuit secundùm carnẽ:vt colligitur ex Apostolo ad Rom 8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus: & sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundùm spiritum. Nam finis prudẽtiæ carnis est viuere secundùm carnem,sicut finis prudentiæ spiritus est viuere secundùm spiritum.

Prudentia carnis.

Viuere autem *secundùm carnem* est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ: seu,est facere opera carnis,quæ sunt fornicatio,immunditia,impudicitia,& cetera,quæ Apostolus recẽset cap.5.ad Galat. Itaque *prudentia carnis* est, quæ excogitat idonea media ad opera carnis cõplẽda.

Viuere secundum carnem.

Sicut *prudentia spiritus* est, quæ excogitat idonea media ad opera,seu fructus spiritus:de quibus Apostolus agit eodẽ capite. Sicut enim omnis virtus habet suam prudẽtiam,qua tamquã regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suũ honestũ reddat(quod est eius finis intrinsecus:) ita omne vitium habet suam quamdam falsam prudẽtiam, qua dirigatur ad obtinẽdum bonum delectabile, quod est eius finis:hæc dicitur prudentia carnis.

22 Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera supponit,& includit appetitum honesti,sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus nõ habet rationem prudentiæ:ita prudentia carnis,quę est falsa prudentia,supponit,& includit affectum operum carnis,sine quo affectu non dicetur prudentia carnis. Supponit quidem: quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ,siue falsæ,plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quisque est, ita iudicat*,vt Aristoteles ait,id est, quisque iudicat conuenienter suis affectibus.

Prudentia supponit affectum sui alienum.

Includit verò,quia prudẽtia non significat qualẽcumque notitiam mediorum,sed directam & ordinatam ad opus:itaq; includit affectum operis.Vnde Apostolus nomen prudẽtiæ seu *φρόνησις* vel *φρόνημα* & passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti,aut delectabilis,mouente intellectum ad excogitationẽ mediorum,quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus,quæ ab effectu,seu intẽtione ad illud bonum ordinatur.Sic cap.1.ad Rom. *sapere secundùm carnem mors est*:*φρόνημα τῆς σαρκὸς*,id est, habere affectum & cogitationes intentas ad opera carnis.Simili modo accipit,cùm ait:*Prudentia spiritus vita,& pax.* Et ad Philipp.2. *Hoc enim sentite in vobis,quod & in Christo Iesu.* Græcè,*τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν*,id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio,ex affectu procedens.

23 Notandum Secundò, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam:quia sicut hæc quærit,& inuenit media verè idonea ad finem honestũ: ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finẽ

dele

Prudentia carnis imitatur veram prudentiam.

delectabilem, ad honores, &c. Vnde non est necessarium in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatem; quia non est necesse vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolutè bona: sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia non est consentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatum, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale; si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1.2.q.17.a.vlt. Consilium enim & iudicium sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiũt suam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

Astutia quid.

24 *Astutia* generatim, est ratio aliquid agẽdi modo occulto. Dicuntur enim astuti in contractibus & negotiis, qui norunt modos agendi nõ passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari *δεινότης*, (*solertiam* quidam interpretantur) quam ipse etiam in malis ponit. vt patet lib.1. magnorum Moralium c.vlt. vbi dicit *omnem prudentem esse δεινὸν, i. astutum vel solertem, sed non contra: quia malus etiam, δεινὸς, solers est. sicut Mentor qui videbatur quidem δεινὸς, (solers) non tamen erat prudens*: itaq; astutia generatim accepta, est quid communius quàm prudentia. Verùm hic accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncto. Hoc modo accipit D. Augustinus lib.4. contra Iulianum cap. 3. cùm ait, *omnibus virtutibus quædam vitia esse similia; sicut astutia Prudentia similis est, quæ tamen est vitium.* Et Apostolus 2. ad Corinth.4. *Non ambulantes in astutia*, Græcè *ἐν πανουργίᾳ*, quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia*: quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in iis functionibus quę proximum respiciunt. nemo enim sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat; sed tantùm proximo.

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes secundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum.

Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti quod proximo sequitur: si enim expresse vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel facile aduertere potueris: tũc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum, vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia*.

Dolus.

25 *Dolus* est astutiæ executio, siue verbis, siue factis: est enim hoc nomen generale. Tantùm habet locum erga proximum, & potissimùm in materia Iustitiæ, vt in contractibus & distributionibus.

Dolus venit in contractum dupliciter.

Duobus modis, secundùm Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractui*, quando si dolus abfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam; sed solùm incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio, verùm maiori aut minori. Vtrùm autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib.2.cap.17.Dubit.5.

Ignorantia à dolo excusat.

Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est.

Quando culpa æquiparetur dolo.

Nec obstat quòd culpa lata dicatur ęquiparari dolo; hoc enim solùm est verum quando lex non requirit dolum, præsumptionem, aut scientiam; sed simpliciter loquitur: & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu, vt notat Syluester verbo *Culpa* q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & aliis.

Fraus.

Fraus est executio astutiæ per facta, vt cùm mensura est minor iusto: cùm moneta est adulterina. vnde est quid contractius & minùs commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi cõtra prudentiam non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantùm, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari*. Habetur cap Ex tenore 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit.* L. Nemo. ff. de Regulis iuris. 26

Agere in fraudem legis.

Dicitur etiam fraus fieri vel *contra legem*, vel *ipsi legi. Contra legem*, quando fit contra id quod lege pręcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam ita agitur contra mentem legis, vt videamur illi nõ repugnare. hoc autem fit potissimùm tribus modis, vel iuxta Silu. v. *Fraus* quatuor. Primò, supponendo personam pro persona. vt si coniunx volens donationem facere coniugi, (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere trãsferendi in coniugem. Si tutor volẽs emere rem pupilli, (quod per leges non potest) interponat aliam personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re, vt si filiofamilias volẽs dare mutuum, loco mutui des triticum vendendũ, vt pretio fruatur; nimirum vt hac arte eludas vim. L.1.ff. de Senatusconsul. Macedon. vbi statuitur vt filiusfamilias ex mutuo nõ teneatur. Tertiò, contractum pro contractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intẽdit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fideiubere non potest, (per L. 2. ff. ad SC. Velleianum) faciat se principalem debitricem. Qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare. 27

Solicitudo temporalium.

Solicitudo temporalium est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum est, nimius affectus ad bona temporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in iis corradendis non satis 28

benè succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Solicitudo futurorum.

Solicitudo futurorum est nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt cùm quis plùs quàm par est solicitus est de victu, vestitu, aliisque rebus necessariis, in futurum annum, mensem, vel diem, est species solicitudinis temporalium.

Est valdè perniciosa ob tres causas.

29 Hæ solicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* de qua infrà lib. 2. c. 47. Secundò, quia impediunt animum à seria cogitatione rerum ad salutem pertinentium: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona enim spiritalia nisi attentè & crebrò cogitentur, non cognoscitur eorũ dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit vt etiam non horreantur, nec vitentur vt par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles, *omnem peccantem esse quodammodo ignorantem.* Nam omnes, vel ferè omnes ideò peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel nõ considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc Scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes, non tamen hinc inferas, omne peccatum esse ex ignorantia, hoc enim postulat vt nesciatur esse peccatum. Tertiò, quia bonas inspirationes impediunt, ne fructũ pariãt. Vnde Matth. 13. dicitur, solicitudines sæculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cum huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium solicitudo, perspicuum est illam esse valdè perniciosam,
30 & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò*, inquit, *dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* idque confirmat. Primò, quia qui animam dedit, quæ longè est præstantior quàm esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neq. congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrimè vestit lilia & fœnum agri, quomodo patietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo soliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

Prohibetur in Scripturis.

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quòd Gentium sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium, hæc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adiiciẽda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam mantissæ loco adiici solent. Tertia, quòd crastinus dies, cùm præsens fuerit, solicitus erit sibiipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est afflictionem & solicitudinem ipsi congruentem, nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne fortè grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

Resp. Non semper esse peccatum mortiferum: 31
sed tunc solùm, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solùm est veniale, tamen ob causam supradictam summopere cauenda. vide D. Thomam art. 6. quæst. 55.

Quale peccatum.

Aduerte tamẽ moderatam solicitudinem temporalium & futurorum non vetari, sed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis.*

Ratio est, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & solicitudine, proueniant; id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & solicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, aliisque peccatis, quæ otium parit. Verùm hæc solicitudo debet esse moderata, & commensa rebus quibus impenditur, vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quàm spiritui, rebus temporalibus quàm æternis; humanis quàm diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant,

LIBER

LIBER SECVNDVS

DE IVSTITIA, ET IVRE,

E T

VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

Xplicata PRVDENTIA, *ſequitur* IVSTITIA *cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotiis, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè iis qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.*

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, *quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita* 47.

SECTIO PRIMA.

De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex Capita.

SECTIO SECVNDA.

De Iniuriis, & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. Capita.

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim. *Habet 4. Dubitationes.*

D. Thom. q. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Iustitia. *D.Thom.q.58.multis articulis.*

Iustitia duas acceptiones.

1 NOTANDVM, nomen *Iustitiæ* duobus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex Arist. 5. Eth.cap. 1. Primò pro complexione omnium virtutum: *Iustum* enim dicitur quod est adæquatum & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari. (includit enim debitum & adæquationem; vt docet D. Thom.q. 80. a vnico, & alibi.) Vnde *Iustitia* dicitur, ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, siue actu siue habitu formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*, præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum, quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt idem D. Thomas cum Aristotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: qui faciunt iustitiam.* Sic Chrysost. homil. 12. in Matth. ait, *Iustitia nihil aliud est quàm omnium mandatorum plena custodia.* & Anselmus dialogo de veritate cap. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam.* Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodò contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio.* Vnde D. August. lib. de natura & gratia cap. 38. *Charitas Dei qua vna iustus est, quicumque iustus est.* & c. vlt. *Charitas inchoata, inchoata Iustitia est; charitas magna, magna Iustitia est; charitas perfecta, perfecta Iustitia est.* Secundò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur

Iustitia generalis.

elinatur ad euique teddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hic de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iustitia & Iure, hoc modo: *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus inclinans & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius suum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *constans voluntas*, quia est propositum habituale deliberatū & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuique ius suum reddere, non esset verè iustus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cuique strictâ obligatione est debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iustitia æqualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen insinuat. Simili penè modo definitur Iustitia à D. August. lib. 19. de Ciuit. c. 21. & Ambros. l. 1. de officiis cap. 14. *Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

Definitio Iustitiæ particularis.

3 Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nā reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus quibus homines inter se communicant debitam proportionem & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet: est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

4 Patet Tertiò, Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & cōmutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo respondet. Nec obstat, quòd Iustitiæ sit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideóque non solùm te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illúdque procurat quantum commodè potest.

Ad alterum disponit.

5 Patet Quartò, Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab iis quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto: à *Theologicis*, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. à *Religione*, quòd Religio spectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest; Iustitia, debitū proximo, cui potest repēdi æquale. à *Pietate*, quia pietas spectat solùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. ab *Obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *aliis Iustitiæ partibus*, quia debitum, quod spectant, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, vt mihi sit commensa; inclinando me v.g. vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, sine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, & quantum, &c.

Distinctio Iustitiæ à ceteris.

6 Patet Quintò, Cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem & D. Thomam; quod intellige quoad iura & debita quæ sunt inter ipsos quà tales sunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ex lege pietatis, non iustitiæ: debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tanquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Eth. cap. 12. in qua natura paterna conseruetur. quare cùm tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum quàm Iustitiæ vulgaris.

Inter filium & patrem.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur heredibus ad restitutionem; quia non peccat contra Iustitiam præcisè, quatenus facit cōtra debitum filij & ius paternum: (sic enim solùm peccat contra pietatem) sed quatenus sine legitima auctoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstantiæ eiusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quatenus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura & dominia. vt si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Pari modo inter dominum & seruum, quà tales sunt, propriè non est Iustitia. Ius enim domini in seruum non est Iustitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illóq; vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ seu duliæ, & debito obedientiæ. si tamen spectentur vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique iuris, diuersa iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet. nam in vita membrisque tuendis & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat; si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

Inter dominum & seruum.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iustitia tantùm versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. Thom. a. 9.

7 Respondeo, & dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, non autem circa passiones, vt temperantia, & fortitudo.

Obiectum Iustitiæ.

Probatur; quia proprium officium Iustitiæ nō est curare vt homo non nimiùm irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est, sed vt cuique præstet quod ei debitum. & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem, pecuniæ vel voluptatum amorem; tamen eius non est hæc impedimēta per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio. omnes enim virtutes se mutuò iuuant, dum quæuis tollit que-

Virtutes omnes se inuicem iuuant.

dam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri possent; vt iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitodo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem de cæteris esto iudicium.

8 Dico Secundò, Potest tamen Iustitia secundariò moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius iustitiæ, qui est seddere cuique ius suum.

Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.

Probatur Primò, Quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis, quæ sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones.

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt ostensum est 1.2.q.17.a.5. atqui moderatio passionum est medium idoneum & sæpè necessariū ad finem intrinsecum Iustitiæ, éstque actus exterous virtutis, cùm non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ, non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est 1.2.q.18.a.6.dub.1.

9 Hinc colligi potest quo modo Iustitia dicatur attingere *medium rei*, reliquæ virtutes *medium rationis*, de quo D.Th.a.10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto secùdùm rectæ rationis regulam; sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectāt medium rationis; id est, quidnam iuxta rationis dictamen sit commensum subiecto, non excedens aut deficiēs modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorū: quod enim respectu vnius est medium & æquale; ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine hoc medium est inuestigandum, & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia, qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad ius alterius.

Iustitia attingit mediū rei, aliæ virtutes medium rationis.

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D.Thomas q.58.art.5.6.7.

Respondeo, Esse quandam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hic D. Thom. a.5. & Aristoteles l.5.c.1.

10 Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem; & sic est iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, vt pars ad totum, scilicet ad ipsam Rempub. sic est Iustitia generalis, quæ hominem in habitudine ad Rempub. perficit.

Pars Reipub. bifariã comparatur.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia, quod eius officium, & quomodo ab aliis distinguatur. nam D.Thom. hic, & Soto l.3. de Iustitia q.2.a.3. existimant quandam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega l.5. in Conc. Trident. c.4. & multi alij putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de reipsa, vel de mēte Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de re ipsa loquamur,

Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit aliqua particularis virtus bonū cōmune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. art.6. 11

Ratio est, quia velle & procurare bonū Reipub. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionibus aliarū virtutum: multò enim id est laudabilius quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet, quę rectè dicetur *Iustitia legalis*. *Iustitia*, quia respicit quodammodò alterum, id est, Rempub. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Iustitiam legalē esse quandam rationē virtutum specialem.

Secundò, Quisque ciuium quà est pars societatis ciuilis, eiúsque fruitur commodis, speciali debito districtus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cùm sit ad alterum, & etiam de iis quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum cōmune quando versatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est, hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

Dico Secundò, Probabile est hanc virtutem non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem, patriæ vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obsequiúmque præstamus. 12

Videtur non distingui à pietate.

Probatur, quia secundùm D.Th. *Iustitia legalis* est procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est. v.g. si Respub. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit; thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempub. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patriàm, vel Rempubl. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam D. Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

Dices, *Pietas* equè est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquè in vtroque. in Principe enim est principaliter, & architectonicè; in subditis secundariò & veluti in ministris, 13

stris, vt docet D. Thom. a. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram. *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quę sunt, Reipub. bonum procurare & conseruare) principalius & excellentiùs est in Principe, idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps, si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipub. pollens opibus, auctoritate, scientia rei militaris, aliisque præsidiis, quibus Respub. defenditur. & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitię: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum, sed vt pars ad partem. nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se iuuendum & custodiendum conduxit: & ob hanc causam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo auctoritas iubēdi & aliis præscribēdi.

Verius est distingui à pietate.

14 Dico Tertiò, Etsi hæc sententia probabilis sit; verius tamen est *Iustitiam legalem* à *pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis aliis intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes. sed hîc sunt diuersæ rationes debitorum. nā longè strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & ciuis Reipub. quatenus ipsa est vnum corpus in quo ipse membrum; quàm effectus obligetur causæ suæ secundariæ, & homo suæ patriæ, ratione auxilij quod ipsa ad eius ortum contulit. cuius signum est, quòd quisque suam Rempublic. cuius est membrum, teneatur præferre parenti & vitæ suæ: cùm tamen parens magis sit principium ortus quàm patria: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accepimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum siuę patriæ, siue alteri Reipub. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

Aristoteli videtur esse complexio omnium virtutum.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis l. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges seruari.

Prior pars est Eustratij in illum locum, Burid. q. 4. Gyraldi q. 5 in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles c. 1. dicit *Iustitiam legalem non esse partem virtutis*, (i. speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia*, inquit, *legalis non est species malitiæ, sed vniuersa malitia*. Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solùm τῷ εἶναι*, id est notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse παρανομίαν, i. legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Aristoteles docet. atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant. ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò, Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus vt legibus paret, sicut Iniustitia est legum violatio, seu παρανομία. atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quartò, Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici, *In Iustitia summatim est omnis virtus*: qui sumptus est ex Theognide: atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *Iustitiam legalem* videtur intelligere 16
obedientiam, non vt est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus; sed vt est virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptū est, est obediētia legis, etiamsi id faciat non affectu obediētiæ, sed propriæ honestatis. quicumq; enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet.

Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suum bonū eo modo quo potest. Temperantia enim non solùm inclinat hominem vt ipse leges tēperantiæ seruet, sed etiam vt ab aliis seruari curet, si commodè potest. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet. 17

Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari Primò, vt debita ex officio; & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd sit præcipuum membrū Reipub. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit; & sic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam. quæuis enim virtus, si potest, curat vt alius quoque sit virtute præditus, vt dictum est. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines, & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finibus l. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humanæ æquè ac mirificè tuens, dicitur Iustitia*. Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari. 18

Vt curet seruari leges, ex variis causis potest esse debitum.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda sit Iustitia legalis, videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. Probatur, Nam ea quæ Aristoteles hîc tribuit *Iustitiæ legali*, magis conueniunt obedientiæ quàm vlli alteri virtuti particulari. 19

Ratio Iustitiæ legalis videtur maximè conuenire obedientiæ.

Primò, quia Iustitiæ legalis obiectum secundùm Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille τὸ νομιμὸν vocat. atqui id ipsum est obiectum obedientiæ.

Secundò, quia *obedientiæ* competit esse in magna admiratione apud homines, esse instar Hesperi inter virtutes, & omnes virtutes cōplecti,

(quæ Aristoteles tribuit Iustitiæ legali) quia omnes virtutes inserit, insertásque custodit.

Tertiò, Rectè dici potest virtus vniuersa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò, Hæc virtus respicit alterum, id est, Superiorem, cuius legibus obedit, & bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientia agit; quasi eam hic satis insinuauerit. In eandem sententiam apertè inclinat D. Thomas quæst.120.art.2.ad 1.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Commutatiuam.

D. Thom. q. 61. art. 1.

RESpondeo, & dico Primò, Rectè ita diuidi. Probatur ex Aristotele 5. Ethicor. cap. 2. vbi duas ponit Iustitiæ partes. quarum altera dirigimur in distributionibus, altera in commutationibus.

20 Eadem est sententia communis Theologorum & Philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæ species distinguantur.

Ex triplici habitudine in Repub. triplex virtus Iustitiæ.

Dico Secundò, Rectè distingui tali consideratione. In Republica est triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2 totius ad partes. 3. partium ad totum. Nūc, virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius Reipub. est Iustitia legalis, de qua dictū est. quæ verò disponit ad partem, est Iustitia particularis. Porrò ad partem est duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quæ dirigit partem ad partem (s. ciuē ad ciuem) vt constituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter se communicant, dicitur Iustitia commutatiua. quæ verò dirigit totum seu cōgregationem ad partes, in distribuendis per ciues rebus communibus, officiis, & oneribus, iuxta proportionem inter ipsos repertam, dicitur Iustitia distributiua. Hæc propriè & principaliter residet in Principe vel Magistratu, ad quē pertinēt huiusmodi distributiones; in priuatis secundariò, quatenus eos disponit vt iustam distributionem ament, eáque legitimè facta acquiescant. Colliguntur hæc ex D.Th. q.61. a.1.

21

Distinctio Iustitiæ cōmut. & distributiuæ.

Itaque distinguuntur hæ duæ species, Primò, quòd Iustitia cōmutatiua disponat priuatum hominem ad priuatum, vel eos qui se instar priuatorum habent. Iustitia distributiua, communitatem, vel eum qui communitatem repræsentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc distributiones. Tertiò, quòd illa spectet conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc conditionem personæ, (vt sitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium an Ineptus) vt secūdùm proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quartò, finis intrinsecus illius est, constituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis est constituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, vt eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter conditiones personarum quibus fit distributio; v.g. est aliquid distribuendum secundùm dignitatem personarū: si is cuius dignitas est vt duo, accipiet 3. aureos; is cuius dignitas est vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Aristotelem lib. 5. Eth. cap. 3. & 4. Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operariis publicis merces à Repub. pro cuiusque merito, non dari per *Iustitiam distributiuam*, sed per *commutatiuam*. quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt; & nihil aliud intenditur quàm vt in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad operas. Vnde Respublic. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: sed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem: subdit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum. 22

Respubl. soluēs stipendia militiæ, vtitur Iustitia commutatiua.

Dices, Cùm fit distributio bonorum communium secundùm conditiones personarum, videtur etiam fieri per Iustitiam commutatiuam, & solùm per accidēs videtur resultare illa proportionum similitudo inter multos. cuius signum est, quòd si distributor aliquem fraudauerit minus dando quam postulabat eius conditio, faciet ei iniuriam; quam tenetur sarcire per legem Iustitiæ commutatiuæ. vt docet D.Thom. q.62.a.1. ad 3. Hæc ergo erat violata.

Omissis variis solutionibus Respondeo, Proportionum similitudinem seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à Iustitia distributiua, tanquam finem intrinsecum: sicut æquatio rerum primariò intenta est à Iustitia commutatiua. Tamen interdum Iustitia distributiua in sua functione includit commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum, quæ stricto iure debentur, iuxta personarum conditionem. vt si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius Collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione, Præses distributor, lege Iustitiæ commutatiuæ obligatur erga singulos; quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiæ distributiuæ, vt sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam. vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iustitia commutatiua ei restituere ad iustam proportionem, non secus ac si donator ei in particulari reliquisset, v.g. 10. aureos, & Præses solùm dedisset 5. hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis implicitè assignat certam summam, iuxta proportionem inopiæ, quæ singulis debetur lege Iustitiæ commutatiuæ. 23

Iustitia distributiua interdum includit commutatiuam.

Confir. Quia si pro vno solo fuisset facta assignatio, deberetur illi ex Iustitia commutatiua: ergo etiā debetur quando fit pro pluribus secundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nā æquè multum iuris quisque acquirit, ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet quando distribuitur ærarium commune alicuius Vniuersitatis vel Collegij in singulos pro cuiusque dignitate vel ordine, iuxta leges & cōsuetudines receptas. Itaque quādo diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua: distributiua, quatenus respicitur vt cuique detur secundùm proportionē suæ dignitatis: commutatiua, quatenus respicitur vt cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius ortum est ex lege, vel consuetudine, vel donantis dispositione, supposita cer

ta certa proportione dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum, & quòd aliis tãtum vel tantum datum sit. Quare minus dando quàm oportet, simul violatur Iustitia vtraque: distributiua, quia non datur secundùm proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenùs nõ datur æquale iuri quod ipsi acquisitum est. Quãdo verò fit distributio rerum quæ stricto iure nõ debentur secundùm conditionem personarum, tunc Iustitia distributiua non includit commutatiuam; vt fit in distributione beneficiorum & officiorum: quæ debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita vt ipsi Ius strictum ad illa habeant. Vnde non fit ipsis iniuria, quæ ad restitutionem obliget, etsi aliis conferantur: peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiuam. de quo plura infrà cap.32. dubit. 2. & 3. & c.34. dub.13. *Interdum non includit commutatiuam.*

CAPVT SECVNDVM.

De ipso Iure in genere.

Habet 2. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.

1 *Ius potissimùm dicitur tripliciter. 1. vt sit idem quod Iustum.* NOTANDVM est, nomen *Iuris* potissimùm accipi tripliciter. Primò, vt sit idem quod *Iustum. Iustum* autem dupliciter accipitur, secundùm Aristotelem libr. 5. Ethicor. cap.1. nempe generatim pro *legitimo* (& sic omne *Iustum generale, speciale.* opus virtutis, quatenus consentaneum legi, dicitur *Ius & Iustum*) & speciatim, pro eo quod est *æquale & alteri debitum.* hæc enim tria inuoluit *Iustum* strictè acceptum, (vt colligitur ex D.Thom. q.80.) *æqualitatem, debitum, & esse ad alterum.* sic di- *2. Ius est lex.* cimus reddere ius alteri. Secundò, vt sit idem quod *lex*, quæ est regula *Iusti* in genere: cumque sententia iudicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex priuata, non publica) etiam ipsa *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & præesse Iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi *3. Ius est potestas legitima.* pro iusto & æquo. Tertiò, accipitur ius pro *legitima potestate.* Sic acceptum potest hoc modo describi, *Ius* est potestas legitima ad rem aliquam 2 *Ius pro potestate legitima quid.* obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

Primò, *Est potestas*, id est, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. hæc autem se habet vel in modum potentiæ actiuæ, vt quando est ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentiæ passiuæ, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur: vel potentiæ resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream; ne altiùs attollat murum; ne officiat tuis luminibus.

3 Secundò, *Legitima.* i. à lege cõcessa: quia facultas quæ secundum legem non competit, non est ius, sed vis & iniuria. lex autem hanc potestatem concedens vel est diuina positiua, vt ad Sacramenta percipienda: vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana, vt ad successionem hæreditatis, ad præscribendam vel vsucapiẽdam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel concessione; sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, *Ad rem aliquam:* vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hæreditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, *Ad functionem:* vt ad liberum vsum membrorum & rerum suarum.

Quintò, *Quasi functionem.* vt ad possessionem ciuilem & naturalem, ad retinẽdum dominium, statum, & conditionem in qua est.

Sextò, *Cuius violatio*, &c. quia iniuria nihil est aliud quàm alieni Iuris violatio. Dicitur autem violari, non quãdo aliquis priuatur suo Iure; sed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam, non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest enim esse ius ad Ius, & dominium Iuris. His positis, *Iniuria.*

Dico Primò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto in genere*, est formaliter obiectum obedientiæ. 4 *Iustum in genere.*

Probatur, quia sic idem est quod *legitimum*, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientiæ, quæ ideò vult & facit quia est præceptum.

Dixi *formaliter*, quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt supra cap.1.n.15. dictum est.

Dico Secundò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto speciali*, quod est æquale, debitum alteri, sic est obie- 5 *Iustum speciale.* ctum formale iustitiæ particularis. probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iustus, qui hanc æqualitatem debitam amat intendit & seruat. Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, est obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia,

quia obiectum formale cuiusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Aequalitas duplex.

Hæc autem æqualitas est duplex, vt suprà c.1. nu. 21. dictum est; altera *rei ad rem*, (vt pretij ad merces; rei reddendæ ad rem sublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *proportionem arithmeticam*, estque obiectũ Iustitiæ commutatiuæ. Altera, *proportionis ad proportionem* (vt cùm est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur, & dignitatem secundùm quas distribuuntur) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *geometricam proportionem*, estque obiectum Iustitię distributiuæ. ratio istius appellationis est, quòd Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum & quantitatum: Geometria proportionum.

Ius pro lege.

6 Dico Tertiò, *Ius secundo modo*, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & cæterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundùm præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

Ius pro potestate.

7 Dico quartò, *Ius pro potestate legitima*, non est *obiectum, quod* Iustitia intendit: est tamen aliquid vnde obiectum Iustitiæ quodammodò pendet, & ad quod intrinsecum ordinem habet, quod *formale obiectum cui* dici potest.

Probatur, quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id quod Iuri alterius est debitum; ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quod Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine Iure in altero, nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuris est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est reddere quod Iuri alterius est debitum. vnde in altero postulat ius, in altero debitũ. Quòd autem hoc ius rectè dicatur *obiectũ formale cui* patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute quæ est ad alterum, posse distingui *obiectum quod*, & *obiectum cui*. *Obiectum quod* est illud, quod ipsa virtus intendit, & præstat exterius. Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum quod & cui.

Obiectum cui, est is cui præstatur. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid est debitũ. ex iure enim ipsius in me vel mea, nascitur in me debitum præstandi id, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo posito, Iustitia inclinat vt id velim affectu & præstem effectu. itaque Ius est ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iustitię pendet. vide infrà c.36. Dubit. 2. & cap.46. Dubit. 1.

Nec obstat quòd *Vindicatio* non respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infrà ostendetur cap.47. Dubit.4.

Ex his patet, hanc Iuris acceptionem maximè seruire nostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur. nam ipsa ratio debiti & obligationis nostræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.

Diuisio Iuris pro Iusto.

Respōdeo, & dico Primò, Si *Ius* accipiatur primo modo, id est, vt idem sit quod *Iustum alteri debitum*, diuiditur in Iustum per æqualitatem rerum, & in Iustum per æqualitatem proportionum, vt dictum est n.5. 8

Diuisio Iuris pro lege.

Dico Secundò, Si accipiatur secundo modo, pro lege, diuiditur sicuti lex. Itaque *Ius* aliud est naturale, aliud positiuum: *Ius positiuum* aliud est diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum* aliud est vetus, aliud nouum. *Ius humanum* aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile. 9

Ius naturale.

Ius naturale dicitur, quod ex ipsis rerum naturis oritur. s. ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc Ius disponit. Vnde eius rectitudo, supposita existentia naturę humanæ, non pendet ex aliqua libera ordinatione Dei vel hominis; sed ex ipsa rerum natura. Itaq; sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manētibus iisdem circumstantiis rerum: vt bonum faciendum, malum vitandum; Deum colendum, & cætera quę continētur in Decalogo, vel euidēter ex eo ducuntur

Ius positiuũ.

Ius positiuum est quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate; vnde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus anteà obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de cæremoniis & politia. *Nouum* quod in nouo, vt sunt ea quæ de Sacramentis. *Ius humanum* est, quod auctoritate humana seu puri hominis est conditum. *Ius gentium* est quod passim apud omnes Gentes seruatur. *Ciuile*, quod auctoritate Principum sæcularium est conditum. *Canonicum*, quod auctoritate Pontificis vel Concilij conditum est. Sed de his plura 1.2. tractatu de legib. q.96.

Ius pro potestate legitima.

Dico Tertiò, si Ius accipiatur tertio modo, scilicet pro *potestate legitima*, diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundùm diuisionem legũ quibus oritur. Vnde aliud est *naturale*, quod lege vel concessu naturæ competit: aliud *positiuum*, quod lege positiua, vel concessione libera Dei vel hominum competit: & sic deinceps in aliis membris. Secũdò, diuidi potest ex parte termini quem respicit. & sic diuiditur in *Ius ad rem*, & *Ius in re*. *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, sed tãtum in personam, tale ius est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliósve cõtractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vēdatur, & reipsa tradatur, manet illi nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata; sed tantùm habes actionem personalem in eum qui te fraudauit; vt infrà cap.3. num. 12. & 13. dicetur. Tale etiam ius est, quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad beneficium. Imò tale etiam est, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per successionem hereditatis, ante illius acceptationem. *Ius in re* dicitur, quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios contractus, secuta rei traditione; per collationem beneficij, 10

Ius ad rem. 11

Ius in re. 12

secuta,

secuta acceptatione: per testamentum, vel successionem ab intestato, secuta acceptatione: tale etiam Ius est dominium rei, & vsus, & vsusfructus, id est, Ius vtẽdi & fruendi, respectu rei, quæ subest illis Iuribus, item iura quæ dicuntur *seruitutes*; Ius etiam hypothecæ & pignoris; denique omne Ius, quod rem aliquam siue corporalem, (vt sunt agri, domus, supellex) siue incorporalem (vt sunt officia, beneficia, reditus, seruitutes, & similia) ita nobis obstrictam tenet, vt ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re. quocunque autem res talis transeat, potest vindicari tamquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta.

CAPVT TERTIVM.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

Habet 13. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.

1 Espondeo, *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, & auctoritatem in rem vel personam (vt colligitur ex D. Thom. de Potentia q. 7. a. 10.) & subiectionem rei, vel personæ, talem, vt inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere, vel in quod auctoritatem exercere. qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem, non dicitur Dominus.

Dominium generatim. Itaq; *dominium in genere* nihil videtur esse aliud quàm ius gubernandi vel disponẽdi de re aliqua, tanquam sua. *Suum* autem dicitur, quod ita subiectum & astrictum illi, cuius esse dicitur, vt possit de eo disponere proprio Iure, nõ ex commissione alterius. Sic ius quod Deus habet in vniuersam creaturam tamquam rem suam, quo potest *Dominium Dei.* de illa statuere quod placuerit, est Dominiũ Dei, & quidem perfectissimum, cùm creatura perfectissimè sit eius, vtpote ei summè subiecta & obstricta ratione creationis, conseruationis, gubernationis, & summæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter Ius quod Rex habet in suum regnum: Dux in suum Ducatum: & quiuis in suas possessiones, dominium vocatur.

2 Hoc modo Dominium diuidi potest in dominium Iurisdictionis & proprietatis. *Dominiũ Iurisdictionis.* *Dominium Iurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. *Dominiũ proprietatis.* *Dominium proprietatis* est Ius disponendi de re aliqua tamquam sua in suum commodum. ab hoc dominio quisq; dicitur rei suæ dominus, siue ille sit persona priuata, siue publica, siue cõmunitas. nam persona publica & Respub. potest possidere bona iure priuato instar priuatæ personæ. *Dominium Iurisdictionis*

3 diuiditur eo modo, quo Iurisdictio ordinaria, *Dominiũ seculare, Ecclesiasticum.* quia ab hac non videtur distingui. vnde aliud est *seculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Seculare* est quod in rebus sæcularibus gubernat, pacem & publicam tranquillitatem procurans, vt est potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & similes respectu prouinciarum, oppidorũ, & pagorum, quæ ipsis proprio Iure in negotiis sæcularibus subsunt. *Ecclesiasticum dominium* quod in rebus sacris & in rectè viuẽdi ratione dirigit, cultum diuinum, & salutem animarũ spectans; vt est potestas Papalis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, & aliæ inferiores, respectu subditorũ, qui ipsis in spiritualibus subsunt. *Dominium Proprietatis* diuidi potest in perfectum & 4 *Dominiũ proprietatis Perfectum, Imperfectum.* imperfectũ. *Perfectum* dicitur quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absque rei proprietate. Vnde hoc dominium est duplex: aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum* cõtinet *Directum, Vtile.* solam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium solet dici proprietarius. Tale dominium est quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitiũ; & Princeps in feudis; & qui dedit agrũ ad emphyteusim, in agro; & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri cõcessus est vsusfructus. *Dominium vtile* continet solam rei commoditatem & vtilitatẽ. Tale est quod habet vsufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hic tamen aduertendũ est, ne dominiũ directum esset 5 omnino inutile, Iure statutũ est, vt certis quibusdam casibus dominiũ vtile redeat ad dominum directũ. vt patet Institut. de vsufr. §. 1. Vide Siluestrum verbo Dominium, q. 1. & 2. Omisso dominio Iurisdictionis (de quo 1. 2. quæst. 95. tractandum) explicandæ nobis sunt præcipuè species dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO II.

Quid sit dominium perfectum, seu plenum.

Notandum est, Dominium veteribus Latinis 6 dici *mancipium*, quòd potissimùm apprehen- *Mancipium.* sione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant subiectæ; & *homo sui mancipij*, qui sui iuris erat: *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium, postea hoc Ius cœpit vocari dominium, quo nomine passim vtũtur auctores Digestorum. vt patet tit. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

Nunc

Quid dominium perfectum.

7 Nunc Resp. Hoc dominium sic posse definiri; Dominium est ius in re, extendens se ad omnem eius vsum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in se dominium directum & vtile. definitio habet tres partes. Prima est *ius in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est ius in re: non contrà, vt patet in hypotheca & pignore, in vsu & vsufructu; & in iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hîc omnia iura ad rem. Dico *in re* generatim, quia etsi Iurisperiti tantùm rerum corporalium velint esse dominiũ; incorporalia autem (vt officia, iura) possideri *quasi* *possideri*: tamen hæc differentia passim non seruatur, neque vulgò neque à Theologis, neque à Iurisperitis: dicimur enim passim domini redituum, & similium iurium. vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones personales, & seruitutes. Secunda, *Extendens se ad omnem eius vsum*: quæ pars est loco differentiæ. nam proprium est perfecti dominij, vt possis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi seruando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hîc excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia, non sunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine vsufructu: & *dominium vtile*, quod est solius vsusfructus, vel vsus: & *dominium Iurisdictionis*, quale habet rex in regnum, & omnis superior in subditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & similia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vsum, non tamen ad omnem vsum; quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vsum, sed solum ad determinatum.

8 *Dominium iurium.*

Ad omnem vsum.

Quæ exclusa.

Lex interdũ impedit vsũ.

9 Tertia est, *nisi lege prohibeatur*. quia etsi dominiũ ex natura sua tale sit vt tribuat potestatẽ ad vsũ seu dispositionem rei qualemcumque; tamen interdum lege impediente fit vt hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum ne possit ea vti ad videndum; quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam vsque ad certum tempus, cùm tamen sit verus dominus, vt Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt; cùm tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut ius in re, sed solùm impedit eius Iuris vsum aliquem & executionem, quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris potest illa alienare. Simili modo potest impediri per votum & iuramentum, vt infra patebit.

10 Ex his facile intelligi potest illa Iurisperitorũ definitio, *Dominium est ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. vbi *corporali*, meliùs omittitur, vt dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc ius esse in re fundatum; quod tamen ad rationem dominij est necessarium.

Dices, Dominium videtur quid prius Iure; ideò enim habes ius in re illa ad omnem vsum & dispositionem, quia es eius dominus; non contrà: ergo dominium non est formaliter Ius.

Dominiũ essentialiter includit potestatem & Ius.

Resp. Perfecta ratio dominij non est prior Iure & potestate disponendi de re; sed hanc essentialiter includit: esse enim dominum rei, est rem illam ita habere sibi subiectam & astrictam per aliquem actum, v. g. per emptionem & apprehensionem, vt ex vi illius subiectionis possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem, qua domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem & traditionem; sed etiam potestatem & ius quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in opposit[...] 11

Resp. Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum; & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum, rationem dominij esse priorem quàm sit ratio Iuris; potentia enim omnis considerata in se & ad se, concipitur vt prior seipsa, considerata in ordine ad actũ; cum tamen reuerà prior non sit; eò quòd respectus & ordo ad actum sit illi essentialis.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquisitionem.

RESpondeo, & dico Primò, Quando dominium ab vno in alium transferendum est, ad acquisitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus* & *traditio*: ita docet Couar. libr. 2. var. c. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus 22 C. de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*: iuncta simul lege Numquam. 31. ff. de acquir. rer. dom. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* Ex his duabus legibus apertè habetur vtrumque requiri & sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam iure naturæ non est necessaria traditio: est tamen rationi consona. quia sicut vt possim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio: ita, vt possim re aliqua vti moraliter tamquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehensionem. Accedit, quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium. 12

Titulus est id in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, successio hæreditaria, & similia. per hæc tamẽ nondum habetur dominium, aut ius in re; sed solùm ad rem: nisi accedat certa quædam traditio, quæ est veluti conditio necessaria vt ex vi prioris donationis vel emptionis resultet dominiũ. Vnde si Petrus tibi vẽdidisset prædium, domum, pannum, æquum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet, secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorẽ: vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito; tunc enim 13

enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scieti eam tibi aurea venditam. de quo vide Couarr. lib. 2. variarum c.19.num.5.& infra cap.21.dub.19.

14 Notãdum est, Ex eo quòd per solum titulum, vel contractum nõ consequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem, (præterquam in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, vt bene ostendit Antonius Gomez de seruit.n.23.& 24. Primò, promisisti alicui vel vendidisti seruitutem in prædio, (v.g. ius eundi, vel currũ ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in præ-

15 dium, sed in te. Secundò, si vendidisti prædium cum pacto de retrouendendo, & ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secũdum emptorem, aut in prædium, sed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantùm in secũdum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, *in beneficiis*: nam in his acquiritur ius in re. & quasi dominium per collationem & acceptationem. vt patet ex c. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hereditate*: vt enim quis fiat dominus hereditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, non requiritur aliud quam vt hereditas adeatur. vt patet ex L. Cùm heredes. 23. ff. de acquirenda vel amittenda possessione, vbi sic dicitur, *Cùm heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt, possessio autem nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hereditas, dũ acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Instit. de heredum qualitate, §. vlt. Tertiò, in *legato*; Si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo heres acceptat hereditatem, efficeris eius dominus. vt colligitur ex L. A Titio 64. ff. de furtis, vbi dicitur *quod res legata recta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est, transeat.* Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captiuorum. vt colligitur ex L. Vt inter Ius diuinum. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Quintò, In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. lib. 3. variar. cap. 19. n. 1. & 2. Sextò, Si donasti & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, statim recipis dominium & possessionem illius rei, absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ sub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cũ aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit translatum absq; alia traditione. vt docet Couar. l. 2. variar. c. 19. n. 3. Ratio est, quia sicut ex voluntate Principis est quòd requiratur traditio; ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix inuenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium siue plenũ, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæs. reo. nam de iuribus propriis variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hic sermo.

Quando traditio non sit necessaria.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ vel pignoris, talem traditionem aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere. vt patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt; vt infrà dicetur cap. 5.

DVBITATIO IV.

Quidnam sit vsusfructus.

RESpondeo, *Est ius rebus alienis vtendi fruendi, salua rerum substantia.* Ita habetur Instit. de vsufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *est ius*; quia non loquimur hic de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore vel hypotheca, vel depositarius in deposito; hi enim non possunt vti rebus illis: quòd si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia, *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod nõ extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solùm datur potestas vtendi re illa, in qua cõstitutum est, (v.g. equo, domo, agro, silua) sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, ita vt hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenũ dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: nõ heredibus fructuarij. vt habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quamdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo compararuerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non censentur in fructu proles ancillæ non censetur in fructu, ob dignitatem naturę. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1. potissimum L. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integrã proprietario reseruare. Hinc fit vt vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ vsu consumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa in his constitui potest quasi vsusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restituturum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. supra, § Constituitur. 17

Explicatur definitio.

Fructus qui.

Quasi vsusfructus.

Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam particulam, *vt salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsumfructum gregis, vel armenti, quamuis possit vti suo lacte, lana, & fœtu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, 18

Obligatur ad 4.

debet

debet è fœtu substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita babemus Instit. de rerum diuisione. §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando cōceditur vsus, non gregis collectiue, sed animalium, seu singulorum capitum, tunc enim nō tenetur substituere. Ita habemus L. Quid ergo. 70. ff. de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus; sed singula capita seorsum pereunt.

Secundò, Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere; nisi vi tempestatis vel simili casu essent euersæ. quod enim fortuitò petit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitratu vsurum, fruiturum re ipsius, eamque restituturum finito tempore præscripto: vide plura apud Silu. sed minoris momenti.

19 Notandum Secundò, Vsumfructum acquiri dupliciter, Primò, Legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, vt is, quem pater babet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori.

Dupliciter acquiritur.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus, stipulationibus. vt habetur Instit. de vsufructu. §. . Hic dicitur *conuentionalis*. vide Gomezium, de seruitutibus, n. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo vsusfructus amittatur.

20 Respondeo, Amitti multis modis. Primò, si moriatur vsufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat: vt si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tēpore nō vtatur suo iure, quanto opus est vt dominus directus contra eū præscribat. Hoc autem tempus est 10. annorū inter præsentes, & 20. inter absentes; vt colligitur C. de vsufructu, L. pænult.

21 Quartò, per maximā capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cùm ciuitas simul & libertas amittebatur: hoc autē fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortē. Sæpe enim condemnatio ad mortem longò tempore antecedebat executionē. Hi dicebātur effecti serui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. Qui vltimo, a 9. ff. de pœnis, & clariùs L. Quod ad statum, 12. ibidem. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, statim seruos pœnæ fieri.* eôdem pertinēt damnati perpetuò ad triremes, vt docet Gomezius ad L. 4. Tauri. n. 2. Et quamuis per Authent. primam de nuptiis c. 8. ablata sit seruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti vsumfructum, eumq; reuerti ad proprietariū, vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secūdus est, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus habentur Instit. de cap. demin. §. 2.

Capitis deminutio maxima tribus casibus.

Quintò, per mediam capitis deminotionem; quæ est, cum ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus: Primò, cum quis deportabatur in Insulam. Secundò, cùm aliquis proscribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Instit. sup. vbi. 22

Media capitis deminutio.

Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cū amissione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia testari non poterant, & respectu bonorū perinde se habebant, ac si mortui fuissent. vide Silu. v. Testamentū. 1. q. 4. eôdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionē verò non redit vsusfructus ad proprietariū, sed transit ad monasterium, si est capax successionis; vt recte Nauar. commentario secundo de Regular. n. 70. & seq. colligitur Authen. Ingressi. C. de Sacrosanct. Eccl. de quo inf. c. 41. dub. 10.

Sextò, Si vsufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Vsufructu. §. Finitur, & Siluestrum verbo Vsus. q. 11.

Octauò, Si pater fiat hæreticus, hoc ipso amittit vsumfructum in bonis aduentitiis filij; isque statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. 9. n. 81. & noster Molina disp. 9. Ratio est, quia propter crimē hæresis paternum, etsi adhuc occultum, filius omnino exit patriam potestatem, efficitúrque sui iuris, adeò vt nulla alia emancipatione egeat, vt expresse habetur c. 2. de hæreticis in 6. Alex. 4. Si nulla alia eget emancipatione: ergo etiam quoad bona sua est exemptus à iure paterno. vnde sequitur, posse illum vti occulta compensatione, si aliter suo iuri consulere nequit. 23

Si parens hæreticus.

DVBITATIO VI.

Quid sit vsus.

Respondeo, *Vsus est ius vtendi re aliena, salua ipsius substantia.* De hoc agunt Institutiones & Digesta, post titulum de Vsufructu. Patet ex dictis de vsufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excludatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vsus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vsu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vsu, & habitatione. 24

Solùm hic duo Notanda. Primum, Eum, cui concessus est vsus alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: secùs est de eo qui habet vsumfructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretium elocationis, vel gratis concedere. Instit. de vsu. § 1. non tamē ita vt alter fiat vsufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus depēdens à Iure vsufructuarij. 25

Discrimen vsus & vsusfructus.

Secundum, In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti vel etiam frui possumus, considerari 26

derari quandam relationem subiectionis & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus; quæ subiectio seu obligatio vocatur *seruitus* à Iurisperitis. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & vrbanorum. ff. eodem tit.

Seruitus.

27 Dico, in omnibus rebus alienis, quia *nemini res sua seruire dicitur*, secundùm Iurisperitos, sed aliena tantùm, vt habetur L. Vti frui. 5. ff. Si vsusfructus petatur: idque distinctionis causa à dominio; quia Ius seruitutis formaliter minus est quàm Ius dominij. Vnde Iurisperiti subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gumezium de Seruitutibus in principio.

DVBITATIO VII.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

28 Notandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud Iurisperitos; Primò, pro subiectione & obligatione quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodò seruiat alteri. Secundò, pro iure, quod respondet illi obligationi.

Quid seruitus pro Iure.

Si accipiatur pro *Iure*, sic nihil aliud est quàm ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius quàm Vsus & Vsusfructus. omne namque ius vtendi vel fruendi est seruitus, vt docet Gomezius de Seruitutibus, n. 1. & 2. non contrà; nam Ius impediendi ne altiùs attollas murum, est seruitus; non tamen est vsus vel vsusfructus.

Quid pro obligatione.

Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud quàm obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

29 Diuiditur autè in tres species, secundùm Gomezium, & alios; Alia enim *seruitus* est *merè personalis*, vt ea quæ à persona debetur personæ: vt si mihi vsum serui tui ad tempus, vel ad vitã meam concesseris. Alia est *merè realis*: vt ea quæ à re debetur immediatè alteri rei. talis est quæ respõdet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re personæ; sed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v. g. ager meus habet ius vt per agrum tuum possit iri, vel iumentum duci in meum; ager tuus seruit meo; estque hæc seruitus realis; quia à re debetur immediatè rei; & consequenter hoc ius transit ad eum ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ. hæc extinguitur cum persona cui debetur. talis est in re, qua possumus vti, vel frui immediatè.

Seruitus triplex.

30 *Seruitus* autem *realis* diuiditur in *Rusticam* & *Vrbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculum, etiamsi in villa sit, & hortus annexus, causa amœnitatis. *Rusticum* quoduis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *vrbana* sunt, v. g. vt ædes tuæ non possint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum, parietem possit immitti tignum à vicino, & similia. *Rustica*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus, & li. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutib. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium, de Seruitutibus.

Seruitus realis.

DVBITATIO VIII.

Vtrum distinguatur vsus à dominio, in rebus quæ ipso vsu consumuntur.

Svnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum duntaxat vsum. Prior est 31
Ioannis X X I I. Extr. quæ incipit, *Ad conditorem*. §. Quòd autem. & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur vel alienantur, non distingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 1. & 2. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Silu. verbo Dominium, §. 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ c. 112. ad 10. argumentum.

Altera sententia est omnino contraria; nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extrau. *Exiit qui seminat*, de verborum significatione, in Sexto, & posteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocentius IV. & Alex. IV. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia q. 1. a. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua

Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum 32
à dominio, etiam in iis rebus quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius in re absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia; quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit. nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

Vsus concedi potest dupliciter.

Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem* à 33
Nicolao III. Extrau. *Exiit*, vocari *Vsum Iuris*; tum quia in eo habetur Ius absolutum; tum quia Iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*; non quòd in eo nihil sit iuris (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur) sed quia non est ius absolutum & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

Dico Secundò, Verius est, Conuentus, to- 34
tumque Ordinem Minorum, non solùm in rebus aliis, sed etiam iis quæ vnico actu vtendi

Minores non habere dominium in communi.

consumuntur, habere nudum vsum seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: éstque communior sententia DD.

Probatur Primò; Quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est, Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum, absque omni dominio. nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant vel negare possunt; nam hoc est de essentia paupertatis Euangelicæ: ergo nihil est incommodi, si idipsum in aliqua communitate constituatur; ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

Obiectiones.

35 Obiicies Primò, Ioannes XXII. Extr. Ad conditorem, dicit *se abdicare à se & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam.* ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad Sedem Apostolicam; nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegiis Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solùm rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolutè donatorum, ita vt possit Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Obiicitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena, salua rei substantia; vt habetur Instit. de vsu & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36 Resp. Negando consequentiam: nam solùm sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille de quo Iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddam vtendi; tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò de quo Iura (quem *Vsum iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero; ratione tamen functionum ad quas se extendit, est maior.

Differunt hic vsus & ille de quo Iura.

Obiicitur Tertiò, D. Th. q. 78. a. 1. docet, in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam eiúsque *dominium.* vnde colligitur, in mutuo talium rerum non posse exigi vsuram. i. pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* non distingui in his à dominio.

Resp. D. Thom. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolute & independenter ab alio; quod sanè nihil vel parum distinguitur a dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur. nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alio; quod distinguitur à dominio rei. 37

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

An ille vsus possit vendi seorsim à dominio.

Resp. Concedo, absolutè posse vendi hoc ius seu hunc vsum; sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur solùm ad vsum determinatum, quanti illud quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum, non potest pluris vendi quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus; nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus.

Obiicitur Quartò, Si vsus distinguitur à dominio, ergo Ioannes XXII. errauit. 38

Respondeo Primò, Esto; quia non in quæstione pertinente ad fidem; neque ipse asseruit suam sententiam tamquam ad fidem pertinentem; neque alios obligare ad ita sentiendum voluit: sed solùm quid sibi videretur vt vir doctus explicuit.

Conciliatio sententiarum.

Resp. Secundò, Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

DVBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

NOtandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*, vt habetur L. 1. ff. de acquir. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima, vt super agrum vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur Possessio facti. Ius possidendi dicitur Possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda. 39

Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possess. p. 2. n. 2. in principio. 40

Possessio facti quid.

Prima pars, *est detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non solùm res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis; quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri, vt notat Couar. suprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam

etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio, vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis possessiu facti sit iusta; (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia Ius facit vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio; vt patet L. Qui vniuersas. 30. *ff.* de acquit. & amit. possessione.

41 *Possessio iuris.* Dico Secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tamquam sua, non prohibita possideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquit. vel amit. poss. & Couar. suprà n. 3.

Prima pars, *est ius*, vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur, si iusta fuerit. quòd si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia; vnde solùm dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent, respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se & formaliter tantùm est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & Iuris remediis, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes, quòd hîc dicitur *insistere rei.*

Tertia, *tamquam sua.* si quis insistat rei nomine alterius, nó erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem.

42 *Per alium possidere.* Sic etiam possum aliquid possidere per seruum, & per filium. *vt autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tamquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. *Seruus & filiusfamil. non acquirũt nec possident sibi.* Excipio tamen seruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cùm sint eius conditionis vt non acquirant sibi, acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. suprà: quod intellige, si iustè acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod seruus. 24. *ff.* de acquir. possess.

Quarta, *non prohibita possideri.* quia nemo potest habere ius possidendi contra Iuris dispositionem, seu Iure resistente; vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur possessio.

43 RESp. Etsi variis modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vsitatissima tamen est ea diuisio, qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur. *Ciuilis possessio quæ.* *Ciuilis est qua solo animo retinetur.* quamuis enim initio vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis, vt dictum est; tamen posteà vt retineas & contines possessionem; sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione, vt habetur Instit. de interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet & occupat. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat Iure ciuili, quàm naturali; cùm naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam: tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum.

44 *Naturalis possessio.* *Naturalis est qua corpore simul & animo retinetur*; vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* cõiungi cum *ciuili*; vt quando quis est præsens per se vel alium, rebus quas ciuiliter possidet: diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere: quæ possessio est firmissima. Potest etiã esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobilem; ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo deturbari, & interdum ne ab ipso quidem domino sine auctoritate publica.

45 Sed aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, vt *possessio Ciuilis* dicatur, qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secundùm vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsumfructum; quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *Ciuilissimam*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua infrà n. 48. *Ciuilissima.*

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur possessio.

46 RESp. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera, apprehensione ficta, legis dispositione.*

Vera apprehensio vbi sit necessaria. *Apprehensio vera est* quæ fit manibus vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum quæ dominium non habent; vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hereditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clàm, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat, qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi fortè auctoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri. n. 55.

47 *Ficta vbi locum habeat.* *Apprehensio ficta* locum habet, quando res habet possessorem à quo tradatur; vel quando loco possessoris auctoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi: vsitatiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessione cedere, claues domus in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. vt probat Couar. l. 3. varia-

rum c.16. num. 11. Ratio eſt, quia dum emptor apprehendit claues, cenſetur res ipſas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri ſcripturam, ſeu inſtrumentum, quo conſtet de titulo & iure quo rem poſſidebat. Nam in tali inſtrumento res ipſa contineri videtur.

3. Si antiquus poſſeſſor eminus vel cominus oſtendat mihi fundum, dicátque ſe tradere illius poſſeſſionem; & ego ſignificem me acceptare: oculi enim ſunt veluti longæ quædam manus quibus res viſas quaſi contrectamus.

4. Quando poſt contractum, conſentiente antiquo poſſeſſore, apponitur cuſtodia nomine eius ad quem res transfertur: ſiue res ſit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: ſiue immobilis, vt fundus, caſtrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem abſentem, & conſtituam me tuo nomine eius rei poſſeſſorem: tunc enim per me incipis poſſidere, nec opus eſt alia apprehenſione. Hoc Iuriſperiti vocant tradere & acquirere poſſeſſionem per *clauſulam conſtituti.*

6. Si re tibi vendita vel donata, conſtituam me conductorem eius, vel reſeruem mihi vſumfructum: nam hoc ipſo cenſeris per me accepiſſe poſſeſſionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à numero 45. & deinceps, & Molinam diſp. 14.

48 *Diſpoſitio legu.* *Legum diſpoſitione* interdum transfertur poſſeſſio abſque vlla vera vel ficta apprehenſione, ſi leges ita ſtatuant, vt optimè probat Couar. lib. 3. variarum cap. 5. num. 6. Ratio eſt, quia modus acquirendæ & amittendæ poſſeſſionis iuri humano ſubiacet, quod poteſt ſtatuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuerſitate rerum & prouinciarum. In regno Caſtellæ, Maioratus poſſeſſio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, tranſit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, ſine vlla vera vel ficta apprehenſione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos poſſeſſio defuncti tranſit in eius heredem, etiam extraneum, ſine vllo apprehenſionis actu; teſte Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum poſſidendi Doctores vocant *Ciuiliſſimam poſſeſſionem:* quia fit ſola legis ciuilis poteſtate, abſque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam neſciente eo qui incipit poſſidere. *Ciuiliſſima poſſeſſio.*

49 *Poſſeſſio iuriũ quo modo apprehenditur.* Poſſeſſio autem *Iurium & ſeruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi ſeruitutem conſtituere, túque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tamquam ad te pertinente, ſciente & ferente eo cuius intererat concedere vel prohibere: qui modus eſt generalis; & extendit ſe etiam ad ea quæ non ſunt in re aliqua conſtituta; vt ad ius eligendi, præſentandi, & ſimilia. de quo vide Couar. reg. Poſſeſſor 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij poſſeſſio acquiratur, idem l. 3. variarum cap. 16. n. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæſtionem de acquirenda poſſeſſione variarum rerum & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus ſpectandæ ſunt conſuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum ſunt variæ. *Poſſeſſio beneficij.*

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur poſſeſſio tum mobilium, tum immobilium.

Reſp. & dico Primò, *Poſſeſſio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis, amittitur. Primò, Sola voluntate poſſeſſoris nolentis eam ampliùs poſſidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius cuſtodiæ ſubſit, qui eam incipiat detinere tamquam ſuam. ad quod requiritur vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam ſibi retinendi. L. Poſſideri. 3. ff. de acquir. poſſeſſ. Quartò, Per amiſſionem rei, v.g. burſæ, annuli: vel per fugam, *ſi ſint animalia*, vt ſi pecus aberrauerit à grege, deſinit ſtatim poſſideri à domino: ſi gallinæ & ſimiles aues domeſticæ auolarunt, nec habeant conſuetudinem per ſe redeundi; ſecùs verò ſi habeant conſuetudinem redeundi. De quibus & aliis animalibus, vt piſcibus, feris, columbis, vide plura d. L. Poſſideri. ff. de acquir. & amit. poſſeſſione. Dixi, *ſi ſint animalia*; quia poſſeſſio ſerui & ancillæ non amittitur per ipſorum fugam, vt patet L. Pomponius. 13. ff. ibidem. 50 *Poſſeſſio mobilium amittitur quatuor modis.*

Dico Secundò, *Rerum immobilium poſſeſſio ciuilis & naturalis* amittitur. Primò, Si poſſeſſor ſit longo tempore abſens; nec per alium rei inſiſtat, neque etiam proteſtetur ſe nolle amittere poſſeſſionem: quòd ſi non diu abſit, vel proteſtetur, amittit ſolùm naturalem, non ciuilem. 2. Si rem ſcio ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuerſus, ſtatim quidem repetat ſuam poſſeſſionẽ, ſed ab occupante repellatur, nec audeat ei reſiſtere. 4. Si timens repulſam nõ audeat repetere, aut inuadere poſſeſſionem. 5. Si neſciat rem eſſe ſuam, & ideò nec cenſeat illam in bonis ſuis: tunc enim caret animo poſſidendi. Hinc per longam obliuionem perditur poſſeſſio, vt docet Gloſſa in cap. 11. Clerici. 16. q. 4. & colligitur ex L. Furtum. ff. de vſucapionibus. Item ſi id quod poſſidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi ſit, vt habetur L. Si id quod. ff. de acquirend. poſſeſſ. 6. Si res ita ſit occupata, vt non ſit probabilis eius recuperatio. vt ſi vir valdè ſit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen aſſiduè inundet. quamdiu verò poſſeſſor eſt in ipſa re, vt in domo, vel fundo; aut in conſpectu eius; aut ſaltem propè, ita vt præſtò poſſit adeſſe cùm opus fuerit, retinet ſemper rei immobilis poſſeſſionem, tũ naturalem tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium ſuprà; & ff. tit. de acquir. & amit. poſſeſſ. 51 *Poſſeſſio immobiliũ amittitur multis modis.*

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat poſſeſſio.

Reſp. Primò, *Poſſeſſio*, ſi ſit bonæ fidei, parit præſcriptionem; id eſt, facit vt res quæ non eſt tua, elapſo certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquiſitione maneat adhuc dubium vtrius ſit, melior eſt conditio poſſidentis. Tertiò, in iudicio parit præſumptionem dominij. vnde poſſeſſor non debet probare rem eſſe ſuam; ſed alter, qui eam repetit: qui niſi id ſatis probet, nihil obtinebit. Quartò, 52 *Quos effectus pariat.*

Poſ

Possessor potest armis suam possessionem non solùm naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxiliis necessariis: seruato tamē moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc non est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati vt quis me deiiciat à possessione naturali domus vel agri; ita neque à ciuili: deiicior autem, si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim & non ex interuallo, inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimùm cōmodè fieri potest, spectata rei difficultate & ceteris circumstantiis; vt si auxilia cōtrahenda essent. vide Sil. Bellum 2. n. 3. Sextò, Si dominus rei expellat iniustè possessorē à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, & insuper æstimationem eius; vt habemus L. Si quis in tantam. 7. Cod. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur ampliùs in vsu, vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 7. Septimò, Si is qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet, illum vi, clàm, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 1. 2. & multis aliis de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clàm. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis. in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat; adiudicanda est eius possessio heredi, postquam hereditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. de Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clàm subtracta sit, an palàm tradita tamquam heredi vel legatario, cùm talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandos possessione: vt si res vsucapta sit; vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT QVARTVM.

Quibus & in quæ Dominium competat. *Constat* XI. *Dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur. Primò, Quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò, Quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis & voluntatis est, ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirm. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestiis terræ*, &c. vbi tribuitur homini præfectura & dominium in bestias terræ & pisces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ consistit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis, 1. p. num. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conseruationis, per quam tota creatura & secundùm substantiam & secundùm omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione & ordinatione, quæ quamdam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu, *Veritatis*; quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 1. 2. q. 114. Cúmque sit immutabilis, inducit etiam quamdam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquā eximi. Hic enim titulus est creatio & assidua conseruatio causæ supremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis cōmunicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rē subordinatum, ab eóque dependens.

Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium; quia magnam habent auctoritatem illas administrandi; quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim administrant illas vt suas; neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij prouincias & vrbes, Regia nomine. Secùs est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3. p. q. 8. 3 *Angelorum quale.*

Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res externæ cōcessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus 4 *Hominum.*

 sub

sublunaribus. Vnde Psal. 8. dicitur, *Omnia subie-*
5 *cisti sub pedibus eius, oues & boues*, &c. Cælestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO II.

Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

6 RESp. Habere verum dominium. vt patet ad Galat. 4. *Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium.* vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hereditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentiis. quòd autem non possint habere vsum istarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filijfamilias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

7 *Quadruplex genus peculij.* Suppono quadruplex genus *peculij* filiisfamilias posse competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium:* est communis sententia D D. Vide Silu. verbo Peculium. & Nau. c. 17. n. 141. *Castrense.* *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua ducum, vel commilitonum; testamenta & legata occasione militiæ; mobilia, à parentibus, vel aliis data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quasi castrense. *Quasi castrense* dicitur omne id quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quidquid acquiritur post clericatum, etiamsi aliàs esset aduentitium, vt expressè habetur Auth. Presbyteros. C. de Episcopis & Clericis: quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis; vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente vel alio ei qui artem professurus liberalē; & quod liberalitate Principis. denique quod ab aliquo datur filiofamilias, vt sit tamquam castrense; seu vt ipse tantùm, non pater, habeat vsumfructū. vocantur hæc quasi castrensia, quia habent priuilegiū castrensium, etsi verè castrensia nō sint: & quia clerici sunt milites spirituales.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitiū; neque eius causa vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense: vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuò accepta; tūc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinariis operis ad quas tenetur; si plus lucretur quàm consumit, & insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis. de quo vide infrà cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. suprà, & Molinam disp. 9. & 232. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c. *Aduentitium.*

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius causa datur; nec est castrense, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, vt ea administrent; & quæ dantur filio ab aliis ob amicitiam, vel obsequium parentum: secùs si ob amicitiam vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. suprà cum Nauar. *Profectitium.*

His positis, Dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi & quasi castrensi; ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. suprà, sunt enim aperta Iura. ff. & C. de Castrensi peculio. 8 *De castrensi & quasi castrensi potest disponere.*

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere, non secùs ac si esset paterfamilias, per donationes vel contractus, imò etiam per Testamentum & vltimas voluntates: si tamen sit pubes. i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit. L. A qua ætate. 5. ff. Qui test. fac. poss. qua de re infrà cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ex his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij, cùm illum ex suis alit: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructū, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis aliquot casibus. Primus est, Si pater filio condonet vsumfructum. hoc enim nō est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hereditatem paternam. Secundus est, Si aliquid donetur filio, ea lege vt parens vsumfructum non habeat: tūc enim filius habebit etiam vsumfructum: vt Nauar. suprà. Tertius, Si aliquid ei donetur patre contradicente. non enim est æquum vt parens ex eo commodū reportet. Quartus, Si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil 9 *De aduentitio an disponat.* 10 *Quibus casibus vsusfructus pertineat ad filium.*

habe

habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsusfructus. nam vsusfructus est ipsa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iurisperiti, *seruitutis non esse seruitutem*. Quintus, Si filius, vnà cum patre succedat in hereditate fratris vel sororis. Vide Sil. verbo peculium 1. q. 5.

11 His adde 6. casum, Si parens fiat hæreticus. nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. c. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitiis filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. n. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorum castrensium & quasi castrensium; & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum consuetudines & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expresse habetur L. Tam is. 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas, vt patet ex cap. Licet pater. 4. de sepultnris, in 6. Potest tamen de castrensibus & quasi castrensibus absolutè testari vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum & vtile est apud parentes: neque filius habet auctoritatem administrandi, nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum.

13 RESpondeo & dico primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expressè dicunt, *seruos, quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Instit. per quas personas coique acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.*

Seruorum dominium non est independens.

Secundò, quia Innoc. IV. in c. Cùm olim. 2. de priuilegiis, dicit *seruum & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nau. de Redd. q. 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundùm se totum quidquid est domini est, multò magis ea quæ habet domini sunt; accessorium enim sequitur suum principale.

14 Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret si ab alio acciperet: quia Ius omnia serui subiecit potestati domini peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei vt proprium, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum sic concedit, concedit absolutè & in perpetuum, tacitéque promittit non reuocare.

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere 15 aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere; quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare.

Probatur Primò, quia etsi Iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcircò fecerunt seruos incapaces omnis iuris & dominij, instar Religiosorum; nempe vt non possint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia serui possunt seipsos redimere. vt patet L. Vix. 53. ff. de iudiciis. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemptos, & non manumissos contra placiti fidem.* Casus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti. 16

Lex non pot. si seruos ita red. derent incapaces vt sunt professi.

1. Si dominus expressè vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere.

Quibus casibus seruus sibi acquirat.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè & sine conditione, non tamen intuitu domini, v. g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari vt non sit domini, sed tantùm serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit vt ex ea solatium capiat, loco doloris quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi vel quasi castrensi. lucrum enim subit eamdem rationem quam sors, quando quis nomine suo eam exponit.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat ex quibus quæstum colligat.

Ex his patet, multum interesse inter Monachos 17 & seruos quoad dominij rationem. etsi enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt statim dicemus, & prætereà sunt omnino incapaces; serui verò sunt capaces, & prætereà habent aliquod dominium imperfectum, ratione cuius possunt sua auctoritate rebus suis vti & frui, eásque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas & abusio quædam herilis auctoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditib. q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de Restit. c. 1. n. 217.

Discrimen inter dominium serui & Monachi.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum & perfectum dominium in plerisque casibus suprà dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt, seruos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina. Disput.

Sententia multor.

Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata : & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

18 *Sententia Nauarri.* NAuarrus commentario 2. de Regularibus. n. 3. 34. & alibi, docet ne ipsis quidem congregationibus Religiosorum, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum, sed solùm administrationem: dominium autem consistere apud solum Christum Dominum. Idem docet de omnibus Clericis respectu bonorum ecclesiasticorum, in Apolog. q. 1. monito 24. & sequentib. In eadem sententia est Maior in 4. d. 24. q. 6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua

19 Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa congregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorum habet dominium. Probatur Primò ex Concil. Trid. sess. 25. c. 3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasteriis & domibus tam virorum quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis & Minoribus de Obseruantia) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exiit, docet, *dominium rerum quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuat, in aliis Religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauar. comm. 2. n. 3. per *dominium* ibi intelligi *Ius administrandi.*

Contrà; Quia Sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quàm sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre & dare aliis absque iniuria; quod non potest in ea bona quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius Monasterij bona sine iusta causa dare alteri Monasterio vel ecclesiæ, absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, sed solùm Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum, quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed Monasterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim 2. de priuilegiis. atqui hoc impropriissimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium Monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominium à communitate; sed tantùm à singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorũ in quemquam alium quàm in ipsos Ordinum Conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmentum de Redditibus Eccl. p. 1. c. 2. n. 21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum & independens vt sæcularium: Primò, 20 *Hoc dominium est limitatum, & affectum.* quia annexum habet onus vt non possit alienari, (saltem quoad bona immobilia & mobilia preriosa quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum Religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum Conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt Religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium Ecclesiasticorum bonorum) potest ipsis adimi, & aliò transferri, relictis tamen ad vitam necessariis: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censetur donata Monasteriis: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infrà.

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, 21 sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vt vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum.

Probatur Primò ex cap. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauar. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò ex capitulo, Cùm ad monasterium. 6. de statu Monachorum. vbi Innocentius III. sic ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis Monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infrà dicit *nec Papam in eo dispensare posse.* & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil. Lateran. ait: *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à cõmunione remoueatur altaris*, &c.

Tertiò, ex Concil. Trid. sess. 25. c. 2. *Nemini Regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cuiuscumque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea Superiori tradantur, Conuentuique incorporentur.* Ratio est, quia Religiosus per solemnem professionem non solùm spoliauit se omni dominio; sed etiam se incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum solemne paupertatis hanc 22 *Votum solemne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecclesiæ.* vim habeat, quæri potest. de quo infrà cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter dico; Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat, quia non habet eam præcisè ex natura voti; vt pa-

ter

ret in voto simplici, quod non minùs est efficax io ratione voti, quàm solemne; & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione voventis: si enim voveas in religione non approbata à Sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij, tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde nô relinquitur aliud quàm ordinatio Ecclesiæ, statuentis vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est io incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Dices, Suprà n.21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesiæ prouenitet quòd non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concedere: quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Quomodo non potest habere proprium, seu dominium. Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò vt significet dominium, quod in se & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest concedere: quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundùm se & sui vsum debeat assiduè à nutu Superioris dependere, vt infrà c.41. dubit.9. ostendemus. Itaque constante Religionis natura, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat etiam dominium, quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infrà loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij & matrimonij reddere; vt videre est in iis, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionē non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione

24 infert Nauar. lib. de Redditibus. q.1. monito 10. & 12. & commentario 2. n.2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem qua induitur, aut panis quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris; sine cuius consensu nihil omnino habere possit.

25 *Consectaria. Peccat Religiosus peccato proprietatis.* Vnde sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat & retineat, sine tacito vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij, qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum & professio violetur.

Dixi, *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium & bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium. 26 *Non sunt incapaces iurium spiritualium.* Nam Regulares beneficiarij habent dominiū, vel quasi dominium & possessionem suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum; & iure manendi in tali vel tali Monasterio. de quo vide Nauar. q.1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritualibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantùm temporalibus, vt docet D.Th. 2.2. q.186. a.7. ad 4. & Caietan. ibid.

Dico Tertiò, Quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij; sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. 27 *Religiosi non professi.* Patet ex cōstitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 1584. quæ incipit, *Ascendente Domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV.

Vbi Notandum est, non esse de essentia paupertatis religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtendi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. *Essentia paupertatis religiosæ.* Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus & dependens, & alienatio sic obstricta & debita. dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum & potestatem disponendi: vnde si potestas vtendi & disponendi ita impeditur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim amplius habet in rebus temporalibus potestatis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secus est priuatus potestate vtendi quàm si sua non esset. 28 *Consectaria.* Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absque consensu Superioris, non solùm peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. *Dispositio est inualida absque Superioris consensu.* Cuius ratio est, quia per votum paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solùmque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multò maiori ratione quàm dispositio

sitio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris. etsi enim totum dominium sit in pupillo; tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc vel illam restringere; vt ex Constitut. constat.

29 *Religiosi beneficiarij.* Dico Quartò, Religiosi beneficiarij, vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium, habent tamé ius administrandi & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruam sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim Iure & cõsuetudine est eis concessum, quandiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauar. comment. 2. de Regular. num. 10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infrà cap. 41. dubit. 11.

Quomodo Religiosi possint expendere. Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expendere in vsus proprios necessarios & decentes, & ad pias causas; non tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos; & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus, sed solùm administrator & dispensator, habens tantommodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 17 & 33.

30 *Concessio bonorum stabilium.* Dico Quintò, Superiores Religionum nõ possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. c. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum Monasteriorum vel Conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 1. de Regular. n. 15. & 16. *Sententia Nauarri.* putat hoc decretum solùm continere Ius commune, estéque declarationem capituli *Cùm ad Monasterium*: ac proinde solùm prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam profanos. sed longè verius est hic nouum Ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abusus, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus expendere. Itaq; etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra Ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem & vsum ad quasuis pias causas; tamen Concil. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubiis circa decreta Concilij Tridentini obortientibus, qui ne oobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

Hinc sequitur, etsi census vitales possunt permitti pro alimentis & vsibus necessariis eorum, qui Monasterium ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quamuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modò tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamen cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem & vsum concedere; modò tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2. 2. q. 1. a. 10. 31 *Census vitalium administratio.*

Aduerte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad vsus necessarios concederetur, non teneri Religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu (vt sit vbi perfecta vitæ communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessariis rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendam, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent. 32 *An teneantur sponte cedere.*

Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v.g. vestes, libros, & similem supellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accommodata, omni carens superfluo, vt Concil. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos & determinatos. Virùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur. 33 *Aliqua mobilia possint cum aliquam pecunia.*

Dices, Concil. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur. 34

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata Monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè pòst tantùm vetat ne Superiores cõcedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omnino definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

Notandum ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios sæculares tria genera bonorum habere posse; Patrimonialia*, qualia sunt quæ ipsi hereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirunt. *Quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirunt vt Clerici, ministeriis 35 *Tria genera bonorum ibi.*

steriis Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo vel Pontifice. *merè Ecclesiastica*: vt sunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His positis,

36 Respondeo & dico Primò, Clerici non religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici possunt disponere. est communis DD. Ratio est, quia per Clericatum vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37 *Possunt Liberè disponere de bonis quasi patrimonialibus.*

Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium, neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officiis. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de iis disponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis quam ei persoluunt. Nec refert quòd hæc stipendia interdum longè excedant operam; quia libere à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno Sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quàm is cui datur vnus dumtaxat regalis. si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde Clericos de illis liberè disponere.

38 Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantumdem accipere ex redditibus beneficij, déque eo tamquam de patrimonialibus disponere; quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex aliis suis bonis. vnde si ex aliis viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantumdem ex beneficio. Rursus cùm alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij. quæ alioquin in talia opera conferre debuissent; vt docet Nauarr. monito 32. nisi fortasse intenderint non vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expressè intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens.

39 *Pars sustentationi necessaria.*

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus: quia nullam habet obligationem particularem cur hæc potiùs quàm sæcularia bona sua in pauperes vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cùm in officiis. n. 2. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. a. 3. concl. 6. Si enim libere poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idē sentit Couar. de his redditibus, quos dignissima, inquit, mercede iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is qui Ecclesiæ curam gessit; vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 2. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustúmque stipendium.

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus ecclesiasticis. 40 *Obiectio.*

Resp. Concilium non loquitur de iis, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit; (hæc enim non censentur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de iis, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

In congruenti sustentatione possunt dari tres gradus.

Notandum hîc ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo seu rigido; ita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. v. g. infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in se suámq; familiam alendam, poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat.

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo Canonicatu, è quibus 500. omnino sufficiunt, ita vt facilè 500. quotannis recōdas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis, summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundātis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas. si secùs fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui contra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halensis 3. p. q. 36. num. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expresè dicunt, Clericos fructuum ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4 dist. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4 d. 15. q. 8. a. 2. & Palundanus dist. 24. q. 3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tamquam probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas VValdensis tom. 1. lib. 4. c. 41. & quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p. 2. 41

De parte quæ excedit latitud. congruæ sustent.

Sententia Nauarri.

lect.

lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cùm Christi sint, meritò etiam pauperum esse; nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* & infrà: *Contrarium credimus errorem esse grauissimum; saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quidni etiam contra Scripturam.*

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract. 1. de Redditibus, monito 7. & Sarmiento p. 2. de Reditibus cap. 1. & seq. etsi in quibusdam monitis inter se discrepent. Eamdem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epistola ad Episcopum Laodiceosem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q. 3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficiis percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 *Sententia Nauarri est valdè probabilis.* Dico Quartò, Sententia Nauarri, qua patte tenet, Beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex Iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem; est valdè probabilis, sacris Canonibus & rationi valde consentanea. Primò, quia est multorum Theologorum & omnium penè Canonistarum, vt Nauarr. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt partem, quæ sumptibus necessariis superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12. q. 2. Tertiò, quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent quod decenti sustentationi necessarium; & reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt eum hoc onere, vt quod superest, in pauperes expendant. Hanc sententiam tamquam tutiorem, iudico in praxi Beneficiariis consulendam. Nihilominùs

43 *Altera verior.* Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certosq; prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omniũ illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expenderint, tamen ad restitutionẽ pauperibus vel aliis piis causis non teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc sententiam Sotus lib. 10 de Iustitia q. 4. art. 5. & 4. & videtur esse sententia D. Thomæ q. 185. a. 7. vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit. §. Pro clariori, conclus. 2. & 4. Couar. in c. Cùm in officiis, de Testam. Franciscus Sarmiento de Reditibus p. 2. cap. 1. & 2. & p. 4. & alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, sicut modò Religiosi; & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12. quæst. 2. Vnde tunc nemo habebat dominium, nisi eius partis quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigescente charitate, multa exorta sunt incommoda; vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se viuere; vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tàmque tenui diæta mancipare. Itaque sensim beneficia & præbendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Nunc probatur prior pars, *Ipsos fieri absolutè dominos omnium prouentuum.* *Fieri dominos prouentuum.* Primò, quia Canones id satis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non residente, in 6. dicitur, *Qui diuinis Officiis non intersunt, (nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non fiunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas; sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti fiunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum Officium, siue publicè, siue priuatim dicendum?

Respondet Nauarrus & Canonistæ, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Conc. Trid. sess. 22. c. 3. De reformatione *statuit, vt in omnibus Ecclesiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur; vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto non impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant, sed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem sess. 23. c. 1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt à sua Ecclesia, fructus non faciant suos pro rata temporis absentiæ: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de aliis curam animarum habentibus. His & aliis locis apertè insinuat Concilium, beneficiario, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

Altera pars, *quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant*, videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator & arbiter. Idem sentire videtur D. Tho. q. 185. a. 7. vbi cùm ex can. De reditibus. 12. q. 2. ostendisset, reditus Ecclesiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas, ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis subdit: *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda, vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda; non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de propriis bonis; vt scilicet propter immoderatum affectum & vsum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, & aliis non subueniat,* 44 *Non teneri ad restitutionem.* *Probatur ex D. Th.*

ueniat, sicut requirit debitum charitatis. hæc ille. vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem teneatur*, vt nutat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin est oratio imperfecta & *ἀνανταπόδοτον*. idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones aliis deputatas, quantum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur, tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait eandem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de propriis seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum, quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis superant, in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim diaerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus Ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere vt de sæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium & immunitatem à restitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate vrgente, in pauperes erogare: quia non vrgente liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure quàm superflua bonorum sæcularium; vt colligitur ex resp. ad 2. vbi solùm permittit illis de bonis dari consanguineis, quantum necesse est vt nõ egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: sed meo iudicio non rectè; quia sequeretur, Episcopum vanè insumendo 50. millia aureorum superflua ex reditibus Ecclesiæ, non plus peccare quàm tantumdem insumendo ex sæcularibus.

Probatur ratione.

45 Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi constet esse alienam, vel lege institiæ alteri debitam: atqui nulla ratione vel auctoritate cõstat Beneficiarios vel non habere dominiom omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio nemo spoliãdus est iure, quod possidet*. &, *In pari causa potior est conditio possidentis*. Minor probatur, quia hoc neque potest conuinci ea modo donationis fideliũ, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt; neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione.

Non ex modo donationis.

Non ex modo donationis; quia non constat, fideles qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo & hac cõditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex iis quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quãuis enim fideles intenderint vel desiderauerint vt hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia non dubitabant quin Episcopi & Prælati, qui illa administrabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim tam solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere; præsertim cùm hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces & suffragia consequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Diuersa bona Ecclesiæ.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit: ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur, Nam quod ad Ius decimarum attinet, fideles ratione illius non potuerunt Ecclesiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritalium; vt communiter Doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritalia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicus, Porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ & Sacerdotes, aliique sacrorum ministri; minor quoque esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè est quæstio) post illã determinationẽ nõ dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ; sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap. 39. Dub. 1. & 2.

Decimæ.

Dominia, prædia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem & auctoritatem: prædia & census, ad fundationem Ecclesiarum vel Monasteriorum, eorúmque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt constat ex multis Can. 12. q. 1.

Non ex ordinatione Ecclesiæ.

Sed neque ex dispositione Ecclesiæ constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expẽsorum teneri. Primò, quia nusquam id in Canonibus clarè explicatur; cùm tamen sit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiarios pertinear, & summopere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligãtur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per se clarioribus id fecerint, ne quis prætextu ignorantiæ se posset excusare; v.g. eum teneri ad restitutionem, qui diuino Officio non interesset, vel Preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermittere, aut à sua residentia supra tres menses emaneret; & alia id genus: vt videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc.

Trident. & variis Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

46 Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus strictò iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam ipsa pauperum caussis debet; vt si quid lege Iustitiæ eis debitum sit, præstari cuter, & debitores, si opus sit, compellat; sicut in testamentis & piis legatis facere consueuit. Eamdem debet suis subditis, Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset, Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & non compellere ad restitutionem; sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus cõuerterint, vel malè expenderint: maximè cùm causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia. qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditibus p.4. cap. 1. vbi 12. rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

47 *Esse peccatum letale.* Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos*, est communis sententia DD. vt fatetur Sarmiento. & Probatur Primò, quia est contra districtum Ecclesiæ præceptum. Nam Conc. Trid. sess. 25. c. 1. de reformatione, sic ait, *Omnino enim eis interdicit* (Episcopis sancta Synodus) *ne ex reditibus Ecclesiæ, consanguineos familiarésve suos augere studeant; cùm & Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent: sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant.* & infrà: *Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis obseruari, sed etiam ad S. E. R. Cardinales pertinere decreuit.* *Concil. Trident.*

Vbi Notanda Primò sunt illa verba, *omnino interdicit*, quibus apertè insinuatur strictum præceptum.

Notãdum Secundò, Non solùm ipsos reditus, sed etiam redituum fructus, *res ecclesiasticas*, & *res Dei* vocari. quod ex eo liquet, quòd Episcopi non reditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant: fructus quoque, non reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat, Concilium loqui non solùm de fructibus alienis, quorum habent solùm administrationem; sed etiam de iis qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Cur dicantur esse res Dei. Dicuntur isti fructus esse *res Dei*; quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, vt ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur esse Dei. quæ causa sufficiens est vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum, quæ Episcopo, Clericis & Fabricæ non esset necessaria, distribueretur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatũ est, & à variis Pontificibus & Conciliis confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit: sed potiùs voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate, satisfieri. quare sicut Episcopi, cùm illa administrarent, tenebantur portionem ceteris non necessariam, pauperibus seponere: ita Beneficiarij, qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graues necessitates non occurrunt, seponere.

Secundò probatur, Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impendere, valdè improuidè faceret Ecclesia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud esset quàm dare illis ansam & instrumentum luxus, libidinum, superbiæ; & frustrari pia fidelium vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertiò, Clerici ratione gradus, quem obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordię tenentur illis opem ferre. Confirmatur; quia eleemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis conseruandum; vt quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertunt. Ergo Ecclesiastici, (maximè Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spiritale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4 art. 4. conclus. 2, & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè extra necessitatem grauem corporalem vel spiritalem proximi teneantur superflua illa in pauperes vel opera pia impendere, est Ecclesiæ præceptum: quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Contra 1. & 2. partẽ propositionis quintæ, qua parte astruit dominium absolutum Beneficiariorum, eósque à restitutione liberat, sunt multa argumenta ex Canonibus & Patribus, vt videre est apud Nau. q. 1. de Redit. Monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes; quarum præcipuas attingemus. *Obiectiones.*

Obiicitur Primò, Multi Patres & Pontifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesiæ *esse patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum: & Clericos tantùm esse dispensatores & procuratores bonorum Ecclesiæ*: vt videre est 12. q. 1. & 2.

Resp. Dicuntur *patrimonium Christi*; quia propter Christum, & ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperũ, vtpote pauperibus eroganda: (qua ratione Hieron. etiã de sæcularibus dicit, *Aliena rapere cõuincitur, qui vltra necessaria retinere probatur*, vt habemus d. 42. Can. Hospitale:) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique quia hæ sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuisim erecta, sed viuebatur in cõmuni: tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorũ propriè, sed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, sed cõmuniter omnia possidebant; & aliqui ex illis erãt 48 *Patrimonium Christi & bona pauperum quomodo dicantur.*

bono

bonorum communium administratores, sicut in monasteriis. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia & bona diuisa.

49 Obiicitur Secundò, Multi canones iubent fructus redituum ecclesiasticorum & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui est Simplicij, & can. Vobis, can. Concesso, & can. Quatuor, qui sunt Gelasij; item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sūt Gregorij primi, & habentur 12. q. 2. atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solùm Episcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouentibus Clericorū & Episcoporum: ac proinde tenentur ex Iustitia illam in pauperes conferre. ea autem portio censebitur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis vsque ad illud tempus donatis; non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expressè iubet, *vt sive de præteritu redditibus, siue de his qua in posterum obuenient, quarta secundum distributionem canonicam dispensentur.*

Resp. Ex istis canonibus satis conuinci, Clericos teneri præcepto Ecclesiæ iis locis, vbi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: non quòd ex Iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent vt ipsis ex Ecclesiæ redditibus quarta portio detur: vt habetur can. Mos est, 12. q. 2. Vnde cùm passim in bonorum ecclesiasticorum diuisione & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum, dubitandum non est quin obligentur Beneficiarij singuli pro sua parte. diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut antè diximus) per erectionem beneficiorum & bonorum diuisionem hanc obligationem extinguere, vt satis ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de Reform. constat.

Dices, Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. Negando antecedens, pleraque enim alia ratione sunt erecta, ita vt bonis Ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominùs superflua tenentur in pauperes vel alias pias causas, quæ numquam desint, impendere; quia hæc est mens canonum, & intentio fidelium.

50 Obiicitur Tertiò, Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet cap. Relatum, 12. & cap. Ad hæc, 8. tit. de Testamentis. & Confirmatur; quia agri, domus & similia acquisita bonis Ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos; vt patet ex can. Placuit, 12. q. 3. qui est Concilij Carthaginensis Tertij, & c. Sacerdos, 12. q. 4. ex Concilio Toletano IX. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. Hinc tantùm sequi, vsum dominij in certis actibus impediri; sicut in impubere. meritò autem in condendo Testamento impeditur, tum quia par est vt quod ipsis superest relinquatur Ecclesiæ: tum quia hac ratione auocantur à studio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum vt testari possint, de qua infrà cap. 19. Dub. 4. Ad Confirmationem

Resp. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere, vt si aliqua immobilia comparentur pecunia Ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis instar sæcularium inhiarent, sed potiùs suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. suprà, & Sarmiento, 3. p. de Reditibus ecclesiasticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & supellectilis sacræ.

Resp. Nemo in particulari habet dominium 51 bonorum immobilium Ecclesiæ, vel supellectilis sacræ, sed cœtus Ecclesiasticorum cuiusque Ecclesiæ habet dominiū bonorum suæ Ecclesiæ; sicut conuentus Monachorum habet dominium bonorum monasterij: cum his tamen limitationibus. Primò, vt Pontifex tamquam caput omnium Ecclesiarum & conuentuum Ecclesiasticorum habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Nauar. in cap. Non licet, de spoliis Clericorum, §. 3. Secundò, vt si sit necessarium, vel valdè expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias diœceses transferre. sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus sæcularibus concedi ad Ecclesiæ vtilitatem. absque tamen iusta causa id facere non potest: quia non est dominus, sed administrator; ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debet. prima autem lex est publica Ecclesiæ vtilitas. Tertiò, vt conuentus Ecclesiasticus cuiusque diœcesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. Pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia c. 113.

Pontifex administrator vniuersalis bonorum ecclesiasticorum.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.

Resp. Res omnes externas vsibus humanis 52 subiectas, cadere sub dominium hominis, idque Iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla, & similia. Cælorum autem & astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, vt nostris vsibus famulentur; tamen non sunt nobis ita subiecta vt de illis possimus disponere; sicut res inferiores, quas contrectamus & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ salubritatis; quia his vtimur quodammodò, sicut aliis rebus externis. Alio tamen modo possumus dici domini cælorum & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Th. 1. p. q. 96. art. 2.

Quo modo Iure naturæ dominus sit.

53 Aduerte tamen, cùm dicitur hominem Iure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à natura: sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura concessum in rem quamlibet, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio antè occupata non fuerit.

DVBITATIO IX.

Vtrùm homo cadat sub dominium alterius hominis.

54 RESp. & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominẽ. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cùm sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eumdem finem conditi. & quamuis quidã à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum, (qua ratione Aristoteles 1. lib. Polit. c.1. & 3. dixit *quosdam natura seruos, quosdam dominos*) nemo tamen natura est *seruus* propriè. cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, vt communiter docent Patres, Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. c. 11. quia seruitus est pœna peccati.

Quo modo quidam natura serui, quidam domini. Nullo seruitus in statu innocentiæ.

55 Dico Secundò, Iure tamen gentium & ciuili potest quis effici seruus, idque multis modis, vt statim dicemus. Patet ex Scriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præscribuntur de variis seruitutum generibus. & Apostolus 1. Cor. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.* Vnde constat, etiam Christianos posse esse seruos, non solùm gentilium, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. vbi habet multa decretà de seruis Christianis.

56 Dices Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo, Non est ita contra naturam vt sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam, quia est contra primæuam naturæ conditionem, secundùm quam cùm omnes essent recti & sine peccato, iniquum fuisset si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato, est secundùm rationem: sicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori. conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filij vindicaret. nomen itaque istud culpa meruit, non natura,* &c.

Seruitus quo modo contra naturam.

DVBITATIO X.

Vtrùm homo sit dominus vitæ suæ & membrorum.

57 RESp. & dico Primò, Hominem non esse dominum, sed solùm custodem vitæ suæ membrorùmque, & quasi vsuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Thom. q. 64. art. 1 Caietan. in Summa, verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 21. Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. art. 3.

Homo vitæ vsuarius est, tenens precariò.

Probatur ex Scriptura, Deuter. 32. vbi insinuatur diuinæ potestatis esse, posse occidere, & vitam concedere. *Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam.* i. habeo ius & potestatẽ occidendi. Sapientiæ 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt non solùm Doctores Christiani, sed etiam Philosophi. Cicero de senectute refert Pythagoram dixisse, *Nemini fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Eadem est sententia Aristotelis l. 5. Eth. c. 10.

Ratio est, Primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere: has enim sicuti possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secundò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani: antequam enim vitam accipiat, nullius dominij est capax, quia non est: ergo par non est vt ipsa sub dominium cadat: sicut fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentariũ. Tertiò, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem & membra non sunt quid distinctum à nobis, sed pars nostri vel substantia.

Cur homo non sit vitæ suæ dominus.

Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorũ subditorum, vel seruorum. Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percusserit virga seruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit:* nempe homicidij. Secundò, Proprium veri dominij est, rem pro arbitratu suo posse perimere, etiam voluptatis causa: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes, non autẽ Respub. ergo Respub. non habet dominium in vitã hominis. Tertiò, Nemo est dominus suorum membrorum, sed solùm custos, & gubernator, vt ostensum est: atqui quisque priuatus se habet ad Rempub. vt membrum & pars, ex qua vnà cum aliis partibus ipsa veluti vnum corpus constat: ergo non habet dominium in priuatos. 58

Nec obstat quòd Principes possint interficere malefactores, & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini; sed vt custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo vt custos vitæ suæ resecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm homo sit dominus suæ famæ, & honoris.

CAiet. infrà q. 17. art. 2. negat. cùm enim fama sit bonum medium inter vitam & res externas, potiùs censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus, quàm cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Siluester ver. Detractio q. 3. 59

Sed dicendum est, hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infrà q. 64. art. 5. ad 3. vbi docet, *Hominem licitè posse disponere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vita ad aliam non subiacere libero eius arbitrio.*

Homo famæ suæ dominus.

&c la

& clariùs q. 73. art.4. ad 1. vbi docet, *in cuiusque arbitrio esse pati detrimentum sua fama, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l. 4. de Iustitia q.2.art.3. & Adrian.in 4.quæst.de restitutione, circa finem. Couar.l.2.variarum c.2.n. 8. & alij recentiores.

Probatur Primò, Quia homo famam & honorem, post vitam diuinitus acceptam, sibi acquirit & auget, sicut res ceteras: ergo est illius dominus vt ceterarum.

Secundò, Quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem. Nec obstat (quod contra hanc rationem obiicit Adrian.) quòd possimus condonare mutilationem mẽbri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrũ posset restitui sicut fama, non possemus condonare. quòd igitur condonamus, est satisfactio pro illata iniuria, & restitutio pecuniaria pro damno secuto: non autem propriè restitutio membri.

Potest homo interdum se infamare.

Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum Gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertiò, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud. Quartò, quando iniustè aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famam, etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini, nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contrà Obiicitur Primò, Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine*, &c. ergo non licet famam negligere. Resp. Non licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur, hominem non esse eius dominum: quia etiam pecuniæ sine iusta causa profundi non debent.

Obiicitur Secundò, D. August. lib. de Bono viduitatis cap. 22. dicit *conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit.*

Resp. Fama nostra tripliciter potest esse proxi- 60
mis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædam monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria vt proximo præstemus officium ei stricto iure debitum, sicut fama personæ publicæ, Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est vt benè regat subditos. & in his duobus euentis, multorum iudicio contra Iustitiam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam, vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abiicit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cetera dicentur infrà cap. 9. de Homicidio. & cap. 11. de Detractione.

Tripliciter fama nostra proximis necessaria.

CAPVT QVINTVM.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipiis, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

1 RESPONDEO, Hæc distinctio facta est partim *occupatione*, partim *sortitione*. hi enim, sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus refertam venientes, vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. quòd si dubium erat vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem adspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuium, filij Noë alij aliam terræ partem, maximè post linguarum confusionem occupauere; vel sorte diuisere; vt patet Gen. 10. & 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitum sectæ, diuisæ & distractæ sunt.

DVBITATIO II.

Vtrùm hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.

D. Thom. q. 66. art. 1. 2.

RESp. Post peccatum hæc dominiorum diui- 2
sio non solùm fuit licita, sed etiam salutaris generi humano.

Quòd licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis Scripturæ locis constat, licitè aliquid tamquam proprium possideri: & contrarium est hæresis quorumdam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D. Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. *qui asserebant hominem non posse saluari, nisi viueret*

Apostolici & Pelagius sua nt esse possidere propriâ.

instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate. Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Quòd etiam *commoda generi humano*, probatur
3 Primò, Si possessiones mansissent communes, relictæ fuissent incultæ; tum quia homines facilè negligunt communia, tamquam parum ad se pertinentia; maximè autem curant propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*, tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos & graues, (quales sunt in agricultura & rebus mechanicis) sectatúrque otium & dignitatem. quamobrem quisque alteri talium rerum curam & procurationem reliquisset.

Fuisse vtile diuisionem rerũ.

Secundò, Si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eamdem rem occupandam, qui se mutuò conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent. nec meum & tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissensionum) tunc minùs fuissent quàm modò: quisque enim conatus fuisset rem communem, dũ ea vtendum esset, facere suam; sicque assiduò rixæ & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtcumque occursum est: multò enim pauciores & rariores sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent: (vnde Gen. 13. cùm essent iurgia coorta inter familiam Abrahæ & Lot communiter pascentes, diuisione regionis conciliati sunt) quamuis ob hominum prauitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique idipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib. 2. Polit. cap. 2. & 3.

Maior esset perturbatio si res mansissent communes.

Obiectiones.

Obiicitur Primò, *Iure naturæ omnia sunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, d.1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Respondēt quidam, in statu innocentiæ *omnia* Iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum, & ideò potuisse fieri diuisionē. Colligitur ex Scoto in 4.d.15.q.2.art.1. conclus. 1. & 2. Sed contrà Primò, quia etsi communitas rerum valdè fuerit consona statui innocentiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali vetabantur inducere diuisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subiecit, & ea hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nam singulis relictũ fuisset quod abundè sufficeret, & quiuis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tum quia est immutabile & perpetuum, vtpote immutabilem rectitudinem continens: tum quia Ius non dicitur reuocari ex eo quòd cesset eius obligatio in aliquo ratione alicuius circũstantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius & illud dictamen, etiamsi defectu materiæ hîc & nunc non me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris, qui manentibus iisdem circumstantiis materiæ, potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positiuũ, quòd Ius naturale semper vim habeat, manentibus iisdem circumstantiis materiæ; Ius positiuum possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

Sententia Scoti.

In statu innocentiæ communitas rerum non fuit præcepta.

Ius naturæ non potest abrogari.

4 Respondeo igitur, non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem & vetans diuisionem: sed omnia dicuntur *Iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *Ius naturæ* diuisionem non fecit, aut præcepit: partim positiuè, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi, priusquam ab aliquo sit occupata, quod ius etiamnum durat.

Quomodo omnia dicantur Iure naturæ cõmunia.

Obiicitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q.1. dicit 5
Clemens I. *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius istud, & sic inter mortales facta est diuisio.* Respondeo, omissis variis expositionibus sensum esse, per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dictarit esse faciendam diuisionem, cùm ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erant Ierosolymis, ad vitam communem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentiæ, vbi non erat *meum & tuum*; rerum autem diuisio orta sit occasione peccati.

Obiicitur Tertiò, Patres dicunt neminem de- 6
bere dicere, *Hoc est meum, hoc est proprium; eo quòd omnia sint communia:* ita Ambros. in cap. 12. Lucæ, Chrysost. homil. 10. in Epist. 1. ad Cor. in mortali. & Orat. in S. Philogonium, &c. Respondeo, Tantùm volunt, neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quando necesse erit, cum altero communicare; eò quòd in necessitate omnia sint communia. de quo plura suprà, de eleemosyna. q. 32.

DVBITATIO III.

Quo Iure facta sit hæc diuisio.

RESp. & dico Primò, non esse factam Iure di- 7
uino. Deus enim neque fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israëlitis spolia Ægyptiorum, & regna Canaitarum; hoc tamen factum est præter vsitatum morem. Denique Deus nusquam in Scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

Non Iure diuino facta est.

Dico Secundò, non est etiam facta propriè Iu- 8
re naturali. Probatur, quia Ius naturæ neque fecit hanc diuisionem; cùm omnia reliquerit communia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundùm se ad eam inclinat: non enim illam quærit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum aliis, & suppositis incommodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimonium dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundùm se, id est, extrà vitam politicam, & sepositis eatenus incommodis cælibatus, ad illud inclinat: non sic ad rerum diuisionem.

Nec Iure naturæ.

Tripliciter potest aliquid dici Iuris naturæ.

Dico Tertiò, Hæc diuisio facta est Iure gentiũ, 9
vt habetur d. 1. cap. *Ius gentium est sedium occupatio.* & ff. de Iustitia & Iure. L. *Ex hoc iure dominia distincta*, &c. Hoc tamen non est ita intelligẽdum, quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium iudicium est, diuisionem rerum expedire tum ad pacem, tum ad meliorem rerum administrationem; idque spectata mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligẽs, quę cupiditati & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil est aliud quàm commune hominum iudicium, & gentium consensus: vel est concessio & ius ex communi iudicio & consensu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; ideò expedientissimum fuit apud omnes

Quomodo dicatur facta Iure gentium.

Quid intelligatur per Ius gentium.

fieri

fieri diuisionem. Vnde sequitur, si in aliquo cœtu, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi vt non dominentur, Ius gentium ibidem non postulare, aut magis expedientem censere rerum diuisionem, sed potiùs earumdem cõmunitatem, qualis erat in statu innocẽtiæ: præsertim cùm multa alia ex hac sequantur commoda; temperantia, modestia, tranquillitas animi, vacuitas solicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas & ad studium sapientiæ expeditio: hoc modo Fideles, Ecclesiæ primordio omnia habuere communia, maximè Ierosolymis & Alexandriæ. Idem seruatur, & quidem perfectiùs, in Monasteriis & cœtibus Religiosorum; qui cùm ex multitudine sint selecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuisionem rerum postulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia sint communia, statuitur.

Communitas rerum vbi sit expediens.

Obiicitur Primò, Instit. de rerum diuisione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius est, naturali ratio-*
10 *ne conceditur occupanti.* ergo diuisio est facta Iure naturali. Respondeo, 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud est res esse diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius est (præsertim fera vel gemma, cuius possessio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, est Iuris naturæ. nam etiam in statu innocentiæ locum habuisset. quòd verò facienda sit rerum diuisio, est Iuris gentium.

Obiectiones.

Dicitur aliquando Ius naturale.

Obiicitur Secundò, Furtum est contra Ius na-
11 turæ: ergo dominium rei competit alteri Iure naturæ. Resp. negando consequentiam, quia ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamsi illa potestas ei nisi iure humano non competat.

Obiicitur Tertiò, Id est Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino necessarium ad pacem generis humani: sed diuisio rerum est huiusmodi: ergo est Iuris naturæ. Resp. 1. Concedi posse illam hac ratione esse Iuris naturæ; quamuis alio modo negetur esse Iuris naturæ. 2. Naturalis ratio non dictat id esse omnino necessarium: posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundùm quam pænè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptistas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia Iura communes faciunt.

Obiicitur Quartò, *Quòd hec villa sit mea, & illa tua, est ex iure Imperatorum*, vt inquit Augustinus tractatu 6. in Ioannem; ergo non Iure gentium. Respondeo, Diuisio rerum in genere est Iuris gẽtium, non autem huius vel illius rei variis personis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit, vel ex prima occupatione, vel ex variis cõtractibus, aliisve modis iure ciuili approbatis.

DVBITATIO IV.

Quibus modis acquiratur dominium in homines seu mancipia.

12 RESP. Quatuor modis seu titulis, *Iure belli, natiuitate, iusta condemnatione, & emptione*; vt rectè docet Siluester verbo Seruitus q. 3.

Primus Titulus est *Ius belli*. i. in bellis seruari consuetum, & communi gentium consuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei, qui aliquem in bello iusto capit, vt vindicet illum sibi in seruum. vt patet L. Hostes. ff. de captiuis. cuius Iuris institutio profecta est ex naturali quadam commiseratione, ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò possent occidi) sed seruarentur, morte in seruitutem commutata. vnde & *serui* dicti sunt. Instit. de Iure personarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hostium & innocentes; qui etsi non peccarint, tamen seruituti possunt addici tamquam hostilis Reipub. membra, quæ vt commodis, ita & incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim externis. Vnde cùm in his etiam censeatur libertas, hac spoliari possunt. accedit quòd hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniantur, sed de his plura 2. 2. q. 40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum vt Christiani capti à Christianis non fiant serui, idque in honorem libertatis, quam per Christum sumus consecuti. si tamen bellum iniustum gerant contra infideles & capiantur, fiunt eorum serui Iure gentium. Vide Couar. in reg. Peccatum 2. p. §. 11. num. 6.

Vnde seruitus iure belli.

Innocentes in seruitutem rapi possunt.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte sua iusto capitur, non contrahere veram seruitutem. quòd si vtrimque iustitia belli sit ambigua ob probabile Ius vtrinsque partis, capti vtrimque fiunt serui; vt rectè Couar. ex lege supradicta. vbi tamen constare cœperit vtri parti faueat iustitia, tunc ea pars, quæ iniustè cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

Secundus Titulus est *Natiuitas*: ratione cuius 13
efficitur seruus, qui ex ancilla natus est: *nam partus sequitur ventrem*, L. Partum. Cod. de rei vindicatione: idque meritò, quia mater est certior: & plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: seruitus autem secundùm corpus conuenit.

Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum & partum (etsi vel ad momentum) proles Iure Cæsareo non contrahit seruitutem; vt expressè habemus Institut. de Ingenuis. §. Sed & si quis. Ratio est; quia hoc ipso momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta. vnde calamitas matri superueniens, non debet nocere proli libertatem assecutæ: præsertim cùm causa libertatis sit maximè fauorabilis.

Proles quando non contrahat seruitutem.

Vbi tamen nulla est lex vel consuetudo disponens de seruitute prolis, sufficit vt mater in partu sit ancilla: quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita seruari dicitur apud plerasque gentes, quæ Iure communi Cæsareo non vtuntur.

Tertius Titulus est *Iusta condemnatio*, qua quis 14
fit seruus, si ad hoc propter crimen à legitimo Iudice condemnetur. Sicut enim potest quis morte damnari; ita etiam seruitute, quæ mors est ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt serui Christianorum eos capientium. c. Ita quorundam, 6. tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in seruitutem deditur. 36. q. 1. cap. De raptoribus. Femina quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo, qui sacro Ordine initiatus est, potest à Principe in seruitutem rapi. cap. Eos qui. d. 32. filij autem ex tali coniugio

Pœna seruitutis.

 fuere

suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15. q. 8. c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam pœna seruitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silu. suprà q. 3.

15 Quartus Titulus est *emptionis & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; vt quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Potest quis seipsum vendere.

Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suę libertatis, sicut famæ & pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non solùm bona externa, sed etiam libertatem suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui; eò quòd hoc non faciant in commodum Prȩlati temporale, sed suum spiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ est præstantior.

Conditiones, vt venditio Iure Cæsareo sit rata.

16 Aduerte tamen, Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones vt hæc venditio sit rata. 1. Vt is qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. Vt intendat esse particeps pretij. 3. Vt reipsa sit particeps. 4. Vt emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit Ius vt quis seipsum per se vendat, sed vt id per alium fiat. 5. Vt sciat se esse liberum ante venditionem. 6. Vt venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul concurrentibus, venditio est valida: si vel vna desit, Iure communi est irrita. Vide Silu. verbo Seruitus q. 3. vbi tamen Iure Cæsareo non vtuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

Potest & parens filium.

17 Quòd verò etiam parentes possint Iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21. v. 7. Ratio est; quia proles est veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipso esse & vitam. vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo, &c.

Conditiones requisita vt parens possit vendere filiũ.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L. 1. C. de patribus qui filios distraxerunt. Primò, vt id fiat *per nimiam paupertatem & victus causa*; vt illa lex ait. quòd si ob aliam causam pretio filij egeat, v. g. ad se redimendum à morte vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, vt docet Couar. l. 3. variat. c. 14. n. 4. ex Accursio, Dyno, & Alciato; quia lex illa a. id tantùm concedit *victus causa*. Si tamen nudum Ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundò, vt soli patri hoc liceat: tamen Iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt solùm possit vendere filium nondum emancipatum. qui enim sui Iuris est effectus, non subest ampliùs patriæ potestati. Quartò, vt filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si numquam fuisset seruus; ita habetur L. a. suprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO V.

Vtrùm serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.

18 *Iniustè addicti seruituti.*

RESpondeo, & dico Primò, Certum est posse fugere si non sint iustè in seruitutem tracti; nec solùm fugere, sed etiam vi repellere impedientes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ; imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit iniustum. quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, vt rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare & fugam capessere.

19 *Quando serui possunt fugere.*

Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere; vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat; quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deserendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te*) domino suo seruire.

Altera probatur; quia inhumaniter tractando (vt si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam, cùm alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reuerti, si in posterum non est periculum: sicut coniunx, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi fortè iniuria tanta fuerit, vt meritò libertate sit compensanda.

20 Dico Tertiò, Si dominus sit Iudæus aut Paganus, iurisdictioni Principis Christiani subiectus; vel si sit hæreticus; seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deserere.

Probatur L. Deo nobis. 56. C. de Episcopis & Clericis. vbi Iustinianus ait: *His ita dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat; quòd si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse, secundùm antiquiorem nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex c. vlt. de hæreticis, & c. 2. & vlt. de Iudæis & Saracenis.

Adde, seruos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam vt fiant Christiani, & factos Christianos statim esse liberos; vt habetur dicta L. Deo nobis. suprà.

21 Dico Quartò, Qui à se vel à parentibus legitimè sunt venditi, fugere non possunt.

Ratio est, quia cùm sint facti serui per legitimum contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco iustè consenserunt, tenentur contractu stare, nec possunt illum violare absque iniustitia; sicut nec alias venditiones.

22 Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iustè ad seruitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere. est communis ferè DD. sententia.

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiam, si pœna talis sit vt non possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis pœna. ergo. sed de hoc plura infrà. nam si seruitus illa sit valdè calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum & superans humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico

Dicn Sextò, Prnles eamdem cōditinnem subit quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iustè vendita est, vel nb crimen setuituti addicta, prnles non potest fugere.

23 Hinc sequitut, eum, qui huiusmodi seruis consilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad restitutionem teneri totius damni inde secuti. vt si fugit & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suasit, tenetur domino restituere nnn solùm pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt rectè nntanit Nauar.c.17 n.103.

Serui bello capti fugere possunt.

24 Dico Septimò, Serui belln capti licitè possunt fugere ad suns; non pnssunt tamen dnminis persequentibus vi resistere. Est cnntta Nauar. c. 17. n. 103. & multos alins. sed ita sentiunt D. Sntolib. 4. de Iustitia, q.2. art. 2. Bannes 2.2.q.40.2.1.dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. p. §. 11. n. 6. & l.1. variar. c.2.n.10. & aliqui alij.

Probatut prinr pars §. Item ea. Instit. de rerum diuisinne; vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuatnr L. Nihil 26. ff. de captiuis & pnstliminio reuersis. *Nihil interest,* inquit, *quomodo captiuus reuersus sit, vtrùm dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente venerit vt non illò reuerteretur.*

Prnbatur Secundò ratione, Primò, quia cùm hæc seruitus cnmmuni consensu gentium sit intrnducta, non debet eius conditio magis nnerari quàm consuetudine tntius nrbis sit receptum. atqui cnnsuetudn habet vt tales serui sine conscientiæ scrupulo possint ad suns fugere, neque hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidē de non fugiendn, & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentnr stare promissis. Secundò, quia hæc seruitus ceteris est nobilior, minúsque probtnsa; vnde etiā in viros nobiles cadere potest. ergo non est cngenda in eas angustias, in quas aliæ seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in terminn, esset inutile; quia non possent illud cnnsequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccādum.

Quousque fuga sit illis concessa.

Dixi, *posse fugere ad suos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorum: sed snlùm animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure & cnnsuetudine seruis cōcessa est, vt per eam possint libertatem in terminn recuperare: nēpe cùm ad suns, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminin. 17. ff. de captiuis. quòd si in via intercipiantur, pnssunt reduci: quia antequam perueniant ad suns, non recuperant libertatem. Postquam autem peruenerint, ita sunt liberi, vt etiamsi redeant causa mercatntæ, vel simili, non possint à priore dnmino retrahi in seruitutem.

Non possunt fugere animo vagandi.

Si autem fugiant nnn animn redeundi ad suos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Cnuar. suprà. quia priuant dominum vsu sui, dum adhuc cnntinentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam Iure permissam.

25 Altera pars, *quòd dominis persequentibus vi resistere non possint,* Probatur; nam domini habent ius illns intercipiendi & detinendi quamdin ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cùm nnn possit esse bellum vtrinque iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in reo, qui etsi fugere possit, nnn tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Potest quis cooperari ad fugam.

Ex his sequitur Primò, Licitum esse cnoperari huiusmodi seruo ad fugam; modò scandalum & aliæ indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idē esse iudicium de prnle; quia non est deterintis conditinnis suo parente. Tertiò, Idem ius permanere, etiamsi decies quis vendatur. nam iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiamsi decies vænierit.

Obiectiones.

Obiicitur Primò à Nauar. cap. Si quis seruum 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub anathemate prohibet *ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui destituere.* Idem prohibetur cap. sequenti, qund est Concilij Romani sub Martino I. & confirmatur L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus seruus furtum sui facere domino.* Et L. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatin, vel damnatio ad metalla. 26

Resp. Illis canonibus solùm prnhiberi, ne quis prætextu religionis seu libertatis Christianæ doceat seruum contemnere dominum suum, & deserere eius ministerium; vnde nihil ad nostrum prnpositum. Ad Confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitut indistinctè de seruis, qui fugiunt ad barbarns, hnstes Romani Imperij; vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum, vt cnlligitur ex aliis Iuribus allatis.

Obiicitur Secundò, Qui damnatus est exilio ad certum locum, nnn potest ex eo locn fugere: ergo cùm seruus Iure gentium damnatus sit seruitute, non potest fugere.

Resp. Negandn cnnseq. quia hi serui non damnantur vt malefactnres in indicin, sed nobilinri quodā modn, & minùs ignnminiosa seruitute, cui ex mnre gentinm hoc priuilegium est relictum.

Quo modo iustè possint plecti si fugerint.

Obiicitur 3. Serui à dnminis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & à fuga retrahi, ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniustè punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominns sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam, quæ etiam est prnbabilis, etsi nostra sit prnbabilior. Secundò, Probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilnminùs seruum pnsse castigari; nnn quòd peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hnc onere cōcessum in gratiam domini; sicuti custndia publica inclusi licitè fugiunt, vt infrà dicetur; & tamen deprehensi puniuntur, L. 1. ff. de effractor. & alibi. quod magis locum habere pntest in seruis: quia cùm caperentur in belln, poterant iustè occidi: sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiant, nnlentes in ea persistere, prinr pœna ex parte possit reuocari, irrngatn graui supplicin. 27

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio.

NOtandum est, animalium quædam naturali indole esse mansueta, vt sunt oues, boues, equi, sues, gallinæ dnmesticæ, anates domesticæ, & similes: alia esse fera seu siluestria: & horum alia vsu sunt mansuefacta, vt cuniculi, cerui, qnos 28

domi

domi nutrimus, pauones. columbæ domesticæ: alia retinent indolem siluestrem.

Mansueta restituenda. Nunc Resp. & dico Primò, Animalia natura mansueta & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum, Instit. de rerum diuisione, vbi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cùm effugerint, detinet.* Ratio est, quia hæc, licèt fugerint, non tamen ideò recuperant libertatem; cùm naturali sua indole sint domestica; vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare vbicumque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta à lupo vel à vulpe fuerint; qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Dico Secundò, Animalia fera seu siluestria vsu mansuefacta, quæ consuetudinem habent ea libera vagatione redeundi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. suprà §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad restitutionem: secùs si id sine fraude accidat, v.g. quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. consuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris vt omni arte alienas columbas liceat accersere.

29 *Columbaria permissa.* Dubitant Doctores, an columbaria sint licita. Sed dicendū est, ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar. c. 17. n. 126. Caiet. ver. Columbarium. Silu. Restitutio 3. q. 4. Sotus lib. 4. q. 6. a. 4. Molina disp. 48. Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non sentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs vescuntur seminibus prauis, quæ sata suffocant & strangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quam bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere tantum prodesse quantum nocent. Tertiò, quia potissimùm vescuntur granis prolapsis è spica, nec scalpendo detegunt semina terræ mandata; vt ferunt harum rerum curiosi. Quartò, nisi haberentur columbaria, esset maior numerus siluestrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouēt, vt pabulū in columbariis non desit, sic enim minùs nocere possunt.

30 Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expressè Instit. loco citato.

Fera vsu cicurata. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non ampliùs esse in potestate prioris domini. vnde columbę tuæ si se aggregarint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis térve tempore consueto non redeant, vt docet Nauar. c. 17. n. 128. & Silu. verbo Inuentum, q. 2. quod de columbis est verum; non tamen de ceruis & aliis, quæ interdum vagantur iuxta domum, & sponte non redeunt, tamen facilè patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censeantur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino fera.* Dico Quartò, Animalia omnino fera & siluestria, si potestatem domini euaserunt, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet prosequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ suprà; quia iam nullius sunt.

Vbi Aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum seu siluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu censeri dominum, quamdiu illud sua custodia coercet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis; vt si ceruus ex silua vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita euaserunt, vt difficilè possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem. quòd si facilè, non censentur esse extra dominiū.

Vnde patet, examen apum, cùm siluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosecutio, posse à quolibet capi, etiamsi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideò fit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum est; potes tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, vt illum præuenias. quòd si in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expressè habentur Instit. de rerum diuisione & fusiùs in Pandectis L. 3. 4. 5. ff. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. ff. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar. c. 17. n. 128. 32 *Examen apum.*

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Principes possint iustè prohibere venationem, piscationem & aucupium in locis publici iuris.

COuar. ad regulam Peccatum p. 2. §. 8. refert multos Doctores, qui tenent, Principes non posse id prohibere; eo quòd Iure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera capere: quod Ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iason dicit hanc sententiā esse communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom. 1. opuscul. tract. 17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de restit. q. 12. Sotus lib. 4. de Iustitia q. 6. a. 4. & alij passim Pro qua sententia 33

Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo. 34

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si iudicetur id necessarium ad Reipub. onera sustinenda; nempe vt inde conficetur maxima vis pecuniæ, officiu & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium; vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi thynnos, vt inquit Couar. n. 10.

Sed difficultas est, Vtrùm ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare?

Resp. & dico Tertiò, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina suprà. 35 *Princeps potest ad suam recreationem reseruare ius venandi.*

Ratio

Ratio est, quia Princeps cùm laboret pro Repub. potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reseruare;præsertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Non tamen vbique.

Dico, *in quibusdam*; quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare,nisi fortè eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò sui commodi & oblectationis gratia, vniuersum populum omni recreatione & vtilitate venationis,quæ Iure naturali & gentium eis est concessa,priuare.

Potest quibusdam concedere.

36 Notandum Primò, Posse Principem personis de Repub. benè meritis ius venandi vel piscandi in loco communi attribuere,ceteris exclusis; modò tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam Monasteriis & Nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa.

Notandum Secundò,etiam consuetudine legitimè præscripta posse huiusmodi ius acquiri,tum Principi, tum aliis: vt docent Caiet. Medina, & Couar. suprà. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis & priuilegij: & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt, ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo vel tyrannicè sit vsurpata,vt monet Couar.num. 10.

Obligatur ad damna.

37 Notandum Tertiò, Principes qui sibi tale ius reseruant, obligari ad cauenda damna quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre; & si quæ inferant, teneri ipsos ad restitutionem.ita Couar. suprà n. 10. ex Caiet. Estque communis DD. sententia. Ratio est,quia reseruatione istius iuris,& lege illa qua vetat venationem & ferarum peremptionem, dat causam damni quod per feras infertur. qui autem dat causam damni, ipsum quoque damnum dedisse videtur; ac proinde tenetur sarcire.Neque satis est si dicant se velle sarcire damna quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantum opus est ne inferantur;vt rectè notat Nauar. c. 17. n. 125. aliud enim peccatum est inferre damnum,aliud nolle compensare illatum. quamuis si verè paratus esset totum damnum absque mora compensare,& diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia nō inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum est.Excipiuntur tamen duo casus,

Duobus casibus non tenetur.

quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si consensu Reipub. & eorum qui possident agros vicinos,hoc ius haberet:quiuis enim potest cedere iure suo. Quo tamen casu dissimulare deberet cum eo qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Vtitur enim ille iure naturalis defensionis, quo populus ille se priuare voluisse non censetur.Secūdus. Si in terra hostili à se occupata tale ius in aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores.

Prohibens iniustè venationem.

38 Notandum Quartò,Eum,qui iniustè prohibet alium à venatione,piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri.quod ille deductis expensis & laboribus facturus erat,vt rectè notat Couar. n. 11. & 12. Nauar.c.17.n.120.non tamen ad restitutionem animalium,quæ capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundùm quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere solent: (etsi Couar.contrà sentiat) quia decimæ,nisi de rebus iam perceptis, non debentur. idem iudicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infrà,cap. 39. Dubit. 3.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm quis possit venari in prædio vel saltu alieno.

Resp.Absolutè posse, modò illa loca non sint ita conclusa, vt feræ non possint egredi. cauendū tamen ne quid damni inferatur. Quisque 39
tamen potest ius venandi in suis prædiis sibi reseruare,& aliis prohibere ne ibi venentur; vt habemus §.Feræ. Instit. de rerum diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis,ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum; quia censetur illorum causa per suam prohibitionem,vt notat Couar.n.11. Et consentiunt omnes DD.vt suprà diximus.

Prohibitio aliquando parum curanda.

Simili modo cauendum venatoribus, ne ipso 40
actu venandi in locis alienis, vel transitu per illa,damnum inferant proterendo sata, sternendo segetes,excutiendo grana, lædendo vineas, dissipando sepes, & similia. alioquin tenentur ad restitutionem.Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt.Siluester v.Venatio,*Vtrùm*, inquit, *venatores conculcantes agros, vineas & segetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia pauperum, & aliorum,teneantur restituere: dicit Astensis quòd sic, ad æstimationem: aliàs peccant mortaliter; nisi damnum sit ita modicum, quòd probabiliter credantur non curare.* Idem iisdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo dicit, *Actum venandi esse peccatum, si damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol.Fumus eodem,n.1.dicit, *Actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in persona vel rebus; vt quia venator exponit se periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis,vel destruit segetes, semina, vineas,vel huiusmodi, & tunc iudicium mortale vel veniale secundùm qualitatem actus vel periculi cui se exponit; & vltra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel eius occasione.* Nauarrus in Enchiridio cap. 17. n. 125. *Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes sui noceant alienis auibus domesticis, gallinis, anatibus, anseribus, & id genus aliis; aut vt sui equi aut famuli notabile damnum inferant prædiis, aut satis per qua transeunt, aut eorum fructibus; & non vult restituere. Hostiensis in Summa de pænit. & remiss.* Omitto alios; quia idem omnes nemine discrepante docent.

Cauenda damna.

Ratio est perspicua. Quia vel venatio instituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum,vel ad bonum commune.v.g. ne feræ multiplicatæ noceāt agris,pecoribus,hominibus. Si ad oblectationem vel propriū commodum, manifestum est id non posse fieri cum dispendio aliorū. Nec refert etiamsi fortè sit persona publica vel gubernator patriæ;quia in iis quæ ipse agit in cō-
modum

modum proprium comparatur ad subditos, vt priuatus ad priuatum: vnde non minùs tenetur de damno quàm si esset priuatus. Si verò ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, vt damnum quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus priuatis sustineatur; sed iusta proportione distribuendum in omnes. alioquin peccatur contra Iustitiam distributiuā: quæ sicuti præscribit bona communia certa proportione distribui in singulos; ita etiam onera & damna, quæ causa communis boni imponuntur, val inferuntur. Sicut enim bonum quod intenditur commune est, ita etiam damnum commune esse debet. Itaque deberet huiusmodi ex causa damnum passis fieri compensatio ex bono communi, v.g. remissione tributorum vel exactionum, vel immunitate à milite, vel simili modo. Pari ratione cùm causa boni publici solum alicuius occupatur, vt conuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum; vel cùm deiiciuntur ædificia priuatorum, facienda est compensatio ex publico. Cùm autem damnum illatum est causa proprij commodi, ex propriis compensatio facienda, vt per se notum est.

41 *Limitatio.* Aduerte tamen, si damnum est modicum, & dominus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occidendo feras, quantum damni ipso actu venandi; vel si rebus illorum consulat, sua auctoritate auertendo milites, eósque ab aliis incommodis tutando, ita vt meritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatione sentiunt, non curare, & condonare; non esse obligationem restituendi: quo modo fortasse aliqui locorum domini possunt excusari. hoc tamen non habet locum quando damna sunt grauia. Quomodo autem damnum graue aut leue agris & satis inferatur, & quodnam tale censendum sit, optimè ex ipsis agricolis cognosci potest.

An præscriptio excuset. Dices, Quid si ab hominum memoria sit vsurpatum, vt tota venantium turba cum equis & canibus, prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, non curans quid damni inde resultet; nec vlla ob id fiat restitutio, maximè cùm nemo querelas apud iudicem deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præscriptio, quo tanti temporis tractu hoc ius sit à domino loci vsucaptum. Resp. Vt titulus præscriptionis hîc locum habeat, debere cōstare 1. De ipsa consuetudine & vsu qui memoriam hominum antecedat. 2. Non fuisse factam compensationem cùm damna irrogata erāt grauia. 3. Quòd damno affecti non deposuerint querelas, nec mouerint litem, id non factum desperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali, sed omnino liberè, & animo condonandi. alioquin cùm præsumptio sit in contrarium, non potest censeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic Tyrannus non potest vsucapere ius imperij in populum liberum, quando solo metu illum coërcet, ita vt non præsumatur liberè in illum consentire. Ratio est, quia præscriptio in huiusmodi, quæ vi præsumuntur vsurpata, non potest dare ius, nisi quatenus tanti temporis vsus & possessio parit præsumptionem liberi cōsensus eorū ad quos pertinet. Si tamen huiusmodi fundi essent beneficiarij, iure feudi vel emphyteusis domino obnoxij, posset ex huiusmodi consuetudine præsumi, talem seruitutem ab initio fuisse voluntate Principis annexam; & idcircò minorē pensionem minúsve obsequium domino ab emphyteuta vel fundatario præstari. Quis autē primo loco, quis secundo, & in subsidium hic in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infrà cap. 13. Dubit. 5. & sequentibus.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet, & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

Notandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione status personæ*. Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canum & armorum, vt patet c. 1. de Clerico venatore: quod sumptum est ex Concil. Aurelianensi: vbi *Episcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio*: vnde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò rarò fiat, non est omnino prohibita Ecclesiasticis; vt notat Medina q. 12. C. de Restitut. & Siluestr. Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panormit. in illud c. 1. citatum. 42 *Quadruplici ratione potest esse venatio prohibita.*

Secundò, *ratione temporis*. Sic videri possit prohibita venatio diebus festis & ieiunij, ex cap. An putatis. d. 86. sed hoc intelligendum est quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin absolutè non est prohibita, cùm non sit opus seruile; vt notat Nauar. cap. 13. n. 11. quamuis in magnis festis & quibusdam ieiuniis sit validè indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem. *Venatio & aucupium non est opus seruile.*

Tertiò *ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur. sic prohibetur interdum venatio illis mensibus, quibus feræ sunt grauidæ, & quando sunt niues; quia tunc facilè capiuntur; & vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & similium, quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò *ratione loci*; vt si in aliquo loco à Principe statuta sit immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis,

Dico Primò, Quando venatio solùm est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modò scandalum absit, & periculum occisionis vel mutilationis: & animal captum non est necessariò restituendum. 43 *Quale peccatum.*

Prior pars patet ex dictis: estque Medinæ, Silnestri, & aliorum.

Altera probatur; quia conditio personæ vel temporis non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico Secundò, Etsi venatio prohibita sit ratione vtilitatis publicæ, tamen non est peccatū mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus cōmodo Reipub. & idcircò sub graui pœna est prohibitus; vel quando reipsa notabile damnum bono publico infertur (vt si sobolem ferinā notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta non sunt in foro conscientiæ restituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8. &

& alij. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionē ferarum, sed vsum venationis: vti autem venatione cōtra legis mandatum, non censetur notabilis iniuria vel læsio Reipub. cùm Iure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Vnde fit vt venator non teneatur ad restitutionem ferarum captarum, etiamsi instrumētis vetitis ceperit; quia feræ nō sunt res Reip.

Restitutio quando necessaria.

Aduerte tamen, si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad restitutionem Reipub. quæ habebat ius piscandi, quatenus censetur illud ius grauiter læsisse, & spem lucri & oblectationis eripuisse. ipsa tamen animalia non tenetur restituere: sed solùm quantum illa spes, seu ius venandi censebatur valere.

Dices, Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

Resp. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti; ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

Qui venatur in fundo persona priuata.

Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silua, inuito domino, non tenetur ad restitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ & damni illati, (si quod inferat) & tenetur ad eius compensationem. Docet hoc Couar. suprà n. 4. Medina q. 12. & alij.

Prior pars probatur, quia animal siluestre non erat domini illius fundi, sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est, quia animantia non sunt fructus agrorum vel siluarum vel fluuiorum, sicuti arbores quæ solo hærent; sed alia ea aliis procreantur. Vnde sequitur, etiamsi ager vel possessio talis sit vt eius fructus in venatione consistant, ipsáque venatio sit alteri elocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor & vsufructuarius solùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius censetur ad fructus agri vel siluæ pertinere. Vide Couar. n. 9. & 11.

Feræ non sunt fructus fundorum.

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena possessione inuito domino, facit illi iniuriam. Dominus enim Ius habet vt nemo ibi se nolente venetur, vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. & L. Item si fundi. 9. §. Aucupiorum. ff. de vsufructu, vbi dicitur, *Reditum aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlteriùs patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem, vt si segetes proculcet, si sepimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si Ius venandi alteri vendere vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris vt parui æstimetur. quòd si nullum damnum sit illatum, (vt si dominus ipse nolebat venari, nec ius illud elocare) non tenetur venator ad vllam restitutionem, etiamsi inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi consentanea, cùm ipse eo iure vti nollet.

Aduertendum autem est, eamdem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque eius venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur, non ipsas feras.

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter; & si notabile damnum infert, mortaliter; tenetúrque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti. 44

Qui in fundo Principis vetito.

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi pœnam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem; quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & siluæ sunt communes: & aliàs non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est vt reseruatio illa iuris venandi facta per Principem, non adeò strictè accipiatur.

Dices, Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ potest esse mortale.

Respondeo, Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera pars constat; nam ratione damni potest censeri peccatum mortale: vt si animalia capta essent magni pretij & multa; ideòque Princeps non posset tam multa capere quàm aliàs solet. Item si feræ sint redditæ fugaces, vt difficillimè posteà capiantur. Denique si aliqua ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione, (vt notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis vt deprehensi pœnam luant.

Hæc autem pœna non debet esse corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio, (vt rectè notant Silu. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. n. 121. & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiamsi graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valdè sæpè esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v. g. flagellatio adhiberi. 45

Pœna qualis.

Vltima pars, *quòd non teneatur ad restitutionem animalis capti,* patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra siluas ceperit: vt notat Couar. n. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum, non tamen facit vt ipsa captio sit contra Iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra siluam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque vlla fraude egressas caperet, non solùm ad nihil tenetur, sed neque ideò puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. quia ipsæ feræ cùm sint nullius, Iure gentium permittuntur occupari extra saltum prohibitum. Adde, Idem dicendum si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, vt in eo difficillimè capiantur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quàm si captæ non essent. Quod Confirm. quia animalia quæ sunt in Insula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couar. suprà n. 15. 46

Si arte magica ceperit.

Saltus conclusus, si vastissimus sit, non tollit feris libertatem naturalem.

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate

fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, vt non transeant in dominium capientis, dubitari potest. Verius est posse, modò legitima causa subsit: vt si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessariis prouideri. hoc tamen rarò in praxi vsu venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adeò, vt per leges possit tibi concedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam iniici impedimentum ad aliquas actiones obeundas: ita etiam res externæ, earúmque dominium & possessio, legum dispositioni subiacet: sic vt ius acquirendi, vel incapacitas, per eas irrogari possit. Hinc quidam sunt incapaces quorumdam officiorum, successionis hereditariæ, possessionis immobilium, &c.

DVBITATIO X.

Vtrùm fera à me vulnerata, & posteà ab alio capta, sit mea, an capientis.

Tria requiruntur vt fera illa fiat percussoris.

47 Respondent communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8. n. 13. & alij, quod patet §. Illud quæsitum, Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit vt percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde tria requiruntur vt fiat percussoris. Primò, vt læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, vt læsam insequatur. Tertiò, vt moraliter certum sit quòd eam sit apprehensurus. Ratio est, quia tunc habet illã quodammodò in sua potestate, censetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuertere. Secùs est quando dubium erat vtrùm fera esset euasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalē libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem. 5. ff. de acquir. rerum dominio, vbi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est eius prosecutio.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm fera meo laqueo capta sit mea, an eius qui fortè superueniens laqueo exemit & abstulit.

48 Couar. suprà n. 13. & Nauar. cap. 17. n. 176. adiudicant illam eximenti: nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. 55. ff. de acqu. rer. domin. vbi insinuatur esse eximentis. Confir. quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis.

Videtur eius qui laqueum posuit.

49 Verius tamen videtur, & rationi naturali magis cōsentaneum, vt sit eius qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit & occupauit per suum instrumentũ, adempta ei libertate naturali; quæ apprehensio sufficiens videtur vt debeat illius censeri. sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta L. In laqueum, ff. de acquir. dominio, vbi hic casus ponitur, & respondetur, *feram meam esse, si in potestatem deuenerit*; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argumentum contrariæ sententiæ Respódeo, Illam legem, si benè expendatur, videri facere à nobis, in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non putet sibi iniuriam fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confirm. ille apprehendit per suum instrumentum, quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non potest) nihilominùs satis est ad comparandum Ius ad rem, quo tu, exclusis aliis, possis illam apprehendere; ita vt si alius præueniat, & te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput. 42.

Si erat eluctatura.

Hic tamen aduertendum est primò, Si fera se 50 erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æstimandam spem, & ab altero compensandam: quod est satis æquum.

Dices, Si autem cauea conclusam teneam, parúmque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdum effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

Respon. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea, cùm nondum eam omnino occupauerim: illa autem auis iam antè erat mea; vnde nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Si in tuum laqueum adigam.

Secundò, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi; tu, quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim excitassem, non incidisset, itáque erit alterutrius qui prior illam occupauerit.

Nassa mea ab alio iniecta.

Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis, pisces capti mei sunt; eadem enim est ratio quæ laquei. quòd si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus eam codem loco vel alibi reponas, quod secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaueris. quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria, qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

DVBITATIO XII.

Vtrùm venæ metallicæ auri & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis.

Quæ in nullius dominio.

Notandum est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, corallium, & similia, quæ in litore maris, vel promontoriis, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis, vt patet Instit. de rerum diuisione. §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas est de venis metallicis.

Respon. & dico Primò, Valdè probabile esse, 51 has in nullius dominio censeri. Sotus l. 5. q. 3. a. 3. & alij.

Metalla auri & argenti in nullius dominio.

Probatur, quia Principes passim sibi vindicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agru alieno; & bonam partem sibi reseruandi, compensato

dum

dumtaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent si ista metalla essent in dominio eius cuius est ager.

Vnde sequitur, si quis eruisset aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad restitutionem auri domino agri; sed solùm ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa & verisimilitudo, qua dominus putabatur auto illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

52 Dico Secundò, Etsi tales venæ nullius sunt, & res eruta fiat occupantis; tamen seclusa omni lege & consuetudine particulari, potestas & Ius effodiendi tantùm competit ei qui est dominus loci: vnde si locus est hominis priuati, Ius etiam est priuati; si est publicus, competit Reipub.

Ius effodiendi cui competat.

Ratio patet ex dictis de venatione; præsertim cùm metalla sint fundo permixta & inhærentia: animalia autem sint vaga; ergo si cuique competit Ius venandi in suo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Vnde sequitur Indos Occidentales iure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venatum in sua regione: vt rectè docet Sotus libro 5. q. 3. a. 3. ad 2. (quamuis contrarium senserit Victoria relect. de Indis p. 3. n. 4.) quod intellige antequam illæ Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ. Nam quæque Respub. potest prohibere extraneum à venatione in silua publici iuris; & quisque priuatus alium à venatione in suo fundo; vt suprà dictum est. ergo multò magis ab eruendis metallis.

Possunt exteri prohiberi.

53 Dices, Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, & non tantùm Ius cædendi ibi lapides; vt ostendit Couar. qq. practicarum cap. 37. n. 3. & colligitur ex L. Vir in fundo. 8. ff. de fundo dotali. Idem sentiendum est de fodina carbonaria, creraria: ergo similiter vena auri & argenti, stanni, cupri, &c.

Alia vena cedunt fundo.

Respon. neg. conseq. Primò, quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo. qua ratione, §. Litteræ, Instit. de rerum diuisione, dicitur *ridiculum esse, picturam Apelli vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius publicum, non autem priuatis vsibus institutæ videntur, vt rectè Sotus lib. 6. q. 3. art. 3. ait, suntque difficillimæ inuentionis & rarissimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iustè prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo vel silua Reipublicæ.

54 RΕspondeo, Rempublicam posse id iustè prohibere, etiam suis ciuibus, saltem secundùm certum modum & mensuram, v. g. ne tali loco, tali tempore pascant, ne talem exscindant stirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio est, quia id potest esse multùm expediens bono publico. atqui potestas Reipub. vel Principis (in quem Respub. suam transtulit auctoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omnino & in totum posse prohibere; quia singuli Ius habent inde necessaria sumendi: quo iure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couar. pract. qq. c. 37.

Lignatio in silua cõmuni.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cædere.

RΕspondeo, & dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipse est pars, id faciat, solùm venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur, nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 4. & alij. 55

Lignatio peccatũ veniale.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, nõ censetur notabilis iniuria cõmitti per eos, qui aliàs Ius habent; nisi fortè enorme damnum inferatur: vt si stirpes multæ notabiles incidantur, si grandiores arbores ædificiis idoneæ sternantur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compascua vel siluas cæduas, si alteri in alterorum siluis hinc inde lignentur.

Ratio est, quia etsi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in silua communi alterius loci, nec vicissim: tamen quia passim scitur contrarium ab vtraque parte fieri, censentur communitates vicissim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, si qui in furto capiantur.

Dico Tertiò, Si pascas vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Reipub. alienæ, cuius ciues non possunt idem facere in loco Reipub. tuæ; vel si id facias in loco communi elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ vel damni illati, (quod sæpè multo pluris est, quàm res succisa valeat) & teneris ad restitutionem. Ita Sotus suprà: vbi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel Respub. possidens locum solet curare recuperationem talium. alioquin si non solet curare, sed satis ei sit vt comprehensi mulctam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de iure pascendi apud Couarr. pract. qq. c. 37. quæ ideò non adfero, quia variantur pro diuersitate locorum: vnde consuetudo & leges municipales in his seruandæ. 56

Si locus sit alteri elocatus vel alienus.

Quando hic non sit opus restitutione.

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

TRactat hoc Couarr. regula Peccatum, p. 5. §. 2. Siluester & Summistæ v. Inuentum.

Notandum est, thesaurum esse dictum quasi *θήσειν εἰς αὔριον*, quod in crastinum seu futurum reponatur, vt docet Couarr. ex Aleiato. Definitur autem ff. de acq. rerum dominio L. Numquam, 31. hoc modo, *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt catenæ, gemmæ, vasa, nummi aurei & argentei. quòd si non sit vetus, non censebitur thesaurus; vnde non fiet inuentoris; sed si dominus inueniri nequit; 57

Thesaurus quid.

E 2 expen

expendi conuenit in pios vſus, ſicut alia bona incerti domini. His poſitis

58 Dico Primò, Iure naturali & gentium theſaurus tranſit in dominium inuentoris occupantis. eſt communis ſententia DD. quæ enim nullius ſunt, fiunt primò occupantis. at theſaurus in nullius dominio cenſetur: ergo, &c.

Dices, Quid ſi poſſit ſciri à quorum maioribus ſit conditus?

Reſpon. Non refert; quia quod tanto temporis ſpatio deſiit poſſideri, deſiit etiam eſſe in dominio cuiuſquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem theſaurorum diſpoſuiſſe, vt patet §. Theſauros. Inſtit. de rerum diuiſione. & L. vnica C. de theſauris. quare hoc ius ſequendo

In proprio fundo.

Dico Secundò, Theſaurus inuentus in proprio fundo totus eſt inuentoris. Inſtit. ſuprà, vbi dicitur, *theſauros, quos quis in loco ſuo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem ſecutus, ei conceſſit, qui eos inuenerit.* & L. vnica C. de theſauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium inuidioſa calumnia proſequatur.*

In fundo alieno.

59 Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno, (etiamſi is fundus Principis fuerit) ſi quidem fortuitò ſit repertus, dimidium erit inuentoris & dimidium domini fundi; ſi autem de induſtria quæſitus ſine conſenſu domini, totus erit domini.

Prior pars apertè habetur vtroque loco citato; éſtque ſeruanda in foro conſcientiæ, etiam ante omnem Iudicis ſententiam.

Ratio eſt, quia hæc diſpoſitio Iuris non eſt pœnalis, ſed definitiua proprietatis rerum; vt rectè docet Nauar. c. 17. n. 175. & Caietan. infrà q. 66. a. 5. & alij paſſim.

Diſpoſitio pœnalis.

Secunda pars, *vt totus ſit domini, ſi de induſtria quæſitus ſit*, non videtur obligare in conſcientia ante ſententiam Iudicis; ſed ſufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio eſt, quia iſta diſpoſitio eſt pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intuliſſe videtur, quærendo abſque eius conſenſu in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica C. de theſauris. vbi ſic dicitur, *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id eſt, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas ſuo nomine perſcrutari. quòd ſi nobis ſuper hoc aliquis crediderit eſſe ſupplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco theſaurum ſcrutatus inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quod indicat legem eſſe pœnalem, & compulſionem Iudicis eſſe expectandam.

Quando dominus fundi conſenſit.

60 Dico Quartò, Si dominus conſenſit vt quæreret, ſciens quid ille quæreret, ſtandum eſt pacto, ſi quod initum eſt; ſi autem nullum ſit pactum, totus theſaurus erit inuentoris. Nauarr. cap. 17. n. 172. & alij. Ratio eſt, quia tunc videtur illi partem ſuam condonaſſe: niſi fortè inuentor certò ſciuerit ibi latere theſaurum, & ſimulauerit ſe nihil ſcire; tunc enim dominus ita deceptus non cenſetur condonaſſe, vt rectè Sil. verbo Inuentum q. 3.

Sed difficultas eſt, ſi fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem; vtri domino dimidium ſit reſtituendum.

Quid ſi fundus ſit diuerſorum dominorum.

61 Reſp. & dico Quintò, Quando fundus hoc modo duobus dominis ſubeſt, dimidium erit inuentoris, & alterũ dimidium inter illos ex æquo eſt diuidendum, tanquam inter dominos loci.

Ex quo ſequitur, ſi dominus vtilis (vt feudatarius, vel emphyteuta) inueniat theſaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, & ſibi reſeruabit alteram quartam partem, quatenus eſt eius loci dominus; dimidium verò quatenus eſt inuentor: quod eſt contra Nauarr. n. 172. & quoſdam alios.

Ratio eſt, quia idem eſt inuentor, & ſic debetur illi dimidium; & eſt etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vſuarij nulla habetur ratio; quia nullo modo ſunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam diſput. 56.

Vſufructuarius.

De Vſufructuario nudo quæri poteſt vtrùm cenſeatur hic eſſe dominus loci. Communis ſententia eſt non cenſeri. colligitur ex L. Fructus 7. ff. ſoluto matrimonio, vbi dicitur, *theſaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vſumfructum, non deberi viro, ſed vxori, cuius eſt fundus: quia theſaurus non eſt fructus fundi.* Nauar. tamen n. 174. & quidam alij putant hunc cenſendum dominum, & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, eſt verius.

Emi poteſt fundus.

Dico Sextò, Qui ſcit alicubi theſaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus tutius theſauri. Ita Nauar. n. 175. & Sotus lib. 5. de Iuſtitia. q. 3. a. 3. ad 2. & indicat D. Th. infrà q. 66. ar. 5. Idem inſinuatur in parabola Domini, Matth. 13. 62

Ratio eſt, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, ſed poterat vti ſua ſcientia, emendo agrum illum ſecundùm communem æſtimationem; ad quam æſtimationem nihil facit theſaurus abſconditus, cuius nulla habetur ſuſpicio.

Petes, Quid ſi theſaurus conditus fuerit in re mobili, v. g. in ſaccis lana plenis, vtrùm is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus theſauri?

Reſp. Nõ videri hoc ipſo effici dominum theſauri; quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum theſaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excuſſit hoſti ſaccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum; cùm illos vendiderit antequam ſciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedat, ſi in loco publico, vel ſacro inueniatur.

In loco publico.

Reſpondeo & dico Primò, Si in loco publico, v. g. in flumine, in platea effoſſa, in via publica inueniatur, totus videtur eſſe inuentoris; non Principis vel Reipub. Ita Conar. regula Peccatum p. 3. §. 2. n. 3. citans pro ſe Baldum, Cynum, & alios quoſdam. 63

Ratio eſt, quia Reſpub. vel Princeps non eſt dominus talis loci iure dominij ſpecialis, de quo Leges loquuntur; ſed dominio iuriſdictionis, & auctoritate diſponendi.

Dices, §. Theſauros, Inſtit. de rerũ diuiſione dicitur, *Si quis in fiſcali loco, vel publico, vel ciuitatis theſaurum inuenerit, dimidium eſſe fiſci, vel ciuitatis.*

Reſp.

Respon. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus; sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet, vt silua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potiùs Principi.

Probabile est dimidium esse Principis.

Fateor tamē contrariū esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couar. suprà.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil interesse vtrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis; distinctio autem illa solùm locum habet in loco alieno.

In loco sacro casu inuentus.

64 Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro vel religioso casu fortuito, totus est inuentoris, vt paret §. Thesauros. Inst. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad ca. Si quid inuenisti. 14. quæst. 5. & Summa Rosella verbo Furtum n. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Ecclesiæ vel Prælato; quia Ecclesia & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamen puto quod dixi; quia Iustinianus, etsi optimè nouerat conditionem locorum sacrorū apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur seruanda. Intelligo autem hæc de locis sacris & religiosis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius; secùs de monasteriis & similibus, quæ specialis dominij iure possidentur.

Inuentus studio.

Dico Tertiò, Si data opera inuentus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesiæ.

Probatur, quia Ecclesia censetur dominus talis loci. vnde secundùm Legem vnicam, C. de thesauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, si fortuitò.

Resp. neg. conseq. quia obstat aliud Ius particulare, quod aliter in eo casu disposuit.

DVBITATIO XVII.

Quid si per magiam repertus sit.

Arte magica repertus.

65 RESp. In eo casu pertinere ad fiscum. Ita communiter DD. ex L. vnica, C. de thesauris.

Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. n. 175. Ratio est, quia lex illa pœnalis est, & quidem sententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm *se cuique in suis locis tribuere facultatem quærendi thesaurum, & inuento fruendi; dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa quærat.* hîc nullum verbum habet quo illum reipsa priuet inuentis.

66 Porrò hîc aduertendum est, Primò, Si hîc thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magica; solùm eam partem adiudicandam per sententiam fisco, quæ fuisset inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet suo iure priuari.

Secundò, ea quæ hactenus dicta sunt de thesauris, procedere secundùm Ius commune. quòd si in aliqua Prouincia sint aliquæ leges particulares, vel cōsuetudines hac de re iustæ, sunt seruandæ. Quod autem quidam dicunt, consuetudinem habere vt thesaurus vbiuis inuentus sit Principis, hoc multi censent non obligare in conscientia, vt Sil. verbo Inuenta n. 13. Sotus l. 5. de Iustitia q. 3. a. 3. ad 2. quem vide. Sæpè tamen potest iusta subesse causa vt pars aliqua Principi assignetur: vt si tale subsidium iudicaretur necessarium ad onera Reipub. sustinenda: vt autem totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile est & dissonum Iuri naturali. Fateor tamē, contrarium non esse improbabile, quod tenet Couar. suprà n. 4. quamuis rationes ipsius non conuincant.

An Principi totus seruandus.

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti.

RESpon. & dico Primò, *Pro derelicto haberi,* 67
quod dominus ea mente abiecit vt id in numero rerum suarum esse nolit; vt paret §. penult. Instit. de rerum diuis.

Pro derelicto.

Vnde sequitur, ea quę in tempestate proiiciuntur, leuandæ nauis causa, nō haberi pro derelicto; vt dicitur §. vlt. suprà. quia ea libentissimè dominus seruaret, si posset; & postquam proiecit & in portum euasit, summè desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est consuetudo, quæ in quibusdam locis seruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tamquā *ἀδέσποτα*, id est, quæ possessore careant, occupet. Nam prætérquam quòd sit contra Ius naturale, vtpote alieni occupatio, & magna in miseros crudelitas, est etiam contra Ius Cæsareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et si sint bona Christianorum, occupantes ea incurrunt excommunicationē Bullæ Cœnæ Domini. de quo vide Nau. c. 27. n. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p. 3. §. n. 5.

Bona naufragorum.

Dices, Quid si ea res certò fuerit peritura, nisi ego eripuissem (vt saccarum, frumentum, farina, papyrus) possúmne retinere?

Resp. Non potes; quia (vt habetur ex L. Pomponius. 44. ff. de acquirendo dominio) quælibet res nostra, quantumcumque periclitetur, manet nostra, quamdiu non est consumpta; nempe sicuti volumus eam nostram manere. Vt si ouis nostra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incendio, nostra manet. Vnde quod ait Nauar. c. 17. n. 99. posse nos talia retinere, si cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non est absolutè verum; nisi quando rationabiliter credi potest, dominum permittere res huiusmodi, siue eiectas, siue ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere; vt quando res illæ statim essent perituræ, & non sine discrimine possent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æstimetur quanti res ipsa: tunc enim etsi dominus ius habet rei vindicandæ, tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris & periculi. Vnde si dominus nihil dicat, poterit retinere tamquam ratione periculi concessam.

Quando res pat. si recuperari, si dominus non vult.

Dico secundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, & dominus sciens vbi sit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ.

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum coniunctum. secus est quando omnino vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Quando nulla est spes recuperandi. Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proiicit vel relinquit, vt nulla ei spes supersit industria aliqua vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc si ego extraordinaria industria eripiam, vel saluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. n. 58. sed non existimo id esse verum; nisi dominus significauerit se eam concedere occupanti; vel æstimatio industriæ sit ferè par illi rei.

CAPVT SEXTVM.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

Habet Dubitationes 18.

1 Actenus diximus de modo acquirendi dominij in res quæ nullius sunt, vel communes: sequitur vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent; seu, quomodo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente* transferuntur tripliciter; donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infrà. *Inuito* totidem modis. Primò, Iure gentium; sic res bello captæ fiunt capientis, de quo sup. 2.2.q.40. quæ est de Bello. Secundò, auctoritate alicuius legis particularis; idque vel sine culpa domini, vt lege præscriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæresis, læsæ maiestatis, incestas nuptias: de quo 1.2.q.96. Tertiò, sententia Iudicis; vt si fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conscientia, quando sententia non nititur falsa præsumptione. de quo infrà, sect. 4. Itaque ad præsentem locum solùm pertinet tractatio de Præscriptione.

DVBITATIO I.

Quid sit Præscriptio & Vsucapio.

2 Notandum est, nomen *præscriptionis* tripliciter accipi apud Iurisconsultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Possessor, in principio, & §. vnico, relectione 1.) 1. generatim, vt idem sit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore; vnde cùm exceptio sit vel *dilatoria*, (vt si opponas, iudicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum,) vel *peremptoria*, (vt si opponas te mandato Principis fecisse, iam antè soluisse quod petitur) etiam præscriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus & præscriptionibus, lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribens librum suum *De præscriptionibus aduersus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis per suam doctrinam veluti litem intentantibus opponi possunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Præscriptio tripliciter dicitur. *Exceptio.*

Secundò, accipitur specialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quòd alius tali tempore ab vsu alicuius iuris cessauerit, vt docet Couar. suprà §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. de præscriptione longi temporis. & de præscript. 30. & 40. annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquisitione*, vel *iuris alieni elisione*, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimus præscribere domū, vineam, agrum, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm sic non accipitur in Iure ciuili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; vt docet Conarr. n. 6. Ratio cur sic acceperint, est quia qui dominiū alicuius rei per continuatā eius possessionem comparauerat, si impetebatur à priore domino, præscribebat, i. excipiebat, & opponebat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *vsucapio & dominij acquisitio* cœpta est vocari *præscriptio*; cùm tamen præscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet L. Emptor. 7. C. de præscriptione longi temp.

3 Ex his patet quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quàm exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris. *Quid præscriptio.*

Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi Aduerte, si acquisitionem dominij paulò latiùs accipiamus, non opus est addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis; liberatur enim obligatione, qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additur causa claritatis.

Vsucapio verò *est acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti*. Ita habetur L. 3. ff. de Vsucap. quæ definitio causaliter est intelligenda. Vsucapio enim est causa acquisitionis dominij. formaliter autem videtur esse *possessio* quędam rei alienæ. Vnde dicimus Vsucapionem interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione formali dominij. nemo enim dicitur res vsucepisse, nisi iam dominium acquisierit. *Vsucapio.*

Ex his colligi potest quomodo præscriptio ab vsucapione differat: si enim primo vel secundo modo sumatur, res est clara: quia præscriptio his modis est oppositio contra actorem. si tertio modo, sic est magis cōmune quàm vsucapio. omnis enim vsucapio est præscriptio, non contrà. Nam præscriptio, qua extinguitur actio personalis vel *Differentia inter vsucap. & præscript.*

realis

realis alterius,non est propriè vsucapio,tamē est præscriptio. Generaliter tamen posset dici vsucapio, quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione potest dici vsucapi; & sic æquè latè patetent præscriptio & vsucapio.

4 Aduertendum tamen,Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab vsucapione;quòd vsucapio sit mobilium,præscriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non est fundata in Iure.Nam vsucapio etiam est immobilium.vt patet Instit. de Vsucapionibus , in principio ; vbi non semel ad res immobiles refertur.& L. vnica C.De vsucapione transformanda. Similiter præscriptio in rebus mobilibus locum habet : nam quando eos vsucepimus , vtimur præscriptione, seu exceptione erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus vtemur tanquam synonymis.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem.

5 *Quatuor conditiones.* RESpondeo , Ordinariè requiruntur quatuor, ex communi DD. sententia , vt testatur Sil. verbo Præscriptio. n. 1. *Possessio , titulus probabiliter præsumptus, bona fides , & continuatio possessionis cum bona fide,per tempus lege præscriptum.*

Possessio. Primò,requiritur *possessio*; quia vt habet regula Iuris in 6.*sine possessione præscriptio non procedit* , oritur enim hoc tot ū ius ex possessione. debet autem hæc possessio esse qua quis nomine suo possidet,non autem nomine alieno:quia hic verè non est possessor,sed alter qui per illum possidet.cùm autem possessio alia sit *ciuilis tantum* , alia *naturalis tantum* , alia *ciuilis & naturalis simul* , hæc vltima est aptissima gignendæ præscriptioni. *naturalis tantùm*,nō sufficit. *Ciuilis tantùm*, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; vt probat Couar.reg.Possessor,p.1 . §. vnico. n. 7, hæc enim etiam ideò *ciuilis* dicitur , quòd hunc ciuilem effectum pariat. *Ciuilis sufficit,non autem naturalis.*

6 Ob defectum huius conditionis non possunt præscribi , primò loca sacra , & ius decimarum à laico;nam non est capax possessionis ciuilis taliū; cùm Ius ei resistat,vt patet ex dictis suprà cap. 3. dub.9.Secundò , Religiosus professus non potest quidquam præscribere,seu vsucapere ; quia nihil potest nomine suo possidere. *Religiosus.* Tertiò,Fructuarius, colonus , emphyteuta , feudatarius , conductor, commodatarius,pignerator,non possunt rei proprietatem præscribere seu vsucapere : tum quia hanc non possidēt nisi naturaliter,cùm dominus directus eā possideat ciuiliter; tum quia non possident eam nomine suo , ne naturaliter quidem, sed nomine directi domini. *Fructuarius. Emphyteuta, &c.* Vnde si post centum annos probare posses initium possessionis, nimirum rem illā nomine tuo possessam fuisse ab initio , nulla præscriptio tibi obstabit. ita expressè Glossa in cap.Clerici.11. v. in Ius proprium. 16. q. 4. Ioannes Andreas ibidem. Siluest. Præscriptio 2. n. 20. & alij. Quod probatur d. cap. Clerici , vbi dicitur , *Quæ precariò possidentur, in ius proprium præscriptione temporis non posse reuocari.* Idem confirm. cap. Si Episcopus. 12. ibidem. Et quamuis loquantur solùm de rebus Ecclesiæ, eadem tamen sunt intelligenda de rebus aliorum, cùm eadem in omnibus sit ratio, vt Glossa exponit. Idem confirm. Iure ciuili. nam L. Malè agitur, C. de præscript. 30. annorum , sic dicitur: *Malè agitur cum dominis prædiorum , si tanta precariò possidentibus prærogatiua defertur , vt eos post 40. annorum spatia qualibet ratione decursa inquietare non liceat.* Et infrà : *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit , diu res alienas tenendo sui sibi proprietatis vsurpet ; ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt , aut locatores vtiles sibi fortassis excludere , aut annis omnibus super dominio suo publicè protestari.* Sed hæc intellige, si res apud illum qui nomine alterius possidebat,vel apud eius heredem,maneat.secùs si alteri vendita ab herede bona fide fuerit.sed de hoc plura infrà dubit. 15. Possunt tamen isti præscribere Ius vtilitatis;non quia naturaliter possident rem,(vt quidā volunt) sed quia hoc ius ciuiliter possident , vtpote suo nomine;vt rectè Couar.suprà n.7. *Colonus.* Quartò,Si colonus vel quiuis fructuarius venderet domū vel agrum absente domino & ignorante,emptor non posset præscribere;quia nō haberet possessionem ciuilem , sed solùm naturalem ; ciuilis enim manet apud dominū absentē , quamdiu retinet animum possidendi,vel donec sciat rem suam ab alio occupatam,& sciēs non audeat eum depellere:vt dictum est c.3.dub.12. vbi tamen dominus amiserit possessionem,emptor poterit præscribere,vt dicetur dub.13. Quintò,Nemo potest præscribere quamdiu apud ipsum non est possessio ciuilis, sed apud alium. nam præscriptio incipit ab eo die,quo dominus prior amittit possessionē ciuilem,vt omnes DD.tradunt,teste Couar.n.7.tunc enim primùm incipit detētor ciuiliter possidere. *Quando incipit præscriptio.*

Petes. Vtrùm hæc conditio requiratur etiā in 7
Præscriptio contra actionem. præscriptione , quæ fit per debitorem vel reum contra actionem personalem vel realem creditoris vel actoris?Quidam negant , eò quòd reus vel debitor qui sic præscribit , nihil videatur possidere : cùm hæc præscriptio ex eo oriatur , quòd creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur , etiam hîc necessariam esse quamdam possessionem,nempe libertatis suæ,quæ certo duret tempore,vt infrà dubit. 11.patebit.

Secundò requiritur *Titulus probabiliter præ-* 8
Titulus. *sumptus*, id est , qui bona fide putetur validus ; vt donationis , testamenti , vel successionis ab intestato,emptionis,permutationis, &c. Non est autem necessariū vt ille titulus sit verus , i.validus: nam hic sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione : sed satis est vt probabiliter putetur verus,quamuis reuera inualidus sit, (vt quia venditor nō habuit potestatem vendendi)tūc enim Ius facit vt res aliena,exacto tempore definito,fiat tua. Debet autem hæc opinio,qua putas titulū validum, prouenire, non ex ignorātia Iuris, præsertim manifesti & indubitati,(vt si putares minorē posse vendere rem immobilem sine decreto Iudicis , aut parentem validè donare filio)vt infrà dub. 5.dicetur ; sed ex ignorantia facti : vt si putes decretum Iudicis interuenisse, & non interuenit : si id quod parens dedit, putes fuisse donatum per cessionem vsusfructus, quē in bonis eius habebat.In dubio autem vtrùm ex ignorantia Iuris aut facti prouenerit hæc opinio de titulu,exacto tempore præscriptionis præsumendum pro præscribente , ob possessionem bona fide toto illo tempore continuatam.secùs si

cóstet prouenisse ex errore Iuris. Aduertendú tamen est, nó semper requiri titulú ad præscriptioné, vt docet Cou.2.p.§.8. quia sępè fit vt tituli obliuiscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quæ vtrú emptione, donatione, testaméto, an aliter acceperimus, ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præscriptio.

Bona fides.

9 Tertiò, Requiritur *bona fides*, vt patet ex regula Iuris in Sexto, *Possessor malæ fidei non præscribit.* (in quam regulam Couarr. doctissimum commentarium scripsit, quem sæpe hîc citamus.) Idem habetur in c. finali. de præscriptionibus, quod sumptum est ex Concil. Magno Lateranensi, vbi dicitur, *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter sit omni constitutioni & consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari. Unde oportet vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, qua quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico *prudenter*, quia si ex ignorantia crassa, vel inordinata cupiditate illa persuasio procedat, non erit bona fides.

Quid bona fides.

Quartò, Requiritur certi temporis continuata possessio: quod tempus varium est pro varietate rerum præscribendarum, vt infrà dicetur.

Continuata possessio.

Circa prædictas conditiones, præsertim circa 3.& 4. sunt aliquot dubitationes. Vnde sit

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere.

10 TRactat hoc Couar. ad regul. Possessor, p. 2. §.7. n. 3.& sequent.

Resp. & dico Primò, Qui dubitat, non censetur habere bonam fidem ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. suprà. Ioannes Medina Cod. de restitutione q. 17.& est communis sententia Doctorum.

Ratio est, quia vt rem quam anteà non habebam, incipiam mihi vendicare & vsurpare, requiritur vt determinatè iudicé eam vel esse nullius, (& ita fieri meam per occupationem) vel certè esse meam, quamuis id anteà non aduerterim. Quòd si dubitem an sit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cùm non sit melior mea conditio quàm alterius. In hoc casu, si dubium versetur inter duos, quorum neuter bona fidè possidebat, res est diuidenda: quia par est Ius vtriusque; neque est vlla ratio cur alteri potiùs quàm alteri adiudicetur, vt dictum est 1.2.q.19.

Si sit dubium quando neuter possidet.

11 Dico Secundò, Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientem ad continuandam possessionem bona fide initam. vnde quando dubium superuenit ei qui bona fide cœpit possidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. suprà. §.7. n. 3.& sequentib. vbi multos citat pro hac sententia. Idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4. q. de præscriptione. & Sotum l. 4. de Iustitia q. 5. a. 4.& quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præscriptionem. Sed probatur nostra sententia ex cap. Si virgo. 34. q. 1. vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum.* Idem indicatur c. finali de præscriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* atqui dubius non est sibi cóscius rem esse alienam, & ignorat se possidere alienum: ergo manet possessor bonæ fidei, & procedit pręscriptio. loquuntur autem hæc capita de continuatione possessionis, non autem de inchoatione.

Dubitatio non interpellat præscriptioné.

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio melior est conditio possidentis quàm non possidentis: ergo cùm is, qui incipit dubitare, iam possideat, melior est eius conditio quàm non possidétis; ac proinde potest rem retinere, etsi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio. quòd si potest rem retinere, etiam potest continuare possessionem perseuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præscriptionem. nam sola illa possessio est inutilis ad præscribendum, quę non est sine peccato, vt patet ex dicto c. finali.

Obiicitur contrà, Bona fides est existimatio, qua quis prudenter existimat rem, quam retinet, esse suam; atqui dubitans non existimat esse suam: ergo non habet bonam fidem.

Respon. Non tantùm est bona fides cùm quis positiuè credit rem esse suam, sed etiam cùm nescit esse alienam; vt colligitur ex cap. finali suprà. Vnde cùm dubitans nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem talem, qualis quidem non sufficit ad inchoandam præscriptionem, tamen ad continuandam sufficiens est.

Ex his potest colligi resolutio cuiusdam dubitatiunculæ, quam Couarr. tractat n. 2. suprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem? Dicendum est dari medium, si hæc speculatiuè consideretur: non autem si in ordine ad praxim. Dubitans enim speculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit positiuè rem esse suam, nec alienam; sed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoatæ; malam verò, si agatur de possessione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res sit sua, mala fide possessionem inchoat: quia contra conscientiam facit. scit enim se eam rem, de qua dubitat aut alterius sit, sibi vindicare non posse. bona tamen fide possessionem ritè inchoatam continuat; quia cùm possessio ei suffragetur, nouit se rem illam ob dubitationem superuenientem non teneri deserere, & alteri tradere; sed satis esse vt diligenter de veritate inquirat; & si adhibita conuenienti pro rei momento inquisitione adhuc dubium perseuerauerit, se in sua possessione progredi posse: eò quòd in dubio melior sit conditio possidentis. 12

An detur mediū inter bonam & malam fidem.

DVBITATIO IV.

Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet possessionem, an mala.

REsp. Mala fide continuat possessionem; vnde non procedit ei præscriptio; vt expresè habe- 13

habetur L. Si fur.ff. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Si quis id quod possidet non putet sibi licere per leges vsucapere, dicendum est, etsi erret, non procedere tamen eius vsucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti non procedat vsucapio.* Sed occasione huius legis occurrit dubium, de quo fusè Couar. reg. Possessor. p.2.§.7.n.5.& sequent.

DVBITATIO V.

Vtrùm si quis ex ignorantia iuris rem vsurpet vt suam, suámque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum.

Verbi gratia, comparasti rem aliquam contractu vsurario, quem putabas iustum, quòd existimares vsuras mediocres iustè exigi; accepisti à Religioso vestem, equum, &c. nesciens Religiosum non posse donare; vtrùm cum tali errore currat præscriptio? Ioannes Medina q.17. docet, quamuis ignorantiam inculpatã tam iuris, quàm facti sufficere ad præscribendum in foro conscientiæ. Sed contrarium est verius, si agatur de præscriptione ordinaria. Pro quo

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non sufficit ad præscriptionem rei, etiamsi sit omnino inculpata. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Possessor. p.2.§.7.n.6.

Error iuris impendit præscriptionem, maximè vincibilis.

Probatur L. Numquam 31. ff. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Numquam in vsucapionibus Iuris error possessoribus prodest.* & L. Iuris 4. ff. de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vsucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* & L. Error 8. ff. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest. Iuris autem error, nec feminis in compendiis prodest. cæterùm omnibus iuris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet.* Idem habetur L. sequenti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodesse, non procedet cum eo præscriptio. sicut enim præscriptio iure humano constat, ita ab eodem potest circumscribi.

Sufficit ad fructuum vsucapionem.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia seu error inculpatus sufficit ad præscribẽdos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib.1. consil.6. tit. de officio Iudicis. Couar. l. 1. variarum resolutionum cap.3. n.8. Glossa in L. Si fur. 32. ff. de vsucap.§.1. Innoc. Anchatrana Cardinal. & Imola, in cap. Ad nostram 11, de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etsi 25.§. Scire. 6. ff. de petitione hereditatis: vbi insinuatur, eum qui in iure errans possidet, posse comparare fructus; modò non sit prædo, id est malæ fidei possessor. Nec refert vtrùm fuerit error iuris nec assistentis nec resistentis cõtractui, an iuris resistentis: quia vtroque casu verum est, vt docet Nauar. & Couar. suprà; etsi multi Iurisconsulti cum Bartolo id non admittant, cùm est error iuris resistẽtis. Ratio est, quia quando ius non distinguit, nec nos debemus distinguere: atqui d. §. Scire, non distinguit, nec est vllus textus aut ratio efficax, qua illa distinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Glossa in L. 1. C. Si quis ignorans rem min. esse; vbi Baldus & Salicetus secuti Glossam docent, errantẽ in iure bona fide, acquirere fructus ex cõtractu nullo, & iure reprobato. Idem tenet Couarr. suprà. Præscribuntur autẽ fructus triennio bona fide possessi, vt docet Couarr. suprà n.7. & ex infrà dicendis patebit. Ratio cur fructus præscribatur, esse potest, quia error circa fructus videtur esse error facti; putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

16 Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè dubij, & etiam vere dubij, sufficit ad præscriptionem ipsius rei. Ita Nauar. suprà. *Error*, inquit, *iuris dubij perinde prodest ad hoc*, (vsucapionem) *sicut error facti.* Probat ex Glossa, Panor. Felino & aliis in cap. de quarta, de præscriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Sil. verbo Præscriptio §.4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius sit valde dubium; quia sufficit esse verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio est; quia quando Ius aliquod est verè dubium, (id est, de quo vtrimque sunt multorum sententiæ) prudenter possumus in praxi vtramlibet sequi, perinde ac si ius planum esset.

Error Iuris dubij.

Hinc sequitur, posse vsucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque sunt opiniones Doctorum, comparauit.

17 Sed difficultas est vtrùm sententia Medinæ sit aliquo modo probabilis. Quidam negant esse probabilem, etiamsi agatur de præscriptione longissimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis est 30.& 40. annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis n. 14. quæ expresse habẽt, iuris errorem in præscriptione non prodesse. Secundò, quia cum mala fide non procedit vllo tempore præscriptio. cap. fin. de præscript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquuntur; ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum 7. C. de agricolis & censitis, vbi dicitur, eum, qui emit adscriptitium sine gleba, non posse vsucapere. *Quia*, inquit, *malæ fidei possessorem esse nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* Vbi aduerte non dici, talem præsumi habere malam fidem, sed habere malam fidẽ. Nam Iura malam fidem vocant non solùm credulitatem qua quis credit, aut dubitat rem non esse suam quam retinet vt suam, sed etiam, qua quis ex errore iuris seriò putat esse suã. hanc enim ideò vocant malam, quia est inutilis ad præscriptionẽ. Tertiò, probatur ex cap. Dudum 31. de decimis. vbi Pontifex decimas, quas Rex Hungariæ dederat Hospitalariis S. Stephani, adiudicat Episcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat possidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapsum temporis 40. annorũ nondum expleti; sed titulũ ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò, Etiamsi pars aduersa cõtra quam Titius intendit præscribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laborasse, nihilominus in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præsumptione malę fidei, sed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens sit re verà mala fides. Confir. Quia alioquin Ius ciuile foueret peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam prẹscriptione acquisiuerat verum dominium. Quintò, Etiamsi concederetur illas leges procedere ex præsumptione malæ fidei, tamen res istæ non possent præscribi tempore 30. annorum, sed solùm tempore cuius initij non extat memoria:

Sententia Medinæ an sit probabilis.

ria: quia præsumptio iuris illi obstat, iuxta cap. 1. de præscipt. in 6.

Hæc fere sunt argumenta, quibus hæc sententia probari potest, quã proinde tenet noster Molina disput. 64. (qui etiam putat contrariam non esse probabilem) Glossa in cap. 2. de his quæ fiunt à Prælato. & in cap. Apostolicæ, 9. de donat. Felinus in cap. De quarta, 4. n. 34. de præscript. Abbas in cap. Cùm non liceat. col. 6. Cynus in L. Si quis emptionis, §. 1. C. de præscript. 30. annorũ. Bart. In L. Sed etsi, §. Scire, ff. de petit. heredit.

Contraria probabilior. Sed contrariam iudico veriorẽ & probabiliorem, quando agitur de præscriptione 30. annorũ. Hanc tenet expresse Couar. ad regul. Possessor. p. 2. §. 7. n. 6. concl. 2. *Error,* inquit, *iuris bonam fidem inducit sufficientem ad eam præscriptionem quæ titulum non requirit, sed sola bona fide procedit*; qualis nimirum est 30. annorum. Et quamuis in sequentibus videatur hoc restringere ad errorem iuris nec assistẽtis nec resistentis: (quale plurimorum DD. iudicio est de testamentorum solemnitatibus) tamen posteà n. 11. Idem concedit de errore iuris contractui resistentis, modò sit error inuincibilis. *Quantum*, inquit, *ad præscriptionem error iuris excluditur, nec ex eo præscriptio procedit, quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iustitiam statuerint, efficit, vt ad effectum præscribendi iuris error vel mala fides iudicetur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam, Qui contra iura.* &c. *quo fit vt si contingat errorem iuris etiam resistentis inuincibilem esse, tunc præscriptio in animæ iudicio obtinebit*; *atque ita defendi poterit Ioannis Medinæ opinio. Imò & ea sic intellecta apud Iudicem exteriorem admittenda est, sicut apertissimè in tertia conclus. probatur.* Hæc Couar. Eamdem sententiam tenet Alexander Imolensis in d. cap. De quarta. & in repetit. cap. fin. col. 4. in fine de præscript. & col. 10. adducit Antonium Butrio in cap. Cum. 11. de iure patron. qui etiam id docet in cap. Peruenit. 4. de empt. & vendit. vbi dicit, *Licèt error iuris circa titulum impediat præscriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præscriptionem ad cuius substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fides, vt est præscriptio 30. annorum.* Idem tenent Paulus de Castro consil. 152. §. Circa præsentem casum, col. 3. & consil. 40. §. In causa. col. 1. & maximè in L. Celsus. 27. post principium. ff. de vsucap. Ludouicus Romanus consil. 123. §. Circa primum dubium, col. 4. Pro eadem citat Couar. Alexandrum consil. 125. Felinum in cap. Cùm contingat 24. de rescriptis. Iason. in L. Si quis id quod. notab. 8. & ibidem Decium, ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & Anton. Rub. cons. 75. qui hanc omnium fatetur esse communem.

Probatur Primò, Præscriptio tricenaria nõ requirit titulum, sed tantùm possessionem bonæ fidei tãto tempore continuatam: atqui is qui errat in iure, potest habere bonam fidem, & cum ea possidere tempore præscripto; ergo. Minor probatur, quia doctiores, quos cõmodè potuit, consuluit, & omnia fecit quæ tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges; ita vt ignorantia sit planè inuincibilis; ergo habet bonam fidem. Quod confirmatur: quia cùm ius est obscurũ seu dubium, ideò error iuris non excludit bonam fidem de titulo, quòd error tunc planè sit inculpatus, & homo fecit quidquid debuit ad veritatem cognoscendam. ergo similiter quando ius non est quidem obscurum sed ignotum, error non excludet bonam fidem, si homo fecit quod in se est vt veritatem cognosceret. Ita Couar. suprà, vbi dicit hanc rationem apertissimè concludere.

Secundò, Ideò error iuris impedit præscriptionem, quia qui sic errat, præsumitur habere malam fidem, vel re verà habet; sed iure ciuili præscriptio tricenaria & quadragenaria locũ habet etiã cum mala fide: vt patet L. Si quis emptionis, C. de præscript. 30. vel 40. annorum: ergo iure ciuili tricenaria præscriptio valet etiam cum errore iuris. Conseq. est clara, & antecedens quoad vtramque partem admittitur ab omnibus.

Dices, Ius ciuile qua parte concedit præscriptionem tricenariam cum mala fide, est correctum per Canones; vt patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de præscriptione.

Respon. non esse correctum nisi quoad malam fidem, quæ est cum peccato: tota enim ratio illius præscriptionis tollendæ erat, quia sine peccato & dispendio salutis non poterat seruari. atqui cùm est error iuris inuincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ratio videtur hanc sententiam planè conuincere.

Tertiò, Ideò leges iuris ignorantiam circa titulum non admittunt in præscriptione ordinaria, quia is qui ius sui contractus ignorat, præsumitur non bona fide inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere diligentiam vt sciret quid ius præscribat, vt rectè docet Couarr. suprà n. 10. ergo si re verà nulla fuit negligentia, & error sit prorsus inculpatus, in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, poterit præscribere. Antecedens est Couarr. suprà, & multorum DD. & confir. ex regula 82. in 6. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur.* quam regulam intelligi de præsumptione iuris docet ibidem Glossa, & ipsa verba satis indicant. Idem confir. ex L. Quemadmodum. 7. C. de agric. & censit.

Quartò, Multi DD. docent præscriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia iuris in iis, in quibus error iuris toleratur; vt in minore, rustico, milite, muliere: quia in his non præsumitur mala fides si aliquam diligentiam adhibuerunt: ita Molina Iureconf. lib. 2. de primogeniis cap. 7. n. 69. cum aliis quibusdam quos citat. & Baldus in L. Venditioni, C. de Vsucap. pro empt. & in L. Possessiones, C. Si quis ignor. rem minor. esse. Vbi dicit excusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in iure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit responsum erroneum. Ex his patet Medinæ sententiam esse valdè probabilem, & iure veriorem in præscriptione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in præscriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum, in foro conscientiæ nõ esse improbabilem. imò non videri improbabile etiam in foro externo admittẽdam esse, si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris interuenisse, sed illum fecisse quantum pro sua conditione potuit, vt iura cognosceret. Idem probant 3. & 4. ratio, & confirmatio primæ rationis.

Nec obstat quòd hæc præsũptio malæ fidei sit præsumptio Iuris, & de iure, contra quã non admittitur probatio, cùm sit instar iuris; quia etsi ordinariè nõ admittatur, tamen quando subest eui-

dens

dens causa, potest admitti, vel Iudicis benignitate, vel restitutione in integrum, ex clausula generali, Si qua mihi iusta causa esse videbitur. de qua L. 1. in fine, ff. Ex quibus causis maiores, &c.

Ad argumenta.

Ad Primam rationem sententiæ aduersæ Respon. illa iura loqui de præscriptione ordinaria requirente titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non autem de præscriptione 30. annorum. Hæc enim iure Pandectarum (vnde sunt illæ leges citatæ) non est cognita, sed iure Codicis introducta. Secundò, dici potest illa procedere ex præsumptione malæ fidei. præsumitur enim, cùm est error iuris in cōtractu, interuenisse saltem negligentiam aliquā, nec adhibitam omnem diligentiā, quæ potuit & debuit adhiberi. & ita error iuris non prodest in cōpendiis: nisi probetur adhibitam omnē diligentiam vt ius sciretur. Cū hoc tamen stat, quòd possit prodesse in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, & statur ipsa veritate.

Ad Secundam, Nego illum reuerà habere malam fidem, si error erat inuincibilis. solùm enim præsumitur habere, quia præsumitur non adhibuisse diligentiam quam debuit, vt sciret iura. Neque iura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, eò quòd sit inutilis ad præscriptionem: esset enim petitio principij. Ideò enim credulitas aliqua est inutilis ad præscriptionem, quia est mala fides; non autem ideò est mala fides, quia inutilis ad præscriptionem. Deinde valdè impropriè diceretur talis mala fide possidere. Denique cap. Vigilanti, & cap. fin. de præscript. nullam agnoscit in hac materia malam fidem, nisi quæ est cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris inculpato non est peccatum.

Nec obstat L. Quemadmodum. sensus enim est, nullus iuris peritus ambigit esse malæ fidei possessorem (nempe quoad forum externum) qui contra legum interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege sumpta est regula Iuris 82. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere.* quæ apertè loquitur de præsumptione, illamque legem explicat: vnde eodem modo intelligenda. Confir. 2. quia eadem L. dicitur, emptorem amittere pretium: atqui hoc non est iustum, nisi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, Etiamsi mala fides sic acciperetur, tamen cum præscriptio 30. annorum iure ciuili cum mala fide procedat, & talis mala fides non sit reiecta per Canones, consequens est eam non obsistere tali præscriptioni; cuius etiam signum euidens est, quòd in d. L. Quemadmodum. solùm dicatur, per talem malam fidem excludi præscriptionem longi temporis: infirmando non excludi præscriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præscribendas illas decimas requirebatur possessio 40. annorum bona fide cum titulo; vel possessio à tempore immemorabili sine titulo. quia ius illi præscriptioni resistit, vt constat ex cap. 1. de præscript. n. 6. Illi autem Hospitalarij non possederant à tempore immemorabili. vnde cogebantur ostendere titulum; in quo titulo acquirendo præsumuntur fuisse malæ fidei, eò quòd errauerint in iure manifesto, qui error præsumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapsum; non constat ex textu, itaque non est mirum, si Pontifex id non ponderarit.

Ad quartam, Nego id esse verum in præscriptione tricenaria; imò probabile est nec in ordinaria verum esse, si pars aduersa fateatur illū omnem diligentiam adhibuisse. Ad Confir. Non magis fouet peccatum, quàm quādo testamenta non solemnia rescindit, vel non protegit, aut promissionem absque stipulatione factam non admittit, &c. Vel dici potest, quòd sicut præscriptio est iure ciuili introducta; ita etiam iure ciuili in quibusdam casibus possit rescindi; vt patet cùm datur restitutio in integrum contra præscriptionem. Probabile tamen est in foro conscientiæ, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantiæ iuris, etiamsi contra præscribentem sententia feratur. quia sententia procedit ex falsa præsumptione. Parendum tamen sententiæ ob scandalum, & ne iuris ratio perturbetur, sicut in multis similibus vsuuenit.

Ad Quintam, Negandum est antecedens. Ad probationem Resp. illud cap. loqui non de præsumptione malæ fidei ratione ignorantiæ iuris, sed ratione conditionis ipsius rei; eò quòd res ipsa talis sit naturæ, vt iure communi non videatur posse à tali possideri, sicut decimæ à laico; aut decimæ huius diœcesis ab Episcopo alterius diœcesis. itaque nihil ad rem facit.

Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino sufficientem ad vsucapionem, regulariter est error facti. 18

Sequitur ex dictis; vt si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter si emptione vel donatione habeas à pupillo, nesciens esse pupillum; vt patet L. Pro emptore. 2. ff. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælato rem Ecclesiæ, putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere, etiamsi Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. vt docet Couar. n. 6. intellige tempore ordinario, & vt suprà explicatum.

DVBITATIO VI.

Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præscriptio.

VIde Couar. ad reg. Possessor, p. 2. §. 11. 19

Resp. Proinde loquendo numquam procedit præscriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum etiam cum mala fide procedere, sunt abrogatæ Iure canonico. vt patet c. finali, de præscriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, statuentes præscriptionem post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalibus siue in spiritualibus (i. iuribus seu actionibus realibus & personalibus) requirunt suo modo bonam fidem. vt fusè docet Couar §. 11.

Præscriptio contra debitum pecuniarium, vel actionem.

Vnde infertur Primò, vt præscribam contra debitū pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, nō sufficit vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur vt ego certo temporis spatio bona fide existimem me nihil debere Petro; v.g. vt putem esse condonatū, vel solutum, vel

vt

vt omnino memoria exciderit. Ratio est, quia aliàs non censebor bona fide possidere ius nó soluendi. etsi enim creditor me non interpellet, tamé terminos elapsus ipsáque dies interpellat & monet solutionis. quare cùm peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta cap. finale suprà. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desiit famulari, non petat stipendiũ à domino; non tamé potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutũ.

20 *Potest denegari actio in iudicio.* Aduerte tamen, non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem; ita vt si certo tempore creditor non exigat debitũ, posteà non possit illud petere in iudicio, eíqoe denegetur actio; vt docet Adrianus quodlib. 6. a. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, vt famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturã producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, etsi non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promisit aliquid; etsi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, vt ostedit Couarr. si enim constaret debitorem mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione.

21 *Ius eligendi, præsentandi, &c.* Infertur Secundò, Vt quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut veuandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis; requiri vt bona fide vtatur tali iure tempore lege constituto; si enim mala fide vtitur, sciens se non rectè facere, non currit præscriptio.

Obiectiones. Obiicitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta sont fisco, eiúsque heredes præscribunt contra fisci actionem, cùm tamen sciant bona sua fisco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio. *Contra actionem fisci.*

Resp. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absolutè & pleno iure esse sua, sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre. de quo vide Couarr. ad 4. Decretal. p. 2. c. 6. §. 8. à numero 5.

Contra seruitutem rusticam. Obiicitur Secondò, Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide.

Resp. nego conseq. Aliud enim est acquirere ius aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est quàm præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest etiamsi sciam alterum ios habuisse. Itaque altero habente ius seruitutis in prædiis meis, (v. g. vt possit transire per meum hortum vel agrum; vt possit pascere in meis prædiis) cùm non requiratur vllus actus in me vt ego contra ius illud præscribam; sed sufficiat vt ipse iure suo certo tempore non vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura. 6. ff. De seruitutib. vrbanor. prædior.) non sũ in mala fide, etsi sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere vt iure suo vtatur. Itaque sum in bona fide, vt rectè Medina q. 17. c. de restitutione: quia bona fide sino illum iure suo non vti, & mihi libertatem creari. secùs verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed vt ego aliquid non faciam; v. g. ne altiùs ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim vt ego extinguam illud ius, requiritur vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium.

NOtandum est, ante tempora Iustiniani res mobiles in Italia potuisse vsucapi annali possessione bona fide continuata; immobiles biennio. Verùm ipse hoc ius tamquam parum consentaneum æquitati, plenumque litigiorum reformauit, vt videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Vsucap. transfor. cuius reformationem amplexum est Ius canonicom. Iuxta hanc igitur

Respondeo & dico Primò, Ad vsucapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam Ecclesiæ, cum titulo requiritur & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Possess. p. 2. §. 2. n. 5. *De rebus priuatorum*, habetur C. de vsucapione transformanda, L. vnica. & Instit. de vsucapionibus, §. 1. 22 *Res mobiles.*

De rebus Ecclesiæ habetur Authent. Quas actiones, C. de Sacrosanctis Eccl. *Quæ actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit; hæ, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur: Vsucapione triennij, vel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus: sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel priuilegio.* Quæ Authent. recepta est ab Ecclesia, vt patet ex Decret. 16 q. 3. c. vlt. & penult. Ex qua constat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore quàm decennio vsucapiuntur vel præscribuntur, par esse ius priuati & Ecclesiæ. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes. Tituli autem huius Vsucapionis à DD. numerantur decem.

Primus est, *Pro soluto.* vt si putans me ex aliqua causa debere tibi 100. aureos, soluam, vel catenam auream loco solutionis tradam, túque bona fide recipias. ita habetur L. 2. ff. Pro emptore; vbi dicitur, *Si existimans me debere, tibi ignoranti tradam, vsucapies.* Idem dicendum cùm quid per errorem soluitur secundò. Excipe tamen, nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quæ non præcessit. Tunc enim triennio id non vsucapietur, vt ibidem dicitur. *Tituli Vsucapionis mobilium 10.*

Secundus, *Pro emptore.* vt si emas rem bona fide à furioso quem putabas sanæ mentis. secùs si à prodigo vel aleatore, cui interdicta administratio: quia requiritur bona fides non solùm in accipiente, sed etiam in tradente. idq; necessarium in omni vsucapione mobilium, quocumque titulo vsucapias. L. 2. ff. Pro emptore.

Tertius, *Pro transacto.* vt cùm aliquid bona fide est traditum & acceptum causa transactionis, vt à lite recedatur. L. Ex causa, C. de Vsucap. pro

pro empt. vel tranſact. vbi dicitur, *Ex cauſa tranſactionis habentes iuſtam cauſam poſſeſſionis, vſucapere poſſunt.* Nec refert etiamſi ea res fortè ſit aliena: modò non ſit furtiuè aut vi poſſeſſa, aut res fiſci, aut pupilli; ſed talis quæ vſucapi poſſit: quod in omni vſucapione ordinaria eſt neceſſarium.

Quartus, *Pro herede.* vt cùm quis verè eſt heres, aut bona fide ſe heredem putat. intellige vt ſuprà, niſi res ſit vitioſa, id eſt, cuius conditioni obſtet Vſucapio. Aduerte tamen, quando extat heres qui dicitur *ſuus*, alios non poſſe contra illum vſucapere, vt infrà Dubit. 13. dicetur.

Quintus, *Pro donato.* vt cùm quis bona fide donauit rem alienam ignoranti. L. 2. ff. Pro donato. *Si is qui alienam rem donauerit, reuocare conſtituerit donationem, etiamſi iudicium ediderit, rémque cœperit vindicare, currit vſucapio.* Hîc tamen requiritur vt donatio non ſit inualida ratione perſonæ. Hinc filius ſub patria poteſtate conſtitutus non poteſt vſucapere donatum à patre, nec coniunx donatum à coniuge, vt habetur L. 1. ff. Pro donato. Qui tamen emit à coniuge, quod ſic donatum nouit, poteſt illud vſucapere. quia cum conſenſu coniugis præſumitur venditum, vt habetur L. Si id quod. ff. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto.* vt cùm quis cœpit bona fide poſſidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei ſciens, illam emit, vt habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato.* vt ſi teſtator credebatur ſanæ mentis, non tamen erat; ſi legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur, L. 4. ff. Pro legato. *Pro legato poteſt vſucapi, ſi res aliena legata ſit; aut teſtatoris quidem ſit, ſed adempta codicillis ignoratur. in horum enim perſona ſubeſt iuſta cauſa, quæ ſufficit ad vſucapionem.* Addit: *Idem dici poteſt, etſi in nomine erit dubitatio: veluti ſi Titio legatum ſit, cùm ſint duo Titij, vt alter eorum de ſe cogitatum exiſtimauerit.* Idem L. fin. ff. eodem.

Octauus, *Pro dote,* vt ſi res aliena bona fide pro dote data ſit; L. 1. ff. Pro dote. Incipit autem hæc vſucapio à tempore quo cœpit eſſe maritus per contractum de præſenti, non antè, vt ibidem dicitur: quia dos tunc primùm incipit poſſideri titulo dotis. Si ſponſo aliquid à ſponſa detur ea mente vt ſtatim fiat eius, poterit illud vſucapere *pro ſuo,* non *pro dote,* vt ibidem habetur.

Nonus, *Pro ſuo.* hic titulus eſt valdè generalis, & oritur ex omnibus iis quibus putamus nobis acquiri dominium, rémque poſſidemus vt noſtram; vt patet L. 1. ff. Pro ſuo. Hoc modo poteſt quis vſucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v. g. agri, vel ancillæ, etſi rem ipſam furtiuam vſucapere nequeat. L. 4. ff. eodem. Sic ſi heres putet Titio aliquid legatum, quod non eſt legatum, vſucapiet Titius pro ſuo. ibidem. Denique quando quis in rebus ſuis inuenit aliquid non furtiuum, aut vi poſſeſſum, quod bona fide ex aliquo titulo, etſi falſo, putat eſſe ſuum, poteſt illud vſucapere. L. fin. ff. Pro ſuo.

Hi ferè nouem tituli habentur lib. 41. Digeſt. & in C. lib. 7. Addunt DD. decimum, *Pro iudicato.* vt cùm res eſt iudicata, & ſpatio decem dierum non eſt appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis; & ſententia tranſit in rem iudicatam, vt habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa eſt Eccleſia in iudiciis eccleſiaſticis, vt patet cap. 27. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his ſatis patet quomodo ſe habeat vſucapio in mobilibus.

Petes, Vtrùm vſucapio triennalis etiam locum habeat cōtra Eccleſiam Romanam? Videtur non habere; nam poſt illa verba, *Vſucap. triennij,* &c. ſubiungitur, *ſola Eccleſia Romana,* &c. quaſi ſit exceptio ab vtraque ſententia præcedente. Cōfirm. cap. Cùm vobis. 14. de præſcriptionibus. vbi generatim abſque diſtinctione mobilium & immobilium dicitur, *Contra Eccleſiam Romanam, non niſi centum annorum præſcriptio locum ſibi vendicat.* vbi Gloſſa. v. Centum: *Hæc præſcriptio obtinet in rebus & poſſeſſionibus.* diſtinguens *res* à *poſſeſſionibus,* tamquam mobilia ab immobilibus, & Panor. in cap. Cùm dilecta. 4. de Confir. vtili vel inutili. v. Poſſeſſiones: *Eccleſia Romana gaudet præſcriptione centum annorum, non ſolùm in rebus priuatis ipſius Romanæ Eccleſiæ, ſed etiam in omnibus iuribus & poſſeſſionibus, quæ competunt ratione libertatis datæ: vt cùm eximit aliquod Monaſterium, vel Capitulum à iuriſdictione Ordinarij.* addit Panorm. *Et ſentiunt DD. hîc ex illa generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quàm immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod benè notes. Ex hoc enim infertur, quod vſucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Eccleſiam Romanam.* Idem tenet Silueſt. v. Præſcriptio 1. nu. 7. §. Tertium. Hæc ſententia eſt valdè probabilis. Nihilominùs altera quoque ſententia probabilis eſt; nimirum triennalem mobilium præſcriptionem contra Eccleſiam Romanam locum habere. ita Couarr. ſuprà, generatim docẽs, par eſſe ius priuati & Eccleſiæ in rebus & actionibus quæ minori tempore quàm decennio vſucapiuntur. & Molina diſput. 68. citans Gloſſam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *ſola Romana,* &c. ſolùm intelligenda eſt fieri ab illis verbis, *Haſi religioſo loco competant,* &c. & illa, *Vſucapione triennij,* &c. veluti per parentheſin interiecta. Id apertè indicant DD. in periocha huius Authent. Confir. quia aliàs non rectè diceretur *Vſucapionem triennij,* &c. *in ſuo robore durare,* hoc enim ſignificat nihil in illa mutari; at aliquid in ea mutaretur, vt ſtatim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authentic. ex tribus diuerſis Iuſtiniani Nouellis contexta eſt. Prima pars eſt ex Nouella 131. cap. 6. pro temporalibus præſcriptionibus, &c. Secunda, *vſucap. triennij,* ex Nouella 111. cap. 1. Tertia, *ſola Romana,* ex parte eſt ex Nouella 9. vbi ſolùm in præſcriptione longiſſimi temporis, quale eſt ſpatium 30. annorum, concedit Eccleſiæ 100. annos. Vnde hoc non eſt extendendum ad vſucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior ſententia, quia hæc res non ſolùm pendet ex vi iſtius Authent. ſed maximè ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Eccleſia Romana.

Dico Secundò; Ad vſucapionem rerum mobilium ſine titulo, requiruntur anni 30 ſiue priuati eæ ſint, ſiue Eccleſiæ. eſt communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præſcribuntur 30. annis, ſine titulo. Idem ergo cenſendum de mobilibus, cùm nihil aliud de his ſit ſtatutum, abſente titulo.

F Altera

Altera probatur; quia cùm Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed solùm in immobilibus, eodem iure censeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. n. 2. Ego tamen exceperim Ecclesiam Romanam, iuxta prædicta.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam.

23 *Immobilia priuatorum.* Dico Primò, Ad præscribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur spatium 10. annorum inter præsentes; 20. inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententia DD. in cap. Sanctorum, de præscript. & alibi.

Prior pars habetur Instit. de vsucap. §. 1. & L. Cùm in longi. vlt. C. de præscript. longi temporis. vbi tria notanda sunt. Primum est, *Longum tempus.* Longum tempus in materia vsucapionis vocari spatium 10. annorum inter præsentes, 20. inter absentes. *Longissimum.* longissimum autem spatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi.

Præsentes. Secundum, *Præsentes* dici, qui in eodem territorio habitant; vt sunt omnes qui in territorio Louaniensi, etiamsi non in ciuitate: *absentes*, qui in diuersis territoriis, vt docet Panorm. in cap. De quarta, de præscriptione. num. 30.

Tertium, Si præsens fueris 7. annis, & posteà egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, vt res immobilis contra te præscribatur. Ratio est; quia supererant tres anni ad complendam præscriptionem contra præsentem, *Vnus annus præsentiæ æquiualet duobus absentiæ.* qui debent duplicari ratione absentiæ: vt habetur expressè Auth. Quòd si quis. C. de præscriptione longi temporis. vnus enim annus præsentiæ æquiualet duobus annis absentiæ. Sil. verbo Præscriptio. 1. q. 7. & reliqui DD.

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex cap. Sanctorum, de præscriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. 8. §. 1. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus. Vbi aduerte, quando agitur de præscriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè* neque Iure Pontificio neque Cæsareo requiri titulum; sed sufficere bonam fidem cum possessione tâti tem- *Tituli probatio.* poris: vt docet Couarr. reg. Poss. §. 5. num. 2. ex communi Doctorum sententia. Dixi *ordinariè*, quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quando præsumptio Iuris est contra præscribentem, vt docet Couarr. l. 1. variar. cap. 17. n. 7. vt fit quando Episcopus vnius diœcesis vult præscribere decimas sitas in alia diœcesi, vt habemus c. 1. de præscriptione, in 6. Hic enim ex possessione 40. annorum non præsumitur titulus; sed requiritur tituli probatio; vel certè, vt à tempore, cuius initij memoria non extat, possederit.

24 *Contra pupillum & minorem.* Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiu est in ea ætate, datur præscriptio, siue mobilium siue immobilium: si autem non sit pupillus, sed minor (id est, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30. annorum. factum id est in fauorem pupillaris ætatis & status.

Altera pars habetur L. vltima, C. In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est, quia minores non ita rebus suis possunt inuigilare, vt maiores, præsertim cùm administrationem non habeant.

Dico Tertiò, Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel contra pias causas, requiruntur anni 40. est communis DD. 25 *Contra Ecclesiam & pias causas.* De Ecclesia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. De sacrosanctis Ecclesiis; vbi præscriptionis tempus contra reliquas Ecclesias & pia loca restringitur ad annos 40. (cùm anteà esset annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & soli Ecclesiæ Romanæ inter loca pia reseruatur priuilegium 100. annorum. Dico, *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum, erat concessum ciuitatibus, vt contra eas non possit præscribi nisi 100. annorum spatio, si quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel si quid donatum vel venditum fuisset; vt rectè Couarr. §. 2. num. 15. Idem de *Ecclesia Romana* habetur in multis Canonib. tit. de præscriptione. De *aliis Ecclesiis* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præscriptione. De *aliis piis locis & causis* habetur Authent. Quas actiones; & probat Couarr. reg. Possessor. §. 2. n. 3. vbi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non præscribi.

Priuilegium quorundam Regularium. Hic tamen Notandum est Primò, Quibusdam Monasteriis & Collegiis Regularium concessum esse vt res immobiles non possint contra ipsos præscribi nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IV. de plenitudine potestatis, Ordini S. Benedicti, & Iulius II. Congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegiis manuscriptis constat. Idem concessum Ordinibus illis, qui horum priuilegiis participant; vt Societati nostræ, & quibusdam aliis.

Secundò, Si res priuati incipiat esse Ecclesiæ, & contra priuatum præsentem anni quinque iam exacti, non requiri vlteriùs spatium 35. annorum ad complendam præscriptionem contra Ecclesiam; sed sufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus necessarium. vt docet Sil. verbo Præscriptio, q. 7. §. Sextum. consentiunt alij DD.

Bona immobilia quæ. Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hîc etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, census, reditus, Ius patronatus, vsusfructus, & seruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & instar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propositiones supradictas. Maioris tamen lucis causa, & quia interdum in his est aliqua diuersitas, breuiter agemus de singulis.

DVBI

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fusè agit Gomezius, tractatu de seruitutibus, tom.2.cap.15.

Seruitus personalis, vt acquiratur.

26 Dico Primò, Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest.i.vsucapione acquiri.L.finali, C. de longi temporis præscriptione. idque verum est, etiamsi bona fide putans esse seruum, emeris. ratio est, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, Seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20.annos bona fide putauerit se liberum; etiamsi titulum libertatis nō habeat.L.2.C.de longi temporis præscript. quæ pro libert.Gomez.n.26.hoc constitutum est in fauorem seruorum.

Seruitus mixta.

27 Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à te debetur personæ vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo 10.annis inter præsentes, & 20. inter absentes: sine titulo annis 30. L. fin. C. de præscrip. longi temporis.& Gomezius sup.v. g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi vsumfructum in agro, silua, vel alia re simili; túque in re possedisti bona fide hoc ius per 10.annos præsente eo, ad quem pertinebat. etiamsi posteà constet illum non potuisse constituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus constitutum: quia hoc ius effectum est tuum lege præscriptionis: quòd si dominus, ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit, (vt si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem qua ratione) sicque bona fide per 30.annos possideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo & emphyteusi; præscribuntur enim vt vsusfructus, cùm sint species quædam illius.

Vbi tamen aduerte, vsumfructum non præscribi ratione possessionis rei fructiferæ; vt agri, siluæ, vel alterius; quia vsufructuarius non possidet hanc rem suo nomine, nec possessione ciuili, sed tantùm naturali & nomine alterius) verùm ratione possessionis ipsius Iuris, quod vocatur vsusfructus, vt benè Gomezius suprà, qui citat alios; debes enim hoc Ius possidere tamquam tuum.

Seruitus merè realis cum titulo.

28 Dico Quartò, Seruitus merè realis, siue sit continua vel quasi continua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi, stillicidij, aquæductus) siue discontinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis, præsente eo contra quem agitur; 20.verò eo absente. est communis DD.ex L. finali, C. de Præscriptione longi temporis. vt si is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit ius immittendi tignum in murum, vel stillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plaustrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium possideas, præsente eo cuius interest, verè efficeris dominus talis iuris, lege præscriptionis. neque hic requiritur scientia & patientia illius, contra quem præscribitur, quando titulus adest, vt communiter Doctores tradunt.

Dico Quintò, Seruitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cùm scientia & patientia aduersarij præscribitur decennio inter præsentes, vicennio inter absentes; discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extet memoria. Prior pars est communis DD.ex L.1. & 2.C.de seruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. cap. 15. num. 27. Si enim dominus, vel is cuius interest, scit & permittit tanto tempore, censetur hoc ius sponte concedere. Altera est etiam communis, ex L.Seruitutes.4. ff.de seruitutibus. Itaque non præscribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoria fuerit consuetudo. quod ideò leges statuerunt, tum quia non facilè potuit à domino aduerti possessio huius iuris, vt posset eam impedire, cùm sit valdè interrupta: tum quia non potest assignari tempus quo possessio cœperit. Itaque hîc non tam præscriptio, quàm præsumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet; sicut etiam in aliis, quę tempore immemorabili nituntur: secùs est in seruitute continua, cuius vsus cùm sit continuus vel quasi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium num. 28. *Sine titulo.* *Tempus immemorabile.*

Initium possessionis considerandum.

29 Notandum est, cùm tota præscriptio nascatur ex continua possessione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis, vt docet Gomezius suprà. In *affirmatiuis* enim (vt sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt sunt tigni immittendi, stillicidij, aquæductus & similes) incipit possessio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. In *negatiuis* (vt sunt in quibus datur Ius ad impediendum nę aliquid agas; vt, ne altiùs attollas domum, ne propiùs ædifices, ne intersis electioni, ne veneris in tali silua, &c.) possessio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positis, videndum quomodo seruitutes extinguantur præscriptione.

Quo modo amittatur.

30 Dico Sextò, Vsusfructus & omnis seruitus, quę non vsu amittitur, extinguitur 10.annis inter pręsentes, & 20. inter absentes: habetur expressè L. penult.C.de seruitutibus.

Differentia inter seruitutes rusticas & vrbanas.

Aduerte tamen, esse differentiam inter seruitutes rusticas & vrbanas. Nam *rustica seruitutes*, sicut & vsusfructus, extinguuntur per solum non vsum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid sciat, quo incipiat vsucapere suam libertatem; (vt habetur L.Hæc autem iura 6.ff. de seruit. vrban. prædiorum) vel vt nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plaustri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi, arenæ fudiendæ, & similia, amittis solo non vsu per decennium, si præsens sis, si absens, per vicennium. *Vrbanæ* autem non amittuntur solo non vsu, sed requiritur vt possessor loci debentis seruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vsucapere suam libertatem; vt habetur d. L. Hæc autem iura. v. g.habes ius immittendi tigni in murū alterius; si eximas tignum, & possessor nihil faciat quo impediat ne rursus immittas, nū perdis vnquam ius tuum: sed si ille

foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtatis tuo iure, perdis ius tuum. Similiter si habes ius ne ille altiùs attollat, vel propiùs ædificet non amittis ius nisi ille contrà faciat; & tu post illud factũ, 10. annis præsens sileas, requiritur autem vt ille nesciat ius tuum, & bona fide agat. Habentur hæc omnia expressè d.L. Hæc autem Iura.ff. de seruit. vrban. prædiorum. Vide Siluest. verbo Præscriptio 1.q.7.§. Vndecimò. Molinam disp. 70. Couar. lib.1.variar.cap.17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præscribatur ius Patronatus (.i. ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

31 DE hoc Couar.reg.Possessor.p.2.§.10.

Dico Primò, Si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est cummunis sententia DD.

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi iusto titulo concessum? sed bene probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio Iuris illis resistit. ampliùs conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo: imò etiam annis 40. absque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam; cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio huius est contra ipsos; cùm credibile sit ipsos esse fundatores illius Ecclesiæ, quando de alio non constat. Altera probatur, quia ex possessione huius iuris per tempus immemorabile, præsumitur iustus titulus in parochianis. Addo, etiam *absque titulo* posse ipsos spatio 40. annorum hoc ius præscribere; quia neque ius commune, neque malæ fidei præsumptio illis obsistit, vt colligitur ex Couar. loco citato. Idem docet Molina disp.75.§. Merito tamen.

32 Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Prælatum in Ecclesia collegiata vel cathedrali, præscribi non potest à laico contra ipsam Ecclesiam, nisi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili absque titulo. Ratio est, quia Ius commune repugnat. vnde est vehemens præsumptio vsurpationis & malæ fidei. Nam Iure communi istorum debet fieri electio, quæ pertinet ad Capitulum; nisi Patronus, qui Ecclesiam ædificauit aut dotauit, id sibi cum consensu Episcopi tamquam ex pacto reseruasset, vt patet cap. Messana. 56. de electione. Quia tamen non est incapax talis Iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Episcopo inito, vel ex priuilegio Pontificis) potest illud præscribere 40. annis cum titulo colorato, (vt si concessum fuisset inualidè ob excommunicationem, vel alia de causa) vel absque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim possessio huius iuris, & vsus absque contradictione frequentatus, tollit præsumptionem malæ fidei, & inducit titulum præsumptum. vide Concil. Trident. sess. 25. de reform. cap. 9. vbi declaratur quomodo hæc iura sint examinanda & probanda. Huc modo multi Principes præscripserunt in maioribus beneficiis Ius Patronatus.

Dico Quartò, In Ecclesia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis inter præsentes, 20. inter absentes: sine titulo annis 30. Est sententia communis DD. teste Couarr. Patet, quia est eadem ratio quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteusis, quæ simili modo præscriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum. 33 *Ius patronatus contra priuatum præscribitur.*

Dico Quintò, Beneficium Ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentes, vicennio inter absentes, sicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. est communis sententia. Sine titulo non potest præscribi, quia non potest nisi institutione Canonica acquiri eius possessio. 34 *Beneficium.*

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium absque simoniaco ingressu triennium possedit, præscribit contra actionem cuiusuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

Sed difficultas est, vtrùm hæc possessio bona fide cum titulo colorato & absque simonia per triennium continuata, præscribit proprietatem beneficij, ita vt possessor posteà non teneatur illud resignare? Couar. tenet non præscribere: itaque beneficium in foro conscientiæ esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam. 35

Verùm Nauar. l. 3. consil. 40. & 42. de præbendis, post Couar. & alios, tenet contrarium, cum glossa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in parlamentis Galliæ. Estque rationi valdè consentaneum. cùm enim Pontifex post triennium nemini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bona fide cum titulo possedit: tamquam qui triennali vsucapione fecerit suum: in qua sententia etiam est Emmanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommissa, & maioratus.

DIco Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præscribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. est communis sententia ex L. Sicut in rem.3.C.de præscript. 30. vel 40. annorum, vbi dicitur, *nec actiones reales, nec personales vltra 30. annorum spatium protendendas.* & iusta: 36 *Debita.*

emnes

omnes huiusmodi actiones 30. annorum iugi silentio emori. Idem de omnibus actionibus personalibus vndecumque ortis, vt familiæ ercifcundæ, communi diuidundo, finium regundorum, pro socio, furti, bonorum vt raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad hæc. C. de annuali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etsi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiúsque heredes, non excluditur nisi annis 40. vt statim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, qoam quis habet, cùm rem suam vendidit infra dimidium iusti pretij, ad petendum supplementum pretij, vel rescindendum contractum. Similiter cùm quid emit vltra dimidium iusti pretij, ad repetendum excessum. excluditur enim 30. annis, vt ex dicta L. 1. sequitur, & docet Gomexius tom. 2. cap. 2. n. 22. de emptione & venditione ex commoni Doctorum sententia.

Actiones varia breuiori tempore excluduntur. Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui, & præscribi aduersus eos quibus competunt. Etsi eoim omnes extinguantur 30. annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actiu, quam habet Respub. aduersus Quæstores & Administratores, postquam computus sunt subscripti seu expuncti, excluditur ab ipsis quidem annis 20. ab eorum heredibus annis 10. vt expresse habetur L. In omnibos. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus.

Actio redhibitoria ad recoperandum pretium, quando error dedit causam contractui (vt cùm quis emit rem vitiosam, quam non emisset si vitium sciuisset) præscribitur contra emptorem sex mensibus, computandis à die quo vitium resciuit. In foro tamen conscientiæ venditor ob dolom non liberatur. Si bona fide egit, potest vsucapere pretium triennio: vt constat ex dictis dubit. 7.

Actio quanri minoris, quæ est ad recuperandam partem pretij, quam noluisset dare, si vitium ei perspectum fuisset, excluditur anno. vide L. 1. & sequentes, ff. de ædilitio edicto. Si tamen huiusmodi actio vtilis competat Ecclesiæ, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni 40. Omnis eoim actio, quæ aliàs 10. aliàs 20. aliàs 30. annis excluditur, hæc si loco religioso competat, non excluditur nisi annis 40. vt habetur Authent. Quas actiooes. C. de sacrosanct. Eccles. vide suprà num. 22.

Item actio personalis nuda & simplex in Hispania extinguitur 10. annis: si autem habet annexum ius summariæ executionis, quod sæpè fit, extinguitur 20. anois; ipsum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extingnitur in Hispania trienoio, computando à die quo desierunt seruire; in Belgio biennio. Couar. ad Regul. Possessor. p. 2. §. 11.

Quaodo locus vnius Episcopatus à fide Catholica defecit, si Episcopus loci monitus ab aliis Episcopis vt eum reducat, per 6. menses neglexerit; potest alius Episcopus eum conari reducere, & si reduxerit, ipsius erit; cap. 15. Placuit vt quicumque 16. quæst. 4. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxerit, & reductum triennio possederit pacificè, ipsius erit: & sic ius repetendi competens priori Episcopo extinguitur triennio, cap. 1. de præscriptione.

Pari modo, si colonus prædium, quod Reipub. superiorem non recognoscenti in temporalibus vel supremo Principi est tributarium; colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud sibi acquirit, priore excluso. si præmissa monitio fuerit, sex menses solùm ad reperendum prior colonus habet. Ita statuitue in fauorem boni publici, L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro desert. Vide Couarr. suprà.

Actio iniuriarum exspirat lapsu vnius anni: L. Si non conuitij. C. de iniuriis; & Panormit. cap. Ea noscitur. num. 4. de sentent. excommunic.

Actio ad accusandum adulterium ad pœnam criminalem, vel ciuilem, perit lapsu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, c. 8. Admonere. 33. q. 2.

Actio de aliis criminibus accusandis ad pœnam, extinguitur anuis 20. L. Querela. C. de falsis. Non tamen extinguitur ius Iudicis, quo ex ufficio potest procedere coutra infamatum, vel canonicam purgationem indicere: quod etiam post 40. annos facere potest; vt docet Panormit. cap. Accepimus. 14. num. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandom contra professionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. de Regular. cap. 19. de quo infrà cap. 41. dubit. 7.

Actio quod metos caosa, in minore exspirat lapsu anni, in maiore, si prima opportunitate eam intentare negligat. Panorm. cap. Si quis autem. 2. n. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiusmodi actionibus, vt contra eas præscribitur, sit diuersitas.

Dico Secundò, Si res hypothecata possideator à debitore vel heredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides se non debere; & vt tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si verò possideatur ab eo, qui non est debitor, nec heres eius, (vt si fuit vendita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decenoio inter præsentes, & vicennio inter absentes: habentur hæc L. Cùm notissimi. C. de præscriptione 30. annorum, & L. 1. & 2. C. Si aduersus creditorem. Vide Couar. ad reg. Possess. 3. p. §. 3. 37 *Hypotheca.*

Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa, (i. fisco addicta) præscribuntor à reo, & ab heredibus eius contra actionem fisci quinquennio: ita vt si quinque annis à die commissi non petantur, exspiret ius fisci. L. 1. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, *commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi lite res anticipata sit, vindicari non posse.* 38 *Contra fisci actionem.*

Commissum ob crimen Dico Quartò, Quando ob aliud crimen sunt commissa (v. g. ob crimen perduellionis, ob incestas nuptias) reus quamdiu puoiri potest, non potest ea præscribere; alij tamen (sine heredes sint, sioe non) ad quos ea deueniunt, præscribont

ea quinquennio contra fiscum, praeterquam in casu haeresis.

Prior pars, quòd *reus non possit ea praescribere quamdiu potest puniri*, per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Bona haeretici 40. annis.

Altera probatur ex L. 2. supradicta, quae generaliter loquitur. Excipio casum *haeresis*; quia bona haeretici & consequenter bona apostatae nunquam possunt praescribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab heredibus eius, neque ab aliis, ad quos ea deuenerint, nisi ipsi ignorauerint illum haereticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex cap. 2. de praescript. in 6. De quo vide Couar. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. quia haec res merè est fori externi. non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

Legata, fideicommissa.

39 Dico Quintò, Legata & fideicommissa non possunt praescribi contra legatarium & fideicommissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia de legatis. vbi dicitur, *Nec vsucapionem, nec longi temporis, (id est, 10. vel 20. annorum) praescriptionem contra legatarium & fideicommissarium procedere:* quòd autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couar. regula Possessor 3. p. §. 3. n. 6.

Ratio est, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in praescriptione tricenaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonae fidei.

40 Vtrùm autem fideicommissum possit etiam praescribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore praescriptionis, disputat Couar. & ostendit multis rationibus, probabile esse absolutè praescribi; ita vt successoribus non sit vmquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Traditum mala fide requirit annos 30. non si bona.

Aduerte, hanc tricenariam praescriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum, vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malae fidei, quae est in auctore, non potest praescribere ante 30. annos, vt infrà dicetur. Secùs si à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes praescribere tempore ordinario: vt notat Couarr. & consentiunt alij Doctores.

DVBITATIO XII.

Quanto tempore possit praescribi aduersus Principem.

NOtandum est, quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couar. Reg. Possessor. p. 2. §. 2. num. 7.

Fisco illata.

41 In primo sunt ea, quae per sententiam fisco tradita: haec non possunt praescribi nisi 40. annorum spatio. L. Omnes. 4. C. de praescriptione 30. vel 40. annorum. nec obstat §. Res fisci. Institut. de Vsucapionib. vbi dicitur, *Res fisci vsucapi non potest:* hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res priuati potest; vt tribus, 10. 20. annis. Secùs autem extraordinario; vt ibidem notat Glossa.

Quandu autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum vel heredes, potest praescribi quinquennio: vt dictum est suprà num. 38.

Tributa.

In secundo sunt ea, quae quis debet Principi in recognitionem subiectionis suae & supremae potestatis ipsius; vt sunt census & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest praescribere. Panormit. in cap. Cùm nobis. & cap. Ad audientiam, & alij. Secùs est de immunitate ab indictionibus & collectis, quae non in recognitionem supremae potestatis, sed pro expensis alicuius belli vel simili aliqua publica necessitate soluuntur: hoc enim potest praescribi contra ciuitates annis 40. vt ostendit Couar. ibidem, num. 8. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex d. L. Omnes. C. de praescript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex aliis docet Couaruuias suprà num. 15.

Obedientia.

Simili modo praescribi à subditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas praecipiendi, iudicandi, & castigandi omnino intrinseca est auctoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus praescribere exemptionem & libertatem, per quã desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea subditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem sufficiunt quadraginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile: vt ex iis quae nunc dicentur, colligi potest. Exemptio tamen à potestate spiritali summi Pontificis nullo modo praescribi potest, sicut nec ipse Pontifex potest aliquem à sua Iurisdictione eximere: quia haec iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos, illis verbis Domini, Pasce oues meas, Ioannis 21.

Principi reseruata.

In tertio sunt ea, quae etsi dignitati Principis non sunt intrinseca; tamen ei propriè conueniunt & reseruantur. vt posse indicere vectigal, instituere Tabelliones, legitimare, & similia. Haec acquiri possunt praescriptione ab inferiore, spatio 40. annorum cum titulo: sine titulo per tempus cuius initij non extet memoria. Panormit. in c. Cùm nobis, de praescript. éstque communis opinio, teste Couarr. Ratio cur haec acquiri possint ab inferiore, est quia possunt haec per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v.g. Comes aliquis eiúsque maiores) à tempore immemorabili hoc vsurpauerit, praesumitur à Principibus concessum.

40. anni non sufficiunt absque titulo.

Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat, (v. g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) praesumptio est contra eum quòd mala fide vsurpauerit: vt patet in simili cap. 1. de Praescriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest praescribere decimas alterius dioecesis; eò quòd praesumptio iuris sit contra illum; cùm decimae iure communi pertineant ad Ecclesias dioecesis. Simili modo cùm haec Iura Principum sint propria, praesumptio malae fidei est contra subditum. tollitur autem praesumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. idem dicendum de praescriptione meri & misti imperij:

petij: vt docet Couarruuias §.5.num.3.

Corona annexa.

In quarto sunt bona Principatus, quæ coronæ suot annexa; vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica & vrbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni; ergo multò magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouinciæ. Est communis sententia Doctorum. Secùs est de fisco Principis. hic enim oon fruitur priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantùm 40. annorum: sicut neque ciuitates, contra quas etiam 40. annis præscribitur; exceptis iis quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hereditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: vt enim hæc contra cioitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In ceteris sufficiunt 40. vt passim docent Doctores.

Ius ciuitatis in quibusdã, quæ ipsis relicta.

Priuata Principis.

In quinto sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus. In his qoiuis præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Cooarr. suprà n. 16. ex Baldo & aliis: nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilrgium præ ceteris, maximè Ecclesiasticis tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit.

42 *Heres auctoris malæ fidei non præscribit.*

RESpon. & dieo Primò, Is qui accepit eam vt heres immediatns, nullo tempore potest eam præscribere, etiamsi bona fide acceperit & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. posses §. 9. in principio. Colligitnr ex L. Cùm heres. ff. de dioersis temporal. præscript. vbi dieitur: *Cùm heres in Ius omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit: veluti cùm sciens alienum ille vel precariò possedit, quamuis enim precarium heredem ignorantem non tenet, nec interdicto rectè conueniatur, tamen vsucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem Iuris est, cùm de longa possessione quæritur, cùm exordium rei, bonæ fidei ratio, non teneatur.* Et §. Diutina. Instit. de Vsucap. *Si ille* (defunctus) *initium iustum non habuit* (id est, si mala fide cœpit possidere) *heredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest.* Idem habetur L. vlt. C. Communia de Vsucapion. Ratio est; quia heres, defuncti personam repræsentat, ita vt fictione Iuris censeatur vna eadem persona; & eorum possessio, quasi vna continuata possessio. vnde cùm initium istius possessionis in defuncto sit vitiatum mala fide, censetur etiam vitiata qua parte extenditur ad heredem, ita vt heres fictione Iuris mala fide censeatur possidere. atqui cum mala fide non procedit præscriptio. vnde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec heres. Hæc ratio colligitur ex Iuribus citatis.

Probabile illi eo vsucapere.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, heredem posse præscribere spatio triginta annorum: quia hic non requiritur titulus, sed solùm possessio bonæ fidei. atqui iste heres reverà bona fide possidet. Nec obstat, quòd iuris fictione dicatur possidere mala fide, tum quia id solùm est verum quatenus continuatur eius possessio cum possessione defuncti, & vnà cum illa censetur; non autem quatenus consideratur ipsa per se, & vt ab ipso herede habens initium per nouum actum, quo adita hereditate cœpit possidere: tum quia, cùm illa non sit vera mala fides, sed solum ficta vel præsumpta, quæ etsi impediat præscriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut viginti annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ est triginta vel quadraginta annorum, & nullum postular titulum, nisi præsumptio Iuris ei aduersetur. itaque heres poterit triginta annis illa bona præscribere, non vtendo tamen accessione temporis, quo mala fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonico veram esse, tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus, & quidam alij. imò eamdem etiam Iure ciuili obtinere docet Alexander, cunsil. 110. num. 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couar. suprà num. 1.4.& 5. qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quòd causam cur talis heres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, qua censetur possidere: quæ mala fides etiam præscriptioni tricenariæ obstat. Eamdem tenet Siluest. Præscriptio 1. num. 8. & alij passim.

Dixi, *vt heres immediatus*; quia heres mediatus, id est heres huius heredis, potest eam 43 *Heres mediatus.*
tempore ordinario præscribere, si bona fide vera prior heres possederit. Ratio est, quia fictio illa Iuris de mala fide ad secundum heredem non extenditur. vitant enim Iura doas fictiones ex eadem causa. vnde etsi mala fides vera defuncti pariat in herede fictionem, & velori vmbram malæ fidei: non tamen hæc mala fides facta seo vmbratilis potest similem parere in successore. vmbra enim vmbram non facit, sed verum corpus. quare etsi prior heres succedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei Iuris fictione ab eo contrahens, non possit rem illam vsucapere; secundus tamen heres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. Quòd si heres potest illam vsucapere, multò magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cùm personam sui auctoris non repræsentent. vnde si immediatns heres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: dubium non est, quin is qui acceperit, vsucapere possit, vt habetur §. Sed tamen. Instit. de Vsucap.

Donatarius, emptor, legatarius.

An heres suus possit vsucapere.

Hoc tamen quod diximus, secundum heredem posse vsucapere, limitandum censent DD. nisi hic secundus sit heres, qui *suus* in Iure vocatur. Hic enim rem illam non potest vsucapere titulo heredis. ita colligunt ex L. Nihil pro herede. 2. C. de Vsucapion. pro herede; vbi dicitur: *Nihil pro herede posse vsucapi suis heredi-*

bus existentibus, obtinuit. quam legem DD. communiter sic intelliguot, quasi diceretur, *suos* heredes non posse vsucapere titulo pro herede, si succedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 2. ff. Pro herede, vbi dicitur: *Filius à patre heres institutus, res hereditarias à patre sibi donatas, pro parte coheredum vsucapere non potest.* Heres autem *suus* (quem Græci οἰκεῖον, id est domesticum, vocant) est filius & filia respectu patris; nepos & neptis respectu aui morientis in cuius sunt potestate; si tamen pater illorum per mortem vel aliter non ampliùs eidem auo suberat, vt habetur §. Sui autem. Instit. de hered. qualit. & differ. Dicuntur isti heredes *sui*, vel quia proprij & domestici, vel quia sibi ipsis quodammodò succedunt: nam etiam viuo patre quodammodò domini bonorum existimantur; vt habetur Instit. loco citato. Causa autem, iuxta communem DD. sententiam, cur talis non possit præscribere titulo heredis, est; non quòd fingatur habere malam fidem, sicut eius decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum. censetur enim continuare possessionem sui decessoris, & ex ipsius titulo. Vnde cùm ille non haberet titulum, vtpote heres mali auctoris; nec heres illius habet.

Quis dicatur heres suus.

Duo tamen hîc aduertenda: Alterum est, cùm dicitur heredem *suum* non posse vsucapere, id intelligendum de vsucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio; in immobilibus decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes. vnde non dicitur absolutè, non posse præscribere, sed non posse præscribere *pro herede*, id est titulo heredis. Huic tamen nihil obstat, quin possit præscribere vsucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis est tricenaria & quadragenaria, quando præsumptio Iuris non aduersatur, vt patet ex dictis. non tamen potest vti accessione temporis sui decessoris, nisi hîc etiam præscribere potuerit. Vnde si ponamus heredem immediatum iniqui possessoris, qui catenam auream mala fide possidebat, non posse vsucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requiret 30. solidos annos. Si autem iuxta probabilem sententiam suprà insinuatam dicamus immediatum heredem potuisse tanto tempore illam vsucapere, secundus heres poterit vti accessione temporis, quo prior possedit. vnde si tempus illud sit 10. annorum, solùm requiret annos 20. si sit 20. solùm requiret 10. ad complendam præscriptionem.

Alterum est, ea quæ diximus de herede suo, ipsum non posse vsucapere pro herede, procedere secundùm intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile est, longè aliam esse mentem illarum Legum, vt ostendit Viglius in Tit. de hered. qualit. & differ. §. Sui autem. Cùm enim L. 2. C. de vsucap. Pro herede, dicitur; *nihil pro herede posse vsucapi, suis heredibus existentibus*; non significatur heredes suos non posse vsucapere, sed alios non posse vsucapere titulo pro herede, contra heredes suos. Cùm enim suppetunt heredes sui ad quos ea res pertinet; alius caret titulo pro herede. vnde non potest vsucapere, nimirum tempore ordinario. Confir. L. Ex testamento. 2. C. Vnde liberi; quæ est eiusdem Imperatoris, vbi dicitur, *Ex testamento, vel ab intestato existente filio vel nepote suo herede, neminem posse ab intestato heredem existere.* Vnde sequitur, illum non posse habere titulum heredis, ac proinde non posse pro herede vsucapere. Nec obstat dicta L. 2. ff. Pro herede: quia solùm agitur de rebus à patre donatis filio; quas cùm filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit viuo patre, non potest posteà illo mortuo easdem incipere possidere titulo heredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem Lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*) vnde nec pro herede vsucapere.

Probabile posse vsucapere.

Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Viglius, *heredi suo* Iuris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eamdem possessionem. Etsi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram successionem necessariam, non tamen possessor. vnde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit, quòd nec primo heredi, qui immediatè succedit auctori malæ fidei, deest titulus (rem enim habet titulo successionis hereditariæ) nec defectu tituli negatur ei vsucapio; sed defectu bonæ fidei, vt ostensum est. multò minùs secundo heredi deest titulus, cùm priori de nouo succedit. Iuxta hanc sententiam *heres suus* potest vsucapere titulo pro herede, sicut alij. quæ sententia in re non multùm discrepat à sententia multorum DD. qui dicunt, etsi heres suus non possit præscribere titulo pro herede, quatenus est filius, posse tamen quatenus est cognatus vel agnatus testatoris. hoc enim nihil aliud est, quàm absolutè fateri illum posse pro herede vsucapere, licet sub alia qualitate, seu formalitate quàm filij. quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium tom. 1. cap. 9. de transmissione hereditatis, num. 19. & Couarr. Regul. Possessor. p. 2. §. 5. num. 3. & sequentibus.

Dico secundò, Qui bona fide accepit eam 44
alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei; potest eam præscribere tempore ordinario: præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si res illa sit *furtiua*, vel *vi possessa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. An vitium. 5. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus, vbi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori vel legatario.* vt si Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris solùm versatur circa rei possessionem, quam sibi iniquè vsurpat, non circa proprietatem, vt habetur d. L. An vitium. Si tradat tibi quod alteri anteà à se venditum & nondum traditum fuerat. Si Prælatus sine consensu Capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum consensum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas maiorem: secùs si erres in iure, putans Prælatum sine consensu Capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inuentore qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur & similibus, cùm res non sit furtiua, nec vi possessa, mala fides aucto

Si alio titulo accipiatur.

auctoris non nocet successori particulari, nimirum emptori, donatario, &c. Denique si accepisti bona fide à possessore malæ fidei, & dominus sciens rem suam alienam, intra decem annos, si præsens fuerit, & intra viginti si absens, litem in te non fuerit constitutus, firmiter eam obtinebis, vt habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præscriptione, & Nouella 119.

Probantur exceptiones.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. Authent. Malæ fidei; vbi dicitur: *Malæ fidei possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret ius suũ, & alienationem factam. spectatur ergo 30. annorum defensio.* Secùs verò quando scit, & non se opponit, vt dictum est.

Res furtiua & vi occupatæ.

Altera exceptio probatur, quia *res furtiua* & quæ *vi occupata* (etiamsi posteà ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non possunt præscribi spatio longi temporis, id est decem vel 20. annorum: vt expressè habetur §. Furtiuæ. Instit. de Vsucap. Habent enim ex dispositione Iuris vitium obsistens ordinariæ præscriptioni, vt patet Instit. loco citato.

Sententia Soti.

Quare fallitur Sotus libro 4. de Iustitia quæst. 5. art. 4. post secundam conclusionem, vbi docet, latronis filium, si bona fide paternam hereditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis illa fide possedit, esse tutum in conscientia, etiamsi posteà innotescat fuisse aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est apertè contra Ius; heres enim mali auctoris titulo heredis numquam præscribit; vt ostensum est: emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Nec obstat L. Si aliena. 10. ff. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat; nam ex eadem lege, in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei.

Vsucapiuntur 30. annis.

Aduerte tamen, emptorem talis rei posse illam vsucapere tempore longissimo, nempe triginta annis; vt communiter Doctores docent, & colligitur ex L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. & L. Si quis emptionis. 8. §. Quod si. C. eodem. Vnde si Breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc intelligas furto fuisse sublatum, non potes retinere: vt ait Siluest. secùs si 30. expleueris. quòd si vbi 20. annis possedisti, alteri tradas; potest ille vti accessione temporis

Vti accessione temporis alieni.

tui, & ita præscribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiunt triginta annos præscriptionis: ídque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen vterque poterat rem vsucapere. Si enim prior non poterat vsucapere, eò quòd mala fide possideret, vel quia est heres eius, qui mala fide possidebat; non potes vti accessione temporis, quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo explere. ita habetur §. Diutina, & seq. Instit. de Vsucap. & L. penult. & vlt. ff. de diuersis temporibus præscript.

Idem dicendum de rebus *vi possessis*, cùm aliquis alterum è possessione sua vi deiiciens illam occupat: quamuis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet. talis enim res, etsi bona fide ab illo inuasore eam emeris, non potest vsucapi, nisi 30. annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vti accessione temporis quo tu illam possedisti, vt antè dictum est.

Si vacabat possessore.

Petes, quid si illa res vacabat possessore propter longam obliuionem domini absentis, aut negligentiam, aut mortem, & ab altero absque vi occupata fuit?

Resp. Illam rem posse vsucapi per eum qui bona fide illam ab vsurpatore emerit, vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes, vt expressè habetur §. Quod autem. Instit. de Vsucap. quia res illa nec est furtiua, nec vi possessa: vt ibidem dicitur. Sed hoc Ius posteà est correctum ab eodem Iustiniano Nouella 119. vbi requirit 30. annos in emptore, & aliis qui à malæ fidei possessore perceperunt. *Si*, inquit, *verus rerum dominus ignorat, simul quòd ea res ad ipsum pertineant, simul quòd alienatio intercesserit; iubemus vt non aliter quàm tricennij præscriptione excludatur: cùm is qui res hoc modo possidet, dicere nequeat, quòd ipse bona fide possidebat, quando à malæ fidei possessore hasce acceperit.*

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.

SVppono ex dicendis 1. 2. quæst. 79. Consue- 45
tudinem posse præscribere contra ius positiuum, illúdque tollere, & nouam obligationem inducere: modò sit *rationabilis & legitimè præscripta*; vt expressè definitur cap. vlt. de consuetudine; vbi Greg. IX. sic ait: *Licèt longæuæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est vsque adeò valitura, vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.*

Rationabilis.

Rationabilis dicitur, quæ lege statui potest; siue quæ iusta censeretur & obligaret, si lege statuta esset. Eadem etiam est materia legis iustæ & consuetudinis. nam consuetudo est tacita quædam lex, vt insinuatur l. 3. C. Quæ sit longa consuet. & ex eodem fonte profluit. vnde etiam eamdem vim habet. Quare sicut lex posterior tollit legem priorem; ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Nec refert, etiamsi in lege dicatur, *non obstante vlla consuetudine etiam immemorabili*: vel, *nulla consuetudine in contrarium vllis vmquam futuris temporibus valitura.* Nam prior clausula intelligitur de consuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex, vtpote posterior, abrogare potest, sicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futura; sed intelligenda, durantibus circumstantiis cum quibus illa consuetudo tunc non videbatur rationabilis: illis tamen mutatis, & subortis aliis cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationabilis, potest vim illius legis tollere, & nouam inducere, vt passim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum cap. 13. n. 4. vbi dicit hanc opinionem esse communem.

Sic consuetudine quædam festa & ieiunia Iuris communis quibusdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ sublatæ; sic multa circa ritus Sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus

irritan

irritantibus, & quibusdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis vel tollendis.

Nec obstat, quòd sicut lex non potest habere vim absque consensu Principis, ita nec consuetudo: quia sicut consuetudo est tacita quædam lex; ita etiam ad eam sufficit tacitus & generalis consensu Principis, quo statuit vt consuetudo legitimè præscripta vim legis obtineat, & ius positiuum tollat. Similiter non obstat, quod habetur L.2. C. Quæ sit longa consuetudo; vbi dicitur: *Consuetudinis vsúsque longæui non vilis auctoritas est, verùm non vsque adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem.* Sensus enim est, consuetudinem debere cedere rationi naturali: vnde vt vim habeat, debere esse rationabilem; vt Pontifex ad verba huius legis respiciens, ait. Similiter debere cedere legi superuenienti: quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitimè fuerit præscripta, vt d. cap. fin. dicitur.

Requiri 10. annos. His positis, difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi Doctores putant requiri 10. annos, vt consuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Consuetudo, num. 8. & 9. Siluest. eodem verbo, num 6. Nauar. l. 1. consil. 1. tit. de consuet. Ratio est, quia ad introducendam consuetudinem, Ius ciuile requirit longum tempus, C. Quæ sit longa consuetudo. atqui longum tempus est tempus 10. annorum. C. de præscript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur decem anni.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est. Vel enim illa consuetudo viget sciente & tolerante Principe; vel eo in particulari illam ignorante. Nunc

Non requiri certum tempus. Dico Primò, Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus vt possit legem tollere. Ratio est; quia vt consuetudo tollat legem, solùm requiritur vt passim agatur contra legem, seu vt lex non seruetur, quando occurrit seruanda, sciente Principe & non se opponente: vt docent passim Theologi & Canonistæ. Panormit. suprà, Glossa in cap. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari, & silet, censetur consentire vt non seruetur, ne Respub. perturbetur; ac proinde censetur tollere obligationem legis, & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem, implicitè detrahit suæ legi vim obligandi. Confirmat. quia consuetudo populi habentis Principem, non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cùm singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantùm habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis. censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Vnde consuetudo habet vim tollendi legem.

Hinc sequitur, sæpè fieri, vt paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi antè recepta fuerit: quia vt dicatur esse consuetudo contraria, sufficit bis térve contrà actum esse, vt docet Siluest. verbo Consuetudo, n. 6. Panormit. suprà, & alij passim: quam consuetudinem si constaret Principem scire & dissimulare, desineret lex obligare.

Longum tempus. Nec obstat quòd Ius ciuile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij; tantùm enim in materia vsucapionis ita definitur. Secundò, quia vt consuetudo tollat legem, non requiritur vt sit longior, quàm necesse est vt Princeps censeatur eam permittere, & suo consensu approbare.

Dices, Cap. fin. de consuetud. dicitur, consuetudinem, vt tollat legem, debere esse *legitimè præscriptam*; sed ad præscriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Respon. Hoc intelligendum de consuetudine quam Princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam nouit, & sponte tolerat. quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare. solùm ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum, quo statuit consuetudinem legitimè præscriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad præscriptionem.

Dico Secundò, Si consuetudo ignorante Principe vigeat, vt censeatur legitimè præscripta, ita vt possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea consuetudo bona fide à subditis promiscuè sit seruata; eósque probabile est etiam sufficere. 46

Decem annos requiri, est communis sententia Doctorum. Itémque contra legem ciuilem sufficere, Probatur, quia lex ciuilis longæ consuetudini tribuit vim legis, cámque instar legis iubet seruari. C. Quæ sit longa consuetudo. L. 2. 3. atqui tempus 10. annorum eodem iure censetur tempus longum, & longam efficiens possessionem, vt patet C. de præscriptione longi temporis. ergo etiam longum vsum & longam consuetudinem.

Quòd etiam 10. anni sufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauar. lib. 5. consil. tit. de excommunic. consil. 8. & fusè probat Felinus in cap. 1. de treuga & pace, num. 13. pro eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolensem, Butrium, Zabar. & Dominicum, &c. idem tenet Couar. lib. 2. variar. cap. 16. num. 6. citans Iasonem in L. Rem non nouam. §. Patroni. C. de Iudiciis. sequitur Azorius lib 5. Instit. moral. cap. 4. quæst. 3. & alij recentiores. Ratio est, quia cùm lex moribus vtentium minimè recepta non obliget, ac proinde nō sit in possessione, facilius inducitur & conualescit aduersus eam consuetudo, quàm si iá recepta esset. quæ consuetudo ad hoc valet, vt non teneamur post decennium eam admittere, nisi Princeps de nouo eam constituat, eique nouum vigorem tribuat. itaque opus est noua promulgatione: nam lapsu decennij, vis eius est antiquata ante decennij lapsum, etsi non obligarentur subditi, cùm non viderent illam receptam; tamen poterant compelli ad eam seruandam etiam ab inferioribus Principe. Ita DD. supradicti.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere; primò, quia nusquam Ius aliquod

Contra legem Ecclesiasticam. quod distinguit inter legem Ecclesiasticam & ciuilem hac in parte: ergo si contra legem ciuilem sufficiunt decem anni, etiam contra Ecclesiasticam.

Nec obstat, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Ecclesiæ, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censeri ioter bona vel iura Ecclesiastica: itaqoe illæ leges præscriptionum non sunt huc traducendæ. Secundò, Si 10. anni sufficiunt vt Princeps sæcularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis; cur oon sufficiant Priocipi Ecclesiastico? præsertim cùm eius sit curare, ne subditi peccent, néve assiduis angantur scrupulis, qui ex hoiusmodi interminatis obligatiooibus nasci solent. Itaque cùm Ecclesia contrarium non expresserit; probabiliter existimari potest, eam sequi, vt in aliis multis solet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porrò aduertendum est, requiri, vt per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita vt non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non præscribent, vt rectè Siluester & alij docent.

Dices, Si currenre illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. Quia præsumuntur peccasse. non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præscriptionis; vi si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, sed habeat quu se possit tueri.

47 Dico Tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiæ, requiruntur anni 40. Patet cx dictis Dubit. 8.

DVBITATIO XV.

Quæ res non possint præscribi.

48 *Non præscribuntur tempore ordinario.* NOtandum est, quædam in Iure dici non posse præscribi, seu vsucapi; quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic vt res furtiuæ, res vi possessæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi; cùm tamen possint, hæ 40. illæ 30. annis. *Prohibita alienari.* Simili modo dicuntur non posse vsocapi ea, quorum alienatio est prohibita; vt, feudi dotalis, maioratos, legati, fideicommissi: quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario; ab eo qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauetat, *Vsucapio inchoata antequam bona fierent obnoxia.* antequam illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (secùs de eo qui accepit à tertio:) benè tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitiis filijfamilias, si pater ea *Bona aduentitia.* alienet. Vbi enim cœperint esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis præscriptio cõtra filium, quamdiu est sub potestate patris; sed incboabitur solùm postquam desierit esse sub illa; & ab illo tempore debet continoari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. de bonis maternis, & Siluest. Præscriptio secuodù, num. 3.

Pari modo dicuntur non posse præscribi, quæ *Alieno nomine possessa.* alieno nomine possidentur, vt precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: nimirum ab eo qui hæc sub tali titulo possidet, aut ab eius herede, vt constat ex dictis dubit. 3. & insinuator generatim cap. Si diligenti. 17. de præscriptione, & L. Cùm notissimi. 7. §. In bis. C. de præscript. 30. & 40. annorum: id expresè habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem est ratio rei feudalis: quia feudum & emphyteusis eodem ferè iure constant. & L. Nec creditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet, heredem longissimo tempore, nempe 30. annorum, posse pignoris proprietatem præscribere. Hæc tamen omnia possunt præscribi à successoribus particularibus, quibus titulo legati, dooati, empti, &c. obtigerint. vt constat ex dictis suprà dubit. 13. Ius tamen feudale & emphyteuticum quoad proprietatem potest præscribi contra dominom directum annis 30. vt habetur lib. 2. feudorum. tit. 26. §. 4. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum possedit, & seruitutem domino exhibuerit: quamuis ea de re non sit inuestitus, præscriptione tamen 30. annorum se tueri potest.* Idem dicendom de iure emphyteutico, si vniformem pensionem toto illo tempore soluit. Cum titulo autem præscribitur hoc ius 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes; iuxta ea quæ diximus suprà o. 27.

Denique, quando Ius commune vel præsumptio malæ fidei obstat præscribenti. Tunc enim res illa præscribi noo potest ab illo, nisi spatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, vt expresè habetur cap. 1. de præscript. in 6. tam diuturna enim possessio habet vim tituli: nam facit iusti tituli præsumptionem, & excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse præscribi exemptio à iurisdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili sine titulo acquiritur, vt constat cap. Cùm personæ. 7. de priuilegiis, in 6. Simili modo decimæ & ecclesiæ vnius diœcesis dicuntur non posse præscribi ab Episcopo alterius diœcesis. Nam iure statutum est, vt omnes ecclesiæ sint in potestate Episcopi in cuius territorio sunt sitæ; vt habetur cap. 10. Omnes. 16. quæst. 7. Possunt tamen, si possideantur 40. annis cum titulo, vel tempore cuius initij memoria non extet, sine titulo; vt patet ex d. cap. 1. de præscript. in 6.

Idem dicendum, Primò, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui Iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundò, de immunitate à soluendis decimis: omnes enim Iure communi soluere tenentur. quia tamen interdum aliqui eximuntur, potest hæc exemptio præscriptiooe 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri: non tamen ita, quin, si opus sit, ecclesia possit rursus obligationem soluendi imponere: quia Iure naturæ populus tenetur ecclesiæ ministros alere; vt infrà cap. 39. dub. 1. dicetur. Tertiò, de immunitate à contributionibus, aliisque publicis oneribus. Quartò, de potestate faciendi vel concedendi aliquid, quod non nisi à Principe

summo

summo fieri, aut concedi solet, vt ea quæ sunt meri & mixti imperij. Vide supra dub.10.& 12.

Nullo modo præscribitur.

Nullo autem modo præscribi possunt, Primò, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundò, res vsibus publicis deputatæ; vt forum, via publica, pons: hæc nec in totum, nec in partem præscribi possunt. Tertiò, Ius decimarum percipiendarum à laico. Et quidem si de ipso primæuo & fundamentali iure loquamur; nullo modo à laico præscribi potest, quia est spiritale, fundatum in ministerio sacro. Si autem de aliquo iure, quod ab illo primæuo sit deriuatum, vt est ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi; dubium est, an hoc Ius aliqua ratione post illud Concilium possit præscribi. Couarr. lib. 1. variarum cap. 17. numer. 5. negat: quia, inquit, non solùm jus commune illis resistit, & malæ fidei præsumptio, sed etiam facti sunt incapaces per illius Concilij decretum; quod habetur cap. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19. de decimis. quando autem est incapacitas, non habet locum præscriptio. Nihilominùs, si cuius maiores à tempore cuius initij non extet memoria, tale ius possedissent, præsumerentur habuisse ante Concilium, nec opus esset alia tituli probatione, vt plurimi Doctores, quos ipse Couarr. citat & sequitur, docent. Quartò, Limites Prouinciarum, Episcopatuum, & parœciarum: quod intellige, si de his constet; si autem non constet, præscribi possunt. Quintò, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest; quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. 10. ff. Quemadmodum seruitus amittatur. Vide plura apud Siluest. Præscriptio secundò.

DVBITATIO XVI.

Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi,

49 RESpondeo & dico Primò, *Præscriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Possess. §. 12. Hoc fit potissimùm ob 4. causas. Primò, si desit possessio ciuilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis; potest tamen tricennalis; vt dictum est dubitat. 8. Tertiò, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, lege resistente; vt dictum est de fundo dotali, de bonis aduentitiis filiifamilias, de legato, fideicommisso, maioratu.

Non procedit ob 4 causas.

Dormire dicitur.

Dico Secundò, Præscriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, vt illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundò, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra Ecclesiam. Tertiò, quando is contra quem præscribitur non potest agere; vt est filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vsque ad annum 14. exactum in mare; in femina vsque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Siluest. Præscriptio 1. num. 9.

Dicitur interrumpi.

Dico Tertiò, Præscriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata cessat, vt si rursus reuiuiscat, non continuetur cum tempore priore; sed de nouo debeat inchoari.

Interruptio fit dupliciter.

Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. secundò, ciuiliter. *Naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis; vt possessio, vel bona fides. *Ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis contestationem, vel citationem: vt docet Couar. §. 12. ex Panor. & aliis. *Triennalis* vsucapio non interrumpitur litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ita vsucapere, condemnetur, debet rem restituere; si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *Vicennalis & tricennalis*, interrumpitur, litis contestatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite, vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur. Similiter si animo tantùm interrumpendi præscriptionem, litem mouerit. His addo, præscriptionem contra actionem fisci interrumpi sola citatione. De his plura apud Couar. & Siluest. sed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm qui legitimè præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

MVlti existimant, talem teneri ad restitutionem, nisi intercesserit negligentia domini 50
in re sua inquirenda: ita Adrian. in 4. q. 2. de Præscrip. p. 166. Ioannes Med. C. de Restit. q. 18. eiusdẽ sent. videtur Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De secundo; nam eodẽ fundamento nititur: & Gabr. ibid. q. 14. a. 1. in fine, & alij nonnulli: fundamentum huius sententiæ est, Quòd leges præscriptionis videantur solùm vel potissimùm institutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vsucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, vbi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius.

Præscriptio transfert dominium, etsi absit negligẽtia.

Vnde dico Primò, non solùm quando domini prioris intercessit negligentia, sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitimè præscriptæ transeunt in dominium noui possessoris, ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restituatur in integrum. Ita Couar. ad reg. Possessor. p. 3. §. 2. nu. 3. vbi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. & passim Doctores.

Probatur; quia L. 3. ff. De vsucapionibus, definitur *vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti.* ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem. cùm dominium acquisierit. Secundò, Leges præscriptionis numquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum: sed ob

bonum

bonum publicum, nam L. 1. ff. de vsucapionibus dicitur, *bono publico introducta est vsucapio, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia.* & L. vltima. ff. Pro suo. *concessa dicitur vt aliquando litium esset finis.* Similiter canones indistinctè & absque restrictione negligentiæ, approbant præscriptiones bonæ fidei; atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa, si ratio boni communis ita postulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quædam litium seges suboriatur) non est dubitandum quin hisce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium adimit, & in nouum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis non sunt pœnales dumtaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpam mortalem. sed hæc vel numquam vel rarissimè accidit; & ita ferè numquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupolis, & inutilis ad praxim.

51 *Non solum vtile, sed etiā directum.* Dico Secundò, Præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couarr. suprà §. 1. in fine, & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè loquuntur de dominio; nec restringunt ad dominium vtile, vt patet cap. 3. 4. 6. de præscript. & ex cap. Clerici, 16. q. 3. vbi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas.* Denique ex c. Placuit. 1. & 2. 16. q. 3. Idem colligi potest ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorum. Fundamentum Iurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Couarr. suprà §. 1. num. 1.

Obiectiones. Obiicitur primò, Nemo sine culpa debet priuari re sua. ergo debet intercessisse culpa.

Interdum priuatur quis re sua sine culpa. Resp. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, vt fit in proposito.

Obiicitur secundò, Fundamentum præscriptionis est bona fides. ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio; quia subuertitur eius fundamentum.

Resp. Non subuerti bonam fidem ex eo quòd peracta præscriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis anteà alterius fuerit.

Obiicitur tertiò, Cui res est adiudicata per sententiam nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. Primò, negando conseq. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solùm declarare vtrius sit: vnde si fundamentum est falsum, quo sententia nititur, ipsa quoque corruit, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè: & quamuis fortè falsa præsumptione ex parte nitatur, tamen iustam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò Respondeo, neg. minor. quia verum non est, leges præscriptionis potissimùm præsumptione negligentiæ nixas esse; vt ex dictis constat.

DVBITATIO XVIII.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

NOtandum est, *Restitutionem in integrum* esse quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit; nempe vt auctoritate Iudicis possit restitui in dominium & possessionem rei amissæ. 52

Quo posito, Respondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id est, qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundò, Piis locis & Ecclesiis, etiamsi præscriptio sit 40. annorū. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccles. verb. Excluduntur; éstque communis opinio, teste Panorm. in cap. 1. de præscript. & in cap. Auditis, eodem. Ecclesiæ enim concessum est priuilegium minorum, éstque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli; vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expressè Ecclesiis hoc beneficium restitutionis cōceditur. Vbi aduerte, Ecclesiis & minoribus hoc concedi; quamuis ipsis scientibus & resistere valentibus præscriptio facta sit; vt docet Couarr. ad reg. Possessor. p. 3. §. 3. nu. 3. quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus, quorum priuilegium extenditur ad Ecclesiam & alia pia loca. conceditur verò per quatuor annos postquam scierint completam contra se præscriptionem. L. fin. C. de rem in integrum restit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20. annorum; modò tamen probent, cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omnino sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1. §. fin. ff. Ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præscript. & alij, éstque sententia communis, teste Couarr. suprà n. 1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completam præscriptionem. In præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couarr. nu. 1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. Vide infrà cap. 17. Dubitatione 9.

Minoribus. *Ecclesia.* *Maioribus.*

SECTIO SECVNDA.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, & necessaria restitutione.

Xplicvimvs *superiori Sectione, per sex capita, quid* Iustitia, *quid* Ius, *quænam eius species, & in primis quid* Dominium, *quibus & in quæ competat, quibúsve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniuriis *&* Damnis *quibus Iustitia & Ius violatur, &* Restitutione, *quæ est principalis actus Iustitiæ commutatiuæ, per quem Ius violatum instauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. De Iniuria in bonis spiritualibus. 3. De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem. 4. De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum. 5. De Iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad hæc. 8. De Restitutione ratione rei acceptæ. 9. De Ordine seruando in restitutione, déque eius expensis. 10. De Excusantibus à restitutione.

CAPVT SEPTIMVM.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit iniustitia & iniuria. D: *Thomas q. 59.*

1

Otandvm est, sicut nomen *Iustitia* dupliciter accipitur (vt suprà cap. 1. Dub. 1. ostensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quædam legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitia* dupliciter accipitur, vt expresè docet Aristoteles 5. Ethic. cap. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipse *ἀνομίαν* vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quædam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.* Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti* Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est.* Ad Rom. 1. *Reuelatur enim ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatē Dei in iniustitia detinent.* Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu *ἀνομία*. E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia*.

Iniustitia dupliciter dicitur.

2 Hinc patet, hanc rationem *Iniustitiæ* esse generalem, & communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniustitia* consistit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur, quæ violatio nihil est aliud, quàm legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita; vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita: quia malitia

Ratio Iniustitiæ communis omni peccato.

3 *Peccatum ex contemptu.*

forma

formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt ostensum est 1. 2. quæst. 18. art. 1.

4 Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur; ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuria* ratio. Si verò accipitur vt habitus, habitus Iustitiæ oppositus; sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis quàm Philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantùm consistit in praua dispositione reali; sed etiam morali & imputatiua: quod vt intelligatur,

Iniuria ratio.

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione* & *omissione*; neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habitualem iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu; tamen fieri potest, & interdum fortasse fit. Idem in aliis vitiis locum habet, vbi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum habetet in virtutibus & omnibus vitiis, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatiuum ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem Iustum vel iniustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2. quæst. 49. art. 1.

Dupliciter fit iniuria.

6 Hinc patet, *Iniustitiam habitualem* generatim non tantùm consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundùm moralem æstimationem, & imputatur vt præsens, donec fiat restitutio.

Iniustitia habitualis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquis dicatur iniustus, eo ipso quòd faciat aliquid iniustum.

D. Thom. art. 2.

7 Respondeo, & dico Primò, Qui sciens aliquid esse *iniustum*, sponte illud facit, eo ipso est *iniustus*. Probatur; qui vult liberè id quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id, quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

Qui sciens facit.

8 Dico Secundò, Qui ignorantia inculpata nescit esse iniustum, vel si scit, nō consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est; quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Qui ex ignorantia probabili.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei possit resisti; verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minùs, quàm si sciens & volens. Ratio est; quia hæc non impediunt quin ille absolutè censeatur velle & voluntariè facere quod iniustum est, vt ostensum est 1. 2. q. 6. a. 7. & 8.

Notandum tamen, Aristotelem lib. 5. Ethic. cap. 8. vbi hanc quæstionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniustè, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id quod iniustum est, sed solùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quàm eum qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolutè est iniustus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1. 2. q. 6. 9

Notandum Secundò, circa Respons. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter *iniustum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter; quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectui, possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen est ei incongruens secundùm se & absque illo errore consideraro. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolutè consideratam. 10

Formaliter iniustū quid.

DVBITATIO III.

Vtrùm aliquis possit pati iniustum volens.

D. Thom. art. 3.

Respondeo, & dico Primò, Sicut nemo potest facere *iniustum* propriè vel iniuriam, nisi volens; ita nemo potest propriè pati *iniuriam* nisi nolens. ita D. Thomas art. 3. ex Aristotele 5. Ethic. cap. 9. & 11. 11

Prior pars patet; quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat. sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur; quia nemo potest pati *iniuriam*, nisi Ius eius violetur: non potest autem violari Ius alterius, nisi ipso nolente, vel expressè, si sciat; vel implicitè, si nesciat; & ita sit affectus, vt, si sciret, expressè nollet. Cuius ratio est; quia si velit, vel certè positiuè permittat se lædi; iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, Ius tamen ipsius (quà ipsius est) non violatur. sicut si concedam tibi, vt vestem meam auferas, pono 12

Si consentit, cedit iure suo.

dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum.

Dixi, *qua ipsius est*; quia etsi non violetur præcisè quà ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non spolietur rebus suis inuitus; & dominus habet ius vt idem non spolietur etiam volens. Vnde qui spoliat seruum consentientem, etsi non faciat iniuriam seruo, facit tamen iniuriam domino. Similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem vsuuenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, vt iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit propriè iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipse est pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solus vitæ humanæ est dominus. Vnde tales peccant contra præceptum, *Non occides*; & pœna homicidij, si fieri posset, plectendi essent: & post mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarum lib. 5. recept. opinion. §. fin. nu. 37. Sed de hoc plura infrà cap. 9. Dubitat. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad vllam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Vnde Dauid puniuit Amalechitem tamquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniux consentiente coniuge adulterium committit. Nō enim facit propriè iniuriam consentienti, sed peccat contra matrimonij legem.

Facit iniuriam Deo.

Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo qui læsurus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vllo iure priuare, aut donare, sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 17. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & consentienti non fit iniuria, neque dolus.*

Cessio iuris.

13 Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam & ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore, & aliis bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secùs esse in aliis, quorum non sumus domini, sed custodes duntaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei, cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædātur; etsi id ipso volente fit. Ratio est, Quia cùm cessio iuris sit inualida, totum ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam, & fit verè & propriè iniuria, quamuis consentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam; quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cùm quis adulterium committit cum vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicunt, non fieri in istis propriè iniuriam personæ, sed naturæ, vel statui.

Sententia quorundam Doctorum.

Verùm id quod diximus est magis consentaneum vsitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læsus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet sibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 5. Eth. cap. 9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam; etiamsi possit sponte lædi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit solùm in iis, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitiis; sed etiam in aliis, in quibus iure nostro cedere non possumus; vt in vita & membris: quod ex initio capitis constat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcircò nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest; quia non potest à se inuitus pati; non enim fieri potest, vt si quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. art. 3. q. 59. Confirmatur secundò, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam; & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam; & tamen isti iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit, quòd quis iure suo non possit cedere.

Contrarium verius.

Nec obstat, quòd quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet vt in illis non lædatur, permaneat: quia non permanet sub ratione formali iuris iustitiæ, sed solùm materialiter; cùm ipse nolit eo vti, eòque quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

Est iniuria materialis.

Dico Secundò, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur; & è contrario fieri potest, vt quis iniustum vel potiùs iniustum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D. Thom. ad 3. ex Aristotele supra. Prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas, & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam. 14

Dices, Ergo Christus & Sancti propriè non sunt passi iniuriam; cùm libenter passi sint, & pati desideraverint.

Verum Christus & Sancti sint passi iniuriam.

Resp. Nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libenter patiatur, seu quòd gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem & Sancti non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius vel auctoritatem tribuebant; sed solùm permissiuè se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt.*

DVBI

DVBITATIO IV.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D. Thom. q. 62. a. 1.

15 NOtandum est, *Restitutionem* propriè significare positionem rei in pristinum statum. & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideò significat *redditionem rei ablatæ, siue iure, siue iniuria ablata sit*; quod aliter Latinis dicitur *Redhibitio*, & redhibere. Sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundùm speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *restituere*, sed *soluere*: & qui damnum intulit, *compensat*, non *restituit*.

Restitutio quid.

Apud Theologos tamen hoc nomen accipitur generaliùs, vt etiam comprehendat omnem illati damni compensationẽ; & sic nihil est aliud, quàm *rei acceptæ redditio*, vel *damni illati cõpensatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit. posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vsitatè.

16 Hinc patet, Restitutionem esse opus externum Iustitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; quod fit restitutione.

Est actus Iustitiæ commutatiuæ.

Nec obstat, quòd etiam error contra Iustitiam distributiuam commissus, sarciatur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ; quia sæpè in actu distributionis continetur debitum Iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicque non est mirum, si opere Iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat: vt ostensum est c. 1. Dub. 4.

17 Petes, Quo modo differt restitutio à solutione & satisfactione?

Differt à solutione & satisfactione.

Respondeo, A *solutione* differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contrà. dicimur enim *soluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur *restituere*, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. *Restitutio* enim postulat vt res quodammodò sit eadem vel in se, vel in æquiualenti: *Solutio*, vt sit diuersa.

18 A *satisfactione* verò, Primò, Quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contrà. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum præstat id quod alteri satis est, etsi non sit æquiualens debito. restitutio autem respicit rem, dũ præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quãuis nihil damni illatum sit. restitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cùm omnia perfectissimè sint ipsius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, restitutio solùm pro reparabili.

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

REspondeo, eam ex duplici capite nasci; nempe ex *iniusta acceptione*, vel *ex re accepta* siue iustè, siue iniustè. colligitur ex D. Thom. q. 62. a. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarr. ad reg. Peccatum. 2. p. in principio. 19

Per *Iniustam acceptionem* intelligo non solùm furtum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum. quicunque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis.

Quid iniusta acceptio.

Per *Rem acceptam* intelligo non solùm eam, quæ à domino ablata est, vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur; vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Res accepta.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, Probatur; Quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit Iustitia commutatiua: ergo vt æqualitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex secundo capite, patet; Quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm suum; & verus dominus tantumdem habet minus quàm suum. Vnde vt fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Th. art. 6. & 7. q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquiualenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis*. Primum, *Ex iniusta acceptione*, seu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* iustè vel iniustè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuum & pretium rei emptæ, & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest vt hæc non extet) sed ex contractu. 20

Tria generatim capita restitutionis.

Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu; manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sine nostra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re absque culpa, nostra pereunte, vt patet in deposito. 21

Discrimen inter illa.

Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

NOtandum Primò, tripliciter fieri posse vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, 22

Si tenear ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertiò, Extra officium & contractum, de quo modò hic agimus.

Culpa dupliciter dicitur. Notandum Secundò ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omissio alicuius diligentiæ, *Culpa quintuplex.* vnde sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam; latiorem; latissimam,
23 leuem, & leuissimam. *Culpa latissima est dolus apertus, latior, est dolus præsumptus.* Est autem *dolus quauis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Glossa π. de dolo. L. 1. Sequuntur passim Doctores. *Culpa latissima. Latior. Dolus.*

Culpa lata. *Culpa lata* est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Leuis. *Culpa leuis* est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Leuissima. *Culpa leuissima* est omissio diligentiæ, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & sequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

His positis; Angelus verbo Culpa n. 6. sentit, ex quauis culpa, etiam leuissima, nasci obligationem restitutionis. idem tenet Adrianus suprà. probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda; pro qua

24 *Solùm tenentur ex culpa lata, extra contractum.* Dico Primò. Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiæ) nisi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. q. 14. art. 3. Dubit. 2. Silu. verbo Culpa. n. 6. vbi citat Panot. & alios. & verbo Restitutio secundò §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. a. 9.

Probatur Primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quàm eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent; (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis:) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censebitur inuoluntariũ.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus; (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam:) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet: neque etiam ratione iniustæ acceptionis; cùm sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum; (alioqui teneretur quis ex casu fortuito & præstitâ summâ diligentiâ; quod tamen nemo dixerit:) ergo cùm hîc non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis vel leuissimæ non interuenerit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circumspectionem adbibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere; sed solùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò *ex culpa lata*, constat; quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent: ergo si hanc non abhibuerit, censebitur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit & debuit, vt constat ex dictis 1. 2. q. 6. a. 3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Nõ teneri ex culpa leui, &c. 25
nisi quis aduerterit damnum secuturum, vel illud intenderit. Sed si quis benè consideret, non est necessaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex sua actione secuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspectionem, vix vmquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quomodo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolutè potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt sit hostis, ideóque telo petat. *Potest intendi damnum per actionem, cui sufficiens cautio adhibetur.*

Vtrùm autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cũ tali circumspectione, non censetur vllo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quòd cogitet id esse possibile; quamuis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; optet tamen casu obuenire damnum vel mortem, (vt posset contingere in medico vel chirurgo) & ideò nõ adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi: hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totũ, quod ex iustitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quamquam coram Deo sit reus, quòd optauerit; & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omissio fuit contra charitatem sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate. *Potest fieri vt quis omittat diligentiã indebitam, vt damnum eueniat.*

Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione secutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa cõmissum diceretur. quia neque ratione rei acceptę teneris; vt quæ nõ extet: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vti suppono. ita Sotus suprà. v. g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quamuis solicitè proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris; vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum, & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuitò 26 *Si non aduertis damnum posse sequi.*

datum,

...tum. tales casus solent sæpè contingere inter homines, sine vllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Sed difficultas est, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27 *Culpa lata obligans ad restitutionem debet esse mortifera.* Respódeo & dico Secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis; nisi aliunde constet non esse. Prior paraest ex mente Siluestri locis citatis, & Auctorum quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt constat per exempla ipsorum; Soti lib. 4. de Iustitia, q. 7. a. 2. ante solutionem primi argumenti, vbi ne in commodato quidem putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi esse nequeunt*: sed de hoc infrà. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. c. 1. n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat. alios, Emmanuel Sà v. Restitutio. *Culpa venialis non est perfecta iniuria.* Ratio est; quia quando solùm culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo nō inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quàm fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Petes, Vtrùm saltem sub veniali sit obligatio?

28 *Non tenetur sub veniali.* Quidam affirmant. Sicut enim cùm nulla est culpa, nulla est obligatio; cùm est letalis, est obligatio sub peccato letali: ita etiam cùm est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullā esse obligationem restituendi, quod satis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato; pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo. mirum enim esset, hominē sub veniali dumtaxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum; nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est; quia cùm solùm venialis culpa in damno inferendo intercessit; vt cùm ex quadam inconsideratione & animi ἀφροσύνῃ prouenit, censetur quasi fortuitò obuenisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt: quare meritò quasi fortuita videri debent.

Subita ira occidens. Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solùm motus secundò primus; non teneri sub mortali ad restitutionem; vt rectè colligit Petrus Nauarra.

29 Altera pars probatur; Quia quando opus est periculosum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione, vel quia nihil occurrit quod mentem excitet ad periculi cōsiderationem, non *Inconsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quàm circa actiones externas.* peccas, etiamsi non adhibeas diligētiam. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta; quæ sit venialis; quæ tamen frequens est in subreptitiis cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est; tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitant mentem ad considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem; vt docet D. Thomas 1. 2. q. 74. ar. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem; quamuis exterius iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent; & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

Sed contra has duas propositiones Obiicitur 30 *Obiectiones.* Primò ex cap. vltimo, de iniuriis, vbi Greg. IX. dicit, *non excusari eum, cuius imperitia vel negligentia damnum est datum, sed solùm eum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omisit.*

Resp. Loquitur de culpa lata, quæ est peccatū; nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum; vnde subdit: *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo, iniuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*, intelligendum est de *iis contingentibus*, quæ prudens prouideret: non autem de omnibus; nam certum est, neminem ex casu fortuito teneri.

Obiicitur Secundò ex Can. Consuluisti. 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Monendi sunt & protestandi parētes, ne tam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet prouemente suffocentur vel opprimantur, vnde ipsi rei homicidij inueniantur.*

Respondeo, Loquitur de negligentia quæ sit peccatum, quæ facilè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obiicitur Tertiò ex L. Qui occidit. 30. ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exēplum eius, qui in stipulas ignem immisit die ventoso; deinde addit, *At si obseruauit omnia quæ oportuit, & subita vis venti longiùs ignem produxit, caret culpa.* Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, *In foro externo punitur.* præsertim in committendo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in commissione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando, commisso.

Respondeo & dico Primò, Neminem teneri 31 *Solùm ex culpa graui tenetur.* in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solùm ex graui. Docent hoc Auctores suprà allati Dub. 6. Ratio est eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligētior, quàm passim homines eiusdem conditionis esse solent: v. g. aduocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quàm passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat te cadere causa, eò quòd non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis; non tenetur ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magistratu, Principe, & aliis officium vel artificium

aliquod factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima, sed solùm ex lata, quidquid dicat Silu.v.Restitutio 3.q.8.§. 5. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 Aduerte tamen, hæc intelligenda, nisi quis profiteretur se diligentiorem aut peritiorē aliis, aut etiam diligentissimum peritissimúmque: & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima; vt rectè Siluest. verbo Culpa. q. 4. Ratio est; quia tunc promittit saltem implicitè, ampliùs quam alij passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere: ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni; sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, se voti compotem fore.

Nisi promiserit operā maiorem.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti cōtractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cùm contractus est in vtilitatem vtriusque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

Quomodo dicatur teneri ex culpa leui.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quàm communiter debent homines eiusdem officij; ideò commodiùs dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quæ grauis est inter homines eiusdem officij.

33 Dico Secundò, Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantiæ crassæ, vel culpæ latæ, si erat parochus, confessarius, cōcionator, Theologus, Iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restit. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus; si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni secuti. Probatur Primò; Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni secuti. Secundò, Quia ratione suæ professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri consilium, suadens vt hoc vel illud faciat, aut absolutè asserens illum posse facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circumstantiis huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia, Dubit. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri esse auctor.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem: vt ostensum est l.2.q.19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autem suadet vt alter sequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat se dubitare; tunc enim si alter sequatur, suæ temeritati asscribat.

Qui non teneantur.

Dico Tertiò, Si is qui præbet consilium, erat illatum rerum parum peritus (v.g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiam petat consilium; consultor nō tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est, quia sibi debet imputare, si damnū ex illo consilio capiat; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi tertio. vt si suades alicui certum contractum iniustum, vel vt non restituat, &c. Ratio est, quia tuo malo consilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu consultor, inculpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo potest se ingerere dandis consiliis in rebus quas non intelligit. vnde latam culpam committis. 34

Si sciatur eius imperitudo.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

SOtus l.4. de Iustitia q. 7. a. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa eius negligentia peccat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam*, inquit, *à venialibus homo vix liberari potest; vnde ob illas negligentias non est tanta pœna plectendus.* Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà v.Commodatum, Henriquez de Irreg. c.15.vbi citat alios. addens, eos qui contrarium tenent, *esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori.* Verùm contraria sententia est ferè communis. 35

Respondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur; quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarciendum. 36

Si pereat fortuitò, non tenetur.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocumque petierit. quod pactum is qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat; secùs autem quando iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile. talis autem obligatio præstandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi; vt si tempore statuto non restituat, & posteà pereat; si enim restituisset, fortè non periisset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cùm tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito; vt si non sis re illa vsus eo loco, quo cōuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsáque periit. v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extulisti, vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. § Item is. 37

Excipe tres casus.

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Resp.

Si sub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

Resp. Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur; secùs verò si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur, Quia vsus est sub ratihabitione domini. ergo si posteà ratum habeat, liberabitur; *Quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur*, vt habetur reg. 10. de reg. Iuris in 6. quod verum est maximè in contractibus & quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito; ita nec modò tenetur accedente ratihabitione, quæ æquinalet præuio & expresso consensui.

Dices, Iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confirm. Quia ratihabitio non extenditur ad ignorata.

Respondeo, Illi non est ius acquisitum absolutè, sed solùm dependenter à consensu vel dissensu in vsum præteritum; sicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependenter ab acceptatione.

Ad Confirmationem. Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessoriè, sicut & consensus in côtractibus; vt si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim vtilissimè, & tu nulis satum habese. error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt sæpè contrahamus vel sanciamus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit vti re illa nisi cum animo compensandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, côtrectando rem alienâ inuito iusta ratione domino. ergo si dominus nolit ratum habere illum vsum, tenebitur perinde ac si illo inuito vsus esset. Nam re vera illo inuito vsus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cùm dominus ratum habet vsum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compensando si res periit.

Resp. negando assumptum; Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit vt commodatarius teneretur de casu fortuito; ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductos ad euentum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

Si eodem modo periturum apud dominum.

38 Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus non teneri ad restitutioné, vt docet Cou. reg. Peccatum. p. 2. §. 6. n. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore; quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infrà c. 12. Dub. 15.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu; nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & aliis dub. 6. citatis; quia generatim loquuntur.

Iure naturæ solùm tenetur ex culpa lata.

39 Probatur Primò, Quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quam ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligêtia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniustè datum sit. ergo cùm hîc nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur; Quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu periisse: ergo, &c. Probatur; Quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam *precarium* quàm *commodatum* (cùm precarium nihil sit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini:) atqui *precarium* non requirit nisi custodiam communem, ita vt solùm præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. 8. §. Eum quoque. ff. de precario. ergo, &c.

Iure positiuo si contractus in tuam solius vtilitatem, teneris ex leuissima.

Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat; teneris non solùm ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solùm eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solét; sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur: *Cùm gratia sui tantùm quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conscientia. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis. 18. ff. Commodati vel contrà. & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est; Quia æquitas postulat, vt is qui gratis re alterius vtitur in suam vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim lure naturæ & gratitudine rependere debet; vnde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sanciendum, & inducendum strictam obligationem. 40

Si in vtilitatem domini, ex lata.

Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipsa res est; teneris solùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. § Præterea & is. vbi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rem depositam custodit) *teneri solùm ex dolo*, vbi nómine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem insinuat Glossa. Vnde si tibi commodaui librû, arma, vestem, in meum dumtaxat commodum; teneris solùm ex culpa lata. Ratio est; quia æquitas postulat, vt tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quàm passim homines in suis rebus solent; cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini. 41

Si in vtilitatem vtriusque ex leui.

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris. & Instit. suprà. §. Creditor. talis est contractus pignoris; pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, vt habetur Institut. suprà: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat Glossa. Talis etiam est côtractus conducti & locati: & contractus depositi. 42

siti,quando datut pretium pro rei custodia:secùs si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa fit. Ratio est ; quia cùm res aliena tibi concedatur in tuam vtilitatem, æquitas postulare videtur vt valdè diligentet eam custodias : non tamen diligentissimè ; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est , vtrùm hæ leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuissima dati reparationem.

43 *Probabile est illas leges non obligare ante sententiam.* Sotus putat ante sententiam non obligate, esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videtur sentire ceteri suprà citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis;non quòd hæ leges pœnales sint,propriè loquendo, cùm restitutio non sit pœna : sed quòd in foro conscientiæ nun videâtur receptæ: nemo enim est,qui pignori vel rei cõductę putet se maiorem custodiam debere ex iustitia , quàm dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de cõmodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quàm dominus;non tamen id facit,quòd putet se teneri lege iustitiæ , sed ex gratitudine : id enim gratitudo postulat,propter commodûm,quod ex re alterius percipit.neç minùs putant homines se teneri ad custodiam precarij , quàm commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum perit , sed etiam si precarium; quamuis absque omni culpa perierit.

44 Dices , Si non tenetur, ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo , negando consequentiam : potuit enim hoc lege statui propter bonum commune; tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi , tum vt omnes exciteutur ad diligentiam eam,quæ æquitati naturali est consentanea , etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui defloravit virginem volentem , ante sententiam nihil ei ex iustitia debet ; tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege sic statuente propter bonum commune:ita etiam qui amisit commodatum absque culpa , etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam ; tamen potest cogi ad restitutionem , ex vi legis ob bonum commune ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo , dum agitur de damno dato , etiam culpa leuissima spectatur , vt patet L. In lege 44 ff. ad legem Aquiliam:tamen in foro conscientiæ hæc non obligat ; vt ostensum est Dubitatione 6.

45 *Contraria communior.* Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorem , ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est ; quia *Ratio,cur obligare videantur.* istæ leges sanciunt , id quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præstare. qua sanctione posita , qui facit talem contractum , accipiendo commodatum , conductum, depositum , pignus) implicitè se obligat ad præstandam eam diligentiam,quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præster,(quamuis id naturali obliuione , sine omni culpa factum sit)tenebitur ad restitutionem. Vide Couarr. in Epitome 4. decret.pag.2.cap.6.§ 6.nu.15. & Nauarr.cap.17.num.84.

DVBITATIO IX.

Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

RESpondeo, Minimè oriri , (quidquid aliqui dixerint)si ignorantia fuit inculpata.vt patet 46 *Ignorantia comitans.* ex dictis 1.2.q.6.a.8. Vt,si putans esse feram , & telo petens interficias;deinde deprehendas fuisse inimicum , quem ad necem quærebas. Ratio est; quia occisio illa inimici,vel hominis,nullo modo est voluntaria,ac proinde absque omni culpa : & consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quòd illum æquè voluisses occidere,si sciuisses esse inimicum,& quòd gaudeas occidisse;quia illa voluntas non est causa operis; cùm non sit , nec fuerit ; sed solùm esset , posita conditione , quæ non ponitur. gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem,quàm si gauderes ab alio factum.

DVBITATIO X.

Vtrùm restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thom. q. 62. a. 2.

GVido Carmelita assignat Græcis hunc errorem , Restitutionem iniquè ablatorum non 47 esse necessariam ad salutem; sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse; cùm Scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile sit , aliquos eorum sacerdotes ex auaritia hoc in absoluendis *Græcorum sacerdotes.* pœnitentibus obseruasse,vt partem obtinerent.

Respondeo igitur,Ipsam restitutionem externam,esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit : si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria , propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D.August. epist. 54. quæ est ad Macedonium : *Si res aliena, propter quam peccatum est , reddi potest , & non redditur , pœnitentia non agitur , sed simulatur. si autem veraciter agitur , non remittitur peccatum , nisi restituatur oblatum.*

Prior pars probatur;quia non restituere , cùm possis , est voluntariè nocere & facere iniuriam proximo:(non restituendo enim,noces proximo; nam impedis illum à possessione & vsu rei suæ vel debitæ)atqui necessarium est ad salutem vt nemini voluntariè noceamus , aut iniuriam faciamus; vt ex multis Scripturis constat.ergo necessaria est restitutio.Vide plura apud Alphonsum Castrium v. Restitutio.

Dices , Lucæ 11. Cùm Dominus dixisset Pharisæo , *quod intus est vestrùm , plenum est rapina , & iniquitate* ,subdit ; *Verumtamen quod superest , date eleemosynam , & ecce omnia munda sunt vobis.* ergo sufficit eleemosyna ad expiãda peccata iniustitiæ.

Respondeo,Si hoc argumentum valeret,etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam furibus. itaque non vult Dominus eleemosynam sufficere,sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi.q.d.Date eleemosynam pro vestra facultate(id enim videtur significari in Græco, cùm dicitur,*τὰ ἐνόντα*, idest *κατὰ τὸ ἐνὸν*) & facilè mundabimini; quia disponetur animus ad veram pœnitẽn

nitentiam & restitutionem. Vide Ambrosium & Theophylactum in hunc locum.

48 *Propositum restituendi est necessarium.* Altera pars psobatur : quia nemo obligatur ad impossibile. quòd tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet, quia ad remissionem peccati, necessaria est cõtritio, vel saltem atritio cum Sacramento: hæc autem continent propositum restituendi; tum quia continent dolorem de peccato iniustæ ablationis, in quo dolore continetur implicitè propositum restituendi; tum quia continent propositum emẽdationis, & seruãdi diuina præcepta, inter quæ est præceptũ restituendi.

49 *Præceptum restitutionis est affirmatiuum.* Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum; quia idem est dicere, *Restitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus positiuus; in negatiuo solùm præcipitur abstinentia ab aliqoo opere positiuo. Nec obstat, qnòd interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi : vt si deseras domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dirigitur, vt alter rem suam consequatur, fiátque æqualitas: & ita habet terminum positiuum. Vnde est instar actionis positiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, sed solùm quando est opportunitas restituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*, tu re potiùs est affirmatiuum, quàm negatiuum, quia non potest seruari, nisi per actum positiuum; neque obligat pro omni tempore.

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci 50 *Oritur ex negatiuo.*
ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cùm potes reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas* si potes reddere : & consequenter, *vt restituas*; quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPVT SECVNDVM.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

1 *Priuatio mentis, vel sensus, non potest pecunia rependi.* SOTVS lib. 4. q. 6. art. 3. in solut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Resp. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel vsus rationis; sed tantùm pro damno temporali, quod inde sequitur : vt si non possit eam artem vel functionem obire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c. 6. num. 12. vbi probat, cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse æstimari à Iudice vel offenso; *quia sicut liber homo nullam recipit æstimationem; ita nec cicatrix vel deformitas eius*, quod expresè habetur L. fin. ff. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr. c. 15. n. 19. & 20. multique alij
2 infrà citandi. Ratio est, quia hæc damoa nullo pretio sunt æstimabilia; sunt enim in bonis quæ supremum locum inter bona humana tenent; nec quidquam est in hominum potestate, quod his censeatur æquiualens : vnde per pecuniam non potest fieri compensatio. Itaque pro his satis est pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando scitur auctor. sed de hoc infra cap. 9. Dubitat. 23.

DVBITATIO II.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

RESp. & dico Primò, Qui alterum metu vel 3
fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudémque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. est cõmunis sententia DD. Probatur; quia minari, aut vim inferre, est contra iustitiam, si sine iusta auctoritate fiat : quæ numquã iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet Ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore: sed is, qui aliqoid facit contra iustitiam, tenetur lege iustitiæ cessare, & quantum in se est, illud retractare, & irritum infectúmque reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudémque patefacere. Vnde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error nõ versetur in materia iustitiæ (v. g. circa contractum vel restitutionem) sed in

materia

materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum est; quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere; eodem tenetur nihil contra illam suadere, aut docere: iam enim est contra rationem, malum scientem consulere, quã facere.

Duplex malitia in seductione & in deceptione ad peccatum.

4 Sed etsi hæc ratio optimè probet, eum, qui suadet falsum sciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iustitiam. Nam etsi non inuitum & sine fraude induceret, peccaret cõtra has virtutes; ergo quando fraude vtitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum) peccat contra iustitiam.

Si voluntariè deceptus.

5 Aduerte tamen, si quis putaretur non inuitus, sed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hæreses pertrahũtur audi nouitatum, & auribus prurientes) non nasci obligationem ex Iustitiæ lege ad errorem dedocendum; sed tantùm ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri auctor peccandi, & ex lege correptionis fraternæ.

Si aliunde veritatem recognoscat.

Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliunde veritatem; tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere. Ratio est; quia ablatus est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur causa operis mali: vnde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorãtia, sed propria malitia; ac proinde non potest imputari ei, qui antè deceperat.

6 nisi fortè variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, si damnum tertio impendeat, quantum in se est, suadere contrarium; quamuis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est; quia non solùm veritatis ignoratione, sed etiam tua suasione fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius; nempe ratione inclinationis prauæ, & propositi tua suasione excitati. Sed de hoc plura infrà cap.13.Dub.3.

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quàm alij.

Non tenetur ex iustitia facere vt conuertatur.

docet Sotus lib. 4. de Iustitia, q. 6. art. 3. ad primum. Sil. restitutio 3. q. 5. Petrus Nauarr. cap. 2. n. 1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4. d. 15. quæst. 3. art. 1. & Adrianum q. de Restitut. §. Ex causa. & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, & etiam qui exemplo suo fuerunt aliis causa peccandi, teneri ex iustitia. sed rationes eorum solùm probant teneri ex charitate.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab inuito, cùm iste inductus, sciens & prudens peccauerit: ergo non est ei illata iniuria.

8 Dices cum Adriano, Etiamsi ille actu elicito non fuerit inuitus, (liberè enim consensit;) tamen actu secundùm legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei displicere.) Sicut si quis te roget vt sibi manũ abscindas, etsi ipse spõte hoc damnum patiatur; tamen quia actu secundùm legem debito patitur inuitus, peccas contra iustitiã.

Resp. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, vt quis actu debito sit inuitus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quoduis peccatum; quia deberet ille inuitus induci & facere; id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisses, vt pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia, tenereris ad restitutionem; quod nemo dixerit.

Ad iniuriam non sufficit, vt quis actu debito sit inuitus.

Neque illa abscissio manus est iniuria in eum qui consentit, sed in Rempub. & Deum, qui non consentit; quia fit inuita Republ. Deóque nolente. Vt igitur ipsi non fiat iniuria, sufficit vt reipsa non sit inuitus.

Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere: quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud condonare; sed is qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult, censetur tibi damnum spiritale condonare; nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita vt eam facilè posset recuperare, & tamen nollet; censeretur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare. 9

Qui scit se esse in peccato, & vult permanere, censetur condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa causa damni spiritalis, non tenetur ex iustitia, nempe is qui fecit opus malum; eò quòd is qui passus est, censeatur condonare; nempe idem sibiipsi: ergo nec is qui est causa remota, consilio, prece, vel etiam vi, tenetur; cùm alter condonet. 10

Teneri ex charitate.

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet; quia æquitas postulat, vt is qui est auctor mali, præ ceteris laboret vt emẽdetur. & hoc benè probant argumenta Adriani. maius enim ille attulit nocumentum, quàm si abstulisset pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, consilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia sua poterunt compensare. Itaque æquitas postulat, vt omnem operam per se & alios nauent, vt illi emendẽtur. Puto tamen, hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligãtur, non esse sub mortali, vt docet Nau. l. 5. consil. tit. 3. consil. 2. n. 4. Probatur iisdẽ rationibus, quibus ostensum est non esse contra iustitiã: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. vnde præ ceteris nõ tenetur sub peccato mortali.

Dico Tertiò, Si is qui fraude inductus est in errorem, faciat opus malum, priusquam veritatem cognouerit, imputatur cõsultori qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio est, quia consultori hoc opus est voluntarium, cùm sciat esse prauum: ei autem qui facit, est prorsus inuoluntarium quà malum; quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor. Adeò verum illud Hesiodi, *Malum consilium consultori pessimum.* Vide 1.2.q.6.art.3.& 8. 11

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui auertit aliquem à Religione, quã volebat ingredi, vel ingressũ extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

Dupliciter potest quis abduci à Religione. 1. Vi vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus.

nibus. itē potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel cómodi temporalis. quibus notatis,

Qui nouitiū sine vi & fraude abduxit.

12 Respondeo & dico Primò, Qui nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccarit. Est contra Adrianum suprà. Ita Sotus l. 4. de Iust. q. 6. art. 3. & Petrus Nauar. l. 2. de Restitut. c. 2. nu. 15. Ratio est; quia Religioni non est facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationem (quæ in aliis Religionibus fit in professione, in nostra verò, dum post biennium probationis, emittuntur vota simplicia Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se astrinxissent; vt in votis realibus, & in omni promissione accidit. Hinc patet, illum etiam non teneri ad compensandum vtilitatem temporalem, quam Religio sperabat à nouitio; quia non habebat ius ad eam, nisi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Ex decentia tenetur.

Dixi, *non teneri ex Iustitia*; quia ex æquitate quadam seu decentia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum; vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abduxit.

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex Iustitia vel alio præcepto ipse ingredi;
13 sed tenetur vim tollere & fraudem aperire, suadetéque reditum. quòd si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, si commodè potest; non tamen ex iustitia.

Non tenetur ingredi.

Prima pars, *quòd non teneatur ipse seductor ingredi*, probatur; Tum quia ipse fortè nō est aptus; tum quia status Religionis debet libertimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, miniméque coactis functionibus acquiri-
14 tur: vnde par est, vt eius obligatio non nascatur ex vllo delicto; sed tantùm ex spontaneo voto. quo fit, vt etsi ob delictum possit quis concludi in Monasterio ad agendam pœnitentiam, tamen non possit cogi vt Religionem profiteatur.

Obligatio Religionis ingrediendæ non potest nasci ex delicto.

Secunda pars, *quòd teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille præstabat, par est vt compenset eo modo, quo potest. quòd tamen *non teneatur ex iustitia*, docet Sotus; & probatur, Primò, Quia nec ipse Religiosus ex iustitia tenetur redire, sed solùm ex voto Religionis; vt quidam volunt. Secundò, etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum: nam aliter nō potest personam restituere. vt autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat; quia capessere Religionem, non est persuasionis humanæ, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertiò, Quia Monasterium non possidet Religiosum tamquam mancipiū, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tamquam filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret; quod signum est non teneri ex iustitia.

Non ex iustitia alium inducere.

Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex iustitia Monasterio compensari, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hereditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat. Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hereditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre; tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum istud; habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis; ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile. 15

Tenetur damnum compensare.

Hic tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudémque aperuit intereà temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non ampliùs teneri: quia in posterum nō censebitur causa damni Monasterio; sed nouitius solus sponte non rediens. idem dicendum, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tunc non fuit inuoluntaria. quòd si non ampliùs sit ei integrum redire; vt, si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est; tenebitur deceptor quanti spes illa Monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum. Dixi, *esse probabile*; quia etiamsi nouitio sit integrum redire; tamen si occasione fraudis vel vis illatæ mutet seriò animum, deceptor videtur causa damni; quia iniustè eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est; quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus; (vt si erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemosynę) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde

Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur Monasterio compensare, quanti emolumentum temporale ex ipso proueniens æstimabitur: non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit. 16

Qui professum abducit.

Docent hoc quidā recētiores, inter quos Petrus Nau. suprà n. 23. & Michaël Salonius q. 62. a. 2.

Prior pars patet; quia est efficax causa damni, modo iniusto; idque multò magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, vt non censeatur velle nocere Religioni; cùm ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi; ex quo labore prouenit emolumentum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

Hic tamen aduertendum est Primò, An reuerà damnum sit acceptum: si enim ille tantumdem consumebat; vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem vtilitatem adferat, non est opus restitutione. 17

Secundò, Postquam Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterum; sed solùm pro eo damno, quod datum est interim dum vis vel fraus durabat. Ratio est; quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

18 Altera pars probatur: Quia Religiosus non tenetur ex Iustitia procurare illa emolumenta; sed solùm ex virtute obedientiæ & religionis; vt docet Bannes q. 62. a. 2. dubit. 6. & alij. Vnde etsi nolit laborare, & commoda Monasterij conquirere, non peccat contra Iustitiam. Ergo is qui illi suadet absque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in Monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non facit propriè iniuriā nolendo laborare, cùm tamen sit principalis auctor damni; ergo neque consultor, cùm solùm teneatur secundariò.

Religiosus nō tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.

Dices Primò, Iste facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionem, & ex hac iniuria sequitur damnum: ergo tenetur de damno.

19 Resp. Primò, Non esse iniuriam, quæ sit contra Ius Iustitiæ, sed contra virtutem Religionis; cuius violatio non obligat ad restitutionem.

Resp. Secundò, & melius; Etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum; non tamen est iniuria suadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde suasor iste non tenetur ad illius damni vel incommodi factionem.

Confirm. ex facto ipsius Religiosi; hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est; quia etsi egredi sit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatē temporalem ēst iniuria: eò quòd non teneatur ad hoc ex Iustitia, sed solùm ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solùm illud quod ita sequitur, vt per ipsam actionem iniuriosam inferatur; quod hîc non cernitur. quia quamuis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis; non tamen respectu damni secuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religiosi, non ex suasione illa dependeat.

Damnum per accidens ex iniuria sequens.

Dices Secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem domino: similiter si seruo emptitio suaderet fugam. ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

Respondeo, Qui tali seruo suasit fugam, effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui; in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est; quia seruus est principaliter commodum domini: imò quatenus est vtilis ad temporalia, est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: vt suprà cap. 4. dubit. 9. dictum est. Secùs est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; sed ob suum bonum spiritale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipauit. vnde non possidetur à Prælato tamquam seruus; sed subest tamquam filius in suum commodum, vt ad suam salutem rectè dirigatur. Quòd si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis; etsi grauiter peccaret, non videretur tamē peccare contra iustitiam, non teneri ad restitutionem: quia nec ipse seruus dedens se otio videtur contra iustitiam peccare; sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debitæ domino lege Iustitiæ, sicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientiæ compensare, etsi negligentiùs laborauit: sed eo Iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaque cùm principalis auctor & executor non teneatur; etiam non tenebitur suasor. Posset talis tamquam corruptor serui puniri. 20

Suadens seruo otium.

CAPVT NONVM.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm liceat occidere aliquid viuens. D. Thomas q. 64. a. 1.

1 ESPONDETVR affirmatiuè. Notandum, Manichæos negasse animantia aut plantas interimi posse; quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, vt refert D. August. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæresi c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suos vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terram, vt sit vobis in escam.* & Gen. 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quidquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducauit agnum Paschalem, quem antea oportuit occidere. Idem definitum est in Concilio Bracarensi 1. c. 14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est, quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Gen. 1. *Dominamini piscibus maris,* & *c.*

Manichæorū error.

& volatilibus cæli,& vniuersis bestiis terræ:ergo potest eas in suum vsum conuertere. Confirmatur; quia non potest homo ali clementis simplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo compositis, qualia sunt animalia & plantæ, quæ sine anima non possunt conseruari,sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis conseruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo) vt homo possit illis vti, cùm libuerit.

2 Aduerte tamen,etsi liceat animantia occidere, abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur:vnde Prouerb.12. *Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia.* Exodi 23. *Deus præcepit diem sabbati,etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue,tum ob homines,tum ob iumēta.* Deuteron.22.*Nō arabis simul in boue & asino*;ne videlicet totum iugum in asinum decidat;cùm sit minor.& cap.25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obstat quòd Apostolus hunc locum adferens dicat;*Numquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere,hoc non esse principaliter scriptum propter boues, sed ob rem significatam: secundariò tamen,etiam vt animantia cum ratione tractentur.

Abstinendum à crudelitate.

Hinc patet Primò, Posse in hac re esse peccatum,saltem veniale. est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundò, quanta sit suauitas diuini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat occidere peccatores.

D. Thom. art. 2.

3 Respondetur affirmatiuè. Ratio est;quia pars est propter totum: quare ob totius conseruationem potest exscindi:ergo cùm singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolumitatem possunt occidi.

Notandum est, Scotum in 4.d. 15.q.3. art.2. docere, non quosuis peccatores posse à potestate publica occidi: sed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est; quia Deus Exodi 20.& Matth.5.absolutè & generatim prohibet hominis occisionem: *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit nisi circa quosdam peccatores,quos excepit Exodi 22.& alibi.Hinc vlteriùs infert, fures non posse occidi, quia non sunt excepti.

Scoti sententia,fures occidi non posse.

4 Sed hæc sententia defendi nequit.Primò,Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxiis; quæuis enim pars est propter totum,ergo ob totius incolumitatem potest resciudi. Secundò, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento,quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios;ergo in nouo Testamēto nullos licebit occidere;quia illę leges, quibus hi iubebantur occidi,erāt iudiciales, accōmodatæ statui illius populi; ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his vel aliis occidēdis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens,Christianos priuabat Magistratu;vt habet Socrates lib.3.histor.c.12. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant maleficos: (qui tamen Scripturam non legerant, vt possent scire quos Deus excepisset) vt patet ad Rom.13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi, qui malè agit.* Vide D.August. l.1. de ciuitate cap.21. Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento; nam præceptum *Non occides* intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iustum innocentem non interficies*;& de occisione, quæ fit priuata auctoritate,aut non seruato ordine Iuris.

Contrarium probatur.

Præceptum Non occid., *quomodo intelligatur.*

DVBITATIO III.

Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

Respondeo,Non licere priuata,sed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occisione ad punitionem, non ad necessariam sui defensionem. Ratio est; quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis:atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu:ergo ad solum Principem pertinet,malefactores è medio tollere; sicut ad solum oppositum, membrum secare. Vide D.August.l.1.de ciuit. cap.17. 21. 29. & Gratianum 23.q.5. 5

Nec obstat,quòd interdū permittatur, vt quiuis possit occidere publicos hostes Reipub.vt latrones & proscriptos,quos Bannitos vocant;quia tunc non occiduntur auctoritate priuata,sed publica,concessa à Principe, qui illam dare potest; primò,quando alia via malum impendens auerti nequit:vt sæpè accidit in coniurationibus.secundò,quando criminosus alia ratione castigari non potest;tamen illum castigari omnino expedit,vel ad terrorem aliorum,vel ne plura scelera patret; vt fit in Bannitis. vide infrà num.15.dubit.5. 6

DVBITATIO IV.

Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.

Alphonsus à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus, sentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione vtendum.

Respondeo igitur,dupliciter fieri posse,vt quis sit *Tyrannus.* Primò,ratione *tituli*, nempe si absque vllo Iure,armis principatum inuadat,vel occupet; sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD.D.Thomæ 2. Sententiarum d.vltima.q.2.a.2.ad 5.vbi pro hac sentētia adducit Ciceronem laudantē eos, qui Cæsarē, quamuis familiarem & amicū occiderunt,cúmque explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis,vel etiam ad consensum coactis;& quando non est recursus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit.* Idem eruditè docet Caiet. q.64.a.3. 7

Tyrannus duplex. *1. ratione tituli.*

Sotus l. 4. de Iustitia q.1.a.3.& alij passim. Ratio est; quia talis nõ est Princeps, sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: atqui quiuis potest iniquum oppressorẽ Reipub. (quãdo aliud non est remediũ) è medio tollere. sicut enim priuata persona, si iniquè ab aliquo opprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis nõ suppetit; ita Respub. si iniustè inuaditur, potest per quemuis suorũ, vim repellere, &, si opus est, inuasorem è medio tollere. sic Aod sustulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israëlitas, Iodieum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib.3. Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alexand. lib. 3. cap. 26.

8 Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressæ. mens enim Reipub. est, vt à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ: quia Respub. vel eius Princeps, (si Principem habet) potest vindicare iniurias illatas; ita tamen vt iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest vti nisi auctoritas, vt miles; quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per Iudicem sententia interueniente; in bello, nisi per milites.

Duplici iure potest è medio tolli.

9 In his tamen obseruandum Primò, Necessarium esse, vt constet illum esse iniustũ inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuscũ bella gerebãt, haberẽt pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerunt permittere vt priuatus quispiam ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt; vt testatur Cicero 3. Officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè consensum dare. censetur autem consentire, quãdo passim ciues optant illum sublatum; imò quando non constat de contraria voluntate: nam tunc præsumitur velle, quod iustè velle potest vt liberetur: atqui hoc iustè velle potest, cùm alia ratio non suppetat. ergo, &c.

Triplex cautio necessaria.

10 Secundò, Potest quis esse *tyrannus* ratione dumtaxat *administrationis*; vt si is, qui est verus Princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia; onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges sibi commodas, publico parum vtiles. Talis non potest à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Castro adductæ.

2. Ratione administrationis.

Probari id solet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* verùm hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipiis; & continet potiùs consilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cùm tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probatur ex Concil. Constantiensi sess. 15. vbi damnatur hic articulus: *Quibus tyrannus potest & debet licite & meritoriè occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum; etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito Iuramento seu confœderatione factis cum eo; non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscumque.* In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemliber tyrannum posse occidi; nempe tam eum, qui tyrannicè administrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, Debere occidi per quemuis subditum: cùm tamen ex his plerique excusentur. Tertiò, Idque etiam contra iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne iuramentum licitum sit seruandum. Quartò, Nulla sententia Iudicis expectata: cùm, si Superiorem habet, ad eum primò sit confugiendum.

Tertiò, Probatur, Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petr. 2. & alibi; etsi maximi essent tyranni, vtpote qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suæ defensionem; de quo infrà. etsi enim auferat bona; hæc tamen non sũt tanti momenti, vt ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiã: tum quia hæc multis modis possunt per ipsum, vel Rempub. restitui: tum quia habenda est ratio maiestatis principalis, quæ omnibus sacrosancta esse debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repræsentet: præsertim cùm bona externa administrationi Principis sint subiecta. Adde, si tantum excrescat tyrannis, vt non videatur amplius tolerabilis, nec vllum aliud remedium supersit, primùm à Repub. vel comitiis regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; vt in ipsius personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps. Vide Caietanum & Sotum suprà.

11 *Non potest in defensionem fortunarum interfici.*

12 *Est primò deponendus.*

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

QVidam putant, Primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsã cum adultero occidere; modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri. 20. & sequentibus. ff. de adulteriis. quarũ prima est, Vt filia sit iuncta matrimonio. Secunda, Vt sit in patris potestate. Tertia, Vt eodẽ impetu occidat filiam & adulterum, si possit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi. 13

Sẽtentia quorundam, esse id licitum.

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterũ vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L. Marito. 24. ff. de adulteriis, & L. Gracchus. 4. C. eodem titulo. Ita sentit Iulius Clarus l. 5. Sententiarũ. §. Homicidium. n. 48. & sequentibus. & alij quidam recentiores. Probari potest 14
hæc sententia, Primò, Quia leges ciuiles non solùm hoc permittũt, quatenus volũt esse impunè (vt cõmuniter respõderi solet) sed etiam expressè dant

dant ius & potestatem. Nam d.L.20.ff. de Adulteriis dicitur: *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* L.22. §.2. *Ius occidendi patri conceditur domi sua, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat.* & C. eodem tit. L. Gracchus: *Permittitur marito vt occidat adulterum, si vilis sit: & hunc* dicit *legitimè interfici.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehensum necato.* vt refert ex aliis Couarr. de matrimonio 2. p. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis. vnde non faciunt auctoritate priuata, sed publica.

Responsio quorundam. Respondent quidam, has leges esse iniustas. Ita Fortunatus tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed contrà Primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot sæculis non vidisse, eámque legibus & moribus à tempore Solonis probasse. Secũdò, Eædem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam passim in Italia extant statuta, per quæ licet impunè tales occidere, vt refert Clarus suprà n. 52. Item transfugas, qui ad hostes fugere tentant. L. 3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de sicariis: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum & filiam in scelere deprehensos; cùm enim tales mortem mereantur, cur non potest ea, concessu legis, per patrem vel maritum inferri? Adde; olim apud Germanos pœnam adulterarum, maritis permissam sine omni iudicio:

15 vt refert Tacitus, de moribus Germanorum. Hic tamen aduerte, Iure Cæsareo non permitti maritis vt occidãt vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: sed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. suprà. & colligitur ex L. a ff. de adulteriis. olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit: vt refert Suetonius in Augusto, patri tamen permittitur vt occidat filiam simul & adulterum.

Non conceditur marito occidere coniugem.

16 Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

Verius, non licere. Respondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in furo animæ non esse licitum ante sententiam) esse tenendum. Primò, Quia est communis sententia DD. vt affirmat Couarr. suprà n. 15. à qua, in quæstione practica tanti momenti, non est facilè recedendum. Secundò, Quia istæ leges videntur improbatę per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa consultus, Vtrùm marito liceat secundùm *legem mundanam* (nempe Longobardorum, vt ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorẽ, quæ adulterium perpetrauit, interficere: respondit; *Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritalem, quo nõ occidit, sed viuificat.* vbi occultè insinuat, Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere, ibidem. sed si benè examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l. 2. de adulterinis coniugiis c. 15. *Postremò quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundùm veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere;* (alij legunt *abiicere*, sed male) & post pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantùm dimittere; quis dicat sibi, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet? cùm enim vtrumque secundùm legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abstinendum est.* idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Ratio autem potissima, cur illa potestas non sit 17
concedenda, est; quia exponitur manifesto periculo salus animę eorum, qui sic interficiuntur; idque absque vlla necessitate: nam possunt capi, accusari, & per sententiam puniri: secùs est de Bannitis, qui capi non possunt: deinde quia datur occasio occidendi impunè quem velis, domi tuæ; fingendo quòd cùm vxore vel filia voluerit habere commercium.

Non subest causa sufficiens ad id concedendum.

Dico Secundò, Post sententiam legitimè la- 18
tam, potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibusdam Regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuiuis alteri, ita etiam ipsis concedi potest.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat seipsum interficere.

D. Thomas art. 5.

NOtandum est, Donatistas, qui dicti sunt 19
Circumcelliones, censuisse esse genus martyrij, seipsum interimere: vnde passim se variis modis perimebant: vt August. refert hæresi 69. & alibi. contra hos disputat toto ferè lib. 2. quem scripsit contra epistolam Gaudentij. & lib. 1. de ciuitate, à cap. 17. vsque ad 28. & alibi.

Donatistarũ error.

Respondeo igitur & dico Primò, Absque diui- 20
na auctoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere; est communis sententia DD. Probatur Primò; Quia est contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occisio cuiusuis hominis sine legitima auctoritate: vt docet August. cap. 17. suprà: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum; cùm nũ sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum;* vbi dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum: nam hoc est summi odij signum.

Absque diuina auctoritate non est licitũ.

Dices, Optare sibi mortem, si causa subsit, non est signũ odij, imò nec illicitũ: ergo nec irrogare.

Resp. negando conseq. multa enim sunt, quæ nobis aliisque optare possumus, nimirum vt inculpato modo obueniant; quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. sic possum malefico imprecari commeritum supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, &c.

Tertiò, Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddã ipsius membrum

abſcindit. etſi enim Reſpub. non babeat dominium in ſuos ciues, ſicut dominus in ſeruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus neceſſariis.

An ſit iniuria in Rempub.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. ſed tantùm generali ratione, quatenus eſt contra legem Reipub. ſi qua talis lex vel conſuetudo id prohibens in Repub. ſit. quod confirmatur, tum quia Reſpub. non putat ſe ob id iniuria affectam; ſicut ſi quis ærarium expilaret: tum quia quiuis poteſt ſe ſubtrahere à Repub. & conferre ſe ad exteras Prouincias, & tunc non plus commodi ex ipſo conſtabit in Rempub. quàm ſi mortuus eſſet: tum quia fieri poteſt, vt is qui ſe interficit, ſit Reipub. inutilis, vel etiam moleſtus: tum denique quia fieri poteſt vt ſit ſolitarius, nulli Reipublicæ inſitus.

22 Reſp. Quidquid ſit de iſtis rationibus, ſaltem eſt contra iuſtitiam legalem, quæ non eſt minoris, ſed potiùs maioris momenti, quàm commutatiua. vera ratio eſt, quia deeſt auctoritas.

Quartò, Qui ſe interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipſi ſoli ſubiecta eſt, abſque auctoritate deſtruens; nam *ipſe ſolus vitæ & necis poteſtatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis poſtulat, vt ea quæ homine ſunt inferiora, ipſius poteſtati ſint ſubiecta, ita, vt ea poſſit in vſum ſuũ interimere: ipſa verò humana vita non ſit ſubiecta niſi Deo; & in certis caſibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. eſt noxia) ipſi Reipub. loco Dei: non enim par eſt vt illud donũ, quod nulla ſua induſtria homo poteſt ſibi cõparare, nullóque modo ab ipſius conſenſu pendet, in ipſius ſit poteſtate, ſicut res inferiores.

Quomodo ſit iniuria in Deum.

Dices, Si eſt iniuria in Deum; ergo eſt contra virtutem religionis.

Reſp. negando conſequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantùm generali modo eſt in dominio ſolius Dei; idque ſine auctoritate à Deo conceſſa: tunc autem eſt propriè contra religionem, quando ſpeciali modo eſt res Deo conſecrata, & violatur abſque auctoritate. Denique hanc ſententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. ſic ait: *Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias temporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata; ne hoc ipſo incipiat habere grauiſſimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter ſua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus eſt, vt poſſint pœnitendo ſanari. neminem velut deſiderio melioris vitæ, quæ poſt mortem ſperatur; quia reos ſuæ mortis, melior poſt mortem vita non ſuſcipit.*

Obiectiones. Martyres ſe occidentes.

23 Sed contrà obiicitur Primò, Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè ſeipſos occiderunt; vt feminæ illæ, quæ cùm ad tyrannum eſſent adducendæ, ſe in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Euſebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambroſ. lib. 3. de Virginibus, ante medium: & S. Apollonia ſeipſam in rogum coniecit, vt refert idem Euſebius l. 6. c. 33. Palladius etiam, hiſtoriæ Lauſiacæ c. 150. aliam quamdam feminam laudat, quæ cùm accerſeretur à tyranno, ſeipſam interfecit.

Reſp. Has & ſimiles, dupliciter poſſe excuſari. Primò, Quòd id fecerint diuina inſpiratione, ita excuſat eas D. Auguſt. loco citato. Simili modo etiam excuſat Sampſonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè poſſit excuſari, vt infrà n. 33. dicetur. Secundò, Poſſunt excuſari per ignorantiam inculpatam. Nam ſe occidere ob patriæ ſalutem aut pudicitiæ cuſtodiam, non eſt ita euidens eſſe malum, quin inculpatè poſſit ignorari, & putari licitum: cùm non ſolùm ethnici, (præſertim Stoici, quorum ſententiam eleganter explicat Iuſtus Lipſius cent. 2. epiſt. 26.) ſed etiam multi Chriſtiani, etſi doctiſſimi ita videantur ſenſiſſe: D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, verſus finem. *Vnde in perſecutionibus non licet propria perire manu, abſque eo, vbi caſtitas periclitatur.* vbi apertè inſinuat, in periculo caſtitatis id licere. Scio Gloſſam & alios quoſdam hunc locũ Hieronymi in contrarium ſenſum explicare; ſed violentè. Ambroſ. & Euſebius ſuprà, laudant mulieres illas, quòd ſe occidiſſent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inſpirationi; ſed laudant factum, tamquam honeſtum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excuſat Sotus S. Apolloniam: & excuſari poteſt Razias, de quo 2. Machab. 14.

Dices, Quomodo coluntur vt martyres, ſi ſe illicito modo occiderunt; cùm martyr ab alio debeat occidi? 24

Quo modo ſint martyres.

Reſp. Quia propter fidem Chriſti ad hoc fuerunt quodammodò impulſæ. Vnde cùm ipſæ in eo facto non peccauerint, ſecundùm moralem æſtimationem cenſentur ab ipſis perſecutoribus occiſæ, & ſic ſunt martyres.

Obiicitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus eſt ad mortem, poteſt cuiuis à iudice committi executio; ergo etiã ipſi reo: ergo ſaltem in hoc caſu poterit ſeipſum directè occidere. 25

An reo poſſit committi executio in ſeipſum.

Confirmatur; quia tunc omnes rationes ſupradictæ ceſſant, nõ enim tunc agit contra charitatem ſui, neque contra præceptum *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, neq; abſque Iuris ordine. Denique nulla videtur poſſe adferri ratio, cur tũc nõ liceat, ſaltem abſque peccato mortali. Si dicas, eſſe contra naturalem inclinationem, eſſéque nimiùm crudele. Hoc quidem probat, reũ non teneri in ſe exequi, neque Iudicem id poſſe præcipere, ita vt obliget in conſcientia; non tamẽ conuincit, reum ſponte non poſſe hanc commiſſionem ſuſcipere: præſertim ſi permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hauſto, corde transfixo, alioquin ſubituro acerbiſſimam. Sanè multò leuius eſt, minúſque natura horret ſibi conſciſcere letũ ſuaue; quàm ab alio perpeti diriſſimum. Adde, neminem ſine cauſa & iuſta auctoritate poſſe in ſeipſũ eſſe crudelem: tamen ex cauſa, & cum tali auctoritate non videtur eſſe peccatum, ſaltem graue, ſi in ſeipſum crudelis ſit. Secùs tamen ſi tyrannus iuberet, vel is qui non poteſt iuſtè condemnare: quia ſicut tunc non poteſt alteri committi executio, ita nec reo. deeſt enim iuſta auctoritas. qua in re multùm errarunt Stoici, nõ intelligentes veram cauſam, cur homo non poſſit ſe interficere.

Hauſtus veneni.

Ob has rationes hæc ſentẽtia videri poſſit alicui nõ improbabilis, eámque inſinuat Franciſcus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet, *eum, qui damnatus eſt vt veneno pereat, poſſe illud haurire; imò poſſe ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. qu. 69. art. 4. & Corduba lib. 5. qu. 36. addens eſſe

eamdem

eamdem rationem aliarum pœnarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur amplius dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum, an ipse reus applicet, an alius eum præstò habens. Quòd autem talis se directè occidat (quidquid Atragon. excuset) patet; quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia, quàm quòd haustus veneni minùs habeat horroris, nec possit commodè decorè per alium inferri, sicut supplicium ignis & gladij.

26 Verùm mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem; ita multò minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res seipsam vllo casu petimere intendit. Ex quo fundamento soluas argumenta alterius sententiæ.

27 Dico Secundò, Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitū tamen est quando iusta causa subest, aliquid facere vel omittere, vnde certò scitur secuturus interitus indirectè. Ita passim DD. infrà citandi Ratio est; quia non est prohibitū homini ne vitam suam periculis vmquam exponat, aut vt eam conetur semper seruare; sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat; & ne absque causa illam exponat, aut conseruare omittat: tunc enim censeretur illam ex intentione perdere. sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa, eius periculo se exponat. Explicari autem hoc potest multis casibus. *Indirectè & per accid. nisi occidere.*

Primò, Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit, se occidendum.

28 Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò potest malefactor zelo Iustitiæ & exempli publici, se offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. l. 2. cap. 3. num. 73. quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem, & etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi. *Potest se sistere Iudici plectendum.*

29 Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculum oblato; vt rectè docet Henricus quodl. 5. q. 3. Sotus l. 5. q. 6. a. 4. Lopez c. 63. Instruct. quod mirum est negari ab Atragon. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid directè interimens: qui non comedit, nihil infert, sed permittit calore interno vitam absumi; itaque solùm non conseruat vitam: ad quoa satis grauem causam habet, nempe vt se iustè sententiæ conformet. Confirmatur; quia si quis tantùm haberet idolothyta in extrema necessitate, posset iis non vesci, & præoptare mortem; vt docet August. epist. 154. in fine, & Henricus suprà. Idem dico, si solùm haberet carnes humanas, quamuis etiam eo euentu talibus posset vesci, vt docet Caiet. q. 148. a. 2. ad 2. argumentum Martini vide infrà lib. 4. cap. 3. dubii. 2. *Recusare cibū oblatum.*

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & finere se emori: habet enim iustam causam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria n. 26. suprà, Toletus l. 5. c. 6. & alij.

Quintò, Potest quis se obiicere telo ad conseruandam vitam Principis, & etiam ad conseruandam vitam amici: imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum, inquit Toletus; intellige, si iniustè: si enim iustè, allicere et alterum ad peccatum. 30 *Offerre se pro amico.*

Sextò, In naufragio potest alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etsi non sit spes euadendi, vt docet Victoria num. 26. suprà, & Petrus Nauarr. hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, vt ab vndis, deprimere corporis pondere, vineatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, sed posse impedire; nisi vtrique sufficiat: si simul occupatunt, sorte dirimendum; nisi alter alteri sponte cedere velit. 31 *Concedere tabulam.*

Septimò, Potes seruire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

Octauò, Potes iniicere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hostilem, etsi certum sit momentò te dissipandum. neque enim tu te interimis propriè, sed ignis impetus, vel turris ruina; quibus te ob iustissimam causam exponis, non secùs ac is, qui se obiicit telo vt corpus Principis saluet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum; qui laudatur lib. 1. Machab. cap. 6. Sic Sampson Iudicum 16. vt interficeret hostes populi, euertit domum, cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. August. l. 1. de ciuitate c. 21. dicat, Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc iusserat; quia alij hîc nullam talem iussionem censent necessariam. vide Caietanum in illum locum, & Ambros. lib. 1. Officiorum cap. 40. vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1. p. cap 65. in fine, & multi recentiores; estque res in bellis pænè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & mœnia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & socij nauales, qui sæpè fortissimè cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem puluери iniiciunt, & se mari committunt, ne ipsi & nauis veniant in hostium potestatem. non enim intendunt suum interitum, sed ne hostis naui cum publico damno potiatur, & vt se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilire in mare vt saluet amicum, cur non vt euadat hostis crudelitatem? 32 *Accendere puluerem.* 33 34

Nonò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare nituntur. 35

DVBITATIO VII.

Vtrùm in aliquo euentu liceat interficere innocentem.

D. Thom. art. 6.

V. G. Si tyrannus persequeretur innocentem, vt olim Constantius Athanasium, & minaretur vrbi excidium nisi illum interimat.

36 RESpondeo & dico Primò, Non posse interfici. Probatur, Exodi 23. *Insontem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Vnde diuus Augustinus lib. 1. de ciuitate cap. 17. & 19. docet, grauius esse peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Obiectiones. Dices Primò, Respublica potest exponere vitam suorum ciuium, ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad commune bonum. Secundò, Potest quis ad obtinendã victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regũ c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

37 *Quo modo possit exponere vitam subditorum.* Ad primum Respondeo, Rempub. posse suorũ ciuium vitam exponere imperando iustã defensionem, necessariam ad patriæ salutem, ad quam defensionem Iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quàm ipsam vitam directè eripere, seu inferre mortem. eripere enim vitam innocẽti, nihil per se cõfert ad auertendam Reipub. calamitatẽ; sed solùm ex malitia tyranni. Itaque cùm per se malum sit, nõ fit licitum ex eo, quòd referatur ad talẽ finem, alioquin licitum esset Sacramenta profanare, & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Dirigere tormenta eò, vbi innocentes. Ad secundum, Hoc non est directè & ex intẽtione occidere innocentes, sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè potest ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abstinere, quòd hostes ibidem pueros & turbã imbellem collocent; (alioquin numquam victoria posset obtineri) sed cœpta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiamsi inde sequatur illorum interitus. Si tamen illi essent in castris obsidentium, non possent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

Ad tertium, Valdè verisimile est, Iehu indicasse ipsis, voluntatem Domini esse, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccasse inducendo eos ad peccatum. fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ necisque in omnes potestatem habet, patet 2. Paralip. c. 22. vbi dicitur, Deum vnxisse Iehu, vt deleret domum Achab.

38 *Potest illum tradere.* Dico Secundò, Potest tamen Respub. eogere innocentem vt tyrannum accedat, &, si ire nolit, potest illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. p. cap. 6. Instruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. art. 7. & quidam alij negent. Probatur Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: vt ad dandam eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immodicos in vestes & cõuiuia; ad vitandam ebrietatem, fornicationem, incestum, sodomiam, blasphemiam, certos ludos, & similia; ad quæ tamen ex iustitia non obligamur. ergo similiter poterit iste innocens cogi, vt tyrannum accedat, etiamsi certissimè sit interficiendus: sicut cogi potest ve stationem suam tempore belli obeat, etiamsi constet esse interficiendum. quòd si nollet ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Repub. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum pernicie Reipubl.

Secundò, Si Principe in extrema necessitate 39 constituto, non suppeteret nisi vnus panis hominis priuati, posset ille eogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari, etiamsi esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi vt accedat tyrannũ, quando id necessarium est ad salutem Reipubl. Consequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minùs videtur ad mortem cooperari, quàm qui cogit adire tyrannum, vel qui alium tradit.

Tertiò, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd iste tradatur inuitus. atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito, & tamen non fit ei iniuria, eò quòd ex charitate obligetur illum sponte dare: ergo cùm hîc sit obligatio spõte accedendi ad tyrannum; si cogatur, non fiet iniuria. potest enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ Iure naturali obstringimur.

Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in 40 *Obiectiones.* hoc casu, est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur, quia si satellites ipsius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Respub. id faceret.

Secundò, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandũ, non posset Respubl. illam inuitam tradere: similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel Sacramenta ad temerandum: ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum Respondeo, negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem; Est dispar ratio inter satellites tyranni & Rempub. nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem; vnde inferunt ei iniuriam. Respob. verò habet auctoritatem; est enim Iure naturæ Superior singulorum: vnde potest cogere ad id, ad quod ille Iure naturæ erat obstrictus; vtitur enim iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam: est enim ratio dissimilis. virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere. potest tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quòd

Codices facri. Quòd ad codices facros & Sacramenta attinet, diei poteft effe difparé rationem; quia neque in rebus ipfis eft obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur fuftinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiufmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè femper fit periculum fcandali publici; videtur enim proditio quædam rerum facrarum. vnde Veteres illud femper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Auguftino epift. 64. & 71. & Hærefi 69.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ fuæ defenfionem.

D. Thom. art. 7.

41 RESpondet D. Thomas, licere, quando id neceffe, modò tamen non intendatur mors inuaforis.

Notandū eft, Auguftinum de Ancona tractat. de poteftate Ecclefiæ q. 52. art. 3. docuiffe, *occidere inuaforem non effe licitum, fed folùm permiffum.* Idem videtur fenfiffe Gerfon tract. de Euchariftia. Ratio eorum eft; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere, quàm vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria fententia eft communis; pro qua

Dico Primò, Fas effe occidere iniuftū inuaforem, ob defenfioné vitæ fuæ, & integritatis mébrorum, cum moderatione inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio num. 17. Gomez. tom. 3. cap. 3. num. 22. & fequent. Couar. relect. in Clement. Si furiofus. 3. p. §. vnico num. 6. Sotus lib. 5. de Iuftitia q. 1. art. 8. & alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non effe reum, homicidij*, nempe quia difcerni nequit, an veneriț animo occidendi, an furandi tantùm: vt D. Auguft. q. 84. in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges omnesque iura permittunt*, vt ait Alexander III. cap. Si verò. 1. de fententia excommunicationis. & Innocent. III. cap. Significafti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis & Monachis hoc conceffum, ficut & laicis: idque contra quofcumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem, filio contra patenté, feruo contra dominum, vafallo contra Principem: & in quocumque officio fit quis occupatus; vt fi celebret & inuadatur, poteft fe tueri, & occidere inuaforem, fi neceffe fit. & poftea Sacrum continuare; vt docet D. Anton. 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 1. Siluefter verbo Bellum 2. §. 7. & 5. & alij.

Defenfio fui contra quemuis conceffa.

42 Vnde quod Sotus ait, fi inuafor fit Princeps vel perfona admodum vtilis Reipub. ego verò patū vtilis, teneri me perpeti mortem, tantùm verum eft eo euento, quo ex interitu alterius, fequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob fucceffionem, &c. Idem Ius fuo modo locum habet in beftiis. Si enim bos tuus inuafus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eū noxæ, domino bouis occifi; vt colligitur ex L. 1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. feciffe dicatur. Eodem Iure furiofi & amentes occidi poffunt quando inuadunt, fi aliter elabi nequeas.

43 Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (fic enim loquitur Alexan. III fuprà) id eft, cum ea moderatione, fine qua iniuria depelli non poteft: quia in defenfione non potes vti maiori vi, quàm fit neceffe ad iniuriam arcendam: alioqui non eft defenfio, fed vltio. vnde teneberis ad reftitutionem. Itaque eum, qui percuffit, & iam fugit, vel certè deftitit, & ampliùs non metuitur; non potes occidere vel repercutere; (nifi fortè intetdum ad defenfionem honoris; de quo infrà) quia illa repercuffio non eft neceffaria ad vitam tuendam ab iniuria; vt quæ iam illata fit. fi tamen paret fe percuffor ad feriendum fecundò, vel putetur aliter non deftiturus, poteft ftatim repercuti: fi alioquin vis eius declinari nequeat.

Defenfio inculpata quæ.

Vt autem meliùs intelligatur, quo modo quifque vitam fuam tueri poffit, & in quibus periculis, Notandum eft, vitam multis modis impeti poffe & inuadi.

Primò, Si reipfa me ferias armis. De hoc nullum eft dubium.

Secundò, Si accedas ad feriendum, nec poffim 44 euadere, nifi vel fugiam, vel te præueniam. Et quidem fi poffim abfque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate, vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religiofi & Ecclefiaftici tenentur fugere; quia id illis non probro, fed laudi datur: non enim illorum laus eft in armis & audacia, fed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iuftitiam, etiamfi inuaforem occidant, iufta moderatione feruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio n. 32. addens hanc effe communem fententiam; incurrent tamen irregularitatem. Si abfque periculo, vel nota ignominiæ non pofsim fugere, poffum te præuenire: non enim teneor expectare donec percufferis. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, éftque communis fententia DD. tefte Iulio Claro num. 33.

Accedens ad occidendum.

Tertiò, Si nondum accedis, tamen inftructus es 45 ad inuadendum, nec poffum euadere nifi præueniam: tunc enim poffunt præuenire, vt iidem Doctores docent, & Nauar. c. 15. n. 3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit fub ceruicali vt vxorem interficiat; quem vxor id certò fciens, fi aliud remediū non fupereft, poteft præuertere. Ratio eft; quia etfi nondum actu inuadat, putat tamen inuadere, & ita illam tenet cóclufam & obfeffam, vt aliter euadere nequeat. Idé docet Cordub. lib. 1. quæft. 38. de eo, qui alteri parauit venenum; poffe enim illud induftria conuerti in auctorem, fi alia ratio euadendi non fuperfit.

Inftructus armis.

Quartò, Si per famulum vel ficarium me ftatueris occidere, nec alia fit fpes euadédi. Hoe etiam cafu videtur licitum præuenire, fi periculum fit præfens: vt, fi actu mandes vel fuadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd fi periculum adhuc effet longinquum, vt fi coniurauetis in meam necem, iámque cum ficariis egeris, vt opportunitatem quærant exequendi; maior eft difficultas. Sed videtur eadem ratio, fi nulla alia fupereft via euadendi; quia ita vitæ meæ infidiatur, vt alia ratione non poffim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. effet tamen infidiator ille aliquoties antè monendus vt defiftat. Ita docet Bannes q. 64. art. 7. dub 4. & quidam alij recentiores.

Per ficarium inuadens.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum

tum ob alias causas, tum ob periculum abusus, tum quia pertarum est, vt non suppetat alia ratio mortis euitandæ.

47 Quintò, Si falsis criminationibus, testibúsque subornatis (verbi gratia, imponendo sacrilegium vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia sit ratio effugij; quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit, licitum esse occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falsum testimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. Ratio ipsius est, quia hoc non est inuasio, sed iusta defensio. Idem extendit ad eum, qui contra Iustitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra lib.2.c.3.num. 361. sentit esse probabile. Fauet Caietanus infrà q.95.art.8. ad 3. Probari potest Primò, Quia nihil refert vtrùm inuadas me gladiu tuo, an alieno, vt ait Caietanus: atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, *Calumniator.* nempe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfecisti Vriam, gladio filiorum Ammon.* & Iudæi, iuxta D. August. occiderunt Dominum *gladio linguæ.* Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderent, possem præueoire, occidendo dominum, vt famulos in meam necem concitare desinat, si aliter saluus esse nequeam: vt docet Bannes loco citatu. Atqui eadem videtur ratio, cùm calũniator conatur per iudicem: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc casu licitum est mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus suprà. Et in Summa verbo Duellum, & alij Doctores passim. Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter euadere nequeo iniuriam: cur non etiam sine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, sed solùm facit, vt honestiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo casu licitum esse non solùm acceptare, sed etiam prouocare calumniatoré ad duellum; citans in eam sententiam Caietanum, quamuis ego id apud Caietanũ non inueniam. Sed & hæc sententia, etsi fortasse speculatiuè probabilis videri qoeat, non tamen in praxi est admittenda, ob incómoda quæ ex ea seqoi possunt. Facilè enim homines sibi persuadent, se per calumniam accusari, & non esse effugium, nisi morte accusatoris: sicque multæ cædes iniustæ patrarentur. denique talis in Repub. benè constituta, vt homicidia plecteretur.

48 *Malefic.* Sextò, Si malefica positis certis signis magicis assiduè per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium nõ suppediter, vti poterimus Iure defensionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria cesset: si tamen certò cõstet, eam esse mali auctorem, & putetur sine nouo maleficio prius maleficium tollere posse. Ratio est; quia illa perinde facit, atque si tyrãnus aliquis per suos satellites torqueret: vtitur enim dæmone tamquã instrumento, eum assiduè instigans signis illis, quibus se dæmon obstrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem interest, per te, an per ministros tuos noceas.

49 *Duellum.* His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, nec alia patet ratio contra iniustum inuasoré, posse acceptari duellum; imò etiam offerri: vt si inimicus armatus te inermem inueniés, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel si roges vt arma tibi permittat: tunc enim est vera defensio. Caiet. suprà. Nauarrus c.21.n.39. & cap. 15.n.9. Angelus v. Duellum n.2. Lyranus in c.17. 1.Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuasione fortunarum; vt colligitur ex iisdem auctoribus; tradúntque in specie Angelus & Bannes. Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, & ornamentum.

Contra hanc propositionem obiicitur Primò, *Obiectiones.* Matth.26. vbi Dominus Petro volenti se & ipsũ defendere, dicit, *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman. 12. *Non vos defendentes charissimi.*

Respõdeo, Petrus reprehenditur, Primò, Quia 50 *Cur Petro prohibetur defensio.* defensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quàm defensionis; non enim erat probabile, tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius responsum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defensore, nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. August. tract.112. in Ioannem.

Ad confirmationem, *Defendere* ibi accipitur pro *vlcisci*, vt patet ex Græco ὐχ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες. Simili modo Iudith cap.1. & 2. accipitur.

Obiicitur Secũdò, Plus tenemur diligere salutẽ animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximum occidere; quia si occidatur, anima peribit. 51 *Quando vita exponenda.*

Resp. Negando cõsequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere salutẽ corporis pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extremo discrimine, ex quo non potest se nisi mea ope vindicare: vt si infans esset moriturus sine Baptismo. Hic autem sponte & mera malitia coniicit se in discrimen salutis, & potest liberrimè se eximere. Deinde qui inuaditur, non est certus suæ salutis, si se permittat occidi; inuasor enim iam vulneratus, potest pœnitere, & saluari.

Tertiò, Possent multa obiici ex Patribus, qui *Qua sit mens SS. Patrum.* insinuant hoc esse illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib.1. epistola 1. & Cyrillus Alexandr. lib. 11. in Ioannem cap.35. Vel de defensione non necessaria, vt Ambros. lib. 3. Officiorum cap.4. Vel de aggressione, vt August. epistol.154. quæ est ad Publicolã. Vel denique loquuntur de periculo excessus odij, iræ, & debitæ moderationis, vt idem Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap.5.

Obiicitur Quartò, Clerici olim ante Clement. Si furiosus. fiebant irregulares, si aliquem, se defendendo occiderent: ergo non erat illis licitum.

Resp. Verius est non fuisse irregulares, vt colligatur ex cap. Si verò, & cap. Significasti, suprà 52 *An irregulares.* citatis, & c. De his Clericis. d. 50. Neque D. Th. hoc art. ad 3. contrarium sentit: quia loquitur de illo, qui in defensione sui, modum excessit. Citat enim cap. De his Clericis. quod agit de illis, qui debitum modum nõ seruarunt, vt exponit Glossa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem pœnitentia imponenda fuit, quando defensio cum debito moderamine facta est; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis suprà citatis colligi potest. sed de hoc plura suo loco.

Sed difficultas est, Vtrùm liceat occisionem intendere; an solùm ipsam defensionem, ita vt occisio solùm per accidés inde sequatur: vt videtur dicere D. Th. hîc, Caiet. & plerique Thomistæ.

Alij

Alij videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia. vnde

53 *Licitum est intendere mortem in causa.* Dico Secundò, Licitum est in actu defensionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorúmque defensionem necessarium: ac proinde interdum etiam læsionem mortiferam; & consequenter ipsam mortem; nempe in causa. Ita docet Sotus suprà, & Victoria relect. de homicidio n.17. & Nauar. c.15. n.3. D. Antoninus 4.p. tit.4. cap. 3. §.1. Ratio est; quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpè redderetur impossibilis: sæpè enim fieri nequit vt te defendas, nisi inuasori vulnus letale infligas, vt selopo vel hasta. Quòd autem D. Th. insinuat, priuatæ personæ non licere occidere inuasorem nisi per accidens: omissa Soti solutione, sensus est, personæ priuatæ non esse licitum, absolutè desiderare vt inuasor moriatur. hoc enim non est necessarium ad sui defensionẽ; sufficit enim vt occidat viribus destitutus, ne ampliùs lædere possit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus possit se tueri, & intendere quidquid ad hoc prudenter iudicatur necessarium. Vnde in periculoso conflictu non debet esse scrupulosè anxius ne hostem letaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, vt vim ipsius comprimat; etiamsi caput vel pectus traiciendum foret. quòd si mors sequatur, id ei displicet: non enim ad directè & secundùm se intendebat: & hoc est quod vult Caietanus, & alij.

54 Peres, Qua auctoritate id facit, publica, an priuata?

Priuata auctoritate constat defensio. Resp. Priuata; quia non facit vt Iudex, vel Princeps repræsentans Rempub. vel publico nomine, seu vt custos boni publici: sed eo Iure, quod quisque habet, vt est custos rei suæ: quo iure noxia retundere, & vim vi repellere potest, quo etiam omnia animantia vtuntur. Si publica auctoritate faceret, posset illum occidere animo vindictę; sicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etsi licitum sit occidere inuasorẽ, quando aliter nos tueri nequimus; tamen *sæpè* est salutare consilium, permittere se potiùs occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus suprà, & Silu. verbo Bellum a. §.7. & patet exemplo Christi & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. August. l. 1. de libero arbitriu, c. 5. *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici; sed quomodo istos, qui interficiunt, defendam, non inuenio.* nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambros. l. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. *Emat gladium*, dicit *licitum esse se defendere vsque ad Euangelium, non autem posteà*; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita deceat; quod insinuat cùm ait, *Vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.* Ratio est Primò; Quia periculum est, ne ira vel odium se admisceant, néve modum excedamus: & sic dum volumus seruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Christo, eiúsque Apostolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etsi nõ obliget, tamen ad hoc magis inclinat, ne proximus in ęternũ pereat.

Est salutare consilium. Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religlosis amplectendum; vt malint mortem perpeti, quàm iniquum inuasorem occidere.

Dixi *Sæpè*; Quia si quis putaret se esse in peccato, & valdè timeret damnari, si tunc occideretur; teneretur se tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ quàm proximi. Ita docet D. Antoninus suprà. 56

DVBITATIO IX.

Si is qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, vtrùm ei liceat se cum illo periculo defendere.

Resp. Probabilius est posse. ita Corduba q. 33. lib. 1. & Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 147. 57

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet se defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpositione, vt quæ ipso inuito facta sit. Secundò, A simili; qui vrbem iustè obsidet, potest dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocentes; vt communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitę defensionem, potes petere aduersarium, quamuis ille innocentem obiiciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris, saltem ex charitate, ne innocẽtem interficias. 58

Secundò, Nõ potes directè impetere innocentem, vt illo sublato faciliùs superes aduersarium. potes tamen petere aduersarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat: vt notauit Corduba.

Peres, Quid si fugiens hostem, non possit euadere nisi per angustum iter, vbi proteret infantẽ, vel claudum; poteritne illa fugere, vt se saluet? 59 *Si periculum claudo vel infanti.*

Resp. Petrus Nauarra negat; nisi sit aliqua probabilis spes non interficiendi. Sed re verà videtur eadem ratio, quæ in casu superiori. ita Corduba l. 1. q. 38. dub. 2. & colligitur apertè ex Caietano q. 67. a. 2. vbi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, non est contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*

Probatur; Nã iste Ius habet ad fugam via publica; quo iure nõ potest priuari in tanto discrimine; ratione infãtis, vel claudi ibi fortè constituti: sicut si fugienti amens quispiam vel ebrius se obiiceret, non teneretur eum certo vitæ periculo aliò deflectere. sufficit igitur in tali casu, vt eam circumspectionem adhibeat, quam pro tempore & loco potest, ne noceat. quòd si læsio vel mors secuta fuerit, non censebitur ab ipso intenta, sed solùm permissa. Nam vtitur iure suo, extremè sibi necessario, ea circumspectione, qua potest.

Si tamẽ infans sine Baptismo esset moriturus; eo euentu, lege charitatis teneretur potiùs se permittere occidi: quia salutem proximi spiritualem, suæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO X.

Vtrùm ad conseruationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

Qvidam DD. sentire videntur, licitum esse dare pharmacum ad faciendum abortum, si 60 *Sententia quorundam.*

fœtus

fœtus nondum sit animatus, quando id necessarium putatur ad curationem matris periclitantis: secus verò si sit animatus. Ita videtur sentire diuus Antoninus p.3.tit.7.cap.2. §. 2. ex Ioanne de Neapoli. *Medici*, inquit, *dando medicinas prægnantibus ad procurandum aborsum, & mortem eius, vt occultetur peccatum, mortaliter peccant. sed si faciunt hoc ad præseruandam prægnantem à periculo mortis, in quo est ex puerperio; tunc secundùm Ioannem de Neapoli in 10. Quodlibeto, distinguẽdum est de puerperio: si enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter; quia est causa mortis puerperij corporalis & spiritalis: si autem puerperium nondum est animatum, posses & deberes tunc dare talem medicinam*, &c. Eadem verba refert Siluest. v. Medicus. quæst. 4. & Fumus v. Aborsus. num. 2. Eamdem sententiam tenet Henriquez, & noster Sanchius lib.9. de matrim. disput. 20. num. 6. & 10. Ratio est, quia in hoc casu fœtus est aggressor: nam veluti inuadit matrem, dum eius saluti periculum creat, sicuti praui humores inuadũt naturam. ergo simili ratione pelli potest, cùm nihil incommodi maioris momenti ex ea re sequatur. Melius enim est depellere partum nondum animatum, quàm extingui matrem. Secùs est cùm proles est animata. tunc enim esset directum homicidium innocentis. Confir. quia ob salutem totius licitum est abscindere partem, vt infrà dubit. 14. dicetur. atqui fœtus est pars ventris, priusquam distincta anima informetur. L. 1. §. 1. ff. de ventre inspiciendo.

Etsi hanc sententiam non damnem, tamen cõtraria mihi videtur omnino vera, si de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde

61 *Non licet directè procurare abortum.* Respondeo & dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, siue ante, siue post animationem. Ita Couarr. Clement. Si furiosus p.2. §. 3. num. 1. & ceteri Doctores; est enim communis omnium sententia, vt inquit Petrus Nauarr. l. 2. cap. 3. num. 140. Probatur: Non licet post animationem; quia non potes directè occidere innocentem, vt alium serues. vnde ei qui hoc fecerit constituitur pœna mortis. L. pænul. C. de sicariis. & L. Diuus. 4. ff. de Extraord. crimin. Neque etiam antè; quia procurare aborsum propter sanitatem, est illicitum; sicut procurare pollutionem ob eumdem finem: vtrumque enim est contra naturam generationis, neque est medium per se necessarium ad sanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio semper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur dissoluere non licet. Homicidij festinatio est, prohibere nasci. nec refert, natam quis eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est qui futurus est: nam fructus in semine est.* Item c. Si aliquis. 5. de homicidio, dicitur, *eum qui fecerit vt mulier non possit concipere, vel generare, vel vt proles non possit nasci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non est homicida, non punitur morte, sed exilio, si est nobilis; ad metalla, si ignobilis, vt expressè habetur L. Si quis aliquid. 38. §. Qui abortionis. ff. de Pœnis.

Dices, Quid si certa sit mors vtriusque, nisi adhibeatur tale pharmacum; & probabile sit matrem posse saluam conseruari illo adhibito?

Resp. Non refert; nunquam enim licet ista directè procurare; vt patet in simili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi; quæ nullo casu procurari possunt. Imò est magis directè & propinquè cõtra naturã generationis, expellere fœtum, quàm procurare pollutionem; sicut fœtus etsi nõdum animatus, longè propinquior est naturæ humanæ quàm semina nondum commixta. Deinde in pollutione solùm expellitur semen rude vnius generis, idque ex sede non vltima sed instrumentaria: in abortu expellitur semen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex sede primaria & finali à natura ad hoc destinata.

Dices, Pollutionem nullo casu esse licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta est vt homines in ea locarent summum suum bonum, si aliquo casu permitteretur: ea autem voluptas non est in abortione. ita quidam Doctor.

Sed contrà: Primò, quia sic non tam Iure naturali, quàm positiuo diuino pollutio esse prohibita (quod est contra communem DD. sententiam) illa enim causa prohibendi est omnino extrinseca & remota, & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non est prohibita propter voluptatem, sed voluptas illa est prohibita ob pollutionem seu seminis inordinatam emissionem; tum quòd naturã suã incitet ad spermatismum, vt infrà lib. 4. c. 3. dubit. vlt. dicetur; tum quia voluptas in ratione moris sequitur conditionem operationis ex qua resultat.

Ad rationem contrariæ sententiæ. Etiam semen simili modo inuadit quando abundantia vel retentio morbum creat; & tamen directè pelli non potest, imò proles animata multò magis inuadit quàm inanima, cùm sit robustior, & plus alimenti absumat, magisque naturam offendat. ergo si hæc directè potest depelli, etiam illa. Ad Confirm. Concedo maiorem; sed nego fœtum propriè partem esse. Lex illa citata non loquitur de fœtu inanimo tantùm, sed etiam animato. *Partus*, inquit, *antequam edatur, mulieris portio est vel viscerum.*

Quod ad Auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum sunt obscura, & solùm videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, sed curandi morbi; vt si necesse sit ad salutem matris mouere menses, an detrahere sanguinem, licitum est hæc intendere, etsi certissimè inde sequatur aborsus. Si tamen partus est corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris salutem. quia non habet ampliùs rationem fœtus aut puerperij, sed molæ aut malignæ massæ.

Dico Secundò, Si mater periculosè laboret, & non supersit aliud remedium, potest ei præberi pharmacum directè tendens in curationem, etiamsi putetur inde abortio secutura: modò proles nondum sit animata. Est communis sententia DD. Siluestri v. Medicus, q. 4. Anton. 3. p. t. 7. c. 2. §. 2. Nauarr. cap. 25. n. 62. 62 *Licitum indirectè.*

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remediis necessariis ad vitæ suæ conseruationem, quod ius superuentu prolis non est ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc censetur solùm permissa, non procurata; quia præter intentionem superuenit, matre suo iure vtente: sicut si valetudinis causa vtendum sit medicamento, vel certo cibi potúsve genere, vnde pollutio secutura pute

putetur, quam nullo modo intendis, censebitur solùm permissa,& per accidens eueniens.

63 Dico Tertiò, Si proles iam sit animata,non est licitum præbere matri medicamētum directè enecatiuum,cum notabili periculo prolis; si certum erat,vel valdè probabile, prolem sine illo viuam edendam. est contra Cordubam q. 38. dub.2. & Ludouicum Lopez cap. 63. Sed nostram sententiam docent D.Anton.Nauar.& alij suprà. Ratio est; quia quilibet tenetur præferre salutem æternam proximi, suæ vitæ corporali,& hanc pro illa exponere;ergo si matre à medicamento abstinente,proles ad Baptismum seruari potest, alioquin ante Baptismum moritura; tenetur mater abstinere, quamuis cum certo vitæ discrimine id fu-

64 turum esset.Adde tamen,si valdè probabile esset, non adhibito remedio vtrumque moriturum;eo verò adhibito saltem matrem posse seruari; eo casu licitè posse hæc remedia adhiberi.

Peres, Quando proles animatur anima rationali?

65 Resp.Couarruuias suprà putat mares animari die 40. à conceptu, feminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, vtrumque fœtum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21.iuxta versionem L X X. dicitur: *Qui percusserit mulierem pragnantem, & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animā pro anima: si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè insinuatur fœtum habere animam,simulatque formatus fuerit. idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluatur, docet Læuinus Lemnius cap.11.citans Hippocratem lib.de natura fœtus, *maris formationem absolui aliquando die 30.aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. femina verò, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.* Verùm Hippocrates id non docet. nam lib. de natura fœtus num.10.docet,masculum,vt longissimè, 30. diebus formari;feminam, vt longissimè,42. diebus. idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ post masculi partum durat diebus 30. post feminæ 42. vt diutissimè.

Animatio prolis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

COuarruuias in Clement. Si furiosus, p. 3. §. vnico,n. 6.putat id esse licitum.Primò,Si sit fur nocturnus; eò quòd præsumatur animo occidendi venisse. Secundò, Si sit fur diurnus, & telo se defendat, dum possessor vult impedire ne rem auferat. Ratio est; Quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertiò,Non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolutè esse licitum laicis,non tamen Clericis.

66 Resp. & dico Primò,Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD.Antonini 3.p.tit.4. cap.3.§.1. (vbi docet non solùm pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona:sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, & pro rebus amicorum,eos adiuuando)Caietani q.67.art.7. Siluest. Homicidium 1.n.5.Ioannis Medinæ Cod.de Restit.q.4. Soti lib.5. q.1. art.8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Siluestro & Couarr.

Laicis licet.

Probatur Primò ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit,sed qui diurnum.*quod non ideò tantùm dicitur,quòd nocturnus præsumatur venire ad occidendum, diurnus minimè: sed potissimùm ideò, quòd ea quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari,fure ignoto,vt rectè docet Ioannes Medina.Cod. de Restit.q.4.Ea verò quæ interdiu,plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientiæ excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi; vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res sua perdere,aut probabili periculo exponere,vt fur saluus sit.

Secundò probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap.Interfecisti. 2. de Homicidio;vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si antè sine odij meditatione,te tuáque liberando, huiusmodi diaboli mēbra interfecisti,si aliquid ieiunare volueris,benè est tibi,& eleemosynas fac largiter.* Vbi indicat, non esse necessariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse;hortatur tamen ad eleemosynas, ad cautelam, ne fortè modum excesserit. Secundò, Ex cap.Olim.1.de restitut.spoliatorum. vbi Innocentius III.approbat,quòd Episcopus Tridonensis, Templarios,qui ipso ignorante possessionem occupauerant,vim vi repellendo eiecerit.Tertiò,Ex cap.Dilecto.6.de sententia excom.in 6. *Cum om-* 67 *nes leges, omniáque Iura,vim vi repellere, cunctísque sese defendere permittant,licuit vtique ipsi Decano (si prædictus Ballinus eum bonis suis mandaris iniuriosè spoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit) contra illius violentiam iniuriámque se tueri.*

Tertiò probatur ex Iure ciuili L.Furem. 9.ff.ad L.Cornel. de sicariis,& L. 4.ff.ad L.Aquiliam.

Quartò,Ratione. 1.Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandā necessaria: ergo sicut licet vitam tueri,ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè vt viuamus; sed etiam vt conuenienter & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi; nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria non posset obijci. concessa autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine qua sæpè non potest esse defensio.

Dixi in propositione, *Si res illa sint magni mo-* 68 *menti*; quia pro re minima,nō videtur concessum Ius defensionis cum tanto alterius malo.est enim valdè iniquum,vt pro pomo,vel etiam vno aureo seruando,alicui vita auferatur.Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari,& si opus esse etiā occidere,iuxta Sotum; tunc enim nō tā rei quàm honoris esset defensio.

Dixi, *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi,* 69 quia si possit aliter recuperari,(v.g.per Iudicem) sæpe erit saltē cōtra charitatem,pro illius defensione occidere: vt si fur re ablata fugiat. quòd si nō fugiat,sed vi se velit tueri contra eum,qui utitur furtum impedire, poterit vicissim illa vis vi

Si fur se velit tueri.

 repelli,

repelli, quantũ necesse est,vt res salua sit; (vt fatetur Couar.& alij)etiamsi res per Iudicem recuperari possit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea pręsentia capi,vtque tantæ furis improbitati non resistam. Ratio est;quia hoc faciendo magnam contumeliam infert,quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap.Olim.suprà.vbi Innocentius III. docet,licitum fuisse Episcopo, vi eiicere iniustum occupatorem possessionis; & tamen facilè iudicio potuisset recuperari. Idem docet Siluester verbo Bellum.2. nu. 3. vbi dicit: *Quando res per viam iudicij potest rehaberi,non licet eam defendere, nisi dum est in ipso rapi.* intellige, dum raptor adhuc præsens est,nitẽs alterum possessione naturali ipsius rei spoliare,etsi eum præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.

70 Idem dicendum,quando in iudicio non potest nisi magnis molestiis recuperari.

Si fugiat.

Petes,An sit contra iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res iudicio est recuperabilis?

71 Respond. Verius videri,non esse, vt docet Caietanus art.7.& colligitur ex dictis:quia quisque ius habet defendendæ suæ possessionis,etiam ciuilis; quam retines quamdiu furem habes in conspectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ postolat vt cum quàm minimo malo proximi,rem tuam salues.

72 *Idem concessum Clericis.* Dico Secundò,Idem licitum Clericis pro defensione rerum suarum. ita expresse D. Antoninus suprà:vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum,quibus concessa defensio vitæ. Idem tenent reliqui suprà.& colligitur euidenter ex cap.Olim.&cap.Dilecto, supra. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est;quia Iure naturæ id illis est concessũ, neque Iure humano illis est prohibitum sub peccato:ergo, &c. Vnde *& Religiosis.* idem Ius extenditur ad Religiosos, secundùm prædictos DD. Neque obstat cap. Suscepimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quòd res suas moderatè defenderint; sed quòd occasionem dederint homicidio,latrones captos ligando,& cùm se soluere vellent,occidẽdo;cùm sine occisione se suáque salua habere possent.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus sit irregularis,qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breuiter dico,laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito modetamine. Cur enim fiat irregolaris ob id,quod(vt habetur cap Dilecto 6.de senten.excom. in 6.) omnes leges & omnia Iura ei permittunt?Confir.Quia occisio, priuata auctoritate facta, non inducit irregularitatem defectu lenitatis,sicut cùm fit publica anctoritate à Iudice eiúsque ministris;sed ratione culpæ. Vnde cùm absit culpa, non debet censeri irregularis. Vide Sotum l.5.q.1.a.8.Couar. Clem. Si furiosus.3.p. §.vltimo. idem postremò egregiè defendit noster Suares in præclaro Opere suo de Censuris.

Varij modi inuadendi rem alienam.

Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio. quare Notandum est variis modis posse rem meam inuadi.

Primò,Si per te nitatis auferre,téque defendas contra impedientem. In hoc casu est communis sententia,posse interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò, Si re accepta fugias. Tunc possum insequi,& ferire;vel si necesse sit,eminus telo petere,vt si quis equo meo fugiat. ita Sotus sup. a. 8. Siluester v. Bellum 2.n 3.& 10. & alij passim.

Probatur Primò,Quia inuasio rei durat,donec se in tutũ receperit,vbi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esset licitum, defensio rerum maxima ex parte esset inutilis; possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem 75
ingredi in eum locum,vi impedias. Tunc videtur concessum vt vim vi repellam, meámque rem vi recuperem:si tamẽ desit Iudex,cuius ope id possum consequi. ita Siluester v. Bellum 2.no.13.& Panormit. in cap. Sicut.3.de Iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur.D.Antoninus suprà. Siluest.v.Bellum 2.nu.10.Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Siluestro, Fumo,& aliis, quibus docet, *Si vi possideas rem meam,posse me eam recuperare in continenti; nec posse te mihi resistere; secus si id tentem ex interuallo. Si possideas precariò, & ego eam velim mihi restitui; si deneges restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi; quòd si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, si res per Iudicem possit recuperari, vel si maior perturbatio metuenda.

Si intrare volentem impedias.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem; nec alia ratione, quàm nece tua possit impediri.

Quintò, Si coniurgueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores,nè mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris euertere;nec alia ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis satis constat ex dubit. 8. & rursum aliquid dicetur dub. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro defensione pudicitiæ & honoris liceat occidere eum qui tentat violare.

Respondeo & dico Primò, Licitum est mu- 76
lieri, adolescenti,& cuiuis alteri,pro defensione pudicitiæ occidere inuasorem. Est communis sententia DD.quamuis D.Augustinus li.1.de libero arbitrio cap. 5. videatur dubitare. Ratio est;quia pudicitia pluris meritò æstimatur,quàm multæ opes: præterquam quòd in hac re sit periculum peccati. Idem Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero Oratione pro Milone, Adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit.

Pro pudicitia.

Dico Secundò,Fas etiam est viro honorato oc- 77
cidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, vt ignomiam inferat, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus ar.8. Nauarr.cap.15. nu. 3. & Siluest. verbo Homicidium 1. qu.5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez.to.3.c.3.n.23. Iulius Clarus §. Homicidium.n.26.vbi dicit *periculũ famæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio est; quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines

Pro vitanda ignominia.

æstima

æstimatur, quàm damnum multarum pecuniarum; ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere.

78 *Varij modi impetendi honoris.* Notandum est, variis modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio.

Primò, Si baculum vel alapam nitaris impingere. de quo iam dictum est.

Ad depellendam contumeliam. Secundò, Si contumeliis afficias, siue per verba, siue per signa. Hîc etiam est ius defensionis. Nam, ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quamquam ipse armis non inuadat) ait Petrus Nauarr. lib.2. cap.3. num.376. Etsi autem id non inueniam apud Auctores expressum, tamen videtur ex illis posse colligi (præciso scandalo, & aliis grauibus incommodis) quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. Ratio enim naturalis dictat, licitam esse eam defensionem, quæ necessaria sit ad contumeliā depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quosque contumeliis vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris sunt acerbiores, magísque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, sed tantùm compescere, quod etiam in vitæ & rerum defensione seruandum: tanti interest quo animo quid agas. Verùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Repub. vt iniuriæ verbales verbis repelli, & legitima vindicta comprimi & castigari possint.

79 *Ad alapam vitandam.* Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias; multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberum vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauar. c. 15. nu.4. Henriquez de Irregularitate cap.10. vbi citat multos pro hac sententia: inter ceteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caietanum, & Antoninum. eamdem docet Petrus Nauar. lib.2. cap.3. num.380. & citat pro hac sententia Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de Iure belli num.5. vbi dicit, *eum, qui colapham accepit, posse statim repercutere, etiam gladio; non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset vlterius progressurus.* Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, potest à me percuti, vt eam relinquat, vel redeat, si aliter nequit recuperari. atqui is qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodò secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem: ergo possum illum percutere, vt honorem meum restituat, vel saltem vt eum sic recuperem.

Dices, Est dispar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; sed contumelia illata, honor iam periit: ergo hic non est defensio.

Respond. In eo est paritas, quòd sicut res potest recuperari; ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secundò probatur; Quia si damnum à te rebus meis illatum, non posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quàm si feriatur is qui eum læsit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudiciis.

Tertiò, Quia aliàs dabitur licentia improbis, quoduis genus contumeliæ in quemuis ingerendi: nam sola fuga vel cessatione tuti erunt; præsertim quando desunt testes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hîc tamen aduerte, si læsor veniam petat, offendi non posse; quia quantum in se est, honorem restituit. vnde si alter velit ipsum impetere, poterit se tueri, vt rectè notat Petrus Nauarra.

Ob has rationes hæc sententia est speculatinè probabilis; tamen in praxi non videtur facilè permittenda. Primò, Ob periculum odij, vindictæ, & excessus: si enim D. Augustinus ob has causas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum possit occidere; quantò minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, Ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali casu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. suprà num.24. etsi mitiùs; tum quia alter dedit causam; tum quia homo intenso dolore permotus, non est omnino sui compos. 80

Quartus modus est, Si nomini meo falsis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Nauarr. n.375. inclinat, licitum esse, talē è medio tollere. Eamdem tamquam probabiliorem defendit Bannes q.64. ar.7. dub.4. addens, idem dicendum, etiamsi crimen sit verum; si tamen est occultum, ita vt secundùm iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. Probari potest. 81 *Ad vitandā infamiam.*

Primò, Quia si baculo vel alapa impacta velis meum honorē vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo instrumento quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ possunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ,* quod est commune pronuntiatum Iurisperitorum, inquit Clarus num.26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere; ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem. monendus tamen detractor priùs esset, vt desisteret.

Verùm hæc quoque sentētia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reip. perturbatione præberet occasionem. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quòd etsi speculatinè vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam Infamia vel est illata, vel non est. Si est illata; non extinguetur per mortem infamantis. Si nō est illata; plerumque non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti. 82

83 Quintus modus est, Si aliqua occasione me prouocet ad duellum, & nisi acceptem, censebor ignauus & meticulosus; nec potero amplius in aula comparere, vel vllam promotionem militarem sperare, vt in quibusdam aulis Principum dicitur vsitatum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, sed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æquè est chara atque ipsa vita) amittam: ita tamen vt si me inuaseris, statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare: vt patet dub. 8. cur non etiam vt seruem meum honorem & famam?

Si prouocet ad duellum.

Dices, Recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos: ergo, &c. Respondetur, Quidquid sit, est tantum dedecus, vt passim apud nobiles pluris æstimetur quàm omnium bonorum amissio; imò sæpè quàm mors ipsa: ergo Iure naturæ possunt hoc dedecus à se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod benè & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. at conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri possunt alicui probabiles. Nihilominùs in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. cap. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin sequerentur; tum denique quia is qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solùm est per accidens & ex consequenti, aliáque ratione impediri potest. Primò, Si dicat se paratum fore, si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, quicum negotium habeat, si palàm & non proditoriè aggressus fuerit.

85 Dico Tertiò, Qui fuste vel pugno innaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa; sed potest sistere gradum, cum animo se defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio est; quia non tenetur sustinere illam ignominiam, (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorē. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur.

Non tenetur fugere, si fuga sit dedecori.

Quòd si fuga nō sit illi ignominiosa; tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltē lege charitatis) vt tantum malum cuitetur. Vnde Ecclesiastico vel Religioso non liceret se tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam; maximè quando fugere posset, quia fuga illis non est ignominiæ.

Tenetur, si non sit.

86 Vtrùm verò si Religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra Iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra iustitiam maximè si vita vel fortunæ inuadantur. non enim ex iustitia tenetur fugere: & hæc bona talia sunt, vt possit ea defendere. Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi; quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio, nu. 32. vbi generatim docet, inuasum non teneri fugere, etiamsi possit: siue fuga sit dedecori, siue nō, dicitque esse communem opinionem Iurisperitorum. quod intellige, non ita teneri, vt peccet contra iustitiam, si se defendat. videtur tamen peccare contra institiam, si ob leuem alapam vitandam occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

Non tamen peccabit cōtra iustitiam.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm pro defensione alterius liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.

DIco Primò, Posse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est cōmunis DD. vt docet Clarus §. Homicidium, nu. 27. & 28. Probatur Primò, quia sicut quisque potest tueri vitam suam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò, quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit; nam iniuste inuaditur: atqui licitū est defendere causam innocentis; imò charitas ad hoc obligat, quando sine graui incommodo nostro vel alterius id fieri potest. idque verū est, etiamsi ille nollet defendi, sed vellet se pati occidi: quia cùm non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare; ac proinde non potest aliis Ius defensionis adimere. 87 88

Pro defensione proximi.

Etsi velit occidi.

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet: vt docet D. Antoninus, 3. p. tit. 4. c. 5. §. 2. & alij passim. Iniuria enim, quæ fit personæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde pater potest tueri pudicitiam honoremque filiæ, & maritus vxoris, etiamsi ipsæ nolint; & occidere inuasorem, quia iniuria in ipsum redundat.

Dices, Ergo maritus etiam vxorem volentem adulterari poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Respondeo negādo consequentiam: dum enim occidit inuasorem pudicitiæ vxoris, defendit rem suam, nempe corpus vxoris, vt illud sibi saluum conseruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem suam, sed eam interimit. 89

Maritus vxorem.

Dices, Defendit honorem, vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu tantum nefas tentare audeat.

Resp. Id minore damno prohiberi posse, feriendo illam pugno vel baculo, vel ipsum adulterum armis abigendo.

Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ, etsi Iure possit, si velit. Ratio est, quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi: possum enim vitam meam diligere præ vita cuiusuis alterius priuati. Vnde neque pro defensione parentis, quamuis id esset valdè laudabile. Secùs est, si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur. 90

Non tenetur cum periculo vitæ.

Dices, Quid si ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magistratus, Princeps? Siluester, Homicidium 1. q. 6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium est verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitā exponat, sed tantùm vt pro bono publico, cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitæ tene- 91

Obligatus ex officio defendere.

tenetur hostes Reipub. & latrones è medio tollere: non autem causam priuati eum eodem discrimine persequi.

92 Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati, quando nō potest sine occisione inuasoris. Ratio est; quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum, præsertim cùm id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, si Princeps; præsertim si aliàs in gubernatione Reipub. benè se gerat. Sed difficultas est, An teneamur vitam proximi tueri vel liberare cum iactura facultatum, & quousque. qua de re dictum est q. 32. a. 5. dub. 1. de eleemosyna.

Non tenetur priuatus cum morte inuasoris tueri alterum.

93 Dico Quartò, Qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè potest, peccat quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur; quia peccata, quæ solùm sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur; quia qui lege iustitiæ tenetur, si omittat, peccat contra iustitiam; & consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum. Sicut enim dum quis commissione peccat contra iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum; ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

Omittens defensionem.

94 Petes, Quinam teneantur lege iustitiæ alios defendere? Nauarrus cap. 24. num. 18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, Primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque iuxta modum & finem gubernationis cuiusque; vt sunt Principes, Prætores, Magistratus: item Episcopi & Parochi. nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundùm modum suæ potestatis, & media suæ gubernationis; sed in ordine dumtaxat ad spiritalia, v. g. ne subditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum vel Principum sunt constituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex iustitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege iustitiæ, sed pietatis & officij paterni. similiter filij non tenentur parentum vitam defendere lege iustitiæ, sed pietatis

Lege iustitia qui defendere teneantur.

95 filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem.* Pari ratione, parochiani non tenentur Episcopum & Parochum lege iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiæ. Et subditi, quiueque sunt feudatarij, neque stipendiarij, non tenentur Magistratum vel Principem defendere lege iustitiæ particularis, sed legalis, & etiam obseruantiæ; quamuis Princeps & Magistratus eos ex iustitia defendere teneantur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.

D. Thomas quæst. 65. art. 1.

SVppono Primò, Potestati publicæ licitum esse mutilare malefactores, sicut & occidere. 96

Secundò, Licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, vt si cancer membrum occupet, si vipera vel aspis momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est; quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat posse secari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi: vt docet Sotus lib. 5. qu. 2. ar. 1. Ratio est, quia tenetur vitæ suæ periclitanti, mediis ordinariis non admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi, non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est; quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait: *Non est tanto dolore digna salus.* Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vita alicuius censetur bono communi necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur, & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus, 97 qui se totum constituit in potestate sui Superioris. quamuis de hoc dubitari possit, quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salonius in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Nisi fortè ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati, & salus esset omnino certa (quod ratum est) & dolores non nimis diuturni.

Secare membrum.

An possit imperari Religioso.

Difficultas superest de duobus casibus: prior est, Vtrùm ob animæ salutem, v. g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas, liceat se mutilare. alter est,

De duobus euentis.

Vtrùm iubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioqui mox esses interficiendus.

Ad priorem Respondeo, Id numquam licere, 98 vt patet can. 22. Apostolorum, & can. 1. Concilij Nicæni: vbi id expressè cauetur. Ratio est; quia id numquam est medium necessarium ad animæ salutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam instituisset) sed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam iniuriam & blasphemiam Deo irrogant. Adde, neque etiam esse conueniens remedium vel vtile. quia abscissio seu castratio (de qua præcipuè est quæstio) non tollit tentationes carnis, sed solùm impedit generationem: quin potiùs illi qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine, vt docent Patres, Basilius libro de Virginitate, circa finem; vbi id probat rationibus & exemplis: & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum, & Augustinus libro 6. contra Iulianum cap. 5. Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6. hist. c. 6. & fusè apud Baronium tom. 2. Annalium, ad annum Domini 208.

An ob salutē animæ possis se mutilare.

Origenes.

Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse 99

D. Marcus.

ſcidiſſe ex humilitate, ne cogeretur ſacris initiari: ergo ob ſimilem caſum licebit. Reſpon. Hunc non fuiſſe Marcum Euangeliſtam, vt rectè docet Baronius tom. 1. ad annum 45. ſed alium quemdam Marcum anachoretam; qui niſi diuina inſpiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excuſetur, laudandus in eo non eſt. Tali inſpiratione putatur feciſſe adoleſcens ille, qui linguam mordicus ſibi præcidit, & in faciem meretricis, vt ſe ab eius impuro cõtactu tueretur, (cùm aliter non poſſet) expuit: de quo Hieronymus in Vita Pauli, in principio. quamuis etiam ſine peculiari inſpiratione eam cruentare, vel exiguâ particulâ ob hunc finem mutilare potuerit; cùm alia ratio de-
100 fendendi non ſuppeteret. Sic miles in extrema neceſſitate poſſet ſibi dentes excutere, iiſque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Luſitanis, in hiſtoriis Indicis legimus.

An iubente tyranno, vel casu urgente.

De ſecundo caſu, Sotus ſuprà dicit, quando neceſſitas abſcindendi membri venit ab intrinſeco, vt à morbo, vel ſaltem quando id per ſe eſt neceſſarium ad ſalutem corporis (vt ſi eſſes manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoſte) poſſe te manum tuam præſcindere: quia id per ſe eſt neceſſarium vt vita ſit ſalua: non autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere; vt quando tyrannus vel iudex hoc imperaret. Sicut Ioſephus Clitoni auctori rebellionis cuiuſdam imperauit, vt mox ſibi manum abſcinderet, vt refert ipſe Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. vlt. ita Toletus lib. 5. cap. 6. etſi hoc factum non benè narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter eſt propter totum: ergo ad conſeruationem totius, licitum eſt auctoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quiſque habet hanc auctoritatem reſpectu ſuorum membrorum; quia eſt gubernator & cuſtos eorum, poteſtque de illis diſponere vt expedit ſaluti totius: ergo, &c.

Secundò, Ideò nullo caſu licitum eſt priuata auctoritate ſe interficere; quòd occiſio ſui numquam poſſit eſſe medium neceſſarium ad ſaluandum aliquid in ipſo homine præſtantius vita: atqui in homine eſt aliquid præſtantius membro, propter quod ipſum membrum eſt, & ad quod conſeruandum aliquando eſt neceſſarium amputare membrum: ergo eſt licitum. Nec refert, illam neceſſitatẽ prouenire ab extrinſeco; quia neceſſitas eſt in ipſo homine, ſiue proueniat à natura, ſiue ab ipſo tyranno. itaque licèt peccet is, qui hanc neceſſitatem imponit; nõ tamen peccat, qui tanta neceſſitate preſſus, eo medio ad finem ſuum naturalem vtitur. Nec obſtat, quòd Reſpub. non poſſit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iſte eſt ſuppoſitũ per ſe conſiſtens & ſui iuris, non habens eſſentialem ordinem aut dependentiam à Repub. ſicut membrum naturale à corpore. Vnde Reſpub. non habet eam auctoritatem in ſuos ciues, quam habet homo in membra vitæ ſuæ non neceſſaria. Confirm. Quia hæc membra non ſunt abſolutè neceſſaria corpori, ſed ſolùm ad ornatum & commoditatem: ergo poteſt hæc perdere propter ſalutem totius; ſicut & alia omnia quæ non ſunt omnino neceſſaria ad vitam, poſſumus propter vitam prodigere, quando aliter ſalua eſſe nequit. Et ſanè valdè mirum videtur, hominem nõ poſſe ſibi præſcindere digitum, vel auriculam, vel naſum, vt mortem euadat à tyranno intentatam, cùm hæc omnia ſint propter commoditatem totius, & ſalus totius poſſit ſine his conſiſtere. Quare non ſolùm iubente tyranno puto hæc poſſe abſcindi & perdi, ſed etiam abſque præcepto, quando ſic putaretur flectendus ad miſericordiam.

Dices, Ideò licitum eſt abſcindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet. atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, ſed tyrannus vim infert, vnde ipſe, non membrum perimi poteſt. Confirm. Quia non ſumus domini membrorum noſtrorum, ſed cuſtodes. ergo non poſſumus de illis pro arbitrio tyranni diſponere. *Obiectio.*

Reſpond. Non illa ſola eſt ratio, ſed etiam, quia poſſumus diſponere de membris non neceſſariis ob ſalutem totius, quando aliter ſaluum eſſe non poteſt, vt dictum eſt. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, ſed vinculum, vel potiùs ipſe alligans: alioquin ſi homo medio corpore alligatus eſſet, ſibi ipſe vim inferret, ac proinde ſeipſum poſſet interimere, ſi cum ingenti cruciatu vinctus eſſet: ſicut ſi alius me cum ingenti cruciatu vinciret, poſſem illum perimere, etiamſi ego ſimul periturus eſſem. Ad Confirm. Inde rectè ſequitur, non poſſe nos pro noſtro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis noſtri diſponere; verùm quando id ad grauiſſimum malum auertendum eſt neceſſarium, non fit pro nudo noſtro arbitrio; neque ad id neceſſarium eſt dominium. Sic poſſum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, ſi id neceſſarium ſit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile eſt, ob ſalutem Reipub. poſſe me mihi præſcindere nares, aures, & labia, ſicut fecit Zopyrus, de quo Herodotus lib. 4. Etſi enim non ſimus horum domini, ita vt pro arbitrio poſſimus de his diſponere; tamen nulla apparet ratio, cur ob cauſam tanti momenti non poſſimus ea perdere, cùm ad vitam non ſint neceſſaria, ſed ſolùm ad ornatum & commoditatem. Sic Propheta iuſſit ſe vulnerari, 3. Reg. 20. quod ſanè Dominus ei non præcepiſſet, ſi eſſet ita intrinſecè malum, vt auctores alterius ſententiæ imaginantur. Sic etiam quædam ſanctæ virgines ſibi nares præſciderunt, vt euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, ſi dicas hæc membra eſſe minoris momenti: quia neque horum ſumus domini, ſed ſolùm cuſtodes & rectores; & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd ſi hæc minoris momenti poſſimus perdere ob minores cauſas, poterimus manum totam perdere propter cauſam maximam, nimirum ad vitam ſeruandam. *Reſp.*

Dices, Etiamſi id poſſit fieri ob grauem cauſam, non tamen tali modo; nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla eſt ratio cur non poſſit fieri cogente tyranno, & minante mortem odio priuato, vel ob cauſam politicam. Secùs autem ſi ob cauſam Religionis: verbi gratia, quia abſoluiſti pœnitentem, quia feciſti Sacrum, tunc enim præſcindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris punire & improbare factum tuum veluti pœna dignum; quod redundaret in iniuriam Religionis.

DVBITATIO XV.

Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non.

D. Thomas quæst.64.art.8.

Homicidium fortuitum.

101 RESpondeo & dico Primò, Homicidium quod omnino casu fit, non est peccatum; vnde nec propriè. *Homicidium* vocatur; sed occisio simplex. dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium.

1. Si causa non erat efficax.

Tale est Primò, Quando causa nõ erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimùm talis effectus sequi; sed aliunde: nempe ex eo quod per accidẽs coniungitur: vt si alicui inflixisti vulnus non letale, sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdẽ; vel temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluit. Hæc occisio cẽsebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionẽ vt homicida, sed solùm vt vulnerans: vt rectè Sotus lib.5.q.1.art.9. & Antonius Gomez.tom. 3. c. 3.n.25. éstque communis sententia Iurisperitorũ, ex L.Qui occidit.30.§.finali ff.ad L.Aquiliam. Et probari potest ex cap. Significasti, 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: *Si percussio, medicorum indicio letalis non fuit, percussor post pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poteris in officio sacerdotali ministrare*: apertè indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio, tamen re verà non est causa mortis, sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim vterque
103 diligentiam adhibere. Vnde illi qui neglexit imputandus effectus. Secùs tamen, si eo loco non erant, qui possent vulnus curare, & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censeretur letale.

2. Si diligentia periculum exclusit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia abstersit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla est hìc culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam statuta est, (vt in præsenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quidquid sit de irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hìc nullam esse culpam homicidij, vel obligationem restitutionis: eò quod mors sit verè fortuita: vt docet Caiet.art.8. quod declaratur exemplis.

1 Clerici venatoris.

104 1. Clerici dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitum) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status Ecclesiastici, & consequenter contra virtutem Religionis, nullo tamen modo peccato iniustitiæ, vel homicidij.

2 Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monet ægrũ, ne se vento committat. ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur. hæc mors nõ potest Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. habetur iste casus
cap. Tua nos.19. de Homicidio; vbi etiam satis si- 105
gnificatur non esse irregularem, si id causa pietatis fecit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medin. t.2.q.73.art.8.

3. Adulteri se defendentis.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterũ: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed occisio illa censetur fortuita.
Ratio est, quia neque est culpabilis in causa. Nam 106
adulterium est causa remota, & occasio dũtaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: rariùs enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiã est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustiis poterat se defendere, (nõ enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilẽ multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauarr.lib.2.c.3.n.362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Siluest. Idem tenet Medina suprà. Idem dicendum quando aliquis alterũ conuitio incitauit ad se inuadendum; conuitium enim non est via ad occisionem læsi, sed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauarr. cap.15.n.7. citas pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q. 64.art. 8. sed Caietan. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstant c.Dilectus.13.c.Ex litteris. 15. & c.Ioannes. 23.de Homicidio; quibus insinuatur, dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors; quia id intelligendum de re illicita, quæ ideò illicita est, quia periculosa ex se; eò quòd plerumque ex ea mors sequatur: vt Auctores citati docent, & optimè Bannes q.74.art.8.

Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incom- 107
moda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non solùm peccato adulterij, sed etiam contra charitatẽ proximi, quatenus per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solùm habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius: quamuis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen cõstitutus est in tali periculo, non peccat, etiamsi se defendendo, occidat alterũ; quia ius habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere; tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest ampliùs fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo; quia negare non potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo.

Homicidium mortale aut veniale.

Dico Secundò, Si occisio non omnino casu 108
fiat, eò quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligẽtiæ. ita Caietan.a.8. & alij probatur; quia erit voluntariũ in causa; nempe in omissione cautionis,

& diligentiæ debitę; ſicut ſubmerſio nauis eſt voluntaria in negligentia gubernationis. vnde non
109 cenſebitur omnino caſualis. Quòd tamen non ſit maius peccatum, quàm illa negligentia, probatur, quia non eſt voluntaria, niſi ratione illius negligentiæ: vnde non poteſt niſi ratione illius imputari ad culpam. ſi ergo negligentia ſit grauis, erit culpa mortalis: ſi leuis, erit venialis: ſi nulla, culpa quoque erit nulla.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum ſit: Occidiſti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat ſimultates; capitur Paulus, afficitur ſupplicio.

110 Reſpond. & dico Primò, Si nec ea intentione occidiſti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertiſti euenturum; non cenſeris cauſa mortis vel damni Paulo, vnde nec teneris ad reſtitutionem.

Damnum tertio præter intentionem proueniens.

Probatur Primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occiſio Petri erat directa via ad nocendum Paulo:) per ſe autem & directè prouenit ex malitia accuſatoris, vel teſtium: ergo non poteſt tibi imputari.

Secundò, Quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio ex huiuſmodi actione, ſed rarò: ergo non tenebaris aduertere illud ſecuturum: ergo ſi non aduertiſti, non teneris ad reſtitutionem; quia nihil omiſiſti conſiderare vel cauere in tua actione, quod ratione tertij conſiderare vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in ſe nec in cauſa eſt volitum: ergo cenſetur fortuitum. Cõſequentia patet ex dub. ſuperiore. Antecedens probatur. Non in ſe volitum eſt; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in cauſa, quia effectus non cenſetur volitus in cauſa, niſi probabiliter in ea proueniat. qui enim raró prouenit, non cenſetur magis in illa cauſa contineri, quàm non contineri; ſed potiùs minùs.

111 Sed quid ſi aduertas damnum ſecuturum tertio? Multi DD. videntur ſentire, tunc committi peccatum iniuſtitiæ reſpectu tertij.

Si sciat euenturum.

Reſp. & dico Secundò, Probabilius videri, etiamſi putes inde damnum tertio obuenturum, te nec peccare peccato iniuriæ in tertium: ac proinde non teneri ad reſtitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum argumentũ, Lopez tom. 1. c. 63. & multi alij. Probatur, quia quando ex aliqua actione ſequitur damnũ tertio, non ex natura actionis, vel vt plurimùm, ſed ex malitia vel ignorãtia aliorũ, quæ ſe immiſcet; non cenſetur illa actio iniurioſa tertio; vt patet ex ſupradictis. atqui hæc occiſio Petri eſt talis: ergo non cenſetur iniurioſa Paulo.

Dices, Qui aduertit ex opere ſuo ſecuturum damnũ alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne ſequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iſte non adhibuit debitam cautionem: ergo omiſſione iſtius cenſetur cauſa damni.

Reſp. Quando damnum ſequitur ex opere, non naturà operis, ſed per accidens, non tenetur ex iuſtitia cauere ne ſequatur, ſed ſolùm ex charitate: (vnde quando habet grauem cauſam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum; non peccat contra iuſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem, quæ non obligat ad reſtitutionem. 112

Confirmatur aliquot exemplis. Primum; Si fureris Petri theſaurum, vnde putes illum dolore moriturum non cenſeris homicida, nec es irregularis, quia hoc damnum non ex illo furto directè, ſed ex animi voluntario affectu ſecutum: poterat enim & tenebatur dolorem mitigare. ſi non fecit, ſibi mortem ſuam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vſurum putas; non tamen ideò cenſeris auctor illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem, ſi ipſe alioqui illa mala non fuiſſet facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas ſacrificaturum; non tamen es cauſa ſacrilegi ſacrificij.

Sed quid ſi intendas, vt tertio damnum ſic eueniat? vt ſi cùm vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, & ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus ſuprà & Cordub. lib. 1. q. 31. art. 3. Sed contrarium verius videtur. vnde 113

Si intendas.

Dico Tertiò, Etiamſi intẽdas damnum tertij; ſi tamen actio exterior cum circumſtãtiis talis ſit, vt ex ea non ſequatur damnum vt plurimùm, ſeu ex conditione actionis, ſed aliunde; nõ erit peccatum iniuſtitiæ. Probatur, quia ſecũdùm communiorem opinionem Theologorum, intẽtio nõ facit, vt opus ſit iniuſtum, niſi aliàs ex natura ſua & circumſtantiis tale ſit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non ſint iniuſtæ reſpectu tertij, ex natura & circumſtantiis; non fient iniuſtæ ex intentione. Ratio eſt, quia intẽtio accipit ſpeciem ſuam ab obiecto: ergo ſi obiectum non eſt iniuſtum reſpectu intendentis, neque intẽtio iniuſta erit, ſed ſolùm cõtra charitatem. Obiectum autem intentum, nõ eſſe iniuſtum reſpectu intẽdentis, patet; quia quod intenditur, eſt vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hîc nulla eſt actio iniuſta, quæ ab intẽdente in tertium dirigatur. Etſi enim illatio mortis ſit iniuſta reſpectu eorum à quibus procedit; non tamẽ reſpectu illius à quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam eſt iniuſtitia in illa intẽtione: ac proinde illa intentio non poteſt eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis ſit damnoſum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo ſi per ſe nõ eſt iniuſtum, intentio nocendi non facit iniuſtum: ſuppono enim, aliàs eſſe ſatis voluntarium. vide plura inf. c. 12. dub. 18. n. 129.

Ex his innumeræ quæſtiones ſolui poſſunt, quibus quæritur, Vtrùm ſit peccatum contra iuſtitiam, an tantùm contra charitatem.

Dico Quartò, Si actio exterior talis ſit, vt ex ea plerumque tale damnum tertio ſequi ſoleat, erit peccatum iniuſtitiæ, etiamſi illud damnum non intendas, niſi fortè in ea actione iure tuo vtaris. 114

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur; quia qui vtitur iure ſuo, nemini facit iniuriam: quamuis poſſit peccare contra charitatem, ſi parum ipſius interſit illo vti: vt ſi venas aquarum

per

per tuum prædium currentes, à quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: si cloacam in prædium alienum aperias,&c.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid si per filium.

115 *Si tua culpa.* RESpondeo, & dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni; vt, si iusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcauendo. Neque tunc sufficit, seruum vel animal noxæ dedere, id est, ad noxam seu damnum faciendum, sed totum damnum compensandum: vt habetur L. Si seruus. 2. ff. de noxalibus actiou. & cap. Si culpa 9. de iniuriis & damno dato. Dixi *culpa lata*, quia de *leui & leuissima* extra contractum & officium, non teneris: vt suprà cap. 7. dub. 6.

116 *Si absque culpa damnum datum.* Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum; sed sufficit, mancipium vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem quæ nocuit dedere. Est communis sententia DD. & habetur expresse locis citatis. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem. & Restitutio 3. q. 4. Ratio est, quia dominus non tenetur hîc ratione sui, sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ (si enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cúmque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei qui damnum accepit, vt ex ipsorum corporibus sibi compenset. vtrumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, vt dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium.

Sed dubium est, Vtrùm in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

117 *Non tenetur iure naturæ.* Resp. & dico Tertiò, Seposito Iure positiuo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante sententiam. Probatur Primò,

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cùm hæc non extet; nec ratione iniustæ acceptionis vel damnificationis, quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus Iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita vt ipse se debeat tradere læso in compensationem; quinimò potest se abscondere & fugere: ergo nec dominus Iure naturæ tenetur illum tradere, sed potest iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secundaria, orta ex obligatione serui, qui est auctor damni. itaque cùm seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali: non enim animal Iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa, aliquem læsit, obnoxia manet.

Obiectio. Dices, Is qui læsus est, Iure naturæ potest compensare sibi damnum ex re quæ læsit, si præter seipsam illa nihil habeat: ergo, &c.

Resp. Primò, Antecedens non esse verum, vt patet in statua; nō enim statuam illam sibi vindicare potest. Secundò, Etiamsi verum esset, non tamen inde sequeretur, dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud ius læsi solùm est conditionatum, nempe si possit animal vel seruum capere. Seruus enim potest fugere, & se abscondere. Itaque dominus vt sibi vel seruo consulat, potest ad hoc iuuare, nisi aliūde prohibeatur.

Dico Quartò, Probabile est, neque Iure positiuo ad id teneri ante sententiam. Petr. Nauar. l. 2. c. 1. n. 58. putat id esse verius; quia istæ leges videntur esse pœnales. Sed non propriè possunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si seruus. & c. Si culpa, suprà; sed constituunt id, quod est consentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex auctoritate legis potest decernere per sententiam, aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita. sicut enim in pœnam potest iniungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati est consonum. 118 *Non teneris ante sententiam.*

Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam nō obligent, est; quia videntur solùm pertinere ad forum externum, neque aliter vsu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges. 119

Dices, Gregorius IX. cap. vlt. de iniuriis, sic ait: *Quòd si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum.* vbi apertè insinuat obligationem ante sententiam. *Obiectio.*

Resp. Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Responderi tamen potest, Illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuát illa verba, *Nisi velis liberare teipsum*, nempe ab impetitione actoris: vel certè non est vsu receptum. *Contrarium tamen non minus probabile.*

Notandum est; Si seruus vel animal cœperint esse extra potestatem domini, desinit erga illum actio: vt habetur §. Omnis autem. Instit. de noxal. action. Si in alterius potestatem venerit, erit actio contra illius dominum: si fuerit manumissus, conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vēdere, sed tenetur emptori indicare vitium, id est, esse obnoxium. Hæc & alia vide Institut. & ff. de noxalibus actionibus; pertinent enim ad forum externum. 120

Sed quid si filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit? 121 *Si filius familias damnum dederit.*

Resp. & dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij vel damnum sarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum. Institut. suprà; §. vltimo. Ratio est, Primò, Quia iniquum est, vt nequitia filij vel filiæ, parenti, vltra ipsorum corpora, damnosa sit, vt de seruia dicitur Instit. suprà, §. 1. Cúmque ex alia parte parens non sit dominus corporum horum, (sunt enim libera) non etiam ratione locorū, actio contra parentem potest institui. Confirmatur; Quia nimis asperum est, vt parens cogatur corpora liberorum suorum noxæ dedere. Secundò, Quia filiusfamilias cùm sit liber, pro suis delictis conueniri potest; vt habetur §. vltimo, suprà. manet enim ex suo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem.

DVBI-

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita vt peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.

122 *Sententia Nauarri.* NAuarrus cap.27. num. 63. docet, eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Christianos agitur: potiúsque debere oppetere mortem: non tamen explicat, vtrùm contra Iustitiam, an contra charitatem. Ratio ipsius est, quia cooperantur ad homicidia & damna Christianorum. Etsi enim remigatio illa per se & in genere spectata non sit opitulatio ad malum, nec mala; tamen vt hic & nunc fit, est verè & propriè cooperatio homicidij; ac proinde mala. actiones enim spectandæ in indiuiduo cum circumstantiis sicuti fiunt. Addit tamen Nauar. non videri excommunicatos per Bullam Cœnæ (vbi *excommunicantur, qui Turcis, & aliis nominis Christiani hostibus auxilium quomodolibet præstant*) quia graui metu compulsi faciunt, quales non videtur Summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fusiùs in cap. Ita quorundam. 6. de Iudæis, notab.21.

Non peccant remiges. Sed verius est, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iustitiam; quia remigatio non est actio naturâ suâ periculosa Christianis; sed indifferens; sicut aurigatio. est enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores benè & malè vti possunt: quòd autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitia Turcarum: ergo quando graui supplicio vrgentur, non censentur cooperari voluntariè ad damna Christianorum: sicut qui timore mortis reddit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico; & auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterij, non censetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secùs de iis qui tormenta in Christianos dirigunt, ignémque applicant; quia directè damnum inferunt.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere; nisi probabile sit illi, damnum auersum iri: atqui id non est probabile illis remigibus: etsi enim vnus vel alter cesset à remigando, non ideò alij cessabunt, sicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exemplo vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, & ita graue damnum impediendum: (v.g. ne classis Christiana superetur) teneretur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præstare: secùs si damnum non sit tanti momenti.

123 *Ad rationem.* Ad rationem Nauarri respondeo, illam remigationem vt hîc & nunc fit, non esse formaliter cooperationem; quia non fit intentione cooperandi ad cædes; sed solùm materialiter. neque propriè est cooperatio. quia per se est indifferens, & solùm vt subest malitiæ & vsui Turcarum concurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non est illicita, quando non est voluntaria, sed euacta, metúque grauissimo extorta. vt patet exemplis suprà allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnæ, munire arces, aduehere arma bellica vel annonam in castra: quia hæ actiones non sunt noxiæ, nisi per accidens, ex malitia eorum qui his prauis ad malum vtuntur. Simili modo valdè probabile est, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præsidia hæreticis infessa, & ad eorum castra, etiamsi metu graui non compellantur: modò absit praua intentio, & illis cessantibus non desint hæretici plurimi qui id facient. Ratio est, quia hæc actio est indifferens; & si Catholici excludantur, soli hæretici, quorum maxima copia suppetit, totum lucrum capient, & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuēdi hoc tempore id genus hominibus ibi suppetat. Confirm. Primò, quia hæc actio nec est mala per se, vt patet; nec ex intentione agentium: quia Catholici non intendunt quidquam mali; nec ex euentu, vt fit à Catholicis; quia si ipsi non facerent, plurimi alij non deessent. ergo non est Catholicis illo rerum statu prohibenda: præsertim cùm id esset ipsis grauissimum, & permissio nullo modo augeat vires aduersariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppressa multa licent, quæ aliàs sunt illicita. Confirm. Secundò, quia si detrectent, reddent se suspectos, & fortè cogentur, aut aliis modis grauabuntur, tamquam osores boni publici. Ita mecum sentiunt viri doctissimi in hac Vniuersitate.

Quòd verò Nauarrus putat non esse excommunicatos; supposita altera ipsius opinione, mirū, quòd non excusentur à peccato mortali, contrarium est longè probabilius. quando enim metus non excusat à peccato mortali, non excusat quoque à censura. vt apertè colligitur ex cap. Sacris. 5. de iis quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, esse excōmunicatum: *Quia*, inquit, *licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorsus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere;) excommunicationis labe credimus inquinari.* Torquent se hîc Canonistæ, quomodo metus non excusat à censura, cùm sæpe excuset à culpa. Sed dicendum, tunc excusare à pœna, quando excusat à culpa: quando verò non excuset à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excusare à pœna, vt hoc loco Pontifex clarè pronuntiat. *An sint excommunicati.*

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

EXplicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; sequitur vt dicamus de restitutione seu compensatione necessaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

RESPONDEO & dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi, nam earum ipse causa efficax fuit. 124

Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum *Detrahenda ipsius expensa.*

tum illa spes lucri valebat, si quæstum aliquo officio vel artificio faciebat; iis tamen detractis, quæ ipse consumere solebat, si obiit. quæ enim ipse consumebat, non possunt censeri in lucris ad heredes peruenientibus. v.g. Spes lucri æstimetur 5000. id quod consumpturus erat æstimetur 500. supersunt tantùm 500. restituendi. quod valdè notandũ. Vide Couar. lib. 2. Variarum resolut. c. 10. n.7. & Sotum lib.4. de Iustit. q.6. art.3. ad 3.

Sed difficultas est, Vtrùm ex hac summa etiam detrahi debeat æstimatio laboris. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

125 Sed contraria sententia est communis, Istius laboris non esse rationem habendam, sed integrè restituendum, quantum spes lucri, omnibus perpensis, æstimabitur. Ita Couar. suprà num. 7. vltra medium, & alij passim. Probatur Primò; Quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit; nam sæpè lucrum non est maius, quàm æstimatio laboris; vt patet in iis artificiis, in quibus est parũ ingeniosæ industriæ. Secundò, Quia qui alium iniustè impediuit à labore diuino, tenetur integrè lucrum illius diei sarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: nam alter cupiebat laborem subire: ergo, &c.

Æstimatio laboris non detrahenda.

126 Sententia tamen Maioris videtur satis æqua, si hoc modo temperetur, vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quòd si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri imminutione, tunc integrè restitutio erit facienda, iuxta communem DD. sententiam.

Nisi ipse maluisset illum redimere.

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur heredes ex eius bonis. Rario est; quia heredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iustitia obligabatur.

Nec obstat L. Ex Iudiciotum. 20. ff. de accusationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad heredes, lite non contestata*; quia vel intelligitur de pœna propriè dicta, qua puniendus erat per sententiam is qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante sententiam, nec ab homicida, nec ab eius heredibus. ita eam intelligit Couarr. Vel certè lex ista solùm negat heredibus occisi actionem de damno in foro externo in heredes occisoris, nisi ante mortem eius lis contestata fuerit. ita Antonius Gomezius tom.3. c.3. n.37. non tamen liberat eos in foro conscientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem contestata vel non contestata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est, cùm ignoretur quamdiu fuisset victurus.

Angelus, Restitutio 1. §. Homicida, dicit eam faciendam iuxta dispositionem Legis, Cõputationi. ff. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib. 2. Variar. c. 10. n.7. circa medium. In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ: ita vt si quis sit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30 si sit 35. putetur victurus 25. si 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem, semper diminuendo vsque ad 60. sicut ibi expressè habetur.

128 Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimẽtis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientiæ, spectandæ quoque sunt multæ aliæ circumstantiæ, ex quibus æstimãdum est futuræ ætatis tempus & lucrum. Denique qui occiderit senem 59. annorum, non teneretur nisi restituere lucrum vnius anni; qui sexagenarium, nihil: quod est contra omnem æquitatem. fieri enim potest vt sit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Æstimatio ætatis, in alimentis legatis.

129 Respon. igitur, Non posse commodiorem regulam præscribi, quàm vt illud restituatur, quod probi prudentésque viri, spectatis omnibus circumstantiis, ratione lucri cessantis, vel damni, ex occisione, mutilatione, aut etiam vitæ abbreuiatione emergentis, iudicauerint esse æquum. Nam si vita alicuius accisa breuiórque effecta est ex percussione iniusta, æstimandum tempus, quo vlteriùs putabatur eam producturus.

Hic fit arbitrio prudentum.

130 Hìc tamen aduertendum est, Si quis vel naturali, vel *aliàs iusta morte* erat è medio tollendus; qui iniustè præueniret, non teneretur ad restitutionem; quamuis iniustitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauarra lib.4. c.1. num. 78. qui pro eadem sententia citat Nauarr. & Siluestrum. Ratio est; quia non infert damnum pecuntarium; tam breui enim tempore non erat ille lueraturua quidquam.

Si aliàs erat moriturus absque culpa.

131 Dixi, vel *aliàs iusta morte*. quia si iniustè erat interficiendus, vel à latrone, vel etiam à Magistratu, & ego præueniam; omnino teneor restituere. Ratio est; quia alter, qui eum interfecturus erat, fuisset obligatus: ergo si ergo præueniam; similiter obligabor, non enim aliquid iuris adeò amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniustè statuerat interimere: sicut amittit, quando vel naturaliter, vel iustè per Magistratum perire debet.

Idem dico de quouis alio damno iniustè illato, si res illa apud dominum certò erat peritura, vel iusta pœna, vel casu fortuito, si enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perit, sub eius dominio manens, non tenebor ad restitutionem. v. g. si incendi segetes, quas eluuio fluminum certò erat euersura. Sed de hoc plura inf. c.12. dub.15.

Si res peritura apud dominũ.

132 Petes, Vtrùm id, quod restituendum est pro lucro probabili heredibus occisi, æstimatum sit 50. aureis: vt docet Nauarr. cap.15. n. 24. in quam sententiam adducit Hostiensem.

Respon. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis non agere de restitutione damni; (hæc enim debetur etiam ante condemnationem) sed de pœna, seu multa, quæ per sententiam debetur: sic enim habet edictum prætorium: *Si eo ictu homo liber perisse dicatur, 50. aureorum iudicium dabo*: & immediatè antè dixerat, *se in duplum daturum iudicium, si ex iectio vel effuso damnum datum esset*. vnde manifestè patet, legem loqui de pœna homicidij, non cuiusuis, sed fortuiti; non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in c. 1. de Iniuriis, dicens: *Si liber homo perit, 50. aureorum fit condemnatio.*

50. aureorum pœna.

DVBI

DVBITATIO XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.

133 *Prouocatus non tenetur.*

RESpondeo,& dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam,etiamsi modum fortè eacessir,non tenetur ad restitutionem.ita multi recentiores.Ratio est; Quia prouocatus videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes q.62.a.2.dub. 5. vbi dicit, eum qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen,si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius,sed solùm respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè dicit,talem renuntiare iuri suo,etiamsi in damnum filiorum id eedat.Idem videtur dicendum,quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione,si iustam moderationem notabiliter eacedat, ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare.Ita docet Nauar.c. 15. n. 27. & plerique hoc tempore.Ratio est;Quia qui ita occidit,facit alteri iniuriam,& est causa totius damni: sicut is qui dolo vel lata culpa est alteri causa damni.

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi,vel ea insidiis,& occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui inuasus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

Resp.negando cōseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ qnantitate æstimanda est, sed ex quantitate damni per iniuriam mortiferā illati.itaque cum hic interuenerit iniuria, quę sit peccatum mortiferum,integrè damnum sarciendum est. Secùs est in pœna; hæc enim responder iniuriæ,non damno:vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna est irroganda.

135 *Probabile inuasum non teneri ad restitutionem integram.*

Aduerte tamen, quosdam DD. ob argumentū prædictum docere,eum qui modum iustæ defensionis excedit, noo teneri tantumdem restituere, quātum aggressorem,qui ea insidiis vel aperta vi occidit;sed multò minus.Ita Angelus Restitutio 1. § Homicida,Silu. Restit. 3. q.2. & Gomezius tom.3.c.3.n.38.Idē docet Sotus lib.4.de Iustit. q. 6.a.3.ad tertium Vbi notādum est,Siluestrum nō loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit)sed de restitotione damnorum,quā vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & cōsentanea æquitati naturali. etsi enim damnū illud par sit, siue hoc,siue illo modo illatum sit, & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei,vel magnitudine iniuriæ; tamen is qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ios ad compensationem damni: nam sibiipsi est eausa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare.Deinde difficillimum est, iustum temperare dolorem,vt ait Angelos.Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt non tam seuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis sensus approbare videtur.

136 *Qui potest fugere.*

Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere,vel aliter declinare,etsi id non faciat,sed debita moderatione, se vel sua defendens occidat inuasorem; non tenetur ad restitutionem.

Probatur,Quia non peccauit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem,vt ostensum est suprà dub.15.& 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere:vel à via declinare.

Confirmatur, Quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere,acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam,ita vt nisi fugiat, vel patiatur se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solùm tenetur fugere ea charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis, ne videlicet non fugiendo, aliquid committat,quod sanctitatem status ipsiua dedeceat,lege tamen iustitiæ non magis tenetur quàm sæcularis.

137 Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium cootumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus,iusta ratione se tueatur, & illum occidat,non tenetur ad homicidij compensationem.est contra Nauar. cap. 15. n.7.ita tenet Nauarra lib. 2.cap.3.n.362. ex Siluestro & Mercato. colligitur ex dictis suprà dub.15.

Qui inuaditur ob contumeliam illatam.

Probatur, Quia is qui iniuriam alteri intulit,si armis ab eo inuadatur,potest se cum iusta moderatione tueri;præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tūc nullum ius habet sic inuadendi priuata auctoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirm. Quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capessat: sed solùm vt satisfactiooem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem,noo facit cootra ius ipsius;ac proinde non peccat contra iustitiam: sed habet se illa occisio tāquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens,occasione operis iniuriosi, vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succendi, non censerer ego idcircò homicida: nam ista actio iniuriosa, non est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidens ex ea prouenientis,sed solùm est contra charitatem, vt suprà dub.16.n. 112.ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem,causa mortis illatæ.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.

138 SVmma Rosella, Restitorio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Scotus d. 15. q. 3. art. 2.Gabriel ibidem q.15.art.1.Angelus Restitut. 1.§.Homicida; Adrianus quæst. vlt. de Restitut.

Respondeo, Verius est,in rigore omnia damna ea homicidio secuta,ex bonis homicidæ sarcienda.Ita Nauar. cap. 15. n. 25. Couar.lib.2.Variat. cap.10. n.7.circa medium.Gomez tom. 3. cap. 3. num. 37. & alij. Ratio est; Quia pœna infligitur à Iudice, non vt damnum parti læsæ compensetur, sed vt iniuria Reipub.& legibus illata vindicetur, aliisque terror incutiatur. Vnde etiam ea

etiam

etimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

139 *Contrarium probabile.* Quamuis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt heredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam soluere, nisi heredes occisi id exigant: ita enim ferè habet vsus, vt pœnæ talionis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compensata: sic docet Michaël Salonius q. 62. ar. 2. Si heredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honesti non solent) tunc heredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniustè datum non est per pœnā talionis reparatum. Certum tamen est, heredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi aliàs pro ea restitutio debetur. Ratio est; quia damnum vitæ censetur pœna talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem qu. 15. art. 2. & alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

140 Multi Doctores censent, non solùm pro damnis pecuniariis ex læsione vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas qu. 62. ar. 2. ad primum. Sotus lib. 4. de Iustit. quæst. 6. ar. 3. ad tertium. Siluest. Restitutio 3. qu. 2. & quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur; Quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita serui, non autem hominis liberi restituendum.* Respondeo igitur, Etsi pro vita serui, vel animalis necessariò restitutio pecuniaria sit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet; Quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: vnde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quantis pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars est Nauarri cap. 15. num. 12. vbi id egregiè probat: & Glossæ in cap. 1. de Iniuriis & damno dato: Ledesmæ in 4. d. 24. q. 25. art. 2. dub. 7. Petri Nauar. lib. 4. de Restitut. cap. 1. num. 80. Eamdem tenet Couarr. lib. 2. variarum resolut. cap. 10. num. 7. circa medium, & Gomezius tom. 2. cap. 6. num. 12, vbi dicunt, *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse*: vnde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò ex L. vltima ff. de his, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusumve quid erit, læsum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, cæteráque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege, 3. ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur.

Dices, Has leges solùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura sua sint supra omne pretium; ac proinde non possint conferri cum iis rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sanè ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipséque meliùs quàm alius quiuis, eam facere possit. 142

Probatur Secundò, Heredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex iustitia teneretur ex suis bonis; cur non heredes ex iisdem teneantur, cùm succedant in eius obligationes, sicut in iura? *Heredes non tenentur.*

Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, satisfacit illa pœna pro damno vitæ, vti praxis omnium tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius sontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læso pro vita compensatio; sed solùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iustitia commutatiua, sed à Magistratu. ergo cùm post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab illa compensatione, quæ pro ipsa vita sit facienda; signum euidens est, ipsum anteà etiam liberum fuisse, nec Iustitiæ lege damnum vitæ debuisse compensari; sicut alia damna, à quibus non est liber post pœnam. 143

Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita vel membro ex iustitia sit restituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim diceret mille deberi pro vita; cur non duo millia, vel tria, & sic deinceps? etsi enim homicida non teneatur ita se exhaurire restituendo, vt in extremum aut grauem necessitatem incidat; tamen si opibus abundet, numquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici possit amplius deberi. *Nihil certi potest determinari.*

Quintò, Quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio; quod est absurdum. *Vita æquales.*

Sextò, Restitutio, quæ debetur ex Iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege Iustitiæ. 144

Septimò, Quia nemo obligatur damnum facere ex bonis diuersi ordinis, sed tantùm eiusdem; hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio Iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potiùs in bonis spiritualibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vllo modo necessarium: vt passim DD. tradunt.

Ex quibus patet Primò, Solum damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, esse ex iustitia compensandum: pro damno autem vitæ & pro iniuria solùm deberi satisfactionem quamdam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen 145 *Solum damnū pecuniarium compensandum.*

K potest,

potest, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si heredes sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depositu-ri,& ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate & quadam æquitate naturali teneri. forte hoc voluit D.Thomas.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus fit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sunt.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum ex iustitia est compensandum, vt patet de damno spirituali, quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet, si pro vita animalis fiat restitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis libera est supra omne pretium pecuniarium & humanum, sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

146 Dices, L.Prætor edixit.7.§.6.ꝟ.de iniuriis, dicitur: *Posse hodie de omni iniuria,sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator rescripsit*: ergo potest agi in Iudicio de damno vitæ faciendo.

Respondeo, Negando consequentiam. Aliud enim est agere de iniuria vindicanda, aliud de damno faciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio, sed vindicatio & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit operâ Iudicis: satisfactio etiam debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest ciuiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm aliquid restituendum pro expensis funeris.

147 Respondeo, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum; quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap. 15. nu.22. Ratio est, quia etiamsi naturali morte obiisset, nihilominùs hæ expensæ fieri debuissent, vnde per occisionem nihil damni ex hac parte illatum; nisi forte ex acceleratione, eò quòd citiùs isti sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuisset: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

Pro expensis funeris.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm animæ occisi aliquid restituendum ex iustitia.

148 Scotus dist. 15. qu. 3. art. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus suprà, docent, Si homicida subeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occisi: si non subeat, debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, Missas, &c.

Sed communior sententia est, non obligari ex iustitia ad hanc restitutionem; quamuis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodò postulare. Vnde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à Sacerdote potest iniungi. ita docet Sotus lib.4.qu.6.art.3. ad tertium. Siluester suprà, & alij.

Non ex iustitia.

Ratio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis; ergo non potest ex iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur; quia sunt res diuersi ordinis; & vita per hoc nõ restituitur nec in se, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parē æstimationem. 149

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

Respondeo, Facultas merendi est irreparabilis, similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donare, ita vt fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis non potest vllo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamuis satisfactio vnius alteri prodesse possit; non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrùm ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui, quæ lege iustitiæ debeatur. 150

Facultas merendi.

DVBITATIO XXVI.

Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis restituere teneatur, vt creditoribus, & iis quos occisus alebat.

Multi DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc sententia est valdè difficilis in praxi, & forte in rigore non vera. vnde

Respondeo & dico Primò, Probabile est, homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis suprà dub.15.& 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati. 151

Creditoris.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel vt plurimùm est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cùm homicida restituit heredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipse putabatur lucraturus, nõ facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab heredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat censeri fieri creditori: nam solùm per accidens, seu ciuili modo ei cohæret; qua ratione innumeri possunt cum ipso coniungi. Absurdum autem videtur, omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere ius iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur; quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, vt det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent; non enim tenetur inimicus ex iustitia tam procul respicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vsu recepta, imò communi hominum iudicio non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi forte ea intentione occiderit, vt eis obesset.

Dices Primò, Homicida tenetur filiis occisi, quia parens illis ex iustitia obligabatur: ergo cùm etiam 152

Filij.

etiam obligetur ex iustitia creditori, tenebitur ei occisor.

Resp. negando antecedens: Ideò enim tenetur filiis occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis propriis, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filiis, cùm solùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

153 *Hypotheca.* Respond. Primò, negando antecedens: Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt si erat domus, ædificando domum similem; vel dando æstimationem, & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit.

154 *Pauperes.* Secundò, negando consequentiam: Quia debitor non obligatur secundùm se, vt hypotheca; (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ compensantur ab homicida, ipsius heredibus, quorum est defuncti debita soluere.

Dico Secundò, Etiam probabile est, non teneri illos quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez, & Salonius suprà.

Probatur Primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector; cùm ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius incommodi sperati: at homicida per vim impedit; ergo, &c.

Resp. Maior vera est, si eo modo vis adferatur, vt censeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert; sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si ille pauperes alebat, fortè heredes facti ditiores, alent multò plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occisor solùm videtur obligari parentibus occisi, filiis, & vxori. Ita Sotus suprà lib. 4. qu. 6. art. 3. ad tertium. & Lopez cap. 62. & Salonius qu. 62. ar. 2. Bannes ibidem qu. 6. Idem tenent multi alij. Ratio est, non quia heres succedit in iura defuncti; nam defunctus numquam ius habuit ad illam restitutionem, vtpote cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, cóque in re sua lædit. Nam veluti partem quamdam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de vxore: ea enim commoda filiis, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset. Quòd si tantummodò habet fratrem, qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in heredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus, & alij suprà. 156 *Frater.*

Primò, Quia nec est heres necessarius, nec censetur vna persona cum eo; vnde non censetur læsus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis; & si vixisset, fortè alios heredes instituisset.

Aduerte etiam, probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æquè commodè potest nubere, vt iidem DD. tradunt. Tunc enim non censetur in rebus pecunia æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit heres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua læsus, ita vt damnum pecuniarum acceperit. 157

Dico Quartò, Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur; sicut qui volentem interficit. est communior sententia Doctorum. Bannes q. 62. a. 2. dub 6. Soti, Salonij, & aliorum sup. Ratio est, quia filiis non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum ius acquirunt, ita etiam amittunt. 158 *Si condonet.*

Nihilominùs non rectè faciet læsus, si filiis valdè egentibus, condonet occisori omnem restitutionem, valebit tamen in conscientia, nisi fortasse lege positiua non permittatur ei nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v.g. tertiæ, quartæ, vel quintę: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem, vt quidā volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cùm ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præscribentes. nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare. 159

CAPVT DECIMVM.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, déque congrua restitutione.

Constat Dubitationibus 7.

NOTANOVM, esse varias luxuriæ species, vt docet D. Thomas infrà qu. 154. art. 1. inter quas duæ sunt, quibus potissimùm iniuria fit proximo, *stuprum* & *adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente; de ceteris infrà lib. 4. cap. 3.

DVBITATIO I.

Vtrùm stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

Stuprum.

1 CAietanus 2. 2. quæst. 154. art. 6. fusè nititur probare, *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque adeò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, sub cuius custodia manet, eò quòd per illud violetur & reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2 Dico Primò, Si puella non est sub potestate parentum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiatur violari; illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4. d. 18. qu. 2. ar. 4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de restitution. cap. 3. nu. 433. Probatur; quia instupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria; quod etsi quidam negent, tamen ceteri cum Caietano fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Violatio virginitatis.

Dices ex Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus: atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamsi consentiant.

3 Respondeo Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi Medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita; nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata, est parui momenti; cùm non lædat naturam.

Tertiò, Si alicui volenti abscinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. qu. 64. art. 5. in fine; & constat ex dictis suprà cap. 7. Dub. 3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: sicut corrupta nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò ex Caietano, Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt, ergo neque adulterium, si maritus & vxor consentiant.

Resp. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex 4
in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: sic enim habet turpitudinem fornicationis, éstque contra castitatem. Secundò, quòd per illud violetur insolubile vinculum, quod naturæ Auctor alterum alteri obstrinxit, quódque Sacramenti sanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, éstque quodammodò contra iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniux iure illo cedere non potest. non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis suprà cap. 7. dub. 3. constat. de hoc infrà lib. 4. cap. 3. dub. 10. plura.

Adulterium coniuge consentiente.

Notandum tamen est, Bannes suprà constituere malitiam propriam stupri in quadam deformitate, non contra iustitiam, sed contra castitatem; quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti; nam potest abstinere à nuptiis: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multùm huic sententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella potestati parentum 5
subiecta, absque illorum consensu patiatur se violari, illa violatio non continet specialem culpam mortiferã, ratione resignationis claustri virginei: quamuis ratione mœroris & infamię, quam adfert parentibus, possit interdũ speciale & grauem culpam continere. Prior pars sequitur ex dictis, quia ipsa est domina sui corporis, nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet, quia ingens mœror parentibus inde solet obuenire, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens coniuncta sunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde, eadem sequi posse ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valdè ponderanda; quia potest esse mortifera, vtpote quæ sit contra charitatem proximorum, & pietatem seu reuerentiam parenti & familiæ debitã; & sæpè ex ea grauissima mala, vt inimicitiæ & cædes, sequuntur.

Si parens non consensit.

Potest addere malitiã mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.

Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui 6
violationem, non est propriè *stuprum* à fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando violatio fit ipsa omnino inuita. Vbi aduerte, *stuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. sic etiam adulterium, & sodomia, & incestus, *stuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. ff. de adulteriis. aliquando accipitur strictiùs: & sic in virginem & viduam committi

Si consensit ipsa sola.

mittitur: vt habetur eadem lege. Sed proprissimè accipitur pro violenta virginis corruptione; quæ Græcis propriè dicitur φθορά, id est, corruptio: vnde *stupratores* & *corruptores* virginum propriè dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quòd virginitati seu claustro virginali vis adferatur. Quare supra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei adimitur. vnde est grauissimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Stuprum proprissimè.

7 Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo sua, vel paterna, & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantùm in integra, & potest fieri sine omni raptu: sicut & raptus potest fieri sine violatione.

Raptus.

8 Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

Delectationes morosa in virgine, vel circa virginem.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.

9 RESpondeo & dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est propriè stuprum. Addo cum Soto lib. 4. q. 7. art. 1. ad 2. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est; quia nec illi fit iniuria; nisi fortè quatenus censetur lædi honor, & dedecorari familia. puella enim est domina sui corporis. Neque D. Thom. q. 62. art. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem. potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cùm liberum ei sit à nuptiis abstinere.

Si sponte consensit.

10 Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. n. 16. & sequentibus, Sil. ver. Luxuria, quæst. 5. Anton. 2. p. t. 5. cap. 6. §. 2. & alij. Probatur; quia damnum tunc per iniuriam illatum est, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Si vi vel fraude inducta.

Sed contrà, c. 1. de adulteriis, dicitur: *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam, & habebit vxorem.* quod desumptum est ex cap. 21. Exodi. & c. 2. *Disponimus, vt quam stuprauerit, vxorem habeat; ac si renuendum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium.* hîc non solùm ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solùm ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

11 Resp. Hæc intelligenda esse, post sententiam Iudicis, vt rectè docet Siluest. suprà. ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum. neque ad integram dotem, sed solùm quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam Iure naturæ ad amplius non tenetur. ita Couarru. 2. p. de sponsal. cap. 8. §. 8. num. 19.

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est, vt statim dicemus n. 35.

Petes, Quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipse damnum teneatur reparare pecunia? Respondeo, Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsius matrimonium, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit; vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo modo consensisset; iniuriam ei facit, ac proinde tenetur de damno secuto. Couarr. tamen p. 2. de sponsalibus, cap. 6. §. 8. n. 19. existimat, puellam in hôc casu admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus, eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam; vt existimaret esse alterius conditionis quàm reuerà sit; quæ deceptio causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere. 12

Si parens nolit admittere matrimoniu.

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, tenetúrne corruptor? Respondeo, si nec tacitè nec expressè promisit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi siue fraude & mendaciis illam induxerit; modò promissio non interuenerit. 13

Si ipsa velit.

Petes, Vtrùm adolescens teneatur ad alterum prædictorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt, si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare: ita Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 444. & quidam alij recentiores: quæ sententia est satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest, vt importunitas tanta sit, vt ratione illius iustius teneatur: vt si adeò importunè eam sollicitet, vt ipsa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm assiduè tam improba sollicitatione enecari. Tales erant preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est: quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa decet. deinde quamuis initio videatur multùm repugnare; posteà tamen sæpè libenter consentiunt. Promissa verò vim non adferunt, sed blandè alliciunt: multóque magis munera. alioqui qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infrà, cap. 17. dub. 6. 14

Si precibus inducta.

Promissa & munera.

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè posteà æquè commodis potita est nuptiis, ita vt nihil detrimenti acceperit; non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauar. cap. 16. num. 17. & 19. multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipsa defloratione pudicitiæ, vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda; neque pro damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit. 15

Si æquè commode nupsit.

Dices, Stuprator constituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi. 16

Periculum damni.

Respondeo, Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsa sequatur. huic tamen

non obstat, quin aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v. g. possum iuste exigere 100. vt me exponam vitæ periculo; tamen si alius me iniustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad vllam restitutionem, si fortè damnum secutum non fuerit. quia periculum etsi magni æstimetur ob damnum quod potest sequi; si tamen non sequatur reipsa, nihil pro illo restituendum, (nisi pactum interuenerit) nam periculum damni, non est damnum.

17 *Si æquè benè nupsit.* Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur restituere, si posteà æquè benè nupsit, & nihil incommodi est perpessa. Respon. Negando consequ. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiæ damno: iuxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, etiam iuxta nostram sententiam non tenebitur. Ratio est, quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ est constitutus, potest pacisci cum eo qui ipsum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno quod probabiliter timetur. & quamuis posteà non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præstare debebat, in se susceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequam eueniant (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo:) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiamsi non eueniant, quando alterius causa hoc periculum suscepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est; quia tunc ille tenetur pericu-
18 lum præstare. Debet tamē hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam si nullum sit ampliùs, non est pretio æstimabilis eius præstatio: itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec heredes puellæ poterunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non est
19 *Potest condonare.* secutum. Denique si postquam pacta est, condonauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum cura fuerit; quia non parentibus, sed ipsi debetur.

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

20 *Tenetur eam ducere.* RESpondeo, Si promisit coniugium, & ea spe seu conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promisisset. Est communis sentētia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus; vnde cùm ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exteriùs iudicio prudentum sonat; alioquin si tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium, cui Iuri nō potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonium. Vnde sequitur, non satis esse eam dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa nolit acquiescere. Idem dicendum, 21 si animo ficto cum eo per verba de præsenti contraxit, eo tantùm fine vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4.d.29.q.1.ar.3.& Adrian.q.2.de matrimonio, & alij. Etsi enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ & damni secuti.

Quibus casibus nō teneatur ducere. Aduerte tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere; sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa sciuerit; 22 *1. Si multum superat.* tunc enim facilè potuit suspicari, ipsum simulatè nuptias promittere, vt ea frueretur.

Dico, *si ipsa id sciuerit*, quia si omnino ignorauit ipsius conditionem, & exteriùs non habuit vllam causam suspicandæ fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit. ita Petrus Nauarra suprà, & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere, ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas per accidens se habent ad hunc contractum. Quidam tamen 23 *An pecunia compensari.* dicunt, posse eum pecunia satisfacere arbitrio prudentum: quod est probabile. insinuat D. Thomas in 4. d.28. art. 2. ad 4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, si sint æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis*; indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib. 1. sui Quæstion. qu.13. Ratio est, quia qui in contractu fictè aliquid promittit; quod est longè melius, non tenetur illud dare, sed sufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad iustitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem.

Secundò, Si ex aliis coniecturis facilè depre- 24 *2. Si aduertat non sincerè agere.* hendi poterat, ipsum non sincerè agere (vt verbis ambiguis vti, inconstanter loqui, nimiis vti exaggerationibus.) Ratio est, quia in his casibus puella facilè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuerà nihil seriò promittere, sed se ludificari. Vtrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit, rependere, dubium est: quidam putant teneri, quia per iniuriam causam damni dedit, fraude enim & mendacio eam decepit. Sed 25 verius videtur non teneri. si enim fraudem facilè potuit aduertere, non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, vt ait D. Thom. suprà, & Siluest. Matrimonium quartò q.8. Tabi. v. Matrimonium 2. q. 7. & Fumus v. Restitutio nu. 22. citátque D. Thomam & Vercellensem.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum 26 *3. Si impedimentum.* interuenerit, vt si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præsenti, si sacros Ordines suscipiat, si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eā dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire. de hoc tamē vltimo est difficultas. nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem præstare; cur in cōscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt; si ex animo promisisset, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autē animo fallaci promisisset, tunc à parente & à puella posse repudiari tamquam impostorem & pudicitiæ insidia-

torem,

torem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominùs damnum sarcire. Sed vtrum puto, in consciē-
27 *Non tenetur compensare pecunia.* tia ad illud non teneri, quàm ad implendum promissum, ducendo eam in vxorem; sic enim abundè videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex aliis contractibus; si enim fictè tibi promittam mutuum, eóque nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam, & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum: si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

Quartò, Si illam contingat posteà cum alio
28 *4. Si fornicata fuerit.* fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est; quia in promissione sponsalium hæc conditio tacitè subintelligitur. Sed difficultas est, Vtrùm tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo, non teneri, nisi antè fuerit conuentum. nam ex vi promissionis solùm tenetur eā ducere. quæ obligatio extinguitur per superuenientem fornicationem. vnde nisi anteà fuerit mutata in obligationē pecuniariam, nihil ei ex iustitia debebitur.

Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nu-
29 *5. Si ipsum decepit.* ptias, vt ea potiretur, & posteà deprehendat, non esse virginem, non tenebitur stare promissis. ita Lopez 1. p. c. 76. citans pro se Armillam. idem tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui Quæstionarij dicto 3. Ratio est; quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. vnde nec videtur pecunia compēsare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus sit? Confirmatur; quia si seriò promisisset, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

Sextò, Si putabat illam esse virginem, & in
30 *6. Si non erat virgo.* coniunctione deprehendat reverà non fuisse; quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere: vt docet Corduba suprà lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia; tenebitur tamen, iuxta prædictum Auctorem, pecunia compensare; quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promisisset, non solùm non teneretur eam ducere, sed neque dotare. Nam ex vi promissionis solùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio cessat ex eo, quòd deprehendat non esse virginē; vt alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disp. 10. n. 12.

Aduerte tamen, Si, sciebat eam non esse virgi-
31 *Si sciebat non esse virginem.* nem, & promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta, tenebitur illam ducere, si ipsa velit; quia ipse deceptus non fuit, & illa ex parte sua, præstitit conditionem contractus. ita docet Siluest. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28. q. 1. art. 2. concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citās Lopezium, Veracruz, & reliq. quare sufficiet compensare pecunia. Ratio est; quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui vsura, nimium exigit. Non enim tāti æstimatur copula cum corrupta, vt matrimonio eius debeat compensari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni, cùm nullum secutum sit, vt suppono: solùm tenetur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secùs tamen si esset honesta vidua, & impenderet infamia.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, si posteà puellam sub promissione vera vel ficta matrimonij deceperit, possit ingredi.

RESP. Nō posse intrare, sed teneri eā ducere, vt 32 *Non potest intrare Religionem.*
passim DD. tradūt: si tamen ipsa votum eius omnino ignorauit, & recuset omnē aliam satisfactionem. Probatur: Quia ingressus Religionis iā factus est ei illicitus; non enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo, &c.

Secundò, à simili. Si ego vouissem 100. dare in eleemosynam, & posteà inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; teneret dare illa 100. Deo vota, nec possem persoluere votum, omissa damni compēsatione; quia obligatio strictæ iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hic, cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius sit obnoxium puellę, nec aliter possit ex ęquo sarciri, nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non censebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte sua cōpleuit contractum, cum damno suæ pudicitiæ: ergo alter tenetur complere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam compensationē, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissæ virginitatis, vt ille votum suum impleat.

Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere vo- 33 *Si sciuit eius votum.*
tum castitatis vel Religionis, non potest vrgere ipsius nuptias; quia non bona fide contraxit, cùm videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed, teneturne tunc aliter compensare? Certè non vi- *An aliter compensare teneatur.*
detur teneri; (nisi fortè persuaserit puellæ se facilè obtenturum dispensationem) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licitè præstari.

Petes, Vtrùm in his casibus impetrari debeat 34 *Dispensatio.*
dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium; quia executio voti facta est illi illicita. consulendum vt petatur; quia aliàs tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit; vnde non poterit debitum petere, sed tantummodò reddere, ea implicitè vel explicitè petente.

Quod dictum est de eo, qui promissione matri- 35 *Si sponsalia contraxit.*
monij virginem decepit, non posse illum ingredi Religionem absque ipsius consensu; idem dicendum de eo, qui contractis sponsalibus non obtinuit quidem vsuram corporis, sed magnam familiaritatem, quæ moueat suspicionem copulæ, ita vt absque notabili infamia puellæ nō possit recedere à cōtractu. ita Corduba & Lopez supr. n. 29. citati. Ratio est, quia non potest hanc iacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erat vidua bonæ famæ, & non infimæ sortis, ob eamdem causam. Denique idem docet Sancius lib. 8. disput. 36. si *Si vi vel dolo deflorata fuit.*
puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus; & corruptor vt huic iniuriæ satisfaciat, spōte promittat ei matrimoniū: tunc enim tenetur stare promissis, nec potest illā inuitā Religionem capessere. Ratio est, quia ex

vi illius deflorationis iniuriosæ tenetur illam ducere, vel dotare, iuxta cap.1.de adulteriis, quod ex lege veteri translatum in Ius canonicũ. Itaque cùm ratione iniuriæ violationis teneatur ad alterum disiunctiue, vbi semel elegerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ. *quod enim semel placuit, amplius displicere non potest*: iuxta regulam 21. de regul. Iuris in 6. Quod intellige, si alterius intersit, vt ibidem Glossa: atqui hic plurimùm interest puellæ te non mutare. Confirm. quia cùm obligatio est disiunctiua, facta electione alterius partis, hæc sola debetur; vt patet in aliis debitis. electio autem in huiusmodi est debitoris; vnde debet esse libera. quare si metu cogatur ad illam partem, nempe ad promittẽdum matrimonium, non tenetur ad illam; sed soluendo dotem, vel damnum sarciendo, est liber.

Si viduam vi vel fraude. Si viduam honestam vi vel fraude absque promissione matrimonij cognouit, etsi posteà ei promitteret matrimonium in satisfactionem, nihilominùs posset alio modo pro iniuria satisfacere, & ita religionem ingredi. ita Sancius suprà. quod intellige, nisi sequeretur illam grauis infamia, cui alia ratione non possit occurri. *Promissio libera.* Ratio est, quia talis promissio fuit omnino libera; (solùm enim de deflorante virginem statutum est, vt teneatur eam ducere, vel dote augere, cap.1.& 2.de adult.) vnde habet tacitam conditionem, Nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam deflorauit, etsi posteà loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominùs potest religionem ingredi soluta pecunia promissa: quia cùm sit promissio omnino libera, non à Iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Contraria sententia verior. Verùm etsi hæc sint probabilia; verius tamen puta esse eamdem rationem in foro conscientiæ, siue promissio facta sit viduæ honestæ, siue virgini, in prædictis casibus, modò cetera sint paria. Ratio est, quia Ius illud c.1.de adult. cum obligat ante sententiam Iudicis, vt suprà dictum est, & communiter docent Auctores. Itaque promissio illa matrimonij in vtroque casu censetur liberalis; ac proinde tacitam habens conditionem, Nisi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, soluendo dotem, aut prudentis arbitrio compensando, nisi per sententiam coactus fuerit illam ducere. *In foro externo.* Vbi etiam aduertendum, eum qui consentientem deflorauit, si posteà ei matrimonium promittat, in foro exteroo cogendum vt eam ducat. Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secuta promissione, est compellendus, vt dictum est: atqui præsumitur ita fecisse; quia non videtur sponte consensisse; vnde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel sponte præbuisse consensum, vt rectè Sancios suprà.

DVBITATIO V.

Vtrùm adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus.

36 RESpondeo & dico Primò, Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio est; quia iniuriæ ab omni damno separatæ, non debetur ex iustitia, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur; vnde nisi maritus rescisca t, non tenetur adulter ad talem satisfactionem. hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cùm consistat in placatione animi exacerbati. quòd si resciscat, & putetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

Dico Secundò, Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. 37 Ratio est; tum quia tale damnum non est illatum; tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulterij, Iure est interdicta, L. Transigere. 18. C. de transactionibus, vbi dicitur: *Transigere vel pacisci de crimine capitali, exceptio adulterio, prohibitum non est.* Idem vetatur L. Miles. 11.ff. ad legem Iuliam, de adulteriis. quod idcircò Ius vetuit, ne maritus videatur suæ vxoris lenocinium facere, eiúsque corpus ad quæstum tamquam leno prostituere. Si tamen maritus occultè transigeret cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionem teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinij; quàm ad mores priuatos. 38 *Occulta transactio non est illicita.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur, marito vel heredibus legitimis, ex sustentatione eius & hereditatis partitione.

RESpondeo & dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi ei moraliter certum sit, esse suam prolem. 39 Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario; vt dictũ est 1.2.q.19 a.6. Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim passim humano more certa dicuntur. *Quid certum.* Nunc probatur; 40 quia in dubio, melior est conditio possidentis: nemo enim tenetur aliquid soluere, & re sua se spoliare, nisi ei constet se debere. consentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem, hoc tamen non est ita generatim intelligendum; sed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest, vt quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse: quo casu certum est non teneri. vide Sotum lib. 4.de Iustit.q.7.art.2, Nauar.c.16.n.48.& 49.

41 *Si suasit, tenetur.* Dico Secundò, Si vllo modo suasit vel procurauit, vt adultera prolem susceptam marito supponeret, fingerétque esse eius prolem, tenetur de damno secuto; nempe de alimentis & hereditate, vnà cum adultera. Ratio est; quia vterque est causa totius damni.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò; adulterum, quia vtriusque nomine suasit; adulteram, quia vtriusque nomine fecit. *Consultor & executor.* Quando enim consilium est in cõmodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solùm in defectum. si tantùm est in commodum executoris, executor tenetur primò, consultor solùm secundariò in defectum

fectom

defectum. si in cõmodum vtriusque, vterque tenetur æquè primò pro rata: in solidum verò, ex defectu alterutrius, vt inf.c.15.dub.5.dicetur.

42 Dico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suã prolem, vel certè nullam habeat iustam rationem dubitandi, tenetur restituere saltem ea quæ impensa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis sententia Doctorum contra Sotum suprà. Probatur, quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de alimentis prouidere possit; à partu autem ad tertium annum inclusiuè, tenetur mater: colligitur ex c. 2. De conuersione infidelium. & probat ibidem Glossa. Et
43 ex L.Nec filium.9.C.de patria potestate. Sed præcipua difficultas est de restitutione hereditatis, quam nothus ille cum aliis filiis, tamquam vnus ex legitimis prolibus, cernit.

Alimenta.

Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non teneri sarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimi successione obueniens; modò non fuerit auctor suppositionis. docet hoc Sotus suprà, & Henriquez lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro eadem sententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etsi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti sententiam non esse improbabilem.

Sententia Soti & quorumdam aliorum.

Probari potest Primò, Quia iste adulter non est verè causa huius damni: neque enim illud intẽdit, neque sua actione attingit, sed aliena actione prouenit: nempe matris suppositione, & fictione, quæ illum tamquam legitimum marito suo supponit; cuius fraudis adulter non est auctor, nec consultor, vti ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè suasisset vel adiuuisset: ergo similiter non censebitur causa suppositionis, & consequenter neque damni ex suppositione secuti; non enim videtur esse magis causa suppositionis quàm abortionis, cùm neutrum consuluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ secutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque fit, dumtaxat suppeditante, id est, prolem.

Dices, cẽseri auctorẽ huius suppositionis, quia
44 matrem in eam necessitatem cõiecit, vt necessariò deberet prolẽ supponere, alioquin debuisset seipsã prodere. Respondetur, nõ ideò censeri auctorem; quia nõ coniecit illam nolẽtem & inuitã in eam necessitatem, sed volentem: vnde ipsa sibi debet imputare, quòd in ea necessitate sit consti-
45 tuta. Addi potest, probabile videri, quòd etsi per iniuriam, illam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis teneretur illi de damno quod ipsa pateretur) non tamen obligatum ita heredibus, quibuscum illegitimus opera matris hereditatem diuidit; vt si constituam aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendi supellectilis, & ille ratione istius inopiæ faciat iniuriam tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occasione inopię, fecit; sed illi, cui ego iniuriam intuli.

Verùm contraria sententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non est facilè recedendum. Secundò, quia non expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamsi adulter non suasit suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio cum vxore aliena.

Contraria placet.

Vnde cum ex iniurioso facto ipsius sequatur 46
hæc falsa credulitas; censetur etiam causa damni, quod ex illa credulitate nascitur.

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per accidens; quia sicut ille error vt plurimùm sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facile erat præuidere.

Et confirm. quia adulter verè est causa suppositionis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex aliena vxore, supponit illam marito eius tamquã esset ipsius vera proles. nam id sufficit vt cẽseatur proles mariti, & consequenter vt supponatur marito tamquam sua. ergo est causa suppositionis, & consequenter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem viuam actu in vtero vxoris alterius, verè supponeret prolem marito, non minùs quàm si occultè in domo, subtracta vel interfecta prole illius, supponeret extraneam. atqui eadem est ratio de semine, quod est proles in potentia: sicut perinde est, siue serpentem actu, siue semen eius ponas in loco, vnde posteà nociturus est.

Dices, Sola mulier supponit pariens in domo mariti, vel affirmans eius esse prolem.

Resp. Negando antecedens; quia non est opus ad suppositionem, vt dicat esse prolem mariti. Nam hoc ipso quo non est suspicio adulterij, censetur esse mariti; quare eo ipso quo causam dedit patiendi, suppositionis crimen admisit. vnde cùm non sola, sed vnà cùm adultero causam dederit, etiam adulter est causa suppositionis. Nec refert etiamsi foris non pariat; quia ad id non tenetur, nisi salua fama & vita commodè possit: & quamuis posset, non tamen idcircò, id omittendo, ipsa esset sola causa suppositionis: quia per hoc non excusaretur adulter; neque idcireò ex eius facto minus damni proueniret.

Non sola mulier est causa suppositionis.

Similiter non excusatur ille, etsi orta suspicione adulterij, ipsa iuret esse prolem mariti; quia damnum aliarum prolium semper ex eius facto iniusto sequetur, si nothus succedat. sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quòd alter causam illam occultet. v. g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, vnde ille moriturus est, nisi ei succuratur. oritur suspicio de Titio: negat Titius: hinc fit vt ille moriatur: non excusatur Caius à restitutione, sed vnà cum Titio tenetur. quia causam efficacem dedit, vnde reipsa damnum secutum est.

Hinc etiam patet, non esse necesse vt tempore adulterij extent liberi, quibus fiat iniuria. quia sufficit per actum iniustum poni causam, ex qua liberis extantibus damnum sequetur. Manet enim actus ille iniustus virtute in causa, velut in semine. sicut cùm tyrannus legem iniustam scribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facilè soluas rationes sententiæ diuersæ.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

RESpondeo, & dico Primò, Tenetur quan- 47
tum fieri potest sine famæ dispendio & vitæ periculo, procurare, ne legitimi heredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant.

Tenetur compensare.

capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet parapherna, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter, si quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est, quia omnibus modis debet cauere damnum heredibus.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud, sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est, quia nullum tunc sequitur damnum legitimis heredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles est incapax hereditariæ successionis: atqui hæ leges obligant in conscientia.

Potest tunc eum alius succedere.

49 Respondeo Primò, Non esse incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris est compensata; & res omnino est occulta: atque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundò, Etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne ipsa infametur: præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

50 Dico Tertiò, Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnũ; non tenetur tamen prodere suum crimẽ marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian.q.1.de restitut.§.Sed restat, & Palud. in 4. d.27.q.2.art.1. qui putãt eam teneri sese prodere, quãuis existimet se nihil effecturã; quia, inquiũt, fieri potest, vt filius ei credat, & fortè occidat.

Non tenetur, si dubitet an proderit.

Probatur nostra sententia; quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multóque minùs, quando parum est credibile profuturum. Imò id magnæ esset imprudentię; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum coniiceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

51 Vbi aduerte Primò, Raró accidere, vt adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Filius non tenetur matri habere fidem.

Primò, Quia filius matri dicẽti ipsum spuriũ non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse, vt docet Glossa in c.Officij. 9. de pœnit. & remissionib. & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas. 10. de probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus. 14. ꝟ. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides: vt in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præsenti casu accidit: tum quia, cùm ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi conuincatur. Itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modum amare, alios odisse.

Secundò, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideò cessurum hereditate, sed potiùs omnia litibus & tumultibus misturum.

Aduerte Secundò, Si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore abfuisse) tenetur non adire hereditatem. 52

Si conuincatur esse illegitimus.

Dices, Qui alterum infamauit, tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adrian.

Respondeo. Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autem ipsa damnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ sed pecunię: vnde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ; non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

Dico Quartò, Quamuis certa spes esset per reuelationem criminis, damnis heredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel famæ sibi impendere putaret. 53

Non tenetur cum vitæ periculo.

De periculo vitæ est communis sententia DD. *De periculo famæ* docet Scotus d. 15.q.2. sub finẽ. Gabr. ibidem q.2. Caiet.q.62.a.6. & opusculo 31. responsione.14. & Nauar.c.16.n 44. & c.17.n. 89. vbi fusè & doctè id probat; & c.28.n.47. Couarr. regula Peccatum, 1.p.n.7. Innocent. Panor. & alij Canonistæ in c.Officij.9.de pœnit.& remiss. Castro lib.2.de potestate legis pœn.cap. 11. Medina C.de restitut.q.3. Et quidem *de periculo vitæ* patet Primò, Quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vnquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita vt licitè re aliena tamquam tua vti possis: nec tenearis eam restituere, quamdiu periculum durat, vt si in fuga alienum equum conscenderis, & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamsi amplissima hereditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. numquam enim potest esse tanta externorum bonorum copia, vt ipsam per se solam præferri vitæ oporteat. Si tamen spurius esset 54
perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ administratio; legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera etiam cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi heredis, sed malum Reipublicæ: éstque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel iustitiæ legalis, quàm Iustitiæ commutatiuæ.

Nisi maiora mala impediantur.

Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo.* 55

Neque cum periculo famæ.

Probatur Primò ex cap. Officij. 9. de pœnitent. & remissionibus, vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essétne absoluenda, cùm crimen suum timeret marito detegere, respondet: *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem suscepit, quamuis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet iniungi per discretum sacerdotem.* Hîc Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

Secun

56 Secundò, Quia facta est res superioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauarri numquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ sortis non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama, etiam illustris hominis, reparanda.

Res superioris ordinis.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non solet æstimari; & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerbiorum 22. quo fit, vt etiamsi ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio; non tamen famæ & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant. vide infrà c. 11. dubit. 15.

Quartò, Quia quòd soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum; quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet tale dispendium.

Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honestæ conditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeò vilis, vt ipsius fama prudentû iudicio parui sit pretij; putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentum esse componendam cum æstimatione hereditatis: quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ materia possidet. 57

Secundò, si maritus sit vir valde bonus & prudens, & pariter filius, ipsique rem silentio sint compressuri, neque idcircò mulierem osuri, aut probris vexaturi; non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hę circumstantiæ adsint, & simul si certa spes damni auertendi, (quod sanè rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere. 58

CAPVT VNDECIMVM.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionem & contumeliam, déque necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 27.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit fama & honor, & quo modo distinguatur.

1 RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt: *Fama est illæsæ dignitatis status, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. Cognitionum. §. *π.* de extraord. cognit. sed hic tantùm bona fama describitur. In genere sic describi potest: *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hisce & rumor, fama dici solet, nempe à *fando*. sed potissimùm consistit in ipsa opinione & iudicio interno; estque duplex, *Bona, Mala.* Nos hîc solùm de bona agimus, quæ potissimùm consistit in opinione virtutis & sapientiæ (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes;) hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quę sola est laude dignus: secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

Fama.

In quibus fama bona sita sit.

2 *Honor autem nihil est aliud, quàm testificatio quadam excellentiæ alterius:* vt docet D. Thom. q. 103. art. 1. ad 2. immediatè tamen est testificatio nostræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam nostri submissione; & mediatè, ipsius excellentiæ. nam signa externa immediatè significant nostros conceptus & affectus; mediatè res ipsas. Hoc autem fit vel verbis, vel signis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione statuę, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

Honor.

Dupliciter exhibetur.

Excellentia autem, quam respicit honor, potissimùm consistit in sapientia & virtute (quæ etiam sanctitas dicitur;) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in aliis perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo cõmunicatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus, & quæ est in Sacerdotibus, est honorãda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoque principij, seu causæ, quæ est in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ; quia est principatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones & damnatos*: qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi. Denique id quod singularem quemdam ordinem, vel vt effectus, vel vt instrumentum ad hasce perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est; diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, súntque virtutis instrumentum. 3 4

Excellentia in quibus consistat.

Ex his patet differentia honoris & famæ. nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclarè gestarum alterius: honor autem est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio: honor autem consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod signum eam testandi, (in quo signo consistit honor) idque ideò, 5

Discrimen honoris & famæ.

quia

quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit vt honor sit excellentius quid, quàm fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & prætereà eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles lib.4.Ethic.cap.3.docet, *honorem esse maximum inter bona externa*; cuius signum est, quia, vt ipse ait, *Principatus & diuitiæ, propter honorem sunt optabilia.* sed de his plura infrà c. 36. dubit. 1.& 2.

DVBITATIO II.

Quid sit detractio.

D. Thomas quæst. 37. art. 1.

6 Respondeo, *est alienæ famæ occulta & iniusta denigratio seu violatio.* Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*. Primò, vt aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & existimationē, quam possidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, saltem iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famę detrahere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*, quæ dictis vel aliis signis incoràm violat alterius honorem: vt patet ex D.Thoma q.72.a. 1. Vnde dupliciter

Detractio.

7 differt *detractio à contumelia*. Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtum; iuxta illud Ecclesiastæ 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit*: contumelia autem potissimùm fit incoràm. sicut enim honor non exhibetur nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti; (desiderat enim is qui honorat, vt honorato innotescat & opinio, quam de illius excellentia habet, & testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti. Vnde patet, detractionem ceteris paribus esse minus peccatum, quàm contumeliam; tum quia minus bonum aufert; tum quia est minùs contra alterius voluntatem. nam occultè & altero nesciente aufert famam; sicut fur pecunias; quod est signum, ipsum revereri eum cui nocet. sed contumelia, quasi vi illata, honorem aufert scienti & actu renitenti, sicut raptor pecunias.

Differt à contumelia.

8 Notandum est, Detractionem fieri octo modis, vt colligitur ex D.Thoma: quatuor directè, & quatuor indirectè. Directè Primò, imponendo crimen falsum. Secundò, amplificādo crimen verum. Tertiò, pandendo crimen occultum. Quartò, sinistre interpretando alterius factū: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras prauam; pertinet ad detractionem: vt verò in animo tuo sic iudicando temerè, proximo iniuriam facis; ad temerariū iudicium. Indirectè Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertiò, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò, simulatè vel frigidè laudando: vt quando quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phanorinus apud Gellium lib.19. Noctium Attic.c.3. ait, *Peius est frigidè laudare, quàm apertè reprehendere.*

Fit octo modis.

DVBITATIO III.

Quale peccatum sit detractio.

D. Thom. art.2.& 3.

Notandum est, Non esse detractionem, si 9
quis seruato ordine correptionis fraternæ, patefacit testibus vel Superiori crimen fratris vt emendetur; quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali, & fama pro salute spirituali. Vt autem sit detractio, requiritur vt iniustè fama lædatur; quod dupliciter fieri potest. Primò, directa intentione. Secundò, indirecta.

Nunc, dico Primò, Si directè intendas famam 10
alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia est præstantius) sed leuius homicidio (quia illud bonum est minùs præstans quàm vita,) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis, contra sanctitatem matrimonij, & contra ius coniugis, vt suprà ostensum est.

Est peccatum mortiferum.

Dixi, *ex genere suo*, quia ratione exiguitatis ma- 11
teriæ, in qua quis intendat famam alterius lædere, potest esse veniale; vt si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres.

Similiter, ratione materiæ vel circumstantiarum fieri potest, vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religiosum, vel Prælatum Ecclesiasticum, peius est peccato adulterij. Inter omnes detractiones ea est pessima, quæ fit per libellos famosos; tum quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè potest aboleri, cùm auctor nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L.vnica, C.de famosis libellis.

Libelli famosi.

Dico Secundò, Quòd si non intendas lædere 12
famam, sed ex quadam loquacitate narres peccata vel defectus alterius, est detractio materialis; quia læsio alterius non est directè volita: est tamen peccatum mortiferum, si id, quod narratur, grauiter proximi famam lędat. Ratio est; quia etsi expressè nō intendas lædere; tamen intendis implicitè, dum vis illud vnde pēt se læsio sequitur.

Dico Tertiò, Si id quod narratur, parum lædat, 13
erit veniale. hinc fit Primò, vt narrare defectus venialesproximorū, non sit nisi veniale: vt docet D. Anton. p. 2. tit.8.c.4.& Silu.v.Detractio,n.a. Ratio est, quia cùm nemo ferè ab his sit liber, nō notabiliter lædūt famam; nisi fortè conditio personæ talis esset, vt in ea huiusmodi defectus censeantur magni momenti; vt si quis diceret de viro 14
graui & religioso, esse mendacē, id est, crebrò mētiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum, nō esset mortale; quia nō ideò amitteret famam. Secundò, ob eamdem causam ordinariè nō est peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (nisi inde aliquod notabile damnū sequatur) siue illi defectus sint animi; vt si dicas quempiam esse ignarum, parui indicij, parui ingenij: siue corporis; vt esse cæcum, gibbosum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt si quis dicat esse filium Clerici, natum ex adulterio, & similia: vt docet

Defectus veniales narrare.

Defectus naturales.

Natalium defectus.

15 docet Pet. Nauar. lib.2.c.4. num.307.& insinuat
Nauar. c.18. n.24. nisi fortè propterea putaretur
valdè in animo eorum, quibus dicitur, contem-
nendus. Ratio est; quia ob hæc non censetur quis
16 infamis. Si tamen in faciem hæc & similia, præ-
sertim viro honorato, dicantur cōuitiandi causa,
erit peccatum mortale; quia censetur notabilis
contumelia; secùs si vilis sit conditio; nisi fortè
grauem mœrorem inde putetur concepturus.
17 Tertiò, Quando ratione conditionis personæ,
peccata, etiam mortifera, nō censentur notabili-
ter lædere famam; non est peccatum mortale, ho-
rum reuelatio: vt si quis dicat, militem commisis-
se duellum, habere concubinam, decepisse puel-
lam: vel, adolescentem esse prodigum, deditum
18 amoribus. Quartò, Idem dicendum, si generali-
Generalia vitiorum nomina.
bus nominibus peccatorum mortalium aliquem
infames; vt si dicas, esse superbum, auarū, iracun-
dum; vt docet Siluester Detractio n.2. ex D.An-
ton. suprà. Ratio est, quia hæc nomina ordinariè
non ita accipiuntur, vt sonent peccata mortalia;
sed vt naturalem inclinationem, vel veniales de-
fectus denotent. Fieri tamen potest, vt ratione di-
gnitatis personæ; de qua dicuntur, vel quia pu-
tantur accipienda pro grauibus vitiis, sit in his
peccatum mortiferum. vide Nauar. cap. 18.n.24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.

D. Thom. art. 4.

19 RESpondeo & dico Primò, Qui ita audit vt
Inducens detractorem.
inducat vel excitet ad detrahendum, non
minùs peccat quàm ipse detractor, sed potiùs
magis: similiter qui detrahentem verbis vel ge-
stibus animat ad prosequendum. Ita D.Thom.ar.
4.& alij. Quòd magis peccet, probatur; quia non
solùm ipse in se peccat affectu detractionis, sicut
detractor, sed etiam alteri est causa detrahendi.
detractor enim solùm est auctor sui peccati, ille
verò & sui & alterius: vnde tenetur ad restitu-
tionem, nisi detractor ipse restituat. In hoc casu
locum habet quod ait Bernardus lib.2.de consid.
sub finem: *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum
horum detestabilius sit, non facilè dixerim.*

20 Dico Secundò, Qui audiendo detractorem,
Qui lætatur audiens.
lætatur, non tamen inducit nec animat ad conti-
nuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt
qui alieno malo lætetur) & etiam contra iusti-
tiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniu-
stè damnum datur: non tamen tenetur ad restitu-
tionem, quia non est causa damni.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit:
ergo est causa. Respondeo, Non tenebatur obli-
gatione iustitiæ, sed solùm charitatis. vnde sal-
tem non est causa per iniuriam.

Ex curiositate audiens.
Aduerte tamen, Si quis solùm delectetur elo-
quentia detractoris, vel curiosa cognitione facto-
rum proximi; non tamen desideret, vt ille detra-
hat; non esse peccatum mortale: sed tunc solùm,
quando vel delectatur damno proximi, (quod
non potest prouenire nisi ex aliquo odio) vel ita
delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, vt
placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apostolus
ad Rom.1. ait: *Qui talia agunt, digni sunt morte,
non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt
facientibus.*

Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, ta- 21
Non resistens.
men audit, nec resistit, cùm possit, aliquando pec-
cat venialiter, aliquādo mortiferè. Mortiferè pec-
cat, si infamia sit grauis, & facilè possit eā impe-
dire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel
breui recuperandam. Ratio est; quia charitas ob-
ligat, vt graue damnum proximi, quod ipse inui-
tus patitur, impediamus, si commodè possumus.
Vnde si sit Superior, qui ex officio tenebatur im-
pediri proximi infamiam, obligabitur ad restitu-
tionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat 22
Quando sit veniale.
Primò, si detractio est leuis. Secundò, si est qui-
dem de re graui, tamen solùm fit apud vnum, vel
vt summum duos, qui rem omnino silebunt, tunc
enim nō censetur notabilis infamia. ita Caiet. 2.2.
q.73.art.2.du.1. Cordub.q.2.conclus.5.Pet.Nau.
lib.2.cap.5.nu.334. sed hæc sententia non est ita
vniuersè amplectenda, vt infrà dub.12. dicetur.
Tertiò, si nimia verecundia vel animi pusillitate
nō audeat resistere. ratio est; quia tunc valdè dif-
ficile est efficaciter impedire: vnde tūc non tene-
tur, saltem sub peccato mortali; nisi fortè infamia
esset valdè atrox, vel grauia incōmoda putaretur
paritura. tūc enim deberet sibi vim facere, excus-
sa verecundia, & modestè contradicere. Quartò,
Si putet detractorem sponte reuocaturum vel
emendaturū quod dixit, idque breui & efficaci-
ter: quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna,
si opus sit. Quintò, Si putet auditores nō credere.
Nullo autem modo peccas, si vel non putes pro-
futuram tuam monitionem, vel metuas aliquod
magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel si
rationabilis verecūdia obstet; vt si sis famulus, vel
nullius auctoritatis. debes tamē tunc, si commo- 23
dè possis, vel discedere, vel faciē tristiorem osten-
dere, vel sermonem aliò diuertere: nam hac ratio-
ne impeditur, vel saltem minuitur detractoris
feruor, iuxta illud Prouerb.25. *Ventus aquilo dissi-
pat pluuias, & facies tristis linguas detrahentium.* vi-
de Chrysost. Hom.3. ad populum, à medio vsque
ad finem: Bernard. serm.24. in Cantica, & serm.
de triplici custodia, manus, linguæ, cordis.

DVBITATIO V.

Vtrùm audita, vel alia qualibet referens absque asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

RESpond. & dico Primò, Non esse peccatum 24
mortiferum si ita referat, vt ei probabile
non sit vllam inde infamiam orituram, eò quòd
alij non sint credituri. Ita Scotus d.15. q.4. Nau.
c.18.n.50. & multi alij DD. Ratio est; quia tunc
non est probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, Si crimen esset valde graue,
vt hæresis, proditio, præpostera libido; & verisi-
mile esset, ex narratione auditoribus malam su-
spicionem suborituram, posse esse peccatum
mortiferum; quia talis suspicio videtur esse ma-
gnum malum, respectu honestæ personæ.

Dico Secundò, Si quis audita referat corā iis, 25
Si ex leuitate putentur credituri.
quos probabile est ex sua leuitate credituros; et-
iamsi ipse sufficientem occasionem ad id minimè
dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non

tamen contra iustitiam;ac proinde nõ tenetur ad restitutionẽ. Quòd *mortiferè peccet*, probatur; quia qui aduertit, ex suis dictis vel factis aliũ grauiter lædendũ, siue in fortunis, siue in fama, siue in corpore; tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit: quamuis id ex alterius culpa prouenturum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest, & maximè quod sui occasione prueniret. Quod autẽ non *teneatur ad restitutionem*, docet expresse
26 Caiet.q.73.a.3.cùm ait, *eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem.* & Nau.c.18.n.48.vbi dicit, *non teneri, qui non dedit iustam causam credendi.* Adrianus in 4.q.de restit.famæ, in fine. Sil.v.Detractatio, q.4.& aliquot alij DD. Ratio est; quia non est causa efficax damni, sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, vt idonea sit fidem facere; sed quòd illi credant, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis suis auctoribus; non tenetur ad restitutionem, etiam si audi-
27 tores ex sua leuitate credant; imò etiamsi id malo animo faceret: quia intentio nocendi non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum, vt suprà cap.7.dubit.2.dictum est.

Non teneri ad restitutionem.

Dico Tertiò, Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis auctoribus, vt audiẽtes meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat
28 contra iustitiã, & tenetur ad restitutionẽ. Ita Sotus l.4. de Iust.q.6.a.3. circa quartum argumentum. Probatur; quia dat sufficientem causam aliis malè opinandi, ex qua, mala opinio reipsa sequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolutè diceret Petrum cõmisisse adulterium, & alij crederent, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restituitonem: atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore, cui meritò æquè sit credendum atque ipsi, non minùs efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quàm si ipse ex se asseueraret: ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c.

DVBITATIO VI.

Vtrùm sit peccatum mortale, infamare seipsum.

29 CAietanus qu.73.art.2.& in Summa v.Detractio, existimat esse peccatum mortiferum contra iustitiam, se infamare; quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. Vnde colligit Primò, esse grauius peccatum se infamare quàm proximum; sicut grauius est se occidere, quàm proximum: in qua sententia videtur etiam esse D.Aug.l.1.de ciuit.c.20. Secundò, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium; proqua

30 Dico Primò, Seipsum infamare, ex genere suo non est peccatum mortiferum, neque contra iustitiam, neque contra sui charitatem. Ita Sotus l.5.q.10.a.1.Nau.c.18.num.27.&61.& alij passim. Probatur *non esse contra iustitiam*; quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum, vt suprà cap.4.dubit.11.dictum est: ergo illam dissipando, nulli facit iniuriam; (sicut neque dissipando alia bona) siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, vt retineat bonam existimationem in mentibus hominum?

Non esse citra iniustitiam, nec peccatũ mortiferũ ex suo genere.

Non esse etiam contra charitatem, Probatur Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos sunt, comparanda vel conseruanda; nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruandam, si ipsa secundùm se consideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo nõ est peccatũ mortiferum, aut contra charitatem: sed solùm veniale contra liberalitatẽ: ergo cùm fama sit etiã quoddam bonũ externum, eius profusio non erit contra charitatẽ, sed solùm erit quædã prodigalitas.

Dico Secundò, Ratione tamẽ alicuius circum- 31
stantiæ, nempe damni, quod nobis vel aliis contingit ex nostra infamia, potest esse peccatũ mortale, se infamare. Est communis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed existimo raro fieri, vt ex hoc capite infamare se, sit peccatum mortale; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò, vt si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde occasionẽ acciperet idem patrandi: quamuis & hoc fortassis rarò vsu veniat, præsertim si cũ dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ, vt si dicam me occidisse parentem Petri, vel violasse eius torum: hoc enim non solùm est famæ, sed etiam vitæ profusio; & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, Si mea fama sit necessaria muneri quod gero; vt si sim Episcopus, Parochus, Abbas, Prior: tunc enim peccabo contra iustitiam.

Potest esse peccatum mortale ex adiuncto.

Aduerte tamen, in hoc casu se infamare, aut fa- 32
mam suam negligere, non esse per se contra iustitiã; sed velle munus Prælati cum hac infamia, qua factus est ineptus, retinere. Vnde si quis vellet deponere officium, aut nouis virtutũ exercitiis infamiam vincere, vt muneri nõ obsit; non erit hac ex parte contra iustitiam se infamare, aut famam
negligere, vt docet Sotus l.4.q.6.a.3.ad 4. Quar- 33
tò, Si mea infamia redundat in alios, v.g. in liberos, in familiam, in Ordinem religiosum. est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parentem hæreticũ; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia, & beneficia: & familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ, sodomitam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: Ordini religioso, habere Religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur & similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare; tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem sit contra iustitiam, dicendum infrà dubit. 23.

Si infamia redundet in alios.

DVBITATIO VII.

Vtrùm possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus.

CAietanus ver.Detractio, & quidam alij, ne- 34
gant id licere, etiãsi hoc modo posset mortẽ euadere;

euadere, eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum neque verum est, vt suprà ostensum; neque si verum esset, quidquam efficeret: quia etiamsi non esset dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ vel proximi conseruationem, posset sine omni peccato crimen occultum, quod verè cómisit, pandere; & sine peccato mortali crimen, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est; quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur conseruandis maioribus: (sic enim naturæ impulsu pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ potes famam perdere, etiamsi famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi; quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam, præsertim cùm fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

35 Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia falsò sibi crimen imponere, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5. de Iustit. q. 10. ar. 2. éstque communis sententia DD.

Ob leuia tormenta non licet imponere sibi falsum.

Probatur Primò; Quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri, etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non est commeritus. Secundò; Quia in hoc casu censeretur sibi sponte mortem immeritam accersere, & seipsum quodammodò occidere, sine causa dando occasionem suæ mortis.

36 Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferum, si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etsi ob id mortu sis plectendus. colligitur ex Scoto d. 15. q. 3. vbi dicit: *Expediret animæ homicidæ vt solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas; vt scilicet occideretur pro homicidio.* vbi indicat, expedire vt se offerat Magistratui puniendum. Idem tenet

Pandere verum.

37 Pet. Nauarra l. 2. c. 4. nu. 134. Probatur; quia iste meritus est mortem: ergo potest eam sibi optare & procurare, si bonum finem propositum habeat, nempe vindictam suorum scelerum, exemplum publicum, & vt abrumpat peccandi consuetudinem, quam alia ratione sibi non videtur posse deserere; denique vt benè se disponat ad mortem. nam alioqnin est in periculo ne subitò pereat imparatus. Ob has causas sine omni peccato videtur se posse iudicio sistere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest, eum hic peccare cõtra charitatem; tum quia maius bonum sibi propositum habet, quàm sit vita, ob quod vitam optat deserere; tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, eiúsque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

Sibi procurare mortem commeritam.

38 Notandum tamen, si quis mollitie quadam animi, quòd parua tormenta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari à peccato; quamuis putem non fore mortiferum, nisi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde secuturi; vt est infamia familiæ, scandalum publicum, & similia.

Si animi mollitie.

39 Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen suum occultũ, vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum, si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis; quia quisque famæ suæ est dominus: ergo sicut eam sine causa prodigere, ex genere suo non est mortale; ita multò minus mortale erit, si ob aliquam causam, licet non omnino iustam & parem, eam prodigat.

Si non sequatur graue incommodũ.

Dico Quarto, Ad parentẽ vel amicũ à morte vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque iuramento sibi crimen falsò impingere, quãdo in quæstione non proceditur iuridicè. Probatur, quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus; ergo, &c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus, nec sit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non esse peccatum, etiam se morti offerre illorum loco; quia nemini fit iniuria; & aliàs licitum est, vitam pro parente & amico exponere, vt docet Tolerus l. 5. cap. 6. & Sotus lib. 5. de Iust. q. 1. art. 6. 40

Ad liberandũ amicum.

Dixi, *Si iniustè procedatur*, quia si iustè procederetur, peruerterem iustum iudicium, & facerem iniuriam Iudici & accusatoribus & Reipub. vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

Dico Quintò, Ad vitanda tormenta valdè grauia, quibus meritò possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quamuis certò ob id sis morte plectendus. est contra Nauarrum & quosdam alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio. n. 6. Siluest. eodem, q. 3. Sotus suprà. Toletus l. 5. c. 66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenenda; fauet enim multis miseris, qui alioquin non solùm corpore, sed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra conscientiam, quæ non audeat reuocare metu tormentorum. 41

Si mors inde impendeat.

Probatur Primò; Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat; sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi cum tanto dolore; non enim (ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundò, Quia si tunc fateri crimen, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferũ, vel id ideo esset, quòd sit mendacium perniciosum, vel quòd sit peruersio iudicij: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tãti sit, vt ille ex charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incommodo suo auertere, vti suppono. Neque etiã sibi infert malũ, quod notabiliter præponderet ipsius tormentis: nam crimen fatendo, breui morte longã mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnica simplici commutat: talia enim tormẽta pati, est longa quadã & multiplici morte mori. Neque etiam est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accusatorem, nec testes. mendacium enim in iudicio, si cum nullius sit iniuria, non est peccatum mortiferum; vt si Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos; & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, si commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ (sicut si negaret crimen verum) sed potiùs commiseratione mouerentur, si scirent. 42

Tertiò, Vel interrogatur secundùm Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. Si cõtra, non ipse Iudici, sed Iudex ipsi iniuriã facit. Si secundùm ordinem Iuris, adhuc Iudici non facit iniuriam, fatendo crimen falsum; quia non 43

tenetur Iudici cum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44 Dices Primò, ex Nauarro cap. 18. nu. 29. Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit.

Respond. Nego illum se interficere: non enim physicè, vt patet; neque etiam moraliter (sicut is, qui sine iusta causa se coniicit in certum periculum mortis, dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta ab illis inferenda euade-
45 ret, non se occideret. Imò si honesta persona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipsam potiùs interficeret, non censeretur homicida sui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia si rogaret Iudicem, vt se interficiat potiùs, quàm ita torqueat; non censeretur homicida sui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsum crimen impingens.

Respondeo, negando consequentiam; quia non est dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatem; vnde faciet illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimen impingat; quæ iniuria non habet locum, dum sibi impingit.
47 Admitto tamen, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem; vt si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, essétque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin æquo animo sit laturus.

48 Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum fassus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud posteà reuocare, quamuis anteà periurio illud confirmasset, si prudenter metuit se rursum ad tormenta raptum iri (vti ordinariè fieri solet;) sed potest sine peccato mortifero in eo persistere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, prætetquam illud de periurio, quod nunc probatur; quia etsi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen posteà non tenetur retractare. Ratio est; quia periurium iam transiit, & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non potest, sed coram Deo pœnitendo, quod potest facere absque externa reuocatione: secùs est de periorio, quod in detrimentum alterius cedit; hoc enim debet reuocari.

Non tenetur reuocare, si sibi imposuit.

49 Petes, Vtrùm teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cùm iam iam est occidendus? Ita enim docet Silvester suprà ex Panormitano. Sed verius est non teneri, si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

50 Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex confessione falsi criminis sequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrùm tormenta ipsi infamiæ præponderent, an contrà: nam fieri potest, vt tanta sit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damnò irrogare. v. g. si inde bonum publicum notabiliter læderetur, si aliqui ideò in hæresim lapsuri, &c.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ad vitanda grauia tormenta, possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

Respondeo & dico Primò, posse te ob hanc 51
causam illud aperire, si nullum aliud incommodum alteri, quàm infamiæ impendeat. Ita docet Nauar. c. 18. num. 54. & alij passim. Probatur; quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultatas habeam.

Dices, Hoc non solùm est non conseruare fa- 52
mam, sed etiam positiuè auferre; quod non licet. Respondeo, Id eo casu non esse positiuè auferre; quia non intendo auferre opinionem bonã, quam de ipso habent, sed solùm id quod latebat occultum in mente mea, profero per signa in lucem, ad quod ius habeo; eò quòd ille reuerà hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus. Sicut enim, si epistola, quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda grauia tormenta; ita etiam si tua secreta in mea cognitione recondita sint, possum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus suis excludant; ad hoc enim permissiuè solùm me habeo, dum iure
meo vtor. Hinc fit, vt ad vitanda grauia tormen- 53
ta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum; modò non sit vel ex confessione Sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timeantur; vt si esset secretum Principis, vel Reipublicæ, vel exercitus; vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iust. q. 10. a. 2. & Nauar. c. 18. nu. 54. Ratio est; quia illud secretum est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi certum sit, alteri inde damnum obuenturum; si tamen sine causa proderem, esset iniuria, & tenerer ad restitutionem; quia voluntariè essem causa damni.

Aperire occulta.

Dico Secundò, Ob eamdem causam potes illud 54
aperire, etiamsi inde alteri esset periculũ mortis: modò illud sine vi & fraude, & extra cõfessionem acceperis. Ita Sotus & Nau. suprà, & alij. Ratio est; quia non teneor cum tanto meo incommodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Nõ negamus tamen, quin sæpè laudabilius sit, etiã quæuis tormenta perferre; quàm secreta, vel etiã crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefecit, non peccauit, tenetur tamen posteà extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnum proximi, seruata veritate commodo aliquo sensu, si potest; nisi rursus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat.

Si alteri mortis inde sit periculum.

Sed dubium hîc est, Si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit: Si damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, non potes; si autem reparabile, potes.

Resp.

Quid si iniuria extorserit.

55 Resp. & dico Tertiò, Probabile est absolutè, etiam in hoc casu posse tale secretum vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etsi ipsi inde sit vitę periculum. docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 131. Ratio est, quia iuxta Sotum & alios, possum aperire secretum tali casu, quamuis stipulatus sim alteri silentium; ergo etiam licet iniuria extorserim. Nam qui ex contractu aliquid debet, non minùs tenetur, quàm qui ex delicto, vt infrà dicetur.

Secundò, Quia etsi anteà iniuriam feci extorquendo secretum, vel fraude expiscando: iam tamen postquam scio, ius habeo vtendi & reuelãdi in tãta necessitate; sicut si quis furatus esset equũ, posset eo in necessitate vti, etiã cũ interitu equi, imò etiam cum interitu domini. vt si hostibus inuadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc casu reuerà non infero damnũ; sed si quod sequatur, ex alterius malitia sequitur, qui me iniustè torquet; nam mea confessio tormentis expressa, non est alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides; vt patet ex cap. 1. causa 15. q. 6. Alexandri PP. Quæ ratio benè probat, confessionem non esse per se causam damni, sed solùm per accidens; & damnum illud prouenire non ex mea confessione, sed ex malitia Iudicis torquentis, & consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissiuè.

56 Dices, Si talis confessio non censetur causa damni: ergo si vi tormentorum de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compensationem damni.

An aliquo casu possim falsũ alteri imponere.

Resp. Siluester v. Detractio, q. 3. fatetur totum; modò tamen post tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauarra lib. 2. c. 4. n. 131. quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis confessio verè non inducit infamiam, quando posteà reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnũ illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quamuis enim, si Iudex legitimè procedat, talis cõfessio nihil mali inferre possit; secùs tamen res habet, si captet occasionẽ illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortẽ, nisi dixero quis se accusarit, non possum falsò id imponere ei, quem ille ob id esset interfecturus. Ratio est; quia cum talibus circumstantiis falsum imponere, est per iniuriam dare causam magni damni. Meritò enim potest is queri de iniuria, cui cum tanto damno falsum imponitur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 RESpondeo & dico Primò, Si illud damnum est alicuius momenti, siue sit temporale, siue spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia qu. 7. art. 1. & Nauar. cap. 18. nu. 31. & alij. v. g. noui Petrum esse furẽ, possum monere eos quibuscum habitat, vt sibi caueant: si gerit se pro medico, & ego noui eius imperitiam, possum monere quibus impendet periculum; homicidium à Petro commissum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, possum aperire Petrum auctorem. Imò in huiusmodi casibus sæpè fit, vt non solùm possim, sed vt etiam tenear ex charitate crimẽ alterius manifestare, nempe si graue damnum ex eo aliis immineat, & damnum quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum est; quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniustè obueniret. Item quisque habet ius ad proferendum in lucem id quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione aliis damnum proueniret: si enim quisque id potest ad sua damna auertenda, cur non etiam possit ad damna proximorum, cùm debeat diligere proximum sicut seipsum? Hinc fit, vt quando agitur de officio beneficióque conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione suscipienda, si ego sciam aliquod iustum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, possum eius occulta pandere. 58 59

Sæpè teneor manifestare.

Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, non est necesse crimen alterius patefacere, sed superest alia via commodior, seu minùs noxia, verbi gratia, per fraternam correptionem non possum aperire: similiter, si nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet; quia esset contra charitatem: tenemur enim minimùm lædere proximum, quantum fieri potest, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouenientibus auertendis. 60

Sed difficultas est, An sit contra iustitiam, crimen tunc aperire? Videri possit non esse; quia nemo habet ius ad famam, per quam aliis nocere parat, seu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cuius simulatione aliis esset nociturus. Vnde etiam nemo potest conqueri sibi factam iniuriam, quòd illis sui defectus sint patefacti, sed sibi id imputare debet, vt qui per hanc famam aliis nocebat. Deinde quia potest quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamsi malum aliter auerti possit; vt si inuadaris & possis fugere: non enim ex iustitia teneris fugere, vt suprà ostensum est. Sic si accusetis iniustè, & possis euadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina eius occulta; non facis illi iniuriam, si pandas. Nihilominùs altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. vide infrà n. 132. 61 62

An sit contra iustitiam.

Ius in vitam & famam alterius, dum a ia via suppeditat.

Alteras pars probatur; quia si reuelatio illa non videtur profutura, frustrà fiet: in dubio tamen est licita.

DVBITATIO X.

Vtrùm liceat infamare eum qui fictis virtutibus sibi famam parauit, vel qui crimen commisit cui Iure infamia est annexa.

RESpondeo & dico Primò, Licitum est aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicuius detrimentum; vt si quis simulet se peritum aduocatum, medicum, confessarium, pharmacopolam, & constet mihi non esse talem. Ratio est; quia ille ius non habet famam suam retinendi 63

Si fictio cedat in damnum alicui.

cum aliorum periculo vel incommodo, præsertim cũ ea sit indignus, & tota in errore fundetur.

64 Dico Secundò, Si hæc simulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probatur, quia est saltem contra charitatem. v. g. est paupercula, quæ simulat pietatem, vt eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnum alicui proueniat. cùm enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de iis qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, sine periculo alicuius damni.

Si nemini sit damno.

65 Sed dubium est, Vtrùm sit contra iustitiam, hanc fictionem aperire: videtur enim non esse; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude & factorum mendaciis illam comparârit; tum quia iste nititur decipere & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secùs atque is qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adrianus quodlibeto 11. quæst. 1.

An sit contra iustitiam.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim: Respondeti potest, hoc esse proprium hypocrisis, vt eam patefacere non sit contra iustitiam, quia intendit decipere,

66 in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius est esse contra iustitiam; quæ quamdiu ipsius malitia est occulta, ius habet, non quidem vt positiuè iudicent esse probus, sed vt non iudicent esse malus; quia palàm nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit vt positiuè iudicetur malus; ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: nam alij non tenentur positiuè credere esse talem (sufficit enim vt non iudicent contrarium;

67 an autem talis sit, Deo committant) tum quia illud incommodum per se est parui momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

Quod attinet ad eum qui crimen commisit, ob quod lex ipso facto ante omnem sententiam infamiam infligit, iubens auctorem eo ipso esse infamem, &c. (de quo multa habentur ff. de his qui notantur infamia) vt si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponsas; si quis deprehendatur in adulterio, si exerceat improbum fœnus, exigens vsuras vsurarum; si lenocinium exercet, si filias vel neptes prostituit, si quæstus causâ ludibriũ sui facit, &c. Quæri potest, vtrùm talis absque iniuria infamari possit, cùm per legem iure famæ sit priuatus. Sed dicendũ est, non posse, quamdiu factum est occultum. Ratio est, quia retinet adhuc iustam famæ possessionẽ, qua absque iniuria priuari non potest. Sicut cùm lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorum ipso facto; etsi ille dominium amiserit, nõ tamen potest statim spoliari; quia retinet iustam possessionem vsque ad sententiam declaratoriam criminis, imò vsque ad iuridicam sententiæ executionem, vt infrà c. 29. dubit. 8. dicemus. Valet tamen huiusmodi infamia legalis ad duo. Primò, vt simulatque delictũ fuerit publicum, possit eius auctor vbique repelli, & tractari tamquam iure infamis. Secundò, vt secuta sententia declaratoria retrahatur infamia ad tempus commissi delicti, & ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam verè infamis: imò valde probabile est, statim cõ missò crimine hanc inhabilitatem in conscientia contrahi; non tamen valet ad hos, vt quamdiu manent res occulta, possis illam propalare. Sola enim publicitas (vt sic dicam) facti, & necessitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.

Caietanus qu. 73. art. 2. dubit. 1. putat non esse mortiferum. Idem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 335. & Corduba tract. de Detractatione q. 2. concl. 5. & Nauarr. cap. 18. nu. 33. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum est; quia illud censetur esse leue detrimentum in fama, si non est periculum euulgationis, aut alterius incommodi. 68

Sententia Caietani & quorundam recentiorum.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confessionis non obligat cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circumstantiã, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis (quod tamen licitum esse docent penè omnes DD. exceptis paucis recentioribus;) quia non est licitũ in confessione alterum notabiliter infamare. Quare cùm ea communi sententia DD. id licitum, imò præceptum sit; euidens signũ est, non censeri notabilem famæ læsionem. 69

Circumstantia complicis explicanda.

Verùm hæc sententia non videtur ita vniuersè affirmanda: nam fieri potest, vt quis malit sua crimina multis externis & plebeiis esse nota, quàm Prælato, vel alicui viro graui, cum quo assiduè versatur, vel à quo dependet, vt rectè Sotus l. 4. de Iustitia q. 6. a. 3. & l. 5. q. 10. a. 2. conclus. 4. Nec obstant rationes allatæ: præceptum enim confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti qui timetur reuelaturus alteri;) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca, siue pœnitens illam magni faciat, siue non: fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat, vt meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda, quia ad integritatẽ confessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatẽ ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quàm incommodum. Neque hoc est vera infamia; hæc enim est plurium opinio & sermo. Secùs est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur. 70

Limitatur hæc sententia.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum, vt communiter docent 71

docent DD.& tamen hîc solùm apud vnum fama amittitur:ergo vel vni aperire crimen,est peccatum mortale.

Temerarium iudicium.

Respondeo,negando consequentiam.Nam temerarium iudicium non est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert ; sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indiciis ei graue crimen impingit , & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est,ac si falsum imponeret; quod est peccatum mortale ; etiamsi apud vnum dumtaxat fieret. Secùs est quando aperitur crimen verum. multò enim maior iniuria est falsum imponere,quàm verum aperire.

DVBITATIO XII.

Vtrùm iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico,peccet.

Referens amico solatij causa.

72 RESpôdeo, Si faciat intentione detrahendi,vt se hoc modo vindicet, sine dubio est peccatum;& fieri potest,vt sit mortale.Si autem vt cõsolationem accipiat ab amico,siue vt querela exposita dolor mitigatur; non est peccatum,saltem mortiferum; quia iure suo vti videtur.Ita Petrus Nauarra lib.2.cap.4.num.345.Nimis enim graue est,& præter humanam consuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere,nec possit eas cum amico communicare; nam hac ratione magnam partem , earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat,non ipsi,sed auctori imputandum.adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur , quàm ad consilium & solatium sit necesse ; nec nominanda persona,nisi ad consiliom sit opus , vel ad necessariam consolationem valdè expediens.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm crimen proximi , quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere,vbi ignoratur.

Publicum tripliciter.

73 NOtandum est, in proposito crimen tripliciter dici poblicum;Primò,si sit notorium Iure.Secundò,si facto. Tertiò,si famosum.

Notorium Iure.

Notorium Iure dicitur,de quo constat per iuridicam sententiam; vel per confessionem Rei in judicio;vel per legitimam testium dispositionem.

Notorium facti.

Notorium facto dicitur,quod in præsentia multorum est perpetratum ; vt , in aliquo conuentu, vel in loco publico,v.g.in foro,vel celebri platea, eo tempore quo multis innotescere potuit : vel quo maiori parti viciniæ passim ob ocolos versatur,vt si quis in publica platea pugnet,vel iurgia cum clamore misceat:si quis publicè concubinam habeat & domi filios alat.

Famosum.

Famosum dicitur ,cuius fama ex sufficientibus
indiciis orta,ad multos peruenit,ita vt maior pars
ciuitatis, vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud
74 norit.Addit.Nauar. c.25. Enchir. num. 73. etiam
dici *notorium* , qood euidenter notom est maiori parti alicuius congregationis seu collegij, vbi nõ sint pauciores quàm decem ; itaque si 6.aut 7. in congregatione, vbi 10.vel 11.sint,factum sciant; dicetur esse *notorium*,quod verum est respectu illius congregationis , non autem absolutè. quidquid enim notum est maiori parti alicuius collegij vel congregationis , est notorium in illa congregatione , non autem absolutè respectu totius vrbis vel parœciæ. Vnde etiam talia non possunt absolutè dici publica: sed illa dumtaxat absolutè publica dicuntur , quæ eo loco , & cum illis circumstantiis sunt gesta vel propalata, vt cuiuis innotescere potuerint: v.g.in foro,vel publica platea:quia non curauit auctor,quis videret vel non videret.His positis,

Dico Primò,Reuelare alicuius crimen , quod 75
aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco vbi ignoratur,non est contra iustitiam.Docet hoc Caietan.opusc.31.Resp.9.& Nauar.c.18. num. 26. Ratio est ; quia quando hoc modo crimen est publicum , auctor amisit ius ad famam: nam ipsa facti euidentia , & iusti iudicij ratio ei repugnat , ne possit queri sibi fieri iniuriam narratione factorum,quæ iam in propatulo sunt posita.& quidem si per sententiam sit publicum,nõ potest esse dubitatio. Nam vna ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos,est, quòd eo loco & tempore iudicia exerceant,& pœnas infligant,quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non est contra iustitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò sit publicum euidentia facti vel iudiciorum ; iam sponte videtur cessisse iure suo, quod ad famam habebat: nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifesta dare ; non videtur curasse quis sciat,vel non sciat : eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre posset. quòd si reipsa multi non viderint,id per accidens est;quia accidit,ibi tunc non adesse. Secùs de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic censetur abiicere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum conuenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis. nusquam enim homines putant se iniuriam facere,si publica crimina alibi referant, vel litteris perscribant, historiis commendent,vel historiis commendata legant vel referant.

Qui in publico peccat , videtur cedere iure famæ.

Dices,Is qui hîc amisit famam , non ideò alibi 76
est infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen,non potest eo spoliari.

Resp. Petrus Nauarra & alij quidam , putant eum retinere ius ad famam in locis remotis; vnde si quis crimen,quod hîc publicum est,ibi referat, peccaturum contra iustitiam.Sed contrarium videtur verius:vnde dicendum est,retinere quidem aliis locis famam re ipsa & facto,non tamen Iure: postquam enim crimen poblicum factum est, amisit ius famæ , ita vt nemo ex iustitia teneatur ampliùs priorem existimationem de illo retinere,vt ex Caietano & Nauarro suprà colligitur.

Sed quid si per iniuriam factum sit publicum? 77

Etiam si per iniuriam factum sit.

Respondeo,Non refert:(etsi quidã aliter sentiant) nam hoc ipso,qood factum est verè publicum,ius amisit vt homines aliter de se sentiant; vt si confessus fuit crimina sua occulta.per tormẽta.

Dices,Per iniuriam nemo amittit ius:ergo.

Respondeo, Non amittit ius præcisè per iniuriam,sed per id quod ex iniuria sequitur,quod est esse publicum , & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita vt non censeatur ampliùs iniuria,siue sit publicũ per se,siue

ratione famæ, vt ostensum est. Nunc videndum, an hoc sit contra charitatem.

78 *Si breui fama perlatura erat crimen.* Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quò fama communis illud breui erat perlatura, non est peccatum contra charitatem, saltem mortiferum: quòd si fama non erat eò perlatura, vt saltem non nisi post longum tempus, sæpè erit peccatũ mortiferum, si ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur; quia tunc non censeor aliquod notabile damnum inferre, cùm iam sit paratum in fama & rumore communi, ex quo necessitate quadam eueniet, spectata hominum conditione & communi consuetudine; idque fine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Nauarr. suprà, ex D. Thoma in 4.d.19.q.2.art.3.

79 Secunda pars videtur esse contra Nauarrum & Caietanum; insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid sit de horum sententia, est ferè communis aliorum, esse mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod meritò ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quòd ille ius ad famam nõ habuerit; quia sine cuiusquam iniuria & absque fraude eam possidebat, eaque adhuc diu fuisset fruitus: ergo contra charitatem est, illum spoliare bono nomine; præsertim si nihil commodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, si ille parum curet se alibi infamari; quod sæpè fieri solet, præsertim sit procul absit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim sępè expedit ista ad aliorum exemplum narrari. Et in his casibus, potest intelligi Nauarrus & Caietanus.

81 *Quid si damnum sequatur.* Petes, Quid si damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat: (vt si subtrahatur pẽsio, vel coniiciatur in vincula) tenebitúrne is qui diuulgauit? Respondeo, Quidam putant, teneri; sed verius credo, non teneri. ratio est; quia hæc infamatio non fuit contra iustitiam, sed solùm cõtra charitatem; vt ostensum est: ergo etiamsi inde illi damnum obueniat, non tenebor; quia non censebor causa iniusta illius: quamuis peccatum cõtra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur; quia si actio ipsa non est iniuriosa, neque id quod ea illa sequitur; vt patet in eo qui absque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: si enim actio, qua impedit, non est tibi iniuriosa, non inducit obligationẽ restitutioni; quamuis ex ea tibi damnũ proueniat.

82 *Si nunc famam recuperauit.* Dico Tertiò; Si is qui olim ob sua crimina fuit infamis, nunc famam honestè viuendo recuperauit, est peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos qui ignorabant commemorare; non tamen videtur esse contra iustitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse *contra charitatem,* patet ex dictis. Non esse tamen *contra iustitiam,* probatur; quia etsi ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparauit, non tamen vmquam acquirit ius, vt dicatur vel æstimetur fuisse probus, illo tempore, quo crimina sua publica fecit: ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei iniuriam; modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum esse. Quòd si alij inde acciperent occasionem dubitandi de præsenti probitate, teneretur saltem ea charitate illam suspicionem amoliri.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis est, liceat de aliis infamare.

Respondeo & dico Primò, Si illa alia sint valdè affinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos qui principale norunt, vt si narres de adultero, cuius crimen sit publicum, scripsisse literas amatorias, misisse munera, &c. si de ebrioso, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: si de illo qui insigne furtum commisit, referas alia minora fecisse. Ratio est; quia non censetur noua infamia. Opus tamen hìc est magna circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, vt non censeatur notabiliter infamiam augere. 83 *Si crimina connexa.*

Dico Secundò, Si crimina illa non sint ita connexa, non solùm est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludianum in 4.d.19.in fine, quem refutat Adrianus quodlib.11.art.1. 84 *Si disparata.*

Probatur Primò, Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideò amisit ius ad famam, quam habet in aliis virtutibus: (potest enim quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non potest infamari de aliis occultis.

Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor; ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit ius famæ in vna virtute, censetur amisisse in aliis; sicut qui læsus est in vno membro, non amisit idcircò integritatem in aliis. Ratio à priori est; quia fama non est quid simplex, sed constat variis quasi partibus, quarum vna sicut non pendet vllo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & à diuersis diuersæ partes famæ possidentur. Rarum autem est, vt quis in omni virtute, fama sit clarus, omnésque bonæ famæ partes sit consecutus. 85 *Fama non est quid simplex.*

Sequitur altera pars huius Capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO XV.

Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda.

Dominicus Sotus lib.4.q.6.art.3. & quidam alij affirmant; si fama sit illustris familiæ.

Resp. & dico Primò, Quando ea infamia, quam intulisti, non cœnit alteri damnum in bonis superioris ordinis, (nempe in spiritalibus, aut in vita corporali) non teneris eum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caiet. suprà, q.62. art. 3. & opusc. 31. respnn. 14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, numquam esse restituendam ex iustitia;* 86 *Non cum periculo vitæ.*

n iacturam superioris bonis.

stitua, cum iactura rei superioris. Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib.2.cap.4.n.405. Idem eruditè probat Nauar.cap. 17.n.89.90. 91. contra Sotum. Idem breuiter repetit c. 18. n.47. *Quatuor*, inquit, *sunt bonorum ordines, videlicet anima, corporis, fama* (cui annexus honor) *& pecunia: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris.* In eadem sententia est Corduba l.1.q.35.& Siluester v. Detractio q.4.casu 2.

Probatur Primò; Quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum cum damno boni spiritalis; idque ideò, quia bonum spiritale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore; ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ; cùm vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium iacturâ suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem, vt passim omnes docent; idque ideò, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia Iustitia commutatiua solùm postulat, vt fiat restitutio in bonis, in quibus iniustè alterum læsisti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi (si eam in periculum per iniuriam coniecisti,) famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia dumtaxat per illa fit æqualitas. Quòd si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris, censetur impossibilis; ac proinde non te obligat Iustitia, vt restitutionem exequaris: sed tribuit ius læso, vt per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex iis, quæ suprà cap.10.dub.7.diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ non tenetur se aperire, etiamsi maxima hereditate legitimi heredes essent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An possit compensari.

Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quãtitate, vt prudenti iudicio preponderet rei superiori; v.g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quàm fama; & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quàm vita: ergo tunc debebit fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur; quia qui latrocinio sibi amplum statum adsciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c.

88 Respondeo, Etsi fieri possit, vt prudenter præferas ingẽtem pecuniæ tuæ summã famæ vel vitæ alterius cõseruandæ; non tamen prudẽter eam præferes famæ aut vitæ tuæ; nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori; vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam; quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vita & fama propria non possunt pecunia æstimari, Vnde non sequitur, Ego possum pluris facere mille aureos quos habeo, quàm vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cùm vitæ periculo; potest enim ille vitam suam pluris facere quàm centum millia aureorum.

89 Ad confirmationem; Qui furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cùm per iniuriam eum obtineat; vnde nõ est mirum, si teneatur restitutionẽ facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status non amittit famam: potest enim status sine culpa amitti.

90 Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere; non quòd fama pluris æstimetur quàm vita, sed quod pro virtute licitum sit vitam periclitari.

91 Dico Secundò, Si ex infamia, (de falsa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicę administratio, vel aliud grãde malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tunc obligaris non ratione solius infamiæ, sed ratione damni quod ex ea sequitur; quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna.

Si periculum vitæ impendeat.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm si fama restitui nequeat, debeat pecuniâ compensari.

Respondeo & dico Primò, Probabilius videtur, iustitiam minimè postulare, vt infamia compensetur pecunia, si reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro ca.17.nu.90. 92 vbi ait: *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet; sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit.* Idem docet Siluest.v.Detractio q.4.casu 2.& Franciscus Victoria, vt refert Salonius, Pet.Nauarra suprà n.417. multique recentiores, quod probari potest illis rationibus, quibus suprà ostẽdimus, pro ipsa vita ablata non esse necessariò faciẽdam restitutionem pecuniariam. Ratio est, quia Iustitia cõmutatiua tantùm postulat, vt restituatur quod ablatũ est, vel quòd communi hominum æstimatione est æquiualẽs. quòd si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud compensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi aut heredibus pecuniam rependere.

Non necessariò est compensanda pecunià.

93 Dices, Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquiualens. Deinde etiamsi non debetur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur, sicut is, qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum potest, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Respondeo, Pecunia secundùm communem vsum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecunia commutare; fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine pecuniâ solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni.* & Prouer.22. *Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorumdam animi vilitate accidat, vt famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

94 Ad confirmationem, Is qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum dãnum sarcire ex æquo, si potest; vel si non potest, tenetur partem ex æquo: quòd si nec totum nec partem, cessat

cessat obligatio Iustitiæ commutatiuæ; atqui hîc nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo, quod cõfirmatur Primò; Quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato; sufficit enim vt restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò, Si vir diues pro compensatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quódque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur, eamdem esse rationem pauperis: nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius,

95 seu rationem Iustitiæ commutatiuæ. Fieri tamen potest, vt ex quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecuniâ compensare, nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mœrorem videatur depositurus; & is qui infamauit sit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hũc quàm erga istum; ita etiã ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt si aliquẽ induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius, & quàm alium; ceteris paribus: vt patet ex dictis c.8. dub. 1.

Aliquando ex charitate tenemur.

96 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo quem infamauit certâ pecuniæ summâ, tenetur ex iustitia eam numerare. Probatur; quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex iustitia tenetur eam exequi, quia iustę sententiæ tenetur ex iustitia parêre. Idem posset Iudex, etiamsi fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti; quia potest iusta pœna punire delicta, etiam post damna sarta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant: atqui hoc pactum potest esse iustum; quia infamatus habet ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde vt hoc iure cedat, & omne debitum condonet, potest certa pecunia pacisci.

97 Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v.g. 100. aureorum, iniustè læsus in fama vel honore, à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest vti compensatione secundùm æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendã, si à creditore aliam restitutionẽ obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententia eorum qui famam pecunia compensandam docent, quando aliter sarciri nequit. Quæ sententia est satis probabilis, & plurimorũ DD. sicut & illa, quæ vitam ipsam, & cicatricem pecunia compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniã, v.g. 100. aureos, pro infamia vel dedecore quod intulit, eò quòd aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet, potest non soluere: hæc enim omnia paria sunt. Quòd si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in altera sententia tenetur vel famam restituere, vel certè tãtum pecuniæ, quantum iudicio prudẽtis alter potest exigere. etsi enim fama non possit, iuxta eam sententiam, pecuniã æstimari; obligatio tamen illius restituendæ, qua ille tenetur, & incommodum quod læsus patitur, potest pecunia æstimari. Confir. quia cùm possit restituere, tenetur vel restituere, vel alia ratione ei satisfacere, ita vt ille liberè acquiescat.

Compensatio infamia per pecuniam.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere. v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

Respondeo, Tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia iam restituta est; sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem; quia non potest bis eamdem rem accipere. Si tamen intereà ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v.g. si impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius cõpensationem; quia hoc damnum ex iniusta tua infamatione illi obuenit. Vtrùm autem aliquid sit restituendum pro ipsa infamia, quam ille medio tempore vsque ad illam recuperatam subiit, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionem, si putetur illã velle (quod addo, quia alioquin censetur condonata, nec consuetum est aliàs offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem personarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib.2.cap.4.n. 421. & Nauarrus cap. 18.n.47. 98 99

Si famæ conciliata.

Pro infamia medij temporis.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm si infamia iam penitus abierit in obliuionem, sit restituenda. v.g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

Respondeo, Teneri restituere etiam post viginti annos, si periculum est, ne aliquando illa infamia reuiuiscat: quod facile fieri potest; nam homines data occasione facilè recordantur eorum quæ anteà exciderant; quod maximè locum habet, quando falsum impositum fuit, vt docet Caiet. q.62. art. 2. si enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, nisi periculum sit euidens. quòd si putetur nullum esse periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus c. 18. n. 47. contra Caietanum; quia fama iam censetur restituta, vel certè damnum illatum omnino euanuisse; idque verum est, siue crimen fuerit verum, siue falsum, vt ibidem Nauarrus. 100

DVBITATIO XIX.

Vtrùm totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum.

Respondeo, & dico Primò, Damnum quod sequitur ex infamia falsa, est integrè reparandum. Est communis sententia DD. Ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis duplicem continet iniuriam. Primò, calũniam, eò quòd crimen impingatur ei, qui 101

Damnum ex infamia falsa.

qui scitur innocens. Secundò, infamationē, quòd hoc aliis persuadeatur. itaque hæc actio omnino est iniuriosa: atqui omne damnum, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa, est restituendum: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens sequitur. v.g. Infamasti Petrum adulterij: vnde præter intentionem tuam factum est, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

102 Respond. Hoc non censeri per accidens sequi; quia etsi non intendebas, tamen labes infamiæ quam intulisti, est quædam veluti praua dispositio, moraliter apta impedire varia commoda, & accersere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea sequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, censetur esse causa iniusta damnorum quæ inde sequuntur.

103 *Quantum restituendum.* Aduerte tamen non esse tantumdem restituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (nisi fortè obtento priuatus fuisset) sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Quid si de crimine vero. Sed maior difficultas est, de patefactione criminis veri. Nam Sotus l.4. de Iust. q.6. art.3. ad 4. sentit, damnum, quod hinc sequitur, non esse integrè compensandum, sed partem dumtaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio est; quia si ille priuetur officio, vel impediatur ab eo consequendo, id non tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriosa, quàm ob ipsum crimen, quod verè commissum est; manifestatio autem est solùm conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum, tamquam caosam principalem, in cognitionem. Hæc sententia non est improbabilis, præsertim cùm multi recentiores illam sequantur. contraria tamen est communior, pro qua

104 *Damnum ex infamia vera.* Dico Secundò, Verius videri, eum qui patefacto crimine occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsum. Vt, si impediuit à beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemosynis, cū esset probè dignus. Ita Nau. c.18. n.45. & alij passim, qui in genere dicunt, infamatorem teneri ad restitutionem omnium damnatorū: nec distinguunt inter crimen falsum & verum. Ratio est; quia est causa principalis (moraliter) illius damni; sicut is qui ignem

105 *Est causa principalis.* occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione. vnde quamdiu crimen manet occultum, non potest inferre damnum, & ita se habet ac si non esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo censetur causa principalis damni secuti.

DVBITATIO XX.

Quomodo fama est restituenda.

Respondeo & dico Primò, Si crimen falsum disseminasti, debes adhibere omnem industriam, vt falsa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis significare, te deceptum

106 *Aliquando iuramentum adhibendum, aliquando etiam testes.* fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse vt credant; adhibito etiam iuramento, si aliter non possent credituri, & rei grauitas postulet. Ratio est; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid si auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberisue testibus confirmare?

Resp. Fieri posse vt tenearis, vt docet Sotus l. 107
4. q.6. a.3. præsertim si id sine magno tuo incommodo facere possis; tūc enim vel charitas ad hoc obligaret, imò interdū etiam iustitia: vt si alij haberent aliquas probabiles causas suspicandi, te non ex animo, sed pretio inductum reuocare. Ratio est; quia iustitia obligat vt efficaciter reuoces, id est, eo modo, vt auditores meritò possint, debeántque tibi credere, nec habeant occasionem suspicādi rem fictè geri; rarò tamē accidit, vt hoc
vsu veniat. Nauarro tamē c.18. n.45. videtur dictum, vt quis aliquando ad testes obligetur. Ratio 108
ipsius est; quia si ne iuranti quidē contra seipsum credere velint, id ex malitia eorum prouenire; 110
itaque mala opinio, quam retinent, censetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, qui illud satis efficaciter reuocasti, sed ex sua ipsorum malitia, qui sine ulla causa volunt malè de proximo sentire. Idem sentit Pet. Nauarra l.2. c.4. n.378. Sed quod diximus, verius est, ob rationem allatam.

Aduerte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi siue iuranti, siue testes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari; quia non ampliùs censeris causa istius prauæ opinionis, sed illorum peruersitas. 109

Quatuor modis fama potest restitui. Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifestauit, quatuor modis potest famam restituere. Primò, Si dicat se quidem tale quid narrasse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. 110
Hoc modo restitui posse probatur; quia etsi vno sensu dictum tuum falsum non fuerit, nēpe quia erat cōforme rei (verè enim commiserat crimen, quod eum commisisse dixeras) alio tamen sensu falsum fuit; idque dupliciter. Primò, quia non fuit 111
conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falsitas: sicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licèt veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri, & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra suam priuatam scientiam, pronuntiat illum reum & criminosum, quamuis verè non sit; quia secundùm publicam probationem talis est. Pari modo potest iste dicere, se dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verum secundùm publicam scientiam: vt rectè Pet. Nau. l.2. c.4. n.381. Verùm, etsi hic modus sit valdè bonus & efficax, tamen ad illum non teneris; tum quia non teneris te infamare, tamquam qui falsum crimen imposueris, cùm verum dixeris; tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum sententia est probabilis, quamuis contraria sit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendisse, se fuisse deceptū, vel errasse: qui modus est etiam bonus: sed nō tenetur eo vti; quia etsi fortasse hoc modo se non infamet, tamē videtur decipere auditores specie quadam mendacij: quod non tenetur facere, imò non potest, secundùm Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat se malè vel iniquè locutum esse de proximo, rogétque vt talem opinionem deponant verùm hic modus parum est vtilis apud 112
ingeniosos; inde enim magis confirmabuntur,

illum

illum crimen commisisse. apud simplices tamen sæpè est vtilis & vsurpandus.

Quartò, Laudando infamatū,& honorificè de eo loquendo, vbi datur occasio. hic modus necessarius est, dum quis nō vult vti primo, vel secundo,& tertius esset inutilis vel noxius; sic enim sēsim ex vna parte tātumdem famam eius illustrare poterit, quātum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus l. 4. de Iust. q. 6. a. 3. ad 4. Caiet. q. 62. a. 5. & 72. a. 3. Nauar. c. 18. n. 45. & multi alij.

Petes, Tenetúrne infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, sed alij, qui ab ipso acceperant, v.g. narrasti tribus, illi verò narrant aliis.

111 Resp. Si ab illis tribus stipulatus est silentium, vel putatur omnino rem tacitam fore, nō tenetur nisi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, censetur quasi fortuita respectu ipsius. Secùs verò si aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè si crimen sit falsum, tunc enim si isti non restituant, tenetur tamquam causa; vt rectè Pet. Nauarra l. 2. c. 4. n. 443.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm heredes infamatores teneantur ad famæ restitutionē, si ipse eam non restituit.

112 *Heredes non tenentur, nisi ad damna secuta.* RESp. & dico Primò, Heredes loco defuncti nō teneri ad famæ restitutionem. Ratio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (nō enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) vt obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non transit ad heredes; cùm nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113 Dico Secundò, Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauar. c. 18. num. 54. & Adrian. quodlib. 11. Ratio est; quia hæc obligatio non est purè personalis: sed afficit quodammodò bona infamatoris. vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad heredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, heredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere.

Dices, Quid si is, qui ratione infamiæ damnum passus est, iam obierit?

Resp. Tunc restitutio facienda est heredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hereditatis.

Petes, Vtrùm defuncto sit fama restituenda?

114 *Etiam mortuo restituenda.* Resp. Affirmatiuè; quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim viuit quodammodò in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm is teneatur ad restitutionem famæ qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: Item quid si auditores de alio intellexerint.

115 RESpondeo, & dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probatur; quia qui damnum dedit iniustum in re aliena, etiam absque culpa, vbi cognouerit, tenetur illud reparare, saltem ex charitate, si potest. atqui hic damnum dedit iniustum in fama alterius, vti supponimus. ergo. Item, qui abstulit rem alienam iniustè, quamuis sine culpa, & solùm materialis iniustitia fuerit, tenetur eam restituere simulatque sciuerit iniustè se abstulisse. atque hic abstulit iniustè materialiter. ergo, &c.

Dico Secundò, Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo: vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur; quia sine culpa eam abstulit: ergo non tenetur cum suo graui damno eam restituere; sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te sine tua culpa, non teneris remittere magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpa intulisti. 116 *Non tenetur cum graui incommodo.*

Vbi aduerte differentiam inter eum qui infamauit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum qui sine culpa; quòd ille teneatur famam restituere etiam cum detrimento famæ suæ; sicut qui iniustè formali iniustitia damnum intulit, tenetur etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò nō teneatur cum notabili damno, sed solùm cum modico, vti prudentia & charitas dictabit.

Dico Tertiò, Si is qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est; quia non est causa huius damni, nisi quatenus est causa infamiæ, ex qua hoc damnum est secutum. sed est causa infamiæ sine culpa: ergo etiam sine culpa est causa damni inde consecuti; ac proinde non tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamia priusquam ille suum errorem resciscat, nam tunc sine vlla eius culpa sequitur. 117 *Neque de damno secuto.*

Sed difficultas est, si ille, antequam damnum sequatur ex infamatione, agnoscat suum errorē, & reuocando quæ dixit, possit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis sententia DD. est, eum qui rem alterius absque sua culpa peremit, si inde non est factus ditior, non teneri ad restitutionem. quia neque ratione rei acceptæ, vt quæ non ampliùs extet: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm in ea non peccauerit: neque ratione contractus, cùm nullus interuenerit: quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex iustitia debitæ, vt patet ex dictis c. 7. dubit. 5. Atqui iste absque sua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iustitiæ ad eius restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum. *An teneatur de damno secuto.*

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecunia æstimabilium. illa enim solo verbo, absque vllius rei iactura, restitui potest: damnum verò aliarum rerum non potest absque similium rerum amissione sarciri. vnde in damno rerum meritò lex iustitiæ non obligat, quando sine culpa datum est; ne homo sine sua culpa cogatur se rebus suis spoliare. secùs tamen in damno famæ, quod sine vllo detrimento sarciri potest.

Resp. Hoc argumentū benè probare in damno famæ esse maiorem obligationem charitatis; quia

charitas

charitas magis obligat vbi malum minore incommodo potest tolli. nō tamen videtur probare obligationem iustitiæ:hæc enim nō pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Vnde etiamsi solo verbo posset reparari damnum rerum absque culpa illatum, cùm res est destructa; non tamen esset obligatio ex iustitia, sed solùm ex charitate. Confir. hæc sententia; si enim qui absque culpa aliquem infamauit, teneretur lege iustitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Iustitiæ enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura; vt patet in eo qui iniustè damnum in rebus vel in fama intulit: atqui iste non tenetur cum iactura suæ famæ: ergo non ex iustitia. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

118 Nihilominùs contraria sententia mihi placet, nimirum eum qui sic infamauit, lege iustitiæ teneri ad restitutionem famæ cùm errorem suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit.

Probatur Primò, Qui famam alterius lædit, potiùs est similis furi rem alienam auferenti, quàm damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius potestate, quasi eam apud se retineat: vnde dicitur fama auferri, surripi, restitui; sicuti res dicitur auferri à fure, detineri & restitui. Ergo ut is qui rem alterius abstulit, & habet in sua potestate, tenetur ex iustitia illam restituere, simulatque cognouerit se iniustè abstulisse. ergo idem dicendum in fama.

Secundò, Qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commodè potest, lege iustitiæ reuocare,vbi deprehenderit suum errorem: alioquin censebitur intulisse grauem iniuriam,& poterit puniri in foro externo tamquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamauit.

Tertiò, Qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori Iure tenetur illud emendare, si commodè potest, quàm alius qui non est auctor. sed alius tenetur lege charitatis:ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quàm iustitiæ.

Quartò, Etiamsi consideremus talem non teneri lege iustitiæ ad reparationem famæ præcisè qua parte iam est perdita; tamen videtur omnino teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit stramina ædibus vicina, vbi aduertit periculum, tenetur lege iustitiæ cauere, ne serpat vlteriùs, néve sequatur inde aliud damnum: & qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut puluerem tormentarium certo loco posuit;tenetur,vbi aduertit periculum, impedire ne noceat;adeò vt si neglexerit, teneatur de damno secuto. atqui ex infamia ferè semper impendet damnum: tum quia ordinariè tamquam flamma quædam serpit vlteriùs, iuxta illud Poëtæ,

Fama malum quo non aliud velocius vllum, &c. tum quia alios bonos successus in temporalibus & spiritalibus impedit.

Denique ratio est, quia quisque ex iustitia tenetur neminem lædere, & consequenter cauere, quantum commodè potest, ne ex sua actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen, eum qui absque culpa læsit,aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnum impendens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa iniustitiæ. par enim non est æquè grauari inculpabilem atque culpabilem, cæteris paribus. Vnde qui ideò solùm lege iustitiæ tenetur impedire malum aliquod, quòd ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, vt infrà cap. 13. n. 70. dicetur. Hic autem qui absque culpa causam læsionis dedit, est similis illi qui tenetur ex officio;non autem illi qui ex culpa iniustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo,auditores alium intelligant quàm tu velis, sicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem,si commodè potes,non tamen ex iustitia. 119

Prior pars patet; quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur;quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ,sed illorum praua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, si ea esset conditio & dispositio auditorum, vt ea spectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videantur posse colligere,idque aduertas,teneris non solùm lege charitatis,sed etiam iustitiæ, te explicare & infamiam auertere: quia etsi narratione tua non des hominibus perspicacibus,vel circumstantias rei intelligentibus, iustam occasionem talis opinionis prauæ; das tamen istis rudioribus & rerum ignaris,vel alias opiniones sinistras non improbabiliter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras. sermones enim operantur pro capacitate & dispositione auditorum.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

RESpondeo & dico Primò, Prælatus, seu Superior non impediens externum, à quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia qu. 10. ar. 4. Ratio est; quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam. 120

Dixi, non teneri *saltem ratione ipsius famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, salutisque spiritalis, subditi. nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valdè commoda, ne ille licentiùs viuat: multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam fræno honestatis, quo coërcebantur, sublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, & si neglexerit, bonam famam restituere. 121

Dico Secundò, Si non impediat subditum, alteri non subdito detrahentem, cùm facilè potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probatur; quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniustè noceat: ergo si non impediat cùm facilè possit, censebitur causa moralis damni; sicut si Prætor non impediat furta & latrocinia in ciui- 122

M tate,

tate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa.

Dico Tertiò, Si tamen subditus in absentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam restituere, subdito non restituente; modò quantum in se est compellat subditum vt restituat. Prior pars patet; quia non censetur tunc causa damni, cùm absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat; atqui is qui infamauit, & non restituit famam cùm possit, persistit in iniuria, eámque continuat; sicut is qui rem alienam detinet inuito domino; ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hic intelliguntur obligati?

123 *Superiores quinam.* Resp. Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt; Domini respectu seruorum; Superiores Regularium, Episcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: denique Principes & Magistratus, sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita *Libelli famosi.* & detractiones; maximè per libellos famosos, qui capitali sententia vindicantur. vt patet L. vnica, C. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente; nisi fuerint aliquo modo infamiæ causa. Sic enim vsus habet: ratio est; quia parte non petente, præsumi potest condonata.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

124 Respondeo, Restitutionem famæ, sicut & aliorum bonorum externorum, posse condonari, nisi fortè nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum, vel ad officium, quo proximo obstringimur, *Priuatus potest condonare.* ritè obeundum. Vnde infero Primò, Priuatum posse condonare hanc restitutionem, nisi fortè esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum, (vt de hæresi;) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur esse illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

125 Secundò, Si vir valdè vtilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multùm prodesset Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde postea impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iustitia: ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate istud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero; vt patet dictis suprà, & docet Sotus lib.4. de Iust. qu.6. art. 3. ad quartum.

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis facilè hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

Sed quid si condonet reipsa, nolens officium deponere, vel aliter suæ auctoritati consulere; eritne condonatio valida? 127 *Superior condonans infamiam.*

Respon. cum Soto suprà, validam videri; quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent Ius, vt ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipsius arbitrio positum est. vnde non tam condonando restitutionem, quàm volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

Dices, Parens non potest condonare restitutionem bonorum, quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos. 128

Resp. Primò, Negando consequentiam: quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus præcisè in Iure naturæ) quia potest mendicatò illis victum conquirere si velit; quòd si nolit, sibi imputet: non enim manet illa condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipsi inde maneant infamati vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in Monasteriũ. valdè enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodò redditur plebi suspecta. Vnde etiam sæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, vt dictum est cap.4. dub.5. (non enim per votum paupertatis renuntiat famæ & honori suo) quia non est dominus famę Conuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, proditionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, si adhuc sub cura parentũ existant. imò etiamsi non existant: si tamen infamia illorum parentes suspectos reddat, eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secùs si tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum sceleratum; vt dictum est num. 124. 129 *Si infamia tua in alios redundat.*

DVBITATIO XXV.

Vtrùm in restitutione famæ fieri possit compensatio.

Respondeo & dico Primò, Non potest ita fieri compensatio infamiæ, vt si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est; quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata auctoritate potest facere. reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis. *Compensatio* 130

Dico

Potes aperire aliorum peccata.

Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita Sotus suprà, & alij passim, v.g. potes
131 dicere, isti fidem non esse babendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio sit deprehensus.

Probatur Primò; Quia quisque habet Ius tuendæ non solùm vitæ, sed etiam famæ, cum iusta moderatione: (id est, sine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò, Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius quod habet, ne crimē eius occultum pandas.

132 Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non est vtilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta: vnde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutionem.

Contra charitatem.

Secundò, Si alia via famam tuam possis tueri, v.g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem, aperire crimē occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen plusquam est necesse. videri tamen posse non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos: non enim ille ius habet, vt parcas nomini ipsius in defensione tui, cùm ipse famam tuam iniustè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm necesse sit vt ei fides non habeatur. communior tamen sententia DD. id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, authoritate illorum ductus.

133 Dico Tertiò, Si tu alium iniustè infamasti, qui te anteà infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit; sed potes vti cōpensatione, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. Est contra Nauarrum cap. 18. n. 47. & Caiet. q. 62. ar. 2. & Petrum Nauarra c. 4. n. 395. Sed nostra sententia est verior, eámque docet Adrian. in 4. q. penult. de restit. §. Circa prædicta. Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4. de restit. famæ, dubio 3. Tolet. lib. 5. c. 70. & alij.

Potes vti cōpensatione, nō restituendo.

134 Dixi, *seruata æqualitate*; quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuisibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum, sit æquale damno quod ipse tibi intulit. Probatur, Quia in rebus temporalibus, quando Iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare Ius & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere; vt patet in debitis pecuniariis. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis Iura non sint paria, si infamia, quam intulisti, non posset per partes restitui: (vt si illum de grauiori crimine infamasti, quàm ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes, vt eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd non restituas. sicut si annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere instar pignoris, vt cogas ad solutionem.

135 Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, sicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

Obiectio Nauarri.

Resp. Etsi damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarciendi illius damni, si alter sarcire nolit quod à se illatum est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur, debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda sunt de iis, qui possunt facere condonationem infamiæ sibi irrogatæ, nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam quæ subditis vel sociis fieret.

Petes, Vtrùm possit fieri compensatio infamiæ cum damno fortunarum v.g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; vtrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

Resp. Probabile est hanc compensationem fieri 136
posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit, infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaque si ille non velit, vel non possit eam in suo genere compensare, possit tamē pecunia, licitum tibi est pro ea, pecuniæ certam summam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vsque ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet, quando famæ restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim Iure pro ea pecuniā exigere potes, seu potiùs pro redemptione obligationis restituendi. Secùs tamen in hac sententia, si restitutio famæ esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses, nisi fortè competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius cessione aliquid pacisci potes.

Cum damno fortunarum.

DVBITATIO XXVI.

Quænam excusant famæ restitutionem.

Respondeo. Primò, Iusta condonatio, id est, 137
quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24.

Excusantia restitut. famæ.

Secundò, Iusta compensatio: vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama alia ratione iam sit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter existimatur abiisse in obliuionem; tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum. dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amisit Ius restitutionis. dubit. 13.

Sextò, Si restitutio sit impossibilis. dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non possit fieri sine periculo vitæ. dubit. 15.

Octauò, Si non possit fieri sine amissione fa- 138
mæ, quæ sit longè maioris momenti, vt si prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium, non

Si amittenda fama maioris momenti.

tenetur cum iactura sui nominis reuocare; sed sufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd si sic videatur non satis restituta, reliquum poterit pecunia compensare arbitrio prudentum, vel potiùs remissionem restitutionis pecunia impetrare; si tamen commodè possit, alioquin non tenetur. Ratio est; quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, vt ille famam suam tanti momenti amittat; sed debet esse contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 5. cap. 70. Corduba lib. 1. q. 33. art. 2. Couarr. ad regulam Peccatum, 2. p. nu. 8. §. Tertiò, adultera: & alij.

Nonò, Si bona fide persuasus esse verum & publicum, narrasti, nec possis sine damno famæ tuæ restituere. dubit. 21.

Decimò, Si reuerà nulla fuit infamia secuta, eò quòd infamator esset nullius fidei, (quod sæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, sciebant similia; ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm honor sit restituendus, & quo modo.

139 *Honor læditur.* NOtandum est, Honorem lædi contumeliis, irrisione, sannis, alapa inflicta, aliisque similibus modis. sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur eius excellentiam, nósque eum magnifacere, cum quadam nostri submissione: ita honorem lædimus edito aliquo signo, quo testemur eius vilitatem, nósque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniustè alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionem seu satisfactionem, siue id publicè coram aliis, siue priuatim fecerit
140 coram illo solo. Est communis DD. Prior pars patet; quia fecit veram iniuriam contra Iustitiam commutatiuam.

Dices, Alter nullum accepit damnum ea contumelia, præsertim si nemo alius id aduertit; ergo nihil restituendum.

Resp. Esto, non acceperit damnum, tamen illata est ei verè iniuria; vnde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem. quod confirmatur illa sententia Domini, Matth. 5. *Qui dixeris fratri suo, Fatue*, (id est graue conuitium) *reus erit gehennæ ignis*; & subiicit Dominus: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* vbi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumelia priuata.

141 *Damnum dignitatis.* Respondeo Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quamdam dignitati irrogas; eumque quantum in te est, viliorē reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem suam læsam & imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, vt sæpè damna fortunarum grauissima præoptent; vnde etiam solent maxi-
142 *Omissio honoris.* ma indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

Dico Secundò, Omissio honoris debiti superioribus vel æqualibus, non est contra Iustitiam commutatiuam, sed contra virtutem obseruantiæ: vnde per se non obligat ad restitutionem. Patet, quia aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare.

Dixi *per se*, quia fieri potest, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omissioni coniuncta est, obligeris; vt si aliis honorantibus Episcopum, vel Pastorem prætereuntem, tu illum sine vllo honoris signo impudenter aspicias.

Dico Tertiò, Qui in alterius absentia aliquid 143
fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eosdem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex iis, quæ sunt dicta de fama. si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est.

Dico Quartò, Varij sunt modi honoris restituendi: ex quibus is tantummodò est necessariò adhibendus, quo, iudicio prudentis satisfit honori violato. Hæc propositio per se patet, & docet eam Caiet. opusc. 31. resp. 13. dub. 5. *Modi restituendi honoris.*

Primò, Restitui potest honor amica & honorifica salutatione aut compellatione; & hic ferè sufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeios, vt rectè Caiet. q. 72. ar. 3. non enim tenentur ij adeò sese demittere, vt veniam petant; quod expressè D. Augustinus docet in sua Regula, de Superioribus. 144

Secundò, Adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus sæpè sufficit, etiam inter eos qui sunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus est efficacissimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & sæpè etiam æquales inter se; nam si læsus hanc satisfactionem iustè exigat, (vt si grauí contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

Notandum Primò, Fieri posse, vt non sufficiat veniæ petitio, vt si atrox iniuria viro nobili illata 145 *Si iniuria atrox.*
sit; tūc enim potest exigi maior humiliatio, v. g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. sed qui iniuriā intulit, non tenetur eam præstare ante sententiam Iudicis. sic enim moribus Gentium est receptum, vt etiam pro summis iniuriis non teneatur quisquam sponte maiorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quòd si alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi.

Dices, Satisfactio exhibēda est ad æqualitatem.

Resp. Satisfactio pro iniuria dupliciter potest esse æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valdè difficilis est, infligenda est per Iudicem. Secundò, quadam proportione, vbi tota ferè nititur gratia condonantis: & hæc consistit in humili veniæ petitione, signísque doloris, estque præstanda, etiam ante sententiam.

Notandum Secundò, Si petas veniam omnium iniuriarum, & aliter tam concedat, non censeri condonatas, nisi eas iniurias, quas verisimiliter intendit condonare. Itaque si aliqua illum latet, quam si nosset, nollet sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse; quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam. 146

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

Constat Dubitationibus 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit furtum. *D. Thomas qu. 66. art. 3.*

1 *Furtum quid.* RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt: *Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus possessionisve.* Ita habetur L. 1. §. Furtum. ff. de furtis. & Institut. de obligationibos, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet & explicat Nauar. cap. 17. n. 1. Clariùs & breuiùs Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur à rapina & aliis iniustis acceptionibus, per iniquos contractus. occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente; quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iniustitiam.

Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Resp. Si sciat dominum videre, & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtũ; quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollet.

2 Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantùm consistit in acceptione.

Resp. Detentio est instar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quod iustè accepit, posteà iniquè retineat, perinde facit, ac si primò tunc iniustè acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caiet. ibidem.

3 *Occultum & manifestum.* Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti non est vt occultè fiat.

Resp. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tamquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto, quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4 Secunda est, *rei alienæ*; quia acceptio rei suæ quæ est apud alienum, non est furtum, saltem quà suæ; quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata; tunc enim aufertur illi vsus, vel securitas, quam per illam res habebat.

Tertia est, *inuito domino.* Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ratione inuitus; vnde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *res corporalis & mobilis*; sed meliùs omittuntur: nam potest quis etiam furari Iura; vt census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v. g. vxorem vel prolem alicuius, non committere *furtum*; quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur committere *plagium*, seu *crimen plagiatus*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si verò fiat ad fruendum, dicetur *raptus*: quæ propriè non sunt species furti. Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum; quia est acceptio rei alienę, quà aliena; intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum; quia illa ancilla secundùm illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eadémque res in duobus locis esset, vel à duobus possideri integrè & vsurpari posset, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio est furtum; sed. differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet; etsi ad breue tempus, & animo eam paulò pòst abiiciendi: quo modo Augustinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quam si eas auferret.

5 *Plagium.* *Raptus.* 6 *Differunt furtum & damnificatio.*

Patet Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut profanam in loco sacro, tamquã in asylo depositam, committere peccatum furti, quia accipit alienũ inuito domino; quamuis huic furto coniũcta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duę malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes. 7 *Sacrilegium.*

DVBITATIO II.

Vtrùm furtum & rapina differant specie.

D. Thom. art 4.

RESPONDEO, specie differre in ratione Iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio 8

est;

Rapina. est; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino scienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim est inuoluntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & reniens. quamuis enim vtrumque sit absolutè inuoluntarium, tamen alterum est longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet, rapinam esse grauius peccatum quàm furtum, ceteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

9 Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

Per contractus iniquos.

Resp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè, partim inuoluntariè; mauult enim hoc damnum iniustè pati, quàm contractum omittere. Si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam communem furto & rapinæ, esse *iniustam ablationem rei alienæ, absolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniustitiam contractuum, dicetur *iniusta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam qu. 4. C. de rebus restituendis.

10 Aduertendum tamen est, aliquando omnem iniustam acceptionem vocari furtum & rapinam: vt patet cap. 4. Si quid. 14. q. 5. ex D. Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, vt docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum est.

Furtum generatim acceptum.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuè peccent donec restituant.

CAietanus qu. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, eò quòd non sit actio, sed effectus actionis: vnde vult detentorem esse solùm in peccato habituali. Sed contrarium est verius, vnde

11 Resp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cùm possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. qu. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. qu. 7. art. 4.

Continuè peccat detentor.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens à possessione & vsu rei suæ vel debitæ: quæ læsio quò diutiùs durat, eò censetur maior. atqui hæc læsio assiduè pendet vel à voluntate libera non restituendi, vel à libera voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cùm possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet a voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui coniicit proximum iniustè in vincula & ibi relinquit, continuè peccat actu; quia continuè nocet: perinde enim est, siue manibus siue vinculis eum assiduè tenendo affligat, cùm
vtrumque æquè liberè continuetur. ergo et- 12
iam qui assiduè rem alienam eum incommodo
continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus infli- 13
xit, continuè peccat, quia continuè nocet.

Obiectiones.

Resp. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præsenti ipsius voluntate, vt si vel non sit; sed solùm à præterita, in qua semel censetur volitum. Quòd si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem, & non faceret; continuè noceret præsenti voluntate, & sic continuè peccaret: sicut is, qui præsenti voluntate continuè nocet, constrictum tenendo, quem singulis
momentis posset soluere. Simile videmus in Ty- 14
ranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex assiduè ex ipsius libertate dependens, manet: nam ex parte sua tamdiu actu nocet; quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Vulnerans.

Iniquam legem ferens.

Nec refert, quòd erecto idolo, vel lege data, nihil ampliùs agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre; si non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo singulis momentis 15
peccat.

Resp. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

16 Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuè crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinsecè quodammodò, sicut si ignem segetibus immissum singulis momentis possis extinguere, & omittas, assiduè crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm singulis momentis possis, assiduè crescit illa omissio, ratione maioris incommodi. Quòd si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re sua, solùm augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat, vt ostensum est 1. 2. quæst. 74.

Quomodo crescat hoc peccatum.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum

tinuum

tinuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet,

17 Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum anteà inceptum: vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

Quomodo dormiens peccat.

18 Respon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opi-

19 nione; neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius anteà præuisus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, anteà per malam voluntatem inchoatæ. Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit; habétque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis 1.2.q.6.art.3.

Peccatum vt formaliter continuetur.

20 Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod anteà per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum idémque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt; sicut cùm quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt vnum numero peccatum; quia omnia interna desideria tendunt ad eumdem conatum.

Non fit nouum peccatum moraliter.

DVBITATIO IV.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

Respodeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, Ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundò, Ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non ampliùs esse iniuriosa, eò quòd restitutio eo tempore facta sit impossibilis; vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est ampliùs peccatum. vnde etiamsi ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamsi animum numquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit; detentio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiamsi fortè sit volita. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi, & eam negligeret. quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum. 21

Tripliciter interpellatur peccatum detentionis.

Dices, Quid si detentor non aduertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, putétque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum, interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re verà in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam, & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciens esse meam, acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter, quia est actio in se iusta, quæ iustè potest apperi & fieri. 22

Tertiò, Ratione somni vel alterius distractionis, per quã fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere se detinere: alioquin pro illo tẽpore nõ est libera, ac proinde non est peccatũ formaliter, sed materialiter tantùm, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatũ detẽtionis formaliter; quia iste homo formaliter tũc nõ peccat, cùm illa detẽtio ab illo liberè non pendeat; cõtinuatur tamen effectiuè, quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus est peccatũ in sua causa, à qua dependet, nẽpe in voluntate quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutiùs duret, siue breuiùs, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum; & consequenter, solùm ratione voluntatis præcedentis. 23

Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionẽ restituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secũdum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 24

Quomodo explicanda in confessione.

Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia.non requiritur verò vt explicet, quoties resilit à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quàm qui permansit continuè in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur; quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato quotiescumque id facit.

RESP. Quidam putant, id esse nouum peccatum. Ita Nauarr. cap. 17. num. 54. & Caiet. q. 66. art. 3.

25 *Vsus rei non est nouum peccatum.* Sed verius est, nō esse nouum, sed vnum idémque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto supra cit. n. 11. Ratio est; quia rem alienam accipere, retinere, vti, & destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum.

26 Hîc tamen duo Aduertēda. Primò, Si domino perinde sit, vtarísne re sua, an eā apud te detineas otiosam, non magis crescere culpā vsu, quàm nuda detentione; vt, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu non fit deterius: si sit pecunia, eámque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longè ferret ægriùs vsum, quàm otiosam detentionem, eò quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augesceret quàm detentione: (semper tamen intra eamdem speciem) vt si sit vestis, vel equus, &c.

Secundò Notādum, Si res ita apud te facta sit deterior, vt verisimile sit dominum eam non ampliùs velle, sed pretium eius; non est peccatum ea vti, aut etiam destruere; quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset non restituere eius pretium, si commodè posses. quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum si furtum.

RESPONDEO & dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est; quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem; ergo.

Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quod in proximum committitur; quia bona fortunæ sunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse maius aliis.

27 Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione vel ex materiæ paruitate, sit tantùm peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet; quia in furto tali non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale, difficilius est; nam opus illud externū videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia: vt patet, dum quis irritatur ad furtum; ac proinde in hac peccatū veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione, vbi non conceditur deliberatio. 28 *Furtum liberatu*

Dico Tertiò, Vt furtum sit peccatum mortale, requiritur, vt materiæ quantitas notabilis sit. Patet; quia non cuiusuis rei ablatio potest esse culpa mortifera; v.g. pomi vel oboli. 29

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Nauarrus c. 17. num. 4. putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus l. 5. c. 16. vnum regalem, vel duos, etiam respectu ditissimi. Barth. Medina 1.2. q. 88. art. 4. duos regales. Sotus lib. 5. q. 3. art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidām centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij verò docent, non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis; sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C. de restit. q. 10. & Petrus Nauar. lib. 3. cap. 1. n. 35. Ratio est; quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale; sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile, vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum. Ita Pet. Nauarra, & Sotus suprà. *Quantitas notabilis.*

Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamē est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi soluendum est, qui per mensem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cùm agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suáque omnia tuta esse vult ab iniuria, quam alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales siue vnum florenum censeri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei, addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertiò, Respectu mechanicorum, duos regales; iuxta sententiam Medinæ. inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quartò, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant. 30 31

Nihilominùs, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur; placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt. quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem læsionem secum trahat; vt si pauperi surrepta

repta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatibus solitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modò post Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25. c. 3. de reform. vbi statuitur vt huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem non vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata. vnde non facilè excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra; ergo si quis auferat duos regales, minus vno obolo, non peccauit mortiferè.

Respondeo, Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter, sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indiuisibili termino. Itaque censebitur etiam peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate, quæ enim parum distant, nihil distare videntur.

33 Dico Quartò, Quamuis ipsa res, quæ surripitur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum, quamuis non mortiferum in specie furti. Prior pars, *esse peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt si sutori surripias setas, vel sartori acum; nec possint aliunde habere: sic si auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ais Sotus suprà.

Notabile incommodum re parua.

34 Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum* in specie furti, optimè probatur à Nauarro suprà, c. 17. n. 2. quia res quæ surripitur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quod est mortiferum?

Resp. Si sequatur damnum, v. g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniustè dedit: si autem sciat fur, talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

35 Ex his sequitur, eum, qui surripit minima, cum animo maiora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto; talis enim habet duos actus voluntatis; vnum absolutum, quo vult hanc rem paruam furari; & hæc voluntas exit in actum externum, estque solùm peccatum veniale: alterum conditionarum, scilicet vellem auferre maiora si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati essent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

Respondeo, Qui per furta minima intendit ditescere, aut conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione; & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino. 36

Surripientes minima.

Dices, Intendit accipere à diuersis, & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto cap. 9. Moralium pag. 190. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facilè concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 14. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus*, &c. *abominatur enim Deus eum qui facit hoc.* vbi satis insinuatur esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionem hominibus, vt ex alieno ditescere studeant. Tertiò, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. q. 10. in fine putat *non esse peccatum mortale, si illa id in fraudem legis de non furando, non faciat; sed quia fortè non habet aliàs, vnde ipse & familia sua viuat.* quæ sententia teneri potest, Primò, si illius hominis conditio sit talis, vt alij teneantur ei succurrere: vt docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10. & alij. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nossent hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint; dum displicet occulta surreptio vel fraus. aliàs non est tuta. 37

Vnde ad obiectionem Respondeo negando cõsequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio est; quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod est illius communitatis. 38

Respondetur.

Nec refert, quòd singuli vix sentiant aliquid incommodi; quia etsi nemo in particulari sentiat, tamẽ respectu communitatis est notabile incommodum; quia tali summa potest Respublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum dissoluere. sicut suprà dictum est de Rege; quia etsi in sua persona ex furto duorum aureorũ nihil sentiat incommodi; tamẽ censetur ei quid notabile, spectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi singulis inferret; tamen peccaret mortiferè, quia respectu reipublicæ id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valdè repugnare societati humanæ, & in omni Republica benè instituta valdè exosam; ac proinde tanquã rem valdè noxiam hominum societati, censeri prohibitam sub peccato mortifero: sicut fornicatio

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39 Altera pars probatur, quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, súntque eius executio: ideò enim furta parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulæ acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ea intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatū mortale, sed continuari iam cœptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna cōtinua executio illius prauæ volontatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in singulis; & simul cōtinuatur executio mortiferę intētionis. Itaque quęque voluntaria acceptio est intrinsecè peccatū veniale; denominatione autē extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is qui sic furatur, non magis peccet, quàm si vno actu eamdem quantitatem furaretor, sed potiùs minùs, si cetera sint paria.

Idem potest esse veniale & mortale.

41 Petes, Vtrùm iste, qui sic à plurimis cortasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Cui restituat.

Resp. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quòd si non possit, vel quòd ignorentur, vel quia executio est difficilior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ; iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plus infrà cap.14. dub.6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESpondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen simulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur, quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa; Accepit quis nouum furtis paruis, nouem asses tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarr.c.17.n.139. Altera patet ex supradictis.

43 Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Furtum complens summam notabilem.

Resp. Damnum illatū incipere tūc quidem esse notabilis pretij; tamen hoc non infertur per decimum furtū; sed per hoc & præcedentia collectū sumpta, quorū vnumquodque est solùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem, & non proponat restituere, cùm tamen commode possit. tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret se iam habere alienū, quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter si aduerteret quidem, sed non haberet cōmoditatem restituendi, proponerétque prima opportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim potest adhuc nolle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solùm veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera.

Resp. Per se non fore mortifera, sed mortifera 44
erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis; & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & posteà vnum, sicque sæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modò concipiatur propositum restituendi prima opportunitate; sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

Ex his patet, fieri posse vt quis commiserit tan- 45
tùm furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale.

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maio- 46
rem quantitatem requiri, quando quis eidē magnis temporum interuallis subtrahit paruis furtis, & non ex industria, sed per occasionem, quàm dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est; quia homines minùs ægrè ferunt sibi auferri longo interuallo & casu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. simul, vel per partes de industria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim sequeretur, numquam peccari retentione sic ablatorum, etiamsi essent 10. scuta: ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet, quàm qui capit, ceteris paribus: at capiendo illa parua sine animo perueniendi ad quātitatem notabilem, non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minùs quis peccet retinendo quàm capiendo, ceteris paribus, hîc tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem; tamquam ad vnum obiectum: vnde potest esse mortifera; sed acceptiones

Maior quantitas requiritur ex paruis [illegible].

ptiones singulæ comparantur ad res non notabiles;vnde non possunt esse nisi veniales. hæc tamẽ ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione,quàm acceptione quæ simul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno;quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus,quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum,quàm externorum.

Furta famulorum.

48 Vbi aduerte, furta esculentorum & poculẽtorum,quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem,non esse peccata mortalia,si furentur ea, ve ipsimet cõsumant,(secùs verò si vt vendant)sintque ordinaria.quæ non solent accuratè concludi, de quo vide Nauarrum cap.17.n.138. Ratio est; quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est,quòd etsi sciãt ista passim fieri,tamen non impediunt; & si rogarentur, facilè concederent.

Si modus accipiendi displicet, non acceptio.

49 Vnde potiùs displicet modus accipiendi quàm ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè abeo,cui non displiceret acceptio,si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displiceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum.& Nauar.c.17.n.138.& comment. 2. de Regular.n.10.quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis,sed solùm circa modum. quod valdè notandum, ob furta filiorum, vxorum,famulorum,amicorum, & similium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen surripias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad compotationes,ludos,&c.erit verum furtũ: quia non vult rem esse tuam ad talem vsum; & ita acceptio secundùm substantiã censebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur,spectandum est. Vide infrà c.41.n.80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Cõfessarij, vt non facilè in furtis etiã minutis,& quæ ad peccatum mortale non pertingunt,dissimulent;sed pro cõditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eamdem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio,quàm ex contractu teneantur; vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione,cùm non impunè transeunt,magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quàm aliis pœnitentiolis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores,& ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineã prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

RESp. & dico Primò, Si id fiat communi consilio,peccant mortiferè,& tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam,de qua infrà c.13.dub.2.

Si casu fiat.

Dico Secundò, Si casu id fiat,ita vt alter alterius non sit conscius,nemo peccat mortiferè.neque tenetur ad restitutionem.Ita Nauarr.cap.17. num. 130. & alij. Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum? 51

Resp. Multi DD. affirmant,tunc singulos mortiferè peccare,& ad restitutionem suæ partis teneri.Ita docet Couar.l.1.variarum,c.3.n.13. Medina C.de restitutione q.10. Petrus Nauarra l. 3. c.1 n.48. & alij. Ratio est,quia si aduertas magnũ damnum à pluribus per minuta furta dari,& ipse nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vlteriùs sequitur,teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde.

Si alteri non sis causa furandi.

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiãsi sciat alios accipere,non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo;neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4.d.22.q.1.art.2.casu 3.Probatur; quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi;vt suppono:ergo ex eo,quòd alij furentur,peccatum ipsius non aggrauatur. sicut is qui nouit alios furari à Rege,& parum furatur,non peccat mortiferè,quando suo exemplo aliis non est causa.Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis; tamen est ratio cur quis peccet mortiferè. 52

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solùm in parua parte cooperatur,& præter ipsius intentionem est,quòd illa cum aliis iungatur, & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi,quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò,Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile,sit factum notabile: (v.g.alij abstulerunt 9.asses, quod damnum suppono nondum esse notabile,sed fit tale ablato decimo,quem iste furatur)ergo peccat mortiferè. 53

Complens damnum.

Respon. Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est,& præter ipsius intentionem, neque vllo modo sequitur ex conditione illius furti; sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem. itaque complere hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100.florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100.florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur; quia alioquin si sciens alium

abstu

abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

54 *Possunt compelli.* Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vlnex intulerunt, possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c.

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; vt v.g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiamsi hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cùm hîc sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant; nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli Iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent. Addo, non videri posse compelli sub pœna excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt; nisi quādo res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnius, notabile damnum sequeretur: vt si Titio particulam suam non restituente, alij quoque restituere nollent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cùm etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa letali irrogatum, vt suprà ostensum cap.7. dubit.6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56 *Si iusto titulo extet apud alterum.* RESp. & dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eámque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spolias alterum suo iure, quod in illam rem habebat; quod si magni sit momenti, necessariò est restituendum; hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam, iure alterius finito, commodè recuperaturum.

57 *Si iniustò.* Dico Secundò, Si iniustò titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neque alter justa ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundò tibi satisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iustit.q.3.art.3.Caiet.q.66.art.5.Nauar. c.17.num.113.& alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt rectè D. Thomas q.66.art.5.ad tertium.

Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione vti. 58 *Certæ conditiones necessaria.*

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubiū, non posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

Secunda est, Vt non possis eam alia ratione recipisci, vel certè nō absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris. 59

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si adsint, licitè potes vti compensatione. Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito*, ita enim expresè docet Greg.IX.c.Bona fides; de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emanueli Sà. 60 *Depositum.*

Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendi eum qui in compensationem accepit, etiamsi alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. quæst. 11.) nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus est verum furtum. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est; quia etsi peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia solùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret; quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit: vnde propter illud non potest excommunicari: vlteriùs autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc causam. 61 *Excommunicatio.*

Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum. 62

Resp. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi prius iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit, rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiā cum iuramento; mente intelligendo, se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset; (eò quòd via Iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur *Si rogetur à Iudice.*

fateri;

fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de aliis criminibus. vnde non potest vti artificio prædicto. vide Nauar. c. 17. n. 114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantùm, sed quoad substantiam acceptionis.

63 Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorum, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuerà iudicio prudentis ita sit; nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur; quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito, esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit; tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam suam multò pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit, sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest nunus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici solet, *vilescunt*: vide Nauar. cap. 17. num. 109. & sequentibus.

Famuli.

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 RESpond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie,
65 (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicę perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi, & eã auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hîc videtur propriè aggressio, sed defensio; vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitatis, & tu censeris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius.

Vim adferre quando liceat.

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thomas quæst. 66. art. 7.

66 NOtandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi antè petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem; vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur, modò scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim duntaxat inordinatio in modo.

Primò debet peti.

Nunc, dico Primò, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate, *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. num. 61.) sed quia quoad ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustiis pressus, possit occupare, sibique vindicare rem quamlibet adeò sibi necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est; quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri, ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium supponit, non euertit, Ius naturale; præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique Iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta. 67 68

In extrema licitum surripere.

Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei probiberi; quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniustè ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustæ defensionis moderamine, impedientem occidere. 69

Non potest impediri.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cùm tu iure tuo vtaris.

Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrùm autem tenearis restituere, dicetur infrà cap. 16. dub. 1. 70

Si domini sit par necessitas.

Sed difficultas est, Vtrùm idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Conat. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3. & multi alij. Aliis placet contrarium.

Dico Secundò, Probabile est, non solùm in extrema, sed etiã in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculũ surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Sil. eodem q. 5. Nauarr. c. 17. num. 5. Ioan. Medina C. de eleemosyna. q. 7. Couarruuias suprà, sentit esse probabile. Petrus Nauar. l. 3. c. 1. n. 375. Per grauem intelligo, non 71

In graui necessit.

N quouis

quouis modo grauem, sed valde grauem, etsi non extremam.

Probatur Primò, Quia sicuti à natura omnibus cōcessa est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valdè graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam; ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodò ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit nec Iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quādo aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *Nisi extrema vel certè valdè grauis necessitas postulet:* alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secùs de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus, quæ creberrimæ sunt, & nō sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari; alioquin omnia furti plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 *Non est furtum.* Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum; quia dominus tenetur consentire, nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit, si accipias priùs quàm petieris, tuámque inopiam aperueris.

73 *Si status læderetur.* Si tamen ipse sit in pari necessitate, vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

74 Dices Primò, Cap. Si quis. 3. de furtis, dicitur, *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hîc imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Respon. Primò, Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas q. 66. art. 7. ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte, istud cap. non esse ex Decretalibus Pontificum, sed ex Pœnitentiali Theodori.

Respond. Secundò, Fortasse agi de iis, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculùm, cùm facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

75 Dices Secundò, Si in graui necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere; ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia; ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare; ergo. Ita Sotus.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solùm ex charitate, vt Sotus fatetur. *Potest cogi quis ad eleemosynam.* Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rē tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia nō obligamur, vt ad non se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum, imò ad dandam eleemosynam. vt enim quis cogi possis, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valdè expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

76 *Ex bonis parentum accipiens.* Respondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentum) ipsis meritò inuitis; & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb. 28. dicitur: *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* vbi satis indicatur esse mortiferum.

Quid hîc notabile. Sed aduertendum est, Non idem censeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorū, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. p. 2. cap. 1. sed maiorem quantitatem requiri: neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum, & aliarū circumstantiarū, prout prudens iudicabit. vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti: non statim putandum est mortale, præsertim cùm parens talis sæpè non sit multùm inuitus: secùs si parenti mechanico, vel cui res angusta.

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas 77 *Expendens contra voluntatem parentum.* (vt in ludum, in compotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauar. cap. 17. n. 164. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios; neque intendit illas simpliciter donare, & dominium earum in filium absolutè transferre, iuncto solùm mandato, vt honestè vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solùm contra paternam obedientiā fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v.g. ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quàm ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cùm ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnū acceperit, ita vt ei ideircò plus causa filij expendendum fuerit: secùs si in solius filij incommodum cesserit. quòd si nō possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: nisi fortè cōstet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur

ab

78 ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infrà cap.18.dubit.12. dicetur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disponere. Vide Nauarrum cap. 17. num. 158.

79 Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Excusatur à peccato mortifero multis casibus.

Secundò, Si putes parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantùm circa modum, vt dictum est dubitat.8.nu.49.

Tertiò, Si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap.4.dubitat.3.

Sextò, Si parens sibi vindicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius potest tantumdem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valdè notandum confessariis, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap.3.dubit.5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione ex aliis bonis paternis sibi consulere.

81 Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap. 17. num.144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Si gerit negotia paterna.

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est præsens: nam hic fortè nolet, rebúsque suis aliter consulet. quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis, vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius Iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens; nisi pater egeat, vel nisi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DVBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiamsi tota dos & dimidia pars communium bonorũ ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamẽ administratio & dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secùs de pupillo, qui clàm surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si 83 tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet vnde restituat. 82

Quando peccet.

Si maritus nõ administret vtiliter.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4.dist.15. quæst.3.art.6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap.17. num.155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis. 84

Quando excusatur.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi: in extrema enim quisque tenetur ex eo quod superest naturæ; in graui, ex eo quod statui.

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ; (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige Iure communi Cæsareo; nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, Potest facere donationes & eleemosynas secundùm consuetudinẽ aliarum suæ conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprà, Siluester v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibid.nu.7. & alij. Si tamen constet illum omnino 85 vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disputat.274. & Petrus Nauarra li.3. cap.1.n.83. & colligitur ex ratione, quã Siluester, Angelus, Paludanus, & alij DD. adferunt; quia *consuetudo tribuit ius, non secùs ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cùm Ius positiuum magnam

Potest vti priuilegio consuetudinis, in donationibus.

Rapina. est;quia *rapina* includit violentiam, qoæ fiat domino scienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem injuriæ continet; quia nouam tationem inuoluntarij. aliter enim est inuoluntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & renitens. quamuis enim vtrumque sit absolutè inuoluntarium, tamen alterum est longè magis inuoluntarium,& altetius tationis. Vnde etiam patet, tapinam esse grauius peccarum quàm furtum, ceteris paribus: vt docet D.Thomas art.9.& ibidem Caietanus.

9 *Per contractus iniquos.* Petes, Quo modo furtum & tapina differunt ab toiuria, quæ fit per iniquos contractus?

Resp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè,partim inuoluntariè; mauult enim hoc damnum iniustè pati,quàm contractum omittere. Si autem ignoret conttactus iniquitatem, & ideò cootrahar, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem geneticam communem furto & rapinæ, esse *iniustam ablationem rei alienæ, absolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniustitiam contractuum, dicetur *iniusta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam qu.4.C.de rebus testituendis.

10 *Furtum generatim acceptum.* Aduertendum tamen est, aliquando omnem iniustam acceptionem vocari furtum & rapinam: vt patet cap.4. Si quid.14.q.5.ex D.Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic Exodi 20.dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, vt docet D. Augustinus lib.2.quæst.72.in Exodum.& hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pto occulto, vt dictum est.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuè peccent donec restituant.

CAietanus qu.66.art.3.citca solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, eò quòd non sit actio, sed effectus actionis: vnde vult detentorem esse solùm in peccato habituali. Sed conttarium est verios, vnde

11 *Continuè peccat detentor.* Resp.& dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor tei alienæ,vel alteri debitæ,continuè actu peccat,toto eo tempore, quo cùm possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4.d.15. qu.2.art. 2. conclus. 2. & Soto lib.4.qu.7.art.4.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens à possessione & vsu rei suæ vel debitæ: quæ læsio quò diutiùs durat, eò censetur maior. atqui hæc læsio assiduè pendet vel à voluntate libera non restituendi,vel à libera voluntatis omissione: ergo est peceatum actuale, eo saltem modo,quo in omissiooe operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cùm possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis,sicut possessio:ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet a voluntate,est actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui coniicit proximum iniustè in vincula & ibi relinquit, continuè peccat actu; quia continuè nocet: perinde enim est, siue manibus siue vinculis eum assiduè tenendo affligat, cùm vtrumque æquè liberè continuetur. ergo et- 12
iam qui assiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit,continuè peccat,quia continuè nocet. 13 *Obiectiones.*

Resp. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præsenti ipsius voluntate, vt si vel non sit; sed solùm à præterita, in qua semel censetur volitum. Quòd si esset in *Vulnerans.* ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem, & non faceret; continuè noceret præsenti voluntate, & sic continuè peccaret: sicut is, qui præsenti voluntate continuè nocet, constrictum tenendo, quem singulis momentis posset soluere. Simile videmus in Ty- 14 *Iniquam legem ferens.*
ranno, qui idulum erigit,vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex assiduè ex ipsius libertate dependens, manet:nam ex parte sua tamdiu actu nocet;quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Nec tefert,quòd erecto idolo,vel lege data,nihil ampliùs agat; quia illa libera depeodentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit,potest auferre; si non auferat,continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo singulis momentis 15
peccat.

Resp. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuandu: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore,quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis mumentis crescit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Se- 16 *Quomodo crescat hoc peccatum.*
cundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuè crucietur animo,vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior,idque intrinsecè quodammodò, sicut si ignem segetibus immissum singulis momentis possis extinguere, & omittas,assiduè crescit peccatum,ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm singulis momentis possis,assiduè crescit illa omissio,ratione maioris incommodi. Quòd si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re sua, solùm augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat, vt ostensum est 1.2. quæst. 74.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum

tinuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

17 *An, cùm dormit, peccet.* Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum anteà inceptum: vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

18 Respon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opi-

19 nione; neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius anteà præusus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malę voluntatis, vel continuatio executionis, anteà per malam voluntatem inchoatæ.

Peccatum vt formaliter continuetur. Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit; habétque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis t.2.q.6.art.3.

20 *Non fit nouum peccatum moraliter.* Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod anteà per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censetetur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illę internę voluntates referuntur ad vnum idémque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt; sicut cùm quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt vnum numero peccatum; quia omnia interna desideria tendunt ad eumdem conatum.

DVBITATIO IV.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

Respondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, Ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinēdi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundò, Ratione detentionis externę, quando illa in se incipit non ampliùs esse iniuriosa, eò quòd restitutio eo tempore facta sit impossibilis; vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est ampliùs peccatum. vnde etiamsi ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamsi animum numquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit; detētio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependēns, etiamsi fortè sit volita. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi, & eam negligeret. quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum. 21 *Tripliciter interpellatur peccatum detentionis.*

Dices, Quid si detentor non aduertat te tali tempore non teneri ad restitutionem, putétque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum, interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re verà in se non est iniusta, ac peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam, & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciens esse meam, acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter, quia est actio in se iusta, quæ iustè potest appeti & fieri. 22

Tertiò, Ratione sõni vel alterius distractionis, per quã fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere se detinere: alioquin pro illo tẽpore nõ est libera, ac proinde non est peccatũ formaliter, sed materialiter tantùm, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatũ detētionis formaliter; quia iste homo formaliter tũc nõ peccat, cùm illa detētio ab illo liberè non pendeat; cõtinuatur tamen effectiuè; quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus est peccatũ in sua causa, à qua dependet, nẽpe in voluntate quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non fit maius vel minus, siue ea diutiùs duret, siue breuiùs, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum; & consequenter, solùm ratione voluntatis præcedentis. 23

Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionẽ restituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secũdum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 24 *Quomodo explicanda in confessione.*

Tertium, Vt quanta in illis actibus exaternis fuerit malitia,non requiritur verò vt explicet, quoties resiliit à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum,non magis peccauit, quàm qui permansit continuè in voluntate retinendi,si cetera sint paria:tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta,si potest meminisse.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena,quam detinet inuito domino,peccet nouo peccato quotiescumque id facit.

RESp. Quidam putant, id esse nouum peccatum.Ita Nauarr. cap.17.num.54. & Caiet.q.66.art. 3.

25 Sed verius est,nõ esse nouum,sed vnum idémque continuatum,colligitur ex Gabr. & Soto supra cit.n.11.Ratio est;quia rem alienam accipere, retinere, vti,& destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt,est vnum peccatum continuatum.

Vsus rei non est nouum peccatum.

26 Hîc tamen duo Aduertẽda. Primò,Si domino perinde sit, vtarisne re sua,an cã apud te detineas otiosam,non magis crescere culpã vsu,quàm nuda detentione;vt,si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile,quod vsu non fit deterius:si sit pecunia,eámque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longè ferret ægriùs vsum, quàm otiosam detentionem,eò quòd res vsu atteratur,vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augesceret quàm detentione: (semper tamen intra eamdem speciem) vt si sit vestis,vel equus,&c.

Secundò Notãdum, Si res ita apud te facta sit deterior,vt verisimile sit dominum eam non ampliùs velle, sed pretium eius;non est peccatum ea vti,aut etiam destruere;quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset non restituere eius pretium, si commodè posses.quòd si etiam id tunc commodè non posses,neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum sit furtum.

RESpondeo & dico Primò,Ex genere suo esse peccatum mortiferum.Ratio est; quia infert proximo nocumentum:atqui hoc est contra charitatem; ergo.

Aduerte tamen,Furtum ex genere suo esse minimum peccatum,quod in proximum committitur; quia bona fortunæ sunt infima, ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur,posset esse maius aliis.

27 Dico Secundò,Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ea materiæ paruitate, sit tantùm peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet;quia in furto tali non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale,difficilius est,nam opus illud externũ videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit de opere externo,saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia:vt patet,dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatũ veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse,vt hæc voluntas exeat in opus externum,auferendo rem alienam sine plena animaduersione.Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & velut determinati ad furandum,vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione,vbi non conceditur deliberatio. 28

Furtum indeliberatum.

Dico Tertiò, Vt furtum sit peccatum mortale, requiritur,vt materiæ quantitas notabilis sit.Pater; quia non cuiusuis rei ablatio potest esse culpa mortifera; v.g.pomi vel oboli. 29

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis.Nauarrus c.17.num.4.putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum.Toletus l.5.c. 16. vnum regalem,vel duos, etiam respectu ditissimi. Barth.Medina 1.2.q.88.art.4.duos regales. Sotus lib.5.q.3.art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij verò docent,non posse in genere taxari,quæ quantitas sit notabilis; sed hanc statuendam arbitrio prudentum,pro varia personarum & locorum conditione.Ita Ioannes Medina C.de restit. q.10.& Petrus Nauar.lib.3.cap.1.n.35.Ratio est; quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale; sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium,etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile,vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum.Ita Pet.Nauarra,& Sotus suprà.

Quantitas notabilis.

Nec obstat,quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur:quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamẽ est modica,spectatis omnibus Regis oneribus,ad quæ sublenanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi soluendum est, qui per mensem vnum,pro duobus aureis vitam exponit.Deinde censetur notabilis, cùm agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suáque omnia tuta esse vult ab iniuria, quam alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales siue vnum florenum censeri quid notabile,iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei,addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem.Tertiò,Respectu mechanicorum,duos regales; iuxta sententiam Medinæ.inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quartò, Respectu pauperis, vnum regalem,vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ,qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant. 30 31

Nihilominùs, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur; placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt.quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem læsionem secum trahat;vt si pauperi surrepta

repta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatibus solitum ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modò post Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25. c. 3. de reform. vbi statuitur vt huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem non vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata. vnde non facilè excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra; ergo si quis auferat duos regales, minus vno obolo, non peccauit mortiferè.

Respondeo, Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter; sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indiuisibili termino. Itaque censebitur etiam peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate, quæ enim parum distant, nihil distare videntur.

33 Dico Quartò; Quamuis ipsa res, quæ surripitur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in specie furti. Prior pars, *esse peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt si sutori surripias setas, vel sartori acum; nec possint aliunde habere: sic si auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sotus suprà.

Si notabile incommodum ex re parua.

34 Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum* in specie furti, optimè probatur à Nauarro suprà, c. 17. n. 2. quia res quæ surripitur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quà est mortiferum?

Resp. Si sequatur damnum, v. g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniustè dedit: si autem sciat fur, talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

35 Ex his sequitur, eum, qui surripit minima, cum animo maiora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto; talis enim habet duos actus voluntatis; vnum absolutum, quo vult hanc rem paruam furari; & hæc voluntas exit in actum externum, estque solùm peccatum veniale: alterum conditionatum, scilicet vellem auferre maiora si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati essent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

Respondeo, Qui per furta minima intendit ditescere, aut conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione; & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino. 36

Surripientes minima.

Dices, Intendit accipere à diuersis, & neminiì cupit facere notabilē iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto cap. 9. Moralium pag. 190. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facilè concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 14. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, &c. abominatur enim Deus eum qui facit hoc.* vbi satis insinuatur esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionem hominibus, vt ex alieno ditescere studeant. Tertiò, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. q. 10. in fine putat *non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; sed quia fortè non habet aliàs, vnde ipse & familia sua viuat.* quæ sententia teneri potest, Primò, si illius hominis conditio sit talis, vt alij tenean tur ei succurrere; vt docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10. & alij. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nossent hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint; dum displicet occulta surreptio vel fraus. aliàs non est tuta. 37

Vnde ad obiectionem Respondeo negando cōsequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio est; quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod est illius communitatis. 38

Respondetur.

Nec refert, quòd singuli vix sentiant aliquid incommodi; quia etsi nemo in particulari sentiat, tamē respectu communitatis est notabile incommodum; quia tali summa potest Respublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum dissoluere. sicut suprà dictum est de Rege; quia etsi in sua persona ex furto duorum aureorū nihil sentiat incommodi; tamē censetur ei quid notabile; spectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret; parum incommodi singulis inferret; tamen peccaret mortiferè, quia respectu reipublicæ id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valdè repugnare societati humanæ; & in omni Republica benè instituta valdè exosam; ac proinde tamquā rem valdè noxiam hominum societate, censeri prohibitam sub peccato mortifero: sicut forni-

catio

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia eit educationi prolis.

39 Altera pars probatur, quia singula externa furtà procedunt ex intentione mortifera, súntque eius executio: ideò enim furta parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulæ acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentiona mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatū mortale, sed continuari iam cœptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna cōtinua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in singulis; & simul cōtinuatur executio mortiferę intētionis. Itaque quęque voluntaria acceptio est intrinsecè peccatū veniale; denominatione autē extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is qui sic furatur, non magis peccet, quàm si vno actu eamdem quantitatem furaretur, sed potiùs minùs, si cetera sint paria.

Idem peccatum veniale & mortale.

41 Petes, Vtrùm iste, qui sic à plurimis eorrasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Cui restituat.

Resp. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quòd si non possit, vel quòd ignorentur, vel quia executio est difficilior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ; iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plus infrà cap. 14. dub. 6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESpondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen simulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur, quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli caussa; Accepit quis nouum furtis paruis, nouem asses tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarri c. 17. n. 139. Altera patet ex supradictis.

43 Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Furtum complens summam notabilem.

Resp. Damnum illatū incipere tūc quidem esse notabilis pretij; tameo hoc non infertur per decimum furtū; sed per hoc & præcedentia collectū sumpta, quorū vnumquodque est solùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem, & non proponat restituere, cùm tamen commode possit. tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret se iam habere alienū, quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter si aduerteret quidem, sed non haberet cōmoditatem restituendi, proponerétque prima opportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim potest adhuc nolle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solùm veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera.

Resp. Per se non fore mortifera, sed mortifera 44
erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis; & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & posteà vnum, sicque sæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modò concipiatur propositum restituendi prima opportunitate; sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

Ex his patet, fieri posse vt quis commiserit tan- 45
tùm furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale.

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maio- 46
rem quantitatem requiri, quando quis eidē magnis temporum interuallis subtrahit paruis furtis, & non ex industria, sed per occasionem, quàm dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est; quia homines minùs ægrè ferunt sibi auferri longo interuallo & casu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. simul, vel per partes de industria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim sequeretur, numquam peccari retentione sic ablatorum, etiamsi essent 10. scuta: ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet, quàm qui capit, ceteris paribus: at capiendo illa parua sine animo perueniendi ad quātitatem notabilem, non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minùs quis peccet retinendo quàm capiendo, ceteris paribus, hîc tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem; tamquam ad vnum obiectum: vnde potest esse mortifera; sed acceptiones

Maior quantitas requiritur vt sit notabilis.

ptiones singulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non possunt esse nisi veniales. hæc tamẽ ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione, quàm acceptione quæ simul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno; quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

Furta famulorum.

48 Vbi aduerte, furta esculentorum & poculẽtorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet cõsumant, (secùs verò si vt vendant) sintque ordinaria. quæ non solent accuratè concludi. de quo vide Nauarrum cap.17.n.138. Ratio est; quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quòd etsi sciãt ista passim fieri, tamen non impediunt; & si rogarentur, facilè concederent. Vnde potiùs displicet modus

Si modus accipiendi displicet, non acceptio.

49 accipiendi quàm ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displiceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. c.17.n.138. & comment. 2. de Regular. n.20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solùm circa modum. quod valdè notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen surripias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtũ: quia nõn vult rem esse tuam ad talem vsum; & ita acceptio secundùm substantiã censebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infrà c.41.n.80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Cõfessarij, vt non facilè in furtis etiã minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent; sed pro cõditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eamdem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio, quàm ex contractu teneantur; vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cùm non impunè transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quàm aliis pœnitentiolis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineã prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

Resp. & dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infrà c.13.dub.2.

Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauarr. cap.17. num. 130. & alij. Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

Si casu fiat.

Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum? 51

Resp. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare, & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar. l.1. variarum, c.3.n.13. Medina C. de restitutione q.10. Petrus Nauarra l.3. c.1 n.48. & alij. Ratio est; quia si aduertas magnũ damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominùs fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vlteriùs sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde.

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiãsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4.d.22.q.1.art.2.casu 3. Probatur; quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi; vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicut is qui nouit alios furari à Rege, & parum furatur, non peccat mortiferè, quando suo exemplo aliis non est causa. Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis; tamen est ratio cur quis peccet mortiferè. 52

Si alteri non sit causa furandi.

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solùm in parua parte cooperatur, & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum aliis iungatur, & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile: (v.g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè. 53

Respon. Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque vllo modo sequitur ex conditione illius furti; sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem. itaque complere hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur; quia alioquin si sciens alium

Complens damnum.

abstu

abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

54 Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vicinæ intulerunt, possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c. *Possunt compelli.*

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; vt v.g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiamsi hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cùm hìc sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant; nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli Iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent. Addo, non videri posse compelli sub pœna excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt; nisi quãdo res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnius, notabile damnum sequeretur: vt si Titio particulam suam non restituente, alij quoque restituere nollent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cùm etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa letali irrogatum, vt suprà ostensum cap.7. dubit.6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56 RESP. & dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eámque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spolias alterum suo iure, quod in illam rem habebat; quod si magni sit momenti, necessariò est restituendum; hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam, iure alterius finito, commodè recuperaturum. *Si iusto titulo extet apud alterum.*

57 Dico Secundò, Si iniustò titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint. *Si iniustè.*

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neque alter iusta ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundò tibi satisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iustit. q.3. art.3. Caiet. q.66. art.5. Nauar. c.17. num.113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt rectè D. Thomas q.66. art.5. ad tertium.

Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione vti. 58 *Certæ conditiones necessariæ.*

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubiũ, non posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

Secunda est, Vt non possis eam alia ratione redipisci, vel certè nõ absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris. 59

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si adsint, licitè potes vti compensatione. Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito*, ita enim expressè docet Greg. IX. c. Bona fides; de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emanueli Sà. 60 *Depositum.*

Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendi eum qui in compensationem accepit, etiamsi alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. quæst. 11.) nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus est verum furtum. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est; quia etsi peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia solùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret; quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit: vnde propter illud non potest excommunicari: vlteriùs autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc causam. 61 *Excommunicatio.*

Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum. 62

Resp. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi prius iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit, rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiã cum iuramento; mente intelligendo, se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset; (eò quòd via Iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur *Si rogetur à Iudice.*

fateri;

fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de aliis criminibus. vnde non potest vti artificio prædicto. vide Nauar.c. 17.n.114.& duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantùm, sed quoad substantiam acceptionis.

63 Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorum, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuerà iudicio prudentis ita sit; nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur; quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito, esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit; tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam suam multò pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit, sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici solet, *vilescunt*: vide Nauar.cap.17, num.109.& sequentibus.

Famuli.

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 RESpond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie,
65 (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicę perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi, & eã auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hîc videtur propriè aggressio, sed defensio; vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Silnestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris, & tu censeris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius.

Vim adferre quando liceat.

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thomas quæst. 66. art. 7.

66 NOtandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi antè petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem; vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno; quando potest ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur, modò scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim duntaxat inordinatio in modo.

Primò debet peti.

Nunc, dico Primò, Quemuis in extrema ne- 67
cessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate, *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. num. 61.) sed quia quoad ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustiis pressus, possit occupare, sibique vindicare rem quamlibet adeò sibi necessariam, & ex
eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio 68
est; quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri, ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium supponit, non euertit, Ius naturale; præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique Iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

In extrema licitum surripere.

Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessita- 69
te constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi; quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniustè ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustæ defensionis modetamine, impedientem occidere.

Non potest impediri.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cùm tu iure tuo vtaris.

Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessi- 70
tate, te non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrùm autem tenearis restituere, dicetur infrà cap.16.dub.1.

Si domi[n]i sit par necessitas.

Sed difficultas est, Vtrùm idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet.q.66.art.7. Sotus l.5.q.3.art.4. Couar. ad reg. Peccatum p.2. §.1. n.3. & multi alij. Aliis placet contrarium.

Dico Secundò, Probabile est, non solùm in ex- 71
trema, sed etiã in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculũ surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v.Furtum.§.37.Sil. eodem q.5. Nauarr. c.17.num.5. Iuan. Medina C. de eleemosyna, q.7. Couarunias suprà, sentit esse probabile. Petrus Nauar.l.3.c.1. n.375. Per grauem intelligo, non

In graui necessitate.

quouis modo grauem,sed valde grauem,etsi non extremam.

Probatur Primò, Quia sicuti à natura omnibus cócessa est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis,ita & valdè graui.cur enim hæc potestas restricta sit ad extremã? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam; ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodò ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit nec Iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate,nempe superflua naturæ,quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere,quin dum grauis necessitas premit, quãdo aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est,vt nemini ius sit in rem alterius,semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *Nisi extrema vel certè valdè grauis necessitas postulet:* alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secùs de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus,quæ creberrimæ sunt, & nõ sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari; alioquin omnia furti plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 *Non est furtum.* Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum;quia dominus tenetur consentire,nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit,si accipias priùs quàm petieris,tuámque inopiam aperueris.

73 *Si status læderetur.* Si tamen ipse sit in pari necessitate,vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

74 Dices Primò, Cap. Si quis.3.de furtis,dicitur, *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria,vestem,aut pecus,pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hîc imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Respon.Primò,Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas q.66.art.7.ad primum. *Decretalis*,inquit, *illa loquitur in casu,quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte,istud cap.non esse ex Decretalibus Pontificum,sed ex Pœnitentiali Theodori.

Respond. Secundò, Fortasse agi de iis,qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt,surripiendo clanculùm, cùm facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

75 Dices Secundò, Si in graui necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere;ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia; ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare; ergo. Ita Sotus.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret,concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solùm ex charitate, vt Sotus fatetur. *Potest cogi quis ad eleemosynam.* Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rẽ tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit.

Ad probationem Respondeo,negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia nõ obligamur,vt ad non se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum,imò ad dandam eleemosynam. vt enim quis cogi possis,satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valdè expediens ad bonum publicum,vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

76 *Ex bonis parentum accipiens.* RESpondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentum) ipsis meritò inuitis; & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb.28.dicitur: *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicida est.* vbi satis indicatur esse mortiferum.

Quid hic notabile. Sed aduertendum est, Non idem censeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorũ, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib.3.p.1.cap.1. sed maiorem quantitatem requiri: neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status,ætatis,personarum,locorum, & aliarũ circumstantiarũ,prout prudens iudicabit. vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti: non statim putandum est mortale,præsertim cùm parens talis sæpè non sit multùm inuitus: secùs si parenti mechanico, vel cui res angusta.

77 *Expend. res contra voluntatem parentum.* Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum,in compotationes,in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum,ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g.ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauar.cap.17.n.163. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus,sed ad alios;neque intendit illas simpliciter donare,& dominium earum in filium absolutè transferre,iuncto solùm mandato, vt honestè vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solùm contra paternam obedientiã fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v.g.ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio,ita vt non plus iuris conferat,quàm ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit,tenebitur ad restitutionem,cùm ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige,si parens inde damnũ acceperit, ita vt ei idcircò plus causa filij expendendum fuerit: secùs si in solius filij incommodum cesserit. quòd si nõ possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: nisi fortè cõstet alios tantumdem expendisse,vel nisi parens condonauerit,vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur

ab

78 ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infrà cap. 18. dubit. 12. dicetur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parena potest disponere. Vide Nauarrum cap. 17. num. 158.

79 Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Excusatur à peccato mortifero multis casibus.

Secundò, Si putes parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantùm circa modum, vt dictum est dubitat. 8. nu. 49.

Tertiò, Si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap. 4. dubitat. 3.

Sextò, Si parens sibi vindicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius potest tantumdem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valdè notandum confessariis, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dubit. 5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione ex aliis bonis paternis sibi consulere.

81 Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap. 17. num. 144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Si gerit negotia paterna, &c.

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est præsens: nam hic fortè nolet, rebúsque suis aliter consulet. quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis, vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius Iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens; nisi pater egeat, vel nisi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DVBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiamsi tota dos & dimidia pars communium bonorũ ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamẽ administratio & dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secùs de pupillo, qui clàm surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet vnde restituat. 82

Quando peccet.

83

Si maritus nõ administret vtiliter.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. num. 155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis. 84

Quando excusatur.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi: in extrema enim quisque tenetur ex eo quod superest naturæ; in graui, ex eo quod statui.

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ; (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige Iure communi Cæsareo; nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, Potest facere donationes & eleemosynas secundùm consuetudinẽ aliarum suæ conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprà, Siluester v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibid. nu. 7. & alij. Si tamen constet illum omnino vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disputat. 274. & Petrus Nauarra li. 3. cap. 1. n. 83. & colligitur ex ratione, quã Siluester, Angelus, Paludanus, & alij DD. adferunt; quia *consuetudo tribuit ius, non secus ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cùm Ius positiuum magnam 85

Potest vti priuilegio consuetudinis, in donationibus.

vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare decentem sustentationem, spectata eius conditione, suísque opibus: atqui in hac sustentatione continent non solùm victûs, vestitus, ornamenta, & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere cõsueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc cõcedere. Secundò, quia vxor nun est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatẽ administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1.Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem;) siue spirituale, largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Siluester suprà, Nauarr. n.154. & alij. hîc enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest eum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessariis accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iustè recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

86 Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eã in his duobus casibus non posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundùm suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Paludanus, Siluester, Angelus.

87 *Si maritus dissipator.* Decimò, Si maritus est dissipator, rẽ communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens, tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad restitutionem vxori vel eius heredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantũ opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauar. l.3, c.1. n.114. contra Nauarrum cap.17. n.155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, *Lucra statim fiunt communia.* Nam vxor reuerà acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur. sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm ius administrandi in suũ & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundùm dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundò, Quia alioquin maritus, si faceret notabiles donationes absque cõsensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de iis, quæ nondum cesserant in rationem lucrorum communium.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnum censeri commune; quia ludus est contractus 88 *Si ludo perdidit.*
fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde communia hic esse debent & lucra & dispendia; sicut & in aliis contractibus. Nisi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cùm videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes; ita vt miserè secundùm statum suum viuant: tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauarr. num. 159. & Cordub. qu.125. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; & isti ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cùm ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disput. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum & dotis; (vt solet Iure communi) & extent aliqua lucra communia; posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel soror vxoris simili 89
paupertate conflictentur, probabile est, vxorem posse illis simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n.161. Probatur; quia maritus Iure communi tenetur fratribus suis subuenire, (vt docent communiter DD. cum Glossa in L. Qui filium. 4. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex L. Mutus. 73. §. 1. ff. De Iure dotium: *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suósque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororémue sustineat.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

RESpondeo & dico Primò, Si res furto vel 90 *Etsi casu pereat, tenetur.*
aliter iniquè parta, casu pereat, nihilominùs is qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, et si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ q.66. art.6. Couarr. ad regulam Peccatum p.2. §.6. num.1. & aliorum. Probatur Primò, quia qui eam iniustè accepit, non solùm obligatur ratione rei acceptæ, sed etiã ratione iniustæ acceptionis. ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. Consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniustè detinet, semper est in mora: ei autem qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur, vt patet ex cap.68.

Deci

91 Decimæ. 16. q. 1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is noluisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito; quia non esset ampliùs in mora.

Sed controuersia est inter DD. Vtrùm fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v.g. Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò pòst incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum. Incendisti segetes, quas inundatio postridie erat euersura. Paludanus in 4. d. 15. q. 2. a. 1. conclus. 5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est, *quia semper est in mora: mora autem trahit ad se periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 Dico Secundò, Si res casu, vel iusta hostium incursione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter periit. Ita Couaruu. suprà, & Ioan. Medina C. de restitut. quæst. 6. concl. 6. Siluester, Restitutio 7. qu. 5. §. Tertium. Petrus Nauarr. lib. 4. c. 1. nu. 17. Nauarrus cap. 17. num. 8.

Si apud dominum erat peritura, non tenetur.

Dixi, *casu, vel iusta hostium incursione*; quia si non erat peritura apud dominũ, nisi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis; nam obligatio, quam alius subiisset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum*; quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio *melior est conditio innocentis.*

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominũ peritura, ita vt nihil iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dũ apud te periit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatũ in causa, ita vt non posset impediri à domino, ac proinde secundùm æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vt suppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cùm similiter interitura fuerit apud dominum, etiamsi non fuisset accepta. quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, esset peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis. ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. 14. §. Siue autem. ff. Depositi vel contrà. vbi dicitur, *eum, contra quem agitur, vt reddat depositum*, (qui sanè habet instar furis) *si sua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, si homo mortuus fuerit, absolui debere*, (id est, liberari à restitutione pretij) Ratio subditur, *quòd æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cùm interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi. Quintò probatur ex L. fin. §. finali ff. De lege Rhodia, de iactu; vbi dicitur: *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tua deportarentur, eásque merces nauta, nulla necessitate coactus, cùm id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò contrà, inquit Paulus; si modò ea nauigatione vtraque nauis periit.* vbi clarè constat, nautam non teneri, si etiam melior nauis periit; quia ex eo quòd merces translatæ sint in deteriorem contra pacta, non censetur datum damnum. vnde patet, hanc sententiam etiam foro externo esse conformem. vide Couaruuiam & Siluest. suprà. Sed quid si res periit culpa furis?

Dico Tertiò, Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit; v.g. si eã negligentia perdiderit, vel etiam vastarit aut consumpserit; modò eam peremit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periisset. Probatur; quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij; nã eo loco certò est peritura, absque vllo domini commodo: ergo etiamsi fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alicuius momenti: vt si incendas segetes, quia vides mox eluuione euertendas; si absumas annonam, quæ proiicienda est in mare, vel naufragio peritura; si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eamdem rationem, si occidas eum qui certissimè paulò pòst moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauiter pecces, non teneris tamen damni secuti. 93

Si culpa furis periit.

Dices, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionem, etsi apud me peritura fuisset: atqui fur non minùs tenetur rem custodire quàm depositarius; ergo si culpa ipsius periit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib. 4. c. 1. n. 17. qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat. 94

Respondeo, Non quouis euento furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quando vllo modo verisimile est rem saluari posse, si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare; nam ad hoc conducitur; vt omni ratione rem saluam præstet, si tamen constet, interitum rei caueri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiamsi negligens in ea custodenda fuerit, vel eam consumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc est, perituram esse. vnde etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij.

Depositarius quomodo teneatur.

Dices, Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis; quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quòd est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quàm si apud dominum esset: ergo. 95

Respondeo, Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solùm ex charitate: (sicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipsum (secùs apud depositarium.) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

Si alio loco vel tempore destruas, vbi non perijsset,

96 Dixi, *Modò eam perimas eo loco*, &c. Quia si eam perimat alio loco, vel postea, vbi non perijsset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum. Si furatus es vestem vel equum è domo alterius, quæ paulò pòst casu cum tota supellectile conflagrauit (in qua etiam res illæ perijssent, nisi apud te seruatæ fuissent) & hæ res posteà apud te pereant, vel casu surripiantur, teneris. Ratio est; quia quando periculum transijt, si res extet, rursus incipit domino valere, quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora; si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset, neque apud eum perijsset. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur: iam enim incipiunt domino valere. secus erat ante naufragium, cùm iam tempestas sæuiret. Idem dicendum, si alio loco. v.g. Detulisti annonam in alium locum, vbi non perijsset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est; quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

97 Dices, Si eam restituisset, peritura erat apud dominum; ergo non censetur domino valere.

Resp. negando consequentiam; quia re ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

Si factus locupletior,

98 Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur; quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei, ita vt res censeatur extare veluti in altero se & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatum, nam pretium est instar rei, eiúsque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realem in pretium; sufficit enim personalis, vt ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infrà num. 107.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 Quidam affirmant. v. g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres: dicunt teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap. 17. num. 26. Idem videtur sentire Gabriel dub. 15. q. 2. art. 3. dubio 1. conclus. 3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, Cod. de restit. qu. 6. & Couar. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 6. num. 2. Vnde

Si effecta melior, extet.

100 Dico Primò, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eumdem pertinet eius incrementum & status melior: vt, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui posteà apud te adolescat: si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Nec refert quòd apud dominum non fuisset effecta melior, vel fortè perijsset: quia hoc ipso quo extat, domini est. vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. Hinc sequitur, eum qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit; vel illam æstimationem, si adhuc durat. Etsi enim fortè non statuisset illam tunc temporis vendere; tamen quamdiu durat illa æstimatio, est in ipsius potestate, tanti vendere. vnde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

101 Notandum tamen ex Couaruuia num. 3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo leges non patiuntur expensas æstimari, sed in pœnam fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale sit, non obligat ante sententiam Iudicis, teste Couaruuia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientiæ æstimationem expensarum facere, non solùm necessariarum, sed etiam vtilium, industriæ item & laboris à fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina suprà, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. num. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu vel fructu rei suæ, hoc etiam æstimare potest: vt omnibus consideratis, fiat æqualitas.

Expensa detrahenda.

102 Dico Secundò, Si res permanserit in eodem statu, sufficit eam vti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino sarciendum est. Quare si industria domini res futura erat multò melior, hoc est æstimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet.

103 Dico Tertiò, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quàm erat anteà; sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus; satis est illam reddere vti modò est. vt si pretium frumenti vel pecuniæ rursus decrescat: si equus, antè sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accrescit & decrescit domino suo. Idem docent Couarr. & Medina suprà. Itaque in casu illo tritici, teneris solùm ad tres aureos: (nisi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tùc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque.) Ratio est; quia licèt incrementum illud, quod res habuit siue in se, siue in æstimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior, illi restituatur, nullũ damnum superest; tantum enim habet, quantum si

Si apud dominum deterior futura.

ablata

ablata numquam fuisset; & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

104 Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri suprà allatum. Fur enim soluitur obligatione satisfaciendi illius incrementi, per hoc quod non ampliùs extet, & simili modo apud dominum erat desiturum. In hoc enim casu tenebatur solùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati, quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino est futurum.

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105 *Si vendita à fure in optimo statu.* Resp. & dico Quartò, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiamsi apud dominum non erat melior futura: si autem solùm extrinseca æstimatione aucta est, eámque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solùm ad æstimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementũ intrinsecum, statúsque optimus, rei inhærens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut æstimatio substãtiæ rei est domino restituenda, ita etiã æstimatio huius augmenti. vt si abstulisti pullum equinum, & adultum vẽdidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini; ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solùm pulli; sed etiam illius accessionis: nam in vtroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiamsi ipse ita vendidit; quia non censetur domino in hac damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam; vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem eiusdem speciei æquè bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

106 Altera pars probatur; Quia quãdo sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valeret, quàm antè vel pòst; sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam: v. g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exẽplo tritici & pecuniæ, suprà. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est; quia hoc ipso quo dominus eam rem non erat venditurus, sed seruaturus donec pretium decresceret, nõ censetur accepisse damnum, quod illud incrementum. vnde fur potest illud retinere; quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eã scire vendere eo tempore, quo pluris valet. Confirm. Quia res suo tempore scitè vendita, est maioris vtilitatis, quàm seruata in tempus importunum, quod pretium erit vile. atqui quòd opportunè sit vendita, est ex industria furis, neque id habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud est fructus industriæ; ac proinde non debitum domino, cùm opportunitas effluxerit, & pretium decreuerit. tunc enim non est ampliùs in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cùm valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino nisi tres, si rursus pretium eousque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus; vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

Dices, Dominus habet jus ad pretium rei suæ; ergo est ei totum restituendum. Confirmatur; quia nemo potest ditescere ex alieno. 107

Respond. Dominus in præsenti casu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad satisfaciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, vt patet ex L. Qui vas. 48. §. vltimo. ff. De furtis. Vnde solùm potest à fure repetere æstimationem damni. quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque, nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum; sed benè potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius; sicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Dices Secundò, Si fur; cùm res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium; quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuisse surreptã: ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere; cùm id in locum rei succedat, etiamsi eam ipse non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam pertinet: vnde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum. *Obiectio.*

Respond. Negando conseq. est enim dispar ratio. Cùm enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim periisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum extat in æquiualenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine vlla peculiari industria; vt dictum est suprà n. 98. Si enim peculiari industria sua pluris vendidisset (v. g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non tenetur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nam illud auctariũ esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hîc in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria, per quã res illi pluris valuit quàm domino; quem excessum dicimus non teneri restituere. Confir. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti paris bonitatis; atqui non valet iam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatẽ. Pari modo in altero casu, si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similẽ paris bonitatis; non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretiũ quidem succedit in locum rei, non tamẽ succedit in omnes rei obligationes, neque qua parte censetur fructus industriæ: & semper res similis paris bonitatis restitui potest compẽsato damno, si quod ex detentione domino obuenit. Confir. Quia non minùs res empta aliena pecunia succedit in locum pretij, quàm pretium succedit in lo- *Responsio.*

cum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituendo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem venditam, vel similem paris bonitatis.

Dices, cùm pretium frumenti decreuit, non censetur frumentum paris bonitatis, ac proinde non satisfaciet ad æqualitatem. Sed hoc est cõtra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia carius, aut deterius, quia minùs carum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretij; ergo si cùm modius frumenti valebat 5. aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concesso termino vsque ad messem, non satisfaciam reddendo tantumdẽ in messe, si tunc minoris valet; quod est absurdum. Tertiò, Bonitas æstimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendẽdi iam est elapsa. Nec refert, quòd hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum quando pretium decrescit, & talis res faciliùs haberi potest: ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat, & res illa difficilior sit obtentu. Addo, semper accipere incommodum spiritale incomparabiliter maius.

108 Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa æstimatione, tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, etiamsi ipse inde incommodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Si dominus erat venditurus.

Nec refert, vtrùm res casu an culpa furis perierit, deteriórve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior, vel periit; quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

109 Dico Sextò, Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundùm optimum statum & summam æstimationem, quam intereà habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in eiúsque fauorem inclinandum.

Dices, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor: nemo enim tenetur plus restituere, quàm constet abstulisse.

Æstimanda incertitudo.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundùm optimum statum in foro conscientiæ; sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneator restituere quando est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneantur restituere.

NOtandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt si putet esse suam, vel legitimè concessam) & hic dicitur possessor bonæ fidei, de quo infrà agendum. vel mala fide; (vt si sciat vel putet, sed non legitimè detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

Notandum Secundò, Fructus esse duplices; 110 quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum quæ habent vsum locabilẽ. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili, vendẽdo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tamquam altera res. Item quæstus, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

Fructus reales & industria.

Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solùm rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ industriæ. est communis sententia DD. Ratio est, quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius qui est dominus rei. §. Is verò. Instit. de rerum diuisione: ergo non minùs sunt restituendi, quàm res ipsa. deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius; si equum furtiuum aluit, quod non solùm intellige de impensis necessariis, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solùm conductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. horum omnium æstimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impendere debuisset. Secùs si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multum erat præstiturus. 111

Restituis fructus reales.

Dices, Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet quod fecit: ergo. 112

Expensa detrahenda.

Resp. Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

De impensis in ea quæ solùm ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre, vt si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi: vt si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed dumtaxat summam surreptam, compensato 113

simul

simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ ioteruenerit: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij, nisi dominus illius cariùs interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.* Ex his sequitur Primò, Eum qui torquem aureum furto surreptum aliquoties pretio locauit, teneri non solùm ad restitutiouem torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est cootra Nauarrum c. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vsus; qui vsus est instar fructus rei, ac proinde eius vtilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115 *Ager sterilis excultus.* Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus c. 17. n. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

116 *Fructus percipiendi diligentiâ domini.* Dico Secuodò, Non solùm fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini, (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere, nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed posteà sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum res illud augmentum habitura non fuisset.

117 *Si dominus erat percepturus fructus, non tamen tam effecturus meliorem.* Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Couar. lib. 1. variar. cap 8. num. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddditura, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis, quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod aliàs, si suo tempore restituisset, non erat secuturum. quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior; quod Couarruuias non videtur aduertisse.

118 *Si fur singulari industria percepit.* Dico Tertiò, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus non fuisset. Probatur; Omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso quo extant, vt patet Institut. de rerum diuisione. §. Si Titius, & duobus sequentibus, vbi dicitur, *Plantas quæ terra coaluerint, & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere:* ergo si fructus extent, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

Sed difficultas est, Si neque extent, neque illis fur factus sit locupletior, eò quòd consumpserit cum sociis, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent, in hoc euentu non esse restituendos. Primò, Quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cùm non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundùm æstimationem moralem; quia etiamsi rem alterius non accepisset vel detinuisset, dominus non ideò esset locupletior; ponimus enim, rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 4. & Ioannes Medina q. 6. de restit. & Silu. v. Restit. 3. n. 9. in principio. Petrus Nauarra l. 4. c. 1. n. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate. & iuxta eam posset etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo elocato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Siluestro. 119 *Si fur non est factus locupletior.*

Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodocumque proueniant, (etiamsi casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo statim debent domino restitui, cùm sint in specie debiti. ergo eos consumere, est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius; quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non periisset. Item cùm debeant restitui, statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora; ac proinde etiamsi fortuitò pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur; quia non censetur fuisse in mora. etsi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus. 120 *Sunt restituendi.*

Hinc patet solutio rationis prioris, contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Seciùs est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura. 121

Ad secundum respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei, supposita industria. vnde solùm sequitur, pretium industriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

OMissis opinionibus, Notandum est ex Nauarro cap. 17. num. 69.

Dupli

122 *Dupliciter aliquid debitum.* Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus suprà c. 2. dubit. 2.(ita vt res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiuam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talē impediret, etiā solùm suadendo, sine vi & fraude, ne res ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quāti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illáque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantiis, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio, sed solùm remotum, quia dignus est, vel benè meritus; & de hoc est tota difficultas.

123 *Vi vel fraude impediens tenetur.* Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituatur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum qui beneficium sperat; (vt si quis illum vi detineat; vel rimetur ei ne solicitet, vel litteras intercipiat, vel fraude auertat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet; (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, solicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem: (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est; quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi date, per vim aut fraudem directè impediat, aliòve inflectat, veram tibi iniuriam facit; nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124 *Si crimen occultum aperiam.* Dices, Ergo si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non teneor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

Respond. Vel ita paudo, vt sequatur infamia apud plures; vel soli collatori & iis quorū interest, patefacio. Si priore modo, & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem; quia per iniuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor: quia Ius est, quando de officiis vel beneficiis agitur, patefacere ea quæ hominem minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde solent capi occultè informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non teneor, si non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè commissum nolit conferre. Confirmatur: quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non est iniusta; etiamsi apud alios iniusta sit. Secus est, quando falsa dedecora impinguntur; tunc enim collator decipitur, eiúsque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Petes, Quid si is qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebitúrne adhuc ad restitutionem?

Respond. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: nec est ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur; quia non censebitur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solùm posuisse causam vnde damnum timetur. *Si calumnia reuocata.* Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod anteà volebat; quod *nolle* erit causa damni, videlicet *non collationis*. at sublata falsa informatione, si collator perstet in proposito, & nolit conferre, non ampliùs huius *nolle* causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris; qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo; etiamsi vi aut fraude impediuisti. Ratio est; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem; nisi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere, vt ex suprà dictis constat. 125

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum: tunc, etsi vi aut fraude nisus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia tuus conatus est inefficax; nam ex eo nullum ipsa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniustè ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Tertiò, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediuisti, vt conferretur digniori vel aptiori quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est; quia officia & beneficia secundùm rectam rationem, & Reipublicæ Ecclesiasticæque intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is qui dignus tantùm est, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo qui potestate caret, vis ei inferatur; tamen petenti officium non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 7. n. 8. & Michaël Salonius q. 62. a. 2. controuers. 25. Secùs est, si procurasti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniustè impediuisti; nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur. 126 *Si impediuisti vt conferretur digniori.*

Quar

127 *Si impediuisti dignum vt daretur indigno.*

Quartò, Si iniquè impediuisti dignum vt daretur indigno, teneris non solùm digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet, quia es causa vtriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur: túque vi aut fraude impediuisti ne id fieret, vt conferretur ei qui erat minùs dignus: quia Ecclesia ius habet quęrendi optimos ministros, quod ius tu iniquè impediuisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minùs idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuisti; teneris singulis, quanti cuique sua spes iudicio prudentis æstimabitur.

128 *Impediens sine vi & fraude.*

Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, & similibus, non tenetur illis ad vllam restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum q. 62. art. 2. & Couaruuiam suprà, qui putant eum qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad restitutionem digniori; quia secundùm Iustitiam distributiuam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4.d.15. q. 16. qui docet, eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri si id faciat ex odio, secùs si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarrus c.17. num.69. & sequentibus. & Sotus lib.4. de Inst. q. 6. art. 3. versus finem, & alij passim. Ratio est; quia iste dignus & dignior ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris; ergo si relinquas collatorem in sua libertate, ne aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus non obligat ad restitutionem.

Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius est, malum animum seu intentionem numquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundùm se sit iniustum, etiamsi Scotus & Richardus d.15. & Caiet. q. 62. art. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est; quia nisi opus externum secundùm se sit iniustum exteriùs, nulla committitur iniustitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non censetur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum est 2. 2. q. 11. Neque D. Thomas q.62.a. 2. ad 4. contrarium sentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ. §. Idem Labeo, dicitur: *Qui auertit torrentem, ne sibi noceat, vnde factum sit vt vicino noceatur, cum eo aqua pluuia arcenda agi non posse à vicino; si modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idē habetur L. 1. Vnde sequi videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obsit, non vt sibi vel alteri prosit, est illi iniurius; quamuis sine vi & fraude id faciat.

Respond. Omissa solutione Nauarri, quam habet n. 71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illum obligari ante sententiam.

Notandum Primò, Si absque vi & fraude procurasti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra ius illorum fecisti, sed teneris Ecclesiæ vel Reipublicæ, cuius Iura violasti procurando ei ministrum ineptum: sicut is qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad restitutionem tenetur. Vbi hic seruandus est ordo; vt primo loco teneatur is qui officium administrauit, & stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio; quià id vel non præstitit, vel non vt oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio suasor. 129 *Procurans vt detur indigno.*

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

Notandum Secundò, Si absque vi & fraude impediuisti digniorem vt daretur minùs digno; peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil est actum. non etiam Ecclesiæ; quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in potestate Prælati erat eligere dignū, relicto digniore, quamuis in eo non sit fidelis dispensator. Hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpè mortiferè, vt infrà dicetur. Etsi enim Ecclesia non ita obliget Prælatum, aut Respublica Principem, vt semper teneatur lege iustitiæ, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis. *Si minùs digno.*

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respon. Si certò illi constaret, alios multò meliùs & fructuosiùs obituros officium, peccaret solicitando, sicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non constet, (vt ferè semper fit; non enim qui maximè videtur idoneus, semper optimè præstat officium) & ope diuina confidat se tam benè functurum munere quàm alios; non peccat, si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundùm æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat; non tenetur ad restitutionem. Ratio est; quia tunc damnum non sequitur ex vi actionis iniuriosæ, sed aliunde. Explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciscendi, te vult interficere; à quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, vt suprà ostensum cap. 9. dubitat. 8. Scripsisti falsò litteras, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti 130 *Si solùm est occasio.*

inopiam,

inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suomoo teneris de damno, etsi grauiter contra charitatem peccasti; quia suæ leuitati assignare debet, quòd huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secùs si ad ipsum eas scripsisses, & misisses. ita Lopez 1.p.cap.124.

131 Petes, Vtrùm is qui secretom alterios per iniuriam cognouit, si eo vtatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem, v. g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficiom in mense Pontificis. Litteræ veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatos quod rea erat, illas aperit, & postea clausas reddit Caio, sed illum præueniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium.

Si litteras detinuit. Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita vt Caius non posset solicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caij æstimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione istius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestiuè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omissio tradendi, vel dilatio, est contra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quòd non possit prosequi illud beneficium, & consequenter amissio illius beneficij. vnde & hæc iniustè inferuntur. nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniustè irrogati censetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficiom, nisi fortè certom erat illum fuisse obtenturum; sed quanti spes obtinendi æstimabitur.

Si legit. Dico Secundò, Si litteras tempestiuè tradidit, sed illas anteà artificio quodam apertas legit, & sibi beneficium impetrauit; probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caiom in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cùm Caius non haberet maius ius quàm alter; & cuiuis esset ius solicitandi. Confir. Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parta; tamen postquam iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea vti in suum commodū, non minùs quàm si iusto modo acquisita esset: vt si notis secretam artem alterius opera dæmonis; vel occultè ingressus illius musæum, chartas eius euolueris, artificia inspexeris; potes illa arte vti, etiamsi lucrum alterius inde minuatur. Similiter si illum coëgeris vt te doceat, vt machinas suas tibi ostenderet, &c. Etsi enim fortè pro opera docendi aliquid soloendum sit, tamen ratione vsus illius notitiæ, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cùm nemo per talem vsum censeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius; & consequenter fructus qui inde prooenit.

132 *Obiectio.* Dices; Illa apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetor damnum illatum per iniuriam.

Respon. Damnum illod non sequitur ex apertione aut lectione litterarum, nisi remotè & per accidens, quatenus inde seqoitur notitia rei, & ex notitia solicitatio, & ex solicitatione permotio voluntatis collatoris, & collatio beneficij. itaque iniostitia statim intercipitur, & damnum illud sequitur Caio, ex eo quòd tu vtaris iure tuo, & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impedioisti, sed quia tibi conferri curasti; quod iure poteras. Simile esset, si visa vel contrectata borsa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecuniæ comparares quantum ea continetur: tunc enim etiamsi per iniuriam & vi illius bursam contrectasses, & tantumdem tibi illo contactu comparasses, posses illa vti non minùs quàm si tibi ab illo donata fuisset. vnde si illum præuenires in emptione mercium, non tenereris ad restitutionem.

Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquod damnum inferendi, sed solùm sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animo lædendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secuturam putet, aut dubitet; vt indicat Nau. c.18.n.53. Secundò, qoia si litteræ illæ non fuissent signatæ, vel si iam resignatæ fuissent inuentæ in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqoi resignatio non est peccatum mortale, nisi ratione lectionis: ergo cùm lectio per se non sit peccatom mortale, neque resignatio erit. Tertiò, Possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum; ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius. 133 *Quale peccatum.*

Sed verius videtur, esse peccatom mortiferum. Ratio est, quia communi hominum iudicio, resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntor. Sigilla enim consensu gentium adhibentor tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissi; vnde Iure gentium debent esse inuiolata, sicut Legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: qood in magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum, est res grauis, vtpote tendens ad euersionem communicationis inter absentes; ac proinde peccatum mortiferum.

Quando non sit peccatum mort. Potest tamen excusari; 1. Si sit Soperior regularis qui aperit. hic enim Ius habet aperiendi litteras qoæ mittuntur ad subditum ab iis, qoibus Superior iste non subest. idem dicendum de parente & aliis qoi sunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel eius ad quem mittuntur. 3. Causa sibi cauendi ab iniuriis & iosidiis: quomodo litteræ interdum intercipiuntur & aperiuntur à Magistratibus. 4. Si ex inaduertentia fiat, putaos eas ad te scriptas. 5. Si contineant res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. suprà, & Emmanuelem Sà v. Litteræ.

Petes Secundò, Quid si is, cuius bona ob crimē iustè sunt confiscanda vel deripienda, fraude aut mendaciis impediat; tenetúrne ad restitutionem? Videtur teneri, quia iniustè impedit Fiscum ab eo consequendo, ad quod ius habet, maximè si crimen sit saltem semiplenè probatum; tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionē, docet Sotos l.1. de Iustitia q.6. a.6. paulò ante quintam conclus. Et Molina disp.95.§. Duo sunt; éstqoe opinio probabilis. 134 *Impediens confiscationem.*

Sed contraria est verior & probabilior, qoam tenet Nauar. cap.18.n.49. Bannes 2.2.q.62. a. 3. Petrus Aragon. & Michaël Salon. ibidem. Sancius lib.10. de matrimonio n.14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constitota est in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante

sen

sententiam saltem declaratoriam criminis: vt communiter DD. tradunt: imò non est soluenda ante sententiam constitutiuam pœnæ, qua ipsa pœna iubeatur solui: ergo sententia non secuta non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi, sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo cursum iudicij, & sententiam impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fisco.

Obiectiones. Sed contrà Primò, Quia opus illud quo sententiam impedit, non est contra iustitiam commutatiuam, nec propriè iniuria, sed solùm contra veritatem, obedientiam & Iustitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Non enim posita semiplena probatione, tenetur lege Iustitiæ commutatiuæ veritatem fateri; sed lege obedientiæ & Iustitiæ legalis, vel religionis si iurauit. Deinde, etiamsi opus illud quo impedit esset iniuria, in ordine ad ferendam sententiam (vt si minaretur Iudici ne sententiam ferat, vel actori ne in causa pergat) non esset tamen iniuria in ordine ad ista bona, quatenus fiscum vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est; quia sicut quisque habet summum ius in tuenda vita; ita etiam in tuendis bonis quæ sunt instar vitæ, cùm absque illis vita sit *inuita*, vel, vt Græci dicunt, βίος ἀβίος; vnde etiam ipsa bona βίος *vita* vocantur. Ergo sicut is qui non finit sibi eripi vitã alioquin iustè ob crimen auferendam, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi alteri inde maximum commodum erat obuenturum; ita nec is qui non finit sibi eripi bona iustè alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam resistendo armis Iudici, vel illi minando; hæc tamen iniuria nõ est in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, nisi supposita sententia Iudicis. Imò illa supposita, non habet ius vt reus sponte bona sua ei tradat, aut cum illis non fugiat; cùm ad horum nihil sit condemnatus: sed solùm vt per ministros publicos ea occupet & auferat: qua occupatione facta, & pacifica eorum possessione obtenta, reus non amplius ius habet illa surripiendi aut vi auferendi, cùm illorum dominium & possessionem omnino amiserit: vnde si posteà auferret, teneretur ad restitutionem.

Confirmantur supradicta; Primò, Quia cùm bona sint alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quàm cùm nulli sunt applicanda, sed igne vastanda. Nõ enim ipse ob vtilitatem alterius minùs est liber ad impediendam rerum suarum ablationem, hæc enim ipsi æquè grauis est, imò grauior cùm alteri prodest. Atqui cùm sunt vastanda, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi fraude, dolo aut vi impediat ablationẽ; ergo neque cùm alteri sunt applicanda. Confirm. Secundò, Quia obligatio illa restituendi nimis esset grauis, nec accommodata fragilitati humanæ. Quotusquisque enim est hominum, qui vbi bona sua hoc modo eripuisser periculo amissionis, sponte ea offerret fisco, vel alteri, cui in pœnam ea erant cessura? Sanè vix vllus reperietur. Atqui lex vt iusta sit, debet esse hominum moribus & fragilitati attẽperata; vt communiter Theologi & Canonistæ docent, cap. Erit. cap. In istis. d. 4.

Hinc infertur Primò, Hæreticum qui fraude, mendaciis, falsis testibus se defendit, & impediuit sententiam, aut confiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non fecit iniuriam fisco, vel saltem non talem quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum ius defensionis sui ipsius & rerum suarum. 135 Confiscatio.

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipso iure amittit dotem. Nõ enim tenetur ea quæ habet, tradere ante sententiam definitiuam, & vltimam. Vnde etiamsi falsis probationibus se defendat, aut falsò probet etiam maritum mœchatum esse, sicque sententiam diuortij impediat, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter si à sententia appellet, etsi iniquè. nam appellatio suspendit sententiam. Ita Sancius suprà, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere; quia potest ei opponere exceptionem adulterij; vt apertè colligitur ex cap. Plerumque. de donationibus inter virum & vxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non solutum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, sunt ipso facto commissa seu addicta fisco, vel redemptori. hoc enim cùm fiat in pœnam criminis, requirit sententiam Iudicis, vel euidentiam tantam, vt possit iustè ferri sententia. Vnde si sententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certò constare non possit; non tenetur. Similiter, si cum rebus suis priusquam occupentur, fugiat. Ipsum tamen vectigal, si iustum erat, tenetur soluere; quia non est constitutum in pœnam, sed in iustam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præstat.

Quartò, Idem cernitur cùm miles iustè oppidum aliquod concessu Principis expilat. Fit enim hoc in pœnam delicti, cuius omnes præsumuntur participes. Vnde etiamsi mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impedias ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Addo tamen, in prædictis casibus, si aliquod damnum iniustè inferatur ab eo qui res suas tuetur, teneri ad illius compensationem; vt si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis, si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

Petes Tertiò, Quid dicendum de testibus qui falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem? Videntur sanè non teneri ad restitutionem, etiamsi rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cur teneantur secundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fiscus vel actor non habet ius ad bona occupanda, nisi posita sententia: ergo si illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia à tali teste detecta falsitate fiscus non solet exigere compensationẽ damni, quòd bona rei non obtinuerit; sed satis habet illum puniri vt periurum; non ergo censet sibi factam iniuriam restitutioni obnoxiam. 136 Testes.

Vtrum autem Iudex teneatur ad restitutionem si huiusmodi reum non condemnet, vide infrà c. 13. n. 73.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137 DOminicus Sotus lib.4. q.6.ar.5. & Michaël Salonius q.62. art.4.affirmant, si ex malitia rem illam peremit; non autem si ex negligentia. vt si conculcasti segetem,nunc æstimatam 100 in messe 200. Si intercemisti pullum equinum,nunc valentem 20.intra bieunium 100. Ratio illorum est; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eósque non æstimando.

Tenetur solù ad rei æstimationem. Resp. Contrarium esse verius. Ratio est, quia restitutio damni illati non est vmquam facienda nisi secundùm æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quam illæ iudicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus.

Est maior iniuria. Nec obstat,quòd ille eo pretio vendere noluisset;hinc enim non sequitur, damnum esse maius quàm ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem,quia hinc fit vt damnum sit magis contra domini voluntatem,quod ad incrementum iniuriæ pertinet,non damni:pro qua iniuria,non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. vnde illa distinctio damni ex malitia &negligentia, sententiam Soti non iuuat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum;vnde neque ad maiorem tenetur restitutionem.

DVBITATIO XX.

Vtrùm qui in tempestate eiicit merces alienas,teneatur ad sarciendum damnum.

138 REspondeo & dico Primò,Si is,qui eiicit alienas,habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est;quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depressionem, iniquum est, totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem merces habent;vt patet L. 2.& 4. ff. de lege Rhodia,de Iactu.

Sed tenentúrne pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Omnes tenentur pro ratione mercium. Resp. Seposita lege positiua, videtur tantùm habenda ratio ponderis;quia pondus adfert naui periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positiua statutum est, vt habeatur ratio æstimationis, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur,quia quò merces tuæ sunt magis pretiosæ,eò pluris interest tua, vt nauis salua sit;ac proinde eò ampliùs te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis,ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit,alterum videtur seruandum.

Dico Secundò, Si is, qui alienas eiicit, nullas 139 habeat, non tenetur ad vllam restitutioné.Colligitur ex L.secunda,vbi dicitur,*Liberi corporis,non oportere fieri æstimationem*; nempe ad sarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q.3. causa prima, & Petrus Nauar.lib.3.c.1. num. 381. Probatur; quia id potest duplici Iure, *vsus & defensionis*. Iure vsus,quia quando alicuius rei vsus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere; & si inde uun sum factus ditior, non teneor ad restitutionem;vt si hostem fugiens insiliam in equum alienum,qui in fuga perimitur:non enim ratione acceptionis,vt quæ sit concessa;neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio; neque contractus, cùm nullus intercesserit, vti suppono.Hæc tamen ratio non habet locum,nisi in paupere;& fortè contrarium huius fundamenti est verius:vt infrà c.16.dubit.1.dicetur. Altera tamen ratio est solida;nempe ex Iure defensionis; quia Iure naturæ quiuis potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum,vel est impedimento,ne se possit in extremo periculo saluare:atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem,cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra.

Eiiciens aliena.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes II.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est: sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

REspondeo, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio,consilium,consensus,palpo,recursus,
Participans,mutus,non obstans,non manifestans.

Et

Et sic vniuersim sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D. Tho. q. 62. art. 7. & Gabrielem in 4. q. 2. d. 15. ar. 3. Silu. Restit. 3. q. 6. Adrianum in 4. tract. de restit. qu. 1. §. Circa prædicta. Ioannem Medin. C. de rest. q. 7. & 8. Sotum lib. 4. q. 7. a. 3. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 12. denique Nauarrum c. 17. num. 17. & seq.

Aduertendum est, sex prioribus modis positiuè cooperari, tribus posterioribus priuatiuè.

DVBITATIO II.

Vtrùm ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solùm quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

1 QVidam DD. sentire videntur, hosce cooperatores solùm teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, &c. vt sine ipsis damnum non fieret: quando verò sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p. 2. cap. 1. tit. 12. c. 12. ex Paludano & Richardo. Siluest. Restit. 3. q. 6. §. 3. vbi dicit hanc esse communem sententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar. c. 17. num 17. & sequentibus: denique D. Thomas in 4. d. 15. q. 1. a. 5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. Vt autem res intelligatur,

2 Dico Primò, Qui iubet, consulit, consentit, laudat, vel refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideò excusatur a restitutione, quòd alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. Ita docet Caiet. q. 62. ar. 6. Ioannes Medina q. 7. Sotus l. 4. q. 7. art. 3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores prioris sententiæ id negaturos. quòd si eorum sententia sic accipiatur, vt huic repugnet, est apertè falsa. Probatur; quia talis ita est causa damni in hoc casu, vt si ipse vel alius similis non moueret executorem, damnum nõ fieret; ergo verè est causa sine qua non fieret. Patet consequentia. Nam causa sine qua non, est ea quæ ita cooperatur, vt sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice; non autem illa dumtaxat, quæ si absit, effectus non fiet. nam alioquin is qui suadet vel præcipit homicidum, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ apertè sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus, & restitutionis obligationem incursurus, si suasisset vel præcepisset maleficium; ita etiam is, qui in eius locum succedit.

Non excusatur ex eo quòd alius erat id iniquè facturus.

3 Dices, Illa dumtaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita non sequitur: ergo si tuo consilio non posito, effectus nihilominùs sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa.

Resp. Non esse de ratione causæ, vt illa non posita, effectus non ponatur; sed tantùm vt illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. Pari modo, causa sine qua non, est ex cuius cooperatione sequitur effectus, ita vt nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio æquè benè & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuentura, tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. vt si consilio, mandato, laude, inuites eum qui antè ad facinus paratissimus erat, quique non ideò celeriùs, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia 4

Si eodem modo malũ erat patraturus.

5 etsi grauiter pecces, etiam contra iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est, quia damnum ex ipso tanquam ex causa non sequitur, ipsúmque dumtaxat vt quid concomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 48. & quidam alij putant explicari posse sententiam illorum DD. quo sanè sensu est certa.

6 Sed si quis eorum verba perpendat, illi non requirunt, vt damnũ eodem modo sit inferendum ab executore; sed tantùm vt absolutè sit inferendum, siue cum iisdem circumstantiis, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorũ est, hos non teneri, etiamsi executorẽ mouerint, vt citiùs vel animosiùs, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, vt sine ipsis vel similibus superuenientibus absolutè esset facturus. Pari modo si causam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probatur; quia D. Thomas suprà, vt consulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempe, *vt probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quòd sine eo iniusta ablatio commissa non fuisset.* vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita vt moueat executorẽ, vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano: *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum.* hîc solùm requirunt, vt ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem disertè docet Nauarrus num. 20. & ceteri suprà citati, & Gabriel in 4. d. 15. qu. 2. art. 3. dub. 2. 7

Doctores non requirunt vt eodem modo absque cooperatione sit inferendum.

Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia isti tùnc non tam sunt causa substantiæ damni, quàm modi vel circumstantiæ; cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere. 8

Si damnũ æquè absque tali cooperatione erat inferendum, nõ teneri.

Dices, Sunt causa totius actionis, vt hîc & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis. 9

Obiectio.

Resp. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligari in solidum) est valdè probabilis: quam tenent Caietanus, Medina, Sotus, & Petrus Nauarra suprà. Responderi tamen potest, Etiamsi sint causa totius actionis indiuiduæ, vt hic & nunc fit; tamẽ, quia illa actio quatenus damnosa,

Resp.

secundùm suam speciem iam erat pata in causa exequente,& omnino secutura,novidentur circa eam quidquã efficaciter opetannisi inducendo nouas circũstantias; quod no est magni momenti ad substantiam damni. Qando etiam aliqua causa est exitura per se in ãtum; parũ refert vtrùm hoc celeriùs fiat an taliùs, hic an alibi, hac an illa actione indiuidua hoc an illo iostrumento. Ad confirmationẽ, oncedo esse causam substantiæ illius actionis ĩi indiuiduo, nempe quòd potiùs sit hæc indiuidua actio quàm illa: sed hoc parum facit ad obligationẽ restitutionis.

Primò, Quia qui est causa vt differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio indiuidua damnificans,& tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit scandali.

Secundò. Qui volenti furari 10. suadet vt furetur 20. est causa illius indiuiduæ actionis qua vult 20.& illius qua accipit 20.& tamen non tenetur nisi ad 10. eò quòd furti dumtaxat horum censeatur causa, vt docet Medina, Couarr. Petrus Nauarr.& alij: ergo vt quis teneatur in solidum, non sufficit vt sit causa totius actionis vt hîc & nunc fit, sed vlteriùs requiritur, vt actio illa secundùm suam speciem, sine tali cooperatione à
10 tali executore non sit processura. Ex his patet, hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit, & hoc tempore in schulis receptior. vnde sentio io praxi ordinariè sequendam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, vt in posterum sibi caueant.

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempe iussione, consilio, consensu, palpatione, receptione, & participatione, vt censearis causa damni.

11 *Iussio.* RESpondeo Primò, De *Iussione*. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, censeatur dãni causa; imò inter causas præcipua: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare, Primò, Expressè; vt si dicas famulo, Occide, volo occidas, Secundò, Implicitè; vt si dicas, Vtinam mihi hoc obsequium quis præstet, charus mihi erit qui hoc fecerit.

12 Aduerte tamen Primò, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idque mandatario innotescat, non teneris; quia iam tollis causam: qua de re sunt multa Iura, ff. mandati.

13 *Ratum habens.* Secundò, Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine suo factum, nõ obligari in foro conscientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina quæst. 7. ad quartum argum, quud est contra Nauarrum cap. 27. num. 133. qui putat ratihabitiunem obligare instar mandati, si dum mandare poteras, damnum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatũ est, nullo modo peoder, tamquam ex causa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo factũ sit; quia inde tantùm sequitur, voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideò illum fecisse, vt tibi gratificaretur, quia putat tibi gratum fururum: sed hoc non sufficit, vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter, ex patte sua.

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur; *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.*

Respondeo, Comparatur mandato, non respectu operis patrati,& obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate furis expressa firmari possunt contractus præteriti, non autem causati damnum præteritum.) Item respectu pœnæ in foro externo: qui: qui ratum habet maleficium, punitur sicut qui mandauit.

Secundò, De *Consilio*. Hocsimiliter est causa, 14 *Consilium.*
dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promissiones. Ex qua verò culpa in dando cosilio quis teneatur, explicatum est suprà cap. 7. dub. 7. Modò satis sit, eum teneri, qui fraude vel ulpa lata iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est Primò, S consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium, vtrùm nihilominùs teneatur.

Resp. & dico Primò, Si dedisti consiium fal- 15 *Reuocans cõsilium an teneatur.*
sum vel falso fundamento subnixum, (vg. dicendo contractum esse licitum, bellum esse iustum, & similia) sufficit vt posteà retractes sententiam, dicendo te deceptum,& sincerè veritatem explices, eo modo, iisque rationibus, vt is cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: sic enim prius consilium satis eliditur. vnde si ille nihilominùs in concepto facinore persistat, iam non tno consilio, sed sua dumtaxat malitia, vel priuata opinione videbitor moueri; ac proinde tibi oon putabitur.

Dico Secundò, Si dedisti consilium verum, 16 *Consilium assiduè voluntatem in malo retinens.*
ostendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo consequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitã, suaderéque contrarium; sed oportet persuadere: si enim ipse permotus ista vtilitate vel commoditate exequendi, quam aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est; quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti, & hæc motio manet, quàm diu ipse eodem mutiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi: ergo cùm sis causa istius voluntatis, etiam es causa effectus eius, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxiliis instruxisti vt noceat, sine quibus non potuisset nocere, & per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus: sicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat, tenetur, nisi reipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur; quia cùm prauum consilium dares, debebas cogitare mala quæ inde sequi poterant, & non fore posteà in tua potestate impedire, qnin consilium illud exeat in opus.

Hinc intelligi potest distinctio inter *mandan-* 17 *Discrimen iubentis & suadentis.*
tem & consulentem: cùm enim mandatarius agat nomine mandantis, vt ipsius voluntati morẽ gerat, hoc ipso quo mandans reuocat mandatum,& reuocatiu innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi à mandante

pro

proposita, ac proinde omnis motio ab ipso prouenions; non secùs ac si vis telo impressa subitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innotescat mandatario*, quia si non innotescat, tenetur mandator effectu secuto, non minùs quam si non reuocasset; quia ex vi mandati damnum datum est. Vnde etiam incurrit censuras & irregularitatē, si fortè mandanti (vt v. g. in percussione Clerici) posita sit. nec refert quòd modò sit in statu gratiæ; quia etsi censura talis nō contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, vt illius peccati culpa tunc cōmittatur, sed sufficit comio issam esse, & effectum eius, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externū imputatur mandanti tamquam auctori principali, qui altero sit vsus vt instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est vt rebus suis consulat. vnde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel certè nisi ostendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non subesse. vnde effectu secuto, censuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditiis, promissis induxit alterum ad constandum maleficium; sufficit, vt quantum in se est, ostendat sibi displicere, séque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat; seu vt ipsi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non esse impossibile, consultorem nō teneri, si consilium, quantum in se est, reuocet, & cōtrarium persuadere nitatur, quamuis reipsa non persuadeat. Ita Pet. Nauarra l. 3. cap. 4. n. 17. citans pro se Io. Medinam. Idem docet Salonius q. 62. art. 7. controuers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem & consultorem. Ratio esse potest, quia quādo fecit quod potest vt cōsilium prius euertat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquū & non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moueri, sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Peres, Vtrū si mandatarius post reuocationem mandati ipsi insinuatam perstet in proposito patrandi maleficij, v. g. occidendi Titij, teneatur mandans lege iustitiæ monere Titium vt sibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est; quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit iniuriam. ergo ex iustitia tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria sequi possent. ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex iustitia tenetur illud impedire, prout commodè potest, v. g. admonendo illum vt sibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem sufficit vt Titius ex iniuria à mandante illata, sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri lege iustitiæ, sed solùm charitatis, etsi fortè strictiùs quàm alij, eò quòd occasionem periculi dederit. Ratio est; quia etsi fecerit iniuriam Titio, mandando eius homicidium, & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandantis, planè euanuit. Nec refert quòd ille dicatur perstare in voluntate occidendi; quia hæc voluntas nō est eadē, sed diuersa, vtpote ex alio motiuo concepta, quæ planè per accidens & fortuitò sequitur priorem voluntatem. Ad confir. Periculum in quo post reuocationem mandati Titius versatur, nō est ex iniuria vel opere mandantis, sed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu, etiamsi non solùm reuocasset mandatum, sed etiam omnibus aliis modis conatus fuisset impedire: sicut qui per iniuriam constituit aliquem in periculo hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

Secundò, Difficultas est, Vtrùm consulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem. 19 *Suadens minus malum.*

Resp. Si consulas inferri alicui damnū minus, ne eidē inferatur maius, nō teneris. Ratio est; quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadēdo minus, etsi ille de eo nō cogitasset, (vt putat Pet. Nauarra suprà n. 29.) quia nō suades absolutè, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione, nempe si alterō omnino velit facere; vel si aliter à maiore abduci nō potest: quæ cōditio intelligitur, quando suadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. Si autem suadeas latroni, vt alteri, de quo nō cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriā illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obiicis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur; Peccasse Loth Gen. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasit stuprū filiarum; quia suasit iniuriā in eas, de quibus ipsi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri. quamuis fortè excusari possit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandū sceleris, quod attentabant, immanitatem: quo modo dicere solemus, Me potiùs interfice quàm illi noceas. vide Caietanum in illum locum, & Lipomani Catenam. 20

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir opulentus, qui non putaretur grauatè suscepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multo grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secundò, Si latro de vtroque cogitaret, & anceps esset vtri vellet damnū inferre, cōstituisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est: malum enim minus respectu maioris non censetur malum. Neque per hoc consiliū fit iniuria ei, cui minus damnum infertur; quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, sed tantùm in genere doces, minus malum potiùs esse faciendū, quàm maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & vtilis) & indicas vtrum ex duobus sit minus; in quo etiā veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factum à te iniuriam: non enim dicis, Fac huic potiùs iniuriam quàm isti; sed tantū proponis veritatē speculatiuam; quod vt facias, iustam causam habes. Iuxta hæc intelligendus est Sotus li. 4. de Iustitia, q. 7. a. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Pet. Nauarra suprà nu. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, posse in genere suadere, vt faciat id quod minus est, & indicare vtrū sit minus, relinquendo ipsius iudicio, vtrum malit amplecti. 21 *Si latro sit anceps de duobus.*

22 *Consentiens.* Tertio loco est *Consensus*: hic est causa, quando ab alicuius consensu pendet, vt res fiat vel nō fiat, v.g. vt huic inferatur bellum, vt iste eligatur in Prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd authoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam antè æquè erant parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni. Hinc fit vt quādo plures ferunt suffragia,
23 *Dans suffragium.* vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiā consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, nō teneatis ad restitutionem damni secuturi: (etsi mortiferè peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit, te cōtrario suffragio posse malū impedire. Ita Nauarrus c.17. n.21. & Caietanus v. Restitutio, c.1. §. Consensus. Ratio est; quia iā causa damni ita est disposita, vt æquè & eodē modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio, atque cū illo. quare tuū suffragium accedens, non est vllo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium antè contulisti, quàm sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò scieris, sequentes in eamdem partem concessuros, vt rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiúsque pars in effectum influens est effecta.

24 Dices, Hoc suffragium non fuit causa sine qua non: ergo, &c.

Resp. negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedente: nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita disposita & valida, vt sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quia ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

25 *Laudans malefactorem.* Quarto loco est *Palpo*, id est adulator, qui laudat malefactorem, aut scelus patrandum commēdat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepisti, non sis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij: proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiæ abstersionem, quæ ex maleficio videntur consecutura.

26 *Prabens refugium.* Quinto loco est *Recursus*, seu recursum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recursum, vt moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v.g. si illum recipiat & non alios passim, si illum aut eius instrumenta occulter, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem si postea ille damnum intulerit.

27 Resp. Verum est, si id ita faciat vt in posterum det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursum damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, vt moraliter censeatur causa damni: sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *receptator*, quia rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi seruet. hic tenetur domino, si eam furi reddiderit; (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quàm apud se erat. Item quia censetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Siluestrum Restit. 3. q. 6.

Sexto loco est *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*; Primò, qui particeps est prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa, qui iuuat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostiū impellūt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionē hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint, si id sponte & sine compulsione fecerunt; & maximè quando aliàs damnum non fuisset secuturum. 28 *Participans.*

Dixi, *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id quod facit non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare conscendere murum; hæc enim per se sunt indifferentia. neque lædunt dominum, nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui his auxiliis vtitur ad malum finem. pari modo potest iuuare in re, postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiant, postquam res sublata est. sicut enim fur ipse, iusto metu vrgente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem metum de loco in locum trāsferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non furripuit. 29 *Iusto metu compulsus.*

Hinc sæpè excusantur rustici qui prædas militum iniustas coguntur auehere, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest quis domum alienam perfringere, vel per fenestram penetrare, & res foras proiicere, vel pecora è stabulo abigere; nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicumque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat. Nisi forrè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauissimum malum incurrat. 30

Dices, Isti cooperatores, qui functiones illas ad malum præuias obeunt, possunt interfici ab iis qui iniustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Consequentia patet, quia alioquin daretur bellum vtrimque iustum, seposita ignorantia. Confirmatur; quia etsi illud quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen vt hic & nunc fit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis. *Obiectio.*

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro, remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest, posse interfici, non Iure vindictæ tāquā reos criminis, sed Iure necessariæ defensionis; (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo etiā pueri & amentes interfici possent. etsi enim illi Ius habeant ad illam actionē, quatenus est necessaria vt mortē euitent; qui tamen impugnantur, aduersus quos hostis vtitur illorum opera, ius habent vt se defendant, & victoriam persequantur; & consequenter vt faciant

ea,

ea,quæ ad hunc finem necessaria fuor. Ad probat consequentiæ,Concedo posse dari speciem, quâdam belli vtrimque iusti, maximè vbi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. Sic seruo bello capto licitum est fugere; tamen si fugerit,dominus potest eum castigare: vt dictũ est suprà c.5. dub.5.& reus potest effracto carcere erumpere; tamen si fecerit, potest puniri, vt infrà c.31.dub.5.ostendetur. idem aliis exẽplis posset ostendi.secùs tamẽ,si vtrimque sit propinqua impugnatio. vnde illi dum causa defensionis impetuntur,non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere; quia cessat coactio; vel si adhuc durat,illi parendo,mortem non vitabunt,sed aliunde incurrent.

Bellum vtrinque iustum.

Ad confirmationem,Dicendum est,illud opus non esse malũ vt procedit à volũtate eius qui coactè agit; sed solũ vt subest directioni cogentis,& vtentis eo ad malum finem: quæ malitia non est imputanda illi misero,nec actionẽ,vt ab ipso est, contaminat: sicut cùm quis restituit gladium amenti in eædem hostis sui,metu mortis adactus.

31 Petes,Vtrùm is qui vendit arma properanti ad bellum iniustum, vel venenum machinanti mortem alterius,censeatur cooperari, ita vt teneatur ad restitutionem?

Vendens arma ad bellum iniquum, vel venena.

Resp.Primò,Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri,teneris: quia ita vendis vt censearis cooperari. Secundò,Si vendas passim omnibus petentibus,non teneris; quia externo actu venditionis non censeris magis cooperari parti iniquę, quàm alteri. Deinde quia damnũ omnino remotè & per accidens sequitur ex huiusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandã iniuriã, quàm ad depellendam. Tertiò,Si vendas iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè est paratus ad iniuriam inferendam,censeris ei propinquè cooperari; sicut qui furẽti in eædem inimici,præbet gladium. cùm enim tantũ malũ possis & tenearis impedire,arma negando; si ea præbeas, nõ videris ob exiguũ illud lucellum præbere, sed vt iuues & seruias eius intentioni. Secùs si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quartò, Si vẽdas venenum ei,qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia,non teneris; etiamsi putes eum malo fine petere. Ratio est; quia eo modo vendis, quo aliis vendi solet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censetur ei cooperari ad superstitionem: quia ista venditio cum his circumstantiis facta, est indifferens ad vsum bonum & malum,& ex modo quo fit,non videtur fieri ad vsum malum, quem alter occultè intendit, sed ad bonum,quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat,quo passim aliis consueuit.

Agnum Iudæo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur,teneatur in solidum.

32 Respondeo, Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans & receptans*,tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solùm partis damni causam dedêre.patet ex dictis. Sed quid,si volenti furari 10. suaseris vt acciperet 20.tenebcrisne ad 20.

Resp. Si volenti furari 10. suasisti vt prætereà alios 10.furaretur,non teneris nisi ad 10.quia nõ fuisti causa prioris volitionis, qua cœpit hæc 10. sed posterioris tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò suasisti vt furetur 20.putat Adrian.q.1.de restit.§.Iam dicam,eum teneri ad 20.quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20.Sed contrarium est verius,vt docet Medina C. 33 de restit.q.8.& Covar.ad regul.Peccatum, par.2. §.12.n.4.nempe solùm teneri ad 10.Ratio est; quia suo consilio non fuit causa,nisi ablationis 10.nisi fortè suo consilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem, vel causa fuerit vt citiùs ageret, quàm alioquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniquæ damnificationis,quatenus hîc & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam,de quo dubit.2.

Qui volenti furari 10. suadet furari 20.

Vtrùm autem aliquis alterius consilio sit firmior redditus, non potest facilè deprehendi, nisi exteriùs aliqua cernatur in opere variatio; vt si citiùs,audaciùs,ardentiùs solito faciat; vel indicet se ambiguum antè fuisse.

Sed præcipua difficultas est de sexto modo: 34 nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quando milites spoliant vrbem: quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vtendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum,vel ad diuersum: quo posito,

De militibus spoliantibus vrbem.

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi socius constitueret solus inferre; iuxta sententiam Caietani,Soti,& Medinæ suprà: vt si iuues ad eamdem domum incendendum,ad idem pondus auferendum, ad eumdem gregem abigendum, ad eamdem domum effringendum. Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti Doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitandum est ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tamquam partibus vnius integræ causæ, infertur. quisque enim tunc est causa partialis totius damni,vt hîc & nunc fit, & in totum vim confert,licet partialem: sicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus gestant. Nec refert, quòd sine te fieret; quia non fieret,nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret. nam per socius illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs,celeriùs,animosiùs.

Cooperantes ad idem indiuiduum damnum.

Hic tamen Adnerte,hanc sententiam maximè 35 habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquam causa partialis: tunc enim proximè est causa damni,ita vt sine ipso,vel alio similem opem conferente, non fieret; vt patet in eo qui iuuat rem auferre. Si verò solùm cooperetur mediatè, præbendo instrumenta, iuuando conscendere,ligando vinctum; probabilis est sententia Nauarri, Silvestri, & aliorum, non teneri, si damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea quæ diximus dubit.2.

Hic maximè locum habet in executoribus.

Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem 36 damnum indiuiduum,sed distinctum irroget, nõ tenetur in solidũ,sed dumtaxat pro sua parte. Ita

Sed non in ... dimidium.

docet Adrianus q.1.de restit. Siluest. Restit. 3. q.
6.5. Quartum, Nauarrus c.17.n.21.& alij.Ratio
est,quia tunc quisque solùm est causa partis dam-
ni, quam ipse per se dedit,non autem totius, aut
partis,quam alius fecit.nisi fortè alium impulerit,
vt citiùs aut alacriùs faceret, aut nisi se vicissim
permouerint vel animarint:sicut quando tres vel
quatuor milites se mutuò excitant ad alicui dam-
num inferendum: tunc enim singuli censentur
causa totius damni.hoc tamen ordinariè non ac-
cidit,nisi inter paucos.

37 *Miles gregarius.* Hinc fit,vt miles gregatius nō teneatur nisi de
damno,quod ipse per se in bello iniqoo dedit:nō
autem ad totum illius belli;(quod est contra Co-
uarr.reg.Peccatum 2.par.§.12.n. 2. & Iosephum
Angles in 4. difficultate 10.de restitut. ex bello.)
quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat
suæ partis,vt rectè Siluest.v.Bellū 1.q.10.§.Sexta.
& Nauarr.n.22.Nec obstat,quòd singuli iouerint
ad iniquam expugnationem, & ingressum in vr-
bem;quia solùm iuuerunt faciendo partem suam;
non autem procurando vt alij suam in illo dam-
no facerent,aut vt vrbem expugnarent.vnde sicut
iste non est causa damni,nisi ratione partis quam
ipse intulit; ita non tenetur ad restitutionem,nisi
pro sua parte.Sicut enim totus exercitus est cau-
sa totius damni,ita singoli suæ raorùm partis,nisi
alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux
tamen tenetur ad totum,quod per milites illatum
est,quia vel eos ad hoc direxit,vel si non direxit,
saltem tenebatur ex officio impedire.

Petes,Quid si dubium sit,an alios tuo consilio
vel laude permoueris?

38 Resp.Communis ferè sententia Doctorum est,
te non teneri, quia melior est conditio possiden-
tis.Cur enim tantum onus in te suscipias,si dubi-
tas an causa damni fueris? debet ergo moraliter
esse certum. Idque locum habet in omni casu in
quo dubitatur an causa damni fueris, si post dili-
gentem inquisitionem dubium manet. Ita docet
Siluester suprà q.6.in principio,vbi dicit esse sen-
tentiam communem;& Petrus Nauarra lib.3.c.4.
n.58.Ioannes Medina C. de Restit.q.7.& multi
alij.& fauet apertè S.Thomas q.61.art.7.

Sed contrarium docet Thomas Sanchez lib.
2.de mat disp.41.n.17.cum Couar.Clem. Si furio-
sus 2.p.§.2.n.1.& multis Iurisperitis. Idem docet
in Summa lib.1.c.10. n.44. Ratio ipsius est, quia
cùm dubio nemo præsumatur delictum admissu-
rus,L.Meritò.ff.Pro socio,in hoc dubio an absque
meo consilio Titius esset perpetraturus, præsu-
mendum est non fuisse perpetraturum; ac proin-
de ipsum meo consilio fuisse impulsum ac deter-
minatum ad facinus. quæ sententia videtur ve-
rior, quando reverà planè erat dubium, an sine
meo consilio vel laudatione fuisset facturus. Se-
cùs si in eo tales erant dispositiones, vt meritò
possit præsumi per se facturus.Vide infrà cap.27.
dub.3.num.13.

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

39 *Is ad quem res peruenit.* OMissis variis sententiis, Respondeo, Si ali-
quid ablatum sit,Primo loco & ante omnes
tenetur is,ad quē res furtiua peruenit; siue extet
in specie,siue non extet, si tamen inde factus sit
ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei
acceptæ,quæ obligatio in summa: nam res aliena,
quamdiu extat in specie, per se debetur, sempér-
que clamat,vt dici solet.Si consumpta sit, vel cō-
sumpta est bona fide ab eo qui ignorabat esse fur-
tiuam, & sic non tenetur, nisi quantum ex ea fa-
ctus est ditior:vel consumpsit mala fide,sciens es-
se alienam,vel certè dubitans;& sic tenetur resti-
tuere pretium;quia quòd consumpserit eam ma-
la fide,non liberat eum, quin primo loco tenea-
tur,perinde ac si extaret. alioquin noua illa iniu-
ria liberaret eum à restitutione. cùm enim ipse ex
ea re commodum sciens & volens perceperit præ
reliquis,par etiam est,vt præ aliis quoque veniat
in onus restitutionis.Si aliquis ex sociis damnum 40
compensauerit, illi restituenda est res illa vel
pretium eius, non domino, quia in ius domini
successit.Vide Caietanum q.62.art.6.& Couar.
reg.Peccatum,p.2.§.12.

Dubium tamen est, An is qui bona fide rem 41 *Qui bona fide emit à fure.*
furtiuam emit, possit eam furi restituere, vt pre-
tium redipiscatur,etiamsi dominus eam non esset
recuperaturus;de quo infrà c.14.dubit.3. Si verò *Ratione damni dati, qui primò tenetur.*
nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum ir-
rogatum, primo loco tenetur is qui coëgit, vel
fraude induxit, vel qui imperauit, cui alter non
fuit ausus contradicere: vt si Dux imperet militi
vt occidat,incendat,spoliet: si quis persuadeat id
esse licitum, si conuitiis impellat.Ratio est; quia *Qui coëgit.*
hic iniustè coniecit alterum in obligationem re-
stitutionis. vnde si hic restituit, executor, vel is
qui hoc modo inductus est in maleficij societa-
tem,non tenetur quidquam ei refundere;quia hic
inductor totum debet compensare. Pari modo 42
tenetur primo loco qui suo nomine fecit, vel ro- *Qui sua causa suasit.*
gauit fieri,vel suasit.Primò, quia is cuius nomine
fit,est causa principalis,quæ instar finis & efficiē-
tis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ce-
teras. Secundò, quia qui commodi vel honoris,
vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium,
implicitè hoc ipso censetur in se totum onus re-
stitutionis suscipere.par enim non est, vt onus &
obligationem maleficij in alios reiiciat, qui sua
causa illud fieri postulat,vt si roges Petrum vt in-
terficiat tuum inimicum.in hoc casu vera est sen-
tentia Caietani, Soti & Bannesij,qua affirmant,
eum,qui alios induxit, teneri primo loco; & in-
ductos non teneri illi quidquam refundere.

Aduerte tamen, esse quamdam sententiam, 43
quam Petrus Nauarra l.3.c.4.n.101. & sequenti-
bus,multis rationibus confirmare nititur: nempe
hunc non teneri primo loco,quin executor & alij
teneantur suas partes conferre, etsi minores, v.g.
damnum sit 6.aureorum;is qui iussit suo nomine
fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3.exe-
cutor 2.laudator 1.Ratio præcipua est;quia omnes
isti verè concurrunt ad damnum inferendum: er-
go etiam concurrere debent ad restitutionem.
Quæ sententia non est improbabilis, maximè *Si executor mercedem accepit.*
quando executor mercedem habuit pro malefi-
cio. tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur.
Contrarium tamen puto esse verius;quia qui ma-
leficium sua causa fieri cupit,censetur etiam onus
restitutionis in se recipere.

Secundo loco tenetur executor, quatenus est 44 *Executor secundo loco: ceteri post hunc.*
executor.

Tertio loco, ceteri qui consilium dederunt,
qui

qui consenserunt, qui laudauerunt vel animauerunt, qui præbuere recursum, & qui præstiterunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur; quia executor, post eum qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis; ceteri verò sunt causæ accessoriæ & secundariæ, fulcientes, & quodammodò seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. alius enim ostendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

45 Vnde sequitur Primò, Si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere; quia tenentur solùm in eius defectum. quamuis vt antè insinuaui, non sit improbabile, quòd ceteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si illum induxerunt, aliàs non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus q. 62. art. 6. ad tertium argum. Bannes ibidem art. 7. & Sotus lib. 4. q. 7. art. 3. vbi etiam dicit, Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus sociis, socij tenentur ei restituere. Ratio illorum est; quia qui inducunt aliquem ad malesicium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere; quia non sua causa fieri volunt.

Executor restituerit.

46 Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos: quia succedunt in defectum executoris; sicut executor in defectum iubentis.

Quid si noluerit vel non valuerit.

Sequitur Tertiò, Si isti soluerint, executorem (secundùm veriorem sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est: quia soluendo successerunt in ius, quod dominus habebat in executorem qui priùs tenebatur. vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos; ita tenebitur ips[...] soluere, qui ius domini in se transtulerunt, soluendo lo[...] executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco tene[...] soluat, transfert in se actionem domini, quam habe[...] in principalem debitorem. Pari modo, si executor [...]erit, tenebitur ei iussor, vel is qui causa sua fieri vo[...] vide de his Siluestrum Restit. 3. q. 6. §. Quintum vb[...] hac sententiâ citat D. Thomam, Rosellam, & Supplem. Idem docet Couart. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 1. num. 3.

47 Sequitur Quartò, Si executor nomine omniũ executus est facinus, omnes simul teneri primo loco; quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo vt sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur secundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen vt ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat non vt executor, sed vt vnus illorum, quorum nomine factum est. v. g. totum damnum sit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint 10. reliqui nouem debent ei singuli 10. aureos.

Si omnium nomine factum est.

DVBITATIO VI.

Vtrum inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

Petrus Nauarra lib. 5. c. 4. n. 81. ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est: nam illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectum attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia posteriùs & minùs. aliter enim attingit consultor, aliter laudator, aliter rece[...]ator. Idem docet Aleoçer in Summa c. [...] vbi Primo loco di[...] [...] consolẽtem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cùm ex officio teneantur. Quinto, custodem specialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt; vt testes iuridicè interrogati. 48

49 Sed verius est, non esse inter has causas secundarias ordinem talem, qualis est inter principalem & secundariam, ita vt vna soluente, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est; quia vna non est operata ad damnum, tamquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se in suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel consulenti, nec eius nomine agit, neque contrà, vt suppono. (si enim ponamus aliquem ex his alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, sed secundariò & in defectum illius cuius causâ egit, vt dictũ est, quia ille in se suscipit obligationem.) Itaque æquissimum videtur, si executor non restituat, vt isti omnes in eius locum immediatè succedant, & teneantur pro rata portiones conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem monissse, minorem, qui minùs, vnde is, qui est causa sine qua damnum non fieret absolutè, plus tenetur conferre quàm is qui solùm est causa sine qua nõ fieret tali modo, id est, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex quo vlteriùs sequitur, quòd plus interdum teneatur conferre consulens, quàm receptans vel consentiens; & interdum contrà: prout executor magis vel minùs ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarr. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secundariò attingunt effectum, (non vna mediante altera, vt instrumentum alterius) quamuis alia efficaciùs aliâ. Vnde solùm sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem priùs vel posteriùs. alioquin si receptator restitueret, ceteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Aleoçer, non probatur, quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior quàm Superior consentiens; aut consultor, prior quàm receptator. Imò si quis ordo ponendus sit, post executorem, prior teneri videbitur Superior consentiens, quàm consultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde dupliciter ex causa tenetur, & quia consensit, & quia non impediuit. 50 51

Non est ordo inter has causas.

Qui plus monuit, tenetur ad amplius: qui minùs, ad minus.

DVBITATIO VII.

Quãdo plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52 *Causæ æquè principales.* RESpondeo Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui priùs soluit, tenentur reliqui, singuli pro sua parte. v.g. tres communi con[illegible] incenderũt domum valentem 3000. aureorum, qu[illegible] tenetur conferre 1000. pro sua parte: [illegible] nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc hab[illegible] exigendi 1000. ab vtroque sociorũ. Primum patet, [illegible] æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet; quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum sociorum tenetur ad reparationem totius. Tertium

53 patet; quia ius, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro sociis satisfecit; non enim pro eis satisfecit, vt essent omnino liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quódque ipsi dare debuissent. Confirmatur Primò, Quia in hoc rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere, non solùm creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eũ soluere pro ipsis; ergo potest ab ipsis repetere.

54 *Qui alios induxit.* Tertiò, Quia alias peior esset conditio eius, quem priùs pœnitet. Nec obstat, quòd ipse alios induxerit ad damnum inferendum; quia si non imperauit, nec coëgit, nec induxit in sui gratiam, vt facerent, sed ob communem vtilitatem; omnes censentur eodem gradu & loco cooperari: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferendas eo-

55 dem gradu tenentur. ac proinde qui totum soluit, potest à ceteris suas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bannes suprà; nempe eum, qui induxit alios, non posse exigere ab illis vt partes conferant, eò quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuri[illegible]

56 volentes & consentientes induxit.

Ex his sequitur, non esse vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, num. 16. *Vno soluente, ceteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali auctore soluente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, vt dictum est; non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantùm induxerunt executorem. Fateor tamen, in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; & hoc est quod significatur L. Si plures. 17. ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESpondeo & dico Primò, Si condonet auctori principali; qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet; quia hæc remissio est instar solutionis: (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui soluente eo qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine. 57 *Condonatio facta auctori principali liberat ceteros.*

Dico Secundò, Si remittat ei, qui secundo loco tenebatur, non ideò liberatur is, qui primo loco. Ratio est; quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione secundarij, sed contrà. quo fit, vt secundario soluente, teneatur ei principalis ex integro; soluente autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere. 58 *Condonatio facta secundario.*

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, (id est, æquè primò, vel æquè secundariò) etsi vni perfecta fiat remissio, non ideò ceteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est; quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediatè vel immediatè se habent ad damnum. 59

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v.g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio sit remissio.

Resp. Stichum & Titium debere suas partes, nempe vtrumque seorsim 100. Quòd si Titius noluit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solùm ad dimidiam, nempe ad 50. vnde in vniuersum vt restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est; quia alterũ dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel [illegible] poterat restituere, ferre debet Caius [illegible] facta est remissio; nam eam ferre debui[illegible], si nulla remissio facta fuisset: atqui per [illegible]ssionẽ non possunt socij grauari, sicut [illegible] per solutionem. Itaque dum Caio sit [illegible], triplex remissio ei fieri intelligen[illegible]est. Primò, Eius partis, quã deberet, ceteris conspirantibus ad restitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem, népe 150. si enim Stichus noluisset restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis vtrimque 150. Terriò, Totius, quod debuisset soluere, vtroque socio restitutionem recusante, nempe 300. 60 *Si vni facta sit condonatio.* 61

DVBITATIO IX.

Quomodo censeatur quis causa damni negatiuè.

RESpondeo, Si non impediat damnum, dum ex officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obstans, non manifestans. Mutus* dicitur, qui omittit præcipere, si erat Superior; consulere, si cõsultor; clamare aut strepitum 62 *Causa negatiuè.*

pitum edere,si erat custos rei, ad damnum impediendũ. *Non obstans* dicitur, qui omittit opem vel operam,qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare,vt Principes, Magistratus,Præpositi viatum, & similes. *Non manifestans* dicitur,qui cùm eo officio teneatur, omittit manifestare malefactorem,siue ante factũ, quando damnum erat impediendum,siue post factum, quando sarciendum; vt custos rei custodiendæ deputatus.ita passim has causas explicant Sotus, Caiet.Siluest.Medina,& Nauarrus suprà.

DVBITATIO X.

Vtrùm qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.

63 CAietanus v.Restitutio,c.1.§. Aduerte,quòd in his tribus;putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenerentur,tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, & facilè poterant sine suo incommodo damnũ impedire; vt si scias aliquos statuisse spoliare domũ, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni, saltem indirectè; quod sufficit. Idem tenent Angelus v.Furtum,n.16.& Richar.d.15.art.5.q.4. & quidam alij, cum hac limitatione, si, quòd non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis,pro qua

Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad restitut.

Dico Primò,Neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem,nisi ad hoc obligatus fuerit ea officio. colligitur hoc ex D. Thoma
64 q.62.a.7.ad 3.& docet Medina q.9.Nauar.c.17.n.18.Couar.ad reg.Peccatum,p.2.§.3.n.5.qui dicũt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est; quia qui non obligatur ad impediendum ea officio,solùm obligatur ea charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarciendi damni; id enim proprium est vinculi Iustitiæ,vt omnes tradunt.

Obiectiones.

Dices Primò,cap.Quantæ,de sent. eacommunic. Innocent.III. dicit, *eos, qui consentiunt iniicientibus violentas manus in Clericos; & eos qui iniiciunt,pari pœna condemnari ab Ecclesia,* nempe pœna eacommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum 6.de homicidio,Aleaander III.ait: *Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberauit, occidit.* Tertiò, qui suadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restiturionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facilè potest.

65 *Solutio.* Resp.Ad Primum.Innocentios ibi loquitur de iis, qui consentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt eaponit Glossa quanquam non negauerim posse excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ea officio.Inde tamen non sequitur,eum obligari ad restitutionem: nam propter peccatum mortale potest quis eacommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt est contra charitatem, non vt contra iu-
66 stitiam,c.Pasce,d.87.ex Ambrosio.

Impediens dissuasionem.

Ad Tertium. Medina, concesso antecedente, negat consequentiam,& conatur ostendere,eum, qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non teneretur. Sed ex dictis cap.12.dubit.18.colligitur,antecedens esse distinguendum: si enim is,qui suadet tibi ne latronem,qui inuadit innocentem,impedias,id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamuis grauissimè peccet contra charitatem.Ratio est;quia non fecit contra aliquod Ius iustitiæ, quod alter habeat, sed solùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positom est.Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret,tunc veram ei iniuriam irrogaret.

Ad rationem initio allatam pro sententia Ca- 67
ietani,Respondeo,Eum, qui tali modo est causa damni, solùm esse causam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem; nisi ea officio obligata fuerit ad impediendum. si enim solùm ex charitate teneatur,solùm contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem.

Resp. Primò, Te non teneri ad restitutionem 68
pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere,rationem rei acceptæ.

Si fur det pecuniam, ne impedias.

Secundò,Quod ad compensationem damni artinet,Sotus l.4.q.7.a.3.putat te etiam non teneri: quod probatur Primò, Quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quòd pretiom acceperis vt non impedias.Secundò, Quia recipiendo illud pretium,non facis iniuriam ei,quem fur parat inuadere:sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi sinis,ne maleficium impedias.

Contratium videtur verius, quod tenet Petrus Nauarra l.3.cap.4.num.132.& Salonius pag.273. Ratio est; quia hic non solùm est non impeditio, sed etiam actus positiuus,quo animat furem:sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter & securè fecisset.Aliud enim est,non impedire; aliud, externo aliquo signo animare & securiorem reddere:accipiendo autem pretium,videtur spondere securitatem. Quòd si solùm non impediret, non teneretur,etiamsi pretium accepisset,vt benè probant argumenta.

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex of- 69
ficio impedire damnum alterius, si id ex culpa graui negligant, tenentur ad restitutionem. Est communis sententia Doctorum. Probatur; quia illi ex Iustitia debent illum actum impeditionis damni:ergo omissio eius est contra iustitiam:ergo si ea illa omisione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra iustitiam. Consequentia patet,quia sicut damnum, quod sequitur ea iniusta commisione, est iniustum: ita etiam quod sequitur ea iniusta omisione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni,quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius facto, seu contra Iustitiæ debitum commisso; ita etiam teneris ad illud quod datur ea omisione, quæ fit contra Ius ipsius,seu contra debitum,quo ipsi obligaris.quo modo debitor tenetur creditori ad interesse,quod sequitur ex non præstita solutione debita,vt rectè Medina q.8.

Omnes qui ex officio tenentur.

Ea his infertur Primò,Principes, Magistratus, 70
Prætores & Duces belli,teneri ad restitutionem,

Magistratus, &c.

si omit

si omittant impedire furia, latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cùm possuit sioe suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut ret familiaris. Ita Siluester Rest. 3.q.5. & alij Doctores. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege Iustitiæ commutatiuæ tenentur, tamquam ad hoe conducti: ideò enim stipendia & honores à Republiea accipiunt. Dieo, *Sine notabili detrimento:* quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali, ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti loeasse, vt grauia communitatis damna (vt sunt latrocinia, hæreses, & similia) teneantur impedire, etiam cum vitæ perienlo; quia talia longè præponderant damno priuato: damna verò prinatorum, quando id facere possunt sine pari damno sno.

71 Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alieuins rei eustodiam obligarunt, stipendia ob eam eausam accepturi. nam lege Iustitiæ tenentur custodiam prędstare; vnde si omittant, tenentur damni secuti, siue ab hominibus inferatur, siue à feris; vt custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum, &c. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, & dominus iusta ratiooe inuitus: vnde si custos permittat aliquid pauperi, non ideò statim tenebitur. vide Nauarrum eapite 17 num. 121. & 123.

72 *Si pœnam non urant solui.* Sed difficultas est, Vtrùm, si pœna sit eonstitnta in eos qui eerto loco venaotur, lignantur, pascũt, aut certas merces exportãt aut important, aut vectigal noo soluunt; custodes dissimulantes aut nõ aecusantes teneantur eam compensare? Quidam putant teneri. ita Petrus Nauarra l.3.c.4.n.142. Solonius q.62.a.6.eontrouers.5. colligitur ex Soto lib.1.q.6.a.6. in fine qnartæ solutionis. Ratio est; qnia non accusando, vel non apprehendẽdo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenentur commoda proeurare. eùm enim domini, hoc ipso, quo quis contra legem huiusmodi pœnalem delinquit, ius acquirant ad mulctam pecuniariam; tenentur ipsi hoc ius non negligere: qnod si negligant, peceant cõtra institiam; ac proinde tenentur de damno seento. Hæc sententia est probabilis.

73 *Verius est non teneri.* Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauatrus cap.25. num.34. Silnester Restit.3. quæst.5. Idem tennit S Bernardinus, teste Siluestro & Nauatro. Ratio est, non quòd pœna non debeatur ante sententiam, vt videtur velle Nauarrus; (non enim hîc agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel eommodo contra officium neglecto) sed quia eustodes huiusmodi, non tenentur ex iustitia aecusate, vt dominus vel Respublica ditetur mulctis; sed solùm vt damna impediantur, & vectigalia soluantur; officium enim illorum non est mulctas procurare, vel vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque pœnales & commissoriæ non sunt factæ, vt Respublica ex pœnis locupletetnr, sed leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis non accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius eompensationem.

74 *Tutores.* Infertur Tertiò, etiam teneri tutores & curatores, qu negligunt impedire damna pupillorum & minorum; nam ex iustitia ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, poteit hane obligationem impooere, & ipsi tenentur admittere, & vbi admiserint, lege iustitiæ sunt obstricti. Simi- 75 *Famuli.* lem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secùs est si non demandatur. Nam non hoc ipso, quo quis alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem eontra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is cui inter famulos ea cura speciatim est cõmissa. Vnde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege iustitiæ impedire; & consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus eensetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, vt rectè docet Sotus lib.4.q.7.a.3. & ita ferè habet eommnnis gentium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam contra domestieos. Simili modo, multo- 76 *Testis.* rum sententia tenetur testis, si iuridieè interrogatus, veritatem non manifestarit; vnde fiat vt alteri damnum detur, vel anteà datum non rependatur. Ratio est; quia testis tune ex imperio Iudicis accipit obligatiooem & quasi officium manifestandæ veritatis. Seeùs si interrogetur non iuridicè, v.g. tamquam amicus aut familiaris, aut si res sit oeculta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impendetet, noo teneretur, quamuis iuridicè interrogatus: sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis oon est certum, imò eontrarium videri possit verius: de qno infrà c.30. dubit.8. dicetur.

Peres, Vtrùm confessarij teneantur, si pœni- 77 *Confessarij.* tentem non cogant ad restiturionem, vel non moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit.2. num.5. Angelus Restit. vltimò, nnm.5. Nauarr. cap.17.o.22. Petrus Nau.l.3.cap.4.n.125. quam *Habentes curam animarum.* sententiam puto valdè probabilem, si loqnamur de iis qui ex officio habent curam animarum, vt sunt Episcopi & Parochi. Ratio est; quia eùm isti siot Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne aliis damnom inferant: (ideò enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt; sicut Priucipes & Magistratns sæculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, vt restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire. quare cùm in hoc Sacramento administrando id eommodè possint procurare; si negligant, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negligãt, vt 78 rectè Petrus Nauar. *Leui* inquam, non quæ ipsis leuis sit, sed quę leuis esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipẽdia recipit. qnæ enim culpa est leuis in eo qui facit non ex officio, est grauis in eo qui ratione officij & stipendij tenetur; quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curã animarum non *Religiosi & Cappellani.* tenentur, vt sunt Religiosi; verins est hos non teneri de damno secuto, etiamsi ex ignorantia vel negligentia pœnitentẽ non monuerint. Ratio est; quia administratio Sacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solùm ad curandum bonum

num pœnitentis. & quamuis ex præsenti munere teneatur pœnitentem monere & instruere; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, (sicut Superior tenetur) sed ex obligatione erga pœnitentem, qua tenetur eius salutem spiritalem procurare. vnde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est pœnitenti, non quo tertio.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege iustitiæ obstricti sunt populo, solùm videtur esse in ordine ad spiritalia, vt suprà cap. 9. dubitatione 13. dictum est.

DVBITATIO XI.

Vtrùm hi teneantur in solidum, & quo ordine.

79 Respondeo & dico Primò, Qui fuit causa damni, non impediendo, aliquo horũ trium modorum, cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est; quia fuit causa sine qua non, totius damni; quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quando sine eius permissu damnum non fuisset illatum, & ipsa, lege iustitię tenebatur impedire: de quo plura 1.2.q.6.a.3.

80 Vtrùm autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Nauarrus num. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui nõ impedit damna, vt Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediẽdi; ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundo loco, custodem rei. Tertio, testem, qui rogatus, non aperit veritatem; & eũ qui tenetur ex officio dare consilium, rectáque monita, & negligit. Quæ sentẽtia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis videtur priùs teneri quàm Magistratus, qui solùm est custos vniuersalis; quia hic adhibetur, vt illius defectum suppleat, eiúsque negligentia, est causa propinquior damni, quàm negligentia Magistratus. *Quo ordine.*

Dico Secundò, Hæ causæ non impedientes, tenentur post omnes causas positiuas, & in defectum earum succedunt. Ratio est; quia sicut causa positiua est potior, magisque influit quàm permissiua; ita etiam priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positiuè mouet & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solùm non impedit. *Causa priuatiua tenentur post positiuas.* 81

Quòd si contingeret malefactorem, considerata Superiorum vel custodum præterita negligentia, animari, alia esset ratio; tũc enim causa permissiua esset instar causæ positiuæ; ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positiuis, non post illas. 82 *Nisi fortè animetur inde malefactor.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

Habet Dubitationes 9.

Explicuimus duobus capitibus, quisnam teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de iis, qui tenentur ratione rei acceptæ; quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur posteà ad restitutionem.

1 Respondeo & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illã hactenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, tenetur ad eius restitutionẽ prima opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio est; quia non potest retinere rem alienã inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere à domino potes (L. Mater tua. 3. L. Si mancipium. 23. C. de rei vind.) quia par non est, vt ipse rem suam emat (L. Suæ. 16. ff. de contrah. empt.) sed illud tibi à venditore repetendum. L. 1. ff. de euict. Quòd si eam, postquam scieris esse alienam, vlteriùs detineas, habita restituendi opportunitate: incipis esse possessor malæ fidei, & obligari non solùm ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat, quamuis casu, teneris ad restitutionem; quia censeris esse in mora.

2 *Non potest exigere pretium rei.*

Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solùm tenetur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum q.62.a.6. Medinam q.10. de restitut. & Silu. Restitutio 3.q.7. Nauar.c.17.n. 7. & sequentibus. Ratio est, quia solùm tenetur ratione rei acceptę; quæ cùm non ampliùs apud illum extet, cessat quoque cum ea eius obligatio. 3 *Si consumpta vel alienata bona fide.*

Hinc sequitur Primò, Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur solùm restituere illud auctarium. 4 *Si bona fide vendidit.*

Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur restituere pretium; nisi fortè illud insumpserit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat. si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset; 5 *Si factus locupletatur.*

iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. Vnde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit: vt si insumpsit decem aureos ex re aliena, solúmque pepercit quinque ex suis, eò quòd non consumpsisset nisi quinque, non tenetur nisi ad quinque: quia his tantummodò videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam; quia non est factus ditior. Secùs est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, & ita compendium ex re aliena fecit.

7 *Si periit ex culpa,*

Quartò, Si res periit durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuitò, siue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c.17.num.7. contrarium insinuet; dum ait: *Si absque ipsius culpa periit.* & Sotus l.4.de Inst.q.7.art.2. *Si absque magna culpa periit.* Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis; (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cùm bona fide se gerat erga illam, tamquam erga rem suam) sed solùm tenetur ratione rei: ergo si res non extet nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. vide Siluestrum suprà.

DVBITATIO II.

Vtrùm possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere.

8 *Fructus extantes.*

RΕspondeo & dico Primò, Tenetur restituere omnes fructus qui apud illum extant, modò non sint fructus meræ industriæ. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt segetes, vuæ. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidem à malæ fidei possessore: vt si quis aliena pecunia negotiatus sit; vt suprà dictum est.

9 *Non extantes.*

Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior: siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti; id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel in 4.d.15.q.3.a.3.dubio 5. Ioannes Medina C. de restit.q. 10. Couarr.lib.1. variar.cap.3.num.6.& alij passim. Ratio est, quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum succedit eorum pretium, qua parte eo factus est ditior: idque seruandum esse in foro conscientiæ, docet Siluester v. Fructus, quæst. 2.

10 *Fructus mixti.*

Aduerte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etsi inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert Couaruuias lib.1.variar. cap.3.n.6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis; nam quædam Iura huic videntur fauere. Institut. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino, L. Quæsitum, 40.ff.de acquirendo rerum dominio. Contrarium tamen, quod diximus, puto verius; quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L.Si & me & Titium, 32.ff. Si certum petatur. Ad Iura illa responderi potest, esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

Dices, L. Qui scit.25.§.vlt,ff.de vsuris, dicitur, *Bonæ fidei emptorem, qui priùs quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienū esse, censeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit:* ergo etiamsi extent, potest retinere. 11

Resp. Hanc legem non videri æquam seu veram: certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide.23.& L. Bonæ fidei, 48.ff. de acquirendo rerum dominio; quia fructus cedunt solo, vt suprà ostensum est. Neque mirum, interdum in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustrà nituntur Interpretes conciliare: quia hoc Opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant; & Collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. vide Couarruuiam suprà num.7.

Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei non tenetur ad restitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei, Probatur; quia cùm non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cùm non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malæ fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis. 12

Qui non percepit per negligentiam.

DVBITATIO III.

Vtrùm si emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.

RΕspondeo & dico Primò, Si gratis eam accepisti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, furem restituturum. Ratio est; quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est: non furi, cùm non sit eius: ergo vero domino. Nam restitutio, quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi cuius res est. 13

Si gratis accepta.

Dico Secundò, Si bona fide eam emisti, vbi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarr. c.17.n.9. Siluester v. Restit. 3.q.7. Angelus Restitutio 1.n.1. Gabriel in 4.d.15.q.3. a.3. dub.5. vbi citat Hostiensem; Alex. Halensis 4.p.q.86. membro 3.art.5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriā intulisti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cùm bona fide egeris: ergo non potest dominus meritò ægrè ferre, tamquam iniuria affectus; si eam, ne pretium amittas, in eo statu, in quo erat anteà, constituas. 14

Si empta fide bona, potest restitui furi.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui; nam si sciuisses esse alienam, noluisses eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo potest contractum rescindere, & rem acceptam restituere, vt pretium recuperes. consequentia probatur, quia

quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij; vel certè in irritum reuocari potest, pro arbitrio eius qui deceptus est, vt infrà cap. 17. dub. 5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, sibi assumeret, & posteà aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restituatur: ergo, &c.

Contrarium probabile.

15 Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem, quam tenet Caietanus 2. 2. q 62. art. 6. Sotus l. 4. q. 7. a. 1. & Couar. ad reg. Peccatum 3. p. in initio, & lib. 1. variar. cap. 3. n. 6. quorum hæc sunt præcipua argumenta.

Argumenta contraria sententia.

16 Primò, Si talis emptor rei alienæ potest eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo, si fur non inuenitetur, vel si obiisset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

Resp. Negando consequentiam, quia si non inueniatur à quo illam emit, iam nó potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere; vnde tenetur eam domino reddere: quia neque potest eam retinere, cùm sit aliena; neque potest eam vendere, cùm eius dominium transferre non queat; neque etiam potest à domino pretium exigere; quia nullum ius habet in dominum, cùm sine domini culpa ad ipsum peruenerit; sed tantùm Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, & non alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni: ergo, &c.

Resp. Negando antecedens; vtitur enim iure suo, vt se indemnem præstet, relinquens furem suæ conscientiæ, non enim suadet vt non restituat; quin potiùs illi præbet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noui peccati, quia fur iam antè non constituerat restituere.

18 Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam anteà tenebatur restituere.

Resp. Negando consequentiam; ideò enim cōdemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquirit à quo eam emerit: qui si potest inueniri, iubet, non vt illi restituat; (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed vt restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ab illo recuperet. Iudices enim, id quod est expeditissimum sequi solent: si ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd si furem sciens, nolit ipsum detegere, meritò à Iudice in pœnã condemnatur, vt rem domino, non furi, restituat.

Si emptor fide mala.

19 Dico Tertiò, Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam; teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarrus, Caiet. Sotus & Couar. suprà. Ratio est; quia iste tenetur non solùm ratione rei acceptæ; sed etiam ratione iniustæ acceptionis. accepit enim rem alienã inuito domino, sciēs vel dubitans esse alienam. ergo etiamsi periret, teneretur de damno: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamsi oporteat pretiũ amittere. Confirmatur; quia cùm sciuerit esse alienam, & nihilominùs voluerit emere; censetur damnum in se voluisse suscipere, & iure suo cedere, quod habuisset ad cōtractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

An pretium à domino possis exigere.

Petes, Vtrùm saltem possis repetere pretium, quod pro ea dedisti?

20 Resp. Si eam sciens esse alienam paruo pretio emisti, vt domino inuento restitueres; pretium repetere potes, & dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo etiam cogetur, vt colligitur Instit. de obligationibus, quæ quasi ex contractu. §. 1. & L. 2. Si quis absentis. ff. de negotiis gestis. Ratio est; quia vtiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, vt rem tibi retineres, sed vt eã periculo, in quo erat eximeres, ne domino periret. Vide Couarruuiam ad regul. Peccatum 3. p. in initio num. 5. Si magno vel pænè æquali in eumdem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere; (nisi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attulisti, nec vtiliter eius negotium egisti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. colligitur d. L. Si quis absentis. ff. de negot gestis. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij, quia non eius causa emisti. colligitur ex L. Si pupilli. 6. §. Sed & si quis negotia. ff. suprà. vide Gabrielem & Siluest. suprà.

Contraria nõ improbabilis.

21 Circa hanc Tertiam propositionem Notandum Primò, Contrariam sententiam, Nempe etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum cum fure initum rescindere, vt pretium recipiscatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Halensis, Gabriel, Angelus & Silu. suprà. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero; præsertim cùm rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quàm erat antè. Hæc sententia videtur valdè rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diu postquam est initus: quia non censetur notabilem iniuriam domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando.

Res aliis permixta.

22 Notandum Secundò, Ea, quæ hisce tribus Dubitationibus dicta sunt, potissimùm esse intelligenda de rebus alienis, quæ propriis non sunt ita permixtæ vt discerni nequeant. quę enim ita permiscentur vt non possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ sunt, & perit obligatio realis, solúmque manet personalis, iuxta Siluestrum Vsura 6. q. 1. Ioan. Medinam q. 10. de restitutione, & Angelum v. Vsura 2. n. 18. quorum sententia est probabilis & consentanea Legi, Si alieni nummi. ff. de solutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij scriptum est: ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* Ratio est; quia in talibus non est causa, cur potiùs hæc pars quàm illa censeatur aliena. Itaque si emeris frumentum, oleum, & similia, quæ furto sublata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias, & res apud te adhuc extet, vt docet expressè Medina quæst. 10. Verùm de hoc plura infrà cap. 20. dubit. 18. num. 156. & sequentibus.

Si res aliena propriis sint permixta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dubiũ superueniat.* RESpondeo & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si postea incipiat dubitare an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem, non tenetur restituere: sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Silu. Restitutio 3. q. 7. §. Tertium, Gabriel suprà, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: vnde nisi moraliter certus esse incipiat, alienam esse, non tenetur ea se priuare. vide cap. 6. dubit. 3. de præscriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non inuento, vendat, non teneri posteà illo comparente; vt rectè Siluester, Gabriel & alij. Ratio est; quia neque tenetur ratione iniustæ acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit; neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius accessionis, quæ ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare.

Dices, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & posteà certò deprehendat rem fuisse Titij?

Resp. Tunc tenetur Titio restituere non solùm rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio est; quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, cœpit negligere inquisitionem, non fuit ampliùs possessor bonæ fidei, sed mala fide & contra conscientiam suam rem illam, cum ea animi dispositione possedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere; vnde omissio illa seu negligentia fuit contra iustitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubites.* Dico Secundò, Qui dubitat vtrùm res sit aliena, potest nihilominùs eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est; quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium; nam alioquin fortasse numquam fuisset restituenda.

25 Dico Tertiò, Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potiùs vt sibi retineat, peccat quidem, vt suprà dictum est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere; plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi assignando: qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda; si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. art. 5. Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina quæst. 17.

Ex dictis sequitur, Si accipias rem aliquam ab eo qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sis, tuam esse, non posse te retinere, sed totam debere restituere; quia in dubio possessio illi fauet, ita vt nisi moraliter certum sit eius non esse, non possit ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium; si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinebis, idque secundùm varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt. cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione iuris vtriusque partis statuenda est.

DVBITATIO V.

Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an sufficiat cedere ei sua actione.

NAuarrus cap. 17. num. 8. existimat satis esse, vt cedat ei sua actione. v. g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde rescitur esse Ioannis, eique restituitur: dicit Nauarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, sed sufficere vt ei eedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum; nempe 26 *Tenetur restituere pretiũ.* vbi constiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcircò contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere, & pretium restituere. Ita docet Sotus l. 4. q. 7. art. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. art. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitiosam tamquam bonam, vbi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: sicut si quis daret bona fide monetã adulterinam, teneretur posteà dare bonam, vel rescindere contractum: atqui hæc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei: ergo, &c. Respondet Nauarrus, esse solùm vitiũ extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secùs esse in falsa moneta & similibus, quæ intrinsecum vitium habet. Sed hæc responsio non satisfacit: 27 nam nihil videtur referre, sitne vitium intrinsecum an extrinsecum, quando reuerà tale est, vt emptor meritò sit inuitus, faciátque eius ignoratio emptionẽ inuoluntariam. tunc enim emptio est inualida, ac proinde rescindenda, (si velit emptor) reddito pretio. vt infrà cap. 17. dubit. 5. dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: nec potest illum ad alium ablegare, cum quo illi negotium non fuit; sed ipsemet tenetur illi satisfacere. vt constat ex L. 1. & multis alijs Iuribus, ff. de euict. & C. eodem. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde tenetur ei pretium restituere, si ipse velit.

Dices Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat, tenebórne ei reddere pretium?

Resp.

Si præproperè restituat.

28 Resp. Non tenebor, si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo redditam, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, vt ego me indemnem seruarem: iuxta ea quæ diximus dub. 3. Quòd si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam pretium à me datum Petro, redipisci, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipsi rem alienam, ei causam damni dedi, & ipse sua restitutione mihi vicissim damnum non intulit; sicut fecit, quando poteram me indemnem præstare.

Dices Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

Si possessor nõ inueniatur.

29 Resp. Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior; neque etiam ratione iniusti damni; quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet, incurrit; cùm bona fide illam retineat.

Dices Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, tenebórne monere dominum, vel indicare Paulo, esse alienam?

Si post alienationem scias esse alienam.

30 Resp. Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet; vt si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est; quia cùm rem alienam non habes, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem suam redipiscatur: si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

DVBITATIO VI.

Vtrùm bona & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

Incerta.

31 SVppono Primò, bona non censeri *incerta*, nisi post eam inquisitionem, quæ iudicio prudentis pro rei qualitate videatur sufficiens; maior enim diligentia, & in pluribus locis & longiori tempore adhibenda, quando res est magni pretij, quàm dum parui. Quòd si quis ante debitam diligentiam præstitam, talia conuertat in pia opera; posteà domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, vt communiter docent DD.

Debita communitati.

32 Suppono Secundò, nõ censeri *incerta*, quando cõstat ea deberi certæ alicui cõmunitati, vel toti, vel maiori eius parti, etsi enim in particulari non constet, quid cui debeatur; tamen constat hæc esse illius cõmunitatis, ita vt ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeantur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniustè pagũ vel oppidum; tunc enim restitutio facienda communitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, vt hi distribuant iis, qui in eo hominũ cœtu maius damnum accepisse iudicabũtur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera; quia hæc bona nõ cẽsentur esse incerta. Itẽ quando pauciores quidẽ ex illo conuentu damno affecti sunt, tamen per aliquã industriã cognosci potest qui sint; videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim vt cõpareant qui spoliati fuere, & examinatis vbi, quãdo, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendũ est in rebus magni momenti, non tamen id necessariũ in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quibus debeãtur, conferenda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis,

Incerta in pauperes conferenda.

Resp. & dico Primò, Bona *incerta* (id est habentia dominum ignotum) & incerta debita, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem Iure positiuo vel consuetudine. 33
Est communis DD. sententia, præterquam de bonis inuentis. Vide Couarruuiam ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. n. 3. Ioan. Med. C. de restit. q. 3. causa 10. Nauar. c. 17. n. 92. & 93. & alios.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de vsuris. vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vsuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & vsurarij, eorùmque heredes ecclesiasticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex aliis delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus) idque meritò, quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate & iniuriis ditescere. Nomine autem

Pauperes qui.

pauperum intelliguntur non solùm mendici, sed 34
etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia; vt inter ceteros docet Nauarrus c. 17. num. 95.

De debitis ex contractu. v. g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur; quia etsi de his non extet Canon, tamen vbique est consuetudo piorum, vt hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius prosit.

Quæ Iure pauperibus.

Sed difficultas est, Vtrùm etiam Iure naturæ 35
pauperibus piisve operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda, quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo potest; nempe vt vel ipsæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda. Verùm 36

Non teneri Iure natura.

hæc ratio, etsi rectè probet, Iuri naturali, supposita fide, consentaneum esse vt sic erogentur; non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primò, Quia fieri potest vt dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis fiscus Principis occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum heredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Idem fit de ceteris inuentis in Gallia, teste Couarruuia suprà n. 5. quæ omnia iniquissima essent, si Iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cùm omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorum vtilitatem sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cum Pontifice super incertis, etiã iniustè acquisitis, vt ea liceat retinere: quod signũ est, non esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus

 esse

esse debita: alioquin etiam apud Ethnicos id dictaret; quod constat non esse verum. 37 Quintò, Omnis restitutio Iure naturali debita, debetur certæ personæ vel certę communitati; sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positiuo vel arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum; vt si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas, in quas volueris, ex iustitia teneris; & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in confuso.

38 Ex his satis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel piis causis non deberi. Vnde cessante lege positiua, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cùm solùm lex inueniatur de iis quæ ex delicto debentur, nempe de vsuris, putat Petrus Nauarra lib.4.c.2. n.47. ea quæ ex contractu debentur; posse tamquam adespota, post diligentem inquisitionem retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cùm non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tamquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè indico sequendum.

Incerta ex contractu debita, quasi adespota.

Ad rationem pro contraria sententia allatam,

39 Resp. Teneri quidem debitorem Iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel vtilitas temporalis ex ea, seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt si vtilitas temporalis ad eũ peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas spiritalis; quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, vt suprà ostensum est. Fateor tamen valdè esse æquitati consentaneum, vt ita fiat; maximè quòd hæc etiam videatur esse tacita dominorum voluntas.

Resp. ad rationem contrariam.

40 Petes, Quo Iure potest Pontifex de bonis incertis disponere?

Ius Pontificis.

Resp. Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus; cuius est de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonum spiritale. quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorum in pœnam iniustitiæ vel etiã in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cùm Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarum, maximè ad ipsum pertinet sua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet, potuisse Pontificem dispositionem talium bonorum Principibus sæcularibus subtrahere & sibi reseruare; sua lege statuendo, vt in causas pias conferantur, quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris, & aliis bonis domino carentibus, statuere. Ratio est; quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tamquam adespota; (id est, quæ domino carẽt) quia non magis illis prodesse possunt, quàm si illorum non essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dominis iniuria.

Dico Secundò, Si is qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tamquam vnus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. q.3. Caiet. q.62.a.5.& alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quàm alij pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem ea te priuari; tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propria sua auctoritate applicari. non enim est necesse, vt detur pauperiori vel sanctiori; (quamuis id expediat) sed satis est, vt detur pauperi, nomine paupertatis. 41

Si possessor sit pauper.

Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur posteà copiosior effectus, aliis pauperibus restituere; quia sibi eam causa paupertatis vindicando, benè eam distribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius est de bonorum incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis, & domini incerti. 42

Petes, Quid si dominus posteà comparuerit? 43

Si dominus comparuerit.

Resp. Primò, Si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil ampliùs teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua potestate non sit ampliùs; neque ratione iniustæ acceptionis, quia etiamsi iniustè acceperis, tamen hæc culpa iam est abstersa per restitutionem factam iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri.

Secundò, Si eam tibi tamquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in se vel in pretio, idque quamuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est; quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, vt eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præsertim si sine culpa illam acquisiueras: quia qui bona fide rem alienã consũpsit, nõ tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino cõparente, si post debitam inquisitionẽ, animo restituendi factam, tibi tamquã pauperi applicasti, eámque sic consumpsisti, ita vt nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est; quia neque ratione rei acceptæ teneris; (vt quæ neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptionis; quia culpa abstersa est per voluntatẽ restituendi, & diligentiã præstitam vt domino restitueres, & per restitutionem, quã tibi tamquam pauperi fecisti.

Aduerte tamen, quosdã Doctores tenere, Rem semel debito modo pauperi applicatam, (etiamsi tibi ipse applicueris) non debere domino posteà comparẽti restitui, etiamsi in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l.4.c.2.n.57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentiis c.14.num.8. Ratio esse potest Primò, Quia dum applicata est pauperi, censetur in vtilitatem domini restituta, & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationẽ transfertur dominium. Sed facilè ad has rationes responderi potest. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, vt si dominus compareat, ei restituatur. Ad secundam, Negatur transferri dominium, nisi posteà possideatur tempore necessario ad vsucapionem, vt rectè Couarruuias: Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen 44 45

Quorumdam sententia.

men in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans vt sic dominium transferatur; non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest auctoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruat.

46 Dixi in Secunda propositione, *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*; quia si solùm est pauper pro loco vel tempore, tenebitur posteà, iuxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem. nam ex ordinatione Ecclesiæ & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua facilè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat.

47 *Per quem facienda distributio.* Aduertendũ autem est, expedire, vt quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruat) vtatur consilio Episcopi, vel Parochi, vel prudentis confessarij; quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. absolutè tamen non est necessarium; nam sufficit, vt prudenter fiat. vide Siluestrum v. Restitutio 8. q. 5. & Medinam q. 3. causa 10. & Nauar. nu. 92. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DVBITATIO VII.

Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

48 *Inuenta posse retineri non est improbabile.* DOminicus Sotus lib. 5. de Iustitia q. 3. art. 3. ad 2. putat, inuentorem, si post diligentem inquisitionem dominus inuētus non fuerit, posse hæc sibi retinere; neque obstare vllum Ius positiuum ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempúsque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota: ac proinde Iure naturæ fiunt occupantis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quòd tacita quędam obligatio illis annexa sit, vt si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi bonis numquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 71. quod signum est ea non esse necessariò in pios vsus eroganda. Eamdem sententiam sequitur Petrus Nauarra l. 4. cap. 2. num. 75. qui pro eadem citat Ledesmam, Mercatum, & Barthol. Medinam. Hæc sententia est probabilis.

49 *Esse conferenda in pios vsus est communior sententia DD.* Contraria tamen est ferè communis DD. nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus esse impendenda; eámque tenet D. Thomas q. 62. att. 5. ad 3. & passim Theologi in 4. d. 15. Silu. v. Inuentum, nu. 2. vbi dicit, *Omnes Canonistas ita sentire.* Nauarrus c. 17. n. 170. Couar. ad reg. Peccatum, 3. p. §. 1. n. 1. & seqq. qui etiam non probat consuetudinem illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc sententiam ordinariè in praxi iudico sequendam. Primò, Quia est ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia passim apud pios est consuetudo, vt piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ vsque ad Sotum viguit, vnde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò, Quia est magis consentanea Iuri communi. Nam Authent. omnes peregrini. C. Cõmunia, de success. statuitur, *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus tradantur, vel in causas pias erogentur*, &c. quæ constitutio magis pia est, quàm quę huiusmodi fisco applicat. Quintò, Quia hæc videtur esse domini voluntas, vt sic ei res sua aliquo modo prosit; & quisque de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

Aduertendum est, nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse, vt bona naufragorum in littus eiecta, habeantur tamquam adespota; & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam suprà) sunt enim excommunicati per Bullam Cœnæ Domini: & meritò, quia est afflictionem addere afflictis; & maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere. 50

DVBITATIO VIII.

Vtrùm acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.

PRima sententia est, Pro nullo opere, quod per se turpe seu peccatum sit, (vt est fornicatio, adulterium, homicidium) posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum, id esse necessariò restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de restit. q. 10. & 28. Idem aliquando sensit Nauarrus c. 17. n. 38. & seqq. Fundamentum est, quia peccatum est nullius pretij, vtpote nihil, teste Augustino: ac proinde prorsus inuendibile. 51

Secunda sententia est, Pretium acceptum pro opere turpi, quod non sit contra iustitiam, non esse restituendum: secùs verò si sit contra iustitiam. Ita Sotus lib. 4. q. 7. a. 1. ad secundum. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex iustitia, necessariò est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendum; secùs verò de accepto pro opere, quod leges non puniũt. Ita ferè omnes vtriusque Iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulam Peccatum, p. 2. §. 2. Probatur, L. Generaliter 26. ff. de verb. obligat. *Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momēti. velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturũ promittat, sed & officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Ex L. pacta 6. C. de pactis. *Pacta, quæ contra leges constitutionésque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Si nullam vim habent, nulliúsque sunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione

Dico Primò, Si solùm Ius naturæ spectetur, acceptum ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatum, opere impleto non necessariò est restituendum, siue illud opus sit contra iustitiam, siue non. colligitur ex D. Thoma q. 32. att. 7. in corp. & quæst. 62. att. 5. ad 2. vbi docet, *posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum.* Nec distinguit, sitne opus illud contra iustitiam, 52 *Non Iure naturæ restituendum est.*

an non. Idem docet Caietanus ibidem & Cauar. ad reg. Peccatum p.2.§.2. Probatur Primò, Quia si Iure naturæ esset restituendum, deberet restitui ei qui dedit; atqui huic non debet restitui, quia in accipiendo nulla huic facta est iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere nō tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum pro quo dedit, non sit æstimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum; nisi
53 fortè quis communem æstimationem excesserit: vt si meretrix, quæ vsuram sui concedere solet vno aureo; ab aliquo iuuene extorserit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honesta: vt si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vsura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluris potest suam pudicitiā æstimare. Res enim quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

Pro iniusta sententia.

54 Notandum tamen est, Couartuuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum est à Iudice, vt iniustam sententiam ferat, hoc enim putant Iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis. Sed hęc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat Iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quàm quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam illorum iudicio non est necessariò restituendum.

55 Dices, D. Augustinus epist. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quàm pro iusta, pro testimonio falso, quàm pro testimonio vero:* atqui pecunia accepta pro sententia iusta, est restituenda: ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus.

Resp. Negando conseq. Non enim quia aliquid est sceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriam danti; sicut is qui pro iusta. porrò illud est sceleratius quàm hoc, tum quia peius est ferre sententiam iniustam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (vt ibidem Augustinus ait) sceleratiùs datur pro iniusta, quàm pro iusta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam etsi sceleratiùs acceptam, non esse opere impleto restituendam, dum dicit *datam à volentibus.* Volenti enim non fit iniuria. secùs si data sit pro sententia iusta; quia censetur data coactè, metu sententiæ iniustæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eò quòd opus, propter quod datur, debet omitti. Vide infrà cap.18. dubit.3.

Neque Iure positiuo restituendum est.

56 Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure positiuo id necessariò restituendum. Ita D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Concussio, n.2. & v. Restitutio §. Turpe. Silu. Restitut 2. & v. Eleemosyna q.4. Nauar. c.17. n.30. & 36. Idem tenent Couarr. & Caietanus suprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda*, innixi non Iuri positiuo, sed naturali, quod iam refutatum est. Idem tenet ex parte Sotus. sed excipit id, *quod acceptum est ob maleficium commissum contra iustitiam.* verùm non sibi constat, nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum; cùm tamen adulterium sit maleficium contra iustitiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum,
vt rectè Couartuuias suprà. Ratio est, quia leges 57
istæ suprà citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideò reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa; nec faciunt accipiētem inhabilem ad comparandum eius rei dominium: sed tātùm videntur decernere, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id est, ob quam possit in iudicio peti promissum, vt docet Couartuuias suprà n. 6. & Nauarrus suprà. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positiuè sunt interpretandæ, si fieri potest, vt dispositioni Iuris naturalis consonent.

Leges pacta turpia irritantes.

Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & 58
vxorem, *iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubinæ*; ergo tenebatur restituere.

Priuilegium militum.

Resp. Ibi tantùm concedi militibus ius repetēdi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractatu de restitut. §. Oritur alia quæstio, An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non sequitur, debere restitui ante sententiam. Deinde id non conceditur aliis, imò alij in foro externo coguntur soluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couartuuias n. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L.3. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia detur vt malè iudicetur.* Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem causam, non posse repeti.* idem patet ex L.2. & 5. C. eodem. Ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, vt is qui dedit, in pœnam criminis, non possit recuperare.

Dices Secundò, Is qui accipit aliquid ob male- 59
ficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere.

Accipere pretium ante maleficium est peccatum, non autem accipere post.

Resp. Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter & dare. ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium; & accipere, est spondere & promittere maleficium; nam sub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quòd maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti; vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo numquam committendi.

Dico Tertiò, Etsi hæc sententia verior sit, con- 60
traria tamen, quæ censet, id quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituendum, non est improbabilis.

bilis. Patet, quia est ferè communis omnium Iurisperitorum, vt docet Couar. suprà num.6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic postea mutarit) & aliorum, habétque rationes ex Legibus petitas, vtcúmque probabiles.

61 Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit facienda. Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, vt ibidem Couar. docet. Cùm enim leges non velint istud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiã, (eò quòd pactum fuerit irritum) consequens esse videtur, vt in pias causas sit expendendum. Sed reuerà hoc potiùs est salutare consilium, quàm præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauar. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cùm tot DD. dicant, absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant, si restituendum est, esse potiùs restituendum ei qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit: quia non intendit aliter rem à se alienare, quàm vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, vt illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata conditione seu actione repetendi; ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiam.

Cui facienda restitutio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.

QVidam putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina q.26. Nauar. c.17. n.34. Couar. ad reg. Peccatum, p.2.§.3. vnde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne peieret,

62 id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum, nisi actio vel omissio debita fuerit ex iustitia, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, & sine vllo sumptu vel labore possit præstari. Quod vt distinctè explicetur,

63 Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi; & quod acceptum fuerit, est restituendum. est communis DD. vide Couarr. & Medinam suprà, & Sotum l.4.q.7.a.2. Probatur Primò, Quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, Quia id quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, proueniente ab eo cui datur: ergo necessariò est restituendum: quia censetur per tacitam quamdam iniuriam extortum. hæc est vera ratio, cur sit restituendum.

Si lege iustitiæ debitum.

64 Hine sequitur Primò, Iudicem teneri restituere id quod accepit, vt iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, aliàs non dandum: secùs, si instar muneris liberalis, vt maiorem quàm solet, quámque tenetur, diligentiam in causa adhibeat.

Index.

Vbi aduerte, in sententia Iudicis duo considerari posse. Priùs, Quòd sit actio maximè vtilis & necessaria Reipub. egens multo labore & examine actorum & probationũ, & magna auctoritate personæ. Alterum, Quòd sit iusta. Ratione prioris aliquid pro sententia à partibus accipi potest, si alias iustum stipendiũ Iudici non est assignatum. Sic enim debita est ei merces lege iustitię, sicut & labori Aduocatorum & Iurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium: sed supposito officio Iudicis, gratis hanc qualitatem in sua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cùm est ea varietas sententiarum, vt ei liberum sit vtramlibet partem in iudicãdo sequi. vt enim sententia sit iusta, semper gratis curandum est Iudici. Verùm quia tunc vtraque pars iusta censetur, dubitari potest, vtrùm contra iustitiam peccet, si aliquid accipiat, vt hanc potius quàm illam in iudicando sequatur. Videtur non ita peccare. Primò, Quia rationes prædictæ hic cessant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit. ergo si aliquid accipiat, vt hanc sequatur potiùs quàm illam, non facit vlli iniuriam. Consequentia patet, Quia cùm res non est debita, non est contra iustitiam (si solùm Ius naturæ spectemus) exigere pro ea re pretium; si alioquin pretio sit æstimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iustitia sententiæ, sed quia in hac causa hanc opinionem præfert isti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio æstimabile; tum quia vtilissimum parti, tum quia sequendo hanc opinionem, amittit fauorem alterius partis, cui potuisset gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit, illi parti à qua Index aliquid in hoc casu acceperit, factam esse iniuriam. imò passim hac mente dantur à partibus, & accipiuntur munera à Iudicibus, vt quantum intra limites iustitiæ possunt, Iudices suum fauorem impendant: quamuis hoc sit valdè reprehensibile, & meritò legibus vindicandum. Idem sæpè fit in collatione officiorum sæcularium. in Beneficiis tamen erit simonia, quamuis fortè Iure naturæ non sit obligatio restituendi, vt infrà c.35.dub.28. dicetur. Hæc argumenta, si solùm Ius naturæ spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominùs legibus id vetitum est, quæ etiam possunt ad restitutionem obligare, imò & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

Si vtramque sententiam sequi potest.

Sequitur Secundò, Testem teneri restituere quod accepit, vt verum testimonium diceret. et si enim non semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuit. similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus. 65

Testis.

Tertiò, Nihil posse exigi pro reddendo deposito, vel commodato, vel inuento, vel pro soluendo debito, quod intellige de ipsa nuda redditione nihil habente laboris aut molestiæ. secùs si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio æstimabile. 66

Pro deposito, commodato, &c reddendo.

Quartò, Neque etiã vt non fureris, non occidas, non detrahas. quia hæ omissiones ex iustitia sunt debitæ, absque vllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. vnde L.2.ff.de condict.ob turpem causam dicitur: *Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse*, id est, posse repeti.

Pro omissione iniuriæ.

Dices, Et si talis omissio est debita, non tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit, 67

tingit, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

Resp. Sotus suprà, ob hoc argumentum concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. Ratio est; quia quando opos vel omissio secundùm se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quod fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua causa huic conferat; & Iudex, quòd tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hāc causam esset datum, posset retineri; quia non censetur donatum inuitè, neque ob causam, quæ sit nullus pretij, sed sponte & ex causa virtutis. vnde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quàm promissio liberalis absoluta.

68 Dices, Miles ex iustitia tenetur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigi.

Resp. Miles non tenetur ex iustitia, nisi ei iam constitutum sit stipendium. præter hoc autem non potest amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, alijsque officiis, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Debitum ex charitate proximo.

Dico Secundò, Si opos debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar.
69 & Medina suprà. Probatur Primò, quia communi hominum iudicio hæc non sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cùm valdè intersit proximi, vt hæc fiant; si quid pro eo det, censebitur exactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sed nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locum vbi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, vt rectè Couart. suprà. Denique vt in extrema necessitate des tenuem eleemosynam pauperi.

70 Dico Tertiò, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum: sed potest retineri. Ita Petrus Nauarr. lib.4.c.2.num.100. & ex parte Sotus suprà. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub cōditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

Debitum dumtaxat in bonum operantis vel in honorem Dei.

Hinc sequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Christianus, vt confiteretur in 71
Paschate, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2. ff. de condictione ob turpem causam, vbi dicitur; *Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse*, id est, repeti: quia solùm conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit, impleta causa, non esse debitum nisi ex virtute fidei; sicut si absque huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuerà hæc opera non sunt pretio æstimabilia; sicut nec alia supradicta: sed discrimen inter hæc opera & illa est, quòd datum pro his non censeatur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum; eò quòd is qui dat, nulla necessitate compellatur. secùs de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita.

Aduertendum tamen est, Quando constat vel 72
prudenter præsumitur aliquid datum per modū muneris liberalis, ad inclinandum eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non esse restituendum, nisi lex positiua in aliquo casu expressè inhabilem reddat ad dominium eius rei capessendum, sicut videntur fecisse Iudices. L. Plebiscito. 18. ff. de officio Præsidis, & L. Solent §. finali, ff. de officio Proconsulis. de quo plura infrà suo loco. vide Siluestrum v. Iudex 1.q.8.

Si putetur datum liberaliter.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

De ordine in restitutione seruando, déque loco & expensis.

Complectitur Dubitationes 8.

1 NOTANDVM est, quando bona debitoris, in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus vllo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tum demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

DVBITATIO I.

Vtrùm debita certa sint priùs soluenda quàm incerta.

Debitum incertum triplicater.

2 SVppono, Debitum variis modis dici *incertum*. Primò, si non satis constat, vtrùm debeas, nécne: & tunc non est necessaria restitutio: quia melior est conditio possidentis. Secundò, Si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda: sic enim seruatur iustitia. quòd si posteà constiterit, vter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsuceperit, si noluerit restituere, tu tamen liber manes; quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti; nec in eo incerto amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium; alteri verò minor, iudicio prudentis. vide suprà c.14.dub.4.

Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando constat

constat quidē deberi; sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (vt equus, vestis, torquis, & similiā) siue tantùm sit debita confusè; vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis,

3 *Si aliena in specie.* Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed iis, quibus incerta restitui solent; iuxta ea quæ c.14.dubit.6.& 7.dicta sunt: quamuis nihil aliud supersit, quod certis creditoribus dari possit. Est communis DD. Ratio est; quia creditoribus debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

4 *Si non sint aliena in specie.* Dico Secundò, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienę; tunc ex eis priùs facienda est restitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit.2.c.3.in principio, Caiet. v. Restit. c.8.Silu.Restit.6.q.5.Medinæ C. de restit.q.2.§.Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri c.17.n.47.& aliorum.

Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta Iure naturæ pauperibus esse danda, valdè laborant in assignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciat. Sed iuxta sententiam, quam suprà c.14. dub.6.& 7.secuti sumus, non est difficile. Ratio igitur, cur cer-

5 *Cur certis creditoribus prius soluendum.* tis creditoribus priùs sit soluendum quàm incertis, est; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiamsi illa lex positiua id iuberet; idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditoribus incertis; quia his ipsis solutio fieri non potest. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus, id solùm Iure positiuo constitutum est: quod Ius locum non habet, quādo certi creditores extant. neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est Iure naturæ, non potest tolli per legem positiuam.

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; secùs verò si non soluantur certa.

Dices, Quādo res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, nō debetur Iure naturæ pauperibus, & seposita lege positiua potest retineri: ergo etiā ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

6 Resp. Negando consequentiam; quia etsi seposita lege positiua posset debitor ex ea satisfacere, non tamen tenebatur; eò quòd non teneatur, nisi de rebus suis soluere. Vnde Iure positiuo statui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certi nihil essent habituri. quòd si debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum; quia non ampliùs aliena censetur: nisi fortè paupertas illum excuset.

DVBITATIO II.

Vtrùm inter debitores certos, priùs soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.

7 *Res Ecclesiæ & minoris.* RESpondeo, & dico Primò, Si res sit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. *Quo ordine.* Probatur; quia talis rei non est translatum dominium per cōuentionem mutuam, & secutam traditionem, nisi reipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v.Emptio n.4. Siluest. eodem verbo n.2.& notat Bartolus in L.A diuo Pio, 15.§. Sed si emptor.ff.de re iudicata.& Panor.in c.Cùm olim, de officio deleg.& colligitur ex L.Si curator.5.ff. de iure fisci, iuncta Glossa. vnde sequitur, talem rem, vbicumque extiterit, etiamsi aliis vendita fuerit, posse vindicari.

Dico Secundò; Si res alterius vendita fuerit 8 *Res aliorum vendita.* tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretium in præsenti obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit, fidens emptori; tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probatur; quia Iure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etiamsi res tradita fuerit, vt expressè habetur Instit. de rerum diuisione. §. Venditæ. vbi dicitur: *Vendita verò res & tradita, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissore aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L.duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & Iure gentium, id est, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi. 19. ff.de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, vbicumque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, vt dicitur L.Procuratoris.5.§.Sed si dedi.18.ff.de tributoria actione.

Sed hìc difficultatem parit, quod in eodem §. Instit. suprà additur his verbis: *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri.* semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

Resp. Tunc tantùm censetur sequi *fidem emptoris*, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum: quod Vlpianus in d.L.Procuratoris ait, *in creditum abire*, & Pomponius in d.L.Quod vendidi, *fidem habere emptori, sine vlla satisdatione.* 9

Petes, An ergo tunc venditor non habeat ius prælationis? Couarruuias l.1. variar. cap. 7. n. 3. putat non habere, pro qua sententia affert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauar.lib.4.c.4.n.39. & Molina disput. 536. Probatur Primò, quia illa res non est ampliùs venditoris, cùm translatum sit dominium, vti suppono; neque manet illi obnoxia iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca. si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa Iure naturæ debeat priori domino cēseri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium transierit, non secùs ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam Iure positiuo; quia nullum Ius positiuum inducens in tali re hypothecam in Iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypothecata. Tertiò, Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat ius 10 *Non habere venditorem ius prælationis.* *Rationes adferuntur.*

præla

prælationis præ aliis hypothecis Iure positiuo constitutis. nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, vt is, qui Iure ciuili vel municipali habet Ius prælationis, debeat postponi. vt si emi à te domum vel nauim, & posteà ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præfertur in solutione; quia Iure positiuo habet Ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum, vt infrà dicetur. Ex quibus sequi videtur, venditorem esse enumerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententia est valdè probabilis. Contraria magis videtur æquitati consona. vnde

11 *Probabile est, venditorem in re vendita esse præferendum.* Dico Tertiò, Probabile est, venditorem, si ab emptore fideiussorem vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea te ceteris esse præferendum; ita vt vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Caietanus v. Restitutio cap. 8. Silu. Restitutio 6. quæst. 5. Fumus eodem verbo num. 36. Medina C. de restitutione quæst. 2. 5. Tertium dictum. Nauarr. c. 17. num. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus, & alij, teste Siluestro. Probatur Primò, quia valdè durum est, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam à me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie, altis assignetur, & ego re mea simul & pretio frauder. seposito enim omni Iure positiuo, statim iudicio naturali quiuis censeret, æquius esse vt venditori res sua restituatur, si emptor soluendo non sit, quàm vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L. 2. ⁊. Ex quibus causis, pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiám res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò, Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante solutum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fideiussor: vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, vt habetur §. Venditæ, suprà: idque quia non censetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamsi intendat transferre dominium, non tamen intendit se priuare omni iure & recursu ad rem suam, nisi reipsa solutum fuerit pretium, vt patet ex vsu & communi hominum sensu: ergo saltem quamdiu extat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12 *Resp. ad rationes.* Vnde ad primam rationem in contrarium Respondeo, Etsi Iure naturæ seu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis Iure positiuo, nempe in quam retineatur ius apud quemcumque extet; benè tamen potest contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet ampliùs obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum, vt rectè Nauartus.

Ad secundam, Inde tantùm sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales Iure positiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde solùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam; nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei in-

13 staurationem; secùs de aliis. Idem ob easdem rationes videtur dicendum de omni alia re, titulo oneroso alienata, vt suprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, si res illa in sua specie adhuc extet in bonis debitoris; maximè si aliis permixta nondum sit. Imò etiamsi permixta sit, si certò constet illam ibi contineri. quia æquissimum est, vt ante omnes, illi qui eam tradidit, restituatur vel ipsa, vel pretium eius; nec alij creditores possunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipsis soluendum, quàm fuisset si eam non accepisset.

DVBITATIO III.

Vtrùm debita ex delicto, præferenda sint debitis ex iusto contractu.

Svnt tres sententiæ. Prima est, Debita ex delicto esse priùs restituenda, quàm ex contractu (nisi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quò delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi restitutionem. Ita Ioannes Medina quæst. 2. de restitut. dubit. 5. Vnde post hypothecas Primò restituendum debitum ex rapina. Secundò, ex furto. Tertiò, ex vsuris. Quartò, ex contractu oneroso; vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito; vt ex legato, promissione non completa, &c. Probatur Primò, auctoritate D. Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita sunt priùs soluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta; eò quòd quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit, vt priùs à grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiórque iniuria, ceteris paribus, est in rapina, quàm in furto, & in furto, quàm in vsura: ergo priùs soluendum pro rapto quàm furto, & priùs pro furto quàm pro vsura, & priùs pro vsura quàm pro contractu, in quo nulla commissa iniuria. inter contractus autem magis obligat is qui est onerosus, quàm qui gratuitus; idque meritò; quia per onerosum homo non fit impotentior ad soluendum aliis; nam vna res supponitur loco alterius, ex natura contractus: per gratuitum verò secus. Idem sentit D. Thomas opusculo 73. c. 18. *Cum necessaria ad salutem, præcedant ea quæ sunt deuotionis, iustè soluuntur debita ante legata. sed maiori iustitia restituenda sunt ablata, quàm debita soluenda: cùm in hoc impleatur iustitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In solutione autem debitorum nulla tollitur iniuria, sed solùm impletur iustitia.* Idem tenet Michaël Salonius q. 62. art. 8. in fine, & videtur tenere Angelus Restitut. 2. num. 18. Hæc sententia non est improbabilis. 14 *1. Priùs quæ ex delicto.*

Secunda sententia est, Priùs soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso, non gratuito, quàm ex delicto: nisi fortè res ex delicto parta, in specie sit aliena. Ita Caietanus v. Restitutio c. 8. Nauat. cap. 17. num. 52. Bartholom. Medina l. 1. Summæ c. 14. §. 33. denique D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 1. & 2. qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs restituendum, quod ex rapina debitum, quàm quod ex furto, & priùs ex furto, quàm ex vsura; addit 15 *2. Priùs quæ ex contractu.*

dit tamen, priùs esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi, nisi fortè in vsuris.

16 Tertia sententia, quam veriorem iudico, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem; sed ea pari Iure censeri. esséque debita persoualia, fine Iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extat. Ita docet Siluester, Restitutio 6. q. 5. poncto 5. Petrus Nauarra l. 4. c. 6. seu vltimo, nu. 41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque Iure positiuo aliquid hac de re cautum est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest, qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secundò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam qoàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vsuram: tamen posteà, dum qois non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione. eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore; & non soluere debitom ex rapina aut furto: quia æquè fit inuito domino. quamuis enim in rapina sit maior iniuria, eo qoòd sit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen posteà non est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qoi est in primo aggressu, noo est facienda restitutio pecuniæ, de qua hîc agimus, sed alia satisfactio.

3. Non esse inter has ordinem.

17 Dices Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, vt rapiendo; atqui ab hac maximè tenetor recedere: ergo ante reliquos, &c.

Raptor.

Resp. Primò, Negando maiorem; nam hoc ipso, quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continoatur, sicut detentio rei; sed transit. vnde etiamsi non restituat rapta, tamen non censetur continuare actualem rapinam, sed solùm rei alienæ detentionem.

Respondeo Secundò, Negando subsumptum. non enim magis tenetur ad sarciendam iniuriam illatam personæ, quàm ad faciendam restitutionem rei detentæ: præsertim cùm in rei detentione etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cùm is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atqoe is qui ex vsura, furto vel rapina: non est cur naturali Iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: qoia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui; & teneretur ipse de suo supplere. quod nemo dixerit.

18 Dices Secundò, Detentio vsurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex cootractu oneroso debitæ: ergo in vsuris non est tanta obligatio restituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis vsurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex
19 contractu, qui post elapsum terminum non vult soloere, cùm possit. Ob hoc argumentum, non videtur imptobabile, debita ex contractu oneroso, ex furto & rapina, posse præponi debitis ex vsura. Quia tamen contrarium puto verius,

Debita ex vsuris.

Resp. Omnia hæc contra voluntatem domi- 20
norum retineri; ita vt si possent, curarent sibi restitui; quod sufficit, vt æquè iniustè, seu contra eamdem iustitiæ speciem retineatur. Et quamuis detentio vsurarum non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quòd intendit vsurario eos donare, vel aliquid iuris concedere: sed ex eo, quòd spem non habeat recuperandi; sicque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minùs iniustè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt detentio rei sit magis contra iustitiam, quàm aliàs esset; sed facere potest, vt magis sit contra charitatem: vt si quis vehementer se inde cruciaret.

DVBITATIO IV.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

21 RESpond. Primò restitoenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem.

Ordo restitutionis.

Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religiosis, & sumptibus funeris. Hoc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad conscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectilis, & similia opportuna, vt fiat restitutio. Vnde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset; (pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei Iure naturali primò restitutio facienda est.

22 Tertiò, Soluendum iis, qui habent hypothecam, (quantum ea se extendit) ante alios, qui non habent, vt habetur L. Eos. 9. C. qoi potiores in pignore. Ratio est; quia hypotheca datur creditori ad securitatem, vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri.

23 Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò soluendom iis, qui tempore sunt priores; hæc enim regula Iuris, *Qui prior est tempore, potior est Iure*, intelligenda est de iis, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Siluester v. Restitutio 6. q. 5. & colligitur L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. C. Qui potior. in pign. hab. (verùm etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicetur dubitat. 6.) éstque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, vt statim dicemus. Neque solùm expressa prior, præfertur expressæ posteriori; sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, vt patet in hypotheca dotali, qoæ etsi tacita sit, præfertur tamē expressæ posteriori. vt docet Couar. l. 1. var. c. 7. num. 2. & colligitur ex L. Hac edictali. 6. §. His illud adiungimus. C. de secundis nuptiis. Similiter generalis prior præfertur etiam speciali posteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui

Qui prior tempore.

potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. num. 50. & 51. & Siluestrum Restitutio 6. q. 5. dum dicunt, eos, qui expressas habent hypothecas, præferri iis qui habent tacitas. hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior; exceptis quibusdam casibus Iure declaratis.

25 *Siluester.* Patet Secundò, Falli Siluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & prætereà specialem in aliqua re, quæ distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L. 2. C. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quàm tuum pignus posterius debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam specialem in alia re, quæ à tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali. tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione suæ generalis prioris, qui enim præter generalem hypothecam etiam capit specialem; id facit, quòd primò velit vindicare specialem, & non attingere generalem, nisi in euentu quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus non fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui. & consequenter generalis prior præferetur speciali posteriori. vide Couarru. l. 3. variarum cap. 18.

26 *Posterior tempore aliquando præfertur priori.* Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam.

1. Mutuans pro re conseruanda. Primus habetur L. 5. ff. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conseruationem alicuius rei, alteri antè obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem; tunc enim præferri debeo aliis habentibus in eadem re hypothecam generalem vel specialem etiam expressam: cuius ratio est; quia sine tali mutuo pignus illud vel non extitisset; vel certè periisset; ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quòd is, cuius pecuniâ saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat.

2. Mutuans pro re custodienda. Secundus habetur L. 6. suprà. Si tibi mutuaui, v. g. 100. vt satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium in quibus asseruarentur; manent mihi merces istæ obligatæ, ita vt primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes.

3. In hypotheca dotali. Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiúsque descendentibus, ita vt ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; vt patet L. Assiduis. 12. C. Qui potiores in pignore.

27 Notandum tamen est Primò, Dotem non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegium cū iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valdè enim durum esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere ius, quod expressè pacti erant. Secùs est de iis, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; his enim dos præfertur. nisi etiam priuilegium prælationis habeant, vt in casu primo & secundo, quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, vt postponatur priuilegio mulieris in causa dotis, vt docet Siluester v. Dos, n. 14.

Hinc patet, non sequi, Expressa hypotheca prior præfertur doti posteriori: & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refectione: ergo expressa hypotheca prior, præfertur illi mutuo posteriori. vide Couarr. l. 1. variar. c. 7. vbi ostendit, in iis, quæ Iure humano constant, non esse necessarium, vt si a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Siluester suprà. 28

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is qui mutuauit pecuniam iuxta primum & secundum casum, nisi tempore dos sit prior; vt rectè docet Siluester suprà. Neque contrarium colligitur ex Nouella 97. c. 3. (vt quidam putant) quia ibi solùm dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis, non præferri doti priori, sicut præfertur aliis non priuilegiatis.* Hinc tamen non sequitur, dotem posteriorem illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri. 29

Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli empta est res aliqua, illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, vt possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de seruo pign. dato. 30 *4. Emptum pecunia pupilli.*

Quintus est, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum, vel prædium, vel rem aliam, cum pacto expresso, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferar aliis creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura, & consequenter hanc ipsam domum. Ita habetur L. Licet. 7. C. Qui potiores in pign. vide Couar. sup. num. 3. *5. Mutuans ad aliquid emendum, &c.*

Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum priuilegio prælationis. Idem ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, sunt fisco hypothecata, L. 1. C. de priuil. fisci. dos autem & fiscus pari Iure censentur. L. Dotis tuæ. 9. C. de Iure dotium. vide Couarr. suprà. 31 *6. Contrahens cum fisco.*

Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v. g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet; habet hypothecam Iure prælationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior, vt patet ex Nouella Iustiniani 97. c. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè soluendum, quamuis vxoris dos esset peritura. In his casibus non est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure*: nam habent priuilegium, vt præferantur, etiamsi tempore sint posteriores; non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In ceteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his quæ æquale priuilegium habent, est seruanda, ita vt integrè satisfieri debeat ei qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio est Iurisperitorum. vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij. 32 *7. Credens ad militiam.* 33

Quintò, Post eos qui habent hypothecam, si quid supersit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent vllam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, 34 *Creditores personales.*

sed

Habentes priuilegium personale.

sed solam personã. Inter hos Primo loco soluendum iis, qui habent personale priuilegium prælationis,absque hypotheca;quale habet sponsa de futuro,in bonis sponsi,ratione dotis traditæ,non secuto matrimonio, vt docet Glossa in L.Eos.9. C.Qui potior.in pign.&, Qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vsuras, vt patet L. Si hominem.7.§.2.ff.depositi, vel contrà. quod quidam DD.extendunt ad omnia deposita,& ad commodatum & ad pignus,si dolo vel colpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscentur,singulæ partes fiunt communes; vt habetur §.Si duorum.Instit.de rerum diuisione,& L.Marcellus.5.§. Pomponius,ff. de rei

Depositum, commodatũ, pignus.

35 *Chirographarij.*

vindicat.Secundo loco soluendum ceteris creditoribus chirographariis ex titulo oneroso, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Siluester suprà & Nau. cap.17.num.51. Tertio loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito;vt si defunctus alicui piæ causæ aliquid vouerat. Quarto,reliqua erunt pro heredibus & legatariis; ita tamen vt heredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendam, si sunt heredes necessarij, vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.

36 *Obligant in conscientia.*

Quæ hactenus dicta, Iure communi Cæsareo seruanda sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ aliquæ leges,vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt seruandæ; & quidem in foro conscientiæ, vt docent communiter DD. vnde fallitur Gabriel in 4.d.15.qu.2. dub.vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam Iure potiores sint in restitutione, potiùs ad iudicij quàm ad conscientiæ forum spectare. Nam hæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali, ex qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem: quod non minùs potuerunt facere, quàm transferre dominia vsucapione. omnis au-

37 *Lex humana.*

tem lex humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiæ foro.

DVBITATIO V.

Vtrùm priùs petenti licet priùs soluere.

38 *Soluens posteriori.*

DIco Primò, Si debitor vel eius heres soluat posteriori, omisso eo qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris,tenetur priori de damno; & potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet L. Scimus 21.§.Etsi præfatam.C.de iure deliberandi.

39 *Prior petens.*

Dico Secundò,Si sint plures creditores personales, inter quos nullum sit priuilegium prælationis,& aliquis ex illis exigat ante alios solutionem debiti,siue in iudicio,siue extra;potest & tenetur debitor ei integrè soluere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarrus cap. 17. n.51. & Sil.Restitutio.6.qu.8.& colligitur ex L.Pupillus.24.ff. Quæ in fraudem creditorum. Ratio est; quia diligentia posterioris creditoris fecit eum potiorem,sicut hypotheca vel priuilegium,vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur,creditorem posse petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus soluendo; & retinere,vbi acceperit.

Petes,Vtrùm non petenti possit debitor,sciens statum suum labantem, integrè satisfacere, vt ei gratificetur?

Resp. Non posse, quia Ius hoc non concedit. 40
Cùm enim iste par sit aliis Iure;neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata, vt rectè docet Nau.suprà. Addo tamen, eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere;quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L. Quod 41
autem. 6. §.6. & 7. ff. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamsi alij creditores habeant priuilegium personale prælationis absque hypotheca; vt colligitur ex L.dicta, vbi dicitur; *Qui debitam pecuniam recepit,antequam bona debitoris possideantur,* (id est,auctoritate Iudicis occupentur ab aliis creditoribus) *quamuis sciens prudénsque soluendo non esse, recipiat; non timet hoc edictum*; nempe quo reuocantur ea quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disp.536.etiamsi Siluester & alij contrarium sentire videantur.

Offerens non exigenti.

Potest solutũ retinere.

Nec refert,quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt,teste Molina. Nec obstat L.pupillus.24.ff.eodem tit.quia est alius casus, in quo tutores sponte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum:* quod intellige, *per Iudicem.* quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrùm regula illa Iuris, Qui prior est tempore,potior est Iure, *possit extendi ad creditores personales.*

MVlti Doctores affirmant, illam locum ha- 42
bere in omnibus creditoribus eiusdem ordinis,id est, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel. d.15.q.2.dub. vltimo. Medina C. de restitut.q.2. dub.5. Salon. qo.62.ar.8. in fine. Valentia disp.5. q.6. puncto 10. Toletus lib.5. c.25. Emannel Sà. v.Restitut.num.63. Idem videtur sentire Nauarr. cap.17.n.53. in fine. Probatur Primò, Quia quò diutiùs creditor caruit suo, eò strictiùs ei debetur,& eò citiùs est restituendum. Secundò,Quia maiori incommodo priùs est occurrendum: atqui is qui diutiùs caruit suo, plus accepit incommodi; ergo. Hæc sententia; ob auctoritatem horum DD.non est improbabilis,& est satis rationi consentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis soluendo, quàm posteà quando noua debita accedunt. vnde par esse videtur, vt primus creditor nõ fraudetur propter debita posteriora. non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo eum illo contraxit,illa non habuerit. Accedit,quòd illa regula,*Qui prior est tempore, potior est Iure*, non solùm intelligenda sit in 43
habentibus eamdem rem sibi hypothecatam,sed

Est probabilis.

etiam in ordine consessus Canonicorum in Capitulo; in ordine subscribendi instrumentis actuum capitularium; In habentibus gratias expectiuas in eadem Ecclesia; vt notat Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa dicit eam seruandam inter creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis satisfiat. quare non obscurè est in hac sententia.

44 *Contrarium verius.* Contrarium tamen puto verius, nempe non esse seruandam inter creditores chirographiarios seu personales carentes hypotheca vel alio iure prælationis; sed tantùm inter creditores habentes eamdem rem sibi hypothecatam. Ita expressè docet Silnester, Restit. 6. q. 5. & D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 3. ex Baldo; & alij passim. colligitur ex L. 1. ff. de separationibus. vbi dicitur: *Licet alicui, adiiciendo sibi creditorem, creditores sui deteriorem facere conditionem*, &c. & ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DVBITATIO VII.

Vtrùm inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.

45 *Soluendo pauperiori.* MVlti DD. affirmant id fieri posse. Medina suprà: *Si debitor posterior, est longè pauperior priore, tunc debitum posterioris videtur præferendum, quia maiori damno prius occurrendum.* Idem tenet Salon. ob eamdem causam. Idem expressè docet D. Thomas opusc. 73. cap. 18. & probat; *quia plus læsus est pauper ablatione suorum, & plus indiget.* Emmanuel suprà, ait, *excusari eum, qui soluit prius petenti vel valdè indigenti.* Siluest. Restit. 6. in fine, dicit *talem excusari Iure poli, non tamen fori.*

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pauper neque Iure positiuo habet ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, nisi fortè sit in extrema vel graui necessitate, ita vt charitas obliget illi subuenire. tunc enim creditor diues meritò pati debet debitū suum differri vel nūquam solui, vt alteri, par ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quòd si pauper non tanta prematur inopia, non potest alter penitus priuari, vt illi integrè satisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim non sequitur, illum habere ius prælationis, sed vt summum, ceteris paribus, amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando secundùm proportionem fit solutio.

47 *Contrarium non est omnino improbabile.* Nihilominus fateor sententiam alteram non esse omnino improbabilem, præsertim cùm D. Thomas tam expressè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expensis facienda est restitutio.

NOtandum est, Obligationem restitutionis nasci vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum est suprà cap. 7. dub. 5. Nunc

Dico Primò, Si debitum ortum sit ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si ablata non fuisset: ita Caietanus 2. 2. q. 62. a. 5. circa solutionem tertij argumenti, Sotus l. 4. de Iust. q. 7. ar. 1. circa solutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum 2. p. nu. 9. Ioannes Medina C. de restitut. qu. 2. dub. 3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum sentire; sed lege iustitiæ debet ita fieri restitutio, vt in pristinum statum restituatur, perinde ac si res ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quòd eas subire cogatur. 48 *Si ex delicto debitum, expensis debitoris restituat.*

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ seu damni illati compensationem. 49

Respon. Verum est, teneri ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur; non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimenti: sed quia id est necessarium tamquam medium, vt fiat restitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius sumptibus non erit mittenda.

Resp. Negando consequentiam; quia creditor non debet amittere libertatem transferendi se quò libuerit, ob iniustitiam debitoris; qui sibi imputet, quòd sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; sic enim cum aliis paruo vel nullo sumptu translata fuisset. si tamen creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda, possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro restituere, sed satis est vt ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Couarr. suprà.

Notandum tamen est, Si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate naturali differri restitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea est rerum constitutio, vt nisi modò restituas, posteà nec ipsi nec heredibus restituere possis, omnino nunc restituenda vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamois magnæ expensæ essent faciendæ; quia dominus non ideò potest re sua in perpetuum priuari, quòd debitor tantumdem in sumptum impendere cogatur. nisi probabile esset, domino in hoc casu non displiciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per literas ab eo peti debet, si res est ambigua. si verò spes sit, fore vt aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restitutio differri. si res sit parui momenti, & sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est, pauperibus dari posse; præsumi enim potest id domino non displicere. 50 *Si magni sumptus.*

Dico Secundò, Quæ debentur solùm ratione rei acceptæ, restituenda sunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes expensis domini: vt, si bona fide emeris rem à fure. Ratio est; quia cum tuo damno non teneris dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, sed solùm teneris ad rei custodiam; monito interim domino vt significet, quo modo velit eam 51 *Si non ex delicto.*

sibi

ſibi tranſmitti. qua in re non teneris vllos ſumptus ferre. imò ſi contingat te in alium locum migrare, nec poſſis eam commode apud aliquem, qui reſtituat, deponere, ſed cogaris auehere, potes expenſas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expenſas rei ſuæ cuſtodiendæ neceſſarias, in vtilitatem ipſius factas; vt habetur expreſsè L. 2. ff. de negotiis geſtis.

52 *Si ex contractu.* Quod attinet ad ea quæ ex contractu debentur, hæc ſunt triplicia. Vel enim debet reſtitui idem numero, vt depoſitum, commodatum, pignus; vel debet reſtitui quid diſtinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet reſtitui id pro quo nihil accipitur, ita vt ſolùm ex altera parte ſit obligatio; vt in promiſſione, donatione, teſtamento, legato. His poſitis,

53 *Si res eadem numero reddenda.* Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero eſt reſtituenda, ſi in alterius tantùm partis vtilitatem accepta ſint, debent eius expenſis reſtitui: idque eo loco, vbi ſunt tradita; niſi aliter iuſta aliqua pactione conuentum ſit. Prior pars patet; quia par non eſt, vt eius expenſis reſtituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiuſmodi contractibus tacitè cenſentur paciſci de eodem loco; niſi ob aliquam cauſam extrinſecam aliter expreſsè inter illos ſit conuentum. æqualitas enim poſtulat, vt ſicut idem reſtituendum quod acceptum eſt, ita etiam eodem 54 loco. Hinc fit, vt ſi tua cauſa equum commodatum acceperis, tenearis eum tuis expenſis reſtituere in eum locum, in quo tibi traditus eſt. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepiſti, nec illius longinquitatis es cauſa, ſed dominus ſibi imputet, quòd commodatum ante diſceſſum non repetierit.

Commodatum.

Depoſitum. E contrario, ſi depoſitum gratis cuſtodiendum accepiſti, reſtituendum eſt expenſis deponentis; quia par non eſt, vt depoſitarius, cùm nihil commodi ex depoſito perceperit, ſuis expenſis illud ad dominum remittere cogatur, ſiue dominus in eodem loco manſerit, ſiue aliò commigrauerit. Secùs eſt, ſi depoſitarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depoſitam repræſentare in eo loco, vbi eam cuſtodiendam accepit, vt inde expenſis domini reſtituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia ſolius commodantis acceptum eſt.

Sed quid, ſi depoſitum ſurripiatur & transferatur in alium locum; cuius expenſis remittendum erit ad depoſitarium?

55 *Si depoſitum translatum fuerit.* Reſp. Si ſine culpa lata depoſitarij translatum eſt, debet quæri & referri expenſis domini deponentis, non autem depoſitarij; quia vitium & incommodum quod obuenit depoſito ſine culpa lata depoſitarij, non eſt ei præſtandum, ſed auctori: ſi verò ex culpa depoſitarij lata factum ſit, tenetur ſuis expenſis; imò ſi pretio illam cuſtodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea quæ diximus cap. 7. dub. 6.

Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta eſt reddenda alia, reſtitutio ex natura contractus non quouis loco fieri poteſt, ſed ibi facienda eſt, vbi res, pro qua datur, eſt accepta, ſecundùm quem locum etiam res quæ datur eſt æſtimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri poſſe reſtitutionem*, probatur, quia hoc ſæpè alteri parti eſſet magno damno; vt ſi emens Antuerpiæ, vellet ſoluere in Hiſpania; vel contrà. ergo debet eſſe certus aliquis locus, in quo ea natura contractus fiat ſolutio. is autem eſt, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iuſtitiæ congruit, eò quòd in omnibus iſtis contractibus vna res in locum alterius quaſi ſubſtituitur; quod perfecto modo fieri nequit, niſi idem locus ſeruetur. 56 *Si alia reddenda.*

Hinc fit vt nemo ex vi mutui poſſit obligari vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium ſoluat. Nam hi contractus vt iuſti ſint, reducendi ſunt ad æqualitatem reſpectu certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione cenſuum. hi enim ex natura contractus non ſunt ſoluendi in loco vbi eſt creditor, ſed vbi ipſe cenſus eſt conſtitutus, ſeu vbi eſt res illa, in qua obligatio eſt conſtituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam penſio annua eſt veluti fructus hypothecæ, qui non eſt alibi, ex natura contractus, reddendus, quàm vbi naſcitur. Quòd ſi cenſus ſit omnino perſonalis, nullam habens hypothecam, ſoluendus eſt vbi iuſta pactione conſtitutus fuerit. Si in pactum non eſt deductum, ſoluendus eſt in loco, vbi debitor commoratur; qui immediatè in ipſo debitore conſtitutus eſt. quod intellige, ſi debitor non abeat valdè procul. ſi enim tam procul diſcedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in penſione exigenda, ita vt ſi de eo cogitaſſet, noluiſſet cenſum emere; tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obſtat, quin contrahentes poſſint de alio loco ſolutionis paciſci; modò hoc onus iuſta mercede compenſetur. 57 *Mutuum.* *Cenſus realis.* 58 *Perſonalis.*

Dico Quintò, Quæ debentur ratione donationis, legationis, teſtamenti, reddenda ſunt in loco, vbi erant cùm donarentur; niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum fuerit: ac proinde expenſis eius, cui donata ſunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit ſe ad amplius obligare; ſed permittit eam alteri, vt, ſi velit, ſuo ſumptu illam auferat; ſi nolit, relinquat. ſi tamen heres aliò transferret, teneretur ſuo ſumptu illam mittere, vbi erat priùs. 59 *Donata, legata, &c.*

Circa prædicta Nota, Quando res eſt reſtituenda expenſis creditoris, eas ex ipſa re deduci poſſe, quando alia commodior via non ſuppetit: vnde ſi opus fuerit, poterit ea vendi vel ex parte, vt reſiduum ad creditorem mittatur; vel tota, ſi eſt indiuiſibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. Quòd ſi tantæ eſſent in remittenda re vel pretio expenſæ, quanti valet, non eſt reſtituenda, ſed monendus dominus: vel ſi id fieri nequit, danda pauperibus, ſi putetur dominus numquam ad viciniora loca venturus. 60 *Si magna expenſa.*

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Constat Dubitationibus 12.

1 OANNES Medina C. de rebus restituendis, q. 3. enumerat 12. caosas à restiutiune excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris, 3. Cessio bonorum. 4. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alteui tertin obuenturum. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas 8 Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

2 *Extrema necessitas.* RESpondeo: Dico Primò, Extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis, nisi rem alienam vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis DD. Ratio est, qoia in tali euentu omnia sunt communia, saltem quoad vsum, ita vt licitè quiuis possit occupare, sibique vendicare rem adeò necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari, vt ostensum est cap. 12. dubit. 12.

Sed difficultas est, Verùm transacta necessitate teneatis ad restitutionem?

3 *Ea transacta, an restituendum.* Resp. Certum est; in quibusdam euentis, si res sit magni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt si eguisti vsu rei, quo res non consumitur, vt equi, vestis, nauis, &c. non enim extrema necessitas ius tribuit ad amplius quàm opus sit, vt ex periculo te eripias. si quid ergo supersit, restituendum.

4 *Si debitum ex contractu.* Secundò, Si intercessit contractus, siue ante necessitatem, siue in ipsa necessitate, per quem trāslatum sit dominium: vt si acceperis mutuum, vel emeris, si enim ante necessitatem accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes iuuare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ, (de qua hîc agimus) id est qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quam emisti anteà, vel mutuam accepisti, quæ in tuum dominium cessit, potes tibi consulere vnde manifestum est, non esse tibi ius accipiendi & consumendi rem alienam. manet ergo obligatio

5 *Si non erat translatum dominium.* per contractum inducta. Si tamen per contractum non sit translatum dominium, vt in commodato, precario, conducto; & in extrema necessitate rem consumpseris, probabile est, te non teneri, nisi re, vel spe seu facultate propinqua diues sis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 26. Ratio est; quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in se nec in pretio extet; neque ratione acceptionis, cùm eam Iure tuo consumpseris: neque ratione contractus, quia isti contractus non obligant re pereunte, nisi culpa tua perierit. hîc autem absque culpa periit. colligitur ex Siluestro v. Restitutio 5. num. 2.

Tertiò, Si habes ex delicto, (vt si furatus sis 6 ante necessitatem) teneris, etiamsi postcà in necessitate consumas. quia obligatio iam antè contracta, per necessitatem superuenientem non est extincta, sed consopita: quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 15. q. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus, & Silu. Restitut. 5. num. 2. qui hos citat. Hæc sententia mihi videtur vera. *Si debitum ex delicto, teneris.*

7 Contrarium tamen est probabile, scilicet, te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 24. & quidam alij. quia licitè potuisses accipere, si non habuisses anteà, & consumere. *Contrarium probabile.* Addunt iidem Doctores. Si accepisti rem absque peccato, nempe in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia vsus es iure tuo, illam accipiendo & consumendo. *Si absque peccato accepisti.*

8 Sed contrarium puto esse verius; nempe, si res quam consumpsisti, sit magni pretij, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commode poteris. *Si res sit magni pretij, verius est te teneri.* Ita docet Nauarrus cap. 17. num. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de restitur. §. Quia dictum. pag. 159. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 1. n. 3. & 4. Medina q. 3 in principio, Toletus lib. 5. cap 24. Ratio est; quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienæ, sed tantùm tribuit ius vtendi, idque prout opus est vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosior euaseris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, nisi qnatenus opus est vt consulas tuæ necessitati: sed ad hoc sufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd res sit parui pretij, non teneris postcà restituere; maximè si re & spe seu proxima facultate pauper eras: quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolute ridiculus enim esset diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Petes, Quo Iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

9 *Quo Iure tenetur.* Resp. Tenetur ratione cuiusdam tacitæ obligationis Iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in necessitate consumens, se tacitè obligat ad rependendum, quando suppetet copia. etsi enim diuisio rerum non potuit impedire vsum

rei

rei alienæ, tibi necessariæ; fecit tamen, vt tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris. ratione enim consentaneum est, vt consulatur tuæ necessitati absque notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad restitutionem; quod plane falsum est. Tacitè ergo se obligant Iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vsu rei alienæ.

10 Respondeo, Si non sit probabile periculum interitus equi, non tenetor soluere pretium; quia interitus censetur fortuitus. sed solùm tenetur pro vsu, si ille sit diuturnus, vel eum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino suo perit; nisi interueniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum; verius puto, teneri soluere pretium, si intereat: etiamsi aliqui DD. indistinctè loquentes, contrarium sentire videantur. quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse; cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus iuris potest sibi in re alterius vindicare, quàm alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. suprà.

Si equus quo fugit pereat.

11 Hinc tamen non sequitur, præcepto eleemosynæ satisfieri mutuando; sed benè donando sub conditione, quando res est magni pretij. quod verum est; nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolutè, sed cum onere vt teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit.

Præceptum eleemosynæ.

12 Petes, Quid si creditor sit in pari necessitate? Resp. Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò, quia subtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim

Si creditor sit in pari necessitate.

13 DD. Scotus, Siluester, & alij suprà. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quamuis simul inciderit, (etiamsi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non solùm quando res est sub dominio debitoris; sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauarrus num. 60. cap. 17. tunc contrà sentiat. Ita docet Caietanus qu. 62. art. 5. Sotus lib. 4. qu. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est; quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, Iure gentium introducta; & perinde se res habent, ac si diuisæ numquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. itaque manent intra limites Iuris naturæ. Quare cùm seposito Iure gentium, quo facta est diuiso, possit quisque sibi consulere ex re quam occupat & possidet; non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si antè occupaui tuum panem in solitudine, vel tuam farcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiamsi simul in extremum periculum incideremus; quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum, neque in periculo constitutus hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

Idem licitum esse non solùm pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori docet Sotus suprà, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 39. reuocans id quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile; etsi Couarru. & alij id non concedant, nisi cuique pro se. 14

Dico Secundò, Non solùm extrema, sed etiam grauis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat; nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorum, & patet ex dictis cap. 12. dub. 12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculùm surripere; ergo multò magis licitum est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. hæ enim dicuntur graues necessitates. 15

Grauis necessitas excusat.

Dixi, *quamdiu durat*, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ; quando commodè fieri poterit, vt patet ex supradictis. Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione; quia non censetur esse in mora, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cùm solùm per accidens eueniant ex dilatione. 16 17

Non extinguit debitum.

Aduerte tamen, non esse improbabile, si is qui consumpsit rem alienam in graui necessitate, te & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Siluester v. Furtum, quæst. 5. Angel. eodem, num. 37. vbi dicit, *Posset etiam dici, quod licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occulte & bono modo accipere rem alterius. quando scilicet ille ita abundat, & iste ita eget, vt ex præcepto teneatur huic subuenire.* Idem tenet Petrus Nauarra suprà num. 26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniustè, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui; sicut antè dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem; iuxta ea quæ diximus circa primam propositionem, num. 4. 18

Dixi, *Nisi creditor sit in pari necessitate*; quia tunc teneris ei restituere, iuxta communiorem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Siluestrum Restitutio 5. quæst. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema esse restituendum. Sed contrarium est probabile, & fortè verius. vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiamsi creditorem contingat in parem 19 20

Si creditor sit in graui necessitate.

incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit; idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est; quia non solùm in extrema necessitate, sed etiam in graui, videtur esse melior conditio possidentis, vt colligitur ex dictis c.12.dubit.12. Ideò enim melior est conditio possidentis in extrema necessitate, quia tunc omnia sunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate; quamuis alter easin in parem necessitatem incideret, modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile ius occupandi ea rebus alterius, ipsi nec ad personam nec ad statum necessariis, videtur concessum in graui necessitate, vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiamsi alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

21 Dico Tertiò, Excusat etiam à restitutione statim facienda, Primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton.2. p tit.2. cap.8. ex Scoto d.15. q.2. § vlt. & Henrico quodlib. 6. q. 24. Idem tenet Nauarr. cap.17.n.57. vt si periculum sit, ne vxor vel filiæ præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatientia incidas; vt rectè D. Antoninus. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est, quia quisque magis tenetur saluti animæ suæ & suorum cõsulere, quàm debita soluere. Debet autem hoc periculum esse *notabile*, ita vt non suppetat alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docent iidem Auctores & Couar. ad reg. Peccatum, p. 1. num. 2. Medina qu.2. dub.4. & alij. Ratio est; quia in hisce casibus creditor secundùm rectam rationem tenetur consentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellet sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiam, etiamsi differas. Patet consequentia; quia cùm omnis iniustitia sit contra rectam rationem, vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus suprà. Confirmatur, quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest Iure esse inuitus circa detentionem: atqui hic non potest iure esse inuitus: ergo.

Periculum salutis, vel familiaris, vel status, excusat.

22 Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, si non potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est non solùm quando debet ex cõtractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauar. suprà ex D Anton. docet. Etsi Caietanus v. Restitut.q.6. & Sotus l.4.q.7.art.4.contrarium sentiat. Ratio est, quia etsi creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex iustitia dilationem concedere; tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cùm id

Si res paruo pretio esset vendenda.

23 sine suo notabili incommodo facere possit. Itaque quando ita est rerum mearum status, vt non possim debitum præstare statim, sine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum est mihi ex quadam æquitate Iuris naturalis, differre, nisi forte creditor simile detrimentum accepturus puterur. Secus est, quando tales sunt circumstantiæ, vt nisi modò restitutio fiat, nunquam fit futura. tunc enim si res iniustè ablata est, statim restitui debet, etiamsi magni sumptus essent faciendi, vt dictum est cap.15. dub.8.

Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia si non præter iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo, non possem idcircò differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas & debitas. Similiter, si ea restitutione non pateret quidem damnum in rebus meis quas possideo, sed solùm in lucro quod intendo consequi; non possem idcircò differre, vt rectè Nauarrus n. 59. & Caiet. v. Restit.cap.6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solùm desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui æquiras non dictat, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, vt etiam aliis creditoribus meis satisfaciam; quibus alioquin soluere non potero. tunc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si commodè possit, quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra lib.4.cap.4.n.52.ex Corduba & Medina. 24

Si solùm desino lucrari.

Infertur Secundò, Si vir nobilis non posset statim soluere nisi priuet se omni obsequio famulorum & equorum, cogatúrque abstinere à consortio sui similium: & si ciuis primarius non possit statim, nisi ita se priuet, vt cogatur obire artem mechanicam sibi insuetam; posse differre restitutionem, donec absque iactura status sui possint restituere. Quod intellige, *Si statum suum iustè obtinent.* debent tamen sibi detrahere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt notat Anton. suprà. Et quamuis, si debita sint ex delicto, plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iustè obtinent, & ex improuiso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non possint dissoluere sine sui status amissione. Ita Nauarrus cap. 17. nom.63.& Silu. Restit. 5.q.1.5. & 4. vbi dicit hanc sententiam esse veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiac. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia. 25 26

Non tenetur statim cum amissione decentia status.

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere; cùm hæc eiusdem rationis videantur.

Resp. Negando consequ. Minus enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quàm primùm à domino auferre, eúmque possessione spoliare; sicut minus est non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere; idque confirmat communis hominum sensus, qui minùs carantem suam per aliquod tempus non restitui, quàm primò auferri. 27

Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis redactus, v. g. ludis, comessationibus, superfluis sumptibus? 28

Si tua culpa eò redactus, non excusaris.

Resp. Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim

enim imputare debes, quòd iam sine status amissione non possis satisfacere. Secùs est, quando infortunium fuit improuisum. Ita docet Sotus l. 4. de Iust. q. 7. art. 4. & Pet. Nauarra suprà num. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, vt supra conditionem sui status expendant.

29 *Si statum iniquè partum, non excusatur.*

Dixi, *Si statum illum iustè obtinent*; Quia si quis rapinis, vsuris, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum peruenisset, teneretur etiam cum eius amissione confestim restituere, vt communiter docent DD. Ratio est; quia hoc non est tam statum suum amittere, quàm alienum dimittere, & ad suum reuerti. Quod est valdè notandũ pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè diuites & magni euadunt. non enim possunt differre restitutionem vsque ad mortem; sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status malè acquisiti. Hoc tamen intelligendum, nisi debitor ibe passim habeatur vti probus & honestus, & non possit subitò statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim posset restituere; quia periculum infamiæ excusaret, ne statim teneatur.

30 Dices, Dimittere statum, semper est quædam infamia: ergo qui restituendo deberet eum dimittere, numquam debet restituere.

Respon. Negando antecedens; quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potiùs bonam famam conciliat, malámque abstergit. Quando verò putatur iustè acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit, nempe si homines inde suspicentur iniustè conquisitum fuisse.

31 *Si creditor simile damnum patiatur.*

Peres; Quid si creditor ex dilatione per damnum accepturus sit in re familiari, vel statu?

Respon. Tunc teneris statim restituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa paris damni, potior est conditio creditoris.

32 *Discrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.*

Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo solutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est; quia iniustè fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis; debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euanire. Quando autem licitè differo solutionem debitorum ex contractu iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ fortè illi interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarr. num. 56. Ratio est; quia talis

33 *Grauis necessitas, & amissio status excusant à compensatione damni emergentis.*

(inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor inciderit in grauem necessitatem, vel in eam inopiam, vt non possit sine amissione status restituere: non autem si dumtaxat damnum aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi; vt videlicet post terminum teneatis soluere, vel damna emergentia compensare, nisi fortè interim in grauem necessitatem incideris, aut in eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas. tunc enim non est par creditoris & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Addo, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi coniiciendo se in grauem necessitatem, vt ex suprà dictis colligitur.

DVBITATIO II.

Vtrùm remissio creditoris excuset.

34 *Condonatio creditoris.*

RESp. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis, ita *remissio*, ne vmquam tenearis; est communis DD. Caietani v. Restit. c. 7. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. num. 1. Soti l. 4. q. 7. art. 4. Nauar. c. 17. n. 45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiamsi debitor non haberet animum restituendi, quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia.

35 *Primò debet esse libera.*

Prima est, Vt hæc remissio sit *omnino libera*, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea quæ dicenda sunt c. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. *Metu extorta* censetur, si expresse vel implicitè debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eam subire multas molestias in solicitando, sæpè venire frustrà, diu expectare, &c. *Fraus esset*, si fingeret se longè pauperiorē, quam reuera sit. Blanditiæ autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; nisi fortè præter modum essent importunę, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quàm tanta importunitate solicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia; quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionē; quia fortè præsentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior. faciliùs enim remittimus non habita, quàm ea quæ iam habemus in potestate. quandocumque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur.

36 *Secundò, vt possit condonare.*

Secunda conditio est, *Vt possit condonare*. nemo autem potest condonare, nisi qui donare: vnde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti.

Tertia,

37 Tertia, Vt condonatio *non fiat in casibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarij sint ad victum illis diebus, quibus visitat: tūc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensē; & quidem in duplum, etiamsi libera eis fiat remissio à dantibus. Quòd si intra mensem duplum non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiæ: inferiores autem ab officio & beneficio sunt suspensi, quousque grauatis Ecclesiis de duplo huiusceemodi satisfactionem impendant. Ita habetur c. Exigit, de censibus & exactionibus, quod est Greg. X. in Cōcilio Lugdun. & cap. sequenti, in 6. quod est Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens; quia permittit, vt sumptus necessarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius solùm esculenta permitteret.

Tertiò, vt Ius non resistat condonationi.

Episcopi visitantes.

38 Notandum hîc est, legem pœnalem de duplo obligare ante sententiam; quod perrarum est, nec vnquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit euidens.

Lex pœnalis obligans ante sententiam.

39 Secundus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quauis remissione. Patet ex c. Statutum. §. Insuper, iuncto §. Si quid, de rescriptis, in 6. Tertius casus,

Iudices delegati.

40 Si Inquisitores prætextu officij Inquisitionis pecunias extorserint; tenentur restituere, nullis priuilegiis, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret.

Inquisitores.

41 His adde Quartum; Si Canonicus, qui Officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem. nec prodest remissio ceterorum, quibus ille accrescunt, vt habetur in Conc. Trident. sess. 24. cap. 12. de reformat.

Canonicus.

DVBITATIO III.

Vtrùm cessio bonorum excuset à restitutione.

42 RΕspondeo & dico Primò, *Cessio bonorum* in foro conscientiæ non magis excusat, quàm necessitas sine cessione excusaret, vt rectè Nauarrus c. 17. n. 86. Probatur; quia in hac cessione tantùm conceduntur alimenta; idque ex quadam misericordia; neque semper, sed quando casus id videtur mereri; vt patet L. Qui bonis. ff. de accessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege naturæ & gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessariis alimentis, ita vt cogatur mendicare: sed potest retinere ea, quæ spectata conditione suæ personæ, & eorū quos alere tenetur, iudicio prudentis censentur necessaria; vt patet ex dictis dubit. 1.

Cessio.

43 Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis si delictum sit notorium, (vt si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset; vt suprà ostensum est. quantum autem quisque in tali euentu possit retinere, iudicio prudentis est definiendum.

Dico Secundo, In foro tamen exteriori cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit cōiici in carcerē; vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt: & ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis. 4. & L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum: & §. vltimo Instit. de actionibus. 44

Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, vt tenuiter viuat secundùm suum statum; vt docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 4. n. 60. & Silu. Restit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum posse retinere ve *non egeat*, id est, (vt expresſè Siluester ait) *ne aliquatenus indecenter viuat.* Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ post cessionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecorè viuat; nam leges generatim loquuntur. 45

Absque sua culpa cedens.

Petes, An leges id permittant de bonis, quæ tempore instantis cessionis habebat? 46

Resp. Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis. 6. ff. de cessione. bonorum vbi. dicitur, *Eum qui bonis cessit, non esse fraudandum quotidianis alimentis*: quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa non est soluendo.

Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis cessere, posteà ad lautiorem fortunā peruenerint, tenentur integrè satisfacere. Est cōmunis DD. & patet; nam idem Ius, quod cessionis priuilegiū induxit, hoc expresſè statuit, vt patet ex L. Cùm & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere possunt. vbi dicitur: *Apertissimi Iuris est, si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterùm vsque ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo auelli.* & L. 4. ff. De cessione bonorum dicitur: *Is qui bonis cessit, si quid posteà acquisierit, in quantum facere potest conuenitur.* Idem habetur §. vlt. Instit. de actionibus. 47

Posteà tenetur.

Qua posteà acquirit.

Ratio est; quia per cessionem debitum non fuit extinctum, sed consopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quod tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status. nam si non amplius acquisierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. vlt. Instit. suprà, iuncta Glossa, quæ dicit, *illum teneri soluere, deducto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. ff. de regulis Iuris. 48

Notandum tamen est Primò, Quosdam Doctores sentire, eum, qui cessit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem loci ignominiosis, (v.g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitum, etiamsi posteà pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur punitus; videturque hæc pœna esse loco solutionis; sicut qui punitus est pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, vt docet Couarr. 2. variat. c. 1. n. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à solutione, sed vt plectatur culpa, quę præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuum & contrahendo, cùm esset impotens solutionis. Accedit, quòd per cessionem bonorum non tollatur obligatio naturalis, restitutionis; sed solùm competat exceptio, impediens licitis contestationem; iuxta communem sententiam DD. de qua vide Couarr. suprà. 49

Qui actu ignominioso cessit.

Notan

50 *Clerici non tenentur cedere.* Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem coniici, vt notat Abbas, Imola, Ancharanus, & alij in cap. Odoardus. 3. de solutionibus; quia Clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere possit, deductis necessariis alimentis; vt colligitur ex d.c. Odoardus, & tenent communiter Doctores, secuti Glossam in cap. Milites. ℣. De re iudic. & Glos. in c.40. Studeat. d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status Ecclesiastici cogatur mendicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renuntiare.

51 Couartuuias suprà n. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum Ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendum esse caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes; ne conueniantur vltra id quod facere possunt: id est, vt necessaria alimenta illis sint relinquenda, iuxta d. L. In condemnatione. 17 ℣. de *Ad quos Clericos pertineat c. Odoardus.* regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. sess. 25. cap. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis; vt sunt, Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habentes beneficium Ecclesiasticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonsuram deferétes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quartò, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & ha-
52 bitum cum tonsura gestant. Excipio *Clericos coniugatos*, qui si cum virgine contraxerunt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ seruiunt, & clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen ceteris Clericorum priuilegiis, vt expresè habetur c. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec isto.

DVBITATIO IV.

Vtrùm si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

53 *Si putetur nocitura.* RESpondeo, Posse differri; & interdum debere, vel lege charitatis, vel etiam iustitiæ. Prior pars patet; quia qui differt solutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, auocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille non potest Iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt si dominus repetat rem suam, v.g. depositum vel mutuum, vt insumat in libidines, vel vt emat beneficium, & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre, nisi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus l.4.q.7.art.1. & Nauar. c.17.n.62. & 63. Ratio est; quia teneor impedire malum proximi spiritale, etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali, vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Dices, Ille habet ius petendi rem suam: ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam decoquat.

Resp. Habet quidem Ius petendi, si illud per se spectes; sed quando vult re illa, ad quam ius habet, in suum vel alterius damnum abuti; ex charitate teneor obsistere, si commodè possim: & quamdiu est spes eum impediendi, non facio iniuriam, quia salubriter eius negotium ago, non enim quouis modo agere contra ius alterius, est iniuria, (vt patet in eo, qui negat depositum furenti) sed sine iusta causa vel debito modo agere, quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest, non agatur quippiam contra ius alterius, (cùm ille ius non habeat, vt id non agatur) sed solùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præcisa illa praua intentione, ius habet. Ad confirmationem; Non potest ita impediri, vt vis à priuato afferatur, sed aliis modis benè potest. 54 *Agere contra ius alterius, ex causa.*

Dices Secundò, Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere, quamuis sciat eum esse in peccato occulto, eò quòd subditus ius habeat ad eam; etsi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem. 55 *Petens Eucharistiam in peccato occulto.*

Resp. Propriè loquendo, iste subditus non habet ius petendi Eucharistiam, sed habet ius, ne à Parocho infametur; aut ne confessio ipsius reuelletur: quod tamen ex publica Eucharistiæ denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere ius ad eam, nempe quia sine iniuria non potest ei negari; quæ iniuria in hoc consistit, quòd ille infametur, vel secretum confessione violetur. secùs est in nostro casu: ex dilatione enim non sequitur nouum incommodum.

Dices Tertiò, Maritus, qui vouit castitatem, habet ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo cap.40. dubit. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu. 56 *Maritus vouens castitatem.*

Resp. Etsi ius habeat, tamen quando vult illo iure abuti, potest vxor debitum negare, si commodè potest, & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim; quia maiori tergiuersatione vtēdum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa est interiùs commissa.

Aduerte tamen, Si ex dilatione solutionis est periculum maioris vel paris incommodi, nó possumus illam differre; quia non est ius differendi, nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiuersatio parum prodesset; vt si te vocaret in Ius. Denique si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris: vt si idcircò vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. Adde, quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis, tantummodò in suum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad solutionem differendam; quia non est ipsius curare, quo modo ille res suas sit impensurus. Itaque cùm ex iustitia debeat, non esse differendum. Ita Petrus Nauarra l.4.c.2.num.34. Puto tamen esse verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali, tum quia creditor potest illū Iure cogere; tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis parum est in vsu, & sæpè parum efficax ad malum creditoris 57 *Si est periculum paris mali.* 58 *Ordinariè non tenetur differre.*

impe

impediendum, & cum molestiis & calumniis coniuncta

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iustitia differre restitutionem*, patet; vt si furens ira in inimicum, reposcat depositum gladium. tunc enim reddere, censetetur esse propinqua cooperatio, vide Nauarrum suprà, & L. Si pignore. 54. §. 4. ff. de furtis. vbi dicitur: *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium: vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige, nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censetur cooperatio: quia est actio per se indifferens.

DVBITATIO V.

Vtrùm si id, quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.

60 *Solutio facta creditori creditoris mei.* REspondeo, Hæc solutio me liberat in foro conscientiæ, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio num. 13. ex Glossa Instit. Quibus modis tollatur obligat. Silu. v. Solutio num. 4. & Medina q. 3. causa 5. vt si tibi debeam 100. & tu tantumdem debeas meo fratri; si soluam fratri, tibi non ampliùs obligor. Ratio est; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantumdem, transfero in me ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde si tibi tantumdem debeam, possum vti compensatione. nam ius, quod ego in te tunc habebo, tanti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conscientia
61 tibi non ampliùs obligor. Dico *in conscientia*, quia secundùm Bartolum in L. Solutum. 11. ff. de pignora. actio. cogat in foro externo tibi soluere; nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata; vt si conduxi à te domum, quam tu conduxisti ab illo; vel nisi mea causa factus sis debitor illi; vt si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verùm in foro conscientiæ hæc minimè sunt necessaria; sed sufficit, vt tu verè ex lege iustitiæ alteri debeas, vt Angelus & Siluest. suprà docent.

DVBITATIO VI.

Vtrùm rei debitæ interitus excuset.

62 *Rei interitus.* REspondeo, & dico Primò, Si res, quam debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercesit tua culpa, vel mora vel pactum. Secùs verò si aliquid horum intercesit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, vt patet ex dictis c.7. dubit.6. & 8. & cap. vnico, de commodato.

63 *Si consumpta in necessitate.* Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti, verius est, te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; sed teneri tacito quodam pacto, quod censetur Iure gentium interuenisse: etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dubitat. prima huius capitis.

64 Dico Tertiò, Si res non sit in specie aliena, sed tua, eius interitus non te excusat. Ratio est; quia res domino suo perit, vt si pecunia destinata solutioni, surripiatur; vel à confessario, cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est, quosdam existimare in hoc casu quo negotium confessario vel Parocho commissum est, tradita ei pecunia vt restituat, (eò quòd debitor sine sui infamia non possit per se exequi) si eam retineat, debitorem excusari. Ratio illorum est, Primò, quia hic restitutionem quantum in se est fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non est amplius exigendum. non enim tenebatur per se restituere, cùm id sine suspicione criminis facere non posset; (vti supponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam, quàm per Parochum, vel confessorem. Secundò, Quia si creditor actu expresso consensisset, vt fieret hoc modo restitutio, debitor nô teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur consentire) qui consensus implicitus & debitus eamdem vim habet, quam expressus: ergo excusatur. *Pecunia tradita confessario vt restituat.*

Sed contrarium est longè verius, vt docet Nauarrus c.17.n.67. & D.Anto.p.2.tit.2. c.4.§.1. idque siue res in specie sit aliena, siue non. Si enim non est in specie aliena; vt si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde si retineat, creditoris est damnum, vt docet Siluester Restit 4.q vlt. 65 *Si non exequatur non liberatur.*

Si verò est aliena in specie, v. g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniustè accepisti. Ratio est, quia intercesit culpa per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud dominum non sic periisset, vt patet ex c.7. dubit. 8. & c.12. dub.15. ergo, &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare, similes casus ex surreptione posse euenire. 66

Ad primam rationem Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, sed cum tacita obligatione, vt si res non succederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipsa sit compensatum. 67 *Ad rationes in contrarium.*

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, vt per Parochum restitueret; nisi cum onere iterum restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, auctoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.

REspondeo, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum qui vsucepit; de quo suprà cap.6. 68

cap.6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per sententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius qui iniuriam passus est, oportet tamē sententiam niti veritate, non falsa præsumptione, de quo infra. Tertiò, Quando Iudex auctoritatem legū & naturalem æquitatē secutus aliquid alicui adiudicat, quòd aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ; is qui hoc percepit, nō tenetur restituere. de quo vide cap. 7. dub. 8. Quartò, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, beneficio, vel hæreditate; is qui hæc posteà obtinet, nō tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vide infrà cap. 29. dubit. 10.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ingressus in Religionem liberet à restitutione.

69 MEdina q. 5. causa 8. docet, debitorem, qui manendo in sæculo poterat soluere: & ingrediendo se reddit impotētem, non posse ingredi Religionem, nisi ante soluerit. quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Th. q. vltima huius partis ar. 6. ad 3. & ibidem Caiet. Silu. Religio. 2. q. 4. & alij Summistæ omnes. docent enim, non teneri manere in sæculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

70 *Valet professio.* Pro resolutione dico Primò, Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum sæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi cōcederemus illum malefacere, dum se Religioni mancipat, debitis non solutis; tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluēdum creditori necessarias alteri donares, donatio Iure naturæ valeret; (quāuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erāt. Secùs est si seruus profiteatur, quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, non potest validè se alteri donare, ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui Iuris. secùs est ante consummationem.

71 *Si res in specie extet.* Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in specie, nō potest omissa restitutione Religionem ingredi. Ratio est, quia hîc nulla est iusta ratio nō restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus. vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet, id enim breui tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parētes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc teneræ alendæ, de quo infrà.

72 *Si facile negotio possit.* Dico Tertiò, Si debitor possit breui tempore, vt paucis annis & cōsuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquātisper differre ingressū, vt illis satisfaciat. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 4. n. 94. & Lopes 1. p. c. 129. Idem sentit Medina suprà, & Doctores Parisienses, quos ipse citat, quia tūc creditores meritò sunt inuiti, si illis anteà nō satisfaciat, cum facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorum qui aliter se à debitis eripere nequeunt.

73 *Si difficulter possit.* Dico Quartò, Si opus esset longo tempore, (vt multis annis, vel insolitis laboribus) non teneretur expectare, sed relinquendo omnia sua creditoribus, poterit Religionē ingredi. Ita P. Nauarra n. 95. idem dicunt omnes, qui D. Th. sequuntur. Ratio est, quia qui actu bona nō habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolutè cēsetur impotens ad soluēdum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitū aut lōgum laborē, quando dedit quidquid habuit, quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligāt, vt ex praxi tribunalium satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorem omnia quæ actu habebat dedisse, nec

74 *Liberatur relictis omnibus.* breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ex natura rei obligationē cessare, vel potiùs sopiri, ratione impotentiæ. Idque non solùm locum habet, quando ex cōtractu, sed etiā quando est delicto est debitum, vt ex furto, vsuris, rapinis. sufficiet enim dare omnia, & non posse breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua soluere.

75 Non est tamen negādum, quin status Religionis aliqoid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum creditores non debeant plus exigere, quàm possit actu & sine longa mora præstare; præsertim cùm in longa mora sit periculū salutis, vel damni spiritalis. Adde, cùm quis est debitor ex iusto contractu, potest facilè beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessariis alimentis, vt suprà ostensum est.

76 Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedeceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi, quia talis, vbi omnia dederit quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppeditet: tūc videndum, an breui tempore sine animæ periculo possit se expedire, an non. & iuxta ea quæ dicta sunt statuēdum. Fatendum tamen D. Thomæ sententiam esse probabilem. vide Silu. Religio 2. q. 4.

DVBITATIO IX.

Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

77 *Excommunicatio.* REspondeo, Non esse improbabile posse differri, donec Ecclesiæ reconcilietur. Hoc enim tenet Adrian. q. 3. de clauibus. §. Si petas, an. & Felinus in cap. Inter alia, de sententia excommunicationis. Panormit. in d. cap. Inter alia. 31. & cap. Intelleximus. 7. de Iudiciis. Glossa in caput Absolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarr. ad regul. Peccatum 1. p. n. 8. Probatur Primò ex cap. Nos sanctorum, 15. q. 6. vbi Gregorius VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica authoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* & cap. seq. *Iuratos milites*

R (inquit

(inquit Vrbanus II.) *Hugoni comiti, ne ipsi quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibeto.* Qui Canones etsi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadē ratio de debito pecuniario. Vnde Glossa in d. cap. Nos sanctorum, probat multis, hanc sententiam esse probabilem. Secundò probatur, cap. Quòd in dubiis, & sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quædam personæ, quæ per illud Gregorij Papæ capitu, Quoniam multos, specialiter excusantur.* sed illo cap. Gregorij non excusantur debitores: ergo non tenentur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri, etiamsi iuramento promisissent soluere; quia iuramentum habet tacitam conditionem, Si talis permanserit, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, Etsi quidam Canonistæ idem videantur sentire de debitore excommunicato, videlicet eum nō teneri ad soluendum, quamdiu est in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate caret; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo, vt rectè notat Glossa in can. Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

79 Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideò differri posse restitutionem. Ita tenēt Couar. supra, Silu. Excommunicatio 5. q. 12. Ioannes Medina q. 3. causa 9. & plerique alij. Ratio est, quia neque Iure diuino, neque etiam Iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluendo post elapsum terminum. *Non Iure diuino*, quia nullum tale Ius reperitur, præsertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita soluēda sint, vt colligitur ad Roman. 13. nisi fortè spes esset, ma dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliandum Ecclesiæ, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis, & recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non etiam Iure humano*, quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis & obsequij. leges enim pœnales sunt strictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata fit contractum, & de omni alio debito solis verbis conflato; quod est probabile.

Verius non liberare.

Debitum fidelitatis & obsequij.

80 Dices, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano: atqui soluere creditori, est habere eum eo humanum commercium: ergo hoc non licet.

Resp. Hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: sed dicendum cum Couarruuia, istam communionem esse valdè paruam & breuem; & cùm sit necessaria, (vt pote in debito iustitiæ, quod creditor potest exigere saltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita, sicut eleemosyna potest & debet dari excommunicato, quando eleemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, posse eum à debitore repelli, vt expressè habetur cap. Pia, de exceptionibus in Sexto.

DVBITATIO X.

Vtrùm creditorum incertitudo excuset à restitutione.

Respondeo, Creditorum incertitudo non omnino excusat: tunc enim restitutio faciēda est in pauperes, iuxta communem sententiam, ordinariè in praxi seruandam. vide suprà cap. 14. dub. 6. & 7. 82

DVBITATIO XI.

Vtrùm dispensatio vel compositio cum Prælato excuset.

Respondeo, & dico Primò, Quādo incertum est quinam sint creditores, tūc excusat compositio cum Pontifice, siue debitum sit ex delicto, vt in vsuris, furtisque minutis, siue absque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios, non Iure naturæ, sed Iure positiuo; (vt supra cap. 14. d. 6. & 7. ostensum est) in quo Iure potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi, possunt hæc retineri. 83

Compositio.

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex, aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare; neque enim est dominus bonorum suorum subditorum, neque dispensator; sed tātùm defensor Iuris cuiusque, & Iudex vindexque criminū.

Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, licet indirectam, nempe quatenus opus est ad regimen spiritale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere mulctas pecuniarias, & cōfiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas. quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, siue ex delicto, siue ex contractu: cauendum tamen scandalum. vide cap. Cùm secundùm leges, de hæret. in 6. Siluestrum Restitut. 7. q. 2. §. Quintum, & Innocentium IV. in cap. Quæ in Ecclesiarum, de constitution. 84

Potestas Pontificis.

Sed quia aliqui hac de re nonnihil dubitarunt, probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen potest priuare dominio bonorū, illudque addicere fisco, iuxta d. c. Cùm secundùm leges: potest subditos eximere obligatione seruiendi, obediendi, soluendi tributa, aliisque vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta cap. Absolutos. Ex. de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione soluendi, & debita condonare? est enim hoc multò minus.

Dices, Potest ista per sententiam generalem seu legem, non autem per sententiam priuatam, nisi præcedat cognitio causæ, & sentētia declaratoria criminis: alioqui sequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia pœna debet cognosci à reo, & sentiri; alioqui nō est pœna. at illa sentētia priuata non cognoscitur. Respondeo negando quod assumitur. expedit enim vt etiam per senten-

tiam priuatam poſſit irrogari pœna, cùm iuſta cauſa ſubeſt: vt ſi crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel abſentiam Rei, vel perturbationem quæ metuitur; & pœna illa non ſit omnino noua, ſed contineatur in alia iam ipſo facto incurſa, vt in confiſcatione bonorum. & quamuis ad executionem confiſcationis per realem ablationem bonorum, requiratur ſententia declaratoria criminis, vt patet ex d.cap. Cùm ſecundũ leges: tamen hæc ſententia nõ eſt neceſſaria, quando pœna non requirit aliam executionẽ præter eam quam lex vel ſententia ſecum defert. quia inde non ſequitur vlla perturbatio, ſicut ex rei ablatione. Imò poteſt talis pœna irrogari per ſententiam conditionalem, v. g. *Si conſtat Titium tali crimine obſtrictum, non ei fiat ſolutio*, &c. vnde nec alia cauſæ cognitio requiritur. Ad illud de notitia pœnæ: Non eſt neceſſe vt ſemper reus pœnam ſentiat. ſatis eſt vt poſſit eam apprehendere & timere, quamuis in executione eam non ſentiat: vt patet in pœnis quæ poſt mortem inferuntur.

Idem puto poſſe Principem ſæcularem reſpectu ſuorum ſubditorum. Iam enim iuſta lege illorum bona fiſco addicta ſunt: ſed ob potentiam non poteſt fieri executio.

DVBITATIO XII.

Vtrùm compenſatio excuſet.

RESpondeo, Excuſare tum eum qui cõpenſatione vſus eſt, ne cogatur reſtituere id quod 85
compenſationis cauſa alteri ſubtraxit; tum eum contra quem vſus eſt, ne rurſus cogatur ſoluere. vide ſuprà cap. 12. dub. 10. & c. 11. dub. 16.

SECTIO TERTIA.

DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione diximus de iniuriis in bonis animi & corporis, & generatim de Iniuſtitia in bonis externis, neceſſariáque reſtitutione; ſequitur nunc vt agamus de quibuſdam ſpecialibus modis Iniuſtitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de Contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

De Contractibus in genere.

Conſtat Dubitationibus XI.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus ſtricte accepti.*

CONTRACTVS *eſt vltro citróque obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L. 19. Labeo. π. de verb. ſignific. quæ definitio non ſic eſt intelligẽda, quaſi contractus ſit formaliter obligatio, (obligatio enim eſt effectus per cõtractũ productus in contrahentibus) ſed quòd ſit cauſa obligationis: eſt enim formaliter locutio, vel ſcriptura, vel aliud externum ſignum, quo homines exprimunt mẽtem ſuam, & ſeſe viciſſim alter alteri obligant, & iura commutant. Itaque *contractus* eſt ſignum externum practicum, vltrò citróque obligationem ex conſenſu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur. 2

Hinc ſequitur, donationem & promiſſionem non eſſe propriè contractus, quia non pariunt obligationem, niſi in altera parte. 3 *Donatio. Promiſſio.*

Dices, Mutuatio non inducit obligationem niſi in mutuatario: ergo non eſt contractus.

Reſpondeo Negando antecedens, nam mutuator tenetur non repetere ſtatim, ſed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & ſic etiam in ipſo naſcitur obligatio ex mutuo. *Mutuatio.*

Aduertendum tamen eſt, ſæpe in Iure nomen *contractus* accipi paulò laxiùs, vt etiam comprehendat 4 *Contractus latè.*

hendat *donationem & promissionem acceptatam*, vt patet L.Contractus.16.C. de fide instrument. & alibi, vbi *donatio* vocatur contractus. & sic, *Contractus est conuentio duorum, obligationem saltem in alterutro pariens.* quo modo non distinguitur *à Pacto*,

Pactum.

5 quod definitur esse *duorum consensus atque conuentus*: vt enim fiat pactum, necesse est vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco consensu. Dico *reciproco consensu*; quia non sufficit vt quouis modo in idem conueniant; sed requiritur vt consensus suos in se mutuò dirigant. Vnde donatio & promissio, etiamsi à duobus communi consensu fiant, antequam sint acceptatæ, & accedat cõsensus reciprocus eius in quem diriguntur, non habent rationem pacti: sed per acceptationem trãseunt in *pactum*. Vide Gomezium tom. 2. c.9.n. 2. & infra cap.18.dub.6.n.42. & sequentibus. Nos nomine *contractus* vtimur hîc amplè, vt idem sit quod *pactum*, & comprehendat contractus gratuitos, qui sunt veluti semicontractus.

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

Duplex perfectio contractus.

6 NOtandum est, *Contractum* dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa quam versatur, est tradita. sic emptio dicitur perfecta, quando res est tradita & pretium solutum. verùm hæc perfectio non est intrinseca rationi contractus: sed sæpè est effectus contractum consequens, atque adeò finis ob quem contractus fit. Nam contractus emptionis & vẽditionis est perfectus in ratione contractus ante traditionem rei: dicitur enim propriè res empta & vendita, simul atque inter emptorem & venditorem cõuenit de pretio. Secundò, Quando ipse contractus habet omnia necessaria, quæ secundùm suam speciem requirit, vt tale nomen mereatur; siue traditio rei ad hoc sit necessaria, siue non. de qua perfectione hîc loquimur.

Perficitur quadrupliciter.

7 Resp. igitur, Contractum quadrupliciter perfici, nempe *re, scriptura, verbis, consensu.* Ita Siluester v.Contractus, n.6.& colligitur Instit. de obligat. in fine. *Re* perficiuntur, qui non consistunt in cõuentione sola, sed requirunt rei traditionem: vt *depositum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio.* non enim contractus hi censentur celebrati, nisi re tradita, vt ipsa nomina indicant, quibus significatur rei traditio. vnde ante traditionem dum in solis verbis consistunt, dicuntur pacta nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem nisi ex aliquo Iuris priuilegio.

Pactum nudum.

8 *Scriptura* perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur; vt *emphyteusis*, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram Notario, qui Instrumentum conficiat.

Stipulationes.

9 *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam verborum formulam: tales sunt omnes *stipulationes.* Hæ sunt formulæ quædam, quæ constant interrogatione præuia vnius, & responsione subsequa alterius; v.g. Spondes dare tantum? spondeo. Promittis 100? promitto. Dabis 1000 pro domo mea? dabo. Facies? faciam. Fideiubes? fideiubeo. &

10 similes: infinitum est enim omnes stipulationum formulas persequi, teste Cicerone in Topicis. vide Instit. de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus contractibus, eisque maiorem firmitatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium to.2.c.9. quæ quia solùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vsum nunc habent) omitto.

Consensu perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam, sed sufficit consensus, quouis modo exteriùs vtrimque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio. 11

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur cõtractus & pactum.

REspondeo, Multas assignari à DD. diuisiones, vt videre est apud Siluestrum verb. Contractus, & verb. Pactum. Primò *Contractus* diuidi potest in *explicitum & implicitum*; siue in *formalem & virtualem. Formalis* contractus est, cùm expressè duo in idem conueniunt cum obligatione mutua, vel saltem alterius erga alterum, vt dub. 1. dictum est, & hic propriè dicitur contractus. *Virtualis* contractus est, cùm solùm implicitè conueniunt absque vlla expressa pactione se obstringentes. Hunc vocant *quasi contractum*, vt tutela, & quoduis aliud officium, mandatum, & negotiorum gestio. qui enim aliquod officium suscipit, eo ipso se obligat erga alterum, & alter obligatur erga illum, iuxta leges vel consuetudinem receptam. similiter qui aliquid mandat, vel mandatum alterius suscipit; & qui negotium alterius gerit. in his enim non requiritur vlla conuentio expressa; sed hoc ipso quo ista suscipiuntur, vi legis vel consuetudinis, in quam omnes consenserũt, tacita nascitur obligatio. & ideò non vocantur propriè contractus, sed quasi contractus. 12

Prima diuisio.

Secundò, Contractus diuiditur in *nominatum & innominatum*. Contractus *nominatus* est, qui habet speciale & propriũ nomen quo ab aliis distinguatur, vt emptio, venditio, mutuum, locatio, societas, commodatum, pignus, depositum, & similes. *Innominatus* est, qui nõ habet nomen speciale, sed genericum tantùm. Huius sunt quatuor species, *do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias.* vt si Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus, *do vt des*, non enim est emptio aut venditio, quia nõ datur pretiũ pro merce: nec est mutuũ, quia nõ recipitur res eiusdẽ speciei post certum tempus: nec locatio aut conductio, quia non datur pretium pro vsu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarũ neutra est pretiũ alterius: qui contractus proprium nomen non habet. 13

Secunda diuisio.

Contractus innominatus.

Dices, Est *permutatio*. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum, conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. Simili modo, si Petro des panem, vestem, &c. vt pro te laboret, vel scribat, erit contractus *do vt facias*. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui, vt det panem, vestem, libros, erit contractus *facio vt des*. si illi seruias vt te doceat, erit contractus *facio vt facias*.

Aduertendum est, Etsi ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis, non tamen oritur obligatio ciuilis, (id est, quæ Iure ciuili tribuat actionẽ in foro externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipula- 14

Obligatio naturalis ex cõtract. innominatis, non ciuilis.

stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 8. & Siluestrum v. Pactum q. 5. & 6.

15 *Tertia diuisio.* Tertiò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei*, & *stricti Iuris*. *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex multa potest ex æquo & bono arbitrari: vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio, & similes. *Contractus stricti Iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur, vt in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promissione liberali, in donatione. vide plurima de hac diuisione apud Couarruuiã ad regulam Possessor, part. 2. §. 6.

16 *Quarta diuisio.* Quartò, Diuiditur in *lucratiuum*, & *onerosum*. *Lucratiuus* est, in quo nihil rependitur; vt promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt *testamentum* & *legatum*, quæ sunt donationes quædam in diem. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & *διαθήκη*, (quæ idem valent quod testamentum) passim in Scripturis pro pacto accipiuntur. *Onerosus* est, in quo aliquid loco eius quod datur, debet reddi vel præstari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantum, vt feudum & emphyteusis: vel vsumfructum, aut vsum; vt locatio, conductio: vel securitatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiussio. ceteri contractus ad hos reducuntur: vt contractus censualis ad emptionem; depositi ad locationem, &c.

17 *Quinta diuisio. Pactum nudum.* Quintò, Contractus seu pactum diuiditur in *pactum nudum*, & *vestitum*. *Pactum nudum* dicitur, quod in meris finibus conuentionis consistit, omni alio firmamento carens. talis est omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c.

18 *Pactum vestitur sex modis.* *Pactum vestitum* est, quod habet aliquid amplius, vnde Iure ciuili robur obtineat. vestitur autem sex modis. Primò, Reipsa; vt si ex altera saltem parte sit impletus. Secundò, Verbis; vt si accedat formula stipulationis. Tertiò, Litteris; vt si litteris fatearis tibi esse satisfactum, etiamsi satisfactum non sit; quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio, & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito; vt si vendam tibi domum mille aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem: & tibi pro inhabitatione dem hanc vestem. Pactum enim istud accessorium, per se est pactum nudum: tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum censetur etiam vestitum: nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento: nam iuramentum non minus confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Siluestrum v. Pactum numero 2.

* * *

DVBITATIO IV.

Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ, & externo.

DIco Primò, Omnis contractus, etiam nudus, sponte liberéque factus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, ita vt parte inuita non possis rescindere; nisi Iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 9. n. 2. & Couarr. in cap. Quãuis pactum, p. 2. § 4. n. 23. Probatur Primò, Quia Iure tenetur quisque præstare quod promisit, altero acceptante, siue promiserit titulo gratuito, siue oneroso. Nec refert an pacto nudo an vestito promiserit, quia Iure naturæ & gentium, nulla est inter hæc distinctio sed solo Iure ciuili: quæ etiam solum forum externum respicit. Secundò, Quia ad obligandum sese, sufficit animus verbis expressus, & acceptatus, vt communiter docent Theologi. vide Siluestrum v. Pactum n. 4. 19 *Parit obligationem naturalem.*

Dixi, *Nisi Iure positiuo sit irritus*, &c. quia Ius 20
humanum potestatem habet vel irritãdi omnino pactum aliàs validum, ita vt nullam pariat obligationem, vel tribuendi facultatem, & ius alteri contrahentium, cuius interest, obligationem elidendi: vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contracto parentis cum filio vel filia, vt pro certa summa cedat legitima portione, aliisque innumeris, quæ iure naturali & gentium essent validi, nisi ius positiuum eis resisteret. Ratio est, quia sicut duo homines priuati, seposito omni Iure positiuo possunt inter se statuere certas formulas & conditiones, sine quibus contractus eorum in posterum non censeantur validi, nec obligationem naturalem possint inducere: ita Respublica, quæ naturaliter est Superior singulorum, seu cui naturaliter competit potestas in singulos, potest constituere huiusmodi conditiones: & consequenter Principes sæculares, in quos suam potestatem Respublica transtulit: multoque magis Principes Ecclesiæ, in iis quæ ipsorum gubernationi subsunt, id possunt; quatenus necesse est, vel expedit ad bonum spirituale subditorum. hanc enim potestatem habent à Christo, qui naturaliter supremus est omnium Dominus.

Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur 21 *Pactum nudum.*
Pactum nudum, non parit obligationem in foro ciuili. est communis sententia DD. vt docent Couarr. & Gomezius suprà: & patet clarè L. Iuris gentium. 7. initio. ff. de pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.* & L. Ex placito. 3. C. de rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere. Nulla re secuta*, id est, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. si enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L. 1. ff. de rerum permut. & alibi. tunc enim vestitur reipsa, vt dictum est suprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, est, quia etsi Ius ciuile non resistat talibus

contractibus, eos irritando; tamen noluit etiam illis assistere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos rescindi causa pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte est impletũ: vel si ex altera parte impletum est, liberum est huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt constat ex L. Si pecuniam. 5. ff. de Con-

Ius ciuile ei non assistit.

22 dict. causa data. & L. 1. ff. de rerum permut. Verùm hoc non est licitum in foro conscientię, quia vtraque pars tenetur seruare promissum, & exoluere fidem, altera volente & perstante: vnde in foro Ecclesiastico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur stare contractu, & implere promissum, vt docet Couarruuias suprà num. 24. & Siluester verb. Pactum. num. 3. & patet ex cap. 1. de pactis. vbi id passim notant Doctores. Ratio est, quia Ius Canonicum, cùm sit conditum ad salutem animarum, respicit obligationem conscientiæ, eamque iubet impleri; ni-

Secùs de Iure Canonico.

23 si fortè præsumat errorem vel fraudem. quam ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa cur sit promissum. Siluester suprà. alioquin non præsumit seriò & liberè promissum.

Notandum tamen est Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis, habere alios quosdã notabiles effectus, etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem; vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt soluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compensandi in foro conscientiæ. Quarto potest eis accedere fideiussor, & efficaciter obligari. Quintò, Potest retineri pignus. quæ omnia satis in Iure sunt nota, & infrà magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris, dare actionem ciuilem; vt patet ex Glossa in §. De constituto, Instit. de actionibus; vbi enumerat septem casus. tale pactum est, *donatio verbalis acceptata, promissio dotis, promissio soluendi pro se, vel pro alio*, &c. sunt enim parui momenti.

25 Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro, est communis sententia Doctorum, inquit Couarruuias suprà n. 26. Probatur; nam si contractus, qui Iure ciuili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem Iure ciuili, modò non sit contra bonos mores; vt patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio Iure ciuili. sed de hoc infrà dubit. 7. Idem putat Couarruuias esse dicendum de pollicitatione iuramento cõfirmata, quæ tamen non est pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum Ius acquiritur ei cui fit: nam requiritur acceptatio, vt infrà dicetur. ergo etiamsi fortè implenda sit, (de quo infrà num. 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi: non tamen ob vllum ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: secùs de pactis Iure ciuili irritis: quia hæc pacta non irritantur,

Iuramentum.

Pollicitatio Iuramento confirmata.

26 nisi dum sola sunt, & sine iuramento fiunt. Dum autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, præciso Iure positiuo. atqui hoc Iure præciso sunt valida, & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici solet, iuramentum sequi naturam contractus, quam habet ex natura rei: non autem quam habet ex Iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiæ & religionis. vnde mirum non est, si Iure ciuili detur actio ex tali pacto, quòd si Ius intenderet ea irrita reddere, etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrùm contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus.

Notandum est, *Dolum* vel errorem posse contingere, vel circa substantiam rei, vel circa accidentia & extrinseca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rursus potest hic *dolus dare causam contractui*, ita vt sine illo non velles contrahere: aut non dare causam, sed solùm *incidere in contractum*; vt si velles quidem contrahere, sed non tanto pretio. Denique hic *error* seu *dolus* potest prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit; vel à tertio, ita vt pars non sit vllo modo illius particeps: vel ex propria tua opinione. His positis, 27

Dolus multis modis in contractu.

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium esse errorẽ circa substãtiam rei, contractus Iure naturæ est irritus. est communis sententia DD. Ratio est, quia deest substantialis consensus: nam non consentit in illam rem, sed in aliam, quam putat subesse istis accidentibus. vt si venditor gemmam putet esse vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionem gemmæ, vel ad iustum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit: quia venditor non consentit in alienationem gemmæ, sed vitri. Similiter si venditor vitrum vendat pro gemma: quia emptor non consensit in emptionem vitri, sed gemmæ, quam putabat esse sub illa specie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Error circa substantiam.

Dico Secundo, Si non sit error circa substan 28
tiam, contractus est validus: modò dolus non det causam contractui. est communis sententia DD. D. Antonini p. 2. titulo 1. cap. 17. §. 6. Caietani quæst. 77. art. 3. Soti lib. 6. qu. 3. artic. 2. & aliorum. Probatur, quia iste verè consentit, v. g. in emptionem istius rei, sciens & volens, absque metu & fraude: qui consensus sufficiens est ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei: tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes consentiat: tum quia non habet expressè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etsi enim sciret rei qualitatem, tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Si dolus non det causam contractus.

Hinc sequitur, Contractum esse validum, etiamsi quis deceptus sit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit causam contractui, sed solũ est causa maioris vel minoris pretij. vnde ipse contractus non potest rescindi, nolente emptore,

sed

sed ad æqualitatem reduci. Ita docet Glossa in cap. Cum dilecti. 3. de emptione & venditione; & expreſsè habetur eodem cap. & C. de rescind. vendit. L. 2.

29 *Si dolus det causam contractui.*

Dico Tertiò, Si dolus det causam contractui, & proueniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc Iure naturæ non est omnino irritus, tamen pro arbitrio eius qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest.

Non esse omnino irritum.

Quòd non sit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij. qui dolo initus, validus est; & quia natura sua insolubilis est, validus perseuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. Secundò, Quia dolus iste versatur, non circa substantiam contractus aut materiæ; sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria: ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod est signum, contractum non fuisse omnino inualidum. Quartò, Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti Iuris, etiamsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus, & apertiùs Institut. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si Iure naturæ esset omnino irritus. quia quod Iure naturæ est irritum, Iure ciuili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Posse irritari.

Quòd autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum restituere in integrum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Deinde, etsi dolus iste non habeat eam vim vt reddat contractum planè irritum, quia non tollit consensum substātialem; tamen tribuit ius recedendi à contractu, eiusque irritandi. Ita enim vsu omnium gentium receptum est, vt si quis deprehendat se penitus deceptum, nolit stare contractu, præsertim si res est adhuc integra. Vnde omnis contractus solubilis Iure gentium videtur habere hanc tacitam conditionem, quòd contrahēs stabit contractu, nisi deprehenderit se grauiter deceptum; id est, tali errore qui sit causa contractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, vt non possit retrocedere, etiamsi ex graui errore contraxisset; quia defuit plenus consensus. Itaque duplici Iure potest talis contractus rescindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus consensus, qua parte ignorauit. Cùm autem metu exortus est, solùm ratione iniuriæ rescindi potest, vt sequenti dubit. dicetur. nam adfuit consensus ex parte cognitionis: sed defuit plena libertas in consensu, idque per iniuriam.

30 *Deceptor tenetur ad restitutionem.*

Hinc sequitur, Deceptorem teneri ad restitutionē rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit; quia per iniuriam fuit causa alienationis: & deceptum posse vti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

31 *An Iure positiuo sint irriti.*

Sed difficultas est, vtrùm tales contractus sint omnino irriti Iure positiuo. Iurisperiti sic distinguunt: omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis causam dederit, irritos esse: eos autem qui vocantur *stricti Iuris* (vt sunt omnes qui fiunt per formulam stipulationis, & quidam alij) esse validos, & tribuere actionem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. n. 6.

Contractus bonæ fidei & stricti Iuris.

Verùm, quidam hanc distinctionem reiiciunt, tanquam non satis in Iure fundatam; & docent eamdem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti Iuris: omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes. Ignæus in L. Contractus. 23. ff. de reg. Iur. n. 150. Faber & Bellapertica apud Couarru. suprà. Hæc sententia non est improbabilis, sed meo iudicio valdè probabilis si rectè explicetur. Primò, Quia sicut d. L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus dicitur de contractu stricti Iuris: *Dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen vel metus exceptionem submoueri petitio debet*: ita L. Si dolo. 5. C. de rescindenda venditione dicitur de cōtractu bonæ fidei, *Si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maximè exigitur) rescindi venditionem iubebit.* itaque insinuat, contractum *bonæ fidei* non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter. ff. de dolo. vbi dicitur *nullam esse emptionē, si in hoc ipso vt venderet circumscriptus est*: tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet seruum, cuius contractus, quo talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, vt patet L. 16. In causæ cognitione. §. Item relatum. ff. de minoribus: de quo infrà dub. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij: quo casu emptio in aliis non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum esse planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, vt dicemus dubitat. 6. atqui metus & dolus in Iure cēsentur paria. L. Si dolo. ff. de inutilib. stipul. & cap. Cùm contingat. 28. de iureiurando. Tertiò, Quia id magis consentaneum est Iuri naturæ, per quod tales contractus non sunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Est magis expediens bono publico, ad coërcendos huiusmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi possunt in astutia sua, si is qui deceptus fuerit, velit contractum valere, quando est ipsi vtilis. Ob has rationes sentio esse verius, nullum esse discrimē hac ex parte in foro conscientiæ inter contractus bonæ fidei & stricti Iuris, cùm dolus causam dedit sed vtrosq; aliquo modo esse validos, & parere aliquam debilem obligationem Iure naturæ in foro conscientiæ, quæ tamen dolo detecto possit elidi per eum qui deceptus est: neque hanc obligationem Iure ciuili impediri. Idem colligi potest ex Couar. ad regul. possess. p. 2. §. 6. n. 8. vbi dicit in foro conscientiæ non esse cōsiderandam distinctionem contractus bonæ fidei, & stricti Iuris.

Nec obstat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere.* rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet; nam tenetur ad restitutionem in integrum

Quomodo dicatur irritus. ante omnem sententiam. tum quia in fauorem decepti est irritus: potest enim hic, vbi resciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ: tum denique, quia in Iure sæpè dicitur irritum, quod est irritandum; & contra. Potest etiam dici *validus* non simpliciter, sed secundùm quid, nempe in fauorem decepti; quia potest illum ratificare.

Vt autem hæc meliùs intelligãtur, Notandum est, contractus stricti Iuris, quibus dolus causam dedit, Iure ciuili dici validos; quia mero Iure ciuili (vt distinguitur à Iure Prætorio) nõ datur actio ad talis contractus rescissionem, aut ad vindicandum dolum deceptoris: contractus autem bonæ fidei dici irritos; quia illo Iure datur actio ad rescissioné contractus, & doli vindicationem. Iure tamen Prætorio (quod est moderatiu quædã Iuris ciuilis) etiam datur actio ad rescissionem contractus stricti Iuris, cui dolus causã dedit, & ita Iure Prætorio etiam hic cõtractus est simili modo inualidus. Æquitas enim postulat vt possit rescindi. Ita Couar. supra n. 6. ex Duareno, & aliis. Ex quibus patet, illam distinctioné solùm pertinere ad forum externum; & esse *irritum* seu *inualidum*, aut *validum*, nihil aliud esse quàm dari vel non dari actionem ad rescissionem cõtractus: & cùm dicitur *ipso Iure*, hanc clausulam non intelligi more vulgari, neque de Iure ciuili in genere, sed de Iure ciuili primario & stricto, vt distinguitur cõtra Ius prætorium: quod multi non aduerterunt.

Deceptor potest cogi ad implendum contractum. Ex hac sentẽtia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractũ; nec opus esse nouo consensu deceptoris; quia ex primo consensu manet obligatio: (obligauit enim se deceptor quantũ potuit ex parte sua) quę non perit, nisi deceptus, cognita deceptione, resiliat à contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum antequam alter resiliat, non valet.

32 *An teneatur ratificare, volente decepto.* Petes, Vtrùm in altera sententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dederit, Iure positiuo esse omnino nullos; obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docẽt, in cõscientia teneri ante sententiam Iudicis. Primò, Quia, etsi contractus validus non fuit; tamen ex parte sua fidem dedit, quam debet seruare. Secundò, Quia Iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis, sed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quę sententia est valdè probabilis, eamque tenent Richardus in 4. dist. 36. circa 3. principale, q. 1. Siluest. Matrimonium. 8. q. 2. §. Nonum. Nauar. c. 22. n. 33. Molina disput. 352. & alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus; ergo solum ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono, non interuenisse damnum decepto, quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni sarciendi teneretur contractũ ratificare & implere; vt si sponsam cognouisset.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, si absit damnum, non est tanta; & facilè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur; quia qui fictè contraxit, non tenetur; saltem sub peccato mortali, ratificare contractum, si nullum incommodum secutum sit, vt infrà c. 18. num 61. dicetur, ergo neque cum dolo. Vnde valde probabile videtur, posita illa sententia, non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti, vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus, de contractibus q. 57. Ioannes Medina C. de restit. q. 33. Sotus in 4. d. 35. q. vnica. a 2.

Superest, vt dicamus de illo euentu, quo is quicum contrahis, nõ est particeps doli: sed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc cõtractum esse irritum: ita Conradus & Medina suprà. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quòd consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuolũtarium. Sed contrarium est verius, Vnde 33 *Si pars non sit particeps doli.*

Dico Quartò, Talem contractum absolute validum esse. Ita Glossa in c. Cùm dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in d. L. Et eleganter. ff. de dolo, in principio. Couar. reg. Possessor, p. 2. §. 6. n. 6. & alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solùm circa extrinseca: vt circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu, vt Bartolus ait; & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum Ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem, nisi contractus in irritum reuocetur, quia nullam iniuriam intulit. *Est validus.*

Petes, An hic contractus, detecto errore, possit in irritum reuocari arbitrio eius qui deceptus est?

Resp. Si sit contractus gratuitus, vt promissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari, si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit, quia in his spectãda est etiam intẽtio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cùm omnino sint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita passim vsu est receptum. secùs tamen in voto, vt infrà c. 40. d. 2. dicemus. Si verò sit onerosus, maior est difficultas: quia hic cõtractus pendet etiam ex consensu alterius, qui talem cõditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & sic tibi ipse imputare debes, quòd rem meliùs nõ examinaueris: vel dolo tertij, & sic in illum actioné habes, vt expressè habetur d. L. Et eleganter. 7. ff. de dolo. & L. Si proxeneta. 2. ff. de proxeneticis. *Potest in irritum reuocari.*

Verius tamen puto, quandocumque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, eum, qui deceptus est, vbi sciuerit veritatem, in cõscientia non teneri implere contractum; nisi fortè per sententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu sponsalium, quem non tenetur deceptus implere, simulátque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuisset, noluisset contrahere. Secundò, Quia si tale quid post contractum euenisset, non teneretur illum implere, eò quòd status rerum sit notabiliter mutatus, ergo etiam non tenebitur, si id quod ab initio latebat, posteà se aperiat. nã paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertiò, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idque confirmat cõsuetudo passim recepta. eadem conditio tacitè ex vsu omnium gentiũ intelligitur in promissione standi contractu eiusque non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret, *Non tenetur implere, si res sit integra.* *Si damnum parti obueniret.*

deberet

deberet alter compensare. Quando autem res nō est integra, vt si contractus sit vtrimque vel altera ex parte completus, tunc est distinguendum; vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat. Si non erat conscius, iura non concedunt rescissionem, sed solùm actionem quanti minoris, id est, vt tanto minùs soluas, quanti minoris detecto vitio rem esses empturus, vt habetur L. 13. ﬀ. de actionibus empti, in principio; vt si *oues morbidas emisti, vel ligna cariosa*, vt ibidem dicitur. quod non solùm in contractu emptionis & venditionis, sed etiam in aliis permutationibus locum habet, vt constat L. 18. in fine, ﬀ. de ædilitio edicto. Seposito tamē Iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est causa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vide Siluestrum, Iuramentum 3. q. 1. & Nauarrum cap. 12. num. 13. de quo infra cap. 42. dubit. 7.

Si conscius vitij. Si autem is qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo detecto vitio possis illum irritare, vel cōfirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quasi ex officio, saltem Iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L. 1. ﬀ. de ædilitio edicto; & colligitur etiam ex L. 13. de actionibus empt. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C. de restitutione qu. 34. Puto tamen, seposito illo Iure positiuo, illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, vt infrà cap. 21. dubitatione 11. dicetur.

34 *Libertas sufficiens ad contractum.* Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo; Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum est, etiamsi decipiaris circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hic & nunc in rem, quā nosti. error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solùm secundùm quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset. qui tamen nec actu est, nec virtute, sed solùm habitu, non reddit irritum contractum, imò neque si actu esset irritaret; quia solùm est simplex displicentia, nollem si scirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntarium sufficit ad reuocandum contractum, vel non implendum, vt dictum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm contractus, cui metus causam dederit, sit validus.

35 *Metus grauis seu cadens in constantem virum.* NOtandum est, *Metum*, alium esse *grauem*, alium *leuem*. *Grauis*, alius est *grauis absolutè*, alius *respectiuè*. *Metus absolutè grauis* est, qui cadit in constantem virum. Dicitur autem metus *cadere in constantem virum*, qui est alicuius mali, quod viro constanti est formidabile, eumq; meritò commouere queat. talis est, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis *Quinam maiores sint.* cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel femina. Octauò, Amissionis honorifici status. hæc omnia habentur ﬀ. Quod metus causa, & C eodem. Et in 1. Decretal. eod. titulo. Nonò, Amissionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis; nam sine his non potest commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiæ Iuris, vel etiam facti, quæ difficulter possit abstergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prou. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ*. Vndecimò, Excommunicationis iniustæ. secus si iusta sit. hæc enim facilè potest caueri, sublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, si hæc mala liberis nostris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur*. vt habetur L. Isti quidem. 8. in fine. ﬀ. Quod metus causa. Idem dicendum, si parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, si fratri, sorori, vel alteri, artissimo amicitiæ vinculo nobis copulato: quia horum mala, nostra reputamus. Decimotertiò, Ad metum *Metus reuerentialis.* quoq; grauem pertinet metus reuerentialis, quo filius timet offensionem patrum, pupillus tutorum, subditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Episcopi; nimirum si hæc offensio putetur fore magna & diuturna, cum asperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item si parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & assiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerētialis cēsetur grauis, sed ingens; vel si coniunctæ sint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id est, vehementes & sæpiùs repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri solet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarruuiam epitome 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 11. de matrimonio cap. 9. & nouissimè Sanches lib. 4. de matrimonio disput. 5. 6. 7.

Respectiuè grauis dicitur, qui est alicuius mali, *Respectiuè grauis.* quod etsi viro constanti non sit formidabile, tamen feminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam secundùm rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robusti & constantes maioribus.

Respectiuè etiam grauis dici potest, quando malū quod timetur maius est, quàm damnum quod per contractum incurritur, vt si mineris auferre equum, nisi vendam tibi vestem. hic tamen absolutè leuis est. His positis,

Dico Primò, Contractus metu graui celebratus neque Iure naturæ, neq; etiam Iure positiuo 36 *Non est omnino irritus Iure naturæ.* est omnino irritus, sed est aliquo modo validus. Prima pars, *quod nō sit irritus Iure natura*, est communis ferè Doctorum sententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. a. 3 Richardi, eadem dist. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. a. 5 & aliorum, qui tenent, tales contractus non esse irritos, sed irritandos. Probatur; Si est omnino irritus Iure naturę, id prouenit vel defectu consensus, vel quia interuenit iniuria. Non defectu consensus, quia qui metu coactus consentit, absolutè consentit voluntariè: omnibus enim consideratis, vult. Nec obstat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia est solùm nolleitas, vt ita dicam; qua nollet, si timor mali abesset; quæ proinde est omnino inefficax cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iustè cogitur, valet contractus: & tamen est simile inuoluntarium, & simile nolle.

Non

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non est immediata causa contractus, sed consensus contrahentis; tum quia etsi iniuria possit esse sufficiens causa ad reuocandum consensum, & contractum irritandum; nõ tamen est sufficiens, vt ipsum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus causam dedit, qui, etsi iniuria interueniat, non tamen est Iure naturæ irritus, sed irritandus. vt dictum est dubit. 5. num. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iusti pretij.

Nec Iure positiuo. Altera pars, *quòd non sit omnino irritus Iure positiuo*, est etiam ferè communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. opposit. 5. n. 7.

Probatur Primò, Institut. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est, Iure ciuili te obligatum esse: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est.* Vbi Glossa: *Obligatum esse; scilicet in spectu Iuris rigore: & efficax est, scilicet in sui substantia.* Secundò, Probatur L. Si mulier. 21 § fin. ff. Quod metus causa. *Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici: quia quamuis, si liberum esset, noluissem, tamen coactus volui, sed per Prætorem restituendus sum vt abstinendi mihi potestas tribuatur.* Tertiò, Ex L. vlt. C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*: ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari potest ex L. 3 5. 7. C. de his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

37 *Excipiuntur aliquot casus.* Excipit tamen Glossa in cap. 2. de his, quæ vi. sex casus, in quibus metu facta sunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiamsi iuramentum accedat. vt communiter Doctores in c. Cùm locum, & c. Veniens 2. de sponsalib. non tamen probo, quod Glossa addit, matrimonium ex metu esse irritum. qualiscumq; metus ille sit, ex culpa, an sine causa. Verius enim est, non esse irritum, si metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promissa vel soluta sit per metum; quia est accessoria ad matrimonium, ff. Quod metus causa. d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Ecclesiæ non tenet promissio vel traditio ex metu 15 q. 6 c. 1. & c. Peruenit, de iureiurando. quia Iure requiritur certa solemnitas in rerum Ecclesiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione. 12. q. 2. & nos infrà cap. 24 dubit. 10. Quartus, Si votum ex metu emissum; cap. 1. de his quæ vi. Quintus, *Iurisdictio metu extorta.* Iurisdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudiciis. Sed contrarium est verius, talem iurisdictionem validam esse, & ea quæ ex ipsa sunt secuta. Colligitur ex Glossa in c. Abbas 2. de his, quæ vi vbi dicit: *Quia generaliter ea, quæ metu gesta sunt, valent, nisi Ius specialiter irritet.* Nec obstat d. L. 2. de Iudiciis, quia loquitur in casu speciali, quãdo iurisdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus Iudici alicui, cui aliàs non sunt subiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iurisdictionis collatio & prorogatio est irrita; & gesta ex illa non valent. Sextus. Auctoritas tutoris per metum extorta, ff. de auctorit. tutor. L. 1. §. vlt.

His addunt aliqui alios casus. Septimus ergo sit, Si sponsalia metu sint extorta. Sed verius videtur, ea non esse omnino nulla, sed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex litteris, de desponsat. impuberum, quo illi nituntur, solùm probat, ea posse irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honestatis.

Respondeo, Id posse concedi; nihil enim incommodi potest etiam negari, quia quod ab initio est ita debile, vt pro arbitrio partis possit in irritum reuocari, censetur Iure quasi irritum. *Sponsalia metu extorta.* Octauus, Promissio & donatio metu facta; quia hi actus debent omnino esse liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Sed verius est, hos actus non esse omnino irritos: non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quàm ad cõtractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Cõfirmatur L. vltima. C. de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non sunt ergo per se omnino irritæ. Nonus, Renuntiatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non esse omnino irritam, sed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. opposit. 5. n. 7. Vnde ipse infert Primò, Renuntiantem non teneri ad Horas, sed eum cui beneficium ex renuntiatione collatum est. Secundò, Renuntiantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari: quia non est ampliùs ipsius. Contrarium tamẽ in vtroque dicendum esset, si renuntiatio illa esset omnino irrita. quæ sententia etiam est valdè probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Promissio metu extorta. *Renuntiatio beneficij.*

Dico Secundò, Etsi hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientiæ rescindi, & in irritũ reuocari pro arbitrio eius, qui metum passus est, si metus iniustè incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in Iure dicitur: *Quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, & debere robore firmitatis carere.* cap. 2. & 4. de his, quæ vi. Ratio est, quia qui metum iniustè incussit, iniuriam alteri intulit; vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alter ius habet exigendi hãc restitutionem. 38 *Possunt rescindi.*

Dices, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit a parte, cum qua contrahis: non autem si à tertio, ita vt pars non sit iniuriæ particeps: tũc enim non videris posse rescindere contractum, sed solùm habere actionem in tertium. 39 *Si à tertio incussus.*

Resp. Etiam tunc potes rescindere, & rẽ tuam recuperare, vt patet L. Item si cum exceptione. 14. § In hac actione. 3. ff. Quod metus causa, vbi dicitur: *In hac actione non quæritur vtrùm is qui conuenitur, an alius metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his, quæ vi, iam agitur de specie facti, in qua metus a tertio illatus est. Vtrùm autẽ id ex Iure naturæ proueniat, an ex positiuo, non satis constat. Plerique Doctores videntur sentire, ex Iure naturæ. ratione enim iniuriæ, rẽ manere obligatam priori domino; & consequenter, cum illo onere transire ad quoscũs. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solide & irreuocabiliter: sed eo modo, vt maneat Ius in rem, & non tantùm in personam, quæ iniuriam intulit. par enim non esse, vt quis per iniuriam alterius, ius omne in rem suam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbicumque fuerit. Hæc sententia *Verùm Iure naturæ possit irritari.*

est

est valdè probabilis;& etiã in eo, quod metu leui extortum est, locum habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui, quia vtrobique interuenit iniuria. nisi Ius ob bonum commune aliter disponat; sicut fecit, quãdo neuter contrahentium est cõscius vitij occulti; vt superiore dubit. dictum est. Crediderim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit, ignarus iniuriæ quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit: quia consecutus est dominium rei, & ipse nullam iniuriam intulit.

Si ignarus sit iniuria tertij.

40 Dixi, *Si incussus fuit ad contractum eliciendum.* quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi: vt si captus à latrone, promittas tertio qui iniuriæ nõ est particeps, 100. vt te liberet. tũc enim metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec potest dici metu extortus, sed cùm iam metus ob aliam causam est iniectus, adhibetur contractus tamquam medium ad illum pellendum. itaq; qui contractum tecum iuit, non infert metum, sed aliunde illatum aufert: vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

Si ob illum finem incussus metus.

41 Dixi *iniustè*, quia si iustè incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, nõ potest irritari. Iustè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. cap. Ex litteris 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promisit aliquid, ne accusaretur de crimine, de quo Iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iustè incuti poterat. Syluester v. Metus. q. 6. Angelus ibidem n. 10. & alij.

Si iustè.

42 Petes, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi, sed solùm terrendi; poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur nõ posse; quia dolus dedit causam contractui. noluisset enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animũ quem non habes; itaque titulus non subsistit. Vnde Molina disput. 514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amissa lodo, prohibitu, posse quidem seriò comminari repetitionem; & ne vtatur hoc Iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat: tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

Si non erat animus inferendi mali, sed terrendi tantum.

Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 9. Ratio est, quia etsi non habeat animum, habet tamẽ ius accusandi. eóque iure vti potest: quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animum eo vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obstat, quòd dolus dederit causam contractui, ac proinde ille cõtractus videatur irritus, iuxta ea quæ dub. 5. diximus; quia nõ est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligẽda, sed iustus. nam iustè poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neq; tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt teipsa nõ accuset, & iure accusandi cedat: quorum vtrumq; ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicẽdum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue fictè, potest retinere quod tu hac de causa dederis. quia das vt cedat iure repetendi, & vt teipsa non repetat.

Verius, posse retinere.

Dices, Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu cõsensus & voluntarij: atqui dum metus iustè incutitur, sæpè non minùs inuoluntariè consentit, quàm dum iniustè: ergo. 43

Qui iustè cogitur, censetur voluntarius moraliter.

Resp. Si physicè res consideretur, non minùs inuoluntariè consentit, qui iustè cogitur, quàm qui iniustè. vterque enim consentit repugnante volũtate. tum per simplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquẽdo, is qui iustè cogitur, non censetur inuoluntariè consentire. quia volũtariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecùs inferri, sed ab illomet nasci, ac proinde consensus inde secutus non censetur inuoluntarius, cùm sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniustè cogitur, censetur inuoluntariè consentire, quia causa metus non est illi voluntaria, nec ab ipso ortum habuit: sed solùm à causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, censetur inuolũtarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt ad contractus requiri *consensum liberum*, & *coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à causa extrinseca, non habente ortũ ab intrinseco. *Liberum* vocant, non coactum à causa extrinseca, seu per metum iniustum, & dolo non inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati cõtractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum 14. de sponsal. vbi dicitur: *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur enim de consensu, qualis solet requiri in contractibus, vt firmi sint: & de *coactione iniusta.* Et illud in regulis Iuris: *Nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus.*

Liberum.

Coactum.

Consensus.

Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones, promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniustè extortos, posse in irritum reuocari, & quidquid ex illis est secutũ. 44

Corollaria 5.

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu vel consensu aliquid est consecutus, teneri ad restitutionem: siue ipse, siuè alius metum intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere: ac proinde reddere quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione Iuris positiui, quo non solùm datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcumque existat: vt expressè habetur L. 9. §. Sed quod. & § Volenti, ff. Quod metus causa. Imò valdè probabile est, teneri etiam Iure naturali. vt suprà num. 39. ostensum est: quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperãdæ, priorem dominum posse eam occultè surripere: vel si id non daretur, vti occulta compensatione, sicut in aliis debitis quo modo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam, mihi occultè consulere.

Occulta compensatio.

Quartò,

Quartò, Non posse in irritum reuocari id, quod ex metu iustè illato actum est; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

45 *Si nimis grauis obligatio exigatur.* Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum Iure quo ipse cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera quam præstat, malum aliunde impendens auertens; posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valdè damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit; quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem; quam si non fecerit, potest læsus vti occulta compensatione; alia via recuperandi non suppetente.

Si falsò putasti malum impendere. Quintò, Nihil referre in foro cõscientiæ, vtrũ alter reuerà malum inferre cogitauerit, an non, si tu serio apprehendisti periculum tibi impendere; & ideò consensisti animo repugnante; id est, nullo modo cõnsensurus, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est; quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum vnde siue reuerà impendeat, siue non impẽdeat; si eodem modo concipiatur, eumdem metum concitabit, easdémque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad rescindẽdum, nisi iusta ratione conceptus fuerit; quia aliàs non præsumitur fuisse causa consensus; imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus.

Quæ hactenus dicta sunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in constantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacitæ vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis; hic enim meritò grauis à Doctoribus censetur, vt suprà diximus.

46 *De metu leui.* Nunc difficultas superest de metu leui, qui in virum constans permoueri non solet; quia L. Metum, 6. ff. Quod metus causa, dicitur, *metum vani hominis non esse spectandum, sed eum qui in constantissimum cadit.* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla est excusatio.* Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extortus est.

Acta per metum leuem iniuriosum, possunt rescindi. Respõdeo & dico Tertiò, Etsi ea quæ per metum leuẽ acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendũ contractũ, tamen in foro conscientiæ possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur restituere: si metus ille per iniuriã ad illa extorquenda sit incussus. Ita Siluester v. Restitutio 2. dicto 7. Nauarr. cap. 17. n. 15. vbi dicit, *in foro conscientiæ idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore: dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis, consensus. Causam principalem* vocat, quæ sola, vel præcipuè impellit & mouet animũ ad consensum & cap. 22. num. 51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto, modò sit causa sine qua non, saltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse inualidum. de quo infrà cap. 40. dub. 1. Adrianus tract. de restitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus transactionibus Sotus in 4. d. 29. q. 1. ar. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos, rescindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. p. §. 4. n. 7. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia sæpè metus leuis, id est, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad consensum, quàm metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindẽdi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur: atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatũ est. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriã sua libertate: ergo debet in pristinũ statum restitui, vt liberè probet vel improbet contractũ, & ipse ius habet hunc statũ sibi assumendi, & quæ gesta sunt cõfirmandi vel irritãdi.

Hic tamen Primò excipe contractum matrimonij: qui per metum leuem, iuxta veriorem sententiam, non est irritus: vnde nec irritari potest, cùm semel validè initus sit insolubilis. 47 *Matrimonium ex metu leui.*

Altera tamen sentẽtia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eãque tenet Nauarrus suprà, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 17. nu. 4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem Iure naturæ matrimonium irritum reddere: vt Couarruuias in 4. p. 2. c. 3. §. 5. n. 6. D. Bonauent. in 4 d. 29 q 1. Scotus ibid. q. vnica. Gabriel in Supplem. eadem dist. q. 2. a. 2. D. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 7. in princip & alij multi, quorum sententia est valdè probabilis. Si enim metus grauis Iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpè metus leuis non minùs adimit: ergo similiter irritabit. *Probabile est, metum Iure naturæ inualidum reddere actum.* Sed quia contrarium fundamentum est probabilius & verius, nempe solo Iure positiuo id fieri: verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Secondò, Excipe votum. Etsi enim probabile sit, votum metu iniurioso factum, Iure naturę esse inualidum: tamen contrarium est verius, vt infrà c. 40. dub. 3. dicemus.

Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi, & eum, qui inde commodum percepit, teneri ad restitutionem. Ita Syluester Restitutio 2. dicto 7. & v. Metus q. 12. Nauar. suprà, & c. 17. n. 152. Petrus Nauar. l. 3. de restit. c. 1. n. 332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus. vt si filius non audens vllo modo contradicere parti, aliquid promittat, donet, vel alicui Iuri renunciet, animo repugnante, quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui sua auctoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, vt pro suo arbitrio eligat quod placuerit: vnde si non fecerit, iniuriam infert, & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est. 48 *Consectaria ex metu reuerentiali acta.*

Secundò. Si vxor consentiat in aliquem cõtractũ mariti, vel promittat aliquid, vel fideiubeat,

quia

quia non audet contradicere merito, timens iurgia & austerum conuictum; posse illam reuocare consensum, & eos qui inde aliquid acceperunt, ad restitutionem teneri, Patet ex iisdem Auctoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ.

Tertiò, Ea quæ per preces importunas ab aliquo obtenta sunt, voluntate illius repugnante, & solùm ad repellendam molestiam illam concedente, restituenda esse. Siluester suprà, dicto nono. Nauarr. cap.16. num. 17. Thomas Sanches libro 4. de Matrimonio disput. 10. vbi citat plurimos Auctores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius qui rogatur. Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat; consensus iste per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facilè aliter repellere, non videretur concessisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba sollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellent, facilè petentes coërcerent) sed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo sic extortum est, maneat inuitus, & putetur cupere vt fiat restitutio. multi enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionem, vel facillimè condonant. Ad rationem ex Iure allatam.

Leges solùm denegant actionem.

49 Resp. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllũ robur illis dari; sed solùm actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idque meritò. Primò, ne lites in immensum excrescant; facilè enim talis metus incidere & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo, nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidiũ iusti pretij Secundò, quia quando metus leuis est, nõ præsumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamen enormiter læsus esset, posset officium Iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

DVBITATIO VII.

Vtrùm contractus per se inualidi confirmentur iuramento.

HÆc quæstio est valdè perplexa apud Iureconsultos; de qua tractat fusè Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2.

Quid sit iuramentum esse validum.

50 Notandum est, non esse idem, *iuramentum esse validum*, & *iuramentum confirmare contractum*: sed habent se vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocumque est seruandum ob honorem diuini Numinis, etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non solum seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamẽ obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad heredes; sicut & ius alterius ad heredes transmittitur. Panor. c. Cùm contingat num. 8. de Iureiurando.

Quando confirmare contractum.

Nunc duo nobis potissimùm sunt explicanda: prius est, quando iuramentum appositum contractui censeatur validum, quando non: alterum est, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non; Notandæ sunt duæ regulæ.

Quando sit validum. 1. Regula.

Prima est, Quando id, quod iuramento alicui promittitur sine vllo promittentis peccato seruari potest, iuramentum ordinariè est validum & seruandum. intellige, si ille, in cuius fauorem factum est, illud seruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

2. Regula.

Secunda est, Quando id quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit, iuramẽtum est inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm contingat, de Iureiurand. vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta* (quæ fiunt super contractu Iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita; cùm in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ.* Idem habetur cap. 2. de pactis, in 6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem, si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non est obligatorium iuramentum contra bonos mores præstitum.*

Contra bonos mores.

Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus, & quorum contrarium est peccatum; non de *ciuilibus*, quos tantùm expedit esse in Republica, vt benè sit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ est: quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quam iuramento in testem adduximus) postulat, vt efficiamus verũ esse, quod promisimus; (si modò id licitè fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est; quia nemo obligari potest ad peccatum; id enim contradictionem implicat.

Petes, Quid si vi vel alia iniuria extortum sit?

Resp. breuiter (nam plura de hac re dicenda infra cap. 42. dub. 6. & 7.) Si dolo extortum sit, ita vt dolus dederit causam contractui cui iuramentum apponitur, communis sententia DD. est esse inualidum, nec egere relaxatione. Ratio est, quia iuramentum non confirmat incognita, sed solùm ea quæ cognoscuntur. cadit enim super actum prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, nisi prout bona fide apprehendit. Confir. Primò, quia iuramentum non additur, vt non possit occurrere fraudi ignotæ, sed ne violet cõtractum spectatum prout bona fide est initus. Confirm. Secundò, quia omnis promissio standi contractu, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura sua est solubilis) habet ex vsu recepto & Iure gentium hãc tacitam cõditionem, Nisi deprehendero me deceptum, vt suprà cap. 5. num. 29 dictum est. semper enim excepta censetur iniuria ignota. quare eandem conditionem retinet iuramẽtum, cùm sequatur naturam actus cui apponitur, vt infrà num. 52. ostendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit causam contractui, quia hic etiam habet tacitam cõditionem, vt suprà ostensum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea, quæ si cogitasset ex-

clusisset, aut noluisset comprehendere. ita Bartol. L. Si quis pro eo. num. 15. ff. de fideiussoribus, & Panormit. cap. Cùm contingat. 28. n. 3. de iureiur. ex Ioanne Andrea, &c.

Si vi seu metu extortum sit, etsi plurimi DD. putent esse inualidum, verius tamen est validum esse, cùm plenus consensus adfuerit, nec habeat tacitam aliquam conditionem. Etsi enim alter nullum ius ex eo consequatur; tamen honor Dei postulat, vt seruetur quod promissum est, quando sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. debitores. de iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infrà cap. 42. dub. 6. & 7. Potest tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui. vt patet d. cap. Debitores, & cap. Si verò, de iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita* esse seruanda, quia si dolo præstita sint, non obligant: si vi aut metu, potest peti relaxatio: & tunc possunt non seruari. Si autem sine vi vel dolo, non potest; & ita *omnino seruanda sunt* (vt notanter dicitur d. cap. 2. de pactis) id est, ita vt non possit dari dispensatio. quod intellige, nisi culpa fuerit in promissariō; ad hanc enim puniendam potest Superior iuramentum promissoris relaxare: item nisi præstitum ab impubere; tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione. quandocumque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas quod iurasti: sed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium iuramento non promisisti. Potes etiam ab Episcopo petere relaxationem vt non soluas; quia hoc non censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Quando interuenit metus, potest peti relaxatio.

Momentanea solutio.

Dixi in 1. regula, *Ordinariè*, quia excipiuntur aliquot casus, quibus iuramentum de re alioquin
52 licita non obligat. Primus est, Quando Ius irritum reddit non solùm contractum, sed etiam iuramentum appositum. sicut Concilium Trident. sess. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem Nouitij, etiam iuratā; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem: & statuit, vt etiam tunc non possit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramentum factum est in fauorem tertij, sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptauit, nec aliàs factum est in modum voti. Ratio est; quia iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit; vt communi consensu Doctores docent. *Accessorium enim sequitur naturam principalis.* & colligitur apertè L. vlt. C. de non numerata pecunia. ibi Bartol. num. 1. & alij. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex Iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit, eamdem quoque includat iuramentum actui appositum; nisi agens contrarium intendat. Itaque cùm promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine validè acceptetur, & sub hac conditione semper fieri censeatur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem; nam eamdem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores, quos refert & sequitur Sancius lib. 1. de matrimon. disputat. 7. num 24.

Iuramentum irritum de re permissa.

Iuramentum sequitur naturam actus.

Dices, Deus acceptauit iuramentum: ergo non potest reuocari.

Resp. Negando antecedens. Deus enim iura- 53
mentum promissorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, Si non remittatur*, &c. Dixi, *nec aliàs factum sit in modum voti*: quia tunc obligat instar voti, etiamsi ab homine promissio non acceptetur, acceptatur enim à Deo: vt si iures te non lusurum alea, aut ingressurū Religionem, &c. tūc enim promissio censetur dirigi in Deum, & littereà confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum.

Quomodo Deus acceptet iuramentum.

Idem dico, etiamsi tale iuramentum non accipiatur vt promissorium, seu vt propriè vim habens voti, sed vt assertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etsi enim tali ratione non intēdat homo alicui quidquam promittere, intendit tamē se in bono proposito firmare, quod propositum Deus acceptat, & cupit impleri. quare cùm non desit vlla conditio tacita necessaria ad obligandum, implendum est, ne Deum facias testem falsi. Secùs, si quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediat, iuraueris, quia tale propositum Deus non acceptat. Vnde deest conditio necessaria, nimirum, Si Deo gratum est.

Tertiò excipiuntur omnes illi casus à plerisque DD. in quibus actus aliquis prohibetur, seu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum: de quibus infrà num. 55.

Ex prædictis regulis sequitur Primò, Inuali- 54
dum esse iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens se compariturum coram Iudice sæculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cùm sit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturum illam de vllo crimine: quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiurando dicitur, tale iuramentum *esse temerarium*, nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Consectaria duo.

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico.

Iuramentum de non accusando.

Petes, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

Videri possit valere quia obligatio videtur diuidua. non enim solùm intendit se obligare ad celanda ea quæ sunt cōtra bonum publicum, sed etiam ea quæ ipsum priuatim lædunt. vnde etsi respectu illorum non possit se validè obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus se extēdit ad ea quæ sileri possunt. Sicut si Titius iurauit seruare secretum in omnibus quæ illi dices, etsi non teneatur seruare in his quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in aliis tamen tenetur: quia obligatio est diuidua, & vtile non debet per inutile vitiari.

Resp. Fateor obligationē esse diuiduam, nisi ipse intenderit se tantùm obligare ad omnia coniunctim, ita vt si non teneretur, vel nō posset omnia celare,

celare. nollet obligari ad singula seorsim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, si intelligatur de crimine committendo; nimirum quia tali promissione inuitatur coniunx ad peccandum, & remittitur dolus futurus, contra L. Si vnus 27. §. Illud. & §. Pacta. ff. de pactis. Vnde est peccatum, tale quid promittere, & promissionem non rescindere. quare non potest iuramẽtum accedens esse validum. Secùs si agatur de crimine iam commisso, aut de accusatione ciuili ad diuortium. Vide Panorm. in cap. Quemadmodum. 28. de iureiur n. 14. vbi fusè hanc distinctionem tractat. Tertiò, Quotiescumque Ius prohibet aliquẽ actum tanquam illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appositum est irritum; vt cùm prohibetur exportatio frumenti, vel auri, & tùm quia hæc censetur illicita saltem ciuiliter, tum quia sunt prohibita immediatè propter bonum publicum, tum quia nullum vinculum priuatum potest hominem obligare contra legem publicam, etiamsi illa lex non obligaret nisi ad pœnam. Ob eandem causam quidam volunt irritum esse iuramentum prodigi, cui interdicta est bonorum administratio, quo ille confirmat aliquem contractum. ita Bartolus in L. Is cui bonis. 6. n. 7. ff. de verb. obligat. vbi pro hac sententia citat Iacobum de Arena & quendam magnum Canonistã. & in Addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. Alij dicunt esse irritum, quia præsumitur carere iudicio. ita Couarruu. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. n. 11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo etsi hoc iuramentum non confirmet cõtractum, non esse irritum. Ratio est, quia non prohibetur ei administratio ob fauorem publicum, vel tamquam illicita, sed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob priuatum commodum, non inducit obligationem peccati, etiamsi vtatur verbis in personam directis, quibus ei aliquid mandet vel vetet. vt rectè Couar. supra. § 2. n. 14. ergo hac ex parte nihil obstat iuramenti vinculo. Secùs tamen si ob commodum publicum. tunc enim obligat sub peccato pro grauitate materiæ, vt vult Couarr. Deinde etsi ipsi aliquo modo cõtractus esset prohibitus sub peccato, non tamen ideò teneretur illud semel factum rescindere. hoc enim ei non est præceptum. ergo etiamsi nõ possit suo iuramento obligari ad alienandum; poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non cõtraueniat. Idem dicendũ, quotiescumque præceptum legis dirigitur ad personam, ita vt ei aliquam obligationem imponere intendat. iuramẽtum enim non potest contra legis publicæ obligationem, quamuis ea peccatũ non cõtineat, vinculum inijcere. quia omnis lex iusta ad bonũ publicũ pertinet. Hoc modo sustineri ex parte potest doctrina Bartoli in d. L. Is cui bonis, nu 7. & in L. Si quis pro eo. 56 n. 9. ff. de fideiussoribus.

Si Ius prohibeat.

Iuramentum prodigi.

Ex his patet, iuramentum semper esse seruandum & egere relaxatione, nisi vel Iure sit irritum vel desit tacita conditio, vel sit de re illicita, vel sit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione sit contra commodum publicum.

55 Restat alterum, quod nobis erat explicandum, nimirum, quando iuramentum confirmet contractum, quando non. Bartol. in d. L. Si quis pro eo. ff. de fideioss. & mandator. assignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci possunt.

Quando confirmet contractum.

Prior est, Quando actus aliquis principaliter prohibetur Iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, nisi vis aut dolus interuenerit.

Regula 2.

Altera est, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum est inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula est recepta ab omnibus, eiúsque complura adferam exempla infrà num. 56. Ratio est, quia quisque potest renuntiare quod in suum fauorem est introductum; iuramentum autem accedens sequitur actum consideratum secundùm suam primordialem naturam. vt suprà num. 26. dictum est. quare cùm actus secundum naturam suam seposito Iure ciuili sit validus, confirmabitur iuramento.

Altera regula etiam à plerisque comprobatur, & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competẽti. & L. Ius publicum. 38. ff. de pactis. quibus locis dicitur, non posse ius publicum pactis priuatorum tolli. Sed discrepantia est inter DD. in assignandis exemplis; satis enim obscurum est, quando aliquid sit prohibitum primariò ob bonum publicum, quando ob priuatum. Vnde multa exempla quæ a Bartolo adferuntur, ab aliis refutantur. vt patet apud Couarruu. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 2. & 3. Adferam tamen aliqua in quibus minus est dubitationis.

Primum sit, iuramentum Clerici, quo renuntians foro suo promittit se compariturum coram Iudice sæculari. cap. Si diligenti. suprà. Sed hoc iuramentum potius est inualidum, quia de re illicita, vt quæ redundet in ignominiam ordinis Ecclesiastici, vt suprà dictum est.

Exempla vbi iuramentum irritum.

Renuntiatio fori,

Secundum, iuramentum metu extortum appositum matrimonio metu contracto, vel sponsalibus similiter metu contractis. Talia enim sponsalia & matrimonia esse prohibita ob fauorẽ publicum, eò quòd odia, lites, pugnæ, quibus Resp. perturbatur, ex huiusmodi sequerentur; ac proinde iuramentum accedens esse inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione possint censeri inualida. Iuramentum enim appositum tali matrimonio, vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio absque nouo consensu & sic est omnino illicitum, ac proinde inualidum: quia cùm matrimonium illud fuerit nullum propter metũ, opus est nouo consensu; iuramentum enim non supplet defectum consensus, qui ex natura rei est necessarius. deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionẽ, nempe si liber adfuit consensus: qui cùm non adfuerit, cessat obligatio iuramenti defectu cõditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito cõsensu nouo requisito, & sic est promissio sponsalium Est tamen irritum tale iuramentum. si enim obligaret, tenereris cõtrahere matrimoniũ inutile. nam matrimonium metu contractum est irritum. istud autem metu contraheres; nam iuramentum est metu mortis iniustè extortum, cuius iuramenti violandi metu cogeris contrahere. Vnde metus mortis erit causa contractus. quod enim est causa causæ, est causa causati, atqui is qui exigit hoc iuramentũ, non intendit matrimonium inualidum, sed validum. ergo hic deest tacita conditio, nempe hæc, *si matrimonium metu contractum sit validum.* Quòd autem tale iuramentum sit irritum, colligitur ex

Matrimoniũ metu contractum.

cap.Ex litteris.11.de desponsat.impub. vbi sponsalia metu contracta & iurata à puella duodenni iudicantur irrita.& docet Caietan.v. Periurium. cap.3. Arragon.2.2.q.89.art.7. Sancius lib.4. de matrim.disp.21.n.3.& alij multi.

Aduerte tamen, contrariam sententiam, scilicet, hoc iuramentum esse validum & requirere absolutionem, esse valde probabilem, eamque tenet Siluest. v. Sponsalia, num.6. in fine, & aliqui alij. quia res est licita quæ promittitur. sed quod diximus, est verius.

Votum, professio.

Tertium est iuramentũ, quo quis cogitur confirmare votum aut professionem metu extortam. id enim inualidum est, eò quòd tale votum sit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius suprà Sed dici potest, hoc iuramentum esse irritum ob defectum tacitæ conditionis, nimirum si adfuit liber consensus. Hunc enim ex natura rei requirit professio.quare cùm hic defuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Quartum, iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam concubinæ. id enim est inualidum, quia hæc donatio prohibita est fauore publicæ vtilitatis & honestatis. ita Couarr. in cap.Quamuis pactum p.2 §.1. num. 11. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis, quo confirmat donationem à se factam meretrici, ob eãdem causam. & colligunt Doctores ex L. Miles 41. §.Mulier. ff. de testament. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appositum, egere relaxatione. Secùs, si appositum promissioni donandi, vt colligitur ex dictis *num.* 54.in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couarr.loco citato, & §.3. Nam vt suprà dictum est, non potest probari, talia iuraměta non egere absolutione, nisi opus sit illicitum, vel contra legem, vel contra bonum publicum, &c.

Vt autem meliùs intelligatur, quando iuramentum confirmet contractum, quando non, assignari possunt duæ istæ regulæ.

Duæ regulæ.
1.Regula.

56 Prima sit, Quando actus Iure naturæ est irritus, vel irritari potest, non confirmatur iuramento: quamuis iuramentũ regulariter sit seruãdum, si id quod promittitur, non est illicitũ. Prior pars est communis Doctorum. Omnes enim fatentur, teste Couarruuia, contractum Iure naturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus est. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem. vnde nullum solidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ potest petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio positis, ex Iure Canonico.

Dixi *regulariter*, quia si dolo extortum sit, aut contra legem, non est seruandum, nec eget vlla relaxatione, vt suprà dictum est.

2.Regula.

Secunda regula sit, Quando actus talis est, vt ipse vel promissio illius ratificandi, vel non reuocandi, indueat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiamsi aliàs Iure ciuili sit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non intercesserit: si verò nec ipse, nec promissio illa indueat obligationem vllam, ne naturalem quidem, vel si vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento; est tamen hoc iuramentum seruandum, nisi relaxetur. Hæc regula constat duabus partibus; quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentum potest addi contractui.

Notandum est, Dupliciter posse iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non est iuramentum promissorium, sed assertorium tantùm eius quod fit. vnde non minùs potest contractus reuocari, quàm si tale iuramentum additum non esset. Secundò, Si iures te semper contractum ratum habiturum, nec vnquam reuocaturum. & hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. Ratio prioris partis est, Si enim ipse contractus induerit obligationem naturalem; manifestum est confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi; & sic manet omnino firma & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus Ius neque assistit neque resistit; de quibus suprà hoc eodem cap. num. 14. 17. 21. & 25. Denique omnes illi contractus, qui Iure ciuili non sunt omnino irriti, sed datur solùm potestas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus sit omnino irritus, promissio tamen non reuocandi, potest inducere obligationem naturalem, cùm hæc Iure non sit irrita. vnde si huic promissioni accedat iuramentum, confirmat illam: & consequenter contractus ille reuocari nequit sine iniuria. nam promissio non reuocandi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur: quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli suprà num.26. sed hæc est clarior.

Probatur & explicatur prior pars regulæ.

Pacta inducentia obligationem naturalem.

Exempla in variis contractibus.
Contractus minoris.
Donatio inter coniuges.
Promissio in ludo.
Fideiussio mulieris.

Exempla, vbi contractus induerit obligationem naturalem, sunt; Primò, Contractus minoris, præsertim de re mobili, sine auctoritate curatoris, de quo infrà num. 65. Secundò, Donatio inter patrem & filium nõdum emancipatum; inter maritum & vxorem; de quibus cap. 18. n. 88. & 90. Tertiò, Promissio soluendi & non repetendi, quod creditò vel ludo vetito ludens amiserit. De quo infrà cap. 26. n. 26. & 27. Quartò Fideiussio mulieris facta etiam instrumento publico. infrà cap. 28. num. 17.

Contractus minoris de re immobili.

Vbi non inducit obligationem naturalem, Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ seruando seruari poterat, absque auctoritate Iudicis. hunc enim irritum esse, nec naturaliter obligare, colligitur ex L.7.11.& 15.C. de prædiis minorum: iuramento tamen confirmari, patet L.1.C. Si aduersus venditionem. nam promissio non reuocandi obligat naturaliter. Secundò, fideiussio mulieris sine Iuris solemnitate. de quo infra c. 28. n. 17. His adde exempla sequentia, siue contractus sit irritus siue non: nam ea res valde est perplexa apud Iurisconsultos; & probabile est, quando contrahentes sunt habiles, & adest vtrimque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem etiamsi solemnitas Iuris non seruetur: de quo infrà cap.19.n.33. Itaque Tertium sit, Renuntiatio futuræ successionis in paterna hereditate, cap. 2. de pactis, in 6. de qua vide multa apud Couarr. de pactis p.3.§.3.& 4. Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta absque Iudicis auctoritate, cap. Cùm contingat, de iureiur. Quintò, Promissio instituendi hunc heredem. Sextò, Promissio non reuocandi testa-

Renuntiatio successionis.
Alienatio fundi dotalis.

men

Promissio non mutandi testamenti, &c.

mentum. Septimò, Promissio soluendi 100. in pœnam, si testamentum mutetur. De quibus tribus promissionibus infrà cap. 19. n. 95. Octauò, Donatio facta absque insinuatione vltra 500. solidos. Nonò, Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, de quibus cap. 18. num. 96. Decimò, Promissio pœnæ sponsalibus adiectæ, soluendæ ab eo qui resilierit. etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita; (vt videtur colligi posse ex cap. Gemma, de sponsalibus. vbi dicitur *huiusmodi pactio meritò improbanda*) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita nō est, sicut nec receptio rei quæ soluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is cui hæc mulcta soluta fuerit, non tenetur ad restitutionē ante sententiam Iudicis; vt post alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio, disp. 32. num. 21. quod signum est, aliquod ius per talem promissionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Donatio omnium bonorū.

Promissio pœna in sponsalibus.

Si habens ius repetendi, iurauit soluere.

Aduerte tamen, si solùm iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est, tenebitur quidem soluere; poterit tamen posteà vti iure suo in repetendo: imò si habet animum repetendi, poterit petere dispensationem ne teneatur soluere, quia hoc casu solutio est parui momenti; ac proinde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij, vt suprà num. 51. dictum est.

Contraria tamen sententia, hanc promissionē pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum esse irritum, est probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & sequitur Sanches lib. 1. de matrimonio, disput. 32. num. 21. Ratio tamen qua id probant, non videtur solida. putant enim non solùm promissionem esse peccatum; (quod tamen certum non est) sed etiam solutionem: eò quòd promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium non est. promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quàm promissarius solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat, vt ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, numquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. Dixi, *modo vis aut fraus non interuenerit*: quia tunc non confirmatur iuramento, siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, siue non, vt patet ex dictis num. 51. & 56.

Posterior pars regulæ.

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. Quando enim actui nulla prorsus subest obligatio, non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet, etsi ea debilis sit & infirma. Deinde vbi nulla est obligatio, ibi nullum est ius in altera parte: atqui vbi nullum est ius, nulla fit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque laxari potest vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem omnino seruandum est, propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Contractus pupilli.

Exempla sunt, Primò, Contractus pupilli, etiamsi pubertati sit proximus: vt cùm habet decem annos cum dimidio, si sit mas; vel nouem cum medio, si femina. hic enim contractus, quamuis sit de bonis castrensibus vel quasi castrensibus, Iure est irritus, iuxta multorum sententiam, quam sequitur Couarruuias de matrimonio p. 1. c. 5. §. 1. num. 4. & Molina disp. 150. & 161. & multi alij; estque valde probabilis, ob multa Iura, quibus significatur, pupillum non contrahere obligationem. Vide § Nunc admonendi, Instit. Quib. alien. licet Promissio quoque non reuocandi talem contractum, irrita est ob eamdem causam: vnde per eam nulla inducitur obligatio, quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramētum relaxari vel irritari, quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato docet, posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis, quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequēter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorem, vt eruditè ostendit Sanches lib. 6. de matrimonio, disp. 38. quæst. 2. de quo plura infrà dubit. 8.

Contractus prodigi.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus est curator. *Hic enim non potest promittendo obligari, & idèo nec fideiussor interuenire potest pro eo*; vt expressè dicitur L. Is cui bonis. 6. ff. de verborum obligat. Iuramentum tamen est seruandum, nisi relaxetur, vt suprà probabilius esse diximus.

Promissio irrita.

Tertiò, Omnis promissio, quæ prorsus est irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cùm de multis promissionibus sit quæstio, vtrùm inducant obligationem naturalem; vt de promissione instituendi hunc heredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit, & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione metu vel fraude extorta.

Actus contra prius iuramentum.

Petes Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iura- 57
mentum anteà præstitum, sit validus, maximè si iuramento muniatur. Siue, Vtrùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 2.

Respondeo, & dico Primò, Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis sit, vt per se sine iuramento factus, sit validus; manet validus, etiamsi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias suprà n. 5. & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solùm facit vt non possit contrà fieri absque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per se validum, qui suum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis. Qui sponsalia contraxit cum aliqua, eaq; iuramento cōfirmauit, validè posteà contrahit matrimonium cum alia. c. Sicut 23. de sponsalib. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio absque traditione; si postea vendat & tradat Titio, hic actus est validus. vt colligitur L. Traditionibus. 20. C. de pactis. & L. Quoties. 15. ff. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare testamentū, non reuocare procuratorem, validè posteà reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonicorum; si posteà auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto. 25. de præbendis, quia

 solùm

solùm dicitur eos id non posse facere, nempe licitè, quia contra iuramentum: non autem esse irritum si faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

58 Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramẽtum fit, per se absque iuramento sit inualidus, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarr. suprà, & alij quos ibi citat. Ratio est; quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inualidum. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit se non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & posteà alienet, nõ valet alienatio, etiamsi eam iuramẽto confirmet, vt docet Glossa in cap Licet. 2. de iureiur. in 6. quia per se Iure est irrita, nisi fiat auctoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus. 5. ff. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S C. Velleianum: & periurio non potest confirmari. Si maritus iurauit se non donaturum vxori, & posteà donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio: quia donatio per se inualida, non potest robur accipere à periurio.

Actus Iure inualidus non confirmatur iuramento contra prius iuramentum.

59 Dices, In iuramento non reuocandi illam donationem, non est periurium; quia antè non iurauit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

Resp. Non iurauit id expressè: censetur tamen id tacitè iurasse, dum iurauit non alienare ex vi enim huius iuramẽti, tenetur reuocare alienationem, si potest. vnde si posteà iuret se eam non reuocaturum, cùm tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum: & ita committet periurium, non solùm donando contra prius iuramentum, sed etiam iurando non reuocare. Secùs quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari. tunc enim etsi contrahendo fiat periurus: non tamen iurando non reuocare. Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inualidus, etiamsi iuramento muniatur: vt si promittam tibi rem, quam anteà alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mãdari executioni sine peccato: fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est. vnde etiam est inualida per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de vẽditione secunda, facta contra primam: nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione, vt constat ex dictis suprà capite 3. dubit. 3.

Contractus eiusdem rationis.

DVBITATIO VIII.

Quinam possint contrahere.

Respondeo, Generatim omnes, qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit: nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui verò carent administratione, non possunt, nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus, possunt sine auctoritate curatoris. vel tutoris validè contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine auctoritate eorum quibus subsunt, aliis validè & efficaciter obligari, quamuis possint alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur expressè Institut. de auctor. tutor. initio; vbi post pauca dicitur: *Placuit, meliorem quidem suam conditionem* (pupillum) *facere posse, etiam sine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis; si auctoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at in vicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Instit. de inutil. stipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo*, id est, qui habet ætatis decem annos cum medio, si mas est: vel nouem cum medio, si femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præsumitur Iure satis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vsque ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quartidecimi, feminis duodecimi. Vnde intra hos terminos constituti, quando sunt propinquiores termino in quo incipit pubertas, quàm in quo desinit infantia, dicuntur proximi pubertati: & præsumuntur Iure habere sufficiens iudicium ad alterum sibi per contractũ obligandum. ita docet Glossa in d. §. Pupillus, v. Infantiæ proximus. inchoata pubertate, desinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimum quintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*. 60

Minor & pupillus.

Pubertati proximus quis dicatur.

Infantia. Pubertas.

Idem intelligendũ de contractu *pupilli* vel *minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore. vel habente priuilegium minoris, contrahat. non illum sibi obstringit: quia eodem priuilegio vtitur. Secùs de maiore. Vnde dici solet, cõtractum maioris cum minore claudicare: quia *solùm ex altero latere est obligatio*, vt Iureconsultus ait L. Iulianus. 13. § Si quis à pupillo, ff. de actionib. empti. Porrò statuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, vt habetur L. Non eò minùs. 14. C. de procurat.

Petes, Vtrùm nullo modo, & in nullo contractu obligentur?

Respondeo & dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerãt propria auctoritate rem aliquam immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruando seruari queat, nullo modo obligantur: in aliis verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter: possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè seu efficaciter. 61

Prior pars, est ferè communis sententia Doctorum: nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solùm auctoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis: alioquin est irrita. vt patet ex multis Iuribus, ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis. & L. 7. 11. 15. C. de prædiis minorum. Itaque si tale aliquid alienauit sua aucto-

In quibus contractibus non obligetur naturaliter.

Requiritur decretum.

titate,

ritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere cõtractum: & si impleuit, rem suam repetere, absque beneficio restitutionis. hoc enim beneficium non est necessarium, nisi quādo contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sentētiam, rem acceptam restituere, volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

An maior teneatur restituere. Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sentētiam Iudicis, nisi minor restituat pretium quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis aut compēsationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 2. num. 6. nam Iure naturali tenetur alter pretium restituere; imò ad hoc quoque tenetur Iure ciuili, quatenus ex eo factus est locupletior, vt patet ex L. 1. ff. de auctor. tutor. Quòd si non sit factus locupletior, vt quia amisit vel consumpsit, Iure ciuili non tenebitur, sed solùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionē rei venditæ, per sententiam Iudicis; qua sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio, vt omnes Doctores docent. de quo infrà dubitat. 9. Si tamen dolo pupilli res periit, datur actio aduersus illum vt soluat: quia cùm sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expressè L. vnica C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quibus naturaliter. Altera pars, *In aliis contractibus, priuata auctoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter*, est plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Saliceti, Fulgosij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanches lib. 6. de matrimon. disputat. 38. num. 21. Item Anton. Gomezij, de restit. minorum num. 1. Nauarri lib. 4. consil. 39. num. 1 1. de sponsalibus. Lopez 1. p. cap. 1 24. & Molinæ disp. 224. Cordubæ in Summa, q. 155. Primò,

Fideiussor. Quia fideiussor minoris obligatur etiā ciuiliter, vt colligitur L. fin. ff. de Iureiur. & L. Marcellus. 25. ff. de fideiussoribus. ergo obligatur ipse minor, saltem obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria. vnde vt fideiussor teneatur, requiritur vt principalis saltē naturaliter obligetur. L. Cùm lex 46. ff. de fideiussoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter. ff. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus. 21. ff. ad

Mutuum. legem Falcidiam. apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto contrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L. 1. ff. de nouat. *illum obligari naturaliter*, si sine tutoris auctoritate promiserit, similia habentur multis aliis textibus.

Hac sententia tamquam probabiliore supposita, etsi minor non pòssit resilire à contractu Iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen Iure extraordinario, seu priuilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur nō obligari ex tali cõtractu: quia non obligatur efficaciter, sicut maior, cùm possit hanc obligationē naturalē beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia Iura, dum habent pupillum & minorē sine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè ostendit Sancius ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere contractum: quia ipsi commissa est administratio.

Habens à minore. Ex his sequitur, Eum, qui à pupillo & minore habet aliquid per cõtractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretū, non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis, etsi enim pupillus & minor non possint trāsferre dominium per talem actum, secuta traditione; id impediente Iure ciuili, vt apertè habetur §. Nunc admonendi, & §. fin. Instit. Quibus alien. licet: tamen obligatione naturali tenentur stare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere possidere: vnde alter ius habens, vt hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remediū restitutionis iubeatur restituere. ita Sanches suprà, & Molina disput. 224. & sequent. & consentiunt omnes Auctores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori ius retinendi & compensandi, vt Iurisperiti docent ex L. 3. §. Pupillus. ff. de negot. gest. & L. Etiam quod 6. ff. de compensat.

Contraria sententia est probabilis. Aduerte tamen, alteram quoque sententiam esse valdè probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationē nasci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero Iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiā restituere. in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, vt constat ex dictis suprà dubitat. 7.

Si iuramento confirmetur. Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, 62
Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, posse tamen nolle implere contractum, nisi minor antè procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium: vel nisi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem, vt sunt hereditaria, & alia, quæ neque castrensia neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino validè contrahere absque auctoritate eorum, quibus subsunt: quia horum non solùm habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem senserint, possunt vti beneficio restitutionis, vt infrà dicetur.

Castrensia, Quasi castrensia.

Etiam aliis quibusdam euentis claudicat contractus. Tertiò, quod dictum est suprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam aliis casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris. hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, vnde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 2. num. 18. Secundò. In contractu prodigi, cui datus est curator. L. Is cui bonis 6. ff. de verb. obligat. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is, cui bonis:

sicut nec ex cõtractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis: potest enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere prout ei libitum fuerit; idque siue suo siue Monasterij nomine Religiosus ille cõtraxerit, vt docet Nauarrus comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. in fine. Quartò, In cõtractu fraude vel metu inique extorto, qui enim fraudem aut vim passus est, potest perstare, vel resilire, vt docet Sarmiento suprà num. 18. & colligitur L. Iulianus, 13. §. Si quis à colludente. ff. de action. empti. de quo suprà num. 32. & 38. *An alter possit non implere.* Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiã cogatur; iuxta ea, quæ dicta sunt num. 32. De ceteris qui contrahere possint, vide infra capite 18. dubit. 11.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum est, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero Iure munitus es*, vt habetur in L. In causæ cognit. 16. ff. De minoribus vbi in fine additur, *Generaliter probandum est, vbi contractus non valet, pro certo Pretorem se non debere interponere.* Quo posito,

63 *Minoribus.* Resp. Hoc beneficium concedi Primò, Minoribus, id est, qui nondum 25. annum expleuerunt, si interea in aliquo contractu non satis prudenter & circumspectè facto damnum acceperint; L. 3. & 5. C. de in integrum restitut. minor. etiamsi iste contractus sit factus de consensu tutoris vel curatoris, & auctoritate Iudicis, vt patet ex L. 1. & sequentibus, ff. de minoribus & ff. de in integrum restitutione. Ratio est; quia consensus tutoris & decretum Iudicis solum faciunt vt actus mero Iure valeat; non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si læsus ex venditione. Vnde sequitur primò, Si læsus est ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iusto; poterit agere ad iustum pretium. si oportebat rem non vendi, poterit agere contra quemuis possessorem ad eam recuperandam, vt rectè Gomezius tom. 2. cap. 14. num. 7. *Si ex mutuo.* Secundò, Si læsus est ex mutuo accepto, vt quia pecuniam illam amisit, vel male consumpsit: potest vti beneficio restitutionis in integrum, & solùm soluere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro iis, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore (cùm enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, vt suprà num. 61 ostensum est) vel sine auctoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L. 2. C. de filiofamilias. *Si ex eo quod debitor ei soluit.* Tertiò, Si læsus est in solutione pecuniæ sibi facta, potest restitui, si enim debitor ei soluit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel cõuersa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo, non enim tenetur sponte soluere secundò. sed potest expectare sententiam Iudicis, quia solutio valuit naturaliter. si verò soluit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato soluit quòd si etiam Iudicis auctoritas accesserit, qui cõpulit illum soluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eum restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Instit. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. *Ex donatione.* Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur læsus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari; vel propter nuptias, vel sponsalitiam largitatem, spectata qualitate personarũ & cõsuetudine regionis; non restituitur: non enim per talem donationem censetur læsus, quia prudenter & secundùm rectam rationem facta est. L. 1. C. Si aduersus donationem. *Ex quasi contractu.* Quintò, Si læsus est ex quasi contractu: vt quia damnosam hereditatẽ sibi testamento delatam acceptauit, etiamsi cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis. vel si lucrosam repudiauit. Gomezius n. 4. Pari modo si lęsus sit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius num. 5. *Ex resignatione beneficij.* Sextò, Si læsus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficij, multi censent esse restituendum, vt Couarruuias lib. 1. variar. c. 5. num. 3. & alij, quos ibi citat. in eamdem sententiam propendet Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiamsi beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. suprà, cap. 5. num. 1. 2. 3. Puto tamen non esse in vsu vt detur restitutio.

Petes Quanto tempore competat hoc priuile- 64
Quanto tempore. gium minoribus? Respondeo, Vsque ad annũ 29. completum nam durat quatuor annis integris post expletum annum 25 ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempor. in integrum restit. estque communis sententia DD.

Aduerte tamen, Etsi minor possit restitui ad- 65
uersus omnes contractus, in quibus est læsus, durante minori ætate factos; si nihil aliud accessit: non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. *Obstat ratificatio.* Et quidem si contractus, in quo minor fuit læsus, mero Iure valuit: vt quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit: ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. Si verò nõ valuit ipso Iure, vt quia aberat decretum in casu quo requirebatur; ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu Ius competens maioribus: vt est remedium Legis 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi qui deceptus est vltra dimidium iusti pretij, vel aliud simile, vt docet Gomezius suprà num. 11. & habetur expresè L. 1. C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit.

Iuramentum. Similiter non datur restitutio, si contractũ in minore ætate iuramento confirmauit: quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Auth. Sacramenta

menta puberum.C.Si aduersus venditionem.vbi generatim dicitur: *Iuramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur.* Idem patet ex L. 1. eiusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, vt si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit restitutionis remedium implorare. Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus; vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, p. 3. §. 1. num. 4. quia iudicium adhuc est valdè infirmum. addo, etiam à tutore in irritum reuocari posse, vt infrà cap. 42. dub. 12. dicetur.

Impuberis iuramentum.

66 Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesiis, aliisque piis locis. Hæc enim instar minorum, habent quadriennium à celebrato contractu, vel quasi contractu, vt communiter tradunt DD. ex c. 1. & 2. de restitutione in integrum lib. 6. vide ibidem Glossam & Couarr. lib. 1. variar. cap. 3. num. 10. & 11. Vbi nota, Ecclesiæ, si valdè enormiter sit læsa ex contractu, concedi ampliùs quàm quadriennium, vt ibidem docet Couarr. Ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio, Couarruuias cap. 4. num. 3.

Conceditur piis locis.

67 Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusuis oppidi. L. 4. C. Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. vbi dicitur: *Respublica minorum iure vti solet; ideóque auxilium restitutionis implorare potest.*

Reipub.

Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempublicam pertinent.

Principibus supremis.

Quintò, Vniuersitati studiorum, iuxta Panormitanum, in cap. 1. De in integrum restit. & alios multos.

Academia.

Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt rusticis & mulieribus, qui ignorant Iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noster Molina, disput. 574. §. Militibus.

Rudibus.

De restitutione in integrum contra præscriptionem, dictum est cap. 6. dubit. vlt.

68 Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, implorando officium Iudicis, citata parte; vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se læsum eo cõtractu vel actu fuisse; vt docet ex communi sententia Doctorum Gomezius n. 8. Confirm ex reg. Iuris 71. in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* & reg. 156 ¶ eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Postquam facta est, opus est sententia Iudicis vt recuperetur: nec licita est occulta compensatio. quia lex solùm concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia. colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum restit. minor.

Quomodo petatur restitutio.

69 Secundum est, Non ex eo censeri quempiam læsum, quòd te ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat: vt multi DD. affirmant: si enim iusto pretio vendita est, eóque tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionem, vt colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. ¶. de minoribus si verò vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantiis; tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, aliisque contractibus. vide plura apud Gomexium tom. 2. cap. 14. Sed quæ diximus abundè satis sunt Theologo.

Quis dicatur læsus.

DVBITATIO X.

Vtrùm in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti, deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ; vt si prædium vel domus ipsius, alteri sit donata. ratio est, quia non tantùm censetur tunc minor esse læsus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reipub. 70

Si contractu gratuito.

Dico Secundò, Si sit alienata contractu oneroso, vt si prædium sit venditum; Couarruuias lib. 1. variat. cap. 3. num. 1. multíque alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse. Sed verius est, in foro conscientiæ non posse repeti fructus, *Si res iusto pretio fuit vendita.* Probatur primò, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse læsus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit; ita potuit venditor ex pretio lucrum facere; quòd si non fecit, suæ negligentiæ assignet. Secundò, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori; nisi quia expediebat rem illam non vendi; non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur Iure ciuili id possit statui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta læsio ratione fructuum, sed solùm ratione rei venditæ; non videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui; præsertim cùm talis lex potiùs in damnum, quàm in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere. nam donec minor annum 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis. 71

Si iusto pretio alienata.

Nec obstat Lex, Quòd si minor. 24. §. Restitutio. ¶. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarruuia, quibus expresè dicitur *rem esse reddendam cum fructibus, quando conceditur restitutio in integrum:* quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illæ leges non sunt consentaneæ rationi, vt docet Molina disputatione 575.

Dixi, *Si res iusto pretio vendita fuit;* quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respõdet rei, quatenus res excedit pretiũ datũ: vt si res valeat 1100.

Si infra iustum.

& tu

& tu emeris 600.cogeris per sentētiam restituere dimidiam partem fructuum:quia hæc respondet rei,qua parte superat pretium datum:superat enim parte dimidia. Si emisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum,quia res,quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est,quia venditor non solùm in rei venditione,sed etiam in hac portione fructuum censetur læsus;vnde si sit minor,vel Ecclesia.competit illi restitutio quoad illam partem. Verùm autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi,vt multi Iurisperiti volunt, dicemus infrà cap.21.dub.13.

DVBITATIO XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

Contractus ob varias causas inualidus.

NOtandum est, Contractum posse esse inualidum vel ratione fictionis(vt si vterque vel alter contrahentium in animo non consensit)vel ratione metus,vel ratione doli,vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ essentialis.

72 Dico Primò,Si ratione fictionis vel metus in

Ratione fictionis vel metus.

altero contrahentium,contractus fuit inualidus, probabilius est,nihil requiri nisi consensum liberum ex parte eius in quo fuit defectus.ita Nauar. c.22.num.51.& 80.& lib.3.Consil.tit.de Regul. consil.24.Lopez 1.p.cap 85. & passim DD. in 4. d 29.agentes de eo qui metu consensit.Ratio est; quia quando simulatè contraxit, nihil defuit cōtractui , præter eius internum consensum. nam exteriùs consensum præstitit , & alter interiùs & exteriùs : ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum consensum.

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus,nihil requiritur , nisi vt is qui metu consensit, sublato metu nouum cōsensum interiùs præbeat. Nec refert etiamsi multum temporis à primo contractu inualido intercesserit, vt rectè Nauar.d.nu.80. quia alter manet in priore consensu,vtens re tamquam sua.

Dices,Consensus internus non sufficit ad contractum,sed debet exteriùs exprimi. Respondent quidam, Sufficere , vt initio expressus fuerit ; illi enim externo accedere hunc internum,& efficere integrum consensum constantem interno & externo.Sed contrà, Iste consensus internus post annum præstitus,non exprimitur vllo modo consensu illo externo tempore contractus exhibito, nec vllo modo illum informat ; cùm signum illud ab hoc consensu non procedat. ergo hæc duo non possunt coire ad vnum integrum consensum constituendum; ac proinde requiritur aliud signum externum expressiuum illius consensus interni.

Resp.Rectè probari,ista duo non coalescere in vnum,& requiri aliquod signum externum : sed nō est opus alio,quàm vsu & possessione rei tamquam suæ. per hoc enim satis exprimit consensum in contractū.Similiter sufficit quoduis aliud signum quo ostendat sibi contractum probari.

Dixi,*esse probabilius* ;quia cōtraria quoque sententia, nimirum , requiri nouum consensum ex parte vtriusque,est probabilis, vt docet Sancius l.2.de matr.dis.32.n.8.pro qua citat aliquos DD.

Sed quid si vterque metu vel fictè consensit? 73

Si vterque fictè vel metu

Resp. Quidam dicunt tunc requiri vtriusque nouum cōsensum, more recepto exteriùs expressum. Ratio est, quia tunc contractus neutra ex parte fuit inchoatus.Sed videtur distinguendum. Vel enim alter nouit defectum qui est in altero, vel ignorat.Si nouit, nō potest præsumere illum manere in consensu priore valido, vt sic consensus ipsius accedens perficiat,(vt in casu supradicto.)ergo debet vterque de nouo mutuum & respectiuum consensum præbere & exigere. Si tamen vterque ignoraret defectum alterius,& putaret illum validè consensisse,& ideò vterque interiùs consentiret,alter priùs, alter posteriùs,iuxta casum supradictæ assertionis, putarem valere. ita enim expressè docet Siluest.v. Matrimonium. 8.q.11 dicto 4.ex Richardo d.29.art.2.q.1. Idem tenet Anton.3.part.tit.1.cap.7.Ratio est:quia etsi,v.g. Titius,qui prior sic consentit,falsò præsumat Lucretiam consensisse : tamen absolutè iam consentit,& hunc consensum satis exprimit seruando contractum , & re tamquam sua vtendo: ergo cùm superuenit consensus Lucretiæ , contractus perficitur iuxta primam assertionem: quia concurrit cum consensu Titij , qui præcessit,& vsque ad illud tempus mansit vel formaliter vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio validè consensisse : quia parum refert vtrùm initio valuerit,an non,modò nunc valeat,quando ipsa consentit.

Dico Secundò , Si dolus dedit causam contra- 74

Si dolus causam dedit.

ctui,deceptus non censetur illum ratificare , nisi veritate detecta rursus exteriùs consentiat. Idem dicendum,quando suberat aliud impedimentum irritans.vbi enim sciuerit sublatum impedimentum, opus est nouo consensu. Prior pars patet, quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, consensus non est liber , imò nec censetur esse consensus : nam voluntas non fertur in incognitum, vt supra dubit. 5. & 7. ostensum est. nisi quis forte ita præberet consensum, vt actum vellet esse ratum , etiamsi in eo esset deceptus. tunc enim dolus non esset causa illius consensus. Altera pars etiam patet , quia quando erat impedimentum consensus fuit inualidus,vtpote in materiam inhabilem.ergo impedimento sublato requiritur nouus consensus.

Si nerint impedimentum sublatum.

Aduerte tamen, si contrahentes scirent impedimentum sublatum, non esse opus verbali contractu ad ratificādum; sed satis esse vt interiùs in animo consentiant , & vsu ipsarum rerum hunc consensum exprimant.quod maximè locum habet in matrimonio. quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimētum fuit inualidum, sublato impedimento satis est vt coniuges id scientes affectu maritali vtantur matrimonio, vt apertè colligitur ex cap.2.& 4.de coniugio seruorum. hic enim est nouus consensus , qui satis ipso vsu exprimitur. Si tamen nesciant sublatū, non sufficit.quia non est nouus consensus,sed repetitio antiqui:ideò enim volūt permanere,quia putant primum consensum fuisse validum.Simile est in ratificatione professionis,vt infra cap.41. dubit.7.in fine dicetur item in collatione beneficiorum & officiorum , quando fuit inualida ratione impedimenti, v.g.irregularitatis. Nam eo sublato sufficit,vt collator vel summus Pontif. id sciens consentiat retentioni , aut non contradicat

dicat cùm facilè possit. vt infrà cap. 34. dubitatione 22. dicetur.

Denique idem cernitur in donationibus, aliísque contractibus dolo factis; detecto enim errore, si is, cuius interest, non contradicit cùm facilè possit, censetur ratificare, nec velle io irritum reuocare quod factum est.

75 *Si alter tantum nouit.* Sed difficultas est maximè in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum; vtrùm eo sublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterque nouum consensum præbeat, intendátque de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non esse necessarium, sed sufficere vt altera pars, v.g. vxor, conscia impedimenti, eo sublato, intendat de nooo contrahere & consentire per aliquem actum externum, marito vicissim per actum externum suum consensum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio est; qoia cùm mariti cõsensus cadat in materiam habilem, est validus. itaque si accedat consensus vxoris, erit nouus contractus. Confirmatur, quia etsi mariti cõsensus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentum, eo tamẽ cessante, incipit esse validus, si continuetur. Vnde volũt sufficere vt vxor sublato impedimento intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddendo debitum ea mente; nec opus esse vt maritus sciat fuisse impedimentum, aut vt intendat nouum cõtractum inire. nam reddendo debitum satis indicat suum consensum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angelus Matrimonium 3. impedimento 4. num. 10. Tabiena Matrimonium 2. q. 7. num. 8. Supplementum Gabrielis d. 29. q. 1. art. 3. dub. 3. Sotus d. 35. q vnica, art. 2. dicit se nescire vtrùm contraria non sit probabilior. Eamdem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innocent. in cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sancius lib. 2. de matrimon. disput. 36. num 2. qui docent non esse necessarium indicare marito impedimentum, sed sufficere vt coniunx illum inducat ad rursum contrahendum aliquo prætextu: quo casu maritus non præbebit consensum nisi fundatum in errore, quo putat primum contractum valuisse. Sed hæc sententia est parum probabilis. Vnde

76 *Vterque debet intendere nouum contractum.* Dico Tertiò, contrariam esse multò probabiliorem, & tenendam; nimirum requiri vt vterq; intendat de nouo contrahere, perinde ac si nullus contractus præcessisset. itaque necessarium esse vt vel impedimentum marito aperiatur, vt sine ambagibus de nono contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac si anteà non fuisset contractum. Ita sentiunt plerique Doctores. ita vt Couarr. de matrimon. p. 2. cap. 4. in principio num. 5. dicat esse communem sententiam. Scotus in 4. dub. 35. Adrianus in 4. tractat. de sponsal. dub. 13. Siluester Matrimonium 8. q 2. Nauarr. cap. 22. n. 47. & alij quos adducit & seqoitur Sancius suprà disp. 36 num. 3. Ratio est; quia prior consensus mariti fuit omnino irritus, cùm fuerit circa materiam inhabilem. ergo cùm reddita fuerit habilis, reqoiritur nouus consensus, qui non fundetur in priore contractu. Si enim ideò consentit, quòd putet contractum fuisse validum, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, sed solùm approbare quod antè fecit. Quare cùm id fuerit irritum, consensus ille nihil operatur. non enim consensus & approbatio quæ fertur in contractum prout ex parte rei gestus est, potest habere maiorem vim quàm ipse contractus. Confir. Primò, Quia ille consensus est ex errore circa substantiam contractus; consentit enim, quia putat priorem contractum fuisse validum, cùm non fuerit: & ex errore personæ; nam cõsentit quia putat hanc esse iam suam vxórem, cùm non sit. ergo est omnino inualidus. Confir. Secundò, Quia si non requiritur noous consensus mariti, non etiam requiritur nouus consensus vxoris. vnius enim consensus non facit contractum. Itaque sublato impedimento si se mutuò cognoscant affectu maritali, erit matrimonium, etiamsi vterque ignoret impedimentum sublatum. atqui hoc videtur omnino falsum: quia vbi non est vllus nouus consensus, non potest esse nouum vinculum, noua obligatio, nouum ius; nec potest esse ratificatio actus inualidi. Neque dici potest esse nouom consensum in actu maritali: quia hic actus agitur in virtute prioris consensus, qui nullus fuit: illius enim est signum & approbatio actus iste, vt rectè inqoit Scotus loco citato. non enim intendunt per illum actum aliquid noui iuris sibi mutuò conferre, sed solùm vti iure, quod putant se ex priore contractu habere.

Aduerte tamen, contrariam sententiam nõ ita esse improbabilem, quin in casu grauissimæ necessitatis ea possimus vti: vt si maritus non posset induci ad nouum contractum modo supradicto ineundum; nimirum, qoo illam in vxorem accipiat, etiamsi hactenus vxor non fuisset: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitæ aut grauis infamiæ, aut scandali, quod sequeretur ex separatione; & ex altera parte non posset effugere debiti redditionem. Ita Sancius d. disput. 36. ex Dominico Soto, & aliis. Ratio est; quia grauissima necessitas facit, vt licitum sit quod aliàs minimè liceret: vt patet cùm infans baptizatur in digito tantùm, aliis partibus non extantibus; & cùm absolutio datur ei qui absente Sacerdote dedit signa contritionis. Confirmator ex dicto Soti de secreto, membro 3. p. 2. concl. 3. vbi dicit hominem non teneri sequi suam opinionem, si inde magnum immineat periculum; sed posse sequi alteram partem de qua solùm habet formidinem (id est, quam opinatur quidem esse falsam, tamen non est certus de falsitate, ita vt putet se posse decipi circa eam) modò illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius suprà, citans in eamdem sententiam Nauarrum. magnitudo enim periculi facit, vt formido in moralibus præponderet opinioni, & vt minùs probabile præferendum sit probabiliori. Itaque in tali euentu sufficeret inducere maritum sub aliquo prætextu (vt maioris amoris, vel suæ consolationis) ad renouandum simpliciter contractum: vel si id non posset, satis esset, vt ipsa petendo vel reddendo debitum intendat de nouo consentire. nam mariti consensus adest hoc ipso, quo illa tamquam vxore vtitur. Et quamuis fundetur in priore consensu, qui erat ob materiæ inhabilitatem inualidus, tamen iam cadit in materiam habilem. quod confirmari potest: quia intendit modis omnibus actum coniugalem, nec vllo modo vult fornicari: ergo 77 *Possumus vti in grauissima necessitate.*

hoc

hoc ipso tacitè consentit absolutè in illam, nec videtur restringere consensum suum ad primum contractum. Numquam tamen hac sententia vtendum extra casum grauissimæ necessitatis, ob tenuem illius probabilitatem, vt dictum est.

78 Notandum est, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando, intelligenda esse, quando antea in facie Ecclesiæ contractum fuit, ita vt præsumeretur verum matrimonium, siue bona siue mala fide contrahentium: vel vbi decretum Concilij de parocho & testibus adhibendis non est promulgatum.

79 Dico Quartò, Si actus solùm fuit irritus ratione solemnitatis Iure requisitæ; pro foro cōscientiæ, probabile est, non opus esse alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa solemnitas. Ratio est; quia quando agentes sunt per se habiles, & adest plenus eorum consensus, probabile est actum in foro conscientiæ esse validum, ita vt neutra pars ante sentētiam teneatur illum rescindere. de quo vide infrà cap. 19. num. 32. & sequentib. Vnde Syluest. v. Electio, 1. n. 11. *Si electio tenuit Iure naturali, puta quia interuenit consensus eligentium, sed non tenuit Iure positiuo, quia omissa fuerunt substantialia: secundum Innocen. quem communiter sequimur DD. in cap. Quod sicut. de electione, si confirmetur electus, est verus Prelatus, & non tenetur in foro conscientiæ resignare.* In contractibus autem certum est, non teneri rescindere ante petitionem partis. itaque patre non vrgēte, non opus est ratificatione. Quomodo ratificanda sit professio quando interuenit impedimentum, dicetur infrà capite 41. dubitatione 7. num. 65 & 66.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

De Promissione, & Donatione.

Habet Dubitationes 17.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Promissio.

1 NOTANDVM est, Nomen *promissionis* esse generale, possèque extendi ad omnes contractus, sicut & nomen stipulationis: possum enim promittere rem aliquam sub aliquo onere, (v. g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hîc loquimur de *promissione gratuita*, qua aliquid promittitur gratis ex liberalitate

2 vel gratitudine; quæ sic describi potest: *Promissio simplex* est deliberata & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & possibili. Dico *deliberata*, nempe plena deliberatione seu attentione. qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum, vt rectè Nauarrus cap. 18. num. 7. Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat; nōn obligatur ad implendum, ne sub veniali quidem. Ratio est, quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod spōte suscipitur, non debet censeri cuiquam impositum, nisi perfectè in illud consenserit; quod non fit absque perfecta deliberatione seu animaduersione quid agas. deinde quia alioquin non est actus perfecte humanus. vnde sequitur, etiam vo-

Quid promissio. Debet esse deliberata.

3 tum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne sub veniali quidem. quamuis violatio voti validi. facta ex imperfecta deliberatione, venialis sit. de quo infrà cap. 40. dub. 1.

Votum.

4 Dico *Spontanea*, vt excludatur promissio metu aut fraude extorta; hæc enim non est valida promissio. vnde eam non tenemur implere nisi sit iurata, vt docet D. Thomas q. 89. art. 7. Nec refert, (saltem in foro conscientiæ) etiamsi metus ille leuis fuerit, iuxta Siluestrum v. Restitutio, 2. §. Septimò. & Nauarr. cap. 17. nu. 30. ratio est, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit; vnde ratione iniuriæ potest promissor non soluere promissum. de quo plura diximus cap. 17. dubit. 6.

Spontanea. *Metus leuis.*

Dico *obligatio fidei*, quia non sufficit dicere, Ego 5 faciam, significando solùm voluntatem faciendi; sed oportet vt fides detur & obligetur, id est, vt homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis; vt rectè Sotus l. 7. de iustit. q. 1. art. 2. vnde etiam non est satis dicere, Ego promitto me hoc factum, si solùm intendat significare animi sui propositum; non autem dare fidem, vt sæpè fit. 6 Si tamen ex tali modo loquēdi alter deciperetur cum notabili suo detrimento: teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promisit: vt docet Nauarrus cap. 18. num. 6. quia non implendo, daret causam damni. Similiter non sufficit dicere. Ego promitto me facturum quidquid iusseris, si id dicas vt affectum tuum & animi promptitudinem ad alteri placendum testeris, non autem vt te illi obliges: quod etiam frequens est inter homines. Ratio est, quia hæ & similes formulæ loquendi sæpè vsurpantur voluntatis vel testandi animi causa, non autem ex intentione se absolute obligandi. vnde tūc absolutè non obligant cùm enim omnis vis obligādi promissionis sit ab intentione, non possunt vltra intentionem obligare. Vide Nauarr. comment. de datis & promissis pro iustitia, &c. num. 22. & 23.

Promissio sola specie verborum.

Dices, Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissoriis, vsus sit?

Resp.

In dubio.

7 Resp. In vtroque foro inclinandum esse in eius fauorem; quia in dubio non est imponendum onus, quod, nisi sponte, non suscipitur. Ita multi Doctores. Verius tamen puto, si verba expressam promissionem præ se ferunt, in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maximè in voto. Ratio est; quia quando verba sunt promissoria, non est præsumendum defuisse animum promittendi, cùm hic ex natura rei adesse soleat: nisi de contrario, saltem per rationes probabiles constet; vel nisi verba sint talia vt eum talibus circumstantiis non minùs soleant vsurpari aliter quàm promissoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, sed moraliter certum. Confirm. quia hic non est par conditio promissoris & promissarij; nam constat de verbis promissionis, quæ fauent promissario; ergo hæc seruanda, nisi aliunde constet defuisse animum.

8 Dico, *De re quapiam bona*, vt excludatur promissio operis, quod sine peccato præstari nequit; quia nulla potest contrahi obligatio ad id quod sine peccato præstari non potest, vt patet ex c. vlt. de pactis, id enim contradictionem implicat. sic enim fieret vt idem esset peccatum & virtus, bonum & malum; & vt homo peccaret non minùs omittendo peccatum, quàm faciendo.

Dices, Ergo promissio prodiga non obligat, cùm profusio rerum suarum sit opus malum.

Promissio prodiga.

9 Resp. Plerique DD. expressè concedunt, promissionem, qua parte prodiga est, non obligare; idque verum esse quidam aiunt, etiamsi iuramento confirmata sit. Ita enim docet Sotus lib. 4. de Iust. q. 7. a. 1. ad 2. & Bannes q. 62. art. 5. dub. 5. Quam sententiam quibusdam euentis veram censeo. Primò, Quando ita est prodiga, vt eius executio absolutè sit illicita. hanc enim rationem in probanda sententia sua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid est promissum in modum pretij, nec promissor aliter intendit dare. tunc enim non tenetur ad excessum, nisi iuramentum interuenerit; vt patet in promissione vsurarum & pretij enormis. Denique, Quando meritò præsumi potest, promissorem fuisse deceptum, aut promissionem non fuisse omnino liberam. alioquin si nihil horum intercedat, & executio sine peccato fieri possit, non video, cur promissio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente etiamsi ipsa imprudenter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudēter & cum peccato fiunt, quæ tamen facta tenent, nec facile rescindi possunt: vt si puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat
10 quidē promittendo, tamē verè obligatur. Pari modo etiamsi promissio aliquando peccatum sit ob

Executio non est peccatum.

circumstantias, vel quia prodiga; tamen fieri potest, vt impletio eius peccatum non sit. suppono enim rem esse in plena potestate promittētis, neque illā alteri priori debitam. Ratio est, quia etsi prodiga largitio, quæ est executio promissionis, peccatum sit, dum adhuc liber es, & nondum obstrictus; tamen postquam te obligasti promissione vel iuramento, non est peccatum, sed actus iustitiæ, vel fidei, vel religionis, prout te intendisti obligare, neque ampliùs habet immediatè rationem donationis, sed solutionis debiti. Sicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert, ita prodiga promissio ius tribuit, quo iure in altero iam posito, teneris promissum soluere, si nihil prædictorum impediat. In hanc sententiam intelligo Sancium lib. 1. de matrimonio disp. 14. & Molinam disp. 271. & quosdam alios Doctores.

DVBITATIO II.

Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOtandum est, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitudine. Hæc definiri solet, *Datio liberalis*. Per *dationem* intelligitur actio donantis, na- 11
tura sua sufficiens ad dominium transferendum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio.

Duplex donatio.

Est enim duplex *donatio*: alia incipit à reali traditione, vt quando res ipsa simul traditur; & hæc est completa donatio, transferens dominium: alia incipit à promissione, vel à verbali traditione, vt cùm dico, Do tibi meum equum, qui absens est. Hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum, tamen Iure positiuo impeditur, ne dominium transferat, nisi secuta reali traditione, vt dictum est cap. 3. dub. 3. Vnde 12
si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet; Paulus acquireret illius rei dominiū, & Petrus solùm haberet actionem personalem in donatorem, vt compenset rei æstimationem, quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, non fuit translatum dominium in Petrum, sed solùm concessum ius ad rem, tribuens actionem personalem, in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium. vide infrà cap. 21. dubit. 19.

Liberalis.

Dicitur *liberalis* datio, quia neque fit tamquam Iure debita, neque vt aliquid reddatur tamquam Iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem solutionis debiti, vel permutationis, neutra enim est liberalis. 13

Dico, *Tamquam Iure debita*, quia benè fieri potest tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat, aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine, cùm liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinem. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis. Imò eadem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest. Potest enim quis in donando vtriusque virtutis bonum & laudem spectare. Vt ergo dicatur *liberalis*, sufficit vt non sit debita ex iustitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. Quæ tamen merè liberalis est, non fit ex gratitudine, sed affectu solius liberalitatis. 14

Discrimen promissionis & donationis.

Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio & donatio*. *Promissio* enim natura sua (id est, seposito Iure positiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etsi tantùm verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsenti. posito tamen Iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem. 15

Pollicitatio.

Pollicitatio est offerentis solius promissum, L. 3. ff. de 16

pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio est promissio, non contra.

Pactum. *Pactum est duorum consensus atque conuentio.* d. L. 3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum: ad rationem pollicitationis, solùm vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat.

Stipulatio. *Stipulatio* autem est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. vt suprà cap. 17. dubit. 2 explicatum est. vide Gomezium tom. 2. cap. 9. num. 1. 2. 3. & Siluestrum v. Pollicitatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v. g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

17 *Ante opus præstitum non obligat.* RESpondeo & dico primò, Promissio, omnísque pactio ante patrationem operis praui, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vltrò citróque nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum, hoc enim cõtradictionem implicat: vnde promissor operis nõ tenetur; quare nec promissor pecuniæ, opere nondum præstito, tenetur, cùm eius promissio respectiua fuerit, vtpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquàm iniquam, & ad malum directè allicientem.

18 *Opere patrato obligat.* Dico secundò, Patrato opere malo, verius est promissorem obligari soluere promissum. colligitur ex Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 2. num. 1. Caietan. q. 32 art. 7. Medina C. de restitutione. q. 28. etsi enim hic putet solutum debere restitui, eò quòd opus turpe sit inuendibile; tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissor liberet. Verùm, non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur; quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, Do vt facias (vt si promittas annulum vel catenam pro maleficio;) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa, vbi præstita fuerit, nascetur obligatio iustitiæ in promissore. quãdo enim altera pars impleuit cõtractum, tenetur altera lege iustitiæ. Quòd autem in huiusmodi contractu possit esse æqualitas, patet, quia in opere præstito non solùm est malitia consideranda, sed etiam labor, periculum, detrimentum fortunarũ, & similia, quæ

19 *Quæ in opere æstimentur pretio.* executor tua causa subiit. Item fidelitas, quam tibi præstitit, & voluptas, aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æstimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis sit connexa, quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari: sicut in bonis operibus labor, periculum, damnum, possunt cõsiderari per se, & præcisa ab operis sanctitate, ita vt non committatur simonia, vt si quis paciscatur dare sacerdoti 100. aureos, vt in loco, vbi est periculum capitis, semel faciat Sacrũ: hic periculũ abstrahitur ab operis sanctitate; & pretio æstimatur absque simoniæ culpa: ergo similiter in malis poterit periculum abstractim pretio æstimari absque malitia.

Discrimen solutionis ante opus & post opus. Hinc sequitur, Mercedem opere præstito accipi & exigi posse, quia debetur Iure naturali: & eam accipiendo nõ obstringit se ad aliquid quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quà peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secùs si accipiat mercedem ante opus: quia non potest accipere nisi obligando se & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, vt ex parte sua contractum impleat. cumque anteà solùm esset promissio conditionata, seu respectiua, *Si solues mercedem*, iam fit absoluta, quia impletur conditio sub qua promiserat opus.

Aduerte tamen probabile esse, eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & similibus, non teneri ad implẽdum promissum, etiam opere secuto: quia est communis sententia Doctorum vtriusque Iuris, vt docet Couarruuias suprà n. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij 123. ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur: *Si plagij* (alij legunt, flagitij) *faciendi, factive causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet.* & L. Generaliter 26. ff. eodem: *Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momenti.* quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones. Quamuis responderi possit, leges illas & similes ita accipiendas esse, vt significent non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari ius petendi promissum in foro externo: non autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quæ ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide suprà cap. 14. dub. 8. 20 *Contraria est probabilis.* 21 *Mens istarum legum.*

DVBITATIO IV.

Quænam promissiones sunt irritæ Iure positiuo.

SVppono, Iure naturæ irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatum. Iure autem positiuo probabile est esse irritas, Primò, Omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiamsi earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium verius videatur, vt iam dictum est. 22

Secundò, Irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi: vt si promittas alicui, quòd non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto. vt patet L. 27. §. 4. ff. de pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem; sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare. 23

Tertiò, Irritæ sunt quæ adimunt libertatem disponendi de rebus suis: vt si promittas alicui quòd illum instirues heredem, quòd non reuocabis testamentum, quòd dabis tantum, v. g. 100. si non instituas heredem. Hęc omnia comprehenduntur L. Pacta 6. C. de pactis, vbi sic dicitur: 24

Pacta,

Pacta, quæ contra leges constitutionésque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est. Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. oblig. *Contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *Contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occasio iniquè agendi, vt in exemplis n. 23. vel impediuntur illi mores, quos expedit esse in Rep. benè instituta. vide Siluest. v. Pactum n. 8. & 11. & Molinam disp. 271.

Iuramento confirmata sunt valida.

25 Aduerte tamen, etsi promissiones & pacta quæ dicuntur esse contra bonos mores, sint per se irrita, tamen si accesserit iuramentum, esse seruanda: vt docet Siluest. v. Pactum. n. 11. Omne enim iuramentum seruandum est, nisi sit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonū publicum, vt suprà cap. 17. dub. 7. n. 54. ostensum est.

Contra bonos mores.

Nec obstat, quòd hæc pacta dicantur esse contra bonos mores, iuramentum autem contra bonos mores præstitum non sit obligatorium, vt habetur c. Non est obligat. 58. de regulis Iuris. in 6. quia vt Siluester ait, non sunt *contra bonos mores* 26 *naturales*, (de quibus intelligenda est ista regula) *sed ciuiles*, id est, non sunt contra virtutem, ita vt res promissa sit peccatum, sed possunt incommodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum Iure ciuili; tamen iuramento confirmatur, vt constat cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. & promissio vsurarum est contra bonos mores; quia occasionem præbet exigendi vsuras; tamen impleri debet, si iuramentum accedat. 27 cap. Debitores. de iureiurando. Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc promissionem non seruari. vt suprà cap. 17. dubit. 7. dictum est.

DVBITATIO V.

Vtrùm promissio vel donatio interna obliget nos homini.

Non obligat nos homini.

28 Respondeo, & dico Primò, Etsi promissio vel donatio purè interna, facta Deo, obliget nos Deo cordium inspectori; non tamen facta homini, obligat homini. est communis sententia DD.

29 Sed difficultas est, Vtrùm id proueniat ex solo Iure positiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex solo Iure positiuo. consistendo enim intra limites Iuris naturalis, talē actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p. 2. q. 18. a. 1. dub. 13. & inclinat Sotus lib. 7. q. 1. art. 2. Molina disp. 266. Probari potest Primò, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum, ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult ampliùs rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium: ergo etiam causari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promissionis & donationis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligādum. confirmatur, quia expressio exterior nō est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari ab altero; atqui hæc acceptatio Iure naturæ nō est necessaria. Hæc sentētia est probabilis.

Est probabilis.

Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, 30 promissionem donationemque internam Iure naturæ esse insufficientem & inualidam ad obligandum. colligitur ex D. Thoma q. 88. art. 1. vbi dicit, promissionem vnius hominis non posse alteri fieri nisi per signa externa, Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim 31 Thomistæ. ratio est; quia promissio & donatio sunt signa quædam practica, efficientia idipsum quod significant. qui enim dicit, Promitto tibi, Do tibi, non solùm significat internam cogitationem & affectum dandi; sed etiam ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit; & effectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente, & ius quod nascitur in promissario. Quare cùm actus interni non sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam instrumenta ad se alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum. Si tamen alter posset 32 cognoscere internas cogitationes, sicut possunt Angeli, quando ad eos dirigūtur; tunc per actum internum optimè posset donatio & promissio fieri. Accedit, quòd talis promissio non sit acceptata; quod tamen necessarium est ad obligationem, vt statim dicetur. sub hac enim tacita conditione fieri censetur.

Promissio interna iure natura videtur inualida ad obligandum se homini.

Ad primum Respondeo, Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis, quæ tamen adhuc est insufficiens ad causandam obligationem.

Ad argumenta.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto; non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quàm incipere esse, aut in altero produci. vnde nec ius alteri dari per internam promissionem potest.

Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à volun- 33 tate, tamen voluntas non potest eam immediatè in homine causare absque actu externo, tāquam instrumento; alioquin hoc ipso quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retinere. hinc fit vt etiam iurisdictio sine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem. Non tantum ideò requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donandi, sed etiam vt ipsa donatio & promissio per illa fiat, vt dictum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

Respondeo, & dico Primò, Promissionem 34 ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationē naturalem aut ciuilem. est cōmunis sententia Doctorum, teste Gomezio to. 2. c. 9. n. 1. & seqq. & patet L. 1. ff. de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi sententia Doctorum docet idem Gomez. tom. 2. c. p. 4. n. 3. & colligitur apertè ex L. Absenti. 10.

Potest reuocari.

π de donat. & L. Nec ambigi. 6. C. eodem. Vnde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse: quod tum ex prædictis Iuribus, tum ex aliis clarè deducitur vt L. Multum interest. 6. C. Si quis alteri, vel sibi. & L. Si pater. 4. π. de manumissis vi idicta.

Idem in omnibus aliis contractibus locum habet. L. Contractus. 16. C. de fide Instrumentorum, & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu L. 1. π. de pactis. quare priusquam alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam oblationem reuocare.

35 Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia ampliùs acceptari nequit.

An valeat mortuo donatario.

Dices, Poterit acceptari ab heredibus.

Resp. Ex rigore Iuris non posse; quia ad illos directa non fuit. videtur tamen posse ex quadam æquitate, quia heredes personam defuncti repræsentant: & præsumendum est, eam esse mentem donatoris. vt si defunctus beneficio eius frui non posset, heredibus illius prodesset; nisi de contrario constet. quod intellige, si illi heredes sint liberi; secùs si extranei.

An mortuo nuncio.

Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem vel traditionem, cẽsetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L. 57. Mandatum. π. mandati. vnde consensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit; quo fit vt duorum consensus non possint concurrere.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat vt verbis & traditione reali rem perageret; secùs si solum litteras deferendas habuit: hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. vnde ipse vic illi per litteras poterit eam acceptare.

36 Dixi *ordinariè*, quia à Doctoribus excipiuntur quædam pollicitationes quæ obligant ante acceptationem, nempe quæ fiunt ciuitati, vel Vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali. In Iure tamen non inuenitur expressè, nisi de promissione facta ciuitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus π de pollicitationibus, per totum. Verùm Doctores id extendunt ad promissiones iam dictas: quia promissiones & donationes ad pias causas, videntur æquari donationibus & promissionibus factis ciuitatibus, si priuilegia spectemus. vt patet L. Illud. 19 & L. Vt inter. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis.

Quædam pollicitationes obligant.

37 Sed difficultas est, vnde proueniat quòd ex promissione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex solius Iuris positiui dispositione; nam cõsistendo intra limites Iuris naturalis, sufficere consensum ad obligationem. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactum. p. 2. §. 2 num. vlt. Molina disp 263. Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic actus natura sua ad hoc est sufficiens. consequentia patet; quia Ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim quàm natura sua habeant; quamuis interdum ob bonum commune illis vim, quam per se habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione quæ non expectat obligationem reciprocam.

An Iure natura requiratur acceptatio.

Couar. sententia non requiritur.

Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, promissiones & donationes ad pias causas esse validas ante omnem acceptationem, quod tenet Felinus in cap. 1. de pactis, n. 7. citátque pro se Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio est; quia Iure naturali sunt validæ, & Iure ciuili non sunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddũt tales promissiones & donationes, non habent vim in piis causis, eò quòd Iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum, vnde 38

Donationes ad causas pias.

Dico Secundò. Verius videri, quòd promissio & donatio non habeãt vim obligandi ante acceptationẽ, id prouenire non tantùm ex Iure ciuili, sed etiam ex Iure naturali, vel Iure gentium. vnde vt habeant vim absolutè obligandi, Iure gentiũ requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus onerosis ante acceptationem licitum est vbique gentium pœnitere & reuocare suam oblationem; vt patet in contractu emptionis, sponsalium, matrimonij, & aliis: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reiiciat: ergo idem licitum erit in promissionibus & donationibus gratuitis, nisi lex positiua adimat hanc potestatem. Secundò, Sicut promissio vel oblatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habent tacitam conditionẽ, *Si acceptentur*: nam vt L. Qui absenti. 38. π. de acquirenda vel amitt. possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicuti ibi cõditione nondum impleta, potest reuocare oblationem; ita & hìc. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret, Promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationẽ Ioanni an velit acceptare, nec posse pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium vsitatum. 39

Verius est. Iure gentium requiri acceptationem.

Ad primam rationem Respondeo, Ius ciuile non efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat absolutam ante acceptationem; (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: vt patet ex L. 3. eodem tit. vnde fit, vt talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti: quæ petitio videtur necessaria vt tenearis soluere, vt iisdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc spõte solui debent. Itaque ex pollicitatione omni, nascitur quædam obligatio veluti cõditionata & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur; quam reuocationem Ius positiuum potest impedire. vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam Iure naturali vel gentium non habet, sed impedit ne possit reuocari. 40

Ius ciuile impedit reuocationem.

Ad secundã, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex causa directa, sed tanquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo 41

applı

applectur; ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero, si alter eam acceptet: quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, vt promissio vim exerat, iusque tribuat.

42 *Altera pars. De modo acceptandi quãdo facta absenti.*

Quod ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptãdi, seu quid requiratur, vt donatio facta absenti, validè possit acceptari, attinet; dicendum est, Primò requiri vt donator absenti per epistolam, vel nuntium, cui id commiserit, eam deferat, vel insinuet. id enim necessarium est, vt duorum voluntates in vnum concurrant, vt colligitur L. Absenti. 10. ff. de donationib. & L. 1. ff. de contrahenda emptione. Vnde si alius quispiam præcurrẽs, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit; quæ est communis sententia DD. vt refert Clarus lib. 4 §. Donatio. q. 12. & colligitur ex Glossa in L. Nec ambigi. 6. C. de donationibus. Ratio est; quia cùm promissor non intendat per hunc hominem, suum consensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter acceptando, aliquid iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cùm autem ipse nuntium mittit, tunc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, vt per eum ad absentem deferatur: & sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad rationem pacti est necessarium. vt dictum est dubit. 2. cap. 17.

Debet insinuari per nuntium vel epistolam.

43 *Debet acceptari coram nuntio, si per nuntium offeratur.*

Secundò, Si donatio per nuncium deferenda vel facienda est absenti, requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet: nec sufficit eam acceptare coram aliis, vt ex multis Auctoribus ostẽdit Sancius lib. 1. de matrimonio disp. 7. n. 35. Ratio est: quia alioquin duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quam ob rem acceptatio debet exprimi illi qui eam offert, id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim, quo aliquis destinatur ad absentem, vt offerat ei promissionem alterius, constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem; vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Siluestri v. Matrimonium 5. qu. 12. & quorundam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel literas, sufficere vt absens exprimat consensum suum aliis. debet enim consensus absentis exprimi illi qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterum consentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo: quia non est de essentia contractus, vt consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua est, vt statim contractus valeat posito alterius consensu, etiam antequam tibi innotescat, statim valebit. hoc tamen non præsumitur, nisi clare sit expressum.

Si offeratur per litteras.

Si verò per litteras promissionẽ tuam absenti obtuleris: vt acceptatio eius sit valida, ita vt retrocedere nequeas, requiri, vt ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntiũ ad te missum, innotescat. Ita Sancius suprà. Probatur primò, Quia requiritur acceptatio exterius expressa, ita vt promissor eam possit intelligere. Deinde, quia alioquin non concurrunt consensus duorũ in vnum. Denique, quia antequam tibi innotescat cõsensus alterius, potest ille suum consensum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promissionibus respectiuis, quæ requirunt repromissionem. hæ enim omnes hanc tacitam conditionem habent, Si is cui promittis, vicissim repromittat, seseque obliget: quod fit signo externo ad promissorem directo. In gratuitis tamen promissionibus vel donationibus, non puto necessarium vt litteræ acceptationis vel nũtius ad donatorem peruenerint: quia non tanti interest eum, qui gratis donat, scire suam donationem acceptari, quàm eum, qui sub onere aliquid offert, & repromissionem expectat, nosse, alterum repromittere. cuius signum est, quòd donator non sit multùm de eo cognoscendo solicitus. Secùs verò in eo, qui contractum onerosum init. Deniq; qui gratis donat, non videtur beneficium suum ad hoc velle restringere, vt non habeat vim, nisi litteras de acceptatione acceperit: sed potiùs cupit illud, simulatque debito modo acceptatũ fuerit, efficax esse.

Tertiò, Requiritur vt nõ reuoces donationem ante acceptationem, si enim reuoces, & nuntio, quem misisti, id innotescat; non potest quidquam efficere. L. Si verò. 12. §. Si mandauero. ff. Mandati. *quia extinctum est mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis potestas insinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innotescat ante executionem, tunc distinguendum est: vel enim ille se habet solùm instar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo se habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deest omnino consensus ex parte donantis. ille enim nuntius solùm habet officium nuntiandi vel tradẽdi; non autem tribuendi aliquid iuris. Si secundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium, sed ad tribuendum donatario ius ad rem, & donatori iniiciendam obligationem ad consensum. Colligitur L. Si mandassem. 15. & L. 26. Inter causas. ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine gestum est. Vide Gomezium tom. 2. cap. 4. num. 3. 44 *Si reuoces consensum, misso nuntio.*

Petes, Vtrùm post mortem donatoris possit donatio validè acceptari? *An post mortem donatoris possit acceptari.*

Resp. Primò. Quando ipsa donatio ante mortem facta est ex parte donatoris, & missa epistola vel nuntius, qui illam absenti insinuet, vel rem tradat; si cõtingat donatorem mori ante insinuationem, verius est illam nihilominùs validè acceptari posse. Ita docet Sancius lib. 1. de matrimon. disp 6 n. 5. & Molina Iureconsultus lib. 4. de primogen cap. 2. num. 77. Ratio est; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etsi reuocabilis; vt expressè habetur L. Nec ambigi. 6. C. de donat. & manet virtute impressa literis vel nuntio, vt ad donatarium transeat. Vnde perseuerat post mortem; ac proinde potest tunc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non potest reuocari per heredem, etiamsi nondum sit acceptata, vt passim docent DD. Couarr. lib. 3. variar. c. 14. n. 17. Iulius Clarus §. Donatio. qu. 13. in fine & alij. quod est signum, illam posse validè acceptari post mortem. quorsum enim adempta heredi potestas reuocandi, si non potest acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio est gratia quædam: quando autem gratia facta est ex parte concedentis, potestas executoris non exspirat morte concedentis, vt expressè dicitur 45 *Si facta erat ex parte donatoris, potest acceptari.*

cap. Si super gratiam. 9. de offic. delegati, in 6. Contraria tamen sententia est plurimorum Doctorum, vt ostendit Sancius: quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandantis soluitur. Verùm hic non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, vt dictum est. Itaque illa ratio ad alium casum pertinet. Vnde

Si solùm sit mandata, non potest.

46 Dico Secundò, Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed solùm mandata fieri; vt si mitti rem per nuntium vel procuratorem, cum mandato vt suo nomine det absenti: tunc si antè quàm ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori, non potest donatio validè acceptari. vnde res illa restituenda est heredibus donatoris. Ratio est; quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solùm datum fuit mandatum donandi. mandatum autem morte mandantis expirat, vt habetur d. L.26. Inter causas. ff. Mandati. vnde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere; & si fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum est, nisi mandatum fuerit in fauorem piæ causæ; quia istud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarruuia lib.1. variar. cap.14.num.16. vnde etiam post mortem est exequendum. cuius ratio est; quia quisque præsumitur ita tacitè voluisse in vita, cùm opera pietatis tunc maximè homini sint necessaria. Confirmatur ex L. Si pater.4. ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ causæ, & salutis animæ.

Mandatum in fauorem piæ causæ.

Hinc sequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempestiuè ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem: nam heredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorũ est; donatario ratione dãni quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina disp.263. posito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamen, quosdam sentire, mandatum donandi non expirare morte donatoris, eò quòd sit gratia quædam. ita Emanuel Sà v. Donatio, num.21.& v. Mandatum, num.2. quæ sententia est probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille heredibus, sed soli donatario.

DVBITATIO VII.

Qui poßint promißionem vel donationem absenti factam acceptare: siue, vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari.

RESpondeo, Primò id potest omnis qui ab altero generalem vel specialem habet commissionem.

47 Secũdo, Is qui est sub alterius potestate, ita vt nõ sit sui iuris. vt filiusfamilias pro patre, seruus pro domino, Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia cẽsetur vna persona. non tamen famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui iuris. vnde Instit. de inutilibus stipulationibus. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cùm hic alteri possit facultatem facere stipulãdi pro altero, multò magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, præsertim si de eo conficiat Instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib.1. variar. cap.14. num.11. & deinceps. Hoc tamen de Notario solùm in Iudicio locum habere, multis testimoniis ostendit noster Sancius lib.1. disput.7. num.11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur, vt patet §. Sed & si quis Institut. de inutilibus stipulationibus: vt creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito: vel si pœna sit adiecta in fauorem præsentis; de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum. p.2.§.4.num.5.

Quintò, Quiuis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, piisve causis, iuxta Glossam communiter receptam in cap. Quoties cordis 1. q. 7. de quo Couarruuias suprà n.14. Ad hos reduci possunt omnes, quos refert Glossa in §. Si quis alij. Institut. suprà. Præter hos autem nemo potest Iure cõmuni validè pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est; tum quia Iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt, vt patet d. §. Si quis alij & L.126. Si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, censetur solùm verbis facta illi; reipsa autem solùm facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominùs secundùm communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solùm in foro conscientiæ obligat, sed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubit.4. Secùs verò quando stipulatio nihil valet: quia iuramentum secundùm naturam actus, in quem cadit, accipiendum est. atqui actus habet tacitam conditionem, puta si validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamsi iuramentum intercesserit. vide suprà cap. 17. dubit.7. num.52. Circa prædicta 48

Verba promissionis ad præsentem dirigenda.

Notandum Primò. Vt is qui præsens est, possit pro absente stipulari, (id est, promissionem in absentis commodum petere, & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expressè vel implicitè ad præsentem. v.g promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est non potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia Doctorum, in cap. Quamuis pactum.p.1.§.4.n.13. vnde si dicar, Promitto Petro absenti 100. nemo potest validè acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est, quia vt fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub.1. hîc autem non est consensus reciprocus, quia non adest consensus eius, in quem tuus consensus & verba tuæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio semper potest reuocari, quandiu ab eo qui absens est, acceptata non fuerit. 49

Dixi, *Expressè vel implicitè* quia dupliciter verba

verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, vt Promitto tibi, &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt si dicas, Promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè censetur fieri præsenti: sic enim vsus hominum consueuit: & in dubio is sensus verbis contractus est tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in stipulat. 80. ff. de verb. obligat. quare si præsens acceptet, valet.

50 *Stipulator non potest eam condonare.* Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, qua obstringitur promissor tertio, adhuc pendet, donec à tertio acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio est: quia præsens non acceptauit eã nomine suo, sed nomine tertij, & sub eius beneplacito: vnde si ille eam repudiet, tota est irrita; quamuis id in damnum præsentis verteret. secùs est, quando is qui acceptat promissionem pro tertio, vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg. 35. ff. de reg. iuris. *Nihil tam naturale est, quàm eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cùm hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remissione dissolui.

Dices, Hoc argumentũ videtur probare, etiam posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia iisdem causis res dissoluitur, quibus ab initio constitit. Nec obstat, quòd tertio videatur ius acquisitum, quia dici potest, ita esse acquisitum, vt pendeat ex arbitrio stipulantis: sicut quando stipulãs vicissim aliquid repromisit. Confirmatur, quia consistendo intra limites legis naturæ potest remittere: atqui nullum est Ius positiuum, quod sciam, quod hanc remissionem irritam reddat: præsertim cùm verba promissionis nõ ad absentem, sed ad stipulantem directa fuerint. Denique stipulans non tenetur absenti indicare se in fauorem ipsius stipulatum esse; præsertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipsius curare; ac proinde inutilis ei erit illa stipulatio.

Ob has rationes illa sententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector Decisionum Pedemontan. in 70. & fauent Auctores, qui tenent, donationem in fauorem absentis factam & acceptatam, reuocari ex consensu donatarij posse. de quo vide Couarr. lib. 1. variar. cap. 14. n. 13. & infra dub. 9. num. 64. & 65.

51 *Promissio onerosa facta absenti.* Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promissionis pro absente, intelligenda esse tantùmodò de promissione gratuita seu lucratiua. Si enim promissio sit onerosa, seu respectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, si ipsa vicissim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, si pro ea mille dare velit) nõ sufficit vt tu pro absente acceptes, sed requiritur vt absens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromissionem, quæ vicissim priori promittenti nota sit, semper reuocari potest. Ita Sancius supra num. 12. Molina disp. 164. & quidam Iurisperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriusque partis obligationẽ non potest effici perfectus contractus: contractus enim respectiuus habet tacitam conditionem, Si alter repromittat: qua non impleta, potest resilire: quia promissio non est plenè acceptata. Secundò, quia absens potest nolle acceptare cũ illo onere: ergo similiter contrahens cum absente, potest retrocedere. patet conseq. quia contractus onerosi non debent claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro absente, nõ potest acceptare, nisi quatenus ei potest esse commoda: sed hæc nullo modo sufficit, quia etiamsi fieret per ipsum absentem, & coràm, non sufficeret: debet enim simul adesse repromissio, vt ex vsu communi omnium gentium patet.

Dices, Omnis promissio seriò facta & acceptata ab eo cuius interest eam impleri, seruanda est lege naturæ, siue sit absoluta, siue cõditionata. si enim est conditionata, expectandus est euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò, Quia talis promissio facta præsenti in fauorem absentis, est absoluta promissio; cõditio autem, quæ additur vel subintelligitur, non afficit ipsam promissionem, sed eius executionem: ergo hoc ipso, quo acceptatur ab eo cui immediatè fit, obligat absolutè: quamuis ad executionem non teneatur, nisi posita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, simul censetur promittere se expectaturũ vt consensus alterius inquiri possit: alioquin videretur delusoriè promittere præsenti.

Resp. Si illa promissio est respectiua, postulãs repromissionem, potest reuocari ante repromissionem: neque huius conditionis euentus est expectandus lege iustitiæ, sed solùm lege constantiæ, (si res intereà non mutentur) quæ tamen non obligat, nisi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promissio non est absoluta, quia promissor non intendit se obligare irreuocabiliter, nisi alter repromittat. Ad Secundam confirmationem Non promittit se expectaturum: alioquin præter promissionem respectiuam esset alia quæ sit gratuita; quod est contra suppositum. agimus enim de eo casu, in quo solùm est respectiua. neq; ideò est delusoria promissio: quia seriò promisit, neq; ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO VIII.

Quantum obliget promissio externa legitimè acceptata.

SVnt tres sententiæ. Prima est Caietani infrà q. 113. art. 1. sub finem, vbi docet, promissionem per se solùm obligare sub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni quod promissarius ea non impleta incurreret, posse obligare sub mortali. Ratio ipsius est: quia solùm ex quadã honestate morali fidelitatis seu veritatis tenemur promissa implere. sicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum & facere vt verba respondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, vt opera respondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat sub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid sit de veritate huius sententiæ, hoc fundamentum Caietani non est verum. Primò, Quia promittere, non tantùm est affirmare se daturum vel facturum, sed vlteriùs est se 52 *Sententia Caiet. solùm obligat sub ven.* *Refutatur fund. Caiet.*

obligare alteri, & consequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici solet, *promissionem parere debitum*. Secundò, Quia inde sequeretur, eum qui promittit, non magis obligari, quàm eum qui absq; promissione affirmat se facturū; quod constat esse falsum cómuni hominum vsu & sensu. Hoc sequi patet, quia qui tantum affirmat se facturum, tenetur ex virtute veritatis suum dictum verificare, ne lædat honestatem huius virtutis. atqui secundùm Caietanum hæc est tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur.

Veritas obligat ad duo.

53 Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo; nempe vt dicta nostra conformemus menti, nè committamus mendacium: & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falsum. vtrumque enim requiritur vt quis sit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falsum. Itaque si promissio solùm obligaret lege veritatis, minus peccatum esset violare promissum, quàm mentiri mendacio officioso; (quod tamen manifestè falsum est) quia minus peccatum est non facere quod affirmasti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promissionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etsi hæc obligatio in ea inueniatur) sed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promissorum vocamus.

Alia tamen ratione hæc sententia probari potest. Primò, Quia liberalis promissio solùm obligat lege fidelitatis: sed fidelitas non videtur obligare sub peccato mortali, si alia incommoda absint. violatio enim fidei, solùm continet quamdam deceptionem proximi absque damno. Secundò, Quia homines parum solent æstimare violationem talium promissorum, nec ideò solét haberi iniusti, sicut fures, aut qui debita iustitiæ non soluunt; sed leues, inconstantes, non satis fidi. Tertiò, Quia plerique promissores, si rogarentur an velint suam promissioné chirographo firmare, dicerent se nolle tam strictè obligari.

Est probabilis.

54 Itaque hæc sententia est probabilis: si tamen promissor non intendat ampliùs se obligare, quàm ex fidelitate. eamque tenent multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciscus Garçia de contract. 1. p. cap. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina disp. 362.

Secunda sententia est, Obligationem promissionis pendere ex intentione promittétis. si enim promissor intendat se solùm obligare ex honestate morali: solùm tenebitur sub peccato veniali. si verò intendat se obligare strictè & ex iustitia, tunc tenebitur sub peccato mortali. Ita Molina supra, estque probabilis, sed non satis explicat vim promissionis, quantum ipsa per se, præcisa intentione extrinseca, obliget.

55 Tertia sententia est communior DD. Promissionem, si materia notabilis sit, obligare sub peccato mortali. Pro qua

Obligare sub p.m.

Dico Primò, Omnia promissio seriò facta animo promittendi, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Tenet Nauar cap. 18. n. 6 Sotus l. 7. q. 2. art. 1. ad 1. Richardus in 4. d. 38. circa tertium principal. q 3. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 4. vbi fuse agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum. vide Couarru. in cap. Quamuis pactum. §. 4. vbi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradūt: ergo inducit strictam obligationem: nempe lege Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valdè affinis, quæ proinde Iustitia dici possit.

Dices, Hinc solùm sequi, promissionem inducere talem obligationem, si fiat interueniente formula stipulationis, non autem si fiat simpliciter.

Resp. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientiæ, sed solùm in foro externo: quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi Iure Digestorum, requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri: vt colligi potest ex L. 1. Si quis argentum. C. de donationibus. Adde, quidquid sit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promissione acceptata, etiamsi formula stipulationis non interuenerit. vt patet ex c. 1. de pactis. estque communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom. 2. c. 9. n. 2 & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p 2. §. 4. n. 24. & 25. Nec refert quòd Ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. vide Siluestrum v. Pactum, num. 3.

Iure Can. datur actio ex promiss.

Probatur Secundò, Promissio onerosa acceptata obligat lege Iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. consequentia probatur: quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio: tamen hoc non facit obligationem promittentia esse alterius generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem Iustitiæ.

Dices Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solùm ex virtute fidei, ita vt si non seruet faciat cōtra fidem seu fidelitatem, non tamen contra Iustitiam.

Resp. Virtutem fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promisit, & se verbis obstrinxit. vnde quātum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contrà, quantum fides obliget, diiudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt ostensum est; ergo fides, cuius est implere promissum, obligat plusquam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valdè affinis.

Fides.

Tertiò probatur, Quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad heredes promissarij trāsit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius heredes transit: atqui huiusmodi Iuri respondet obligatio Iustitiæ. Confirmatur: quia promissarius dicit sibi rem deberi: potestque debitum exigere, vel condonare; quod signum est esse debitum Iustitiæ, vel virtutis affinis.

Promissione datur ius ad rem.

Quartò, Omnis obligatio contractuū est obligatio Iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem Iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo fit contra obligationem Iustitiæ.

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem,

quasi

quasi tunc demum sint secuti: sentiunt ergo inducere obligationem iustitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib.1.Offic.dicit: *Fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorúmque constantia & veritas.* Vocat *fidem, iustitiæ fundamentum;* quia est causa operum iustorum, seu cur impleantur promissa & seruentur contractus. nam *fides* nihil est aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad seruanda promissa, non tantùm gratuita, sed etiam onerosa, idque non tantùm ad verificandum quod dictum est, sed propter ad satisfaciendum obligationi, quæ ex promissione est orta. vnde videtur esse pars iustitiæ.

Petes, Quanti momenti debet esse res promissa, vt violatio promissionis censeatur esse mortifera?

Quanta res promissa esse debeat.

56 Resp. Nauarrus cap.18.num.6.insinuat sufficere vt res sit notabilis. rem autem *notabilem* explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est, in promissione longè maiorem requiri; vt docet Lopez lib.2.de contract.cap.vltimo, & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, vt promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longè imperfectiore modo est debitum. nam per promissionem solùm datur ius ad rem; & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria, si vnum aureum surripias, vel ex contractu oneroso debitum non soluas, quàm si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos non soluas.

De virtute fidei.

57 Dices, Debitum ex iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur: atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate, non ex iustitia. Sic œconomus, & omnis qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex iustitia.

Debitum fidelitatis & iustitiæ.

Resp. Si nomen *iustitiæ* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis à debito iustitiæ, & fidelitas à iustitia distingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius, quam id quod debetur lege iustitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solùm tribuit ius ad rē, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, vt si violes, tenearis ad compensationem lucri cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare, nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessariò respicit eum qui est sui iuris, vt patet in promissione domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio non impedit, quo minùs res dicarur postea gratis dari. debitum autem *perfectæ iustitiæ* longe maius est, & si non soluatur, obligat ad lucrum cessans refundendum: & solùm est ad eum qui est sui iuris, & omnino distinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita sunt distincta. Vnde cùm virtus *fidei* seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis; iustitia autem debitum perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfecto iure debetur; vt si damnum datum, si contractus initus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse, quamuis si *iustitia* non tam arctè sumatur, etiam *fidelitatem* sub se comprehendat. & sic fidelitas nihil erit aliud, quam iustitia inadæquatè concepta, nempe quatenus reddit cuique ius suum ex promissione debitum. & hoc modo debitum promissionis à multis DD. dicitur debitum iustitiæ. Verùm meliùs dicitur hæc distingui sicut diximus.

Œconomus

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus teneatur ex *fidelitate* in cōtractibus & negotiis gerendis spectare maxima commoda sui domini, & non ex iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, tenetur tamen secundariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se adstringere ad curandam summam vtilitatem domini, quantum commodè seu communi diligentia poterit. de quo plura infrà cap.42.

Deus non tenetur ex iustitia propriè.

Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione debeat pœnitentibus ignoscere, nō tamen teneri ex iustitia, sed solùm ex fidelitate: tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè, non iustitia strictè accepta: tum quia Deus non potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi: eo quòd semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

Dico secundò, Si quis vtatur verbis promissoriis, non quidē animo seriò promittendi, sed tantùm ad significandum firmū propositum, vel ad firmiùs asseuerandum, vt ei credatur, non obligabitur sub peccato mortali ad implēdum quod ita promisit, nisi ratione dāni inde secuti. Probatur: quia talis nō obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum: atqui ad hoc non obligatur sub peccato mortali, vt rectè Caietan. docet. Hoc modo multorum promissiones, qui leuiter solēt multa promittere, sunt intelligendæ: non enim mens illorū est seriò se obligare, aut ius aliis tribuere exigendi, sed dumtaxat firmiter asserere. Idem de illis, qui non intendunt se obligare absolutè, sed cum cōditione circa executionem, v.g. nisi fuerit incommodum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit. 58

Si tamen promissarius putaret alterum seriò promisisse, & inde posteà cōtingeret illum damno affici, (vt quia non potest soluere ad diem condictum) promissor tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo promittendi illum decepit, eáque deceptio est causa sine qua non, dāni secuti. quod vt euitetur, debet promissum præstare. 59

Pari modo si promissio facta sit in modū contractus onerosi, & altera pars impleuerit onus seu cōditionem impositam, tenetur implere promissum, etiamsi animo non se obligādi, sed decipiēdi promiserit. Ratio est, quia tenetur euitare dānum promissarij, & grauem deceptionē, cui causam dedit fictè promittēdo. Deinde, quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internum consensum adhibere, alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo se fictè promisisse. 60

Si altera pars contractum impleuit.

Si tamen res adhuc sit integra, & nihil incōmodi timeatur, non videtur peccatū mortale non seruare tale promissum, vt docet Siluester v. Pactum. n.4. (quamuis potuerit esse peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) vt si quis animo decipiēdi promiserit puellæ nuptias: 61

Ficta promissio.

quia

quia reuerà nihil promisit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incõmodi puellæ obuenit. quòd si talis à Iudice cogetur an promiserit, poterit negare etiam cum iuramẽto; quia re verà non promisit. quòd si per sentẽtiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebitur. quare potest vertere solum, ne cogatur sententiæ in falsa præsumptione fundatæ morem gerere, vt in simili docet Sotus lib.7.quæst.1.a.2.

DVBITATIO IX.

Vtrùm promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 Dico Primò. Ante acceptationem promissionis vel donationis, potest onus imponi. vt si dem tibi domum vel agrum sine onere, priusquam accepetes, possum imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquam pensiunculam annuam, vel post certum tempus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, Post acceptationem non potest vllum onus imponi absque cõsensu promissarij. Ita Couarruuias lib.1.variar.c.14 n.1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere, ac proinde sine onere est ei debita. habetur expresse L.Perfecta.4.C.de donat.quæ sub modo. *Perfecta donatio conditiones postea non capit.*

64 *Onus impositum in fauorem tertij.* Dico Tertiò, Si accepires donationem cum onere in fauorem tertij apposito, ille tertius hoc ipso acquirit ius vt illud onus ei præstes. quod ius transit ad ipsius heredes: est tamen hoc ius reuocabile à donatore vsque ad tempus, quo onus est implendum, nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio, q.13.n.5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. quæ sub modo. Altera colligitur ex L.Eum qui.4.ff.Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. vbi significatur à contrario sensu, in potestate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima, C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c.

65 Sed dubium est, Vtrùm sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt post quinquennium ea cedas Petro: transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significarum: vtrùm possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere. vt mihi seruem.

Potest onus illud tolli ante acceptationem tertij. Resp. & dico Quartò, Etsi probabile valdè sit, tunc non posse ampliùs reuocari; tamen contrarium quoq; est probabile, nempe posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorẽ est constitutum, vel donec cœperit impleri. Priorem partem tenet Clarus n.5. multiq; alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex d L. Quoties 3.C. De donationibus quæ sub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorẽ tertij non erat præstitũ à donatario, concedebatur vt à donatore & ab heredibus eius posset reuocari.

Alteram partem tenet Couarruuias num. 13. & Bartol.in L.Qui Romæ.122.§.Flauius.num.1. ff.de verborum obligationibus. ratio est, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat d.L. Quoties: quia ad eius interpretationem satis est vt heredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impositum. 66

Aduerte tamẽ, si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile ad actionem in rem: vt patet ex L.Vt inter.23. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & docet Couarruuias num.14. 67 *Ciuitas. Causa pia.*

Dixi, *Posse reuocare à donatore*; quia ipsius heredes non possunt reuocare onus impositũ, etiamsi nondum sit impletum, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex d.L. Quoties, & docet Couarruuias num.17. estque sententia communis. Ratio est, quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc censetur ille tertius acceptasse. qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem. 68

DVBITATIO X.

Quibus euentis promissio acceptata & ante à valida desinat obligare.

Qvidam dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerum vel personarũ, vt si promissor hanc mutationem præcogitasset, noluisset promittere vel donare. Ita Nauar. c. 18. num.7. & quidam alij. quæ regula in multis casibus est idonea; præsertim quando promissio vel donatio facta est homini. In quibusdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatem vel Religionis ingressum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas si præuidissent, noluissent promittere, vt ipsimet testantur: tamen omnium iudicio manent obligati; nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, sedere & computare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendã sunt necessarij. vnde si non fecerint, sibi imputent, reuerentia enim diuinæ Maiestati debita postulat, vt promissio impleatur secundùm eum sensum, eamque mentem, quam promissor reipsa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem secundùm eam quam habuisset, si hæc vel illa præsciuisset. Id tamen in promissionibus hominum factis non est necessarium, quia hæ faciliùs reuocantur. vide infrà c.40.dub.2. 69 *Promissio facta Deo.*

Resp. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionẽ desinere obligare, Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus q.113.art.1.sub finem, & alij Doctores communiter. 70 *Quibus euentis desinit obligare.*

Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, vt promissor secundùm iudicium prudentum non videatur illum euentũ voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissæ, 71

promis

promissionis,& promissarij dispositione, ceterisque circumstantiis iudicandum est, vt rectè Caietan. suprà. Ratio est, quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intentione promittẽtis, quam expresse vel implicitè habet dum promittit:ergo vltra hanc intentionẽ expressam vel prudenter interpretatam,non potest obligare. Confirmatur;quia lex,quæ absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expresè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quædam particularis,quam sibi quis spõte imponit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expresè vel tacitè ex prudentum interpretatione censetur excepisse:vt si promisisti operam tuam alteri certo tempore; & filius tuus in morbum incidat,vt non possis eum deserere,non te-
72 neris præstare promissum: vt inquit Caietanus. Si

Sponsalia.

puellæ promisisti nuptias,putans esse virginem, alioquin non promissurus, & posteà constet non fuisse virginem;non teneris eam ducere, quia secundùm affectum & intẽtionem, quam habebas promittendo,non censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum in
73 ea deprehenderes. Nec refert,etiamsi iuramento promissionem confirmaueris; quia iuramentum nõ dat vim promissioni,nisi secundùm eam mentem,qua ipsa cẽsetur facta. vnde si promissio habet tacitam conditionem siue ex Iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittentis,iuramentum accedens non tollit eam cõditionem, sed solùm secundùm eam confirmat promissionem.vide infrà cap 42 dub.4. Nec obstat cap.Quemadmodum,de iureiurando;vbi dicitur, *Qui iurauit se ducturum aliquam in uxorem, non posse ei postea obiicere fornicationem præcedentem:* quia intelligitur de fornicatione sibi nota,vt colligitur ex Glossa,§.Præcedentem.

74 Aduertendum est, Eum, qui tempore consti-

Ex priori obligatione promissariu.

tuto non impleuit promissum, cùm facilè posset, non solui obligatione, si posteà incidat in paupertatem; sed obligationem pro eo tempore sopiti:vnde cùm fuerit soluendo,tenebitur implere promissum.Ratio est, quia iã non est tantùm debitor ex promissione,sed ex delicto,eò quòd fuerit in mora; per quam moram fuit promissario causa damni. itaq; ratione damni, ex mora prouenientis,tenetur. in quo damno cõtinetur & id quod promissum est,& si quid occasione promissionis nõ impletæ præterea incommodi incurrit.

75 Tertiò.Desinit obligare,vel potiùs consopitur,

Compensatio in promissis.

quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt,& alter non vult implere promissum;tunc enim alter non tenetur,sed potest vti compẽsatione. Nauarrus c. 1 .n.7.citato,putat id solùm esse cõcessum,quando posterior promissio facta est intuitu prioris,veluti in remunerationem: tũc enim si is qui prior promisit non impleat,alterum non teneri:non autem quando secunda promisio alio fine est facta.Sed verius est,siue hoc respectu,siue alio facta sit secunda promissio: si prior non impleat alterum non teneri. Primò,Quia hæc iura & debita sunt eiusdẽ rationis:ergo in illis potest fieri compensatio.Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad præstandum promissum,eo euentu quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare,hęc tamen ingratitudo non est sufficiens ad reuocandam donationem iam
completam.etiamsi id quidam affirment, de quo 76
infra dubit. 14.quamuis donator possit vti compensatione occulta, tantumdem subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest: vt si promiseris, quòd putes te accepisse ab ipso aliquod beneficium, cùm non acceperis: tũc enim non teneris implere:quia est error circa causam principalem. vide infra cap.40.dub.2.

DVBITATIO XI.

Quinam possint donare, qui non?

RESpondeo,Eos solos donare liberè posse,qui 77
habẽt dominium & administrationem,cum facultate alienandi. Qui tantùm habent dominium,non possunt donare: quia donatio pertinet ad regimen & dispositionem bonorum. Qui tantùm administrationem,non possunt, nisi secundùm mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non possunt, nisi prout Ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur,Donare non potest is, qui caret rationis vsu ad id sufficiente:qui talis esse debet, qualis in contractibus,& votis.

Secundò,*Prodigus*,qui à Magistratu positus est sub curatore:quia adẽpta est ei administratio.vnde qui aliquid à tali acceperit,tenetur restituere.

Tertiò,*Impubes*;talis est masculus,qui nondum 78
expleuit annum 14. & femina,quæ nondum 12. vt patet L.finali,C.Quãdo tutores vel curatores esse desinant,éstque communis sententia Doctorum hunc donare non posse. colligunt id ex L.finali,C.de testamento militis, vbi tribuno impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis
castrensibus: *eo quòd stabilem mentem nondum sit* 79
adeptus,quæ ratio etiam locum habere videtur in donationibus.ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias,sed solùm extraneis. idem colligitur L. 2.ff.de pollicit.

Quartò, *Filiusfamilias*, etiamsi pubes sit, non 80
potest donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia. iuxta ea quæ dicta sunt cap. 4. dub. 3. & cap. 12.dubit. 13. Si tamen de his bonis donauerit profusè,ita vt sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum: vt dictum est capite 17.dubit. 9.

Quintò,*Minor a 5.annis*, si curatori subsit, do- 81
nare nequit de bonis suis, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito,vel debito sui curatoris.cẽsetur autem consensus eius tacitus vel certè debitus,vt possit donare & expendere pro sua conditione & facultate, prout aliis paris conditionis passim permitti solet:quia in re spectandus est natalium splendor,magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de reditibus.cap. a.num. 5. Si profusè donet vel ex-

Profusa donatio minoris.

pendat,peccat:quia contra præscriptum eius,cui tenetur obedire.Raro tamen ob hãc causam erit peccatum mortale:quia nemini fit iniuria. Vnde illi,quibus donatio est facta, non videntur teneri ad restitutionem, donec donatum, à curatore repetatur,vel ipse donator petat restitutionem in

inte

integrum, vt docet Molina disp. 224.261.& 277.

Sextò, *Vxor* non potest donare absq; consensu mariti, nisi prout explicatum est cap. 12. dub. 14.

82 Septimò, *Ecclesiastici* non possunt de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus profanos: alioquin peccant mortiferè, si summa est magna: nisi forte id faciant cum animo ex aliis, quorum liberam habent dispositioné, tantumdé in causas pias refundendi. Est communis sententia DD. vt ostensum est c.4. dub. 6. qui tamen acceperint, non tenentur ad restitutionem, iuxta probabilem multorum DD. sententiam, quamuis contrarium quoq; non minùs videatur probabile, vt ibidé dictum.

83 *Regulares.* Octauò, *Superiores Regularium* non possunt donare ad vsus profanos (v. g. ad locupletandos suos consanguineos;) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. Ratio est; quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantùm administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint: sed tenentur in illis tractádis leges boni administratoris & œconomi seruare, & secundùm præscriptum & intétionem Ecclesiæ impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus istorum bonorum, nó consentit in tales donationes; imò nec potest consentire, eò quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non per-

84 mittunt donationes, nisi ad pias causas. etsi enim Conuétus habeat dominium istorum bonorum; tamen hoc dominium per votum in paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus istorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solùm sunt administratores subordinati, non possunt ab eo præscripto recedere. Vide Constitutionem Clementis VIII. contra profanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment. 2. de Regular. n. 9. & sequentibus.

85 Nonò Subditi Regolares non possunt donare, ne quidem ad causas pias, nisi ex cósensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasterium in studiis, possunt facere eleemosynas, aliásque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario; nullo tamen *Ad res illicitas.* modo ad res illicitas, v.g. ad turpes voluptates. & quod hoc modo acceptum fuerit, est restituendum: quia non potuit transferri ob eam causam dominium: nec valet ad hoc consensus Superioris. vide Siluest. Religio. 6. q. 7. dicto 2. & suprà cap. 4. dub. 5. & infra cap. 41. dub. 9.

DVBITATIO XII.

Vtrùm donatio inter coniuges, & inter liberos & parentes sit valida.

86 *Donationes inter coniuges sunt inualida.* Dico Primò, Donationes coniugum inter se, Iure communi sunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles, exceptis quibusdam casibus. est communis sentétia DD. ex L. 32. Cùm hic status. π. de donat. inter virum & vxorem, & cap. fin. eodé tit. Hoc autem ideò Iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaq; etiamsi maritus aliquid dederit vxori, potest tamen illud vendere, & pretium in commune conferre; per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio. L. 5. Si sponsus. π. de donat. inter vir. & vxor.

Notandum tamé est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortem donatarij, sicut legatum & donatum causa mortis confirmatur morte, vt patet ex d. L. Cùm hic status. vt tamen morte cófirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubr. de testamentis p. 3. num. 3. & Gomezius tom. 2. c. 4. n. 23. secuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tépore collecti cedant donatario. vt ibidem docet num. 7. & Iulius Clarus lib. 4. §. Donatio. p. 9. n. 7. 87 *Confirmatur dupliciter.*

Dixi, *Si mors donatoris præcedat*: nam si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d. L. Cùm hic status. π. suprà.

Secundò, Confirmatur iuramento, vt si coniunx iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis suprà dub. 4. & c. 17. dub. 7. 88

Notandum Secundò, Esse quosdam casus, quibus hæc donatio statim valet, neque expectanda est mors donatoris. de quibus Siluester v. Donatio 2. quæst 4.

Primus est, Si Imperator donet Augustæ, vel contrà. L. 26. C. de donat. inter vir. & vx. Idem dicendum de quouis Principe supremo, eiúsq; vxore. Ratio est, quia Iure naturæ valet, lege auté positiua non reddútur inhabiles, vel certe Princeps dispensat. vnde in illorum contractibus non requiruntur solemnitates Iure ciuili præscriptæ. 89 *Statim valet in hisce casibus.*

Secundus, Si coniunx coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L. 14. π. eodem.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior: id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iã quæsitis, vt bene explicat Gomez. to. 2. cap. 4. n. 23. & 24. vt si maritus repudiet hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum sibi delatum & nódum acceptatum, & perueniat ad vxoré, statim valet. d. L. Si sponsus. §. Si maritus. π. de donat. inter vir. & vxor. Hoc tamen intellige, si vxor aliàs erat successura, vt quia erat marito substituta, vel quia ab intestato debebat succedere. vt rectè notat Gomezius suprà. Tũc enim non accipit immediatè à marito, sed iure proprio, quod habebat marito non acceptante. alioquin si ipsa nullũ ius habebat, & maritus repudiet in fauorem vxoris, erit potiùs cessio quàm repudiatio: nam ipsa immediate ius à marito accipiet. atqui cessio talis in fauorem vxoris non valet, quia cótinet tacitam acceptationem natura prioré: hoc ipso enim quo cedit alteri, censetur tacitè & natura priùs adiisse, seu acceptasse, vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter non valet, si mihi donatum iubeam dari vxori: quia hoc ipso quo id mãdo, supponitur me tacitè acceptasse: idem enim operatur tacitum quod expressum, vt colligitur L. 1. π. de rebus eorum qui sub tut. vbi dicitur, si minor emat prædium, obligans illud pignori donec soluat integrè pretium, obligationem non valere: quia hoc ipso quo dominium quæsitum est minori, incipit non posse obligari. censetur autem quæsitum tacite, & priùs natura quàm possit oppignerari. *Repudiatio hereditatis, legati.*

Dices;

Dices, Legatarius rei certæ statim per mortem legantis acquirit dominium legati; nam vt habetur L. A Titio. 64. ff. de furtis, *Ea quæ legantur, recta via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt.* Vbi Bartolus dicit hoc dominium transire fictè à die mortis, verè à die aditæ hereditatis. ergo repudiatio talis legati est alienatio & donatio; ac proinde non valet.

Respond. negando conseq. Quia hoc dominium non est omnino perfectum & absolutum ante acceptationem; sed habet hanc imperfectionem quòd sit repudiabile: adeò vt si repudietur, retrotrahatur repudiatio; & fingitur numquam acquisitum, vt expressè habetur L. 1. ff. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur, *Quamuis legatum retrò nostrum sit, nisi repudietur, attamen cum repudiatur, retrò nostrum non fuisse palàm est.* Idē cernitur in hereditate respectu heredis sui. hic enim statim accipit dominium hereditatis absque aditione (vnde & ad suos heredes transmittit) sed reuocabiliter, ita vt possit repudiare, vt constat L. Apud hostes C. de suis & legit. heredibus. L. Si fratris. C. de iure deliber. Vide Gomezium tom. 1. c. 9. n. 7. & 20. Valet igitur in supradictis casibus repudiatio, etiamsi bona omnia repudiatis sint hypothecata, aut fisco iure addicta ob crimen, aut quamuis fiat in fraudem creditorum, quibus potuisset soluere, si non repudiasset, quo postremo casu etsi Gomezius to. 2. c. 4. n. 22. putet illum licitè id posse facere: credo tamen peccare cōtra iustitiam. Eadem enim virtute obligamur ad finem & ad media necessaria. atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum solutionem: ergo ad acceptationem hereditatis, quæ hic & nunc est medium necessarium. nihilominùs repudiatio est valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: vt si maritus det vxori ad fucos, & vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, vt locupletior non fiat. L. 7. ff. eodem: quamdiu tamen inde aliquid extat non expensum, potest id repeti.

Quintus, Si alter det alteri vt aliquam dignitatem assequatur, v.g. vt fiat Doctor. L. 40. Quod adipiscendæ. ff. eodem.

Sextus, Si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, statim valet, vt ex communi sententia docet Gomezius n. 23. quia potiùs est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quàm simplex donatio. colligitur ex d. L. 7. Quod autem. §. Si vir. ff. eodem. Idem dicendum, si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit. censetur enim eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.* Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emācipatum, est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit, L. 2. C. de inoffi. donat. & L. Cùm de bonis. 11. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis, (si res antea fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter cōiuges, vt habet communis sententia DD. Ratio cur Iura voluerint esse inualidā, est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre, & ita videtur pater sibi donare. confirmatur tamē morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius suprà n. 25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatū, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius non est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia Iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò, Validam esse donationem filij in patrem & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutum statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiscenti ad bellum. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinā libros donet; hæc enim duo genera efficiuntur statim castrensia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitiis filij, condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus pænè casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filiū, teste Nauarro cap. 17. n. 147. quem vide ibidem cum Siluestro Donatio 2. q. 7. 91 *Valet in his casibus.*

Aduerte tamen, In his omnibus, si donatio excedat illam quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, eam secundùm hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat. 92

DVBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

RESP. & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quàm præsentia, iure communi est inualida. est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. oblig. vt docet Clarus q. 19. n. 1. & Couar. Rub. de testamentis, p. 2. num. 8. & l. 3. var. cap. 11. Ratio est; quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi: quod leges improbant, tanquam contra bonos mores, quos in Repub. bene instituta esse decet. 93 *Donatio omnium bonorum.*

Vnde sequitur, Validam fore donationem omnium bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testādi de futuris, vt rectè infert Clarus n. 2. & Couar. l. 3. variar. c. 12. n. 4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, vt idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc testari poterit. Denique si donet omnia bona sua præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpè fit inter coniuges, cùm paciscūtur vt superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert potestatē testandi. potest enim donator, non obstāte tali donatione, aliū heredē instituere, qui etsi teneatur posteà donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen potest detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus n. 7.) id est, quartam partem, eamq; sibi retinere. 94

Notandum tamē est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q. 20. n. 3. & Couar. Rubr. de testamentis, p. 2. num. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sententiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personā meam tradere Ecclesiæ vel Monasterio, cur nō etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica: atqui talis donatio est officium pietatis & consilium Christi: ergo. 95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.*

96 Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couar. num. 14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant. sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorũ est contra bonos mores, sicut id quod est illicitum, sed solùm quia expedit in Repub. passim esse libertatem testãdi. quare cùm absque vllo peccato possit quis omnia sua donare; si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio, vt apertè colligitur ex capite, Quamuis pactum de pactis, in Sexto.

Si iuramento confirmetur, valet.

97 Dico Secundò, Potest quis validè donare vsq; ad 500. solidos: vltra verò hanc summam donatio est inualida, quoad excessum; nisi fiat cum insinuatione. Habetur expresse L. penul. C. de donationibus, sub finem. quod ideò statutum est, ne homines, metu vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. valent autẽ 500. solidi, teste Claro q. 15 n. 1. scutis Hispanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio* hæc est simplex suç mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, se liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus num. 5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta.

Insinuatio.

Hinc sequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictã summam, donationẽ quoad excessum esse inualidam, modò donatio illa simul & quasi vno animi impetu fiat. detrahendũ autẽ tunc singulis secundùm proportionem. Si tamen diuersis tẽporibus, animiq; motibus fiat, erit valida, vt patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat. §. 4.

98 Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem; quia remissio est instar donationis. Ita Clarus q. 16. num. 2.

Debitorum condonatio.

99 Aduerte tamen, Eum, cui vltra hanc summam donatum est, posse retinere, nisi à donatore vel eius heredibus repetatur; quia leges non intendũt obligare donatarios, vt sponte restituant (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituant, si donator vel eius heredes velint. non enim reddũt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatori potestatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert etiamsi donator ignoret se posse repetere; quia donatarius non tenetur id illi dicere cum suo incommodo; sed potest retinere rem, donec aliunde rescifcat & repetat.

Potest retineri donec repetatur.

100 Excipiuntur tamẽ aliquot euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiãsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur. ita Clarus q. 18. qui dicit, vtramq; scholam, tam Legistarum quàm Canonistarum, ita sentire hoc tempore; etsi olim plurimi contrariũ senserint. ratio est euidẽs; quia donare supra illã summam nullo Iure est prohibitum; ergo si iuramẽto confirmetur, est omnino seruandum: patet cõseq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in Sexto. vide suprà dubitat. 4. & cap. 17. dubitat. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quartò, Cùm Magister militum dat militi mobilia, quantumuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. pe-
101 nultim. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q. 16. n. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sextò, Cùm quis renuntiat bonis vel iuribus speratis, nondum obtentis; vt si filius vel filia renuntiet hereditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius cap. 4. nu. 10. quiuis enim potest renuntiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hîc propriè nõ est donatio; quia non datur aliquid quod sit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum.

In quibus euentis sit valida absque insinuatione.

Sed difficultas est, Vtrùm donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

Resp. Absolutè validam esse talem donationem in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus q. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Siluest. v. Donatio 1. q. 4. & Angelus Donatio 1. n. 20. Tabiena ibid. n. 14. etsi Gomezius suprà n. 10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi fortè Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos validè donati: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarum, vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid statuere in præiudicium bonorum operum & salutis animarum. solùm enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem; sed potiùs subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis piis, sępè bona opera impedirentur, idq; cum magno boni spiritualis damno. 102

Donatio ad pias causas sine insinuatione.

Potestas Principis sæcularis.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas, septem vel quinque testium Iure ciuili definita, sed sufficiant duo vel tres sicut Iure gentium satis est.* vnde Panorm. ibid. n. 4. deducit donationem ad pias causas valere absque insinuatione, in quantumuis magna summa, quidquid Leges ea de re disponant, addens se ita sæpè respondisse. si enim Pontifex sustulit illum numerum testium, ne pia legata impediantur, quis dubitet, quin eius mens sit, ne donationes piæ implicentur, aut circumscribantur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites, quantò magis idem priuilegium debetur donationibus piis in fauorem diuini cultũs, salutis animarum, & sustentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna, ad redẽptionem captiuorum est valida, cur non etiam ad alias causas non minùs Deo gratas & salutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

SVppono duplicem esse donationem, *Inter viuos & mortis causa. Donatio inter viuos* est, cùm quis sic donat, vt etiam se viuo velit rem absolutè esse alterius, *Donatio mortis causa* est, cùm sic donat, vt rem non velit absolutè & irreuocabiliter esse alterius. nisi post suam mortem, vt si dicam, Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo nunc mori. vide Siluestrum v. Donatio 1. num. 1. & Gomezium num. 19. Nunc 103

Duplex donatio.

Dico

104 Dico Primò. Donatio inter viuus, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secũdò, Ob prolem susceptam. Tertiò, Si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus q. 21. num. 1. Gomezius tom. 2. cap. 4. num. 11.

Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.

Ratione ingratitudinis.

Primò, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum, Si inopia pressum non aluerit. quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donãt suis liberis & posteà negliguntur, vt rectè Siluest. Donat. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num. 14.

105 Notanda tamen hîc sunt tria: Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio; quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

106 Secundum est. Donatarium non teneri ad restitutionem ante sententiã; quia est pœna, vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela, & ingratitudo probari. Si tamen res nõdum sit tradita, potest nõ tradere, & petentẽ, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt suprà cap. 17. nu. 68. ostensum est. Quòd si re tradita donatarius per iniuriam impediat querelã; potest donator via compensationis occultè sibi consulere; quia per iniuriam patitur damnum.

Non tenetur ante sententiam.

107 Tertium est, Si donator non reuocauit in vita ob hanc causam, nec heredes eius posse. Ita expressè habetur d. L. fin. C. de reuocand. donat. quod intellige, nisi fortè donator per ignorãtiam ingratitudinis in se commissæ, eam nõ reuocauerit; tũc enim heredes eam reuocare possunt, sicut etiam possunt alium heredẽ ab hereditate repellere, vt docet Gomezius suprà nu. 14. Siluest. Donatio 1 nu. 18. Ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè censetur reuocata donatio, hereditas, legatum & fideicommissum factum ingrato; vnde heredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiam contra heredes eius, qui ingratus extitit.

Quando heredes possint reuocare.

108 Secundò, Reuocatur ratione prolis susceptæ, vt si quis prole carẽs, magnam partem bonorum suorum donauit, & posteà nascatur ei proles. L. Si vmquam. 8. C de reuocãdis donat. Ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi

Ratione prolis.

109. nascerentur ei liberi. Et quidem si donatio facta sit extraneo, reuocatur tota. si facta sit alicui ascẽdentium, v.g. patri vel auo, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum posteà susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam, solùm enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui pòst nascuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium num 11 & Clarum q. 22. n. 2. Silu Donatio 1. n. 12. Probatur Primò, Quia quod datum est priori filio, non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum pòst susceptorum, atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docẽt. Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cuius causa non est minùs fauorabilis, quàm causa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C de Sacros. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælatus, iis posteà susceptis, totum restituat; sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur cap. fin. 17. q. 4. ex D. Augustino serm. 52. ad fratres in eremo.

Donatio ad piam causam quousque reuocetur.

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure. 110

Debet repeti.

Secundò, Si donator expressè & in specie renuntiet priuilegio legis *Si vmquam*, dum donat, non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi, poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficiosa, id est, quatenus legitimam eorum læsit, quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. vide Clarum q. 21. num. 4

Si renuntiet priuilegio.

Tertiò, Si iurauit, se non reuocaturum donationem, nihilominùs potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantùm censetur iurare se non reuocaturum; sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus qu. 23. n. 1. Gomezius num. 11. & alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret; non posset eam reuocare, vt idem Clarus q. 22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id quod non est malum, iuramentum est seruandum, vt suprà c. 17. dub. 7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationem est non malum. ergo, &c. poterũt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulò antè allatam. 111

Si iuramento confirmauit.

Tertiò, reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cùm tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L. 1. & seq. C. de inofficiosa donat. Primò, Si facta est alicui ex filiis, reuocatur solùm vsque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem. Secundò, Si facta est extraneo animo fraudandi liberos, reuocatur tota. si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum: idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm. quos citat Couarr. lib. 1. var. cap. 19. versus finem. Idem tenet Clarus qu. 24. num. 4. Tertiò, Si non eo animo facta est, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum. vide Couar. suprà, Gomezium n. 13. Clarum q. 24. Quartò, Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solùm reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consil. 141. & Decius consil. 147. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundùm Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias. quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nauarr. cap. 26. num. 39. ex Alberico: nec vllo Iure contrarium probari. 112

Ratione inofficiosi.

113 *Quando reuocetur, si parens habet liberos.* Circa prædicta duo sunt Notanda: Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parentis, nam tunc primùm debetur filiis sua legitima; ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsq; ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato, quia fit in damnũ liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiosè, eamque promissionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere, quia sine peccato implere nequit, vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficiosis donat.

114 *Donatio mortis causa reuocatur tripliciter.* Dico Secũdò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò, Si pœniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortẽ pro arbitrio testatoris reuocari potest; ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert vtrùm expressè pœniteat, an implicitè, vt si rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. ff. de mortis causa donat.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere, hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio, vt patet L. 3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num. 19.

116 *Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.* Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso Iure est reuocata. idem vsu venit in testamentis & legatis. Secùs est in promissione & donatione inter viuos, quę non extinguitur morte donatarij, si sit acceptata, sed transit ad heredes, quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos, vt docet Gomezius num. 19. & alij. de quo vide etiam Couarr. Rubr. de testam. p. 2. num. 37. & sequentibus.

DVBITATIO XV.

Vtrùm promissio & donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

117 *Præsentis, præteriti, & certò futuri.* Respondeo & dico Primò, Conditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam, sed si conditio existit, valet dispositio; si non existit, non valet, etiamsi ignoretur; vt Do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ, si es meus cognatus. habetur L. Cùm ad præsens. 37. & 2. sequent. ff. Si certum petatur. & L. Conditio in præteritum. 100. ff. de verb. oblig. Idem dicendum si conditio est de eo, quod necessariò vel omnino certò futurum est, quia quòd hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei. vt Promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum. L. Si pupillus. 9. ff. de nouat. éstque communis sententia DD. vt testatur Gomezius cap. 12. de legatis, num. 63.

118 *Conditio futuri incerti.* Dico Secundò, Conditio futuri Incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis, v. g. Promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certò constare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius suprà num. 64.

Inducit obligationem pendentem. Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationẽ in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari à donatore, nisi in casibus dub. 14. positis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Siluest. Donatio 1. q. 15.

119 Nec obstat, quòd donatio mortis causa possit reuocari; quia ex dispositione Iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. d. L. Qui mortis causa. ff. de mort. causa donat.

Dico Tertiò, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est, quia dispositio pendens ex hominis 120 libertate, non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta: ergo.

121 *Conditio impossibilis irritum reddit contractum.* Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modò de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis.) Ita Gomez tractatu de legatis tomo 1. c. 12. n. 67. colligitur ex L. Impossibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non solùm. 31. ff. de actionibus & obligat. vbi etiam ratio insinuatur; *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta.

Reipsa impossibilis. Notandum est, Conditionem dici dupliciter *impossibilem*, reipsa, & Iure. *Reipsa impossibilis* est, quę fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunã detraxeris, siue ex impotẽtia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis.

Iure impossibilis. *Iure impossibilis* dicitur, quæ stante Iure eoque inuiolato fieri nequit, vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis, si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si conditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractũ, siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito; quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potiùs, dum enim consensus dispenditur ab eo, quod est impossibile; sicut hoc eo tempore in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab animo deesse serium consensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ numquam extitit nec extabit. & ita expectandus est euentus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id rescissunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione cõscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis. nã ex parte rei nulla

nulla ab initio subfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Conditio iure impossib. irritum reddit contractum de futuro.

Si secũdo modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat cõtractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est: quia quãdo est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum: atqui nemo potest obligari ad seruãdam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant: quia non ampliùs ad peccatum obstringunt. & aliàs potest opera alterius, omnibus spectatis tanti æstimari; de quo vide suprà dubitat. 3. Vnde etiamsi talis conditio sit de præterito vel præsenti, non infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

122 *Excipitur contractus matrimonij in foro externo.*

Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit, *conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi, ac proinde non irritare contractum: exceptis iis, quæ sunt contra substantiam coniugij.* de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potiùs signum, consensum deesse, quàm adesse; & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam suspendat sæpè consensum in futurum.

Omissis variis responsionibus, quas benè refutat noster Rebellius, pro intelligẽtia istius Canonis, Notandum, conditiones impossibiles, & de futuro, siue turpes, siue honestas, dupliciter posse apponi contractui matrimonij de præsenti, & cuiuis alteri, ac etiam donationi.

Dupliciter potest conditio apponi contractui.

Primò, Vt per eam immediatè exigitur opus externum in futurum præstandum, siue illud sit impossibile absolutè, siue turpe, siue honestũ. Et hoc modo suspenditur consensus vsque ad euentum cõditionis, seu donec opus quod exigitur, sit præstitum. Vnde quando constat tali modo esse appositam, non est habenda pro non apposita in contractu matrimonij, etiamsi cõtractus fiat per verba de præsenti, sed expectandum donec opus sit præstitum, & conditio impleta. Vnde si sit absolute impossibilis, est irritus: si solùm est impossibilis iure, seu turpis & illicita, suspẽditur vsque ad euentum conditionis: quo euentu posito, consensus fit absolutus, & contractus validus, si ab initio ea fuit mens contrahentium.

Secundò, Potest apponi conditio, non vt immediatè exigatur ipsum opus externum; sed solùm obligatio ad illud: vt contraho tecum si matrem meam alueris; si inimicũ meum occideris: hoc est, si te obliges ad hæc facienda. Hoc modo conditio non suspendit consensum meum, sed statim altero consentiente, & acceptante conditionem, perficitur contractus. Vnde etiamsi hoc modo ponatur conditio impossibilis quoad operis executionem, non vitiat cõtractum matrimonij de præsenti initum: quia id quod immediatè illa conditio exigit, non est impossibile, nempe obligatio sui saltem verbalis, & quantum in te est, ad tale opus.

Mens Canonis.

His positis, dicendum est, Gregorium IX. cap. illo finali instruere Iudices, quidnam de huiusmodi contractibus in foro externo iudicare debeant, quando non potest constare, quo animo talem conditionem absolutè vel iure impossibilem contrahentes apposuerint: nimirũ an animo immediatè exigendi ipsum opus externum, an verò solùm obligationem ad opus. Si enim constare possit, quòd illam conditionem apposuerit alter eorum exigendo ipsum opus ad plenum consensum in contractum; certum est, iure naturæ contractum non esse validum ante ipsum opus: quia consensus non est absolutus, nisi posito opere. Neque in hoc casu loquitur Põtifex. Si verò constet per conditionem non requiri immediatè ipsum opus, sed solùm obligationem, vel cõsensum in obligationem talis operis; vel si non constet quidem, sed de hoc dubitetur, neque re discussa possit Iudex aliquid certi habere (de quibus duobus casibus loquitur Pontifex) tunc habendam conditionem pro non apposita: quia nemo potest validè ad impossibile absolutè, vel ad id quod peccatum est (quod Iure impossibile dicitur) obstringi. Cumque conditio immediatè requisita adsit, nempe consensus in obligationem, & contractus sit de præsenti, nec aliud impedimentum habeat, statim est validus. Nec posteà propter onus non præstitum potest rescindi: quia contractus matrimonij semel validus, non potest amplius in irritum à partibus reuocari.

Hæc sine dubio est mens Pontificis. Rebellius noster paulò aliter explicat, sed in re nõ multùm discrepat. His adde, si constet, conditionem impossibilem non seriò sed ioco appositam, habendam pro non apposita. Similiter si dubium sit, & neutra ex parte possit moralis certitudo haberi. Tunc enim in fauorem matrimonij iudicandum. cap. fin. de sententia & re iudicata: idque propter periculum animæ, ne separati, & aliis iuncti, in adulterio viuant, si ex parte rei prior contractus fortè fuit validus.

Conditiones quæ contra substantiam matrimonij.

Ceterùm, conditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illæ, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel Sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolutè reddunt contractũ irritum: vt si alter dicat alteri, Contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ita expressè habetur dicto capite finali. Quod intellige, si sint de futuro: sic enim solùm imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonij Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fusè & eruditè disputat, etsi eius explicatio cap. finalis suprà dicti non probetur.

123 *Vltimæ voluntates.*

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio heredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa: nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, non reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta. vt constat L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis. Instit. de heredibus instituendis. vide Gomezium de legatis num. 67. Neque id

V 3 tantùm

tantùm in foro externo & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio & sponsalibus; sed etiam in conscientia. Ratio est; quia etsi Ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio, eò quòd in his quisque sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatē mei corporis ad vsum matrimonij absque meo consensu: potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res extetnæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa. Idem potuisset in aliis contractibus si voluisset, sed iustas ob causas non fecit. Causa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in aliis ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo cōditionem intellexerit, serióne an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, meritò reiicitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reiicitur tamquam impertinēs. In aliis contractibus non reiicitur, sed reddit contractum irritum: quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reiicitur, sed irritam reddit dispositionem vt docet Gomezius suprà num. 65. & alij, ex L. Seruo manumisso. 58. ff. de condictione indebiti.

Conditio nubendi vel non nubendi.

Conditio *Si non nupseris, si vxorem non duxeris*, apposita vltimæ volūtati, habetur Iure Digestorum pro non adiecta. L. Titiæ. 100. ff. de conditionibus & demonstrat. idque fauore matrimonij, vt Respub. augeatur. posteà tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias: & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contrà facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda. Parem modò vim habet conditio, *Si Religionem non ingrediaris*. Ita Gomezius suprà n. 78. & alij. Si dicatur, *Lego tibi* 200. *si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris 200. etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teste Molina disput. 207. & habetur apertè Nouella 123. de sanct. Ep. c. 37. & Authent. Nisi rogati. C. ad S. C. Trebellian. ratio est: quia non censetur de Religione cogitasse, cùm id non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. si nupseris, 100. si Religionem ingrediaris, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediatis, quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro non adiecta. Siluester verbo Hereditas 4. q. vlt. Medina qu. 23. Panorm. in c. In præsentia, de probationibus. estque communior sententia Iurisperitorum colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. 1. variar. c. 19. num. 7. & sequentibus, cum aliis, quos citat. Eadem placet Molinæ disput. 207. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est: quia testator expressè contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri. hoc tamen ex circumstantiis iudicandum est.

Nihilominùs prior sententia videtur Iuri conformior, vt docet Felinus cap. In præsentia. de probationibus, num. 37. vbi pro hac sentētia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Matthesilanum, & Baldum: quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couar. lib. 1. variat. cap. 19. n. 9. citat Soncinatem, Aretinum, Iasonem, & Ioannem Crottum. Idem passim tenent Summistæ. Ratio est: quia si quis benè cōsideret, Nouella illa 123. Iustiniani c. 37. non nititur præsumptione tacitæ voluntatis testatoris (vt volunt auctores contrariæ sententiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator expressè Monasterium excludit) sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem: & ideò vult talem clausulā haberi pro non adiecta: sicut Iure Digestorum clausula, *Si non nupseris*, habebatur pro non adiecta, quia volebat Ius fauere nuptiis. Quomodo enim præsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lego Fuluiæ* 200. *si nupserit, si autem non nupserit* 100. non cogitasse de statu Religionis, & si cogitasset, ita affectū fuisse erga illam, vt Fuluiæ ingredienti Religionem relicturus esset 200. periode ac nubenti? Sanè hoc præsumi non potest, sed potiùs cōtrarium. nam ingredi Religionem est maximè affine ei, quod est non nubere: & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionem ita sunt affecti, vt ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionē peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadem Nouella in fauorē Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionem ingredientes legitima priuare, sed vt hanc tenerentur Monasterio dare. Et multa alia ibidem constituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherēt. Quare etiamsi constet de contraria voluntate testatoris, nihilominùs clausula illa habebitur pro non adiecta, vt rectè docent Auctores suprà citati.

Nec obstat, quod Couar. obiicit: Neminem qui seriò Religionē cogitet, ratione talis clausulæ auertendum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omitteret, qui seriò de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, ex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriam perficere poterit; quod legatum diuites, amici occupabunt, & vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo, non tantùm agi ne auertantur qui firmo animo Religionem destinarunt: sed etiam ne illi qui de illa deliberant.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vsum, vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

Dico Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum finem obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum consequendū, si placuerit: non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. v.g. Petrus legauit puellæ 100 vt nubat, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obiit: legatum non est restituendum, sed transit ad heredes puellæ, imò etiamsi manens in vita eligeret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionē, non teneretur restituere. vt docet Molina disput. 208. quia non censetur legato totius bonum voluisse impedire, 124

125 dire, nisi aliunde de contrario constet. Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficiũ conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia non est donatio conditionata: sed absoluta, facta non animo obligandi, sed tantùm alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat præstare quod donator exoptat.

Donatio ad alliciendum animum.

126 Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem vel vsum obligare, donatio erit irrita, fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: si verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restitut. q. 24. Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione causa data non secuta. & C. de condictione ob causam. quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Donatio ad certum vsum vel finem.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tanquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum vsum, nec habet aliam causam cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationẽ ad certum finem & vsum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo duntaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationem suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamen filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus, vel si insumpsisset in res alias æquè vtiles, nõ esset obligandus ad restitutionem; quia parens posset præsumi id ratum habere. Idem dicendum
127 de similibus donationibus. Altera pars probatur: quia etsi finis secundarius non præstetur, tamen subest finis principalis, ob quem donatio est facta: & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantiis constet aliam donatoris mentem fuisse. vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia non censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolutè donatum, etsi cum onere. imò nec reuocari potest, nisi id additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse, vt docet Medina suprà, & colligitur ex cap. Verùm, de condit. appositis. potest tamen compelli Monasterium, vt onus impleat; quòd si nolit, per sententiam Iudicis potest pri-
128 uari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate, (vt quia alij impediunt, vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) non potest cõpelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se est, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cùm recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt cum aliquo onere annexo.

Si finis secundarius non præstetur.

Donans sub certo onere.

***

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

Respondeo, Talem donationem esse inualidam, nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam cẽseatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina q. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore; qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cùm ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui vel alteri dispositioni; actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis, vt ostensum est suprà cap. 17. dubitat. 5. atqui hîc dat causam actui: ergo. Tertiò, Cùm quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione, *si causa subsit*: ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis: vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat, Accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim cõtractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non. solùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui. 129

Si causa non subsit.

Circa hanc assertionem Aduertendũ est, si res absolutè donetur, & error non sit circa substantiam rei donãdæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cùm est error circa causam principalem, dantem speciẽm actui) sed solùm circa conditionem accidẽtariam, vel causam secundariam, donationem non esse omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò nõ est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea quæ d. dubit. 5. cap. 17. diximus.

Discrimen erroris circa substantiam, & circa conditionem accidentariam.

Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpè fit, quempiam ita esse affectũ, vt si sciret causam esse falsam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationẽ esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ velles donationem confirmare. 130

Petes, Quando causa, ob quam aliquid datur, non subest; quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Resp. Quando id non exprimitur, esse colligendum ex conditione dantis & accipiẽtis, & rei donatæ, & ex cõditione causæ. si enim causa ob quã datur non est principalis, sed secũdaria, ob quam hic & nunc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio non est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet, vt patet exemplo allato item cùm datur eleemosyna pauperi simulãti fidem Catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dãdi est paupertas. posset tamẽ talis donatio reuocari, si error ei causam dedit, deinde etsi causa princi- 131

Causa principalis & secũdaria dandi.

palis ob quam datur non extet; si tamen conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur nolle obligare ad restitut. poterit donatarius retinere.

132 Hinc sæpè fit, vt qui simulatione sanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad restitutionē: quia donatores non censentur id onus velle imponere, idque vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatē, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si tamē putetor donator velle vt sic per fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maximè si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituendom; saltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non inceperit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior cēseri: vel certè debet fraudem aperire, & rem in libero arbitrio donantis constituere.

Paupertatis simulatione obtentum.

Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione paupertatis obtentum est, si donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse conferendum in alios pauperes, vel in alios pios vsus. quia donator illud iam à se alienauit; & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, non secùs ac si verè pauperi dedisset. ita Nauarr. cap. 17. num. 107. Scotus in 4. d. 15. q. 2. art. 1. Adrianus in 4. tract. de restit. q. 5. & Medina suprà. Sotus tamen lib. 9. de Iustit. q. 7. art. 3. ad 4. putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendum donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, & ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putentur velle illud aliis pauperibus dari, aliis dandum est. 133

Cui restituendum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De testamento & legatis.

Constat Dubitationibus 8.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortē suam fieri vult.* Ita definitur L. 1. ff. Qui test. fac. poss. Verùm quia hæc definitio conuenit etiam aliis vltimis volūtatibus, nempe codicillo, legato, fideicommisso & donationi causa mortis; addunt Doctores, *cum directa heredis institutione.* per quam particulam testamentum discernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet heredis institutionem. vnde propriè loquendo *Testamentum est heredis institutio.* Ideò enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, quia continet heredis institutionem: non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribātur, est extrinsecum, & accessorium rationi testamēti: possent enim omitti. Differt au-
2 tem à *codicillo.* Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendū heredem; (nisi interdum ex priuilegio, quale cōcessom militi, vt patet L. Militis codicillis. 36. ff. de milit. testam.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutandom, addēdum vel detrahendum: vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicommissariā faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo sufficiant 5. testes, etiamsi non sint rogati: inter quos possunt etiam esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Siluestrū v. Testa-
3 mentum 1. n. 2. Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testator se velle suam dispositionem valere per modum vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illam valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat quà testamētum, (id est, quoad institutionem heredis directam) valeat tamen quà codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda. Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneū heredem; institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicommissariæ. nam frater, vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hereditatē, retenta solùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt solùm legitimam: extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Siluest. suprà n. 11. & Molinam disput. 132. & Iulium Clarum §. Testamentum q. 46.

Codicillus.

Clausula codicillaris.

DVBITATIO II.

Vtrùm testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, si non adsint 7. testes, vel nō omnes sint masculi & puberes: vel non omnes sint rogati, vel si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur L. Hac consultissima. 21. C. de testamentis. dicitur autem factum ad piam causam, quando heres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

4 Respondeo, Vt testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solem-

Testamentum ad piam causam.

solemnitates Iuris ciuilis: sed sufficiant eæ quæ sunt Iuris gentium, nempe vt duo testes adsint. Ita Couarr. cap. 11. de testament. nu. 9. & Iulius Clarus §. Testamentum. q. 6. nu. 1. & colligitur apertè ex cap. Relatum. 1. de testamentis. vbi Alexander III. mandat vt Iudex causas, in quibus agitur de iis quæ relicta sunt Ecclesiis, tractet nō secundùm leges, sed secundùm Canones, duobus vel tribus dūtaxat legitimis testibus requisitis. quod

Duo testes sufficiunt.

5 etiam in foro ciuili seruandum esse docet Clarus suprà, & alij DD. Neq; requiritur præsentia Parochi, vt quidam volunt. nam Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit au-

6 tem Summus Pontifex hac in re legibus ciuilibus derogare: quia potestatis Ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, qui est salus animæ: & cōsequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studium & cursum bonorum operum ad salutem animæ pertinentium impediunt; atqui istæ leges in causis piis impedirent studium bonorum operum: ergo.

Petes, Vtrùm necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiæ?

7 Resp. Non esse necessarios: sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt sit potestas in disponente, capacitas in eo in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione. quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris ciuilis in his testamentis est necessaria, vt patet ex cap. Relatum. 1. de testam. Neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico; quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiæ, sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est vt Iudex pro ea sententiam ferat, vt colligitur ex d. cap. Relatum.

Non sunt necessarij in foro conscientiæ.

8 Hinc sequitur Primò, In tali testamento, vt validum sit, non requiri heredis institutionem. ratio est, quia hæc necessaria tantùm est Iure ciuili: atqui vt testamentum ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus q. 6. num. 8.

9 Secundò, Etsi testamentum aliquod ad causas profanas, defectu solemnitatis sit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Couarr. cap. 11. nu. 4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Legata pia.

Tertiò, Legata profana posita in testamento ad pias causas minùs solemni, valere, esseq; soluenda. est sententia communis DD. vt refert Clarus §. Testamentum. q. 6. num. 9. ratio est, quia solemnitas, quæ sufficit ad institutionem heredis, etiam sufficit ad legata illi apposita. accessorium enim sequitur naturam principalis.

Legata profana.

10 Quartò, Etsi regulariter non valet dispositio vltimæ voluntatis captatoria, (id est, quæ confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarus q. 6. n. 5. citat Bartolum & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis apertè colligitur ex c. Cùm tibi, de testamentis, vbi dicit Innocent. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis piis, & ita exponitur in Summario illius capitis.

DVBITATIO III.

Vtrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates Iure positiuo requisitæ.

COuarruuias cap. 10. de testamentis num. 12. 11
docet tale testamentum etiam in foro conscientiæ inualidum esse, ita vt heres tali testamēto institutus, & legatarius, teneatur ad restitutionem heredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium. eamdem tenent quidam recentiores. nihilominùs

Sententia Couarr.

Resp. Contrariam sententiam omnino veriorem videri, Tale testamentum in foro consciētiæ validum esse, & licitè retineri quod ex tali testamēto possidetur, siue titulo hereditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis sententia DD. vtriusque Iuris est, ex testamento minùs solemni oriri obligationē naturalem, vt testatur Iulius Clarus §. Testamentum q. 90 n. 1. & Iason in L. Cùm quis. 10. C. de Iuris & facti ignorantia n. 13. & fatetur Couarruuias n. 10. atqui hoc nihil aliud est, quàm testamentū tale in foro conscientiæ esse validum, ita vt heres ab intestato teneatus ei satisfacere, & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionē non tribuat. sicut simplex promissio in foro conscientiæ est implenda, etiamsi Ius ciuile ex ea nō concedat actionem. Respondet Couarruuias, Illam sentētiam Iurisperitorum intelligendam de obligatione naturali, non stricta, ratione cuius heres ab intestato teneatur ex iustitia, sed laxa, qua teneatur solùm ex honestate morali: vnde eum, qui sic institutus est, non posse retinere hereditatem vel legatum, eò quòd ius iustitiæ non habeat. Verùm hæc responsio non satisfacit. Primò, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quæ præciso omni Iure positiuo oritur ex natura actus, & à Iure positiuo superueniente nō irritatur: atqui seposito Iure positiuo, oritur obligatio iustitiæ ex tali testamēto: ergo loquūtur de obligatione iustitiæ. Secundò, Si oritur ex tali testamēto obligatio honestatis: ergo heres ab intestato tenebitur saltem sub peccato veniali illi satisfacere. nā alioquin faceret contra honestatē virtutis. similiter heres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datum fuerit, sicut quod datur ex vi promissionis, verè debitum est, & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate morali, vt multi DD. docent. Denique quòd Iurisperiti hanc sententiam intelligant de obligatione stricta, patet ex eo quòd inde concludant, heredem ab intestato teneri in foro animæ restituere hereditatem ei, qui sic est institutus, & institutum posse retinere. vide Angelum v. Heres, nom. 5. & alios infrà.

12 *Contraria verior.*

Obligatio naturalis.

Resp. Coua.

13 *Reiicitur.*

Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, 14
qui hāc quæstionē attigerunt, apertè docent, tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, Adrianus Quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus v. Heres, n. 5. Tabiena ibidem nu. 4. Silu. v. Testamentū 1. q. 5. §. Quartum, secundùm Archidia. & v. Hereditas 3. q. 7. Ioannes Medin. C. de restitut.

q. 23.

q.23.in fine,Lopez 2.p.c.14. Idem ex parte tenet Sotus lib.4.de Iustitia q.5.art.3.Bannes q.62.disput.5.quatenus docent,id quod ex tali testamento possidetur non esse restituendum, donec per sententiam heredi ab intestato adiudicetur.denique noster Molina disput.85.

15 Tertiò,Ex L.Etsi inutiliter.2. C. de fideicommissis.vbi Antoninus sanxit, *Non posse per te repeti fideicommissum relictum à defuncto inutiliter*, (id est, in scriptura minùs solemni) *si tu sciens voluntatem defuncti,cuius es heres,illud præstitisti*, rationem subdit: *Quia non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi,defuncti voluntati satisfactum esse videtur.* Hic apertè supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem heredis, cuius interest,validam esse debere etiam in foro externo;etsi per scripturam minùs solemnem non sa-
16 tis probetur. Vnde colligunt Iurisperiti, legata, quæ in testamento minùs solẽni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solùm posse in foro conscientiæ retineri;sed etiam in externo defẽdi per legitimam exceptionem.quam sententiam Iason dicit esse communem, vt refert Couarr.num.19.

17 Quartò,Probatur ex §.vltimo, Instit. de fideicõmissariis hereditatibus,vbi Iustinianus statuit, vt si testator fidei heredis sui cõmisit, vt hereditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat: & posteà nec ex scriptura,nec ex quinq; testium numero possit probari hanc fuisse eius voluntatem;possis ei offerre iuramentum:& si iurare noluerit,vel si falsus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatẽ Iuris confugere,(id est, non liceat ei opponere,testamento defuisse debitam solemnitatẽ)rationem subdit: *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei heredis commissa.* Idem habetur L.Quæstionem 23 C.de fideicommiss.

18 Quintò.Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis,vt fidem faciant in foro externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur : vt expressè dicitur d. L.Quæstionem.C.de fideicommiss. vbi sic habemus: *Cùm enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quis falsitatis incurrat per duos fortè testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat:vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipse heres,cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem : qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur,propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omnino heredes obedire compellunt ; & sic strictius causam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.*

Ex quibus clarè patet,non fuisse mẽtem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientiæ; sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem : sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis,vel simili modo sit vestita.

19 Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi*: vt habetur §. Per traditionem. Instit.de rerum diuisione : ergo non est conueniens naturali æquitati, vt omissio talium solemnitatum(præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat)hãc voluntatem reddat inualidam. valdè enim durum est,vt nõ possim testari,vel aliquid legare in fauorem amici,eò quòd desit vnus testis,vel notarius: & ob hanc causam amicus teneatur in consciẽtia restituere fratribus meis, vel sororibus,vel cognatis,quibus ob iustas causas,nihil volui relictũ.

20 Septimò,Ideò introductę sunt istæ solemnitates,vt voluntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset variis hominum artibus interuerti.homines enim maximè desiderant vltimæ voluntatis suæ dispositionem seruari:vnde Authent. de nuptiis,coll.4.cap.46.Imperator ait, *Vbique custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderũt legislatores ob defectum illarũ irritas reddere vltimas volũtates:si aliunde constet de mente testatoris.hoc enim esset euertere finẽ, vt seruentur media.Deniq; hanc sententiam tamquam maximè rationi consentaneam tenet Plinius Secundus lib.2.ep.ad Annianũ. *Ego*,inquit,*propriam legem mihi dixi,vt defunctorum voluntates, etiamsi deficerent,quasi perfectas tuerer.*Et l.5.ep.ad Caluisium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum ; si defuncti voluntatem,ratum & firmum est:mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant)antiquior Iure est.*

21 Ex his sequitur Primò,Heredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti,teneri restituere hereditatem & soluere legata eis,quibus testamento minùs solemni debentur.

Consectaria 5.

Secundò,Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij.Ita Molina disp. 81. ratio est,quia cùm nec ipse,nec alij cœperint adhuc possidere bona fide,in dubio par est eorum conditio.Probabilius tamen videtur,heredem ab intestato hoc casu posse totũ retinere.Ratio est,quia habet ius certum,à quo nõ debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit conditio possidentis.quia possidens qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam,nec partem eius deserere,ob ius dubium alterius.

22 Tertiò,Si heres ab intestato retineat hereditatem & legata,possunt illi,quibus aliquid per tale testamentum erat relictum,vti occulta compensatione:nam reuerà res illæ erant ipsorum. Siluester v.Hereditas 3.q.7.

Si iudex adiudicet hered. ab intestat.

23 Quartò,Si heres ab intestato fateatur mẽtem testatoris fuisse, vt hereditatem nomine fideicõmissi alteri traderet,vel legatum aliquod solueret:aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hereditatem tradere,(detracta tamen quarta parte,quam vocant Trebellianam) & soluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione.

Si heres fatetur.

24 Quintò,Idem ob eamdem causam dicendum est,si fateatur voluntatem testatoris fuisse,vt hereditas non vt fideicommissum, sed immediatè perueniret ad institutum.non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad Iuris subtilitatem, quando is cuius interest,confitetur testatoris voluntatem:vt habetur d.L.Quæstionem. 23. C. de fideicommissis.

Sed contrà obiicitur ex Couarruuia,Primò,ex L.Hac consultissima.21.C.de testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto*

testamento

testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus. & §. Ex eo. Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

25 Respondēt quidā, has leges niti præsumptione fraudis, quæ præsumitur commissa in talibus testamentis, quando præscriptæ solemnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce nō habere locum. Sed solutio non videtur vera. Primò, Quia nō potest prudēter præsumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest, vt aliquid horum sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet non subesse fraudem; sufficiunt enim in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamē non adiudicabunt ex tali testamento hereditatem, nisi heres ab intestato fateatur hanc fuisse mētem testatoris, vel

Non nituntur præsumptione fraudis.

26 nisi recusauerit oblatum iuramentum. Vnde aliter respondetur, Illas leges loqui de nullitate in foro externo; quia in foro externo nō datur actio ex tali testamento. lex enim ciuilis ei non assistit: non tamen ei resistit, vt rectè docet Franciscus Sarmiento de redditibus p.1. cap.2. num. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito,* & *nullo* in foro externo: quia non conceditur actio ex tali testamēto, perinde ac si nullum omnino extaret. cū hoc tamen cōsistit, quòd ex eo nascatur obligatio naturalis in herede ab intestato ad res illas tradendas; & ius in iis, quibus sic aliquid est relictū, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quibus etsi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis, vt dictum est cap.17. dubit.4.

Est nullum in foro externo.

27 Potuit autem Ius ciuile actionem ex huiusmodi testamentis denegare ob iustas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuissēt, si licuisset heredi instituto & legatariis probare, hanc fuisse mentem testatoris. quam etiam ob causam factum est, vt certas solemnitates requireret, quæ nisi seruatæ essent, aliæ probationes non admitterentur, præter confessionem heredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent vltimas voluntates interuertere, si satis fuisset probationibus Iure gētium requisitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in causa testamentaria, desperant de successu, & cessant à fraudibus. Tertiò, Ne heredes ab intestato, quibus nō constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerētur, si priuati solatio defuncti, cogerentur extraneis dare hereditatem. quòd si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est vt satisfaciāt voluntati defuncti, quàm ipsimet agnoscunt.

Cur deneget actionem.

28 Obiicitur Secundò, Si illa testamenta in foro conscientiæ essent valida, iniquè Iudices adiudicarent heredibus ab intestato; fouerent enim apertam iniustitiam; præberent etiam occasionem heredibus illis, iniquè petendi, quod aliis relictum est.

Respond. Non adiudicari heredibus hereditatem illam, tāquam absolutè ad illos pertineat: sed non concedi actionem iis, qui nitūtur tali testamento: quia repelluntur tamquam destituti probatione, quam leges requirunt. quòd si contingat hos esse possessores: datur quidem heredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorū esse: sed esse illorum, quātum apparet ex probationibus, quæ Iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientiæ. Quòd autem heredes inde occasionem accipiant petēdi quod aliis relictum est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitum sit in conscientia: Ius tamē ciuile Cæsareum non concedit actionem. imò cōcedit repetitionē, si alter aliquid hoc nomine absque volūtate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, p.2. §. 4. vbi docet dari repetitionem heredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia Iuris, id est, si soluerit, quod putaret testamentum minùs solemne esse validum, sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

Obiicitur Tertiò, Si tale testamentum in foro 29
conscientiæ est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est heres ab intestato) ad rescissionem testamenti minùs solemnis in fauorem alterius conditi, si sciat volūtatem testatoris fuisse vt alius esset heres: quod est graue incommodum. si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, cōdēnabitur vt pupillū præstet indemnem.

Respon. Nō posse agere. si autem ideò cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur ei in conscientia ad restitutionem, & ipse potest occultè tantumdem detrahere ex illius bonis.

Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarru- 30
uiæ esse probabilem, & securam in cōscientia, etsi nostra sit verior & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere; quamuis non ita consentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam Primò, Is, cui sic quid relictum est, nō potest illud petere tamquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi fortè sit fideicommissum, quod testator fidei sui heredis commiserit: vel legatum, quod heres iam soluerit, sciens testamentum non fuisse solemne, iuxta ea, quæ dicta sunt in 3.4. & 5. probatione. Tertiò, Heres ab intestato potest illud retinere, &, si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potentiam aduersarij, vti potest occulta compensatione.

Sententia opposita est probabilis.

Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bā- 31
nes suprà, tenere quamdam sententiam mediam: sentiunt enim, testamētum minùs solemne quadam ratione esse validum, quadā inualidum. Validum: quia institutus potest capere hereditatem, si nemo ei se opponat, & retinere, donec Iudex illi eā abiudicet. Inualidum: quia heres ab intestato potest eam capere & retinere, etiamsi sciat voluntatem defuncti aliam fuisse. quòd si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere Hæc sententia non est improbabilis. nec dubitādum est, quin legislatores ita potuerint statuere; nempe vt tale testamētū non esset irritum in conscientia, ante sententiā Iudicis; & per eā irritaretur vel declararetur irritum

Sententia Soti.

tum ex vi legis,&c. Verùm non videtur illa fuisse mens illorum:nam si heres fateatur, voluntatem testatoris fuisse vt alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere. vt suprà dictum est.

32 *Aliorum contractuum solemnitas.* Aduerte Tertiò, Ea,quæ dicta sunt de solemnitate testamentorū,à quibusdam extendi ad contractus,donationes, beneficiorum & officiorum collationes,electiones,præsentationes, & similes actus, qui ex dispositione Iuris ciuilis vel Canonici requirunt varias solemnitates. v. g. vt celebrentur certis verbis,certo loco vel tempore,per tres tractatus, coram certo numero testium. si enim hi actus solo defectu solēnitatis laborēt,ob quem Iure positiuo decernantur irriti, non ideò desinere valere in foro conscientiæ: ita enim docēt omnes DD.Iuris,qui tenent, testamētum minùs solemne valere;vt fatetur Couarruuias n.10. & omnes Theologi citati in a.argumento. Vnde

33 si contrahentes sint per se habiles,& adsit plenus eorum consensus,contractus erit validus in foro conscientiæ. Nec obstat, quòd contractus matrimonij sit irritus sine Parocho & testibus; quia Conc.Tridentinum sess. 24. cap.1. de reform. expressè reddit illos inhabiles ad sic cōtrahendum: & præterea satis significat se omnino irritū reddere in foro conscientiæ. Simili modo,si electioni ad Prælaturam adsit legitimum suffragium eorum,qui habēt ius eligendi;& alienationi rei Ecclesiæ auctoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro cōsciētiæ, quamuis aliquæ solemnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit Lex Cùm ampliùs solutum.ff.de reg.Iuris,vbi dicitur: *Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.*

34 *Bannes.* Hanc sententiam tamquam probabiliorem amplectitur Bannes disput.3.ad q.62.p.100. vbi docet,eum,qui per contractum minùs solemnem possidet,iuste possidere donec à Iudice spolietur; nec teneri vitium contractus alteri parti indicare. Ratio ipsius est,quia leges positiuæ tam ecclesiasticæ quàm ciuiles,quæ irritos faciunt contractus minùs solemnes,non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptæ;nimirum vt nemo teneatur reo,quam sic habet, ante sententiam dimittere.itaque per huiusmodi contractus transferri *Dominium reuocabile.* quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. excipit tamē electionem Prælatorum,hāc enim, si ei desit solemnitas necessaria, esse irritam, propter rei momentum, quia iurisdictio spiritualis per eam conferri debet:alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc sententia satis probabilis,maximè spectato vsu,qui passim est receptus.non enim consuetum est,vt quis ea, quæ per tales contractus habet,restituat, nisi cogatur per sententiam.Durum enim est, vt qui rē habet ex consensu eius qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore.vel coram illis testibus,quos lex præscribit,tradita fuerit.

35 *Contrarium verius.* Nihilominùs contrarium est Iuri conformius, & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absoluté irritos decernit, nō inducere obligationem naturalem; nisi fortè alibi explicetur in Iure,illā solemnitatem solùm requiri ad probationem in Iudicio,sicut in testamentis. Ita ferè tenent reliqui DD.& Couarr.in cap. Quamuis pactum p.1. §.4.num.7.& Sarmiento de reditibus p.1.cap.2.n.3.& alij. Probatur Primò,Quia non est dubitandum,quin potestas ciuilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatē actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernūt, nec indicant vsquam id ad forum externum restringendum. Secundò,Quia L.In causæ cognitione.16.ff.de minoribus,apertè insinuatur,multos esse contractus,qui defectu solemnitatis à lege requisitæ,ita sunt irriti, vt ad eos rescindendos non opus sit beneficio restitutionis;sed mero Iure possint dissolui:ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi,nisi beneficio restitutionis, vt patet ex dictis c. 17.d 8.& 9. Tertiò, Quando cōtractus inducit obligationem naturalem,potest illi accedere fideiussor,vt colligitur ex L.Fideiuss. 16. ff. de fideiuss. & mandat. sed multi cōtractus defectu solemnitatis ita sunt irriti,vt non possit illis accedere fideiussor.L.Qui contra.11.ff.de fideiussor.ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus, & adimit cōtrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta suprà c.17.dubit.8. nu. 61. & dub. 7. num.56. vbi attulimus aliquot exempla.

Hinc sequitur,etiam completo tali contractu, 36 *Posse resiliri.* alterum posse resilire inuito altero, & rem suam repetere,offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere,etiam ante sententiam,nisi fortè causas probabiles habeat, quibus se possit tueri.non tamen tenetur,quamdiu alter rem traditam non repetit,vel acceptam nō restituit. Nec obstat contraria consuetudo: quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is qui conuenitur,putat se habere causas iustæ defēsionis;vel qui repetit,non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, vt dissoluere talem contractum sit contra charitatem:vt si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere.

DVBITATIO IV.

Quinam non possint testari.

Respondeo, Eos nō posse testari, qui vel sufficienti rationis vsu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. Inter hos Primò,est impubes:id est masculus ante 14. annum expletum,& femina ante annum 12.expletum,vt apertè habetur L.A qua ætate 5. ff. Qui testamenta.vbi dicitur,illud tempus debere esse completum, ita tamen vt sufficiat vltimum diem esse inchoatum. 37 *Impubes.*

Secundò,Filiusfamilias.hic tamen si pubes sit, 38 *Filiusfamilias.* potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus:L.Nemo.11. C. Qui testamenta. De bonis aduētitiis,si quidem ea ante clericatum ei obuenerint, nō potest testari ad causas profanas, etiamsi pater consentiat, vt docet Clarus q.18 ex communi DD. sententia: quia est contra aperta Iura.L. Qui in potestate.6.ff. Qui testamenta. & L.Nemo.11. C. eodem. Potest tamen ad causas

piae

pias cum patris consensu. vt idem Clarua docet q. 5. num. 7. & apertè colligitur ex c. Licet, de sepulturis, in 6. éstque communis sententia DD. De bonis verò aduentitiis, quæ post clericatum consecutus est, testari potest absolutè absque patris consensu: quia illa sunt quasi castiensia. vnde eorum commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, vt patet ex dictis suprà cap. 4. d. 3. & expressè habetur Authent. Presbyteros. t. C. de Episcopia & Clericis.

39 *Criminosi.* Tertiò, Testari non possunt, qui commiserunt aliquod crimen, cui Iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, L. Ia cui. 18. & L. Cùm lege. 26. ff. Qui testam. vt sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem, vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur cap. Felicia, de pœnis l. 6. Talca etiam sunt hæretici, vt patet L. Maniehæos. 4. C. De hæret. Item credentes, receptatorea, defensores, & fautores eorum, si intra annum non satisfeeerint; vt patet Authent. Credentes. C. De hæreticis, quæ est Frederici Imperatoris. & cap. Excommunicamus. s. §. Credenics. ex Concilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Su etiam intestabilis, vt nec testandi liberum habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat.* Simili modo testari non potest, qui damnatus est ob libellum famosum, vt habetur d. L. Is cui. §. Si quis.

40 *Religiosi.* Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Pontificis: qui sicuti potest facere potestatem donandi ad pias causas inter viuos, ita etiam condendi testamenti: sed tantùm ad pias causas. vide Couarruuiam de testam. c. 2. n. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibua beneficiũ aliquod regulare vel sæculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, vt se inde sustentent, vt docet Nauar. comment. 2. de Regularibus n. 58. vide infrà cap. 41. dubit. 8. n. 73.

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiariis, Vtrùm de prouentibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

41 *Beneficiarij.* Resp. & dico Primò, Omnes Clericos qui non sunt Religiosi, posse testari, etiam ad causas profanas, de patrimonio & de aliis quæ suo labore & indostria congregarunt; denique de iis quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi subtraxerunt. patet ex dictis cap. 4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccles. q. 3.

42 Dico Secundò, De iis verò, quæ ex beneficiorum prouentibus congruenti sustentationi superant, si Ius scriptum spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos. & cap. Relatum. 2. & cap. Cùm in officiis, de testamentis. quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de testamentis. éstque communis sententia Doctorum, vt docet Couarr. in cap. Cùm in officiia (quod est cap. 7. de testamentis) n. 16. hoc autem ideò Iure statutum est, vt Ecclesiastici non studerent opibus accumulandis; sed eas in vita liberaliter in pios vsus expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruuias n. 23. vbi dicit, *moribus receptum esse, vt solis Episcopis testandi licentia sit necessaria; Clericos enim ceteros omnes liberè testari de iis quæ ex redditibus ecclesiasticis adepti sunt; atque in iisdem parentes, fratres, cognatos succedere intestatis.* vnde patet, multis locis consuetudine hæc Iura esse abrogata. hæc enim consuetudo non est per se mala, neque corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locum habere potest, quos videmus multis locis testari; quod Pontifex non ignorat. quare potest consuetudo etiam in illis abrogare Ius illud positiuum.

Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè benefi- 44 *Peccant mortiferè si ad profana.*
ciarij, siue sint Episcopi, siue Canonici, qui de parte illa prouentuum disponunt ad causas profanas, relinquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato. dispositio tamen huiusmodi & successio est valida, vbi consuetudo inualuit. *Quòd peccent mortiferè*, est communis sententia Doctorum. si enim peccant mortiferè disponendo de his profanè inter viuos; (vt ostensum est cap. 4. dub. 6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimam voluntatem. nam semper minùs concessum fuit beneficiariis cõdere testamentum, quàm donare inter viuos. Confirmari potest ex multia Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de iis quæ ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi; vt patet ex cap. Cùm in officiis. de testamẽtis, & 12. q. 5. per totã. & quamuis istis Canonibus sit derogatum plerisque locis quoad causas pias; minimè tamen quoad profanas; & portionem bonorum congruę sustentationi superfluam: viri enim boni valdè ab eo semper abhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam Ecclesiasticis tantam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, vt etiamsi mox ad Christi tribunal rapiendi sint, ea tamen negligant, quibua facilè salutem consequi possent; & insuper rem adeò periculosam, vt amicos suos locupletent, audeant attentare. Verùm hæc est huius sæculi fascinatio, & principis huius mundi, corda mortalium excæcantis, potestas.

Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquan- 45
do concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem testandi: hoc enim solùm est intelligendum ad piaa causas, vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. & alibi.

Altera pars, *Quòd dispositio sit valida*, non est qui- 46 *Est valida dispositio.*
dem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt suprà cap. 4. dub. 6. ostensum est; est tamen probabilis; ratio est, quia beneficiarij sunt domini omnium fructuum, etsi cum onere & obligatione vt superflua in pios vsus expendant: ergo valdè transferunt illorum dominium, siue donatione inter viuos, siue per vltimam voluntatem. supponimus enim eos ex consuetudine esse habiles ad testandum.

Nec refert, quòd peccent mortiferè; quia aliud 47
est dispositionem esse illicitam, aliud esse irritam. etsi enim ex præcepto Ecclesię & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vsus; non tamen decernitur irritum, si contrarium fecerint: sicut cùm quis de superfluis suis disponit in vsus profanos, cùm ea in eleemosynam, vrgente graui necessitate proximorum, conferre tenetur; dispositio valet, etiamsi ipse mortiferè peccet. Hinc 48
etiam patet, heredes validè succedere; accipiunt enim ab illo, qui validè poterat disponere. neque illa per se sunt obligata piis vsibus, sed om-

nis obligatin erat personalis, ad solũ testatorem pertinens, quæ non transit ad heredes, quo fit vt heredes non peccent ea accipiendo iure hereditario, sed solus testator, ita expressè vel tacitè disponendo, & qui ipsum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Postremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem: (vt eiecti in exilium perpetuum.) Item damnati ad perpetuos carceres, testari non possunt nisi ad pias causas, de quibus & aliis quibusdam minutioribus vide Siluestrum, Testamentum 1.q.3.& 4.nam in variis locis sunt variæ leges & consuetudines; nec vbique seruatur Ius Codicis & Digestorum.

DVBITATIO V.

Quinam non possint testamento institui heredes vel legatarij.

50 *Hæretici.* RESpondeo, Inter eos qui heredes vel legatarij institui non possunt, numerantur Primò Hæretici & apostatæ. L.fin. C.de hæreticis. & L. Hi, qui sanctam.3 C.de apostatis. *Credentes, &c.* Secundò. Credentes. Tertiò, Receptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Frederici Imperatoris, C.de hæreticis. & cap. Excommunicamus.1.§.Credentes.

51 Hinc sequitur, heredes Catholicos posse tales heredes excludere, &, si impediantur, vti aduersus eos occulta compensatione: quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad restitutionẽ eorum quæ tali successione acquisiuerunt, dubitari potest. videntur enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad succedendũ, ac proinde debentur illa bona heredibus ab intestato, Catholicis

52 *Non tenentur ante sententiam.* Sed probabile est non teneri ante sententiam, vel certe antequam Catholici heredes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est vsu receptum. est enim valdè durum, & parum consentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda sponte restituere.

Sextò, qui persequuntur Cardinales, eósque percutiunt vel capiunt. c.Felicis.5.de pœnis, in 6.

53 *Criminosi.* Septimò, Quicumque ob crimen aliquod est intestabilis actiuè, (id est, ita vt non possit condere testamentum) est etiam intestabilis passiuè (id est, eo modo vt non possit capere ex testamento) vt docet Glossa in cap. Is cui. ff. Qui testam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q.34.de testam. ex Aretino.

54 Octauò. Fratres Minores non possunt heredes institui, vt patet Clement. Exiui, de verborum signific. §. Quia igitur. Hoc tamen intelligendum, vt exponit Glossa, non posse absolutè institui heredes, ita vt ipsi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt heredes. potest tamen in eorum fauorem hereditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. simili modo potest aliquid relinqui testamento professis in Societate, neutri tamen possunt succedere ab intestato. alij tamen Religiosi possunt. vide cetera apud Siluestrum. Hereditas. 3.q.2. non tamen placet, quòd putet excommunicatum non posse esse heredem, cùm id nullo Iure probetur.

DVBITATIO VI.

Vtrùm illegitimus possit institui heres.

55 *Illegitimi duplices. Naturales.* NOtandum est, *Illegitimorum* generatim duas esse species; quidam vocantur *naturales*, quidam *Spurij*. *Naturales* sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens. vt docet Couarr. de matrimonio p.2.cap.8.§.4. n.4. etsi enim Iure Cæsareo solùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta; tamen Iure Canonico omnes illi vocantur naturales, qui ex parẽtibus solutis geniti, omnésque eodem Iure gaudent. quod etiam consuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panorm. in cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. potiùs enim fauendum est ei qui natus est absque concubinatu, quàm ei qui ex concubina domi retenta, cùm hoc sit deterius, vt idem Panormitanus ait.

56 *Spurij.* *Spurij* dicuntur qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore cõceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couar. §.5. n. 1.2.3. Sub his duabus speciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab Auctoribus vsurpantur; nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couaruuiam §.4.n.1.& 11.

57 Ex his patet, Eum, qui natus est ex femina foris habitante, esse naturalem, si nullum erat impedimentum inter eam & virũ, etiamsi ipsa esset meretrix; cuius filius in Iure vocatur nothus. Item eum, qui natus est ex virgine vi compressa; quia etsi talis coniunctio lege puniatur, id non fit quòd ipsæ personæ sint inhabiles, sed ob vim illatam. Itẽ eum, qui natus ex Clerico beneficiario in Sacris non existẽte & ex soluta. quia beneficiũ non est impedimentum dirimens. neque illa coniunctio in Iure vocatur coitus damnatus. Idem dicendum de eo, qui natus est ex parentibus votum simplex castitatis habentibus. Denique de eo, qui natus est ex parentibus, inter quos erat impedimentum, sed illud omnino erat ignotum, saltem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter nõ est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex soluta & coniugato, ex soluta & Sacerdote, est *Spurius*. His positis

58 *Spurius non succedit patri.* Respondeo & dico Primò, *Spurius* non potest aliquid à patre capere, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Ita Couarruuias de matrimonio p.2.c.8.§.5. n.5. & Clarus q.31.de testam. patet Auth. Licet. C. de naturalibus liberis, in fine; vbi, dicitur: *Qui ex damnato sunt coitu, omni pro suo beneficio secludantur.* & Nouella 74.cap.6.dicitur: *Nulla eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc patrum, vt agnoscant eos nihil habituros.* Quòd si pater illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur, sed tenetur in conscientia legitimis heredibus, vt docet Couarruuias n.1. *Tenetur in conscientia restituere.* Ratio est, quia ipse per leges factus est incapax. Hæc intellige de spurio patris. nam si vxor habeat spurium, is est marito instar extranei. vnde lex de illo non loquitur. quare maritus seu pater putatiuus potest illi relinquere sicut extraneo.

59 Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre non posse

posse substitui;nec vulgari, nec fideicommissaria substitutione, vt idem docet numero 7. quia perinde est, capiátne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari,non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipsum perueniant; sed vt in alia bona pupilli succedat.hęc enim non habebit à patre,sed à fratre,cui succedere potest; vt docet Couar. numero 6. vide infrà num. 79. dubitat.7.

60 Sequitur Secondò, Si pater heredem instituens,roget eum vt hereditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum,non teneri illum heredem implere promissum, quia promissio fuit nulla, vtpote contra legem; vnde potest hereditatem sibi retinere, tamquam verus heres à testatore institutus. conditio enim seu grauamen appositum à testatore,cùm sit contra legem, censetur tamquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impossibilis. 7.ff.de verb. oblig. Vide Gomez.tom.1.cap.12.num.67. & supra cap.18.num.125.dubit.15.

Dices, Tenetur restituere fisco,quia bona illa hoc ipso quo heres promittit, sunt confiscata, vt ex multis legibus patet. L.penult.ff. de Iure fisci. L.Prædonis.46.ff.de petitione hereditatis.

61 *Non tenetur fisco ante sententiam* Resp.Non teneri ante sententiam,quia est pœna(vt rectè Couatr. n. 13.) constituta heredi à legibus in punitionem illius promissionis Iure prohibitæ; pœna autem non debetur ante sentētiam condemnatoriam. vnde si a Iudice interrogetur, an tale quid promiserit testatori, non tenetur fateri,nisi præcesserit infamia: vt rectè idem Couat.num.14.quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, si verum fateatur, mulctabitur, nempe confiscatione, non solùm illius hereditatis,sed etiam omnium bonorum,& deportatione in insulam, eò quòd sponte non reuelauerit, vt patet C.de iis qui se deferunt,L.vnica. quo fit vt nec testis teneatur testari,nisi pręcesserit infamia vel probatio semiplena, sicut in aliis delictis. Si tamen sponte reuelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius reuelasset, data ei fuisset pars dimidia.vt patet L.vnica,C.suprà citato.

62 *Si heres promisit se traditurum.* Sequitur Tertiò, Si heres institutus nihil promisit testatori de hereditate restituenda spurio, potest eã restituere ex sua liberalitate, & spurius potest eam accipere, quia accipit illã voluntatem veri domini,nulla lege vetante. si verò tacitè vel expresè promisit testatori id petenti, peccauit quidem mortiferè promittendo, sicut & testator ita disponendo, si tamen illa bona tradat, potest ea spurius retinere.Ita Couar.num.11. *Quòd mortiferè peccarit promittendo*, patet, quia leges talem promissionem sub grauissima pœna vetant. *quod tamen traditio valeat*, probatur; quia fit ab eo qui est dominus bonorum, & lex,etsi prohibet promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin heres,qui est verus dominus illorum bonorum,possit ea dare heredi & tradere.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem.

Resp.Cùm heres sciat se neque sua promissione,neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quòd si putaret se obligari,& idcircò ea daret spurio,spurius non efficeretur illorum dominus:quia donatio non esset voluntaria, procederet enim ex ignorantia. vnde teneretur ea ipsi restituere. si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere. colligitur ex Couarr.num.11.

Dico Secundò, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiamsi nulla proles alia supersit. Couatruuias §.5.n.10 Molina disp. 167. dicit esse omnium DD. sententiam,probatur, quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi aliquo Iure sit de hoc exceptio, vt colligitur ex d. Authent. Licet, suprà,& ex Nouella 74.cap.6.atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in Iure exceptio, sicut de aliis illegitimis, vt patet Instit. ad S.C.Orficianum.§ Nouissimè & L.Si qua illustris.5 C.eodem. 64 *Non succedit matri.*

Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium coniugati ex soluta, succedere posse matri:similiter filiũ sacerdotis, ex soluta vno vel altero concubitu susceptum,eò quòd tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis, nam in praxi plerumque est recepta,teste Couatruuia n.20.Contraria tamen est verior,quia reuera isti concubitus legibus damnantur,etsi rariùs puniantur. 65

Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sà verbo Hereditas, & Henriquez lib.1.de matrimonio cap.21.n.1.) *spurium* posse retinere ea quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur. modò notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ sententia mihi videtur non improbabilis, præsertim de matre non illustri. nam si quis benè expendat Iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere,non omnino vrgent.Authentica enim Licet,& Nouella 74. loquuntur apertè de patre. similiter Authentica Ex complexu.C.De incestis nuptiis,vbi dicitur:*Ex complexu nefario aut incesto, seu damnato,liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantia indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre:* cur hoc extendamus ad substantiam maternam,cùm odia sint restringenda?In d L. Si qua illustris.5. C.ad S.C Orficianum, solùm dicitur, mulierem illustrem, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare vel testamento relinquere suo spurio.Hinc tamen non sequitur, quin mulier non illustris id possit, etiamsi alias proles habeat.Item non sequitur,illustrem non posse, si aliis liberis careat. 66 *Sententia probabilis.*

Aduerte Tertiò,Etiam spuriis deberi alimenta, si aliunde non se possunt sustentare, vt patet ex cap.Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. éstque communis sententia DD. teste Couar,§.6.n.9.ratio est,quia parens Iure naturali tenetur alere prolem,si possit. Nec obstat, quòd Iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre alerentur, vt patet d. Authent. Ex complexu.C.de incest.nupt. quia Ius Canonicum illud sustulit, tamquam minùs consentaneum naturali pietati. & ita nunc seruatur etiam in foro sæculari,vt idem Couarruuias docet. Nomine autẽ *alimentorum* intelliguntur omnia, quæ pro cõditione personæ sunt necessaria; vt victus, vestitus,habitatio,medicinæ,&c.hæc autem præstanda sunt.spectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto c.Cùm haberet.Vnde sequitur, filiæ spuriæ 67 *Alimenta debentur.* 68 *Alimenta.*

Dos Iuris. debeti dotem;quia hæc succedit in locum alimẽtorom,etiam si parens esset sacerdos;vt docet Nauar.in cap.Non liceat.§.19.num.11.& colligitur

69 ex Couar.nu.15.Neque satisfacit pater huic obligatiooi,si filium ponat in aliquo hospitali pauperum,vt rectè Couarruuias n.13. nisi fortè ipse pauper sit;vel nisi res sit occulta,& aliàs timeatur infamia. tuncenim ad tempus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiæ causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata.teneretur tamen tunc parẽs hospitali illi compensare sumptus,etsi non ex rigore iustitiæ; (nisi fortè pro solis pauperibus sit institutum) tamen ex decentia & grantudine. Possunt autem hæc alimenta secundùm quosdam relinqui,(præsertim si eorum quantitas lege sit definita)etiamsi filius non egeat,quamuis Couarruuias nu.14. de hoc dubitet.cur enim parens non possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriquez lib.1.de matrimonio.cap.20. n.4. Sed contraria sententia est communis,& ex mẽte legum.

70 His adde, Matrem teneri alere prolem primo triẽnio,vel suis sumptibos curare ali,si possit:post hoc trienniumtenetur pater, donec filius sua industria se possit iuuare.vt docet Couarr. num.19. & alij DD.& patet ex L.Nec filium.9. C de patria potestate,vbi id expressè habetur.Idem insinuat Gregorius IX.ca.fin. de conuersione infidelium,dum ait, *Pueri post triennium apud patrem ali debent*;vide Molinam disp.159.§ Mater.

Mater quando tenetur alere.

71 Dico Tertio,Filius *naturalis* potest institui heres vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant.patet ex d.Auth.Licet. C. de filijs naturalibus.

Filius naturalis, an patri succedat.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima,habeat ascendentes,iis Iure communi Cæsaseo deberi portionem legitimã. vt patetAuthent. de heredibus ab intestato,Nouella 118.Couar.§. 4.num. 20. hoc tamen plerisque locis non est in vsu.vnde ibi totum potest dari filio natusali. Similiter totum relinqui potest nepotibus, siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio; quia nulla
73 lex id vetat.quòd si filius naturalis non instituatur heres,non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vnciis,id est,in sexta parte booorũ,vt ha-
74 betur eadem Authent.Licet.Si pater habet liberos legitimos, nõ succedet cum illis ab intestato; potest tamen ei relinqui vncia,id est, pars duodecima bonorum.vide Couar.num.19.

75 Dico Quartò, Filius *naturalis* succedit matri carenti legitimis,etiam intestatæ, vt heres ex asse. habenti autem legitimos, succedit ex æquo cum illis.d.L.Si qua illustris,5.C.ad S.C.Orficianum. sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

Succedit matri.

DVBITATIO VII.

Quibus modis potest aliquis heredi substitui.

DE his agit Gomezius tom,1.c.3.vsque ad 8. & Couarr.toto cap.16.de testamentis.

76 Respondetur, Generatim sex modis, vt docet Gomezius cap.3. n.1. & alij passim,nempe *substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria, reciproca,& compendiosa.* quatuor priores sunt simplices; duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus,

Substitutio vulgaris est, quia quiuis Iure non 77
prohibitus, potest substitui à quouis testatose. nam per hanc substitutionem testator solùm substituit sub cõditione,nempe si is,qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut non possit esse heres: vt si moriatur ante testatorem,si propter crimen fiat incapax,si repudiet hereditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem cõditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel saltem tacitè subintelligitur. fit 78
enim vel *verbis generalibus*;vt si testator dicat. Titium instituo heredem,& Sempronium ei substituo.& tunc nõ exprimitur vlla conditio; sed subintelligitur. vel *verbis specialibus*, vt Titium instituo heredem,& si is heres non erit, substituo ei Sempronium.hîc exprimitor conditio,sed verbis specialibus,sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares.vel denique *verbis singularibus*, vt quando exprimitur conditio specialissimè. vide Couar. de testamentis cap.16.§.3.nu.3.4.5. & plurima de variis formulis huius substitutionis apud Gomezium tom.1.cap.3.

Vulgaris.

Fit tripliciter.

Substitutio pupillaris est,qua quis proli impuberi 79
in sua potestate constitutæ aliquem substituit. cùm enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum; Iura cõcesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodò testari in suo testamento, directè substituendo ei heredem, si ante pubertatem decesserit;per quam substitutionem fit, vt non solùm bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, periode ac si ipsemet testamentũ fecisset;vt docet Gomezius c.4.n.13.Nam vt §.Igitur. Instit. de pupill. substit. dicitur, *In pupillari substitutione duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filij, tamquam si ipse filius sibi heredem instituisset.*

Pupillaris.

Vbi tria notanda sunt.Primum est,Vt hæc sub- 80
stitutio sit valida,duo requiri. Primò. Vt testatos eum,cui substituit,habeat in sua potestate. vnde mater non potest pupillarites substituere, vt docet Couar.§.5.n.18. quia liberi non sunt in potestate matris.nec pater filio illegitimo, ob eãdem causam. Secundò, Vt pupillus,cui substitutio fit, non decidat per mortem testatoris in alterius potestatem. vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit; quia nepos post mortem aui recidit in potestatem patris. Nec pater filium, si auus adhuc viuit; quia nepos est in potestate aui Iure communi.vide Gomez.c.4.n.2.

Duo requiruntur.

Secundum est,In hac substitutione semper ex- 81
primi,vel certè subintelligi cõditionem *si in ætate pupillari*,(id est,ante pubertatem) *decesserit*. nam ratiooe huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD.tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones,ratione quarum continentur tacitè aliæ substitutiones.Nam in omni formula substitutionis, continetur omnis substitutio,cuius persona, cui substituitur,est capax, seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris.

Tertium est, Substitutionem pupillarem ex- 82
pressam posse fieri tripliciter,vt antè dictũ est de vulgari.Primò,Verbis generalibus, vt si testator loquens de filio suo impubere,non tamen exprimens specificè quòd sit impubes, dicat, Instituo filium meum heredem,& ei Titium substituo.Secundò,Verbis specialibus,vt si mentionem faciat

Potest fieri tripliciter.

pupil

pupillaris ætatis Tertiò, Verbis specialissimis; vt si exprimat conditionem, Instituo filium meum impuberem heredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium. quandocumque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius c. 4. num. 7. & Couarr. §. 5. num. 20.

83 *Exemplaris.* *Exemplaris* est, cùm filio amenti, vel surdo simul & muto, vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias causas) fit substitutio; vt si testator habens talem filium, dicat; Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadem substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper cōtinetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. Idem dicendum, si nomine ipsius hereditas repudietur. Exspirat hæc substitutio, si filius redeat ad sanam mentem, nec citò in insaniam relabatur. Dicitur hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta.

84 Vbi notandum Primò, Posse hanc substitutionem fieri non solùm à patre, sed etiam à matre, idque in diuersos substitutos: & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in iis, quæ à matre & linea materna, vt docet Gomezius c. 6. n. 13.

Secundò, Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his substitui, relicta legitima eis, quibus Iure debetur, vt idem Gomezius num. 6.

85 *Fideicommissaria.* *Substitutio fideicommissaria* est substitutio indirecta seu obliqua, qua heres grauatur, vt hereditatem totam vel partem eius aliquotam (v. g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur; vt ait Gomezius cap. 5. num. 1. vbi

Tria notanda occurrunt. Primò, Ceteras omnes substitutiones esse *directas*, quia per eas hereditas directè & immediatè à testatore defertur substituto, absque ministerio alterius. Hæc autem *Est indirecta.* est *indirecta* seu obliqua; quia per eam defertur hereditas ministerio alterius, vt docet Gomezius suprà, & Couarruuias cap 16. §. 4. num. 2.

86 *Sola potest fieri codicillo.* Vnde sequitur, hanc substitutionem posse fieri codicillo, ceteras minimè. ratio est, quia per codicillum benè potest heredi imponi onus vt hereditatē alteri restituat; (vt fit in hac substitutione) non tamen per codicillum potest aliquis directè institui heres, quod fit in ceteris substitutionibus. nam in illis instituitur heres sub certa conditione, nempe si prior institutus non fiat heres, vel si heres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amētia, &c. Si tamen aliquis codicillo faciat substitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendiosam; ex benigna Iuris interpretatione habebit vim substitutionis fideicommissariæ. ita Glossa communiter recepta, Instit. de vulg subst. in principio.

87 *Potest detrahere quartam Trebellianam.* Secundò, Heredem sic institutum & grauatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est; idque, tum ne vana sit heredis institutio, tum vt alliciatur ad acceptādum & præstandū quod testator cupit; vt si est institutus in tota hereditate, cum onere eam restituendi alteri, detrahet quartam totius: si in dimidia cum simili onere, detrahet quartam illius dimidij: si in decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd si testator aliquid ei certi assignet, & reliquum iubeat restitui; si illud certū non adæquat quartam partem totius, in quo institutus est. poterit detrahere de reliquo, donec compleat quartam. hæc patent §. Sed quia stipulationes. Institut. de fideicommissariis hereditatibus. L. 1. & sequent. C. ad S. C. Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellianica*, à Senatusconsulto Trebelliano, per quod est constitutum vt detraheretur, vt colligitur ex dicto §. A legatis nō detrahitur hæc quarta, vt docet Couarr. c. 16. §. 1. n. 10. similiter cùm fideicommissum est ad piam causam, seu cùm substiturus, est pia causa; vt docet Gomezius cap. 5. n. 11. & Couarr. de testam. cap. 18. num. 13. sicut enim fauore piæ causæ in legatis piis cessat Falcidia, vt patet Authent. Similiter, C. ad L Falcidiam; ita in fideicōmissis piis cessat Trebellianica. nisi fortè etiam heres, qui grauatur, sit causa pia; tunc enim detrahet; quia vna causa pia contra aliam non habet priuilegium; sed Iure communi censentur. Siluester v. Legitima, num. 9. 88 *Non detrahitur à legatis nec à piis causis.*

Petes, Vtrùm testator possit prohibere ne heres detrahat Trebellianam?

Respondeo, Posse, vt docet Gomezius suprà; 89 *Potest prohiberi hac quarta.* quia potest prohibere ne heres detrahat Falcidiam à legatis, Authent. Sed cùm testator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommissis. consequentia probatur, quia in iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita vt ipsa nomina sæpè confundantur. Idem docet Couarr. cap. 18. num. 10.

Tertiò, Si is cui imponitur fideicōmissum, sit 90 *Heres primi gradus detrahit duas portiones.* heres primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam legitimam, hæc enim fideicommisso grauari non potest. deinde de reliquo, quando illud erit restituendum, potest detrahere quartam Trebellianam, vt docet Couarr. c. 16. §. 11. n. 10. ex cap. Rainutius, & ex cap. Rainaldus, de testamentis, vbi id expresè habetur. nisi fortè iussus *Si statim sit restituendum non detrahit Trebell.* sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum, tunc enim non posset quartam illam deducere sed deberet esse contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit, vt ibidem docet Cou. A legatis tamen, habita legitima, non potest vlteriùs detrahere Falcidiam. Vocatur autem *Falcidia* 91 *Falcidia.* ea pars, quam detrahit heres à legatis, vel donationibus causa mortis factis. & quidem si sit heres primi gradus, (id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa fecerit legata, vt non reliquerit illi integram legitimam, detrahit à legatis, spectata singulorum proportione, donec compleat legitimam. Si autem sit heres, cui iure non sit debita legitima, detrahit solùm vsque ad quartam bonorum, quam sibi potest seruare, sicut in fideicommissis. vide Siluestrum v. Legitima, n. 9 & Molinam disputat. 513.

Substitutio reciproca (quæ & *breuiloqua* dicitur) 92 *Reciproca.* est, qua instituti sibi vicissim substituuntur. hæc complectitur plures substitutiones quoad personas, vt si dicas Instituo Seium & Caium meos he- *Plures continet.* redes, & eos inuicem substituo. hîc, vt minimum sunt duæ substitutiones vulgares si vterq; est impubes, sunt duæ vulgares & duæ pupillares si alter est impubes, alter pubes, sunt tātùm duæ vul-

gares: quia hæc substitutio solùm complectitur eas, quæ vtr que substituto pariter conueniunt, vt docet Couar.cap.16.§.7.n.4 Potest etiam continere duas fideicommissarias; vt si fiat per codicillum, vel si fiat in testamento verbis obliquis, id est, quibus iubeantur, vel rogentur heredes, vt is qui prior moritur restituat aliis hereditatem. Couarruuias num. 3 vide etiam, Gomezium cap.8.

93 *Substitutio compendiosa* est, quæ plures complectitur substitutiones, quoad diuersa tempora. comprehendere enim potest omnes heredes & omnes ætates eorum, vt ait Gomezius cap.7.n 1: vt si testator dicat, instituo filium meum heredē, & quādocumque ex vita decesserit, substituo ei Titium. hic enim si filius moriatur ante patrem, vel alia de causa nō fiat heres, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò filius fiat heres & moriatur in ætate pupillari, succedet Titius ex pupillari. si verò filius moriatur post pupillarē ætatem, succedet ex fideicommissaria, detracta legitima, & quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succedet ei ex exemplari. Gomezius n.2.

Compendiosa.

Plures continet.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testamentum possit semper reuocari.

94 RElpondeo, Testamentum per se consideratum, semper vsque ad mortem potest reuocari & mutari. nam *primùm in mortuis confirmatur*, vt ait Apostolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura & gentium mores docent. vide Couar. Rubr. de testam. p.2. in principio.

95 Sed difficultas est Primò, Vtrùm reuocari possit, si testator iurauerit se non reuocaturū. Multi enim Iurisperiti, vt refert Couarr. suprà n.48. docent libere reuocari posse absque vllo peccato. Sed omnino tenendum est, absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio est, quia iuramentum, quod absque salutis præiudicio seruari potest, implendū est, vt apertè habetur cap. Quamuis pactum. de pactis, in 6. de quo suprà cap.17. dub.4. atqui hoc iuramentum tale est: nam non reuocare testamentū, & relinquere eum heredem quem instituisti, est res licita, quæ absque salutis incommodo possit seruari. imò fieri potest vt sit multò melius quàm oppositum, vt si testamētum factum sit ad piam causam. tunc igitur nullo modo absque sacrilegij scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec obstat, quòd testamentum natura sua sit reuocabile; hoc enim intelligendū de testamento per se nudè considerato, absque iuramento: sicut donatio inter cōiuges, & donatio
96 mortis causa est reuocabilis per se considerata; si tamen confirmetur iuramēto, non potest absque peccato mortifero reuocari. imò promissiones & contractus, qui Iure positiuo vel naturali sunt irriti, iuramento ita confirmantur vt omnino impleri debeāt, si eorum impletio licita est, vt patet in promissione solutionis vsurarū, quæ Iure naturæ est irrita; & alienatione fundi dotalis, quæ Iure ciuili est irrita. Quæ etiā vera sunt, etsi prohibitum esset iuramentum apponere. etsi enim tunc peccaret iurando, eò quòd faceret contra iustam prohibitionem; tamen non peccaret iuramentum implendo; nam hoc non est prohibitum. vide supra cap.17. dub.7.

Si iuramento confirmetur, non potest reuocari

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude inductus esset ad iurandum, posset petere dispensationem in iuramento, & tunc reuocare. sed de hoc infrà cap.42. dub.12. num.64.

Secundò, An, si testator reuocet tale testamen- 97
tum iuramento cōfirmatum, confecto alio, reuocatio sit valida, ita vt prius testamētum reddatur irritum? Couarruuias n.46. cum plurimis Iurisperitis affirmat secundum testamētum esse præferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiamsi id conditum esset ad pias causas. Probatur; quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum: si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in vxorem: si posteà duco aliam, valet actus secūdus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & ciuile concedit: sed solùm facit vt sis periurus si aliud condas. Hæc sententia benè probat, prius testamen- 98
tum non habere vim testamenti, sed secundum; verùm non probat, ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum, & hanc promissionem iuramēto confirmaret: acquireres ius ad illa in vtroque foro; quod ius transiret ad tuos heredes, & ipse contraheret obligationem, quæ transiret ad ipsius heredes, vt constat ex dictis suprà cap.17. dub.7. vnde heredes defuncti tenerētur satisfacere huic obligationi ante impletionem testamenti, sicut 99
alijs debitis in vita contractis; quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de testamento, iureiurando confirmato, vt docet Molina disput.149 & 152. hoc tamen intelligen- 100
dum est, si is, in cuius fauorem testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit, si enim nesciuit, ex iuramento illo non est orta obligatio realis, quæ ad heredes trāseat, sed personalis tantùm, quæ mānsit in solo testatore. nam vt suprà cap.18. dubit.6. dictum est, ex promissione non acceptata, non oritur obligatio. itaque heredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis: nam cetera ferè ad Iurisperitos pertinēt, & diuersissimæ sunt de hisce rebus diuersorum locorum leges & consuetudines.

An reuocatio valeat.

Restrictio illius sententia.

CAP.

CAPVT VIGESIMVM.

De mutuo & vsura. *D. Thomas q. 78.*

Constat Dubitationibus 24.

Vnde vsura dicta. 1 OTANDVM est, lucrum vsurarium vocari *vsuram*, eò quòd ex *vsura*, id est, *vsu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vsura* enim idem valet qood *vsus*: dicimus enim Latinè, habere vsuram huius lucis, vsuram breuissimi temporis. & Cicero: *Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ.* Hinc factum est vt lucrum ex vsura seu vsu pecuniæ prouenient, *vsura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quasi quidam fœtus pecuniarum, & *Τόκος.* Græcè τόκος, id est, partus. de quo vide pulchra apud Ambros. l. de Tobia c. 12. & 13. & Basil. Hom. 2. in Psalmum 14. qui dicunt vsuram vocari fœnus & τόκον, quod cùm pecunia sit natura suâ maximè sterilis, tamen industria auatorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

2 Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi in malum: vt Deuter. 29. *Fænerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fænerare proximo tuo in tempore necessitatis.* Similiter apud profanos Scriptores sæpè pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.
Quid mutuum.

NOtandum est, nomen *mutuum* aliquando accipi pro re ipsa, quæ cadit in contractum mutuationis: vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquando pro ipsa mutuatione, quo modo hîc loquimur de mutuo, & potest sic describi:

Mutuum quid. 3 *Mutuum est traditio rei, numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, vt statim fiat accipientis, cum obligatione vt similis specie & bonitate restituatur.* colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. obligat. & ff. Si certum petetur, L. 2.

Explico singula. *Est traditio*, quia mutuum perficitur traditione, sicut donatio, commodatum, depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur, vt emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

4 *Rei, numero, pondere vel mensura constantis*, quia mutui obligatio in his rebus cõsistit, quæ numero, pondere, mensuráve constant; vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, vt habetur Instit. Quibus modis re contr. oblig. in principio, & d. L. 2. ff. Si certum petetur. Non dico *vsu consumptibilis*: quia si tibi mutuem libram æris vel argenti, est verum mutuum, vt patet ex locis citatis: non tamen rei istius vsus, est consumptio vel alienatio. Vnde non est verum, quod ait Nauarrus cap. 17. num. 206. mutuum reperiri in solis rebus quæ vsu consumuntur, etsi verum sit, vt plurimùm in his reperiri. Dicuntur autem *vsu consum.*, quarum vsus est consumptio; (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia.) Hæ res dicuntur a Iurisperitis *accipere functionem* (vt patet L. 2. ff. Si certum pet.) quia vna potest fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti; pecunia, pecuniæ; vt colligitur ex eadem lege. Similiter non est propriè mutuum, si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura. vnde etiam non solemus dicere, Mutua mihi vnã ouem. sed potiùs est contractus innominatus, Dabo vt des. sicut si quis det sacculum pecuniæ vt alium recipiat similem, non est mutuum, sed contractus innominatus, vt inquit Glossa Instit. suprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur qoasi ex meo tuum; ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat; vt habetur Instit. suprà, & d. L. 2. suprà.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

Vt similis in specie; si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem numero, non erit etiam mutuum; sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem similem secũdùm speciem: vt autem seruetur æqualitas, debet esse paris bonitatis. 5

DVBITATIO II.
Vtrùm aliqui ex mutuo non obligentur.

REspondeo, Omnes, qui possunt contrahere, Iure naturæ ex mutuo obligari; nisi priuilegio Iuris positiui eis concessum sit vt in certis casibus non obligentur, vel certe obligationem possint elidere exceptione. Tale autem priuilegium concessum est *filiisfamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus, & minoribus*. 6

Ac Primò quidem *filiusfamilias*, qui est sub patria potestate, si mutuam pecuniam absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem, ne post mortem quidem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani, qui concessum est ei, vt non teneatur soluere, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 6. num. 2. *Filiusfamilias.*

Vbi notandum. Primò, Huius Senatosconsulti occasionem dedisse quemdam Macedonem fœneratorem. hic Romæ filiisfamilias petentibus pecuniam mutuabat, qui posteà oppressi ære alieno, vitæ parẽtum insidiabantur, vt hereditate potiti possent soluere: quam ob causam Senatuscõsulto cautũ fuit, vt si quis filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, ei non daretur actio, petitióque; ne quidem post mortem patris. vt habetur L. 1. ff. de S.C. Macedoniano. 7 *S.C. Macedonianum.*

Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatuscõsulti solùm videatur tolli obligatio ciuil s: 8

Etiam naturalis obligatio tollitur.

uilis:(quod multi DD. tenent, estque satis probabile) tamen probabilius est quòd etiam tollatur obligatio naturalis, ita vt in foro conscientiæ non teneatur vnquam tale mutuum restituere, si velit hoc priuilegio vti. vt docet Gomezius suprà, ex Innocentio in cap. Quia plerique, de immonitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disp. 301. idq́ue statuit lex, tum in pœnam eorum qui talibus mutuarent; tum vt omnis occasio machinationis prauæ contra parentes, filiis præscinderetur. vnde etiam huic priuilegio non potest filius renunciare: quia magis est in fauorem parentum, quàm ipsius.

Si iurauit soluere.

9 Si tamen filius iurauit se soluturum, tenebitur soluere, saltem post mortem patris, quando commodè poterit. quia semper iuramentum in alterius fauorem factum seruandum est, quando absque peccato seruari potest. vt patet ex dictis suprà cap. 17. dub. 7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis oppositum est: & aliàs lex facilè redderetur inutilis. eaq́ue obtenta poterit non soluere.

10 Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere non solùm filiofamilias, sed etiam filiæfamilias, & patribus eorum, & heredibus, & fideiussoribus eorum, vt patet L. 7. & 9. ff. de S. C. Macedon. Gomezius suprà.

Exceptiones, quibus filius tenetur.

11 Aduerte tamen esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrensia. Secundò, Si publicè putabatur sui iuris. Tertiò, Si accepit mutuò non pecuniam sed rem aliam, vt triticū, vinum, & similia, (nam lex solùm loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia versa sit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundùm rectam rationem suppeditare. vt si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessariū vt viuat, vt emat libros necessarios, vt soluat didactra. vide Gomezium suprà.

Ecclesia.

12 Secundò, Si *Ecclesiæ vel causæ piæ* mutuum datum sit, & dubitetur posteà, num pecunia illa versa sit in eius vtilitatem: non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in vtilitatē eius pecuniam illam versam esse. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis, quæ translata est in Ius Canonicum. 10. q. 2. Idem dicendum, si mutuum datū sit *oppido*, vt patet L. Ciuitas. 27 ff. Si certum petetur.

Oppidum.

13 Aduerte tamen, si Prælatus cum consensu Capituli, mutuum nomine Ecclesiæ accepit, & possit solui absque alienatione rerum immobilium Ecclesiæ, solui debere, etiamsi creditor non probet pecuniam in Ecclesiæ vtilitatem versam fuisse. Ratio est, quia ad alienationem rerum mobilium, non est opus vt cōstet illam Ecclesiæ esse vtilem. quare cùm Prælatus cū Capitulo habeant plenam administrationem, possunt hæc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium, tunc creditor debet probare: quia hæc alienatio nō est valida, nisi constet illam esse necessariā vel vtilem Ecclesiæ: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

14 Si particularis aliquis administrationi Ecclesiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius vtilitatem: nisi tali administratori cōcessum fuerit tātam summam accipere. vide hac de re fusè apud Panorm. in cap. Quòd quibusdam, de fideiussoribus, & Molinam disputat. 300.

Tertiò, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille posteà etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius vtilitatem esse cōuersum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris. 15

Minor.

In his tamen casibus datur actio aduersus eum, qui nomine alterius mutuum petierit. 16

Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit, & inde se læsum deprehēderit, vt quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrum, vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. vt dictum est cap. 17. dub. 9. & docet Gomezius tom. 2. cap. 14. numero 2. 17

Restitutio conceditur.

DVBITATIO III.

Quid sit vsura.

NOtandum est, hoc nomen in præsenti negotio accipi tripliciter, Primò, Pro lucro vsurario. Secundò, Pro contractu vsurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate sic contrahendi. Si accipiatur primo modo, sic definiri potest, *Vsura est lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum* vocatur acquisitio rei supra sortem pecuniā æstimabilis, & aliàs indebitæ. vnde si mutuem tibi mille, vt desinas iniquè nocere, vt soluas debitū, vt reddas depositum, non erit vsura: quia nihil acquiro supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuem vt consequar amicitiam vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecuniā, & quamuis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragiis: si tamen non intendas obligare, sed solùm allicere, nulla erit vsura, vt statim constabit. 18

Vsura. *Lucrum*

Immediatè, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit vsura. vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitiæ, qualis per pacta induci solet; vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem. 19

Ex vi mutui.

Ex mutuo proueniens. si enim vendas rem tuam supra iustum pretium; lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione, & similibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum. 20

Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (vt cùm aliquis expressè mutuauit:) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iusto, ob dilationem solutionis; aut emit minoris iusto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vsque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat vsque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens est vsurarium. 21

Mutuum expressum. *Implicitum.*

Ex his facilè intelligitur quid vsura pro contra- 22

ctu

Vsura pro contractu & voluntate.

ctu & pro voluntate. *Vsura* enim *pro contractu* nihil est aliud, quàm mutuatio expressa vel implicita, cum pacto reddēdi aliquid supra sortem ratione mutui. *Pro voluntate*, est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. num. 2.

DVBITATIO IV.

Quo Iure sint prohibitæ vsuræ.

D. Thomas quæst. 78. a. 1.

23 SVppono, *vsuras* (id est contractus vsurarios, & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitas: imò hæresim esse, dicere, vsuram non esse peccatum, vt definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clement. vnica, tit. de vsuris, §. vlt. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Est contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commerciis n. 7. 11. & alibi, probat vsuras moderatas, quas Ius ciuile permittit. vide Nauarr. comment. de vsuris. num. 11.

24 Sed difficultas est, quo Iure sint prohibitę. Quidam enim existimarūt, solo Iure positiuo interdictas esse. Ita Abul. in cap. 25. Matt. q. 171. & 172. Sed dicendum est, non solùm Iure positiuo (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, vt videre est apud Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. Quòd *Iure diuino*, patet Psalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturum in monte sancto Domini.* vbi indicatur, eum qui dederit ad vsuram, non habitaturū. Ezech. 18. dicitur de eo qui dedit ad vsuram, quòd *non viuet.* deniq; Luc. 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempe vltra sortem, vt plerique DD. Scholastici, & Vrbanus III. cap. Consuluit, de vsuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianæ, vt benefaciamus proximo, eique mutuum demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamē ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento à maiori; vt inquit Sotus lib. 6. q. 1. art. 1.

Iure diuino vetita.

25 Quòd etiam *Iure Canonico*, patet ex Decreto causa 14. q. 3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vsuris. & ex 6. Decretalium eodem titulo. & Clement. de vsuris.

Iure Canonico.

26 Deinde quòd etiam *Iure naturali* sint illicitæ, probatur; quia est contra Ius naturæ: vt idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id, quod non est vendentis: atqui is qui vsuras accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non est suum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vsuras accipit, vel accipit eas pro sorte, & sic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe summam sorti æqualem, & prætereà vsuram, vel accipit eas pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei nō suæ, sed ipsius: nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam vsus rei. Item vsus rei illius non distinguitur à substantia rei, si æstimationem spectes: nam vsus illius est alienatio, & quasi consumptio substantiæ: ergo pro vsu rei, & pro substantia rei non potest distinctum pretium accipi. vide Couarr. suprà numero 5. vbi adfert testimonium Aristotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Aristophanis contra vsuras.

Iure naturali.

Dices, Non desunt alij tituli vsurariis, ratione 27
quorum videntur posse accipere supra sortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea vtendi: denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi.

Qui tituli possint obtendi.

Resp. Titulum, quo vsura accipitur, propriè esse vsum pecuniæ ad certum tempus cōcessum: ceteri tituli propriè & per se nō sunt vsurarij, sed tantùm quatenus implicitè in illum recidunt. quod fit, dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud quàm accipere ratione vsus tanti temporis. Ratione laboris scribendi & numerandi dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigi 28
potest, vt docet Siluester ex Hostiensi v. Vsura 1. nu. 32. & Nauarr. cap. 15. nu. 209. ratio est; quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis. si tamen iusta æstimatio excedatur, præsumetur vsura.

Labor numerandi.

Ratione obligationis non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parum differunt, an aliquid accipi possit, dicemus infrà.

Ex his patet, vsuram eodem Iure vetitam, quo 29
furtum; ac proinde esse intrinsecè malam, si formaliter consideretur. sicut enim intrinsecè malū est, accipere rem alienam inuito iusta ratione domino: ita etiam intrinsecè malum est, exigere lucrum supra sortē ex pacto mutui seu titulo mutui. vnde nulla dispensatione possunt fieri licitæ. Potest quidem Deus tibi concedere, vt vltra sortem possis exigere, sed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit; & sic non exiges præcisè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, sed ex donatione Dei, qui est Dominus omnium. sic Israelitę spoliantes Ægyptum non commiserunt furtum, aut aliam iniuriam.

Sunt intrinsecè mala.

Indispensabiles.

Sed contrà Obiicitur Primò, Deuteron. 23. 30
Non fænerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno. & c. 28. *Fænerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies*: ergo licitum est, saltem ab infidelibus exigere vsuras.

Obiectiones.

Respondeo negando consequentiam. nam in priore testimonio illis verbis (*sed alieno*) vel significatur tantùm permissio vsurarū erga infideles, maioris mali vitandi causa, ne videlicet suos fratres vsuris exhaurirent, sicut exponit D. Thomas q. 78. art. 1. ad 2. vel conceduntur vsuræ erga infideles, qui erant hostes Iudæorum: quos Iure poterant rebus suis siue artificio, siue vi spoliare: ita Ambros. l. de Tobia cap. 8. In secundo non dicitur *fænerabis ad vsuram*, sed *fænerabis*, id est, mutuum dabis, & significatur benedictio custodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gētibus possint date mutuū. vide D. Thomam suprà, & Couarr. lib. 3. var. cap. 1. nu. 7.

Obiicitur Secūdò, Ius ciuile permittit vsuras, 31
& ad eas exigendas concedit actionem: si tamen per stipulationē de eis conuenerit, vt patet L. 1. 2. & aliis, C. de vsuris. atqui si Iure naturali essent vetitæ, id non latuisset acutissimos illos Iurecon-sultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæus lib. de commerciis, num. 6. & sequent. concedit vsuras moderatas esse licitas, quales præscribuntur

L. Eos qui. 26. C de vsuris. sed hoc iam satis refutatum est. vnde

Possunt permissa.

32 Respondeo, Vsuras ob bonum Reipublicæ posse permitti, sicut & prostibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tamquam licitas, & cogit ad solutionem, eatenus est abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus: & insuper excommunicant Iudices cogentes ad earum solutionem; vt patet Clemēt. vnica, de vsuris. Quod ad Iurisconsultos attinet, puto eos facilè intellexisse, vsuras formaliter esse illicitas; tamen concessisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia sæpè aliqui iusti tituli intercedunt. quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quòd generatim tales vsuras tamquam licitas & iustas concedant.

Vsuræ quænam iure ciuili concessa.

33 Vbi aduerte, Iure Cæsareo non quasuis vsuras concedi, sed has tantùm, Primò, Si illustres erant personæ, tantū poterant stipulari seu exigere tertiam centesimæ; id est, pro centum aureis, singulis mensibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel præerāt ergasteriis, tantùm bessem centesimæ, id est, duas tertias vnius aurei per mensem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (i. cùm pecunia dabatur mercatori traiicienti mare) vnam centesimam, id est, vnum pro centum in singulos menses. Quartò, Ceteri non poterant stipulari nisi dimidiā centesimæ, id est dimidium aureum pro centum, in singulos mēses, hæc omnia habentur d. L. Eos qui. C. de vsuris, & L. vltima, eodem titulo, tollit Iustinianus omnem anatocismū, i. omnes vsuras vsurarum: quæ nascuntur ex eo quòd vsuræ nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod lucrum rursus adiicitur & parit: & sic in infinitum.

Vsura vsurarum sublata.

34

Hinc patet, in maximis vsuris non fuisse permissum exigere nisi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum sortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus ff. de fœnore nautico. In secundis, octo pro centum: in tertiis, sex pro 100. in minimis, 4. pro centū: nunc passim permittuntur 33. in centum: magno miserorum hominū malo, cui magna ex parte occurri posset per Montem pietatis: vt infrà dubit. 23. dicetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit sperare lucrum ex mutuo

35 OMissis variis sententiis, quæ non tam re, quàm verbis differunt.

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs principaliter licet sperare lucrū, quod detur tamquam ex obligatione iustitiæ propter mutuū. Ita Sotus lib. 6. q. 1. art. 1. & Ioan. Medina q. 1. C. de vsuris restituendis. §. Tertiò inquirendum. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, est iniquum, est enim velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominium, vt infrà dubit. 18. dicetur: ergo tale lucrū non licet sperare: nō enim licet sperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iustitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum est illud desiderare tamquam ex obliga-
36 tione iustitiæ per mutuū inducta. Hoc sensu verum est, non licere sperare lucrum ex mutuo; nempe tamquam ex pacto mutui, obligatione iustitiæ debitum. Et hoc est, quod ait Vrbanus III. cap. Consuluit. tit. de vsuris, *Qui mutuat, aliàs non mutuo daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est malè agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuentione intendit lucrum tamquam debitum ex iustitia, siue principaliter, siue minùs principaliter. Neq; hîc est facienda distinctio inter lucri spem & lucri intentionem, quasi hæc non liceat, illa sit licita, vt facit Medina suprà: quia spes & intentio non sunt actus distincti.

Sperare lucrum ex mutuo.

Cap. Consuluit.

Dico Secundò, Non est iniquum etiam principaliter sperare lucrum ex mutuo, mediāte amicitia vel gratitudine: ita vt non speretur immediatè ex ipso mutuo, tamquam pretium eius. Colligitur ex Soto suprà, & tenet Petrus Nauarra l. 3. de restitut. cap. 2. num. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum sic datum, non est iniquum: non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges: sed ipse omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intēdere accipere, iniquum non est, siue principaliter, siue minùs principaliter intendas per mutuationē tale lucrum adipisci: hoc enim nihil facit ad iniustitiam. quamuis fieri possit, vt sit signum auaritiæ, si principalis finis mutuationis in tali lucro con- 37
stituatur. Fieri tamē potest vt licitè lucrum principaliter intendas, vt si mutues alicui Principi, intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegium quæstuosum ad bonum finem referendum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam desideres tantummodò vt medium ad illud: vt si talis amicitia tibi alioquin esset grauis. sic multi captant fauorem aulicorum. 38

Principaliter sperans lucrum.

Dico Tertiò, Licitū etiam est ex mutuo sperare amicitiam tā principaliter quàm minùs principaliter: & ex amicitia lucrum. Quòd licitum sit sperare amicitiā principaliter, seu vt finem principalem, & secundariò lucrum ex amicitia, satis manifestum est. possum enim desiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutē vel sapiētiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum spe, quòd ex amicitia illa etiam aliquid cō- 39
modi mihi proueniet. Quòd *etiam liceat sperare amicitiam minùs principaliter*, nempe tamquam medium ad lucrum principaliter speratum, (etsi Nauarrus contrà sentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia absolutè sit bonum præstantius quàm pecunia, ac propterea non debeat tota eius dignitas æstimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valdè enim inordinatū esset, nullam appetere amicitiam, nisi ob commodū temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri potest etiā propter solam pecuniam, idq; absque omni inordinatione. quod enim ad multa vtile est, potest desiderari ob hanc vel illam vtilitatē, nulla habita ratione aliarū vtilitatū, quæ illi rei insunt, modò illa res secundùm se non æstimetur tantummodò ex illa vna vtilitate. hoc enim non est facere cōmodum temporale finem illius rei, sed finem huius desiderij, quo hîc & nunc magis desideratur hoc commodum, quàm illa amicitia; quia magis necessarium, vt cùm is, qui statuerat manere cælebs, 40

Amicitia minùs principaliter intenta.

lebs, mutat sentẽtiam, eò qoòd offetatur pulchra & opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hic nõ facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, sed suæ applicationis seu electionis, qua hîc & nunc mutat animum, & se ad matrimonium applicat, vt benè explicat Caietan. t. 1. opusc. 12. q. 3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam dumtaxat ob causam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

DVBITATIO VI.

Vtrùm qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.

Vsurarius mentalis.

NOtandum, hunc à DD. vocari *vsurarium mentalem*, quia sine vllo externo pacto mente vsuraria aliquid accipit, siue alter det gratis, siue non.

41 Respondeo & dico Primò, Si mutuans intendat aliquid accipere tamquam pretium mutui, seu tamquam debitum ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (qood interdum accidit, quando indoles mutuantis ei est perspecta) tunc iudicio omnium, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia mutuatarius non intendit donare gratis, sed solùm tamquam debitum ex pacto mutui: atqui non erat debitum; ergo nihil dat. Iuxta hunc casum videtur intelligendum cap. Consuluit, de vsuris, vbi Pontifex dicit, eum; qui ex proposito mutuam pecuniam credit, vt plus sorte recipiat, (nempe tamquam debitum ex mutuo) inducendum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam Peccatum p. 2. in principio num. 4.

Si mutuat dat gratis.

42 Dico Secũdò, Si mutuatarius det gratis seu ex amicitia, & mutoator id ignorans accipiat tamquam datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tenetur ad restitutionem ex parte rei, sed solùm ratione conscientiæ erroneæ, quamdiu illa durat. docet hoc Caieta. tom. 2. opusc. 8 q. 3. Couarr. suprà Gabr. d 15. qu. 11. dub. penultimo. Scotus eadem dist. q. 2. a. 2. Quòd *ex parte rei non teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & reipsa donauit, & transtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tamquam pretium mutui, sed ex gratitudine, vti supponimus) ergo quocumque animo alter acceperit, nõ tenetur ad restitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad restitutionem, nisi qui habet alienum, vel qui iniustè læsit; atqui hic non habet alienum, nec iniustè læsit. etsi enim habuerit intentionem lædẽdi dum accipit tamquam debitum ex obligatione: tamen in re læsio non fuit secuta: nam alter non dedit ex illa obligatione iniusta, quam mutuator intẽdebat, sed ex amicitia: ergo læsus nõ fuit. sicut si accipiendo librum à Petro, putares te furto accipere & cõsentires in furtum: si liber reuerà sit tuus; (quamuis id ignotes) ex parte rei non teneris ad restitutionem; quia in re non læsisses illum, vt rectè notat Sotus l. 6. q. 1. art. 2. Similiter si quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propositum numquam restituendi, & eo animo remissionem petiisset. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes 46. §. Rectè. ff. de furtis, vbi sic dicitur: *contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum, sed furto non est obligatus, si dominus erat volens.*

Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamẽ 43
mutuatur non acceptat illud vt donum, sed vt
debitum: ergo donatio hæc non est valida, cùm
non sit acceptata vt donatio, quod tamen requiri
docent Iurisperiti.

Quomodo acceptetur hæc donatio.

Respondeo, Donationem non esse validam,
quando acceptans non vult eam acceptare titulo
donationis, sed debiti dumtaxat. quòd si velit
eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest,
(quod semper censetur facere dum contrarium
non exprimit) valida est donatio. confirmatur,
quia cùm hic mutuator nihil quærat nisi lucrum;
nulla subest ratio cur non censeatur acceptare il-
lud omni modo, quo potest. Adde, quamuis non 44
acceptasset tunc implicitè vt donum, postea ta-
men semper poterit acceptare quando volet. nẽ-
pe quamdiu alter in eodem proposito donandi
permanere censetur, seu quamdiu non reuocat
donationem. vnde non tenebitur ad restitutio-
nem. Itaque hæc obligatio restituendi nulla est,
vel certe nullius momenti, cùm ex libertate de-
bitoris pendeat.

Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuanti, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo det, vtrùm possit retinere.

Si accipiens dubitet.

Respondeo. Caietanus suprà, videtur sentire, 45
posse retinere. Sed dicendum est non posse cum
vero dubio, siue negatiuo, (vt quando non habet
signa, vnde probabiliter cõiiciat dedisse, sed om-
nino nescit dederitne gratis, an pretium mutui)
siue positiuo, (vt cùm vtrimque paria sunt mo-
tiua) retinere. Ratio est, quia cum tali dubio non
potest rei alicuius possessionem inchoare. vt ergo
posit retinere, requiruntur tales circumstantiæ,
vt omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit
gratis donari. quod ordinariè censendum est,
quando mutuans non dedit vllum signum se ali-
quid petere; & mutuatarius non præ se fert tristi-
tiam in dando, aut aliquam molestiam, aut me-
tum seu coactionem, nec est coactus; vt insinuant
Caietanus & Couarr. suprà. Quòd si bona fide 46
putauerit aliqoid gratis donatum, & pòst depre-
henderit contrarium, tenebitur ad restitutionem;
si tamen extet, vel factus sit ex eo locupletior. se-
cùs si bona fide consumptum, nec quidqoam in-
de emolumenti supersit. vt patet ex dictis cap. 14.
dubitat. 1. & 2.

DVBITATIO VII.

Vtrùm licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honoris ve violati restitutionem condonet.

Vt priuatam vindictam condonet.

REsp. & dico Primò, Licitum est tibi mutua- 47
re alteri cum pacto vt priuatam vindictam
tibi cõdonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed
solùm redimis iniustam vexationem tibi impendentem. nullum enim ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigat iniustam aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato.

48 Dico Secundò, Si iustam vindictam vel satisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iustitiæ vt condonet. potes tamen pacto amicitiæ.

Vbi

Pactum iustitiæ & amicitiæ. Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intēdit alteri iniicere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitiæ, quo solùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ est communior sententia DD. Angeli v. Vsura 1. n. 3. Conradi q. 37. concl. 2. & passim recentiorum.) Primò, Quia ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi ad æquale: atqui sors est æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutuationis: ergo ea vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis. Secundò, Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio æstimabilis: (plerique enim ingenti summa pecuniæ vix hęc cō lonent) ergo vsura est, si ratione mutui, pacto ciuili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuatos iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

49 Resp. Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna, sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideò maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimetur pretio, onus tamen & obligatio restituendæ famæ pretio æstimatur; est enim opus valdè molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpè magno redimunt. huius autem oneris remissionem tamquam debitam ex iustitia, vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra sortem. *Fama & honor.*

Dices Secundò, Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem non erit vsura, si mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauar. c. 17. n. 238. putat hoc non esse vsuram.

50 Resp. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamen debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionem lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. vnde cùm supra sortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vsuram committis.

51 *Potes pacto amicitiæ obligare.* Altera pars, *quòd pacto amicitiæ possit quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur: quia tunc condonatio ista non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui, sed vt officium amicitiæ, præstandum non ea obligatione iustitiæ, sed ex amicitia, pro obsequio ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium; possum respondere, me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere vt prior præstes. si tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iustitia pręstare quod promisisti, sed tantùm ex gratitudine. non enim intendisti alter te illa promissione obligare, cùm ego aliam obligationem non potuerim exigere.

52 Iuxta hunc modum defendi facilè potest sententia Soti, quam habet lib. 6 q. 1. art. 2. cùm dicit nō esse vsuram si mutues alteri, cum pacto vt læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitiæ condonari solet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit vsura, si tibi mutuem, vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.

Respondeo & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt statim mihi remutues frumentum vel vinum, non est vsura: modò tibi hoe non sit magis damnosum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Thoma ar. 2. ad quartum, cùm ait, *Licet simul mutuanti vinum, aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterum.* Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitiæ, potest vicissim à me rogari simile officium, & si nolit præstare, tamquam ingratus repelli. 53 *Vt statim remutues aliam speciem.*

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, respōdet ex æquo redditio sortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationem vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

Resp. Actionem illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Vt est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, vt officium iustitiæ; nec quidquam amplius tamquā ex iustitia debitum, potest exigi. Secundò, Vt est officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici pręstari solet: & sic debetur ei compensatio per aliud officium amicitiæ, idque potest exigi in præsenti. 54 *Actioni mutuandi duo actus respondent diuerso modo.*

Probatur Secundò, Quia nihil hic deducitur in pactū, quod sit pretio æstimabile, si enim mea mutuatio non est pretio æstimabilis, neque etiam ipsius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretium mutuationis, sed vt conditio quædam in mutuatario, quæ ipsi non est grauior, quàm mihi mutuatio. Secùs esset si esset illi longè grauior; tūc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur vsura. 55

Dices, Omne onus à mutuo debet abesse.

Resp. Id verum esse de onere, quod maius sit quàm onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præsenti.

Dico Secundò, Nō est etiam vsura si mutuem, vt mihi vicissim in posterum cùm opus habebo, & tibi cōmodum erit remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iusto pretio colas: modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, sed solùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vsura 1. num. 4. cùm ait, *non esse vsuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipsa naturali obligatione.* Idem tenent Hostiensis & Gregor. Ariminensis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Dico igitur ad quæsitum. Gabriel in 4. d. 15. q. 5. art. 3. dubio 1. Ratio est clara: quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ea ipsa beneficij natura oritur, non potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidoralis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi. 56 *Vt remutues cùm opus habebo.*

Petes, Vtrùm possim statuere mutuatario terminum,

minum, vt quando desierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 *Statuere terminum mutuo.* Respondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans potest cõstituere terminum, quem voluerit, præsertim si alterum non obliget lege iustitiæ ad id, quod solùm lege gratitudinis facere tenebatur, v.g. vt apothecam frequentet. potest tamen illum obligare lege iustitiæ ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum.

58 *Obligatio in posterum.* Sed difficultas est Vtrùm mutuans possit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad ista rependenda in posterum, quando absq; notabili suo incommodo poterit. Plerique DD. sentiunt id esse vsuram. indicat D. Thomas suprà, Anton. p. 2. titulo 1. cap. 7. § 8. Gabriel suprà, Sotus l. 6. q. 1. ar. 2. Caietanus in Summa v. Vsura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio æstimabilis: vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid supra sortẽ pretio æstimabile: atqui hoc est vsura. Hinc inferunt DD. mutuantem teneri relaxare illam obligationem, & compensare pecunia arbitrio prudentis, non tamẽ teneri ad restitutionem eorum quæ sic lucratus est: vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo pretio, quo apud alios emere debuisset: vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinã confluxerint, quia in re fallũtur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hęc sentẽtia est tenenda in praxi, præterquam quòd putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecuniâ compensetur, si nullum ex ea damnum est secutum. quia iniuria nuda non æstimatur pecuniâ, vt ostensum est cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23.

59 Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus suprà. §. Sed contra, cùm ait, *licere mutuando pacisci & inducere obligationem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quam ad quod priùs erat obligatus naturaliter.* Idem tenet D. Anton. sup. §. 10. de eo, qui mutuat rustico, cũ pacto vt colat iusto pretio ipsius agrũ, idque probat ex Gregorio Ariminensi. Probari potest Primò, Quia non videtur esse notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt sine ingratitudine nõ posses recusare Secundò, Amicitiæ officium, quod præstatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quãdo locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere, non est quidquã exigere extra debitum amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v. g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuiliter obligat ad non repetendam sortem vsque ad certum terminum, non tamen ad hoc tenebatur: cur ergo illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non soluam ante biennium: vt Doctores fatẽtur. atqui hoc est dare nunc mutuũ implicitum cum pacto vt vicissim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitũ est mutuare ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues. atqui hoc non est minùs graue quàm obligatio ciuilis mutuandi in posterum, quando gratitudo id postulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quam mutuare statim: quia incertum est an alter indigebit: & non teneris nisi commodè possis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum est ei mutuare cum pacto 60 imponente obligationem ciuilem, vt id faciat. v. g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate constituto curationem iusto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium necessarium præstet: vt docet Medina, de vsura quæst. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen, non esse omnino eamdem in hisce duobus rationem. Neque huic sentẽtiæ obstare videtur D. Thomas, quia loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit, quod posset cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata, nempe si commodè possit. 61

Verùm sententia prior est tenenda; nisi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili: tunc enim est par onus ex gere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) possum vicissim parem à te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuãdi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra sortem; pro obligatione tamen mutuandi possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta responderis: debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib. 3. c. 2. num. 267. & Adrianus suprà, §. Ex his suboritur. distinguunt, si officium sit sæculare, & fructus non excedant operas, non esse vsuram cum tali pacto mutuare vt statim conferatur. secùs verò si fructus excedant. Verùm

Respondeo, & dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia benè idoneis conferri soleat, non esse vsuram mutuare cum pacto, vt tale officium conferatur, modò illud pactum sit tantum amicitiæ Idem dicendum, si agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dubit. 6. & 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum, repugnat mutuo: non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quòd si ille non cõferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. vnde qui sic accepit, non potest retinere; vt docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Brabantiæ: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, vt sup pono; nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid vltra sortem si tamen præsumeretur colla- 62 *Si ex amicitia.*

tor nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, posset retinere.

63 Dico Secundò, Si autem illud pactū sit iustitiæ, erit vsura. ita expressè docet D. Thomas opuscul. cit. ratio est, quia exigitur aliquid supra sortem tanquam ex iustitia debitum, ratione mutui.

64 Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto, vt conferat beneficium Ecclesiasticum, siue in præsenti, siue tempore futuro, partim est vsura, partim simonia: modò illud pactum sit iustitiæ; secùs si amicitiæ. *Quòd sit vsura*, probatur, quia supra sortē exigit obligationem iustitiæ, quam alter libens pretio redimeret; nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. *Quòd etiam sit simonia*, probatur, quia datur temporale pro spirituali.

Si pro beneficio, est simonia & vsura.

65 Dices, Illud temporale non est pretio æstimabile, quia mutuatio non est pretio æstimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiamsi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c.

Resp. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid merè temporale; ac proinde non potest dari vel permutari cum spiritali: non enim minor fit iniuria rei spiritali si commutetur cum re tēporali, quæ pretio non est digna, quàm quæ est digna: sed potiùs maior. quòd si pactum sit solùm amicitiæ, nec erit vsura, vt patet ex dictis, nèc simonia: quia simonia requirit obligationem iustitiæ, vt infra dicetur.

66 Aduerte tamen, in praxi non esse facilè cōcedendum pactum amicitiæ in huiusmodi; nam facilè sic palliaretur vsura & simonia vnde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tamquam vsurariæ vel simoniacæ.

67 Ex superioribus Dubitat. satis constat, nihil posse exigi ratione ipsius mutuationis, supra sortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli possūt esse connexi, videndum est, vtrùm ratione horum possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde cessans. Tertiò, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis.

Varij tituli mutuantium.

DVBITATIO X.

Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo possit mutuator aliquid supra sortem exigere.

68 NOtandum est, *damnum emergens & lucrum cessans communiter vocari Interesse. Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsurā soluere, vel res suas minoris iusto vendere, &c.

Damnum emergens.

Lucrum cessans dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro. quod illi non erat debitum. His positis, Scotus in 4. d. 15 q. 2. §. De tertio, sentit esse illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*. ratio ipsius est, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur supra sortem: *quòd si quis ex mutuo (inquit) metuit damnificari, reseruet pecuniam suam, quia non cogitur facere misericordiam.* Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus.

Lucrum cessans.

Resp. igitur & dico Primò, Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuandi; tenetur mutuatarius ad illius compensationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *esse in mora*, dum elapso iam termino non soluit, cùm tamen possit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est vt creditor eum interpellet de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerso, Patet Primo, quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cùm hæc omissio sit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. Secundò, Quando in contractibus cōstituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obueniēs, vt colligitur ex L. 2. §. Non vtique, & §. Nunc de officio. & L. 4. ff. de eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absque omni culpa sua redditus sit impotens solutionis; vt si incendio res eius sint absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, vt non possit soluere, quin se conijciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præter quàm quòd omni culpa vacet tunc non soluere; non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, eò quòd hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secùs verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certè in animo esse paratus compensare interesse. vide suprà cap. 16. dubit. 1. 69 70

Esse in mora.

Si absque culpa redditus impotens.

Aduerte tamen, si bona fide putaret creditorē consentire in dilationem, non censeretur esse in mora, nec teneretur in foro conscientiæ ad restitutionem damni; nisi anteà de eo esset conuentum. de quo plura suprà cap. 7. n. 37. & seq. 71

Dico Secundò, Licitum etiam est à principio pacisci de aliqua pecunia vltra sortem reddēda, vel ratione periculi damni ex mutuatione impēdentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij: vel ratione ipsius damni, si quod euenerit. D. Thomas art. 2. ad 5. & alij ratio est; quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solùm mihi valet quanti ipsa nudè considerata æstimatur: sed etiam quāti est carere tali damno. non enim tantummodò æstimatur res secundùm seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. vnde licitè potest vēdi pluris quàm per se valeat, cùm in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. confirmatur, quia nulla æquitas postulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud. & periculum illius à mutuante æstimari potest. 72

Potest à principio pacisci.

Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. Prima est, Vt mutuum sit causa damni, sine quo non eueniret: vt si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias: nam 73

Tres conditiones necessariæ.

nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

74 Aduerte tamen, si reverà ex mutuo tibi damnum impendeat, v.g.si ex mutuo 100.aureorum, certò sis accepturus detrimentum aureorum 10. non erit vsuræ peccatū, etiamsi non monito mutuatario de hoc dāno,pacisearis tibi reddi 110.ratio est,quia in re nulla est inæqualitas,quāuis ipse hoc ignoret,& existimet te ratione mutui exigere,ac proinde des ei occasionem scandali.Neque ipsū decipis contra iustitiā;quia per hoc non datur ei occasio vt putet pecuniam illam pluris valere, quàm valeat, aut vt acceptet contractū quem aliàs non erat acceptaturus,vti suppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus,si quod habet,aperire; alioquin facit ei iniuriam:ergo similiter si mutuas alteri,non significans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

75 Respondeo,Est dispar ratio.Primò,Nam quòd hæc pecunia damnum emersurum sit impeditura,non est vitium eius,seu onus illi annexum; sed est bona quædam conditio,& veluti vis quædam insita,ratione cuius mihi pluris valet,quàm alteri. Vnde plus possum exigere , quàm ipsa per se valeat:sicuti venditor potest pluris æstimare rem quampiam sibi peculiariter commodam,quam ipsa per se considerata valeat. Secundò, Quia si rem pluris æstimet propter suum commodum, quàm ipsa per se valeat, neque id significet emptori: fortasse illum decipit, dando occasionem vt putet eam esse meliorem,quàm sit:secùs in pecunia. quòd si certò sciat illam non ideò esse meliorem,non video quam iniuriam faciat emptori, æstimando eam pluris quàm per se valeat ratione damni, quod eius alienatione incurrit: quamuis id non expresserit.Idem dico in pecunia:suppono autem , quòd æquè illam erat accepturus, sine causa illius æstimationis illi aperiendæ.

76 Tertia conditio est,Vt non cogas illum pacisci de periculo damni potiùs quā de damno : sed relinquas ipsius arbitrio:etsi enim periculum illud damni probabilis eueniendi,sit ab initio æstimabile pretio: (quamuis minori, quàm ipsum damnum)non potes tamē alterum cogere vt pro ipso periculo aliquid promittat, nam si mutuatarius paratus est larcire damnum omne. quod euentus patefecerit:mutuator seruatur indemnis.si,tamen ipsi sit indifferens vtro modo paciscatur , vel malit pro periculo , certo pretio pacisci, quàm pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum : & quamuis damnum postea non euenerit,poteris tamen conuentum exigere:nam periculum, quod subijt, pretio erat æstimabile.

77 Aduerte tamen,si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum,mutuatarius non tenetur quidquam pro eo soluere, etiam si postea eueniat : modò ipse non fuerit in mora soluēdi,quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ:sed mutuans hoc ipso,quo non deduxit in pactum,censetur illud in se recepisse,secùs est si fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus fuit mutuare: hic enim est causa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap.17.num.211.

Si non est deductum in pactum.

Petes, Vtrùm ratione damni emergentis possis exigere supra sortem , quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario. v. g. accepisti 1000.aureos ab vsurario.Petrus à te petit mutuum;vtrùm possis tantum exigere ,quantum tu soluis vsurario?

Resp.Non ideò te posse exigere supra sortem: sicut non quia tu care emisti,potes care vendere; sed spectandum est,quantum ea res tibi commodet. si enim ita tibi sit commoda,vt non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æstimas illud commodum,quo te causa alterius priuas. imò si pluris æstimares , plus posses exigere. si verò hoc commodum æstimes minoris , ita vt pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ , non tamen pœniteret soluisse dimidium;solum potes exigere dimidium, seu tantum, quantum ipse te velles dedisse.denique si res illa tibi non sit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare supra sortem, nihil etiam potes exigere supra sortem;quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur.Iuxta hæc intellige Molinam disput. 314.Potes tamen alteri cedere toto contractu :tunc enim non tu vsuram exiges,sed vsurarius : nec tu lucraris , sed pecuniam acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. sicut qui rem supra iustum pretium emit , potest alteri ante solutionem contractu cedere. 78

Si mutuās ipse vsuram solueris.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.

SVppono,si quis metu vel fraude, vel Principis iussu compulsus sit mutuare,& inde ei lucrum cesset;posse ab auctore exigere huius lucri compensationem , vt rectè Sotus a.3.& alii DD.quia talis est ei causa damni.Idem dicendum,si ex eo, quòd mutuatarius non soluat ad diem præfixum, lucri aliquid amittat. neque in his euentis opus est vt fuerit hoc deductum in pactum. 79

Si metu vel fraude impulsus, ad mutuandum.

Sed difficultas est,si absit omnis coactio, vtrùm liceat de hoc lucro pacisci ? Quidam Doctores docent id esse illicitum Ita Durandus in 3.d. 17. qu.2.ad primum,Sotus l.6. de Iustit.q.1.art. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile.) Idem insinuat D.Thomas art 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, vt Ioannes Andreas, & Innoc.IV.in cap. Nauiganti , de vsuris , & quidam alij.Sed contraria sententia est ferè communis.vide Couarr.lib.3. variarum cap.4.& Nauar. cap.17.num.211.& in comment.de vsuris,n. 43. qui alios citant. Vnde

Resp. Licitum esse pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non sis inductus ; seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò , Quia pecunia illa , quam mutuas alteri, quatenus subest industriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum,pluris tibi valet , quàm ipsa per se considerata:est enim veluti semen fecundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute continetur: ergo plus pro ea exigi potest, quàm ipsa per se valeat.Patet consequentia , quia dum illam tradis , etiam lucrum in illa latens tradere censeris ; eo enim te spolias:sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere,quā per se valeat,quia in illo virtute continetur fructus ; & dum illud das , simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum 80

Pro lucro cessante pacisci.

priuas te hac pecunia lucro destinata, non solùm illa te priuas, sed etiam spe lucri, quā ex illa per tuam industriam conceperas. atqui hæc spes est pretio æstimabilis: (potest enim spes lucri, seu lucrum speratum vendi) ergo pro ea potest aliquid exigi. Tertiò, Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratæ computatur inter damna; quòd enim spe possidemus, aliquo modo censemur habere.

Non refert an sponte mutues, an coactè.

81 Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus: quod est contra Sotum suprà. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro cessante; & ita lucrū cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandū; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria.

Obiectiones

Obiicitur Primò, ex D. Thoma q.78.art.2. ad primum, vbi dicit *compensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucretur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id quod nondum habes, & a quo potes multipliciter impediri.*

82 Respondeo, D Tho. loquitur ibi de lucro remoto: nempe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certè solùm vult non posse tantum exigi, quantum erat lucrum possibile. non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet quàm ipsa res sperata, possit in pactum deduci. vt colligitur ex q 62. art 4. ad 1. & docet Caietanus q.78.art.2. ad primum.

Obiicitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cùm non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quo modo mutuum debeat gratis fieri.

Respond. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: benè tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitū est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obiicitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri: atqui preces nō cogunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo non potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

Quando lucrum dicatur cessare.

83 Resp. Non tantùm dicitur alicui *cessare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur: sed etiam quando ipse se priuat, siue id faciat sponte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. sicut si quis me roget, vt non laborem, vel vt in-
84 strumenta artis meæ ipsi commodem; possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

Cōditiones 3. quæ sint. 1. conditio, Mutuatio debet esse causa lucri cessantis.

Aduerte tamen, vt hæc pactio sit licita, requiri tres conditiones. Prima est, Vt hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: vt si pecuniam destinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, vt tibi mutuem; & ita amittam spem illius lucri.

Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat se ad aliam rationem lucrādi per artificium vel aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotiationis, non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere; quia per mutuum non cessat illi lucrum absolute: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione perstitisset. si tamē illa ratio lucrandi est molestior, potest illam molestiam æstimare, & pro ea exigere compēsationem. similiter si minus ista alia via lucretur, quàm lucratus fuisset prosequendo negotiationem, potest enim tantū exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantiis perpensis. 85

Tripliciter potest pecunia negotiationi destinata, ab ea auelli. 1. Si te petente eam auellam, vt tibi mutuem.

Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio sit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam variis modis posse esse lucro destinatam, & ab ea destinatione causa mutui auelli. Primus est, Si absolutè sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt census, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim possum pacisci de lucro, quod tua causa mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere; vt fit à quibusdam, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intenti. nihil enim refert sitne certæ an incertæ negotiationi destinata, modò æquè lucrum speretur. Hic tamen requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniam otiosam, quam commodè in mutuatæ locum possim supponere, & eidem lucro destinare. Dixi, *commodè*, quia, (vt rectè notauit Nauar.n.212. etsi habeam aliam repositam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad solandam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen conicere; tamen possum pro lucro cessante pacisci; quia reuerà illa mutuatio est causa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecūniam sperabam. Nec refert, quòd nimio timore non audeam illam exponere; quia ex quo absolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hāc certam summam; si ex ea mutuem, verè lucrum mihi cessat, quod aliūde non compensatur, vt etiam notauit Molina disp. 316. vnde absolutè loquendo, sufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere. 86 87

2. Si abstraxi pecuniam antè quàm petas.

Secundus modus est, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, vt tibi, quem scio petiturum, possim mutuare. Hoc euentu etiam possum pacisci de lucro cessante, etsi nō eodem prorsus modo, quo priùs. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat, vt suberat illi destinationi, quam ipsa per se valeat; (per hanc enim facta erat veluti semen lucri futuri) & ideò plus poteram exigere, vt fieret æqualitas: vt pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hic verò quod do non, pluris mihi nunc valeat, quàm per se æstimetur; cum iam desierit esse semen lucri, eò quòd priùs subtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu secundo ad statum sterilem reduxi, idq; vt mutua- 88

rem

rem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & tantum habiturum. vnde ratione huius possum exigere, quanti illud lucrum, quo tua causa me priuaui, æstimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno gessi. Etsi enim mutuum hic non sit immediata causa lucri cessantis; est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniæ à negotiatione, est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio & dispositio ad mutuum; quæ subtractio etiam censetur fieri vo-
89 luntate eius, qui mutuum est petiturus. Hac ratione excusari videntur mercatores, qui præscientes Regem petiturum, pecuniam suam à negotiatione subducunt, vel ea abstinent, vt ingentes summas paratas habeant; non enim id faciunt sine magno lucri detrimento; & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ simul repræsentandam.

90 Tertius modus est, Si pecuniam destinarim negotiationi, non absolutè, sed dumtaxat sub conditione; vt si dicam, Vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent, de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiã tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

3. Si non fuerit destinata, nisi sub conditione.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias vt mutues iis qui è Repub. sunt petituri.

Dices, Esse disparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis; & sic potest à Principe exigi compensatio: dum verò id facis vt mutues iis qui passim se offerent, nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis (quamuis enim non mutuares huic vel isti in particulari, non tamen ideò lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

91 Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio seorsim spectata, sit causa; tamẽ omnes collectim sumptæ sunt causa totius lucri cessantis. nam vt mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim sint causa, potest onus cõpensandi hoc lucrum distribui in singulas mutuationes secundùm cuiusque proportionem. sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni, onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in Monte pietatis (de quo infrà dubit. 23.) vbi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

92 Secundò, Si Respublica, boni comunis causa aliquem mercatorem cogeret abstinere à mercatura, vt passim daret mutuum iis qui sunt petituri, posset iste mercator exigere à singulis interesse: non enim tenetur gratis abiicere spem illam quæstus, vt aliis commodet: ergo etiam poterit, quamuis sponte ob eam causam abstineat. consequentia patet, quia quòd coactus vel sponte abstineat, non mutat rationem iustitiæ & æqualitatis, nec tribuit ius exigendi interesse, sed quòd lucrum ei cesset, vel non cesset.

93 Tertiò, Si quis præsciret in particulari, quinam essent petituri, posset abstinere à mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterẽt, exigere interesse. tũc enim certæ & determinatę mutuationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit, etiamsi nesciamus in particulari. quid enim refert ad iustitiam, vtrùm scias in particulari qui sint, an in genere, esse aliquos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua sola nunc quærimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam, imò æquum censent, vt ei compensetur, quantum spes lucri per negotiationem (quã causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

Quintò, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suæ, quo multũ poterat lucrari, & quo vellet vti nisi sciret à multis desiderari, posset exigere ab emptore interesse lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentum mercatorum, quo possunt multum lucrari, & quo vellent vti negotiando, nisi scirent illud à multis aliis expeti: ergo si illud à se alienent, possunt exigere interesse. 94

Ob has rationes, hæc sententia mihi olim visa est probabilis, & etiam nunc videtur, præsertim speculatiuè cõsiderata; modò ille non exigat amplius quàm spes illa lucri, detracta laborum & expensarum æstimatione, valebat: & semper retineat animum negotiandi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facilè admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem. 95

Videtur probabilis.

Secunda conditio est, Vt non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. deducenda enim est æstimatio laborum, expensarum, & quanti pluris valet id quod certum est & præsens, quàm quod futurum & incertum: vt DD. passim docent. itaque solùm potes deducere in pactum, quãti valet illa spes lucri, deductis laboribus & expensis: vt si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expensasque ob illud subeundas redimere tribus; non potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septẽ. si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exigens, quàm ipse illud æstimes. non tamen id esset propriè vsura: quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri. 96

2. Conditio. Spes sola æstimanda.

Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*; nempe vt mutuatarius teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita vt si posteà ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorum; teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solùm quinquaginta; si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur: vel quẽ alij mercatores in simili mercimonij genere versantes, sortiuntur. 97

Lucri cessantis compensatio dupliciter deducitur in pactum.

Secundò, *Determinatè*, nempe stipulando à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro spe lucri, qua se mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declaret nullum lucrum fuisse obuenturum, & sortem ipsam cum naui perituram: quia spes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æstimabilis, eamque censetur vendidisse.

Notandum Secundò, Sotum lib. 6. qu. 1. art. 3. tenere, laboris & molestiarum æstimationem nõ necessariò esse deducẽdam mercatori. quod probatur, quia si petas à mechanico vt tibi sua commodet instrumenta, vel vt te comitetur, potest re- 98

An labor deducendus sit.

cum

cum paciſci de toto lucro ſarciendo, quod eo tẽpore amittet, nec tenetur laboris æſtimationem deducere: ergo nec mercator tenetur æſtimationem laboris & moleſtiarum negotiationis detrahere. Quæ ſententia mihi placet, quando iſte labor talis eſt, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum ſubire, vt otiũ aliámve moleſtiam vitet: vel facili conatu cum ceteris negotiis eum præſtabit.

99 Tertia conditio eſt, Vt lucri ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo, ſed conuenienti interuallo. vt ſi ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri ceſſantis, non potes paciſci decem ſtatim dari; vt rectè docet Medina de vſuris q. 3. §. Septima conditio. ratio eſt, quia ſi ſtatim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. ſed ſolùm 90. ſolùm enim 90. retinet dum decem tibi reſtituit. vnde hac ratione fiet vt tantumdem exigas pro lucro ceſſante ex nonaginta, quantum ex centum; quod apertè eſt iniquum. cùm enim non ceſſet tibi lucrum niſi ex 90. non eſt æquum vt velis compenſationem, quaſi ceſſantis ex 100.

3. Conditio Non ſtatim exigenda compenſatio.

100 Aduertẽ tamen, ſi mutues 100. aureos ea lege vt ſtatim reddat 9. (ratione lucri ceſſantis ex 91. quæ ipſe retinet) non eſſe vſuram. ratio eſt, quia hoc nihil eſt aliud quàm mutuare 91. cum intereſſe; & alia nouem ſine intereſſe: quæ tamẽ ſtatim ſint reddenda ad ſoluendum intereſſe ex 91. prouenies. in quo cõtractu non magis grauatur mutuatarius, quàm ſi differretur ſolutio intereſſe.

Si ſtatim exigas compenſationem.

101 Petes, Vtrùm vt pactio lucri ceſſantis ſit licita, neceſſaria ſit vt mutuãs ſe non offerat ad mutuãdum, ſed alterius precibus compulſus mutuet?

Reſp. Id neceſſarium non eſſe: (etſi Conradus q. 30 & quidam alij id exiſtiment) vt rectè Nauarr. num. 212. & Sotus ſuprà art. 3. ratio eſt, quia æqualitas & iuſtitia contractus non pendet ex eo, quòd deſideres vel non deſideres illum fieri: ſicut poſſum offerre alteri equum meum, qui mihi valdè eſt commodus, venalem; æſtimato commodo, quo me priuo. in hoc tamen caſu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum eſſe meliorem quam ſit, & ita emat meũ commodum neſciens, loco bonitatis equi.

An non poſſit ſe offerre.

DVBITATIO XII.

Vtrùm qui bona fide fecit contractum vſurarium, vel aliàs iniquũ, quem ſi talem ſciuiſſet, feciſſet alium iuſtum; poſſit ratione lucri ceſſantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iuſto lucraturus fuiſſet.

102 QVidam viri ſanè docti affirmant, & dicunt in tali caſu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum eſſe ad limites contractus iuſti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc ſententia Primò, Quia iſte contractus eſt cauſa cur relinquat alium contractũ, quo iuſtè lucratus fuiſſet: ergo poterit exigere intereſſe lucri ceſſantis.

Quidam affirmant.

Dices; Ergo etiamſi mala fide contraxiſſet, poſſet exigere intereſſe.

Reſponderi poteſt negando conſequentiam; quia dum mala fide contrahit iudicans contractum eſſe iniuſtum: tunc in contrahendo non cẽſetur habere rationem lucri ceſſantis per alios contractus iuſtos. ſi enim illius rationem habere vellet, facile in ſuo contractu poſſet conſtituere iuſtitiam & æqualitatem, & ita nõ eſſet iniquus. Qui autem putat contractum eſſe iuſtum, non intendens niſi iuſtè contrahere, implicitè videtur in ſubſidium accerſere omnes titulos iuſtos, qui in tali contractu poſſunt repetiri: & conſequenter etiam titulum lucri, quod ceſſat ex alio contractu, quem feciſſet, niſi hunc contractum probum putaſſet.

Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahẽtis ſeruatur æqualitas: & etiam eſt æqualitas ex parte materiæ: nam poteſt in ea materia inueniri titulus iuſtus; etiamſi à contrahente non conſideretur: ergo talis cõtractus etſi ſecundùm ſe ſit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis poteſt iuſtificari. 103

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit ſibi factam iniuriam: non enim facta eſt iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit niſi iuſtè contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iuſtus, quem ille implicite cenſetur voluiſſe: non enim eſt neceſſe vt expreſsè cogitarit. Si hic contractus eſſet iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compẽſationem lucri ceſſantis: quia ſufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occaſionem intentus. ſi enim rogaretur, diceret hanc eſſe mentem ſuam in omni contractu.

Verùm hæc ſententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia ſi emiſti rem minoris iuſto, bona fide: poſteà tamen intellecta veritate teneris complere pretium: nec potes cõfugere ad alium cõtractum, quem cum alio iniuiſſes, & quo plus lucratus fuiſſes: ratio eſt, quia venditor non conſenſit in illum titulum; non enim mens eius eſt rem ſuam minoris iuſto vendere propter intereſſe emptoris. 104

Refutatio ſententiæ generatim acceptæ.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide ſupra iuſtum, teneris poſteà comperta veritate reſtituere exceſſum, nec potes confugere ad lucrum ceſſans. ratio eſt, quia emptor non cõſentit in illum titulum: non enim intendit compenſare intereſſe venditoris, ſed tantùm emere rem iuſto pretio. vnde quòd amplius ſoluat, eſt quia decipitur, putatque rem pluris valere, quàm reuerà valeat. ſi enim ſciuiſſet rei pretium, noluiſſet dare quantum dedit. quòd ſi illum exceſſum volebas ratione tui intereſſe, hoc ei debebas explicare, nã fortaſſe noluiſſet rem emere ſupra iuſtum, ob tuum incommodum ſarciendum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambiis & cenſibus.

Si tamẽ limitetur hæc ſententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium cenſetur conſentire in eoſdem titulos: ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo: ſic non videtur improbabilis. & poteſt habere locum in quatuor caſibus. 105

Limitatio ſententiæ.

Primò, Si quis dum alteri tradit, v. g. 100. intendat expreſsè omni titulo, quo poteſt, lucrari ſex; hic poterit poſteà exigere ſex; ſi reuerà lucrũ ceſſans, deductis deducendis, tanti æſtimetur, etiamſi

1. Si expreſsè intendas omni titulo lucrari.

etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salua sorte tantum poterat peti, vt per tres contractus eum mercatore, (de quibus infrà;) aut per contractum census vtrimque redimibilis, aut alium: quia satis est vt intendat omni iusto titulo id lucrari à tali: vt eruditè docet Gregorius à Valentia disput. 5. q. 25. du. 3. ratio est, quia ad iustitiam, seu æqualitatem, perinde est siue titulus sit cognitus & volitus in genere, siue in specie; modò reuera extet; & propter illum exigatur æquiualens.

2. Si implicitè id fit triplici-ter.

106 Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iustum intendat; quod potest fieri tripliciter. Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consueuit passim à mercatoribus, v. g. in Bursa accipi. tunc enim implicitè spectat illum titulum, ex quo illa consuetudo est orta, etiamsi illum in particulari ignoret. vnde si ille titulus sit in se iustus, & reuera hic & nunc subsit; potest iustè illud lucrum accipere. Orta autem videtur hęc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuando: vnde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc interesse spectauit.

Pecunia pupillorum.

107 Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (vt vocant) & exigendi 5 vel 6. pro cētum, orta sit ex iusto titulo, (v. g triplicis contractus cum mercatore, aut veri interesse:) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè spectant titulum illum vnde consuetudo illa est orta. vnde si subsit interesse, vel si ille cum quo contrahunt est talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere.

Ex vi præcedentis propositi contrahens.

108 Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulum, si ex vi præcedētis propositi, quo statuit in hoc cōtractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet posteà ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamen implicitè censetur velle ita cōtrahere, & reipsa sic exequi, sicut antè proposuit. quo modo fortè excusari possent aliqui, qui initio cùm ad Bursam darent, expressè sæpiùs intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere; & inde consuetudine contracta, non ampliùs posteà id actu cogitant. nam censentur semper contrahere ex vi illius consuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expressa intentio omnium iustorum titulorum; quæ intentio censetur manere in habitu, & consequenter in omnibus actibus ex illo habitu seu cōsuetudine secutis.

109 Tertiò, Videri potest implicitè intendere iustum titulum, qui cupit iusto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iustum titulum, & ita est affectus, vt si sciret titulū huius contractus non esse iustum, nollet cōtrahere, sed faceret alium contractum, vel statim titulum iustum inueniret (vt lucri cessantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iste virtute intendere titulum omnem iustum qui subest; neque se alligare ad hanc formam contractus, v. g. mutui: nā ita est actu dispositus, vt si rogaretur, quo titulo quáve forma contractus velit lucrari illa sex pro 100. responderet, Omni modo meliore, quo possum: quam clausulam Notarij plerumque solent addere Instrumentis, quia censetur ea esse mens contrahentium.

Hoc animo viri multi, Deumque timentes solent contrahere, dum res est obscura. Iuxta hanc rationem excusari possent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines industrios vel mercatores deponere solebant. hi enim non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere: & si rogarentur, ex vi suæ consuetudinis & præsentis affectus idipsum responderent. Itaque non ausim hos cogere ad restitutionem. quamquam putem non permittendum, vt quis in posterum sic contrahat absque expresso titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non considerantur expressè, non constat an ex parte rei seruetur æqualitas. deinde non satis liquet, an iste tertius modus implicitæ intentionis sit sufficiens. videtur enim potiùs intentio habitualis quàm virtualis: & si sit sufficiens, an reipsa interuenerit, quare huoc modum non probauerim in formali pacto mutui. nisi expresseris te velle contrahere meliore modo, quo potes. 110

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra sortem exigere.

QVidam putant id esse illicitum. Ita Nauarrus c. 23. n 81. Sotus lib 6. q. 4. art. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infrà ponendas. 111

Ratione periculi.

Respondeo tamen, Absolutè id esse licitum, vt docet Angelus Vsura 1. n. 38. Sil. Vsura 1. q. 35. Ioan. Medina C. de restitut. q. 38. §. Ad tertiam causam, Corduba in Summa q. 78. Petrus Nauarra lib. 3. c. 2. n. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me conijciam in tale periculum est pretio æstimabile; vt si mutuem homini non satis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut si timeam probabiliter magnas molestias in recuperanda sorte, (quos casus ponunt Ioannes Medina & Petrus Nauarra:) ergo possum pro eo pretium exigere. iustissimum enim est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiussor potest ratione periculi, quod fideiubendo subit, aliquid exigere: atqui fideiübere est quoddam mutuare.

Dices, Fideiussor accipit ratione obligationis, quam subit.

Respondeo, Non tantùm ratione obligationis, sed etiam & maximè ratione periculi. etsi enim possit ratione solius obligationis aliquid exigere: cùm omnis obligatio ciuilis sit pretio æstimabilis: tamen multò magis potest ratione periculi: vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum est nullum: & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere potest, nec alius ei titulus in hoc suffragatur, quàm periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, seu creditò, potest ratione periculi, quod subit dilata solutione, aliquid exigere supra iustum rei nudæ pretium, vt infrà cap. 21. dubit. 6. dicemus: atqui dilatio solutionis est tacitum quoddam mutuum: ergo si licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expresso.

Quartò, Si tibi commodem vel elocem equū,

 domum,

domum, vestem, possum aliquid exigere ratione periculi, quod tua causa subeo, si prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur: vt quia te noui negligentem aut nō probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec satisfacit quod ait Sotus, esse discrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hîc verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam sicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum: & sicut mea res tibi locata, est in periculo, ita summa mihi debita, est in periculo.

Quintò, Mutuator potest exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipse aliquid accipere cùm periculum fideiussoris subit.

112 *Tria requiruntur.* Notandum tamen, Vt hoc iustè fiat, tria requiri Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore vel fideiussore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiussoris accipere potiùs quàm alium, est onus quoddam pecunia æstimabile. Itaque non potes id ei imponere, nisi fortè ratione lucri cessantis, vt sic illud compenses.

113 Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, si pecuniam tuam in illud cōiicere cogeteris. hoc enim est signum, te iustam æstimationem non excedere.

Tertiò, Vt sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert, etsi posteà fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipso damno futuro, sed pro periculo damni pactus es.

114 *Obiectiones.* Sed contrà obiicitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc sententia sit contra communem sententiam Theologorum & Canonistarum.

Respondeo, Est contra communem sententiam, licitum esse cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiussoris: non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

115 *Cap In ciuitate.* Secundò, *Ecclesia*, inquit, *determinauit contrarium, cap. In ciuitate, de vsuris, ex quo colligere licet, Ecclesiam determinasse, talia pericula non esse considerabilia.*

Respondeo, Falli Nauarrum: nam in illo cap. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quàm ratione solutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quàm modò valeant: nisi dubium sit, illas plus minúsve tempore solutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui sors per dilationē solutionis exponitur; de hoc enim nulla fit ibi mentio: imò tacitè insinuatur id esse licitum si enim tibi ius est, rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata solutione, quando dubium est, vtrùm ea tempore solutionis sit plus minúsve quàm sex valitura, vt docet Pontifex; multò magis ius erit exigere aliquid supra rei præsentem æstimationem, ratione periculi totius sortis. si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucri: moltò magis hoc licebit. cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

116 Tertiò, Ex cap. Nauiganti. 19. de vsuris, vbi Gregorius IX. sic ait: *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.*

Respondeo, vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire secum contractū præstandæ securitatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat, quo ipse certo pretio in se periculum pecuniæ vel mercium recipiat; & hoc est illicitum, & ex parte vsurarium, vt dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile, & fortè alia ratione, minore detrimēto securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angelus & Silu. suprà, & Ioann. Medina suprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè solum intendit damnare vsuras centesimas, quæ in traiectitia pecunia Iure ciuili permittebantur; de quibus dubit. 4. *Expositio cap. Nauiganti.*

Quartò, Ex Soto, Quamuis, inquit, periculum, 117
quod subis mutuando vel vendendo creditò, sit pretio æstimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui se offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non potest quidquam pro eo exigere.

Respondeo, Ad hoc suprà dub. 11. responsum est; nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, qood assumitur. si enim pretio ęstimabile est exponere pecuniam tali periculo; nihil refert vtrùm voluntariè an inuoluntariè id facias. etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici solet, *merces vltronea vilescunt*) & ideò minùs exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quam si ad hoc rogatus esses; tamen iudicio prudentis, spectatis circumstantiis, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis est meticulosus, posset plus exigere, qood est absurdum.

Respōdeo, Metus debet niti iusta ratione; de- 118
bet enim esse verum periculum, ob quod prudēter metuitur. vel tale vt ipsemet libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi: vt si mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

QVidam, vt refert Molina disput. 308. putant 119
hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restitut. q. 32. §. Inde infertur. vbi dicit: *Inde infertur, posse mutuantem aliquid supra sortem recipere sine vitio vsuræ aut iniustitia: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; si inde non daretur occasio infamiæ aut scandali: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille; quæ sententia probari potest. Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile etiamsi nullū sit periculum in debitore: ergo etiam mutuare *Quorundam sententia.*

cum

cum obligatione non repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quàm illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta summa, quàm qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare, vt experientia constat. & ratio est; quia qui fideiubet in hoc casu moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum; & si fortasse contigerit eam esse numerandam, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam reipsa numerat, & quidquid euenerit, non potest ante annum repetere. si quoque interim ei obuenerit interesse, non compensabitur nisi expresse de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum est aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

Solutio quorundam.

120 Dices, Esse disparem rationem, nam omnis obligatio est pretio æstimabilis. vnde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni in illis. at verò quòd quis non possit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis concessio suæ pecuniæ, (sicut fit in donatione, vbi donator nullam subit obligationem) quæ satis compensatur redditione æquiualentis in fine anni.

Refutatio.

Obligatio ad non agendum.

Sed contrà Primò, Non solùm dantur obligationes ad actus positiuos, sed etiã ad priuationes actuum. sicut enim me obligo ad aliquid faciendum, ita etiã me possum obligare ad non facien-
121 dum: vt si promittam alicui non vti via vel actu per agrum ipsius, non vrgere solutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe; in quibus constat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum: contra quam si fecero, ius alterius violabo, & teneber de damno secuto. Nec refert, quòd is qui donat, nullam dicatur subire obligationem; quia plus oneris subit, quàm si obligationem solùm aliquã susciperet; cùm rem penitus à se alienet, non retento iure repetendi; quod omne est pretio æstimabile.

122 Secundò, Etiamsi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum; tale autem onus subire, est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest, vt is qui fideiubet pro eo, qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat: ita etiam fieri potest, vt is qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet, etiamsi modò non appareat, vt experientia docet. sæpè enim fit vt qui ditissimi videntur, non sint, vel si sint repentè fiant pauperes, vt non sint soluendo per infortunium, vel occultam calumniam, vt sæpè fit in magnis emporiis.

Carentia pecuniæ an possit pretium imponi.

123 Tertiò, Probatur hæc sententia; quia sicut aliis rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi: ita etiam oneri carendi sua pecunia tanto vel tanto tempore. cùm enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecunia æstimabile: cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi consensu imponere? præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet vt id faciant, probatur; quia cùm plurimi pecunia præsenti egeant, nec facilè possit inueniri qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda; partim ne priuet se commoditate variis modis negotiandi, maximè per cambia quæ hoc tempore vigent) ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantiis, ex quibus ea carentia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari: idque vt passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suáque incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent. & hic videtur esse vsus Bursæ seu Peristylij 124
Antuerpiensis, quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniúmque lucrandi rationum, (in quibus opus est pecunia præsenti) statuunt tum per se, tum per suos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quòd mercatores mutuantes, pro eo quod tanto tẽpore sua pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum; aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. amplius quàm 12. vetantur exigere constitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno 1540. 4. Octob quæ habetur pag 767. diuersa- 125
rum ordinat vbi si ampliùs exigatur, declaratur vsurarium. Porrò hoc pretium videtur posse ibidem exigere quiuis mercator, etiãsi nullum ei lucrum cesset. Primò, Quia est iustum pretium carentię pecunię inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide, causa boni communis, ab illa communitate, spectatis omnibus circumstantiis, imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei, vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsint, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio non sit oneri, imò etiamsi sit commoda, eò quòd communiter tanti æstimetur: ergo etiãsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis; tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut ceteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiãsi nullum mihi sit periculum, imò etiamsi mihi sit percommoda: cum tamen fideiussio potissimùm ex periculo incommodi æstimetur.

Hæ rationes videri possint alicui probabiles, 126
potissimùm tertia; & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis; quam præstaret seruari, quàm illam quæ modò introducta est: qua multi nolunt cuiquam mutuare secundùm morem Bursæ, sed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuando solùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominùs sentio non esse tam laxas habe- 127
nas mercatoribus dandas; nec illis concedendum vt quidquam supra sortem exigant, si illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendet, nullum incommodum metuitur. Primò Quia sententia illa videtur noua, nec illã apud Auctores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecunię & obligatio nõ repetendi ante aliquod tempus, est quid intrinsecũ

ration

rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) vnde si mutuum debet gratis fieri (vt constat ex supradictis)nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad tertium respondeti potest tale pretium imponi à mercatoribus non posse; quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locū habeat; siue, Vtrùm licitum sit pacisci, vt mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.

128 Respondeo, Id esse licitum. Ita Scotus d. 15. q. 2. & ex Scoto Gabriel q. 11. art. 1. columna 4. Siluester, Vsura 1. num. 18 Ioannes Medina q. 3. de vsura. §. Quarta causa. & Nauar. cap. 17. n. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conuentione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pœna imponi, qui à contractu resilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamsi mutuans nihil incommodi sit passus. *Pœna conuentionalis.*

129 Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c.

Respondeo, Solus Superior potest inuitum obligare ad pœnam; sed priuatus potest alterum obligare consentientem; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in aliis pactis.

130 Notandum tamen, hic requiri 4. conditiones. Prima est, Vt non fiat in fraudem vsurariam, vt notant Scotus, Gabriel, & alij: vt si non cures vtrùm soluat ante talem terminum, an non; sed vt possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali constituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo, sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. Eodem pertinet, si vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necesse igitur est, vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit siue non, & vt is sufficiens temporis intercapedine, vt intra eum soluere queat mutuatarius, distet. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna; vt si contra hanc tuam voluntatem restituere omiserit, eam teneatur soluere. quòd si constituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit vt exactio pœnæ sit iniusta: (etsi contrarium sentire videatur Nauarrus supra) quia omissio solutionis non ideo desinit esse peccatum. *4. Conditiones requisitæ.* *1. Conditio, vt absit fraus vsurariæ.*

131 Secunda est, Vt debitor verè sit in culpa non soluendo. nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta; siue conuentionalis, quæ constituitur ex conuentione partium. vnde si factus sit impotens, non potest exigi, vt rectè notat Nauarrus supra. Pari modo si contractus, cui apposita est pœna, iure sit irritus: quia absque peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pœna peti posset, quia tunc obligaret; ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur. *2. Vt sit culpa.* 132 *Si contractus erat irritus.*

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

Resp. Si aduertit vel facile aduertere potuit, ex negligentia vel actione sua culpabili secuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est, quia tunc non soluere est culpabile, volitum in causa culpabili. vnde meretur pœnam. vt si alea vel comessatione decoxit rem familiarem. Secus si id ita factum sit, vt nullo modo aduerterit.

Tertia est, Vt pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna est immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam consentire: ac proinde non potest peti, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum, legis commissoriæ in pignoribus (id est, vt pignus fit creditoris, si certo tempore debitor non soluerit) est Iure prohibitum cap. Significante, 7. de pignoribus, & L. 1. & 2. C. de pactis pign. Hinc sequitur, si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantùm, eam nimirum quæ parti debiti proportione respondeat. 133 *3. Vt sit pœna moderata.*

Quarta, Vt mora sit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hic tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectādus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiam si vel vnum diem excesserit, si Iuris rigore vti velit mutuator. 134 *4. Vt mora notabilis.*

Petes, Vtrùm hæc pœna post moram sit debita in foro conscientiæ antè iudicis sententiam?

Resp. Valde probabile est, ante omnem sententiam deberi. Ita Siluester v. Pœna nu. 14. & Couarr. in Epitome 4. Decret. p. 2. c. 6. §. 8. n. 11. & alij. ratio est; quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi, & sic communis sensus hominum eas accipit. vnde multùm differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam; quia non ex vi pacti & promissionis rei, sed Iudicis præcepto, delictum puniunt. 135

Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hic Iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum, vt solutio debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigente; quia debetur ex pacto. quare sicut Iudici iubenti nōn licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato, Molina disp. 97. & multi Iurisperiti. 136 *Non debetur antè quàm exigatur.*

Dixi, esse *valde probabile*; quia non est certum. Imò cōtrarium etiam probabile est, videlicet pœnam conuentionalem non esse necessariò soluendam in foro conscientiæ, antequā debitor illius per sententiam Iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianus quodlib. 6. a. 1. concl. 2. illatione 3 vbi generaliter docet, nullam pœnam esse soluendam

ante

ante condemnationem. Lopez l. 1. de contract. c 31.& l.2.c. 34. Victoria, vt refert Lopez: insinuat Nauar.c.23.n.68. eamdem tenet noster Sãches l.1.de matr. disput. 37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est, quia illa videtur esse mens contrahentium & pœnam apponentium, nisi aliud exprimant. ideò enim apponunt pœnam, vt cogant secum contrahentem ad seruandam fidem, & vt ius habeant compellendi ad eius solutionem, si fefellerit. confirmatur, quia cùm pœna sit contra voluntatem, eius conditio naturalis postulat, vt non sit debita solutio, nisi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino cõuincit: quia quod ex pacto debetur, nõ requirit sententiam Iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem: quæ nisi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante sententiam, ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm is qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.

137 DIco Primò, Si pignus creditori datum sit tantummodò in securitatem debitorum, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem cõputare: nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi sortis, vel pœnę conuentionalis, (iuxta ea quæ suprà diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap.1.& 2. de vsuris. ratio est: quia nullũ ius habet ad fructus illos ratione mutui. vnde etiamsi agrum sterilem, quẽ mutuator non colebat, acceperit in pignus: si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem, vt rectè Nauarrus cap.17.nu.216. contra Sotum: quia fructus hoc ipso, quo nascuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide suprà

138 c 12.dub.17. Quòd si quis vellet accipere fructus rei quæ in pignus offertur, & nihilominùs postcà recipere sortem, deberet illam rem emere cũ pacto de retrouendendo. tũc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam redimeret: vt rectę Caietanus q.78.ar.2. circa resp. D. Thomæ ad sextum. nam tempore illo medio res ipsius esset, & rei periculum: vnde etiam fructus. posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si vtriusque consensu rescisso contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infrà c. 21.

Quomodo possint fructus pignoris percipi.

139 Excipiuntur duo casus in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauarrus cap.17.nu.217. & Gabriel d.15. q.11.ar.2.concl.4.& alij. Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tũc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra: vt patet ex cap.1.de feudis, quod est Innocentij III.& cap. Conquestus 8. de vsuris, quod est Alexandri III.

Duæ exceptiones, in feudo, & in emphyteusi.

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamsi laicus sit, potest fructus rei illius percipere ratio horum est: quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimatur. inter has vna est, vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorum fructus, forte nõ imminuta: idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reucitatur ad dominum directum. vt docet Siluester v. Feudum.num.17.

Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non 140
exigat obsequium vel pensionem solitam. Secũdò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriã emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequiis antecedentibus; sed bona ex parte gratis concessa: aliàs iniquum esset pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Siluestrum suprà n.29.& 30. Nauar & Gabrielem suprà

Dico Secundo, Si pignus datum sit non solùm 141
ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ: tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendũ est caput Salubriter, de vsuris, vt rectè ostendit Molina disput.321.& colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III illo cap. *Sanè generum, ad fructus possessionum, quæ sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligata, computandos in sortem non credimus compellendum, cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q. d. ideò fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem (in diminutionem dotis:) quia tale pignus non consueuit dari vt dos minuatur; cum fructus dotis integræ frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentandis: in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuum dos minuatur: sed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræsentata fuerit hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter Ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat: (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantùm explicat, generum non teneri, supposita consuetudine, quæ passim viget.

Cap Salubr... de vsuris.

Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus 142
posse seruare, etiamsi ex dilatione dotis nullum ei lucrum cesset; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant, teste Couarr.l.3.variar.cap.1.num.3.) sed vt onera matrimonij, donec dos soluatur, sustentētur: nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiamsi is qui dedit dotem, sit extraneus.

Non requiritur vt genero lucrum cesset.

Secundò, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, non potest gener fructus retinere, nisi ratione lucri cessantis (vt si socer sit in mora, non soluens tempore cõstituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum: neque genero alia ratione sunt debiti,

vii

vt suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos soluatur, secum ineat. Posset tamen lege constitui, vt etiam in hoc casu gener ad onera matrimonij sustinenda possit percipere fructus pignoris, donec dos soluatur: imò vt possit petere a socero pensionem annuam, donec dotem soluerit; idque non tantùm ratione interesse, sed etiam tanquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Potest lege statui, vt percipiat fructus pignoris.

143 Tertiò sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis vel damni emergentis; quia tale pignus non solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q.78. a.2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem, Lopez, & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius, tempore restitutionis creuerit:

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, Vtrùm possis exigere totidem modios, etiamsi pretium crescat ad 25. aureos.

144 Sotus lib.6.q.1.artic.2.putat in mutuo semper posse exigi eandem mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est, quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur, esset potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum distinctione vnde

145 Dico Primò, Si sit dubium vtrum res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eámque suo tempore accipere, etiamsi interim pretium eius valdè creuerit. ratio est, quia tunc par est vtriusq; conditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui: (quasi illud lucrum supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eò quòd res tempore redditionis facta sit maioris æstimationis. In casu vera est sententia Soti.

Si dubium an pluris an minoris sit valebit.

146 Dico Secundò, Si certum sit, vel saltem probabilius, rem valituram minoris, potest mutuator maiorem quàm dederit mensurā exigere, (prout id magis vel minùs certū fuerit) vt fiat æqualitas: idque siue rem illam esset nūc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probatur: quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solùm naturalem bonitatem, sed etiam pretium: & exigere vt restituatur æquale non solùm bonitate, sed etiā pretio. si enim in omnibus aliis contractibus potest exigi æquale in pretio: cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, possum pacisci, vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij nō valebunt nisi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem.

Si certum valituram minoris.

147 Dico, *Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus:* quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differas restitutionem; possum tamē obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum soluas, ea mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado.

Dices, Iste contractus non est mutui, sed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contrà, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere vt reddas mihi rem eiusdem speciei. si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum, debeo illo in venditione esse contentus: nec possum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi vicissim frumentum vsq; ad illam summam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui. etsi implicitè venditionem & emptionem contineat.

148 Dices, Si rem illam eras seruaturus in illud vsque tempus, quo minoris erat valitura, non censetur tibi pluris nunc valere, quàm tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quàm tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Non refert, quòd eam non eras seruaturus.

Sed neganda est consequentia: quia etsi toto eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi, non pluris valeret: tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secūdùm præsentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149 Petes, Quid si in contractu non fuerit conuentum de restituenda maiore mensura, vel de exæquando pretio, sed tantùm de restituendo mutuo: tenebiturne mutuatarius posteà, cùm pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere? Petrus Nauarra l.3.c.2.n.252.& sequentib. putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quæ in ceteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & posteà decrescat pretium eorum vsque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri: sed maius dare debes: ergo similiter in aliis, vbi materia distinguitur a pretio. Hæc sententia est probabilis.

Si non est conuentum de maiore mensura.

150 Contraria tamen videtur vsu recepta: quam tenet Sotus suprà. ratio est, quia in mutuo ita vsu receptum est, vt mutuatarius nō censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura: nisi ratione mutationis pretij aliter sit conuentum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicitè miscetur emptio aut venditio.

Non tenetur reddere maiorem.

151 Ad Primum responderi potest, In mutuo nudo non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ, quamuis si mutuans velit, possit etiam habere rationem pretij. sed si non fecit, sibi imputet.

Ad Secundum: Alia est ratio nummorum, alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non

non spectatur nisi pretium: vnde non debet restitui nisi pretium æquale. in aliis rebus primariò spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius.

152 Dico Tertiò, Si certum est, vel probabilius, rem tempore traditionis valituram pluris, quàm modò valeat, non potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. vt si 10. modij, qui nunc valet 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt restituantur 10. ratio est, quia non potes pacisci vt aliquid reddatur vltra id quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt quàm res tua, quam modò tradis. Excipe, nisi rem tuam vsque

Si valitura pluris, non potes exigere mensuram parem.

153 ad illud tempus constituisses seruare; tunc enim ratione lucri cessantis posses ampliùs exigere quàm res valeat. hîc tamen detrahenda esset æstimatio custodiæ vsque ad illud tempus faciendæ, & æstimatio periculi corruptionis, tantoque minus exigendum.

154 Aduerte tamen, Sotum suprà & Molinam disput. 31?. putare non esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu parem mensuram; modò non obliget illum vt differat solutionem vsque ad illud tempus, sed solùm obliget vt soluat dum mutuans repetet. ratio est, quia tunc mutuatarius sibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certum, pretium fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum, & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo Iure possit æqualem mensuram repetere: hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis, ex pactione mutui.

Posse exigi mensuram parem, est probabile.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm dominium vsurarum transferatur in vsurarium.

155 MVlti putant vsurarium acquirere dominium vsurarum, (id est, earum rerum quas ratione mutui supra sortem accepit) siue illæ sint vsu consumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; siue non, vt vestes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. quæst. 2. art. 3. ad secundum. Palud. ibidem quæst. 2. art. 5. Nauar. cap. 17. num. 265. Fundamentum præcipuum est, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas soluit, sufficiens est ad dominium transferendum. nam absolutè voluntariè soluit, & solùm inuoluntariè secundùm quid. Sed contraria sententia est communior, pro qua : :

Sententia quorundam transferri dominium.

156 Resp. & dico Primò, Si res illæ nomine vsuræ acceptæ, ita misceantur rebus vsurarij similibus, vt non possint ab eis distingui, tunc earum dominium censetur translatum. est communis sententia DD. colligitur ex § Si duorum. & 2. sequentib. Institut. de rerum diuisione. & L. Si alieni 78. ff. de solutionibus, vbi dicitur, *Si alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerant. si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri qui accepit, in libris Cassij scriptum est; ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* valdè tamen credibile est, quamdiu cumulus iste extat, aliquo modo idem permanens, siue apud vsurarium, siue apud alium, eum, cuius res ibi permixta est, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo satisfiat: imò eum posse sibi ex illo occultè accipere, quantum è re sua ibi permixtum esse nouit. ratio est, quia etsi quando misceo, v. g. frumentum alterius frumento meo, absque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque resultans non fiat communis, ac proinde nec singula grana communicentur, sicut cùm vtriusque consensu miscetur: tamen competit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus, vt habetur Institut. suprà. quod est valdè consentaneum Iuri naturali. cur enim cùm certò mihi constat rem meam esse huic permixtam, non possim mihi vindicare ex mixto illo, quãtum de meo inest. Confirmatur ex L. Marcellus. 3. §. Pomponius. ff. de rei vindicatione, vbi dicitur: *Si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est, vt separari nequeat, pro parte vindicandum: vt puta meum argentum & tuum in massam redactum est.*

Si misceantur.

Dominus habet ius in re, quamdiu manet eadem. 157

158 Dico Secundò, Si non ita permisceantur, non transfertur earum dominium in vsurarium, ac proinde nunquam transfertur ex vi solutionis seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Est communior sententia DD. D. Thomæ art. 3. Caiet. tom. 2. opusc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vsura. §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. art. 4. Couar. l. 3. variarum, cap. 3. n. 6. & aliorum. Ratio est, quia per illam solutionẽ mutuatarius non intendit donare gratis, vti suppono, nec plus iuris dare vsurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutuationis nihil debetur præter sortem: ergo non intendit trãsferre dominium, sed solùm externam traditionem facere, quæ necessaria est vt fidem suam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Numquam. 31. ff. de acquir. rerum domin. vbi dicitur: *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut iusta aliqua causa.* atqui hîc non præcessit iusta causa, id est, iustus titulus: ergo. Addo etiamsi quis fateri vellet transferri dominium: hoc tamen est adeò debile, vt nullius sit momenti: quia tenetur sponte restituere propter iniuriam, & mutuatarius retinet ius in re, sicut quando aliquid metu extortum est. de quo suprà cap. 17. dub. 6.

Non transfertur dominium vsurarum.

Hinc patet responsio ad fundamentum diuersæ sententiæ, Illam voluntatem non esse sufficientem, non defectu voluntarij propriè, quia est absolutè libera, sed quia per eam non est volitum vt istæ vsuræ absolutè cedant in dominium vsurarij, sed solùm vt sint ipsius, quatenus ei debentur, non aliter. 159

Ex his sequitur, si res nomine vsuræ accepta, sit fructifera, non solùm rem illam, sed etiam fructus perceptos restituendos esse, vt docet D. Thomas suprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vsurarum transferri in vsurarium, vide Couarruuiam l. 3. variar. c. 3. num. 6. 160

Si sit res fructifera, etiam fructus debentur.

Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vsuraria, statim ac ipsi traditæ fuerint, transeũt in ipsius dominium. est communis sententia DD. D. Thomæ art. 3. Adriani in 4. tract. de restitut. 161

Res pecunia vsuraria parta est vsurarij.

 quæst.

quæst.de vsura. §. Occurrunt. Medinæ, de vsura quæst.4 §. Ad quartum principale, Couarr. lib. 3.var.c.3.n.6. & aliorum. & colligitur apertè ex L. 1.C.Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi significatur, eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, si ei tradatur possessio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, sed sibi tam actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.* Item L. Si ex ea.6. C. de rei vindicat. ratio est, quia talis res est fructus industriæ, non pecuniæ, vt quæ per se sit sterilis.

162 Dico Quartò, Si vsurarius res alienas loco vsurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij, licèt dominium istarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex L. 48. Qui vas, in fine, ff. de furtis, vbi dicitur, *Nummus qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus.* & paulò antè: *Cùm fur rem furtiuam vendidisset, eique nummos pretij dominus rei per vim extorsit: furtum eum nummorum fecisse, rectè responsum est.* potest tamen dominus pretium capere in compensationem, qoando timet se rem suam non recuperaturum.

Si vendat res alienas.

163 Dices, Talis contractus est inoolontarius ex parte emptoris: (si enim sciret rem esse alienam, nollet emere) ergo est irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non potest vllo modo facere: ergo, &c.

Resp. Eum quidem aliquo modo esse inuoluntarium, cùm ex errore procedat: qoia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quamdam extrinsecam, non est ipso Iure contractus irritus. potest tamen emptor illum rescindere vbi sciuerit, & pretium repetere, vt constat ex cap.17.dubit.5.sed quamdiu hoc non facit, pretiom est venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre sub conditione illa; sed transfert illud absolutè cum onere vt venditor rem quoque transferat in ipsum. vnde venditor statim fit dominus pretij traditi, sed manet obligatus vt rem faciat emptoris, teneturque de euictione.

164 Aduerte tamen, hîc requiri vt emptor bona fide res illas emerit nesciens esse alienas. si enim id sciuit, contractus est irritos. vnde tunc vsurarius non acqoirit dominium pretij. vt patet L. Si in emptione. 34. ff. de contrahenda emptione.

Altera pars probatur, quia qui non est dominus rei, non potest illius dominium in alium transferre, vt colligitur L. Ex empto. 11. ff. de actiooibus empti. hinc vbicumque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quænam possimus ab vsurariis titulo gratuito vel oneroso accipere.

HÆc quæstio locum habet in omnibus debitoribus, qoi non sunt soluendo.

165 Resp. & dico Primò, Non potes ab vsurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in specie extant, vt vestes, catenas, lectos, etiamsi ipsi eas alienando non fierent impotentiores ad soluendum. ratio est, quia cùm ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in alium transferre. Hinc sequitur, eas non posse emi: & si quis eas sciens esse alienas emeret, teneretur ad restitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

Si res sint alienæ.

Notandum tamen est, hæc esse intelligenda, 166 quando inuito domino emerentur. secùs verò si ex consensu eius, saltem tacito & præsumpto. vnde excusandi videntur, qui emunt pignora, & alia quæ vsurarij passim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non constat an hæc sint aliena; talia enim solent sponte à mutuatariis relinqui per modum venditionis pro sorte & vsuris. & ita dominium eorum transit in vsurarium, quamuis teneatur pretium supplere. Secundò, Quia mutuatarij postquam ea reliquerunt pro vsuris, non solent curare ad quos perueniant, & si rogarentur, libenter facerent potestatem emendi.

Emptio pignorum ab vsurariis.

Dico Secundò, Potes ab vsurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipse 167 dominium habet. ratio est, quia hæ res non sunt alienæ, sed ipsius vsurarij: neque aliis sunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vsurarij sunt tacite hypothecatæ pro vsuris, vt quidā olim putarunt. nusquam enim in Iure positiuo talis hypotheca constituta inuenitur: Iure autem naturali nulla est tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata sint, vt communiter DD. docent. vide Nau.c.17.n.265. Siluestrum Vsura 6.n.5. Couar. lib. 3. variar.c.3.num.6. & alios. ergo potest earum dominium validè in alios transferre. consequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam administrationem, potest eius dominium transferre in alium.

Si vsurarij propria.

Petes, Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum?

Resp. Multi DD. in hoc casu docent, eum, qui 168 aliquid accepit, teneri ad restitutionem, quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniustè.

Si res alienetur in fraudē creditorum.

Sed vtendum est distinctione. Primò, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienandum, sed ipse sponte tibi donat, vel vendit, aut emit, non teneris ad restitutiooem in foro conscientiæ, etiamsi scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita Petrus Nauar. lib. 3. cap. 4. num. 218. & Molina disput. 327. colligitur apertè ex L. vltima, §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata; quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum dominus, & nulla lege est inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipsa. Nec obstat, quòd ille peccet donando, quatenus per hoc reddit se impoteotem ad soluendum creditoribus: quia tu non es causa cur velit donare; sed supposito quòd ipse spoote velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iustitia vel charitas postulat, vt negligas tuum commodum, etiamsi inde per accideos sequatur alteri tantumdem damni.

Si non induxisti ad donandum potes accipere.

Aduerte tamen, si titolo gratuito accepisti, Iure 169 ciuili concedi creditoribus actionem, qua possint illud à te repetere. & quidem si sciuisti illum ea donatione fieri impotentem, cogêris restituere, etiamsi

Conceditur actio iure ciuili.

etiamsi neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. si verò nesciuisti, solùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior, vt patet ex L. Quòd autem. 6. ff. Quæ in fraudem creditorum Quod si titulo oneroso accepisti; si quidem sciuisti illum sic reddi impotentem (vt si venderet domum vel agrum, vt insumat in conuiuia, in ludum) cogêris reddere non restituto pretio, nisi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L. 7. 8. & vltima. ff. Quæ in fraudem creditorum. Si verò nesciuisti, non datur actio creditoribus ad rescindendum, vt expressè habetur d. L. Quòd autem. 6. d. tit. vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum sit, si tamen is qui cepit, ignorauit, cessare videntur verba edicti.*

170 Notandum est, hanc actionem concedi creditoribus solùm per vnum annum, qui computandus est ab eo die, quo primùm sciuerunt alienationem esse factam; vt patet ex Iuribus citatis.

Si induxisti eum.

Secundò, Si verò illum induxisti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad restitutionem, si hæc impotentia sit causa non soluendi. ratio est, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Si tamen hæc impotentia non sit causa cur non soluat, non teneris; vt si ipse ea esset industria, vt facilè possit tantumdem lucrifacere: tunc enim non impotentia, sed negligentia esset causa non soluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationem. Pari modo si iam antè statuerat non soluere: (vt fit in multis occultis vsurariis) tunc enim etsi tua inductione fiat impotens; tamen non teneris ad restitutionem; quia hæc inopia non est causa non soluendi, sed propositum illud prauum. confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non censent sibi fieri iniuriam, si quis à talibus aliquid sibi donari vel condonari petat.

171 Notandum tamen est, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum sic reddi impotentem solutionis, ita vt industriâ non possit supplere, debere esse paratum ad restituendum, quandocumque viderit illum cupere soluere suis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipse sua inductione est causa) impediri. ratio est, quia in eo casu ipse est causa non soluendi, cum sit causa impotentiæ, propter quam debitor non soluit. Idem dicendum, si creditores putentur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc esset causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

Debes esse paratus restituere.

172 Dico Tertiò, Si vsurarius vel alius debitor non est soluendo, nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamentum, codicillum, fideicommissum, vel donationē causa mortis, sed totum in conscientiæ foro restituendum creditoribus. colligitur ex d. L. Quòd autem. §. 9. ff. Quæ in fraudem creditorum. & L. vlt. §. Etsi. C. de Iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrādi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non est, vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorum disponere. confirmatur, quia ideò potest res suas alienare dum viuit, quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quę adhuc lucrari potest: ergo cùm post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde soluatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

Per vltimam voluntatem non licet accipere.

DVBITATIO XX.

Vtrùm heredes vsurarij teneantur in solidum.

Nauarrus cap. 17. num. 278. sentire videtur, 173 singulos heredes in solidum teneri. ait enim: *Si quis heredum non habeat vnde restituat, alius ad id pro sua hereditatis parte, quantum feret, obligabitur.* Probat per cap Tua nos. 9. de vsuris, vbi dicitur, *Quòd filij ad restituendas vsuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viuerent, cogerentur.* Idem censet de donatario & legatario, deficiētibus heredibus. Eamdem tenet Glossa in illud caput. Sed contraria est verior, pro qua.

Dico Primò, Si res aliqua in specie extet 174 apud vsurarium, quam nomine vsurarum acceptam esse constet, ea, ad quemcumque heredem deuenerit, est restituenda. Patet ex dictis; quia est aliena. secùs est de iis, quæ pecunia vsuraria sunt coëmpta: nam horum dominium est penes vsurarium, vt dictum est suprà dub. 18.

Si res aliena in specie extet.

Dico Secundò, Heredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodò pro sua parte iuxta vires hereditatis. 175 Ita Caietanus tom. 2. opusc. 8. quod est de vsura, q. 5. Siluest. Vsura. 6. q. 10. Couar. lib. 3. variar. cap. 3. Sotus lib. 6. q. 1. art. 4. Medina q. 4. de vsuris. §. Ad quintum principale. ratio est, quia in successione hereditatis sicut bona defuncti diuiduntur in heredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. rationi enim consentaneum est, vt qui tantummodò ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat. Dico *personales*, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest.

Ad cap. Tua nos, Respondeo, Ibi tantum significari, totam obligationem restituendi transire ad heredes simul iunctos, ita tamen vt singuli non teneantur, nisi ex parte

Dico Tertiò, Etiamsi omnes heredes deficiant. 176 tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionē, si illa, quæ heredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad portionem heredibus Iure debitam. Ita docet Ioannes Medina suprà. Probatur, quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed ad heredes: hoc enim ratio hereditatis includit, heres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti. L. Hereditas. 62. ff. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem; substituitur enim in locum defuncti.

Legatarij non tenentur.

Aduerte tamen, si bona heredibus titulo hereditatis cum oneribus defuncti relicta, non 177 sufficiunt vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam Iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata pro-

Si bona relicta heredibus non sufficiant ad onera.

Falcidiam detrahunt. portione, vt solutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur obtineant; vt patet ex dictis cap. 19. dub. 7.

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.

178 *Qui agunt partes vsurarij, tenentur.* Respondeo, & dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes vsurarij, & sunt causa efficax cur vsuræ soluantur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui vt fiat vsurarius & vsuras exigat; vt rectè Nauar. cap. 17. n. 263. & Sotus l. 6. q. 1. art. 4. sub finem. sicut qui suadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi fortè putauerit, mutuatariis, qui aliter mutuum obtinere nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodò illorum partes agit, ipsisque tacitè consentientibus & ratum habentibus, suadet.

179 Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur, tenentur in solidum iis, qui eas ob hanc causam soluunt, vel solutas *Excommunicantur Iudices.* non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vsuris. Secus est, si vsurarios solùm in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, *Pretium pro licentia fœnoris.* nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censerentur vsurarum causa: nisi fortè ingentes summas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipsi vsuras augeant, & pauperes magis exhauriant.

Abusus insignis. Sicut in quibusdam fit locis, vbi tanta pensio vsurariis imponitur, vt pænè tertiam partem lucri soluere cogantur. Vnde augent vsuras, & exigunt à mutuatariis circiter 33 in centum per annum, id est tres quadrantes in libram Flandricam per hebdomadam, cùm pro se, remissâ illâ pensione, fuissent contenti 21. in centum & duobus quadrantibus in libram per hebdomadam. Tenentur tamen solùm secundo loco, nempe in defectum vsurariorum, quando fuerunt causa.

Denegatio actionis. Petes, Vtrùm Iudices possint denegare actionem repetere volentibus vsuras. Videntur non posse, quia d. Clement. vnica de vsuris excommunicat omnes Iudices qui impediunt vsurarum repetitionem. at denegare actionem ad repetendum, est impedire repetitionem: ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio administrare iustitiam ius habentibus: isti autem habent ius repetendi.

Resp. Per se loquendo Iudices non posse actionem illam reiicere, sed teneri admittere. Etsi enim Clement. illa non videatur loqui de simplici actionis denegatione; solùm enim prohibet hos actus; 1. Facere, scribere, dictare statuta, vt soluantur vsuræ. 2. Liberè & scienter iudicare vt solutæ cum repetuntur, non restituantur. 3. Huiusmodi statuta iam edita ex libris cõmunitatum non delere. 4. Talia statuta, vel consuetudines parem vim habentes obseruare, & hæc omnia cum præsumptione. Vbi manifestum est, non contineri simplicem actionis denegationem. Tamen secunda ratio allata satis probat, Iudices ordinariè id non posse.

Dico, *Ordinariè*, quia si alicubi putaretur necessarium, vel valdè expediens bono publico, vt vsura permittatur, eò quòd non suppetat alia ratio minore incommodo, pauperculis, mechanicis, & aliis indigentibus succurrendi, & vsurarij nollent mutuare, si talis actio concedatur, tunc posset Princeps supremus permittere, & etiam statuere, vt Iudices inferiores actionem denegent. *Quando possit denegari.* Sic enim denegatur actio in multis aliis causis, vbi tamen est obligatio naturalis, vt cùm quis deceptus est citra dimidium iusti pretij. Itaque ob publicum commodum non videtur dubitandum, quin hæc actio denegari possit: in qua sententia deprehendi posteà esse Azorium lib. 8. Instit. moral. cap. 12. q. 13. dubit. 3. & Nauarrum in Consil. lib. 5. tit. de Iudæis & Sarracenis, consil. 3. n. 7. & 8. & consil. 4. n. 3. qui non restringunt ad casum, quo id videatur necessarium bono publico: sed absolutè docent, Principes supremos posse repetentibus vsuras denegare actionem. Imò Nauarrus ampliùs affirmat, Principem posse statuere & compellere vt vsuræ permissæ soluantur. Ratio est, quia Princeps non tenetur in omni casu iustitiam subditis administrare, sed solùm quando id fieri potest sine notabili incommodo. ergo sicut, vt videtur incommodum multarum litium, potest denegare actionem in deceptione citra dimidium, & in promissionibus simplicibus, &c. ita ad vitandum incommodum pauperum & mechanicorum in repub. potest denegare actionem in repetitione vsuræ. Confir. quia Princeps non tenetur administrare iustitiam, quando ipsa communitas id non vult; sed mauult pati aliquam iniuriam, quàm priuari certo commodo. atqui in hoc casu nostro communitas non cupit. ergo, &c. Non tamen vsurarij idcircò sunt liberi in conscientia, nec minùs ab Ecclesia iuxta canones puniri possunt, aut vsuræ in foro ecclesiastico repeti.

Cùm autem nulla in eo vertitur boni communis vtilitas, puto Principem non posse talem actionem repellere, aut permittere vt Iudices inferiores repellant, sed tenetur eos cogere vt admittant. *Quando non possit.* Tum quia tenetur impedire peccata, præsertim contra legem naturæ, vt sunt vsuræ, tum quia tenetur administrare iustitiam, & curare vt ab omnibus administretur, nisi iusta aliqua ratio permittendæ iniuriæ subsit. Clementina illa non pertinet ad supremos Principes, sed solùm ad Iudices inferiores, vt ex verbis eius manifestum est.

Tertiò, Notarius, qui Instrumentum vsurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipsa cogatur soluere vsuras: vt si contractui vsurario prætendat honestũ nomen mutui vel venditionis. 180 *Notarij.* Notandum tamen, qualecumque Instrumentum conficiat, si id faciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionem, quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si exprimat contractum qualis est. nam ex vi talis Instrumenti non possunt vsuræ exigi. nisi fortè alicubi esset iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij eas soluere. rarò tamen vsu venit vt Notarius teneatur, quia non facit Instrumentum nisi volente mutuatario. peccat tamen semper mortiferè talia Instrumenta conficiendo, quia facit contra suum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere solent.

Quartò,

181 Quartò. Famuli & factores vsurariorum, qui faciunt ipsos contractus iniquos.

Famuli.

Aduerte tamen, Siluestrum v. Vsura 7. q. 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex speciali mandato domini dicentis, *Mutua Petro decem libras ad vsuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ sententia vera est, si contractus iam cum domino sit initus; ita vt famulus tantummodò pecuniam numerare debeat. Secùs verò si ipse contractus per famulum sit ineundus. tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi obligationem iniustam, ob quam posteà vsuras

182 soluit. si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus esset præsens; non videtur teneri, quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed à domino & hoc videtur velle Siluester suprà.

Si famulus non poterat aliter dare.

183 Quintò, Famuli qui cogunt ad solutionẽ vsurarum. quòd si non vrgeant, & mutuatarij alioquin sponte erant soluturi, putat Sotus lib. 6. de Iustit.quæst.1.art.4.in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt vt dominis suis vsuras acceptas tradant. sed verius est hoc ipso quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum suorum, quod nullum est, exigunt, & directè spoliant alterum re sua. Verùm quia id sponte non faciunt, sed iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentum prouenit, non censent debitores sibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipsos fieri restitutionem, vel saltem quin libenter sint condonaturi si rogentur.

Qui cogunt ad solutionem.

184 Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad restitutionem, etiamsi videantur cooperari. Tales sunt Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, eaque asseruant. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxeoetæ, qui quærunt eos qui pecunia egent, & adducunt ad vsurarium. hi enim potiùs beneficiũ præstant, quàm iniuriam inferunt. vide Siluestrum v. Vsura 7. q.3. quia non est in potestate illorũ vt vsurarius det pecuniã suam sine vsura. Quintò, Qui pecuniam suam apud vsurarium deposuerunt. modò tamen non suaserint vt vsuras exigeret, nec sint earum participes, vt docet Caietanus q.78. art.4. Ratio est, quia nemo mutuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obest quòd vsurarius pecuniis abundet? fieri tamen potest vt is qui deponit, peccet; quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: sic intellige D.Thomam quæst.78.art.4. ad vltimum. vbi Caietanus non videtur assecutus eius mentem.

Non efficaciter concurrentes.

Deponens pecuniam apud vsurarium.

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ sint vsurariis constitutæ.

NOtandum est, multas pœnas tum Iure Ciuili, tum maxime Iure Canonico in vsurarios manifestos esse constitutas, vt patet cap. Quamquam, de vsuris l.6.& alibi de quibus fusè Couarruuias lib. 3. variar. cap. 3. & Siluester Vsura 9. quæst.4.

Dicuntur autem manifesti vsurarij, qui facto vel Iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifestè tales dicuntur, qui palam, ita vt nulla tergiuersatione negari possit, ad vsuram dant. Iure 185
verò, qui Iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est plenè probatum, vt docet Couarr. suprà num.4.& 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Couarruuia. Imò nec confessio extra iudicium, coram Parocho & testibus, vt docet Molina disput.353. quia confessio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Glossam cap. Manifesta. 2.quæst.1.

Manifesti vsurarij qui dicantur.

Prima pœna est, Infamia Iuris. L.Improbum. 186
20. C. Ex quibus causis irrog. infam. vnde si frater meus illum heredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, vt docet Siluester ex Bartolo: & patet ex L.Fratres. 27. C.de inofficioso testamento. Item si est Clericus, beneficij obtinendi est incapax: vtpote irregularis.

Infamia.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris: cap. Quia in omnibus. 3. de vsuris. quibus verbis non significatur, vt quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, sed solùm à perceptione Eucharistiæ; hæc enim communio altaris dici solet. Addo, ipsos Iure communi non esse excommunicatos, & pœnas esse restringendas.

Tertia, Nec ad oblationes offerẽdas: dicto cap. 187
Quia in omnibus qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere, vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsa pro sua facultate, vel idoneam cautionem dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario; vt patet ex d. cap. Quamquam, suprà. Si talem cautionem præstare non possunt, debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, vt fiat restitutio. si periculum non patiatur moram, statim absoluendi sunt, & posteà cautio exigenda.

Quinta, Nec ad sepulturam ecclesiasticam, 188
d.cap. Quia in omnibus. Imò qui eos scienter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus: nec est absoluendus donec arbitrio Episcopi satisfecerit; Clemẽtina 1.de sepulturis. Vbi nõ solùm vespillonem seu sandapilariũ, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr.cap.27.num.137.& Caiet. v. Excõm. cap.46. in hos enim rarissimè competit illud, *qui propria temeritatis audacia præsumpserint sepelire*; quod tamen hîc requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, vt rectè docet Glossa in hanc Clement. sed etiam & in primis Parochum, qui funeri præest: hic enim propriè dicitur sepelire. comitantes tamen non comprehenduntur; quia hi non propriè sepeliunt, sed funus honoris causa deducunt, & adstant. Vtrùm autem hæc censura & illa, de qua §. 3. modò incurrantur ante

sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos vsurarios specialiter latam, dubitari potest. Sanè in Extrau. Ad euitanda, quam refert Nauar. cap. 27. num. 35. videtur requiri sententia specialis: nec generalem Iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita, nisi ante mortem soluerint, vel cautionem legitimam dederint. d. cap. Quamquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt vsurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses: alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopis: interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas ecclesiasticorum. vt patet cap 1. de vsuris, in Sexto. vide plura apud Siluestrum & Couarr. suprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.

189 NOtandum est, in multis Christiani orbis locis, iam à 160. & ampliùs annis, fuisse à piis viris ingentes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas; quæ summæ solent vocari *montes pietatis*, constituti autem sunt hi montes cum hisce conditionibus.

190 *Conditiones montis.* Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam summam pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus.

Secunda, Vt ad certum tempus, v.g. ad annum, vel paulò ampliùs id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis posteà non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad mõtis conseruationem; vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, & administrant; semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda: pro conductione domus, pro libris rationum, ceterisque necessariis instrumentis.

Quinta, Si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus; & quod ex pretio, detracta sorte & menstruis detrimentis, superfuerit, illis restituatur. Patent hæc ex Medina, de vsuris quæst. 10. & Nauarro tract. de vsuris num. 59. & sequentibus.

191 *Sententia Caiet. & Sot.* His positis, Caietanus tom. 2. opusc. 6. censet hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sotus lib. 6. quæst. 1. art. 6. In eamdem sententiam inclinat Siluester Vsura 5. quæst. 4. *Montes esse licitos.* Verùm dicendum est, certum esse, hanc rationem mutuandi & hosce mõtes licitos esse & pios. Ita Nauarr. & Medina loco citato, & alij passim.

Probatur Primò, Quia Leo X. in Concilio Later. sess. 10. vnà cum ipso Concilio approbat hosce montes tamquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis, concedens Indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præsumpserint; vt patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extat apud Medinam, & 10 tomo 4. Conciliorum. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Respondet Sotus Primò, Caietanum, qui *Sotus.* Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro Opusculo contrarium docuisse, idque esse signum, eam non esse validam.

192 Respondeo, Caietanum scripsisse illud Opusculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine Opusculi: Concilium autem hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ.

Secundò Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in iis quæ statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum: sed hoc tantummodò locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut censura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Respondet, Concilium solùm approbasse hosce montes, quatenus non sunt contrarij sacris Canonibus; atqui conditiones positæ, sunt illis cõtrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verùm Sotus non videtur expendisse Bullam, quam Concilium approbauit: nam in ea expressè habetur & approbatur illa conditio his verbis: *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat vltra sortem, absque lucro eorumdem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Concilio, sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublatis illis verbis ambiguis.

Denique dicit Sotus, non pertinere ad Concilium huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quàm Sacris litteris pendent, definire. Sed hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire om- *Conciliorum definitio.* nia ex quibus pendet salus animarum: vt, vtrùm hoc licitum an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim nosse non minùs necessarium est, quàm quæ merè speculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valdè imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est. dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, vt decisio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur, sed satis est ex illis mediatè seu remotè aliqua adiumenta peti: ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem esse corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino. hoc enim Concilium sess. 22. c. 8. 9. 11. enumerãs loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit

etiam

etiam hosce montes; supponit ergo esse pia opera, vt xenodochia, &c.

193 Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatariis ratione mutuationis, sed solum ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis conseruationem & administrationem, vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitū est aliquid pro his expensis exigere: ergo quod in istis montibus datur, iustè exigitur. Minor probatur, quia expensæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum qui mutuum petituri sunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vsurarios accedere; ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, vt pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariā conseruationē. Secundò, Nulla æquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet: ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum vitandum: & consequēter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendiis ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodiùs exigi, quàm si singuli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debeat distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat, vt rectè Medina quæst. 10.

194 Hinc sequitur, etiam hominem priuatum posse huiusmodi montem instituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset: & exigere à mutuatariis quantum opus est, vt se indemnem præstet, etiamsi 8. vel 10. in 100. ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in cōmodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est vt se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet; quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cùm iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel 45. Nec obstat, quòd eò amplius exigatur, quò diutiùs sortem retinent: quia par est vt illi plus ad onera montis contribuant qui diutiùs illius commodis fruuntur, quorùmque pignora diutiùs custodiuntur. Denique non obstat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (vt catenam auream vel annulū) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, vt vestes: quia debuit certa quædā & æquabilis ratio erga omnes constitui. quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & adlaborandum esse, vt passim per oppida huiusmodi montes, sublatis vsurariis, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum vsuræ, Deo & hominibus valdè detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò asportetur: quia vsurarij ferè sunt exteri, qui sedem sæpè mutant, & vbi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. Tertiò, incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos; tales enim cēsus essent optimi & securissimi. vnde numquam deessent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6.7.8.9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sint condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare, sicut in multis Italiæ locis accidisse videmus. Quintò, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excedit: cùm vsurarij totum pretium pignoris, etiamsi multò pluris valeat, sibi reseruent. Vide plura de hisce montibus in Appendice ad finem huius Operis annexa.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo qui vsuræ nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.

QVòd possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: itaque videtur hoc vsu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vsurarij. si enim mihi non soluisset, debuisset soluere vsurario. Tertiò, Si iste velit repetere vsuras quas mihi soluit, semper habebit recursum ad vsurarium, cui eas primò debebat & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

Resp. tamen & dico Primò, Me non posse à te i adsignationem exigere, si mihi certò constet illam vsurario nullo modo deberi. 195 *Non possum exigere.*

Probatur Primò, Quia communis sententia DD. est, famulum vsurarij non posse exigere vsuras nomine sui domini, eò quòd non debeantur: ergo neque creditor vsurarij potest eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipse vsurarius non potest eas exigere; & si exigat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vsurarij potest. patet consequentia, quia creditor vsurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipse vsurarius: cùm non exigat illas nisi ex vi chirographi, & iuris, quod vsurarius in illum transtulit; quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vsurarij eodem titulo illas exigit, quo ipse vsurarius exigeret, nempe tamquam debitas pro vsu pecuniæ ab vsurario mutuatæ: (sicut si tibi sint debita 100. à Petro causa venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo quo exigit vsurarius, est iniquum: ergo creditor vsurarij iniustè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. & det adsignationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit,

non potes ab eis solutionem exigere: cuius non est alia ratio, quàm quòd tyrannus nullum ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si vsurarius vel alius iniquus oppressor assignet solutionem super eos, qui nihil ei Iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui soluit vsuras creditori vsurarij, potest solutũ repetere; & si alia ratio ei non suppetat, vti occulta compensatione: quod signum est, ei factam iniuriam non solùm ab vsurario, sed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia si soluisset vsurario, posset repetere, & vti compensatione erga illum: ergo etiam dum soluit creditori vsurarij, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exigit, potest repetere & vti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione. sicut enim non transfertur dominium vsurarum in vsurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vsurarij: præsertim cùm hic etiam sciat non subesse titulum.

196 *Tenetur ad restit. primo loco.* Ex dictis sequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit à debitore vsurarij, teneri ad restitutionem primo loco, quia tenetur ratione rei acceptæ, quandiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solùm secundo loco, nempe si vsurarius, qui principalis est auctor damni per contractum vsurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit.

Secũdò, Posse vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustæ actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt singuli in solidũ sint obstricti, potest a quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem seruare, quamuis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediatè ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne vsuræ solutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magistratus, qui statuunt vel iudicant, vt vsuræ, cùm repetuntur, non restituantur. vt patet Clement. vnica, de vsuris.

197 *Ad argumenta.* Ad primum Respondeo, Apud Christianos, vbi vsuræ puniũtur, non acceptari à viris probis tales assignationes, quando constat eas non deberi. Sed quia plerumque præsumuntur iustæ, eò quòd non constet de contrario, ideò passim illis fit solutio. vbi autem vsuræ communiter fiunt, non est mirum eas acceptari. sed hæc cõsuetudo non facit illud licitum, cùm sit corruptela contra Ius naturæ.

Exigere illas est iniuria. Ad secundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vsuræ: exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, idque non gratia soluẽtis, vt ei cõmodetur, sed gratia exigentis, est vera iniuria: & solutio non minùs fit iniustè, quàm si fieret ipsi vsurario, cùm eodem titulo fiat. Accedit, quòd si iste non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exigũtur à creditore vsurarij tanquam iniustum debitum: quia etiam in re sit iniuria, cùm vsurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamsi idem damnum accepturus erat per vsurarium, tamen hoc non excusat alterum; tum quia fortè non tam citò, tum quia sicut vsurarius illud iniustè intulisset, & fuisset obligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniustè agit & tenetur ad restitutionem.

Dico Secundò. Si mihi non constat illam iniusto titulo exigendam, eò quòd proximus non sit condemnandus vsuræ, nisi res sit euidens, possum tali assignatione vti, & exigere solutionẽ. 198 Probatur Primò, quia quando res non est euidens, possum inducere in animum, subesse causas, ob quas iustè possit exigi per meum debitorẽ, ac proinde me etiam posse exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerũque fiat solutio per assignationes; si propter aliquod leue dubium vel suspicionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamen iustæ rationes dubitãdi occurrant, inquirenda primùm est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eam suscipere, quia in dubio, proximus non est censendus vsurarius, sed iustus negotiator: ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen posteà contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituente; nisi tempus vsucapioni necessarium effluxerit. Simile est in emptione rei, de qua dubito an sit furtiua, seu an venditor eam Iure possideat. de quo vide suprà cap. 14. dubit. 4.

Petes, Quid si ipse vsurarius vel alius iniquus 199 possessor pecuniam ab aliquo iniustè acceperit, *Si scio hanc pecuniam esse alienam, teneor eam restituere.* & eã mihi soluat, teneórne eam restituere ei, cui scio iniustè extortam vel surreptam?

Resp. Si mihi constat hanc pecuniam materialem alienam esse, in rigore Iuris teneor eam restituere. Primò, Quia dominium non est translatum in vsurarium, vti suppono: neque etiam in me, quia non potest vsurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum ius habeo ad eam retinendam. Secundò. Dominus illius pecuniæ potest eam sibi vindicare, vbicumque eam inuenerit, etiam per occultam compensationẽm, accipiendo æquiualens à possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem; præsertim si sciam, eum, qui eam dedit, non restituturum æquiualẽs. Tertiò, si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri, non possum retinere inuito Petro, cur possim retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendã, quàm illum quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi: sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinẽdam, supposito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendæ, supposito quòd nec ego nec ille habeat voluntatẽ restituendi domino æquipollentem. Quintò, Acceptũ à fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, omnium DD. sententia: nisi vel contractũ cum fure mox dissoluas, ne amittas pretium rei: vel certò scias furem domino restituturum æquiualens, quod ipsi æquè placeat ac res sua. Neque hîc excipienda pecunia; quia omnes generatim loquũtur de re aliena, & eadẽ est ratio pecuniæ, & aliarum rerum quæ functionem recipiunt, seu quæ in numero, pondere & mensura consistunt.

Dices, Dominus huius pecuniæ parũ curat cui 200 *Obiectio.* hi materiales nummi dentur: quia non ideò redditur ipsius conditio peior, quãdiu prior iniquus possessor est soluendo; nam æquè facilè potest recuperare rem suam: ergo non censet sibi vllam à

me

me fieri iniuriam,ſi ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo poſſeſſore numeratam, acceptem.

Reſp Illum parum curare cui illa pecunia numeretur,quia ille,cui numeratur,manet ſimiliter obligatus ad eam reſtituẽdam,ſaltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quòd permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem, intendit cedere iure ſuo quod in rem ipſam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vſurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus: nam ſi quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroſo ab iniquo poſſeſſore, ſciens eſſe alienas,tenetur ratione rei acceptæ vero domino; etiamſi domino perinde ſit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet,ſi is,cui hæc pecunia numeratur,eam acceptet cum animo non reſtituendi, etiam eo euentu, quo prior poſſeſſor nollet reſtituere, eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim poteſt eam acceptare, niſi cum animo reſtituendi, in euentum quo prior nollet reſtituere. Idem dicendum de iis qui emunt pignora, quæ ſciunt eſſe in ſpecie aliena, vtpote pro ſolis vſuris accepta: ſed hoc vix vmquam conſtare poteſt: putantur enim vendita pro ſorte & vſuris; quæ venditio ſatis eſt ad transferendum dominium in vſurarium,etſi teneatur pretium ſupplere.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

De Emptione & Venditione. *D. Thomas q. 77.*

Habet 21. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid emptio, venditio, negotiatio; & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri poteſt, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L. 1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma ſeu ſubſtantia huius contractus,merx,pretium,& mutuus conſenſus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vẽdibilis.tales ſunt res omnes mobiles & immobiles,actiones & iura, quæ pecunia æſtimari & comparari ſolent. Item omnia bona præſentia & futura,ſimul ſumpta.hæc enim vno actu vendi poſſunt,etiamſi nõ poſſint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verb. obligat. quia per talem vẽditionem non impeditur libera facultas teſtandi: cùm poſſit de pretio teſtari: impeditur verò per gratuitam donationem.Pari modo merx & res vendibilis eſt hereditas iam delata:non tamen ea,quæ nondum delata eſt,vt quæ expectatur ab homine viuente; huius enim venditio eſt irrita,vtpote contra bonos mores, vt patet ex L. 1.de hereditate vel act.vendita.

Pretium. *Pretium* verò eſt nummus ſeu pecunia: hæc enim inuenta eſt vt ſit menſura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt; vt docet Ariſtotel.lib.5.Ethic.cap 5. Neque hæc per ſe merx eſſe poteſt, aut inſtar mercis vendi, niſi ratione materiæ, vel circumſtantiæ, quæ ipſius rationi ſit extrinſeca:vt quia vetus,quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia abſens, quia difficilis recuperatu,&c.Ante vſum nummi non erat emptio vel venditio, ſed ſolùm permutatio,vt d.L.1.ff.de contrahenda emptione,habetur; ſed quia hæc res erat incommoda, inuentus eſt nummus.

Eſt pactio. Hoc ponitur loco generis,quia emptio & venditio ſunt ſpecies pactionis:vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ ſit ſpecies pactionis in genere, nam ex emptione & venditione fit integrum pactum;quod conſenſum duorum intrinſecè includit.iſtæ autem partes,etſi diſtinctæ ſint,tamen ſe mutuò reſpiciunt, adeò vt altera ſine altera non poſſit intelligi:ſicut in aliis relatis accidit.

Porrò conſiſtit hic contractus in nuda pactione,ſeu conuentione partium: nec requirit ad ſui ſubſtantiam traditionem rei aut pretij: quia ſolo conſenſu perficitur, vt dictum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 2. & habetur d. L. ff. de contrahenda empt.in fine.vnde inter abſentes contrahi poteſt, & per nuntium, & per literas,vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum,requiritur traditio, vt conſtat ex cap. 3. dubit. 3. vnde non ſecuta vtrimque traditione, cenſetur adhuc incompletus:quia etſi ſecundùm ſubſtantiam perfectus ſit, non tamen habet vltimum ſuum complementum, ad quod contrahẽtes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur,ea intelligenda eſt de actibus vtrimque per traditionem completis, niſi expreſsè legiſlator aliud intendat. Pari modo non requiritur ſtipulatio:quia eſt contractus bonæ fidei:nec ſcriptura: niſi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem ſecuritatem: & tunc cenſentur ſuſpendere ſuum conſenſum extremum, donec conuentio ſcripto ſit conſignata & relecta,vt docet Gomezius tom.2. cap.2.num.17. *Perficitur conſenſu.*

Cùm dicitur,*pretij pro merce, & mercis pro pretio,* indicatur apertè, hunc contractum eſſe reciprocum,& requirere repromiſſionem, ſeu mutuum conſenſum. Hac parte diſtinguitur tum à donatione & promiſſione liberali, tum ab omnibus aliis contractibus,in quibus fit commutatio inter alia quàm inter mercem & pretium: vt eſt permutatio,mutuum,& omnes contractus innominati.item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio, ſed ſolùm conceditur ad vſum: quamuis vſus ipſe quodammodo vendi videatur,quia pro pretio conceditur. ſed propriè non dicitur vendi, quia non tam vſus ipſe, quàm res vtenda,proponitur in contractu. *Eſt contractus reciprocus.* *Diſtinguitur ab aliis.*

Petes, Quid ſi pro re aliqua detur pecunia & res,

res,(vt pro domo,alia domus & 100. aurei)etitne emptio vel venditio?

Si detur pecunia & res, prout.

2 Resp. Si res illa quæ datur, sit multò maioris valoris,quàm pecunia, erit permutatio: si verò pecunia sit multò maioris valoris, censebitur emptio & venditio;nam à maiori parte fit denominatio.quòd si sint paris valoris,vel ferè paris,censebitur talis contractus,qualem ipsi intenderunt. de quo vide Gomezium num. 10.

Tributum ex contractu emptionis.

3 Ex his sequitur,quando tributum aliquod soluendum est ex contractu emptionis & venditionis,hoc tributum statim post conuentionem partium incipere deberi,etiamsi res nondum sit tradita, aut pretium solutum, quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur statim per consensum mutuum verbis expressum.quod intellige, si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum.si enim consensus sit *conditionalis*,

Si consensus conditionalis.

suspendit contractum vsque ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur: sed eo modo,vt eius effectus,qui est obligatio absoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus;perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset,vt constat ex L.Qui balneum. 9. & L. Potior.11.ff.Qui potiores in pignore.&aliis Iuribus.

Limitatio.

Sed hoc intellige,si conditio sit casualis; secùs verò si potestatiua: tunc enim non fit retrotractio.Ita docet Bartolus in d. L. Qui balneum. & fusè in L. Si is qui pro emptore.in q.5. num.44. & sequentibus.ff.de vsucap.

Casualis conditio dicitur, cuius impletio non est vllo modo in potestate eius cui imponitur,sed pendet ab euentu fortuito: vt si naues ex India venerint hoc anno.

Potestatiua est,cuius impletio est in potestate eius solius cui imponitur; vt si tutelam susceperis,si officium tuum mihi resignaueris.

Ratio est:quando conditio est potestatiua, intendit is,qui conditionem apponit,allicere alterum ad celerem impletionem.vnde tunc impleta conditione non debet fieri retrotractio;sed contractus tunc primùm incipiet, quasi tunc solùm initus esset.alioquin non excitaretur ad conditionem celeriùs implendam. nam perinde esset siue citiùs siue tardiùs impleretur, cùm æquè ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio cessat,quando conditio contractui apposita est casualis. Vnde cùm is qui hanc conditionem apponit, sit ita affectus, vt vellet statim inducere obligationem absolutam,si ea conditio præsens esset: ita refert se ad euentum conditionis,vt ea posita velit omnia sic geri, quasi ab initio extitisset. Atq; hoc modo interpretandi sunt contractus,nisi constet aliam fuisse mentem contrahentium. Hi enim ita possunt contrahere, vt etiamsi conditio sit casualis,non fiat retrotractio; & è contrario vt fiat, quando est potestatiua. sed tunc id disertè debet exprimi; alioquin præsumendum in dubio,sicut diximus.

Hinc fit,vt etiam debitum vectigalis retroagatur, & debeat solui redemptori,qui erat tempore contractus,non autem qui est dum impletur conditio.

Si requirat ratihabitionem.

Simili modo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamsi absolute initus videatur, non censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis contractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionem,quæ illi vim dare debet,eúmque perficere.quæ vbi accesserit, perficitur quidem contractus;sed eo modo,vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens,retrotrahatur,perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex regul. Ratihabitionem, de regulis Iuris,in 6.& L. fin. C. ad S. C. Macedon. vbi id eleganter explicatur: & ex multis aliis Iuribus, quæ citat Gomezius tom.2.cap. 11.num. 30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si pretium indeterminatum.

Denique non est perfectus contractus emptionis,si pretium non sit *determinatum*: vt si contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. est quidem validus contractus priusquam ille definiat, ita vt non possint retrocedere absque mutuo consensu, non tamen est perfectus, vt patet §.Pretium, Institut.de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hîc tamen non habet locum retrotractio, quia contractus fuit absolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem; sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his est plura apud Gomezium suprà, & nostrum Molinam disput.337.

Negotiatio.

Negotiatio est, cùm quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo, lucretur,vt ait Chrysost.hom.38.in Matth. & habetur c 11. Eiiciens.d. 88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat:nam apud barbaros negotiatio fit permutatione: & campsores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per se non est illicita, sed indifferens: quia ad bonum,malum, vel indifferentem finem referri potest: vt ostendit D.Thomas q.77.art.4. 4

Obiicies verba Chrysostomi. *Eiiciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo: significauit, quòd mercator numquam potest Deo placere: & ideò nullus Christianus debet esse mercator.* Respondet D. Thomas, Chrysostomum loqui de eo, qui finem vltimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo qui fraudibus & periuriis negotiationem exercet.

Clericis prohibita.

Aduerte tamen Primò, Eam esse prohibitam Clericis,vt patet cap.Consequens.d. 88. vbi Gelasius ait, *Clericis ab indignis quæstibus abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocumque gradu sint positi, mox à clericalibus officiis cogantur abstinere* Idem patet ex cap.Negotiatorem 8 ex Hieronymo,& cap. Fornicari.9. ex August. & cap finali.de vita & honestate Clericorum.& cap.Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi:vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Ex his patet,esse peccatum mortale, si multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui Sacris initiati: de Monachis verò generatim, vt notat Medina C. de restit.q. 30.Causa secunda,in fine. Ratio cur Ecclesia id tam seuere prohibuerit,est,tum quia valdè indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere: tum quia mentem occupat animus & à spiritualibus auocat: tum quia plena est periculis periurij,fraudum,& iniustitiæ. vnde Ecclesiastici 26. *Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt: difficilè exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad salutem pertinentium) *& non iustificabitur caupo à peccatis.*Idem apertiùs Apostolus 1.ad Timotheum

Ratio vetandi.

motheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus.* rationem subdit: *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Quid illis permissum.

5 Aduerte Secundò, posse Clericos comparare rem aliquã, vt sit materia ex qua aliam conficiãt, quam vendant; quia id non est negotiari; vt expresse Chrysostomus suprà docet. sic olim Religiosi sportas, storeas, & similia faciebant vt venderent, & ex pretio se sustentarent: & Apostolus artem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, vt fructus vendant; lapides vel metalla ex suis fundis cædere vel eruere, siue ea mutent in aliam speciem, siue non, greges in suis prędiis alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecuniam conficiãt, aut vt ipsa animalia adulta & saginata vendant, vt rectè docet Medina C. de restit. q. 30. causa secunda: & Molina disput. 34x. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum.

Conductio alien prædy.

6 Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc nõ sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 21. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4 secùs si pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procurationem domus sæcularis.

Per alios negotiari.

Quartò, Nõ esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totam industriam pręstent: vt si pecuniam in societate mercatorum depositam habeãt: quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solùm prohibitum est, ne per se negotientur, vt probat Medina suprà. videtur tamẽ parum decorum statui ecclesiastico, vnde nõ putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset.

DVBITATIO II.

Quodnam censendum sit æquale seu iustum pretium rerum venalium.

Iustum pretium.

7 Respondeo, *Iustum pretium* censeri, quòd vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum.

Imponitur dupliciter. 1. Per Principem.

Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantiis, ex quibus æstimatio rerũ pendet, statuunt quanti vendi debeat; idque potissimùm ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. *pretium legitimum*, quasi lege definitum. Quòd autem hoc iustum censeri debeat, (nisi forte constet spe munerũ, vel odio vẽditorum, vel crassa ignorantia taxatum esse) patet: quia quod potestas publica ex officio statuit, nõ potest à subditis in dubium vocari. atqui hoc pretium statuit ex officio, sicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiã in negotiatione, ad auertendas fraudes & pauperum
8 expilationes. Accedit quòd Superiores possunt meliùs ceteris omnes nosse circũstantias, ex quibus æstimatio rerum crescit vel decrescit; quarũ quædam spectantur circa merces ipsas, vt copia, inopia, necessitas, & vtilitas earũ: quædam circa venditores, vt labores, expensæ, pericula, damna in illis comparandis, adducẽdis & conseruandis. item modus vendendi, nempe an vltrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sintne multi an pauci, sitne pecuniæ copia an inopia.

2. Communi hominum æstimatione.

Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentium æstimatione, vnde dicitur *vulgare*: 9
à quibusdam verò *naturale*, tamquam à naturali prudentia constiturum, cernitúrque in iis rebus, quibus à publica potestate pretium nõ est impositum. quòd autem hoc iustum censeri debeat, patet ex L. Pretia. 63. ff. ad L. Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur*, id est, definiuntur & taxantur, nisi fortè legendum sit *finguntur*. ratio est: quia iudicium priuatum est fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò commune est minùs errori obnoxium. quare cùm hic certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatio consideratis prædictis circumstantiis. vide Nauarrum cap. 23. nu. 78. & sequentibus, Medinam C. de restitut. quæst. 31. Couar. l. 2. variar. cap. 3. in principio.

Differunt pretium legitimum & vulgare.

Notandum autem, esse discrimen inter hæc 10
duo pretia: quòd *pretium legitimum* consistat in indiuisibili, *vulgare* non item: sed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus d. 15. q. 2. & alij DD. ratio est, quia legitimum taxatur ab vno vel à multis in vnũ conuenientibus: vulgare autẽ à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quod enim aliqui æstimant 9. alij

Pretium vulgare triplex.

æstimant 10. alij 11. Hinc fit vt *pretium vulgare* 11
sit triplex, vt communiter docent DD. *Infimum* seu pium, *medium*, *summum*, quod & *rigorosum* dicitur. v. g. pretium medium sit 10. infimum erit 9 plus minus, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarr. suprà num 1. ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

Hinc vlteriùs sequitur, quando pretium lege 12
taxatum est, non licere ampliùs accipere, sed restituendum, si quid suprà exigatur. quando autem pendet ex vulgari æstimatione, licere eãdem rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Quando pretium vulgare & legitimum discrepant.

Petes, Quid si pretium legitimum discrepet à vulgari, v. g. tritici legitimum pretium sit 10. regalium, vulgare autem propter abundantiam vel raritatem emptorum sit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

Si legitimum sit maius.

Resp. & dico Primò, Si pretium legitimũ ma- 13
ius sit quàm vulgare, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimũ. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur: non autem vt infrà non descendatur, si circumstantiæ varientur, & communis æstimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorũ, vt non minuatur: (vt fit in venditione censuum perpetuorũ & vitalium, & similiũ iurium, quæ homines non nisi coacti penoria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, non esset tutus in conscientia. ratio est, quia iudicium Magistratus præferẽdum est iudicio populari: nã Magistratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium cõstituit.

Secundum.

Dico Secundò, Si pretium legitimum sit mi- 14
nus, vulgare maius; non licebit exigere vulgare, sed solùm legitimum. ratio est, quia hoc censendum

dum est verum rei pretium à Magistratu definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantiis copiæ, inopię, & similibus, Magistratus esset notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, posset res vendi pretio vulgari: nam lex censeretur iniqua, vt rectè Ioan. Medina q. 36. Sed hoc non est priuatorum iudicare, nisi moraliter sit euidens, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut malè instructum de circumstantiis mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

DVBITATIO III.

Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

Sententia quorundam.

15 QVidam affirmant. Ita Sotus l. 6. q. 2. art. 3. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 11. Probatur Primò, quia cùm non sint necessariæ vitæ humanæ, si quis velit eas emere, sponte cēsebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla necessitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere.

Secundò, Quia *quisque in rebus suis est moderator & arbiter*, vt habemus L. In re mandata 21. C. mandati. & commune proloquium est, *rem tanti valere, quanti vendi potest*. L. 2. §. Si heres. ff. ad Trebellianum S.C.

Contraria verior.

16 Respondeo tamen, contrarium verius videri, nempe res tales non posse vēdi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentium, vel certè iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circumstātiis supradictis, initam. colligitur ex Nauarro c. 23. n. 78. & Caiet. in art. 1. q. 77. Probatur Primò, Quia iustum pretium earum rerum, quæ nec lege nec communi æstimatione taxatæ sunt, sumendum est ex iudicio intelligētis mercatoris, qui spectatis circumstantiis ad rei valorem facientibus, eam ęstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitum tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideò res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere; sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens; atqui nemo potest prudenter iudicare eam valere tanti, ea eo quòd venditor tāti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin venditor rem eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eámque velle emere.

Affectus æstimari potest.

17 Aduerte tamen, si venditor ei valdè afficiatur, posse hunc suum affectum æstimare; (vt docet Nauar. c. 23. n. 83.) sed id bona fide fieri debet.

Ad rationes.

18 Ad primum Respondeo, Illum emptorem non censeri sponte donare excessum pretij, quia non intendit donare, sed emere, & soluere dumtaxat pretium rei. vnde cùm in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum instar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possēt vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum vel in alias oblectationes mutuum petit.

Dices, Si non intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cùm sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Resp. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quàm re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam 19 non loquitur de æstimatione rebus imponenda; sed tātùm significat, quemque de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu, etiam in suum incommodum; mandatarium autem non posse. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*; intelligendum est intra limites iustæ æstimationis; quia iustitia pretij non consistit in indiuiduo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. Thom. q. 77. a. 1.

NOtandum Primò, In foro externo non dari 20 actionem ei, qui emendo cariùs vel vendendo vilius non est deceptus vltra dimidium iusti pretij. v. g. si agrum tuum valentem nunc 100. libris, vendas 70 vel 60. vel etiam 50. libris, non potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut ad supplendum pretium, quia non es deceptus vltra dimidium iusti pretij; secùs autem si vendidisses 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, si agrum valentem 100. libris, emas 152. vel pluris: potes agere vt vel restituatur excessus ille, vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiam 150. colligūtur hæc apertè ex L. 2. C. de rescindenda venditione, & L. 8. ibid. & ex cap. Cùm dilecti. & cap. Cùm causa, de emptione & venditione. vide Gomezium tomo 2. c. 2. n. 22. & Couarr. lib. 2. var. cap. 3. Permittit autem Ius vtrimque deceptionem, quæ non est vltra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quę sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio.

Deceptio vltra vel citra dimidium iusti pretij.

Notandum Secundò. Fraudatorem, qui citra 21 dimidium decepit, non ideò excusari à restitutione eius in quo alterum circumuenit, siue emendo, siue vendendo: vt communis sententia DD. habet, D. Thomas hoc articulo, D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 16. §. 3. Ioannes Medina q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. num. 11. & alij. quos ipse citat. ratio est, quia illud quod excedit, non censetur liberaliter donatum, sed solùm quatenus debitum est titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquam iustum pretium, vel tamquam æquiualens & debitum pretio oblatu. si ergo nō est debitum, eò quòd superet æqualitatem, non potest retineri, nisi conuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit, de Iudiciis, notab. 6. num. 54. & seqq.

Tenetur in foro conscientia.

Hinc patet falli Ioannē Gerson Opusc. de cō- 22 tractib. p. 2. proposit. 11. (habetur in t. 2. alph. 35.) dum putat talem non teneri ad restitutionem: (quamuis peccarit & confiteri teneatur) eò quòd

Opinio Gersonis.

scienti

ſcienti & volenti non fiat iniuria:quia ille non eſt abſolutè volens, ſed ſolùm modo explicato; ſicut is, qui ſoluit vſuras. Adde, ſententiam illam includere repugnantiam. ſi enim talis fraudatio eſt peccatum,certè eſt peccatum contra iuſtitiam: ac proinde obligat ad reſtitutionem. Neq; leges approbant hoc, tanquam licitum, ſed permittunt, non cogendo reſtituere,aut contractum reſcindere,ad maiora incōmoda vitanda, vt docet D.Thomas hoc art. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obſtat Lex,In cauſæ cognitione.1 3.in fine, ff.de minoribus,vbi dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumuenire.* nam hoc intelligēdum eſt de circumuentione intra latitudinem iuſti pretij,vt ait Cou.l.2.var.c.3. n.2. vel dicitur *licere naturaliter*,quia Iure gentiū permittitur. His poſitis,

Cauſa vendendi pluris.

Reſpōdeo, & Dico Primò, Eſſe cauſas aliquas, ob quas licitum eſt interdum pluris rem vēdere, quàm per ſe ipſa alioquin valeret aut venderetur.

1.Ratione officij mercandi.

24 Prima eſt,Ratione officij mercandi; ſic mercatores poſſint paulò pluris vendere, quàm ab aliis vendi ſoleat,qui non ex officio, ſed ex occaſione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C.de reſtitut. q.3. §. Secundum erat. & Caiet. art. 1. Ratio eſt, quia pretio eſt æſtimabile, quòd curas & cogitationes ſuas in rebus conquirendis, conſeruandis & diſtrahendis aſſiduè impendant, aliáſque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æſtimetur res, dum vendenda eſt à mercatore,cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite vel mechanico, qui fortuitò illam obtinet & vendit.

Aduerte tamen Primò, Non ideò poſſe mercatorem pluris vendere, quam lege vel communi æſtimatione ſit præſcriptum; quia in taxatione pretiorum habita eſt ratio officij mercandi.

Poteſt vendi pretio vſitato.

25 Secundò,Si ille, qui vendit aliquid ex occaſione, tantum exigat, quantum ſolent mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res ſit æquè bona, quia poteſt eam vendere pretio currenti, etiamſi ipſe eas curas & impenſas non habuerit, quas mercator.non enim neceſſe eſt ipſum ſubiiſſe omnia incommoda,ex quibus ęſtimatio creuit, vt illam æſtimationem petere poſſit. Nec obſtat, quòd minoris in manibus eius æſtimetur; quia non ideò minoris æſtimatur, quòd reverà minoris valeat, ſuppoſita voluntate eam opportunè vendendi;ſed quia tales nolūt vel neſciunt opportunitatē expectare,& vltrò emptoribus ingerunt.

2.Ratione lucri ceſſantis, &c.

26 Secunda, Ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis,qua ſe priuat, poteſt eam pluris vendere, quàm per ſe valeat, iuxta æſtimationem ipſius lucri vel damni,oblectationis, vel affectus.ratio eſt,quia hìc non tantùm vendit rem illam nudam, ſed etiam ſuum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum ęſtimationem exigere poteſt,etiamſi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nauar.l.3.c.2.num.23.

27 Hîc tamen tria notanda ſunt, Primò, Venditorem debere emptori ſignificare cauſam cur tantum exigat,ne putet rem pluris valere, quia fortè non cupit illius incommodum redimere.

Ob affectum.

Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur,eam pluris æſtimet,affectum illum debere aliqua iuſta ratione niti, ob quam prudenter poſſit tanti æſtimari: vt ſi gemmam valdè raram, vel ſtatuam valdè antiquam habeas.

Sed quid, ſi affectus ille ratione non nitatur,& nihilominùs verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium,quod exigis? vt ſi domum valentem 1000.aureis æſtimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt; quia ſua incommoda quiuis æſtimare poteſt. Equidem non omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus eſt, non enormi pretio redimendus vel ſolandus.

28 Tertiò,Titulo lucri ceſſantis, rem poſſe pluris vendi, ſi eam conſtitueras ſeruare; donec pluris eſſet valitura,& iam ſe aliquis emptor offerat. poteſt autem tunc paciſci dupliciter. Primò,De pretio determinato: & quidem ſi certum ſit rem illo tempore valituram, v.g. 30. aureos,potes eā nunc vendere 30.detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei, vnde ſi cuſtodiam & periculum æſtimes ſolùm duobus aureis,potes vendere 28.ſi vno tantùm,29. Si autem ſit dubium an valebit 30. tamen certum ſit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod ſit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij.& in hoc caſu intelligendum eſt c.In ciuitate, de vſuris. loquitur enim de eo, qui rem ſeruaturus erat vſq; ad tempus ſolutioni deſtinatum, & dicit eum nunc poſſe illam vendere eo pretio,quo plus minúſve illo tempore putatur valitura; id eſt, pretio medio inter ſummum & infimum illius temporis. vide Couart.2. var.c.3. n.6. Secundò, Poteſt paciſci de pretio indeterminato, nempe vt emptor ſoluat quantum euentus oſtendet communiter valere eo tempore, quo venditor ſtatuerat vendere; detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & periculorum. non poteſt tamen paciſci vt ſoluat ei ſummum pretium, quo tunc valebit;quia non eſt certus ſe eo venditurum ſi rem aſſeruet; & ita nō ceſſat ei certò hoc lucrū. detrahenda ergo æſtimatio illius certitudinis, id eſt,quanti æſtimatur, eſſe certū de ſummo pretio.

Si conſtitueras rem ſeruare.

Dupliciter poteſt paciſci.

29 Tertia cauſa, cur poſſis pluris vendere, eſt ratione laborum & expenſarum,quas ſubiiſti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conſeruandis: hoc tamen intelligendum eſt, ſi res iſtæ non habebant pretium ſtatutum; tunc enim,cùm pretium primò ſit imponendum,poteſt venditor habere rationem expenſarum extraordinariarum in eo taxando. vt videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculoſa, vbi opus eſt comitatu manus militaris aduerſus volones.non tamen hoc intelligo de expenſis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. ſecùs verò eſt ſi res illæ jam pretium ſuum, quo paſſim vendantur, habent: quia ſemper tenetur eas vendere pretio currente, vel ſibi reſeruare;vt docet Medina qu. 31. & Couarr.l.2.var.cap.3.n.1. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita eſt ratio laborum & expenſarum, quæ ordinariè fieri ſolent. quòd ſi ab aliquo plures factæ ſint,ipſius eſt infortunium, nec ideò pretium commune augere poteſt; ſicut nec tenetur minuere, etiamſi nullas expenſas fecerit.hæc enim eſt conditio mercatorum. vt ſicut poſſunt lucrari, ſi merces habuerint expenſis exiguis, ita perdere,ſi ingentibus,& extraordinariis.

Ratione laborum & expenſarum.

30 Quartò,Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & penuriæ mercium,poſſint res pluris vendi, quàm alioquin venderentur, ſi emptorum vel

Ratione copia emptorū,&c.

pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia. Ratio est, quia ex his crescit æstimatio communis mercium. id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodq; difficiliùs vel minore copia inuenitur; minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minùs quæritur. Hac ratione interdum fit vt repentè rerū pretia valdè augescant, superueniente magna emptorum, qui opulenti sunt, & auidi ad emendum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: vt cùm Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidum venit, vel classis Indica appellitur, vt rectè docet Molina disp. 346. quo casu non censet damnandum, quòd res cariùs vendantur exteris illis, quàm indigenis; si pro vtrisq; sit satis magna copia. nam respectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res istæ censentur pluris valere, quàm respectu indigenarum. Si tamen res non sufficerent pro vtrisque, accresceret pretium absolutè respectu omnium: neq; venditores permittendi essent vëdere cariùs exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici potest, vtroq; casu secrescere pretium respectu omnium; neque venditores teneri minoris vendere indigenis, quàm aduenis; tamen consuetudine receptum esse, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incrementum illud sit fortuitum & transiens. non enim est illicitum vendere cariùs exteris, quàm incolis: modò limites pretij rigorosi non excedãtur cum exteris.

An cariùs exteris vendi liceat.

31 Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, aliàs non venditurus, potes aliquanto pluris æstimare, quàm si venderes sponte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quòd rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestiæ sentias.

Si in gratiam emptoris.

Aduerte tamen, non posse rem pluris vendi ob singularem aliquam vtilitatem vel necessitatem emptoris (vt multi absque vlla conscientia faciunt.) Ita D. Thomas hoc artic. & communiter DD. ratio est, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius; illa autem vtilitas est ipsius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstantia, cuius venditor non est causa.

Vtilitas emptoris.

Dico Secundò, Sunt etiam aliquæ causæ ob quas emptor potest interdum emere rem minoris quàm alias valeret. Primò, Si emptori parum est 32 vtilis, eàmque in gratiam vẽditoris emat. Ita Medina q. 32. Nauarrus c. 23. n. 84. & alij. pretium enim vilescit, tū ex eo, qòod emptores non inueniantur, tum ex eo, quòd ipsis res parum sit commoda. Secundò, Ratione modi vendendi, si 33 vendantur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vltroneæ vilescunt pro tertia parte.* ita Caiet. art. 1. Medina suprà § similiter. Couar. supra, n. 5. Nauar. cap. 23. n. 78. & alij. Ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt tom minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

Causa emendi minoris.

Si emptori parum vtilis.

Ratione modi vendendi.

34 Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (vt fit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ, quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstantiarum variationem, si ordinatio eadem perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei volus, aureis 12. si emptor rogaretur; quod est falsum: quia est contra legem receptam. secùs est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias causas circa hos, consuetudine est abolitum, præsertim in Belgio.

Censu.

Notandum Secundò, In auctionibus interdum 35 excedi pretium commune ex emptorum contralicitatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem; vt docet Petrus Nauarr. suprà, & Mercatus. Ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio; vt sicut plerumque venduntur minoris quàm sit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus; ita vendantur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem. quare sicut illod ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipsius censebitur pertinere. Confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

Si in auctione pretium sit maius.

Tertiò, Si multæ sint merces & pauci emptores: vti fieri solet in fine nondinarum; maximè cùm tūc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valdè minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur: quare nō licet statim ab eo recedere. 36

Ratione copiæ mercium, &c.

Quartò, Ratione donationis potest res emi minoris quàm sit pretium commune, quando venditor censetur defectum pretij condonare: sicut è contrario potest pluris vendi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus q. 57. & 58. de contract. Medina q. 32. hæc tamen donatio non præsumitur interueniente, quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi aut vendendi interuenit; sed requiritur vt contrahentes sciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentis signa appareant vide Caiet. art. 1. & Couar. lib. 2. variar. cap. 4. n. 9. 37

Ratione donationis.

Quintò, Ratione copiæ mercium, quas simul emis, potes emere minoris, quàm si paucas emeres. Ratio est, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuisset, eúmque reddis expeditiorem, vt statim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi facit, vt venditor pretium accidat & minuat. 38

Si simul multa emas.

DVBITATIO V.

Vtrùm si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente?

Verbi gratia, accepi litteris magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in locum proferendam, quæ hactenus suppressa fuit; vtrùm possim id dissimulare, & vendere pretio vsitato.

Disputatur hæc quæstio apud Cicer. l. 3. Offic. inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id esse contra officium boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem sit cōtra iustitiam, non 39

clarè

claré exprimont. Cicceto tamen id claré affirmat. Idem tenet Medioa C. de restitut. q. 35. & Conradus q. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium est verius. vnde

40 Respondeo, Etiamsi venditor sciat futuram *Potest vendi pretio currenti.* pretij remissionem, emptórque nesciat, nihilominùs potest res suas absque iniustitia vendere pretio currente. Ita D. Thomas q. 77. a. 3. ad quartum, & Caietan. ibidem, Siluester v. Emptio, q. 15. Sotus lib. 6. q. 3. art. 2. ad tertium. Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 5. & 6. & alij. ratio est, quia res iustè vendi potest iuxta communem æstimationem pro tempore vigentem. nam iustum pretium est, quod vel Principis lege, vel communi æstimatione constat. confirmatur, quia priuata scientia venditoris communem sensum & æstimationem non mutat, sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio currente, si sciret pretium posteà valdè augendum, quod tamen falsum esse constat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens posteà fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat.

Obiectiones. Dices ex Medina Primò, Illa communis æstimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantiis ad valorem rei facientibus.

41 Resp. Negando illam non esse prudentem: sufficit enim vt sit facta ex circumstantiis, quæ communiter sciri possunt. euentus enim futuri non possunt vulgò cognosci; vnde ex illis sumi non debet æstimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio casu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret.

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præsentes faciunt decrescere pretium; quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illæ, quæ breoi erunt præsentes: quia quæ parum distant, non videntur abesse, & habentur quasi præsentia.

42 Resp. Abundantia præsons vel imminens facit decrescere pretium, si passim sciatur; secùs si ignoretur. vnde etiamsi merces sint in portu, vel io oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vsitato vendere.

43 Dixi *absque iniustitia posse sic vendi*; quia inter- *Potest esse cōtra charitatem.* dum fieri potest vt sit cootra charitatem; vt si vni ingentem copiam talium mercium vendas, qui inde graue damnum incurret, statu & fortunis euertendus. regulariter tamen non est contra charitatē; (vt apertè indicat D. Thomas cùm ait, *abūdantioris fore virtutis, si pretium minuat, vel futuram copiam exponat*) quia potest qois rebus suis consulere, etiamsi inde par damnum proximo obueniat. Cauendum tamen hîc est, ne emptorem fraudibus vel mendaciis alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi causa damni: ac proinde teneretur ad restitutionem. vt si suborнaret aliquem, qui emptoribus persoaderet pretium breui augendum. Si tamen ipse rogatus, an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia, diceret se nescire; potatem non teneri ad restitutionem; quia non tenetur veritatem apetire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamsi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum, ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astans ostio diuitis, & expectans eleemosynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam esse datam, non teneretur. secùs si alius, cuius nihil interest, sic mentiretur: censeretur enim causa nocendi esse mentitus. Ita Petrus Arragon q. 77. a. 3. Quæ sententia probabilis est, si ille in hoc non sit censendus fide dignus: tunc enim qui credit, suæ leuitati imputet, si quid inde incommodi sentiat.

Ex his patet, quid dicendum sit de casibus, 44 quos Medina proponit. Primò, Si scias obsidionem futuram, posse te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Posse te elocare domum tuam pretio solito, etiamsi scias pretia elocationum minuenda, ob aulæ recessum. Tertiò, Posse te vendere triticum tuum pretio currente, etiamsi scias Magistratum condidisse decretum de illo minuendo; si tamen hoc nondum est promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione.

In hoc tamen tertio casu quidam putant non 45 posse te plus tritici, vel alterius mercis (cuios pretium per Magistratum scis esse minuendum) vendere, quàm venditurus eras, si id non sciuisses: alioquin si ratione huius scientiæ amplius vendas, teneri te ad restitutionem. Ita Molina disput. 354. & quidam Iurisperiti, quos ibi citat. ratio est, quia si Magistratus alicui aperiret suum decretum ante promulgationem, qui occasione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad restitutionem, quia dedit occasionem damni: ergo etiam illo tenebitur, qui hac occasione ditatus est, quomodocumque tandem ea scientia ad ipsum deuenerit.

Sed contrarium videtur verius, nempe non esse contra iustitiam, etiamsi occasione illius scien- 46 tiæ plus mercium vendas: quod expressè tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamsi sciam decretum à Principe vel Magistratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non est promulgatum, non obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: sicut prior lex vim habet, etiamsi alia, qua hæc abrogetur, iam sit conscripta; modò tamen non sit promulgata: ergo possum vendere pretio antiquo.

Dices, Posse me vendere pretio antiquo bona 47 fide, vt alij vendunt, qui decretum nesciunt, donec illud decretum promulgetur; non tamen posse me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus: quia non possum priuatim cum aliorum dispendio vti lege, quæ omnibus debet esse communis. Sed hæc responsio non satisfacit; Primò, *Quadam resp. reiecta.* Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò, Quòd vendam aliquid permotus notitia illius decreti, vel ob aliam causam, nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ seruanda est in contractibus. atqui si vendam modium frumenti pretio currente, nihil sciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iustáque venditio; nec tenebor ad restitutionem, etiamsi pretium paulò pòst per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iusta venditio, etiamsi sciam illud decretum. Tertiò, Intentio interior non potest facere vt actio exterior aliàs iusta, fiat iniusta, & obliget ad restitutionem. vt ostensum est cap. 12. n. 129.

48 *Ad rationem contrar.* Ad rationem in contrarium, Respondeo negando consequentiam, Magistratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri potest, ne ex huiusmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ aliis damnum obueniat. Hinc tamen non sequitur, illum, qui notitia tali vsus est, teneri; quia non tenetur ex officio ciuium commoda curare, vel damna auertere. sicut si Magistratus sine causa excluderet alios venditores, & ita mercium tuarum pretium valdè excresceret; teneretur ille ciuibus compensare damnum illius incrementi: quia contra officij sui debitum est causa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris; quia res tua tanti valuit, supposita aliorum
49 exclusione. Si tamen fuisti causa, cur Magistratus alios excluderet iniustè; teneris de damno, tum exclusis, tum Reip. ídque primo loco, quia in tuum commodum ad hanc iniquitatem Magistratum induxisti. Idem videtur dicendum si muneribus corruptum induxisti, vt tibi decretum suum ante promulgationem patefaceret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio distraxisti.

Nescio tamen an hoc secundum sit satis solidum, quia illa reuelatio Magistratus, etsi sit cõtra officium (ac proinde ob illam possit puniri, sicut ob violationem aliorum secretorum) tamen non videtur causa damni iniusti. Nam iste iusto pretio merces suas vendidit Vnde nec ipse reuelator videtur ante sententiam, qua ad hoc cõdemnetur, ad restitutionem seu compẽsationem damni teneri.

Simile esset, si in caritate annonæ scriberetur ad Magistratum, magnam frumenti vim intra octiduum adfuturam; & aliquis ex ipsis, quamois impositum esset nmnibus communi consilio silentium, hoc amico patefaceret, vt interca omne suum frumentum diuenderet: non videtur eo casu ille reuelator ad compẽsationem vllam teneri.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat cariùs vendere dilata solutione, seu creditò, quàm vendi soleat præsenti pecunia.

50 *Venditio creditò.* RESpondeo & Dico Primò, Intra limites iusti pretij licitum est vendere rem cariùs dilata solutione: vt si præsenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes creditò vendere pretio summo: quia omne illud pretium censetur iustum.

51 *Supra rigorosum.* Dico Secundò, Supra pretium rigorosum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob solam dilationem solutionis. est communis sententia DD. Ratio est; quia dilatio solutionis est implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt solutionem, perinde facit, ac si acceptam à debitore pecuniam eidem mutuet:) atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem; ergo nec pro dilatione solutionis, vltra iustum pretium.

52 *Si dubium an pluris valebit.* Aduerte tamen, si res, quæ nunc valet 10. tempore solutionis creditur valitura plus minúsve quàm 12. posse nunc vendi duodecim creditò; si tamen eam rem venditor vsque ad illud tempus constituerat seruare. vt patet ex cap. In ciuitate. 6. de vsuris; de quo suprà dub. 4. tunc enim non ratione dilatæ solutionis, sed ratione lucri cessantis tanti vendit. vnde etiam præsenti pecunia posset tantidem vendere. secùs tamen si non constituerat seruare. Qua in re fallitur Caietanus qu. 78. a. 2. ad septimum, vbi docet, quando quis vendit creditò, & res tempore solutionis erit maioris pretij, posse nunc de illo pretio pacisci, etiamsi rem non constituisset seruare in illud tempus. ratio ipsius est, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis: atqui tũc res valet pluris, quàm tempore conuentionis: ergo postulat æqualitas, vt detur maius pretium.

Sed contrarium est communis sententia DD. vide Couarr. lib. 2. variarum cap. 3. nu. 6. & Medinam q. 38. causa 5. Ratio est, quia hoc ipso, quo venditor rem tradit, amittit eius dominium, fítque emptoris: vnde si crescat eius pretium, crescit emptori; ac proinde venditor non potest quidquam pro eo incremento exigere: nisi ipsi eam rem fuisset seruaturus. Nec obstat cap. In ciuitate, de vsuris; quia loquitur de eo qui merces erat seruaturus; vt exponit Glossa & DD. communiter. & colligitur ex cap. Nauiganti. 19. ibidem. vbi similis species facti expeditur.

Ad rationem Caietani Respondeo, Contractum emptionis & venditionis essentialiter compleri mutuo consensu verbis expresso, & pretium rei esse spectandum secundùm valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri solutione pretij, quia est finis & terminus contractus, vt dictum est dubit. 1.

53 *Ratione lucri cessantis ex dilatione.* Dico Tertiò, Licitum est tamen augere pretium ratione lucri cessantis vel damni ex illa dilatione, seu creditò venditione emergentis. patet ex dictis cap. 20. dub. 11. sicut enim in mutuo ob hanc causam licet vltra sortem exigere, ita in vẽditione supra iustum pretium: quia dilatio solutionis est quoddam mutuum implicitum.

54 *Ratione periculi sortis & molestiarum fo...* Dico Quartò, Etiam licitum est aliquid exigere supra iustum pretium ratione periculi sortis, cui mercator creditò vendens exponitur. Item ratione expensarum & molestiarum, quas timet in recuperanda sorte. Ioan. Medina C. de restitut. q. 38. §. Ad tertiam causam. Corduba qu. 78. Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. n. 110. consentiunt Sotus lib. 6. q. 4. a. 1. ad 3. & Nauar. cap. 23. nu. 81. quoad secundam partem; primam tamen negant.

Sed probatur Primò, Quia exponere se tali periculo est pretio æstimabile, omnium iudicio: ergo pro eo potest aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor potest petere fideiussorem, qui vt periculum illud præstet, seu in se suscipiat, potest iustum pretium stipulari: ergo si emptor cupiat venditorem illud in se suscipere, poterit & ipse iustum eius pretium exigere. vide dicta suprà c. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri respondimus: nam eadem vtrobique est ratio.

55 *Conditiones requisita.* Aduerte tamen Primò, Debere esse verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non posse cogere emptorem, vt se potiùs quàm alium pro periculo præstando accipiat. Tertiò, non posse plus exigere, quàm ipse libenter alteri daret ad simile periculum redimendum, si necesse foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat; præsertim si dubium sit an illi placeat. fortè enim nolet eo titulo quidquam dare.

Dico

56 Dico Quintò, Licitum etiam est eas merces, quæ communiter non nisi creditò seu ad terminum (vt aiunt) vendi solent, pluris vendere, quàm venderentur, si solùm numerata pecunia distraherentur: colligitur ex Soto l.6.q.4. art.1. ad quartum. Et Couarr. lib. 2. variar. cap. 3. numero 6. sentit esse probabilem, eitàtque pro ea Salicetum & Decium. Tales sunt, quæ ingenti copia ex India aliísve locis in magna emporia deferũtur, & mox distrahuntur in varios mercatores, qui ad diuersa loca eas destinant, vt ibi sensim præsenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. mensium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucensium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenses ad 6. vel 8.

Solita vendi creditò, possunt pluris vendi.

Denique merces cuiusuis generis venduntur vt plurimùm ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. mensium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapso medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

57 Ratio autem, cur sic possint pluris vendi, est, quia cùm istæ merces non possint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores desiderant, præsenti pecunia vendi; necessarium fuit instituere modum eas vendendi creditò, seu ad termioum, qui modus facit vt mox plurimi emptores sese offerant, quorum copia pretium incendit, facítque crescere. & sic non venduntur pluris præcisè ob dilationem solutionis; sed quia iste modus vendendi, per accidens facit pretium crescere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non consistat in indiuisibili, sæpè fit vt pretium, quo venduntur creditò, non excedat pretium rigorosum, quo numeratò vendi possent. denique ferè semper mercatoribus est incommoda illa dilatio solutionis: nam sæpè videmus postquam creditò vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino; remittendo 8. vel 9. in 100. per annum; vel plus minúsve, secundùm numerum mensium. Itaque in taxando illo pretio potest haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quòd aliquis in particulari hoc incommodum non sentiat, quia non ideò cessat pretium commune, vt suprà ostensum est.

58 Ex quibus patet, non esse illa pretia, quibus merces creditò pluris vendi consueuerunt, facilè condemnanda; nisi aliunde constet esse iniusta. Nam meritò præsumi potest illud esse verum pretium taliũ mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, spectatis circumstantijs omnibus ad rem facientibus, impositum est. Si tamen Magistratus pretium imponat, hoc seruandum.

Iustum pretium verum, quo creditò venduntur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.

59 Respondeo, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ solutionis. est communis sententia DD. ratio est, quia hoc esset lucrari aliquid supra sortem ex vi impliciti mutui. Qui enim solutionem anticipat, implicitè mutuat; & postcà dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei restitutio cum vsura. nam illud incrementum, quo res pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam solutionem, id est, propter vsum pecuniæ tanti temporis.

Anticipata solutio.

Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ solutionis, vt si per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel si esset periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decrescere. Hinc patet, non esse facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hispania & alibi fieri solent; in quibus arroba lanæ (est pondus 25. librarum) videtur multò minoris emi anticipata solutione, quàm valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi posse docet Sotus l.6. q.4. art.1. ad 4. & fusè Corduba quæst. 85. in Summa, & nouissimè Molina disp.360. qui praxim earum fusè explicat. 60 61

Causa cur sic liceat emere minoris.

Lana anticipatò minoris empta.

Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot mensibus ante traditionem mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuissent. cuius signum est, quòd libenter soluant vnum vel duos regales in singulas arrobas ampliùs, si venditor patiatur extrahi solutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos tresve menses post. vnde sequitur, posse tantò minoris emi, quàm valeat tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua se per anticipatam solutionem priuant.

1. Ratione lucri cessantis.

Secundò, Quia sæpè metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd non præstabunt totum pondus, vel non sinceram mercem, sed infectam & sordidam, aut infimæ notæ: cuius signum est, quòd libenter emant pluris solitò, medio regali singulas arrobas, si sperent venditorem præbiturum sinceram: & quòd eò plus dent in singulas tales mensuras, quòd venditor maiorem copiam habiturus est; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo, atque hic metus pretio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem decrescere.

2. Ratione metus perfidiæ.

Tertiò, Sicut modus vendendi creditò, facit pretium crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum: nam pauci sunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi minus sit, quàm pretium in venditione rei præsentis.

3. Ratione paucitatis emptorum, &c.

Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda est post aliquot menses, minoris illi valet, quàm si statim ei tradenda esset; multas enim opportunitates habet res præsens, eiúsque præsens dominium, quas non habet res futura. ergo si eam tunc emat & soluat, potest minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret.

4. Quia emptori res minus commoda.

Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt si edicto esset prohibita, vel si mercatores nollent eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quàm nunc anticipata solutione vendatur; sed potiùs minoris, vt periti mercatores affirmant, & ratio ipsa probat: nam tunc pretium valdè decresceret, tum ratione copiæ, quæ summa est tempore tonsionis: tum 62

5. Alia ratione non emerentur pluris.

quia venditores eam passim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos sumptus in ea conseruanda subeundos, partim ad obtinendam pecuniam, qua tunc summè ad debita soluenda, & pabulum in hyemem comparandum egent. vnde sequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti si nulla anticipata emptio fieret.

Obiectio. Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea soluatur anticipatè: ergo non emitur iusto pretio. probatur consequentia; quia iustum pretium rei est, quanti ipsa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata solutione 10. sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo similiter si pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram. nam excessus rei est lucrum proueniens ex anticipata solutione.

63 Respondeo, negando consequentiam. Ad probationem dico, Iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contractus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali tempore, contingat esse paucos emptores & multos venditores, si ex tali modo emendi cesset lucrum, vel timeatur fraus aut defectus aliquis in venditore; tunc enim etsi res ipsa nudè & secundùm se considerata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumstantiis. His adde, iustum pretium rei tempore contractus non esse æstimandum ex pretio, quod erit tempore traditionis, quando hoc pretium pendet ex præcedentibus contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta est raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim ista raritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non potest pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces habent in raritate. alioqui qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, si venditor non posset anteà tradere; quod est absurdum.

Solutio. Quando non sumatur pretium rei ex tempore traditionis.

64 Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quàm ex emptionibus anticipatis; ita vt etiamsi tales emptiones non præcessissent, nihilominùs tanti res illa tempore quo tradenda est, sit valitura: quod hîc locum non habet. nam si lana multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis, & quæ venditur anticipata solutione, sed alia; nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda superest, quæ ob raritatem carior est. alioquio si tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat sumi ex tempore traditionis.

DVBITATIO VIII.

An chirographa, seu credita possint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrùm ius ad 100. aureos soluendos intra annum possit modò emi minoris, vt 96. vel 97.

SVppono, talia posse minoris emi, si difficilis vel ambigua sit solutio, vel cum molestiis obtinenda Item ratione lucri cessantis aut damni emergentis ex emptione. 65

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subsit, an secundùm se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ. Prior est, Posse talia iura minoris emi. ita Panormitanus & Innoc. in cap. In ciuitate, de vsuris, Caiet. v. Vsura, sub finem, Nauarr. cap. 17. n. 230. Idem docuit olim doctissimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ.

Probatur Primò, Quia talia iura, dū proponuntur venalia instar mercis, communi hominum iudicio minoris æstimantur, quàm pecunia præsens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi possunt. patet consequentia; quia illud censetur iustum cuiusque rei venalis pretium, quod communis hominum æstimatio statuit. si enim in ceteris rebus censetur iustum pretium, quod ex communi æstimatione statuitur, cur non etiam in his chirographis? 66

Sententia quorumdam, posse minoris emi.

Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hæc æstimatio non est prudens; ac proinde non licet ea vti. alioquin quando quis ob inopiam esset paratus dare duplum, liceret exigere duplum. 67

Respondeti poterit, negando conseq. nam omnium ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subiecti sunt homines, & nihili æstimarentur, si ea necessitas abesset, vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis, & eorum materia. Neque requiritur vt ea necessitas sit omnium; sufficit vt sit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æstimetur. Itaq; cùm illa iura minùs sint necessaria, quàm pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde sit, vtrùm habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum, quia id per accidens est. non enim ex tua æstimatione pretium rei pendet, sed ex communi: sicuti etsi nullis vmquam egeres medicamentis, posses nihilominùs ea pretio communi vendere.

Secundò Probatur, Si talia iura non valent minoris quàm pecunia præsens: ergo iniustæ erunt emptiones censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm ius ad recipiēdam quotannis, v. g. sextamdecimam partem sortis, ita vt sextodecimo anno tota sors sit exhausta. nihil autem refert ad iustitiam, siue diuisam quotannis, siue totam summam in fine totius illius temporis recipias. ergo si ius, v. g. ad 96. recipienda diuisim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quāti pecunia præsens 96. non licebit emptori census, 68

Census personalis.

post

post annum 16.quidquam amplius accipere; neque licebit recipere totam sortem, si venditor interim voluerit censum redimere; sed pensiones annis elapsis solutæ, erunt in sortem computandæ: quorum vtrumque est contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pij V.de censibus non est recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valdè durum est.

69 Tertiò Probatur L.Minùs. 205. ff. de Reg. Iuris, vbi dicitur, *minus est actionem habere, quàm rem.* ergo minoris valet, & minoris emi potest. Addunt aliqui, ob periculum palliandi vsuras, hanc sententiam non esse passim vsurpandam, sed tantùm in censibus, in quibus lege publica vel communi æstimatione pretium est taxatum, & in aliis iuribus iam antè constitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100.aureos soluendos post biennium; si tibi velim ius meum vendere, poteris illud minoris emere, v.g. 97.vel 98.

Si petas, Vtrùm ipse debitor possit illud emere, vt ita se obligatione liberet?

Debitor potest emere.

Respondetur, Si creditor illud offerat venale,
non videri cur debitor non possit illud emere, eo
modo quo quiuis alius; vt docet Nauar.loco cita-
70 to.non enim ipse debet esse peioris conditionis in
Nisi sit causa difficultatis.
emptione illius iuris, quàm alij. nisi fortè ipse sit
causa cur creditor velit vendere; vt si se præberet
difficilem ad soluendum.tunc enim non posset eo
pretio emere, quo alij.ratio est, quia tenetur illam
difficultatem tollere, & præseferre solutionem
fore facilem & securam termino elapso. vnde ob
illam difficultatem non potest debitum minoris
æstimare.alij tamen possunt, quia non sunt causa
illius difficultatis, nec tenentur eam tollere.

Contrarium tutius.

Altera sententia, Talia iura non posse minoris
emi, est communis aliorum DD. Medinæ, C.de
restitut.q.38. Soti lib.6.q.4. art.1. ad 3. Syluestri,
Probatur altera sententia.
Vsura 2.q.14. Gabrielis d.15.q.11.dubit.4.ad 3.&
aliorum; quæ & mihi probatur. Primò, Quia est
communior & securior. Secundò, Quia debitor
71 100.aureorum soluens minus, quàm debet (v.g.
96.) ob anticipationem, committit vsuram: im-
plicitè enim mutuat 96.vsque ad terminum solu-
tioni destinatum, vt tunc pro illis recipiat 100.
nam debitum 100. aureorum extinguitur. atqui
hoc iste facit, qui emit chirographum 100. au-
reorum pro 96.ergo.

Dices fortè, Maiorem esse veram, si ideò præcisè minus det, quia terminum solutionis præuenit: secùs autem si minus det, non gerens se vt solutorem debiti, sed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate posset. tanti interest, quo titulo, quáve forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas videri possit magis esse in mente quàm in re ipsa: vnde

72 Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt vsuræ multæ palliari. vsurarius enim dicere poterit, se nolle mutuare, sed esse paratum emere Ius, v.g. ad 100. vel 200.aureos, quod quisque sibi potest imponere.

Dices forsan, Non fore vsuram palliatam, si tale Ius vel actio non minoris ematur ab vsurario, quàm publicè vendi posset, addita pignoris securitate. Sed hoc suprà cap.20.dubit.14. discussum est, & in praxi improbatum.

Nec satisfacis, si dicas hanc sententiam non esse admittendam in nouo iure, quod quis sibi è vestigio imponit vt vendat: (nisi sit census annuus) eò quòd iste modus contrahendi non sit receptus, cùm planior sit via per mutuum; ac proinde meritò censeri vsurarium, qui eo vteretur. Secùs esse de chirographis seu iuribus iam antè aliam ob causam constitutis: hæc enim frequentissimè in emporiis vendi solere, & semper minoris, quàm contineant: hoc, inquam, non satisfacit. nam saltem in re non erit inæqualitas. si enim non est in antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est vsurarius, sed potiùs auarus, & durus in proximum.

Quartò, Si ius ad 10. aureos in fine anni reci- 73
piendos, minoris valet quàm 100. præsentes; ergo si quis exigeret 100. præsentes, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari consequentia. Primò, Quia 100. præsentes non omnino excedunt limites iusti pretij, sed pertinent ad pretium rigorosum; vnde si quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamsi solutio sit difficilis; sed potest totum exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem solutionis: vsu enim receptum est, vt quisque vendat talia iura quanti potest, intra tamen limites summæ debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si inueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum velit dare, iustè potest accipi.

Ad argumenta.

Ad Primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Chirographa minoris æstimari vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate aut commoditate, quam non habet per chirographum.

Ad Secundam, In reditibus personalibus semper est aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipsæ pensiones, sed Ius ad illas emitur, vt infrà cap.22.dub.5.dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm chirographa, seu librantiæ, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.

RESpondeo, Id sæpè iustè fieri posse, nempe si 74
solutio tam sit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimentur dimidio minoris: vt si chirographum per se consideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa sit tanta, vt passim quiuis eam libenter redimeret 50.tunc potest emi 50.& paulò minoris. imò fieri potest vt licitè ematur 40.vel 30.prout difficultas & incertitudo solutionis maior fuerit.

Si tibi non sit difficilis obtentu.

Dices, Etsi aliis solutio difficilis sit impetratu,
Petro tamen, eiúsque sodalibus, ob fauorem Prin-
cipis vel officialium, vel ob contractus quos cum 75
illo ineunt, non est difficilis, nec incerta: ergo ipsi
non poterunt illud tam modico pretio emere:
nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis cessat.
Ob hoc argumentum quidam putant, non posse
librantias militares à mercatoribus, qui cum Re-
ge contrahunt, minoris emi (saltem notabiliter)

quàm contineant; quia certi sunt integræ solutionis, idque absque difficultate.

76 Sed contraria sententia est probabilis, & verior, posse emi tali pretio absque iniustitia. in qua præter alios est etiam doctissimus vir Ludouicus Molina disp. 361. ratio est; quia dum hæ libranciæ offeruntur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum, sed ex publica æstimatione, qua æstimarentur si publicè in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos nulláque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio, v.g. 100. vel 50. aureis; etiamsi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram solutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam ipsius fortunam pertinere existimandum est. Sæpè tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint, cùm ipsi tam ingens lucrum inde reportent.

Librantiarum æstimatio est iudicij publici.

Peccant sæpè contra charitatem.

77 Aduerte tamen Primò, Integrum esse iis, qui talia chitographa habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis debitæ, ac proinde nolle vendere nisi integrè numerentur tota summa. vsu enim receptum est, vt hæc vendantur quanti vendi possunt absque fraude & ignorantia, intra limites summæ contentæ.

Possunt vendi quanti continent.

78 Secundò, Huiusmodi chirographa non posse emi tali pretio à debitore vel eius ministris, quorum officium est ea soluere: vt dictum est dub. 8. quia ipsi sunt causa malignæ solutionis: quia in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæstoribus Principum. secùs tamen si Quæstor causa non sit, & scandalum absit.

Receptores & Pagadores.

DVBITATIO X.

Vtrùm si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim iis, qui id nesciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

79 Iste casus est frequens inter mercatores. Videri possit non esse contra iustitiam; modò mendaciis vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quâti communiter æstimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc censetur iustum rei pretium) atqui iste sic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo, eò quòd passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographum fictum, putans illud esse verum; vel vitrum, putans esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quamdam non rei, quæ venditur, sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare: vt si rem meam, quæ est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi, & ego sciam, non sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem esse iniustam: non enim venditoris est, explicare conditiones illas extrinsecas rei, nisi rogetur; sed emptoris est de illis inquirere, & omnia circumspicere.

Chirographa, quorum debitor non est soluendo.

Vendens rem difficilem recuperatu.

80 Secundò, Qui vendit merces suas pretio currente, sciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iustitiam, vt dictum est dubit. 5. & tamen æstimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo similiter nec iste contra iustitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò æstimatur inter mercatores, etiamsi illa æstimatio ex errore vel ignorantia procedat. sicut enim illæ merces ob communem æstimationem tanti valent; ita etiam istud debitum, seu obligatio chirographica.

Tertiò, Si sciam segetem delendam vel domum incendendam ab hoste, possum nihilominùs eam vendere iis qui id nesciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, si id sciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non potest soluere; ergo etiam quando non vult soluere; nec ob potentiam potest cogi: (hæc enim idem valent, secundùm communem hominum æstimationem) ac proinde non possem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui sua industria posset solutionem obtinere; quod tamen falsum esse constat ex dictis supra dubitat. 9.

81 Verùm quidquid sit de ratione Iustitiæ, mihi videtur absolutè illicitum; quia saltem est contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori esset occasio grauis damni. deinde videtur esse contra Iustitiam. sicut enim Ius fructuum agri sterilis, in se est parui momenti, nec potest vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non est soluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinsecum rei, ac proinde manifestandum. quòd si non fiat, saltem contractus poterit rescindi, cùm dolus ei causam dederit; iuxta dicta cap. 17. dub. 5. secùs est in casibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non est intrinsecè deterior, aut minoris momenti; sed per accidens, ratione alicuius extrinseci, minoris æstimata. Ex quibus patet responsio ad argumenta.

Contrarium verum.

DVBITATIO XI.

Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D.Thom. art. 2. & 3.

82 Svppono iniquum esse vendere rem habentem vitium in quantitate, (id est, cui non est iustum pondus, aut numerus, aut mensura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, si omni defectu careret; vt docet D. Thomas artic. 12. ratio est, quia in tali contractu deest æqualitas debita. sic peccant œnopolæ, qui vino miscent aquam, & frumentarij, qui tritico miscent secale aliáve semina, vel quisquilias: sicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quisquilias frumenti vendamus*. Item qui sericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderosius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm si fucatum non esset. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi facti sunt ditissimi. decipiuntur enim

Defectum merces.

enim emptores, & nollent tanti libram emere, si fraudem scirent. Denique omnes, qui mensuras adhibent dolosas, contra illud Prouerb.11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum.*

83 Si tameu res ex illa admixtione non esset minùs bona, quàm ea quæ ab aliis venditur; non esset condemnandus iniustitiæ, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum reducere, in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio quo alij? Fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus; dum vino valdè præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valdè puro, secale; ea tamen moderatione, vt non sint deteriora quàm quæ ab aliis passim venduntur. docet hoc apertè Lopez p.2. c.42. sui Instruct. etiam in eo casu, quo pretium à Republ. est taxatum. Crediderim tamen, talem posse puniri, tamquam specierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones sunt in Republica valdè odiosæ, & auctores infames.

Admixtio.

84 Pari modo iniquum est, emere rem vitio carentem pro vitiosa; & pretiosam pro vili, vt gemmam loco vitri; etiamsi venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet, quàm si vitiosa aut vilis esset. ratio est, quia non seruatur æqualitas. non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, sed totam vti est, vendere, & iusto pretio

Emens rem pretiosam pro vili.

85 commutare. Si tamen in aliqua regione res illa passim parui æstimaretur, eò quòd ignorent alibi eam magni fieri, posset ibi paruo emi. Sic apud Indos licitum erat contra aurum aliásque res pretiosissimas commutare specula, tintinnabula, cultellos, & similia crepundia.

Item si aliquæ gemmæ pretiosissimæ in aliquo oppido, paruo æstimarentur à gemmariis illius loci, posset alius, qui earum præstantiam nosset, eas paruo emere: quia illo loco non pluris censentur valere. Denique fascis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, potest emi pretio, quo talia vulgò vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri. ratio est, quia tota illa res ad eum vsum, quo vendi solet, non pluris æstimatur. His positis

86 Resp. & Dico Primò, Si emptor roget venditorem, an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certum vsum; tenetur venditor ex iustitia aperire rei vitia, maximè occulta, vel talem, qualem ille desiderat offerre. est communis sententia DD. Probatur; quia tenetur ex officio explicare conditionem rei suæ, quam vendendam exponit, præsertim si rogetur ab emptore; alioquin maximæ contingerent fraudes, quæ non possent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit meliùs rei conditiones, quàm ipse venditor. Itaque si venditor affirmet rem vitio carere, eámque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori, & quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisset, contractus est inualidus: quia dolus dat causam contractui, iuxta ea,

Si venditor rogetur, tenetur aperire.

87 quæ dicta sunt cap.17.d.5. Si autem voluisset quidem emere, sed non tanti, quanti nunc emit, eò quòd facilè reperisset illo pretio meliorem; non est quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit causam contractui, sed solùm cur pluris emeret: tenetur tamen restituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat; quia eatenus eum decepit.

Pari modo, si petenti ad certum vsum, offerat rem inutilem vel parum vtilem: vt si pannum adustum vendat pro firmo; aromata euanida pro recentibus; semina corrupta pro sanis. Item si mangonio artis ita tegat rei vitia, vt non possint facilè deprehendi; & sic vendat eam tamquam integram. tunc enim etiamsi nihil dicat, tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argenti viui infundat in aures equi, vt excutiat segnitiem, & præseferat generositatem. In 88
his & similibus casibus, in quibus dolus verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta; nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione præuideri poterant euentura: vt si oues morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus: si tigna vitiosa, vnde domus ruinam est passa. Ita expressè habetur L. Iulianus. ff. de actionibus empti & venditi.

Tenetur damni secuti.

Petes, Vtrùm teneatur rescindere contractum, & restituere pretium?

Resp. Si res adhuc est integra, tenetur monere 89
emptorem vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori, & res alioquin ipsi sit vtilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit, nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpè possunt excusari, qui vinum Mosellanum pro Rhenano vendiderunt, modò iustum pretium non excesserint. Si autem res non sit integra, vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur; quia non fuit excessus in pretio, vti suppono. quòd si fuit aliquis excessus, reuocandus est contractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lopez p. 2. cap. 42. vbi pro hac sententia multos citat.

An rescindendus contractus.

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*; quia potest existimare, manifesta facilè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem 90
suam supra meritum, vel celet vitium, quod illam nō reddat notabiliter minùs vtilem ad vsum, cui expetitur, non censeri irritum contractum, nec teneri ad restitutionem; etiamsi fortè emptor alioquin non fuisset empturus. Ratio est, tum quia hæc ferè est consuetudo mercatorum, quæ passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem: tum denique quia nimis durum esset tale genus hominum tam strictè obligare ad omnium vitiorum detectionem. quod maximè verum est, quando emptor expressè non rogat de vitiis, sed petit rem bonam & vtilem sibi exhiberi. Ita Lopez suprà, Victoria, & alij, quos ibidem citat.

Si venditor laudet rem supra meritum.

Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, 91
rem aliquam ex multis deligat, nihil interrogans, prætetquam de pretio, non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultum vitium non aperiat; modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex D. Thoma art. 3. solùm enim requirit vt defectus indicentur, ne emptor inde periculum incurrat; quod satis post contractum præstari potest. Idem apertè docet Quodlib. 2. art. 10. consentiunt Sotus

Si emptor suo iudicio fidat.

lib.

lib.6.q.3.art 2. & D.Anton.2. p.tit.1. cap.17.§.8. Lopez & Victoria suprà. Probatur, quia hic nullam iniuriam facit in ipso contractu, nam vendit rem suam iusto pretio; neque per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude est causa eur emptor emat: ergo nullam hîc committit iniustitiam.si enim neque in contractu est iniustitia,neque in modo alliciendi ad contractum,absolutè nulla est hîc iniustitia. Nec obstat quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iustitia,nisi emptor petat;nam exploratio rei ad emptorem pertinet. oec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit; sed si deceptus est, sibi imputet, eò quòd iudicio suo præfisus,non petita sententia venditoris, rem emerit. Nec obstat L. Iulianus. 13. π.de action. empti,& L. 1.π.de ædilitio edicto, vbi statuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori; alioquin concedi actionem redhibitoriam*,quia vel illa lex est positiua, nec locum habet nisi vbi moribus recepta:vel intelligenda quando emptor id petit: vel solùm datur actio ad rescindendum,& redhibendum per sententiam Iudicis.

92 Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis,vitium texit,non excusari; quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum,si rem illam ponat cum aliis vitio carentibus,vt distingui ab emptoribus non possit.

93 Secundò, Etiamsi non sit contra iustitiam non monere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse contra charitatem; vt si videat emptorem ex simplicitate decipi, & putet rem ei fore inutilem, quamuis aliis inutilis non sit. Quòd si etiam putatur fore noxia, ratione occulti defe-

Si putatur fore noxia.

94 ctus, videtur quoque ex iustitia teneri aperire defectum, saltem post contractum; vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioquin videtur causam nocumenti dedisse: vt si vendat equum sternacem, oues interno morbo laborantes,tigna vitiosa. colligitur ex d. L. Iulianus.π.de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est; modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio suprà.

DVBITATIO XII.

Vtrùm si res vendita pereat, vel deterior fiat,pereat emptori,an venditori.

95 *Si post traditionem pereat.*

RËspondeo, & Dico Primo, Si res vendita pereat vel deterior fiat post traditionem,perit emptori, etiamsi pretium noodum sit solutum. Ratio est,quia per traditionem translatum est dominium in emptorem, res autem domino perit. vide suprà c.3.dub.3.& infrà dub.19.

96 *Si res sit certa,perit emptori.*

Dico Secundò,Si pereat ante traditionem, sitque res certa & determinata, (v. g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Siluester v. Emptio,num.5. & Couarr. practic. quæstionum c.3.n.5. patet ex L. Quòd sæpè. 35. §.In his.π.de contrahenda empt. & ex L.1. & sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio est, quia contractus venditionis rei determinatæ, absolutè celebratus, sufficiens est Iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem teipsa dominium non transferat ante traditionem,est ex dispositione Iuris ciuilis, quod ob certas causas ita statuit, vt dictum est c. 3. dub.3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio sequi solet.Idque meritò,quia mens contrahentium est,vt statim res cum sequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, nisi aliter expressè sit conuentum. Si tamen culpa venditoris,qui ex officio tenetur rem custodire, donec eam tradat emptori,deterior fiat,vel pereat; ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradendi,& interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorem;vt rectè docet Siluester suprà.

Dico Tertiò,Si autem res sit indeterminata,(vt 97
si quis emat 10.modios tritici ex messe vel granario, 10.oues ex grege) vel si emat rem determinatam,sed ad mensuram, (v.g. totum aceruum tritici,vno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Siluest. suprà, Couarr.n.7. & expressè habetur d.L: Quòd sæpè.§.In his.π.de contrahenda emptione. Ratio est,quia quando sit emptio rei indeterminatæ,vel ad mensuram, intelligitur tacita conditio, si res tradatur; vt dicitur in illa lege.vnde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio,cùm conditio non sit impleta.

Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita.

Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel 98
deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. Ratio est,quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus.vide Siluestrum & Couarr.suprà.

Si interim fiat melior vel deterior.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se venditæ, donec soluatur pretium.

99 *Sententia Couarr. & Iurisperitorum.*

COuarruuias lib.3. variarum cap.4. n.1. & sequentibus, affirmat, fructus post venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium soluerit:quòd si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia reuerà ad venditionem pertinent; etiamsi emptor noo fuerit in mora,vt dum ei concessus est terminus ad soluendum.probat ex L. Curabit. 5. C.de action. empti, vbi dicitur, *Curabit Præses Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem, fructus percipit,partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor,*

licet

licèt nulla mora intercesserit, generauit. quod intelligit Couarruias & alij doctissimi Iurisperiti de vsuris non lucratoriis, quæ illicitæ sunt, sed compensatoriis fructuum, quos venditor percipere debuisset. Item, L.Iulianus.13.§. Ex vendito.ff.de actiu. empti. vbi dicitur, *Nam cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij dependere.* Hanc sententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l.3.cap.2.n.157. Siluester Vsura 2.q. 11.& alij multi.

Pro solutione Notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de aliis pòst natis. Nunc

Fructus pendentes.

100 Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendentibus, certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, nisi aliter conuentum fuerit. habetur expressè d. L. Iulianus.§. Si fructibus.ff.de actionibus empti. éstque communis sententia DD. vt docet Gomezius tom.2. c.2. num. 11.& Couar.1.variar. cap.15.num.1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique cohærentes, censentur pars rei emptæ; ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocumque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent:* quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundùm valorem, qui crescendo ipsis accedit. vt si emas vineam, dum primùm floret; valor florum ad te pertinet, tamqoam pars rei emptæ; non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

Fructus post contractum nati.

Si emptor obtulit pretium, & venditor sit in mora.

101 Dico Secundò, Si verò loquamur de fructibus, qui post contractum nascuntur, vel de incremento quod posteà prouenit, distinguendum est: vel enim emptor soluit, aut certè obtulit pretium, vel non obtulit: si soluit, aut obtulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ; omnes isti fructus debentor emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum; vt si plus fructuum ex re fuisset percepturus; si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & emptor si eam habuisset, opportunè & cum lucro alienasset, vel nõ esset apud eum reddita deterior. ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei detentione. Dixi, *Ad omne interesse intrinsecum;* quia

102 venditor non tenetur emptori ad interesse *extrinsecum*, id est, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo, quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat, non potuit transferre, vel ex eo, quòd mancipia fame mortua sunt, ob rem non traditam. Ita expressè habetur L.Si sterilis.21.§.Cùm per venditorem.3.ff.de actionibus empti. E contrario, emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetor venditori, nisi ad vsuras pretij; non autem ad interesse lucri cessantis ex eo quòd pretio non sit negotiatus; vt expressè habetur L.finali.ff.de periculis & commod.rei emptæ.

Sed aduerte, hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conscientiæ non distinguitur interesse *intrinsecum* & *extrinsecum*; neque interesse vsurarum & lucri cessantis. quicumque enim per iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter poterat præuideri; vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis suprà cap.7.dub.6.& 8.& cap.20.dub.11.& 12.

Si nec emptor obtulit pretium, nec venditor ei fidem habuit.

103 Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc Iure communi Cæsareo hi fructus debentur venditori. quòd si res tradita sit emptori, & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere vsuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarr. suprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt si domum tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non soluat, cùm tamen ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturum, & non soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (vt patet §. Venditæ, Instit. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominium mansit Iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non possit frui pretio, (quamuis desideret) idque proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L.Iulianus. 13.§.Ex vendito.ff.de act.empti.

Vsura compensatoria, & lucratoria.

104 Dices, Vsuræ sunt prohibitæ. Respondet Couarruuias lib.3.variar.cap.4.num.1. vsuras lucratorias esse prohibitas, non autem compensatorias, nempe quibus compensantur fructus, qui venditori debebantur. non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet; sed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent. vnde sequitur, si nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuisset; emptorem ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat, teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos. v.g. emisti domum 1000. aureis; cuius elocatio valet 50. si nihil ex pretio soluisti, & domum inhabites, vel eloces; teneris venditori compensare totum vsum domus; (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50. si solùm pretij dimidium soluisti, teneris soluere dimidium æstimationis fructuum, nempe 25. si tertiam partem pretij soluisti, teneris soluere duas tertias æstimationis fructuum: & sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij quæ restant soluendæ.

Si venditor rem tradidit & concessit dilationem.

105 Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio, & concessa dilatione ad soluendum; fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vsuras pretij non soluti. Ita Couarruuias suprà num.5. ratio est; quia quando venditor sponte rem tradit, & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renuntiare constitutioni Cæsareæ, dictæ L.Curabit.

Notandum tamen, venditorem in hoc casu iuxta Couarruuiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras, vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluisset ei rem tradere, nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reseruare fructus. Item si rem tradidisset & noluisset habere fidem de pretio, potuisset exigere vsuras pretij, iuxta L. Curabit.5. atqui per hoc, quòd rem tradat emptori, habeátq; ei fidem de pretio, nnn onerat illum; sed beneficium potiùs & commodum præstat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

Consectaria illius sententiæ.

106 Ex hac sententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, eámque tibi tradam, posse me stipulari, vt soluas pretium elocationis, donec solueris pretium domus.

Secun

107 Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; tenebetis soluere vsuras pretij ex Iuris dispositione, etiamsi id in pactum non sit deductum, quia censeris esse in mora.

108 Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aoteis, posse me stipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. possum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur: quo contractu inito, possum adiicere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, vsque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quæ exæquet fructus, vt docet Molina disp. 368.

Circa prædicta Aduertendum est, ea quæ ad 3. & 4. assertionem, & in consectariis de fructibus à venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt, procedere secundùm Ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum exptessè fuerit. quòd si conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris; tunc etiam periculum rei debere esse venditoris. deinde emptorem, si sit in mora soluendi, solùm teneri ad interesse. Ita tenet Siluester Vsura 2. quæst. 11. citans

Contraria sententia verior.

109 pto hac sententia Franciscum Maytonium in 4. dist. 15. sanctum Bernardinum Senensem, Rosellam & Archidiaconum. eadem est communis Theologorum, teste Archidiacono. Ptobatur Primò, Quia contractu celebtato, res statim censetur ita pertinete ad emptorem, vt si peteat, ipsi peteat, non venditori; vt suprà dubit. 12. de iis rebus, quæ venduntur non ad mensuram, sed ad corpus, (id est, prout corpus rei obiicitur sensibus) dictum est: atqui non est æquitati consentaneum, vt totum periculū rei sit emptoris, & venditot interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio; venditor enim nihil nisi commodum ex venditione perciperet, positúsque esset extra omne periculum incommodi, & emptor solum periculum & incommodum. quare si venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo

110 ipsius constet. Secundò, Quia contractus talis videtur implicitam continere vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem solutionis pretij; non enim percipit illos ratione lucri cessantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin si nullum lucrum ei cessaret, non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipse in se suscipiat; quia totum periculum reiicitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis, vel non patitur. Si patitur interesse; potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere. Si non patitur, non est æquum vt exigat fructus, vel eorum compensationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi, & venditor inde patiatur interesse; abundè ei satisfit, si illud æstimetur. quate non est ratio, cur fructus percipiat, nisi simul periculum rei præstare velit; idque ab initio in pactū deducat.

Ad legem Curabit, responderi potest, illam legem, qua parte concedit vsuras, esse abolitam Iure Canonico; vnde reuocandum esse ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compensare interesse, si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo respondetur ad legem, Iulianus. certum est enim, illas leges loqui de vsuris pretij absolutè, siue fructus sint magni, siue parui. ex autem vsuræ erant Iure Cæsareo semisses, id est, quibus soluebantur 6. in 100. vt patet L. Eos. 26. C. de vsuris. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vsuris compensatoriis fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructos teuerà pertinent ad emptorem, maximè in casu legis, Curabit. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non sempet eædem vsuræ essent soluendæ. 111

Ad argumentum Couar.

Dices, Cùm re emptot fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, Iulianus, suprà.

Resp. Id non esse æquum, nisi venditor patiatur tantumdem incommodi ex dilatione pretij; vel nisi præstet periculum rei, & fructus æquiualeant illis vsuris, idque ab initio deductum sit in pactum. Cùm enim venditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium sit solutum; & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquete, quæ vsuræ nomine vocari potest. 112

DVBITATIO XIV.

Vtrùm licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

Respondeo, Esse licitam, modò iusto pretio fiat. Etquidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui ferè semper cum tali pacto, saltem implicito, venduntur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem confirmari potest ex cap. 25. Leuitici, vbi Dominus filiis Israel vult esse potestatem redimendi possessiones omnes venditas, prætet domos intra vrbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modum, quem vult, imponere potest. 113

De *emptione* cum pacto rettouenditionis in gratiam emptoris, est maior difficultas. sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Couar. lib. 3. var. cap. 9. num. 3. vbi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinam q. de censu redimibili, quæ est vlt. de Vsura, & Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæst. 34. denique Imolensem & Alexandrum. Ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantumdem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantumdem augendo pretium in prima venditione. Vt autem sciatur an iustum sit pretium,

Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redem-

114 redemptionis in fauorem solius venditoris apposito, (id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vendi, quàm per se nuda æstimetur: ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe vt ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; vt rectè Maior supra q. 34. in fine.

Pactũ retrovenditionis in fauorem venditoris.

115 Vbi Aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quam vendere cum pacto, vt liceat post aliquod tempus contractum dissoluere. non enim tunc in redemptione est nouus contractus, sed solùm est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appositi. quare non est necesse vt venditor tantum det pro re, quanti ea absolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, vt venditor vendat ad certum tempus, cum pacto vt post illud rem suam absq; vllo pretio recipiat; & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem. quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, vt patet Leuitici 25.

Redimere eodem pretio.

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimendi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, vt quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter vt plus soluat, quàm pro illa re accepit, si valdè probabile est tempore redemptionis pluris valituram; vel si eam aliò delaturus erat maiore quæstu. Ratio est, quia emptor non tenetur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanti interest quem cõtractum ineas. Imò etiam si non esset pluris tunc valitura, posset tamen exigere plus quàm dedit. quia emit rem cum onere in fauorem venditoris apposito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quàm si absque onere emisset. cogitur autem eam reuendere absque onere; ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quàm pretium rei cum onere spectatæ.

116 Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciendi essent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quàm accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur vt minoris redimere possit, quàm vendidit; vt patet ex dictis: nisi forte constet illam minoris valituram.

117 Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantùm, (id est, vt venditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere, quàm ipsa per se valeat, & consequenter, quàm possit illam vendere alicui tertio. ratio est, quia talis emptor consequitur rem in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuis, qui absque vllo pacto apposito rem emeret; vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compensare debet; cùm sit pretio æstimabile.

In fauorem emptoris

Petes, vtrùm emptor possit pacisci vt venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non posse: quia non potest alicui tertio eo pretio vendere, vt dictum est, eò quòd res per se tanti non valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori potest imponere obligationem redimẽdi eodem pretio. Confirm. hoc exemplo: Habes domũ æstimatam 4000. aureorum. ego illam à te emo 4300. ea lege, vt quando post aliquos annos mihi placebit, tenearis eam redimere. itaq; soluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo; & 300. pro onere quod tibi impono. Valde enim onerosum est venditori, quòd semper teneatur habere paratam pecuniam apud se vel amicos, qua domum redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam subiit venditor, quando domum redemit: ergo emptor non potest repetere pretium quod pro eo onere dedit; neq; ab initio pacisci vt illud reddatur, sed solùm vt reddatur pretium domus, nempe 4000. Confir. Secundò, Quia si domum emerem simplici contractu emptionis absq; adiectione illius pacti, deberẽ pro ea soluere 4000. vt suppono. & si facto illo contractu vellem pacisci cum venditore, vt eam teneatur redimere eodẽ pretio, nempe 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, vt etiam suppono; nec postea in redemptione possem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, vbi pactũ redemptionis annectitur ab initio. quæ enim pacta seorsum inita non sunt iusta, neq; etiam iunctim inita, iusta sunt. 118

Vtrùm cum venditore.

Resp. In rigore videri tale pactum iniquum, vt rationes allatæ probant. Spectato tamen vsu communi & æstimatione hominum, posse excusari. Nam magni æstimatur inter homines, quòd emptor tam diu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quòd fortasse domus numquam redimetur, & quòd venditor intereà potuit illa pecunia vti in suum commodum, & spem habeat fore vt non cogatur redimere, &c. quæ omnia sæpè tanti possunt æstimari, quanti illa obligatio quam in se suscepit: quo casu posset emptor pacisci vt venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, sed per nudam contractus resolutionem, vt passim fit in reditibus.

Resp.

Quòd si emptor paciscatur vt venditor rem venditam maiore pretio post aliquot annos redimat, contractus erit iniustus (nisi aliquid excuset, vt melioratio rei, incrementum pretij futurum, &c.) non seruans in pretio æqualitatem. non tamen erit vsura, sed gignet vsuræ suspicionem, maximè si fructus percepti computentur in sortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur venditor intra annum post displicentiam, redimere 26. libris, fructibus in sortẽ computatis; de Iure præsumitur vsurarius, ex tribus indiciis simul iunctis; vt patet cap. Illo vos. 4. de pignoribus. Primum est, Quòd fructus computentur in sortem: quod non solet fieri, quando res verè fuit empta; nam tũc pertinent ad emptorem. signum ergo est, non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundum est, Quòd exigat tres libras ampliùs quàm dederit. Tertium est, Quòd emptor ille solitus sit vsuras exercere. Itaque quando hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum vsurarium in 119

Casus cap. Illo vos, de Pignoribus. Præsumptio vsurarum de Iure.

foro externo pronuntiare. Verùm autem tale pactum in fauorem emptoris sit licitum in censibus, dicemus c.22.dubit.10.

120 *In fauorem vtriusque.* Dico Tertiò, Si hoc pactum appositum sit contractui venditionis in fauorem vtriusque, ita vt in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quam per se valeat; pluris tamen, quam si cum pacto redimendi in fauorem solius venditoris venderetur. Itaque si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrio, tur circumstantiis consideratis. Ita docet Medina quæst. vltima, de vsura.

Limitatio. Notandum Primò, Hæc omnia intelligenda esse seposito interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minus dare pro re, & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus farciat lucri iacturam: item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121 *An detur actio in rem ex hoc pacto.* Notandum Secundò. Etsi probabile sit, ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde posse eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Couarr.l.3. var.cap.8. n.2. & 3.) tamen contrarium videri verius nempe venditori solùm in factum seu in personam actionem competere. vnde si emptor domũ, quam ei cum tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat, tu non poteris domũ illam tertio eripere, sed tantùm agere contra eum qui vendidit, vt damnum tibi inde proueniens farciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius c.2.n.29. & Moli.disp.374.ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quàm simplex venditio; atqui simplex venditio absq; traditione non tribuit ius in rem, sed solum in personã, vt patet ex c. 3. dub. 3. ergo neq; illud pactum. sed de hoc plura infrà dub. 19.

Notandum Tertiò, Quando venditor redimit rem olim à se venditam, reseruato iure redimẽdi, non teneri alterum. è cuius manibus redimit, de euictione, sicut venditor in venditione, quia redemptio non est emptio, neque contractus aliquis, sed distractus, seu prioris contractus resolutio. fit enim vi primi contractus, quo ipse vendidit cum tali pacto. vnde nec requirit consensum alterius, sed eo inuito fieri potest; nec debetur vectigal venditionibus impositum.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

122 *Quinque modis dissoluitur.* SVppono, contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium to.2. c. 2. n.21. & seqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt si postquã absolutè est initus, interposito iusto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo consensu contrahentium rescindatur. & tunc est noua venditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso. hoc casu omnes fructus, quos res protulit eo tempore quo perseueratum est in contractu, pertinent ad primum emptorem; iuxta ea quæ dicta sunt dubit. 13. quia ad eum pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamsi contractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescindenda venditione, nimirum quòd venditor deceptus fuerit vltra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretium supplere, sed malit dissoluere contractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, secundùm æstimationem, quam rescissionis tempore habent, ad emptorem pertinent, vt docet Gomezius suprà num.24. ratio est; quia etsi iustum pretium non dederit; emptio tamẽ valida fuit, & sufficiens ad dominium, secuta traditione, transferendum: & ita percepti fructus ex re sua, & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipsum pertinẽt. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem possederit, & fructus ex illa perceperit; sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientiæ solùm tenetur quanti interest vẽditoris, supplementum illud pretij ab initio fuisse solutum. vnde si bona fide actum est, nihil debet.

Secundò, Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appositi; quo euentu si eodem pretio res debet redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vsque ad tempus redẽptionis producti sunt, secundum valorem, quem tunc habent, ad emptorem pertinẽt; vt docet Couarr.l.1.var.c.15.nu.6. & 7. cum multis alis DD. nisi aliter conuentum tacitè vel expressè fuerit. Secundùm valorem autem, quem acquirunt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor cœperit esse in mora, nolendo rem redimi; pertinent ad priorem venditorem, cui res debet restitui. Si verò diuerso pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem qui rem redimit, sicut in aliis venditionibus. ratio est; quia hic est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere, ratione fructuum pendentium; ibi verò non est nouus contractus, sed tantùm resolutio prioris contractus; vnde non potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couarruuiam suprà, & Molinam disput.374. 123 *Si resoluatur ex pacto retrouenditionis.*

Tertiò, Ex *pacto legis commissoriæ*. Dicitur autem venditio resolui *ex pacto legis commissoriæ*, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluat, res sit inempta, & contractus irritus; & posteà emptor intra illud tempus non soluit. tunc enim ipso facto contractus est nullus; si tamen venditor velit: quia in eius fauorem appositum fuit. vnde hæc conditio subintelligitur; vt apertè colligitur ex L. 2. & 3. ff. de lege commissoria. In hoc casu, si hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id est, quibus significetur vt contractus ab initio censeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem. ratio est; quia etsi venditio fuit pura, seu absoluta, non conditionalis. & per eam translatum fuerit dominium in emptorem, si res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius tom.2.c.2.n.30. & Couarr. lib 3. variar. c.8.n.1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset; ac proinde omnes fructus sunt restituendi quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione; tamen effectus venditionis, id est, dominium rei & fructuum translatum 124 *Si ex pacto legis commissoriæ.*

in

In emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euanescat ac si numquam fuisset: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis seu indirectis; (id est, quibus significetur contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio est; quia tunc irritatio contractus non censetur retrotrahi vsque ad tempus celebrationis, sed fieri solùm in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inspicienda, (quæ sæpè ambigua est) quàm mens contrahentium; si in foro conscientiæ agatur.

Si ex pacto addictionis in diem resoluatur.

125 Quartò, Resoluitur *ex pacto addictionis in diem.* dicitur autem venditio *ex pacto addictionis in diem resolui*, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus, (v. g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium, vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere; vt explicat Couarr. suprà. & patet ex L.1.& 4.ff.de addictione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio; nam eadem vtriusque est ratio, vt ostendit d.loco Couarruuias.

Dominiū quomodo redeat ad venditorem.

126 Aduertendum est autem Primò, In vtroque casu, si pactum conceptum sit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditionem, etiamsi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarruuias suprà.

Vectigal.

127 Secundò, In neutro casu deberi vectigal ex venditione solui consuetum, si pactum verbis directis initum fuit. ratio est, quia ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit absoluta, non conditionalis; quia dominium, & omne ius acquisitum ex illa venditione, fuit quasi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. si autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio, sed solùm valet in posterum. vnde venditio vim habuit absolutam, vsque ad tempus, quo incipit esse irritum. ac proinde ex ea est ius acquisitum Principi; sicut ex venditione, quæ resoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c.2. n.31. vbi hanc rem claré & fusè prosequitur.

Si sit conditionalis.

128 Quintò, *Si venditio sit conditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio est irrita. In hoc casu, fructus omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert, quòd res tradita fuerit, & pretium solutum; quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *absolutum*, quia transfert aliquale dominium & ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de solutionibus; & notant ibidem DD. cum Bartolo; sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eáque non eueniente euanescit, quasi ab initio non fuisset.

Si tamen emptor ex solutione pretij pateretur
iacturam lucri, posset eius æstimationem ab initio
deducere in pactum, vt si conditio impleta non
fuerit, ei fiat compensatio. Si verò conditio im-
pleta fuerit, tunc omnes isti fructus pertinent ad
emptorem, sicut & res ipsa. ratio est, quia ea est 129
natura contractus conditionalis, vt impleta con-
ditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contra-
ctus; quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi
conditio tunc fuisset præsens, vt suprà dubit. 1.
dictum est. & docet Gomezius tom. 2. cap. 2.
num. 30. ex multis Iuribus, & fusiùs cap. 11.
num. 40. nisi sit conditio potestatiua, (vt aiunt
Iurisperiti) id est, cuius tota impletio est in po-
testate eius cui imponitur. hæc enim non retro-
trahit contractum, vt ibidem docet Gomezius.
quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium,
quæ maximè in foro conscientiæ spectanda.

Conditio potestatiua.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Mohatras, sint licitæ:

EXemplum sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, sed paratus est vēdere illi merces creditò, summo pretio, v.g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo, v.g. 100. aureis. & ille manet debitor 105.

Quidam DD. existimant id esse iniustum, & 130
palliatam vsuram, quando idem redimit, qui ven-
didit. Sed verius est non esse iniustum, etiamsi re-
dimat ipse venditor, modò intra limites iusti pre-
tij consistat, ita vt quando vendit creditò, non ex-
cedat pretium rigorosum, & quando redimit nu-
meratò, non descendat infra iustum infimum; ita
Nauarrus c.23. n.91. & Petrus Nauarra lib.3. cap.2.
num. 170. & alij recentiores. Ratio est; quia &
venditio prima iusta est, cùm fiat iusto pretio,
quamuis summo; & secunda etiam est iusta, qua
eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd
hæc reuenditio fiat pretio infimo; tum quia pre-
tium infimum etiam est iustum, præsertim in nu-
merata pecunia; tum quia merces, quæ à vendi-
tore ingeruntur, vilescunt. Nec etiam refert,
quòd idem sit emptor, qui antè erat venditor;
quia si alius quiuis poterat illo pretio emere, cur
non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in
hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quæ-
rendis aliis emptoribus & sumptibus in proxene-
tas faciendis. non tamen potest illum ad hoc co-
gere, sed debet omnino liberum relinquere.

Mohatra seu Barata.

Aduerte tamen, hunc modum contrahendi sæ- 131
pè non carere culpa in mercatore, qui ex compo-
sito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nam Pri-
mò peccare potest contra charitatem; vt si cogat
miserum aliquem hominem emere merces, qui-
bus non eget, magno illius dispendio; cùm possit
illi facilè, & absque suo incōmodo mutuum date.
Secundò peccare potest præbendo malum exem-
plum; nam contractus ille habet speciem mali, &
suspicionem vsuræ. Tertiò, seipsum & suos infa-
mando. non tamen tenetur ad restitutionem (vt 132

Sæpè peccat contra charitatem.

inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest vt teneatur ex charitate; vt si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum: cùm enim ipse sit causa illius grauis incommodi; tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest. cessante tamen paupertate alterius, non teneretur; quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quòd si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitans, & posteà rogatus redimeret præsenti pecunia, non peccaret, vt rectè docet Angelus Vsura 1. num. 60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm is qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

HAnc dubitationem attigimus c. 14. dubit. 1. & 5. & cap. 20. dub. 18. num. 163.

Notandum est, quòd ille vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

133 Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est factus locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ; cùm hæc apud ipsum non extet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet; quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si casu contigerit id eum rescire; quia non tenetur cum pari suo damno curare, vt alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa periit, vel alienatum est. vide suprà cap. 14. dub. 1. & 5.

Si bona fide vendidit.

134 Dico Secundò, Si factus est locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum restituere domino: quia illud lucrum supplet vicem rei alienæ. vnde etsi non sit alienum, tamen quia in locum eius successit, & ex ea prouenit, debet restitui, veluti fructus rei. par enim non est, vt quis ex re aliena ditescat absque sua industria. Secùs si illud lucrum ex industria proueniat; vt si rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ; vt suprà loco citato ostensum est.

135 Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non est factus locupletior, eò quòd tantidem emerit, distinguendum est; vel enim poterat rem domino restituere, vel non poterat; si poterat rem domino restituere, & eam alienauit, communis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionem pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert; sicut si eam perimeret, & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secùs est, dum res empta à fure, eidem restituitur: hoc enim non est alienare, aut in alium transferre; sed contractum priorem resoluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione caueri non poterat; vt dictum est cap. 14. dub. 3. Verùm extra hunc casum tenebatur etiam cum damno pretij, rem domino restituere, vnde si non fecerit, tenebitur compensare æstimationem. Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri, nisi quatenus ex illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ; neque ratione iniustæ acceptionis. suppono enim, quòd ipse domino eam non eripuerit; neque sit causa cur ei restitui non possit. Confirmatur, quia ob hanc causam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, posse eidem restitui, ad pretium recuperandum; etiamsi domino restitui possit, vt suprà cap. 14. dubit. 3. ostensum est: ergo multò magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

Si mala fide vendidit.

Si non poterat domino restitui.

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab aliis empta, aliis posteà vendiderunt, excusari possunt à restitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Vnde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quo in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesiæ non sit; est tamen ei debitum, tamquam id quod succedit in locum rei, nisi ex industria prouenerit.

Qui bona ecclesiastica vendiderunt.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium pretij, vt patet ex dictis c. 20. dub. 18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet dissoluere contractum, & restituere emptum, non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissoluere contractum, & emptum restituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm licitum sit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere.

VIdetur non posse vnquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non potest eam vendere, cùm sit raptor, fur, aut iniquus detentor, sed tenetur restituere domino: ergo nec emptor potest emere. Secundò, Quia per talem venditionem non transfertur dominium (non enim venditor potest transferre in alterum ius, quod ipsemet non habet) ac proinde manet aliena in specie. atqui res aliena restituenda est domino, si fieri potest: vel si non potest, eò quòd ignoretur, danda est in pauperes; illa enim censetur domini voluntas, & sic quodammodò ipsi domino in pauperibus restituitur. nam fructus restitutionis redundat in dominum, cùm pauperes pro ipso orent; vt passim DD. docent. Tertiò, Qui emūt res furtiuas vel raptas; fiunt participes criminis, & quodammodò fouent auctores in crimine: si enim non inuenirentur emptores, non raperent aliorum merces. 136

Pro

Pro respousione notandum est, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio possessore iniquo venditur, vel posse restitui domino, vel non posse restitui: rursus vel esse spem fore recuperandam à domino, vel non esse: denique vel non defore alios multos emptores, qui numquam restitueot, si ego oon emero; vel tales defore. Nunc

Si erat spes recuperandi. Dico Primò, Si spes erat dominum alia ratione rem suam recuperaturum, nõ possum illam emere, nisi animo ipsi restituendi, nec possum exigere pretium quod dedi, sed solum quautum prudenter consideratis circumstantiis iudicabitur dominus iu ea recuperanda fuisse expeusurus. Ratio est, Quia cùm res sit aliena, & possit restitui, debet restitui: nec dominus tenetur aliquid soluere, nisi quatenus vtiliter negotium eius gessi, seu quanti æstimabitur rei saluatio. si plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: quia non tenetur ipse meos errores luere, vt apertè colligitur L. Sed an vltrò. 10. in fine, ff. de negotiis gestis.

Obiectio. Dices, Gestor negotiorum non tenetur nisi de culpa lata; quia totum agit in vtilitatem alterius: ergo dominus tenebitur compensare, etiamsi culpa leuis commissa sit; vt si putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus solui quàm par erat pro talis rei redemptione.

Resp. Respondeo, Illum non teneri domino ex culpa leui, si per talem culpam illum lædat; v.g. expendendo ipsius pecuniam, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerẽdo negotium alterius seipsum lædat, per talem culpam, v. g. suam pecuniam expendẽdo; dominus non tenetur illi: quia non tenetur, nisi quaoti prudenter gestio talis negotij seu saluatio rei æstimabitur. Vnde si per errorem amplius de suo impenderit, sibi imputet. Si tamen hîc & nunc gestio oegotij prudenter instituta fuerit, tenetur eam integrè compensare; etiamsi fortè dominus alia via minore sumptu rem erat recuperaturus: quia id per accidens est; & hæc cauillatio semper opponi posset. Idem dicendum, etiamsi posteà res absque culpa gestoris perierit, vel deterior facta sit. d.L. Sed an vltrò; sub finem. & L. Siue hereditaria, 22. ff. de negotiis gestis.

Si non erat spes recuperandi. Dico Secundò, Si nulla probabilis spes sit dominum rem suam recuperaturum, nisi ego emero, me verò emeote possit illi restitui; non possum illam emere animo mihi absolutè seruandi: & si id fecero, dominus potest illam posteà sibi vindicare absque vlla compensatione: possum tamen emere animo illi exhibendi vt vel mihi illam permittat, vel si id nolit, iustam compensationem gesti negotij soluat.

Prior pars probatur, Quia dominus neq; pro reipsa mihi tenetur, vt quæ ipsius sit (nemo enim rem suam emere tenetur) neque pro gestiooe negotij. quia non gessi negotium ipsius, sed meum. non enim vt ipsi aliquid commodi adferrem emi, sed vt mihi seruarẽ. vnde si dominus posteà rem suam inueniat apud eum qui à fure in suum commodum emit, non tenetur ei quidquam dare, nisi quatenus factus est inde locupletior; vt si res sit notabiliter meliorata sumptibus emptoris, &c. Colligitur apertè L. 6. §. Sed etsi. ff. de negotiis gestis. *Si nesciebat esse alienam.* Si tamen bona fide nesciens esse alienam emisset, dominus teneretur refundere expensas, saltem ad eam quantitatem, quam ipse in ea recuperanda facere debuisset. L. Liberto. 31. §. 1. ff. de negotiis gestis: quia vtiliter reipsa negotium eius gestum est: nec par est, vt alter absque sua culpa hoc damnum sustineat.

Altera pars probatur, Quia cùm sic vtiliter negotium eius gestum sit, tenetur refundere sumptus; vt patet ex L. 2. 3. & sequentibus. ff. de negotiis gestis: vel relinquere ei rem redemptam, si fortè malit ea carere, quàm sumptus præstare. Quòd si nolit, poterit nihilominus alter in compensationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram suo sumptu liberauit; & ita passim vsu receptum; modò tamen non valdè iofra limites iusti pretij eam redemerit. Si enim res lõgè pluris valet quàm expensæ, & dominus nolit refundere expensas, & rem sibi restitui: debet gestor esse contentus expensis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipsa obtinere poterit, si ea fructuosa sit; vel eam retinebit veluti in pignus, donec dominus soluerit.

137 *Si publicè vendatur.* Dico Tertiò, Quando non est probabilis spes, rem domino posse restitui, eáque publicè venditur; possum & ego per se loquendo emere, animo mihi seruandi vel vendendi; si dominus non comparuerit; & si comparuerit, illi eodem pretio relinquendi. Probatur, Quia io hoc casu nulla fit iniuria domino ab emptore, imò agitur negotium domini, quantum agi potest; vnde nec ipse ceosetur inuitus, sed consentiens in translationem dominij cum illo onere. *Rapta à piratis.* Hoc modo Catholici in Hollandia possunt emere merces ibi publice propositas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum solis hæreticis cederet, qui iniustum bellum fouent, & Religionem oppugnant, nec emunt animo restituendi in euentu quo dominus compareret, sed omnino sibi retinendi tamquam iustè capta.

Sed aduertendum est, Rarò sciri posse qui sint domini, nisi aliqui mittant suos actores, qui nomine ipsorum illa redimant. Primò, Quia sunt res diuersissimæ, nec sciri potest, quid cuios fuerit. Deinde, quia interdum 100. 200. 300. vel plures partem in illis mercibus habent, plurimi enim ad huiusmodi nauticas traiectiones solent contribuere. vnde si res in tam multos diuidenda foret, singulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt sciri se damnum passos, séque, quantum possunt, occultant, præsertim cùm desperant se quidquam nisi maiore sumptu recuperaturos.

Ad argumenta. Ad Primam rationem inoppositum, Neganda conseq. Quòd enim raptor vendat, facit inuito domino, qui vult sibi restitui; vel si id fieri nequit, saltem paoperibus. Supposita tamen illius iniqua voluntate vendendi, non est dominus inuitus, neque verò cum ratione esse potest circa talem emptionem, qualem diximus.

Ad Secundam, Translatio dominij in emptorem non fit auctoritate & voluntate raptoris, sed tacito consensu domini, cui expedit tali modo illud transferri; quia transfertur cum onere restituendi, si dominus comparuerit. Dici etiam potest transferri dominium Iure gentium tamquam rei adespotæ, etsi cum onere in euentu domini comparentis; maximè cùm emptor ille non sit particeps iniquæ inuasionis & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipub. vt bona incerta non maneant vacantia. Neque necesse est vt fiat restitutio in pauperes, quando res empta est præsertim tali animo; consulendum tamen esset,

vt id in quo facti sunt ditiotes, pauperibus conferant. quia illud domino restitui deberet, detracta tamen industriæ & expensarum æstimatione. Vide suprà cap.14.dubit.6.& 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo supradicto, nimirum eum illis eircumstantiis quas exposuimus, non sunt partieipes eriminis, nee fouent auctores in malo, cùm plurimi emptores alij noo sint defuturi, qui absque animo restituendi sint empturi. Prædictam sententiam expressè post hæc scripta deprehendi traditam à Molina disputatione 118.§.Illud postremo.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.

138 *Retinere ex pretio.* RESpondeo noo posse, si vel mereedem pro suo labore aecipiet, vel erat in famulatu; vel si gratis hoc officium præstandum suseepit. ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio vsurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non sit ipsius; nee ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mereedem aecipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Siluester ex Arehidiaeono verb. Emptio, q.24. & alij. Nec obstat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solùm videtur fecisse ne venderetur infra, non autem oe supra, si fortè oceasio ita ferret. Vnde eo ipso quo ploris fuit vendita, totum illud cessit domioo.

139 Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & posteà suo nomine pluris venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & posteà iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi fortè dominus ei mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu tenetur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO XX.

Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HAnc quæstionem tractat Couar. lib.2.variar. resolut.cap.19.ad quam breuiter

140 *Si neutri facta sit tradit.* Respondeo & Dieo Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa noo poterat vendi seeondo emptori, cùm iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori.

Si tradita secundo emptori. Dieo Seeundò, Si tradita sit secundo emptori, priori autem solùm vendita; debita est secundo. Est commonis sententia Doctorum, vt docet Couarr. suprà, nu. 1. & constat ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio est, quia solo contractu absque traditione non transfertur dominiom, nec acquiritur ius in re, (exceptis quibusdam casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt eonstat ex dictis legibus. qua de re vide suprà eap.3. dubit.3. quod non solùm locum habet in contractu emptionis; sed etiam in promissione, donatione & similibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couar.n.8. *Habet locum in aliis contractibus.* quia etsi eonductor per traditiooem rei eonductæ non habeat duminium; habet tamen rei detentionem, à qua si expelleretur, ante omnia Iudieis officio restituendus esset: sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iote detentionis se defendet contra primum conductorem, qui solùm habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quòd contractus eum priore fuerit fortasse iuramento eoofirmatus; quia hoc quidem effieiet vt sit periurus, si alteri eam tradat; ooo tameo impediet dominij translationem, vt docet idem Couarr. epitome de spons. p.1.eap.5. nom.9.

Notandum tamen Primò, Hoc noo procedere io iis euentis, quibus peculiari Iure ex solo contractu absqoe alia traditione transfertur dominium: yt si aliquid venditum aut donatum sit Eeclesiis, locis piis, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de sacros. Ecclesiis. tunc enim domioium transfertur per solum eontractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius per traditionem dominium acquitere: seeùs si res solùm sit promissa; quia promissio facta pro loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: vnde si res Eeclesiæ promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit. 141 *In quibus euentis hoc locum non habeat.*

Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim seeũdus emptor per traditionem non poterit eius dominium eomparare, vt docet Couarr. suprà num. 7. ex L. Si creditor, 13.§.fin. ff. de distract. pignorum; & ratio est, quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore. *Si res hypothecata prior.*

Tertiò, Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tamquam in fraudem ipsius alienatam. Ita Glossa communiter recepta in eap. Si tibi absenti, in 6. Sponte tameo eam priori tradere non tenetur: nisi fortè induxerit emptorem, vt eam sibi venderet; qoo easu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem ineurrit, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap. 20. dubit. 19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi fortè prior titulum emptionis vel aliũm onerosum habeat; secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi seeundos inseius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti. 5. C. de reoocandis his, qoæ in fraudem ereditorum. vide Couarr.n.5. Donatarius tamen non tenetur illam sponte tradere, sed solùm si emptor illam intra tempus Iure constitutum exigat, iuxta ea quæ cap.illo 20.dubit 19.diximus. 142 *Si mala fide egit.*

Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit vtri priori tradita fuerit; adiudicaoda est priori. Ratio est, quia seclusa traditione, ios prioris est potius: ergo in dobio huic fauendum. Nisi fortè posterior nomerauerit pretium, prior verò nihil: tunc enim 143 *Si dubium sit vtri priori tradita.*

præ

præsumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couarruuias n.6. ex Baldo & aliis.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm omnia monopolia sint iniqua.

144 *Monopolium.* NOtandum est, *Monopolium* propriè dici cùm vnus vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium genus vendant eo pretio, quo ipsis libuerit. generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & industria mercatorum, qua efficiunt, vt ipsi soli vel aliquod vendant, vel certo pretio vendant. Hoc autem fieri potest quatuor modis: *Quot fieri 4. modis.* vel enim *conspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipsi soli certas quasdam merces vendant; idque vel *priuilegio Principis*, vel *industria*, coëmendo omnes merces, eásque opprimendo donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat,

145 *1. Conspiratione in pretium.* Dico Primò, Si venditores *conspirent in pretium*, modò id non sit supra legitimum, vel supra vulgare summum, non peccant contra iustitiam, (quamuis benè contra charitatem.) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum; aut rogent alios, ne pluris emant, quàm tanti vel tanti; modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipse rem illam minoris emere possit; non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

146 Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderent, teneientur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt cap.21. dubit.18.

147 *Si supra legiti. mum.* Dico Secundò, *Si pretium*, in quod venditores conspirant, sit supra legitimum, vel supra summum vulgare, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeò totius damni inde secuti. ratio est, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æstimatione, bona fide, absque conspiratione & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumstantiis. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis supra illud pretium soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundo loco, seu in subsidium huius, ceteros conspiratores, Idque vel in totum vel in partem, prout ad illam conspirationem fuerit cooperati; iuxta ea quæ diximus cap.13. dub.4.

Emptores. Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant, quando conspirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretio, sed minoris, ratio est, quia venditores ius habent ad pretium manus; nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur; vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

148 *2. Priuilegio Principis.* Si secundo modo, nempe *priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegium, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere; tunc distinguendum est: vel enim illud priuilegium iusta aliqua ratione concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est: (v.g. quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuehere ob sumptus, quos non facilè potest recuperare, nisi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit) tunc tale monopolium est licitum: modò iustum pretium à Principe taxatum, vel prudentum iudicio, spectatis circumstantiis omnibus, taxandum, non excedant.

Vbi Aduerte, quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam necessariis, debere simul pretium taxare. quòd si id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occasio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap.23. num. 92. secùs tamen si id concedat in mercibus, quæ solùm ad delicias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere. vt sunt picturæ, varia genera tapetium, sericorum pannorum, & hololericorum, aleæ, fritilli, chartulæ lusoriæ, latrunculi, & similia. cùm enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, (nisi fortè pauci aliqui diuites) facilè potest Princeps habere iustam causam non impediendi ne iustum pretium excedant. si verò priuilegium sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; sitque iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus, qui iniustè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtrique tenentur ad restitutionem. Primo loco qui absque ratione priuilegium impetrarunt. (sunt enim causa principalis, cùm in suum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniustè prohibendos pertraxerint.) Secundo loco qui concesserunt. Hoc tamen intellige, si iniquitas priuilegij sit manifesta vel certa, alioqui in dubio non tenetur. præsumendum enim ob auctoritatem & prudentiam Principis in fauorem priuilegij. 149

Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coëmunt omnes merces* certi generis, (v.g. frumentum tempore messis, vel ante, aut post) vt ipsi posteà pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel d. 15. quæst. 10. art.5. dubit.2. Ioannes Medina C. de restitut. quæst. 36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducédo caritatem, interim dum tantam copiam apud se retinent. quamdio enim illa copia ibi manet, Respublica ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, iniuriam faciunt, posteà carè vendendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cùm per fraudem sint ipsius causa. Hæc sententia est valdè probabilis. 150 *3. Si pauci coë mant omnes.*

Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iustitiæ ad restitutionem, neque peccasse contra iustitiam particularem; sed tantùm contra charitatem proximorum, & contra iustitiam legalem, seu publicam vtilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molinæ disput 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iustitiam emendo; emerunt enim pretio currente, vti suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit carita- 151 *Contrariam non est improbabile.*

caritatem; non tamen ideò illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiam supprimendo, seu non vendendo; quia non tenebantur ex iustitia tunc vendere, cùm nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliod tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam; quia perfectum dominium earum habebant. Neque cives habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsis vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam, si res suas in flumen proiecissent. Nec obstat quòd possint cogi à Magistratu, vt sua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compressionem; quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt contra iustitiam particularem: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonum publicum.

152 Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respub. enim non habet ius iustitiæ vt pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe, sit suppressa & ignota, vt patet ex dubit. 5. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur posteà ad restitutionem. vnde etiam hoc pretium respectu eorum qui suppresserunt, non est iniustum; quia nulla iniusta actione illud procurarunt. Ad alterum argumentum

Respondeo, Hoc solum probare, illos peccasse contra iustitiam particularem, si arbitratio pretij, spectatis circumstantiis temporis quo vendunt, fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda est illa sententia. Sicut cùm conspirant in pretium, vt dictum est num. 147.

Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Repub. tenetur ad restitutionem tum Reipub. quatenus iniustè ei causa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Siluester v. Emptio, quæst. 13. Si verò sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo, vide apud Siluestrum v. Emptio, d. quæst. 13. & 18. 153 *Quartum.*

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

De Censibus seu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

POst contractum venditionis & emptionis, agendum nobis est de censibus, quorum contractus, est species venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid sit Census.

1 *Census varia acceptio.* NOTANDVM, nomen *census* variè accipi, vt docet Couarruuias lib. 3. variar. cap. 7. num. 1. Primò, Pro æstimatione fortunarum cuiusque, quæ fieri solet, vt sciatur quantum quisque Principi tributi nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *dat census honores, Census amicitias.* Tertiò, Pro ipso tributo, siue capitatim, siue ratione fortunarum imposito. sic Matth. 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet; sed pro re spirituali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid soluatur, potéstque sic describi: *Census est ius percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius.* Dico, *Est ius*; quia census in proposito non est ipsa pensio soluenda; (quamuis sæpè hoc nomen sic vsurpetur) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionem ab alio; cui iuri respondet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, vt qui vendit censum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt, sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè plurimùm differunt. *Ex re alterius*; quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel reditum habere; (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantùm super re alterius, in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigendam ex ea pensionem; cùm dominium vtile & directum sit penes alterum. *Vel persona alterius*; quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, vt infrà dicemus. 3

2 *Census quid.*

DVBITATIO II.

Quotuplex sit census; seu de varijs censuum generibus.

REspondeo & Dico Primò, Censum generatim diuidi in Reseruatiuum & Consignatiuum. *Reseruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi pensione annua super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis restituit, vt patet Genes. 47. vers. 24. De tali non agit Constitutio Pij V. vt notat Thomas Boninsignius tractatu de censibus; & alij. vnde in huius contractu posset apponi pactum legis commissoriæ, id est, vt res, super qua constituitur, cadat in commissum, & redeat ad eum qui illam contulit, si biennio vel triennio non fuerit pensio soluta, vt docet Couarruuias lib. 3. variar. cap. 7. num. 1. Distinguitur autem hic contractus ab emphyteusi, teste Couarr. suprà. Primò, Quia 4 *Reseru.* 5

in

Differt ab emphyteusi. in emphyteusi non transfertur nisi dominium vtile : hic autem vtrumque , directum & vtile. Secundò, Si in emphyteusi non soluatur pensio intra biennium , dum est Ecclesiæ,vel intra triennium,dum est sæcularis ; dominium vtile cadit in commissum , & ipso Iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censu , nisi de hoc expressè sit pactum inter partes. Tertiò,Emphyteuta non potest rem vendere , domino directo non monito,aliàs cadit in commissum,& ex pretio tenetur ei soluere certam partem , quam vocant laudemium : ad neutrum tenetur debitor census.

Consignatiuus. *Consignatiuus* dicitur , quando quis super bonis suis , quorum dominium directum & vtile retinet , vel etiam super persona sua , alteri ius pensionis annuæ consignat. de hoc est tota disputatio apud Doctores.

6 Dico Secundò , Consignatiuus census variè diuiditur. Primò , Ratione materiæ , in realem, *Diuisio.* personalem,& mixtum.*Realis* est,qui super *Realis.* aliqua fundatur,ita vt ex ea pensio debeatur.Huic respondet Primò in re ipsa obligatio realis , quæ rem perpetuò comitatur,etiamsi alteri vendatur, tamquam onus quoddam seu grauamen illi annexum,donec legitimè redimatur. Secundò,obligatio personalis in eo cuius illa res est.nam onus rei redundat in dominum. Tertiò,relatio debiti in pensione.vnde patet , censui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondete.

7 *Personalis.* *Personalis* est,qui immediatè super personam, quæ seipsam obligat ad pensionis solutionem, constituitur. huic respondet tantùm obligatio in *Hypotheca in personali.* persona,& debitum in pensione.Nec obstat,quòd hic interdum interueniat hypotheca : quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis ; sed superuenit per alium contractum. nam hypotheca solùm exigitur ad securitatem contractus alterius.vnde ex ea non est soluenda pensio , nisi eo euentu , quo aliter solutio à persona debitore nequiret obtineri.

8 *Mixtus.* *Mixtus* est , qui constituitur super re & super persona immediatè : ita vt etiamsi res pereat,persona tamen maneat obligata.secùs in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte , perit similiter census,vt infrà dicetur.

9 Secundò diuiditur ratione pensionis ; scilicet *Fructuarius.* in *fructuarium* , ex quo debentur fructus , vt fru- *Pecuniarius.* mentum , vinum,&c. & *pecuniarium* , ex quo pecunia.

10 Tertiò,in censum certum & incertum. *Certus* *Certus.* est , cùm determinata pecuniæ summa vel fru- *Incertus.* ctuum mensura , in pensionem constituta est. *Incertus*,cùm indeterminata,v.g. tertia vel quinta pars fructuum constituitur soluenda. sicur fecit Ioseph in Ægypto. hic enim modus non est licitus,nisi in censu reseruatino.

11 Quartò,ratione temporis futuri , in *perpetuum* *Perpetuus Redimibilis,& Irredimibilis, Temporalis.* *& temporalem. Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem & Irredimibilem.Temporalis* verò in eum , qui extenditur in tempus certum , v.g. 10. vel 20. annorum;& in eum,qui in incertum , vt ad vitam vnius,duorum,vel trium hominum,qui vitalitius dicitur.vide Ioannem Maiorem in 4.d.15. quæst.34.

* * *

DVBITATIO III.

Vtrùm emptio census noui sit licita.

QVidam DD. olim putarunt , emptionem censuum nouorum , (id est , qui tunc primùm constituuntur quando vendendi sunt) illicitam esse , etiamsi in re aliqua fructifera constituantur,si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium.Secus tamen esse de antiquis; hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato.Ita sentit Henricus quodlib.8.quæst.23.ratio ipsius est , quia emptio reditus noui,non emptio, sed purum mutuum est ; sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum sit : ergo,&c. Maior probatur , quia extrema huius contractus (inquit) sunt , pecunia simul data & pecunia per quotas recipienda ; pecunia autem vendi non potest , sed mutuò datur. Nec refert,quòd in re aliqua fructifera videatur constitui , quia hæc solùm se habet per modum hypothecæ.Idem sentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate,de vsuris. 12 *Sententia Henrici de nouis censibus.*

Verùm contraria sententia est communis & certa,Non minùs licitè emi nouos reditus , quàm antiquos.Ita Conradus quæst.79. vbi 12. rationibus Henrici sententiam refutat. Sotus lib. 6. q.5. artic.1. Medina de vsura quæst.12. Cuuarr. lib.3. variar. cap.7.num.2. Nauarr. comment. de vsuris num 69. & seqq. & alij. Probatur Primò , Quia Martinus V.& Calixt.III.in suis Extrauagantibus, quæ habentur inter communes,titulo de emptione & venditione , auctoritate Apostolica declararunt,*census eos , qui conditiones ibidem positas haberent , esse iustos & licitos , & debitores ad solutionem obligari.* Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos;sed in genere de omnibus loquuntur.Secundò,Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis,titulo donationis , vt ipsi fatentur : ergo etiam titulo emptionis ; non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. Tertiò,Quia antiqui aliquando fuerunt noui , & lapsus temporis non fecit eos esse iustos:ergo sicuti antiqui vendi possunt,ita & noui. Quartò,Potest quis alteri vendere ius seruitutis in suo agro,de nouo constituendum:ergo etiam ius percipiendæ pensionis annuæ. Patet consequentia ; quia sicut ius seruitutis est particula quædam decerpta ex iure integro , quod dominus habet in re sua;ita & census,seu ius pensionis annuæ,est pars quædam iuris,quam dominus habet in re sua.ergo illa vendi potest,etiam hæc. 13 *Emptio censuum concessa, etiam nouorum.*

Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondeo , Verum non esse , nullam hic interuenire mercem præter pecuniam , seu pensiones annuas: nam id quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu,non est pecunia aut pensio annua,sed ius ad pensionem annuam exigendam: quod ius multum distinctum esse à re ipsa;vt ostédit Conradus.deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsente , vt infra dicetur,cap.23.dubit.4. 14 *Ad rationem sententiæ contrariæ.*

Dices,Illud ius non extat:ergo non potest védi. Respondeo Primò.Etsi nunc non extet , tamen paulò pòst extabit;vnde potest vendi , sicut hæreditas

ditas futura,& iactus retis futurus vendi poteſt,vt rectè Medina quæſt.12.

Reſpondeo Secundò,Falſum eſſe, hoc ius non extare antequam vendatur: extat enim in ipſo vendente; nam hic ius habet percipiendi penſionem ex re ſua,(quamquam tunc non vocetur cenſus)quod ius ſicuti alteri donare poteſt, ita etiam vendere,tamquam rem modò extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iure naturæ emptio cenſus perſonalis ſit licita.

Emptio cenſus realis.

15 SVppono, emptionem cenſus realis redimibilis licitam eſſe; quod expreſsè habetur in Bulla Pij V. anno 1568. de cenſibus edita, & in Extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. Ratio eſt; quia ſicuti emptio prædij licita eſt cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio; quod ius eſt pars quædam iuris exiſtentis in domino prædij. vt enim dominus poteſt vendere totum ius ſuum, quod habet in prædio, ita etiam poteſt vendere partem iuris, quæ nihil eſt aliud quàm cenſus realis. vide Couarr. lib. 3. variar.cap.7.num.5.

Perſonalis.

Quidam putant illicitam empt. perſonalis.

16 Sed difficultas eſt de perſonali. Multi DD. negant, quos citat & ſequitur Nauarrus comment. de vſuris, num. 81. Innocentius, Hoſtienſis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm. & Anani. in cap. In ciuitate,de vſuris, D.Antoninus 2.p.tit.1. cap.8.Angelus v.Vſura.§.78.& quidam recentiores. Probat hanc ſententiam Nauarrus, Primò, Quia cenſus perſonalis eſt inuentio noua, & numquam in Repub.Romana poſt ſuſceptam religionem Chriſtianam vſurpata. Secundò, Penſio non poteſt in libera perſona conſtitui, eo modo, quo in prædio conſtituitur. Tertiò, Liber homo non poteſt pignori dari, cap.2. de pignoribus: atqui ius cenſus maius eſt iure pignoris: ergo. Quartò,Quia liber homo non poteſt in ſeruitutem rapi ob debita.

De quali cenſu perſonali loquantur.

17 Verùm ex his rationibus ſatis conſtat,hos Auctores non loqui de cenſu perſonali, qui paſſim eſt in vſu; ſed de eo,qui ita conſtituitur in perſona, ſicut conſtitui ſolet in prædio; adeò vt ſi non ſit ſoluendo, creditor poſſit debitorem vendere, aut trahere in ſeruitutem, ſicut prædium vendi aut vindicari in dominium poteſt. Nos autem non loquimur de tali cenſu perſonali, ſed de eo, qui in creditora ſolùm ponit ius penſionis annuæ;(cui interdum ad ſecuritatem accedit ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem perſonalem illius ſoluendæ, (& in bonis obligationem hypothecariam)quæ tranſeat ad hæredes;ita tamen vt non obliget illos niſi ſecundùm vires hæreditatis.quo ſit vt ſæpe tales cenſus pereant, etiamſi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

Eſſe licitam.

18 Reſpondeo igitur & Dico Primò, Cenſus perſonalis emptionem licitam eſſe.docet hoc Conradus q.74.& 79.Maior in 4. d.15. q.34. Gab.ibidem q.12.art.1. concluſ.1. Sotus lib.6.q.5. att.1. concluſ. 4. Ioannes Medina, de vſura quæſt. 11. §. Sed quæret aliquis. Couar. lib. 3. variar. cap.7, num.5.Thomas Boninſignius cap.4.num.7. denique puto fore paucos ex Auctoribus,quos Nauar. citat, qui talium cenſuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro q.5. apertè eam admittit eſſe licitam. Probatur Primò,Quia olim etiam Eccleſiæ debebantur decimæ perſonales,ſcilicet ex labore manuum,& ex negotiatione;vt patet cap.Decimæ,16. quæſt.1.& cap.Apoſtolicæ, & cap. Paſtoralis, de decimis, quæ etiam nunc quibuſdam locis ſoluuntur.Item Eſdræ lib.2.cap.10. fideles conſtituerunt annuum reditum tertiæ partis ſicli pro fabrica templi, panibus propoſitionis, & ſacrificiis, idque tantum ſuper perſonas ſuas:atqui talis obligatio vel ſponte ſuſcepta,vel à Superiore legitime impoſita, eſt certo pretio æſtimabilis: ergo vendibilis.quare etiam cenſus perſonalis vendibilis erit, cùm talis obligatio ſit verè cenſus perſonalis.

Secundò, Si ad cenſum res aliqua diſtincta à 19 perſona venditoris requireretur, ſuper qua cenſus dicatur conſtitui, id eſſet vel quia illa res deberet emptori cenſus vendi, vel certè quia fructus eius, illi vendi deberent. Atqui neutrum eſt verum. Non enim res illi venditur; quia dominium ei directum & vtile manet apud venditorem cenſus, qui liberè eam poteſt alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur; quia ſæpe ſit vt ſit cenſus pecuniarius, qui ſuper agro conſtituitur. Deinde etiamſi concederemus fructus rei vendi; ſimili modo vendi poſſunt fructus, & lucra perſonæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius eſt penes dominum rei) poſſit alteri vendi, in quo iure alteri collato conſiſtit ratio cenſus: cur non ſimiliter poteſt vendi ius illud, quod quiſque habet percipiendi lucri ex ſua induſtria ſuiſque bonis;obligando ſe & poſteros ſuos ad eam diligentiam, quæ ad ſolutionem ſufficiat? ſicut enim fertilitas agri eſt naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis,qua poteſt acquirere lucrum,eſt volũtaria;ac proinde poteſt ſe homo ad eam obligare.quòd ſi etiam agri fertilitas eſſet in hominis poteſtate, poſſet ſimiliter homo obligari ad eam procurandã: imò hoc ipſo,quo cenſus ſuper agro conſtitutus eſt,homo, ſine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum.non ergo mirum eſſe debet, ſi poſſit obligari cenſu perſonali ad eam induſtriam, qua tantum acquirat, quantum neceſſe eſt ad penſionis ſolutionem.

Nec obſtat, quòd poſteri quoque obligentur; quia ſicut obligationes aliæ perſonales ex aliis contractibus ortæ, tranſeunt ad hæredes,eoſque obligant lege iuſtitiæ: ita etiam hæc obligatio ſoluendæ penſionis, etiamſi merè ſit perſonalis, ad hæredes tranſire poteſt.omitto alias rationes minoris momenti.

Dico Secundò, Hanc emptionem eſſe licitam, 20 etiamſi penſiones ſperentur exceſſuræ pretium. colligitur ex Auctoribus citatis. qui enim admittunt hunc cenſum, admittunt eo modo,quo paſſim eſt in vſu: atqui nemo huiuſmodi cenſum emit,niſi veriſimile ei ſit,penſiones cum tempore exceſſuras pretium: eſt enim cenſus perpetuus, etſi redimibilis,ex parte venditoris. vnde ſemper ſperat emptor ſe plus accepturum, quàm dedit: nam ſperat ſe acceptutum penſiones aliquot, & poſteà ſi venditor voluerit poſt aliquot annos ſe

Si penſiones ſuperent ſortem.

libe

liberare, totam sortem. Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quam pensiones speratæ, si essent præsentes, valerent. Secundò, Census realis perpetuus licitè emi potest minoris quam sint pensiones speratæ: ergo etiam personalis. Consequens probatur a paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quòd non emantur propriè fructus, qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod censetur æquale pretio; ita etiam hic non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus, quam census personalis cum hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hic potest.

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minori pretio, quàm sint pensiones speratæ, condemnandi essent plerique census in Belgio, Germania & Gallia; nam plerique antè quàm certo modo realizentur coram Magistratu, (quod sæpe non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales, cum hypotheca speciali vel generali omnium bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sextuplo. atqui non est facilè damnandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouinciis faciunt.

21 Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera; (id est, talis, vt aliquem fructum sua opera vel industria pariat, vnde soluat) vel vt aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina quæst. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momenti; & ita non esset pretio æstimabile.

22 *Licita est hypotheca in censu personali.* Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis, exigere hypothecam generalem vel specialem securitatis causa. colligitur ex iisdem Auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus; cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, vt firmius maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

23 *Census mixti licitus.* Dico Quintò, Licita etiam est emptio census mixti, id est, qui partim sit personalis, partim realis. probatur, quia si emptio vtriusque seorsim est licita; cur non etiam iunctim? exemplum sit, Si emas censum super prædium, ea lege, vt etiamsi prædium nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominùs venditor totam pensionem soluere. quo casu si prædium vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore census, ratione obligationis personalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege vt vẽditor obligetur, si res omnino pereat quamuis dici possit, pactum illud accessorium, esse pactum assecurationis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus nõ sufficiunt, ea lege vt tota pensio soluatur: quo casu est realis, quatenus se extendit ad fructus prædij; personalis, vt ad reliquam partem.

Sed contrà Obiicitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis Extrauag. titul. de empt. & vendit. solum reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti. 24 *Obiectiones.*

Respondeo, Non declararunt solos reales esse licitos quamuis de illis solis declarationem fecerint; eò quòd de his solis essent consulti.

Obiicitur Secundò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotannis pro vsu mihi persolueres 50. vsuram committerem; eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderem; sed ita fit in emptione census personalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopez Sotum numquam potuisse soluere. 25

Resp. In censu personali non vendi ab emptore vsum pecuniæ; sed emi ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

Dices, Qui emit ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam; atqui pecunia non est vendibilis, cum ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hic non est vera emptio, sed mutuum. Maior probatur, quia qui emit ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem: ergo, &c. Confirmatur, Propter quod vnumquodque tale, illud magis tale: atqui illud ius emitur propter pecuniam; ergo ipsa pecunia magis emitur. 26 *Emptio iuris & rei differunt.*

Respondeo ad maiorem, Verum non esse, eum, qui emit ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam; nam hæc multùm differunt, vt ex communi vsu hominum patet, qui quotidie iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

Ad probationem maioris Dico, Verum non esse, eum, qui emit solùm ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet dum ius litigiosum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius. deinde etiamsi ius sit liquidum; qui habet ius ad possessionem, non ideò habet ipsam possessionem; ac proinde qui vendit ius suum, non propriè vendit possessionem. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium. 27

Ad minorem Respondeo, Verum non esse pecuniam vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliæ merces, vt cap. 23. dicetur. quamuis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, vt dictum est.

Ad confirmationem, Etiamsi illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones non sunt propriè id quod emitur in contractu censuali; sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret quamuis propter fructus emat. quare pensiones non habent se propriè instar mercis in hoc contractu; sed ius ad illas. 28

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quæuis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vsum, non tamen vsus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

Obiicitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab iis qui iis carent, eáque rursus pro annua pensione iisdem fictis venditoribus locant, censendi sunt vsurarij: atqui non essent vsurarij, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possunt emi. 29

Respond.

Respond. Negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem censum, sed accipere pretium fictæ locationis, quare cùm titulus sit planè confictus, ob quem expressè intendunt lucrum, nullo modo possunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quam dederunt, quod non fit in censibus.

Obiicitur Quartò, Emptio census personalis non est aliud quam emptio personalis debiti, successiuè soluendi, & Iuris personalis, ad illud exigendum; sed tale debitum & Ius, si nullum timeatur periculum, non minùs valet quàm res ipsa: ergo non potest emi minoris, quàm fiot omnes pensiones speratæ.

30 Respondeo Primò Negando minorem; longè enim pluris communi hominum æstimatione censetur valere pecunia præsens, quàm actio personalis, seu ius ad illam sic per partes & per tanta interualla exigendam. cuius signum est, quòd nusquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure soluere, si illud per modum mercis venale proponeretur. quòd si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius ac pecuniam præsentem; id non refert; quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & securissimo agro; quod tamen minoris æstimatur, quàm omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent.

31 *Potest Iuribus imponi commune pretiū, ratione circūstantiarum, quæ ordinariè adsunt.* Resp. Secundò, Cùm Ius personale ferè semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit coniunctum; & pecunia præsenti res fructiferæ possint emi, vel negotiatio cum magno lucro institui, meritò potuit communi hominum æstimatione vel Principis decreto, isti Iuri certum pretium imponi, omnibus istis circumstantiis probè expensis; quod pretium à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum non habeant. non enim necesse est, vt omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, vt suprà cap. 20. dubit. 14. dictum est.

Obiicitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuos 1600. aureos, potest exigere 1700. per partes reddendos, ita vt quotannis soluantur 100. (nam mutuans solùm acquirit ius ad 1700. sic soluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui constat id esse vsurarium, seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

32 Respondeo negando sequelam maioris: quia qui dat mutuò, non intendit emere aliquod ius; nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere; (non enim proponitur hic aliquod ius per modum mercis vendibile) sed vterque tantùm intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi solùm potest exigi ex eiusdem speciei & valoris; nec habetur ratio distantiæ temporis, si nullum inde fit periculum vel incommodum. pensiones autem 17. centenùm aureorum, seposita temporis distantia, pluris valent quàm 1600. aurei. secùs est, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subiiciuntur contractui emptionis & venditionis, pendet ex variis circumstantiis, quæ communiter adsunt. & quamuis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, non ideò mutatur pretium lege vel communi æstimatione impositum. quare hoc ius emi potest pretio taxato. tanti refert quo modo quis contrahat. Cuius ratio est, quia vna eademque res secundùm varios contractus variam æstimationem recipit; vt si illam vendas in auctione publica, minoris censetur valere, quàm si per manum periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iusto pretio pro te laboret, erit vsura, vt plerique DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipsius operas, non erit; & tamen idem consequêris, etsi non plus pecuniæ exponas. si mutues 1000. aureos, accepto agro in pignus, non potes fructus percipere, nisi velis eos computare in sortem: si autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & posteà pretium totum repetere. neque metuendum, hoc modo vsuras palliatum iri; tum quia in censu non licet repetere sortem; tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit. 33

DVBITATIO V.

Vtrùm emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

RESpondeo & Dico Primò, Emptio census realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quam sint pensiones speratæ. est communis sententia DD. Ioan. Medinæ q. 12. & 15. de vsura, Soti lib. 6. q. 5. art. 2. Couarr l. 3. variar. c. 7. & aliorum. Probatur, Quia res ipsa, seu dominium rei, in qua census iste fundatur, est minoris pretij quàm fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valēt, quàm res communiter æstimetur. atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multò magis emi potest minore pretio quàm fructus. minus enim est habere censum super re, quàm eius dominium. 34 *Census irredimibilis licitus.*

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, censum quoque concidere; id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominium eius perit; ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarr. suprà num. 5. & 6. & Sotum suprà artic. 1. dum putant, re perempta non perire censum realem; (nisi contrarium in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorum est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis, esse veram hypothecam pro censu. atqui hypotheca pereunte vel in alium translata, adhuc manet obligatio personalis in priore debitore: ergo, &c. Sed hoc fundamentum non est verum, neque id quod ex eo infertur. nam census realis nihil est aliud, quàm ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius. v. g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes, & similia; ratione cuius iuris res non dicitur hypothecata pro illo iure. si enim res pereat, perit ius; si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium

Pereunte re, perit census realis.

Couarr. & So. ius.

35 *Res subiecta censui reali non est propriè hypotheca.*

alium transferatur, manet tamen obligatio personalis; quia hypotheca datur in seeuritatem alterius debiti, maxime personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales. Quod confirmatur ex constitotione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus inf. dub. 12. vbi expresse requiritur hæc eunditio tanquam intrinseca censui reali, vt perennte re, pereat etiam pro rata ipse census.

36 Notandum Secundò, In census realis irredimibilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullum habebit vsum, si res censui subiecta pereat; solumque ad hoc seruiet, vt si fortè debitor eensus nolit (re eeosui subiecta permanente salua) soluere peosiones, possit vendI hypotheca, vt ex ea solutio petatur.

Vsus hypotheca in censu reali.

Notandum Tertiò, non solùm fructuarium, sed etiam pecuniarium eensum irredimibilem, posse in re fructifera fuodari. ratio est, quia non tantùm res illa quam ager profert, censetur fructus eius, sed etiam pecunia illi æqniualens. sicut fructus domus, non solùm est vsus & habitatio, sed etiam pretium vsus. vnde sicut dominus agri non solùm ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiendum; ita boc ius vendere alteri in perpetuum potest.

Census pecuniari irredimibilis.

37 Dico Secundò, Etiam emptio reditus personalis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quàm pensiones speratæ. colligitur ex Medina, & Soto supra. Probatur Primò, Quia minor est species vsuræ in hac emptione, quàm in emptione eensus personalis redimibilis: cùm nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore quàm sint omnes pensiones speratæ, etiam ille potest. Secundò, Quia eertum est, hominem sibi posse talem obligatiooem imponere, quæ ad heredes transeat secundùm hereditatis facultates: atqui hæc obligatio eommuni hominum iudieio est certo pretio æstimabilis, v. g. 30. aureis in singulos; cùm tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirm. qoia si vir aliquis opulétissimus tale onus sibi suisq; posteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nee tanti illud æstimaret, quanti omnes pensiones, si præsentes essent; sed longè minoris: atqui pietia rerum & iurium èx communi hominum æstimatione pendent. Tertiò, Census realis irredimibilis pretium minus est, quàm sint pensiooes speratæ: atqui sæpè fit vt census reales sint multò meliores & securiores quàm personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quàm omnes pensiones speratæ.

Census personalis irredimibilis licitus.

38 Nec obstat, quòd pretium census personalis irredimibilis maius esse debeat, quàm pretium eensus realis irredimibilis nudè considerati, eò quòd venditor ibi maius onus sustineat: (etsi enim omnia eius bona pereant. non tamen perit obligatio huius census, cùm sit personalis; sed tantùm eonsopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assecurationis, non est minore pretio dignus, quàm census personalis perpetuus: atqoi pretium eius tune est minus quàm pensiones speratæ; ergo etiam pretium censos personalis.

Census realis cum pacto assecurationis non est minoris pretij, quàm personalis irredimibilis.

39 Dices, Nullum potest dati pretium censui irredimibili æqoale: ergn eius emptio est iniqua. Anteeedens probatur, quia si des 24. vel 25. vel etiam 30. in singula, intra totidem annos habebis sortem, & reliqua supra sortem accipies. Imò quantumuis sors sit magna, decursu annorum superabitur pensionibus.

Obiectio.

Respon. Non emi ipsas pensiones, sed ius ad pensiones, quod eommuni hominum æstimatione æquiualet certæ summæ pecuniæ præsentis. vnde non refert quòd pensiones superent: quia hæ sunt instar fructuum illius iuris, qood primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel comouni hominum æstimatione statuitur: alioquin non liceret emete agrũ certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium superabunt. neq; eensum realem irredimibilem, ob eamdem causam; nam aliquot anois pensiones superabunt pretium. id tamen est contra praxim orbis, & communem sententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrùm census temporalis possit emi minoris, quàm sint omnes pensiones simul iunctæ.

NOtandum est, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus constitutus est, in cuius termino sponte extinguitur, sorte nõ refusa.

Resp & Dico Primò, Qui ad incertum tempus constitutus est, (vt est omnis vitalitius) emi potest pretio, quod minus sit quàm pensiones speratæ. est communis sentent. DD. Gab. in 4. d. 15. q. 12. art. 3. dob. 2. Maioris ibid. q. 34. concl. 2. Medinæ de vsura, q. 14 Couar. lib. 3. variar. c. 7. num. 3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd pensiones simul iuoctæ superent sortem, id est fortuitum. sicut enim possunt superare, ita etiam superari, esseq; minores sorte; cùm valdè incertum sit, an tot annos sit victurus is, super quem constitutus est. 40

Vitalitius census licitus.

Nec obstat, quòd interdum multò probabilius sit esse diutiùs victurum, ac proinde plures pensiones persoluturum: quia non emuntur pensiones, sed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quàm pensiones præsentes; tum ob commoditatem pecuniæ præsentis; tum quia multis modis tanto tempore fieri potest, vt nihil ex eo possit percipi. Seeundò, Quia census vitalitius est res quædam æstimabilis communi hominum iudicio, certo pretio; quod ferè semper minus est qoàm pensiones speratæ; (nemo enim emeret censum, nisi id speraret:) atqui res omnis vendibilis, iustè eoni potest pretio, quo cõmuniter æstimatur; ergo. 41

Notandum autem, hoc pretium, si eensus sit ad vitam vnius ætate florentis, alibi esse octonûm, alibi septenùm nummûm in singulos: si ad vitam duorum, denûm. quod enim in quauis Prouincia lege vel eommuni æstimatione est taxatum, præsumendum est esse iustum pretium, nisi contrarium sit euidens.

Dico Secnndò, Probabile etiam est, eum, qni ad eertum tempus constitutus est, v. g. ad 10. vel 20. annos, posse minoris emi. v. g. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium, probabile est licere emere 90. Tenet hoe Conradus q. 79. & 80. Couarr. cap. illo 7. n. 4. Caietan. v. Vsura, sub finem, Nauar. cap. 17. n. 230. & commentario de vsuris num. 71. vbi indicat, centum aureis posse emi pensionem annuam 10. au- 42

Census ad certũ tempus.

reorum ad annos 15. & quidem si sit census realis, non videtur dubium. sicut enim emi potest ius percipiendi fructus seu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum; ita etiam ad certum annorum numerum: quod ius semper æstimatur minoris, quàm emolumentum spectatum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret census temporalis quam perpetuus. nam census perpetuus redimibilis emi potest denis senis nummis in singulos: hoc autem pretio non posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest 30. nummis in singulos. atqui hoc pretio emi non posset census temporalis ad annos 33. quæ omnia per se absurda sunt.

43 *Personalis certi temporis.* Si autem loquamur de censu personali ad certum tempus, maius est dubium. tamen probabile est licitè emi minoris; ita enim docent Auctores citati. Probatur Primò, Quia alioquin pluris valeret census personalis ad annos 17. vel 20. quàm reditus personalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis, vt ostensum est.

Secundò, Quia non potest dari sufficiens ratio cur communi hominum æstimatione vel Principum lege non possit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi, spectatis omnibus circumstantiis, quæ communiter solent interuenire, quod pretium minus sit quàm res quæ in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur postulare, vt suprà ostensum est.

Obiectio. Dices, Ergo licitus est hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi soluas quotannis 10. hoc autem est absurdum: nam seposito lucro cessante & damno emergente, est aperta vsura: ergo.

44 *Alia ratio emptionis, alia mutui.* Respond. Si iste intendat emere censum, non erit iste contractus illicitus: quia intendit emere actionem personalem, quæ non pluris æstimatur in illa Repub. vti suppono. Si autem intendat solùm dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; sed pro alia re simili in specie, eiusdem valoris. Simile erit, si dicat, Do tibi 180. aureos, vt per 20. annos soluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliati vsura, quàm illo altero. verùm non est magnopere timendum, ne hac ratione vsuræ inualescant, quia non desunt alij modi multò vtiliores. quamquam censeam omnino dissuadendum, si quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO VII.

Vtrùm census licitè possit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio constitutus.

45 *Si habeat pretium à lege.* RESpond. & Dico Primò, Si census ille habeat pretium legitimum à Principe constitutū, non videtur posse emi minore pretio, quàm initio fuerit creatus: potest tamen vendi maiore, ratio est, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miseri venditores, qui propter inopiam coguntur censum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur esse contenti: non autem ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum consistat in indiuisibili, non potest minus dari. vnde vidimus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in singula: non autem eos, qui vendunt maiore, v. g. 18. vel 20. in singula.

Dices, Principis decretum tantùm est intelligendum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

Respon. Negando assumptum, nisi id exprimatur: dum enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris ematur, videtur loqui de omnibus; sicut dum taxatum est pretium frumenti, non solùm in prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

Aduerte tamen, in Belgio hoc non seruari: nam passim videmus antiquos census emptos ad rationem 16. in singula, multò minore pretio vendi, Principe sciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte consuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur. emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in singula. quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed non multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna. 46

Dico Secundò, Si census non habeat pretium legitimum, vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, quàm initio fuerit constitutus. ratio est, quia pretium vulgare non consistit in indiuisibili. vnde quod primò emptum est pretio summo, sæpè posteà venditur pretio infimo. Accedit, quòd quādo multi sunt emptores, qui quærunt census, pretium possit augeri; sicut è contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsentem, qui est 95. docuit. 47 *Si caret pretio legitimo.*

Hinc sequitur, seposita lege positiua, posse ab initio iniri pactum, vt si venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo aliis tunc vendi posset. quòd si moraliter certū sit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positiua prohibetur, & Pius V. in sua constitutione illud prohibuit, statuens vt venditor eodem pretio possit redimere, quo primùm vendidit. idem sanxit Carolus V. non solùm de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis censibus reseruatiuis, & piorum locorum, qui antè fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij. 48 *Pactum redimatur pretio maiore.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta:

VErbi gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, vt teneatur totidem in specie vel quanti tunc in specie valebunt, refundere?

Resp. & Dico Primò, Id quibusdam euentis esse licitum. Primò, Si certum erat, æstimationem 49

mone

Redimere eadem moneta.

monetæ non esse mutandam. Secundò, Si vtrimque pat erat dubium an esset augenda an minuenda. Tertiò, Si eertum erat æstimationem augendam,& emptor statuerat pecuniam suam in illud tempus seruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponete. Quartò, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendete. vnde possum exigere vt eadem moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio. nam Carolus V. in sua ordinatione, qua census irredimibiles vult posse redimi eodem pretio, quo primùm venditi sunt,statuit vt id fiat ea moneta,& secundùm eum valorem accepta, quem ipse vltimò imposuerat: non autem secundùm valotem antiquum. Vbi tamen non vetat,quin si monetam valdè excrescere contigerit, possit redimi secundùm eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare,sed illis consulere.

50 Dico Secundò, Extra hos casus tale pactum non esse licitum. vnde si census redimibilis ematur pretio ordinatio, & addatur pactum, vt venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probatur, quia emptor non dat nisi pretium census absolutè considerati, v. g. 16. in singula, & prætereà imponit venditori graue onus,magno pretio æstimabile; pro quo onere,neque dat quidquam, neque ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscipit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur,quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem:ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census, compensationem illius oneris exigere,vt sit æqualitas.

DVBITATIO IX.

Vtrùm emptio census, cum pacto, vt non possit redimi nisi ante vel post certum tempus, sit licita.

51 *Vt non possit redimi nisi ante certum tempus.*

RESpondeo & Dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto vt non possit redimi nisi intra certum tempus; (v. g. intra decennium)ita vt si intra illud tempus non redimatur à vêditore,fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. q.12.a. 2.conclus. 4. Sotus suprà ar. 3. Couat. l. 3. var.ca 8.n.7.Medina de vsura,q.15.dub. 1. §. Aduerte tamen. Probatur Primò,Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit.25.v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubileo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iustè poterit eo vendi. Tertiò,Licitum est emere censum irredimibilem absolutè; ergo etiam licitũ emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa conditio est in fauorem venditoris. Quartò, Quia sæpe potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; vt si intra illud tempus occursuræ essent oecasiones emendi res frugiferas, vel census irredimibiles, quæ putarentur non habendæ posteà: tunc enim ratione lucri cessantis, posset tale pactum apponere.

Notandum tamen,pretium talis census debere esse maius, quàm si semper maneret redimibilis; & minus,quàm si absolutè esset irredimibilis, vt per se patet. Item quò tempus illud, quo libertas relinquitur,est longius,eò debet pretium esse minus;& quò tempus illud est breuius, eò debet esse maius;vt rectè notauit Medina. 52 *Pretium huius census.*

Dico Secundò, Licitum etiam est emere censum cum pacto vt possit redimi post certum tempus, v. g. post decennium, ita vt antè redimi nequeat. Patet ex iisdem Auctoribus. ratio ferè est eadem:quia licitum est emere censum cum pacto vt perpetuò redimi possit, & eum pacto vt numquam redimi possit: ergo etiam cum pacto,vt ante certum tempus non possit; post autẽ illud tempus,possit. 53 *Vt non possit redimi nisi post certũ tempus.* hîc autem pretium eò maius esse debet,quò tempus est longius,quo redimere non licet;& eò minus, quò hoc tẽpus est breuius. quòd si tempus, quo non possit redimi, sit paucorum annorum,hoc onus plerumq; est parui momenti. 54 *Pretium.*

DVBITATIO X.

Vtrùm licita sit emptio census vtrinque redimibilis.

SVppono licitam esse emptionem census redimibilis ex parte venditoris:(id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando voluerit) tales enim sunt census, quos approbant Pontifices, vt infrà dicemus. Sed difficultas est, Vtrùm emptioni talis census possit adiici pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor possit illum reuendere, quando voluerit, vel resoluere contractum,recepto quod dedit. 55

Sotus l.6.q.5.art.3.concl. 1. censet tale pactum esse vsurarium. ratio ipsius est, quia vbicumque datur pecunia cum pacto eamdem rursus recipiendi & aliquid vltra sortem, illic vsura vel patet, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundat sortem,& vt reddat illam, quando petes:ergo. *Redimibilis ex parte emptoris.*

Resp. tamen eontrariam sententiam esse probabilem, & speculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d. 15.q. 12. art. 2. conclus. 4. & a. 3. ad 3. contra 4. concl. Conradus q. 84 post 5.conclus. §. Circa enim solutionem. & corollario primo,vbi docet,venditioni census posse apponi pactum multis modis,Primò, Vt neuter habeat potestatem resoluendi contractum. Secundò, Vt solus venditor habeat. Tertiò, Vt solus emptor. Quartò, Vt vterque,fructibus minimè in sortem computatis. Nec obstat quod Gabriel in respon. ad 3. argumentum contra 4. conclus. addat: *Verùm hoc dico recitatiuè & probabiliter, sciens quosdam DD. notabiles hæc scripsisse, offero tamen examini peritiorum.* Sic enim loqui solemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noui & receptæ opinioni aduersum ex nostra sententia proferimus, quamuis ibi etiam apertè fateatur sententiam illam esse probabilem,& à notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus; sed argumenta eius quæ in 5. concl. & in corol. 1.& 2. inculcat, 56 *Pactum venditioni censuis variè apponi potest.*

culcat, ſatis indicant quid in animo probet. Idem expreſsè tenet Ioannes Medina qu. 15. de Vſura dub. 5. Pettus Arragon. q. 78. at. 4. & optimè Gregorius à Valentia 2.2. diſp. 15. q. 22. puncto 6. & q. 25. puncto 2. vbi etiam refert eamdem ſententiam à multis doctiſſimis Theologis Romæ in quadam conſultatione, cui ipſe interfuerit anno 1581, probabilem eſſe iudicatam; etſi ob periculum vſurarum minimè ſuadendam. Probatur Primò, Venditor poteſt vendere cenſum cum pacto vt poſſit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc cenſum ſeu literas cenſus reddere, vt omnes fatentur: ergo ſimiliter emptot poteſt emere cenſum cum pacto, vt poſſit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. conſequentia patet à paritate rationis; ſi enim venditor poteſt ſibi tale ius reſeruate, & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat, recupetandam; cut emptor non poſſit ſibi ſimile ius reſeruare, & ſimilem obligationem imponere venditoti, ad recupetandam pecuniam, quam alienat?

57 Dices, Eſſe diſparitatem rationis; quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam, eſt mutuare, non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illam reſtituendam, non eſt mutuare, ſed vendere cum pacto redimendi: ergo eſt diſpar ratio.

Dupliciter datur pecunia cum obligatione reddendi.

Reſp. Dupliciter poſſe dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, ſi detur immediatè pro ſimili pecunia eiuſdem valoris, cum obligatione vt illa poſt aliquod tempus reddatur; & tunc eſt mutuum. Secundò, ſi detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem poſt aliquod tempus redimat, & pro ea pretium reſtituat: & tunc eſt vera emptio. hoc modo fit in propoſito; non enim emptor cenſus dat pecuniam immediatè pto pecunia refundeoda in redemprione, ſed pro cenſu; neque obligat alterum, vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, ſed vt recipiat rem, ſeu ius quod vendidit, & reddat pro ea iuſtum pretium.

Solutio cuiuſdam.

Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptinnem. Quia, inquit, venditinni cenſuum id per ſe coniunctum eſt, vt non habeat effectum perpetuum; ac proinde vt poſſit à venditore redimi. Secùs de venditione aliarum rerum. Rationem diuerſitatis adfert, ex fine venditionis cenſuum & aliarum rerum. qui enim vendit cenſum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, ſicut qoi res alias vendit; ſed in oeceſſitate conſtitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis ſibi neceſſariis cenſum conſtiruit, ſperans ſe felicioribos annis exoneraturum. Intendit itaque cenſum redimibilem vendere; quod & emptor intendere debet. Hinc ſequitur, inquit, ſi rem penitus inſpiciamus, facultatem redimendi venditori reſeruatam, non eſſe propriè conditionem grauantem emptorem, ſed ipſi contractui natiuam.

Refutatur.

Reſp. Si illud ius venditori reſeruatum, dicatur non eſſe onus emptori, eò quòd compenſetur, dum minuitur pretium cenſus, ſic fateor non eſſe onus: ſed ſimili modo dicetur non eſſe onos venditori, quòd emptor ſibi ius reſeruet, quia id compenſatur aucto pretio. Quòd autē ſit verum onus, patet Primò, Quia omnis obligatio in futurum quam quis magno cuperet redimere, eſt onus: atqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, vt teneatur admittere reſolutionem contractus cenſualis, eſt talis obligatio; ergo eſt onus. Secundò, Hæc obligatio poteſt ei eſſe valdè incommoda: quia etiamſi offerant ſe occaſiones pretij vtiliſſime impendendi, non tamen poteſt illud repetere, & tamen venditor poteſt illud refundere quando id ipſi erit inutile, vel damnoſum, vt cùm pretium pecuniæ eſt auctum, vel cùm eſt magna pecuniæ copia, & nulla fructifera ſunt venalia. Tertiò, Si vendam tibi agrum meum reſeruato iote redimendi, impono tibi onus; ergo ſimiliter ſi vendam tibi ius fructuum, v. g. 10. modiorum, in agro reſeruato iure redimendi, cenſeor tibi onus imponere.

Illam obligationem eſſe onus.

Dices, Eſſe diſparem rationem; quia eſt de natura cenſus conſignatiui, vt poſſit redimi pro voto venditoris, vnde non eſt onus diſtinctum. Sed hoc non eſt verum; nam plurimi ſunt cenſus, qui non poſſunt redimi, qoi tamen ſunt veriſſimi & perfectiſſimi cenſus. Deinde cenſus per ſe eſt ius percipiendi fructus ex re alterius, quod abſolutè tranſlatum eſt perpetuum. Itaque verum non eſt hanc eſſe naturam cenſuum, vt poſſint redimi; aut venditioni cenſuum per ſe conuenire, vt non habeat effectum perpetuum. fateor plerumque cenſus ita vendi, ſed nnn ſemper; nec emptores tenentur tales emere, ſed poſſunt exigere, vt redimi nequeant. tales enim ipſum Ius cioile admittit tāquam minimè ſuſpectos; & ſi non admitteret, ſaltem Ius naturæ & gentium admittit; de quo nobis hic eſt ſermo. Loquimur enim de iuſtitia huius contractus ſpectato Iuræ naturæ & gentium. Neque peccant emptores contra iuſtitiam, etiamſi fini vendentis ſe nnn accommodent. parum enim ad iuſtitiam contractus & rerum æqualitatem refert, quo fine venditio fiat.

Obligatio illa poteſt compenſari.

Secundò Probatur, Ideo venditor iuſtè poteſt 58
emptori imponere obligationem reuēdendi; quia hoc onos poteſt compenſari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, poteſt ſimiliter compenſari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: (non enim eſt infiniti pretij) ergo ſimiliter poteſt imponi. Confirmatur, quia emptor cenſus poteſt paciſci cum tertio, vt ille teneatur cenſum à ſe emere quando placuerit: ergo ſimile pactum poteſt inire cum venditore.

Obiectio eiuſdam.

Dices, Nullus venditor ſponte talem obligationem admittet; ſi ergo admiſerit, coactè id faciet. atqui iniquum eſt cogere ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Deinde ſi illā obligationē redimendi ſuſcipiat, peribit veritas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. vnde ex vi mutui penſiones percipiet, quod eſt vſurarium.

Reſponſio.

Reſp. Primò, negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compenſatur, dum emptor dat maius pretium ſoluendo 20. in ſingula, cùm aliàs ſine tali obligatione non ſolueret niſi 16. in ſingula. Itaque illa obligatio non eſt venditori notabiliter onerosa. Confir. Quia quando emptor volet reſoluere contractum, facilè inueniet ſortem vendendo alicui cenſum ordinarium, ſeu redimibilem ex parte venditoris. vnde patet illum minùs lædi tali cenſu vtrimque redimibili quàm cenſu ordinario. Deinde diſtinguo minorem. Dupliciter poteſt quis cogi ad aliquam obligationem

vltra

vltra naturam contractos. Primò, Ex vi solius contractus principalis, absque iosta compensatione illius obligationis: & hoc est iniquum; neque hic fit, vt ostensum est. Secundò, Per distinctum contractum, saltem implicitum, & iosta compensatione; & sic non est iniquum, sed iustum & quotidianum. possum enim nolle inire vnum contractum absque alio contractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorem ad restituendum pretium rei venditæ, quando cupiam contractum resoluere, emptio vertitur in mutuum; nulla emptio cum pacto retrouenditionis ex parte emptoris erit licita; nec emptor poterit lucrari fructus rei, sed tenebitur computare in sortem: quod falsum esse ostendimus cap. 21. dubit. 14. estque contra Couar. & alios multos DD. Similiter in societate mercaturæ, contractos societatis & conductio operarum vertetur in mutuum, si socius cui pecunia traditur, obligatur iusto pretio ad præstandom periculum sortis. Quod etsi Sotus concedat, Cooarr. tamen & alij negant; & falsum esse ostendemus cap. 25. dub. 5. itaque non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus suprà n. 57. in respons. ad 1. replicam.

Pro obligatione potest peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te censum, possum vicissim à te petere vt emas post aliquod tempus à me domum, idque in pactom deducere: (nam pto obligatione licita, potest peti mutua obligatio) ergo similitet possum petere, vt post aliquod tempus eumdem censum redimas. si enim possum io pactum deducere, téque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eamdem, quam mihi vendidisti, redimas?

Quartò, Hoc pactom potest addi emptioni aliarum rerum, v. g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum est cap. 21. dubit. 14. cur non etiam emptioni censuum? vnde Couarruuias, dum lib. 3. variar. cap. 2. numer. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & n. 4. negat in emptione censuum, ἀσύστατα docet.

59 Quintò, Pacta quæ seorsim fieri possunt, ita vt neutrum destruat alterum, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sont, etiam simul iūcta sunt iusta) atqui hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum, redimibilem ex parte solius venditoris, i oo. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans; sed hic potest inire pactum cum venditore, vt quotannis non soluat nisi 5. aureos, & vt pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales.

Pretium huius census.

60 Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse. nam sicut totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusque apposito; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed Auctores citati etiam de hac intelligendi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expresse de hac agunt: & iisdem rationibus probatur: nam sicut census realis est ius quoddam certo pretio vendibile, ita & census personalis: vnde eædem rationes vtrobique locum habent.

61 Ex his sequitur, cùm in Belgio ematur communiter census personalis, redimibilis ex parte solius venditoris, 16. in singula, non fore illicitum (vbi lex positiua non obstaret) emere censum personalem vtrimque redimibilem 20. in singula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quandoplacuerit emptori, satis videtur compensari dum tanto ploris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali censo, quàm censu personali ordinario; imò minùs. qui enim vendidit talem censum, v. g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 5. aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri censom ordinarium 100. aureis, qui pendet sex aureos & quadrantem. Itaque singulis annis vnum aoreom & quadrantem minùs dedit in censu vtrimque redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius.

Pretium in Belgio talis census.

Hoc modo videntur posse excusari contractus 62
quidam valdè vsitati, quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vsura quincuoce, id est, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expressè de censu vtrimque redimibili; tamen videntur implicitè in illum consentire, dum is, qui pecuoiam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iustè id fieri potest, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum est sup. cap. 20. dub. 12. vide plura apud Valentiam disput. 5. q. 2. 5. pun. 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbique prohiberi.

Pecunia pupillorum & vsura pupillares.

Petes, Vtrùm licita sit emptio census cum pacto vt non possit redimi nisi velit emptor, & ipso 63
volente debeat redimi?

Redimibilis pro solius emptoris arbitrio.

Resp. Ex oatura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat; quod sanè deberet esse maius, quàm pretium census absolutè irredimibilis. Ratio est, quia ex parte venditoris est absolutè irredimibilis, & prætereà imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam est pretio æstimabilis. Potest tamen emptor pa- 64
ciscì, vt si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci vt resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit venditori censum & illam obligationem: ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum. vide suprà cap. 21. num. 128. vbi alia ratio eáque solidior indicata.

Redemptio eodem pretio.

DVBITATIO XI.

Vtrùm alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.

PRimom est, Vt venditor semper teneatur ad pensionem, etiamsi res censui subiecta casu 65
pereat. Quidam putant hoc pactom esse iniquum. Primò, Quia est contra naturam contractus censualis, qui postulat vt re pereunte, census pereat. Secundò, iniquus esset contractus, si emerem à te agrum, annuè reddentem 10. mensuras, cum pacto vt si ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuum supplere ex tuis bonis vsque ad decem mensuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo.

1. Pactum, vt si res pereat, soluendam pensionem.

66 *Non est iniquum.* Sed verius est, hoc pactum iniquum non esse, si iusto pretio compensetur. iustum autẽ pretium est, quanti illa obligatio cõditionalis iudicio probi & intelligentis viri, considerato pericolo eueotus, æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculũ, paruo æstimabitur; si magnum, magno. Probatur Primò, Quia hîc sunt duo pacta, quæ seorsim iustè fieri possuot; vt si primò ematur iusto pretio census absolotè: deinde iustn pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu: ergo etiam possunt simul fieri; quæcumque enim seorsim sunt iusta, etiam iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnius cõtractus, vltra iustum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum: (vt dictum est c. 20 dub. 7. & 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sioe alio, quod potest licitè facere. potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, oisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundò, Pactum illud aecessoriom, est pactum assecurationis: atqui pactum assecurationis aliis contractibus addi potest; ergo etiam contractui census.

Tertiò, Istud pactum habet vim pacti census personalis: atqui census personalis est licitus, vt ostensum est dub. 5. ergo etiam illud pactum. qoo fit vt totus census emptus tali contractu, sit census mixtus ex reali & personali; vel certè, vt sit census realis cum pacto assecurationis. vt suprà dictum est dubit. 4.

67 *Ad rationes.* Ad primom Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus ceosualis, quasi destruat naturam contractus censoalis; sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis; idque inducendo nouum contractum, nempe assecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est eontra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad secundum, Ille contractus non est per se illicitus, quia est emptio agri cum pacto assecutatinnis fructuum in perpetuum: quod pactum est licitum. si enim fieti potest pactum assecurationis fructuum ad tempus, eur non etiam in perpetuum? item, si fieri potest tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

68 *2. Pactum legis commissoriæ.* Secundum pactum addi solitum, est, Vt si per bienniom. vel triennium pensio soluta non fuerit, res censui subiecta cadat in commissum, & in pœnã negligentiæ efficiatur domini census. Hoc pactum continetur implicitè in cõtractu emphyteusis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis. vnde huic etiam addi posset; præsertim contractui census reseruatiui. In cootractu verò consignatiuo addi oon potest, nisi ex æqoo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis: quia sicut in pignoribus pœna commissi est excessiua, (non enim par est, vt ob non solutum tempore præfixo paruum debitũ, amittas pignus aliqood pretiosissimũ) & ideò Iore prohibita, c. Significante, de pignotibus: ita etiam in rebus censui subiectis (quæ sunt instar pignoris & hypotbecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. nunc enim poterit esse iusta. Posset tamen absque

69 *Quomodo possit apponi.* pretij augmento apponi pactum, vt si per biennium non soluerit, contractus resoluatur, & censuarius cogatur restituere pretium, vt notat Medina q. 15. de vsura dub. vltimo; quia pactum legis commissoriæ tali modo in contractibus est licitum, vt supra cap. 21. dub. 15. ostensum est.

Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, vt debitor oon soluerit pensiooem, rem non debere censeri commissam: nam vbi noo est colpa, locum non habet pœna. 70

Tertium pactum est, Vt debitor census non possit rem illam vendere, non requisito priùs illo, qui in ea censum habet, sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti, vel multis priuilegiis instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionuoi. Vnde puto emptorem posse hoc pactum apponete absque augmento pretij: præsertim cùm Pius V. illod inter ceteras conditiones numeret, vt dub. 12. dicetor. 71 *3. Pactum, vt res non vendatur irrequisito domino census.*

Quartum est, Vt si debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetut; quia est valdè onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, si prædium illud, vel rem aliam fructiferam (super quam alter ceosom copit vendere) iusto pretio emeres, & reseruato tibi dominio directo & censu annuo, dominium vtile in eumdem veoditorem transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium vtile vendi contiogeret, ceterisqoe pactis; sicut fit in contractu emphyteutico. quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractos volente venditore simul fieri. 72 *4. Pactum de soluendo laudemio.*

Qnintum pactom est, Vt non possit redimi per partes. hoc non est illicitum, imò est consentaoeum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non censetur venditot habere ius redimeodi per partes. id enim posset cedere in graue iocommodum emptoris: ergo neque in censibus. vnde nisi expressè conuenerit vt liceat per partes redimere, vel nisi Iora aot consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secundùm consuetudinem loci, nisi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore sic redimere; sed tenebitor redimere totum simul, sicut totum simul vendidit. 73 *5. Pactum, non redimendum per partes.*

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones Iure positiuo requirantur in emptione censuum.

HActenus explicuimus quænam Iure naturæ sint necessaria vt emptio census sit iusta: & ex omnibus hactenus dictis sequitur, nihil aliud esse necessariom, quàm vt sit æqualitas secundùm æstimationem inter censum & pretium, & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta accessoria imponantur, ea prudentis arbitrio debitè compensentur. 74 *Quid Iure naturæ necessarium.*

Restat igitur vt breuiter explicemos conditiones, quas requirit Ius positiuum, maximè Canonicum seu Pontificium. cùm enim ex boc contractu (propter procliuem ex eo lapsum ad vsuras) facilè possit animarum saluti periculum creari, pertinnit ad summum Pontificem huic occurre *Conditiones Iuris positiui.*

currere,& statuere quæ conditiones sint in eo seruandæ. Igitur Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis Extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de vsuris, n. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt vt necessarias ad iustitiam cēsus (vt quidam opinati sunt;) sed dumtaxat affirmant, census eos, qui hasce conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce Extrauagantibus statuj nequit, quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariæ. Imò Sotus lib. 6. quæst. 5. art. 1. censet nullam illarum esse necessariam, præter illam iusti pretij, & vt venditor ad census redemptionem non cogatur.

75

Conditiones censuū Martini V. & Calixti III.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sunt istæ. Prima est, Vt certam rem immobilem & fructiferam designet venditor, cui censum imponat. Secunda, Vt illa sola maneat obligata solutioni census; non autem ipsius persona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iustum soluatur, quod possit esse 10. 11. 12. vel 14. in singula annua; vel plus aut minus secundùm temporum qualitatem. Quarta, Vt pretium statim soluatur pecunia præsenti. Quinta, Vt venditori liberum sit censum eodem pretio redimere, siue totum simul, siue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, super qua census est constitutus, pereunte, ipse quoque pereat. Octaua, Vt pensiones non superent æstimationem fructuum rei, in qua census est constitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi. Itaque Pius V. anno 1596. edita Constitutione, multas conditiones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de vsuris, n. 84. & sequentibus. & Thomas Boninsignius, tract. de censibus cap. 4. & sequentib. Sunt autem vniuersim conditiones 14.

76

Conditiones Pij V.

77 Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ suâ fructifera, & certis finibus designata, & nullo modo aliter.

1. Conditio, super re immobili.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, siluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item censum ipsum; habetur enim pro re immobili, (vt expressè dicitur Extrauag. Exiui. §. Cùmque annui reditus, de verb. signific.) & fructifera. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irredimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis. si tamen in hoc euentu venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in censu redimibili alium censum fundare.

In alio censu.

78 Notandum Secundò, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census constituatur. talis enim videtur esse personalis, eiúsque totum periculum reiici in venditorem, quem Pontifex hîc intendit prohibere.

Ex his patet, hîc excludi omnes census personales, & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue non; quia obligatur implicitè persona. vide Nauarrum à num. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena?

Resp. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. Ratio est; quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L. Iulianus 13. π. de action. empti. Ita Nauar. nu. 118. Postquam autem sciuerit, non potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquè bona constituat, vel vt pretium restituat. Si autem sciebat vel suspicabatur rem esse alienam, non potest pensiones exigere. Ita Nauarr. nu. 119. Ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens non esse ipsius, & eosdem illi locat, non potest exigere pretium locationis, quia locatio non subsistit:) neque ratione interesse; nam venditor non tenetur ei de euictione (cùm emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa vllius interesse, vt patet ex L. Si fundum. 27. C. de euictione. 79

Res aliena vel vinculata.

Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio, idque tempore contractus & coram Notario, & testibus. Notandum ex Nauarr. n. 88. in foro conscientiæ posse anticipari solutionem pretij; (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem:) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis vsurariæ. Idem docet Boninsignius cap. 5. num. 5. 80

2. Vt pecunia numeretur.

Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ea eo detrahere pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere ampliùs quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam lure naturæ est necessaria, nisi hoc onus alia ratione compensetur. 81

3. Vt pensio non anticipetur.

Quarta est, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. vt si emptor obliget venditorem, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominùs teneatur soluere. cùm enim in censu reali solùm vendatur ius ad fructus rei; si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori censûs: nec dominus rei quidquam ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum. 82

4. Pacta de casu fortuito.

Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, neque venditor cogatur emptori census soluere laudemium, id est, quinquagesimam vel trigesimā partem pretij illius rei alienatæ. Ratio est, quia cùm emptor non habeat dominium directum rei, sed solùm ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquivalens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi. nam obligatio census semper illam 83

5. Pactum de non alienādo, & de laudemio soluendo.

lam comitatur, & cum ea transit ad alium dominum, sicut obligatio hypothecæ transit cum re hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à domino, ita & res censui subiecta. Laudemium autem non debetur nisi domino directo, in huius dominij recognitionem, vt infrà cap. 24. dub. 8. dicetur.

84 *6. Vt offerat rem domino censum, &c.* Sexta est, Vt dominus rei censuariæ, si illam vendere velit, indicet domino census pretium & conditiones, quibus res est vendenda; & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque aliis præferat; nempe iis qui anteà non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus n. 127. Hæc conditio poterat omitti; quia non pertinet ad contractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur num. 92. non tamen deest causa cur meritò possit exigi, vt dictum est dub. 11.

85 *7. Pœna commissi, aut interesse.* Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum; vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuariæ, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum.

Notandum tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, Iure naturali debitorem teneri; sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem vsurariam: potest tamen posteà exigi tamquam debitum. Idem dicendum, si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesset. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disp. 390. intelligendum de lucro intrinseco; vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos

86 *Interesse intrinsecum & extrinsecum.* aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tradendæ, vel pretij soluendi, non tenetur nisi ad interesse lucri intrinseci, non autem extrinseci; (quale est, quod per industriam negotiationis, vt transportatione in alium locum, perciperetur) vt colligitur L. Si sterilis. 21. §. Per venditorem. ff. de actionibus empti; ita nec in contractu censuali; quia hic est emptio quædam & venditio: & solutio pensionum est veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauar. n. 93. 116. & 138.

Verùm etsi hoc in foro externo locum habere possit; tamen in foro conscientiæ videtur etiam ad interesse extrinsecum, cuius ipse per moram iniquam est vera causa, teneri. si enim ex eo, quòd statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui; cur non tenearis ad eorum æstimationem? & tamen hoc est interesse extrinsecum, vt patet ex d. L. Si sterilis. vide suprà cap. 21. num. 102.

87 *8. Non augeatur pensionibus.* Octaua conditio est, Vt ex pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. quod intellige, antequam illæ re ipsa solutæ fuerint; secus cùm fuerint solutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri potest: sic enim ab initio est constitutus. Nauarrus num. 94.

9. Pacta onerio extrinseca. Nona est, Vt non fiant pacta, quibus cogitur oneta aliqua soluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco; non potest obligari venditor, nec contrà. vide Nauar. n. 94. & 132.

88 *10. Re perempta, perit censu.* Decima est, Vt re in totum, vel in partem perempta, vel effecta infructuosa, pro rata pereat census.

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum periit vel infrugifera est reddita, siue tota, siue ex parte: tunc enim tantummodò census perit pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat, vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen ripis perfossis occupauit) non perit census ex parte, sed totus manet. vnde si reliqua pars aliquid fe- *Si ad tempus solùm perit vel infrugifera redditur.* rat, ex ea debetur solutio integra. etsi enim census totus ita fundatus sit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte, vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata. Hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente salua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundùm nullam sui partem sit absolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet secundùm se totam, & secundùm omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quamdiu tota res censui subiecta, manet in dominio vnius.

Sed dubium est, Si res diuidatur in plures heredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Couat. lib. 3. variar. c. 7. num. 7. negat; quia istæ obligationes sunt in rebus, diuisis igitur rebus, diuiduntur obligationes. 89 *Res diuisa non diuidit censũ seu obligationem.*

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus num. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex heredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere. quare dicendum est, obligationem non diuidi, quamdiu res salua manet, sed totam manere in tota re, & quodammodò in singulis partibus; ita vt ex quauis totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse satis comprobat.

Notandum Secundò, Non esse illicitum pacisci, vt semper pensio integra soluatur, re salua manente, etiamsi interdum ob sterilitatem vel casu minus ferat: modò tamen talis sit, vt aliàs tantumdem amplius ferat, ita vt illud alio anno compenseтur. 90 *Pactum vt pensio semper sit integra, licitum.*

Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruatur, teneri eum reddere pretium censùs, aut illum super alia re immobili constituere. quòd si res destructa (v. g. domus, molendinum) instauretur, non est ipsa censui subiecta, nisi de nouo ei supponatur; quia est distincta à priore. Ita Nauar. n. 118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci, quia multis locis vsus est contrarius. 91 *Res noua, non est subiecta.*

Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est, possit redimi, nec fiant vlla pacta, quibus directè vel indirectè talis facultas adimatur. 92 *11. Redimendus eodem pretio.*

Notandum est Primò, Hic reiici census irredimibiles, nó quidem omnes; (iuxta Nauat. n. 98.) sed eos, qui non emuntur multò pluris quàm tedimibiles; hi enim sunt iniqui. qui verò iusto pretio emuntur, cùm per totum orbem Christianum sint receptissimi, per iustam ἐπιείκειαν possunt excipi; vt ibidem rectè docet Nauar. non enim credibile est, Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, census tam receptos velle tollere, præsertim cùm in illis esset omnis præsumptio vsuræ. Reiiciuntur etiam census temporales, (v. g. ad decennium) quibus adiicitur pactum, vt si intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninsignius cap. 14. n. 9. *Non prohibentur irredimibiles.*

Notan

93 Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum per minutas partes redimat, quamuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia id posset esse valdè incommodum emptori: qui si integram summam perciperet, vel bonam eius partem, posset prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninsignius cap. 14. n. 11. quate posset in pactum deduci, vt non redimat, nisi totum simul, vel notabilem partem.

Non per partes, præsertim minutas.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat; elapso anno non poterit cogi.

12. Vt moneat emptorem, &c.

94 Decimatertia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus, vt dictum est conditione 11.

13. Non posse repeti sortem.

95 Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest censum extinguere, quo vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, possit vendi, dictum est suprà dubit. 7.

14. Vt pretium non augeatur.

96 Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos, sed solùm post illam faciendos. Secundò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur; non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi, vel alterius vltimæ voluntatis, vt notant Boninsignius suprà cap. 18. & Nauarr. n. 98.

Circa Bullam obseruanda.

97 Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrandos, à Pontifice iudicari fœneratitios. quod intellige, saltem quoad præsumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colligunt, dari vsuram Iuris humani, vt datur simonia Iuris humani. Ita Boninsignius cap. 17. Ratio est; quia potest Pontifex absolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ, & efficere vt ille contractus sit necessariò vitandus ob periculum vsuræ; ita vt si quis post talem prohibitionem non vitet, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. Ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra Iustitiam: sed fieri potest, vt in contractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum: si non fiat coram Notario, & testibus, &c.) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committitur peccatum irreligiositatis, si quis illum attentet. sed de hoc alibi.

Vsura iuris humani non datur.

Quarto, Quidquid expressè vel tacitè contra has conditiones dari, remitti, aut dimitti contigerit, à fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.

Respondeò & Dico primò, Has conditiones Pij V. Bullæ non obligare, vbi illa non est promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile est non solùm leges Imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, nisi sint promulgatæ in Prouincia; vt ostensum est 1. 2. q. 90. art. 4. Secundò: Quidquid sit de aliis quibusdam constitutionibus Pontificiis, non est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & Iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obseruandas, in aliis Prouinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem factam; nam ex contrario sequerentur grauissima incommoda: infiniti enim contractus bona fide celebrati, essent irriti, cum maximo plurimorum damno. tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem; & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere: (idque absque vlla sua culpa) cui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si contractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua illa ordinatio; sed paucissimis tantùm: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, vt cōmodè & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ex parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia; neque se iustè possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiamsi lex sit promulgata, si tamen ipso vsu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores instent, & curent executioni mandari, non obligat, vt docet Nauar. lib. 1. consil. 5. tit. de constitutionib. & in Enchirid. c. 23. n. 41. & Couarr. lib. 2. variat. cap. 16. n. 6. vel certè desinit post decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, vt idem docet lib. 3. consil. 83. tit. de Regularibus. Sed de his plura suo loco. 98

Non obligat vbi non est promulgata.

Ex his sequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia numquam hic promulgatæ: tum quia contrarius vsus semper perseuerauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim concessum est primùm à Nicolao V. deinde à Gregorio XIII. vt cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est, Vt constituatur super re aliqua certa, vna vel pluribus, & posset addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda est, Vt venditor possit redimere quando voluerit. Tertia, Vt census non excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Gregorio XIII. vnde patet, non vbique censendos esse vsuratios omnes census aliter constitutos, quàm in Bulla Pij V. præscribitur. 99

Non obligat in Belgio.

Nec in Sicilia.

Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta, est omnino seruanda in foro conscientiæ; idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergò, quòd si ex parte 100

parte solùm recepta sit, provt visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte dumtaxat vim obligandi habet. sed de hoc vide Nauar. de vsuris, oum. 106. & 107.

101 Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non est recepta, seruandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ tameo legi diuinæ vel natuiali non repugnent. vbi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est setuare legem naturalem, quæ tantummodò requirit æqualitatem inter ceosum & pretium.

Vbi nulla est certa lex vel consuetudo.

DVBITATIO XIV.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

102 RESpondeo, illud optimè constitui ex ptoportione ptetij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, siluarum, & similium. quo enim pretio emi potest res frugifeta, quæ deductis expensis quotannis reddat 100. auteos; eodem, & etiam minote, iustè potest comparari census realis irredimibilis; tantumdem pendens. Ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quàm solùm ius pereipiendi tantumdem fructuum, quantum tes illa solita est ferre. quòd si census irredimibilis eo pretio emi potest; multò minore poterit census redimibilis, etiam petsonalis, quia longè minoris æstimatur quàm irredimibilis realis; imò sæpè oon plutis quàm redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, vtrùm in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio; hæc enim facit pecuniam præsentem pluris æstimari, & census minoris: denique sitne copia an inopia peeuniæ. nam inopia pecuniæ facit censos vilescere; vt experientia superiotum annorum in Belgio docuit.

Iustū pretium.

103 Ex his fit vt pretia censuum pro varietate temporum & locorum sint varia. nam pietium census irredimibilis io Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, vt testantur Medina & Nauartus. cùm enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium: sicut & aliarum rerum, quæ ptetio vulgari venduotur. vnde fit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur.

Pretium Irredimibilis.

104 Pretium verò census realis redimibilis est lege taxatum, estque 14. in singula. In Sicilia tamen huius pretium est solùm 10. in singula, quod approbauit Nicolaus V. & Gregorius XIII. pro Sicilia. Calixtus quoque III. & Martinus V. idem approbaruot in censibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro vatia temporum conditione talis est coosuetudo vel æstimatio, vt patet ex illorum Extrauag. Aliquandn est 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, ptetio 16. anreorum in singulos. nam hi census, vt experientia docet, ordinariè non sunt securiores quàm census reales, qui tamen multò minotis emi possunt. Deinde eo pretio fetè potest emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent census personales. nam facilè tantumdem & amplius lucrati possunt per tres conttactus in societate mereatorum, idque absque vlla molestia.

Pretium Redimibilis.

105 Census irredimibiles in Belgio non habent pretium legitimum, nec possunt de nouo cteari, vt patet ex constitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reseruatiui tamen vendi possunt pretio 25. in singula, vel etiam minoris.

Pretium in Belgio.

DVBITATIO XV.

Vtrùm si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ, quatenus superant pretium datum.

106 QVidam docent pensiones restituendas: vt si censum valentem 15. aureis in singulos, emeris 10. restituendum esse tertiam pensionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 21. dubit. 13.

Sed vtendum est distinctione. Si enim pretium census est lege constitutum, cum clausulæ irritante contractum; tunc necessariò sunt restituendæ pensiones, qua parte excedunt iustum pretium. ratio est, quia contractus, qua parte census superat pretium, est irritus; ac proinde non subest vllus titulus, quo recipiatur ille excessus pensionum. itaque qui censum valentem 15. emit 10. debet restituere trientem, id est, tertiam pensionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia respectu illarum pretium est iustum, ac proinde contractus validus. noo enim lex irritare intendit contractum illum, nisi qua parte pensiones superant pretium iustum. Si verò pretium non sit lege constitutum, vel saltem non cum clausula irritante, tunc dubium est. Quidam enim putant, nihilominùs excessum illū pensionum restituendum; iuxta ea quæ dicta sunt cap. 21. dub. 13. de fructibus restituendis; quæ sententia est probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil ex pensionibus esse restituendum: sed tantùm pretium esse supplendum, & interesse (si quod ex carentia iusti pretij obuenit venditori) compensandum. Ita Ioannes Medina q. 15. dub. 4. 5. Sed pooe. Probatur, quia venditor oon est fraudatus ex eo, quòd emptor pensiones perceperit (vt quæ ipsi erant debitæ ex valido contractu) sed quod iustum pretium non fuerit ei persolutum. Confirmatur, si quis emeret agrum minoris iusto, non teneretur fructus agri reddere, sed pretium supplere, & sarcire damnum, si quod ex defectu iusti pretij secutum sit: atqui pensiooes sunt veluti fructus census: ergo, &c.

Si pretium constitutum cū clausula irritante.

107

Supplendum pretium & interesse.

Dices, Qui emit censum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus nisi dodrantis, id est, duarum tertiarum census; cùm pro reliqua tertia nullum pretium dederit, vel promiserit: ergo pensiones illius tertiæ retinere non potest.

Respondeo oegando antecedens. fit enim dominus totius census, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: sed quia pretium nonfuit æquale tribus trientibus, sed duobus tantùm; manet obligatus vt suppleat quod deest pretio, pro reliquo.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

De Cambiis.

Habet Dubitationes 11.

C*Ambium* magnam habet affinitatem cum contractu emptionis,ideò proximè post emptionem & venditionem,& post contractum censuarium (qui est species emptionis) dicendum est de cambiis.

DVBITATIO I.

Quid sit cambium & quotuplex.

OTANDVM est, *Cambium* generatim idem esse quòd permutationem. *cambire* enim est permutare. sed ex vsu vulgato solùm accipitur pro permutatione numismatum. & & hoc modo hîc loquimur de cambio. solétque
1 sic definiri, *Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim significatur omnis contractus onerosus. nam in his omnibus est quædam commutatio, vt patet in emptione, mutuo,locatione & similibus. verùm in proposito *permutatio* accipitur propriè, vt distinguitur à contractibus nominatis; vt nihil sit aliud quàm vltrò citróque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia. hoc modo est genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

Cambiũ quid.

Permutatio.

2 Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij : *mutuum* enim propriè non est permutatio, quia non est vltrò citróque datio seu traditio; perficitur enim traditione solius rei, quæ mutuò datur : nec includit redditionem æquiualentis, sed solùm obligationem, vt post temporis interuallum reddatur æquiualens eiusdem speciei; *permutatio* verò vtrimque requirit traditionem; neque censetur perfecta secundùm suam propriam rationem, nisi vtrimque secuta sit traditio. vnde non solùm res, quæ prior datur, sed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non postulat vt vllum intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, sicut mutuum : nisi interdum per accidens ratione rerum quæ permutantur. nam fieri potest vt permutetur res præsens cum ea quæ multùm distat, cuius
5 non potest statim fieri traditio. Imò res quæ existit, potest permutari cum futura, vt triticum præsens cum eo quod in messe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus cap. 17. n. 287. si enim talia possunt emi & vendi, cur non etiam permutari? cùm contractus permutationis similis sit emptioni & venditioni; vt habetur L. 1. & 2. ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus lib. 6. qu. 12. art. 2. & alibi ad rationem permutationis requiri vtriusque rei existentiam, & vt is qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nulláve ratione requiritur; vt contra eumdem docet Nauarrus suprà. Verum tamen est, contractum permutationis non fore completum in sua ratione, nisi res, quæ reddenda est, existat, & præterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum, & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentem, etiamsi altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cùm nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L. 1. ff. de rerum permutatione; hæc enim perficitur consensu.

Mutuum differt à cambio.

Res existens cum non existente & futura potest permutari.

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet *cambium*?

Respon. Posse referri ad varios. Primò enim 4
ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tamquam eius species, vt dictum est; siue permutentur pecuniæ diuersorum generum, siue diuersorum locorum, nempe præsens cum absente. Secundò, Pertinere potest ad contractum *emptionis & venditionis.* Ita Caietanus opusc. de cambiis cap. 7. quod habetur t. 2. tract. 7. Syluester Vsura 4. quæst. 8. Boninsignius tract. de cambiis cap. 6. num. 7. quod maximè consentaneum est vsui mercatorum, qui pecuniam absentem spectant tamquam mercem, eámque præsenti pecunia tamquam pretio emunt & vendunt: nam pecunia non solùm est pretium & mensura rerum venalium; sed etiam potest esse merx venalis, tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est; tum ratione commoditatis conseruandi, deferendi, numerandi; tum ratione distantiæ localis, vt infrà patebit. Tertiò, Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præsertim si loquamur de cambio, in quo campsor accipit prior, vt alibi reddat : tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traiicere; quæ opera est pretio digna. dum verò hîc dat vt alibi accipiat; non ita propriè traiicit alterius pecuniam, sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur; quia vt præsens fiat, traiici debet. Quartò, Referri potest ad contractum *innominatum*, do vt des. Ita Nauar. cap. 17. n. 294. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modò seruetur æqualitas inter datum & acceptum, vt rectè docet idem Nauar.

Cambium refertur ad varios contractus.

Pecunia vt est merx.

Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & 5
siccum. Cambium siccum vocatur, quod non est verum cambium, sed fingitur esse, eò quòd imaginem quamdam cambij præseferat; vt quando habetur sola ratio temporis, aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum vsura. dicitur *siccum*, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

Diuisio cambij.

Siccum.

Reale est legitima permutatio pecuniarum, ex 6
qua iustè aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuiditur in *minutum & locale. Minutum* est permutatio numismatum diuersæ rationis & speciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arrosorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

Reale.

Minutum.

Locale cambium (quod etiam vocatur *cambium per litteras*) est quando permutatur pecunia præsens cum absente.

Locale.

DVBI

DVBITATIO II.

Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum?

7 Vt si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis, vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis.

Varij tituli in cambio minuto.

RESPONDEO, Posse interuenire varias causas, ob quas id sit licitum.

1. Lucri cessantis causa. Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere supra valorem legitimum, quanti æstimabitur illa spes lucri, qua te per cambium priuas: vt si constitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec obstat quòd pretium lege taxatum consistat in indiuisibili, quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso præcisè considerato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si aliò, vbi pluris valent, delaturus eras, vt suprà dictum est.

8 *2. Ratione officij cambiendi.* Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, custodire assiduè cum solicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obsequiis, quæ in commodum aliorum præstat, potest à singulis aliquid exigere (si aliunde stipendium non habet) nempe quantum necesse est vt tale officium ex æquo compensetur; sicut dictum est de Monte pietatis c. 20. dubit. penult. vide Conradum q. 99. conclus. 4. Ratione huius tituli non solùm potest aliquid lucrari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius qui permutationem petit, & ob vtrumq; officium suscipitur & varia pecunia procuratur.

9 *An sine auctoritate Principis.* Dixi, *Præsertim si à Principe hoc officium concessum*; quia quidam putant nihil posse accipere eum, qui sponte sua absque tali auctoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere; etsi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petituri sunt, præstita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauar. cap. 17. n. 288. Imò vbi pretia cambiorum iam sunt constituta, vel scitur quantum hoc tempore campsores solent accipere; probabile est posse priuatum hominem, si fortè se offerat occasio cambiendi, tantumdem accipere; sicut in rebus venalibus.

10 *Ratione laboris numerandi.* Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam. Caietanus tract. de cambiis cap. 1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi; tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis sententia DD. est, ob hunc titulum posse aliquid exigi, etsi parum. Ita Conradus q. 99. conclus. 5. Nauar. suprà. Sotus lib. 6. q. 9. art. vnico. ratio est, quia hic labor est pretio æstimabilis, etsi interdum gratis præstari soleat: quare cùm fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compensatio. ab eo enim, qui petit aliquid in suum commodum præstari, potest merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi potest. Neque verum est, numerationem vnius compensari per numerationem alterius, quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit, sicut in mutuo. nam secunda est propter primam; prima autem est propter petentem; ergo & secunda censetur esse propter eumdem.

Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu. 7. de vsura, negat hoc titulo posse aliquid accipi à campsoribus. ratio ipsius est, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non potest ob hanc causam pluris æstimari. 11 *Ratione materiæ.*

Sed contrarium tenent Caietanus de cambiis cap. 6. Sotus & Nauar. suprà, & alij. Probatur, Quia scutum auri purissimi, cui nihil alieni metalli est admixtum, etsi non sit maioris taxæ legalis, quàm scutum auri impurioris; est tamen maioris pretij vulgaris ratione materiæ; communi enim hominũ iudicio pluris æstimatur, quia materiæ æstimabilis (nempe auri) plus habet: ergo instar mercis pluris potest vendi, & commutari. sic antiqui ducati duplices pluris æstimantur quàm noui, etiamsi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto est plus auri in illis quàm in his.

Ad rationem Medinæ Respondeo, Principis mentem non esse, quin huiusmodi nummi puriores, si tamquam res commutentur cum impurioribus, possint ratione materiæ pluris æstimari; (id enim esset irrationabile, ac proinde non obligaret subditos in conscientia) sed tantùm præscribere pretium eorum, quatenus sunt mensura rerum venalium & solutionis debitorum; vt infrà magis declarabitur. *Resp. ad rationem Medinæ.*

Quintò, Ratione commoditatis conseruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundò, Sicut moneta magna & aurea habet sua commoda, ita etiam minuta. 12 *Ratione variarum commoditatum.*

Sed contrarium tenent DD. citati; & meritò. quis enim non pluris æstimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis potest hæc commoditas, qua se quis priuat, æstimari. nihil tamen amplius peti potest ratione commodi, quod alteri inde prouenit, vt rectè notat Caietanus.

Ad primam rationem Respondeo Primò, Principem eatenus habuisse rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis imposuit, quàm tantumdem auri in minutissimas partes distributum haberet. eo tamen pretio imposito, adhuc pluris æstimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere potest, (quamuis possit prohibere commutationem) quia est conditio consequens rei naturam. 13 *Resp. ad rationes Medinæ.*

Respondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare secundùm omnem rationem, & ad omnem vsum, quem habere possunt, sed solùm, vt sunt mensura rerum venalium, & 14 *Quomodo taxatio Principis sit intelligenda.*

solu

Nummi dupliciter considerantur.

solutionis debitorum. dupliciter enim nummi cõsiderari possunt. Primò, Formaliter vt nummi, seu vt sunt mensura rerum venalium; qui est vsus earum primarius. sic non pluris valent quàm lege Principis sunt taxati, vel saltẽ quàm vulgò in emptionibus & solutionibus debitorum solent exponi. quod addo, quia sæpè fit vt formalis æstimatio nummorum crescat supra taxam legalem, ex appretiatione & vsu vulgi, Principe non contradicente; idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æstimantur: & tunc possunt passim in contractibus eo pretio exponi; quia illud cẽsetur legitimum. Secundò, Materialiter, seu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura; vt ratione puritatis vel copiæ materiæ, vel raritatis, vel antiquitatis, vel cõmoditatis; hæc enim omnia censentur conditiones materiales. nam etiã ipsa imago est quid materiale in nummo, quà nummus est. secundùm hanc rationem habent vsum secundariũ, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum aliis nummis. nec sunt taxati lege; sed habent vulgarem æstimationem, quæ non consistit in indiuisibili sicut legitima, sed constat suis gradibus pretij infimi, medij, summi. vnde possunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum consuetudinem. Ita docent Caiet. c. t. & 6. Conradus, Sotus, & Nauar. suprà, & alij passim. Nemo tamẽ in solutionem debitorum tenetur eos acceptare, nisi secundùm æstimationem legalem, seu eam, quã habent vt nummi ad vsum primarium.

Pretium pecuniæ interdũ crescit vulgi æstimatione.

Ad secundam rationem, Monetæ paruæ etiam sua commoda habent, sed exigua copia cuique sufficit, quæ facillimè potest haberi; nemo enim quærit ingẽtes aceruos mitarum vel stuferorum. secùs de magna, cuius summa copia quæritur.

15 Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim conditio facit nummos pluris æstimari, quàm alioquin valerent.

Ratione raritatis.

16 Septimò, Ratione vsus seu expendibilitatis, vt ait Caietanus, vt si in aliquo loco commutes nũmos, qui possunt ibi expendi, cum iis, qui non possunt. cùm enim non habeant ibidem pretium vt nummi, sed solùm vt aurum vel argentum; possunt notabiliter minoris emi, quàm valeant in sua Prouincia.

17 Petes, Quid si lege publica cautum sit ne quis præter publicos campsores tale cambium faciat: tenebiturne ad restitutionem qui contrà fecerit? Sotus suprà putat teneri.

Cãpsores publici, & priuati.

Sed verius est non teneri; non enim tenetur Reipub. cùm nihil damni huic sit illatum: neque etiam ei, quicum cambium fecit, quia nulla ei facta est iniuria, cùm non plus ab eo sit acceptum, quàm communi campsorum iudicio nummi in tali permutatione soleant æstimari.

18 Ex dictis sequitur, si tradam famulo vel negotiorum gestori mille aureos in auro, vt soluat meo creditori, non curans qua specie id fiat, & ille eam commutet contra monetam argenteam cum lucro, eaque soluat creditori retento lucro; non teneri ad restitutionem illius lucri. Ratio est, quia illud lucrum est fructus industriæ, proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli industria & periculo facta; proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (sicut dum fur vel vsurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri restitutionem) nec etiam meo creditori, quia hæc species illi non erat debita, & illi integrè alia specie est satisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ speciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occasionem illà lucrandi; tunc distinguendum est. vel enim creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessante, quanti illa spes lucri æstimabitur, quia hæc species ei erat debita, quam non soluendo, est ei causa iniusta amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pretio communi expositurus, ad nihil tenetur: quia etsi iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura suprà cap. 20. dub. 18. & 19.

Famulus pecuniam soluẽdam cum alia commutans.

DVBITATIO III.

Vtrùm in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, possit aliquid lucrari, & quo titulo.

RESpondeo, Posse aliquid lucrari, idque variis titulis. est communis sententia DD. Gabrielis d. 15. q. 11. art. 3. dub. 12. Conradi q. 99. Caiet. cap. 6. Medinæ q. 9. de vsura. Nauar. cap. 17. num. 289. Soti l. 6. q. 10. art. 1. & aliorum. 19

Primò, Titulo translationis pecuniæ. traiicit enim pecuniam, quam hic habes, in locum, vbi optas eam esse, v. g. Antuerpiâ Hispalim; quæ opera in gratiam alterius præstita, est pretio æstimabilis. Nec obstat, quòd reipsa non transferat; quia eam quasi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali translationi. vnde etiam vsus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traiici & transponi. itaque cùm æquiualenter eam traiiciat, ita vt tibi tantum commodi præstet, quantum si reipsa transferret, meritò potest pro illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui certo pretio pactus est 100. aureos in locum remotum transferre; etsi inueniat hominem, qui accepta hic illa pecunia, paratus sit tantumdem ibi gratis numerare; nihilominùs potest accipere pretium translationis, perinde ac si reipsa transtulisset: quia sua industria præstitit id, quod æquipollet translationi. Nec refert, quòd sine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipsius industriæ vel bonæ fortunæ assignandum. Idem dicendum de campsoribus.

1. Titulus, Translatio.

20

Notandum tamen, campsores non posse tantum exigere pro hac virtuali translatione, quantum si reipsa transferrent; sed solùm quantum inter ipsos bona fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordinariè est multo minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is qui eam præstat, multum detrahit de pretio, secundùm communem hominum æstimationem. sicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æstimatione, consideratis omnibus circumstantiis, pendet; ita etiam huius operæ, quam ipsi præstant. 21

Quantum hoc nomine possint exigere.

Dices Primò, Is, qui dat hîc suam pecuniam campsori vt eam recipiat Hispali, non intendit conducere operam campsoris, sed solùm permutare pecuniam quam hîc habet, cum ea quam campsor habet Hispali: ergo iste titulus est fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium suæ pecuniæ in campsorem; ergo non conducit ope-

Obiectio.

tam campsoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campsoris ad illiusmet pecuniam transferendam.

22 *Responsio.* Respond. Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquendi; petit enim, pecuniam suam, quàm campsori tradit, transponi seu traiici Hispalim. deinde etsi fortè non semper expressè intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cùm tradit pecuniam campsori, cum obligatione vt Hispali tantumdem teddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per realem vel æquipollentem trãslationem. procurare enim vt teddantur Hispali centum aurei accepti Antuerpiæ, secundùm communem hominum æstimationem, est eos virtute & æquiualenter transferre; quia idem commodum præstatur. Denique etiamsi concederemus illum solùm intendere permutare; tamen campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali habet, pluris æstimare; quatenus per illam virtute potest transferre pecuniam, quæ aliis locis est, Hispalim: seu quatenus illi pecuniæ inest ea conditio, quæ pecuniis, quas hic accipit, non inest; nempe esse Hispali; pro qua conditione vt insit, dari pretium solet. nam pretio æstimabile est, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, possis recipere Hispali, vbi eam optas esse Et ita si quis attentè consideret, semper implicitè videtur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

23 *Transfertur dominiũ permissiuè.* Ad confirmationem. Non transfertur dominium præcisè ex vi huius contractus; sed tantùm permissiuè: quia potest campsor illud nolle admittere, integro permanente campsorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest campsor illud admittere, & vti illa pecunia tamquam sua: nam alteri perinde est, siue vtatur, siue non; modò aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet, sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipsius operam: tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde est ei, siue eamdem numero realiter transferat, siue æquiualenter; quod fit ibidem numerando æquiualentem.

Obiectio 2. Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet quàm absens: ergo si alter intendat commutare præsentem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc titulo.

24 Respond. Negando consequentiam: quia quòd pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert vtenti, quam non tenetur campsor æstimare; quia non cupit alterius operam, vt pro absente detur ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, vt pro præsenti det ei absentem. vnde potest absentiam suæ pecuniæ æstimare. quia per eam præstat id, quod pretio est æstimabile, leuando illum onere transferendi, eiúsque pecuniam æquiualenter traiiciendo.

25 *2. Titulus. Præstatio periculi seu assecuratio.* Secundus titulus, quo lucrari potest campsor in hoc cambio, est assecuratio. Ita Lopez tract. de cambiis cap. 4. quam sententiam dicit esse inter omnes receptissimam. Probatur, quia campsor accipiens hic pecuniam aliò traiiciendam, non solùm suscipit onus transferendi, sed etiam periculum, vt si pereat, non danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculũ traiectionis, est pretio æstimabile; vt patet quando cum nuntio paciscimur vt pecuniam suo periculo transferat. Nec refert, quòd campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cùm ipse alibi eam paratam habeat; id enim ipsius industriæ vel fortunæ assignãdum. nam satis est, illam obligationem, qua se obligat alteri, vt rem ipsius saluam loco condicto repræsentet, esse pretio æstimabilem; etiamsi eam facillimè possit implere.

Ex his sequitur, quò longius est iter, & quò maiora sunt pericula, eò amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari: quia eò traiectio pecuniæ, si reipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, vbi campsor accipit, quàm vbi restituit. de quo plura dubit. sequenti. *3. Diuersitas pretij.*

Circa prædicta Notandum est, assecurationem implicite contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipso enim, quo campsor accipit pecuniam vt alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs se obligat, quàm si eam assecuraret. quare videtur non minùs posse exigere pretium, quàm si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verùm non ita est in praxi; quia enim dominium præsentis pecuniæ, quam hic accipiunt, est valdè commodum campsoribus, ideò communiter parui æstimant illam implicitam assecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul absit, an sit propinquus; sintne pericula itinerum, an nòn. quin fit, vt sæpe is, qui petit pecuniam suam aliò traiici, prior tradens, vt posteà alibi recipiat, lucretur à cãpsoribus, tamquam ipsemet campsoris munus exerceret: qua in re campsores ostendunt se non satis intelligere iustos titulos, ob quos in reali cambio possent lucrari, & sæpè alia quædam spectare, in quibus est magna suspicio vsuræ; quamuis sibi aliqui ex his persuadeant, hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, meliùs à se quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio constituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincerè procedere; nec facilè eorum contractus tamquam vsurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio, vt passim fit, sunt constituta. 26 *Obseruatiuncula.*

DVBITATIO IIII.

Vtrùm quando campsor dat prior, vt alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo.

Qvidam existimant, campsorem non posse tunc quidquam lucrari: quia tunc non traiicit alterius pecuniam, sed solùm dat suam mutuò, vt alibi cum incremento recipiat, quod est vsurarium. 27

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia DD. Ita Conradus suprà, Caietanus tractatu de cambiis, cap. 6. Sotus lib. 6. de Iustit. q.10 art.1. Nauarr.c.17. n.289. Probari id potest, explicando titulos, quibus videtur iustè aliquid lucri in tali cambio exigere.

Primus titulus est virtualis translatio, vel (quod in idem redit) maior æstimatio pecuniæ præsentis quàm absentis. Probatur Primò, Quia 28 *1.Tit.Virtualis translatio.*

nume

numerando hîc pecuniam præsentem ei, qui habet absentem, tantum obsequij illi præstat, quantum si pecuniam absentem huc transferret. atqui obsequium translationis est pretin æstimabile: ergo etiam numeratio pecuniæ præsentis pro absente est pretio æstimabilis, quia æquiualet translationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præsentem pto absente, petit leoari onere translationis suæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campsor, numerando præsentem, & illud in se suscipit: hoc autem est pretio æstimabile: ergo, &c.

29 Aduerte tamen, quosdam Doctotes non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is qui prior accipit à campsore, vt alibi testituat, videtur potiùs pecuniã campsoris aliò traiicere, quàm campsor ipsius: ergo illi potiùs mercedem debebit campsor, quàm ipse campsori. Secundò, Campsor noo potest aliunde huc transferre pecuniam altetius, nisi anteà eam acceperit: atqui nondum accepit; ergo, &c. Verùm qua ratione campsor censeri possit transferre pecuniam alterius, iam satis est explicatum: ideò enim censetur transferre, quia præstat operam æquiualentem, & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campsarius videatur ttaiicere pecuniam campsoris; non tameo ideò campsor ei debet mercedem; quia hanc eius operam oon implorauit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam transferre realiter antè quàm acceperit; potest tameo æquiualenter. facir enim id, quod æstimatione æquè valet ac si pecuniam alibi acceptam huc transferret. sicut si petã Louanij vt tabellarius mihi centum aureos Antuerpià huc transferat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acce-
30 perit, æquiualenter eos transtulit. Sed etiamsi concederemus, campsorem non traiicere pecuniam alterius in hoc cambio; tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari potest: quia pecunia procul absens à loco contrahentium, minoris æstimatur quàm præsens: ergo præseos potest cum lucro contra abseotem permutari. Antecedens probatur, tum quia absens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam præsens: tum quia absens (quantum est ex natura tei) sine sumptu & periculis non potest effici præsens. Hinc fit vt etiam merces absentes minoris valeant quàm præsentes. Ita docet Syloester, Vsura 4.q.4. versus finem. Caietan. cap.7. de cambiis. Nauar. cap.17. num.295. & in cap. fin. de vsuris, num.62. & 63.

Quomodo transferre censeatur.

Pecunia absens minoris æstimatur.

31 Nec obstat Primò, Quòd campsor eam sioe periculo & sumptu possit efficere præsentem: tum quia id non semper verum est. nam sæpè magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt; tum quia si id ita est, hoc ipsius industriæ aut bonæ fortunæ est acceptum ferendum. satis enim est pecuniam absentem loco, ex ipsa rei conditione minoris æstimari, eò quòd communiter non sine periculis & sumptibus præsens haberi queat.

32 Non obstat Secundò, Quòd interdum campsori commodum sit pecuniam habere absentem; quia hoc non prouenit ex ipsa cnnditione absentiæ per se consideratæ; sed ex industria campsoris, qui pecuniam absentem nouit vtiliter impendere. vode non tenetur idcircò eam secundùm se pluris æstimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Lonanio Parisios, non tenetur illud commodum æstimare, aut minùs pro reductione equi stipulari, si aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campsot, cui vtile est, pecuniam, quam dat Hispali, recipete Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æstimate, aut minus pro sua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam.

Ex his patet Primò, Campsorem lucrari posse, 33
etiamsi vtrobique sit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia; vt docet Nauarr. in cap. fin. de vsuris num.11. & sequentib.

Secundò, Posse lucrari, etiamsi det ad locum intta idem regnum, vt docet idem Nauarr. c. 17. n.290. & Boninsignius cap.7. n.27. quod est contra Sotum q.10. art.1. & q.13. a.1. Ratio est, quia sicuti opera, quam præstat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, est pretio æstimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpià Insulas, & contrà.

Intra idem regnum.

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari 34
potest, est maior æstimatio pecuniæ in loco vbi datur, quàm vbi redditur, siue ea æstimatio sit intrinseca, siue exttinseca.

2. Titulus. Maior æstimatio pecuniæ.

Vbi aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem seu æstimationem; altera prooeoit à lege vel commuoi consuetudine, qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege constitui solet, (etsi consuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex causis inttinsecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita, ptoueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetut pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum tespectu rerum venalium in eodem loco, tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

Duplex pecuniæ æstimatio, Intrinseca, extrinseca.

Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor cau- 35
sis. Primò, Ratiooe copiæ & inopiæ pecuniæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecuniæ, eò ipsa est minotis valoris ad res venales præsentes, & etiam ad pecunias dissitas (quæ tunc rerum venalium rationem subeunt) comparandas: & consequenter pro iisdem mercibus plus pecuniæ dandum est, quàm dum est inopia; copia enim pecuniæ facit pretia mercium ctescere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo, quò minor est copia pecuniæ, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecuniæ inopia facit ptetia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur. sic ob copiam, in Indiis pecunia minoris æstimatur quàm in Hispania, etiamsi idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris, quàm in Belgio. sicut enim pretia mercium ob copiam decrescunt, & ob inopiam crescunt; ita etiam valor pecuniarum omnium. Secundò, Prouenit hæc æstimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. sicut enim multitudo emptorũ facit, vt crescant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecuniæ campsoris,

Prouenit æstimatio extrinseca ex 4. causis.

siue ea sit præsens,siue absens.Tertiò,Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim sunt pauciores qui velint dare ad cambium, eò pecunia campsoris pluris æstimatur. sicut quò pauciores sunt venditores, eò merces pluris æstimantur. Quartò, Ex necessitate pecuniæ: vt si Principi ingentes summæ pro bello vel alia causa publica sint corrogandæ, vel ingens copia mercium offeratur venalis. quò enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vsus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarum rerum venalium.

Ob vtramque æstimationem potest lucrari.

36 His positis, Dico, Ratione vtriusque æstimationis posse campsorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecæ: vt si det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quàm 100. quia Antuerpiæ habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpiæ habere 100 aureos quàm Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quàm 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantumdem pecuniæ, sed minus, seposito pretio traiectionis, & carentiæ suæ pecuniæ: quia alioquin non esset dati & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni contractu est seruanda; addito tamen pretio cambij & carentiæ pecuniæ, raro fit vt minus
37 accipiant. Secundò, Ratione æstimationis extrinsecæ seu fortuitæ lucrari posse, patet; quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm aliàs emerentur; ita etiam pecuniæ præsentes ob hasce quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias absentes comparandas, quàm si istæ causæ abessent. nam pecuniæ absentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus cap.7.& Nauar. num.291. Siluest. Vsura 4. q.8. §.1. & alij. non enim habent pretium legitimum, nisi respectu monetarum eiusdem loci.

Pecunia absens est mercis instar.

38 Princeps enim sua lege & populus communi consuetudine non intendit eis imponere pretium respectu monetarum, quæ sunt in aliis locis; sed tantùm respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum dissitarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum qui sic negotiantur. quod cùm sit vulgare, non consistit in indiuisibili; sed habet latitudinem pretij infimi, medij, & summi. itaque possunt emi & vendi sicut aliæ merces, secundùm hanc triplicem æstimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

Ratione triplicis tituli.

39 Ex his patet, campsores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis, & duplicis valoris explicati: tamen potissimùm solent respicere ad valorem extrinsecum, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecuniæ, vt ibi dare possint, & recipere vbi est vilitas & copia.

An possit lucrari ratione vtriusque tituli.

40 Dices, Si campsor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ, non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem; cùm enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hispali, traiicit pecuniam tuam Hispali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum est tuum, non campsoris: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des ratione valoris, eò quòd pecunia, quam ipse dat, pluris valet quàm tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traiicit pecuniam tuam.

Ob hoc argumentum Sotus q.12. art.2. docet, 41
campsorem, dum lucratur ratione maioris valoris, non posse simul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretio æstimabiles. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominùs posset aliquid lucrari ratione traiectionis; seu quia pecunia absens minoris valet quàm præsens, vt suprà ostensum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campsorem non transferre realiter pecuniam tuam in specie, (tunc enim non posset petere nisi pretium translationis & assecurationis; sicut baiulus) sed transferre illam secundùm æquiualentiam, dando tantumdem de suo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium translationis.

Tertius titulus est, ratione lucri cessantis; vt si 42
pecunia, quam tradit ad cambium, erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensæ, & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret quàm commune lucrum cambij; tunc enim posset illud incremẽtum exigi. nam sicut in aliis contractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues; ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; sed solùm ex euentu secuto constituatur.

3. Titulus, Lucrum cessans.

Quartus titulus esse potest Carentia pecuniæ 43
suæ, & id quod huic carentiæ est coniunctum, nempe periculum ne non restituatur, & priuatio cõmoditatis ea pecunia negotiandi: magni enim æstimant omnes mercatores & campsores, quòd ad vnum, duos, vel tres menses cogantur carere sua pecunia; idq; tum ob periculum, cui exponitur; tum quia interim priuantur commoditate per illã aliter negotiandi. vnde in omnibus cambiis, quò longius est tempus in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minus. Atq; hic est potissimus titulus, quem mercatores in cambiis hoc tempore spectant, vt ipsimet disertè fatentur: addẽtes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus. parui autem æstimant traiectionem, quantumuis locus distet. qua in re non videntur prudenter facere; nam reuerà hic titulus est præcipuus in cambio reali; ob hanc enim causam sunt cambia introducta. Secundo loco æstimant valorem pecuniæ extrinsecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & similibus causis prouenit. vtrùm autem titulus iste quartus excusari possit, dicemus dub. 6.

4. Carentia pecuniæ.

Quem titulũ potissimùm spectent campsores & mercatores.

Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciem 44
facti, quam Sotus l.6. q.12. art.2. proponit, cuius æquitatem se ignorare fatetur. Tempore enim Soti, si campsor Metinæ accipiebat prior, restituturus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flãdria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cùm tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & prætereà 10. in pretium traie

Species facti à Soto proposita.

traiectionis, & ita lucrabitur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. possit Metinæ recipere 430. cùm nō possit Metinæ plus accipere, quàm ipse ibidem solet dare pro 360. Flandricis.

45 Sed dicendum est, quòd quando accipit prior Metinæ, tunc solùm lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæ duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit solùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quàm dederit; etiamsi illud plus non pluris æstimetur illo loco, quàm istud minùs hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc solùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicq; lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cùm 400. Metinæ non pluris valeant quàm 360. in Flandria. præterea accipit 10. ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æstimant. Sed hoc lucrum reverà est nimium, & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quòd si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solùm 360. vt quidam putant, (sic enim nemo vmquam campsor vellet pecuniam suam dare; nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, vt ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter.

DVBITATIO V.

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

47 VT hæc praxis intelligatur, tria potissimùm sunt consideranda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, secundùm quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, secundùm longius vel breuius tempus.

48 Quod ad primum attinet, regulariter quatuor personæ requiruntur, vt contractus cambij sit perfectus, campsor, campsarius, respondens campsoris, & respondens campsarij. dum enim campsor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda: & hanc transmittit ad suum respondentem, vt ibi eam recipiat: & campsarius similiter scribit ad suum respondentem, vt ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respondenti campsoris, iam

Quatuor personæ requisitæ.

49 perfectum censetur primum cambium. Sæpè tamen fit, vt respondens campsarij non soluat respondenti campsoris; sed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campsorem; & simul scribit ad campsarium, vt soluat campsori recambium. quòd si respondens campsarij soluat reipsa; tunc respondens campsoris dat eamdem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campsorem. & sic semper redit cum lucro. campsor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel tertium cambium, tandem ad ipsum redit. Interdum fit vt campsarius 50 non habeat respondentem in loco vbi pecunia est restituenda, sed campsor assignat ei suum respondentem, qui accepter debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas repræsentat, seu diuersa officia subit: hic rursus obligationem scribit, tamquam ipse ad cambium acceperit, eámq; trāsmittit ad primum campsorem, vt à campsario solutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotiescumque autem fit solutio, respondens cāpsoris detrahit ex tota summa suas prouisiones, (quas vocant) id est, mercedem sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrùm autē hæc sint iusta, patebit ex dub.7.& 8.

De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, 51 explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossis: nam campsor pecuniam Antuerpiæ numeratos, certo numero grossorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis: Antuerpiā Venetias dabat campsor 91. grossos & tres quartas, vt Venetiis reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetiis æstimatur in Banco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetiis per ducatum, dum agitur de soluendis cambiis. Antuerpiā Mediolanum dabat 105. grossos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis. Florentiam dabat 110. grossos & medium, vt ibi reciperet ducatum intra mensem. Madritum dabat 106. grossos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispalim 105. grossos & medium, vt Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Quo genere nummorum reguntur.

Vlissiponem 101. grossos, recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatum intelligi 10. regales, quando de cambiis agitur; in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpiā Vesuntium, cambium agitur grossis & coronatis. campsor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & medium, recepturus Vesuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorē. celebrantur hîc nundinæ quotannis quater, etsi exiguo concursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorum, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hic quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Vesuntinas præcedunt.

Parisios & Rotomagum 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpiā Francofurtum regitur grossis & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno Germanico, Frācofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hic binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Pascha. Flore-

nus Germanicus Francofurti in ſolutione cam-
biorum valet 65. critſeros; ad rationem monetæ
Belgicæ, pene groſſos 80. Antuerpiâ Hambur-
gum agitur groſſis & daleris. Londinum ſcellin-
gis & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandri-
cis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ vt Colo-
niæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vſita-
tæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10, vel 20, dies poſt
litteras exhibitas, prout conuentum fuerit.

52 *Pretium cambiorum.* Quod ad tertium attinet, Quandocumque
mercatores cambia ſua dirigunt ſecundùm nun-
dinas, tunc quò longiùs abſunt nundinæ, eò ma-
ius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus
dant pro pecunia, quam alibi ſunt accepturi: quò
verò propiùs abſunt, eò minus eſt pretium; ac
proinde eò plus dant pro pecunia, quam alibi
ſunt accepturi; ita vt ſæpè non lucrentur, ſi nun-
dinæ ſint valde vicinæ: quod an iuſtè fieri poſſit,
dicemus dubit. ſeq. Hæc de praxi.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cambium Francofurtenſe & ſimilia, in quibus pretium variatur pro maiore vel minore temporis intercapedine, ſint licita.

53 *Nundinæ Francofurtenſes.* NOtandum eſt, Francofurti binas quotannis
agi nundinas, alteras circa Paſcha, alteras in
Septembri: in quibus fiunt ſolutiones cambiorū.
reguntur autem hæc cambia florenis Germanicis
& groſſis Flandricis, vt dictum eſt. Nam qui dant
Antuerpiæ ad cambium, vt recipiant Francofur-
ti, certo numero groſſorum emunt florenum
Germanicum, & contrà qui Francofurti dant, vt
Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt
certum numerum groſſorum. In pretio autē ferè
ſeruatur hæc ratio: Si Antuerpiæ campſor quin-
to menſe ante nundinas pecuniam numerat, ſo-
lùm dat, v. g. 73. groſſos pro floreno Germani-
co. ſi quarto menſe numerat, ſolùm dat 74. ſi ter-
tio 75. ſi ſecundo 76. ſi vno dumtaxat ante nundi-
nas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt
florenum Germanicum, æſtimatum ibidem 79.
vel 80. groſſis; vel Antuerpiæ ſuas obligationes
ſeu litteras cambij aliis vendunt, ita vt 4. 5. vel 6.
groſſos in ſingulos florenos Germanicos lucren-
tur. Similis ferè ratio ſeruatur, quotieſcumq; da-
tur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinæ;
quò enim longiùs abſunt nundinæ; eò campſores
minus dant, & plus recipiunt: & contrà quò ſunt
propinquiores, eò plus dant & minus lucrantur.

54 *Ratione temporis.* Reſpondeo & Dico Primò, Pretium cambij
non poſſe variari ratione ſolius temporis longio-
ris vel breuioris. Ratio eſt, quia in cambio non
requiritur temporis interuallum, niſi quatenus
id neceſſarium ad tranſlationem litterarum, & ad
præparationem ſolutionis, vt ea commodè in lo-
co diſtanti fieri poſſit: ergo ſi plus temporis con-
cedatur ad ſolutionem, id non fiet ex vi contra-
ctus cambij, ſed taciti cuiuſdam mutui: atqui in
mutuo aliquid exigere ratione temporis longio-
ris, eſt vſura. ergo.

55 *Aliæ cauſæ probabiles.* Dico Secundò, Poſſe hoc pretium ob alias
cauſas iuſtè variari, quas cùm valdè probabile ſit
in caſu propoſito ſubeſſe, probabile etiam eſt hâc
variationem pretij iuſtè à mercatoribus cōſtitui,
ac proinde tale cambium licitum eſſe. Prior pars
patet ex dictis dubit. 3. & 4. Altera verò, quòd hæ
cauſæ reperiantur in hoc cambio, Probatur Pri- 56
mò, Quia ordinariè campſores pluris æſtimant
carere pecunia ſua quinque menſibus, quàm qua-
tuor, & carere quatuor, quàm tribus; idque par-
tim quia interim carent facultate lucrandi illâ pe-
cunia, partim quia diutiùs verſatur ſors in peri-
culo. vnde hæc æſtimatio non eſt irrationalis; ni-
titur enim iuſta ratione, idque ex communi mer-
catorum & campſorum iudicio. Secundò, Quia
quò plures ſunt menſes ante nundinas, eò plures
petūt pecuniam à campſoribus, vt diu pretio frui
poſſint: atqui quò plures ſunt petentes, eò magis
creſcunt pretia cambiorum. Hæc cauſa quibuſ-
dam videtur ſufficiens ad inducendā tantam pre-
tij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus
temporis, quàm natura vnius cambij poſtulet;
qui pluribus menſibus egent pecuniâ, deberent
ſæpiùs ad cambium petere, cum magno ſuo dam-
no & incommodo. quod conſiderantes campſo-
res concedūt longum tempus, vt in vno cambio,
virtute comprehendant plura cambia, quæ ipſi
interim facerent cum iiſdem campſariis, ſi ſolùm
tempus præcisè neceſſarium ad tranſlationē con-
cederetur; & hoc cedit in commodum campſa-
riorū, qui longè minus ſoluunt, quàm ſi tot cam-
bia cogerentur facere. cauſa igitur, cur quò tem-
pus longius eſt, eò maius pretium ſtatuant, eſt,
quia eò plura cambia virtute cenſentur feciſſe.
Hac ratione vir quidam doctiſſimus illam pretij
variationem excuſabat; mihique probatur: præ-
ſertim accedente etiam prima & ſecunda cauſa.

Confirmatur, Quia iuſtum pretium cenſetur 57 *Iuſtum pretium.*
in quoque foro, quod periti illius negotiationis
bona fide, conſideratis omnibus circumſtantiis,
imponunt, & quo inter ſe contrahendo vtuntur,
nemine contradicente vel conquerente. atqui pe-
riti campſores & mercatores, omnibus conſide-
ratis, ſic pretia variant, & ſic inter ſe contrahunt,
nemine conquerente: ergo hæc variatio non eſt
cenſenda iniuſta.

Ex his patet, talia cambia non eſſe damnanda;
præſertim cùm omnes paſſim illis vtantur; inter
quos multi viri probi & conſcientiæ religioſæ;
qui ſi iuberentur abſtinere, ſoli laxiores illis vte-
rentur, quo fieret vt pretia cambiorum iſtorum
cum magno Reipublicæ incommodo valdè in-
cenderentur. neque enim vmquam obtineri po-
terit, vt mercatores non pluris æſtiment conceſ-
ſionem longi temporis, quàm breuis.

Ex hoc & ſupradictis dubiis facilè intelligi 58 *Si alij contractus miſceantur.*
poteſt, quid dicendum ſit de cambio, quando ei
miſcetur alia ſpecies contractus, & nominatim
de quodam contractu, quem mercatores Antuer-
pienſes ſæpè cum Rege inierunt. de quo abhinc
18. annis ab eis conſultus fui. Dabant Regi An- *Contractus mercatorum cum Rege.*
tuerpiæ ad bellicos vſus cētum millia aureorum,
octoginta duo millia in pecunia, & 18. millia in
pannis, dimidio tamen ſupra iuſtum æſtimatis.
Nam quod valebat duobus, æſtimabant tribus.
vnde cùm pannus totus valeret ſolùm 12000. au-
reorum, æſtimabant 18000. Porrò ipſi in Hiſpa-
nia intra duos menſes accepturi erant 100000.
aureorum in pecunia.

Reſpondi Primò, Hunc contractum videri ſic
conceptum, vt fraus fieret militibus: ideò enim
totum

totum onus cambij videri reuolui in pretium pan. ni,vt in solutione stipendiorum,militi pannus æstimetur quasi reuerà tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus, sed ab officialibus regiis,non est hæc iniuria mercatoribus imputanda,si huius consilij causa non sint. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire, ineundo aliam speciem contractus,tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum,nisi fortè sit excessus in lucro. continet enim tres contractus;per quos si seorsim ad tantum lucrum perueniri potest, potest etiam per eosdem vnitos.dantur enim 82000.ad cambium, & venditur pannus valens 12000.& hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum distitum.nam pretium panni soluendum est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. Antuerpiã in Hispaniam,& venditione illius panni, & cambio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuissent, contractus est iustus.(quę enim seorsim iusta sunt, etiam iunctim.) Nec obstat,quòd videatur pannum vendere supra iustum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expressi 82000.& taciti 12000. Neque propriè est venditio;sed contractus innominatus,do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuissent tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus.Et fanè lucrum videri possit excessiuum: nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum,& recipiunt 100000.vnde intra bimestre lucrantur sex in 100. & consequenter, dum illum contractum quoque bimestri repetunt,lucrantur 36.in centum intra vnum annum. Accedit,quòd hac ratione vendant magnam vim mercium,quod commodum etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi,se tantam vim pecuniæ sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere, cùm eam vel ab aliis cum graui interesse debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hispania per mulos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna esse pericula; soluere enim illos quando volunt, & facilè antiquos contractus, si per eos læsi videantur,reuocare. Quod ad pannum attinet,ideò se hunc inserere summæ,quòd id fiat sine vllo Regis incommodo: & quòd ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ non possint assiduè habere paratam.Quòd autem lucrum videatur magnum,id fieri ob crebram eiusdem contractus repetitionem. Verùm vtrùm lucrum sit moderatum, an modum excedens;non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cambium Besuntinum sit licitum.

59 Notandum, nomine cambij *Besuntini* intelligi propriè quod ad vrbem Besançon traiicitur, vbi non est frequentia mercatorum aut mercium.quidam nunc vocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque vrbem frequens detur.generatim tamen intelligi potest omne cambium,quod dirigitur ad locum, vbi campsarius nec vllam pecuniã, nec vllum respondentem,nec fidem habet;sed rogat campsorem,vt ipse nomine eius aliquem,qui respondeat,procuret, vel ipse per suum factorem respondeat;qui posteà eamdem pecuniam per recambium remittit, vt ita fiat solutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primò accepta.tale est cambium,quod maximè in illas vrbes à Geuuensibus & aliis dicitur celebrari.

Quidam Doctores sentiunt,tale cambium non esse contra iustitiam,si bona fide iustum pretium, quantum fieri potest,constituatur.Ita respondetũt in quadam consultatione sex viri doctissimi in Lusitania.& tenet Siluester v.Vsura 4.q.9.dicto 6. & Nauarr.l.5.consilio 1.titulo de vsuris. & in Enchirid.c.17.n.289.& 301.& Thomas Booinsignius c.7.de cambiis n.7.8.9.Quæ sententia probari potest Primò,Quia si hoc cambium esset iniustum,id ideò esset, quòd campsarius non habeat pecunias eo loco,vbi soluendum est: atqui hoc non obstat: quia non requiritur vt actu ibi habeat;sed sufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè possit habere correspondentem, qui eas ibi det mutuò, vel ad cambium;vt rectè docet Nauar.in Enchirid.cap.17.num.289.& 301.& in Consiliis, loco citato:hoc enim sufficit vt fiat cambium verum & reale,non ficeum: atqui iste hoc pacto facilè potest ibi habere pecuniam & respondentem:ergo ex hac parte non est iniustum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campsarius ibi habet, vel habiturus est per mutuom,vel per aliud cambium reale. 60 *Sententia quorundam.* 61 *1. Probatio.*

Dices Primò,Non habet ibi alium respondentem, cui debitum traiiciat,præter respondentem campsoris:atqui hoc perinde est ac si ipse campsor respõderet:quod videtur fieri in fraudẽ vsurariam. 62 *Obiectiones.*

Respond. Si campsor illum cogeret vt suo respondenti traiiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo potest obligari)sed campsor id ei relinquit liberum.quòd si ipse sponte petat à campsore sibi aliquem respondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. sicut enim quiuis alius (qui conducto tempore ibi potest soluere)potest ei respondere,debitúmque acceptare; ita etiam is, quo ipse campsor vtitur, ibi potest hoc munere fungi.

Dices Secundò,Saltem hoc non licebit,quãdo respondens campsoris,cui creditum trãsmittitur, est famulus, vel merus executor campsoris: nam tunc censetur vna persona cum campsore;ac proinde dum ipsi debitum traiicitur, ipse sibi soluere;quæ solutio videtur fictitia & imaginaria. 63.

Respond. Non esse imaginariam solutionem; potest enim vnus idémque, quatenus subit diuersas personas, seu officia, sibi ipsi soluere, sibíque esse creditor & debitor.

Vbi Aduerte, campsorem hîc subire duas personas, nempe campsoris, quatenus hic dat ad cambium, & transmittit creditum ad suum respondentem: & campsarij,quatenus nomine eius traiicit debitum in eumdem suum respondentem: hoc enim ad officium campsarij pertinebat. Similiter respondens duplex officium præstat. Primò, Quo creditum acceptat, éstque respondens campsoris.Secundò,Quo debitum acceptat, éstque respondens campsarij, soluturus sibiipsi tamquam respondenti campsoris. nihil enim

refert ad iustitiam contractus, siue hæ personæ sint diuersæ, siue eædem; modò id in arbitrio eius, cuius interest, relinquatur. nam etiam in mutuo ipse mutuans potest esse fideiussor, seu assecurator, ita volente mutuatario, vt ostensum est cap. 20. dub. 11. vnde fieri potest, vt campsor subeat officia quatuor personarum, si videlicet respondens sit eius famulus, vel collega in societate; nam socij omnes sunt instar vnius personæ.

64 *2. Probatur.* Secundò, Probari potest, quia si tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat se non dare mutuum; sed esse paratum vendere pannum creditò, quem ipse præsenti pecunia illi vel alteri reuendas, non peccat contra iustitiam; quamuis interdum contra charitatem, vt ostensum est cap. 21. dub. 16. Similiter si dicat se esse paratum emere præsenti pecunia si quid habeas hic vel alibi venale; & si nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas) creditò, iuxta communem æstimationem; quas paratus est, si velis, præsenti pecunia redimere. Atqui hic contractus est similis illi, de quo agimus, in quo dicit campsor se nolle mutuare; sed esse paratum emere pecunia præsenti tuam pecuniam absentem, quam habes v.g. Bessuntij: & si ibi non habes, nec potes habere per alios; paratus est tibi creditò ibi vendere, & præsenti pecunia eamdem emere.

65 *Obiectiones.* Dices Primò, Iste non liberè, sed coactè accipit tale cambiū: atqui coactio, seu inuoluntarium irritat contractum; ergo hoc cambium est iniquum.

Resp. esse hic sufficientem libertatem vt validus sit contractus; quia absolutè, liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè; (quia mallet alia ratione pecuniam consequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obest hoc inuoluntarium, multi enim valdè inuoluntariè res suas vendunt; quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio est valida. Idem dicendum de aliis contractibus. Pactio autem vsurarum non ideò est irrita, quia inuoluntaria; sed quia mutuatarius non intendit transferre vsuras, nisi quatenus eas iure debet pro vsu pecuniæ, vt dictum est cap. 20. dub. 18.

66 Dices Secundò, Pretium in hoc cambio semper est iniustum: ergo & ipse contractus iniquus est. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campsarius vendit campsori, pluris valet, ob sumptus, quibus eam comparare debet. sicut merces maioribus laboribus & sumptibus comparatæ, pluris valent, v.g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro Romano natum.

Resp. Quando merces secundùm se habent communem æstimationem, non ideò pluris valent, quòd maioribus sumptibus sint comparatæ, vt dictum est suprà cap. 21. dubit. 4. atqui pecunia illa habet suam æstimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet; alioqui sequeretur, si aliquis comparasset 100. vlnas panni, maiori pretio, non posse eas emi pretio infimo currente; quod est contra communem sententiam. nec est simile de frumento: quia Siculum melius est Romano. quòd si non esset melius, possem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

67 Dices Tertiò, Hoc cambium videri siccum, & verum mutuum: quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco, vbi pecunia accepta est, redditur campsori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis.

Resp. Non esse siccum; nam litteræ per quas fit, verè mittuntur, & virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam ipsa ibi numerari, sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditaque per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vsitatissimus inter mercatores) ita vt sit aliquis qui acceptet debitum, & aliquis qui acceptet creditum; siue vnus idémque vtramque obligationem & functionem subeat, siue diuersi; hoc enim non mutat rei iustitiam. vnde verum non est, litteras redire inanes: nam aliæ remittuntur, quibus fit recambium.

Vt explicem quid de hac sententia sentiam, 68 *Quid sentiendum in hac quæst.*
Dico Primò, Si is qui petit à campsore, non sit habiturus pecunias alibi actu vel potestate, seu in credito, idque campsor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est communis sententia Doctorum; Siluestri, Vsura 4. q. 9. Nauarri cap. 17. n. 289. & 299. Thom. Boninsignij cap. 7. Ratio est, quia dare ad cambium, vel est permutare pecuniam præsentem cum absente, vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hic non est vlla res, quæ possit emi vel transferri à campsore, vel permutari cum pecunia præsente: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde prouenienss caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eosque illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hic est locatio, sed solùm fictio locationis. *Si alibi non habet pecuniā re ipsa, vel fidem.*

Aduerte tamen, si campsor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alterum ibidem habere pecuniam, aut habiturum; potest, vbi resciuerit fraudem, illum cogere vt contractum impleat, & ibi soluat: quòd si alter nolit illic soluere, poterit campsor repetere sortem & pretiū cambij in loco, vbi dedit; & interesse, quod patitur ex eo, quòd loco constituto solutum non sit. Ratio est, quia cùm ipse bona fide contractum ex parte sua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte sua implere quantū potest; vel soluere quantum interest campsoris eum impleri. alioquin contractus semper paterent fraudibus, & contrahentes possent cū magno suo incommodo eludi. 69 *Si bona fide dedit campsor.*

Dico Secundò, Si is qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campsoris, non peccabit contra iustitiam campsor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet, quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuum, sed potest nolle ei dare pecuniam, nisi aliquid emendo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam ille habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campsor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccabit contra iustitiam. sicut si nolit ei dare pecuniam, nisi emendo domum, vel agrū, vel equum, non facit ei iniuriam. 70 *Si alibi habet per amicum.*

Altera pars patet, vt si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præsenti, vt alibi, vbi non eget, cū magno suo damno eam procuret. vt enim campsarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciat, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco,

vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

71 Dico Tertiò, Si is qui petit à campsore, non possit habere alium qui ipsius nomine satisfaciat in loco condicto, quàm ipsum campsorem, vel socium eius cui pecunia in loco illo est numeranda; probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium date. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiuè verior; tamen omnino dissuadenda, nec facilè permittenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi DD. videtur enim esse mutuum palliatum. intentio enim non videtur esse alia, quàm dare pecuniam eum obligatione, vt in eodem loco restituatur; cetera videntur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus suprà allatis. suppono autem serió agi, ita vt si factor campsoris, qui respondet pro campsario, fugeret vel decoqueret, campsor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campsarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respondentis, liberatur campsarius, ita vt campsor in illum agere saltem suo nomine non possit: quod maximè locum habere debet, quando factor campsoris respondet. potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris.

Probabile est non esse contra iustitiam.

72 Tertia pars patet; tum quia sæpè est contra charitatem; tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsuratum; vt patet ex Bulla Pij V. de cambiis. vnde talis in foro externo posset plecti tamquam vsurarius.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipiantur.

73 NOtandum est, nomine *prouisionum* significari mercedem & lucrum, quod campsores & bancarij detrahunt pecuniæ numerandæ, ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, litteras mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hic interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum.

Prouisiones.

74 Dico Primò, Campsor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam, cum obligatione eam reddendi, quando & cui voluerint depositores, potest accipere iustā mercedem pro hac custodia & obligatione, si de ea antè stipulatus fuerit; vel si ex consuetudine dari soleat. Ratio est, quia tale obsequiū in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile.

Pro custodia.

Dixi, *Si antè stipulatus fuerit*, &c. quia alioquin non censebitur locasse operam suam pretio; sed gratis, vt vsu pecuniæ frueretur: vel accepisse eam mutuò. nam depositores ordinariè nihil date solent, cùm bancarij libentissimè gratis hoc onus suscipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

75 Vbi Aduerte, fieri interdum posse, vt bancarij lucrentur; vt si nolint pecuniam suscipere custodiendam, nisi certo pretio operam suam ad hoc elocando: quod possunt facere, etiamsi ex vsu pecuniæ interim magnum quæstum capiant: etsi enim permittatur illis vsus pecuniæ, tamen pretio æstimabile est, quòd obligent se ad pecuniæ custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quòd autem interim quæstum vsu pecuniæ faciant, industriæ fructus est, non pecuniæ: vnde hoc non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedem pacisci. Interdum fieri potest, vt deponentes lucrentur; vt si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societatem negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancariis, quamuis Nauarr. cap. 17. n. 293. putet eos committere vsuram, si ex pacto tacito vel expresso accipiant. Sed hoc intellige, nisi talis vel similis contractus interuenerit. Interdum fieri potest, vt neuter lucretur: vt si depositores nolint eam tradere titulo depositi, sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius; cùm ex vi mutui transfertur dominium in mutuatarium. neque ratione obligationis soluendi; quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiamsi non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem; quia cùm magnum bancario beneficium præstent, quòd apud ipsum potius, quàm apud alium pecuniam suam deponant; vicissim intendunt ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiā suæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare; facilè alij inuenirētur, qui id libētissimè susciperent. 76

Quando lucrentur bancarij, & quid de depositores.

77 Dico Secundò, Campsor potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercedis à campsario. Primò, Si periculum sortis, volente campsario, in se suscipiat. sicut enim mutuans vel emens anticipata solutione, vel creditò vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautum sit de sorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Boninsignius cap. 7. num. 23. vnde si campsarius non habeat pignus vel fideiussorem, vel si petat vt ipse campsor id periculi subeat; poterit campsor aliquid pro eo onere bona fide æstimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campsario apud eum, cui debitum traiicitur, id est, apud respondentem campsarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor cāpsoris. Ratio est, quia obligat se pro campsario ad soluendum illi, si contigerit campsariū illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quamuis exiguo; præsertim quando campsor aliunde est securus suæ sortis. est tamen alicuius momenti; quia si alius fideiussisset, cāpsor non posset conueniri à respondente campsarij; atqui nunc conueniri potest, si campsarius tempore constituto, suo respondenti non soluat.

Quibus casibus campsor à campsario prouisiones possit accipere.

78 Quòd si ille sit famulus, vel factor campsoris, non potest campsor quidquam pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campsario, nec vllum nouum periculum subit) tum quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis; (nam censetur vna eadémque persona:) atqui dominus est securus, si iam antea pignus vel aliam sufficientem cautionem acceperit: ergo nō potest hîc esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, *si cautionem sufficientem acceperit:* quia

Si famulus vel factor, seu gestor negotiorum.

quia si nullam cautionem accepit, nec campsarius eam dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum, cui suam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiussionem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

79 *Qui pecuniã vicem alterius numerat.* Dico Tertiò, Exigere etiam potest prouisionem is, cui debitum traiicitur, id est, respondens campsarij, vel campsoris, qui pecuniam in loco dicto numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (isti enim illam operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autẽ ille, cui numeratur. vnde iniqua est consuetudo quorumdam, qui cum debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad suum respondentem, vel ad bancarium, quo iubent solui tantùm 1000. cùm sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debent enim curare vt integra solutio fiat. vnde tenentur illud supplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo, iniuriam nõ fecerit.

80 Dico Quartò, Campsor & respondens nihil possunt exigere à campsario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel scribendi litteras & mittendi ad suos respondentes. Ratio est, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent, sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniã ipsi numerans, quãuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possit fieri pactum de eo quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuerit in mora.

81 *Pactum de interesse.* Respondeo & Dico Primò, Iustè posse fieri pactum de interesse, sicut in aliis contractibus: vt si campsor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub vsura, aut lucris per eam spectatis exciderit. Potest autem à principio dupliciter paciſci. Primò, De incerto, vt campsarius cogatur omne damnum emergens & lucrũ cessans, quod posteà ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò, De certo aliquo; vt si exigat certum quid pro periculo cui se exponit, concedendo dilationem vltra terminum ordinarium: sed hoc secundum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambiis seruatur. aliàs verò per se non est illicitũ, cum ea moderatione, qua dictum est c.20. dub.13. posse id in mutuum permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum.

82 *De recambio.* Dico Secundò, Campsor non potest paciſci cum campsario, vt si elapso termino non soluerit, teneatur eamdem summam accipere ad recambium: nisi certò constet, tantum lucri illum ex illa mora amissurum, quantũ ex recambio perciperet. Ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quàm æstimationem lucri cessantis & periculi sortis itaque cùm detrimenta recambiorum sæpe sint maiora, non potest illum ad hæc obligare.

83 Si tamen cãpsor moraliter certus esset, se eamdem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æque vel magis lucrosum dare posse: posset stipulari vt campsarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singulos terminos accipere, donec tandem soluerit sortem: quia hoc nihil est aliud quàm illum obligare ad interesse lucri cessantis.

Petes, Vtrùm tunc ipse campsor & eius respondens possint consuetas prouisiones exigere? Videntur enim non posse: tum quia campsarius non petit illas scriptitationes & gyrationes vltro citroque, sed illæ fiunt gratia campsoris, vt videatur semper verum cambium factitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio. 84 *Prouisiones.*

Resp. Posse in rigore exigere; (quamuis id sit satis inhumanum, ac proinde apud honestos non vsitatum) idque titulo lucri cessantis. nam ponimus, campsorem eiúsque respondentem percepturos eas ab aliis, si campsarius condicto tempore soluisset. Adde, has scriptiones non posse omitti; quia alioqui campsor censeretur vsurarius apud suos, inter quos vsu receptum est, vt nisi litterarum missio appareat, censeatur cambium ad eumdem locum, & condemnetur tamquam vsurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, necessaria est litterarum missio.

Petes, Vtrùm id quod campsoribus debetur ratione prouisionum & interesse, possit ab ipsis continenter adiici sorti, vt cambium augeant?

Resp. Id fieri non posse, nisi moraliter certi sint se illud potuisse aliis statim ad cambium dare, & per illud lucrari; tunc enim ratione lucri cessantis possunt illud sorti vnire ad cambij augmentum. 85 *An sorti possit adiici.*

DVBITATIO X.

Vtrùm campsor, quando post multa cambia & recambia debitor ei soluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimentis cambij.

Notandum est, esse consuetudinem campsorum, vt non accepten solutionem sortis, nisi simul soluantur cambiorum detrimenta, seu lucra & interesse. Quidam putãt id esse iniquum. Primò, Quia quando quis est debitor ex pluribus causis eidem creditori, in potestate debitoris est, soluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor potest legem dicere rei suæ, nempe vt sit pro debito, quod ipsi placuerit; vt habetur L.1.ff. de solutionibus. Secundò, Quando quis est debitor ex pluribus causis, si aliquid soluat, id censetur solutum pro debito, quod magis grauat: nisi debitor contrarium exprimat; vt habetur L.3.4.& 5.ff. eodem titulo. atqui magis grauat debitum sortis quàm vsurarum, seu detrimentorum, quando hæc non sunt vnita sorti: ergo prima solutio censetur facta pro sorte. 86 *Consuetudo campsorum.*

Respondeo tamen, verius esse, illam consuetudinem non esse iniquam, sed iuri consentaneam. Probatur, Quia quando ex debito aliquo principali, tamquam ex radice, nascuntur alia debita tamquam fructus; tunc si fiat solutio, primò censetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde si quid supersit, computatur in sortem; vt expressè habetur L.1. C. de solutionibus, & L. Si vsuras 21. C. de vsuris. idque consentaneum est praxi in similibus debitis; vt in debito censuum, & in debito ex contractu societatis. Leges autem 87 *Non est iniqua.*

illæ

illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuersis causis. hæc autem non nascuntur ex diuersis, sed ex vna eadémque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione interesse prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura passim vocant vsuras, quas volunt intelligi solutas ante sortem; vt patet d. L. Si vsuras, suprà.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cambiis, & an omnes obligent.

88 *Cambia ficta damnantur.* HAnc Bullam refert Nauarr. cap. 17. n. 300. Respondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vsuraria omnia cambia ficta; qualia sunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam habeat.

Secundò, Iubet seruari quasdam conditiones in cambio reali.

Conditiones requisitæ à Pio V. Prima est, Ne campsor ratione dilationis, vltra terminum præstitutum concessæ, paciscatur de aliquo lucro, id enim esse vsurarium.

Secunda est, Ne ab initio vel postea paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo non fieret solutio debito tempore.

89 Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo interesse futuro ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de interesse incerto, quod postea ex mora campsarij deprehensum fuerit. Item non prohibetur ne pœna moderata adiiciatur, si ex negligentia tempore conuento non fuerit facta solutio.

90 Notandum Secundò, Nauarrum existimare, hanc prohibitionem fundari in præsumptione fraudis vsurariæ: itaque in foro conscientiæ, vbi cessant præsumptiones, valere pactum de certo interesse, si moraliter constet istud iustum esse; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap. 17. Enchiridij num. 301. versiculo Nota quartò. quæ sententia videtur vera, præsertim cùm Pontifex non irritet tale pactum: mens tamen ipsius est, absolutè tale pactum vetare; vnde erit illicitum, vbi Bulla est recepta, quamuis non irritum. *Pactum de certo interesse, non videtur illicitum.*

Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quam ad proximas nundinas fiant; vel si nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vsum. Vbi Nota Primò, Non licere ad secundas nundinas dare cum maiori lucro quam ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri interesse plus exigeret quando ad secundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi est ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vsurarius; non tamen teneretur ad restitutionem ante sententiam Iudicis. Ratio est, quia in re, nulla est facta inæqualitas. 91 *Ad proximas nundinas.*

Quarta est, Vt in terminis solutionum constituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca destinata solutioni desiderant, fœnerandi detur occasio. 92 *Termini solutionum.*

Vbi notandum est, non improbari hic terminos solutionum in nundinis, qui sæpè triplo vel sextuplo sunt longiores, quàm locorum intercapedo postulet; quia non possunt illis locis commodè alij termini constitui: sed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari consuetudo illa, qua campsores eò amplius lucrantur, quò longius est tempus ante nundinas. Verùm probabile est, eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt suprà dictum est. Quod ad obligationem eius attinet, putò paucis locis, & fortè nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam. 93 *An recepta.*

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

Complectitur Dubitationes 15.

HI contractus sunt inter se valdè similes; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltem directo. quare de his breuiter vno eodémque capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & libellus.

1 *Locatio.* RESPONDEO, *Locatio* est contractus, quo persona vel res aliqua ad vsum vel fructum pretio conceditur. Dico *persona*, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico *res* in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. *Ad vsum vel fructum*; quædam enim locantur solùm ad vsum, vt serui, equus, domus, & similia, quorum fructus non est alius quàm vsus ipsorum. quædam ad fructum, vt agri & pascua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id est, pro pecunia: sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio, erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Siluestrum v. Locatio, num. 1.

2 *Conductio.* *Conductio* est contractus, quo persona vel res ad vsum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus idémque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio; ita etiam vnus idémque contractus, ex parte vnius est locatio, quæ est similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut personæ.

3 *Emphyteusis* idem est propriè quod ἐμφυτεία, id est, implantatio, insitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conseratur arboribus, vel segetibus. Hinc accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim: quo significatu nunc de emphyteusi loquimur. *Emphyteusis* igitur sic accepta (non rectè quidam vocant emphyteosim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij vtilis retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ; idque vel in perpetuum, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. *Emphyteuta* autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit.

Emphyteusis.

4 Differt à contractu locationis, Primò, Quòd emphyteusis solùm constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta: si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlteriùs, vel ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior; transfertur Iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem; ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarr. l. 2. variar. cap. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de superficiebus. Quare tunc nõ tam est locatio quàm contractus emphyteuticus; nam omnes definitionis partes illi conueniunt: secùs est, si locetur breuiori tempore quàm decennio; aut si sit res mobilis, vel ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteusim non dantur.

Differt à locatione.

Res immobilis locata ad decennium.

5 *Feudum* dictum est à fide seu fidelitate, vt communiter docent DD. & accipitur tum pro re quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis dominij, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo, q. 4. & 5. Differt ab emphyteusi potissimùm, quòd in puro feudo non soluatur pensio vt in emphyteusi; sed solùm obsequium personale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid soluitur in recognitionem dominij directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In ceteris hi contractus sunt valdè similes, adeò vt sæpè nomina confundantur.

Feudum.

6 Notandum est, emphyteusim vulgò vocari, *liuellum* vel *libellum* & *contractum libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteusi, quæst. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius rem eam, quam in feudum vel emphyteusim acceepit, simili contractu tradit tertio, vt sit veluti subfeudum, & subemphyteusis, vt docet Antonius Negusantius, de pig. parte 2. membro 2. num. 51.

Libellus.

* * *

DVBITATIO II.

Vtrùm si conductor impediatur ab vsu vel cultura rei, absque sua culpa, teneatur soluere pensionem.

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit pestis; vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

Respondeo & Dico Primò, Si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deserat, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad pensionem pro illo tempore. ita Nauarr. cap. 17. num. 187. & Couarruuias lib. 3. variar. cap. 13. num. 8. de famulo ægrotante. & practic. qq. quæst. 30. num. 3. de peste & quauis causa iusta. & colligitur ex L. Habitatores. 27. ff. Locati. vbi dicitur, *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuisset, tamen non debere mercedem.* Ratio est, quia conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei superuenit, vt iusto timore impediatur, non censetur posse vti vel frui: ergo, &c. Puto tamen non esse vsu receptum, vt si quis propter pestem domum deserat, aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque seruanda est in his consuetudo & Ius cuiusque loci. 7

De impedimento proueniente ex parte rei conductæ.

Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat, (vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur aliò proficisci) non potest quidquam de pensione detrahere, nisi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit. Ita Nauarrus cap. 17. num. 197. de eo, qui conducto operario non est vsus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operam præstitisset; & num. 198. de eo, qui alia re conducta, ob simile impedimentum non est vsus. colligitur ex L. Qui operas. 38. & L. Si vno. 16. ff. Locati. 8

Si culpa conductoris.

Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æquè benè res alteri locanda non fuisset? Siluester v. Locatio, q. 1 a. sentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogatis operario, cuius opera non potes vti, soluere mercedem; qui si à te conductus non fuisset, æquè nihil lucraturus erat; aut integram pensionem domus, qua vti non potes, soluere, si alteri ea locanda non erat. 9

Quod si res alteri non erat locanda.

Resp. In eo casu non esse summo Iure agendum; sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces soluatur, sed tamen aliquid, arbitrio prudentis, prout conditio rei postulauerit; quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri elocet; quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem soluisset, locata nõ sit; aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit, tunc meritò integra merces soluenda est; quia conductor est causa lucri cessantis. 10

Aduerte tamen, quando conductor re vel opera conducta non est vsus, si ea res vel opera alteri 11

pro

Si opera altero elocata. pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v. g. conduxeram operam suam in 10. dies, postcà impeditus, non sum ea vsus per 5. dies; si illis quinque diebus eam alteri locasti eo pretio, quo à me conducta fuerat; non teneor tibi soluere pro illis quinque diebus: si minoris locasti, non teneot nisi de incremento. Ratio est, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde si illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium, sicut si rem eam, quam à te emi, & nondum solui, alteri vendas, mihi debetur pretium, posito quòd priorem emptionem velis esse ratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

12 *Si pacti sint in casum fortuitum.* RESpondeo & Dico Primò, Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, non tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet; tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis, & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem; vt docet Gomezius tom. 2. cap. 3. num. 19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati & conducti. est enim hic contractus valdè affinis emptioni & venditioni, vt habetur L. 1. ꝟ. Locati. locator enim agri videtur

13 vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia poterit percipere; & locator domus, vsum domus. vnde sicut rei emptæ periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quòd fructus successiuè nascantur, (vt obiicit Gomezius) quia etiam id quod successiuè fit, simul vendi potest; qua venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi Ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio, idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti.

14 *Partiarius colonus.* Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando est partiarius, seu quando pensio consistit in parte aliquota fructuum, v. g. in dimidia vel tertia. Nauarr. c. 17. n. 190. Ratio est, quia partiarius colonus quasi societatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces. 25. ꝟ. Locati.

15 *Si nihil percipiatur.* Dico Tertiò, Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota pensio remittenda est, nisi aliter sit conuentum. est communis DD. L. Ex conducto. 15. ꝟ. Locati. vt si eluuione, vel hostium incursione, vel grandine, vel brucho vastentur segetes; si molendini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo ampliùs illuc accedat molendi causa.

16 *Si parum.* Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiatur, tamen reverà sit magna, facienda est remissio pensionis pro rata. habetur expressè capit. Propter sterilitatem. 3. de locat. & conduct. vbi Gregorius IX. ait: *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ tuæ pro rata, pensionis remissio est facienda: nisi cum vbertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari.* & colligitur ex L. Si merces. §. Vis maior. ꝟ. Locati: éstque communis sententia DD. teste Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate constitutum est, ne solus conductor sit semper in periculo damnorum, locatore securo. natura tamen huius contractus id non postulat, (etiamsi contrarium sentire videatur Gomezius) vt suprà dictum est.

Quæ magna sterilitas. Sed difficultas est, quando censeatur *sterilitas magna*, ob quam sit facienda remissio pro rata. Gomezius suprà num. 18. & Couarr. pract. qu. cap. 30. recensent multas opiniones Doctorum, quarum tres sunt maximè probabiles. Prima est, 17
Magnam sterilitatem, vulgi iudicio definiendam. Secunda est, Eam censeri magnam, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare consueuit. Tertia, Quando detracto semine & expensarum æstimatione, non superest quod sufficiat saltem dimidiæ pensionis solutioni. si autem id, quod superest, sufficiat dimidiæ pensioni, tunc nulla remissio est facienda; quia non censetur sterilitas magna, sed modica. sicut si quis sit deceptus, non tamen vltra dimidium iusti pretij, non censetur læsio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda est remissio reliquæ partis, quæ semper maior est, quàm dimidia pensio.

Notandum est, ea, quæ dicta sunt de sterilitate, 18 *Si fructus collecti pereant.*
etiam intelligenda esse, quando fructus iam collecti, positi in fundo vel in area, pereunt casu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda est remissio, ac si sterilitas fuisset, vt patet d. L. Ex conducto. 15. §. 1. ꝟ. Locati. vide Gomezium suprà. Idem puto dicendum, si conditis in horreo, fulmen, vel hostis ex improuiso superueniens calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

Dico Quintò, Si præcedentium annorum fer- 19 *Si fertilitas compenset.*
tilitas compenset præsentem sterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd si præcedentes anni eam non compensent, tamen sequentes id præstent; tunc id, quod remisit annis præcedentibus, potest inde repetere. est communis DD. & habetur d. L. Ex conducto. ꝟ. Locati. & cap. Propter sterilitatem, suprà. Ratio est, quia æquitas id postulare videtur; si enim ob sterilitatem fit remissio, par est vt ob fertilitatem id compensetur.

Petes Primò, Quanta debet esse *fertilitas*, vt per eam censeatut compensari sterilitas?

Resp. Si anni præcedentes & sequentes simul 20 *Quæ censeatur talis fertilitas.*
collati, tantum attulerint colono commodi supra consuetum modum, quantum annus sterilitatis damni: ita vt omnibus inter se collatis, non censeatur esse in damno. Ita Gomezius suprà.

Petes Secundò, Vtrùm si aliquo anno sit extra- 21 *Si vbertas extraordinaria.*
ordinaria vbertas, locator possit pensionē augere.

Resp. Posse, si ea proueniat ex casu fortuito, non autem dumtaxat ex coloni industria. Ita Gomezius suprà ex communi sententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces. 25. §. Vis maior. ꝟ. Locati, & similibus Iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior. num. 8. *Si quis*

conduxit molendinum, & alia vicina impetu aquarum sint destructa, debere augeri pensionem. Ratio est, quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, etiam postulat æquitas, vt ob insolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt sicut locator sentit onus ex sterilitate, ita etiam commodum
22 ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum est, quando ratione istius vbertatis non multùm minuitur pretium, ita vt longè maiorem pecuniam tunc possit conflare quam ordinariè solet. si enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia non multò pluris valeat quàm consueta messis, par non est pensionem augeri. nec obstat quod dicto §. Vis maior, dicitur, *Immodicum lucrum colono non auferri*, quia id intelligẽdum de lucro ratione industriæ coloni, vel clemẽtiæ cœli obueniente Bartolus & alij antiqui Doctores pro *immodicum* passim legunt *modicum*.

Quæ diximus, seruanda sunt secundum Ius commune Cæsareum, & nisi aliud deductum sit in pactum. secùs si alicubi hisce de rebus sint propriæ leges, vel consuetudines.

DVBITATIO IV.

Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet.

Stipendium iustum.

23 RESpondeo, Illud *stipendium* censeri iustum, quod passim eo loco huiusmodi operariis, officialibus, & famulis, tali ministerio occupatis dari solet; ita vt non sit minus infimo, nec maius summo, quod dari consueuit. sicut enim pretium rerum venalium, quod non est aliqua lege taxatum, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem summi, medij, & infimi; ita etiam pretium operarum, & obsequiorum. vnde si locator suæ operæ mercedem exigat maiorem quàm sit summa, vel si conductor det minorem, quàm sit infima dari consueta; facit iniuriam, & tenetur ad restitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iusti. locator enim detrahet quod accepit supra summum: & conductor addet quod deest vsque ad infimum. sicut is qui vendidit aliquid supra iustum, tenetur solùm restituere quod accepit supra summum pretium iustum: & qui emit aliquid infra iustum, tenetur solum restituere quod deest vsque ad pretium infimum iustum. sufficit enim ad iustitiam, vt contractus iniustus reducatur ad proximos iustitiæ limites: qui sunt pretium summum & infimum. summum est proximus limes respectu eius qui supra iustum accepit: infimum, respectu eius qui infra iustum dedit.

Si dubium sit.

24 Hinc sequitur Primò, Quando famulo, vel operario, vel cuiuis alteri officiali non omnino constat, stipendium, seu pensionem, quæ ipsi constituta est, esse infra infimum iustæ mercedis gradum, non posse vti compensatione, subtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrùm aliquid sit iustitiæ lege debitum, non habet locum compensatio; vt dictum est cap. 12. dub. 10. non esse autem infra infimum, ex eo constare potest, si multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium, vel obsequium pro tali stipendio sint præstituri; hoc enim manifestum est signum, talem mercedem, spectatis omnibus circumstantiis, non esse indignam tali functione: etsi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen si honores vel emolumenta alia ei coniuncta sint, stipendium poterit esse paruum; nam honor & commoda coniuncta, sunt veluti pars stipendij.

Si mercedis modus relictus arbitrio domini.

Sequitur Secundò, Etiamsi nulla facta sit conuentio de certo stipendio, & res tota relicta sit arbitrio domini; nihilominùs dominum teneri saltem ad infimum mercedis iustæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obsequium vel partem intendat præstare gratis, si ille nihil velit dare; sed mens eius est, vt soluat quod æquum & iustum ei visum fuerit.

Excipiuntur duo casus.

Aduerte tamen, in duobus casibus non esse necessarium vt stipendium attingat infimum iustæ mercedis modum. 25 Primò, Si conductor non egeat opera alterius, sed solùm ex misericordia, ad preces ipsius, ipsam conducit: tunc enim satis est ei dare alimenta. si tamen opera eius multò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illi valeret quàm alimenta, teneretur illam compensare, saltem infimo iustæ mercedis modo. Ratio est, quia ille non intendit operam suam donare, sed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimenta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò, Si famulus sponte non petat iustum sti- 26
pendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim censetur obsequium suum, qua parte pluris valet, donare: sicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipsius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipso sunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominum suum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium ecclesiasticum, esset simonia;

Simonia.

& dominus hanc mentem aduertens, cùm non possit talem obligationem suscipere, teneretur ei iustam obsequij mercedem rependere. non enim ille intendit obsequium suum donare gratis, sed cum eo onere, quod dominus non potest admittere. Itaque si illius obsequio velit vti, tenetur illud alia ratione iustè compensare, soluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium sæculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in se suscipere, & quantum in se est facere vt id consequatur; (modò tamen sit idoneus) vel si hoc nollet, teneretur ei iustam mercedem constituere. Si dominus fecerit quantum in se est vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamuis non sit consecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluisse obligare, nisi id expressisset. & quamuis opera illa, quam impendit in solicitando, non tanti valeat quanti obsequium quod famulus præstitit, tamen id non refert; nam famulus sponte & omnino liberè obsequium suum pro tali solicitatione obtulit contractu innominato, Faciam vt facias: vnde qua parte obsequium eius pluris valet, censetur liberaliter donatum. secùs esset, si à domino ad hoc compelleretur.

DVBITATIO V.

Vtrùm is, qui pluribus operam ſuam in ſolidum locat, poßit plura integra ſtipendia accipere:

27 VErbi gratia, Titius locauit operam ſuam Sempronio ad reducendum eius equum Louanio Pariſius 4. aureis, vtrùm poſſit Caio eamdem locare pari pretio, vt illius equum reducat.

Videtur non poſſe. Primò, Quia ſi vna eadémque res vendatur duobus, non poteſt illius rei integrum pretium exigi à ſingulis: atqui locatio operarum eſt inſtar venditionis: nam opera vendi cenſetur; ergo ſi duobus elocata fuerit, non poteſt à ſingulis integrum pretium exigi.

Secundò, In omni contractu iuſto debet ſeruari æqualitas: atqui hìc non videtur ſeruari; opera enim non valet niſi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus ille non eſt iuſtus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus eſſet cum Titio 50. aureis obire pro illo peregrinationem ſacram Lauretum, poſſet paciſci cum Caio pari pretio: ſimiliter cum tertio & quarto. & ita 200. vel 300. aureos acciperet pro labore iſtius peregrinationis, cùm ſolùm valeat 50. aureis.

Quartò, Commiſſarius cauſarum, cui pro vnius cauſæ expeditione, dum foras proficiſcitur, permiſſum eſt in ſingulos dies accipere duos aureos ab eo cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos ſi agat negotia duorum, ſex ſi trium: quod tamen videtur abſurdum. Sic enim fieret ſtatim valdè diues exiguo labore; nam vna profectione vnóque labore omnia illa peragit.

Pro ſolutione adhibendæ ſunt aliquot diſtinctiones. Vel enim ille obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, ita vt teneatur ſingulis, etiamſi alij reſilirent: vel obligat illam omnibus ſimul. Rurſus, vel illa opera eſt æquè commoda ſingulis ac ſi pro vnoquoque illorum ſeorſim tota impenderetur: vel non æquè eſt commoda. Denique, quando certum ſtipendium conſtitutum eſt alicui functioni, vel conſtitutum eſt tamquam integra merces, ita vt non poſsit amplius accipere, ſiue vni illam impendat, ſiue pluribus ſeorſim; vel ſolùm ita vt ſit integra merces pro negotiis vnius, non prohibendo interim quin tantumdem accipiat ab alio, ſi eadem opera eius negotium agat. His poſitis

Si non ſingulis in ſolidum.

Dico Primò, Quando quis non obligat ſuam operam ſingulis in ſolidum, ita vt teneatur eam præſtare pro vnoquoque ſeorſim, etiamſi alij non concurrerent, non poteſt tantum exigere, quantum ſi vni ſoli eam obligaret. Ratio eſt, Quia obligatio partialis eſt minoris pretij, quàm totalis & integra; ſicut dominium partiale eſt minus totali. Hinc nuntius ordinarius non poteſt tantum exigere à ſingulis pro delatione litterarum, quantum ſi vni ſoli ſuam operam obligaret. Idem dicendum de magiſtro multos docente diſcipulos; & aliis ſimilibus, qui nolunt ſuam operam ſingulis addici in ſolidum.

Si non ſit æquè ſingulis commoda.

18 Dico Secundò, Quando opera multis præſtita, non eſt tam vtilis aut commoda ſingulis, quam vni ſoli exhibita, non poteſt tantum exigi à ſingulis, quantum cùm vni ſoli impenditur. Sic qui facit Sacrum pro multis, non poteſt pro ſuſtentatione ſua tantum exigere à ſingulis, quantum poſſet ab vno, ſi pro vno ſolo feciſſet. Quia multis applicatum, non tantum prodeſt ſingulis ex opere operato, quàm vni ſoli attributum. Simili modo ſi quis pro pluribus peregrinationem piam ſuſcipiat, non poteſt tantumdem accipere a ſingulis, quantum ab vno, ſi pro eo ſolo feciſſet. quia vna peregrinatio nō tantum prodeſt ſingulis per modum ſatisfactionis, quantum vni: vnde ſinguli cupiunt ſibi ſolis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis agitur ac pro vno.

Si æquè commoda ſingulis.

Dico Tertiò, Quando quis pluribus obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, & illa æquè commoda eſt ſingulis, ac ſi pro illis ſolis fuiſſet exhibita, poteſt à ſingulis tantum exigere, quantum ab vno poſſet, ſi pro eo ſolo præſtitiſſet.

Probatur Primò, Quia qui proprij negotij cauſa debet proficiſci Romam, poteſt tantum paciſci ab alio qui eum ſuo nomine cupit ire, quantum ſi propria cauſa iturus non fuiſſet, vt omnes concedunt, & vſus quotidianus comprobat. Ergo idem dicendum de eo qui antè ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert, ſi illuc ire debebas, vtrùm tua, an alterius cauſa. id enim non variat æſtimationem illius functionis. Simili modo, qui quærit equum vt negotij ſui cauſa proficiſcatur Pariſios, ſi inueniat equum reductitium; tantum poteſt exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eò ire cogitarat. Idem patet cùm quis negotia diuerſi generis eadem profectione expedire poteſt.

Secundò, Probatur allata ratione. Quia quòd vna eadémque opera pluribus æquè poſſim commodare ac vni, non minuit æſtimationem operæ reſpectu ſingulorum. non enim opera mea minoris tibi valet, quòd eadem dum tibi impenditur, ſimul alteri proſit: ergo ſi tibi ſoli exhibita, valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit, quòd ſimul alteri per eam poſſim commodare. Sic ſi medicus vno eodémque ſuffitu poſſet curare tres ægros; tantum poſſet exigere à ſingulis, quantum ab vno: non enim opera & ſuffitus ille minoris valet reſpectu Petri, eò quòd ſimul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicēdum eſt quando functiones ipſæ, pro quibus merces exigitur, ſunt diuerſæ, ſed requirunt per accidens aliquam actionem præuiam, quæ eadem diuerſis illis ſubſeruiat, v.g. profectionem ad locum remotum vbi diuerſæ res ſunt gerēdæ. Vt cùm quis nomine diuerſorum proficiſcitur ad locum diſſitum, vt ibi illorum negotia tractet, vel teſtimonia & probationes in eorum cauſis conquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, ſed pro functione peragenda in termino; quæ tamen pluris æſtimatur ratione diſtantiæ loci & itineris, quod eſt medium quoddam ad illam actionem neceſſarium. Porrò ad bonam fortunam vel induſtriam illius pertinet, quòd plura negotia concurrant, ita vt vno medio poſſit ad ea conficienda vti, vel eamdem functionem pluribus impendere. Neque opus eſt, vt qui ſua negotia ipſi cōmittunt, eiúſque opera vti cupiunt, ſciant illum etiam aliorum negotia gerere, vel plura ſimul expediturum: ſed ſufficit vt tam vtiliter & opportunè ea gerere poſſit, ac ſi alia ſimul gerenda non haberet, & ſuam operam cuique ſeorſim impenderet.

Limitatio. Hæc tamen assertio sic limitanda est. Primò, nisi alioquin merces annua vel diurna ita sit taxata auctoritate publica, vel recepta vsu, vt siue vnius siue plurium causam agas, non possis amplius exigere; vt fit cùm salarium est constitutum ex publico, & non exigitur à priuatis: secùs cùm à priuatis, & obligatio sit singulis in solidum.

Secundò, Vt non accipiat plura stipendia nisi pro actione quam simul pluribus in solidum impendit, idque pro tempore quo illa durat; non autem pro illis, quas singulas singulis. Vnde potest accipere pro itinere quod omnium causa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat; non autem pro actionibus, quas pro diuersis diuersas facit in termino constitutus. v. g. si pro negotio Petri, vbi peruenit ad locum destinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos, pro negotio Andreæ medium: singuli soluent pro negotiis suis pro rata temporis.

29 *Ad argumenta.* Ad Primum, Est dispar ratio. quando enim vna res venditur duobus, non venditur singulis in solidum, nec eo modo potest duobus tradi, vt singuli tantum ex ea commodi accipiant, quantum si cuique eorum soli traderetur. vna verò eadémque opera potest duobus in solidum obligari, & impendi, vt ostensum est. Si tamen fingeremus eamdem rem duobus in solidum posse tradi, concederem illam bis posse vendi, & duplex pretium pro ea accipi.

Ad Secundum, Negandum est non seruari hîc æqualitatem. etsi enim illa actio, v. g. profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij sub vna obligatione non pluris æstimetur duobus aureis; tamen si consideretur, vt tendit ad aliud negotium sub noua obligatione cum altero in solidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magistri eximij, etsi non pluris valeat 10. aureis, quatenus in vno discipulo scientiam raræ alicuius artis parit; valet tamen duplum, si consideretur vt in duobus illam efficit, & triplum vt in tribus; modò erga singulos in solidum se obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodest singulis in solidum.

Ad Quartum, Concedo totum, modò id non putetur esse contra mentem Magistratus tale pretium taxantis. Vnde vbi est talis consuetudo iam olim recepta, præsertim Magistratu qui mercedem taxauit, & ipso quoque populo sciente & non contradicente; censeo non esse iniiciendum scrupulum: etsi plura stipendia diurna, dum plurium causam ex diuersa cum singulis obligatione gerit, accipiat; modò æquè vtiliter singulis ita simul conficiat, ac si seorsum pro eis ageret. Et sanè si id non esset licitum, debuisset Magistratus non solùm præscribere, quantum accipiendum sit ab vno, dum vnius causam agit, sed etiam quantum à singulis, quando plurium: v.g. si duorum, si trium, si quatuor. Æquum enim est, vt si ab vno, cùm vnius causa proficiscitur, potest in singulos dies exigere duos aureos, possit exigere amplius à duobus, si duorum causam acturus erat; & amplius à tribus, si trium; & sic deinceps: ita vt singuli teneantur conferre amplius pro rata; quam ad conficiendos duos aureos sit opus. quò enim plurium causæ sunt agendæ, eò onus est grauius notabiliter. Non tamen hinc sequitur, quòd talis statim exiguo labore ditescet: tum quia non est paruus labor singula negotia exactè peragere; tum quia multorum causæ non semper ita concurrunt, vt simul peragi possint. Denique non est mirum hominem industrium in opimo officio breui ditescere.

DVBITATIO VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

30 *Conductor quando teneatur.* RESpondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuissima, nec de casu fortuito, eò quòd contractus sit in commodum vtriusque; de quo plura diximus cap. 7. dubit. 8. conductor quidem tenetur, si res, quam conduxit ad suum vsum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipsius negligentia periit, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut transuehendam; eáque res ipsius negligentia vel imperitia periit, vel surrepta est, vel aliquo modo viriata. Numquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quàm passim ab aliis in huiusmodi rebus præstari solet.

Locator quando. E contrariò locator tenetur conductori, si locet illi rem vitiosam, (v.g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) Indéq; fiat vt conductor damnum capiat: vt si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. si enim præstet id, quod passim solet ab iis, qui res huiusmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo, si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpè faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere, & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. Domini quoque, & alij conductores, qui 31 *Non præstantes promissa.* non permittunt suis famulis & operariis, aut non præstant ea quæ in contractu tacitè vel expressè promiserunt, tenentur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quàm conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod animaduersione dignum. nisi fortè stipendium sit ita largum, vt meritò plus ab ipso exigi possit.

DVBITATIO VII.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

32 RESpondeo, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico, d. cap. Propter sterilitatem. 3. §. Verùm. De loc. & cond. Prima est, Si conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde 3. C. de locato. *1. causa expulsionis.*

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm. videtur requirere vt per biennium non soluerit: & tunc adhuc concedit vt possit purgare moram, celeriter

riter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §.& Nauarr.cap.17. num.193.& multi alij, Illud esse intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores; vt tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

33 *Esse biennium expectandum.* Sed verius videtur, semper esse biennium expectandum, quando res vltra biennium est conducta. Primò, Quia Ius Canonicum apertè insinuat biennium esse necessarium. Neque verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem vel plures annos; tum quia talis locatio non est propriè locatio; sed emphyteusis, cùm transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum est dubit. 1. Vt autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem non solutam, requiritur triennium, si emphyteosis sit sæcularis, vt infrà dicetur: tum quia reliquæ causæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia Ius Ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli; sed DD. id colligunt à contrario sensu, (nempè ex eo quòd lex dicit, æde non posse expelli eum, qui soluit pensionem) quod argumentum sæpè non est firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro. 54. §. Inter locatorem. ff. Locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari; nam ponit easdem causas, quæ recensentur L. Æde. 3. C. de locato, vnde puto Iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit.

34 *Secunda causa.* Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. vt si prius, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hostes.

Notandum est, hanc causam tantùm locum habere in domibus causa habitandi necessariis; non autem in prædiis rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius tom.2.cap.3. num.6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò, tum quia in aliis locator sibi faciliùs potest prospicere; tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, sæpissimè res conductæ eis auferrentur: semper enim locator posset causari, rem esse sibi necessariam.

Tertia. Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel instauratione, quæ non possit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus est conductori restituenda.

Quarta. Quarta est, Si conductor re conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo.

35 Insinuantur hæ causæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, *Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti, inuitam te expelli non oportet, nisi propriis vsibus dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata versata es.*

36 *Prima & quarta causa.* Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solùm in ædibus & prædiis vrbanis; sed etiam in prædiis rusticis; imò etiam in mobilibus. si enim harum conductor pensionem suo tempore non soluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. Ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

Notandum Secundò, Si conuenerit, vt locator conductorem non expelleret; si quidem locator intendit renuntiare iuri suo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita se gerat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autem non intendit renuntiare suo iuri, poterit illum ob causas supradictas expellere, etiamsi iuramento illa conuentio fuisset confirmata, quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui Iure sunt excepti; nisi contrahentes intenderint illos comprehendere. 37 *Si iuramento confirmata.*

Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illâ eget, vel quia ipsa eget reparatione; condonandam esse pensionem pro rata tēporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, facienda etiam est condonatio: si autem non possit sine dāno, tenetur conductor illud cōpensare, quia censetur causa iniusta illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata; quia si quod damnum inde proueniat, censetur locatori voluntarium: nam nihil est quod ipsum cogat vt conductorem priuet. 38 *An remissio facienda.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.

NAuarrus cap.17.num.195.in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione. vnde

Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire. vt si eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus, locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum tuam meretricibus vel vsurariis, qui alibi domum commodam non inuenirent; idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti. 39 *Si elocator teneatur impedire.*

Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v. g. ad commodandum domum tantum de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, sepposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprà, citans Maiorem, & totius orbis consuetudinem. Ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens; nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si aliàs absit scandalum) elocare domum meretrici: si vel multæ aliæ domus æquè commodæ non sint ei defuturæ; vel si expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non possum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum est de vsurariis. Confirmatur; quia cùm hæc duo ho- 40 *Si non teneatur impedire.*

minum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eiicere, aut illorum peccata impedire; & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere, absque in-
41 tentione aut cooperatione peccati. Iure tamē Canonico vetitum est, ne quis vsurariis alienigenis domum elocet, vt patet c. 1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari; nam passim à Principibus & Rebuspublicis admittuntur, Episcopis minimè contradicentibus.

DVBITATIO IX.

Quaenam conditiones Iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

42 *Emphyteuseos conditiones.* RESpondeo, Varias conditiones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de Iure emphyteut. Hinc fit, vt in variis prouinciis diuersae admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Caesareo, potissimùm sequentes (quae habentur l. 1. 2. & 3. C. de Iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit.

43 Prima est, Vt constituatur in rebus immobilibus & fructiferis; vt in agris, domibus, pascuis, siluis, stagnis, & similibus, quae cultu & industria possunt fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles foecundandas: deinde successu temporis extensus est etiam ad foecondas, & ad alia corporalia, quae fructum vel emolomentum annuum reddunt.

Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteusim: dominium autem vtile eiusdem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim, vtrumque dominium vocat.

44 *Praescriptio emphyteusis.* Ex hac conditione sequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum non posse ab emphyteuta praescribi; (vt patet L. Malè. 2. C. de praescriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in possessione ciuili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tamquam suos; quamdiu tamen non eiicit dominum, manet dominus in possessione: atqui contra possidentem ciuiliter non est praescriptio, cùm haec ipsa possessio ad praescriptionem sit sufficiens. vt dictum est suprà cap. 6. dubit. 2. vide Siluestrum v. Emphyteusis, n. 19. potest tamen emphyteuta contra dominum directum praescribere dominium vtile & ius emphyteuticum; quia hoc, nomine suo possidet: idque tempore 30. annorum contra saecularem; 40. contra Ecclesiam priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap. 6. dub. 8. & 11.

Secundò sequitur, Laicum habentem agros Ecclesiae in emphyteusim, teneri ex illis soluere tributa quae laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesiae, sed laici.

Tertiò sequitur, Emphyteutam posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quamdam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium vtile. Itaque potest illā secundùm illud ius in alium transferre, modò tamen id faciat absque domini directi incommodo, & vt iura praescribunt. Siluest. num. 10. Simili modo vsusfructus quiuis vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3. dub. 6. emphyteusis autem est quidam vsusfructus.

45 *Solutio pensionis.* Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneatur ad certam pensionem quotannis soluendā. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem esse, quam fructus detractis expensis valeant. nihil tamen vetat quin possit illis esse adaequata, sicut in locatione. Secundò, Eam solui posse vel in pecunia, vel in fructibus, prout fuerit conuentum.

Quarta est; Vt si hanc pensionem intra certum tempus non soluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus, seu operibus quae in ea fecit, eaq; tedeat ad priorem dominum, & dominium vtile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L. 2. & 3. C. de iure emphyteut.

46 Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica, (id est, si res, quae data est in emphyteusim, sit res Ecclesiae, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam, nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, moramque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis communis, seu saecularis, requiritur vt triennio non soluerit; sed non conceditur morae purgatio per celerem satisfactionem, sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Siluest. v. Emphyteusis, num. 9. Vt autem tunc res censeatur commissa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore: aut vt sententia Iudicis interueniat; quia ipso Iure cadit in commissum. Non tamen tenetur se illa spoliare, antequam dominus directus declaret, se velle poenam illam commissi mandare executioni; vt docet Clarus q. 9. & Siluest. num. 7. post tamen illam declarationem tenetur cedere, sicut sit in poena conuentionali; (ad hoc enim tacitè se obligauit ex vi contractus) nisi Iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum non videatur cecidisse. Verius autem est, poenam non esse retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum; (quia censetur solùm cecidisse sub conditione, si dominus directus declarauerit se ita velle) sed tantùm incipiendum à tempore quo dominus voluntatem suam declarauerit. deinde quia poena non retrotrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla est in poenis retrotractio.

47 *Si alia poena adiuncta sit.* Notandum Secundò, Si praeter poenam commissi, apposita sit alia in contractu, v. g. vt si non soluerit, teneatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tantùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteosis, q. 8. n. 12. & alij: quia vtraque simul iuncta excedit iustam moderationem.

48 *Restitutio in integrum.* Notandum Tertiò, Si Ecclesia vel pius locus rem saecularem in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori, ne negligentia Praelati tanto sit ei detrimento; iuxta ea quae dicta sunt cap. 17. dubitat. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem,

sionem,(vt si ignorabat rem esse emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siluest. n.10. & Clarus q.8.n.9.

49 *Si res pereat.* Quinta conditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absque spe recuperandi occupetur à mari vel ab hoste, emphyteuta liberetur à solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L.1.C.de Iure emphyt. éstque communis sententia Doctorum. Ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamen aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionem, vt ex eadem Lege colligitur. Ratio est; quia pensio soluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quàm ad compensandos fructus, vt inquit Clarus quæst. 8. num. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè responderet fructibus; tunc ex æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus solueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. solùm esset obligandus ad pensionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus suprà: idque potiùs ex æquitate,
50 quàm ex rigore Iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt DD. nihil de pensione minuendum, (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem. Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum suprà num. 7. & 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex Iuris dispositione.

51 *Si deterior efficiatur.* Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriorem reddat, eam amittat, eíque possit auferri. Vbi Nota, ita expresè statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authent. Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim sæcularem. Ratio est; qoia cùm emphyteusis instituta sit ad rem meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriorem: vt si arbores inciderit, si vineam non putauerit, vt notat Siluest. v. Emphyt. num. 11. & Clarus q. 26.

52 *Si eam vendat.* Septima est, Vt emphyteuta ios emphyteuticum & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo antè admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quòd si contrà fecerit, totum sit commissum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L.3.C.de Iure emphyteu. & cap. Potuit, de locato, éstque communis sententia DD.

53 *Requiritur traditio.* Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed non tradat, nisi domino antè interrogato an ipse eodem pretio emere velit, non cadere in commissum, vt rectè notat Siluest. n.11. & Clarus q.13. num.3. Ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta; dominium enim noo est translatum. vnde res non censetur adhuc alienatá, quod tamen lex requirit. Idem dicendum, si solùm sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipse contractus venditionis non est perfectus, vt patet ex dictis cap. 21. dub. 1.

54 Nota Secundò, Posse eum illa donare, domino non interrogato; hoc enim Iure non est prohibitum. non tamen potest donatarium inuestire seu in possessionem immittere; (alioquin suo iore excideret) sed debet rogare dominum directum, vt id faciat; qui non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, (à qoa facilè possit obtineri solutio pensionis) & solemni stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturum, Ita Silu. num. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare, permutare, & oppignerare; vt idem docet num. 24. ex eodem Baldo. si tamen sit res Ecclesiæ, non potest oppignerari, per Authent. Hoc ius, &, Qui rem. C. de sacros. Eccles.

55 *Duo menses ad deliberandum.* Nota Tertiò, Postquam significauerit domino directo pretium, quod ab aliis pro iure emphyteuseos, & melioramentis offertur, domino concedi duos menses ad liberandum; post quos, si eo pretio non acceptauerit, potest emphyteuta aliis liberè, eodem vel maiori pretio vendere, modò non sint personæ Iure prohibitæ. patet ex L. 3. C. de Iure emphyt. & cap. Potoit. Idem tēpus cōceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; vt docent communiter DD.

56 *Locatio ad decennium.* Nota Quartò, Emphyteutam non posse rem locare alteri ad decennium, vel vltrà, domino minimè requisito; (nisi alicubi sit contraria consuetudo) posse tamen ad breuius tempus. Ita Clarus q.19. Ratio est; quia locatio ad decennium vel vltra, est vera alienatio rei, quoad dominium vtile, pro pretio; vt dictum est dub. 1. non potest autem rem alienare pretio, nisi eam domino antè eodem protio obtulerit, vt patet L. 3. C. de Iure emphyt. Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seo alteri dare in emphyteusim, (quod passim dicitur ***dare ad libellum,***) domino minimè reqoisito; ídque ob eandem causam, vt docet Clarus q.20.

57 Octaoa conditio est, Vt quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, ídque pro iouestitura seu possessiooe quam ab ipso accipit. vt patet L. 3. C. de Iure emphyt. vbi
Laudemium. Nota Primò, *Laudemium* vocari certam partem pretij, seu æstimationis rei venditæ, quę Iure communi est quioqoagesima, consuetudine verò trigesima. vt docet Siluester ex Hostiensi num. 28. Nota Secundò, Hoc non deberi quando heres necessarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluto contractu, ex pacto de redimendo; vel quando plures hæredes eam inter se diuiduot; vt ostendit Siloest. suprà. Hæc ferè Iure communi de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputant Iurisperiti; sed inspicienda est locorum consuetudo, qoæ admodum est varia.

DVBITATIO X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

58 *Conditiones contractus feudalis.* RESpondeo, Ferè easdem requiri, qoæ in emphyteusi, à qua non multum differt. Nam Primò, Constitui debet in re immobili: vt in regno, Prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, Dominiom directum & possessio ciuilis ipsius rei maoet apud dominum; vtile transfertur in vasallum, illúdque vasallus ciuiliter & naturaliter possidet. Tertiò, Noo tenetur ad vllam pensioné, (si est feudum purum;) sed loco pensionis debet obsequium, ídque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quartò, si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum; sicut emphyteuta

non foluens pensionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem; & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non potest sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Siluest. & Iulium Clarum v. Feudum, & alios: nam variæ sunt locorum consuetudines, & varia feudorum genera.

DVBITATIO XI.

Vtrùm res Ecclesiæ possint in feudum vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

59 *Si antea in feudum data.* RESpondeo, & Dico Primò, Si res illæ proximè antè datæ fuerant in feudum vel emphyteusim, possunt iterùm sic dari; idque absque solemnitate, quam Ios Canonicum præscribit: modò tamen id fiat ad Ecclesiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur, id est, eius vsibus à Prælato applicentur. est communis sententia DD. vt refert Clarus, de emphyteusi q.6. & de feudo q. 13. & Couarr. lib.2. var.cap.17.n.4. Ratio est; quia id non censetur noua alienatio; (quæ Iure prohibetur) sed continuatio alienationis antè factæ.

60 *Si non fuerant ante data in feudum.* Dico Secundò, Si res Ecclesiæ anteà non fuerant sic traditæ, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus, quoad fructus, Ecclesiæ incorporatæ; non possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusim, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus Iure præscriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli. 5. de reb Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesiæ suæ immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypotheca titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem,* (aliàs conductionem, nempe ad longum tempus) *donationem, venditionem, permutationem, & emphyteuticum perpetuum contractum.* Secundò, Probatur Ambitiosæ

61 *Extrauag. Ambitiosa.* Extrauag. commun. de reb. Eccles. non alien. vbi Paulus II. *Prohibet omnem bonorum ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum, quæ seruando seruari possunt, alienationem, omnéque pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem, & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum; præterquam in casibus Iure expressis, & omnem talem contractum irritum reddit, inflicta excommunicationis sententia iis, qui contra prædictam prohibitionem alienare præsumpserint.* Tertiò, Probatur ex cap. 53. Sine ex-

Alienatio immobilium & mobilium pretiosorum. ceptione. 12. quæst. 2. *Sine exceptione decernimus* (inquit Leo I.) *ne quis Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi forte aliquid horum faciat, vt meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum.* & infrà requirit subscriptionem Clericorum. Idem habetur cap.1.& 8. de iis, quæ fiunt à Prælato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authentic. Hos Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Circa quos Canones

Notandum est Primò, Non solùm res immobiles Ecclesiæ non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma; sed neque etiam mobiles, si sint pretiosæ, & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, gemmæ, casulæ pretiosæ, tapetes; item quæcumque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, vt ouium grex, teste Siluest. v. Alienatio, num.7. Secus de iis, quæ ipso vsu consumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hæc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata. tunc enim inter immobilia numeranda est. 62

Notandum Secundò, Vt valida sit alienatio rei Ecclesiæ immobilis vel mobilis pretiosæ, ex dispositione horum Canonum, duo requiri. Primò, Iustam causam: ea autem est quadruplex, vt docet Siluester v. Alienatio, num. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui aliter occurri nequit. Secunda est, Vtilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v.g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, vt si res sit Ecclesiæ sumptuosa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ consistit in quatuor. 63 *Solemnitas requisita ad alienationem rei Ecclesiæ.* *Quadruplex causa iusta alienandi.* *Forma.*

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leo: id est, in Capitulo discutiatur, allatis vtrimque rationibus, an expediat alienari. sufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Siluester num. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantùm per Superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina disp.468.

Secundò, Vt Capitulum expresse consentiat. Hic consensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præsentis consentiat; vt notat Panorm. in cap. primum, de iis, quæ fiunt à Prælatis, num.5.

Tertiò, Vt Capitulum subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in venditione, donatione, & permutatione; vt docet Panorm. suprà, & colligitur ex decreto Leonis, imò iam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit auctoritas Superioris: qui in non exemptis est Episcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Ecclesia vel Monasterium immediatè pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesiis sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & aliis, qui eorum fruuntur priuilegiis: quòd si Prælatus procul absit, & res non patiatur moram, puto sufficere consensum præsumptum; vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panormit. in cap. fin. de reb. Eccles. non alien. & Fumus v. Alienatio, num.18. Siluester num.16.

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitiosæ, etiam præcipi sub grauibus pœnis, *vt non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ, Monastery aut pij loci inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit inualida.* quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarr. cap.27.num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus iis, qui vigore litterarum Apostolicarum consecrantur. nam id ipsum in formula iuramenti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando 64 *Ne fiat inconsulto Rom. Pont.*

sunt

Formula iuramenti Episcoporum & Abbatum.

ſunt conſecrandi, inſertum eſt. In formula enim Epiſcoporum ſub finem ſic babetur: *Poſſeſſiones verò ad menſam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum conſenſu Capituli Eeeleſiæ meæ, inconſulto Romano Pontifice. & ſi ad aliquam alienationem deuenero, pœnas in quadam ſuper hoc edita conſtitutione contentas, eo ipſo incurrere volo.* Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, ſic habet: *Poſſeſſiones verò ad Monaſterium meum pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo,*&c. ſicut in priore. Conſtitutio verò, cuius hic fit mentio, eſt illa Pauli II. quæ incipit, Ambirioſæ, vbi inter cetera dicitur: *Alienanti verò bona Eccleſiarum, Monaſteriorum, locorúmque piorum quorumlibet, inconſulto Romano Pontifice, aut contra præſentis conſtitutionis tenorem, ſi Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingreſſus Eccleſiæ ſit penitus interdictus. & ſi per ſex menſes immediatè ſequentes ſub interdicto huiuſmodi perſeuerauerit, à regimine Eccleſiæ vel Monaſterij, cui præſidet in ſpiritualibus & temporalibus, ſit eo ipſo ſuſpenſus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Eccleſiarum ſic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officiis, ita vt hæc vacent abſque alia declaratione, & liberè poſſint aliis conferri. Hoc tamen poſtremum non videtur in eo rigore receptum, vt infrà cap.29.dubit.8.dicetur. Porrò Legatus à latere non poteſt dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Silueſter v.Alienatio,num.16. in fine, ex Panormitano & Speculatore.& meritò, quia id eſſet in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obſtringit.

Vbi non ſit neceſſaria illa conſultatio.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus eſſe hac conſultatione. idem dicendum, ſi alienationem conſtet eſſe neceſſariam, vel ſi res non patiatur moram, vt docet Panorm.in cap.Vt ſuper,de reb.Eccl.non alien.num.15.& in cap.fin. de Eccleſiis ædif.num.8.ſed ſolùm in rebus maioris momenti, in quibus poſſit eſſe aliqua ambiguitas: in his enim dumtaxat locum habet conſultatio. Pari modo,non eſt neceſſaria (ſicut nec aliæ ſupradictæ Iuris ſolemnitates) in alienatione ſummæ pecuniariæ ad pium vſum, quantumuis ea magna ſit, ſi ad menſam Prælati pertineat.quia non eſt res Eccleſiæ, ſed Prælati, de qua ad cauſas pias liberè diſponere poteſt.quòd ſi Prælatus ſit Regularis, etſi non habeat dominium, habet tamen ad cauſas pias adminiſtrationem.vide Silueſt.v.Alienatio,num.7.

Renuntiatio legati,&c.

65 Petes, Verùm ſine prædicta ſolemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Eccleſiæ.

Reſpondeo, Valdè probabilem eſſe partem affirmantem; quia hæc repudiatio ſeu renuntiatio, non eſt alienatio rei Eccleſiæ, ſed ſolùm non acquiſitio; illa enim res non pertinet ad Eccleſiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamſi Prælatus non poſſit res Eccleſiæ alienare abſque forma ſupradicta, hinc tamen non ſequitur, quin poſſit nolle acceptare quod Eccleſiæ offertur. non enim paria ſunt, lucra non capere, & quæſita perdere. L. Si ſponſus.5.§. Si maritus.ff.de donat.inter vir. & vxor. de quo vide Silueſtrum ſuprà num.18. Poteſt tamen in hoc euentu Eccleſia implorare beneficium reſtitutionis in integrum: id enim ei conceſſum eſt, quando negligentia vel facilitate Prælati læſa eſt, non ſolùm damno accepto, ſed etiam lucro amiſſo, vt docet Gloſſa cap. Auditis. v. Reſtituimus, de in integrum reſtitut. vide ſuprà cap.17.dubitat.9. Poteſt etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Eccleſiæ agere, eiúſque vtilitatibus conſulere. cap. Quicumque. 12.quæſt.4.

Addo tamen, contrariam ſententiam etiam eſſe valdè probabilem; nimirum talem renuntiationem non valere. etſi enim Eccleſia nondum acquiſiuerit dominium rei; tamen acquiſiuit ius ad rem, quo iure Prælatus per ſuam renuntiationem non poteſt eam priuare. de quo videri poteſt Geminianus in cap.1. num. 19. de rebus Eccl.non alien. in 6.

Quo modo poſſint dari in feudum vel emphyteuſim.

Dico Tertiò, Seruata ſupradicta forma, & poſita iuſta cauſa, poſſunt res Eccleſiaſticæ validè 66
in emphyteuſim & feudum dari, & ſpecialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum eſt eas ſic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteuſim. Quinimò ſi alicubi longa conſuetudine forma ſupradicta ſeruata non ſit, non eſt alienatio cenſenda inualida; modò conſenſus eorum, qui ex natura rei debent conſentire, adfuerit. Ratio eſt, quia cùm forma illa ſit Iure poſitiuo humano introducta, poteſt contraria conſuetudine aboleri; etſi aliqui Canoniſtæ contrarium ſentire videantur. Adde, multorum ſententia eum, qui aliquid per ſupradictos contractus, non ſeruata forma præſcripta ab Eccleſia, habet, non teneri in conſcientia ad reſtitutionem, aut reſcindere contractum; modò conſenſus eorum, qui neceſſariò debebant conſentire, in contractu adfuerit; vt docet Silueſter ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, num.12.& 13. & Nauarr. comment. de alien.rer.Eccleſ.num.17.& ſequentib. & ratio illorum eſt; quia in foro animæ ſufficit contractum tenere ſecundùm limites Iuris naturalis ſeu gentium: ad quod ſufficit adeſſe prædictum conſenſum. Sed quid de hoc dicendum ſit, vide ſuprà cap.19.dub.3.

Elocatio ad vitam.

Dico Quartò, Res Eccleſiarum non poſſunt 67
etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus; imò neque vltra triennium. Prior pars eſt communis Doctorum, teſte Couarr. lib.2.var. cap.16. num.1. & colligitur apertè ex Clement. 1. de rebus Eccleſ. non alienandis; vbi Prælato Regulari contrà facienti ponitur pœna ſuſpenſionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expreſsè habetur in conſtit. Pauli II. ſuprà citata.

Longum tempus.

Notandum autem eſt, *longum tempus* hic vo- 68
cari 10.annorum, & quidquid eſt vltrà. *modicum* ſeu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarr. ſuprà. vnde ante Pauli II. Extrauag. poterant res Eccleſiæ locari ad nouem annos, non ſeruata Iuris ſolemnitate. poſt tamen illam, non poſſunt niſi ad triennium. ſi ad plures annos fiat elocatio, eſt irrita; vt patet ex verbis illius conſtitut. num.61. adductis. Vbi intellige eſſe irritam non ſolùm quoad annos illos, qui triennium ſuperant; ſed abſolutè quoad omnes, vt docet Couarr. contra multorum ſententiam, ſuprà num.5. Ratio eſt, quia ex vi contractus, contrahentes non conſentiunt niſi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim con-

Elocatio vltra triennium eſt irrita abſolutè.

ductio

ductio triennalis ita commoda est, sicut nouennalis; imò potest esse detrimentosa. Si tamen ipsi contrahentes tacitè consentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè esset duplex contractus, scilicet in nouennium, & (si hic non subsisteret) in triennium.

69 Aduerte tamen Primò, d. Extrauag. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde si aliqua res solùm alternis fructificet, poterit locari ad sexennium; si tertio quoque anno dumtaxat, poterit ad nouennium; vt notat Couar. n.6.

Non videri receptam. Secundò, Sicut pœnæ istius Extrauag. non sunt receptæ, teste Nauarro cap.27. num.150. ita etiam multis locis hanc dispositionem non esse receptam, vt Couarr. num.6. notat, & Siluester v. Alienatio, quæst.13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad 9. annos absque forma Iuris supradicta.

Non tamen est tolerabile, quod quibusdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exigua pensione elocant, ea lege vt statim conductor soluat poculum vini (vt vocant) mille florenorum, fraudant enim ex hoc modo successores, (si fortè interea mori contingat) percipientes partem pensionis successoribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad restitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui post mortem beneficiarij supersunt.

Tertiò, Non videri hîc prohiberi, quin fructus beneficiorum & bonorum ecclesiasticorum possint elocari aut vendi in plures annos; (modò ipsi fundi non elocentur) quia hi non sunt res Ecclesiæ, sed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amissione. nam conductor nullum acquirit ius in fundum, sed solùm in fructus ad locatorem pertinentes. Secùs est, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipsum fundum immediatè attingit, & manet, etiamsi locans beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Continebatur. de his, quæ fiunt à Prælatis, num.7. 70 *Fructus beneficiorum elocari possunt, &c.*

71 Petes, An Prælatus successor teneatur stare elocatione rei Ecclesiæ, quam eius decessor fecit?

Resp. Teneri, si legitimè facta fuit; sicut tutor pupilli, qui alteri tutori succedit, tenetur stare contractibus à suo decessore legitimè factis. secùs si non fuerit legitimè facta. Vide Couar. lib.2. variat. cap.15. sub finem. Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter læsam ex illo contractu, poterit vti beneficio restitutionis.

CAPVT VIGESIMVM QVINTVM.

De contractu societatis.

Complectitur Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.

1 *Societas.* RESPONDEO & Dico Primò, *Societas* in proposito est conuentio duorum pluriúmve, ad conferendum aliquid in vsum vel quæstum communem contracta. Hic contractus perficitur solo consensu exteriùs expresso, absque vlla alia Iuris solemnitate; vt docet Gomezius tom.2. c.5. num.1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non est contractus societatis, sed effectus eius.

2 *Quatuor requiruntur ad societatis contractum.* Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum est, quatuor potissimùm ad hunc contractum requiri. Primum est, Vt singuli socij aliquid in commune conferant, siue pecuniam, siue operam & industriam, siue instrumenta, (v.g. nauem, equos) siue animalia, siue alia bona, prout conuentum fuerit. nisi enim aliquid præstent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non possunt eius esse participes; vt qui titulo careant.

3 Secundum, Vt id, quod à singulis sociis collatum fuerit eo animo vt sit commune, statim cedat in dominium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini totius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur ex L.1. & seq. ff. pro socio. Idem dicendum de iis, quę socius nomine communi comparat; non autem quæ nomine proprio, vt docet Couarr. lib.3. variat. c.19. num.3. Dixi, *Eo animo vt sit commune,* quia alioquin non cedet in dominium sociorum; vt patet quando non fit communio in capitali, sed solùm in lucro; vt quando alter pecuniam, alter industriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum sit commune. colligitur ex iisdem legibus suprà, & L.1. & sequentibus, C. pro socio.

Quartum, Vt fiat diuisio lucri, secundùm proportionem sortis à singulis collatæ, L. Si non fuerint. 29. & L. Verùm. 63. ff. pro socio. hæc tamen tertia & quarta conditio intelligẽda est, nisi aliter expressè fuerit conuentum, & onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debitè compensetur. Ex his facile intelligi potest, quomodo hic contractus differat à ceteris.

Dico Secundò, Societatem variis modis contrahi posse. Primò, Ex parte finis; possunt enim esse varij fines proximi huius contractus. sic aliquando contrahitur ad vsum tantùm; vt quando libri, vel alia supellex, vel pecunia, in vsum & victum communem conferuntur. aliquando ad lucrum tantùm, vt in negotiatione. aliquando ad vtrumque, vt in matrimonio, vbi vir & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum. 4 *Variis modis contrahi potest.*

Secundò, Ex parte materiæ; sic vel contrahitur societas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hîc omnia bona, quomodocumque obuenientia, sunt

sunt communia,& facto diuortio æqualiter diuidenda. similiter damna sunt communia, præter ea, quæ culpa socij obueniunt, præsertim lata, (hæc enim soli auctori sunt imputanda) & ea quæ socius malè expendit, v.g. in meretrices & comessationes. Vel contrahitur societas lucrorum dumtaxat; vt quando bona hæredum manent indiuisa. hîc solùm communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam absque culpa sociorum obuenientia. Vel denique contrahitur societas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. Vide Siluest. v. Peculium, 2. num. 2. Aliquando ita contrahitur societas, vt alter conferat pecuniam, vel gregem animalium, alter industriam & operam necessariam: vel vterque partim pecuniam, partim industriam.

5 Tertiò, Ex parte temporis; alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non transit, etiamsi expresse conuentum sit vt hæres in eamdem societatem succedat, vt patet L. Adeò. 59. L. Verùm. 63. §. In hæredem. ff. pro socio: quia in hoc contractu industria personæ eligitur, vt habetur d. L. Adeò. Si tamen socij iuramen-
6 to promiserunt se continuaturos contractum cum hærede, valet pactum, & tenentur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium censerint. Ratio est, quia iuramentum seruandum est, quando absque salutis dispendio seruari potest: imò eam vim habet, vt contractum Iure humano aliàs irritum, reddat in sua specie validum; vt dictum est suprà cap. 17. dub. 7.

Iuramentum.

DVBITATIO II.

Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operã; & quomodo diuisio in fine facienda.

7 OMissis sententiis Doctorum qui valdè perplexè loquuntur,

Primus modus in quo pars lucri est loco mercedis.

Respondeo, Variis modis iniri posse. Primò, Vt is qui operas & instrumenta, (v.g. nauem vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad eum qui sortem cõtulit. Verùm hîc potiùs est conductio operarũm, quàm contractus societatis; vt rectè Nauarrus cap. 17. num. 252. docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam pecuniam conferunt; sed vt diligentiores sint, dant eis in mercedem partem lucri; quo fit, vt si res benè succedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereatur; si malè, longè minus. debet enim esse talis pars aliquota, vt tanta sit illis spes accipiendi amplius quàm opera præcisa meretur, quantum est periculum accipiendi minus: aliàs non est iusta merces.

8 Secundò, Vt is qui operas confert, admittatur vt verus socius, & solùm sit particeps lucri secundùm æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent operæ. vt si conferas 1000. aureos, & opera socij æstimetur 100. aureis; sitque particeps lucri quasi contulisset solùm 100. aureos. Hic contractus, etsi à quibusdam DD. probari videatur, est tamen omnino iniquus. Ratio est; quia socius id quod confert, certò amittit; (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis; sed manet tibi saluum: vnde est dispar conditio sociorum; quod repugnat contractui societatis; nisi aliunde fiat compensatio. Deinde, hoc pacto socius, qui confert operam, numquam aliquid lucrabitur, sed certò semper amittet; nisi lucrum sit plusquam 1100. aureorum, quod vix vmquam continget. cùm enim solùm vndecima pars lucri ei sit assignata, nisi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id quod contulit. si autem vndecima pars lucri sit infra 100. aureos, necessariò amittet, vt patet. Itaque talis societas ferè est leonina, in qua alter sociorum solùm habet damnum, alter solùm lucrum; de qua vide d. L. Si non fuerint. 29. §. fin. ff. pro socio.

Secundus modus, in quo est particeps lucri secundùm æstimationem operarum.

Est iniquus.

9 Tertiò, Vt is qui operas confert, non solùm sit particeps lucri, sed etiam sortis, secundùm æstimationem operarum; ita vt negotiis peractis, ex tota summa, quæ ex lucro & sorte conflata erit, tantum extrahat, quantum si loco operarum pecuniam æquiualentem contulisset: vt si tu conferas 1000. aureos, socius autem operam valentem 100. aureis; & lucrum sit 500. aureorum, socius extrahet vndecimam partem, non solùm è lucro, sed etiam ex sorte; id est, ex 1000. & 500 aureis. vnde ille habebit 136. aureos & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. Hic contractus est iustus. probatur, quia qui confert operas, non minùs debet esse particeps tum lucri, tũ sortis, quàm qui ponit tantumdem pecuniæ. nõ enim ipsi soli opera perire debet, cùm non minùs conferat ad negotiationem, quàm is qui contulit tantumdem pecuniæ: atque is, qui in casu proposito contulit 100. aureos, extrahit vndecimam partem non solùm lucri, sed etiam sortis: ergo etiam is, qui contulit operam eiusdem æstimationis. Itaque 10
in hoc contractu opera socij æstimanda est pecuniâ; eáque æstimatio sorti addenda, vt fiat veluti vna sors communis, v.g. 1100. aureorum, in qua socius habeat partem vndecimam, perinde ac si tantumdem pecuniæ contulisset. vnde posteà in diuisione competit ei vndecima pars sortis & lucri, seu totius summæ. Si opera ipsius valebat quanti sors alterius; debetur ei dimidium totius summæ. si erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel sextæ parti pecuniæ; debetur ei tertia, quarta, quinta, vel sexta pars totius summæ, quæ reperietur finitis negotiis. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarr. lib. 3. variar. cap. 2. & Nauarr. cap. 17. num. 251. etsi non satis clarè explicent an socius operam conferens, debeat esse solùm particeps lucri, an etiam sortis.

Tertius modus, cùm particeps sortis & lucri.

Notandum est, quando hoc modo inita est societas, si sors pereat ante præstitam totã operam; socium, qui eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius sors periit) partẽ æstimationis operarum, quæ conferendæ restabant. sicut enim salua sorte, & operâ exhibitâ, debetur socio conferenti operam certa pars sortis, vt dictũ est; ita pereunte sorte, & operâ saluâ, (id est, nondum exhibitâ) debetur socio qui sortem posuit, pars æstimationis operæ restantis, iuxta modum supradictum. 11

Si sors pereat.

Quartò, Fieri potest pactum, vt is qui operam confert, non sit particeps sortis, sed tantùm lucri; ita vt si peracta negotiatione nihil supersit præter sortẽ, nihil habeat. hoc potest esse iustum. Verùm tunc non est comparanda pecuniæ quantitas, 12

Quartus modus.

titas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in secondo modo: neque est conflanda vna sors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: sed consideranda sunt ea quæ vtrique pereunt, & hæc inter se comparanda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 452. Ei igitur, qui pe-

Consideranda quæ vtrique pereunt.

13 cuniam confert, duo pereunt. Primò, Æstimatio periculi, seu pretiom assecurationis capitalis, siue illud periculom in se suscipiat, siue alteri persoluat eius pretium: hæc enim paria censentur. Secundò perit illi æstimatio lucri, illâ pecuniâ sperati; seu pretium, quo alteri vendi poterat spes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expensis. qui enim expooit mille aureos negotiationi, facilè inueniet multos qui libenter pro lucro sperato dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis solutis. itaque

14 hoc totum perit ei, qui sortem confert. Vnde non rectè Sotus lib. 6. quæst. 6. art. 1. docuit, solum pretium periculi sortis hîc esse considerandum, quasi illud solùm periret conferenti sortem: nam etiam perit pretium lucri sperati. & sanè si sententia Soti vera esset, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valdè securam, vbi periculum non æstimatur nisi ceotum aureis, non posset plus ex lucro accipere, quàm alter, qui posuit operam 100. aureorum, etiamsi lucrum sit quatuor millium aureorum; quod omnino absurdum est, & nusquam vsurpatum, vt rectè Nauarrus suprà, banc sententiam refutans, ait: etsi enim pecunia per se sit sterilis; tamen vt subest industriæ alicuius, fit fœcunda, eiúsque fœcunditas magni æstimatur. Patet igitur hæc duo perire ei qui pecuniam confert.

15 Ei verò, qui confert operam, solùm perit æstimatio operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secundùm horum proportionem lucrum est diuidendum; detracta primùm sorte pro eo qui illam posuit. vt si contuleris 1000. aureos, quorum periculum æstimetur 100. spes autem lucri, detractis expensis, æstimetur 200. censeris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi pereunt; opera verò alterius æstimetur 100. censetur itaque contulisse 100. aureos, qui ipsi pereunt. lucrum autem sit 800. qoi operam posuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit respectu alterius. qui pecuniam posuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, seu tres quadrantes; quia tres quadrantes contulit respectu alterius. quòd si lucrum sit 400. aureorum tantùm; neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque solùm accipiet quantum contulit ex eo, quod necessariò periturum erat. Si lucrum sit nullum, vterqoe amittet, eadem proportione. is enim qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium lucri sperati, is qui operam, amittet centum, id est, pretium operæ.

16 Dicès, Sæpè fit vt etiam sors pereat: ergo hoc etiam est æstimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quàm dictum est: qui enim præstat operam, non potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100. aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 1000. aureorum amittere.

Obiectio.

Respondeo, Periculum sortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in caso proposito est centum aureorum, vti supponimos exempli causa; nec alia æstimatio huius periculi est facienda. Nec refert quòd possit amittere mille, quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando ceotum, efficere vt mille securos habeat. Itaque ratione periculi nois pereunt ei nisi 100. aurei.

Responsio.

Ex his patet, si sors pereat, perire illi qui il- 17
lam posuit, nec quidquam ei ab altero compensandum: si verò aliquid supersit, hoc eidem deberi: si præter æstimatiooem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundùm proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod necessariò vtrique periturum erat.

Si sors pereat.

Petes, Quid si opera socij pluris valeat quàm 18
pecunia alterius, & tantùm sors sit salua; tenebitúrne is qoi illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quàm sors alterius, qoæ non perit necessariò. Sed diceodum est, si contractus initus est secundùm hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solùm fit communicatio lucrorum, quæ dedocta sorte supersunt) quæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando sors longè superat operas, nihil compensare debet qui contulit operas, etsi sors pereat, (quia tota perit ei, qui illam posuit:) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiamsi sola supersit. Nec refert quòd socius certò amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, qoàm sors alterius; quia ideò loogè amplius lucri capiet, si extiterit.

Si opera pluris valeat quam sors.

Si autem initus fuit secundùm tertium mo- 19
dum, sic debet fieri compensatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum est; eò quòd dominium eorum quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione conflatæ.

Ex his patet, quid dicendum sit, si alter confe- 20
rat solùm pecuniam, alter pecuniam & operam: item si vterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda sunt ad æstimatiooem pecuniariam, vnáque summa conflanda, quæ sociis sit communis; & finita negotiatione, diuisio totius quod inuentum fuerit, facienda secundùm proportionem eorum, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modum, æstimandum est periculum sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ vtrimque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri.

Si alter pecuniam, alter pecuniam & operam conferat.

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similium animalium?

Respondeo, Habere. De Primo patet; quia 21
potest alicui tradi grex 500. ouium, vt eas pascat pro dimidia parte fructuum, (id est, fœtus, lanæ, lactis) siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundus probatur; quia potest iniri æstimatio pa-

Societas circa greges.

ituræ & ipsius gregis, vt ex vtroque conflettur vna res communis: & finita pastura aliquot annorum, fiat diuisio totius, iuxta æstimationem eorum quæ singuli contulerunt. Tertius probatur; quia periculum gregis, & spes lucri ex eo percipiendi possunt æstimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei qui gregem tradit) & cura pascendi ex altera parte; (hæc enim perit ei qui gregem suscipit) & iuxta horum proportionem poterit fieri diuisio fructuum.

DVBITATIO III.

Vtrùm in societate licitum sit pactum cum sociis, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

22 Caietanus. CAietanus tom. 1. opusc. vltimo, responsione vndecima, putat formam hanc contractus, quam ei proposuerat Conradus, esse illicitam; *Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali saluo, assignet per annum quinque florenos, residuo lucri sibi reseruato.* Primò, Quia est contractus societatis, in quo socius obligatur ad assecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac assecuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à socio.

Secundò, Quia non est licitum illos tres contractus simul cum vno eodémque celebrare, etiamsi in singulis datetur iustum pretium: non enim licitum est in contractibus obligare, & grauare alterum vltra naturam contractus: sicut cùm quis dat mutuum, non est licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari ergo modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum assecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio; nisi idipsum alter cupiat, sic vt fiat communi consensu & condicto. Addit tamen Caietanus posse hæc pacta eum eodem fieri successiuè; modò in singulis seruetur æqualitas.

Sotus. Sotus verò lib. 6. qu. 6. artic. 2. & quidam alij putant hæc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiuè. Ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, censetur eam dare mutuò, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrum: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illa pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit fenestram vsuris. facile enim fiet, vt homines hoc modo tradant suam pecuniam iis, qui neque negotiantur, neque alium quæstum faciunt: & non curent vtrùm illi, quibus eam dederunt, negotiationi an suis vsibus impendant.

23 Ea licita sunt pacta. Verùm contraria sententia est multò probabilior & verior; nimirum hæc pacta in societatis contractu esse licita; siue simul fiant cum sociis, siue successiuè; modò prudentis arbitrio seruetur æqualitas. Hanc expressè multi viri doctissimi & religiosissimi tenent: quorum verba breuiter adducam, vt maiorem fidem faciant apud eos qui vel aliter sentiunt, vel rem non penetrant, & magis Auctorum numero quàm rationum pondere mouentur.

Probatur ex DD. Angelus v. Societas, 1. §. 7. *Idem dicerem* (scilicet licitum esse) *quando socius accipiens ipsum capitale, conueniret liberè cum socio dante capitale, de dando sibi tale modicum de lucro.* Et infrà dicit hoc habere locum, *quando negotiatio est talis qualitatis, quòd assecurationem inueniret soluendo tria vel quatuor pro centenario, & tum verisimiliter pro lucro societatis esset recepturus sex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum socio vt solùm daret tres vel quatuor pro lucro, & eum de capitali assecuraret.* Vnde sequitur, si lucrum verisimiliter sit 10. 12. vel amplius in centum, posse deponentem conuenire cum socio, vt socius det 5. 6. vel amplius in centum. Et infrà docet, non solùm in pecunia dotali, sed etiam *in omni capitali dato ad societatem, posse redimi periculum à socio: modo duo concurrant. Alterum est, vt socius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd ponens capitale paulò amplius verisimiliter sit lucraturus supra id, quod ex lucro ipsi obueniet; nempe quantum est id, quod cuius alteri pro assecuratione solueret.* Quæ omnia in nostro casu concurrunt. Non tamen est necessarium, vt socius ille vellet assecurare, etiamsi non esset in illa societate, vt videtur Angelus requirere, quia satis est, vt omninò liberè assecuret. Si enim non esset socius, fortè nollet illam pecuniam assecurare; quia non sciret quomodo impenderetur, & quæ fraudes possint interuenire. Cùm autem est socius, ipse totum negotium dirigit; & sic minus est periculi, & tota res est ei perspecta. vnde tunc eam libentiùs assecurat.

Gabriel in 4. d. 15. q. 11. dubit. 10. ad verbum sequitur Angelum.

Maior in 4. d. 15. quæst. 27. *Si mutuatarius rogaret mutuatorem post mutuum in se suscipere periculum; vel si vltrò mutuator ad hoc se offerat, potest taliter subire eius periculi sicut non mutuator.* Idem docet qu. 49. vbi etiam dicit hanc sententiam à doctissimo Theologo Ioanne Eckio fuisse publicè Bononiæ defensam. Eamdem fuisse communem Theologorum Parisiis tempore Maioris, refert Ludouicus Lopez ex scholiis Victoriæ lib. 1. de contractibus cap. 65. Etsi Iuristæ forum externum spectantes & præsumptioni innixi contrarium tenerent.

Siluester v. Societas, 1. quæst. 2. sub finem, etsi nonnihil confusè loquatur; hanc sententiam tamen apertè indicat: *Fallit*, inquit, *quod dictum est, si capitale sit saluum non ex contractu societatis, sed assecurationis facta ab aliquo, qui non sit socius, cui datur certum quid vt subeat periculum capitalis. Et idem est, si ista assecuratio fiat à socio; modò intentio sit recta, &c.* Rationem subdit, *Quia ibi sunt duo contractus, scilicet societatis & assecurationis, quorum quilibet per se est licitus.*

Nec refert quòd Siluester velit aliquid certum solui pro hac assecuratione, & vt socius sit paratus assecurare, etiamsi non esset socius: quia perinde est, siue id quod soluitur sit certum & definitum reipsa, vt v. g. duo in centum; siue sit in se incertum, sed certum in æstimatione, qualis est pars aliquota, v. g. quarta vel quinta lucri spectati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio

æstimari potest, & vendi vel commutari cum te alia aut obligatione. Similiter non est necessarium, vt ille assecurator vellet assecurare, si non esset socius (fortè enim tunc assecuratio esset illi incommoda, vel suspecta ob ignorantiam periculi & fraudum) sed sufficit vt sponte sua cupiat & malit ipse præstare securitatem sortis tali pretio, quàm eam præstari ab alio; vt infrà dicetur. Nec Siluester illa requirit vt absolutè necessaria, vt patet ex ratione quam adfert; sed solùm ponit exempla, in quibus res sit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, num. 6. *Si primò fiat contractus, vt periculum pecuniæ sit apud deponentem, postmodum depositarius assecuret deponentem de capitalis salute, recipiendo tria vel duo pro centenario, vel defalcando de lucro, puta sic: Ista pecunia verisimiliter luc abitur octo pro centum; sed quia volo te assecurare de capitali, conuenio tecum, tantùm dare quinque pro centum. hic contractus est licitus; quia etiam qui non est socius, potuisset illum hoc modo assecurare. ergo nec minùs potest dum est socius, dummodò intentio sit, quòd hoc fiat propter assecurationem.* Concordat Siluester v. Societas, §. 2.

Vbi aduerte, requirere hunc Auctorem, vt primò fiat contractus societatis absolutè, per quem periculum sit penes deponentem. Sed hoc ideò requirit, vt vitetur præsumptio coactionis & fraudis vsurariæ. Certum enim est, illud non esse necessarium, quando alter sociorum cupit sua sponte periculum in se suscipere, & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes suas aliis patefacere.

Eadem apertissimè & distinctissimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. num. 255. docet licitè fieri hus tres contractus cum eodem. *Primum societatis, in quo alter pecuniam, alter operam & industriam confert. Secundum assecurationis, in quo qui operam confert, assecurat alterius sortem. Tertium vt ad tollendas suspiciones, & rationum molestias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat; vel ex lucro verisimili seu incerto, tantumdem certi retineat.* Idem docet in Consil. lib. 1. tit. de constit. quæst. 34.

Couarruuias lib. 3. variat. resolut. cap. 2. num. 3. *Potest*, ait, *licitè dari pecunia alteri, vt per eum adhibita industria, quæstuaria ars exerceatur; ita contracta societate, vt pecunia salua sit, eiúsque periculum ad mercatorem pertineat: lucrum tamen, quod alioquin æquis portionibus commune foret, maiori ex parte ad subeuntem periculum pecuniæ spectet; quasi ea pars lucri, quæ dimidium excedit, iustum sit arbitrio boni viri pretium subeundi periculi: possúntque hi contractus vno actu & contextu fieri.*

Gregorius à Valentia disput. 5. q. 24. punct. 2. *Licet*, inquit, *contractum societatis inire, ac cum eodem socio contractum assecurationis capitalis pro parte lucri sperati probabiliter, & assecurationis lucri certi minoris pro alia parte sperati lucri.* Addit, hanc sententiam se præsente Romæ anno 1581. placuisse multis & doctissimis Theologis, re priùs diligenter excussa; & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iustitia & Iure tract. 3. disput. 417. *Potest quis*, inquit, *dare pecuniam ad negotiationem vt cooperetur & pariat lucrum, cum pacto vt vel tertius, vel is qui eam accepit, securam illi reddat: ineundo insuper contractum lucri quod est in spe, pro certo & determinato lucro quotannis sibi reddendo; siue hæc pacta ex interuallo ponantur, siue à principio formaliter & expresse, siue etiam virtute, & implicitè tantum.*

Franciscus Garçia de contract. p. 2. c. 17. *Potest in contractu societatis socius assecurare sortem socij sui, & lucrum ex ea societate speratum.*

Eamdem sententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract. lib. 1. cap. 65. vbi primùm ponit tres conditiones. Prima est, vt deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiãdum. Secunda, vt non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, vt mercator sponte velit capitale assecurare. Deinde addit: *Cum his conditionibus potest licitè fieri ex se contractus prædictus cum socio, siue eodem tempore cum contractu societatis, siue successiuè, & non solùm formaliter & explicitè, sed etiam implicitè & æquiualenter, vt ait Nauarrus.* Deinde citatis aliquot Auctoribus, addit: *Sed neque Victoria, neque Frater Ioannes de Penna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) ausi sunt hanc conclusionem omnino damnare.*

Eamdem tenet Bartholomæus Medina in sua Instructione §. 27. vt idem Lopez refert.

Franciscus Toletus l. 5. cap. 41. *Contractui societatis possunt annecti alij duo, puta assecurationis capitalis: sicut enim vnus potest assecurationem capitalis cum tertio facere, ita etiam potest cum socio. Potest etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel assecurationem lucri facere. Et ita sentit Caietanus opusc. 16. q. 11. & Nauarr. c. 17. num. 255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodò, vt Caietanus dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberum relinquat, sicut & alium tertium.*

Eamdem tenet Iosephus Anglez in Floribus 4. Sententiarum, quæst. de societate.

Eamdem apertè indicat F. I. Benoist lib. 3. c. 9. §. *Exemple.*

Eadem nuper à doctissimis viris absque vlla difficultate fuit Romæ approbata: & passim per Italiam est in vsu, vt ex formulis impressis mercatorum constat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hispaniam, Germaniam, Galliam, S. Theologiæ professores celeberrimi eamdem absque dubitatione tradunt.

Probant Doctores Primò, ex Iure canonico cap. Per vestras. de donat. inter virum & vxorem: vbi, si marito vergente ad inopiam, nec valente dare sufficientem cautionem pro dote vxoris conseruanda, dos versetur in periculo; iubetur tali dos tradi mercatori ad societatem negotiationis, vt nimirum & securè apud illum conseruetur, & ex eius lucris possint onera matrimonij sustentari. atqui hoc fieri non posset, nisi cum mercatore ineantur tres supradicti contractus formaliter vel æquipollenter. Hæc ratio est probabilis, sed non conuincit, vt ostendit Lopez suprà. 24 *Secundò probatur ex Iure.*

Secundò, ex Iure ciuili. L. *Si non fuerint.* 29. ff. pro socio, dicitur *ita coiri societatem posse, vt nullam partem damni alter sentiat.* quod alia ratione fieri non potest, nisi contractui societatis addatur contractus assecurationis sortis.

Tertiò Probatur ratione. Si esset aliqua iniquitas in hoc contractu, vel id proueniret ex eo quòd non seruetur æqualitas inter ea quæ commutantur, vel quòd mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus, vel denique ex eo quòd 25 *Tertiò probatur ratione.*

ratio

ratione assecurationis præstandæ à mercatore sit implicitum mutuum, ex quo non licet lucrum captare. non enim sunt aliæ causæ ob quas Auctores aliqui velint hunc contractum iniustum. sed ex nullo horum capitum est iniquitas: ergo, &c.

Ex 1. cap. non esse iniustitiam. Non ex primo, Quia supponimus esse æqualitatem, secundùm peritorum æstimationem, inter ea quæ vtrimque præstantur & commutantur, nimirum ex parte deponentis sortem, & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur, quæ ipsi pereunt.

Primum est Æstimatio periculi, cui pecuniam suam exponit. etsi enim mercator dicatur eam assecurare, hæc tamen securitas est valde infida, & cum ea plurimi euertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent vnum in centum pro perfecta assecuratione, per pignus aut hypothecam sufficientem obtinenda. Quare exponendo sic sortem, censetur mercatori dare vnum in centum, cùm periculum sortis tanti æstimetur.

Secundum, Æstimatio commoditatis, quam habebat ex pecunia præsenti. commodum enim cuique est habere pecuniam suam expeditam ad omne lucrum, quod se fortè offeret. hæc æstimatio est facile duorum vel trium in mille.

Tertium est Æstimatio lucri sperati, quæ quando industrius est mercator, facile est 10. vel 12. in centum, & sæpè multò amplius, vt quotidiana experientia, & mercatorum confessione constat.

26 Ex parte mercatoris similiter tria conferuntur. Primũ est Elocatio operarum, seu obligatio ad impendendam illã pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniã accipientibus æstimatur; quia eadẽ opera illam pecuniam vnà cum sua impendũt. Imò id auget illorum fidem, & facit illustriores, quòd magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit vt meliori pretio emant, partim propter fidem seu creditum, partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant: quod facere absque adminiculo illo non possent.

Secundum est Assecuratio sortis. hæc etiam non magni penditur; tum quia ea securitas parum est secura, & multis periculis exposita, vtpote nulla nitens hypotheca, sed sola fide mercatoris. (vnde non est maior, quàm sit securitas bonorum ipsius mercatoris, quæ omnia fortunæ sunt exposita) tum quia si mercator euertitur fortunis, nihil inoabit alterum, pactum illud assecurationis. si non euertitur, libenter soluet sortem, ne apud alios amittat fidem.

Tertium est Obligatio soluendi 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, vel quantum iudicio peritorum conuentum fuerit. quæ obligatio minoris æstimatur quàm censuaria, propter infirmitatem fundamenti; nimirum quia caret hypotheca, & quia omnia bona illius magis sunt exposita periculis, quàm eorum à quibus census emi solent.

Conferantur nunc hæc tria quæ vtrimque præstantur inter se; cui dubium esse queat, quin iudicio & æstimatione peritorum mercatorum possit inter hæc statui æqualitas? Si potest statui æqualitas, nihil obstat quin hæc inter se possint commutari iusto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa est æqualitas, saltem eatenus vt non censeatur plus exigi à mercatore, aut ipse plus grauari, quàm valeat id, quod ipse præstat pecuniæ depositori. ergo illa formula hac ex parte non est iniusta.

Hinc patet, hos tres contractus posse fieri per modum vnius contractus innominati, *Do & facio vt des, & facias*: nimirum, Trado tibi hanc meã pecuniam ad negotiandum (exponens eam periculo, & priuans me illius commoditate) & do tibi totum lucrum, vt tu ea negotieris, & te obliges ad reddendam sortem, & ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum. Vel sic, Si velis mea pecunia negotiari, assecurare sortem, & obligare te ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum, tradam tibi meam pecuniam, & concedam tibi totum lucrum. Hic non sunt tres contractus à se mutuò independentes; sed vnus solus inuoluens omnia, quæ vtrimque sunt conferenda & commutanda. 27 *Possunt fieri in modũ vnius pacti.*

Ex his patet, ex primo capite nullam esse iniustitiam in hoc contractu.

Sed neque ex secundo, nimirum quòd mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus societatis, vel conductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus societatis aut conductionis; hoc enim iniquum est, eò quòd grauetur supra naturam contractus; quod grauamen nouo pretio non compensatur: vt si quis ex eo solo quòd inear contractum societatis mercaturæ cum altero, velit sibi præstari periculum sortis, & nihilominùs æqualiter particeps esse lucri, (hæc enim est societas leonina, in qua vult quis esse immunis à damno, & par vel maior in lucro) sed obligatur ex alio contractu, in quo noua datur compensatio æqualis illi grauamini. ideò enim pars aliqua lucri sperati ei conceditur. 28 *Ex 2. cap. non esse iniustitiã.*

Nec refert, quòd sine hoc contractu assecurationis nolit depositor pecuniæ inire contractum societatis, aut conductionis operarum mercatoris: cuique enim liberum, nolle inire vnum contractum sine alio. v. g. contractum venditionis sine contractu redimendi; aut contractum venditionis vnius speciei, sine venditione alterius speciei, &c.

Accedit quòd mercatores sic malint quàm aliter; maius enim lucrum sic percipiunt. Assecurationem enim sortis sæpè non magni æstimant, quia norunt eam secure impendere; vel si exponunt eam periculis, & res malè cesserit, cogitant se non fore soluendo; ac proinde depositorem fore damni participem: quod sæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimũt, quia sperant se multò plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos sunt creberrimæ. Adde, quòd ex tali contrahendi formula nõ cogantur rationes suas & computus aliis patefacere. Itaque tantum abest, vt ad contractum assecurationis, & certæ pensionis annuæ pro lucro sperato, adigantur mercatores inuiti, vt alia ratione plerosque nolint ad societatem admittere, aut eorum negotia curare.

Denique isti tres contractus possunt iniri per modum vnius, vt antè explicatũ est; modò ea quæ commutantur, exæquentur æstimatione & iudicio peritorum mercatorum; & tunc non poterit dici, quòd ex vi vnius contractus obligetur ad alium, cùm reuerà tantùm sit vnus contractus. Itaque ex hoc capite secundo non est iniquitas.

Ex tertio etiam capite non est iniquitas; quia falsum est, quòd ratione assecurationis præstandæ à mercatore cui datur pecunia, amittatur dominium, & fiat implicitum mutuum, vt putat 29 *Non ex 3. cap.*

Non transfire in mutuum. Sotus. Non enim magis amittitut dominium, aut transit in mutuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum securitatis initur; quàm quando cum tertio initur.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec desinit esse contractus locati aut commodati, etiamsi conductor aut commodatarius suscipiat in se periculum rei, vt colligitur ex cap. vnico de commodato. & L. 1. ff. depositi. & per se satis constat. ergo neque in proposito contractu, siue consideretur, vt contractus societatis, siue vt locatio pecuniæ, aut conductio operæ ad negotiandum illâ pecuniâ; quomodo ordinariè in praxi solet exerceri. Nec refert quòd pecunia illa misceatur cùm pecunia mercatoris; quia id non facit amitti dominium; sed potiùs facit depositorem dominum partialem totius summæ, cùm communi consensu misceantur; vt apertè colligitur Institut. de rerum diuisione, §. si duorum.

Secundò, Quia mercator non potest illam in alios vsus quàm in mercimonium impendere: alioquin iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua Interest, non fuisse sic impensam. Vnde verum non est, illum ea pecunia posse emere prædium; aut dotare filiam; quia non est illi ad eum vsum concessa; nisi id faciat cum animo mox aliam eius loco substituendi: quo modo etiam deposito vti licet, cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem non esse soluendo, depositor potest ante omnes creditores pecuniam suam, si adhuc inueniatur, extrahere, tamquam rem suam: & si surrepta fuerit, actione in rem illam vindicare: quæ omnia sunt aperta signa dominij, & nullum hic esse mutuum. secùs enim res se in mutuo habet. Vnde patet, ex nullo istorum trium capitum supradictorum esse iniustitiam in hoc contractu; ac proinde contractum non esse iniquum.

Secunda ratio. 30 Secundò, Si hic contractus esset iniquus, vel id esset ratione pacti assecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. sed non est iniquus ratione pacti assecurationis, vt iam ostensum est: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitum esse, vt docet Lopez suprà. sicut enim vendi potest iactus retis, ita etiam lucrum speratum.

Tertia ratio. Tertiò, Isti contractus possunt iniri cùm diuersis, vt omnes fatentur. possum enim cum Paulo mercatore inire contractum societatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & assignando ei pro industria sextam, vel septimam partem lucri sperati. Deinde contractum assecurationis cum Petro, vt præstet periculum sortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri sperati certum quid mihi soluat. cur non possunt fieri cum eodem, præsertim cùm ille id petat, & alios admisceri nolit? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt, si ille sic contrahere sponte sua cupiat, vt Siluester, Lopez, Nauarrus, & alij DD. annotarunt. Iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad personam. seu subiectum. In hoc enim ab aliis virtutibus præsertim moralibus distinguitur, vt omnes Theologi & Philosophi docent.

Si dicas, quando tale pactum assecurationis cum eodem contrahitur, amitti dominium pecuniæ, fierique tacitum mutuum; hoc iam ante satis refutatum est. *Quarta ratio.* Denique hæc pacta possunt fieri cum eisdem successiuè, cur non etiam simul? Antecedens fatetur Caietanus, & passim ceteri DD. excepto Soto; & per se satis constat. sunt enim pacta iusta. Primum enim est pactum societatis, vel conductionis operæ; secundum, assecurationis; tertium, venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Consequentia patet; quia simul vel successiuè fieri, non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas, & vtrimque libertas.

Conclusio. Ex his patet, Primò, Contractum illum supradictum, quem Conradus proposuit Caietano, ea forma qua proponitur, non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. *Ad rationem Conr.* Neque verum est, pro assecuratione nihil dari; quia datur pro ea pars lucri incerti; quæ iudicio prudentis, spectatis circumstantiis, censeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus sit, quod iudicio prudentis, spectata conditione negotiationis, & reliquis circumstantiis, censeatur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere; tum quia sæpè contrarium est verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non possit certò scire quantum lucri prouenerit. Nam potest ei fraus magna fieri; cùm non sit conscius eorum quæ geruntur. secùs est de sociis, vt ex dictis constat.

Secundò, constat, formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ variis linguis circumfertur, non esse iniquam, continet enim tres illos contractus, estque talis: *Formula mercatorum.* *Ego infrascriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepisse à Titio mille aureos, vt eos impendam legitimæ negotiationi: & loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto me illi daturum 6. & $\frac{2}{3}$ in centum quotannis, & eiusdem summæ periculum præstiturum.*

Ad argumentum Soti abundè constat ex rationibus supradictis. Ex quibus etiam facilè soluitur aliud argumentum, quod quidam valdè vrgent: De ratione contractus societatis est, inquiunt, vt sicut socius est particeps lucri, ita etiam sit damni. L. 1. & sequent ff. & C. Pro socio. atqui in prædicto contractu socius ille qui pecuniam confert, est extra damnum, & solùm est particeps lucri: ergo non est ibi vera societas, sed vel mutuum cum vsura, vel societas leonina. Dicendum enim, hinc rectè sequi, non esse contractum societatis purum, de quo illæ leges loquuntur: hic enim illam paritatem in lucris & damnis requirit; sed mixtum alio contractu. vtrùm autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita vt non debeat ampliùs dici contractus societatis, parum refert, modò in re seruetur æqualitas. vt autem passim est in vsu, potiùs est contractus conductionis operarum ad negotiandum, quàm veræ societatis. neque verum est esse contractum mutui, vt suprà ostensum. neque potest dici societas leonina; quia quòd damni non sit particeps, compensatur alio contractu sponte vtrimque inito. si illam immunitatem iusta ratione & socio inuito nollet compensare, esset societas leonina.

Petes

31 Petes Primò, Vtrùm hi contractus debeant semper expressè fieri?

An debeant fieri expressè. Respondeo, Id non esse necessarium, vt rectè Nauarrus suprà ex Maiore: sufficit enim vt contrahentes implicitè illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita vt per tres expressos contractus, iustè ad id, quod ex vnico quæritur, possit peruenìri. Idem enim operatur consensus implicitus & expressus. Vnde potest quis vti hac forma cum mercatore: Confero 1000. ad mercaturam, vt quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo DD. docent id esse licitum. satis enim per hoc indicantur illi contractus; satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ sortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eò plus exigi potest. Vnde si campsori detur, vel negotianti apud Indos, non damnatem, etiamsi 8. vel 10. in 100. exigantur.

Debeant intendi. Notandum tamen est Primò, Necessarium esse vt hi contractus saltem implicitè intendantur, iuxta aliquem istorum modorum, quos suprà cap. 20. dubit. 11. & 12. explicuimus; quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrum vltra sortem; nullus autem apparet præter contractus prædictos: (nisi fortè quis intendat emere censum vtrimque redimibilem, de quo modò non agimus.) Vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter si putet mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habent locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quod est illicitum. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum; quia contractum ex parte sua bona fide impleuit; ac proinde potest alterum cogere vt etiam impleat, aut soluat quanti sua interérat ipsum pacta conuenta præstitisse.

Notandum Secundò, Hoc pactum assecurationis etiam esse licitum in societate circa greges animalium. potest enim tradi grex 100. ouium pascendus ea lege, vt pastor præstet eum saluum, supplendo si quid etiam fortuitò perierit; & prætereà quotannis soluat aliquid certi pro fructibus, Vt tamen hic contractus sit iustus, necesse est, vt spes fructuum ex illo grege sit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus quæ pastori imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

32 *An expediat Reip.* Petes Secundò, Vtrùm expediat hoc tempore in Belgio, & aliis locis similiter constitutis, permittere huiusmodi formulam contrahendi?

Videri possit non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis vsurariæ, quæ facilè sic tegi potest: vt si pecunia detur ei, qui per eam quæstum facere non cogitet, aut si non cures, vtrùm negotietur, nec ne: tunc enim erit implicitum mutuum sub specie contractus societatis. Vnde quidam ex suprà dictis DD. dicunt hunc contractum non esse consulendum, & posse prohiberi, & sæpè habere coniunctum scandalum.

Secundò, Quia, si talis formula cōtractus permittatur, homines passim negligent emptionem redituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobilium, ex qua Principi vel Reipub. tributum seu vectigal aliquod pendi solet. itaque cedet hæc res in damnum Principis, & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos euerti fortunis, quando mercatores (quod sæpè accidit) cedunt foro: quod incommodum vitabitur, si talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Nihilominus sentio esse expediens, præsertim hoc tempore & ad salutem animarum, & ad commodum Principis, & ad compendium viduarum & pupillorum, hanc formam non prohiberi, sed permitti. *Expedire probatur.* Quòd ad salutem animarum expediat, probatur; Quia si hæc forma prohibeatur, subtrahetur plurimis qui reditus non habent, nec venales inueniunt, ratio viuendi salua sorte, quam tamen omnes conseruatā volunt. Itaque conferent se ad iniquas artes, ad occultas vsuras, ad fraudes emptionum & venditionum, ad cambia sicca & ficta, ad mohatras, monopolia, furta. Alij paucis annis sortem consument; sicque filiæ non poterunt honestè elocari, nec filij in studiis liberalibus ali; aliaque plurima incommoda sequentur.

Quod ad commodum Principis & Reip. attinet, patet. Si enim hic contractus prohibitus fuerit, non poterunt mercatores Principi suppeditare pecuniam, nisi sub maximis detrimentis. egentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia, quorum pretia in annum sæpè excrescunt ad 12. 14. 18. vel amplius in centum. vnde etiam multò amplius nomine cambij vel interesse exigent à Principe. Cùm autem hic in patria accipiunt pecuniam triplici illo contractu à viduis, pupillis, & aliis, qui eam aliter impendere vtiliter non possunt, ordinariè solum soluunt 6. & ½ in centum, secundùm rationem redituum; & ita minus interesse exigunt à Principe. Itaque hic contractus maximè redundat in commodum Principis & Reipublicæ.

Neque verum est, alia ratione Principi obuenire damnum, quòd negligatur emptio redituum, & bonorum immobilium: quia hoc tempore rarò offeruntur reditus boni venales; quin potiùs passim redimuntur refusa sorte. Nemo enim est, qui non malit reditum benè hypothecatum, quàm hunc triplicem contractum cum mercatore. Itaque si omnes possent sortem suam impendere in reditus, non confugerent ad mercatores. Idem dicendum de emptione prædiorum, & aliorum immobilium. hæc enim vel se non offerunt; vel si offerunt, ita grauantur, vt ex fructibus parum percipiant: & non possint inde viuere. Durum autem est, cogere subditos ad emptionem earum rerum, quæ ipsis pro hoc tempore futuræ sint parum vtiles.

Quòd etiam ad commodum viduarum, pupillorum, & plurimorum aliorum, qui alia ratione fructuosè suam pecuniam non possunt impendere, expediat hunc contractum permittere, constat ex dictis. alioquin consument sortem, & tandem redigentur ad inopiam, vel ad turpia lucra se conuertent.

Nec obstat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus euerti; quia hi pauci sunt ad reliquos qui non euertuntur. Deinde non statim euertuntur, sed plerumque post multos annos, quando iam diu fructum perceperunt. ac si viuere debuissent ea capitali, non minùs post aliquot annos ad inopiam vergere cœpissent. 33 *Ad rationes.*

Quod ad speciem vsuræ attinet, ea facilè abstergetur, si contractus ineatur cum industrio & sedulo mercatore, eique detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi, vt formula præscribit. Quòd si quis aliter faciat, id non est vitium huius formulæ, sed hominis à formulæ præscripto recedentis: quod in omnibus contractibus vsu venire potest. atqui ob abusum quorumdam, id quod in se rectum est, & expediens bono publico, non est prohibendum.

Nec obstat quòd Sixtus V. in constitutione edita anno 1586. 12. Kal. Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in posterum ineundos, per quos cauebitur personis pecunias, animalia, aut res alias, societatis nomine tradentibus, vt sors ipsa, etsi fortuito casu pereat, semper salua sit, & integra à socio recipiente restituatur; & statuat, vt talis contractus posthac vsurarius censeatur.

Primò, Quia intelligi potest, quando ex vi contractus societatis exigitur assecuratio. Secundò, Quia non obstante hac constitutione, in Italia maximè viget, & semper viguit ista forma contrahendi: & passim schedulis impressis extat, & versatur in omnium manibus. Vnde patet illam constitutioné vel numquam ibi fuisse receptam, vel certè non vetare hanc formulam, sed aliò spectare. Multò minùs fuit recepta hîc in Belgio, vbi neque fuit vmquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa statuit de censibus, (v. g. vt statuantur super re immobili, fructifera, certis finibus designata, vt re pereunte pereat census pro rata; vt pecunia reipsa numeretur, idque coram Notario & testibus, & alia huiusmodi) & iubet contractum censeri vsurarium, si aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hîc in Belgio illa constitutio non est recepta, nemo sibi facit scrupulum, etiamsi eam non seruet.

Idem alia constitutione de cambiis edita anno 1571. statuit, vt quando solutio differtur in secundas nundinas, non plus exigatur quàm eùm in primas tantùm, & vt æquè multum soluatur siue nundinæ illæ sint propinquæ tempore, siue remotæ. Neutrum tamen seruatur in praxi, nec Doctores damnant, eò quòd constitutio recepta non fuerit.

Neque etiam obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia solùm ibi vetatur, ne venditio creditò maiori pretio fiat, quàm ea quæ agitur præsenti pecunia. alius longè est casus noster. Nihilominùs non obstante illa prohibitione, sæpè venditio sit creditò maiori pretio; non solùm quando res putatur pluris tempore solutionis valitura, quod permittitur illo cap. sed etiam in aliis euentis; vt ratione interesse, ratione periculi cui exponitur, & ratione multitudinis eorum qui sic volunt emere: vt constat ex praxi mercatorum vbique recepta, & à DD. excusata & defensa.

Dices, Vsuræ popillares sunt vetitæ multis locis; ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Respondeo, Esse magnam disparitatem: nam illæ vsuræ sunt veræ vsuræ, nec habent alium titulum quàm puri mutui (depositum vocant) nisi fortè deponentes explicitè vel implicitè intendant triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo casu nulla est in illo contractu iniustitia. Sed reuerà plerique pecuniam suam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec sciunt de illo modo contrahendi: & sæpè non agunt cum mercatore, sed cum aliquo, qui pecuniam ad suæ familiæ sustentationem, vel solutionem debitorum, expetit. Vnde meritò talis contractus est prohibitus. addo, totam hanc deductionem à primariis professoribus sacræ Theologiæ huius Vniuersitatis esse examinatam, qui eam in omnibus & singulis suis conclusionibus probarunt, & vsui publico permittendam esse iudicarunt. Hæc fusiùs præter meum morem persecutus sum, quòd videam adhuc à quibusdam propter vmbras quasdam vsuræ hunc contractum damnari: cuius prohibitionem hoc tempore cum damno publico futuram non dubitauerim.

DVBITATIO IV.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

RESpondeo Primò, Si quid hac de re inter cos iusta pactione est conuentum, id est seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci; nam contractus censentur celebrati secundùm consuetudinem loci; quando aliud non est expressum. 34

Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, quà res possit decidi, sequenda est hæc regula, Vt impendia & damna, quæ causa negotiorum societatis sunt accepta, fiot communia; vt si ad merces coëmendas profectus, in latrones incideris, pecuniámque tuam, vel res alias perdideris; si tu vel serui tui ab iis fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. §. 5. Venit. ff. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redemeris. Vtrùm autem expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Syluester num. 12. ex Baldo & aliis affirmat. Nauar. cap. 17. num. 283. negat, nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile. Sententia tamen Nauarri est conformior iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet, si quid de suo socius impendit ad conseruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur. 35 *Regula generalis.*

Vtrùm autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum est, Tenetri, si alia ratione non possit damnum commune auertere. Ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque propriis adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas quisque de suo impendit: ergo idem præstare debet ad conseruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere; ergo si id nolit vel non possit ab aliis petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. Ita Molina disput. 418. 36

Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune; vt si res furto sint ablatæ defectu debitæ custodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem non ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus propriis adhibere solet. vt habetur L. Socius. 72. ff. pro socio. vel potiùs qualem socij communiter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio, vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiamsi socie- 37 *Si culpa tua vel odio tui damnum illatum sit.*

ſocietas ſit eius occaſio, non erit commune: vt ſi inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiſcentem vulnerauerit: ſi abſentem amicus heredem non ſcripſerit. vide Siluestrum, Societas 1. num. 9.

Denique ſi alter ſociorum prodigè adminiſtret ex lucris, tenetur alteri compenſare. Vnde ſequitur in contractu ſocietatis inter maritum & vxorem, vbi lucra ſunt communia, ſi maritus, cui commiſſa eſt adminiſtratio prodigè agat, ſoluto matrimonio, illius heredes teneri vxori: quia prodiga adminiſtratio, non eſt adminiſtratio, ſed profuſio: & aliàs, hoc ipſo, quo lucra aliqua extant, dimidia pars eſt vxoris; ſicut in alio ſocietatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur ſicut ſocius, cui conceſſa adminiſtratio ad bonum commune. Vnde in hoc caſu vxor, ſi alia ratio ſibi conſulendi non ſuppetat, poterit vti occulta compenſatione, quantum ex prodigè donatis, vel conſumptis à marito ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauarr. lib. 3. de restitut. cap. 1. num. 114.

Contrarium tamen docet Nauarr. cap. 17. numero 155. vbi dicit, maritum non teneri restituere vxori, quæ de lucris communibus malè impendit. Ratio ipſius eſt; quia, inquit, illa ſola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, cenſentur lucra: reliqua enim, licèt pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè adminiſtrando, potuerit illa ſibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non eſt ſolida: nam reverà vxor habet dominium & poſſeſſionem talium bonorum ab initio, quo ſunt acquiſita, non minùs quàm maritus, etſi partiale; ſicut quando res indiuiſa, eſt communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, niſi adminiſtrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & ſi maritus malè adminiſtret, non poteſt hoc iuri vxoris officere, ſicut nec in paraphernis.

CAPVT VIGESIMVM SEXTVM.

De Ludo & Sponſionibus.

Habet 5. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ludus, quid ſponſio, & vtrùm hi contractus ſint liciti.

1 LVDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis, vt colligitur ex D. Thoma 2. 2. qu. 168. art. 2. hic verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter ſe paciſcuntur, vt victori cedat quod vterque depoſuit.* Itaque ludus propriè eſt veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autem ludi* eſt pactum, vt victori certaminis, res ab vtroque expoſita tribuatur. *Contractus ludi.*

2 *Sponſio* eſt contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes ſibi viciſſim aliquid ſpondent, vt id eius ſit, qui veritatem fuerit aſſecutus. *Sponſio.*

3 Vterque contractus Iure naturæ eſt licitus, modò debitæ conditiones adſint. ſicut enim in poteſtate cuiuſque eſt rem ſuam alteri donare abſolutè; ita etiam transferre in alterum ſub aliqua conditione; ſiue ea fortuita ſit, ſiue ex induſtria pendeat. Vnde non eſt verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Siluester v. Ludus, q. 4. & alij, quos ibi citat, niſi affectus lucri ſit immoderatus. non tamen erit ob hanc cauſam peccatum mortiferum, niſi affectus ille, ex quo procedit, tantus ſit, vt quis ex illo paratus ſit facere notabilem iniuriam proximo, vel aliquod præceptum ſub peccato mortifero obligans violare, vt ſi amore lucrandi per ludum, die feſto omittat Sacrum. *Eſſe iure naturæ licitos.*

4 Aduerte tamen Primò, Quoſdam ludos Iure ciuili eſſe prohibitos, etiam laicis; vt ſunt omnes ludi, qui magis fortunâ quàm arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* ſignificantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittuntur, *curſus, ſaltus, vibratio quintiana* (id eſt, haſtiludium abſque ſpiculo) *lucta & hippodromus*; & conceditur ditioribus vt in ſingulas commiſſiones, vnum ſolidum (nummus erat aureus) tantummodò poſſint deponere. *ſi in plus luſum fuerit*, inquit, *neque repetitio detur, & ſolutum repetatur.* Cauſa huius prohibitionis eſt triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi ſæpè iræ & blaſphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti ſolent aſſignari) concitentur. Secunda, Quòd inter ludentes ſæpè oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota ſubſtantia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia ſe conferant. inſinuantur hæc d. L. Alearum, ſuprà. Iure Digeſtorum etiam prohibitus erat aleæ luſus, præſertim ſi quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solent. 2. π. de aleatoribus: vbi tamen permittuntur quinque illi ludi ſupradicti, virtutis exercendæ cauſa. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L. 1. ibidem. Ex quibus apparet, quantò meliores fuerint in hac cauſa mores illius æui, quàm huius. *Quidam iure ciuili prohibiti.* *Cauſa vetandi.*

Aduerte Secundò, Iure Canonico Clericis eſſe prohibitum ludum alearum, vt patet can. 41. Apoſtolico, *Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus alea atque ebrietati vacans, aut deſinat, aut deponatur.* & can. 24. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector ſimilia faciens, aut deſinat, aut ſeparetur*; (id eſt communione priuetur) *ſimiliter & laici.* Et c. Clerici 15. de vita & honeſtate Clericorum, & ex Cõcilio magno Lateran. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiuſmodi ludis interſint.* Et cap. Inter 5 *Clericis prohibetur.*

 dile

dilectos 11. de excessibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vsurarius. Denique Concil. Trident. sess. 22. cap. 1. de reform. *Statuit sancta Synodus, vt quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaq; retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, necnon sæcularibus negotiis fugiendis sancita fuerunt; eadem in posterum iisdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinary imponendis obseruentur*, &c. Ex quibus sequi videtur, esse peccatum mortiferum: non quidem si semel, bis, terve clericus sic luserit; sed si huic ludo vacauerit, id est, crebrò & per longum tempus luserit: his enim solis pœnæ imponuntur. Itaque si ad breue tempus recreationis causa, etsi crebrò, sic luserit, non damnandus peccati mortiferi, si absit scandalum; præsertim cùm hoc tempore isti Canones non videantur recepti, (nisi quatenus prohibent id fieri cum periculo scandali) neque per

6 Superiores eutentur execurioni mandari. Laicis tamen non est peccatum mortiferum, nisi alicubi aliqua lex politica, sub graui pœna id prohibens, sit in vigore; quia Iure Canonico non est illis vetitum, nisi canone illo Apostolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam consuetudinem iam olim cessauit; sicut & obligatio illius Authent. Iustiniani. vnde id per se in illis non est modò vllum peccatum; quamuis ratione circumstantiarum plerumque cum peccato fiat.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.

7 *Prima conditio.* RESpondeo, Tres potissimùm requiri. Prima est, Vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam in ludum deponunt: non enim possunt res alienas, vel quas alienare non possunt, periculo exponere.

Secunda. Secunda est, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitiis) ad ludum non pertraxerit; quia si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad restitutionem. Ita Caietan. 2. 2. q. 32. art. 7. ad secundum. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 7. Sotus lib. 4. quæst. 5. art. 2. & alij; adeò vt hæc sententia ferè sit communis Doctorum: vt si simulet se parum peritum, vt alterum alliciat; alioquin ludere noluisset; si conuitiis lacessat; ad quæ vitanda alter consensit in ludum, aliàs non consensurus.

8 Aduerte tamen, quosdam putare, dum quis minis vel conuitiis coactus lusit & perdidit, victorem non teneri ad restitutionem. Ita Molina disput. 516. & Franciscus Garçia de contractibus p. 2. cap. 19. Probari potest Primò, Quia talis absolutè voluntariè lusit, & solùm secundùm quid inuoluntariè: atqui tale voluntarium est sufficiens ad transferendum dominium; præsertim contractu oneroso: vt patet cum quis inuitus vendit domum suam iusto pretio: ergo, &c.

Si dicas, talem contractum posse rescindi, & alterum teneri ad restitutionem: Respondebo, id fieri posse, quando ea quæ commutata sunt, possunt restitui; non autem quando sunt aliquid transiens; sicut hic, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non possunt restitui, quia ipso actu pereunt.

Secundò, Si ille sic inductus vincat, poterit retinere lucrum: ergo etiam inductor poterit, si lucretur: debet enim esse par vtriusque conditio.

Tertiò, Hoc ipso, quo intendis lucrari ab altero, censeris ei concedere liberè ius lucrandi à te: alioquin debebas habere animum restituendi in euentum lucri; nam aliàs non esset æqualitas: ergo non tenetur.

Hæc sententia est probabilis: contraria tamen, quæ est communis, videtur verior. Primò, Quia est contractus per iniuriam extortus: ergo ratione iniuriæ tenetur ad restitutionem damni ex illo secuti. Confirmatur, quia abstulit illi libertatem & arbitrium animi per iniuriam: ergo tenetur illam ei restituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio, & periculo dare rem tuam, tenebor ad restitutionem, si inde damnum tibi proueniat: ergo etiam collusor tenebitur, si te cogat: nam vtrobique eadem est iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum societatis mercaturæ, tenebor ad restitutionem, si nauis pereat, vel si alia damna accidant; quia sum causa sine qua damnum non incurrisses: ergo similiter hic. Quartò, Denique non est dubitandum quin collusor teneatur ad restitutionem, si tu non habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, supposita coactione iniusta, non adimit ius sarciendi damni, si quod forte ex tali contractu secutum fuerit; nam in potestate ipsius est, contractum confirmare vel rescindere: ergo, &c. 9 *Contrarium verius.*

Ad Primum, Etsi tale voluntarium mixtum absolutè sufficiens sit ad validum, aliquatenus efficiendum contractum, & ad dominium secuta traditione transferendum; tamen si illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta rescindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in personam, vt dictum est cap. 17. dubit. 6. Nec refert, quòd ea, quæ per se primò in contractu ludi commutantur, non possint restitui; id enim est per accidens, nempe quia non extant: satis est damnum inde secutum rependi posse, qui enim coactus lusit, non sponte sua, sed metu compulsus, alteri spem lucrandi concessit, & ludum executus est: vnde illi damnum obuenit. 10 *Ad rationem. Voluntarium mixtum.*

Ad Secundum, Neganda est consequentia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet esse par conditio ludentium, si præcise contractum ludi spectes; secus si intercedat iniuria. si enim mihi iniuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non potes lucrari: ego tamen possum. Item debet esse par conditio, nisi alter tacitè iure suo cedat: sicut cùm quis exponit præsentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit creditò, ei à Iure datur potestas non soluendi, & solutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur, sponte subit hoc onus; vnde sibi ipse imputare debet, si commodum non possit reportare ex ludo. *Quomodo debeat esse par conditio ludentium.*

11 Ad Tertium, Qui compulsus ludit, non liberè, sed coactè, dat alteri ius lucrandi; sicut qui coactus init societatem, vel alium contractum: vnde potest reuocare. nec est necesse vt habeat animum restituendi, si ipsum lucrari contigerit; quia

quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, est in potestate ipsius posteà illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fuerit, vt ostensum est cap. 17. dub. 6.

12 *Importunæ preces.* Importunæ preces, quibus aliquis te ad lusum attraxit, non sufficiunt vt teneatur ad restitutionem, nisi tanta sit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quàm tantis molestiis affici; quod rarum est. Iuxta hæc intelligendum & limitandum quod habet D. Thomas 2. 2. quæst. 32. art. 7. ad secundum, de trahente ad lusum ex lucri cupiditate.

13 *Ne fraudibus vtantur.* Tertia conditio est, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioquin tenentur tum ad restitutionem eius quod sic lucrati sunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantùm tenetur restituere id quod ab altero accepit; sed etiam quod aliter iustè lucraturus erat, nisi fraude impeditus fuisset: quia est huius damni causa iniustè. si tamen erat dubium an esset lucraturus, non tenetur ei rem suam, quam exposuerat, dare; quia in dubio melior est conditio possidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo sic lucratus est, restituere, ob eamdem causam: quia in dubio non possum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior sit conditio prioris domini possidentis.

14 Leges autem ludi sunt, quas vel ipsi ludentes communi consensu inter se statuêre, vel si nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere statuerunt, sunt receptæ: nam contractus, nisi aliud exprimatur, censentur celebrari secundùm consuetudines loci; quamuis fortè alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret.

15 *Astutiæ.* Fraudes tamen, seu astutiæ communi consuetudine receptæ, vel in quas expressè aut tacitè ludentes consentiunt, sunt licitæ; nec reddunt obnoxium restitutioni: vt si quis aduertens se certò lucraturum, roget aduersarium, velítne deponere duplum: aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quisque enim suas tantummodò partes agit, neque censetur ludenti prodesse, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non est vniuersè verum, sed tantùm vbi consuetudine id est receptum.

DVBITATIO III.

Vtrùm is qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem.

16 *Sententia DD. antiquorum.* QVidam Doctores docent, acquisita ludo vetito, nullo modo retineri posse, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur; sed esse restituenda vel pauperibus, si victus victorem induxit ad lusum; vel ipsi victo, si illum victor induxit. Ita D. Bonauentura in 4. d. 15. numer. 67. expressè docet de aleatoribus, idemque sentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipsius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem dist. qu. 2. art. 4. quæstiuncula vlt. ad secundum. Richard. eadem distinct. in fine. Palud. eadem dist. q. 3. art. 5. & alij quidam.

17 *Non esse obnoxia restitutioni.* Resp. & Dico Primò, Omnino verius esse, acquisita ludo vetito retineri posse, nec esse obnoxia restitutioni ante sententiam Iudicis iubentis restituere. est communis sententia DD. aliorum Alexandri Halensis 4. p. q. 86. memb. 3. a. 6. Adriani in 4. tractat. de restit. §. Quia in superioribus. Ioannis Medinæ C. de restit. qu. 22. Castro l. 2. de lege pœnali, cap. 2. Soti lib. 4. de Iust. q. 5. ar. 2. Couar. suprà n. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent passim Canonistæ in cap. penult. de vita & honest. Clericorum, teste Couarr. Probatur, quia contractus ludi Iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus est prohibitus, neque Iure naturæ, neque Iure positiuo impeditur dominij translatio; ergo acquisita tali ludo, non sunt obnoxia restitutioni. Maior patet ex dubit. prima. Minor probatur; non enim impeditur Iure naturæ, quia etsi contractus aliquis sit prohibitus, vel etiam Iure naturæ illicitus, non ideò naturalis ratio dictat esse irritum; vt patet in matrimonio contracto post votum castitatis, vel post sponsalia cum alio inita; in venditione rei, quam Deo vouisti; in promissione facta meretrici pro vsura corporis. aliud enim est, contractum esse illicitum, aliud esse irritum, seu carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta, tenent. Sed neque Iure positiuo Cæsareo, (de quo illi Doctores loquuntur) quia Ius 18 *Ius Cæsareum.*
illud nusquam irritum reddit talis ludi contractum: sic enim habetur L. Alearum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè posset dubitari: *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie: & si contrà factum fuerit, nulla sequatur damnatio*; (id est, victus non cogatur soluere) *sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligentibus, à patre, aut defensoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiscus, non obstante quinquaginta annorum præscriptione.* In Græco textu sic habetur: *Victum in alea lusu non posse conueniri, & si soluerit, habere repetitionem tam ipsum quàm heredes eius, aduersus victorem & eius heredes: idq; perpetuò, etiam post triginta annos.* Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum; sed solùm concedunt perdenti repetitionem: quod Doctores passim intelligunt de repetitione in iudicio, vt per sententiam Iudicis recuperetur amis- *Debet repeti in iudicio.*
sum. vnde inferunt, non sufficere vt repetitio pri- 19
uatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, nisi sequatur condemnatio, qua victor iubeatur restituere; ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruuias suprà numero 8. Castro lib. 2. de potest. legis pœnal. cap. 2. corol. 3. Medina qu. 22. & alij. Ratio est, quia hæc lex, qua parte iubet solutum reddi, est pœnalis; ac proinde non obligat ad id præstandum, quod in pœnam statutum est, ante sententiam; vel si non est pœnalis, saltem est dispositiua modi, quo res perdita debet recuperari; sicut cùm concedit restitutionem in integrum contra præscriptionem, vel contractum vtrimque impletum; iuxta ea, quæ diximus suprà cap. 6. dubit. 18. & cap. 17. dubit. 9. quod etiam satis colligi potest ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint*, &c. vbi solùm conceditur ius repetendi per ministerium Iudicis. Adde, non esse consentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante sententiam: quia rari futuri sunt, qui sponte restituent; & ita conscientiæ hominum implicarentur absque fructu.

Deni,

Denique consuetudine receptum est, vt nemo putet se teneri hæc lucra reddere, nisi per sententiam Iudicis compellatur.

Dices, In Græca editione dicitur, *Data super alea lusu cautio sit irrita & condici possit*: ergo contractus ludi est irritus, ac proinde solutum debet restitui, etiam ante sententiam.

20 *Cautio interueniens.* Resp. *Cautionem* distingui ab ipso contractu, ad cuius securitatem datur: vnde etsi cautio sit irrita, non ideò contractus ludi est irritus dicitur autem irrita *cautio*, quia ex vi ipsius non potest victus cogi ad solutionem: & si quis ex ea coactus fuerit soluere, eò quòd non potuerit probare illam esse datam super aleæ lusu, potest vti occulta compensatione; quia coactus est soluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

21 *Si victor impediat sententiam.* Petes Primò, Quid si victor impediat ne Iudex illum condemnet ad restitutionem lucrorum, tenebiturne adhuc restituere?

Respoo Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus possit recuperare id, ad quod leges ei Ius tribuunt. si autem absque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur Iure suo, ne condemnetur, vt si neget se quidquam ludo lucratum, eò quòd res sit omnino occulta, nec victus habeat vllum testem quo id probet. cùm enim hîc examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamsi sub iuramento rogetur, antequam sit semiplenè probatum per vnum testem omni exceptione maiorem, vt docet Molina disput. 514. Hæc sententia probabilis est. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim ista lex videtur esse pœnalis, sed dispositiua æqui & boni, ne homines rebus suis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum est dubit. 1. sicut illæ leges, quæ certis casibus concedunt in integrum restitutionem. Confirmatur, quia si victor in pœnam delicti condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti sed fisco; sicut cùm aliquid datum est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed ciuiliter; sicut cùm petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamsi res occulta sit.

22 *Si victus non audeat repetere.* Petes Secundò, Quid si victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vti occulta compensatione aduersus victorem?

Respon. Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sotus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus qu. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sotus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. Ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per Iudicis sententiam: aliud enim ei leges non concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, vt hoc declinet, restituat et lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; qoia tunc tanti valet repetere, quanti est id,
23 quod accipit vt non repetat. Secùs si non habebat animum repetendi, sed solùm fingebat, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet Ius repetendi quo Iure cedit. vide suprà cap. 17. dub. 6.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.

Qvidam DD. dicunt teneri soluere, quamuis solutum possit posteà in iudicio repetere. Ita Castro & Medina suprà. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur implere promissa. 24

Respon. tamen, Iure communi Cæsareo non teneri soluere quod sic amisit. Ita Adrianus suprà. Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. numer. 8. Insinuat Nauarr. cap. 20. num. 17. videtur enim probare sententiam Adriani & Couarruuiæ. *Non tenetur soluere, si victus.*

Probatur Primò. Quia Iure Cæsareo sancitur, *vt victus non cogatur soluere*: atqui parum est non cogi in foro externo, si interim cogitur in foro conscientiæ. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, vt non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius heredes possint solutum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, vt non teneatur soluere: cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit Ius, si soluerit, repetendi? Confirmatur; quia *qui ad agendum admittitur, est multo magis ad excipiendum admittendus*, vt habetur cap. Qui ad agendum. de reg. Iuris in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium solutum, conceditur eidem etiam Ius excipiendi contra victorem, vt ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem suam recuperet, cùm ab initio possit non soluere?

Tertiò, In lege Græca redditur *irrita omnis cautio data super alea lusu*. vult ergo ex aleæ lusu non nasci obligationem soluendi. cur enim vellet cautionem, quæ contractum confirmet, esse irritam, si ex contractu vellet aliquâ obligationem nasci? 25

Nec obstat, quòd Iure naturæ teneamur promissa liberè facta implere: hoc enim verum est, nisi maior potestas reddat ea irrita & inualida; aut nisi faciat potestatem non implendi; quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere à victo solutionem rei, quam lucratus est; & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam restituere victo ante sententiam: quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se, & excutiendi obligationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor possit solutionem exigere, tamen non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vti volens, nolit soluere. *Obiectio.* *Lex dat potestatem excutiendi onus soluendi.*

Petes Primò, Quid si vterque renuntiarit beneficio legis, cesseritque Iure suo; poteritne victus adhuc denegare solutionem? 26 *Renuntiatio beneficij legis.*

Respondeo, Si solùm renuntiauit simplici verbo absque iuramento, poterit non soluere; & si soluerit, repetere: simplex enim cessio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando se non vsurum beneficio legis, tenetur soluere, & solutum non potest repetere; si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de re licita, alteri

alteri factum, neceſſariò eſt ſeruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. Si iurauit tantùm ſe ſoluturum, tenetur quidem ſoluere, ſed poterit ſolutum repetere; quia non iurauit ſe non repetiturum: niſi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc ſe obligare; iuramentum enim ſecundùm mentem iurantis aſtringit.

27 *An hoc iuramentum poſſit relaxari.* Petes Secundò, Vtrùm iſte in hoc euentu poſſit petere iuramenti relaxationem à Prælato, & tunc non ſoluere, vel ſi ſoluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non poſſe relaxari abſque conſenſu eius, cui factum eſt; quia factum eſt in illius commodum, abſque vi & fraude: ac proinde per illud acquiſitom eſt illi ius, quo non poteſt ſpoliari inuitus. Alij verò putant, abſolutè relaxari poſſe, ſicut iuramentum de ſoluendis vſuris. Verùm dicendum eſt, tale iuramentum poſſe relaxari, ſi ſolùm iurauit ſoluere, ſeu tradere rem, abſque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum; cùm non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit ſoluere, & non repetere, vel ſaltem ea mens eius fuit, etſi non expreſſerit; non poteſt relaxari inuito eo, cui præſtitum eſt, niſi vis aut fraus interuenerit.

Secùs eſt de iuramento ſoluendi vſuras: hoc enim eſt per iniuriam extortum, & vſurarius per hoc nullum ius acquirit; ſed ſolùm eſt implendum, ne Deus videatur fuiſſe aſſumptus in teſtem falſi. vide cap. 17. dub. 7.

DVBITATIO V.

Vtrùm per ludum & ſponſiones poßit lucrari is qui non poteſt perdere.

28 *Si alter ſit certus lucrandi.* NOtandum eſt, Eſſe potiſſimum dubium in tribus caſibus. Primus eſt, Si alter ſit ita peritus ludi, vt moraliter certum ſit ipſum lucraturum; aut ſi ita ſit certus de re ſuper qua fit ſponſio, vt non poſſit amittere. Videri poſſit alicui, hos poſſe lucrari, ſi nihil ſimulatè aut fraudulenter agant, quò alios ad ludum vel ſponſionem pertrahant, ſed ſimpliciter ſe offerant: quod expreſsè docet Toletus l. 5. c. 27. de faciente ſponſionem, quod etiam docuit Decius conſil. 115. & Couarr, regula Peccatum, p. 2. §. 4. n. 6. Decij ſentẽtiam approbans. eademq; videtur ratio ludentis: quia non tenetur ex iuſtitia ſuam peritiam declarare aduerſario ne ille amittat: quiſque enim hic ſuas partes agit. ille verò ſuę temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi ſe expoſuerit, non examinata eius qualitate.

29 Nec obſtare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri ſuam peritiam patefacere. Reſponderi enim poterit: Primò, Venditorem ad hoc ex iuſtitia non teneri, ſi emptor id non poſtulet, ſed ſuo iudicio rem explorare velit, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà c. 21. dub. 11. Secundò, Quidquid ſit de venditore, aliam eſſe rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: in ludo verò & ſponſionibus quæritur victoria, vel fortunæ, vel induſtriæ, vel ſcientiæ. vnde etiamſi tua induſtria vel ſcientia ſit maior, non teneris eam aduerſario patefacere. ſatis eſt vt eam non tegas aliqua ſimulatione, qua alter decipiatur.

Verum contraria ſententia eſt communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius eſt, non quod quidam ponunt, quia debet eſſe par conditio ludentium, (id enim verum non eſt de paritate induſtriæ, vel notitiæ; ſed de paritate in legibus ſeruandis, & iure lucrandi vel perdendi; vnde ad rem non facit) ſed quia error ſeu dolus dat cauſam contractui. ſi enim hic alterius peritiam noſſet, nollet ſuam cum ea committere: at quando error dat cauſam contractui, hic vel irritus eſt, vel in irritum reuocari poteſt; vt oſtenſum eſt cap. 17. dubit. 5. num. 29. & ſeq. Vide, ſi placet, quæ ibi dicta; ex quibus rationi alterius ſententiæ reſponderis. 30

Nec obſtat, quòd is cui in ludo felicior ſors aut partitio accidit, ita vt certus ſit de lucro, poſſit ex re diſſimulata augere ſponſionem, & offerre duplum aut quadruplum in ludum, etiamſi alter decipiatur; vt docent Couarr. & Decius ſuprà, & Ioannes Medina C. de reſtit. q. 22. & alij: quia ludi leges conſuetudine receptæ id permittunt, vt iidem Auctores docent. Vnde ſi conſuetudo ſimili modo permitteret exceſſum peritiæ in altero, non putarem cogendum ad reſtitutionem.

Secundus caſus eſt, Cùm is, qui ludit, habet animum non ſoluendi, vel ſolutum repetendi. Talis non poteſt lucrari. Primò, Quia decipit aduerſarium; (hoc ipſo enim quo exponit rem ſuam, ſignificat ſe eſſe paratum ſoluere & amittere, ſi ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem ſi aduerſarius ſciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet eſſe par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus ſit amittere rem depoſitam, ſi victus fuerit. qui tamen ſincero animo luſit, non cogitans de non ſoluendo, vel de recuperando amiſſo, aut habens animum ſoluendi, & non recuperandi; poteſt peracto luſu mutare animum, & nolle ſoluere; vel ſi ſoluit, repetere ſolutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo ſunt pares. idque locum habet, ſiue vterque ludat creditò, ſiue vterque præſenti pecunia; ſiue alter creditò, alter præſenti pecunia. ſicut enim qui ludit creditò, poteſt poſteà nolle ſoluere; ita etiam qui præſenti pecunia ludit, poteſt repetere ſolutum. vnde verum non eſt quod quidam docent, eum, qui ludit creditò, non poſſe lucrari ab eo, qui exponit præſentem pecuniam, niſi iuret ſe ſoluturum. ſatis enim eſt vt ludens creditò, bona fide intendat ſoluere, vtque aduerſarius, eius fide ſit contentus. 31 *Si habet animum non ſoluendi.*

Petes, Quid ſi ludens creditò non teneatur ſoluere, & ludenti pecunia numerata non detur repetitio; Vtrùm tunc is, qui creditò ludit, poſſit lucrari?

Reſpond. Poſſe, ſi cùm luderet, animum habebat ſoluendi: quia alter cenſetur cedere iure ſuo, hoc ipſo, quo ſciens & volens cum tali ludit, præſentem pecuniam exponens. Talis lex lata eſt à Carolo V. in Hiſpania, de qua Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. & Caſtro lib. 2. de leg. pœn. cap. 2.

Tertius eſt, Cùm alter ludentium non poteſt rem depoſitam alienare; vt ſi ſit Religioſus vel filiusfamilias. Religioſus abſque conſenſu Superioris non poteſt quidquam ludo acquirere; quia ſine eo non poteſt quidquam in ludum deponere. vnde ſi lucretur, tenetur ad reſtitutionem; ſicut & ille tenetur, qui ab eo lucratus fuerit. 32 *Si non poſſit alienare. Religioſus.*

Cum

33 Cum consensu tamen Superioris potest lucrari & perdere, etiam notabilem summam; quia est contractus onerosus, qui potest Monasterio esse vtilis. quamuis peccet, res Monasterij sic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap.20.nom.9. Si tamen contigerit Monasterium grauiter lædi ex ludo, datur ei restitutio in integrum, sicut in aliis contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum est suprà
34 cap. 17. dubit. 8. Filiusfamilias pubertatem ingressus, si habet castrensia vel quasi castrensia, vel alia à parente concessa ad animi oblectationem, vel ad liberam administrationem, potest lucrari & perdere; & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad restitutionem. si autem solum habet aduentitia, quorum vsusfructus sit apud parentem; non potest quidem ea exponere in ludum absque parentis consensu; si tamen fecerit, & perdiderit, probabile est, eum qui lucratus fuerit, non teneri ad restitutionem parenti aut filio, vt docet Molina disput. 519. Ratio est, quia etsi filius non potuerit dominium borum transferre in alterum, (eò quòd administratio pertineret ad parentem;) tamen quia ad ipsum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere Iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali Iure obstrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens censeri possit condonare filio vsumfructum, & cedere Iure administrandi illa bona: vel quando per filium alia ratione compensari potest. Alioquin si
35 parens id, quod amissum est, repeteret, vel constaret ipsum velle sibi restitui, deberet reddi; sed filius teneretur de euictione ex rebus suis, quamprimùm commodè posset. Nisi fortè ludo vetito amiserit; (tunc enim sicut non tenetur soluere, ita neque compensare si fuerit euictum) vel nisi se possit eximere beneficio restitutionis in integrum, quod minori, si læsus fuerit, competit vsque ad 29. annum completum; vt dictum est suprà cap. 17.dub.8.

Filiusfamilias.

Aduentitia filiorum.

36 Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, sed tantùm aliena, quæ ipse non potest in alium transferre, & aduersarius id nouit, neuter potest lucrari: quia contractus est irritus, cùm vtrimque sit mala fides. Idem dicendum, si quis ludat cum eo, quem scit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in empt. 34. §. Item si emptor. ff. de contrahenda emptione. Si autem aduersarius bona fide putat esse rem ipsius, aut ipsi esse concessam liberam administrationem; tunc vterque potest lucrari, quia contractus est validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi potest ex L. Rem alienam. 28. ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap. 20. dubit. 18. vbi tamen victor sciuerit, rem, quam lucratus est, esse alienam, tenetur illam curare restitui; sed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compensandum.

Res aliena si deponatur in ludum.

37 Duo tamen hic sunt Notanda: Alterum est, filiumfamilias, qui à parente sustentatur in aula vel Vniuersitate, posse particulam aliquam summæ sustentationi destinatæ, ludo honesto insumere, nempe 4. vel 5. in centum, vt docet Sotus l.4.q.5. art.2.& Nauar. cap. 20.num.12. Ratio est, quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio, ætati & statui conueniens, & æqualibus passim concessa, sine qua non posset decorè & liberè cum sociis versari. Idem sentit Nauarrus de Religioso, qui versatur in studiis, impensis sui Abbatis, vel in negotiis Monasterij foris; modò tamen id honestæ recreationis causa faciat.

Dum versatur in aula vel studiis.

38 Alterum est, Eum, qui solùm quatuor potest deponere in ludum, non posse singulis commissionibus ab vno eodemq; lucrari plusquam quatuor; quia debet esse par conditio ludentium: nisi alter sciens conditionem socij, cedat Iure suo. potest tamen amplius lucrari, si plures sint in quos ludit; vt si quatuor ludant, & singuli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuersis etiam commissionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quàm potest perdere. cùm enim non possit perdere nisi quatuor, potest lucrifacere centum. Ratio est, quia satis est ad singulorum ludorum lucra, vt possit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, posse etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem dare censetur. Vide Nauarrum suprà.

Potest quis plus lucrari quàm perdere, & contrà.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

De Deposito & Commodato.

Constat 6. Dubitationibus.

Expositis contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum est de quibusdam aliis, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

1 Respondeo & Dico primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quæ alicui custodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur custodiendum, vt integrum restituatur; vt colligitur ex L. 1. ff. Depositi.

2 Dico Secundò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit, nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi fortè ex officio teneatur eam custodire; vt sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ: sufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio tom.2.cap.7.num.2.

Perficitur re ipsa.

3 Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles, aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia: tunc enim deponi solet apud sequestrum, vt custodiatur, & vt fructus eius seruetur ei, qui superior fuerit in lite. vide Siluestrum v. Depositum.

Quæ res deponantur.

situm, num. 1. Solet autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei; aut alter contra iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in aliis quibusdam casibus.

4 *Commodatum.* Dico Quartò, *Commodatum* vocatur tum res ipsa, cuius vsus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil est aliud, quàm rei alicuius quoad solum vsum gratuita concessio, vt colligitur §. Item is, Instit. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse conrractom, qui reipsa perficiatur.

Differt à mutuo. Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*, quòd per illod non transferatur dominium, sitque idem numero restituendum, possitque esse tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum nostram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuersum numero restituendum est, solùmque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. *A precario.* A *precario* verò, quòd commodatum sit certi temporis, expressi, vel impliciti, ante quod non possit repeti. Expressi, vt si commodem tibi librum ad mensem. Impliciti, vt si commodem tibi librum, vt eum transcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L. 3. & 4. ff. commodati. vide Siluestrum v. Commodatom, numero 1. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reoocabile ad nutum concedentis.

DVBITATIO II.

Vtrùm depositarius possit deposito vti.

5 Respondeo, Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si vsus sit pretio æstimabilis, (vt est vsus equi, vestis, monilis) tenetur soluere pretium: si tamen putetur dominus illud velle. Ratio est, quia vsus rei non est ei concessus, sed tantùm res ipsa, vt eam custodiat. Idem dicendum de pignore, & de commodato, si quis eo aliter vtatur quàm concessum sit; vt docet Couarr. lib. 3. variar. cap. 15. num. vlt.

6 *Potest vti in tribus euentis.* Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito vti. Primò, Si id illi à deponente est concessum. per hanc enim concessionem depositom transit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipso quo vti cœperit; in mutuum quidem, si est res vsu consumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in commodatum, si non est vsu consumptibilis. vide Nauar. cap. 17. num. 181. & colligitur ex L. Certi condictio. 9. §. vlt. ff. de rebus creditis.

7 Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id non displicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quamuis posteà constaret domino displicuisse, & deberet vsum, domino volente, compensare: quia fur censeri non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couarrouias suprà.

8 *Si certus est se posse restituere.* Tertiò, Quando depositum est res vsu consumptibilis, v. g. pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferum, vti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum; quia etiamsi res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua; aliàs ipsi peritura. Ita Molina disput. 524. Idem docet Siluest. v. Depositum, num. 10.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum periit, vel deterius effectum est.

Respondeo & Dico Primò, Si depositio tantùm cedit in commodum deponentis, depositarius solùm tenetur ex dolo & culpa lata, non autem ex leui vel leuissima. 9 *Si in commodum deponentis solius.*

Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui; vt si pretium pro custodia accipiat; vt patet L. 1. ff. depositi. hinc sartores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones, & similes apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui. quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit. Imò L. 1. cit. nautæ, stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima. quod sanè probabile est, non solùm in foro externo (vt vult Siluester v. Nauta, num. 1. & Angelus, eodem in princip.) sed etiam in foro conscientiæ, præsertim si quis rem aliquam ipsis expressè tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent, excludendas, meritò potuerunt constituere. secùs tamen, si quis rem suam, ipsis tantùm videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit; (quamuis illa lege id significetur:) quia nisi illis specialis cura committatur, censentur cuique rerum suarum custodiam relinquere; idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo. *Si in commodum vtriusque.* 10

Dico Tertiò, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: vt si quis deponat apud aliquem pecuniam, eo fine vt possit illa vti si opus illi fuerit. colligitur ex L. 4. ff. de rebus creditis. sic intellige L. 1. §. Sæpè. ff. depositi. vbi dicitur: *Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen vt non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet; non tamen casus fortuitos.* Loquitur enim de eo, qui tantùm sui commodi causa se obtulit; non autem de illo, qui causa vtriusque, vel deponentis dumtaxat: hic enim nõ magis tenetur, quàm qui se non obtulit: nisi aliud expressè conuenerit; aut nisi diligentissimam custodiam promiserit. vide dicta suprà cap. 7. dubit. 8. vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiæ, nisi ex culpa graui; nisi aliud expressè sit conuentum. 11 *Si in commodum solius depositarij.*

Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, vel Religiosum cum consensu Abbatis, idque culpa eius perierit, Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex c. Delictum. de regul. Iuris, in 6. & cap. Episcopum. 16. quæst. 6. *quia delictum personæ, non est in*

damnum Ecclesiæ conuertendum, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte versum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid si dubiom sit, Vtrùm depositum vel commodatum culpa depositatij vel commodatarij perierit?

13 Respond. Si adhibita diligenti inquisitione res dubia maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præsumitur delictũ facturus. colligitur ex L. Meritò. 51. ff. Pro socio. quod maximè verum est in dubio vtrimque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclineot, potest fieri præsumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furiosus, p. 2. §. 2. num. 1. vbi ex eodem principio colligit, consultorem damno secuto teneri ad restitutionem; quando dubium est, vtrùm ex vi consilij secutum sit, an verò auctor suopte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præsumitur quis commissurus delictum. Itaque auctor in illo casu non præsumitur absque consilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secùs verò si dubium esset an consilium datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eamdem regulam, partim quia non intercessit culpa; iuxta ea, quæ dicta suprà cap.7.dub.7.

Si dubium cuius culpa perierit.

DVBITATIO IV.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

14 RESpondeo, Quatuor casibus. Primò, Si petat vt sibi vel alteri noceat; vt si furens repetat ensem.

Secundò, Si bona eios fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda. colligont id DD. ex L. Bona fides. 31. ff. depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse necessarium. Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui; quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominium nondum amiserit. Ita quidam recentiores, & Emmanuel Sà, v. Depositum. non tamen puto depositarium ad hoc obligari; sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus ius habet, vt eam rem sibi vindicet.

Si depositum generatim cõfiscatum.

15 Tertiò, Quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino; nisi putetur illam repetere vt restituat domino.

16 Quartò, Causâ compensationis: probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiæ, quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarr. c. 17. num. 115. Emmanuel Sà, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando aliter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei: in quibus constat ex communi Doctorum sententia posse fieri compensationem in foro conscientiæ. Siluester v. Compensatio, num. 3. cum Panormitano admittit compensationem indirectam in deposito, commodato, & cæteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, qua res detinetur donec solutio fiat.

Compensatio in deposito.

DVBITATIO V.

Vtrùm cõmodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.

NAuarrus cap. 17. numero 182. negat. ratio ipsius est; quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. Confirmatur ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodato. 17. §. Sicut. ff. Commodati. 17

Respondeo tamen, Verius esse, ob par incommodum vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus. ita Angelus v. Commodatum, num. 4. Siluester ibidem num. 4. Lopez lib. 2. de contractibus, cap. 34. Molina disput. 294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expresse negasset. Secundò, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus, si superuenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, vt suprà cap. 24. dubit. 6. ostensum est: ergo multò magis poterit repeti commodatum, quod gratis concessum est. Hæ rationes probant non solùm tunc posse repeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere quàm per commodatum, vt volunt Angelus, Siluest. & Lopez; sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere; & quamuis ita affectus fuisset, vt si sciuisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere; vt rectè Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiamsi conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciuisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea re priuari cum suo incommodo & damno: vel pacisci expressè; vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere. 18 19

Si vtrique par incommodum, potest repeti.

Ad rationem Nauarri Respondeo: Etiamsi sua voluntate rem concesserit, id tamen intelligẽdum cum hac tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. Quisq; tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet D. Thomas q. 110. art. 3. ad 5. & alij Doctores: vt si quis promiserit alteri alimenta, & posteà ipsemet incidat in egestatem. si promisisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris, si promisisti puellæ nuptias, quòd putares illam esse virginem, & posteà deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio, eò quòd promissor non censeatur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti, 20

Promissio desinit obligare.

Dices,

21 Dices, Si tibi donem librum aut vestem, & posteà contingat eius vsum mihi esse necessarium, non possum reuocare donationem: ergo neque commodatum; nam in commodato alienatur vsus rei.

Donatio.

Respondeo negando consequent. quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vsum: donator verò non retinet dominium, sed rem omnino à se abdicat. vnde non est mirum si minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, vt possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari potest, vt patet ex cap.18. dubit.14.

DVBITATIO VI.

Vtrùm commodatarius & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant.

22 QVidam sentiunt, deposita apud te, vel tibi commodata, causâ solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causâ vtriusque, tuis æqualibus; si tuâ causâ solùm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum, num.10. Siluest. nu. 9. Fumus nu. 11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si enim quis in stabulo tuo deposuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt salues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata, deposita, conducta, &c. vel est minùs pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc

23 Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depositis, conductis, & oppigneratis. est communis Doctorum. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

Res pretiosior præferenda.

24 Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum; tunc teneris alteri interitum rei suæ compensare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis postulat enim gratitudo, vt ipsum etiã cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solùm de commodato, sed etiam de precario concludit, vt rectè Molina ostendit disput. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum dumtaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi.

Si in tuum solius commodum.

Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare; quia res illa absque tua culpa periit, ac proinde periit domino. Ita Siluester, Angelus, Fumus, suprà, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit; quia hanc impedire non potuisti. 25

Si verò erat in commodum alterius tantùm, vel etiam vtriusque, vt in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius dumtaxat commodum concessa vel deposita sit, non teneris cum proprio damno illam conseruare: nõ enim tunc tuâ causâ est in periculo, sed alterius. vnde par non est, vt tu ex ipsius cõseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque commodum: non enim tunc est ratio, cur alteri potiùs quàm tibi consulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quisque potest sibi consulere præ aliis. Itaque tunc quæque res domino suo perit. 26

Si in commodum alterius vel vtriusque.

Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eámque saluare, tuis relictis. Ratio est, quia deposito, commodato, pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. 27

Si res alterius est pretiosior.

Hîc tamen Aduerte, si res illa erat apud te, tui dumtaxat cõmodi causâ, non potes exigere compensationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum, quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem; cùm tantùm tui commodi occasione res eius in periculum istud inciderit. Si verò causâ solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi tenearis saluare rem alterius pretiosiorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas siuisti idcirco perire. 28

Dico Tertiò, Quando res tua & alterius sunt æquales; potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eámque tua relicta saluare, nec ille tibi debet compensare: est communis sententia: patet ex dictis. Cetera, quæ hîc dici possent, vide suprà c.7. dubit.8. 29

Si æqualis.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. Dubitationes.

HI contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam: vnde meritò de his post ceteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.

Fideiussio.

1 ESPONDEO & Dico Primò, *Fideiussio* est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium tom. 2. cap. 13. n. 1.

Perficitur hic contractus Iure ciuili verbis; quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tamquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiussoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientiæ non requiritur formula stipulationis; sed sufficit consensus verbis expressus. iuxta ea quæ dicta sunt cap. 17. dub. 4.

Conditiones requisita. *Est obligatio accessoria.*

2 Dico Secundò, Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continentur. Prima est, Vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem & aliam obligationem principalem præsentem vel futuram. Instit. de fideiussoribus. §. 1. & 3. inde enim dicitur *fideiussor*, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide sua esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrùm fideiussor præcedit, an sequatur principalem obligationem; potest enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert, vtrùm obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia Iudicis: item vtrùm sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantùm. his enim omnibus potest accedere fideiussor. Instit. supra §. 1. Gomezius cap. 13. num. 1.

3 Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cùm quis constituit se pro alio debitorem principalem: quia non se obligat accessoriè, seu in defectum alterius; sed æquè primò: vnde potest statim conueniri.

Non in amplius obligari potest.

4 Secunda conditio est, vt fideiussor non possit in plus obligari (id est, vt amplius alio loco aut tempore soluat) quam principalis debitor. Instit. suprà §. 6. Gomezius n. 1. est communis DD.

Potest arctiùs obligari.

Aduerte tamen, Posse fideiussorem arctiùs obligari, vt cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum instrumento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionem, etiamsi principalis debitor non sit ita obligatus; vt ostendit Gomezius num. 2. éstque per se satis manifestum.

5 Tertia est, Vt si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L. Cùm Lex. 46. ff. de fideiussoribus: vt si quis fideiussit pro solutione vsurarum; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vendita.

Si obligatio principalis sit nulla.

Obligatio naturalis.

Aduerte tamen, si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor, tenebitur hic non solùm naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, vt docet Gomezius num. 2. & colligitur Instit. suprà, §. 1. Vt si quis fideiusserit pro seruo, vel pro minore contrahente sine auctoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine auctoritate Superioris, vel pro muliere contrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est: ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur; etiamsi ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pendet
ratificatio, contractum irritum reddant. Si ta- 7
men minor vendat rem immobilem, vel mobilem pretiosam absque decreto Iudicis, & adhibeat fideiussorem; fideiussor non tenetur, quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio, nec ciuilis, nec naturalis. L. 2. C. de fideiusso. mino. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque auctoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad seruandum contractum, vt colligitur ex d. L. 2.

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiamsi principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu. secùs verò si adhibeatur solùm ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur, si contractus sit Iure irritus: quia tunc solùm se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

Excussio principalis.

Quarta est, Vt fideiussor non possit conueniri, 8 nisi facta excussione principalis debitoris, constiterit ipsum non esse soluendo; Authent. Præsente. C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussionem principalis, vt docet Gomezius num. 14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpè enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eò quòd nesciat, an satis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitatis*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus istis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussionem omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat fideiussio communis; sed id habet ex dispositione d. Authent. Præsente.

Aduer

Edentur quidam, in quibus nō requiritur præuia excussio.

9 Aduerte tamen, esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor communis, ante excussionem principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Authent. Præsente: quod facere potest; quia tantùm eius fauore est constitutum. Secundus, Si constet, principalem non esse soluendo, aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem; quia per hoc perdit beneficium excussionis. L. Si dubitet. 10 §. 1. ff. de fideiuss. Quidam addunt, etiam posse conueniri ante excussionem, si iuramento confirmauit suam fideiussionem. sed vt rectè Gomezius docet, hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est secundùm naturam contractus, neque plus se extendit, quàm ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel Iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amicabili; (sicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valdè potente) tunc teneretur ante excusionem. sic intellige cap. Ex rescripto, de Iureiurando.

Iuramentum.

10 Si in aliquo horum casuum, in quibus requiritur excusio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideóque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à iure contra substantiam actionis, & obligationem; sed solùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem contestatam, quia est exceptio dilatoria. vt docet Gomezius num. 14.

DVBITATIO II.

Qui possint validè fideiubere, qui non.

11 RESpondeo, Omnes eos fideiubere posse, qui possunt principaliter obligari, nisi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus.

12 Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier. C. ad S. C. Velleianum. vnde sequitur, si causâ huius fideiussionis soluit pro marito, creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde non transtulit dominium, cùm non subesset titulus. si tamen iuramento promisisset, teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia. cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6.

Si mulier fideiubeat.

13 Dico Secondò, Si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico, vel per Instrumentum, absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere. Ita habetur L. Antiquæ. 23. §. fin. C. ad S. C. Velleianum, éstq; communis sententia Doctorum. vnde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit; nisi ipsa iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset. In duobus casibus prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per se irritus est.

14 Dico Tertiò, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S.C. Velleiani, per quam potest elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expressè d. L. Antiquæ. §. fin. vbi etiam requiritur vt tres isti testes Instrumento subscribant. Sed nunc passim consuetudine receptum est, vt sufficiat Notarium publicum, præsentibus tribus testibus, subscribere.

Requiritur Instrumentū pub. & tres testes.

15 Altera habetur L. 1. & multis sequentib. C. ad S. C. Velleianum, éstque communis sententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conscientiæ non teneatur soluere. quòd si per ignorantiam huius soluerit, valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa posteà, vbi suum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis, & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modò tamen id faciat ante executionem sententiæ. quod addo, quia post executionem sententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus. 59. ff. de condictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei restituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi, cùm nimis diu expectauerit. Potest tamen opponere post executionem factam, si hæc facta sit non virtute sententiæ definitiuæ, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat; Gomezius suprà.

Elidit omnem obligationem.

16 Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expressè huic priuilegio renuntiauit. quisque enim potest renuntiare iis, quæ in suum fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renuntiatio in Instrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandum huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, vt benè ostendit Gomezius num. 17.) sed requiritur vt fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur vt fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum. Secundò, Si iuramento suam fideiussionem confirmauit; tunc enim tenetur implere, etiamsi suum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couarr. tamen in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. num. 5. cum multis aliis putat eam hoc casu posse vti Velleiani S. C. beneficio, quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, vt ait Gomez. Ratio est, quia etiamsi sciuisset illud suum priuilegium, nihilominùs iurasset. ideò enim iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen, etiam Couarr. sententiam esse probabilem & securam in praxi; vt docet Sanches lib. 4. de matr. disput. 9. num. 15. quia altera non est ita communis, quin hæc quoque multos Auctores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Siluestrum v. Fideiussor. num. 2. & Molinam disput. 540.

Quando non possit vti beneficio Velleiani.

17

Si iuramento confirmauit.

18 Quod ad minores attinet, Dico Primò, Si mi-

Minores. nor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus. colligitur ex L. Ait pretor. 7. §. Non solùm. 3. ff. de minoribus, éstque communis, teste Gomezio num. 19.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro parte incarcerato, efficaciter obligatur. Ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exheredari, si sit masculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authent. Si captiui. C. de Episcopis & Clericis, & ex aliis Iuribus.

19 *Clerici.* Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat cap. 1. de fideiussionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiussionibus inseruiens abiiciatur*; agit enim de eo, qui huic rei vacat, idque fortè ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quantum ex patrimonio, vel fructibus beneficij potest; sic tamen vt non remaneat in egestate. cap. Odoardus. de solution.

20 *Religiosus.* Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli: si aliter factum sit, Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius vtilitatem; cap. Quod quibusdam, de fideiussoribus. similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere; Siluester v. Fideiussor, num. 4.

DVBITATIO III.

Vtrùm singuli fideiussores teneantur in solidum.

21 *Exceptio, vt singuli pro sua virili conueniantur.* Respondeo & Dico Primò, Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum; qui tamen in solidum conuenitur, potest excipere, vt quilibet conueniatur pro sua parte: v. g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor non sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore, non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere, vt reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores. 16. ff. de fideiussoribus. & L. Non rectè. 3. C. de fideiuss. Concessum est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij.

22 Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere; vt docet Gomezius num. 15. Post illam, (præsertim si executioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quòd si cogeretur soluere non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi, vt ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset.

23 Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam, soluit; vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius suprà. vnde minus est hoc priuilegium quàm mulieris, quæ post solutionem factam per ignorantiam sui priuilegij, potest solutum repetere. ex S. C. Velleiano.

Aduerte tamen, fideiussorem, si totum soluerit, posse compellere creditorem, vt sibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v. g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. à debitore autem principali potest petere eam partem, quæ se propriè contingebat, v. g. 100. aureos; & sic recuperabit 300. aureos quos soluit. reliqui verò fideiussores solùm possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non solùm totum quod soluit, sed etiam compensationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius. *Si totum soluit.*

DVBITATIO IV.

Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

Respondeo & Dico Primò, *Assecuratio* est periculi alieni præstatio: seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita, si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni. qui enim pretio assecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendam rei æstimationem, in euentum quo perierit, & alter hanc videtur emere. 24 *Assecuratio.* *Similis est contractui venditionis.*

Dico Secundò, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod assecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit; nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem; ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Hinc sequitur Primò, Si assecurator certus sit, rem ante contractum peruenisse ad terminum, (v. g. in portum in quem illam assecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat antè quàm perueniat in portum) est omnino impossibilis; idque ipse certò nouit. Confirmatur, Quia nulli periculo possibili se exponit: atqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibilis; ergo. quo fit, vt in hoc casu contractus sit nullus, tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis; tum quia dolus dat causam contractui. vnde vlteriùs sequitur, assecuratorem teneri non solùm ad restitutionem pretij quod accepit, sed etiam ad expensas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illâ esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quò enim periculum putatur esse maius, eò plus potest exigere; quò minus, eò potest minus petere, etiamsi in re nullum periculum subsit: nam periculum censetur tale, quale bona fide æstimatur. *Si sciat rem esse saluam.*

Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam 25
cupit

Si mercator sciat eam periisse.

cupit assecurari,certò sciat eam periisse,non posse paciſci de eius assecuratione:nec petere eius æſtimationem ſibi restitui. Ratio eſt,quia obligatio, quam petit,eſt ad id quod ipſe nouit eſſe impoſſibile;impoſſibile enim eſt præſtare periculum rei, vbi iam res periit.præſtatio enim periculi & aſſecuratiũ,ſupponit rem adhuc eſſe in periculo, vel certè eſſe poſſe:at ſi ſcitur periiſſe,ſcitur non poſſe in periculo eſſe; ac proinde ſcitur non poſſe aſſecurari. Deinde quia dolus dat cauſam contractui: decipit enim aſſecuratorem.quia dum rem,quam nouit periiſſe, petit aſſecurari, indicat eam non periiſſe,vel certè ſe putare nondum periiſſe. Itaque ſi aſſecurator ſoluit æſtimationem rei quæ periit, tenetur mercator ipſi eam reſtituere; & prætereà tenetur ſarcire damna, ſi aliqua ex eo contractu ſint ſecuta.aſſecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum;quia contractus fuit
26 nullus. Si tamen non erat omnino certum rem periiſſe,videtur mercator aliquid poſſe exigere ab aſſecuratore,vt notat Molina diſput.507.quia ſoluendo pretium, exponit ſe alicui periculo amittendi illius pretij abſque incommodo aſſecuratoris.ſi enim fortè non perierit, aſſecurator abſque vllo damno retinebit pretium:ergo ſi perierit,poterit ab illo aliquid repetere ſupra pretium:quia ſi aſſecurator poteſt lucrari, æquitas poſtulat vt etiam poſſit perdere: at non poſſet perdere, niſi aliquid amplius,quàm ſit pretium acceptum,poſſit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc repetere,quantum ipſe oblaturus fuiſſet,ſi rei veritatem intellexiſſet; vel certè quantum prudens æſtimabit in tali caſu,ſpectatis omnibus circumſtantiis, debuiſſe offerri.

Si ſciat non fore periculum.

27 Aduerte tamen,ſi ordinariè multum detur pro aſſecuratione,(v.g.tria in centum)ob magna pericula,quæ plerumque vel à tempeſtate, vel à piratis impendent, quamuis ego præſciam ex Aſtrologia vel aliunde, non fore tempeſtatem; aut ex litteris amici, non fore piratas, aut fore ſecurum comitatum, poſſum nihilominùs pretium ordinarium aſſecurationis accipere.quia illa obligatio paſſim tanti æſtimatur,eò quòd pericula ordinariè occurrentia, ſint magna.occultæ enim illæ cauſæ mihi dumtaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æſtimationem; quia ſunt ignotæ.ſicut merces poſſunt vendi pretio, quo paſſim à peritis æſtimantur, etiamſi ea æſtimatio pendeat ex raritate,quæ exteriùs apparet,& tamen in re non eſt;cùm ſint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. Ita etiam obligatio iſta poteſt vendi pretio,quo communiter æſtimatur à peritis, etiamſi ea æſtimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hîc & nunc ſcis eſſe impedienda.

Quid ſi nulla ſub ſint merces.

28 Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui, ſed fingens ſe habere, eáſque valere decem millibus aureorum,petiit illas ſibi aſſecurari Antuerpiâ Hiſpalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc ſi nauis pereat, teneatur aſſecurator ſoluere 10000?

Reſpondeo breuiter, ſi aſſecurator ſciebat vel ſuſpicabatur nullas eſſe merces, vel non tanti valentis, tenetur ſoluere: quia cenſetur eſſe contractus ſponſionis, vt rectè docet Sotus lib.6. q.7. artic.1. nempe, vt ſi nauis ſalua venerit, lucretur 500.ſi perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat eſſe merces,vel eſſe tanti pretij, tunc eſt diſtinguendum.vel enim cum ea diſpoſitione animi fecit contractum, vt etiamſi ſciuiſſet nihil eſſe, nihilominùs voluiſſet contrahere; & hoc euentu tenetur ſoluere: quia tacita mens erat, etiam in eo euentu ſe obligare, & lucro damnóque exponere.Si autem ita erat affectus, vt ſi ſciuiſſet,noluiſſet contrahere,ob metum fraudis,vel aliam cauſam; non tenetur ſoluere.ſed etiam tenebitur (quamprimùm ſciuerit illam fictionem) pretium reſtituere; quia non conſenſit in contractum. Verùm ordinariè qui aſſecurant, parum curant an merces tanti valeant; ſed ſolùm curant 29
æſtimationem:hæc autem æſtimatio mercibus illis,ſi quæ ſint, ſecundùm proportionem applicari debet.vnde ſi tota mercium quantitas pereat,tota æſtimatio ſoluenda eſt, etſi merces illæ longè ſupra iuſtum æſtimatæ fuerint.Si media pars earum pereat, media pars illius æſtimationis eſt ſoluenda:ſi tertia,tertia;& ſic deinceps.

Æſtimatio vt mercibus applicanda ſit.

Petes Secundò, Quid ſi plures ſint aſſecuratores,quorum ſinguli ſolùm pro parte aliqua ſpondeant,& dimidium mercium pereat?

Reſpondeo, Si partes ſingulorum deſignatæ 30
fuerint,illi tantùm tenentur, quorum partes pereunt:ſi autem non fuerint deſignatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem quæ periit. v.g. merces æſtimentur 8000. aureorum, & quatuor ſint aſſecuratores, quorum ſinguli quartam partem(nempe æſtimationem 2000.) aſſecurent:ſi dimidium perierit,ſinguli tenentur conferre 1000.aureos:ſi quarta pars,500.& ſic deinceps.

DVBITATIO V.

Quid ſit pignus & hypotheca.

NOtandum eſt,*Pignus* propriè dici rem, quæ 31
traditur creditori. Hypothecam verò, quæ ſine traditione, nuda conuentione continetur,vt habetur Inſtitut. de actionibus,§. Item Seruiana. dicitur enim *pignus* à pugno, quod manu tradatur, Græcè ἐνέχυρον. vnde *pignus* propriè eſt rei mobilis, *hypotheca* rei immobilis.hæc tamen diſtinctio non ſeruatur; nam hæc nomina paſſim in Iure idem valent;vt patet Inſtit.ſuprà.

Vſurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re 32
ipſa: & ſic pignus ſeu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis,corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt ſit pro debito obligata, ita vt ſi debitor non ſoluerit, poſſit creditor ex ea ſolutionem petere. Secundò,Pro contractu,ſeu conuentione illa,qua pignus conſtituitur.Tertiò,Pro obligatione,quæ ex contractu in re naſcitur. Simili modo mutuum, commodatum, depoſitum vſurpantur pro re ipſa, pro contractu, & pro obligatione ex contractu orta.

Vſurpantur trifariam.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

REſpondeo & Dico Primò, Generatim dupli- 33
citer contrahi.Primò,*Expreſsè.* Secundò,*Tacitè.Expreſsè* autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium; hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*. ad hanc solùm opus est partium consensu, nec requiritur præsentia rei, aut traditio, vt patet L.1.ff.de pignore. de hac vide multa apud Negusantium in tract. de pign. par.3. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis; hæc vocatur *pignus prætorium* ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in possessionem, seu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magistratus; vt patet L. Non est mirum.26.ff.de pignorat. act. Quidam distinguunt pignus iudiciale à prætorio; sed non esse opus hac distinctione, colligitur ex L.1.& 2.C. de prætorio pignore, vbi omne pignus auctoritate Iudicis constitutum, vocatur prætorium, siue ante sententiam definitiuam, siue post eam sit constitutum. Idem colligitur ex d.L. Non est mirum, supra: de hoc Negusantius part.3. membro 2.

34 Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur, quando legis dispositione constituta est. id autem Iure communi fit multis casibus, quos enumerat Siluester v. Pignus, q.2.& Molina disp. 526. & fusissimè Antonius Negusantius part.2. memb.4. ex quo hæc maximè decerpta.

Primò, Qui ratione contractus, vel tributi nomine aliquid debet fisco, seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius num.113. Excipitur minor, qui si à fisco aliquid emerit, sola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata, non censentur hypothecata, sed debita fisco, si posteà feratur sententia: de quo vide Negusantium num.115.

35 Secundò Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum, si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegium prælationis, vt aliis tacitis hypothecis tempore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamen expressis prioribus; vt dictum est cap.15.dubit.4. Negusantius num.108.

Tertiò, Qui dotem promisit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius num.6.

Quintò, Bona Prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione: quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius numero 120.

Sextò, Bona eorum, qui administrant res ciuitatum, pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Neguf. num.119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacitè hypothecata filio pro administratione, num.13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem num.157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias, omnia eius bona quæ à tempore donationis accesserunt, manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem num.20.& 22.

36 Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. num.163.164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione. num.150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit vrbanum, siue rusticum. si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente: si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. num.128.& sequent.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod restituendum vel reparandum pecunia mutuò data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expressas & priores, in eodem ædificio constitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ si prior fuerit, præfertur. num.162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus necessariis instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de ædificio dictum est. n.162.

Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationem pecunia mutuò data est, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis necessariis ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium; si mercedem comitatui eas deducenti, &c. vide plura apud Molinam disput.438. & 536. & Antonium Negusantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis prouinciis sunt diuersæ leges & consuetudines: nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure speciali hypothecæ, ita vt nulla præscriptione possit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valde exorbitans a Iure communi. 37

Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id est, *tacita & expressa*, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. *Vniuersalis* est in qua omnia bona obligantur; quod intellige non solùm de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L.fin. C. Quæ res pign. obligari possint. hæc tamen non impedit quin res possit liberè vendi; quia in locum eius succedit pretium. *Particularis* est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, vel præscriptione extincta. 38

DVBITATIO VII.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

Respondeo & Dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi, vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum, L.1.§. vltimo, ff. Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari. cap. Bartholdus, de feudotia & re iudicata. Ratio est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. vnde etiamsi castrum, aut villa, cui hoc ius est anne 39 *Ius patronatus.*

annexum, oppigneretur, Ius tamen patronatus non censetur oppigneratum; & præsentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius istud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale.

Bona Ecclesiæ. Mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casulæ, item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressis subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide supra cap. 24. dubit. 10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli. de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis. vide Siluestrum v. Pignus, n. 3.

40 *Homo liber.* Homo liber non potest oppignerari, vt patet cap. 2. de pignor. si quis tamen sit captus, potest seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit; idque donec pretium vel *Obses.* obsequio vel pecuniâ restituerit; potest tamen homo liber dari obses, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Quòd si Respublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absque culpa obsidis; non potest ideircò interfici, (iuxta illud Exodi 23. *insontem & iustum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc sine culpa directè irrogari non possunt. potest tamen spoliari bonis, & detineri, & in seruitutem rapi, si Christianus non sit. sicut alij innocentes in bello. de quo plura 2.2.q.40.art.1.dub.7.

41 *Fideiussor in causa criminali.* Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, non potest loco Rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorum plecti: quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Imò nec potuit se ad illa obligare, cùm non sit dominus vitæ & membrorum. est communis sententia DD. teste Iulio Claro l. 5. Sententiar. §. fin. q. 46. n. 18.

42 Dico Secundò, Ceteræ res oppignerari possunt ab iis qui earum liberam habent administrationem, siue sint immobiles, siue mobiles; siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio, quia hæc etiam sæpè magno pretio æstimatur) siue corporales.

43 *Fructus accessoriè oppignerati.* Notandum est Primò, Si agrum tuum vel aliam rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te satos, vel eo tempore cóceptos, oppigneratos esse, & manere; etiamsi interim rem illam vendideris, & fructus sint ab emptore percepti, vt patet L. Quæuis. 3. C. In quibus causis pignus vel hypoth. tacitè contrahatur, & L. Potior, 11. §. Si de futura, ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel elocationem sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quamdiu sunt pendentes; seu quamdiu solo cohærent. tunc enim quia vnum censetur cum solo, oppignerati sunt; possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamen expensis, quas in re colenda conductor vel emptor fecit, L. Si fundus. 16. §. In vindicatione. ff. de pignor. postquam percepti sunt, desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab hærede, ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus. 29. §. Si mancipia. ff. de pignoribus. vide Molin. disp. 529. & Silu. v. Pignus, num. 2. & 3.

Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. C. Si pignus pignori datum sit. Ratio est, quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim iura & actiones oppignerari. simul atq; tamẽ ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppigneratio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda. 44 *Pignus oppignerari potest.*

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca transit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem possessorem: quia ipsemet iam est possessor; nisi velis dicere, illum habere actionem in seipsum. Idem dicendum quando ipse destruit vel extinguit hypothecam. Sicut si census quem Titius habet super agro Caij, erat oppigneratus Caio, & Caius illum extinguat seu redimat, refusa sorte Titio, vel Sempronio cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neq; dici potest, sortem succedere loco hypothecæ, sicut pretium succedit loco rei. quia obligatio realis transit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transfertur de vna re in alteram, nisi expressè ita sit conuentum. Vt patet cùm venditur domus hypothecata; etiamsi vendatur ad destruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confirm. Quia obligationes hypothecariæ sunt onerosæ & odiosæ; ac proinde restringendæ ad sola expressa. Itaque cùm alicui reditus aliquis realis simpliciter est hypothecatus, non est id vllo modo extendendum ad pretium census.

Nec obstat, quòd quando reditus subest fideicommisso, etiam pretium quo redimitur subsit; quia reditus ille nõ pertinet absolutè ad hæredem grauatum; vnde nec pretium: sed solùm habet veluti vsumfructum, & tenetur illa bona transmittere in fideicommissarium absque diminutione.

Plura de his dici possent; sed ea vel ex supradictis intelligi facilè possunt, vel ad forum externum pertinent; in quo magna in diuersis Prouinciis legum & consuetudinum est diuersitas. Itaque hæc de contractibus sufficiant.

SECTIO

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

EQVITVR vt dicamus de iniuriis, quæ in iudiciis committi solent. In quibus tres personæ spectantur, Iudex, Accusator, & Reus: accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaque hanc sectionem diuidemus in tria capita: Primum erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertium, de reo & aduocato.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

De Iudice.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm Iudicium sit actus Iustitiæ. *D.Tho.q.60.art.1.*

1 *Iudiciũ quid.*

OTANDVM est, nomen *Iudicij* potissimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacumque re ea sit. sic distinguitur contra *apprehensionem* nudam, in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

2 Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuersiis contractuum, delictorum, aliisve Iuris quæstionibus definit quid cui sit debitum; hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quasi *Iuris dictio*. Hinc extenditur ad significandum totum illum actum & causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit.

3 *Est actus scientiæ Iuris, & Iustitiæ, idque dupliciter.*

Hoc modo est quidem actus elicitus à scientia Iuris; tamen est etiam actus iustitiæ, idque duplici ratione. Primò, Tamquam causæ dispositiuæ; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentissimè causam examinet; deinde occulta quadam consensione facit, vt ea quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundùm suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectẽda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id quod iustum est, intellectui Iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, siué illa exteriùs cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum judicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide suprà lib.1.cap.1.dub.4.

Secundò, Est actus iustitiæ, tamquam causæ præcipientis & obligantis; iustitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat, sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; ideò enim stipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine quo iustitia in Iudice esse nequit; sicut reddere cuique suum, est actus iustitiæ in genere. 4

DVBITATIO II.

Vtrùm iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum.

D.Thom. quæst.60.art. 3.

NOtandum est Primò, *Iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, alióve infami malo ex leuibus indiciis concipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis concipitur, non est temerarium, sed rationi consonum. vt si iudices aliquem impurum, quòd in tenebris sæpiùs eum videris loca impura frequentantem; si hæreticum, quòd Missæ sacrificium rideat; si iniustum, quòd vsuras exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis, vel de externis, quorum auctor est occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel numquam emendandum, vt colligitur ex D. Augustino l.2. de sermone Domini in monte, cap.28. & S. Basilio in regul. breuior. interrog.164. 5 *Iudicium temerarium.*

Notandum Secundò, D. Thomam distinguere tres gradus suspicionis, vel iudicij temerarij. 6 *Tres gradus suspicionis.*

Primus est, *Cùm homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est, *Cùm pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indiciis.*

Tertius

Tertius est, *Cùm aliquis Index ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam *opinionem.* quia D. Thomas ex Cicerone vult, *suspicionem esse opinionem mali, ex leuibus indicijs conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *suspicio* differunt.

Possunt poni quinque gradus. Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, In dubitando. 2. In suspicando. 3. In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda sententia.

Dubitatio. *Dubitatio* propriè est, cùm animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans.

Suspicio. *Suspicio* est, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen absolutè assentitur. non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel concitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd species aliqua veri subluceat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum Latinum *suspicari*, & Græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat.

Opinio. *Opinio* est assensus alterius partis, & iudicium determinatum, sed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de opposito. quamobrem opinantis animus quodammodò fluctuat, &

Quomodo dicitur dubitare. dicitur adhuc dubitare; quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cùm alteri parti aliqualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cùm neutri parti assentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis sæpè accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur.

Iudicium firmum. *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ.

Sententia. *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne sit discrepantia in vsu vocum, quæ sæpè rem obscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, sicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. dist 6. num. 10. & sequent. & D. Antoninum 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 9. ex Alberto. vbi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, scrupulus est tenuis suspicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

7 Porrò hi gradus ita se habent, vt maiora indicia requirantur ad suspicionem, quàm ad simplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad suspicionem; denique maiora ad sententiam quàm ad iudicium. vnde ex iisdem signis sententia seu iudicium externum sæpè est temerarium, ex quibus internum non est temerarium. vt enim possit ferri sententia condemnatoria exteriùs per Iudicem, requiruntur saltem duo testes, vel confessio Rei, vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum sæpè vnus testis vel indicia abundè satis sint. His positis,

8 Dico primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. est communis sententia DD. Ratio est, quia grauem iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel Rei confessione; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare: postquam autem cœperis id aduertere, erit saltem peccatum veniale, si in eo perseueres, numquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem. 9 *Iudicium temer. internũ quale peccatum.*

Prior pars probatur; quia priusquam animaduertas, causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem priusquam de illis dubites, non est illud iudicium vllo modo voluntarium, saltem qua parte temerarium, sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamsi longo tempore durasset. Idem dicendum de omnibus aliis motibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudo, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non censetur vllo modo volita, cùm sit omnino ignorata. vnde ibi solùm est turpitudo obiectiua, non formalis, quæ est in libero consensu expressè vel interpretatiuè adhibito, quæ sola animam coinquinat. *Animaduersio nec.*

Altera pars probatur; Quia si quis, postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit esse voluntaria. qui enim voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum, cui suspicatur inesse turpitudinem moralem, etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. 10

Imperfecta aduertentia. Verùm quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspici potest, (eò quòd mens simul aliis rebus sit intenta, neque regulas morales possit tunc, nisi veluti per transennam, intueri) ideò est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos, non abrepta aliis cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1. 2. q. 74. artic. 8. Hinc patet tertia pars propositionis.

Dico Tertiò, Iudicium temerarium, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi concipitur, ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita communiter Doctores, & D. Thomas artic. 3. Probari potest Primò, Ex Scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini; nolite condemnare, & non condemnabimini.* Hic Dominus inter cetera probibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus signis de altero malè sentit, eumque prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in Reg. breuioribus, respons. 164. Ambrosius in hunc locum Lucæ, Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 28. 29. & 30. & passim recentiores. etsi enim Dominus hanc sententiam maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant, & in minora aliorum sunt curiosi, temerarij & seueri Iudices; sententia tamen generalis est, & ad omnes pertinet, 1. Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque* 11

veniat

veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. hic apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de iis quę per sufficientia signa manifestantur. Iacobi 4. *Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex.* & infrà: *Tu autem quis es qui iudicas proximum?* Ad Roman. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit,* &c. Dicitur *detrahere legi*, eámque *iudicare*; quia facto suo illam improbat, & condemnat, vt passim Doctores exponunt. & ita gerit se erga legem, non vt illi subditus, sed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est ac si falsum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior est falsa infamia, quàm vera. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, quorumdam sententiâ non sit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid sentire conueniat, dictum est suprà cap. 11. dub. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnum tantùm resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se haberi existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudiciis grauia mala sequi solent, præsertim si in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum, & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodò iudiciũ Dei, cuius solius est de occultis iudicare. Hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Cor. 4. & Iacob. 4.

13 *Si indicia sint probabilia.* Dixi *ordinariè*, quia interdum fieri potest vt iudicium temerarium non sit peccatum mortale; vt si indicia non sint quidem omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habeant probabilitatem; ita vt efficiant tam valdè verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam non est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt censeatur notabilis irrogari iniuria, si quod valde probabile est, iudicetur esse certum, præsertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de opposito. Exemplum sit; si iuuenem inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: si ex eo, quòd vides quempiam ebrium, iudices eum esse in malo statu.

14 *Quale malum.* Dixi *de graui malo*; quia si quis temerè iudicet de altero in re leuis momenti, vel quam ille parui æstimet, non erit peccatum mortiferum; sicut suprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles; vt si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cùm non sint in hominis potestate, vt rectè Petrus Nauarra lib. 1. cap. 4. n. 450.

Quod limitauerim, nisi fortè ideitcò illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio aliòve bono consequendo iniquè impedias.

* *
*

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.

SVnt tres sententiæ. Prima est, Omnem suspicionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes q. 60. artic. 3. Michaël Salon. & Petrus Arragon. in hunc articulum. Secunda est, Nullam esse peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarrus in Rubric. de Iudiciis num. 48. & Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 454. Tertia est, Suspicionem temerariam plerumque esse peccatum veniale; fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt sit mortiferum; vt si suspiceris ex leui indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel incestasse matrem. Ita Sotus lib. 3. quæst. 4. art. 3. & multi recentiores. 15

Pro resolutione notandum est Primò, Dupliciter posse aliquem malè suspicari de proximo. Primò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa tamquam sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem meliùs considerarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo suspicatur; qua fit vt etiamsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominùs pergere in sua suspicione. 16 *Duplex suspicio.*

Notandum Secundò, Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam seu deliberatam. Primò, Secundùm se, vt cùm quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem, paratus excludere, si aduerteret causam non esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria; vt cùm quis aduertens causam suspicandi non esse quidem sufficientem, tamen ex malitia vult sic de proximo sentire. His positis, 17 *Suspicio dupliciter voluntaria.*

Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantùm veniale. Probatur Primò, ex D. Augustino tractat. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Quòd de occultis hominum aliquando, imò assiduè non vera sentimus, id pertinere ad tentationem humanam, sine qua duci ista non potest vita, ac proinde esse ignoscendum nobis, modò de rebus ipsis rectè sentiamus, & amemus quod amandum est, & detestemur quod detestandum est.* & infrà: *Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas firmásque sententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abscondita tenebrarum,* &c. 18 *Si ex errore humana suspicio.*

Dices, D. Augustinus videtur loqui de suspicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non possumus, & ad humanam tentationem pertinent; deliberatæ enim facilè vitari possunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia consensum includunt.

Resp. D. Augustinum non loqui quidem de suspicionibus, quæ plenè voluntariæ sint secundùm rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plenè voluntaria; (hæ enim ex malitia procedunt 19

cedit)sed tamen loquitur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ sint secundum substantiam, (in quibus aduertit quis se malè suspicari) & non plenè secundùm rationem temeritatis. Duo enim sunt consideranda in tali suspicione, nempe ipsa substantia sospicionis; vt quòd sit opinio talis de malo proximi, & hæc est plenè voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria; (id est, quòd concipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertat signa non esse sufficientia. Quòd autem D. Augustinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutúmque probatio, profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.* vbi loquitur in genere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpè multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosceretur: atqui suspicio, ex qua multa fiunt, est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniuor, ita vt non possint omnino vitari. quis enim est qui non aliquando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari; & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nihilominùs pergat in sua suspicione, absque examine causatum?

Quo modo pertineat ad tentationem humanam.

20 Secundò Ex D.Thoma, vbi ait *primum gradum suspicionis esse, cum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum*; idque probat ex D.Augustino. vnde patet, D.Thomam eodem modo esse intelligendum.

Non sit notabilis iniuria.

Tertiò Probatur ratione, quia tali modo suspicandi non censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij & humano errore fit suspicatur, paratus corrigere vbi meliùs aduerterit; vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportione ad talem suspicionem. quando enim suspicio non est ex maleuolẽtia, sed ex humano errore, indicia non carent omni ratione; longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandum, quàm ad iudicandum pro certo: tum deniq; quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul putat actu tacito vel expresso se posse facilè falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita vt vix falli possit.

Si ex prauo affectu.

21 Dico Secundò, Si secundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, suspicetur quis de proximo graue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiæ) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis suspicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere; qua in re grauis est iniuria: nam præterquam quòd suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illum, etiam est pertinax. etsi enim suspicator ille aduertat so iustam causam non habere, tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent malè suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, auaros, quæstus & honoris causâ omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi confingunt, partim vt eos contemptui habeant. hinc libentissimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ verò ad laudem, vel excusationem & defensionem, audire nolunt.

Probatur Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis suis vitiis grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, vt ipsi sanctiores videantur; (contra quos expressè Matth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non sunt? cùm enim non possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales esse, vt possint eos pro talibus, affectu & interna æstimatione ducere. Nec refert, quòd fortasse non firmiter iudicent, putèntque se posse falli: 22 quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse vt res aliter habeat; tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; qua in re non minor est iniuria, quàm si absque tali pertinacia iudicarent.

Petes, Vtrùm suspicio temeraria ex genere suo sit dicenda peccatum mortale, an veniale? 23

Quale peccatum sit ex genere suo.

Resp. Posse dici ex generè mortale: quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solúmque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. vnde etiam paratus est deponere suspicionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secundùm se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit planè voluntaria: cuius signum est, quòd sublato errore euanescat, quasi error, illius causa extiterit. hinc fit vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam numquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

Dices, Actus ex genere suo venialis, non potest fieri mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntariè, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quòd accedat plena animaduersio, ipsaque fiat omnino voluntariè, vt dictum est; ergo non est venialis ex genere. 24

Actus venialis ex genere.

Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vmquam fieri mortalis, ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, verbum otiosum, &c. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde non est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, possit fieri mortalis.

talis.hæc autem pertinacia accedit,quando homo aduertens fundamento carere suam suspicionem, nihilominùs vult in ea perstare.

25 Dico Tertiò, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspicione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem non solùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius, ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria, dubitare pertinaciter de viro probo an sit proditor an Iudæus, quàm iudicare esse concubinarium. vnde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis; dubitare enim minus est quàm suspicari:qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur,& determinatè opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, sustinet assensum veluti in æquilibrio,in neutram partem magis inclinando, & vtramque æquè ancipitem iudicando.

De dubitatione.

26 Dices Primò, Non tenemur positiuè opinari proximum esse probum; possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari:ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Respondeo negando consequentiam;qui enim dubitat, non eo præcisè facit iniuriam quòd assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet boius probitatem esse ambiguam, & eum non posse prudenter iudicari probum,aut pro tali reputari.

Dubitans facit iniuriam.

27 Dices Secundò, Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo, est contra iustitiam, ergo obligat ad restitutionem: at cui, vel quomodo fiet ista restitutio,cùm nihil sit ablatum?

Qua restitutio facienda.

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exteriùs illati, sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thomas in respons. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat. itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tamquam iniusta quædam damna famæ,depellere.

Nec obstat, quòd Iustitia dicatur versari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum est,non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiamsi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici, illam versari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate,sed ab aliis potentiis.

28 Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio temerario interno peccasse mortiferè; quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit,non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse insufficientia,nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum,nisi veniale. Quintò,Si tantùm suspicatus est, non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax: vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore,sitque de graui malo. Vt autem sciatur vtrùm fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est expresse coniuncta, Notanda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri; tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, vt responsurus sit se non esse moraliter certum, sed facilè posse ea in re falli; tunc solùm est suspicio. Ita ferè Caietanus art. 3. 29

Varij gradus iudicij temerarij.

DVBITATIO IV.

Vtrùm dubia in partem meliorem sint interpretanda.

D. Thomas art. 4.

NOtandum est Primò, vel esse *dubium* de rebus, v.g.sitne talis contractus licitus, an illicitus: vel de personis, nempe de probitate vel improbitate earum; aut quis hoc vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit dubium de personis, possumus nos habere quadruplicitet. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò,In partem potiorem. Tertiò,Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. Quartò, Suspendendo iudicium, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere ramquam de re ad se non pertinente. 30

Quadruplex interpretatio de personis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari;speculatiuè, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem esse veriorem, non tamen ideò nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cùm res sit incerta. *Practicè* verò,quando censemus illum habendum interno affectu & æstimatione pro improbo. His positis,

Speculatiuè & practicè interpretari.

Dico Primò, Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. ratio est, quia in iudicio rerum tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In Iudicio personarum ita quæritur veritas, vt maximè cauendum sit ne proximo Iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur. 31

Dubia de rebus.

Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas art. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Augustinus,de serm. Domini in monte lib.2. cap.18.ex illis verbis Domini, *Nolite iudicare: Hoc loco*, inquit, *nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idem docet Bernardus ser. 40. in Cantica, sub finem: *Etiamsi*, inquit, *perperam quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum, magis autem excusa. excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum*, &c. Idem docet Seneca lib 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione*, 32

Dubia de personis.

vt

vt nihil, nisi quod in oculos incurret, manifestùmque erit, credamus. Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse præsumendum delictum;* quod colligitur ex L.Meritò. ff. Pro socio. de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furiosus, p. 2. §. 2. num. 1.

Sed difficultas est, quomodo sint in potiorem partem interpretanda, vtrùm negatiuè tantùm, id est, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccasse mortiferè; an etiam positiuè, id est, actu positiuo credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

33 *Non tenemur in dubio speculatiuè iudicare esse probum, vel non improbum.* Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiuo & speculatiuè, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus q.60. art.4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l. 3. qu.4. art.4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis, neque ad actum virtutis necessarius; sed est quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens: vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in beatissima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod sapienti est vitandum, quantum commodè fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicij. vt enim erga proximum me geram sicut oportet, sufficit, vt iudicem probabile aut verisimile, esse probum, non peccasse; aut vt suspendam iudicium speculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicij stare potest, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum sentiam.

34 *Nec semper practicè, & actu positiuo.* Dico Quartò, Non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiuo practicè iudicare probum; (id est, hîc & nunc habendum & tractandum tamquam probum) sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Probatur, quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiuè statuere, illum habendum pro viro probo, puto à tali vel tali crimine; sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernentis fuerit operæpretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eò quòd res illorum nobis penitus sint ignotæ. hos enim in dubio facilè est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuendo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij suspensionem. sed absolutè fieri potest vt non minuatur; vt quando quis non vult causas dubij expendere, tamquam nihil ad se pertinentes, & mentem aliò deflectit.

Aduerte tamen, valdè esse cōsentaneum charitati, vt semper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non constet. nec ideò me expono periculo erroris; quia non iudico illum in re esse probum & innocentem; (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum; id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset: quod iudicium est verum. Adde, si velimus hîc & nunc statuere apud nos, quo loco habendus sit apud animum nostrum, etiam tenemur actu positiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum. 35

Dico Quintò, Tenemur tamen lege iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. sic potissimùm intellige testimonia suprà allata. (quamuis etiam insinuent, illum positiuè habendum loco probi; præsertim si iudicare velimus.) ratio est, quia iustitia postulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non solùm exteriùs, sed etiam ne interiùs quidem in animo: quisque enim ius habet vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeri pro improbo, est notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet: sicut pœna irrogari non potest nisi constet de crimine. 36 *Tenemur semper negatiuè & practicè interpretari.*

Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iustitiæ, ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum. Probatur, quia quando dubium est positiuum, tunc vtrimque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandum vtramuis partem, cum formidine de opposito: (hoc enim vocatur dubium positiuum) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cùm argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habet ius vt sic de ipso non suspiceris. 37 *Negatiuè & speculatiuè non tenemur ex iustitia.*

Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculatiuam, quantum possumus, cùm sit aliquod malum eius: ergo cùm possimus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quòd si possimus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quàm alteri, cùm vtraque sit dubia. Tertiò, Quia perfectissima prudentia postulat, vt in dubiis non assentiamur absolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax. vnde non fuisset in statu innocentiæ, nec est in Angelis, vt suprà diximus. expedit igitur in dubiis sustinere assensum, vel solùm iudicare rem esse probabilem, verique similem. 38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.*

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem; nam in hac materia, si est peccatum, est contra iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: Sæpè fit vt in materia iustitiæ pec-

cetur in proximum non violata lege Iustitiæ, vt cùm ille nullum ius strictù habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipsi est incommoda. vt si infames eum, cuius delictum alibi est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & aliis modis. Idem dicendum in exemplo proposito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur, quamuis putem non esse nisi veniale.

39 Dixi, *Quando dubium est positiuum*: quia si sit negatiuum, vbi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam, malè opinari. quisque enim ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

Si dubium sit negatiuum.

40 Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculatiuè, dum dubium est positiuum; ergo etiam non est contra iustitiam opinari practicè, quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo.

Iudicium practicum nō sequitur necessariò ex speculatiuo.

Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicum non sequitur necessariò ex speculatiuo, præsertim quando speculatiuum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud est, quàm putare in re esse improbum. habere enim aliquem pro improbo est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. vnde fieri potest vt speculatiuè opiner Petrum esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum; tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum & æstimationem internam erga illum tegere; sed ea seposita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

41 His addo, non videri contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti anteà; quia non tanti debet æstimari cuius incerta seu dubia est virtus, quàm cuius certa. non tamen ideò potes æstimare improbum. charitas tamen suadet, vt propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerentia detrahamus.

Minor æstimatio ex dubio.

42 Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendum pro tali; sed iudicando ita exteriùs cauendum, & sibi illique consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt, tunc dubia in deterius interpretanda, non definitiuè iudicando, sed per quamdam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas, nullo tamen modo habentes illum pro improbo.

Suspicio ad cautelam.

43 Sic Superiores ob indicia quædam dubia interdum obiurgant suos subditos, pœnitentias imponunt, aliáque remedia illis corrigendis adhibent, tamquam si ipsos malos putent; quamuis eos pro malis non habeant; & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubiis in meliorem partem interpretādis, quoad internam affectionem & æstimationem seruare debent: quamuis in ordine ad emendationem vel cautelam mali, exteriùs ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid perpetrassent, & meritò; non enim solùm ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos aliis suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur.

Superiores.

Simili 44 ferè modo dubia sunt in potiorem partem interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, sed solùm de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitiuè non iudicemus ipsum in re bonum esse, tamen id iudicandum per quamdam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum, & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac si reuerà probus sit.

Dubia interpretanda in potiorem partem, per quādam suppositionem.

DVBITATIO V.

Vtrùm liceat aliquando iudicare non secundùm leges scriptas.

D. Thomas art. 5.

Respondeo, & Dico Primò, Si leges illæ scriptæ contineant Ius naturale, semper secundùm eas iudicandum est ratio est, quia numquam licitum est à Iure naturali recedere, cùm contrarium huius Iuris semper sit iniquum. 45

Dico Secundò, Si leges scriptæ contineant Ius positiuum, ordinariè secundùm eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij. 46

Dixi, *Præsertim inferiori*, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiua, legisque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita vel expressa Superioris concessione.

Dixi *ordinariè*; quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra vèrba legis. Primò, Quando constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum, tunc enim vtendum ἐπιεικείᾳ: magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ legis est anima, quàm corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislatorem vel Superiorem consulere, vt quidam volunt; quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constar. Confirmatur ex L. Nulla ratio. ff. de legibus, & L. Non dubium. C. de legibus. 47

Quando inferior contra verba legis facere possit. [illegible]

Secundò, Quando non quidem constat, sed probabilius est aliam legislatoris esse mentem, & res non patitur moram vt Superior consulatur. tunc quoque esset contra rectam rationem verba sequi; nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quòd si Superior facile consuli possit, consulendus est: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris, si tamen de ea constare potest; quòd si de ea constare non potest, tunc sequendum id quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrimque æquale sit dubium, & Princeps consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundùm verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ auctoritatis: vnde in pari dubio non potest Iudex, cùm ex officio sit custos legis, eam sua auctoritate priuare.

DVBI

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vſurpatione Iudicij.

D. Thom. q. 60. art. 6.

48 NOtandum eſt, tria requiri ad iuſtum iudicium, vt colligitur ex D.Thom.q.60. art.2.

Primò, Certitudinem in cognitione cauſæ: & defectu huius, iudicium dicitur *temerarium*, de quo dubit.2.

Secundò, Iuſtitiam in ipſo actu iudicij, id eſt, vt ſeruetur æqualitas in Iure ſuo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur ſecundùm leges, (de quo dubit.5.) tum vt ſeruetur ordo Iuris, (id eſt, ordinata ratio procedendi à Iure Iudicibus præſcripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur *peruerſum* & iniquum.

Tertiò, Auctoritatem in iudicante: qui enim auctoritate caret, ſiue in perſonas iudicandas, ſiue in cauſam, vt (ſi ſit exempta) iniuriam facit, tum partibus, cauſæ illarum ſe ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius poteſtatem & officium ſibi aſſumit. huius defectu iudicium dicitur *vſurpatum*, vel præſumptum. His poſitis

49 Reſpondeo & Dico Primò, Omnes eos peccare vſurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel abſolutè non eſt ipſis ſubditus, vel non in iis cauſis, in quibus eum iudicant; ac proinde ſententia illorum eſt irrita. ratio eſt; quia in his iudiciis deeſt poteſtas in eum qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi conſcientiam, (ſententia enim eſt veluti lex quædam particularis impoſita alteri, quam ille tenetur ſubire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin ſententia eſſet inefficax.

Vſurpatione Iudicij peccant.

50 Vbi Notandum eſt, Quinque modis poſſe quempiam eſſe alteri ſubiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione poteſtatis ordinariæ: ſic fideles Pontifici, & Epiſcopis ſuis; & ciues ſuo Regi ſunt ſubiecti. Secundò, Ratione poteſtatis delegatæ: ſic Legato Apoſtolico ſubſunt Prouinciæ, ad quas ipſius delegatio pertinet; & ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit ſenes poteſtate ſibi à Deo delegata, ca.13. & iuxta probabiliorem ſententiam, Moyſes Ægyptium, Exod.2. vt teſtatur D.Aug.li.quæſtionum in Exod. q.2. & apertè colligi videtur Act.7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Ægyptio. exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis.* Tertiò, Ex conſenſu partium, vt quando partes ex compromiſſo ſe alicui ſubiiciunt, ſiue vt Iudici, (vt ſi ille aliàs auctoritatem iudicandi habebat, etſi non in illos) ſiue vt arbitro, de quo vide Sil.v.Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nã ratione delicti ſortitur quis forum. cap.Poſtulaſti.13.& cap. fin. de foro compet. vbi Gloſſa v. Ratione delicti. Simili modo ſortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa mouetur, vt eodem cap. dicitur. Quintò, Ratione iniuriæ, ſubdito alterius Principis illatæ. ſi enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps

Quinque modi ſubiectionis.

Danielis iudicium.

Moyſis in Ægyptium.

51 eius, qui iniuriam accepit. Quicumque igitur iudicat aliquem, qui non eſt aliquo horum quinque modorum ei ſubiectus, peccat vſurpatione iudicij; quia vſurpat ſibi auctoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. Sic Pilatus iudicando Chriſtum peccauit vſurpatione iudicij; (etſi cõtra ſentiat Caiet.quæſt.67.ar.1. & Sotus l.5.q.4.ar.1.) quia Chriſtus non erat ei aut Cæſari reverà ſubditus, cùm eſſet Filius Dei & omnium Dominus; (quam ob cauſam neque tributum debebat Cæſari, vt colligitur Matth.17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi ſunt*) idque facilè poterat Pilato conſtare. Neque ſubiecit ſe Pilatu dando auctoritatem, ſed ſolùm permiſit ſe iudicari. Simili modo peccant Iudices ſæculares iudicantes Clericos; quia ſunt exempti ab eorum iuriſdictione, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, vt patet tota diſtinct. 96. & 11.q.1. per totam. & in Decretalibus de immunitate Eccleſiarum, & in Concil. Trident. ſeſſ.25. c.20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agũt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6. Adde, nec poſſe Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice ſæculari validè poſſint iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap.41. Inolita.11.qu.1.& cap.Placuit.42. ibidem, & cap. Si diligenti.12. extra. de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non eſt beneficiũ hoc perſonale, cui renuntiari valeat, ſed potius toti Collegio eccleſiaſtico publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non poteſt.* Poſſunt tamen in ciuilibus ſe ſubiicere Iudici ſæculari vt arbitro; qui tamen nolentem ſtare ſententia, nõ poteſt per ſe cogere. Item poteſt Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem ſæcularem, non autẽ vt reus pertrahi. In caſu tamen reconuentionis poteſt à Iudice ſæculari iudicari: vt ſi dum laicum pertrahit ad iudicem, laicus viciſſim illum in cauſa ciuili reconueniat; vt expreſsè docet Gloſſa communiter recepta, in cap.2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3.q.8.cap.1.

Iudicium Pilati vſurpatum.

Iudicium ſæcularium in Clericos.

52

Non poſſunt renuntiare exemptioni.

Reconuentio.

Simili modo cenſetur vſurpatio iudicij, & irrita eſt ſententia, ſi eum, qui ad Eccleſiam tamquam ad aſylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet; quia talis exemptus eſt à Iudicis poteſtate, ſaltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Eccleſiæ reſtituere. vt colligitur ex cap. Inter alia, de immunit. Eccleſ. & ex multis Canon.17.q.4. de quo vide Clarum pract. criminal. q.30.& Salonium q.60.art.4.controuerſia 2.

Confugiens ad Eccleſiam.

Dici etiam poteſt vſurpatio iudicij, ſi Iudex iudicium exerceat, vel ſententiam ferat in Eccleſia: nam eo loco id faciendi poteſtatem non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit, ſit irritum, vt ſtatuitur cap. Decet.§. Ordinarij, de immunit.Eccl. in 6. vbi dicitur: *Proceſſus Iudicum ſæcularium, ac ſpecialiter prolata ſententia in eiſdem locis*, (Eccleſiis) *omni careant robore firmitatis.*

Sententia lata in Eccleſia.

Denique vſurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum cauſas diſcutere præſumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non ſubiecit.

Exemptorum cauſa.

Dico Secundò, Hoc peccatum vſurpationis iudicij ex genere ſuo eſt mortiferum. ratio eſt, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille poteſtatem non habet, tum etiam Superiori, cuius auctoritatem ſibi aſſumit. cenſetur autem hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum ſenſu conſtat: nam auctoritas publica violatur. 53

Eſt peccatum mortale.

DVBITATIO VII.

Vtrum Iudex excõmunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exerceat.

Sententia occulte excõm. est valida.

54 RESpondeo & Dico Primò, Si excommunicatio est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, ceteráque eius acta publica, sunt valida. Ita Glossa in cap. Ad probandum. §. Innodatus, de sententia & re iudicata, & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7.q.1.Palud. eadem dist.q.4. & dist. 17. qu.6.art.2.Silu.Excom.3.nu.3.& num.5. vbi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excommunicatio 2. nu.1. putet veriorem.Couar.in cap.Alma 1.p. §.7. nu.9. Soti d.22. q.2.art.1. & 4. Probatur Primò, Quia non est priuatus, nec suspensus ab officio: soli enim publicè excommunicati suspenduntur per Canones, vt colligunt DD.d.cap.Ad probandum, ex illis verbis, *Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo esset publicè innodatus.* vbi à contrario sensu insinuatur, secùs esse si occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, sequerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: innumeræ enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberẽt rescindi, cum magno damno & per-
55 turbatione innocentum. Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publicè vitandus, sed solùm occultè; vt colligitur cap. Cùm non ab homine, de sent.excom. imò fieret ei iniuria, si quis in publico detrectaret eius cõmunionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cùm partes non possint ipsius iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoque sententia valida sit. absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, à quo nisi irritam sententiam referre non possunt. deoique idem probari potest ex L.3. Barbarius, de officio Prætorum, & 3. q.7. cap.Infamis. vide infrà n.66.

Quæ diximus, intellige non solùm in sententiis & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infrà magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

Excommunicatus publicè.

56 Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est non sic peccare, nec sententiam reliquáque eius acta publica esse irrita, nisi sit denuntiatus nominatim, vel notorius percussor Clerici.

Prior pars est communis DD. & colligitur apertè ex cap. Ad probandum. 24. de sententia & re iudicata, vbi iubetur *cassari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit Glossa) *sententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eò quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad causæ definitionem requiritur; tunc enim vnius excommunicatio sententiam reddit inualidam: quia Iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secùs si certus numerus ad sententiam non requiritur, sed solùm maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habilium consenserit. Idem probari potest ex cap. Audiuimus. 24. qu. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non posse: quod de publicè excommunicato intelligendum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita. vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus. 8. de sententia excommunicat. in 6. iuncta Glossa. ratio est, quia tales, etsi non sint priuati officio, (retinent enim illud in habitu;) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonum. potestas autem suspensa & à functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quàm si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant vsurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant potestatem in habitu, hæc tamen ita est impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille iudicij non ex hac procedere censetur; sed ex alia, quam temerè vsurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

Alteram partem, scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida, quamdiu toleratur ab Ecclesia*, docet Nauarrus cap. 27. n.7. 57
Sotus in 4.d.22.q.2.art.1. Henriquez de excommunicatione cap.7. & passim recentiores. éstque probabilior, etiamsi altera quoq; probabilis sit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Constantiense statuit, tantùm vitandos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores; & cõcessit vt fideles possint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis quàm priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. p. tit. 25. cap. 2. Sotus d. 22. qu.1. art. 4. & alij. ergo etiam tacitè vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus, quorsum enim concederet vt ab illis possimus Ius & alios actus legitimos exigere, præsentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, si tales illorũ actus sunt inualidi? sanè illusoria & noxia videretur talis concessio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberẽt rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam sustulisse illam suspẽsionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio continebat: quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quo sæpè Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim, vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias causas, manent.

Acta excommunicati valida esse.

Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; potest enim contra illum excipere, quòd sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiamsi eius excommunicatio hoc loco non sit manifesta; modò tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Glossa v. Publicè, vel ipse possit illam probare. Ratio est, 58
quia

quia etsi Concilium concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submiserunt, lata est: sicut cùm sponte se alieno Iudici permittente Iure subiiciunt, sententia rescindi non potest.

Nec obstat, quòd quidam Patres affirment, hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist. 76. ad Magnum, de Nouatiano. Ambros. lib. 1. de pœnitentia cap. 2. Nicolaus I. epist. ad Michaelem Imper. & alij, vt videre est 24.q.1.) ad hoc enim respondeti potest, Primò, In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullam ampliùs cum ea communionem retineant: alij verò excommunicati retinent fidem & fidei confessionem, & solùm ex parte sunt extra Ecclesiam. Secundò, Hæc procedere Iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non ampliùs essent tolerati ab Ecclesia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

59 *An sit peccatum mortiferum.* Quidam recentiores putant esse solùm peccatum veniale. ratio est, quia cùm Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solùm videtur illum actum prohibere, quatenus est communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudiciariæ. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicato vetita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, si absit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia solùm prohibentur secundariò. quæ sententia est probabilis, eámque sequitur Barthol. à Ledesma, dubit. 9. de excommunicatione. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & quidam alij.

Esse mortiferum. Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. Est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, non solùm generali ratione communicationis humanæ; sed etiam vt est vsus iurisdictionis & potestatis, dignitatem quamdam continens. vnde cùm illa sit res grauis, & magni momenti, non video cur præceptum non obliget sob peccato mortali.

Nec obstat, quòd Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcircò intendit ipsos Iudices in aliquo releuare, vt expressè idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet, vt in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, vt in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

60 *Denuntiati, & percussores Clericorum.* Tertia pars, scilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare vsurpatione iudicij, contra iustitiam, & omnia eius acta esse irrita*, est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, suprà cap. Audiuimus, & cap. Miramur. 24. quæst. 1. hos enim excipit Concilium Constantiense. vnde manent sospensi ab officio, sicut erant ante Concilium.

Petes, Vtrùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus sæcularibus.

Respondeo habere; ita enim tenent passim DD. 61 *Locum habet etiam in sæcularibus.* & probatur Primò, cap. Exceptionem. 12. de exceptionibus. vbi in fine dicitur, *Excommunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponitur, nihilominùs est officio Iudicis repellendus*: vbi loquitur in genere de cuiusuis Iudicis officio; sicut io verbis prioribus de officio actoris & aduocati.

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt priuati vsu iurisdictionis in suos subditos, vt colligitur cap. Nos Sanctorum. 15. q. 6. vbi dicitur, *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt; Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus; quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Si subditi non tenentur eis obedire, ergo suspensa est eorum iurisdictio. ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus. 8. de sentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & testis: ergo multò magis censetur exclusus à functione Iudicis. absurdum enim esset, Iudicis excommunicati acta valere; actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, nisi priuando eum vsu iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius vtilia fuissent, subditi ad ipsum in suis causis recurrissent vt anteà. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Idem peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum; si intra annum satisfacere contempserint, cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi; vbi & alia quædam expressè in eosdem statuuntur, quæ tamen etiam aliis excommunicatis sunt communia: vt quòd non possint esse aduocati, nec tabelliones, quòd sint repellendi à Sacramentis, & ab ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. *Iudex hæreticus vel defensor aut fautor hæretici.* Idem statuit Concilium illud, *aduersus Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & Ecclesiasticos viros tallis, seu collectis & exactionibus aliis, grauare nituntur*: quos primùm excommunicat. *Iudex grauãt Clerum exactionibus.* Deinde subiicit: *Quia verò nec sic quorumdam malitia contra Dei Ecclesiam conquieuit; adiicimus vt constitutiones & sententia, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irrita habeantur, nullo vmquam tempore valitura.* vbi Glossa, *Sententia vel constitutio per excommunicatum prolata, est nulla; nec tractu temporis conualescit.* & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem, tum quia propriè Iudices attingunt.

Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus conferret se in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius censura sit ignota, fieretque Iudex; vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percussore, acta eius fore valida. 62 *Si alibi sit vbi ignoratur.* Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occultè, & ab Ecclesia censetur toleratus, eadémque incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius,

qui vbique occoltus: vnde eodem modo de illo sentiendum:& iisdem rationibus probari potest.

Hic tamen grauiùs peccat, quàm alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios similes obeundo; qoia reuerà est suspensus, & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta non sunt irrita?

Respondeo, Quia Ecclesia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secundùm se manere suspensum: vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm Iudex, qui propter crimen ipso Iure est priuatus titulo, vel solùm habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.

63 PRior pars huius Dubitationis pendet ex alia, quæ 1.2.quæst. 96. art.4. dub.6. tractanda est, Vtrùm leges humanæ, quæ statuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiscationem, eam vim habeant, vt commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscum pertineant; ita vt reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam.

Non vacat beneficium, aut officium.

Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiam: etiamsi in lege dicatur, *ipso facto sit priuatus*; nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem: vt si addat, *teneri in conscientia dimittere*, vel *non posse absolui, nisi dimittat*, vel *beneficium eo ipso vacare, ita vt alteri liberè possit conferri*. vt in casu cap. Dudum. 2. de electione; cùm quis accipit secundum beneficium incompatibile. colligitur apertè ex D.Thoma 2. 2. q.62. art.3. & Caietano ibidem, Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 7. Adriano quodlib.6.art.1.Couarr.de matrim. p.2.cap.6.§.8. n.9.& 13.& passim recentioribus. Vtrùm autem vacet quando dicitur in lege, *sit priuatus ipso facto absque alia declaratione*, dubium est. Couarruuias & Dominicus Soto suprà, & Henriquez de excommun.cap.56.multique alij recentiores tenent non vacare, sed requiri sententiam declaratoriam criminis; illam autem clausulam *absque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam esse incursam, non autem qua declaretur crimen commissum. quæ expositio etsi nonnihil videatur violenta, tamen vsus ipse eam confirmat. ita enim sunt vsu receptæ leges huiusmodi, vt ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò vsus habet, vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solùm declaretur crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio vel officio; non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia suprà. vnde & leges illæ, quæ statuunt vt beneficium *ipso Iure vacet*, vt in Extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non aliendandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare.

Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso Iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis? 64

Quam vim habeant.

Priuant titulo, non possessione.

Respondeo, Hoc efficere, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt non sit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet Glossa c. Licet Episcopus. 28.de præbendis, in 6. Et quamuis illud caput solùm loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen Glossa & DD. quos ibi citat, volunt esse eamdem rationem in ceteris, vbi quis ipso Iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem est valdè expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs non poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionem beneficij, & totius iurisdictionis, quam antè habebat. & quidem si Iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipsum ad eam deserendam, vocatur *possessio Iuris*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deserendam, dicitur *possessio facti*.

Confiscatio priuat dominio.

Simili modo, quando bona ipso Iure confiscantur, vt in crimine hæresis, iuxta cap. Cùm secundùm leges. 19. de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idem caput, & Authentic. Incestas, C. de incestis nuptiis; vel propter specierum illicitarum transuectionem, aut rerum vectarum omissam professionem; vt d.c.& aliis Iuribus habetur: in his, inquam, & similibus casibus statim amittitur ipsa rerum, quæ dicuntur confiscari, vel in commissum cadere, proprietas, & illarum proprietas fisco acquiritur, vt expresè d.cap. habetur. permittitur tamen possessio & vsus, donec secura sententia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vsque ad tempus commissi criminis. nam ex illo tempore, dominium seu proprietas in fiscum translata est, & consequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipsum spectant. Sed de his plura 1.2. quæst.96.art.4.

Sententiæ non sunt irritæ.

Ex his sequitur, sententiam, aliáque acta talis Iudicis non esse irrita, neque iudicium vsurpatum, cùm reuerà adhuc iurisdictionem suam retineat, neque ab ea sit suspensus: etsi enim ius illud prius, quo illam Iurisdictionem obtinebat, amiserit; habet tamen adhuc ius possidendi, & vtendi eadem, donec per sententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen sit occultum, vel certè non constet eum per legem esse priuatum, si acta essent irrita, idem Reipub. obueniret incommodum, quod sequeretur si acta occultè excommunicati essent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi sumus, magis constabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omissis opinionibus, quas recenset Paludanus in 4. d. 17. q.6.art.2.

Habentis titulum putatiuum acta valent.

Respondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius sententiæ & alij actus iurisdictionis sunt validi. 65
Ita passim DD. in cap. Nihil 44. de elect. & in L.Barbarius. ff. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus suprà, Caietanus v. Absolutionis impedimenta, Nauarr. in cap. Placuit, de pœniten

nitentia, d. 6. num. 180. Medina C. de confessione, q. 22. Arragon. q. 60. art. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non solùm de sententia & actis fori externi, sed etiam fori sacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex L. Barbarius Philippus. ff. de officio Prætorum, vbi expressè casus huius assertionis ponitur. cùm enim iste Barbarius esset alibi conditione seruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad prætuiam, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominùs approbantur eius acta, quæ gessit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum qui apud ipsum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere.* Idem probatur ex Gratiano 3. q. 7. cap. 1. vbi dicitur: *Si seruus, dum putaretur liber, ex delegatione sententiam daret; quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta, rei iudicatæ firmitatem tenet.* Ratio est; quia nisi huiusmodi acta essent valida, magna sequeretur in Repub. & populo Christiano perturbatio; omnes enim senteuriæ, collationes officiorum & beneficiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi, deberent rescindi tanquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debent, Titulus & communis error.

Norandum est ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano suprà, & aliis Doctoribus duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipsius Iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, Ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariè ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere à vero Superiore, vel saltem ab eo qui aliàs poterat illum dare, vt insinuatur d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. & confirmatur; quia si non accepit ab eo qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri possit; imò non est titulus, cùm hic non nisi à Superiore dari possit. omnis enim iurisdictio à Superiore descendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus est collatio Superioris.

Hinc fit, vt si beneficium habeas ab eo qui non poterat dare; vel si solùm sis electus, aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, aut confirmationem, (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, vt qui sis intrusus; vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio sit valida. sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

66 Ex his sequitur Primò, Valida esse acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio sit irrita; vel interuentu simoniæ realis completæ, aut confidentiæ; si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit sententia excommunicationis ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iurisdictionis, &c.

Accipiēs Prælaturam in excommunicatione.

Secundò, idem dicendum non solùm de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam cui delegata; præsertim si ad vniuersitatem aliquarum causarum, vt benè ostendit Paludanus supra; vt sunt Commissarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c quia horum iurisdictio non minùs spectat communem vtilitatē, quàm Ordinariorum: imò plures ad ipsos causæ deferuntur. Vtrùm verò idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant; quia non agitur de bono communi. Sed contrarium est verius; quod tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de sacerdote delegato ad confessiones. Confirmatur, quia dicto cap. Infamis, apertè agitur de Delegato, & quidem vt videtur, ad causam particularem. Et quamuis singuli tales non deputentur nisi ad causas certas, nec de quotumlibet quæstionibus cognoscere possint; tamen maximi interest publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, cùm sæpè & variis casibus deputentur.

Accipiens delegationem ad vniuersitatem causarum.

Delegatio ad causam particularem

Nec obstat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice iudicatum esse dicatur; vbi dicitur, *Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia, non a suo Iudice dicta, constringat.* quia intelligitur, quando non est occultum, non esse verum Iudicem: quod generaliter in omnibus causis, etiam publicis, verum est.

Tertiò, Eadem locum habere, etiamsi Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inualidam: modò ipse conferat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minùs impediet scientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus suprà: vt patet cùm Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale. requiritur tamen vt supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet: vt si sit femina, vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit; quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc potestatem concedere.

Non refert an Superior sciat impedimentū.

Si impedimentum non possit auferri ab homine.

Quartò sequitur, Idem procedere, etiamsi litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant; quia hæc iurisdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam nunquam impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, vt passim Doctores fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione indispositionis pœnitentis.

Non refert an litigatores sciant.

Quintò, Idem dicendum esse, quando alicui iurisdictio occultè est ablata, & ille nihilominùs se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso Iure beneficium vacet. Secundò, Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertiò, Si Delegans mortuus sit. Quartò, Si iurisdictionem Delegantis contingat suspendi. 67

67 Si iurisdictio occultè ablata.

Quod

Si beneficium ipso Iure vacat.

Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d. cap. Nihil. Nauarr. in cap. Placuit. num. 118. Arrago. q. 60. art. 6. Paludanus suprà, Siluester v. Confessor, 1. quæst. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hîc duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & possessio iuris ei sint adempta; quia id omnino occultum est; & non ita sunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim possessionem facti, vt Nauarrus ait.

Resp. ad cap. Dudum.

Nec obstat cap. Dudum. 22. de electione, vbi insinuatur, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtenta secunda, vacet prior, iuxta dispositionem Concilij general. cap. De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modò sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatum, vel expressè reuocatum.

De secundo modo, etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimonio, disputat. 20. num. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. num. 3. dicit valere confessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & ideò habetur adhuc verus Iudex, cùm ignoretur reuocatio.

Si morte Delegantis.

De tertio, Verius etiam est valere; quia etsi morte vel priuatione officij Delegātis expiret potestas Delegati, re adhuc integra, vt patet L. More. 5. ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap. Relatum. 19. de officio Delegati: tamē quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro Delegato; est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hîc magis est priuatus, quàm in primo & secundo casu; & tamen ibi valent acta, ob communem errorem: ergo & hîc valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quàm potestas Delegati à Delegante; nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eò quòd sit vnum eorum tribunal, vna iurisdictio, & veluti vna persona, vt apertè colligitur ex cap. 2. de consuetud. in Sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, vt Glossa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem est appellatio, vt ibidem Glossa affirmat: quia diuersum tribunal habent, & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij etiam causâ integrâ, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostiensis in cap. 1. de officio Vicarij, in Sexto. & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib. 3. de pœnit. cap. 13. neque desinunt istæ litteræ valere, etiamsi posteà, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, vt idem docet de Ordine cap. 22. & consentit Sancius suprà.

Si Delegans suspendatur.

De quarto non est difficultas. si enim suspensio primaria, quæ est in ipso Delegante, non inualidat actum ipsius, dum communiter ignoratur; multò minùs inualidabit acta Delegati, qui solùm secundariò suspensus est. quod intellige vt antè, si res vulgò ignoratur.

Sextò sequitur, Supradicta locum habere non solùm in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus suprà, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectum iurisdictionis non minùs hîc quàm in foro externo supplere potest, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obstat, quòd expressum Ius hac de re non habeatur; quia quod Iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in aliis, vbi est par vel maior ratio, vt est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis, in reliquis, vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: sufficit enim vtrique eadem iurisdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicumque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis; vt in Instrumento tabellionis: in electione & præsentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentiæ sui, tamquam testis Iure requisiti.

68 *Probabilis opinio DD.*

Adde, non solùm errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Ecclesia det Iurisdictionem; etiamsi fortè opinio illa sit falsa. vt docet Henriquez lib. 2. de pœnit. c. 14. n. 3. & 4. & optimè Sancius suprà num. 65. vt si probabile sit talem posse absoluere à reseruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia; & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit. cùm enim licitum sit operari ex opinione probabili; si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò vt ait Panormit. in cap. Nihil. 44 de electione, quem refert & sequitur Rosella v. Confessor. 3. in fine, & Siluester v. Confessor, 1. q. 19. Sancius n. 56. & sæpè indicat Henricus, valent acta, etiamsi populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cùm antè fuerit habitus Superior, non debent propter dubium superueniens eum reiicere, cùm in officio perseueret. in dubio enim nemo est suo iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis.

Ex his patet, Etsi illi, qui solùm habent titulum coloratum, possint generatim dici peccare vsurpatione Iudicij, quia quantum in ipsis est,

vsur

vsurpant potestatem, qnam non habent; non tamen sententia illorum est irrita; qnia dum hoc attentant, Ecclesia iurisdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiúsque sententiæ sint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.* NOtandum est, alium esse *tyrannum vsurpatione potestatis*, (qualis est, qui absque vllo iure Remp. inuasit & oppressam tenet) alium *vsu regiminis*, cùm aliàs sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hic loquimur de eo, qui vsurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non ampliùs ei resistente, virium defectu. nam de vero Principe constat eum non peccare vsurpatione indicij, modò secundùm leges iudicet, etiamsi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus lib.3. q. 4. art. 6. docet, tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conscientia; ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciseus Victoria, relectiooe de potestate ciuili, num. 23. Pro solntione

70 *Peccat vsurpatione Iudicij.* Respondeo & Dico Primò, Tyrannns huiusmodi peccat vsurpatione iudicij Ius dicendo; sententiæ tamen ipsius sunt validæ, & tenentnr ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, qnia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, eùm tamen reuerà non sit: ergo peccat vsurpatione iudicij: qui enim vsurpat sibi potestatem alienam, & intendit ea vti in iudicando, peccat vsurpatione iudicij.

Dices, Ilse quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem sibi vsurpando; non tamen peecat posteà, si ea debito modo, & vt Reipubl. expedit, vtatur: quia ea censetnr esse mens Reipubl. Imò si omitteret Ius dicere, peccaret.

Responden negando secundam partem assumpti; quia non solùm peccauit Rempubl. inuadendo, sed etiam posteà assiduè peccat tnm ipse, tum eius hæres, eam oppressam sibique subiectam seruando; donec tandem vel spontè à regno suscipiatur, (quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel loogo temporum interuallo tandem nascatur præscriptio. ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit; sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, sed etiam posteà, Idque assiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis cap. 12. dubitat. 3. & 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempubl. oppressam tenendo, & sibi vsurpando principatnm, etiam peecat iudicando; quia in hoc actu sibi assumit auctoritatem principalem, séque loco Principis gerit.

71 *Non est nouum peccatū.* Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quamdam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra vsurpationem tituli principatus; quia per hoc non fit noua iniuria, sed continuatur prior. imò magis peccaret, si quando res postulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noeeret, & maiorem ioiuriam irrogaret. sicut qui rem alienam detinet & ea vtitur, peccat vtendo; tamen si iste vsus est rei vtilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentiooem; & non vteodo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando, ergo ciues non possunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccaro præstare uon potest.

Respondeo negando consequentiam; quia non petunt absolutè, sed sub tacita quadam conditione, Nempe si velit se gerere loco Principis; qua conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur. quamnis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur nisi ex suppositione, & tamquam minus malum, quod eo modu petere est licitum. ita Caietanus io Summa v. Tyrannus, & alij. 72 *Licitum est ab eo Ius petere.*

Altera pars, *Sententias eius esse validas*, probatur; quia eius sententiæ & iusta mandata, etsi non habeant vim à tyrannica potestate, habent tamen aliunde; primò & incboatè à Iure naturali, quod, supposito tali rerum statu, dictat esse obtemperandum, propter bonum commune; alioquin omnia essent plena furtis & latrocinijs: secundò & completè à Repub. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei auctoritatem, dum vult vt ille iustitiam administret, & officio vsurpato, debito modo fungatur; vel potiùs quia tacitè approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi consentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur, & sontes plectuntur, esse validas, & subditos obligari. nisi enim validæ essent & obligarent, nemo nisi in speciem obtemperaret; sed quisque occultè faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Potest autem Respubl. hanc vim sententiis & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiamsi tyrannide sit oppressa, & iustas tyranni sententias pro suis habere. 73 *Sententias esse validas.* 74

Secundò, Probaut quidam; quia Romani opprimebant Iudæos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth. 22. insinuat, Cæsari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causâ scandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respub. censetur id velle; quia expedit illum non abundare, vt faciliùs eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solùm significans, Principi reddendum quod ei debetur. non enim conueniebat, vt alterutram partem distinctè definiret.

Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant Ius dicendo, modò alioquin omnia Iure agant. ratio est, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipsa Respub. posito hoc rerum statu, tacitè in illos consentit, cùm illorū administratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & sententias dare & exequi: vnde non facilè excusantur, qui huiusmodi officia suscipiunt. Hinc patet quid dicendum 75 *Inferiores Iudices.*

de

de iis qui in Hollandia tyrannidem occupant.

76 Petes, Vtrùm tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad restitutionem, si sontes secundùm ordinem Iuris interficiat, aut bonis spoliet?

An homicida.

Respondeo negatiuè; quia Respub. tacitè ad hanc tribuit illi auctoritatem, dum consentit & cupit vt ita faciat. Itaque solùm peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit vt Princeps, continuans auctoritatem antea assumptam.

Dices, etiamsi Respublica concedat illi tacitè ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit vti, sed ea tantùm, quam sibi assumpsit, quam reuerà non habet: ergo occidit illum auctoritate priuata; ac proinde est homicida, & tenetur ad restitutionē, sicut quiuis alius priuatus, sontem occidēs.

Resp. Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit; sed intendit vti omni sua auctoritate, quam habet: & ita occidit illum auctoritate publica. vnde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

DVBITATIO X.

Vtrùm Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus criminosus, v.g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D.Thom. quest.67.art.2.

77 SVppono, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare; vt impediendo accusationem, si potest, sæpè, & per interualla examinando testes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse, vt docet Caietanus q.67.art.2. & indicat D.Thomas q.64.art.6.ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent, Iudicem tunc posse illum condemnare secundùm allegata & probata. Ita D.Thomas q.67.art.2. & eius discipuli, & plerique Theologi, & Couarruuias lib.1.variar.cap.1. n.6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica; ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam.

Dico Primò, Hæc sententia est probabilis, quia plurimos Auctores, eósque doctissimos habet, quorum auctoritas sententiam probabilem & securam reddit.

78 Dico Secundò, Contraria nihilominùs videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare, sed potiùs debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Lyranus in cap. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum.* Adrianus quodlib.6. art.3. Angelus v. Iudicare, num. 7. Petrus Nauarra cap.3.n.161. Item, Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in cap. Pastorali, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias suprà num.3.

Innocentem non posse condemnari.

Probatur, quia humana auctoritate directè & ex proposito occidere innocentem, est intrinsecè malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probetur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem nosti vacare culpa. Nec obstat, quòd probetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum dignũ otem pœna: ergo ob id non potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malum, probatur Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine auctoritate; atqui Iudex nullam habet auctoritatem in vitam innocentis, cùm hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo versetur, licet directè innocentem occidere; vt ostensum est suprà cap. 9. dub. 7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obuiari.

Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi sunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, seruando legum præscriptum. Ita quidam. 79

Respondeo, Esse valdè disparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei visa fuerit; quo iure non potest priuari per hoc, quòd aliqui innocentes ibi constituantur. Deinde datur hîc actus distinctus ab occisione innocentis, quem actum ille directè intendit; cui solùm indirectè & per accidens coniuncta est occisio innocentis. qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cùm hoc ipsum sit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Disparitas.

Occisio innocentis per se intenditur.

Dices, Intendit seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causâ defensionis sui, intendit conseruationem sui, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

Resp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc casu, non est quid distinctum ab occisione huius hominis. nam directè per huius occisionem intenditur hæc conseruatio; imò condemnatio & occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet; qui enim seipsum defendit, directè intendit saltem læsionem alterius grauem (si aliter non possit se expedire) tamquam medium necessarium ad sui conseruationem. vnde si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem esse coniunctionem inter occisionem inuasoris & conserua-

seruationem vitæ descendentis, quam inter occisionem innocentis, & conseruationem ordinis iudiciarij; quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conseruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit sontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando insontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum est. Sanè non video, quo modo possit quis imaginari, Iudicem, qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat; quia omnibus consideratis, absolutè vult & facit.

80 Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideò dictat Iudicem debere sequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei est omnino euidens, iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex seruari debet, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contrarium.

Cur sequenda notitia publica.

Quartò, Si Iudex certò sciret se non habere auctoritatem in reum, non posset eum iudicare, etiamsi multi testarentur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera potestas in Iudice, & vera æquitas in lege, secundùm quam debet iudicari.

81 Quintò, Fieri potest vt multorum conspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus conuincatur de proditione Reipub. de idololatria, de sodomia, & similibus grauissimis criminibus; & Iudex certò sciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc posse & teneri viros innocentissimos equis discerpere, vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum?

Sextò, Fieri potest vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & posteà non possit illorum impetitionem impedire; poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, vt qui per calumniam oppressus est, condemnetur, etiamsi Iudex sciat illum innocentem esse, talis lex esset iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex illo Exodi 23. *Insontem & iustum non occides, quia auersor impium.* Respondent quidam, illum, qui conuictus est per testes, non esse insontem; quia publica opinione habetur sons & improbus. Sed contrà, Opinio & calumniæ aliorum non possunt me facere sontem aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda sons, quam tamen Scriptura Danielis 13. vocat innocentem.

82 Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocentem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium suum deberet amittere: imò etiamsi ipse alioquin occidendus à populo foret: quia est intrinsecè malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teste Siluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiam docet Raymundus in sua Glossa, dicens, *debere Iudicem potius omnia mala tolerare, quam condemnare talem ad mortem aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo non est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita vt Respub. possit eam innocenti inferre, nisi ob veram culpam.

Corollaria.

Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non posse mandare executioni sententiam mortis, vel mutilationis, quam certò nouit esse iniquam. sicut enim intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quem scis innocentem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Confirmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse iniquum, non potest inscribi, & militare, (quod est sententiam Principis contra hostes exequi) etiamsi Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certò hunc iniquè damnatum; non potest sententiam exequi. Secùs tamen si non esset moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, quàm sibi. Caietanus tamen qu. 67. art. 2. in fine, & Couar. lib. 1. variar. cap. 1. n. 10. putant ministrum posse exequi, si aliàs deberet officium suum amittere, nisi sententia sit notoriè iniqua, & probant ex c. Pastoralis, ad quod infrà respōdebimus. 83

Executor sententiæ.

Sed difficultas est, Vtrùm hæc etiam locum habeant in causis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur nisi de pœna pecuniaria, vel exilij, vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Panorm. & quidam Canonistæ putant idem in his causis dicendum. Sed contrarium est verius. vnde 84

Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò scit alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidem omni industria curare vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur; tamen si id non potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt ceteri DD.

De causis ciuilibus.

Probatur Primò, Quia Respublica habet auctoritatem disponendi de fortunis suorum ciuium, eásque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediens fuerit; vt patet ex legibus vsucapionum: atqui hîc videtur esse iusta causa; tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi scandalo peruertatur; tum quia non suppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi: ergo potest statuere, vt Iudex in tali casu formam publicam iudiciorum sequatur; etiamsi inde fiat, vt fortunis eum spoliare debeat, quem priuatim innocentem, vel bonam causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò potest ægrè ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per talem sententiam, cùm videat se ab illo iuuari non posse; neque par esse vt Iudex officium potiùs deserat, quàm sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita per sententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat, vt rectè docet Arragon. qu. 60. a. 5. in fine, & Sotus l. 3. de Iustit. q. 4. a. 5. & alij DD. non enim ea est mens Reipublicæ, nec esse iustè potest, cùm sententia falsis probationibus nititur; id enim esset absque necessitate calumniatoribus fauere. Itaque potest ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria, non autem de officiis & beneficiis. cùm enim aliquis per sententiam legitimo Iuris

otdine datam,his priuatur, vetè amittit dominiũ, & possunt alteri valide conferri, vt docet Sotus suprà de beneficiis. Panorm. in cap. 1. de concessione præbendæ, Innoceotius in cap. Quia plerique.8.de immunit. Eccles. & alij etiam de officiis. nam eadem quoad hoc est ratio officiorum ac beneficiorum;hæc eoim sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respublica potest liberiùs disponere,quàm de bonis priuatorum. Itaque quando causa subest, potest non solùm eorum possessione, sed etiam dominio priuare. hic autem iusta causa suppetit; tum ne dominia & iurisdictiones sint incerta, quæ res sæpè perturbat hominum cœtus; tum quia is qui spoliatus est, non potest ea recuperare clanculum,sicut alia bona,sed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, nisi publicè de eius innocentia constiterit. quòd si contingat de ea posteà constare,potest Ecclesia ei aliter compensate,aliud beneficium ei conferendo. In bonis autem fortunæ sufficit vt spoliet possessione. vide infra cap. 31. dub. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam suprà nu. 7. §. Secundum,dicere, Non posse dari congruam distinctionem in present negòtio intet causas ciuiles & criminales: cùm enim Respublica possit disponere de rebus,de quibus sunt causæ ciuiles,non autem de vita & membris,de quibus sont potissimùm causę criminales;mitum non est, si possit statoere io illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam; non autem id possit in his.Secundò,Si quis in iudicio peteret hereditatem ex testamento, quod Iudex priuatim nouit esse suppositiuum, tamen id nullis indiciis probari poteit, Indieé posse illam hereditatem ei adiudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò,Posse quem condemnari ad pœnam infamiæ, si illa crimini statuta sit. nam hoc ipso, qoo probatus est eriminosus, nec vlla patet ampliùs ratio effugij,possessionem famæ amisit, & causam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo sententiam,quam declinare non potest, non videtur aliquid noui irrogate, quod in eausa non extiteritt nam potiùs est declaratio eius quod ptohatum ést,quàm nouæ pœnæ inflictio.

86 Sed contra propositionem Obiicitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.* & Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Obiectio.

Respondeo, Tantùm vult dieere non sufficere vnum testem, sed requiri vt minimum duos, vt quis posit iotetfici. non tamen mens Domini est, vt quandocumque adsunt duo testes, posit quis occidi, etiamsi Iudici constet illos calumniari, & reum esse Innocentem; sed solùm vult declarare, quid regularitet fieri posit,nempe quando Iudex nnn nouit contrarium.

Obiicitur Secundò,Ex D. Ambtosio ser. 20. in Psal.118 *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & Iura pronuntiat, statutis Iuris obtemperat, non indulget propria voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert; sed sicut audit ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit; obsequitur legibus,non aduersatur,examinat merita causa,non mutat.*

87 Respondeo, Verba ista non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio suo*, non quòd oou debeat vti magna industria,testes examinando seorsim,minando,promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia ex priuata scieotia facit; sed quia debet pronuntiate sententiam ex legum præscripto,noo contra: vt si lex irritat contractum,debet pronuntiare irritum; si iubet esse ratum, debet pronuntiare esse ratum; si constituit crimini certam pœnam,non potest eam mutare, præsertim in grauiorem. *Iudicat sicut audit*, nempe regulatiter, quando non constat ei de contrario. Item, quia nunquam iudicat contra id quod probatum est. *Nihil meditatum adfert*, quia non statoit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit,qoasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere,quàm iodicate secundùm audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet, sepositis extrinsecis eircumstantiis,quæ raritsimè incidunt.

Obiicitur Tertiò, Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi priuatam scientiam, sed tenetur sequi publicam. 88

Respondeo,Hinc benè sequi,Iudicem ex priuata sententia non posse auctoritate iudiciaria condemnare & absoluete; (nisi fortè in casu aliquo, de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est,eum teneri sequi publicam scientiam in coodemnando, quando certò nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum ertotem & calumniam: eum hac enim rationabili exceptione intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id quod pro iustitia seruanda introductum est,detorqueatur ad iniuriam.

Obiicitur Quartò, Si nostra sententia vera est, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant se certò scire reum esse innocentem, & ita eum absoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum. 89

Respondeo, Rarisimè, vel numquam accidet vt Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet,si vere criminosum,qui iuridicè probatus est talis,liberauerint. difficile enim est sustinere tam apertũ mendacium, qood honorem accusatoris & testium tãtopere attingit:quòd si id aliqoando contingeret, non esset sanè tanti momenti,vt ad illud euitandum, etiam innocentes sint damnandi. melius enim est decem nocentes absolui,quàm vnum innocentem damnari.

Adde,Iudicem,præsertim inferiorem,ex priuata scientia non posse absoluere vel damnare,vt dictum est. quamuis enim debeat noo damnare, non tamen potest ex auctoritate absoluere; sed potest illum detinere in carcere,donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. Quòd autem quidam obiiciunt de scandalo populi, parum vrget; nam facilè caueri potest, vel certè curari, vt careat iusta ratione, si reus vel detineatur ad tempus in catcere, vel remittatur ad Superiorem;vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud popolum,eius innocentiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & inoocentiæ signa, vitam miseri hominis persequi. 90 *Non potest absoluere.* *Cautio scandalis.*

Obiicitur Quintò,Cap.Pastoralis,§. Quia verò, de officio & potestate Iudicis delegari, Innoc. III. ais, *Attendentes,quòd non cognitio,sed executio tantùm demandatur eidem,respondemus,quòd cùm Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sententiam illam iniustam,exequi nihilominus tenetur eamdem.* 91 *Exe utio sententia, quam scit iniustam.*

Respondeo,Pontifex ibi loquitur de eo,qui merus est executot, & nullam habet causæ cognitio-

nem.

nem, hic tenetur exequi sententiã Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra ius litigatoris; quia cùm litigator nõ appellet, videtur cedere iure suo; vel agnoscere crimen. si enim putet sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamẽ potest eam exequi, si sciat esse nullam; vt si esset lata auctoritate falsarũ litterarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolũ aduersarij: tunc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa. quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde, Põtificem hic loqui de causis ecclesiasticis, in quibus agitur de iis rebus quæ subsunt Ecclesiæ dispositioni: vt de priuatione beneficij, officij fructuũ, &c. nõ de supplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

Inferior non potest.

92 SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarũ duæ sunt præcipuæ. Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur.* Imò nec in aliis minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispẽsare potest, v.g. vt accusatio non fiat in scriptis, vt non detur certus terminus reo ad respondendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia, etiam contra fidem actorum, sententiam proferre tam condemnatoriam, quàm absolutoriam. Ita Couarr. lib. 1. variar. cap. 1. nu. 7. Idem docent

Principem ex priuata scientia posse, quidam putant.

93 Cynus, Bartolus, & alij in L. 1. C. Vt quæ desunt aduocatis partium, Iudex suppleat. Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. ff. de officio Præsidis, & Felinus in cap. Pastoralis. §. Quia verò. Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo Iure, quo statuitur, vt ex allegatis & probatis sententia feratur, cùm non sit naturale, sed positiuum. Secundò, Quia Principi supremo non minùs credendum est, quàm duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualet scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

Sed contrarium est verius, vnde

Contrarium verius est.

94 Respondeo & Dico Primò, Probabilius & verius est supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. nu. 9. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma q. 67. art. 3. ad 3. vbi dicit, *eumdem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem, & testem.* Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudiciis humanis; vnde reus potest negare, (in sensu tamẽ vero) si de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes passim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio: potest enim se defendere, quamdiu crimen non est probatum; & maximè si probari nequeat. Deinde, quia vsurpatur in illum potestas iudicandi, cùm solus Deus sit occultorum Iudex, vt passim Canones tradunt; cap. Erubescant. d. 32. cap. Consuluisti. 2. qu. 4. & cap. Tua nos, de simonia: quibus locis est sermo de occulto quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodit.

Secundò, Quia Iudex, sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet: actus enim publicus debet à potestate, voluntate & notitia publica, tamquam à causa sibi commensurata procedere, vt rectè Caiet. suprà.

Potestas Principis à Repub.

Tertiò, Princeps non habet maiorem potestatem quàm sit ea, quam Respub. in illum transtulit: nam omnis potestas Principis est à Repub. atqui Respublica nusquam gentium, vbi non est regimen tyrannicum, hanc potestatem Principi dedit, vt pro suo iudicio reos posset absoluere tamquam innocentes, vel damnare tamquam nocentes, contra publicas probationes: id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis, & omnia pro sua libidine exercendi, dare.

Quartò, Vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè Iuris positiui, in quo Princeps possit dispensare; sed est Iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem transtulisse; ita vt si Princeps non obseruet, iam manifestè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & absoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

Ad alteram Respondeo, Etsi Principis assertio 95
in testamentis & contractibus possit æquiualere pluribus testibus; non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maximè si probationes sunt in contrarium. & quamuis minus incõmodi sit, posse absoluere ex scientia priuata, quàm posse cõdemnare; tamen verius puto, nec absoluere posse auctoritate publica; tum quia hæc potestas nõ est ei necessaria ad liberationem innocentis: (sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secundùm formam Iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici, absoluere reum auctoritate priuata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum; & habenda est ei fides, vt qui fide sit dignissimus. sed hoc nihil est aliud, quàm priuata auctoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, qui id posset, liceret.

Principis assertio æquiualet pluribus testibus in cõtractibus, & testamentis.

Aduerte tamen, sententiam contrariã non esse
improbabilem, maximè si crimen sit atrox, ita vt 96
valdè expediat auctorẽ puniri, & tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt si aliquis vim Reginæ vel filiæ Regis intulerit, solusque Rex id sciat; tali enim casu videri possit Respublica consentire. quod vt meliùs intelligatur,

Dico Secundò, Respublica posset Principi 97
concedere auctoritatem, vt ex priuata scientia absoluere & condemnare possit. Probatur, quia potest cedere iure suo, quod habet ad famam circa occulta: item iure, quod habet vt de occultis non possit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipsi certò

Potest Respub. hanc potestatem dare.

constiterit, ponire. & quamuis hæc cessio Iuris esset cōtra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiā vel ignorantiā facilè posset per uersè iudicare, &hoc Iure cum magno Reipub. damno abuti; tamen non esset contra iustitiam: nam quiuis iure suo cedere potest. Vnde nec Princeps peccaret sic puniendo ex priuata scientia, quando causa subesset digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi, vt à Superioribus suis ex priuata scieotia puniri possint, saltem pœnis modicis; cur non idem fieri possit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis? imò si Princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, vt neque fallere, neque falli facile posset, prudenter id ei à Republica concedi posset, vt si talis esset, qualis erat Moyses vel Apostoli.

98 Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de aoertēdo In posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex priuata scientia, si alia ratio nō suppetit, iubere interfici auctorem. Patet, quia hîc non agit vt Iudex auctoritate publica puniens, sed vt quiuis priuatus, se aut rem sibi commissam defendens.

Si malū auertendum.

99 Dico Quartò, Princeps quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD. ratio est, quia contra facere, esset auferre arma reo, quibus se Iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certè excusando eo modo, quo poterit. vnde Iure geotium hoc receptum est. imò videtur esse Iuris naturalis: nam Clement. Pastoralis, versus finem dicitur; *De crimine graui delato, facultas defensionis, quæ à Iure naturali prouenit, adimi non valet, cùm illa tollere Imperatori non licuerit, quæ Iuris naturalis existunt.* Sed sæpè in vtroque Iure, id quod propriè est Iuris gentium, dicitur Iuris naturalis, vt ostensum est cap. 6. dub. 3.

Condemnare non potest non auditum.

100 Dixi *ordinariè*, quia io quibusdam casibus id non est necesse seruare. Primò, Si crimen est publicum, vt rectè Nauart. cap. 25. num. 10. sic latrones reperti in crimine, interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla defensione aut processu. ratio est, quia factum notorium seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relioquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio.

Quando possit condemnari reus non auditus.

Secondò, Quando esset periculum rebellionis vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur; vt idem Nauarrus docet, & Siluester v. Homicidium 1. q. 2. ex Archidiacono; vt si esset valdè potens. tunc tameo debet eius causa priuatim discuti; nisi sit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter aueiti nequit, vt antè dictum est. Sed hoc non tam est punire crimen commissum, quàm impedire malum impendens.

101 Quartò, Si crimen soli Principi & tribus aliis notum sit, ita vt iuridicè probari possit: tunc enim posset occultè ioterfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliqoo incommodo puniri non possit. ratio est, qnia quando crimen sic est probabile; manifestum est, reum non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra n. 192. & Arragon q. 67. art. 2. qui pro eadem sententia citat Gregorium Lopez Idem sentit Couarr. lib. 1. variar. cap. 2. num. 7. & Iurisperiti soprà citati.

102 Notandum est, ea quæ diximus de non condemnando ex priuata scientia, vel non auditum, potissimùm intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tameo videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus suprà: nam eædem ferè rationes accommodari possunt.

DVBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

RESpondeo, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accusationis*, vel *denuntiationis*, vel *inquisitionis*. habetur expressè cap. Qualiter & quando. a. de accusationibus. *Via accusationis* procedit, quando est aliqois actor, qui spondet se obiecta probaturum. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non volt suscipere onus probandi. hoc enim differunt accusator & simplex denuntiator, quòd accusatori incumbat onus probandi; denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio*. quædā dicitur *Euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & sit Superiori tamquam patri: de qua 2. 2. quæst. 32. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali damnique impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici. 103

Triplex via procedendi in Iudicio.

Via *inquisitionis* proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam, vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis enmmissi auctorem. 104

Dices, Iudex non potest aliquem condemnare siue accusatore, vt docet D. Thomas q. 67. art. 3. ex D. Ambrosio: ergo tantùm potest via accusationis procedere.

Resp. Iudicem non posse condemnate sine accusatore genetatim accepto: nam semper requiritor accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id quod vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum, simplex denuntiatio; in priuatis si sint notoria, ipsa facti euidentia. Imò hæc in omnibos delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici, si etiā Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria; vt docet Caietanus q. 67. art. 3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem Euangelicam procedatur, tunc ante contomaciam reus puniri non potest: vnde non opus est accusatore. post contumaciam potest iuridicè contra illum procedi; & tunc ipsa contumacia Iudici & aliis quibusdam nota, est loco accusatoris. Si autem procedatur per inquisitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius supplent. Ita Sotus de secreto, memb. 1. quæst. 6.

Vicem accusatoris supplentia.

Aduertendum tamen est, commodiùs poni tantùm duos modos procedendi contra criminosos; alterum *ex officio*, alterum *ad instantiam partis*. denuntiatio enim non est per se aliqua distincta via procedendi, sed est quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus lib. 5. §. Practica criminalis. qu. 3. 105

Commodiùs ponitur duplex via.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqoa infamia, vel denuntiatione, capit informationes, & sot

& format inquisitionem contra auctorem, vt sic ad plenam probationem & sententiam perueniat.

Ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius, ad quem id Iure spectare potest, accusationem porrigit, & Iudex ea admissa, secundùm eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem: dum ad instantiam partis, per accusationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, seu per inquisitionem, extendit se ex dispositione Iuris Canonici ad omnia crimina, secundùm Archidiaconum in cap. Felicis. 5. §. vlt. de pœnis, in 6. In omni enim genere criminum possunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex consuetudine seruatur in foro ciuili. vnde in quibusdam Regnis via inquisitionis adeò est ordinaria, vt altera, nempe accusationis, non admittatur, nisi in paucis causis. In regno enim Neapolitano nemo admittitur ad accusandum, nisi suam vel suorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita est accusatio omnis ad vindictam publicam tendens; & solùm permittitur pro interesse ciuili. vnde in omnibus causis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, vt docet Clarus suprà num. 6. ex Gulielmo de Bened. & Practica Millæi.

DVBITATIO XIII.

Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, vtrùm debeat præcedere infamia personæ vel delicti.

107 *Triplex inquisitio.* NOtandum, esse triplicem inquisitionem.

Prima est *Omnino generalis*, qua in genere inquiritur, an subditi seruent leges, an non committantur crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in visitatione Prouinciæ & locorum subiectorum.

Secunda est *Omnino specialis*, qua de certa persona & de certo crimine quæritur, v. g. an Petrus commiserit simoniam, furtum, &c.

Tertia est *Mixta*, quando vel solum crimen est speciale, vel sola persona: vt, quis fecerit istud homicidium, an Petrus seruet statuta vel ordinationes synodales. His positis,

108 *Inquisitio generalis.* Respondeo & Dico Primò, Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, nō est necesse vt aliqua infamia præcesserit. est communis DD. sententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis ecclesiasticis, & Superioribus, vt suo tempore faciāt visitationes & inquisitiones generales, vt patet cap. Perniciosa. 1. de officio Iudicis ordinarij: *Habeant Episcopi singularum vrbium, in suis diœcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci & iudicare.* Glossa tamen putat hîc agi de inquisitione speciali, quæ fit præcedente infamia: sed potest etiam intelligi de generali. Item cap. Romana. 1. §. Sanè, de censibus, in 6. *Proposito verbo Dei quærat de vita & conuersatione ministrantium in Ecclesiis.* vbi apertè agitur de inquisitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Rempub moresque in cœtibus hominum reformādos, Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cùm de nemine in particulari fiat inquisitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum est. Denique nisi talis inquisitio fieret, multa crimina manerent impunita; (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminosi inualescant) nemo enim ea sponte deferret.

Dico Secundò, In hoc tamen casu interrogati subditi, non debent patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. est communis sententia DD. D. Thomæ q. 69. a. 2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo secreto, membro 2. q. 6. Nauarri, cap. Inter verba, conclus. 6. n. 21. & in Rubr. de iudiciis, n. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando, suprà. Ratio est, quia id, de quo nulla adhuc est fama, censetur occultum, dum via inquisitionis proceditur: atqui Iudicis potestas non se extendit ad elicienda occulta; maxima enim inde incommoda in Repub. sequerentur. Itaque etiamsi sub iuramento, vel sub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod nosti; tamen non teneris: sed potes cum restrictione mentali dicere; te nescire quidquam: intelligendo tacitè, te nescire eo modo vt tenearis patefacere. de quo suprà cap. 11. dub. 20. & infrà cap. 30. dub. 6. 109 *Occulta non debent pandi.*

Sed difficultas est, Vtrùm etiam obligentur non manifestare, ita vt peccent contra iustitiam, si in hoc casu crimina occulta aperuerint. Videri possit alicui, saltem quando crimen probari potest in iudicio, non peccare contra iustitiam eos, qui illud in huiusmodi inquisitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accusandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel testibus vel aliis indiciis crimen probare potest, non peccat contra iustitiam, si illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc potestas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abondè compensari videtur exemplo publico & timore, qui aliis iniicitur, per quem sibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim consueuerunt tales deferri, non solùm quando generalis inquisitio instituitur, & subditi interrogantur, sed etiam spontè à non rogatis, vt docet Clarus qu. 7. 110 *Si potest probari.* Nihilominùs communis ferè DD. sententia est, id illicitum esse, quando ad solam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter. suprà. Nec obstat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam. Multi etiam non tam punitionem spectant criminosi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auersionem; quo casu denuntiatio est licita, etiamsi non præcesserit infamia, vt passim DD. tradunt. 111

His addo, Quando crimen nullo modo probari potest, apertè contra iustitiam peccari, si illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non possit probari, non potest quoque puniri, ac proinde non potest ex eius reuelatione aliud sequi quàm infamia.

Excipe tamen duos casus, quibus potest Superiori patefieri, etsi omnino occultum sit. Prior est, quando id putatur esse necessarium ad ipsius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, sed vt patri; vt sua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter est, dum aliquod malum spiritale vel temporale impendet ab ali- 112 *Occultum potest aperiri duobus euentis.*

quo, quod commodè auerti non poteſt, niſi Superioris opera: tunc enim non eſt habenda ratio famæ; vt dictum eſt ſupra cap. 11.dub.9.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm quando crimen eſt publicum, ſed auctor ignoratur, Iudex poßit inquirere quis fecerit.

113 *Sententia Caiet. & Soti.*

MVlti docent id non eſſe licitum: Caietanus qu.69.art.1.& 2.& Sotus de ſecreto, membro 2.qu.6.dubit.4.& quidam alij Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquiſitionem, niſi de auctore ſit fama, vel certè indicia. c. Cùm oporteat.19.de accuſat. *Niſi ſuper prædictis famam ipſius læſam eſſe noueritis, ad inquiſitionem illorum non ſubitò procedatis.* Idem habetur cap. Inquiſitionis.21.& cap. Qualiter & quando. 24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, ſequeretur quòd ipſe malefactor, ſi fortè interrogaretur, teneretur ſeipſum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

114 *Si crimen ſit publicum.*

Reſpondeo & Dico Primò, Quando manifeſtum eſt crimen, Ius eſt Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, niſi de eo ſit aliqua fama vel indicia. Ita Siluester v. Correptio, nu. 6. Nauarr. in cap. Inter verba, concluſ.6.num.15.in Enchir.cap.13.nu.40. Innocent.in cap.Bonæ. 1. de electio.nu.5. *Item nota*, inquit, *quòd ſic ſeruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, ſtatim inquirit Iudex generaliter, non contra certam perſonam: & facta inquiſitione, vocat nominatos in inquiſitione de maleficio, vt ſe defendant: & quod longam interpretationem recipit ex iteratione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò Ex praxi communi Iudicum tam eccleſiaſticorum quàm ſæcularium, quam durum eſt condemnare. Secundò, Niſi tales inquiſitiones fierent, duo grauiſſima mala in Repub. ſequerentur: nam & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere; & malefici ſpe impunitatis inualeſcerent. Tertiò, Quia nemo poteſt queri ſibi factam iniuriam per hanc generalem inquiſitionem, imò tota Reſpub. illam deſiderat.

115 Ad primum argumentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, In illis Canonibus agi de inquiſitione ſpeciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipſo textu.

Dices, Inquiſitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occaſionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iuſtitiæ, quàm inquiſitio ſpecialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo eſt iniqua.

Non refert quòd occultū detegatur.

Reſpondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipſa conditione interrogationis; ſed ex imperitia eorum qui interrogantur; qui neſcientes Iura, putant ſe teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquiſitio, tantopere bono publico neceſſaria; cùm hæc ſecundùm ſe talis ſit, vt nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquiſitionem faciens tenetur inſtruere rudiores ne auctorem detegāt, ſi fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum ſuſpectum corruptelæ, vel fauoris in criminoſum; ſed poteſt ſimpliciter inquirere, ſicut videt bono publico expedire. quòd ſi occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum ſecutum ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Rubric. de Iudiciis n.87. quia Iure ſuo vtitur. hoc ipſo 116
enim, quo criminis auctor eſt publicè detectus, (etiamſi id ab altero iniquè factum ſit) poteſt contra eum informationes accipere, & particularem inquiſitionem facere, & conuictum punire: modò tamen ipſe per iniuriam non ſit cauſa illius detectionis. atqui hìc non eſt cauſa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune poteſt talem inquiſitionem inſtituere: nec tenetur cum offenſione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; ſed poteſt illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præſertim hominis noxij, & ſupplicio digni. Itaque illa iniuſta detectio nec directè nec indirectè cenſetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminoſum ita iniuſtè detectum poteſt procedere. Simili modo poteſt inquirere in eum, cuius crimen cùm anteà eſſet occultum, iniuſtè per aliquem in ſermones publicos eſt deductum: niſi fortè per reuelationem confeſſionis id factum eſſet, tunc enim nullo modo poſſet procedere. vide Sotum de ſecreto, memb.3.quæſt.1.

Ad ſecundum argument. Reſpondeo, Etſi Iudex 117
poſſit interrogare, non tamen inde ſequitur, reum, ſi fortè interrogetur, teneri ſeipſum patefacere; certū enim eſt, Iudicem in crimine læſæ Maieſtatis poſſe interrogare ſeu inquirere, reum tamen ante infamiam vel ſemiplenam probationem non teneri ſeipſum prodere. Nec obſtat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Pariſiis, dicitur reſpondiſſe, occultū auctorem teneri ſe prodere ad præceptum Prælati, quando notorium eſt crimen, v.g. furtum eſſe commiſſum: quia tunc ſolùm erat Baccalaureus, & ceteri Magiſtri ei contradixerunt, vt refert Silueſter v. Correctio, num.6. vnde

Dico Secundò, Etſi Superior in hoc caſu, vt 118
officio ſuo ſatisfaciat, poſſit ſub iuramēto generatim inquirere à ſubditis quis fecerit; ſubditi tamē non tenentur patefacere auctorem, ſi nulla laboret infamia, & nihil mali in poſterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera eſt cōmunis ſententia DD. & colligitur ex Canonibus ſupradictis. Ratio eſt, quia Superior nō poteſt obligare ſubditos vt reuelent occultos peccatores, ſed ſolùm vt eos qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur ſe ipſe prodere. Nec obſtat factum D. Gregorij epiſt. 30. lib. 5. qui ſacra communione interdixit cuidam, qui libellum famoſum ſparſerat, niſi ſe proderet. & excommunicat eumdē, ſi ſe non prodens accedat ad ſacrā communionem; vt habetur 5.qu. 1. cap. Quidam maligni. nā infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorū neutrum ſine ſui patefactione fieri poterat. poteſt enim quis obligari ad ſe prodendum, quando id neceſſarium eſt ad falſæ infamiæ iniquè irrogatæ abſterſionem; quamuis non ſit neceſſe illam detectionem fieri coram Iudice.

Subditi non tenentur patefacere, ſi eſt occultum.

Notandum tamen, ſi crimen adhuc eſſet perpe- 119
trandum, vel continuandum, vel ſi ex eo graue

dam

damnum alicui impenderet, quod alia ratione non posset commodè auerti; interrogatus posset, & etiam deberet auctorem patefacere, etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere, vt dictum est dubit. superiore.

120 Petes, Quid si Superior sub iuramento interroget; & absque vlla restrictione iuraueris te patefactorum quidquid nosti de facto & auctore?

Respondeo, Eo casu non teneris patefacere, nisi quod absque iuramento licitè posses. vnde non teneris, si auctor penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secùs si de illo est rumor, vel si aliter non putatur emendandus. Pari modo, etsi sub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; nisi de illo sit aliqua fama, vel nisi damnum alicui inde impendeat. de tali enim est huiusmodi præceptum intelligendum. Ita Siluester suprà, & passim alij DD. Cui addiderim, vel nisi alia ratione nō speretur emēdandus; quia tunc tenetur etiam absque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi sub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere.

121 *Inquisitio specialis.* RESpondeo, Communis sententia DD. est, Vt Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum est inquirere de impedimentis, vel delictis personarum particularium, etsi nullus de illis sit rumor. omnia enim alioquin erūt plena incestis, sacrilegis vel nefariis coniugiis, & prauis rerum sacrarum & ciuilium ministris. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri secretò, & quàm minima fieri potest famæ læsione. Similiter, quando inquisitio fit ad maleficia impedienda & eorum occasiones tollendas, non requiritor infamia; vt ad auertenda homicidia, sacrilegia, furta, hæreses & similia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudiciis num. 92.

122 *Infamia laborare debet.* Probatur hæc sententia ex cap. Inquisitionis, §. Tertiæ, de accusation. vbi dicitur, *Ad hæc respondemus, nullum esse pro crimine, super quo non laboret infamia, seu clamosa insinuatio non præcesserit, puniendum. quinimò super hoc depositiones contra eum recipi non debere: cùm inquisitio fieri debeat solummodò super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denuntiationem charitatiua monitio, & inquisitionem clamosa insinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus est apud dominum suum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Gen. 18. de quibus Dominus ait, *Descendam & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Ratio est, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex scientia publica procedere: scientia *Scientia publica.* autem publica est, quæ habetur per accusationem vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conspectu Iudicis & aliorum. Confir. quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra: nam per talem inquisitionem redditur suspectus.

Petes, Quanta debeat esse ista infamia?

Resp. Non sufficere vt duo vel plures etiam 123 *Quanta infamia.* iurati affirment se vidisse illum crimen committentem, vt expressè habetur cap. Inquisitionis; quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè per publicam inquisitionem prodenda: sed requiritur vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuersitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de secreto, membro 2. qu. 6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus qu. 69. art. 2. vbi requirit vt sit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur suspectus. quòd si constaret à maleuolis & maledicis ortam esse infamiam, non sufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamen quibus auctoribus orta sit, indicenda est purgatio, saltem propter scandalum; vt notat Glossa in d. cap. Inquisitionis.

Notandum tamen est, excipi aliquot casus à 124 *Quando non requiritur infamia.* DD. quibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine.

Primus est, Si quis confessus sit crimen occul- *Si confessus in iudicio.* tum in iudicio, etiam coram paucis; vt coram solo Iudice & Notario; vt colligitur ex cap. 1. de accusat. in 6. nam talis cōfessio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamsi solùm incidenter illud confessus sit, vt communiter tradunt Iurisperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulteriis. Neque refert, vtrùm illud, quod sic confessus est, sit circumstantia delicti, de quo agitur, an distinctum delictum: nam etiamsi sit omnino distinctum, Iudex contra illud procedere potest, vt rectè docet Nauarrus in Rubr. de Iudiciis nu. 86. contra Sotum. Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiamsi coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia, vt vult Nauarrus suprà: etsi putem contrarium seruari in praxi. vt infra patebit dub. 17. nu. 157. Neque ea, quæ facta est metu tormentorum, si postea tamquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta est coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epistola secreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de secreto, membro 2. q. 6. & consentit Nauarrus suprà.

Secundus est, Quando Iudici per generalem in- 125 *Si patefactum in generali inquisitione.* quisitionē procedenti, patefactus est auctor: tunc enim potest contra eum procedere, vt docet Nauarrus suprà nu. 87. contra Sotum: estque communis sententia Iurisperitorum in L. 2. §. Si publico. ff. de adulter. Nec refert, quòd testis fortè peccauerit reuelando, eò quòd nulla esset infamia: quia ex quo crimen deductum est in publicam Iudicis notitiam, siue benè, siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis suprà. Confir. quia si priuatus quispiam extorsisset crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, membro 3. qu. 1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

Aduerte tamen, casus supradictos non esse pro- 126 priè excipiēdos à regula illa generali, qua dicitur,

Absque infamia non esse speciatim inquirendum; quia notorium Iuris vel facti plus est quàm infamia. vnde si præcedente infamia licet, etiam licet cùm res est notoria.

Si commissum in iudicio. Tertius est, Quando delictum commissum est in iudicio: vt si testis falsum deponat in iudicio, si accusator calumnietur, aut præuaricetur, aut ter-
127 giuersetur. Ita Nauarr. num. 88. ex Specul. Bart. & aliis. ratio est, quia hæc crimina censentur valdè noxia bono publico, eò quòd iustitiam iudiciorum publicorum vel euertant vel impediant. vnde meritò ex indiciis & vehementi suspicione contra ea procedi potest.

Si contra bonum publicum. Quartus est, In crimine hæresis & apostasiæ: in his enim sine accusatore vero vel ficto, (id est, qui
128 vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia, inquiri potest, vt docet Nauarrus nu. 93. & colligitur ex cap. Excommunicamus. §. Adiicimus, de hæreticis, & L. Apostatarum. 4. C. de Apostatis. Ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipub. ab his enim semper impendet aliis periculum euersionis. requiritur tamen aliqua suspicio orta ex indiciis non leuibus.

129 *Crimen læsæ maiestatis.* Quintus est, In omni crimine læsæ maiestatis humanæ, vt constat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & habetur post librum feudorum. In hoc crimine ante illam Extrauag. non poterat procedi sine infamia vel notorietate; post eam potest, vt ait Bartolus in dictam Extrauag. v. Inquisitionis, quod Nauar. num. 94 sic intelligit, ante illam non potuisse procedi ad inquisitionem illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus, vel manifestus: post illam, posse procedi etiam ex suspicione: vt si vnus vel plures suspicentur de aliquo, & id Iudici nuntient. tunc enim Iudicem posse procedere ad inquisitionem, seu informationem secretam, tendentem ad punitionem.

130 *Suspicio communis.* Sextus est, Quando inquiritur in morte domini contra seruos: vt si dominus inueniatur occisus, & nesciatur auctor, iuxta L. 1. ff. ad S. C. Silanianum, & contra nautas nauis submersæ, iuxta L. Quoties. 3. C. de naufrag. quia etsi nulla aliquorum hominum fama sit contra illos seruos vel nautas, tamen est quædam populi de illis suspicio. Idem dicendum quandocumque est suspicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim supplet vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino num. 95.

131 *Præcipua difficultas de praxi Iudicum secularium.* Sed præcipua difficultas est, Vtrùm in aliis casibus licitum sit Iudici ad inquisitionem specialem procedere, & consequenter, Vtrùm probanda sit praxis Iudicum sæcularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probandi in se suscipere nõ vult, procedũt ad capiendas informationes & indicia; quibus habitis formant libellum inquisitionis. Ex doctrina enim communi Theologorum & Canonistarum, videri possit alicui hæc praxis damnanda; qui docent sine præuia infamia vel æquipollenti, non posse procedi ad inquisitionem. quod probatur Primò, Ex Canonibus citatis. Secundò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohibemur inordinatè detrahere proximo, aut dare causam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege prohibemur scandalizare proximũ: at publicatio peccati occulti est proximi scandalizatio. Quartò,

Eam esse damnandam, argumenta.

Quia licet regulariter vtilis sit Reipub. criminum punitio, id tamen verum non est, quando crimina sunt occulta, & non est accusator verus vel fictus. tunc enim vtilior est Reipub. quieta conseruatio famæ & honoris subditorum, quàm punitio, qua turbatur Respub. & illi priuantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non damnando sine infamia, vel alio æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria consuetudine posse abrogari.

Verius tamen existimo, illam praxim non esse damnandam, si circumspectè & secundùm leges vel consuetudines in prouinciis receptas fiat; idque in grauibus causis; (vt in furtis, homicidiis, sacrilegiis, incestibus, aliisve criminibus Rempub. turbantibus) & non ad nudam punitionem, sed quia censetur necessarium bono Reipub. 132 *Non esse damnandam.*

Hæc sententia sic limitata & explicata probari potest Primò, Quia est praxis Iudicum sæcularium Deum timentium, in omnibus penè Prouinciis & maximè per Italiam recepta, vt testatur Iulius Clarus quæst. 5. neque tamen à Summo Pontifice vel Episcopis ideircò reprehenduntur, aut censentur in malo statu.

Secundò, Quia ita sentiunt doctissimi Iurisconsulti cum Bartolo in l. 2. §. Si publico. ff. ad L. Iuliam, de adult. Cardin. Alciatus in cap. 1. de officio Iudicis ordinarij; Angelus in L. Si vacantia. C. De bonis vacant. & alij.

Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia auctoris præuia, non est Iuris diuini aut naturalis, sed est Iuris positiui humani, vt fatetur Sotus, de secreto, memb. 2. qu. 6. dub. 2. vnde infert, *Papam in Ecclesia, & Principem in suo foro posse ex causa rationabili in eo dispensare*: atqui Ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta, (vel etiam absque præscriptione, Principe sciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò potest videri abolitum in sæcularibus tribunalibus, si tamen vmquam fuit ibi receptum. *Vt infamia præcedat, est Iuris positiui.*

Quartò, Si essent frequentissimi criminosi, à quibus Respubl. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt quotiescumque fuerint duo vel tres testes contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusatore vero vel ficto, vt docet Sotus suprà, & Nauarr. in Rubri. de Iudiciis, num. 89. cùm ait, *Papam & Imperatorem ex iusta causa posse inducere nouos casus, in quibus possit specialiter inquiri sine accusatore vero vel ficto*: ergo similiter potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit inquirere testes, etiamsi non sit præuia infamia, & instituere fiscalem qui accuset. nulla enim videtur ratio, cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cùm vtrobique absque infamia procedatur. 133

Quintò, Etiamsi esset Iuris naturalis vt non fiat inquisitio absque præuia infamia; id tamen esset intelligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cessisset iure suo. quòd enim illud sit illicitum, id prouenit ex Iure, quod quisque habet ad famam suam; quo iure si cessisset, non esset illicitum: atqui Resp. videtur cessisse iure suo, dum probat tales inquisitiones, easq; cupit fieri: ergo nõ sunt illicitæ. 134

Sextò, Hic modus videtur necessarius ad plurimas iniurias maleficiaque prohibenda, & ad innocentiam illæsam præstandam. cùm enim pauci sint, qui velint accusare, & sæpè ex maleficio non sequatur infamia, sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Religiosis iniurias & damna inse 135 *Est necessaria ad bonum publicum.*

inferent: quam ob causam multis locis constituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea quæ viderunt vel audiuerunt, & indicent à quibus pleniorem informationem habere possint: quæ res mirificè maleficos coërcet. etsi enim sibi persuadeant, eos qui iniuria affecti sunt, aut alios qui interfuerunt, non accusaturos, tamen valdè metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à testibus oculatis accipiet.

136 *Iudex non potest ex se incipere.* Adverte tamen Primò, Iudicem non posse vmquam de seipso incipere inquisitionem, sed semper debere aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, suspicio communis, querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alioquin totus processus est Iure nullus, vt docet Clarus q. 5. nu. 4. Vnde non potest procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, sed vt priuato; vel incerto auctore, vel suppresso nomine, etiamsi in schedula nominarentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideò statutum est, ne Iudices possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis casibus idem est accusator & Iudex, quod Iure gentium reprobatur.

137 *Confessio spontè facta.* Nec obstat cap. Postquam. 1. de accusat. in 6. vbi dicitur, puniendum reum ex confessione coram Delegato facta, etiamsi dicat se diffamatum non fuisse; quia ille Delegatus non processerat ad causam ex seipso, sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi præcesserint indicia. Deinde ille liberè censebatur confessus corã suo Iudice; nihil enim erat, quod illũ cogeret, cùm posset excipere; ex libera autem confessione damnari quis potest.

138 *1. Debet constare delictũ.* Secũdò, Antequam Iudex inquirat de persona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei constare de crimine, an sit commissum. vnde si crimen relinquat vestigium, vt incendiũ, homicidium, perfossio domus, debet ea priùs inspicere, vel curare inspici, provt fert rei conditio. si autem non relinquat, sufficit denuntiatio vel querela, ad capiẽdam informationem de auctore.

139 Tertiò, Vbi iam constat de delicto commisso, si nihil sciatur de auctore, potest de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio, vocare illum ad se defendendum, instituturus contra illum inquisitionem particularem. vt docet Clarus qu. 5. ex Innocentio, & aliis. Neque prædictis obstat communis doctrina Theologorum & Canonistarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent, non esse procedendum ad inquisitionem specialem, nisi præuia infamia. quia id intelligendum est quando solùm intenditur punitio criminis, neque inquisitio putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali compressionem; hoc autem prædicta sententia non negat. & hoc modo istæ sententiæ videntur posse conciliari.

Ad argumen- Ad primum argumentum, qua parte prædictis aduersari videtur, Responderi potest Primò, Canones illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim non debet procedere ad inquisitionem absq; præuia Infamia & clamosa insinuatione, qua sępiùs ad aures ipsius res deferatur. In cap. enim Cum oporteat, instruit Pontifex Archiepiscopum Tarraconensem, quo modo debeat procedere contra Episcopum Vicent. In cap. Inquisitionis, instruit Episcopum Gebennensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Valentinensium. Denique in cap. Qualiter, Cõcilium generale instruit Prælatos, quomodo ad subditorum excessus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt nõ semel tantùm, sed sæpè clamor Iudici rem insinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices sæculares non extendenda. Ideò enim absque præuia infamia Prælati non debent inquisitionem instituere, præsertim contra personas ecclesiasticas: tum quia harum infamia plus scandalizat sæculares, quàm castigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari solent: tum denique quia Prælatorum potiùs est in spiritu lenitatis subditos quosuis, etiam sæculares corripere, quàm asperitate pœnarum sæuire. 140 *Modus Prælatorum.* vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sæpiùs eorum aures pulsauerit: quod tamen minimè necessarium videtur in Iudicibus sæcularibus. Rursum iubent, vt depositiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamsi tres vel plures iurati affirment se vidisse illum crimen committentem; vt patet cap. Inquisitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice sæculari. hic etiam statim per suum fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantùm sint duo testes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accusationem præcedat legitima inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, rarò possent delicta puniri: rarissimi enim sunt, qui se velint inscribere; id est, sub pœna talionis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis nõ permittitur, nisi in suis & suorum iniuriis; vel in causa ciuili, vt suprà dictũ est.

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices sæculares extendi posse, quando inquisitio solùm tendit ad punitionẽm delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in iudiciis sæcularibus, vel numquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

Ad Secundum, Prohibemur quidem Iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi; sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut enim qui accusat aliquem de crimine occulto, quod testibus vel sufficientibus indiciis probare potest, non infamat illum inordinatè: sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nempe vt criminosi non inualescant, vt innocentia in Repub. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm famã lædatur. vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationem putat se defecturam. 141

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè sæcularis, non est scandalizatio quando sequitur punitio: sed cedit in exemplum toti populo. ideò crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hîc accusator fictus; nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit. 142

DVBI

DVBITATIO XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim sæculari, ad inquisitionem.

143 *Modis quibus via inquisit. aperitur.* RESpondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est supra.

Primus est, Si delictum sit notorium, & auctor occultus, sed tunc solùm potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si auctor sit notorius. Probatur autem aliquid esse notorium, per duos testes, vt docet Glossa in cap. Deos omnipotens. 2. q. 1.

Tertius, Si sit fama de auctore. In hoc tamen & secondo casu Iudex primò debet capere informationes an sit reverà notorius auctor, vel an sit fama de illo. Ad probandum famam sufficiunt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult Glossa in L. 3. §. Eiusdem. ff. de probationibus, quam plerique Iurisperitorum sequuntur) sic enim vix vnquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est vt testentur se ita publicè audiuisse, vel ita passim dici, vt docet Baldus in cap. Litteras. 14. nu. 2. de præsumptionibus, & alij, sicque passim seruatur, teste Claro q. 6 debent tamen nominare à quibus audiuerint; vt sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. vnde si non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

144 *Quomodo probetur fama.*

Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt si fateatur, illum puniat: sin minùs, vt inquisitionem contra eum formet. Si est absens, debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

145 Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionem specialem, nihilominùs valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit; vt colligitur ex cap. 1. & 2. de accusat. in 6. & docet Nauarrus nu. 91. in Rubr. de Iudiciis. quòd si statim exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, non valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur.

Quartus est, Si sit communis suspicio de auctore, de quo supra num. 130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quamdam Iuris notorietatem; possunt pro infamia & ficto accusatore haberi; vt ait Nauar. supra n. 78. & 96.

146 *Semiplena probatio.* Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de auctore. non enim minùs hæc semiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cùm fama non probet, vt dici solet, sed tantùm accuset. vnde mirum est, Sotum & Nauarrum concedere de indiciis, & negare de semiplena probatione. Confirmatur, quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm testes non se sponte offerant.

147 *Querela partis offensæ.* Septimus, Si pars offensa querelam offerat, & indicia vel testes, a quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere; quibus vbi satis instructus fuerit, poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus qu. 10.

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter, & testes vel indicia significet. de quo vide Clarum qu. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, nisi quod bona fide putat legitimè per testes vel indicia posse probari; vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impingit crimen testi, vt contra illum excipiat, & illud probat, etsi non omnino plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet, vt docet Clarus qu. 19. hoc enim est necessarium ad causæ progressum: & aliàs illa probatio efficit illum publicè suspectum, vnde est instar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarciatur ex delicto: vt ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere; quia iam factum quasi notorium. Idem Clarus quæst. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio. Clarus qu. 19.

148 *Fiscalis.* Duo tamen Notanda. Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, posse constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat; vt docet Gomezius to. 3. cap. 1. num. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus.

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reum, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficiant ad faciendam inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam, nisi quando reus citatus vt respondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clarus quæst. 20. num. 3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indiciis possit Iudex reum subiicere torturæ.

149 NOtandum Primò, *Indicia* à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi quis sit auctor criminis; vt fama, suspicio publica, testimonium vnius vel plurium, confessio Rei, & similia.

Indiciorum sunt quatuor gradus. Notandum Secundò, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valdè probabilem suspicionem. In tertio sunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena.

hæc

hæc enim amplius quid est, quàm indicium legitimum. In quinto sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur.

150 *Captura.* Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes, & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ, & cæteris circumstantiis. huiusmodi sunt, assertio vulnerati morientis, vt si dicat se à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; assertio socij, qua socium criminis detegit. hæc autem indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia; & maximè ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

151 *Tortura seu quæstio.* Notandum Tertiò, Torturam esse introductam non in pœnam criminis commissi, (hoc enim cùm nondum sit plenè probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis, vt quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarr. practic. quæst. q. 23. ex communi sententia DD. & Clarus qu. 64. num. 6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum sit, ipsum auctorem esse. In hoc autem casu eam adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali. *Esse licitam.* si enim non posset, improbi audacter & impunè peccarent, damna & iniurias aliis inferrent, quando putarent se testibus, vel externis indiciis non conuincendos. cùm verò vident ex indiciis vel vno teste tormentis subiiciendos, se continent. Accedit, quòd pleraque maleficia grauissima non possent puniri; quia paucis vel nullis consciis committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ sit necessarium: alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat, interdum fieri vt innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt. etiam interdum fit vt innocens damnetur: non ideò omne iudicium tollendum. satis est ea media, eásque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi iisdem interdum minora præter intentionem eueniant.

Notandum Quartò, Torturam tantummodò adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium castiganda sunt, non autem in iis quæ exilio vel pecunia, vt docet Gomezius to. 3. cap. 13. num. 2. Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna, quæ sit maior quàm illa ad quam est condemnandus.

152 *Reus conuictus non torquetur.* Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subiicere torturæ ad extorquendam criminis confessionem, quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauarrus cap. 18 nu. 59. & Clarus qu. 64. num. 8. ratio est, quia cùm tortura adhibenda sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis; frustrà infertur reo conuicto: quia confessio non est necessaria ad condemnandum.

Excipe duos casus. Excipe tamen duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, vt executionem iustæ sententiæ impediat: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen; vt testatur Nauarr. tunc enim si crimen esset atrox, vt latrocinium, sacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, vt iniqua appellatio impediatur.

Alter est, quando putatur habuisse socios, vel commisisse alia crimina; tunc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderate tamé, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro qu. 64. nu. 8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, vel indicia æquipollentia, vt ex supradictis colligitur. His positis,

Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenam probationem, si tamen persona talis sit, vt torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro lib. 5. qu. 21. nu. 2. & Gomezio cap. 13. nu. 7. tunc autem est *semiplena probatio*, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc tali loco & tempore occidentem, v. g. Petrum; auferenté hoc vel illud è tali domo. quòd si non viderit, sed audiuerit à fide dignis, aut si contra illũ sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturam. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absque vllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenentur. sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de auctore criminis, vt habet praxis passim recepta. 153 *Sufficit probatio semiplena.*

Dixi, *Si reus possit torqueri*: quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, vt impubes: (id est, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem, vt senex; possunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam post puerperium differenda est, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt vir illustris aut in dignitate constitutus, eiúsque filij. & Doctor, eiúsque liberi: & miles, de quibus Gomezius cap. 13. n. 3. & Clarus qu. 64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiamsi sit semiplena probatio contra eos: nisi in hæresi vel proditione, vel simili crimine læsæ Maiestatis. Si in aliis torti fuerint & confessi, quamuis postridie confessionem suam ratificent, non possunt tamen condemnari; quia confessio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & cõsequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L. penult. ff. de quæst. à paritate rationis, vbi dicitur, *confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indiciis, esse nullam, etiamsi sequatur ratificatio*. & ex L. Non dubium. 5. C. de Legibus; & ex aliis Iuribus, quæ citat Gomezius nu. 4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, vt docet Nauarrus rubr. de iudiciis, n. 86. possunt tamé secundùm Gomezium & alios Iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valet, tamquam confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem. 15. §. Quæstionem. 4. ff. de iniuriis; *Quæstionem*, inquit, *intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum*. vbi Glossa & communiter Doctores ita tradunt. 154 *Quidam prohibentur torqueri.* 155

Nec obstat, Iure paria censeri torturam, & eius terrorem seu comminationem, argumẽto L. Nouissimè. ff. Quod falso tutore auctore: ac proinde talem confessionem huiusmodi comminatione elicitam, non esse validam censendam: illud enim de

de terrore propinquo intelligendum est, vt cùm quis spoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeonem. non autem de remoto, qui in solis verbis & nuda machinæ ostensione sistit, vlteriùs nihil adhibens; quo casu Iura præsumunt illam fuisse spontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumstantiis moraliter constet non fuisse reverà talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condemnandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.* Dico Secundò, Præter semiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm semiplena probatio, sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica. Primum est, Fama publica de auctore criminis; præsertim si aliquibus aliis adminiculis iuncta sit; vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famam sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomez. nu. 10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque aliis indiciis, vt docet Clarus q. 21. n. 1. ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Duplex fama sufficit. Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis antè commissis, & etiam publica fama grauaretur in præsenti delicto, hic posset torqueri, quia fama prior adiuncta posteriori facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157 *Confessio Rei extraiudicialis.* Secundum est, Confessio Rei extra iudicium. vt si apud aliquos (saltem apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorem. est communis sententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim. 25. de rescriptis. nu. 5. & Gomezius suprà, nu. 8. debet hoc tamen probari per duos testes omni exceptione maiores, si neget se dixisse: quia debet omnino de tali indicio constare, vt docet idem Gomezius nu. 18. & 19. cùm enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali indicio, etsi de indicio constet; si ipsum quoque indicium dubium est, ita vt non constet an existat, æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem.

158 *Coram Iudice alieno.* Idem dicendum de confessione facta coram Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatem cognoscendi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice; (vt patet ex cap. At si Clerici, de Iudiciis) potest tamen torqueri, tamquam ex indicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea.

159 *Confessio extraiud. iterata in tortura.* Quòd autem multi Iurisperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus. ff. de quæstionibus, doceant confessionem extraiudicialem ita valere ad torturam, vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiamsi posteà non ratificet confessionem; verum non est si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confessio in tormentis, præcedentibus indiciis facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioquin est nullius momenti, cùm vi tormentorum censeatur expressa: quod confirmatur, quia confessio illa non est efficacior, quàm semiplena probatio: atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio post torturam: ergo etiam in hoc casu. posset tamen ob huiusmodi confessionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria; quia in iniuriam alterius visus est se de crimine iactasse, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm sit graue. 9. de excessibus Prælatorum.

Aduerte tamen, confessionem factam sacerdoti, tamquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remissionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad vllam informationem, etiamsi iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt communiter docent omnes Theologi & Canonistæ, argumento cap. Si Sacerdos. 2. de Officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes. C. de Episcopali audient. ratio est, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, sed tamquam Deo ipsi, & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita secretum manere par est, nec magis nocere debet, quàm si soli Deo dictum esset. patet consequentia, quia reuelatio eius, & quidquid ex vi istius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale secretum commissum est. Adde, quòd alioqui tantum Sacramentum, omnibus qui crimen occultum commiserint, suspectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud secretum esse voluit tamquam suum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de secreto, membro 3. q. 1. conclus. 5. 160 *Confessio facta sacerdoti.*

Tertium indicium est, Assertio duorū vel trium sociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem socium criminis, potest hic capi & torturæ subiici. Ita Clarus q. 21. nu. 10. dicitque ita seruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere; quia agunt vt testes. hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio id ex maleuolentia proficisci. Dictum vnius socij, etiamsi iuramento confirmetur, non facit indicium sufficiens ad torturam, nisi alter simul infamia vel graui suspicione illius criminis laboret; quia per se est testis minùs idoneus; qui tamen cum fama potest vehementē præsumptionē parere. Ita Clarus n. 4. 161 *Assertio sociorum.*

Porrò de sociis reus interrogari potest etiam per tormenta, quando constat vel fama est socios habuisse, aut quando crimen est tale, vt regulariter sine sociis non committatur. tunc enim ob famam sociorum Iudici fas est de sociis exquirere. postulat hoc etiam bonum publicum, vt sic crimina compescantur. est communis sententia, teste Gomezio cap. 12. nu. 16. In hoc tamen casu consultissimum esset, vt reus antè condemnetur, & post sententiam disponatur per confessarium, vt reuelet sponte omnes socios, quos putat à maleficiis non abstenturos. sic enim ad socios eliciendos non erit magnis tormentis opus. 162 *Quæstio extr. cita vt socij reuelantur.* *Consilium.*

Assertio vulnerati persistētis in ea vsq; ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expressè habetur L. Si quis in graui. 3. ff. ad S. C. Silanianum. & ratio est, tum quia non dixit iuratus, sicut debet testis dicere; tum quia præsumitur ex offensione aliqua vel errore dixisse. sufficit tamen ad 163 *Affirmatio læsi.*

captu

capturam & ad informationes capiendas, idque non tam Iure scripto, quàm coosuetudine, teste Gomezio cap.13.num.16.

164 *Fuga.* Quartum indicium est, Fuga statim patrato delicto inita. habetur expressè L. Lege Cornelia.25. ff. ad S. C. Silanianum. si tamẽ citatus compareat, abstergit omnem suspicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem suspicionem, vt ordioariè fit: alioquin fugam solam non sufficere. quod ootatur in Additionibus ad Clarum qu.21. num. 18. quòd si quis fugiat, cùm videt de se capi informationes, vel dum citatur; talis fuga non est sufficiens ad torturam, vt tenet communis opinio, teste Claro nu. 23. quia habet causam timendi, cùm se peti videt, etiamsi sit innocens.

Inimicitia. Quintum indicium est, Inimicitia grauis, non sola, sed cum aliis indiciis ex ea pendentibus, vt si antè minatus est, & minas suas solitus sit exequi; si parauit arma, & visus est circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur commissum. tenet Bartol. in L. final. ff. de quæstionibus, & alij Doctores passim.

Inconstantia Rei. Sextum est, Inconstantia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta aliis indiciis; vt docet Clarus nu.30. sola tamen titubatio, vt solum mendacium, non sufficit. Spectanda etiam est cooditio personæ, & causæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix sciant quid dicant.

Septimum indicium est, Si quis visus sit exire ex aliqua domo vel loco cum ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius n.11. & multi Iurisperiti, quos citat.

165 *Si res apud reum reperta sit.* Octauum indiciũ ad torturam est, Si res sublata, reperiatur apud reum, nisi docere possit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teste Gomezio num.12. & Claro nu.41. hoc tamen limitant DD. Si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio. secùs si sit bonæ famæ: nam interdum fieri potest, vt res aliena sit apud nos, nescientibus nobis, & sine nostra culpa.

166 *Repentina diuitia.* Nonum, Si commisso aliquo magno furto, cuius nescitur auctor, aliqua vilis persona, quæ ibi crebrò versari solet, apparet repentè diues: illis enim circumstantiis concurrentibus nascitur maxima præsumptio contra eam, quæ sit sufficiens ad torturam, vt ex communi sententia DD. docet Gomezius num.13. Hæc ferè sunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cetera prudenter æstimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta magna circumspectione procedere debet, ne proximo contra Ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par sit.

167 *Emissio sanguinis è corpore occisi.* Petes Primò, Vtrùm sit sufficiens indicium ad capturam & torturã. quòd recèns occisus, emittat sanguinem per vulnus ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Sed contrarium tenendum est cum Gom.n.15. quia hoc indicium est nobis incertum, vtpote ex caussis nobis ignotis. non enim constat an id fiat operatione diuina in detestationem homicidij, & vt sic homicida occultus patefiat; an ex aliqua causa naturali, vt ex impressione aliqua affectuum animæ in sanguinem & spiritum, quæ ad præsentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immersio veneficarum in aquam. Idem dicendum sentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas sortilegij suspectas, solent in aquã certo modo ligatas iniicere: quæ si mergantur, absoluuntur; si mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam: incertum enim est illud signum. nam si id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum est an ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus. Itaque vsitatis, & iam olim probatis indiciis vtendum est, ne in re proximo tam detrimentosa erretur.

168 *An sæpius quæstioni subdendus.* Petes Secundò, Vtrùm reus possit sæpiùs torqueri.

Respondeo Primò, Si nihil confessus est, non potest sæpiùs torqueri, nisi indicia sint grauissima: quia per illam constantiam videntur indicia elisa. Secundò, Si tamen noua indicia superueniant, repeti quæstio potest, vt habetur L. Vnius, 18. ff. de quæstionibus, in principio. Tertiò, Si quæ confessus in quæstione est, postridie reuocet, verius est rursus subiici posse, etiamsi noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde, si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllo effectu, nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioso procedatur absque termino, in hoc casu reum non debere subiici quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertiò tortus, & in tormentis confessus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari, imò debet absolui, vt docet Gomezius num.27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio possit condemnari?

169 *An ex indicio possit condemnari.* Respondeo, Verius est non posse condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio seu suspicio; (vt quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamẽ non habetur certitudo; vt si quis visus sit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnũ tantùm aditum, & ibi reperiatur aliquis recèns interfectus. fieri enim potest, vt alius fecerit: vel vt ipse quidem fecerit, sed causa defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto; & alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce meridiana clariores, vt dici solet, & colligitur ex L. Absentẽ. 5. ff. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam Legem. Posset tamen in eiusmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus suprà lib.5.q.21.nu. 40. vbi etiam dicit, in arbitrio Iudicis positum esse, talem vel graui quæstioni subiicere, vel pœna extraordinaria punire.

Quod probari potest Primò, Quia Iure naturæ ad puniendum reum non requiritur nisi certitudo moralis publica. atqui sæpè ex indiciis vel semiplena probatione, præsertim quibusdam aliis adminiculis suffulta, potest haberi certitudo moralis; imò tanta quanta ex testimonio duorum: ergo poterit aliqua pœna infligi, etsi non ordinaria, eò quòd desit illa probatio, quam Ius

positiuum ad pœnam ordinariam requirit.

Secundò, Quando quis laborat infamia criminis,& desunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquisitionem propter scādalum, vt si persona sit ecclesiastica vel grauis, potest ei indici purgatio canonica, assignatis ei certis compurgatoribus, in qua ipse iuret se tale crimé non commisisse, & compurgatores iurent se credere illum verum dicere; vt habetur variis capp. tit. de purgat. cannn. Et si nō plenè se potuerit purgare, poterit ei infligi pœna, sed minor quàm sit ordinaria, pro arbitrio Iudicis; vt docet Panorm. c. Accedens. 23. nu. 5. de accusatione. sed inde non habetur maior certitudo quàm ex vehementissimis indiciis, vel probatione semiplena, præsertim quibusdam indiciis adiuta. ergo poterit similis pœna irrogari.

Tertiò, Sæpè ipsa indicia culpam secum trahunt, quia non solùm ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali abstinendum, iuxta Apostolum. ergo vel ob culpam huiusmodi indiciorum, pœna aliqua poterit irrogari.

Atque hæc sententia non solùm apud regulares, vbi modus iuridicus nō est tam strictè obseruandus, (vt cap. Qualiter & quando, sub finem insinuatur) & crimina de quibus moraliter constat, non debent relinqui omnino impunita; sed etiam in foro sæculari & ecclesiastico locum habet, vt Clarus & Panormit. suprà, & alij qui ab his citantur, docent. quia æquitate naturali nititur, nec Iuri scripto repugnat, & consuetudini plerisque locis receptæ est conformis.

170 Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus approbati, quos refert Gomezius cap. 12. num. 25. in quibus Iudex potest aliquem ex indiciis pœna ordinaria plectere.

Condemnatio ex indiciis ad pœnam ordinar. in 4. casibus.

Primus est, Si alicui ter denuntiasti, ne tuam vxorem alloquatur, & posteà reperiatur aliquo loco eum illa colloquens; poniri potest pœna ordinaria adulterij, vt habetur in Nouel. constitut. 117. Iustiniani, cap. 15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempora syndicatus: habetor enim pro confesso. L. Consiliarios. C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia, & non possit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. cap. De hoc. 11. de simonia.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur vt conuictus, & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad pœnitentiam. c. ap. Inter sollicitudines. 10. de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm Iudex teneatur ad restitutionem heredibus Rei, si, postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

171 RESpondeo & Dico Primò, Certum est, Iudicem teneri ad restitutionem, si condemnet non subditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestam iniuriam: etsi enim iste dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit: ergo, &c.

Condemnans nō subditum, vel in crimine exempto.

Notandum tamen, si proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat seu approbet factū alterius, illum liberari obligatione restituendi. Ratio est, quia hoc ipso, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tamquam à se factum; ac proinde liberat illū obligatione restitutionis. sicut enim Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset, ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad substantiam operis attinet; & consequenter condonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis. Confirmatur; quia qui habet potestatem confiscandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commissum, potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam sustulerit: ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abstulerit. hæc tamen intellige eo casu, quo Iudex proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. si enim ipse illum condemnare non poterat, non potest etiam condonare obligationem damni sarciendi, quod ab altero per iniquam damnationem est illatum.

Proprius Iudex potest ratificare.

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sotus de secreto, membro 3. qu. 1. concl. 5. Nauarr. cap. 18. n. 59. & alij. Ratio est, quia quando ex priuata scientia condemnat, facit iniuriam reo, tamquam Iudex minimè competens: nam nō est ei concessa talis auctoritas, nisi fortè rarissimo casu, vt dictum est suprà dub. 11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniustè parta sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniustè dedit. 172

Condemnans ex priuata scientia, vel per iniuriam extorta.

Potest autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & consequenter vt confessio sit nulla, nec possit sequi condemnatio. 173

Crimen per iniuriā multis modis extorquetur.

Primò, Si Iudex à seipso inquisitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquisitioni aperiat, vt dictum est dubit. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confessionem, cùm tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia hæc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde est nulla, L. Non dubium. 5. C. de legibus, & L. penult. ff. de quæstion.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen persona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem Ratio est eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. cap. 13. num. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g. promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo, & metu: vtraque enim

enim per iniuriam elicita, vt probat Gomez. c. 12. n. 6. & Clarus q. 55. v Circa secundum.

Quintò, Si confugientem ad locum sacrum abstraxit contra Ius, tūc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest vlteriùs progredi, nisi legitimè in eius potestatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur lattones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco sacro enormia committunt, fiducia immunitatis. vide Siluestrum, Immunitas, 3. quæst. 2.

174 *Si alia ratione poterat reū damnare, non tenetur ad restitut.* In his tamen & similibus casibus, Aduertendū est Primò, Si Iudici suppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad restitutionem: quia solùm in modo inferendi damni, iniuria commissa est, cùm idem damnum alia ratione iustè posset inferre. Itaque cùm ad ipsam substantiam damni inferendi ius habeat, non censetur iniuriam fecisse, nisi quoad modum; & consequenter non tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirmatur, quia etiamsi testitueret illi vitam ademptam, posset tamen illam alia ratione auferre, & sic restitutio esset nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare, ita vt ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognouisset: (vt si tortus est miles, vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare, vt suprà dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem; nisi ratione supradicta excusetur.

175 *Si Princeps iubeat reum plecti.* Dices, Quid si Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire?

Respondeo, Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso, quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ à Principe processerit, & excepto casu reuelatæ confessionis, habet Princeps ius procedendi iuridicè contra criminosum confessum, maximè, si bonum publicum id postulet; vt si crimen sit atrox. etsi enim ex tali confessione non posset reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo confessionem criminis occulti, & illud patefecerit, posset Iudex contra talem procedere: etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem, neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem confessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum. In hoc tamen casu, Iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iustè contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condunare, & condonet. quando autem condonare possit, antè explicatum est. *Tenetur ad restitut.*

176 Dices, Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem, si potest illū condemnare mādato Principis?

Respondeo, Quia huic necessitati damnandi, causam dedit per iniuriam: sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominùs teneretur de damno inde secuto, cui per iniuriam dedit causam.

CAPVT TRIGESIMVM.

De Accusatore & Teste.

Constat Dubitationibus 8. D. Thomas q. 68. & 70.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.

1 ESPONDEO & Dico Primò, *Accusatio* propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Siluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant.

2 *Requisita ad accusat.* Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur sex. Primò, vt fiat in scriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, qoo intentatur. Tertiò, Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus & etiam tempus, nempe annus, & mensis, quo delictum commissum est, Sextò, Inscriptio accusantis. colligitur ex L. Libellorum, 3. §. 1. ff. de accusationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quòd si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit.* quibus verbis vult hæc ira pertinere ad formam accusationis, vt si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expensas: quamuis ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Primum requiritur; tum vt constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum vt in eo non possit quidquā mutare, si fortè viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, vt possit fieri verbaliter, modò Notarius eam statim in scriptum redigat; vt notat Clarus qu. 12. nu. 7. *Ratio cur singula requirantur.*

Secundum modò nõ est necessarium, vt testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus. si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis adscribi.

Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusaotis.

3 Quintum etiam est necessarium, adeò vt si in accosatione criminali omittator, ipsa sit nulla, vt colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edendo. Ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi.

Nõ debet exprimi dies.

4 Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commissi delicti, sed solùm mensem; vt expresè habetur d.L. Libellorum, quia alioquin potestas accusandi & probandi nimis restringeretur. facilè enim fieri potest, vt quis diei vel etiam hebdomadæ sit oblitus: quia non ita cadit sub sensum, vt locus.

Petes, Quid si reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet se eo die fuisse absentem, cogendúsne erit accusator vt exprimat? Gomezius cap. 11. n. 4. negat. Primò, Quia d.L.Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent illum eo die & ea hora alibi fuisse.

Si velit reus, tenetur exprimere.

5 Sed communis sententia est, cogendum esse, vt fatetur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus suprà nn. 13. & Emmanuel Soarez in Annot. in Gomezium. Ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere; cùm non aliter probare possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eò quòd esset alibi, vel infirmus.

Ad primum Respondeo; Tantùm ibi significatur, non esse per se necessarium vt ponatur dies & hora, sicut necessarium est vt ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundum: Non est præsumendum tam facilè testes subornari, cùm id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei & horæ, potest iurando se non recordari, defungi; vt Clarus notat. quòd si meminit, & edat diem; non tamen tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

Etsi non possit probare diem & horam, non refert.

6 Petes, Quid si sponte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio; poteritne sequi condemnatio? Communis ferè DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id quod est positum in libello.

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, vt docet Clarus n. 14. & Gomezius n. 6. neque est consentanea Iuri aut rationi: si enim apertè probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v.g. sacrilegium vel furtum talis rei à te verè esse commissum tali tẽpore vel loco, quid refert quòd erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commissum est; sed quia commissum est. & commissum esse constat. Nisi fortè ratio delicti ex circumstantia loci vel temporis pendeat; vt si quis loco vel tempore prohibito piscatus, venatus, vel pastus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandum in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas ali- 7

Sufficit probare substantiam delicti.

qua vel conditio delicti sit proposita in libello, tantùm aggrauans delictum & pœnam eius, (vt si accusetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus sit bis térve) etiamsi qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum fuerit, potest, & debet sequi condemnatio; quia interest boni publici, vt tale delictum etiam semel, vel absque tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius num. 7. parum enim refert, quòd accusator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti substantiam. Accedit quòd in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur se non velle obligari, nisi ad probandum id quod est necessarium & principale.

Sextum, Nempe inscriptio accusantis, qua ac- 8

Inscriptio non est in vsu in foro sæculari.

cusator se obligat ad pœnam talionis, modò non est necessaria in foro sæculari, imò nec in vsu: tum quia id retraheret homines ab accusando; rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum quia hoc tempore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit. In foro tamen ecclesiastico, vbi seruatur 9
Ius Canonicum, necessaria est, vt colligitur ex cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verùm etiamsi in foro sæculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione, præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Patet ex L. Muliet. 4. & L. seq. Quæsitum. ff. ad S. C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Cooarruuias lib. 2. variar. cap. 9. num. 1.

DVBITATIO II.

Vtrùm accusationem debeat præcedere secreta monitio.

Respondeo & Dico Primò, Quandocumque 10
crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretã monitionem, v.g. vt reus desistat, vt satisfaciat; sed potest sine iniuria accusationẽ instituere. Ratio est; quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur, sícque omnes à malo absterreantur. vnde reus non potest queri de iniuria sibi facta, quòd antè monitus non fuerit.

Si crimen est probabile.

Dices, qui denuntiaturus est denuntiatione 11
euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idque ex iustitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat.

Denuntiationem euangelicam præcedit monitio.

Respondeo, Esse disparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus; nam hæc non instituitur ad punitionem, seu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri possit; sed solùm ad fratris emendationem; quæ cùm sine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam

violandam. qui autem accusat vel iuridicè denuntiat; spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamsi esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

12 Dico Secundò, Fieri tamen sæpè potest, vt priusquam accuses vel denunties iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt desistat à crimine: vt si delictum sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irrogare.

Interdum est contra charitatem.

13 Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè nō postulare vt monitio secreta accusationem vel denuntiationem præcedat; sed debere statim deferri Iudici vt malo occurrat: vt si occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, vel consilia Principis significet, si quis falsam monetam cudat. Ratio est, quia periculū, quod impendet, est maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iste ex accusatione incurret. Neque hic scrupulosè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti eligendum est id, quod tutius est. facilè enim posset talis priuatim monitus simulare emendationem & pœnitentiam, ac intereà occultè exequi quæ destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet, periculum caueri posse priuata monitione, non est adhibenda. Secùs est in aliis delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum est cap. 11. dubitat. 9. vide D. Thomam qu. 68. art. 1.

Si crimen cōtra bonum publicum.

DVBITATIO III.

Vtrùm accusator poßit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

14 RESpondeo & Dico Primò, Certum est posse, & etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cùm putauit hunc esse auctorem criminis; vel si res incipit ei esse dubia, perseuerante dubio post diligentem inquisitionem; vel denique si videt se probare non posse. tunc enim pergere in accusatione, esset calumniari.

15 Dico Secundò, Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam: hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuatâ causâ, vt suas iniurias persequatur, accuset; vt docet Caiet. quæst. 68. art. 3. Ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior ob eamdem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario Iure & potestate, sed ex tacita quadam Principis voluntate, seu ex ἐπιεικείᾳ, vt ait Caietanus: admissam tamen non potest ex auctoritate abolere; sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere. 16 Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria, vel valdè conducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior autem Iudex potest eam non admittere, & admissam impedire ἐξ ἐπιεικείας, si non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non potest; non enim ad ipsum spectat principaliter boni publici promotio, sed officij iniuncti administratio. Itaque tenetur parti ius dicere, nec potest se prætextu maioris boni publici eximere. alioqui sæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. potest tamen Principi scribere, quid iudicet expedire, & interim sententiam sustinere.

Iudex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentis.

17 Dico Tertiò, In causa ciuili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem. Si tamen actio sit famosa, qualis est actio furti, non potest in ea transigere post litis contestationem, sine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti. 6. §. Pactus. ff. de his qui notantur infamia. vide Glossam in cap. 1. de collusione deregenda.

In causa ciuili.

18 Dico Quartò, in causa criminali, ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam; (quod intellige in euentu, quo non tenetur accusare vel denuntiare) post litem inchoatam, non est licitum sine Iudicis auctoritate; neque etiam sine consensu Rei, si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus; quòd si aliter destiterit, incurrit pœnam S.C. Turpiliani, quo (si quidem erat crimen publicum, quod accusauerat) punitur infamia, & quinque libris auri, vt patet L. 1. C. ad Turpilianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis 7. ff. eodem. vide Glossam suprà, & Siluestrum v. Accusatio, num. 8.

In causa criminali.

19 Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Respondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L. 1. & sequent. ff. de public. Iudic. Tale est Primò, Omne illud, quod directè fit contra Deum vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriā fieri censetur: vnde meritò quiuis illud accusare potest: vt hæresis, blasphemia, euersio templorum & imaginum, & similia sacrilegia. Colligitur ex L. 4. C. de hæreticis. Secundò, Tale etiam est, quod fit contra maiestatem Principis vel Reipub. vt omnia crimina læsæ maiestatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam personam, ita demum censetur publicum, si lege statutum sit vt publicum habeatur; vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falsi, vis publicæ vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ: vt patet dicta L. 1. ff. de publicis Iudicijs.

Publicum crimen.

Priuatum dicitur, cuius accusatio solùm concessa est ei, qui iniuriam vel damnum passus est, vt crimen furti, iniuriarum, stellionatus, vt patet ex d. L. Si quis. 7. ff. ad Turpilian. & L. final. ff. de priuatis delictis.

Priuatum crimen.

20 Dico Quintò, Licitum est transigere in crimine publico capitali, (id est, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij; quia hîc transactio est turpis. si autem est crimē publicum

Transactio.

non capitale,non est licinm trãsigere,nisi in cri-
mine falsi. vtrumque habetur L. Transigere. 18.
21 C.de transactionib. In criminibus priuatis, gene-
ratim transactio est licita. Ita Glossa in c.1.de col-
lus.insinuat.hæc tamen intelligenda sunt ante ac-
cusationem; nam post accusationem non potest
fieri sine auctoritate Iudicis. Verùm in his viden-
dæ sunt leges & consuetudines Prouinciarũ:nam
hæc,quæ ex Iure communi allata sunt,supponunt
accusariooem fieri cum inscriptione; vt patet ff.
& C. ad Turpilianum: quæ tamen iam vix est in
22 vsu. Adde,si accusatot aliter quàm par est desistat,
posse Iudicem procedete pet inquisitionem, vt
communiter Doctores docent.

DVBITATIO IV.

Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

23 NOtandum est, neminem condemnari posse
nisi per publicam scienriam constet Iudici
de crimine & criminis auctore: quia cùm ex po-
testate publica, iudicia exerceat, sententia, præ-
sertim condemnatoria, ex publica scientia profi-
Tribus modis delictum patere potest.
cisci debet. Tribus autem modis crimen per pu-
blicam scientiam constare potest. Primò, Si ipse
Iudex cum tribus vel quatuot aliis deprehendat
illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iu-
dicio confiteatur ctimen. Tertiò, Si testibus con-
uincatut. hic tertius modus est ferè ordinarius.
itaque inquirendum est, quot & quales testes re-
quirantur.
24 Dico Primò, Quando per testes veritas inqui-
ritur in causis criminalibus, requiruntur & suffi-
ciunt duo restes legitimi, fide digni, & omni ex-
ceptione maiores. est communis sententia DD.
vtriusque Iuris,& Theologorum. & colligitur ex
L. Vbi numetus. 12. ff. de testibus. & cap. Licet
vniuersis. 23. de testibus. & cap. Cùm esses. 10.
de testamentis.
Duos testes requiri.
Duos requiri, ita vt vnus non sufficiat ad con-
demnandum, Iure gentium receptum est: facilè
enim vnus peruerti posset.duos autem peruertere
& efficere vt conformiter loquantur, ne vsquam
25 se falsitas prodat, est valdè difficile. Nec obstat,
quòd quidam dicant id esse Iuris naturæ; quia Ius
gentium passim vocatur Ius naturale, eò quòd ra-
Quadam ratione est Iuris naturalis, quadam gentium.
tio naturalis omnes gentes id docuit. proptiè ta-
men loquendo, non est vniuersim Iuris naturæ.
posset enim Respub. Principi sapienti & iusto da-
ro porestatem condemnandi ex ptoptia scientia
cum vno teste,vel etiam sine teste: imò probabile
est Principem in quibusdam casibus hanc pote-
statem habere, vt dictũ est cap.29. dub. 11. Credo
tamen Rempub. non posse dare potestatem Prin-
eipi, vt etiam quando ipse alia ratione de ctimine
non est certus, ex dicto vnius testis condemnare
possit: quia non habetur sufficiens certitudo ex
vno teste,ad pœnam mortis, vel mutilationis in-
ferendam; nisi fottè testis sit summæ auctoritatis
& fidei. & hac ratione est propriè Iuris naturæ vt
sint duo testes, id est, non pauciores, quàm duo.
26 *Duos* sufficere, similiter est Iuris gentium;non
Duos sufficere.
quòd Ius gentium præcipiat vt duo sufficiant; sed
quia non plures requirit, sed permittit reum ex
duobus testibus condemnari. Huic tamen non
obstat, quin Ius ciuile vel Canonicum in aliqua
causa possit plures requirere. sic Iure Canonico ad
condemnandum Episcopum Cardinalem requi-
runtur 72.testes:ad Presbyrerum Cardinalem 64. 27
Plures requiruntur ad condemnandos ecclesiasticos.
ad Diaconum Cardinalem 27. ad teliquos Cleri-
cos 7.vt patet cap. 3. Præsul. 2. qu. 5. ex Siluestro
Papa. Ratio est, tũ quia isti apud multos sæpè sunt
in magna inuidia, eò quòd alios corripere debeãt:
tum quia ex eorum damnatione multum detrahi-
tur existimationi & reuerentiæ, quæ debetur mi-
nistris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus qu.66. hunc
numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam
Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7.te-
stes, in apertis quinque, in codicillis quinque, in
criminalibus tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia
in testamentis plures sunt insidiatores, & testator
mortuus non potest suam mentem interpretari.
Petes Primò, Vtrùm etiam Iure diuino positi- 28
Non est modò Iuris diuini positiui.
uo hic numerus testium sit definitus.
Respondeo, In Lege veteri ita definitum fuisse,
vt patet Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium
peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se
dicente testimonium.* & cap. 19. *Non stabit vnus te-
stis contra aliquem, quidquid illud peccati & facino-
ris fuerit; sed in ore duorum aut trium testium stabit
omne verbum.* In noua tamen Lege hoc Ius nõ obli-
gat, nisi quatenus continet id, quod est Iuris na-
turæ; quia omnia præcepta Legis veteris, qua par-
te continent Ius positiuum, cessarunt per mortem
Christi. Nec obstat illud Matth. 18. vbi Dominus
iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel
duobus testibus, *vt*, inquit, *in ore duorum vel trium
testium stet omne verbum.* Solùm enim vult osten-
dere id esse consentaneum Legi veteri, & rationi
naturali: optimè enim poterit per duos vel tres
testes conuinci, si neget se malè fecisse.
Petes Secundò, Vtrùm duo testes requirantur
præter accusatorem?
Respondeo, Iure ciuili & Canonico duos testes 29
Accusator solo Iure positiuo requiritur præter duos testes.
requiri præter accusatorẽ, vel id quod vicem ac-
cusatoris supplet, vt patet ex dictis c.29. dubit. 12.
quia Iudex non potest procedere sine accusatore
vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali,
neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium
esse necessarium. *Non Iure naturali aut gentium*,
quia accusatot non requiritur vt ipse ex se adferat
vllam probationem vel confirmationem delicti;
sed solùm vt excitet & quodammodò cogat Iudi-
cem ad causam cognoscẽdam, quam ipse illi pro-
bat tantummodò per testes; itaque tota cognitio
& certitudo criminis commissi est ex testibus: at-
que Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde
excitetur ad causæ cognitionem; sed hoc constitu-
tum est Iure positiuo ad coërcendum malignita-
tem, qua alioquin Iudices vti possent, si spõte sua,
vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter fa-
cta, possent causas inchoare, nulla infamia præce-
dente. Deinde quando crimen est manifestum, & 30
auctor omnino occultus, si accedant duo testes,
potest condemnari, & tamen nullus hîc est, qui
hunc in particulari accuset (nisi fortè fiscalis, qui
tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus te-
stibus) quòd enim crimen notorium dicatur vi-
cem accusatoris supplere, eatenus tantùm verum
est, quòd instar accusatoris excitet Iudicẽ, vt pro-
cedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur
accusator à teste distinctus, quia Deuter. 17. & 19.
solùm requiruntur duo testes, vt quis possit con-
dem

demnari ad mortem.& Matth. 18. is qui corripit fratrem,& posteà illum denuntiat Eccleſiæ,vocatur teſtis;vt patet ex verbis Domini,cùm ait,*Corripe eum inter te & ipſum ſolum:ſi te non audierit,adhibe tecum adhuc vnum vel duos,vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum.* ſi enim vnum adhibes,iam eſtis duo teſtes : ſi duos,eſtis tres.ipſe ergo,qui accuſat vel denuntiat , teſtis eſt,ſi deponat eo modo quo teſtis debet : & ſatis vnum huic accedere.vnde patet Iure diuino non fuiſſe neceſſarios duos teſtes , præter accuſatorem vel denuntiatorem;ſed vnum fuiſſe ſatis,ſi ipſe vt teſtis poterat deponere.

31 Dices,Qui furantur fructus ex hortis,vel ligna ex ſiluis , puniri ſolent ex ſolius cuſtodis teſtimonio : ergo non requiruntur duo teſtes ; imò vnus ſufficit,qui ſit accuſator pariter & teſtis.

Reſpondeo , Cuſtodis teſtimonium non ſufficere ad condemnationem abſque aliis indiciis , ſi reus neget ; ſed tantùm ad inquirendum , examinandum , & minandum. Adde,ad leuem aliquam caſtigationem , quæ ſit abſque infamia , irrogandam,poſſe interdum vnum teſtem , ſi ſimul ſit accuſator,ſufficere;vt ſolet fieri in ſcholis inter ſtudioſos : ad grauem autem pœnam , cui coniuncta infamia , requiruntur duo teſtes , præter id quod ſupplet vicem accuſatoris.

32 Dico Secundò , Vt duo teſtes plenè probent, requiritur Primò , Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò,Quòd ſenſu externo illud perceperint,(v. g. quòd viderint occidentem, furantem , audiuerint blaſphemantem.) Quartò, Vt ſint omni exceptione maiores.

Vt teſtes plenè probent.

Primùm,Vt ſint iurati,patet cap. Nuper. 51. de teſtibus,vbi Honorius III. ait , *Nullius teſtimonio, quantumuis religioſus exiſtat,niſi iuratus depoſuerit,in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap. Tuis.q.39.eodem titulo,vbi Panorm. ait,*Ne Epiſcopo quidem,vt teſti credi in alterius præiudicium,niſi iurato.* Ratio eſt , quia abſque iuramento facilius eſt mentiri quàm cum iuramento ; diuini enim Numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudiciis certiſſimo modo inueſtigari.Porrò iurare debet ſe dicturum totam veritatem , quam in cauſa præſenti nouit , nulla falſitate adiecta,vt patet cap.20.Hortamur.3. q.9.

33 Secundò , Vt de eodem facto,patet ; quia alioquin non erunt conteſtes , ſed teſtes ſingulares, quorum alter alterius dictum nòn confirmat , ſed vterque ſuum tantùm:& ſic erit tantùm probatio per vnum teſtem.vnde debent conuenire in tempore,loco,& delicti ſpecie:nam ex diuerſo tẽpore & loco colligitur non eſſe idem factum , de quo deponunt. ſi tamen alter exprimat certum diem, alter dicat ſe non meminiſſe diei,valet. Secùs tamen ſi alium diem exprimeret;tunc enim putaretur aliud factum : niſi ipſum ſit tale vt non poſſit bis fieri. Vnde ſequitur,ſi vnus teſtis deponat de vna propoſitione hæretica aſſerta à reo,& alius de alia,non plenè probari hunc eſſe hæreticum;quia neutra hæreſis eſt plenè probata.ſicut enim nemo poteſt probari eſſe homicida,aut adulter , aut fur, aut ſacrilegus , niſi vnum idémque factum externum per duos teſtes probetur;ita etiam nemo poteſt probari hæreticus,niſi vna eadémque hæreſis aſſerta , per duos teſtes probetur. Quare fallitur Gomezius , & Iuriſperiti quos ipſe citat cap. 12. n.12. contrarium abſque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipſi dicunt hæreſim continere multas ſpecies , ac proinde ſi vnus teſtis deponat de vna hæreſi & alius de alia , plenè probari delictum in genere , quod ex ſpeciebus reſultat; idem dici poteſt de furto,& reliquis delictis;continent enim multas ſpecies ſeu facta , ex quibus reſultat aliquem eſſe furem.Fatendum tamen eſt, huiuſmodi probationem eſſe plus quàm ſemiplenam:nam vtraque eſt ſemiplena ; ſed quia ſunt de factis diuerſis,non poſſunt vnam plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium,ſeu ſuſpicionem.Quòd ſi duo de eadem hæreſi aſſerta deponant,& ſolùm in tempore diſcrepent , plenè probant ; quia in ſubſtantia delicti conueniunt:& quamuis non ſit idem numero actus,tamen quia eſt idem numero ſignificatum,habetur pro eodem actu : imò diſcrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

Vna eadémq; hæreſis per duos probanda.

Tertiũ eſt,Vt ſenſu externo perceperint,L.Sola.4.C.de teſtibus,vbi Gloſſa & communiter Doctores.& cap.Si teſtes.4.§.Solam.4.q.3. Ratio eſt, quia non poſſunt eſſe certi de facto externo , niſi per aliquem ſenſum.vnde ſi ſolùm ab aliis audiuerint,non probant plenè,ſed ſolùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis. 34

Quartum eſt,Vt ſit omni exceptione maior,de quo dubitatione ſequenti.

DVBITATIO V.

Quinam ſint teſtes idonei , qui minùs idonei.

NOtandum eſt , quoſdam dici *teſtes idoneos,* ſeu omni exceptione maiores , eos nimirum contra quos nihil poteſt Iure opponi,cur minùs ſit illis fides adhibenda , ſeu cur non ſint ad teſtificandum admittendi. Minùs idonei ſunt , quibus aliquid opponi poteſt,vel ex natura rei,vel ex Iuris diſpoſitione. & quia omnes habentes perfectum vſum rationis ſunt idonei,niſi aliquid in illis ſit,ob quod Ius velit eos cẽſeri minùs idoneos, videndum eſt quinam Iure repellantur : ſic enim intelligetur quinã ſint omni exceptione maiores. 35

Primùm igitur in cauſis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier,ob fragilitatem ſexus & ingenij mutabilitatem.Ita habetur cap.Forum.10. ſub finem,de verb.ſignificat.& cap.16.Mulierem. 33.q.5. Iure tamen ciuili in omni cauſa admittitur,L.Ex eo.18.ff.de teſtibus.præterquam in teſtamento,L.Qui teſtamento.20.§.Mulier.ff. Qui teſtam.fac.poſſ. Ita communiter tradunt DD.vt docet Gomezius cap.12.num.13. 36

Qui Iure repellantur. Mulier.

Secundò,Repellitur minor viginti annis , L.In teſtimonium.20.ff.de teſtibus. dictum tamen eius facit indicium ſufficiens ad capiendam informationem ; non tamen ad torturam,vt ibidem docet Gomezius.vnde non eſt verum , quod ait Silueſt. v.Teſtis , q.1. dictum impuberis facere indicium ad torturam.Si tamen ſit puber,(id eſt,quatuordecim annorum in maſculo , duodecim in femina) admittitur in ciuilibus. 37

Minor.

Tertiò , Inimicus eius contra quem teſtimonium dicitur. hic repellitur etiã in criminibus exceptis , in quibus alij teſtes minùs idonei admittuntur , vt in probanda ſimonia,hæreſi,& ſimilibus,

Inimicus.

bos, vt patet cap. Per tuas. 32. de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis; vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa capitali, vel magna parte bonorum, sed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Sanguine iuncti.

Quartò, Ascendentes & descendentes accusatoris; item collaterales: sed hi tantùm vsque ad quartum gradum, vt docet Gomezius n. 15. Idem dicendum de affinibus.

38 Aduerte tamen, Consanguineos & affines Rei interdum admitti posse ad reum defendendum, eiúsque innocentiam probandam: sic enim habet vsus, teste Claro q. 24. num. 12.

Domesticus.

Quintò, Domesticus ipsius producentis.

Infamis.

Sextò, Infamis infamia Iuris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci nequit; sed cum tortura, vt docet Clarus num. 13.

Periurus.

Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur facilè secundò peieraturus.

39 Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accusationibus, & capite Veniens. 10. de testibus. Ratio est, hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire, vt habetur d. L. finali. In criminibus tamen exceptis, admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæresi, crimine maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso. Addit Gomezius n. 16. idem dicendum in delictis quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam, sed etiam erit semiplena probatio; & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio. & poterit reus condemnari, vt docet Cynus in d. L. vlt. C. de accusat. & Panorm. in cap. 1. de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tamquam à teste, nempe cum iuramento, & citata parte: cui etiam dāda est copia depositionis, vt possit se defendere.

Socius criminis.

Inops.

Nonò, Persona vilis, & inops, de qua suspicio est facilè posse pecunia corrumpi: secùs si sit honesta. vide L. 3. & 4. ff. de testibus, vbi ferè hæc omnia habentur, & Siluester v. Testis, q. 1.

40 Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus non probet semiplenè; facit tamen aliquod indicium, quod cum alijs coniunctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori; vt si sit seruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium; similiter si ob inimicitiam. Denique si repellatur, eò quòd sit receptus ante litem contestatam, vel parte non citata: hoc enim casu attestationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam. 5. vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem & in Glossa exceptis. Quidam tamen dicunt, testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idque approbat Gomezius num. 20. sed non puto receptum in praxi.

Testis minùs idoneus sæpè facit indiciū.

41 Notandum Secundò, Testes minùs idoneos admitti tamquam idoneos, quando delictū est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit; vt in campo, silua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter testium sit valde dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem, vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentarijs. 6. §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem. 42

Aliquando admittuntur.

Si alter valdè dignus fide.

DVBITATIO VI.

Vtrùm semper teneatur quis testari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

Respondeo & Dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & testari, posito præcepto Iudicis. Primò, Si auctor laboret infamia delicti. 43

Tenetur testari posito præcepto, certis casibus.

Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quàm per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ; qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarr. cap. 17. n. 34. & 35. & cap. 25. n. 46. & 47.

Quartò, Si de auctore delicti est semiplenè probatum. si enim vmquam testem cogere potest, certè tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo si positâ infamiâ Rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

Quintò, Si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. Inuiti. 8. & 19. ff. de testibus, vbi dicitur, quinam non possint compelli ad testandum inuiti: vnde à contrario sensu intelligitur, ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum. Adde, quando quis accusauit vel denuntiauit, eò quòd in conscientia ad hoc obligaretur; tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauar. cap. 25. n. 47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium. 44

Sponte se offerat.

Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari. 45

Quando non tenetur. 1. casus.

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamsi inde Reipub. salus penderet, vt communiter Doctores tradunt.

Secundò, Si tibi sub secreto parefactum est, cōsilij vel auxilij petendi causâ, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix; tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. q. 43. dub. 2. Nauarr. cap. 25. num. 46. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 222. qui

2. casus. Secreto consilij vel auxilij.

multos

multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. Ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causâ se alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent.

46 Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum; tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2.q.7.concl.4.contrarium tenet. Sed neganda est consequentia; etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat; ego tamé, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperite, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

47 Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnū aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare; quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secùs ac si non promisisset.

3. Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem; etiamsi tu cum duobus vel tribus aliis scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere; vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occultum criminis; sed vt satisfaciat Reipub. quæ postulat vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & compescantur: non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Silu.v.Inquisitio 1.num.7.& v.Correptio, n.6. Fumus v.Inquisitio n.10. Petrus Nauarra lib.2.cap.4.num.168. vnde hîc datur species quædam belli vtrimque iusti, dum Iudex iustè testem vrget, & testis iustè negat.

48 Putant tamen quidā, in huiusmodi euentu non esse contra iustitiā, si denunties aut testetis; modò crimen non sit adeò occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicum, ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coërcendos. verùm quousque id licitum sit, ostensum est suprà cap.29.n.111.& 112.

Si possit probari, non est contra iustitiam denuntiatio.

Addo, non esse contra iustitiam, dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iureiutando tamquam testis, etiamsi solus videris; quia efficies semiplenam probationem: quâ positâ. Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam.

Neque cùm solus nosti auctorem.

4. Quartò, Quando proceditur via accusationis, si
49 testis videt rem probari non posse, eò quòd ipse solus & accusator sciant, non tenetur testari, quia accusator non potest tunc accusare, nisi fortè id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit; & efficiet semiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subiiciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, esséque adminiculo; vt docet Clarus lib.5.§. Pract.criminal.q.3.& Gomezius tom.3.cap.13.

Aliquando potest testari, sed non tenetur.

Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, 5.
non tenetur subditus patefacere eum, qui quòd 50
non posset aliter obtinere solutionem, accepit causâ iustæ compensationis; vt rectè Nauarrus cap.17.n.115. Ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hic non subesse.

Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meísve immineret, 6.
non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cum nostro damno, nisi bonum publicum illud necessariò postulet. Ita Nauarr.cap.25.n.50.& Couarruuias qq.pract.cap.18.

Septimò, Si cognoui ab iis qui fide non sunt 7.
digni; hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari aut denuntiare, vt rectè Nauar. cap. 25. num. 46. neque expedit reuelare eos qui dixerunt, si fide digni non sunt; quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet, & ex eorū testimonio pœnam inferet. Si non possum probare, (vt si solus noui) non teneor denuntiare, etiamsi Superior præcipiat; ita Nauarr.cap.17.n.136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire; quia testis non tenetur probare.

Notandum autem est, in omnibus casibus, in 51
quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum suum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna restrictione; quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, *quatenus Iure teneor:* quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente; non potest Iudex ei imponere obligationem, vt secundùm mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis ostendi potest. vide suprà cap.11.dub.20. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falsi plectatur. quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat.

Iuramentum testium.

Iuramenti interna limitatio.

DVBITATIO VII.

Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

Respondeo & Dico Primò, Si vel sciens vel ex 52
crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. Ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Si ex graui culpa dixit falsum testimonium.

Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus; & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam; te non teneri ad restitutionem: quia etsi

Si reus antè erat conuictus, non restituet.

inin

iniuriam ei facias, non tamen es cauſa efficax damni, quod ex prioribus teſtimoniis iam cenſetur illatum. vide ſuprà cap.13.dub.2.& 3.

Tenetur reuocare, vt malum auertatur.

53 Secundò, Qui hoc modo falſum teſtimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio eſt inferẽda, tenetur ſua dicta retractare, ſi id profuturum putet, quamuis ipſi ſimilis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quiſque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno ſuo; vt patet in reſtitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno melior cenſeri debet conditio innocentis. vide ſuprà cap 11.dub.20.& 22.

Dices, Quiſque magis tenetur conſulere vitæ ſuæ quàm alienæ: ergo non tenetur ſuccurrere vitæ alienæ cum periculo ſuæ.

54 Reſp. Antecedens ſolùm eſt verum in pari cauſa innocentiæ; vt ſi vita tua ſine mea culpa ſit in periculo, non teneor tibi conſulere cum periculo meæ ſecùs eſt, ſi meâ culpâ & iniuriâ periclitetur. Hinc fit, vt ſi alios ad falſum teſtimonium dicendum induxeris, ex iuſtitia tenearis eos monere vt retractent. quòd ſi noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. cap.3.n.253. quod intellige, modò ſpes ſit reuocationem illam profuturam.

Si abſque graui culpa dixit.

55 Dico Secundò, Qui falſum teſtimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, ſaltem nõ mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad reſtitutionẽ. Ita Caiet. q.70.art.4.& Petrus Nauarra ſuprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ, (cùm nihil inde habeat:) neque ratione iniuſtæ damnificationis; quia non peccauit, ſaltẽ mortiferè, vti ſupponimus: atqui probabile eſt non teneri ad reſtitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt oſtenſum eſt ſuprà cap.7. dub. 6. cenſetur enim huiuſmodi damnum quaſi fortuitò illatum. Hinc etiam ſequitur, illum non teneri cum vitæ periculo ſuum teſtimonium retractare; vt ibidem Caietanus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm teſtis teneatur ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, vel ſi veritatem occultet.

Tenetur aliquando ſe offerre.

56 SVppono Primò, Non teneri ad reſtitutionem ex eo, quòd ſe non obtulit; quia non tenetur ex iuſtitia ſe offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt ſi ſuum teſtimonium videt eſſe neceſſarium ad liberandum innocentem, vel ad accuſatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accuſare) eripiendum periculo pœnæ talionis; vt docet Nauarrus cap.15.num.17.

Non tenetur cum graui damno.

Secundò, Etiam non teneri ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, quando graue damnum ei inde impenderet; quia non tenetur tunc teſtari: nec Superior poteſt eum ad hoc obligare, niſi ratio boni publici id poſtulet. vnde poteſt vel citatus non comparere, vel ſi compareat, aliquo artificio ſe eximere; vt docet Sotus de ſecreto, memb.2.q.7. dub.3.& Nauarr.cap.25.num.50.& alij.

57 Sed difficultas eſt, ſi nullũ damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iuſſus ſit citari. Multi Doctores docẽt, ſi hoc caſu fugiat vel ſe occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad reſtitutionem. Ita Nauarrus cap.15. num.41. Sotus lib. 5. de Iuſtitia q. 7. art.1. Michael Salon q.70.art.1.dubit.3.& alij. Probatur Primò, Quia hoc ipſo, quo citatus eſt, vel iuſſus citari, miſſo ad eum publico nuntio, tenetur ex iuſtitia teſtimonium dicere; ſicut quando alicui munus tutoris imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas ſcripturam quamdam, ad cauſam pertinẽtem.& tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad reſtitutionem damni inde ſecuti: ergo ſimiliter ſi præcipiat vt proferas tuum teſtimonium.

Si nullum impendeat damnum.

Occultans ſe vel fugiens nõ tenetur reſtit.

58 Reſp. & Dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui ſe occultat vel fugit priuſquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, nõ teneri ad reſtitutionem damni, defectu teſtificationis ſecuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatẽ proximi peccaſſe. Ita tenet Salon, adducens pro hac ſententia Petrũ Soto & Ioan. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris. priuſquam id ei debito modo imponatur; ſicut ſi inferior vitet conſpectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat; non obligatur mandato, etſi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel ſe occultat, ne inſtituatur à Magiſtratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra iuſtitiam, etiamſi norit ſe ad hoc quæri.

Si iuſſio ei inſinuata.

59 Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, ſi poſtquam citatio Iudicis per miniſtrum publicum ei eſt inſinuata, fuga vel fraude aliqua, teſtificandi actum declinauerit: vt ſi dicat reum ſibi eſſe inimicum. Tenet Molina diſput.83. promittens ſe probaturum tract.5.& multi viri docti huius Vniuerſitatis à me conſulti. Idem apertè indicat Silueſt.v. Teſtis, n.8. vbi dicit eum qui falſum teſtatur peccare contra iuſtitiam; eum verò qui iubente Superiore non vult teſtari, peccare eò quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonum commune quando debet. Similiter alij DD. etſi teſtem falſum dicant peccare contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem, id tum non dicunt de eo qui iuſſus recuſat teſtari; ſed ſolùm dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabiena v. Teſtis, n.10. Fumus eodem num.10. Caiet.v. Teſtimonium.

Probatur Primò; Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem iuſtitiæ ad ſe ſiſtendum & ad teſtandum, ſed ſolùm obedientiæ. non enim cenſetur iniuſtus ſi non compareat, ſed inobediens vel contumax: ſicut ſi quis iuſſus à Magiſtratu capeſſere tutelam, nollet obedire, vel falſis prætextibus ſe excuſaret, nõ eſſet iniurius in Magiſtratum aut in pupillum; ſed eſſet tantùm inobediens Magiſtratui, & in pupillum parum pius.

Obligatio iuſtitiæ vnde oriatur.

Secundò, Quia obligatio, qua quis lege iuſtitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non naſcitur præcisè ex præcepto Superioris; ſed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptãdo officium vel functionem, implicitè promittit; & ita ſe ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim poteſt alteri dare ius ad functiones liberas alterius, niſi qui illarum eſt dominus. quare cùm nemo ſit dominus mearum functionum præter me, nemo abſque meo cõſenſu alteri ius ad illas dare poteſt. Vnde vlterius ſequi videtur, teſtem, etiamſi à Iudice præſente interrogetur, non teneri ex iuſtitia

reſpon

respondere aut iurare de dicenda veritate; sed solùm ex obedientia: quia Iudex præcepto suo non potest imponere illi obligationem iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tamquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secùs est si agatur de scripto proferendo in lucem; quia est res externa, de qua Respub. potest disponere; sicut de aliis bonis, quando causa subest.

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, nónne tūc tenebitur ex iustitia dicere veritatem? *Si iurauit.*

Resp. Probabile esse non teneri ex iustitia, sed solùm ex obedientia & virtute religionis; quia per hoc iuramentum non intendit vllum ius iustitiæ conferre in eum, cuius causâ iurat; non enim intendit ei aliquid promittere, sed solùm iurare hoc futurum, nempe quòd sit dicturus veritatem, quam nouit, secùs si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputando, vt res ista à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. *D.Thomas q.69.& 71.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 *Non est contra iustitiam.* RESPONDEO & Dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maximè si alius modus illius repellendi sit incommodus. est communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iustitia, q.7. art.3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cùm sit inuasor, & sponte se huic periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi, & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia Iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum quæst.24.

2 *Potest tamen esse contra charitatem.* Dico Secundò, Fieri tamen potest vt sit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice; & crimen, quod ei obiicitur, esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quòd si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda istius incommodi; sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minùs noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia; si testis tibi inimicus, si pauper, si mente non firma, si impubes; & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus suprà cap.30. dub.5.

3 Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiā, si occulta eius crimina pandat; quia si ratione minùs noxia se possit tueri, non habet ius vtendi defensione nocentiore; sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, nō potest ei grauem læsionem irrogare.

4 Respondeo, Reum habere ius repellendi testem quouis modo magis idoneo; cùm testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo, & permittere reo, vt omni modo, qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus; præsertim quando hæc decorè facere non potest; sed potest se armis tueri, faciendo id, quod necessarium est ad euasionem; quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur. *Habet ius repellendi testem omni modo magis idoneo*

DVBITATIO II.

Vtrùm reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniæ, peccet, & teneatur ad restitutionem.

D.Thom. quæst.69. art. 2.

RESpondeo & Dico Primò, Reus saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quàm minimùm accusatorem lædat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinendum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium. 5 *Debet quàm minimum lædere.*

Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimē, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Siluest. v. Restit. 3. q.4. Nauarr. cap. 18. n.49. Petrus Nauarra lib.2. cap.4. n.348. Colligitur ex D.Thoma, q.69. art. 2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacumque via, modo non dicat mendacium:* atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, nō dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calūniator præsumitur; vt docet Glossa in cap. 2. de calumniatoribus: ac proinde etiam 6 *Calumniator,*

cense

censetur mentiri; tum quia contra mentem, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum quia falsum præsumitur in iudicio, quòd probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut
7 fecisse quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel tamquam amico ex confidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offenderetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligendo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo; quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. cap.4.n.348. Secùs quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

Illicitè patefactum negari quodam modo potest.

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. Thom. q. 69. art. 4.

8 RESpondeo & Dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non interroget iuridicè, seu Iuris ordine seruato. colligitur ex cap. Qualiter & quando. 17. & cap. Cùm oporteat. 19. & cap. Inquisitionis. 21. de accusationibus; éstque communis sententia DD. vide Henricum Quodlib. 1. q. 34. Siluest. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nauarr. lib. 2. cap. 4. num. 136. Idem expressè docet D. Thomas q. 69. art. 2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solùm quam ab eo potest & debet requirere Iudex secundùm ordinem Iuris*. Ratio est, quia quando non procedit iuridicè, non potest reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm Ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio posse eludere.

Iurare de calumnia.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glossam in cap. 1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare se bonam causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causâ litis, nisi quod Iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iuranda, maximè reo, in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordinē Iuris, & quando non?

Resp. D. Thomas suprà, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundùm ordinē Iuris, & etiam debet. Primus est, cùm præcessit infamia. Secundus, cùm suppetūt indicia expressa. Tertius, cùm habetur probatio semiplena. Sub *infamia* intellige etiam *notorium*; cùm videlicet delictum cum suo auctore est publicè notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores, nimirum vt iuridicè cōstet esse talem famam, eámque ortam non à maleuolis, vt suprà cap. 29. dubit. 16. dictum est. Itaque si reus potest excipere contra testes, vel ostendere famam à maleuolis sparsam, vel ex errore aliquo natam, non tenebitur fateri, vt rectè notat Salonius q. 69. art. 2. controuersia 2. Similiter indicia debent esse legitimè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum testem iuratum omni exceptione maiorem. hæc non sufficit ad interrogandum iuridicè, nisi sit coniuncta cum formali accusatione, vel cū eo quod vicem accusatoris supplet: vt sunt notorium delicti, fama de auctore, & denuntiatio iuridica; quia Iudex ex se iudicium inchoare non potest, sed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque si nihil horum præcessit, non potest reum obligare in conscientia ad respondendum; vt docet Caiet. q. 69. art. 2. Sotus de secreto, m. 2. q. 6. & alij. Ex his constat, quando Iudex interro- 9
get non iuridicè siue reum, siue testem; nimirum id tunc facit, quando de crimine occulto interrogat, de quo neque est fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo horum modorum deductum sit ad notitiam publicam, ita vt reo non suppetat probabilis ratio celandi, séq; defendendi. quamdiu enim delictum est ita occultum, vel incertum, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnē rationem, atque adeò contra Ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientiæ ad illud in suam perniciem pandendum; tale enim præceptum est nimis durum, & minùs consentaneum conditioni hominum; cùm nemo, vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. Confirmatur, quia nemo spoliandus est armis, quibus videtur iustè se suáque tueri.

Tribus euentibus ritè inquirit.

Semiprobatio.

Quando non seruatur ordo Iuris præscriptus in reo interrogando.

Aduerte tamen, quando interrogatio Iudicis vel Superioris non tendit ad punitionem, sed ad impediendum peccatum, teneri subditum fateri veritatem etiam de occultis, etsi nulla præcessit infamia, aut semiprobatio, aut indicia; vel certè debere abstinere ab eo in quo est peccati periculum. vt cùm promouendus ad Ordines rogatur de natalibus, de censuris, de irregularitate: cùm inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim causa impediendi peccati ius habet interrogandi; & subditus non habet iustam causam celandi, cùm non possit sine graui peccato cum talibus impedimentis illa suscipere, aut illis vti; & aliàs liberè possit abstinere.

Si non tendit ad pœnam.

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fate- 10
ri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita Caietan. q. 69. art. 1. Sotus de secreto, memb. 3. q. 2. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parêre Superiori cum graui suo vel alterius incómodo, nisi constet eum legitimè præcipere, & habere auctoritatē obligandi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an possit imponere? Secundò, In dubio fauendum est reo. secùs est, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Si dubitat an legitimè interroget.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statū causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, séque interrogari posse;

& vt

& vt si quid contrà habeat, possit apponete & excipere;vt docet Caietanus q.69.art.1.& alij.

Si iuridicè procedatur.

11 Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idque reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est,neque tunc reum teneri suum crimen fateri;si inde pœna temporali plectendus foret:secùs verò si pœna spiritali; vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cùm super, de confessis, col. penult. Siluester v. Confessio delicti,qu.1.Angelus eodem, nu.1. Fumus eodem,num.8.& alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione

Communior sententia DD. est, illum teneri fateri.

12 Dico Tertiò,Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit,tenetur veritatem fateri,etiamsi capite plectendus esset: est communior sententia DD. D.Thom. qu.69. art. 1.& Caiet.ibid. Henrici quodlib.1.qu. 33. Palud. d. 19.q. 4. versus finem,Gab.d.15.q.6.art.2.conclus.6. Soti de secreto,memb.2.q 7.Nauar.cap.25.num.53.Couar.qq. pract.q.23.Anton.Gomezij to.3.cap.12. nu.5. Hi Auctores generatim loquuntur, nec distinguunt inter pœnas. Probatur,quia quisque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando secundùm ordinem Iuris interrogat reum, aut iuramẽtum ei defert: ergo reus tenetor parêre,dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet,facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij,reum non solùm teneri quando iurauit, sed etiam absque iuramento ex vi solius præcepti Superioris.

13 Aduerte tamen Primò,in re parui momenti occultare veritatem,aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excusat à mortali.

Si factũ absque culpa cõmissum.

14 Secundò, Si Iudex quærat de facto,quod absq; culpa, saltem lethali patratum est,testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis,v.g.occidisti Petrum te inuadentem, cùm iusto moderamine, vel absque notabili excessu;non teneris fateri te occidisse, etiamsi de te sparsa sit infamia: nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fatereris, nec posses probare te causâ necessariæ defensionis fecisse, condemnaret te homicidij,ex falsa præsumptione. pari modo si tu non es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus orietur vehemens suspicio te esse auctorem,v.g. hunc esse tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ex falsa præsumptione procedit,vt docet Salon.q.69.ar.2. & Sotus de secreto, m.2.qu.7.dub.2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret,adhibita conuenienti restrictione mentis;de qua vide Nauarr. in cap.Humanæ aures. 22.qu.5. vide infrà cap.42.dub.10.

Si ex falsa præsumptione procedatur.

Quando possit reo iuramentum deferri.

15 Notandum autem est,vt reo possit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam; vt docet Couarr. & alij DD. quia iuramentum est spiritualis quædam tortura, cùm non pessimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs est imponere hanc obligationem, quàm imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto posse imponi obligationem fatendi: & meritò, quia infamia non facit semiplenam probationem, sed solùm supplet vicem accusatoris, vt suprà cap. 29. dub.15.dictum est.

Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reum nõ peccare mortiferè negando crimen,præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridicè interrogetur:colligitur ex Auctoribus prioris sententiæ.Idem tenet Petrus Nauarra suprà, Emmanuel Sà v.Reus,& quidam alij recentiores. Probatur Primò, Quia quamdiu est spes euadendi, eò quòd nondum sit plenè probatum, præceptum illud fatẽdi criminis videtur nimis difficile, neq; satis accommodatum humanæ imbecillitati.vix enim è centum vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortẽ, non sit crimen negaturus:atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundò, Lex humana non potest obligare cũ periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet,vt verior sententia tenet,& plerique Doctores docent. ergo nec præceptũ humanum:eadẽ enim est vtriusq; ratio, si cetera sint paria. atqui ex cõfessione criminis incurrit certissimum periculũ mortis; nõ confitendo autem est ei spes euadendi:ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo potest cogi ad testificandum cõtra sanguine iunctũ; vt patet ex L.4.ff.de testibus. nemo etiam tenetur testari,quando inde sibi graue damnum metuit,vt suprà cap.30. dub.6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quàm ipse sibi; nec maius potest esse damnum quàm vitæ:ergo nõ tenetur contra se fateri.Quartò,L.Nimis graue.7. C.de testibus, dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat.* ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cùm aliàs spes sit euasionis. 16

Sententia probabilis.

Ex dictis sequitur Primò, Non teneri iurare ad mentem Iudicis,sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundò,Eamdẽ sententiam non videri improbabilem,etiam in causis non capitalibus, in quibus valdè grauis pœna imponitur;vt damnatio ad triremes,vel ad perpetuũ carcerem, vel confiscatio bonorum. secùs si solùm pœnæ excommunicationis,quia facilè tollitur. 17

Consectaria.

Ad rationem adductã in contrarium respondere potest, fieri posse, vt Iudex habeat ius interrogandi causâ boni publici, vt officio suo fungatur; & tamen alter non teneatur respondere ad eius mentem;idque ad summum ius vitæ suæ tuendæ, per quod licitum est ei contegere & abscondere ea,per quæ vita ipsa eripietur.sicut qui est in periculo vitæ,potest fugere è carcere,etiamsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus potest non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo,& reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat;neque fit ad obligandum, sed ad inducendum vel terrendum reum,vt veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem:ac proinde sacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem 18

Ad rationem contraria sententia.

fateatur, quamdiu est spes euadendi. qood etiam

19 notat Emmanuel Sa, suprà. Quando tamen non est spes euadendi, (vt si videt crimen facilè plenè probari posse) tunc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & aliàs tenetur Supetiori legitiniè præcipienti obtemperare.

Si non est spes elabendi.

20 Dices, L. 2. C. de Iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc auté iuramentum qoatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quòd putet se bonam fouere causam: altetum, quòd non negabit id quod credit esse verum; seu quòd interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glossam in cap. 1. de iuramento calumniæ.

Obiectio. Iuramentum Rei de calumnia.

21 Resp. Primò, Quòd valdè expediret, si Summus Pontifex præciperet, vel Principes supremi legem condereot, Ne Iudex io causis ingerẽtibus pœnam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, vt inquit Gomezius suprà, sicut in cap. Clericos. 3. de cohabit. Clericorum & mulierũ dicitor; *Clericos, qui tenent concubinas, non esse cõpellendos ad eas abiurãdas, propter periculum periurij, sed censuris cogendos.* maius periculũ est in teis.

Responsio prima.

Expediret hoc iuramentum tolli.

22 Resp. Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agendo calumniosè; seu quòd non committet calumniam in causa. si quis enim benè aduertat, in nullo paragrapho illius Legis requiritur vt teus iuret se in omni parte litis veritatem dicturum, sed tantùm, quòd *putans se bona instantia vti, ad reluctandum venerit; & quòd causâ patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiserit.*

Secunda.

23 Nec obstat L. Marcellus. 11. §. 3. ff. de act. rerum amotarum, vbi io actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, cõtta qoem actio instituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandã, & ad recupetãdum suum, vel sibi debitum, quod pars ex iustitia debet restituere. Simili modo intelligendæ quædã aliæ Leges, quas adducit Gomezius suprà. nos autem hic agimus de iuramento, qood à Iudice defertur reo in causa ctiminali.

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus secundùm allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ.

24 RESpondeo & Dico Primò, Quando sententia re ipsa est iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamois secundùm otdinem Iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veloti lex quædam alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cùm finis sententiæ sit vt cuique tribuatot quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat.

Sententia nitens falsa præsumptione vel falsis probationibus.

25 Vnde sequitur Primò, Eum, qui per talem sententiam aliqua re priuatus est, vt legato, vel hereditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem; nisi non parendo sententiæ, maius malum aut scandalum timeretur.

Non tenetur soluere.

26 Sequitur Secondò, Eum, coi res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundameoto niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere; quia illa res est alterius. Ita Sotus l. 5. qu. 4. art. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & alij.

Cui res applicata, tenetur restituere.

Nec obstat quòd Respub. & Princeps possit ex causa de bonis subditorum disponere, eaque aliis tribuere, vt patet in præscriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe vt publica iudiciorũ forma seruetur: quia etsi hæc causa fortè sit sufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundùm allegata & probata contra priuatam scientiam suam, & exequendi iudicatũ; tamen noo est sufficiens, vt iste amittat reverà rem suam, ita vt in foto cõscientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere, si possit, & sciat sententiam falsa præsumptione niti: hoc enim ad bonum publicum nõ est vllo modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipub. vt si per calumniam probatum sit me esse heredẽ à Petto institutum, possim hanc hereditatem mihi arrogare, etsi certò sciam me heredem non esse? aut vt fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certò constat, per falsos testes conuictum de hæresi vel incestis nuptiis? sanè nulla æquitas hæc patitut.

Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio per sententiam secundùm allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatom; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sentẽtiam falsis probationibus niti: id enim docet Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & Panorm. in cap. 1. de concessione præbendæ, Glossa ibidem, & communiter Canonistæ. probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententiæ, & ita trãsiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & cap. Cùm dilectus. 32. de electione. 27

Institutus in beneficio quo alius iniustè priuatus.

Verùm hæc ratio nõ satisfacit: solùm enim probat, præsumendũ in foro externo sententiam fuisse iustam, eò quòd nõ appellauerit; & ideò posteà illum non esse admittendum in iudicio, si repetat beneficium: non tamen probat beneficium iustè retineri, si sciatur illum iniustè priuatum. 28

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respub. eo casu priuant reum absolutè beneficio vel officio. & applicant ei cui posteà confertur: id enim facere possunt, cùm hæc sint bona communia, in quibus multò maiorem habent potestatem, quàm in fortunis priuatorum, & aliàs subest iusta caosa sic faciendi: tum ne iurisdictiones sint incertæ, quæ res multò maioris est momẽti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cùm constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliod officium vel beneficium: tum quia quamdiu non constat publicè fuisse innocentem, restitotio est impossibilis: nam beneficium non potest restitoi, nisi per collatorem: collator autẽ nollet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nollet videri fecisse contra Iudicis sentẽtiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium est collatum, poterit illud retinere, cùm resignando non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titolum retinere potest, & præstare officium, etiam fructus potest seruare, cùm hi

sequan

sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa non est, cur alter sit priuatus. vnde hic qoeri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officiis sæcularibus.

29 Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita D.Thomas qu.69.art.4.Sotus l.5.q.6.art.4. estque ferè communis sententia DD. Probatur Primò, Quia Iudex habet ius exequendi talē sententiam, imò auctoritate Principis & Reip.ad hoc compellitur; ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum vtrimque iustum, absque ignorantia. Secundò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarēt illum committere crimen maiestatis,& concurrerent ad eum opprimendum; & si benè illi cederet, nefarij homines imitarentur. Supponimus, Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

Non potest se per vim tueri.

30 Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couarr.l.1. variar.c.2.n.13.nempe Paris à Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quæ sententia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cùm iste non sit dignus pœna; sed solùm præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso,potest se contra illū tueri,etiam cū ipsius læsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eò quòd ille ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris.Idem & potiori ratione dicendum,si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verùm ego istam sententiam in vsum non facilè admiserim, maximè propter scandalum, quod vix abesse potest. Quòd si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere,vt etiam D.Thomas fatetur.

Sententia quorundam.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere.

31 Respondeo & Dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permansurum. est communis sententia DD. (vide Couar. l.1. var.cap.2.nu.11.) quam vsus omnium gentiū confirmat. Ratio est,quia non coniicitur in carcerem vt ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa commentariensi damnum obueniat: quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ

Ante sententiam potest fugere.

32 id assignet, vt qui nō meliùs illum custodiuit. hic tamen reus considerare debet, vtrùm tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundùm charitatis legem non sit curandum.

33 Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis vel mutilationis;D.Thomas qu.69.art. 4. & Caietan.ibidem Sotus lib. 5. qu. 6. art.4. Cooarr. suprà. Ratio est, quia nō potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat; hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodò superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma suprà, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu,est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequetur,vt inquit D.Thomas:ergo,&c.

Etiam post sententiam potest.

34 Vbi Nota,etsi possit quis aliquid facere,ex quo per accidēs seo ab alio mors inferetur, vt manere in carcere,ascendere scalas, præbere iugulum, & similia; nemo tamen potest ad hæc facienda ita condemnari, vt quoad euentu ad hæc obligetur. nam si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique iuris est ad vitæ conseruatiōnē,vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam,si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet;vt si vrbs in periculo versetur; nam pars pro toto exponenda est. vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanū esset tale præceptum.Vnde patet,non posse lege humana statui vt damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem pœnā corporalem,non possit fugere:quod est contra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit, posse tamen statui;& tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij,ob rationem allatam.

Ius vitæ conseruandæ, quantum.

35 Sed difficultas est, vtrùm possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam Doctores negant,Henricus quodlib. 9.q.25.Couarr. l.1. var.c.2.num.14.fauet Siluest.v. Accusatio, nu.12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couarr.ex quatuor legib.ciuilibus:ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo:si enim non peccarent,tam grauis punitio esset iniusta.

Effringere carcerem.

Secundò, Si licuisset carcerem effringere, non teneretur de damno inde secuto;atqui tenetur, vt etiam Caiet.& Sotus docent: ergo,&c.

Tertiò,Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati.Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde

36 Dico Tertiò, Eum,qui licitè potest fugere,posse etiam vincula rumpere & carcerem pertūdere.Ita Caiet.& Sotus suprà,Nauarr.c.17.nu.102. & passim recentiores.Probatur Primò, Quia cui licitus est finis,licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga,licitum etiam se ad eam expeditum reddere, eiusq; impedimēta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ:quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre,quando iusta est condēnatio,secùs est de vinculis & carcere; sicut si quis obiiceretur leoni deuorādus,posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò,Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare, vt vi maiore detineatur,ideò enim catenæ,cōpedes, numellæ sunt ferreæ, & carceres firmissimi. alioquin si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea disrumpere,quod est ridiculum. Tertiò, Illud præceptum, oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & homanis moribus minimè accommodum.

Potest effringere.

37 Vnde ad primum Respondeo, Legislatores illos forte secutos fuisse alteram sententiam, quæ

Ad rationes.

etiam est probabilis; vel certè illos procedere ex præsumptione, quòd effractores vim custodibus intolerint, quod ipsa verba legis insinuant; præsettim lex penult. ff. de custodia & exhibit. & L. 1. ff. de effractoribus. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt faciliùs Rei possent detineri, pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effractutæ est supplicium capitis, sed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. cap. 9. num. 11.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carcetis, id prouenit non ratione iniutiæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cùm enim iustè detineantur, videntut tacitè consentite in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directè: idque meritò Respub. potest ab illis exigete. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

38 *Si alij quoque fugerint.* Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertuso, etiam alij captiui fugiant, non ideò teneberis de damno, quod inde actoribus. vel Reip. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebatis illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michaël Salon qu. 69. art. 4. Non tamen videtut verum, quod ibidem docet iniustè cōdemnatum, si carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eiùs teneri; quia cùm pet iniutiam detineatur à Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Respub. ex illa eruptione incurtet, eò quòd ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detineat à priuato, possum pertundere murum; nec teneor illud damnum tependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerem.* Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carcetis temporariam non potest fugete. Probabile tamen est, damnatum ad carcetem perpetuum, grauem præsettim; item damnatum ad triremes, fugam capere posse.

Prior pars est cōmunis, quia hæc pœna non est ita grauis. quin reus, qui ob sua crimina iustè ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire, sicut soluete mulctam pecuniatiam, concedete in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, est contra Caietan. q. 69. art. 4. Sotum suprà, & Couat. num. 14. hi enim putant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaële Salon, eum posse fugere, si carcer valdè grauis esset: tum quia non tam condemnatur vt ibi sponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi. secùs si carcer esset laxus & commodus.

Triremes. Idem, & pòtiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantut vt sponte ibi maneant, sed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia est ratio; nam illa pœna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamen exilium esset grauissimum, fortè non esset illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valdè dura, posset fugere. secùs si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad seruitutem, absolutè posse fugete, sicut seruos bello captos; quod non videtur improbabile; præsertim cùm seruitus sit mors ciuilis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij possint reo fugam è carcere consulere, & auxilium ad eam præbere.

40 *Possunt qui non ministri iustitiæ.* Respondeo, & Dico Primò, Cuicumq; fas est fugete, ei possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modò non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caietan. & Sotus suprà, & alij passim. Ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suasor & auctor vt facias, nisi ratione officij prohibear: quo modo prohibētur ministri iustitiæ; qui cùm ex officio teneantur curate vt reus detineatur, contra iustitiam Reipub. debitam facerent, si fugam suaderent.

41 *Præbere instrumenta captiuo.* Dico Secundò, Probabile etiam est, licitum esse eidem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. est contra Sotum lib. 5. qu. 6. art. 4. sed ita expresſè docent Caietanus & Michaël Salon suprà. Probatur Primò, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam portigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cùm consilium non videatur aliud esse quàm spiritale quoddam instrumentum? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minùs opitulari, quàm præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque id est violare publicam custodiam, quia non iuuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui iniustè vsurus sit.

42 Dices, Si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauiter puniretur: ergo est peccatum.

Resp. Etiam consultnt effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens punirentur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententiâ Soti.

43 Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetut in conscientia; tamen aliis potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum iuris ad hæc habent, quantum ipse reos; neque illis hoc præceptum ita est datum, sicut reo.

44 *Non possunt iuuare effringendo.* Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. est communis Doctorum. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. Thom. q. 71. art. 1.

45 *In extrema necessitate tenentur.* Respondeo & Dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius

illi

illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thomas q.71.art.1. & alij DD. dicitur autem esse in *extrema necessitate*, v.g. cùm imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis, & in extremam coniiciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extremè egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter non eget; vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius; vt si aliter cibus obtineri non possit. si extremè eget pecuniâ, tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi fortè illi ex sua malitia nollent aliter opitulari; tūc enim pecunia illi esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extremè eget. vide D. Gregorium Homil.9. in Euangelia, sub finem: *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia largitate non torpescat: habens artem, qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat, talentum quippe ab vnoquoque nostrûm venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

46 Sed difficultas est, vtrùm idem dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap.25. num.20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet: quod intellige, non teneri sub peccato mortali: nam intolerabile esset, dicere, sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc artic. dicens, tunc solùm obligari sub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde

Vtrùm etiam in graui.

Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta grauem morbum contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium exhibere; modò ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modò præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statū suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Siluest. v. Aduocatus, nu. 11. Sotus l.5. q.8. art.1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna, q.32. art.5. dub.5. vbi ostensum est, eos, qui quoquomodo superfluum habent, teneri in graui necessitate proximi sub peccato mortali; quod ibidem sensit Caietanus. vnde parum sibi constat, dum hic contrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia; quia causæ iudiciales sunt ordinariè magni momenti respectu pauperum, vel certè pauperes non sunt. vide suprà cap.12.dub.12.& cap.16.dub.1.

Etiam in graui tenetur.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 Respondeo & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iustâ causâ excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligentiam præstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quàm si facilis vel parui mométi. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide suprà cap.7.dub.7.

Negligentia & imperitia aduocati.

Dico Secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expensarum factarum, & eorum omnium quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedentem non monuit de causæ iniustitia; horum enim omnium est causa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij. 48

Si aduertit causam esse iniquam.

Vbi Aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere; non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quātum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset: quia solùm in causa dubia, transactio locum habet. vide D. Thomam qu. 7. art. 3. ad 2. Siluest. v. Aduocatus, num. 16. & Nauarr. cap. 25. num. 28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem. 49

Cliens monendus.

Transactio non suadenda.

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum, non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset, si illum non defendisset; sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secutâ sententiâ; ac proinde nec compensatio. &. quamuis fraudibus istis faciat. iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudicium publicum; hæc tamen injuria non obligat ad restitutionem: quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: qualis etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat. 50

Fraudibus cōtra fiscum defendens.

De aduocato fisci est maior dubitatio. multi enim Doctores, inter quos est Michaël Salon. putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ, si causam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & confiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cùm ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona Rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat; præsertim cùm fiscus ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide suprà cap.13.dub.10. 51

Aduocatus fisci.

Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat, vt accusator non potuerit conuincere, & ideò damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem; quod est contra Nauarrum cap.27. num. 209. sed ita docet Couarruuias in Clement. Si furiosus. p.2.§.5. num.5. & Salonius quæst. 71. artic. 3.

Si accusator deficiat in probatione.

controu. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit, cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna.

DVBITATIO IX.

Utrùm aduocatus possit causam dubiam tueri.

52 *Si causa dubia.* Respondeo Primò, Si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusuis, id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque ius habet iudicio experiundi.

Dico Secundò, Si causa Rei minùs quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. quæst. 8. art. 3. Patet; quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

53 *Si causa actoris sit minus probabilis.* Sed difficultas est, si causa actoris sit minus probabilis, quam Rei: Sotus existimat aduocatū tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo immineret; id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinatiè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei: quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius. imò sæpè id, quod minùs videtur, verius est. vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subiicere se Iudicis determinationi, allatis iis quæ pro illa faciunt.

Dices Primò, Ea pars est Iure potior, cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius ius habet: ergo, &c. 54 *Obiectio 1.*

Respondeo, Ille cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: vnde is, cuius causa est probabilis, non tenetur eam deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt, & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius causa est minùs probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis qu. 40. art. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersus eum suscipere. *Obiectio 2.*

Respondeo negando consequentiam. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus iuris conueniat, & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusq; partis momenta expendere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sententiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius qui bellum infert. cuius autem ius est minùs probabile, non debet sententia pro illo, sed potiùs contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere. *Alia est ratio litis, alia belli.*

Vtrùm autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudiciis, dictum est 1. 2. qu. 19. art. 6. dub. 7.

SECTIO QVINTA.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

Hactenvs dictum est de officiis Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimùm cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudiciis, quibus puniuntur Rei, & absoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiuæ, & iniuriis quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potissimum sunt vectigalia & tributa: officia autem publica sunt vel sæcularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propriè Iustitiæ distributiuæ repugnat, vocari solet Acceptio personarum. quamuis hæc etiam contra Iustitiam commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficiis. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficiis locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

De acceptione personarum.

Habet 4. Dubitationes. *D. Thomas q. 63.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit acceptio personarum, & quale peccatum.

1 DIco Primò, *Acceptio personarum* (Græcè προσωποληψία, quod nomen non minùs rectè potuisset verti *acceptio vultus* vel *faciei*, vt passim ex Hebræo constat נשא פנים) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione non respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quam is, qui minùs dignus est, præfertur digniori: vt si quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo qui ius habet. Itaque duo propriè ad hoc vitium re-
2 quiruntur. Primò, Vt bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem destinatione eius qui illa distribuit: vt si quis ludos institueret propositis præmiis, & ea distribueret posteà non victoribus, sed amicis suis, diceretur acceptor personarum. Secundò, Vt in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ, nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori.
3 Hinc patet, apud Deum non esse acceptionem personarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distribuat. Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus fit distributio, nullum ius habent, distribuit. Secundò, Deus in hac distributione non præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minùs dignos maioribus auxiliis præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe vt ostendat se gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima salutis impertit, prout fert conditio cuiusque, & quemque iuuat ad vlteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Actor. 10. cum Petrus cognouisset, Cornelium gentilem cum familia ad fidem Christi vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi.* vbi insinuat, potuisse videri acceptionem personarum apud Deũ, si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidem in Christum contulisset. cùm enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essent indigni, debebat etiam ipsi conferri: alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, idcircò tantùm quòd Iudæi essent; & pluris valuisset apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere, & mandata eius obseruare, in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidem ios nõ habebant, vt probat Apostolus ad Rom. 15. Simili modo Apostolus ad Rom. 2. dicit *apud Deũ non esse acceptionem personarum*, eò quòd cuique, siue Iudæo siue Græco, reddet secundùm opera sua. vnde insinuat, si Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret, vel si Iudæos benè operantes remuneraret, Gentes non remuneraret, fore acceptionem personarum: etsi in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

Duo requiruntur.

In Deo non est acceptio personarum.

Dico Secundò, Acceptio personarum ex gene- 4
re suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ potest esse peccatum veniale: vt si in re parui momenti (v. g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minùs dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minùs dignum & digniorem.

Quale peccatum.

DVBITATIO II.

In quorum bonorum distributione potissimùm locum habeat acceptio personarum.

REspondeo, Primò. In distributione Iuris, 5
quam facit Iudex, dum partibus Ios dicit; vt docet D. Thomas q. 63. art. 4. etsi enim Ius dicere sit actus Iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum; tamen quatenus fit inter duos, habet modum Iustitiæ distributiuæ. Ius enim suo modo est quoddam bonum commune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarũ merita, committit hoc vitium acceptionis personarum: quod sæpè ei prohibetur in Scripturis; Leuit. 19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: iustè iudica proximo tuo.* Item Prouerb. 18. *Accipere personam in iudicio non est bonum*, id est, nihil habet boni, valdè est malum.

1. In Iure dicendo.

Vbi Aduerte, non tantùm esse vitium acceptionis personarum, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potiùs quàm æquitatem causæ; sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit, causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem termi-

num ad probandum vel informandum quàm alteri,cùm tamen par sit vtriusque ratio.

6 *Obiectio.* Dices,Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat; ergo non facit iniuriam parti,si amico concedat longiorem.

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos lōgiores vel breuiores, prout expediens visum fuerit, & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri, maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

7 *2. In conferēdis beneficiis.* Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est,qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas,amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione,præsentatione vel collatione spectetur,omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. Vide D.Thomam art.1.Sed de hoc plura infrà cap.34.dub.13.

3. In officiis sæcularibus. Tertiò, In conferendis officiis sæcularibus, vt in officio Consulis, Prætoris,Senatoris,Consiliarij,Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur Iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub.vtilibus conferre.

4. In vectigalibus. Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap.33.dicetur de vectigalibus.

8 *5. In honore.* Quintò, In exhibendo honore seu reuerentia: vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locum,qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa:alioquin non censetur injuria.

9 *Cur honor debitus.* Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ consistit in sapientia,virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam.

Vnde maximè honorandi; Primò, Homines sapientia & sanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præstant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes; & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò,Senes,quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites,quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent.Quòd si diuitiæ per se considerentur,nullo honore dignæ sunt; quia per se nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infimis constent.vnde si quis diuiti propter illas(quasi illæ per se aliquid magni sint)honorem,præ aliis virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

10 *Dupliciter diuites honorantur.* Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solùm exteriùs honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria:quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione,qua diuitiæ secundùm se præferantur,vel exæquentur virtuti; & sic est peccatum acceptionis personarum,quod reprehendit D.Iacobus cap. 2. suæ epistolæ, cùm ait: *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri* IESV *Christi gloriæ.etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens, in veste candida,*&c. vbi docet esse peccatum acceptionis,talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias, & fieri potest vt sit mortale; vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria; alioquin est solùm veniale.

Dices,Videtur semper esse mortale; quia præferre diuitias virtuti,easque pluris æstimare,videtur esse peccatum mortale; tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias. 11 *Obiectio 1.*

Respondeo,Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio erit peccatum mortale, ob rationem allatam; sed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expressè & formaliter, seu vt dici solet,in actu signato; sed solùm implicitè seu interpretatiuè, ipso exercitio. solæ enim diuitiæ versantur ob oculos,& magni æstimantur,& relicta virtutis consideratione honorantur.

Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obseruantiam,non ad Iustitiam distributiuam:ergo acceptio personarum in ea locum non habet. 12 *Obiectio 2.*

Respondeo Negando consequentiam; quia vbicumque est aliqua distributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi suo modo locum habet acceptio personarum,etiamsi talis distributio non sit propriè actus Iustitiæ distributiuæ,vt patet in Iure dicundo.

Dici etiam potest,Exhibitionem honoris,quatenus respicit debitum singulorum virtuti seorsim, absque comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obseruantiam:quatenus verò immediatè respicit debitum proportioni, nimirum vt honor exhibitus respondeat proportioni, quæ est inter virtutem multorum, sic pertinere ad Iustitiam distributiuam: quia Iustitiæ distributiuæ seruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrùm illi qui conferunt officia sæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.

Respondeo & Dico Primò, Eos,qui assumunt ad officia sæcularia(v.g.ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis,Prætoris,Iudicis,Capitanei, Secretarij, Commissarij, Quæstoris, & similia) ineptos,aut qui malè putantur administraturi,peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. est communis sententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito sui officij,vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commissione. Si conferunt ex officij debito,tenentur lege iustitiæ 13 *Assumens indignum, tenetur.*

procu

procurare Respub. ministros idoneos: nam officium ipsorum obligat ipsos lege iustitiæ erga Rempub. cùm propter illud stipendia & tributa accipiant.sicut œconomus,cui gubernatio domus commissa est,tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia)conducere famulos & operarios idoneos.Si ex commissione,tenentur similiter ex iustitia:quia qui ex commissione facit,non minùs tenetur,quã is qui commissionem seu mandatum acceptat, seipsum commissionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem seu mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequendum. Secundò,Principes & Gubernatores tenentur ex iustitia Rempub.rectè administrare, & quantum commodè possunt eius damna impedire: atqui hoc facere non possunt,nisi idoneis ministris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda sunt: ergo si ineptos adhibeant,peccant contra iustitiam,& tenentur ad restitutionem damni secuti.qui enim causam damni dat,damnum dedisse videtur.

14 Dices, Etsi modò non sint idonei, speratur tamen aliquando valdè idoneos fore: ergo saltem poterunt talibus conferri.

Resp.Id posse interdum locũ habere tranquillã Republicã, dum officium per Vicarium administrari commodè potest,& aliæ iustæ causæ,cur ita fiat,adsunt. Secùs est quando Respub.est turbata, & præsentem opem virorum aptissimorum, tum in politia,tum in militia flagitat.

Hinc patet,eos,qui constituunt Quæstores seu Receptores,quos sciunt malignè soluere,& tergiuersando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæstores incurrunt; si ipsimet Quæstores (qui proxima causa sunt) non restituant.

15 Dico Secundò, Qui omissis aptioribus assumit minùs idoneos, peccat quidẽ & sæpè mortiferè, non tamen tenetur ad restitutionem, si isti verè idonei erant.Colligitur ex Soto l.3 de Iustitia q.6. art.4. & apertè docet Michaël Salon q.63. art.2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat Didacum Perezium.

Assumens minùs idoneum.

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori,præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui est aptior.hæc tamen iniuria non est contra Iustitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad restitutionem; sed tantùm contra iustitiam distributiuam, cuius ius consistit solum in maiore aptitudine & proportione ad bonum distribuendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offensiones & alienationes subditorum à Superioribus, ob huiusmodi collationes. quæ interdum sunt causa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos,qui in fide & obsequio Principis perstiterunt,& exilia sunt perpessi,promoueri autem,qui partis aduersæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia constituendo ministros minùs idoneos,quando aptiores non desunt,facit contra fidelitatem, quam debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate, procurare ministros quàm maximè idoneos, si potest: sicuti œconomus,si fideliter officium suũ præstare velit,tenetur conducere operarios & ministros domino suo quàm maximè idoneos, quantum commodè potest. vnde sicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino suo, si in conducendis operariis solùm spectaret vt suos amicos promoueret,reiectis aliis,qui longè plus prodessent domino;ita illi,qui officia Reip. conferunt, grauiter peccant, si promoueant eos tantùm,qui sanguine vel amicitia ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipsorũ intentionibus meliùs seruient;prætereritis aliis longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præferentes commoda priuata vtilitati communi,contra fidem Reip.datam.

Vbi Aduerte,eum,qui aliquam administrationem suscepit,videri se tacitè ad duo obligare.Primò, Ad curandum vt suã negligentiã nullũ damnum detur;& ad hoc se obligat lege iustitiæ,ita vt teneatur ad restitutionem,si non præstiterit. Secundò,Quòd promouebit commoda eius,cui per officium seruit,in omnibus, quantum commodè poterit: seu quòd officium quàm optimè administrabit.etsi enim qui officium instituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, sed solùm ad communem,(qualem alij eiusdem conditionis præstare solent) tamen mens eius est, vt officium,quantum commodè fieri poterit, quàm optimè administretur. & hoc ipsum censetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente esse putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex iustitia, ita vt inducat necessitatẽ restitutionis,si non omnia optimè præstita fuerint; (modò damnum datum non sit,nec aliquid,quod ex officio erat necessariò faciẽdum, prætermissum)sed solùm ex fidelitate,absque obligatione restitutionis. Non enim satis fideliter dicitur officium peregisse, qui aliqua domini sui commoda, quæ facili negotio potuisset curare, prætermisit; sicut exemplo œconomi,qui prætermissis optimis operariis,conducit mediocres,sibi amicitia deuinctos,ostensum est. Principes igitur & alij,qui vel ex officio vel ex commissione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate,quam Reipub.debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti potest esse peccatum mortale,& meretur puniri in subditis priuatione officij & mulctã pecuniariã. 16 17

In officio duplex obligatio.

Tenentur ex fidelitate conferre dignissimis; ex iustitia,dignis.

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipsius Principis est,vt officia conferantur dignissimis;& cum tali onere permittit quædam conferri à supremis suis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum,vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id est, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & Reip.debent,& merentur puniri, quia grauissima mala consequuntur,ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illum,cui vult conferre, videri vtcumque idoneum,sæpè fit vt fallatur,sitque ineptus,vel certè prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur iustitia,& omnia per munera & extorsiones gerantur.Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur. 18

Denique nisi in officiis conferendis summa cura adhibeatur,sensim Respub. impletur ministris atheis,politicis,ambitiosis,auaris; qui sua,& suos duntaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas

inten

intentiones dirigant; qui ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

19 Quales autem esse debeant, qui constituuntur officiales in Rep. breuiter insinuat Iethro socer Moysis Exod.18. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teste Caiet. Prima est, Vt sint *potentes*, id est sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum.* nihil enim ita compellit hominem iustè agere, vt timor Dei, vbique præsentis & omnia intuentis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum, faciet bona.* &, *Qui sine timore est, non poterit iustificari*, quare nec iustè agere. Tertia, in quibus sit *veritas*, id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic est enim maximus iustitiæ scopulus.

Quatuor conditiones requisita in iis qui præsunt.

20 Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia administrentur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse.

Præcipuum munus Principis.

21 Notandum tamen Primò, quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti.

Debent esse idonei pro statu præsenti.

22 Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda esse de officiis maioris momenti, vt sunt omnia, quæ coniunctã habent iurisdictionem, vel à quibus multùm pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij, & similia. Si autem officium non sit tale, non erit peccatum mortale, saltem in supremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè sit idoneus. Idem dicendum, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propositione, *sæpè* peccare mortiferè, non *semper.* Verùm de his plura infrà cap. 34. De beneficiis.

Officia maiora & minora.

23 Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hîc acceptionem personarum, nec video hîc habere locum Iustitiam distributiuam; cùm officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti. etsi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius strictum ad illud officium habet, sicut is qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falsum est, Iustitiam distributiuam hîc locum non habere: quia pleraque officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo; tamen si velit dare subdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in distributione; quamuis violatio huius iuris non sit semper peccatum mortale, vt suprà diximus.

Sententia Caietani.

Refutatur.

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia sæcularia possint vendi.

NOtandum, in officio sæculari quinque considerari posse. Primum est, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & est fundamentum ceterorum. Secundum, Iustum stipendium, vel ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum, Excessus stipendij supra debitum. Nunc 24

Quinque in officia consideranda.

Respondeo, & Dico Primò, officia sæcularia ratione primi & secundi vendi non possunt; ratione tamen reliquorum trium vendi possunt; ac proinde non est per se illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundum est: hoc enim quisque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accersere. neque etiam potest mihi vendere iustum stipendium illi oneri annexum; quia hoc ex iustitia debitum est ei qui onus subit. Confirmatur vtrumque; quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum. 25

Qua ratione possint vendi, qua non.

Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æstimatur apud homines, & pecuniã comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & commoditas lucrandi, magni æstimatur. qualis est in officiis, quibus cõpetit pars cõfiscationis vel iustæ prædæ, vt in quibusdam officiis Curiæ Romanæ. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio. 26

Eminentia seu dignitas, & occasio lucrandi, pretio sunt æstimabiles.

Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res humanæ, non spiritales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secùs est de beneficiis, quæ sunt res spiritales. 27

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status; vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum sæcularium venditio per se non est illicita.

Dico Secundò, Etsi per se non sit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solẽt, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeãt. est communis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib. 3. q.6. art.4. Nauarr. cap.25. n.7. Probatur, quia hinc plerumque solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis: sed indignis, qui pecuniis supplent quod meritis deest. digni enim vel tantis pecuniis carẽt, vel certè censent indecorũ hac via ad officia irrepere. Secũdò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident 28

Plerumque est illicitum.

Incommoda subsequ.

digni

dignitates parari, quàm ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub.bonum postulat, sed pro suo compendio, vt & pretiom recuperent, quod soluerunt, & præterea ditescant.vnde fit vt multa iniustè extorqueant, Iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio censenda est pestis Rerumpublic.vnde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo, vt Iudices sine quoquo suffragio fiant.cap.1. vbi præcipitur, vt personæ, qoibus conferuntur officia publica, pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumstantiis licitè fieri possit hæc venditio?

29 *Conditiones requisita vt possint vendi.* Respondeo & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt veodantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, Vt id cēseatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. Ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu, vel legitima præscriptione seu vsucapione.

30 *2.conditio. Si venditum inepto.* De secunda cooditione ratio est, quia omnia officia dignioribus conferenda sunt.quare si Princeps vendiderit alicoi inepto, debet rescindere contractum, & officium venditom resumere; & consequētet pretium pro eo acceptum restituere. Damnum secutum primo loco sarcire teoetor emptor, secundo loco Princeps.Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretiuo, etiamsi emptor ob dignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

3.conditio. De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia.

31 *Sarcire damnum fremium.* Petes, Vtrùm is, qui immodico pretio dedit occasionem emptori præter ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reip. si ille non restituerit?

Respondeo, Non teneri, nisi talis sit, vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gobernator, Præses, &c. Ratio est, quia illa venditione solùm est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

32 *4.conditio.* Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl.necessitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa, sed Reipub. communia, quorum administrationem & collationem commisit Principi, communis vtilitatis causâ: atqui Reipub.mens non est vt hæc officia vendantur nisi id videatur expediens booo communi: vt si summa esset conflanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officiū haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotus & Caiet.suprà, & alij DD.passim.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

De Tributis & Vectigalibus.

Constat Dubitationibus 11.

1 NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel, Reipublicæ à priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod variis nominibus appellari consueuit.vt videre est apud Siluest. v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φόρος) *tributum; cui vectigal*, (Græcè τέλος) *vectigal*. vbi *tributum* (φόρος) accipitur strictè, vt distinguatur contra *vectigal*, (τέλος:) & hoc modo *tributum* nihil est aliud *Tributum.* quàm pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia sustinenda. Sed passim à Doctoribus accipitur generaliùs.

2 *Vectigal vatium.* *Vectigal* autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus quæ exportantur vel importantur io ciuitatem vel prouinciam; vt ea quæ soluuntur in portubus & regnorum confiniis. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, par.2.§.5. n.1.& patet L. Ex præstatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal varium est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Portorium. Secundò, Id, quod soluitur pro transuectione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vsurpetur pro quouis vectigali.

Pedagium. Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, pro custodia viatorum; quod pedagium seu guidagium dici solet.

Quartò, Quòd soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant *Alcauala*, teste Medina

Ex vendi- tione vel permu- tatione. Medina q. 13. vt si vendas domum 1000. aoreis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei, id est, decima pars pretij. ita fit in Hispania, teste Couarr. & Medina suprà; sed dimidium soloit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur, & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Munera tri- plicia. Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quæ à Iurisperitis *Munera* vocantur. ea autem sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur rebus subditorum, vt iumentis, plaustris, canibus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: vt seruire certis temporibus Principi in aula vel foris, illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

5 *Quinque con- ditiones iusti vectigalis iux- ta Caiet.* CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones, nempe vt sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu.

Ex agente iustum est, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem; & consequenter illis, qui non sunt exempti.

Ex fine, quando est iusta caosa imponendi. hæc duplex est; Prima, Sustentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo; iustitia postulat vt vicissim Respublica eum pro dignitate sustentet: dignus enim est operarius mercede sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas, vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patriæ, pro securitate viarum; si instauranda opera publica, &c.

6 *Ex forma* Quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiusque, & contractuum, quos quisque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut si alij præ aliis immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causa deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopiæ solatium emuntur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quando insumuntur in causam publicam, ob quam sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

7 Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. *Quinque mo- dis potest esse iniquum.* Primò, *Ex auctore*: vt si non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine*: vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*: vt si subditi onerentur absque proportione debita; vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v.g. cereuisiæ vel farinæ) tantùm imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia*: vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessariis. Quintò, *Ex vsu*: vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de restitutione q. 13. solùm requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conuenienti forma* seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi secundùm rationem Iustitiæ distributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit, & iustè exigetur. quòd si postcà non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, nisi curetur vt in eam impendatur. 8 *Medina re- quirit tres tã- tummodò.*

DVBITATIO II.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

REspondeo, Existere tantùm in iis Principibus & Rebuspublicis, quæ in sua administratione Superiorem non agnoscunt. Primùm igitur hæc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & eas concedere. in aliis autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali; pro spirituali autem non dantur tributa, vel vectigalia. seu gabellæ; sed decimæ. 9 *1. In Summo Pontifice.*

Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesiæ, (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hæretici supra modum inualescerent, & Principes Christiani essent negligentes, nec alia suppeteret ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalé, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare; quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesiæ & bonorum spiritualium. & omnes Christiani non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici ad defensionem Reipublicæ spiritalis, quàm Principi sæculari ad defensionem Reipub. ciuilis, cùm ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principem Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. Denique posset eiurari seu Reipubl. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio: quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine 10 *Potest etiam indirectè.*

ad

ad spiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2.q.1.art.10. dicenda sunt.

Secundò, In Concilio generali.

11 Secundò, Hæc potestas est in *Concilio generali*, vt patet ex cap. Super quibusdam. §. Præterea, de verborum significat. vbi Innocent. III. sic ait: *Duximus declarandum, illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia, esse in quouis Concilio generali, quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota Potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quàm Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porrò quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix possit Concilium, & Iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

12 Aduerte tamen, hîc non dici Concilium posse imponere, sed solùm insinuari posse concedere: quod potest fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus sæcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat, & consequenter ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hęc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice.

Tertiò, In Imperatore.

Tertiò, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest; de quo vide sup. cap. 6. dub. 12.

Quartò, In Regibus.

Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in aliis potestatem quasi regalem habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Arthesiæ, & similes, & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis.

Cur in solis supremis.

13 Petes, Quare hæc auctoritas solùm est in illis, qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt?

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quam subeunt boni publici causâ) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id quod necessarium est ad perficiendum opus, prout expressè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandam dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam administrationem. qui verò in sua administratione ab alio Superiore dependet, non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet, nec vllum ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet, Proreges, Gubernatores, & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

Quintò, In iis, qui præscriptione acquisiuerunt.

14 Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebusp. quæ legitima præscriptione ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi côcessa, idque sine iure illo quasi regio; tamen ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cùm hoc ius liberæ & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili; & cum titulo, tempore quadraginta annorùm, vt sup. c. 6. dub. 12. ostensum est, cum Couaruuia ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœnali, cap. 11.

Collecta.

15 Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collectæ*, vt docet Caietan. v. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quę omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respub. debet in eas liberè consentire, vel suffragiis maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum. Imò

Episcopus potest collectam indicere.

16 posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesiis sibi pleno iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarũ & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur.

Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.

17 Notandum Secundò, Eos qui sine legitima potestate in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt, imponi vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate; & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ, in quam vide Nauarrum cap. 27.

num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligiet iam heredem imponentis, qui eas continuat; & publicanum seu conductorem, & famolus, qui iussu dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

18 *Ecclesiastici exempti.* RESpondeo & Dico Primò, Certum est, Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quamquam 4. de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cetera ait: *Cùm igitur Ecclesia ecclesiasticaeq; personae, ac res ipsarum, non solùm Iure humano, quinimò & diuino, à saecularium personarum exactionibus sint immunes*, &c. & infra: *Excommunicat personas priuatas ipso facto, quae talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subiicit interdicto, à quibus poenis non possint absolui, nisi facta restitutione.* Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur, hoc Ius non posse contra Ecclesiasticos vsucapi. *Exigentes excommunicati.* Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clement. Praesenti, de censibus, vbi praecipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij qui portoria vel vectigalia ab Ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem antè statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersus. 7. & cap. Non minùs. 4. de immun. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso Iure sint excommunicati.

Secundò, Probari potest ex Iure ciuili, Nouella Friderici Imp. quae incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur: *Item nulla communitas vel persona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere praesumat*, &c. & L. Sancimus 22. C. de sacrosanctis Ecclesiis, omnibus piis locis immunitas ista conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia saecularia, quae ad ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

19 *Etiam patrimonialia ipsorum sunt exempta, &c.* Resp. & Dico Secundò, Haec esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Siluestrum v. Immunitas. 1. num. 6. Probatur ex constitut. Bonifacij suprà, vbi dicitur, *personas ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu sunt ecclesiasticorum. Dico à *nouis*, quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem censum vel seruitutem Principi debitam, vel onus reparandae viae publicae adiacentis, hoc etiam ab ecclesiastica persona praestandum est; quia res quaeque cum suo onere transit. cap. Cùm non sit. 33. & cap. Pastoralis. 28. de decimis; vide Siluestrum v. Immunitas 1. num. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Coenae Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui absque speciali & expressa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, praestantias, aut alia onera personis ecclesiasticis, aut eorum bonis, siue Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum; aut imposita exigunt, aut à sponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodò cooperantur.* Vbi distinguit Pontifex *bona Clericorum* à *bonis Ecclesiarum*; ac proinde loquitur non tantùm de bonis ecclesiasticis, quae dicuntur bona Ecclesiarum; sed de quibusuis bonis ecclesiasticorum. quod est notandum contra Nauarr. c. 27. num. 128. qui tamen c. 17. n. 202. nobiscum sentit. nam expresse affirmat, eos qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullae Coenae: etiã id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimoniis vel ecclesiasticis prouentibus. quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò sponte dat, *Sponte dantes.* quia ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo qui dat antequam exigatur.

Obiectio. Dices, Princeps habebat ius imponendi vectigal huic praedio antequam peruenisset ad Ecclesiam; 20 hoc autem iure non debet spoliari ex eo quòd fiat *An cedat in damnũ Principis.* Ecclesiae: ergo tale praedium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non perueniret, saepe venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v. g. decima pars pretij. dum autem transit ad Ecclesiam vel pium locum, numquam ampliùs venditur, vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit; ac proinde meritò potest legibus suis cauere, ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria transferantur. Haec argumenta valde mouent eos, qui rem politicè considerant, ideoque Principibus consilium sanciendi tales leges suggesserunt.

Respondeo tamen ad Primum, Principem non 21 habere ius imponendi vectigal praedio, nisi quam- *Resp.* diu illud pertinet ad personam carentem priuilegio immunitatis. vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentem immunitate amittit hoc ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes Christiani iam à mille & amplius annis in hoc consenserint, (vt patet ex L. Sancimus, quae est Iustiniani) & tot saeculis seruauerint. neque vlla causa est, cur possint hoc priuilegium semel Ecclesiae ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrum, domum vel reditum Ecclesiae semel donatum auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi praedia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt ius imponendi vectigalis, quod antè habebant.

Ad Secundum Respondeo, Numquam Princi- 22 pem vllum esse factum pauperiorem ex eo quòd ipse vel subditi eius fuerint liberales in Ecclesiam; vt patet in Constantino & Carolo, vtroque verè magno & aliis plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi serui eius condonant, compensare potest; vel calamitates & seditiones auertendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terrae, & alia huiusmodi largiendo. Saepè fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod fortasse pietas ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quam mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc prodest illi politicorum istorum consilium.

Aduerte tamen, in quibusdam casibus Cleri- 23 cos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem *Quibus euentis Clerici non sint exempti.* exerceant. tunc enim licitè ex eo quod emunt,

venduur,

vendunt, aut defetunt negotiationis causâ, possunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quamquam, suprà: quod Ecclesia concessit in odium negotiationis, quæ maximè ecclesiasticos dedecet: vnde etiam seuerè ipsis interdicitur. vide suprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiote nolint desistere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex cap. Ex litteris. 16. de vita & honestate Clericorum: ex quo c. colligit Glossa, Clericos ante trinam monitionem noo teneri in conscientia soluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vsque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad ius Ecclesiæ, vel ecclesiastici, vt suprà dictum est.

24 Tertiò, Quando contributio facienda est æquè primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinoa agros Clericorum & laicorum inundet. Non potest tamen potestas laica hoc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Superiorem ecclesiasticum. Quòd si id commodè fieri non posset, putant quidam non esse omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis. sed tutius censeo vt hæc expresè ad tales casus per Principes peratur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbis, & similium, quę primò & principaliter spectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canonistę docent; quia non tãgit illos principaliter, sed solùm secundariò, vt sunt membra communitatis. alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribus publicis priuilegiũ Clericorum.

Neque obstat L. Ad instructiones. 7. C. de sacrosanctis Ecclesiis, *Ad instructiones itinerum, pontiúmque, etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus*, &c. quia cùm sit contra immunitatem ecclesiasticam, vim non habet, nisi speciatim ab Ecclesia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theologi docent. vide Siluestrum v. Immunitas, 1. num. 20. Multi tamen Doctores, præsertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostiensis, Glossa, Cardinal. Anchara. in cap. Non minùs, de Eccles. immunitate. sed prior sententia est verior, propter Iura supradicta.

Contraria sent. multis placet.

26 Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succurrendum publicæ necessitati, potest etiam aliqua contributio imponi ecclesiasticis. Ad hoc tamen olim requirebatur consensus Episcopi & Clerici, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Ecclesiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem consensum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersus, de immun. Ecclesiarum: nisi fortè periculum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensus expectari; sed sufficeret consensus Episcopi cum Clero; vt notat Siluest. suprà. Consensus tamen

Si laicorum facultates non sufficiant.

27 Episcopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse est vt hi quoque consentiant. posito autem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum non exigitur auctoritate laica, sed ecclesiastica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

Exempti debent consentire.

DVBITATIO IV.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

Respondeo & Dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent contra iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap. 31. & 37. Francisci Victoriæ relect. de potestate Ecclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restitut. q. 16. Soti in 4. d. 25. qu. 2. art. 2. Couarr. qq. practic. cap. 31. num. 2. Nauarri cap. 27. num. 119. & aliorum. 28

Iure diuino non sunt propriè exempti.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris litteris, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostolo ad Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Clerici; nam vt Glossa ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chrysostomus in illum locum, *Ostendens*, inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, non solum sæcularibus: quod declarat cùm dicit, Omnis anima: etiamsi Apostolus sit, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fuerit.* Theodoretus: *Siue est sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, iis cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus: *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel Monachus, vel Apostolus, subiici principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit, exemptionem ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causâ præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationem diuinam: *Quia*, inquit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* additque *eos esse Dei ministros; & idcircò eis deberi tributa*: vnde colligitur etiam, Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

Verùm si quis rectè consideret, locus iste Apostoli non vrget; solùm enim in genere proponit Ius diuinum naturale, quo tenetur quisque obtemperare suo legitimo Superiori. huius enim potestatem in subditum esse à Deo; & qui huic resistit, Dei ordinationi resistere, &c. quæ omnia generalia sunt, & respectiuè intelligenda; nimirum de quouis homine respectu sui Superioris. Simili modo etiam nunc post exemptionem loqui possemus. omnis enim potestas superiorum est à Deo, & omnis superior minister est Dei, & vindex in iram malè agenti. Vnde hinc probari non potest, ecclesiasticos subesse Principi sæculari quoad vim coactiuam, etsi quoad vim directiuam in quibusdam subsint; v.g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur cap. 26. Si tributum. 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesiæ soluant tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *Quod in ore piscis inuenitur, pro Petro & Domino dare iube-* 29

tur, quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defensare debent, Imperatoribus persoluendum est. hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut numquam passa est se subiici Imperatotibus in Ecclesiarum administratione; quod sciret se Iure diuino exemptam, vt patet ex testimonio Ambrosij & Vrbani: vide cap. Conueniot. 21. & cap. 22. Tributum, 23. quæst. 8. vbi agnoscunt subiectionem in tempotalibus, non autem in spiritualibus.

30 Dicn secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Priot pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale etsi non efficiat illam exemptionem; (nnn enim Deus immediatè hanc emptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus esse concedendam, & à Pontifice fieri posse; idque ob tres causas. Primò, Ob dignitatem status, per quem Ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis rebus mancipati & consecrati; atqui contra reuerentiam Deo debitam est, si id quod semel Deo consectatum est, tractetor tamquam profanum. Hinc Dauid ne defensionis quidem causâ vmquam fuit ausus lædere Saulem, qoia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio solùm erat vmbra vnctionis & sanctificationis Ecclesiasticorum. Secundò, Ecclesiastici sunt Pastores & Patres sæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in causis summis, quæ salutem æternam contingunt, constituti: atqui contta decorum & reuerentiam debitam est, vt ouis iudicet suom pastorem, & filius pattem; & qui antè fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & absoluit; maximè si alia commoda ratio iniri potest. Tertiò, Etsi Principes Clerios ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitati temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio fiunt Christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cælestem, & vitam æternam; ipsorum orationibus & sacrificiis fulcitor regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix status rerum. Vnde Constantinus & Constans concedentes Cleticis perpetuam securitatem, nempe ab oneribus personalibus addunt, *Scientes, magis religionibus, quàm officiis ex labore corporis vel sudore nostram Rempub. contineri.* vt refertur cap. 23. In qualibet. 23. q. 8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reipublicæ: vt omnis æquitas postulet, eos ad alia tributa adstringi non debere.

Quadam ratione sunt Iure diuino exempti.

Tres causæ 1. Quia rebus diuinis mancipati.

2. Quia Pastores & Iudices sæcularium.

3. Quia maiora beneficia rependant.

31 Ex his patet, Principes lege religionis, obseruantiæ & gratitudinis obligari, vt Ecclesiasticos exemptos habeant seu eximant: non autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam.

Secundò, Probatur exemplis Scripturæ sacræ; nam Ioseph Gen. 47. totam terram Ægypti subiecit Regi, fecitque tributariam, vt penderet quintam partem fructuum, præter terram Sacerdotum; qoibus etiam ex publico cibaria dabantur, vnde colligit Vrbanus Papa cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subiiciendos.* & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas, & alios templi ministros à vectigalibus esse immones. Quòd si naturale lumen rationis dictabat illos Sacerdotes eximendos esse: quantò magis dictat vt Sacerdotes & ministri noui Testamenti eximantur; quorum & dignitas & functio est incomparabiliter sublimior, & Reipublicæ fructuosior?

Exemptio Scriptura probatur.

In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res *non solùm Iure humano, sed etiam diuino exemptos* esse: qood expressè habetur cap. Quamquam. 4. de censibus, in 6. & insinuatur cap. Non minus. 4. de immunit. Eccles. cap. 12. Si Imperator. d. 96. & Concil. Trident. sess. 25. de refor. cap. 20. vbi dicit, *Personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & Canonicis sanctionibus constitutam esse.* quamuis dici possit, in hoc vltimo testimonio, illud *Dei ordinatione* referendum esse ad immunitatem in spiritalibus: sed verius est, intelligendum esse generatim de integra immunitate, iuxta modum supradictum: vt colligitur ex sequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari. 32

Explicatio Canonum.

Altera pars, *Quòd Iure Canonico & Ciuili exempti sint reipsa*, probatur, Quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonicò & Ciuili præstitum est, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet 23. & duobus seqq. 23. qu. 8. & 11. qu. 1. per multa capita. Item cap. Et si Clerici. 4. c. Clerici. 8. cap. Qualiter. 7. de Iudiciis. 33

Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cùm eorum dignitatem non agnoscerent; neque etiam Pontifex Summus, eò quòd vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cœperunt esse Christiani, sensim eos cœperût eximere. Primùm quidem Constantinus lege lata exemit eos ab oneribus personalibus; vt patet d. cap. 23. In qualibet. 23. qu. 8. & à solutione publici census, vt testatur Sozom. lib. 1. cap. 8. hist. in ceteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilibus pro prima instantia solùm: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice sæculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi isti Imperatores in causis Ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdã tributis, L. Sancimus. 21. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Denique à posterioribus Principibus omnino exempti fuere; eaq; exemptione multis sæculis coosensu totius orbis sunt potiti. 34

Quomodo Clerici sensim exempti.

Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente cõcedentium. omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remunerãda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: sicut donatio agrorũ aut villarum, quæ offeruntor Ecclesiæ eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesiæ donatos; ita sacrilegium erit, infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis Christianus, à quo Principes habent auctoritatẽ, consensit in hanc exemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare: sicut quod semel consensu regni est alienatum, non potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt. Denique, Quia Iure diuino naturali 35

Non potest hæc exemptio reuocari.

Princi

dicit, *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipubl. contribuere, sed solùm secundùm proportionem suarum facultatum.*

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigalib. sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vsum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quamquam, de censibus, in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam Iure Canonico, quam Ciuili, regulariter meritò esse damnatas*, quod intellige de *pedagiis*, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eamdem sententiam tenet Toletus lib. 5. Instruct. sacerd. c. 73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium, sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita; vnde non minùs sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium, num. 3. & quidam recentiores.

51 Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt, ita tamen vt non sint maiora, quàm illa grauis Reipubl. necessitas postulet. Ita diuus Antoninus 2. p. tit. 1. c. 13. §. 9. Medina q. 15. Siluest. v. Gabella, 3. q. 5. Nauar. c. 17. num. 202. Ratio est Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere, si necesse sit: ergo multò magis ex rebus ad victum necessariis aliquid soluere; si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non suppetit.

Quatuor casus, quibus possunt imponi.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd à iusta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimùm fieri potest, recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Addo, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis, vt ad delicias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v.g. panno pretioso, serico, holoserico, vndulato, tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis & eduliis, & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; vt inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber, & solùm consentientes constringere. quare qui non consenserunt, vel coactè consenserunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quàm omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, Si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non constet, causam ob quam imposita fuerunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præscripta. 52

Si consuetudo memoriã hominũ vincat.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tunc potiùs præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuisse extorta. Vsus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiæ præsumptionem, iuxta ea quæ dicta sunt suprà c. 6. dub. 10. & 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vsum comparatis, impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item, An possint res illas vendere pretio currente.

QVidam Doctores docent hos non peccare mortaliter, ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Nauar. c. 23. num. 55. & 60. Beja in suo libello casuum, casu 1. secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantùm verbum *statuimus* vel *ordinamus* vt quilibet soluat tale quid sub pœna cadendi in commissum; qua forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tantùm rem posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solutum non fuerit. Confirmatur, Quia lex purè pœnalis (qualis est ista) non obligat nisi ad pœnam, idque post sententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib. 3. q. 22. Ita Angelus suprà, & v. Inobedientia, num. 1. vbi addit, *statutum purè pœnale, ex forma statuti solùm obligare ad pœnam*, (nempe post sententiam) *ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur.* Vnde sequitur, non fore peccatum, si quis semel, bis, aut ter fraudet. secùs verò si passim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamsi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præsertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur satis habere, si illa pœna iis, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea sententia Matthæum Matthisium virum doctissimum, & alios. Tertiò, Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub pœna commissi, (id est, sub pœna amissionis rei) non obligant sub peccato, vt multi Doctores sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solùm tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vindicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium? 53 54

Sententia multorum Doctorum, non esse peccatũ mortale fraudare.

Ob has rationes videri possit alicui hæc sen- 55

num ad probandum vel informandum quàm alteri, cùm tamen par sit vtriusque ratio.

Obiectio. 6 Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat; ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem.

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos lógiores vel bieuiores, prout expediens visum fuerit, & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri, maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

2. In conferēdis beneficiis. 7 Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. Vide D. Thomam art. 2. Sed de hoc plura infrà cap. 34. dub. 13.

3. In officiis sæcularibus. Tertiò, In conferendis officiis sæcularibus, vt in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur Iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub. vtilibus conferre.

4. In vectigalibus. Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap. 33. dicetur de vectigalibus.

5. In honore. 8 Quintò, In exhibendo honore seu reuerentia: vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non censetur iniuria.

Cur honor debitus. 9 Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam.

Vnde maximè honorandi; Primò, Homines sapientia & sanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præstant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes; & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt; quia per se nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infimis constent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ aliis virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

Dupliciter diuites honorantur. 10 Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solùm exteriùs honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundùm se præferantur, vel exæquentur virtuti; & sic est peccatum acceptionis personarum, quod reprehendit D. Iacobus cap. 2. suæ epistolæ, cùm ait: *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri IESV Christi gloriæ. etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens, in veste candida*, &c. vbi docet esse peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias, & fieri potest vt sit mortale; vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria; alioquin est solùm veniale.

Dices, Videtur semper esse mortale; quia præferre diuitias virtuti, eásque pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale; tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias. 11 Obiectio 1.

Respondeo, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio erit peccatum mortale, ob rationem allatam; sed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expressè & formaliter, seu vt dici solet, in actu signato; sed solùm implicitè seu interpretatiuè, ipso exercitio. solæ enim diuitiæ versantur ob oculos, & magni æstimantur, & relicta virtutis consideratione honorantur.

Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obseruantiam, non ad Iustitiam distributiuam: ergo acceptio personarum in ea locum non habet. 12 Obiectio 2.

Respondeo Negando consequentiam; quia vbicumque est aliqua distributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi suo modo locum habet acceptio personarum, etiamsi talis distributio non sit propriè actus Iustitiæ distributiuæ, vt patet in Iure dicundo.

Dici etiam potest, Exhibitionem honoris, quatenus respicit debitum singulorum virtuti seorsim, absque comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obseruantiam: quatenus verò immediatè respicit debitum proportioni, nimirum vt honor exhibitus respondeat proportioni, quæ est inter virtutem multorum, sic pertinere ad Iustitiam distributiuam: quia Iustitiæ distributiuæ seruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrùm illi qui conferunt officia sæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.

RESPONDEO & Dico Primò, Eos, qui assumunt ad officia sæcularia (v. g. ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Capitanei, Secretarij, Commissarij, Quæstoris, & similia) ineptos, aut qui malè putantur administraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. est communis sententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito sui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commissione. Si conferunt ex officij debito, tenentur lege iustitiæ procu- 13 Assumens indignum, tenetur.

procurare Rempub. ministros idoneos: nam officium ipsorum obligat ipsos lege iustitiæ erga Rempub. cùm propter illud stipendia & tributa accipiant.sicut œconomus,cui gubernatio domus commissa est,tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia)conducere famulos & operarios idoneos.Si ex commissione,tenentur similiter ex iustitia:quia qui ex commissione facit,non minùs tenetur,quã is qui commissionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem seu mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequendum. Secundò,Principes & Gubernatores tenentur ex iustitia Rempub.rectè administrare, & quantum commodè possunt eios damna impedire: atqui hoc facere non possunt,nisi idoneis ministris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda sunt: ergo si ineptos adhibeant,peccant contra iustitiam,& tenentur ad restitutionem damni secuti.qui enim causam damni dat,damnum dedisse videtur.

14 Dices, Etsi modò non sint idonei, speratur tamen aliquando valdè idoneos fore: ergo saltem poterunt talibus conferri.

Resp.Id posse interdum locũ habere tranquillã Republicã, dum officium per Vicarium administrari commodè potest,& aliæ iustæ causæ,cur ita fiat,adsunt. Secus est quando Respub.est turbata, & præsentem opem virorum aptissimorum, tum in politia,tum in militia flagitat.

Hinc patet,eos,qui constituunt Quæstores seu Receptores,qoos sciunt malignè soluere,& tergiuersando munera extorquere à crediroribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæstores incurrunt; si ipsimet Quæstores (qui proxima causa sunt) non restituant.

15 Dico Secundò, Qui omissis aptioribus assumit minùs idoneos, peccat quidẽ & sæpè mortiferè, non tamen tenetur ad restitutionem, si isti verè idonei erant.Colligitur ex Soto l.3 de Iustitia q.6. art.4. & apertè docet Michaël Salon q.63. art.2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat Didacum Perezium.

Assumens minùs idoneum.

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori,præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui est aptior.hæc tamen iniuria non est contra Iustitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad restitutionem; sed tantùm contra iustitiam distributiuam, cuius ius consistit solùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum distribuendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offensiones & alienationes subditorum à Superioribus, ob huiusmodi collationes. quæ interdum sunt causa multarum malorum: vt eùm vident negligi eos,qui in fide & obsequio Principis perstiterunt,& exilia sunt perpessi,promoueri autem,qui partis aduersæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia constituendo ministros minùs idoneos,quando aptiores non desunt,facit contra fidelitatem, quam debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate, procurare ministros quàm maximè idoneos, si potest: sicuti œconomus,si fideliter officium suũ præstare velit,tenetur conducere operarios & ministros domino suo quàm maximè idoneos, quantum commodè potest. vnde sicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino suo, si in conducendis operariis solùm spectaret vt suos amicos promoueret,reiectis aliis,qui longè plus prodessent domino,ita illi,qui officia Reip. conferunt, grauiter peccant, si promoueant eos tantùm,qui sanguine vel amicitia ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt,vel priuatis ipsorũ intentionibus meliùs seruient;prætetitis aliis longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præferentes commoda priuata vtilitati communi,contra fidem Reip.datam.

Vbi Aduerte,eum,qui aliquam administrationem suscepit,videri se tacitè ad duo obligare.Primò, Ad curandum vt suã negligentiã nullũ damnum detor;& ad hoc se obligat lege iustitiæ,ita vt teneatur ad restitutionem,si non præstiterit. Secundò,Quòd promouebit commoda eius,cui per officium seruit,in omnibus, quantum commodè poterit: seu quòd officium quàm optimè administrabit.etsi enim qui officium instituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, sed solùm ad communem;(qualem alij eiosdem conditionis præstare solent) tamen mens eius est, vt officium,quantum commodè fieri poterit, quàm optimè administretur. & hoc ipsum censetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente esse putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex iustitia, ita vt inducat necessitatẽ restitutionis,si non omnia optimè præstita fuerint; (modò damnum datum non sit,nec aliquid,quod ex officio erat necessariò faciẽdum, prætermissum)sed solùm ex fidelitate,absque obligatione restitutionis. Non enim satis fideliter dicitur officium peregisse, qui aliqua domini sui commoda, quæ facili negotio potuisset curare, prætermisit; sicut exemplo œconomi,qui prætermissis optimis operariis,conduxit mediocres,sibi amicitia deuinctos,ostensum est. Principes igitur & alij,qui vel ex officio vel ex commissione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate,quam Reipub.debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti potest esse peccatum mortale,& meretur puniri in subditis priuatione officij & mulctã pecuniariã.

16 *In officio duplex obligatio.*

17 *Tenentur ex fidelitate conferre dignissimis; ex iustitia,dignis.*

Confirmatur, Quia mens Reip.& ipsius Principis est,vt officia conferantur dignissimis;& cum tali onere permittit quædam conferri à supremis suis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum,vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id est, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & Reip.debent;& merentur puniri, quia grauissima mala consequuntur,ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illum,cui volt conferre, videri vtcumque idoneum,sæpè fit vt fallatur,sitque ineptus,vel certè prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur iustitia, & omnia per munera & extorsiones gerantur.Itaque in re tanti momenti & perieuli, tenentur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur. 18

Denique nisi in officiis conferendis summa cura adhibeatur,sensim Respub. impletur ministris atheis,politicis,ambitiosis,auaris; qui sua,& suos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas inten

intentiones dirigant; qui ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

19 Quales autem esse debeant, qui constituuntur officiales in Rep. breuiter insinuat Iethro socer Moysis Exod.18. *Prouide, inquit, de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teste Caiet. Prima est, Vt sint *potentes*, id est sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum.* nihil enim ita compellit hominem iustè agere, vt timor Dei, vbique præsentis & omnia intuentis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum faciet bona.* &c. *Qui sine timore est, non poterit iustificari*, quare nec iustè agere. Tertia, in quibus sit *veritas*, id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic est enim maximus iustitiæ scopulus.

Quatuor conditiones requisita in iis qui præsunt.

20 Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia administrentur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse.

Præcipuum munus Principis.

21 Notandum tamen Primò, quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti.

Debent esse idonei pro statu præsenti.

22 Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda esse de officiis maioris momenti, vt sunt omnia, quæ coniunctā habent iurisdictionem, vel à quibus multùm pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij, & similia. Si autem officium non sit tale, non erit peccatum mortale, saltem in supremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè sit idoneus. Idem dicendum, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propositione, *sæpè* peccare mortiferè, non *semper*. Verùm de his plura infrà cap.34. De beneficiis.

Officia maiora & minora.

23 Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hic acceptionem personarum, nec video hic habere locum Iustitiam distributiuam; cùm officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti. etsi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius strictum ad illud officium habet, sicut is qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falsum est, Iustitiam distributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo; tamen si velit dare subdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in distributione; quamuis violatio huius iuris non sit semper peccatum mortale, vt suprà diximus.

Sententia Caietani.

Refutatur.

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia sæcularia possint vendi.

Notandum, in officio sæculari quinque considerari posse. Primum est, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & est fundamentum ceterorum. Secundum, Iustum stipendium, vel ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum, Excessus stipendij supra debitum. Nunc 24

Quinque in officio consideranda.

Respondeo, & Dico Primò, officia sæcularia ratione primi & secundi vendi non possunt; ratione tamen reliquorum trium vendi possunt; ac proinde non est per se illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundum est: hoc enim quisque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accersere. neque etiam potest mihi vendere iustum stipendium illi oneri annexum; quia hoc ex Iustitia debitum est ei qui onus subit. Confirmatur vtrumque; quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum. 25

Quæ ratione possint vendi, quæ non.

Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æstimatur apud homines, & pecuniâ comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & commoditas lucrandi, magni æstimatur. qualis est in officiis, quibus cōpetit pars cōfiscationis vel iustæ prædæ, vt in quibusdam officiis Curiæ Romanæ. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio. 26

Eminentia seu dignitas, & occasio lucrandi, pretio sunt æstimabiles.

Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res humanæ, non spirituales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secùs est de beneficiis, quæ sunt res spirituales. 27

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status; vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum sæcularium venditio per se non est illicita.

Dico Secundò, Etsi per se non sit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solēt, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeāt. est communis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib.5. q.6. art.4. Nauarr. cap.25. n.7. Probatur, quia hinc plerumque solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis: sed indignis, qui pecuniis supplent quod meritis deest. digni enim vel tantis pecuniis carēt, vel certè censent indecorū hac via ad officia irrepere. Secūdò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident digni 28

Plerumque est illicitum.

Incommoda subsequa.

dignitates parari, quàm ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub.bonum postulat, sed pro suo compendio,vt & pretium recuperent,quod soluerunt, & præteteà ditescant.vnde fit vt multa iniustè extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant,causas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio censenda est pestis Rerumpublic.vnde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo,vt Iudices sine quoquo suffragio fiant,cap.1. vbi præcipitur,vt personæ,quibus conferuntur officia publica,pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumstantiis licitè fieri possit hæc venditio?

29 *Conditiones requisita vt possint vendi.* Respondeo & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vendatur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, Vt id cẽseatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. Ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu, vel legitima præscriptione seu vsucapione.

30 *2.conditio. Si vendatur inepto.* De secunda conditione ratio est, quia omnia officia dignioribus conferenda sunt. quare si Princeps vendiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officium venditum resumere; & consequẽter pretium pro eo acceptum restituere. Damnum secutum primo loco fateire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiamsi emptor ob dignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia. *3.cond.tio.*

Petes, Vtrùm is, qui immodico pretio dedit occasionem emptori præter ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reip. si ille non restituerit? 31 *Sarcire damnum subditorum.*

Respondeo, Non teneri, nisi talis sit, vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præses, &c. Ratio est, quia illa venditione solùm est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl. necessitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa, sed Reipub. communia, quorum administrationem & collationem commisit Principi, communis vtilitatis causâ: atqui Reipub. mens non est vt hæc officia vendantur nisi id videatur expediens bono communi: vt si summa esset conflanda, quæ aliter commode haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officiũ haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotus & Caiet. supra, & alij DD. passim. 32 *4.conditio.*

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

De Tributis & Vectigalibus.

Constat Dubitationibus 11.

1 NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod variis nominibus appellari consueuit. vt videre est apud Siluest. v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φόρος) *tributum*; *cui vectigal*, (Græcè τέλος) *vectigal*. vbi *tributum* (φόρος) accipitur strictè, vt distinguatur contra *vectigal*, (τέλος;) & hoc modo *tributum* nihil est aliud quàm pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia sustinenda. Sed passim à Doctoribus accipitur generaliùs. *Tributum.*

Vectigal autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam; vt ea quæ soluuntur in portubus & regnorum confiniis. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, par. 2. §. 5. n. 1. & patet L. Ex præstatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal varium est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur. 2 *Vectigal varium.*

Secundò, Id, quod soluitur pro transuectione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vsurpetur pro quouis vectigali. *Portorium.*

Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, pro custodia viarum; quod pedagium seu guidagium dici solet. *Pedagium.*

Quartò, Quòd soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant *Alcauala*, teste

Medina

Ex venditione vel permutatione. Medina q. 13. vt si vendas domum 1000. aureis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei, id est, decima pars pretij.ita fit in Hispania, teste Couarr.& Medina suprà; sed dimidium soluit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur, & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couartuuias.

Munera triplicia. Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quæ à Iurisperitis *Munera* vocantur. ea autem sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur rebus subditorum, vt iumentis, plaustris, canibus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: vt seruire certis temporibus Principi in aula vel foris, illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

5 *Quinque conditiones iusti vectigalis iuxta Caiet.* Caietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones; nempe vt sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu.

Ex agente iustum est, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem; & consequenter illis, qui non sunt exempti.

Ex fine, quando est iusta causa imponendi. hæc duplex est; Prima, Sustentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo; iustitia postulat vt vicissim Respublica eum pro dignitate sustentet: dignus enim est operarius mercede sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas, vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patriæ, pro securitate viarum; si instauranda opera publica, &c.

6 *Ex forma* Quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiusque, & contractuum, quos quisque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut si alij præ aliis immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causa deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopiæ solarium emuntur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quando insumuntur in causam publicam, ob quam sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

7 Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. *Quinque modis potest esse iniquum.* Primò, *Ex auctore:* vt si non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine:* vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma:* vt si subditi onerentur absque proportione debita; vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v.g. cereuisiæ vel farinæ) tantùm imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia:* vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessariis. Quintò, *Ex vsu:* vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de restitutione q. 13. solùm requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. 8 *Medina requirit tres tantummodò.* Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conuenienti forma* seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi secundùm rationem Iustitiæ distributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit, & iustè exigetur. quòd si posteà non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, nisi curetur vt in eam impendatur.

DVBITATIO II.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

Respondeo, Existere tantùm in iis Principibus & Rebuspublicis, quæ in sua administratione Superiorem non agnoscunt. 9 *1. In Summo Pontifice.* Primùm igitur hæc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea aliis concedere. in aliis autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali; pro spirituali autem non dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ; sed decimæ.

Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesiæ, (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hæretici supra modum inualescerent, & Principes Christiani essent negligentes, nec alia superesset ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalē, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare; 10 *Potest vtique indirectè.* quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesiæ & bonorum spiritualium, & omnes Christiani non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici ad defensionem Reipublicæ spiritalis, quàm Principi sæculari ad defensionem Reipub. ciuilis, cùm ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principem Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. Denique posset ciuitati seu Reipubl. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio: quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad

ad spiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2.q.1.art.10. dicenda sunt.

11 Secundò, Hæc potestas est in *Concilio generali*, vt patet ex cap. Super quibusdam. §. Præterea, de verborum significat. vbi Innocent. III. sic ait: *Duximus declarandum, illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concily Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia, esse in quouis Concilio generali, quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota Potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quàm Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porrò quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix possit Concilium, & Iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

Secundò, In Concilio generali.

12 Aduerte tamen, hîc non dici Concilium posse imponere, sed solùm insinuari posse concedere: quod potest fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus sæcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Conciliũ potest concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat, & consequenter ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hęc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice.

Tertiò, In Imperatore.

Tertiò, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest; de quo vide sup. cap. 6. dub. 12.

Quartò, In Regibus.

Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in aliis potestatem quasi regalem habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Arthesiæ, & similes, & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis.

13 Petes, Quare hæc auctoritas solùm est in illis, qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt?

Cur in solis supremis.

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quam subeunt boni publici causà) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id quod necessarium est ad perficiendum opus, prout expresse vel tacite conuentum fuerit, ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandam dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam administrationem. qui verò in sua administratione ab alio Superiore dependet; non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet, nec vllum ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet, Proreges, Gubernatores, & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebusp. quæ legitima præscriptione ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi cõcessa, idque sine iure illo quasi regio; tamen ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cùm hoc ius liberæ & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili; & cum titulo, tempore quadraginta annorum, vt sup. c. 6. dub. 12. ostensum est, cum Couarruuia ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœnali, cap. 11. 14

Quintò, In iis, qui præscriptione acquisiuerunt.

Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collectæ*, vt docet Caietan. v. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quę omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respub. debet in eas liberè consentire, vel suffragiis maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum. Imò possit Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesiis sibi pleno iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarũ & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur. 15 16

Collecta.

Episcopus potest collectam indicere.

Notandum Secundò, Eos qui sine legitima potestate in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt, imponi vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate; & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum cap. 17. 17

Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.

num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam heredem imponentis, qui eas continuat; & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

18 *Ecclesiastici exempti.* RESpondeo & Dico Primò, Certum est, Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quamquam 4. de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cetera ait: *Cum igitur Ecclesia ecclesiasticaq; personæ, ac res ipsarum, non solum Iure humano, quinimò & diuino, a sæcularium personarum exactionibus sint immunes*, &c. & infra: *Excommunicat personas priuatas ipso facto, quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subiicit interdicto, à quibus pœnis non possint absolui, nisi facta restitutione.* Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. *Exigentes excommunicati.* Vnde sequitur, hoc Ius non posse contra Ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clement. Præsenti, de censibus, vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij qui portoria vel vectigalia ab Ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem antè statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersus. 7. & cap. Non minùs. 4. de immun. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso Iure sint excommunicati.

Secundò, Probari potest ex Iure ciuili, Nouella Friderici Imp quæ incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur: *Item nulla communitas vel persona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere præsumat*, &c. & L. Sancimus 22. C. de sacrosanctis Ecclesiis, omnibus piis locis immunitas ista conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia sæcularia, quæ ad ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

19 *Etiam patrimonialia ipsorum sunt exempta, &c.* Resp. & Dico Secundò, Hæc esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Siluestrum v. Immunitas. 1. num. 6. Probatur ex constitut. Bonifacij suprà, vbi dicitur, *personas ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu sunt ecclesiasticorum. Dico à *nouis*, quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem censum vel seruitutem Principi debitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab ecclesiastica persona præstandum est; quia res quæque cum suo onere transit. cap. Cùm non sit. 33. & cap. Pastoralis. 28. de decimis; vide Siluestrum v. Immunitas 1. num. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui absque speciali & expressa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, præstantias, aut alia onera personis ecclesiasticis, aut eorum bonis, siue Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum; aut imposita exigunt, aut à sponte dantibus recipiunt, aut his alibiùs quoquomodo cooperantur.* Vbi distinguit Pontifex *bona Clericorum* a *bonis Ecclesiarum*; ac proinde loquitur non tantùm de bonis ecclesiasticis, quæ dicuntur bona Ecclesiarum, sed de quibusuis bonis ecclesiasticorum. quod est notandum contra Nauarr. c. 27. num. 128. qui tamen c. 17. n. 202. nobiscum sentit. nam expressè affirmat, eos qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullæ Cœnæ: etiam id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimoniis vel ecclesiasticis prouentibus. quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò sponte dat, quia ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo qui dat antequam exigatur. *Sponte dantes.*

Dices, Princeps habebat ius imponendi vectigal huic prædio antequam peruenisset ad Ecclesiam; hoc autem iure non debet spoliari ex eo quòd fiat Ecclesiæ: ergo tale prædium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non pertineret, sæpe venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v. g. decima pars pretij. dum autem transit ad Ecclesiam vel pium locum, numquam ampliùs venditur, vnde Princeps nihil ampliùs inde commodi percipit: ac proinde meritò potest legibus suis cauere, ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria transferantur. Hæc argumenta valde mouent eos, qui rem politicè considerant, ideòque Principibus consilium sanciendi tales leges suggesserunt. *Obiectio.* 20 *Ante cedit in damnũ Principis.*

Respondeo tamen ad Primum, Principem non habere ius imponendi vectigal prædio, nisi quamdiu illud pertinet ad personam carentem priuilegio immunitatis. vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentem immunitate amittit hoc ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes Christiani iam à mille & ampliùs annis in hoc consenserint, (vt patet ex L. Sancimus, quæ est Iustiniani) & tot sæculis seruauerint, neque vlla causa est, cur possint hoc priuilegium semel Ecclesiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrum, domum vel reditum Ecclesiæ semel donatum auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt ius imponendi vectigalis, quod antè habebant. 21 *Resp.*

Ad Secundum Respondeo, Numquam Principem vllum esse factum pauperiorem ex eo quòd ipse vel subditi eius fuerint liberales in Ecclesiam; vt patet in Constantino & Carolo, vtroque verè magno & aliis plorimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi iccirco eius condonant, compensare potest; vel calamitates & seditiones auertendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiusmodi largiendo. Sæpè fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod fortasse pietas ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quam mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc proderit illi politicorum istorum consilium. 22

Aduerte tamen, in quibusdam casibus Clericos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant. tunc enim licitè ex eo quod emunt, venduot, 23 *Quibus casibus Clerici non sint exempti.*

vendunt, aut defetunt negotiationis caosâ, possunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quamquam, suptà: quod Ecclcsia concessit in odiom negotiatioois, qoæ maximè ecclesiasticos dedecet: vnde ètiam seucrè ipsis intetdicktur. vidc soprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiore nolint desistere à negotiatione, perdunr priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex eap. Ex litreris. 16. de vita & honestate Cleticorum: ex quo e. colligit Glossa, Clericos ante trinam monitionem noo teneri in conscientia soluere vectigal; quia gaudeot priuilegio clexicali vsque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuom & inuariabile annexum antequam veniret ad ius Ecclesiæ, vel ecclesiastici, vt suprà dictum est.

24 Tertiò, Quando contributio facienda est æquè ptimariò in vtilitatem Clericomm ac laicorum, v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vieinos agros Clericomm & laicorum inundet. Non potest tamen potestas laica boc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Supetiorem ecclesiasticum. Quòd si id commodè fieri non posset, putant qùidam non essc omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis. sed tutius censeo vt hæe expresè ad tales casus per Ptincipes peratur.

25 Ad reparationem autem pontiom, viarum publicarum, muromm vtbis, & similium, quę primò & pnncipaliter spectant ad communitatem, non tenentut Clerici contribuere, vt communiter Canonistę docent; quia non tãgit illos principaliter, sed solùm seeundariò, vt sunt membra communitatis. alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribos publicis priuilegiũ Clericomm.

Contraria sententia multis placet.

Neque obstat L. Ad instructiones. 7. C. de sacrosanctis Ecclesiis, *Ad instructiones itinerum, pontiùmque, etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus*, &c. quia cùm sit contra immunitatem ecclesiasticam, vim non habet, nisi speciatim ab Ecclesia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theologi docent. vide Siloestrum v. Immunitas, 1. num. 20. Multi tamen Doctores, præsertim Iutis ciuills, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostiensis, Glossa, Cardinal. Anchara. in cap. Non minùs, de Eccles. immunitate. sed prior sententia est verior, propter Iura sopradicta.

26 *Si laicorum facultates non sufficiant.*

Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succuttendum publicæ neeessitati, potest etiam aliqua contributio imponi ecclesiasticis. Ad boc tamen olim requirebatur consensus Episcopi & Clerici, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Ecclesiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem consensom etiam tequirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersus, de immun. Ecclesiarum: nisi fortè peticulum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensus expectari; sed sufficeret consensus Episcopi eum Clero; vt notat Siluest. suprà. Consensus tamen

27 *Exempti debent consentire.*

Episeopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse est vt hi quoque consentiant. posito aotem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum non exigitnr auctoritate laica, sed ecclesiastica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

DVBITATIO IV.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

28 *Iure diuino non sunt propriè exempti.*

REspondeo & Dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent contra iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap. 31. & 37. Franeisci Victoriæ releɛt. de potestate Eeclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restitut. q. 16. Soti in 4. d. 25. qu. 2. art. 2. Couarr. qq. practic. eap. 31. num. 2. Nauarri eap. 27. num. 119. & aliorum.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris litteris, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Prineipibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostòlo ad Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Clerici; nam vt Glossa ait, eùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chrysostomus in illum locum, *Ostendens*, inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, non solum sæcularibus: quod declarat cùm dicit, Omnis anima: etiamsi Apostolus sis, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fueris.* Theodoretus: *Siue est sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, iis cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus: *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel Monachus, vel Apostolus, subiici principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit, exemptionem ecclesiastieorum à tributis, habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causâ præeeptum esse: nam Apostolus eausam refert in ordinationem diuinam: *Quia*, inqoit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* additque *eos esse Dei ministros; & idcircò eis deberi tributa*: vnde colligitur etiam, Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

Verùm si quis rectè consideret, locus iste Apostoli non vrget; solùm enim in genere proponit Ius diuinum naturale, quo tenetut quisque obtemperare suo legitimo Superioti. huius enim potestatem in subditum esse à Deo; & qui huic resistit, Dei ordinationi tesistete, &c. quæ omnia generalia sunt, & respectiuè intelligenda; nimitum de quoois homine respectu sui Supetioris. Simili modo etiam nunc post exemptionem loqui possemus. omois enim potestas supetiorum est à Deo, & omnis supetior minister est Dei, & vindex in iram malè agenti. Vnde hinc probari non potest, ecclcsiasticos subesse Principi sæculari quoad vim coactiuam, etsi quoad vim directiuam in quibosdam subsint; v.g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij. quod habetur cap. 26. Si tributum. 11. q. 1. *Si tributum petis Imperator, non ei negamus: agri Ecclesiæ soluant tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *Quod in ore piscis inuenitur, pro Petro & Domino dare iube-* 29

dicit, *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipubl. contribuere, sed solùm secundùm proportionem suarum facultatum.*

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigalib. sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vsum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quamquam, de censibus, in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam Iure Canonico, quam Ciuili, regulariter meritò esse damnatas*, quod intellige de *pedagiis*, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eamdem sententiam tenet Toletus lib. 5. Instruct. sacerd. c. 73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium, sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita; vnde non minus sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium, num. 5. & quidam recentiores.

51 Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt, ita tamen vt non sint maiora, quàm illa grauis Reipubl. necessitas postulet. Ita diuus Antoninus 2. p. tit. 1. c. 13. §. 9. Medina q. 15. Silvest. v. Gabella, 5. q. 5. Nauar. c. 17. num. 202. Ratio est Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere, si necesse sit: ergo multò magis ex rebus ad victum necessariis aliquid soluere; si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non suppetit.

Quatuor casus, quibus possunt imponi.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd iusta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimùm fieri potest, recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Addo, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis, vt ad delicias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v.g. panno pretioso, serico, holoserico, vndulato, tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis & eduliis, & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; vt inquit Medina, ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber, & solùm consentientes constringere, quare qui non consenserunt, vel coactè consenserunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quàm omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, Si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non constet, causam ob quam imposita fuerunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præscripta. 52

Si consuetudo memoriã hominũ vincat.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tunc potiùs præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuisse extorta. Vsus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiæ præsumptionem, iuxta ea quæ dicta sunt suprà c. 6. dub. 10. & 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vsum comparatis, impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item, An possint res illas vendere pretio currente.

Qvidam Doctores docent hos non peccare mortaliter, ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Nauar. c. 23. num. 55. & 60. Beja in suo libello casuum, casu 1. secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantùm verbum *statuimus* vel *ordinamus* vt quilibet soluat tale quid sub pœna cadendi in commissum; qua forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tantùm rem posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solutum non fuerit. Confirmatur, Quia lex purè pœnalis (qualis est ista) non obligat nisi ad pœnam, idque post sententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib. 3. q. 22. Ita Angelus suprà, & v. Inobedientia, num. 1. vbi addit, *statutum purè pœnale, ex forma statuti solùm obligare ad pœnam*, (nempe post sententiam) *ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur.* Vnde sequitur, non fore peccatum, si quis semel, bis, aut ter fraudet, secus verò si passim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiam si verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præsertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur satis habere, si illa pœna iis, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea sententia Matthæum Matthisium virum doctissimum, & alios. Tertiò, Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub pœna commissi, (id est, sub pœna amissionis rei) non obligant sub peccato, vt multi Doctores sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solùm tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vindicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium? 53 54

Sententia multorum Doctorum, non esse peccatũ mortale fraudare.

Ob has rationes videri possit alicui hæc sen- 55

 tentia

tentia non improbabilis, præsertim in vectigalibus nouis & multùm onerosis: etsi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiscationes in deprehensos facilè compensant. Accedit quòd redemptores sciant talia fieri consueuisse, & ideò minoris conducant.

56 *Contrarium verius.* Respondeo tamen & Dico Primò, Verius esse, quando constat huiusmodi vectigal iustè impositum esse & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in summa notabili, mortiferè peccare, & teneri ad restitutionem. Siluester Gabella tertiò, num. 21. & 22. vbi dicit omnes Summistas ita sentire, præter Angelum; Caietan v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, num. 6. Ioannes Medina quæst. 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 5. num. 5. & alij recentiores.

Probatur. Probatur Primò, Ad Roman. 13. *Ideò & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* vbi apertè Apostolus docet vectigal esse debitum Principi propter administrationem Reip. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* vbi satis indicatur, vectigalia iusta esse soluenda.

57 Secundò Probatur, Quia Respublica lege iustitiæ debet Principi iustum stipendium administrationis, & subsidium necessarium ad conseruationem publicæ tranquillitatis; hoc enim tacitè promisit, dum eum sibi præposuit: ergo quando hæc obligatio est in singulas Reipublicæ partes distributa, assignata cuique sua portione, & determinatis rebus, ex quibus soluenda sit; singuli ex iustitia tenentur illam soluere. Eadem enim obligatione, qua Respublica tenetur in genere ad sumptus necessarios, singuli in particulari tenentur ad suam partem ipsis debito modo assignatam: quare cùm singulis assignetur sua pars per tale vectigal, tenentur singuli lege iustitiæ tale vectigal soluere.

58 *Decima.* Tertiò, Facta determinatione decimæ partis soluendæ ministris Ecclesiæ in stipendium sustentationis, singuli ex iustitia tenentur decimam illam soluere: ergo similiter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus sit soluendum Principi, singuli lege iustitiæ tenentur illud soluere. est enim par vtrobique ratio: sicut enim decimæ debentur Prælatis Ecclesiæ ob gubernationem spiritalem, ita vectigalia Principibus sæcularibus ob gubernationem temporalem.

59 *Leges tributorum & vectigalium.* Ex his solui possunt argumenta sententiæ aduersæ. Nam leges tributorum non tantùm statuunt vel præcipiunt quid sit agendum; sed etiam determinant iustum stipêdium Principis, vel subsidium ob onera publica ferenda necessarium. quare sicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conscientia: etiamsi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & statuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non esse solidum: de quo prima secundæ qu. 96. art. 4.

60 Dices, Has rationes solùm probare de vectigalibus antiquis; quæ iam olim statuta sunt Principi in stipendium, pro administratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recens instituuntur ob aliquam publicam necessitatem: quia Respublica non tenetur ex iustitia talia admittere; sed solùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non censentur singuli ciues in particulari obligari ex iustitia, sed solùm ex obedientia Principis, & sub pœna pecuniaria, quam ille statuerit: hoc enim sufficit ad finem propositum.

Respondeo, Cùm Respub. totam suam potestatem in Principem transtulerit, non apparet ratio cur Princeps non possit obligare singulos, non solùm lege obedientiæ, sed etiam iustitiæ, ad vectigal soluendum: quia Respub. potuisset eos sic obstringere: quòd si potest, cur non censeatur facere, cùm hæc ratio sit efficacior ad finem consequendum?

Notandum tamen est, Primò, Multos viros doctos sentire, vectigal pro rebus da loco in locum transuectis, (præsertim quando est graue) non debere solui, nisi exigatur; modò nihil fraude actum sit: vt si non absconderis, custodes non deceperis: non enim teneris ipse exactorem quærere. Ita Tabiena v. Pedagium. §. 8. Sotus l. 3. de Iustitia, qu. 6. art. 7. in fine. Henriquez de Indulgentiis cap. 36. Probabilius tamen est, seruandam esse consuetudinem: hæc enim est optima legum & voluntatis Principis interpres. 61 *Vtrùm debeat exigi.*

Notandum Secundò, Æquitati consentaneam esse multorum Doctorum sententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ vel magnæ necessitatis, non debere in conscientia vectigal. Ita docet Pet. Nauarra l. 3. cap. 1. num. 236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Siluestro, Angelo. ratio est, quia respectu talis personæ censetur immodicum, ac proinde carens debita forma iusti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus, vel ex supellectili, nihil debere; cùm id faciant ad supplenda necessaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam esse considerandam consuetudinem: si enim consuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam soluant, ea meritò seruari potest, præsertim si princeps aliunde necessaria habere nequeat. Si tamen aliunde sibi posset consulere, consuetudo illa, corruptela censenda esset, teste Angelo, Caietano, Gabriele & Siluestro, vt docet Petrus Nauarra num. 237. 62 *Si ob extremã vel grauẽ necessit. item aliquid emitur aut vendatur.*

Sed difficultas superest, Vtrùm coram Deo sit obligatio soluendi, quando sunt probabiles rationes dubitandi de iustitia vectigalis. Multi DD. affirmant, omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id est, quæ ab hominum memoria sunt instituta) nisi constet de eorum iustitia, præsumi iniusta, ac proinde in conscientia non deberi, si scandalum absit. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Gabr. in 4. dist. 15. qu. 5. concl. 7. Caietanus suprà, Siluester Gabella 3. qu. 3. versu secundo, & qu. 14. Fumus Gabella num. 18. Arragon. q. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Christiana cap. 5. §. Ceterùm. 63 *Quid si dubia sit iustitia vectigalis. Sententia multorum Doctorum est, debere constare de iustitia tenentũ.*

Fundamentum horum DD. est duplex. Primò, Quia præsumptio Iuris his vectigalibus obstat. dicitur enim cap. Quamquam, de Censibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam Iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò sunt dânatæ.* cuius causa est, *quia tot conditiones requiruntur ad iustitiam vectigalis, vt difficile fortè sit iusta inuenire*, inquit Caietanus. Debent enim esse iusta ex causa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu, vt dictum dub. 1. ergo nisi moraliter certum sit esse iusta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior est

condi

Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, vt ostensum est.

36 His adde, etiamsi Principes noluissent in hanc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi; vt communiter docent Doctores, & probat Couarruuias in pract. c. 31. n. 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem à Christo, statuendi id, quod ad bonum spirituale Ecclesiæ & Dei honorem videtur necessarium, aut valdè expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione sæcularium, est necessaria ad bonum spirituale Ecclesiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis; tum quia valdè vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ quas tractant, si instar laicorum ad Iudices sæculares traherentur: tum quia valdè distraherentur à rebus diuinis; nam facilè à laicis possent vexari: tum quia periret libertas illa sacerdotalis, qua in laicis instruendis & corripiendis vti debent: tum denique, quia laici facilè etiam causas ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quòd Principes sint subditi Pontifici sicut oues pastori: atqui Superior potest aliquem eximere à iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quòd si Pontifex potuit Clericos eximere à Iurisdictione sæcularium Principum; consequens est vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob iurisdictionem penduntur; vt constat ex Apostolo ad Rom. 13. *Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed propter conscientiam: ideò enim & tributa præstatis.*

Pont. sin potest hanc exemptionem facere.

DVBITATIO V.

Quinam Clerici sint exempti.

37 Respondeo Primò, Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse; idque præcipuo quodam Iure. est communis sententia Doctorum, teste Couarru. in pract. cap. 31. num. 3. nam hi omnes vel firmiter ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesiæ deseruiunt.

Sacris initiati, Beneficiarij, Religiosi.

38 Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ, si non sint coniugati, secundùm Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarij sint, neque in aliqua Ecclesia deseruiant. colligitur ex cap. finali, de vita & honest. Clericorum. cap. Quamquam, suprà, & ex L. Presbyteros, 6. C. de Episcopis & Clericis.

Clerici minores.

Nec obstat Concilium Trident. sess. 23. c. 6. de reformat. quia loquitur solùm de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal seculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Qui priuilegio fori fruantur.

Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Ecclesiæ deseruiunt, videntur hanc exemptionem amisisse, etiamsi coniugati non sint; quia iam à multo tempore vectigal soluunt sicuti laici. Ita Couarruuias n. 9. vbi in fine ait se vidisse litteras regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati, cogantur soluere decimam partem rei venditæ: quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in cap. Quamquam, de censibus, in Sexto.

Consuetudo eos subuenit.

Dices, Non potest vmquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem ecclesiasticam, vt expressè habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Cassa & irrita. & colligitur ex cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Clerici, de Iudicijs: ergo consuetudine non potuit hoc introduci. 39

Præscriptio an contra valeat.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu non accedente libero eius consensu, sed præsumi posse hunc consensum propter commoda Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena; præsertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideò dumtaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur, absque vllo animo ad ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studiis versentur, non est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse vt possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque consuetudine; vt rectè Couarruuias, quia duo tantùm priuilegia hisce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur, Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonsuram & vestes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesiæ ministerio sint deputati.* 40

Clerici coniugati.

DVBITATIO VI.

Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.

Respondeo, Causa iusta duplex est; Prior *necessitas publica*, cui aliter commodè succurri nequit; vt si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum publicum valdè expediens. huc etiam pertinet status principalis sustentatio; nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, ius dicere, hostes arcere, denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare; ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hæc præbere. vnde etiam potest à Principe, si opus sit, ad hoc cogi. Sed quatuor hic sunt requisitæ conditiones. Primà, Vt constet causam esse iustam; vel si de ea sint diuersæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere se hic & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certè non consideret sitne iustum, quod agit, an non; sed cæco more progrediatur, non potest exigere; quia nescit an ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad restitutionem tenetur, nisi posteà 41 42

Causa vectigalis duæ. Primò, Necessitas publica.

Quatuor conditiones.

conditio possidentis. atqui populus possidet suam pecuniam & immunitatem, ergo, &c.

64 Respondeo tamen & Dico Secundò, Verius esse, vt subditi teneantur ad solutioné vectigalis noui, non esse necessarium vt ipsis constet esse iustum; sed satis est, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter possint iudicare esse iniustũ. si tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conscientia soluere. Ita Petrus Nauarra l. 3. c. 1. n. 263. Prior pars probatur Primò, Quia subditus in dubio negatiuo, (id est, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur se conformare iudicio Superioris; nullam enim habet causam, cur contrà sentiat. Secundò,

Contrar. om versam.

65 Quia Princeps vt possit imponere vectigal, non necessariò debet esse certus speculatiuè de iustitia vectigalis; sufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus suis sententiam probabilem sequi potest, adeò, vt etiam in bello inferendo Princeps probabili sententiæ dictanti licitum esse inferre, se possit conformare: ergo subditus vt obligetur soluere, non debet esse certus, sed sufficit vt non habeat probabilem rationem credendi esse iniqua.

Non debet esse certus speculatiuè.

66 Ad primum fundamentum sententiæ contrariæ Respondeo, Præsumptionem Iuris non obstare vectigalibus nouis, quæ à supremis Principibus constat esse imposita: nusquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur: imò apertè approbantur cap. Super quibusdam. 26. de verbor. signif. & L. non solent. C. *vectigalia noua institui non posse.* ad quas tamen duas sanctiones respicit Pontifex, cùm ait, *Iure Canonico & Ciuili esse damnata:* vt notat Glossa. loquitur ergo de vectigalibos, de quibus non constat esse legitima auctoritate instituta vel concessa; vt ab Imperatore, Rege vel Concilio generali; aut antiqua consuetudine, quæ memoriam hominum superet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiam vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* esse damnata, id est, ea quæ regulariter sunt in vsu per Italiam; quia absque legitima auctoritate introducta. Ad secundum patet ex prima probatione. In eo casu, vt summum, habet ius differendi solutionem, donec diligenter de tota re inquisiuerit.

Contra quã se præsumptio Iuris.

67 Altera pars, *Subditum non teneri quando sunt probabiles rationes esse iniquum*, est communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. c. 14. §. 8. Petrus Nauar. suprà n. 263. & ceteri DD. suprà citati. quod intellige, si rationes illæ, non solùm speculatione faciant rem probabilem, sed etiam practicè; vt cùm viri sapientes, qui norunt statum Reip. iudicant esse iniquum, vel publicus rumor accedit. Ratio est; quia subditi possunt se conformare opinioni quæ practicè sit probabilis.

Si subditus probabiles rationes habeat.

Nec obstat quòd Princeps iustè possit exigere, quia vtraque pars suo iure vtitur, dum probabiles rationes vel sententias sequitur; quo modo sæpè fit vt bellum vtrimque sit iustum.

Hic tamen cauendum scandalũ & maior Reip. perturbatio. Quòd si rationes istæ iniquitatem vectigalis solùm faciant speculatiuè probabilem, & ex altera parte etiam Princeps putetur habere rationes probabiles pro illius iustitia, tenentur subditi soluere, quia in tali dubio parendum Superiori. Ratio est: quia cùm sit legitimus Superior & in possessione iuris imperandi, non potest ea in dubio spoliari, nec refert quòd subditi sint in possessione suæ pecuniæ, quia ius Superioris, vtpote nobilius, est præferendum.

Quod ad secundum attinet in ipsa dubitatione propositum, quidam putant, eos qui non soluerunt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non posse rem illam vendere pretio ordinario, sed minore. Ratio est; quia illud pretium est taxatum ratione oneris soluendi vectigalis, quod iste fraudator non subiit. Vnde debet detrahere de pretio, quantum ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrarium est multo probabilius, vt ex iis, quæ c. 21. de empt. & vendit. dub. 5. dicta sunt, colligitur. Ratio est, quia pretium constitutum est communi æstimatione vel lege Magistratus ratione oneris, quod communiter omnes vendentes subire iussi sunt, quod pretiũ non mutatur ex eo quòd hic vel iste oneri isti non satisfaciat: nam qui id fecit, manet obnoxius punitioni & mulctæ Magistratus si detegatur. imò tenetur restituere redemptori vectigalis, vel Principi, si tale est, vt cum eo rigore censeatur obligare. Quòd si nõ putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non enim idcircò venditio fuit iniusta. Si enim non est iniusta, cùm obligatio restituendi est strictissima, cur sit iniusta, cùm non est stricta, sed persona solùm manet obnoxia punitioni si deprehendatur? Deinde si Princeps alicui condonaret hoc vectigal, ille posset rem vendere pretio currente; alioquin nullum esset illud Principis beneficium: ergo etiam is qui illud fraude non soluit. Quia sicut condonatio Principis non mutat rei æstimationem communem: ita nec illa fraudatio. Tertiò, quando pretium auctum est ratione sumptuum, vel periculorũ, quibus passim aduectio mercium est subiecta; si aliqui sint qui absque huiusmodi sumptibus vel periculis eas merces comparatunt, siue Iure, siue iniuria, hi possunt eas vendere pretio communi, etiamsi causa, ob quã illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habeat; vt omnes fatentur: ergo similiter in præsenti casu. Denique res est æquè bona, æquè commoda emptori; nec emptor expositus est, ratione fraudis quam fecit venditor, illi periculo aut damno, vt suppono; sicut ferè accidit in rebus quæ vsu ipso consumuntur. Secùs tamen foret, quando ipse ignarus fraudis exponeretur probabili periculo damni, vt si res ipsa caderet in commissum, vel ex ea deberet fieri solutio, &c. tunc enim venditor peccaret contra iustitiam, exponendo emptorem huic periculo, & secuto damno teneretur compensare. 68

Ad alteram partem dubit. propositã. An res possit vendi pretio currente.

DVBITATIO IX.

Vtrum is, qui emit à mercatore quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.

Respondeo, Hoc vectigal posse esse vel partem aliquotam mercium, v. g. quintam, decimam, decimamquintam, vel vigesimam, vel pecuniam aliquam: & quidem si non est certa pars mercium, sed pecunia per venditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quamuis norit venditorem fraudasse, modò tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributum non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat in emptorem; sed est onus 69

per

personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ex mercis deportatione contractum.

70 Notandum tamen, cùm mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet, rem illam contraxisse obligationē hypothecæ; quia omnia bona eius qui tributum debet, sunt tacitè instar pignorum pro tributis obligata, vt expressè habetur L. 1. C. Quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem transeat; ac proinde si fraudator vectigalis non sit soluendo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioqoin si ab ipso recuperari debitom potest, executio super re illa, postquam in alterius dominium cessit, fieri non potest, vt colligitur ex Authent. Hoc si debitor. C. de pignoribus & hypothecis. vbi dicitur, *Si alius quàm debitor rem hypothecatam possideat, inhibetur hypothecaria actio, donec personaliter actum sit cum reo & intercessore*, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligenda, quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas: si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem. vt habemus L. Distractis. 14. C. de pignoribus & hypothecis.

Res est hypothecata.

71 Sed maior difficultas est, Si vectigal ex ipsis mercibus debitum, erat certa aliqua merciū portio: videtur enim tunc emptor in consciētia teneri, si sciat venditorem non soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inhærens ipsis mercibus immediatè: atqui res transit cum suo onere, ad quemcumque perueniat possessorem. Secondò, Ex cap. Cùm non sit in homine 33. tit. de decimis, vbi dicitor, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) *non posse alienari absque onere decimarum*. & ratio additur, *quia res transit cum suo onere*: ergo idem censendum est de tributo, qoando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Siluester Gabella 3. num. 18.

Si vectigal est pars mercium

72 Contraria tamen videtor verior, quam aduerto placuisse nostro Molinæ disputat. 675. Probatur Primò, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur.

Contrarium verius.

Est onus venditoris.

Secundò, illa pars mercium antequam sit separata & tradita, non magis pertinet ad Principem cui vectigal soloendum est, quàm res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem, at si talis res secundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominiū, & non tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. & L. Traditionibus. 20. C. de pactis: estque communis sententia Doctorum, vt suprà c. 21. dubit. 19. ostensum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluenda nomine vectigalis, vendantor, non tenebitur emptor ad illius restitutionē in foro conscientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet dominium illarum merciom, aut alicuius partis earum, antequam ea sit separata ac tradita; sed solùm habet ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat; & præterea habet ios hypothecæ in totas merces, vt vbicumque fuerint, possit ex illis partem suam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat.

73

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino, & non fuit causa cur ille non solueret, vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acqoisiuit dominium rei per emptionem & apprehensionem. neque ratione oneris impositi illi rei; quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud onus soluendi tributi non esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale; quatenus solutio non pecuniā, sed ex rebus ipsis per venditorem fieri debet.

Respondetur ad argumenta.

Ad secundam dici potest, Aliam esse rationem decimarum: has enim iubetur soluere non solùm is qui fructus colligit, sed quiuis ad qoem fructus indecimati peruenerunt: vt colligitur ex d. cap. Cùm non sit, de decimis; vbi sic habetur: *Statuimus, vt in prærogatiuam dominij generalis exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum: vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de Iure debentur*. Idem insinuat D. Thomas q. 87. art. 2. ad 4. Imò valdè probabile est, hoc ipso qoo fructus exstant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusque dominium cedere, vt infrà cap. 39. dub. 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet; tamen facilè statuere potest, vt ad quemcumqoe dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte in dominio creditoris, tamen hoc habet onos, vt apud quemcumque reperta fuerit, possit ex ea petere solutionem, si opus sit; ita etiam res non decimata potest immediatè habere hoc onos, vt in cuiuscumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur; sed reipsa non videtur ita statutum: ac propterea non eadem io vtrisque ratio. 74

Alia est ratio decimarum.

DVBITATIO X.

Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare.

SVppono, non esse dubium, si vectigal non sit venditum vel locatum alteri, sed Princeps ipse per suos Questores illud immediatè reciperet: tunc enim manifestum est, compensationem licitam esse.

Sed difficoltas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse compensationem, vt rectè docet Siluester, Gabella 3. q. 9. & Petrus Naoarra L. 3. cap. 1. oom. 147. Primò, Quia tedemptores vetè damnum non accipiont, cùm ob plurimas subditorum fraodes (quas ipsi norunt interuenire) longè minoris redimant, quàm valeant: vnde & io ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundò, Totum ius, quod acquirit conductor, assiduè dependet à iure Principis: nihil enim est aliud quàm 75

Licita est compensatio.

quàm facultas quædam exequendi illud ius, quod
ipse Princeps decursu totius anni habet; ac proin-
de non potest esse maius, quam ius illud, quod
Princeps singulis momentis per annum habet:
effectus enim assiduè ab aliqua causa dependens
non potest vllo temporis momento habere maio-
rem vim, quàm ipsa causa illo momento habeat:
ergo conductor non potest habere maius ius ad
exigendum à me vectigal, quàm ipse Princeps eo
tempore in me habeat. quare cùm ratione iuris,
quod ego vicissim habeo in Principem, ius Prin-
cipis elidatur compensatione; consequens est, vt
in conductorem ius vllum exigendi à me vecti-
gal transferre non possit.

76 Idem vsu venit in censibus, decimis & simili-
bus iuribus, quæ elocari possunt: conductor enim
cùm ius habeat assiduè pendens à iure domini
elocantis, non plus potest, quàm ipse dominus
posset, si ipsemet suo iure exigeret. quare si is, cui
ego debeo decimas vel pensionem annui census,
mihi vicissim alio nomine sit debitor, nec possim
obtinere solutionem, licitum mihi est vti compē-
satione, non soluendo decimas vel pensionem.
Quòd si conductor damnum incurrat, repetat à
locatore: non enim potest creditor elocare ius
quod habet in debitorem, cum damno debitoris.

Si totum ius translatū fuit, aut contractū debitum. Secùs tamen esset, si totum ius vectigalis seu
decimarum, vel census in alterum transferretur,
non retento dominio directo: tunc enim si prior
dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post
illam alienationem, non possem vti compensatio-
ne, non soluendo; quia solutio census nullo modo
esset debita priori domino, & ille nullum ius ad il-
lam haberet. Si tamen ante alienationem mihi de-
77 bitor fuisset, possem vti compensatione, alia via
non suppetente; quia non potuit transferre alteri
ius in me, si ipsemet erat mihi debitor: hoc enim
esset vendere rem meam; vt rectè Siluester ait:
nam ius quod ille habet in me, per compensatio-
nem fit quasi meum: ita enim extinguitur in Prin-
cipe ratione debiti, quod ipse mihi debet; seu ra-
tione iuris, quod ego in ipsum vicissim habeo, ac
78 si meum fieret. Pari modo, si ego debeam tibi cen-
sum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris
damnum iniustum pluris vel minoris æstimatum,
non potes illum censum ita vendere, vt ego com-
pensatione vti non possim, si aliter mihi debitum
à te nequeam redipisci: hoc enim iniquum foret:
nam ratione iuris quod in te habeo, possum ius
tuum quod habes in me, secundùm iustam pro-
79 portionem extinguere. Sicut enim debitor non
potest debitum transferre in alium sine consensu
creditoris; ita creditor ius suum quod habet in
debitorem, non potest in alium transferre, quan-
do ipse vicissim est debitor: quia id fieret cum al-
terius iniuria.

Obiectio. Dices, Si tu mihi sis debitor, & gratis vel pretio
concedas vsumfructum agri tui Petro, non pos-
sum ex eo clàm mihi compensationem facere: er-
go neque ex censu, quem ego tibi debeo, si eius
vsum alteri concesseris.

80 Respondeo neg. consequentiam; quia concesso
Resp. vsufructu agri tui, fructus enati eo ipso pertinent
ad vsufructuarium vel conductorem: sed si con-
cedas vsumfructum census, quem ego tibi debeo,
fructus illius census non efficiuntur vsufructua-
rij, sicut nec tui, antequam consignentur; sed ma-
nent in meo dominio: vnde retinendo illos non
vsurpo alienum, sed retineo meum, in quod tu
quidem ius habebas, sed illud ius pari iure com-
pensatur & extinguitur.

DVBITATIO XI.

Vtrum actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellariis transigant, & sibi vectigalia retineant.

FRequenter id fieri in Hispania ab iis, qui ibi- 81
dem negotiis mercatorum alibi habitantium
præsunt, narrant mercatores Antuerpienses.

Respondeo itaque breuiter, id fieri posse qua-
tuor modis: vel enim actor mandatum habet à do-
mino vt transigat cum Gabellario pro mercibus
quas inuecturus est, vel non habet: si habet man-
datum, tenetur illud exequi si potest; alioquin te-
nebitur de damno, siue sibi retineat vectigal, siue
non retineat; quia hoc ipso, quo mandatum acce-
ptauit, se obligauit ad illud implendum; imò hoc
ipso, quo suam operam ad negotia alterius geren-
da locauit, tacitè se obligauit ad eius mandata im-
plenda, quæ ad negotia illa pertinerent; & proinde
si omisit, tenetur.

Secundò, Si autem non habet mandatum, vt 82
quia dominus non cogitauit: tunc vel vnà cum
Gabellario cōducit gabellas; & sic potest accipere
partem sibi obuenientem per societatem condu-
ctionis, tam ex mercibus sui domini, quàm ex
alienis, quia est socius Gabellarij: sicut enim alius
poterat hanc societatem cum Gabellario inire, ita
etiam ipse. Nec refert quòd sit actor mercatoris,
quia ideò non est factus inhabilis ad alios contra-
ctus suo nomine ineundos.

Tertiò, Vel non inita societate emit sibi totum
ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domi-
ni certo temporis spatio habiturus erat; & hoc
modo non peccabit etiam cōtra iustitiam, etiamsi
totum illud vectigal sibi retineat; quia non tene-
batur ex Iustitia illud ius in vtilitatem sui domini
redimere; cùm ad hoc mandatum non haberet:
neque inhabilis erat ad illud sibi emendum. sicut
enim quiuis alius potuisset illud à Gabellario
emere, ita etiam iste actor.

Quartò, Vel denique intendit absolutè redime-
re vel extinguere obligationem vectigalis; & tunc
non potest sibi illud vectigal retinere, quia non
transtulit in se ius Gabellarij, sed illud extinxit,
dominumque suum illa obligatione liberauit.
hoc enim ipso quo quis intendit redimere ali-
quam obligationem, intendit eam extinguere, vt
desinat esse obligatus, qui antè erat. Vnde longè
aliud est transferre in se ius Gabellarij, aliud redi-
mere obligationem sui domini; nam potest ius
Gabellarij in actorem transferri, manente obliga-
tione in domino: non tamen potest hæc obliga-
tio redimi, aut ius Gabellarij extingui, nisi domi-
nus liberetur. Itaque in hoc casu tenetur domino
ad gabellarum redemptarum & acceptarum resti-
tutionem.

CA

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

De Beneficiis. *Complectitur Dubitationes* 38.

IN hoc capite Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requisitis in beneficiariis. Tertiò, De iis ad quæ obligantur. Quartò, De amissione beneficiorum. Quintò, De pensionibus, quæ beneficiis imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid sit Beneficium.

1 OMissis variis definitionibus, Respondeo, Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter aliquod officium spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum.* colligitur ex Innocentio, & Hostiensi in cap. Relatum. 9. de præbend. Ioanne de Silua, de Beneficiis, qu. 1. & aliis.

Tria in beneficio. Vbi Notandum Primò, Tria posse distingui in beneficio. Primum est, *ipsum officium* seu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem spiritualem obire; vt legere preces Canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc est omnino spirituale, non tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficij.

2 Secundum est, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis ecclesiasticis, & hoc ius est propriè beneficium, nascitúrq; ex officio tamquam ex sua causa, dicique solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. Vnde patet beneficium esse quid spirituale; quia oritur ex re spirituali, nempe ex spirituali officio, in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; vt docent Hostiensis, & Ioannes à Silua suprà.

Tertium, sunt *ipsi fructus*, qui sunt quid temporale. hi percipiendi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesiæ donatis; de quibus suprà c. 4. dub 6. dictum est, ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis auctoritate Ecclesiæ postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

3 *Quomodo debeat esse perpetuum.* Notandum Secundò, Hoc ius debere esse *perpetuum*; quia si sit temporale tantùm, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib. 3. consil. 6. de præbendis. Secus est de Vicaria & cappellania perpetua.

Dices, Ergo Prioratus non est beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatiæ quibusdam locis non obtinentur nisi trienniu. Denique beneficia regularia, & omnia quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possunt.

Respondeo negando consequentiam, quia etsi tolli possint, id non habent ex sua institutione, sed ex eo, quòd is qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia, habitationem, totámque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam sæculares priuare suis beneficiis pro arbitrio, & aliis conferre: quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subsit; (quia non est dominus beneficiorum, sed solùm supremus dispensator ad Ecclesiæ vtilitatem; & sæculares non ita ei subsunt, vt Monachi suo Abbati) tamen etiamsi verum esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per alium quam per Superiorem auferri. Adde, beneficia dici perpetua, non quia non possunt auferri, 4 *Auctoritas ecclesiastica.* sed quia instituta sunt vt semper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secus de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur. & ideò nomine beneficij non veniunt, etsi sint clericales, & ad Officium B. Virginis obligent, vt docet Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 1. 1. & plerique Doctores.

Notandum Tertiò, Hoc ius auctoritate ecclesiastica debere esse erectum vel cõfirmatum; alioquin non censebitur beneficium ecclesiasticum, vt colligunt DD. ex cap. Nemo 7. de consecrat. dist. 1. vt si quis institueret aliquem cappellanum perpetuum, vt daret prouentus Ecclesiæ pro instituendo canonicatu; nisi auctoritas Prælati accedat, non erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque prouentus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: alioquin magna sequeretur confusio.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit Beneficium.

RΕspondeo, Beneficium aliud est sæculare, 5 aliud regulare. Item aliud est simplex, aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij.

Saeculare beneficium. *Sæculare* est omne illud, quod nõ est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt; quia est regula generalis, *Beneficia sæcularia sæcularibus; regularia Regularibus conferenda esse*: quæ colligitur ex cap. Possessiones. 10. de rebus Ecclesiæ non alienandis, & cap. Cùm de beneficio. 5. de præbendis in 6.

Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etsi 6 sæcularia sint, possunt Regularibus conferri absq; speciali dispensatione: nam vt habetur cap. Quòd Dei timorem. 5. de statu Monachorum, *per antiquos Canones etiam Monachi possunt ad Ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari*, estque communis sententia DD. teste Panormitano in d. cap. Quòd Dei timorem.

Regulare beneficium est, quòd pro Regularibus 7 *Regulare.* est institutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexum, vt per eos debeat administrari, vt sunt quædam parœciæ. hoc genus etiam non potest conferri sæcularibus sine dispensatione, exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt sæcularibus conferri, hæc enim in commodum populi instituta sunt: vnde sufficit vt dentur maximè idoneo.

Notan

Præsumitur sæculare.

8 Notandum autem, omne beneficium præsumi sæculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit à Regularibus absque dispensatione. nam per possessionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit sæculare, & contra, ratione præscriptionis; vt docet Glossa in cap. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur aperiè ex illo cap. & ex cap. De quarta, de præscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, vt patet ex dicto cap. De quarta. vide suprà cap. 6. dubit. 8.

Duplicia.

9 *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quæ sunt cum administratione: inter quæ maximum est Papatus, cui nomen beneficij tribuitur c. 1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, & Cardinalatus; cap. 2. Cleros d. 21. & cap. Felicis. 5. de pœnis, in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sæcularis, quæ est in quibusdam Ecclesiis instar Decanatus, Abbatia regularis, Prioratus cunuentualis, & claustralis. Est autem *Dignitas* præeminentia cum iurisdictione in foro externo, secundùm Panotmitan. in cap. De multa, de præbendis. vnde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen presse accipiatur pro beneficiis infra Episcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc sunt beneficia, quæ dicuntur *Personatus*: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, vt honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragiis dandis: vt Cantoriæ, & similes.

Dignitas. *Personatus.*

Aduerte tamen, spectandum esse vsum locorum; nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus; vt notat Siluester v. Beneficium, 1. num. 2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesiæ. hæc habent administrationem rerum ecclesiasticarum sine iurisdictione.

Denique beneficia parochialia, seu curata. hæc omnia dicuntur duplicia; quia præter recitationem precum, quæ communis est omnibus, habent etiam administrationem, vel certè aliquam eminentiam.

Simplicia.

10 *Beneficia simplicia* dicuntur reliqua omnia, quæ neque administrationem; neque eminentiam singularem habent; sed tantùm instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliáque diuina officia obeunda; tales sunt Canonicatus, etiam Ecclesiæ cathedralis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. 45. de præbend. Item Canonicatus regulares, cappellę, sacella, altaria. Denique præstimonia, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, vt sua studia prosequi possint, habéntque sæpè exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie, vel in subsidium Terræ sanctæ, vt ait Rebuffus, in praxi benefic. pag. 6. de quibus infrà num. 166.

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

Sex modi acquirendi beneficia.

11 OMissis modis illicitis, Respondeo, acquiri sex modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & confirmatione. Tertiò, Postulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Resignatione in fauorem, cum secura collatione. Verùm quia his duobus postremis modis beneficium priùs amittitur quàm acquiratur, ideò de illis dicendum infrà sub finem capitis.

Præsentatio. *Institutio.*

Præsentatio secundùm Panormitanum in cap. Ea noscitur, de his quæ fiunt à Prælatis, est personæ per patronum Episcopo, vel alteri ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio. 12 *Institutio* autem est beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde institutio solùm fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si ius patronatus habeant) quia per eam non datur ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non possit.

Electio.

Differt *præsentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à solis ecclesiasticis, 13 & per suffragia, & potissimùm in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab vna persona, etsi laica, & in quouis beneficij genere.

Confirmatio. *Postulatio.*

Similiter Institutio & confirmatio differunt, quòd *institutio* fit eius, qui præsentatus est à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel postulatus: vtrumque tamen est vera collatio beneficij, seu iuris in re, & dominij; sed solùm connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem. *Postulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax. Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ. quæst. 4. & 5. & Siluestrum v. Electio, & v. Postulatio.

Collatio dicitur, quando beneficium solo Iure 14
Prælati datur, nec subest Iuri patronatus.

Institutio Canonica.

Notandum est, omni beneficio commune esse, vt sine institutione canonica liberè obtineri nequeat, vt habetur regula prima de regul. Iuris in 6. vbi nomen *institutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundùm Canones, seu dispositionem Iuris Canonici; vt si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c. sic electio canonica dicitur, quæ secundùm Canones facta est.

Intrusus.

Tam autem canonica institutio est necessaria, 15
vt si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se commisceat, censeatur intrusus, & amittat ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; vt patet cap. Auaritiæ. 5. de electione in 6. vnde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex ius amissum ei restituat; vt docet Rebuffus, §. De missione in possessionem, n. 8. 9. 10. & colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; quia lex pœnalis non est extendenda vltra suum casum. vnde cùm loquatur solùm de electione, non est extendenda ad præsentationem. vide plura infrà, num. 123.

Circa prædicta notandum est, præsentationem, 16

electionem, & collationem validam esse, etiamsi patronus, elector, vel collator reverà ius non habebat, sed illud competebat alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica possessione iuris illius, ita vt præsumeretur talis. ita expresse habemus: de præsentatione quidem, cap. Consultationi, tit. de Iure patronatus; de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi potest. de collatione, cap. Cùm olim, de causa possess. & propriet. Hoc ipso enim quo est in pacifica possessione illius iuris, & passim habetur talis, voluerunt Iura actum valere. argumento in L. Barbarius. ff. de officio prætoris.

Sufficit possessio constans.

DVBITATIO IV.

Quid & quotuplex est Ius patronatus.

17 NOtandum est, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro iure, quod habent patroni in libertos ex manumissione: & sic accipitur lib. 37. ff. de Iure patronatus; nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro Iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito, & à DD. communiter sic definitur: *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico *vacans*; quia si non vacet, est irrita præsentatio; vt docent omnes DD. & meritò; quia est contra bonos mores, vtpote præbens occasionem captandæ mortis; cap. Nulla, de concess. præbendæ.

Ius patronatus.

Quid Ius patron.

18 Est autem hoc Ius duplex; Aliud enim est Ius patronatus ecclesiastici, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruuiam in qq. pract. c. 36. nu. 2. dicitur, non quod ecclesiasticus possidet; (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; vt si fundasti Ecclesiam, id est, si tribuisti fundum in quo ædificata est; si eam extruxisti, vel dotasti; si beneficium pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes Ius patronatus ecclesiastici, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas, vel Episcopus, &c. hoc Ius est patronatus ecclesiastici; ita Glossa in Clement. 2. de Iure patron. & alij.

Patron. ecclesiasticus.

19 *Ius patronatus laici* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu sæcularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit.

Patronatus laicus.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v.g. Decanatui, Præpositura, &c. tunc fieri patronatum ecclesiasticum, & de illo tamquam de ecclesiastico iudicandum; vt notauit Couarruuias suprà, & colligitur ex cap. vnico. §. vltimo, de Iure patronatus, in 6.

21 Secundò, Ius illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam cappellã vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse patronatus laici; quia ipsi laici sunt, & ex bonis sæcularibus instituerũt: vnde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipsi in quibusdam locis Ecclesia vocentur. vide Couarruuiam suprà, & Glossam in d. cap. vnicum.

DVBITATIO V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel Beneficij.

REspondeo, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat. cap. Nobis, de Iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. qu. 7. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iisdem Canonibus & ex Concilio Trident. sess. 25. de reform. cap. 9. Quartò, Multiplicatis præsentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. ita Concilium Trident. suprà. Quintò, Concessione Põtificis, vt si Ecclesia ab initio fuerit libera, nulli patronatui subiecta, & vt meliùs defendatur ab aliorũ iniuriis, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Principes sæculares videntur consecuti Ius patronatus in Ecclesiis cathedralibus & dignitatibus: non enim ipsi vel eorum maiores, omnes illas Ecclesias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: sed pleræque fundatæ & dotatæ sunt vel ex bonis ecclesiasticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam antè Ecclesiæ donatorum, vel ex symbolis & eleemosynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimoniis, qui se suáque omnia Ecclesiæ vel Monasterio consecrabant. vnde illæ Ecclesiæ dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono subiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Ecclesiæ erecta sunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, sed eligebantur, vel à clero simul & populo, vt primis sæculis fieri consueuerat; vel à clero solo, vt mediis sæculis factitatum fuit. Tandem posterioribus sæculis, partim vsurpatione, partim Pontificum concessione hoc ius nominandi plerisque locis obtentum est à Principibus, politicæ administrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices se faciliores præbuerunt; quòd sperarent Ecclesias per eos diligentiùs fore defendendas. 22 23

Quinque modis acquirendi patronatum.

Ius patronatus Principum.

Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius iuris acquisitionem, possessionem & alienationem, multa constituisse: sessione enim 14. cap. 12. statuit, *vt nemo cuiusuis dignitatis, ecclesiastica vel sæcularis, quacumque ratione, nisi Ecclesiam, beneficium, aut cappellam de nouo fundauerit & construxerit; seu iam erectam, (quæ tamen sine sufficienti dote fuerit) de suis propriis & patrimonialibus bonis competenter dotauerit, Ius patronatus impetrare aut obtinere possit, & vt institutio reseruetur Episcopo.* hæc tamen intelligenda sunt in futurum: similiter & caput sequens. sess. verò 25. cap. 9. de reformatione, dat Episcopis *potestatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præscriptam probata non fuerint. Item dat eisdem *potestatem examinandi præsentatos*, siue ab ipsis instituendi sint in beneficiis, siue ab inferiore. Denique vetat Ius patro- 24

Conc. Trident. de Iure patronorum.

Examinandi præsentati omnes.

natus vendi, ſub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & ſub pœna amiſſionis illius iuris ipſo facto incurrenda.puto tamen in hac amiſſione expectandam eſſe ſententiam Iudicis,neque ante hanc teneri quemquam ſe hoc iure ſpoliare, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 29. dubit. 8. de quo plura 1. 2.q.96.art.4.Eſt tamen ſimonia,vendere illud ius per ſe; aut propter illud vendere pluris bona,quibus annexum eſt;quia eſt res ſpiritualis, vt infrà dicetur c.35.dub.2.

25 Notandum eſt, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel dotationem Eccleſiæ vel beneficij,omnes fore patronos,ac proinde omnes debere præſentationem facere; vt colligitur ex Canonibus ſuprà.quomodo autem id fieri debeat, dicetur dubit.8.

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante.

Quatuor menſes. Sex menſes.

26 RESpondeo Primò, Si patronatus ſit laicus, patronus Intra quatuor menſes à vacatione beneficij vel Eccleſiæ tenetur præſentationem facere: ſi autem ſit eccleſiaſticus, intra ſex. Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus,in 6. ſpectanda enim eſt conditio patronatus, ſitne eccleſiaſticus, an laicus. porrò etiam eccleſiaſticus eſt cenſendus, quando à laicis Eccleſiæ eſt datus, vt ſuprà num.20.dictum eſt.

Secundò, Si patronatus partim ſit laicus, (id eſt, laico iure competens) partim eccleſiaſticus (vt ſæpè fit, quando duo ſunt patroni, quorum alter eſt laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Paſtor) tunc laicus propter ſocietatem eccleſiaſtici, habebit ſex menſes, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum; hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum eccleſiaſtico; ſicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps eſt priuilegij pupilli, quo res illa non poteſt præſcribi. L. Si communem. ꝟ. Quemadmodum ſeruitus amittatur.

27 Tertiò, Si intra tempus conſtitutum ſcientes non præſentauerint, in Epiſcopi poteſtate eſt conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij; quamuis id contingat ex eo quòd patroni de iure patronatus inter ſe contendant, vt ibidem notat Panorm. nam cap.illud generatim loquitur. quod ideò conſtitutum eſt, ne Eccleſia diu miniſtris careat; quod propter patronorum lites fieri par non eſt. Secùs eſt quando electio extrahitur propter contentionem ſuper iure eligendi: quia electio eſt maioris momenti & magis neceſſaria ad bonam collationem. vide Silueſtrum v. Ius patronatus, q.5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, ſed incipit à tempore ſcientiæ.cap.Quia,in fine,de conceſſ. præbendæ.

DVBITATIO VII.

Qualem teneatur patronus præſentare.

RESpondeo Primò, Non poteſt ſeipſum præſentare, vt colligitur ex cap. Per noſtras, de Iure patronatus: Epiſcopus tamen poſſet ipſi motu proprio conferre beneficium; modò ipſe conſentiat, vt patet ex c. citato. poteſt etiam pater præſentare filium, ſi idoneus ſit. 28

Secundò, Tenetur præſentare idoneum. quòd ſi ineptum præſentet, ſi quidem ſit patronus laicus, iubendus eſt alium præſentare, qui beneficio ſit dignus: ſi autem ſit eccleſiaſticus, vel Monaſterium, vel Capitulum, priuatus eſt ea vice iure præſentandi, & collator liberè poteſt conferre, vt docet Gloſſa in cap. Cùm vos. v. Minùs idoneæ, de officio ordin. citans cap. Cùm in cunctis.7. de elect. Sed contrarium eſt valdè probabile. quia cap. Cùm in cunctis, ſolùm loquitur de electoribus, & quidem Epiſcopi. vnde cùm ſit conſtitutio pœnalis, non debet extendi ad patronos, maximè in aliis beneficiis. qua parte autem punit Epiſcopum facientem contra diſpoſitionem illius cap.continet pœnam ferendam.vnde puto patronum non eſſe ipſo Iure priuatum ea vice, ſed priuãdum.quod etiam inſinuat Gloſſa ſuprà, quando patronus eſt perſona aliqua ſingularis, non Collegium. ſed quidquid ſit de patrono eccleſiaſtico, laicus tamen non priuatur, quia laici non tenentur ita cognoſcere qui ſint digni & idonei, ſicut eccleſiaſtici. 29

Tertiò, Præſentato digno, Epiſcopus tenetur conferre,& poteſt compelli,cap.Paſtoralia. 29. de Iure patronatus. 30

Epiſcopus tenetur inſtituere præſentatum ſi eſt dignus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præſententur, quiſnam ex illis ſit inſtituendus.

RESpondeo Primò, Si patronus, qui antè præſentauit Petrum, poſtcà præſentet Ioannem, velitque hunc præferri; tunc, ſi quidem patronatus ſit laicus, in arbitrio Prælati erit inſtituere vtrum maluerit. patet ex cap. Cùm autem. 24. de Iure patronatus: quando enim patronatus eſt laicus, præſentatio ſecunda non reddit irritam primam,nec contrà. Quòd ſi patronatus ſit eccleſiaſticus,tunc qui prior eſt tempore, potior eſt Iure; vt habetur dicto cap. vnde prior præſentatus, eſt inſtituendus. 31

Vter præſentandus.

Secundò, Si vnus idémque ſit præſentatus à patrono laico & eccleſiaſtico, non poteſt laicus præſentare ſecũdum,ſed collatio debet fieri priori; quia hic à duobus eſt præſentatus. Panorm. in d. cap. Cùm autem. Nec refert quòd ſecundus ſit magis idoneus, quia ſufficit priorem eſſe verè idoneum; modò beneficium non habeat curam animarum, vt docet Panorm. ſuprà. Crediderim tamen, ſi ſecundus ſit notabiliter magis idoneus, poſſe huic conferri, omiſſo priore: quod tenet Ioannes Andreas in d.cap. Cùm autem. Prælatus enim huic fauere poteſt, tum ob præſentationem laici, qui mutare poteſt,tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione eſt ſpectanda. 32

An ſecundus poſſit præſentari.

Si patroni dissentiant.

33 Tertiò, Si duo sint patroni, & alter præsentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris est conferre vtri maluerit. Addo, probabile esse, Episcopum tunc posse conferre alicui tertio: quia dum patroni inter se non conueniunt, Ius non cogit illum instituere alterutrum ex præsentatis. Ita Silu. suprà q. 8. ex Panormitano.

Quartò, Quando multi sunt patroni, & non sunt inter se concordes, is instituendus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præsentant per modum Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari possunt: alioquin qui vocatus non fuerit, potest curare illam præsentationem per Iudicem irritari, etiamsi ceteri omnes in eam consenserint. argumento cap. Cùm in Ecclesiis. 33. de præbendis, in 6. vbi ita disponitur de electione & collatione, quæ à multis est facienda. Quando autem plures præsentant seorsim, non est necesse conuocare: sed satis est vt plures seorsim in aliquem consentiant. In his tamen habenda est ratio consuetudinis receptæ. vide Siluestrum quæst. 11. & 12.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Pontifex possit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.

Potest derogare.

35 RESpondeo & Dico Primò, Pontificem posse derogare, siue patronatus sit ecclesiasticus, siue laicus. est communis sententia DD. in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus; vt docet Couarr. in pract. cap. 36. n. 1. Ratio est, quia hoc Ius concessum est a Pontificibus principaliter propter bonum Ecclesiæ, vt Ecclesia haberet defensores: secundariò in honorem ipsorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Ecclesiæ expedire vt non expectet patronorum præsentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia semper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm secundarij. Secundò, Quia ex eo quòd aliis hoc ius præsentandi concesserit, non censetur seipsum in omni euentu voluisse spoliare sua conferendi potestate; sed sufficit vt regulariter præsentationes aliorum admittat: quod maximè verum censuerim in Iure patronatus, quod ex nuda concessione absque fundatione ab aliquo obtinetur.

Debet apponi clausula derogatoria, si patronatus est laicus.

36 Notandum tamen ex Couar. suprà, num. 2. si patronatus sit laicus, non censeri ei derogatum, etiamsi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, nisi id diserte in litteris per clausulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in c. 2. de præbendis, in 6. & colligitur ex cap. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque sufficit vt in litteris collationis dicatur, Conferimus Petro hoc beneficium, ad cuiuscumque præsentationem vel collationem pertineat; sed expressè debet derogare patronatui laico, vt habet Decisio Rotæ 331. teste Couarruuia, n. 2. Quòd si ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipsum exprimi, vt habetur in regul. Cancell. 43. Si autem patronatus sit ecclesiasticus, potest ei Pontifex derogare per simplicem beneficij collationem, etiamsi nulla mentio eius derogationis in litteris prouisionis fiat. vt iidem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent.

Ex quibus infertur, reseruationes Apostolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud Sedem Apostolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regularum Cancellariæ dispositione nō comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præsentationem tollendam; benè tamen quoad institutionem, quæ Prælatis competit: hæc enim tunc petenda est à Summo Pontifice; vt docet Glossa in reg. 40. Cancella. sub finem. hoc tamen Couar. suprà n. 5. intelligit de Episcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Decanatibus & aliis dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. Cancellariæ reseruantur; non autem de beneficiis minoribus, quorum præsentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd sint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reseruationibus esse exempta, etiam quoad institutionem à Prælatis faciendam. 37

Reseruationes beneficiorum quo modo intelligenda.

Dico Secundò, Legatum à latere, & consequenter Nuntium Apostolicum cum potestate Legati de latere, posse derogare patronatui ecclesiasticorum, non tamen laicorum. Est communis sententia DD. in c. Dilectus. 6. de officio Delegati. & in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur. 38

Legatus.

Dico Tertiò, Episcopus tamen nec patroni ecclesiastici, nec laici iuri derogare potest: si tamen præueniendo præsentationem patroni conferat beneficium, collatio non est irrita: verùm secuta præsentatione patroni intra tempus Iure præscriptum, collatio illa resoluetur & euanescet, vt patet cap. 32. Decernimus. 16. q. 7. Si autem intra illud tempus patronus neminem præsentauerit, vel se non opposuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Episcopum est deuoluta; & prior collatio non fuit irrita nisi secuta præsentatione patroni intra tempus Iure definitum: vbi ergo hæc non sequitur, confirmabitur, & manebit valida. 39

Episcopus.

Petes, Quid si Ius patronatus partim sit laici, partim Ecclesiæ? 40

Si patronatus sit diuersorū, an valeat derogatio.

Respondeo, Tunc non censebitur ei facta derogatio absque expressa clausula, perinde ac si tantùm esset patronatus laicorum. Ita communiter DD. teste Couar. c. 36. qq. pract. n. 4. ratio est, quia par non est, vt laicus ratione socij ecclesiastici incommodum in re indiuidua sentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præsentationis sex mensium; non tamen debet pati incommodum derogationis ratione socij Clerici; ne fortè laici à fundatione & dotatione Ecclesiarum & beneficiorū huiusmodi offensiunculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora sunt concessa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Cou. suprà. Similì modo si duo patroni sint laici & totidem ecclesiastici, censebitur
patronatus laicus quoad derogationem. Secùs ta- 41
men si ecclesiastici sint plures, v. g. tres, & laici duo; tunc enim censebitur in derogatione ecclesiasticum: nam Ecclesiastici, quorum consensus sufficit, cùm sint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd si omnes sint laici, v. g. quinque, non erit rata derogatio, nisi maior pars consentiat, nempe tres vt minimum; horum enim consensus sufficit, etiam in præsentando.

Dico

42 *Si privilegio acquisitum, valet derogatio.* Dico Quartò, Si Ius patronatus solùm priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare, sine expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum; modò tamen non constet à laico esse fundatum; imò etiam Legatus poterit tale beneficium sine præsentatione conferre. est communis sententia DD. vt ostendit Couarr. suprà n.5. ratio est, quia talis patronatus censeri potiùs debet Ecclesiasticorum, cùm originem ex Ecclesiasticis trahat. vide hac de re plura apud Cou. pertinent enim hæc ad forum externum.

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

43 *Propriè & per se Episcopus est collator.* Respondeo & Dico Primò, In quaque diœcesi Episcopum esse proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in sua diœcesi est Princeps & moderator sacrorum; ac proinde ad ipsum pertinet omnes Ecclesiæ ministros constituere, & officia sacra conferre: quod intellige, Nisi ex fundatione beneficij vel legitima præscriptione hoc Ius alteri competat, v. g. Capitulo, Decano, Præposito, Abbati, vel alteri Ecclesiastico.

44 *Pontifex per totum orbem confert.* Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quauis diœcesi. ratio est, quia est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum, & Superior omnium Episcoporum & Ecclesiasticorum, atque adeò Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait Glossa in cap. Felicis. §. fin. de pœnis, in 6. & cap. vlt. Per principalem. 9. q. 3. vnde non minùs quàm particularis Episcopus potest Ecclesiis ministros dare, & ecclesiastica officia conferre, sicut vbique potest sacros ordines administrare. Porrò tribus

45 *Tribus modis potest beneficia conferre.* modis potest beneficia conferre, vt docet Rebuffus in sua praxi. §. de deuolutionibus, num. 66. Primò, Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum. 14. de præbendis, in 6. Secundò, Concurrendo cum aliis collatoribus, cap. Quia. 1. de concessione præbendæ, & Panorm. ibidem num. 5. quo modo semper potest conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in potestate & iurisdictione. Necesse tamen est vt in hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida. argumẽto cap. Si eo tempore. 44. de electione, in 6. Hac ratione etiã Legatis à latere concedi solet vt beneficia conferant, cap. Si à sede, 31. de præbendis, in 6. & DD. Ibidem. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v. g. ob simoniam confidentiæ) vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex depositione Canonum. eodem Iure semper confert Episcopus, quando inferiores collatores sunt negligentes.

46 *Quando fiat deuolutio.* Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra sex menses, alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla. 2. de concessio. præbend. & alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses, & ecclesiasticus intra sex, beneficium efficitur liberum, eiúsque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum. vt patet ex dictis dubitat. 6.

Notandum Secundò, Quod ad Episcopatum & Abbatiam attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. Quòd si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundùm Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu. 41. de electione. In inferioribus beneficiis, si ad Episcopum vel Capitulum spectet collatio, siue coniunctim siue diuisim; tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. singuli autem ad quos fit deuolutio, habent sex menses in inferioribus beneficiis. vide plura apud Rebuffum, §. De deuolutionibus. 47 *Quo modo & ordine.*

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure præuentionis & concursus, vt confusio & lites vitentur, & ideò in multis Ecclesiis reseruasse sibi certos menses, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porrò causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, suóque Iure interdum in conferendo vtatur, est, vt Ecclesiasticorum & Ecclesiarum, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio cum Ecclesia Romana matre sua, dum non solùm in spiritualibus; (quæ sæpè parum curantur,) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam venerentur, amant, & in iis, quæ ad fidem, mores, & sacra ministeria pertinent, se illi submittunt. Quòd si in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Ecclesiæ per schisma dissolueretur. 48 *Cur Pontifices fecerint reseruationes mensium, &c.*

Notandum Quartò ex Couarr. l. 3. variarum cap. 20. nu. 9. consuetudine receptum esse vt Episcopi existentes in Curia Romana, non possint vlla beneficia conferre, etiamsi vacent in propria diœcesi; sed necessum esse vt Curiam excant ad ea conferenda: possunt tamen in aliena diœcesi. Quæ autem in Curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis dispositionem. Talia sunt eorum, qui fuot de Curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut prope Romam ad duas dietas, id est, 40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi resignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancellariæ. 49 *Episcopi non conferunt in Curia.*

Petes, Vtrùm sede Episcopali vacante, vel Episcopo suspenso, Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant. 50 *Capitulum sede vacante.*

Respondeo, Non posse conferre, cap. Illa. 2. Ne sede vacante; nec ad ea præsentare; vt docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne sede vacante, in 6. potest tamen Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis, quorum institutio ad Episcopum pertinebat, cap. primo de institut. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli. cap. Si ad Episcopum, Ne sede vacante, in 6. Secùs tamen si collatio erat solius Episcopi, etsi ex consilio Capituli. vide Rebuffum suprà, §. De deuolutionibus, num. 70. & seqq.

DVBITATIO XI.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, vtrùm possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iste acceptauerit.

51 *Beneficium collatum absenti.* RESpondeo, Non posse, vt expressè habetur c. Si tibi absenti, de præbendis, in 6. Imò si alteri conferat antequam ille recensuerit acceptare, collatio viribus non subsistet, vt ibidem dicitur. quod ideò constitutum est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopum variare. secùs est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem: vnde libere potest reuocari. imò quamdiu res tradita non est, si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio, vt suprà cap. 18. dub. 6. & c. 21. dub. 19. dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare: quo elapso, si non acceptauit, poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum est beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus. patent hæc omnia ex d. cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib. 3. variar. cap. 16. num. 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52 *Indignus.* NOtandum, *Indignum* dici, qui ad officiū præstandum est ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel similis impedimenti: vel putatur non futurus vtilis, nec satisfacturus officio. Potest enim quis censeri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Dignissimus autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus; sed qui omnibus consideratis putatur optimè officio satisfacturus, Ecclesiæque futurus vtilissimus. His positis,

53 Respondeo & Dico Primò, Numquam licere beneficium ecclesiasticum conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap. Cùm in cunctis. 7. de electione, vbi tria requiruntur vt quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita: & *Tria requisita vt quis sit dignus beneficio.* Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso priuati sunt potestate eligendi pro illa vice, & triennio à suis beneficiis suspensi. Episcopus autem si contra fecerit aut consenserit fieri, amittit similiter potestatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes & explicationes huius cap. in cap. Si compromissarius. §. Si verò, de elect. in 6. & cap. Graue nimis, 29. de præbendis. vbi præcipitur vt beneficia non conferantur indignis, qui contrà post secundam correptionem fecerit, iubetur suspendi à beneficiis conferendis. ratio est, quia beneficium datur propter officium: ergo *Pœna in eligentes indignum ad curam animarum.* qui ineptus est ad officium præstandum, ipso naturæ est arcendus à beneficio. Confirmatur, quia

54 omnes ferè hæreses & mala Ecclesiæ hinc orta *Omnia penè Ecclesiæ mala ex promotione indignorum manarunt.* sunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minùs quam de munere Episcopali sunt solliciti, necesse est vt etiam Parochi similes instituantur. tales enim Episcopi parum curant quales habeant Parochos. Quòd si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est Christianam plebem in fide & moribus non rectè instrui: hæc autem non rectè instructa, & malà vità suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externæ vitæ probitate suis Parochis & Episcopis præstantiores. Sanè si nascente hæresi Lutheri tales fuissent vbiq; Episcopi & Parochi quales esse debuissent, facilè illam in semine oppressissent. Hoc optimè significatur in parabola Domini. Matth. 13. *Dum dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania*; vt explicat D. August. lib. qq. in Matth. cap. 11. & Chrysost. Hom 47. in Matth. Ex quo patet, quanti momenti sit vt Principes quàm maximè idoneos ad Prælaturas promoueant.

55 Dixi, *Modò aliqui reperiantur digni*; quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (sicut interdum fit in locis Septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala *Quando possit conferri indigno.* impedienda; nempe ne deueniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etsi absolutè non sit dignus, tamen respectu aliorum, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamē ei beneficium collatum est, tenetur se præstare dignum, & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum commodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege iustitiæ obligatur ad præstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio quantum potest.

56 Dico Secundò, Vt collator sit securus, non solùm requiritur vt nesciat illum, cui confert, esse *Debet scire esse dignum.* indignum, sed debet etiam positiuè scire esse dignum; vt rectè Adrianus in 4. tract. de restit. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare vt conferantur dignis. ergo debet positiuè iudicare esse dignum. quod intellige nō de certa sciētia, sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum esse debet. Idem dicendum *Idem dicendum de patronis.* de patronis qui habent ius præsentandi; grauiter enim peccant si aliquem præsentent, de cuius vita, moribus & doctrina non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò possint confidere esse idoneum; vt colligitur ex cap Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesiæ damno: nam Prælatus ecclesiasticus, qui instituit, non potest præsentatum repellere, nisi ferè sit euidens esse indignum, cap. 32. Decernimus. 16 q. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valdè est difficile. deinde vix audet rem exactius discutere, præsertim quando patronus est Princeps sæcularis.

57 Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam

tandam collationem vel electionem indigni,non tamen omnis reddit ipso facto cullationem irritam,vt infrà dicetur.vide Nauar.in cap. Si quando.5.de rescriptis,exceptione 16.& 17.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm prætermißis dignioribus,liceat interdum conferre dignis.

58 *Dignior potest prætermitti quinque euentis.* RESpondeo, In quibusdam euentis licitum esse. Primò, si patronus præsentet dignum; huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei.16.q.7.cap. Monasterium,& c. Decernimus. quod limita, nisi sit beneficium cum cura animarum: boc enim dandum est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus,vt patet ex Concil. Trident. sess.24.cap.18.Si tamen patronus sit laicus,& presentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, aliis omnibus prætermissis, vt ex eodem loco Concilij constat.Pari modo,si fundator constituisset,vt si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit,ei detur;seruandum esset,etiam in cura animarum,aliis dignioribus præteritis.vt docet Couarr. reg.Peccatum,p.2.§.7.

59 Secundò,Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia,vel oppido;(vt sunt ea,quæ dicuntur patrimonialia)vel si decreto Canonum eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesiæ;tunc aptissimo inter eos dandum est,non aliis,etsi aptioribus.vide cap.Nullus.13.& cap.16. Obitum. d.61. & cap.19. Metropolitano.d.63.ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesiæ,si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos sit idoneus. cap.Oportebat.3.cum sequenti,dist.79.ex Concilio sub Stephano Papa III.

Tertiò.Si aptiores reseruandi sint beneficiis parochialibus, eò quòd pauci benè idonei ibidem reperiantur;tunc enim illis prætermissis beneficia sine cura,quamuis opima, debent conferri minùs dignis, vt rectè notauit Adrian. suprà. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum magis spectanda est spiritualis vtilitas Ecclesiæ,quàm commodum temporale ministri.

60 *Si suffragium non esset profuturum dignori.* Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum; tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni.teneor,omisso dignissimo,cõferre illud in dignum vel digniorem.ratio est,quia in hoc casu si dem suffragium in dignissimum, ipsi non prodero,& Ecclesiæ oberp:quod Ecclesiæ incommodum vitare possum,si faueam digno. Neque hic cum aliis ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum,non est malum,nisi quando spes est posse obtineri digniorem.

61 *Resignans.* Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, non est necesse vt quærat dignissimum. Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta consuetudo habet. ratio est,quia nõ incumbit illi ex officio præficere Ecclesiæ ministrum;& aliàs confert id quod suum est,& propter quod.cùm possideret,non tenebatur plus facere,quàm mediocriter idoneus faceret:vnde non facit iniuriam Ecclesiæ, talem sibi substituendo. quamuis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget vt hic præferatur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignißimis.

RESpondeo & Dico Primò, Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur, 62 *Dignissimi præficiendi.* quantum in ipsis est,curare vt dignissimis beneficia conferantur. Est communis sententia DD. D.Thom.q.63.art.2.ad 3. *Vt electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonum,nec oportet eligere meliorem; quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1.docet, *Prælatum posse eligere consanguineos suos,si æquè digni sint; non autem si alij sint digniores.* Idem docet infrà q.185. art.3.Ioannes Maior in 4. d.24. q.3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D.Anton.2.p.tit.1.cap.20.§.1. Angelus v. Electio,num.20.& 21.Caiet.v.Acceptio personarum;& in locum D.Thomæ citatum.Adrian.in 4. quæst. citata, Siluester v. Electio, & v. Acceptio personarum; Nauarr. in cap. Si quando.5.de rescriptis,except. 16. num.10. Sotus lib.3.de Iustit. q.6. art. 2. & alij Theologi passim. Et quamuis *Alex. Halensis opinio.* Alexan. Halensis p. 2.q. 156. §.2. putet solùm in Episcopatibus esse peccatum, prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficiis:alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum docent. Accedunt multi Iurisperiti,quos refert & sequitur Couarruuias ad regul. Peccatum, p.2.§.7.num.4.vt Panorm. Rochus,Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias, eam esse communem. Probatur Primò Exemplis sacræ Scripturæ, *1.Exemplis Scripturæ probatur.* vt electione Aaronis Leuit.8. vbi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi, dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit. in quem locum Origenes Hom.6.(habetur Can.Licet.8.quæst.1.) sic ait: *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote etiam populi præsentia, vt sciant omnes, quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior,qui sanctior,qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saulis 1. Regum 10. vbi eligitur *qui ceteris eminebat, & quo non erat melior in Israel.* quod explicans Gregorios lib. 4. cap.4. in lib. 1. Regum,fusè docet, *dignissimum eligendum.* Idem docet cap. 5. vbi molta pulchrè in hanc sententiam.Idem cernitur in electione Dauidis,& in electione Petri:cùm enim Dominus Ioan.21.Petrum Ecclesiæ vellet præficere; non solùm rogat an ipsum diligeret,sed an plus ceteris diligeret,& ter rogat. Apostoli etiam Actor. 1. conati sunt optimum eligere.

63 *2. Ex Iure Canonico.* Probatur Secundò Ex Iure Canonico; nam cap.vnico,tit. Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur,Innocentius III. inter cetera sic ait: *Non ex affectu carnali,sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.*

3. Ex Patribus. Tertiò Probatur ex Patribus; vide Origenem suprà.

suprà. Hieronymus in cap.1.epist.ad Titum: *At nunc*, inquit, *cernimus plurimos hanc rem*, (id est, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos qui possint plus Ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti.* Chrysost. lib.3.de sacerdotio, parum ante medium: *Equidem non opinor aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, casu potiùs ac temerè, quàm diligenter & accuratè factis: nam caput valentissimum esse oportet*, &c. Augustinus epist.29.ad Hieronymum, non procul à fine: *Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore ac sanctiore?* Idem docet Leo epist.84.cap.6. & Bernard.lib.4.de considerat.ad Eugenium, & in Declamatione, *Ecce nos reliquimus omnia.*

Idem confirmatur ex quadam pragmatica sanctione Concilij Basil.sess.12.vbi decernitur, *vt electores iurent Deo & sancto Ecclesiæ patrono in qua est prebenda, se electuros quem nouerint digniorem.*

Quartò, Ratione.

Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò sunt instituta ad cultũ Dei & Ecclesiæ vtilitatem; secundariò vt sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur & iuuentur: atqui contra vtrumque finem est, si digniores & Ecclesiæ vtiliores omittantur, & in iis conferendis spectetur consanguinitas, aut priuata amicitia, aut commendatio potentium.

64 *Est peccatum mortale omittere digniorem in maioribus beneficiis.*

Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam animarum vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare, aut præsentare dignum, omisso digniore qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui liberè confert. *Digniorem* voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speratúrque multò meliùs functurus officio: nam si paruus vel dubius sit excessus, non erit peccatum mortale. Colligitur ex DD.suprà allatis, probatúrque iisdem testimoniis; nam ea maximè agunt de talibus beneficiis. Idem colligitur ex Concil.Trident. sess.24. c.1.de reformat.vbi dicitur: *Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis vtiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus; sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Episcopatibus, tamẽ idem sentire de parœciis, patet manifestè ex cap.18.de quo infrà dub.16. Eadem ratio locum habet in aliis omnibus magni momenti beneficiis. Talia sunt præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Parœciam; Decanatus, Præpositura cum iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel concionandi, aut pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus, & similia. Ratio est, quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matth.24. *Quis putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?*) idque in re grauis momenti; nam inde contingit eam priuari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligẽdo dignissimum ministrum: atqui in re graui fidem debitam violare, est peccatum mortiferum, vt suprà c.32.n.16. & 17.in simili diximus: ergo qui præsentant, vel eligunt, vel beneficia liberè conferunt, grauiter peccant, si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps sæcularis: non enim

Conc. Trident.

sunt domini beneficiorum, sed œconomi: vnde tamquam œconomi tenentur rem domini sui, quantum commodè possunt, promouere. Confir- 65 matur, quia in beneficiis est peculiaris ratio, quæ non in aliis. nam totum ferè Ecclesiæ bonum in fide, moribus, & ritibus sacris, pendet ex bona ministrorum electione: sicut è contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quàm maximè idoneos eligere conemur, periculum est ne sæpè parum apti præficiantur; quia tam multa requiruntur, vt non rarò qui valdè apti videntur, reipsa parum aptos esse, experientia & successus rerum demonstret: ergo ne in tales impingamus, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solum verum est de electore & collatore libero; sed etiam de patrono, vt rectè Couarr.suprà, contra Cæsarem Lambertinum, qui sine iusta ratione id negat.

66 *In quibus non sit peccatum mortale.*

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis, vt in Canonicatibus, Cappellis, &c. non videtur peccatũ mortiferum semel vel bis prætermittere digniorem, modò conferantur ei, qui verè dignus sit: videtur tamen esse mortiferum si quis id passim faciat, aut si rarò curet vt digniores præferantur. Prior pars est Alex. Halensis, & Soti suprà, Gabrielis in 4. d.15.q.2.a.3.vbi pro eadem citat Antoninũ, & alios. Idem docet Angelus suprà, & sentire videtur D.Thom.quodlib.6.art.9. licèt obscurè, citántque illum Angelus & Gabriel. Denique multi recentiores, vt Petr.Nau.l.2.c.2.n.148. Emmanuel Sà, verbo Beneficium, Petrus Arrag. in q.63. art.2. Ratio est, quia quòd semel vel iterum dignior prætermittatur in huiusmodi beneficiis, non censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facilè compensatur.

Obiectio.

Dices, Fit iniuria digniori, qui postponitur; nam ei lege Iustitiæ distributiuæ debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorum fundatorum intentionem, quorum mens est vt dignissimis conferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatum mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couarr.ad regulam Peccatum, p.2.§.7.num.4. Caiet.q.63.art.2. Salonius ibidem. in eadem sententia videtur esse D.Antoninus suprà: quia violationem Iustitię distributiuæ putat esse peccatum mortale, & Nauarr.de oratione miscella.38.

67 *Resp. Non fit propriè iniuria digniori.*

Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori, quia non est ei debitum stricto iure, sicuti debetur præsentato vel electo: sed solùm largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportione: hoc autem ius violare, nõ est per se peccatũ mortiferum, neque violatio Iustitiæ distributiuæ semper est peccatum mortiferum. nisi redundet in violationem Iustitiæ commutatiuæ; vt rectè Sotus ait.

Si sæpè fieret, esset p.m. 68

Ad Secundum, Est quidem contra Ecclesiæ & fundatorum intentionem; sed in re, quæ ad bonum Ecclesiæ nõ est tanti momenti. Fateor tamẽ, rationes istas facere illam sententiam valdè probabilem; & ex illis confirmatur altera pars nostræ propositionis: qui enim sæpè hoc faceret, vel non curaret præponere digniores, censeretur grauiter peccare cõtra fidelitatem Ecclesiæ debitam, eiúsque magnum bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesiæ vt diuina officia quàm decentissimè & deuotissimè celebrentur, vt Canoni

nonici & alij sacrorum administri doctrina & probitate populo præluceant. Denique vt spe beneficij obtinendi plurimi ad probitatem vitæ & studia litterarum incitentur;sunt enim beneficia ex Ecclesiæ & fundatorum destinatione non solùm stipendia ministeriorum, sed etiam præmia virtutum: atqui hic stimulus tolletur,si dignioribus prætermissis,fauore & affectu carnali dispensentur.

Ex his patet,semper esse peccatum,saltem veniale,*digniorem & aptiorem* prætermittere.si autem id sæpè fiat,esse peccatum mortiferum.quòd si ex sua institutione habeat vt debeat dari digniori vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

69 *Obiectiones contra secundam doctam.* Contra secundam propositionem obiicitur Primò, Iura antiqua & noua solùm requirunt vt beneficia conferantur *dignis*; nam Concil. Trident. sess.7.cap.3.de reformat. solùm requirit,vt etiam beneficia curata *dignis* conferantur, & citat constitutionem Alexandri III. & Gregorij X. in quibus idipsum statuitur.

Respond. Concilium hoc solùm requirit, non vt collatio sit sine peccato,sed vt non sit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis sequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur.* Eodem modo intelligi possunt quidam Canonistæ, dum dicunt sufficere vt eligatur idoneus,vt notat Couarruuias suprà. Quòd autem Concilium velit ad parœcias eligi dignissimos, patet sess.24. cap.18. de reformatione.

Obiicitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdem Ecclesiæ,vt patet ex cap.Nullus, & cap. Obitum. d. 61.ergo non sunt quærendi dignissimi.

Respond. Ideircò hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerumque hi solent esse vtiliores & fideliores suæ Ecclesiæ quàm extranei:magis enim ei afficiuntur,magisque omnia norunt, cùm sint in ea educati: firmiùs quoque resident.

Obiicitur Tertiò, Apost. ad Tim. 3. & ad Titum 1. enumerans conditiones Episcopi, solùm requirit vt sit *sobrius, pudicus, doctor, hospitalis, irreprehensibilis*,&c.non autem requirit vt sit ceteris omnibus dignior.

70 Respond. Tot conditiones requirit Apost.vt rarissimi sint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui dignissimus visus fuerit,vix implebit Apostoli formulam.

Minùs idoneus potest se offerre. Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is qui se putat minùs dignum, non poterit se offerre, nec acceptare collationem; quia alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi præstari, quod alter non potest sine peccato præstare,est peccatum. similiter in illud consentire.

Respond. negando conseq. Etsi enim alius videatur aptior,potest tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius est vtriusque merita & dotes examinare. hoc enim iudicium non est eius cui fit collatio, sed eius qui confert aut eligit: vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderando & petendo absolutè vt tibi conferat, etiamsi alterum iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minùs vtilem fore.& quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecum statuere diligentiâ compensare quantum aliis dotibus videris superari. Quòd si certò existimes collatorem non iudicio,sed fauore te prætulisse,hoc tibi non imputabitur,si hoc neque petisti, neque animo desideràsti, sed bona fide solicitasti,vel non solicitanti tibi est oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrùm is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium,omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

PAludanus in 4.dub.15.q.2. art.2. & Caietanus q.62.art.2.dub.3.affirmât. ratio est,quia beneficium illud secundùm Iustitiam distributiuam debitum est digniori.addit tamen Caietanus,eum non teneri qui sibi procurat,non intendens impedire digniorem: secùs verò de eo,qui ita procurat sibi,vt non curet de impedimento digníoris. 71

Non tenetur digniori. Respondeo & Dico Primò, Probabilius est talem beneficiarium non teneri ad restitutionem, modò sit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppositionem conferendum.est sententia Scoti & Richardi in 4.d.15.vt fatetur Caietanus. Idem tenet Adrianus in 4.5.Quia iam determinatum. Sotus lib.4.q.6.art.3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum, p.2.§.7.n.7. Nauar. c.17.n.72. & multi alij. Probatur,quia neque Ecclesiæ, neque digniori tenetur: ergo non tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet Ius strictum ad illud beneficium; sed latgum duntaxat, consistens solùm in maiori aptitudine,vt antè dictum est:vnde non fit ei propriè dicta iniuria. 72

Obiectio. Distributio communium. Dices,Si distributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitutionem quinquaginta;quia in illis violauit Iustitiam commutatiuam;vt colligitur ex D.Thoma q.62.art.1. ad 3.ergo cùm beneficia sint bona communia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionem. Hoc argumento potissimùm commoti sunt Paludanus & Caietanus.

Resp. Resp.Hoc tantùm esse verum in communibus, quæ præcipuè ideò data sunt communitati, vt pro dignitate cuiusque,vel inopia,vel eruditione,vel meritis distribuantur; vt rectè Sotus & Couarr. respondent:at beneficia non sunt talia bona communia;non enim sunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiusque, vt Paludanus & Caietanus velle videntur; sed stipendia ministrorum Ecclesiæ: quia potissimùm & ferè ob vnicam hanc causam sunt instituta, vt sint stipendia eorum,qui Ecclesiæ deseruiunt:vnde dignissimi eligendi, non quòd ipsis hæc propriè sint debita,sed quia Ecclesiæ debitum est, vt quàm optimi ministri,qui pro istis quasi stipendiis haberi commodè possint, adsciscantur. Itaque si qua esset obligatio restitutionis,ea esset erga Ecclesiam,non erga digniorem prætermissum. 73

Non obligari Ecclesiæ. Sed quòd *neque Ecclesiæ* obligentur restituere, probatur; quia Ecclesia non intendit collatores & patronos sub onere restitutionis obligare ad procurandum semper maius bonum, & digniores ministros; modò procurent eos, qui verè sint digni 74

digni & vtiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari, idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orirentur; tum quia Ecclesia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum non sit procuratum. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres.

Si non sit idoneus. Dixi, *Modo beneficiarius sit idoneus*; si enim non sit idoneus, tenebitur is qui procurauit, ad restitutionem, nō quidem digno vel digniori, sed Ecclesiæ, quæ debito ministerio caruit, vel etiam damnum accepit, vt rectè Couar. suprà, n. 5. & Sotus l. 4. q. 6. art. 3. ad 6. vel certè pauperibus, vt quidam volunt, argumētō c. 1. sess. 23. Conc. Trid. §. Si quis autem. de quo infrà n. 157. & sess. 9. Conc. Lateran. de quo n. 175. & 177. quod intellige, nisi beneficiarius, qui primo loco tenebatur, restituat. *Si officium per alios præstitum.* Si Ecclesia nullum damnum passa est, & officium per alios præstitum, ad nihil tenebitur auctor.

75 *Si dandum per oppositionem.* Dixi, *Modo beneficium non fuerit dandum per oppositionem*: quando enim per oppositionem datur, tunc diguior ius strictum habet ex lege, vt rectè Nauarrus cap. 17. n. 74. Itaque si non admittitur ad examen, vel examinatus & manifestè dignior aliis repertus reiicitur, fit ei propriè iniuria: vnde collator ei tenetur ad damnum sarciendum iudicio prudentis; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit; nam si paruus tantummodò sit excessus, non tenebitur.

76 *Si putet se idoneum.* Dico Secundò, Qui institutus est, si verè se putet idoneum, non tenetur resignare, etiamsi alterum iudicet magis idoneum. ratio est, quia ipsi non incumbit Ecclesiæ ministros dare, sed satis est vt pro sua virili satisfaciat officio.

Obiectio. Dices, Hinc tantùm sequi, illum non teneri ex officio, seu lege iustitiæ: poterit tamen ex charitate teneri.

Resp. Quando tenetur ex charitate. Respondeo, Id quidem fieri posse, sed ratò fieri: vt si quis certò sibi persuaderet alterum Ecclesiæ longè fore vtiliorem, & ipse sine notabili incommodo suo posset illo beneficio carere. Sed valdè ratum est vt constet alterum longè vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur se tanto commodo suo priuare.

77 *Si induxit collatorem.* Dices, Quid si collatorem induxerit vt sibi conferret, cùm sciret se minùs idoneum altero?

Resp. Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad resignationem, modò sit verè idoneus: quia collatio fuit valida. vnde cùm ipsi non incumbat optimorum ministrorum procuratio, non tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc (saltem ex decentia) quàm optimè muneri suo satisfacere & diligentiâ supplere defectus, ratione quorum ab altero superatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.

Respondeo, Hæc describitur à Concilio Trident. sess. 24. cap. 18. vbi Notandum est, Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus, vel resignationis simplicis, vel permutationis, vel delicti. Item ius patronatus esse Ecclesiasticorum vel laicorum. Nunc

Dico Primò, Si parœcia vacet per obitum vel crimen, & ius patronatus sit Ecclesiasticorum, Episcopus, & patronus, intra certum tempus ab Episcopo præscribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Ecclesiam illam regendam, nominare. ita Concilium. vbi Nota, posse Episcopum etiam per publicum edictum conuocare omnes, qui volent se offerre; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos: & hi omnes sunt describendi, vt ibidem dicitur. 78 *1. Conuocandi multi.*

Dico Secundò, Transacto tempore constituto, hi omnes (nempe qui voluerint & comparuerint) debent examinari ab Episcopo, vel eius generali Vicario, & tribus saltem examinatoribus à Synodo diœcesana approbatis. 79 *2. Examinandi.*

Vbi Notandum, Quotannis in Synodo diœcesana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinatores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secundò, Hi debent iurare se omni affectione humana postposita, fideliter munus suum executuros.

Tertiò, Nihil ratione huius examinis possunt accipere: alioquin simoniæ vitium tam ipsi quàm dantes incurrent, à quo absolui nequeant, nisi dimissis beneficiis, etiam antè obtentis, & ad alia reddentur inhabiles. vbi Nota, simoniam Iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamen puto non esse receptam in beneficiis antè obtentis, ante sententiam Iudicis. *Nihil pro examine accipiendum.* *Simonia Iuris humani.*

Dico Tertiò, Peracto examine, examinatores debent renuntiare quoscumque ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam regendam opportunis.

Dico Quartò, Ex his Episcopus eum eligere debet, quem ceteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri, collatio fiet ab eo, cuius est conferre. Si verò Ius patronatus ecclesiastici erit, tunc patronus debet ex his eligere quem digniorem iudicabit, & hic ab Episcopo debet institui, si institutio ad eum pertineat. alioquin si ad alium pertinet, Episcopus solus eliget digniorem suo iudicio, & patronus hunc præsentabit ei ad quē pertinet instituere. vt si institutor vel collator sit Capitulum, Decanus, Archidiaconus: Episcopi enim non est solùm conuocare & habere ius examinandi cum aliis examinatoribus, sed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præsentetur instituendus. 80 *Episcopus eliget.* *Si patronatus ecclesiastici.*

Dico Quintò, Si ius patronatus est laici, non est necesse vt fiat examen per concursum: præsentatus tamen à patrono, debet examinari à deputatis examinatoribus, & si fuerit idoneus repertus, admitti. 81 *Si patronatus est laici.*

Dico Sextò, Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam, censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum, deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremum statuit Pius V. qui etiam clarius explicat mentem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Ecclesiis, edita anno 1567. Kal. Aprilis. *Collatio ... [illegible]*

Vbi Notandum Primò, Hoc examen adeò esse necessarium, vt etiam in Doctore Theologiæ adspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandū, vt respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessarium in Dignitate vel Canonicatu, 82 *Examen necessarium.*

rn, qui parochialem Ecclesiam accessoriè, etiam perpetuò annexam habet; vt eadem Congregatio censuit.

Appellare potest aptior.

83 Notandum Secundò, Si Episcopus minùs habilem, postpositis magis idoneis post examen elegerit, possunt ij, qui reiecti fuerint, à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum; vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apostolicæ Sedis Delegatũ; aut aliàs ad Sedem Apostolicam appellare, & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice prouocare, vt digniori detur. Intereà tamen electio prius executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri, nisi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. suprà.

Si vacet ratione resignationis.

84 Dico Septimò, Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ, in fauorẽ certæ personæ, & à Papa fuerit admissa resignatio, non debet fieri examẽ per concursum; sed sufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Episcopo, & dignum iudicari. Ita respondit Congregat. Cardinalium. Ratio est, quia tunc Papa censetur in hoc decreto dispensare. Secùs verò si collator sit inferior Papa, vt Metropolitanus, vel Episcopus, vel Capitulum; tunc enim resignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concursum, & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior cæteris, vel certè non minùs aptus, non potest ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. ratio est, quia inferior non potest in decretis Concilij œcumenici dispensare.

Si vacat permutationis.

85 Dico Octauò, Si vacet permutationis causâ, debet nihilominùs fieri examen, & quidem per concursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non est opus nouo examine, vt declarauit Congregatio: quia per examen antiquum vterque censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur industria, debet fieri examen per concursum, vt colligitur ex Concilio.

Vbi hæc non recepta.

Aduerte tamen, multa ex his passim non esse recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non sunt irritæ collationes, quæ secundùm hanc formam non sunt factæ.

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.

RE spondeo, Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas conueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non esse irretitum censura vel irregularitate. Sexta, Motum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intentio status ecclesiastici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

86 RE spondeo & Dico Primò, Qui est ex toro illegitimo, est incapax Episcopatus, & cuiusuis alterius beneficij habentis curam animarum, nisi per Pontificem cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficij: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiamsi sit ex incestu, vel sacrilego complexu natus. Ita habemus c.1. de filiis presbyterorum, in Sexto.

Episcopus dispensat cum illegitimo ad beneficium simplex.

Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispensare ad Canonicatum etiam Ecclesiæ cathedralis, vt ibidem docet Glossa ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, §. De dispensatione super defectu natalium, pag. 269. tenet, Episcopum non posse dispensare in præbenda Ecclesiæ cathedralis cum illegitimo; dicitque stylum Curiæ Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concil. Tridentinum, in quo statuitur, vt omnibus Canonicatibus Ecclesiæ cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, vt d.cap.1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui antè à Sede Apostolica ad ordines sacros admissus esset.

Non ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Episcopum non posse dispẽsare cum illegitimo ad Dignitatem vel Personatum, etiam sine cura, secundùm Glossam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium simplex, neque extendi debet ad Dignitatem, cap. vlt. de præbendis: ergo neque hic per beneficium sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut Personatus. Confirmatur, quia non est credibile, Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cùm illum ab omni ordine sacro excludat. Glossam sequuntur passim DD.

Dices, Quid si Canonicatus habeat annexum accessoriè beneficium parochiale, poteritne Episcopus dispensare? 87

Respondeo, Posse, vt docet Siluester v. Beneficium, q. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Siluest. modò parœcia per Vicarium administrari soleat; aliàs non. Ratio est, quia accessorium sequitur suum principale. Hæc tamen omnia intelligenda sunt, nisi obstet aliquod particulare alicuius Ecclesiæ statutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesiæ promoueatur.

Dico Secundò, Illegitimus etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficium vbi pater est Præfectus; (v. g. Episcopus, Præpositus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus. habetur c. Ad præsentiam. 2. c. Cùm decorem. 15. c. Ad abolendam. 16. de filiis presbyterorum. Hoc autem idcircò Canones statuerunt, tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiusmodi sobolem industriâ parentum peruenirent; tum quia fœdum est in eadem Ecclesia parentem & filium oothum residere, totique mundo exemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole assiduè ostentari. 88

Notandum est, Concil. Trid. sess. 25. c. 15. de reformat. hisce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse, Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non solùm in Ecclesiis vbi parentes actu obtinẽt, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud sit, siue paruum, siuẽ magnum. Nec possint habere pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt 89

runt

runt: nec reciprocæ resignationes in illorum fauorem à patentibus factæ, illis prosint.

Filij legitimi presbyt.

90 Dico tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesiis vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc. 12. de filiis presbyt. Altera verò cap. Ex transmissa. 7. & cap. Conquerente. 4. eodem. Ratio est, *Ne beneficia successione hereditaria transmitti videantur: quam speciem hæreditariæ successionis Canones semper in beneficiis valdè exosam habuerunt*, vt ait Concil. Trid. sess. 25. c. 7. de reformatione.

Si alius intercessit, filius est capax.

91 Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hæreditariæ abstersa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispensatione c. Ex transmissa. 7. de filiis presbyterorum. Adde, patrem posse habere beneficium filij, quia hîc non est illa imago hæreditariæ successionis: similiter nepotem beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secùs autem si pater obierit: tunc enim nepos non poterit aui beneficio frui. ratio est, quia si pater viuit, nepos non potest succedere auo: vnde cessat imago hæreditariæ successionis. Verùm si mortuus sit pater, nepos tunc succedit auo, vt notat Siluester Beneficium, 3. ex Hostiensi.

Beneficium aui.

DVBITATIO XIX.

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficiis.

Clericatus necessarius.

92 Respondeo & Dico Primò, Ante omne beneficium requiritur præuius clericatus, seu prima tonsura, ita vt sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeò, 17. de rescriptis, & cap. Ex litteris. 6. de transaction. éstque communis sententia.

Prima tonsura.
Proprius Episcopus.
Episcopus domicilij.

Vbi Notandum Primò, Primam tonsuram & ordines debere conferri à proprio Episcopo. *Proprius* autem *Episcopus* hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. Cùm nullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Episcopus domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere *domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus; si nihil auocet; vnde cùm profectus est, peregrinari videtur; quòd si rediit, peregrinari iam destitit*: vt habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manendi, nisi quid auocet. Itaque studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiamsi ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta descriptione domicilij. Porrò domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi non amittitur; sed opus est reali migratione, vt apertè colligitur ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem; vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione*: sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. vlt. de parœciis, & Siluest. v. Domicilium, num. 2.

Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus. 35. de rescriptis. & Bartolus in L. Filios. 3. C. de municipibus. & aperte ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues. C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causâ aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse; vt patet L. Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus aduenit*. vide Silu. v. Ciuitas, quæst. 4. & Panormitanum suprà. *Episcopus originis.*

Episcopus beneficij est Episcopus loci, vbi quis habet beneficium requirês residentiam: tale enim beneficium constituit domicilium. secùs si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum vt non teneatur residere; vt notant DD. in cap. Quia in tantum. 5. de præbendis. *Episcopus beneficij.*

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quòd si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine litteris dimissoriis, vel dispensatione Pontificis acceperit, non est capax beneficij: vt docet Rebuffus, §. Formula dimissoriarum. colligitur ex cap. Illud, 1. & cap. 3. Si quis ausus. d. 71. vbi dicitur, *vt si quis alienum sine consensu proprij Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio.* intellige quoad vsum & priuilegium ordinis seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vsu illius.

Sed difficultas est, quid tali sit faciendum vt capax fiat. Glossa in dictum cap. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus posteà ratum habeat, quod etiam tenet Decius & alij in cap. 1. de tempor. ordinand. in 6. probat Glossa ex cap. 24. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cùm Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit *se id ei ita ex animo relaxare, ac si ipso auctore ordinatus fuisset.* vbi notat Glossa, *Episcopum posse remittere quæ ad ipsum spectant*: quam sententiam puto veram, etsi Rebuffus §. Formula dimissoriarum, n. 12. & 29. contrarium teneat, velítque necessariò opus esse dispensatione Pontificis, & litteris, quæ vocantur *perinde valere*. Nec obstat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*; & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu temporis conualescere; item quòd *nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum.* dicitur enim *irrita* non quasi nihil sit actum, sed quia suspenditur, quoad vsum & priuilegium: quam suspensionem Episcopus tollere potest, cùm nusquam Summo Pontifici reseruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia consentit in illam, volendo illam valere ac si à se facta esset. 93

Probabile est Episcopum posse rehabilitare.

Fortè quispiam putauerit talem non esse beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 10. de reform. cùm ademisset Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit, *Capitulum contrauenients, ecclesiastico subiaceat interdicto; & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius est, istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad 94

eum,

eum, qui ordinatus est ab alieno, sede non vacante, aut absque vllis dimissoriis.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione, suspensione, interdicto, non ideò esse incapacem beneficij post absolutionem illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam l.5.consil.18.n.14. pag. 608. quia accipiendo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secùs est si quis ordinem sacrum in censura accipiat; quia incurrit suspensionem, cap. Cùm illorum 32. de sententia excommunicationis.

96 *Beneficium requirens certum ordinem.* Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum. 2. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex litteris suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis. ratio est, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canonibus sit conformis.

97 *Consuetudo.* Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiam dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari iis, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere; præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certè subdiaconi; vt absolutis studiis sacerdotium capessant: iuxta eam moderationem, quam Ius concessit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiusmodi beneficiis. Vide Emanuelem Sà v. Beneficium, num. 27. vbi pro eadem sententia citat Nauarrum.

98 Dico Tertiò, In ceteris beneficiis non requiritur certus ordo præuius; sed sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinē beneficio conuenientem. patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Episcopatum, ad quem requiritur saltem subdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc *Dispositio Conc. Tridentini* vera sunt Iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo Iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad singula beneficia requirantur.

99 *Adeptus Episcopatum.* Dico Quartò, Adeptus Episcopatum, si munus consecrationis intra tres menses non susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur. si totidem posteà menses idem neglexerit, Episcopatu ipso Iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. cap. 2. de reformatione.

100 *Adeptus parochiam.* Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum; quòd si intra hoc tempus promotus nō fuerit, ipso Iure, nulla etiam monitione præuia, suo beneficio est priuatus. habetur cap. Licet Canon. 14. & cap. Commissa. 35. de electione in 6.

Vbi notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificā possessionem habere cœpit, cap. Commissa, suprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapsus dispensationem obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit; non censebitur priuatus, etiamsi intra tempus annuum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commissa, suprà. Ratio est, quia hæc priuatio constituta est in pœnam negligentiæ: pœna autem locum non habet vbi non est culpa. Item intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actu, id est, quam ipse beneficiarius per se obire debeat: secùs verò si solùm habeat curam in habito, id est, si per Vicarium perpetuum vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium; vt docet Nauarrus l. 3. consil. 4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo elapso esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficium dimittere. nam in cap. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiam præmissa monitione sit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiæ ante sententiam; atqui hæc est pœna temporalis: ergo. 101 *Obiectio.*

Resp. Maiorem esse veram, quando est pœna *Resp.* propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolutè sua erat; secùs quando pœna se habet vt priuatio rei, quæ nondum absolutè erat sua, sed solùm sub certa conditione; tunc enim eā nō impletā, tenebitur rem illam restituere: quia solùm conditione impleta, absolutè erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt à legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omissum fuerit, teneamur in conscientia restituere: ita Nauarrus cap. 25. nu. 128. Lopez parte 2. Instructo. pag. 698. qui dicit hāc esse communem DD. sententiam. Fortasse meliùs diceretur illud beneficium fuisse absolutè ipsius, cùm fructus eius absolutè suos fecerit, nec teneatur eos restituere cōditione non impleta: esse tamen priuatum ipso facto, si promotus non fuerit; quia resoluitur contractus seu collatio ex vi conditionis, quæ censetur fuisse apposita à principio, ex Iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita vt absolutè fiat ipsius, apposita tamen conditione, vt resoluatur contractus, si hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap. 21. dub. 14. 15. & hoc credo velle Nauarrum. *Resoluitur collatio ex vi conditionis, quæ Iure censetur apposita.*

Quartò, Eamdem Ecclesiam non posse eidem ea vice iteratò conferri, cap. Commissa, suprà; alioquin frustrà videretur disponi vt sit priuatus. vide plura infrà dubit. 26. 102

Petes Primò, Vtrùm pœna imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

Respondeo; Probabile est similiter esse intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad restitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipso Iure sint priuati.* Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmissa monitione sit priuatus*, aut *vt teneatur deserere Episcopatum*, sed solùm ait, *Ipso Iure sit Episcopatu priuatus*: quam formam loquendi ita passim in Iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam: nisi alia clausula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si Iure illo perfecto, & quasi dominio, quo Episcopatum anteà obtinebat, pri- 103 *Non tenentur titulū dimittere ante sententiam.*

uatus sit, retenta tamen eiusdem possessione; vt suprà cap.29.dub.8.ostensum est.

104 Petes Secundò, Vtrùm Episcopus non possit dispensare vt Parochus differat sacerdotium vltra annum?

Episcopus potest Parocho concedere 7. annos studiorum.

Respondeo, Posse, idq; ob vnicam causam studiorum, & quidem ad septennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos, ordinetur subdiaconus; scilicet ne à statu ecclesiastico possit resilire. quòd si intra annum non fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap.Cùm ex eo, de electione, in Sexto. vbi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis ademptam per Concil. Trident. sess.22.c.4.de reformat. vbi sic dicitur, *Nec aliis in posterum fiat promissio, nisi iis, qui iam ætatem & ceteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliter irrita sit promissio.* vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita tenent Nauarrus & Lopez suprà, & quidam alij: quia quod ad scientiam attinet, nō videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui, (alioquin id clariùs explicare debuisset) sed solùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacitè subintelligi potest exceptio Iure antiquo concessa, nempe *Nisi Episcopus causâ studiorum dispensauerit.* Itaque non est cur dicamus illis hanc potestatem ademptam.

Dico Sextò, Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbendas, Portiones, ac quælibet alia beneficia in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt
105 annexa, (v. g. vt alij Missas, alij Euangelium, alij Epistolam dicant) tenentur intra annum iusto impedimento cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Conc. Trident. sess.22.c.4.

Qui negligũt ordinem suscipere.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum suscipere, non ideò priuati sunt ipsis beneficiis, alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non solùm passiuam, sed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè, vbi Concilium est receptum; quia violant præceptum Ecclesiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam Iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non possunt sine dispensatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet, non esse paruum abusum, quòd passim altaria & cappellaniæ dentur pueris vel aliis, qui non sunt Sacerdotes: neque enim hoc Ius cum suis pœnis est nouum; nam idem constitutum fuit in Concil. Viennensi, vt patet Clement. Vt ij, de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Trident. illius Concilij decretum innouat.

106 Notandum Secundò, in Ecclesiis cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrum presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, vt statuit Conc. Trid. sess.24. c.12. de refor. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio, vt designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat; ita tamen vt saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes

Præbenda Eccl. cathedralis.

tales Canonicos, etiamsi eorum Canonicatus ex primæua institutione sacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali, & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltem subdiaconatus, promoueri; quamuis fortè ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Concilium sua auctoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere; etsi velit ab Episcopo cum consilio Capituli designari in particulari, quis cui connecti debeat.

Notandum Tertiò, Eos, qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere suis beneficiis, vt Congregatio Cardinalium respondit.

His adde, Quando Ius aut statutum requirit aliquem gradum in eo qui eligendus vel præficiendus est, sufficere, vt tempore electionis sit habilis ad eum statim comparandum; vt si dicatur non esse conferendum nisi Doctori vel Licentiato. qui enim iam proximè habilis est ad aliquid, ita vt possit illud statim obtinere, perinde censetur, ac si iam obtineret. Confirm. Primò, Quia sacerdotium: magis requiritur ad beneficium parochiale & cappellaniã, quàm gradus ad Episcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam; cùm illud sit necessarium essentialiter ad illorum beneficiorum functionem. atqui Iura explicant, satis esse ad acceptandam Parochiam, vt intra annum possis fieri Sacerdos. Idem suprà dictum de cappellania: nec requiritur vt actu sis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Confirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij, sed solùm sunt testimonium publicum aptitudinis: atqui perinde est siue iam actu testimonium habeas, siue mox habere possis. Denique non est credibile, conditores talium Iurium & statutorum ita voluisse inhærere illi conditioni, vt eum qui actu eam non habet, velint censeri inhabilem: quia id non solùm videtur à ratione alienum, sed etiam bono Ecclesiæ noxium. Nam sæpè multi carentes gradu, doctiores & aptiores sunt gradu insignitis, qui omnes excluderētur, eò quòd actu gradum non habeant, cùm tum facilè possint illum capessere. idem praxis quotidiana declarat, cùm plurimi, facta electione, gradum suscipiant.

DVBITATIO XX.

Quænam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

RESpondeo & Dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum. habetur cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. ex Concil. Lateran. sub Alexandro III. 107

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorem Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ętas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expressè d. c. Cùm in cunctis. §. Inferiora, & in Concilio Tridem. sess. 24. cap.12. vbi etiam d. cap. dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præpposituras, ad Archidiaconatus, & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Abbatia, Prioratus, Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus.

Aduerte

Officium Abbatissæ. Aduerte tamen, hîc non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hic agimus; sed officia quædam cum iurisdictione. Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de Regularib. in omnibus huiusmodi Præfecturis requirit vt præficienda non sit minor 40. annis, & vt octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. quòd si his qualitatibus non reperiatur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præest, videatur, ex iis, quæ in eodem Monasterio annum trigesimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

108 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus non subest cura animarum, requiritur vt quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess. 24. cap. 12.

Vbi notandum Primò, Illâ formulâ, *Vt non sit minor 22. annis*, insinuari, annos 22. debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, vt hæ Dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Siluester v. Beneficium, 3. num. 3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat esse Sacerdotem. *Archidiaconatus.* Verùm post Concilium, certum est non posse dispensare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimùm 22. annos expletos. Addo, Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cùm in cunctis. §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu, & requiruntur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. suprà: vnde sententia Siluestri & Paludani non videtur vera.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest, vt colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

109 *Quatuordecim anni in cæteris.* Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacumque ea sint, requiritur vt minimùm ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Tridentinum sess. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere.* Itaque etiamsi olim poterant quædam beneficia post annum ætatis septimum pueris dari, vt docet Siluester v. Ætas. §. 2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio.

110 *Canonicatus non dantur pueris.* Aduerte tamen, Canonicatus, & similia quæ maturitatem consilij requirunt, numquam pueris dari potuisse sine dispensatione, vt ibidem Siluester. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile vt pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pontifex circa filios Principum, & quandocumque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *Vt minimùm*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione Ordinis, & habilitatis ad Ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpè exigitur maior ætas, vt patet ex dictis. *Ætas in beneficiis Ordinem requirentibus.* Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (vt sunt omnes Canonicatus Ecclesiæ cathedralis) debere inchoasse anum 21. nam debet esse habilis vt intra annum fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd si beneficium requirat diaconatum, debebit saltem inchoasse annum 22. vt in principio anni sequentis possit fieri diaconus. Si sacerdotium, debebit inchoasse annum 24. alioqui irrita erit collatio, vt colligitur sess. 22. c. 4. & sess. 14. c. 12.

In his tamen & similibus Iure nouo inductis, *Excusatio.* multi poterunt excusari, vel quia Ius illud non est receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absque simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum suprà cap. 6. dub. 10.

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cælibatus ad beneficium.

Respondeo, & Dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio est iunctus, irrita est. colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trid. sess. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virginem, si consentiente vxore, castitatem voueret, posse ad beneficium admitti, vt habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; si prouectior, deberet saltem vouere castitatem in sæculo, vt notat Glossa ibid. ex cap. Cùm sis. 4. & c. Ad Apostolicam. 13. de conuersione coniugat. 111 *Beneficij collatio in coniugatum irrita.*

Dico Secundò, Si clericus minorum Ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso Iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus c. 25. n. 120. Ratio est, quia suscipit statum incompatibilem, imò sub hac conditione tacita censetur ei collatum. 112 *Clericus minorum Ordinum.*

Dices, Capite illo primo solùm dicitur, *esse compellendos vt beneficia relinquant*; & cap. 3. *debere beneficio spoliari*; & infrà, *esse beneficiis priuandos.* Idem dicitur cap. 5. Respondet Glossa, Canones istos loqui non de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quòd cap. 5. dicitur, coniugatum non posse spoliari beneficio per eum qui illud ipsi contulit, sed solùm per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Episcopus in coniugio existenti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (vt consulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem. *Obiectio.* *Resp.*

Petes Primò, Quid si Clericus minorum Ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit consensus; hunc sequuntur multi alij DD. 113 *Si matrimonium sit inualidè contractum.*

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap. 1. 3. 5. quia fundant se in eo, quòd non possit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequiis vacare; quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id esset in pœnam delicti, vel ob tacitam renuntiationem, vel quia capessit statum incompossibilem. Non primum, tum quia absque

absque culpa potuit contrahere; tum quia pœna non debetur ante sententiam. Non secundum, quia etiamsi exptessè renuntiasset, oon vacaret: requiritur enim tenuntiationis acceptatio facta pet Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quàm exptessum. Non tertium, quia revera non assumpsit statum repugnantem, cùm actus sit inualidus. Confirm. Secundò ex reg. 52. de reg. Iuris, *Non prastat impedimentum, quod de Iure non sortitur effectum.*

Si vxor ingrediatur Relig. Peres Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Respondeo, DD. plerique existimant, beneficium nihilominùs vacare, ita vt retineri non possit, idque ex d.c.1.probant. Contrarium tamen alicui verius videri possit ob rationem allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per Iudicem priuetur, non tenetur in conscientia. & confirmatur, quia id magis consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè pnnderentur. Nihilominùs non recesserim facilè à sententia cnmmuni DD. quæ in huiusmodi vim magnam obtinet.

114 *Sponsalia.* Dico Tertiò, Si contrahat solùm sponsalia, non amittit ipso Iure; quamuis mereatur priuari. est communis DD. Primum patet; tum quia sponsalia solui possunt; tum quia Iura nihil de hoc statuetũt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum ecclesiasticum, contrahendo sponsalia retento beneficio.

115 *Clericus sacrorum Ordinum.* Dico Quartò, Si Clericus sacrorum Ordinum contrahat matrimooium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto, cap.1. & ita docet ibidem Glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimnnium est irritum. & compellendus est manere in Ordine suscepto, vnde noo conueniebat vt ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio proprie dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini; vt refert Siluester, v. Beneficium. 3. qu. 4.

Prabenda laicorum.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm requiratur vt non sit vlla censura irretitus, aut alia inhabilitate affectus.

116 *Excommunicatus inhabilis.* RESpondeo & Dico Primò, Hoc adeò requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspenso, aut interdicto, sit nulla, iuxta communem DD. sententiam. De *excommunicato* habetur c. Postulastis. 7. de Clerico excommunicato. De *suspenso* probant ex cap. Cùm dilectus. 8. de consuetudine. c. Cùm inter R. seniorem. 16. de elect. & c. Cùm bonæ. 8. de ætate & qualit. De *interdicto* colligunt ex cap. 1. de postulatinne Prælatotum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violauit. videtur tamen consonum Caoonibus, vt etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, inhabiles sint: quia qui non possunt ptæstare officiũ publicè, vt in Ecclesia fieri solet, par est vt non sint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. Dixi, *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia si minore tantùm erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda; vt patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamuis Glossa & multi alij illud *irritanda* exponant *irrita declaranda.* sed in pœnis mitior interpretatio facienda, & odia restringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc sententia videtur verior.

Omnis prouisio beneficiaria talis facta, est irrita. Notandum Primò, Non solùm *collationem*, sed etiam *electionem, præsentationem & postulationem*, excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; vt colligunt ex iisdem locis, & aliis multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, num. 24 Couarr. in cap. Alma. 1. p. §. 7. nu. 1. & 2. Glossa in cap. Postquam. 3. de elect. & alij.

Episcopatus. Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficiis, quæ potestate humana conferuntur, etiam in Episcopatu; quia Canones generatim de beneficiis loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò; quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *potestate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo Domino confertur ei, qui secundùm formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamsi ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit; vt colligitur ex cap. Licet, vbi dicitur: *Ille absque vlla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè sequitur, non obesse illi vllam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clement. Ne Romani. §. Ceterùm. causa statuendi fuit vt vitentur occasiones schismatum, quæ maximè sunt Ecclesiæ perniciosa: cessat autem illo casu excommunicatio per seipsam: quia euectus in illam dignitatem non potest ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari constituta, constringi.

Papatus.

Probabilis sententia. Notandum Tertiò, supradicta procedere iuxta communiorem DD. sententiam. Nihilominùs satis est probabile, etsi suspensio siue ab officio, siue à beneficio faciat hominem indignum collatione noui beneficij, & Canones velint eum priuari, & hac ratione possit dici inhabilis; non tamē ita esse inhabilem, vt collatio sit ipso Iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam post ablatam suspensionem, sponte dimittere. Id enim ex Canonibus non satis potest probari. Solùm enim ex illis colligitur, collationem esse irritandam, ipsúmque esse priuandum, vt patet singulos expēdenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri sententiam Iudicis. Vnde in re tam dura & difficili non videntur extendendæ ad priuationem latæ sententiæ, & inhabilitatem absolutam. Quam sententiam veriorem esse docet doctissimus Suarez tomo de censuris, partim disput. 26. sect. 1, nu. 7. partim disp. 27. sect. 5. num. 25. Nec obstat cap. Cùm bonæ, de ætate & qualit. quod maximè videtur vrgere; vbi de quibusdam suspensis Clericis dicitur, quòd non licet eis beneficium in suspensione obtentum aliquatenus retinere. Facilis est responsio. Non enim ibi tam ponderat Pontifex quòd absolutè in suspensione beneficium obtinuissent, quàm quòd in tali suspensione, nempe

trien

triennali, in qua per triennium contumaces perstiterant; quod indicant verba illa extrema: *Vnde Archiepiscopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia & contemptu Apostolico, beneficiis quæ habent, non differat spoliare.* Quod confirmatur; quia non solùm de beneficiis in suspensione obtentis dicit Pontifex eos nō posse illa retinere; sed idem omnino dicit de illis, quæ ipsi ante suspensionem habebant. ac certum videtur, quòd non tenebantur hæc sponte dimittere. Tantùm ergo dicere voluit, fore turpe & scandalosum, si post tantam contumaciam permitterentur suis beneficiis frui, ac proinde à Superiore priuandos. Addo, credibile esse, tanto tempore aliquando officio Ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de suspensione, idem videtur probabile de interdicto: quia à Canonibus hìc minus præsidij. Nam c. 1. de postulat. prælat. quo maximè nituntur, loquitur expressè de violante interdictum, non de eo qui solùm interdictus, vt suprà insinuatum. Quia tamen cui prohibita est functio aliqua, ei quoque prohibita censetur susceptio eius quod ordinatur ad illam functionem: ideò omnis collatio beneficij suspensis & interdictis facta, meritò est irritanda, & ipsi spoliandi; vt colligitur ex cap. fin. de Clerico exc. ministrante. Cùm enim non sint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quæ propter officij functionem dantur.

117 *Si ignoret cēsuram.* Petes Primò, Quid si prouisus ignoret se excommunicatum, ignorantia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. nu. 45. absque hæsitatione docet validam esse: pro qua sententia citat Glossam secundam in c. Apostolicæ 9. de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idem potiori ratione dici potest de suspenso & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrariam tamen puto veriorem cum Glossa communi, Abbate, & aliis in dictum cap. Apostolicæ; & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absoluere à censuris, dum alicui de beneficio prouidet; scilicet ad effectum dumtaxat præsentis collationis consequendum: ratio est, quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, iis, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam est inhabilis; vide Couarruuiam in cap. Alma mater. p. 1. §. 7. n. 3.

118 *Acceptatio in excommunicat. est valida pro tempore absolut.* Petes Secundò, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui posteà in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excommunicatione factam valere: quam refert Couarr. l. 3. variarum cap. 16. n. 4. & in c. Alma, suprà n. 4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi ius quæsitū per collationem: acceptatio enim, seu consensus nō tribuit nouum ius, cùm fiat priuata auctoritate; sed solùm declarat consensum beneficiarij cupiētis collatum sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etsi per talem collationem acquirat ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suum; ad hoc enim requiritur acceptatio, vt ostensum c. 18. dub. 6. de promissione & donatione: & apertè colligitur ex cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore sit incapax noui iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tempore, quo desinit esse excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc censetur manere, cùm non sit reuocata, habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias supra. Simile est cùm quis electionem, postulationem, confirmationem, vel gratiam expectatiuam factam sibi ante excommunicationem acceptat in excommunicatione, vel cùm Canonicus senior optat præbendam lautiorem in tali censura. Valet enim talis acceptatio, etsi effectus eius quod est ius liberum, suspendatur vsque ad absolutionem: qua posita, statim sequitur ille effectus absque nouo consensu.

Petes Tertiò, Vtrùm è contrario, si is qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentationem, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existenti in censura; vtrùm valida sit acceptatio facta post absolutionem. Multi DD. putant huiusmodi acceptationem validam esse; imò etiā si acceptauerit electionem, præsentationem, collationem, aut institutionem cum impedimento excommunicationis vel irregularitatis, nihilominùs sublato eo impedimento per dispensationem vel absolutionem, illum actum conualescere, & ius tribuere in foro conscientiæ, ita vt noua electione, præsentatione, aut collatione opus non sit. Ita docent Speculator, Innoc. Hostiensis, Ioannes And. Butrio, Anchar. Sapia, Calderinus, Milis, Felinus, Nauarrus, & Borgasius: quos refert Sancius lib. 8. de dispensationibus disput. 7. nu. 12. eorúmque sententiam dicit probabilem ac tutam cum his limitationibus. Primò, Vt impedimentum sit occultum, alioquin actus nullum haberet colorem, sed esset planè irritus in foro externo. Secundò, Vt id in nullius cedat præiudicium. Si enim duo electi essent, præferendus esset qui caret impedimento; quia hic solus absolutè ius habet. Tertiò, Vt si sciens suum impedimētum acceptaret collationem beneficij, non solùm impetret dispensationem illius impedimenti prioris, sed etiam illius quod incurrit per talem acceptationem. ita enim acceptando beneficij collationem, incurrit vitium intrusionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etsi non ad alia, vt infrà dicetur) vnde etiam eget dispensatione huius impedimenti; qua obtenta poterit beneficiū retinere. Quæ sententia sic probari potest. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, vt supponitur, (idem dicendum de præsentatione & collatione) sed solùm requiritur capacitas in electo. ergo simulatque fuerit capax factus sublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquiret: sicut cùm quis acceptat in excommunicatione collationem sibi factam ante excommunicationem, sublato illo impedimento ius acquirit absolutum ex vi illius acceptationis, vt antè dictum est. Deinde, quia electores in priore voluntate manere censentur, cùm illam non reuocarint; ergo vis electionis manet: ac proinde poterit eam sublato impedimento validè acceptare. Denique, is cuius professio fuit irrita ob aliquod impedimentum, vt ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis, sublato impedimento potest manere in religione,

119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absolut. acceptetur.*

& ratificare suam professionem absque noua admissione Prælati, vt infrà c.41.dub.7.nu.64. dicetur. ergo similiter in nostro casu sufficit vt impedimento sublato, acceptet apud se electionem vel collationem præteritam. Eamdem sententiam tenet Henriquez de excommunicatione cap.13.

Verius esse nō esse validam.

Sed contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus cap.27.n.194. Panorm. cap.Innotuit.n.11. de electione, & alij passim. Probatur Primò, quia Canones sacri absolutè irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præsentati, vel prouisi in excommunicatione, vel alio impedimento, facilè possent differre acceptationem, & interim curare se absolui; & ita nihil illis illud impedimentum obesset: quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel consensus alicuius est irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non satis est tolli illud impedimentum, sed opus est, secundùm veriorem sententiam, nouo consensu alterius; vt patet in contractu matrimonij. ergo similiter hîc opus est nouo consensu electorum, quo confirment priorem actum, aut velint in eo perstare. Quòd si impedimentum eis fuerit notum, non opus est nouo consensu, sed sufficit eos sublato impedimento in priore consensu perseuerare, vt docet Panorm. in d.cap. Innotuit. 20. num. 11. de electione. Ex his vtcumque soluas rationes sententiæ diuersæ. Ad Primum dici potest, id habere locum quando electores sciunt impedimentum. (quando enim crimen illorum est occultum, non sunt omnino priuati iure eligendi ante sententiam, vt multi probabiliter docent) secùs quando nesciunt: tunc enim error censetur causa consensus, qui proinde illum reddit inualidum ex parte eligentium. Neque est simile quod affertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum.

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertium, dicendum infrà cap.41.dubit.7.n.64.

Præter censuras propriè dictas sunt alia quædam impedimenta acquirendi beneficij, vt Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo quòd quis sit filius hæretici, vel quòd ad preces hæretici obtinuerit beneficium; vel quòd in beneficio commiserit simoniam, vel quòd sit intrusus. Non enim omnis inhabilitas ad beneficia est propriè censura, vel etiam irregularitas, sed sunt quædam inhabilitates ab illis distinctæ, vt patebit ex dicendis.

Irregularis.

120 Dico igitur Secundò, Etiam requiritur vt non sit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Est communis sententia, quam tenet & probat Nauarrus, cap.27.nu.251. & Panor. in cap. Tanta.18. de excessibus Prælatorum. Ratio est, quia inhabilis ad vnum, est inhabilis ad ei annexum: at irregularis est inhabilis ad Ordines & eorum vsum, ergo etiam ad beneficiū Ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere dispensatione, etiam ad beneficiū simplex, vt patet Can. Studeat. d.50. & c.2. de Clerico pugnante in duello. Confirmatur, quia collator non intendit conferre, nisi secundùm Canones; ergo cùm subest irregularitas, deest ei intētio conferendi, ac proinde collatio est irrita: sicut impetratio gratiæ est irrita, quando celatur illud quod impediret concessionem.

Dices, has rationes non conuincere. Nam irregularis non est inhabilis ad recitandum priuatim Officium diuinum: at multa beneficia non requirunt amplius; vel si quid amplius oneris habeant, (v. g. aliquot Sacra) id potest præstari per alium; ergo saltem talium beneficiorū non erit incapax. Deinde etsi irregularis sit inhabilis ad Ordines, non tamen collatio Ordinum ipsi facta est irrita; ergo similiter etsi dicatur inhabilis ad beneficiū, collatio beneficij non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, sufficit vt habeat tale impedimentum, cum quo non possit sine peccato obtinere. Nec refert quòd istis Can. dicatur egere dispensatione; tum quia ibi agitur de clerico homicida, (homicidium autē peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficij, non solùm ob irregularitatem, sed quia Canones iubent illum priuari, vt patet cap.1. de homicidio, in 6.) tum quia sine dispensatione nullus irregularis potest licitè beneficium obtinere aut retinere. Nec obstat quòd Canones vetent talibus dari beneficia: quia inde tātùm sequitur id esse illicitum, non autē esse irritum. Imò non est censenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, nisi expressè addatur, vt si contrà factum sit, censeatur irritum & inane, vt expressè habetur cap. Si soli. 6. de præbendis, lib.6. Atqui nullus est Canon, qui habeat clausulam irritantem: ergo. Denique non vrget confirmatio, quia error, qui non est circa causam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, vt ostensum est c.17.dub.5. Itaque non desunt graues DD. qui doceant hanc collationem non esse irritam, sed irritandam à Superiore. Ita expressè Innoc. in cap. Cum nostris, de concess. præbendæ: vbi dicit, *quòd homicida & alij irregulares sine dispēsatione iustè tenent dignitates suas, quousque renuntient, vel deponantur, etiamsi tales essent tempore collationis vel electionis.* Et Petrus de Ancharana in reg. Peccati venia. in 1. Opp. lib. 6. *Illud autem certum est, quòd si homicida promoueatur ad beneficium, recipit titulum.* Quod confirmat ex Innoc. suprà. Idem docet Felinus in cap. Inquisitionis, nu.6.7.8. de accusat. vbi præter prædictos citat pro hac sententia Rotę Decisiones & Calderinum: Eamdem sententiam expressè docet Glossa Raimundi, & Siluester v. Excommunicatio, 4.nu. 4. illam Glossam adducens. Sequuntur aliqui recentiores: & quidam expressè dicunt, in rigore Iuris hanc sententiam esse probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando, vel retinendo, solùm tamen egeret dispensatione irregularitatis ad illud licitè retinendum.

Nihilominùs in praxi sentio adhærendum nostræ assertioni tamquam securiori, etsi rationes supradictæ illius non omnino conuincant. Primò quia est communis; à qua non facilè recedendum in praxi. Secundò, quia videtur omnino consentanea praxi & stylo curiæ Romanæ: stylus autem seu consuetudo curiæ in iudiciis, Ius facit. Tertiò, quia Canones facilè ita possunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora illa Iura ita distinctè & disertè omnia exprimunt; sed satis est vt dicant, talem non posse beneficium obtinere. Ex communi autem sententia DD. facilè nascitur consuetudo, quæ instar Iuris habeat.

Irregularis secundum quid.

Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro Ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularem ad suscipiendum sacerdotium;

tium;

tium; ita tamen vt non ſit irregularis ad functionem Ordinis ſuſcepti, v. g. ad canendum Euangelium vel Epiſtolam: & Sacerdotē amiſſis aliquot digitis fieri poſſe inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confeſſiones; quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud miniſterium, quàm illud ad quod ille aptus remanſit, vt rectè Nauarr. ſup.

Reualidatio tituli. Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob cenſuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Epiſcopum tolli poterat, Epiſcopum, ſublata illa inhabilitate non poſſe titulum reualidare, ſi prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius eſt beneficium primò conferre. Si tamen iuſta cauſa ſubſit, vt ſi eſſet vir benè meritus, & pro ratione ſui ſtatus indigens, & cui ſine ſcandalo vix liceret beneficium deſerere, quíque ob paupertatem non poſſet commodè Romam confugere, poſſet Epiſcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis conſenſu, vt multi recentiores tenent, teſte Henriquez cap. 14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui, & potiori ratione, ſi iuſta cauſa ſubſit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iſte infamaretur ſi ſe aperiret; id enim ſuadere æquitatem, (præſertim cùm prior quantum in ſe eſt, ſuam collationem iam antè in illum fecerit) & meritò poſſe præſumi hanc eſſe S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc caſu titulum reualidare poteſt. quare ſi ille non poteſt Romam confugere, concedi Epiſcopo, ſicut in caſu priore.

121 *Hæretici & filij eorum.* Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defenſores, & fautores, ipſorúmque filij & nepotes per lineam maſculam, ſunt inhabiles ad omne beneficium eccleſiaſticum & officium publicum: item qui ad preces talium eccleſiaſticum beneficium ſcientes obtinuerunt, ſunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur c. Quicumque. 2. §. Hæretici, & c. Statutum. 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur d. cap. Quicumque. §. Ad hæc, eodem.

Quorum hæreticorum filij. Notandum Primò, Quòd hîc de filiis & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, eſſe intelligendum de filiis eorum, quos tales adhuc eſſe, vel in tali ſtatu deceſſiſſe cōſtat; non autem eorum, quos conſtat eſſe emendatos; vt expreſsè habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes ſint damnati de illo crimine; quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales eſſe, vel tales etiam deceſſiſſe probantur.* vbi videtur requiri vt id *probatum ſit in iudicio.* quæ ſententia non diſplicet quibuſdam in iis locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non cenſetur infamia eſſe filium vel nepotem hæretici, ſecùs verò in aliis. Sed reuerà non eſt ea mens Canonis: ſi enim ageretur de probatione in iudicio, dicendum erat non qui tales eſſe vel deceſſiſſe *probantur*, ſed *probati legitimè fuerint*; debuiſſet enim probatio præceſſiſſe: idque non in ſolis defunctis, ſed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hęreticorum viuentium eſſent incapaces, niſi in iudicio probatum ſit parentes iam eſſe hæreticos, & fuiſſe tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem eſt quod *noſcuntur*, ita vt publicè de eorum hæreſi conſtet. quæ forma loquendi valdè frequens eſt B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter ſequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos paſſim conſtat vel adhuc tales eſſe, vel tales deceſſiſſe. Præterea illud intelligendum de filiis poſt hæreſim natis, vt docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij. hi enim ſoli labem, ſui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati ſunt, nō cenſentur per hæreſim parentis ſuperuenientem inquinari. Denique de iis, quos conſtat filios eſſe talium; ſi enim res ſit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etſi ſupradicti filij ſint inhabiles ad beneficia, poſſe tamen ordinari; quia Iure non prohibentur. *Poſſe ordinari.* Sed credo ſtylum Curiæ obſtare, qui ſeruari debet. Imò ſi quis benè aduertat, deprehendet ipſum Ius obſtare. Nam d. §. *Hæretici*, dicitur: *Ad nullum beneficium ſeu officium publicum admittantur. quòd ſi ſecùs factum fuerit, decernimus irritum & inane.* At nomine officij publici, etiam Ordines continentur. Vnde ſuſpenſus generatim ab officio, eſt ſuſpenſus ab Ordinibus, etſi non ſit ſuſpenſus à beneficio. Addo nullam eſſe rationem admittendi ad Ordines, præſertim ſacros, eos qui ab omni officio publico, vt Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Gloſſam ibidem.

Notandum Secundò, Si mater ſit hæretica, pater autem non ſit, tunc nepotes non ſunt inhabiles, ſed filij ſoli. cap. Statuimus, ſuprà.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hoſtiliter inſecuti ſunt Cardinales vel Epiſcopos, & ad filios nepotéſque illorum, c. Felicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

122 *Inhabilitas ad omnia.* Dico Quartò, Triplex ſimonia inducit inhabilitatem ad omnia beneficia; nimirum ſimonia cōfidentiæ, ſimonia in electione Papæ, & in examine ad parœcias. de quibus infrà cap. 35. n. 147. & 148. alia autem ſimonia realis in beneficiis inducit inhabilitatem ſolùm ad idem beneficium in quo admiſſa eſt, non ad alia; de quo vide infrà cap. 35. num. 139.

123 *Intruſio.* Dico Quintò, Intruſio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium, non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex variis textibus Iuris Canonici, vt videre eſt apud Felinum cap. In noſtra. 32. n. 11. de reſcriptis. & cap. Veniens. 15. notab. 2. de accuſationibus. Eſt autem *Intruſio* in beneficium, (vnde quis dicitur intruſus) cùm quis ſciens abſque canonico titulo beneficium accipit aut retinet: vel cùm quis accipit aut retinet beneficium ſciens nullum ius (ſaltem perfectum) ſibi in eo competere, vt ex multis probat Couarr. l. 3. variarum, cap. 16. n. 7. Hoc autem fit multis modis, vt refert Felinus locis citatis, Rebuffus in Praxi beneficiorum, Regula de ſubrogandis, Gloſſa 4. Ludouicus Gomez in Regulam de triennali poſſeſſore, 47.

Primus eſt, cùm quis non Superioris, ſed ſua vel parentum auctoritate occupat beneficium: vt ſunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil, de electione. Hos enim eſſe inhabiles ad illud, colligunt ex cap. Ad aures. 3. de exceſſibus Prælatorum, vbi tales per cenſuras dicuntur cogendi dimittere beneficium ſic occupatum, & cap. Quia diuerſitatem. 5. de conceſſ. præbendæ dicitur, eum qui ſine collatoris auctoritate ſe intruſerit, cogendum dimittere, etiamſi à Sede Apoſtolica confirmationem obtinuiſſet; ſcilicet non facta mentione intruſionis, vt notat Gloſſa.

Secundus eſt, cùm is, contra quem eſt lata ſententia depoſitionis, à qua non eſt appellatum, reti-

net beneficij possessionem.ita Innoc.in cap. Qualiter,24. de accusationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus casibus. Primus est, cùm quis electus dumtaxat,ingerit se ante confirmationem electionis, administrationi, tamquam verus possessor. Secundus est,cùm quis est confirmatus,sed illa confirmatione à Superiore cassata, retinet adhuc administrationem. Tertius casus est, cùm præsentatus seu nominatus ingerit se administrationi ante institutionem.

In primo casu est priuatus ipso facto omni iure quod per electionem habebat; vt patet per cap. Auaritiæ 5.de electione,in 6.quod Glossa v.Priuatos, cum Ioanne Andrea & Ioanne Monacho intelligit de eo, qui quæsito aliquo colore administrationi se ingerit. v.g. sub ficto titulo œconomi aut procuratoris.secùs de eo,qui absque huiusmodi colore id facit.Hunc enim tantùm esse per sententiam priuandum suo iure per electionem obtento.

In secundo & tertio casu solùm videtur priuandus per sententiam.id enim apertè insinuat Glossa & Auctores citati:cùm dicunt,etiam electum administrationi se ingerentem ante confirmationem,Iure antiquo non fuisse priuatum,sed solùm priuandum per sententiam. ergo cùm Ius nouum in cap. Auaritiæ. solùm disponat de electo, non autem de præsentato vel confirmato,cuius confirmatio est cassata, non erit pœna electi ad hos extendenda, sed solùm pœna Iuris antiqui,quod iubet tales priuari per sententiam, iuxta Glossam. Confir. Quia cap. Cùm iamdudum. 17. de præbend.& dignit.& cap. Bonæ.1.de electione, quæ maximè huc pertinent,solùm iubent tales priuari.Rebuffus tamen supra num.8.dicit,intrusum in prædictis tribus casibus esse ipso Iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus consil.51. Sed fortè solùm volunt,talem non posse beneficium illud obtinere, nisi cum eo dispensetur ob quamdam inhabilitatem illa sui intrusione contractam. Aliud enim est fieri inhabilem, aliud ius acquisitum amittere,vt etiam docet Couarr.suprà n.7.

Quartus modus est, cùm quis accipit titulum & possessionem à non habente potestatem; vt si alius erat collator:vel si iste à quo accepit,erat nominatim denuntiatus de excommunicatione aut suspensione ab officio. Colligitur ex cap. Quia diuersitatem. 5.de concess.præbend. & cap.fin.de excessibus Prælatorum.

Quintus est,cùm quis accipit beneficium, quo alter iniustè & præter ordinem Iuris est priuatus, cap.fin.de excessibus Prælatorum.

124 Sextus est, cùm quis vi occupat possessionem beneficij, cap.Eum qui.18.de præbend. in 6. Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem,præsentationem,aut collationem habebat, vt ibidem dicitur. Aduerte tamen, hunc non dici propriè intrusum,si anteà collationem habebat; sed violentum, vt notat Dominicus in cap. Eum qui.& Ioannes Milis in Repertorio,v.Intrusus videtur: si tamen beneficium sic occupatum retinuerit. dicetur intrusus secundùm eosdem, quia ius omne amisit. Sed hoc benè refutat Couarr.de sponsal. p.2.cap.6.§.8.num.8 quia non tenetur dimittere beneficium ante sententiam, sicuti nec in aliis casibus,vbi priuatio beneficij obtenti ipso facto ob crimen statuitur. Vide suprà cap.29.dubit.8.num.63.Quòd si beneficium à nemine possidebatur,& is cui collatio facta est,possessionem vacuam propria auctoritate apprehendat,non incurret pœnam cap. Eum qui;nec amittet ius suum. quia hoc cap. in illo casu non loquitur, sed tantùm cùm alter è possessione est deiiciendus,vt ex communi sententia DD.tradit Couarr.lib.3.variarum,cap.16.num.7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupans rem sibi legatam,etiam post aditam hæreditatem,priùs tamen quàm possessio ab hærede fuerit apprehensa,non amittit ius quod in ea re habebat,vt docet Glossa in L.Non est dubium.C.de legatis.secùs si possessione iam apprehensa, vt patet ex dicta L. Non est dubium. An autem qui ita beneficij possessionem accipit, possit puniri,& an ea possessio habeat effectus veræ possessionis, vide Couarr. num.8.suprà.

Si habebat collationem.

Septimus est,cùm quis sine canonico & legitimo titulo scienter beneficij collationem & possessionem accipit. ita Rebuffus suprà n. 5.& Nauar.cap.27.n.194.vt si quis in excommunicatione vel irregularitate sciens beneficium accipiat. Hunc Nauarr.dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum:vnde non solùm egere dispensatione ratione censuræ,sed etiam rehabilitatione ratione illius intrusionis contractæ.non tamen efficitur quis intrusus,si electionem vel præsentationem in excommunicatione sciens acceptet: hoc enim non est accipere beneficium.

Octauus est, cùm quis electioni per abusum laïcorum de se factæ consentit. Hic fit inhabilis non solùm ad idem beneficium, sed etiam ad alia omnia;etiamsi nec collationem nec possessionem acceperit,ita habetur cap.Quisquis.43.de electione.Hic tamen propriè non est intrusus;quia nondum occupat beneficium.

Notandum est, Etsi in prædictis modis non semper incurritur priuatio Iuris acquisiti ipso facto, sed solùm vbi id à sactis Canonibus inuenitur statutum : tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum; ita vt in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intrusionis,vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio: alioquin gratia seu collatio erit irrita; vt docet Nauarr.cap.27. num.194. Rebuffus suprà, n.26.& probat Felinus in cap. Postulasti.27.n.14. 15.16.de Rescriptis:quem sequuntur alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm requiratur morum probitas.

Respondeo & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet vt non sit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, ministros Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cùm monitis, exemplis,& piis precibus alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Matth.24. requirit vt sint *prudentes & fideles*; fidelitas autem in munere ecclesiastico, potissimùm in charitate fundatur; vnde cap.7.Cùm in cunctis,de electione, ex Concil. Lateran. *In cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministeriis, ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarum scientia sunt inquirenda.* & Concil. Tridentinum sess. 24. cap.12.de reform. motum, 125

Probitas requisita.

morum, hanc probitatem strictè reqoirit. Et sanè huius conditionis in electionibus, præsentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu ferè pernicies Ecclesiæ manauit, vt sæpè queritur Rebuffus. Sicuti enim is qui improbis est moribus, maximè Ecclesiæ obest, etiamsi alioqui sit eruditus; ita valdè probus, etsi aliquid scientiæ vel habilitatis defuerit, plurimùm proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque cum suo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri, quàm alij magnâ, bonis exemplis destitutâ.

126 *Criminosus.* Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, non est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam irregularitatem. Ita Nauarrus cap.27.num.251. & in cap. Si quando. exceptione 16.& 17. Est tamen irritanda ab eo qui potestatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum.

DVBITATIO XXIV.

Quænam scientia sit necessaria.

127 RESpondeo, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria, vt patet ex Côcil. Lateranensi, cap. Cùm in cunctis, de elect. éstque ratione naturali per se euidens. Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. requirit, vt is qui futurus est *Episcopus.* Episcopus, *sit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alicuius Academiæ testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur.*

Vbi aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trident. constituit de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus, *Cardinalis.* seruanda esse in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus sess. 24. cap. 1. de reform. decernit. vnde pari eruditione instructi esse debent; & meritò, cùm sint Summi Pontificis in causis fidei & morum intimi Conciliarij, & summus orbis terrarum Senatus. *Archidiaconus.* Eamdem conditionem cap. 12. requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Episcoporum dicuntur. In ceteris nihil certi præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ vtrùm adsit, indicabit Episcopus & examinatores.

128 *Examen necessarium vt benefic. possit obtineri.* quia nemo sine examine ad quodcumque demum beneficium admitti debet, vt statuit idem Concilium sess. 7. c. 13. & sess. 25. c. 9. vbi etiam reddit irritam institutionem factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit anteà ab Episcopo examinatus.

Qui eximantur. Excipiuntur tamen præsentati & nominati ab Vniuersitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non sunt examinandi; vt patet sess. 7. cap. 13.

Petes, Vtrùm collatio, facta ei qui non habet scientiam requisitam, sit irrita?

129 *Omnino illiteratus.* Respondeo, Si omnino est illitteratus, est irrita, vt docent plerique DD. cum Panorm. in cap. Dudum. 1. de electione, & Innoc. in c. 7. Cùm in cunctis, eodem titulo. quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando. exceptione 16. & confirmatur ex Trident. Concil. sess. 22. cap. 4. vbi *irrita decernitur omnis prouisio facta ei, qui ætatem & ceteras habilitatesi integrè non habuerit.* ratio est, quia planè illitteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauarr. in dictum cap. Si quando. Si autem aliquam scientiam habeat, ita vt aliquo modo possit satisfacere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino deberet irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex cap. Nisi. 10. de renuntiatione: tenet Innocent. in cap. Cùm in cunctis, de electione, quem ceteri sequuntur. *Mediocris.*

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

RESpondeo, Eam aptitudinem requiri, quæ necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (vt colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 22. cap. 4. Hinc cæcus est incapax; quia preces Canonicas recitare nequit. 130 *Aptitudo corporis.* *Cæcus.*

Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium; non ideò priuari beneficio antè obtento, sed posse eo liberè frui. si tamen habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium benè administretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

RESpondeo & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intentionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est, vt ecclesiastica beneficia dentur iis, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare. 131 *Intentio status ecclesiastici.*

Sed dubium est, vtrùm quis ita absolutè debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, vt non possit habere propositum deserendi, si lautior conditio in sæculo se obtulerit? Respondeo, &

Dico Secundò, Satis esse, si sincerè & bona fide proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire, nisi causa aliqua iusta inciderit, v.g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi opimum matrimonium, ad conseruandam magnam familiam vel ad lites extinguendas necessarium, oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap. 25. num. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesiæ, per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, vt nullam ob causam possis deserere; hoc enim nimis durum esset, & sæpè rationi non satis consentaneum; nam maiora bona impedirentur. *Intentio determinata esse debet.*

Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulentam vxorem inuenerit, cum animo tunc deserendi; peccat mortiferè, nec potest illud beneficium retinere. Est communis sententia DD. Vide Nauarrum de orat. miscell. 44. & l. 3, consilio 16. de præbendis. 132

Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit; quod est contra Gabrielem d. 15. q. 8. art. 3. & Siluestrum v. Beneficium. 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, *Non tenetur fructus restituere.*

nisi

nisi sit beneficium parochiale,vt docet Nauarrus suprà, & Sotus l.10.de Iustit. q.5. art.6. quia nusquam id Iure statutum.Imò Sancius noster l. 7. de matrimonio,disp.45.num.29. putat in supradicto casu, si beneficium non haberet annexum Ordinem sacrum (vt quando illius functio huiusmodi Ordinem non requirit)non esse peccatum mortiferum, modò suo muneri,quamdiu illud retinet, satisfaciat;quia nullum Ius requirit in eo animum perseuerandi in statu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum transitum ad nuptias.cap. Diuersis.5.& cap.Ioannes. 7. de clericis coniugatis. Est tamen culpa venialis; quia aliquo modo decipit Ecclesiam, quæ putat eum bona fide statum ecclesiasticum proposuisse.Hæc tamen deceptio non videtur grauis; alioqui Iure alicubi statuisset, vt tale propositum adsit; nec relinqueret posteà tantam libertatem. Quæ sententia mihi non improbatur;præsertim si causa studiorum,vel simili fine honesto id fiat. secùs si vt splendidè viuat: quia Ecclesia tunc magis inuita, & deceptio est grauior.

Beneficium parochiale acceptum sine animo sacerdotij.

133 Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij,vt fructus per annum ex eo percipiat,posteà dimissurus, tenetur fructus perceptos restituere; nisi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; ita expressè habetur, cap.Commissa.35.§. Ceterùm,de electione,in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem sinceram & seriam,quamuis iustam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus suprà.nam conditionalis intentio est vera intentio.

Secundò,Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, potest retinere fructus, non solùm post mutatam voluntatem,sed etiam ante illam perceptos: quod est contra Sotum suprà conclus.1. Ita docet Glossa in dictum caput, & ipse textus indeterminatè loquens satis indicat.ratio est, quia collatio in hoc casu ab initio valida fuit, sed pendens à conditione: quæ si non fuerit secuta,resoluitur ab initio; sicut cùm res venditur ea lege,vt si melior conditio obtigerit,sit inempta;si autem secuta fuerit,manet valida,& omnino irresolubilis.Idem dicendum de perceptione fructuũ.

Tertiò, Si intra præscriptum tempus promotus nó fuerit,amittit ipso Iure beneficium & fructus simul, resoluto contractu, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo.vnde non sufficit mutatio prioris voluntatis prauæ,nisi secunda voluntas habeat effectum.

Accipiens cum animo sacerdotij.

134 Dico Quintò,Qui tale beneficium cum debita intentione suscipiendi sacerdotij acceperit, si posteà mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus statutum, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; sed neque etiam post illam, modò per idoneum Vicarium muneri suo satisfecerit; ita docet Glossa in cap. Commissa,Nauarrus cap. 25. num. 118. & Lopez par. 2. cap.105. contra Sotum. ratio est, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptatum; nec vllum Ius statuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri suo satisfecerit, non est cur dicamus eum fructus amisisse: non enim Iure naturæ amisit, cùm muneri satisfecerit; nec Iure positiuo, cùm hoc non sit expressum.

Non amittit fructus.

Dices,Qui accipit curam sine intentione sacerdotij, tenetur ad restitutionem, si promotus non fuerit: ergo etiam is,qui accipit quidem cum intentione,sed posteà eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus. 135

Respondeo negando consequentiam:tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepsit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis est, ac proinde non extendenda extra suum casum, etiamsi ibi esset par ratio, vt benè Nauarrus lib.3. consil.26. de præbendis. expleto tamen anno, si promotus non fuit, statim amittit beneficium, & in posterum fructus suos non facit.

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non residendi, sed tantummodò permutandi vel renuntiandi, peccat quidem,non tamen est ipso facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum restitutionem. *Quòd peccet*, probatur; quia decipit Ecclesiam, quæ in talibus requirit animum seruiendi; & nisi putaret illum talem animum habere,nullo modo vellet ei conferre.Nauarrus tamen suprà,consilio 24. insinuat non esse peccatum mortiferum: quia non infert notabile detrimentum. quod puto esse verum, nisi fortè resignet in fauorem eius, qui parum est idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluisset conferre. *Quòd non teneatur ad restitutionem fructuum*, patet; quia nullo Iure hoc est statutum. modò interim officio curet satisfieri,& cetera adsint. 136

Accipiens parochiam animo permutandi.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm licitum sit habere plura beneficia, & qualia.

Respondeo & Dico Primò, Habere plura beneficia non est intrinsecè malum, nec omnino indifferens, sed speciem mali præseferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumstantiis cohonestari possit. Docet hoc D. Thomas quodlib.9.art.15.quem alij sequuntur.ratio est,quia solitariè consideratum inordinationem quamdam inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Ecclesia destituitur suis operariis: vnus enim non potest in pluribus locis residere,nec plurium ministeria obire. Tertiò,Fundatores frustrantur sua pia intentione. Quartò, Quia frustrantur multi pauperes fortè magis idonei,magisque vtiles Ecclesiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas; vt nimiam solicitudinem temporalium,ambitionem,luxum,incontinentiam,concubinatum,lites,scandala pusillorum, & similia, vt meritò Concilium Trident. sess.24. c.17. dixerit, *hanc pluralitatem esse peruersionem totius ordinis ecclesiastici*.& Alexander III. cap. Quia in tantũ.7. de præbendis, *pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum*. vide Extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit,Execrabilis,vbi decem incommoda recensentur ex hac pluralitate promanantia.Cum certis tamen circumstantiis cohonestari 137

Habere plura beneficia.

Speciem mali habet.

Mala pluralitatis beneficiorum.

nestari poterit;quarum præcipua est,si id Ecclesiæ profuturum putetur.

Plures Episcopatus.

138 Dico Secundò, Nemo quacumque dignitate præfulgens,potest recipere & simul retinere plures Episcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concil. Trident. sess. 7. c. 2.de reform. Quod intellige,sine iusta dispensatione Papæ.huius enim potestati,decretum Concilij, etiam generalis, non potest præiudicare:& interdum potest iusta causa incidere.

Petes,Vtrùm obtento secundo Episcopatu,vacet ipso Iure prior,si absit dispensatio?

Vacat prior.

Respondeo,Vacare, cap. De multa.28.de præbendis: quia Episcopatus est dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos esse multùm sollicitos; quia Pontificis est Episcopos confirmare. qui censebitur dispensare, si habenti vnum confirmet secundum.

Episcopatum consecutus amittit priora.

139 Dico Tertiò,Electus ad Episcopatum, obtenta bonorum administratione & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit ipso Iure omnia beneficia,quæ antè obtinebat.Ita habetur c.Cùm in cunctis.7.§. Cùm verò,de electione.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Episcopo titulari, non habente vllam administrationem bonorum ecclesiasticorum, quales sunt quidam Suffraganei.

Episcopo paupere.

Secundò, Si Episcopus est pauper, probabile est,ei beneficium simplex posse conferri, quo iuuetur: quia etsi amittat priora, non tamen extat Ius, quo efficiatur inhabilis ad futura simplicia, vt docet Nauarrus lib.3. consil.3. de concessione præbendæ.

140 Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem, vel Personatum,vel Officium, si secundum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. Ita habetur c. De multa, de præbendis. & multò distinctiùs Extrauag. Execrabilis,eodem.

Beneficia incompatibilia primi generis.

Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis*.quia ipso Iure alterum excludit alterum,posterius prius. Eiusdem etiam generis sunt præbendæ vniformes sub eodem tecto,vt patet c.Litteras 9. de concessione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ facellaniæ ad eamdem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. Vnde si habens vnam, obtineat alteram in eadem Ecclesia,vacabit prior,vbi secundæ pacificam possessionem nactus fuerit.

Secundi generis.

Incompatibilia secundi generis sunt, quæ simul quidem licitè retineri non possunt absque dispensatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

Si secundum sit litigiosum.

141 Notandum Secundò,Si beneficium secundum sit litigiosum,non vacabit prius, donec pacificus secundi possessor fueris. si autem secundum pacificè possederis, vacabit prius; etiamsi sit litigiosum. quòd si obtento titulo vnius talis beneficij absque possessione, accipias secũdum litigiosum, & posteà antequam incipias esse pacificus possessor secundi, accipias pacificam possessionem primi,non ideò amittis secundum litigiosum,vt quidam putarunt, quia id Iure statutum non est; vt docet Nauarrus lib. 3. consil. 31. de præbendis. Denique non satis est habere possessionem tituli secundi beneficij, sed requiritur vt etiam fructus percipere incipias.vnde si alteri reseruati sint,non amittis prius: quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expresè habetur cap. Si tibi concesso.26.de præbendis,in 6.

Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag. Execrabilis, & cap. De multa, scilicet Dignitates, Personatus, Officia, & non statim resignant primum, esse ipso Iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcumque beneficium ecclesiasticum, & ipso Iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruata; vt apertè habetur dicta Extrauagante. 142

Retinens simul plura incompatibilia.

Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita esse priuatum secundo,vt teneatur illud sponte dimittere; sed per sententiam Iudicis esse priuandum;vnde si nulla sententia sequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap.29. dubit. 8. hoc enim ita constitutum est in pœnam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, vt non opus sit sententia; nam expresè dicit Extrauagans, *quòd vacet, & possit statim alteri conferri, sine vlla sententia.* non ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est pœna,sed resolutio primæ collationis. Vnde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet; etsi aliqui contrà sentiant. 143

Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiam postulantia, non sunt incompatibilia primi generis, ita vt habito secundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia secundi generis,ita vt sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri lib.3.consil. 29. de præbendis;vbi docet, Dignitatem & Canonicatum in diuersis Ecclesiis non esse etiam post Concilium Trident. incompatibilia primi generis, sed secundi, si requirunt residentiam. Quòd si alicubi ex consuetudine non requirunt,non esse incompatibilia,ne secundi quidem. In eadem autem Ecclesia dicit non esse vllo modo incompatibilia, eò quòd sint beneficia difformia, & vtrique simul seruiri possit: atqui difformia eiusdem Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et consilio 26. multis rationibus nititur probare, *nullum beneficium simplex esse incompatibile primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem tecto.* Idem docet consilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo; aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficiis cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officiis: ergo hoc non est ad alia beneficia extendendum. 144

Incompatibilia secundi generis retinens.

Nec obstat Concilium Trident. sess.7.cap.4. de reformatione,vbi priuatur ipso facto, qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumpserit: quia loquitur expresè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit nisi de curatis, Dignitatibus & Personatibus.

Dices,Congregatio Illustriss. Cardinalium pro Concil.Trident. deputatorum, declarauit, vacare beneficium simplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si vtrumque residentiam postulet. vnde sequi videtur, quandocumque duo beneficia sunt incompatibilia, eò quòd alterum sit sufficiens, 145

vel

vel vtrumque residentiam poscat; sempet adeptione secundi vacare primum.

Respondet Nauarrus lib.3.consilio 42. de prębendis, si constaret Congregationem declarasse Concilium Trid.sess.7.c.4.ita esse intelligendum, eáque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum; sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse,(quod ipse conatur ostendere) non est quòd ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si tamen facta est, iudico tenendam; & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

146 Altéra pars, *Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis*, patet ex Concil. Tridentino; nam sess.24.cap.17. sic habetur: *Statuit sancta Synodus, vt in posterum vnum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur; quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliquid simplex sufficiens, dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. hæcq; non modò ad cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia alia beneficia tam sæcularia quàm regularia quæcumque, etiam commendata pertineant, cuiuscumque tituli aut qualitatis existant.* Vnde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia, quæ residentiam postulant, esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensatione Pontificis posse huiusmodi plura obtineri, nec Episcopum posse in hoc dispensare: quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si tamen absque dispensatione alicui conferantur, collatio erit valida; poterit tamen eo priuari, nisi quod antè habebat, dimiserit.

Omnia quæ requirunt residentiam sunt incompatib. secundi generis.

147 Dico Sextò, Sunt tamen aliquot casus, in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione.

Primus est, Quando sunt beneficia simplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitæ cultum, & alterum non requirit residentiam; siue ex sui institutione, siue ex præscripta consuetudine.

Qualia possint haberi plura, absque dispensatione.

Secundus, Si Ecclesia cathedralis vel parochialis vel Dignitas sit insufficiens sustentationi, poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Tridentini sess.24. cap.13.& 17.

Vbi Aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri, si ita erant tenuia, vt non possent proprios Sacerdotes alere, vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis, vt patet sess.24.cap.17. vbi habens plures parœcias cogitur sub graui pœna alteram resignare; etiamsi neutra per se sufficiat.

Cura tenuis.

148 Crediderim tamen, si essent valdè vicinæ, ita vt vnus possit vtrique satisfacere, & non possent facilè inueniri qui vni soli velint deseruire, posse duas eidem committi, iuxta c.1. Clericus.21.q.1.

Tertius, Si Dignitati vel Canonicatui accessoriè annexa sit Parochialis, quæ per Vicarium administrari solet. ratio est, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, censetur vnum cum illo, & illius naturam induit. vnde parochiale annexum simplici, induit conditionem simplicis: quod etiam post Concil. Tridentinum locum habet, vt docet Nauarrus.

Parochialis annexa Canonicatui.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad sex menses, etiamsi esset parochiale, vt patet ex cap. Nemo, de electione, in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione. non tamen potest dari vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, sine iusta causa & dispensatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap.25.num.126.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

RESpondeo & Dico Primò, Id licitum esse, 149
modò adsint iustæ causæ dispensandi. ratio est, quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare; nam Pontifex est supra Concilium: & SS. Pontifices olim dispensarunt; inter quos est Gregorius I. vt patet l.2. epistolarum cap.52. qui quemdam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit.

Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ, ad quas reuocantur ceteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna vtilitas; vt si desint alij vel idonei, vel satis potentes. sic filiis Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vt Ecclesiæ aduersus hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quàm alius præsens.

Causæ dispensandi in pluralitate benef.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimes & litteratæ pluribus beneficiis honorandæ sint quando vnum non est sufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. De multa; id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ vtilitatem. Quod confirmatur ea D. Bernardo epist. 271. ad Comitem Theobaldum: *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & secundùm Deum administrare & velint & possint; porrò eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesiis habere licet, nisi dispensatoriè quidem ob magnam vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum vtilitatem.* hæc ille.

Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si 150
Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Cur requiratur dispensatio.

Respond. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui numquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij, ex eo quòd vni non dentur duo beneficia. numquam enim euidens est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & animorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiusce præcepti custodiam intendit.

Secun

Secundò, Quia potissimùm Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si desit iusta causa, dispensatio non sufficit.* Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum: D. Thomæ quodlib. 9. art. 15. Maioris in 4. dist. 24. qu. 4. Adriani in 4. qu. de pluralitate præbendarum, quæ incipit, Quia in præmissis. Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iustit. qu. 6. art. 3. Toleti lib. 9. cap. 71. Eamdem docent multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator: atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea dispensanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset, vt docet Caietanus suprà: atqui Pontifex non potest dispensare in iis, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentiis, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

152 *Collatio tamē est valida.* Aduerte tamen, collationem secundi beneficij, tertij, & ceterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus: nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundùm suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamen interim perceptos non tenetur restituere, si muneri suo saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide infrà num. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

153 *Iure diuino tenentur.* Respondeo & Dico Primò, Omnes qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur Iure diuino residere, & per se suum officium administrare. probatur ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de reform. *Cùm,* inquit, *præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbiq; Dei prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarúmque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, & assistunt, sed mercenariorum more deseruiunt,* &c. Ex quibus verbis patet, Episcopos, & alios habentes curam animarum Iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Tridentini sententia. Ratio est, quià Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij.

Dices, Sufficit, vt faciant per alios.

154 *Non sufficit vt regant per alios.* Resp. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est, vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirmatur, quià quicumque accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit se illas obiturum, quantum res feret; & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps constituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri absentes, & per alios administraturi.

155 *Episcopi tres menses abesse possunt.* Dico Secundò, Episcopi possunt quotannis siue continuè siue interruptè, à suis Ecclesiis ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione, non tamen ampliùs; habetur dicto cap. 1. sess. 23.

Vbi Nota, debere iustam causam subesse, & totum sine vllo detrimento gregis fieri: alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re, proposito Dei timore.

156 *Si ampliùs, causa approbanda à Superiore, &c.* Dico Tertiò, Si præter hos tres menses oporteat ob aliquas causas ampliùs abesse, (vt si Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euidens Ecclesiæ vel Reipub. vtilitas ampliùs abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente, ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani absentiam approbare debebit) *idq; in scriptis.* Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum casum; nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reipub. quod Episcopatui est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio & in Germania debent interesse comitiis Ordinum, in quibus ipsi primum locum obtinent.

157 *Alioquin fructus non faciunt suos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.* Dico Quartò, Si præter tres menses supradictos aliquamdiu absuerint sine dicta approbatione; fructus pro rata temporis absentiæ non faciunt suos, sed tenentur in conscientia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacumque conuentione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne vllo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis ampliùs annum continuè à sua Ecclesia sine dicta approbatione absuerit, Metropolitanus tenetur eum, sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denuntiare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denuntiare debet. Ita habetur sess. 6. c. 1. de reform. *Si ampliùs annum abfuerit,* quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni admittenda per absentiam sex mensium, auctum est sess. 23. cap. 1. vbi statuitur, vt fructus omnes pro rata absentiæ amittat.

158 *Si non in scriptis approbata.* Petes, Vtrùm si causæ sint approbatæ, sed non in scriptis, ista pœna incurratur.

Respondeo, Si causæ legitimæ fuerunt, & approbatæ sunt ab eo à quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem omissam, in foro conscientiæ fructus non amitti. Insinuat Nauarrus lib. 3. consil. de præbendis consil. 13. num. 11. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset condemnari. vide suprà c. 19. dubit. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio suprà.

Vbi Aduerte, non astringi fabricæ aut Ecclesiæ: fortasse idcircò, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & aliàs illi fructus censentur quasi superflui, cùm Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; vt qui olim suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

159 *Si parochi vltra duos menses absint.*

Dico Quintò, Parochi si vltra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata absint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primò, Dubium esse, vtrùm sine tali approbatione possint abesse continuè vel diuisim vt Episcopi, saltem ad duos menses. Nauarr. c. 25. num. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expressè non reuocauit. si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quòd Concilium dicat, vt non obtineant licentiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse vt non absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocumque eos abesse contigerit, debere causam esse prius cognitam & probatam per Episcopum.* quod facilè fieri potest, cùm Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

160 *Extenditur ad omnes habentes curam animarum.*

Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, censendum esse de aliis, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.*

Petes, Vtrùm prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarum suorum Religiosorum?

Respondeo, Non pertinere, nisi habeant curam animarum sæcularium, per ipsosmet administrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorum Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

162 *Alij beneficiarij.*

Dico Sextò, Qui in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ suos fecerunt: secundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident. sess. 24. c. 12. de reform. continet autem hæc dispositio pœnam sententiæ ferendæ, non latæ.

Vbi Notandum Primò, Reuocari hîc omnia statuta & consuetudines, quibus antea licitum erat vltra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica concessa. vnde quod Nauarr. c. 25. n. 121. ait, consuetudinem honestam, esse causam excusantem longiorem absentiam, verum quidem est Iure antiquo; non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secùs verò vbi non est receptum; nam ibi Iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causa non valet, ex communi Doctorum sententia, teste Nauarro suprà. *Reuocantur contrariæ consuetudines.*

Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia. 163 *Causæ excusantes absentiam.*

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumuis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licentia Episcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in c. Super specula, de Magistris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archidiaconum in c. 2. de priuilegiis lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super specula. Ad litteras autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo viget, vt notat Nauarrus cap. 25. num. 21.

Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ vtilitatem, c. Ad audientiam, de Clericis non residentibus: quod Nauarr. l. 3. consil. 1 t. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicum sui tituli in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non residentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta Glossam in c. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honesta consuetudo, iuxta Innocentium, Panormitanum, & alios Doctores, vt docet Nauarrus suprà. sed hoc intellige, vbi Concilij dispositio non est recepta. quòd si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè; non tamen tenetur ad fructuum restitutionem, si officio satisfecit, nisi ad eam condemnetur; vt docet Nauarrus ex Panormitano cap. 25. num. 121. vel nisi id Iure sit expressum, iuxta ea quæ suprà diximus de Episcopis & Parochis.

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusione & remissione exclusa. nisi aliqua cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omnino inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam, &c. 164 *Distributiones.*

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti certi beneficij, non fecerint fidei professionem, non facere suos. & quidem prouisi de beneficiis curam animarum habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali; orthodoxæ fidei facere 165 *Professio fidei.*

facere publicam professionem, & iurare se permansuros in Ecclesiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus, vel Dignitatibus, non solùm coram Ordinario, sed etiam coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concilium dicta sess. 24. cap. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

166 *Obligantur ad preces canonicas.*

RESpondeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari. est communis sententia Doctorum in c. 1. de celebr. Missarum, & patet ex cap. Quia per ambitiosam, de rescriptis, in 6. vbi Pontifex reprehendit quosdam beneficiarios, quòd officium precum, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateranen. sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atque omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi sententia Doctorum, & praxi Ecclesiæ.

Dixi *regulariter*, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad aliquas alias; vt sunt quædam Præpositura & aliqui Personatus & aliqua Præstimonia, quæ non requirunt quotidie nisi Horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Aue Maria, vel semel Psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarum. vide Nauar. de oratione cap. 7. num. 27. & 28. & in Enchirid. cap. 25. num. 103.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?

167 *Quando incipit hac obligatio.*

Resp. Certum est non obligari à tempore præsentationis vel electionis; quia per hæc nondum habent dominium, seu ius in re. Nauar. cap. 7. De orat. n. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse ipsorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiamsi nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sententia Nauarri est rationi & Iuri valde conformis.

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam possessionem*, est probabilis, eámque tradit Flaminius Parisius Romanus lib. 1. de resignatione beneficiorum q. 9. num. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quòd sæpè ante initam possessionem ius sit incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produnt quando capienda est possessio. Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de iis, qui per industriam differunt possessionem, vt horas non recitent, sed solùm de iis, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBITATIO XXXI.

Quæ excusent beneficiarium à precibus horariis, & quæ non excusent.

Loquor de illis, qui non sunt in sacris ordinibus.

RESpondeo Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quò minùs sint percepturi; vt docet Nauarrus suprà, Caietanus v. Horarum canonicarum omissio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarij ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi persoluantur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susceperunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij. 168 *Causa excusantes à lectione horarum.*

Secundò, Probabile etiam est excusari eos, qui valdè parum recipiunt; vt si beneficium sit adeò tenue vt non habeat supra octo aureos. Ita tenet Sotus l. 10. qu. 5. art. 3. quem sequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarr. suprà cap. 7. num. 27. multos viros pios & doctos ita sentire: quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deseruit, de altari viuere debet*, iuxta Apostolum 1. Corinth. 9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Ecclesiæ seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis; alioquin non censetur viuere de Ecclesia. Hoc argumento probat Pontifex cap. Cùm secundùm Apostolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Ecclesia. Secundò, Isti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt suppono; sed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile, vt is, qui solùm septem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantumdem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo similiter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeò tenue vt non sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè, cùm non possit sana ratione institui vt vnum sit in vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui. 19. de præbendis, in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeò tenue vt non suppeditet bonam partem tenuis sustentationis, v.g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v. g. festis & Dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par est vt fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent; neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie; sed vtendum ἐπιεικείᾳ, & moderandum iuxta piam Ecclesiæ mentem. 169 *Parum recipientes.*

Tertiò, Non excusari beneficiarium à precibus primo & secundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibusdam Ecclesiis debeantur fabricæ vel decessori mortuo, vt notat Nauarrus cap. 7. num. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. de- 170 *Pro anno fabrica & domus mortuaria.*

clarauit. Extrau. Suscepti, Ne sede vacante; tum quia potest deseruire & sustentationem Vicario debitam percipere;tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem;alterius verò recipiet per totam vitam,nempe in eo,quod alioquin cum ceteris debuisset in fabricam impendere,quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nam quarta bonorum ecclesiasticorum, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignanda in illis Ecclesiis, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus suarum præbendarum fabricam conseruarent. vt autem se ab hoc onere liberarent,effecerunt vt quod tota vita per partes contribuendum erat,primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno non diceretur officium.Neque credibile est, eam mentem S.Sanctitatis,si illud inuentum confirmauit,fuisse:non enim par est vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

171 Aduerte tamen,etsi hęc sententia omnino vera videatur,non videri improbabile,nouos Canonicos non teneri pro anno fabricæ,si non est in eorum potestate vt aliquid ex eo recipiant.Ita enim in simili tenet Nauarrus de oratione c. 7.num.30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo institui,vt primo vel secundo anno sint prouisis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis;ita etiam longa consuetudine potuit id introduci: sic enim non videtur illis refundi postea quod tunc amittunt; quia numquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi.

Sententia non improbabilis.

Dixi, *Si non est in eorum potestate vt aliquid recipiant*: quia si residendo possunt recipere saltem ex distributionibus, quantum sufficit ad bonam partem sustentationis, non video quomodo possint excusari:cùm per illos stet quò minùs recipiant. Si enim velint munere suo fungi,recipient aliqua, etsi non omnia. nam distributiones ad fructus beneficiorum pertinent. Nisi fortè possint excusari per consuetudinem legitimè præscriptam, de qua tamen debet constare.

172 Quartò,non videri excusandos eos,qui habent altaria vel cappellas, & cùm non sint Sacerdotes, expendunt maiorem partem prouentuum in substitutum,qui Sacra faciat:est enim nonnullus abusus meritò reformandus,quòd talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesiæ vt excusentur.deinde illa beneficia per se sufficiunt ad bonam partem sustentationis. quòd autem illi maiorem partem prouentuū cogantur aliis dare,est ex eo quòd ipsi sint inepti ad beneficij primariam functionem; quod non debet eos excusare.quia tamen passim est consuetudo vt talia dentur adolescentibus, censerit aliquis non condemnandum,si quis cum illis aliqua moderatione causâ studiorum vtendum putet. supposita enim illa consuetudine,non plus censetur beneficium suo possessori valere, quàm quod deducto stipendio Sacerdotis superest.Sed hæc res non est amplianda; nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

Adolescentes habentes altaria.

173 Quintò,Eos,qui sunt in possessione,non excusari ex eo quòd beneficium sit litigiosum,aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur; si tamen probabile sit,ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos: quòd si non sperant se pro illo tempore quidquam habituros, non tenentur.

Sextò, Non excusantur qui ideò nihil recipiunt,quòd non resideant,cùm tamen possint:qui si residerent, essent recepturi saltem distributiones:quia per ipsos stat quòd non percipiant. secùs si impediantur à residentia vel periculis hostium, vel aliâ causâ quam ipsi non possunt tollere.

Non residētes.

Petes,Quid dicendum de adolescentibus, qui 174 magna parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium,cùm tamen non habeant animum status ecclesiastici,& statim dimitterent,si auderent.

Respond. Teneri illos ad officium,si tamquam beneficiarij intendunt percipere commodum fructuum.quia tunc censentur satis consentire in acceptationem & retentionem beneficij & oneris annexi.si verò nolunt quidquam ex fructibus,non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa & retentio beneficij est omnino coacta per metum reuerentialem,coniunctum cum minis vel importunitate parentum,qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autem sicut excusat à voto, etiam solemni explicitè vel implicitè facto,vt infrà cap.40.dubit.2.dicetur;ita etiam ab obligatione precum Canonicarum. Confirmatur, quia non est æquitati consentaneum vt ille cogatur ad preces illas,qui non cupit frui stipendio,& solùm coactus recipit titulum beneficij.debet tamen iste habere animum resignandi quamprimùm commodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamen ampliùs quàm ad ipsum peruenit.Imò si pater nomine filij percepit, vt fieri solet, non videtur hic filius magis obligandus ad restitutionem, quàm ceteri heredes, quos pater suis bonis aluit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo mortuo,omnes heredes pro rata.ille enim est causa iniuriæ, non filius. nec emolumentum censetur magis ad filium peruenisse, quàm ad alios, cùm parens illum non minùs teneretur alere quam ceteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur,debet tamen filius ceteris illam obligationem patefacere.

Adolescentes, qui coacti receperunt beneficium.

Fructus à quo restituendi.

DVBITATIO XXXII.

Vtrùm beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

Respondeo, Omnes beneficiarios ad preces 175 Canonicas adstrictos, saltem ex dispositione Iuris Canonici teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint,idque pro rata omissionis.Probatur ex Concilio Lateran.sub Leone X.sess.9. *Statuimus vt nemo beneficium curatum aut simplex habens,qui elapsis sex mensibus ab eius consecutione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore quo non recitauit, fructus suos faciat; imò eos impendere tamquam rem iniustè captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosynas pauperum teneatur.* Verùm quia prædicta constitutio videtur quibusdam,inter quos Sotus l.10.q.5.art.6. non fuisse recepta, vel potiùs quia non fuit satis ad praxim reducta,nec satis distinctè rem complexa, ideò à Pio V. fuit renouata, declarata & suppleta per quamdam Bullam, quam refert Nauarrus cap.25.num.122.ex qua

Notandum Primò,Eum,qui habet beneficium 176 cum

Primis ſex menſibus non tenentur ad reſtitutionem, etſi peccent lethaliter.

cum cura vel ſine cura, ſi primis ſex menſibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, niſi legitimo impedimento exeuſetur; non tamen ad reſtitutionem ex prædicto Iure teneri. colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij ſtatim accepta poſſeſſione incipere.

Poſt tenentur pro rata omiſſionis.

Secundò, Poſt ſex primos menſes elapſos, ſi omiſerint, etiam tenentur ad reſtitutionem pro rata omiſſionis officij temporis; quia fructus non faciunt ſuos. vnde qui per vnum diem officium omiſerit, tenetur reſtituere omoes fructus illius diei: qui Matutinum tantùm omiſerit, dimidiam partem: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiam: qui harum ſingulas (v.g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) ſextam partem fructuum illi diei reſpondentium; comprehenſis etiam diſtributionibus, quas non lucrantur, etiamſi aliàs choro interſint; vt expreſsè habet d. Bulla.

Reſtitutio facienda fabricæ vel pauperibus.

177 Tertiò: Hanc reſtitutionem faciendam fabricæ Eccleſiæ vel pauperibus, ſiue illius loci vbi beneficium ſitum eſt, ſiue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde ſi beneficiarius eſt pauper, poteſt ipſi illa reſtitutio applicari; quod intellige, niſi ex conſuetudine vel ſtatuto, id quod alij amittunt, accreſcat aliis, qui interſunt & recitant officium, vt diſtributiones, & interdum ipſum corpus fructuum; vt notant Nauarrus num. 113. Credo tamen, quando res eſt occulta, & reſtituendo diſtributiones vel alios fructus, ſuum peccatum proderent, poſſe in alios vſus pios expendere.

Quartò, Meritò tam ſeueram conſtitutionem eſſe editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menſes & annos omittunt: non tamen videtur paſſim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè ſatis diligens eſt, poſſet fortaſſe aliquod moderamen adhiberi. Henriquez c. 13. de excommunicatione, refert, praxim cum ſapientum conſilio ita huoc rigorem moderari, vt Parochus & Epiſcopus quintam partem pro rata reſtituant, reliquas quatuor ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem reſtituat: alij beneficiarij tertiam. citat Bartol. Medinam, Lopezium, Peñam, Cueuos, Gallo, additque, cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hiſpania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iuſto laxior, præſertim in Canonicis, & aliis qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Moderatio quorumdam.

Quo Iure teneantur ad reſtitut.

178 Sed dubium eſt, Vtrùm ſolo Iure Canonico teneantur ad reſtitutionem, an etiam Iure naturali?

Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, eos Iure naturali non teneri. Ita Silueſt. v. Clericus. 4. num. 16. vbi pro hac ſententia citat Innocen. Ioan. Andream, Antonium de Butrio, & Panorm. in c. 1. de celebrat. Miſſarum. item Roſellam, Paludanum & alios multos: quam Couarru. l. 3. variar. cap. 13. num. 10. fatetur eſſe communem.

Altera eſt, Eos Iure naturæ ad reſtitutionem teneri. hanc tenet Calderinus, Dominicus Decius, & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4. qu. An Clericus teneatur reſtituere, &c. Angelus v. Horæ Canonicæ, num. 11. Sotus l. 10. q. 5. art. 6. Couarruuias ſuprà, & alij.

179 Sed videtur diſtinguendum. ſi enim loquamur de beneficiis curatis, & cappellis, certum eſt, beneficiarios non teneri Iure naturæ ad reſtitutionem, etiamſi preces canonicas omiſerint; quia hæc non ſunt inſtituta ad illas preces, ſaltem vt ad finem præcipuum; ſed ad alias functiones, vt ad offerendum ſacrificium, adminiſtranda Sacramenta, prædicandũ verbum Dei, &c. vnde qui hæc præſtiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam reſtituere, vel ſaltem nõ niſi parum, etiamſi Horas omiſerit. nam illa oratio eſt functio tantùm ſecundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficiis, quorum tota vel præcipua functio eſt precatio Canonica; ſubeſt quidem ex natura rei ſufficiens ratio vt ſtipendium poſſit repeti, & beneficiarij cogi ad reſtitutionem; tamen non tenentur ſponte reſtituere, niſi Eccleſia ſignificet ſe velle. Prior pars, *ſubeſſe ſufficientem rationem* vt poſſint priuari, patet, quia beneficium datur propter officium, vt habetur c. finali, de reſcriptis, in 6. & proinde ſi officium non fuerit præſtitum, fructus beneficij poſſunt repeti: *datum enim ob cauſam, eâ non ſecutâ, Iure repetitur.* hoc argumentum ſibi obiicit Panormitanus in c. de celeb. Miſſarum. quod ſatis probat, ipſũ teneri, ſi Eccleſia declaret ſe velle vt reſtituat.

Beneficia quorum alia eſt functio quàm precatio Canonica.

Beneficia quorum præcipua functio eſt precatio.

Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranenſe ſub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiſerant, iuberentur reſtituere: quod ſignum eſt, eos Iure non fuiſſe obligatos, priuſquam Eccleſia ſignificaret ſe id velle. 180

Non tenentur reſtituere niſi Eccleſia ſignificet ſe velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla ſatis apertè inſinuant, eos non obligari primis ſex menſibus à capta poſſeſſione: nempe quia Eccleſię placuit indulgentiùs agere pro tempore, quo incipiunt: quod ſignum eſt, eos Iure naturæ non obligari, niſi Eccleſia velit. ſi enim abſolutè tenentur ad reſtitutionem Iure naturæ, ſicut mercenarius diurnus omiſſo opere diurno, non minùs obligantur primis ſex menſibus, quàm poſteà.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, ſicut mercenariis pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obſequio annuo, ſicut dominus ſolet conſtituere mercedem famulo pro miniſterio annuo, (quia officium diuinum non eſt pretio ęſtimabile, ſicut obſequium famuli) ſed dantur immediatè ad ſuſtentationem miniſtri Eccleſiæ, ſub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Chriſtiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iuſtitiæ preces illas recitare, ſicut Parochus lege Iuſtitiæ tenetur Sacramenta adminiſtrare; ſi tamen omiſerit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non cenſetur aliquid pretio æſtimabile omiſiſſe vel detraxiſſe, quod eo modo compenſari debeat. non enim illi fructus dati ſunt pro obſequio aliquo temporalem vtilitatem habente, ſed abſolutè in ſuſtentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differentia inter famulum & beneficiarium: famulus enim etſi non teneatur ad reſtitutionem ob paucorum dierum negligentiam, ſicut mercenarius diurnus, eò quòd ſtipendium ei detur immediatè pro obſequio annuo, in quo omiſſio paucorum dierum non cenſetur notabilis; tamen ſi multas hebdomadas omittat, tenebitur; quia ſubtraxit domino ſuo aliquid notabile, quod pretio æſtimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obſequio compenſare. beneficiarius autẽ non ſubtraxit aliquid pretio æſtimabile, ac proinde non tenetur illud per reſtitu- 181

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo, ſicut mercenario vel famulo.

Diſcrimen inter famulum & beneficiarium.

tionem fructuum compensare; sed vel manet obligatus vt id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium;(vt si omisit Sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eò quòd opus annexum esset tempori; & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile:& sic solùm tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis;vt si officium precum non soluit. quòd si illæ preces non essent singulis diebus addictæ,deberet eas postea recitare.

Quartò,Si Iure naturæ esset debita hæc restitutio,esset debita Ecclesiæ:atqui huic non est ita debita: tum quia non tam Ecclesia censetur læsa per illam omissionem, quàm anima fundatoris: tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita,non posset aliis piis operibus applicari.

Quintò,Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiam cùm absque culpa officium omissum est; sicut operarius tenetur restituere mercedem, si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua prouenientis, opus non præstiterit: atqui Ecclesia numquam tales obligauit.

182 Hinc patet,nisi Ecclesia constituat vt restitutio fiat, illam non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos qui omiserint, in vindictam peccati: hoc enim Ecclesia per absolutam potestatem suam facere potest. Verùm non sic videtur fecisse, quia ratio commodior suppetebat. Secundò,Per modum oneris, seu conditionis impositæ beneficiis: potest enim Ecclesia dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficiis, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet, non possit fructus absolutè suos facere,si ex culpa preces omittat. Eamdem legem posset imponere fundator. vnde propriè pœnalis non est,etsi in eos solos constituta sit,qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant.

Potest Ecclesia restitut. præscribere duplici modo.

183 Ex dictis sequitur Primò,Beneficiarios non habere absolutum dominium fructuum, etiam antè perceptorum,nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expressè dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant suos,si cessante legitimo impedimento officium omiserint.*

Quando acquirant absolutum dominium fructuum.

Secundò, Eos, qui per ignorantiam inculpatam omiserunt, non teneri ad restitutionem; vt si eis persuasum fuit à viris doctis,quibus meritò poterant credere, se non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studiis.

Qui per ignorantiam omittunt.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infrà c. 37. dub. 11. de Oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrùm Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

184 Dico Primò,Vbi est consuetudo vt ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones,etiamsi domi preces recitent,aut submissè in Ecclesia dicant. Ita Sotus l.10. q.5.ar.4.& Nauarrus de Orat.c.10.num. 47. Probatur Primò, Quia distributiones non sunt constitutæ ob nudam præsentiam, sed vt cum aliis psallant,& diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait:Canonicorum enim officium est psallere in choro,vt habet Concil. Basileense sess. 21. §. 3. Secundò,Quia Caietan.opusc. 31. responsione 8. docet, eum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis, qui in Ecclesia alternantibus choris,suos versiculos submissè recitat,quamuis alios attentè audiat; eò quòd non communicet cum ceteris canendo, & sic per communicationem non censeatur totum recitare: quod Nauarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ita vt lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena,§.vltimo:quia etsi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

Dicens suum versiculum submissè in choro, an satisfaciat.

Dico Secundò,Vbi est consuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant,probabile est,eos posse distributiones lucrifacere, etsi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus constitutis præsentes sint. colligitur ex Caiet.v. Horæ canonicæ, sub finem; tenent Petrus Nauarra lib. 2.cap.2. num. 217.& Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap.16. 185

Vbi per Vicarios canunt, non tenentur per se.

Probatur Primò,Quia etsi veteri Iure,& prima institutione teneantur Canonici per se diuina officia canere;tamen consuetudine in multis locis introductum est vt per Vicarios canant, Prælatis scientibus & non contradicentibus: quæ consuetudo non est omnino contra rationem;nam sic diuinum officium magnificentiùs & suauiùs canitur,cùm Canonici sæpè voce,suauitate,vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato,cui non expedit Canonicos se admiscere: sufficiet ergo vt ipsi tamquam maiores Clerici suâ præsentiâ omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipsi attentè meditentur, (vt suprà ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò,Quia Concilium Trident. sess.24.c.12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam; *Distributiones*,inquit, *qui statutis horis interfuerint, recipiant;reliqui, quauis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Idem habetur in cap.1.de Clerico non residente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iste voluisset cantum esse necessarium, id expressisset.

Dico Tertiò,Superiores Canonicorum,vt Episcopi,Decani, Præpositi habentes iurisdictionem in Capitula,tenentur curare vt Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trident.suprà, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos compellantur obire officia, & Episcopo celebranti,aut alia Pontificalia exercenti assistere & inseruire, atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, distinctè, deuoteq́; laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus; non enim illi cantui suas voces miscere tenentur. 186

Superiores debent Canonicos cogere, &c.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, sed ad Prælatos, vt conuenientibus Iuris remediis Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, si id negligant; non autem Canonici

nonici ſua conſuetudine vtentes, quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

Diximus de modis acquirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requiſitis, & de iis ad quæ beneficiarij obligantur: ſequitur nunc vt dicamus de beneficiorum amiſſione, quod quarto loco nobis in hoc capite propoſitum erat.

187 Porrò amitti beneficium antè poſſeſſum poteſt vel ex diſpoſitione Iuris, vel per ſententiam Iudicis, vel per liberam dimiſſionem ſeu reſignationem.

Ex diſpoſitione Iuris.

Ex diſpoſitione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amiſſionis ipſo facto per Ius eſt annexa. Secundò, Propter alterius beneficij incompatibilis conſecutionem. Tertiò, Per profeſſionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium valide initum. de tribus poſtremis ſatis dictum eſt ſuprà ſuis locis: de primo aliquid dicendum. Multa ſunt crimina, quibus hæc pœna annexa eſt.

Crimina, quibus annexa eſt amiſſio beneficij.

Primò, Hæreſis, cap. Ad abolendam 9. de hæreticis, §. 1. adeò vt hæretico non proſit regula de triennali pacifica poſſeſſione, vt docet Rebuffus pagina 311.

Secundò, Schiſma, cap. Nos conſuetudinem, d. 12. cap. Quia diligentia. 5. de electione.

Tertiò, Sodomia ſæpiùs exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. num. 249.

Quartò, Percuſſio Cardinalis vel Epiſcopi. cap. Felicis, de pœnis, in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per ſicarium pretio conductum. cap. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum conſil. 166.

Sextò, Falſificatio litterarum Apoſtolicarum; cap. Ad falſariorum. 7. de crimine falſi.

Septimò, Si quis per ſe vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum ſuæ Eccleſiæ in qua beneficium habet, cap. In quibuſdam. 12. de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo ſup. dub. 16.

Nonò, Ob ſimoniam confidentiæ, ex Bulla Pij IV. & Pij V. apud Nauarr. cap. 23. num. 100. de quo infrà.

Decimò, Si obtinens Epiſcopatum, non accepit conſecrationem intra ſex menſes à pacifica poſſeſſione, ſuprà dub. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad ſacerdotium intra annum; dubitat. 19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis ſimul retinere præſumpſerit abſque diſpenſatione, amittit etiam ſecundum, de quo ſuprà dubit. 27.

Decimotertiò, Si Prælatus vel adminiſtrator alienet bona Eccleſiæ vel Monaſterij abſque forma Iure præſcripta, vel inconſulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitioſæ, de rebus Eccleſiæ non alienandis.

Decimoquartò, Si quis vi poſſeſſionem ſit ingreſſus. cap. Eum qui. 18. de præbendis, lib. 6. vbi ſtatuitur, vt *qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, ſeu ſe ſcienter iniuſtè intrudit in eo, ſit ipſo Iure priuatus beneficio, quod cum cura ſimili primitus obtinebat.* item, vt qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipſo amittat ius, ſi quod antè ad illud, vel in illo habebat, v.g. per electionem, vel præſentationem, vel collationem.

Notandum eſt, in his & ſimilibus caſibus (ſi tamen Iura illa quoad pœnas non ſint vſu abrogata) beneficium impetrari poſſe tamquam vacans; ſed crimen eſt probandum. Ipſe tamen beneficiarius non tenetur ſponte ſua dimittere ante ſententiam, vt ſupra cap. 29. dubitat. 8. diximus, niſi in caſu vndecimo & fortè decimo; quia Iura non ſunt cum eo rigore recepta. Quando autem non eſt quis Iure priuatus, ſed ſolum priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari non poteſt, niſi priùs feratur ſententia priuatiua. Multa autem ſunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur; vt homicidium non qualificatum, c. Clericis. 5. ne Clerici vel Monachi, &c. ſacrilegium, periurium, adulterium, & ſimilia grauia delicta depoſitione digna; vt docent DD. in cap. Et ſi Clerici. 4. & c. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis. 188

Beneficium tale poteſt ab alio impetrari.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

Ratione abſentiæ non vacat beneficium ipſo Iure, ſed requiritur ſententia, qua abſens priuetur. Hæc tamen ſententia ferri non poteſt niſi ipſo antè citato, vt colligitur ex cap. Quoniam. Vt lite nō conteſtata, &c. & Gloſſa ibidem. & ex cap. 2. de Cleric. non reſident. iuncta Gloſſa v. Depoſitus. & cap. Ex parte. eod. Quòd ſi neſcitur vbi ſit, ſeruanda eſt forma quæ præſcribitur cap. Ex tuæ. eod. vt docet Gloſſa in d. cap. Quoniam, nempe *vt in eorum Eccleſiis trinæ citationis edictum publicè proponatur, vt reuertantur.* quòd ſi poſteà vltra ſex menſes redire diſtulerint, poterunt ſuis beneficiis ſpoliari. quòd ſi abſentis beneficium abſque huiuſmodi citatione alteri collatum fuerit, reuertenti non oberit collatio, cap. Tuæ. de cler. non reſident. vbi Panor. & alij. De quo vide Rebuffum, Titulo de Collat. num. 58.

DVBITATIO XXXV.

Quid reſignatio in beneficiis, & quæ ad illam requirantur.

Reſignatio hoc loco eſt iuris ſui libera dimiſſio ſeu ceſſio. *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, eſt nulla, vel certè annullanda, cap. Super hoc, de renuntiatione, & Clem. Multorum, de pœnis. Hæc autem fit tacitè vel expreſsè. *Tacitè* fit ex Iuris diſpoſitione, abſque verborum expreſſione; vt ſi quis matrimonium contrahat; ſi lite ſuper beneficio mota cedat; ſi per tres annos eam non proſequatur; ſi in Ordinibus conſtitutus, militiæ adſcribatur; & aliis modis, quos vide apud Rebuffum §. De tacita reſignatione, & Flaminium Pariſium lib. 1. de reſignat. q. 1. 189

Expreſſè fit, quando diſertis verbis agitur. hæc autem eſt duplex, alia *pura*, quæ fit ſine conditione & pacto appoſito; & tunc Ordinarius poteſt conferre beneficium cuilibet. alia eſt *conditionalis* ſeu in fauorem: & hæc vel eſt *ſimplex* in fauorem, vt quando fit abſque reſeruatione; vel eſt *qualificata*, vt quando fit reſeruato ſibi iure regreſſus vel ingreſſus, vel penſione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà cap. 35. de ſimonia. vide Flaminium quæſt. 2.

190 Circa quæ Notandum est, Vt *resignatio conditionalis*, & id quod ex vi illius secutum fuerit, sit validum, requiri Primò, Vt beneficium sit resignantis; quia resignatio est sui iuris dimissio. vnde si ita sit priuatus, vt sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quòd si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit; quia adhuc beneficium est ipsius quoad ius possidendi & fruendi; potest tamen posteà per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso Iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestarum nuptiarum, &c. irritari possunt; etsi valeant donec sententia irritationis feratur. de quo vide suprà cap. 29. dub. 8.

Vt resignatio sit valida quæ requirantur.

Secundò, Debet esse libera, non metu vel dolo extorta; alioquin est inualida, vt dictum est; quando enim fraus vel metus dat causam contractui, non obligat, præsertim si velit is qui iniuriam passus est: nam saltem arbitrio eius potest rescindi; L. 1. ff. Quod metus causa gestum; de quo suprà cap. 17. dub. 5. quòd si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remedium cap. 3. Redintegranda. 3. q. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc. 5. de renunriat. vide Gloss. in cap. penult. de his quæ vi metúsve causa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorum quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor; præsertim si habeat iurisdictionem, qua possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet, 4. de renuntiat. Quidam tamen insinuant apertè, talem iurisdictionem non esse necessariam: nam solùm dicunt non esse improbabile eam requiri. Ita Innocent. in cap. Quod in dubiis. 8. in fine. de renuntiat. & Glossa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpositum, vel Canonicum; non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam non debet proprios collator vel institutor per hoc Iure suo priuari. Quòd si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita vt possit eo spoliari; non tamen ita vt vacet, nisi Superioris consensus accesserit; vt apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubiis. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis; cap. fin. de renuntiat. vide Flam. Parisium lib. 7. q. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, num. 11.

Portò Ordinarius non potest admittere resignationem cum regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, vt infrà dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere; cuius auctoritate hæc labes potest tolli à resignatione, cùm solo Iure humano sit innecta. De resignatione cum pensione & in fauorem tertij, est dubium: plerique enim Doctores tenent eam esse simoniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc infrà cap. 35. de simonia, dub. 14. & 15.

Resignatio cũ reseruat. pensione.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit; alioquin resignans non perdit ius suum, cap. finali de renuntiat. & cap. Inter. 17. de præbendis.

Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum, alioquin prouisio non valebit, etiamsi à Papa sit facta, vt docet Rebuffus, §. De resignatione conditionali, num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione, in 6. non enim potest ius meum mihi auferri & dari alteri, me inuito, nisi in pœnam. 192

Sextò, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi resignationis, illud acceptet; alioquin resignans non amittit suum beneficium, propter clausulam, *non aliter*, &c. Vbi aduerte, etiamsi beneficium iam sit collatum resignatario, tamen resignans manet in administratione sui beneficij, donec alter possessionem acceperit; quia antè non amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit; L. Meminisse. 10. ff. de officio Proconsulis.

Quando amittat possessionem.

Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficium Iuris patronatus: vel electorum, si est electiuum; alioquin resignatio in fauorem non valebit, sicut nec permutatio. Ita Glossa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cùm Bertoldus. 18. col. 5. de sent. & re iudicata, Rochus de Iure patronatus, v. Honorificum, q. 3. Gigas, de pensionibus, qu. 23. & 24. 193

Consensus patroni.

Si tamen resignatio illa putaretur Ecclesiæ vtilis, posset eam Superior approbare; (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque consensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, vt docet Gigas qu. 24. num. 5.

Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem: alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem; ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita expressè habet regula Cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis. 194

20. dies ante mortem.

Nonò, Si resignatio fiat in Curia Romana, debet intra sex menses, à die supplicationis oblatæ computandos publicari in loco beneficij: si autem fiat extra Curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antequàm resignatarius ceperit possessionem, beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resoluetur. Ita habet regula Cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

Publicatio resignationis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.

PErmutatio est certa rei ad alteram facta mutua præstatio. vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim requiritur, vt permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemo enim potest permutare cum alio nisi rem suam. Vnde qui iam accepit secundum beneficium incompatibile, non potest permutare primum cum alio simplici; quia vacat, 195

Requisita ad permutationem.

1. Debent esse domini benefic.

ita

ita vt non sit ampliùs ipsius. Secùs si in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum est suprà num. 190. Pari modo si alter nihil iuris habeat in beneficio quod permutat, non valet permutatio; cap. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permut. & vterque redit ad suum beneficium, sine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in c. vnicum, de rerũ permutatione, in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessariæ. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit, debet litem prosequi; & si euictum fuerit, alter redibit ad suum; cap. Si beneficia. 20. de præbendis, in 6.

Secundò. Libera. Secundò, Debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta, vt suprà num. 190.

196 *Tertiò, in manus Ordinarij.* Tertiò, Requiritur vt vterque beneficium suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit vnus idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo, absque præuio illius consensu permutantibus præstito, non posse recipere resignationes causa permutationis, & ea vi illius conferre: id enim solis Episcopis concessum videtur, cùm aliàs sit Iure prohibitum; vt patet c. Quæsitum. 5. de rerum permutatione. vbi dicitur, *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritalia, vel connexa spiritalibus, labem semper continet simoniæ. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre personas,* &c. confir. ea cap. Admonet. 4. de renuntiat. vbi dicitur, *Vniuersis personis tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne Ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intrare audeant, aut detinere, aut te dimittere inconsulto.* Itaque solius Episcopi est auctoritatem permutandi præbere, sine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Episcopus non potest sine eorum consensu exequi permutationem, recipiendo resignationes, & conferendo ipsa beneficia; sed permutantes ad collatores sunt remittendi, vt in manus eorum resignatio fiat, & ipsi iure suo vtantur. Non enim hi iure suo *Consuetudo.* priuandi. Si tamen alicubi sit consuetudo, vt etiam inferior Episcopo, vt Abbas, Præpositus, Decanus, sua auctoritate permutationes admittant & exequantur, valebit, vt docet Glossa & DD. in Clement. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Quòd si Ecclesiæ sint exemptæ, earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

197 *Quartò, Collatio fiat in permutantes.* Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permutantes. Vbi Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum, non posse conferri nisi compermutanti: si alteri collatum fuerit, irrita est collatio, vt expressè habetur Clem. vnica, de rerum permutatione. vnde Ordinarius, si admiserit permutationem, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse vt resignationes aut collationes fiant eodem tempore; possunt enim sæpè multi menses intercedere: quod maximè locum habet, quando beneficia sunt in diuersis diœcesibus; tunc enim debent resignari coram diuersis Episcopis, à quibus posteà debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permutent sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationem sui beneficij faciat, Petrum habiturum vtrumque; vt etiam docet Rebuffus, §. De permutat.

Quintò, Requiritur consensus illorum, ad quos 198 *Quintò, Consensus patronorum, &c.*
electio vel præsentatio spectat: alioquin non valebit permutatio, Glossa in Clem. dictam, cum Felino & Rocho supra num. 193. citatis. non tamen est irrita talis permutatio, sed à patrono in irritum reuocari potest, mediante sententia Iudicis, si intra tempus à Iure ad præsentandum concessum contradixerit. quòd si intra illud tempus non contradixerit, sciens illam esse factam, efficitur valida & firma. Vide Couarr. qq. Pract. cap. 36. num. 9.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopum (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiæ) sua approbatione supplere consensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Parisiensis; teste Rebuffo num. 22.

Sextò & Septimò, Requiruntur duæ vltimæ 199
conditiones, dubitatione præcedenti positæ.

Petes Primò, Vtrùm ius ad rem possit permutari, v.g. ius præsentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum simili iure, vel cum beneficio. *Ius ad rem an possit permutari.*

Communis sententia Doctorum est, id fieri non posse. probant ex cap. fin. de rerum permutat. Sed ibi tantùm dicitur *spiritalia cum temporalibus permutari non posse*, vt ius decimarum cum pecuniæ summa: gratia autem expectatiua, & ius nominationis non est quid temporale, sed spiritale. Nihilominùs tenenda est communis sententia, præsertim de gratia expectatiua: quia gratiæ sunt personales, & non excedunt casum expressum; vnde nec personam cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cùm olim. 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali. 27. de præbendis, in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, seu gratias expectatiuas non debere extendi vltra casus expressos.* Puto tamen has permutationes non esse irritas, si Ordinarius illas admittat; *Non videntur irrita ipso facto.* quia nusquam hoc Iure expressum: & interueniente Superioris auctoritate, in huiusmodi non committitur Simonia, cùm sint res spiritales. vnde si ob iustam causam, v. g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum. Vide cap. 35. dubit. 4. num. 30.

Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium 200 *Permutatio ficta.*
resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere, vt ipse possit beneficium alteri conferre; vtrùm ego possim vti permutatione ficta, resignando causâ permutationis beneficium, quod non habeo?

Rebuffus, §. De permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hîc fit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit; vel si non est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia si tibi dedi rem meam causâ permutationis, & posteà nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideò resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem contrahentis; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dubit. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleam contractum, vel vt acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minùs verisimilis; quia tunc non poteras bona fide velle permu-

permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem; quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè, non esse irritam, quia Episcopus confert absolutè volente parte, cuius est beneficium: vnde hîc nulli fit iniuria. Nec refert quòd Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis: putat enim se conferre causà permutationis, cùm non sit mutatio.

Nihilominùs hæc sententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia facta permutatio nõ est permutatio, & consequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. q. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit; permutationem cum beneficio, quod vocant *de pertica*, id est, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta. Nec refert quòd error sit circa aliquid extrinsecum: nam etiam talis error, quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictum est cap. 17. dub. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex sit pensio.

201 PEnsio hoc loco *est ius non perpetuum percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Non perpetuum*, vt excludatur Beneficium: hoc enim ita institutum est, vt non solùm ad vitam vnius vel duorum duret, sicuti pensio, sed vt sit perpetuum. Dico, *Ex alieno*; quia nemo ex suo beneficio dicitur habere pensionem, cùm eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere vsumfructum in suis bonis, sed solùm in alienis; est enim pensio similis vsuifructui à proprietate separato.

202 *Pensio triplex.* Pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. *Temporalis* dicitur, quæ datur propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandũ; vt ea, quæ datur viro illustri vel Principi vt Ecclesiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesiæ agenti: item quæ datur ob bonam operam Ecclesiæ nauatam, vel ob spem nauandæ.

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, vt ea quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; vt ea quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, vt se sustentet; & quæ datur causà resignationis vel litis componendæ. hæ duæ postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensiones, quia solis Ecclesiasticis dantur; prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri.

203 *1. Capacitas, quæ requirit. Clericatus.* PRimò requiritur vt obtinens sit capax. vt autem sit capax, necesse est Primò, Vt sit Clericus, ac proinde vt habeat primam tonsuram, vt docet Gigas q. 22. quod intellige, si pẽsio reseruetur alicui tamquam Clerico: quia etsi Ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stylus Curiæ Romanæ, qui pro lege seruatur, vt dicunt DD. *Ætas.* Ætas autem ea sufficit, quæ ad tonsuram, vt docet Gigas qu. 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi credam magis secundùm mentem Concilij esse vt adsit ætas necessaria beneficiis. *Legitimus.* Secundò, Vt non sit illegitimus: hic enim sine dispensatione nõ est capax pensionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas qu. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest reseruare. *Non innodatus censura.* Tertiò, Vt non sit excommunicatus; hic enim sicut aliorum priuilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum. Vnde is, cui pensio reseruatur, solet in litteris absolui ad cautelã, sicut in litteris prouisionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de irregularitate; ita Nauar. Consil. 35. de Homicidio. Emanuel tamen Sà v. Homicidium n. 21. dicit, homicidam voluntarium, qui tamen maximè est irregularis, non esse incapacem pensionis. itáque declaratum à Congregatione Concilij, neque id in editione Romana est correctum. vnde hæc sententia est valdè probabilis.

204 *2. Causa iusta.* Secundò, Requiritur vt subsit *iusta causa*: qui enim sine iusta causa pensiones obtinent, non sunt tuti in conscientia, etiamsi Pontifex cum eis dispensauerit; vt docet Toletus l. 5. c. 73. ex communi sententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini sui, non potest retinere; præsertim si nullum officiũ pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in vtilitatem Ecclesiæ; vt propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesiæ exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

3. Potestas. Tertiò, Requiritur *potestas* in constituente seu reseruante. hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere; vt habetur cap. 2. de præbendis, in 6. & Clement. 1. in fine, Vt lite pendente.

An Episcopus pensionem reseruet. Sed dubium est, Vtrùm Episcopus possit pensionem constituere?

205 Quidam docent, posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Buttio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium, & Caccialupum. *Causa iusta* censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti ampliùs seruire, vt alatur. Secundò, Si causà transactionis in lite; vt patet cap. Nisi essent. 21. de præbendis, & c. Audiuimus. 3. de collusione detegenda. Tertiò, Si causà permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæstiones. 6. de rerũ permutatione. vbi satis apertè id videtur concedi. ita docet Nauar. Consil. 22. de Simonia n. 4. cũ Anchar. & Felino. Causà verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id non concedunt; nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus, vel nisi alia rationabilis causa interuenirет. In his casibus non potest eam cõstituere, nisi ad vitam eius cui assignatur, vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. 206 Verùm quidam dicunt, pensionum constitutionem per stylũ Curiæ reseruari Summo Pontifici. Vndè Ordinarij non poterunt, nisi quatenus id eis priuilegio

uilegio vel consuetudine est concessum. nam stylus Curiæ ius facit: quod maximè in pensionibus verum est, quarũ ius vniuersum fere constat consuetudine. Confirmatur, quia pensionum constitutio est contra Ius commune, quo statuitur vt beneficia sine imminutione conferantur, Decretal. lib. 3. tit. 12. itaque continet in se dispensationem Iuris. at Episcopus, vtpote inferior, non potest dispensare in Iure, nisi quatenus id ei ipsum Ius, vel consuetudo legitimè præscripta, quę instar Iuris habeat, concedit. Idem confirmari potest Extrau. Ambitiosę. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Nam constitutio pensionis non minus est alienatio quàm vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia est alienatio rei immobilis, nempe Iuris Ecclesiæ competentis. pars enim Iuris Ecclesiæ ad fructus alienatur. quod maximè locum habet in pensionibus perpetuis. Ius autem tale inter immobilia censeri constat. Idem crediderim de pensionibus vitalibus. quia non minùs inter immobilia censeri debent, quàm reditus vitales, & vsusfructus. Addo, has pensiones plerumque annexam habere aliorum bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrau. repugnat. Requirit autem ea consuetudo de qua diximus, vt legitimè præscripta censeri debeat, secundùm communiorem sententiam DD. vel 40. annos cum titulo, vel tempus immemorabile sine titulo. quia Ius commune & Iuris præscriptio ei obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6.

Hæc tamen potissimum intellexerim de pensionibus quæ primariò imponuntur ipsi beneficio, ita vt simul cum beneficio tamquam onus annexum transeant in successorem beneficij. Harum enim constitutio meritò soli Papæ reseruatur, nec Iure communi conceditur Episcopis: quia id cederet in damnum successoris. Secùs fortè de illis quæ primariò imponuntur ipsi personæ beneficiarij, & solùm secundariò ipsi beneficio, nimirum pro eo tempore quo ipsius fuerit, ita vt simulatque ad alium translatum fuerit, onus pensionis extinguatur. Nam id in nullius cedit præiudicium, & sæpè grauis causa subest ita statuendi, & ipsi beneficiario expedit, qui etiam in talem pensionem consentit. Et de tali pensione intelligendi Doctores & Iura suprà numer. 205. allata.

Nec obstant Canones, quibus dicitur Beneficia sine diminutione conferenda: qoia tantùm intendunt vetare, ne Episcopus vel collator sibi partem fructuum reseruet, titulo in alium collato: & ne ipsa beneficia diuidat in duo: vel ipsa primariò oneret: vt patet ex locis citatis, & ex c. Maioribus. cap. Vacante. & cap. Cùm causis, de præbendis. denique ne sine graui causa pensiones etiam secundariò imponantur. Si tamen talium pensionum constitutio stylo Curiæ Pontifici esset reseruata, illi standum.

Quartò, Debet esse moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum satis est ad sustentationem; præsertim si sit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit consuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tractat. de pensionib. qu. 7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reseruandi pensiones super fructibus beneficiorum ex causa resignationis vsque ad tertiam partem prouentuum; vt testatur Gigas q. 6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere. *4. Moderata.*

Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo Iure cautetur; & aliàs nullum fit ei per impositionem pensionis præiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet aliquę necessitas, cùm non impendeat, non est considerabilis: sed tantùm eius est præsentare instituendum; quod ei per pensionem non adimitur. secùs est in permutatione & resignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo iure priuatur. vnde debet ordinariè eius consensus interuenire. debet tamen in litteris pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus, si sit laicorum, vt habet stylus Curiæ; teste Gigante quæst. 24. non tamen si sit Ecclesiasticorum; vt tradunt DD. in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quam Ecclesiasticorum. 207 *Consensus patroni non est necessarius.*

Sextò, Pensionarius etsi Iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen post constitutionem Pij V. vbi ea est recepta, tenetur recitare Officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos, eodem prorsus modo, quo beneficiarius horas Canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap. 25. num. 122. 208 *Recitat Horas beatæ Virginis.*

Septimò, Pensio non est perpetua vt beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vsusfructus morte vsufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere vt sit perpetua instar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Vtrùm pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dubit. 24.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

De Simonia.

Constat Dubitationibus 31. *D. Thomas qu.* 100.

ETsi simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proximè post beneficia tractare, eò quòd potissimùm in præsentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primùm dicemus de simonia secundùm se. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri solet. Tertiò de pœnis eius.

DVBITATIO I.

Quid simonia.

D. Thomas art. 1. *quæst.* 100.

Dicta simonia à Simone mago ob tres causas.

1 OTANDVM est, *simonia* peccatum à *Simone* mago nomen accepisse, idque ob tres causas.

Primò, Quòd ille primus tempore noui Testamenti legatur hoc crimine infectus fuisse, Actor. 8.

Secundò, Quòd grauissimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecuniâ donum illud & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritum sanctum, idque en fine vt ipsum Spiritum sanctum posteà venderet; vt docet D. Augustinus tract. 10. in Ioannem. *Volebat*, inquit, *emere Spiritum sanctum, quia vendere volebat Spiritum sanctum*; & colligi potest ex c. 8. Actorum. Priores autem solùm rem spiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam suam prophetiam, Num. 22. & 23. Giezi minister Elisæi sanitatem diuinitus concessam, 4. Reg. 5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitom, ac proinde fuisse hæreticus hac in re: quod insinuat D. Ambros. l. 2. de pœnitentia c. 4. & habetur 1. q. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpisse vocari oomine simooiæ tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio hæresis seu prauæ opinionis; (sicut imaginum deturbatio & conculcatio est professio hæresis internæ.) præsertim si publicè & sine pudore fiat, sicut fiebat in Galliis tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt constat ex registro epist. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, vt Chrysostomus, Ambrosius, & Nazianzenus, vide plura testimonia 5. qu. 1.

Est contra religionem.

2 Notandum Secundò, Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum sacrarum indigna tractatione, non qualibet; (variis enim modis indignè tractari possunt) sed qua res sacræ tamquam profanæ æstimantur, & in contractus deducuntur: hęc enim est magna in Deum, à quo sanctitatem habent, irreuerentia: quæ vocatur simonia. Vnde patet simoniam esse speciem sacrilègij, qua res sacra indignè tractatur, dum pretio temporali æstimatur, & in contractum deducitur. Solet aotem sic definiri.

Definitio simonia.

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. sic Glossa in cap. 11. Qui studet. 1. qu. 1. passim à DD. recepta. solùm additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis causâ. Hæc definitio habet quatuor partes. 3

Explicatur definitio.

Prima, *Studiosa voluntas*, id est, deliberata; vt excludantur morus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato simoniæ in sua specie perfecto.

Secunda, *emendi aut vendendi*; quibus verbis significatur omnis omnino contractus non gratuitus, siue sit vera emptio, siue locatio, siue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*; si enim detur spiritale pro spiritali, non erit propriè simonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati consistit in eo, quòd spiritalia æstimentur pretio humano vel re aliqoa humana, quæ sit pretio æstimabilis.

Triplex pretium.

Solet aotem à DD. triplex pretium distingui, ex c. 8. Saluator. 1. qu. 3. *Pretium muneris*, vt pecunia, 4
equus, bos, vestis, & similia vendi consueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium est pretio æstimabile. *Pretium obsequij*, vt ministerium aliquod in rebus temporalibus, vt est famuli, œconomi, &c.

Malitia huius peccati.

Quarta, *Aliquid spiritale, vel spiritali annexum*; quia res merè temporalis nō est materia simoniæ; illius enim commutatio non est contra reuerentiam rebus sacris debitam. Hinc patet, malitiam hoius vitij in eo consistere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus sacris, atque adeò ipsi Deo, dum tamquam res temporales pretio æstimantur, & contractibus subiciuntur.

Spiritale.

Spiritale hic vocatur non omne aut solum incorporeum; sed quod est aliquo modo supernatu- 5
rale, siue sit aliquid reale, siue morale tantùm, siue in modum actus, siue in modum habitus. talia sunt virtotes supernaturales, gratiæ præueoientes, gratiæ gratis datæ, Sacramenta, consecrationes, benedictionesque Ecclesiæ, & omnis vsus potestatis supernaturalis.

Annexum spiritali.

Spiritali autem annexum est, quod cum aliquo spiritali connexionem habet: quod tripliciter fieri potest; antecedendo, consequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia supponitur præsentationi beneficiorum. Item secundùm quosdam vestes & vasa sacra, templa, altaria; quia referuntur ad sacrificium Missæ. *Consequendo*; vt beneficia ecclesiastica, quia supponunt officium diuinum. *Comitando*; vt labor in ministerio Sacramentorum.

Supernaturalia sunt simonia materia.

Petes, Quare sola supernaturalia censentur esse materia simoniæ? 6

Respon

Respondeo, Quia cum hæc naturâ suâ sint talia, vt humana industria non possint comparari, sed solùm diuino munere gratis concedi; magna irreuerentia est, si pretio, sicut aliæ res humanæ æstimentur: quod locū non habet in iis, quæ naturaliter possunt haberi; etiamsi per accidens alicui supernaturaliter infusa sint, vel post amissionē restituta; vt si alicui sit infusa ars mechanica, vt Beseleel; vel oculi amissi diuinitus restituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum est, ideò efficitur inuendibile, sed quia est ordinis supernaturalis, nullis causis naturalibus comparabile, & directè concessum à Deo ad animarum conuersionem & salutem supernaturalem. Vnde etsi fama & vita non sint pretio æstimabilia, tamen quia sunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, vt non subiiciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licitè pecunia redimitur, & homines emuntur in seruos, & fama interdum interuentu pecuniæ vel comparatur, vel recoperatur.

Vendere doctrinam licitum.

7 Ex his sequitur Primò, Non esse simoniam, vendere doctrinam vel notitiam cuiusuis veritatis naturali industria comparabilis; vt rectè docet Sotus l. 9. q. 5. ar. 1. Victoria, de simonia, relect. 1. num. 5. & Adrianus quodlib. 9. art. 11. vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Est contra Altisiodorensem 3. p. quæst. pænult. de simonia, & Alex. Halensem 2. p. q. 185. num. 3. qui dicunt sciētiam vendi non posse, quia est inæstimabilis pretij; sed solùm loborem qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali industria paratur, & ex causis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis est doctior, eò maius stipendium potest exigere, & tamen minùs laborat: quod est signum, æstimari scientiam ipsam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro sublimiori doctrina maiora solent peti stipendia; quod tamen non liceret, si vendere doctrinam esset simonia.

Nec refert, quòd sapiētia non possit auro æstimari; quia sapientia non solùm pendet ab alterius doctrina, sed etiam à lumine interno. Deinde etsi secundùm naturam suam non possit auro conferri; tamen ratione quarumdam conditionum annexarum, quæ æstimantur apud homines, vt sunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde proueniēs, potest sine iniuria auro conferri. Simili modo, homo secundùm naturam suam est præstantior toto mundo, tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, potest pretio vendi.

An apud Ethnicos, Iudæos, & in statu nudæ naturæ.

8 Sequitur Secundò, In statu nudæ naturæ non futuram fuisse simoniam propriè dictam: quia nihil ibi fuisset supernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud infideles est vlla vera simonia in venditione rerum sacrarum; nisi ex conscientia erronea, qua existimant se vendere rem sacram, (sicut Ieroboam vendens sacerdotia excelsorum, 3. Reg. 13.) cùm nihil sit apud ipsos verè sacrum aut supernaturale. In statu tamē nudæ naturæ potuisset esse aliquid affine simoniæ; nam fuisset ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, sacrificia & sacrificandi instrumenta, quæ nonnullam habuissent sanctitatem, in morali quadam deputatione constitutam, quam pecuniâ æstimare, nonnulla videtur futura fuisse irreuerentia. Potest etiam Ethnicus committere veram simoniam in rebus Christianorum, vt si venderet Baptismum, aut vasa sacra propter consecrationem.

Sequitur Tertiò, Non esse simoniam, dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia sanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt si des alicui beneficium ne tibi noceat, modò pactum non interueniat. Quòd si pactum interuenerit, dubium est, de quo inf. d. 21. Negari tamen non potest, quin nonnulla sit in sacrum officium irreuerentia, si beneficium ob amicitiam humanam vel similem causam detur; magisque spectentur causæ priuatæ, quàm bonum Ecclesiæ. 9

An ob amorem vel timorem.

Sequitur Quartò, Non esse simoniam, quando Sacerdos præstat ministeria sacra, etiam principaliter, ob lucrum temporale; modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat: quia ratio simoniæ consistit in pactione & contractu, secundùm communem sententiam Doctorum. 10

An ob lucrum.

Nec obstat, quòd D. Thomas quodlibet. 8. art. 10. contrarium sentire videtur in casu proposito: quia in Summa videtur mutasse sententiam, cùm ad simoniam requirat pactum; vt patet art. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia, quia qui æstimat ministerium spiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum descenderet.

Sequitur Quintò, Non esse simoniam, si quis animo non quidem verè emendi aut soluēdi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio: vt rectè Caietan. opusc. 9. quæst. 2. tom. 2. & Sotus l. 9. quæst. 8. art. 1. Idem sentit Toletus l. 5. cap. 90. ratio est quia iste non habet voluntatem verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam: tum quia externum opus simoniacum facit. Potest tamen beneficium sic obtentum retinere, si à legitimo collatore sit collatum, vt iidem DD. tradunt, & fatetur etiam Nauarrus cap. 23. num. 136. quamuis velit esse simoniam conuentionalem. 11

An si animo decipiendi promittat temporale?

DVBITATIO II.

Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

NOtandum est, rem aliquam in proposito posse dici *spiritualem* vel *sacram*, ita vt sit materia simoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis est naturâ suâ: vt sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia Spiritus sancti. Secundò dicuntur sacræ, Quia sunt causa sanctificationis; siue effectiua, vt Sacramenta; siue dispositiua & excitatiua, vt sacramētalia, concio, preces, exorcismus. Tertiò. Quia sunt effectus vel vsus sacræ potestatis, vt excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia, quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia sūt operationes potestatis supernaturalis. Quartò dicūtur sacræ solum, Quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel propriè, vt beneficia, Ius patro- 12

Quatuor modis res dicitur spiritalis seu sacra.

natus, Ius eligendi: vel impropriæ, vt officium sacristæ, officium œconomi Ecclesiæ.

13 Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritalibus esse aliquid temporale secũdùm se pretio æstimabile; vt in calice consecrato, in beneficiis: in quibusdam nihil esse tale; vel si quid sit, minimi est pretij, vt in Eucharistia, in Baptismo.

14 *Simonia Iure diuino.* Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum spiritalium cuiusuis generis pro pretio temporali; si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius quod supra naturam est, est simonia Iure diuino prohibita: vt si quis vendat Sacramenta, vel sacramentalia, vel functiones potestatis spiritalis: vel si pluris vendat calicem consecratum, quàm non consecratum, globulos benedictos, quàm non benedictos: idque non ratione laboris vel sumptuum quos fecit vt curaret benedici, sed ratione benedictionis. est communis sententia Doctorum, D. Thomæ quæst. 100. art. 2. Durandi in 4. d. 15. q. 5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale q. 1. Adriani quodlibet. 9. ar. 1. Victoriæ relect. de simonia n. 15. Soti lib. 9. q. 5. ar. 2. Nauarri cap 23. num. 99. & 100. & aliorum.

Probatur Primò ex Scripturis, 4. Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd ausus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date.* hic Apostoli iubentur functionem doni miraculorum & sanitatum gratis præstare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, causam cur gratis dare debeant, non esse præcisè quia gratis acceperunt; (qui enim scientiam vel artem naturalem a Deo infusam haberet, posset eius vsum vendere) sed quia res talis est vt non possit humanâ industriâ, sed solo Dei munere haberi, & hoc vult Dominus significare illis verbis, *Gratis accepistis*; quasi dicat, donum illud tale est, vt vestrâ industriâ non potueritis assequi, sed gratis vobis concessum est, ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Quibus verbis etiam significat, illa spiritalia dona non esse ipsis collata ad temporalia emolumenta, sed ad fructum Euangelij, ad conuersionem & salutem animarum, vt patet ex verbis quæ proximè antecedunt; *Euntes*, inquit, *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum: infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite: gratis accepistis, gratis date.* nempe ad hunc finem. Itaque solùm ad hunc finem concessa sunt. Vnde ex modo concessionis & fine constat non esse nobis datum dominium istorum donorum, seu ius disponendi de illis vel eorum vsu pro nostro arbitrio, sed solùm dispensationem in spiritalem vtilitatem proximorum: ergo vendendo iniuria fit Deo; tum quia vsurpatur dominium rei ipsius, cuius ipse solam dispensationem concessit; tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata sunt. hoc enim ipso quo aliquid venditur, insinuatur non esse quid diuinum supernaturale pertinens ad salutem æternam, sed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat spectantem. talia enim sunt omnia apud omnes gentes, quæ in contractus veniunt. Itaque homines non putarent ista fieri virtute diuina, & desiderio salutis ipsorum, sed arte diabolica, & totum negotium religionis putarēt esse fictitium & ad quæstum comparatum. Vnde patet, hoc præceptum non esse positiuum, sed continere Ius naturæ, maximè cùm in nouo Testamento nulla sint præcepta diuina positiua, præterquam fidei & Sacramentorum, vt communior sententia Doctorum tenet, & docet D. Thomas 1. 2. quæst. 100. art. 2. in corpore, & art. 1. ad 2. Actor. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (ait Petrus Simoni mago.) rationem addit, *Quoniam donum Dei existimasti pecuniâ possideri.* id est, Quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecuniâ. vbi apertè insinuatur esse contra legem naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequenter Deo eius largitori, dum tamquam profana & humana vitibus parabilis æstimatur pecuniâ; in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ. 15 *Non est positiuum præceptum illud Matthæi 10. Gratis accep. &c.*

16 *An sit intrinsece mala.* Petes, Vtrùm hæc simonia sit ita praua, vt mēdacium, adulterium, & alia intrinsecè mala.

Respondeo, Nomen *simonia* sonare id, quod intrinsecè malum est, non minùs quam nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio spiritualium ita sit mala, vt ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malum esse, quin aliquando per aliquas circumstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest vt interdum eiusmodi sint circumstantiæ, vt prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacræ, etiamsi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigatur, vt infra dicetur d. 7. modò tamen ipsa res sacra pecuniâ non æstimetur, quasi non pluris valeret: hoc enim nec per absolutam Dei auctoritatem videtur posse concedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorum spiritalium Dominus: tamen ipse statuere non potest vt non pluris æstimentur quàm pecuniâ: hoc enim intrinsecam inordinationem continet non minùs quàm loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso. Quidam tamen putant, Deum tamquam absolutum omnium rerum Dominum posse per suam absolutam potentiam concedere licentiam captandi quæstum ex vsu talium donorum, v. g. ex vsu gratiæ sanitatum vel prophetiæ, & etiam ex collatione talium donorum, si quis posset ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda adferunt, v. g. sanitatem corporalem, notitiam vtilem ad negotia humana; quo casu cessaret irreuerentia. nam ille homo vteretur iure suo sibi a supremo Domino concesso, idque secundùm illius voluntatem: & tunc illa res non censeretur merè spiritalis, quia non ordinaretur neque concederetur solùm ad salutem supernaturalem sicut modò (imò parum vel nihil ad eam tunc valeret) sed potissimùm ad commoda temporalia, itaque ex fine censeretur quasi temporalis. Esset tamen huiusmodi licentia conditioni illarum rerum quasi violenta, nec satis diuinæ sapiētiæ consentanea. Multa enim non repugnat fieri sola Dei potentia & auctoritate spectata; quæ tamen, si consideretur ratio diuinæ sapientiæ, & quid illam maiestatem deceat, repugnantiam inuoluere videntur. Sic etsi ex parte potentiæ nullo modo repugnet Deum assumere in vnionem hy-

posta

postaticam quamuis naturâ irrationalem, tamen ex parte sapientiæ potest repugnare, quia deest iusta ratio, ob quam decorè fieri possit.

17 Sed dubium est, vtrùm ea in quibus est aliquid pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas, vt de calicibus, vestibus sacris, Chrismate, & similibus, quorum materia magno constat antequam consecretur: non enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficiis.

An beneficia Iure naturæ sint omnino inuendibilia.

Sunt duæ sententiæ. Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino esse inuendibilia: quia ius percipiendorũ fructuum est spiritale. Ita Caietanus Tom. 2. tract. 9. q. 1. Victoria, de simonia, num. 42. Sotus lib. 9. q. 7. art. 1. & alij.

Altera est Nauarri cap. 23. num. 108 vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse à Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eamdem tenent ferè omnes Canonistæ, secuti glossam in cap. Ex parte. 1. de officio delegati, & in cap. 1. de simonia.

Resp. conciliando sententias.

18 Respondeo & dico Secundò, Vtramque sententiam rectè explicatam, veram videri: si enim beneficium consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic Iure diuino est inuendibile; quia non potest vendi officium sacrum, per quod hoc ius habetur. Simili modo ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia non potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc ius competit: vendere enim hoc modo ius fructuum, est vendere officium, in quo illud ius consistit neque Nauarrus
19 id intendit negare. Si verò beneficium consideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi; sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia Iuris diuini; quia in potestate ipsius est, ius ad illos fructus separare ab officio, & alteri dare vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret, & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia non venderet aliquid spiritale; sic etiam si aliquam summam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexum relinquat, vel vt separatum illi vniat, nullam simoniam Iuris diuini committeret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib. 9. ad 5. princip. vbi dicit, *Beneficia ratione iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere ius fructuum non mediante aliquo officio spirituali: secus autem si mediante tali officio.* Vnde sequitur, idem posse facere Episcopos absque simonia, nisi Iure esset prohibitum: quia possunt ex causa ius fructuum saltem secundùm partem ab officio separare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione possent priuati, nisi Iura obstarent. seposito enim iure positiuo, posset priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere vt beneficiũ cum integris fructibus resignet; siue vt partem illam fructuum elocatam, sibi non reseruet. Verùm quia Iure statutum est vt nõ possint vllo modo sine auctoritate Superioris ius fructuum in totũ vel in partem ab officio seu titulo separare, vt patet toto titulo, Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur) necesse est, vt si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiã ius ad omnes fructus illo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præsumitur commisisse simoniam iuris diuini. In re tamen non est necesse 20
vt sit simonia Iuris diuini; quia etsi hoc non possit ius fructuum separare à titulo, & transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere: sicut cùm elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat, & resignat titulum eum reliqua parte prouentuum, resignatario non contradicente, nõ committet simoniam Iuris diuini, neque etiam cõmittet, etiamsi hoc ius posteà illi vendat: quia iam ante titulus in eum translatus erat. erit tamen iniustitia, & tenebitur ad restitutionem; quia non potuit ius fructuum à titulo separare. Vnde vnà cum titulo in resignatarium est translatum; & consequẽter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

Ex his patet Primò, Hic non esse verè simoniam Iuris diuini, nisi quis intẽdat ius fructuum vendere mediãte officio, vt benè Adrianus dixit; licèt præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur. 21

Patet Secundò, Multò minùs esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ & œconomi Ecclesiæ; quia multò minus sunt spiritualia, quàm beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad supellectilem sacram quam tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultúmque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum sunt deputati, administrant.

DVBITATIO III.

Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

RESpondeo, Non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. 22
Ita Victoria n. 17. qui pro hac sententia citat Innoc. in cap. Quæsitum, & D.Thom in 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 8. Eamdem tenet Sotus l. 8. q. 5. art. 2. & Durandus d. 25. q. 5. num. 9. & alij. Est contra Richardum in 4. d. 25 circa tertiũ princip. q. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem, littera E.

Contra Adr. & Richard.

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficiũ cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam constat ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutat. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Ecclesiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent, beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia; certúmque est, titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset Iure naturæ prohibita, non posset fieri cum auctoritate Superioris: hic enim à iure naturæ

eximere non potest, neque facere, vt liceat, quod eo Iure est nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiã continere; nihil enim indecori est, si paciscamur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiẽdis confessionibus, & similibus officiis, vt Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sãctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si eum alia sacra componatur; sed si cum temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur vt se mutuò baptizent; etsi contrarium doceat Richardus supra.

23 *Obiectiones.* Sed contrà Obiicitur Primò, Matthęi 10. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacram cum sacra, non dat gratis: ergo, &c. Ita Adrianus.

Gratis date. Respondeo, negãdo minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis date*, est dare sine mercede vel pretio tẽporali, vt colligitur ex verbis sequentibus, *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chrysostomus, & Glossa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Obiicitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominium, cùm permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Permutatio non necessariò requirit dominium. Respondeo Primò, Negando antecedens: sicut enim is, qui rem spiritalem confert absque permutatione, nõ testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; sed solùm se habere potestatem illam conferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solùm ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile ius acquiritur.

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est, nos multarum rerum sacrarum habere dominium; vt earum quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, vt rosariorum, iconcularum, &c. non tamen idcircò illis quouis modo vti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; vt cùm inter se commutantur. vnde tale dominium non est vllo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obiicitur Tertiò, In commutatione, quæ ex pacto prævio, nascitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodo impedire potest, & onerosa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniẽte pacto commutare, dabitur spiritale pro temporali.

Respondeo, Negando consequentiam; si enim ex pacto fit obligatio reciproca, tunc obligatio compensatur cum obligatione. si autem obligatio solùm fit ex altera parte; (vt quando alter in præsenti rem tradit, altero se obligante) tunc non traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modò exhibere, obligat se ad eam in futurum; nunc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi nõ darentur in solutionem, neque pro re altera; ita nec obligatio illa datur in solutionẽ. Denique & illa obligatio per se spiritalis est, etsi per accidens incommodũ aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert; nam solùm habetur ratio rei spiritalis, quam hæc obligatio directè respicit.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

DVrandus in 4. dist.25. quæst.5. & quidam recentiores hunc secuti, existimant nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solùm ex prohibitione Iuris est malum, tantummodò potest esse peccatum inobedientiæ, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani; atqui violatio præcepti humani solùm constituit peccatum inobedientiæ. Secundò, Quia Ecclesia suâ prohibitione id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum; sed necesse est si velit facere sacrum, vt adhibeat aliquam benedictionem; & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini, non humani. Addunt tamen, dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt pœnæ simoniacorum. 24 *Sententia Durandi.*

Respondeo & dico Primò, Esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. est communior sententia Theologorum & Canonistarum in cap. Quæsitum. & cap. Cùm olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesia solâ suâ lege & ordinatione potest facere, vt id quod naturâ suâ ob partem temporalem non erat inuẽdibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem, ob partem spiritalem, seu in reuerentiam rei spiritalis connexæ; non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. Confirmatur à simili, quia locum sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita vt Iudex sæcularis non possit reum inde vi abstrahere; adeò vt si contrà faciat, peccet non solùm contra obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunem à potestate Iudicis sæcularis, ita vt peccet contra religionem, si cum ad suum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita vt si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & non tantùm contra obedientiam. 25 *Simonia Iuris humani.* *Immunitas loci, et eius pers. [illegible] est à lege positiua.*

Dico Secundò, Hæc simonia Iuris humani Primò locum habet in venditione beneficiorum secundùm partem temporalem. 26 *In quibus locum habeat.*

Secundò, in venditione quorundam minùs spiritualium, vt officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Ecclesiæ, & similium; & fortè etiam in venditione pensionum.

Tertiò, in permutatione beneficiorũ facta sine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur; *Venditio beneficiorum.*

Venditio beneficiorum.

tur; quia omnium sententia constat hanc esse simoniam: id enim plurimi Canones expresse habent, atqui non est simonia Iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferãt: ergo est simonia Iuris humani. sicut Iuris humani sacrilegium est, capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Venditio officiorum.

Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator. 1. q. 3. vbi ad eamdem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus. 1. quæst. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, sacristæ, castaldi*: atqui non est simonia Iuris diuini, quia sunt officia temporalia, ordinata solùm ad temporalium administrationem, nec est in illis vlla sanctitas per cõsecrationem vel benedictionem: nam *Oeconomus* est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, est œconomus rerum Episcopi. *Aduocatus*, qui causis Ecclesiæ tractandis præest. *Castaldus* est, qui aliàs dicitur Maior domus, vt Glossa explicat: ergo solùm est simonia Iure ecclesiastico.

Obiectio.

27 Dices vocari simoniam, quia pœna simoniæ tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit, ideo enim pœnæ simoniacorum statuuntur, quòd simonia commissa sit, non autem ideò dicitur commissa simonia, quòd pœnæ illæ sint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur: *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum, adeò per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quòd eosdem simoniacos iudicet?* Ratio est, quia in

Quomodo sit in his simonia.

his officiis est quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum supellectili sacrâ, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere vt essent inuendibilia, & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto prouenit: sicut immunitas, & ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatiône sanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suam legem, qua prohibet à loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum, ita hæc officia facit materiam religionis & simoniæ per suam legem, & actum venditionis & non venditionis facit actum simoniæ & religionis.

Ad argumentum Durandi.

28 Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est id, quod tantùm est malum ex Iuris prohibitione, esse solùm contra obedientiam: esse enim contra obedientiam, est solùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. sic vesci carne in Quadragesima, Feria sexta, vel Sabbato, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra têperantiam vel abstinentiam Christianam, quæ temperantiæ est species: & omittere Missam die festo non solùm est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem e loco sacro, est sacrilegium contra reuerentiam sanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem, quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, id quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum, qui non erat necessarius, facere necessarium, ita vt virtus sine illo, vel certè cum eius contrario consistere nequeat, vt suprà explicatum est. Ratio à priori est, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est, quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiæ, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit, & ob quod præceptum imponit.

Lex facit materiam necessariam virtutis, quæ per se talis non erat.

Ad secundum argumentum, Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re profana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem & consecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem quem habet ad rem sacram, fiat inuendibilis, & hoc sufficit ad obiectum simoniæ. 29

Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæsitum. 5. de rerum permutatione. vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quod commutationes prebendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiritualibus annexa, labem semper continet simoniæ.* & cap. Cùm olim. 7. eodem titulo iubentur priuari suis beneficiis, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia. 30

Permutatio beneficiorum.

Aduerte tamen hanc permutationem non dici propriè simoniam, sed tantùm generali ratione & imitatione quadã; nam propriè simonia est, cùm datur temporale pro spirituali; vt suprà dictum est. & docet Sotus l. 9. q. 5. art. 1. & q. 7. at. 2. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 2. num. 436. Artagon. qu. 100. art. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ est dum datur temporale pro spirituali, aliud dum spiritale pro spirituali contra præceptum Superioris.

Dicitur simonia generali ratione.

Dices, Cap. Quæsitum. 5. dicitur. *Pactio circa spiritualia vel spiritualibus connexa labem semper continet simoniæ.* & cap. vlt. de pactis: *Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus obtinendis: cùm in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritualium erunt simoniacæ censendæ. 31

De permutatione aliarum rerum, an simoniaca.

Respondeo, Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro spiritali. vt cap. vlt. de pactis. & cap. 2 Quàm pio, 1 q. 2. vlt de beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter est prohibita, vt cap. Quæsitum, & cap Cùm olim, suprà. aliarum enim rerum spiritualium commutatio nusquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur lib. 5. c. 78. & Sotus l. 9. q. 5 in fine.

Adde in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat pacisci; vt infrà dubitatione 8. dicetur.

De renunciatione reciproca, & simonia confidentiæ infrà dubit. 14 & 16.

DVBITATIO V.

Vtrùm Papa possit esse simoniacus.

32 *Non contrahit pœnas Iuris.* RESpondeo & dico Primò, Papam non posse incurrere pœnas simoniæ Iure ecclesiastico statutas; vt excommunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps nō subest suis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cùm nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in parem. Vnde etiam sequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce pœnas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlibet. 9. & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij. *Nec qui cum illo paciscitur.* ratio est, quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere à lege quantum potest: non enim credibile est quòd velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certè in quod consentit; sic enim seipsum condemnaset. Idem dicendum de Episcopo, qui ludum aleæ sub pœna excommunicationis vetuit, & posteà alium ad ludendum secum inuitat. Huius sententiæ est Sotus lib. 9. quæst. 5. art. 2. Siluester v. Simonia, quæst 4. Palud. dist. 25 quæst. 4. art. 1. conclus. 3. Couartuuias ad regul. Peccatum, part. 2. §. 8. num. 9. Vnde sequitur, talem non teneri renunciare.

Dico Secundò, Papa potest cōtrahere culpam simoniæ Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat, Papam non posse huius simoniæ labem contrahere: idem sentit Siluester quæst. 4.

33 *An labem simonia Iuris positiui contrahat.* Respondeo & dico Tertiò, verius esse Papam incurrere culpam simoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officiis Iure vendi prohibitis, vel pro beneficiis, nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censeatur exemptus. Patet ex iis quæ 1. 2. q. 96. art. 5. tradi solent. & docet Victoria relect. de simonia, n. 39 ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito; (nā Princeps non est sibi Superior, vt seipsum possit immediatè suo præcepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura. i. ex conditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipse subditis imponit; L. 1. tit. Quod quisque Iuris. & cap. Cùm omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in vtrisque locum habeat. *Obligatur Princeps suis legibus, quomodo.* Vnde sequitur, Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cùm Iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ virtutis præceptæ; vt si non ieiunet tempore Quadragesimæ, peccabit contra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Vnde si vendat officia Ecclesiæ vel beneficia, peccabit simonia. obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundùm variam materiam, & species virtutum, ad quas subditi obligantur. Quòd si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est, dispensationem hic locum nō habere; quia nō obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed Iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò eâ est opus; quia positâ causâ, cessat illa obligatio per se; eò quòd desinat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare. *Positâ causâ, non est opus dispensatione.*

Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit contra suam legem, non peccaturum mortiferè, modò scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. Sed de his plura 1. 2 q. 96. art. 5. 34 *Non peccat mortiferè.*

DVBITATIO VI.

Quotuplex sit simonia.

RESpondeo, Duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. Prior est, qua diuiditur *simonia* in eam quæ est *Iuris diuini*, & in eam quæ *Iuris humani*, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5. 35

Altera est, qua simonia diuiditur in *mentalem*, *conuentionalem*, & *realem*. vide Nauarr. cap. 23. num. 102. & Caietan. v. Simonia, & alios. *Simonia triplex.*

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non quidem internum propositum, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere; (quamuis hoc etiam sic appellari possit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum spiritale, sine vllo pacto externo: vt si quis seruiat Episcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis. *Mentalis.*

Simonia conuentionalis est, quando non solùm est internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem vtrimque facta. Et hæc conuentio non tantùm fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris, interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis; tamen ex circumstantiis aduerti potest. Est autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim est *purè conuentionalis*, vtpote neutrâ ex parte completa. Alia est *conuentionalis mixta*, quæ completa est ex altera tantùm parte, ita vt quodammodò constet tali & conuentionali: vt si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium; vel contrà, si soluatur pretium nondum collato beneficio. huius species est simonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciscitur cum eo cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v. g. nepoti, fratri, &c. 36 *Conuentionalis.*

Realis est quando pactio ex vtraque parte completa est, saltem inchoatè; vt si collatio beneficij facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quàm conuentionalis; excepta ea quæ est confidentiæ, vt infrà dicetur. *Realis.*

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

D v-

DVBITATIO VII.

Vtrùm in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis.

Pro Baptismo. Exemplum sit: Habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi Baptismi suppetit. Item, tu ipse nondum es baptizatus, & morte instante, alia ratione Baptismum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.* PRima sententia est, In hoc casu non esse licitum dare pecuniam pro Baptismo, etiamsi infans sine Baptismo esset moriturus. Ita D. Thomas in 4.d.6.q.2.a.2.& d.25.q.3.a. 1. & insinuat quæst. 100.a. 2. ad 1. Alexander Halensis 2.par. quæst. 187.num.3.art.1.§.1. Rich. d.25.a 2. q 1. Palud.eadem dist.oct.q 8. & Glossa in cap. 100. Baptizandis.1. q.1. vbi dicit, in hoc casu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamē potiùs darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licèt non deberem sic facere: quod sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè possit explicari. Ratio horum est, quia emere Sacramētum, est intrinsecè malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum; non enim sunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson. tract. de simonia, ad sextam rationem, Panorm. in cap. Cùm in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caietan. quæst.100.art.2 sed hi duo tantùm id concedunt in casu infantis, non adulti; quia hic potest sibi alia ratione consulere. Eamdem sententiam probabilem esse insinuat Richardus.

3. Sententia. Tertia est, Absolute licitum esse in eo casu dare pro ipso Sacramento obtinendo. Indicat Sotus l.9.q.6.a.1.& dicitur Franciscus Victoria ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrianus supra.

38 Dico Primò, Non potest dari pecunia pro Baptismo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinsece malum est, vt dictum est supra n. 16 & iuxta hunc sensum prima sententia est vera.

Vt deponat prauam voluntatem. Dico Secundò, Si sacerdos aliquis nollet hoc vel aliud Sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus suprà. ratio est, quia hoc non est emere Sacramentum, sed inducere vt malū propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat: sicut enim potest induci pecuniâ vt ab aliis peccatis abstineat, ita etiam vt à simonia.

39 *Licitum dare pecuniam pro Baptismo obtinendo in necessitate.* Dico Tertiò, Valdè probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam, non quidem tamquam pretium Sacramenti propriè, sed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Altisiodorensis 3.p. Summæ q.3.de simonia, vbi dicit, *In illo casu possunt paruulum baptizare: si non habent aquam, licet eis pecuniam dare sacerdoti, non pro Baptismo*: (intellige vt pretium Baptismi) *sed pro remouenda furia sine obstaculo quò minus habeant quod puero debetur.* Adrianus suprà: *Sicut liceret sacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecuniâ.* idem credo velle Auctores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem: & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non censetur vllam irreuerentiam irrogare Sacramento, sed potiùs magnam reuerentiam, dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecuniâ, neque intendit pecuniam dare tamquam pretium; sed solùm intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere insanam cupiditatem, quę illum impedit quò minùs det quod alteri ad salutem necessarium.

Secundò, Extrema necessitas multa alia excusat à peccatis sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ, & similibus; in quibus si abesset necessitas, esset malitia talis peccati, vt patet in absolutione data in extremis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuset in hoc casu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? necessitas enim facit, vt id quod aliàs censeretur esse irreuerentia, hic & nunc non censeatur; vt patet in Dauide & sociis, cùm sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causâ obtinendi Sacramenti, non censeatur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti, quæ tamen aliàs talis haberetur. *Necessitas multa excusat.*

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, posset ei dari pecunia vt cesset impedire: cur non etiam potest dari ipsi sacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipse sibi per auaritiam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis; cur non etiam muneribus & pecuniis?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa vt iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutem necessaria nō possis ob malitiam ministrorum, vel diuinam dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia si mea salus esset in potestate tua, & tu nolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri vt mihi salutem impertias.

Sextò, Simoniæ turpitudo non tam sita est in eo, quod per temporalia compares spiritalia tibi salutifera, quàm quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tamquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æstimari: & hoc est, quod passim in Scripturis prohibetur: vt Matth. 10. Actor.8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex spiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia, sed contra temporalia tamquam media destinat ad spiritalia tamquam ad finem: vnde pluris æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficiis) non expectat. Itaque in hoc opere non videtur alia esse inordinatio, quàm quòd dando pecuniam 40 *In quo sita potissimùm turpitudo simoniæ.* 41

niam videatis consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali. sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati vsurarij:& si consentiret, solùm consentiret tamquam in minus malum; minus enim malum est vt sacerdos vēdat Baptismum, quàm vt infantem perire sinat: vnde si aliter obtineri Baptismus nequiret, posset sacerdos induci, vt saltem pro pecunia administret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam censetur æquare pecuniam Sacramento, quia non dat illam, vt pretium Sacramenti, sed vt medium necessarium ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum.

Obiectiones. Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet.

42 Respondeo negando cōsequentiam, quia præterquam quòd venditio est longè deterior, vti dictum est; si vellet sibi rem spiritalem vendi, & non gratis dari; censeretur id velle in contemptū religionis, & per consequens videteris eius prauitati motem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l.9.q.6. art. 1. *Si sacerdos ita esset malus vt nollet præbere, nisi iures te dare pretium pro ipso Sacramento, te posse iurare, & dare pro ipso Sacramento.* quia cùm ille petat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando Sacramentum, quod saltem ex charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione Sacramenti.

Respondeo negando consequentiam, propriè loquendo collatio Sacramenti est quidem finis cur detur pecunia, non autem id, cui pecunia vt pretium respondet.

43 *Quomodo censeatur esse redemptio vexationis.* Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauā voluntatem non dandi deponat, & in bonam cōmutet; quod sanè licitum est. Quādo enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertendum, dicitur redēptio vexationis. Pari modo, si non electo Petro, secuturum esset vt hæretici occuparent Ecclesiā, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè; sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt sic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulti Baptismo.* Ex dictis sequitur, non solùm pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animum sacerdotis, si alioquin absque Baptismo moriturus esset: quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerētiam, & non minùs censetur dari ad redimendam vexationem, quàm in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. *Pro absolutione.* Idem dicerem quando agitur de absolutione in extrema necessitate. Imò si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illi Sacramenta administrent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expendere ad ea consequenda quæ saluti sunt opportuna, viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriam, possumus inducere siue precibus, siue minis, siue promissis & donis, vt ab iniuria cesset, ac proinde possumus his modis allicere eius voluntatem ad concedēdum, quatenus illa concessio est quædam cessatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum interest, siue dicas pecuniam dari, vt prauum animum deponat; siue vt ad beneuolētiam alliciatur. quia non censetur dari pro re sacra tanquam eius pretium; sed vt ab iniuria seu vexatione, quam denegando facit, cesset.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm pro spiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D.Thomas art. 3.

V. g. pro administratione Sacramentorum, Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum & similibus.

Quatuor in tali functione spectanda. Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, ipsam actionem, qua talis est. Secundò, Laborem intrinsecè coniunctum. Tertiò, Laborem extrinsecùs annexum. Quartò, Ministri sustentationem. Nunc

Respondeo & dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritalibus, quà spiritales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis d. a. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, vt quando eo amplius exigitur, quò functio est sanctior. Vide D. Thomam art. 3. 45 *Pro actione spiritali.*

Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecùs seu per accidens adiunctis, siue præuij sint actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spiritali necessariò connexum. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis: hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittunt suam æstimationem, quam aliàs in re profana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum dissitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni, & per se pretio æstimabilis. *Pro labore per accidens annexo.*

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset: vt rectè Caietanus 2.2.quæst.100.art.3. & in Summa v. Simonia, regul.4. Pari modo Vicarij Prælatorum & Parochorum possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt: vt rectè Nauarrus cap.23.num 102. & Caietan. suprà. Item

pro

pro laboribus subeundis in visitatione, in audiendis partibus, in examinandis causis: quia vel omnino, vel secundùm præcipuam sui partem temporales sunt; vt docet Caietanus ver. Simonia, reg 6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; sed quanti per se in alia re non sacra, vt in causa ciuili, æstimaretur: vt si litteras scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat. non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter felicem successum, vel beneficij opimitatem. vnde communiter docent DD. esse simoniam, si aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus lib.3. consil.54. de præbendis, & in Enchirid. cap. 23. num.106.§. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1.num.7. Fumus eodem, num.7.& 9. Sotus l.9.quæst.7. art.3. Siluest. v. Simonia, quæst.6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundùm se pretio aliquo possit æstimari, non tamē quatenus vtilis est ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æstimetur; sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, à re spirituali, & ita ipsa res spiritualis vendi censeretur. si enim medium, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur. Hinc etiam est simonia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione, vel collatione; quia hæc æstimatur ex ordine ab beneficium; vt docet Nauarrus cap.23.num. 111.§.Nonò.

46 *Pro curando alteri beneficio.*

47 *Pro electione, &c.*

Pro sustentatione.

Dico Tertiò, Non est etiam simonia, si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritualis; aut si minister aliquid pro sustentatione exigat: ita D. Thomas art.3. Caiet. ibidem & v.Simonia.reg.4.estque communis DD.

Ministris ex iustitia debetur sustentatio.

Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritalia, deberi ea iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; vt patet ex scripturis. vide cap.2. prioris ad Corinth. vbi Apostolus id fusè probat, & satis insinuatur Matth.10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo*: vnde à DD. vocatur *stipendium sustentationis*, quia verè debitum est vt stipendium. Ratio est, quia qui ministeriis spiritalibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotiis temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare (vt al[ii] homines) possent; idque in commodum populi: ergo sæculares ratione huius priuationis in ipsorum commodum factæ, ipsisque necessariæ, tenentur ea iustitia eos sustentare, dum illis spiritalia administrant; sicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria, quam ille aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Ea duobus.27. ff. de negotiis gestis, & L.fin.C. eodem. Accedit, quòd nemo possit spiritalia decenter administrare, nisi sustentetur secundùm suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat, potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei spiritalis, sed vt adminiculum ea natura rei necessarium ad spiritalium administrationē. quòd enim aliunde habeat vnde possit ali, id per accidens est; nec impedire potest, quin spectata præcisè rerum natura, seu officio quod præstat, illi debeatur sustētatio. Idque etiam ratione naturali est euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, vt patet Gen.47. Idem modò seruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro Missis, pro concionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parœciis, canonicatibus, aliisque ministeriis ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus; non tamquam sacrarum functionum pretium, sed tamquam stipendia necessaria sustentandis ministris, iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipsam annexionem non semper integrè debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant, & minimè sunt necessarij) post annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo dispensatore assignati sunt eorum ministerio, & ius ad eos percipiendos attributum. Cui tamen prouentus sufficiunt, nihil ampliùs exigere potest, nisi ob iustam causam Ecclesia id permittat. quo modo Episcopis concessum vt in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procurationes, id est, expensas seu alimenta, vt infrà num.55. dicetur.

Petes Primò, Vtrùm liceat ministris rerum spiritalium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v. g. pro Missis & prædicationibus? Caietanus art.3. putat id solùm ministris pauperibus licere, non autem iis, qui aliunde se possunt sustentare. 48

An pacisci licitum sit stipendium sustentationis.

Verùm dicendum est, Iure naturæ non esse simoniam, siue sit pauper, siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritalium ea iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites, siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci: quiuis enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi iure naturæ debetur. Secundò, Si stipendium à Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, vt etiam fatetur Caietanus; ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius ius.

Notandum tamen, Iure antiquo fuisse simoniam sic pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; vt patet ex cap. fin.de pactis, cap. Quæsitum, de rerum permutatione, c.Tua nos, 34.de simonia, & cap. Quàm pio. 1. q. 2. quibus locis prohibetur omne pactū in spiritalibus. Huic tamen Iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam rebus & functionibus spiritalibus est derogatum, vt docet Sotus lib.9.q.6.ar.1. nam passim est ea consuetudo in ecclesia, Prælatis scientibus & conniuentibus; quæ potest facere vt id quod olim erat simonia Iuris humani, iam non sit aut simonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen esset vt hæc consuetudo abrogaretur, quia speciem quamdam negotiationis habet, præsertim apud imperitos. Qui tamen pacisci nunc volunt, debent expressè significare se non pro ipsa functione sacra, sed pro necessaria sustentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet, ne alij offendantur; & vbi aliquid certi consuetudine vel statuto Prælati est præscriptum, id excedi in paciscendo non debet. 49

Olim fuit illicitum pacisci.

Dices, Si Clerici possunt pacisci & exigere hoc stipendium tamquam ipsis ea iustitia debitum, ergo non gratis ministrant. 50

An gratis ministrent.

Respon

Respondeo negando consequentiam: dicuntur enim *gratis ministrare*, quia non exigunt quidquam tamquam ministerij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præstant: vt tamen hoc præstent gratis, requirunt necessariã sustentationem a populo.

Quid si supra sustentationē.

51 Petes Secundò, Quid si nimium exigant pro sustentatione, eritne simonia?

Respondeo, Non fore reuerà, sed præsumetur in foro externo: cùm enim illud stipendium necessariã sustentationem vel communem taxationem superet, videbitur illud auctariũ accipi non pro sustentatione, sed vt pretium operis spiritalis, vt insinuat D. Thomas art. 3. ad 3. Tamen reuerà solùm erit iniustitia. cùm enim lege iustitiæ solùm debeatur sustentatio, si amplius exigas, erit contra iustitiam.

Labor intrinsecus actioni sacræ.

52 Sed difficultas superest de labore intrinsecùs sacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciẽdo Sacro, in baptizando, confirmando, ordinando, consecrando templo, orando, &c. vtrùm pro eo aliquid pacisci vel exigere liceat?

Quidã censent, id licere. ita Adrianus quodlib. 9. ar. 1. littera D. Idem expressè docet Altisiodorensis 3. p. q. pænultima de simonia, Bonauentura dist. 25. quæst. vltima de simonia, vbi dicit, *pro labore, qui est in celebratione Missarum, & similibus, posse pretium exigi.* Richardus eadem d. ar. 3. q. 2. dicit, *Episcopum recipere procurationem, dum consecrat Ecclesias tamquam debitam pro labore.* & *Clericos dicentes officium pro defunctis, posse accipere mercedem pro suo labore.* quæstione tertia excipit laborem, qui in administratione Sacramentorũ: sed non loquitur consequenter. Armacanus l. 10. quæstionũ Armen. cap. 10. probat ex Scripturis, laboranti in ministrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & similibus, licitum esse pro labore huiusmodi per censum annuum, & oblationes, aliósque modos honestos necessaria vitæ sumere, imò exigere, si aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur: *Filiis Leui dedi omnes decimas pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infrà, *Comedetis eas vos & familiæ vestræ, quia pretium est pro ministerio, quo seruistis in tabernaculo testimonij.* Glossa in cap. Significatum. 11. de præbendis, dicit, *sacerdotem posse recipere mercedem pro suo labore, si alias ratione beneficij ad illum non teneatur.* Idem confirmatur 1. q. 2. cap. finali. ex Concilio Agathensi, vbi dicitur, *Clerici stipendia sanctis laboribus debita secundùm seruitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.*

Aliorum sententia.

Alij verò docent esse simoniam, si pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 2. & Durandus ibidem q. 3. num. 10. Palud. ibidem q. 3. ar. 3. Siluester v. Simonia q. 9. Caiet. in ar. 3. q. 100. Sotus l. 9. q. 6. ar. 1. Idem tenent Innocentius & Hostiensis in cap. Significatum, de præbendis, & passim Canonistæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus est actioni sacræ, vt ipsa sine eo nullo modo fieri possit; est enim actio materialis, in qua consideratur inesse sanctitas, nempe locutio, motióque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil est aliud quàm ipsa sacra actio: ergo non potest vendi sine iniuria sanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullã habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa sanctitate actionis. labor enim, qui obitur à sacerdote in muneribus sacris, non æstimatur, nisi ob gratiam spiritalem coniunctam, vel inde manantem. pro resolutione respondeo &

Dico Quartò, Vtramque sententiam rectè in- 53
tellectam veram videri. si enim loquamur de pretio vel mercede sustentationis, sic vera est sententia prior, neque id Auctores secundæ sententiæ intendunt negare, sed solùm loquuntur de mercede quæ præcisè respondeat labori, tamquam rei vendibili, non habita ratione sustentationis, sicut fit in rebus temporalibus. Quòd igitur verè & propriè pro labore, molestia, & temporis impendio, quæ in functionibus spiritalibus subeuntur, liceat exigere mercedem ad sustentationem vitæ & status sui, patet ex illa Domini sentẽtia Matthæi 10. *Dignus est operarius cibo suo.* & Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Idem repetit Apostolus 1. ad Timoth 5. At quare dignus, nisi ratione laboris, molestiarum, fatigationum, & impensæ temporis, quæ ipse subit in aliorum commodum. Confirmatur: quia non est dignus mercede temporalis sustẽtationis ratione bonorum spiritalium, quæ ipse aliis confert, eque ratione actionis sacræ quam confert: si enim hæc omnia posset conferre sine labore, & absque temporis detrimento, non posset exigere sustentationis stipendium: imò esset vera simonia Iuris diuini. Nam rem temporalem, nempe sumptus alimentorum, exigeret pro re purè spiritali. ex quo perspicuum est, esse magnum discrimen inter actionem sacram, qua parte sacra est, & qua parte est laboriosa, requirens tempus, & impediens alias functiones lucrosas, quibus alioquin incumbere quis posset. quatenus enim sacra est, non efficit dignum mercede temporali, nec vllum ius tribuit exigẽdæ compensationis, quatenus autem laboriosa & diuturna, & consequenter aliorum lucrorum impeditiua, efficit propriè dignum pretio ad sustentationẽ necessario, & ad illud ius tribuit non minùs quàm labor in re temporali. Si enim ei qui in commodum alterius in negotio temporali vires suas impendit, labores & fatigationes sustinet, tempúsque insumit, ex iustitia debetur merces; cur nõ etiam ei, qui eadem facit in negotio spiritali salutis? Quòd si operarius mercede dignus est, certè ipsum quoque opus modo prædicto spectatum, dignum est pretio ad sustentationem necessario. nam operarius propter opus dignus est. hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confessiones audit, &c potest exigere aliquid temporale ad se alendum pro suo labore & tempore impenso, absque vitio simoniæ. Verùm quia non omnis labor qui in singulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei sustentationem, seruandum est id quod vsu receptum est, & à Prælatis approbatum vel constitutum. Quòd si iam habent ob talia ministeria impensas debitas quibus se alant, v. g. ex beneficio, peccabunt contra iustitiam, si aliquid amplius exigant causa sustentationis, & præsumitur in foro externo simonia. verè tamen non erit simonia Iuris diuini, si solùm ratione laboris, non autem ratione sanctitatis rei id exigant, vt suprà num. 51. dictum est. Erit tamen simonia Iuris humani, si id faciant contra prohibitionem Ecclesiæ vsu receptam & vigentem. Aduerte tamen, etsi labor 54
iam dictus dignus sit mercede & pretio ad sus-

Posse aliquid exigi pro labore, & quomodo.

ten-

Laborem illū non esse propriè venalē.

tentationem necessario, & pro eo merces exigi possit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen posse dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio est, quia illud solùm censetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri potest, vt ipse inde aliquid commodi percipiat; vt patet in cultore vineæ, cuius laboris commodum transit in dominum vineæ. at labor secundùm se non potest in alterum transferri, nec alteri esse vtilis, sed solùm ratione actionis cui cōiungitur: quæ actio vendibilis est ratione commodi quod per eam in alterum transit, si tamen hoc commodum vendibile sit. Itaque labor non est vendibilis, nisi ratione actionis cum qua censetur quid vnum: actio verò non est vendibilis, nisi ratione commodi seu effectus qui ex illa alteri prouenit. vnde si illud commodum sit spiritale & inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis est. Et hoc tantùm probat ratio Durandi, cùm ait: *Concomitantia illa, maximè quæ inseparabilia sunt ab administratione Sacramentorum (vt labor corporalis) nullo modo vendi possunt sine vitio simoniæ, quia labor operantis nunquam cadit sub venditionem, sed solùm opus, etiam in purè corporalibus,* &c. Vnde concludit, *cùm opus quatenus alteri vtile non est vendibile, nec laborem vendibilem esse.* quæ omnia sunt verissima, nec aliud videntur velle cæteri Doctores secundæ sententiæ, nec ampliùs probat primum argumentum ibi allatum. Verùm etsi labor ille vt commodus alteri in cuius gratiam fit, non possit vendi, nec tribuat ius ad exigendam mercedem, nec secundùm eam considerationem reddat ministrum dignum cibo aut sustentatione: hinc tamen non sequitur quin secundùm aliam considerationem, nimirū vt fatigationem & molestiam ministro adfert, & tempus requirit, & vires in commodum alterius intēdit & exhaurit, dignus sit mercede, & debeat compensari. Quamuis enim labor secundum hanc considerationem non sit æstimabilis vt res vendibilis; est tamen æstimabilis secundùm se, vt incommodum quoddam, quod in gratiam alterius subitur, abstrahendo à conditione actionis aut vtilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione est dignus mercede & compensatione. Quod etiam ex eo confirmari potest, quia quando ipsa actio & commodum eius vendi potest, vt cùm quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris subeundi, ita vt ratione illius æstimatio crescat: imò interdum parui æstimatur actio eiúsque vtilitas per se, sed ratione laboris & temporis, magni; vt si litteræ in longinquum per loca difficilia sint deferēdæ. labor itaque æstimari potest præcisè secundùm se, ita vt quicumque talem laborem in commodum alterius subit, siue in re temporali, siue in re spiritali, dignus sit mercede ad sustentationem necessaria; idque pro ratione temporis, & conditione personæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum est quod assumitur in secunda ratione. Etsi enim verū sit, illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æstimari nisi ex actionis sanctitate. & sic pro eo nihil peti posse, id tamen non haber locum secundùm aliam considerationem, vt ostensum est. Quare qui intuitu solius laboris modo prædicto petit mercedem ad necessariam sui sustentationem, non committit simoniam Iuris diuini: quia sepositā alia compensatione, hac mercede est dignus, eique debetur. Posset tamen Ecclesia prohibere, ne is qui aliunde se alere potest, quidquam possit exigere: & tunc esset simonia Iuris humani. Qui verò intuitu suæ actionis sactæ, quatenus est commoda alteri, aliquid exigit, committit simoniam Iuris diuini: quia sanctitatem sui operis vendit.

Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non 55 *Procurationes Episcoporum.*
committere simoniam quando exigunt procurationes, seu expensas *pro consecratione Ecclesiarum, & pro visitatione*: quia accipiunt in stipendium sustētationis, Iure id concedente, vt patet cap. Cùm sit Romana. 10. de simonia, vbi dicitur, *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse capi præter procurationes.* & cap. Romana. 1. §. Procurationes, de censibus, in 6. vbi dicitur, *procurationem pro visitatione debitam, non esse recipiendam in pecunia, sed in victualibus, idq́; moderatè.* Ibidem & cap. sequenti graues pœnæ contrà facienti imponuntur, nempe vt intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datum sit) sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & vt nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari: tamen cap. Felicis, proximo, permittitur vt possit recipere procurationem in pecunia, si offerant eam visitāti, sed vno die non posse recipere nisi vnam procurationem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi non e multis in locis consuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca visitantur; vt notat Glossa. Pro ordinatione, confirmatione, & similibus nihil possunt exigere: quia Iure non permittitur, cùm decotè fieri nequeat, maximè cùm largum stipendium sustentationis Episcopatui sit annexum. *Pœna contra excedentes.*

DVBITATIO IX.

Vtrùm Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus Ecclesiasticis.

RESpondeo & dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint.

Notandum est Primò, In his actibus nihil esse 56
laboris vel molestiæ præuiæ, aut comitantis extrinsecùs annexæ, aut intrinsecùs coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hic locū non habent vt in superiori quæstione. *Est simonia.*

Secundò, Certum est, nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis, quia est vsus spiritalis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec vsus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

Tertiò, Certum est Prælatos inferiores nullo 57
titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D.Thom. a. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittitur quidquam exigere, nisi procurationes pro cōsecratione Ecclesiarum & visitatione, vt iam dictum est. Deinde quia Concilium Trident. sess. 15. cap. 18. De reform. id expressè prohibet. *Si,* inquit, *vrgens iustáque ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint* *Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.*

rint cum aliquibus dispensandum esse, id causâ cognitâ, ac summa maturitate atque gratis à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: alioquì facta dispensatio subreptitia censeatur.

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel Monasterio: tantùm enim prohibet Concilium, ne ipse inde commodum temporale captet.

58 *Pontifex potest.* Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari, etiamsi causâ dispensationis aliquid accipiat, modò illud non in pretium dispensationis: sed veluti in quamdam mulctam, per quam alter compenset recessum à communi lege, exigat. *Exemptio à lege communi, aliis operibus compensanda.* Probatur, quia cupienti sibi concedi exemptionem à lege, licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem, v.g. vt soluat aliquam pecuniam ad piam causam, vt ieiunet, vt peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt: decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coerceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare: quia nemini est debita, nisi cui ipse eam attribuerit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis Iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitimè præscripta, vel Pontifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esset damnandum simoniæ.

59 *Obiectio.* Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Resp. Hinc tantùm sequitur, Pontificem non posse quidquam pro suis vsibus exigere: (nisi subsit iusta causa) alioquin peccabit, saltem venialiter, nō cōformans se in hoc decreto aliis Prelatis.

Fideles possunt excusari. Notandum est, fideles obtinentes huiusmodi dispensationes, & aliquam pecuniȩ summam Prȩlatis exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantiæ inculpatȩ, partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quamdam redemptionem vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationem. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinū, qui soluebant aliquid Episcopo titolari in collatione Ordinū, qui abusus iam in plerisque locis est sublatus. quamuis & ipsi Episcopi propter consuetudinem excusari potuerint. etsi enim sit abusus, eò quòd speciem mali habeat, tamen non est absolutè malum, seposito Iure positiuo.

Petes, Vtrùm committant simoniam, si aliquid exegerint pro ferenda excōmunicatione vel alia censura. Ratio dubitandi est, quia hìc non aliquid spirituale conferunt, sed auferunt: ac proinde non videtur hìc esse locus simoniæ. Respondeo, Committere simoniam: quia excommunicare est vsus potestatis spiritalis, non minùs quàm ab excommunicatione absoluere. Vnde Prælatus, si intuitu istius vsus exhibiti in gratiam alterius, qui v.g. suum debitorem vel aduersarium, à quo iniuriam patitur, hac pœna compelli petit, aliquid exigat, simoniam Iuris diuini committit. Cùm enim hìc nullus labor vel modicus subeūdus sit, ratione cuius videatur aliquid ad sustentationē posse exigi, solùm superest illa actio spiritalis, quæ vendibilis non est. Nec refert quòd commodum per illā proueniens ei in cuius gratiam fit, sit temporale, nimirum quòd alter cogatur soluere, vel abstinere ab iniuria. quia sufficit illam actionem ex parte sui principij vnde procedit, atque adeò in seipsa spiritalem esse: sic enim efficitur inuendibilis, etiam vt alteri vtilis: sicut vsus gratiȩ sanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuendibilis est, nec quidquam pro eô exigi potest. sicut enim hoc commodum temporale non præstatur nisi per actionem spiritalem: ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, nisi vt in illa actione tamquam in causa continetur.

Aduerte tamen, si ex vsu potestatis spiritalis graue incommodum proueniret vtenti, v.g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. seposito Iure positiuo, non fore simoniam, si aliquid eo intuitu exigitur. Tūc enim nihil exigitur pro vsu potestatis spiritalis, sed pro incommodo, quod ipse patitur & subit, vtendo illa potestate. Atqui honor rebus spiritalibus debitus non postulat, vt dum quis in commodum alterius illis vtitur, non se curet seruari indemnem. Simili modo sacerdos periculo grauis incommodi se exponens faciendo Sacrum, posset illud æstimare absque vlla rei sacræ iniuria.

DVBITATIO X.

Vtrùm Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriis, vel sigillo.

Respondeo & dico Primò, Nec Episcopos, nec eorum ministros (exceptis Notariis) quidquam posse pro his, etiam sponte oblatum, accipere: si contrà fecerint, contrahent simoniam, saltem Iuris humani. 60 *Soli Notarij possunt pro litteris aliquid exigere.*

Prior pars est expressè Conc. Trident. sess. 21. c. 1. de reform. *Nihil*, inquit, *pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum ministri quouis prætextu accipiant.* vnde patet, ne expensas quidem exigere posse. sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

Altera verò, *fore simoniam*, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quòd prauitati simoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipso facto, olim Iure statutam. Idem patet ex Cōcilio Bracar. II. c. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant, sed sicut scriptum est, Gratis accepistis, gratis date, &c. quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens: Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. 22. Placuit 1. q. 1. Gregorius I. cap. 4. Sicut Episcopum. 1. q. 1. *Sicut Episcopum non decet manum, quam imponit, vendere; ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venumdare.* ibidem tamen permittit *sponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Trident. prohibet, & meritò; quia non censetur quid facilè tunc sponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè persuaderet sibi cupiditas, sponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & *Sponte oblatum.*

vt tale accipiatur; quia cessat pactio & ratio debita, quæ necessaria ad simoniam.

62 *Notarij.* Excipiuntur à Concilio Tridentino *Notarij*, sed in iis tantùm locis vbi est consuetudo aliquid accipiendi, & nullum salarium pro exercendo officio est constitutum. hi enim pro singulis dimissoriis & testimonialibus litteris possunt accipere decimam partem aurei, non amplius, id est, sex asses; dummodò Episcopo nullum inde emolumentum obueniat. Quòd si eis salarium sit constitutum, simoniam committent aliquid accipiendo. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari cōtraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit esse corruptelam, prauitati simoniacæ fauentem: addens, *Qui secus fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à iure inflictas ipso facto incurrant.* Hæc pœna est excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarensi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de iis qui sponte dant; secùs qui coactè, iam obtento ordine.

Dantes qui excusandi. Aduerte tamen, his non obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dantes omnino excusandi sunt; non enim est mens Concilij vt litteris illis careant. fortè etiam accipientes excusari possunt consuetudine; quæ etsi corruptela videatur, ob speciem mali, tamen per se mala non est; quamuis meritò per Episcopos vt corruptela tolli deberet.

63 *Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.* Dico Secundò, Prælati qui habent reditus sufficientes, tenētur lege Iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro hisce ministeriis à subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l.9. quæst.6. art.1. Probatur, quia Prælatis non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipsi soli inde viuant; sed vt etiam ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij, sustentent. Porrò ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm pro omissione actus spiritalis aliquid dare vel exigere sit simonia.

64 *Dare pro omissione, non est simonia.* RESpondeo & dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda omissio actus spiritalis, non est quid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra: vt si aliquid accipias, vt omittas Sacrum, vt non ordines, non confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subiicias interdicto. Imò interdum potest quis pecunia induci vt hæc omittat, v.g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hæreticum; ne absoluat impœnitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum. 14. de simonia, vbi dicitur, *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel dignè pœnitentem à reconciliatione remouere*, quia nomē *simonia* ibi accipitur generatim & largè, quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum simoniaca dicitur; vt patet cap. 114. Ordinationes. 1. quæst. 1. Eodem modo collatio facta timore, vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria n.25. certum enim est, fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simoniam: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre, non sunt actus spiritales, sed ciuiles. per accidens autem est quòd referantur ad correptionem fratris, vel punitionem; modò non ideò pluris æstimentur; vt patet ex dub. 8.

Dices, Quædam omissiones sunt vsus potestatis spiritalis, vt patet cùm quis pœnitentem & confessum non vult absoluere. ergo erit simonia si aliquid pro ea detur, vel exigatur. Respondeo, Numquam pura omissio, de qua nos loquimur, est vsus potestatis spiritalis. Vnde diximus, *nudam omissionem actus spiritalis* non esse quid sacrum. Vt omissio censeatur vsus spiritalis auctoritatis, requiritur vt quis ex auctoritate aliquem repellat, vel saltem vt illi omissioni actus spiritalis censeatur coniunctus, v.g. Si quis audita confessione alicuius illū repellat tamquam indignum, & sic deneget absolutionem, est actus spiritalis, & sic erit simonia Iuris diuini pro tali omissione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quo modo facilè intelligi potest dict. cap. Presbyterorum: & sic *simonia* quo ad hunc casum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera simonia, si Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, sed dissimulanter se subducat, vel alio astu omittat absolutionem: sic enim non vtetur sua auctoritate. Similiter si Prælatus qui excommunicauit, pœnitētem repellat, tamquam indignum, nolendo absoluere, vel etiam moras sine causa nectat, erit simonia. Nam huic omissioni coniuncta est continuatio effectus prioris sententiæ; & ita omittendo, assiduè & voluntariè censetur suæ auctoritatis sententia excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinctum tenens, postquam venit tempus quo tenetur illum soluere, si omittat; positiue eum lædit vsu publicæ potestatis. Itaque hoc ipso quo datur aliquid pro tali omissione, datur pro continuatione læsionis, & consequenter pro continuato vsu illius potestatis.

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritalis, si fiat sine iusta causa, coniuncta est quædam turpitudo simoniæ affinis, ratio est, quia dum exigitur vel offertur pretium pro omissione actus spiritalis, tacitè insinuatur actum illum esse vendibilem; si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. Quia tamen contractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim est rei sacræ venditio, sed est contractus, quo insinuatur rem sacram esse vendibilem; quod in eius iniuriam cedit. Ex quibus Patet, accedente præcepto Ecclesiæ quo vetetur acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiusmodi omissionibus in reuerentiam sacrarum functionum, facile in huiusmodi fore simoniam Iuris humani. 65 *Habet simoniæ imaginem.*

Dico, *si fiat sine iusta causa.* quia in multis casibus licitum est aliquid dare ministro ecclesiæ vt aliquē actum spiritalem omittat; modò illa omissio non sit cōnexa vsui spiritalis potestatis, vt supra n.64. dictum est. Possumus enim iniurias Dei pecunia oblata impedire. Idē dico de grauissimis iniuriis proximi, quæ aliter auerti nequeunt; vt si vellet aliquē iniustè excommunicare. Ipse tamen pecuniam licitè non potest exigere, nisi fortè in casu pro damni vel incommodi compensatione, quod omittendo subiturus esset.

DVBITATIO XII.

Vtrum pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

66 *Si pro statu religioso da ur, est simonia.* RESpondeo & dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur. est certa & communis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & cœlestis.

Allicere ad Religionem muneribus. Petes, Vtrùm idem dicendum sit, si donis & muneribus intēdam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solum intendam allicere animum, vt spōte hæc complectaris, certum est non esse simoniam: licitum enim est beneficiis allicere ad salutem & salutaria omnia: modò tamen absit scandalum, ne videantur pretio fieri Christiani vel Religiosi. *Quid si intendam obligare.* Si verò intendam absolutè obligare, videtur esse simonia, vt insinuatur cap.2. Quàm pio. 1. quæst.2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocasse.* Sed verius puto non esse propriè simoniam; quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid spiritale: sed vt sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. Confirmatur, quia turpitudo illius actus non est sita in eo quòd spiritale comparetur pretio temporali: alioquin ne sub conditione quidem obligari quis posset, nimirum vt vel ingrediatur Religionem, vel refundat 100. aureos quos in hunc finem ei dedi. Quando enim agitur de comparatione rei spiritalis, ne hoc quidem modo obligatio potest interuenire. At satis constat illud non esse illicitum, vt statim dicemus, & vsus quotidianus probat. Consistit igitur illius actus deformitas in eo quòd homo pretio temporali obligetur ad id quod liberè & ex affectu salutis animæ, non commodi temporalis, capessi debet. Vnde in aliis rebus spiritalibus admitti potest hæc absoluta obligatio absque vitio simoniæ, v.g. vt talibus diebus facias Sacrum, tali loco, in tali altari, &c. ergo non est hic propriè simonia, saltem Iuris diuini. Cauendum tamen est tum propter scandalum, vt dictum est; tum quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resilire, si in probatione viderit sibi non conuenire.

67 Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cum opulento, vt pro Prælato, quem illi suppeditat, certam pecuniam rependat; qui est casus dicti capitis, Quàm pio: quia reuerà hîc daretur spiritale pro temporali. Vnde etiā videtur simonia, si Monasterium sui commodi spiritalis vel temporalis causâ, muneribus aliquem absolutè ad ingressum obstringeret; daret enim temporale, vt ipse in gratiam & commodum ipsorum capesseret spiritale. secùs si non absolutè. nam potest quis ali in studiis vel accipere commoda à Monasterio, ea lege vt posteà ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere; si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. *Licitum obligare alternatiuè.* Patet, quia licet mutuare sub conditione, vt non tenearis restituere, si religionem ingressus fueris; teneatis verò si non fueris: nihil enim hîc datur pro ingressu Religionis tanquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tamquam conditio, vt donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest.

Dico Secundò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia saltē Iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. 68 *Si Monasterium est opulentum, videtur simonia.* Docet hoc D. Thomas in 4.d 25. q.3. art.2. ad 7. vbi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius, simoniacum est aliquid exigere.* Adrianus quodlib. 9. littera V. Victoria relect. de simonia p.2. n.12. vbi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probatur Primò, Quia ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexū professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro iure sustentationis.

Quidam negant antecedens, Quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solùm ex opere manuum. Deinde Monasterium non tenetur monachum alere lege iustitiæ; sed solùm ex misericordia.

Habent ius ad alimenta. Sed contrà. Quia etsi olim non habebant ius, quando se omnes labore manuum sustentabant; tamen modò postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiosè dotata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi ius non habeant ad alimenta ceteraque necessaria, & cur Monasterium non teneatur lege iustitiæ singulos alere; cùm singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum vsum habet. Idem tenet Nauarr. 2. commentar. 2. de Regular. num. 29.65. & alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu. vel pro iure alimentorum: si pro statu, est expressa simonia iuris diuini: si pro Iure alimentorum, cùm hoc ius sit debitum ratione status, censetur velle vendere ipsum statum, ex quo hoc ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit 2.& 4.

Notandum tamen quosdam sentire, hîc nullam esse veram simoniam, quando pecunia solùm pro sustentatione exigitur, sed solùm præsumi in foro externo Ita Siluester v. Simonia, quæst. 15. Toletus lib. 5. cap.89. Sotus lib. 9. de Iustit. quæst. 6. art. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. 69 *Quidam dicunt non esse simoniam.* Confirmatur, quia non exigitur temporale pro spiritali tanquam pretium; sed solùm requiritur tamquam conditio vt Monasterium accessu aliorum non grauetur: cùm enim bona sint communia, neque certi prouentus singulis professis sint attributi, fit vt opes communitatis, respectu singulorum, minuantur aliorum ingressu, neque tam commodè possint recipi pauperes, qui aliàs benè idonei. ad hoc igitur cauendum paciscuntur cum

iis

tis, qui opes habent, vt inferant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro iure alimentorum propriè, ſed damni vitandi cauſa; & ne illorum acceſſu, pauciores alij poſſint admitti. hæc ratio benè oſtendit, non eſſe ſimoniam Iuris diuini. Quòd tamen aliquo modo ſit ſimonia, videtur poſſe conuinci ex Canonibus, qui abſolutè prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent ſuſpendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monaſterium transferri; vt patet cap. Veniens ad nos. 19. & cap. Dilectus. 30. de ſimonia, & Extrauag. prima de ſimonia, vbi ſuſpenduntur Conuentus & Capitula, quæ paſtus, vel prandia, vel ſimilia in Religionis ingreſſu, etiam ex conſuetudine, (quam dicit eſſe corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici poteſt, Canones loqui ex præſumptione: quia potiùs præſumendum eſt illa exigi non pro ſtatu ſpirituali, ſed vel ad leuamen Monaſterij, vel tamquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptiis ſpiritalibus; & vt tractentur amici. non enim arbitrandum eſt illos velle peſſimo modo facere, quando minùs malus ſuppetit.

70 Probabiliùs dici poſſet, olim fuiſſe ſimoniam Iuris humani, & adhuc eſſe, vbi illi Canones vigent; vbi verò longa conſuetudine contrarium ſeruatur, illam ſimoniam deſiiſſe. Semper tamen ſpeciem ſimoniæ retinet, & verum auaritiæ eſt ſignum.

Videtur non eſſe ſimonia, vbi longa conſuetudo contrariũ ſeruat.

71 Dico Tertiò, Si Monaſterium inopia premitur, ita vt non poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia, paciſci cum ingredientibus de ſuſtentatione. Ita D. Thomas quæſt. 100. art. 3. ad 4. & in 4. Sentent. loco citato, Silueſter ſuprà quæſt. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio eſt, quia hic nihil ſpiritale vendi cenſetur; illa enim pecunia ſolùm requiritur vt conditio quædam neceſſaria, vt alij Religioſi non grauentur: non enim par eſt vt maiorem inopiam ſubeant cauſâ eorum qui petunt admitti, quando hi ipſi facilè poſſunt iſtud incommodum auertere. Nec obſtat cap. Quoniam. 40. de ſimonia; quia ibi agitur de Monaſterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Silueſter. Dici etiam poteſt, Iura antiqua in Monaſteriis tenuibus per contrariam conſuetudinem eſſe abrogata.

72 Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 3. de reformatione Regul. ſtatuiſſe, *vt in Monaſteriis & domibus tam virorum quàm fœminarum, is tantùm numerus conſtituatur & conſeruetur, qui ex propriis redditibus Monaſteriorum vel conſuetis eleemoſynis commodè poſſit ſuſtentari.* Vnde Superiores, & illis negligentibus, Ordinarij deberent hunc numerum conſtituere, & non permittere vt plures admittantur, & conſequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (ſic enim in Monaſteriis feminarum vocari ſolet) quamuis enim Cõcilium hoc expreſsè non prohibuerit, tamen ſequitur ex illius decreto, eſtque Iure antiquo vetitum.

Diſpoſitio Concil. de numero.

73 Notandum Secundò, Non videri peccatum, ſaltem mortiferum, ſi plures admittantur vbi hic numerus nondum eſt conſtitutus, aut ſi paciſcantur de dote, quando Monaſterium eſt tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vſus contrarius non eſt contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium nihil auſa eſt hac de re definire, ſed cenſuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obſtat cap. Periculoſo, vnic. §. Sanè, de ſtatu Regul. in 6. *Diſtrictiùs,* inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monaſteriis Ordinum non mendicantium aliquæ recipiantur in ſorores, niſi quot poterunt de ipſorum Monaſteriorum bonis ſiue prouentibus abſque penuria ſuſtentari: ſi ſecùs actum fuerit, irritum decernimus.* quia reſponderi poteſt, Illa, quæ inferuntur, hoc ipſo fieri bona Monaſterij, & ſic eam, quæ admittitur, ali poſſe de bonis Monaſterij. Deinde non videtur vſu receptum; quia paſſim ignoratur diſpoſitio huius Canonis.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ſit ſimonia, exigere pretium pro doctrina Theologica.

Reſpondeo & dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina Theologiæ naturalis ſeu metaphyſica, non eſt ſimonia. eſt ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non eſt res ſupernaturalis, ſed eſt actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non eſt materia ſimoniæ. Vnde poteſt æſtimari non ſolùm ex labore, qui ponitur in ſtudendo, ſed etiam ex ſublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat; eoque ampliùs exigi, quò veritas illa eſt ſublimior, magiſque abdita, vt dictum eſt dubit. 1. vnde videmus, profeſſionibus ſublimioribus maiora eſſe conſtituta auctoramenta. Idem ſequitur ex ſententia Altiſiodorenſis, & Alexandri de Ales, qui dicunt ſcientiam vendi non poſſe, laborem docendi poſſe; quia hic labor non habet æſtimationem notabilem, niſi ex re in qua verſatur. 74

75 Dices, Veritas illa eſt quid æternum & increatum: ergo ſine iniuria vendi non poteſt. Secundò, Non eſt mea vel tua, ſed ſolius Dei, teſte D. Auguſtino in Confeſſionibus. Denique omnis veritas ſeu cognitio veritatis eſt à Spiritu ſancto, teſte D. Ambroſio.

Obiectiones.

Reſpondeo, Veritatem eſſe quid increatum & æternum vt eſt in obiecto æterno, & vt eſt in mente diuina; & hac ratione vendi non poſſe. Vt autem eſt in mente & in intelligentia docentis & diſcentis, eſt quid creatum: non tamen propriè dici poteſt vendi. ea enim quæ eſt in docente, vel in actu intellectus illius, non venditur; quia docens ſuam cognitionem & veritatem non transfert in diſcentem, ſed ſibi eam retinet. ea verò, quæ naſcitur in diſcente, non oritur ſolâ docentis operâ, vt qui extrinſecùs tantummodò obiectum proponat, ſed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici poteſt vendere ſuum docẽdi laborem, induſtriam, & vocem, quatenus vtilis eſt ad obiectum tam nobile proponendum; & conſequenter concedi poteſt, veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & induſtria docentis, in mente diſcipuli, & vtilis eſt ad conuictum humanum, ad dignitatem & no-

Reſp.

Vendit laborẽ & vocem ſuam.

minis existimationẽ, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

76 Nec obstat quòd veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensionem: quia non venditur quà honestum, sed quà vtile & delectabile.

Ad Secũdum, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea; ea tamen quæ est in meo intellectu, quodammodò mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est à Spiritu sancto, non tamen per supernaturale donum. etiam sanitas, & vires, & artes à Spiritu sancto sunt.

77 *Pro catechismo.* Dico Secundò, Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. Neque ordinariè fit solùm vt res fidei memoria teneantur (qua ratione fortè aliquid exigi posset) sed vt fideles sciant illis vti & applicare ad effectus & mores suos, tum in cultu diuino, tum in Christiana conuersatione componendos. Potest tamen exigi stipendium sustentationis pro labore qui subitur, vt suprà dubit. 8. dictum est.

Pro vsu doni sapientiæ. Dico Tertiò, Si Theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa (qualis erat in Apostolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vsu tamquam pretium, est simonia. ratio est, quia hæc Theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longè clariùs & certiùs sensus Scripturarum & mysteria fidei penetrabant, quàm vllo studio quis possit assequi. neque solùm consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus sancti, pro tempore & loco illuminantis.

78 *Theologia scholastica.* Dico Quartò, Si Theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principiis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones; pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest.

Quatuor functiones Theologiæ. Pro catechismo, concione, responsis ad pacem conscientiæ. Vbi notãdum, hanc Theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principiis fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari Scripturas.* Tertia, Docere doctrinam Christianam, seu prædicare doctrinam Euangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas conscientias. Pro tertio & quarto actu pretium exigi non potest. Ratio est, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, aliosque actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus sancti percipiendam: nec aliam habent æstimationem apud Christianos. vnde censentur res sacræ & supernaturales: quia immediatè ad supernaturalia ordinãtur, & etiam quia fiunt ab homine, vt est instrumentum Spiritus sancti.

79 *Pro labore præuio.* Aduerte tamen, non fore simoniã, si pro labore præuio, qui in studendo scribendoque ponitur vt se cõparet ad illos actus, aliquid accipiat; quia per accidens illis coniungitur: modò non pluris hunc laborem æstimet, eò quòd ad salutem vel conscientiæ tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia valeret; vt quando de contractibus respondetur: sicut Iureconsultus eò pluris æstimat suum responsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat.

Verùm si quis benè consideret, nihil est peculiare in illo studio præuio ad conciones vel catechesim. Si enim consideretur vt est vtile iis quorum causa suscipitur, sic nihil pro eo exigi potest, sicut nec pro ipso actu concionandi. quia vtilitas hæc est omnino spiritalis; & sic æstimaretur hoc studium & venderetur ratione commodi spiritalis. Si autem spectetur vt affert molestiam, & requirit magnam animi attentionem & longum tempus, sic pro illo potest exigi pretiũ sustentationis. Sed eodem modo potest exigi pro labore ipsius concionis, vt patet ex dictis dubit. 8. num. 53. & 54. Itaque non est hic facienda distinctio inter concionandi actum, & laborem præuium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel suscipitur.

De primo & secundo actu. De primo & secundo actu theologiæ est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Siluester v. Simonia q. 10. & Paludan. quem Siluester refert. Addit tamen Siluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij; quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius est non esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. Sotus l. 9. quæst. 5. art. 1. & quæst. 6. ar. 2. Caietan. in art. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. r. & alij. Ratio est, quia in actu docendi Theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio vtrùm proueniat iste actus ex cognitione seu assensu supernaturali, neque vtrùm immediatè inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solùm laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit: & laboris, quo illam tradit: & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire solent. 80 *In primo & secundo actu non est simonia.*

Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus supernaturalis, nempe fides; & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionem; & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inuendibilis. 81 *Obiectio prima.*

Resp. Respondeo, Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint; vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret: tamen eruditè docere potest. Sicut etiam cantui artificioso coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur; tamen pro ipso cantu pretium exigi potest: quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quòd fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat; sed solùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore nequit obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. *Qua ratione pro doctrina Theol. aliquid possit exigi.*

Ob

Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82 Nec obstat quòd obiectum sit supernaturale, quia non habetur ratio vtrùm cognitio, qua illud attingitur, sit supernaturalis, an non; sed solùm quòd labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2. pro licentia docendi. Dices Secundò, Titulo de Magistris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licētia docendi: ergo docere est actus spiritalis.

Resp. Respondeo, Negando consequētiam, etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quòd ex potestate spiritali procedat: (est enim vsus potestatis spiritalis, sicut dispensatio eum Sacerdote ad Chirurgiam exercendam) tamen pro ipso actu docendi aliquid accipi potest sicut pro actu medendi. Adde, non solùm de licentia docendæ Theologiæ, sed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore simoniam Iuris diuini, sed solùm humani, si aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius scientiæ exigeretur, habita ratione lucri quod ex eà professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit vsus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert, quia non est vsus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictio enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica; vt cùm punit crimina sui vel mixti fori pœnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè non pertinent, concedit. Itaque cùm pro huiusmodi pecunia exigitur, etsi id possit esse iniquum vel turpe lucrum, vel simonia Iuris humani, non tamen videtur simonia Iuris diuini. Confirmatur: quia quando ius administrationis vel negotij temporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem, transferre illud in alterum, & in eo alteri suas quodammodò vices committere, non est propriè & essentialiter vsus potestatis spiritalis, quà spiritalis est, sed quatenus eminenter etiam est temporalis. Nec refert etiamsi illa potestas respiciat finem spiritalem, v. g. bonum spiritale ecclesiæ vel subditorum, quia etiam respicit bonum temporale, quod non amittit suam æstimationem etiamsi ordinetur ad spiritale. Sic non est simonia Iuris diuini, si Episcopus vel Rector ecclesiæ vendat officium Sacristæ, Oeconomi, Aduocati, Defensoris ecclesiæ: vt suprà dubit. 4. dictum est. quia hæc iura sunt in se temporalia, vtpote ad actus temporales, ac proinde pretio æstimabilia: & eminenter competunt ipsi Prælato. Quare dum ea in alios transfert, translatio illa, quoad suum terminum, est res temporalis, etsi à principio spiritali procedat. Sed per accidens est, quòd à tali principio prouenit. Nam potest fieri absque vlla iurisdictione, vt patet si ipse Sacrista hoc suum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc enim sufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens est calori quòd proueniat à sole, vel ab igne, & ad hunc vel illum à sua causa destinetur finem. Idem dicendum de officio Magistri: quia eadem prorsus videtur ratio, ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de aliis licentiis quæ consistunt in concessione alicuius Iuris temporalis pretio æstimabilis: secùs de illis quæ solùm in dispensatione legis, vt licentia medendi in Sacerdote. dispensatio enim vendi non potest. Confirmatur. Nam licentia docendi ab officio magistri non distinguitur, nisi quòd officium sit ius docendi cum obligatione, licentia sine obligatione. Sed obligatio non quæritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, sed solùm pro ipso iure docendi. Vnde Canones tit. de Magistris eodem modo de licentia & de officio docendi loquuntur, & sub grauibus pœnis pecuniam pro illis accipi vetāt, idque quia talis exactio sordida, & contra profectum ecclesiasticum; vt ibidem dicitur, & iubent acceptum restitui: eum tamen, qui licentiam sic obtinuit, non priuant. Itaque satis indicant plus ibi esse iniuriæ & sordium quàm veræ simoniæ.

83 Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij seu doctoratus, est vsus potestatis spiritualis supernaturalis, vt ait Siluester: ergo est actus spiritalis. *Obiectio 3.*

Resp. Magisterium, seu doctoratus. Respondeo, Magisterium non esse potestatem spiritalem seu supernaturalem, sed potiùs naturalem, vt insinuat D. Thomas quodlib. 5. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, seu Ius vt tali titulo compellетur, collatum in testimonium scientiæ, & ius docendi: vtrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cùm ipsa scientia, quatenus studio & labore paritur, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est, id est, non supernaturalis. Nec refert, quòd à Pontifice descendat; quia etiam potestas medendi in Sacerdote est à potestate spiritali; non tamen ipsa ideò censetur spiritalis: & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas enim supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quæ sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica. nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter.

His explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, vt circa beneficia & pensiones.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm sit simonia, resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter nec aliàs.

84 MVlti Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. ratio est, quia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet. cap. fin. de pactis, & cap. Ex parte 1. de officio Delegati. itaque debere hanc resignationem in manus ordinarij fieri purè & absolutè: posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum non astringi huic consetre. secùs verò si fiat in manibus Pontificis, cuius præsentia potest simoniam purgare, & veluti sol tenebras dispellere. Ita Rebuffus, de beneficiis, §. De puta resignatione; addens, beneficium resigna- *Sententia communior DD. esse simoniam.*

tum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari à Papa, tanquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauarr. c. a 3. num. 107. & passim Canonistæ cum Glossa in dictum cap. Ex parte. t 2. quam sequuntur aliqui Theologi.

85 *Alterum sententia, Non esse simoniam.* Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani; nec esse illicitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus lib. 9. quæst. 7. art. 2. quem sequuntur multi Thomistæ, & Couarruuias lib. 1. variat. cap. 5. num. 5. & 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Siluestrum. Ratio est, quia qui ita renunciat, nihil temporale dat vel accipit pro spiritali; sed solùm indicat se renuntiare, si collator velit conferre Petro, non renũtiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica, de rerum permutatione: cur non etiam in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solùm quæritur vt conditio, nec vllo modo censetur pretium renuntiationis: alioquin etiam censeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 Respondeo & dico Primò, Hic nullam esse simoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, Non posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniam Iuris humani: quia nulla propriè hîc interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solùm fit resignatio sub conditione, quam si Prælatus non acceptat, nihil actum est.

An Episcopus possit acceptare, reiecto modo. Aduerte tamen, plerosque DD. sentire, Episcopum posse acceptare talem resignationẽ, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clausula habetur pro non adiecta; cùm resignatio in spiritalibus purè fieri debeat. Idẽ tenet Couarruuias suprà, & dicit esse sententiam communem.

Verius non posse. Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de resignatione cõditionali, num. 7. & sequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non potest pars illius altera recipi, & altera reiici, sed debet totus recipi, vel totus reiici; L. Aurelius. 28. §. Idem quæsiit. 12. ff. De liberatione legata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè significatur resignationem esse nullam, nisi admittatur cum illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum sit; Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renunciatio simplex valebit, nisi conferatur ei in cuius fauorem resignatum est.

Si tamen resignans sciret suam resignationem inualidam esse, eò quòd fit contra stylum Curiæ, posset Episcopus illam acceptare, reiecto modo, vt docet Flaminius l. 1. de resignat. q. 3. n. 65. dicens ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum Curiæ non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus suprà, & Flaminius q. 3. vnde sequitur, non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo vt Ordinarius se possit obligare: nisi ex priuilegio vel consuetudine id ei sit concessum.

Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri, v. g. resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu resignes tuum in fauorem mei nepotis: nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum resignationis reciprocæ, quòd omnino extra casum permutationis est Iure vetitum: vt patet cap. Quæsitum, de rerum permutatione. *Cessiones reciprocæ.*

Idem dicendum de resignatione triangulari, vt vocant: v. g. Renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus suo cedat Paulo, & Paulus cedat suo mihi: fieri enim potest vt Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meum Petro; quo proposito cupiunt inire dictam resignationem. Esse autem in huiusmodi resignatione simoniam Iuris humani, expressè docet Nauarr. in cap. Si quando. de rescriptis. except. 4. num. 1. & in Enchiridio cap. 23. num. 100. §. Secundò, quòd. vbi pro eadem sententia citat Raimundum, Angelum, & Siluestrum qui idẽ in simili casu, vbi tamen minor est imago pactionis simoniacæ, docent. Idem Nauar. in consil. l. 5. con. 12. t. de simonia, reprobat omnes resignationes triangulares & quadrãgulares tãquam simoniacas; & dicit eas inducere pœnas Iuris, si compleantur. Ratio est, quia notissimi Iuris est, in spiritualibus omnem pactionem obligantem ad id quod Iure non inest, esse illicitam & simoniacam: vt apertè colligitur cap. fin. de Pactis. vbi dicitur: *In spiritualibus omnis pactio, omnisque conuentio debet omnino cessare.* & cap. Tua nos, de Simonia; & 1. q. 1. cap. Quàm pio. & alibi sæpè. atqui in permutatione triangulari est pactio obligans ad id quod Iure non inest. nam primus obligat secundum vt resignet in fauorem tertij, & secundus obligat tertium vt resignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiusmodi resignationes & permutationes defendi possunt. vide Flaminium lib. 14. q. 7. num. 63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Põtifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani; quam auctoritas summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamen, duplici permutatione coram ipso facta, ad eumdem terminũ perueniri; vt si ego permutem simpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipsi. 88 *Triangularis cessio.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

Respondeo, Id licitum esse, modò pensio sit moderata, & legitima auctoritate constituatur. est communis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem confirmat 89 *Resignatio, qua fit reseruata pensione.*

Pensio potest imponi. firmat vsus quotidianus. Ratio est, quia sicut Pontifex potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionem detrahere, & alteri ius ad illos concedere, vel onus soluẽdi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eumdem transibit onus soluendæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo, vt Superior partem fructuum à beneficio separet, vel vt onus pensionis illi imponat: quod cùm Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest.

90 Dices, Prælatus hic obligatur ex pacto.

An Prælatus obligetur. Resp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo. Secundò, Eâ admissâ, non est opus vt se obliget; sufficit vt liberè constituat pensionem: quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamsi se obligaret, nihil referret; quia pensio non exigitur vt pretium beneficij aut resignationis, sed vt pars eius quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus, sed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex resignatione, sed de damno vitando, ac proinde non est simonia.

91 Sed difficultas est, qui possint pensionem causâ resignationis simplicis imponere.

Qui possint pensionem imponere. Resp. Primò, Certum est, Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus à latere, vt docet Rebuffus, §. de resignat. conditionali n. 51. adeò vt nisi pensionem imposuerit, factâ tali resignatione, collatio sit futura irrita. huic tamen non conceditur vt possit admittere resignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrùm Episcopus possit, dictum est suprà c. 34. dub. 38. Verius iudico, & stylo Curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non posse; nisi priuilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit. cui apertè fauet Ius commune, quod statuit vt ecclesiastica beneficia sine imminutione conferantur. Extrauag. cap. vnico, titulo Vt Ecclesiast. benef. &c. Vnde sequitur, non posse nisi vbi Ius id ei concedit. Vide suprà cap. 34. dub. 38. num. 205.

92 Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis,

Possunt tractare. posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest solâ auctoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius Iure esse illius debitor: & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam auctoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur nisi ad id quod Iure inerit.

93 Notandum Secundò, Interdum fieri resigna-

An hypothecam & fideiussorem exigere possit pro pensione. tiones in fauorem sub onere pensionis; & quia resignans metuit ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam sæcularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire possit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera pretio æstimabilia, quæ Iure non insunt, non solere nisi auctoritate Summi Pontificis admitti: quia continent simoniam Iuris humani, & habẽt quamdam speciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito, quin talis pensio ab Ordinario constituta, possit non solui, & beneficium tamquam vacans impetrari.

Petes, Vtrùm si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, possit eas repetere, si beneficium velit resignare. 94

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio: sed tantùm pro expensis litis, vt se indemnem seruet, hæ enim totæ redundãt in vtilitatem resignatarij, quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quæ est communis DD. vt docet Flaminius lib. 14. q. 7. num. 1. quia omne pactum in spiritalibus de onere temporali, quod Iure non est annexum, reprobatur, si absque auctoritate Superioris fiat; de quo vide suprà dubit. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur ista excusatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.

Respondeo & dico Primò, Si resignes, vel 95 alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum: si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias possit esse illicitum. Docet hoc Nauarrus cap. 25. num. 109. Viualdus, de simonia, n. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta connentio, nulla intentio obligandi, nulla quoque est simonia.

Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel aliter 96 procures alicui beneficium cum intẽtione obligandi, vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renunciet, nullo tamen signo exteriùs hanc tuam intentionem insinues, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dubit. 6. Hæc tamen non infert pœnas Iure constitutas. *Simonia confidentia interna.*

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto, vt is qui beneficium istud acceptturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut vt pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præstet: erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas Iuris infert. Patet ex Bulla Pij IV. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus cap. 23. n. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi possit & debeat hæc simonia esse commissa. Porrò reipsa, & in foro conscientiæ, solùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud sibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel pensio ex eo alteri soluatur. *Externa.*

Petes, Quid si procures beneficium cum pacto 97 vt sibi reseruetur pensio vel fructus aliqui?

Resp. Esse quidem simoniam, non tamen con-

Si resignans sibi reseruet fructus vel pensionem, non est confidentia simonia, sed simplex.

fidentiæ, vt docet Hugolinus, tabu. 1. cap. 2a. & Nauarrus consil.76. tit. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi sic dicitur: *Si quis beneficium aliquo dimittente receperit, vt illud eidem dimittenti vel alteri postea conferatur, aut vt illius fructus alij vel aliis conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem, confidentia censeatur.* hîc cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur*: cùm de pensione & fructibus dicitur, *alij vel aliis.*

Altera sententia probabilis.

Altera tamen sententia est valdè probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidētiæ, qoando aliquis præsentat, vel beneficiū resignat aut confert, vt prouisus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat; vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IV. vers. *ac sibi propterea pensiones annuas,* & vers. *ac fructuum ac pensionum reseruationes*; quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cùm quis sibi absque legitima auctoritate pensionem reseruat. Crediderim tamen non esse in hac parte receptam.

Retrocessiones prohibita.

98 Ex iisdem Bullis patet, in beneficiorū resignatione, præsentatione, & collatione, illicitas esse & simoniacas hac specie quasdam retrocessiones, quas vocant *recessus, regressus, & ingressus*, quibus significatur ex vna parte ius quoddam in dimittente, repetendi pristinum beneficium, ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

Regressus.

Regressum dicat habere, si beneficio à me possesso cedam alteri, reseruato mihi iure regrediendi ad illud beneficiū, in euentum, quo resignatarius naturaliter vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Ingressus.

Ingressum, si beneficium mihi collatum alteri, ante captam eius possessionem, resignem, seruato mihi iure ingrediendi possessionem huius beneficij, si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus, &c.

Accessus.

Accessum, si Prælatus mihi cupiat prouisum de beneficio: sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax; confert meo pædagogo, reseruato mihi iure, vt quamprimùm iustam ætatem habuero, propria auctoritate possim istud beneficiū accipere vel accedere. Quicumque sibi vel alteri

99 tale ius reseruat sine expressa Pontificis auctoritate, committit simoniam huius speciei. Adde, etiam Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de reform. valdè improbare istas retrocessiones, *veluti imaginem quamdam successionis hereditaria referentes.* ac proinde, *vt sacris constitutionibus, Patrumque decretis contrarias.* Ob eamdem causam Improbat

Coadiutoria cum futura successione.

Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euidens vtilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum sit permutare beneficia, compensata fructuum inæqualitate.

Respondeo & dico Primò, Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati, est illicita: non tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesiastici. patet ex dictis suprà dubitatione 4.

Vbi Notandum est, cùm ex dispositione Canonum, permutantes nullam habent potestatem sua beneficia vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum; ac proinde sicut propria auctoritate sua beneficia alienarunt, ita sua auctoritate posse ad ea redire. possunt tamē à Superiore per sententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim.7. de rerum permutat. non tamen amittunt ea ipso facto, nec incurrunt censuras. 100

Possunt ad sua beneficia redire.

Cuius auctoritate permutatio facienda sit, dictum est cap. 34. dubit. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia Iuris diuini, si pecunia vel pensione excessus ille dignitatis compensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spiritalis. vide dub. 2.

Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominùs inter se commutari, excessu prouentuum alterius, pensione vel pecuniâ compensato. Ita Sotus l.9.q. 7.ar.2. Caiet. in ar. 4. q.100. Siluester v. Permutatio 2.q.6. vbi citat Panorm. Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Ecclesiarum parochialium, compensato excessu opulentioris, pecuniâ. 101

Permutatio inæqualium.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib.9. art.3. ad 5. quem sequitur Couarruuias l. 1. variar. c. 5. num.8. & 9. Sed si quis benè aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum excessum non posse pecuniâ compensari, si consideretur vt manens annexus suo titulo; quod verum est: quia sic est quid spiritale; qua ratione nihil pro eo dari potest.

Notandum est, hanc compensationem posse tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc non est licitum, quia iste excessus, hoc ipso quo manet annexus titulo, est debitus isti titulo; & hoc ipso, quo titulus in alterum transfertur, simul transit iste excessus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin id etiam pro ipso titulo exigi censeatur. & hoc est quod Adrianus & Couarr. velle videntur. 102

Compensatio hoc tribus fit.

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu manente annexo, sed pro incommodo temporali quod subeo, spoliando me istis prouentibus. hanc enim ob causam possum petere à Pontifice, vt vel pensionem mihi reseruet ex beneficio, quod relinquo, onere pensionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest, cùm hoc non sit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, sed conditio quædam necessaria vt me seruem indēnem, sine qua indemnitate nolo commutare.

Separantur prouentus à titulis.

Tertiò, Si iura prouentuum separentur à titulis, & primò ipsi tituli nudi, simpliciter permutentur: deinde alio contractu permutentur iura prouentuum, compensato excessu opulentioris. iura enim prouentuum à suis titulis hoc modo separata, cùm non sint spiritualia, sed temporalia bona, possunt sub tali pacto cōmutari, vt incrementum

mentum alterius, pretio compẽsetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Hic tamen cauendum ne hi contractus misceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, si in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compensatione.

Petes, Quo modo, qui permutant titulos suos, possunt retinere iura prouentuum, cùm hæc iura tantummodò ratione titulorum competant?

103 *Fit hoc Iuris dispositione.* Resp. Retinere ex dispositione Iuris, idque tantisper donec illa inter se permutent, vt sic rursus coalescant cum suis primis titulis: nam solùm ad hunc finem & cum hoc onere conceditur, vt sine omni specie simoniæ, permutatio fiat.

104 *Beneficium nullos habens fructus potest permutari.* Dices, Iuxta hunc modum sequetur, posse permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compensatis fructibus pecuniâ, quod videtur falsum; quia sic tota præbenda, id est, totum ius fructuum annexum titulo, posset pecuniâ emi.

Ad hoc respondet Caietanus art. 4. dupliciter. Sed secunda responsio est tenenda, nempe id fieri posse auctoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati. non tamẽ hinc sequitur, quòd tunc propriè præbenda vendetur pecunia, quia iam supponimus ius prouentuum esse à titulo legitima auctoritate separatum, factumque temporale, & desiisse esse propriè præbendam: quod per Pontificem posse fieri non est dubitandum, modò iusta causa subsit; vt rectè Sotus loco cit. qu. 7. art. 2. in fine; & ostensum est suprà dubit. 2. vbi plura de hac re diximus.

Dico Quartò; Licitum est priuatim inire pactum de facienda legitimè permutatione, & se vicissim ad hoc obligare: quo pacto posteà non potest alter altero inuito sine iusta causa resilire. Colligitur ex Sil. verbo Permutatio. 2. q. 5. Ratio est, quia licitum est se obligare ad actum Iure cõcessum: atqui permutare beneficia Superioris auctoritate, est actus Iure concessus: ergo licitũ est se ad illum obligare. Itaque non solùm licitũ est priuatim tractare de permutatione facienda, & concludere tractatum adiecta clausula *sub beneplacito Superioris*; sed etiam coram Notario & testibus obligare se confecto instrumento ad illam faciendam, & ad non resiliendum ab hoc contractu. Aliud enim est priuata auctoritate commutare beneficia, quod est illicitum: aliud obligare se ad permutationem legitimè faciendam: quod nullo Iure est prohibitum.

Nec obstat quòd permutatio sit actus spiritalis, & consequenter etiam obligatio ad permutandum spiritalis sit: quia hæc obligatio non suscipitur pro re temporali, sed pro spiritali, nimirum pro simili obligatione quam alter subit: quod nullo Iure est prohibitum.

Dices, Ipsa permutatio fieri non potest absque Superioris auctoritate: ergo nec obligatio ad illam suscipi potest sine eadem auctoritate. Confirmatur, quia dum suscipitur talis obligatio, datur alteri ius ad illam permutationem, quod ius est spiritale.

Respondeo, Est dispar ratio. Ad permutationẽ enim requiritur Superioris auctoritas eo potissimùm nomine, quòd beneficium priuata auctoritate non possit in alterum conferri, Iure ita disponente, ad varia incommoda vitãda. At verò in huiusmodi obligatione suscipienda, nihil est incommodi: quia tota executio ponitur in arbitrio Superioris; sine cuius consensu illa obligatio est inutilis ac euanida. similiter omne ius quod ex illa nascitur. Idem dicendum de aliis obligationibus ad alias res vel functiones spiritales commutandas: vt suprà dub. 5. ostensum est.

Ex quibus sequi videtur, non fore simoniam, nec per se illicitum, etiamsi addatur pœna conuentionalis, soluenda ab eo qui absque iusta causa à contractu recesserit, siue ante Superioris cõsensum, siue post: quia Iure gentium omni contractui iusto potest apponi pœna conuentionalis accommodata, ne iniquè ab illo recedatur, nisi id Iure sit prohibitũ: sicut plerique sentiunt de pœna sponsalium contractui apposita. Atqui nullo Iure prohibitum est, ne huic contractui, de quo agimus, pœna apponatur. Ergo, &c.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm redemptio vexationis licita sit in beneficiis, & quousque.

NOtandum est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficiis, remotum quidem, qui dignus est: propinquum verò, qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. *Ius in re habet*, qui iam est confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus positis 105 *Ius in re, & ius ad rem.*

Respondeo & dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his qui non tãtùm possunt obesse, sed etiam prodesse. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de simonia; vbi quidam electus à maiore parte Capituli, cùm pauci contradicerent, consensit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquiesceret: nimirum ne se opponeret eius cõfirmationi; in quo facto Pontifex iudicauit eum simoniam commisisse, & ideò debere beneficium dimittere, si saluus esse velit. Ratio est, quia quando datur pecunia ei qui potest prodesse, censetur illum inducere ad non opponendum quod Iure posset opponere, & ad præbendum consensum: & ita viam sibi sternere directè, & propriè ad ipsum beneficium. sic si electus vel præsentatus reiicitur ab Episcopo, qui deberet illum cõfirmare vel instituere, non est licitum dare pecuniã vt ab hac iniuria cesset, quia hæc iniuria cõsistit in cõfirmationis negatione: negatio autem non tollitur nisi per affirmationẽ, quæ in proposito est ipsa confirmatio vel institutio, ac proinde dare vt cesset ab iniuria, est dare pro ipsa confirmatione. 106 *Habens ius ad rem non potest.*

Notandum tamen, si ille modis apertè iniquis conaretur impedire, v. g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecuniã, ne consentiant, non videri in foro conscientiæ simoniam, si electus vel alius ei pecuniam offerat, tantùm vt ab huiusmodi iniquo conatu desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè censetur dari pro electione aut confirmatione, aut vt 107 *Si impediat modis iniquis.*

cesset

cesset ab actu, quem Iure probabili poterat opponere: quæ sola causa est, cur censeri possit simonia. Si tamen ille postea tali munere inductus, nō solùm cesset ab iniuria, sed etiam suffragetur, si quidem id faciat tamquam sentiēs se ob id obstrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, suffragium erit nullum, vtpote simoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, si alij suffragantes sufficiunt. Si verò non det suffragium nisi ex gratitudine, non erit irritum.

Si ob munus acceptum, det suffragium.

Dixi, *modis apertè iniquis*: quia si Iure aliquo probabili aut dubio nitatur, non licebit oppositionem illam pecuniâ redimere. Ratio est, quia talis oppositio facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipso quo redimis illam, efficis ius tuum firmius & certius: sicque directè parar tibi viam ad obtinendum beneficium. Secùs est quando alterius machinatio modis apertè iniquis nititur. Omnis enim iniusta vexatio, qua parte manifestè iniusta est, redimi potest, à quocumque inferatur.

108 Dico Secundò, Qui nondum habet ius in re, potest oblato pretio redimere vexationem ab his, qui solùm possunt obesse, siue vi & fraude obsint, siue muneribus & precibus, apud electores vel collatorem.

Nondum habens ius in re, potest redimere vexationem, &c.

Prior pars, id est, *si vi vel fraude obsint*, explicatur & probatur: Detinet me quispiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel postquam me opposui, cœpit me infamare apud Episcopum: possum ei offerre pecuniam vt desinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus istis casibus lib. 9. quæst. 6. art. 1. in responsione ad 5. Ratio est, quia hoc non est directè aditum sibi ad beneficium parare, sed iniquam machinationem alterius impedire: datur enim pretium pro cessatione nocumenti. Confirmatur, quia iste habet ius acquisitum in sua libertate & fama: ergo si aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

109 Posterior pars, *si precibus vel muneribus obsint*, est contra Sotum.

Si precibus vel muneribus obsit.

Sed probatur Primò, Quia etsi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propensos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad restitutionem teneatur tamen graue infert nocumentum absque iusta causa: ergo possum illi aliquid offerre vt cesset ab hoc nocumento; præsertim cùm illa cessatio non sit aliquid spiritale, nec directè viam ad spiritale sternat.

Secundò, Quia si ei, qui solùm potest obesse, licitum est offerre pecuniam vt cesset à nocumento, quod est contra iustitiam, cur non etiam vt cesset à nocumento, quod est contra charitatem? non enim huius cessatio est magis spiritalis, aut viam sternens ad spiritale, quàm cessatio illius. Itaque tam ante quàm post electionem licitum est hanc vexationem redimere.

Dices, Illa cessatio à precibus vel muneribus dandis, non est æstimabilis nisi ratione beneficij. ergo qui dat pro illa pecuniam, censetur dare pro beneficio. Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, censetur dare pro ipso Sacro; quia labor iste non est æstimabilis nisi ratione Sacri.

Respondeo, negando consequentiam, quia illa cessatio non habet æstimationē ex beneficio, nisi remotè; nimirū ratione spei conceptæ de beneuolētia collatoris, si extrinsecùs non impediatur. Sicut esse in familia Episcopi est pretio æstimabile, ratione spei obtinendi beneficij, mediante ipsius beneuolentia. Sicut ergo qui dat pecuniam œconomo Episcopi, vt admittatur in familiam illius, eo fine vt habeat opportunitatem obtinendi beneficij ex beneuolentia Episcopi, quam bonis officiis poterit sibi conciliare, non censetur dare pecuniam pro beneficio, sed pro quadam opportunitate ordinata ad obtinendum purè beneficium; ita qui pro cessatione illius importunitatis dat pecuniam, non censetur dare pro beneficio, sed pro desitione impedimenti illiciti; qua posita cōcipit spem obtinendi beneficij ex collatoris beneuolentia. Neque hoc est sternere viam ad beneficium, nisi indirectè & remotè; sicut in exemplo allatu. cuius signum est, quòd eo modo non magis inclinet aut determinet animum collatoris, quàm per se erat inclinatus. Vnde non est simile, si alicui des pecuniam ne alium idoneum aut seipsum commendet: quia ius pro se vel alio sollicitandi est spiritale, quo vt cedat das pecuniam, vt sic tibi soli ius sollicitādi suppetat: quod est directè parare viam obtineodi beneficij. Similiter non est simile, quod allatum est de labore sacrificij: quia ille labor est omnino intrinsecus, & per se coniunctus sanctitati illius rei. Cessatio autem impedimenti supradicti est omnino extrinseca & remota obtentioni beneficij. Denique si non est simonia cùm do pecuniam vt cesses à calumnia apud collatorem, cur sit simonia cùm do vt cesses à precibus & muneribus, quibus me illicitè impedis; cùm cessatio illa à calumnia non æstimetur à me hîc & nūc nisi ratione spei quam habeo obtinendi beneficij?

Dico Tertiò, Qui habet ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel liberam collationem, potest pretio redimere vexationem, si fortè aliquis illum à possessione capiendi impediat. Est communis DD. diui Thomæ art. 2. quæst. 100. Caietani tractat. de simonia quæst. 3. Soti suprà, Nauarri cap 23 num. 102. & colligitur ex cap. Dilectus. 28. de simonia. Idem docent Canonistæ in d. cap. Dilectus. & in cap. Matthæus. 23. 110

Habens ius in re, potest redimere vexationem.

Sotus tamen dubitat num hîc liceat redimere vexationem ab eo, cuius est in possessionem mittere. Ratio dubitandi est, quia dare aliquid tali ne impediat possessionem, est dare vt mittat in possessionem. non enim aliter desinit impedire possessionem, quàm mittendo seu introducendo in eam: possessio autem est aliquid spiritale: vnde dare aliquid pro possessione, est aliquid dare pro re spiritali.

Sed communis sententia est in contrarium. Vnde dicendum est, possessionem secundùm se non esse quid spiritale, sed id habere ex titulo, cuius vi capitur: quem titulum cùm ille plene iam teneat, accedente noua possessione, non accedit noua ratio spiritalis; sed possessio ipsa per se adiaphora, fit spiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re spiritali.

Possessio.

Notandum hîc est ex Concilio Tridēt. sess. 24. c. 14. de refor. Capitulum aut alios nihil omnino posse exigere ab iis, qui sunt electi, præsentati, instituti, vel instituendi, confirmati, vel confirmandi, vel possessionem ingressuri, aut distributiones 111

Exigentes aliquid dum capitur possessio, &c. simoniam patrant incerti.

rece

recepturi, &c. nisi ex antiqua consuetudine hæc in pios vsus solita sint conuerti, alioquin cēsebitur simonia, & incurrent pœnas simoniacorum; vt ibidem Concilium: quod est diligenter notandum contra commuuem abusum. Imò Pius V. declarauit, Episcopum, qui aliquid (etsi dulciaria dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, esse suspensum à Pontificalibus; & Capitulum talia exigens subiacere Interdicto: priuatas autem personas, sententiæ excommunicationis. Et eos, qui sic aliquid acceperint, ad restitutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie Kal. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Episcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm licitum sit pecuniā offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

112 Respondeo & dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nēpe electionem, & ipsum beneficium sine vlla necessitate; neque censeretur esse redemptio vexationis. excipio tamen casum necessitatis, de quo statim.

Vt non eligatur ineptus. Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam vt non eligat ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redemptio iniuriæ, seu læsionis iniustæ. Ecclesia enim habet ius vt non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum non est quid spiritale, nec directè munit viam ad spiritale.

113 *Vt eligatur dignus in genere.* Dico Tertiò, Etsi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamē licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus l.9.q.6.art.1. & Caietanus tract. de simonia q.3. & alij.

Probatur Primò, quia, vt rectè Caietanus, eiusdem rationis censetur, offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso, quo non eligunt ineptum, necesse est vt eligant idoneum: ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò Ecclesia ius habet vt ei minister idoneus detur, & talis est ei maximè necessarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo si non potest obtineri nisi electoribus pecunia detur, non censebitur esse vlla irreuerentia eam offerre, vti suprà dub.7. dictum est de Sacramento Baptismi.

Tertiò, Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quòd Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro: ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra necessaria ad grauissimum malum auertendum, censetur esse quædam redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auertendo; vti suprà dubit.7. ostensum est: ergo & hic censebitur redemptio vexationis.

Petes, Quid si vnus tantùm repetiatur idoneus, licetne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auertendum? 114 *Si solum vnus sit idoneus.*

Respondeo cum Soto suprà & Nauarro c. 23. num.102. id licere, quando nulla alia ratio obtinēdi idonei suppetit: id enim rationes allatæ probant. Censetur enim redemptio vexationis. Nam non tam datur pecunia pro electione eius personæ, quàm vt auertatur electio indigni. Et quāuis hæc electio secundùm Iura non prosit, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrùm licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

· *D.Thomas 2.2.quæst.* 100.

Respondeo, Non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Vnde Vrbanus II.1.q.3. cap.Saluator, *Quisquis res ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra, munere linguæ, vel obsequij, vel pecunia largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*: quod sumptum est ex Homil. quarta D.Gregorij in Euangelia.

Munus à manu, rectè D.Gregorio loco notato, est pecunia, & omne donum quod datur collatori, electori, vel patrono, v.g. equus, torques, annulus, &c. De hoc munere 115 *Munus à manu.*

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam dumtaxat, vt posteà tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tamquā gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, *Quasi pacto obligatus*: quia etiamsi agnoscat se obligatione antidotali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum conferat vt huic obligationi satisfaciat, non erit simonia; vt rectè Nauarrus cap. 23. num 106. & Couar.lib.1. variat. c.20. num. 4. quia simonia requirit vt ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur. Vtrùm sit simonia si des vel exigas beneficium pro mutatione, dictum est suprà cap. 20. dubit.9 num.64.

Aduertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientiæ, tamen satis est periculosa in praxi: quia sæpè est magnum periculum simoniæ, vel certè non probæ electionis, vbi munera intercedent. vnde etiam in Scripturis & apud ethnicos Auctores δωροδοκία seu munerum acceptio passim reprehenditur. Exodi 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Eccli. 20 *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib. 3. de Repub. Notum est illud Iugurthæ apud Sallustium, *O venalem vrbem, si emptorem inueneris!* 116

Dico

117 Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligādi vt te præsētet, eligat, vel instituat, erit simonia, saltē mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mēte accipiat, vel posteà veluti ex pacto tacito beneficium conferat.

Munus ab obsequio.

Quod dictum est de munere à manu, dicendum de omni obsequio, Ecclesiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præstito, quod *munus ab obsequio* vocari solet: si enim præstes obsequium Episcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compensetur, erit simonia: si verò vt ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, nō erit simonia in foro conscientiæ, etiam si gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intēdas obstringere, nec ipse se obstrictum sentiat; nō enim præstas obsequia vt Episcopum obliges, sed vt talenta tua ei innotescant. Idem videtur dicendum si obsequium præstetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat se à te non obligari. Nec refert vtrùm præstetur ipsi, an consanguineis eius; modò nihil aliud immediatè intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victoria n.37. ex Caietano art.5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exteriùs speciem referat simoniæ. Ipse quoque collator inducitur saltem indirectè, vt in collatione non tam dignitatem recipientis, quàm priuata commoda temporalia spectet: quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum est suprà dubit. 4 Hæc de munere à manu & obsequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

Vt innotescat industria.

Munus à lingua.

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id est, propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat; vt si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D. Thomas art. 5. & Victoria num. 30. & plerique alij: quamuis quidam, inter quos Durandus in 4. d 25. quæst. 4. & Adrian. quodlib. 9. existiment esse simoniam, si hæc habeāt se instar causæ motiuæ principalis. Idem insinuat D.Thom. ad 3. Sed verius est propriè non esse, nisi intercedat pactum, vt patet ex definitione simoniæ. potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D.Thomas ad 3.

Simonia latè.

Quòd si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat, iam erit simonia; quamuis Victoria num. 35. aliquantulùm dubitet. Sed est communis sententia DD. ratio est, quia obligatio laudandi alterum vel commēdandi apud Principem, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest. quare quando deducitur in pactum contra rem spiritalem, cōstituit simoniam. Deinde etiamsi non esset pretio æstimabilis; (vt si esset commendatio ad Prælaturam) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, vt patet ex dub.16. Neque refert, vtrùm quis quærat laudem & commendationem propter seipsam, an propter aliquā vlteriorem vtilitatem, quam inde sperat; quia neutro modo in pactum deduci potest.

Si interueniat pactum.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm sit simonia conferre beneficium propter timorem.

Respondeo & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. Est communis: sicut enim non est simonia, spiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato constitutam; ita etiam non est simonia dare ex timore. Pro quo 119

Non est simonia si absit pactum.

Notandum, conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum potest esse vel odium, quo alius te prosequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolentiam: vel potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiā est aliud quàm allicere beneuolentiam, vt eâ conciliatâ non noceat.

Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. Ita Sotus lib. 9. quæst. 7. art 3. & Victor. num 25. Et quidem si alter Iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat; quia cessio illius Iuris est pretio digna. Si verò non poterat Iure nocere, vt si erat latro; nihilominùs videbitur simonia, si ratione beneficij, nouo modo illum obligem in posterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege Iustitiæ mihi nō nocere. Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronibus exactiones menstruæ, tanquam pretia securitatis. si tamen non tam spectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euasio, alia est fortasse ratio. 120

Si pactum non nocendi intercedat.

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solùm agatur de præsenti euitatione mali, iniustè in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum, beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victoria num.25. & Sotus loco citato Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas 2. de iis quæ vi metusque causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesiæ cum iuramento renuntiarat: ergo censet Pontifex eum non commisisse simoniam; alioquin potiùs priuasset eum. Simile habemus cap. Ad aures. & cap. Ad audientiam. eodem tit vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in constantem virum, docetque eum, qui resignauit beneficium ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod anteà non haberet: hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spolias, non das quidquam pretio æstimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij resignatio 121

Si agatur solùm de præsente euitatione, non est Simonia.

signatio vel collatio non quæritur tamquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ commutet, sed vtitur illis tamquam medio ad gratis obtinendam collationem vel resignationem. Itaque tu veteris resignatione tãquam conditione necessaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati,* quia si ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniæ species. Puto tamen reuerà non esse, quia nihil accipis pretio æstimabile: vnde est contractus gratuitus ex tua parte, quamuis nonnulla videatur irreuerentia; nam ita vteris re spirituali ad redimẽdam vexationem, sicut solemus vti pecunia. Neque refert vtrùm malum nunc an paulò pòst sit inferendum: quia æquè est redemptio vexationis, nec quidquam noui acquiritur.

Si alio fine intentetur.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm pensio possit vendi, aut redimi pecuniâ.

122 DIco Primò, Pensio quæ datur ad officium aliquod spirituale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ: nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio *cur vendi nequeat* est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, sicut in beneficiis, præbenda fundatur in officio spirituali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficij, nisi quòd non sit perpetua. Vnde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensione. *Non potest etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij: supponitur autem debere hanc manere, vt officium spirituale præstetur: quod si pensionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocari. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123 Dico Secundò Pensio illa quæ fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio, Victoria relectione 1. de simonia, n. 54. Sotus l. 9. q. 7. art. 2. & alij. Ratio est, quia nec in titulo spirituali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species.

Sed difficultas est de reliquis pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, quæ datur Parocho seni, non valenti ampliùs deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, quæ datur pauperi Clerico ad sustentationẽ. Tertia, Quæ ad litem componendã. Quarta, Quæ datur assignanti in fauorem, vel commutãti cum altero. Nunc

124 Dico Tertiò, Non est simonia, si is, qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsenti pecunia redimat Ita docet Toletus lib. 5. c. 92. Caiet. to. 1. opusc. 31. resp. 10. & passim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de supplendis negligẽt. Prælatorum: vbi vide Gullielmum Laudunensem, Anton de Buttio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta, qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extingui, consentiente pensionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem, non est emere aliquod ius spirituale, sed extinguere onus temporale, scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Licitum redimere.

Notandum tamen est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docent Caiet. & Toletus suprà estque euidens ex dictis dubit. 16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo simonia est, si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium: quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale, & tantumdem acquirere.

Dico Quartò, Probabilius est, si Ius antiquum spectemus, non esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ suprà, de pensione, quæ datur Parocho seni. quæ tamen magis videtur annexa spiritalibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. q. 7. a. 2. & Victor. num. 49. inclinant in contrariam sententiam de pensione Parochi, etsi nobiscum sentiant de ceteris. Sed probatur, quia illa pensio Parochi non datur ad obeundum aliquod officium spiritale, sed solùm ad alimenta: ergo non est spiritalis, sed merè temporalis, ex gratitudine vel misericordia à dispensatore bonorum ecclesiasticorum concessa. 125

Pensio Parochi senis.

Dices, Datur propter officium spiritale præteritum: ergo censetur spiritalis, non minùs quàm si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur.

Obiectio.

Respondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediãte officio, nam pro officio præterito mercedem sustentationis accepit, sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tamquam ius merè temporale. sicut si daretur vsusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam. 126

Respon.

Respondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non censeri spiritale, nisi quatenus habetur mediante officio spiritali præstando; non autem dum habetur mediante officio iam præstito, v. g. Parochus non habet ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spiritali, vnde non potest illud ius vendere, nisi simul vendat officium quod est ius fundamentale, ex quo nasci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet ius immediatum in illos, quod ius tunc est merè temporale, non ampliùs connexum rei spiritali, vt quæ iam transiit. ex officio enim spiritali potest nasci ius merè temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis ius ad 100. aureos ob officium spiritale præstitum sit spiritale, quàm dominium & possessio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est, hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & ius ad illud est temporale.

Ius ad prouẽtus præstito officio, non est spiritale.

Dices, Quomodo ergo ius præbendarum dicitur esse spiritale. 127

Quomodo ius præbendæ sit inuendibile.

Resp. Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spiritale, ita etiam ius præbẽdæ, ratione officij competens: quare sicut officium vendi non potest, ita nec illud. postquam autem

functio officij est præstita, manet ius formale merè temporale ad illos prouentus, quod per se immediatè & formaliter possidetur, vide suprà dub. 2. & 4.

Quòd etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritalis, probatur, quia non datur propter officium spiritale, vti suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem: titulus autem clericalis solùm se habet concomitanter tamquam dispositio subiecti. sicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clericis, ius ad illud legatum non efficitur spiritale ratione clericatus. Confirmatur, quia ius fructuum datur personæ pauperi, non tamen titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non: quod etiam interdum accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Ius datur personæ vel titulo.

Vbi Notandum, esse magnum discrimẽ vtrùm ius fructuum immediatè detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritualis; an verò detur ipsi spiritali titulo. si enim titulo spiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat ius prouentuum, iam hoc ius spiritale erit, nec vendi poterit; vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua diœcesi esset annexum ius prouentũ Ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secùs autem si immediatè detur personæ.

De reliquis probatur eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium spiritale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assiduè dependeat. & de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus q. 7. art. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud bene expendat; nam possessiones, (id est, iura possessionum) separatim ab officiis spiritalibus permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est, aliquid redimi & vendi.

Obiectio.

Dices Primò, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spiritale. Antecedens probatur ex multorum vsu.

Resp.

Respondeo, Si talis est vsus (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spiritale.

Obiectio 2.

128 Dices Secundò, Pensio est magis spiritalis, quàm ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spiritali, & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus init matrimonium, amittit ipso facto pensionem, sicut suprà cap. 34. dub. 21. diximus, & docet Couarruuias, de sponsalibus p. 2. c. 6. §. 3. num. 6.

Resp. Ius patronatus.

Respondeo, Ius patronatus per se vendi non posse, quia suam æstimationem habet ex ordine ad officium spiritale. est enim ius præsentandi. vnde est reuerà spiritale, sicut officium; quamuis ex iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum successione hereditaria transit. pẽsio autem est ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quòd à potestate spiritali concedatur; quia alioquin eleemosynę à Papa concessæ dominium esset spiritale. Status verò clericalis requiritur solùm vt conditio subiecti, sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spiritales ratione subiecti.

Constitutio Pij V. de pensionibus.

129 Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritalem. statuit enim Pius V. vt omnes pensionarij ratione pensionis teneantur recitare Officium B. Virginis: qua ratione pensio tenerà est quodam beneficium, sed plerisque locis hæc Bulla nõ videtur recepta, quia à plurimis ignoratur; vel etsi sciatur, non est in praxim vmquam deducta.

Notandum Secundò, Etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi non posse absque Pontificis facultate, quia stylo Curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toleto suprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis simoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.

Pœna Iuris solùm contrahuntur ob simoniam in Ordine, beneficiis, & Religione.

NOtandum Primò, Nullam simoniam inducere pœnas Iuris ipso facto, nisi in *Ordine, beneficiis, & Religionis ingressu*, vt docet Nauarrus, cap. 23. num. 111. & Siluester v. Simonia quæst. 19. Vnde si quis in aliis Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauiter quidem peccabit, non tamen contrahet pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis. 130

Simonia mentalis.

Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absque externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine, beneficiis, & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò plerique DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi potest, punire; eò quòd eius iurisdictio solùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & consequenter ad punienda se extendat. quod an verum sit, alibi examinandum. Interim satis constat, mentem Ecclesiæ non esse vt hæ pœnæ ob simoniam mentalem irrogentur, vt patet Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, & cap. fin. Eodem tit. in Decretalibus.

Realis simonia in Religione pœna.

His positis, Respondeo, Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis, tam dantibus quàm accipientibus, inducere excommunicationem. 131

Secundò, Conuentui seu Capitulo, si consenserit in hanc simoniam, suspensionem: (nimirum ab officio capitulari ad iurisdictionẽ vel administrationem ecclesiasticã pertinente.) Vtrumque patet Extrauag. Vrbani IV. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini, de simonia: vbi sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *Ne dentur vel exigantur in Religionis ingressu, seu receptione personarum, pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res alia, etiam ad pium vsum deputanda*, &c. vnde mirum est, Nauarr. & Siluest. suprà docere, solam simoniam in Ordine & beneficiis inducere excommunicationem. nisi fortè velint insinuare hanc Extrau. non esse receptam; quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram nõ haberẽ locum in dote, quæ datur Monasteriis feminarum; ita enim statuit Martinus V. vt ex Archidiacono, refert Siluester v. Simonia, n. 15. Idem concessit

Clemens

Clemẽs VII. vt refert Nauarrus c.27.n.106. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tamquam licita, maximè si Monasterium sit tenue. vide suprà dub.12.

Debent in aliud Monasterium detrudi.

132 Tertiò, Simoniacè admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt, quam egent dispensatione Ordinarij vt in eo possint permanere, vt patet dicta Extrauag. Secùs est si ipsis ignorantibus simonia commissa est. hoc tamẽ non ita est intelligẽdum, quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionem non fiant veri Religiosi: sed quia non acquirunt ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nauarrus comment.4. de Regular. num.25.

Non tenetur se ipso spoliare.

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, pòsse in Monasterio illo remanere & frui ceterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim professio eius sit valida, & per eam ad professorum onera obligetur, nimis durum videtur vt seipsum professorum commodis spoliare teneatur. Dignus est enim operarius cibo suo: nec pœnæ simoniæ, quæ in beneficiis committitur, hìc locum habent, cùm præbenda monachalis non sit propriè beneficium ecclesiasticum, sed nudum ius alimentorum, fundatum in statu regulari & professione, &c.

DVBITATIO XXIV.

Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.

Conferens Ordines simoniacè incurrit has pœnas. 1. Excommunicationem.

133 DIco Primò, Conferens Ordines per simoniam realem, est excommunicatus: Extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, vel sigillo, aliquid simoniacè accipiunt, idque probant ex Concil. Trident. sess. 21. cap. 1. vbi cum Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliáve causa quidquam etiam sponte oblatum Episcopi aut eorum ministri, quouis prætextu acciperent, tandem subiicit: *Si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrant.*

An idem ad alia extendatur.

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum vt incurram excommunicationem, quia soluo aliquid pro litteris testimonialibus aut sigillo, cum hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur, vt Episcopus aut ministri eamdem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his est pœna excommunicationis statuta. Concilium autem nõ videtur velle nouas pœnas inducere, (alioquin clarius id explicuisset,) sed solùm renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iure incurrant*, solùm referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauarro cap.23.num.111.

Hæc intelligẽda de reali vtrimque completa.

134 Notandum est, Concilium apertè loqui de simonia reali, id est, quæ vtrimque completa est, vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes.* de eadem loquitur Extrauagans, Cùm detestabile. vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, simoniam commiserunt.* Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam Ordinem confert, nisi res promissa soluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap. 23. num. 104. de quo infrà dubit.27.

2. Suspensionem.

Secundò, Est suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos, v. *Ceterùm si quis Antistes.* & quamuis hæc in ceteris punctis redacta sit ad terminos Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de simoniacè promouentibus & promotis, relicta in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Vtrum Iure antiquo sit suspensus.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina; vt à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum, &c. Vtrùm autem Iure antiquo, seposita dicta constitutione, suspensus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de simonia. vbi per triennium Episcopus ab Ordinum collatione suspenditur, qui ab ordinando exigit iusiurandum vel promissionem, qua promittat se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cùm in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimiles extendi, vnde cùm nihil Iure sit expressum, verius puto non esse Iure antiquo suspensum.

3. Interdictũ ingressus Ecclesiæ.

Quartò, Interdictus est illi ingressus Ecclesiæ; ibidem.

Quintò, Si contra suspensionem vel interdictum illud fecerit, est suspẽsus ab administratione suæ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum, ibidem.

Sextò, Nemo potest illum absoluere, præter Romanum Pontificem, etiamsi delictum sit occultum: quia Pontifex id sibi reseruat, cum clausula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & concessionis factæ Episcopis à Concil. Trident. sess.24. cap.6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque lucis ignorari, ac proinde non esse vsu receptam.

Accipiens Ordines simoniacè incurrit has pœnas.

135 Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per simoniam realem susceperit,

Primò, Est excommunicatus ipso facto, Extrauag Cùm detestabile.

Secundò, Est suspensus ab executione suorum Ordinum. Nec refert, vtrùm crimen sit occultum an publicum, vt habetur dicta Extrau. Vtrùm autem ab omnibus sit suspensus, an solùm ab eo quem simoniacè suscepit, dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium Ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Siluester v. Suspensio. n.7. & alij: nam supradicta Extrauagante dicitur: *Simoniacè ordinati, ab executione suorum Ordinum sint suspensi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure nõ videtur satis espressum: verba enim illa commodè posse intelligi de Ordinibus simoniacè susceptis, vt in quo quis peccauit, in eo puniatur. quare cum

pœnæ sint restringendæ, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum fuisse, Ab omnium Ordinum etiam antè susceptorũ executione sint suspensi. Verùm quia Auctores non inuenio, placet sententia communis.

136 *Si alius te ignorante pecuniam dedit, non es suspensus.* Quòd si alius ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab alijs Ordinibus antè susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab Ordine sic suscepto; quam sententiam Felinus in cap. Per tuas. de simonia n.3. dicit communem. eamdem tenet Siluester v. Suspensio, num.7.

Sed contrariũ videtur verius; quod tenet Nauarrus cap. 25. n. 68. vbi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio est, quia id Iure non est expressum: & aliàs æquum videtur, vt cùm ordinatio sit valida, nec possit auferri, non prohibeatur eius vsu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt sacerdos, non concessu sacerdotij vsu: nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo, non incurrere excommunicationem aut suspẽsionem, etiamsi post ordinationem, id quod se inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: vt idem Nauarrus dicto n 68 contra Siluestrum docet.

Tertiò, Si præsumpserit in illa suspẽsione ministrare, efficitur irregularis: (vt qui censuram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, & efficitur inhabilis ad omnia.

Quartò, Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absoluere à censuris, aut cum eo dispensare, vt patet ex Bulla Sixti, vbi reuocat concessiones omnes & facultates perquas posset quis absolui. *Episcopus absoluit.* Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & necdum ad forum externum deductus, Concilium Trident. sess. 24. cap.6. quod verum est, etiam si cum ipso hæc simonia commissa esset, quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspensus.

Quidam addunt, eum qui per simoniam ordinatur, fieri irregularẽ, eò quòd accipiat Ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab.4.c.4.

Ordinatus simoniacè non irregularis. Sed contrarium est verius, nam per susceptionem Ordinis Incurrit excommunicationem, ac proinde per eamdem non potest incurrere irregularitatem, debent enim esse distincti actus. ideò enim incurritur irregularitas, quia in excommunicatione iam antè existens, ausus est Ordinem suscipere.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat simonia realis in beneficiis.

137 *Procurans alteri beneficiũ per simoniam realem.* Dico Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, postulando, instituendo, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus, Extrauag. Cùm detestabile. hoc tamen non habet locum in officiis ecclesiasticis, quæ nõ sunt beneficia, neque in pensionibus, vel vicariis temporalibus; quia dicta Extrauagans non loquitur de talibus, cùm non sint beneficia. vide Nauarrum cap.23.num.111.

Nomine *beneficij* etiam comprehendimus Abbatiam & Priotatum; quia secundùm Nauarrum sunt beneficia regularia, & Extrauagans expressè de illis loquitur. Idem dixerim de similibus Prælaturis Regularium, quæ non consistunt in nuda commissione ad nutum reuocabili, sed in munere ordinario, vt est Rectoratus, Prouincialatus, Generalatús, quia eadem est ratio, & eadem incommoda, imò grauiora, ex simoniaca horum acquisitione sequerentur.

Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit, *Accipiens.*

Primò, est ipso facto excõmunicatus, Extr. sup.

Secundò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit, dicta Extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præsentationes, collationes, & aliæ prouisiones beneficiorum per simoniam realem factæ, sint irrita, & nullum ius tribuant, & vt prouisi fructus non faciant suos, sed sub periculo animæ suæ ad eorum restitutionem teneantur.* Idem dicendum si tu quidem simoniam non fecisti, sed te sciente & non contradicente facta est ab alio pro te. cap. Nobis fuit, 27. de simonia, iuncta Glossa, & cap. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p.2.§.8.num.7.

Petes, Quid si legitimè electus vel præsentatus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & præsentatio irrita? 138 *Electio non est irrita, si simonia pro institutione committatur.*

Quidam putant esse irritam. Ita Hugolinus suprà cap.5. ex Felino in cap. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non reperitur expressum: imò contrarium insinuatur cap. Si confirmationem, de electione, in 6. non enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere vt tollatur inhabilitas contracta per actum posteriorem, nec opus esse noua electione aut præsentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequentes: sunt irriti, quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, cap. Nobis fuit, de simonia, & c. penult. de electione, vbi dicitur, Episcopum non posse dispensare vt habeas Prælaturam, quæ tibi per simoniam te ignorante commissam, collata fuit, secùs verò si sit beneficiũ simplex. quod si hic eget dispensatione, multò magis is qui sciuit, & non contradixit, vel per se cõmisit simoniam, dispensatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est. nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur. 139 *Inhabilitas.*

Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere? 140 *Quis eam tollat.*

Resp. Certum est, si simonia sit publica, vel deducta ad forum externum, & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea contractam non posse tolli per Episcopum, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorum: & satis colligitur ex Iuribus citatis. Si verò sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse, tum quia nullo Iure reseruatur Summo Pontifici, tum quia etiamsi reseruata esset, videretur tamen concessa per Concil. Trident. sess. 24. c.6. sub nomine suspensionis, vel irregularitatis, vel casus occolti. Ita Henriquez cap. 56. de excommunicatione, & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis, contraria

traria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali possessore.

Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficium, sicut nec intrusis, vt habetur in regul. Cancellariæ, de triennali possessore. vide Gomezium q. 12. in illam regulam. vnde etiam post triennij possessioné potest eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamsi solùm simoniam conuentionalem admiserint, vt idem Gomezius docet. Secùs est de aliis, qui per tantum téporis spatium colorato aliquo titulo beneficium possederunt. hi enim, si bona fide possederint, non solùm exceptione impetentes repellunt; sed etiam in foro conscientiæ beneficium retinere possunt, vt suprà cap. 6. dub. 10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignotante simonia commissa est, vt idem Gomezius suprà docet: quia hic non peccauit. maximè si res sit occulta: quia tunc semper habet titulum coloratum.

141 *Mediatores.*

Quintò, Mediatores in simonia beneficij & Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipso facto, si ad executionem vtrinque ventum fuerit, vt patet dicta Extrauag. Cùm detestabile; vt parentes, amici, procuratores, & omnes, qui suam operam interponunt vt beneficium simoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrùm qui sua auctoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes sua auctoritate.

Respondeo, Communior sententia DD. est, incurrere, quia hi in Iure dicuntur simoniaci, & suum contractum vtrimque complent.

Non incurrũt excommunicationem.

Contraria tamen sentétia est probabilis, quam tenet Petrus Nauar. l. 2. c. 2. n. 435. Arragon. in fine operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarruuias l. 1. var. c. 5. n. 3. in fine, & num. 5. Ratio est, quia hîc non est propriè dicta simonia, cùm non detur temporale pro spirituali; sed generaliori modo simonia vocatur, vt suprà osténsum est: ergo quando Iura dicunt simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non debet hoc extédi ad hanc simoniam, sed solùm ad eam, quæ propriè & strictè simonia dicitur; pœnæ enim sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura quæ loquuntur de hac permutatione, non habét vllam pœnam ipso facto incurrédam, sed solùm loquuntur de pœna ferenda, vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permutatione. c. Cùm pridem. 4. de pactis. c. Sicut tuis. 35. c. Tanta. 7. & cap. De hoc autem. 11. de simonia. Nec obstat, quòd in Extrauag. Cum detestabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam commiserint*, &c. quia hoc intelligendum est de simonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam simonia sit commissa?

142 *Si per ignorantiam commissa.*

Resp. Si ab aliis te ignoráte, tuá causâ simonia commissa est, non incurris quidem pœnam excommunicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt absque dispésatione non possit tibi illa vice conferri; idque in pœnam illorum, qui simoniacè te promouere voluerũt, vt patet ex cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis, iuncta Glossâ, de simonia. Quòd si illi laborassent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis efficeteris, quia nulla culpa commissa est, ob quam illa inhabilitas est constituta. vnde posset illud beneficium tibi secundò conferri absque vlla dispensatione. Idem videtur dicédum, si contractus simoniacus ab ipso beneficiario per ignorantiam celebratus sit. In vtroque tamen casu beneficium resignari debet, nisi secundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpote per contractum irritum facta.

Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sis. 143 *Tres casus, quibus non debet resignari.*

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniã dedit, eo fine vt collatio tibi facta, sit inualida, & tu inhabilis, vt habemus cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Secùs si amicus vt tibi prodesset, vt solent parentes pro filiis. Tunc enim simulatque scieris, teneris dimittere, vt expressè habetur d. cap. Sicut tuis. Imò efficeris inhabilis ad idem beneficium, vt dictum est num. 139.

2. Casus. Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expressè contradixisti. Ita habemus cap. Sicut tuis litteris, eodem. quod non tantùm locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quando datur pro ipsa electione, vel præsentatione, vel collatione, vt docet Nauarrus in cap. fin. de simonia, & Lopez part. 2. cap. 106. & colligitur ex D. Thoma quæst. 100. art. 6. ad 3. Hæc tamen contradictio nihil proderit, si ea non obstante, ante collationem scias pecuniam reverà datam, & nihilominùs illam acceptes. Tunc enim cùm scires collationem esse simoniacam, tenebaris eam non admittere. Vnde si admittas, peccas acceptando beneficium ex collatione simoniaca: & quamuis non incurras pœnam excommunicationis, quia non es causa simoniaci contractus: tamen teneris resignare, & efficeris inhabilis, vt patet ex dictis num. 139. & 142.

In hoc tamen casu difficultas est, Vtrùm si post obtentum beneficium consentias, soluendo pecuniam per alium promissam, vel refundendo solutam, tenearis resignare beneficium, & restituere fructus perceptos quando anteà contradixisti. 144 *An teneatur resignare si soluerit pecuniam ab alio promissam.*

Ad quam respondendum, Si non consentias in factum alterius, ratum habendo contractum, seu promissionem simoniacam amici, sed solùm ex amicitia soluas id, quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne videlicet ipse tuâ causâ damnum sétiat: nõ teneris restituere, imò nec peccas: vt rectè Nauarrus l. 5. consil. 10. de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non est malum, neque est approbare factum amici: sicut parens soluendo debita filij, quæ ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit, sed id facit ex amore filij, ne ipse infamis habeatur. Si verò consentias approbãdo factum amici, iam incurris simoniam, & teneris resignare beneficium, & fructus restituere: iuxta D. Thom. art. 6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panormit. & insinuat Nauarrus suprà. *Non tenetur, si non approbat contractũ.*

Sententia Adriani. Contrarium tamen, id est, quòd non teneatur etiã in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post legitimã collationem & ius acquisitum, non potest eam inficere, aut simoniacã efficere: *Sicut*, inquit, *si quis pro beneficio sibi gratis collato, postea animo mercimoniali pecuniam solueret,*

non enficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta. Idem tenet Tancredus, vt refert Glossa in dictum cap. Sicut. Nec obstat, *Ratihabitionem retrotrahi & mandato comparari.* reg. 10. in 6. quia id intelligendum in iis, quæ pendent à consensu ratificantis, non autem quæ anteà absolutè & plenè peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi sic habetur: *Ex eo, quod contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua postmodum minimè recessisti) aliquis te penitus ignorante pecuniam promisit, & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, nisi posteà consenseris pecuniam soluendo promissam, aut reddendo solutam.* quia hinc nihil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, si consenseris in factum alterius. *In pœnam vel culpam,* inquit, non autem *in pœnam & culpam.* & quamuis diceret *in pœnam & culpam,* non tamen inde sequitur, collationem vel confirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de pœna ferenda. Hæc sententia videtur mihi valdè probabilis. Fateor tamen, talem mereri priuari per sententiam causa cognita. Addi potest

145 *3. Casus. Pontifex simoniacè electus.* Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset, non teneretur resignare; modò à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet.6.de electione, vbi Alexander III. statuit, *vt ille absque vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus.* Ratio est, quia si talis electio esset irrita, sæpè Ecclesia posset esse sine capite; saltem esset sæpè incerta. Hæc sententia est valdè probabilis.

Contraria tamen, nempe quòd talis non sit verus Pontifex, & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdam verior. Nam cap. Si quis pecuniâ, d.79. Nicolaus II. statuit; *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolicæ Sedi inthronizatus, non Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Glossa hoc intelligit de eo, qui per simoniam electus est ab illis, qui non habent potestatem eligendi, non à Cardinalibus. Sed Primò, Hæc Glossa est contra textum, inquit Maior d. 25. dubit. 1. de pœna simoniacorum. Deinde qui per simoniam electus est, etiam à Cardinalibus, non est canonicè electus: quod tamen requirit iste Canon. Idem probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess. 5. vbi *sacro approbante Concilio statuitur, vt electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.*

146 Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones; tamen hoc ipso, quo recipitur à duabus partibus Cardinalium, esse habendum ab Ecclesia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente communi errore, in suis definitionibus habebit infallibilem *Deus illi assistet.* auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesiæ assistente. Vnde Ecclesia non erit incerta de suo capite; quia sciet quia ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vtra harum sententiarum sit verior, non est huius loci fusius examinare.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.

Respondeo, Infert Primò Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. 147 *Pœna, quas incurrunt confidentiarij.*

Secundò, Priuationem beneficij, in quo commissa est simonia.

Tertiò, Priuationem reliquorũ beneficiorum antè obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen, illum non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sentẽtiam: quia pœna, qua quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sentẽtiam, vt docet Glossa communiter recepta, in c 11. Fraternitas. 12. quæst. 2. qua de re suprà cap. 34 dubit. 34. & cap. 29. dubit. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt solùm post sententiam declaratoriam criminis: & ita puto vsu receptum. vide Sancium lib. 9. de matrimon. disput. 30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus anteà à decessore commissa fuit simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Põtificis collatione, non obtinere ea canonicè: quia non ab eo, qui poterat conferre: & consequenter posse priuari, nisi per triennium fuerint in pacifica possessione. vide tamẽ quæ hac de re dicta sunt sup. cap. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

Petes, Quid si solùm contractus huius simoniæ sit celebratus, & neutra ex parte completus? 148 *Debet contractus esse ex altera parte completus.*

Resp. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt insinuat Nauar. suprà, & colligitur ex ipsa Bulla: nam significatur, beneficium debere esse simoniacè receptum.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum, & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus casibus. *Priuatio omnium benefic. in tribus euentu.*

Primò, In simonia confidentiæ, vt dictum est.

Secundò, In simonia commissa in electione Papæ, vt habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess. 5.

Tertiò, In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt: vt statuit Concil. Tridentinum sess. 24 cap. 18. vt suprà cap. 34. dubit. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum, vt non teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, vt suprà dictum est.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm simonia conuentionalis inducat pœnas iuris.

Respondeo & dico Primò, Nulla simonia 149 conuentionalis, excepta ea quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas Iuris positiui. Ita Nauarrus cap. 23. num. 104. estque ferè

Conuentionalis non inducit pœnas.

ferè communis DD. præsertim recentiorum, si de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidem pretium, sed nondum tradita res spiritalis.

Si res spiritalis tradita pretio nódum soluto.

Verùm non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritalis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus lib. 9. quæst. 8. art. 5. & Caietanus v. Simonia, existimant hanc inducere omnes pœnas Iuris, perinde ac si vtrimque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita, etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Sed cõtrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id benè probat, & soluit argumẽta contraria. Eamdem tenẽt Ludouicus Gomezius, & Cassiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furiosus, p. 1. §. 1. num 7. & p. 2. §. 5. num. 4 Hugolinus tabula 4. cap. 6. & alij recẽtiores. Probatur, quia etsi fortè ex rigore Iuris videantur hæ pœnæ cõtrahi per simoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad substantiam contractus emptionis & venditionis sufficiat conuẽtio seu pactum; quia consensu perficitur) tamen iuxta stylum Curiæ Romanæ non censentur incursæ nisi per simoniam realem vtrimque completam; vt testatur Nauarrus: non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuisse recepta. Cuius

Pœna restringenda.

ratio esse videtur, quòd pœnæ (præsertim grauer, & quæ ipso facto incurruntur) quantum fieri potest, sunt restringẽdæ; ac proinde pœnæ constitutæ iis qui spiritalia emunt aut vendunt, restringendæ sunt ad emptionem & venditionem completam; nisi expressè contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, cẽsenda est punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, vbi hæ pœnæ non statuuntur nisi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, simoniam commiserunt.* vide Nauarr. in cap. Si quando. de Rescriptis, exceptione 4. num. 3. & 4.

150 Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Non magis emptionem & venditionem censeri completam, quando res est tradita nõdum soluto pretio, quàm dum pretium est solutum re nondum tradita. quod confirmatur supradicta Extrauagãte, vbi hæ pœnæ statuuntur in eos. *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint:* ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quàm in quo pretium est traditum, imò magis de hoc loqui videtur.

151 Dico Secũdò, Si tamen posteà hæc simoniaca

Pœna retrorsum agitur.

pactio vtrimque in tutum vel in partem cõpleta fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahuntur ad tempus pactionis. v. g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & statim illud contulit; sed Petrus nondum soluit pecuniam promissam; nondum incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio est irrita. si tamen posteà etiam post mẽses vel annos Petrus soluerit, iam incursa censebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus censebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt ostendit Nauarrus cap. 23. num. 104. Ita enim seruat stylus Curiæ Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille.

152 Vbi Notandus est casus, in quo excommunicatio lata pẽdet ab euentu futuro, & posito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio purè facta similiter est pendens. ita vt neque sit absolutè valida, neque inualida; sed medio quodam & indifferenti modo se habens: posito autem euentu retrotrahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resoluetur, cẽsebiturque ab initio irrita, & excõmunicatio & inhabilitas ab initio cõtracta. si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta.

Excommunicatio pendens ab euentu futuro.

Collatio pendens.

Explicatur exemplis.

Hoc autem explicari potest aliquot exemplis. Primò, in amissione emphyteusis ipso Iure incursa; (vt si emphyteuta per triennium soluere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, vt si dominus directus declaret se velle vt res illa sit amissa, iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res Iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle illam restitui, non censebitur amissa, vt dictum est cap. 24. dubit. 8.

Amissio emphyteusis.

Excommunicatio.

Secundò, In excommunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pensionem beneficiariam non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiamsi sit latæ sententiæ, non censetur incursa, nisi pensionarius declaret se velle vt sit incursa. qua declaratione posita. retrotrahitur, ita vt censeatur incursa iam inde ab initio, quo cœpit esse in mora, vt docet Nauarr. suprà, & Gigas qu. 77. de pension.

Status captiui.

Tertiò, In statu captiui, si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus mortuus fuerit, censebitur mortuus fuisse ab initio captiuitatis; si verò postliminiò reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. § Eius, qui apud hostes, iuncta Glossa, Institut. Quibus non est permissa facultas testandi.

Venditio legati.

Quartò, In venditione legati: si enim legatum venditũ fuerit ab herede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio: si autem acceperit illud, & velit restitui, non valet ab initio; L. Quædam sunt. ff. de rebus dubiis. Idem videre est in omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent; iuxta ea quæ diximus suprà cap. 21. dubit. 2.

Simili modo, in proposito pendet collatio, 153
excommunicatio, & inhabilitas vsque ad euentum conditionis; qua posita retrotrahuntur hæc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per simoniã conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio nõ est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependenter tamẽ ab euentu futuro: quo posito, resoluetur ab initio; (sic enim habere stylum Curiæ Romanæ, testatur Nauarrus num. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus, & inhabilis ab initio.

Dices, Si excõmunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo si quis post contractũ simoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Fictio retrotractionis non inducit irregularitatem.

Respõdeo, Negando sequelam; quia hæc fictio retrotractionis censuræ non sufficit ad inducendam irregularitatem; vt enim incurras irregularitatem ex violatione censuræ, requiritur vt iam

autè censura absolutè sit incursa; alioquin non violas censuram: non enim potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitare potest an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamsi posteà iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus. 35. col. vlt. de rescriptis. similiter igoorans suam excommonicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apostolicæ. 9. de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè censuram violauit: ergo multò minùs erit irregularis in casu nostro, in quo censura
154 nondum est reipsa contracta. Hæc tamen retrotractio facit, vt si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excõmuoicatus & inhabilis. Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnũ, acquisitio beneficij ad lucrum: plus aotem requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad locrum non captandum. Vnde etsi retrotractio illa non sufficiat ad damnum contrahendum; tamen ad lucrum non captandum sufficit. Simili modo ignorantia Iuris excusat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia. 7. & sequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti suam excommunicationem, est inualida; vt docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ, & Couarr. io cap. Alma. part. 1. §. 7. num. 3. hic tamen celebrando noo fit irregularis. Vide Hugolinum cap. 6. tab. 4.

Inhabilitat tamen.

155 Aduerte tamen, videri qoibusdam hanc retrotractionem non habere locum in foro conscientiæ, quia Canones id non statuerũt, sed solùm in foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante contumaciam, verè autem non est contumax, nisi cùm fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde cootumacia non retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Denique hæc retrotractio solùm fit per quamdam fictionem Iuris, vt sic magis puniatur is qui deliquit; & solùm per stylum Curiæ Romanæ in quibusdam causis est introducta: quod est signum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientiæ pœnæ simoniæ non censebũtur incursæ nisi à tempore completæ simoniæ, nec retrorsum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionẽ fructuum interim perceptorum, nec cẽsebitur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam insinuat Nauarrus cap 23. num. 104. §. Non ignoro. & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non displicet.

Quorumdam sententia.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.

156 SVppono, si is qui accepit pretium pro re spirituali, tenebatur eam ex Iustitia gratis conferre, illum Iure diuino ad restitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non solùm virtutem religionis, sed etiam Iustitiam cõmutatiuam læsit: sicut si Iudex pro iusta sententia, aut testis pro testimonio veritatis, pretiũ exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro Sacramentorũ administratione mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Hoc posito sunt duæ sententiæ valdè celebres.

Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spirituali, Iure diuino non teneri ad illius restitutionem. hanc tenet Nauarrus cap. 23. num. 103. & 104. & dicit eam esse communem Canonistarum & Theologorum vsque ad hoc tempus. eamdem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum, part. 2. §. 8. & censet esset communem. & Petrus Nauarra l. 2. cap. 2. num. 400. Siluester v. Simonia. quæst. 20. in principio. Victoria de simonia part. 2. num. 4. Caietan. art. 6. & in Somma v. Simooia, cap. 3. sub finem. 157

1. Sententia, non teneri ad restitutionem

Probatur Primò, Quia accepta per simoniam mentalem non sunt Iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniam externam. Consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrùm id verbis exprimat, an sola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de simonia, vbi Gregorius IX. à Legato suo consultus, Vtrùm Monachi simoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem sic acceptorum: respondet, *Ad resignationes spiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi, vtrumque taliter acquirunt, (in quo casu delinquentes sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia eiusmodi non teneri.* ex qua responsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritalibus, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia Iure diuino naturali non obligantur: ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet: quia non punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, sed solùm externam. Addit Caietan. v. Simonia cap. 3. responsum Pontificis vniuersè de omni simonia intelligendum.

Cap. fin. de simonia.

Probatur Secundò, Si Iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispẽsare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, vt patet Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, vbi Vrbanus IV. dispensat vt accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spirituali, quam ex officio ei præstare non tenebatur, noo facit illi iniuriam: nam res, quæ datur, digna est pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali; sed solùm fit iniuria Deo, & rei spiritali, vti dictum est. vide Victoriam suprà.

Altera sententia est, Simoniacum Iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlibet. 6. quæst. 26. Adrianus quodlib. 9. art. 3. littera H. Sotus lib. 9 quæst. 8. art. 1. Bartholom. Medina l. 2. Summæ, cap. 14. §. 21. Ioannes Medina quæst. 4. de vsura restit. §. Ideò videtur. Hæc sententia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde 158

2. Iure diuino teneri.

Dico Primò, Si quis in gratiam alterius priuet se aliqua re spirituali, & pro incõmodo quod inde

patitur

Acceptum pro damno non tenetur restituere.

patitur compensationē temporalem exegerit; non tenetur Iure diuino ad restitutionem. Et quidem si incommodum sit tēporale, vt cùm quis se spoliat suo beneficio, & in alterum resignat, res videtur clara. Hoc enim damnum per se est pretio æstimabile, ac proinde nulla erit iniuria, si pro eo exigatur compensatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re spirituali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortunis obuenit. Verùm si res illa spiritualis nullum commodum tēporale annexum habeat, ita vt ex eius priuatione sustineas solùm incōmodū spiritale, res est magis obscura. Tamen adhuc valdè probabile est, te Iure diuino nō teneri ad restitutionem, si pro eo incommodo quid acceperis. Vt si Reliquiis Sāctorum vel corona benedicta te priues, nec similia possint recuperari. Probatur, quia nemo in me ius habet vt sua causà teneat talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem, maximè cùm priuare se bonis spiritualibus, sit magnum damnum subire. Confirmatur, quia is, qui causà alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnum spiritale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, saltem contra iustitiam.

Dices, Ergo licebit Reliquias vendere.

159 Resp. negādo conseq. quia agitur contra reuerētiam sanctitati illatū debitam, dum pretio humano æstimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia ius nō habet vt sibi gratis dentur. quare multò magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam cōpēsationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compēsationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatā acceptare.

Vnde sequitur, Regem Burgundiæ non fuisse obligatum ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus Primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat; vt scribit Sigebertus ad annum Domini 929.

Dices, Incommodum spiritale nō potest æstimari: ergo iniquum erit si aliquid temporale pro eo exigatur. Respondeo, Dicitur non posse æstimari, non quasi sit infra omne pretium, sed quia per se omne pretium excedit, vtpote superioris ordinis. Sicut incommodum infamiæ est inæstimabile, tamen non est contra iustitiam exigere pro eo compensationem temporalē, si causà alterius sustineatur, vel si famam iniustè abstulit, & nolit restituere; quo casu potest absque iniustitia exigere quanti in animo suo hoc incommodum æstimat; vt si mallet amittere 100. aureos quàm illud incommodum sustinere.

160 Dico Secundò, Cōferens pretio aliquid spiritale, quod annexūm habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem. vt si quis Canonicatū, Decanatum, Episcopatum venderet, si ad Religionem pretio admitteret: & in hoc casu sentio priorem sentētiam esse veram. Et satis probari potest ex cap. illo finali; de tali enim casu loquitur Pontifex: admissio enim in Religionem, cōiunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod sanè magno pretio apud homines æstimatur. si tamen

Si res spiritalis habet commodum temporale.

hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus Iure naturæ esset restituendus; quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum secularium venditione definiendum esset.

Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solùm dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui: præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munia ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obire: ergo si aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad restitutionem. 161

Obiectio. Collatores sunt dispensatores.

Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare vt non peccet; non tamen ita vt semper teneatur ad restitutionem, si gratis nō fecerit: tum quia ordinariè stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro aliis functionibus ecclesiasticis: sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Reipub. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis: sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quòd enim exclusis aliis te præferat, & suum affectum ad te determinet, magno pretio est æstimabile. Vnde sæpè munera non parua offerri solent ad affectum alterius alliciendum. Deinde priuat se potestate alteri gratificandi, à quo fortè maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabat. Addo, non videri dubium, quin non sit contra iustitiam, si Ecclesia permittat. Sicut venditio officiorum publicorum non est contra iustitiam, permittente Regno vel Rege permissionem Regni habente. Quia dominus potest permittere suo dispensatori in rebus maximi emolumenti, vt aliquam compensationem ab iis, quos tanto beneficio afficit, exigat. Hanc tamen assertionem intellige de supremo collatore, qui est Pontifex: & de inferioribus, hoc supposito, quod eis per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumenti exigēdi adempta. si enim hæc adempta sit, tenebuntur Iure diuino ad restitutionem, vide suprà dub. 2. & 4.

Respon.

Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spiritale absque suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt sunt Sacramenta & sacramentalia) Iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent Auctores secundæ sententiæ. 162

Si res non habet commoda temporalia annexa.

Probatur Primò, Quia tales res spiritales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censeri tanti vel tanti valere: ac proinde naturâ suâ postulāt vt gratis dispensentur: & ex altera parte fideles habent ad illas ius diuinitus concessum, vt à ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud tenentur, quàm ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur Iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispēsantes non habent ius nisi ad alimenta (eò quòd non sint domini, sed dispensatores tantùm) euidens est, eos non tantùm rei spirituali vel Deo facere iniuriam: sed etiam in proximum committere iniustitiam, si

Fideles solùm tenentur ad sustentationem.

amplius

amplius exigant,& cõsequenter teneri ad restitutioné eius,quod supra alimenta acceperint.Rursus,si fideles pro administratione omnium Sacramentorum & sacramentalium Iure naturæ non teneantur nisi ad ministrorum congruam sustentationem,iniuria illis fit,si amplius ab eis exigatur, ac proinde Iure naturæ restitui debet.

163 Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit,Iure diuino non tenebitur ad restitutionem. nõ enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multùm exegerit,quàm si parum,si vtrumque superat congruentem sustentationem ministri,& vtrumque detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritalis, qua eget, obtineri nequit.Vnde si quis exegisset decem millia aureorũ pro baptismo,absolutione,vel communione,non teneretur ad restitutionem:quod sanè absurdum est,quis enim non iudicet illum iniquè extorsisse tantam summam,eámque solùm datam quasi redimendæ vexationis causa? Cõfirmatur,quia qui illam dedit,potest eam repetere tamquam iniustè exactam,& vti occulta compensatione,si alia ratio non suppetit recuperandi.

Res spirit. superant omne pretium.

Obiectio 1. Dices,Iste minister non tenetur hoc Sacramẽtum ex iustitia huic administrare, cùm non sit eius Parochus, vti suppono: ergo non facit huic iniuriam,si pro eo pretium exigat, modò nõ amplius exigat,quàm res valeat: sicut si non teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate,non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam,nisi si amplius exigam quàm valeat.

Solutio. Resp. Negando consequentiam:etsi enim non teneatur ex iustitia conferre;si tamen cõferre velit,vel si contulit,tenetur ex iustitia non amplius exigere,quàm stipendium sustentationis: ad amplius enim ius non habet.Neque simile est de pane: quia non teneor panem tibi date gratis si habes quo soluas,est enim res natura sua & recepto hominum vsu vendibilis.

164 *Obiectio 2.* Dices secundò, Qui soluit pretium pro Sacramento,soluit illud voluntariè:ergo transfert dominiũ:etsi enim mallet habere gratis:tamen omnibus consideratis,absolutè vult illam pecuniam soluere:vnde cùm hoc Sacramentum nõ sit ei ex iustitia debitum,& aliàs pluris valeat, cẽsetur satis voluntariè dare ad dominium transferendum.

Resp. Non datur voluntariè, nisi voluntate priùs iniustè extorta. Resp Primò,Illud voluntarium esse extortum per iniuriam,(ideò enim vult dare,quia exigitur: in illa autem exactione est iniuria:sicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur)ac proinde non ita transfert dominium,quin possit repetere. imò alter sponte tenebitur restituere,propter iniuriã,qua extorsit. Secundò,Negari potest trãsferri dominium : quia nõ intendit donare, sed solùm soluere quatenus debet, seu quatenus alter iustè potest exigere:non enim intendit cedere iure suo quod habet,vel alteri date amplius iuris quàm habet:sicut qui soluit vsuras, non transfert dominium:quia nõ intendit vsurario plus iuris dare,quàm ei debeatur:vt enim ibi deest titulus cui soluantur vsuræ,ita hìc deest ius ad pretium exigendum.

165 *Ad argumenta tertio allata.* Ex dictis facilè est soluere argumenta alterius sententiæ.

Ad Primum,Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sotum l.9.q.8 art.2.ad sextum, vbi aliquot expositiones refert,& refutat:deinde ponit suam nihilo meliorem,quam fusè refutat Petrus Nauarra;& meritò,quia omnino falsa.Sed dicendum breuiter,Põtificem loqui de admisso ad Religionem pro pecunia, & hãc pecuniam non esse necessariò restituendam,nempe quia retinetĩ potest à Monasterio pro alimentis Religiosi : nulla autẽ erat ratio vniuersè de omni simonia respondendi, quidquid Caietanus & alij dicant : quia non nisi de certa specie rogabatur:cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuersè definiat?

Ad Secundum Respondeo, Pontificem non posse dispensare in retentione pretij, nisi quando res spiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis constat ex dictis, eum,qui pretium exigit sustentationem superãs,iniuriam facere; & quamuis alter non habeat ius vt sibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem sustentationem pertineat.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm res spiritualis per simoniam acquisita,sit Iure diuino dimittenda.

QVidam DD. sentiunt esse dimittendam. Ita 166 Adrianus quodlib.9 art.3. littera I. Armacanus l.10.quæstionum Armeniacarum cap.23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare,vt si ambitione,mendacio, hypocrisi,vel adulatione adeptus est.

Non tenetur Iure diuino resignare. Sed communis ferè sentẽtia DD.est,nõ teneri Iure diuino resignare vide Nauarrum c.23.n.103. & 104.& Couarr.reg.Peccatum p.2.§.8. Probatur de beneficio, de quo potissimũ est difficultas, huius enim collatio fuit valida:nam in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficij, v.g.in Petrum,&Petrus fuit capax,& habuit voluntatem acceptãdi.hęc autem in quauis re sufficiunt ad transferendum dominium, seu ius in re. Nec obstat Primò,Quòd aliquid pro illa translatione sit datum,quia etsi hoc sit contra honorem diuinum non tamen adimit collatori potestatem conferendi,nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum,vt patet in Sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur Iure diuino incapax beneficij : ergo neque per peccatum simoniæ:ergo non tenetur resignare,modò pœniteat eum peccati.Tertiò,Si talis collatio esset irrita,sequeretur,eũ, quo ignorante & prohibente simonia commissa est, teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam)quod tamen falsum esse constat ex cap.Sicut tuis litteris, de simonia. Quartò, Professus per simoniam est verè Religiosus,vt omnes docent : ergo etiam consecutus beneficium per simoniam,est verè beneficiarius, secluso Iure positiuo Quintò,Probatur allata ratione.Ideò tenetur vẽditor rei spiritualis restituere pretium,quia per iniuriam exegit : atqui hæc ratio non habet locũ in emptore,quia emptor nullam iniuriam facit venditori, si pretium offerat pro re spiritali : ergo non tenetur eam restituere.

Dices

Obiectio.

Dices Primò.cap.116.Si quis. 1.q. 1. Gregor.I. significat, eum, qui simoniacè sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi sponte reliquerit, in æternum periturum.

Resp.

Respondeo, Inde non sequitur, eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij, sed Iure ecclesiastico valde antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat.

Obiectio.

167 Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere.

Resp. Non retinet contra Domini voluntatem.

Respond. Neg. consequentiam. etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit cõtra Domini voluntatem, (quia cùm fit, absque debita reuerentia tractatur res spiritalis, dum instar rei profanæ cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modò debitè administretur. sicut qui Ordinem sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo cõtra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentiâ deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

Solùm beneficium dimittendum.

168 RESpondeo & dico Primò, Si loquamur de re spiritali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere: nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti Iure ecclesiastico, patet. Extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Sub *beneficio* aliqui pensionem spiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio, maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Sed cõtrarium verius, quia pensio non est vere beneficium ecclesiasticum, cùm non sit ius perpetuum: nam extinguitur cum pensionariu, vtpote fauor personalis, vt dictum est suprà c.34.n.3. Cetera autem spiritalia vel dimitti non possunt, vt sunt Sacramenta, (nisi quoad vsum, quod solùm habet locum in Ordinibus, à quibus simoniacè ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sententiam, quia Canones aliud de illis non statuerunt. sic simoniacè admissus in Monasterium, non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de Reliquijs simoniacè comparatis, metallis benedictis, iure patronatus, licentia eligendi confessarij, &c.

Obiectio.

Dices. Omnis pactio in spiritalibus est irrita, & nullius momenti, vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de transactionibus, & alibi.

Respondeo, Inde tantùm sequi, rem spiritalem, quæ restitui potest, esse restituendam, si repetatur, & pretium pro ea datum restituatur: non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno partis, nisi Superior in pœnam cogat.

Pretium restituendum.

169 Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positiuo restituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio: vt patet cap De hoc, de simonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait: *Regem & Principes eius debes inducere, vt si qua receperint à præfato Episcopo, vt eius electioni præstarent assensum, Ecclesiæ Exoniensi sine diminutione restituant, cùm ea sine graui suæ salutis periculo retinere non possint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut sacramẽtalium; & notabiliter excedat id quod pro sustẽtatione exigi poterat, iuxta ea quæ diximus dubitat.28. Sed hoc Iure diuino potiùs quàm ecclesiastico restituendum. Imò Ius ecclesiasticum nihil inuenitur ea de re disposuisse.

Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem.

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem: cap. Veniens. 19. de simonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur restituere id quod acceperant à quodam, vt eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ad sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat: quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod confirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde, Vrbanum IV. Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, permittere vt sic acceptum retineatur, modò non in priuatum vsum Abbatis vel Abbatissæ, sed in communem vsum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

Datum, re spiritali non tradita, restituendum danti.

SVppono, si aliquid temporale acceptum sit 170
pro conferendo beneficio, vel alia re spiritali, non secuta collatione, Iure naturæ restituendum ei à quo acceptum est. Ita Victoria, relectione de simonia, p. 2.n.6. Caiet. v. Simonia, c. 3. Sotus l.9. q.8.ar.1. ratio est manifesta: quia deest titulus cur possit retineri, cùm illud, pro quo datum est, non præstetur, ac proinde debet reddi ei a quo acceptum, cùm Iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p.2.§.2.num.7. in fine, putat restituendum in pios vsus. sed solùm probat, non posse repeti in foro externo.

Si verò beneficium sit traditum, ita vt vtrimque simonia sit completa, sunt duæ sentẽtiæ DD. 171
Quidam enim putant, pretium acceptum in hoc casu ante sententiam Iudicis esse restituendum ei qui dedit; post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l.9 q.8.ar.1. Bannes 2.2.q.32. art.7. & multi DD. huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium: non enim transtulit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cùm hic Iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à se abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non sit translatum, verè mansit apud emptorem: ergo illi restituendum. Si dicas, Ecclesiam illum priuasse dominio; Respondent, Talem priuationem non fieri nisi per legem pœnalem: quæ neminem ante sententiam ita re sua priuat vt eius dominiũ amittat. Hæc sententia non est improbabilis.

Sententia Soti, &c.

Restituendum ei qui dedit.

Altera verior, esse restituendum Ecclesiæ.

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium illud esse restituendum Ecclesiæ, est multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2.2.q.32.a. 7. vbi dicit, *pretium simoniacum*

non

non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum. Idem expressè docet q. 62. art. 5. ad secundum. neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolutè: explicat enim de quibus possit fieri eleemosyna. Siluester v. Simonia, q. 20. dicit *esse dandum Ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia est commissa, nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simoniæ, tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Ecclesiæ.* Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. n. 7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victoria & Caietanus suprà. Denique DD. omnes, quod sciam, qui fuerunt ante Sotum; Canonistę in cap. De hoc, & cap. Audiuimus. 41 de simonia. Probatur ex dicto cap. De hoc. 11. vbi Pontifex apertè dicit, *Regem & Principes inducendos vt restituant Ecclesiæ*, loquitur autem ante sententiam & in foro conscientiæ, & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Episcopi, *si aliquid exegerint vt permittant in Ecclesiis sibi subiectis Clericos institui, Monachos professos, mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius dispendium id factum.* Intelligit *ante sententiam*, quia ordinariè non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet: & ita parum vtilis esset illa constitutio. Tertiò, Contra mentem Ecclesiæ est vt restituatur

172 *Ad argumenta.* danti; quia Ecclesia intendit vtrumque punire. Nec obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam; quia quòd ille teneatur tem illam, quæ sua non est, date Ecclesiæ, vel expendere in pios vsus, non est pœna, sed simplex præceptum: cùm enim non possit eam retinere, graue non est ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quòd non sit vlla constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso quo dat, amittat dominium, quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem: & ideò si ei restituatur, posse retinere, quia non ipse, sed qui accepit, iubetur in pios vsus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, vt rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quando iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc est mens Canonum citatorum.

Dices, Cap. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho simoniacè recepto, qui illud dederat. 173 *Fructus cui restituendi.*

Respondeo, Id Ideò factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire: vt rectè Couarruuias suprà. & Hugolinus cap. 2. §. 1. tabul. 4. quòd si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset conuertenda in vsus Ecclesiæ Monasterij, vel potiùs in eleemosynam pauperum.

Petes, Cui sint restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respondeo, Hi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem: quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico, vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice, vel Ecclesiæ, vel in pios vsus, vt docet D. Thomas art. 6. ad quartum: vel etiam successori, vt docet Nauarrus lib. 5. consil. 62. de simonia. puta, vbi est consuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur successori. 174

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iustitiæ.

XPLICATIS *iis quæ ad* Iustitiam *strictè acceptam pertinent, sequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim* Religio, *vt hic accipitur, Iustitia quædam creaturæ ad Deum, qua ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit. vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominémque inclinat, vt illud, quantum fieri potest, suo auctori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infrà suo loco. Continebit ista sectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De sacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De voto. Sextum, De statu religioso. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De superstitione, eiúsque speciebus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligiositate.*

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM

De Religione in genere.

Constat Dubitationibus 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Religio. *D. Thomas qu.* 81.

1 RELIGIO Græcis dicitur *θρησκεία* à Tracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimùm cæremoniæ viguere. (hinc *ἐθελοθρησκεία* apud Apostolum ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & *θεοσέβεια*, id est, cultus Dei. *Religio vnde dicta.* Nomen *Religio* ductum est vel a *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè animo sint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Augustinus lib. 10. de ciuitate c 4. vel à *religando*, quòd Deo nos astringat & alliget; ita Lactantius lib. 4. diuin. instit. c. 28. D. August. lib. 1. retract. cap. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maxime videtur nomini & rei consentanea.

2 *Quid sit.* Definitur à D. Augustino l. 83. qq q. 31. ex Cicerone hoc modo: *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum cærimoniámque adfert.* Planiùs sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet.* *Cur debeatur cultus.* vbi

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem

3 & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc *Obiectum religionis.* honorem exhibendum inclinat *religio.* Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum sine internum, sine externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solùm Deo debitum est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso: vt ait D. Thomas art. 3. & hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde *religio* vtcumque profitetur: ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu *Cui competat.* sui principij.

4 *Actus humilitatis.* Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Respondeo negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat quia congruit nostræ vilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu vt ipsam honoremus submissione nostri.

Ex his facilè potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio *virtus*, quia habentem bonum efficit, eiusque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, vt sæpè docet D Thomas ex Aristot. 2. ethic. cap. 6. *quæ cultum exhibet.* *Cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. Itaque honor est quid communius cultu. Porrò *honor* generatim nihil est aliud, quàm testimonium excellentiæ alterius, siue id verbis fiat, vt cùm aliquis laudatur; siue gestu corporis, vt genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: siue rebus externis, vt erectione statuæ, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alicuius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum.* Cùm enim Deus, quâ Deus, infinitâ excellentiâ in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore suprà omnes creaturas est dignus: cùmque idem sit primum principium, à quo omnia habent esse, vitam, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehẽdere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo Ius vt illum exigat. Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. sicut enim Principi, quia ab eo quodammodò dependet tranquillitas publica, & felix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiã, nostramque subiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, & bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddã tributũ, quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, *tamquam primo rerum omniũ principio*, significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis) & cur à creatura ei sit debitus.

Margin notes, right column: 5 *Explicantur singula partes.* — *Cultus.* — *Debitum religionis.*

6 Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse,

Tt qui

Quatuor actus in officio religionis.

qui quò perfectiores sunt, eò perfectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipsa pendere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assiduè pendere. Tertius, Profunda mentis submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interiùs testetur. Quartus, Eorundem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel aliis modis.

Primus & secundus supponuntur religioni tanquam fundamentum.

Actus internus religionis.

Tertius, nempe submissio illa, est actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita; alterum intellectus, quo eadem præstatur & executioni mandatur. cum enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritalibus, quæ non videntur esse alia quàm apprehensiones intellectus, aut locutiones spiritales: nulla enim in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significantiora. sicut ergo homo alterum honorat, submittendo se illi gestu corporis: ita illi Deum honorant, submittēdo se illi signis spiritalibus, nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descēdere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè dum Deum honorat.

Quartus actus, scilicet exterior submissio in hominibus, immediatè est signum internæ submissionis. nam vt ait D. Augustinus l. 10. de ciuitate cap. 5. *sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij est sacramentum*, id est, *sacrum signum*. mediatè verò est signum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediatè sunt signa conceptuum & affectionum animi: mediatè verò ipsarum rerum.

DVBITATIO II.

Vtrùm religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quomodo.

D. Thom. quæst. 81. art. 3. 4. 5.

7 *A temperantia & fortitudine.* RESpondeo & dico primò, Religionem distingui ab iis virtutibus quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantùm ipsum subiectum respiciunt.

8 *A iustitia & misericordia.* Dico Secundò, Distinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem disponunt in officiis ad proximum; vt à misericordia & iustitia particulari. quia religio disponit hominem ad Deum.

Iacobi 1. Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.* hic religio constituitur in operibus misericordiæ, quæ sunt ad proximum, & in custodia sui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Respondeo, Esse locutionem causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus sunt signum veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic prioris ad Corinthios 13. dicitur: *Charitas patiens est, benigna est*, &c. Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religio constituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Distinguitur etiam à virtutibus theologicis. Ita D. Thomas artic. 5. *A fide* quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpè tamen *fides* vocatur *religio*, quia est religionis fundamentum & regula. sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verùm cùm fides non solum sit habitus intellectus, sed complectatur etiam habitum quendam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, vt sunt signa diuinæ excellentiæ: sub ea enim ratione sunt à religione voliti. At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei vt signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed vt sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio cur religio suum actum externum imperet, est, vt Deo honorem deferat, eiusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei non est vt honorem Deo exhibeat (etiamsi ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat: vel (quod ferè idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici, hunc affectum pertinere ad quamdam iustitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, vt non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodò contemnere, & paruam de illo habere existimationem. Qua in re esse iniuriam, patet communi hominum iudicio, qui hanc iniuriam interpretantur; & meritò: nam continet quemdam contemptum & vilipensionem alterius absque causa, quæ non minùs est contra iustitiam quàm temerarium de illo iudicium. *A spe & charitate* distinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum; vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se benè sit: spes illum desiderat & sperat vt est bonum nostrum.

Itaque

Margin notes (right column): 9 *A theologicis.* — *Affectus credendi, an distinguatur à religione.*

Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versatur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediatè circa Deũ, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

Obiectio 1.

10 Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellẽtia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam; ita ei honorẽ exhibemus ob excellentiam infinitam.

Respon. Religionis obiectũ.

Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis; sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens, vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cùm enim religio sit iustitiæ pars, necessariò respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut Iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina, sed cultus Deo debitus; vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cærimoniæ, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cùm cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tãquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus art. 5. & passim DD. distingunt duplex obiectum religionis, propinqoum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*; id est quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Obiectum cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod & obiectum cui.

Obiectum virt. Theol.

At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non solùm est *obiectum cui*, vt in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimùm ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem; quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Charitas.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solùm sunt obiecta secundaria & materialia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipsi benè sit: fides credit omne verum, quod ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideò enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum: quod creatura debet suo creatori; sicut antè exemplo Iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quàm vt huic debito fiat satis: hoc enim potiùs ad quamdam Iustitiam erga Deum, quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facilè ostendi potest. sed solùm spectat ipsum benè esse Dei: ideo enim omne bonum illi vult, vt ipsi benè sit; sicut amicus vult amico bonum vt ei benè sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non; quamuis mallit vt sit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulo fusiùs, quia res nonnihil difficilis, & à plerisque non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter suam diuinitatem, non sequitur, immediatè versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio solùm mediatè circa Deum versetur, non tamquam *obiectum quod*, sed *cui*, vt dictum est: religio enim non inclinat immediatè in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur; sicut Iustitia particularis non inclinat immediatè in proximum, sed in aliquid proximo reddendum. Cùm dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, sit actu vitali ipsum tamquam obiectum materiale vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari; (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illum attingere aliquo signo, tamquam signatum; vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Quomodo Deus sit obiectum cultus.

Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen sunt actus religionis. 11

Obiectio 2.

Respon 1.

Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, sed externi ab ea imperati. externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate; sunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis spectandum est ex actu internõ in quem virtus immediatè inclinat, qui in proposito est amor cultus diuini.

Respon. 2.

Quomodo actus externi relig. imperentur à variis virtutibus.

Secundò Respondeo, Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suũ obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis vt signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. Hinc fit vt à variis virtutibus imperari possint. oratio enim, quatenus per eam implicitè testamur Deum esse

auctorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam, & prouidentiam, (hoc enim, orando Deum, ipso facto insinuamus) est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus à charitate. proximè autem semper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia sunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes, vt infrà cap. 40. num. 28. ex mente D. Thomæ ostendetur. Actus autem virtutum theologicarum longe aliter Deum attingũt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

Obiectio 3.

12 Dices Tertiò, Augustinus in Enchiridio cap. 3. dicit, *Deum coli fide, spe, & charitate*: ergo religio est virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Respon. 1. Deus colitur fide, spe, & charitate.

Respondetur Primò cum D. Thoma ar. 5. ad 1. dictum sancti Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologicæ causãt in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Secundò Responderi potest, & meliùs, Religionem & cultum interdũ accipi generatim, pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & passim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, & *seruire Deo*. *seruitium* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis constat; Psal. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Augustino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. cap. 6. describit sacrificium, vt *sit omne opus bonum quod geritur, vt sancta societate Deo inhæreatur*. hoc modo passim accipitur in Scripturis.

Actus vir. theol. dupliciter considerantur.

13 Tertiò, Dici potest actus fidei, spei & charitatis dupliciter spectari posse; Primò, Vt sunt signa, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectari posse tamquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt sunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tamquam obiecto vnimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obstat, quod ait D. Thomas art. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd versentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis & aliarum virtutum, quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conueniat, eò quòd per se & ex natura sua circa finem vltimum versentur; tamen per accidens contrarium fieri potest; vt si quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & charitatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi vt finis acquirendus per actus superiorum virtutum, quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Virtutes theologicas posse ab aliis imperari.

Obiectio.

Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt signa quidem videntur ad religionis virtutẽ pertinere: quia etsi illis Deum eximie honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat: vnde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia superiorem in nulla re agnoscit.

Respon. Quomodo isti actus sint nostræ subiectionis.

Respondeo, Illos actus vt à nobis fiunt, posse accipi vt signa subiectionis nostræ; quia credimus Deo tamquam Superiori & magistro, cui subiicimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriam, & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsummet. vnde patet, in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius, & nostræ subiectionis ac dependentiæ ab ipso.

Ex his patet religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valdè affinem, & post eas primum locum obtinere. 14
nam post fidem, spem, & charitatem nihil laudabilius quàm Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eò enim virtus quæque est præstantior, quò viciniùs attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c.

De pia affectione, obedientia & pœnitentia.

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum, vt *obiectum cui*: ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, pœnitentiç satisfacere Deo.

Respondeo dupliciter, Primò, Cùm religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologicę, eò quòd viciniùs Deum attingat; accipitur paulò latiùs, vt omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: & hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque meritò, quia opus illarum intrinsecè honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi; satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius qui ab altero iniuriam accepit.

Quomodo Religio sit præstantior istis.

Respondeo Secundò, Religionem, etiamsi strictè omnino & propriè sumatur vt ab istis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem & viciniùs attingere Deum, quàm vel obedientia vel pœnitentia. De *pia affectione* est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei, & ita sub fide comprehenditur, ac proinde non pertinet ad hanc comparationem. De illis ergo duabus prioribus patet. quia religio considerat opus suum

ſuum vt eſt ſignum diuinæ excellentiæ, illudq́ue non ſolùm Deo exhibet, ſed ita exhibet, vt velit illud circa Deum verſari, & eius excellentiam ſignare. At obedientia, etſi verſetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui* obedit: tamen non conſiderat opus ſuum, vt eſt ſignum & proteſtatio quædam diuinæ excellentiæ, neque illud defert Deo vt munus quo ipſe honoretur & ornetur; ſed ſolùm conſiderat illud vt debitum, & neceſſarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet ſi omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præſcindendo ab iſta neceſſitate & obligatione, conſiderat opus vt habens ſpecialem honeſtatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt eſt prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum ſecundùm rectam rationem: ita vt eſt omnium ſuperior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino ſecundùm rectam rationem faciendum: eſtque hæc dignitas propria honeſtas obiectiua, quam reſpicit obedientia.

Pœnitentia. *Pœnitentia* dupliciter conſiderari poteſt. Primò, quatenus dolet de peccato, vt eſt offenſio Dei; eiuſq́ue malum, illudq́ue conatur tollere tamquam ei diſplicens, & vt Deo reconcilietur. quo modo non diſtinguitur à charitate; ſed eſt ipſa virtus charitatis inadæquatè concepta, nimirum vt verſatur circa ablationem peccati, & reconciliationẽ cum Deo propter ipſum bonum Dei. Eiuſdem enim virtutis eſt, gaudere de bono alterius, illudq́ue procurare: & dolere de eius malo, illudq́ue depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato præcisè vt eſt iniuria Dei, & imperat opera ſatisfactoria ad hanc iniuriam ſarciendam. hoc modo diſtinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iuſtitiam hominis erga Deum. Sed non conſiderat neque imperat opera ſatisfactoria. vt ſunt formaliter ſigna diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret: ſed vt ſunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata ſatisfiat, & ius eius violatum quodammodò inſtauretur: ſicut cùm quis homini pro iniuria illata ſatisfacit dolendo, & ſe accuſando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, ſed pro iniuria ſatisfacere.

15 Dico Quartò, Religio non diſtinguitur à virtute *pietatis, obſeruantiæ, & gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D. Thoma quæſt. 106. art. 1. ad 1. vbi dicit: *Sicut religio eſt quædam superexcellens pietas: ita eſt quædam ſuperexcellens gratitudo.* & ex Caietano quæſt. 107. art. 3. Probatur, quia *pietas* propriè eſt quæ debitum cultum reddit parentibus, *obſeruantia* perſonis in dignitate conſtitutis; *gratitudo*, benefactoribus. ratio autem parentis, & perſonæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentiſſimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, perſonam ſublimem, & benefactorem, eſt ſummum: atqui hoc debitum non diſtinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ reſpicit hoc debitum, non diſtinguitur à virtute religionis, quæ reſpicit cultum, primo noſtri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà quæſt. 107. art. 3. notat, has virtutes, pietatem, obſeruantiam, & gratitudinem, dupliciter exiſtere. Primò, Formaliter in ſuis propriis

Virtus religionis colit Deũ vt parentem, vt Principem, & vt benefactorem.

ſpeciebus. Secundò, Eminenter, in ſuperiore virtute, quæ eſt religio. ratio eſt, quia obiecta earum (quibus deferunt ſuas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Dupliciter exiſtunt iſtæ virtutes.

Aduerte tamen, eſſe valdè probabile, *gratitudinem* per ſe eſſe virtutem diſtinctam à religione; quia formaliter reſpicit debitum ortum ex beneficio: religio autem hoc non reſpicit vt obiectum formale, ſed vt motiuum ſeu impulſiuum ad actum. vide infrà cap. 47. dubit. 1.

Fidelitas. Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim reſpicit debitum ortum ex promiſſione, illudq́ue ſoluit non ex affectu Deum honorandi propriè, ſed ex affectu ſatisfaciendi debito ex promiſſione contracto: qui duo affectus videntur omnino diſtincti; quamuis actus alterius ab altero viciſſim imperari poſſint. Nam ex affectu Deum honorandi, poſſum velle ſoluere promiſſa, & gratias agere; & ex affectu ſoluendi promiſſum, & referendi gratias pro beneficiis acceptis, poſſum velle honorare. Rectè tamen hæ virtutes referentur ad *religionem*. Primò, quia verſantur in materia religionis, nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cùm nihil præter honorem ei donare poſſimus. Virtutes autem ſecundùm modum loquendi Patrum, cẽſentur diſtingui vel non diſtingui ratione materiæ potiùs, quàm ratione interni affectus præcisè & formaliter conſiderati. Vnde iuramentum eſt actus religionis, etiamſi non fiat affectu religionis; ſimiliter oratio, ſolutio decimarum, &c. Et ieiunium eſt opus temperantiæ, etiamſi non fiat affectu temperantiæ, ſed iuſtitiæ vel pœnitentiæ. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum creſcit ratione excellentiæ ipſius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipſi præſtare volumus, maximè ſpectamus diuinam excellentiam cui obſtricti ſumus, ne ſi neglexerimus, illam inhonoraſſe videamur. Denique hoc ipſo quo quis rectè diſpoſitus eſt ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam benè diſpoſitus eſt ad ſoluenda ei promiſſa, & gratiarum actionem: & neglectus horum cenſetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodò includi.

Quomodo pertineant ad religionem.

DVBITATIO III.

Vtrùm religio diſtinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

QVidam putant non diſtingui. Ita Marſilius in 3. qu. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, ſed nullius momenti: nam vel falſum aſſumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturq́ue Deus & proximus. Conſequentia patet, quia ſicut ſe habet bonitas ſupernaturalis, quæ eſt in proximo, ad bonitatem, quæ eſt in Deo; ita excellentia, quæ eſt in Sanctis, ſe habet ad excellentiam Dei; nempe tamquam participatio illius ſupernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit 16

Eadem virtutis habitu coli Deum & Sanctos.

hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confir. quia alioquin essent quatuor virtutes theologicæ. Nam amor proximi, quo cupio illi ipsum bonum diuinum, versatur immediate circa Deum, non minùs, quàm virtus spei, qua cupio Deum mihi, itaque non minùs erit virtus theologa quàm spes; ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologæ virtutes, contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis benè dispositus est ad cultum diuinum, etiam bene est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dij per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Thomas qu. 81. art. 4. ad 3. & suprà q. 25. art. 1. ad 2. & infrà qu. 103. art. 3. ad 2. & passim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

17 *Sancti tripliciter coli possunt.* Notandum dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent. quod potest rursum fieri dupliciter: vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

18 *Si colantur ob excellentiam extrinsecam vt terminus secundarius cultus.* Dico Primò, Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent; sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur, Primò de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediate in Deum; quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi colũtur quàm Deus in ipsis. tamquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sãcti considerantur non vt ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solẽt, per quas Deus nobis repræsentatur. vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur; tamẽ ibi non sistit: nam interior submissio fit Deo, quem in ipsis spectamus; ac proinde exterior etiã cultus, vt subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino

Coluntur per accidens & materialiter. similis est cultui Crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, nisi per accidẽs & cultu materiali, quatenus externum signũ cultus ipsis fit; sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v.g. equus, benè tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter beneuolentia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & sic etiam respectu illius, beneuolentiæ actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest à simili in charitate;

Charitas quomodo diligit proximum propter Deũ. nam eadem est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro sua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadem est virtus qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam, & qua Sancti colũtur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil est aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quòd ipsis bonum non diligatur vt est ipsius) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repræsentant, formaliter est honor Dei, & latria.

Si colantur vt terminus primarius propter excellentiam diuinã. Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellẽtiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tanquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur vel coniungitur, vt patet inductione.

Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellẽtiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt heredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis. 19 *Obiectio.* *Quomodo colantur ob causam extrinsecam.*

Respon. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinem intrinsecum ad excellentiam diuinam. Respond. Negando consequentiam, quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quòd ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medij consistat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde vere coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecùs illis applicatam: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia meliùs hanc excellentiam quàm eorũ perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solùm Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Põtifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus sancti.

Imagines non sic possunt coli. Imagines autem Christi & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt: quia non sunt capaces honoris formalis, sicut nec contumeliæ aut iniuriæ, cùm non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellẽtiæ supra naturam rationalem. vnde non potest quis se illis tamquam Superioribus subiicere, vt eruditè ostendit Gabriel Vasquez, tractat. de adoratione. Itaque solùm possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris: qui vt ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solùm materialis actus honoris: est autem formaliter honor, vt terminatur ad exemplar.

Quomodo honor imaginis trãsit ad prototypum. Hoc modo intellige quod dictum est in Nicæna secunda. *Honor imaginis transit ad prototypum*: nimirum quia signum submissionis quod fit imagini, non est propriè & formaliter honor imaginis,

nis, sed prototypi. Sic beneficentia quæ fit eani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum; quia non est propriè beneficentia in res istas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod vt meliùs intelligatur, Notandum est, duobus modis posse alicui obsequium beneuolentiæ vel beneficium conferri.

Dupliciter defertur alicui obsequiū.

Primò, si opus externum immediatè impendatur ipsi personæ; v. g. illam excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo obsequio, vel donando aliquo munere. Secundò, si opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam personā pertinenti; tamen illius intuitu, nimirum vt illi benefacias. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ: vt si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum, vtrouis tamē modo fiat, siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, solùm erit formaliter actus iustitiæ, vel beneuolentiæ erga personam; & materialiter tantùm respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili modo dupliciter quis potest

Dupliciter quis honoratur.

honorari. Primò, immediatè in sua persona, vt cùm actus externus, qui est signum submissionis internæ, & æstimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediate in imagine & per imaginem, cùm actus externus proximè agitur circa imaginem; qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personam, tamen vt formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit: sicut & interna submissio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testādi, versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam cui erigitur; etsi externi actus, v.g. collocatio in columna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendum, si statuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materialem qui immediatè circa illas fit; tamen formaliter non habent isti actus rationem honoris, nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intendit subiicere, & cuius

Eodem cultu coluntur.

excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet, eodē numero cultu quo coluntur imagines coli prototypum: quia id quod est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicātur

Quo sensu cultus imaginum dicitur minor.

coli cultu minore quàm prototypum: quia id intelligendum est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Longè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypum, quàm quæ circa imaginem eius: sicut longè alia sunt officia quæ impenduntur personæ regiæ immediatè, quàm quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis, intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentiæ sint eiusdem speciei. Simili modò cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, est eiusdem rationis, nimirum cultus latriæ; etsi respectu crucis non dicatur propriè *latria*; quia hoc nomen, sicut & *dulia*, significat seruitutem & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis, sed crucifixi. Sed de his plura in 3. Parte.

20 Notandum tamen est Primò, Hunc cultum multùm distingui à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non est latria, sicut prior; sed longe inferior, qui *dulia* à DD. vocatur; non enim submittimus nos Sanctis tamquam diis, sed tanquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedant, multùm tamen distinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

Distinguitur hic cultus à priore.

21 Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum quod colitur: tamen interpretatiuè & secundùm æstimationem moralem redūdat in ipsum Deum: ita vt Deus magis censeatur honorari, quàm Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina: atqui *propter quod vnumquodque, illud magis*. sicut cùm quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censetur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sum finem: *Si homo iustus ades tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius: siquidem illum non adorabis,* (intellige principaliter) *sed Deum, qui illum misit.* quamuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deum nobis repræsentans. Leontius in dialogo qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos: & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit. qui Martyrem colit, Deum ipsum colit: qui Matrem illius adorat, ipsi honorem assignat.* Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit.

In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.

22 Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, vt propter visionem Dei, charitatem, sanctitatem, statumque beatum: sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD *doulia* vocatur. est D. Thomę suprà, & ferè communis Doctorum.

Si colantur ob perfectionē intrinsecam.

Probatur: Quia religio spectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non est religionis, sed alterius virtutis. Consequentia patet, quia vbi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus, & consequenter diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultos. Atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis: sicut bona diuersi generis per se expetenda, constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *doulia*: quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria*: tamen vsu Scriptorum ecclesiasticorum & Doctorum accommodatum est ad significandum omnem

Doulia.

cultum Sanctorum, qui ipsis propriè impenditur, siue procedat à virtute religionis, siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latria* ad significandum cultum diuinum, & virtutem religionis, vt docet D. Augustinus lib. 10. de ciuitat. cap. 1. & Isidorus lib. 8. etymolog. cap. vltimo.

23 Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale, vt ipsi benè sit, ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica, qua Deus amatur propter se; sed beneuolentiæ seu amicitiæ supernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari possit; cùm tota ratio amoris huius sit non bonum aliquod Dei, sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinsecam & physicam excellentiam, absque vllo respectu ad excellentiam increatam Dei.

Ad argumenta initio allata.
Amor proximi duplex.

Secundò, Potest amari proximus volendo illi bonū quoduis, siue naturale siue supernaturale, non sistendo in eo vt ipsi benè sit, sed, vt Deo benè sit; nempe volendo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium, eique benè volumus, quatenus bonum mancipij est bonum domini. & hic amor est actus charitatis; quia formaliter est beneuolentia erga Deum, & bonum diuinum est tota ratio amandi: bonum autem proximi solùm se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonū Dei. est enim obiectum illius amoris, vt habet rationem concupiscentiæ, non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4. ad tertium, cùm ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non esse virtutem distinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori respondet illi honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellētiam diuinam nobis veluti imagines repræsentant. sicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione possumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obijcit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, vt ipsi benè sit, est distinctus nostro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illum propter suam bonitatem, totum ipsius bonum ad suam gloriam referens, & ad diuersam virtutem pertinet. Non enim solùm est in Deo charitas & dilectio suæ bonitatis qua illam & omnia propter illam diligat; sed sunt etiam aliæ virtutes, vt iustitia, misericordia, mansuetudo, amor amicitiæ erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipsius affectus in obiecta istarum virtutum propter ipsorum propriam honestatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iustum vt amicum, distinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad suam gloriam. Ad confirmat. Spes sine amor quo quis Deum sibi cupit, est virtus theologica, quia vnit affectum immediatè non ipsi amanti, sed Deo amato & desiderato. Ratio est, quia est amor concupiscentiæ, qui immediatè tendit in bonum amatum, affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga seipsum, sed proximè ex ipsius potentiæ inclinatione tendit in obiectum. Vnde non accipit speciem ab ipso amante cui bonum illud appetitur, sed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipsi benè sit, non coniungit affectum meum cum illo bono, sistendo in illo, sed cum proximo; est enim amor beneuolentiæ: imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, eumque supponit quasi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum, quia cupio vt illi sit quàm optimè, hoc autem nō volo ob aliam causam, sed propter se, quia id apprehendo vt per se bonum & expetendum propter affectum erga ipsam personam. Itaque in amore beneuolentiæ non sistitur in bono quod volumus, sed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione beneuolentiæ speciem accipit. hinc patet non esse virtutem theologicam, sed amicitiam humanam supernaturalem.

Cur amor, quo volo proximo possessionem diuinitatis, non sit virtus theologica.

24 Ad Secundum, Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò, Quia non est ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magistratibus, & viris magnis in Republica; sed est supernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ Religio vocari solet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio; vt quando immediatè propter Deum honoramur; vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, estque participatio quædam illius, ita etiam virtus illa qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis; eamque semper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicitè resultat: valdè enim Deo honorificum est, quòd ministri ipsius, in quibus solùm est radius quidam ipsius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultū Sanctorum ita cultui diuino coniunxit, vt iisdem rebus, quibus colere consueuit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies festi, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, sed secundariò ad honorem Sanctorum.

Cultus Sanctorum cur religiosus dicatur.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinsecam illorum excellentiam impenditur, sed remotè solùm, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferiora sibi subordinatæ; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.

25 Respon. & dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum non debentur cultus diuersi, v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorū tēporaliū, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia ratio formalis ob quam Deus est colendus

Diuersa beneficia.

Dependentia, & beneficia inducunt obligationem cultus latriæ.

dus cultus latriæ,non est beneficiũ;sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solum sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos pertinens,& à nobis adoranda : nam sine beneficiis & dependentia ab ipso non essemus obligari ad eam adorãdam. sicut neque ad amandam supra omnia ; vt dictum est tractat. de charitate. vnde si per impossibile esset aliquod numen,à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Iudicat hoc D. Petrus apud Clementem lib.2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit: *Ille verò qui nihil nobiscum habet negotij,si vindicare velit in nos*, (scilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit ?* &c. Idem colligitur ex D.Thoma quæst 81.art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum:ergo si aliquis ab eo non dependeret,non deberet ei hanc reuerentiam.Ratio est;quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundùm esse,vt à Deo & parentibus; siue secundùm gubernationem ; vt a Superioribus ; siue secundùm alia quædam beneficia,vt à benefactoribus:vel certè ratione alicuius connexionis, vt erga liberos & consanguineos: vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum potest esse strictum debitum : nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, qui cum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia *latriâ* significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio : ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam : sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Nec obstat, quòd Sancti sæpè in Deo colendo non spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem, quia etsi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficiorum consideratione, tamen strictè ad hoc officium non obligarentur,nisi ab eo dependerent ; imò neque latriæ cultum ei exhiberent;sed alterius rationis, vt ex D. Thoma dicto articulo 3. & aliis locis colligitur, Adde, in ratione diuinæ maiestatis quodam modo comprehendi essentialem dependentiam nostri esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam : ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen excluditur sed potiùs includitur hæc dependentia, tamquam causa sine qua talis cultus non exhiberetur.

26 Dico Secundò,Rationes etiam diuersatum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Halensis 3.part.quæst.30. num.1.art.3. Gabriel in can.lect.49. Colligitur ex D. Thoma quæst. 81. art.3. ad primum, & quæst.84.art.1.ad 1. Probatur; ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ, est,esse principium primum rerum omnium : atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum:nam id quod est fons totius esse & omnis perfectionis,debet in se omnẽ rationem essendi continere; ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersa latriæ adoratio: cùm ratio cur sit colendus latriâ, sit vnica & simplex.

Diuersa attributa.

Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus,in te speraui*, ait: *Domine omnium per potentiam, cui debetur doulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria* ; quod desumptum ex August.quæst.94.in Exodum : *Doulia*, inquit, *debetur Deo tamquam Domino, latria verò non nisi Deo tamquam Deo* : ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur, quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem; adoratione, esse Dominum omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentem; iuramento assertorio, esse veracem; promissorio, fidelelem;laude,omnia attributa celebramus. 27

Obiectio.

Respond.Non æquè expressè omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quædam aliis significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi.vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia templa,altaria.quidam etiam aliis accommodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi,quatenus sunt cultus latriæ,exhibentur Deo,vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnésque illas testantur & insinuant. nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & rerum omnium Hinc patet responsio ad argumentum.

Resp. Diuersitas in modis colendi est materialis.

Vbi tamen aduerte, *douliam* non accipi strictè, quatenus est actus obseruantiæ, debitus Sanctis; sed generatim pro cultu debito alicui, tamquam domino, qualecumque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia. latria autem accipitur pro cultu,qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum : vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorat lib. 1. dubit. 2.

Doulia.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæstione 25.exactiùs tractandum est.

CAP.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur Dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi.

DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos; *deuotionem & orationem*. Externos facit reliquos, *adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem*; quibus infrà adiungit *gratiarum actionem*. quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendi & tractari possunt. nam secundùm D. Thomam quæst.83. art. vlt. *gratiarum actio* est pars orationis; similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur ad orationem pertinet, tamquam pars vel species quædam illius.

Cur oratio inter actus internos.

Dices, *Adoratio, votum, iuramentum*, non minùs actu interno fieri possunt quàm *oratio*, & *oratio* non minùs actu externo quàm illa: cur ergo illa potiùs inter actus externos numeratur, quàm oratio? Rursus, *reuerentia* non minùs est actus internus religionis quàm *deuotio*, cur ergo reuerentiam prætermisit? Respond. Ideò D. Thomas *orationem* inter actus internos posuit, quia consistit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna est, & maximè requirit internam attentionem assiduam. *Adoratio* humana (de qua D. Thomas loquitur) consistit in signis externis honoris & submissionis sui. *Votum* etsi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attẽtionem internam, præter eam quæ necessaria est vt homo aduertat quid agat. *Iuramentum* refertur ad homines, & ideò in actu externo consistit. Quòd ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi solet.

Reuerentia quid sit.

Primò, vt significet omnem honorariam submissionem. Sic dicimur alicui exhibere *reuerentiam* dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non est actus distinctus ab adoratione, & interior affectus reuerentiæ nihil est aliud quàm affectus adorandi. Secundo, vt denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam, metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non satis humiliter, non satis congruenter tantæ Maiestati, & suæ vtilitati in rebus diuinis & coram Deo versetur. Sic Seraphim duabus alis velabant pedes, & duabus faciem ex reuerẽtia diuinæ Maiestatis Isaiæ 6. Sic Moyses & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem, non audentes ex aduerso intueri formam in qua Deus loquebatur. Hoc modo est actus internus religionis: quia *religio* non solùm inclinat ad cultum Deo exhibendũ, sed etiam ad conuenienti modo exhibendum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorẽ æstimationem Dei, & minorem sui demissionem; vt est, nimis liberè, sine cura, sine circumspectione, sine attentione diuina tractare. Itaque hic actus est generalis, & in omni religiosis opere comitari debet. Omnis enim Dei cultus postulat, vt cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obseruantiæ erga Principes; quia etiã hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent. D. Thomas autem non numerat *reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, nõ de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipso affectu elicito, quo homo inclinat & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio.

D. Thomas quæst.82.

RESPONDEO, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt significet specialem actũ religionis; & sic *deuotio* nihil est aliud, quàm interna quædam sui ad cultũ diuinum oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis qui dicitur absolutè deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta; si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito, & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum, dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde diuus Thomas ar. 1. ad primum, rectè dicit *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum*. Quod intellige non de solo actu voluntatis elicito, sed etiam imperato. quia oblatio sui non fit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat & addicat, sicuti in promissionibus, votis & donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur. 1 *Quo modo sit actus peculiaris.*

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni, sic *deuotio* nihil est aliud, quàm *promptitudo* quædam & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v.g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluẽda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicumque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti, idque meritò, quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt superentur omnes difficultates, timores & perturbationes quæ hominem ad cultũ Dei lentum faciunt: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam & tergiuersa 2 *Quomodo sit conditio actus religionis.*

uersationem voluntatis, ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occasio se offert. Quòd etiam feruor (qui nihil est aliud quàm intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione cultúque diuino, deuotos dixerit: sed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud, quàm cum feruenti affectu erga Deum orationem fundere.

3 *Vnde nascatur.* Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos assiduè ab illa promanāt. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimū, ipsiusq; beneficia à nobis hæc assiduè flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiæ & miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens, ipsi seruire: nā nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thomam q. 82. art. 3.

DVBITATIO II.

Quid sit oratio.

Oratio quid. Respondeo, Omissis variis definitionibus, commodè sic definiri potest: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipso impetremus.* Colligitur hæc definitio ex artic. 1. & 3. & ex Patribus. Basilius orat. in Iulittam martyrem: *Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur.* Damascenus lib. 3. De fide orthodoxa c. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, siue decentium à Deo petitio.*

4 *Tres actus in oratione.* Vbi aduerte, in oratione tres actus spectari posse. Primus est, Desiderium nostrum, quo bonū aliquod nobis alijsve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deū conamur inducere & permouere vt id præstet; quæ nihil aliud est quam petitio quædam: cùm enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediatè applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuā Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus; restat vt solum id possimus mediatè, & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio propriè est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deū permouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, vt D. Gregorius Nyssenus orat. 1. de Orat. Dominica, & D. Chrysost. lib. 1 de orando Deum.

5 *Oratio est locutio quædā & actus rationis practicæ.* Ex his patet Primò, Orationem esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quędā, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autem interna est actus rationis; & consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ, quia hæc locutio non fit vt Deus nostrum desiderium intelligat. sed vt eâ permoueatur ad rem desideratam præstandam. vnde in ea consideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionē ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando; quorum vtrumquè locutio quædam practica est.

Nec obstat, quòd à Damasceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio*, & à D. Augustino Sermone 130. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium*: hæc enim causaliter vel concomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsecè coniuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solùm verbis orat: nō enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum eleuemus, eumque quasi præsentem intueamur. 6

Patet Tertiò, Orationem esse actum religionis: nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egere: hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi ægrè orent. Deinde testamur, ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c. 7 *Est actus religionis.*

Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo non religionis; nam idem actus non potest esse duarum virtutum. *Obiectio 1.*

Respondeo Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediatè à duabus virtutibus distinctis, quia non potest habere duas rationes formales specificas, aut duplicem speciem intrinsecam essentialem: potest tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti considerari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynam, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordiæ: tum vt votū persoluat, & sic erit opus religionis. Simili modo potest quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret. 8 *Respon. 1.* *Ipsis actus spei.*

Respons. Secundò. Orationem explicitè & formaliter esse actū spei, sed implicitè & interpretatiuè esse actum religionis: quia non fit expressè ad Deum honorandum, sed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem necesse est concurrere internum actū spei, non autem internum religionis, saltem explicitè: quia nō est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit: quæ voluntas implicitè censetur esse volūtas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu Numinis. *Resp. 2.*

Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoueri nequit: frustrà ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil possunt mutare. *Obiectio 2.*

Resp. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod anteà nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitq; immutabiliter duratura in ęternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alio- *Resp. Immutabilitas Dei, orationis efficaciæ nihil officit.*

alioquin non voluisset;adeò vt oratio præuisa,sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secùs ac si modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri,vel quo velit permittere fieri;sed hoc decretum non est factum de omnibus ante præuisionē nostrarum orationum; adeò vt orationes nostræ causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1. part.q.14.19.& 23.

DVBITATIO III.

Vtrùm oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.

D.Thomas art. 2.

9 *Error Euchitarum.* SVnt hic duo errores. Prior est Messalianorū, qui dictí sunt Euchitæ. hi volebant orationē solam ad salutem sufficere,ita vt nec Baptismum, nec Eucharistiæ sacræ communionem necessariam dicerent,vt habet Theodoretus l.4. Histor. c.10.& Damasc.lib.de 100.hæresibus.

Error Pelagianorum. Alter est Pelagianorum.Hi docebant, (saltem implicitè)orationē non esse necessariam ad salutem.hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam non esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri,cogebātur etiam fateri orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio,ei etiam petitione auxilij opus non est.vide D.Augustinum hæresi 88. non tamen negabant eam esse vtilem;nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur.Eamdem quoque non esse necessariam,fateri coguntur hæretici nostri tēporis; idque ob duas causas, tum quia omnia tribuūt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant;tū quia omnia fato euenire volunt. quod si verum est,superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non otes, omnia æquè euenient. quòd si Deus aliquid per orationē fieri velit;ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat;vnde non oportet hominem de ea facienda esse solicitum. Vide Castro v.Oratio,hæresi 3.

10 *Oratio necessaria ad salutem.* Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam;(nisi fortè vitæ breuitas obstet)nec tamen sufficere.

Quòd non sufficiat, patet;requiritur enim Baptismus, & mandatorum obseruatio, & pœnitentia in lapsis.

Quòd sit necessaria, colligitur ex multis Scripturæ locis,quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. *Ne impediaris orare semper.* q.d. ne sinas te vllo modo impediri à tam necessario exercitio & Dominus Lucæ 18. *Oportet semper orare, & numquam deficere.* nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest.vel *semper*, id est,quotidie. 1.ad Thessalonicenses vltimo: *Sine intermissione orare*, id est,quantum fieri potest.vt Chrysostomus exponit.Ad Colossenses 4. *Orationi instate,vigilantes in ea.*& alibi sæpè.Non tā crebrò & seriò Scriptura hoc ingeminaret,nisi res esset apprimè necessaria:non enim ita loqui solet de consiliis.

Cur necessaria. Ratio huius necessitatis est,quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri nequit.cùm enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincēdas tentationes,& ad perseuerandum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus:idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonum proueniat,eique gratias agamus. vnde Dominus Matthæi 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis,pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit.* & c. insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Ioan.6. *Nolite murmurare inuicem.nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me,traxerit eum* quasi dicat,nolite murmurare ob ea quæ dixi, sed potiùs orate Deum vt vos illuminet:nemo enim potest credere in me, nisi quē Pater traxerit.vide D.Augustinum tractat. 26. in Ioannem.

Sed dubium est,Quo tempore obliget.Durandus in 4.d.15.q.12. docet, orationem priuatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci,temporis,& modi orandi.Iure enim naturæ nos solùm obligari vt aliquando Deum oremus,& necessaria ad salutem ab eo petamus, idque siue mente tantùm, siue etiam voce. quæ sententia vera est,si rectè intelligatur.nulla enim sunt certa tempora iure naturæ determinata ad orandum, sicut iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verùm vlteriùs difficultas restat,An non sint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare,& quinam illi sint. 11 *Quando obliget præceptū orandi.*

Respondeo, Posse assignari aliquot euentus maxime probabiles.

Primus est, Quando peccator se ad gratiam disponere tenetur: vt quando ipse Sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potissimùm locum habet si desit copia Sacramenti. *Certi euentus, quibus tenemur orare.*

Secundus,In euidenti periculo mortis,presertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vnquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum,tunc maximè.

Tertius,In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina C. de orat.q.11.sub finem.Addit Nauarrus l.de orat. cap.3.num 14.alium casum,quando quis aduertit se alterius exitiū impedire non posse.nisi oratione; vt si videat duos ad duellum properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est,si putet se hac ratione malum auertere posse:(quod rarum est) aliàs non tenetur. His addi potest, nos obligari vt non multo tempore oratione abstineamus,v.g. ad mensem vnum vel alterum,quia est signum magnæ negligentiæ suę salutis.Porrò in his casibus,quibus oratio ad aliquod malum auertēdum videtur necessaria, eius omissio non est peccatum,nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem: alioquin omissio non censebitur voluntaria vt est contra præceptum:vnde nec ad culpam imputabitur.Quando autem est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nā solùm est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati. 12

DVBI

DVBITATIO IV.

Quænam in oratione sint petenda.

RESpondeo, Summam petendorum breuiter comprehensam esse oratione Dominica. Nam vt rectè D. Augustinus epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet, sed præcipua tantùm, quæ maximè nobis præ oculis habenda: decebat enim Christum vt ea doceret petere, quæ natura non suggerit, minimeque vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua facilè reduci possint.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Thomas art. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minùs accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 *Breuis explicatio orationis Dominicæ. Pater noster.* Constat hæc oratio cōpellatione Dei, ad quem dirigitur, septem petitionibus, & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in cælis.* dicimus *Pater noster,* potiùs quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flectendum.

Quid in cælis. *In cælis;* quia tantùm in cælis seu cælorum ciuibus seipsum aperit & præsentem exhibet. alibi non videtur; sed ita manet absconditus, ac si ille non esset. Hoc additur vt mentem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hereditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonū Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

14 *Sanctificare.* Prima est, *Sanctificetur nomen tuum;* id est quidquid nominatis, quidquid es, id sanctè vbique celebretur; *sanctificare* enim, phrasi Hebræa, est celebre facere & colere. *Consistit in tribus.* hæc *sanctificatio* consistit in tribus. Primò, Vt Deus, eiusque maiestas, potentia, sapientia, benignitas, prouidentia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

15 *Regnum Dei.* Secunda, *Adueniat regnum tuum.* Petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis, & compressis aduersariis potestatibus, solus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 15. Insinuat hanc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hūc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis ampliùs eam obscurabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quando peccatores illum contemnunt.

16 *Voluntas Dei.* Tertia *Fiat voluntas tua,* &c. Petimus vt sicut in cælo fit omne id quod Deo placitū est & gratū, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò Exactā (quantum humana fert conditio) mandatorum obseruationem, non quidem nostrā causā vt est bonum nostrum, sed vt est quoddam bonum Dei, quo ipse delectatur. vnde etiā implicitè petimus auxilium nobis & ceteris mortalibus ad hoc præstandum; & vt Tertullianus ait, *petimus substantiam & facultatem voluntatis suæ subministret nobis, vt salui simus & in cælis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus aliis, diuinum beneplacitum præponimus nostris affectibus & commodis: vt si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere vxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima voluntate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cùm enim verbā sint generalia, & faueat modus loquendi Scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringinda: sed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus,* ait, *non solùm vt voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis.* maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis. nam per eam vincit omnes suos affectus, & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus.

Quarta, *Panem nostrum,* &c. Petimus hîc nobis quotidiana subsidia corporis & etiam animæ, vt plerique DD. explicant, præsertim panem illum cælestem, quo alimur ad vitam æternam. Græcè est, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti potest, Primò, vt passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 12. habetur, *Panem nostrum quotidianum,* quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini, Tertullianus, Cyprianus, & alij. Secundò, vt habetur Matth. 6. *Panem nostrum supersubstantialem,* quo modo vertit S. Hieronymus. vtraque versio bona est. 17 *Panis quotidianus.*

Sed aduerte, vocem *supersubstantialem,* non esse ita accipiendam, vt solùm significet id quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim ὑπερούσιον vocat; sic enim ea petitio solùm pertineret ad panem cælestem, vt Eucharistiæ & visionis diuinæ, nec peterentur subsidia temporalia; quod est cōtra communē fidelium sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc temporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi vellet; nondum enim nouerāt illum cælestem panem. Quare vox ista est accipienda vt planè respondeat voci ἐπιούσιον, & *super* accipiatur non pro *supra,* sed pro *ad,* seu *iuxta,* Græcè ἐπὶ: & significetur omne alimentum substantiæ nostræ congruens: hoc enim propriè est ἐπιούσιον, vt rectè Suidas iterpretatur: quasi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζον. vnde idem rectè dicitur *quotidianum,* nā natura nostra quotidie refici debet, & alimento congruenti sustentari. quāuis ἐπιούσιον possit etiam deduci παρὰ τῆς ἐπιούσης, quod non solùm diē crastinum, sed etiam hodiernum, qua parte nondum præsens est, significat, à verbo ἐπιέναι, *accidere;* hinc ἐπιούσιον, quod ad diem accedētē pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος est qui diei accedēti est accōmodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundēda esset. quare optimè interpres mentem Euangelistę spectās (qui per ἐπιούσιον non volebat significare τὸ αὔριον, diem crastinum, sed instātem) vertit quotidianum. additur *hodie,* tum vt significetur cauendam solicitudinem in crastinū; tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo petēda, cùm assiduè ab ipsius beneficentia pendeamus.

18 Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis condonari delicta nostra: *nam debitum in Scripturis delicti figura est*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* est obligatio compẽsandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortifero ortum sit, nullo modo ad æqualitatẽ solui potest à nobis, sed à solo Christo, vt in 3. p. q. 1. tradi solet. *Debitum pœnæ* est obligatio sustinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignosci.

Duplex debitum.

19 *Sicut & nos dimittimus*, &c. Illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonãdis peccatis sequatur, quasi petamus vt Deus non benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis nostris; sed causam inductiuam, vt patet ex Luca cap. 11. vbi sic dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem & nos dimittimus omni debenti nobis*. est enim conditio quædã, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè post hanc orationem subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum; dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus; nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Itaque allegamus hîc à nobis impletam conditionem, non quòd nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur, sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda; & qua posita, omnino speranda est: nisi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vel propositi emendationis.

Sicut.

Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Quid condonandum proximo. Respond. Non pecuniam, nõ famæ & honoris restitutionem; sed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

20 Sexta, *Et ne nos inducas in tentationẽ*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicque nos semper dirigat, vt numquam succumbamus: hoc enim est induci, seu vt Græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id est, ne sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuẽte & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sic Matth. 26. Dominus monet, *vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, id est, ne tentationi cedatis. causam addit, *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id est, homo) *infirma* ad resistendum, sine ope diuina.

Facere, pro permittere.

Septima *Sed libera nos à malo*. Petimus hîc liberari ab omnibus diaboli, & consequenter etiam malorum hominum, qui sunt membra eius, insidiis. à malo, Græcè est ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus significari solet in Scripturis: vt 1. Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tangit eum*. &, *Totus mundus in maligno positus est*; id est, sub diaboli potestate. & 1. Ioan. 2. *Vicistis malignum*, Mat. 5. *Quod his abundantius est, à malo est*. & alibi.

Malignus.

Amen. Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis vt ita fiat. Græcis γένοιτο. Psal. 40. *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & in sæculum, fiat, fiat.* Græcè, γένοιτο, γένοιτο. Idem habetur Psalm. 71. versu vltimo, per se tamen idem valet, quod *verè*, teste Hieronymo.

Notandum est ex D. Thoma art. 5. inter ea quæ à Deo peti possunt, quædam absolute petenda esse, vt fere sunt ea quæ oratione Dominica continentur. alia solum sub conditione tacita vel expressã: vt sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia. hæc enim, quia sæpissimè hominibus sunt exitio, nõ sunt petẽda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria; quod soli Deo perspectum est. Vnde in istis optima orandi forma est rogare Deum vt nobiscũ agat sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutẽ nostram. 21

Duplicia sunt, quæ à Deo petuntur.

Petes, Vtrùm sit peccatum ea secundùm se desiderare & petere à Deo?

Respondeo, Si quis hæc ita desideret, vt non curet, sint ne ipsi futura salutaria an non, peccat: quia illa plus amat quàm suam salutem. Si tamen speret non obfutura saluti, non videtur desiderium, quo illa per se appetuntur, esse malum, modò eã mẽsurã appetantur, quæ non sit contra rectam rationem: quia sunt bona indifferentia. vnde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare: nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & solicitudo modum excedant, peccatum est.

Si bona adiaphora per se petantur.

DVBITATIO V.

Quibus conueniens sit orare.

D. Thomas art. 3.

RESpondeo, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscenti, à quo aliquid boni sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, quia oratio est petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem est actus rationis, quo desiderium exprimitur ad aliquid impetrandum. 22

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis: tum quia Superiorem non habent, à quo sibi vel alteri aliquid possint expectare; tum quia singulæ sua auctoritate & potestate omnia possunt.

Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis sanctis: quia etsi nihil supersit quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expetunt, & Deo aduentũ regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionẽm corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & aliis multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare vt à pœnis soluantur, non videtur dubitandum: quicumque enim in graui afflictione constitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, vt sacrificia, preces, ieiunia, eleemosynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorũ: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Ecclesia illud Iob, *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiam pro illis orare, quia dubitandum non est quin pro suis sint soliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum salutem Deo 23

Conuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & [illegible] qui in purgatorio.

Defuncti orant pro nobis in purgatorio.

Deo non commendent? nos tamen eos non inuocamus, quia preces nostras ordinariè nō possunt cognoscere; & sunt in eo statu vt magis egeant auxilio nostro, quàm vt possint nobis auxilium adferre, vt ait D. Thomas q.83.art.11.ad 3.

An damnatis. Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt sit actus virtutis; tum quia nihil illis boni à Deo expectandum, quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cùm satan petiit tentare S.Iob; cùm diues petiit mitti Lazarum, &c.

Sed difficultas est, Vtrùm Christo secundùm humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Christus totum negotium salutis nostræ exactè & minutè cum Patre in via composuit. Secundò, Quia aliàs liceret Christum rogare vt pro nobis oret.

24 *An humanitati Christi.* Sed veriùs videtur, Christi animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipsam, cùm in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis non repugnet; vt patet in aliis Beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. sicut enim summa charitate, ita etiam summa humilitate erga Deum est prædita. cur etiam nō vtatur oratione? Tertiò. Etsi data sit illi animæ sanctissimæ omnis potestas in cælo & in terra, Matth.28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, saltem actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabātur in sancto sæculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mundo: & sicut Pontifex veteris legis, sanguinē hostiæ inferebat in sancta sanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suum intulit in cœlū, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt docuit Apostolus ad Hebræos 9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens; quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus: alioquin nō esset apta analogia inter Christum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apostolus. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea Scripturæ sacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* quasi dicat, nolite ob meum discessum ad Patrem esse mœsti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt aliū meo loco mittat, qui nūquam discedet. 1. Ioan 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatū habemus apud Patrem* IESVM *Christum iustū*: quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Roman. 8. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Hebr. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis satis insinuatur, hanc interpellationem nō solùm fieri exhibitione & præsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexteram nec requireretur vt sit viuēs, sed per actum animæ, quo nobis misericordiam & salutem petit: sic enim aliquid peculiare adfertur quod nostram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eamdem sententiam insinuant Patres, Iustinus q.105. ad orthod. *Si enim superatis iam resurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ, interpellat pro nobis, nónne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validóque clamore & lacrymis, cum quibus preces offerebat?* Ambrosius in illud ad Roman.8. Qui etiam interpellat pro nobis: *Christus resurgens, semper causas nostras agit apud Patrem, cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quòd Deus est.* & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infrà: *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præsumat contra nos, vt arceatur insolentia eius.* In eadem sententia videtur esse Cyprianus epist.8. & Augustinus præfat. in Psal.85. Idem apertè docet D. Thomas in cap.7. ad Hebr. lect. 4. D. Bonauentura, de vita Christi cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annot. 35. & Suarez in 3.p.disput.45. sect.2.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in contrariū adductam: Christus omnia cum Patre composuit, quia exactè pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen sequitur, quin modò possit orare vt illis bona conferantur.

25 *Obiectio.* Dices, Christus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cùm hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus.

Respon. Christus non opus habet oratione. Respondeo, Hoc argumentum rectè probare, non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ tēporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non sequitur, quin re ipsa oratione vtatur, non quia id necessarium, sed vt diuinitatem ste magis honoret, & omne bonum in illam tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petiit & impetrauit, (id enim facile ei erat) tamen sæpiùs in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin ideo sæpiùs possit rogari & obtineri ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ antè meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat.

26 *An Christus rogandus vt pro nobis oret.* Ad Secundum Respondeo, Etsi per se non sit illicitum vt quis considerādo Christum quà homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur, sic oret apud animum suum, Christe ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & salutem; tamen absolutè non est hoc modo orandum, saltem publicè. Primò, Quia est contra morem Ecclesiæ. Secundò, facilè insinuaretur error Arij, facientis Filium creaturam, vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuaretur, Christum, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo enim illum, qui per se potest dare salutē, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua auctoritate potest dare. Quintò, Decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris cōpellet, & supremam illius potestatem agnoscat, alioquin videbitur illum potiùs irridere quàm honorare. Denique, Quia nihil noui impetrare potest, quod iam antè non impetrauerit. itaque solùm rogandus est vt illud sua potestate diuina confe-

rat. Si tamen ipsa Christi anima per se spectetur, non absurde priuatim rogari poterit, vt virtutes & salutem impetret, id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipse non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissimè vtitur erga diuinitatem.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Sancti sint orandi seu inuocandi.

D. Thomas quæst. 83. art. 11.

27 NEgarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantios, qui docebat mortuorum preces pro aliis non exaudiri, teste Hieronymo. vnde apertè sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem.

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui, vt refert Bernardus Serm. 66 in Cantica, ridebant Catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebant, teste Turrecremata l. 4. de Ecclesia p. 2. cap. 35.

Quartò VValdenses, seu Pauperes de Lugduno, qui paulò pòst orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino 4 p. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Quintò, VViclef, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma VValdensi to. 3. c. 108.

Hæretici nostri sæculi. Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile, eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse impium, quia obscuratur officium Mediatoris. Ita Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 20. & sequent. vsque ad 28. Idem docent ceteri.

28 Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari.

Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & salutis, quasi sua ipsi auctoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tamquam adiutores ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam administros quorumdam beneficiorum, quæ ipsi per se nobis conferre possunt; qualia sunt salutaria suggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere, & similia. Nunc

Dico Primò Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam Catholicorum ita vnquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, vt falsò illis imponit Caluinus num. 22.

Nec obstant illæ formulæ precandi, quas Caluinus obiicit tamquam intolerabiles, *S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua è cœlo*: quia intelligendæ sunt de auxilio precum, vel simili, quod ipsis congruat: illa autem, *vt sancta Virgo iubeat Filium facere quod petimus*, nullus Catholicus vtitur; nemo enim nescit Filium in cælo Matri subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamen pia mente sic loqueretur, non esset magnopere reprehendendus: nam etiam Scriptura dicit Deum voci hominis obedi[r]e, latiore vocabuli significatu: & amicis dicere solemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obstat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & spes nostra*: id enim verum est ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui Metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa; quod in Scripturis est frequens. omitto Apostolos lucem mundi à Domino vocari Matth. 5.

Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tamquam amicos Dei charissimos, videlicet vt pro nobis orent, suámque nobis opem porrigant. Est fide tenendum, & definitum in Conc. Trident. sess. 25. de inuocat. Sanctorũ. Probatur Primò. Ex Scripturis; Gen. 48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* hîc Iacob inuocat Angelum suum. Iob. 5. *Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* id est, ad aliquem Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minùs rectè dicta refutet. Exod. 32. *Recordare Abraham, Isaac & Israel seruorum tuorum*; vbi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infrà: *Placatus est Dominus ne faceret malum, &c.* hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos. 29 *Probatur inuocatio Sanctorum.*

Dices, Non orabant ipsos Patriarchas, sed Deum. *Obiectio.*

Respondeo, Verum est; quia nondum erant in statu beatitudinis, vt possent preces ad se directas cognoscere. sed quia allegabant eorum merita & obsequia vt propter illa Deus misereretur, satis insinuabant, ipsos, si per se orẽt, multò magis impetrare posse. Falsum est autẽ quod ait Caluinus, solum allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet Psal. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*; vbi merita allegantur. Idem patet cùm dicitur, *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exodi 32. Daniel. 3. & alibi. *Resp.*

Secundò, Ex Scripturis constat, Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præstent.

De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiæ quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipsi omnia sint præsentissima; sed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachariæ 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico: *Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.* *Oratio [nostra?].*

De aliis Sanctis patet 2. Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *Hic est qui multùm orat pro populo, & sancta ciuitate Ierusalem*; & tamen nondum erant beati: quantò magis in statu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longè feruentior?

Tertiò, Probatur ex Conciliis. Synodus 7. act. 6. *Cum timore Dei omnia agentes, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ & semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ. item sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, salutantes venerandas illorum reliquias, &c.* Concilium Trident. sess. 25. in principio, mandat populum Christianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruentes inuocandos esse; & qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent,* 30

inuo

inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impiè sentire, &c.

Disputare contra Ecclesiæ vsum.

Quartò, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ vsu: atqui *de eo quod tota per orbem frequentat Ecclesia, disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est*, vt ait Augustinus epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litaniis, quarum vsus in Ecclesia plusquam à mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianensi I.cap. 20. & Toletano V.cap. 1.

Locus Hieron. notandus.

Quintò, Ex Patribus: solùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilātium: *Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quando de se adhuc debent esse solliciti; quantò magis post victorias, coronas & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam; & Stephanus imitator Domini sui & primus Martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est?* &c.

Probatur ratione.

Possunt orando prodesse.

Sextò, Probatur ratione; Sancti possunt nobis multùm prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & vtile, illos inuocare. Antecedens probatur Primò, quòd orationibus suis nobis prodesse possint: Quia si cùm adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, soliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, vt ex multis Scripturæ locis constat, vt Iob 42. vbi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat: 1. Reg. 7. vbi populus rogat Samuelem vt pro ipso orare non cesset: ad Roman. 15. 2. ad Corinth. 1. ad Ephes. 6. ad Hebr. 13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotiis flagitat: quātò magis nunc cum Christo regnantes, beati, securi, perfectissima charitate præditi, prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est cōsummata.

Et opem per se ferendo.

31 Quòd etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodum, qui multa mortalibus beneficia præstant, vt Scriptura multis locis docet: vt in historia Tobiæ, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Genes. 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem, certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia; neque sunt conclusi abditis quibusdam receptaculis, vt hæretici nostri cum Vigilantio somniant: sed possunt esse vbi placuerit, vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi sic ait:

Sanctos vbiuis esse posse.

Si Agnus vbique, ergo hi, qui cum Agno sunt, vbique (id est, vbicumque volunt) *esse credendi sunt: & cùm diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsentes sint; Martyres post effusionem sanguinis sui, arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt?* Tum quia Scriptura docet, Sanctos post hāc vitam regere mortales, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea.* Idem *esse columnas in templo Dei*, Apocal 3. id est, sustinere Ecclesiam. *Sedere cum Christo in throno*, eodem capite, id est, vnà cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

32 *Obiectio 1.*

Sed contrà Obiicitur Primò, Sancti ignorant preces nostras; *non enim eousque illis longæ sunt aures vt ad voces nostras porrigantur*, inquit Caluinus supra num. 24.

Respon.

Respondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Idem si Angeli, qui in cælo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium conuersiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

33 *Quomodo cognoscunt nostras preces.*

Petes, Quomodo cognoscunt eas?

Respondeo, Vel in Verbo, vt vult D. Thomas q. 83. art. 4. ad 2. & Caietanus ibidem. Vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus Catechesi 16. Augustinus de cura pro mort. c. 15. sic enim multi Sācti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elisæus factum Giezi, 4. Reg 5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ, Act. 5. Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, Gregor. l. 2. Dialog. cap. 15. & totum mundum veluti sub vno solis radio collectum, li. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorum hoc donum collatum fuisse, ex historiis constat. Denique familiare erat Prophetis, occultissima nosse: quantò magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D. Augustinus lib. 22. de ciuit. cap. 29.

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur, eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spiritali: præsertim cùm lumine supernaturali sint illustrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsq; pertingat: quantò magis oculus mentis luce diuina perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viuentium, Ecclesiastæ 9. *Mortui nihil cognoscunt amplius.* simile insinuatur Iob 14. & 4. Reg. 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione quam habebāt toto tempore veteris Testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis post Christi mortem communicatum, quo omnia lustrare possunt. vide D. Augustinum de cura pro mortuis, cap. 13.

34 *Obiectio 2.*

Obiicitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad Patrem: ergo non est recurrendum ad Sanctos: imò id videtur Christo iniurium, tamquam ipsius reconciliatio sit insufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum.

Respon.

Christus quomodo vnicus mediator.

Respondeo, Christus dicitur *vnicus mediator* noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantùm officio, sed etiam naturâ est mediator, seu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriusque naturæ particeps: quam rationem adferunt Patres in illud 1. ad Timoth. 2. *Vnus est Deus, vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. & August. lib. 9. de ciu. c. 17. Secundò, Quia nos reconciliauit, non deprecando, sed condignum pretium exhibēdo, & satisfaciendo. Tertiò, Quia ex propriis: habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ex natura sui suppositi.

Quartò, Quia est mediator nimium: nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. Sed hæ tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti, mediatores secundarij. Sancti dumtaxat sunt *mediatores secundarij*, quia nec ex propriis reconciliant nos Deo: (non enim ex iis quæ à seipsis habent, sed ex iis quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant, neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deuteron. 5. qui pro populo ad Deum locutus est, & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib. 12. Thesauri cap. 10. quicumque enim intercedunt inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

35 Neque hæc intercessio vllo modo obscurat officium mediatoris Christi. *Non obscurari officium mediatoris, sed illustrari.* Primò, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viui, vt Scriptura constat; & tamē hæc intercessio non obscurat illud. Secundò, Quia Sancti adhibētur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest vllo modo in iniuriam Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, cuiusque intercessione. vnde potius ad honorē ipsius cedit, quòd possint esse secundarij mediatores; sicut ad honorem primæ causæ cedit, quòd creaturæ sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantùm reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconciliēt, efficiat. *Christi meritum operatur vt prima causa moralis.* in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis, sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum est contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit, & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art. 11.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Quibus meritis nituntur. Respondeo, Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap. 1. ad Ephes. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condignn compensata sint, ita vt nihil illis debeatur ex iustitia: tamen ex amicitia multa eis deberi possunt, vt patet exemplis humanis Itaque hæc merita sunt ratio secūdaria beneficiorum Dei: *Merita Sanctorum sunt ratio secundaria.* nam Deus applicat se ad benefaciendum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quę Deus sua beneficia cōfert; tamen merita & preces Sanctorum sunt causa cur Deus hic & nunc se applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris Testamenti solent orare per merita Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauid, &c. Exod. 32. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Daniel. 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Psal. 131. *Memento Domine Dauid,* &c. nempe vt propter hæc Deus hic & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Testamento inuocari non solebāt vt in nouo: quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere; sicut neq; illi qui in purgatorio: quos ob hanc causam non solemus inuocare; vt colligitur ex D. Thoma art. 4. ad 3.

Obiicitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis: ergo. 37 *Obiectio 3.*

Respondeo, Minimè diffidere; sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat: nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. *Respons.* etsi enim sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendū, & Christi merita esse sufficientissima; tamen iudicamus nos indignos qui soli eorum tanta maiestate compareamus: & non satis dispositos ad beneficia illius excipienda. *Cur Deus velit nos vti Sanctorum suffragiis.* vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad faciliùs impetrandum. Etsi enim Deus sit benignissimus, & Christi merita abundantissima, vt dictum est: tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos; idque vt ipsos honoret, & ostendat quanti eos faciat Ex quo fit, vt per diuersos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuersa miracula operetur: & beneficia diuersa cōferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratissimum enim est etiam clementissimis Principibus, vt Rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi, & sæpè non aliter volunt ignoscere; & per diuersos diuersa concedunt.

DVBITATIO VII.

Vtrùm sit orandum pro omnibus.

D. Thomas art. 7. & 8.

Respondeo, Esse orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantum commodè possimus, procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* Hoc tamen non ita intelligēdum, quasi orare debeamus vt absolutè omnes salui fiant, & nemo damnetur; hoc enim frustrà & stultè oraretur, nam constat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare, hoc autem sperari non potest; nam spes supponit fidem vel opinionem, fieri posse vt res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamen id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus: vt si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, præterquam Ioanni vel Petro: Libera nos à malo, excepto hoc vel illo: hoc enim est contra charitatem: vnde est præcepti 38 *Quo modo orandum pro omnibus.*

præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes quæ habentur in Scripturis, vt Psalm.68. *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* & 108. multæ similes habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel propheticè intelligendæ sunt, vt sint prædictiones, non imprecationes: vel in illis significatur conformatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D.Thom.art.8.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile non sit speciatim orare. etsi enim in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit desperandū. quo fit vt etiam pro inimicis orandum sit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ sæpè rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceant, vt multis Scripturæ exemplis cōstat;) sed quæ ad salutem pertineant æternā. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, nisi in extrema vel graui necessitate eios spiritali, quando præter orationem nō se offert aliud remedium. tūc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenemur. secùs si moraliter spes sit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad salutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. sicut enim Deus secundùm certum prouidentiæ modum, quantum in se, vult omnes homines saluos fieri, nemine excepto, idque etiam secundùm illam prouidentiæ mensuram procurat; & Christus est mediator omnium, qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine: ita nos etiam omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus; videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentiæ fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus. Etsi enim fieri nequeat vt secundùm illam prouidentiæ rationem omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita: tamen multò plures, quàm reipsa saluentur, facile salutem consequi possunt. Itaque vt quamplurimi ex omnibus saluentur, rogandum est, & hoc sensu orandum pro omnibus Non tamen est præcepti vt sic pro omnibus ores; præterquā in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophil. Oecumen.

Certam prouidentiæ mensuram adhibet Deus ad homines saluandos.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, tam viuis quàm defunctis*: quia hi omnes interdum auxilio egent, & spes est nostris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: ceteri vel non egent, vt beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*: quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuuandos, vt damnati. Idem dicēdum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse: non enim possemus pro illius salute vel perseuerantia rogare: vt insinuat D. Augustinus lib. de corrept. & gratia cap.15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobus.

Cetera quæ hîc dici possent, vide apud D Thomam artic.7. & 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm forma precandi, quæ Horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.

Horas canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorū in Ecclesia certis horis diu noctuq; canuntur. eædem vocantur *Officium Ecclesiasticū*, quia Ecclesiasticorum munus est illas recitare. 41

Horæ canonicæ.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reiiciunt tanquam inutilem; sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt VValdenses, dicti Pauperes de Lugduno, teste Ænea Siluio de orig. Bohemorum c.35. & VViclef, teste Thoma VValdensi tomo 3. cap.21.

Sed fide tenendum est, hanc formam precandi esse piam & salutarem, ac proinde in Ecclesia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi nō fuerit ita completa & in ordinem digesta, vt posterioribus sæculis: tamen seruabat eamdem ferè temporum distinctionem, & constabat iisdē partibus principalibus. Clemens lib.8. constitut. Apostolicarum c.34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas, refert hanc: *Precationes facite manè, hora tertia, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte sublata & reducta die. Tertia, quòd eâ horâ Pilatus iudicium aduersus Dominum pronuntiauerit. Sexta, quòd eâ horâ in crucem actus sit. Nona, quòd tum omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo, quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quòd noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum, quòd ea hora nunciet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epist.27. *Manè, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem Psalterium cantabant.* loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus lib.2. & 3. de Instit. cœnobiorum, multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostenditque per totum Orientem & Occidentem in vsu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilius interrogat.37. in regulis fusiùs disputatis. Beda in cap.18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait: *Dicendum eum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusq; consuetis Dominum rogare & laudare non desistit: & hoc esse, quod Psalmista dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Esse piam precandi formam.

Ratio singularum horarum ex D. Clemente.

Secundò Probatur, Quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summè pium & salutare. continet enim omnes Psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, vt qui dictati sint à Spiritu sancto, & contineant breuiter omnia Scripturæ mysteria per modum laudis, vt ait Dionysius lib. de Eccles. hierar. cap.3. p.3. Deinde, Selectissima quæque totius veteris & noui Testamenti. Tertiò, Selecta Patrum documēta. Quartò, Præcipua 42

Quid contineat Breuiarium.

quæque gesta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas Collectas vocant, quæ fere à Summis Pontificibus compositæ fuère. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus compositos. vnde meritò vocatur *Breuiarium*, quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solum singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam apte inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata, vt magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritalem consolationem adferãt: vt vel hinc perspici queat, singulari Spiritus sancti directione ita disposita fuisse. quod verum esse deprehendet, qui singula attentè considerauerit.

43 Tertiò, Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodò semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit; & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare, & numquam deficere.* & Apost. 1. ad Thessalon. 5. *Sine intermissione orate.* & ad Ephes. 5. *Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini* IESV *Christi, Deo & Patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de se dicit Psalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* &, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo*

Quo modo semper oret.

Quòd *semper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cùm nox constet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies similiter quatuor partibus, seu horis sactis, quarum crebra mentio est in Scripturis: singula interualla suas preces habent: nã pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus constãt, quæ Nocturna dicuntur, vt in festis: (sicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodque Nocturnum continet tres Psalmos & tres Lectiones: vt singulis horis singuli Psalmi & singulæ Lectiones respondeant) vel vno tantùm Nocturno, sed duodecim Psalmorum, & trium Lectionũ, ita vt ferè tribus Nocturnis æqui polleat: vt in feriis & festis simplicibus. Pro quarta vigilia sunt Laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiuè, sunt preces Primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vsque ad sextam exclusiuè, sunt preces Tertiæ. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam, sunt preces Sextæ. Pro nona, sunt preces Nonæ. Pro vespera appetẽte, sunt preces vespertinæ. Pro initio noctis est Completorium. Non tamen est necesse vt præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa; & officium publicum, quantum commodè fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo, quæ rerum huiusmodi est moderatrix. melius tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlteriùs differre; vt passim Doctores notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursurum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (vt si febrim hora decima antemeridiana expectes) quidam putant non esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile: modò, si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DVBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.

RESpondeo & dico Primò, Tantùm tria hominũ genera ad eas teneri, Clericos sacrorum ordinum, Beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos. Est communis sententia Doctorum teste Nauarro, de horis canonicis cap. 7. num. 1. De Clericis sacrorum ordinum probant Doctores, Primò ex cap. 1. de celebratione Missarum, vbi dicitur: *Presbyter manè, matutinali officio expleto, pensum seruitutis suæ canendo Primam, Tertiã, Sextam, Nonam, Vesperamq; persoluat.* Verùm hîc solum agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesię, vnde nihil probat de diacono vel subdiacono: præsertim cum obligationes sint strictè interpretandæ. 44

Clericos sacrorum Ordinũ teneri.

Secundò, Probant ex cap. 9. Si quis presbyter. d. 92. Verùm ibi non tantum agitur de Clericis ordinum sacrorum, sed etiam de aliis: nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesiæ deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Ecclesia: iubetque *à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium psallendi, matutinis & vespertinis horis non conuenerit.*

Tertiò, Probari potest ex cap. Dolentes 9. de celebr. Missarum, vbi Innoc. III. cum Concilio generali præcipit *Prelatis & minoribus Clericis in virtute sanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiose celebrent pariter & deuotè.* Sed hîc non exprimitur qui sint illi minores Clerici: & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Ecclesiæ consuetudine, qua non solùm presbyteri, sed etiam diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo hi obligẽtur, (vt insinuat Nauarrus suprà:) tamen hæc consuetudo cùm vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligãtur: quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrãdas est institutus, vnde ratione status obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine, inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis: vt docet Nauarrus dicto cap. 7. num. 17. & Siluester verbo Hora q. 3. quia par non est, vt ex delicto commodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedentis: præsertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. sed puto vsum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis, dum vi in illo supplicio detinentur: tum quia animus raro talibus ad obsequendum est comparatus: tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluuie ostenderent suum statum. 45

Diaconi & subdiaconi obligantur consuetudine.

Excommunicati & degradati.

Clerici verò minorũ ordinũ, ratione sui gradus ad horas canonicas non adstringuntur, quia nondum sortiti sunt statum inter Ecclesiæ ministros: 46

Clerici minores ad quas preces obligẽtur.

ſtros; poſſunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad ſeptem Pſalmos, vel ad Canticum Graduum: ſed certum eſt neque Iure communi, neque conſuetudine vniuerſali eos ad aliquid horum teneri. Si tamẽ in aliqua diœceſi eſſet generalis conſuetudo, quæ per modum legis ſit recepta, ibi tenerentur; vt docet Medina C.de orat.q.7.in fine. an autem ſit alicubi talis conſuetudo, non conſtat. Sotus lib.10.de Iuſtitia q.5.art.3. putat non eſſe.

An Epiſcopus poſſit imponere. imò nec Epiſcopum ſuo præcepto vel ſtatuto poſſe introducere. Quod probari poteſt Primò, Quia quod Eccleſia vniuerſalis relinquit liberum, non poteſt Epiſcopus particularis in ſua Eccleſia facere præceptum, niſi in ea Eccleſia ſit peculiaris ratio; quæ in propoſito non occurrit alioquin facile fieret vt nimiùm grauarentur ſubditi, ſi non ſolùm Pontifex, ſed etiam ſinguli Epiſcopi poſſent onera perpetua imponere Secundò, Quia omnes Ordines deſcendunt à ſummo Pontifice in totam Eccleſiam, ergo ad illum ſolum pertinet diſponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non poſſet ſeruari vniformitas: quæ tamẽ multùm facit ad Eccleſiæ decus & vnionem. Hine etiam fit vt Epiſcopus non poſſit ſtatuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

Verùm etſi non poſſit onus perpetuum imponere, poteſt tamen præcipere ordinato, vt bis térve illas preces recitet; ſicut ex cauſa poteſt aliquod ieiuniũ bis térve in ſua diœceſi imponere: hoc enim neque graue cenſeri poteſt ſubdito, neque per illud receditur à cõſuetudine vniuerſali.

47 *An ad Pſalmum Miſerere.* Petes, Vtrùm Clericus primæ tõſuræ vel minorum ordinum teneatur ſaltẽ ad Pſalmũ Miſerere.

Reſp. probabile eſſe teneri, ſaltem ſub peccato veniali, quia videtur eſſe conſuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen ſententia videtur verior; tum quia valdè pueri accipiunt tonſuram, quos non videtur Eccleſia velle ſub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoſcunt hic vllam ſtrictam obligationem, nec Doctores aut confeſſarij illam vrgere ſolẽt; tum denique quia ſi eſſet peccatũ veniale, ſemel omittere ob materię paruitatem, ſequeretur eſſe peccatũ mortale ſi quis ſẽper omitteret, vel ſi vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia eſſet materia ſatis magna. quæ ratio vim habet, ſi obligatio non eſt alligata diei, ita vt eum die expiret, ſicut in horis canonicis. Itaque etſi ſit conſuetudo vt dicatur, hæc tamen non eſt per modum legis obligantis, ſed conſilij, & ex decoro.

An iure naturali teneantur ad amplius. Dices, Iure naturali tenentur ampliùs orare, quàm laici: tum quia diuino cultui ſunt addicti, tum quia fruuntur priuilegio clericali: ergo ſaltem teneotur ad aliquid indeterminatum.

Reſp. Ita ſentiont multi Doctores, inter quos Paludanus in 4 d.15.q.5 art.1.concl.3.& Nauar. cap.7.de orat.n.14. vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonſura, & quatuor minoribus, quia plerique non plus laudant Deum nec amplius orant pro populo, quam ſi ordinati non eſſent*: quæ ſententia eſt probabilis. Sotus tamen, quem multi ſequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; ſed ſolùm ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: non enim Ius naturæ dictat illos obligari, ſed ſolùm decens eſſe vt id faciant.

De *beneficiariis* eſt communis ſententia Doctorum. vide Nauarrum cap.7.de orat. num.27. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium ſpiritale, quod vel totum vel magnam partem conſiſtit in horis canonicis. ſed de hoc dictum eſt ſuprà cap.34.dub.30 & 32, 48 *Beneficiarij.*

De *Religioſis ad chorum profeſſis* nondum ordinatis eſt communis ſententia Doctorum. Sed difficultas eſt, quo Iure teneantur: non enim Iure 49 *Profeſſi ad chorum* Canonico ſcripto, cùm nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec Iure naturæ, quia non pertinet ad eſſentiã Religionis. Neque ex vi voti aut profeſſionis, quia voto ſe ad hoc nõ aſtringunt. Nec tenentur ratione eleemoſynarum, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, ſed vt viuant ſecundùm ſuum inſtitutum. Quod ſi ſit aliqua talis fundatio, ea Cõuentum obligat, non ſingulos. Itaq; ſolùm videntur teneri præſcripto Regulæ, vel certè conſuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis, vt docet Nauarrus ſuprà num.21. Caietanus tamen ver Horæ canonicæ, de conſuetudine dubitat; *Niſi*, inquit, *conſuetudo eas obliget, (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſſione.* Idem tenet Ioannes Medina q.7. de oratione ſub finem. vnde Petrus Aragon. q.83. art.11. putat non eſſe peccatum mortale, ſi bis térve priuatim officium omittant: quia hæc conſuetudo orta eſt ex ſtatuto regulari, quod ad peccatum mortale non ſolet obligare. Certum tamen eſt nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obſequio mãcipati. neq; etiam illos, qui non ad chorum, ſed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur; vt ſunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuerſi: vt docet Nauarrus de horis canonicis c.7.n.22.& in Enchir.c.25.n.97.

Petes, Vtrùm Monachus fugitiuus vel eiectus 50. *Fugitiuus.* teneatur, cùm à Monaſterio non alatur?

Reſpondeo cum Nauarro, num.20 Fugitiuum teneri, quia poteſt redire; & par non eſt vt ex ſua malitia, qua abeſt, commodum referat. Eiectum *Eiectus.* tamen puto non teneri; (etſi Nauarro aliter videatur) quia ſuo arbitrio ſe non ſeparauit, & non eſt in ipſius poteſtate redire. deinde videtur non eſſe conſuetudo vt tales recitẽt horas, niſi ſint in Sacris. Ita Sotus.

Petes. Vtrùm Superior poſſit in hac obligatione ex cauſa diſpenſare? v.g. ratione ſtudiorum aut 51 negotiorum.

Reſp. Cùm hæc tota obligatio ex conſuetudine *Diſpenſatio.* pendeat, credo poſſe diſpenſare, quando cauſa ſubeſt, ſicut in aliis ſtatutis, etiam obligatoriis, poteſt. Imò ſi in aliquo Ordine vel Monaſterio eſt conſuetudo, vt profeſſi nondum ordinati, in ſtudiis verſantes, vel aliis negotiis occupati, propter quæ choro intereſſe nequeunt, non recitent officium; ibi non opus eſt diſpenſatione.

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt 52 *An peccent letaliter.* mortiferè peccẽt, ſi horas vel ſemel abſque cauſa prætermittant, eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Nauarrus c. 7. n.5. Excipio Angelum ver. Hora §.40. & Richardũ quem ille citat: hi dicunt non eſſe peccatum mortale eas omittere, niſi quis conſuetudinem habeat omittendi vel ex contemptu id faciat: quam ſententiam non auſim dicere probabilem, quia eſt contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap.7. de orat nu.6.& alij. docent eſſe peccatum mortiferum,

ſi vel

si vel vna hora negligatur,v.g. Tertia,Sexta,Nona Completoriū. Quòd autem idē Nauarrus & quidam alij volunt,omissionē tertiæ partis vnius horæ, v.g. vnius Psalmi cum hymno, esse peccatum mortale,id sanè durū videtur. etsi enim vna hora sit materia grauis & sufficiēs vt sub peccato mortali præcipiatur,nō tamen inde sequitur,tertiam eius partem talem esse; alioquin etiā tertia pars vnius Psalmi talis dicenda esset. Itaque etsi omittere Sextam vel Nonam integram,sit peccatum mortiferum,quia multæ preces omittuntur, non tamē sequitur mortiferum esse,si tertia pars Sextæ vel Nonæ omittatur. Ita tenet Angelus v Hora.num.18.citans Palud.d.15.quæst.5.

Tertia pars vnius horæ.

An duplex peccatum.

Ex dictis sequi videtur,beneficiarium Ordinis sacri duplex peccatum mortiferum admittere, omittendo officium,quia contra duas virtutes distinctas peccat,nimirum contra iustitiā,& contra virtutem religionis.Ratione enim ordinis sacri tenetur lege religionis.illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruēns eorum statui,& bono Ecclesiæ. & hac ratione ad illas tenetur, etiam cessante quauis alia obligatione. Ratione verò beneficij tenetur lege iustitiæ;quia beneficium datur propter officium, & præbenda est veluti merces & stipendium illius operæ,iuxta modum suprà cap.34.dubit. 32. explicatum.

Contrarium tamen tenet Henriquez lib.2.de pœnitentia cap.5.n.6 littera P. Quod ita probari potest: Quia officium vnius diei,etsi in se, vt est opus religionis & cultus,sit notabile quiddam ad quod sub mortali obligemur, si præcipiatur: tamen non videtur ita notabile vt est materia iustitiæ,præsertim respectu Ecclesiæ cui est debitum. nō enim videtur notabili iniuria vel damno Ecclesiam afficere, si semel officium prætermittat. ergo ex hac parte non erit culpa mortifera. sicut qui pro altero tenetur ieiunare ex promisso vel contractu, quia ab eo sustentatur, non peccat mortiferè, etiamsi semel ieiunium omittat. quia non censetur notabilis læsio in illo genere. Vnde seposito Ecclesiæ præcepto,beneficiarius præcisè ex cōtractu seu obligatione iustitiæ ad Ecclesiam non peccat mortiferè semel horas omittendo. Si tamen sæpè omitteret, esset mortale; quia ex natura rei, debita parua accumulantur, & efficiunt materiam magnam.sicut is qui quotidie debet facere Sacrum,non est damnandus peccati mortiferi, si semel vel bis omittat,etiam absque causa. quia in isto genere non censetur graue damnum, aut grauis læsio. Fateor tamen, beneficiarios in sacris constitutos grauiùs aliis ordinatis peccare, quamuis hic excessus non videatur mortalis.

Recitans cum socio.

Circa prædicta tamen aduerte,si cum socio alternis recites,non censeri omitti quod per ipsum legitur;quia id cōmunione socij fit tuum, modò illud audias:& Ecclesia hanc rationem in officiis diuinis permittit; quia fit minore fatigatione, & attentiùs, & plerumq; iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B.Virginis, aliisque precibus, vbi vel plurimi sunt versiculi, vel eadem sæpissimè repetenda, adhiberi potest; etiamsi ex præcepto aut voto ad illas sis obstrictus: vt si septem Psalmos pœnitentiales vel totum Psalteriū legere debeas; vt fusè probat Nauarrus tract.de orat.c. 10.n. 27. & ratio est, quia non minùs hic excitatur deuotio,& obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi censetur. Hoc tamen intellige,nisi aliud expressè sit iniunctum,quod est rarissimum.

Vnde hic mos manarit.

Introduxit hunc modum alternatim psallendi in suam Ecclesiam, nimirum Antiochenam,primus B. Ignatius;vnde sensim in totum Orientem dimanauit. Causam dedit visio quædam cælestis, in qua Angelos sanctam Trinitatem ἀντιφώνως,id est alternis vocibus collaudantes audiuit, teste Socrate lib.6.hist.cap.8. In Occidente verò primus S. Ambrosius eamdem rationem in sua Ecclesia instituit, teste Isidoro lib.1. de offic Eccles. cap.7.quem reliquæ Occidentis Ecclesiæ sunt secutæ. anteà omnes simul canebant,nec erant in choros distincti.

Petes, Vtrùm omittere omnes horas vnius diei, sit vnum peccatum,an multa?

53 Nauarrus cap. 7. nu.6.& multi alij docent esse vnum peccatum;quia septem horæ canonicæ vna tantùm sunt oratio,vnum officium diuinum.

An omissio omnium horarum sit vnum peccatum.

Sed hæc ratio difficilis est, Primò, Nam singulæ horæ sunt distinctæ orationes, distincta officia, distinctis temporibus Deo soluenda, ad quorum singulas obligamur sub peccato mortali: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio est impletio præcepti, saltem virtute distincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè cōtinet septem præcepta,quatenus septem opera distincta,& inter se minimè connexa præcipiuntur, hinc fit vt possim implere præceptum de precibus Primæ, etiamsi nō impleam præceptum de horis Tertiæ; præcepta enim ex diuersis operibus præceptis multiplicantur: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortiferum.

Tertiò,etiamsi sit vna volitio, qua volo omittere omnes horas;tamen virtute est septuplex; quia per eam septem distinctæ omissiones sunt volitæ,& ab ea procedunt: singulæ autem omissiones sunt distincta peccata externa. vnde fit vt etiam in confessione explicandum sit quot horæ sint omissæ. Hanc sententiam insinuat Tabiena v. Hora q.18.

54 Dixi, *Sine causa*; quia si causa iusta prætermittendi subsit, nullum erit peccatum: vt si absque notabili dolore capitis vel oculorum, vel simili molestia dicere nequeas;si periculū grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; si concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret,nisi horæ omittantur. Item si ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere saltem maiorem partem, ad nihil teneris.si maiorem partem potes, teneris illam recitare.Ita Nauarrus de orat. cap.11.num 11. & seq.si ob infirmitatem non potes nisi ope socij,nec consueueris eo vti,non teneris: secùs si consueueris. Non tamen excusatur quis, eò quòd in studiis versetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir cap.15.num. 100.& sequentibus;& tract. de oratione cap.11.

Causa excusantes.

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

55 Respondeo, Recitandas esse *studiosè & deuotè*. ita enim præcipitur in Concilio generali

rali sub Innocentio III. *Districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum Officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia est eadem ratio.

Quid requiritur, vt studiosè. Vt *studiosè* celebretur, tria requiruntur. Primò, Vt absque syncopa, (vt ait Glossa) id est, absque verborum omissione; vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis, absorptis mediis. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abscissis quibusdam syllabis, præsertim vltimis. Tertiò, Vt absque interruptione.

56 *Syncopatio.* Quod ad primum attinet, si fit valdè magna *syncopatio*, erit peccatum mortiferum, maximè in officio publico; quia contra strictum præceptum Concilij in re graui. nisi enim esset res grauis, nō præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, nisi sit enormis excessus, quo casu tenebitur etiam repetere. Si autē non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modò id voluntariè fiat. Si autem inuoluntarie, v.g. ex linguæ præcipitantia, balbutie, inolita cōsuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem, non erit peccatum.

De secundo, *Absorbere syllabas* non est nisi peccatum veniale; manet enim integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum est.

57 *Intermissio.* De tertio, *Interruptio quæuis*, si fiat absque iusta causa, est peccatum: quia aliquam irreuerentiam continet: sed non videtur nisi veniale in officio priuato: manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. Vnde etiamsi duret per vnam vel duas horas, nō necessariò est repetendum quod ante recitatum est. *Interruptio non est peccatum mortale.* Confirmatur, quia singuli Psalmi, imò singuli pænè versiculi per se suum habent pondus & completam significationem, sunt que per se vel precatio quædā, vel laudatio, vel sententia non habens necessariam cum aliis connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa ver. Quando hor. §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantiis non incurri peccatum mortale, sine contemptu: quia non spectant ad substantialia materiæ præcepta.* Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Peltanus lib. 3. de bonis operibus cap. 6. in fine quartæ assertionis. Lælius Zeccus in Summa cap. 83. de officio diuino num. 10. dicit esse probabile, & citat Arragon.

58 Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non constituitur officium Primæ vel Tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. c. 16. d. 75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetendi priora. Idem insinuat Ioannes Medina C. de orat. q. 16 art. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia nō est de substantia singularum precum vt continuentur. Secùs est in formis Sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri. Resp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore seiunctis posse constitui vnam orationem, vnum officium diuinum: sicut ex omnibus horis constituitur vnum officium diuinum, & ex multis confessionibus vna confessio, & ex multis disputationibus vna integra disputatio. Sicut enim declamatio, confessio, vel disputatio non desinit esse vna, eò quòd diuidatur in diuersa tempora, ita nec officium Primæ vel Tertiæ, amittit suam necessariam vnitatem per hanc diuisionem; quia illa magis consistit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi, *Si fiat absque iusta causa*, quia si iusta causa subsit, nullum est peccatum: vt si voceris à Superiore, si ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non potest commodè differri. Quando tamen huiusmodi impedimenta sunt præuisa, debent vitari quantum commodè fieri potest: idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

Petes, Vtrùm si quis interrumpat officiū animo repetendi iam lecta, satisfaciat, si postea non repetat, sed solùm sequentia adiungat? Medina quæst. 16. de oratione art. 1. & Nauarrus suprà num. 73. docent illum non satisfacere, nisi priora repetat. Idem censent quotiescumque aliquis facit opus præceptum animo non satisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, si donet mihi 100. gratis, & absque animo soluendi debiti: ergo similiter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, si faciat illud animo non implendi præceptum. 59 *Si animo repetendi intermittat.*

Sed verius est nō teneri repetere: sufficit enim vt mutet propositum, & adiungat cætera. Similī modō, qui die festo audiuit Sacrum animo non satisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, potest mutare animum & non audire. Ratio est, quia opus præceptum, non est, v.g. audire Sacrum animo implendi præceptum, sed simpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiamsi fiat animo non implendi præcepti. Itaque satisfactum est intentioni Ecclesiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret censuram non audienti positam. Ne tamen censeatur præceptum ipsum in animo contemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & satisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde si expressè intendat non satisfacere per hoc opus, debet habere animum satisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omissione operis externi, sed interno contemptu: quia non vult obedire præcepto: quamuis reipsa ei obediat, faciendo opus, illum autem animum debet habere, quamdiu manet in priore proposito, quo vult non esse satisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque si mutet propositum non est necesse vt permaneat in voluntate operis iterandi: nec tenetur iterare, quia non amplius censebitur præceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

Alia est ratio cùm aliquid debitum est ex iustitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in suum commodum aliquid exigendi: quod ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid solùm est debitum ex præcepto, non in commodū præcipientis, sed solius subditi, satisfit huic debito, si opus absolutè fiat: quia eo ipso, quo præstatur, obtinetur id quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipsius subditi. sed de hoc plura tract. de legibus dicenda. 60 *Discrimen inter debitū obedientiæ & iustitiæ.*

Altera conditio est *Deuotè*. vt autem *deuotè* celebre *Deuotè.*

lebretur, duo requiruntur, *attentio & reuerentia*; sola enim *attentio* non sufficit; nam oratio est actus religionis, ac proinde requirit reuerētiam: aliud enim est orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas est, qualis attentio & qualis reuerentia requiratur. Vnde sit

DVBITATIO XI.

Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.

D.Thomas art.13.

61 *Attentio externa.* NOtandum est Primò, *Attentionem* in oratione posse esse multiplicem: alia enim est interna, alia externa. Externam voco, quæ est circa externam pronuntiationem & totius corporis compositionem; qua quis exterius se gerit in speciem orantis, abstinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna consistere nequit.

Interna. Interna est, qua quis attendit animum ad Deū vel res diuinas, excitatque in se erga Deum reuerentiam.

Attentio quadruplex. Rursus alia est circa verba, vt rectè pronūntientur; alia circa verborum sensum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur; alia circa Deum, vt verba orationis ad ipsum dirigantur: alia ad id quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum nostrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus potest esse vel actualis vel virtualis: item vel confusa vel distincta.

62 *Internam requiri.* Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, cōuenienti modo id facere debet; sicut qui hospitem aliquem recipit, eum pro sua dignitate, quātum commodè potest, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etsi non tenear nunc orare, si tamen velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria distractio in propriè dicta oratione, sit aliquod peccatum; vt rectè docet Caietanus art.13. & Nauarrus cap.25.nu. 105. *Distractio voluntaria quando peccatum veniale.* Hoc tamen peccatum non est nisi veniale, quando oratio est libera, vel saltem non obligatoria, nisi sub veniali. quòd si quis nō tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, se occupare; non peccabit, etiamsi sponte alia cogitet, & sæpè orationem interpellet.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur sub peccato mortali, tunc voluntaria distractio erit peccatum mortiferum.

His positis, in quibus Doctores conueniunt, quæstio est, quando solùm præcepto Ecclesiæ obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorumdam, Non requiri attentionem internam.* Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Ecclesiæ attentionem internam. vnde etsi quis interiùs sponte distrahatur, nō peccare mortiferè, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet; & exteriùs, iis rebus, cùm quibus interna attentio consistere nequit, non se occupet. Fundamentum huius sententiæ est, quia Ecclesia non potest præcipere aut vetare actus internos, sed solùm externos. Itaque non præcipit internā attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solùm externam: vt cùm quis exterius facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4.dist.15.q.2 a.n.6. *Si euagatio*, inquit, *sit solùm secundùm actum interiorem, licèt sit temeraria & grauis, cùm sit ex proposito, fortè tamen non est peccatum mortale, nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus, & ideò non potest eam ponere sub præcepto. Vnde minister Ecclesiæ, si dicendo Horas scienter cogitat aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis fit ex eo, quòd occupet se in actu exteriore, qui non compatitur secum attentionem orationis, tūc videtur esse culpa mortalis, & directè contra præceptum Ecclesiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem iisdem verbis docent Paludanus eadem distinct. q. 5.a.1. & D. Antoninus 3.p.tit.13.c.4.§.8. Idē §. 7. pro hac sententia adfert Hostiensem, Vmbertum, Glossā, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora, n.27 Rosella, & Tabiena v.Hora, § 3. Siluester ver.Hora, q.11. Ioannes Medina C.de orat. q.15. & multi alij recentiores. Hæc sententia nō est improbabilis; tum ob rationem, qua nititur; tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent: tum quia sic mitigatur nonnihil asperitas, quæ videtur esse in præcepto Ecclesiæ, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas Horas obligare.

Contraria tamen sententia videtur verior & 64 probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeò vt si quis interiùs spōte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciat præcepto Ecclesiæ de Horis dicendis. *Verius est requiri attentionem internam ex præcepto Ecclesiæ.* hanc tenet Maior in 4. d.12.q.7. Caiet. hac q.83.art.13. Sotus lib 10.de Iustitia q.5.art.5.conclus.7. Nauar. tract. de orat. cap.23.n.18.19.20.& plerique recentiores. Eadē videtur esse D.Thomæ in 4.d.15.q.4.art. 2. quæstiuncula 4.ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Probatur hæc sententia Primò, Quia Ecclesia in Concilio Lateran. districtè præcepit, *vt Officiū diuinum celebretur studiose pariter & deuotè*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Glossa; *Deuotè, quantum ad officium mētis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo vt quis se gerat in speciem orantis.

Contrà Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio, sed simulatio deuotionis: vndè qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præsertim cùm Officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probatur Secūdò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia: ergo simul præcipit internam attētionem. Minor probatur, quia oratio potissimùm consistit in actu interno, vt docet D.Thomas: est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Cōfirmatur, quia qui exteriùs profert verba orationis absque animo

animo orãdi, verè non orat: sicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

65 Tertiò, Probatur ex contrario fundamento, Ecclesia potest præcipere actus internos, præsertim si necessarij sunt vt actus externi sint actus virtutis: ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

Ecclesia potest actum internum præcipere concomitanter.

Antecedens probatur Primò, Quia alioqnin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationem & hypocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria, & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino ficté & absque consensu in absolutionem, quod sane videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sanctã, nec posset aliquid præcipere cum iis circumstantiis, quibus vtile est ad salutem, quod etiam absurdum videtur: tum quia valdè parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Matthæi 10. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis*, tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfecta, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa, ergo potest præcipere ea, quæ ad hunc finem sunt opportuna, sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & Christianus, quà talis, fide interna & professione externa; ita opus vtriusque vt perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, sine bona voluntate interna est veluti cadauer seu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Christiani: atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis Christiani: ergo potest præcipere actum internum ad hoc necessarium. Confirmatur, quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: sed horum conditio est vt constent virtute interna, veluti anima, & professione externa, veluti corpore: ergo potestas Ecclesiæ non solùm ad externos actus, sed etiam ad internos, tamquam necessarios ad constituendum integrum opus hominis Christiani, se extendit.

66 Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondetur Primò, Probabile esse, Ecclesiam posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib. 8. q. 1. & Albertus Pighius lib. 6. de ecclesiastica hierarchia c. 16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1.2. qu. 96. pertinet.

Ad argument. contra sententiam diuersa.

Respondent Secundò, Etiamsi Ecclesia non possit actus internos per se & solitariè acceptos præcipere, potest tamen eosdem præcipere quatenus sunt necessarij ad externos debito modo præstandos, videlicet vt sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, sine vt fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cum possit præcipere orationem & auditionem Sacri, potest etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio Sacri non sunt actus religionis. sic cùm possit præcipere confessionem annuam, potest etiam præcipere examen conscientiæ & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima.

Quo modo possit præcipere actus internos.

Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, sed legendi tantum aut discendi, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ac proinde peccare mortifere, quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat. oratio enim sine animo orandi, non est oratio. Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlterius sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere, quia opus præceptum non præstitit: præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores. 67

Consectaria duo.

Recitãs absque animo orandi vel non deuotè.

Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiæ non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi, etsi sponte distractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere, quia substantiam operis præcepti præstitit: deuotionem enim solùm præcipi vt circumstantiam, vt opus conuenienti modo fiat, sicut qui communicat indignè, satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua cõmunione, & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi Iustitiæ, multoque minùs teneri ad restitutionem fructuum, quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt, non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib. 2. cap. 12. & Medina C. de orat. qu. 16. 68

Sententia quorumdam probabilis.

Petes, Vtrùm attentio ad verba sufficiat? 69

Attentio ad verba an sufficiat.

Caietanus verbo Horæ, § Quoad tertium, enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorum, qui non requirunt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, non opus est attentione interna; nisi aliàs periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expressè ait, *maximè necessarium esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Resp. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, saltem confusam ad Deum, qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, Quia oratio est *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo*: atqui colloquium & petitio postulat attentionem, saltem confusam ad eum, qui cum colloqueris, & à quo petis, & vt verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio saltem confusa ad Deum & ad verba, eáque sufficit. Vnde si quis cum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfaceret præcepto Ecclesiæ, nec peccaret mortiferè. vt docet Nauarrus de oratione cap. 13. num. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Respons.

Attentio confusa ad Deũ & ad verba.

Perfectissimus tamen modus recitandi horas est, quo ita recitas, vt sensum verum Psalmorum, & ceterorum percipias, illique affectum vbique accommodes. Proximus est, vt dum sensum non assequeris, interea aliquid pij de diuinitate vel 70

Varij modi recitandi preces.

humanitate Christi mediteris: nam vt rectè Caietanus art.13.docet,licitum est,dum sacra verba pronuntiantur,aliquid pij meditari:non enim opus est circa verba attendere, nisi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus est, quando nec sensum percipis, nec aliquid pij distinctè meditaris,sed solùm das operam vt sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesiæ; nempe intendendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipsa in illis petit,& illis laudibus illum celebrare,quibus ipsa celebrat.

Facile præcepto Ecclesiæ satisfacere. Hinc patet,facile esse præcepto Ecclesiæ in hac re satisfacere, quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum,illa sacra verba recitemus,ad ipsum ea dirigendo, nec quidquam profanum sponte voluamus animo, quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico *Sponte*,quia si quis distrahatur inuitus,seu non aduertens se distrahi,non peccat,quod enim non est voluntarium,non potest esse peccatum.

71 *Quo modo sit virtualis attentio,dum animus distrahitur.* Nec obstat, quòd tunc in illa oratione non videatur esse attentio, quia etsi non sit actualis attentio,est tamen virtualis,quæ sicut in omni alio opere,id etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata.cùm enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expressè vel implicitè reuocatum fuerit. Expressè reuocatur, si expressè nolis ampliùs attendere. Implicitè, si aduertens tuas distractiones,negligas mentem reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non ampliùs sequitur ex primo illo proposito attentè orandi,sed alio,negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur,vel si reuocatum instauretur,manet per totam orationem,quæ ex illo sequitur. quandocumque enim multæ actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere censetur,vt 1.2 q.1.ostensum est. Vnde patet,etiam attentionè virtute manere:si enim propositum attentè orandi manet, etiam attentio in illo proposito tamquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertendum est, non esse necessarium vt quis semper initio officij distinctè proponat re-

72 *Sufficit vt confusè proponat.* citare attentè & reuerenter, sufficit vt in genere velit dicere officiũ more consueto. sicut ad alias actiones,quas ex habitu & cõsuetudine obimus, inchoandas sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum. cùm enim hæc consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis; id quod ex ea posteà agitur,ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

DVBITATIO XII.

Qua formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiarium Romanum.* Respondeo,& dico Primò, Omnes qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum Breuiarij Romani,iussu Pij V.editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt.habetur expressè in Bullâ Breuiario præfixa, vbi id præcipitur, & additur, *eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.*

Qui non tenentur acceptare Breuiarium Pij V. Vbi Notandum est Primò, Eos, qui aliò Breuiario à ducentis annis sunt vsi, (vt sunt multæ illustres Ecclesiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani,Carmelitæ,Carthusiani,Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui verò minore tempore,teneri; etiamsi eorum formula à Sede Apostolica fuisset approbata; quia Pontifex absolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis,quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent,si tamen Episcopus & vniuersum Capitulum consentiat.In Monasteriis tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi,sed sufficit Capituli,& Prælati.Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesiæ, quæ Romanum nondum admisit, & suum legitimè retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: quia quisque suæ Ecclesiæ se conformare debet, vt docet D.Thomas quodlib.6.art.8.& colligitur ex cap.De his.13.& cap.14.Placuit,d.12.vbi statuitur,*vt omnes Clerici & Ecclesiæ Prouinciales eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. Missarum, vbi Concilium Viennense indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, vt loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesiæ. 74 *An priuatim licitum sit officiũ Pij V.*

Probabile esse licere. Nihilominus contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum Ius expressum, cur priuatim teneantur se magis conformare Ecclesiæ particulari,quàm Ecclesiæ Romanæ,quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etsi insinuet in Bulla, non esse mutandum officium publicum ducentorum annorum absque consensu Episcopi,& Capituli, nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo,idemque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De iis, & cap. Placuit,loquuntur apertè de officio publico, non de eo quod priuatim dicitur. Clement. Dignum,permittit non tantùm vt dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

Tertiò, Qui nullum habet beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati. secùdùm Nauar. cap.25.num.107. quoduis Breuiarium approbatum legere possunt; quia possunt se cuiuis Ecclesiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V.non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesiæ particulari,cuius vsus sit ducentorum annorum. 75

Quartò, Eos qui officium nouum Pij V. legunt,non obligati diebus in rubrica præscriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad psalmos pœnitentiales; aut 76 *Hor. parua B. Virg. officium defunctorum, &c.*

gra

Graduales;vt expresse habetur in Bulla. si tamen in aliqua Ecclesia iam erat consuetudo, vt officium beatæ Virginis in choro diceretur, vult Pôtifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere; quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundùm rubricas Breuiarij noui est recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragó. q.89. art. 11. decet enim vt rubricæ proprij Breuiarij seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum Breuiarium obligabit. Secùs de consuetudine officij Defunctorum, &c. Quicumque tamen fidelium diebus in Breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis, vel Defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentiis iniunctis; qui Psalmos Pœnitentiales, vel Graduales, 50. dierum. idque toties, quoties id præstiterit, vt ibidem habetur. quod valdè notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, vt quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis enim constat, plurimis locis id non fuisse seruatum. vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarum, & quo modo ea censeatur ibidem recepta; vt indicat Siluester v. Hora, qu.5.

Indulgentia recitantibus.

77 Quintò, mutationem officij etiam dedita opera, non esse peccatum mortiferum, vt si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine, aut contrà loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horæ, cap.2. Siluest. ver. Hora, num.15. & alij passim. & Azorius lib. 10. Institut. Moral. cap.10. dubitat. 2. dicit hanc esse communem omnium sententiam. Nec refert etiamsi sit beneficiarius vel Religiosus, etsi Angelus hos excipiat. Ratio est, quia id, quod Ecclesia primariò præcipit, est vt septem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solùm pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti seruatur, quodcumque officium Breuiarij concessi dicatur. Vnde qui etiam prudens omisso proprio aliud recitauit, non tenetur repetere, vt rectè Siluester suprà, quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, si per inaduertentiam mutauit.

Mutatio officij non est peccatum mortale.

Valdè tamen laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est, vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamsi solùm esset Hymnus, vel Antiphona, vel Lectio aliqua.

78 Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico seruanda est consuetudo recepta, in priuato, etsi laudabile sit vt singulæ horæ suis temporibus & interuallis orentur, tamen ad vitandum peccatum mortiferum, sufficit vt recitentur eo interuallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim intereà temporis horas recitauerit, siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

Tempus.

Vbi Notandum est Primò, Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & Laudes pridie ad vesperam, vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum, nempe post tempus Vesperarum & Completorij, vt docet D. Thomas quodlib. 5. art. 28. vnde vbi hæc absoluta sunt in Ecclesiis hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatim nocturnum officium sequentis diei inchoare. huic Laudes adiungi, vel seiungi, & in alterum diem differri possunt. Paruæ horæ nō possunt dici pridie, sed solùm post mediam noctē. possunt tamē omnes vsque ad Vesperas exclusiuè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro, imò si causa iusta adsit, etiam Vesperæ adiungi possunt, teste Caietano, quod apertè habetur cap. 1. de celebratione Missarum, suprà citato, vt si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio, imò maior quies & deuotio, posset legitima causa censeri, vt notat Caietanus. 79

Preces matutina & Laudes vesperi.

Paruæ horæ quando.

Est tamen peccatum veniale, si vltra iustum tempus absque causa differantur.

Notandum Secundò, Non esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, vt si prima dicatur ante Laudes, vel Vesperæ ante Primam, quia ordo horarum extra chorum non est sub præcepto, nisi secundariò, & tamquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iusta causa mutandi, vt si à viro graui inuiteris ad recitandas horas posteriores, vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib.2. cap. 13. 80

Mutatio ordinis precum.

Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferum, facere Sacrum ante preces nocturnas, seu Matutinum, iuxta Sotum lib.10. quæst.5. art.4. quem sequuntur multi recentiores. Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriquez: vide ipsum lib. 9. de Missa cap 24. num. 7. quia nihil Iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali. non enim est vlla necessaria connexio aut depēdentia sacrificij ab illis precibus, vt idcircò debeant præcedere. & sanè mirum esset, inuersionem illius ordinis esse peccatum mortiferum, cùm nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdum postponi sacrificio absque omni peccato, vt docet Fumus v. Missa, n. 3. & Petrus Arragon. 2.2. quæst. 83. art. 12. 81

Sacrum ante preces matutinas.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Constat 4 Dubitationibus.

SEquuntur actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *sacrificium & adoratio*, his enim manifestissimè cultus defertur: *sacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis gestum. *Sacrificio* affines sunt *oblationes & primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid sit adoratio.

1 *Προσκύνησις.* NOTANDVM Primò, *Adorationem* Græcè dici *προσκύνησιν*, quasi dicas adosculationem, à *κυνέω*, quod idem est quod *ἀμ* osculor, vt ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput, vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum השתחוה, quod se incuruare significat, à verbo שחה aliquando per עבד, quod seruire. Hinc factum est vt 70. & Scriptores sacri noui Testamenti *adorationis* actum sæpè exprimant per verbum *δουλεύειν* & *λατρεύειν*, (quæ significant idem quod seruire) secuti Hebraismum.

2 *Nomina cultum significantia sunt communia Deo & creaturis.* Notandum Secundò, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis; & quemuis cultum honorarium, siue is religiosus sit siue politicus, significare. aliquando enim significant honorem qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genes. 18 Abraham *adorauit in terram Angelos.* & Gen. 19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3. Reg. 1. *Inclinauit se Bethsabee & adorauit Regem*, & infrà, *Nathan adorauit Regem pronus in terram.* & alibi sæpè. quibus locis apud 70. est *προσεκύνησεν*, Hebraicè וישתחו. Eadem alibi significant honorem diuinum Exod. 20 v. 5. *Non adorabis ea.* 70 *Οὐ προσκυνήσεις.* Hebr. תשתחוה, Sic Matth. 4. *Adoratio* & *προσκύνησις* accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo *δουλεία* aliquando accipitur pro cultu diuino, Gal. 4. *Iis, qui non sunt natura dy, seruiebatis*; Græcè *ἐδουλεύσατε*. aliquando pro cultu & obsequio humano, ad Galat. 5. *Per charitatem seruite inuicem*, Græcè *δουλεύετε*, sic *λατρεύειν* apud profanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & seruiliter aliquem colere; (vt ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo Testamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu qui Deo debetur. Vide D. Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Ludouicum Viuem ibidem.

Δουλεία.

Λατρεία.

3 Ex his patet, quando in Scripturis vel Patribus inuenitur nomen *adorationis*, vel *cultus*, vel *seruitutis*, vel aliud æquiualens, ex subiecta materia & circumstantiis iudicandum, vtrùm accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt, & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valdè notandum contra hæreticos.

4 *Adoratio generatim.* His positis. *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam sacrificium & oblationem. Sic Ioan. 4. *Venit hora quando neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis Patrem*, nempe per sacrificium. nam de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissimè accipitur in Scripturis.

Speciatim. Secundò, Propriè; & sic nihil est aliud quàm *honor externo corporis gestu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedum, corporis in terram prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus, testamur enim nostram submissionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ.

5 *Omnis externa adoratio per se adiaphora.* Notandum est, etiam omnem externam *adorationem* secundùm se esse adiaphorã, & posse tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram prostratio, (quæ summæ videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi solent, vt ex Scripturis patet, Gen. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4 Reg. 4. Actor. 10. Itaque à sola intentione pendet, quòd per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externa illa submissionis nota intendas te alteri submittere tamquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; si vt amico Dei, erit duliæ; si vt viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus successiuè potest procedere à diuersa intentione, & accipi vt signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiuè esse actus latriæ, duliæ, & obseruantiæ politicæ.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrificium propriè dictum.

6 *Hæreticorum sententia.* HÆretici, vt excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel saltem omne id quod Deo offertur, velint esse propriè dictum sacrificium. vnde Philippus Melanchthon in Locis communibus, tit. de sacrificio eucharistico, *sacrificium* dicit *esse omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus.* & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamsi nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius à Valentia Apol. de sacrificio Missæ, & Bellarm. lib. 1. de Missa cap. 2.

7 *Non omne opus bonum est propriè sacrificium.* Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & propriè dictum sacrificium.

Prior pars probatur Primò, Qui apud omnes Gentes

Gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quod per illud colatur diuinitas. nam vt D.Augustinus lib.10. de ciu.cap.4. ait: *Nemo vmquam sacrificandum censuit, nisi ei, quem aut Deum sciuit, aut putauit, aut finxit.* Hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solùm castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad sacrificiũ requiritur sacerdos & altare. Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, vt constat ex Apostolo ad Hebr.5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia.* Hinc Ozias Rex, cùm non esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium vsurpauit, 2.Paralip.14. & Saul ob eamdem causam a Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg.13. Idem confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos *ἱερεύειν* sacrificare, dicitur ab *ἱερεὺς*, quod sacerdotem significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat tum vsu omnium Gentium, tum ex Scripturis, vbi altaria non leguntur erecta, nisi ad vsum vel ad significationẽ sacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ios. 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem vt in illo offerretur, sed vt per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet à sacrificio, apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur *θυσιαστήριον* à *θυσία*, quod sacrificium significat: & Hebraicè altare dicitur מזבח, à זבח quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo Iure naturæ propriè esset sacerdos; quia Iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum & contra cõmune iudicium generis humani: sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, & feminæ sacerdotes erunt.

Dices, Opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed vt fit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

8 Respondeo, Primò, Nihilominùs sequitur omnem hominem Iure naturæ esse propriè sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc solùm conficitur, omne opus bonum à virtute Religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigi: esse autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantùm insinuat ipsum ab effectu latriæ procedere; quod non sufficit vt fiat propriè actus Religionis, (sicut adoratio, laus, votum, iusiurandũ) cùm non ideò speciem cultus præ se ferat: multò minùs sufficit vt sit sacrificiũ, quod perfectissimum cultum continet.

9 *Obiectiones.* Nec obstat quòd contritio, eleemosyna & quoduis opus iustitiæ, in Scripturis vocetur sacrificium; Psal.50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & Psalm. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ,* ad Hebr. vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur* (Græcè *εὐαρεστεῖται, placatur*) *Deus*: quia nomen sacrificij ibi largè sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysostomum in Psal.95. vbi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iubilationis. Quartum, Iustitiæ. Quintum, Eleemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. *Decem genera sacrificiorum.* Quando strictè & propriè accipitur, à bonis operibus distinguitur. 1. Reg.15. *Melior est obedientia quàm victimæ.* Ose. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Psal.50. *Si voluisses, sacrificium dedissem.* vide Melchiorem Canum lib. 12. de locis, cap. 13. Rursus non obstat illud Augustini lib.10. de ciuit. cap. 6. *Sacrificium verum est omne opus bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreatur Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus*: *Omne opus bonum quo modo sacrificium dicatur.* quia accipit nomen *sacrificij* latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *sacrificium verum*, vt distinguatur à sacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem sacrificij habeat; sed quia effectum sacrificij perfectiùs præstat: meliùs enim Deum placat quàm externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioan.15. dicit, *Ego sum vitis vera*; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solùm in Scripturis, sed etiam in vsu quotidiano.

Altera pars probatur Primò, Quia Scriptura 10
passim distinguit oblationes à sacrificiis. Psal.50. *Non omnem oblationem esse sacrificiũ.* *Oblationes & holocausta.* Psal.39. *Sacrificium & oblationem noluisti.* ad Hebr.5. *Vt offerat dona & sacrificia.* Secundò, Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, & similia. Vide Exod.25. & 35. ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt statim ostẽdam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare; ad oblationes minimè.

His refutatis, Notandum est, ex Scripturis 11
colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum sacrificium requiri. *Quinque requiri ad perfectum sacrificium.* Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Ex parte *ministri* requiritur vt sit sacerdos, vt *Minister.* ex Apostolo ad Hebr.5. & ex aliis iam dictis numer.7.constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerẽdum sacrificium est deputatus. Ratio est, quia cùm sacrificium sit præstãtissimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par est vt non fiat passim à quouis, sed à personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant, per quos & ceteri censeantur Numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes Gentes sunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri Testamento, vbi sacrificia non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum numẽ religionis cõspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testãtur. oportet enim aliquas esse actiones ac cærimonias externas, quibus non solùm singuli seorsim, sed etiã tota Respub. iunctim, veluti vnũ corpus politicum vna eadémque religione imbutum, diuinum Numen veneretur, eiusque summum principatum & suam subiectionẽ profiteatur; cùm etiam omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum cõmune ab ipso dependeat. Itaque cùm inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est vt sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc depotatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

12 *Qui sacerdotes in lege naturæ fuerint.* Nec obstat quòd in lege naturæ non videãtur fuisse sacerdos, cùm tamen fuerint sacrificia: quia tunc vel primogeniti erant sacerdotes, vt docet Hieronymus in quæst. Hebraicis, agens de Melchisedech, vbi dicit, esse traditionem Hebræorum, omnes primogenitos à Noë vsque ad Aaron fuisse sacerdotes: iidem etiam habebant auctoritatem quasi regiam, & multas alias prærogatiuas; vt eruditè ostendit noster Pererius tomo 2. in Gen. cap. vlt. In eadem sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis paterfamilias sicut habebat auctoritatem quasi regiam in suis, ita etiam sacerdotalem; quod etiam est valdè verisimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, vt habetur c. 1. lib. Iob. Adde, quosdam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificandum impulsos, vt Abel, Abraham, Iacob, & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperunt. *Sacerdos in sacrificio agni paschalis.* Similiter non obstat quòd in lege veteri agnus Paschalis à singulis familiis immolabatur, vt constat Exod. 12. quia singuli patresfamilias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei, vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, cõcessu Dei quoad hoc sacrificium perseuerãte, in reliquis abolita; cuius signum est, quòd sacrificium agni Paschalis institutum fuerit ante legem veterẽ, & ante huius legis sacerdotium. vnde in eo instituendo seruata est consuetudo, quæ erat tempore legis naturæ: nempe vt à singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò post in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituto sacerdotio Aaronico.

Res sensibilis. Secundò. Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viua vel inanima: omnia enim, quæ sensu gentium, vel in Scripturis dicuntur propria sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13 *Mutatio.* Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potissimùm differt sacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi potest, fiebãt non simplici oblatione ad altare Domini, nec sola eleuatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædã enim per occisionem sacrificabantur, vt viuentia; quædam per combustionem, vt carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, vt simila, sal, thus: quædã per effusionem, vt sanguis, vinum, aqua, vide c. 1. & 2. Leuit. Idem patet ex sacrificiis ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipsis nominibus: nam *sacrificare* Græcis est θύειν, Hebræis זבח quorum vtrumque significat occidere, mactare: & nomen sacrificandi etsi dicatur à re aliqua sacra facienda, tamẽ sæpissimè accipitur pro occidere, quod signum est, sacrificiũ vel ipsa rei interemptione fieri, vel eum ea coniunctũ esse. Ratio est. quia cùm res perimitur, eripitur vsibus humanis, & perfectiùs videtur tota in honorem Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere. Nec obstat, quòd in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14. nõ videatur vlla facta mutatio: quia etsi Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirũ sistendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificiis torreri vel incendi solent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustũ, sed particulam aliquam, reliquis reseruatis sacerdoti, & aliis, qui sacrificij debebant esse participes: vt fieri solet in hostiis pacificis.

Aduertendum tamen, non esse necessarium ad rationem sacrificij, vt res perimatur. sicut enim peremptione rei, ita etiam conuersione vnius in alteram. supremum dominium & suprema potestas Dei, nostraque subiectio & seruitus designari potest: ac proinde talis conuersio, à Deo in sacrificium institui potest: ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum suum principatum significari velit. vnde potest quasuis res & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificium constituit in cõuersione panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, per verba consecrationis: & simul potestatem ad sic offerendum dedit, sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum; virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. datã hominibus potestate accõmoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda. 14 *An debeat perimi.* *Sufficit conuersio.*

Peres, Cùm in conuersione vnius in aliud, duo fiat, id quod conuertitur (quod desinit esse secundùm suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolutè, (vt si antè non erat) vel secundùm quamdam sui replicationem, vtrum ex duobus censeatur hostia?

Respondeo, Id in quo fit conuersio: id enim potissimùm intẽditur per illam actionem: quia vt illud incipiat esse, alterũ desinit; éstque hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem cõuersiuam vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hîc enim potiùs sacrificatur suffitus, in quẽm thus conuertitur, quàm ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorũ, & aliarum rerum quæ per ignem offeruntur. Vnde non est mirandum, in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse Corpus Christi, in quod fit cõuersio, non panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis secundariò & comitanter: totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, no- 15 *Id in quod fit conuersio, est principalis hostia.* *Oblatio thuris.*

stram

stramque subiectionem testandam agitur. Quòd si in aliqua cõuersione intẽderet magis honorari desitione termini à quo; tunc terminus à quo esset hostia, & ratio sacrificij cõsisteret in actione conuersiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplũ dari posset in occisione animaliũ, si illa actio non solùm esset destructiua, sed etiã productiua formæ cadaueris, (vt multi volunt;) tunc enim esset verè & propriè conuersiua; & sic daretur conuersio, quæ primariò haberet rationẽ sacrificij, quatenus est destructiua termini à quo, scilicet animalis; secundariò verò vt est productiua cadaueris, quod etiam eadem actione offerri censeretur.

Ratio sacrificij in Eucharistia.

16 Hinc patet, in mysterio Eucharistiæ frustrà rationem sacrificij queri in alia actione, quàm in consecratione: hæc enim abundè sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, vt à Christo est institutum, siue non. sicut enim sacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, consistit in conuersione illorum in suffitum, qui primariò ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur, & sicut ibi ad rationẽ sacrificij non est opus dicere, Offero tibi hoc incensum, &c. aut materiam sursum eleuare: ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione, siue materiæ, siue rei cõsecratæ, nec vlla eleuatione; sed hæc adhibentur vt preces & cærimoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij, vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerẽtiam. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Non opus est verbali oblatione.

Nec refert quòd exteriùs non præ se ferat speciem aliquam oblationis; quia nec ipsum sacrificium crucis exteriùs præ se fert formã oblationis; sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in perẽptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio crucis, cùm Christus seipsum nõ interemerit?

De sacrificio crucis.

17 Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; quod verbo occidendi significatur) tamen vere fuit causa volũtaria totius illius mutationis & mortis suæ: nã in potestate ipsius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima nõ migraret. Itaque cùm spõte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & assiduè exposuerit, nec vim ictuũ, qui inferebãtur, infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso, tamquã à causa passiuum applicãte, procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obiicit tormẽtis, est causa dolorum & vulnerum, quæ per tormenta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint, vt patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones Martyrum sunt vera sacrificia.

Martyrum mors non erat sacrificium.

Respond. negando consequentiam; tum quia non erant instituti a Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum: tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè: nempe quatenus poterant se tyrannis offerre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino: quia à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpessionem in sua potestate proximè constitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterùm sumendi eam.*

Finis intrinsecus sacrificij.

18 Quintò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit non causa honorãdi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, non erit verum signum, sed vel non erit signum, (vt si non fiat animo significandi:) vel erit falsum & mendax; vt si quis interiùs non habeat pro Deo, cui exteriùs adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare & aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus profanis segregatum; vt mos omnium gentium confirmat; de quo satis dictum suprà num. 7. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia; quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

Descriptio sacrificij.

19 Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificium*, & posse hoc modo describi: *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem. Est oblatio*, quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet D. Thomas quæst. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro oblatione, quæ solùm est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se suaque omnia Deo subiicit & offert; quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectiùs fructum sacrificij præstet quàm sacrificia externa, & idcircò interdum sacrificium vocetur, vt paulò antè dictum est. *A legitimo ministro*, quia sacrificium habet relationem ad sacerdotẽ. cùm enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*, tum quia est perfectissimus cultus, tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione. *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum, & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem accessoriam, quæ mystica vel allegorica dici potest; vt, sacrificium sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationẽ cru-

Duo testamur sacrificio.

cis, & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiæ; & omnia sacrificia veteris legis præsignabāt oblationem Crucis vel Eucharistiæ. & valdè credibile est, nullū sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbræ Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitātes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiam conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificiū, vt est propria huius vel illius status cærimonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

20 *Sacrificia diis inferioribus oblata.* Dices, Ethnici etiam diis inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia exspectabant, quique aliis subiecti erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & aliis huiusmodi: ergo non solùm supremum principatum sacrificio testamur.

Respondeo, Ethnici in sua Religione suoque cultu multa *ἄτοπα* & pugnantia inuoluebant: putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamē generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

21 *1. Diuisio, ratione materiæ.* TRibus modis diuidi potest. Primò, Ratione *materiæ*; nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima, eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta, Grammaticus consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quāuis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ, *libamen*.

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud Gentiles etiam diis minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebāt, sed ordinariè tantùm duodecim diis maioribus. *Quibus rebus constabat.* Porrò in veteri lege victima solùm constabat animalibus mundis istis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba, passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentiū, & triticum. patet Leuit. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altū, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij: nam panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano, vel craticula coquebatur, sal vrebatur, thus adolebatur, manipulus spicarum torrebatur, triticum cōterebatur. Liquidæ erant, sanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effusione offerebantur.

22 *2. Diuisio, ratione formæ. Holocaustum.* Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum, sacrificium pro peccato*, & *hostiam pacificam*. *Holocaustum* erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota res in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expressiùs per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimùm ad hunc finem fiebat; quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur. Offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam, vt pro peccatis commissis per ignorātiam circa cærimonias, vt patet Leuit. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ, vt patet ex cap. 6. 7. *Pro peccato.*

Notandum autem est, hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari Chattat, quæ vox etiam peccatū significat. Vnde Apostolus elegāter ad Hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum*; quasi dicat, De chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium Crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id est, hostiam peccati constituit. 23

Hostia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab iis qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc deferri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlteriùs. *Hostia pacifica.*

Tertiò diuidi potest *ex fine* in *λατρευτικόν, εὐχαριστικόν*, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. *Λατρευτικόν* dicitur quod solùm fit ad Deum colendū, eiusque principatū & nostram seruitutem testandam. hoc potissimùm fit holocausto. *Εὐχαριστικόν* dicitur, quod fit in gratiarum actionē pro beneficiis acceptis. Impetratoriū pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue *ἱλαστικόν* est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

VIdetur id esse licitum: nam offerre sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caiet. art. 1. & 4. vnde etiam in statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tanquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati, qui cultus potissimùm consistit in sacrificio. 24

Resp. & dico Primò, Fore superstitionem si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat. 25

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationē Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantùm est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificium, quod omnibus veteribus sacrificiis successit, vt passim docent Patres. Vnde in Collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti*. Sic D. Augustinus lib. 8. de ciuit. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia 26 *Non esse licitum Christiano.*

Marty

Martyrum, eò quòd vnicum Ecclesiæ sit sacrificium, satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal. 95. & Leonem Serm. 7. de Passione cap. 1. & 3.

Secundò, Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, continens in se omnium sacrificiorum virtutem: ergo superstitiosum esset velle aliud addere, quasi illud non abundè sufficiat. ideò enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo non respicit sacrificium Iuris naturæ, sed solum supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis & ordinis, vt ex cap. 8. & 9. ad Hebræos colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione diuina sunt signa Christi venturi: ergo qui ea vsurpat, id sciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu Iudaizat.

17 Quintò, Hoc ipso quo Christus nostrum Sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicuti in veteri lege hoc ipso, quod illorum sacerdotiū & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungēdi. Eodem modo si in lege naturæ Respublica institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirm. Quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minùs quàm Sacramenta: adeò vt Apostolus ad Hebr. 7 dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta, ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Tridentinum sess. a cap. 1.

Nec obstat, quòd in Ecclesia thus offeratur, quia non offertur in sacrificium; (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionē. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab iis, qui non sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caietanus art. 4.

28 Dico Secundò, Probabile tamen est, non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant, si verò Deo sacerdotes illorum talia sacrificia offerant: sic enim videtur sentire D. Augustinus epist. 49. q. 3. cùm ait: *Qui Christianas literas vtriusque Testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quòd construant templa; & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia: sed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeant.* sentit ergo, non fore superstitionem, si offerantur vero Deo: alioquin id etiam culpandum esset.

Non videtur illicitum ethnicis.

Probatur, Quia offerre sacrificiū, est legis naturæ, vt docet D. Thomas q. 85. art. 1. quod dupliciter intelligi potest, Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quòd minùs est verisimile: vel saltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, vt non sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumē igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quàm ea qua offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora aut congruentiora naturæ, cur non etiam modò sint licita apud Indos & Iaponios, cùm alia diuinitus instituta non habeant?

Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos? 29

Respond. Ex electione & dedicatione Reipub. Sicut enim Respub. perfecta Iure naturæ habet auctoritatem constituendi Principem, qui illam iustis legibus regat in iis, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus: deberetq; Princeps ei subesse in iis quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idémque esset Summus Pontifex & Princeps: sicut Imperatores Romanorum olim erant, vt ex historiis constat.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

Habet Dubitat. 6.

DVBITATIO PRIMA.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo Iure.

D. Thomas art. 1. quæst. 87.

1 THOMAS Valdēsis lib. 2. doct. fidei antiquæ, c. 64. & 65. refert Vvicleſū docuiſſe, Primò, Decimas non esse vllo Iure sacerdotibus debitas, sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad libitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

Sententia Vvicl.

Sed fide tenendum est, decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitum propter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa Vvicleſi damnata est in Concilio Constantiensi sess. 8. 2

Decimæ non sunt eleemosynæ.

Probatur, Quia Iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio: vt ostendit D. Paulus 1. ad Cor. 9. vbi inter cetera

tera ait: *Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* & 1. ad Timoth. 5. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrænabis os bovi triturantis.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo*; Haymo, *duplici honore*, quia reuerentia & sustentatione. Denique Dominus Lucæ 10. *Dignus est operarius cibo suo.* His & aliis locis apertè significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

Decimas deberi ex iustitia, positâ taxatione Ecclesiæ.

3 Porrò hæc sustentatio præstatur per decimas. cùm enim aliquid certi à singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri Testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege Iustitiæ decimas debẽt: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quantum à singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendum, vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. qu. 1. & in Decretalibus tit. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trident. sess. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahunt aut impediunt, neque ab hoc crimine*, loquit, *nisi plena restitutione secuta, absoluantur.* quod intelligit Nauarrus cap. 21. num. 32. de iis, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur sacrosanctum Domini corpus sumere.

Excommunicantur subtrahentes decimas.

4 Ex dictis patet, decimarum solutionem, si considerentur secundùm suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustẽtatio ministrorum rerum spiritualium, Iure diuino & naturali esse debitã, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundùm suam quotam, vt sunt decima pars fructuum; esse debitum saltem Iure ecclesiastico.

An quota decimarum debita sit Iure diuino. Canonistarum sententia.

5 Sed difficultas est, Vtrùm non etiam Iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ à Theologis dissentiunt. Illi enim ferè omnes docent etiam Iure diuino deberi. Ita Innoc. in cap. vltimo de parœciis, Glossa in cap. 1. de decimis, in 6. Hostiensis in Summa, tit. de decimis. Ioannes Andreas, Panorm. Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarr. lib. 1. variar. cap. 17. recenset.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi*, cap. Tua. 25. de decimis. Secundò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideóque non posse minui.* cap. Tua nobis. 26. eodem. Tertiò, *Decimas esse Iuris diuini, esse Dei, deberi Deo.* 16. qu. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cùm dixisset, *Decimatis mentham & anethum*, subiunxit; *Oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit* indicat obligationem Iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*; ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

6 Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tẽpore legis euangelicæ, solo Iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote à temporibus Apostolorum, vt patet ex constit. Clementis lib. 2. cap. 29. 38. & 39. & l. 8. c. 36.) deberi. Ita D. Thomas q. 87. art. 1. Halensis 3. p. q. 51. n. 1. 2. & 3. Henricus quodlib. 4. q. 28. Antoninus 2. p. tit. 4. cap. 3. §. 5. Sotus lib. 9. de Iustit. quæst. 4. art. 1. & alij. Idem tenet Nauar. c. 21. Enchiridij, n. 28. & Couarr. suprà.

Deberi solo Iure ecclesiastico, vel præcepto Apostolico.

Probatur Primò; Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solùm enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Matth. 10. Vtrùm autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima, nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale, vt per se patet: ergò positiuum: atqui in lege noua non sunt vlla præcepta positiua, nisi de fide & Sacramentis, vt docet D. Thomas 1. 2. quæst. 108. art. 2. & quodlib. 4 art. 13. ergo, &c.

Tertiò, Si esset Iuris diuini, id esset maximè propter ea quæ habentur Exod. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectãtia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessariò cessare debuerunt; tum quia ibi solùm præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis: nõ autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eamdem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ: sicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; cap. In aliquibus. 32. § fin. de decimis: & in quibusdam locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset, si Iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Respondeo, Decimæ dicuntur deberi *constitutione diuina*: quia quòd debeantur, id ortum habet ex cõstitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit solui decimas in veteri Testamento: ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaque quòd decimæ nunc debeantur, est ex lege diuina non immediatè, sed mediatè. 7

Ad argumenta.

Quomodo dicantur Iure diuino deberi.

Ad secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideò non possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri Testamẽto, quam posteà Ecclesia confirmauit, Deum imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesia in reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentiâ Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicũtur esse *Iuris diuini*, quia Deo consecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur Iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinẽt, in eiúsque sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Mat. 23. ait, *oportuit hæc facere*, loquitur de tẽpore illius legis, tunc enim Iure diuino decimæ erant soluendæ.

Ad

Iustitia nostra quomodo maior. Ad quintum, Iustitia nostra debet esse maior iustitia Pharisæorum & Scribarum, non in soluenda decima; (alioquin deberemus plusquam decimam soluere: nã illi accuratissimè decimam ex omnibus soluebant, vt patet Matth.23.) sed in reformandis affectibus internis: illorum enim iustitia solùm erat externa: nostra debet esse nõ tantùm externa, sed etiam interna. illi putabant sufficere si non occiderent, non mœcharentur exterius: at nos etiam iram & concupiscentiã internã resecare debemus: vt ibidẽ Dominus explicat.

8 Ex dictis intelligi potest, cuius virtutis actus sit solutio decimarum: si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediatè est actus Iustitiæ, mediatè Religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis domiŋ, vt habetur cap. Tua nobis, & cap. Cùm non sit in homine, de decimis) sic est solùm actus Religionis. vtroque modo fit à fidelibus. *Est actus Iustitiæ & Religionis.*

DVBITATIO II.

Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 Videri possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri Testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi, tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo Testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hereditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

10 Respondeo, Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem inducendam motam fuisse. *Rationes cur Ecclesia hanc quotam constituerit.*

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse, & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse. nam Gen. 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus, & Gen.28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodo sua sponte hæc consuetudo est continuata; Apostolis & Ecclesiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo: (quamuis illis ante ceteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorũ, qui officia diuina obeant, pro populo orẽt, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiast. ei debent esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vndè non solùm debent habere quod ipsis sufficiat, sed etiam quo aliis subueniant. quod si non fecerint cùm possunt, grauiter peccant: de quo plura supra cap. 4. dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui Testamenti sunt multò digniores: vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes iis locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt vilissimis ministeriis inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multò plus laborant, eorúmque functiones sunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus: & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturã, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solùm erat vnũ templum, idq; omni suo instrumẽto probè instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamentis, & sacra supellectili instrui, & sarta tecta conseruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximũ compendium erat ex innumeris sacrificiis, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo Testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familiis, quia transmittebantur ad posteros: vnde fiebant admodũ diuites: secùs in lege noua. Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorum simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpius repetito, & ex alio simplici componuntur. Itaq; qui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinens, significat se esse imperfectum, & expectare perfectionẽ à Deo per ipsius ministros. Ob hãc fortè causam in lege naturę & apud ethnicos decimæ soluebantur. Vide Plinium lib. 19. cap. 14. Plutarchum in Lucullo, & in Problemat. cap. 16. Denique hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sæpe comprobauit, fertilitatem concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. Augustinus lib. 50. homiliarum, homil. 48. *Maiores, inquit, nostri ideò omnibus copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. modò autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. noluimus cum Deo partiri decimas, modò autem totum tollitur: hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et Serm. 219. De tempore, *Hac est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum Sermonem. *Denarius symbolum perfectionis.*

Ex dictis patet responsio ad rationem obiectã. 11 si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult ali decimis, aliisq; prouentibus ecclesiasticis, sunt fortè plus quàm decima pars populi Christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habẽt tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordiæ tenentur de eo quod superest sustentare. *Ad argumentum initio positum.*

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

Respondeo, Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodò nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, 12

puei

piſcinatum, aueupiorum, omniúmque negotiorum lucroſorum. patet ex cap. Non eſt. 22. de decimis, vbi Cæleſtinus III. ſic ait: *Sicut ſancti Patres in ſuis tradiderunt ſcriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, déque ipſa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decima ſunt miniſtris Eccleſiæ tribuenda.* Et cap. Ex tranſmiſſa. 23. idem Cæleſtinus ait: *Fidelis homo de omnibus, quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet ſolui etiam ex iis, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. Cap. Paſtoralis. 28. quod eſt Innocent. III. eodem tit. dicitur: *De molendinis, piſcariis, & lucro venditionis dandas decimas, neque deducendas expenſas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. Auguſtinus Serm. 219. *Quod ſi decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te paſcit, ingenium Dei eſt, & unde decimas expetis, unde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vſura vitæ penſamus.*

De omni re & opere frugifero.

Triplices decimæ.

Ex his Doctores collegêre triplices decimas. *Prædiales*, vt ex agris, piſcinis, molendinis, ædium elocatione, & ſimilibus: nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Perſonales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus, vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædiis, partim ex induſtria hominis prouenit.

Spectanda conſuetudo.

Aduerte tamen, multis locis ſolas prædiales ex prædiis ruſticis, & quaſdam mixtas in vſu eſſe; reliquis conſuetudine, & tacita condonatione Eccleſiæ abolitis, vnde in his ſpectanda potiùs eſt locorum conſuetudo, quàm Ius ſcriptum.

Cur de omnibus.

13 Petes, Cur Eccleſia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri ſolùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ tranſeunt ſub virga paſtoris: vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

Reſpond. in veteri Teſtamento ſingulæ familiæ habebant ſuos agros vnde decimas ſoluere poſſent, & ita non erat neceſſe exigere perſonales. ſecùs tempore noui Teſtamenti, vbi non ſolùm familiæ multæ, ſed etiam vrbes & Reſpublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuenſis, & ſimiles. vnde oportuit decimas perſonales imperare: alioquin plerique nihil contribuiſſent, & vbi nulla ſunt prædia ruſtica, Clerus ſuſtentari non potuiſſet. Deinde quia ſinguli nunc longè plura à ſacerdotibus accipiunt beneficia, quàm in veteri lege. Tertiò, Quia ſacerdotes in nouo Teſtamento longè pluribus egent, vt antè oſtenſum eſt. Quartò, Vt agnoſcamus, non ſolùm fructus terræ, ſed etiam omnem alium quæſtum licitum, Dei munere prouenire. *Quodcumque enim te paſcit, ingenium Dei eſt*, vt ait Auguſtinus, *& unde decimas exigis, unde viuis.*

Notandum eſt, etſi ex iniuſtè acquiſitis, v.g. ex vſuris, præda, ſpoliis iniquis, furtis, decimæ dari non debeant: tamen ſi quis fructus non decimatos accepiſſet, deberet ex eis decimas ſoluere. Similiter ſi agrum alienum iniuſtè occupatum coluiſſet. Ratio eſt, quia hoc ipſo, quo fructus exſtant, decima pars eorum debetur Eccleſiæ, vt ex variis textibus conſtat, vt c. Commiſſum. 4. c. Tua nobis. 26. cap. Cùm non ſit. 33. de Decimis.

An Eccleſia habeat dominium decimarum.

14 Vtrùm verò Eccleſia habeat dominium decimarum ante ſeparationem, dubitari poteſt. Gloſſa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. 23. Moderamine. 16. q. 1. ſatis apertè indicat, Eccleſiam nõ habere dominium. dicit enim verius eſſe decimas peti per Eccleſiam condictione ex Canone, vel officio Iudicis, quàm rei vindicatione *condictio* autem ex Canone eſt actio perſonalis, vt patet §. Sic itaque. Inſtit. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus conſilio 74. vt teſtatur Panormit. in d. cap. Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commiſſum, & cap. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet, Eccleſiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm ſint collectæ, ídque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit, decimas & primitias eſſe *ſuas*. cap. Tua nobis; atqui *ſuum* indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino: d. ca. Tua nobis. Secundò, Eccleſia dicitur poſſe decimas *vindicare*; cap. Moderamine. 16. q. 1. ſed *vindicatio* datur domino in rem ſuam, L. In rẽ. ff. de rei vindicatione. Tertiò, Venditio fructuum non decimatorum non eſt valida: nam Eccleſia ſemper poteſt ex illis ſuam portionem extrahere, cap. Paſtoralis, de decimis; atqui huius non poteſt eſſe alia ratio, quàm quia Eccleſia habet dominium decimæ partis in confuſo: ergo, &c.

Non requiri apprehenſionem.

Neque obſtat, quòd dominium non comparetur ſine apprehenſione: quia ſicut Eccleſia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat ſine apprehenſione, vt habetur L. Vt inter Ius. C. de ſacroſanct. Eccleſiis: ita etiam in decimis habere poteſt, & reipſa habere indicant Canones citati. Hæc ſententia eſt valdè probabilis.

Habet Ius penè æquiualens dominio.

Verùm, ſiue dicatur habere dominium, ſiue non, certum eſt Eccleſiam habere non ſolùm Ius ad rem, ſed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali; quod habẽt illi, quorum frumentum mutuo conſenſu eſt permixtum, quod ita fit commune vtrique, vt ſingula grana communicentur. §. Si duorum. Inſtit. de rerum diuiſione. Probatur, quia apud quemcumq; fructus non decimati extent, Eccleſia poteſt ex illis decimam partẽ detrahere: vt conſtat ex cap. Cùm non ſit, de decimis, vbi dicitur: *Vel ſaltem hi, ad quos cenſus vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere ſuo tranſit) ea per cenſuras eccleſiaſticas decimare cogantur Eccleſiis, quibus Iure debentur.* Et cap. Paſtoralis, eodem: *Fructus autem ipſos alienari poſſe non credimus, niſi cum onere decimarum.* Hoc autem ferè perinde eſt, ac ſi habeas dominium decimæ partis pro indiuiſo. 15

Nec obſtat, quòd is, qui bello iuſto incendit hoſtium ſegetes, non teneatur Eccleſię reſtituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d. cap. Commiſſum. ex Ioanne Andrea: quia idem locum haberet, etiamſi Eccleſia vero dominio decimam illã pro indiuiſo cum laico poſſideret; nam quòd pereat, eſt per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hoſtis iure ſuo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Eccleſiam pertinentis. Imò non deſunt DD. qui dicant, non teneri Eccleſiæ decimam ſarcire, qui agricolam à ſerendo, aut piſcatorem à piſcando iniuſtè impediuit. quia decima ſolùm debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hîc autem nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui ſegetes

geres inimici sui succendit, ob eandem causam. Ita Molina disp.49.recedens in ea re à Couar. regul.Peccatum.p 2 §.8.num.12.Et sanè ea restitutio non videtur esse in vsu.Sic qui fraude sententiam Iudicis impediuit, non tenetur soluere pœnam,quia pœna non debetur ante condemnationem.Nec obstat quòd Ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus: quia illud ius adhuc pendet à collectione seu perceptione,qua non secuta euanescit,sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum nonsit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolam impediret,vt ipso opere externo id odio Ecclesię, ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare, quia actio illa directè tendit ad Ecclesiæ læsionem, & Ecclesia ius habet, vt ille tali modo non impediatur. Secùs si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Qua actione peti decimas.

Ex his patet, Ecclesiam duplici actione posse decimas collectis fructibus petere, vt docet Panorm. suprà. Primò, Condictione ex Canone, id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione,quę est actio in rem,& conceditur domino,L In rem.ff.de rei vindicatione.Prior actio est personalis,eaque priùs vti debet,tom ne debitores turbentur,si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint,tum quia diuisio est per debitorem facienda.Si tamen hac via non procedat,potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati, sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex cap.Cùm non sit,de decimis, & D. Thoma q. 87, ar.2.ad 4. In emptorem, quia habet reoi Ecclesię debitam. In venditorem, quia Ecclesiam fraudauit,vt ibi D.Thomas ait.

16 Quod ad alteram partem dubit.attinet,Quomodo decimæ sint soluendæ,dicendum est

Quomodo soluenda.

Primò,Integrè & sine diminutione soluendas cap.Commissum,cap. Tua nobis. & aliis multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili,peccat mortiferè peccato iustitiæ, quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimæ debentur Deo, seu causa Dei; tum in signum vniuersalis dominij,tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores censendi,qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant.sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria & bona fide, prout res se offerunt,vt passim DD tradunt.

Ex fructibus integris.

Secundò,Debent deduci ex fructibus integris, priusquam ex illis deducantur expensæ, vel tributa,vel census, aut vlla alia debita, vt habetur d.cap.Cùm non sit.& cap.Tua nobis,de decimis, Ratio est, Quia decimæ debentur in recognitionem & professionem dominij generalis,(vt dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & iura antecedit,& ad omnes fructus enatos se extendit, ita ex omnibus fructibus,& ante reliqua iura sibi satisfieri postulat Itaq; si tributa vel census,vel alia debita ante deducta & soluta

11 sint, Ecclesia potest agere vel in dominum fructuum,qui ea deduxit,vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum,qui illa indecimata accepit,compellendo illum per censuras, vt decimam ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cùm non sit,habetur. Simili modo,non possunt detrahi sumptus in colēdo agro facti,nec seminis æstimatio.Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, aliisve rebus, non possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap.Non est in potestate.cap.Tua nobis. &c. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensæ,vt dicto cap.Pastoralis, habetur.Ratio, est, quia tunc solùm soluuntur decimæ de lucro: atqui id solùm in lucro censetur,quod manet deductis expensis,quæ factæ sunt in re facienda vel cōparanda,conseruanda,reparanda,trāsferenda.

Tertiò, Quo loco,vel tempore soluendæ sint, & vtrùm sponte,an cùm exactæ fuerint,& vtrùm ad certum locum deferendæ,seruanda est consuetudo,quæ in hac, vel illa specie pro loco & tempore percepta fuerit.Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium,excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum vtibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. Thomas art. 3.

Respondeo,Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere 17
qui populo spiritualia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant,vel pro illo orant,sic tamen vt distributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat,tum ex decimis, tum ex aliis fidelium oblationibus dabatur, vt ex more antiquo Ecclesiæ patet,de quo plura cap.4.dub.6.Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit,erectis beneficiorum titulis. singulis ea portio debetur,quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices D.Thomas art.3 insinuat solis illis deberi decimas,qui habent curam animarum:quia ius accipiendi decimas consequitur illud debitum,quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expressè docet Caietanus.

Quomodo Parochis debeantur & aliis Clericis.

Respond. Solis iis, qui habent curam animarum,deberi ex iustitia decimas, quoad sustētationem, idque seposito omni Ecclesiæ præcepto & taxatione:non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur,seposito Ecclesiæ præcepto:quāuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur.Posita autem Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluendis; decimæ secundùm quotam debentur non solùm habentibus curam animarum,sed cœtui Ecclesiasticorum in genere, vt dictum est: quia Ecclesia hos omnes initio è decimis ali voluit, & omnium intuitu eas imperauit,eò quòd ab his omnibus multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamen multò strictiore Iure alimenta debentur iis qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium

contributionibus, vel ex aliis bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quòd si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abundè sufficiant, sed aliis vsibus sunt applicatæ, verbi gratia, alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè sufficiat ad eorum sustentationem per decimas soluunt. Nec refert quod hoc ad ministros ipsorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, sed Superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè dispensare, & in primis ipsorum parochis & ministris prouidere. Hinc sequitur, Canonicos, quorum præbendis annexi sunt pastoratus, quos ipsi per Vicarios vel mercenarios (vt nunc loquuntur) administrant ex iustitia teneri ad congruam sustentationem illis præbendam; alioquin iniuriam faciunt tum suis Vicariis, qui totum laborem subeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis subueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo sita est, quòd cùm largas det decimas, quibus aptissimum ministrum habere posset, parum admodum Vicario assignetur. Quo fit, vt cùm viri idonei nolunt tam tenui stipendio onus subire, sæpè indocti & improbi, qui alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Non enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optimè administraturi, sed qui minimo stipendio velint seruire. Hinc prô dolor! multis locis tanta animarum clades.

Ius decimarum est spirituale.

18 Hinc patet Primò, ius decimarum esse spirituale: nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium à populo, vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesiæ præcepto, & populi Christiani acceptatione. quod addo, quia absque præcepto & acceptatione non est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & Sacramentorum necessarios, licèt possit esse debitum religionis & misericordiæ respectu aliorum, vt dictum est.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticum pertinere, sicut causæ beneficiariæ, & aliæ spirituales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuersia est: nam fundamentum causæ est spirituale, & accessorium sequitur suum principale.

An possit laicis conuenire.

19 Petes, Vtrùm ius decimarum possit laicis competere?

Respondeo, Primarium ius decimarum laicis competere non posse, quia est spiritale, fundatum in titulo spiritali, nempe ministerio ecclesiastico, vt rectè D.Thomas & alij Doctores. De hoc intellige Canones; dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse, vt cap. Causam.7. de præscriptionibus, & cap. Ad hæc. 15. de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre, tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus tribuere, v.g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod ius distinctum est à primario illo & fundamẽtali, quod remanet penes Clericum vel Ecclesiam: oritur enim ex contractu humano; vnde nec est spiritale. tale est ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarum à laico præscribi potest, cum titulo quidem spatio 40. annorum; sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, vt patet ex dictis cap. 6. dubitat. 10. Sic Pontifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Ecclesiam, & vt in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. celebratum, etiam Episcopi, vt Doctores testantur. Verùm hæc potestas illis per Concilium est sublata, vt colligitur ex cap. Quamuis.17. de decimis, vbi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecerit.

Primarium non potest, Secundarium potest.

Præscriptio decimarum secundarum.

An in feudũ concedi.

20

Possunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ, vel post Concilium à Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio vel pio loco donare, accedente dumtaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, consensu: qui consensus etsi ad hoc necessarius sit, eò quòd Ecclesia illa amittat spem recuperandi, non tamen est necessarius consensus Capituli, aut tractatus, vt expressè habetur capit. Cùm Apostolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed reuocatio rei à laico detentæ, ad vsum ecclesiasticum, vt ibidem dicitur.

Laici possunt eas in pium locum transferre cum consensu solius Episcopi.

Vtrùm autem posset eas in alium laicum transferre cum Episcopi consensu, dubium est. Glossa in cap. Prohibemus.19. ver. Laicos, de decimis, sentit posse. idem tenet Siluest. v. Decima. qu.10. Ratio est, Quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudum, sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat cap. Prohibemus, quia solùm ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes in alios laicos transferant.* vnde non prohibentur qui legitimè eas possident.

Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d.cap. Prohibemus, & alij Doctores ibidem, vt ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere, vt si is, qui eas trãsfert, careat liberis, tunc enim necessariò deberent ad Ecclesiam redire. Secundò, Quia eo casu reuerè Episcopus censetur eas dare in feudum, tantumdem enim facit ac si daret in feudum, cùm eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest, & secundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus, id absolutè videtur prohibere: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamsi eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; vt colligitur ex cap. Cùm Apostolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici posteà non ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent. 21

Non in laicũ.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas soluere.

D. Thomas art. 4.

Dico Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non spiritali habent 22

Omnes laici soluunt prædiales.

prædia alicui Ecclesiæ subiecta, tenentur has decimas soluere, idque illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent, nisi consuetudo habeat vt alienæ Ecclesiæ soluantur: in hac enim re maximè consuetudo spectanda est, vt habet cap. Ad Apostolicæ. 20. de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani, quia est onus annexum rei, quam possident. *Etiā Clerici.* Secundò, Etiam Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non spiritali, possident, ita D.Thomas ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt, res autem cum suo onere transit, præsertim cùm per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

23 *Obiectio.* Dices, Cap. Nouum genus. 2. de decimis, dicitur *nouum genus exactionis esse, vt Clerici a Clericis decimas exigant:* ergo Clericus non tenetur.

Respons. Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Siluester. *v.* Decima, q. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia D.Thomæ est verior, quam etiam tenet Glossa in illud cap. & probat ex cap. 44. Si quis laicus. 16. q. 1. vbi sanè id aperte supponitur. Idem confirmatur cap Quicumque, ibidem. Ad illud quod obiicitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædiis ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D.Thomas suprà. Sed hoc non videtur vniuersè verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S.Petri, det Ecclesiæ S.Michaelis, cur ob hanc donationem Ecclesia sancti Petri amittat suas decimas, cùm nullus Canon id statuat?

Verius igitur est, prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si antè quàm esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secùs si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui posteà donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormit. in cap. Nouum genus, vbi in eamdem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædiis ad eamdem Ecclesiam petrinentibus. Nec obstat quòd in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritualium ministrorum labores accipiunt, decimas eis debere*, quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Monasteria. Tertiò, Tenetur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio, vel præscriptione, vel compositione, vel trāsactione sint exempta. patet ex cap. Nuper. 34. de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesiis, quibus anteà soluebantur, etsi eas propriis manibus colant, nisi aliter cum Ecclesiis componant. 24 *Priuilegio possunt eximi.* Priuilegio tamen eximi posse, colligitur ex eodem cap. & ex multis aliis eodem titulo, vt cap. Suggestum. 9. & cap. Ex parte. 10. vbi dicitur, *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse*, id est, vt non soluerent decimas de prædiis, quæ ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templariis, & Hospitalariis. Idē patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique posteà quibusdam Ordinibus concessum est, vt de nullis prædiis, aut aliis bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papalem soluere.

Nec obstat quòd hoc videatur cedere in damnum Ecclesiarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate Sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ. ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè ab illa auctoritate dependeat, & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesię, vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. 25 *Non fieri iniuriam.* Hinc fit vt Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit si ex aliis bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum, vt docet Couar. lib. 1. variar. cap. 17. n 9. *Pontifex potest eximere à decimis.* Præscriptione quoque & consuetudine, tum Religiosi, tum laici à decimis eximi possunt: quia hæc quota non Iure diuino vel naturali, sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia Iure naturali solùm debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decimis potest, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, possit eas rursus imponere, quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ; quod ei Iure diuino competit, contra quod Ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

Portò ad præscribendam decimarum immunitatem, requiritur sine titulo quidem tempus 26 *Præscriptio immunitatis decimarum.* memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium. cap. 1. de præscriptione, in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum, vt ibidem insinuatur. vt autem per consuetudinem non soluendi immunis fiat, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitimè præscripta, sufficit tempus 40. annorum. cap. fin. de consuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur, imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secùs si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couar. lib. 1. variar. cap. 17. n. 8 §. Decimò his. & n. 10.

Qualis debeat esse consuetudo. Aduerte tamen, vt vi consuetudinis libereris, non sufficere vt tu particularis non consueueris soluere per annos 40. quia sicuti consuetudo particularis non potest legem introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur, vt communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, vt dictum est, sed sufficit ipsa communitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem consuetudinem, in illo populo. Vtrùm autem requiratur tempus 40. annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide suprà cap. 6. dubit. 14. Vt autem vi præscriptionis eximaris, non requiritur consuetudo communis, quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio consuetudinis, sed sine titulo quidem sufficit vt tu à tempore immemorabili non consueueris soluere, modò non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vsu præsumitur bona fides, &

iustus titulus. v. g. quòd maiores tui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegiũ, vel pacto aliquo illud onus redemerint. &c. Quòd si titulum aliquem habeas, ob quem non solueris,(v.g. priuilegium, etsi inualidum ob excommunicationem, vel similem causam) sufficiunt anni 40 cum bona fide, vt patet ex iis quæ dicta sunt suprà cap.6.dub.12.

27 *Personales à quibus soluendæ.* Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab iis solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt: idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solui solùm in fine vitæ, vt Venetiis, alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ variis locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cùm videret homines ægre soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ à viris potentibus aliisque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28 *Episcopi & ceteri Ecclesiastici, Pontifici.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi, tenentur soluere decimas de omnibus bonis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigat. Ita diuus Thomas art.4. qui id probat exemplo veteris Testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt summo Sacerdoti decimam decimæ pẽdant. *Triplici nomine potest Pontifex decimas exigere.* Ratio est Primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum, *pasce oues meas.* quicumque ergo est ouis Christi, huic subest Pastori, ab eóque, verbo & Sacramentis mediatè vel immediatè pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesiæ postulat, potest ex omnibus hisce bonis partem aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare neque restringitur ad vnam decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritualibus: ergo non solùm ab ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesiæ tuendum: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuendam necessaria. non enim minus potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesiæ, quàm Princeps sæcularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

29 Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesiæ id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ in beneficiis maioribus solet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vsum esse valdè antiquum, affirmant Panurmitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cetera. 15. de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO VI.

De primitiis & oblationibus.

30 *Primitia.* PRimitia (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, vt patet Deuter. 26. vbi iubentur dare primitias, *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt constat Exodi 13. vbi *omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.*

Hinc patet primitias distingui à decimis: *primitiæ* enim sunt primi fructus, *decimæ* sunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ: deinde cedunt in vsum ministrorum. hæ proximè sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

Petes, Vtrùm aliquo Iure teneantur fideles ad primitias? 31 *An Iure naturæ debeantur.*

Respondeo, Iure naturali non teneri, sicut nec ad quotam in decimis, sed solùm quatenus id necessarium est ad sustentationem ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri, vt colligi potest cap. Decimam. 1. de decimis, & cap. 67. Reuertimini. 16. q. 1. ex Hieronymo, quibus locis videnda Glossa. sed consuetudine passim hoc Ius est abolitum.

De quantitate nihil videtur vmquam fuisse constitutum, sed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri Testamento ex consuetudine vel maiorum decreto soliti fuerint dare inter quadragesimam & sexagesimam partem, ita vt maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum, minimæ pars sexagesima, vt colligitur cap. Decimam. suprà. 32 *Quantitas primitiarum.*

Aduerte tamen, solutionem primitiarum Iuri & rationi naturali esse valdè consentaneam. Ratio enim naturalis dictat, decens esse vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent, vt ait Plinius lib. 18. cap. 2. 33

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* significentur omnia, quæ Deo & Ecclesiæ offeruntur, vt sunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, mobilia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia, *primitiæ* dicantur soli primi fructus Deo oblati. 34 *Oblationes.*

Nemo tenetur seposito pacto aut voto ad oblationes, nisi quibusdam casibus. *Quando populus obligetur ad oblationes.* Primò, Si sint necessariæ ad sustentationem ministrorum, vt si decimæ non sufficiant. Quia Iure naturæ populus tenetur alere eos qui ipsi diuina administrant, siue id fiat per oblationes in Ecclesia factas, siue per aliquam collectam, siue alio modo. Modus enim Iure naturæ est indeterminatus, sed determinatur pacto vel consuetudine, vel præscripto Superioris. Vnde si determinatũ fuerit, vt sustentatio siue tota siue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur, & poterit ad eas cogi. Hinc fit vt multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in funeribus, in Sacramentorum administratione. Secundò, Si consuetudine sint introductæ, quamuis ad ministrorum sustentationẽ non sint necessariæ. *Consuetudo.* Nec refert etiamsi illa consuetudo initio ex spõtanea deuotione, & tamquam liberè sit inchoata absque intẽtione se obligandi; modo successu temporis sensim sit cõtinuata, & vsurpata tamquam ex obligatione. sic enim acquisiuit vim legis, ab ipsis sponte receptæ; vel spontaneæ obligationis, qua se Ecclesiæ censentur liberè obstrinxisse. Si tamen illa continuatio proueniret ex errore, quod putarent se obligatos, vel ex iniqua coactione & extorsione,

non

non obligarentur. Sicut enim qui ex errore, quo putat se debere, vel metu iniusto aliquid promittit, non tenetur: ita etiam qui ex simili causa in aliquam consuetudinem aliquid soluendi est inductus. Hoc tamen intellige, nisi accedat praescriptio, qua parochus vel ministri Ecclesiae ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel pensiones tempore lure definito bona fide possederint ac vsuceperint. Possessio enim bona fide cōtinuata, talis iuris parit praescriptionem. continuatur autem per talem consuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiusmodi iuris praescriptionem aduersus laicos, quaeri potest. Puto sufficere decennium; sicut in praescriptione immobilium aduersus praesentes. De quo vide supra cap. 6. dubit. 8. Accedit quod consuetudo praescribatur decennio, vt ibidem cap. 14. ostensum est.

Praescriptio.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

De Voto. *Habet Dubitat. 20.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Votum. *D. Thomas quaest. 88. art. 1.*

1 RESPONDEO, *Votum esse promissionem Deo factam*; *vouere* enim est aliquid Deo sanctè promittere; vt cōstat ex Auctoribus Latinis; vnde votum est promissio ipsa. Aliquando *vouere* accipitur pro desiderare, & votum pro desiderio, id enim, cuius causa vouemus, valdè desideramus; sed primariò significat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum est promissio quaedam, non tamen contrà; nam promissio, quae fit homini, non dicitur votum; sed ea tantùm quae Deo.

Vt promissio sit valida, quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundò, Vt libera. Tertiò, Vt fiat cum intentione se obligandi. Quartò, Vt sit de re grata promissario. Quintò, Vt promissor possit se obligare.

Quinque requisita ad validam promissionem.

2 Primò, debet esse *deliberata*, non quòd opus sit longa mentis agitatione, vt quidam volunt; sed quia requiritur perfecta quaedam animaduersio eius, quod agis: *perfecta* inquam quae talis sit. vt in materia praua sufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam salutem; vt communiter tradunt DD. Siluester v. Votum, 2. num. 13. Caietanus qu. 88. art. 1. Sotus lib. 7. de Iustitia. qu. 1. art. 2. Nauarr. cap. 12. num. 26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio, quae satis est ad obligandos nos diabolo, eiusque seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. haec breuissimo tempore fieri potest; &, vt quidam volunt, in momento, quod etsi locum habere possit in Angelis; credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momento rem non satis considerare possumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etsi breuissimum.

1. Deliberata.

An in momento.

Nec refert etiamsi paulò pòst poeniteat: id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, vt volt Angelus v. Votum 1. nu. 6. Quia mutatis circumstantiis facilè hominem poenitet, etiam eorum quae maturâ deliberatione fecit. Quàm multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus; quos statim poenitet?

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduersio, est, quia promissio est lex quaedam & onus, quod sibi quis sponte imponit: nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere; nisi plenè aduertat quid agat, quale onus capessat, quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel cōsuetudine, lingua mentē praecurrente, voueat, non obligatur; sicut qui simili impetu malū alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solùm semiplenè aduertat.

Vouens indeliberatè.

Dices, Cum imperfecta seu semiplena animaduersione potest quis cōtrahere peccatum veniale; ergo etiam obligationem, quae sub veniali astringat; videtur enim par ratio. 4

Imperfecta attentio.

Respondeo, Esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis: promissio enim non inducit vinculum, (vel si inducit, facilè eliditur) quando vi vel fraude extorquetur: at haec non excusant peccatum. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata: ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum cōtrahitur solâ negligentiâ in debito vsu potentiarum, cùm te oblata non satis attendimus animum; imò interdum sola omissione: at haec non sufficiunt ad vinculum promissionis; sed requiritur actus positiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorum non sufficit imperfecta attentio: nam bonum debet esse directè volitum, & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iste operandi est imperfectus, & ex peccato proueniens; vnde per se potiùs vituperationem quàm laudem meretur: nam homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur, cùm solùm confusè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat se qualis est, nec absolutè vt grauis. Vnde si antequam plenius eam introspicias, promittas, mirum non est te non obligari; quia videris quasi per ignorantiam promisisse, cùm rem promissam, formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc satis excitauerit. vnde postea aduertens plenius, mirans te promisisse, & statim reuocas.

2. Spontanea.

5 Secundò, Debet esse *spontanea*, id est, non metu vel dolo iniustè extorta. verùm de hoc fusiùs dubit.2. & 3.

3. Cum intentione se obligandi.

6 Tertiò, Requiritur vt fiat *cum intentione se obligandi*, actus enim agentium ex intentione, non operantur vltra intentionem; cùm ab ea omoem suam vim habeât. sicut enim lex uou habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris; ita nec votum aliáve promissio (quæ est veluti lex quædã, qoam quis sibi imponit) vim habet, nisi iuxta intentionem promittentis. & sicut potestas Supetioris non inducit obligationẽ subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto causandsm; sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligattonem mediante promissione, nisi quis intendat eam inferre. Vnde nec ampliùs, nec aliter, nec diutiùs quàm intendit. Non tameo est necesse vt formaliter hoc intendat; sufficit vt implicitè, vt dum sciens & voleus vouet: & in dubio semper præsumitur intentio. quia hæc formæ promissoriæ naturaliter & ex vsu omnium gentium est coniuncta.

Intendens vouere, non tamẽ se obligare. Sententia Soti.

Petes Primò. Quid si quis iotendat vouere, tamen interiùs oolit se obligare, tenebitútue voto? Sotus lib.7.q.1.art.2. putat teneri. Ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius à sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Sed contrarium est longè probabilius: renet Nauart. cap. ta. num.27. Siluest. v. Metus, q.8. & v. Pactum, n.4. Angelus v. Votum 1. quæst.7. Glossa in cap. Litteraturam.3. de voto & voti redempt. Riehardus in 4. d.38.qu.3. cirea tettium ptincipale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua eonditio vel clausula, quæ est cootra substantiam actus, ille actus est itritus. sicut si quis dicat se vendere vel donare rem; ita tamen vt nolit eam à se alienare: si contrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hîc apponitur talis clausula voto, saltem tacitè, & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò, Qui vouet cum expressa intentione se non obligandi, reuerà non intendit vouere, sed fingere & simulare votum externa specie verborum: dicendo enim, *voueo, promitto*, mentitur; quia cootra mentem loquitur; cùm mens interiùs contradicat. Quòd si putet se posse vouere absque obligatione, fallitur; quia quid nomine voti significetur, non intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex etrore circa substantiam actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

Verum votum parit obligationem, non fictum.

Ad argumeotum Soti Respondeo, Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interiùs nolit se obligare: ista enim intetiot voluntas est contra substantiam voti.

Diees, Hoc ipso, quo quis sciens natutam voti vult vouere, implicitè vult se obligare.

Respõd. Primò, Id verum esse si verè velit vouere: at is, qui habet animum non se obligandi, non vult verè vouere, sed simulat se vouere.

Respond. Secundò, Id verum esse, quando aoimus interiùs obligationi non contradieit. secùs quando expresè conttadicit: non enim potest censeri implicita voluntas se obligandi, vbi adest expressa voluntas resistens obligationi.

Quid si non intendat implere.

7 Petes Secundò, Quid sit vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc easu non teneri voto. Probant Primò, Quia D. Thomas a.1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositum voluntatis, & promissio.* loquitur autem de proposito non tantùm se obligandi, vt quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi.* Secundò, Promittere non solùm est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non facieudi, non verè, sed fictè promittit; ac proinde noo obligatur. Tertiò, Si quis promitteret, & adderet se non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quàm promittere; ergo idem censendum si mente id ipsum addat.

Quorumdam sententia.

Contrarium verius.

Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caietani, Nauar. Probatur Primò, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiamsi dum iurat oon habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit, tenetur, etiamsi dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio non minùs significas te habere animum implendi, quàm in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum non tollit vim iuramẽti, non tollet etiam vim promissionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, sigoificat se velle vt ista res fiat, & tamen contingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum; etiamsi careat animo exequendi. Tertiò, Possum aliquid alteri validè donare vel vendere absque animo tradendi: cur non possim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi sunt fortassis in quibusdam Ordinibus, præsertim militaribus, qui profitentur castitatem vel paupertatem absque proposito eam seruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non astringi suo voto? Quintò, Probatur allata ratione; quia sicut de ratione promissionis non est vt præstetur ipsa res, sed solùm vt detur aliquod ius remotum ad illam; ita oeque de ratione ipsius est, vt habeas animum rem promissam præstandi, sed solùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem al quam tibi imponendam.

Ad rationes.

Ad Primum Respond. Illa tria requiri vt promissio legitimo modo, & absque peccato fiat.

Ad Secundum, In promissione duo significantur. Primò, Quòd te ipsum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd sis facturus, & habeas animum faciendi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis. Vnde vt promissio sit vera, debet quoque hæc significatio esse vera. Altera non pertinet ad ratiooem promissionis, vnde etiamsi vera ooo sit, non ideò promissio erit nulla.

Ad Tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere, oec velle obligari. alioquin si constaret illum seriò voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promisit.

Ex supradicta tertia conditione sequitur Primò, Eum, qui aliquid vouit, si post votum aliquid se aperiat quod antè latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudi- 8

Consectaria duo.

cio

cio non videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib.7. quæst.2. art.1. ad 3. ex D. Thoma, Nauarrus cap. 12. num.50. Lopez cap.45. Fumus v. Religio, num.9. v.g. vouisti peregrinationem, & intereà viæ sunt redditæ infestæ latronibus; vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis suspenditur executio. sed de hoc plura dubitatione secunda.

Votum non obligat vltra intentionem vouentis.

Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expressam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui professus est in Religione, vbi non seruabantur nisi essentialia, non intendens se vltra receptam consuetudinem astringere, non obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nauarrus, & Lopez suprà, & Siluest. ex Panormitan. Religio 3. qu.12. quod limita, Nisi fortè illa sint necessaria ad seruanda substantialia. talis tamen si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, vel etiam aliam Religionē ingredi, quia propter tales non debet impediri reformatio.

4. Vt res sit grata.

Quarta conditio est, Vt res promissa *sit grata* promissario: promittere enim cuipiam quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

5. Vt possit se obligare.

Quinta est, Vt promissor *possit se obligare*: quidam enim per leges non possunt se promissione aut voto obligare, vel saltem non ita validè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

DVBITATIO II.

Vtrùm votum cui error causam dedit, sit validum.

9 VIderi possit votum ex errore profectum, numquam esse validum. Primò, quia deest consensus; qui enim errat, non videtur consentire. L. Nihil consensui. 116. ff. de regulis Iuris. Secundò, quia DD. passim docent, votum non obligare vltra intentionem vouentis: ac proinde non obstringere in euentu, quem vouens excepisset, si cùm voueret, ei occurrisset: sicut in generali concessione non veniunt ea, quæ quis verisimiliter in specie non esset concessurus. regul. 81. de reg. Iuris, in 6. Tertiò, Votum est promissio liberalis: ergo debet omnino esse libera: ac proinde nullo modo proficisci ex errore: nam ea ex parte caret libertate.

Pro solutione notādum est, errorem posse esse vel circa aliquid extrinsecum & accidentarium rei promissæ, vt si res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. vel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei substantiam. Nunc

10 *Error circa extrinseca.*

Dico Primò, Si error sit solùm circa aliquid accidentarium, non tollit obligationem voti, quamuis sine illo errore non voluisses vouere. Colligitur ex dictis cap.17. dub.5. vbi ostensum est, errorem circa extrinseca, Iure naturæ non violare contractum. Idem docet Caietan. v. Votum. §. Ex parte in fine. Sotus lib.7. de Iustitia qu.1. ar.2. ad 1. argumentum. Nauarr. in Summa cap.12. num.39. & alij passim. Confir. Quia si talis error tolleret obligationē, sequerentur grauissima incommoda, vt rectè docet Caietan. loco citato. plerique enim contractus humani possent dissolui; & pleræque professiones in irritum reuocari. plurima enim superueniunt, vel latent, quæ si ab initio cognita fuissent, noluissēt homines cōtrahere, aut vouere. & ita nihil in contractibus aut statibus hominum esset firmum aut stabile. Sufficit igitur ad obligationē notitia eorum, quæ rei vel actui sunt intrinseca, & aliquo modo ad substantiam pertinent; nisi lege positiua in quibusdam aliter statuatur.

Dico Secundò, Si error sit circa substantiam voti, aut aliquo modo in substantiam redundet, sitque causa vouendi, irritum reddit votum. Est communis sententia DD. Censetur autem esse circa substantiam multis modis. Primò, Si sit circa partem notabilem rei promissæ; vt si voueas peregrinationem Lauretanam, putans illam esse 10. dierum, cùm sit 20. non enim intendis nisi dimidiam operis partem. Secùs si error sit circa partē, quæ modica sit respectu totius; tunc enim excessus ignoratus non censetur exclusus, nisi de contraria intentione constet: vel si intendebat se absolutè ad tale opus obligare, non curādo quantum esset, tunc enim error non est causa voti. Secundò, cùm erratur circa materiam operis; vt si voueas certum nummū, quem putas argenteum, cùm sit aureus. Si voueas ingredi certum Monasterium putans esse Ordinis S. Benedicti, cum sit Canonicorum Regularium. Si putes disciplinam esse integram, cùm essentialia, aut alia principalia non seruentur. Secùs si deceptio solùm sit circa aliqua minutiora. ita Sotus suprà. Tertiò, cùm erratur circa personam cui opus præstandum, vt si voueas dare eleemosynam huic, quem putas esse Titium, cùm sit Caius. Quartò, Cùm erratur circa causam formalem; vt si voueas dare eleemosynam Titio, putans esse pauperem, cùm sit diues. tunc enim non subest ratio formalis eleemosynæ, quam vouisti. Eleemosyna enim est subleuatio miseriæ paupertatis; quæ esse nón potest, nisi vbi est paupertas quæ leuetur. Quintò, Cùm erratur circa causam finalem vouendi extrinsecam. hoc enim modo error etiam in substantiam voti redundat; quamuis non semper: verùm tunc solùm quando votum fit ad aliquem finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis voti. vt si voueas peregrinationem pro salute patris, quem putas ægrotare, cùm non ægrotet, vel iam obierit. Ratio est, quia peregrinatio non vouetur absolutè, sed vt mediū & veluti pretium ad impetrādam depulsionem morbi paterni. atqui reverà hic & nunc non est mediū ad illum finem, cùm finis sit impossibilis. non enim potest depelli morbus qui non est. ergo est deceptio circa substantiam eius quod formaliter vouetur. medium enim accipit rationem formalem ex fine. Confirmatur, quia tale votum habet hanc tacitam conditionem, si morbo laborat; si tali bono caret, &c. Nam vouetur peregrinatio non absolutè, sed cum restrictione ad talem finem. Non enim totum votum est, Voueo peregrinationem, sed Voueo peregrinationē pro salute parentis. vbi apertè implicatur conditio votum determinans & conditionale efficiens: ergo si non extet, votum est irritum. Idem dicendum quando votum fit ad aliquē finem principalem obtinēdum, & posteà contigit animum mutari. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam vt felix tibi obtingat matrimonium, & posteà velis 11

Error circa substantiam.

viuere cælebs. accessorium enim sequitur suum principale. vnde cessante fine cessat votum, quod se ad illum habebat accessoriè. Si autem finis exspectetur non vt præmium voti, sed alio modo, vt ex industria vel fauore hominum, error circa finem non reddet votum irritum: quia non redundat vllo modo in substantiam voti. Neque refert vtrùm sit finis principalis quem sibi vouens proponit, an secundarius, quem vocant causam impulsiuam; nam vterque est prorsus extrinsecus voto, cùm non ingrediatur ipsum votũ, nec illud afficiat aut restringat; vt si voueas Religionem principaliter eo fine vt peruenias ad Prælaturam, falsò persuasus monachos statuisse te eligere: si voueas peregrinationẽ ad limina Apostolorum, falsò persuasus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut si id facias vt inuisas fratrem quem ignotas obiisse. Non enim consideratur quid moueat ad vouendum, sed quid absolutè sciens & volẽs promittas. Nec refert quòd ita sis affectus animo, vt si scires te decipi circa causam motiuam, nolles vouere: quia ille affectus re ipsa nihil operatur contra votum, cùm conditio ad hoc requisita, nempe scientia veritatis, desit; & non obstante eo affectu habes alium affectum quo absolutè vis vouere, & voues. sicut si des eleemosynã pauperi existimans esse probum, cùm sit improbus; & ita sis affectus, vt si scires eius improbitatẽ, nolles dare; nihilominùs valida est donatio. quia reipsa das absolutè ad leuandam inopiam, etsi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus ille non dandi ex hypothesi si scires, est inefficax ob defectum conditionis, vnde nihil operatur contra votum. idque verum est non tantùm de affectu habituali & implicito, sed etiam de actuali & expresso. Confirm: quia error circa accessoria & extrinseca rei promissæ, non tollit consensum circa principale & substantiam. Idem cernitur in contractu matrimonij & sponsalium.

Sextò, si sit error circa vim voti, vt si persuasus sis votum non obligare nisi sub peccato veniali: aut posse à te ipso relaxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quem facit. Idem dicendum si quis putaret matrimonium solubile, sicut passim soluitur apud ethnicos. debet tamen error esse causa actus: alioquin non reddet illum irritum; cùm sit error speculatiuus & impertinens ad actum, qui censetur fieri absolutè iuxta conditionem suæ naturæ.

12 Ex his patet, non esse constituendam differentiam in proposito inter votum simplex & solemne: quia sicut votum solemne non est irritum ratione erroris, nisi error redundet aliquo modo in substantiam voti; ita neque votum simplex est irritum, nisi error sit aliquo modo circa substantiam. Vnde si quis fraude alterius (v.g. falsis promissis) induceretur ad nuncupãdum votum simplex continentiæ vel obedientiæ, non minùs esset validum, quàm si sic induceretur ad professionem Religionis: qui est casus cap. fin. 20. qu. 3. Similiter in casu cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugatorum. vbi susceptio veli seu professio ex causa falsa est valida, etiam votum simplex Religionis validum esset. Idem dicendum in casu cap. Veniens. 16. eodem titulo. vbi professio mariti, in quam vxor dolo inducta consenserat, iudicatur valida; etiam votum simplex Religionis & castitatis validum fuisset.

13 Dices Primò, Promissio homini facta non est valida, si ex errore procedat, quamuis ille error non sit contra substantiam; vt si res fiat difficilis, quæ putabatur facilis; si persona sit improba cui promisisti, cùm putares esse probam: ergo idem dicendum erit de promissione facta Deo. Respõd. neg. cons. promissiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, si ex aliquo errore procedãt, dicuntur inualidæ, non quòd sint Iure naturæ irritæ, sed quia in irritum reuocari possunt arbitrio promittẽtis. ita enim vsu passim receptum est, ad vitandas multas difficultates (præterquã in quibusdam promissionibus, vt v.g. mutui inter mercatores) vt sicut homo homini facile aliquid promittit, ita etiam facilè possit reuocare, si deprehendat se ex errore aliquo promisisse, vel aliquid detegatur, quod si anteà nosset, non promisisset. Secùs est in promissionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipso quo semel valent, statim fiunt insolubiles, ita vt non nisi superiori potestate, & iusta causa relaxari queant: sicut matrimonium si semel valeat, insolubile est. Accedit quòd in promissionibus & contractibus humanis lex positiua sæpe tollat obligationem, vel ius illius tollendæ & elidendæ tribuat, si ex errore procedat. L. Et eleganter. 7. ff. de dolo. & 15. q. 6. c. 1. de quo vide suprà cap. 17. dub. 6. Id autem non facit in votis: idque meritò ob reuerentiam diuini Numinis. Vide Gloss. in d. c. Ex parte, v. *Falsa sit causa*, dicit, *Dolum aduersarij in spiritualibus non vitiare contractum; nec considerari causam aut intentionem contrahentis:* quod maximè verum est in votis, iuramentis, matrimonij contractu, susceptione Baptismi, &c.

Discrimen inter votum & promissionem homini factã.

Dices Secundò, qui vouit ieiunium in certam diem, aut peregrinationẽ ad certum locum, non tenetur, si inde notabile damnum referret, vt si valetudo læderetur; si iter latronibus sit infestum, &c. atqui hîc non est error vel ignorantia circa substantiam, sed circa extrinseca, ergo, &c. Resp. Ista vota tali euentu non obligare, non quia ex errore, sed quia secundùm legem prudentiæ, & ex communi hominum vsu, atque adeò ipso Iure habent tacitam conditionẽ, *si absque notabili damno potero:* vt patet in præceptis Ecclesiæ de simili materia. Multæ enim difficultates extrinsecùs obuenire possunt, ob quas nõ expediat mãdari executioni. Itaque ratione illarum conueniebat subesse tacitam conditionem. Difficultatum autem quæ ex intrinseca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præsertim in voto sei maximæ, vt castitatis & Religionis. Debuerũt enim antè esse præcogitatæ. vnde nec vsu, nec Iure, ratione illarum subest tacita illa conditio.

Ad Primam rationem initio propositam Respond. Non deesse consensum necessarium; quia qui consentit in principale, censetur consentire in accessoria & coniuncta. qui errat, non videtur consentire, si error sit circa rei substantiam: vel certè non ita consentit, quin possit resilire, quando contractus est solubilis.

Ad rationes.

Ad Secundam: Votum non obligat vltra intentionem vouentis; sed quando error est circa accessoria, intentio vouentis etiam ad illa se extendit saltem virtualiter, vt dictum est. Non obstringi vouentem in euentu quem excepisset, verum est, si ex vi affectus quo votum fecit, illum

cuen

euentum excepisset: secùs si excepisset solùm ex vt alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula, In generali concessione, &c. intelligitur de concessione Principis vel Superioris facta inferioribus, & de iis quæ non solent generalibus vel obscuris terminis cōcedi, ad quæ iudicio prudentum intentio concedentis non se extendit.

Ad Tertiam: Non requiritur vt promissio liberalis sit omnino libera. potest enim fieri vt quia promittat aliquid gratis absque obligatione (quod est promittere liberaliter) & tamen id faciat ex metu vel errore aliquo. Aliud enim est liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eo euentu sæpè possit reuocari, vt dictum est. Et quamuis qua parte est ex errore, non sit libera formaliter; tamen est libera virtualiter, ratione scientiæ circa principale.

DVBITATIO III.

Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo Iure.

14 Notandum est, *metum* alium dici *grauem*, vtpote grauis mali, & qui virum constantem percellat: alium *leuem*, qui in virum constantem non cadat; de quo vide suprà cap. 17. dubit. 6. Rursus alium iustè incuti, alium iniustè. Item alium incuti ad extorquendum votum, alium ex alia causa prouenire.

Si metus grauis ad hoc incussus. Quibus positis omnes Doctores conueniunt, metum grauem iniustè incussum ad extorquendum votum, tollere voti obligationem, illúdque omnino irritum reddere. Colligitur ex cap. Perlatum. 1. & cap. Abbas. 2. de his quæ vi metúsve causa fiunt. Ratio est, quia in iis quæ ad statum & votorum obligationem pertinent, homo est sui iuris & arbitrij: vnde non potest ad illa cogi à causa extrinseca. Vnde regul. 116. ff. de regulis Iuris dicitur: *Nihil consensui tam contrarium est, quam vis atque metus, quem comprobare, contra bonos mores est.*

Iniustè incussus. Debet autem hic metus esse *iniustè incussus*, vt plerique DD. tradunt. Siluester v. Metus q. 6. Sotus lib. 7. qu. 2 a. 1. ad 1. Angelus v. Metus n. 8. & 10. & alij. Ratio est, quia hic solus censetur repugnare libertati, tamquam causa extrinsecùs cogens. Quare metus iustè incussus non irritabit votum; sicut nec matrimonium aut alios contractus irritos reddit. Vnde sequitur, si maritus vxori in adulterio deprehensæ priuata auctoritate mortē minetur, nisi profiteatur Religionem, professionem inde secutam fore irritam, vtpote metu iniustè irrogato extortam. Non enim poterat illam Iure priuatim occidere. Si autē minetur accusationem & mortem via Iuris, professio erit valida; quia Iure poterat id facere. Pari modo, si reo mortis detur potestas redimēdi supplicij professione Religionis, vel matrimonio puellæ sē offerentis, erit validum quod actum fuerit.

15 Aduerte tamen, non deesse DD. qui putāt metum grauem etiam iustè incussum irritum reddere professionem Religionis, & matrimonium. Ratio est, quia hæc duo requirunt summam libertatem, quæ non minùs aufertur cùm iustè incutitur, quam cùm iniustè. Ita Couar. in 4. p. 1. cap. 3. §. 5. num. 7. vbi citat Glossam in cap. Veniens. 2. de sponsalib. & in cap. 2. de iis quæ vi, Felinum, & alios. Pro qua sententia Sanches li. 4. disput. 13. citat Goffredum, Hostiensem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos, dicitque esse probabilem. Alij existimant metum iustè intentatum irritare professionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata, non autem si incutiatur à lege, vel Iudice præscriptum legis exequente: vt si lex statuat, vt violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam.

Sed verius est, quod iam diximus, metum nūquam irritare votum aut matrimonium, quando malum quod proponitur, iustè inferri potest: ita ferè ceteri Doctores. Ratio est, Quia quando metus iustè irrogatur ob crimen, non tam censetur inferri ab extrinseco, quàm prouenire ab intrinseco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is qui votum proponit, potiùs aufert quàm infert metum, ostendens viam euadendi mali. Id autem quod ex propria voluntate oritur, nō censetur moraliter libertati repugnare. Confir. Quia talis metus non rescindit ceteros contractus, vt omnes fatentur: ergo nec votum, aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam professionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi insolubilitatem, & graue onus quod secum adferunt. Hinc patet responsio ad primam partem rationis contrariæ sententiæ. Id autem quod subsumitur, falsum est, si res moraliter expendatur: nam metus iustus, cùm oriatur ab intrinseco, non cēsetur libertati officere. De quo vide sup. cap. 17. dub 6. *Si iustè potestas inferri.*

16 Pari modo debet hic metus non solùm esse incussus iniustè, sed etiam aliquo modo ad votum eliciendum, ita vt is qui metum infert, nolit desistere à malo iniustè irrogando nisi votum emittas. quòd si ob aliam causam incutiatur; v. g. ad vltionē iniuriæ (vt si voueas Religionem, vt Deus te liberet è manibus Tyranni, aut inimici persequentis) valet. Tunc enim votum nōn emittitur vt satisfiat voluntati inuasoris, neq; in eius gratiam exhibetur, vt sit veluti pretiū, vt cesset ab iniuria; sed exhibetur Deo, vt ab eo impetretur auxilium: sicut cùm quis iniustè oppressus ab inimico, promittit aliquid alteri vt auxilium ferat, tenetur: secùs si inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio est, quia quando aliquis iniustè cogit promittere, promissio non est libera, nec ex spontaneo proueniens affectu, sed extorta ab extrinseco: secus verò quando quis ex se promittit, vt opem ab aliquo impetret. *Ad votum eliciendum.*

Non tamen est necessarium, vt metus incutiatur principaliter ad votum eliciendum, sed satis est vt incutiatur iniustè, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, vt constat ex d. cap. Perlatum, de iis quæ vi, &c. vbi mulieri ob suspicionem adulterij intentatur mors à famulis mariti, & ex affectu misericordiæ conceditur vt redimat mortem professione Religionis; quæ tamen professio ibi declaratur irrita.

Ex dictis sequi videtur, si alius, qui metum non intulit, votum postulet, vt opem ferat; votū fore validum: vt si inimico persequēte fugias ad Monasterium, & Abbas nolit concedere latebras aut asylum, nisi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, sed hic iam est illatus ab inimi

inimico,& ille proponit tibi rationem euadendi, spondétque opem (quam tibi ex iustitia non debet) si velis vouere; qua in re non facit tibi iniuriam. Nihilominus contraria sentẽtia in hoc casu est etiam probabilis. Nam Abbas recusando asylum censetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etsi non ex iustitia, at certè lege charitatis,& quidem gratis, absq; tali obligatione. Vnde iniquè recusando est causa continuationis metus; idque directè ad extorquendum votum. sicut si alicui extrema inopia cõfecto nolim succurrere, nisi religionem voueat, videbor metu mortis votum extorsisse. quare non obstringet.

Quo Iure metus irritet votum.

17 Sed difficultas est, quo Iure metus votum irritum reddat. Multi censent id fieri Iure naturali. Insinuat Sotus lib. 7.q.2.art.1. Nauar.cap. 12.nu. 52. Glossa in cap. Abbas.2.de his quæ vi. Bonauentura in 3.dist.39.art. 3. qu. 2. vbi dicit: *Vota coacta esse irrita, quia Deus vult sacrificia non coacta, sed voluntaria.* Denique idem sentire coguntur omnes, qui tenent metum Iure naturæ irritum reddere matrimonium. vt D.Thomas, Scotus, Gabriel, Couarruu. Turrecremata, Antoninus, Richardus,& alij quos citat Sanches lib. 4. de matrimonio disp.14. Probari potest Primò, Quia nullus est canon, qui id statuat: omnes enim ita loquuntur, vt videantur supponere tale votum per se irritum esse: vt patet d.cap. Perlatum. 1.de his quæ vi,& aliis Iuribus. Secundò, Quia Deus promissiones per iniuriam extortas non acceptat, ne socius iniquorum & approbator iniuriæ esse videatur. Confirm. Quia nemo probus promissionem tali modo sibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea Iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promissio homini facta est irrita, vel saltem pro arbitrio promittentis reuocari potest: vt ostẽsum est cap 17.dubit.6. quia non refert à quo metus illatus sit, quando constat metu factum: ergo etiam promissio Deo facta reuocari potest ob iniuriam quæ intercessit.

Probabile est irritare Iure naturæ.

Hæc sententia est satis probabilis: eáque posita sequitur, non solùm metum grauem, sed etiam leuem, irritum reddere votum in foro conscientiæ, si per iniuriam incussus sit. Ratio est, Quia Iure naturæ non est distinctio metus grauis & leuis, si eodem modo est causa consensus: sed hoc discrimen pertinet ad forum externum, vbi cùm metus est leuis, non præsumitur fuisse causa consensus, sed libertas animi: vnde non iudicatur actus inualidus. Confir. Quia metus grauis non reddit votum irritũ quia grauis, (potest enim esse grauissimus,& nõ irritare, vt patet cùm quis metu mortis in naufragio vouet: cap. Sicut nobis. 17.de Regular.) sed quia per iniuriam incussus, ad extorquendum consensum: ergo si metus leuis eodem modo sit incussus,& eodem modo impellat ad consensum, cur nõ similiter inualidum reddat? Hanc sententiam de leui metu expresse tenet Nauarrus, nõ solùm de voto per talem metum extorto, sed etiam de matrimonio, in Enchirid.cap.22.nu.51.§. Septimum. & lib. 1. consil. tit.39.consil.1.num.7. Vbi pro hac sententia citat Hostiensem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eamdem in casu matrimonij tenet Decius in cap.vlt de appellationibus num. 3.& sequent.& aliqui recentiores, quos refert Sanches lib.4.de matrimonio disp.17. eorúmque sententiam satis probabilem iudicat. Si in matrimonio

Metus leuis.

est probabilis, multò magis in voto & professione; quia plurimi Doctores tenent, professionem irritam reddi metu reuerentiali, non tamen matrimonium: quos citat Couarr.in 4. Decret. c. 3. §.6.num. 7. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddet.

Ex qua sequitur, votum & professionem solo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet cõtradicere parenti vel Superiori, etiamsi aliud malum non timeat, esse inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto castitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad statum ecclesiasticum.

Contrariam tamen puto veriorem, nimirum metum solo Iure positiuo irritum reddere votũ. 18
Siluest.v.Metus qu.8.Arragon.q. 88.a.3. Henriq. lib.1. de matrimonio cap. 9. num. 1.& 3.& ferè quotquot sentiunt matrimonium metu contractum, solo Iure positiuo irritum esse.

Verius irritare Iure positiuo.

Probatur Primò, Quia metus Iure naturæ nõ reddit irritos alios contractus, aut promissiones, sed solùm dat potestatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura sua est solubilis, vt ostensum est cap 17.dub.6. ergo neque votum Iure naturę inualidum reddet. Neque dici potest, ei qui sic vouit, dari potestatem irritandi, sicut in aliis contractibus: quia votum est natura sua insolubile, sicut matrimonium. quare sicut matrimonium semel validè initum non potest solui arbitrio contrahentis, etiamsi dolo vel alia iniuriâ extortum sit, eò quòd natura sua sit insolubile: ita nec votum arbitrio vouentis. Confirm. Quia per tale votum Deo ius absolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem ius tolli non potest, nisi per ipsius condonationem.

Coactio tertij non impedit.

Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ rescindi nequit. Nec obstat quòd iniuria illata sit à tertio,& alij contractus, si metus incussus sit à tertio, reuocari possint: id enim prouenit vel quia illi sunt solubiles, votum verò natura sua insolubile: vel quia homines non habent ius cogẽdi, Deus autem per se cogere poterat: vnde mirum non est, si ipsi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniustam alterius. vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinę maiestati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promissum est, insolubiliter, nisi ipse condonauerit, seruandum sit: id enim ad honorem diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, solo Iure naturæ spectato, est validum, secundùm veriorem sententiam, nec propria auctoritate solui potest; similiter & iuramentum: ergo etiam votum simili metu expressum, eodem Iure validum erit.

Solus grauis irritat votum.

Hinc sequitur, cùm Ecclesia id solùm statuerit de metu graui, metum leuem non irritare: nec tribuere potestatem irritandi: quamuis in aliis contractibus sufficiens sit, vt metum passus, in foro conscientiæ non obligetur. & metum inferens ad restitutionem teneatur, vt dictum est capite 17.dubit.6.

Quòd solus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap.1. de his quæ vi, vbi requiritur *metus mortis*, vt professio censeatur irrita. Sub *metu mortis*, intellige quemuis alium grauem: fit enim ibi solùm mẽtio metus mortis, quia species facti aliud non

non postulabat. Et cap. Cùm dilectus.6.eodem, requiritur *metus cadens in constantem virum*.cap.final.Qui clerici vel vouentes, &c. insinuatur *imperium parentum* non sufficere vt votum sit irritum. Idem dicit Glossa ibidem de *imperio regio:* quia etsi hæc metum aliquem causent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de simplici imperio,cùm nihil aliud mali timetur,quàm breuis aliqua offensio, vt colligitur ex eodem cap. alioquin si timeatur perpetua offensio, vel mala tractatio,vel simul adsint preces importunæ,sufficiet tale imperium ad votum irritandum: quia gignet metum grauem. Sic intellige cap.8.Puellæ.20.qu.1.*Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio habitum susceperunt,si posteà nuptias elegerint,præuaricantur*. vbi à contrario sensu insinuatur non præuaricari,si *coactæ parentum imperio* fecerint.

19 *Ad rationes.* Ad Primam rationem pro diuersa sententia: Nullus Canon id expresse statuit; quia fortè intercidit,vel numquam scripto editus est,sed sola consuetudine seruatus. sicut etiam nullus canon extat,qui matrimonium metu cōtractum statuat esse irritum: cùm tamen probabilius sit hoc esse ex decreto Ecclesiæ. Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non est dubitandum quin Ecclesia statuerit vt sit irritum; quamuis Canon non repetiatur.

Ad Secundam:Non ideò Deus censetur approbare iniuriam,quia acceptat tale votum:sicut nec approbat,dum acceptat iuramentum sic extortū.

Ad Tertiam,patet ex dictis.

Aduerte tamen, æqoitatem naturalem postulare vt huiusmodi vota facilè per Prælatos Ecclesiæ,nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuerentiam diuinæ Maiestatis, seposito Ecclesiæ decreto, solui non possint propria auctoritate. posito tamen Ecclesię statuto,quo talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat, & sic nullam obligationem inducunt.

DVBITATIO IV.

Vtrùm propositum aliquando habeat vim voti.

20 *Propositum perseuerandi.* PAludanus in 4. d.38. qu. 1. conclus. 3. dicit *propositum* æquipollere voto simplici in vno casu,nempe quādo quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus 2. par. tit. 11. cap.2.in principio. In eadem sententia sunt ferè omnes Canonistæ.ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim voti solemnis, vt refert Siluest.v.Religio 1. qu.8.& D.Antoninus suprà.

Probatur Primò,Ex cap.Statuimus.23.de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare, & in Religione perpetuò Domino seruire*.& cap.Consulti.20.eodem titulo Innoc. III.consultus sic respondet: *Licet super hoc senserint diuersi diuersa:nos tamen credimus distinguendum, Vtrùm is qui conuertitur,proposuerit absolutè vitam mutare, vt sic in habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur: An conditionaliter experiri obseruantiam regularem, vt ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur Ordinis disciplinam, aut fortè si non placuerit,moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet,vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti:ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò,Quòd habeat vim voti solemnis, probari videtur ex cap. Beneficium, de Regul. in Sexto,vbi dicitur,Beneficium eius,qui ingressus est annum probationis,posse alteri dari,*si constet, absolutè voluisse vitam mutare*:at non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

Verùm contraria sententia,scilicet non sufficere propositum,sed requiri vlteriùs promissionē, est ferè communis Theologorum, eámque tenet D.Thomas hoc loco art.1.Bonauent. in 4. d. 38. art.1.q.1.Richardus eadem dist. qu. 3.circa tertium princip.Abbas in cap. Litteraturam, de voto & voti redempt.Angelus,Votum 1. qu. 7.Siluester,Votum 1.q. 2. & Religio 5. qu. 8. Nauarr. cap.12.num.26.& passim recentiores. 21 *Præter propositum requiri promissionem.*

Probatur Primò,Ex Scripturis,quæ apertè indicant, obligationem votorum nasci ex promissione,Deut.23.*Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere.si nolueris polliceri, absque peccato eris.* Et infrà:*Facies sicut promisisti*.Eccles.5. *Si quid vouisti Deo,ne moreris reddere:displicet enim ei infidelis & stulta promissio*.nusquam dicit *propositum* obligare,sed promissionem.

Secundò,Probatur ex cap. Litteraturam, vbi dicitur,*eum qui vltra propositum mutanda vita non est progressus in voto,non teneri.*

Tertiò,Votum importat quamdam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio non putat se alteri obstrictum. Confirm. Quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit: ita promittendo obligat se erga alterum,& indicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat se ipsum obligare:quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid non me intendo obligare:ergo non habet vim voti.

Quintò,Quia Concilium Tridentinum sessione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitiis annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt si putent disciplinam sibi non conuenire,liberè possint egredi:ergo solo proposito non censet hominem astringi.

Ad Primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod fit animo vouendi, & se obligandi:etiamsi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum: vt cùm quis dicit, Domine, ego hìc perpetuò volo tibi seruire, intēdens Deo se obligare. Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto cap. Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit vt simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolutè proposuisse: quia alias semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione seu voto firmatum est. 22 *Ad argumenta. Intellectus Canonum.* *Propositum intentione vouendi expressum.*

Dici etiam potest, Olim ex vsu Ecclesiæ susceptionem habitus cum absoluto proposito mu- *Aptior responsio.*

tandæ

tandæ vitæ factam, habuisse vim voti simplicis. Dupliciter enim habitus suscipiebatur. Primò, Animo experiundi: & tunc liberè poterat resilire. Secundò, Non animo experiundi, sed perpetuò manendi; & tunc cēsebatur se tacitè obstringere saltem voto simplici. tale enim votum illi susceptioni habitus erat annexum: vnde non poterat redire ad sæculum, sed tenebatur regulariter viuere: ita tamen vt posset transire ad regulam laxiorem, vt colligitur ex cap. Consulti. Posteà tamen ille mos est abolitus, & Canones vtrilq; vsque ad professionem liberum esse voluerunt, nisi votum expressum interuenisset, vt patet cap. Literaturam. 3. de Voto. & cap. Qui post votū. 5. eodem, in 6. Habuisse id vim voti simplicis tantùm, non autem professionis, vt plurimi DD. Canonum tenuere, docet egregiè Panor. in d. cap. Cōsulti. 22. de Regular. num. 3. citans pro eadem sententia Cardinalem Zabarell.

Inconstantia. Ad Secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutes: sed hæc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia sentis incōmmoda, &c. non est propriè inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono, quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito, sed vt teneatur, debet aliunde ad illud esse adstrictus: v.g. præcepto, promissione, contractu. vide infrà lib. 3. cap. 6. dubit. 6.

23 Ad Tertium, Ex eodem illo cap. colligi potest, illud propositum in Nouitio nō habere vim professionis: quia distinguitur à professione tacita & expressa: sic enim ait Pontifex: *Beneficium Nouitij intra annum probationis non esse alteri conferendum, nisi ipsius accedat assensus, aut constet quòd vitam voluerit absolutè mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter habitum receperit professorum.* Vnde dico cum Panormitano in ca. Litteraturam, ibi agi de proposito, quod voto simplici firmatum est, vel cum susceptione habitus habet vim voti simplicis, vt dictum est. qui enim cum tali proposito habitum suscipit, cùm tacito voto se obstringat, videtur beneficio renuntiare: & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur.

24 *Mutatio boni propositi.* Obiici etiam potest cap. 4. Qui bona. 17. qu. 1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, si meliora agere deliberant, & post deliberata non faciunt: licet in bonis prioribus perseuerent, in conspectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Respōdeo, Inde non sequi, propositum melioris boni habere vim voti, sed vt summum inducere aliquam obligationem, etsi non grauem: nō enim qui tale propositum deserit, idcircò dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè, nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iustus*: &, *Iustus si ceciderit, non collidetur.* Addo etiam, dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deserit, quamuis id sine peccato faciat. vnde ex illo loco non potest colligi in ea re commissum esse vel peccatum veniale. vide Gregoriū Homilia 3. in Ezech. sub finē, vbi paulò aliter habetur quàm hîc à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales *cadere* absolutè, sed *cadere in deliberatione. Hi,* inquit, *ante iudicia humana stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia recesserunt animo à perfectioribus, quæ proposuerant: qui excessus absque peccato fieri potest, quando aliqua causa subest.

Multa in voto concurrunt. Ex dictis patet, cùm multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propositum boni operis, propositum vouendi, promissio, obligatio: solam promissionem esse votum, propositum & deliberationem esse quid præuium, obligationem, effectum.

DVBITATIO V.

Cuius virtutis actus sit votum.

D. Thomas art. 5.

25 RAtio dubitandi est, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, sed duliæ vel obseruantiæ. Deinde votum est promissio quędam: promissio autem vel est gratuita vel remuneratoria. promissio gratuita est actus liberalitatis, remuneratoria verò est actus gratitudinis.

Est actus religionis ob duas causas. Respondeo, & dico Primò, Votum esse actum religionis, quando fit Deo. Probatur, Quia non promittimus aliquid Deo, vt ipsi inde aliqua vtilitas proueniat, sicut promittimus hominibus: sed vt ipsum honoremus, & vt nos ipsos reuerentiâ Dei in bono firmemus vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confir. Quia omnis laus, quæ est in actu vouendi, ex hisce duabus causis pendet: ideò enim laudabile est vouere, quia laudabile est Deum honorare, & eius reuerentiâ se in bono proposito firmare.

Quo modo Deus honoratur voto. Sed obscurum est quomodo Deus voto honoretur, pręsertim si id quod vouetur, non sit cultus aliquis, v.g sacrificium, hymnus, &c. sed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, castitas, obedientia, ieiunium, & similia, quæ nullum cultum præ se ferunt.

26 Respond. Honoratur Deus ipso actu vouendi, Primò, Quia vouens, suo facto significat, ipsum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Testatur ipsum esse adquem in angustiis sit confugiendum, & qui solus possit opē ferre. Tertiò, Quia vouens, illâ ipsâ re quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obsequium exhibere: etsi enim illa res non sit naturâ suâ cultus aliquis, strictè accepto hoc nomine: eò quòd per se non significet diuinam excellentiam, & nostram subiectionem: tamen in cultum assumi à nobis potest: nam possumus eo animo facere, vt testemur nostrā seruitutem & diuinū principatum. Sic ieiunium etsi nullum cultum præ se ferat, tamen assumi potest ad honorādum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gētibus in hunc finem vsurpatur. Idem dicendum de paupertate, castitate, & obedientia: quidquid enim scitur esse gratū Numini, potest fieri ad eius honorem, & ad suam testandam seruitutem. nam etsi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potiùs sit beneuolentiæ quàm honoris: tamen si facis hoc totum vt sic declares tuum obsequium & affectum seruitutis erga alterum, est honor & cultus. Vnde olim virgines Vestales in honorem Vestæ seruabant virginitatem: idq́ue mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit se reuerentiâ Dei in bono proposito confirmare. Inter ceteras enim causas ideò vouemus

Deo

Deo paupertatem, castitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promisimus, eius reuerentiâ non deflectamus à proposito. continere autem se in bono reuerentiâ Dei, est religionis: eiusdem enim virtutis est, facere aliquid affectu honorandi alterius, vel soluendi promissi: & abstinere à contrario, timore inhonorandi vel promissi violandi. quare cùm illud sit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

27 Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, est actus religionis.

Dupliciter vota Sanctis fiūt.

Vbi Nota, dupliciter intelligi posse vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipsis vel tamquam testibus ad maiorem reuerentiam, vel tamquam patronis, quibus cupimus ea cordi esse, vt gratiam ad exequenda promissa nobis impetrent. Sic intelligi potest formula illa multis Religionibus vsitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Augustino*, vel *B. Francisco paupertatem*, &c. Hoc etiam modo est actus religionis: quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, possit esse actus obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis.

Quo modo Prælatis voueatur obedientia.

Secundò, Vt promissio ipsis facta cadat sub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præstituros quod Sanctis vel Prælatis promisimus: Ita D. Thomas art. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quo Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præstituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis: respectu autem Dei habet ratione̅ voti. Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel statuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorum: censemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum: respectu Sanctorum promissio honoraria, pertinens ad cultum duliæ. Sic cum quis vouet Deo, B. Virgini, B. Francisco, &c. paupertatem, castitatem, obedientiam; respectu Dei propriè est votum, respectu Sanctorum potest esse honoraria promissio.

Posset addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt à secundo.

28 Petes, Cuius potentiæ actus est votum?

Est opus intellectus practici.

Respondeo, Esse actum intellectus practici, vt rectè D. Thomas art. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat. sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum est locutio quædam interna vel externa, qua nos ipsos obligamus alteri. Confir. Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solùm volitio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica. cuius signum est, quòd quantumuis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet vt vlteriùs locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tame̅ locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere: sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico.

DVBITATIO VI.

De diuisione votorum.

MVltæ reperiuntur diuisiones voti apud Doctores. 29

1. In votum commune & singulare.

Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4. d. 38. D. Thomas, Durandus, Richardus, & alij, eadem distinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in Baptismo profitetur se renuntiare satanæ, & adhærere Christo: hic enim est omnibus communis: & quia est de rebus necessariis ad salutem, vocant etiam votum *necessitatis*. sed hic actus reuerà non est propriè votum, vt iidem docent, & benè ostendit Caiet. ar. 2. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio: solùm enim dicit, *abrenuntio, credo, volo.* tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communem hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem pœnitentiæ exigendum est: esset enim pœnitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate. multò igitur minùs exigendum in Baptismo.

Sponsio quæ fit in Baptismo, non est verum votū.

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*: quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, Abrenuntias satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? respondet, *Abrenuntio*: vbi videtur promittere; verùm quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solùm declarat se acceptare eam, quæ iure diuino inest, non est propriè votum aut promissio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationem, non exigimus votum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, saltem sub mortali obligans) vt eo modo firmius propositum concipiat, & meliùs declaret se acceptare, sibique cordi fore obligationem, quæ ante inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque prò suo arbitratu de rebus non necessariis concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis reuerà hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, vt dictum est.

Secundò, Diuiditur votum in *conditionale*, & *absolutum*. Differunt autem hæc vota tripliciter. 30

2. In conditionale & absolutum.

Discrimen inter hæc vota.

Primò, quòd votum conditionale constet particula *si*, vel æquipollente, quæ habet vim co̅ditionis; absolutum verò minimè. quòd si hoc interdum co̅tinet talem particulam, ea non habet vim conditionis, sed temporis: & idem valet, quod quando; vt cùm quis ita vouet, Voueo me relicturum sæculum, si mater obierit.

Secundò. Votum conditionale suspendit obligationem exigendi voti vsque ad euentum conditionis: quæ si non euenerit, penitus euanescit. parit tamen statim obligationem expectandi euentum conditionis, (sicut omnes alij contractus co̅ditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum absolutum non suspendit, sed statim omnem suam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipsam in diem certum vel incertum differat: vt, Voueo me Religionem ingressurum, cùm mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non fertur directè in ipsum votum, sed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis voti cupit vitare. In voto absoluto affectus directè fertur in ipsum votum, etiamsi forte ex alia causa ad illud emittendũ moueatur.

Votum conditionale aliud est simpliciter *conditionale*, aliud *pœnale*. *Pœnale* est, quando quis vouet aliud in pœnam delicti, si forte in illud inciderit, vt timore oneris voti diligentiùs sibi caueat. quod potest fieri bifariàm; Primò, Si solùm voueas pœnam delicti, non autem euitationem: vt, Voueo me daturum eleemosynam, vel ingressurum Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex votum pœnale vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem: sed purificabitur conditio, & absolute ex voto tenebitur ad pœnam, quam si non præstiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non solùm voueat pœnam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti: vt, Voueo non ampliùs inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc votum non est simplex, sed duplex: quia duo vota continet, alterum absolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries, peccabis contra votum absolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum simplex *conditionale* est, quod non fit sub conditione delicti futuri veluti in pœnam, sed sub alia; v. g. sub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quasi per modum contractus: vt, Voueo Religionis ingressum, si isto morbo curatus fuero. quamuis hoc votum possit accipi tamquam absolutum, si directè ex affectu Religionis sic voueas: & tunc illud *Si* designabit tempus, non conditionem: quo modo sæpè accipi solet, dum dicimus, Voueo ingredi religionem, si vxor vel mater obierit, &c.

31 *3. In simplex & solemne.* Tertiò, In *simplex & solemne*. *Solemne* vocatur, quod susceptioni status immutabilis coniunctum est. quale est illud, quod annexum est ex Ecclesiæ decreto susceptioni Ordinis sacri, per quem immutabiliter dedicatur quis statui ecclesiastico; & illud, quod continetur professione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redemptione, in Sexto. hæc enim duo, Ordo sacer, & professio Religionis, sunt solemnes quidam actus, à quibus votum solemne dicitur; & certam quamdam vim seu qualitatem ex decreto Ecclesiæ obtinet: nempe quòd votum castitatis irritum reddat matrimonium, si attentetur: paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur cap. 41. dubit. 8. denique quòd ægerrimè possint laxari.

Simplex est omne aliud votum, etiamsi perpetuum sit: quale est etiam professio Religionis non approbatæ.

32 *4. In expressum & tacitum.* Quartò diuiditur in *expressum & tacitum*. *Expressum* est, quod verbis disertis exprimitur. *Tacitum* est, quod censetur fieri eo ipso, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum connexum est, vel supponitur. tale est quod fit susceptione Ordinis sacri: & gestatione habitus professorum expleto anno probationis; de quo infrà capite proximo, dubit. 7.

5. In personale reale, mixtu. Quintò diuiditur in *personale, reale, & mixtum*. *Personale* est, vbi promittitur quod personam solam attingit, vt actio aliqua vel omissio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrũque, v. g. peregrinatio cũ oblatione.

Sextò, In *perpetuum & temporale*. Vbi aduerte, in quibusdam piis Congregationibus emitti votum castitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd absolutè perpetuum sit: sed quia tale est pro tempore, quo in illa Congregatione manserint. vnde tale votum non eget dispensatione: nam hoc ipso, quo egrediuntur, cessat. Vide de his diuisionibus Siluestrum, Votum 1. q. 5. Angelum v. Votum 1. qu. 8. & alios. *6. In perpetuũ & temporale.*

DVBITATIO VII.

Quænam cadant sub votum.

D. Thomas art. 2.

Respondeo, Vt aliquid sub votum cadat, tria requiri. Primò, Vt sit in nostra potestate. Secundò, Vt sit bonum. Tertiò, Vt sit melius quàm oppositum. 33 *Tria requiruntur ad materiam voti.*

Primò debet esse *in nostra potestate*: stultè enim quis promittit alteri, quod in eius potestate non est vt fiat vel non fiat, vt si quis voueat se moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de numquam peccando venialiter, non valeat: quia cum auxilio ordinario nõ est in nostra potestate, omne peccatum venale vitare. si tamen intenderes te obligare ad vitãda omnia non absolutè, sed quantum diuina gratia consequi posses, & humana infirmitas permittit, eatenus esset validum. sicut dum quis vouet ieiunare totum annum, tenetur omnibus diebus, quibus potest, etiamsi totum annum explere nequeat. Valet tamen votum de non peccando mortiferè: quia cum auxilio diuino possumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eamdem causam valet votum de non mentiendo iocosè, de cauenda distractione voluntaria, & similibus, quæ auxilio diuino caueri possunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiusmodi vota commutari. *1. vt sit in nostra potestate.* *Votum non peccandi venialiter.* *Non peccandi mortiferè.*

Petes, Quando votum non potest integrè impleri, vtrùm non tenear ad partem quæ potest impleri? Respondeo, Non semper teneris ad partem, sed solùm in duobus euentibus. Prior est, quando animus fuit obligandi ad partem, in euentum quo non posses præstare totum. Votum enim obligat secundùm intentionem vouentis, vt si voueris extruere templum, eo animo vt si non posses totum, saltem te obstringeres ad partem prout facultates ferrent. Secundò, si dubium sit de animo, consideranda est conditio rei, ad quam te obligasti. In dubio enim interpretanda est obligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim potest esse certior regula, vbi non constat de animo vouentis. Itaque si res est talis, vt obligatio ad illam more recepto soleat diuidi, teneris ad partem: si autem non solet diuidi, non teneris ad partem nisi possis præstare totum. vt si vouisti ieiunium per totum annum, etiamsi non possis nisi tertia parte anni, tamẽ teneris pro illa parte: quia hæc obligatio solet diuidi, tamquam ad diuersa opera per se completa, vt patet in obligatione ieiunij quadragesimalis imposita ab Ecclesia. Si vouisti ieiunare certo die, & nunc non potes abstinere à carnibus, vel à ientaculo, non teneris 34 *An teneamur ad partem voti.*

etiam

etiam abſtinere à cœna; quia hæ obligationes in ieiunio ſunt connexæ, nec ſolent ſeparari. Si vouiſti recitare Preces canonicas die Dominico, etſi tunc non poſſis totum ob febrim vel profectionem, teneris tamen ad partem, quam commodè potes: quia obligatio eſt diuidua, ſic enim obligat Eccleſia. Secùs tamen in Officio Defunctorum, & Pſalmis Pœnitentialibus, vt notat Sancius lib. 9. de matrimonio diſput. 35. Si vouiſti extruere templum vel Monaſterium, & poſtea deprehendas te non poſſe id integrè præſtare ob damna rerum tuarum, vel alia de cauſa, non teneris ad partem; quia eſt obligatio vnius operis perfecti, quæ non ſolet diuidi. ita Sancius ſuprà. Hæc intellige, quando dubius eſt animus; nam ſi conſtat de animo, is exequendus eſt. Si probabiles in vtramque partem habes rationes, potes te conformare vtrilibet parti. Prædicta doctrina applicari etiam poteſt illis votis in quibus apponitur aliqua circumſtantia, vel clauſula mala, indifferens aut impoſſibilis. Si enim animus fuit ita adhærere illi circumſtantiæ, vt ſine ea non volueris te obligare, votum eſt irritum: ſi autem nō conſtet de animo, nec probabilis de eo ſit coniectura, præſumitur non voluiſſe inhærere, vtpote circumſtantiæ inutili, & alienæ ab obiecto voti. & ſic locum habet illa regula Iuris 37. *Vide non debet per inutile vitiari.*

35 *2. Vt ſit opus bonum.* Secundò, Debet eſſe *opus bonum*: nemo enim aliquid promittit alteri niſi quod ei gratum eſt: Deo autem nihil gratum, niſi quod bonum eſt ſeu honeſtum. Per *opus* intellige etiam operis abſtinentiam; vt ieiunium, paupertatem, caſtitatem, in quibus abſtinentia aliquorum operum vouetur. res enim externæ non cadunt ſub votum, niſi quatenus ſubſunt liberis actionibus vel omiſſionibus noſtris. itaque votum immediatè eſt de actionibus vel omiſſionibus noſtris.

1. Conſect. de opere malo. Votum Iephte. Hinc ſequitur Primò, Opus quod ex ſe malum eſt, non eſſe materiam voti, vt ſacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, ſaltem implicitè; dum vouit offerre in holocauſtum quidquid primùm ei fieret obuiam reuertenti à victoria, vt habetur Iudicum 11. nam vi illius voti filiam obtulit in ſacrificium, vt communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtuliſſe occiſione corporali, ſed ciuili dumtaxat, eam ab hominum commercio ſecludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circūſtantia ita mala ſunt, vt ea exequi ſicut in voto proponuntur, ſit peccatum: vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam; petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, eſt peccatum: item dare eleemoſynam ob illum finem; eſt enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem eſt ratio ſi quis in gratiarum actionem pro huiuſmodi vindicta obtenta, vel ſub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non ſolùm ipſo actu vouendi, ſed etiam ſolutione ſignificat Deum eſſe adiutorem operum iniquorum.

Simili modo ſi voueas dare eleemoſynam ob vanamgloriam, irritum eſt votum; quia dare ob hunc finem, malum eſt. ſecùs verò ſi voueas aliquid, quod non ſit peccatum, eo modo, quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud vouendum applices, vt ita ipſum votum ſit peccatum ex fine illo extrinſeco; tamen validum erit votum. vt ſi quis ex ambitione ſeu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem; vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monaſterium. vouit enim illa facere abſolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc abſolutè volenda & vouenda. etſi enim actus vouendi ſit peccatum propter finem prauum, executio tamē voti non eſt peccatum.

Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum eſt, duobus modis fieri poſſe vt quis voueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita voueat, vt prauus ille finis ſit non ſolùm finis voti, ſed etiam operis quod vouetur; & tunc votum eſt irritum: vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores opus enim quod vouetur, nempe datio eleemoſynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe vt petendam à Deo opem ad malum; quæ petitio peccatum eſt, & blaſphemiam continet. Idem dicendum, ſi voueas ſub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum eſt. Secundò, Si ita voueas, vt malus ille finis ſolùm ſit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt ſi profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim viuere non eſt finis caſtitatis, paupertatis & obedientiæ, vt in voto proponitur; non enim voues te hæc ſeruaturum ad illum finem, ſed abſolutè) verum eſt finis, cur hic & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: ſicut diuitiæ puellæ & forma ſunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiuſmodi profeſſio eſt quidem peccatum, non tamē eſt irrita: etſi enim fiat ex cauſa impulſiua praua, tamen id quod vouetur, abſolutè eſt bonum, & executio ſancta. Caietanus artic. 2. quæſt. 88. diſtinguit hos duos modos in tres; ſed ſi quis benè aduertat, primus & tertius eius modus non diſtinguuntur, quantum ad præſens negotium. 36 *Dupliciter vouere poteſt bonum opus ob malum finem: Si malum ſit finis operis.* *Si ſit finis vouendi.*

37 *Conditio turpis.* Ex dictis patet, quid dicendum ſit de quibuſdam votis habentibus turpem conditionem: ſi enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum; nam executio praua eſt, & blaſphemiam continens. ſi autem voueatur non vt medium, ſed vt quiddam, quod certo euentu malo poſito ſit conſecuturum; ſic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingreſſurum Religionem. non ſolent tamen homines ſic vouere, vt rectè ait Caietanus: ſæpe tamen ſic vouemus in pœnam praui operis; vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingreſſurum Religionem: quod votum eſt ratum, & poſita conditione tranſit in abſolutum.

38 *Si finis coniunctus opere malo.* Quòd ſi finis non prauus, etſi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamſi voueas opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum: vt ſi voueas eleemoſynam te daturum, ſi ex concubina prolem ſuſceperis, vel ſi ex duello ſaluus euaſeris: etſi enim malum ſit fornicari, & duellum inire; tamen ſuppoſita voluntate hæc faciendi, non eſt malum petere à Deo prolem, & ſalutem: vnde nec votū eo fine ſuſcipere.

39 *Votum operis mali peccatū.* Petes, Quale peccatum ſit vouere opus malū. Reſpondeo, Si illud opus ſit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratio

ratione; tum propter affectum illius operis, tum ob irreuerentiam seu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus sit veniale tantùm, multi Doctores sentiunt votum illius esse solùm veniale. Ita Siluest. v.Iuramentum 2. q. 7. Sotus lib.7.de Iustitia q.1.art. 3. Nauar. cap. 12. num. 33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excusare. Secundò, Quia impletio talis voti solùm venialis est.

Videtur peccatum mortale. Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. si enim sciar esse peccatum, & Deo id voueas, est grauis irreuerentia: nam vel est irrisio quædam; vt si promittas alicui tamquam gratum, quod scis esse ingratum: vel implicita blasphemia; quia dum seriò promittis Deo, quod scis esse malum, insinuas Deo placere peccatum, eóque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, si eodem animo impleas. Confirmatur; Malach. 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quantò magis reprehensibilis esset, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra consilia. si tamen non voueas vt Deo gratum, sed solùm vt te confirmes, sicut fit interdum absque plena mali animaduersione, sic erit solùm veniale; vt si dicas, Voueo Deo me nunquam te allocuturum: me numquam hanc domum ingressurum. Pari modo solùm veniale est si quis huiusmodi propositum iuramento confirmet, vt infrà dicemus.

40 *2. Consect. de opere indifferente.* Sequitur Secundò, Opus indifferens, id est, quod neque habet rationem honesti, nec praui, non cadere sub votum: quia Deo non magis est acceptum illud fieri, quàm omitti. v.g. vouisti Deo te nunquam ingressurum domum Petri, eò quòd ibi suppetant occasiones peccandi, votum est ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abstinere domo illa est honestum & Deo gratum. sublatis occasionibus mali, desinit obligatio voti, quia tūc abstinere cœpit esse res adiaphora; quia ratio abstinendi sublata est. si posteà rursus incipiat esse bonum, ratione illa priore reuiuiscente, rursus incipiet obligatio voti. Ratio est, Quia votum illud respicit totū tempus vitæ: vnde incipit vel desinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.* Petes, Quid si opus, quod anteà, cùm voueretur, erat adiaphorum, posteà fiat bonum: verbi gratia, vouisti abstinere perpetuò fraternis ædibus, ob aliquam offensionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum consuetudo tibi foret noxia.

Respondeo, Tale votum numquam obligare. Ratio est, Quia ab initio irritum fuit; non enim hoc promisisti Deo quia bonum & ipsi gratum, sed vt te in vindictam fratris in proposito non bono confirmares: vnde etsi speciem voti habeat, tamen votum non est. Confirmatur ex regula Iu- *Quid si ratio boni mutetur.* ris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de Iure ab initio non subsistit.* Secùs esset, si boni alicuius intuitu ab initio vouisses, & posteà illa boni ratio mutetur in aliam. v.g. vouisti abstinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; posteà sublatis illis periculis succedunt pericula societatis in furtis vel inimicitiis. hoc euētu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offensionis diuinæ & damnationis manet: & abstinere tali domo manet semper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius speciei bonitatem accipiat; quia vouetur absolutè quatenus Deo gratum, non autem præcisè quia huius vel illius speciei bonitatem obtinet.

Tertiò requiritur vt id quod vouetur, *sit melius* quàm eius oppositum seu contradictorium. 42 *3. Requiritur vt sit melius opposito.* Ratio est, Quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius esse nouit illud non fieri; & si tale quid promitti aliquando contigerit, non est seruandum; nam & ipse promissarius cupit non seruari cuius ratio est clara, quia omnis promissio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet esse de eo, quod illi est gratius.

Hinc sequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemosyna, de non ingredienda Religione, de non suscipiendis Ordinibus sacris, non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, est ex se melius & Deo acceptius. 43

Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. *Votum matrimonij.* etsi enim possit se quisquam voto astringere ad hanc pauperculam propter Deum ducendam, supposita matrimonij constanti voluntate; (eò quòd perseuerante hac voluntate melius sit hanc ducere quàm aliam) si tamen eam voluntatem deponat, desinit obligatio voti, quia absolutè melius est nullam ducere. Eadem est ratio quorumdam aliorum actuum, qui etsi sint actus virtutum, tamen non cadunt absolutè sub votum, quia melius est propter Deum illis abstinere, & melioribus incumbere, vt sunt ea, quæ multùm implicant mentem rebus inferioribus, v.g. capessere quæsturam Reipublicæ, militiam extra causam Religionis officium Iudicis, & similia.

Sed difficultas est de eo, qui non potest continere, Vtrùm votum matrimonij ad vitandam fornicationem sit validum. Quidam docent validum esse. Ita Caietanus art. 2. Nauarrus capite 12.num.45. 44

Sed verius est, non esse validum absolutè, ita vt non possit irritum reddi; sed solùm ex suppositione, nempe supposito quòd ipse nolit alia remedia aduersus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimoniū suscipiendum. Quòd si torporem illum excutiat, & alia remedia capessere velit, iam cessabit illius voti vinculum: quia iam est ei melius non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto Auctores supradictos hoc velle negare.

Pari modo irritum est votum, si voueas te non amplius voturum: melius enim absolutè est vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior sit ad vouendum, is validè vouere poterit se in posterum non voturum, nisi re priùs cum prudente confessario communicata; melius enim est, præsertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudente, quàm vouere absque huiusmodi deliberatione: vnde hoc ipsum potest cadere sub aliud votum. Quare ad huiusmodi leuitatem comprimendam mulieris quibusdam, qui mirè se votis intricabāt, auctor interdum fuit talis voti faciendi, optimo sanè successu: fassi enim sunt, post huiusmodi votum numquam amplius aliquid leuiter vouisse; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum retundente. Si tamen post tale votum rursus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum: modò ea consideratio adsit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum sufficeret. peccaret tamen sic vouendo, quia prius illud votum, quo promiserat Deo 45 *Votum nō vouendi.* *Consilium aduersus leuitatem vouendi.*

non

non amplius sic vouere, violaret. Fortasse tamen hæc violatio non esset mortifera: quia sæpe contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non censeatur res magni momenti, præsertim quando res, quæ vouetur, facilis est. Simili modo valet votum, quo quis ad scrupulos, qui de votis ipsi solent occurrere, arcendos, voueat se non voturum, nisi verbo vel scripto expresserit se vouere; vt docet Siluester v. Votum 2. quæst. 7. Angelus votum 3. qu. 4. Richardus distinct. 38. quæst. 3. circa secundum principale.

46 Petes, Vtrùm opera præceptorum cadant sub votum? *Opera præcepta.*

Quidam Doctores videntur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à Doctoribus definitur, *Promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. dist. 39. quæst. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, vt patet ex D. Thoma art. 2. qu. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & art. 2. dicit huiusmodi vota esse solùm analogicè vota, vocatque ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solùm ratione dicantur vota, sicut ea quæ in Baptismo fiunt. Idem docet Richardus eadem dist. circa tertium princip. quæst. 2. Tertiò, Ad opera præcepta iam antè obligamur, eáque obligatio est sufficiens; frustrà igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum induceit nouum vinculum supra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti; & ita si homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votū centuplum peccabit quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa, v. Votum.

47 Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positiuo astringimnr, & per tale votū nouum vinculū induci colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 2. vbi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum quatenus voluntariè fiunt.* Idem expressè docet Durandus in 4. d. 38. qu. 1. num. 6. vbi sic ait: *Bonum necessarium ad quod obligamur ex alterius auctoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Verumtamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, ideo nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum est, quod vouens continentiam, & committens fornicationem, peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus suprà & ceteri Doctores. Probari potest Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; idenim significant verba illa, *Erit mihi Dominus in Deum.* Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: vbi non solùm vouetur abstinentia à nuptiis, quæ non est præcepta; sed etiam abstinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur; cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem *Opera præcepti laudabiliter voueri.*

promissione obstringere: ergo similiter possum in iis quæ Deo debemus. Denique opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferret. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere.

Ad Primum Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam alias nō tenemur præstare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere sub votum, si consideretur non vt est iam debita, sed vt est in nostra potestate eam facere vel omittere. 48 *Ad rationes.*

Ad Secundum: D. Thomas solùm vult dicere, promissionem illam, quæ fit in Baptismo, esse analogicè votum. nam ipsius sententiâ posse rem præceptam absolute sub votum votum cadere, patet artic. 2.

Ad Tertium: Etsi obligatio præcepti sit absolutè sufficiens ad nos inducendos in eius obsequium; sæpe tamen expedit vinculum voti superinduei; tum vt languidam voluntatem nostrâ magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus; tum vt plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemque virtutis rationem intuemur.

Ad Quartum responderi potest Primò, Si is qui secundò idem vouet, intendat se nouo modo obstringere, concedi potest fore nouam obligationem, etsi eiusdem speciei; vel certè priorem intra eamdem speciem auctum iri; sicque futurum vt duplùm peccet, si violet. Vnde probabile est, Religiosum sacerdotem, si peccet contra votum castitatis, duplicem malitiam contra votum committere. Si tamen non intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solùm renouare priorem, ad excitandum spiritum, sic non inducetur noua obligatio, nec crescet prior intra eamdem speciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis. *Duplex obligatio eiusdem speciei.*

Respondeo, Secundò Esse disparem rationem. Aliud enim est vinculum præcepti, aliud voti, & diuersa ratione vtrumque nititur: sicut aliud est esse debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto superuenire potest. *Quando censeatur esse duplex obligatio.*

Cùm autem aliquid ex promissione cuipiam est debitum, si idem secundò illi promittatur, non nascitur nouum vinculum, aut nouum ius; sicut neque cùm idem secundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit: ac proinde secundus non potest aliquid noui causare; sed solùm confirmat & approbat obligatiōē & ius inductum per priorem. Vnde sequitur, non esse duplex peccatum, neque ita augeri intra eamdem speciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib. 4. cap. 3. dubit. 12.

Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, quæ gratiora sunt Deo, quàm ipsorum opposita; qualia sunt omnia opera consilij, siue consistant in actione positiua, siue in omissione positiua. Similiter opera omnia præceptorum; quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, sicut ea quæ sunt consilij. 49 *Quæ cadant sub votum.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum,& quantum sit bonum.

D. Thomas art. 4. 5. 6.

50 *Sententia hæreticorum.* Hæretici huius temporis docent,non esse bonum,sed impium,vouere Deo,cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum; posse tamen tale quid voueri ob alium finem,v.g.ad vitandum aliquod peccatum vel molestiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum est,quia nihil vsurpandum ad cultum,nisi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθελοθρησκεία, id est voluntarius cultus & superstitio; quam reprehendit Apostolus ad Coloss.2.v.vltimo. Ita Caluinus lib.4. Instit. cap. 13. num.1.2.3.& sequentibus, & Lutherus de libertate Christiana, &c. Vnde inferunt, vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum,damnatos esse; nisi fortè commoditatis causâ, nempe vt liberi essent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium molestiis, non autem studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde

51 *Vouere animo cultus.* Dico Primò, Fide tenendum est, bonum esse vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum, & illi placendi. Probatur Primò,Ex Scripturis,quæ ad hoc hortantur,Psal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei qui aufert spiritum Principum*, &c. vbi etiam ponitur causa, cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus,nempe quia *terribilis* est & vitæ necisque in omnes summum ius habet. Isaiæ 19 *Cognoscent Ægyptij* (id est gentes conuersæ) *Dominum, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vouebunt Domino & soluent.* Secundò Probatur, Quia contradictionem implicat, fieri votum,& non animo colendi,saltem implicitè: cùm votum intrinsecè sit quidam Dei cultus;nulla enim Deo fit promissio vel oblatio causâ leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ, sed solùm causa honorandi, & gratum deferendi obsequium, vt vsus omnium gentium testatur. Tertiò, Si ob aliam causam fieri potest, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apostolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus;& ex Scripturis constat vota Deo placere: cur ergo non possimus ea facere animo cultus, id est,vt Deo per hoc placeamus vt ei gratum obsequium deferamus? sic enim ipsi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum esse, Numini vota facere illudque sic honorari. vnde omnes gentes diis suis vota faciunt, & soluunt; putantque se hoc modo illos colere; & si ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere votum animo cultus.* Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non solùm bonum esse vouere, sed etiam vota animo colendi soluere. Probatur Primò, Ex Scripturis allatis,vbi dicitur:*Vouete & reddite: Vouebunt & soluent.* & Deut. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requiret illud dominus. si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. si nolueris polliceri,absque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò,Quia eiusdem virtutis est vouere & votum reddere; etsi enim promittere homini, & promissa soluere, non sint eiusdem virtutis, cùm illud sit liberalitatis, hoc fidelitatis;tamen promittere Deo,& promissa soluere ad eamdem virtutem Religionis pertinet: vtroque enim actu Deum honoramus, & bonorum nostrorum auctorem profitemur; quamuis vouere sit voluntatis, soluere necessitatis. *Promittere & promissa soluere, an eiusdem virtutis.* Tertiò,Facere aliquid vt Deo seruemus fidem datam, est cultus Dei & bonum: sed facere ex voto, est facere vt Deo seruetur fides:ergo facere ex voto, est cultus Dei & bonum. *Cultus Dei quid.* Quartò,Omne opus bonum factum vt Deo placeamus, est cultus quidam Dei,iuxta modum loquendi Scripturæ:nam *visitare viduas & pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo* (vbi omnes virtutes continentur) *est vera religio apud Deum*, Iacobi 1. *Beneficentia & eleemosyna* vocatur *hostia Deo acceptabilis*, ad Philippens. 4. & ad Hebr. 13. Ieiunium & obsecrationes vocantur *seruitus* & *latria*, Lucæ 2. Castitas & corporis castigatio *hostia sancta*, *rationabile obsequium*, seu *rationalis latria*, ad Roman.12.atqui laudabile est hæc facere etiam dum non sunt præcepta: ergo possumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò,Iacob vouit Deo decimas, quas ipse non præceperat, Genes.28. nec dubium quin etiam soluerit. Dauid vouit ædificare templum,Psalm.131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuitic.27. Deuter.12.23.& alibi, sunt de rebus non præceptis. Imò res præcepta non potest cadere sub votum, nisi quatenus consideratur vt subest nostræ libertati,vt infrà ostendetur. Sextò,Vouere idolo,& soluere,est idololatria:ergo vouere Deo & soluere est cultus Dei.

Ad argumentum hæreticorum. Ad rationem hæreticorum Respondeo, Absurdum esse nihil posse vsurpari ad colẽdum Deum, nisi quod est præceptum: contrarium enim constat exemplis Scripturæ & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri potest in honorem Dei. imò quò aliquid minùs est debitum, eò magis idoneum vt offeratur Deo,iuxta illud, *voluntariè sacrificabo tibi.* Neque illud est ἐθελοθρησκεία;de qua Apostolus; quia non quiuis cultus voluntariè assumptus vocatur ab Apostolo ἐθελοθρησκεία; sed is tantùm qui sola inuentione humana constat. quod fieri potest dupliciter: vel enim defertur numini falso,& ab hominibus inuento, qualis est cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apostolus vt plerique interpretantur: vel exhibetur Deo vero,sed non est idonea cultus materia;vt si quis abstineat à cibis, quòd putet eos natura sua, vel Legis veteris decreto, etiam in nouo testamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumstantia in qua non est ponenda, vt in numero, in situ, in colore,&c.

53 *Opus ex voto est melius, quàm sine voto.* Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto, non solùm est bonum, sed etiam melius quàm illud idem facere sine voto. est fide tenendum. Probatur Primò, Quia Scriptura hortatur ad vouendum;quod non faceret, nisi opus ex voto præstitum esset Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto,habet duplicem laudem; tum quia per se & secundùm suam speciem bonum est, vt dare eleemosynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu Religionis in Deum, seu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui vouet, & votum

votum soluit, nō solùm offert Deo bonum opus, sed etiam boni operis facultatem; nam priuat se facultate illius omittendi. Vnde similis est illi, qui donat non solùm fructus arboris, sed etiam ipsam arborem, vt ait Anselmus lib. de similitudinibus cap. 84. qui autem solum opus præstat absque voto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex proposito firmiore, magisque immutabili, hoc autem est melius. vide D. Thomam art. 6.

54 *Obiectiones.* Dices Primò, Quod fit ex necessitate, minùs gratum est Deo quàm quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex necessitate: ergo quod fit ex voto, minùs est gratum Deo, quàm quod sine voto. Maior probatur 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tum quia votum inducit vinculum; tum quia Apostolus votum vocat *laqueū* 1. ad Cor. 7. *Non vt laqueum vobis iniiciam*; quasi dicat, Hortor ad continentiam, non ad votum, ne fit vobis in laqueum.

Ex necessitate fieri tripliciter dicitur. Respondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex necessitate. Primò, Quia fit ex absoluta determinatione ad vnum: quomodo bestiæ ex necessitate operantur, & homo iuxta hæreticos ex necessitate agit quidquid agit, quia ad omnia & singula motione diuina impellitur, ita vt resistere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Instit. cap. 18. §. 1 & 2. Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate, nollet enim voluntas, nisi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum sit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (siue ea proueniat ex præcepto, siue ex voto, siue aliunde) absq; vllo affectu repugnante.

Quod fit ex necessitate primo modo, non est laudabile aut meritorium, quia non est nostri arbitrij, sed eius, qui determinationem illam impressit. Vnde si Deus hominem ad omnia opera sua prædeterminaret, nullum esset meritum, nullumq; demeritum. fieri tamen potest vt id, quod fit ex huiusmodi necessitate, sit maximum bonū; non quidem bonum morale meritorium, laudabile; sed honorabile & diuinum; vt patet in visione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus sancti.

Quod fit coactè & timore seruili, non esse malum. Quod secundo modo fit ex necessitate, etiam non est meritorium; quia non fit ex affectu honesti, sed timore incōmodi temporalis: & consequenter ex affectu cōmodi temporalis, vt opum, honoris, sanitatis. non est tamen quod sic agitur malum; etsi affectus ille non faciendi, qui coniūgitur, malus esse possit; vt quando opus est præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, nisi cogeretur, non influit in opus, sed solùm est quid comitans per accidēs Vnde etiam timor seruilis, & id quod fit ex tali timore, malum non est: licèt seruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto consistit, mala sit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quò plures sunt tales necessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & melius; modò non adsit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, nisi obligateris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; sicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Ex dictis patet Responsio. Ad maiorem igitur dicendum, Id, quod fit necessitate coactionis, esse minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thomas artic. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cùm ait, *non ex tristitia*; tristitia enim nascitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex necessitate*, id est, non quasi coactè imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex necessitate bonum tuum sit; sed voluntarium*, id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu. at quod fit ex voto, non fit ex tali necessitate, sed ex necessitate obligationis, non inuisa, sed amata, cui non repugnet affectus, sed sponte consentiat: qui modus operandi est Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutum. vt si des eleemosynam non solùm affectu misericordiæ, quia pauper eget; sed etiam affectu Religionis, quia Deo id promisisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. Vnde etiam melius est, ceteris paribus, facere opus bonum ex præcepto, quàm suo arbitrio absque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ: qui sine præcepto, temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, vtpote sponte suscepta. Neque Apostolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, sed præceptum inuitis impositum. quāuis votum etiam possit dici *laqueus* iis qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt, & retrò respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Applicatur distinctio.

Quo modo opus ex præcepto sit melius.

Petes. Quid si quis repugnante affectu faciat opus ex voto?

Respondeo, Id posse fieri multis modis. Vel enim displicet opus secundùm se: vt quia asperum, molestum, verecundum: tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quàm sine voto. melius enim est ieiunare affectu Religionis, quàm affectu temperantiæ: vt rectè diuus Thomas ad 2. Sic Religiosi facientes ex voto id quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi qui id faciunt sponte sua. 55 *Implens votū affectu repugnante.*

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse: tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciat. & sic quoque melius est facere ex voto: nam displicentia illa non influit in opus, sed solùm comitatur: nec est per se peccatum, quia potest interdum subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio non subsit, est quidem peccatum: (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ essent agendæ) non tamen est peccatum mortiferum, modò propositum exequendi perseueret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei curæ facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius, quàm idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodò

modò timore damnationis, aliàs non facturus. hoc modo opus non est melius, quia ex timore seruili: tamen non est malum; quia talis timor ex virtute fidei & spei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitiæ & rectitudinis: imò continet implicitè quemdam contemptum Dei, & diuinæ amicitiæ. secùs de illo affectu, Nollem facere nisi omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

56 *Obiectio.* Dices, Melius est aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo melius est facere sine voto.

Respond. *Obligatio ex promissione nō repugnat liberalitati.* Respondeo Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione; quod ex ea datur, etiam gratis datur: non enim obligatio, quæ nascitur ex promissione liberali repugnat liberalitati; sed est eius effectus.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione; (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non est semper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit violare votum.

D.Thomas art. 3.

57 RESpond. Ex genere suo esse peccatum mortale; quia est contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quemdam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illum parui æstimare. si enim illum magni æstimaret, commoueretur ipsius reuerentiâ, ne fidem ipsi datam ausit fallere. *Potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu considerationis.* fieri tamen potest vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduersionis sit veniale, sicut in ceteris peccatorum generibus accidit: vt si vouisti recitare Psalterium, & omittas paucos versiculos: & in hoc consentiunt DD.

58 *Si tota materia sit tenuis.* Sed difficultas est Primò, Vtrùm violatio voti sit aliquando venialis ratione tenuitatis materię, quando totũ violatur. vt si voueris Salutationem Angelicam, & posteà omittas. Caietan. q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Probabilius esse veniale. Sed etsi hæc sententia sit probabilis, Contrarium tamen est probabilius, nempe esse solùm veniale, quando materia est valdè exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarr. cap. 12. num. 40. Sotus lib. 8. qu. 1. art. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti: tamẽ ad vouendum, & inter ea quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea quæ homini debentur ex iustitia, datur materia magna & parua: cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua: est enim superstitio magna & parua omissio orationis magna & parua: item in decimis & oblationibus, fraudatio magna & parua, in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum? Idem censendum de iuramento promissorio, vt quidam volunt. de quo infrà cap. 42. dubit. 5.

Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, censendum est parui momenti, cùm vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excusatur. 59 *Obiectio 1.*

Respond. etsi non sit absolutè parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquot versiculos, dum sunt pars materiæ votæ: nam recitatio illorum tamquam partis materiæ, est tam meritoria, quàm recitatio illorum vt sunt tota materia: nec minùs Deum honorat, si pari affectu fiat. *Respons.*

Dices Secundò. Quãdo versiculi illi sunt pars materiæ, si omittantur, nondum violatur votum quod per se primò respicit totam materiam: (v.g. cùm vouisti legere Psalterium) sed tantummodò cum quadam imperfectione soluitur: dum autem sunt tota materia, violatur totum votum: ergo est dispar ratio: nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia. *Obiectio 2.*

Respond. Non esse disparitatẽ notabilem. ideò enim omittere istos versiculos est veniale, quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc enim non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit decem, & non soluat nisi nouẽ, violat promissum in vno, & hæc violatio cẽsetur esse in re parua: cur non etiam censeatur esse parua si non soluat, quando tantùm illud vnũ promiserat? Nec refert quòd ille dicatur soluere votum, hic verò nullo modo: quia ille ita soluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quòd illa pars non fuerit per se primò vota: quia sufficit illam verè votam esse in toto. parum enim interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis aliis: quia non ideò plus vel minus est debitum, vt ex communi hominum sensu constat. *Respons.*

Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si sit tota materia confessionis, est peccatum mortale: non autem si solùm sit pars materiæ, vt cõmuniter DD. docent: ergo similiter quando aliquid est tota materia voti, si violetur, erit peccatum mortale. 60 *Obiectio 3. Mendaciũ de peccato veniali in confessione.*

Respond Esse disparem rationem. Ideò enim tale mendacium est peccatum mortiferum, quãdo est tota materia confessionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec vllam sanctitatem habet, nisi à vouente, nec redditur irritum, cùm iam prætererit: sed solùm agitur contra obligationem eius remanentem: idque solùm in re parua. *Respons.*

Dices Quartò, Lege diuina tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinę est peccatum mortale. *Obiectio 4.*

Respondeo, Violatio legis diuinæ in re magna est peccatum mortale, non autem in re parua: nã lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, concupiscere: tamen contrarium facere in re parua, non est peccatum mortale. *Respons. Violatio legis diuinæ in re parua.*

Secun

Exiguũ opus si frequentandum. Secundò difficultas eſt, cùm quis vouit aliquid minutum ſingulis diebus faciendum, Vtrùm ſit peccatum mortiferum, illud per vnum vel plures dies omittere?

Si obligatio ſit diei annexa. Reſp. breuiter, & dico Primò, Si ita intendat ſe obligare in ſingulos dies, vt obligatio ſit diei affixa, & vnà cum die expiret, non erit peccatum mortiferum, etiamſi per plures dies omittat; ſed erunt tot peccata venialia, quot erũt omiſſiones, ſeu dies quibus omittit: vt ſi voueris ſingulis diebus Sabbati in honorem B. Virginis recitare Salue Regina, vel Aue maris ſtella. Ratio eſt, Quia cùm obligatio non continuetur, ſed euaneſcat quotidie, non accumulantur quoq; obiecta parua ad conſtituendum vnum magnum, ſed manẽt diuiſa, ſicut & obligationes. itaque cùm numquã ſit obligatio ad obiectum magnum, numquam omiſſio erit peccatum mortale. Confir. Quia in huiuſmodi votis non eſt vna aliqua obligatio reſpiciens materiam magnam, ſed ſunt plurimæ obligationes diſtinctę reſpicientes diſtinctas materias paruas. Nam perinde ſe habent ac ſi quis ſingulis diebus faceret nouum votum de recitãda prece illo dũtaxat die: quo caſu violatio plurium dierum non efficeret peccatum mortale, ſed totidem venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib. 7. de Iuſtit. q. 2. a. 1. dubit. 2.

61 *Si non ſit annexa diei.* Dico Secundò, Si ita ſe quis obliget in ſingulos dies vt obligatio nõ ſit diei affixa, nec expiret cum die, ſed continuetur; erit peccatum mortiferum, complures dies omittere. Vt ſi voueas quotidie dare aſſem in eleemoſynam, ſi omittas per plurimos dies, accumulatur debitum, fitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non ſoluere. Similiter ſi vouiſti recitare quotidie Orationem Dominicam, aut Hymnũ Veni creator, non affigens orationem diei, ſi diu omittas, creſcit debitum, fitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non ſoluere, aut vna volitione per multos dies talia minuta debita velle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in pœnitentiam, vt per menſem recitet quotidie Pſalmum Miſerere. non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (niſi aliud intendat Confeſſarius) ſed diuiditur onus in plures dies, & ſinguli dies præfiguntur tamquam termini, vltra quos non ſit executio differenda. Vnde ſi omittatur, non ideò euaneſcit obligatio.

Porrò in iſtis & ſimilibus caſibus non ſolùm eſt peccatum, velle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere ſoluere debitum cùm excreuit; ſed etiam omittere minutam precationem eo die quo hæc precatio cum reliquis omiſſis materiam magnam conſtituit, ſeu quo debitum eſſe notabile incipit. Exempli gratia, ſint 20. precationes Dominicæ materia notabilis: omiſſio vigeſimæ erit peccatum mortiferum; non per ſe quidem, ſed vt coniuncta præcedentibus omiſſionibus ſubeſt vni volitioni libetæ, qua quis aduertens ſe etiam reliquarum debitorem, hoc totum negligit, & vult omittere: quia hęc vigeſima precatio primùm cõplet quantitatem notabilem, circa quam ſit obligatio ſub peccato mortali: ſicut vigeſimus aſſis v. g. in materia furti, conſtituit quantitatem notabilem: vnde qui antè ſenſim accepit vſque ad octodecim vel nouemdecim, etſi non peccarit mortiferè, tamen accipiendo vigeſimum voluntate retinendi vnà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vide ſuprà lib. 2. c. 12. dub. 8.

His adde omnia peccata contra votũ qua parte votum violant, eſſe eiuſdem ſpeciei quia eiuſdem rationis eſt irreuerentia & infidelitas erga Deum, ſiue in hac ſiue in illa materia fiat. Vnde qui vouit caſtitatem, ſi cõtingat illum fornicari, vel pollui, & confeſſus fuerit hoc peccatũ, omiſſa per obliuionem circumſtantia voti, ſufficit vt poſteà eidem vel alteri confeſſori explicet ſe votum in re graui violaſſe; vt multi DD. tradunt. *Malitia violationis voti ſunt eiuſdem ſpeciei.*

DVBITATIO X.

Vtrùm votum alterius poſſit alterum obſtringere, vt parentis, filium; teſtatoris, heredem; deceſſoris, ſucceſſorem

VT reſpondeatur huic dubitationi, adhibenda eſt diſtinctio votorum in perſonale, reale, & mixtum: de qua ſup. dub. 4. Qua poſita,

Dico Primò, Si votum ſit *perſonale*, non obligat niſi perſonam vouentis. tale eſt votũ ieiunij, peregrinationis, militiæ ſacræ, ingrediendæ Religionis, & ſimilia. Ratio eſt, Quia hæc vota ſolùm ſunt de actionibus perſonalibus, quæ à ſola perſona vouentis ſunt exequendæ. hæ enim ſolæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad perſonam heredis. itaque ſi huiuſmodi votis nondum ſolutis vouens deceſſerit, non tenetur heres. 62 *Vota perſonalia.*

Sed difficultas eſt de parentibus, Vtrùm illi voto ſno non poſſint obligare filios. Videtur poſſe; nam multis Canonibus habetur, filium, qui à parente in infantia ſua Monaſterio dicatus fuerit, non poſſe, cùm ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20. q. 1. cap. 3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap. 48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria profeſſio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad ſæculum interdicimus regreſſus.* Idem habetur expreſsè cap. Addidiſtis. 2. & cap. Quicumque. 4. & capit. Quem progenitores. 6. ibidem. *An parentes obligent filios.*

63 *Reſp.* Reſpond. Nec votum, nec oblationẽ parentis poſſe obligare filium impuberem ad Religionis ingreſſum, vel permanſionẽ in ea, niſi filius cùm ad annos diſcretionis peruenerit, conſenſerit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Gloſſa in cap. Addidiſtis, vbi ſic ait: *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui poſt ætatem adultam conſenſum accommodarunt.* vnde patet reſponſio ad prædictos Canones. & habetur expreſsè cap. Cùm ſimus. 14. de Regularibus, quod eſt Cæleſtini III. & cap. 10. Illud autem. 20. q. 1. quod eſt Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ. 8. & cap. Sicut. 9. ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. cap. 17. de Regularibus, vbi ſtatuit vt profeſsio virginum liberrima fit. & c. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias feminas ad ingrediendum Monaſterium, ad habitum, vel profeſſionem cogunt, &c. Ratio eſt Primò, Quia nemo poteſt vouere aut promittere alteri, niſi quod habet in ſua poteſtate: atqui arbitrium & actiones filij non ſunt in poteſtate parentis. Vnde parens non poteſt aliud vouere, quàm ſe curaturum vt educetur dũ adhuc impuber eſt, in Monaſterio: & quantum in ſe eſt inductum ad Religionem ample-

amplectendam: quandocumque enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non potest, non censetur aliud promittere, quàm se, quantum poterit, inducturum alterum vt faciat; vt omnes Iurisperiti docent, & colligitur L. Stipulatio ista, ff. de verb. obligat. & Institut. de fimilib. stipul. § Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum vitæ pertinent; quisque est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo cõsensu obligari; vt patet in matrimonio, sacerdotio, cælibatu &c. tantum enim onus, quod perpetuò homini adhæret, & in negotio salutis tantũ in vtramque partem momenti habet, nõ ex alieno arbitrio pendere, sed spõte suscipi debet: ergo idem dicendum de statu Religionis. Deniq; quia Christus Dominus consilia sua voluit esse libera, idq; tum propter illorum excellẽtiam, tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaq; Religio duplici nomine libertatẽ postulat, nimirum quia & ad totius vitæ statum pertinet; & quia est bonum supernaturale consilia Christi complectens.

Qua parens possit præcipere. Nec obstat, quòd parens possit quædam filio præcipere; quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantùm, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filium obligare præcepto, non tamen voto.

Petes, Quid si voto personali implendo occurrat impedimentum; tenebitúrne vouens per alium implere?

64 *Si occurrat impedimentũ.* Respond. Non tenebitur, qoia sola ipsius persona obligabatur, quæ iam per impedimentum excusatur. quòd si per alium fecerit, non ideò liber erit cessante impedimento, nisi commutetur votum. Excipe, nisi dum voueret, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per se non posset; tunc enim teneretur id curare: & sic liberaretur.

65 *Si reale.* Dico Secundò Si votũ sit *reale*, nisi ante mortem persolutum fuerit, obligat heredem. colligitur ex cap. Si heredes, de testamentis, vbi dicitur, *heredes, qui iussa testatoris non impleuerint, esse interdicendos hereditate.* talia enim vota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur, *Si decimam quis bonorum vouit, decima non prius in bonis desiit esse, quã fuerit separata, & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem, heres ipsius hereditario nomine obstrictus est decimæ: voti enim obligationem ad heredem transire constat.* Idem docent communiter DD. vide Siluest. v. Votum 2 q. 11. Ratio est, Quia sicut heres succedit in bonis, & in actionibus ac iuribus defuncti, ita etiam in oneribus, quæ hereditatem attingunt, etiamsi nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promisit homini, tenetur soluere; ita etiam quæ promisit Deo.

Votum peregrinationis. Idem dicendum videtur, si defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam sacram, ea intentione, vt si per se non posset exequi, per alium curaret: tunc enim sub conditione videtur tacitè vouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda; & proinde fecisse votum reale; quare tenebitur heres; quod est notandum. idem dicendũ quando testator ordinat vt heres mittat hominẽ.

Simile est, Si quis vouit ædificare Monasterium, vel aliam piam fundationem instituere. Ita docet Abulensis q. 98. in cap. 30. Numerorum.

Petes, Quid si heres non curet fieri, peccabitne contra votum? 66 *Si heres negligat.*

Respond. Non peccabit propriè contra votũ, nec erit voti violator; quia ipse nihil vouit, aut promisit Deo. (sicut heres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, qua defuncto obstringitur ratione hereditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hereditatem adit, acceptat onera defuncti: partim cõtra Religionem, quia nõ soluit quod Deo debet etsi enim Deo non promiserit; tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is qui promittit se votum viuentis impleturum accepta mercede; si fallat, & ipsi & Deo iniuriam facit.

Dico Tertiò, Si votum sit *mixtum*, partim obligat, partim non obligat heredem: obligat quà reale, non obligat quà personale. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem; heres tuus tenetur mittere calicem; non autem curare peregrinationem. 67 *Si mixtum.*

Petes, An teneatur sumptus itineris in pios vsus conferre? *Sumptus itineris.*

Respondeo, non teneri: quia sunt accessorij voto personali, non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & vt necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente, desinunt deberi. secùs si ille vouendo intendisset vt per aliũ expleretur. Horum tamen habenda ratio in cõmutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. n. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto. hoc tamen non videtur absolutè necessarium, sed decens.

DVBITATIO XI.

Quot modis possit quis voto solui.

RESpondeo, Quinque modis, vt colligitur ex DD. vide Siluestrum, Votum 4. qu. 1. Nauar. cap. 12 n. 63. Primò, Desitione materiæ. Secundò, Absentiâ conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Dispensatione seu absolutione. 68 *Quinque modis obligatio voti tollitur.*

Desitione materiæ soluitur, si id quod antè erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolutè, vel respectu vouentis. vt si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis: vt si votum factum sit eueniente vel durante certa conditione, & illa non eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, vel voluntas vouentis, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius consenso dependens: talia enim habent hanc tacitam conditionem, Nisi Superior, seu ille cuius interest, cõtradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemosynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio.*

Dispensatione, Quando auctoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat auctoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

DVBI

DVBITATIO XII.

Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.

69 RESpondeo, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omnibus, vel saltem quoad materiam, quam vouerunt, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent à consensu alterius: ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex natura rei, vel ex Iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi Superior, vel ille cuius interest, contradixerit.* quare si ille intelligens votum, repugnauerit, cessabit obligatio.

Vnde sequitur, ad irritationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD. quia executio pendet ab eius consensu.

An sit peccatum. Vtrùm autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur, non peccare mortiferè. Imò per se non videtur vllum peccatum; quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo Iure vtitur, siue probet siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Siluester, Votum 4. quæst. 2. Angelus, Votum 2. num. 10.

70 Dices, Irritare votum alterius sine causa, saltem est actus otiosus, quia caret fine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Num. c. 30. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem eius.*

Responderi potest, Nō esse propriè opus otiosum, quia nō caret fine honesto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & posteà contradixit; cùm tamen statim id facere debuisset: *hic portabit iniquitatem vxoris*, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, sed marito, qui pro illa punietur: vel quia impediuit voti validi executionem, vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minime licuit: etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamē, nō excusari à peccato veniali, si absque vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet. quia sine causa bonum opus alterius impedire velle, vituperabile est & malū. cùm enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71 *Non reuiuiscat.* Porrò votum semel in irritum reuocatū, nunquam reuiuiscit, etiamsi Superior facultatem tribuat exequendi, & suam irritationem retractet: quia obligatio per veram irritationē non suspenditur, sed extinguitur. Secùs est, quando non est vera irritatio, sed dumtaxat suspensio executionis, vt fit in votis Nouitiorum, & in votis coniugis emissis ante contractum matrimonium. Ea enim vota non possunt irritari, sed solùm suspēdi: quia emissa sunt ante subiectionem, cùm persona adhuc esset sui iuris. tunc enim cùm nec volūtas personę vouētis, nec materia esset alteri subiecta, contracta est obligatio absolutè & independenter à consensu alterius: & ita non potest ab eo irritari. Secùs verò in iis quæ emittuntur quando vel voluntas personæ, vel materia est perfectè subiecta alteri. quia tunc non potest obligatio contrahi per actum vouendi, nisi sub tacita conditione cōsensus alterius: vt infra magis cōstabit.

Petes, Quomodo scietur, sitne irritatio an suspensio dumtaxat? Qui enim potest irritare, potest etiam suspendere. 72

Respondeo, Id ex ipsis verbis colligendum esse. Si enim is qui potestatem irritandi habet, dicat se irritare vel dissoluere votum alterius, vel nolle vt voto obstrictus sit: non est dubium, quin sit vera irritatio. Similiter si ille sciens votum, dicat, Nolo id facias. quia cùm non restringat ad tempus, absolutè denegat executionem: vnde videtur simul tollere obligationem. Si autem non sit conscius voti, etsi deneget executionem operis, non ideò censetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitū: imò nec suspendere ob eamdem causam. si enim sciret votum, fortè non prohiberet executionem. itaque teneris ei aperire vt probet, vel irritet, vel suspendat, prout ei visum fuerit. In dubio, censenda potiùs est suspensio quàm irritatio: quia votum est veluti in possessione obligandi: vnde pro voto interpretatio facienda. Porrò quod ad irritationem attinet, difficultas est de tribus votorum generibus: Religiosorum, Impuberum, & Coniugum. de quibus sint tres dubitationes sequentes.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Prælatus possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.

SVppono, Religiosos validè & meritoriè posse multa vouere: nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per se est opus consilij, & alias non est Religiosis prohibitum. Vnde obligantur etiam antequam Superior consentiat, aut resciscat, vt rectè Palud. in 4. d. 38. q. 4 ar. 2. Siluest. Votum 3. q. 3. Caiet. q. 88. a. 8. Sotus li. 7 de Iustitia, q. 3. ar. 1. Nau. cap. 12. n. 67. & alij passim. 73 *Possunt vouere.* *Valet ante consensum Superioris.*

Dices, Cap. a Monacho, 20. q. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere sine consensu Abbatis sui; si autem vouerit, frangendum erit.* Confirm. Quia Monachus non habet propriam voluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus distin. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem distinct. qu. 4 & Angelus Votum, 2. §. 3. putant Monachum non posse vouere sine Abbatis consensu, & ante illius consensum votum non habere vim. Sed quod diximus est verius.

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ auctoritatis. non enim est alicuius Pontificis aut Concilij; neque est S. Basilij Magni: (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dici tamen potest cum Glossa, cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

Si regulæ repugnet. Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulę repugnans, (vt orare ea hora in tēplo, qua debes esse in cubiculo) non posse te votum exequi antequā Superior consentiat, & in regula dispenset. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacitè obligasse: alioquin frustrà

fictum

factum esset. quòd si illud ita voueris, vt clam Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autem vouisti aliquid, quod initio non erat prohibitũ, posteà tamen prohibetur; non pntes exequi eo tempore quo durat prohibitio: cessante tamẽ prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiuiscit, quia non fuit irritatum à Superiore; (cùm ignarus voti, id non intenderit) sed solùm consopitum ob mutationem materiæ.

Si materia mutetur.

Caietan.

74 His positis, sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caietan. art. 8. omnia vota Religiosorum à Prælato irritati posse, præter ea quæ sunt de rebus necessariis: vt sunt illa quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi cõtra præceptum Dei; vt non mentiri, non peierare: & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam, neque potest aliquid imperare, quod executionem materiæ impediat. Hæc sententia est valdè probabilis.

Omnia posse in irritum reuocari, &c.

75 Altera est, Omnia absolutè irritari posse à Prælatu præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum, 2. num. 3. Siluest. Votum, 4 q. 2. Sotus suprà. Nauar. num. 65. & alij, estque ferè communis. Hæc sententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet, *Nullum votum Religiosi esse firmum nisi de consensu Prælati*; etsi Caietanus id solùm intelligat de voto, quod fit de opere consilij, non præcepti. Probatur, Quia voluntas Religiosorum debet esse perfectè subiecta & dependens à voluntate Superioris, in omnibus quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus suscipiendis. Sed hæc ratio non videtur firma; ex ea enim sequeretur, Superiorem posse præcipere vel prohibere actus merè internos, quod tamen communiter negatur. Vnde non puto id validè posse probari ex natura rei, siue professionis, siue status Religiosi; (nihil enim horum tantam subiectionem vel dependentiam voluntatis postulat) sed causa referenda est in dispositionem Iuris. sicut enim ex dispositione Iuris in omnibus votis impuberum est tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*: ita in omnibus votis Religiosorum ex eiusdem Iuris dispositione videtur inesse hæc tacita conditio, *Nisi Prælatus contradixerit*, vt docet D. Thomas q 88 ar 8. ad 4. Habet enim Ecclesia potestatem ita statuendi in votis & iuramentis, quando iusta causa subest: sicut potestas ciuilis potest præscribere formulas in contractibus, & apponere conditiones, quæ semper intelligi censeantur, etiamsi a contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. Subest autem hîc iusta causa: quia vt meliùs Religiosi in via spirituali à suis Prælatis dirigantur, expedit vt in omnibus à directione ipsorum pendeant; nec possint se nouis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus possit eas tollere. Simili modo, quia expediebat, eos qui nondum annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel iis qui ipsis loco parentum sunt, (eò quòd sæpè iudicium illius ætatis non sit satis maturum) statuit vt omnia illorum vota & iuramenta promissoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*, vt infrà hoc capite num. 78. & cap. 42 n 61. dicetur.

Sed vnde constat, Ecclesiam ita de votis Religiosorum statuisse?

Respondeo, Id colligi ex vsu ipso, & praxi recepta in Religionibus; quæ non potest aliunde quàm ex Ecclesiæ concessu prouenire.

Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia Iura concedunt hunc transitum; etiam inuito Superiore; ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio constituere. Absurdum enim videtur, vt illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius potestatem est constituendus. Confir. Quia neque ratione materiæ subest hoc votum arbitrio Prælati, vt constat; neque ratione personæ, quia persona per executionem voti desinit esse subdita, & non ampliùs ad Prælatum pertinet.

Votum arctioris Religionis.

Petes Primò, Vtrùm postquam Prælatus consensit in votum, possit illud irritum reddere. Richard. distinct. 38. circa 4. princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipsorum est, Primò, quia postquam Prælatus consensit, non ampliùs votum est pendens, sed transit in absolutum: tacita enim conditio, quæ inerat voto, est impleta. ergo Prælatus nihil ampliùs habet, quod circa illud agat. Secundò, Si subditus ex consensu Prælati aliquid homini promittat, non potest reuocari: ergo neque si Deo. Iuxta hanc sententiam dicendum est, votum Prælato vetante & impediente solùm suspendi, donec impedimentũ istud tollatur: quo sublato, vouentem teneri in futurum, si votum ad illud tempus se extendebat. 76

An post consensum possit irritare.

Contraria tamen sententia videtur communior & probabilior: quamuis si absque iusta causa id faciat, peccet. Tenet Panormit. in cap. Charissimus. num. 4. de conuersione coniugatorum. Siluest. Votum, 4. qu. 2. Caietan. art. 8. Nauarrus num. 61. Sotus lib. 7. qu. 3. art. 1. Fumus v. Votum, num. 12. & alij. Probatur Primò, ex D. Augustino quæst. 59. in Numeros, vbi apertè docet, vxorem non teneri ampliùs voto, si vir contradixerit, etiamsi concesserat antè illud impleri. Loquitur autem D. Augustinus de votis ieiuniorum, & similibus, in quibus vir est caput mulieris. idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secũdò, Quia Superior per consensum priorem non desinit esse Superior, nec censetur amisisse ius illud, quod habet in subditum, quoad illam actionem. si ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Tertiò, Si sit iusta causa, Superior potest irritare: atqui non est inferioris, discutere an talis causa subsit: ergo quandocumque Superior irritauerit, potest inferior se absolutè censere liberum. Quartò, Successor potest irritare votum Religiosi, in quod Prælatus decessor consenserat, vt ipsi fatentur: ergo idem poterat ipse decessor, dum adhuc præest. non enim minùs pendebat à priori Prælato, quàm à posteriore, nec minor est potestas prioris quàm posterioris.

Nec refert, Etiamsi superior, quando consensit in votum, dixerit se ea in re cedere iure suo, se eximere subditũ ea in re à sua iurisdictione: quia inefficax est ea cessio & exemptio, si alter manet verè subditus. vnde tenetur obedire si contrariũ imperet. Etsi enim Superior mediatus possit subditum à potestate Superioris immediati partim eximere, & partim illi subiicere: non tamen id potest respectu potestatis suæ, quia potestatem suam non habet à se, sed ab alio: nec facultatis

Si cessit suo iure.

eius

eius est aut arbitrij, illam partim, minuere vel augere. Si tamen subditus in ea actione efficeretur sui iuris, & omnino independens a Superiore, tunc Superior non posset valide irritare.

Similiter non refert, etiamsi votum collatũ sit in tẽpus quo ampliùs nõ erit subditus; quia nihilominùs manet subiectus quoad personam; nec per executionem voti est eximendus. Vnde DD. hunc casum non excipiunt, sed generatim loquuntur.

Peccabit mortiferè. Peccabit tamen Superior mortiferè, si absque iusta causa votum in quod consenserat irritet; vt rectè docet Caietanus ar.8.dub.3.& Panormit. in cap. Charissimus. 11. num. 4. de conuers. coniugat. & alij. Idem docet D. Augustinus suprà ex illis verbis Numeror. 30. *Portabit ipse iniquitatem eius*; id est, viro imputabitur violatio voti, non mulieri. Ratio est, Quia etsi materia sit viro subiecta, & in eius potestate, tamen ex eius consensu est Deo obstricta, ipse autem impedit ne Deo offeratur. Itaque si materia sit talis, vt violatio voti sit mortifera; irritatio quoque absque causa, mortifera erit. *An successor peccet.* Huius tamen successor qui in votum non consensit, non videtur peccare tale votum irritando: quia cùm non consenserit in illud, non est cur obligetur non irritare. sicut enim iuramentum & votum prioris Superioris, quo promisit non reuocare facultatem inferiori a se concessam, non obstringit successorem; ita nec consensus in votum inferioris. quia hæc obligatio personalis, nec transit in successorem. Confirm. cap. Noluit. 33. q. 5. ex D. August. q. 59. super Numeros, vbi D. August. aperte insinuat, maritum posse elidere votum quod vxor in puellari ætate cum consensu patris emiserat; & DD. ibi notant id posse absque peccato.

Dices, ibi agi de suspensione, non autem de irritatione. Sed si potest suspendere, cur non & irritare, quando votum tale est vt a successore irritari possit? non enim in illud consensit; si enim consensisset, ne quidem suspendere posset absque iusta causa; sicut nec parens qui consentit, suspendere potest. Sicut ergo prior Superior, quia consensit, absq; causa iusta nec irritare potest nec suspendere; ita successor, quia non consensit, vtrumque poterit pro suo arbitrio.

77 *Ad rationes.* Ad primam rationem pro sententia Richardi: Non ita fit illud votum absolutum, vt a nulla ampliùs conditione dependeat; alioquin non posset irritari à Prælato successore. Itaque manet in illo hæc tacita conditio, Nisi aliquando Superior contradixerit: idque meritò, quia non decet vt sit litigium inter subditum & Superiorem in iis, in quibus aliàs ille Superior est.

Ad secundam neganda consequentia: promissio enim homini facta ex consensu Superioris, valide reuocari à Superiore non potest, vt rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. disput. 4. contra Arragon. 2.2. qu. 88. ar 8. Ratio est, Quia in regendo subdito non sustinet locum illius hominis, vt quasi vice illius ius illi acquisitum possit remittere: regit tamen illum loco Dei, & ita potest tollere obligationem, quam ille sibi erga Deum imposuerat. Non tamen potest subditus repugnante Superiore exequi quod homini sic promisit; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendent.

78 Petes Secundò, quando Superior censeatur consentire in votum subditi. Resp. Non sufficere taciturnitatem & dissimulationem, quamuis sciat votum. nam potest id facere vt videat successum, vel vt maturiùs deliberet: & nihil est quod illum vrgeat statim consentire vel dissentire. imò etiam cùm exprese petitur consensus vouendi, sæpè differt responsum. Pari modo non sufficit vt faciat subdito potestatem operis, si votum ignorat. quia etsi consentiat vt aliquod opus facias; non ideò consentit vt nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti est conscius, & consentit in opus, præsumitur consentire in obligationem voti: quia ideò videtur consentire vt votum impleas. si non intenderet per hoc approbare votum, non confirmaretur. Sufficit etiam consensus Superioris in votum, etiamsi subdito non innotuerit. quia non requiritur acceptatio subditi, sicut in promissione, donatione, & contractibus. siue enim subditus acceptet illum consensum, siue repudiet, si superiori placet votum, verè ratificatur. Imò Sufficit adhoc consensus internus, vt rectè docet Sancius lib. 5. de matrim. disp. 40. Ratio est, Quia iste consensus primariò non respicit subditum, sed Deum, cui ius acquiritur. sicut si meus subditus tibi aliquid promittat sub meo beneplacito, & ego tibi clàm insinuem mihi placere, ille obligabitur, nec poterit reuocare. E contrariò si Superior fictè consentiat, exteriùs concedens, & interiùs contradicens, non ratificabitur, sed posteà liberè poterit irritare. *Quando censeatur consentire.*

Petes Tertiò, Vtrùm sicut votis Religiosorum Iure inest tacita conditio, *Nisi Superior repugnauerit*, ita possit quis statuere vt suis votis similis conditio insit respectu confessarij. 79 *An in propriis talis conditio.*

Respondeo, Quadam ratione id fieri posse; vt si quis ad vouendum procliuior, protestetur coram Deo se nullum votum velle absolute esse firmum, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, Quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini præsertim si hanc suam ordinationem explicet illi, cui promissio facienda est; ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renunciauerit illi conditioni, seu nisi à priore mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expresè intenderit; vel nisi ita affectus sit dum vouet, vt etiamsi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere; imò illam ex vi illius affectus excluderet. quibus euentis votum censebitur absolutum, nec confessarius poterit irritum reddere.

Addo, Neminem posse vllo proposito vel protestatione votis futuris eam conditionem apponere, quin posteà, si velit, possit eam renocare & absoluta vota facere; nisi fortè se alteri quoad materiam voti anteà per obedientiam subiecerit, ita vt ea in re non ampliùs sit sui iuris; quia quamdiu manet sui iuris, potest prius propositum mutare, & absolutè absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

Petes Quartò, vtrùm vota Nouitiorum possint à Prælato irritari. Respondeo, Non posse irritari siue emissa sint ante ingressum, siue in ipso Nouitiatu. Ratio est, Quia nec ratione imperij in volontatem personæ, nec ratione materiæ sunt illi subiecta, cùm Nouitij adhuc sint sui iuris. Quòd si, cùm vota fecerunt, suberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuissent irrita reddere, poterit etiam Prælatus, qui in potestatem parentum & 80 *Vota Nouitiorum.*

curatorum ad regendam illorum voluntatem succedit; vt infrà dubit. 15. dicetur. Possunt tamen vota illorum, cùm irritari nequeunt, à Prælato suspendi, quia subest iusta causa differendi executionem, cùm satis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti est impedimento probationi; aliàs non possunt, vt docet Siluest. Votum, 4. qu. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possent tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel Confessario, & vt quibusdam videtur, etiam ab ipso Nouitio; quia est commutatio in id quod apertè melius est. Hoc tamen casu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Potest nihilominùs Prælatus in votis Nouitiorum dispensare; quia in illos habet iurisdictionem quasi episcopalem: non enim decet vt in difficultatibus, quæ Nouitiis in probatione occurrunt, adeatur Episcopus. ita Sancius lib. 9. disput. 39. Imò potest Prælatus dispensare eum Nouitio, vt promoueatur ad sactos Ordines, vt docet Siluest. v. Dispensatio, num. 20. Et Angelus eodem, num. 8. & apertè constat cap. Monachus, d. 77. Vnde colligit Sancius, posse cum Nouitiis dispensare in iis, in quibus cum professis. Imò potest cognoscere & iudicare eorum crimina etiam grauia, vt homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata. vt docet Azotius libro 12. cap. 2. q. 11. ex Nauarro. quia fauore Religionis exempti sunt à ciuilibus magistratibus. Potest etiam Episcopus in votis Nouitiorum dispensare, sicut in votis sæcularium; quia nondum ab eius iurisdictione plane exempti.

Quando votum fuit dumtaxat suspensum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia ex dispositione Iuris commutantur in votum professionis, vt infrà num. 106. dicetur.

81 *Vota laicorum.* Ex dictis responderi potest ad dubium illud, Vtrùm Summus Pontifex omnia vota laicorum irritare possit. Videtur posse, quia est omnium Superior; ac proinde eius auctoritas vbique videtur excepta.

Sed hæc sententia non est probabilis, vnde contrariam tradit D. Thomas q. 88. a. 2. ad 2. & Caietan. ibid. dub. 2. circa resp. ad 2. & alij passim. Probatur, Quia neque ratione materiæ omnia vota sunt illi subiecta; neque ratione subiectionis personæ. Non ratione materiæ; quia non omnia negotia priuata & publica singulorum, nec omnia bona opera, siue præcepti sint siue consilij, ab ipsius arbitrio pendent, sed ea tantùm, quæ totam Ecclesiam spectant. Vnde non potest impedire, ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, eleemosynam largiatur, &c. Non ratione subiectionis personæ; quia non ita sunt illi subiecti vt habeat dominium in eorum voluntatem, possitque in omnibus illam regere, sicut Prælatus regularis regit voluntatem suorum subditorum. alioquin laici non minùs essent subiecti Pontifici in regimine vitæ, quàm religiosi suis Prælatis: & pro suo arbitrio posset, etiam sine causa, vota Religionis & castitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non inest illa tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de votis Clericorum sæcularium: nisi materia voti ab ipsius arbitrio & dispositione pendeat. Vt si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem Monasterij: si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi suam diœcesim.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm vota impuberum possint irritari, & à quibus.

RESpondeo & Dico Primò; Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletum, fœminarum vsque ad 12. expletum) in irritũ reuocari possunt à patre. Colligunt id DD. ex c. 14. Mulier. 32. q. 2. & ex c. 1. de Regularibus in 6. & cap. Ad nostram. 8. extrau. eodem. est communis sententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo est loco patris. Mater tamen non potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris. quia non ipsa, sed tutor habet patriam potestatem. Quidam putant idem posse magistrum vel herum, si pupillus patribus & tutoribus careat; quia est loco patris: quod videtur rationi consonum. Ratio cur iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumuntur possint habere satis iudicij, vt maturè de huiusmodi rebus statuere possint. itaque ne imprudenter se votis inuoluant, voluit Ius omnia illorum vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt, per tacitam conditionem, quæ votis inest. 82 *Vota impuberum. Pater & tutor.*

Petes Primò, An hæc vota post illud tempus irritari ab iisdem possint? Sotus lib. 7 q. 3. ar. 2. putat non posse, quia iam non ampliùs illis ita subsunt. sicut dominus votum serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eò quòd iam sit extra ipsius potestatem. 83 *An post tempus pubertatis.*

Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus q. 189. ar. 5. & Nauar. cap. 12. num. 71. Lopez p. 1. c. 48. & alij. Ratio est, Quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe *si parens vel tutor non contradixerit.* quam conditionem per tractum temporis non amisit. supponimus enim, nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat & firmitatem voti quasi suspensam teneat; si parens nolit esse firmum; desinet obligatio. *Verius est posse irritari.*

Nec obstat quòd filius habuerit intentionem seruandi, aut posteà fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum suum ab initio firmum absolutè fuisse; vnde non sufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis censeatur aliquid ratificare; necesse est vt sciens esse inualidum, velit esse validum; vel si nihil de ea re sciat, vt saltem intendat illud confirmare etiam eo euentu quo inualidum fuisset; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano suprà. *Ratificatio.*

Ad rationem Soti Respondeo, Esse disparem rationem: nam dominus solùm potest irritare votum serui, quatenus officit illius obsequiis; non quia iudicium illi non satis maturum. vnde quando non ampliùs potest officere; non potest irritare. vota autem impuberum possunt irritari, quia ea ætate emissa, quæ sæpè iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis votis, nisi de nouo confirmentur. *Ad rationem Soti.*

Petes Secundò, Quid dicendum de votis impuberum, quæ conferuntur in tempus pubertatis; vt si voueant aliquid exequendum cùm adoleuerint. 84 *Vota collata in tempus pubertatis.*

Respon-

Respondeo, Hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Siluest. Votum. 4. q. 2. & Religio 2. n. 15. ex Panormit. in cap. Scripturæ 4. de voto & voti redemp. Nauarr. num. 67. Sotus lib. 7. quæst. 3. art. 2. Ratio est, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione Iuris, ob ætatis illius imprudentiam, quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælato, quia hæc vota in fauorem Religionis similem conditionem habent, vt ante dictum est, & tenent Auctores prædicti.

85 *Vota puberum.* Dico Secundò, Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt post annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obsunt. Horum enim vota solùm subsunt parentibus ratione materiæ, non ratione dominij in voluntatem. Itaque votum Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia, irritari non possunt. Secus de votis ieiuniorum, præsertim multorum, peregrinationum, & similibus; quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi fortè habeant bona castrensia vel quasi castrensia) non solùm à parente, sed etiam à curatore vsque ad vigesimum quintum ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationem. Ita Siluest. Votum. 4. q. 2. Nauar. num. 64. Lopez c. 47. & alij. secùs tamen est de votis realibus relatis in tempus, quo erunt sui iuris: quia non officiunt administrationi curatorum.

86 *Vota seruorum.* Dico Tertiò, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, vt votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante seruitutem, cùm essent sui iuris, emissa sint, non possunt irritari propriè, sed suspendi. Si non impediunt, non possunt; vt votum castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, commendandi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ seruitutis.

Votum serui complectens tempus libertatis & seruitutis. Petes, Quid si ad vtrumque tempus referatur; vt si seruus voueat toto tempore vitę recitare officium diuinum. Siluest. Votum 4. qu. 2. §. Quintum, putat tale votum posse simpliciter à domino irritum reddi; sicut professio viri inuita vxore facta, est ita irrita, vt ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire; vt patet cap. Quidam, de conuers. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius est, nō posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus; quia solùm illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid posteà acturus sit.

Ad argumentum Siluestri Respondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quis id nullo modo promisit, aut intendit; non enim mens ipsius erat vt si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest, eum teneri ratione professionis; quia hæc Iure fuit inualida, vxore nolente consentire: nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam nō tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione; nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. Vndè Ius præsumit illum voluisse hanc absolutè vouere. itaque non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Secùs tamen in conscientia, si non fuit animus se obstringere ad castitatem nisi in statu religioso. quia promissio non obligat vltra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere; quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensu. at iste, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id est, in seruitute & post. vnde pòst tenebitur voto; quia nemini obest: sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

DVBITATIO XV.

Vtrùm coniux possit omnia vota coniugis irrita reddere.

NOtandum est, vota coniugum, de quibus hîc agitur posse esse emissa vel ante coniugium initum, vel post coniugium ante consummationem, vel matrimonio iam consummato. Rursus, vel eo tempore quo coniunx iam est sui iuris, vt quando alter commisit adulterium, aut damnatus est hæreseos, vel quando coniugi est obnoxius. Denique vel ita sunt emissa, vt sint exequenda constante matrimonio, vel collata sunt in tempus quo vouens erit sui iuris. 87

His positis, multi DD. sentiunt maritum posse irritare omnia vota vxoris constante matrimonio emissa, & implenda; sicut Prælatus potest irritare omnia vota Religiosi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita expressè videtur tenere D. Thomas qu. 88. art. 8. ad 3. *Nullum*, inquit, *votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati: sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris; nec vxoris, nisi sit de consensu viri.* Idem docent Panormit. in cap. Charissimus. 11. num. 5. de conuers. coniugat. Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 3. art. 1. Abulensis in cap. 30. Numerorum, qu. 80. Lopez p. 1. cap. 47. dicit esse satis tutam. Eamdem vt probabiliorem tenet Sanctius libro 9. disput. 39. & citat pro ea multos recentiores viros doctissimos. Probatur Primò, Quia vir est caput vxoris in omnibus præterquam in actu coniugali. ad Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino; quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis omnibus.* Secundò, probari potest ex D. Augustino q. 59. super Numeros, & Scriptura ipsa c. 30. Numerorum. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ quæ est in domo parentum; & vult neutram vllo voto teneri, si ille cui subsunt contradixerit. Tertiò, Quia consentaneum erat, Deum ita constituere ob leuitatem, inconstantiam, & imprudentiam sexus muliebris, qui se facilè votis implicat. *Maritum posse omnia irritare.*

Hæc sententia est satis probabilis; & ex ea sequitur Primò, maritum etiam irritare posse votum continentię vxoris suo cōsensu factum. excipe tamen nisi ipse expressè cesserit iure petēdi; aut nisi mutuo consensu & ex pacto vtrimque sit emissum, vt infrà dicetur. Confirmari potest ex loco illo Num. 30. Nec obstat, quòd ibi agatur de votis abstinentiæ. quia votum continentiæ est votum 88 *Est probabilis.* *In voto continentia.*

abstinentiæ, vt docet Panormitanus in d. c. Charissimus, num. 5. idque probat ex cap. 24. Si tu abstines. 27. quæst. 2. ergo cùm Ius diuinum & humanum det marito plenum ius in votis abstinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confir. Quia vxor subiecta est viro non solùm ratione materiæ, sed etiam ratione directionis voluntatis; ne nouis obligationibus sese sua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non subditam.

In voto de necessariis. Secundò, Posse etiam irritare votum de rebus necessariis seu præceptis, vt de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro, & similia: ob eamdem causam, quia subest illi quoad directionem voluntatis.

In voto relato in futurum. Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quo nec materia nec persona erit coniugi subiecta. Sufficit enim vt eo tempore quo votum fit, persona sit plene subiecta: tunc enim obligatio contrahitur, ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiamsi sit votum castitatis vel Religionis, nā eadem est ratio, vt supradicti Auctores docent.

Hæc sententia, vti dixi, in praxi est probabilis.

89 *Contrarium verius.* Verùm contraria videtur verior & probabilior, Ea tantùm vota vxoris à marito irritari posse, quæ vel iuri eius incommodant, vel ad familiæ administrationem pertinent. Ita expressè docet Angelus, Votum, 2. num 8. Siluest. Votum 5. num. 2. & 3. Nauarrus cap. 12. Enchiridij; num. 64. citans Angelum & Siluestrum. idem docet D. Antoninus p. 3. tit. 1. cap. 22. in principio, & passim Canonistæ.

Probatur Primò, Quia vxor non est subiecta viro, sicut subditus Prælato, aut impubes patri, sed sicut socia minor maiori. Nec est ea iudicij tenuitate, vt in omnibus à viro dirigi debeat, sicut impubes à patre. Secundò, Quia si tanta esset subiectio vxoris erga virum, id proueniret ex Iure illo quod habetur Numerorum 30. vnde Doctores hanc sententiam maximè probare solent. sed hoc Ius est cærimoniale vel iudiciale, pertinens ad politiam illius populi; ac proinde cessauit per mortem Christi, nec vllam modò vim habet. Confirm. ex aliis, quæ ibidem habentur. Non enim est lex naturæ, vt pater possit omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque vt sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur; neque vt votum ratum sit, si statim non contradixerint. est igitur ista lex cærimonialis. Adde, loco illo Num. 30. agi tantum de votis abstinentiæ quarundam rerum, vt colligitur ex fine cap. & ex D. Augustini explicatione. Neque sub nomine *abstinentiæ* ibi videtur posse comprehendi *continentia*; quia tunc non erat tempus continendi. Idem expressè docet Gratianus 33. qu. 5. cap. fin. Confirm. Secundò; Quia Ius naturale non dictat tantam subiectionem vxoris ad virum, cùm non solùm sit subdita, sed socia etiam in familiæ administratione, etsi viro subordinata. Imò nec in Religiosis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam subiectionem, nec tantum dominium in ipsorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa distinctio quæ est in votis puberum & impuberum (de qua suprà dub. 14.) non est ex lege naturæ, sed ex Iure positiuo.

90 *Ad rationes.* Nec obstat, quòd *vir sit caput mulieris*; & quòd Apostolus ad Ephesios 5. præcipiat vt *mulieres viris suis subiectæ sint in omnibus, sicut Ecclesia Christo.* Hæc enim commodè intelligenda sunt, nimirum in iis quæ ad familiæ administrationem pertinent. In iis enim quæ pertinent ad actum coniugalem, non est ipsa magis subdita viro, quàm vir ipsi; itaque est viro par. Simili modo Apostolus ad Tit. 2. monet *seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fidem ostendentes*: non tamen idcircò dominus omnia seruorum vota irritare potest, sed solùm quæ iuri ipsius officiunt. Deinde in multis vxor non est subdita viro, nec tenetur ei morem gerere, nisi ratione scandali; vt vitentur odia, lites, blasphemiæ. Nullo enim Iure potest ei maritus prohibere ne det eleemosynas de suis paraphernis, vt inquit Angelus & Siluester supra, aut ne interdum det eleemosynas de bonis communibus; ne moderatè corpus domet, ne vespere & manè oret. poterit ergo hæc vouere, & exequi, etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipsius scandalo: & huc maximè spectat Apostolus, cuius sententia non habet vim præcepti, nisi ratione materiæ vel scandali.

Itaque vir non poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, vt de non omittendo Sacro diebus festis, de non mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus soluti matrimonij; quia nullo modo ipsius iuri incommodant; neque vota certarum precum aut eleemosynarum de rebus quarum integram habet administrationem. potest tamen vota ieiuniorum, præsertim quibus posset fieri ineptior ad vsum matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus simplicioris, &c.

Vt autem hæc omnia distinctiùs explicentur,

Dico Primò, Vota quæ facta sunt à muliere ante matrimonium initum, non possunt postcà à viro irritari propriè, sed solùm suspendi. Ratio est, Quia quando obligatio est contracta, ipsa erat sui iuris; neque ratione materiæ, neque ratione gubernationis voluntatis viro subdita. vnde non habebant tacitam illam conditionem, Nisi maritus contradixerit. quare non possunt ab eo irritari; nisi irritatio accipiatur latè, vt comprehendat etiam suspensionem, vt sæpè accipitur à DD. Possunt autem suspendi, vt apertè colligitur cap. 15. Noluit. 33. qu. 5. ex D. Augustino q. 59. in Exodum. Ratio est, Quia executio potest esse viro molesta; & non decet vt ea faciat ipso repugnante: soluto tamen matrimonio, vel vxore sui iuris effecta, reuiuiscit vis voti, & tenebitur exequi, si vsque ad illud tempus votum se extendebat. 91 *Vota ante matrimonium edita.*

Dico Secundò, Si tamen mulier erat impubes cùm votum faceret, vel si votum erat tale vt à parente vel tutore posset irritari; probabile est, etiam à marito posse. Colligitur ex d. c. Noluit. Nam agitur de voto puellæ facto cùm esset sub potestate patris, in quod pater etiam consenserat. multò ergo magis poterit irritare votum, si is, cui suberat non consensit. Ratio est, quia maritus succedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eamdem voluntatem, eiúsque leuitati & imprudentię succurrendum. ergo sicut votum, quod emisit eo tempore quo parēti vel tutori erat subiecta, erat pendens ab eorum consensu, ita etiam pendet à consensu mariti, qui in horum potestatem succedit. Nam potestas prima quasi continuatur, etsi in diuersis subiectis. Vnde sequitur, si 92 *Si ante pubertatem.* *Successor in eadem potestate.*

puella

puella emisit votum castitatis aut Religionis ante pubertatem, vel realia post pubertatem adhuc minor existens, id est, ante vigesimum quintum annum expletum, absque eorum quibus suberat facultate, maritum posse ea irritare, etiam ante consummatum matrimonium. quia statim per ipsum contractum matrimonij rati succedit in illorum potestatem. Ita Sancius lib.9.de matrim. disp.41. n.4. Quæ omnia rectè procedunt secundùm priorem sententiam, quæ marito plenam potestatem in omnia vxoris vota concedit, quam diximus esse satis probabilem. In altera non procedunt nisi in votis, at quorum executio auctoritati mariti potest officere, in quibus vxor tenetur illi parere.

93 *Si carebat tutore vel curatore.*

Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cùm votum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modò ipsa tunc temporis, cùm sibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota à parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi possunt. Ratio est, Quia toto illo tempore, quo secundùm leges congruit ei habere tutorem vel curatorem, votum pendet ab illius arbitrio, si contigat illum constitui: atqui maritus succedit in eamdem potestatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendent. ita Sancius suprà.

Idem dicendum de aliis qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magistro, domino, vel Superiori posteà subesse incipiunt. Hinc dominus potest irritare vota serui impuberis omnia, etiam personalia; & omnia realia puberis. quia est ei loco tutoris & curatoris. secùs si erat maior: tunc enim solùm sibi præiudicantia, vt suprà dictum est. Simili modo si Nouitius in sæculo vel in Nouitiatu emisit vota in ea ætate, in qua parens, tutor, vel curator potuisset ea irritare: eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum potestatem succedat, vt ibidem Sancius notat.

94 *Vota ante consummationem emissa.*

Dico Quartò, Vota vxoris emissa contracto matrimonio ante consummationem, possunt eodem modo irrita reddi à marito, sicut emissa consummato matrimonio, excepto voto castitatis & Religionis. Ratio est, Quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipsum contractum. Itaque si vxor aliquod votum fecit in iis in quibus ipsi est superior & caput, potest illud ab eo in irritum reuocari.

Votum Religionis.

Excipio Primò, Votum ingrediendæ Religionis; tum quia ius facit ei potestatem ingrediēdi etiam inuito marito: tum quia per huius voti executionem constituenda est extra mariti potestatem. Vnde par non est, vt maritus possit irritare. Si neglecto voto matrimonium consummarit, non poterit absque consensu mariti intrare. quia consummato matrimonio illud ius intrandi amisit, & tenetur marito adhærere, eique debitum reddere. cùmque non vouerit castitatem, poterit etiam petere; mortuo marito tenetur voto satisfacere: quia non fuit extinctum, sed suspensa executio. idem dico si maritus adulterium cōmittat, aut velit pariter conuerti; vt infrà cap.41.dub.5.dicetur.

Probabile tamen est, matrimonio consummato, maritum posse illud votum irritare. Ita enim tenent DD. primæ sententiæ initio allatæ: quo casu non tenebitur marito mortuo intrare. Quòd si ante consummatum matrimonium voueat Religionem in tempus soluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta prædictam sententiam, irritare. quia per executionem huius voti vxor non erat constituenda extra illius potestatem. quòd si maritus nō irritauerit, peccabit ipsa quidem mortiferè, si illo mortuo ad secundas nuptias transierit; quia faciet contra votum. hoc tamen maritus secundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, à quo illud pendebat, successit.

Votum castitatis.

Secundò, Excipio votum castitatis ante consummatum matrimonium ab vxore emissum. hoc enim, secundùm veriorem & communiorem sententiam, à marito nō potest irritari. Vtrùm autem teneatur ingredi Religionem, vt voto faciat satis, dicetur infrà cap. 41. dubit. 6. Si matrimonium consummauerit, non potest integram castitatem seruare, sed tenetur reddere debitum. itaque ex hac parte non eget irritatione. non tamen potest petere, nec maritus votum illius quoad hoc irritare potest, vt plerique Doctores nobiscum sentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem sententiam suprà num. 87. relatam poterit maritus hoc votum absolutè irritare ratione iuris quod habet, non quidem in materiam, sed in personam; ac proinde etiam obligationem non petendi tollere: quo pacto poterit ipsa, etiam petendo, matrimonium consummare.

Dico Quintò, Vota ab vxore consummato matrimonio facta, secundùm veriorem sententiam non possunt irritari à marito, nisi quatenus eius iuri incommodant, vel materia eius iurisdictioni subest: secundùm tamen probabilem multorum opinionem possunt irritari omnia (vt patet ex supradictis) exceptis istis, quorum primum est, Votum castitatis vxoris factum non solùm consensu mariti, sed etiam ipso iuri petendi cedente. quo casu cùm ipse non retineat ius petendi nisi remotum, & quasi in radice (quatenus videlicet vinculum essentiale matrimonij perseuerat) potest ipsa liberè negare petenti: ac proinde tenetur negare, quia tenetur seruare votum quantum potest. 95 *Cōsummato matrimonio.*

Prima exceptio, votum castitatis vxoris.

Dices, Maritus semper manet superior, ac proinde etsi nō habeat ius in materiam, habet tamen ius in voluntatem vxoris ad eam in omnibus dirigendam. ergo poterit adhuc irritare: sicut Prælatus etsi iure suo cesserit apud inferiorem nihilo minùs votum eius irritare potest, vt suprà diximus. Resp. Hoc argumentum valdè confirmat sententiam nostram. quia videtur conuincere, maritum non habere ius in voluntatem vxoris, quale habet Prælatus in voluntatem subditi, & pater in voluntatem filij impuberis: & consequenter non posse omnia vxoris vota irritare, quamuis absque consensu eius sint facta. Nihilominùs tenēdo alteram sententiam, dici potest; maritum posse restringere suam potestatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte sui iuris: hoc autem non potest facere Prælatus erga subditum. Ratio est, Quia potestas Prælati est ex regula, & ex approbatione Ecclesiæ; quorum neutrum ipse potest mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire vel restringere: at potestas mariti in vxorem est ex contractu priuato. Vnde vel in ipso contractu limitari (vt si addatur vt vxor habeat administrationem dotis,) vel postea nouo pacto superueniente restringi aut suspendi potest.

Consentiendo vt vxor voueat, an iure suo cedat.

Dixi, *non solùm consensu*, &c. Consentiendo enim simpliciter, vt vxor voueat castitatem, non videtur cedere iure petendi, vt illius sententiæ

Auctores docent, quia non censetur sibi in tantum velle præiudicare, nisi id explicet. præsertim cùm ille consensus operetur aliquid: partim vt votum sit firmius; cùm ipse sine peccato mortali non possit irritare, partim vt licitè fiat. debet enim vouens seiungi toro; alioquin exponeret se periculo violandi voti: non potest autem toro separari sine consensu mariti; quare nec licitè absque eius consensu tale votum edere. Hoc tamen votum solùm obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abstinendum a fornicatione, alijsque peccatis luxuriæ: tenebitur tamen marito petenti reddere debitum; nec maritus petendo peccabit, cùm nec ipse vouerit, nec iure suo cedere cogitauerit. Quòd si maritus hoc votum posteà irritauerit, peccabit quidem mortiferè; valida tamen erit irritatio, vt docet Sotus lib. 7. de Iustitia q. 3. ar. 1. Arragon. qu. 88. ar. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio, disp. 40. n. 17. vbi pro hac sententia citat multos alios recentiores. ita vt hæc sententia sit satis probabilis: etsi contrariam putent veriorem.

96 *Secunda exceptio.* Secundò excipitur votum quo vterque mutuo consensu & ex pacto vouet castitatem. Tunc enim maritus non potest votum vxoris irritum reddere, nec vxor viri; vt expresè docet D. Augustinus epist. 199. ad Ediciam. Consentiunt DD. in 4. d. 32 & Canonistæ. Ratio est, quia vterque ita ex pacto vouendo, omni iure suo ad actum matrimonij cedere censetur, vel etiam expresè cedit, vt patet ex cap. Dudum de conuers. coniugat. Ideò enim mutuum consensum & votum exigunt, vt se omnino tutos præstent à mutua petitione: at non essent omnino tuti, nisi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri suo non renunciauit, potest alterum cogere ad reddendum: eo autem renunciato non potest. Ad quod etiam non parum iuuat illud votum, quo renuntians iuri erga coniugem, ubstringit se Deo. Nam petendo non solùm iniuriam faceret coniugi, sed etiam esset sacrilegus & infidelis in Deum. Constituit ergo alter alterum extra ius suum & iurisdictionem, facitque omnino sui iuris in actu matrimonij. vnde non retinet vllam auctoritatem irritandi aut suspendendi voti alterius.

Tertia exceptio. Tertiò excipitur votum quo vterque ex pacto vouet ingressum Religionis; vel maritus susceptionem Ordinis sacri, vxor castitatem in sæculo si est vetula, & extra periculum incontinentiæ; vel ingressum Religionis, si est iuuenis aut in periculo. Ratio est, Quia cùm hoc votum tendat ad perfectam separationem, & mutationem status in quo seruent perpetuam continentiam, videntur renunciare iuri reuocandi. Ita Sancius suprà. Confirmatur, Quia vterque per tale pactum voto firmatum acquisiuit ius iustitiæ ad exemptionem à iurisdictione & seruitute mutua, possùntque se mutuò ad executionem vrgere & cogere. ergo non videntur ius irritandi reseruasse. Secùs tamen est, si mutuo consensu voueant, se soluto matrimonio seruaturos castitatem. quo casu docet Sancius, maritum posse votum vxoris validè irritare; quia per executionem, status non est mutandus, sed supponitur mutatus, quando executio fiet, & aliàs nullum fit præiudicium vxori illa irritatione. peccaret tamen mortiferè irritando; quia ante consensit. Idem dicendum de aliis mutuo consensu factis, quæ non mutato statu sunt exequenda: quia vxor manet sub potestate viri.

Dico Sextò, facto diuortio ob viri adulterium, aut condemnationem hæreseos, si vxor aliqua 97
vota faciat, non poterit vir posteà reconciliatus illa irritare, sed tantùm suspendere, sicut si ante matrimonium emissa fuissent. Ita Sancius lib. 9. disp. 39. num. 40. Ratio est, Quia cùm vxor vouit, erat sui iuris, & omnino independens à potestate mariti. vnde eius vota perinde se habent ac si ante matrimonium facta fuissent: in quibus maritus solùm habet ius suspendendi, vt dictum est suprà num. 91.

Dico Septimò, Vxor non potest vlla viri vota 98
in irritum reuocare, nisi quatenus eius iuri officiunt. *Quid possit vxor in vota viri.* Est communis DD. Ratio est, Quia cùm sit subdita, non habet vllam auctoritatem in virum, nisi quatenus habet ius in materiam, nempe in iis in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur se vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in coniunctione tori & domicilij, & similibus, in quibus requiritur consensus vxoris. Vnde si vouit gestare habitum religiosum, si longa ieiunia, si cubare humi, præsertim ad longum tempus, si longas peregrinationes absque graui causa, potest vxor irritare. si tamen subsit voto grauis causa, non potest irritare; vt si voueat assumere crucem in subsidium Terræ sanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt passim docent Doctores.

Sed quid si maritus vouerit non petere debi- 99
tum? Respondeo, Multi DD. putant, vxorem tale votum posse irritum reddere: quia ipsi onerosum & verecundum semper petere. *Votum mariti de non petendo debito.* Ita D. Thomas in 4 d. 32. qu. vnica ar. 4. ad 1. vbi dicit hoc esse probabilius. Idem sequitur Nauarr. c. 12. num. 60. & multi alij, estque satis probabile.

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quolibet 3. art. 18. Gratianus in cap. fin. 33. quæst. 5. & multi alij. Confirmatur ex cap. Quidam. 3. de conuersione coniugatorum; vbi dicitur, eum, qui inuita vxore professus fuerat, etsi professio non valuit, nõ posse petere debitum: *quia cùm esset in eius potestate id promittere, votum quoad hoc tenuit.* secus tamen esse quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius potestate. Et cap. Placet. eodem tit. idem dicitur de muliere, quæ cum maritum putaret mortuum, professionem fecit. Ratio est, Tum quia onus petendi, quod imponitur coniugi, est parui momenti, potest enim minimo indicio petere; & alter tenetur se tunc paratum exhibere: tum quia etsi est alteri aliquod onus, tamen iure suo vtitur. non enim lege matrimonij tenetur petere, sed solùm petenti reddere.

Distinctio quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hîc habere locum: Quia Pontifex apertè insinuat, ideò non posse exigere, quia quantum in se, tenetur seruare votum continentiæ. Vnde sequitur, nec posse benignè petere, aut rogare. Qui tamen alteram sententiam tenere vellet, respondere posset, eum qui sic vouit, non posse petere, nisi votum à coniuge irritetur. sed non videtur ea mens Pontificis si enim tam facilè poterat votum elidi, cur tam seriò & absolutè respondetur non posse petere?

Ex his patet quid dicendum si maritus voueat 100
continentiam. *Votum continentiæ mariti.* Cùm enim non possit vouere continentiam absolutè absque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, nisi quoad ea in

qui

quibus ipse est sui iuris, per quæ nullum fit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petendum debitum, & abstinendum ab omni actu libidinis præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etsi hoc votum, secundùm probabilem sententiam iam dictam, possit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abstinendum ab aliis libidinibus, v. g. a sui pollutione, &c.

Adde, votum continentiæ, & non petendi debitum, ordinariè censeri illicitum & indiscretum in coniugio, nisi ex consensu coniugis, qui permittat vouenti vt seorsim cubet: tum quia exponit se periculo violandi voti, si assiduè cum coniuge cubet; tum quia alteri cóiugi sæpè est molestum & odiosum tale votum, eò quòd semper cogatur petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. suprà, & Durandus, ibidem q. 2. & alij. non tamen idcircò desinit obligare; quia est de bono consilij, etsi absque periculo non mandetur executioni.

DVBITATIO XVI.

Quinam possint vota commutare, & quo modo.

101 *Quisque potest in melius.* DIco Primò, Quisque potest sua auctoritate votum suum commutare in id, quod constat esse melius. Est communior sententia Doctorum: ita enim sentit Maior in 4. d. 38. qu. 3. Angelus, Votum 4. qo. 2. Caietan. qu. 88. ar. 12. Sotus lib. 7. qu. 4. ar. 3. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. num. 4. Nauar. cap. 12. num. 75. Probatur ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando: *Propositum seu promissum non infringit qui in melius illud commutat.* Ratio est, Quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit promissum, qui dat id quod promissario est gratius; vt si lòco canis promissi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem Psalmos, possim commutare in votum faciendi Sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius quid. *Melius* voco, non quod ex genere suo est præstantius; sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quàm ieiunium, & eleemosyna quàm carnis afflictio per cilicium; tamē qui vouit ieiunium vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam commutare: quia non semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius, sed quod pro tempore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè enim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id quod ei est gratius. Nisi fortè ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus, & solutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non potest votum in illud commutari, sed vtrumque præstandum est. non enim potest fieri commutatio voti in id quod aliàs erat debitum nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc non opus sit commutatione, cùm obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

Sed contra obiicitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad auctoritatem Superioris, sicut & dispensatio, vt patet cap. 1. de voto & voti redemp. vbi dicitur, *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*: ergo sicut nemo priuata auctoritate potest in suo voto dispensare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet; vt habetur l. 2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidam sentiunt, vota non posse propria auctoritate etiam in apertè melius commutari. Ita Siluester, Votum 4. quæst. 7. citat pro se Innocentium, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus est verius. vnde 102 *Obiectiones.*

Resp. Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, vt in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, vt docet S. Thomas art. 12. ac proinde non erit necessaria, quando id per se satis notum est: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei minoris abundè soluitur in re maiore, ita vt non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore, quæ tamen non est gratior creditori. sæpè enim quod melius est, non est homini gratius: secùs in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte; secùs si pars consentiat, vt in proposito.

Petes Primò, Vtrùm votum ingrediendæ Religionis possit propria auctoritate commutari in susceptionem Episcopatus? Quidam affirmant, vt Viualdus n. 73. Ratio est, Quia Episcopatus est status perfectior, vt pote perfectionis acquisitæ. 103 *Commutatio in Episcopatum.*

Sed contrarium expressè habetur cap. penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & postea electus fuit Episcopus, debere Ecclesiæ regimen resignare, & votum implere, si conscientiæ suæ consultum velit.* Ratio est, Quia Episcopi status dicitur perfectior, non quia hominem perfectiorem Deóque gratiorem efficit quàm Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit; sed quia secundùm rectum ordinem perfectionem supponit: est enim status postulans perfectam charitatem, qua animam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Christiani & ministri Ecclesiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit, arrogare, & se idoneum tanto muneri iudicare. status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deóque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratius, vt illum hic & nunc amplectatis potiùs quàm statum Religionis; vel certè si gra- *Episcopatus quo modo dicatur status perfectionis.*

tius est in aliquo casu, id non constat. Idem docent passim DD. & Abulensis in cap. 30. Numerorum, quæst. 94.

104 *Votum factum in fauorem tertij, potest in melius commutari.* Petes Secundò, Vtrùm quis sua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesiæ, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod sit in commodum alterius Ecclesiæ? vt si vouisti dare tres aureos Ecclesiæ S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesiæ S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant, ne auctoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est quia in causis piis per promissionem ius acquiritur absenti, vt possit rem promissam exigere, vt patet l. Illud. & L. Vt inter C. de sacrosanctis Ecclesiis. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Siluestrum v. Votum 4. p. 7. §. Quartum.

Respondeo, verius esse, posse tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio est, Quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Ecclesiæ, sed solum Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt erudite ostendit Caietanus tomo 2. opusculo 11. de voto, qu. 3.

Si promissio ipsi dirigatur in Ecclesiam. Sed quid si addatur promissio, qua res promittatur Ecclesiæ, vel Sancto illius Ecclesiæ præsidi?

Respondeo, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigantur ad Sanctum, solùm acquiritur ius ipsi Sancto, cui gratum est promissionem illam in melius commutari, teste Caietano suprà. Si autem dirigantur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest commutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Post acceptationem non potest, nisi a Prælato vel Rectore Ecclesiæ: quia Ecclesiæ acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promissiones absenti factas ad piam causam acceptare quiuis; modò verba promissionis ad ipsum dirigantur: aliàs minimè, vt dictum est capite 18. dubit. 7.

Hinc patet responsio ad rationem diuersæ sententiæ.

105 *Vtrùm in æquale.* Petes Tertiò, Vtrùm propria auctoritate possit votum commutari in æquale? Quidam censent id fieri posse, si causa iusta subsit, modò constet non esse minus. Ita Sotus lib. 7. q. 4. ar. 3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen est vt id non fiat nisi auctoritate Superioris, vel saltem prudentis confessarij vt docet Viualdus cap. 14. §. 15. ex plurium DD. sententia.

106 *Possunt commutari in professionem.* Dico Secundò, Omnia vota antè emissa commutari possunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in professione fiunt: scilicet in votum paupertatis, castitatis & obedientiæ perpetuæ. Est communis DD. ex cap. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III ait: *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam Religionis obseruantiam noscitur commutare.* Vbi aduerte, satis hîc insinuari, non requiri vllam ad hoc auctoritatem, sed ex natura rei validam esse. Vnde hoc ipso, quo quis profitetur, censetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipsius Iuris auctoritate ea fieri videtur; nisi explicite contrarium intendat: quia dum totam vitam suam alterius directioni subiicit, non censetur priuatas illas obligationes retinere velle. idem colligitur ex cap. penult. de Regular. in Sextò.

Hinc sequitur, Etiam votum subsidij Terræ sanctæ commutari posse in votum Religionis; quia bonum Religionis est melius, Deóque gratius. nisi fortè votum illud ab Episcopo vel Pontifice sit acceptatum; tunc enim ius acquiritur Ecclesiæ ad tale subsidium. vnde saltem sumptus præstandi erunt.

Dico Tertiò, Vota Nouitiorum personalia antè emissa, possunt durante Nouitiatu, auctoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipsorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quòd *auctoritate prælati*, non est dubium; quia hic potest ea etiam suspendere absque vlla commutatione, vt meliùs per exercitia Ordinis probari possint, vt docet Siluester, Votum 4. qu. 7. & alij DD. idque ipse vsus confirmat: non enim solent commutari, sed suspendi, donec per professionem quodammodò expirent, & facessant in onus Religionis. Quòd etiam, *auctoritate propria* commutari possint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifeste est melius. facta tamen huiusmodi commutatione, si iste egressus fuerit ante professionem, redibit obligatio prior; sicut quando fuit sopita seu suspensa executio: quia solum facta est commutatio pro tempore Nouitiatus. 107 *Vota Nouitiorum.*

De votis realibus Nouitij est maior difficultas. Puto tamen posse commutari in onera probationis auctoritate Prælati; quia cùm per illa nullum ius acquisitum sit tertio, non video cur non possint sicut alia commutari.

Dico Quartò, Quicumque habet potestatem dispensandi ordinariam vel delegatam, habet etiam potestatem commutandi; non tamen è contrario. De habente potestatem *ordinariam* est communis sententia DD. sed de habente *delegatam* est dissentio. Nauarrus enim cap. 12. n. 79. putat, eum qui habet potestatem delegatam dispensandi, non continuò habere potestatem commutandi. Probat, Quia hæ facultates sunt omnino distinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipso conceditur altera. Confirmatur, Quia maior prudentia requiritur ad rectè faciendam commutationem, quàm ad dispensationem. Nam in commutatione perpendendum an sit æquiualens in quod votum commutetur: quod non est, cuiusuis iudicare. 108 *Qui potest dispensare, potest etiam commutare.*

Sed contrarium est verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. ar. 3. Siluest. Votum 4. qu. 3. Sotus lib. 7. q. 4. a. 3. Couarr. de pactis 1. p. §. 3. num. 10. Ratio est, Quia commutatio est pars quædam dispensationis, est enim imperfecta quædam dispensatio, seu relaxatio, vt patet ex cap. 1, de Voto. Quod vt intelligatur,

Notandum est, *dispensare*, in voto nihil aliud esse, quàm nomine Dei absolutè condonare voti obligationem. *Commutare* verò est condonare cum onere, nempe vt loco prioris obligationis suscipias aliam: secunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam nascitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valdè notandum est) quàm ex consensu acceptantis, in quo consensu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in dispensatione Prælatus condonat absolutè, in commutatione condonat solùm sub conditione; nempe si voueas aliud. Vnde patet, commutationem

tionem esse imperfectam dispensationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius est, licet etiam quod minus est; vt qui potest dispensare in tertio gradu consanguinitatis, potest etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Respondeo, Has facultates non esse omnino distinctas, sed alteram in altera contineri, sicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confirm. Non minor prudentia requiritur in dispēsatione, quia expendi debet an subsit causa iusta, vt omnino obligatio tollatur, & nihil in eius substituatur locum; quod sanè difficilius est quàm aliquid inuenire quod videatur non minùs gratum Deo, & non minus vtile: vt patebit infrà assertione 6.

Hinc constat altera pars assertionis: cùm enim longè minus sit commutare, quàm omnino absoluere & relaxare; non eo ipso, quo quis potest commutare, potest dispensare, quod est absoluere. Pari ratione, qui ex potestate delegata potest commutare vota, non eo ipso potest commutare iuramenta: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non sit improbabile, vt infrà cap.41.dub.12.dicetur.

Addo, Quicumque ex potestate ordinaria vel
Pœna ex voti violatione debita. delegata potest commutare votum; posse etiam commutare debitum seu obligationem ex violatione voti contractam. v.g. vouisti dare eleemosynam 10. aureorum, si peccares contra castitatem: peccasti deinde quinquies; & ita teneris in eleemosynam dare 50. aureos. Qui potest commutare votum, potest etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio est, Quia illud debitum non debetur nisi ex vi voti: & aliàs materia non est reseruata. Confirmatur, Quia obligatio illa soluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non est maior quàm obligatio voti, quo quis absolutè & directè vouet dare 50. in eleemosynam: sed potiùs minor; cùm non procedat ex affectu ad illud opus; vt constat ex dictis suprà dubit. 6. num. 30. & infrà dubit. 18. num. 130. atqui hæc potest commutari à priuilegiatis; ergo & illa pœnalis. Confirm. Secundò, Eiusdem rationis est obligatio ex voto ad soluendum in futurum, & ad soluendum præterita: vt cùm quis aliquot diebus omisit dare eleemosynam, quam vouit dare quotidie. sed obligatio ad futurum potest commutari; ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauarrus lib. 3. tit. de voto, consil. 33. & 35. vbi docet, eum qui potest commutare aut relaxare vota, non posse idcircò commutare, aut relaxare pœnam, aut debitum ex fractione illius incursum. sed nulla firma ratione, quæ ex dictis non facilè soluatur. Nostram quoque sententiam tenet Sancius lib. 8. de matrim. disp. 15. num. 14.

Dico Quintò, Quod ad modum commutatio-
109 nis attinet; qui solum habet potestatem commu-
Modus commutandi. tandi, debet commutare in æquale vel penè æquale: si enim notabiliter esset minus, admisceretur dispensatio. Quamquam valdè probabile sit priuilegium commutandi ita intelligendum, vt possit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum sententiâ non requiritur priuilegium. itaque parua dispensatio admiscetur. *Æquale* voto, quod æquè gratum est Deo à te hîc & nunc præstari.

Hinc sæpè fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras confessiones, & sacræ Eucharistiæ perceptiones. quia plerumque hæc magis salutaria, Deóque magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia, & personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem vouentis. Sic votum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynam spiritalem, per sacrificia, vel preces, vel bonam instructionem. Imò quando in bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in subsidium certæ rei, (v. g. belli contra infideles, vel hæreticos) potest fieri cōmutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionē & finem Bullæ, vt docet Viualdus, cap. 14. num. 39. ex Deça; quæ sententia non est improbabilis, quando legitima causa subest. Ratio est, Tum quia subsidium spiritale non est minùs præstans quàm temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non possent. nam nihil subsidij temporalis conferre possunt, vel certe adeò modicum, vt pro nihilo reputetur. Securius tamen est, vt etiam aliquid subsidij temporalis conferant pro suo modulo: quia indulgentiæ non sunt extendendæ vltra verborum proprietatem.

Potest etiam fieri commutatio hoc modo: Com- *Commutatio in genere.*
muto votum tuum in id quod talis vir doctus præscribet: nec refert, etiamsi non nisi exacto Iubilæo ille præscribat: quia commutatio antè facta est. ita Nauar. c.16. num. 13. Neque peccabit contra votum, etiamsi ante præscriptionem nouæ materiæ contra prius votum fecerit: quia huius obligatio iam est extincta, & translata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem, implicitè vouit id quod ille Doctor præscripturus est. Vbi etiam aduerte: Si *Si omissa in Iubilæo.*
quis tempore Iubilæi per obliuionem, vel alia de causa non curauit vota sua commutari, vel relaxari, posse id posteà fieri, etiam post annum, si ipse intra tempus Iubilæi, opera ad Iubilæi consecutionem præscripta præstitit. Ratio est, Quia hoc ipso, quo debito tempore fecit opera ad Iubilæi consecutionem necessaria, acquisiuit priuilegium, quo possint eius vota laxari; quod priuilegium non est certo tempori adstrictum, vt colligitur ex tenore verborum Iubilæi. Idem dicendum de absolutione à reseruatis, quæ tempore Iubilæi fuit oblitus. quia ius acquisiuit cuilibet ea confitendi. Ita Sancius lib. 8. disp. 15. num. 17. & Suares de pœnit. disput. 31. sect. 4.

Dico Sextò, Quod ad causam attinet, ad com- 110
Causa commutationis quales esse debeant. mutationem minor requiritur causa, quàm ad dispensationem; quòd dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in æquale, & auctoritate Superioris; sufficit voluntatis maior in illud propensio Si autem dubitetur an sit æquale, sufficit notabilis aliqua molestia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit.

Petes, Vtrùm facta commutatione possit vouens 111
Potest redire ad prius votum. redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio?

Respondeo, Posse, tum quia facta est in ipsius fauo-

fauorem; vnde potest ei renunciare: alioquin non tam esset fauor quàm onus; tum quia solum videtur facta sub conditione, si nolit prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpiùs facta sit commutatio, posse seruari quiduis illorum in quæ facta fuit; v.g. votum peregrinationis annuæ commutatum est in menstruam confessionem; menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium; ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: potest vouens satisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mensibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DVBITATIO XVII.

Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.

112 SVppono Primò, *dispensare* in voto (vt loquuntur Theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; vt videtur velle D. Bonauentura d. 38. ar. 1. qu. 3. & Palud. ibid. qu. 4. art. 4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cùm materia Deo grata non est, obligatio voti per se euanescit, nec opus est dispensatione. Tum denique quia cum multis dispensatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana. quam homo sibi imposuit vouendo, vt vult Sotus lib. 7. qu. 4. art. 1. quia votum non solùm est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri, quod illi adimi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quòd is, qui sua auctoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest, quando per eam alteri ius est acquisitum; id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua auctoritate ab obligatione voti se eximere.

Quid dispensare in voto. Est igitur *dispensare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti; vt Caietanus insinuat art. 12. cùm enim vouendo te obstrinxeris Deo, eique factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel alius eius nomine & auctoritate condonet: sicut videmus in promissionibus humanis.

113 Suppono Secundò quando dubium est vtrùm votum emiseris, non opus esse dispensatione: quia in dubio nemo priuandus est sua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quando dubium est, vtrùm lex sit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, nisi quando constat, causas, quibus imponuntur, exstare; ita vt non sit nobis probabile non exstare. Vnde non solùm in dubio negatiuo, quando neutram in partē habemus rationes probabiles, melior est conditio possidētis; sed etiam in positiuo, quando rationes probabiles habemus, causam obligationis non exstare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum exstare, vt alibi fusiùs expplicatum, Secùs est quando constat de voto, sed dubitas de intentione obligandi, vel de sufficientia considerationis, aut libertatis. Hæc enim cùm natura voti ea requirat, & secum trahat, præsumuntur adfuisse, nisi de contrario tibi constet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus est dispensatione. His positis

Dico Primò, In Ecclesia esse potestatem dispensandi in votis, iuramentis, & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum, vt patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. 114 *Hæc potestas est in Ecclesia.*
Probatur Primò, ex Scripturis, 2. ad Corinth. 2. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* vbi Apostolus significat se condonasse debitum pœnæ contractū ex culpa; quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit, vnde meritò colligunt DD. etiam in aliis debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesiæ Prælatos nomine Dei condonare posse; ita D. Thomas art. 12. colligit. Idem insinuatur in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* & rursus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis*; quæ verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluendi à vinculo culpæ & à vinculo pœnæ, vt ex Scripturis & Ecclesiæ traditione constat; cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præsertim cùm id sæpè ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationem sit necessarium? Idem confirmari potest à simili in regno terreno: qui enim Principis locum tenet in regno vel prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quando salus animarum, qui est finis spiritalis gubernationis, id poscit.

Dico Secundò, Hæc potestas Iure ordinario competit solis Prælatis habentibus iurisdictionem in foro externo. 115 *Competit Prælatis.*

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo iis solis competit, qui Ecclesiæ administrandæ præsunt.

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed iurisdictionis; vnde non competit cuiuis sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius Ordo sacer, sed solùm iurisdictio Ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis sacrorum potest etiam aliis conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & aliis quibusdam, iuxta varia ipsorum priuilegia. Hinc patet in quorum votis Prælati dispensare possint, nimirum in votis suorum subditorum, in quos habent iurisdictionem; non autem in votis eorum, qui ipsis non sunt subditi.

Sed difficultas est, An Prælati possint directè dispensare in votis propriis. 116 *An in suis votis.*

Dico

Dico *directè*, Quia non est dubium, quin Prælatus possit indirectè; nimirum dando alicui ex subditis potestatem, qua in ipsius voto dispenset. Sicut enim sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absoluat à peccatis, etiam à casibus reseruatis; vt colligitur ex cap. fin. de pœn. & remiss. vbi datur illis potestas eligendi confessorem: ita etiam qua liberet ipsum ab obligatione voti. Alioquin Superior esset deterioris conditionis quàm subditi.

Neque satisfacit, si dicas, Papam tunc conferre potestatem confessori electo: quia etiam ipse potest sibi eligere, & sic idem in seipsum confert potestatem alteri.

Potest in suis. Respondeo & Dico Tertiò, Valde probabile esse, posse Prælatum etiam directè in suis votis dispensare. Probatur Primò, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, vt in lege ieiunij, esus carnium, audiendi Sacri, recitandi Officij: ita in iisdem potest dispensare secum, quando iusta causa subest. Ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis. Non enim hîc plus iurisdictionis requiritur in seipsum, quàm ibi. Secundò, Potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quàm Iure naturæ contrahit occasione legis propriæ: cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum proprium? Tertiò, Papa potest sibi ipse conferre indulgentias, absoluendo se à debito pœnæ etiam iniunctæ, vt docet Henriquez de indulgentiis cap. 32. ergo etiam potest se absoluere à debito voti. Quartò, Quia si quid obstaret, cur minùs posset Prælatus in voto suo dispensare, id esset defectus iurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum iurisdictionem exercere. Vnde nemo potest seipsum à peccatis absoluere. nemo seipsum censuris ligare aut soluere. Atqui hic defectus non obstat. Primò, Quia non magis requiritur hæc iurisdictio in dispensatione votorum, quàm in dispensatione legum, collatione indulgentiarum, & obligatione per suas leges. Atqui defectus iurisdictionis in seipsum non impedit quò minùs quis hæc possit in seipsum; vt patet ex dictis. Secundò, quia quòd iurisdictio postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coactiua, quæ exercenda est in inuitum, vt est potestas inferendi censuram: vel quia est contentiosa, inter partes ius distribuens. non enim videtur æquum, vt quis in sua causa sibi ius dicat contrà ius aduersarij se opponentis; sic enim esset sibi & iudex & reus: vel quia pertinet ad absolutionem sacramentalem; quæ Iure diuino postulat distinctionem Iudicis & rei. atqui iurisdictio illa quæ requiritur ad dispensationem voti, nihil horum est, vt per se patet; ergo non est cur requirat distinctionem personæ. Confirm. Primò, ex D. Thoma in 4. d. 10. quæst. vnica. ar. 5. versus finem ad 2. vbi dicit, *Neminem posse seipsum excommunicare, quia excommunicatio fertur per modum sententiæ, quam nemo in seipsum ferre potest, cum idem non possit esse iudex & reus: posse tamen sibi dare indulgentias; quia indulgentia non datur per modum sententiæ, sed per modum cuiusdam dispensationis.* Vnde clare sequitur posse etiam se eximere ab obligatione sui voti, quia hîc est propriè dispensatio. Confirm. Secundò, Quia si in dispensationibus requireretur distinctio personarum, sicut in irrogandis & tollendis censuris, non posset quis esse particeps dispensationis & beneficij à se collati communitati, sicut non potest incurrere censuras à se constitutas in communitatem; quod est contra D. Thomam loco citato communiter ab aliis receptum. Confirm. Tertiò, Quia dispensatio votorum nihil est aliud quàm quædam condonatio nomine & auctoritate Dei facta: atqui condonatio non postulat distinctionem personarum. Qui enim habet auctoritatem condonandi omnibus Regi aliquid debentibus, potest etiam condonare sibi. sicut qui aliquid habet distribuendum, potest etiam se numerare inter eos quibus facienda distributio, si eadem causa locum in ipso habeat: & quæstor sibi ipse soluere potest. Confirm. Quartò, Quia vt docet Panormit. cap. Ex literis. num. 11. de probationibus, in iurisdictione voluntaria potest quis sustinere vices plurium, dummodò exercitium vnius actus non præstet impedimentum exercitio alterius. idque probat ex L. Si consul. ff. de adoptionibus; vbi dicitur quod filius familias si præses sit, possit seipsum apud seipsum emancipare, vel in adoptionem dare. & L. Vna ff. de offic. consul. vbi consul potest apud se manumittere seruum suum; & sic repræsentat personam consulis, & personam domini. Ratio est, quia idem secundùm diuersas qualitates & officia potest seipso esse superior & inferior: vt patet in Pontifice Summo qui simul est Princeps sæcularis, & in Episcopo qui simul est canonicus; in Rege, qui simul est Dux vel Comes coronæ subiectus seu vasallus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia in eo est qualitas Superioris (vt Iurisperiti loquuntur) & qualitas personæ priuatæ. Itaque gratias & beneficia, quę in alios inferiores diffundit per illam eminentem conditionem qua quodammodò similis est Deo, & veluti quoddam terrenum numen; potest etiam in seipsum, qua similis est aliis subditis, & iisdem subiectus incommodis, diffundere. Nam vt superior habet veluti vim actiuam; vt persona priuata, capacitatem ad recipiendum. Neque id mirum videri debet; cùm etiam in naturalibus possit idem agere in seipsum, & esse agens & patiens, vt patet in actionibus vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, Quia dispensatio hæc non requirit maiorem distinctionem quàm actus iustitiæ: atqui eiusdem in seipsum secundùm diuersas rationes & officia potest esse obligatio & actus iustitiæ: vt patet cùm quæstor vt debitor, nomine Regis soluit sibi vt creditori; cùm Christus vt homo satisfecit sibi vt Deo.

Dices, Collator non potest sibi ipse beneficium conferre, vt habetur cap. final. de institutionibus, quia, vt ibi inquit Pontifex, inter dantem & accipientem debet esse distinctio personalis. Similiter patronus non potest seipsum præsentare, vt habetur cap. Per nostras. 26. de Iure patronatus. ergo, &c. 117 Obiectio. Collator. Patronus.

Respondeo. Si hoc argumentum valeret, non posset Prælatus sui voti dispensationē alteri committere: sicut nec collator potest committere suam potestatem alteri, qui ipsi beneficium conferat; vt docet ibidem Panorm. num. 6. Itaque hoc peculiariter statutum est in beneficiorum collatione & præsentatione; tum quia nemo debet se *ingerere ecclesiasticæ prælationis officiis, quantumuis sit idoneus*, vt habetur d. cap. Per nostras; tum

quia

quia esset perniciosum exemplum, si quis sibi prouideret, qui aliis conferre tenetur, vt ait Panormit. supra. Potest tamen quis seipsum eligere (nisi forte sit solus elector) quia id non est prohibitum; non enim a se solo tunc ius accipit, sed etiam a coelectoribus; & rarissimè vsu venit, vt sic promoueatur. Quod autem quidam obiiciunt ex L. 1. ff. de auctorit. & consensu tutorum, ad rem non facit: solùm enim dicitur, *In rem suam tutorem auctorem fieri non posse*, id est, non posse dare pupillo auctoritatem in negotio quod ad ipsum tutorem principaliter pertinet; non autem, vt illi citant, neminem posse præstare auctoritatem in suo facto. Id enim falsum esse, patet in exemplis allatis, & multis aliis. Est tamen verum, quando agitur de alterius præiudicio. Vide Panormitanum loco citato.

118 *Episcopi.* Ex dictis patet, non solùm Pontificem posse in votis propriis dispensare, sed etiam Episcopos; idque in omnibus, in quibus possunt cum suis subditis; quia rationes supradictæ in illis locum habent. Idem dicendum de Prælatis regularium, *Prælati regularium.* qui toti conuentui præsunt, vt sunt Priores, Præpositi, Rectores. Imò etiam Vicepriores & Vicerectores, qui in absentia aliorum regunt. quia hi omnes habent iurisdictionem quasi Episcopalem in suos, & sunt Pastores ordinarij suorum, sicut Episcopi sæcularium. ita Sancius suprà, & Molina disput. 148. vbi dicit, *superiorem Monasterij quas facultates & dispensationes potest aliis concedere, iisdem posse secum vti, quando aliud in ea Religione non est statutum.* Emanuel Sa v. Religio, *Prælati*, inquit, *in religione possunt secum dispensare, sicut cum subditis.* quam sententiam dicit esse rationabilem. Fumus v. Monachus num. 9. Idem colligi potest ex Caietano 1.2. qu. 96. ar. 5. dub. vlt. Siluestro v. Lex, num. 14. in fine. Soto lib. 1. de Iustitia, quæst. 6. ar. 1. & aliis, qui docent, Superiorem posse dispensare secum in lege ieiunij, & aliis in quibus potest cum suis inferioribus, ne sit deterioris conditionis quàm subditi: quare poterit etiam in votis, cùm sit eadem ratio.

Quod ad causam attinet,

119 *Causa iusta est necessaria.* Dico Quartò, Vt dispensatio sit valida, requiritur vt subsit iusta causa. Est communis sententia DD. Docet D. Thomas. ar. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus l.7.q.4. ar. 3. Nauar. n. 52. & alij omnes. Ratio est, Quia nulla auctoritas potest validè condonare quod Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit; Deus enim huiusmodi condonationem ratam non habet: vt si quis absoluatur sine legitima dispositione, est inualida absolutio; & si Indulgentiæ dentur sine causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, Quia potestas dispensandi data est Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem: atqui in destructionem cederet, si valeret sine causa. *Sufficit bona fide iustam videri.* Sufficit tamen vt causa bona fide, adhibito congruo examine pro rei qualitate, à Prælato & subdito putetur iusta seu legitima. tunc enim valebit, etiamsi forte postea deprehendatur non fuisse omnino sufficiens. Deus enim ab homine amplius non requirit, quàm vt faciat quòd in se est: quo facto concedit ei vsum auctoritatis & potestatis suæ. quod etiam locum habet in dispensatione iuramenti, impedimentorum matrimonij, & matrimonij dissolutione: vt inquit Sancius lib. 8. disp. 17. n. 8. Secùs tamen quando sententia est tantùm declaratoria, non dispensatoria.

Petes, Quæ sit iusta causa dispensationis voti? 120

Respondeo, Generatim iustæ causæ sunt vtilitas Ecclesiæ, & honor Dei, vt docet D. Thomas *Quæ sint iusta causa.* art. 12. item vtilitas vouentis, & magna fragilitas eiusdem, per quam timetur sæpè violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, (etiamsi non sit periculum violandi) inconsideratio, inconstantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauar. nu. 77. Sotum q. 4 art. 3. Caiet. art. 12. Hoc etiam Notandum, rarò vtendum puta dispensatione seu relaxatione voti; quia rarò iusta causa subest vt sine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpiùs faciendum in compensationem sublati voti est imponendum.

DVBITATIO XVIII.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue sæculares siue regulares: & quo modo.

Dico Primò, Episcopi Iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis iis quæ Summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sententia DD. Ratio est, 121 quia Episcopus, seposita reseruatione Pontificis, in sua diœcesi potest in iis, quæ sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia: est enim Princeps factotum in sua Ecclesia, ac proinde habet omnem potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi autem quoad hoc, sicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes, qui in diœcesi habent domicilium; vt docet Nauar. in cap. Placuit 3. de pœnit. d.6. num. 91. & sequentib. Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt) sed etiam qui etsi non habeant in diœcesi domicilium, tamen ibi habitant cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 14. Petrus Arragon. quæst. 88. art. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio, disput. 23. num. 13. & multi alij Doctores. nam etiam hoc modo valde probabile est contrahi parœciam, & *Propria parœcia.* acquiri proprium Parochum non solùm ad Sacramenta quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato. Denique vagi, qui nusquam domicilium aut pa- *Vagi.* rœciam habent. hi enim sortiuntur diœcesim in qua se pro tempore reperiunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt.

Petes, Quænam vota sunt Pontifici reseruata? Diuus Thomas dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caietanus ar. 10. & Fumus v. Dispensatio, num. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ natura sua perpetua sunt, cetera non item. His addit D. Thomas art. 12. in fine, votum peregrinationis Terræ sanctæ. Quidam Doctor lib. 3. de conscientia cap. 23. dicit, *Ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Ierosolymitana, dispensare possunt.* 122 *Vota Pontifici reseruata.*

Sed

Quinque reseruantur Pontifici. Sed communis ferè sententia DD.est, Hæc quinque esse illi reseruata; *castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Iacobum Compostellam, & vltramarinum, seu in Terram sanctam.* Probari potest Extrauag. Etsi Dominici, vbi Sixtus IIII. inter cetera, Sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruat, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absoluere. Sed responderi potest, ea solùm subtrahi confessariis, qui prætextu facultatum à Sede Apostolicâ cócessarum absoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verùm quamuis in iure non inueniatur expresse aliquod votum absolutè reseruati, nisi vltramarinum causâ subsidij (de quo cap. Quòd super his. 8. & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus Curiæ Romanæ etiam cetera reseruat; cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitimè præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solùm fiant causâ deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Glossa ibidem, Fumus v. Dispensatio. nu. 16. Iosephus Angles de voto art. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto, n. 55. Tabiena v. Dispensatio, n. 11. & quidam recentiores. Sed & hic consuetudo videtur esse in contrarium, etiamsi solùm deuotionis causâ facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendæ facienda sit.

123 *In quibus Episcopi potestatem habeant dispensandi.* Ex his patet, Episcopum posse dispensare, Primò, in voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non est verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à Sede Apostolica non sit Religio, vt infrà cap. 41. dubit. 1. dicetur.

Secundò, In voto castitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum; quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantùm. Nec refert etiamsi communi *E communi consensu.* consensu coniuges vouissent nec petere debitum, nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non est votum integræ castitatis. relinquitur enim libertas transeundi ad secundas nuptias.

Idem dicendum, si consummato matrimonio, alter etiam cum alterius facultate voueat continentiam, quia nisi concedens facultatem simul cedat iure petendi, non erit votum integræ castitatis, cùm vouens non possit se eximere ab obligatione reddendi; vt patet ex dictis dubit. 15.

124 Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus Votum. 4. numero 9. Siluest. ibidem quæst. 4. Nauarr. cap. 12. num. 76. (etsi Caietanus tom. 2. opusc. 11. quæst. 1. contrarium teneat) quia multùm differt à voto castitatis, cùm per fornicationem non violetur. *Si in gratiam alterius factum sit.* Si tamen hoc votum factum sit solùm in gratiam alterius, v. g. coniugis; ob ipsius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo in cuius fauorem factum; Episcopus non poterit inuito illo dispensare. quia non potest ius illud, per promissionem voto firmatam illi acquisitum, tollere. potest tamen ille, in cuius fauorem est factum, condonare; quia habet tacitam conditionem, *si tibi placuerit*: cupit enim illi gratificari. Quòd si non solum in gratiam alterius, sed etiam intuitu pietatis factum sit & acceptatum; adhuc Episcopus non poterit dispensare, nisi alter ius suum condonet, sed posita illa condonatione poterit. ita Sancius lib. 8. disput. 9. Idem dicendum de iuramento, vt docet Sotus lib. 8. de Iustitia, quæst. 1. art. 9. ad 2. quia quatenus est in alterius fauorem, potest ab eo remitti; quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita cessante præiudicio tertij, potest in eo dispensare Episcopus; vt infrà cap. 42. dubit. 12. numero 62. dicetur.

Quintò, In voto suscipiendi sacros Ordines; quia non est votum castitatis, etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum.

Sextò, Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantiæ voti reseruati adiunctis; vt si vouisti ingredi Religionem strictam, potest commutare in laxiorem: hoc enim non est dispensare in voto Religionis, quia dispensatio est absolutio & liberatio, ille autem non liberatur à Religione, sed solùm à quadam Religionis qualitate. itaque non est dispensatio in voto vt ad substantiam Religionis obstringit, sed solùm vt ad illius quamdam qualitatem, ita Syluest. Votum. 4. num. 3. §. Sextum. Similiter potest dispensare, vt professus in arctiori transeat ad laxiorem. quod intelligo, nisi statutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obstet. Idem potest Abbas, cum consensu tamen conuentus, vt ibidem docet Syluest. & iisdem verbis D. Antoninus p. 2. titul. 11. cap. 2. §. 9. Idcircò autem requiritur consensus conuentus quia (inquit D. Antoninus) non potest Abbas absque consensu conuentus alienare personam conuentus, nisi hoc habeat ex priuilegio speciali.

Septimò, Si Pontifex votum sibi reseruatum commutasset in aliud non reseruatum, posset Episcopus postea in hoc dispensare; quia est nouum votum, per se non reseruatum. Nec potest dici reseruatum ratione commutationis; quia non obligatis ex vi præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim nouum votum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octauò, Potest etiam dispensare in voto virginitatis, si vouens nihil aliud intenderit quàm obligari præcisè ad integritatem carnis conseruandam: tunc enim amissa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti; quia res est impossibilis. Verùm communiter non sic intelligitur, sed vt inuoluit votum castitatis: vnde in dubio sic interpretandum.

Petes, Vtrum in nullo euentu Episcopus possit in voto integræ castitatis dispensare?

Respondeo, Posse assignari aliquos casus, in quibus videtur hanc potestatem habere. 125

Primus est. Si aliquis habens votum simplex castitatis contraxit matrimonium, & consummauit: Episcopus ob periculum incontinentiæ potest dispensare vt petat debitum, vt plurimi recentiores docent. Imò, si nondum consummauit, ob idem periculum videtur posse dispensare vt consummet petendo debitum. nam valdè probabile est, talem non teneri ingredi Religionem vt satisfaciat voto castitatis; (vt Sotus di. 38. quæst. 2. artic. 1. & multi recentiores docent) eò quòd sit res longè difficilior, quam ille nullo *In voto castitatis.*

modo vouere intendit. Sed de hoc infrà cap. 41. dubit.6. quo posito, potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quod etiam tenet Angelus 2. Impedimentorum matrimonij 5. num.1. & cum dispensatione etiam petendo; vt iidem Auctores & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur seruare castitatem. vnde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus est, Si coniuges post contractum matrimonium, communi consensu vouerint continentiam, & posteà idem periculum vtrique, vel saltem alteri eorum inguat. Ita docet Angelus, Votum. 4. num. 9. & notant Doctores in cap. Rursus 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolutè & simpliciter hoc votum, sed solùm ex parte & secundum quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur seruare castitatem; quod est signum, solum fuisse sopitum, & executionem
126 suspensam. Verùm nec hoc Episcopus posset, si Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigidè sibi vellet reseruare: quia inferior non potest suspendere votum superiori reseruatum nisi quatenus ipsius iuri officit. Sed credibile est, numquã fuisse mentem suæ Sanctitatis hoc votum eo casu ita strictè reseruare, vt ab Episcopo non posset prædicto modo suspendi; idque tum propter periculum incontinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ dispensationis: tum quia hæc res est valdè frequens. Accedit, quòd etsi ab initio reseruationis id non fuisset eis concessum, tamen longo vsu & consuetudine etiam à tempore immemorabili ab Episcopis sit vsurpatum, præsertim consummato iam matrimonio, vt ex DD. constat, quamuis esset facilis ad Regulares priuilegio instructos, vel etiam ad Summum Pontificem recursus. atqui consuetudo ius tribuit & iurisdictionem, cap. Cum contingat, de foro competenti. Et quamuis hæc consuetudo ortum habuerit ex periculo peccati incontinentiæ, cui per alios occurri non poterat, tamen sensim absolutè obtinuit, ita vt Episcopus dispenset, etiamsi alius potestatem habens adiri possit. Vnde hanc sententiam absolutè docent præter supradictos, Toletus lib. 7. Summæ, cap. 14. Fumus v. Matrimonium, num. 55. vbi addit, ita *communiter teneri modernos in cap. Rursus. Qui clerici vel vouentes*, Rosella v. Impedimentum 4. num. 5. idem docet nu.6. etiam cùm ambo votùm continentiæ fecerunt, siue ante matrimonium, siue post. *Consulendum*, inquit, *est eis vt petant dispensationem ab Episcopo, maximè vbi timeretur de incontinentia amborum vel alterius*. Sotus in 4.d.37.art.1.in fine, & alij.

Quomodo Episcopus id possit.

Aduerte tamen in secundo casu, Quando coniuges communi consensu vouerunt continentiam, etsi probabile sit Episcopum absolutè posse dispensare modo supradicto, vt debitum petant & reddant; (ita enim præter Rosellam & Angelum tenet Maior in 4.d. 32.qu. 2. col. 2. Emmanuel Sà v. Debitum coniugale, n. 2. & quidam alij recentiores (contrarium tamen videri verius, nimirum, Episcopum non posse, nisi quando in periculo incontinentiæ non esset facilis recursus ad Summum Pontificem, vel aliũ habentem potestatem, vt in quarto casu dicetur. Ita Sancius l.8.disp.11, num. 10. Ratio est, quia hæc res rarius occurrit, estque maioris momenti; nam passim huiusmodi vota solent esse publica: & periculo sæpe aliter potest occurri, cùm neuter habeat ius petendi, possintque habitatione separari. Vnde non est ea consuetudo quæ in aliis, vbi res est occulta, & alter habet ius petendi, nec possunt separari. Nec fuit ratio id concedendi Episcopis ob periculum incontinentiæ, nisi quando ad Pontificem aditus non esset facilis. Si tamen coniuges condonarent sibi mutuò renuntiationem iuris quam sic vouendo fecerunt, restituendo sibi ius petendi, quo vterque in alterum cesserat (quamuis id absque sacrilegio facere non possint, cùm in iniuriam voti ea condonatio seu restitutio cedat) tunc Episcopus absolutè posset dispensare ad petendum debitum, etiamsi facilis esset ad Pontificem recursus. ita Sancius num. 15. Ratio est, quia tunc vterque, etiam absque dispensatione, tenetur reddere petenti. Vnde perinde se habent ac si vterque ante matrimonium, vel iam constante matrimonio cum mutua facultate absque cessione iuris seorsim continentiam vouissent. quibus euentis Episcopus potest dispensare, consuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere, præsumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, nisi idem etiam possit petere. Vnde consuetudo permittit Episcopo absolutè in omni tali casu dispensare, non absolutè, sed ad petendum dumtaxat, quare talis si fornicetur, peccabit contra votum, quia hac ex parte non potuit ab Episcopo relaxari. neque etiam vt possit inire secundas nuptias; nisi sit periculum incontinentiæ, nec facilis sit ad Papam recursus, vt iam dicemus.

Si condonent mutuam renuntiationem.

Tertius, Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto seu graui, ratione cuius sit irritum, videtur Episcopus posse dispensare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus, Votum 4. nu.9. & Glossa in cap. Veniens.5. Qui Clerici vel vouentes. Nauarrus cap. 12. num. 59. Fumus v. Dispensatio num. 17. reseruatio enim videtur intelligenda de libero, ne ita reseruetur coactum sicut spontaneum. 127

Quartus, Quandocumque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. c. cap. Veniens, Angelus suprà. Sed verius est, hoc non sufficere extra casus supradictos & similes, (maximè quando agitur de matrimonio contrahendo) nisi aliud concurrat, nempe vt non sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum; vt requirunt Siluester, Votum 4.q.4. & v. Dispensatio nu. 15. Nauar. c. 12. nu.59.& 76. Sotus lib. 1. de Iustitia qu vlt.ar. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reseruare, sed permittere Episcopo, vt sua potestate ordinaria, quam seposita reseruatione habet, vtatur: non enim vult suam reseruationem esse in euersionem, sed in ædificationem animarum. Hoc tamen non censetur facere, quando facilis ad ipsum vel Legatum eius, cui hanc potestatem commisit, est accessus: tunc enim nulla est necessitas tollendæ reseruationis.

Dico, *cui hanc potestatem commisit*: quia Iure communi Legatus à latere non potest amplius in dispensationibus in prouincia suæ legationis, quàm Ordinarius in sua diœcesi: vt docet Panormi- 128

Legatus.

normitanus in cap. Dilecto.num.5. de præbendis, Couart.de matrimonio cap. 6. §. 10. num.25. inde probans,non posse dispensare in gradibus prohibitis.

Nec refert,vnde proueniat quòd non sit facilis ad Papam recursus, ob paupertatem, an ob aliam causam ; Auctores enim generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib.8.disput.9. num.22. Idem locum habet , quando etsi possit facilè adire, tamen caret sumptibus necessariis ad dispensationem impetrandam. est enim eadem ratio , quando ex mora adeundi graue incontinentiæ periculum imminet. quod etiam expresè tradit Silnest. Votum 4. qu. 4. & Sancius suprà , citans ad hoc alios DD.

129 *Si scandalum impendeat.* Denique idem concedunt DD. non solùm quando est periculum incontinentiæ, sed etiam impendente scandalo , vel damno tertij ex mora, ita Sanctus suprà : vbi ponit exemplum in iuuene votu Religionis adstricto , qui virginem deflorauit,& grauidam fecit;quæ nisi ab eo ducta fuerit, infamabitur : & periculum est in mora , ne vel à suis consanguineis impediatur , vel voluntas eius mutetur. Ad huiusmodi enim mala vitanda multa conceduntur,quæ aliàs minimè licerent : vt patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta , vitandi scandali vel infamiæ causa : in Rectore alienante rem Ecclesiæ, quando periculum est in mora, sine facultate Superioris,& contra iuramentum suum de non alienando sine illius licentia; vt probat Panormit. in cap.fin.de ecclesiis ædificandis, num.8. in dispensationibus impedimentorum matrimonij,concurrentibus certis circumstantiis,vt DD. tradunt ; & aliis multis casibus.

130 Quintus est , Quando votum castitatis est accessorium , & dependens ab alio voto principali in quo Episcopus possit dispensare ; tunc enim sublato principali , cessat alterum : vt si voueas non ludere,non inebriari, non fornicari, sub pœna seruandæ castitatis , aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap.12. num.43. & 75. impleta tamen conditione , putat Episcopum non posse dispensare.

Sextus est,si votum sit conditionale, & conditio nondum sit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iust. qu.4.art.3.Toletus lib.4. cap.18. vbi citat pro hac sententia Franciscum Victoriam. Ratio est , quia votum conditionale pendente conditione est imperfectum:Pontifici autem non censetur reseruari nisi absolutum & perfectum.

Septimus est,Si votum sit non solùm conditionale,sed etiam pœnale;id est,emissum sub conditione in pœnam delicti ; tunc enim probabile est, Episcopum posse dispensare , non solùm ante impletam conditionem , vt vult Sotus suprà , sed etiam post. Ita tenet Lopez cap. 44. vbi pro hac sententia citat Melchiorem Canum , & Barthol. Medinam : Couarruuias in c. Quamuis pactum. p.1.§.3.n.11. Petrus Aragon. q.88. art. 12, Viualdus.cap.14.num.50. qui addit,multos Theologos Salmanticenses consultos ita respondisse , & doctissimos quosque Hispaniæ Episcopos in praxi secutos.Ratio est,quia tale votum non fit ex affectu illius boni , cùm animus ab illo valdè abhorreat ; sed solùm in pœnam.vt illius metu caueat à peccato.vnde non videtur tanti momenti,nec tam insolubile , quàm si spontaneo affectu nuncupatum esset;quale censendum quod Pontifici reseruatur. Confirmatur, quia cum istæ reseruationes sint contra potestatem ordinariam Episcoporum, strictè sunt interpretandæ,vt Sotus ait.communiter autem per votum castitatis & Religionis non solet tale votum pœnale intelligi, sed quod directo affectu emissum.

Sed difficultas est de aliis votis conditionalibus , impleta conditione : vt,Voueo Religionem vel castitatem si hunc morbum euasero , si hoc periculo defungar. Multi putant,etiam tunc Episcopum posse dispensare. ratio est,quia non fit ex directo affectu ad rem votam , sed ad beneficium quod à Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent se obstrictos voto,indicantes animum per se à voto auersum,sed solo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ aliàs nollemus. 131 *Vota conditionalia.*

Nec refert, quòd conditione impleta videatur absolutum & perfectum ; quia radix est imperfecta,quæ in illo voto intrinsecùs imbibitur quæ est affectus ille indirectus,vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem reseruari nisi votum perfectum,nimirum,quod & in se iam perfectum est , non amplius pendens , & in sua radice tamquam ex affectu directo ad rem promissam procedens , ita Sancius lib 8. disput.10. num.13. vbi pro ea citat aliquot recentiores ; addens eá teneri à viris doctissimis nostræ ætatis , esseque in praxi virorum sapientissimorum frequentissima receptam. Eamdem tenere videtur Toletus lib.4.c.18. citans pro ea Victoriam : *Notandum*, inquit , *quod notauit Victoria ; ista quinque vota tunc reseruari Pontifici cùm absoluta sunt; cùm verò conditionata vel pœnalia,pertinent ad Episcopum.*

Verum etsi hanc sententiam non negem esse probabilem , tamen contrariam puto veriorem; quia tale votum impleta conditione videtur arctiùs obligare, quam simile factum absolutè. Ratio est : Nam factum est in modum contractus onerosi,& Deus præstitit contractum ex sua parte: vnde nisi ipse etiam impleat , est ingratus & iniquus in Deum. quare talis hac ex parte videtur magis reprehensibilis , quàm si gratis promisisset. sicut qui promittit Deo sacrificium gratuitum & voluntarium, non videtur tantum obligari,quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium,impetrato beneficio. Nec refert quòd affectus non sit principaliter ad votum,quia saltem est secundariò. amatur enim vt medium ad obtinendum id quod volumus. Itaque securius est in hoc casu adire Pontificem.

Octauus est , Si votum fiat disiunctiuè , hoc modo , Voueo castitatem , vel ieiunium perpetuum: tunc enim in potestate vouentis est eligere alteram partem , in qua Episcopus potest dispensare ; iuxta regulam Iuris 70. *In alternatiuis electio est debitoris , & sufficit alterum implere.* Quòd si eligat partem Pontifici reseruatam , Episcopus non potest : semel autem facta electione , non potest vouens mutare ; vt docet Azorius lib.11. cap.19.qu.10. Sancius lib.8. de matrimonio , disput. 9 num. 14. Cuius ratio est,quia iam obligationem determinauit ad materiá reseruatam, perinde ac si nihil aliud vouisset. Hanc enim vim habet illa electio . Nam in alternatiuis vouetur id quod posteà re meliùs considerata vouens est electurus. Simile est in promissione,quæ tali mo- 132

do facta est homini. sicut enim vbi debitor semel elegit, idque creditori patefecit, non potest mutare illo inuito: ita cùm Deus cor intueatur, si semel tacitus elegisti, non potes retractare; quia hoc vouisti.

153 *Prælati Regulares.*

Dico Secundò, Prælati Regularium habentes potestatem quasi Episcopalem in suos, possunt dispensare in votis Regularium, sicut Episcopus in votis suorum subditorum. Est communis sententia DD. Soti lib.7. q.4. art.3. Nauarri num.75. Silu. Votum 4. nu.3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monasterium eximitur per Pontificem à iurisdictione Episcopi, conceduntur Prælato ea quæ sunt iurisdictionis Episcopalis. Hinc fit vt etiam possint dispensare in voto transeundi ad Religionem arctiorem; quamuis fortè non possint illud irritare; & vt professus in arctiori, transeat ad laxiorem; si tamen consensus communis Capituli adsit, vt insinuat Sotus suprà, & docet exprefse Siluest. Votum 4. num.3. §. Sextum.

In votis Nouitiorum non possunt dispensare, nisi fortè habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem auctoritatem, vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem, sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus suprà num.75. §. Tertiò.

Abbatissæ, etsi possint vota suarum Monialium irritare, non tamen possunt propriè in illis dispensare; quia iurisdictione spirituali carent, vt docet Sotus in 4. d.20. quæst.1. art.4. Viualdus num.95. & alij. vide Siluestrum v. Fœmina. num.4.

154 *Mendicantes.*

Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id est 40. milliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum num.115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. concessæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap. 12. num. 79. & Lopez cap. 50. Vnde etiam possunt dispensare in voto non petendi dispensationem; hoc enim non est reseruatum. Imò sæpè per se desinit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines possint, ex eorum priuilegiis colligendum est.

Non extenditur ad obligat. hæredis.

Aduerte tamen, hanc facultatem dispensandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam testator imponit hæredi. v.g. vt mittat hominem ad B. Virginem Lauretanam; aut quam hæres ex voto reali ipsius defuncti contraxit. Nam hæc obligatio nō est immediatè ex voto, sed quasi ex contractu. hoc ipso enim quo adit quis hæreditatem, suscipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quæ ipse, si realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad hæredem transeunt. Sicut si promittam Titio me eius votum impleturum, nō possum à Regularibus hoc onere liberari; quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij.

Nec obstat quòd origo sit ex voto, & votum possit commutari: quia non potest commutari nisi ex consensu vouentis, qui cùm non viuat, non potest consentire.

135 *Parochi.*

Dico Quartò, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidem mortis, dispensandi aut cōmutandi vota, præsertim in id quod notabiliter minus est. Probatur, quia cùm careant iurisdictione fori externi, non habent potestatē ex officio, & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere ex priuilegio. Idem dico de Archidiaconis & Decanis, nisi consuetudo legitimè præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Siluester, Votum 4. num.3. §. Septimum, ex Archidiacono & Paludano.

136 *Seruanda in forma dispensationis. Cognitio causæ.*

Quod ad formam in dispensatione seruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio causæ: si enim causa iusta non subsit, non valet dispensatio. Etsi enim cùm quis in sua lege dispensat, non sit necessaria cognitio causæ, (nam valet etsi causa non subsit) quando tamen inferior dispensat in lege Superioris, vel in iis quæ ius Superioris concernunt, est necessaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de causæ grauitate, priusquam dispenset in votis: quia agitur de Iure diuino. Si tamen ex parte rei subsit iusta causa, dispensatio valet, etsi cognitio causæ non præcesserit. ita Fomus v. Dispensatio, num.14. in fine, Sanchius l. 8. disput. 17 num.11. citans pro hac sententia Innocent. & Ioannem Andr. in cap. Diuersis. 5. de clericis coniugatis: & alios. Ratio est, quia cognitio ista non est absolutè necessaria vt valeat dispensatio, sed vt legitimè & absque peccato fiat, nec se exponat periculo faciendi actum inualidum contra ius Dei, vel Superioris, & inuoluendi subditum multis peccatis, saltem materialibus.

Non est absolutè necessaria.

Quòd non sit absolutè necessaria, patet: quia neque Iure naturæ, cùm hac in re sufficiat potestas & voluntas dispensantis; neque Iure positiuo, quia etsi hoc Ius requirat causæ cognitionem, nusquam tamen irritum reddit, si contrarium fiat.

Nec obstat Concil. Trident. sess. 25. cap. 18. vbi dispensationem sine causæ cognitione factam vult censeri subreptitiam. quia loquitur de præsumptione fori externi. Idem statuit de dispensatione quæ non est gratis facta; & loquitur non tantùm de ea quæ ab Inferioribus Prælatis, sed etiam quæ à Summo Pontifice facta est. Valet autem lex temerè indicta, si causa boni communis intercedat; cur non etiam legis dispensatio? Item valet electio sine examine causæ, si re verà erat dignus; vt colligitur è contrario sensu, cap. Nihil. 44. de electione, ex illis verbis, *Deiiciendus est indignè promotus. ergo, &c.*

137 *Actus externus.*

Secundò, vt fiat aliquo actu externo, qui possit exteriùs percipi. debet enim ita fieri vt possit alteri innotescere; aliquin nihil ei proderit. Confirm. quia dispensatio est quædā condonatio & remissio debiti: sed condonatio non potest fieri inter homines, nisi mediante actu externo; sicut nec donatio, nec promissio. Sicut enim homines constant animo & corpore; ita actus, quibus inter se communicant, debent constare volitione interna, quæ est veluti anima operis, & opere externo. Non est tamen necessarium, vt verbis fiat (quamuis hæc sint maximè accommodata) potest enim fieri ipso opere. vt si Prælatus conscius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim censetur velle dispensare, præsertim si iusta causa subsit; quamuis cognitio causæ non præcesserit. Simili enim

Potest fieri ipso opere.

modo

modo potest dispensare in legibus & in irregularitate. Neque id solum locum habet in Summo Pontifice, sed etiam in Episcopis, & aliis potestatem dispensandi habentibus: quia Iure naturæ satis est, vt quouis signo suam voluntatem declarent; & nullo Iure positiuo statuitur contrarium. Sic Episcopus ordinando eum quem scit esse irregularem, ipso facto cum eo dispensat, si aliàs poterat. Similiter Superior mittens subditum ad Ordines. ita Siluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine; & v. Dispensatio, in fine. Idem generatim docet de dispensatione voti & quauis alia Siluester Votum; 4. num. 8. citans Paludanum & Archidiaconum; & D. Antoninus par. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. sequuntur passim recentiores.

Potest fieri dissimulatione.

Imò si superior sciens votum vel impedimentum subditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cùm facilè possit, censetur hac ipsa dissimulatione dispensare, vt expressè docet Paludanus in 4. d. 39. qu. 4. ar. 4. *In omnibus*, inquit, *in quibus Prælatis non est taxatus modus cum formula dispensandi, eo ipso dispensant; quo faciunt effectum animi dispensandi, vel sciunt, & non contradicunt, quando facilè & libere contradicere possunt.* Idem iisdem verbis docent D. Antoninus & Siluester loco citato, & multi recentiores. Ratio est, quia nisi tali dissimulatione intenderent dispensare, grauiter peccarent non reprehendendo, cùm nullam habeant causam tacendi, vt supponimus.

Ratihabitio de præsenti.

Confirm. Quia talis dissimulatio censetur ratihabitio de præsenti, quæ etiam confert iurisdictionem ad assistendum matrimoniis, & ad audiendas confessiones, vt multis probat Sancius lib. 3. de matrimonio, disput. 35. Vt cùm Parochus videt aliquem sacerdotem assistere matrimonio, vel audire confessiones, nec contradicit, cùm facile possit. hac enim patientia & taciturnitate censetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus in quibus dissimulat; alioquin grauissimè peccaret non contradicendo. ergo eadem sufficiunt ad dispensationem.

Non obstat; quòd ad absolutionem ab excommunicatione non sufficiat, vt Prælatus ipso facto ad communionem admittat, aut cum eo communicet, vt constat ex Cap. Cum consideres; & Panormitan. ibidem num. 5. de sententia excommunicationis; & Clement. Si Summus Pontifex, eodem; quia forma verbalis, qua ea absolutio significetur à Iure est præscripta, vt ex illis locis constat; quamuis non certorum verborum formula. secùs in dispensationibus.

Acceptatio.

138 Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit: sicut vt condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris. Confirm. Quia Deus non remittit obligationem voti nisi volenti eo solui; ita nec Prælato concessum remittere nomine Dei nisi volenti. Secùs est in dispensatione legum, impedimentorum matrimonij, irregularitatum, absolutione cēsurarum, & similium, quæ à sola voluntate Prælati pendent: in his enim non requiritur acceptatio nec consensus eius qui liberatur.

Fictè acceptans.

Si quis fictè acceptauit dispensationem vel commutationem voti, non est liber potest tamen se liberare mutando animum, & interiùs acceptando, vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis fictè vel metu consensit. potest enim posteà etiam longo tempore interposito interius consentire. Ratio est, quia nihil deficit ad firmitatem actus præter consensum internum acceptantis, cùm exteriùs acceptauerit. atqui consensus internus semper præstari potest, quando alter manet in priore consensu. De quo vide suprà cap. 18. dubit. 7. in fine.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm Summus Pontifex possit dispensare in voto solemni castitatis, præsertim Religiosorum.

D. Thom. art. 11.

VOtum solemne castitatis est duplex: aliud est annexum Ordini sacro, aliud in professione Religionis approbatæ nuncupatur. 139

Votum annexum Ordini sacro.

Quod ad prius attinet, Auctores ferè consentiunt (exceptis paucis qui continentiam Iure diuino connexam putant Ordini sacro) Pontificem posse in hoc voto dispensare. hoc autem potest fieri dupliciter. Primò, tollendo legem cælibatus ab ordinatione alicuius; seu concedendo vt ordinetur absque obligatione vel promissione continentiæ. Sed hoc non tam esset dispensare in voto continentiæ, quàm in lege Ecclesiastica, per quam hoc votum Ordini sacro est connnectum. talis enim numquam vouit, sed solum exemptus est ab obligatione vouendi & continendi, quæ obligatio est solùm ex lege Ecclesiæ. Vnde valet illa dispensatio, etiamsi facta esset absque causa, &; si ille accepto Ordine matrimonium contraheret, esset validum: neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, nisi sicut is qui vtitur dispensatione absque causa obtenta. Vnde seposito scandalo non esset peccatum mortale in illo contractu; quia solùm esset quædam inordinatio, quæ in eo sita est, quòd pars vna non sit conformis aliis in eodem corpore. multò minùs in petitione debiti, cùm ille nullo voto aut præcepto positiuo impediatur.

Secundò, dispensando propriè in voto iam facto. Sed hæc dispensatio non erit valida ad tollendam obligationem continentiæ, si non subsit iusta causa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde si contrahat matrimonium, erit validum; non tamen poterit petere debitum: quia vis voti manet, quantum patitur status. tenebitur tamen reddere ob vinculum iustitiæ, quo coniugi est obstrictus: sicut is qui fecit votum simplex castitatis ante matrimonium. nam votum illius iam solùm habebit vim voti simplicis.

Votum cast. Religiosorū.

De altero, nimirum de voto castitatis Religiosorum, est maior difficultas. D. Thomas art. 11. docet, Pontificem hoc votum non posse relaxare. 140 Ratio ipsius est, quia votum castitatis statui religioso est essentialiter annexum; ac proinde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam tolli ab homine habente illum statum; quia ille status ab homine tolli non potest. quod probatur, quia hic status consistit in quadā consecratione, per quam totus homo Deo consecratur: id autem quod semel Deo consecratum est, non potest ampliùs ad vsus humanos conuerti, nec potest desinere esse consecratum, quamdiu integrum manet: vt patet in calice consecrato,

Sententia D. Thomæ, non posse.

secrato, & in homine consecrato in sacerdotem: ergo qui semel est consecratus Deo per votum solemne Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde vlteriùs infert D. Thomas, non posse dispensari in voto solemni paupertatis, & obedientiæ; quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa, vel potiùs innexa, & intrinsece inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ, qui consistit in duabus propositionibus: Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentiæ essentialiter est annexum statui religioso. Hæc est verissima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Altera est, Status religiosus non potest tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc est ambigua, & à multis negatur. Eamdem sententiam de voti castitatis insolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altisiodorensis lib.3. Summæ cap.21. Glossa in d.cap. Cùm ad Monasterium. & in caput 1. de voto & voti redemptione. Albertus in 4.d.38.art.7. Almainus tract. de potestate Papæ cap. 3. Siluest. 5. Votum 4. qu. 5 Sotus lib. 7. de Iustitia qu.4. ar.2. Petrus Arragon. qu. 88. art.11. Armilla v. Dispensatio, num. 12.

Duo fundamenta illius sententia.

Probatio illius.

Probatur hæc sententia Primò, Quia nihil est melius continentiâ, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.* Ita Altisiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemni est traditio sui; in voto simplici solùm promissio: id autem quod semel est traditum, non potest vmquam repeti. Tertiò, Apostolus Matthæus noluit dispensare eum Iphigenia Regis Æthiopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamsi ipse promitteret conuersionem sui, & regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentiæ solemni, fieri posset vt viuente priori vxore posset quis ducere secundam: vt si Petrus ducta vxore, ante matrimonium consummatum ingrediatur Religionem; deinde Papa dispensante egrediatur, & ducat secundam. Quintò, Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculum matrimonij rati, quod soluitur professione: atqui hoc videtur absurdum: ergo.

Contrarium verius.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, pro qua

141 Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemne castitatis Religiosorum, & concedere, vt matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap.12. num. 77. & ferè communis Theologorum, Henrici quodlib. 5. q.28. D. Thomæ in 4. d.38. quæst.1. art.4. quæstiuncula 1. ad 3. quamuis hîc mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis Cùm ad Monasterium, teste Caietano, Richardi ead. dist. ar.9. qu.1. Scoti ibid. qu. vnica. Duran. ibid. qu. 2. Palud. ibidem qu.4. ar.4. concl.11. & 12. Anton.2. p.tit.12. cap.2. §.9. Angeli v. Votum qu.5. Caiet. ar.11. Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primò, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuæ: ergo etiam solemne. Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesiæ constitutione est introducta, vt expresse habetur cap. vnico, de voto, in 6. vbi Pontifex sic ait: *Quod votum debeat dici solemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes, quòd voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, rerum omnium conditore, ipsum in paradiso & in statu innocentiæ instituente vnionem & in dissolubilitatem acceperit; præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis, Illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri Ordinis, aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam Sedem approbatis.* Idem expresse habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascedente Domino. Si solemnitas est ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare: quia potest relaxare suam constitutionem.

Votum solemne quod sit.

In quo solemnitas voti sita sit.

Ex his apertè colligitur, voti solemnitatem cōsistere in eo, quòd ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni Ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemne dici: ait enim Pontifex, *votum solemnizari per susceptionem Ordinis sacri, aut professionem Religionis*, id est, *solemne* fieri. consistit ergo *solemnitas* eius formaliter in hac coniunctione. Sicut enim per Ordinem sacrum tradit quis sese irreuocabiliter statui Ecclesiastico: ita per professionem tradit se irreuocabiliter statui Religionis; ita vt nec ipse vmquam possit Religionem deserere, nec Religio possit illum dimittere sic, vt omni vinculo quo se obstrinxerat, maneat solutus. talem enim traditionem ex vsu recepto nomen professio insinuat. Dicitur autem hæc *solemnitas* esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones: sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & Ordini sacro annectit votum castitatis: tum quia statuit vt ratione huius coniunctionis censeãtur solemnia, & certos effectus habeant, quos per se non haberent: nempe vt votum castitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt singula ex tribus inducant firmiorem minúsque solubilem obligationem: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere, sicut etiam ad solemnitatem matrimonij plura vel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemne, etiamsi Religio non esset à Sede Apostolica approbata; vt infra dicetur.

Non consistit in benedictione.

Hinc patet, solemnitatem voti Religiosorum non consistere in aliqua *benedictione* vel consecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat; qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium; nec est constitutiua rei sacræ; quia res accipiat quoddam esse sacrum, maneátq; immobiliter ad vsum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sed inuocatiua tantùm, vt Deus peculiariter ope sua Religioso adsistat; sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, &c. de quo vide Caietanum artic. 11.

Non in traditione.

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, vt volunt Sotus supra, Arragonius, & quidam alij. Quia si loquamur de traditione respectu Dei, & acce-

acceptatione ipsius Dei, hæc non magis fit in voto solemni quàm simplici. Vtrumq; enim votum est promissio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promissio. quòd si votum solemne etiam est promissio, qua Deo aliquid promittitur soluendum: ergo non est illius traditio. Hæc enim inter se multùm differunt, & se habent sicut via & terminus; & sicut contrahere debitum & soluere. Nec obstat quòd in professione homo dicatur tradere seipsum ad cultum Dei. quia hæc traditio, quatenus respicit Deum, nihil est aliud quàm deputatio vel obligatio sui ad talem cultum, nempe ad abstinentiam libidinis, & paupertatem; &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minùs fieri potest voto simplici quàm solemni. Acceptatio quoque ipsius Dei non minùs habet locum in voto simplici quàm solemni; vtrumque enim illi gratissimum: sicut non minùs acceptat promissiones quàm oblationes.

Si autem loquamur de traditione respectu Prælati, eiusque acceptatione, hæc non fit præcise vi voti, sed est quid annexum voto in professione, maximè voto obedientiæ; vt dicetur cap. sequenti dubit. 8. Sed hæc traditio potest etiam esse annexa voto simplici; vt patet in iis qui nuncupant tria vota substantialia in nostra Societate; statim enim emissis votis post biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo Professus, & transit in ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio, cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votum simplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, qua hic modus approbetur, & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemni Clericorum; vt fatetur D. Tho. & communis sententia Doctorum cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud est minùs solemne, nec minùs continet sui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non sit essentialiter annexum Ordini sacro, sicut hoc statui Religioso; quia inde solùm sequitur, fieri non posse vt quis maneat Religiosus soluto voto; sicut fieri potest vt quis maneat ordinatus sublato voto. non autem sequitur votum tolli non posse vnà cum statu religioso. imò conuincit, ipsum quoque statum religiosum auferri posse; cùm hic non constet nisi votorum obligatione.

Exemplis probatur. Tertiò Probatur, Quia vt fide digni Auctores referunt, Pontifex sæpe vsus est hac potestate. Primò, Cum Nicolao Iustiniano Monacho professo dispensauit Alexander III. vt posset vxorem ducere, ne familia tam illustris extingueretur, ex qua susceptis sex filiis & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis posteà clarus. Habetur in Vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib. 4. Historiæ. Secundò, Cum rege Aragoniæ, qui cum esset Monachus professus, & eius pater sine liberis obiisset, solutus est votis monasticis vt vxorem duceret, teste Paludano d. 38. qu. 4. art. 4. conclus. 11. & referunt Annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia regis Siciliæ, Moniali professa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cælestino III. Omitto alios: atqui durum est, dicere, Pontifices in re tanti momenti errasse.

142 Dico Secundò, Potest etiam dispensare in voto solemni paupertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit. non enim in his est maior difficultas, quàm in voto castitatis. Dixi, *si subsit causa*, quia Nauar. comment. 2. de Regularibus num. 17. putat, non posse iustam causam subesse, præsertim vt dispensetur in voto paupertatis; quia sufficit vt ei concedatur plena administratio absque dominio. quæ tamen sit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis: hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem, quam habet subditus ad suum Prælatum. & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit quando Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sententia est valdè probabilis. *In voto paupertatis & obedientia.*

Contrariam tamen puto veriorem, nempe posse iustam causam subesse; vt si dispensetur vt Monachus fiat Princeps sæcularis & ducat vxorem; tunc enim est sufficiens causa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis, largitionibus, sumptibus superfluis, aliisve modis, qui facile in hoc statu possunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum sponte cessare hoc ipso quo desinit esse Religiosus; quia non intelligitur nisi de iis, quæ continentur in regulâ, vel ad regulæ obseruationem diriguntur. In Episcopis tamen non desinit, sed mutatur in obedientiam congruentem illi statui, ipsorum tacito vel expresso consensu, vel nouo & formali voto. *Votum obedientia in Religioso Episcopo.*

Notandum est, Sotum lib. 10. de Iustitia q. 5. art. 7. insinuare, reipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti eodem modo obtinent portionem sibi assignatam, quo Episcopi sæculares suam: atqui sæculares ita suam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominium habent portionis suæ. Idem probatur de bonis sæcularibus ex c. 1. Statutum. 18. qu. 1. vbi sic dicitur: *Statutum est, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum fecit, velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem posteà iure vendicandi potestatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum est, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita vt non amplius teneatur ieiuniis, abstinentia carnium, vsu laneorum, silentio, & reliquis monasticis obseruationibus in regula præscriptis. Excipio tamen *habitum*, quem vt seruent, statutum est cap. Clerici officia, de vita & honestate Clericorum; quamuis in quibusdam locis, vt in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Alterum est, *illum habere ius successionis hæreditariæ*; quod intellige, etiamsi fortè illud fuerit quasi extinctum; vt si sit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolutè, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum concedit potestatem vt emant bona sæcularia, eáque relinquant quibus volunt; quod est signum dominij. 143 *De Episcoporum paupertate.* *Liberatur à iugo regula.* *Succedit in hæreditatem.*

Sed verius est, eos hoc voto non esse absolutos, sicut nec voto obedientiæ; ita D. Thomas expressè art. 11. ad 4. éstque communis sententia Docto- *Verius est, non esse liberos.*

Doctorum, Nauarri, de redditibus qu. 4. monit. 12. Siluestri Religio 6. num. 10. Armillæ v. Religio n. 28. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. Vnde cum per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde quia necesse non est, Religiosum Episcopum factum, esse dominum suæ portionis: satis est vt habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suam sustentationem, tum ad pias causas: hæc enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis non acquirit per Episcopatum; nam illud etiam antè habebat, existens Monachus, vt constat ex cap. 9. Si qua mulier. 19. qu. 3. & ex L. Deo nobis C. de Episc. & Cler. sed per Episcopatum fit, vt si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut antè; sed ipsius Ecclesiæ: & hoc est quod disponitur ca. Statutum. Quòd si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum reuiniscit in commodum Ecclesiæ ipsius, ita vt Ecclesia habeat dominium rei sic acquisitæ, & ipse administrationem. Vide Siluestrum Religio 4. quæst. 10.

144 *Ad argumenta Status relig. potest tolli ab homine.*

Ad argumentum D. Thomæ, Negandum est, statum religiosorum non posse auferri ab homine: hic enim status non in aliqua consecratione distincta ab obligatione votorum consistit, vt supponit argumentum; sed in ipsa votorum obligatione. vnde cùm obligatio huius voti possit auferri ab homine, (vt patet in voto sacris Ordinibus annexo) etiam consecratio illa, quæ est per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ sic Deo consecrantur, (vt sunt omnia quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex causa ad vsus profanos conuerti possunt. Sic etiam panes propositionis cùm Deo essent consecrati, & soli sacerdotes iis vesci possent; tamen in necessitate Dauid & socij illis vsi fuere. Idem sæpè factum in atriis, vestibus Deo oblatis, in terra consecrata, & similibus. Addo valdè probabile esse, etiam alias consecrationes ab Ecclesia institutas, à rebus consecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiæ auctoritate, rebus ipsis saluis manentibus; vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, vestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere vt templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur vel profanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam vt consecratio non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se euanescat? omnis enim talis benedictio & consecratio non videtur esse aliud quàm deputatio ad vsum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiæ, vel ad debitum vsum, vel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad consequendum finem nostrarum precum: nam duo illa abundè sufficiunt vt res dicatur consecrata, & sacra, nec alia ratione videtur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, nisi secundum intentionem deputantis & inuocantis.

Alias consecrationes tolli posse.

Quid consecratio & benedictio.

Ad aliorum argumenta:

145 *Ad argumenta aliorum.*

Ad Primum respondet D. Thomas, negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & contemplatio multò est præstantior, cùm sit finis continentiæ; & tamen votum horum potest relaxari. Adde aliam esse Scripturæ mentem: non enim continentiam ceteris virtutibus, sed talentis auri præfert.

Ad secundum. Etiam in voto simplici est traditio sui, non tantum promissio; quia per votum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum castitatis solemne. Imò per vota simplicia potest quis fieri verus Religiosus, si Sedes Apostolica ad hunc finem ea acceptet, vt infrà cap. 41. n. 8. ostendemus. Vnde verum non est, votum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium: nisi loquamur de certo & peculiari illo voto simplici, quo quis vouet se fore Religiosum: hoc enim ad vota solemnia se habet vt sponsalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus est D. Thomas art. 11.

In voto aliquo simplici etiam est traditio.

Ad tertium: Non est certum, Hirtacum petiisse ab Apostolo vt cum Iphigenia dispensaret, vt Caietanus & alij testantur. Deinde si petiit, non videtur sincero animo promisisse conuersionem. Denique illis initiis Ecclesiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum est illum habiturum duas vxores viuas: nam prior desiit esse vxor per professionem Religionis soluto vinculo coniugali.

Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilius quàm oppositum, Pontificem ex causa 146 posse dispensare in matrimonio rato non consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap. 22. num. 21. dicit Paulum III. & Pium IV. ter vel quater se petente dispensasse. Caietanus tom. 1. Opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore sæpè dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap. 8. num. 11. dicit Gregorium VIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

Potest dispensare in matrimonio rato non consummato.

DVBITATIO XX.

Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis?

Verbi gratia, Vouit aliquis Deo & Superiori, 147
perpetuò seruire in Hospitali, vel monasterio, sub hac tacita vel expressa conditione, Si Superior me voluerit retinere, & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur, Vtrùm obligatio voti cesset, si ipse de industria malè seruiendo, damna supellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit.

Pars affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua; ille ad nihil amplius teneretur, etiamsi nulla causa dimissionis subesset; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cùm absolutè dimittatur.

Probatio partis affirmantis.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit & dimiserit; ero liber. Conseq. probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quando reuerà liberè dimittit.

Sed contrarium videtur omnino tenendum, 148
scilicet talem non esse tutum, nisi paratus sit in

Contrarium tenendum.

pedimenta per malitiam posita tollere, & rursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expressè docet Richardus in 4.dist. 38.ar.5.qu. 3. Syluest. Votum 2.quæst.2. Angelus v. Votum 1.num.10 & alij.

Dissolutio contractuum & condonationes debent esse liberæ.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, sub hac conditione, si ille me vellet in domo sua retinere; & posteà malè agerem, eo fine vt me domo sua eiiciat, vel conomiis aut minis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. atqui hic noster casus est planè similis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis, quàm ad dissolutionem alterius contractus.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen vt si fraude, minis, alióve modo dimissionem extorsero, nolim viteriùs obligari; imprudenter & irreligiosè conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, si quinis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet, non minùs obligatur ex parte sua, quàm si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur vt ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationem possit excutere; sed vt Prelato sit integrum, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel vtile, illum dimittere. atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratum exhibeas: ergo nec apposita tali conditione liber eris.

149 Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id quod aliàs nollet: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratum se exhibere ad omnia reducenda in priorem statum, vt omnes Doctores docent, de quo vide suprà cap. 17. dubit.6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, aut leuem, modò iniuria sit causa sine qua alter nollet dissoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei; quam illi debet ex iustitia, vel alia stricta obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, vt libere condonet: at iste vouens ex iustitia tenetur manere; & extorquet dimissionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Vouens finem, vouet tacitè media.

Quintò, Qui vouet aliquem finem, censetur tacitè etiam vouere media ad illum finē necessaria, vt per se patet: atqui medium necessarium est, non ponere directè impedimenta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequium in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere.

Dices, Id esse verum ante dimissionem, quando 150
Obiectio. votum principale adhuc obligat: secùs quando sublatum est per dispensationem.

Respon. Respondeo, Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem; quia non subest iusta causa, vti supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs desitionem conditionis, sub qua factum est, tolli potest: sed cùm hæc per iniuriam extorta sit, nō potest illa tollere votum vt cesset omnis obligatio; nec potest alterum reddere securum, nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliqoid mihi vel tertio in meum fauorem promisisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris, vt ante dictum est.

Sextò, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita se ab obsequio promisso subtrahendo: præsertim cùm ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus; nam fides est pars quædam iustitiæ, vt suprà cap. 18. dubit. 8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolendo ex animo de eo quod factum est, & paratum se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique, Omnis promissio facta alicui sub conditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, vt illi tertiò debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & si promissor cogat ad tollendum conditionem, non censebitur idcircò liber. v. g. promisisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis parentem vt non consentiat; non ideò censendus es liber; quia non sic ab initio conditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est: vt non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur vt posset huiusmodi malis artibus euerti: ergo, &c.

Ad Primum: Prælatus eo casu dimittit quidem 151
Ad argumenta. absolutè, sed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta sunt, in irritum reuocanda sunt; cap. 2. de iis quæ vi.

Ad Secundum: Ideò illa dimissio est valida, quia sponte facta; tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hîc autem extorta est per iniuriam. Ad probat. conseq. Maximi refert à qua causa proueniat consensus in omni contractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis; & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verum est, hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat vt actus sit omnino validus, reddátque alterum securum, vt patet in condonationibus simili modo extortis.

Petes, Quid si talis non solùm vouit obse- 152
quium & famulatum, sed etiam continentiam per-

perpetuam, sub eadem tacita vel expressa conditione; Vtrùm dimissione extorta teneatur adhuc voto castitatis.

Quid si vouit etiam continentiã. Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipsius non videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in Monasterij obsequio; non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur se rursus exhibere, vt recipiatur ad præstandum seriò & bona fide famulatum, quem promisit. vbi enim receptus fuerit, rursus tenebitur vi prioris voti.

Contrarium tamen videri possit probabilius, quia conditio sub qua promisit; non fuit sublata eo modo quo debuit vt votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimitteret, seu quamdiu illum sponte retinere vellet: atqui nunc illum non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriam; & adhuc cupit illum retinere quantum est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo quo debebat tolli; ac proinde manet obligatio.

CAPVT XLI.

De Statu Religioso.

Constat Dubitationibus 15.

EXplicato voto, sequitur vt dicamus de statu religioso, de quo D.Thomas qu. 186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissimè hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de Sacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad statum religiosum.

1. *Quid status, & quotuplex.* NOTANDVM Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò Generatim: sic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perstat & permanet, *status* dicitur, vt status innocentiæ, status legis naturæ, status legis Mosaycæ & Euangelicæ; status huius vitæ, & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum; status ecclesiasticus, & status sæcularis; status seruorum & liberorum; viduarum; & virginum, &c. Vide Caietanum quæst. 183. art. 1. Secundò, strictè, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quamdã firmitatem denotat, vt docet D.Thomas q. 183. art. 1. & passim alij Doctores. Hoc modo D.Thomas constituit tantùm tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum; Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ: Religiosi obsequio diuino: coniuges obsequio mutuo. ex his duo sunt spirituales, & vocantur status perfectionis: tertius est sæcularis. *Tres status.*

2. *Religionis nomen tripliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute qua Deus colitur. de qua suprà cap. 36. Secundò, pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mancipatur obsequio diuino quantum præcisè necessarium est ad salutem; qualis est modò religio Christiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomen Religionis. huius professores propriè dicuntur *Religiosi*; quasi toti diuino cultui addicti. Dionysius de ecclesiastica hierarchia cap. 6. dicit eos *à suis ducibus*, id est, ab Apostolis *appellatos θεραπευτὰς, a puro Dei obsequio & cultu*. eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione, idque ob duas causas, vt ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio Numinis penitus dediti; tũ quia toti sunt in animo suo curando & virtutibus excolendo. *θεραπεύειν* enim duo significat *colere & curare*, seu mederi; eodémque modo vsurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati sunt etiam ab Apostolis *Monachi*, teste Dionysio suprà, *à vita indiuisibili & singulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur*. Dicuntur etiam *ἀσκηταὶ* à D. Basilio & aliis, id est *exercitores*, quia eorum munus est, se in virtutis palæstra exercere. Hinc *ἀσκητικὰ* eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinent. Nomen tamen *Monachi* propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè sunt Monachi, cùm assiduè inter homines versentur, multò minùs qui ex instituto sunt Clerici seu sacerdotes, vt sunt Canonici regulares, & Religiosi Societatis IESV. alia enim est Religio Clericorum, alia Monachorum, vt constat ex cap. Licet. 18. de Regularibus, cap. Nullus. 1. & cap. 2. Mandamus. 19. qu. 3. & aliis multis Iuribus. in fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte. 2. de postulat. Prælat. & alij Doctores. *Religiosi. Cur dicti. θεραπευταὶ. Monachi. ἀσκηταὶ.*

Vulgò in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres; quod nomen potiùs est beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. nam etiam laicis Religiosorum à sæcularibus tribuitur. vnde etiamsi sæcularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit; tamen honoris causâ hi potiùs vocantur Domini quàm Patres, sicut & Magnatum filij, patres suos dominos vocant. Itaque Religiosis, qui in plebem & pauperes quoslibet parentum affectum & officia præstant, & magis amo- *Patres.*

amoris, quoad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quo intumescant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

3 Notandum Tertiò, Religionem, seu *statum religiosum*, sicut & quoduis officium, dupliciter posse spectari. Primò, In actu primo, seu in habitu; & sic nihil est aliud quàm debitum religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vita voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Ad essentiam Religionis requiri tria vota. Quod ad primum attinet, Certum est, ad statum Religionis essentialiter requiri tria vota, eaque perpetua, paupertatis, castitatis, & obedientiæ. Est communis sententia Theologorum & Canonistarum.

4 Nec sufficit seruari hæc tria sine voto; quia sic non constituunt statum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absque voto; quia libertatem resiliendi sibi retinet, quæ per votum abdicatur. *Nazaræi.* Hinc Nazaræi, qui erant typus nostrorum Religiosorum, voto consecrabantur Domino, vt constat ex cap. 6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam suam Deo consecret. nam vt Gregorius hom. 20. in Ezech. ait: *Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est*; addens, illud offerri ab his qui sæculum deserunt, & relicta Ægypto sacrificium offerunt Domino in eremo, id est, in statu Religionis: atqui non potest quis vitam suam totam simul Deo consecrare ipso actu; quia nó tota simul agitur, vt inquit D. Thomas qu. 186. art. 6. ad secundum; ergo id voto fieri debet. Nec sufficit votum, nisi sit perpetuum; quia alioquin est imperfecta sui mancipatio retrò respiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur, Primò, Quia Religio est forma quædá vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Christi, & ad perfectionem charitatis: sed hæc tria maximè sunt conueniétia ad imitationem Christi, & perfectionem charitatis consequendam: ergo, &c. Maior per se patet. Minor probatur. Ac primùm quòd *paupertas* ad hoc sit maximè conueniens, *Paupertatem requiri.* constat ex illo Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* & infrà: *Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth. 5. *pauperes spiritu*, (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) *beatos* vocat; quia ipsis regnum cælorum rependitur. hinc in primitiua Ecclesia omnia erant communia, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, maximè apud Iudæos conuersos: idque voto videntur promisisse: alioquin Ananias & *Anania & Saphira votum.* Saphira non adeò grauiter puniti fuissent, quòd aliquid de pretio sibi retinuissent; nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus. Mentiri* enim *Deo*, est non seruare quod ei promiseris. Ita expressè docent Patres, Hieronymus epist. ad Demetriadem, Augustinus serm. 12. de diuersis, Chrysost. Hom. 12. in Acta; & alij. Denique Apostoli paupertatem seruarunt, Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Christus ipse pauperrimus fuit, Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.*

De castitate, Matth. 19. *Sunt eunuchi qui seipsos* 5
castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere, *Castitatem requiri.* *capiat.* quasi dicat, res ista est valdè eximia, hortor vt quisque pro suo captu ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere, amplectatur: dicimus enim *posse*, quando audemus, & non sinimus nos difficultate rei superari; *non posse*, quando cedimus difficultati, quamuis eam possemus absolutè vincere. sic vulgò dicitur, Non possum hanc iniuriam diutiùs ferre, Non possum condonare, Non possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Domino, vt sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs seruiendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari soleat, patet ex Apost. 1. ad Tim. 5. *Adolescentiores viduas deuita*, (Græcè παραιτοῦ, recusa, non admitte) *cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo* (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicatæ) *nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt.* Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.

De obedientia ad Philippen. 2. *Christus obediens* *Obedientiam requiri.* *fuit vsque ad mortem*: & qui Dominum vult sequi, debet *abnegare seipsum*, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subijcimus.

Secundò Probatur; Status religiosus potest 6
Probatur ratione. considerari vel vt est quoddam *holocaustum*, quo homo omnia sua consecrat Deo; vel vt est *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt est *remotio impedimentorum* salutis. Si primo modo consideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subijciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus, abstinens se causa Dei a voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. Si secundo modo, eadem re- *Vt exercitiū perfectionis.* quiruntur. vt enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & solicitudinem rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus Matth. 6.) quod fit paupertate voluntaria. Debet abstinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corinth. 7.) quod fit cultu castitatis. Denique debet dirigi tamquam discipulus, ne proprio iudicio & affecto fallatur: vt sæpè Scriptura monet, prouerb. 19. 22. Eccles. 6. & alibi. hoc autem fit obedientiâ.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria *Vt remotio impedimentorum.* sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Deni

Vt amotio sollicitudinum. Denique eadem requiruntur vt mens hominis à sollicitudine sæculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim sæculi sollicitudo versatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam qu. cit. 186. art. 7.

7 *Imperfecta Religio.* Ex his patet, Illa Instituta, in quibus non fiunt vota castitatis absolutæ, sed solùm castitatis coniugalis; vt fit in quibusdam Ordinibus militaribus, non esse propriè & perfectè Religiones, sed solùm imperfectè, & secundùm quid: quia non continent primaria consilia Christi: castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti. Vnde in tali Instituto non fit holocaustum perfectum: quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritualia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem dimidit, teste Apost. 1. ad Cor. 7. nec ab aliis sollicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde à temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerunt, ante omnia castitatem ei vouerunt, tamquam hac vna re potissimùm reddamur diuino obsequio idonei. Idem docet diuus Thomas qu. 186. ar. 4. ad 3. *Illi, inquit, modo viuendi, secundùm quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolutè loquendo Religionem; sed secundum quid, in quantum scilicet in aliquo participant quadam, quæ ad statum Religionis pertinent.* Et Sotus libro 7. de Iustitia, quæst. 5. art. 3. In eadem est Glossa in Clement. Ex eo, de sentent. excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de redditibus quæst. 1. monito 55. adducit, solùm probant tales posse dici *personas Ecclesiasticas* & *Religiosos* imperfectò modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè est Religiosus, non definit esse talis ex eo quòd Papa eum illo super aliqua parte voti dispensent: sed Papa dispensauit cum illis vt possint ducere vxores: ergo, &c.

Respon. Resp. Maior vera est, si illa pars voti talis sit, vt sine ea possit essentia Religionis consistere: at obligatio castitatis non est talis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum, vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere*: quod Doctores passim intelligunt, remanente statu Monachi, seu religioso.

Vnde vlteriùs sequitur, si eorum professio ab initio fit cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos non fore propriè Religiosos. Cetera, quæ Nauar. adfert, omitto, quia parum vrgent.

8, *Solemnitas an sit necessaria.* Quod attinet ad secundum, non est necessarium ad essentiam status religiosi, vt vota ista sint solemnia; sufficit vt ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex intentione Ecclesiæ, vt suprà cap. 40. dubit. penult. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquam solemnitatem vel conditionem requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundùm se essentialia sunt, Iure diuino sunt constituta. Secundò, Quia illa solemnitas solùm inducit quamdam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nam potest quis esse verus Religiosus manente vinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo vtendi; vt patet quando coniux ex consensu alterius proficitur. Simili modo dominium non magis repugnat statui Religionis quàm vsus, si omni momento dependeat à nutu Superioris, ita vt ad omnem nutum illius sis paratus resignare. Nec obstat cap. Cùm ad Monasterium, suprà citatum, vbi dicitur, *abdicationem proprietatis adeò esse annexam regulæ monachali, vt nec Summus Pontifex contra eam possit licentiam indulgere* quia loquitur de *proprietate* quatenus significat ius independens à voluntate Superioris, quo quis possit rem tenere, & vti tamquam non subiecta Superioris auctoritati. quo modo passim accipitur, quando de proprietate Regularium agitur, vt patet cap. 2. & 4. eodem titulo. vbi dicitur, Religiosum, qui in extremis *habere peculium* (nempe absque Superioris concessu, vt ibidem apertè insinuatur) vel *habere proprium* deprehensus fuerit, non esse in loco sacro sepeliendum. vbi nihil aliud est *habere proprium*, quàm aliquid tenere inscio Superiore quasi iure proprio, & tamquam non subiectum Superioris dispositioni; ita vt non sit paratus ad Superioris arbitrium relinquere. Itaque *proprietas* non accipitur ibi pro qualicumque dominio rei etiam separato à libero rei vsu. neque talis dominij abdicatio pertinet ad essentiam Religionis, cùm nullo modo officiat perfectioni; præsertim quando iusta causa est illius dominij ad tempus retinendi parui enim æstimatur dominium rei, si non magis possis ea vti, aut de ea disponere absque Superioris arbitrio, quàm si dominium non haberes, & quouis momento paratus esse debeas illud abdicare. Sicut enim dominium, quod maritus habet in corpus vxoris, non repugnat statui Religionis, sed solùm vsus: ita nec dominium rei, nec vsus illi repugnat, nisi sit independens à Superioris arbitrio. Tertiò, Quia per vota simplicia in Societate Iesv, post probationem emissa, efficiuntur veri Religiosi. vt motu proprio & ex certa scientia declarauit & definiuit Gregorius XIII. in sua Constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia sæcularia ac regularia reddit eos qui contrarium ausi fuerint affirmare. *Constitutio Greg. XIII.* Idem colligitur ex Concil. Tridentino sess. 25. cap. 16. de Regularibus, vbi agens de professione Nouitiorum, quomodo in aliis Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota simplicia, & desinunt esse Nouitij, habentúrque Religiosi: ergo tacitè insinuat illos fieri verè Religiosos.

Idem apertè colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. Pij IV. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur. *Probatur ex litteris aliorum Pontif.*

Deinde declarantur apostatæ & excommunicati omnes eius desertores; quæ declaratio falsa esset, nisi ipsi essent veri Religiosi. nemo enim in Iure vocatur apostata, nisi qui religionem Christianam, vel Institutum religiosum ab Ecclesia approbatum, cui infixus erat, deserit. Neque sententia

tentia excommunicationis in iure causa desertionis cuiquam, nisi talibus infligitur.

Tertiò, Illis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita, prætetquam in Religione Carthusianorum: atqui nemini, qui nō sit in statu perfectionis, aditus ad statum perfectionis est intercipiendus: ergo supponebant isti Pontifices, illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum, illos sensisse, per ista vota simplicia fieri verè & propriè Religiosum. & sanè nisi ita esset, grauiter illi errassent, habendo apostatarum loco eos qui egrediuntur, & excommunicationis sententiam, etiamsi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quàm impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eiicere extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota simplicia non posset quis fieri Religiosus, id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solùm promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt suprà ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc auctoritatem dedit. Non secundum, Quia qui sic se astrinxit, non potest se vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possit dimitti, & votis liberari; quia etiam professi auctoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, vt cap. 40. dubit. vlt. ostensum est. Ad statum sufficit, vt te ipse non possis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris potestate, præsertim suprema, eximi possis. Confirm. exemplo serui, qui proprie est in statu seruitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest; quamuis dominus possit illum manumittere: & coniugum, qui mutuo consensu possunt ad Religionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus potest auctoritate Pontificis Ecclesiam suam deserere, & sibi soli viuere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemnia.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solemne; quia loquuntur de Religione secundùm Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negant quin auctoritate Ecclesiæ acceptari possit.

9 *An regula requiratur.* De tertio, Ad essentiam status religiosi absolutè non requiritur alia regula, præter eam quæ diuinis mandatis & ipsis votis continetur. Ratio est, quia hæc absolutè sufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest enim quis eximi à choro, ab vsu piscium, ab vsu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamen ob multas causas Ecclesia non consueuit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

10 *An Ecclesiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; Ad statum Religionis saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, & votorum admissio. Vnde etiam initio Ecclesiæ, Monachi per Episcopos initiabantur, vt patet ex Dionysio c.6. Ecclesiasticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & aliis. De quo ritu exstat decretum Pij I. qui vndecimus Papa fuit, c. 15. Virgines. 20. qu. 1. nec vnquam fuit perfecta Religio, nisi quæ à Prælatis Ecclesiæ approbata fuit. Ratio est Primò, Quia sine hac approbatione non potest esse status spiritalis supra communem statum Christianorum, sed omnes merè sunt laici, subiecti potestati sæculari; nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes; quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. *Cur approbatio necessaria.* Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus à communi statu Christianorum, & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario; sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritalis; iuxta illud Apostoli ad Ephes.4. *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis*, &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciunt auctoritatem Prælati habentis iurisdictionem spiritalem: paupertas enim religiosa non potest vlla re vti, nisi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælato tamquam Christo, in eóque Christum intuetur; nimirum quia à Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

Dices, Possum me alteri subiicere, eligendo illum in Superiorem, eíque vouendo castitatem, obedientiam, & paupertatem, &c. 11 *Obiectio.*

Respond. Eo casu non habebit ille potestatem spiritalem, sed solùm naturalem quam tu illi dedisti. *Respon.* sed hæc potestas non erit iurisdictionis, nec poterit imponere necessitatem parēdi. Sicut enim nemo habet in seipsum iurisdictionem, qua se cogere, sibique obligationem præcepti imponere queat, ita nec eam potest alteri dare. Vnde solùm teneberis illi præcipienti obedire ratione voti; sicut si vouisses parere eius consiliis.

Nec refert etiamsi te illi subieceris, & promiseris illi te eius mandatis pariturum: quia hoc totū non dat illi iurisdictionem: neque promissio illa, cùm tota sit in tuū fauorem, strictè obligat: quamuis ratione promissionis Deo factæ obligari possis. Denique huiusmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbatur à sapientibus. Vnde etiam in nostra Religione confessariis vetitum est ne eam admittant.

Quòd si plures in vnum corpus & communitatem coirent, possent vni potestatem ad illam regendam etiam in spiritualibus conferre; & tunc tota illa communitas, & singuli quamdiu essent pars illius communitatis, ei tenerentur obedire. Sed hæc potestas non esset spiritalis, sed politica, qualis est potestas Principum sæcularium, qui non habent aliam iurisdictionem, quàm quæ illis data est à Repub. Omnis enim Resp. & omnis communitas libera, Iure naturæ habet potestatem in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hanc potest conferre in vnum vel duos, qui ipsam gubernent. itaque hæc potestas est omnino naturalis: atqui talis est omnis potestas, quam

Superiores accipiunt ab inferioribus; etiamsi ad aliquos spirituales actus imperandos se extendat. Hinc fit vt talis Superior non possit infligere pœnam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ, & vt possit ab inferioribus ea potestate priuari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cùm ab ipso potestatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam à Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio potest dissolui: vt si nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subditus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatem; quia facilè potest continere errores; vt patet in Instituto VValdēsium, qui initio formā quamdam religiosæ vitę meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Antoninum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamentum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

An approbatio sit de essentia. Petes, Vtrū pertineat ad Religionis essentiam?

Respondeo, Si nomine *Religionis* intelligamus statum & formam viuendi secundùm primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in Iure; sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiam Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem, neque eximit hominem iurisdictioni sæculari: quod maximè verum est post constitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solùm in tribus votis substantialibus; quia hoc intelligendum est de iis, quæ requiruntur ex parte vouentis seu Religiosi: neque negatur quin necessaria sit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio; sed excluduntur aliæ obligationes Religiosi, v. g. ad cantum, ad carnium abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requirit, nisi obligationem trium votorum. Absolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius in cuius manibus hæc vota fiunt: qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioqui non inducunt obligationem satis firmam, nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione laicorum.

12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.* Aduerte tamen, non esse per se necessarium, vt hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti non videntur initio fuisse sic approbatæ; sed ab Episcopis, quibus tunc suberant, ipso vsu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Conciliis & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admissionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ duntaxat, & veluti mancæ.

13 *Pontifex sibi reseruat approbationē.* Postcà tamen Pontifices totam hanc causam sibi reseruarunt: idque ob iustissimas rationes.

Primò, vt compescerent quorumdam hominum indiscretum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res magnam confusionem & alia incommoda in Ecclesiam potuisset inuehere.

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Ecclesiæ vel saluti animarum: qualis erat Religio VValdensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesiæ causæ Sedi Apostolicæ reseruandæ; cap. Maiores. 3. de Baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionum, sicut & canonizatio Sanctorum, ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. vnde in Concilio Lateran. sub Innocent. III. cap vlt. Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cetero nouam Religionem inueniat*: intellige, mandando eam executioni absque Pontificis approbatione; nam paulò pòst multæ sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatæ, vt patet cap. Religionum, in sexto. Idem constitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. vt habetur d. c. Religionum: *Religionum* (inquit Concilium) *diuersitatem nimiam, ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit* & infrà: *Repetita constitutione districtius inhibentes, ne quis de cetero nouum Ordinem aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis assumat.*

Ex quibus sequi videtur, professionem in tali 14
Religione fore inualidam, nec obligatum iri profitentem voto paupertatis & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formulam viuendi & profitendi, nec tribuit potestatem acceptandi. hoc ipso enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & susceptionem habitus in iisdem, prohibet etiam vsum illarum, & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis ac obedientiæ; quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem. *An professio ibi sit inualida.*

De castitate fortè est alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eamdem rationem; quia cùm Ecclesia absolutè prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam accepter quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, vt sic vouendo fiat Religiosus: & si rogaretur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cùm non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permissæ, & ipso vsu quodammodò confirmatæ, non vt Religiones, sed vt pia instituta; videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad sæculum sine dispensatione Episcopi qui eus ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absoluere poterit; non tamen à voto castitatis, vt ex dictis c. 40. num. 105. & 106. constat. *Habet vim votorum simplicium ex consuetudine.*

Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ 15
seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesiæ approbationem. *Quæ ad essentiam Religionis pertineant.*

nem ien acceptationem. Nec obstat quòd obseruatio votorum aliquando dicatur pertinere ad essentiam Religionis: id enim intelligendum est, vel quia essentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio seruandi vota est Religioni essentiale: vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secundo.

DVBITATIO II.

Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D. Thom. quæst. 188. art. 1. & seqq.

16 RESpondeo & Dico Primò, Diuersitas Ordinum religiosorum non prouenit ex aliquo quod Religioni est essentiale, vt sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesiæ. hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptatorum.

17 *Diuersitas Ordinum Relig. ex duobus. 1. Ex fine. Contemplatiui Ordines.* Dico Secundò, Hæc diuersitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine seu functione, ad quem quisque Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà art. 1. Quidam enim sunt instituti, vt præter obseruantiam votorum essentialium, potissimùm se exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè sunt quos antiquiores Patres instituerunt, Antonius, Pachomius, Basilius, Benedictus Bruno, Ordo Cisterciensium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & τῇ μονάδι, id est, vnitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est, Horas canonicas in *Actiui.* choro piè decantare. Alij instituti sunt ad opera vitæ actiuæ corporalia; vt ad redimẽdos captiuos, ad suscipiendos peregrinos, ad seruiendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei: hæc enim omnia sunt opera charitatis quibus tenditur ad perfectionem: vnde ad ea peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo Religionis *Mixti.* institui. Vide D. Thomam quæst. 189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, sed spiritualia, quæ contemplationem supponunt; vt sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter Mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apostolicæ censenda est.

18 Secundò, Ex particularibus mediis & ritibus, *2. Ex mediis.* quibus vtuntur vel ad vota sua meliùs seruanda, vel ad functionem propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad contemplationem institutos videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiuniis, aliisque piis exercitiis. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuersæ sint regulæ & constitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præscribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. nisi quatuor regulæ ap- *Regulæ approbatæ.* probatæ sub quibus omnes Ordines religiosi militant, (præter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem IESV, quæ suas constitutiones) videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci; tamen singuli suæ regulæ proprias constitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiamsi eandem regulam sequantur. sub regula enim D. Basilij viuunt penè omnes Græci Monachi: sub regula B. Augustini omnes Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Seruitæ, Hieronymiani, Hospitalarij, Cruciferi, & aliqui alij. sub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cælestini, & alij. Hi tamen omnes proprijs constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multùm differunt. Vide Siluestrum, Religio 1. qu. 7.

Hæc autem varietas Ecclesiæ est ornamento. 19
sicut enim Reipub. politicæ est ornamento habere *Varietas Ordinum religiosorum est Ecclesiæ ornamento.* omnia genera opificiorũ, quæ iuuent & oblectent vitam istam temporalem; ita Ecclesiam, quæ est diuina quædam Respublica, exornat tanta varietas opificiorum & exercitiorum spiritualium ad excolendam animam & vitam spiritalem inuentorum. Deinde est etiam summè vtilis; sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem; est idoneus ad aliud, scilicet ad actionem, & contrà, &c.

Ex dictis facilè colligi potest quis Ordo Religionis sit perfectior: perfectio enim Religionis 20 *Quæ Religio sit perfectior.* primariò spectatur ex fine: secundariò ex mediis. Illi igitur Ordines absolutè sunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinsecum, seu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vitæ contemplatiuæ, sunt perfectiores iis, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantùm contemplationi vacant, sed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quàm qui soli contemplationi incumbunt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad docendum, prædicandum, & Sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quàm lucere tantùm. Secundò, Quia illi sunt maximè affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratius, quàm studium salutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus est homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hanc Euangelia, Sacramenta, & omnis ordo ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex vtraque vita sunt mixti, & continent excellentissimas functiones vtriusque. Denique sunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumque in vno genere torpescere solet. Et quamuis vacare soli Deo videatur esse quid melius quam vacare proximo; tamen non semper. melius enim est, humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quàm semper vacare soli Deo; præsertim cùm vacare proximo propter Deum, sit excellens actus charitatis in Deum; & mens humana fatiscat, si assiduè in diuina sit intenta. Vnde D. Thomas qu. 188. art. 6. ita scribit: *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum; quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum: sicut & in aliis rebus fines primorum coniunguntur principiis secundorum, vt Dionys. ait. 7. cap. de diuin. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum, quæ occupantur circa exteriores actiones*, &c. Rursus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ vel actiuæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfe-

ctioribus vacat. Denique inter eos, qui eumdem finem habent, præstantior est, qui aptioribus mediis & exercitiis ad illum finem & ad vota sua præstanda vtitur.

21 *Non ex austeritate.* Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, vt rectè D. Thomas art. 6. ad 3. quia fieri potest vt hæc austeritas minùs sit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio est instituta; vel vt etiam impediat mentem in spiritualibus exercitiis, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Vtilitas moderatæ austeritatis. Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus asperis. Secundò, Ad domandam carnem & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* vide infrà lib.4.cap.2.dub.10.

22 *Non ex rigore paupertatis.* Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis, vt quòd nihil omnino, ne communiter quidem possideant, vt docet D. Thomas art. 7. tum quia fieri potest vt hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius: tum quia religiosa paupertas non postulat vt nihil communiter possideant (nam præterquam quòd Dominus & Apostoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4.6.& 13. sanctissimi viri Religiones suas bona in communi possidere voluerunt: vt Basilius, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed vt singuli non habeant nisi necessaria, idque solùm cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen paribus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior.

23 *Non requiritur chorus.* Denique ad perfectionem Religionis non esse necessarium chorum: (etsi contrarium parum consideratè insinuet Sotus lib. 10. de iustitia q.5. ar. 3. vbi dicit, Ordinem illum qui choro careat, vix mereri nomen Religionis. Primò, Quia officium diuinum non minùs attentè & deuotè dici potest sine cātu, quàm cum cantu. Secundò, Quia fieri potest vt chorus impediat functiones principales, ad quas potissimùm talis Religio est instituta; vt prædicationem, administrationem Sacramentorum, institutionem rudium, Gentilium conuersionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & aliis, primarias personas, quæ illis ministeriis vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertiò, Etiamsi Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quartò, Quia perfectio consistit in officiis charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia possunt sine cantu præstari. Pari modo vota essentialia, & cæterapietatis exercitia non requirunt cātum. Quintò, Quia, vt inquit D. Thomas qu. 91. ar. 2. ad 3. *diacones & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. 2. In sancta Romana, dist. 92. dicitur esse *valdè reprehensibile vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium sunt destinati.* ergo Ordo, qui huic officio incombit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus q. 118. ar. 7. ait, ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem, sed solùm idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DVBITATIO III.

Qui possint ingredi Religionem, qui non. D. Thomas qu. 188.

24 Respondeo eos posse absolutè ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt Pri- *1. Episcopi.* mò Episcopi; hi enim iureiurando sunt adstricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipsorum; vnde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cùm pridem. 10. de renuntiatione; vbi causâ ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopus renuntiare Episcopatui, & ponuntur hæ solæ causæ, ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conscientia criminis*, (videlicet quod etiam post pœnitentiam impedit executionem officij, vt Glossa notat) *debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum*, & *irregularitas.* Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus vxori; vnde & animam suam pro ea ponere tenentur, sicut Christus pro Ecclesia posuit, d. cap. Nisi cùm pridem. 10. quare sicut maritus non potest deserere vxorem absque eius consensu; ita nec Episcopus Ecclesiam absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere.

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest vt id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioquin non serium, sed illusorium votum esset. Vide Syluestrum Religio, 2. qu. 8. & votum, 3. qu. 3.

25 *Coniuges.* Secundò, Coniuges post consummatum matrimonium cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuersione coniugat. vnde si alter altero ignorante vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest coniugem repetere; & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, sed quantum in se est seruare castitatem, vt suprà cap. 40. num. 82. & 84. dictum est, & patet ex duobus capp. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, vt absolutè valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius.

Si non voluit se absolutè obligare. Aduerte tamen, si ipse sibi conscius sit, saltem per rationes probabiles, quòd dum profiteretur, non voluerit se independenter à statu religioso ad castitatem obligare, sed solùm supposito statu religioso, non tenebitur à debiti petitione aut à secundis nuptiis abstinere: quia votum habuit tacitam conditionem; quæ cùm non extet, cessat obligatio, non enim obligat vltra intentionem vouentis. Ecclesia tamen in dubio interpretatur illum se voluisse absolutè, & quantum licitè posset, ad continentiam obstringere; vnde in foro conscientiæ idem in dubio præsumendum.

An in cæteris sit valida. Vtrùm autem in ceteris professio illa censenda sit irrita, an valida sub conditione, si nimirum coniunx non repugnauerit (quomodo voto Reli-

gioso

giosorum, impuberum, & vxoris valida esse diximus) dubium est. Multi DD. insinuant esse validam sub conditione, & solùm dici inualidam, quia est in irritum reuocabilis. Vnde si coniux illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commisso ius reuocandi perdat, professionem confirmari, nec posse redire ad sæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuque consentiente, sit professus. Colligitur ex d. cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. vbi sic dicitur: *Redire verò ad sæculum in eius potestate non erat, sed in potestate mariti: & ideò quantum ad ipsam, tenuit votum, quod post viri obitum tenere non desiit*, &c. Idem colligitur ex cap. Constitutus. 15. & cap. Veniens. 16. eodem tit. Confirmatur, quia illa professio videtur habere tacitam conditionem, si coniux non contradixerit. profitetur enim quantum in se est.

Probabilius esse inualidam

Verùm contraria sententia est valdè probabilis, nimirum talem professionem omnino esse irritam in foro conscientiæ, excepta obligatione castitatis iam dicta. Vnde etiamsi vxor, qua ignorante vel contradicente maritus professus est, non reuocet illum aut etiam postea consentiat, non ideò conualescit professio, vt docet Sancius lib. 7. de matrim. Ratio est, quia per professionem homo se transfert in ius & potestatem Religionis. atqui is qui est in alterius potestate, non potest absque eius consensu se in potestatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam ergo. Vnde nec coniux absque consensu coniugis, nec seruus absque consensu domini profiteri validè potest. est ergo professio talis irrita: sicut si seruus alteri se venderet, aut alterius obsequio se obstringeret ignorante domino, contractus esset irritus. atqui, quod ab initio est irritum, tractu temporis non conualescit. regul. 18. de regul. Iuris, in 6.

Neque sufficit, si dicas, talem professionem esse conditionalem: quia supponimus absolutè factam esse; quo modo Iure & cõsuetudine fieri debet. Non enim solet conditionalis professio admitti in Ecclesia. Vnde etiam non rectè dicitur habere tacitam conditionem à Iure: quia contra Ius est, si aliqua conditio adiungatur, cùm eius effectus non possit esse pendens. Vnde Ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquisitionem de conditione personæ, priusquam admittatur ad professionem: nimirum, quia per illam statum inducitur status immobilis. Vnde vlteriùs sequitur professionem nõ posse irritari sicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem, ratione cuius alia possunt irritari, vt docet D. Thomas qu. 88. ar. 8. ad 4. & suprà cap. 4. dubit. 13. ostensum est. Et confirmatur Primò; quia matrimonium carnale semel validum non potest vnquam in irritum reuocari: ergo nec professio, quæ est matrimonium spirituale. Hæc enim in Iure quoad firmitatem solent æquiparari: imò professio videtur firmior; quia solũ matrimoniũ ratum. Confir. Secundò, quia si professio esset vllo modo valida, deberet redire ad Monasterium vxore mortua, sicuti tunc debet seruare castitatem: atqui hoc est contra cap. Quidam. 3. & cap. Placet 12. de conuers. coniugat. vbi dicitur, *Non teneri redire*. maior patet, quia mens vxoris non fuit irritare professionem, sed solùm vti suo iure quamdiu ipsa viueret, cohabitando marito, itaque si valuit illa professio, solùm fuit suspensa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cùm constet non teneri redire, rectè colligimus fuisse irritam. Neque etiam dici potest, illam professionem habere vim voti simplicis; quia dicto cap. Quidam, dicitur, *Tale votum non tenuit; vnde ratione voti ad Monasterium non tenetur redire*, &c. Vbi apertè insinuatur, fuisse irritum quoad ceteras obligationes, præter illam castitatis.

Si metu vel dolo inducta consensit.

Eadem locum habent, quando consensit quidem coniux, sed metu graui vel dolo inducta. talis enim consensus non officit iuri ipsius. De metu colligitur cap. Accedens 17. de conuers. coniugat. Vnde Glossa in cap. Veniens, eodem tit. v. Captiosè asseruit, ait *licentiam profitendi minus extortam esse nullam*, idque probat ex cap. 2. Notificasti. 33. quæst. 5. De dolo. docet Glossa d. cap. Veniens, v. Sponte supposuit. vbi dicit, *quòd votum ex toto non tenuit, eo quòd ipsa decepta licentiam marito dederit*. vnde maritum posse egredi, & adulteram recipere in gratiam.

Nec obstat, quod dolus in spiritualibus nõ noceat, vt ibidem Glossa v. Captiosè: tum quia id non est vniuersè verum; tum quia cessio iuris maritalis non est quid spirituale.

Ad argumenta sententiæ prioris.

Illa sententia est probabilis.

Ad cap. Placet, pro sententia contraria adductum, Respondeo, Ob illud cap. sententiam illam esse valdè probabilem: eámque sequitur Panorm. in illud c. n. 3. Silu. v. Diuortium, q. 14. & Angelus Matrimonium 4. n. 13. Verùm dici potest, illa verba sic intelligenda, *vt votum illud tenuerit*, non obligatione iustitiæ seu Religionis, sed decentiæ: quod apertè insinuatur verbis sequentibus, vbi dicit talem inducendã vt redeat ad Monasterium, vbi bona intentione professionem fecit, non tamẽ cogendam inuitam. idem satis insinuat Glossa ibidem, v. In eius potestate, & v. Non cogendam. sicque optimè conciliatur hoc cap. cum cap. Quidam eodem. quo loco vide Innocent. n. 1. vbi, vt professio ista valeat, requirit, vt maritus non reuocatus, post mortẽ vxoris illam ratam habeat. Dici etiam potest, illud votum ex parte vxoris tenuisse. quia Monasterium ratione illius ius habebat illam retinendi, nisi maritus illam repeteret, quamuis ipsa cessante scandalo posset occultè recedere. Sicut qui fictè contraxit, potest cogi vt impleat contractum, si potest. Colligitur hæc responsio ex Glossa d. cap. Veniens, v. Spontè supposuit.

Ad cap. Constitutus, Respondeo, Ibi solùm dici, vxorem adulteram non posse maritum professum repetere: quod verum est etiamsi ante adulterium ea inuita fuisset professus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In casu tamen illius cap. Si ordinatus & professus fuerat post adulterium; & ita valuit professio.

Hinc patet responsio ad cap. Veniens. Etsi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum consensum marito volenti profiteri, tamen quia posteà commisit adulterium, amisit ius repetendi, etiamsi nondum esset professus.

Aduerte tamen; quando vxor absque dolo & metu sponte consensit, valere promissionem; vt colligitur c. Ex parte 1. de conuers. coniug. iuncta Glossa, & cap. Agathosa. 27. qu. 2. Si tamen ipsa non vouit, poterit officio Iudicis illum repetere, ipse tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monasterium iuxta d. cap. Ex parte, de conuers. coniugatorum.

26 *Quibus casibus possint intrare.* Possunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò, accedente mutuo consensu. Vxor nihilominùs consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis vt in sæculo manenti meritò timeri possit de *Possunt mutuo consensu.* incontinentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit morale periculum in sæculo, sufficiet votum continentiæ in manibus Episcopi. vtrumque *Si ipsa non voueat continentiam.* habetur cap. Cùm sis. 4. cap. Vxoratus. 8. cap. Ad Apostolicam. 13. de conuers. coniugat. quòd si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat: si nolit, & periculum sit incontinentiæ, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris. vel donec ipsa faciat quod Ius postulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium; quia cùm vxoris consensu facta sit, non potuit irritari, sed solùm ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit. 10. cap. Ex parte. 9. de conuersione coniugatorum.

Sed quid si ipsa Iuris dispositionem sciuit cùm consentiret, videlicet se non posse consentire, nisi Religionem intrare velit?

27 *Si sciuit Iuris statutum.* Respondeo, Eo casu si periculum sit incontinentiæ, posse compelli ad Religionem, vt colligunt DD. ex c. Significauit. 18. a contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto, vt possit cogi ad profitendum; quia nullo modo intendit se ad hoc obligare, vti suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam; poterat enim cogitare Ius sibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea quæ sciuit Iuris dispositionem, sed in genere. Vnde illud intelligo, vt si periculum incontinentiæ sit in sæculo, possit compelli habitare in Religione seu Monasterio, vbi custodiatur: nemo enim potest cogi ad professionem, nisi qui eam promisit; vt infra dubit. 4. ostendemus.

28 *Maritus tenetur etiam ingredi.* Circa prædicta aduerte, quòd sicut vxor consentiens in ingressum mariti, tenetur ingredi, vel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum vxoris; de cap. Cùm sis. & cap. Quia. 25. cap. 26. Scripsit nobis. 27. qu. 2. & hæc omnia debent fieri auctoritate Episcopi, vt habetur cap. 23. Si vir 27. q. 2. non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit.

29 *Potest alter inuito ingredi in 4 casibus.* Secundò, Potest alter inuito altero ingredi, idque potissimùm quatuor euentis. Primò, Antequam matrimonium sit consummatum, cap. Verùm. 2. & cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest vxor ingredi, iuxta probabiliorem sententiam, si vir per vim *Si per vim consummauit.* consummauit ante expletos duos menses, qui ei à iure d. c. Ex publico, conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius nō debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d. 27. qu. 3. art. 2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuers. coniug. Silu. v. Diuortium, q. 5. Fumus eodem num. 6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanches l. 1. de matrimonio dispnt. 23. num. 6. Idem dicendum contra Siluestrum, si per metum grauem extorsit; quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium, innocens potest Religio- *Adulterium.* nem ingredi, cap. 21. Agathosa. 27. qu. 2. Idem colligitur ex cap. 15. 16. 17. de conuers. coniugat. Idem dicendum de crimine Sodomiæ: vt communiter tradunt DD. in cap. Maritis, de adult. vide Conarr. de matrim p. 1. cap. 7. §. 9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio auctoritate Iudicis, causâ cognitâ, cap. Porrò. 3. de diuortiis; idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd si ipse quoque adulterium occultè commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, cap. fin. de adult. Idem dicendum, si cognito illius peccato debitum petiit, vel reddidit; quia illi censetur reconciliatus, & ius suum condonasse, 32. q. 1. cap. 1. Vide Siluestrum v. Diuortium q. 8. & 9. Quartò, si alter *Hæresis.* incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat. tunc enim innocens nō tenetur illum admittere, sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit; cap. final. de conuers. coniugat. Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tenetur emendatum recipere; nec potest ingredi Religionem, cap. De illa. 6. de diuortiis, & Glossa in d. cap. fin. Ratio est, quia pœnæ in hæreticos statutæ non sunt mandandæ executioni ante sententiam, vt patet ex cap. Cùm secundùm leges. 19. de hæret. in 6. hæc autem priuatio iuris in coniugem est pœna: itaque requiritur aliqua sententia. Sufficit tamen sententia declaratoria criminis, vt docet Alfonsus à Castro l. 2. de iusta hæret. punit c. 7. & Couarru. de matrimonio p. 2. cap. 7. §. 8. quia ad reliquarum pœnarum executionem non plus requiritur, vt constat ex d. cap. Cum secundùm leges. Idem colligitur ex cap. finali, eodem tit.

30 *3 Qui virginem decepit.* Tertio loco, inter eos, qui non possunt ingredi Religionem, est, qui virginem sub promissione matrimonij defflorauit. Nec refert vtrùm serio an fictè promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum quod alioquin illa incurreret; de quo dictum est suprà cap. 10. dub. 4.

31 *4. Serui.* Quartò, serui non possunt capessere statum Religiosum absque consensu dominorum, cap. Si quis. 17. qu. 2. quia quoad actiones vtiles seruus totus est domini. vnde furtum sui faceret, si se illi subtraheret. quare etiamsi professionem fecisset, esset domino petenti restituendus. tenetur tamen tunc seruare castitatem, (si tamen intendit se ad illam absolutè & independenter à statu Religionis obligare) quia ad hanc se potuit obstringere domino inuito: non cetera; quia professio quoad illa fuit irrita. Hoc intellige de seruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

Aduerte tamen, non esse restituendum, si triennio quæsitus non est, vt habetur d. c. Si quis: tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnum inde capiat; vt notat Glossa in d. c. Si quis. Hoc autem trienniūm numerandum est non à tempore quo dominus resciuerit vbinam seruus existat, vt vult Siluester Religio 2. qu. 3. & alij, quos ipse citat; se ab inchoato anno probationis, vt Glossa tradit, & ex d cap Si quis, colligitur.

32 *5 Qui non soluendo.* Quintò, Qui creditoribus non est soluendo: hic enim non potest ingredi, si intra paucos annos manens in sæculo possit satisfacere. æquitas enim non patitur, vt cum damno aliorum ingrediatur, si illud absque graui incommodo aliquandiu in sæculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tempus, vel manendo diutiūs in sæculo, incurreret notabile peri-

periculum salutis, potest ingredi, relinquendo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide sup. c.16. dub.8. D.Tho. q.vlt. a.6. ad 3. apertè docet, non teneri in sæculo remanere vt soluat; sed sufficere si bonis præsentibus cedat creditoribus: quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. Idem tenet Siluester Religio 2. q.4. vbi pro hac sententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confessorum, Innocentium, Raynerium, & Hostiensem. In eadem sententia sunt ceteri Summistæ, Astensis in Summa l.6. tit.19. q.6. Angelus v.Religiosus num.6. Rosella Religio 2. n.5. Fumus v.Religio n 5. vnde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam C.de restitut. q.3. causa 8. vbi pro vtraque sententia rationes adducit. Si obstrictus debitis admissus fuerit, non tamen ideircò obligatur Monasterium, nisi quatenus ex ingressu factum est locupletius.

33 *6. Quæstores.* Sextò, Qui reddendis rationibus sunt obnoxij; quia illorum persona est ad illam functionem obstricta; estque solùm vna actio transiens: secùs si ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit; v.g. ad docendum aliquot annos, ad seruiendum perpetuò in hospitali, ad Rempub. administrandam. In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis; vnde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionem ingressus fuero; non enim illi contractus ita interpretandi sunt, vt censeatur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere: id enim magnæ esset insipientiæ. Vnde etiamsi iuramẽto sint confirmati, nihilominùs potest intrare; quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quem cadit, vt dictum est cap.17. dub.7. Vide Siluestrum Religio 2.q.5.

34 *7 Filius &c.* Septimò, Filius non potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur, & ipse nequeat illi, nisi manendo in sæculo, prouidere. Ratio est, quia Iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita D.Thomas qu. vlt. ar.6. & quodlib. 3. art.16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. *Non tenetur alere fratres* Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia, sicut inter parentes & proles: parens enim proli alimenta debet Iure naturæ, quia est fructus eius, cui dedit esse; vnde debet ei conseruationem & educationem, donec se possit iuuare; vt videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius, vnde debet illi alimenta sicut sibi ipsi. Filius parenti, quia est principium ipsius & radix vnde accepit esse: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum.

Illud tamen quod dictum est, *Filium non posse Religionem intrare patre multum egente*, limitandum est, nisi fortè ita res sint constitutæ, vt non possit diutiùs in sæculo sine dispendio salutis, id est, absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur causâ parentis se tali periculo exponere. Ita Siluester Religio 2. qu. 7. ex Richardo,

Si professus fuerit dum parens est in graui egestate. Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi, si aliter ei subuenire non potest; quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap.14. num.14. & comment. 3. de Regularibus, num.45. & Ioannes Maior in 4.d.38.q.2. professio tamen non est irrita; sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si verò inciderit parens ex improuiso in hãc egestatem post filij professionem, non tenetur filius egredi; nec verò potest repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. art. 16, & 2. 2. quæst. 101. art. 4. ad 4. Caietanus ibidem, Siluester suprà. Ratio est, quia iam mutauit statum, nec subest ampliùs patriæ potestati, sed Prælati: vnde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio, non teneretur deserere vxorem, ad subueniendum patri. Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori, in qua potest vtcumque viuere, licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem; petita tamen priùs licentia, etsi non obtenta: quia id etiam externo in pari necessitate præstare deberet. *Si in extrema.*

Dixi suprà, *non teneri egredi*; quia etsi non teneatur; tamen potest, obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen casu non potest deserere habitum, nisi fortè in habito non posset succurrere, de quo vide Nauarrum comment. 3.num.44.

Octauò, Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur sui iuris in iis quæ ad statum vitæ pertinent. vnde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus; etsi ante 16.annum completum non possint professionem facere. de quo vide D. Thomam quæst. 88. at. 9. & 101. a. 4. & qu. vlt. art. 4. & Hieronymum Platum de bono status Religiosi. 35 *8. Pueri.*

Supradictis exceptis, ceteri liberè possunt Religionem intrare; quia ab alterius consensu non pendent. potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis; idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. Ratione Iuris communis, vt si Monasterium vel domus non possit plures commodè alere ex suis redditibus vel consuetis eleemosynis. Ita Concilium Trid. sess. 25. cap. 4. Imò si Monasterium est fœminarum, viuens ex redditibus, receptio est irrita. si plures recipiantur, quàm sine penuria possint sustentari, cap. Periculoso. §. Sanè, de statu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo solet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiusmodi Monasteria, de qua suprà cap.35. dubit.12.& 13. 36 *Impedimentum à Iure.*

Illegitimus quoque non potest admitti in religionem in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc sit superstes; vt habet Gregorius XIV. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis. 37 *Illegitimus.*

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO IV.

Vtrùm aliquis possit compelli ad Religionem.

RESpondeo, Neminem posse compelli, nisi qui expressè vel tacitè seipsum sponte obligauit. Probatur Primò, Quia quisque in statu vitæ deligendo 38 *Neminem posse compelli.*

ligendo est sui iuris: non enim par est vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tamquam necessariam ad salutem: ergo multò minùs ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quiqe ad salutem non est necessarius. vide supra cap. 40. dubitat.8. Tertiò, Quia hic status est eius cõditionis vt non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua,& ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad disciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & sublimitas postulat, vt sponte & ex amore, non compulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis aliàs non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eamdem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abunde sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur, *qui potest capere capiat*. Denique si hic status inuitis imponi posset, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum; quia vota Religionis non nisi à volentibus & animo benè ad illa affectis, seruari possunt.

Decreta Concilij Trid. circa professionem, & renuntiationem bonorum.

39 Hinc Concilium Trid. sess.25. de Reg.c.16.17. & 18. vt libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia:

Primò, Cap. 16. *Vt nulla renuntiatio aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiusuis piæ causæ valeat; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij; idque intra duos menses proximos ante professionem; & vt etiam sic facta non sortiatur effectum suum, nisi secuta professione. aliter facta, etiamsi cum expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita nullius effectus.*

Renuntiatio Nouitiorum irrita.

Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu Nouitij vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocumque prætextu a parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur.* idque præcipit dantibus & recipientibus *sub pœna anathematis.*

Tertiò. *Vt abeuntibus ante professionem, omnia quæ sua erant, restituantur.*

Puellarum ingressus.

Quartò, Statuit c. 17. *Vt puella non suscipiat habitum nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente aut impedito, eius vicarius, aut aliquis, eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Præfecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis vnum mensem antè certiorem reddere; si omiserit, est suspensa ab officio quamdiu Episcopo videbitur.*

Excommunicantur cogẽtes mulierem ingredi Monast.

Quintò, Cap.18. *Anathemati subicit omnes quacumque dignitate fungentes, qui quomodocumque coëgerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in casibus in Iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis; vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui conscij, eidem actui præsentiam vel consensum vel auctoritatem interposuerint.*

Impedientes mulierem ingredi Monast.

Sextò, *Anathemati subicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impedierint.*

Testamentũ.

Circa prædicta, maximè circa primum, secundum, & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante professionem. Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis. 40

Renuntiatio cõditionalis.

Renuntiatio facta ante nouitiatum.

Secundò, Etsi Concilium non loquatur expressè nisi de renunciatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet; hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta est in nouitiatu. Vnde etiam censebitur facta in fraudem huius Canonis.

Societas Iesv.

Tertiò, id non habere locum in Societate Iesv; nam Concilium expressè excipit Societatem his verbis: *per hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis* Iesv *iuxta pium eorum institutum à S. Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Itaque ante ingressum validè potest quis disponere in quascumque causas. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam in constitutionibus præscriptam, & à Sede Apostolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona suorum prætendit. 41

Circa Quintum, vbi dicitur, *præterquam in casibus Iure expressis*. Notandum est, ibi excipi. Primò, Eos, qui sponte Religionem vouerunt: hi enim compelli possunt vt votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniux conscius dispositionis Iuris, consensit vt alter profiteatur Religionem, vel sacros Ordines suscipiat; tunc enim compelli potest vt ingrediatur Monasterium, eo modo quo suprà dub. 3. n. 27. dictum est. Tertiò, qui crimen aliquod commiserunt; ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solùm pœnitentiæ opus impositum peragere, vt ex supradictis colligitur. Et confirmatur Primò; Quia nemo potest in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem, pœna autem sit contra voluntatem. Itaque solùm ibi præcipitur inclusio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda. 42

Ob crimen non potest ad professionem compelli.

DVBITATIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

Dupliciter vouetur Religio in genere.

NOtandum est, posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt si nõ admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinatè, vt si dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem; sed tamen non intendas ingredi nisi vnum, quem habita matura deliberatione seliges. 43

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initio designatur.

Si voulte in genere primo modo.

Qui primo modo vouit, hic si non admittitur in vno Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel

vel quatuor, prout expresse vel tacitè intendit. ita Siluester Religio 2. qu. 16. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 2. ar. 1. ad 3. & alij. Dico, *tacitè*, quia spectanda hic est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, nisi fortè id intenderit. In dubio non præsumitur intendisse; quia est insolitum vt quis ita se Religioni ingrediendæ velit obstringere, vt non admissus in Ordinibus suæ prouinciæ, teneri se velit ad fores extra patriam solicitandum. Si talis in probatione deprehendit se ad hunc ineptum, ideóque egressus fuerit; tenetur probare alium, si verisimile est illũ fore accommodatiorem; secùs si bona fide non speratur melior successus.

Si secundo modo.

Qui secundo modo vouit, non tenetur ingredi nisi illum, quem pòst delegit; non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare; sed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiusdem Ordinis; si tamen spes est admissionis. Secùs si nihil vel parum spei; quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili; nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cùm ex parte sua fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus, quia non vouit ingressum absolutè, sed sub hac tacita conditione, *Si admittar*, quæ conditio non est in ipsius potestate, nisi quatenus pendet ab ipsius solicitatione, vnde si per hanc posita non fuerit, censetur impossibilis.

44 *Si tertio modo vouit.*

Qui tertio modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, sed absolutè cessat votum, quia conditio sub qua vouit ingredi, non extat, nec est in ipsius potestate vt extet.

Quatuor observanda.

Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulsus est, obligatur eo cessante se rursus offerre: quia solùm videtur dilatus ad tempus. Secùs si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: quo casu non tenetur, etiamsi posteà illum reuocent, quia non videtur ipsius intentio fuisse se vlteriùs obligare, si absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Si repulsus ob impedimentum temporale.

Si ipse est causa impedimenti.

Secundò, Si culpâ suâ impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum potest tollere, & seriò adlaborare vt recipiatur. quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere, & impedimenta quantum in se est amouere: alioquin non seriò, sed delusoriè videtur Deo promisisse.

Non tenetur in sæculo seruare ea quæ sunt Religionis.

Tertiò, Qui repulsam tulit, non tenetur in sæculo seruare ea, quæ sunt Religionis, paupertatem, castitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vouit, sed solùm vouit se hæc voturum si admissus fuerit. Vnde nec admissus ad hæc tenetur sed solùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vouit suscipere Ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, priusquam Ordinem illum susceperit. Ethnici quoque etsi teneantur ad religionem Christianam, non tamen ad Sacramenta Eucharistiæ vel pœnitentiæ, antequam religionem illam cum Baptismo susceperint. Hinc fit vt si quis post votum Religionis duxerit vxorem, & consummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum; quia nondum tenetur vinculo seruandæ castitatis. ita Caietanus q. 88. art. 3. Nauar. cap. 12. num. 47. Sotus suprà, & alij. mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. nisi forte per ætatem vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit nisi difficillimè duriorem illam vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap. 44. Idem dicitur docuisse Franciscus Victoria. & ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere dispensationem; quia nemo securus Iudex in sua causa.

An mortua vxore tenetur intrare Religionem.

Si essentialia non seruantur.

Quartò, Qui vouit ingressum certi Monasterij, vbi essentialia non seruantur, non tenetur ingredi, si non sit spes breui futuræ reformationis; quia est et periculum peruersionis. Nec refert etiamsi habeat propositum omnia integrè seruandi, quia æstus communis consuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeò firmum vt prudenter putet sibi non esse probabile periculum; quin potiùs speret se alios conuersurum. vide Nauarrum cap. 12. num. 46. & Maiorem in 4. d. 38. qu. 2.

Peres Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum? 45

Si non admittitur nisi vt laicus.

Respondeo, Spectandam esse tacitam vel expressam mentem ipsius: si enim solùm cogitauit de statu sacerdotum cùm voueret, vel ita erat affectus, vt si rogatus fuisset, noluisset nisi ad illum statum in Religione suscipiendum se obligare; nõ tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & cursus vitæ, & qualitates personæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter literati, & studiosi adolescentes præsumuntur intendisse statum sacerdotum; milites & mechanici statum laicorum.

Peres Secundò, Quid si non solùm vouit intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

Si vouit perseuerare.
1. Sententia, non differre.

Sunt duæ sententiæ. Prima est Hunc non obligari ad amplius quàm eum, qui solùm vouit ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipsi sit conueniens; & si deprehendat eam minùs congruere, ob asperitatem vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus l. 7. q. 2. ar. 1. ad 3. & Ioannes Penna apud Lopeziũ cap. 45. & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perseuerantiam; nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: ergo est eadem ratio vtriusque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex dispositione Iuris includit hanc tacitã conditionem, *Si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire*; ideò enim constitutus est annus probationis: atqui eamdem includit votum profitendi; quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secundùm iuris dispositionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin frustrà esset probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum; ne videlicet adimatur Nouitio potestas retrocedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex cap. 16. vbi omnes renuntiationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse, vt nemo possit se absolutè

Reli-

Religioni obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

46 Hæc sententia est probabilis, & iuxta illam qui vouit perseuerantiam, potest egredi, si bona fide in probatione putet sibi eam non esse accommodam.

Contrarium probabilius. Contraria tamen est probabilior, quam expresse tenet D. Thomas 2.2. quæst. vlt. art. 4. in corp. Caiet. ibid. Nauar. cap. 12. num. 47. & alij.

Probatur Primò, Qui dicit, Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perseuerare, amplius intendit promittere Deo, & se magis obligare quam qui more consueto vouet solum ingredi: cur enim hoc addat, nisi vt præscindat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispensationem in voto Religionis, & non exprimeret se vouisse non solùm Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiam, obreptitia censeretur dispensatio, vt docet Nauarrus suprà: ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici: nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur vt vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Vouens ingredi Religionem. Quartò, Qui vouet se ingressurum Religionem, solum duo censetur promittere; nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. vnde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum præstractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, vt docent Caietanus & Nauarr. suprà. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat, vt Nauarrus ait: vel si ob aliquam causam non sit gratus, vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facile superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset: tacita enim intentio potissimùm in huiusmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendisse, quàm quod dictum est. *Qui vouit perseuerantiam.* Qui verò etiam perseuerantiam vouit, videtur se ita voluisse obstringere, vt non possit egredi vllo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio viuendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas vt censeatur intolerabilis, & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto dispensare Episcopus, vt docet Sanchius lib. 8. de matrim. disp. 9. num. 18. quia hoc non est dispensare in voto Religionis, sed in modo exequendi.

Ad primam rationem alterius sententiæ: Qui vouet solùm ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque si ob aliquam causam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolute, modò sit idoneus; quamuis enim ob aliquam causam minùs conueniat, paratus est id incommodi tolerare.

Ad secundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua non tamen frustra ei conceditur probatio, tum quia debet innotescere Religioni, vt sciant vtrùm ipsis conueniat, tum quia debet experiri an possit formam illam viuendi perferre.

Ad tertiam: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum sed solùm voto solemni.

Quæ diximus, pertinent in genere ad quosuis qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas est de coniugibus voto Religionis obstrictis, quid possint, quod non possint, & ad quid teneantur. 47 *Si coniux votum Religionis habeat*

Si vouit ante consummationem. Dico Primò, Qui ante consummatum matrimonium vouit ingressum Religionis, non potest illud consummare siue petendo, siue reddendo. Ratio est, quia consummando redderet se impotentem implendi voti: semel tamen matrimonio consummato, potest libere reddere, & etiam petere: quia id non est contra eius votum, nec voti executioni impedimento obiicit, cùm hæc ei facta sit impossibilis. simulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur; vt si coniux simul velit conuerti; si contingat coniugem committere adulterium, si ob suum adulteriũ repudietur à coniuge, & licentia ingrediendi tacitè vel expresse detur, si contingat coniugem damnari hæreseos, vel mori.

Si vouit post consummationem. Dico Secundò, Si consummato matrimonio coniux, v. g. maritus vouit, Religionem; vel id fecit absque consensu vxoris, vel cum consensu. Si absque consensu vouit vel intendit statim implere, & sic votum est irritum; quia de re illicita: vel non restrinxit suum votum ad certum tempus, & ita præsumendum est illud referri ad tempus, quo libera erit ei executio. Non enim præsumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum consensu eius vouit, valet votum; non tamen inducit obligationem exequendi absolute, sed sub conditione, si nimirum vxor præstare voluerit quæ Ius requirit id est, ingredi Religionem, si est iuuenis, vel talis vt in eam cadere possit suspicio incontinentiæ, aut vouere castitatem in sæculo, si est vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem a Iure: Ius enim non aliter permittit huius voti executionẽ. Vnde si vxor posteà nolit ea præstare quæ Ius requirit, maritus non obligabitur; quia deest conditio Iure requisita. Secus est in professione. hæc enim semper fit absolutè, vnde statim valet, vel est irrita, vt patet ex dictis dubit. 3. *Si professus fuerit.* Quòd si maritus eo casu ingressus fuerit, & professionem fecerit, valebit professio, etsi contra Ius facta sit. multa enim non rectè fiunt, quæ facta tenent, vt patet c. Ad Apostolicam. 16. de Regular. & transact. Ita docet Glossa in cap. Ex parte, 9. de conuers. coniugat. Vtrùm verò eo casu sit restituendus vxori, dubium est.

An vir sit restituendus. Videtur non restituendus, sed ipsa potiùs compellenda ad Religionem: nam consentiendo in ipsius ingressum, videtur tacite vouisse Religionẽ, & ita sentiunt multi DD. de ea quæ Iuris ignara non fuit; vt suprà dubit. 3. dictum est. Valde tamen probabile est, quando vxor quæ consensit, non potest induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam professum ipsi esse restituendum. ita habetur expresse cap. 1. de conuers. coniugat. *Dicimus quòd nisi vxor ad Religionem transierit, aut perpetuam castitatem seruare promiserit, vir potest & debet de Monasterio renocari.* Nec distinguit, sicut nec alij Canones vsquam distinguunt, inter eam quæ sciuit Ius, & quæ ignorauit. Vnde sequitur, etiamsi ipsa illum non

repetat,

repetat, tamen esse restituendum. Si tamen ipsa vouit castitatem, non debet ei restitui, vt ex d. c. 1. apertè colligitur. sed ipsa, si iuuenis sit, concludenda est in monasterio ad custodiam. si autem vouit ingressum Religionis, compellenda est vt exequatur.

48 *Si pari consensu vouerunt.* Dico Tertiò; Si consummato matrimonio pari consensu & ex pacto vouerunt ingressum Religionis, valet votum. si tamen alter resiliat, alter non tenetur exequi: tum quia Iure non potest alter absque altero statum mutare, vt patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, si coniux perseuerauerit in proposito. Itaque etiamsi contingeret alterum qui resilit mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio sub qua votum obligabat, non extat. Cùm enim sic ex pacto vouent, mens illorum non est se obstringere seorsim & independenter ab altero: sed vtroque statum mutante, sicut Ius præscribit; neque præsumuntur aliud intendisse, nisi de ea intentione constet. Hoc tamen quod de mutatione status dicitur, intellige, quando vterque Religionem vouit. Si enim ex mutuo consensu vxor voueat continentiam tàtùm, & maritus Religionem vel Ordinem sacrum, adhibenda est distinctio. *Si vxor vouet continentiam & vir Religionem.* Si enim vxor sit vetula, id est, sexagenaria, & expers periculi, vtriúsque votum erit validum, & vir poterit votum suum exequi, etiamsi vxor suum seruare nolit. Ratio est, quia quando est vetula, Iure non requiritur aliud ab vxore, quàm vt continentiam voueat. hoc enim sufficit, vt virum à suo iugo absoluat, & sui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia Iure non potest ordinari secundùm veriorem sententiam, nisi vxore vouente ingressum Religionis. quamuis enim id Iure non sit expressum, nisi de vxore eius qui promouendus ad Episcopatum, de qua id dicitur cap. Sanè, de conuers. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui Sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quòd non minor, sed maior sit ratio, cùm vir promouetur ad Ordinem sacrum in sæculo, quàm cùm ipse ingreditur Religionem: ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuersatione cum vxore manente in sæculo. Itaque si vxor debet ingredi Religionem, vt vir possit ingredi; potiori ratione debebit ingredi, vt vir possit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris; quia pendet ab obligatione viri, cùm sit respectiuum: habet enim se per modum contractus, Facio vt facias. Vnde si viri votum non obligat, nec vxoris.

Aduerte tamen, non esse improbabile, vtriusque votum valere: quia probabile est, cùm agitur de ordinatione viri, sufficere votum continẽtiæ vxoris in sæculo; vt colligitur cap. Coniugatus, iuncta Glossa in fine. Secùs cùm agitur de ingressu viri in Religionem, propter expressos textus in contrarium.

An possint petere debitum. Petes, Vtrùm in prædictis euentis possint coniuges petere & reddere debitum? Respondeo, non esse dubium quin possint, quando communi consenso vouerunt ingressum Religionis. tunc enim vsus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert, etiamsi matrimonium nondum erat consummatum: quia etiam eo consummato possunt ingredi. quòd si vxor tunc nolit, peccat mortiferè, sed maritus excusatur, quia per ipsum non stat, quò minùs fiat executio. Similiter possunt, quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus susceptionem Ordinis sacri: quia cùm votum vxoris sit respectiuum, referenda est eius executio ad tempus quo maritus ordinabitur. ita Sancius lib. 9. de matrimon. disput. 37. num. 7. præsumitur enim, etsi nunc votum faciat, vouere solùm seruare castitatem in futurum, si vir ordinatus fuerit. vnde est pendens à conditione futuri; quæ si non extiterit, euanescit votum. itaque ante impletam conditionem non obligatur. hoc intelligo, nisi ipsa expresse aliud intenderit. In prædictis tamen casibus non tenentur reddere debitum; quia videntur renuntiasse iuri exigendi & cogendi, hoc ipso quo dederunt sibi mutuò potestatem mutandi statum ad perpetuam continentiam: imò plerumque etiam expressè hæc renunciatio fieri solet. Vide cap. Dudum. 20. de conuers. coniugat.

Dico Quartò, Quando ante consummatum matrimonium communi consensu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingressum Religionis; si vxor erat vetula, non impediuntur petere & reddere debitum: si autem sit iuuenis, vir nec potest reddere nec petere. 49 *Si vxor continentiam, maritus Relig. voueant.*

Prior pars patet: Quia vir nondum tenetur voto castitatis, nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentiæ vxoris cum renuntiatione expressa vel tacita iuris coniugalis sufficit, vt possit ingredi Religionem, etiam consummato matrimonio. Similiter vxor non tenetur seruare castitatem ante mariti ordinationem vel professionem, vt ostensum est.

Altera pars probatur: Quia maritus consummando matrimonium reddit se inhabilem ad votum suum præstandum. nam votum continentiæ vxoris iuuenis non sufficit vt consummato matrimonio possit maritus Religionem capessere. Imò non potest vxor eo casu debitum reddere marito petenti, si nondum expletum est tempus constitutum exequendo voto. quia efficeret illum inhabilem executioni voti, & aliàs nullum ius habet ad illum actum, quamdiu maritus non est in mora præstandi sui voti. quòd si tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita vt maritus incipiat esse in mora, & monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti, & etiã petere: quia marito nolente ingredi iuxta conuenta, soluitur ipsa voto, nec tenetur diutiùs expectare, sed potest vti iure suo. Ita Sancius suprà n. 8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, vt ampliùs nõ obligetur. alioqui posset illam maritus semper suspensam tenere, & cogere sine fine expectare. Si tamen velit, potest ei negare debitum, quia potest velle vt stetur contractu, quo maritus iuri suo renuntiauit.

Porrò consummato semel matrimonio, vir non potest ingredi vxore iuuene inuita; quia & ipsa simul ingredi deberet, ad quod cogi non potest, cùm non promiserit. Simulatque tamen licitè poterit, tenebitur; vt si contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendæ non extinguitur, sed solùm consopitur & suspenditur per matrimonij consummationem. quia posito voto continentiæ vxoris in prædicto casu, fit absolutum, nec ampliùs pendet ab vlla conditione: sicut in contractibus alter tenetur absolutè, cùm alter suum munus præstitit. Votum autem castitatis vxoris extinguitur absolutè per moram viri; quia pendet à conditione futuri, nempe si vir con-

constituto tempore Religionem ingressus fuerit. Quòd si vir non fuerit in mora, non extinguitur. vnde etsi tunc cõsummet ipsa matrimonium siue petendo, siue reddendo, nihilominùs manet obligata voto ad seruandam castitatem, cùm ille Religionem debito modo ingressus fuerit, vt si facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus votum suum impleat. quo etiam casu non poterit ipsa etiam petenti debitum reddere, ne rursus in eamdem inhabilitatem implendi voti illum conijciat, vt notauit Sancius supra.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.

NOtandum est, hoc votum factum esse vel ante initum matrimonium; vel post initum quidem, sed nondum consummatum; vel matrimonio iam consummato; idque vel seorsum, vel ex mutuo consensu.

Dico Primò, Qui obstrinxit se voto castitatis ante matrimonium, tenetur ad multa.

50 *1. Tenetur abstinere à matrimonio.* Primò, Tenetur abstinere a matrimonio: si enim contrahit, vel id facit animo consummandi, & sic peccat contra votum, vel animo ingrediendi Religionem ante cõsummationem; & sic facit iniuriam, decipiendo coniugem; quæ si id sciuisset, noluisset contrahere: & forte damnum incurret, quia fortasse putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptiis. etsi enim coniunx possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum, si Deus illi intereà hanc voluntatem inspiret: tamen qoando contrahit, non potest animum absolutè ingrediendi habere; neqne ius id ei concedi: solùm tribuit ius ingrediendi, supponens contractum bona fide esse initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè se exponat periculo consummandi, cui is, qui voto tenetur, se obiicere non potest.

An possit contrahere animo ingrediendi. Dices, Cap. Ex publico 7. de conuers. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menses, vt possint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure suo; & cap. Commissum. 16. de sponsalibus, dicitur, eum, qui iurauerat puellæ sponsalia; & posteà volebat ingredi Religionem, tutiùs facturum si antè contraheret, & pòst ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset posteà Religionem intrare.

Sententia quorũdam. Ob has rationes quidam Doctores putant non esse peccatum, post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Guilielmus Altissiod. l.3. Summæ tract. 2. qu. 2. Scotus in 4. d. 38. versus finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. nu. 1. Caietan. v. Matrimonium, c. 1. Iosephus Angles 2. p. q. 11. de impedim. matrimonij: quæ sententia est satis probabilis.

Respondetur ad rationes. Sed quod diximus est verius.

Nec obstant rationes allatæ: nam cap. Ex publico: concedit quidem duos menses; (quia fieri potest vt Deus intereà alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Cap. Commissum, loquitur de eo, qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione, sed dubitabat; & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem: hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusatur.

Ad Confirmationem: Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissam. Sed verius est posse: quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, sed solùm contra charitatem peccauit. animus enim interior nõ facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille contractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia Ius id absolutè concedit. sed neque in eo contra charitatem peccat; quia non tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod forte alteri obueniet, cùm suo iure vtatur. quare si votum Religionis habebat; non solùm poterit, sed etiam tenebitur intrare, non obstante tali contractu. In ipso tamen contractu, contra charitatem, si causa iusta non suppetebat, peccauit, vt dictum est. *Potest intrare Religionem.*

Aduerte tamen, licitum esse eo animo contrahere, si iusta causa subsit; vt si metu compellaris, qui tamen non cadit in virum constantem; si id facias vt proles antè suscepta legitimetur, si non possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediatis, &c. si aliàs graue scandalum timeretur, de quo vide Sancium lib. 1. de matrimonio, disp. 43. nu. 8. & Henriquez lib. 2. de matrimonio, cap. 2. 51 *Quãdo licitum contrahere post votum castitatis.*

Secundò, si voto castitatis obstrictus matrimonium contraxerit, tenetur abstinere illius vsu; ita vt non possit petere vmquam debitum; quamuis consummato matrimonio teneatur tacite vel expressè petenti reddere. Est communis DD. vide Nauar. cap. 16. num. 30. 52 *2. Tenetur abstinere vsu matrimonij.*

Solùm dubium est, An possit consummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non posse, sed teneri ante consummationem ingredi Religionem, vt possit voto suo satisfacere; hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nauarrus cap. 11. n. 80. Silu. Matrimonium 7. q. 5. & ferè ceteri Summistæ. insinuat D. Thomas 2. 2. q. vlt. a. 8. in 3. argumento. *An possit cõsummare reddendo.*

Sed contrarium non minus est probabile, & fortè verius, scilicet non teneri intrare Religionem vt votum castitatis seruet; & si coniugi castitatem persuadere nequit, posse reddendo consummare. Ita Sotus in 4. distinct. 38. qu. 2. ar. 1. Corduba in Summa qu. 136. Angelus Matrimon. 3. Imped. 5. num. 2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo casu perfecta voti obseruatio censetur ei facta impossibilis; vnde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur; quia illud censetur alicui Iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria seu ad id ordinata: atqui iste est in eo statu, vt per media ordinaria non possit absolutè continentiã seruare: ergo, &c. Nec obstat quòd possit illam seruare capessendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iste nec expressè Religionem vouit, vt suppono, nec etiã implicitè. non enim censetur ei fuisse animus eo *Posse cõsummare reddendo.*

euentu

euentu se ad Religionem obstringere, nisi de contrario constet: non enim homo rem quantumuis arduam semper paratus est aggredi vt votum seruet. Tertiò, Religio est status supernaturalis, consistens maximè in interiore affectu & animi promptitudine; & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & volens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioqui qui vouisset Ordinem sacrum, & duxisset vxorem, cogendus esset ad Religionem. Nam non potest hoc votum ad executionem perduci, nisi Religionem ingrediatur: atqui id est nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari potest efficaciter cap. vnic. Extrau. de voto, vbi Ioannes XXII. statuit, vt is qui post matrimonium ratum suscepit Ordinem sacrum, moneatur vt Religionem ingrediatur. Deinde addit: *Quòd si forsitan renuerit adimplere, ipsam, si sponsa eius institerit, per censuras Ecclesiasticas compellendum decernimus contractum matrimonium consummare.* Vbi expressè supponit, quòd possit renuere, vt inquit Glossa ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque si is qui suscepit Ordinem sacrum, & habet solemne votum castitatis, non tenetur Religionem ingredi, vt voto suo satisfaciat, multò minus qui solùm habet votum simplex castitatis. Denique si compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur vxori, & malus exitus ex tali compulsione esset metuendus.

Idem dicendum, etiamsi contracto iam matrimonio rato votum fecerit. nisi forte sciuerit se alia ratione continentiam seruare non posse, & nihilominùs, etsi id aduerteret, voluerit se voto ad illam obstringere. Tunc enim præsumitur se etiam ad Religionem voluisse obligare. qui enim adstringit se ad finem, etiam adstringit se ad medium sine quo videt finem obtineri non posse. Secùs si id actu non aduerteret. ita Sancius lib. 9. de matrim. disput. 34. num. 3.

53 Tertiò, Si coniux adulterium committat, tenetur alter qui votum castitatis habet, non reddere illi amplius debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis, tunc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundùm quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi; quia mala fide contraxit: sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad vsum profanum conuertere, & alterum non posse eam tradere. vnde sibi imputet quòd matrimonio suo vti non possit. secùs quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promisit.

§ Tenetur nō reddere.

Sed contrarium in priore casu verius puto; quia per matrimonium transiuit in alterius potestatem. Vnde etsi coniunx petendo peccet in Deum, vt ratio iusta probat; tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatem non habet, sed coniunx. nullo tamen modo potest petere. posset tamen alter in pœnam a Iudice priuari potestate petendi, quia id meretur.

Quartò, Si coniunx obierit, tenetur absolutè seruare castitatem, nec potest alteri rursus connubio iungi; quia obligatio est perpetua, id est, vsque ad mortem; estque præstanda quantum status præsens patitur.

Quintò, si votum castitatis vel Religionis præcedat sponsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fuerint. ratio est, quia executio est peccatum quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD. 54

§ Si votum præcedat sponsalia.

Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata dissolui per votum castitatis superueniens, eò quòd intelligatur exceptus status perfectior, qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richardus in 4. d. 27. ar. 3. q. 4. Paludanus d. 38. qu. 3. ar. 3. Maior dist. 27. qu. 5. Sotus ibidem qu. 2. ar. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 14. num. 4. & multi Canonistæ.

Si sequatur.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volente parte. Ratio est, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secùs de voto Religionis; quia hoc votum in sponsalibus Iure censetur exceptum, cùm Ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratum nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innoc. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rursus 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. dist. 27. qu. 1. ar. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Siluester matrimonium 7. quæst. 5. dicto 5. & v. Sponsalia q. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauarrus cap. 22. n. 27. & multi recentiores.

Vtraque sententia est valdè probabilis, & secura in praxi. secunda tamen est Iuri conformior: quia Iure probari non potest, conditionem melioris vitæ in sponsalibus censeri exceptam, præter statum Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionem ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum lib. 1. de matrimonio, disputat. 46.

Vtraque sententia probabilis.

Dico Secundò, Si alter coniugum (v. g. vxor) post matrimonium ratum nondum consummatum vouit castitatem, vel id fecit animo ingrediendi Religionem, vel absque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; si tamen aduertit, cùm voueret, se aliter votum suum integrè implere non posse. Si autem id minimè aduertit, sed cùm haberet animum ad Religionem, & supponeret se ingressurum, vouit castitatem, non tenetur ad Religionem: quia ad hanc voto se non obstrinxit: neque propositum ingrediendi illum obligat, vt ex supradictis constat. Tenetur tamen ad castitatem non minus, quàm si ante matrimonium vouisset; censetur enim integram castitatem vouisse. Vnde non solùm non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, nisi malit ante primum actum intrare Religionem) sed etiam si contingat virum mœchari, non poterit eum sibi conciliare. quia, quantum in se est, tenetur integram castitatem seruare. Si autem non cogitauit de Religione, solùm videtur vouisse castitatem partialem, quam matrimonij status permittit, nimirum, vt non possit petere debitum aut fornicari. Vnde si contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & potest separatum conciliare. vt docet Sancius lib. 9. disput. 35.

55 Si coniux vouit castitatem ante consummationem.

Contrarium tamen in hoc casu videri possit verius. si enim non afficiebatur matrimonio,& optabat esse libera ab illo iugo, & sic vouit castitatem (vt plerumque fit) videtur vouisse absolutè seruare quantum in se est, & sine iniuria coniugis posset: vnde etiam post mortem ipsius non potest nubere alteri. quare si contingat coniugem fornicari, tenebitur ab eo separari, si absque graui incommodo possit, nec dimissum poterit reconciliare. itaque spectanda est mens vouentis vtrùm intenderit vouere seruare castitatem quantum sine alterius iniuria posset.

Si post consummatum. Dico Tertiò, Si consummato matrimonio alter vel vterque vouit continentiam, vel id factum absque alterius consensu; vel cum consensu, sed seorsum; vel mutuo consensu per modum pacti. Si primo modo factum sit, certum non esse nisi votum partiale castitatis, nimirum quantum est ex parte vouentis, quale in matrimonio seruari potest, siue vterque seorsim, siue alter tantùm vouerit. Si secundo modo, nimirum accedente consensu alterius, non tamen per modum mutui pacti; etiam erit solùm votum partiale, quale matrimonij status permittit. Et quamuis neuter tunc possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere: quia neuter censetur renuntiasse iuri petendi, nisi forte expressè aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge, non est renuntiatio sui iuris, vt suprà cap. 40. dubitat. 15. num. 95. ostensum est, & consentiunt plerique Doctores.

56 Si tertio modo factum sit, neuter potest petere aut reddere: quia ad hunc finem vterque iure suo cessit, & coniugem à iugo coniugalis seruitutis absoluit, vt sic integram continentiam perpetuò seruare posset, vt suprà dub. 15. num. 96. ostensum est.

Si ius vicissim reddant. Aduerte tamen, coniuges alterum alteri posse hanc renuntiationem validè condonare, & ius pristinum in corpus restituere. etsi enim ea in re committant sacrilegium contra votum (quia quod semel Deo consecratum est, non potest alteri dari) tamen illa condonatio & iuris restitutio valida erat. Nam si cùm femina est omnino sui iuris, validè potest ius sui corporis conferre in virum, etiamsi ipsa castitatem vouerit; multò magis iam matrimonio copulata poterit validè reddere viro ius, cui vir renuntiarat cùm numquam ita renuntiare potuerit, quin apud eum habitu & in radice manserit. Ratio est, quia votum simplex, quo vouit Deo castitatem, non transfert dominium corporis in ius alterius. secùs est in professione, cui ex parte voti obedientiæ annexa est traditio in ius Religionis. Vnde etsi vouerit castitatem, retinet tamen dominium corporis sibi (quamuis Deo obnoxium ratione voti) ac proinde potest illud validè marito reddere; similiter maritus vxori. Itaque hoc casu etsi neuter possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere; sicut cùm seorsim castitatem vouerunt. Tunc enim eorū votum ad similem statum est redactum. vide suprà c. 40. dub. 18. num. 126. Si tamen contingat maritum mœchari, vxor non poterit ei ampliùs reddere debitum. quia ille rursus ius petendi amisit: & ita tenetur ipsa votum suum integrè seruare sicut priùs, antequam restituisset viro ius illud, quo ipse vouendo cesserat.

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt professio sit valida, & vt inualida ratificetur; & an non ratificans possit ingredi.

Notandum est, professionem posse fieri vel *expressè*: vel *tacitè*. *Expressè*, cùm quis vtitur aliqua formula promissionis, qua mentem suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur; modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere, idque ipsis aliqua ratione exprimatur. Sicut in absolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis vtatur Prælatus, modò significent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expressè paupertatem, & castitatem; sed promittunt solùm *seruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ (vel *obedire regulæ*, vel *viuere secundum regulam*, vel promittunt *obedientiam & conuersionem morum secundum hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *stabilitatem*, vt Benedictini & Carthusiani: castitatem verò & paupertatem promittunt, tum in obedientia, tum in promissione regulæ, in qua illa exprimuntur. 57 *Professio expressa tacita.* *Varia formula professionis expressa.*

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitum professorum (vbi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum, cap. Ad nostram. 8. de Regul. & cap. Constitutionem. 3. de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium; vt si in Capitulo suffragium dederit, statim fit professus, nec requiritur triduum; c. Vidua 4. de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exteriùs est distinctio habitus, deferas habitum per totum annum, in termino anni censeris professus; c. Ex parte. 22. de Reg. & Clement. Eos qui, de Regul. vide Nauarr. comment. 4. de Reg. num 73. & 74. Silu. Religio. 3. q 19. Debent autem hæc fieri animo saltem tacito profitendi; & consentiente illo, cuius est admittere, vt rectè iidem DD. & alij docent, & ex infrà dicendis patebit. Si talis animus non adsit, non erit coram Deo professus: etsi in foro externo præsumatur. *Professio tacita triplex.*

His positis, vt professio sit valida, multa requiruntur; Primò, Ætas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulsus faciat. Quintò, Vt fiat auctoritate eius, cuius est admittere, & cùm consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata, ac proinde secundùm Regulam approbatam. Septimò, Vt tria vota substantialia saltem implicitè emittantur. Octauò, vt nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur essentiale. Decimò, Vt persona non sit alteri obstricta. 58 *Requisita vt valida sit professio.*

Primò, Requiritur ætas: hæc ante Conciliū Trident. in feminis erat 12. annorum, in maribus 14. completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur prætereà vnus annus, qui erat probationis. Itaque in illis Ordinibus ante annum 15. completum non erat valida professio. de quo vide Siluestrum Religio. 3. qu. 2. Verùm post Concilij Tridentini decretum, quod habetur sess. 25. c. 15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus *1. Ætas.* *Conc. Trident. requirit. 16. annos completos.*

anni

anni 16. completi: *In quacumque, ait, Religione, tam virorum, quam mulierum, professio non fiat ante 16. annum completum; nec qui minore tempore quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. professio autem anteà facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem, aut ad alios quoscumque effectus.*

Ordinatus ante pubertatem. Pari modo si quis ante pubertatem accipiat Ordinem sacrum, non obligatur voto continentiæ Ordini annexo, vt docet Panorm. c. vnico, num. 5. de clerico per saltum promoto, secutus Hostiensem, Innocent. Archidiaconum, Hugonem, Goffredum. Ratio est, quia illa ætate non poterat se expressè obligare voto solemni continentiæ: ergo nec tacitè per susceptionem Ordinis. Vnde infertur: Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum sextum decimum ætatis, non obligatum iri voto continentiæ; quia ante illud tempus non valet professio; ac proinde nec teneri ad Preces canonicas, & posse inire matrimonium. Idem docet Nauarr. in Enchirid. cap. 22. num. 51. de ordinato metu maximo reuerentiali. Hoc ipso enim quo tenetur ad castitatem, non tenetur ad statum Ecclesiasticum, cùm Ecclesia hunc nemini permittat absque continentiæ voto. Si nō tenetur ad statum ipsum, neque etiam ad ea quæ statui sunt connexa & accessoria. Hæc tamen intellige, nisi completo anno sexto decimo ratihabeat Ordinis susceptionem. Neque sufficit ante ratificare, vt insinuat Panorm. ex Hostiensi; quia debet esse in ætate habili ad se obligandum. Censetur autem ratificare, si Ordine sacro tunc vtatur, nisi fortè vtatur ex ignorantia, qua putabat se teneri. Nemo enim ratificat quod ignorat.

59 *2. Annus probationis. Quando inchoandus.* Secundò, Requiritur integer annus probationis post susceptum habitum, patet ex verbis Concilij.

Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari & expleri ante annum sextum decimum; quia Iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim est opus vt statim expleto illo anno ad professionem admittatur. Nec obstat illud, quod cap. 16. dicitur, *Finito tempore nouitiatus, Superiores, Nouitios, quos habiles inuenerint, ad profitendum admittant, aut è Monasterio eiciant.* quia loquitur de iis qui sunt habiles, in quibus non est iusta causa differendi, vt declaratum est à Cardinalibus qui decretis Cōcilij interpretandis præsunt. non enim Concilium vetat differri professionem, si causa aliqua iusta subsit; (vt si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius Nouitij bonum.

Debet esse continuus. Secundò, Hunc annum debere esse continuum. Ita Siluester Religio 5. quæst. 4. Nauar. lib. 3. titul. de Regularib. consil. 34. & 37. & alij passim. Ratio est, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo; vt docet Ioan. Andreas in c. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur vt experiatur austeritates Religionis: has autem meliùs experitur continuando, quàm diuidendo. Denique ita habet consuetudo. Glossa tamen in reg. Eum qui, de reg. Iuris in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. Ad Apostolicam. 16. de Regularib. n. 9. non reiicit, etsi contrarium putet verius. Idem tenet Barthol. Brix. vt refert Panorm. & Speculat. p. 4. tit. de statu Monach. §. 1. q. 37. etiamsi longa fuerit intermissio. crediderim sanè, paucorum dierum interpolationem non impedire. Ratio est, quia non minus idcircò experitur austeritates Religionis, si posteà totidem dies, quot intermisit, suppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat esse continuus, est, vt experiatur austeritates Religionis, vt alij DD fatentur. accedit quòd paucorum dierum intermissio non censeatur impedire moralem continuationem.

Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etsi Panormitanus id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio, nisi à Superiore ei concessum sit vt foris moretur, vt docet Siluester, Religio 5. q. 5. *In habitu.*

Quartò, Annum probationis, & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momentum. vt si habitum acceperis primo Octobris post meridiem, non potes eodem die recorrente in termino anni profiteri ante meridiem; sed expectandum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L. 3. §. Minorem. ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur, *quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos.* vnde colligit, *in huiusmodi a momento in momentum tempus spectari.* quod maximè verum est, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v. g. vt possit restitui in integrum, vel vt non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secùs si tantùm requiratur, quia non putatur anteà satis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14 ad matrimonium: tunc sufficit vltimum diem anni 7. vel 14. esse inchoatum, nec opus est expectare punctum natiuitatis, vt docet Sancius l. 1. de matrim. disp. 16. n. 2. Idem credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius. vide Azonem in Summa, in L. 2. Cod. Rubr. de in integrum restitutione minorum. n. 1. 2. 3. 4. *Quomodo computandus iste annus.*

Hinc sequitur, si ætas annorum 16. compleatur anno bissexto 24 Februarij, non sufficere vigesimum quartum priorem; sed addendum esse alterum; (bis enim tunc vigesimusquartus numeratur, & bis dicitur sexto Kalendas; vnde etiam annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm senæ horæ singulis annis defuerint. Ita in simili docet Molina disp. 171. *Bissextus.*

Quintò, Per hoc decretū Concilij sublatam esse omnē professionem tacitam quæ intra anni probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipsi esset obstricta, si ipse vellet, de quo cap. Ad Apostolicam, de Reg. & c. Constitutionem. 3. in 6. eodem Similiter sublata professio expressa intra illud tempus. *Professio tacita intra annum probationis sublata.*

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad professionem antè expletum annum probationis, peccare mortiferè; quia id ei sub pœna excommunicationis ferendæ strictè prohibetur: & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem, cap. Non solùm. 2. de Regul. in 6. in aliis Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concilij Trid in

re graui: non tamen esse suspensum, quia Iure non est statutum.

Annus probationis in coniuge.

Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quando ante consummatum matrimonium alter coniugum ingreditur Religionem. Etsi enim cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. non concedantur tunc nisi duo menses ad profitendum, vt tenet Glossa, quam communiter sequūtur DD. teste Panorm. in illud c. n. 12. & ipse Panorm. ibid. tamen Concilium Trident. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annum integrum, irritam reddens professionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euētu annus requiretur. Confirmatur, quia ratio cur annus probationis sit statutus (nimirum *vt conuersus experiatur asperitates Monasterij, & Monasterium illius mores*; vt habetur cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular.) non minùs habet locum in coniugatis quàm in solutis. Vnde sequitur, vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipsa professionem. cumque professio non valeat ante annum sextum decimum completum, si vxor ingrediens sit solùm duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. cap. Ad Apostolicam, dicitur hoc tempus constitutum in fauorem vtriusque, nimirum conuersi & Monasterij: ac proinde vtriusque consensu posse hoc tempus accidi, & professionem citiùs fieri. quemuis enim posse renuntiare ei quod in suum fauorem est introductum.

Respondeo, Olim id quidem validè fieri potuisse; verùm per Concilium Trident. hoc est correctum quod insinuant generales illæ locutiones & clausulæ irritantes: *Non admittatur, professio sit nulla, nullum effectum operetur.* & quòd velit non valere renuntiationem bonorum anteà factam. ita Nauar. lib. 3. de Regul. consil. 33. Vnde concludit, etsi olim cum quis transferebatur à Religione mendicante ad non mendicantem, vel non mendicante ad mendicantem, poterat renunciare anno probationis; nunc tamen non posse.

Ad rationem allatam respondet, Etsi olim annus probationis solùm videretur concessus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuisse renunciari, à Concilio tamen in eo statuendo spectari fauorem publicum, ob graues abusus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes. v. g. vt quis fieret Abbas qui vix paucis mensibus fuerat Nouitius; atque adeò vt fieret Magister perfectionis, qui nondum aut vix fuerat discipulus. Nemo autem potest renuntiare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panorm. in d. cap. Ad Apostolicam, num. 10.

Aduerte tamen, contrariam sententiam in vtroque casu non esse improbabilem, vt docet Sancius l. 2. de matr. disp. 24. & insinuat Nauar. suprà, vbi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud est vbi Concil. non receptum

Octauo, Prædicta de ætate sexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maximè vbi Concilium Trident. est receptum: vbi enim non est receptum, probabile est valere professionem ante annum nouitiatus exactum in Ordinibus non mendicantibus. ita docet Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. consil. 28. num. 1. Similiter ante annum sextum decimum ætatis. nam eadem est ratio: nimirum quia lex non recepta vim non habet, & ita Ius antiquum manet in vigore.

Tertiò, Requiritur animus profitendi. si enim hic absit, ita vt nec tacitè nec expressè intendas profiteri, nulla est professio; quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi; cùm tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, vt dictum est c. 40. n. 5. & 6. Dico *per se*; quia potest obligari ratione scādali, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exteriùs facta non præstaretur. vnde si horum periculum absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad exteras prouincias. 60

3. Animus profitendi.

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo suprà cap. 17. dubit. 5. & 6. & cap. 40. dubit. 2. & 3.

4. Non fraude vel metu impulsus.

61

5. Consensus Superioris.

Quintò, vt fiat consensu eius, cuius est incorporare Religioni. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. nu. 74. Sil. Religio 3 q. 19. & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida nisi duę personę concurrant, quarum altera se obliget Religioni, tradendo se in ius eius, & obstringendo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & iura reliquorum illi communicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum qui illam facit & qui recipit; iuxta cap. Ad Apostolicam. 16. de Regul. & c. Porrectum, eodem. vbi optimè Panorm. num. 10. & 11. & Nauarr. lib. 3. de Regularib. consilio 5. Debet autem hic consensus esse liber, non fraude aut metu iniusto extortus, sicut in aliis contractibus. Vnde si Prælatus metu graui iniustè ad id incusso cogatur aliquem admittere ad professionem, professio erit inualida, quia in contractibus ex vtraque parte requiritur libertas. Confir. quia ad valorem professionis non minùs requiritur admissio & receptio quàm traditio: ergo sicuti ad firmitatem professionis requiritur libertas in traditione: ita etiam in receptione. Hæc potestas ordinariè est apud Prælatum; eius enim est incorporare congregationi, huiúsque priuilegia & iura communicare, qui illi præsidet. Debet hic etiam (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorum præscribit, Abbatem præcipua quęque cum consilio Capituli debere explere: admissio autem vnum est ex præcipuis. Vnde sequitur, admissionem esse irritam Iure communi, si absque illo consilio fiat: quia vbi à Iure requiritur consilium, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Nouit. 4. de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta Glossa. non tamen tenetur consilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere, vt docet Silu. v. Religio 3. qu. 13. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ex cap. Ea noscitur. 6. de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. vbi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, vt præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Vnde hæc sententia Iure communi videtur verior. Verùm spectanda maximè est in huiusmodi recepta consuetudo, vt docet Panorm. in cap. Ad Apostolicam. n. 11. de Regul. Episcopus etiam potest admittere ad professionem, sed tantùm in Monasterijs sibi subiectis; Siluester suprà qu. 14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest. Si alius admittat absque mandato Prælati, professio est inualida; quia non potest Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiserit, potest Prælatus ratificare, vt docet idem Silu. Religio 3. q. 18.

Consilium Capituli.

Si non habēs authoritatem admiserit ad professionem.

Ang.

Ang.v. Professio,num.1.& alij. Anteà tamen non habebit vim professionis, sed solùm voti simplicis, quia non obligat omnino & absolute sicut professio; sed sub conditione, Si Prælatus ratum habuerit. Si autem nomine Prælati admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, vt habetur reg.9.de regulis Iuris, in Sexto. itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

Professus sine auctoritate admittentis.

Petes, Vtrùm ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Respondeo, Probabile esse, manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint; & si velint, rursus profiteri: si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est, & fortè verius; quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio, quamdiu ab altera parte non est acceptata, nisi fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hîc non censetur acceptata, quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. secùs est si fiat sub ratihabitione Superioris: quia tunc expectanda est illa ratihabitio, cùm in illam consenserint. vide Nauarrum lib 3.de Regul.consil.6.num.4.& 5.

62 Sextò, Vt fiat in Religione approbata, c. vnico, de voto, in 6. Non enim sufficit tria vota substantialia emittere, & regulam aliquam ab Ecclesia approbatam profiteri; sed debet etiam alicui Religioni approbatæ incorporari, eiusque membrum effici, idque ab eo qui incorporandi habet potestatem, vt dictum est. Vnde si quis in manibus Episcopi profiteretur regulam S. Benedicti, Augustini, vel Basilij, non ideò efficeretur verus Religiosus. vide Nauar.lib. 3. consil.tit. de Regular. consil.6. & consil.81. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est omnis, quæ instituta est post Concilium Lateran.& non approbata) non est vera professio, qualis iure requiritur, vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquisitionem. obligat tamen talis professio ad religionem in genere, iuxta Siluestrum Religio 3. q. 10. ex Archidiacono, quod intellige, si illa fuit mens vouentis: secùs si voluit se huic soli obstringere, non vlli alteri: quo casu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expresse aliud intenderit. Aduerte tamen, si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia vt pium institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, vt suprà num.14 dictum est.

6 In Religione approbata.

Septimò, Vt tria vota substantialia nuncupet. quia sine his non est perfecta Religio, vt ostensú dubit.1.sufficit tamen vt id faciat implicitè, vt suprà num.57. dictum est. vide Panor. c. Porrectum. num.3.de Regulat.

7. Vota substantialia nuncupanda.

Octauò, vt nulla adsit conditio Religionis substantiæ repugnans; vt si quis profiteatur ea lege, vt possit retinere sua bona, viuere suo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec vllam inducit obligationem. secùs si profiteatur absolutè, quamuis anteà pactus sit vt sibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi suæ, retineàtque vsum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet cap. Insinuante, Qui Clerici vel vouent, & cap. De viduis,17.qu.1. de quo vide Nauarrum comment.2. de Regul. num. 15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis auctoritate.

8. conditio repugnans substantiæ Religionis

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine censeatur essentiale: hoc enim professionem redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentum redditur inhabilis ad professionem huius Religionis. sicut enim constituta sunt varia impedimenta dirimentia quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel simpliciter, vel cum hac aut illa persona; ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentum, valebit professio: quia admittendo tacitè videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis. Idem dicendum, quando fuit impedimentum, sed non potuit in eo dispensare. Porrò nullum impedimentum habet vim irritandi professionem, nisi à Pontifice sit constitutum vel confirmatum, vt fosè probat Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. consil. 5. Sicut enim ipsius solius est constituere impedimenta dirimentia matrimonij, ita etiam professionis: præsertim cùm Religionis & professionis ratio ab eius approbatione dependeat, vt suprà dubit. 1. num.11. ostensum est. Posset tamen Prælatus aliquem admittere cum protestatione, non esse sibi animum admittendi, si habeat hæc vel illa impedimenta: & tunc professio esset irrita, si tale impedimentum suberat, non quòd impedimentum subsit, sed quòd animus admittendi desit, ita Nauar. suprà. Quòd si impedimentum non reddat quidem irritam professionem, tamen fraudulenter sit suppressum in examine, eáque fraus dedit causam receptioni, poterit talis professus posteà eiici à Religione; vt docet Nauar. lib.3. tit.de Regular. consil. 25. quando enim dolus dedit causam contractui, vel est irritus, vel certè in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap.17.dubit.5. Nec obstat quòd professio semel valida, non possit irritari: quia id verum est quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ est inter Religiosum & Monasterium.

9 Si impedimentum essentiale subsit.

Impedimentum à Papa solo constituitur.

Decimo, Vt persona sit sui iuris, alteri non obnoxia. hinc professio serui absque consensu domini, & viri absque consensu coniugis consummato matrimonio est inualida, vt patet ex dictis suprà dubit. 3. Ratio est, quia per professionem traditur potestas & quasi dominium corporis Religioni. atqui isti non habent potestatem sui corporis, ergo non possunt illam tradere. nemo enim potest id quod est alterius dare alteri absque eius consensu. itaque requiritur consensus expressus: nec in re tanti momenti & præiudicij sufficit dissimulatio. Etsi enim is qui tacet consentire videatur, quando agitur ipsius commodum: non tamen quando præiudicium. Deinde vt iste consensus non sit metu graui vel dolo extortus. Si vxor absque dolo alterius sponte consensit, valebit qui-

dem professio viri: si tamen ipsa non vouit continentiam aut ingressum Religionis, nec potest induci vt id faciat, restituendus ei erit maritus iuxta cap.1.de conuers.coniugat.tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, simularque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide suprà dubit.3.

63 *An possit egredi.* Petes Primò, Vtrùm quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professos est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudéve impulsus, & multos annos mansit in Religione, possit egredi?

Respondeo, Posse, si absit scandalum: quia vt habet regula Iuris, *Non firmatur tractu temporis, quod de Iure ab initio non subsistit.* Quod limita.nisi posteà sciens esse irritam, ratificauerit, vel certè nisi expresse ita apud se statuerit, Volo illam esse validam; etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. non enim sufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuisse validam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore; vnde nõ est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa cap.12. num.71. & comment.4. de Regul. num.71.& 75. Vt autem *Constitutio Conc. Trid.* hæc res absque scandalo fiat; & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Trident. sess. 25. de Regularibus cap. 19. *vt quicumque Regularis prætendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum, non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quòd si anteà habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandam quamcumque causam admittatur, sed ad Monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur. Interim vero nullo priuilegio suæ Religionis iuuetur.* hæc Concilium.

64 *Tria requiri vt possit reclamare.* Vbi Notandum Primò, Tria requiri à Concilio, vt inualidè professus reclamans possit audiri.

Primum, Vt reclamet intra quinquennium, nimitum à tempore professionis computandum.

Secundùm, Vt causas nullitatis quas prætendit, coram Superiore suo & Ordinario deducat.

Tertium, Vt non dimiserit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum absit, vult Concilium vt non audiatur, nimirum ad eum finem vt iuridicè declaretur liber à vinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, *Nullatenus audiendum si habitum dimiserit*; statutum esse in pœnam, vt patet ex verbis sequentibus. vnde non habet locum si bona fide ad tempus habitum deposuerit: item si habitum resumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe si habitum dimiserit ita vt non resumpserit. Si enim resumat, est audiendus, vt probat Nauar. comment. 4. de Regular. in fine. Similiter illud, *Non esse audiendum nisi intra quinquennium*, &c. intelligendum videtur cum simili exceptione, nempe, nisi toto *Impotentia reclamandi.* illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, vt docet in simili Glossa in cap.2. de Regular. vbi statuitur, vt qui post annos pubertatis per vim clericus (id est monachus, vt Doctores communiter exponunt) factus est, permaneat in illo statu, nisi ipse, vel parentes eius intra annum apud Principem, Episcopum vel Nuntium Apostolicum reclamauerint. vbi Glossa, *Intellige*, inquit, *si potuit reclamare.* Idem colligitur ex cap.de iis quæ vi,&c. vbi mulieri non obfuit, quòd durante metu viri non reclamauerit. Confir. quia decretum Concilij nititur præsumptione ratificationis intra illud tempus factæ. atqui hæc præsumptio non habet locum, si impotentia reclamandi durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere *Ignorantia.* ignorantia impedimenti: quia hæc non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus. Vnde Panor. in cap. Vidua.4.num.7. de Regular.dicit, Data ignorantia cessare præsumptionem. Itaque quando de impotentia constaret, putarem Iure ordinario absque alia in integrum restitutione audiendum. Idem dicendum quando suberat impedimentum perpetuum, aut temporale durans vltra quinquennium. quia tunc non potest præsumi ratificatio.

Verùm quia regulariter de impotentia reclamandi non constat, opus est plerumque restitutione in integrum, vt quis audiri possit. Nam Concil. absolutè statuit post quinquennium non esse audiendum: puta, Iure ordinario. Itaque hoc seruandum, nisi constet de impotentia reclamandi. Ratio est, quia Concil. intra illud tempus præsumit illum ratificasse professionem, & vult ita à Iudicibus Ecclesiasticis præsumi, & illum pro professo haberi. Vnde silentium illud quinquennij *Præsumptio Iuris & de Iure.* inducit præsumptionem Iuris, & de Iure; contra quod non admittitur probatio: idque ad tollendas inquietudines, sollicitationes, & scandala quæ euenirent, si sine fine liceret religiosis in iudicio suam professionem oppugnare.

Simili modo cap.1.de Regular. inducitur præsumptio Iuris & de Iure, ex eo quòd quis intra annum à professione per vim facta non reclamarit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur similis præsumptio ex eo quòd vidua nouitia se actibus professarum immiscuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur præsumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione sesquianni. cap. Ad id.21. de sponsalibus. Et olim ante Concilium Trident. ex copula carnali post sponsalia habita, nascebatur præsumptio matrimonij. cap. Is qui 30. eodem. Et contra huiusmodi præsumptionem non admittitur in foro externo iuramentum nec probatio per testes, vt habetur tribus proximè notatis capp. quia Ius ex huiusmodi indicio præsumit consensum (vnde vocatur præsumptio Iuris) & statuit vt Iudices consensum præsumant, & ita iudicent: ideóque dicitur præsumptio de Iure; nimirum quia Iure constituta, vt ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc est causa cur contra illam non admittatur probatio aut iuramentum.

Notandum Tertiò, Non manere tamen tales sine remedio: etsi enim contra præsumptionem Iuris, & de Iure non admittatur probatio in iudicio 65 ordinario; datur tamen ex causa restitutio in integrum Iure extraordinario, vt ex Menochio probat *Restitutio in integrum.* Sancius lib. 7. de matrim. pag. 253. & colligitur apertè ex L. Si mater. v. de excep. rei iudicatæ. vbi datur restitutio contra sententiam, quæ transit in rem iudicatam (quod locum habet etiamsi tres sententiæ conformes datæ fuerint,) & tamen pro tali sententia est præsumptio Iuris & de Iure, per quam omne Ius agendi amittitur. Et cap. Co-

raio.

ram.7.de in integrum restitutione,dicitur,non audiendam Ecclesiam post terminu peremptorium; tamen ibidem per beneficium restitutionis conceditur eadem actio ad certum tempus. Pari modo in præsenti casu potest restitui ius agendi, quod per lapsum quinquennij amissum erat, minoribus quidem duplici ex causa. Primò, ratione minoris ætatis, etiamsi intra illud tempus sciuerint suam professionem esse irritam,& potuerint reclamare: sicut iisdem datur restitutio contra præscriptionem,etiamsi illis scientibus & negligentibus facta sit. Secundò, ratione impotentiæ reclamandi,siue ex metu,siue ex ignorantia prouenerit. Maioribus autem solùm ex vna causa, nimirum ratione impotentiæ reclamandi, quam prætendunt, siue ex metu,siue ex ignorantia. Ita Sancius suprà & Nauar.d. comment.4. n.76. dicit, *Si metu vel impotentia reclamandi plus quinquennio durauit, posse illum audiri vel Iure vel restitutione.* vide supra cap. 6. dub.18. vbi ostensum est,quando maiori & quando minori detur restitutio in integrum cótra præscriptionem.Eadem est ratio in præsenti negotio. Ignorantia tamē iuris non proderit maiori in foro externo; quia non excusat,nisi sit rusticus,minor,vel mulier: in his enim ignorantia Iuris toleratur,vt dictum est supra c.6.num.17. Addit Sancius,probabile esse in foro conscientiæ, maiorem, et si intra quinquennium sciuit suam professionem esse inualidam, & non reclamauit, posse nihilominùs reclamare post quinquennium, & negare cum iuramento se sciuisse suam professionem fuisse inualidam, nimirum cum hac restrictione tacita, *ad eam ratificandam*; sicut innocens rogatus à Iudice an illac transierit vbi cadauer iacebat, potest negare cum iuramento se illac transiuisse. Iudex enim rogat de transitu, vt ex eo sumat indicium homicidij: at ille non sic transiuit. simili modo qui ante Concil.Trident. cognouerat sponsam animo fornicario,rogatus a Iudice poterat negare cum iuramento se eam cognouisse. Nam Iudex rogabat de actu, vt ex eo præsumeret matrimonium. at ille talem actum qui matrimonium efficeret,non habuit. Idem dicendum quotiescumque Iudex procedit ex falsa præsumptione, interrogans aliquid,vnde sumeret indicium falsum,aut falsam præsumptionem facti. Vide suprà cap. 31. dubit.3. num.14.

Notandum Quartò,Eum qui non potest obtinere restitutionem vt audiatur, eò quòd non possit probare ignorantiam professionis inualidæ, aut aliud impedimentum, posse fugere, modò sine scandalo;nec teneri ad regulam, nisi ratione scandali,vt docent Nauar.comment.4. num.77.& 78. & Sancius suprà. quia re verà non est professus. Simile est in matrimonio præsumpto.Potest enim vir fugere, non obstante præcepto Ecclesiæ, vt passim tradunt Doctores. Neque sanè Conc. Trident.illum intendit obligare in cōscientia ad manendum in Religione. Nam præterquam quòd procedat ex præsumptione, totum præceptum suum dirigit ad Iudices Ecclesiasticos, instruens eos quid in foro externo seruare debeant. Imò oblata commoda occasione tenetur fugere,vel ratificare suam professionem. quia non potest frui commodis Religionis & sustentatione, nisi velit esse Religiosus, aut nisi res ita sint constitutæ, vt non possit se subducere sine scandalo. quamdiu autem non potest se subducere,non tenetur ratificare suam professionem, etiamsi culpâ ipsius professio fuisset irrita; vt si ficte fuisset professus, vt docet Sancius supra.& Henriquez lib.1. de matr. cap 11. n. 11. quia Religio est res tanti momenti, vt non possit infligi in pœnam, sed sponte suscipi debeat, vt supra dubit 4. ostensum est. Simili modo qui ficte contraxit matrimonium, non tenetur ratificare,si aliud damnum quod præponderet secutum non est. Quo casu expectando commodam occasionem, potest ille quidem alimenta percipere ex monasterio, sed cum animo compensandi, vel tunc sua industria; vel posteà: quia causam damni sua fictione dedit. Tenetur abstinere à Prælatura,quantum sine nota potest:si non potest acceptet; & gesta per eum erunt valida ratione tituli colorati,communis erroris, & vitij occulti, iuxta ea quæ diximus cap. 29. dubit. 8. Tales tamen, præsertim quando culpa intercessit, non poterunt frui priuilegiis Religionis,vt indulgentiis, irritatione votorum à Prælato, ordinatione absque dimissoriis, & similibus, vt notat Sancius: nisi quando id absque graui nota non possint declinare.

66 *Ratificatio professionis.* Petes Secundò, quid requiratur ad ratificandum huiusmodi inualidam professionem.

Resp.Primò requiritur notitia illius inualiditatis, alioquin ratificatio non erit libera: nisi quis fortè velit expresè illam esse ratam, etiamsi ab initio fuisset inualida,vt suprà n.63.dictum est.

Secundò,vt intendat illam ratificare: est enim nouum votum. vnde requiritur formalis intentio: neque sufficit negatiuè se habere; quia voti vinculum non contrahitur nisi voluntate positiua, sicut nec matrimonij; maxime cum hæc res sit maximi momenti,totum vitæ statum spectans. In dubio vtrùm consenseris, verius est te teneri; quia præsumptio Iuris tibi aduersatur. itaque si post lapsum quinquennij dubitas an ratificaueris intra illud tempus, teneris. Idem dicendum, si dubitas an in actu professionis consenseris; item an liberè consenseris an metu. præsumitur enim consensus, & liber consensus ex ipso actu externo professionis tacitè vel expresè. quia naturaliter comitari solet. itaque teneris; nisi de contrario, saltem per probabiles rationes, tibi constet.

Contrarium insinuat Henriquez lib. 1. de matrim. cap.11. Qui æquali, inquit, dubio nescit an consenserit (sicut olim quando sponsalia per copulam affectu maritali transibant in matrimonium) potest se liberum censere ab onere matrimonij; sicut ab onere dubij voti: sed quod diximus,verius est ob rationes allatas.

Tertiò, secundùm probabilem quorumdam sententiam,si nouitiatus fuit inualidus, requiritur eius repetitio; vt si ante completam pubertatem factus: si cum inhabilitate ad illum Ordinem.Ita tenet Nauar. lib. 3. de Regular. consil.5.num.19.

Sed contrarium est verius, vt rectè docet Sancius. Nouitiatus enim non requiritur, nisi vt ingressus experiatur austeritates Ordinis, & Ordo ipsius mores; vt habetur cap. Ad Apostolicam.16.De Regular.atqui hoc fieri potest,etiamsi Nouitius sit inhabilis, aut aliud vitium subsit admissioni.

Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati; sicut quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impedimentum, requiritur nouus consensus

Restitutio minoris. *Maioris.* *Iudici negare sciuisse.* *An possit fugere.* *In dubio teneris.* *Non requiritur repetitio nouitiatus.* *Verum noua acceptatio Prælati.*

sensus vtriusque, ita Azorius lib. 14.c.4.q.7. Sed contrarium est verius, siue ex fictione aut metu professio fuerit irrita (vt docet Sà v.Religio.n.23. & Nauar.lib.3 tit. de regular. consil.24.) siue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis, anni probationis, &c. vt docet Nauar.consil 35.n.3.& 46. n.2. siue ex inhabilitate perpetua, vt docet Sanctius, qualis in quibusdam Religionibus est esse ortum ex Iudæis, vel Mauris; commisisse homicidium, &c. Sublata enim ista inhabilitate per dispensationem, sufficit ratificatio Religiosi. Ratio est, nam in primo casu cùm ex fictione vel metu fuit inualida professio, cùm persona esset habilis, admissio fuit valida ex parte admittentis: vnde cùm maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religioso) solùm requiritur consensus ex parte admissi; sicut in matrimonio & aliis contractibus, vt ostensum est suprà, cap. 17. dubit. 11. In secundo & tertio, cùm persona est inhabilis, fuit etiam admissio, & consensus Prælati inualidus, ac proinde deberet repeti, nisi aliunde suppleretur. Sed hîc suppletur à Summo Pontifice, qui est supremus Prælatus omnium Religionum, habens potestatem admittendi omnes. Colligitur cap. 1. de Regular.in 6. vbi statuit Innoc.IV.vt professio, quæ erat irrita defectu ætatis, conualescat, si in legitima ætate eam expressè ratá habeat, vel professorum habitum suscipiat, & per triduum sine alia probatione gestet: vel vbi nō est distinctio habitus Nouitiorum & Professorum, habitum per annum gestet. Idem de ratificatione statuitur ab Alexand. III. cap. Ad nostram. 8. & c. Significatum. 11. Extra. de regularibus. quibus locis non requirunt aliam Prælati admissionem: sed ipsi statuentes talem ratificationem expressam vel implicitam valere, Religiosum admittunt. Confirm. quia Concil. Trident. præsumit silentio quinquennij ratificari professionem. cap. 2. de regular. præsumitur ratificari silentio vnius anni. ergo non requiritur noua admissio. Secùs est in matrimonio, quando subest impedimentum. quia Pontifex non potest supplere defectum consensus coniugis, eius loco consentiendo: potest tamen supplere defectum consensus Prælati; quia est supremus Prælatus, vt dictum est.

Aduerte tamen, hæc locum non habere, quando Superior, nullitate professionis intellecta, repugnat admissioni, volens ob aliquam caussam illum eiicere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore positiuè repugnante; quæ species facti mihi nuper fuit proposita.

DVBITATIO. VIII.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

67 IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus.

1. Transfert Religiosum in ius Ordinis.

Primò, Transfert Religiosum in ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores possint illum, si discesserit, apprehendere sua auctoritate tamquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientiæ*, non præcise quatenus hoc votum obligat Deo; sed quatenus cōtinet tacitam vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ simplex peracto biennio. Superior enim à Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iurisdictio se exerat.

An fugiens peccet contra iustitiam.

Hoc ius Superioris secundùm quosdam non est iustitiæ strictæ, sicut ius ducis in militem, domini in seruum, mariti in vxorem; quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religiosus non obligauit se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum, sed propter suam salutem, vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam, sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ sententia probabilis est, eamque tenet Bañes qu. 62.art.2. dubit.6. & quidam alij recentiores

Verius tamen puto, peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam, per quem ille se tradit in potestatem Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illum tractandum tamquam filium: vt ostensum est dubit. 7. vnde in hoc contractu non solùm spectatur commodum priuatum Religiosi, sed etiam publicum communitatis. vide suprà, c.8.dub.3.

Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt si tentet contrahere, sit irritum; cap. Quod votum, vnic. de voto, in 6. habet hoc ratione voti *castitatis*; non præcisè, alioquin quoduis votum castitatis id efficeret; neque quia acceptatum ab Ecclesia; quia votum castitatis emissum publice in manibus Episcopi id non facit, cùm tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ex vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum meliùs seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti solemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuectam.* 68

2. Inhabilitat ad matrimonium.

Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si posteà tradat coniugi, Iure naturæ est inualidum: sicut quod tibi donaui & tradidi, non possum alteri validè donare. *Obiectio.*

Respondeo negando consequentiam. Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij, sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò, vt ipsi sit velut donarium consecratus; quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula simul stare possunt; vt patet quando coniuges communi consensu vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) sed solùm repugnans vsui matrimonij. Itaque nec professio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij superuenientem Iure naturæ; sed solùm Iure ecclesiastico. Hoc tamen Ius anti- *Respon.*

antiquum esse colligitur ex Concil. Carthag. 4. cap. 104. cui D. Augustinus interfuit; & ex multis Canonibus 27. q. 1. cap. Viduas. ex Gregorio. cap. Quæ autem. Innocentij I. cap. Impudicas. ex Concilio Tributiensi, &c.

69 *3. Soluit matrimonium ratum.* Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum anteà contractum dissoluit. Est fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. sess. 24. can. 6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum, per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit.* Idem patet cap. Ex parte. Innocentij III. cap. Verùm. & cap. Ex publico. Alexandri III. de conuers. coniugat.

Quo iure. Petes quo Iure professio id faciat?

1. Sententia, Iure naturæ. Est triplex sententia. Prima est, Iure naturæ id facere: ratio est, quia est mors quædam spiritualis; ac proinde potest dissoluere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vtpote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculum matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia Iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem; quando nulli per hoc fit iniuria. hic autem nulli fit iniuria; quia Ius concedit: ergo, &c. Ita videntur sentire multi Doctores in 4. distinct. 27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez p. 2. cap. 39. & nonnulli alij. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed verius est, professionem non habere hanc vim Iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant; possunt enim simul stare. Secundò, quia alioquin matrimonium Iure naturæ potiùs dicêdum esset solubile quàm insolubile; suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò, Si professio ideò soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior; etiam soluet matrimonium consummatum, saltem quando nulla est proles, & coniunx consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio non est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde non sequitur solui matrimonium ratum. sicut nec aliæ obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimonium est vinculum non omnino spiritale, cum ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo mere spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potiùs videtur esse irrita, quàm matrimonium dissolui; quia res huic tradita, non potest valide tradi alteri. Denique, Professio Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum: ergo multò minùs dirimit iam contractum. Antecedens patet; Quia quatenus professio respicit Deum, est solùm promissio sicut votum simplex; non autem propriè traditio: atqui promissio non priuat dominio rei promissæ. retinet ergo talis dominium sui corporis; ac proinde poterit validè illud tràdere coniugi. Quatenus autem respicit Religionem, sic continet quidem traditionem sui: sed non magis priuat dominio corporis quàm seruitus. Quare sicut seruitus Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum; ita nec professio; sed id habet ex Iure ecclesiastico.

2. Iure diuino. Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim Iure diuino positiuo: nam concessu & ordinatione Christi, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanches lib. 2. de matrimonio, disput. 19. num. 3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in Iure ecclesiastico, sed à principio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu: nam beata Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib. 2. de virg. col. 3. Idem fecerunt S. Alexius, teste Metaphraste, & S. Cæcilia, vt habetur in eius gestis, & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap. 26. Scripsit nobis. 27. qu. 2. Hæc quoque sententia est valde probabilis.

Tertia est, Id prouenire ex Iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: *3. Iure ecclesiastico.* quæ sententia videtur verior; cùmque docet Michaël Medina lib. 5. de continentia sacrorum hominum, cap. 86. & 87. Henricus quodlib. 5. qu. 35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuersione coniugat. Felinus consil. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solùm id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata, quia hæc quoque est status perfectionis, (etsi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis sæculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittebantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus iurisdictio spiritualis. Confirmatur, quia professio in Religione approbata & non approbata non differunt Iure diuino, sed solùm ecclesiastico. Secundò, Idem facerent vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum, præcisa omni noua ordinatione Ecclesiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, vt suprà dubit. 1. ostensum est: atqui id verum non est; etsi enim hæc vota ex ordinatione Ecclesiæ dirimant matrimonium contrahendum illis superueniens, non tamen dirimunt iam antè contractum. ergo, &c. Tertiò, Si professio Iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis; eò quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet: quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla quæ ipsi adferunt, magis probant de voto castitatis, quàm de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam; sed vel castitatem tantùm, vt sanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum non vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Professio Religionis non reddit Iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solùm ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto: ergo multò minùs illo Iure dirimit iam contractum: hoc enim est multò difficiliùs. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis; sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atque hic est sufficiens causa.

causa nimirum transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia & imitationem: ergo potuit statuere vt in hoc casu dissolueretur: ergo non est recurrendum ad Ius diuinum. Confir. Quia Summus Pontifex debet habere omnem potestatem necessariam ad suauem & humanæ fragilitati accommodatam Ecclesiæ gubernationem; iugum enim Christi suaue est, & humanæ conditioni attemperatum. atqui suauis gubernatio Ecclesiæ, & saluti animarum accommodata postulat, vt vinculum matrimonij non consummati ob grauissimas causas interdum relaxetur, vt experientia constat. ergo oportuit Summum Pontificem habere hanc potestatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & professionis. Confirm. Secundò, quia cùm Summus Pontifex sit Vicarius Christi Domini ad Ecclesiam in eius absentia regendam, nec ad Christum in hac vita sit recursus, quantauis in ciderit difficultas; oportet illum habere omnem potestatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotissimo, cùm ad Regem nullum est refugium, quæ potestas valdè est affinis potestati ipsius Regis. Vnde sicut talis Vicarius posset in quibusdam legibus sui Regis grauissima aliqua causa vrgente dispensare: ita mirum videri non debet, si Pontifex in quibusdam Iuris diuini (nempe quorum obligatio non est à Deo immediatè imposita, sed nititur actu humano, illúmque supponit, sicut obligatio matrimonij rati & voti, & si maneret, saluti detrimentum vel impedimentum graue adferret) dispensare possit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Id solùm probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quæ Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in Iure scripto, vt suprà dictũ est. Exempla illa si quid probant, probant non solùm professionem Religionis approbatæ soluere matrimonium ratum, sed etiam professionem castitatis & vitæ eremiticæ; & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed posteà statutum est, vt sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

70 *4. Priuat dominio.* Quartò, Professio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap. 7. Quia ingredientibus. 19. q. 3. & cap. 5. Si qua mulier. ibidem; quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de sanctiss. Episcopis, collat. 9. §. Si qua mulier, translatum est, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat* ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in professione continet non solùm abdicationem vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo.* Idem statuit Ecclesia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi. 2. cap. Super quodam. 4. & cap. Cum ad Monast. 6. de statu Monachorum.

Dices, Quid si quispiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Si intendat non abdicare dominiũ. Respondeo. Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato Iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, vt non sit paratus illud abdicare, quando Superior iusserit, professio erit omninò irrita: quia non intendit se obligare ad id, quod est de substantia status religiosi: abdicatio enim dominij saltem in præparatione animi, & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solùm intendat retinere dominium ad tempus, & posteà quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est, quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominùs certum videtur, stante Iure communi, talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso. Primò, Quia professio Iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipso priuatur dominio, perinde ac si naturaliter moreretur, & heredes ei tamquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secundùm regulam subiicere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tempore non vellet se obligare nisi ad castitatem coniugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium. Iura enim hæc omnia æquè ad professionem requirunt. Tertiò, Quia Prælatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni; nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ.

[illegible] [illegible] haberi [illegible] pro[illegible]. Notandum tamen, hanc intentionem retinendi proprium, posse dupliciter haberi in professione. Primò, Ex errore priuato, ita tamen vt iste error non sit causa professionis, nec illam restringat. & tunc non irritat professionem; sed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri absolutè sicut oportet, sed priuato errore putat se posse retinere proprium saltem ad tempus: qui error non vitiat professionem, cùm illam non afficiat, neque limitet. Simile est in matrimonio, vt si putes te posse seruare continentiam in eo statu, vel ingredi Religionem quando placebit; nihilominùs absolutè contrahas cum animo te obligandi absolutè, & absque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Secundò, Si error sit causa professionis; vel saltem si intendas, vt professionem restringas, nolendo te nisi hoc modo obligare; tunc professio erit irrita. Error enim iste est circa substantiam professionis & obligationis. vnde tollit consensum necessarium, non minùs quam cùm est error circa substantiam materiæ, vt patet ex dictis suprà cap. 40. dubit. 2. Pari modo intentio illa restringit vim professionis, tollendo id quod Iure communi ad eius substantiam pertinet, nimirum vim abdicendi dominij; & retinet Ius illi repugnans. Vnde puto nullam in foro conscientiæ ex tali professione oriri obligationem, nisi fortè independenter à valore professionis intenderet se ad aliquid obligare.

Dixi, *Stante Iure communi*; quia Ecclesia nouo Iure vel priuilegio posset talem professionem, tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus professionis suo tempore inducendos, admittere; & tunc valida esset.

Inhabilitatem ad dominium inducit, non ratione voti paupertatis præcisè; quia non ideò quis est incapax iuris & dominij, quòd Deo paupertatem promi- 71 *Inducit inhabilitatem.*

promiserit: nec ratione tacitæ renunciationis, quia aliud est se dominio spoliare, aliud inhabilem se ad illud reddere; sed id prouenit ex duabus aliis causis. Prima est, Traditio sui in ius Ordinis; ita enim se tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est, vt infrà dubit. 11. dicetur. Secunda est, Decretum Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus vel filius, aut sui iuris effici; sed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis seipsum suâ auctoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se numquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum; non ideò efficitur inhabilis, ita vt si contrà faciat, sit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & potestate Superioris prouenire, sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia; quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1. 2. qu. 96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & re ipsa annexa est votis Coadiutorum formatorum in nostra Societate.

5. Priuat potestate vtendi suo iure. Quintò, priuat potestate vtendi rebus suo iure, seu absque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc præcise per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, vt quis non possit vlla re vti, aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio; & vt sit paratus omni momento omne ius à se abdicare. vt autem careat re ipsa omne dominio, vel vt sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ; sicut nec de essentia castitatis religiosæ est, non esse coniugatum, aut esse incapacem coniugij.

Consectaria. Ex dictis sequitur Primò, Religiosum, si aliquid donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, non solùm peccare mortiferè violando votum paupertatis; sed etiam dispositionem esse irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. *Non potest donare.* Idem dicendum si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: vt si expendit in rem turpem; vt suprà cap. 4. dubit. 5. & cap. 18. dubit. 11 dictum est.

Non potest testari. Sequitur Secundò, Religiosum non posse validè testari; quod etiam habetur expressè cap. Quia ingredientibus. 19. q. 3. & Authent. de Monachis, §. Illud quoque. Ratio est; tum quia per professionem priuatus est omni dominio, & incapax illius redditus: tum quia quicquid acquirit, Monasterio acquirit: vnde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 44. & sequentibus. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vsum habebat, ei concedi per summum Pontificem, vt idem Nauarrus nu. 57. & 58. probat, & Couar. cap. 2. de testamentis num. 17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis causa, & per testamentum; ad hoc enim non requiritur dominium, sed sufficit administratio, & consensus eius qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concedit potestatem testandi Religiosis beneficiatis, vt extra Monasterium sua industria viuentibus, vel in Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. vnde solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, vt docet Nauarrus suprà. quidam putant esse quamdam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse, sicut nec est dispensatio voti, quando Pontifex alicui concedit peculium.

Sextò, Professio soluit vota simplicia priora, 72
6. Commutat vota. etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota solemnia Religionis illius in qua agitur; cap. Scripturæ. 4. de voto, & cap. Qui post votum. 5. de Regularibus, in 6. Simili modo matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata. vide supra cap. 40. dub. 16. nu. 106.

7. Delet omnia peccata. Septimò, Delet omnia peccata. Ita D. Thomas quæst. 189. art. 3. ad 3. & Caiet. ibidem. Antoninus 3. par. tit. 16. cap. 3. §. 3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4. dist. 38. quæst. 4. art. 1. Thomas VValdensis de Sacramentis, tit. 9. cap. 80. Angelus v. Religiosus, nu. 47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib. 1. de bono status religiosi cap. 13. vbi hoc eleganter explicat & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remissâ culpâ manet: culpa enim, præsertim mortifera, non remittitur nisi per contritionem vel vsum Sacramenti. Ratio est, tum quia per professionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui; vnde censetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui se suáque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solent comparare Baptismo. Hieronymus epist. 8. & 25. Leontius in Vita Simeonis Abbatis, Anselmus lib. de similitudinibus, cap. vltimo; Bernardus lib. de præcepto & dispensat. quorum testimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas, professionem habere hanc vim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex.

Octauò, Tollit irregularitatem, quæ est ex de- 73
8. Irregularitatē tollit. fectu natalium, cap. 1. de filiis presbyterorum, & cap. 1. d. 56. ceteras autem Iure communi non tollit; quia Iure non est expressum, vt docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apostatis; aliæ verò tolluntur specialibus variorum Ordinum priuilegiis. Vnde falluntur qui putāt tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, vel bigamia, vt benè notat Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 60. Nec obstat Authent. de Monachis, vbi significatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim, *vitam monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat,* vt patet ex textu Græco: σπῖλοι enim ἀνθρώπινοι apud Græcos sunt peccata, & peccatorum sordes, nō irregularitas. Adde, irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, non penitus tolli per professionem; (quia talis non potest eligi ad Prælaturam, vt ad Abbatiam virorum aut feminarum, nec ad bene-

beneficium habens curam animarum) sed solùm ex parte, vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere, vt recte Nauar. supra, ex cap. 1. de filiis presbyterorum.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

74 *Votum obedientiæ ad quid obliget.* Respondeo, Ratione voti obedientiæ tenetur Primò, Ad præcepta regulæ.

Secundò, Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundùm regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur, vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; sed generale propositum retineat iis se conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeò totum fundamentum obedientiæ. Hinc passim DD. tradunt, Regularem peccare mortiferè, si ex contemptu regulam vel Superioris iussa violat. de quo vide D. Thomam 2. 2. qu. 186. art. 9. ad primum, & Caiet. ibidem.

Ex contemptu peccare. Censetur autem ex contemptu violare, qui contra facit, non ex negligentia, vel cupiditate sed quia non vult regulæ aut Superiori esse subiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directe eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendit se nihili facere: hæc sunt valde grauia, nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & iudicij auctoritatisque Ecclesiæ qua Institutum est confirmatum, & potestas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus v. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale; de quo infrà cap. 46. dubit. 6. num. 45.

præcepta Superioris. Tertiò, Tenetur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam seu Institutum præcipit. & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientiæ, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeò sub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero, nisi id aliunde constet: videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet: tum quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum posset. (valde autem probabile est, Superiorem posse suam potestatem, suúmque præceptum ita moderari, vt solùm ad peccatum veniale obliget, etiamsi alioquin materia si grauis; tum quia ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat vt inferior obtemperet; etiamsi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat, vt non intendat absolutè obligare pro conditione materiæ, probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa, sed solùm sub pœna & correctione regulari, quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1. 2. qu. 96. tractat. de legibus.

Si contra regulam. Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare; nisi fortè ille possit in ea parte regulæ dispensare, & legitima causa contrarium præcipiendi subsit. ita Caietanus, qu. 104. art. 5.

Quintò, Si præcipiat aliquid supra regulam, non tenetur inferior. Est communis sententia DD. vt ostendit Corduba in regulam S. Francisci. c. 10. qu. 2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam*, id est laxiora quàm regula præscribat, nisi causa iusta subsit. Hinc D. Bernardus lib. 1. de præcepto & dispensat. col. 4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec vltra extendi potest, nec contrahi cura. Nihil me Prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigat quàm promisi. vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate.* Et infra: *Monentes eos, non cogentes ad celsiora, condescendentes eis, cùm necesse fuerit, ad remissiora.* Ratio est, quia Superior est custos regulæ & Instituti, non auctor; eique potestas datur, vt subditos secundùm illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suam vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi præscriptum habet: qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur, ad quem vt perducatur, instituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendum & obediendum secundùm proprium Institutum, vt docet D. Thomas quodl. 10. ar. 10. & alij communiter. *Si supra regulam, vel infra*

Hinc sequitur, non solùm Superiorem Regularem non posse ratione voti obedientiæ obligare subditum ad ea quæ sunt *super* vel *contra* vel *infra regulam*, (nisi est causa, quæ tamen sit secundùm regulam) sed nec summum Pontificem: quia hic nô potest ampliùs ex vi voti, quàm Superior Regularis; cùm inferior non magis illi quàm huic se intenderit per votum obedientiæ obligare. quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem in oues contulit) plura præcipere possit quàm Superior Regularis, v. g. capessere Episcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem; quòd tamen Prælatus Regularis præcipere non potest, vt ex D. Bernardi sententia apertè conuincitur.

Supra regulam. iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, vbi est manifestum periculum mortis vel seruitutis, ieiunare longo tempore, abstinere à carnibus ad vnum mensem, quando regula non præscribit, & similia. 75 *Supra regulam quæ sint.*

Hic tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiamsi huiusmodi longæ abstinentiæ, & similia quæ non sunt secundùm regulam, non possint imponi ad exercitium virtutis; possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam pœnam alicuius criminis; id enim est secundùm regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima, etiamsi talem antè nô vouerint; quia experientia docuit, hanc esse necessariam ad custodiam castitatis, quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia, & aliæ austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria, non potest subditus ad ea obligari, vt docet Corduba suprà, & Siluester Religio 6. qu. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi; quia & hoc regulæ consentaneum. Sic Ecclesia præcipit ieiunia, vigilias, &c. *Ob quas causas possint austeriora præcipi. Clausura Monialium.*

Alte-

Alterum est, Regulas & constitutiones in diuersis Religionibus esse varias; ac proinde potestatem præcipiendi & obligationem obediendi variam esse, & ad plura vel pauciora, prout regula disponit, extenditur. nam in regulis Minorum c. 10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam*: in constitutionibus Societatis IESV, *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum*. Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest, censentur secundùm regulam præcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire. In aliis Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando censentur aliquid præcipi secundùm regulam.

Dico *quando iusta causa subest*, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, potest ad aliquid obligare sub peccato mortali, nisi sit materia grauis, capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam, vel per se, vel ratione circumstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi adferant, vt docet Siluester suprà; estque communis sententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant sub tali peccato; nisi talis materia subsit.

76 Petes, Vtrùm in dubio sit obediendum Superiori? Videtur non esse. Primò, quia nemo potest cum dubia conscientia operari: alioquin exponit se periculo peccandi. Secundò, quia in dubio melior est conditio possidẽtis. at subditus est in possessione suæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum est reo, & illi de cuius præiudicio agitur.

An in dubio obediendum.

Dico Primò, Si dubium sit de potestate, nimirum, vtrùm sit legitimus Superior in tali dubio non est necesse parere. Et hic locum habet secundum argumentum, *Melior est conditio possidentis*: subditus enim per se ab huius obedientia liber est; ergo non debet ei subiici, nisi moraliter constet esse Superiorem. sic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an sit lex. In dubio tamen habendus est Superior, si communis præsumptio illi fauet; argumento in L. Barbarius. ff. de officio Prætoris.

Si dubium sit de potestate.

Dico Secundò, Si constat de potestate, sed dubitatur de materia, an sit licitum hoc facere; perseuerante hoc dubio, non potest obedire. Hoc probat primum argumentum. nullo enim casu licitum est facere id de quo dubitat an sit licitum. quia exponit se periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrianus quodlib. 2. a. 2. litera D. cùm dicit; *Nullus dubitans de actu an sit mortale an non, licitè obedit, ipso sic dubitante.*

Si dubitetur an sit licitum.

Dico Tertiò, Tenetur tamen subditus, si potest, consideratis omnibus circumstantiis & principiis practicis, hoc dubium deponere; quo facto tenetur obedire. & hoc sensu cõmuniter docent DD. subditum in dubio teneri Superiori suo obtemperare. D. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibid. D. Bonauent. in 2. d. 39. a. 1. q. 3. in fine Angelus v. Obedientia, nu. 6. Siluest. nu. 2 Fumus nu. 4. Sotus de secreto, num. 3. qu. 2. Lopez 1. p. cap. 56. &c. Teneri subditum *deponere dubium* si potest, perspicuum est; quia tenetur considerare actum vt hic & nunc faciendus præcipitur, id est, cum omnibus circumstantiis occurrentibus, illúmque expendere non solùm secundùm principia intrinseca & propria actui, sed etiam secundùm intrinseca & communia; & si secundùm hæc appareat esse licitum, tenetur facere. Nam dubium tunc non perseuerat practicè, sed solùm speculatiuè, nimirum, an per se absque istis circumstantiis, & consideratis principiis propriis sit licitus: practice autem constat esse licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur. Confir. Quia Superior est in possessione iuris imperandi; & in dubio nemo est spoliandus iure suo, ergo parendum. Neque similiter dici potest, etiam subditum esse in possessione suæ libertatis. quia generatim cõstat illum abdicasse suam libertatem in Superiorem. Vnde cùm in ceteris Superiori subsit, præsumendum etiam in hoc casu subesse, nec esse sui iuris. Principia autem communia, vnde præceptum Superioris possit prudenter iudicari licitum, sunt hæc: multum deferendum auctoritati & prudentiæ Superioris; Superiores à Deo singulari modo gubernari in subditis dirigendis; prudentis esse non suo iudicio in rebus propriis confidere, sed potiùs alterius, & maximè Superioris, quem loco Dei habet; ex recusatione obedientiæ, cùm causa manifesta assignari non potest, posse nasci scandalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus est eligendum; & similia, quibus etiam doctissimi viri sese Superioris iudicio accommodare in dubio possunt.

Teneri dubium deponere.

Aduerte tamen, cùm diximus in dubio obtemperandum, limitari à multis DD. vt à Soto, Medina, Lopezio & aliis nonnullis: nisi obediendo aliquod graue incommodum in persona, honore, vel rebus ei qui obedit, vel alteri timeatur; non obediendo verò, nihil incommodi metuendum sit. tunc enim si dubium sit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti, non tenetur parere; sed vt obligetur debet moraliter constare rem esse licitam, & præceptum hic & nunc esse obligatorium: vt cùm præceptum tendit ad punitionem, sicut quando Iudex reum & testes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum est reo, & ei de cuius damno agitur. etsi enim inferior non sit in possessione suæ libertatis, est tamen in possessione suæ securitatis, seu iuris, quo se potest in rebus periculosis cõseruare. Confir. quia in dubio non debet præsumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cùm nihil incommodi notabilis ex non obediẽdo sequatur; vt patet in exemplo de reo & teste; nam inobedientia est occulta, & punitio ista non est necessaria. Idem dicendum in causa vectigalium, & similibus, vbi agitur de graui subditorum præiudicio. Vbi suprà cap. 33. dubit. 1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum sequeretur ex non obediendo; in dubio teneretur obedire; vt si graue damnum publicè vel priuatim impendens non possit aliter impediri. iuxta ea quæ dicta sunt cap. 29. dub. 15. & cap. 31. dub. 3. vbi vtrimque incommoda sunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Limitatio.

Dico Quartò, Quando seposito præcepto, ceteris omnibus circumstantiis spectatis probabile est opus esse illicitum, non tenetur subditus parere. Ratio est, quia potest se probabili sententiæ conformare. Confir. quia in tali casu, nec votum, nec iuramentum, nec ipsa lex diuina aut naturalis obligat: ergo nec præceptum superioris. Potest tamen obedire, si contrarium etiam est probabile, vel si per extrinseca principia sibi iudicium prudens de opere formare potest.

Ex voto castitatis tenetur, Primò, Abstinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui sit contra castitatem; vt à turpibus cogitationibus & delectatione morosa, à pollutione, 77

Votum castitatis.

ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aspectu; denique ab omnibus iis, quæ aliquo modo sunt contra virtutem castitatis. Quidquid enim in sæcularibus extra coniugium est aliquo modo peccatum contra castitatem, est in Religioso etiam sacrilegium contra votum; ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen vt malitia sacrilegij sit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis; venialis verò, in quibus illa est venialis.

Votum paupertatis.

78 Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, possidere, vel vti tamquam proprium, id est, affectu retinendi iure suo, seu independenter à voluntate Superioris; cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum.

Secundò, Vt sit paratus exui possessione & vsu, omni momento quo Superior iusserit, quia non potest hæc retinere nisi cum dependentia a voluntate Superioris; alioquin esset proprietarius, vt constat ex d. cap. Cùm ad Monasterium.

Tertiò, Non potest aliquid dare vel alienare, nisi cum facultate Superioris; & si contra fecerit, est irritum.

Dispensare, erogare.

Quartò, Si est dispensator aliquarum rerum, non potest eas distribuere pro suo arbitratu, sed solùm ex præcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quàm scit Superiorem velle: qua parte enim recedit a mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis; nam ita dispensat ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet.

Commodare.

Quintò, non potest mutuò vel commodatò quidquam ex iis, quæ ad vsum ipsi permissa sunt, dare alteri absque Superioris facultate. Ratio est, quia est solùm vsuarius habens nudum vsum facti; (vt Nicolaus IIII. Extrauag. Exiit, ait) idque precario, quamdiu Superiori videbitur. vsuarius autem non potest alteri vsum rei concedere; hoc enim non est vsuarij, sed vsufructuarij. Instit. de vsu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus censetur esse facultas tacita vel generalis, saltem ad breue tempus.

Ab aliis accipere.

Sextò, Non potest ab externis vel domesticis quidquam accipere absque Superioris consensu: sicut enim non potest quidquam retinere sine illius consensu, ita nec acquirere, d. cap. Cùm ad Monasterium. §. Si quidquam alicui.

Vsurpare sibi aliquid.

Septimò, Non potest ex rebus, quæ domi sunt, sine illius consensu aliquid sibi vsurpare, siue sint esculenta, siue poculenta, siue libri, siue alia vtensilia; cùm enim nihil istorum ipsius sit, sed communitatis, cuius loco Superior habet administrationem omnium, non potest inuito Superiore quidquam sibi vsurpare: alioquin furtum committit, vsurpans rem alienam inuito domino, seu administratore, qui est loco domini: & consequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioso est contra votum. & prout est mortale vel veniale in ratione furti, ita in ratione sacrilegij: cùm eadem vtriusque sit materia. Deinde vsurpat rem tamquam proprietarius, quia absque dependentia à Superiore: ergo, &c.

Abscondere.

Octauò, Non potest quidquam abscondere, vt illud Superioris liberæ dispositioni subducat. hoc enim semper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam. 4. & cap. Cùm ad Monast. 6. de statu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant, *proprium* dici quidquid celas Prælatum, vel contra eius voluntatem tenes. *Proprium quid.*

Expendere in vana.

Nonò, Non potest expendere in res illicitas aut vanas, etiamsi Superior id ei permitteret. Ratio est, quia Iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, vtiles, aut honestas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quàm Iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra Iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis si in huiusmodi expendat; v.g. si in turpia, si in vestes sericas, in somptuosa conuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generosos, in vanas picturas, lectisternia, &c vide Clem. 1. de statu Monachorum.

Cõseruare.

Decimò, Tenetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permissis conseruandis, quam vsuarius, qui precario vtitur. vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis qui aliquid precariò accepit; L. Quæsitum est, §. Eum quoque. ff. de precario: itaque si res ipsius negligentia pereat vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur; quia si dolo illam destrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiamsi ex culpa lata; nam hæc ad eamdem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui; sicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus. v. Hoc itaque. ff. Commodati, & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita seuerè in Religione interpretandum.

Superfluum.

Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quæ religiosam mediocritatem notabiliter superant. quia nec Superior id ei concedere potest, cùm sit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus comment. 4. num. 27. quia prohibentur Clement. 1. de statu Monachorum. si tamen ille paratus est omnia ad nutum Superioris relinquere, non est dicendus proprietarius, vt docet Siluester Religio 6. quæst. 7. vers. Quartò, ex Archidiacono.

Facultas generalis.

Circa prædicta tria Notanda, Primum est, 79
Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus & Monasteriis concessa facultas generalis: hæc enim sufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monasteriis tamen benè ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus.

ἐπιείκεια.

Secundum est, Interdum excusari inferiorem per ἐπιείκειαν, à facultate petenda; vt si res vrgeat, nec Superior præstò sit; tunc enim potest agere perinde ac si veniam expressam haberet nam adest consensus præsumptus. non enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dictat, aut vt consensum expressum requirat. non tamen adest consensus præsumptus, quando res facilè differri potest, vel Superior adiri.

Obiectio.

Dices, si peterem à Superiore, consentiret.

Resp.

Respondeo, Id satis non esse, alioquin omnes ferè donationes, acceptationes, & vsus, qui à Superiori-

An sufficiat quod concederet si petere.

perioribus concedi soleat petentibus,in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est, quia non ex eo cessat vinculum legis, quòd Superior dispensaret si peteres; per hoc enim non dispensat reipsa.nec ideò rem istam retinere potes,quia dominus eam donaret si rogares: nam per hoc non donat reipsa.cùm enim conditio illa non ponatur in re,nec ponitur quoque id quod ex ea sequeretur.eodem modo dicendum in nostro casu.Itaque requiritur, non solum vt concederet si peteres, sed etiam vt reipsa censeatur concedere, quamuis non petas;& vt ipse non velit te cum illis circumstantiis petere. Sicut vt vinculum legis cesset per ἐπιείκειαν, requiritur vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare vt agas secundum verba legis aut vt petas dispensationem.

Crediderim tamen non esse peccatum mortale, quando sciret,vel bona fide putaret inferior,eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desideraret,tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris,saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etsi illam rem habeat quodammodò ex voluntate Superioris; modus tamen illam sibi vsurpandi est contra eius voluntatem. Pari modo,in furto non est peccatum mortiferum,quando quis scit affectum domini in se talem esse; aut certè quando dominus rem parui æstimat,aut ita in aliquem est affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap.12.dub.8.

Peccatum Religiosi contra votum est duplex.

80 Tertium est,Quando Religiosus peccat contra votum, ferè semper esse duplex peccatum, cum duplici malitia diuersæ speciei contra diuersas virtutes. Idque primùm manifestum est in peccatis contra votum castitatis in quibus omnibus ratione materiæ est prauitas luxuriæ contra castitatem;& ratione voti malitia sacrilegij,aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In iis quæ sunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti,ferè semper connexa est alia contra iustitiam, vt cùm rem alienam inuito domino sibi vsurpat aut res monasterij clanculùm externis donat. Non tamen hæc absolutè semper adest, vt si etiam Superiore aliquid ab externis accipiat & abscondat, quòd ille externus in ius Monasterij venire nolit. Tunc enim etsi peccet contra votum vsurpando sibi illius rei dominium & vsum,independenter à Superiore;non tamen contra iustitiam. Si tamen illud absolutè daretur absque tali restrictione, transiret statim per acceptationem & traditionem in dominium Monasterij. Nam quidquid Religiosus acquirit,Monasterio,non sibi acquirit.vnde si tunc contra voluntatem Superioris sibi vsurpet, etiam furtum committet. Denique quando contra votum obedientiæ violando præceptum Superioris in re graui agit; peccat non solùm contra votum ac promissionem Deo factam, cum primitùs huic homini tamquam eius vicario obedire; sed etiam contra virtutem obedientiæ,quam subditus omnis debet Superiori legitima potestate prædito. atqui Prælatus in Religione habet potestatem regendi & imperandi communicatam sibi à Summo Pontifice,vt suprà dubit.1.num.10. dictum : ac proinde hoc ipso quo sumus membrum communitatis illius cui ipse præest, tenemur ei obedire. sicut si quis voueret Deo obedire Episcopo vel Principi legitime præcipienti,duplex peccatum admitteret non obediendo.Secus si confessario vel alteri nullam iurisdictionem in eam communitatem, cuius est membrum,habenti; vt patet ex dictis dubit.1. num.10. tunc enim non obediendo solùm peccaretur contra votum.

Obiectio.

Dices, Quòd ego sim membrum huius corporis, ac subditus Prælato,id totum prouenit ex voto. ergo solùm peccatur contra votum:tota enim ratio obligationis ex voto pendet. sicut cum qui habens votum solemne contrahit matrimonium, solùm peccat contra votum,etiamsi contra legem impedimenti dirimentis faciat, quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum est. vbi enim vnum est propter vnum, ibi tantùm censetur esse vnum.

Resp.

Resp. Negando antecedens propriè loquendo. non enim formaliter per votum, sed per traditionem sui in ius Religionis,& acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis & subditus: votum autem solùm est conditio. sicut promissio seruandi statuta collegij est conditio, vt quis fiat collegialis;non tamen per illam formaliter inseritur collegio, sed per traditionem sui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iurisdictionem, sunt diuersæ obligationes. Secùs si ille non haberet iurisdictionem. Quod autem adfertur de voto vt est impedimentum matrimonij; si loquamur de Religioso professo ducente vxorem, committit duplex peccatum, vel potiùs triplex. primò, contra religionem voti: secundò, contra castitatem, præsertim si habet animum consummandi: tertiò, contra iustitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius est membrum,& in cuius est potestate,tradendo se in potestatem alterius. si verò de ordinato sacris non Religioso, peccat contra votum & castitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij :quia tota ratio cur impediatur contrahere, pendet ex voto, & ex eo quòd sit in potestate alterius : vnde in contrahendo non reperitur noua deformitas distincta à prædictis.

DVBITATIO X.

Vtrùm bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem,si aliter de illis anteà non disposuerit.

81 Respondeo, & Dico Primò, Si Monasterium habet ius successionis,omnia bona Religiosi, de quibus ipse anteà non disposuit, per professionem iure communi transeunt in illud Monasterium. est communis sententia DD. vide Nauarrum comment.2. num. 44. & sequentib.ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis IESV, Minorum de obseruantia,& Cappucinorum. Societas enim per suas Constitutiones hoc iure caret, non solùm in Domibus professis,sed etiam in Collegiis : Minoritæ & Cappucini per suas Regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum,etiam Mendicantibus concessit

Monasteria habentia ius succedendi.

Mendicantes qui succedant.

Concilium Trident.sess.25.de Regul.cap.3. vt bona immobilia possidere possint: vnde etiam vt in eis succedant. nam ante Concilium poterant ceteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, vt docet Nauarrus ex aliis n.50. nunc autem possunt retinere.

Probatur conclusio ex Nouella Iustiniani 5. quæ est de Monachis, cap. 5. *Illud quoque decernimus, qui in Monasterium introire voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere suis vti quo voluerit modo. ingredientem namque vnà sequentur omnino res, etiamsi non expressim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum vlterius vllo modo*: quæ posteriora verba etiam habentur Authent. Ingressi, C. de sacrosanctis Ecclesiis. Additur in prædicta Nouella; *Si filios habeat, ut solum legitimam deberi, cetera Monasterio.* & Nouella 123. cap. 38. *Si qua mulier, aut vir Monasticam elegerit vitam, & intrauerit Monasterium, filiis non extantibus, Monasterio quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis persona filios habeat, & non antè quàm intret Monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filiis deputauerit: etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauit, suam substantiam in proprios filios distribuere; ita tamen vt nulli filiorum suorum minuat legitimam partem. pars verò quam filiis non dederit, Monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filiis connumerata, vnam sibi partem omnibus modis retineat, quæ viri Monasterij competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua verò substantiæ pars Monasterio competat.* eadem habentur Authent. Si qua mulier. de sacrosanctis Ecclesiis. & cap.9. Si qua mulier. 19. qu. 3. Idem probatur cap. 7. Quia ingredientibus. 19. quæst.3. ex epist.7.lib.7. registri Gregorij Magni, vbi sic dicitur: *Quia ingredientibus Monasterium conuertendi gratia, vlterius nulla sit testandi licentia, sed vt res eorum eiusdem Monasterij sint, aperta legis definitione decretum est.*

Ratio Constitutionis Iustiniani.

82 Est autem hæc Constitutio rationi valdè consentanea. Primò, Par enim non est vt dum quis se totum mancipat obsequio diuino, res suas faciat seruire mundo: & qui corpus suum tradit ad pœnitentiam, bona sua relinquat sæcularibus ad luxum. postulat enim ratio vt non solùm se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monasterio viuere, & ab eo alimenta percipere cupiat, par est vt illi potiùs res eius cedant, quàm aliis quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm sit consilium Christi vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari possunt, quàm iis qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum, & qui possint recipere in æterna tabernacula; quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium.

Quomodo post professionem bona sua distribuat.

Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is qui profitetur, habet liberos, ei permitti vt distribuat eis sua bona post professionem, si id antè non fecit. facit autem hoc non vt dominus, sed vt administrator constitutus à Iure ad hunc effectum: testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, vt docet Nauarrus commentar. 2. num.45. & meritò, quia factio testamenti maiorem præ se fert imaginem dominij, quàm nuda illa distributio.

Dices, Hæc constitutio est Iuris ciuilis, per quod non potest concedi administratio aliqua Religioso professo,

Respondeo, Eam non habere vim vt est Iuris ciuilis, sed vt est recepta Iure Canonico, seu approbata à Summis Pontificibus. vnde etiam relata est in Corpus Decreti à Gratiano cap. Si qua mulier. 19. qu 3. de quo vide Nauarrum comment. 2. num. 44. & sequentib. vbi hanc constitutionem explicat & expendit.

Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filiis statim post professionem tradendam, nec esse expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus num. 48. & Couar. cap. 2. de testam. num. 12. & colligitur ex cap. Cùm simus. 14. de Regularib. nimis enim durum esset, si filij deberent alimenta petere à Monasterio. 83

Quando filiis danda legitima.

Vsusfructus.

Contraria tamen sententia non est improbabilis, quam tenent plerique Doctores, teste Couarruuia: vsusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitiis suorum liberorum, transit in Monasterium vsque ad mortẽ eius naturalem, vt docet Nauarrus num.55. quia omnia transeunt, & Ius nihil particulare de hoc disposuit. quamuis & in hoc cõtrarium probabiliter teneri possit; de quo videri potest Couarruuias num. 14. Pari modo, pater in sæculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat, non amittat per filij professionem, vt idem Nauarrus docet, nam professio filij non potest officere iuri paterno iam antè acquisito. secùs est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vsumfructum vnà cum patria potestate, vt rectè cum aliis docet Molina, de Iustitia, disput.9.

Tertiò, Si is qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, Iure communi illis debet legitimam: nimirum si hoc Ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio vel herede, vt colligitur cap. In præsentia.8.de probationibus, & Nouella 123. cap.37. ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum, nisi ad effectus Iure expressos, qualis non est iste, qui proponitur in casu.

Quartò, Non solùm bona sua libera per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; vt si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere vt si absque liberis discesseris, restituatur alicui tertio, vt fratri, si ingrediaris Monasterium, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expresse habetur d.cap. In præsentia. & d.Nouella. Secùs si grauatum sit vt in aliam piam causam conferatur; vt ibidem habetur. 84

Fideicommissum.

Feudum.

Quintò, Etiam feudum cedit Monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum fœminæ, vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauarrus n. 55. & alij passim. Commoditas feudi durat solùm ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos heredes, quibus ex sua institutione debetur; vel si desint, ad dominum directum Ita Clarus §. Feudum q.78. n. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus n.3. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in

Mona

Monasterium: sed ratio eius solùm probat de feudis quæ requirunt seruitium sæculare, Religiosis indecorum & prohibitum.

Emphyteusis.

Pari modo emphyteusis in monasterium transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non sit maiori priuilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteusis. q. 22. dicitque esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cùm amittat spem laudemij, id est, trigesimam vel quadragesimam partem pretij, quam percipere solet quotiescumque venditur. vide supra cap. 24. num. 57.

Possessio.

Sextò, Non solum dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium, & possessio quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut heres extraneus, qui vt comparet dominium, debet adire hereditatem, & vt possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu vt heres, qui in iure dicitur *heres suus*, qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocentius & alij in cap. In præsentia, de probationibus.

85 Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in heredes non necessarios, vt in fratres vel amicos, Monasterium iis fruetur vsque ad mortem ipsius naturalem, sicut ipse testator facturus erat, si in sæculo mansisset. vnde si illi moriantur ante testatorem, euanescit dispositio, & bona pertinebunt absolutè ad Monasterium, nisi alia mens testatoris fuerit. Ita Nauarrus suprà num. 14. & Couar. c. 2. num. 11. vbi dicit esse communem sententiam.

Si disposuit in extraneos.

86 Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successionis, omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluuntur ad heredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. Est communis sententia DD. quia cùm ipse per professionem se spoliet omni dominio & possessione, nec transeat hæc in Monasterium; sequitur ea iure deuolui ad alios heredes. non enim debent ea bona manere adespota & suspensa.

Si Monasterium caret iure succedendi.

Petes, Vtrùm possit fieri statutũ, vt ij qui transeunt ad Religionẽ, non possint sua bona, vel legitimam sibi debitam secũ ad eam transferre, vel in alios pauperes distribuere; sed teneantur illa suis propinquis relinquere, etiamsi illi pauperes non sint? Quod ego propono, non quòd putem aliquem Catholicum & pium Principem tale statutum fecisse, aut facturum: sed quia intelligo talia subinde quibusdam locis à politicis ventilari.

Respondeo breuiter, Tale statutum fieri non posse. Probatur Primò, Quia tali statuto directè oppugnaretur consilium Christi, tanquam iniquum, & noxium Reipub. Christus enim Matthæi 19. adolescenti diuiti animæ suæ salutem quærenti dixit: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me.* Illo autem statuto contrarium præcipitur; nimirum, non des pauperibus, sed relinque consanguineis, etiamsi illi pauperes non sint. Atqui oppugnare consilium Christi, graue peccatum est, continens grauem in Christum irreuerentiam cum tacita quadam blasphemia, quasi consilium Christi sit noxium: idque eò maius peccatum est, quò fit maiori auctoritate, & patet latiùs. Nec refert quòd non sit graue peccatum, si quis nolit sequi consilia Christi, cùm non sint præcepta, sed libera: quia longe aliud est, nolle sequi; aliud volentem sequi, vi impedire. Nemo tenetur ingredi Religionem, aut inire matrimonium: volentem tamen ingredi, vel inire matrimonium, impedire, graue peccatum est.

Secundò, Quisque lege diuina & naturali ius habet vt non solum se, sed etiam sua Deo offerat, & sibi amicos de mammona iniquitatis conciliet, qui eum, cùm defecerit, in æterna tabernacula recipiant: ad quod etiam Dominus Matthæi 6. vehementer hortatur. Ergo impedire huius iuris executionem, est vera iniuria, idque in re grauissima. Quare cùm omnis iniuria in re graui sit peccatum mortiferum (vt omnes Doctores fatentur) manifestum est condere tale statutum quo illius iuris executio directè impeditur, esse peccatum mortiferum, idque eò maius, quò latiùs patet, & ad plures se extendit. Non enim est iniuria priuata sed plublica, ad omnes personas, quibus Deus sua consilia inspirauerit, & ad omne tempus futurum se extendens. Neque dici potest, Neminem vi impediri: quia lex maximam vim infert, cùm ei non possit resisti.

Tertiò, Qui impedit ne quis Christum heredem faciat, meretur ipse exhæres fieri non solùm regni cælestis, sed etiam terreni, & bonorum temporalium, cùm ipse omnia ista à Christo omnium Domino acceperit; vt eleganter ostendit Saluianus lib. 3. de Auaritia: vbi etiam in parentibus & priuatis hominibus acriter reprehendit illam in Deum ingratitudinem, dum liberos Religionem ingressuros priuant sua legitima, ne illam Christo consecrent. Atqui tali statuto ingressurus in Religionem vi impeditur, ne Christum bonorum suorum heredem faciat. Pauperum enim causa, est causa Christi, præsertim eorum pauperum qui obsequio Christi peculiariter sunt consecrati: vt constat ex illa sententia Domini, quam in extremo Iudicio in iustos & peccatores proferet; & ex illa clausula: *Quod vni ex his minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis.* Matth. 25.

Quartò, Tali statuto fit etiam iniuria Ordini religioso, nec vni tantùm, sed plurimis. Etsi enim forte Religio talis sit, vt nullum ius habeat ad bona sui Nouitij tamen verum ius habet, ne quis vi vel fraude impediatur, qui ei aliquid relinquere voluerit. Vnde qui sic impedierit, tenetur in vtroque foro ad restitutionem Religioni: sicut cùm quis vi vel fraude impedit ne testator relinquat mihi legatum; vel ne collator mihi conferat beneficium, tenetur ad reparationem istius damni: vt omnes Doctores tradunt. Itaque qui tale statutum conderet, teneretur ad sarcienda omnia damna, quæ inde Religionibus obuenissent.

Quintò, Tale statutum est contra Ius & libertatem Ecclesiæ & status Ecclesiastici, cuius Religio est pars eximia; ac proinde auctor talis statuti incurrit excommunicationem ipso facto contra violatores Iuris Ecclesiæ pluribus Canonibus statutam. quas omnes renouat Concil. Trid. sess. 25. cap. 20. de Reform. Omitto plurima quæ hîc ex sanctis Patribus adferri possent. Videatur Basilius qu. 9. in Quæstionibus fusiùs disputatis, vbi

dicit,

dicit, esse sacrilegium, talia bona detinere. &q.187. in Regulis breuioribus. Hieron. epist. 8. quæ est ad Demetriadem, & epist. 26. ad Pammachium, Ambrosius lib. 1. Officiorum, Gregorius Homilia 37. in Euangelia, & alij.

Dices, Hasce rationes locum habuisse priscis temporibus, cùm Religiones erant pauperes: non verò hoc tempore, cùm Monasteria sunt opulentissima, alioquin decursu aliquot sæculorum, omnia bona sæcularium transitent ad Religiosos.

Respondeo, Non solùm tunc, sed etiam modò locum habere, quia etiam nunc sunt multæ Religiosæ domus verè pauperes, quæ ægrè suos sustentant, & semp. r debitis grauantur. Multæ etiam aliæ sunt pauperum causæ, in quibus consilium Christi possit impleri. Si cauendum ne domus Religiosæ supra modum ditescant: id non ita faciendum, vt tenues nô possint assurgere ad iustam mediocritatem.

Sed inquiunt, Etiam tenues satis habent, si non admittant plures, quàm possint alere: cur admittunt tam multos? quid opus tot Monachis & Iesuitis? Respondeo, Non admitti ab Ordinibus Religiosis plures quàm opus sit ad finem & ministeria proprij cuiusq; instituti. Vt omittam patum dignum esse animo Christiano, velle præscribere Spiritui sancto, qui propositum Religionis inspirat, & restringi numerum seruorum Dei, & operariorum vineæ Domini, ob res istas infimas, & terrenas, ob modicum alimenti, quo opus habent vt viuant, & Deo & Ecclesiæ seruiant. Addo, manentibus in sæculo, per ingressum fratris vel sororis in Religionem nihil detrahi, sed plerumque plurimum accedere; cùm bona substantiæ pars ipsis relinquatur, ex qua ne teruntium quidem habuissent, si illi mansissent in sæculo.

Neque metuendum, ne omnia penè sæcularium bona ad Religionem transeant. Satis enim huic periculo iam est prouisum; sat multi mungilant, ne id aliquando fiat: hæresis, atheia vel politicismus facilè impedient, quibus paucis annis plus Ecclesiæ & Religioni ademptum, quàm multis sæculis accesserit. Denique non est modò idem affectus fidelium in huiusmodi causis, qui olim tempore nascentis fidei in singulis prouinciis fuit.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

SVppono, Religiosum vel habere beneficium aliquod post professionem; vt Prioratum, Abbatiam, Parœciam, Episcopatum; vel non habere.

87 Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hereditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex Iuribus suprà citatis, & ex c. 16. Abbates, 18. q. 2. vbi dicitur *omnia quæ Monachus acquisierit, ab eo auferenda, & hæc Monasterio profutura.* Dixi *siue hereditaria successione*, quia non minùs post professionem succedit ax testamento & ab intestato, quàm si esset in sæculo; nec possunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Episcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet nec ob ingratitudinis culpam in sæculo admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur abstersa. idem patet ex cap. Non liceat. 19. qu. 3.

Si non habet benef. eum.

Potest monachus iure communi succedere ab intestato.

Dices, Quomodo potest succedere, cùm sit incapax dominij, & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo, Non habet ius vt in suum commodum succedat, aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est; retinet tamen ius succedendi in commodum Monasterij, vt illi acquirat. Hinc fit, vt Monasterium possit adire vel repudiare talem hereditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. Imò si hereditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nôdum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis, num. 31. ratio est, quia ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum; quod proinde per mortem ipsius non amittit. Religiosus autem ipse sine consensu Superioris valide illam adire non potest.

Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo cui acquiritur; quia sicut seruus non acquirit sibi, sed domino; ita Religiosus acquirit non sibi, sed Monasterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia sicut hæreditas vel legatum delatum filio, potest acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religioso delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hereditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. vide Nauarrum comment. 2. num. 4. & 30. & Molinam disput. 140. vbi alios refert.

Religiosus comparatur partim seruo, partim filiofamilias.

Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedendi, etsi Religiosi aliis modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur, & quodammodò extinguitur; quamuis non omnino irrecuperabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuiscet hoc ius in commodum illius Ordinis, & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hereditatibus, quæ post transitum ad alium ordinem deferuntur, non autem de iis, quæ antè obtigerunt, vt docet Couarruuias cap. 1. de Testamentis, num. 28. & tribus sequentibus. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, vt patet cap. Statutum. 18. q. 1. & docet Siluester. Religio. 4. q. 10. 88

Ius succedendi quomodo reuiuiscat.

Notandum Secundò, Quosdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque siue acquirant ex aliqua pensione ipsis à Pontifice concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hereditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. 4. de Regul. num. 68. id non docet, sed contrarium, nempe talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta. 89

Regulares ab obedientia exempti cui acquirunt.

Notandum Tertiò, Etiamsi Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus, nisi quatenus inde aliquid conuersum est in monasterij com- 90

An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monasterium.

rij commodum, cap. Delictum. 76. de regulis Iuris, in 6. vbi dicitur, *Delictum personæ in damnum Ecclesiæ non esse conuertendum.* Ex contractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacite vel expresse ei commissa est aliqua administratio. Si vlteriùs suo vel Monasterij nomine contraxit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est, vt Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati, contractum ratificare vel irritare, prout commodiùs ipsi fuerit, vt docet Nauarrus comment. 2. num. 42. Vnde is cum quo contraxit, non potest resilire, si Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contracto non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valdè probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici potest, eum cum quo contraxit, non teneri, & posse resilire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide suprà cap. 17. dubit. 8.

91 *Si beneficia- rum.* Dico Secundò, Si Religiosus habet beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia DD. colligitur cap. 1. Statutum. 18. q. 1. vbi dicitur, *Religiosum prouectum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatui.* Idem dicendu si ad Abbatiam extra suum Monasterium, vel ad Prioratum aut Parœciam, etiam illi Monasterio subiectam, vt docet Nauarrus comment. 2. n. 6. Vnde Prælatus non potest illi pensionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monasterij conuertere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obstat quòd tale beneficium sit manuale, id est, quod nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua Monasterio soluenda tali beneficio sit imposita, hanc exigere potest.

92 *An omnia beneficia.* Petes, Vtrùm omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio.

Respondeo, Si sit Episcopatus, omnia cedunt beneficio; etiam ea, quæ successione vel donatione obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exemptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De ceteris est distinguendum: si enim habet Parœciam, vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab aliis, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus distinctum; tunc ea quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num. 69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis. ff. de stipulat seruorum, (vbi dicit Bartolus, Regularem beneficiarium ea quæ ex beneficio accepit, acquirere ipsi beneficio; ea, quæ aliunde Monasterio) cum opinione communi Canonistarum. qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

93 *Regularis beneficiarius an possit disponere de fructibus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 10. & 11. & tract. de redditibus eccles. q. 3. monito 25. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficij ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac sæcularis potest de fructibus beneficij sui; & addit id firme tenendum. Primò, Quia est sententia Card. Zabar. a toto orbe vsu recepta, & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia aperte insinuatur Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honestate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiarium, quòd hic absque facultate Superioris possit immediate in opera pia impendere, ille non possit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem disponendi redditus in sui congruam sustentationem & opera pia. qui enim est administrator beneficij, est etiam administrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare, nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expresse habetur Clement. 1. de suppl. neg. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, aliisque beneficiis, quæ mensæ Abbatis non sunt vnitæ, & à propriis Rectoribus administrari solent, etiamsi illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur; vt tacitè insinuatur & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiariis.

Hæc sententia est certa, si loquamur de Regularibus, qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari à quo in aliis regantur, vel de iis, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verum non est ita certa de aliis, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. etsi enim Prælatus non possit imponere beneficio pensionem; tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis suæ parte prima, monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel consuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus aliis, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consil. 70. de Regul. Vbi tamen si Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium, subest dispositioni Prælati. 94 *An sententia Nauar. sit certa.*

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.

Dico Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis; vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, Parœcia Monasterio annexa. nam vt Clement. 1. de suppl. negl. Prælat. dicitur, *Beneficia regularia Regularibus conferenda sunt.* Imò sæculari clerico beneficium, quod per se regulare est, conferri non potest, quia iure incapax. nisi auctoritate Summi Pontificis; qui etiam idcircò non confert ea nisi in Commendam, quo modo videmus passim conferre Abbatias & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam Parœciæ, potest conferri sæculari, si regularis non reperiatur idoneus. 95 *Est capax beneficij regularis.*

96 *Etiam quorumdam sæcularium.* Dico Secundò, Est enim iure communi capax quorumdam beneficiorum sæcularium.

1. Episcopatus. Primò, Episcopatus, vt aperte habetur cap. Nullus Religiosus. 28. de electione, in 6. vbi etsi Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatiæ, requirat vt sit expresse professus; addit tamen, id non esse necessarium vt possit eligi ad Episcopatum.

Vbi notandum est verbum *Eligi*, quo significatur, Iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solùm postulari; cap. finali de postulatione Prælatorum: de quo vide Siluestrum Religio 7. quæst. 6. Idem patet ex cap. Quorumdam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam statuitur, vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ex electione, postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

97 *Requiritur facultas Prælati.* Aduertendum tamen, non posse Religiosum, qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inualidus; & in pœnam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita; vt habetur cap. Si Religiosus. 27. de electione, in Sexto. Posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel vtilitas Ecclesiæ postularet, vt docet Glossa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum; & Siluester suprà q. 3. & 4. Vel potiùs eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porrò vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus Monasterij causis: ita enim expresse statutum est dicto cap. Si Religiosus. §. Quia verò; idque *vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint, celeriùs & faciliùs valeant expediri*, vt idem Pontifex ait.

98 *2. Cura animarum.* Secundò, Est capax curæ animarum. patet ex cap. Doctos. 7. & multis sequentib. 16 quæst. 1. ex quibus constat, à temporibus Ambrosij consueuisse Monachos ad curam animarum assumi. quòd si Monachi, qui ex Instituto vacant tantùm contemplationi, possunt ad talia beneficia promoueri, etiam possunt Mendicantes & alij Regulares; quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Siluester Religio 7. quæst. 4. ex Panormitano. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet.

Vbi notandum, Si hoc beneficium pleno Iure subsit Monasterio, non requiri auctoritatem Episcopi vt Religiosus promoueatur; sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amouere, & alium substituere. posset tamen inferior excipere, si probare posset malò animo fieri, vt tradit Nauarrus lib. 3. consil. tit. de Regul. consil. 20. num. 15. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, vt patet ex Concilio Trident. sess. 7. cap. 7. & 8. & sess. 24. c. 3. & 18. de reformat. nisi fortè Prælatus Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat; *Si Prælatus habeat iurisdict. Episcopalem.* nam iis locis ipsius est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios: quod & vsus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus est iurisdictionis, non ordinis: quare cùm ille Prælatus iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita vt subditi ipsius non agnoscant vllum superiorem illo in spiritualibus præter Summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegetur. qua de re vide nostrum Suarem tom. 2. de Sacramẽtis, disputat. 28. sect. 5. Si autem beneficium non subsit Monasterio, præter consensum Prælati requiritur & auctoritas Episcopi vt promoueatur; nec potest à Prælato puniri aut deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione, & subiectus Episcopo. Colligunt Doctores ex cap. 31. In parœcia. 16. q. 1. vide Siluestrum Religio 7. quæst. 11. Quo casu veluti reiectus est à Monasterio, nec ampliùs eius commodis frui potest, nec habet vocem actiuam nec passiuam in Capitulo, vt docet Panorm. in cap. 2. num. 3. de statu Monachorum. translatus enim est à Monasterio ad beneficium sæculare. Vnde sequitur, ipsum etiam non habere ius reuertendi ad Monasterium & pristinum locum occupandi, etiamsi deposito onere reuerti velit. sicut enim per translationem illam factum est, vt Prælatus & Conuentus nihil in ipsum iuris habeant, nec possint illum reuocare: ita etiam ipse ius redeundi amisit; vt vtrimque sit paritas: vt apertè colligitur ex Can. Ne pro cuiuslibet. 16. q. 1. vbi Gregorius I. statuit, vt si quis Monachorum ex aliquo Monasterio ad clericatus officium vel sacrum Ordinem accesserit, non ibi aliquam vlteriùs habeat potestatem. Idem expresse tenet Nauar. comment. 3. de Regular. nu. 46. sub finem. & alij passim. Sanè graue onus esset Monasterio, si iam senes, fractos, inutiles officiis monasticis, & moribus sæpe parum religiosis, aut noxiis, teneretur recipere.

Sed quid dicendum, si beneficium ita sit annexum Monasterio, vt debeat a Religioso administrari; Abbas tamen non possit conferre, sed solùm præsentare vnum ex suis Religiosis, & institutio fieri debeat ab Episcopo: Videtur enim tunc Religiosus ille beneficiarius exceptus ab obedientia Abbatis, nec posse ab illo reuocari. Resp. Ita sanè videri; quia non est pleno iure subiectum Monasterio, sed solùm quoad Ius patronatus actiuum & passiuum, vt ita loquar, id est, vt Monasterium præsentet & præsentetur. Vnde cùm Prælatus regularis non possit conferre, sed solùm præsentare, non videtur posse auferre. & ita tenet Nauarrus in cap. Non dicatis. num. 7. Hoc tamen limitandum duplici**ter**. Primò, nisi aliter in ipsa annexione vel institutione fuerit constitutum; nempe vt Religiosus ille non sit omnino ab obedientia sui Prælati exemptus, & ex causa reuocari ad Monasterium possit. alioquin huiusmodi annexiones essent valde damnosæ Monasteriis, & daretur Religiosis illis beneficiariis occasio dissolutioris vitæ. Secundò, nisi Prælatus ius illud iam legitimè præscripserit seu vsuceperit. sufficit autem ad hoc possessio 40. annorum, si nimirum Abbas tanto tempore putauerit bona fide se hoc ius habere, gerendo se tamquam Superiorem erga illum Religiosum; & ille Religiosus se erga Abbatem tamquam suum Superiorem gesserit, habueritque recursum ad Monasterium tamquam filius Monasterij: vel si Abbas intereà aliquoties vsus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo se opposuerit.

Tertiò,

99 *3 Dignitatis.* Tertiò, Est capax dignitatis in Ecclesia sæculari; vt Præpositura, & Decanatus, si proprie habent curam animarum sæcularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, Iure illis concessum est vt possint beneficia habere.

Canonicatus. Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tamen probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Siluester, Religio 7. qu. 4. &.6. ex Panormitano, & meritò, quia hic etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia sæcularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Ad Canonicatum & alia beneficia sæcularia Iure communi non sunt habiles. Ità communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo. 9. de Regular. & in cap. Quod Dei timorem, de statu Monach. Ratio est, quia in beneficiis simplicibus cessat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam sæcularem est concessa, vt notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quòd hac ratione daretur occasio otij & mollioris vitæ, contra professionem regularem.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm regularis ex suo Ordine possit ad alium transire & qua ratione.

D. Thomas quæst. 189. art. 1.

100 *Possunt transire ad arctiorem.* DIco Primò, Omnibus Regularibus Iure concessum est vt possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet. 18. de Regularibus. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor. 7. *vt quisque in vocatione in qua vocatus est, permaneat*; quod maxime locum habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transitu plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia facilius quisque proficit in Religione in qua consueuit, quàm in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, vt notat D. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. Quod confirmatur sententiâ Abbatis Nesteroris apud Cassianum collat. 14. cap. 5. *Cuique vtile est*, ait ille, *vt secundum propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit, professione discedat.*

An debeat esse absolutè perfectior. Dico *arctiorem*, non perfectiorem, quia in hoc transitu non quæritur vtra sit absolutè perfectior; (etiamsi D. Thomas suprà, Siluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantiæ, in qua tutiùs & meliùs possit salutem suam operari, vt colligitur ex dicto cap. Licet. & tenent communiter Canonistæ. *Omnes possunt transire ad Ordinem Carthusianum.* Hinc permittitur omnibus Religiosis, etiam Mendicantibus, transitus ad Ordinem Carthusianorum, vt habetur Extrauagante Martini IV. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus; quamuis absolutè hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse vt illa Religio in omnibus sit arctior; nam Religio Minimorum in victu est arctior quam Carthusianorum, quia non vtitur ouis nec lacticiniis, & tamen possunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes, transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Cappucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio, & solitudine, & Officij diuini prolixitate.

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, *Canonici regulares ad Ordinem Monachorũ.* vbi disciplina benè seruatur, cap Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus. 2. & cap. 1. Nullus. 19. quæst. 3. vbi id videtur prohiberi: quia solum prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliave perturbatione, vt ibidem notat Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad Cistercienses, cap. Licet, de Regular. *Chartusiani ad Mendicantes* Denique sicut Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regular. consil. 68. Siluester Religio, 4. quæst. 6. Paludanus in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 1. vbi probat ex omni alia Religione Iure communi posse transiri ad Ordinem Prædicatorum Idem docet D. Antoninus 3. p. tit. 16. cap. 4. §. 4. citans Ioannem Dom. & Monaldum, qui dicit se vidisse Parisiis determinationem factam per Doctores vniuersitatis illius, fratrem Carthusianum posse Iure communi transire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem. Idem docet D. Bonauentura Opusc. Determinatio qq. circa Regulam S. Francisci, c. 12. vbi dicit, ex quolibet Ordine posse Iure communi Religiosum transire ad Ordinem S. Francisci. Hæc sententia est probabilis, & maximè procedit iuxta opinionem S. Thomæ & aliorum Theologorum, qui putant in transitu isto non tam spectandam austeritatem & solitudinem, quàm perfectionem Religionis & fructum: atqui Religio Mendicantium est perfectior, vt probat Palud. & Anton. suprà quia est Religio Christi & Apostolorum; nobilissimam & Deo gratissimam functionem, nimirum procurationem salutis animarum, miscens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi disciplina viget, & transitus sine lite aliove graui incommodo fieri potest.

Hîc tamen aliqua sunt notanda, Primò, Vt 101 hic transitus fiat matura deliberatione, & studio *Conditiones* melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Præ- *requisita in* lato, (ne obedientia contemni videatur) qui te- *transitu.* netur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dictu cap. Licet. Si non petita facultate transeat, potest reduci ad prius Monasterium, vt faciat quod Iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio 59. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij traduot, & colligitur cap. Sanè, de Regularib. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solùm Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit arctius. Ideò enim fit commutatio vt ibi sanctiùs & tutiùs viuat. Quartò, Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regular. consil. 3. quia Concilium Trident. generatim hunc annum requirit quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius

huius professionis obtinebit locum in Capitulo. vt idem docet consil. 60. quod intellige, si transit ad Ordinem districtum, vel ad Monasterium sui Ordinis, in quo arctior disciplina. Si transeat vt sit Prælatus, sufficit professio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem: & ad cætera satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prælati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consil. 3.

102 *Ad laxiorem.* Dico Secundò, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa, Siluester Religio 4. quæst. 2. Nauarr. comment. 4. num. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in d. cap. Non est, de Regular. & vsus ipse confirmat.

Dico, *si iusta causa subsit*, quia sine causa nec Pontifex concedere potest; nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ sine causa validè fieri nequit. Cùm autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolute perfectior, *&* sic solùm fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione: vel solùm est arctior, & sic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eáque commutantur in obligatione operum pœnitentiæ, quæ minùs sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt; Primò, Si collapsa disciplina in strictiore. Secundò, Si odia & simultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipse aliis exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Causæ iustæ.

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petiisse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam Ius non aliter hoc concedit. non tamen si absque facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata. vt quidam volunt: quia non deserit absolute statum religiosum, sed commutat.

Si absque facultate.

Vtrùm verò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. num. 131. in fine, citans Siluestrum & Caiet. Sed contrarium verius ob similem rationem: quia non tam dimittit, quàm commutat habitum Religionis, præsertim quando immediatè assumit alium, neque id facit causa euagandi, quæ fuit ratio tam seuerè id prohibendi. vnde cùm lex pœnalis strictè sit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus v. Religiosus, numero 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in cap. Sanè de Regularibus, & colligitur cap. ex parte. 10. de tempor. ordin.

Non incurrit excommunicat.

Petes, Quis potest dare hanc potestatem?

103 *Quis dat hanc facultatem.* Respondeo, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. Si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest; cum consensu tamen Capituli. Ita Siluester Religio 4. quæst. 2. & Glossa in cap. Non est dubium. de Regular. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est vna de maioribus negotiis Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Dices, Concil. Tridentinum sess. 25. cap. 19. decernit, vt nemo Regularis cuiuscunque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem. *Obiectio.*

Respondet Nauarrus libro 3. consil. 56. de Regular. mentem Concilij esse solùm prohibere ne id fiat absque iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione; vt olim interdum fiebat, quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus. *Resp.*

Notandum tamen est, Mendicantes Iure communi, etiam cum facultate sui Generalis non posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contra fecerint, tam recipientes quàm recepti sunt ipso facto excommunicati, & professio est irrita; vt patet Extrauag. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus. hæc tamen non videtur recepta; nam Nauarrus consilio 56. de Regularibus absolutè docet, Generalem Ordinis S. Augustini posse facere potestatem transeundi ad Religionem laxiorem ex iusta causa, idque probat Iure communi, nec meminit huius Extrauagantis, vel certè illa Extrauagans agit de iis qui iustam causam non habent: quod insinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberius degant, & beneficia monastica consequi valeant.* 104

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; si aliquis ex Mendicantibus transeat ad Carthusianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda; ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, seu vt locum tenens; & caret loco, & voce actiua ac passiua in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Professores, de Regularibus, vbi sub nomine officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris, quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, esse incapaces beneficiorum sæcularium, etiamsi curata sint; & debere perpetuò manere in claustro sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Trident. sess. 14. cap. 11. Notandum tamen, Ordini Carthusiensium à Iulio II. concessum priuilegium, vt non obstante hac Clementina, possint illi qui ex aliis Ordinibus etiam Mendicantibus ad eos transierint, fieri Superiores, & habere vocem actiuam & passiuam in Capitulo etiam Generali, sicut alij eiusdem Ordinis.

105 *Mendicantes transeuntes, inhabiles ad officia, &c.*

Omnes translati incapaces beneficiorum sæcularium.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm Religiosus ob aliquas causas possit eiici vel dimitti à Religione, & ob quas.

Dico Primò, Certum est, Religiosum ob aliquas causas posse expelli è Religione. Est contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. num. 33. docuit, ob nullum 106 *Posse expelli.*

lum crimen expelli posse, sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Augustini, cap. 20. & B. Benedicti cap. 28. expresse tradunt posse eiici, si nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti cap. 29. habet, Monachum tertiò fugientem, non esse ampliùs admittendum, quod potiùs inde est, ac si reuersum expellas. Quartò, idem præsupponitur in cap. vlt. de Regular. vbi Glossa & Panormitanus id expresse tradunt. Idem habetur cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Ratio est, quia melius est vt pereat vnus, quàm vnitas, vt inquit S. Bernardus. & cap. Resecandæ. 24. quæst. 5. ex Hieron. dicitur: *Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant.* Vnde in Repub. sunt exilia, & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc Ius ex naturali Iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere, nimis graue onus Religioni, & sæpè propter amicos fieri non potest, multaque alia incommoda secum trahit.

Causa expulsionis. Causæ autem sunt, Prima, Nolle corrigi seu emendari. hæc sola Iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimen, propter quod in illa Religione constituta est eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essentiale, vel valde graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admissioni; ac proinde Monasterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ causæ non sint Iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à Iuris auctore Sede Apostolica, & cognitas cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali.

107 *An peccet contra iustitiam.* Petes, Vtrùm si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam.

Respondeo, Si ille est professus, & recusat dimitti, fit ei iniuria, & Religio iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, vt suprà ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum & perseuerandum, ita Ordo vicissim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tamquam filium, nisi contingat illum Ordini esse noxium.

Si verò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria vota substantialia, fieri potest vt absque vlla iniuria dimitti queat, etiamsi alia causa non subsit, quàm quòd temporis decursu deprehenditur illi Ordini minus conueniens. Ratio est, quia statui potest vt vota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant tacitè vel expresse hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit; quo posito, etsi ipse obstringatur Ordini, & in ius eius transeat, Ordo tamen non obstringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admissione initur. Vnde quantum est ex vi huius contractus, potest ille absque iniuria dimitti, quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseuerandum.

Quòd autem hoc absque vlla iniuria statui possit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio: at scienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 27. in Sexto. Secundò, In multis euentis Iure fieri potest vt non sit vltrò citròque obligatio in contractu, sed solùm ex altera parte, quando causa subest. *Multi casus in quibus non est vltrò citròque obligatio.*

Primò, In contractu sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest; impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, licitum est a contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. 7. De illis. t. de desponsatione impuberum.

Secundò, In contractu pupilli sine auctoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore sine auctoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi; vt expresse habetur Institut. de auctoritate tutorum, initio; & §. Pupillus, & de inutilibus stipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; & de quo dictum suprà cap. 17. dubit. 8.

Tertiò, In contractu sæcularis cum Religioso, teste Nauarro, comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. vt ibidem dictum est, & hoc cap. num. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò, cum eo qui præsenti pecunia: hic enim in regno Castellæ post constitutionem Caroli V. si amittat, non potest repetere solutum; ille verò non tenetur soluere, nequidem in foro conscientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, par. 2. §. 4. num. 8. & Alphonsus Castro lib. 2. de potestate legis pœnal. cap. 2. coroll. 2. de quo suprà cap. 26. dubit. 1.

Quintò, In professione tacitè facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita professus erat, non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita vt teneretur illum retinere, si ipse manere vellet, vt tradunt DD. in cap. Constitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis est concessum priuilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit, de quo dictum est cap. 17. dubit. 5.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, Iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti; nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis possint esse impedimento vel scandalo? Sanè longè minus incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos sufici, quam Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuorum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione singuli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad suum institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secùs fecerint. Denique experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeò vt dubitari non possit, quin sit nece-

non solùm iustum, sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. Sedis Apostolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus*; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

108 Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Religiosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt postquam renuntiauerint bonis absque vlla spe recuperandi, eiiciantur extra Religionem, & cogantur sibi quærere victum.

Respondeo ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis aut alterius status propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non possis solui; sed sufficit vt teipsum non possis soluere, vt patet in statu seruorum, qui tamen à domino possunt manumitti; & in statu Religiosorum professorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cùm illi seipsos nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, vt suprà dubit. 1. ostensum est. Vide Nauarrum comment. 1. num. 19.

Ad Secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa: vnde non plus est incommodi, quàm in dimissione professorum; & rarissimè contingit vt quis post renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam causam interdum permittitur vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.

109 *Fugitiuus.* SVppono, *Eiectum* non esse *Apostatam*, nec censeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim est, qui sponte discedit, idque vel animo deserendi institutum, & sic est *Apostata* (*Apostata.*); vel certè vt sit extra potestatem Superioris; & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solùm dicitur *fugitiuus*. Qui *eiicitur* (*Eiectus.*) non sponte recedit, sed iussus vel compulsus. Itaque qui eiectus vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum.

Dimittens habitum. Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; etsi non animo apostatandi id faciat, c. Vt periculosa. 2. ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit. si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio, nisi fortè animo apostatandi fugiat: quo casu secundùm quosdam erit excommunicatus, etiamsi habitum retineat.

Sed verius puto Iure communi non esse excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculosa, solùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se euidens est; (*apostata* enim dicitur à desertione Instituti Religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apostasia, quæst. 8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, aperte insinuant non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœnalis non est extendenda vltra verborum proprietatem.

Dices, Si est apostata; ergo incurrit pœnas apostatarum, inter quas est excommunicatio. *Obiectio.*

Respondeo, Posse puniri vt apostatam, videlicet excommunicatione, carceris inclusione, suspensione ab Ordinibus, non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ sententiæ, Iure communi, nisi habitum dimiserit; quod ordinariè fieri solet. *Responsio.*

Dixi *Iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipsarum apostatæ absolutè excommunicantur, etiamsi habitum retineant.

Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hic sunt 110 notanda. Primò, Si quis solùm eiectus sit ad tempus, vt se emendet, hunc teneri se emendare, habilémque reddere, & tunc rursus se offerre Religioni vt denuò recipiatur. Si verò per sententiam absolutè eiectus sit, non teneri se offerre, imò nec posse compelli per Superiorem Monasterij vt redeat; iuxta Nauarrum consil. 51. de Regularibus, & comment. 2. num. 43. & 36. Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus desinit esse membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni, sicut seruus eiectus à domino, efficitur sui iuris, & desinit esse sub domini potestate. *Eiecti an teneantur redire.* *Sententia Nauarri.*

Si dicas, Cap. vltimum De Regular. (quod est Concilij Lugdun. sub Gregorio X.) iubet vt Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos, & cogant Monasteria vt eos recipiant; & si nolint reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligendum de eiectis iniustè vel inordinatè, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius cap. non esse ampliùs in vsu: nam ne fugitiuos quidem requirere solent. etsi enim eiecti possint compelli ad reditum per Summum Pótificem, qui etiam statuere potest vt quærantur & reducantur; si tamen hoc statutum non est receptum, vel si contraria consuetudine abolitum, non obligat.

Verius tamen puto, eos teneri reuerti, maxi- 111 mè si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatur Primò, Quia si nolint redire, possunt & debent excommunicari tamquam contumaces, vt expressè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi supponit Concilium eos saltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens velit eum in gratiam recipere & sibi reconciliare; vt communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cùm illud in fauorem ipsius factum sit. quod autem in fauorem alicuius *Verius est teneri redire.*

alicuius inductum est non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. Iuris 61. in Sexto. ergo Religiosus per sententiam eiectus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita electio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua vsque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, vt soluat quod Deo promisit. Confirmatur, Quia anteà solùm excusabatur per impossibilitatem, eò quòd non esset in ipsius potestate ibi manere; ergo cùm iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam insinuat Siluester Religio 6. qu.12. cùm ait, eiectum cogi posse vt redeat; & D. Bonauentura quæst. 2. in Regulam S. Francisci. Si tamen alium Ordinem ingressus fuerit, non tenebitur redire; quia Prælatus hoc ipso quo illũ expulit, & habitu priuauit, ei facultatem fecisse censetur alium Ordinem ingrediendi; non enim cupit illum manere in sæculo quam reuocare non potest, quando res non est integra.

Non tenetur aliud intrare. Secundo, Eiectum non teneri intrare aliud Monasterium. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus; vel ad nullum.

Si vouerat Religionem in genere. Dices, Quid si anteà vouerat Religionem in genere?

Respondeo, Quidam putant, eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur & potest satisfacere. Insinuat hoc Sotus lib.7. de Iustitia, quæst.2. art.1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius est non teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per professionem factam in hac Religione: omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis; vt suprà c.40. num.92. ostensum est. Adde, mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si post professionem contingeret eiici ex ista: nisi fortè id expressè cogitauerit, & apud se statuerit cùm voueret. quo casu si de eo constaret, putarem debere aliam Religionem capessere, nec posse in sæculo remanere: quia illud votum non fuit per professionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis subfuerit. Executio enim eius non concurrit simul cum executione professionis, sed solùm inducitur in locum huius, si contingat hanc impediri.

112 Tertiò, Posse eiectum in sæculo vti veste clericali; quia spoliatus habitu suæ Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo vti; vt docet Nauarrus comment. 2. num. 36. Superest igitur vt vtatur veste clericali, statui suo conueniente.

Quartò, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Cui acquirat. Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus comment.2. num. 33. docet non acquirere Monasterio, quia non est ampliùs illius membrum, nec illi subiectus. sed si exemptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus, Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis.

Verius tamen puto cum Molina disputat. 140. ipsum acquirere Monasterio, vel dominium, si est capax; vel saltem commoditatem post mortem suam, si non est capax. Ratio est, quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur planè liber, & dominij capax, Religiosus verò minimè: tum quia hic non ita præcisus est à Religione sua, quin teneatur reuerti, si Religio velit; & si se emendauerit cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas causas habeat recusandi. *Verius est acquirere Monasterio.*

Dices, Si infans fuerit expositus à parente, eximitur à patria potestate, nec acquirit parenti; similiter si seruus à domino, efficitur liber, vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis; ergo pari modo si Religiosus eiectus fuerit è Monasterio, eximitur iuri illius, nec acquirit illi, sed Pontifici vel Episcopo. *Infans & seruus expositus.*

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutum est in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra suum casum; præsertim cùm nulla sit crudelitas aut culpa in expulsione Religiosi. Deinde si hac in re est culpa aliqua, vel illa est in solo Prælato, & sic non debet nocere Monasterio; nam delictum personæ non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum, si est in minore parte Capituli. Vel est in Capituli maiore parte; & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quòd si beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis dubium non est hos Ordini acquirere; quia Monasterium eos à se non abdicauit.

Quintò, Religiosum eiectum, eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas; hæc enim tacitè conceditur dum eiicitur. non tamen potest testari, quia Iure ad hoc inhabilis. 113

Dices, Quid si in illicita expenderit, tenebiturne accipiens ab eo aliquid, ad restitutionem? Videtur teneri quia ille non est dominus, sed solùm administrator: atqui ob hanc causam obnoxius est restitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt suprà dubit.9. dictum est. Hæc sententia est valdè probabilis: nam DD. generatim loquuntur. *Si expendat in illicita.*

Contrarium tamen magis est vsu receptum, idque verius esse docet Molina disput. 276. Ratio est, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac si Religiosus non esset; nec cuiquam curæ est quomodo expendat: nam Monasterium non censet res illius in bonis suis ante eius mortem.

Sextò, Verius est, non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti & professionis: etsi Nauarrus multis locis (vt comment. 2. num. 34. 35. & alibi) contrarium probare nitatur; sed solùm teneri illi obedire, sicut alij de Clero. Ita Molina disput.140. & Azor. lib.12. cap 16. quæst. 11. sic enim toto orbe vsu receptum: nec Episcopi aliquid peculiaris Iuris in illos vsurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per votum obedientiæ, sed solùm suis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, 114 *An recidat in obedientiam Episcopi.*

qui est omnium Religiosorum communis Superior, cùm ab ipso omnis iurisdictio spiritualis ad illos descendat. Itaque cùm promissio & votum non operetur vltra intentionem promittentis, non tenentur Episcopo ex vi voti; quod maximè locum habet in iis qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti: nam in non exemptis valdè probabilis est sententia Nauarri, quia ex vi voti subsunt Episcopo. non tamen tenentur se illi offerre vt ipse eos dirigat, & ab ipso in omnibus dependeant; vt vult Nauarrus; quia hunc modum viuendi non vouerunt: sicut nec ad aliam Religionem tenentur; imò nec à Romano Pontifice compelli possunt vt aliam capessant, vt idem Nauarrus docet de Regulat. consil. 17.

115 *An solutus suis votis.* Septimò, Electum non esse solutum suis votis; etsi cesset ex parte executio ob defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, à quo dirigatur. debet tamen ea seruare in præparatione animi. A reliquis verò monasticis obseruantiis, vt a ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum, silentio, est liber: quia hæc comitantur vitam monasticam.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Constat Dubitationibus 14.

EXplicatâ naturâ voti, & status Religiosi, qui voto constat; sequuntur alius religionis actus, qui iuramentum, iusiurandum, & interdum sacramentum (eò quòd sit rei sacræ attestatio) à Iure & Scriptoribus vocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas quæst. 89. de adiuratione, quæst. 90.

DVBITATIO I.

Quid sit Iuramentum.

D. Thomas qu. 89. art. 1.

1 *Iuramentum* IVRAMENTVM dicitur à *Iure*, quia instar Iuris habendum. vnde à Latinis passim vocatur Iusiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quasi ἕρκος, & septum firmum, extra quod non liceat procedere. Est autem *Iuramentum* nihil aliud quàm attestatio diuini Numinis, vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam, vel promissionem firmandam.

Attestatio. Est *attestatio*, id est, actio illa seu inuocatio, qua Deus adducitur in testem; quæ actio est opus intellectus, nam est locutio interior vel exterior, supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

2 *Obiectio.* Dices Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere testimonium dictis hominum, est res insolens supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis; quia inuocatur Deus vt opem ferat ad persuadendum, ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

Resp. Non petit miraculum. Respondeo ad Primum, negando conseq. Non enim iurans petit absolutè vt Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit; vel saltem *quando illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium*, quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam; quia non facilè putatur quis ita esse improbus, vt ausit Deum facere testem falsi.

Ad Secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis; sicut dicitur inuocare testimonium Principis vel populi, qui dicit, Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constituere, & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus, Facio Deum meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus absque alia deprecatione.

3 *Cur periurium graue peccatum.* Hinc patet Primò, Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantum in se est, facit Deum approbare falsum pro vero; quæ est atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, &c. affectu ipso & quantum in se est, facit ipsum auctorem & fautorem peccatorum: sic qui in mendacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

4 *Duo requiri ad iuramentum.* Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti, intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. *Varia formula.* Itaque illis formulis, *Per fidem meam*, *Fide boni viri*, *Fide boni Christiani* vel *Sacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non est iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 12. num. 2. Caiet. qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solùm significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, Sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet, & si fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem Catholicam*, *per sanctum Euangelium*, censetur auctorem illius in testem adducere. Nihilominùs si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vteretur, non esset iuramentum; vt si dicendo, *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsiuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam* (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam*, *in conscientia*, *in veritate*; tantùm enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, Per conscientiam,

tiam,& in conſcientia,neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorem ſententiam: etſi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum ſecuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim eſt Dominum tam ſæpè iuraſſe; quin potiùs veriſimile,numquam iuraſſe, qui omne iuramentum,quantum fieri poſſet, vitandum docuit. tantùm igitur volebat illâ formâ loquendi inſinuare, ſe ex certiſſima veritatis notitia docere. Apud Græcos idem ferè valet *ναὶ*, id eſt, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v.17.18.19.

In iſtis verò, *Coram Deo* loquor, *Deus ſcit* ita eſſe, *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conſcientiam*, prout vulgò accipi ſolent, cenſetur eſſe iuramentum. Sic Apoſtolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior.* Si tamen quis non intendat iurare, ſed ſolùm affirmare Deum iſta ſcire, intueri,non erit iuramentum, quia deeſt intentio,vt rectè Caietanus art.1.& Sotus ſuprà.

Denique in his, *Ie renie Dieu*, vt Galli dicunt, & *Peſe à Dios*, vt Hiſpani, & ſimilibus potiùs eſt blaſphemia, quàm iuramentum, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum.p. 1. §.7.n.12. etſi in illo ſecundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem,& ex Soto ſuprà colligitur.

5 *Obiectio. Iuramentũ per falſos deos.*

Dices, Quidam iurant per falſos deos, in quibus nihil eſt numinis;vel per creaturas: ergo non omne iuramentum eſt atteſtatio diuini numinis.

Reſpondeo, Iuramentum per falſos deos non eſſe verum iuramentum,nec obligare niſi ex conſcientia erronea; quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum eſt ne illos videamur feciſſe teſtes falſi. Vnde non eſt per ſe peccatum mortale iurare falſum per Iouem, ſi ſcias Iouem nihil eſſe; quia verè non iuras; ſed iocaris & ludis imagine iuramenti: perinde ac ſi chimæram teſteris, vel rem aliquam ratione carẽtem; niſi forte fiat ſeriò, vel ad imperium tyranni, vel cum illius circumſtantiis, vt videaris Ioui honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putans Iouem eſſe Deum, erit periurus, ſaltem affectu & culpa, ſi falſum iuret vel promiſſa iurata non ſeruet. Vide Couaruuiam ſuprà num.14.

Nec obſtat quòd D. Auguſtinus Serm. 30. de verbis Apoſtoli ſub finem ait, *eſſe periurium, qui falſum iurat per lapidem* (id eſt, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiam ſi ſciat Iouem nihil eſſe*; quia intelligi poteſt eſſe periurium ex opinione ethnici,cui tale iuramẽtum præſtatur, & cui fides in contractibus ſeruanda; vel quia externa ſpecie periurus videtur: nam ſeriò videtur iurare, ſicut qui thus adolet idolo, exteriùs eſt idololatra, etiamſi in animo non habeat illud pro Deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum au-

6 *Per creaturas.*

tem per creaturas eſt verum iuramentum: quia cùm ſic iuramus, non volumus ipſas nobis eſſe teſtes; ſed eum, qui in ipſis ſingulari modo præſidet & relucet; cuius ipſæ ſunt templum, ſedes, thronus, tabernaculum, ſcabellum pedum; vt patet Matthæi 5.& 23.de quo infrà dubit.3. Accipitur enim continens pro contento, & ſignum pro ſignato. Poſſumus tamen etiam Sanctos ſecundùm ſe in teſtes vocare; (vt teſtor B. Virginem,B. Petrum;& Apoſtolus 1. ad Timotheum 5. *Teſtor coram Deo, & Chriſto* IESV *& electis Angelis eius*) ſed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus Religionis, ſed obſeruantiæ; ſeu duliæ ſupernaturalis, ſicut ſupra dictum eſt de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur, vt illis cenſeatur primariò in teſtem vocari Deus qui in Sanctis habitat, & ſecundariò ipſi Sancti, qui etiam res noſtras cognoſcunt: ſicque idem actus externus, vt ſubeſt diuerſis intentionibus, ad diuerſas virtutes pertinet.

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promiſſionem firmandam*, vt explicetur finis imme- 7 *Finis iuramenti.*
diatus vſus iuramenti, qui duplex eſt, vnde etiam duplex eſt iuramentum, *aſſertoriũ* & *promiſſorium*. Docet id Gregor. Nyſſenus in Cantica,explicans illud, *Adiuro vos*,&c. *Iuſiurandum*, inquit, *eſt oratio per ſe confirmans veritatem. Eſt autem duplex iuramenti operatio: aut enim quiſpiam ei, qui audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert neceſſitatem vt minimè mentiatur, vt, Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum; hic fides promiſſi confirmatur iureiurando.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere aut ſe ad aliquid obligare.

Reſpondeo, Illi non intendunt propriè iurare, ſed potiùs imprecari malum, vel patefacere iram.

DVBITATIO II.
De multiplici iuramenti diuiſione.

MVltæ ſunt iuramenti diuiſiones: aliud enim 8
verbis concipitur, aliud metu, vel alio ſi- 1. *Diuiſio.*
gno, vt manu ſublata. ſicut enim votum & profeſſio fit tacitè vel expreſſe, ita & iuramentum.

Deinde aliud eſt *per ſimplicem conteſtationem*, in 2. *Diuiſio. Per conteſtationem ſimplicem.*
quo Deus ſolùm vt teſtis vocatur,v.g. Teſtis mihi ſit Deus, Teſtor Deum,Iuro per Deum, quæ omnia idem valent,vt docet D. Auguſtinus Serm.28. de verbis Apoſtoli.

Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in *Per execrationem.*
vindicem; vt puniendo teſtetur ſi falsò. Sic Apoſtolus 2. ad Corin. 1. *Teſtem inuoco Deum in animam meam.* Item,Paream,Diſperеam, Ita me Deus amet, adiuuet, Ita mihi ſit propitius. nam in his non ſolùm ſignificatur vt ſit propitius, ſi eſt verum;ſed etiam vt non ſit propitius, ſi falſum.Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicũ,*Hæc mihi faciat Dominus & hæc addat*, eumdem ſenſum habet.ſicut & iſta, *Per animam meam, Per caput meum, Per vitam meam.* Simile videtur illud, quo Deus in veteri Teſtamento aliquando vſus eſt, moribus humanis ſe accommodans, vt Pſal. 94. *Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam*. quaſi dicat, *non ſim Deus.* Alij tamen dicunt *Si* accipi pro *Non*.

Aliquando non noſtram perſonam, ſed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, ſi fallimus, vt *per vitam filij, vxoris,per ſalutem Regis.*

Dices, Hoc eſt imprecari malum;quod eſt con- 9 *Obiectio.*
tra charitatem.

Reſpondeo, eſſe contra charitatem, ſi menti- *Reſp.*
mur; ſi autem verum eſt quod dicimus, non eſt contra, ſed potiùs ſecundùm charitatem: oſtendimus enim quanti alterum faciamus, eumq́; ſic honoramus. Neque ſolùm imprecamur malum ſi fallimus, ſed etiam bonum ſi non fallimus. Itaque *Per ſalutem Regis*, idem eſt ac ſi dicas,Ita Deus ſal-

uet,vel non ſaluet Regem; ſaluet,ſi verum dico; non ſaluet, ſi fallo. vtrumque enim includitur. Idem dicendum de iſtis, Per animam meam, per caput meum,&c.

Petes, Vtrùm *execratorium* differat ſpecie à *conteſtatorio.*

An differant ſpecie.

Reſpondeo, Non differre ſpecie in ratione iuramenti; quia vtroque Deus vocatur in teſtem; ſed in conteſtatorio ſolùm, vt generali modo teſtetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, ſi fallo. Periurium tamen execratorium videtur ſpecialem malitiam continere contra charitatem ſui, quatenus homo ſibi ipſi imprecatur malum, Deúmque ad illud infligendum expreſsè prouocat. vnde pro diuerſitate mali, eſt diuerſa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus a.1. Hoc tamen intellige cũ Caietano, ſi periculum ſit præſentis punitionis, vt ſi fiat v. g. ad altare S Antonij, vbi peierantes ſtatim ſolent puniri. Alioquin ſi putetur non eſſe periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis: nam in omni iuramẽto tacitè includitur quædam execratio, quatenus ſe exponit vindictæ, ſi Deum faciat teſtem falſi. Itaque omnia periuria ſunt eiuſdem ſpeciei: quia deformitatem vnius rationis continent. Quare non eſt abſolutè neceſſarium explicare in confeſſione an fuerit per execrationem, an per ſimplicem conteſtationem, excepto illo caſu iam dicto: niſi fortè fuerit ſolemne in iudicio, quod quibuſdam locis eſt reſeruatum Ordinario.

Periuria omnia ſunt eiuſdem ſpeciei.

10 Tertiò, Aliud eſt *per Deum*, aliud *per creaturam.* Poteſt autẽ creatura ſpectari quadrupliciter. Primò, Secundũ ſe. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numẽ diuinum. Tertiò, Vt eſt aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, Vt falſo putatur habere aliquid diuinitatis.

3. Creatura quadrupliciter ſpectari poteſt. Quadrupliciter per creaturam poteſt iurari.

1. Per creaturam ſecundùm ſe ſpectatam.

Si primo modo; Sic per creaturam non eſt verum iuramentũ: quia vel ipſa per ſe teſtis eſſe non poteſt, vel non vt prima veritas. vel enim ipſa non cognoſcit quid dicamus; & ſic ſtultum eſt illam in teſtem adducere: de quo vide Nauarrum c. 12. Enchir. n. 5. vel cognoſcit; (vt Sancti) & ſic poteſt quidem vocari ſecundùm ſe in teſtem, ſed non vt ſuprema veritas. vnde non eſt propriè iuramentum, ſed actus duliæ, vt antè dictum eſt.

2. Per creaturam vt continet Deum.

Si ſecundo modo conſideretur, vt continens ſingulari modo & ſimul quodammodò inuoluens diuinum numen; ſic per illam eſt iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, cenſetur iurare per eum qui in cælo habitat; qui per terram, per illum qui terram ſuſpendit de nihilo, cui ipſa inſtar pedum ſcabelli; qui per templum, per eum qui ibi colitur, vt patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, niſi eſſent talea, quæ ſeruirent eorum commodis: vt per aurum templi; per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus ſimul eorum auctorem; dum per crucem, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi ſingulari modo aſſiſtens, & in Sanctis habitans. Hoc modo ſi quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare poteſt, quia ipſe omnium viuentium vita, & omnium exiſtentium eſſe, & fundus eſſentialis, vt Dionyſius loquitur; omnia creans, formans, ſuſtentans, & aſſiduo influxu conſeruans. Non tamen ſolemus iurare per res viles, vel ſordidas, ob ſpeciem indecentiæ: ſed ſolùm per nobiliores, in quibus manifeſtiùs elucet, quæque abſque indecentia adhiberi poſſunt.

Si tertio modo conſiderentur, erit iuramentum *execratorium*, vt cùm iuramus per animam, per vitam parentis, vel rem aliá nobis valde charam. Sic Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, (Gen. 42.) à qua ipſius felicitas pendebat, obligans illam Deo, ſi verum non eſſet quod dicebat. Quamuis hoc etiam poſſit intelligi per ſimplicem conteſtationem, vt docet D. Thomas art. 6. Verius tamen exiſtimo, fuiſſe formulam iurandi vſitatam apud Ægyptios: nihilque aliud eſſe *Per ſalutem Pharaonis*, quàm per eum qui ſaluat & tuetur dignitatem Regiam Pharaonis, nempe per Deum. nam phraſi Hebræa communiter in aliis linguis recepta *Deus* dicitur *ſalus regum & regnorum*, quia ea conſeruat & tuetur. ac proinde hoc iuramentum non videtur fuiſſe execratorium.

3. Vt exponitur vindictæ.

Si quarto modo ſpectetur, tamquam ipſa aliquid diuinitatis habeat; erit blaſphemia & ſpecies idololatriæ. Similiter blaſphemia erit, ſi quis inuerecunde iuret per membra Chriſti, & Sanctorum, quaſi in illis ſit aliquid pudendum. vide Couart. in cap. Quamuis pactum, §. 1. n. 16. & 17.

4. Vt ipſa habet aliquid diuinitatis.

Petes, Vtrùm iuramentum per creaturas ſit eiuſdem ſpeciei ac per Deum?

An ſit eiuſdem ſpeciei.

Reſpondeo, eſſe, ſi ritè fiat; quia qui iurat per creaturam in modum ſimplicis cõteſtationis, implicitè teſtatur ipſum Deum. qui per modum execrationis, etiam teſtatur Deum explicitè vel implicitè, etſi ſimul maledictionem inuoluat.

Quartò, Aliud eſt *ſimplex*, aliud *ſolemne.* Solemne eſt, quod habet aliquam notabilem circumſtantiam externam, vt ſi fiat coram teſtibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangeliis, reliquiis, &c. Simplex, quod caret huiuſmodi circumſtantia. vtriuſque eadem vis coram Deo. Si tamen ſolemne violetur, eſt maius peccatum ob ſcandalum. 11

4. Diuiſio.

Quintò, Aliud eſt *aſſertoriũ*, aliud *promiſſorium*, aliud *comminatorium. Aſſertoriũ* adhibetur ſolùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non poſſumus, ſiue ſit præſens, ſiue præteritum, ſiue etiam futurum; etſi hoc rariùs: vt ſi iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

5. Diuiſio. Aſſertorium, promiſſorium, comminatorium.

Promiſſorium eſt, quo intendimus nos alteri obſtringere, ſeu quo confirmamus noſtram promiſſionem.

Comminatoriũ eſt, quo minamur alteri pœnam.

Differunt hæc, quòd in aſſertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, ſed ſolùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promiſſorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, ſed abſolutè ad infligendam alteri pœnam, nempe, vt conſtricti reuerentiâ iuramenti non audeamus condonare.

Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expreſsè aſſeritur. hæc ſi abſit, ſemper eſt peccatum mortiferum, quantumuis res ſit exigua: quia omnes veritates in ordine ad teſtimonium Dei eiuſdem ſunt rationis. In ſecundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præſens, quòd habeas animum exequendi: altera futura, quæ conſiſtit in executione. Harum prior eſt principalis, & neceſſariò requiſita; ſi enim abſit, erit per-

Veritas requiſita in ſingulis.

periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sæpè absque peccato abesse potest. Sæpè enim expedit, quod prudenter promissum vel comminatum est, non mandari executioni, mutatis circumstantiis. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersus Nabal non est executus, 1. Reg 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 6 Diuisio. Sextò, Aliud est *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex iuris dispositione, vel ex iurantis intentione.

Ratio harum diuisionum. Ratio harum diuisionum est. In iuramento quinque spectari possunt: Primò, Id quod iuramento confirmatur; & ratione huius est diuisio quinta & sexta. Secundò, Id per quod iuratur; & sic est tertia. Tertiò, Modus, quo Deum testamur; & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior, & sic habetur quarta. Quintò, Signa quibus exprimitur, & sic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrum licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D. Thomas art. 2. & 6.

13 MVlti hæretici olim docuerunt, non esse licitum iurare; vt Messaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, VValdenses; & nostro tempore idem docent Anabaptistæ, qui etiam id exactè seruant. Idem docuit VViclef in contractibus humanis. Vide Castro contra hæreses v. Iuramentum, & Iansenium in Concord. c. 40.

Iuramentum esse licitum. Sed contrarium est fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore; & Iacob, Genes. 31. cum Laban. Alij ob alias causas sæpè iurarunt. Moyses Deut. 4. *Testes inuoco cælum & terram, citò perituros*: & c. 3. idem repetit. Dauid sæpè iurauit, *Viuit Dominus*, q.d. per vitam Dei. & Psal. 62. ait: *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo*. id enim erat signum esse Dei veri cultores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*; Apostolus quoque in nouo Testamento, ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. ad Philip. 1. 1. ad Tim. 5. Imò ipse Deus sæpè legitur iurasse, Psal. 94. 109. &c. non quòd iuramentum Dei firmius sit quàm simplex assertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina auctoritate potest accedere) sed

Cur Deus iurit. partim quia homines magis iurato credere solent, quàm iniurato, partim vt illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, vt ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri possit vt non eueniat quod Deus promisit; vt interdum in propheticis comminatoriis accidit. Ita D. Thom. in illum locum Apostoli.

Secundò, Probatur ex vsu omnium gentium, & omnium tribunalium, omnis enim controuersiæ finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, iuramentum est cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè testantur, Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & potestatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini Numinis, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidem sequemur, pacem retineamus, ab iniuriis abstineamus, controuersias definiamus; quæ omnia valdè bona sunt, & rebus humanis necessaria.

Obiicitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis, non iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. sit autem sermo vester, Est est, Non, non: quod autem his abundantius est, a malo est.* Et Iacobi 5. *Nolite iurare quodcumque iuramentum.* Omissis variis interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios; 14 Obiectiones. 1 Locus. Matth 5. de iuramento.

Respondeo, Christum hìc corrigere duos errores Pharisæorum: quorum alter erat, Licitum esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt suprà dictum est ex cap. 23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id est, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas, intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iuramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemosyna; sed quæ solùm bona censentur, posita necessitate, vt antidota & medicamenta, & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est, quia irreuerentia est, tantum testem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, vt optimè ostendit Chrysostomus Homilia 9. in Acta. Quando verò res est grauis, & alia ratio commoda non suppetit, bonum est iuramentum adhibere si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expositio tum ex ipsa Scriptura, tum ex D. Augustino, lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est*, (extra necessitatem) *a malo est*, id est, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ: qua voce diabolus significari consueuit, cùm πονηρὸς propriè non quamuis, sed morum malitiam denotet, vt suprà cap. 37. num. 20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra necessitatem adhibitum, vbi simplex affirmatio vel negatio sufficit, à diabolo, non à Deo introductum esse; ideóque valdè cauendum. Vnde etiam in veteri Testamento fuit prohibitum; Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.* & paulò pòst: *Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*; & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valdè sunt inculcanda. vide Chrysostomum Homilia 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur. Resp. Duo errores Pharisæorũ circa iuramentum. Quomodo iuramentum dicatur esse à malo.

Obiicitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis tamquam paruulis esse permissum iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas; sicut permissus illis fuit libellus repudij: Euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Ita Hieronymus in cap. 5. Matthæi, Chrysostomus Homil. 15 Obiect. 2.

mil. 15. in Genesim, & Homil. 9. in Acta. Basilius in illud Psal. 14. Qui iurat proximo suo, & non decipit.

Resp. Respondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum passim adhibendo absque necessitate; hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, absque necessitate; quo modo in vsu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu volunt esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, vt ex Hieronymo & Basilio patet; sed solùm quando res sine iuramento potest expediri. Chrisostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit vt in contrarium nitendo, consuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

16 Obiect. 3. Obiicitur Tertiò, Cap. 9. Clericum. 22. qu. 1. Concilium Carthaginense 4. decernit, *Clericum per creaturas iurantem esse acerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco citato apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas honore & obsequio diuino illas venerato fuisse.* & Innocentius II. in c. Etsi Christus, de iureiur. dicit, *Dominum prohibuisse iuramentum non per Creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia Creatoris.*

Resp. Respondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quosdam; (vt per Iouem, per Mineruam, per Solem.) quamuis enim non credantur dij, tamē turpe est Christiano & scandalosum sic iurare; quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus; & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Quòd si Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia, hinc tamen non sequitur, quin benè fieri possit à rectè intelligente.

Obiect. 4. Obiicitur Quartò, Iuramentum est cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas; ergo non licet vti iuramēto ad contractus. Omissa solutione Caietani,

Resp. Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum, non absolutè, sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. sicut enim in aliis angustiis ad diuinam opem confugere possumus, ita in hac; idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non suppetit, & illa res nō æstimatur ex solo humano commodo. Sic ad sanitatem consequendā vtimur aliquando Sacramentis, reliquiis Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat, iuramentum esse licitum, etiam ad humanos contractus.

17 Tres comites iuramenti. Vt tamen in vsu non peccetur, requiruntur tres comites, vt docet D. Thomas art. 3. & ceteri Doctores, videlicet, *veritas, iustitia & iudicium*, quæ insinuantur Ieremiæ 4. *Iurabilis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* quasi dicat, non iurabis tunc ampliùs per idola, sed per Deum verum, idque super re vera, & iusta, & cum debita discretione & reuerentia.

Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit iuranti, est peccatum mortiferum. Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem vocamus, alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest vt sit peccatum veniale; vt si iures ex aliqua negligentia cognoscendæ veritatis, non tamen graui. Ita Siluester v. Periurium, quæst. 1. Si veritas desit &c.

Si iustitia desit, id est, si res non sit licita, erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infrà num. 18. dicetur.

Si iudicium, vt si super rē leui, vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit plusquam veniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO IV.

Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.

Notandum est, Id quod promittitur, vel est bonum exequi, vel est malum, vel indifferens. Item vel promittitur sub aliqua conditione, vel sub nulla. 18

Dico Primò, Si executio eius quod est promissum, est peccatum, iuramentum promissioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem, obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deesse iustitia.

Petes, Quale peccatum est, si iures te facturum aliquid, quod scis esse peccatum? Iurans id, quod scit esse peccatum.

Respondeo, Si desit animus exequendi, erit periurium, defectu veritatis primariò requisitæ; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adsit animus, iam ratione illius affectus, quem includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An autem per se, quatenus est testificatio Dei super re illicita facienda, habeat distinctam malitiam dubitari potest. Multi Doctores sentiunt, si opus quod te iuras facturum, sit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; si opus sit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus lib. 8. q. 1. art. 3. Caietan. art. 7. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. & alij. Sed hæc sententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis solùm vt testem propositi tui, & operis futuri; & sic non videtur referre vtrùm opus sit peccatum mortale an veniale: vel vt approbatorem & sponsorem; & sic vtrobique videtur esse peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, est blasphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut sponsor, sed solùm vt testis: qui enim aliquem testatur, non agit vt ille approbet vel spondeat, sed solùm vt veritatem latentem aperiat, & vt idem dicat quod ipse dicit: ergo si veritas subsit, non videtur in ratione iuramenti esse peccatum mortale. An iuramentum super re illicita.

Obiectio. Dices, In eo est magna irreuerentia, quòd auctoritate diuina se velit firmare in malo proposito, quasi Deo placeret, & ipse vellet illud fieri.

Resp. Respondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; sed concipit confusè, esse immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit, & sic adhibet illud vt suum malum propositum immutabile reddat. qua in re est quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verùm

Verum cùm contraria sententia ferè sit communis, ab ea non est recedendum. Itaque si id, quod iuramento quis proponit facere, sit peccatum mortale, ipsum quoque iuramentum ex parte sua malitiam mortalem habebit; nisi forte inaduertentia excuset.

19 Dico Secundò, Pari ratione non obligat, quando promisso, cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut est contra legem, aut contra publicam vtilitatem. Vide suprà cap. 17. dubit. 7. numer. 54. vbi allata sunt exempla, & ratio singulorum explicata.

Promittens latroni non denunciare. Ex quibus sequitur, Eum, qui promisit latroni, se illum non denuntiaturum iudici; si agitur de delictis committendis, non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commissis, vel ille est status rerum vt denuntiatio sit præcepti, & tunc cessat obligatio iuramenti; quia non obligat contra præceptum Superioris: vel solùm est consilij, & tunc non videris posse denuntiare, nisi relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm sit in fauorem alterius, & possit sine peccato seruari, videtur obligare donec relaxetur. Nisi forte agatur de denunciatione Euangelica necessaria ad emendationem. Vide Panormitan. in cap. Quemadmodum. 15. de iureiur. num. 7. & 14. Si tamen iuramentum de non accusando vel denunciando criminaliter ob crimen commissum esset metu extortum, probabile est non obligare, vt infrà numer. 26. dicetur.

20 *Indifferens, & minus bonum.* Dico Tertiò, Si quis iuret aliquid se facturum quod est indifferens vel quod non fieri est melius; non obligatur, nisi fortè sit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caietano ibidem, & in Summa v. Periurium. Nauarro cap. 12. n. 11. Soto l. 7. q. 1. art. 3. circa 2. conclus. vbi dicit esse in hoc eamdem rationem voti, & iuramenti.

Probatur, Quia quando iuramentum non est in fauorem alterius, solùm potest obligare per modum voti, cùm solùm Deum respiciat: atqui votum de re tali non obligat; ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum est in fauorem alterius, non obligat ipso nolente, vel condonante debitum: ergo si factum sit in proprium fauorem, non obligabit, si is, qui fecit, mutet propositum, & nolit impleri. Exempla sunt, Si iures te hodie non ambulaturum, non egressurum domo; vel contrarium huius, nullo fine honesto, sed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item si iures te initurum matrimonium absque vlla promissione alteri facta, non daturum eleemosynam, non mutuaturum, &c.

21 *Obiectio.* Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in testem falsi: si enim non facis quod iurasti, falsum erit, Deúmque falsi testem feceris.

Resp. Non iurat tunc falsum. Respondeo, Non fore falsum; quia huiusmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Nisi mutauero, Nisi aliter visum fuerit. cùm enim nullius intersit ea impleri præter quam iurantis; iure suo cedere potest, & sibi ipse condonare.

Dixi, *Nisi factum sit in fauorem alterius*: tunc enim obligat, etiamsi sit de re indifferenti, nisi ille remittat; quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini, non quid in se melius. Secùs in promissione facta Deo, cui semper magis placet quod est melius.

Dico Quartò, Quando promissio vel propositum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel restrictionem, siue ex mente loquentis, siue ex dispositione Iuris, vel recepta consuetudine; iuramentum illi appositum censetur eamdem conditionem habere. est communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. in principio. Probatur, quia iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit; *accessorium enim sequitur naturam principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque si actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere censetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promissio, propositum vel contractus aliter accipiatur quã per se accipi solet, sed vt eo modo intellecta, quo solent intelligi, non possint reuocari. Itaque non tollit nec excludit solitas conditiones. Exempla sunt: Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacitè, nisi ipse quæ tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico, iurasti te illi non nociturum; nimirum ex causa præterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitiis dederit, aut nisi ob flagitia proscribi contigerit, &c. Iurasti puellæ te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat, vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nasceretur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causam aliud expediens visum fuerit. Iurasti parère Superiori, scilicet, Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causà te non præcessurum alterum, scilicet, Nisi te cogat: cùm enim sit in fauorem ipsius, censetur, relaxare, dum non vult prior ire; vel subintelligitur, quantum in te est, vt vult Caietanus art. 7. & Nauarr. numer. 5. Promisisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certè is qui acceptauit, non poterat validè acceptare, non teneris; quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur*. Hoc tamen intellige, nisi alia sit mens iurantis, vt si intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc enim tenebitur, ne Deum faciat testem falsi; nisi is in cuius fauorem factum est, condonet: vel nisi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: vt si iures te fore Religiosum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti. imò est tacitum votum iuramentò confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes vllo colore resilire, cùm duplici vinculo tenearis. Si autem non intendas quidem promittere, sed solùm proponas intuitu pietatis, & vt te in proposito confirmes, apponis iuramentum, non habebit quidem vim voti, quia deest intentio promittendi; tamen necessariò seruandum iuramentum, ne Deum facias testem falsi: quia non habet tacitam conditionem, quæ falsitatem excludat. cùm enim factum sit studio salutis, redundat in honorem Dei: ac proinde interest Dei, propositum illud impleri. quare accedente iuramento, planè confirmatur. Itaque etsi propriè non habeat vim voti, est tamen voto simile. Quod dictum est de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione. Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quæ nunc sunt in vigore, &

22 *Tacita conditio vel restrictio.*

Varia exempla.

Mens iurantis spectanda.

maioris momenti (seu quæ ex vi iuramenti sunt in vsu non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quæ non seruantur, vel si seruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad statuta futura, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animæ; vt docet Panormitan. in cap. Clericus, de iureiurando, Siluester Iuramentum 4. q. 23. Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundùm ordinem Iuris dici debet, non autem si occultum sit.

Hæ & similes conditiones in iuramento promissorio sunt expendendæ, vt sciatur eius obligatio. Insunt autem hæ conditiones promissioni cui iuramentum apponitur, interdum ex parte rei promissæ, siue ex dispositione Iuris id fiat, siue ex natura rei, siue ex communi hominum intelligentia vel consuetudine; interdum ex parte ipsius promittentis, qui talem conditionem tacitè vel expressè apponit. Numquam autem iuramento apposito huiusmodi conditiones exclusæ censentur, nisi quando ipsum in eum finem apponitur, vt excludantur, ne promissor se per illas ab executione promissionis possit eximere.

DVBITATIO V.

Vtrùm violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua, sit peccatum mortale.

23 *Violatio iuramenti in re magna.*

RESpondeo, Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Est communis sententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te est, fecisti Deum testari non solùm te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentum interueniat. Itaque nisi facias, quantum in te est, facis vt Deus falsum testatus sit.

In re parua, an sit peccatum mortale. Sententia Caietani.

Sed difficultas est, si in re parua violetur. Caietanus art.7. distinguit. Vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, vel pars solùm. Si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale; quia tota promissio violatur; vt si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. Si autem solùm sit pars materiæ, erit tantùm peccatum veniale; vt si promiseris tres aureos, & vnum assem in solutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib. 1. variar. c. 1. num. 2. Simili modo distinguit in voto.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia, siue pars tantùm, non fore nisi veniale; Siluester, Iuramentum 4. q. 1. Sotus lib. 8. q. 1. ar. 7. & q. 2. ar. 3. Nauar. c. 12. n. 10. Idem tenet Antoninus p. 2. tit. 10. c. 4. §. 5. Vtraque sententia probabilis est.

Verius est esse peccatum mortale.

Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, si seriò promissa sit, nec sit aliquid quod excuset, esse peccatum mortale, siue sit tota materia, siue pars. Ita Gabriel in 3. d. 22. q. 5. conclus. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. n. 11. Caietan. in Summa v. Periurium, Filliucius eodem, num. 12. Valentia disp 6. q. 7. puncto. 2.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promissionem, quã iuramento confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cùm sit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc præstiturũ: ergo si non præstes, cùm possis, facis quantum in te est, vt Deus falsum testatus sit. Secundò, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus antea testatus est, & facere vt Deus in præsenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna; ergo & illud. Tertiò, Homo sub peccato mortali tenetur curare vt sit veritas in iuramento assertorio, idque ideò ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promissorio sit veritas. Solùm est differentia, quòd veritas iuramenti assertorij debeat esse præsens, & sit speculatiua: veritas promissorij sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed hæc diuersitas non facit vt ipse non teneatur pari modo procurare, esseque solicitus vt verum sit quod iurauit. Quartò, Iuramentum respicit materiam non quatenus est magni vel parui momenti, multùm vel parùm vtilis homini; sed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est, in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

Aduerte tamen, non esse peccatum mortale, si putet promissarium non curare rem paruam, & facilè condonaturum; modo alioquin paratus sit soluere, si secùs esset. quo modo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione omitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionẽ aut restrictionem, tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis. 24 *Si promissarius non curet.*

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs est peccatum, quàm violatio voti in simili? 25 *Differentia voti & iuramenti.*

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua, an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum lædi; & sic solùm est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solùm curatur vt sit verum quod iuratur; quia Deus adducitur in testimonium veritatis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.

VIdetur non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritum reuocari; vt ostensum est supra c. 17. dub. 6. ergo & iuramentum illi appositum: nam iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, vt ostensum est c. 40. dub. 3. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quam vis & metus; vt habetur L. Nihil consensui. ff. de regul. Iuris. Quartò, cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in 6 dicitur: *Pactum, si iuramento, nec vi nec dolo præstito, firmatum fuerit, omnino seruari debet.* ergo à contrario sensu, si vi vel dolo præstitum sit, non debet seruari. Confirmatur, 26

firmatur, quia iuramentum dolo elicitum non obligat, vt dicemus dubitatione sequenti. ergo neque metu extortum: quia vis & dolus æquiparantur. vt patet d. cap. Quamuis pactum. Quintò, L.2. C. Si aduersus venditionem, dicitur: *Per vim autem vel metum iustum extorta* (sacramenta) *etiam à maioribus, maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant, nullius esse momenti iubemus.* vbi generatim Imperator Iustinianus omnia iuramenta metu extorta vult esse nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent, huiusmodi iuramenta esse inualida, nec egere relaxatione. ita sensit Panor. in cap. Cùm contingat.28.num 3.de iureiur. vbi docet, quando actus secundùm se est lege prohibitus (id est Iure irritus, vel in irritum reuocabilis, vt exponit Couarruuias l.1.variar.cap.4.n 6.) iuramentum quoque metu appositum esse irritum. pro qua sententia citat Vincentium Mediolanensem insignem Canonistam; Panorm. sequitur Alciatus in d. cap. Cùm contingat.not.3.Felinus in cap.2.de iureiur. Francus in cap.2. de pactis, in 6. & D. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. Hi omnes docent non esse opus absolutione, quando iuramentum metu præstitum fuit super contractu inualido, vt refert Couarruuias de matr. p.2.c.3.§.5. num.2. Idem tenent multi alij, quos citat Sancius lib.4. de matrim. disp.20. num.3. dicitque sententiam esse probabilem, eámque in praxi seruari apud Iudices sæculares affirmat Couar.l.1. variar. c.4. n.7. nimirum quatenus eum, qui sic iurauit, admittunt ad agendum ante absolutionem à vinculo iuramenti.

Sententia multorum DD. non obligare.

Contraria tenenda.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, & meo iudicio pænè certa; nempe tale iuramentum metu expressum obligare, modò factum sit animo obligandi, & de re licita. Est communis sententia Theologorum in 3. d. 39. D. Thom. & Caiet. qu.89. art.7. Idem tenent plerique Canonistæ, quos citat Couar. de matrim. suprà, & Alex. Imolensis in cap. Verùm 15. de iureiur. dicit esse opinionem commonem.

Probatur Primò, ex Canonibus cap. Si verò de iureiur. vbi de eo, qui grauissimo metu compulsus fuerat renunciare beneficiu suo, & eam renuntiationem religione iuramenti confirmare, dicitur debere petere absolutionem. & ratio additur, *Quia non est tutum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum vergat in interitum salutis æternæ.* & cap. Verùm, eodem tit. dicitur; eos, qui inuiti pro vita aut rebus seruandis iuramenti vinculo se obstrinxerunt, esse absoluendos: ita enim consueuisse facere Romanos Pontifices. Vide plura suprà cap. 17. dubitat 7. num.51.

Probatur Secundò, ratione, quia Iure naturæ tenemur efficere vt verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi: hoc enim est magna iniuria in tantam Maiestatem; quam ne committamus, antè mors nobis præoptanda. Neque refert vtrùm id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis, an non; sufficit rem esse indifferentem, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quod confirmatur, quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potiùs habet speciem mali, cùm præbeat occasionem maioris iniquitatis: & tamen si iuramento promisisti, teneris; cap.Debitores.6.de iureiur.

Dixi, *modò factum sit animo se obligandi*, quia si absque tali animo factum sit, quidam docent non obligare: de quo infra dubitat. 8. Idem dicendum si adiderit restrictionem aliquam, vel clausulam tacitam.

27 *Promittens latroni 100.*

Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda vita promisit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri soluere, vt docet Caiet.ar. 9. Sotus l.8.q.1. a.7.& alij. etsi enim latro ex hac promissione nihil iuris acquisierit, eique nulla iniuria fiat si non soluas; tamen Deus ius habet vt verifices id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere: quia momentanea solutione satisfacis, quando iniuria causam dedit. quòd si latro condonet, etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum si Prælatus absoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacitè in tali iuramento subintelliguntur.

28 *Iurans redire ad carcerem.*

Sequitur Secundo, Eum, qui iureiurando promisit se rediturum ad carcerem, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniustè plectendum. Ita Caiet.& Sotus suprà, Silu. Iuramentum 4. q. 26. Tolerus l.4. cap. 21. Colligitur ex D.Thoma a. 7. ad 3. vbi dicit, iuramentum coactum in foro conscientiæ inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatur Primò, Ista promissio fuit prudens; quia absque illa non poterat obtinere reditum ad res suas componendas: ergo eius executio est licita licitum enim est exequi, quod prudenter promittitur, si licita: ergo si firmetur iuramento, est seruanda. Nec refert quòd res sint mutatæ, sublato metu & coactione: quia circa rem promissam non est facta mutatio: promisit enim redire absolutè, etiamsi coactio & metus tunc abfutura essent; & tamen prudenter promisit: ergo etiam prudenter exequi potest. executio enim nihil est aliud quam promissionis completio. Secundò, Supposita promissione redeundi, iste reditus non solum est licitus, sed etiam est honestus, vtpote opus virtutis fidei, veritatis, & fortitudinis, vt ex sensu omnium gentium constat: ergo si iuramentum accedat, nascitur obligatio. Tertiò, Si quis violet tale iuramentum, communi iudicio censebitur periurus; & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit; nisi forrè eum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

29 *Quorumdā sententia.*

Aduerte tamen, quosdam Doctores contrarium docere, scilicet non teneri redire, si carcer erat iniuriosus, vt tyranni, vel Iudicis non competentis; vel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundùm ordinem Iuris. Ita Nauarrus c. 12. n. 18. qui pro se adducit Tabienam v.Iurare. §. 10. Panorm. in cap. Si verò.8.de iureiur. Glossam communiter receptam in Clement.Pastoralis, de sententia & re iudicata v. Per violentiam. Io. Andream in spec. Rubr.de iureiur. Idem docet Couarr.l. 1. var. c.2. num.7. vbi citat Baldum, Curtium seniorem, Ancharanum, & Maiorem in 4. d. 15. q.22. additque non solùm non teneri redire; (de quo dicit non esse dubitandum) sed si redierit, grauiter peccare. Fundamentum huius sententiæ est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodò occidere, & vitam suam prodigere: hoc autem est illicitum, quia tenetur homo vitam suā conseruare. Confirmatur Primò, Quia detentus tali carcere tenetur capessere fugam si potest: ergo sit liber fit, non potest redire. Confirm. Secundò, Quia iuramentum non est seruandum, quando vergit in deteriorem exitum:

exitum,cap. Quintauallis, de iureiurando : at hîc vergit:ergo.Hinc sequitur,non solùm non teneri, sed etiam non posse redire.Hæc sententia est probabilis & secuta in praxi,propter Doctores.

Est sententia probabilis.

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas,vnde

Ad rationes.

Respondeo, Illud fundamentum non esse verum.qui enim ob iustam causam se in certum vitę discrimen coniicit, non censetur seipsum occidere,aut vitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conseruare; sed si commodè & decorè potest:hic autem iusta causa subest;tum ne videatur mendax, & promissi violator, quod minimè decet virũ grauem;tum ne censeatur periurus. Itaque exponit vitam propter opus virtutis, quod laudabile esse ostensum est suprà c.9.dub.6.

Ad Primam Confirmationem: non tenetur fugere, si promisit, præsertim cum iuramento, non fugere.imò etiamsi absque iuramento promiserit.

Ad Secundam:Tunc iuramentum censetur vergere in deteriorem exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij;vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex D.Thoma art.7,ad 2.

30 Petes, Quale peccatum est violare tale iuramentum metu extortum? Multi Doctores, præsertim Canonistæ, putant esse solùm veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò. 8. de iureiuran. Ioannes Andreas, Hostiensis, & alij in cap. Verùm 18. eodem, Angelus v. Periurium, n. 7. vbi citat pro se Petrum Aureolum, Cardin. & I. Andream. Probant ex dicto cap. Verùm. 18. de iureiur. vbi Pont. Cælestinus III. respondet, eos, qui inuiti pro vita vel rebus suis seruandis iurarunt,si non seruauerint, non esse tamquam pro mortali crimine puniendos.

Quale peccatum violatio talis iuramenti.

Sed communis sententia Theologorum est, esse peccatum mortale, præsertim si materia sit grauis,& is in cuius fauorem factum est, vel alius potestatem habens,non relaxet.Ratio est,quia facere Deum testem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sotus suprà. Nauar. num.14. Siluest. Iuram. 4. qu.7. & alij.

Est peccatum mortale.

31 Ad cap. illud Respon. Tantùm vult dicere, in foro ecclesiastico externo non esse puniendos pœna Canonibus in periuros constituta; sed mitiùs agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caietanus ait; hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ,alioquin eodem c.satis significatur eos esse periuros.

Ad Primum argumentum n. 26. positum Respondeo, Vt iuramentum obliget, non requiri vt promissio per se obligationem inducat,satis est vt. executio eius sit licita.

Ad argumenta initio proposita.

32 Dicitur Iuramentum sequi naturam contractus, non quoad esse firmum vel irritum, vt per se notum est; sed quoad conditiones tacitas,& alias limitationes,quas contractus ex Iure, consuetudine,vel contrahentium mente habet.

Dices, Promissio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Nisi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationem elisero: ergo ratione istius conditionis poterit iuramenti vis elidi & non impleri.

Respon. Si talem conditionem dum iuraret expressè cogitauit, & saltem mente adiunxit, fateor non teneri.poterat enim ratione iniuriæ quam patitur,huiusmodi restrictionem facere.Si autem de ea non cogitauit, sed simpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ aliàs Iure naturæ promissioni sic iniustè extortæ inerat,excludatur,& promissor non possit vti iure quod alioquin ratione illius conditionis competebat. Itaque per iuramentum censetur & præsumitur vsus istius Iuris exclusus, nisi conditio illa expressa voluntate fuerit instaurata, siue interiùs in animo, siue exteriùs voce.

Ad Secundum: Alia est ratio voti, alia iuramenti;nam in voto spectatur solùm vtrùm executio operis sit Deo gratior,an eius omissio.In iuramento, vtrùm executio sit licita, & promissario commoda.

Ad Tertium: Non deest consensus, qui Iure naturæ ad substantiam actus est necessarius: qui enim metu consentit,absolutè voluntariè & liberè consentit, secundùm quid inuoluntariè. hinc dicitur consentire voluntariè mixtè. vide suprà cap 17.num.43.

Ad Quartum: Solùm inde sequitur non debere seruari omnino; id est, ita vt non possit obtineri relaxatio. Illud enim *omnino* excludit dispensationem, vt inquit Glossa in cap.1. de pactis. in 6. & Archidiaconus ibidem. Confirmatur: Etsi vis & dolus in multis aliis æquiparentur, tamen hac in re minimè. nam metus non excludit consensum plenum sicut dolus.

Ad Quintum: Illud Authent. non videri receptum ab Ecclesia, ne via sternatur periuriis. Imò expressè videtur ei derogatum per c. Verùm. 15. & cap. Si verò. 8. de iureiur. & cap. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramentum seruandum, *quando non vergit in detrimentum salutis æternæ.* Excipiendum tamen videtur iuramentum de non facienda querimonia maleficij,id est,de accusando vel denunciando; quod videtur statim irritum reddi,si metu sit extortum. id enim bonum publicum postulare videtur. alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri, quod in damnum publicum redundaret. Verius tamen puto, etiam hoc iuramentum, nisi à Superiore relaxetur, obligare, excepto casu quo tenetur denuntiare ad malum impediendum, vel quo iuridicè interrogatur, ob regulam illam generalem, quia extra illos casus non vergit in detrimentum salutis æternæ,

---

DVBITATIO VII.

Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

NOtandum est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei, vel circa qualitatem. Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum; certum est, iuramentum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritum esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, non tenetur; quia mens ipsius non fuit contrahere super hac re, sed super alia. 33

Si dolus circa substantiam.

Sed difficultas est,si dolus versetur solùm circa rei qualitatem, vel causam promissionis aut contractus, 34

Si circa qualitatem.

tractus,

tractas Doctores generatim docent, si dolus causam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus est, excluditur voluntas; L. 1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis, cap. Quintauallis. & cap. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare; nam mens eius tacitè repugnat: si enim sciret rei qualitatem, nollet contrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentum, nisi secundum intentionem eius qui bona fide iurat, non autem secundùm intentionem eius qui fraude extorsit; cap. Humanæ aures. 22. qu. 5. Ita Nauar. cap. 12. nu. 13. vbi insinuat hanc sententiam esse communem; Silu. Iuramētum 4. q. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem qu. 19. Emmanuel Sà v. Iuramētum. Idem expressim docet Panorm. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. & 23. de iureiurando; cuius opinionem esse communem fatetur Alciatus in illud notab. 3. D. Anton. par. 2. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. vbi docet, quando dolus dat causam contractui, iuramentum non egere absolutione: vbi non dat causam (vt si voluisset contrahere, etiamsi non fuisset deceptus) tunc iuramentum requirere absolutionem: & hanc debere facilè dari in odium deceptoris. Couar. lib. 1. variar. cap. 4. n. 6. approbat sententiam Panormitani. omitto alios.

Ea sententia probabilis. Hæc sententia mihi omnino videtur vera, tū ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit, etiamsi (quando non fuit error circa substantiam rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur, tamen detecto errore potest in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiusmodi promissioni inesse censetur, scilicet, Nisi rem talem vel talem esse deprehendero; vel ob tacitum dissensum & repugnantiam animi; vel quia prudenti iudicio talis euentus censetur exceptus: etsi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hæc conditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur, vt mutet qualitatem actus; sed vt illum secundum naturam ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramentum sequi naturam actus super quem cadit. Itaque actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas alias per se habet: nisi iurans expresse aliud intendat, volens sibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promissorium interpretandum, Si res in eodem statu permanserint, si notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Siluester Iuramentum. 3. quæst. 1. §. Nam tertiò, ex communi sententia Doctorum, atqui non censetur manere in eodem statu, quando posteà aliquid se aperit, quod antea latebat: nam paria sunt in iure, aliquid superuenire, & apparere seu incipere cognosci. sicut è contrario. paria sunt, non esse, & non apparere; vt colligitur L. 77. ff. de contrahenda empt. Denique quotiescumque post iuramentum aliquis casus euenit, quem prudenti iudicio non censeris voluisse tua promissione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo si ab initio idem casus subsit, sed ignoretur, non censetur comprehensus promissione, ita vt obligeris quando scieris.

35 *Exempla.* Explico exemplis. Primò, Iuramento promisisti puellæ nuptias, putans esse virginem; posteà intelligis occultè fornicatam, non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuisses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus.

Secundò, Iuramento promisisti emere domum Petri, quia putabas bonam, posteà deprehendis vitium in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus. non teneris, ob eamdem causam.

Tertiò, Puella dolo inducta a fratribus, renuntiauit cum iuramento hereditati paternæ pro certa dote, non tenetur, si hæreditas multò pluris valebat; vt docet Fredericus consil. 116.

Quartò, Vendidisti domum tuam, & iuramento promisisti stare contractu: postea deprehendis te grauiter læsum, potes agere ad suppletionem pretij: non enim iuramento intendisti cedere iure tuo si deceptus esses in pretio. omitto alia. Neque contra hanc sententiam sic explicatam sunt vlla argumenta difficilia. Secùs nonnihil se res habet in votis; quia promissio fit Deo, vt patet ex dictis cap. 40. dubit. 2. vnde si semel est valida, non potest in irritum reuocari propter ea quæ posteà se aperiunt. secus in promissione quæ fit homini, quæ potest reuocari errore detecto: & hoc sensu iuramentum dicitur inualidum.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit.

NOtandum est, in iuramento promissorio 36 posse distingui tria externa, scilicet iuramen- *Tripliciter* tum externum, promissionem, & executionem: & *fictè iurari* tria interna; scilicet intentionem iurandi, intentio- *potest.* nem promittēdi seu obligandi seipsum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri potest vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exteriùs iuret sine animo iurandi. Secundò, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen se obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Si primo modo iures, scilicet absque animo iu- *Si desit ani-* randi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo; *mus iurādi.* quia reuera non iuras, nec intendis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare. sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exteriùs verba contractus pronuntians absque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, non obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionem agentis, est inualidus, si ea intentio desit; vt patet in collatione Sacramentorum, excommunicatione, absolutione, &c. quod maximè locum habet in promissione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet.

Aduerte tamen, si occasione talis iuramenti ob- *Si hoc sit* ueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia *causa dāni.* causam dedisti: nisi fortè per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersus illum vti censeris sic iurando. Similiter si scandalum iuramento non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogeris seruare prout sonat, nisi fortè metu extortum fuisset: tunc enim est per iudicem relaxandum.

37 *Si desit intentio obligandi. Prima sententia, non obligari.*

De secundo modo est maior difficultas, suntq; duæ sententiæ. Prior est, eum, qui iurat animo se non obligandi non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonauentura in 3. d. 39. ar. 3. q. 2. Scotus ibid. q. vnica, art. 3. Siluest. Iuramentum 4. q. 7. vbi citat Panormitan. & alios, & q. 19. Angel. Iuramentum. 5. n. 31. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel d. 39. quæst. 1. ar. 2. concl. 5.

Probari potest hæc sententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clausulam, quæ sit contra substantiam contractus, non obligatur; quia talis clausula irritum reddit contractum: vt si contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum: si vendam domum, ea lege vt eam à me non alienem: si promittam alicui 100. aureos, sic tamen vt nolim teneri: atqui hic apponitur clausula, quæ sit contra substantiam iuramenti; ergo iuramentum non obligat. Nec refert quòd verbis non exprimatur, quia exprimitur mente, à qua sola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, revera non habet animum seriò iurandi, sed solùm externis verbis; sicut qui contrahit matrimonium cum animo non se obligandi ad reddendum debitum, non censetur seriò velle contrahere: nemo enim potest simul intendere contradictoria. quòd si putet se posse sic contrahere, decipitur, nec ideò contractus vim habet. Tertiò, Deus non acceptat iuramentum, nisi secundùm hominis intentionem, cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc sententia est valdè probabilis, quia ferè communis, & rationibus probabilibus nititur.

38 *Altera est verior.*

Altera est, Tale iuramentum, si seria intentione iurãdi factum sit, obligare, etiamsi animus se obligandi defuerit. Ita Caietanus ar. 7. circa respons. ad 4. quem sequitur Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & multi recentiores; quæ mihi videtur verior.

Probatur Primò, Quia obligatio est omnino inseparabilis à iuramento promissorio; nec est in potestate hominis, efficere vt sit tale iuramentum, & ex eo non nascatur obligatio. Secundò, Quicumque aliquid iurat, tenetur efficere vt verum sit quod iurat, nec vlla arte potest hanc obligationem euadere; quia cauendum ei quàm maximè, vt non adducat vel adduxerit Deum in testem falsi: ergo tenetur exequi quod iurauit se facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramento promissorio est duplex veritas; præsens, scilicet quòd habeas animum implendi: & futura, quòd reipsa implebis: sed non potes efficere vt non obligeris ad veritatem præsentem: ergo neque vt non astringaris ad futuram. Quartò, Ex iuramento nascitur obligatio, non ratione intentionis obligandi, vt in contractibus; sed ex natura operis, sicut ex damno illato nascitur obligatio restitutionis, & ex facto vnde damnum metuitur, nascitur obligatio impediendi: ergo etiamsi intentio obligandi absit, nihilominus oritur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti non ex intentione, sed ex ipsius operis substantia nascitur.

39 *Respondetur ad rationes diuersæ sententiæ.*

Ad primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Hoc esse verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione; nam hi consistunt in eo, quod est se obligare alteri, & alterum sibi: secùs in iuramento, quod consistit in eo, quòd Deũ adducat in testem veritatis præsentis vel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes, etiamsi dicas te eius reuerentia nolle teneri ad exequendum; nam nihilominus teneberis, ne eum facias testem falsi circa executionem. Itaque talis clausula, Quòd nolis obligari, non potest efficaciter addi iuramento promissorio, sicut nec contumeliæ, nec detractioni, vel alteri actui, ex quo secuturum est damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illam clausulam non esse contra substantiam iuramenti; quia potest Deus vere in testem adduci, etiamsi nolis eius reuerentiâ obstringi; sed vt summum est contra effectum.

Ad Secundum: Negandum est, talem non habere animum iurandi; supponimus enim, illum velle adducere Deum in testem, quãuis inde nolit obligari: nam simili modo potest quis testari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel sponsione.

Ad Confirmationem: Non potest quis intendere contradictoria expressè, & efficaci affectu: potest tamen implicitè & inefficaciter; vt quando quis vult peccare, & tamen non vult esse reus mortis æternæ.

Quomodo possimus intendere contradictoria.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligendum est quoad id quod quis iurat, non autem quoad modum obligandi vel non obligandi.

Ex quibus apparet discrimen inter votum & iuramentum: qua in re falluntur Caietanus, Sotus, & quidam recentiores, putantes vtrobique esse eandem rationem: nam obligatio promissionis pendet ex intentione, obligatio iuramenti ex ipso facto externo.

Discrimen inter votum & iuramentum.

40 *Si absque animo implendi.*

Si tertio modo iures, scilicet *absque animo implendi*, quidam insinuant, non nasci obligationem. Silu. enim, Iuramentum 4. q. 26. ex Panorm. dicit eum, qui iurauit se rediturum ad carcerem iniquum, non teneri, si iurauit animo euadẽdi: secùs si animo se obligandi; & D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 3. qu. 2. aperte insinuat, eum, qui iurauit non animo implendi, sed euadendi periculum, non teneri. Confirmatur, quia quicumque habet animum non implendi, censetur etiam se nolle obligare, vt docet Valentia disp. 6. qu. 7. p. 4. quorsum enim vellet se obligare, si nollet implere? Sanè si rogaretur, statim diceret hanc esse mentem suam. Itaque sicut probabile est non teneri eum qui iurat absque animo se obligandi; ita probabile erit eum non teneri, qui animo non implendi; quia in hoc, illud tacitè censetur contineri.

41 *Animus implendi non requiritur ad obligationem.*

Hæc sententia non videtur improbabilis, quando iuramentum iniquè extortum est. Contrarium tamen est verius & multò probabilius, vt patet ex iis, quæ suprà cap. 40. num. 7. de voto dicta sunt. Et probari potest, Primò, Quia est verum iuramentum, factum animo iurandi, & adducendi Deum in testem: ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum est, ne facias Deum testem falsi circa executionem. Nec refert vtrùm metu extortum sit an non: quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non soluendi non tollit obligationem; ergo neque in iuramento. Tertiò, Prius est obligari quàm exequi: obligatio enim non nascitur ab executione, sed executio ab obligatione; ergo ex eo quòd desit animus explendi, non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia sublato posteriore, non tollitur quod prius est. Denique hæc est communis sententia Doctorum.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde necessariò nascitur obligatio, non potest præsumi nolle

nolle se obligare, nisi expresso actu id nolit; nam ipso actu contrarium facit: quod maximè locum habet in casu proposito, quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurantis, vt dictum est, sed ex ipso facto. Nec obstat, quòd diceret se nolle obligari, si rogetur, quia quiuis contrahens cum intentione non soluendi, idem diceret, si rogaretur; tamen non idcò censetur se noluisse obligare, cùm absolutè intenderit cōtrahere, & contrahendo se obligauerit. Itaque talis præsumptio locum non habet, quando factum contrarium obstat.

42 *De culpa grauitate in 3. modo.* Quod ad grauitatē culpæ attinet; si tertio modo fictè iures, videlicet absque animo implendi, erit periurium mortiferum: quia cùm duplex veritas requiratur in iuramento promissorio; præsens, & futura, deest veritas præsens, nempe animus exequendi, quòd si postea non exequaris, accederet noua culpa letalis, quia deerit veritas executionis, Deúmque de nouo facies testem falsi.

In 2. modo. Si secundo modo, ita vt ipsa fictio versetur circa obligationem, (vt cùm non intendis te obligare) est etiam peccatum mortale, vt rectè Siluester Iuramentum 4. qu.7. Primò, Quia deest veritas præsens, id est, animus exequendi; iurat enim se facturum, quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit se obligare; in eo enim est peculiaris irreuerentia, quòd velit Deum adducere in testem, & tamen nolit eius testimonio obstringi, vnde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quàm solùm animo non implendi. Confirmatur, quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solùm homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti; insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarem malitiam. quòd si solùm intenderes te non obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, sed soli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi, erga hominem non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamsi desit animus promittendi homini.

In 1. modo Si primo modo, ita vt fictio sit circa actum iurandi, (vt cùm non intendis iurare, sed simulare iuramentum) distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. Si est verum, probabile est non esse peccatum mortale, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium; quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini; quia in opere externo idem futurum est atque si ex animo iurasses; & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo; tum quia reuerà non adducitur in testem, sed solùm id fingitur & simulatur; tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solùm in testem veritatis.

Iurans verum absque animo iurandi. Contrarium tamen videtur verius, si iures mandato iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare; alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessarium. Ita Caietan. supra artic. 7. ad 4. Sotus art.7. Si tamen iniquè exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, vt Sotus docet contra Caietan. quia nulli fit iniuria.

43 *Iurans verbo falsum.* Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus supra, Couarr. in cap. Quamuis pactum. 1.p.§.5 num.3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi; quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificium Iudaicum, v.gr. agnum vel vitulum, absque animo sacrificandi; vel adoleret thus idolo absque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur conuincere, alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi, & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahumetem, vel solemnia illa Turcarum verba pronunciare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, est peccatum mortale. satis enim est, in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumstantiis, vt meritò videri possit velle sacrificare, laudare, &c. Itaque contraria sententia videri possit non improbabilis, scilicet non esse id peccatum mortale, si per iniuriam cogaris, & falsitas sit penitus occulta: quia neque reipsa iuras falsum, cùm non intendas Deum in testem vocare, sed simulare; neque secundùm prudentem æstimationem potes censeri iurasse falsum; tum quia falsitas est penitus ignota, tum quia iusta causa erat alia mente iurandi. & in hoc casu locum habere posset sententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu extortum non obligare sub mortali: de quo supra dubit.6.

Verùm satius est tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm si alio sensu quàm alter intelligit iures, obligaris, & quale peccatum hoc sit.

NOtandum est, hoc dupliciter fieri posse: Primò, Si oratio sit ambigua, & tu de industria alium sensum intendas, quàm is qui iuramentum exigit. Secundò, Si non sit per se ambigua, sed illi tacitè aliquam restrictionem addas. Rursus vel sponte iuras, vel compulsus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

Dico Primò, Qui alio sensu iurauit, non tenetur præcisè ex vi iurisiurandi, nisi iuxta suum sensum. Ita Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 5. in principio, Caietan. & Arragonius art. 7. Sotus l.8. quæst.1. art.7. circa 4. argumentum, & multi alij. Probatur Primò, Iusiurandum vi sua solùm obligat ad id quod per ipsum est confirmatum & assertum; quia ad hoc solùm is qui iurat, Deum in testem adduxit: sed solùm id assertum est, quod iurans in mente habuit: ergo solùm ad illud præstandum obstringit. Secundò, Quia iuramentum sequitur naturam promissionis, cui accedit: atqui promissio non obligat vltra intentionem promittentis; ergo nec iuramentum. Tertiò, *Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis; apud Deum verò verba pensantur ex corde*; vt ait Gregorius l. 26. Moral. cap.7. & habetur 22. q.5. cap. 11. Humanæ aures. ergo cùm ex intimis alio sensu proferantur, Deus etiam sic ea accipit, & ita confirmare censetur. 44 *Iuramentum vi sua obligat secundum mentem iurantis.*

Dices, Reuerentia diuina obligat non solùm vt verifices id quod intendisti iurare, sed etiam quod aliis rationabiliter visus es iurasse. si enim id non serues, videberis periurus, & quantum in re, mi- 45 *Obiectio.*

 nues

nues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap.9. Quacumque arte.22. quæst.5. ex Isidoro lib.2.de summo bono c.31. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit.*

Resp. Respondeo, Ob hoc argumentum multi DD. videntur sentire contrarium: sed facilè possunt conciliari: nam etiamsi iuramentum non obliget per se & vi sua nisi secundùm mentem iurantis, vt dictum est: tamen ratione damni vel scandali secuturi, potest obligare iuxta mentem exigentis; &

Quomodo obliget iuxta mentem exigentis.

hoc solùm probat argumentum allatum, reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitandum scandalum in materia religionis; & non solùm vt nihil agas quod contra honorem diuinum verè sit, sed neque quod videatur esse. Deus etiam accipit sicut alter intelligit; quia censet te ad hoc obligatum non præcise vi iuramenti; sed quia teneris alterum non decipere, causam damni & scandali non dare, seposito tamen periculo damni & scandali, nulla obligatio grauis nascitur in foro conscientiæ: nam deceptio illa per se non est mortifera. In foro tamen externo cogendus est implere quod secundùm verborum legitimam interpretationem visus est promisisse.

Vtrùm autem teneatur parère si res sit integra, & impletio illi valdè detrimentosa, & scandalum absit, quæri potest. de quo vide suprà c. 18. num. 61.

46 Dico Secundò, Quando quis se sponte sua offert ad iurandum, vel legitimè ad hoc compellitur, peccat mortiferè, si alieno sensu iuret. Ita Nauarr. c.12. n.8. Caietan. Sotus. Arragon. suprà, & alij. quod maximè verum est in Iudicijs & contractibus: in his enim est grauis deceptio partis, in illis fit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non subest causa legitima vtendi illa calliditate, videatur falsum iurasse: præsumitur enim iurasse ad mentem exigentis, vt communiter fieri consueuit.

Institores iurantes. Petes, An sit peccatum mortale, quando institores iurant rem sibi tanti vel tanti stetisse, alio sensu quàm emptores intelligant? Ratio dubitandi est, quia dicunt se alia ratione iustum pretium ab emptoribus non posse obtinere, nec per hoc velle aliquid iniusti committere.

Respondeo, Non facilè id esse credendum; tamen si verum sit, non videri eo casu peccatum mortale; sed tunc mortale censendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere supra iustum, vel obtinere pretium summum, quod alioquin emptor dare noluisset; vel alia ratione sunt ei causa damni.

47 Dico Tertiò, Quandocumque aliquis iniustè

Si iusta causa subsit. cogitur ad iuramentum, vel aliàs habet iustam causam celandi mentem suam oratione ambigua, vel tacita restrictione; non peccat, etiamsi alieno sensu iuret quod intellige, si necessitas vel vtilitas iuramentum exigat. De *de oratione ambigua* est ferè communis sententia, Soti, Caietani, Arragon. suprà, & aliorum. Ratio est, quia cùm non teneatur loqui ad mentem alterius, potest orationem in aliam sententiam vsurpare, & aliena à proposito alterius respondere: & consequenter si ratio postulet, potest illi in eo sensu adiungere iuramentum.

Restrictio occulta. De *restrictione occulta* negant Sotus, Caietanus, Arragon. & quidam alij; quia oratio illa, quæ exterius profertur, est falsa: vt si promittas latroni 100. tacitè addendo, si debeo, si ius habes, &c, exteriùs mentiris, quia oratio externa id non significat.

Sed contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus cap.12.num.8.9.& 19. & comment. in cap. Humanæ aures.22. q.5. Siluester, Iuramentum 3. quæst. 2. Iuramentum 4. q.7. Angelus, Iuramentum 5. num. 9. Adrianus in 4.q. de sigill. confessionis. Maior in 4. d.15. quæst. 18. Toletus lib.5. cap.21. & l.5. cap. 58. à Valentia disp.5. q.13. p.2. & disp. 6. q. 7. p.4. & alij multi. v. g. Si reus non *Exempla.* iuridicè rogetur, potest dicere, Non feci; mente addendo, in carcere: Non habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus cap.58. Si venis ex loco qui putatur falsò infectus peste, potes custodibus oppidorum respondere, te inde non venire, te illac non transisse, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi sit infectio: sic enim respondes ad intentionem eorum remotam; ita Siluest. v. Iuramentum 3. q. 2. Toletus l. 4. cap. 21. Nauarr. suprà. Addit Toletus, *quamuis locus sit infectus peste, si tamen viator non sit infectus, potest vti æquiuocatione; quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, si sit omnino certus à se nihil esse periculi.

Probatur, Quia in his & similibus euentis non *Probatur esse licita.* tenetur homo totam mentem suam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem exprimere, & partem tacitos addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem suam exteriùs declarare coram isto, quàm dum solus agit & secum loquitur: cùm iste nihil ad hoc iuris habeat. sed dum secum loquitur, non tenetur totum exprimere; sed potest partem in animo retinere: ergo etiam cùm agit cum illis ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quòd illud, quod exprimit, per se sit falsum; quia non intendit per se & solitariè affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo est verum. quod enim exprimitur, solùm est pars totius orationis, quæ cōstat partim locutione mentali, partim externa. quòd autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio homil.1. in Ezechielem, vbi dicit, Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideò incipere suam prophetiam particulâ copolatiuâ. *Et factum est*, &c. Secundò, Multis Scripturæ exemplis; Genes. 27. *Ego sum primogenitus tuus Esau*; scilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit sancta Iudith, quæ vix aliter à mendacio excusari possunt, quàm aliqua conditione vel restrictione tacitùs addita. Marci 13. *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius*; scilicet vt legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se nescire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non ascendam ad diem festum hunc*, scilicet modò, vel manifestè, vt soleo. neque etiam obstat quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, sed tegere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quòd autem ipse falsum iudicium sibi formet, ad hoc solùm permissiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse. accedit,

cedit, quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

48 *Quando fas adhibere iuramentum.* Ex his patet, quotiescumq; licitum est vti oratione ambigua, vel tacita restrictione, licitū etiam esse vti iuramento, si necessitas vel notabilis causa postulet. numquam tamen licitum est vti hoc artificio orationis, nisi quando iuste possumus veritatem occultare, vt si aliquod malum vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causa fiat, est abusio orationis contra virtutem veritatis, & eiusdem consuetudinem, ac proinde est peccatum, etsi propriè non sit mendacium.

Sine causa. Quòd si tali orationi, cùm iusta causa non subest, addatur iusiurandum; vt si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causa, erit graue peccatum, quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit; nam reuerà non est periurium, cùm id quod iurare intendis, falsum non sit. quia tamen falsum esse externius videtur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

Iurans quòd se non commendarit. Ex dictis etiam colligitur quid dicendum sit, quando quis electus ad magistratum cogitur (vt quibusdam locis fit) sub graui pœna acceptare, & nihilominus cogitur iurare se nihil egisse vt commendaretur. Eo enim casu si contra fecit, & res adhuc est integra, tenetur quantum in se est curare ne electores, apud quos se commendauit, habeant rationem illius commendationis, sed purè spectent bonum commune, & merita personarum. quod si illi fecerint, poterit iurare quòd se non commendauerit, intelligendo tacitè *commendatione efficaci*, ex qua sit electus. De tali enim intelligendum est statutum postulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligenda sunt. actus enim inefficax perinde est ac si non fuerit. Non enim tenetur delictum occultum fateri quod est impertinens ad propositum. Sic si aliquid promisisti alicui electorum vt te eligeret in Prælatum; si ille te non eligat, vel tuæ promissionis nullam rationem habeat, electio non est vitiosa: & si cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promisisse. Ratio autem cur tenearis, re adhuc integra, reuocare tuam commendationem, est, quia teneris curare vt possis iurare secundùm mentem statuti, alioquin tacitè consentis in periurium, illius periculo sponte te exponens. Si autem res non est integra (vt si electio iam facta est) vel non possis reuocare quod fecisti; adhuc sentio te posse iurare cum restrictione mentali: nimirum, quia non fecisti publicè, vel eo modo vt sit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultum, cùm non est infamia, aut probatio semiplena, aut indicia æquipollentia, vt communiter Doctores tradunt; de quo suprà cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolensis & Bartoli communiter recepta in L. 2. C. Si seruus aut libertus, nu. 2. Vbi docent, eum qui eligendus est in Iudicem, si interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum est tale, vt non impediat officij administrationem. si non tenetur fateri, poterit etiam sano sensu iurare, se illius expertem, si necesse fuerit, vt si nec officium nec iuramentum detrectare possit.

Secùs est cùm quis rogatur de impedimento matrimonij vel Ordinum: tum quia hæc impedimenta impediunt executionem: tum quia sponte quis se ad illa offert. Quòd si sub graui aliqua pœna cogeretur matrimonium vel ordinem capessere, non teneretur occultum impedimentum, vnde infamia gigneretur, patefacere: & sufficeret, coactione cessante, facere quod Ius præscribit.

Addo tamen grauiter peccare eos, qui vbi huiusmodi sunt statuta & iuramenta in vsu, se commendant: quia præterquam quòd faciunt contra statutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare; & ita consentiunt in periurium. vnde & posteà tenentur suam commendationem irritam reddere, si res adhuc est integra: & in iurando non possunt vti restrictione interna, si vllo modo absque graui incommodo possint illud vitare, etiam magistratum detrectando.

DVBITATIO X.

Vtrùm fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.

Respondeo, Fas non esse, nisi iusta causa subsit: quia quantum in nobis est, tenemur tantam Dei iniuriam & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Augustinum ser. 11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eò quòd iuramentum à proximo in tali casu exegisset. 49 *Tutolymenus.*

Potest tamen sæpe iusta causa subesse, ob quam hoc sit licitum. Primò, Si sis Iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cum adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thomas q. 98. art. 4. & Caiet. ibidem. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 6. num. 3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptum Iuris, adhibendo ea quibus solet elici veritas; alioquin daret iustam occasionem scandali, quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (vt si aliud remedium facilè possit adhibere) tenetur. sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur cap. Clericos. 3. de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat; & alia remedia suppetunt. Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet vt ab aduersario iusiurandum petas. si enim omittas, videberis prænaricati. Tertiò, Si speras illum reuerentiâ Numinis non ausurum peierare, & aliàs magni tua intersit, D. Thomas suprà: quia quod exigitur, per se licitum est, & finis qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quartò, Addi potest si eius periurio possis vti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt sic iniuriam euadas aut Ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum caueas. *Casus quibus liceat.* *Iudex Ecclesiasticus.*

Petes, Quid si norim illum iuraturum per Mahumetum, vel idolum? 50 *Si per falsos deos.*

Respondeo, Nihilominùs in contractibus & aliis causis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam coge-

 re vt

te vt iuret; non quidem determinatè tali modo, sed absolute & in genere: quod est quotidianum apud mercatores qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen. 31. sine tamen iusta causa non licet. Vide Augustinum epist. 154. ad Publicolam, & Serm. 30. de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 *Vtrum maius peccatũ.* Petes, vtrum sit maius peccatum, iurare per verum Deum fallaciter, an per falsum veraciter?

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum deum veraciter, si ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excusantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. Augustin. epist. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm sit maior obligatio iuramenti quàm voti.

D.Thomas art.8.

52 *Iuramentum promissorium.* Notandum est, hanc quæstionem potissimùm habere locũ in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primùm si aliquid iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quàm si solùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo vinculum. Nec refert vtrùm expressè an tacitè promittas; vt si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factum, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solùm homini, vtrùm talis iuramenti maior sit obligatio, quam voti, quo simile quid Deo voues. D. Thom. *Sententia D. Thomæ.* negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quàm reuerentes in verificando quod per nomen eius promittimus. qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solùm contra reuerentiam Deo debitam. Hæc sententia est probabilis, eámque sequuntur Caietan. & alij Thomistæ, & multi DD. Sed contrà

Obiici potest Primò, Qui non implet quod iu-
53 *Ratio ob quas iuramenti obligatio videtur maior.* rauit, facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quam ei non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat, per hoc solùm officium debitum deseritur. Secundò, Periurium contra veritatem præsentem (vt cùm quis iuramento assertorio iurat falsum, vel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quàm violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quàm votum ad soluendum promissum. Antecedens patet, tum ex grauissimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes statutæ sunt; plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præscissione, vel aliis modis corporaliter; & Iure Canonico depositione: tum quia sunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contẽptus Numinis. qui autem semel vel iterùm violat votum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non solùm erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria si violetur: votum solùm obligat Deo; ergo, &c.

Dices, Potest quis iurare nemini aliquid pro- *Obiectio.* mittendo; vt si iures te daturum eleemosynam.

Respondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, *Resp.* vt illi placeas: itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Quòd si quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui promittere, sed solùm affirmare quid sit facturus, nihilominùs hoc vinculum per se fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valdè probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d. 38. qu. 5. Michaël Medina lib. 5. de continentia c. 22. & 23. & alij quidam recentiores. Nauar. c. 22. num. 32. *Conciliatio Nauarri.* conatur has sententias conciliare; dicitque sententiam Maioris esse veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D. Thomæ esse veram, quando votum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus, iuramentum per se & ceteris paribus maius vinculum inducere. Quod si verum est, sequitur etiam in hoc vltimo casu (quando votum fit potissimùm in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iuramento est duplex obligatio, scilicet religionis erga Deum, quæ per se est firmior, & iustitiæ erga proximum: in voto solùm est vna obligatio, scilicet religionis erga Deum.

Ad rationem alterius sententiæ: Periurium non 54
solùm est contra simplicem reuerentiam Deo de- *Ad rationem contrariæ sententiæ.* bitam, sed etiam contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in se est, facit Deum testem falsi. In violatione voti, esse contra reuerentiam & contra fidelitatem, non sunt duæ malitiæ disparatæ, sed altera pendet ex altera; adeò enim est contra reuerentiam, quia est contra fidelitatem debitam ex promissione supremo Domino: violare enim fidem domino suo, irreuerentia est in illum. & quamuis essent distinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D. Thomæ benè probat, opus, quod ex voto fit, esse Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento; quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illum honorandi: itaque induit speciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, sed ex affectu iustitiæ erga proximum, vel timore iniustitiæ aut periurii; neque exhibetur Deo, sed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate.

Dupliciter tolli potest obligatio à iuramento, 55
Primò, Impediendo ne illam ab initio in- *Impeditur obligatio iuramenti per legem.* ducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri potest obligatio iuramenti per legem, si lex statuat vt iuramentũ contractui vel promissioni alicui adiectum, sit irritum, & nullam inducat obligatio-

ligationem. Sic Concilium Trident. sess. 25. c. 16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, si fiat ante bimestre, quod præcedit professionem: de quo suprà cap. 41. num. 39. 40. Sic in regno Lusitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promissiones, remissiones, & distractus iuramento confirmati, si alioquin ad forum sæculare eorum cognitio pertinebat: nisi cum Regis facultate iuramentum appositum fuerit. Simili ferè modo in regno Castellæ; exceptis quibusdam contractibus, vt refert Molina disputat. 149. Quod ideò factum est, ne lites super huiusmodi contractibus traherentur ad forum ecclesiasticum. iuramentum enim facit, vt causa, quæ aliàs merè est ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro competenti, in 6.

56 *Quomodo fiat vt obligatio impediatur.*

Sed difficultas est, quomodo potestas humana hoc possit, cùm obligatio naturaliter & necessariò resultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus testem falsi, vt suprà ostensum est num. 38. Omissis variis sententiis, quæ rem non explicant, nec punctum tangunt.

1. Reddendo inhabilem ad acceptandum.

Respondeo, Dupliciter intelligi posse id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramentum promissorium non obliget, nisi promissio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum est; si hic sit inhabilis ad acceptandum, nulla potest nasci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci possit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis potest reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquisitionem bonorum, & similia: cur non etiam ad validè acceptandum alterius promissionem? Verùm hic modus non videtur sufficiens: quia etiamsi acceptatio sit inualida, & contractus irritus, iuramentum tamen non reuocandi talem contractum potest esse validum, vt patet in contractu minoris quo alienat rem immobilem sine auctoritate Iudicis, adhibito iureiurando de non contraueniendo: & in contracto pupilli qui pubertati proximus.

2. Condonando obligationem.

Secundò, Intelligi potest id fieri condonando seu remittendo obligationem, hoc ipso quo iurans tentat illam inducere. cùm enim iuramentum promissorium non obliget, si ille, cui fit, statim remittat, (nam sub hac tacita conditione, *Si velis, Si non remiseris*, fieri censetur) etiam non obligabit, si Superior illius ex iusta causa remittat. hæc enim remissio non est minùs efficax quàm remissio inferioris, cuius interest, & eam virtute continet: vnde non minùs resistit obligationi, quàm illa. quare etiam lex irritans eidem obligationi resistet, cùm talem remissionem continere censeatur. Et hoc modo videntur etiam leges ciuiles, posita iusta causa, posse impedire iuramenti vinculum in materia ciuili. de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum par. 2. §. 3. num. 25. & sequentibus.

3. Prohibendo executionem.

Alio modo impediri potest obligatio, quando prohibetur executio, ita vt sine peccato fieri non possit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis sponsalibus appositæ & iuramento confirmatæ, de quo suprà cap. 17. dubitat. 7.

57 *Quo modo tollatur iam inducta.*

Obligatio iam inducta tolli potest quinque modis.

1. Mutatione materiæ.

Primò, Mutatione materiæ; vt si res iurata fiat impossibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante: quo modo etiam potestas sæcularis subinde vti potest.

2. Condonatione.

Secundò, Condonatione; vt si is, in cuius fauorem factum est, remittat obligationem; quiuis enim potest condonare promissionem factam in suum fauorem, etiamsi facta sit in modum voti; vt si voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iustitia quæst. 1. art. 9. & quidam alij.

Sed Probatur; Quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit se obligare nisi sub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intendit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo si ille nolit, vel condonet, non obligatur; cessat enim conditio sub qua obligatio inducta est. eodem ex iusta causa vti potest ciuilis potestas.

3. Commutatione.

Tertiò, Commutatione; vt si ille, cui factum est, concedat aliud opus loco illius quod iuramento promissum est, præstari. Vbi Notandum est, quando talis commutatio facta est, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta est; quia illud iuramento non promisit: sed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. Pari modo si iurasti soluere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad mensem, non teneris post illum diem ante finem mensis ex vi iuramenti, sed solùm ex pacto. Secùs tamen est in commutatione voti: quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio; quæ promissio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio est, quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, nisi ea lege vt loco illius aliam suscipias; non erga seipsum, sed erga Deum; quia non suo, sed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum est voti: ergo, &c. Confirmatur, quia si creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipso, quo debitor acceptat, censetur illud promittere & se obligare.

Discrimen inter commutationem voti & iuramenti.

58 *A quo fieri possit commutatio iuramenti.*

Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramentum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic continet votum; vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt si iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi eleemosynam, seruaturum continentiam) commutari potest ab eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, vt communiter docent DD.

Consectaria 3.

Vnde sequitur Primò, Episcopum & alios Prælatos habentes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramēta, præter ea quę implicant votum Pōtifici reseruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia à se facta in melius commutare. quod colligitur apertè ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando. Nec refert, etiamsi tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia si promissionis verba ad illum directa non sint, nullum ille ius acquirit, sicut suprà cap. 40. n. 90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sit acceptatum, non potest commutari ab alio, ipso

 inuito,

inuito; nisi intercesserit iniuria, vel in pœnam iustam, vel bonum commune aliud postulet, vt statim dicemus.

59 Petes, Vtrùm Regulares, qui ex priuilegio & potestate delegata commutant vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt, posse. Primò, Quia iuramenti vinculum per se minus est quàm voti, secundùm D. Thomam & plurimos DD. at cui cōcessum quod maius est, censetur etiam concessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanescit, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiam tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis; reg.42. de regulis Iuris, in 6. sed iuramentum est accessorium voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiam in illis iuramentis. Hanc sententiam tenet Petrus Aragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto q.5.num 42. Viualdus cap. 14. q. 8.& alij multi recentiores. Idem sentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à voto, & à iuramento, vt Siluest. Iuram. 5. q. 3. Sotus lib. 8. q.1.art.9. Fumus v.Iuram.num. 19.& alij.

An Regulares possint. Multorum sententiâ possunt.

60 Dices, Hæc facultas commutaodi & dispensandi est priuilegium: priuilegia autem sunt strictè interpretanda, cap. Cùm in illis. 16. cap. Cui de non sacerdotali. 27. de prębendis, in 6. quia Iuri communi derogant; vnde etiam dicuntur odia Iuris: odia autem sunt restringenda, vt habetur regula 15. de regulis Iuris, in 6.

Obiectio.

Priuilegia.

Resp. Responderi potest, talem facultatem, concessam in fauorem aliquorum particularium, censeri priuilegium, & odium Iuris; ac proinde strictè esse interpretandam: secùs verò quando concessa in fauorem publicum; etiamsi alicui particulari concessa sit; tunc enim censeri non priuilegium & odium Iuris, sed fauorem & beneficium Principis. vnde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam, *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Ita Panormitanus in cap. final. de simonia, & Glossa ibid. & alij passim. quod multò magis locum habet, quando concessa est non particulari alicui, sed integro Ordini: tunc enim non solùm non censetur odium Iuris, sed etiam æquatur Iuri communi, inserto corpori Iuris, adeò vt per Bullas & alias reseruationes ei non derogetur, nisi habeant expressam clausulam derogatoriam: quod etiam signum est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissimè interpretandum; beneficium, inquam, non tam Ordinis, quàm populi Christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis: si tamen hoc per condonationem soluatur, statim per se euanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus, iisdem causis solui sponsalia iurata, quibus soluuntur simplicia; quia eamdem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauar. cap. 27. n. 275. Enchiridij, Ioannes Azorios lib. 11. cap. 10. qu. 2. & quidam alij recentiores, quorum sententia est magis conformis stylo Curiæ Romanæ. solet enim tamquam speciale priuilegium concedi potestas commutandi iuramenta.

Sed vtendum videtur distinctione. Si enim iuramentum fiat animo promittendi Deo, ita vt includat votum; commutari potest ab iis qui vota similia commutant. Ratio est, quia iuramentum est voto accessorium. vnde qui potest tollere obligationem voti, eo ipso potest tollere obligationem iuramenti. accessorium enim sequitur suum principale; & sublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui potest tollere promissionem factam homini, potest etiam iuramentum tollere, quo illa promissio cōfirmata fuit. Excipio promissionem minoris iuramento confirmatam. quia iuramentum dispositione legis facit ipsum quasi maiorem, vt infrà num. 61. dicetur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, sed solùm firmandi se in bono proposito; vel si apponatur voto principaliter & non accessoriè, non potest commutari à priuilegiatis, nisi priuilegium habeat vt possint commutare iuramenta absque præiudicio tertij. Ratio est, quia tale iuramentum vel non includit votum, vel saltem non est voto accessorium, sed additur principaliter & immediatè ad obligandum se ad opus. Vnde cùm vinculum iuramenti sit valdè diuersum à vinculo voti, potestas concessa circa vota nō potest extendi ad iuramenta. Tunc autem iuramentum est voto accessorium, quando solùm fit ad confirmandum votum, ne videlicet contrà fiat quamdiu manet obligatio promissionis. & tunc iuramentum retinet omnes tacitas conditiones quas habet votum. itaque cùm votum habeat hanc conditionem, *nisi condonatum vel commutatum fuerit*, &c. posita hac conditione, cessat vis iuramenti. Similiter cessat, si quo casu desinat obligatio voti. nam iuramentum solùm obligat, quamdiu manet vis voti seu promissionis. Tunc verò non est accessorium, sed principale vinculum, quando apponitur non solùm ad confirmationem voti, sed per se primò ad firmandum animum in bono opere siue cesset obligatio voti, siue non. nam mens est obligare se ad opus, quia Deo gratum, salutare animæ, &c. Vnde non cessat obligatio talis iuramenti, nisi contingat opus non esse Deo gratum, vel maius bonum impediat, vel reddatur impossibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

Dupliciter apponitur iuramentum.

Quando sit accessorium voto.

Quando non sit accessoriū.

Quartò, Tolli potest irritatione, vt quando materia iuramenti promissorij subest alterius potestati, siue ille sit Ecclesiasticus, siue laicus; siue persona publica, siue priuata. sicut dictum est de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Conciliis & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de seruandis statutis & consuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & similia. & quæ fiunt in Vniuersitatibus à Baccalaureis de non suscipiendis alibi gradibus, & alia id genus; vt notat Caietanus art. 9. censetur enim in huiusmodi semper excepta potestas Superioris, quam inferiores per suum iuramentum restringere non possunt. 61

4 Irritatione.

Hinc patet, omnes eos posse irritare iuramenta, qui vota eiusdem materiæ irrita reddere poterant.

Hîc tamen excipienda iuramenta minorum: etsi enim curatores possint irrita reddere vota realia ipsorum, quatenus eorum administrationi officiunt, vt suprà cap.40. dub. 14. dictum est: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1.& 2. C. Si aduersus venditionem; vbi etiam non conceditur illis restitutio in integrum, etiamsi ex contractu læsi sint,

Iuramenta minorum non irritantur.

sint, si iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum supplet defectum ætatis, eósque dispositione legis efficit maiores; vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur solùm de contractibus; quia eadem est ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minùs perfidia & periurium in votis locum habere potest, quàm in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari possunt à tutoribus, sicut & vota; quia nihil tuta in contrarium statuerunt, & aliàs non sunt sui iuris, sed subsunt in omnibus regimini tutorum; & habetur expresè 22.q.5. cap.Pueri 15.

De iuramentis filiifamiliàs dicendum sicut de votis eiusdem. Vnde sicut pater potest in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitiis, non solùm ante vigesimumquintum annum facta, sed etiam in vlteriore ætate, eò quòd illa iuri ipsius officiunt; ita etiam iuramenta de iisdem: non enim per ætatem eximitur à patria potestate, vt communiter tradunt DD. in L. vlt. §. Pupillus. ff. de verb.obligat. nec ratione illius acquirit vsumfructum aut administrationem suorum aduentitiorum. Vide Sancium lib.6.de matr.disp.39.n.10.

62 Quintò, dispensatione, seu absolutione. hæc fit auctoritate solius Superioris. Et quidem si iuramentum habeat speciem voti, absoluere ab eo potest, qui potest à voto eiusdem materiæ absoluere ordinaria potestate. Si autem solùm delegatam potestatem à voto absoluendi habeat, multorum quidem iudicium est, etiam posse à iuramento eiusdem materiæ. sed dicendum est iuxta distinctionem datam suprà num. 60. Si verò factum est in fauorem tertij, & acceptatum, Superior absoluere non potest, nisi legitima causa subsit; quia non potest ius alterius tollere sine iusta causa. Causæ iustæ sunt: Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniustitia intercessit; vt cùm vsurarius exigit iuramentum de soluendis vsuris. Item quando quis in contractu grauiter læsus est, & coactus est illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læsionem, sponte confirmauit. Tertiò, In iustam pœnam. Quartò, Si bonum commune postulet; vt si filiusfamiliàs cum iuramento renunciet Macedoniano; de quo suprà cap.20. num.9. si cum iuramento promittas non accusare, &c.

5. Dispensatione.

Causa dispensandi in iuramento in fauorem tertij.

63 Sed difficultas est, qua ratione possit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim sicut Prælatus nomine Dei condonare potest promissionem Deo factam, ita etiam condonare potest obligationem, qua teneris Deum non facere testem falsi, cùm nec ipse Deus hanc obligationem tollere possit: hoc enim esset dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum.

Quomodo possit vinculum iuramenti laxari.

Hanc difficultatem apud nullum Auctorem inueni explicatam; cùm tamen sit satis obscura & perplexa. Mihi dicendum videtur, iuramenti vinculum non posse vllo modo tolli, nisi appositione vel subtractione alicuius conditionis, quæ tacitè censebatur ex natura rei vel Iuris dispositione inclusa promissioni, vel iuramento promissioni apposito. Qui enim aliquid promittit alteri, tacitè subintelligit has conditiones, *Si velis, Nisi remittas, Nisi Superior, cui materia subest, contradicat, Nisi ipse sua auctoritate condonet*, &c. Hinc dici solet; in iuramento censeri exceptam Superioris auctoritatem. Itaque quando per iniuriam extortum est, ille Superior potest relaxare iuramentum, qui sua auctoritate potest remittere solutionem. quod vt melius intelligatur,

Subtractione conditionis soluitur.

Notandum est, in iuramento promissorio binas interuenire obligationes erga eum in cuius fauorem præstatur. quarum altera præcise oritur ex promissione, altera ex ipso iuramento. Ex promissione oritur quædam obligatio saltem fidelitatis aut veritatis; cui si non satisfacias, censeris perfidus aut mendax. Verùm si promissio per iniuriam extorta est, facilè potest hæc obligatio elidi ab eo qui iniuriam passus est, ita vt ne quidem ex decentia aut honestate teneatur ei satisfacere, quando est solitaria. potest enim ratione iniuriæ seipsum restituere in integrum, vel vti quasi compensatione, non soluendo promissum, cùm solùm agatur de commodo promissarij qui per iniuriam promissionem extorsit. Ne autem promissor id facere possit, & sic eludere promissarium, exigi solet iuramentum quo Deus vocatur in testem, nimirum vt puniat promissorem nisi præstet quod promisit, & ita promissor reuerentia & timore Dei moueatur ad soluendum; sicque ex iuramento nascitur noua obligatio erga promissarium ad præstandum promissum in ipsius commodum. Ita enim Deus adducitur in testem promissionis & solutionis futuræ, vt nisi eam præstes, censearis Deo fuisse irreuerens & iniurius, vt qui illum feceris testem falsi.

Duæ obligationes in iuramento promissorio.

Vnde patet, hîc esse duas obligationes, seu duo debita erga promissarium, quibus censeris ei debere soluere promissum; alterum ex fidelitate vel veritate, alterum ex vinculo Religionis erga Deum. Vtraque tamen obligatio ex natura rei habet hanc tacitam conditionem, *Nisi promissarius remiserit*, vel, *Nisi legitimè remissio interuenerit*. Potest enim promissarius omnem obligationem, & omne debitum quod illi siue ex promissione nuda, siue ex iuramento accedente, obuenit, condonare, cùm totum in ipsius gratiam & fauorem factum sit. Itaque si promissarius condonet promissionem seu promissionis executionem, tum debitum euanescit, etiamsi promissio iuramento fuerit stabilita: quia obligatio iuramenti erat accessoria promissioni, eique tanquam fundamento nitebatur, & hanc tacitam includebat conditionem. Vnde non potest condonari promissio, quin simul condonetur & euanescat obligatio iuramenti. potest tamen condonari obligatio iuramenti, salua manente obligatione promissionis vel contractus, quia hæc non pendet ab illa, cùm sit prior, & fundamentum illius. Vnde quando contractus aliquis inter duos est initus, & vtrimque iuramento confirmatus, potest vterque alteri facere gratiam iuramenti, condonando obligationem ex iuramento ortam, salua manente propria obligatione contractus. Idem dicendum quando promissio aliqua fuit iuramento stabilita: potest enim promissarius, in cuius fauorem & promissio & iuramentum factum est, condonare omnem obligationem quæ ad implendam promissionem erga ipsum ex iuramento orta est, salua manente obligatione nudæ promissionis.

Ex quibus patet, duobus modis posse tolli obligationem iuramenti, nimirum mediatè & immediatè. Mediatè tollitur, quando condonatur ipsa promissio seu eius executio. tunc enim ex consequenti simul euanescit obligatio iuramenti. Im-

Duobus modis potest tolli obligatio iuramenti.

mediatè, quando condonatur ipsa obligatio orta ex iuramento erga promissarium ad exequendam promissionem.

Relaxat Superior per modum condonationis. His positis tamquam certis & perspicuis, facilè intelligi potest quomodo Superior possit relaxare iuramentum. Sicut enim is in cuius fauorem & commodum præstitum est, potest illud relaxare; ita etiam eius Superior, cui vel ille pleno iure subest, sicut pupillus tutori, vel Religiosus Prælato, vel saltem cui materia promissa subest, ita vt possit eam prohibere vel de ea disponere, sicut filiusfamilias in quibusdam subest patri; & subditus suo Principi. Sicut enim Superior potest cogere inferiorem vt obligationem iuramenti remittat, quando iusta causa id postulat vel subest, ita ipse per se potest eam remittere, illo nolente vel non comparente; vel aliàs quādo sic expedit; & tunc consensus Superioris supplet defectum consensus inferioris. Vnde cùm Christus dominus omnium sit Superior, potest ipse omnem talem obligationem condonare. Et consequenter idem potest Summus Pontifex Christi vicarius in omnibus Christianis, quando iusta causa subest; quia Deus omnem illi potestatem concessit, quæ erat necessaria ad ritè gubernandam Ecclesiam, & ad obuiandum periculis animarum quæ ex obligationibus iuramentorum & votorum solent inter homines incidere. Nisi enim talis potestas Ecclesiæ data esset, grauissima sequerentur incommoda; & multæ animæ ratione huiusmodi vinculorum perirent.

64 *Qua ratione Summus Pontifex,* Itaque Summus Pontifex, vt Christi Vicarius & omniū Christianorum Superior, potest immediatè tollere & condonare omnem obligationem ex iuramento promissorio ortam erga aliquem, quando iusta causa subest; quæ condonatio non minùs efficax est, quàm si ipse promissarius, in cuius fauorem iuramentum erat, eam fecisset.

Nec obstat quòd iuramentum factum sit infideli qui pontifici non subest. satis enim est, eum, à quo infidelis per iniuriam iuramentum extorsit, ei subditum esse. Sic enim ad Pontificem pertinet eum in rebus quæ ad salutem eius pertinent, gubernare, & vinculis iniquis soluere. Et quamuis non sit propriè Superior illius infidelis, ac proinde non possit nomine proprio condonare obligationem ipsi factam; tamen cùm sit Vicarius Dei qui omnium est Superior, potest nomine Dei condonare obligationem illam subdito suo per iuramentum ab infideli iniectam,

Et Episcopus. Pari modo Episcopus potest dispensare in iuramento promissorio, etiamsi in fauorem eius qui ipsi non est subditus, factum sit, modò iusta causa subsit. iusta verò causa subest, quando per iniuriam exactum est, siue metus interuenerit siue non. Hinc Doctores in cap. Debitores 6. de iuramento, generatim docent, iusiurandum quo quis vsurario promisit soluere vsuras, ab Episcopo relaxari posse. Etsi enim vsurarius ille non sit subditus Episcopi, ac proinde non possit Episcopus proprio nomine tamquam Superior illius condonare obligationem, tamen potest illam condonare tamquam Vicarius Dei qui omnium Superior.

Simili modo possunt huiusmodi iuramenta per iniuriam extorta relaxare Religiosi, quibus per priuilegium Sedis Apostolicæ concessum relaxare iuramenta, quorum absolutio non est in præiudicium tertij. Quando enim per iniuriam exactum est, nullum ius strictum acquisitum est exactori, aut alteri in cuius fauorem exactum: ac proinde absolutio non censetur esse in eius præiudicium, id est, in damnum iniquum.

Sæpè etiam iusta causa relaxandi iuramenti etiam debito modo præstiti & exacti, est punitio delinquentis, & cautio periculorum quæ ab ipso impendent. Hoc modo relaxatur iuramentum subditorum quo obstricti sunt suo Principi vel alteri Superiori; quando ille ob crimen per summum Pontificem, vel aliàs per suum Superiorem legitimè priuatur dignitate vel officio, ratione cuius ei præstitum erat iuramentum, vel quando suspenditur ab officij sui executione. vt patet cap. Absolutos. 16. de hæreticis, vbi sic dicitur: *Absolutos se nouerint à debito, fidelitatis, dominij & totius obsequij, quicumque lapsis manifestè in heresim, aliquo pacto, quacumque firmitate vallato, tenebantur astricti*, vt subditi, serui & vasalli. Idem dicendum de iis qui publicè excommunicatis simili modo obstricti erant, vt habetur cap. Nos sanctorum. 15. q. 6. ex Gregorio VII. 65 *Relaxatio in pœnam.*

Denique interdum ratione boni communis relaxari potest, vt cùm quis promisit alteri cum iuramento non accusare, non denuntiare, non contrarestari, & similia. nisi enim talia relaxari possent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non posset; quæ omnia sunt contra bonum commune. Hæc tamen iuramenta per se non cessant, sed seruanda sunt, nisi quando alioquin teneris hæc officia præstare; vt si proximus aliter non potest emendandus, aut si à Iudice legitimè rogeris. tunc enim hæc iuramenta non egent relaxatione. Quòd si talia iuramenta non sponte facta in gratiam alterius, sed metu extorta sint, non obligant, nec egent relaxatione, vt colligitur ex L. 2. C. Si aduersus vendit. vide supra dub. 6. in fine. *Ratione boni cōmunis.*

Circa prædicta Notandum est, non omnem relaxationem iuramenti esse dispensationem propriè in iuramento. Cùm enim is, in cuius commodum factum est, illud condonat, non est dispensatio, nec actus spiritualis potestatis, sed nuda condonatio. Similiter cùm fit per Superiorem illius positâ legitimâ causâ; vt si Iudex ad puniendum vsurarium qui absque Principis permissu vsuras fecisset, condonaret seu irritaret obligationem iuramenti præstiti vsurario à mutuatariis de soluendis vsuris. Verùm tunc est propriè dispensatio, quando Prælatus Ecclesiasticus, vel alia persona Ecclesiastica ab illo auctoritatem habens, tamquam Dei Vicarius, & nomine Dei obligationem condonat, & vinculum iuramento inductum dissoluit. Vnde patet, dispensationem iuramenti esse solius potestatis Ecclesiasticæ. 66 *Quando propriè fiat dispensatio.*

DVBITATIO XIII.

Quid sit adiuratio, & in quæ competat.

D. Thom. quæst. 90.

RESpondeo & Dico Primò, *Adiuratio* est rei sacræ contestatio ad permouendum alterum. 67 *Adiuratio* sicut

ſicut enim *iuramentum* eſt conteſtatio rei ſacræ, per quam homo alteri ſeipſum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* eſt, quando rem ſacram conteſtamor, & veluti in rem præſentem adducimus, vt eius reuerentià permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipſum, eiúſq; numen, quantum in nobis eſt, adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id quod petimus, idque eo modo, vt ſi nolit, videatur Deum quaſi parui pendiſſe. ſic enim illum adducimus, vt ipſemet nobiſcum quaſi petere videatur. non tamen idcircò alter obligatur niſi ſit inferior, cui poſſimus imperare: gratiſſimum tamen Deo eſt, ſi reuerentia vel amore ipſius, adiuranti obſequatur.

68 *Fit duobus modis.* Dico Secundò, Adiuratio duobus modis fieri poteſt, præcipiendo, & deprecando, vt docet diuus Thomas art. 1.

Exemplum prioris eſt 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Teſtificor coram Deo & Chriſto* IESV, *per aduentum ipſius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Theſſalon. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epiſtola hæc.* Matth. 26. Princeps ſacerdotum adiurat Chriſtum *per Deum viuum.* Geneſ. 24. Abraham adiurat ſeruum *per Dominum cæli & terræ.* Denique ſic adiuramus dæmones in exorciſmis Eccleſiæ.

Exemplum poſterioris eſt in precationibus Eccleſiæ, quando per Chriſtum petit exaudiri. Item in Litaniis, Per *myſterium ſanctæ incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis ſi propriè loqui velimus, hoc potiùs ſit obſecratio, quàm adiuratio. generatim tamen adiuratio dici poteſt, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69 *Sola rationalis natura adiuratur.* Dico Tertiò, Sola natura rationalis eſt idonea quæ per ſe adiuretur; quia hæc ſola poteſt percipere diuina, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. ſic Deum adiuramus obſecrando per bonitatem, miſericordiam, & omnes miſerationes ipſius, per Chriſti paſſionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum. quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu & amore permoueatur ad præſtandum quod cupimus. Simili modo poſſumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum eſt, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipſum Numen diuinum, quod illis eſt cauſa ſanctitatis & meritorum, ſubintelligi; alioquin ſi ſolùm bonitas, quæ eſt in meritis & ſanctitate illorum ſpectetur, non tam eſt actus religionis, quàm obſeruantiæ in hac allegatione.

70 *Dæmones adiurantur imperio.* Dæmones quoque adiurari poſſunt, non obſecrando, ſed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum conteſtatione incutiendo. adiuratio enim non tantùm fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum commoueatur; ſed etiam vt timore concutiatur, & ſic abſcedat vel nocere deſinat. Sic etiam Eccleſia per exorciſmos, qui ſunt adiurationes quædam ſolemnes ab Eccleſia inſtitutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab aliis creaturis: eſtque in Eccleſia Ordo exorciſtarum, ad hoc munus inſtitutus. Imò hæc poteſtas eſt propria Eccleſiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio poteſt dæmones eiicere. Vide Iuſtinum apologia 1. pro Chriſtianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. cap. 37. Auguſt. lib. 10. de ciuit cap. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Chriſti aduentum, cum apud ipſos erat vera religio: ſed poſtea vna cum religione deſiit apud ipſos, & tranſlata eſt ad Eccleſiam Chriſti, vt colligitur Act. 19.

Dixi, *non obſecrando*: quia obſecrare aliquem, 71 eſt ſe illi ſubiicere tamquam maiori, & illius beneuolentiam & ſocietatem captare; vnde etiam eſt ſignum beneuolentiæ erga illum: nullo autem modo poſſumus nos dæmoni ſubiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. *Commercium cum dæmone cur illicitum.* Primò, Quia eſt hoſtis Dei, omniúmque Deo adhærentium; nihílque aliud niſi honorem Dei & ſalutem animarum impedire ſtudet. itaque in iniuriam Dei cedit, ſi honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: ſicut iniurius eſt in Principem, qui hoſti proſcripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vmquam ſponte facit, niſi vt decipiat & noceat ſaluti: itaque omne ipſius beneficium eſt maleficium. Hinc Apoſtolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *Vt non circumueniamur à ſatana: non enim ignoramus cogitationes eius.* & B. Petrus epiſt. 1. cap. 5. *Aduerſarius veſter diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ poſſint peti à dæmone in obſeſſis. Vnde ſequitur, non eſſe licitum à dæmone in obſeſſis poſito petere niſi ea, quæ pertinent ad eius expulſionem, vt quod ſit eius nomen, quàm ſint multi, quare ingreſſus; (hæc enim petiit Dominus Marci 5.) vel ad aliorum vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. § 5. qualia ab hoſte abſque vllo ſigno beneuolentiæ peti poſſunt. Si tamen aliqua ſolùm ex curioſitate petantur, non videtur peccatum mortale; vt docet Nauarrus cap. 11. num. 28. ex Caietano; quia quando ipſe non aduocatur, ſed ſe ſponte offert in corpore aſſumpto, vel obſeſſo, non cenſetur talis collocutio ſignum ſocietatis & beneuolentiæ, præſertim notabilis.

Res inanimæ per ſe & directè adiurari non 72 poſſunt, quia non intelligunt; ſed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præſidet, eáſque mouere poteſt, vt ait D. Thomas art. 3. *Res inanimæ quomodo adiurentur.* Sic exorcizatur aqua, ſal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vſu harum rerum aſſiſtat, & diaboli vim coërceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abſcedat, & in his non noceat. Item locuſtæ, mures, grandines, tempeſtates, & ſimiles rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iuſtitia quæſt. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret ſi ipſe eſſet pater eius, vt quidam ſparſerant: cui infans reſpondit, *Non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l. 2. hiſtor. Franc. cap. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœna.

NOmen *periurij* dupliciter accipitur. Primò 73 Propriè, pro iuramento, cui deeſt veritas, *Periurium dupliciter accipitur.*

ſine

siue præsens, vt si falsum sciens confirmes; siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundò, Generatim pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim iustitia desit, etiam quodammodò deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi forte ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit, vt cùm quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen Iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo.

Periurij 4 modi. Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cùm quis fidem iuramento promissam violat. Tertio, Quando iurat contra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio.

74 *Pœna periurij.* Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graues, vt docet Couarruuias in cap. Quamuis pactum. p.1. §. 7. num. 2. Apud Scythas & Ægyptios plectebantur pœna capitis. Apud Indos manuum pedúmque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in L. Si quis maior. 14. C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6. quæst. 1. quod intellige, si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: vt si quis de periurio sit condemnatus; tunc enim irregularis est & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur: *Quicumque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur, communionem tamen post hoc recipiat.*

75 *An periurium grauius homicidio.* Petes, Vtrùm periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Siluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 1. art. 18. & Sotus l. 8. de Iustitia, q. 2. ar. 3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & Iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quam incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in d. 39. q. 2. art. 3. dubit. 4.

Itaque contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem, periurium contra religionem. sed neque hæc ratio conuincit: quia, vt benè Siluester ait, homicidium est directè contra Iustitiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est probabilis. Puta tamen homicidium omnibus spectatis esse grauius & detestabilius; tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficiliùs multò committitur: periurium autem facilè committitur, & solùm indirectè honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valde graue, dignum depositione; vt habetur cap. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis.

His adde, omnia *periuria* propriè dicta, nimirum quæ sunt contra veritatem, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis deformitas & irreuerentia est, Deum facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui; siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione nocumenti, vel peruersionis Iudicij, &c. Vide suprà dubit. 2. numero 9.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiúsque speciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

Explicatis functionibus religionis, dicendum est de vitiis oppositis. Hæc duplicia sunt: quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur; quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est suprà; de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap. 45. hoc verò capite de superstitione.

DVBITATIO I.

Quid sit superstitio, & quænam eius species.

D. Thomas quæst. 92. & 93.

1 *Superstitio unde dicta.* Superstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent sibi superstites, vt vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent superstitem memoriam suorum maiorum,

tum, vt placet Lactantio lib. 4. diuinarum Instit. cap. 28. vel certè quod homines nimium timerent iram deorum superne impendentem & quasi superstantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos; quæ originatio videtur maximè accommoda. Porrò Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit Superstitionem esse excessum in vera religione, cùm in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimiùm coli. vnde ipse vult superstitionem tantùm esse cultum falsorum deorum, & eos solos superstitiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos verò religiosos, qui vnum & verum.

Superstitio potest esse cultu veri Dei.

Verùm etsi maximè in cultu falsorum deorum *Superstitio* committatur; tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest; non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed superstitiosi dicendi sunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, superstitiosi erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque superstitio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, vt rectè docet D. Thomas art. 1. & D. August. lib. 3. de doct. Christiana cap. 18. & 20. *Excessum* dico, non quòd Deus vero cultu nimiùm coli possit, vel maiore quàm dignus sit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ; sicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio, sed respectu eorum, quibus coli debet.

Excessus in cultu.

2 *Quid superstitio.*

Est igitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimiùm continuando, v. g. orando ita diu & continenter vt se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus iste secundùm se bonus est: sed solùm vitiatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda.

Duæ eius species, superstitio cultus incongrui, & superstitio ratione rei cultæ.

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediatè diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri Numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vtitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, vt simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία. quasi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam, Act. 15. v. 19 & Paulus Act. 17. superstitionem Atheniensium.

Rursus *superstitio cultus incongrui* diuiditur in
3 superstitionem cultus falsi: & superstitionem cultus superflui.

Superstitio cultus incongrui.

Cultus falsus.

Cultus falsus dicitur vel ratione falsæ significationis; vt si quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cùm non sit: vt si quis falsis miraculis vel testimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cœna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cùm suas inuentiones suaque somnia pertinaciter sectentur.

Hæc superstitio ex genere suo est peccatum 4
mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Summam v. Superstitio, n. 2. Caiet. in Summa v. Superstitio; & 2. 2. q. 93. art. 2. Fieri tamen potest vt non sit mortiferum, vt si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari; quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus, nec vnquam contrarium audiuerunt.

Quale peccatum cultus falsus.

Superfluus.

Superstitio cultus superflui est, cùm præter Ec- 5
clesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstantiis vel rebus, in quibus non est ponenda; vt in numero, colore, situ, v. g. vt tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; vt cera potiùs sit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cùm quis in Horis dicendis & Sacro faciendo, relictis rubricis & directorio Ecclesiæ, alias cærimonias pro sua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superstitio, Toletus lib. 4. c. 14. Nauarrus c. 11. num. 23. Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, vt iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimoniis Missæ peruersio, vt à mortali culpa non esset excusanda.

Est peccatum veniale.

Superstitio ratione rei cultæ diuiditur in tres spe- 6
cies, iuxta D. Thomam *idololatriam*, *diuinationem*, & *obseruantiam superstitiosam*. vel enim colitur diabolus, vt honoretur tamquam numen, & hæc est idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Superstitio ratione rei cultæ.

Magia.

Vbi aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationum strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas quæst. 64. art. 1. 2. 3.

NOtandum est Primò, *Idololatriæ* nomine 7
significari omnem cultum falsorum deorum, vt dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similium. etsi enim hæc propriè

Idololatria.

priè non sint *idola*; tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur, quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Idolum. Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei quæ non est; vnde Eustachius ait, Homerum pro eodem accepisse εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον, id est, idolum, vmbram, & somnium: imò apud Homerum εἴδωλον esse quiddam vmbra imbecillius quia est vmbra rei quæ non est; vt eius, qui videtur in somnio, vel hominis defuncti, sic εἴδωλα καμόντων, apud Homerum sunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falsorũ deorum vocãtur εἴδωλα, quia sunt similitudines numinum quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini, idola dici non possunt, quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia repræsentat id quod est.

8 *Idololatria dupliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes. 5. *auaritiam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Et Hieronymus in cap. 2. Amos explicans illud, Super tribus sceleribus Iudæ: *Auarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciua mulier, quæ cùm sit in delicijs, mortua est, adorat venereas voluptates.* Ratio est, quia id propter quod homo recedit a Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita est illi instar idoli. *1. Metaphoricè.*

2. Propriè. Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* propriè; quo modo nihil est aliud quam cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tamquam numini belli & sapientiæ; si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9 Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur; quod signum quale sit, non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt suprà cap. 16. dubit. 3. dictum est.

10 *Grauitas huius peccati.* Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo grauissimum esse; quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam, quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut grauissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanæ.

Obiectio. An odium sit grauius. Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatũ: ergo idololatria nõ est maximum,

Resp. Esse maximum inter ea quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D.Tho. ar.3. vt si quis noscens verũ Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodò odisset verum Deum, & insinuaret non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico *quodammodò*, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directũ Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse vt legitimum directè oderit; quia non vult hoc vt ei male sit, sed vt alteri bene, & vt se præstet ab illius potentia securum. Indirectum tamen odium includit: quia ex intentione malum infert, priuando Deum, quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatria, quia grauius est, diuinitatem e medio absolute tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatũ est ἀθεΐα, quàm πολυθεΐα. item grauius est, velle alicui malũ vt ei male sit; quã illud idem velle vt alteri bene sit. Quòd si fiat ex odio directo, tunc erit absolutè maximum peccatorum. *Odium directum Dei est grauius.*

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantùm peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatris esse minus peccatum, quàm sit hæresis in Christianis: quia illa potiùs ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit; hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest, vt idololatria exterior sit maius peccatum, quàm ea quę ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etsi enim interiùs non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cùm sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit. *Idololatria exterior.*

Ob eamdem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quàm idololatria sit in ethnico: quia ignorantia valdè diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

Aduerte tamen non esse verum, quod hîc ar. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam, esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio, de quo vide Siluestrum v. Hæresis 3. q. 6. & Nauarr. cap. 11. nu. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ; sed hic hæreticus dici non potest, cùm hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuerà fidem Christi non deserit, sed solùm externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & consequenter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit. 11 *An excommunicatus.*

DVBI-

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D.Thomas art.4.

12 *Origo idololatriæ.* RESpondeo, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentiæ mortuorum: nempe quo parens mortuum filium prosequebatur, ei statuam erigens, in qua veluti præsentem retineret & cerneret. Huic accedebat tyrannis, per quam *Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.* iubebat eum à domesticis coli, vt non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi sic dicitur: *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbe terrarum, & ideò breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem, & illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.* &c. Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur: ita Commentarius, qui tribuitur Ambros. in cap. 1. epist ad Romanos. Eusebius in Chron. Isidorus lib.8. etymol. cap. 11. quia iste fuit ferè primus, qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat, vt prius parens priuatim filio idolum & cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, vtramq; originem insinuat, cùm ait: *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui aut Regibus seruientes homines incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerunt, & colere cœperunt: Regibus verò quando statuas vel illorum, vel ab illis erectas coluerunt.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D.August. li. 6. de Ciuit. c. 5. & à Poëtis tractatur. sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes; quibus Poetæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima: magno sanè diaboli artificio; vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum; tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentes sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

13 *Secundus in cultu statuarum.* Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plenæ & animatæ coli cœperunt: & quia diabolus statuis illis, mox vt dicatæ erant, se insinuabat; putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trimegistus, vt refert D.August. lib.8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem vt docet idem Augustinus lib.6. cap.5.

Posteà capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cælestium & elementorum, nec *3. In cultu partium mundi.* considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum si specie delectati, deos putauerunt: sciant quantò iis dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem suprà: quem non parum confirmarunt Philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulásque eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. l.7. de ciuit. cap.6.

Præterea crescente praua cõsuetudine, eousque 14
hæc idolomania inualuit, vt si aliquid esset quod *4. In cultu cuiusuis rei vtilis vel noxiæ.* aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, serpentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem ichneumonem vocant, imò febrem, & πορδὴν coluerunt. proueniebat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præsidere, & connexam esse, a qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificiis conciliandam & placandam censebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent, deos vel deas diuersas præficiebant vt meliùs succederent, vt ostendit D.Aug. li.4. cap.8 de ciuit. & lib. 6. c. 9. & lib.7. cap. 23. Cùm enim persuasum haberent, ad negotia huius vitæ, vt rectè cedant, & aduersitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis, & inuisibilis cuiusdam virtutis opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus est insita) hoc numen cùm nescirent esse simplex & vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotiorum vel operum secuere, & singulis negotiis singula numina præposuere, v.g. aliud rei bellicæ, aliud mercaturæ, aliud agriculturæ, aliud venationi, aliud nuptiis, &c. Rursus sicut negotia alia sunt aliis præstantiora, magísque vniuersalia & latiùs patentia; ita etiam numina statuerunt alia aliis maiora & præstantiora; singula tamen in suo ordine, & ad proprium negotium putarunt esse suprema, & ab aliis independentia. Et quia spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc numina seu virtutes inuisibiles, vel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam industriam vel beneficium mortalibus collatum ad hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni essent, eóque veluti animati; vel in statuis, quibus putabant numen certo modo connecti postquam in deos erectæ & dedicatæ essent; vel in partibus mundi, v.g. sole, luna, stellis, mari, fontibus, fluminibus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari, aut assiduè possideri; vel in animalibus aut arboribus, quibus etiam numen sibi accommodatum præesse vel adesse putabant.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cul-

tum hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis, Saturni, Martis, & similium. secundam, ipsarum statuarum, & dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt solis, lunæ, siderum. quartam, aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

15 *Omnes dij gentium dæmonia.* Petes, Quomodo ergo Psal.95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Respondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmoniis plena erant, quæ statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini, quod in statuis se manifestabat; quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen re verà erat diabolus, qui illarum rerum & personarum nomina assumebat, vt ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib.2. diuinarum instit. cap. 16. & Euseb. de præparat. euangel. lib. 4. cap. 6. Hinc Apostolus 1. ad Corinth. 10. *Scimus quia nihil est idolum in mundo*; (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant*, (nimirum qui in statuis se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D. Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 24. vbi hanc responsionem insinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo esse *Elilim*, quæ vox etsi à 70. rectè vertatur *dæmonia*, tamen etiam significat *res vanas*, & consequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui benè respondet altera pars versiculi per antithesim, *Dominus autem cælos fecit.* q. d. omnes dij gentium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

16 *Platonici etiam summum Deum colebant.* Nec obstat, quòd Platonici & alij Philosophi etiam coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & prætereà summum Deum, deorum minorum patrem & conditorem; idque absque statuis: quia Propheta loquebatur de diis populorum qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum philosophorum, quos ipsi colebant priuatim: quamuis etiam dum hos se colere existimabant, diabolum, qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est auctor hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad se transferat, sibique impendi, etsi sub alieno nomine, curet; vt tradit D Augustinus tum alibi, tum l.8. de ciuit. cap.24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm idololatria sit tantummodò in cultu, quo creatura instar Dei colitur.

17 *Sententia hæreticorum.* QVidam hæretici docent, nō solùm tunc propriè *idololatriam* committi, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit. vnde concludunt, Catholicos idololatriam committere, quando colunt Deum vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Heibrandus Lutheranus, vt refert noster Gregorius à Valentia, 2.2. disput.6. q.11. puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem antè docuit Caluinus lib.1. Instit. c.11. n.8.& 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere; (neque enim tam citò potuisse obliuisci eorum quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) sed Deo vero per ipsam: iudicari tamen idololatras, quòd id fecissent per imaginem, quod Deus ipsis non mandauerat. Idem censet de paganis, quorum idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc sententia non solum est hæretica, sed etiam absurda & aperte falsa. 18 *Est absurdum.*

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, & apud Scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tamquam Deo, seu fini vltimo: adeò vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cùm auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodò tamquam Deum.

Ethnici. Secundò, Apertè falsum est, Iudæos & paganos in idolis coluisse verum Deum: nam de gentibus dicitur ad Roman. 1. *Seruierunt creaturæ potius quàm creatori.* 1. ad Cor. 10. *Quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo*, & alia innumera. De Iudæis, Deuter. 32. *Immolauerunt dæmoniis & non Deo, diis quos ignorabant: noui recentésque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici potest clarius contra illud figmentum Caluini? Idem habetur Psal. 105. Denique sexcentis locis reprehenduntur, quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil possunt, nihil norunt, nihil sentiunt, adorent. *Iudæi.*

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, vt per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsum dirigerent, cur potiùs finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cùm Deus numquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, voluisse illos colere primarium deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope se eductos, vt apertè scriptura insinuat; & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem per signa externa multò expressiora, scilicet per columnam ignis noctè, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & sistebantur: non ergo credibile est, eos fecisse similitudinem vituli, vt præsentem haberent Deum verum, sed deum Ægyptium.

Quintò, Ridiculum est dicere, ideò aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata; vt in abstinentia, in eleemosyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vmquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ locu habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud non mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub pœna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino, nisi præcepto compulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honori sui Principis, & parum illi addictus aut vtilis censetur. Vnde meritò Dominus 19

Lucæ

Lucæ 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

Fundamentum hæreticorum.

20 Dicent fortè, non ideò malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuter. 12. v. vlt. dicitur: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo.

Aliquē cultum non præceptum esse licitum.

Sed millies à Catholicis responsum est, ibi non excludi nisi ea quæ diuinis præceptis aduersantur, vt sunt cærimoniæ gentilium, de quibus agitur ibidem, vt patet duobus versiculis immediatè præcedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea quæ sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther 9. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apostolus 1. ad Cor. 7. commendat abstinentiam coniugij tamquam Deo gratissimam; quam tamen ait non esse à Deo præceptam.

Sextò, Etiamsi nullus cultus esset licitus præter eum quem Deus præcepit, non tamen idcircò esset idololatria. sicut qui non colit Principem debita cærimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut defert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum circumciduntur, lauantur, seruant Sabbatum, edunt agnum, & alias cærimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerentur propriè committere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligēter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solùm est à Deo non præceptus, sed etiam vetitus. Tertiò, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeuntes ministerium non euangelij, committerent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multò deteriùs in hoc peccent, quàm si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

21 Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solùm egent inspectione locorum Scripturæ vnde desumpta. ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam suprà.

Obiectio. An intendāt colere verum Deum.

Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabāt illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tēdebat in verum Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putās esse Christum, adorares ipsum, honor iste tenderet in Christum. Confirmatur, Propter quod vnumquodque, & illud magis: sed ipsi colebant idola propter diuinitatem; ergo magis colebant diuinitatem.

Respons.

Respondeo, negando primam consequentiam: inde enim solùm sequitur, eos cultum suum direxisse in id quod stolidè putabant esse verū Deum, non autē in verum Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem; non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac si quispiam, non facta priùs diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, diligeret aliquem ex plebe in Regem, ob aliquod cōmodum ab ipso perceptum, eique honorem deferret: qui sanè non censeretur velle honorare eum qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio. idololatria enim dirigit cultum externum & internam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatē absque ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum; non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantùm fallitur, quòd diabolum apparentem in persona Christi putet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est iuris, sed facti: potest tamen hic etiam esse graue peccatum; si enim facilè possis aduertere non esse Christum, vel meritò dubites, & non adhibita inquisitione vel debita cautione, adores tamquam Christum, committes idololatriam, saltem interpretatiuè & æstimatione morali, ac proinde peccatum mortale: etsi enim formaliter & expressè non intendas colere diabolum, sed Christum: tamen ita agis ac si intenderes aut certè parū curares vtri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita vt ignorātia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantùm; non erit quidem peccatum mortale; quia non erit absolutè voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit; quia erit volūtarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentiǫ in considerando. quòd si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tātùm idololatria; quia quòd tēdat in creaturam, nullo modo est volitum. Ad confirmationem: etsi Gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatē, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccassent, quod hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Vt si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ, qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferebant. Similiter qui Simonem Magum credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia: nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latria tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quàm vera idololatria. Vnde ipse Ecclesiam suam perniciosissimè decepisset, dicendo *Hoc est corpus meum.* nam his verbis necessariò impulisset eam in idololatriam. Deinde tantum scandalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, vt Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potiùs infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est, di-

cere Christum in Eucharistia verè non esse, quàm dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepisse, & fraudulenter fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius æui.ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cùm creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi vere non competit. Sed re verà Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem & vmbram, quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur, illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici, veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultum deorum; sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ felicitatis;& conceptus confusus boni,ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honesti.

DVBITATIO V.

Quid sit diuinatio, & quænam eius species.

22 DIuinatio propriè tantùm est futurorum, quæ ex causis indeterminatis prouenitunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinatio, quasi actio diuina & propria diuinitati Græci *μαντείαν* vocant ἀπὸ τῆς μανίας à furore, vt ait Cicero lib.1.de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina,& sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic propriè dicitur *diuinatio*, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis: vbi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Michææ. Hoc modo accepta *diuinatio* nihil est aliud quam illicita vsurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. Sumitur tamen passim latiùs, vt extendat se etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt,qui causas occultas mortis vel morbi animalium aperiunt,&c.

23 *Generatim accepta quid sit.* Itaque *diuinatio* est, quando quis ope vel disciplina dæmonis,de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest,inquirit.

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quàm homines. Vbi aduerte,etiamsi dæmones non possint certò cognoscere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. August. lib.de diuinat, dæmonum cap.5.& 6.& lib. 2. de Genes. ad literam cap. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, aliisque occultis nosse quàm homines, idque quinque modis.

Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum,animalium, &c. vnde facilè colligere possunt qui effectus ex iis secuturi sint, vel absolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facilè possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia,mortes.

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum socij, Deo permittente facturi sint, sic poterant prædicere euersionem familiæ Iob,& ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam. millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sæpe fit vt de futuris liberis verè coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas, vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere,& alibi prænuntiare. sic prædicere solent incrementa Nili in Ægypto, visa copia aquarum in Aethiopia,vt refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, possunt interdum aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas meliùs intelligunt quam homines.

Porrò diuinatio fit bifariam. Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, vt cum diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò,Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter, vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum; vt motus,situs,figuræ,vocis, lineamentorum vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cùm consideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat. 24 *Diuinatio fit dupliciter.*

Itáque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad secundam *augurium*: ad tertiam *sortilegium*; singulæ autem harum rursus habent multas species & modos. *Tres species diuinationis.*

Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur,complectitur multos modos,prout diabolus variis modis consulitur; aut consultus variis modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quædam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruspicium*. Secundò,Per preces in idolis, & tunc respondere solet per idola: & vocatur *oraculum*. Tertiò,In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici* & *pythonissæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc respondere consueuit per vmbilicum,vel per partes pudendas; (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes lib.7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo,vel loco,vel cum certa vnctione,aliisque cærimoniis,cubando, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somniare ea,quæ vult ipsi persuadere, & vocatur ὀνειρομαντεία Quintò, Sæpè inuocari solet vt excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatur νεκρομαντεία Hac vsa est pythonissa, petente Saule cùm vellet sibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur κρανιομαντεία. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula,aliaque signa quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis,vt occulta patefaciant,& ipse variis modis respondet. 25 *1. Fit per expressam inuocationem.* *Variis modis inuocatur.*

Primò,Per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam, Secundò,Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*, Tertiò, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudoprophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figurā externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit. quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terrestri,

stri, vt in metallo, lapide, planta; generatim vocatur γεωμαντεία; si in aqua, ὑδρομαντεία, si in aëre, ἀερομαντεία; si in igne, πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία, per peluim aqua plenam, quæ λεκανομαντεία, per speculum, quæ κατοπτρομαντεία; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam respondet. de quibus vide plura in erudito Opere nostri P. Martini Delrionis.

26 *Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.* Ex quibus patet, diabolum omnes ferè modos quibus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hac ratione speciem aliquam diuinitatis captet & ostentet. Solet enim Deus respõdere per propitiatoriũ, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelũ specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, vt ex Scripturis & historia Ecclesiastica facile ostendi potest.

27 *Quale peccatum in prima specie diuinationis. Expressa societas cum dæmone cur graue peccatum.* Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diuinationis.

Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (sicut in Republ. societas & commercium cum hoste Principis, est crimẽ læsæ maiestatis) maximè cùm omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cùm à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit e periculo apostasiæ à Deo, & damnationis eternæ. facile enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibique obstringit, ita vt rarò contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt nisi Deus sua benignitate illum coërceret, facilè totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petit, ingratus est in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subijci. Vnde benè dixit Caietan. qu. 95. art. 4. quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quædam æternę beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam signum est fœditas, miseria, & horridus vultus *Cõmercium cũ dæmone* eorum, qui ipsis obstricti sunt. Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegium est, & religioni aduersum; quia contra fidem & honorem Deo debitum qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasiæ & superstitionis, qua diabolus pro Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hine prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis, Leuit. 19. Deut. 18. Eccli. 34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

28 *2. Causa.* Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cùm ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa. 41. dicitur: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos.* Itaque cum de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis quæ ipse naturaliter scire potest.

Tertiò, Sæpè coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis, vt si quis credat diabolũ esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpè etiã pactum subest cum diabolo, in quo renuntiatur Christo, Baptismo, & Sacramentis omnibus, & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatria, & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro pœnitentiæ, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infrà cap. 44. dub. 4. de magis dicemus. *3. Causa.*

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat, vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solùm vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

Petes, Vtrùm sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt? 29

Respondeo, Viderі excommunicatos, propter Canonem, Si quis ariolos 24. quæst. 5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacterijs eorum vsus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo IV. *sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Siluest. v. Superstitio qu. 12. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem qu. in aliis Canonibus dicitur. nisi forte huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon, quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem ferendam, vt *sit exul, sit extorris*, id est, eijciatur in exilium, &c. Vide Nauarr. cap. 27. nu. 12. Deinde hoc nomen non semper significat excõmunicationem proprie dictam; nam generatim denotat quidquid est valdè execrabile vel exitiu deuotum. quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorũ Conciliorum, & apud Apost. 1. Cor. 12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema* IESV: vel vt Græca habent, IESVM, id est, nemo IESVM execratur. & cap. 16. *Si quis non amat Dominum nostrum* IESVM *Christum, sit anathema*, ad Roman. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

Altera species diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarumdam rerum inspectione absque alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus. 30 *De 2. specie diuinationis*

Si primo modo fiat; vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandum de futuris; & sic erit *astrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*: vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium.*

Si secundo modo, vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata; aut ex hominis sternutatione, & hoc vocatur *omen.*

Si tertio modo; vel considerantur lineamenta manus,& hæc dicitur χειρομαντεία; vel frontis, & dicitur μετωποσκοπία; vel dorsi,& dicitur νωτομαντεία; & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuinatio, quæ ex motu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omnium enim eadem est ratio, nec differunt nisi materialiter.

31 *De 3. specie diuinationis.*

Tertia species, quæ capitur ex iis,quæ fortuitò ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt,fit etiam variis modis, vt rectè docet diuus Thomas q. 95. art. 3. sed omnes pertinent *ad sortes*,de quibus infrà dub.8.

Notandum est,omnes modos diuinandi secundæ & tertiæ speciei, ex genere suo esse peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infra dubit.5. & 6. adferam. Raro autem per simplicitatem excusari possunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. in vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilior excusatio, hic enim non intenditur prædictio,sed cautio alicuius mali,vel prosper successus; vt infrà dicetur; in quibus homines facilè sunt creduli,ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus sit inuocatio implicita dæmonis & superstitio,dicetur infrà num 36.37.47.52.& 62.

DVBITATIO VI.

Vtrùm omnis prædictio ex astris sit illicita.

D. Thomas art. 5.

32 RESpondeo breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est,sed eorũ tantùm euentuum, quorum astra causa esse non possunt; vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio,tamquam integro vel partiali principio pendent.

Duplex Astrologia. Naturalis quæ sit.

Hinc distingui solet duplex Astrologia, *Naturalis & Iudiciaria.*

Naturalis est,quæ ex astrorum, maximè planetarum ortu,occasu,coniunctione,oppositione,varióque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore,scintillatione seu micatione,de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate,pluuiis,tempestatibus, niuibus, grandine,æstu,frigore, & similibus,quæ à cælo pendent, de quibus multa Virgilius in Georgicis,& Aratus in Phænomenis. Hæc non est quidem prohibita; tamen magna ex parte est incerta & parum vtilis; excepta ea parte,quæ sumitur ex ortu,occasu,aspectu,& colore solis ac lunæ. nam virtus reliquorum astrorum est valdè obscura, & omnis experientia,quæ de illis haberi potest,incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere,v.g.Veneris,an Iouis,an aliunde. Secundò, Numquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est; idque ob motum proprium sphæræ octauæ & nonæ; & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò,Quia ex aliis causis, vt à ventis, vaporibus,æstu,frigore, aër potest esse variè affectus;vnde facilè actionem siderum variabit; varia enim affectio medij mutat actiones causarum. Quartò,Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiam lõgè superant. Primùm enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes:si enim aliquæ illum latent,non potest scire an effectus non impedietur. Deinde non solùm quid singula per se possunt, sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, v. g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur,ne fortè alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediet. Sæpè videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discuti à ventis alibi excitatis, ne hîc se effundant.Vnde patet quàm hæc res sit supra facultatem humanam, & quàm vanæ sint prædictiones,quæ quotannis euulgantur per Ephemerides, quamuis & hoc ex euentu, qui raro respondet, satis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus lib. 2. contra Astrologos cap.9.ait,ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam Mathematici de mutatione cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione,tantùm 7. veras deprehendisse, idque iureiurando confirmat.

Qua parte sit vtilis.

33 *Cur incerta experientia.*

Quanam noscenda ad prædictiones Astrologicas.

34 Quòd si de pluuiis, ventis, & similibus, certò aut multùm probabiliter pronũtiare non possunt; multò minùs de inclinationibus hominum, eorúmque temperamentis, vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia horâ natiuitatis illius talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis,melancholiæ, &c. Quod confirmari potest, Primò, Nam istæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exactè aspectum siderum in cælo, quem habent ipso natiuitatis puncto: quod tamen iuxta Astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totũ iudicium reddet falsum; nam in ictu oculi omnis aspectus siderum mutatur,tum inter se,tum respectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam vnius horæ particulam plusquam trecenta millia milliarium conficit; vt ex doctrina Astronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpè diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores,euentus;vt patuit in Esau & Iacob.

De temperamento ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter iudicari.

Si dicas id fieri,quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta cœli pernicitate magnam adducit mutationem: iam singula membra debebunt habere diuersa temperamenta & fata; vt pulchrè contra Astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in Euangel. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat considerandum punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit. non enim minùs astra agunt in infantem, quando est in vtero,quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos effectus imprimere debent, quando fœtus est tenerrimus; hoc autẽ est tempore animationis, & reliquo,quo existit in vtero.Itaque mera amentia est ex aspectu siderum,qui tempore natiuitatis viget,velle de temperamento, vel inclinationibus prolis iudicare.

Aduerte tamen, hoc iudicium, si vlteriùs non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones

Naturalis Astrologia non est per se peccatum.

aut

aut Leges, sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

35 *Astrologia iudiciaria.*

Astrologia iudiciaria est, quæ aspectu siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vitæ, de matrimoniis, de liberis, honoribus, opibus, de infortuniis, inimicitiis, prælijs, exilio, carcere, morte, aliisque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præsenti constellatione; vt docet Origenes apud Eusebium l. 6. præparat. euangel. cap 9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur Astrologi, Genethliaci, Mathematici (quãtus alias hoc nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi; quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat *augures*, Isa. 47.

Est peccatũ mortiferum.

Huius Astrologiæ vsus est per se malus & graue peccatum mortiferum.

Probatur Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. *Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt; tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es.* vbi per *augures* intelliguntur Astrologi, vt docent Hebræi; & colligitur apertè Isa. 47. *Stent & saluent te augures cæli*, (70. Astrologi cæli) *qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam insinuat Propheta, ex astris non posse calamitates bellorum & euersiones regnorum prædici. Ierem. 10. *A signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vana sunt.*

Secundò, Probatur ex vtroque Iure: nam L. Nemo. & L. Etsi. C. de maleficis & Mathematicis, iubentur puniri Astrologi iudiciarij eodem modo, quo Necromantici & alij magi. Et in Concilio Tolet. 1. cap. vltim. dicitur: *Si quis Astrologiæ vel Mathesi credendum esse duxerit, anathema sit.* Vide plurima de his in Decreto 26. q. 3. 4. 5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ ceteris D. Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 17. & lib. 2. de doctrina Christ. ca. 21. 22. 23. 24. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & sequentibus; quibus locis cõtra hanc vanitatem fuse disputat, & ostẽdit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expositionem Psal. 61. agit de pœnitentia cuiusdam Mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem lib. 2. de diuinat. & Phauorinum in disceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Atticarum cap. 1. vbi hæc Astrologia refutatur: denique disputationem Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem, apud Eusebium, de præparatione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

36 *Inducit fatum.*

Quartò, Probatur ratione: Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere à stellis; quod est grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & consequenter tollit liberum arbitrium, Deúmque facit auctorem peccatorum; vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, suprà. vnde omnes antiqui Astrologi posuerunt *Fatum* tamquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum dispositionem, à stellis depẽdentem; vt testatur Origenes supra, & Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 1.

Regulæ Astrol. à dæmone & ita diabolus honoratur.

Secundò, Vtendo hac diuinatione subiicis te disciplinæ diaboli, ex cuius traditione, per homines curiosos ab ipso deceptos, regulæ huius artis & similium processerũt; vt docet Lactantius lib. 2. diuinarum instit. cap. 17. Apuleius apud Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim scita aliqua humana ingenij inquisitione inuẽtas esse vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi possit, vt antè ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis.

Obiectio. Veritas illarum est à dæmone.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti; quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis à Deo est.

Resp.

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit; secùs si in se sit falsum & vanum; nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulæ Astrologorum, Aruspicum, Chiromanticorum, & similium: in seipsis enim sunt vanissimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; sed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

37 *Allicitur diabolus.*

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quæ prædicũtur, vt docet D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christ. cap. 24. loquens enim de Mathematicis & aliis curiosis diuinatoribus, ait: *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones, & consensiones eius viderint.* Et paulò antè: *Quæ omnia tantum valent, quantum præsumptione animorum* (id est, anticipata opinione) *quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata sunt. quæ tamen omnia plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferæ seruitutis. non enim quia valebant animaduersa sunt; sed animaduertendo & signando factum est vt valerent, & ideò diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas,* &c. Cùm enim diabolus videt ista credi dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundùm D. Augustinum in vsu Astrologiæ subesse tacitum fœdus cũ diabolo, quo ipse promittat Astrologis se illa procuraturum, si credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ fiunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38 *Vtrùm astra possint poni saltem signa euentuum.*

Dicet fortè aliquis Astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa dumtaxat; Deum enim in cælo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros; quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam: quam sententiam expresè tradit Origenes apud Eusebium supra: vbi cùm fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorũ euentuum, eò quòd sic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodũ enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuiderit: ita quæli

quælibet signa ad præsignandum diuinitus constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes, vniuersum cælum quasi volumē quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducitur sic loquens: *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis vestris.* Secundò, ex illo Apoc. 6. *Complicabuntur cæli vt liber*; vbi declaratur, inquit, *significatiuas futurorum rationes adimpletas fore*, sicut prophetias adimpletas dicimus cùm iam euenerunt. Eamdem sententiam secutus est Albertus Magnus in Speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco q. 30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis; vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiúsque miracula ex astris prædici potuisse.

39 *Respon. Refutatur hæc sententia. Non esse signa naturalia.* Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione. si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem connexionem cum euētis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis; sicut iris est signū serenitatis, quia causa, quæ facit itidem, solet plerumque facere serenitatem: & sol *caeruleus imbres denuntiat, igneus euros*, teste Virgilio; quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres & ventos gignere: & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum; quia Deus est agens liberum; vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eísque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. *Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.* Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum, sed solùm per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia non potest dici causa operum malorum; quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est, tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis tam vniformiter se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & nunquam ferè eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodo sequi, vt ei possit accommodari & respondere. Itaque cælestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt.

40 *Non esse arbitraria.* Si dicas, ea significare ex diuina institutione, sicut voces inter homines, eadem obiici possunt: nam ea quæ necessariò & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor pænè est vocum varietas quàm rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat; cùm hæc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino, nihil ponens in ipso signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea; cùm absque reuelatione nihil iuuet, & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdum est & ridiculum, Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parentibus nascetur, quibus nuptiis, honoribus, opibus potietur, quæ cætera commissurus, qua morte obiturus, & similes minutias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cùm hæc sententia nullam probabilitatem habeat, non possunt Astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apoc. cap. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solùm significat, cælum oculis subductum fuisse & desiisse videri.

41 *Respons. 2. Hac sententia non excusat Astrologos.* Respondeo Secundò, Etiamsi sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent Astrologi à dæmonum commercio & superstitione; quia hanc significationē humanum ingenium assequi non potest, vt etiam Origenes fatetur. Itaque necesse est, vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. Quòd autem illorū regulæ nō sint ex diuina reuelatione, satis constat, tum quia sæpissimè falsæ sunt; tum quia sunt eædem, quæ aliorum Astrologorum, qui stellas faciunt causas euētuum; nisi quòd in illis loco *causæ* dicatur *signa*, v.g. vbi alij Astrologi dicūt *sidus Martis facere homicidam*, hi dicunt *sidus Martis significare homicidam*; vt inquit D. Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaque eadem prorsus est prædictio. Quare cùm eædem sint regulæ, (vno duntaxat verbo mutato) & eædem omnino prædictiones; perspicuum est procedere ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hîc diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria; quod ad superstitionē pertinet. Denique tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur. cùm enim ipse præscire nequeat quid eueniturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnis huiusmodi prædictio, siue tāquam ex causis, siue tāquam ex signis capiatur: nam reuera eamdem sollicitudinem, curiositatem, desperationē, animositatem, præsidentiam, religionis cōtemptum, dæmonum societatem, apostasiam animis hominū inducit. non enim tam curāt homines scire causas euētuum, quàm præscire ipsos euentus. quibus præscitis nihil non audēt, vt præsciant nihil nō agūt, si spes sit præsciendi. Denique hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis, vt docet Agrippa magus lib. 2. Occultæ philosophiæ cap. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda. *Iudiciaria astrol. est fundamentū magia.*

42 *Si non certò affirmant.* Petes, Vtrùm sit peccatum mortiferum, etiamsi non prædicant tamquam certò euenturum?

Respondeo, Si aliquid particulare prædicāt absolutè, v.g. hunc tali vel tali morte hoc tempore vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauiter peccant, & sunt puniendi, etiamsi postea dicant se non certò sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facilè se excusarent, & contra Iudices defenderet. Secundò, Si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantiis, quarum non possunt reddere rationem nisi ex regulis Astrologiæ iudiciariæ, v.g. quia horâ natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiamsi solùm dicunt

dixerint esse probabile aut verisimile: quia cùm reuera nihil tale ex astris colligi possit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum & occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est, putare regulas illas esse probabiles, cùm eadem ferè incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominùs meritò censentur tanquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes fallacique eius disciplinæ dediti. Si verò solum in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut aeris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43 *Vnde prædicant vera.* Petes, Vnde ergo fit vt astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque caussis; vt colligi potest ex D. Augustino lib. de diuinat. dæmonū cap.3. & habetur cap. Sciendum.26. q.4.& lib.2. de Genesi ad litteram, cap.17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon sæpe procuret quod prædictum est, vt pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui sæpiùs vera dicunt, vt monet idē Augustinus lib 2. de Genes. cap.17. quia certius est illos cum dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, vt idem docet lib.7. cōfess. cap.6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniáque tentanda vt assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deiicitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum, & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerunt & victi sunt. Quartò, Quia res sæpè ex aliis circumstantiis sagaci ingenio conici potest. Quintò, Quia sæpe dæmon suggerit sibi nota, præsertim cùm hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. Augustin lib.5. de ciuit. Dei cap. 17. in fine. His adde, eos multò sæpiùs falsa prædicere quam vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. c.1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem lib.2. de diuinatione, vbi dicit: *promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cæsari lætissima omnia: non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infeliciter & immature periit.*

DVBITATIO VII.

Quousque diuinatio ex aliis signis, ad secundam speciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thom. art.2.

44 *Quomodo hæc signa inspiciantur.* NOtandum est Primò, Hæc signa non posse inspici tamquam causas euentuum futurorum, (neque enim vllus vnquam haruspex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cùm præcedant illos. Itaque considerantur vt signa instituta & directa ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem vt res futuræ, præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat, aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secūdò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis,

Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, vt à causa naturali prouenientes, significari possunt; seu illos euentus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuiæ, serenitates, de quibus multa rei rusticæ Scriptores, & Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, versus finem. hi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt, quòd dum mutatio aeris ingruit, 45 *Possumus illis vti vt signis naturalibus.* *Quomodo motus & cātus auium sit signum tempestatis.*

Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris;

vt ait Virgilius. mutatio enim aëris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modū conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce significat: homines non ita præsentiunt ista, tum quia phantasia aliis est interna; non enim gubernatur à rebus externis in homine vt in bestiis, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fatui tamen & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quam prudentes; & dormientes magis quam vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediantur) magis quam sani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibus, partim quia phantasia faciliùs percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ Medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, longa breuíque vita; quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore, aliísque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & aliis signis, de quibus Hippocrates in Coïcis; & Galenus opusculo de Crisibus, & aliis locis.

Dico Secundò, Quando certum est vel probabile, aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus foliis, erat signum, placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes. 8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes.9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant,* erat signum ipsam fore vxorem Isaac, Gen.24. id enim pro signo petierat Eliézer famulus Abrahæ. 46 *Si dirigantur à Deo.*

Sic

Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudic. 7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium: & verba illa Philisthæorum, 1. Reg. 14. *ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ, ipsos fore cædendos: Deus enim hęc ita dirigebat & instituebat vt talia significarent; idque occulta inspiratione iis, qui inde omen caperent, significabat.

Si non dirigantur à Deo.

47 Dico Tertiò, Si non cōstet, vel non sit probabile, huiusmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberū præsignandum destinari, superstitio est ex talibus diuinationem capere. Itaque superstitio est, ex volatu, garritu, situ, numero auiū aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundùm regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complota vide apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. §. 6.

Ratio, cur sit superstitio.

Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cùm neque sint illorum causæ, neque illorum effectus, neq; vnà cum illis ab aliqua communi causa pendeant: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potiùs a viris sanctis obseruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit, interdum procurat, vt mentes hominum superstitione & curiositate implicitas, quocumque lubet, impellat.

Interdum est peccatū veniale.

Confirmat id D. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 24. ex augurum ritu, *qui*, vt ipse ait, *& antequam obseruent, & posteàquam obseruata signa tenuerunt, id agunt ne videant volatus, vel audiant voces auium*; quod est euidens argumentum, hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subiicit disciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipso traditis, tacitúmque cum illo commercium habet. Deinde, Attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertiò, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit. 5. nu. 37. dicta sunt ex D. August. lib. 2. de doct. Christ. cap. 23. & 24. Fieri tamen potest vt solùm sit veniale peccatum; vt si homo cogitet, in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ideò aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo feminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex iisdem causis, ex quibus suprà n. 41. Astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis suprà notatis.

Obiectio.

48 Obiicies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua.* vbi videtur commendari chiromantia; & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, *An ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scientia?* & œconomus eius, *Scyphus, quem furati estis; ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet*: ergo Iosephus fuit augur, vel saltem videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Respons.

Respondeo, Illâ sententiâ ex lib. Iob adductâ iuxta Lyranum & D. Thomam significari, Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua, vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad Mathesim, alij ad Musicam, alij ad Poësim, alij ad Metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus sic exponunt, qui *in manu*, id est, per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed 70. & noster Interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs sic intelligetur: *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & pasturæ. *Signare in manu* dictum est more Hebræo, pro signare & claudere manum. *Ut singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant, opera sua pendere à Deo: vnde 70. verterunt, *vt singuli norint infirmitatem suam.* Vide nostrum Pinedam hunc locum fusè & egregiè explicantem.

Ad locum Genesis dici potest cum D. Thoma 49
art. 7. ad 1. & D. August. qq. in Genesim cap. 145: id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua fumus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam antè aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBITATIO VIII.

Quousque diuinatio ex somniis sit licita.

D. Thomas art. 6.

NOtandum est, *somnia* posse prouenire ex 50
quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aëris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex præuiis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc

Somnia ex quinque causis.

Dico Primò, si constet, vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem. Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Dupliciter in somnis aliquid significatur.

Potest autem id fieri duobus modis. Primò, Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus cōmunis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gustu & experimento,

mento, non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de virgine non deserenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto. Matth. 1. & 2. & somnium Magorum de non redeundo ad Herodem, & alia plurima in Scripturis. Sæpissimè enim Deus in somnis loquebatur; vnde Num. 12. dicitur, *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* hoc genus somnij vocatur *χρηματισμὸς*, Latinè *oraculum*, vt docet Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis.

Secundò: apprehensione aliquarum rerũ, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicuè rem exhibet sicut futura est, vocatur ὅραμα, id est *visio*: si obscurè & ænigmaticè, dicitur ὄνειρος, Latinè *somnium.* Tale fuit somniũ Iacub, Gen. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis; & somnia Ioseph, Gen. 37. pincernæ & pistoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis. Genes. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & profanis Auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cùm tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset; vt refert Theodoretus lib. 5. hist. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in somnis suum ceruical comburi visum est; quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

51 *Vnde possit discerni.* Petes, Vnde poterit cognosci vtrùm sit à Deo, an à dæmone?

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur; vt si ad deserendum sæculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex effectu, qui relinquitur; vt si inde remaneat illustratio animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mẽtem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib. 4. dial. c. 48. *Sancti*, inquit, *viri inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciant vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert August. lib. 6. confess. cap. 13.) *dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem.* cùm enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facile aduertere possit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura. quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile esse immissum à Deo.* Dico Secundò, Si non est probabile, Somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare naturâ suâ, nec etiã vt proueniunt à causis naturalibus; vt ex dictis patet: ergo solùm ex directione Dei, vel malignorum spirituum: ergo quando non est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subiicit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem,

& tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum.

Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positis enim illis circumstantiis, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet speciem aliquẽ dæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum; vnde prohibetur Leuit. 21. *Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.* & Eccles. 34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes,* &c. & infrà: *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* quod quàm verum sit, ostendit Gregorius lib. 4. dialog. cap. 49. de quodam, *qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spatia promissa sunt: cúmque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repente defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.* *Est peccatum mortale ex genere suo.*

Potest tamen esse veniale. Primò Ratione simplicitatis, quia homo rudis facilè putat esse à Deo. Secundò, Quia solùm tenuiter ipsis credit. Tertiò; Si propter somnium metuat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud fortè à Deo immissum, ideóque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positiuum; vt docet Caietanus in summa, v. Somniorum obseruatio, & Nauarr. cap. 11. n. 33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illa in rebus agendis vteretur, non posset à peccato mortali excusari. 53 *Potest esse peccatum veniale.* Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationem, certo modo vel ritu se componendo ad somnium: hoc enim expressè est inuocare diabolum. Sic olim ethnici præmisso ieiunio in pellibus cæsurum animalium dormire solebant, vt responsa in somnis acciperent. vnde Virgilius: 54 *Quærens diuinationem per somnia.*

Pellibus incubuit stratis, somnósque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum l. 27. Antiquarum lectionum cap. 14. facile autem est diabolo somnia qualia iubet immittere, concitando humores & spiritus; sic enim varia visa excitantur in febribus, in atra bile, in phrenesi, aliisque morbis & affectibus.

55 *Si sit à causa naturali.* Dico Tertiò, Si somnia putantur esse ex causa naturali licitum est ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa causa prouenire solent, facere: vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa scripsere Medici, Hippocrates de insomniis, & Galenus de præsagio ex insomniis. cælum enim & aër impressionem aliquam in corpus humanum, sanguinem & spiritus faciunt, ratione cuius per sympathiam phantasia consentanea visa apprehendit, maximè per quietem, dum sensuum externorum operatione non distrahitur, eo ferè modo, quo dictum est fieri in auibus vigilantibus.

56 *Coniectura de corporis affectibus in somniis.* Sæpius tamen & certiùs ex somniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cœli; quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur. Hoc modo si quis incendia per somnium videat, flaua bile infestari iudicatur: si fumum, caliginem, profundas tenebras, funera, & alia id genus tristia, atra bile. Si pluuiã, niues, grãdines, glaciem, pituita, vel frigido phlegmate. Si somniet se volare, aut velocissimè currere,

rere,

rete, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in angustis locis, vbi vix se mouere queat, versari, signum est, vim animalem multitudine humorum grauari. Si ea quæ ad libidinem pertinent, signum est redũdantiæ spermatis. Si versari in cœno, fimo; indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniarat crus effectum sibi lapideum, paulò pòst præter opinionem omnium factus est crure illo paralyticus. Sic etiam Galenus eum, qui somniarat se in cisterna plena sanguine constitutum, coniecit plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in Libello de præsagiis somniorum.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod ἐφιάλτην & πνιγαλίωνα Medici vocãt, Latini incubum. hoc enim prouenit à crasso tetróque vapore in cerebrum irruente, & vias spirituum animalium intercipiente, vt docet Galenus lib.3. de locis male affectis, cap.4. Itaque signum est crassi & melancholici sanguinis, & cruditatum, & esse periculum epilepsiæ si quis crebrò patiatur. hoc genus vocatur *phantasma*, Cicero *visum* vocat.

Dico Quartò, Quando somnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris significant, sed solùm insinuant suam causam. hæc vocantur propriè ἐνύπνια, id est, *insomnia*.

Ex dictis constat, quinque genera somniorum distingui posse, *oraculum, visionem, somnium, insomnium, phantasma*. de quibus fusè agit Macrobius ex sententia veterum, lib.1. In somnium Scipionis. sed quæ diximus, ad nostrũ institutum sufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrùm vsus sortium sit licitus.

D. Thomas art. 8.

57 *Sortes.* NOtandum Primò, *Sortes* dici quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum. v. g. quid cui competere debeat. ad hoc autem necessarium est, vt sortibus sua significatio imponatur; siue vt præcedat aliqua conuentio inter partes, (si inter plures aguntur) vel homini secum, quid quæque significare, quam vim habere debeat.

Tria sortium genera. Sunt autem tres sortium species ex fine petitæ, *diuisoria, consultoria, diuinatoria. Diuisoria* sunt, quando indicio sortiũ quæritur quid cui tribuendũ, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna, siue functio aliqua. *Consultoria*, quando inquiritur sortibus diuinum cõsilium, vt sciatur in negotio obscuro quid agendum. *Diuinatoria* sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secundò, Directionem sortium posse expectari vel à cælo, vel à casu, vel à Deo, vel à dæmone. His positis.

1 Sortes diuisoria. Dico Primò, Sortes diuisoriæ licitæ sunt, si euẽtus expectetur à casu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ sunt, sed in plerisque. *In quibus habeant locum.* Primò, In rebus externis, & aliis quæ aliter commodè non possunt distribui. Sic hereditates, & alia bona communia sæpissimè sorte diuiduntur. Hoc pertinet contractus sponsionis & sortium, qui frequẽs est inter homines, consentiunt enim partes vt eius sit res vel electio, cui sors & casus fauerit. Secundo, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, sorte inter milites diuersarum nationum decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Augustinus epist. 180. scribit sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras administret. Tertiò, In dirimendis litibus, maxime de rebus sæcularibus, L. Si cùm ambo, ff. de Iudiciis. Quartò, In pœnis, vt cùm duo vel plures sunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in sanciẽda disciplina adhibeat, vult aliquos punire, aliis agnoscere. Denique quotiescumque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incõmodo debeat præferri. Vide D. August. lib.1. de doctrina Christiana cap.28.

Officia tamen, etiamsi secularia sint, regulariter non sunt sorte distribuenda, sed conferenda maximè idoneis, quos diligens inquisitio & examen rationis, non casus & cæca sors ostendit. nihilominùs si plures sint benè idonei & ferè pares, poterit res sorti committi. *An in officiis.* Hoc tamen permissum non est in electionibus ad beneficia ecclesiastica, *In beneficiis.* vt patet cap. Ecclesia, de sortilegiis, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandam, sortes non essent improbandæ; quia non est mens Ecclesiæ vt lites diu protrahantur, & alias Iure naturæ id non solùm est licitum, sed etiam optimum cõsilium nec Ecclesia id vsquam prohibuit.

Dices, Saül sorte electus est, 1. Reg. 10. & Matthias Apostolus, Actor. 1. 59 *Obiectio. Saul. Matthias.*

Respon. Respondeo, Non esse dubitandum quin Saul ita electus sit inspiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illum antè vnxerat iussu Dei: vnde etiam sortes certissime à Deo ita erant dirigendæ vt ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthia Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus ostenderet quem elegisset. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum. sed manifestè repugnat textus Græcus & Latinus. nõ enim Græcè est, ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, *dederunt eis suffragia*: sed, ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, *dederunt sortes eis*, vt Interpres vertit: vnde sequitur, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν *& cecidit sors super Matthiam.* Nec obstat quod subiungitur, καὶ συγκατεψηφίσθη, quod *per suffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud significatur quàm ipsum communi decreto vel cõsensu, postquam viderũt sortem in illum cecidisse, vndecim Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit, quàm iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quòd sicut alij Apostoli immediatè à Christo, non suffragio humano, electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is qui in locum Iudæ succederet. Deniq; magna exteriùs apparebat paritas; vnde nõ facilè erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica hierar. cap. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit sors super Matthiam*) *diuinum quoddam donum, insinuans illi cœtui quem Deus elegisset*: fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ, vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus

dire-

direxerit. non enim negari potest quin verè sortes miserint; cùm expresse dicatur, *dederunt sortes illis*, quod de tali dono intelligi non potest. Item, *cecidit sors super Matthiam.*

60 2. *Consultoria.* Dico Secundò, *Consultoriæ* sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum cõsilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum, hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum; quia facile dæmon se immiscebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vsus reprehenditur à D. Augustino epistola 119. cap. 20. & à Leone IV. ad Episcopos Britanniæ; habetur cap. 7. Sortes. 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quàm diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos vltrà nolumus nominari, & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si desit humanum consilium. Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe, fore à Deo singulari prouidentia moderãdas, iuxta illud Prou. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam superiùs posita de sortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur, secùs si euentus à casu expectetur, nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuisorias referentur. Item si diuina inspiratione mittantur; sicut dictum est de electione Saulis & S. Matthiæ Apostoli. quò etiam pertinet exemplum, quod habetur Ios. 7. vbi indicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi vsurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis Ionæ 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

61 3. *Diuinatoria.* Dico Tertiò, Diuinatoriæ sortes omnino sunt illicitæ. vnde prohibentur cap. 1. de sortilegiis. & 26. qu. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit 18. cap. Si quis Clericus. 3. e. Contra 18. cap. Episcopi. 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut aliæ diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à cælo vel a casu, vel a dæmone: atqui non est expectanda à Deo; quia non est probabile, Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit, & euentus sæpissimè contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus; vnde vanum est sine alio fundamẽto illum expectare. Nec à cælo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subiicere. non enim possunt sortes euentis futuris vi cælorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque à cælo necessariò proueniant, vel euẽtus ipsi cælo sint præcogniti, vt sortes iis possit aptare: quomodo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur; quia vt sortes casu sic vel sic cadunt, nihil præsignare possunt: ergo expectatur a dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prætorio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur, tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatum procuret. Quòd autem Agrippa lib. 1. Occultæ philosophiæ cap. 54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio; vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infra dicemus cap. 44. dubit. 2.

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.

D. Thomas quæst. 69.

VAnæ *obseruationes* dicuntur, cùm aliqua 62
fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, *Vanæ obseruationes.*
ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: item cùm ex consideratione alicuius euẽtus fortuiti conicit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria obseruantia sanitatum, & obseruantia euentuum.* *Ars notoria* est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia. *Ars notoria.*

Esse hoc peccatum mortale, constat; quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ sub tò habitus scientiarũ; quod solius esse Dei docet D. Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij. Cùm enim hæ cæremoniæ non habeant illã vim à Deo, (si enim eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum quæ adhibentur, nec ab astris, consequens est, effectum non posse expectari nisi à diabolo; cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi. *Est peccatũ mortiferum.*

Nec obstat quòd aliqui repentè videantur opera diaboli scientiam Scripturarum cõsecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas, sumpto bolo detestabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, Scripturas profert, & disputat; eósque ita dementat vt se hæc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valdè sapientes, & omnia scire: cuius signum est, quod redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

Obseruatio sanitatum, est quando adhibentur ali- 63
qua verba, vel alia signa, aut cæremoniæ inanes *Cæremonia vana.*
ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores, ad conseruandam vitam vel valetudinem, ad se præstãdum immunem contra læsiones hostium vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cùm adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen iis aliqua friuola adiunguntur tamquam necessaria. Eòdem etiam pertinent omnia periámata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestãtur à quibus-

dam ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines, si commiscant aliquas circumstantias parergas, tanquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tamquam necessaria adhibetur, facit vt opus sit superstitiosum: cùm enim illa non iuuet vt causa; necesse est vt adhibeatur instar signi; quod cùm non sit à Deo, consequens est vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirm. quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per se, nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur à malignis spiritibus. Eódē referendæ sunt imagines astronomicæ sub certa constellatione fabricatæ; vt si quis sub signo leonis sculpat in auro figurā leonis, quā dicunt valere contra phātasmata melancholica, hydropem, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib. 2. de occulta philosophia à cap. 35. vsque ad 48. vnde mirum est quid Caietano hoc loco art. 2. in mentem venerit, vt eas defenderet. certum enim est, figuram illam leonis, arte impressam, nō facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam, quàm faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali charactere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina & regulis homines persuasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dubit. 2. Denique huc pertinet, si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasione se propterea nō posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia etsi nihil superstitionis admisceatur exteriùs, animus tamen illis rebus superstitiosè vtitur; nempe ad effectum, quem neque natura sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

Circumstantiæ variæ.

Imagines astronomicæ.

Reliquiæ cū certa persuasione affectus gestatæ.

De Salutatoribus.

Sed difficultas est, quid dicendum sit de quibusdam, quos Hispani vocāt Salutatores, quorum quidam hic ante aliquot menses multos milites grauiter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: idque cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimæ Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi, beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium istud altissimum supplico diuinæ maiestati, vt hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per istorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Respon.

De qua re consultus respondi cum distinctione: vel illa virtus putatur annexa isti formulæ verborum, ita vt à quocumque adhibeatur, effectum habeat; vel censetur annexa personæ, sic vt ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam superstitiosa. Non enim habet hanc vim à natura, vt suppono, & satis per se notum est: nec etiam à Deo; quia Deus nulla signa per se efficacia instituit præter Sacramenta; & hæc non ad curationem corporum, sed animorum: neque etiam ab Ecclesia, vt constat; quia Ecclesia talem modum curandi non instituit, imò nec instituere potuit: quia non potest signa per se efficacia instituere, præsertim ad effectus corporales. Vnde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum à Deo aliquod auxilium gratiæ præuenientis, vel diuinæ protectionis aduersus dæmonum infestationes, & similia incommoda; quo fit vt sæpè non habeant effectum. Accedit, quòd illa debeant ab Ecclesiæ ministris, & nomine Ecclesiæ applicari.

Si forma per se efficax.

Superest ergo, vt habeant vim ex institutione & occulto pacto dæmonis inuisibiliter concurrentis; & sanantis hominem remediis naturalibus, quæ ipse optimè nouit. Nam subitò vulnera curare non potest; nec absque adminiculis rerum naturalium, vt herbarum, liquorum, fossilium, & similium. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (vt vocant) facile ex illis extrahere, & aptissimè applicare nemine aduertente; fit vt breuiori tempore, quàm vlli medici, curare possit.

Si verò secundo modo formula illa se habeat, non ausim condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis à dæmone institutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediatè; ita vt à quocumque applicentur, eumdē effectum habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipsius signa adhibent, vt omnes sibi obliget. Quòd si effectus aliquando non sequatur, id prouenit, vel quia signa ex præscripto ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte personæ deest; vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia constat, quibusdam à Deo cōcedi gratiam curationum, eamque non auferri etiamsi malæ sint vitæ. Itaque præsumi potest, istum de quo agitur, hac gratia esse præditum, si nihil quod apertè sit superstitiosum, in vsu illius deprehendatur. At hic nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem sanctissimæ Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine & inuocationem diuinæ virtutis per mysterium sanctissimæ Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum, *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum*, potest sano modo intelligi, nimirum de virtute rei significatæ, non autem de virtute quæ annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectū, nisi aliqua parerga ei coniungantur.

Si efficacia est in persona.

Solùm difficultas superest de inhalatione super vulnus. At hæc non videtur omnino damnanda, quia illa potest habere peculiarem vim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personæ, vel occultæ proprietatis quibusdam diuino munere insitæ: vt colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, n. 16. & confirmat exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis. Scribit enim Plinius lib. 28. historiæ naturalis cap. 3. fuisse Psyllos in Africa, & in Italia Marsos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuisse quorum corpora tactu ipso suctúque modico leuabant percussos à serpentibus, & manu imposita corpori venena extrahebant: alios verò fuisse, quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus; & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illæsum penitus extitisse. alios

Inhalatio

De Marsis & Psyllis.

item,

item quorum sudor medebatur multis morbis: alios quorum saliua contra ictus serpentis valeret,&c. Idem lib.7.cap.2. docet aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabilia: sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia, vt ex temperamento sequantur; sed pertinere ad occultas proprietates diuinitus insitas, vel dona quædam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitatum, concessa in commodum hominum quibusdam locis, maximè vbi id erat necessarium: vt de Psyllis scribitur, quorum regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratiã curandi strumas; quam passim habere putatur masculus, qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitandum, quin Deus possit quibusdam hominibus vel familiis eam vim concedere, vt suo tactu vel halitu vel odore possi aliquos morbos curare, sanguinem sistere, spiritus euanescentes cohibere, partem læsam corroborare, venena extrahere, & similia. Quare etsi gratia sanitatum plenè alicui concessa, sicut erat collata Apostolis, & aliis miraculorum patratoribus, non sit alligata istis externis actibus; tamen collata solùm ex parte, vel ad certum morbum, potest esse alligata externis actibus tanquam instrumentis necessariis. Sic Reges Galliæ non curant strumas, nisi contactu loci affecti, & Marsi ac Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S.Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iste vsus posse permitti, nisi alia aliqua, quæ putentur superstitiosa, interueniant. Idque maximè quòd Auctores Hispani, qui de istis scribunt, & optimè res illas norunt, vtpote apud quos sunt vsitatæ, non audeant damnare, & dicant posse permitti. Ita Franciscus à Victoria suprà, cùm dixisset se dubitare, & aliqua attulisset in contrarium; nimirum tales curatores sæpè esse malæ vitæ vnde verendum ne sint impostores, & effectus potiùs sit à dæmone quàm à Deo; statim subdit: Hæc dico non definiendo; nam gratiæ dantur propter bonum commune. fieri potest vt Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per istos, qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllorum & Marsorum. Nauar. cap. 11. num. 36. absolutè dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data; & citat Margaritam confessorum. idem fusè docet noster Azor lib.9. Moralium cap. 25. qu. 2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis.

64 Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obseruantiis?

Respondeo, Earum vsum ex genere suo esse peccatum mortale, maximè quando opus externum superstitiosum est. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excusantur à mortali; nisi ignorantia sit valdè crassa, vel adsit dolus; vt si moniti à Parocho vel aliis, quibus tenentur credere, nolint desistere, vel suborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap. 11. num. 33

Obseruantia euentuum est, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel 65 *Obseruantia euentuum.* alteri aliquid aduersi vel læti coniectat, & inde actiones suas moderatur. vt si quis manè domo egrediens, pedem offendat, ideòque domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induens sternutet, & idcircò lectũ repetat vt omen auertat: si egresso foras prima occurrat virgo & idcircò putet diem fore sterilem; prosperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D.Augustinum libro 2. de doctrina Christiana ca.20.& Chrysost. homil.21. ad populum Antiochenum. Sic occursus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis, censebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audent; alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones superstitiosi ad rem medicam pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentionem hypochondriorum dies auspicatos esse Iouis, Lunæ & Solis; inauspicatos, Martis & Mercurij: natis in Leone, infaustos esse diem Iouis & Saturni: & similes næniæ sine iudicio confictæ. quasi verò planetæ cælestes dies istos peculiariter sibi vindicent, quibus suas vires effundant, quomudocumque calendaria ab hominibus disponantur.

Notandum est, hunc modum superstitionis esse 66 valdè affinem diuinationi; differt tamen in duobus. *Discrimen* Primò, Quòd in diuinatione homo de in- *inter diuinationem &* dustria quærat signa vnde diuinet, hic verò non *vanam ob-* quæruntur, sed coniectura capitur ex iis quæ for- *seruationem.* tuitò incidunt. Secundò, Quòd ibi quæratur principaliter notitia; hîc verò directio operationum. Est autem hæc obseruatio peccatum morti- *Est peccatum* ferum ex genere suo: sæpe tamen est veniale, ra- *mortiferum.* tione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, sed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis. & ad causas sibi ignotas referunt, vt docet Caietanus v. Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoque absque omni peccato ex aliquo præsagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præsens occursus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, cælesti vel diuina; vt si quis cadens corporaliter, timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem sentit in obseruatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum, posse fieri, quando adsunt circumstantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest; nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

CAPVT XLIV.

De Magia. *Constat dubitationibus 6.*

DVBITATIO I.

Quid sit magia, & quotuplex.

SEQVITVR *Magia*, quæ est quarta species superstitionis, per quam mira quædam & insolita ab hominibus fiunt, dæmonum operâ. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter; & ita duplex distinguitur *magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis* est ratio quædam operandi mira per causas naturales, absque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanum, Baptistā à Porta, & alios: qui tamen Auctores quædam superstitiosa passim admiscent. Et quamuis hæc *magia* per se mala non sit, tamen est periculosa; quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat, & ex curiosis magis curiosa reddit ac sensim ad magiam superstitiosam introducit: nā sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè se admiscet, & ita occultæ virtuti causæ naturalis tribuitur, quod ipsius præstigiis agitur. Vnde videmus, maximos quosque magos velle haberi tātùm professores magiæ naturalis, & omnia sua conari tegere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdum quasdam causas naturales adhibent, hæ tamen vel nihil prorsus valent ad effectum intentum, vel insufficientes sunt: & sic necesse est, quædam signa, quæ ad magiam superstitiosam pertineant, adiungere. quare meritò D. August. li. 8. de ciuit. cap. 19. dicit: *Omnia miracula magorum, doctrinis fiunt & operibus dæmonum.* & Apuleius apud Aug. eodem lib. cap. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, haruspicum, vatum, atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum.* & Lactantius lib. 2. diuin. instit. cap. 17. dicit: *Inuenta dæmonum sunt astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap. 14. *Magorum ars omnis & potentia horum adspirationibus cōstat.* Idem docet Ioannes Franciscus Picus lib. 7. de prænotione rerum cap. 2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tamquam periculosi vitandi iuuentuti.

Duplex magia.

1

2 *Magia superstitiosa* est ratio quædam operandi mira per signa ope dæmonum. Sicut enim magia naturalis vtitur causis naturalibus, ita hæc vtitur signis, quæ sunt causæ morales: his enim ex pacto allicitur dæmon vt faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit; vt non animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum rituum.*

Magia superstitiosa.

Institutea autem sunt hæc signa & tota disciplina primùm à dæmonibus, vt ibidem Aug. docet. *Neque enim potuit*, inquit, *nisi ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur: vnde magicæ artes, earumque artifices exstiterunt.* Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorantur, aut ab eorum instituto pendent. hoc modo intellige Augustinum. Idem luculentè docet Euseb. l. 5. de præparatione Euang. c. 7. ex Porphyrio; & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde patum refert quis inter homines inuentor primus, seu primum instrumentum per quod diabolus mundo hanc pestem infudit, exstiterit. Greg. Turonensis lib. 1. hist. Francorum c. 6. scribit, Cus primogenitum Cham diabolo imbuente fuisse totius magicæ artis inuentorem, quem Persæ ad se venientem vocauerunt Zoroastrem; hunc igne cælesti consumptum, ab ipsis pro Deo habitum. D. Clemens lib. 4. recognitionum, putat etiam ante diluuium viguisse, & post diluuium à Chamo traditam filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babylonij, & Persæ genus ducunt; qui his artibus maximè dediti fuer. Hunc appellatum Zoroastrem communior opinio est, quam refert D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroastrem inuentorem magiæ fuisse Regem Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatum; hunc solum in lucem editum mox risisse.

Fit à dæmonibus initiata.

Hæc *magia* duplex est, vel potiùs duplicem finem habet: vel enim refertur ad ostentationem, aliudve commodum suum vel alienum; & sic vocatur nomine cōmuni *magia*: vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium*, qualis est, quæ vulgò dicitur *sortiaria*. Græci hanc vocant φαρμακείαν, id est, *venenariam*; illam θεουργίαν, quasi dicas *diuinam operationem*, & τερατουργίαν, id est, *operationem portentorum* & rerum mirabilium. De magia & aliis superstitionibus scripserunt eruditè nostri Bened. Pererius, & Mart. Delrio; ille breuiter, hic copiosissimè. Nobis satis est fundamenta aperire, & selectiora dumtaxat persequi; qui plura volet, ab illis petat, licet. 3

DVBITATIO II.

Quæ sint magiæ fundamenta.

DIabolus, vt non statim appareret ipsum esse operum magicorum auctorem, & vt faciliùs hominibus curiosis hanc artem commendaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus positis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata. 4

Primum est, Mundum & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitam tribuat, & vim intelligendi & sentiendi habeat. Secundum, Nomina deorum & dearum, vt Iouis, Iunonis, non esse nomina malorum dæmonum, sed animarum istarum naturalium. quatenus

1 Fundamentum magorum.

2. Fundamentum.

nus enim quæque animarum iſtarum habet vim intelligendi, eatenus vocari nomine maſculino: quatenus autem animat corpus, fœminino. Itaque Plutonem & Proſerpinam nihil eſſe aliud quàm animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ. Iouem fulminatorem & Iunonem, animam aeris: Phaneram & Autoram, animam ignis. nouem Muſas & nouem Bacchos, eſſe animas nouem cælorum; animas ſeptem planetarum ſignificari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epithera tribuunt. vocant enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, ſapientem, arcanæ contemplationis auctorem, abſconditorem, cuſtodem & oſtenſorem, auctorem vitæ & mortis. Lunam vocant Dianam, Lucinam, Proſerpinam, Hecatem, reginam cæli, ſummam numinum, reginam manium, elementorum omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. ſimilia plurima epithera diuinitati propria cæteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata ſunt, vt quando magi expreſse inuocant dæmones, non videantur ipſos inuocare, ſed animas ſtellarum, vel elementorum, quas dicunt eſſe bonas virtutes, à Deo in miniſterium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit per mundum diſtributas.

5 *Refutatur primum fundamentum Elementa nõ eſſe animata*

Sed hæc omnino vana ſunt: Primò, Abſurdum enim eſt dicere, terram, aquam aërem, ignem, eſſe animata anima rationali & ſentiente. ſi enim habent animam ſentientem, etiam debẽt habere vegetantem, quæ ſentienti ſubſeruit, & ſanguinem ſpiritúmq; illius functionibus ſuppeditat. debent etiam habere organa ſuis figuris & temperaméris diſtincta. non enim poteſt eſſe ſenſio ſine organo conuenienti, vt Ariſtoteles lib.2. de anima probat, & omnia ſentientia nobis nota declarant. Item ſi illa anima intelligit, bruta, plantæ, ſaxa & metalla non ſolùm ſentient, ſed etiam intelligent: erunt prædita ſapientia, ſcientia, arte, prudentia: tenebũt logicam, phyſicam, metaphyſicã; matheſim, theologiam, & ſimilia, quæ nullus ſanæ mentis dixerit. Rurſus, partes elemẽtorum dum ſeparantur à toto, vel retinent animam, & ſic erunt innumerabiles animæ in ſingulis elementis; vel amittunt eam & rurſus vnitæ toti recipiunt, & ſic morientur aſſiduè & reſurgent. Denique illæ animæ cùm ſint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iuſtæ vel iniuſtæ, beatæ vel miſeræ, in via vel in termino; quorum nihil probabiliter dici poteſt. Secundò, Abſurdum etiam eſt, cælum & ſtellas animatas ponere: eſt enim contra communiorem ſententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epiſtola ad Pãmachium & Auitum inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib.17. hiſt. c.28. inter anathematiſmos, quos Synodus 5. Conſtant. contorſit in Origenem, ponit etiam hunc: Si *quis dicit, cælum, & ſolem, & lunam & ſtellas, & aquas, quæ ſupra cælos ſunt, animatas quaſdam eſſe & materiales virtutes, anathema ſit.* Eadem ſententia erroris damnata eſt à Facultate Pariſienſi, tamquam occaſionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus VVimpina lib. de ſuperſtitione cap.7. & 8. docet, diabolum philoſophis inſeruiſſe opinionem de anima mundi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc ferè omnes Platonici vel magi fuêre, vel

6 *Stellas non eſſe animatas.*

magiæ fauêre; adeò vt etiam Marſilius Ficinus ab hac peſte non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib.3. de vita cælitus comparanda.

7 Præter rationes prædictas, quibus illud refutari poteſt, hæc vna ſufficiat, quòd ſacra Scriptura & Religio Chriſtiana nullas agnoſcat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ eſſent, non deberent ignorari, cùm ad eamdem ſocietatem pertineant.

Nec obſtant quædam locutiones Scripturæ, vt docet Damaſcenus lib.2. de fide orthodox. cap.6. in fine, ſic ſcribens: *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim ſunt & inſenſibilia. quare ſi Scriptura dicit: Lætentur cæli, & exultet, terra, Angelos, qui ſunt in cælo, & homines, qui in terra, ad lætitiam vocat. Nouit etiam Scriptura proſopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis diſſerere; vt, Mare vidit & fugit*, &c. *Ad rationes in contrariũ.*

Similiter non obſtat quòd quidam Patres cælo animam & ſpiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam aſſiſtentem, non informantem, quæ nihil eſt aliud, quàm intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1.p. quæſt.70. art. 3. & comment. noſtrorum Conimbr. in lib.2. de cælo cap.1. q.2.

8 His adde, Etiamſi eſſent tales animæ, parum tamen iuuare poſſe magicas operationes; tum quia alligatæ eſsẽt, ſuis corporibus, nec rebus humanis poſſent intereſſe; tum quia non poſſent iuuare niſi per virtutes aſtrorum, nimirum per lumen & influentias, (ſi tamen præter lumen & calorẽ ſunt influentiæ) quæ minimè ad effectus magicos ſufficiunt. Præterea vel illæ animæ eſſent bonæ vel malæ: ſi bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia ferè ſunt magorum: ſi malæ, quid opus eſt ad illas confugere, cùm dæmones ad iuuandum in huiuſmodi ſint paratiſſimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ ſunt, ſed dæmones, qui ſe fingunt eſſe animas ſtellarum & elementorum, vt ſub his nominibus ipſi colantur.

9 *3. Fundamentum.*

Tertium fundamentum eſt, Præter Angelos bonos & dæmones malos, eſſe multa genera dæmonum bonorum, quorum alij ſint cæleſtes, & præſint ſtellis, & animabus illarum: alij elementares; ex quibus alij ſint ignei, alij aërei, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap.16. Eadem eſt ſententia Platonicorum.

Sed eſt contra Scripturas, & Eccleſiæ doctrinam, quæ nullos dæmones niſi malos agnoſcit. vide D. Auguſt. lib.8. de ciuit. cap.13. & 14. & ſanè ſi boni ſunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curioſa, ad oſtentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? ſi boni, cur magia ſub pœna mortis in veteri Teſtamento, prohibita? cur damnata ab Eccleſia? cur olim proſcripta à Repub. Romana? ſtatim enim Euangelio illuceſcente Reſpub. Romana, etſi perſiſteret in infidelitate & cultu idolorum, tamen magiam cœpit cognoſcere eſſe pernicioſam, & malorum ſpirituum auxilio ſubnixam; vt ex geſtis Martyrum conſtat, & L.2. C. de maleficis & mathematicis.

10 *4. Fundamentum*

Quartum fundamentum eſt, Animam humanam, quando in magnum deſiderium exardeſcit, habere ſufficientem poteſtatem ad imprimendam verbis, ſcripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam quæ naturaliter efficax & ener-

giam habeat ad effectum desideratum, modò illa proportionem quamdam ad hunc effectum habeant quæ in eo significando sita sit. v. g. si alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda sunt verba, vel alia signa, quæ noxam illam aliquo modo designent: si concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem significent, depictis duobus sese mutuò complectentibus, vel alia ratione: si ad odium duobus inter se pugnantibus.

5 Fundamentum. Quintum est, Imagines & characteres siderum & signorum cælestium sub congrua sibi constellatione fabricatos, concipere vim siderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipsa sidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata sunt ad persuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & sigilla, quæ ab ipsis adhibentur, naturaliter operari per vim ipsis à sideribus vel ab ipsa anima impressam, atque adeò omnem operationem magorum per signa, esse naturalem.

11 *Refutantur hæc duo fundam.* Sed hæc omnino vana esse, nec vlla probabili ratione niti, cōstat ex Philosophiæ principiis. Primò, Quia anima imaginādo vel desiderando non potest res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ sunt immanentes, quæ nullum effectum in rem separatam producunt. possunt quidem concitari spiritus & humores; sed hæc ipsi substantiæ animæ sunt præsentissima, & naturalem ad illam subiectionem habent. Quòd autem magi dicunt esse similem subiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi desiderio fertur, est contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth.6. *Non potest ad staturam suam adiicere cubitum vnum.* & Matth.5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* si non possumus rem tam coniunctam mutare, quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non sunt capacia talis virtutis; nam in substantia nihil sunt aliud quàm voces & soni meri, quibus nihil magis euanidum, aut ineptum stellarum virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde sicut vox non potest esse propriè alba aut nigra, (alio enim sensu Græci φωνὴν λευκὴν, & Latini claram vocem dicunt) lucida aut tenebrosa, calida aut frigida, ita nec accipere vires à stellis vel anima impressas, quibus corpora immutet. sed nec significatio quidquam ab hoc iuuare potest. quia nihil in ipsis vocibus ponit, cùm solùm sit denominatio extrinseca ab institutione hominis, quæ præteriit. Vnde ridiculum est in vocibus requirere significationem effectus, vt possint virtutem physicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorum signorum significatione. cùm enim hæc nihil sit aliud quàm extrinseca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem factā, non potest vllo modo esse dispositio ad aliquam qualitatem realem suscipiendam, nec iuuare quidquam ad physicam actionem, sed solùm ad moralem, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa signa & significationes ad pacta quædam cum spiritibus malignis, vt sæpè ostendit D. August. libro 2. de doct. Christ. cap. 21. & sequent.

Tertiò, Etsi anima aliquid imprimeret illis signis, id tamē statim euanesceret, nec posset hærere & diu operari: at signa magica diutissimè vim habent. Denique non possent operari in res valde dissitas, quod tamen signa magica præstant.

Vanissimum etiam est quod de imaginibus & characteribus astronomicis docent: vt cùm dicunt imaginem leonis insculptam auro, sole existente in prima facie leonis, (id est, in aliquo ex decem primis gradibus illius signi) & manè exoriente, concipere vim cōtra phantasmata melancholica, hydropem, pestem & febres. Eamdem, si fiat sole in corde leonis existente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri sunt pleni. 12 *De imaginibus & characteribus astronomicis*

Hæc vana esse, Probatur Primò, Quia ipsa astra tales vires non habent, vel si habent, non constat quænam ex omnibus illa sint: hoc enim nulla experientia deprehendi potest. Secundò, Etiamsi constaret quænam astra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus secerni, colligi, & veluti seorsim connasari non potest: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter se miscentur; vnde nullius astri mera & sincera virtus colligi potest. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimēt herbis, lapillis, & metallis, in quæ lōgo temporum tractu assiduè agunt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obiiciuntur. Item si quid istis imprimerēt, id statim euanesceret, nec posset ad vsum adhiberi. Quartò, Figura arte impressa nō est idonea dispositio ad qualitatem, aut virtutem physicam excipiendam: videmus enim, ignem, solē & alia æquè agere in aurum, vitrum, & similia subiecta, qualiscumque demum figura in illis descripta sit. vnde sæpè Aristoteles docet, res mathematicas abstrahere à materia sensibili. Itaque superstitiosum est insculpere formam leonis, scorpij, aut alterius animalis, vt possit excipere vim illius astri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non sunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, sed illæ confictæ sūt ex aliqua confusa & rudi similitudine dispositionis astrorum cum tali figura, vt omnia astra 48. figuris seu asterismis possint comprehendi & exprimi. Itaque non magis est ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm asini, arietis quàm lupi, scorpij quam catuli, & ita de ceteris. potuissent enim hæc aliis rebus assimilari, si mathematicis placuisset. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè describunt, & miram vim habere asserunt. Ex quibus perspicuum est, ad excipiendam virtutem leonis cælestis, non magis valere imaginem leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idémque dicendum in ceteris: vt mirum sit, Caietanum q.69.a.2. potuisse in mentem inducere, huiusmodi imagines aliquid valere. refutat easdem D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas q.69.ar.2.& lib.3. contra gentes cap. 105.

Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres; interdum etiam illis adhiberi suffitus ex thure, galbano, storace, aloë, & similibus, vt vim habeant; quod est mera idololatria. *Alia irritamenta adhibere solent.*

Ex his patet, effectus & operationes magorum non posse per hæc fundamenta reduci ad causas naturales. quare cùm alia non habeant, superest eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expressa pacta contrahunt.

DVBI

DVBITATIO III.

Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs spiritus redeuntes discerni.

Tribus modis ad cognoscitur.

13 RESpondeo, Id tribus modis cognosci posse. Primò, Ex conditione causarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

1 Ex conditione causæ.

Quod ad primum attinet, Ipsa conditio & qualitas causæ indicat magiam; Primò, Si expressè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sunt; vt Christum habuisse febres, & spasmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, sigilla. Quintò, Si ligaturæ si specula, vnctiones, & similia, præter Ecclesiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur, non possit expectari ex virtute talium causarum, vt quæ nullam in se habeant: nec etiam à Deo, cùm nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ Spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobentur; sequitur eum expectari à malignis spiritibus, qui huiusmodi rebus tamquam signis alliciuntur ad præstandum id ad quod ipsi ea instituerunt. itaque omnia ista sunt magicæ illecebræ & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obstat quòd interdum nihil nisi verba sacra, aut versiculus aliquis sacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis versiculus non dirigitur ad Deum, nec eo sensu profertur, quo sacer est; sed animo profano, vt aliquis effectus vanos, vel alius, ad quem ex Deo vel Ecclesiæ institutione non valet, proueniat. Sic illo versiculo, *consummatum est*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In camo & freno*, &c. ad sopiendos canes. Itaque implicitè diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus sacris sua signa instituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Dæmon aliquid in rebus sacris sua signa constituit.

2. Ex conditione operationis.

14 Secundò, Ex conditione operationis, vt cùm repentè curatur equus vel homo, absque diuino miraculo; cùm breuissimo tempore multa milliaria conficiuntur; cùm operatio ad rem valdè distantem se extendit; vt si hic pungatur imago cerea Petri, & ille alibi doloribus conficiatur.

3 Ex conditione effectus

Tertiò, Ex conditione effectus, si hic industriam humanam superet: sunt autem huiusmodi complura, quæ à magis operâ dæmonũ, vel reipsa vel in speciem fiunt, possúntque reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel circa alia corpora, præsertim hominum aut animalium, vel circa animas & spiritus. quæcumque autem exhibent reipsa, possunt etiam exhiberi in speciem per præstigium.

Circa elementa quid possint.

Circa elementa excitare possunt tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iisque lædere & euertere arbores, segetes, animalia, ædificia, & similia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob c. 1. euidenter colligitur. non enim difficile est illis spiritibus nubes aliis in regionibus collectas, & ventos alibi spirantes, huc vel illuc, quò Deus permiserit, impellere, ibique sistere, stipare, collidere. Simili modo possunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat. possunt excantare segetes, seu transferre ex agro in agrũ; quod olim videtur fuisse adeò frequens, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. possunt transferre arbores & pomeria integra: idque vel singulis transplantatis, vel superficie terræ ad certam altitudinem simul abrepta & translata. Vnde Plinius l. 17. cap. 25. dicit *suo tempore Vectij Marcelli oliuetum vniuersum viam publicam transgressum, & arua inde è contrario in locum oliueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; possunt enim plurimi simul ad huiusmodi opus concurrere.

Circa corpora hominum

Circa corpora hominum & animalium: Primò, Possunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; sunt enim & ipsi celerrimi & potentissimi, quibus nulla potestas super terram comparari valeat; Iob 41. 15

An sagæ reipsa transferantur.

Hic tamen Notandum est, non deesse qui negent sagas reipsa transferri à dæmone, & eas, quæ se putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem, & cetera quæ in conuentibus sagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & similia, non fieri reipsa exteriùs, sed solùm in imaginatione: sopiri enim ipsas, & dæmonem hæc omnia facultati phantasticæ ita repræsentare, ac si reipsa fierent, ita vt illæ mulierculæ sibi persuadeant se hæc omnia reipsa egisse: quod cõfirmant exemplis quarumdam, quas constat sopitas fuisse, quæ tamen posteà excitatæ narrabant se mira fecisse & vidisse.

Sententia perniciosa.

Sed hæc sententia falsa est, & Reipub. perniciosa. Falsa; Primò, Quia repugnat innumeris experientiis, & exemplis eorum, quos translatos fuisse reipsa deprehensum est; de quo vide Alphonsum Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & nostrum Delrio l. 2. disquisit. magic. q. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum cõfessionibus, non tantùm muliercularum, sed etiam virorum prudentium omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi, cur enim diabolus id nõ possit; cuius tanta potentia vt non sit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & sagæ in id consentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipse Dominus se permiserit à diabolo ex deserto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelsum, vt ex cap. 4. Matth. colligitur, & Patres passim docent.

Est Reipub. perniciosa; Primò, Quia patrocinatur crimini grauissimo & nocentissimo Reipub. & Ecclesiæ; & impedit illius dignam castigationẽ. Iudices enim, quibus hæc opinio est persuasa, vel non puniunt sagas, vel non nisi leuiter, concessa vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò grassetur. Secundò, Condemnat omnia pœnè tribunalia orbis Christiani tam Ecclesiastica quàm sæcularia, non solùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non possint distinguere inter ea quæ fiunt reipsa, & quæ sola imaginatione; sed etiam iniustitiæ & crudelitatis, quòd tam sæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipsi reuerà non fecerunt, sed solùm somniarunt & illusione diabolica sibi visi sunt fecisse. Itaque hæc opinio nullo modo est toleranda.

Nec obstant exempla quarumdam, quæ adhibita vnctione consopitæ fuerunt, & mira se interim egisse putarunt: quia hoc interdum diabolus

facit vt idem potetur semper fieri, & ita persuadcar Iudicibus totam hanc rem esse imaginationis & nemini exteriùs nocere.

16 Dices, Si interdum deluduntur, ergo non poterunt tutò puniri; quia fortè sunt innocentes. vnde enim constare potest hanc oon deludi?

Respondeo negando consequentiam: Primò, Quia ratum est vt ita deludantur. itaque præsumi debent non delusæ, nisi probetur contrarium: sicut in aliis criminibus; qui fatetur, non præsumitor delusus, si est sanæ mentis. & si alij de ipso testantur, non potest præsumi diabolom loco illius fuisse suppositum; sed hoc clarè tunc probandum; alioquin secundùm leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt distinguere vtrùm sola imaginatione, an reipsa quid actum sit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò, Ex indiciis & variis circumstantiis à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res gesta sit. Sæpè enim apparet aliquis effectus exterior; sæpè accedunt aliorum testimonia; sæpè ipsæ personæ sunt boni & integri sensus, & fatentur rem exteriùs gestam; explicant causam, & modum, & locum, & tempus, & personas coram quibus, &c. Quartò, Quia etiam illæ, quæ in somno delusæ, puniri possunt; tum propter expressum pactum cum dæmone & apostasiam ordinariè coniunctam; tum propter desiderium & conatum faciendi ea, quæ consopitæ videntur facere, & approbationem postquam ad se redierint: ideò enim se inungunt, & signa magica ponunt, vt illa fiant reipsa; & posteà cùm putant facta, approbant & gaudent, & proponunt rursus facere, quæ se iam fecisse putant: inter quæ sunt idololatria, commercium cum dæmone, renuntiatio Christianismi, studium aliis in corpore vel substantia nocendi, & similia. vide plura de his apud Delrium l. 5. sect. 16.

17 Cap. Episcopi. Similiter non obstat cap. 12. Episcopi. 26. qu. 5. vbi significatur, sagas nõ reipsa transferri, aut alia similia perpeti; sed solùm imaginatione: quia non agitur illo cap. contra sagas aut maleficas, quales nostræ sunt; (vt docet Alphonsus Castro dicto lib. 1. c. 16.) sed contra alias quasdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo variis illusionibus, credebant se nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire; eiúsque iussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari*; vt dicto cap. Episcopi habetur. Si enim erant sortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur sola praua credulitas damnatur? Deinde etiamsi concederemus fuisse sortiarias, nihil referret; quia non damnatur in illis quòd crederent ea, quæ nostræ de se referunt; nimirum se à diabolo in specie hirci ad conuentum sagarum transferri; ibidem conuiuia & tripudia cum ipso & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipso concubitus misceri, &c. sed quòd crederent longè alia, nimirum, hæc & similia esse vera, Dianam & Herodiadem esse deas; illis honorem & obsequium esse exhibendum; posse ab his naturas rerum mutari & transformari; esse veras bestias ab ipsis conditas, quarum ope per aërem vectarentur. nihil horum credunt nostræ sagæ; sciunt enim esse diabolum, quicum habent negotium. Denique si hic Canon aliquid contra nostram sententiam faceret, sequeretur eum fidem perdere, & esse infidelem, qui crederet sagas per diabolum specie hirci transferri; quod omnino absurdum est.

Secundò, Possunt etiam corpora hominum & animalium transformare; non quidem intrinsecè figuram mutando, sed extrinsecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui operâ dæmonis conuertuntur in speciem lupi, & dicuntur λυκάνθρωποι, quasi dicas lupihomines: accommodant enim se ad speciẽ bestiæ quantũ possunt, manibus & pedibus incedendo: & diabolus adiicit reliqua, circumposita alia figura, ita vt speciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantasiam, & animum ferinum inducit, quod ei perfacile est, commotis humoribus & venenatis succis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit. hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi solent. Potest etiam veram bestiam, homine repentè sublato, substituere, ita vt ipse homo oculorum iudicio videatur in lupum conuersus, quomodo D. Augustinus lib. 18. de ciuit. cap. 18. docet, socios Diomedis conuersos fuisse in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile est, virgas magorum fuisse conuersas in serpentes: non enim diabolus causas naturales virgis applicãdo poterat tam breui tempore ex materia tam dissimili veros serpentes efficere. Potest etiam, homine cõsopito, ipsemet formam bestiæ assumere, & in ea varia ministeria subire, & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens videatur sibi in bestiam mutatus hæc omnia præstare. Hoc modo D. Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Circe venefica in porcos: & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à feminis stabulariis, conuersus in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & posteà videbantur sibi in formam humanam reuerti. Denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exteriùs videre, cùm totum sit interiùs ex qualitate & commotione humoris, ita etiam operâ dæmonis fieri potest vt mira exteriùs videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, tonitrua, & similia. 18 *An possint corpora trãsformare.*

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri posse. non tamen est negandum, quin possit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua passiuis, quales etiam ab hominibus fieri possunt, etsi ipse plura, subtiliora, & expeditiùs possit. sic potest efficere ranas, mures, muscas, &c. Item quæ ex semine, sed infusis seminibus in locum naturalem geniturae.

Tertiò, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facilè enim diabolo est instillare venena ignota, eáque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum, vel si sinat illa operari, potest renouare quotidie noxam, intercipere vias spirituum & humorum, & aliis mille modis nocere: potest etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiusmodi, quæ maleficiis affecti excernunt. 19 *Irrogare morbos.*

quamuis

quamuis etiam præstigio facere possit vt hæc videantur è corpore eiici, cùm reuerà ibi non fuerint.

20 *Curare morbos.* Quartò, Possunt curare morbos omnes, qui naturalibus remediis curari possunt, & omnes qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Possunt impedire sanguinis è vulnere effluxum, imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, aliísque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facile enim ipsis est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea quæ vim ignis impediant assiduè interponere, sed Deus rarò hæc permittit.

Eruere thesauros. Quintò, Possunt eruere thesauros occultos, & opes mari abditas; sed Deus rarissimè id permittit, quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes pænè magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

21 *Reddere inuisibilem.* Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiendo vt subitò transferantur aliò, astantibus non aduertentibus; quo modò fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat; de quo Philostratus in vita ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacentibus, v.g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis non videatur distinctum: vel alienam figuram interponendo, vt etsi videatur, non agnoscatur: vel certè subtrahendo aut impediendo spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

22 *Immittere dæmones.* Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab iis obsideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in historiis. Possunt etiam eosdem expellere, idque vel ex pacto cum ipsis & volentibus iisdem; (quamuis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 10. hoc tamen numquam facit iste dæmon, nisi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

23 *Circa animam.* Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea possunt opera dæmonũ, quæ ex corporis dispositione & imaginatione pendent; vt inferre amentiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facilè enim est dæmoni efficere vt obiectum aliquod assiduè obuersetur phantasiæ in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consentaneè affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has valent; prætorquam quòd damnatis possint irrogare supplicia secundùm modum & mensuram à diuina iustitia pro meritis cuiusque constituta. Itaque non possunt illas ab inferis excitare, & viuis repræsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quò libuerit. quòd si id non possunt in animas damnatas, quantò minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt admodum formidabiles?

24 *An Samuel excitatus fuerit.* Nec obstat illud 1. Regum 28. vbi cùm Saul petiisset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, vt verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Ecclesiastici 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regi interitum prædixisse. non enim Samuel vi magica excitus prodiit; sed iussu diuino in pœnam impij Regis; cuius signum est, quòd magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa; & rectus capite sursum elato, è terra emerserit, contra morem vmbrarum magicarum; quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicuntur. insinuare hoc videtur pythonissa, cùm ait: *Deos vidi ascendentes è terra*; id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim Elohim sit numeri pluralis; tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno; quo modo hic accipi patet ex verbis proximis. *Qualis est forma eius?* itaque non de vmbris, sed de Samuële augusto modo apparente loquitur pythonissa. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt.

Petes, Quibus indiciis poterunt spirituum apparitiones internosci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis? 25

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt ista: Primò, Si ad præsentiam vel visum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis IESV, B. Virginis, aut alicuius Sancti, sacrarum reliquiarum, sacræ imaginis, agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similium, quibus Ecclesia vti consueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis sunt τεκμήρια & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat. hæc enim indicia sunt manifesta, dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, vt si dicat se redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidem & Ecclesiæ doctrinam; vel suadeat aliquid, quod sit à moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repentè reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum summa erat, se vidisse sanctissimam Trinitatem, & ibi intellexisse, parentibus & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus martyrij erat iste: Imponendus erat faciei puluillus, deinde validè pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit vt sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter est læsus; sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, sed posteà relinquat mœrorem, desolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim signum esse mali spiritus, docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitiis, & D. Macarius hom. 7. sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatem animi adferre; ita maligni est relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem; nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore,

riore, vel confessario: boni etiam spiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem sancti Patres & sacra Scriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat v.g. Æthiopis, serpentis, bufonis, canis; vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitum est quod subsidij causa petiit, rursus quæsitis aliis occasionibus friuolis redeat; animæ enim, vbi satisfeceris, vel non redeunt, vel semel tantùm redeunt, vt gratias agant. dæmones quia paucis congressibus conficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærunt vt sæpè appareat. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyræum lib. 1. de apparit. spirit. cap. 16. Peltanum de purgat. cap. 5. & Delrium lib. 2. qu. 26. sect. 3. vide etiam infrà dubit. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IV.

Quale peccatum sit magia.

26 *Per se est mortiferum.* RESpondeo, Ex genere suo esse mortale; quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem, ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen potest vt aliqui actus magici excusentur à peccato mortali ratione ignorantiæ; vt si quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cùm hæc sæpè sit valdè occulta. pietum que tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec pleniùs de re cognouerit: quod si non faciat, peccat saltem venialiter. *Ignorantia potest excusare.* Ratione leuitatis materiæ præcise non videtur vmquam esse venialе: quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna. similiter tacita vel remota inuocatio, si plena consideratio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpè tamè contingit vt quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo, & sic potest esse venialе defectu animaduersionis.

27 *Crimina coniuncta.* Notandum est, huic crimini in iis, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse coniuncta; de quibus à confessariis & Iudicibus sunt interrogandi. Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum pœnas æternas, aut esse damnatum & miserum; & eos, qui ipsi adhærent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permissu, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide, & plerique deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia, abnegant enim Christum & Christi fidem, & sæpè ipsum Deum: renuntiant Baptismo & Confirmationi, eáque conantur in se quibusdam cærimoniis extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidem spondent, se totus dedunt & mancipant, sacrificia offerunt, aliósque deferunt honores. Quartum, Blasphemiæ in Deum, in Christi humanitatem, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; sæpè enim in suis incantationibus vtuntur rebus sacris, & interdum ipsa sanctissima Eucharistia. Sextum, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; vt homicidia, præsertim infantium, è quorum corpusculis decoctis cóficiunt vnguina, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet, magos & sagas dignus esse morte, & omnino è Republica exterminandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia, etiamsi fortè damna non intulerint. vnde etiam Exodi 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

REmedia maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facilè omnem illorum actionem eludit, si velit. bonum tamen est illa initio experiri, ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabunt: vt si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: si alicui parti intemperies illata, & similia. 28 *Remedia naturalia.*

Supernaturalia, seu Ecclesiastica, sunt optima. hæc decem numerari possunt. 29

Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clarè ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur*, & quæ sequuntur; quibus docemur, diabolum nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collat. 8. ca. 18 & 19. Paulinum in vita D. Ambrosij, Gregorium lib. 1. Dialog. c. 4. *Ecclesiastica. Magna fides.*

Secundum est, *Susceptio Baptismi*, si non sis baptizatus. Huius extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza p. 1. c. 18. Ratio est, quia Baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum: efficimur eius membra, eius filij & domestici; transferimur de potestate tenebrarum in regnum Filij Dei, vt Apostolus ad Coloss. 1. ait. *Baptismus.*

Tertium, *Confessio peccatorum*. Sæpè enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominé, quibus deleti, illa quoque euanescit, quibus permanentibus, frustra alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacensis lib. 1. de miraculis cap. 6. de quo etiam vide lib. 1. vitæ S. Bernardi c. 8. Itaque qui maleficiis infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem. 30 *Confessio.*

Quartum, *Sumptio Eucharistiæ*, vel eius præsentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras, nec Christi ad Belial. hoc pacto maleficia fuisse curata, refertur in vita S. Bernardi lib. 1 cap. 10. & D. Augustinus l. 22. de ciuit. cap. 8. scribit, domum quamdam ab infestatione dæmonum liberatam oblato in ea Sacrificio. Palladius l. 1. histor. c. 19. refert, S. Macharium, cùm ei oblata esset femina maleficio affecta, dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis à sacra Eucharistia abstinuisset. *Eucharistia.*

Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*. hi varij sunt: alij enim instituti sunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alij ab infestatione ædium, alij ad illum compescendum, ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum autem 31 *Exorcismi.*

maxi

maximam esse vim, patet tum ex vsu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta à Christo, vel (vt quidam volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coercēdos, vt patet ex Conc. Carthag. 4. ca. 7. & ex Cypriano epistola 2. 55. & 76. & aliis Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsæ. Refert Ioseph l. 8. antiquit. c. 2. Salomonem quoque instituisse coniurationes, quibus dæmones fugentur, non tamen constat quales hæ fuerint, sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an idololatria.

32 *Aqua benedicta.* Sextum, *Aqua benedicta*. hæc haber vim ex precibus Ecclesiæ, per quas factum est vt diuina virtus ei assistat, ac quodammodò insideat & cōnexa sit ad dæmonis infestationes auertendas. hoc remedio plurimi vsi sunt, vt B. Marcellus Episcopus, apud Theodoretum l. 5. histor. ca. 21. S. Macharius, apud Palladium lib. 1. cap. 19. S. Bernardus l. 2. vitæ eius cap. 3. & alij innumeri; éstque modò frequentissimum apud Indos.

Reliquiæ Sanctorum. Septimum, *Reliquiæ Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesia benedictæ, vt Agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum, & similia. Horum exempla quotidie se offerunt.

33 *Signum Crucis.* Octauum, *Signum Crucis*. huius est magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctissimæ Trinitatis, per meritum passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deum inuocare & mentem nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Christianæ compendiariam professionem. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris*, &c. quia fieri solet) Primò, In Deo esse vnam essentiam, potentiam, maiestatē; & tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde, Patrem esse principium, Filium procedere à Patre, Spiritum sanctum ab vtroque, & hunc esse amorem & vinculum vtriusque. Tertiò, Filium à Patre descendisse in vterum Virginis hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à sinistris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesia, & fideles eius intendunt hoc signo insinuare & profiteri. Quartò, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolum vicit, & eius potentiam fregit: quod etiam ipsum Christum crucifixum refert & obiicit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tanquam opus fidei & professio Religionis Christianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt constat de Iuliano apostata ex historiis ecclesiast. & de quodam Iudæo ex lib. 3. dialog. S. Gregorij cap. 7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hæc sufficiunt ad hoc signū contra hæreticos defendendum. Simili modo *Cæremoniæ Ecclesiæ* reliquæ cæremoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. nihil enim sunt aliud quam professiones tacitæ veritatum fidei, & sacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dæmones extāt infinita exempla. vide Chrysostomum homil. 8. in epist. ad Coloss. Lactant. lib. 4. ca. 27. Cyprianum, vel quicumque est auctor, sermone de passione Domini, Vitam D. Bernardi lib. 2. cap. 2. & 3. & nostrum Gretzerum de cruce.

Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli custodis, & etiam aliorum Sanctorum, exempla plurima extant apud auctores. 34 *Inuocatio nominis Iesv.*

Decimum, *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorū expellendum, vt patet Matth. 17. Vide Gregorium lib. 3. dial. cap. 33. & Palladium l. 2. hist. c. 28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib. 6. cap. 2. *Oratio.*

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum præsentiam nocumentum ittogat; de quo dubitatione sequenti.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.

HÆc quæstio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria est huius loci, quæ ibi dicta, huc transferēda, bonā illorum, qui aliter sentiunt, veniá, putaui. solius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos qui secùs sentiunt non damno, sed pietatis, doctrinæ & dignitatis causa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est, quòd tollere illa signa vt diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed 45

Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamuis ad id paratum sese maleficus offerret. Est certa, & communis DD. sententia, excepto Angelo v. Superstitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi concedant nō esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incantatione & maleficio vti, vt à nobis vel aliis noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc sententia, quia licitum est petere ad vsuram ab vsurario parato dare; & exigere iusiurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: vt suprà ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tamquam error. vide Caietanum tomo 2. opusc. 12. Silu. v. Maleficium qu. 8. & Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 5. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsecè mala, cùm sit vsus artis magicæ, & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec cōsentire potes vt fiat; iuxta illud ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Secùs est, cùm petitur iuramentū ab eo, qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere vsuras: nam id, *Signa magica non posse tolli maleficio.* *Angeli & Aureoli sententia.*

quod

quod hic petitur, malum non est, & benè fieri potest si velit is à quo petitur.

36 *Posse amoueri industria naturali.* Dico Secundò, Ius tamen est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodl. 5. q. 33. Scotus in 4. distin. 34. vbi dicit, *ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim*, inquit, *solùm licèt, sed etiam est meritorium, destruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel iisdem ferè verbis in 2. d. 8. q. 2. a. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opusc. 12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficis solui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij prius facti, puta dissoluendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo*, &c. *& hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici vt maleficus est, sed hominis sciensis impedimentum boni proximi sui: quia hic nulla euenit dæmonum inuocatio sed sola dissolutio signi; quo durante diabolus statuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficium: & hoc absque dubio peccatum est mortale.* hæc ille. Idem docet Silu. v. Maleficium, nu. 2. Castro l. 1. de iusta hæret. punit. c. 15. valde fusè. Dominicus Sotus d. 34. q. vni. art. 3. *Potest quisque conuenire maleficum, & rogare, & pecunia ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoueat; quia illud maleficium facere virtus est.* &c. Ioseph. Angles in Florib. q. 6. de maleficiatis. Nauar. c. 11. nu. 29. Petrus Binsfeldius in tit. de malef. & mathem. qu. 9. & alij. Hi omnes docent hanc sententiam vt indubitatam. incredibile autem est omnes decipi, præsertim cùm non agatur de positiuo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas, sed veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

37 *probatur ratione.* Probatur ratione. Primò, Si esset illicitum amouere huiusmodi signa vt diabolus nocumentum desinat, id esset quòd ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dæmonis inuocatio: sed id verum non est: ergo non est illicitum amouere. Maior est euidens, & conceditur ab Auctoribus diuersæ sententiæ; nulla enim potest alia vel in speciem causa fingi, seposito enim scandalum, quod vbique vitandum est. Minor probatur, quia amotio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, vt per se patet; neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissoluere, neque ex pacto aliquo antecedēte; quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone vt ad amotionem signi desinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus sit, quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum seruet, sed solùm intendit pactum nocendi rescindere: quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili; si quis cū hoste esset pactus vt dato certo signo (v. g. suspenso funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & mœnia conscendat, vel ignem vrbi iniiciat, & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere, nec vllo modo censerer consentire illorum pactis; sed potiùs illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magū & dæmonem esse pactum vt dato certo signo (v. g. posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, vt euersa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllo modo in illud pactum consentire: cur enim hic potiùs quàm ibi consentire videar?

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonē vt mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possum impedire si aliis signis illum accersat? quid enim interest, verbísne an scriptis, an aliis quibusuis signis dæmonem alliciat ad nocendum? possum igitur illa signa remouere & destruere vt dæmon desinat allici, & consequenter vt desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, vt posito certo signo ad fenestram vel ostium Petri, ipsi vel rebus eius noxam inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumque nouit signum pacti, tenetur illud tollere, vt damnum impediatur.

Sed contrà obiiciuntur multa argumenta: 38

Primum: Est certum dæmoniorum genus quod non eiicitur nisi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth. 17. ait: ergo si hoc genus ingressum esset per maleficium, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem.

Respondeo Primò, Si hoc argomentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in hoc casu. Secundò, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere: fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possim tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectione, qui hominem possident, quos non legimus eiici per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi operâ magorum, nisi fortè rarissimè & interueniente nocumento, quod dæmon magicis signis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S. Hilarionis refert, cùm quædam puella per incantationes à dæmone obsessa adducta esset ad Hilarionem, *noluisse virum sanctum, antequam purgaret virginem vel adolescentem, signa iubere perquiri; ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni eius accommodasse fidem*: ergo perquirere & tollere signa vt nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere, *ne solitis incantationibus recederet*, sed *recessisse videretur*, scilicet, vulgo spectanti, cui meritò id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset, maximè cùm dæmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis non sublatis.

Secundò, Hieron. disiunctiuè dicit, *ne aut solitis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermoni dæmonis accommodasse fidem*: verebatur enim Hilarion, ne si signa quæri iussisset, alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignum fuisse tanto viro, signa illa iubere inquiri, quasi absque illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

Tertium argumētum: Qui signum tollit vt cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæ- 39 *Nō miscet se pacto magico*

mone

mone intercessit; quod est huiusmodi, vt signo posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Respondeo Primò, Plerumque solùm est vnum pactum, scilicet vt posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici vt faciat aliquid extraordinarium, non est opus nouo pacto vt desinat facere, sed satis est vt desinat allici; quod fit sublato signo. hinc enim sequitur, vt desinat operari, eò quòd vis prioris pacti, ex quo ad operandum est inductus, sit elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dæmonem, is tamen qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse, sicq; signum illud tamquam dæmonis illecebram submouere. Tertiò, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamē idcircò se huic misceret, aut ei vllo modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactum seruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti; sed solùm intendit destruere signum prioris pacti, quo dæmon ad nocendum alliciebatur: hæc enim multùm distinguuntur: aliud enim est amouere signum ea mente vt moneas dæmonem vt seruet pactum, & ex fide data desinat nocere; aliud amouere vt destruas dæmonis quasi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per se patet: quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquid significādum, facile per intentionem aliò referri potest; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4 Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flectebat genua ante idolum, vt Regi sibi innitenti se aptaret. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuerà non erat; quia non intentione adorandi idoli, sed sustentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in proposito; cùm enim amotio signorum, facta eo fine vt cesset dæmonis noxa, nō sit inuocatio dæmonis ex natura rei, sed potiùs euersio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorsus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

40 Quartum argumentum: Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo: ac proinde est opus superstitiosum; nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum, ecce amoueo signum, præsta quod promisisti.

Effectus priuatiuus potest à dæmone expectari. Respondeo, Effectus qui hic expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio seu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solùm coactus diuina potestate, sed etiam quasi offensus & abhorrens, vt dum gestamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possimus destruere signa magica, vt desinat nocere, tāquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitū est expectare effectum priuatiuum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta, seu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi, quod hîc non fit: non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur, quòd non amplius per signum pronocetur, seu quòd prius pactum destruatur.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promisisti: sed potiùs perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cum mago rescindo, signa tua quæ instituisti ad nocendum, destruo; non est ergo quòd noceas ampliùs.

Quintum argumentum: Diabolus numquam cessat sponte a nocumento corporali, nisi vt grauiùs noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, vt testatur D. Leo serm. 19. de passione: ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique. 41

Respondeo negando consequentiam; Etsi enim diabolus id fortè intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cùm in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est, expectari cessationem tamquam beneficium eius; nisi quis dicat, eum, qui amouet signum proditionis vrbis, expectare cessationem proditionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiam positis signis, & non desinere sublatis signis: ergo frustra tolluntur signa, nisi intercedat pactum, vt illis sublatis desinat nocere. 42 *An possit nocere sine signis.*

Resp. Primò, negando consequentiam: Tolluntur enim signa vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum est. Quòd autem diabolus possit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modò constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sæpè diabolus non potest nocere corporaliter, nisi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata est eius potestas, vt nihil ferè solus possit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex historia Iob, nisi Deo id ei specialiter permittente: quia tanta est eius malitia, vt nihil prætermitteret mali, quod posset inferre; humana tamen potestas non sic ligata est (quia homo homini resistere potest) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit quàm soli. Vnde Franciscus Victoria relect. de arte mag. sub finem, *Mirum*, inquit, *est & mysterium, quòd cùm dæmones per se nocere non permittantur, tamen non adeò impediuntur nocere per homines, vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam ceteri Doctores tradunt. Quare falsum est, dæmonem ordinariè posse nocere sine signis magicis, sicut potest cum illis; vel posse continuare noxam sublatis signis, sicut potest positis signis. Hinc fit vt non frustrà tollantur; nam illi fortasse permissum non est sublato signo nocere. Neque hinc sequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: sicut si Rex non impediat hostem in iis quæ facit cooperantibus subditis; non inde sequitur, Regem habere pactum cum suo hoste.

Septimum argumentum: Si licet Signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, si aliud remedium non occurrat. 43 *An teneat procurare amotionem.*

Respondeo, posse contingere vt tenear signum amouere, si sciam, & commodè possim: maximè autem ad id tenetur maleficus qui posuit: nec video quomodo de hoc dubitari possit. neque refert

quòd DD. hoc expressè non doceant; satis est id ex eorum doctrina sequi. sicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel scriptis vt noceat cuipiam, tenetur cessare ab ista inuocatione, non solum quia superstitiosa, sed etiam quia noxia; ita quoque tenetur signa posita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, si aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia sicut is qui posuit puluerum tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus est, tenetur illum tollere, si aliter damnum nequit auertere: ita qui signum posuit, ex quo nocumentum sequitur, illud amouere debet quid enim refert quòd puluis vi naturali sit nociturus, signum vi morali, seu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocumentum sequitur? Sanè pertinde se habet illud signum, ac si vis diabolica illi esset alligata. vnde tamquam res nocentissima est tollendum.

44 *Abradere pilos maleficiarum.* Octauum argumentum: Si licet signa amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæstiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficij signo corpori adhærescente, reddantur insensibiles, & ita non possint cogi ad confessionem: atqui hoc est superstitiosum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia, nu. 16. vbi dicit: *Si ad expulsionẽ dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiusmodi, est magia manifesta.*

Respondeo, Si id faciant ne sub capillis aliquod tale signum occultatum lateat, non sunt damnandi superstitionis. Vide Dambauderium. Au satis decorè faciant, non disputo.

Quod Franciscus Victoria ait, ad propositum non facit: loquitur enim de expulsione dæmonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri sancti, ad quam expulsionem nihil facit rasura pilorum. non enim pili sunt signum maleficum, ibi positum à mago, ac proinde non sunt amouendi vt pactum aliquod magicum cesset.

Argumentum nonum. 33. quæst. 1. cap. 4. Si per sortiarios: Hinc marus Rhemensis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Resp. Primò, Non est necesse huius remedij mentionem facere, quia vulgò satis notum semper fuit, nec decuit eos nisi remedia ecclesiastica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non solùm debebant eius nullam facere mentionem, sed etiam expressè prohibere, cùm scirét esse vulgare; quod nobis argumento est, eos non improbasse. Adde, eos loqui in casibus, in quibus humana auxilia non suppetunt: plerumque enim ignorantur signa & eorum loca, nisi à magis indicentur. Vnde nisi remedia ecclesiastica & diuina prosint, censent impedimentum maleficij esse perpetuum, iubéntque eos separati: quod tamen non facerent, si signa malefica cognita essent, & illis sublatis maleficium posset solui. Communis enim Doctorum sententia est, impedimentum non censeri perpetuum, quando ope humana sine nouo maleficio tolli potest.

45 Dico secundò, Non solùm fas est tollere signa magica, sed etiam, per se loquendo, ponere alia, quibus positis expirat vel destruitur pactũ prius, & diabolus desinit nocere: vel certè priora signa vim suam amittunt. Colligitur ex iisdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum est aliquid facere, quo posito finitur prauum pactum, & diabolus desinit nocere: hoc enim non est signum pacti noui, sed euersio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali signo offendatur, an quòd ipsemet statuerit vt tali re interueniente pactum non constet, si non fiat modo deprecatorio; aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla sint; si venefica re tangat, inficeris; si tamen illam mox repercutias, impeditur noxa; vel quia diabolus statuit tunc non nocere; vel quia signum veneficæ non est tale, quale ipse requirit. Item cùm à saga quis est infectus, dicitur cessare nocumentum, vel reddi inefficax, si infectus det illi panem & salem, vel ab illa panem accipiat; fortasse propter Eucharistiæ mysterium. Nec refert quòd diabolus ipse fortè hoc statuerit; quia solùm statuit his positis non nocere, & vt pactum præcedens expiret; atqui licitum est aliquid facere quod per se indifferens est; vt diaboli pactum expiret, & nocumentum cesset: hoc enim non est signum amicitiæ; quia etiam erga inimicum potest quis talibus signis vti absque vlla specie beneuolentiæ.

Dices, Hic expectatur effectus à dæmone.

Resp. Non expectatur vllus effectus positiuus, sed solùm cessatio à malo, qualis effectus expectari potest, modò, non ex amicitia. Secundò, Licitum est tolllere signa vt desinat pactum & nocumẽtũ: ergo licitum est apponere alia signa ad eundem finem. Tertiò Licitum est petere verbo à diabolo vt desinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, sed indignando: ergo idem licitum est petere signo. Secùs est si petas vt aliquid agat; hoc enim est beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt posito tali signo noceat donec ponatur signum aliud contrarium & non esset aliud remedium ad desinendum nocomentum posset magus illud alterum signum adhibere, sicut enim posset diabolo dicere, Cessa; ita potest idipsum signo aliquo exprimere.

Hæc tamen omnia intelligenda sunt de pura cessatione; non autem de aliqua actione positiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde si putaretur nocumentum per actionem positiuam eiusdem vel alterius dæmonis desinendum, non liceret: similiter si res sit dubia. nõ enim licitum est vti remedio superstitioso; aut de quo dubiũ est an contineat tacitam dæmonis inuocationem: hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitionis; nisi forte id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Pari modo fas nõ est à mago petere vt maleficium dissoluat, si dubitas an absque nouo maleficio id possit: quia id de quo dubium est an sine peccato fieri possit, sicut absolutè non est faciendum, ita nec absolutè ab alio petendum vt faciat. secùs quando constat sine peccato fieri posse: & causa iusta petendi subest, vt supra ca. 42. dub. 10. dictum est. Nec refert etiamsi putem ini- 46

Si iniquo modo factũ sit. quo modo id facturum: id enim eius malitiæ imputandum, nõ meæ petitioni, cùm petam id quod licito modo facere potest; sicut cùm exigo iuramentum ab eo, quem per falsos deos vel pseudoprophetam Mahumetum iuraturum scio, non mihi imputatur illud sacrilegium; vt loco citato ostensum. Hinc patet, non peccasse militem, qui equum suum misit curandum ad hippiatrum à quo naturaliter curari poterat; quamuis multum formi-

formidatet id eum superstitiosè præstiturum, sicut & fecit. Si tamẽ miles præsens fuisset, & vidisset illum signa superstitiosa parantem adhibere, non potuisset permittere: quia permittere vt circa te, vel rem tuam, te præsente, magica medicatio fiat, est in illam consentire; quia sine tuo consensu nemo tibi vel rebus tuis in tuo conspectu medicamina applicare potest: vnde est moraliter illis vti, & applicare. Medicus enim se habet instar instrumenti respectu eius qui eum adhibet, qui per illum cu are dicitur. Vnde propriè dicimus nos vti opera Medicorum.

CAPVT XLV.

De Irreligiositate. *Habet 5. Dubitationes.*

EXpositis vitiis religioni oppositis per excessum, proximum est vt dicamus de iis, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligiositatis* comprehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur, vt dictum est c.43 in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia.* His adde *Blasphemiam & Infidelitatem*, id est, voti violationem. Etsi enim *blasphemia* à D. Thoma 2.2. qu. 13. statuatur vitium confessioni fidei oppositum, tamen etiam opponitur religioni per defectum cultus, vel potiùs contemptum: sicut conuitium & contumelia in hominem opponitur obseruantiæ. Vnde propriè ad irreligiositatem pertinet. similiter *infidelitas*, quatenus hoc nomine significatur voti violatio. Alia enim deformitas est in eo quòd fides Deo data violetur, & promissum non præstetur; alia in rei sacræ Deóque consecratæ indigna contrectatione. Vnde videtur species à sacrilegio distincta, quamuis sacrilegiũ quoddam interdum sit coniunctum, vt infrà n.11. dicetur. De *Periurio, Infidelitate, & Simonia* suprà satis dictum est. Itaque superest *Tentatio, Sacrilegium & Blasphemia*; de quibus hoc capite nobis est tractandum.

DVBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas quæst.97.

1 *Tentatio.* TENTATIO generatim est dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentiâ, scientia, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua sciẽtia, vel cùm fit alicui contumelia, vt videatur quid facturus sit. neque tantùm dicitur quis tentare dum id facit vt ipse sciat, sed etiam quando aliorum causâ: quo modo Deus dicitur tentasse Abraham, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimẽtum virtutis vel vitiositatis hominis: quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum*, ἀπείραστος κακῶν, & *neminem tentare*; Iacobi 1. In proposito, *Tentatio*

2 *Tentatio Dei.* *Dei* est, quando quis absque iusta causa aliquid dicit vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiæ, sapientiæ, iustitiæ, misericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex diuo Thoma art.1. & sequenti.

Dico, *absque iusta causa.* quia si iustam causam habeat, non erit tẽtatio; vt si fiat ex diuino instinctu, vel habeat quis donum miraculorum, aut sanitatum; vel si honor Dei & Religionis defensio postulet opus ad quod tale experimentum sit necessarium. Voco autem *experimentum* diuinæ potentiæ, &c. omne extraordinarium opus vel auxilium Dei supra communem rerum ordinem præstitum, quo eius potentia, sapientia, iustitia quasi experiendo cognoscitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin non dicetur fieri ad capiendum experimentum. vnde non erit tentatio Dei; vt si quis se coniiciat in ignem, vt se interficiat, non expectans vt à Deo conseruetur illęsus. Hic enim nõ committit hoc peccatum, sed solùm sui homicidium. Consistit itaque huius vitij deformitas in illa irreuerentia, quę Deo fit, cùm absque iusta causa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. *Malitia huius vitij in quo sita.* Vult enim Deus ordinem naturalem seruari, & causas naturales iam institutas adhiberi quantum fieri potest, neque absque necessitate statuit hũc ordinem prætermittere, nisi cùm ipsi ob causas occultas aliter visum fuerit. Itaque cùm nulla est necessitas, & nullum nobis suppetit indicium istius voluntatis, irreuerenter agimus, extraordinariam opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia est illa familiaritas, & veluti cum socio, non considerans illius maiestatem & nostram indignitatem, neque sese intra suum modum continens, & veluti dedignans modis ordinariis vti. Sicut enim reuerentia Dei in eo sita est, quòd considerata illius maiestate, & nostra vilitate, nõ audemus nos liberè & solutò curis animo rebus diuinis ingerere, diuina scrutari, cum Deo agere, ab eo quidlibet petere, sed semper metuimus & circumspicimus, ne liberiùs, solutiùs, audaciùs quàm conueniat nostræ humilitati & illius celsitudini cum eo agamus: *Reuerentia Dei.* ita irreuerentia nascitur ex defectu illius considerationis, & consistit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, vel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nulla habita ratione illius maiestatis, & propriæ vilitatis. Vnde patet, hoc vitium esse contra reuerẽtiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduersatur petitio auxilij extraordinarij absque necessitate.

Potest autem hæc tẽtatio fieri dupliciter, Primò expressè, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur; vt si petas miraculũ, vt tu vel alius sciat Dei in aliquo negotio voluntatem; si salias in puteũ, vt experiaris an Deus te sinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianum collat. 2. Abbatis Moysis c. 5. Si petas miraculum vt scias vtrum Deus possit face- 3 *Fit dupliciter: expressè, implicitè*

re. quæ tentatio eò grauior est, quòd coniunctam habeat infidelitatem,& ex ea procedat.

Secundò, interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum sciendi causa, facis tamen aliquid ob alium finem, quod ex se auxilium Dei extraordinarium requirit, illúdque temere à Deo expectas & expetis. vt si quis vellet abstinere cibo & potu tota Quadragesima, vt Christum imitetur, persuasus Deum vires præbiturum; nisi diuino instinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. si alicui alteri periculo sine necessitate se committat, à quo sine extraordinaria ope Dei nō possit eripi, eámq; opem à Deo temerè expectet. Huc pertinēt purgationes vulgares, quæ fieri solent ferro candenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præstanda. quæ reprobantur à Iure cap. Omnibus, &c. Consuluisti. 2. quæst. 4. Item purgationes quæ duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem. quod damnatur cap. Monomachiam. ibidem. & cap. 1.& 2. de purgatione vulgari,& à Concil. Trident. sess. 25. cap. 9. de reformatione.

4 Porrò hæc tentatio Dei peccatum est; mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex crassa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo scire debet; vt potentiæ, sapientiæ, misericordiæ, iustitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitæ periculo, aut grauis læsionis; vt si te ex turri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitū est Deut. 6. vt constat ex capite 4 Matth. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas, temeraria persuasione expectans à Deo sanitatem supernaturali modo. Est autem in huiusmodi peccatis duplex malitia; nimirum propria huius vitij, quæ in eo sita est, quòd homo non satis reuerenter agat cum Deo, petendo vel expectando ab illo sine iusta causa opem extraordinariam, vt dictum est. quia irreuerentia sæpè non est mortifera, sed venialis tantùm, & malitia alicuius alterius vitij, v.g. infidelitatis, vel læsionis aut occisionis sui,&c. pro ratione materiæ in qua versatur opus, aut finis qui intenditur, vel alterius circumstantiæ.

Quale peccatum.

Nec obstat quòd Deus olim videatur sæpè purgationibus vulgaribus periculosissimis miraculo fauisse; vt ex multis historiis constat, quas commemorat noster Delrius lib. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatem illius sæculi, cùm multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas; vnde etiam erant satis vsitatæ: vel quia innocentes suspecti ad eas cogebantur, interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali; vt si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculosum ad confirmationem fidei; nisi fortè sentiret se dono miraculorum præditum, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia; quia agit cum illo tanquam cum ludione, & fautore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non crassæ, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib. 4. cap. 16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

5 Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec propriè tentatio Dei. Iusta causa est Primò, Diuina inspiratio. Sic Abraham Genesis 15. petiit à Deo signum, vnde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat; & Gedeon, Iudicum 6. petiit bis signum in area & vellere, vnde cognosceret an reuerà Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eódem pertinet illud Isaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt signum petat: *Pete*, inquit, *tibi signum*, scilicet futuræ liberationis) *à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum suprà.* Quamuis dici possit, Dominum non præcepisse, sed obtulisse. peccauit autem Achaz recusando petere. quia ex infidelitate noluit. Secundò, Necessitas; vt si infidelis, cui alia ratio cognoscendæ veritatis nō occurrit, bona mente petat miraculum, vt sciat verùm hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius hæresi 30. narrat Christum apparuisse cuidam Iudæo,& præcepisse vt peteret miraculum; & sic crederet.

Si iusta causa subsit: non est propriè tentatio Dei.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrilegium?

D. Thomas quæst. 99.

6 SAcrilegium dicitur à *sacris legendis*, id est, suffurandis: Græcè ἱεροσυλία, quod idem valet. ac συλεῖν τὰ ἱερὰ, quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim συλᾶν seu συλεῖν denotat. Accipitur interdum generatim, vt etiam contineat impios cultus: sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino & aliis Patribus sacrilega sacra; & pacta cum dæmonibus, sacrilega pacta. Propriè tamen accipitur *pro violatione rei sacræ*, siue pro iniuria & irreuerentia quæ fit Deo indigna tractatione rei sacræ. Multis enim modis Deo iniuria irrogari potest, blasphemia, idololatria, magia, variis superstitionibus, periurio, & indigna rerum sacrarum tractatione: sed ea sola quæ postremo modo fit, propriè *sacrilegium* dicitur. *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, vt sacerdos; siue res alia, vt templum, altare, calix. Hæc dicitur *violari*, quando indignè seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc

Sacrilegium vnde dicatur.

Quid sit.

Violatio.

7 patet, *sacrilegium* distingui à *periurio* & *tentatione*, quòd his ipsi Deo immediate & in se iniuria irrogetur: *sacrilegio* verò in rebus ipsi dicatis. *A simonia* verò iuxta Caietanū distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita sacrilegium dicit circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem,& res Deo sacra contra ipsius voluntatem malè ab homine tractatur. simonia verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

Discrimen eius à ceteris.

8 Sed hoc discrimen benè probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij: tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat, & violat eius sanctitatem contra voluntatem Dei, qui est illius Dominus; ac proinde sacrilegium committit. Confirmatur, quia

Simonia videtur species sacrilegii.

huius

huiusmodi contractus est contra reuerentiam Deo in rebus sacris debitam, nec minùs cedit in ipsius iniuriam & contemptum, quàm violatio loci sacri.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte; inde enim benè sequitur, non fieri parti iniuriam; non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo, sed potiùs auget. quia etiam ipsa sanctitatem rerum illatum emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: consistit enim in eo, quòd speciali modo, nempe emendo & vendendo, res sacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap. 1. Audiuimus 1. quæst. 3. *A sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cùm id quod gratis fieri debuit, sub pecuniæ pactione causatur.* Vbi Glossa: *Dicitur hic quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiastica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ.

D. Thom. art. 3.

9 *Vnde sacrilegiorum distinctio.* RESpondetur, Esse distinguendas secundùm diuersitatem rerum sacrarum, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quæ in rebus sacris reperitur. Ita D. Thomas a. 3. tantò enim, ceteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea quæ violatur. Dico, *ceteris paribus*; quia non tantùm consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, verùm multum an parum illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est confringere imagines Sanctorum, quàm indeuotè accedere ad Eucharistiam.

10 *Tria genera rerum sacrarum. Tres species sacrilegij. 1. Species.* Diuus Thomas ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas *personis*, & *locis*, & *aliis rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Qua violatur persona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Qua res aliæ. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio Ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis: hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipsum illi dedicas & consecras, vt ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam vt sacra est, iuxta Caietanum.

11 *Præcipua malitia violationis voti in perfidia.* Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indignè tractatur; (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, vt Apostolus loquitur. Votum enim est promissio Deo facta, qua non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quàm res quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quæ potest accidere, etiamsi aliàs propriè nulla res sacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè. Qui enim vouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit; contra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominùs quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino, obligando se per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipsa quodammodò sacra fieri; & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam sanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipsa postulabat: quamuis, vt verum fatear, parum propriè id sacrilegium dicatur. Aduerte tamen, in huiusmodi perfidiam & sacrilegium non esse duo peccata, sed vnum tantùm; quia alterum ex altero necessariò sequitur, solóque respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, sanctificari censetur. Vnde si hæc posteà ad profanum vsum applicetur, sacrilegium erit: nisi fortè illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam speciem pertinet.

Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarum ad tribunal sæculare, exactio vectigalium ab iisdem per Principes sæculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentiam status sacri voluit illas ab his esse immunes, & hac immunitate seruanda Deum in illis per sæculares honorari: quod meritò facere potuit, vt ostensum est supra cap. 33. dubit. 3. 12

Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri. Primò effractio vel incendium loci sacri, euersio altaris. Secundò, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati vel infidelis sepultura, extractio violenta personæ, quæ asyli causa eò se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel cōmiserit enorme maleficium in loco sacro fiducia asylli, de quibus vide Siluestrum, Immunitas 3. q. 2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentiam loci sacri & cultus diuini voluit loca sacra ab his esse libera, & huiusmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri possunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiusmodi profana, quæ per se cultum diuinum impediunt, cap. Decet. 2. de immunitate Eccles. in 6. quamuis in his posterioribus non semper sit peccatum mortale, maximè si scādalum absit, & non sit grauis excessus, nec cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtum in loco sacro, & quidem si asyli & securitatis causa res ibi sit deposita, vt reuerentia loci tuta sit, circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferā: quia sanctitas loci sacri violatur & cōtemnitur. acceperat enim locus sacer, vel potiùs Deus, quatenus loco sacro præsidet, rem illam in suam veluti fidem & custodiam. Si autem eam ob causam ibi deposita non sit, probabile est rationem

13 *2. Species.* (beside "Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri.")

14 *Furtum in loco sacro.* (beside "Quartò, Furtum in loco sacro, & quidem si asyli")

ſacrilegij mortiferam non eſſe; quia res illa cuſtodiæ loci ſacri non erat concredita, ſed per accidēs ibi poſita. Quare non cenſetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quàm per confabulationes, riſus, detractiones, contractus ſæculares, & ſimilia; in quibus tamen, ſi ſcandalum abſit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia ſacrilegij mortifera: non enim habent iſta peculiarem repugnantiam cum loci ſanctitate, ſed ſolùm generalem, ſicut omnia peccata externa; nec Eccleſia peculiariter ſtatuit horum abſtinentia locum ſacrum honorari; ſicut conſtituit ibi non fieri actum matrimonij, effuſionem ſanguinis, homicidium, &c.

15 *3. Species.* *Variis modis res dicuntur ſacra.* Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res ſacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res ſacræ*, vel quia ſanctitatem efficiunt, vt Sacramenta: vel quia rebus ſacris adminiſtrandis ſunt inſtrumenta, vt vaſa ſacra, veſtes ſacræ, ornamenta: vel quia ſacra ſignificant, vt verba ſacra: vel quia ea repræſentant, vt imagines Chriſti & Sanctorum: vel quia ſunt particulæ aut res ſactorum, vt reliquiæ; vel quia ſunt menſura actionum ſacrarum, vt dies Dominici & feſti: vel deniq; quia ad ſuſtentationem ſacrorum ſunt dedicata, vt bona Eccleſiarum. Hæc omnia continentur nomine *res ſacra*, vt diſtinguitur à perſona, iuxta D. Thomam.

16 *Violatio Sacramentorū.* Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc ſpeciem ſacrilegij Primò referenda eſt omnis iniuria, omniſque abuſio Sacramentorum: item perceptio & adminiſtratio eorūdem in ſtatu peccati mortiferi. *Sanctiſſ. Euchariſtia Sacramentum.* & quia inter Sacramenta ſupremum locum tenet Euchariſtia, quæ non ſolùm ſanctitatem efficit, ſed etiam ipſum fontem ſanctitatis realiter continet; violatio huius eſt grauiſſimum ſacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intellige de ſacrilegiis quæ committuntur in res ſacras, non autem quæ in perſonas: nam grauius eſt ſacrilegium, quod committitur in ipſam Chriſti humanitatem in ſua ſpecie ſe exhibentem, quale erat Iudæorum, Chriſtum malè tractantium & occidentium. Nec obſtat quòd in Euchariſtia ſit etiam perſona Chriſti, eiúſque ſanctiſſima humanitas viua & intelligens; quia non exhibet ſe in modum naturæ intelligentis, ſed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Euchariſtiam refert inter res ſacras, non inter perſonas ſanctitatem habentes.

Secundò, Abuſio & violatio vaſorum ſacrorum; vt ſi quis vtatur calice conſecrato ad potandum, ſicut Baltaſſar vaſis templi: ſi ex veſtibus ſacris conficiat ſibi caligas vel thoraces, ſicut multi fecerunt hæretici; ſi res huiuſmodi ſurripiat.

17 *Abuſio S. Scriptura.* Tertiò, Abuſio ſententiarum ſacræ Scripturæ, ad ſuperſtitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. *Hæretici ſacrilegi.* Item ad ſtabiliendas hæreſes, vt docet D. Thomas art. 2. vnde omnes hæretici hac ratione ſunt ſacrilegi, iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ad ſtabilienda pernicioſa mendacia: qua in re etiam ipſum Deum auctorem mendacij faciunt, & ſic tacitè etiam blaſphemiam committunt. Item irreuerētia omnis, quæ committitur in recitando vel cantādo Officio diuino, ſacriſque cæremoniis obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tamquam res quæ ratione ſignificationis & inſtitutionis ſuæ ſacræ ſint, peragi debent. *Muſica profana.* Eódem pertinet muſica laſciua vel profana rebus diuinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Eccleſiæ remedium adhiberi deberet.

Quartò, Mala tractatio vel confractio imaginum ſacrarum, ſi id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum, ſicut fit ab hæreticis. ſi indecorè pingantur, vel ſculpantur, vt cùm D. Virgo inſtar fœminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blaſphemia continetur.

Quintò, Si reliquiæ Sanctorum indecorè habeantur, ſi diſſipentur, eo animo ne colantur.

Aduerte tamen, ſi hæc indigna tractatio reliquiarum & imaginum ſpectetur vt eſt iniuria in ipſos Sanctos, ſic non eſſe ſacrilegium, ſed peccatum contra obſeruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminentiam ſui ſtatus, & opponitur duliæ. Sed habet rationem ſacrilegij quatenus hoc ipſum redundat in iniuriam Dei, cuius ſunt miniſtri, & filij cum ipſo regnantes, & ipſius gloriæ conſortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, vt ipſius filij, quos ipſe tantopere euexit, & tam ſublimes fecit, ipſius intuitu honorentur; ita & multò magis illorum dedecoratio in ipſum refunditur. Sic domeſtici regis & familiares honorantur maximè ob reſpectum & coniunctionem quam habent cum rege, & contumelia ipſis temerè facta videtur ad regem pertinere.

Sextò, Si dies ſacri operibus ſeruilibus vel aliis prohibitis violentur. Omiſſio Sacri non tam videtur eſſe ſacrilegium quàm cultus debiti neglectus. ſacrilegium enim ſonat indignam rei ſacræ tractationem: vnde dicit aliquem poſitiuum actum circa rem ſacram. Itaque in operibus ſeruilibus potiùs cernitur ratio ſacrilegij, quia per ea ſanctitas diei (quæ conſiſtit in eo, quòd dies ille deputatus ſit cultui diuino, per auditionem Sacri & abſtinentiam operum ſeruilium, præſtando) violatur & quaſi contaminatur: quamuis & hic ſatis imperfectè ratio ſacrilegij reperiri videatur. Confirmatur, quia ſacrilegium eſt contra præceptum negatiuum, *Non violabis ſacra*; omiſſio Sacri contra affirmatiuum. Itaque eſt contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis. 18 *Omiſſio Sacri.* *Sanctitas diei festi.*

Septimò, Inuaſio bonorum vel Iurium Eccleſiaſticorum, retentio Eccleſiæ legatorum, &c. hæc enim ſæpe in Iure ſacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus. 17. quæ. 4. etſi enim hæc bona nullam in ſe ſanctitatem habeant, tamen Iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent eſſe ab occupatione ſæcularium immunia.

Circa prædicta aduerte, non omnia ſacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, eſſe eiuſdem ſpeciei propriè loquendo, ſicut nec omnia, quæ ad primum, vel ſecundum. ſicut enim longè aliter Sacramenta ſunt ſacra, quàm veſtes ſacræ, vel verba ſacra, vel reliquiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuerſæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiuſdem ſpeciei, nimirum generalis & ſubalternæ, quæ alias ſub ſe ſpecies peculiares continet. 19

DVBITATIO IV.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* RESpondeo, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex cõtemptu rei sacræ, vel cultus ad quem refertur: talia sunt sacrilegia hæreticorum, cùm vasa sacra, Sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, profanant, proterunt, vastant: cùm Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros ecclesiasticos, quia tales sunt, male tractant, cõtumeliis afficiunt, &c. tunc enim ipsum sacrilegium, seu violatio sanctitatis rei directè est intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus seruile die festo.

Secùs si materia sit parua; vt si opus sit breue, vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solum generalem, quo modo omnia peccata repugnant sanctitati loci, & tẽporis, & personæ; vt si quis loco sacro vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiamsi peccatum, cui coniungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorãtia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis malè baptizet, consecret, absoluat; si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione Sacramentum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solùm veniale; si inculpata, nullum.

De pœnis sacrilegorum vide multa 17. q. 4.

21 *Pœna sacrilegorum.* Solùm Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantùm. Primò, Percussores Clericorum; cap. 27. Si quis suadente. 17. q. 4. Secundò, Incendiarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendunt & vastant, cap. Tua nos. 19. de sententia excommunicationis; éstq; communis sententia Canonistarum. Verùm iste Canon hoc non efficaciter probat, vt ostendit Caietanus v. Excommunicatio, cap. 22. & Nauarrus cap. 27. n. 94. solùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittendos*; vnde Glossa dicit primùm excommunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos, nullus autem alius canon est, per quem ipso facto excommunicentur, vt docent Caietanus & Nauar. supra. Itaque nisi consuetudine à Prælatis approbata (quæ ex communi sententia Doctorum orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint non esse ipso facto excommunicati. Suarez noster & quidam alij di-
22 cunt, illos esse excommunicatos per cap. Conquesti. 22. de sentent. excomm. vbi excommunicantur qui effringunt & spoliant ecclesias: qui enim incendunt, possunt dici illas effringere, cùm omnino destruant; & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur; vt si quis frangat, vel laceret, vel comburat imagines, vestes sacras, &c. non minùs spoliat quam qui hæc secum asportat. Hæc sententia mihi probatur, cùm enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba ample sunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur.

Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant ecclesiam vel alium locum pium; d. cap. Conquesti. 22. de sententia excommunicationis. Vbi nota, alterum non sufficere, sed vtrumque debere coniungi, effractionem & spoliationem; vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nauarr. num. 94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponunt Clericis, vel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & aliis quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. sess. 22. cap. 11. de inuasoribus bonorum & Iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

DVBITATIO V.

Quid sit blasphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum?

B*Lasphemia* generatim significat omne conui- 23
tium & maledictum in aliquem, præsertim alicuius dignitatis & excellẽtiæ, vt ex Auctoribus profanis constat, & ex Apostolo 1. ad Corinth. 4. *Blasphemamur & obsecramus.* & ad Titum 3. *Admone illos neminem blasphemare*: hoc est, maledicere, conuitiari, vt Hieronymus ibidem docet. Tamen ex vsu Patrum & Theologorum ordinariè accipitur pro cõtumelia in Deum, qui est summæ excellentiæ & dignitatis: nimirum cùm aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. Augustinus lib. de moribus Manichæorum cap. 11. *Est autem blasphemia, cùm aliqua mala dicuntur de* *Quid sit.*
bonis. Itaque iam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere. De hominibus namque dubitari potest: Deus verò sine controuersia bonus est. Quod igitur in homines est contumelia, hoc in Deum est blasphemia. Nauar. cap. 12. num. 81. sic definit: *Blasphemare est tacitè vel expressè verbo vel scripto contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumeliosum dicere.* Sed qua parte tendit in Sanctos non tam videtur esse blasphemia, quæ Deum impetit, & religioni opponitur; quàm peccatũ contra honorem Sanctorum, oppositum duliæ. Verum tamen est quod Nauarrus dicit. Nam contumelia Sanctorum in Deum redundat; & hac ratione habet rationem blasphemiæ, non autem quatenus sistit & terminatur in Sanctos. Formaliter itaque definiri potest: *Blasphemia est iniuriosa in Deũ locutio*; siue: *Est locutio in Deum contumeliosa*; siue:
Est contumelia in Deum verbo irrogata. Contumelia 24 *Contumelia.*
generatim dicitur omnis inhonoratio, seu omne signum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etsi potissimùm fiat verbis, quæ significandi principatum obtinent; sæpè tamen fit aliis signis, vt ex vsu probatorum Auctorum cõstat, & docet diuus Thomas quæst. 72. art. 1. Alia enim est contumelia

verborum, alia factorum; vt si quis alteri in faciē spuat, si alapa feriat, &c. Sed ea tantùm contumelia in Deum est *blasphemia*, quæ verbis agitur: sicut non omnis honoratio Dei est laus, sed ea sola quę verbis fit. Blasphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque sicut *laus* est honor qui Deo verbis & sermone defertur, cùm excellentia eius prædicatur: ita *blasphemia* est contumelia quæ sermone infertur, cum indignè de Deo quis loquitur. Potest autem iste sermo vel esse interior, & sic erit blasphemia cordis; vel exterior, & erit blasphemia oris. Potest etiam fieri instrumento Musico, vel scriptura. Omnibus enim his modis vsitatum est inter homines loqui.

Contumeliæ quæ aliis signis fiunt, v.g. quas Iudæi Domino nostro inferebant conspuendo, velando, alapis cædendo, inter latrones crucifigendo & similes, non erant propriè blasphemiæ, quia non erant iniuriæ verborum, sed factorum; neque consistebant in malè loquendo, sed in malè & iniuriosè ipsius personam tractando: quamuis simul plurimas verborum iniurias seu blasphemias his adiunxerint, erántque non tam sacrilegia, quæ versantur immediatè non circa ipsum Deum, sed circa res ipsi dicatas & consecratas; quàm infandæ contumeliæ in ipsam personam diuinam ob suam atrocitatem proprio nomine carentes & ineloquibiles!

25 *Est contra Religionem.* Ex his patet, blasphemiam propriè & formaliter esse contra religionem, cùm sit contumelia quæ iam verbalis in Deum, & eius turpitudo sita sit in eo, quòd verbis honori diuino detrahatur.

Non obstat quòd D.Thomas 2.2.quæ.13.art.1. velit blasphemiam opponi confessioni fidei: quia id verū est de ea quæ ex animo infideli procedit; vt cùm hæreticus (quia sic sentit) dicit Filium esse minorem Patre; Deum esse auctorem malorum. Hæc enim blasphemia est confessio infidelitatis, ac proinde opponitur contrariè confessioni fidei; sicut infidelitas fidei. Ea verò quæ nō procedit ex animo infideli, sed ex ira, præsertim si imprecando vel optando fiat, non opponitur propriè confessioni fidei. Non enim opponitur priuatiuè sicut omissio confessionis fidei vrgente obligatione, vt per se constat: neque etiam contrariè, quia non censetur confessio infidelitatis, aut doctrinæ fidei denegatio, sed solùm cōtumelia quædam, & læsio honoris diuini. Cōfirmatur, quia talis nihil enuntiat quod sit contra doctrinam fidei, sed solùm optat & imprecatur, non quia putat id fieri posse, aut esse conueniēs, sed vt se de Deo quodammodò vindicet. Simili modo qui odit Deum, optat illum non esse, aut non esse omnipotentem, non tamen agit contra fidem, aut eius professionem; quia non iudicat nec significat id ita esse, aut esse possibile, aut conuenientes in se; quamuis iudicet esse conuenientes suo affectui.

26 *Est distincta malitia.* Addo, etsi pleræque blasphemiæ etiam aliquid contra fidem enuntient aut insinuent, hæc tamen deformitas formaliter est distincta ab ea quæ cōstituit rationē blasphemiæ. Alia enim malitia est, nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei; alia, repugnare honori diuino. Nam illud est commune multis aliis quæ non sunt contra honorē diuinum, nec vllam blasphemiam continent; v.g. negare purgatorium, indulgentias, Sacramentum matrimonij, & similia, est contra fidei confessionem, non tamē est blasphemia. Non enim omnes hæreses sunt blasphemiæ. Itaque ratio blasphemię consistit in eo, quòd dicatur aliquid repugnās nō fidei cōfessioni, sed honori diuino. quamuis semper aliquo modo implicitè vel explicitè illud sit coniunctum. Idem confirmatur ex eo quòd blasphemo in confessione non sufficiat si dicat, Feci contra fidei confessionem, vel dixi hæresim; sed oportet dicere, Blasphemaui: & tamen omnia peccata quatenus præcisè repugnant confessioni fidei, sunt eiusdem speciei, sicut omnes hæreses, vt sunt contra fidem, sunt eiusdem speciei.

Blasphemia tripliciter diuidi potest. Primò, ex parte actus, qui vel est interior vel exterior, & sic 27 *Diuiso.* alia est *blasphemia cordis*, alia *oris*. Quidam addunt *blasphemiam operis*, cùm ipso opere falsum de Deo significatur; v.g. per idololatriā, vel aliis in Deum factorum contumeliis: sed hæc propriè non est blasphemia, vt dictum est: quia blasphemia est iniuria verborum, non factorum. Secundò ex parte modi; & sic alia est *enuntiatiua*, alia *imprecatiua*, alia (vt sic dicam) *dehonestatiua*.

Enuntiatiua fit affirmando vel negando, idque tripliciter. Primò, cùm Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ non congruit; vt si dicatur auctor malorum, crudelis, iniustus: si probroso nomine compelletur. Secundò, cùm negatur id quod ipsi competit; vt cùm negatur trinitas personarū, generatio Filij, vel æqualitas Filij cum Patre, vel processio Spiritus sancti ex Filio. Eōdē pertinet cùm dicitur, Renego Deū: quamuis quidam putent id dici per modum iuramenti; vt scilicet sit, Nisi ita sit, nego Deum. Sed reuerà est blasphemia saltem cōditionalis. Non enim adducitur Deus in testem, sed negatur existere, nisi quod dicitur sit verum. quia in re est maxima iniuria, quòd ex tam vili causa homo tam indignè de Deo loquatur, & paratus sit illi tantam contumeliam absolutè irrogare. Tertiò, cùm id quod proprium est Dei tribuitur creaturæ, vt cùm Pharisæi dicebant: *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* quibus in verbis duplex erat blasphemia. Nam diabolo tribuebant id quod manifestè diuina fiebat virtute; & Christo, qui erat Deus, tribuebant commercium cum diabolo. Similiter cùm idolo vel creaturæ dicitur: Tu es Deus meus, tu me ab hostibus meis liberasti. Sic cùm Israëlitæ dicebāt de vitulo cōflatili: *Isti sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*; Exodi 32. Hi tamen tres modi non distinguuntur specie, sed sunt vnius rationis, vt docet D.Thomas q.13.art.1.ad 3. Nam attribuere Deo quod ei non conuenit, & remouere ab eo quod ei cōuenit, nō differunt nisi secundùm affirmationē & negationem, quæ nō variant rationem iniuriæ vel contumeliæ, sicut nec rationē notitiæ vel erroris. Ea autē quæ Deo sunt propria tribuere creaturæ, nihil videtur aliud, quàm tribuere Deo quod ipsi nō conuenit, & significare ipsum non distingui à re creata, vt ibidem docet.

Imprecatiua blasphemia est, cùm quis optat siue imprecatur Deo malum. Talis est blasphemia damnatorum, & pessimorum hominum.

Dehonestatiua est, cùm quis membra Christi, vel Sanctorum, indecorè & inhonestè nominat. Vide Nauarr. cap. 12. num. 85. & Caiet. in Summa v. Blasphemia.

Petes, Vtrùm sit blasphemia, cùm iuratur, vel 28
ex ira dicitur, caput Dei, corpus Dei, sāguis, mors Dei: quibus loquendi modis milites lingua vulgari

gari sæpè solent vti. Respond. Si velint indicare, Deum ista habere secundum diuinitatem, est vera blasphemia; quia tribuitur diuinitati, quod ei non congruit: si verò loquantur in genere,& velint significare illa in Deo esse, eo modo quo in ecclesia audiuntur illa Deo competere, non est blasphemia; quia post incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt. ita Caietan.& Nauarrus suprà. Sunt tamen pessimi modi, & valdè ad blasphemiam vergentes. quia illæ locutiones potiùs indicant ista per se conuenire diuinitati & proferuntur modo satis indecoro.

29 Tertiò diuiditur ex parte termini: hoc modo alia est in Deum immediatè, alia immediatè in Sanctos, vel in creaturam, vt ad Deum pertinet, mediatè verò in Deum. Prior iam satis explicata est. *Blasphemia in Sanctos.* Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blasphemiæ propriè vt in ipsos terminatur; sed contumeliæ oppositæ honori Sanctorum, & obseruantiæ ipsis debitæ. quatenus tamen in Deum redundat,habet rationem blasphemiæ, vt dictum est suprà.

Dices,Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ, sed douliæ tantùm & obseruantiæ supernaturalis: ergo neque contumeliæ Sanctorum habent rationem blasphemiæ. Respond. negando consequentiam: quia minus requiritur ad rationem peccati quàm virtutis. Vt enim dicatur latria,requiritur vt directè intendatur honor Dei tanquam principale motiuum: vt autem sit iniuria Dei & contumelia,non requiritur vt ea sit directè intenta,sed sufficit vt ex opere quodammodò redundet, Idque sit animaduersum. Sicut si quis diceret aulicos Regis quos ipse magni facit, & honorari vult, esse homines imprudentes, vel mendaces,vel parum dignos illo gradu, &c. iniuriam faceret Regi: quia significaret Regem vel ignorare istos illorum defectus,vel talibus hominibus delectari, &c. *Maledicere creaturæ.* Pari modò, cùm quis maledicit creaturæ, non est blasphemia, si id fiat absque respectu ad Deum. Vnde non est peccatum mortale, si absit iniuria alterius: si verò id fiat in ordine ad Deum,quatenus est res Dei,sic est blasphemia in Deum. nam est ipsi Deo imprecari malum in suis bonis externis; vt cùm quis maledicit rebus sui inimici, ipsi malum imprecatur. Similiter si quis aliquid in creaturis calumnietur tamquam non benè factum, vel quasi meliùs &

30 perfectiùs in sua specie fieri potuerint. Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occasio peccati, vel magnarum calamitatum, per se non est peccatum. sic Iob maledixit diei natiuitatis suæ;& Dauid montibus Gelboë. secùs si molestia sit parua. Hæc enim non est iusta causa maledicendi;quomodo autig è maledicunt interdum suis equis & nautæ ventis. Verùm ordinariè non est nisi peccatum veniale,vt docet Caiet. 2.2. qu.13. art.1.& Nauar.cap.12.num.86.

31 *Grauitas peccati.* Quod ad peccati huius grauitatem attinet,constat ex genere suo esse mortiferū valdè graue. Est enim contumelia in Deum,& ipsum Deum directè impetit. Cùm enim aliter Deo nocere nō possit homo, lingua sua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat. Et quidem si fit directè volita,vt dum fit animo conuitiandi Deo, siue ex odio in Deum,siue ex furore iracundiæ,sic est grauissimum inter ea quæ religioni opponuntur; quia intenditur malum Dei:in ceteris autem hoc non intenditur. Vnde etiam est grauius idololatria, periurio, violatione voti, & sacrilegio. Hoc modo Glossa in cap.18. Isaiæ ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blasphemiæ, leuius est.* Imò ex hac parte videtur grauius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo conuitiandi Deo, sed ex ira in hominem vel impatientia; sic non est grauius idololatria, & quibusdam aliis: est tamen peccatum mortiferum valdè graue; quia grauiter lædit honorem diuinum: sicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, grauiter peccat; etiamsi directè non intendat illum lædere,sed ex quadam loquacitate,vel nimia libertate id fiat. Fieri tamē potest vt sit veniale: Primò,Si ioco vel in modum apologi dicatur; vt subinde fit in quibusdam narratiunculis. *Potest esse veniale.* Tunc enim non est vera blasphemia, quia non intendit aliquid significare, quod sit Deo indignum,etsi modis loquēdi non satis idoneis vtatur. Secundò,Si non aduertat saltem perfectè quid dicat; siue id fiat ex passione aliqua & subita indignatione, siue ex praua consuetudine, lingua mentem præuertente,vt docet Nauar. num.84. Hoc ipso enim quo deest animaduersio, deest nouum voluntarium, & noua libertas; ac proinde noua culpa lætalis. Vnde si nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiam veniali. Cui tamen ex consuetudine id accidit, tenetur sub peccato mortali illam consuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiusmodi actus etiam inculpatos prorumpat:quia sunt honori diuino iniuriosi. Vnde id omittendo censetur honorem Dei parui pendere, & parum curare quòd ipsi fiat contumeliam. Itaque etsi in confessione non teneatur illos actus explicare, cùm non sint voluntarij vt actus,sed vt effectus, & solùm confusè in illa omissione &negligentia tamen tenetur explicare se habere talem consuetudinem, eámque neglexisse emendare. Idem dicendum de simili consuetudine in iurando.

Petes Primò,Vtrum blasphemia possit esse venialis ex materiæ paruitate? Respond. Non posse; quia nulla in Deum contumelia potest esse parua, si eum plena animaduersione fiat. Sic neque periurium,neque idololatria venialis esse potest.

Petes Secundò, Vtrum omnes blasphemiæ sint 32 eiusdem speciei? Caietan. qu.13. art.2. affirmat. ait enim: *Aduerte, quòd quia species blasphemiæ nō diuersificantur per Deum & Sanctos,nec per tria illa in littera numerata, nec per enunciationem & desiderium,nec per honorem,famam,& huiusmodi;in vna & eadem specie est blasphemia Dei & Sanctorum, siue id fiat per modum maledictionis, siue contumeliæ, siue irrisionis,siue detractionis.* *An eiusdem speciei.* Et infrà: *Hinc habes confessor quòd varietas blasphemiarum pro diuersitate specifica non est inquirenda,sed pro maiori grauitate indicanda.* Hęc sententia Caiet. est satis probabilis,si sola blasphemiæ malitia consideretur. Confirmatur;quia valdè probabile est, omnes contumelias seu apertas iniurias contra honorem alterius esse eiusdem speciei:similiter omnes detractiones siue iniurias occultas, quibus fama læditur, vt docet Emmanuel Sà in vltima editione Romana: ergo idem dicendum de contumeliis in Deum. Et quamuis detractio & contumelia in homines distinguantur, sicut furtum & rapina: quia contumelia læditur honor violentè,ointrum in præsentia ho-

tia hominis, vel vt ipse cognoscat & sentiat; detractione occultè, vt non sentiat: tamen in Deum hæc distinctio locum non habet. Nam omnia in eius præsentia fiunt. Vnde contumelia & detractio in Deum sunt eiusdem rationis, vt docet D. Thomas qu.76.art.4.ad 1.& Caietan.hoc loco.

Quomodo confitenda.

33 Addo tamen Primò, Si blasphemia procedat ex odio, vel desperatione, vel infidelitate, id esse necessariò in confessione explicandum: quia etiamsi ipsa malitia blasphemiæ per se sit eiusdem rationis, tamen accedit noua & distincta malitia ex motiuo a quo procedit, & cuius affectu imperatur. Vnde cùm malitia horum actuum sit planè distincta à malitia propria blasphemiæ, accedit blasphemiæ noua deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquam actus externus informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrùm procedat ex odio in Deum, vt fit in damnatis, & interdum in pessimis hominibus, an ex iracundiæ furore. Nam & hæc peccata sunt diuersæ rationis, & consequenter ipsi actui externo diuersam malitiam impertiunt. Tertiò, vtrùm fuerit directè volita, vt cùm fit animo faciendi contumeliam Deo; an indirectè solùm, vt cum fit ex ira erga hominem, ad ostendendam animi indignationem, vel ex impatientia absque prauo motu in Deum. Etsi enim indirectè volitum censeatur absolutè voluntariũ, & esse eiusdem speciei ac volitum directè; tamen id non habet locum, quando obiectum volitum est aliqua iniuria vel deformitas honestati virtutis contraria; vt patet cùm inobedientia vel ingratitudo est volita directè. Longè enim alterius rationis peccatũ est, cùm facis aliquid directa intentione vt legem vel præceptum Superioris violes; aliud cùm solùm indirectè id velle censeris: vt dum alia intentione vis & facis opus, quod contra legem esse nosti. Idẽ patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicendum, cùm quis directa intentione blasphemat, Dei cõtumeliam intendens. Hæc enim est formalissima blasphemia. Ratio est, quia cùm aliquid directè est volitum, est peculiaris & positiuus affectus erga illud obiectum, qui ab illo speciem accipit: qui affectus non est in eo qui solùm indirectè & interpretatiuè illud vult. Vnde si illud obiectum sit aliqua malitia, affectus ille incomparabiliter peior est, quàm is quo solùm intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per se malum. habet enim positiuam tendentiam in malum tamquam in suum proprium obiectum: cùmque in illud tendat tamquam in finem, respicit illud sub ratione illimitata, & non solùm vt est in hoc vel illo actu. Itaque altiori modo est malitia in actu, cùm est directè volita, quàm cùm indirectè solùm. Sic incomparabiliter peius est violare legem odio legis, quàm affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriam affectu ipsi nocendi, quàm tibi consulendi. Pari itaque modo multò peius est blasphemare Deum vt ipsi contumeliam irroges, quàm vt iram tuã in hominem declares. Vnde non dubium est, quin hoc in confessione tamquam peculiaris species, in qua ipsa malitia est directè volita, sit aperiendum. Quartò, si fuerit blasphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia etsi fortè, qua parte redundat in Deum, est eiusdem rationis ac aliæ blasphemiæ; tamen additur noua malitia, quatenus ipsum Sanctum in se iniuria afficit. Verius tamen puto, blasphemiam in Sanctos, etiam vt in Deum redundat, esse diuersæ rationis; quia solùm mediatè circa Deum versatur, nisi fortè fiat expressè in ipsos quatenus habent respectum ad Deum.

Quando directè volita efficiat distinctam speciem.

Pœna blasphemia.

34 De pœnis in blasphemos vide Castro lib.2. de iusta hæreticorum punitione cap.12. In veteri lege iussit Dominus lapidibus obrui, Leuit.24. *Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimat eum omnis multitudo populi, siue ille ciuis siue peregrinus fuerit.* Iure etiam ciuili morte plectendi: Authent. Vt non luxurientur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iustitiæ non seruatur, vt ait Lucas de Penna in L. Omnes. C. de delatoribus. & Iulius Clarus §.Blasphemia, num.3. atroces tamen quibusdam locis puniuntur morte; aliæ triremibus, exilio, linguæ abscissione vel pertusione, vt refert Clarus. Iure Canonico laicis blasphemantibus olim erat constituta solemnis pœnitentia, vt patet cap.2.de maledicis. Sed hæc modò non est in vsu. Concilium Lateranense sub Leone X.sess.9.§. Ad abolendam. iubet vt non absoluantur in foro cõscientiæ absque grauissima pœnitentia. Hîc tamen prudentia opus, & conditio ac capacitas personarum consideranda. Fumus v. Blasphemia, in fine dicit, hoc non esse vsu probatum: vnde totum relinquitur prudentiæ Confessoris, sicut in aliis criminibus. Ibidem statuitur, vt qui blasphemantem audierit, eum acriter obiurgare teneatur, si citra periculum id fieri possit. Ad quod etiam tenemur, etiamsi non speretur emendatio, modò aliud malum non timeatur; v.g. ne ampliùs blasphemet. Ratio est, quia tenemur honorem diuinum tueri. hîc tamen prudentia opus est. Sufficit plerumque rei grauitatem absque alia verborum asperitate ob oculos ponere. Nulla censura huic sceleri annexa, nec Iure communi absolutio reseruata Episcopo. Quibusdam tamen locis Episcopi sibi reseruant: sed hoc DD. intelligunt de blasphemia publica.

Pœnitentia.

Corripiendi.

Hactenus de Religione & vitiis ei aduersis.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS est ratio debiti legalis, vel moralis.

Quæ virtutes iustitiæ annexæ. *Duplex debitum.*

ILLÆ *virtutes dicuntur esse annexæ Iustitiæ, eiusque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est adeò magnum, vt illi non possit satisfieri ad æqualitatem; vel est ita paruum, vt non inducat obligationem legalem & strictam, sed solùm moralem, quæ ex quadam honestate virtutis procedit: estque talis, vt nisi illi satisfiat, honestas morum conseruari non possit, vel non commodè & decorè possit. vide D.Thomam qu.*80.*art. vnico. Prioris generis sunt, Primò,* Religio. *Secundò,* Pietas. *Tertiò,* Obseruantia. *Quartò,* Obedientia, *quæ est pars* obseruantiæ. *Posterioris, Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium *&* hypocrisis; iactantia *&* ironia. *Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio *&* litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia *&* profusio. *Sexto,* Ἐπιείκεια *seu* Æquitas. *De Religione iam dictum est, de ceteris nunc breuiter dicendum, vt singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleraque difficultates aliis locis sparsim sunt tractatæ. Itaque hæc Sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Posterius de illis quæ sunt generis posterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

Constat. 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit pietas, & quæ eius officia.

D.Thomas quæstione 101.

1 *Pietas pro religione.*

OTANDVM est, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Augustino libro 10. de ciuit. capit. 1. Primò, vt sit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια; & sic non distinguitur à *religione*, & idem est *esse pium*, quod esse *religiosum*, seu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Augustinum & Scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. Hoc modo accipitur passim in Scripturis, vt 1. ad Tim. 4. *Exerce te ipsum ad pietatem. pietas* (θεοσέβεια) *ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere studium internæ deuotionis, & sincerum affectum erga Deum & proximũ: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ consistit in multis ieiuniis, vigiliis, labore manuum, aliísque corporis afflictio

afflictionibus, vt rectè exponit Anselmus. Eodem modo sæpius accipitur in eadem Epistola; & Isaiæ 11. *Spiritus scientiæ & pietatis.* 2. Machabæorum 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi sæpè. Hinc cultores Dei passim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem θεοσέβειαν tollunt.

2 *Pro misericordia & benignitate.* Secundò, Accipitur pro *misericordia*, seu benigno affectu, præsertim erga filios opis nostræ egentes. hoc modo *pietas* sæpè tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* Pater, *pius* Saluator; Ecclesiastici 2. *Quoniam pius & misericors.* 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens est Dominus*, vbi Græcè est ἐλεήμων quod misericordiam significat.

3 Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis secundùm Deum auctores. hoc modo accipitur hîc à diuo Thoma, & definitur à D. Augustino lib. 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc modo: *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.* *Quid pietas.*

Vbi notandum est, *pietatem* Primò & principaliter respicere Parentes, quia hi post Deum sunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios consanguineos; non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodò repræsentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eamdem rationem potest etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri, & vxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur. tatò tamen in praxi vtimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa in qua natura nostra conseruetur. itaque nosipsos potiùs, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsidia. nihilominùs tamen, quia in his consideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur. *Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet.*

4 *Debitum quod pietas intuetur.* Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in suis obsequiis principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parentes & erga patriam, quatenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quod debitum, præsertim erga parentes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige, in eodem rerum ordine & obsequiis ordinariis: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequiis supernaturalibus vel extraordinariis compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidem Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficiis cap. 34. & 35. vbi ostendit beneficium parentum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non solùm filium obligatione naturali, qua patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouinciis vel locis obstricti dicimur ratione beneficij ortus non esse ita magni momenti; vt pulchrè ostendit Lipsius in sua Constantia c. 11. quia hoc beneficium potiùs est astrorum & elementorum quàm angusti natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse; quasi nô hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus peruenіunt, non est, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

5 Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis; quæ tria, sicut in omni virtute ad Iustitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis est cultus, & obsequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quòd idem actus sit opus eiusdem virtutis; quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum; & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediatè à virtute elicitum; hoc enim non potest esse obiectum, sed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis imperantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo; partim in necessariis vitæ subsidiis præbendis, quando ea aliunde non habent; vt si capti sint ab hostibus, liberentur; si egestate laborent, sustententur; si pressi mœrore, recreentur: vt colligitur, Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam art. 2. cùm enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. Alioquin indignus est vita, qui vitæ suæ auctorem negligit: sicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque solùm hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia, quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur. *Obiectum quod, & cui, & ratio formalis obiectiua.* *Quis cultus parentibus debeatur.*

6 *Obiectum cui.* *Obiectum cui* sunt parentes & consanguinei, patria & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parentibus, tamquam vitæ auctoribus, & propter parentes aliis consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriam sociis, & patriæ fœderatis: sicut enim consanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodò conspicimus; ita beneuoli patriæ, quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspicimus.

7 *Ratio obiectiua.* *Ratio formalis obiectiua* potest considerari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil est aliud quàm ratio *debiti*: hæc enim non solùm tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In *obiecto cui* est ratio *principij ortus nostri*; quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. ideò enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum; ideò autem est debitum, quia ipsi

ipsi sunt principium ortus. vnde hæc est prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam respicit immediatè, speciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediatè. habet igitur speciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediatè, ab altera proximè. Idem cernitur in aliis Iustitiæ partibus, vt suprà c.2. dub.1. num.7. dictum est.

Vtrum autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est suprà cap.41.dub.3. vide D.Thom.q.101.art.3.

8 Colligitur Secundò. Hinc virtutem meritò sibi primum locum post religionem vindicare; quia parentes sunt vel iti secundarij quidam dij respectu filiorum, tamquam secundaria principia essentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræsentant filiis quodammodò ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundæ tabulæ sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige, considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturæ; nam in iis, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa auctoritas.

9 *Pietas in parentes spirituales.* Vnde quæ dicta sunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari possunt cuidam virtuti, quæ respicit debitum, quod parentibus spiritalibus (qui nobis secundùm Deum sunt auctores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani vel Religiosi) debemus, quæ etiam *pietas* dici potest, sicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minus debetur quàm parentibus carnis; quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitam quamdam supernaturalem accepimus; sine qua parum proderat totum id, quod à parentibus carnis nostræ habemus. sed hæc virtus non distinguitur ab *obseruantia* supernaturali.

DVBITATIO II.

Quid sit obseruantia.

D.Thomas q.102.

10 *Quibus deferenda.* Respondeo, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ & educationis, ita *obseruantia* omnibus Superioribus, quia sunt auctores nostræ gubernationis. quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis, est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro à discipulo, duci à milite, Magistratui à ciue, Principi à subdito, Abbati à Monacho, Episcopo à Clericis, domino à seruis. in his enim omnibus est excellentia quædam & auctoritas per quam gubernant alios.

11 *Obiectio.* Dices, Non solùm eos, qui nos gubernant, obseruantiæ cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate, virtute, vel auctoritate sunt insignes; quamuis nullam in nos iurisdictionem habeant aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Respons. Respondeo negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei sunt gubernare, ratione excellentiæ quam habent: & ideò cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tamquam *obiectum cui*, id, quod est principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D.Thomas art. 1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat; secundariò quod aptum est gubernare. *Extendit se primariò ad eos, qui actu gubernant, secundariò ad idoneos gubernare.* Quare cùm omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantiæ cultu dignum, vt docet Caietanus qu.103.art.4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat. cuius signum est, quòd si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secus si cultum aliis debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

12 *Quid sit obseruantia. Obiecta eius.* Hinc patet Primò quid sit *obseruantia*; est enim virtus cultum deferens Superioribus & aliis personis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare sunt idoneæ. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod & obiectum cui, & ratio obiectiua. Actus enim est, *deferre cultum*, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus est *obiectum quod*, cùm sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* est Superior & quæuis persona excellens. *Ratio obiectiua* in obiecto cui, est excellentia, vt est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem causam.

Ex quibus facilè intelligi potest definitio illa, quam ex Cicerone refert D.August. libro 83. qq. qu. 31. *Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodã & honore dignamur.*

13 *Discrimen pietatis & obseruantiæ.* Patet Secundò, quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obseruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & causæ ex quibus oriuntur. vnde

14 Patet Tertiò, *Pietatem* esse præstantiorem obseruantia per se loquendo; & ceteris paribus magis obligare, vt docet D. Thomas qu.102. art. 3. quia maius magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quàm gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum.

Dices, Magis obligamur erga Principem, quàm erga parentem: si enim vterque esset in extrema necessitate, Princeps esset parenti in ope ferenda præferendus: atque Princeps colitur *obseruantia*, parens *pietate*; ergo obseruantia magis obligat quàm pietas.

15 *Quomodo Princeps parenti preferendus.* Respondeo, Principem esse parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat, quo modo illi debeo *obseruantiam*; sed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iustitiæ legalis*. *Pietatis* quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iustitia legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, si spectetur vt principium ortus; *Iustitia* verò *legali*, si spectetur vt quoddam totum, seu corpus politicum, cuius ego sum pars. respectus enim & debitum partis ad totum, ad Iustitiam legalem pertinet, vt suprà cap.1.dub.3. ex D. Thoma dictum est. Denique etiam *obseruantiâ* coli potest patria, si consideretur præcisè vt est mihi auctor gubernationis per suas leges & statuta; potiùs tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quàm obseruantia: vel quia ista

virtus est præstantior, & præuenit alteram; quia parens & patria potiùs sonant principium ortus quam gubernationis.

16 *Gradus obseruantiæ & pietatis* Porrò Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis, est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere.

17 Secundus est, Æquo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere; iuxta monitum Sapientis Ecclesiastici 3. *Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute tua, eleemosyna enim patris non erit in obliuione.* si tamen in via Domini (vt in consiliis Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac ratione tolerandi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores; adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quem locum vide Gregorium homil. 37. in Euang. Rectè Chrysostomus homil. 84. in Ioannem: *Sicut cùm spiritualia impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt; ita cum nihil impediunt, meritò omnia ipsis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epist. 1. quæ est ad Heliodorum: *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet sparso crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat; licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem; siccis oculis ad vexillum crucis euola. solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.* vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

Parentes si officiant pietati, non sunt audiendi.

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardinum Rossignolium lib. 4. de perfectione Christiana cap. 23.

DVBITATIO III.

De diuisione obseruantiæ.

18 MVltæ sunt obseruantiæ species, sicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quàm opere externo, vt patet ex dictis cap. 46. dub. 2. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiam ordinatur, est diuersæ speciei moralis, & diuersæ virtutis.

Obseruantia politica. Primò igitur diuidi potest obseruantia in *politicam*, & *religiosam*. *Politica* est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis est qua coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate sæculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni à clientibus.

19 *Religiosa.* *Religiosa* est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum nomen respicientem, cultum exhibet; vt quando quis honoratur vt sacerdos, vt Propheta, vt sanctus, vt beatus. Dicitur *religiosa*, non quia actus eius est a virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Naturalis. Hæc rursus duplex est: alia enim est *naturalis*, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modò esse potest, vbi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali vel constat, vel æstimatur. *Supernaturalis.* Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiam supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur vt oportet. cùm enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est, vt æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quàm in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testamur, induit alterius virtutis rationẽ; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multùm ergo falluntur hæretici, cùm putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli. qui enim ob causam sacram & supernaturalem defertur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

20 *Dulia.* *Supernaturalis obseruantia* diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob sanctitatem vel beatitudinis statum. eamdem puto etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur: sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis; etsi ibi sit perfectior.

Deferuntur tamen sanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria significatur; qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eumdem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesiæ. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & reuereri tamquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos veluti serui erga dominos gerere; felices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia. *Hyperdulia* vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem præcellentem ad Deum vnionem aut respectum, vt Beatæ Virgini, quia mater Dei; & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vnita. esse enim matrem Dei, est singularis & suprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, seu in supposito quod non est Deus, cogitari non potest; ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypostatica cum Verbo, est summa dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per essentiam, sed per vnionem & communicationem idiomatum, ideò si ipsa consideretur præcisè vt terminus integer cultus, non colitur latriâ, sed hyperduliâ. de quo plura diximus 3. p. q. 25.

21 *Vtrùm sit vnus habitus.* Vtrùm autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constat. valdè probabile est, cultum hyperduliæ, & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit, dari proprium habitum & distinctum, qui absque consideratione Dei, immediatè possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiamsi ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ; quo immediatè possimus assentiri conclusioni absque consideratione principiorum.

Quod

Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide supra cap. 36. dub. 3.

DVBITATIO IV.

Quid obedientia, & quænam eius functiones.

D. Thom. quæst. 140.

22 NOtandum est, *obedientiam* dici quasi *obaudientiam*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur: Græci *ὑπακοὴν* dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali*, tum pro *materiali*. *Materialis obedientia* est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiãsi nõ ea intentione expressim fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse; quæ intentio si adesset, illi formalem obedientiæ rationem superadderet. Hæc obedientia nõ est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentẽ sub præceptũ habẽt.

Materialis obedientia.

Formalis. *Formalis obedientia* est, quæ ideò expresse aliquid facit, quia præceptum est. hæc est virtus specialis; quia etsi ad omnis virtutis materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti.

23 Itaque *obiectum quod* huius virtutis, est omne opus præceptum. ad hoc enim volẽdum & faciendum hęc virtus per se & directè inclinat. *Obiectum cui*, Superior, huic enim dicimur obedire. Vnde qui nõ habet vllum Superiorem cui possit obedire, is non habet obedientiam. quamobrẽ hæc virtus non conuenit Christo secundùm naturã diuinam, eò quòd Superiorem non habeat: quamuis secundùm naturam assumptam, quæ Superiorem habet, ei perfectissimè competat. *Ratio obiectiua in obiecto quod*, est debitum auctoritati Superioris ratione præcepti. obedientia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione præcepti cœpit certo modo esse debitum; nõ quidem ita, quasi in commodum vel honorem Superioris faciendum sit, sicut opus religionis; (plerumq; enim in eo spectatur cõmodum inferioris;) sed quia ratione præcepti ita fit necessarium, vt sine aliquo contemptu interpretatiuo & vilipensione auctoritatis Superioris non possit eius executio prætermitti. Sicut cum Deus aliquid reuelat, illud obiectũ ita fit necessarium ad credẽdum, vt sine iniuria aliqua primæ veritatis, eius fides non possit prętermitti. Itaque quia teneor vitare illam iniuriam Superioris, teneor nõ omittere, sed exequi opus præceptum; & hoc debitũ voco rationem formalẽ *obiecti quod*. Potest etiam dici, rationem *obiecti quod* esse specialem illã honestatem, quam accipit ex eo quòd sit præceptum auctoritate Superioris. Sicut enim ex reuelatione diuina res fit digna creditu, & necessariò credenda: ita ex præcepto diuino res fit digna factu, & necessariò est facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiam veluti informat, & hãc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt a priore, imò prior videtur conformior praxi: quia etsi obedientia faciat opus, quia dignum est fieri ob præceptum Superioris; tamen non solùm dignitatem illam respicit, neque ea sola mouetur, sed potissimùm mouetur necessitate, maximè quia necessarium est factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti est, vt non solùm faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, sed etiam necessarium: alioquin non tam erit præceptum, de cuius ratione est inducere obligationem, quàm consilium. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, est auctoritas seu potestas Superioris. Ideò enim Superiori obediendum, quia Superior est, & potestate regendi præditus: sicut ideò credendum Deo, quia prima veritas est.

24 Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute esse *ius & potestatem regendi*, seu imperandi. circa quam potestatem considerãdum est, eam triplici ratione prouenire. Primò, Ex ratione *causæ & effectus*: causa enim naturaliter habet potestatem in effectum. hac ratione Deus potest imperare omni creaturæ rationali; quia ipse est auctor, & illa est opus & figmentum eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius & partis*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto. hoc modo Respublica habet auctoritatem in singula membra. Tertiò, Ex ratione *agentis, & patientis, vel instrumenti*. Agentis enim est mouere patiens, & causæ principalis suum instrumentum. Si marito competit potestas in vxorem, quia naturaliter præstantior, & in illa combinatione se habet instar agentis; & domino in seruum, quia seruus est instrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conductitio. Ab his mediante commissione deriuatur ad alios, qui eam ex se non habent: ex prima enim radice descendit omnis potestas Ecclesiastica, hoc est, ea quæ gubernat in cultu diuino, & in ordine ad vitam æternam. Nam primò à diuinitate (quæ omnem potestatem in creaturas habet à seipsa ratione causæ) descendit in humanitatem; idque plenissimè & illimitatè, iuxta illud Matth. 18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* A Christi humanitate proximè deriuatur ad Summũ Pontificem, sicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo est tota plenitudo potestatis ecclesiasticæ hominibus communicata. Ab hoc descendit vlteriùs ad omnes rectores Ecclesiarum & Religiosarum congregationum, secundùm varias restrictiones locorum, personarum, actionum. A secunda radice per commissionem prouenit omnis potestas politica Imperatorũ, Regum, Principum, Magistratuum; & consequenter omnium eorum qui ab his auctoritatem habent. Respublica enim libera per se & ex natura rei habet potestatem regendi sui & omnia sua mẽbra: vnde eam potest alteri committere, siue vni, siue pluribus; idque secundùm varias limitationes & cõditiones, prout ei expediẽs visum fuerit. Ex tertia per commissionem potest deriuari aliqua potestas priuatim aliquid imperãdi, & certas aliquas functiones. Omnis enim cui primariò aliqua potestas imperandi conuenit, potest eam alteri committere, & suum in ea vicendam constituere vicarium: quia est ordinarius, cui vniuersè conuenit posse suam potestatem delegare.

Ius imperandi ex triplici radice.

Potestas Ecclesiastica.

Potestas politica.

Omnis ordinarius potest delegare.

25 Neque his obstat, quòd omnis potestas dicatur esse à Deo: quia Deus est prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per positiuã ordinationẽ, & per naturalem institutionẽ rerum. Priore modo deriuatur ab ipso tota potestas Ecclesiastica seu supernaturalis; posteriore tota potestas politica. hoc ipso enim quo fecit singulos homines sui iu-

Quomodo omnis potestas à Deo.

ris,& dedit inclinationem ad vitam communem & politicam, censetur etiam dedisse cōmunitati, quæ ex singulis illis iunctis conflatur, potestatem regendi sui & singula sua membra. Nam naturaliter ex potestate singulorum sic in societatē vitæ coëuntium resultat potestas communitatis; à communitate autem vlteriùs per commissionem deriuatur ad Reges & Principes; ab his ad officiales inferiores. Hoc sensu dicitur potestas politica esse à Deo; nō quod potestas Principū aut etiam Reipublicæ sit ex immediata Dei commissione, sicut potestas Summi Pontificis, vt quidam parum peritè voluerunt tueri: sed ratione institutionis naturæ socialis, cōficientis vnum corpus politicum. Similiter potestas patris in filiū, & mariti in vxorem, est à Deo mediante institutione qua instituit procreationem liberorum, & coniugium maris & feminæ. Domini in seruum est à Deo mediāte auctoritate Reipublicæ, qua seruitus & herilis potestas instituta; vel interueniente cessione, cùm quis libertatem suam sponte in ius alterius transfert, se illi seruum vel gratis vel pretio constituendo.

Ex his perspicuum est, potestatem imperandi esse quadruplicem. Alia enim est diuina, alia humana: & hæc vel est Ecclesiastica, vel Politica, vel domestica, quibus potest vinculum voti vel iuramēti superuenire, ita vt tenearis obedire nō solùm lege obedientiæ, sed etiā ex voto vel iureiurando.

26 Dices, Si est quadruplex potestas imperādi, ergo etiam est quadruplex species obedientiæ: sicut enim potestates sunt diuersæ rationis, ita etiam affectus obediēdi propter illas videtur esse diuersæ rationis. nam potestas est ratio formalis in *obiecto cui*: obedimus enim Superiori propter illam potestatem. atqui diuersitas obiecti formalis inducit diuersitatē specificam in affectibus; ergo affectus obediendi sunt specie diuersi. Confirmatur: quia velle facere opus quia id debitū auctoritati diuinæ, est alterius rationis, quàm velle idem, quia debitū auctoritati humanæ. Simili modo possumus ratiocinari de auctoritate Ecclesiastica & Politica. Responderi posset, Non esse magnum incommodum, si vbi diuersum est genus potestatis imperandi, diuersa quoque specie ponatur virtus obediendi. Sed veriùs videtur, virtutē obediendi qua obeditur præcepto diuino, & qua humano, nō esse specie distinctam, sed eiusdem rationis. quod indicat D. Bernardus tractatu de præcepto & dispēsatione, circa principium: *Siue Deus*, inquit, *siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Ratio est, quia obediētiæ non est, operari in commodum aut honorem Superioris, sicut facit religio; tunc enim deberet considerare diuersitatem auctoritatis, & cuique congrua deferre: sed operatur in commodum proprium propter obligationem præcepti sufficienti auctoritate impositam. Itaque respicit auctoritatem Superioris, nō vt est tanta vel tanta, sed vt est sufficiens ad obligādum per præceptum. grauitas enim præcepti & obligationis in obedientiæ functionibus non sequitur magnitudinem potestatis, sed materiæ præceptæ. Cuius ratio vlterior est, quòd in omni potestate imperandi quodammodò includatur potestas diuina, à qua illa descendit & omnem vim obligandi accipit, & in omni præcepto humano (loquor de iusto & legitima auctoritate facto) includitur præceptum diuinum, quo præcipit Deus vt subditi suis legitimis Superioribus obtemperent, quod præceptū est iuris diuini naturalis. Etsi enim non teneamur iure diuino ad ea quæ sunt iuris humani, si per se considerentur seu in sensu diuiso; tamen supposito præcepto vel iure humano, tenemur ad ea iure diuino in sensu cōposito, hoc est, si considerentur vt præcepto humano substant: quia iure diuino iubemur implere iustum Superioris præceptum, & consequenter ipsum opus materiale, quod ipse præcepit. Itaque numquam obedimus præcepto humano, quin simul implicitè obediamus præcepto diuino: & numquam violamus præceptum humanū, quin simul violemus præceptum diuinum. Vnde nō minùs violatur auctoritas diuina in trāsgressione præcepti humani, quàm in transgressione diuini; cùm in humano diuinum sit inclusum. Confirmatur, quia omnis potestas obligādi in præcepto humano est ex vi præcepti diuini. Quare non est quòd diuersa obedientiæ species pro diuersitate potestatum constituamus: quod etiam docet D. Thomas quæst. 104. art. 2. ad 4. Quæ ibi adnotat Caietanus, obscura sunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius præcepto diuinum præceptum agnoscere debeamus.

An quadruplex obedientia.

Veriùs est esse vnius rationis.

Potestas diuina in omni Superiori quodammodo reperitur.

Ad argumentum in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuersitas potestatis habet se per accidens ad obedientiam, estque ratione illius extrinseca: quia obedientia in opere suo non spectat vt cuique potestati pro sua dignitate satisfaciat quasi honorem deferendo (hoc enim pertinet ad obseruantiam & religionem) sed vt præceptum Superioris impleat etiam in suum commodum, prescindendo à magnitudine potestatis, à qua hoc præceptum est impositum. Accedit quod potestas suprema includatur implicitè etiam in infima, & hac ratione vtraque eamdam speciei obligationem suo præcepto inducit; vt ostensum est.

Ad confirmationem. Si consideretur conditio & excellentia potestatis imperantis & opus fiat affectu illi satisfaciendi; admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur; vt si obedias mandato diuino, quia id debitum est tantæ maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandata Pontificis, quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantiæ religiosæ: si mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantiæ politicæ. Itaque dum quis sic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcisè considerato; virtus vero religionis vel obseruantiæ, quatenus simul procedit ex affectu debitum honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati seu excellentiæ. Confirmatur: quia dum obēdio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nam tali modo operandi tacitè insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subiicio. vnde possum idipsum in obediendo expressè intendere, idque iuxta conditionem potestatis, cui obedio: atqui hæc intentio pertinet ad virtutem qua talis potestas honoratur: ergo in tali modo obediendi illa virtus admiscetur. Insinuat hæc D. Thomas art. 3. ad 1.

Dupliciter potest quis obedire præcepto.

Diximus suprà, *obedientiam respicere præceptum Superioris.* Sed contrà facere videtur, quòd Religiosus nō dicatur perfectè obediens Prælato, qui 27

An obedientia requirat præceptum.

expe

expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino, nec filius patri, nec vxor marito: imò sancti Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans, ad nutum obedit. vide Basilium constitut. monast. cap. 23. & Berna: dum de præcepto & dispensat. col. 4. ergo obedientia non solùm respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur.

Respondeo, *Obedientiam* sæpè accipi pro virtute, qua quis morem gerit alteri, præsertim Superiori, faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solùm respicit præceptum; (nisi hoc nomen latè sumatur, vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit,* etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap. 3. de virtutibus, ait: *Verus obediens numquam præceptum expectat, sed solum voluntatem Prælati sciens vel credens, feruenter exequitur pro præcepto; exemplo Domini nostri* Iesv Christi, *cui voluntas & complacentia Patris summum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; éstque necessaria non solùm ad bonã & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitæ. sicut enim valdè imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere, nisi quod Deus, vel Ecclesia strictè præcepit: ita valde reprehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut Regulis se non accommodat, nisi interueniat tale præceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior se subiicit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiúsque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit*; quod præclarè docet D. Bernardus lib. de præcepto & dispensat. col. 6. Sicut ergo si à Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus adspirat, postularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet, & eius præest nomine.

Nomen præcepti aliquando latè capitur.

28 Peres, Ad quam virtutem pertinet iste obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ strictè acceptæ, quia non interuenit strictum præceptum.

Cuius virtutis opus sit.

Respondeo, Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præcisè in eo consistit, quòd quis se voluntati Superioris in operando accommodet, siue præcipiat, siue non: hoc enim per se peculiarem honesti rationẽ & laudem habet. potest etiã esse actus imperatus religionis, charitatis, & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius ille est vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis. pari modo, si facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obseruantiæ: si quia illi gratum est, erit amicitiæ seu beneuolentiæ. vide Gregor. lib. 4. expusit. in 1. lib. Regum, cap. 10. Secundùm tamen modum loquendi S. Scripturæ & sanctorum Patrum, propriè virtus obedientiæ est, quando quis ex animo præstat quod Superior mandat, siue mandatum obliget, siue non obliget; siue id faciat ex reuerentia Superioris, siue ex reuerentia Christi quem in Superiore intuetur, siue vt Deo placeat, siue vt seipsum suósque affectus mortificet. Simili modo dicitur quis temperans, abstinens, patiens, qui actus externos illarum virtutum præstat, ex quocumque honesto affectu id fiat. Non enim ex interno affectu, sed ex materia & opere externo virtutes distinguunt: quod valdè notandum.

DVBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur.

Respondeo, Tres potissimùm, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem: obedientia* enim perfecta debet esse *cæca, prompta, & fortis.* 29

1. Cæca obedientia.

Cæca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non consideret, nec ob hæc minùs ad obediendum parata sit; sed solùm consideret eum, cuius locum tenet: ad hunc enim quàm maximè oculatam esse decet. monet hoc Dominus, Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate & facite; secundùm verò opera illorum nolite facere.* & Apostolus ad Ephesios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. non ad oculum seruientes,* &c. multò ergo magis hoc requiritur in Religiosis respectu suorum Prælatorum.

Secundò, Debet esse cæca ad rationes præcepti scrutandas; nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur; sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo qui locum Dei tenet, nec constet per se esse illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres; Basilius constitut. monastic. capite 23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult ingrediuntur; sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosius perscrutantes, quando libera sunt à peccato.* Deinde docet, Religiosos debere se gerere *sicut instrumentũ in manu artificis,* quod sine repugnãtia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium lib. 4. cap. 41. *Quartum hoc præ omnibus excole, vt stultum te secundùm Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens; nihil scilicet discernens, nihil diiudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas, illud tantummodo sanctum, illud vtile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* Et cap. 10. loquens de Monachis Ægypti: *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla disquisitione festinant.* D. Greg. l. 2. cap. 4. in 1. Regum; *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire.* D. Bernardus l. de præcept. & dispẽsatione col. 6. *Siue Deus, siue homo vicarius Dei mãdatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum; vbi tamen Deo con-*

Superiori tamquam Deo obtemperandum.

traria nō præcipit homo. & infrà. *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est quàm si præcipiat Deus. quid enim interest, vtrum per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus?* Idem alij passim; & in primis præclarè B.P.N. Ignatius in sua de obedientiæ virtute epistola.

30 *Cur cæca obedientia commendetur.*

Ratio cur hoc tantopere commendetur, est, Primò, Quia sine tali modo obedientiæ vix potest constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assiduæ disputationes & altercationes inter subditos & Superiores.

Secundò, Quia est contra humilitatem & modestiam religiosam, velle à Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere vt subditum, sed vt parem; neq; facere opus quia præcipitur, sed quia indicatur expediens; sicut cùm homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christum, & illis tamquam Christo obedire; vt passim docent Patres, & D. Bernardus suprà. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idem colligitur ex Apostolo ad Ephes. 6. vbi iubet etiam seruos obedire dominis suis sicut Christo; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter à Christo regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur.

Respondet D. Bernardus: *Quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum est.* & infrà: *A quo denique diuina potiùs consilia requiruntur, quàm ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamsi absolutè falli possit Superior: tamen id non est vmquam in particulari præsumēdum, nisi de eo constet; eò quòd singulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipso ad alios in via salutis dirigendos constitutus.

In dubio obtemperandū.

Vnde etiam quando res post diligentem discussionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes Doctores tradunt; de quo suprà cap. 41. n. 77. Deinde etiamsi fortè in aliquo falleretur, id tamē inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet; quia est error ipsi inculpatus, qui non impedit quò minùs obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiscens. Sicut cum quis dat eleemosynam homini opulento vel impio, putans esse pauperem vel sanctum: actus enim ex ipso motiuo, quo volūtas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Certior directio ad salutem in obedientia.*

His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita nō possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpè enim illa exercitia, quæ ipsi videntur maximè salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè desiderandum est vt ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius saluti expedire: in hoc enim situm est donum perseuerantiæ: atqui si hoc vllo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcam obedientiam; ergo hæc maximè facienda. Minor probatur, quia si Christus per seipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non est dubium quin nos ita regeret; ergo cùm suo loco cōstituerit Superiores, quibus tāquam sibiipsi voluit nos morem gerere; si nos illi totos permittamus propter Christum, fiduciâ bonitatis & prouidentiæ ipsius, non videtur dubitandum quin ita nos reget, sicut saluti expedire nouit. non enim minùs potest nos regere per suos Vicarios, quàm per suam præsētiam corporalē. alioquin magno nobis damno fuisset huius præsentiæ subtractio; quod tamen falsum esse constat ex Scripturis. Hæc ratio benè expensa maximè debet mouere Religiosum, vt totam vitæ suæ directionem Superiori purè permittat; sibi persuadendo, illud, quod ipse constituerit, meliorem exitum in ordine ad salutem habiturum.

32 *2. Promptitudo.*

Altera conditio est *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt nō expectet strictum præceptum, non differat, non tergiuersetur, non excuset, non lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur spontaneo vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans, in infinitum extenditur.* & tamen Superior non potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatoriis. Idem sermone de virtute obedientiæ: *Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilius cap. 13. constitut. monasticarum.

33 *In quibus hæc promptitudo exhibenda.*

Valdè tamen notandum est, non in omnibus hanc promptitudinem exhibēdam; sed in iis tantùm quæ ad Religionis exercitia, vel regularem disciplinam, aut mortificationē pertinent. Si enim Prælatura, Episcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptum & alacrem exhibere; sed expedit modestè deprecari, & expectare etiam præceptum; præsertim si agatur de Prælatura extra Ordinem suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantum potuerunt huiusmodi dignitates semper detrectarunt, nec nisi compulsi acceptarunt; ita fecerūt SS. Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tam multæ dotes requirūtur vt quis sit idoneus ad Prælaturā, præsertim ad Episcopatum: (vt patet ex Apost. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1.) vt arrogantiæ sit putare se omnibus illis præditum. Accedit, quòd status ille multis expositus sit periculis, propter opes & honores, propter occasiones & potestatem malè agendi, propter onus conscientiæ alienæ, propter defectum monitorum, propter delicias & blandimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta.

Dignitates non facilè acceptandæ.

Confir. testimonio Gregorij.

Confirmantur hæc omnia ex D. Gregorio l. 35. siue vltimo Moralium cap. 13. vbi docet, obedientiā in quibusdā rebus debere nihil propriæ affectionis habere, sed solo alterius imperio moueri;

in

in aliis cōtra, debere multum habere de suo: *quia* inquit, *nonnumquā nobis huius mundi prospera, nonnumquam verò iubentur aduersa; sciendum summopere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando autem si de suo aliquid non habet, minima: nam cum huius mundi successus præcipitur, cum locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientia sibi virtutem euacuat, si adhuc etiam proprio desiderio anhelat. rursum cum mundi despectus præcipitur, cum probra adipisci & contumelia iubentur, nisi ex seipso animus hæc appetat, obedientia sibi meritum minuit*, &c.

Idem cōfirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ierosolymam proficiscens, vbi grauia passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. *Moyses itaque* (inquit Gregorius) *ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israelitica plebi præferatur. Paulus ad diuersa etiam ex suo voto ducitur; quia maiorum imminentium cognitionem præcipit, sed deuotione spiritus etiam ad arctiora feruescit. Ille præsentis potestatis gloriam Deo volunt iubente declinare: iste Deo dura & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Praeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute, instruimur vt si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis huius seculi ex sola iussione, aduersis autem etiam ex deuotione militemus.* Hæc ille.

34 *Obiectio.* Dices, Religiosus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina, atqui fas non est diuinæ voluntati refragari; ergo.

Resp. Respond. Maior vera est, Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitia Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non est voluntas diuina vt statim acceptemus; sed vt quantum in nobis est, declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationem laudare, & celerem acceptationem vituperare cōsueuit. facit enim inferior declinando huiusmodi, cōsentanee suo statui; sicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudabiliter. Itaque inferior declinando non facit contra voluntatē Superioris nisi materialiter, donec accedat præceptum. Quod confirmatur exemplo Moysis, qui detrectebat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; qua in re non faciebat contra voluntatem diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat, vt ex Gregorio dictum est, nisi cùm nimiùm tergiuersabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. vers. 14. vt sciamus in hac quoque re modum seruandum.

Declinando non facit cōtra voluntatem rationabilem Superioris, nisi materialiter.

35 *3. Fortitudo.* Tertia conditio est, Vt *sit fortis*, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseuerando in illo; vt nō detrectet exequi difficilia, & postquam inceperit, non resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*: ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Basilius cap. 20. monast. constitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui se ad vitæ huius rationem contulerit, stabili, firma, immobilique voluntatis constantia sit, iudicioque tali, vt à malignis spiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vsque constantiam martyrum exhibeat, tum diuinis præceptis retinēdis, tum obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vitæ instituti est caput.* Chrysost. hom. 3. in 2. ad Corinth. valde fuse. Cassianus de Instit. renuntiant. lib. 4. c. 20. & alij.

Petes. Vtrùm obedientia sit præstantior ceteris virtutibus? 36

An sit aliis virtutibus præstantior.

Respond. Posse id quæri vel de obedientia omnibus Christianis cōmuni, quam *Christianam* vocare possumus: vel *de obedientia religiosa*. Si loquamur de *Christiana*, hæc est præstantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, Quia per hanc virtutem homo se subiicit Deo, Superioribus ecclesiasticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequēdis, quæ subiectio valdè difficilis est, & ad plurima se extēdit: hoc autem multò præstantius est, quàm restituere ablata, seruare modum in voluptatibus, & cetera, quæ per alias virtutes morales à religione distinctas, præstantur. Secundò, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus sunt in præcepto. respicit enim debitum, seu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertiò Quia *obedientia sola virtus est, quæ ceteras menti inserit, insertasq; custodit*, vt S. Gregorius li. vlt. Moral. cap. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, (v.g. nūc ad ieiunium, nunc ad audiendum Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemosynā, & sic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conseruātur.

Christiana obedientia præstantior ceteris moralibus excepta religione.

Obedientia ceteras virtutes inserit.

Hinc tamen non sequitur, esse omnibus virtutibus priorem: tum, quia illa necessariò prior est, qua auctoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpè actus aliarum virtutum fiunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutum potest præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas ar. 3. ad 2.

Non tamen est prima.

Similiter non sequitur eam esse præstantiorem Theologicis, quia hæ immediatè cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo, spes & charitas imperando, idque ex altiori motiuo, nec tantùm ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deum colit, cùm obedientia eius præceptum duntaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minùs ad suum finem, quàm obedientia refert. Nec obstat quòd *obedientia sola* dicatur ceteras virtutes menti inserere; quia *sola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta intuetur, quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

Non est præstātior Theologicis & religione.

Si de *obedientia religiosa* agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò, Quia per illam homo non solum in communibus & aliàs præceptis, (vt obedientia communis) sed etiam in totius vitæ directione subiicit se alteri propter Deum, itaque deserit propriam voluntatem & potestatem viuendi arbitrio suo, & cōsequenter omnia solatia & oblectamēta, quæ homines hinc capere solēt, quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa, quæ interdum ethnici propter cognitionē rerum naturalium adipiscendam deseruerunt: oblectationes carnis solum ad corpus & sensus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiaq; con- 37

Obedientia religiosa præstantia.

iunctæ; vnde etiam à multis ethnicis spretæ. At potestas viuendi iudicio & arbitratu suo, est bonum spiritale, & præcipuum homini quà homo est, quod nullus vmquam Philosophus sibi contemnendum aut deserendum duxit. Itaque hoc ipsum propter Deum relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

Confirmatur, quia in eo deseritur proprium iudicium & arbitriũ in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi, habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deserit spontè, quàm per seruitutem amittit inuitè; quæ tamen morti æquiparari solet.

38 Secundò, Quia cùm in hac obedientia subiiciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solùm nudã virtutem obedientiæ, quæ respicit debitum præcepti, sed etiã virtutem religionis & charitatis; vt colligitur ex D. Thoma ar. 3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Obedientia quomodo melior quam victima.

Hinc facilè intelligi potest, quomodo *melior sit obedientia quàm victimæ*: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis; tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam actus religionis, si fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maiestatem diuinam; vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. Moral. c. 12. hunc locum ad suum propositum exponens vel accommodans: *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*, id est, propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa; (quæ sunt Samuelis & Saül 1. Reg. 15.) nimirum melius esse, omissis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit; quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas; sicut fecit Saül.

Ex dictis colligi possunt quatuor obedientiæ gradus.

39 Primus est, Exequi exteriùs quod præcipitur.

Quatuor gradus obedientiæ.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipse mandauerit.

Tertius est, Subiicere iudicium suum iudicio Superioris, credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturum quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solùm in iis quæ strictè præcipit, sed etiam quæ non præcipit, sed solùm fieri desiderat.

DVBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 105.

40 Sicut dictum est *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoque *inobedientia* dupliciter vsurpatur, *materialiter & formaliter. Materialis inobedientia* est cuiusuis præcepti præuaricatio. hoc modo omne peccatum est inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduersione; adeò vt contradictionem implicet, esse peccatum, & non esse contra præceptum. Itaque hæc ratio inobedientiæ includitur in omni peccato, tãquam ratio generica, vel vt circumstantia quædã generalis, iuxta diuersum modum explicandi rationem peccati.

Omne peccatum inobedientia quædam est.

Multæ turpitudines & malitia generales in omni peccato.

Simili modo in omni peccato est offensio Dei, quatenus est contra amicitiam & amorem ipsi debitum; vilipensio & quidam contemptus, vt est contra æstimationem Dei; irreligiositas, vt est cõtra reuerentiam & honorem; ingratitudo, vt est contra beneficiorum ipsius recognitionem. *Inobedientiæ* tamen ratio clariùs apparet in omni peccato, magisque videtur intrinseca: quia desciscere à lege & regula operandi, in omni gente peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D. Ambrosio definiri solet *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.*

Formalis inobedientia.

Formalis est, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei suo facto aduersetur. hac ratione est propria species peccati ab aliis distincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipse præcipiens.

Notandum autem est, hanc inobedientiam esse contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expressa intentione violatur, à quo habet suam speciem, & rationem inobedientiæ formalis, & contra præceptum, quo talis violatio prohibetur; scilicet, Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, sicut alia peccata: nam hoc modo est contra præceptum materialiter, & solùm materialis inobedientia, cùm hoc præceptum non contemnatur. 41

Petes Primò, Vtrùm sicut datur præceptũ, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur. 42

An obedientia formalis sit præcepta.

Respondeo, non dari, si loquamur de executione bonorum operum. ratio est, quia numquam est necessarium vt faciamus opus bonum præcisè quia debitum ex præcepto: sufficit vt illud faciamus propter intrinsecam ipsius honestatem, aut vt Deo placeamus; sic enim abundè satisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis est dilectio.* Itaque nullum inuenitur præceptum Dei, aut Ecclesiæ, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri simpliciter secundum propriam honestatem.

Nec obstat præceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eisque subiacere*: huic enim satisfit, partim si ea quæ iubent faciamus, etiamsi non illa intentione formali satisfaciendi præcepto: partim si velimus illis subesse; quod velle possumus propter amorem Dei, absque formali affectu obedientiæ. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim esset cõtemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti potest impleri præceptum re ipsa, ita vt non sis illius præuaricator, nec tenearis rursus opus præceptum exequi: nam per præceptum solùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu satisfaciendi præcepto fiat. vt tamẽ caries internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti, & ita cupias opere illo præterito satisfecisse obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præ- 43

ceptum,

ceptum, nisi cum expressa vel implicita intentione implendi: quia sine intuitu præcepti vix fieri potest vt opportunè se applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, sed satis est vt procedat ex affectu propriæ honestatis.

44 *An possit hoc modo præcipi.* Petes Secundò, Vtrum Prælatus non possit imperare subdito suo Religioso, vt hoc modo operetur.

Respond. Verius videri, non posse. ratio est, quia iste modus operandi non est necessarius vt opus sit actus virtutis; potest enim esse actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis, aut religionis, absque intuitu præcepti. vnde non videtur subesse iusta causa, cur talis modus operãdi pręcipi possit circa aliquod opus. Sed nec secundùm se pręcipi potest, nempe vt velis, & proponas sic operari. tum quia si nõ potest præcipi vt sic opereris, multò minùs vt sic velis operari; velle enim est propter operari: tum quia actus interni secundùm se præcipi humana potestate non possunt, sed solùm vt sunt necessarij ad cõstituendum actum externum in aliqua specie virtutis, vt plerique DD. tenent: vel si possunt præcipi, nõ tamen omnes, sed ij tãtùm ad quos iure diuino vel naturali, absq; determinatione temporis, loci, vel modi adstringimur; in quibus potestas Ecclesiæ hæc potest determinare. de quo plura 1.2.q.96.

45 *Quale peccatum.* Petes Tertiò, Quale peccatum sit formalis inobedientia?

Respondeo, Ex genere suo esse peccatum mortale. potest tamen esse peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autẽ leuis hîc, est præceptum de re leui, vel quod solùm obligat sub peccato veniali. Ita Valentia disp.7.qu.9. puncto 3. Idem insinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materiæ minimæ.* & Lopez 1 p.cap.55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur, hanc inobedientiam nasci immediatè vel ex contemptu præcepti, vel præcipiẽtis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expressè Deus ipse; & hoc est directè contra æstimationem & reuerentiam ipsi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu euertitur; vnde est graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui est Superior; & tunc considerandum est quomodo contemnatur: si enim contemnas ipsam potestatem, tamquam nullius momenti; vel ipsum hominem, (etiam ob aliam causam) ita vt absolutè nolis illi parêre, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas potestatem, nec recuses parêre in rebus maioris momẽti; etiamsi contemnas personam ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptũ eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter si offensus Superiori, quasi in vindictam id facias: negari tamen nequit, quin sit graue peccatum veniale. *Contemptus præcepti & præcipientis.*

46 Si autem nascatur ex contemptu præcepti tantùm, vel est præceptum rei grauis, & sic est etiam peccatum mortale: vel est rei leuis, & minoris momenti, éstque vel præceptum diuinum vel humanum. si sit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & ideò nolis ei parêre, sine dubio est peccatum mortale: continet enim tacitam blasphemiam. Si non reputes inutile, sed solùm parùi æstimes, quia non obligat sub peccato mortali; & ideò violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale; quia magna est inordinatio, si ideò peccès vt ostendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non sit præceptum diuinum, sed humanum, & in materia leui, faciliùs potest eius contemptus esse peccatum veniale: quia homo potest in præcipiendo errare; & cum hoc stare potest obedientia, respectu præceptorum maioris momenti.

Cetera, quæ de præcepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1.2.qu.96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solùm debitum morale.

Constat dubitationibus 9.

TAles sunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus sua vitia opposita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas quæst. 106.

1 *Gratitudo quid.* GRATITVDO generatim est virtus quæ respicit debitũ ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo satisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obsequium, cultũ, vel aliud beneficium. Itaque extendit se ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus, nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrùm autem sit vna virtus, vt ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obseruantiæ, quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

Videri possit esse vna, Primò, Quia *obedientia* statuitur vna virtus, eò quòd respiciat debitum ortum ex præcepto, nec diuersa est pro diuersitate præcipiẽtium, aut præceptorum: ergo similiter *gratitudo* erit vna virtus respiciens debitum proueniens ex beneficio accepto nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur sanè vtrobique eadem ratio. 2 *An sit vna communis gratitudo.*

Secundò, Compensare pro suo modulo beneficium acceptum, à quocũque demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni, sicut satisfacere præcepto, à quocumque demum sit impositum, specialem honestatem & laudem continet: ergo est aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem

nem honesti præcisè & nudè consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, etiamsi homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat, nō sunt beneficia, sed eminentia primi principij. ideò enim cultu latriæ dignus est, eique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, sed quia habet excellentiam principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiua & applicatiua animi ad cultum, sicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tamquam causam impulsiuam; propter dignitatem regiam, tamquam causam formalem. vnde consequens videtur, *gratitudinem*, qua grati sumus erga Deum, distingui a virtute *religionis*; quia verò in parentes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obseruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natū respiciet, & pro eo satisfacere studebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valde probabilis, & facilè defendi potest.

Beneficia sunt causa impulsiua ad actus religionis, pietatis, & obseruantiæ.

Valdè probabile est esse vnam communem distinctam.

3 Nihilominùs contraria est diui Thomæ art. 2. q. 106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur, nō esse habitum à virtute *religionis* distinctum; si erga parentes, non distingui à *pietate*: si erga Superiores, non distingui ab *obseruantia*. Si tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio prouenięns, hac ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctam; quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta, quàm in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantùm. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus, quæ propriè solùm respicit benefactorem particularem.

Contraria magis ex mente diui Thomæ.

Qua ratione sit virtus specialis.

Confirmatur hæc sententia, quia virtutes annexæ iustitiæ, distinguendæ sunt secūdùm speciales rationes debiti ad alterum: atqui primum & principale debitum est illud, quo obstringimur Deo vt primo principio; quod debitum intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patriæ, vt principio secundario, quod respicit pietas. Tertiò, quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium; cui respondet obseruantia. Quartò loco est illud, quo obstringimur priuatis ratione beneficiorum particularium; & huic satisfacit gratitudo. Itaq; *gratitudo* est virtus particularis, distincta à supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur a priori tā quam deficiens ab eo. Ita D. Thomas art. 1. vbi

4 Notandum est, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellēti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes respiciunt; (Deus enim vt est primum principium rerum, est *pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. est enim *religio* eminens *pietas, dulia & gratitudo*. simili modo in obiecto *pietatis* continetur excellēter obiectum *obseruantiæ & gratitudinis*. parens enim vt est principiū generationis, habet potestatem gubernandi, & est maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem est excellens quædam *obseruantia & gratitudo*. Denique in obiecto obseruantię continetur obiectum gratitudinis; quia gubernatio est magnum beneficium. vnde in virtute *obseruantiæ* quodammodò continetur *gratitudo*.

In religione continentur pietas, obseruantia, & gratitudo eminenter.

Verùm hæc omnia solùm probāt, actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter, sicut sunt actus obedientiæ: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compensationem. colere enim Deum, honorare parentes vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantùm; quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc nō impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati simus: tum quia etiamsi religio contineat eminenter rationē gratitudinis, vt hæc respicit priuatum benefactorem, non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solùm est materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen, *gratiarum actionem* erga Deum, esse actum religionis secundùm se, (etiamsi ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontē beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quędam protestatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis, etiamsi ex affectu spei procedat.

Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Repensio. Colligitur ex D. Thoma art. 3. qu. 5. 5

Officia gratitudinis.

Primum est *Beneficij æstimatio*; nempe vt ostendamus nos illud æstimare, si nō ex rei magnitudine, saltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficiis gratuitis potissimùm est pōderandus. vnde conferentes aliquod beneficium, præsertim maioribus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quæ datur, sed affectū, quo datur, intueantur: vnde Seneca l. 1. de benef. c. 6. *Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit; sed in ipso dantis & facientis animo.* & Cicero lib. 1. de Offic. *Acceptorum beneficiorū sunt delectus habēdi, & in primis quo quisque studio vel beneuolentia fecerit, ponderandum.*

Secundum, *Benigna acceptatio*; si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratum esse, acceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benignè acceptes, ipso modo illū honoras, & affectui eius quodammodò satisfacis. vnde Seneca lib. 2. de benef. cap 35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè.* & cap. 24. *Qui grate beneficium accipit, primam eius pensionem soluit*: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium suum gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustrà collocasse, & fructum quem principaliter intendit, retulisse.

Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil est aliud, quàm beneuola protestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij gratis & absque debito dati, cū quadā sui subiectione & demissione, ad ipsū benefactorem directa. hæc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodámodò submittit tanquam maiori: dare enim gratis, est signum abundantiæ & per- 6

Gratiarum actio quid.

fectio

fectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secùs de muneribus,quæ honoris causa à subditis dantur Principibus:hæc enim non sunt beneficia;sed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non semper sit necessaria,nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Vt autem conueniens fiat,magis accommodanda est ad affectum benefactoris, quàm ad beneficij quantitatem,vt ostendit diuus Thomas art. 5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium,prout est gratis impensum,id est,absque intuitu mercedis, vel debiti:hoc autem ex affectu pendet.Huic adde aliam; quia affectus benefactoris longè maior est, quam beneficium externum: vellet enim longe maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Quartum est, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti. vt enim,ait Seneca lib. 3. cap. 1. *Ingratissimus omnium est,qui beneficij oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri numquam potest.* Deinde vt apud alios, quando occasio se offert,libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde est quædam compensatio.

7 Quintum est, *Beneficij relatio*, quando vicissim beneficium re vel obsequio redditur. circa quod

Beneficii re-

Notandum Primò, Si non suppetit quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem; vt, *Deus remuneret, compenset id communium*; vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces.hæc enim nemini desunt;& his vtcumque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est,quia,vt inquit Seneca lib. 4. de beneficiis in fine, *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris*; nam non videtur æstimare id,quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reiicere; nam *reticentiæ genus est,protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere*,vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obstrictus. Vnde Seneca suprà: *Qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet; & qui inuitus debet, ingratus est*: nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige,nisi alter expectet statim remunerationem,vt quando intuitu illius confertur; vel nisi aliæ circumstantiæ aliud poscant.

8 Tertiò, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris,quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficium, quod reddimus,respondeat potiùs illius affectui, quàm rei.Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit,plus rependendū est,quàm sit acceptum. vnde Cicero lib. 1. de Offic. *In referenda gratia (si modo Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multò afferunt, quàm acceperunt*: si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti,tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur; & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO II.

Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens, & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas art. 2.

NOtandum est, hanc quæstionem supponere aliam, videlicet, Vter maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem potest beneficium dici maius, Primò, Quia res quæ datur,est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratiu beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est professio maioris boni accepti.Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet,has magnitudines in beneficiis esse diuersarum rationum,similiter in actionibus gratiarum; cùm ex causis diuersarum rationum proueniant, vnde etiam non possunt commode inter se comparari. His positis, 9

Beneficium maius dupliciter fieri-liter & actio gratiarum.

Respondeo,Innocentem teneri quodammodò ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est professio boni accepti; est enim innocentia maius bonum,quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quàm iustitia interrupta per peccatum mortale.Itaq; si bona data spectentur, tenetur magis,& ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonum accepisse. Pœnitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ;quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datum,tenetur id magis profiteri; & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratiæ: alterius verò in confessione doni in se spectati. 10

Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionem gratiarum.

Aduerte tamen, etsi bonum innocentiæ per se maius sit & optabilius; tamen bonum,quod confertur pœnitenti, maius est respectu pœnitentis, quàm bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione pœnitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solum ex parte. Primò, Quia pœnitenti vsque ad tempus lapsus collatū est æquale auxilium & æqualis protectio, vt supponimus.quòd enim hic ceciderit,non prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit,quàm in altero;sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti,& illo præsente consentire peccato.itaque vsq;ad illud tempus nō debet Deo minores gratias,quàm innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionem iustitiæ inclusiuè, non accipit minus beneficiū quam alter,sed multò maius,facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium,quòd à Deo toleretur dum est in peccatis,quòd ad gratiam excitetur,quòd pœnitentia inspiretur,peccata condonentur,iustitia restituatur; quàm alteri sit beneficium illud, quo à Deo interea in iustitia accepta conseruatur.nam vel vna remissio peccatorū præcisè considerata tanti æstimanda est à peccatore, quanti iustitia & spes vitæ æternæ ei qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis,cui iam erat addictus,nō minus gaudet,nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim 11

Quomodo pœnitens magis teneatur.

Beneficium remissionis peccatorum.

enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolute ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur; quò ergo quis longius abest a merito, & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere, eò magis gratis ei datur: peccator autem longissime abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei; ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & consequẽter summam & humillimam debet gratiarũ actionem. vnde etiam in compensationem huius beneficij tenetur ad humiliora obsequia, & maiorem sui demissionem, quàm innocens. Beneficiũ enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequiis humilibus; sicut qua parte est excellentius, compensatur maxime æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & daturis; & obsequiis maioribus.

12 Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cum ait, pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem, hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum, & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicut obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Quomodo gratitudinis affectus excitandus.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in seipsis; quam magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent: corporalia enim omnia facta sunt propter hominẽ, vt ab illis obsequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia quæ in eis & ex eis: de quibus vide Senecam lib. 4. de beneficiis c. 5. & 6. Spiritales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ: *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis*; ad Heb. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; sed hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant: præter enim integritatẽ corporis & sensuum, quorum nullũ vel cum regno amplissimo commutare velis, dedit animã immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totũ mundum & ipsum Deum pulcherrime in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeò Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinauit, in filium adoptauit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidã dij, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Adhæc iacẽtem in peccatis, & reũ æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, iustitiam & ius vitæ beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. Constituit præterea thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotiescumque opus fuerit, ablui possimus, Sacramentis inclusum. Denique, quod omnẽ vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimũ Eucharistiæ Sacramentum, corpus & sanguinem ipsius, cum anima dotibúsque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est, hæc omnia præstita indignis, ingratis, & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium confert, eò pluris æstimatur beneficium; amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit, quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: ideò enim semetipsum exinaniuit & factus est homo; ideò tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & mortem denique crucis sustinuit: hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum est beneficium, si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet, & illum pristinæ dignitati restituat; sed incomparabiliter maius erit, si dum aliud remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, vestibus regiis spoliari, & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirum, non, vt ipsi inde fit meliùs, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionem aptet & disponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib. 4. disciplinæ Christianæ c. 25. vbi sententias quasdam sanctorum Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpensis intelliget homo, infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem, tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandã, & honorem ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit. 14

Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum, nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideóque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset, sed est debitum morale, seu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat, ita vt sine eo præstito nõ possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 107.

DVpliciter admittitur *ingratitudo, formaliter & materialiter*: hæc enim distinctio non solum in inobedientia, sed etiam in sacrilegio, impietate,

pietate, inobseruantia, & similibus vitiis, in quibus contra virtutem oppositam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo. *Formalis ingratitudo* est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris et obnoxius, seu debitor, ratione beneficij: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur præceptum, vel potestas Superioris, vt ei non videaris subesse, aut non pareas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut sinistrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D.Thomas art.2. ad 1. & Caietan. ibidem, & in Summa v. Ingratitudo: non enim satis explicant in quo hæc ingratitudo consistat.

16. *Est mortale ex genere.* Hæc ingratitudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D.Thomas art.3. cum Caietano suprà: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficij non videtur minus peccatum, quàm iudicium temerarium, cùm tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quàm benenolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex communi DD. sententia; de quo suprà cap. 19. dubit. 5. Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu quàm iudicio temerario, vnde magis lædit charitatem. *Potest esse veniale aliunde.* potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum, vt quando ex repentino choleræ motu accidit, vel ob materiæ exiguitatem, vt si beneficium sit paruum: contemptus enim parui beneficij non censetur notabilis iniuria benefactoris, modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale.

Varij gradus contemptus. Adde, quòd varij sint gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tamquam minùs vtile vel dignum quàm exterius videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exteriùs vel interiùs pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis, vt si beneficium aliquod temporale, & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatũ mortale, modò occasionem grauis offensionis ipsi non præbeas.

17. *Materialis ingratitudo.* *Materialis ingratitudo* est, quando absque contemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. Colligitur ex D. Thoma art. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex, vt suprà num. 5. & 6. dictum est. D. Thomas art. 2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. *Tripliciter officium gratitudinis prætermittitur.* Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideò (inquit D. Thomas) Primus gradus ingratitudinis est, Beneficium non retribuere. *Tres gradus ingratitudinis in omittendo.* Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

18. Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes; vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim cùm gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem: nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensionem. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda faciliùs peccatur, quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet: seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale, quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum, vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia patum incommodi affert benefactori, seposita ipsius offensione. posset tamẽ ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum. 19.

Porrò ad supradictos tres gradus ingratitudinis, quæ in omittendo consistunt, addendi tres alij, qui in committendo. *Tres in committendo.* Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficij; qui est summus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Ex dictis facilè intelligi potest, qui sint gradus ingratitudinis erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare. 20. *Sex gradus ingratitudinis in Deum.*

Secundus, Rarò vel numquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel numquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum, vnde omne peccatum est ingratitudo in Deum, sicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, quæ ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum Aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij æstimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputant loco beneficij, sed potiùs maleficij, quòd Deus non sinat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DVBITATIO IV.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. Thom. quæst. 108.

Vindicatio, Græcè ἐκδίκησις, est vltio iniuriæ; videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latiùs accipitur apud D. Augustinum lib. 83. qq. q. 31. cùm definitur *vindicatio,* 21.

Vindicta ob varias causas erogari potest.

catio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut vlciscendo propulsatur: nam defensio priuata auctoritate fieri potest; nec in malum alterius tendit. secùs in vindicta. Potest autem hæc fieri ob varias causas.

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando: illi enim malè esse, apprehendis tamquam tuum bonum. hoc modo est actus odij, & contra charitatem proximi.

Secundò, Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij, & magister discipuli. hoc modò est actus charitatis proximi; *qua charitas* (vt inquit D. Bernardus epist. 2.) *piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari.* & Prouerb. 3. *Quem diligit Dominus, corripit.*

Pœna congruit malefactori.

Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactorem puniri; & pœna per se congruit & quodammodò debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis; quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iustitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus, sint disposita, vt sæpè docet D. Augustinus. vide illum lib. 5. de ciuit. cap. 9. & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur; qui enim lædit, plus iusto suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nonnulla compensatio, vt experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit, & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus est cum tertio, & ex eo necessariò resultat.

Quintò, Vt qui læsit, & alij eius exemplo in posterum ab iniuria coërceantur. hic finis est magis extrinsecus: vnde post hanc vitam non ampliùs spectabitur, sed solùm tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

22 *Quomodo sit virtus specialis.*

Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitum pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quam pertinet defensio Reipub. vel priuati, vel suiipsius. est enim hæc *vindicatio* quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel sui ipsius; ita etiam vindicatio.

23 Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, *vindicationem*, vt sit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, non est actus virtutis, sed vitij; quia est vsurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes* (Græcè ἐκδικοῦντες id est, vlciscentes) *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, &c.*

Debet fieri auctoritate non priuata, sed publica.

Parua vindicta permissa.

Permittuntur tamen passim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ, si fiant ea incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniuriis, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno vel baculo, dicunt statim posse repercuti, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis. Sed de hoc dictum suprà cap. 9. dubit. 12.

24 *A publica potestate potest fieri ex varia virtute.*

Eo autem seposito, priuatus non potest per se actum vindictæ facere, sed solùm curare fieri per publicam potestatem. Vt autem fit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reipub. ratione officij quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illum ad Ius administrandum veluti conduxit: si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum: quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus iustitiæ legalis: si quia debitum patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porrò in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iustitia vindicatiua* dicitur. Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eumdem finem pars læsa illam desiderare potest; eritque eiusdem virtutis actus.

Dices, Desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum, quod proprium est odij.

25 *Cur non sit actus odij.*

Respondeo, Esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solùm vt ei sit malè, idque absque modo vel mensura: in vindicta solùm secundùm mensuram delicti. ibi sistitur in malo proximi, hîc in recto ordine Iustitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo quo debet fieri; sicut nec in damno, cùm quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit, hîc verò fit debito modo.

26 *Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.*

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris proprij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cùm hoc desiderium non sit actus virtutis, sed quid indifferēs, vindicatio, vt ea vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamē desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictā mandari executioni, nisi legitimo modo, scilicet per potestatem publicam, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est iustitiæ vindicatiuæ; & consequenter ipsa vindicatio, vt ex vi huius sequitur: propriū enim opus Iustitiæ vindicatricis est, non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus. Similique modo cum quis petit solutionem debiti,

vel

vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprij commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundùm regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprij commodi, possumus ex affectu Iustitiæ vel alterius virtutis velle exequi secundùm leges illius virtutis; & sic executio operis quoad modum est actus virtutis, quoad substantiam præcisè consideratum, non est.

Quo modo vindicatio sit actus virtutis.

27 Ex dictis sequitur, multò melius esse propter Deum ignoscere, quam vindictam expetere; nisi fortè publicum bonum aliud postulet. ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriã priuatam, per se non est virtus, cùm ex amore proprij commodi oriatur; vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamsi sit actus virtutis, tamen hæc virtus est valdè parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hic etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatiòne est officium charitatis in Deum & proximum, est imitatio Christi Domini & Patris cœlestis, est cõsilium euangelicum, est ædificatio proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandę remissionis à Deo: remissio enim peccatorum iis, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sæpè est lucrum animæ malefactoris. Interdum tamen ratio postulat vt desideremus vindictam, vt diximus; tum vt malefactor in posterum coërceatur, tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniuriis Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt pœna, quam petimus irrogari, minor sit iniuriâ acceptâ. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum.

Melius ignoscere priuatas iniurias.

Aliquando vindicta expetenda.

28 *Vindicationi* per excessum opponitur *crudelitas*: per defectum *omissio*, vel *nimia remissio* in malefactoribus castigandis, ex qua fit vt eorum audacia crescat.

Vitia opposita.

DVBITATIO V.

Quid sit veritas, & quæ eius functiones.

D. Thomas quæst. 109.

29 V*Eritas* propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone, scriptura, gestibus, aliisque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundùm nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quæ curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vti signis, quæ nobis data sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vsus in eo consistit, vt signa sint menti conformia.

Veritas duplex.

30 Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à ceteris distinctam; quia speciale bonum rationis spectat; videlicet veritatem in dictis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Est virtus specialis.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa signa quibus aliquid alteri intendimus significare: (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

Obiectum igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id quodammodo debitum proximo. *debitum*, inquam, non ex parte ipsius, sicut benefactori debetur compensatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus, & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per se turpe est, linguam à mente dissidere, & cũ ea veluti pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non benè & commodè constare potest. Itaque hoc debitum est solùm morale & ex honestate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per se consideratæ, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iureiurando ex lege religionis. 31

Obiectum huius virtutis.

Obiectum cui, est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, quicum conuersatio & amicitia haberi possit.

Functiones huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit. 32

Functiones veritatis.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam sæpè expedit mentem nõ aperire, sed tegere; & multis aliis circumstantiis opus est vt patefacere mentem sit opus virtutis: vnde meliùs dicetur opus huius virtutis esse, quando mens patefacienda est, procurare vt oratio menti sit conformis. hoc enim est quod hæc virtus spectat tanquam proprium bonum in debita materia: materia autem debita non est, nisi adsint circumstantiæ, quæ efficiant vt mens honestè aliis patefieri possit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid absolutè affirmandum vel negandum est. qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, vt præstet opus suum, debet adhibere conuenientem circumspectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessarium vt promissio sit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur, quam esse distinctam à virtute veritatis, suprà cap. 18. dub. 8. ostensum est. hæc tamen intelligenda, nisi quid accidat quod excuset, vt ibidem dictum est: promissio enim multis euentis non est præstanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 110. 111. 112. 113.

33 *Quid sit.*

MEndacium propriè est locutio contra mentem, cùm videlicet aliud loquimur exteriùs, aliud interiùs sentimus. Nomine *locutionis* accipi potest omnis significatiu, siue verbis fiat, siue gestu, siue alia ratione. potest enim mendacium fieri nutibus & gestibus, his enim sæpè vice verborum vtimur. vnde *simulatio* est mendacium in gestu. Porrò sicuti ad actú veritatis tria requiruntur; scilicet voluntas dicendi verum, (id est edendi signum conforme menti) ipsa locutio, & significatio, mentis iudicio conformis: ita tria ad mendacium requiruntur, voluntas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis iudicio contraria. ex quibus consequitur quartum, id est, *deceptio alterius.* sed hoc non est necessarium ad rationem mendacij, sicut nec intentio deceptionis, vt rectè diuus Thomas art. 1. potest enim quis velle mentiri, vt non possit conuinci ex propria confessione, etiamsi norit alterum non crediturum, regulariter tamen qui mentitur, intendit falsam opinionem alterius animo ingenerare, seu decipere. vnde deceptio est affectus ordinariè consequens mendacium.

Tria ad mendacium requiruntur.

34 *Mendacium actui veritatis opponitur formaliter.*

Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*, seu veritatis actui: quia sicut hæc procedit ex affectu veri, seu vt locutio sit cóformis menti; ita illud ex affectu falsi, népe vt oratio à mẽtis iudicio dissentiat: non quod falsitas per se ametur; sed quia absolutè est volita, etsi propter aliud. & sicut actus veritatis est expressio veri opinione nostra; ita mendacium est expressio falsi opinione nostra. Dico *opinione nostra*; quia si dicas verum, cùm putes esse falsum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falsi & intentione significandi falsum loqueris; quamuis materialiter seu præter intentionem verum sit quod dicis. è contrario si dicas falsum, cùm putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum, dicis; quia ex affectu veri, & intentione significandi veri, etsi materialiter falsum sit.

Non semper opponitur materialiter.

35 Patet Secundò, Non esse mendacium cùm quis vtitur amphibologia, vel restrictione tacita: quia non intendit dicere falsum, nec loqui contra mentem; sed vel mentem suam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere, sed solùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta; de quo dictum est suprà cap. 42. dub. 9. & cap. 31. dubit. 3. & cap. 11. dubit. 20.

36 *Malitia mendacii*

Tertiò, Malitiam huius peccati intrinsecam consistere in abusu signorum, quòd illis vtamur contra naturalem institutionem & finem. cùm enim signa non sint data nisi ad exprimẽdum iudicium mentis, vtimur illis contra iudicium mentis, ita vt sit contradictio inter mentem & linguam. quod enim lingua affirmat, mens negat; & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per se turpe est & vituperabile, vt in vno eodémque homine inter interiora & exteriora sit contradictio; cùm exteriora debeant interioribus conformari. sic ergo vti signis externis vt contradicant iudicio interno, per se malum est. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur; vnde offendit amicitiam & politicam conuersationem. Itaque omne mendacium malum est, Primò, Quia in eo est volũtas falsi & contradictionis, qua contradicit quis suæ conscientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo est voluntas deceptionis proximi. intendit enim, qui mentitur, alteri falsam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo est falsitas & repugnantia cum propria conscientia. Quartò, Quia est deceptiuum proximi, & violatiuum amicitiæ. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo posteriora ad obiectiuam, ratione cuius non potest vllo casu rectè appeti.

37 *Prohibetur in Scripturis.*

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis; Ecclesiastici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium.* hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt ostendit D. Augustinus lib. de mendacio cap. 17. Prouerb. 13 *Verbum mendax iustus detestabitur.* & cap. 30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te.* ad Coloss. 3. *Nolite mentiri inuicem.* hæ locutiones vim habent vniuersalis. vnde Innocentius III. cap. Super eo, de vsura dicit, *diuini præcepti verbo constanter vetari, ne quis etiam pro alterius vita seruanda mentiatur.* Idem fusè docet diuus Augustinus libris duobus ad Consentium, quorum alter est de mendacio, alter cõtra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3. d. 37. & 38. quam & Aristoteles probè intellexit, quando Ethicorum lib. 4. cap. 7. ait: *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est; verum autem & honestum & laudabile.*

38 *Qui putarunt mendacium aliquando esse licitum.*

Aduerte tamen, olim non defuisse qui putauerint licitum esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sensit Origenes in 6. stromatum, vbi approbat sententiam Platonis, quam habet lib. 3. de Repub. *Deo quidem indecens & inutile esse mendacium, hominibus verò quandoque vtile & necessarium, vt eo tamquam medicamento vtantur.* Idem fusè tradit Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. vbi inter cetera dicit, *mendacio vtendum tamquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo* cui videtur Cassianus consentire. Eamdem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib. 1. de sacerdotio, & Homil. 32. & 53. in Genesim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & plerique Græci in cap. 1. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito: licitum enim esse, boni alicuius causa, vti simulationibus, atqui *simulatio est mendacium in facto.*

39 *Est contra Scripturas.*

Verùm hanc sententiam esse falsam, & contra Scripturas, fusè docet D. Augustinus, præsertim lib. priore, qui est de mendacio, cap. 5. 6. 7. & sequentibus; & satis patet ex dictis. Eamdem damnat Hieronymus apologia 1. contra Rufinum, arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senensem annotat. 89. & 107. Putarem plerosq; ex prædictis Patribus excusari posse, quod *mendacium* vocent etiam orationem alio sensu dictam vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur; & nomine *simulationis*

Quomodo aliqui ex Patribus possint excusari.

et etiam *dissimulationem* intelligant; vt patet ex Chrysostomi & Hieronymi exẽplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex composito absq; propriè dicto mẽdacio & vera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quæ obiurgatio intelligenda est secundùm externam speciem facti, quod malum videtur, vel videri possit. sed de hoc plura 1.2.qu.103.art.4. de cessatione legalium.

Exempla S. Scriptura.

In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto Dauid; quando Moyses spoliauit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; vt cùm Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Dauidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scriptura; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40 *Mendacium per se est peccatũ veniale tantùm.*

Aduerte tamen, mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem, etsi illi nonnihil incommodet.

Obiectio.

Dices, Diuus Augustinus lib. de mendacio capite 6. & sequentibus apertè indicat, omne mendaciũ esse peccatum mortiferum: nam vult, etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere æternam: vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia pænè est leuissimum, vt constat ex cap. 14. eiusdem libri; consequens est, cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Resp.

Respondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dicitur asserendo, sed disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *Istius libri magna pars in inquisitionis disputatione versatur.* neque ipsi omnino satisfecit, vnde etiam de Opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solùm erat, ostendere omne mendacium esse malum, adeò vt ob nullam causam sit licitum, ad quod probãdum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ, quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ, vt facilè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest.

41 *1. Diuisio men lacii.*

Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundùm propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele l.4. Ethic. c.7. in *Iactantiam* & *Ironiam.* Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in iis quæ ad laudem suam pertinent, mentitur.

Iactantia.

Iactantia (Aristoteli *ἀλαζονεία*) est cùm quis maiora de se prædicat quàm insint. hic Aristoteli vocatur *ἀλαζὼν*, id est, *iactator.*

Ironia.

Ironia est, cùm minora quàm insint, vel cùm laudabilia quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur *εἴρωνες, dissimulatores.* si parua sint & manifesta quæ de se negat, dicitur Aristoteli *βαυκοπανοῦργος*, quasi dicas *delicatus veterator.* Si quis se iactet de malo quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium, sed est vana gloriatio, similis iactantiæ; eò peior, quò res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ; quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint.

Nec obstat, quòd illud quod de se dicit, malum sit; quia accipit illud instar boni & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

42 *Iactantia quale peccatum.*

Est autem *Iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caietanus q.112. art.2. ex D. Thoma.

Aliquando mortiferum, idque sex euentis.

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezech. 28.

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera; vt si quis glorietur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quartò, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniustè, aut exponendi se periculo nocumenti, vt cùm quis se prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, vt paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen solùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

43 *Est peior quàm ironia.*

Iactantia peior est quàm *Ironia*, teste Aristotele suprà, quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironiâ* vtitur, minùs dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt fastum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait, sicut Socrates faciebat, qui, vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest, vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit, vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios, sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores, de quibus maximè intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.* & Prouerbior. 26. *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ipsius.*

44 *2. Diuisio. Iocosum.*

Secundò, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in *iocosum*, *officiosum*, & *perniciosum.* *Iocosum* est, quod causâ voluptatis vel suæ vel alie-

Officiosum. næ dicitur. *Officiosum*, quod causâ vtilitatis: vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum.* *Perniciosum* est, quod alicui iniustè nocet, siue alteri prosit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractione. in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt si nocumentum sit paruum, potest esse veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera solùm sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quòd ad aliquod bonum siue delectabile, siue vtile, siue ad alicuius mali auersionem absque vllius iniuria ordinetur.

45 *3. Diuisio.* Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis vtitur. hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur *mendacium*, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, *Simulatio.* quæ nihil est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; nimirum cùm quis per has intendit aliud significare quàm interiùs in animo sentit. hoc modo mentiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cùm nihil tale subsit. *Hypocrisis* Huius species est *hypocrisis*, quod nomen etsi propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Augustinus lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, tamen in sacra Scriptura & apud Auctores ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustum, cùm non sit.

Quale peccatum. Est autem *hypocrisis* per se peccatū veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interùs lupi, exteriùs oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulet, vt ad ecclesiasticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen simul inuoluat cōtemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpè cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ: solùm enim curant vt exteriùs videantur iusti vel Catholici, cùm internam religionem nihili faciant. talis hypocrisis est peccatum mortale, ratione illius contemptus quem includit. hoc modò sæpè reprehenditur in Scripturis, vt notat D. Thomas q. 111. art. 4. vt Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Isaiæ 63. Iob 8. & 20. &c.

Gradus mendacij. Gradus mendacij à D. August. lib. de mendacio cap. 14. ponuntur octo; quorum primus & infimus est, cùm quis mentitur ad impediendum stuprum seu castitatis violationem sibi vel alteri inferendam. Secundò, Cùm ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cùm placendi cupiditate. Quintò, Cùm sola mētiendi libidine. Sextò Cùm quis ita mentitur, vt vni prosit & alteri obsit. Septimò, Cùm ita mentitur vt nulli prosit, & obsit alicui. Octauò, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum. Tres primi gradus pertinēt ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, & prætereà aliquam vtilitatem adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Vbi aduerte, D. Augustinum insinuare, maius *Stuprum est morte deterius.* malum esse pati stuprū quàm mortē; quod facile admiserim; maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. Vnde minùs peccatum est mentiri ad vitandum stuprū, quàm ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitandam mortem, quàm ad cauendum damnum pecuniarum. Quo enim maius est bonum propter quod mentiris, eò mendacium est minus peccatum; quia malitia & deformitas illius minùs est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum displicentia illius per se considerati, ad illud descendere: idque eò magis, quò causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet, bonitatem *Intentio bona minuit peccatum.* intentionis minuere malitiam operis.

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum minus tamen culpæ est in quarto quàm in quinto; quia minùs turpe est mentiri vel alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DVBITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa.

D. Thom. quæst. 114. 115. & 116.

Affabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus se- 47 *Affabilitas quid.* riis sit grata, & talis qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantiis; ita vt neque nimis blandè, neque nimis asperè in congressibus nos geramus.

Dico, *in rebus seriis*: nam vt in *iocis* sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles lib. 4. Ethic. c. 9. vocat εὐτραπελίαν, quæ nos *Eutrapelia.* decorè facit vti iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur, ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam scurræ; nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rusticones.

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, 48 *Affabilitas.* teste Aristotele c. 6. non malè tamen quis εὐπροσηγορίαν vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*, vt ex Cicerone 1. Offic. constat. Etsi enim non in solo alloquio consistat, sed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accommodamus proximo, vt ipsi nostra cōsuetudo grata sit; tamen potissimùm in sermone & affatu sese ostendit; sicut & *adulatio* & *litigium*. Addit Aristoteles, esse similem *amicitiæ*: nam exteriùs ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. Differt tamen ab *amicitia* propriè di- 49 *Differt ab amicitia.* cta; quia hæc nihil est aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata; quæ communio & consociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractandi. Sic inter milites est amicitia, ratione societatis & communionis militiæ: inter eruditos, ratione

tione communionis in eruditione: inter consanguineos, ratione communionis sanguinis: inter Religiosos, ratione societatis vitæ religiosæ. inter Deum & hominem, ratione communionis bonorum supernaturalium, & maxime ratione communionis gloriæ, quā præstolamur in cælo, qua Deo erimus simillimi. Interdum communio est causa inimicitiæ, non per se, sed quia impedit bonū alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia. & facilè euanescit: sic cōmunio religionis Christianæ, quæ olim, cùm pauciores essent Christiani, erat vinculum arctissimæ amicitiæ, postea cœpta est negligi tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficiens. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristot. 8. Ethic.

At *affabilitas* non requirit talem communionem; itaque ideò benignè cum alio tractat, quòd illi sit amicus, aut ei benè velit; sed quia ita congruit ad vitam socialem.

50 *Obiectum materiale.* *Obiectum* igitur materiale *affabilitatis* est tota conuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquiis, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. Hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idque ideò quia hoc debitum est, non quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod ius habeat; (quomodo aliquid est debitum parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus benè idonei ad vitam socialem. sicut dicere *veritatem* extra contractus & alia negocia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitum est non ex parte proximi, cui loquimur; sed ex parte nostra, vt dictum est suprà dub.6. Itaque hoc *debitum* solùm est morale, seu ex honestate virtutis, & minus quàm debitum gratitudinis, vel obseruantiæ.

Formale. Vnde patet, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cū proximo, qua ita sit ei accommodata, secundùm normam rationis, vt ei sit grata, idque quia hoc debitum vitæ sociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa cōuersatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, si interdum seueriùs cum illo agamus, quando res postulat, non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerendi præstare, sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui est proximus, huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51 *Vitia opposita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur, excessu delectandi & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*. quidam enim nimium student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui si id faciant vtilitatis causa, vocantur *adulatores*, Aristoteli κόλακες, quibus Principes sæpè obsepti; *Adulatores.* magnatū auiarum magna pestis. Si solùm vt placeant, vocantur *blandi*, Aristoteli ἄρεσκοι, a studio placendi. *Blandi.* Alij nimis parum curant placere, sed vbique sunt difficiles, vbique contradictores, nusquam se accommodant: hi vocantur *morosi* & asperi, Aristoteli δύσκολοι καὶ δυσέριδες, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneū. *Morosi.* sunt tamen in hoc varij gradus: alij enim plus, alij minus hoc absynthio morū sunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione: proni enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos δυσέριδας, id est, *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

Adulatio per se est solùm peccatum veniale; 52 *Quale peccatum adulatio.* quia est tantùm excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam, vt docet diuus Thomas qu. 115. ar. 2. Primò, Ratione materiæ; si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferū; iuxta illud, *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Et Isaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*; vt cùm quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellione, &c. Sic plerúque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuco honestant & laudant: de quo pulchrè D. Basilius in illud Psal. 61. *Cucurri in siti.* Secundò, Ratione finis; si aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus; vt cùm per adulationem præbetur occasio alicuius graui peccati, etiam præter intentionem: nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio; teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 2. §. 2.

Morositas etiam, seu litigium per se est solùm 53 *Quale morositas & litigium.* peccatum veniale, quia tantùm affert proximo nonnullam molestiam & tædium in congressibus, quæ res non est tam grauis aut contra charitatem; nec euertit vitam socialem, etsi ei nōnihil incommodet, eámque minùs suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio, si vtrumque præcisè & per se spectetur; nam peius est esse molestum in congressibus, quàm nonnihil excedere blanditiis: illud enim longiùs abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingeniis cauendum, vt etiam insinuat Propheta, Psal. 140. *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D. Thomas quæst. 117. 118. 119.

Liberalitas, Aristoteli ἐλευθεριότης, est virtus, quæ 54 *Quid liberalitas.* moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas, quando ratio dictat: vt rectè docet D. Thomas quæst. 117. ar. 1. 2. & 3. ex Aristotele lib. 4. Ethic. cap. 1. *Pecuniam* vocamus non solùm nummos, sed *omnia, quorum pretium pecunia metitur*, vt Aristoteles ibidem ait. *Pecunia.* cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incommoda, (*omnium enim malorum radix est cupiditas*, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem

moderaretur: hanc vocamus *liberalitatem.*

Circa quid versetur & quomodo. Itaque *liberalitas* immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, vtrique modum imponendo, & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu, non suprà, nec infrà; mediatè circa earum vsum; idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimentum recti vsus. hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocumque casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim carū amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secundò, Inclinando directè ad eatum largitionem, vel potius ad certum in largiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quòd libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis: idque non quia hi egent; hoc enim est misericordiæ: nec quia amici; hoc enim amicitiæ: neque ob beneficia, quia hoc gratitudinis nec intuitu compensationis, quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati; sed quia hic modus largiēdi, in vita politica & sociali decet hominē, & cōsentaneus est eius affectui & habitui. Itaque inclinat propriè in modū, qui in largiendo seruādus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum, & vitæ sociali.

55 Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet: nam res est summè vtilis & necessaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundùm rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quàm in iis qui voluntariè pauperes sunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur: quamuis in his aliquid maius sit quàm liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cælestium & Christi imitationem: qui est gradus heroicus liberalitatis.

Liberalitas in gradu heroico.

Secundarium officium, scilicet largitio & modus debitus in ea seruandus, quatenus præcisè declarat hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem diuitiarum, est minoris momenti; est per hanc liberalitas magè ostendat: nec omnibus conuenit; cùm non omnes habeant quæ largiantur.

56 *Consiterationes incitantes ad hanc virtutem.* Porrò ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum considerandum est Primò, Quid ipsæ sint in se, quàm viles, quàm exiguæ, quàm incertæ & instabiles. Secundò, Ad quid valeant; nimirum ad fastum, ad oblectationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Tertiò, Quantas curas & molestias secum trahant. Quartò; Quàm paucis natura contenta, & quàm multa illi superflua. Quintò, Denique melius & honestius esse dare, quam accipere.

57 *Obiectum & materia.* Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, seu materiam proximam esse *cupiditatem pecuniæ*: huic enim cupiditati modum imponere, est primarius finis huius virtutis; & consequenter *modus* ille est obiectum formale. mediatum est *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita ciuili postulat, fiat. vt tamen erogatio sit materia seu obiectum liberalitatis, debent adesse circūstantiæ illæ, cum quibus ipsa secundùm substantiam suam honestè fieri possit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet esse honesta) sed profusio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, estque quodammodò debita ex honestate huius virtutis, vt per eam affectus internus se prodat, facit vt hæc virtus ex parte sit similis iustitiæ, & numeretur inter eas quæ iustitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius virtutis est *pecunia*: circa huius enim elargitionem & vsum versatur. quę intelligę non de ingenti summa; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt infrà lib 3. cap.2. dub.4. dicetur, sed de mediocri & ordinaria.

Petes, Vtrùm in Deo sit propriè liberalitas? 58

An liberalitas in Deo. Respond. Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderāte cupiditatem diuitiarum, sic in Deo non est liberalitas, nisi metaphoricè, sicut nec ira: sed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi solet pro affectu ad promptè, copiose, & absque intuitu compensationis de rebus suis erogandum aliis, siue interueniat cupiditatis moderatio, siue non; ideò absolutè dicendum est in Deo proprie esse *liberalitatem*; & quidem maximam; sicut & beneficia ipsius maxima sunt & propriissimè beneficia; quorum collatio est actus liberalitatis: ipse enim est propensissimus ad erogandū, & quidem hilariter, copiosè, & merè gratis, idque quia decet ipsius benignitatem & beneficam naturam.

Liberalitati opponuntur duo vitia, *auaritia* & *profusio*. *Auaritia* (quæ φιλαργυρία Aristoteli vocatur) quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æstimatione & amore diuitiarū: & consequenter in illis nimium retinendis, vel nimio studio quærēdis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Græcos etiā dicitur πλεονεξία, à studio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum; quia deficit in erogando; non enim erogat quando ratio postulat: ab erogatione autem potissimùm liberalitas appellatur. 59 *Vitia opposita. Auaritia.*

Est periculosa. Hoc vitium etsi per se sit solùm peccatum veniale, vt po e inordinatus amor diuitiarum; tamen est valdè periculosum. facilè enim hic amor ita crescit, vt propter diuitias homo patuipēdat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas assequendas pattare. vnde crebrò & grauissimè reprehenditur in Scripturis: Ecclesiastici 10. *Auaro nihil est scelestius*: nam rū, quia paratus est quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex versu præcedēte patet: deinde statim additur: *Nihil est iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Ad Ephes.5. Apostolus dicit *auaritiā esse idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo, omnia paratus propter aurum agere & pari. 1. ad Timoth.6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupiditas.* nimirum quia nullum est malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ sunt veluti fontes & radices multorum aliorū. Hinc Greg. lib.31. moral. c. 31. septem auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio sic breuiter iuxta D. Thomam explicari potest. *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirēdo. Vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationē cordis*, claudens viscera sua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, sic 60 *Est vitium capitale. Filiæ auaritiæ.*

in as

in affectu quidem parit *inquietudinem* & superuacaneas curas, semper in crastinum solicita. nam vt Ecclesiastæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autem interdum impellit vt *vim* proximo inferat; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtatur. vt sæpe fit in contractibus: qui dolus, si committatur simplici verbo, erit *fallacia*; si additum fuerit iuramentum, erit *periurium.* Si verò committatur in opere, vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel cōtra personam, & dicetur *proditio.* Ex quibus etiam patet, prædictas filias ex auaritia oriri secundùm rationem causæ finalis: impellit enim auaritia ad ista peccata, sicut intentio ad electionem. omnia enim ista fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cùm in moralibus finis habeat rationem principij, modus iste nascendi propriè est moralis.

Quale peccatum. Aduerte tamen, etsi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcircò putandum semper esse mortiferum; sed tunc solùm, cùm propter diuitias cōsequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans sub mortali, violare.

61 *Profusio.* *Profusio*, Aristoteli ἀσωτία, aduersatur liberalitati, tum defectu in opibus conseruandis, tum excessu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet, vt histrionibus, adulatoribus; vel plusquā oportet, vt cùm magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt; vel in res friuolas multa expendit: *Per se est veniale.* hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis; éstque minus quàm auaritia. *Est minus peccatum quàm auaritia.* Primò, Quia est vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus est vtilis multis; auarus nec sibi nec aliis prodest. Tertiò, Quia faciliùs emendatur. His accedit, quòd auaritia sit ignominiosior, cùm per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti támque parui animi, quàm amare pecuniam.*

62 *Aliquando est mortiferum.* Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus; cùm quis se reddit impotentem ad soluenda debita, vel quando, vt profusè expendat, omittit eleemosynas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensionis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendēdi superflua in pias causas: sic profusio ex bonis Ecclesiasticis est peccatum mortale. *Profusio & auaritia se mutuò gignunt.* Denique sæpè profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cùm opes non sint ipsis inexhaustæ, coguntur malis artibus, auarisque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditēt: hinc plerumque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in aliis sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem continuent. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Aristotelem 4. Ethicorum ca. 1. sub finem.

DVBITATIO IX.

Quid sit ἐπιείκεια seu æquitas.

D. Thom. quæst. 120.

63 *Quid sit.* Ἐπιείκεια est, quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis, vel certè ratio maioris boni, id postulet. cùm enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones; sæpè casus incidunt, in quibus malum esset verba legis sequi, v.g. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accidit autem vt quis gladium depositum repetat causa pugnandi cum inimico; non est parendum verbis legis, sed contra faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat*: incidit casus, vbi nisi mœnia transcendero, hostis vrbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi, & aliis innumeris. nec solùm in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet, vt rectè Caietanus qu. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides, Depositum reddes*, &c. Secùs si lex naturalis consideretur propriè, nempe cum illis circumstantiis, cum quibus habet legis naturalis rationem: sic enim in omni casu seruanda, tamquam per se iusta & recta. vnde nullam ἐπιείκειαν admittit. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto, vel repugnant maiori bono; quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum; quia non est opus correctione legis, cùm non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem. *Est directiua legum & correctiua.* 64

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*. sicut iudicium, quo diriguntur ea quæ fiunt secundùm verba legis, vocatur *Synesis*; vt dictum est suprà lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis* enim secundùm D. Thomam, est iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quem lex respicit. v. g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subiicienda spiritui. quòd si ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij consideratione indicat verba legis non esse hîc seruanda, sed esse commendandum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem, sit cōtra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximi; quæ cùm sint maioris momenti, quàm id quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis. *Gnome eam dirigit.* *Synesis alias virtutes.*

Petes, Vtrùm æquitas sit vna aliqua virtus? *An sit vna virtus.*

Respondeo, Valdè probabile est, non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem virtutem non esse necessariam. Ratio est, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum locum habet, & non respicit vnam rationem formalem; (sicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti; & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis receditur) in diuersis materiis, imò in diuersis casibus circa eamdem legem intuetur: quod ex prædictis exemplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affectu iustitiæ erga proximum, vt si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cùm virtus speciem 65 *Valdè probabile est non esse.*

con

contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valdè varium,& diuersorum generum,perspicuum est, æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur,quia quando lex propter suam generalitatē offensura esset aliquam virtutem,nobis eius verba sequentibus; illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honestè agamus,modò prudentia adsit quæ dirigat, vt ex prædictis exemplis colligitur: ergo non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus, *sed* solum prudentiā,quæ ostendat, legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari; ac proinde tali modo & fine contrà agendū: quæ prudentia multis deest,vel ob scrupulos,quibus implicite verbis legis ita præstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant,vel ob iudicij tenuitatem.

Singula virtutes vt habeant rationem æquitatis. Ex his sequitur, singulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honestatis operantur, ac proinde non distingui æquitatem à singulis,nisi ratione.

66 *Obiectio.* Dices Primò, Æquitas respicit correctionem legis: atqui hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò,Aristot.5.Ethic. cap.10. dicit,*æquum esse quoddam iustum & melius quam iustum legitimum, esse enim correctionem iusti legitimi.* Item *æquitatem esse quamdam iustitiam, & iustitia legali meliorem*: hoc autem non potest dici de qualis virtute.

Resp. Respondeo ad Primum: *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen,quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam qua hæc virtus dirigitur, tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis,&ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione; quia non ideò facit opus vt legis verba non seruet, aut vt legem corrigat; sed propter aliam rationem honesti,quæ cogit à verbis legis recedere; quæ ratio varia esse potest.

67 *τὸ ἐπιεικές* Ad Secundum: *Æquum* est quoddam Ius seu iustum;quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima,vel potiùs altior quædā lex, quàm ipsis verbis contineatur. vnde etiam est meliùs quàm *Ius legitimum*, quia altiorem finem respicit. *legitimum* enim Ius, verbis legis & proximo legis fine continetur.*æquum* verò continetur sola mente legislatoris,& altiorem finē habet. vnde etiam est correctio Iuris legitimi: nam Ius legitimum prætermittitur,vt æquitatis ratio seruetur;hic tamen finis altior non est vnius rationis: vnde nec vnam constituit virtutem. Simili modo *æquitas est quædam iustitia*; quia satisfacit menti legislatoris, estque melior iustitia legali, si *iustitia legalis* accipiatur pro ea,quę solùm satisfacit legi scriptę. meliùs enim est sequi mentem legislatoris secundùm altiorem finem, quàm sequi verba secundùm finem inferiorem. Si autem *iustitia legalis* accipiatur generatim pro virtute, quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris;sic æquitas est pars iustitiæ legalis,vt rectè diuus Thomas art.2. ad 1.explicat.

Sed ex his non sequitur, esse vnam virtutem secundùm Aristotelem, quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est;sed omnis virtus,quatenus legi satisfacit, vt suprà lib. 2. cap. 1. dubitat.3.ostensum.

His tamen addo, Sicut *obedientia* constituitur 68 *Quomodo possit vna virtus statui.*
vna virtus,quę respicit præceptum seu legem,maximè verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnam virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem; quæ est,vt in certis euentis non agatur secundùm verba legis, sed secundùm dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis potest quis hac consideratione legem corrigere, & contra verba legis honestè operari,vt menti legislatoris obtemperet. sicut enim per se honestum est præcepto expresso Superioris se conformare, ita etiam per se honestum est, tacitæ menti Superioris se conformare, quando verba legis non sunt sequenda.Hoc modo videtur intelligendus diuus Thomas,qui *æquitatem* vnam virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiri potest, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuersale bonum deficit à recto, vt intentioni legislatoris nos accommode- 69
mus. Fatendum tamen est, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris considerationis nos id nō facere principaliter vt nos menti legislatoris accommodemus,(quamuis eo motiuo vti possimus) sed ne aliam virtutem offendamus. vnde suprà dixi,præter virtutes particulares non esse distinctam virtutem(quæ vocetur *ἐπιείκεια* seu æquitas)necessariam.sed quamuis necessaria non sit, est tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iustitiæ annexam esse,quo obedientia; quia sicut hæc satisfacit legi & præcepto,eius verbis se conformando;ita illa satisfacit intentioni; à verbis legis recedendo. 70

Hæc dicta sint de Iustitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis esto libri secundi.

LIBER

LIBER TERTIVS
DE FORTITVDINE, TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

*E*XPLICATA PRVDENTIA *&* IVSTITIA, *sequitur* FORTITVDO, *quæ est tertia virtus cardinalis. Hæc posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit; vnde & latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitaq; hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solùm in eo versatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus: prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius signum est, teste Aristotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones Fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.*

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine secundùm se, eius functionibus, & vitiis ei aduersantibus: Alterum de virtutibus Fortitudini affinibus, & vitiis iisdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.
De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

Habet 6. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.
Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thomas quæst. 123.

1. *Fortitudo dupliciter accipitur. 1. Acceptio.*

OTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D. Thomas articulo secundo.

Primò, Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensiuoe materiæ, quamuis specialis essentia & habitu; sicut amor honesti in genere. vt enim possum habere firmum propositum sequēdi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinēdi ab eo vllis incōmodis me auelli: quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modo accipit Ambros. lib. 1. de officiis cap. 36. cùm ait: *In duobus generibus fortitudo*

titudo spectatur animi. Primò, Vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quàm expetenda ducat. Secundò, Vt ea quæ summa sunt, omnésque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur. Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propositum inhærendi bono honesto, sic vt nullis malis te sinas ab eo diuelli; vt idem fusiùs prosequitur.

2 Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere suo obiecto; si tamen perfecta sit, qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, vt nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta sit*, seu *in gradu heroico*; quia etsi omnis virtus, quà habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Aristotelem; hæc tamen facilè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, qua bonũ suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idéque firmo & inexpugnabili proposito, quò cũ peruenerit, dicitur esse in gradu heroico.

3 *3. Acceptio.* Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis iis, in quibus difficillimũ est animum regere, & statum rationis retinere; vt sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas, vt quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coërcere vt non perturbet, & ad aliquid indecori compellat: vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulsam; qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus (quod sæpissimè fit) exoritur; & tunc vtramque simul ad rationis præscriptum temperare oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quæ has difficultates superet, & motus illos secundùm rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut enim magno robore corporis opus est, vt immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuũ validè impellit; ita magno animi robore opus est vt pericula mortis, quæ animũ mediante apprehẽsione vehementer cõcutiunt, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanẽs.

4 *Obiect.* Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Resp. Respondeo Primò, Negando consequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem ceteris est necessaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quàm eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod sit officium huius virtutis,

Officium & functio fortitudinis. Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones quæ alium respiciunt, modum & mensuram rationis, quam in se habet, illis imponendo, vt congruant habitu, & deceant virum, iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimendo, vt respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. Omnis enim virtutis habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tamquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex diuo Thoma q. 123. art. 7. modus enim rationis primò & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin vt à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate generatur, habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere vel actioni externæ, si circa eam immediatè versetur, vt in Iustitia; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia; mediatè tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio est finis principalis virtutis illius. *Modus rationis quomodo descendat in opus.*

Vnde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo quæ est in prudentia veluti in regula, descendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & passiones. 6

Patet Secundò, Actiones externas & passiones animi internas ad virtutem se habere instar materiæ; sicut lignum & æs ad artem statuariam: sicut enim statuaria intendit æri vel ligno sui quamdam similitudinem imprimere; ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiæ capacitatem inserere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignum vel æs, sed forma statuæ impressa illi materiæ, & ipsum compositum ex forma & materia; (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolutè, vel audere, vel aggredi periculum; sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis; & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere & audere moderatè, sicut fortem decet. Insinuat hæc Aristoteles 3. Ethicorum cap. 7. cùm ait: *consentaneè enim habitui*, (Græcè καθ' ἕξιν, non κατ' ἀξίαν, vt Lambinus & alij quidam Interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui*, &c. *Passiones internæ se habent instar materiæ circa quam.*

Porrò sicut moderatur *timorem* & *audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando superari potest; ita postquam euenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitiæ*, ne quis nimiùm se affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat. 7 *Etiam tristitiam moderatur.*

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem*, *audaciam* & *tristitiam* in periculis mortis; his enim moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem & compositionem*, vt fugam, permansionem, aggressionem, totúmque corporis motum & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, vt consentaneè viro forti fiant. non enim solam aggressionem fortitudo temperat; sed etiam fugam, quando ratio fugiendum esse dictat, & totam externam constitutionem. Remotissimam, *ipsa pericula.*

Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse 8
talia,

Pericula inhonesta. talia vt honestè suscipi vel sustineri possint, vt fuit ea quæ pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. vnde Aristoteles lib. 3. cap. 7. ait, *Qui ea qua oportet & cuius causa oportet, & vt oportet, & quando, perfert & timet, similiter & confidit, fortis est.* ratio est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta, alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non esset. sicut materia, quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ. Vnde latrones, grassatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenaque temeritatis vel belluinæ immanitatis, ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur vt per se tales sint, vt accedente moderatione fortitudinis sint absolutè honesti, & rationi consentanei.

9 Notandum Tertiò, Fortitudinem potissimùm spectari in periculis bellicis, vt docet Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 6. hæc enim honestissima & maxima censentur, & humanam conditionem superant. Huc pertinent non solùm illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico, sed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter iustitiam inferuntur, vt rectè D. Thomas art. 5. Secundariò spectatur in aliis periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim benè ad illa bellica cōparatus est, etiam alia, præsertim minora, facilè sustinebit. Itaque se ad omnia grauia & honesta, siue pericula, siue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, sustinenda extendit. quamuis ea eo quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolutè fortis dicendus, vt si quis flagellis cædendus confidat, vt ait Aristoteles suprà cap. 6. quia virtus ea perfectioribus actibus suis metienda est. *Periculum in periculis bellicis cernitur.*

10 Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante consideratione rationis & imaginatione phantasiæ: non enim aliter appetitus inferior à superiore moueri potest, vt ostensum est 1. 2. qu. 17. art. 7. Considerandum igitur est, Primò, Mortem non esse tantum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quàm ignominiosè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia, audacia, si nimia sit, comprimitur consideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proiicienda. *Quibus considerationibus excitetur fortitudo.*

11 Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*, est enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præsertim periculis mortis sustinendis vel repellendis moderatur. D. Augustinus lib. 83. qq. qu. 3. ea Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem, & laborum perpessionem.* vbi per *consideratam* intellige *prudentem*, *cognatam vero forti; & eo nomine amatam.* Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus Iustitiæ legalis, vel pietatis: si amore tectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt sit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet: nimirum vt illud effectiuè in eo ponas, quod bonum situm est in congruentia illius operis eum statu & conditione viri fortis, quà fortis; id est, cum virtute, vnde dicitur fortis. Passim tamen in Scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur, qui ea quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, vt infrà dicetur. *Quid fortitudo.*

DVBITATIO II.

Vtrùm martyrium sit opus fortitudinis.

D. Thomas quæst. 124. art. 2.

Martyrium in genere idem est quod testimonium. Verùm hoc loco & passim apud Scriptores Ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei vel alicuius virtutis per mortis tolerantiā: nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primò. Cum aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc est martyrium perfectum & formale; quia sequitur ea intentione testificandi. Secundò, Absque vllo actu, sicut in paruulis propter Christum occisis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Ecclesia*, vt ait D. August. lib. 3. de libero arbitrio, cap. 23: & Origines hom. 3. in varios Euang. locos vbi etiam dicit eos esse *primos martyres pro Domino occisos*; & *primitias martyrum.* sed hoc erat solùm *martyrium materiale*, nam intelligentia rei testificandæ & voluntas aberat. quia tamen illa mors propter Christum inferebatur & tolerabatur, *testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur*, vt pulchrè ait Auctor Sermonis De stella & magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in Collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem instar formalis martyrij nimirum vt sicut voluntas & peccatum Adam illis obfuit, vt nascendo ex ipso contraherent peccatum: ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, vt renascendo per ipsum consequerentur iustitiam. 12 *Dupliciter fit martyrium.* *Martyrium paruulorum.*

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis, quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur, & ad ipsum tamquam membra ad caput pertinent; & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cùm ipsi aliam habere nequeant. *Christi meritum supplet in illis defectum voluntatis propriæ.*

Verùm hac specie martyrij omissa, (cùm constet non esse opus virtutis in paruulis) quæstio est de martyrio adultorū; de quo Martinus apud Caietanum art. 2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico constitutæ. quod sic probari potest. Nam quælibet virtus in eo gradu est sufficiens vt amore sui honesti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte cōsistit, quòd voluntatem ita firmè honesto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaq; cùm quis solo amore 13 *Martyrium esse opus virtutis qua oppugnatur à tyranno.*

amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis: cum amore fidei, erit actus fidei: cùm amore castitatis, erit actus temperantiæ.

Confirmatur Primò, Quia eiusdem virtutis est amare finem & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem est virtutis temperantiæ; ergo & amare mortem, eamque subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperantiæ.

Respon. Caietani. Ad hoc respondet Caietanus, Maiorē non esse veram, quando medium & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eamdem virtutem. quare cùm perpessio mortis sit bonum alterius generis quàm castitas: amorem illius, & amorem castitatis non esse virtutis vnius, sed diuersarum. Sed hæc solutio solùm probat, ipsam secundùm se perpessionem mortis, esse actū materialem alterius virtutis, & posse formaliter ab illa procedere, si fiat amore propriæ honestatis, non autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpessionem solùm consideres vt hìc & nunc est medium seruādæ castitatis, eamque sic eligas, haud dubiè hæc electio est virtutis temperantiæ, quia immediatè ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intēsio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eundem habitum pertinent: vt constat ex 1. 2. qu. 12. art. 4. Nec refert vtrùm medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi; quia non considetatur per se & secundùm propriam honestatem; sed solùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

14 Confirmatur Secundò, Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens est id esse medium ad earum bonū tuendum necessarium? non enim minùs efficaces sunt affectus boni illarum virtutum, quàm boni fortitudinis: nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quàm ad bonum huius.

Martyrium posse ex affectu variarum virtutum procedere. Hæ rationes conuincunt, perpessionem mortis posse procedere ab aliis virtutibus, absq; formali actu specialis virtutis fortitudinis. non est tamen negandum, quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent, vt solę ad hoc sufficiant, vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se, vel in ordine ad diuersos fines, diuersę rationes honesti possunt considerari) procedit: quod vt intelligatur in re proposita,

15 *Tria in martyrio.* Notandum est, in martyrio tria considerari posse. Primū est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum non est opus virtutis, sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra iustitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur. est etiam contra eam virtutem quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur.

Nec obstat quòd aliquę mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quę tamen vt martyres coluntur: de quibus Eusebius lib. 8. hist. c. 12. & 17. & Ambrosius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrannis occisæ censentur, cùm ad hoc quodammodo ab illis compulsæ fuerint, stupri timore incusso, cui impulsioni meritò potuerunt cedere, seipsas interficiēdo, Deo id illis suo instinctu permittente. non enim minùs testimonium perhibet virtuti, qui eius retinēdę causa, alio moliente auferre, seipsum occidit, si id ei licitum sit, quàm si ab alio se patiatur occidi. quod in primis locum habere potest in castitate, quę & vi nobis inuitis eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis, ob voluptatem.

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus fit ad testandā fidei veritatem in seipsa, vel in opere virtutis elucētem, (quo modo semper à martyribus mors acceptari & sustineri solet: hinc enim martyrium dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdē enim virtutis est aliquid interiùs credere, & exteriùs profiteri. Si spectetur vt fit ad placendum Deo, est actus charitatis: si vt præcepto diuino obedias, est obedientiæ: si vt sit conformitas inter signa externa & iudicium internum, est actus veritatis. Denique si fiat quia in tali rerum peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere mortem, sic propriè procedit à virtute fortitudinis: hæc enim operatur ex affectu proprij boni, quod est similitudo seu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt supra ex Aristotele ostensum est. 16 *Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.* Similiter moderatio timoris & tristitiæ, quæ etiam necessaria est vt mors fortiter sustineatur, & cohibitio animi intra limites patientiæ, potest fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprij boni, nempe quia hoc per se honestum est, & congruum viro forti. *Item moderatio affectuum.* In praxi autem, omnea supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt, & mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda, passioque timoris & tristitiæ moderanda. sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

Aduertendum tamen, siue hi actus (scilicet acceptatio & perpessio mortis causâ fidei, itémque timoris & tristitiæ in illis malis moderatio) procedant ab affectu specialis virtutis fortitudinis, siue alterius virtutis, semper tamen secundùm communem modum loquendi Patrum, esse dicendos actus fortitudinis; idque ob duas causas. 17 *Cur semper dicantur actus fortitudinis.* Prior est, quia in his potissimùm actibus robur & firmitas animi in bono, elucet; vnde etiam sūt propria fortitudinis materia. Altera est, quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honesto inhæret, vt paratus sit pro eo retinēdo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, vt constat ex Ambrosio lib. 1. de officiis cap. 36. Augustino lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 22. & 23. & aliis: nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas angustias restringit, vt solùm id, quod decet virum fortem, respiciat, eiusque solius intuitu operetur.

18 *Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.* Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actū fortitudinis, etiamsi solius charitatis & fidei affectu subeatur, non simplicem & vulgarem, sed excellentissimum, quia in nobilissima fortitudinis materia; (vt etiam ex Aristotele

tele lib. 3. Ethic. cap. 6. colligitur) nimirum in periculis bellicis.iisque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum contra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apostoli ab Hebr. 11. *Fortes facti sunt in bello*, vt diuus Thomas interpretatur) quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est: at multò difficilius tolerare quàm inuadere, vt docet Aristoteles suprà, idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tamquam fortior. difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam sentit malum præsens: qui inuadit, æstimat tamquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuasio fit motu repentino: vnde Prouerb. 16. *Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* & D. Amb. lib 1. Offic. cap. 41. fusè ostendit, fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysostomus hom. 85. in Matth.

Difficilius est tolerare quàm inuadere.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 Respondendum cum distinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Christi, aut religionis Christianæ occidantur. est communis sententia Doctorum & sensus Ecclesiæ, quæ innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occisi sint propter Christum, de quo suprà num. 12. Si enim hi censendi sunt martyres ob hanc causam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quàm quòd Christus putaretur inter eos esse, & posse eorum indiscreta cæde inuolui; non minori iure etiam censendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt sunt illi, qui occiduntur quia Christiani, quia baptizati, quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio, vel ad illum respectus & ita ipsa mortis perpessione dant testimonium Christo & religioni eius.

Martyrium paruulorum.

20 Ad martyrium adultorum, vt sit quale oportet ad salutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertiò, Vt non resistat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ.

Martyrium adultorum quinque requirit.

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Christi, vel religionis Christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyriũ enim est testimonium externum; quòd Christo vel doctrinæ eius præbetur per hoc quòd mortẽ pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, vt Christum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamsi putent se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres: quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Christi, sed hæreseos, quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Augustinus concione 2. in Psalm. 34. ait: *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri, heretico & Catholico, sed causa dispar.* Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere: tum quia est error culpabilis, tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant testimonium veritati.

1. Irrogatio mortis odio Christi.

Hæretici.

Sed dubium est, Vtrùm necesse sit reipsa mortem sequi. Martinus contendit id non esse necessarium, imò propositum sustinendæ mortis sufficere: quia martyrium est actus virtutis, hic autem à nostra libertate pendet: reipsa autem mortem subire, non est in nostra potestate, sed pendet ab arbitrio tyranni. 21

An requiratur mors.

Verùm hoc benè refutat Caietanus art. 4. inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum, esse martyres: quod est contra communem sensum Ecclesiæ. Neque mirum est, fieri martyrem, non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos sæuientem. Simili modo sæpè fit vt non sit in potestate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemosynam, &c.

Dicendum igitur est, quatuor gradus martyrij distingui posse. 22

Quatuor gradus martyrij.

Primus & supremus est, martyriũ omnino cõpletum: hoc requirit vt mors reipsa sequatur, per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis. quamdiu enim vita superest, semper restat aliquid, per quod vlteriùs testari possimus.

Secundus est, Cùm martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecùs penetrantis: vt quando inflicta sunt vulnera letalia, quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda: hoc enim censendum verum martyrium, etiamsi cõtingat mortem diuinitus impediri: quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cùm est completum ex parte tantùm causæ extrinsecùs applicatæ, etiamsi martyr nihil inde incommodi sentiat, tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruentis olei positus fuit: hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nescia, vnde non est minùs efficax testimonium veritatis apud homines, quàm si reuerà mors secuta fuisset: quin imò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim testimonij, nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

Quartus est, Quando martyrium seu perpessio mortis solùm est inchoata per tormenta, vt quando quis propter confessionem fidei coram tyranno, tormentis non letalibus afflictus est. nam & tales passim à Cypriano, Tertulliano, & aliis martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus, qui etsi Christum confessi essent, nondum fuerant tormentis subiecti: quamuis in carcerem cõclusi, vel in exilium eiecti essent. vide Cyprianum ep. quæ inscribitur *martyribus & confessoribus.* & 10. *Honorem martyrum, & confessorum pudorem turbare conatur.* & infrà: *Hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Dei lege, quam iidem martyres & confessores tuendam mandant*, &c. Idem apertè colligitur ex epistola 15. 30. 37. 81. & aliis Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiam vocat *designatos martyres.* & paulò pòst *martyres*, cum ait: *Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes à martyribus in carcere exorare consueuerunt.* & lib. aduersus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum, ob breue carceris tædium.* Interdum iidem vocantur etiam *confessores*, vt patet ea epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cyprian. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen 23

Confessores.

est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem, reliqua non. Posteriore tamen æuo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormenta vel afflictiones pro Christo inflictas obierunt.

24 *1. Acceptatio.* Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob causam honestã & piam. De acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi iustitiam. vnde nec Baptismus quidem adulto prodest, nisi in illum consentiat, eumque acceptet. non tamen est necessarius consensus præsens, sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. vnde si quis ob fidem coniectus in vincula, *Occisus pro Christo in somnis.* statueret apud se, perpeti potiùs mortem, quàm fidem negare; & ille posteà in somnis odio fidei interficeretur, esset verè martyr. & haberet martyrij coronam: sicut patet in simili de Baptismo: nam illam mortem acceptauit; eiúsque perpessio est ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & in habitu perseuerante. Si tamen *Quid si antè nihil de martyrio cogitauerit.* nihil de morte anteà cogitarat, verisimilius est non esse propriè martyrem: sicut cùm quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de Baptismo cogitauit, hic non est verè baptizatus, quia defuit consensus.

25 *Obiectio.* Dices, Datur Eucharistia & Extrema vnctio in periculo mortis ei qui repentè priuatus est vsu rationis, etiamsi anteà hæc non petierit; & hæc Sacramenta in illo vim habent, quia ille bona vita sua & modo viuendi Christianè, censetur petiisse: ergo similiter martyrium vim habebit si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quòd iustè vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc sententiã non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3.p. qu. 87. art.1. & tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam. vnde

Respon. Respondeo, Esse magnum discrimen: nam illa Sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur; & antequam incidant in morbum, habent propositũ illis vtendi in eo articulo; quod propositum manet etiam dum ratione non vtuntur, quia numquam fuit reuocatum. Ipso etiam vsu Sacramentorum per vitam, satis declarant, quid sibi fieri velint in morte. At perpessio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati vt id desiderẽt: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiamsi quis sæpè optaret mori pro Christo extra periculum positus; hoc tamen non sufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, sæpè in mediis periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quòd quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cum id ei propositum non fuerit.

26 *Causa honesta.* Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *causam honestam.* alioquiipsa perpessio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v.g. ad famam patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si aliàs causa sit iusta, (quia quando opus per se licitum est, non est peccatum mortale, si quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat, vt patet in milite bello iusto operam dante) tamen in proposito vix sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere, & robur ab eo flagitare, vt susceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet, nisi opus illud tamquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda, vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum, dignitas religionis Christianæ, & similia: atqui moraliter fieri vix potest, vt quis omnibus istis prætermissis sola vana gloria moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causas contemnat, & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel similis finis est integrum motiuum hominis.

Denique debet esse *causa pia*, id est, quæ cum 27 *Causa pia.*
vera religione & fide coniuncta sit, verbi gratia, vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Christi doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur: *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescet. nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur, causam patiendi debere esse piam. ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed sæculi vel Philosophiæ: martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi, quæ doctrina omnia quæ ad piè viuendum pertinent complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertione philosophica mortem sustineat, non erit verè martyr, quia Christus eam non tradidit. Secùs si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum, vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllo respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi, quia non pateretur vt Christianus, vt cultor Dei, sed vt Philosophus, more Stoico: vt si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet Philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secùs si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi

Aduertendum est, hoc ipso quo quis patitur 28
pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel *Omnis causa patiendi in martyrio reducitur ad confessionem fidei.*
religionem Christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum, & contrarium improbat vt ei displicẽs. Itaque martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa, nimirum in seipsa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata. vt rectè D.Thomas art.5.qu.124.

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum, sicut sancto Ioanni Baptistæ accidit?

Respon

Martyrium pro opere transacto.

29 Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eam subire, quàm factũ tuum improbare. improbare enim opus bonum, est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimoniũ tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiamsi doleas te id fecisse, (si ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcircò perfers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obscuret) modò in eo persistes, esse opus bonum, & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

Acceptatio debet esse à Spiritu sancto.

30 Petes Primò, Vtrùm actus acceptandi debeat esse supernaturalis?

Respõdeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalẽ, seu ex motione Spiritus sancti; quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem; sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultatem; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest; vt ex Scripturis constat: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* actus autem quo quis salutẽ consequitur, sine gratia fieri nequit.

An ex dilectione Dei supra omnia.

31 Petes Secundò, Vtrùm hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caietan. ar.2. vbi contra Martioum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatũ. ratio ipsius est, *Quia,* inquit, *qui ponit vitam pro Christo, ipso facto præponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*; & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

Id non esse necessarium.

Sed contrarium est verius. Primò, Quia multę sunt aliæ causæ piæ, ob quas mors illa acceptari potest; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, cõminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent; vt ex gestis Martyrum constat. Sic Eleazarus lib.2. Machab. cap.6. *Etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus nec defunctus effugiam.* Et hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cùm dicit Marci 8. *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam; & qui perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eam.* quibus verbis efficacissimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ saluandæ causa, fidem negemus, proposito æterno exitio; & animat ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in cõfessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis alijs Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem; Lucæ 21. ad Hebræos 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quãdo aliquid per se pium & religiosum est, nulla est necessitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, spei, religionis) quia satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi, est per se pium; est enim opus fidei & fortitudinis Christianæ: ergo.

Tertiò, Matth.10. Dominus ait: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* vbi non requirit vt hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere; quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi: qui affectus est charitatis: quo modo intellige diuum Thomam art. 2. ad 2. *martyrium esse actum charitatis vt imperantis:* imperari enim à charitate, nihil est aliud, quàm procedere ex affectu charitatis. 32

Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.

Hic tamen affectus non est idcircò dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum seruandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placẽdi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obseruandis.

Hic affectus non semper est dilectio Dei super omnia.

Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Christi, nõ est dilectio Christi super omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus seruare omnia præcepta: multi enim mallent mori, quàm fidem Christi negare; non tamen idcircò deserunt fornicationẽ, ebrietatem, & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quàm Christi negationem: quod signum est, illam voluntatem non includere propositum seruandi omnia mandata; ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minora: & qui ita detestatur abnegationem Christi vt præoptet mortem, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò, Si iste actus esset dilectio Dei super omnia, statim per eum homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritione: quia dilectio illa iustificat hominem, conformans eum perfectè legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui nõ est probabile, eo ipso peccatorẽ iustificari, quo statuit secum potiùs mortem subire, quàm fidem negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati: ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratũ mori pro aliquo, non est illum diligere supra omnia; tum quia vita corporalis non est maximũ hominis bonum, (multi enim pluris faciunt honorem, famam, posteritatis splendorem;) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine suo. 33

Velle ponere vitam pro Christo, non est dilectio Christi supra omnia.

Dices, Qui paratus est vitam fundere pro Christo, paratus etiam est cetera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeò reipsa deserit illas, mortem acceptãdo: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia. 34

Obiectio.

Respõdeo, Inde vt summum sequi, illum malle omnia deserere quàm Christum negare; non autem velle absolutè omnia deserere vt Christo placeat: vnde non est dilectio super omnia. cuius signum est, quòd possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideò diliget amicum super omnia. Simili modo possum affici in Christum absque dilectione super omnia. Nec obstat illud Domini, Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intelligendum, quando

Maxima charitas in proximum. absque intuitu proprij commodi, sola dilectio amici, vt eũ à malis liberes, vel bonis cumules, to ad ponendã animam impellit: tunc enim ponere animã pro amicis, est signũ maximæ dilectionis, non simpliciter, (non enim ideò diligit amicum super omnia) sed quæ honestè ipsi impẽdi possit. quòd si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit.

35 *Est maximũ signum dilectionis.* Hinc patet, ponere animã pro Christo, non esse per se infallibile signum dilectionis Christi super omnia: quamquam fatendum sit, inter signa dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare possunt, martyrium esse vel maximũ. quia etsi per se illa mortis acceptatio nõ sit dilectio super omnia, hæc tamen illi ordinariè est coniuncta; tum quia Deus singulari modo hominẽ in illo articulo cõstitutum ad eam exeitat, tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit.

Similiter non obstat illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest,* quia solùm vult docere cetera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. *Debet charitas adesse saltem in fine.* Itaque hinc solùm colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adsit. simili modo dicere potuisset, Baptismum sine charitate non prodesse.

36 *3. Non resistit.* Tertiò, Requiritur vt non resistat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnẽt, & multum mereantur, si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cùm in bello occumbunt; nec Ecclesia vnquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendo imitari Christũ, cuius passio est exemplar martyrij. Vnde, sicut ille dedit testimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cùm enim pateretur, non comminabatur, sed tamquam ouis coram tondente se, sine voce*) ita omnes, qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquillè occidi. Confirmatur, quia qui pugnãs moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre; vnde reuerà non acceptat mortẽ, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei; quia non videtur mori vt Christianus, sed vt miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè, sed patitur necessitate, eò quòd non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eã causam mortem acceptet.

37 *4. Vt fide teneat veritatem.* Quartò, Requiritur vt fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & auctoritatem Christi, quàm suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit; sed quia ipsi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, Quia eadem ratione, qua illam veritatẽ credit, etiã suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori; quod est signum, illum reuerà non moueri auctoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendũ, & mortem pro sua fide acceptãdam sufficiente, licèt exteriùs ita videatur.

Obiectio. Dices, Fieri potest vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram; pro confessione vnius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum, & ad mortem subeundam.

Resp. Respond. Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideò propriè erit martyr Christi, quia non credit propter auctoritatem Christi, vel Dei; sed propter rei perspicuitatem.

Secundò Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiamsi pro nomine Christi mortẽ subeant, 38 *Hæretici non sunt martyres.* non esse veros Christi martyres; & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tum quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti; tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo, iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epist. 73. ad Iubaianum: *Numquid potest vis Baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc Baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessus, & extra Ecclesiam fuerit occisus; nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant,* &c. vocat *falsam confessionem,* quia non procedit ex vera fide, sed simulata & falsa. Idem docet epist. 52. ad Antonianum, & alibi sæpè. Idem tradunt D. Augustinus epist. 61. & 167. lib. 3. contra Crescon. Grammat cap. 47. lib. 4. contra Donatistas cap. 17. Hieron. in cap. 1. ad Galatas, Chrysostomus Oratione prima contra Iudæos.

Quintò, Requiritur status gratiæ, vel saltem 39 *5. Status gratiæ vel dispositio ad eam.* legitima ad gratiã dispositio: nam vt ex Apostolo 1. Cor. 13. & Patribus citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodest. Nec refert quòd absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solã operis substantiam spectes; quia cùm hic nihil prosit, nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio. De qua sit.

DVBITATIO IV.

Quænam dispositio in peccatore sit necessaria, vt martyriũ ei prosit ad salutem.

SVnt tres sententiæ. Prima est, Necessariam esse 40 *1 Sententia, requiri contritionem.* veram contritionem, ex dilectione Dei super omnia profectã. Ratio est, quia putant Auctores huius sententiæ, martyrium non cõferre gratiam per se & vi sua, sed solùm ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyriũ non potest iustificari sine vera cõtritione, (nisi Sacramentum pœnitẽtiæ suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Paludanus in 4. d. 4. qu. 3. art. 1. vbi dicit: *Ad Baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad Baptismum aquæ sufficit attritio, & causa est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.*

Nec obstat quòd paulò pòst dicat, *martyriũ æquipollere Baptismo aquæ in duobus effectibus priuatiuis, qui sunt amotio omnis culpæ, & remissio omnis pœnæ;* quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. quæst. 2. *Baptismus sanguinis solùm à venialibus liberat, à mortali non; quia præsupponit charitatem, aliter nihil valeret ad salutem.* & infrà: *Gratiam non tribuit, sed consummat.* Alex. Halensis 4. p. qu. 22. memb.

memb. 5. art. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata confirmatur,* &c. eamdem sententiam sequitur Canus relect. de pœnit. par. 3. Probatur Primò, Quia non est Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solùm ex interno motu animi. Secondò, Quia Apostolus 1. Corinth. 13. ait: *Si tradidero corpus meum ità vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

2. Sententia. Sufficere voluntatem patiendi pro Christo.

41 Secunda est, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo, nec opus esse alia pœnitétia, etiamsi homo recordetur suorum peccatorũ. Ratio est, tum quia hæc voluntas est virtualis quædam dilectio Dei super omnia, & peccatorum detestatio; tum quia non expedit, hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega lib. 6. in Concil. Tridentinum cap. 36. sub finem: vbi addit hanc rationem: Quãdo duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet: sed martyrium per se est sufficiens; ergo possumus illud amplecti, omissa formali pœnitentia.

3. Requiri attritionem.

42 Tertia est, Requiri saltem attritionem, si homo sit conscius peccati.

Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij. Primò Directè, tamquam necessariam dispositioné. Secundò Indirectè, tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum. his positis

Contritio requiritur indirectè.

Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructũ martyrij contritio indirectè, (vel saltem attritio, quæ putetur esse contritio) tamquã opus necessarium ad vitandũ nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Primò. Quia si vmquã obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is qui subiturus est martyrium, est in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodesse non potest. impossibile enim est hominem iustificari, quandiu manet in affectu peccati. Vnde patet, contritionem requiri, si non per se vt dispositionem, saltem vt opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis; quod tunc obligat, non propter fidei cõfessionem, sed generatim ob periculum mortis, ex quacumque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere; quia per eam non satis fit præcepto contritionis. secùs verò si bona fide putetur legitima cõtritio; quia ita ei satis fit vt contra illud non peccetur.

Obiectio.

43 Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est, attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum Baptismo & Pœnitentia, vt statim dicemus: ergo sufficit attritio. etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens.

R. ß.

Respondeo, Etsi sit probabile, attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum; quià multi Doctores tenent contrarium, in illo tamen extremo æternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias, relictis certis, sed tenetur eligere certam quãtum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis: nam si illa opinio non sit vera; eius probabilitas non supplebit defectum necessariæ dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secùs est in Baptismo & Pœnitentia: tum quia certius est attritioné ibi sufficere, tum quia non subest periculum præsens damnationis; loquimur enim extra casum mortis. Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritione.

Tenetur homo in periculo mortis sequi viam certam quantum potest.

Error per accidens iuuat.

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti cõtritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, si aliàs attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur.

Secundò Probatur, Martyrium non est institutum vt remedium delendi peccati, sicut Baptismus & Pœnitentia; sed est opus heroïcum, supponens hominem benè constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, sed potiùs ex se requirit, vt homo quantum in se est, faciat omnia quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat, procurare Baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia, & concipere cõtritionem. Pari modo, si baptizatus est cõscius peccati mortiferi, tenetur cõfiteri: si non potest, tenetur concipere contritionem: hæc enim omni tempore fuit medium necessariũ ad remissionem peccati, præsertim quando Sacramentum externum, ad hunc effectum institutum (quod contritionis vicem suppleat) adhiberi nequiuit. 44

Martyrium supponit benè constitutionẽ in homine.

Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directè vt dispositio ad fructum martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Thomæ 3. p. qu. 87. ar. 1. ad 2. *Passio,* inquit, *pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi, & ideò purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caietanus ibidem, & passim Thomistæ sequuntur. 45

Non est directè necessaria.

Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ sentẽtiæ, scilicet martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpæ mortiferæ, sed solùm ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum.

Martyrium per se vim habere.

Primò, Quia alioquin etiã in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexãder Halensis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de Baptismo ad 3. probabile putet, est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tamquam martyres sanctos coluit: & contra communem DD. & Patrum sentẽtiam, qui docent, illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi, consecutos statum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, &c. vt suprà ostensum est.

Neque dici potest, paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegiũ annexum martyrio non est cõcessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum; sed quia erat passio pro Christo, & cõformatio cum Christo patiente; quæ causa perfectiùs cernitur in adultis quàm in paruulis.

46 *Æquatur Baptismo à SS. Patribus.*

Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorũ, in vi delendi peccati, æquant Baptismo. Clemens lib. 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionem ex hac vita exeat. & si catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior Baptismus, quòd is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione.* vbi non actum internum, sed ipsam mortem externam pro Christo obitam, præfert Baptismo quoad efficaciam; quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco: *Martyribus nulla delicta posse imputari quibus in lauacro vita ipsa deponitur.* & in Apologet. sub finem: *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. *Numquid potest vis Baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur?* Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis Baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum iis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis.* quod probat, *quia qui dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua,* &c. *etiam dixit, Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Addit: *Hinc est quòd scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretiosius, quàm mors per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiùs augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & cap. 6. *Si pro pietate iustitiáque pendatur* (mors) *fit gloria renascentis; & cùm sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpessionẽ secundùm se comparari cum Baptismo, eíque non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quàm Baptismo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, sed operi externo: ergo sicut Baptismus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, numquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hæc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minùs omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per Baptismum.

Quartò, Si solùm haberet vim ex opere operãtis, non magis deleret peccatum quàm exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesiæ.

Quintò, Non esset certum, martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset meritò sæpè de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione, vel feruentissimis actibus internis, vt ex opere operãtis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpè autem fit vt martyr parum patiatur, & actus internos parum feruentes habeat. Itaque temerè faciet Ecclesia, quòd illos statim pro martyribus sine vllo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthæ, de celebrat. Missarum. §. finali, ex D. Augustino, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

47 *Obiectio.*

Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij, vt per se tollat omnem pœnam, quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem, non autem vt per se tollat omnem culpam; hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuisse opus vt ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, statímque cœlo inferat sicut facit Baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; & ratione passionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis; tum quia hæc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit vt id ei concederetur.

Est probabile.

Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi posset sententia D. Bonauenturæ, Paludani, & aliorum, qui requirunt actum charitatis vel contritionis.

Non satisfacit hic modus.

Verùm Patres citati ampliùs velle videntur, dum ipsam perpessionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quàm Baptismũ: quod verum propriè non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa & pœna; & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam passionem veluti per Baptismum sanguineũ deleri; idque quia est realis configuratio Christi. Si enim Baptismus aquæ, qui est tantùm configuratio mystica, tantam vim habet; quomodo martyrium, quod est configuratio realis, non habebit?

Denique, alioquin sæpè valdè incertum esset an martyr esset saluus; quia sæpè fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

48 *Sufficere attritionem ad martyrij fructum.*

Ex his facilè probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio vt peccatori prosit martyrium ad salutem, ergo sufficit attritio; nam post contritionem & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quàm attritio.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit vt Baptismus prosit: ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Nisi attritio sufficeret, numquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non est consentaneum sententiis Patrum: ergo. Tertiò, Martyrium per se habet vim augendæ gratiæ: ergo conferet primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet à simili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt; idque ideò, quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus absolutè recedit à peccato, & conuertitur ad iustitiam;

ergo

ergo sufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas quæ per se gratiam non includunt vel adducunt: ergo est sufficiens, vt martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyribus, cùm solùm habuerint attritionem.

Neque dici potest, Ecclesiā præsumere, omnes qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, concipere perfectam contritionem, quia satis constat experiētiā, plurimos perstare metu damnationis, idque sufficere ad fructum suprà ostensum ex verbis Domini *Qui amat animam suam*, &c.

Si aduertat esse attritionem. Notandum tamen, si martyr aduertat suū dolorem esse imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandū perfectiorem, quò certiori modo se disponat, vt antè dictū est. si autem non aduertit, excusatur, & attritio per se sufficit.

49 *An voluntas patiendi pro Christo sufficiat.* Dico Tertiò, Etsi voluntas patiendi pro Christo, per se sufficiens sit ad fructum martyrij in iustis, non tamen videtur satis esse in peccatore. & optimùm, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certū; quia tenetur excitare in se dolorem, & petere veniam, vt Deo reconcilietur. *Pœnitentia peccatori necessaria.* pœnitentia enim est medium per se necessarium ad recōciliationem, quādo homo aduertit se esse in peccato: cuius ratio est, quia qui cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum, quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt, sed potiùs facit vt illa obligatio hîc & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis & extremi certaminis constituat. *Dolor de peccatis non impedit considerationem necessariam martyri.* Neque ille dolor distrahet animum, aut debiliorem reddet circa martyrium, sed magis excitabit & confirmabit. consideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt liberiùs mortem pro Christo feras: tum vt ingratitudinem præteritam corrigas; tum vt pro peccatis satisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris, & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua cur eam subire & amplecti debeat.

50 *Peccator non aduertens se esse in peccato.* Quòd si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed vtendum distinctione: si enim voluntas patiendi pro Christo talis sit, vt ex vi illius necessariò sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato, sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repentè iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini, & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potiùs mori, & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi prò fide videtur esse talis, vt ex ea necessariò secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurreret.

Contrà obiici potest Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & quicumque perdiderit animam suam propter me, & propter Euangelium, viuificabit eam*: atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. *Obiectiones.* Secundò, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. ar. 1. ad 2. dicit, *Passio pro Christo suscepta purgat ab omni culpa & veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem*: atqui hic non inuenit volūtatem actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Nisi talis sit saluus, meritò poterit Ecclesia de multis martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij suprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam bonitatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente vt per realem conformationem cum Christo patiente gratiam consequatur. Nec refert quòd ad Baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas, tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuūt martyrio quàm Baptismo: tū denique quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terroribus & doloribus, censeri potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita, ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

Respōdeo, Ob has rationes est satis probabile, 51 *Resp.*
hanc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescumque non aduertit quis se esse in peccato. & sanè ea videtur esse mens D. Thomæ, & Caiet. suprà, & Soti in 4. dist. 3. q. vnica, ar. 11. vbi dicit, martyrium in eo solùm differre à Baptismo flaminis, (quod sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto Baptismi constat) *quòd illud non requirat formalem detestationem, sed solùm hunc actum, Volo mortem pro Christo perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenissimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, si non opponatur obex complacentiæ ullius criminis.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur existimare cum Vega, martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerēt, quod sine dubio falsum est. Secundò, Quòd putet illud solùm operari per modum meriti, vt patet ex verbis Soti, quæ paulò antè habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionem peccati mortalis: quod sanè falsum est, nisi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt se extendit etiam ad dispositionem non vltimam, & aptitudinem cum qua consistere possit peccatum. Eamdem probabilem censet noster Suarez disput. 39. sect. 3. de Sacramentis. Facilè tamen argumenta proposita solui possunt.

Vnde ad Primum dicendum est: Generales 52
huiusmodi sentētias habere tacitam cōditionem vel limitationem, Si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, vt multis exemplis ostendi potest. Simili modo dicitur de Baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*: & tamen requiritur saltem attritio.

Ad Secundum: D. Thomas ibi nō plus tribuit martyrio quàm Baptismo, ait enim: *Passio pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi: vnde purgat ab omni*

omni culpa,&c. Itaque supponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiam præcessisse;sicut in Baptismo est necessarium.

Ad Tertium:Ecclesia non statim habet aliquē pro sancto martyre, nisi constet illi quomodo in confessione & passione se gesserit.

Adde,rarissimum esse vt non adsit saltē virtualis attritio,quia Deus singulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini,sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.

Actus interni in martyrio.

53 IN martyrio duo sunt consideranda; actus interni,&externa perpessio.Interni,sunt affectus varij, ex quibus passio acceptatur. potest enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ,vel religionis, vel fidei,vel spei, vel fortitudinis Christianæ quo posito,

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proueniens in iustis, sunt meritorij vitæ æternæ;quia sunt opera pietatis Christianæ: & delent omnes culpas veniales,quarum continent virtualem detestationem.debitum pœnarum per se non tollunt integrè, sed nonnihil minuunt, sicut omnia bona opera, præsertim laboriosa & pœnalia. In peccatoribus verò solùm disponunt ad gratiam iustificationis,idque vel proximè, vt affectus dilectionis super omnia;vel remotè, vt ceteri.

Externa perpessio habet vim quasi ex opere operato.

54 Dico Secundò, Externa perpessio pro fide suscepta,per se & quasi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam,& conferendi gratiā iustificationis,subiecto debitè disposito;& tollendi omnem reatū pœnæ,vt colligitur ex testimoniis Patrum & D.Thomæ suprà. Idem docet Durandus in 4.d.4.q.8.nu.6.& 14.Richard. eadem dist. ar.1.q.3.in fine.Maior ibidē q.3. Suarez disp.39. & pleriq; alij recentiores.ratio est,quia si vis delēdæ omnis culpæ & pœnæ collata est Baptismo, eò quòd sit mystica quædam configuratio mortis Domini,vt ex Apostolo ad Rom.6.constat, multò magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ est talis conformatio cum Christo moriēte. hāc rationem apertè habet Clemens lib.5.cap.5. & reliqui Patres,qui martyriū vocant *Baptismum sanguinis*. Vnde rectè Durandus suprà num.6. *Non minus*,inquit, *operatur passio Christi ad salutem in eo, qui ei conformatur secundum realem susceptionem, quam in eo, qui conformatur ei solùm secundum figuralem repræsentationem*. Et in fine: *Martyrium non solùm habet efficaciam à charitate patientis, (licèt illa requiratur secundum Apostolum) sed ex causa patiendi,& ex conformitate ad passionem Christi: propter quæ virtus passionis Christi æquè plenè vel plenius communicatur martyrio quam Baptismo.* vbi nota, Durandum requirere charitatem, non ex qua martyrium procedat, sed quæ adsit vnà cum martyrio, saltem in fine, quam ipsum martyrium adducere potest. quænam autem ad hoc dispositio requiratur in peccatore, patet ex dub.4.

In iusto per se habet vim augendæ gratiæ.

55 Hinc sequitur, martyrium in homine iusto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ:si enim habet vim delendi peccati,& conferendæ gratiæ instar Baptismi, vbi non inuenit impedimentum,maximè eam conferet iustis,qui nihil habent gratiæ infusioni repugnans: ac proinde in ipsis gratia augebitur. Confirmatur,quia Iustitia est melior dispositio ad suscipiendum incrementum sanctitatis quàm attritio(quæ simul consistit cum peccato) ad primam sanctificationem:ergo si homini attrito confert gratiam,multò magis iusto conferet. Denique ipsum significant Patres suprà citati.

An deleat per se culpam venialem.

56 Petes, Vtrùm deleat etiam culpam omnem venialem?

Respondeo, Si affectus nullo modo ei inhæret,valdè probabile est deleri,quia tunc voluntas patiendi pro Christo potest censeri sufficiens dispositio, vt accedente ipsa passione, illa peccata deleantur:quod sanè multò credibilius est de venialibus,quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipso tempore quo inhæret,(hoc enim contradictionem implicat)sed postea,vel saltem post mortem, vt si affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia disp.8.quæst. 2.p.2. Idem videtur sentire Caietanus 3.p.q.87. a.1.vbi dicit, *Si quis iusset dormitum cum proposito dicendi manè mendacium officiosum, & interim dormiens occideretur pro Christo: crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati plenissimam remissionem per martyrium consequi: quamuis per Baptismum illius remissionem non consequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hæc sententia non videtur consentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. satis insinuat, martyrium non habere maiorem vim delendi peccati,quàm Baptismum, nec delere peccatum veniale,si voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem,sicut hic inuenit,saltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neque etiam veritati,quia ad remissionem peccati actualis, cessante iam actuali vel virtuali inhæsione,semper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute displiceat; vt apertè docet D.Thomas suprà q.87.art.1.ad 2.qualis est contritio,attritio, displicentia peccati, dilectio Dei supra omnia, voluntaria susceptio eius quod peccati est remedium,v.g.susceptio Baptismi, Pœnitentiæ,extremæ Vnctionis,& aliorum Sacramentorum,iuxta D.Thomam eadem q.art. 3. denique acceptatio martyrij.sed de hoc plura alibi.

Quo momento confert martyrium suum effectum.

Sententia Caietani, dari in instanti vitæ terminatiuo.

Quod attinet ad momentum temporis, quo 57 martyrium suum effectum confert, Caietanus 2.2.qu. 124.art.4.ad 2.argumentum Martini, insinuat conferri in instanti vitæ terminatiuo. Ratio ipsius est, quia in eo instanti martyrium terminatur, & adhuc existit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino:ergo tunc effectum suum confert. Confirmari potest hæc sententia; quia sicut Sacramenta conferunt gratiam in instanti terminatiuo quo perficiuntur, ita etiam martyrium : atqui hoc in martyrio est instans mortis:ergo,&c.

Refutatur illa sententia.

Sed hæc sententia non videtur probabilis, si illud momentum ponatur vitæ extrinsecum,sicut Caietanus ponit. Primò, Quia posset anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam separata

rata

rata à corpore. Secundò, Fieri posset vt ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, spe, charitate, & primo momẽto, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediatè post illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante Baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Non omnes essent iudicandi secundùm statum, quem habuerunt in corpore, quod non est consentaneum illi sententiæ Apostoli 2. ad Cor. 5. *quemque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum.* nam id, quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale vt possit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna, nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

58 Dices: Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessariò ducentia sustinuit.

Reiectio cuiusdam responsionis.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideò hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuens acceptauerit: ergo acceptatio illa & passio quam sustinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia, ante separationem animæ. ergo tunc data fuit gratia: Deus enim ne momento quidem temporis differt condignum præmium ad quod satis dispositi sumus.

Quartò, Quia iuxta hanc sententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit consequi gratiam & remissionem peccatorum, non tamen peccare: & ita status merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia sunt parum consentanea Scripturis & sensui Ecclesiæ & SS. Patrum.

59 Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinsecum, ita vt homo desinat per vltimum sui esse: (quæ sententia non est improbabilis) sic valdè probabiliter dici potest, martyrium cõferre gratiam in illo instanti; quia idem instans est terminus intrinsecus martyrij. consentaneum autem est vt effectum suum conferat in termino, sicut Sacramenta, quæ non in termino extrinseco, sed intrinseco complentur, & gratiam conferunt. Si verò illud instans, quo vita terminatur, ponatur esse extrinsecum, ita vt homo desinat per primum non esse sui, sicut communior sententia habet, dicendum est gratiam conferri non in illo instanti, tum ob rationes dictas, tum quia illud instans non est intrinsecum passioni hominis & vitæ: sed vel in aliquo instanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex passione ita est constitutus, vt sine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega li. 6. in Conc. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3. p. disputat. 29. sect. 3. & passim recentiores. ratio est, quia tunc martyrium censetur consummatum: mors enim extat in causa proxima & necessaria.

Si momentum terminans sit intrinsecum.

Quando detur gratia.

60 Dices, Tunc adhuc potest peccare & consequenter damnari.

An possit postea peccare.

Respondeo, Moraliter non posse peccare, quia credibile est corpus ita esse perturbatum, vt non possit vti ratione, vel si potest vti, adest magnæ gratiæ copia, quæ illum custodiat, ita non vt peccet. Accedit, quòd confecto iam penè certamine, & præsente æterno præmio, vix aliquid possit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat: quòd si miraculo curetur & superuiuat, verisimile est singulari gratiâ custodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium pænè manibus tenebat, occasione miraculi excidat.

Idem probabile est de iustis à mortuis excitatis. alioquin si in eodem incerto versaturi essent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quisquam est, qui non summopere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas qu. 125. 126. 127.

Respondeo, Tria censeri à D. Thoma, & Aristotele 3. Ethicorum cap. 7. *Timiditatem,* quam Aristoteles vocat *δειλίαν*, id est, ignauiam: *Intimiditatem,* quam ille *ἀφοβίαν*, idest, timoris vacuitatem; & *Audaciam.* 61

Timiditas seu *ignauia* est vitium excedens in timendo; (timet enim quod nòn oportet, vel quando non oportet, vel plusquam oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Aristoteles supra: non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut sicut dictat: & hac consideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas.*

Ignauia.

Hoc vitium si in seipso sistat, nec ad alium prauum affectum vel consensum impellat, est solùm peccatum veniale, sicut excessus aliarum passionum, qui nullam aliam noxam infert, nisi quòd mentem perturbet, & curis cogitationibúsque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati consensum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt si timore mortis (id est, vt mortem, quam times, euadas) paratus sis aliquid facere vel omittere, cuius commissio vel omissio est peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: si veniale, erit veniale. Et hoc est quòd vult D. Thomas art. 2. qu. 125. Hunc timorem vetuit Dominus Matth. 10. cùm ait: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod faciant.*

Quale peccatum.

Notandum est, nõ omnem inordinatum timorem opponi virtuti speciali fortitudinis, sed cum tãtùm, qui est circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim solis fortitudo versatur, vt suprà dubit. 1. ostensum est, ac proinde etiam vitia fortitudini aduersa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. sicut enim in omni virtute est inordinatus amor, & consequenter etiã inordinatus timor (omnis enim timor nascitur ex amore boni amati, & omnis amor parit timorem, si bonum amatum potest amitti, vt ex 1. 2. qu. 25. art. 1. & 2. constat) ita in omni vitio habituali est inordinatus amor alicuius boni creati, & consequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet amittere suas voluptates, auarus pecunias, ambitiosus honores: solus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduersatur fortitudini. 62

Timor inordinatus aliorum malorum.

Intimiditas, vel potiùs vacuitas insti timoris, est alterum vitium fortitudini oppositum, deficiens in timendo: non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim non solùm reprimit timorem, ne excedat, sed interdũ etiam 63

Intimiditas.

exci

excitat, vt malum declinetur; vt quādo illud vires superat, nec est iusta ratio cur sustineatur. tale est terræmotus, fulmen, naufragium, vis hostilis longè superior. Denique omnia manifesta pericula mortis, quando deest causa subeundi. In huiusmodi ergo nō timere, vitiosum est; quia est causa cur malum non declinetur: timere autem, laudabile, quia est causa declinandi. Huc pertinet securitas perniciosa eorum, qui se manifestis periculis mortis, cùm in peccato mortifero sunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

64 Prouenit autem hoc vitium ex triplici causa. *Ex qua causa proueniat.* Primò, Ex eo quòd vitam suam minoris faciat quàm oportet: qui enim aliquid parui æstimat, non multùm timet illud amittere, etiamsi periculo sit expositum sicut autem vitiosum est, pluris facere vitam quàm oportet; (vt cùm anteponitur virtuti) ita etiam vitiosum est, eam minoris facere quàm oportet, vt cùm vanæ gloriæ vel rerum temporalium causà manifesto periculo obiicitur: est enim bonis temporalibus longè præstātior: tum quia res temporales sunt propter vitam humanam, ad eam fouendam, solandam, ornandam: tum quia vita ista temporalis facultatem iustitiæ & meritorum vitæ æternæ suppeditat.

Secundò, Ex superbia; hæc enim facit vt homo sibi præfidat, & alios cōtemnat, quasi ab illis lædi non possit, & ita non timet, iuxta illud Iob 41. *Factus est vt nullum timeat, omne sublime videt.*

Tertiò, Ex animi stoliditate: vnde Aristoteles 3. Ethic. cap. 7. ait *furiosos nihil timere.* sic quidam milites nihil timent: quia per vecordiam non concipiunt animo quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Hoc vitium est peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali & periculi, cui se defectu timoris exponit: si enim sit magnum malum, (v.g. mors) cui sine iusta causa se obiicit, erit peccatum mortale, nisi fortè per stuporem animi excusetur. si autem malum sit paruum, vel periculum nō sit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non est distinctum peccatum ab eo, quo quis se periculo exponit: solum enim est peccatum quatenus est causa illius, continens tacitum in illud periculum consensum. *Audacia* seu temeritas hic accipitur pro excessu in audendo, & aggrediendo, cùm quis vt malum imminens repellat, aggreditur aliquid quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo modo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iisdem causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, sicut & *iactantia*, cui vt plurimùm hoc vitium est connexum: nam audaces ferè sunt iactabundi, & volunt videri fortes, cùm non sint. hinc fit vt plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles θρασύδειλοι vocat, quasi dicas *audacitimidos*, quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Initio enim* (vt idem Aristoteles ait) *sunt praproperi, & antè quam res vrgeat, adire pericula volunt, in ipsis autem periculis cedunt & absistunt. at viri fortes, in factis ipsis sunt acres & celeres, ante facta sedati & quieti.* Quandò verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem non apprehendentis, tunc se in pericula cæco quodam impetu proiiciunt, & persiliunt, etiamsi parua sit spes victoriæ hos Aristoteles vocat ἐμπλήκτους, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi cui se exponunt, sicut dictum est de timoris vacuitate. 65 *Audacia.*

Circa prædicta Aduerte, etsi solùm tria vitia *fortitudini* opposita numerentur, re verà tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam. vnde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc cōsistit in eo, quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia.* sed sicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* est magna affinitas, ita etiam inter *excessum timendi* & *defectum audendi* Hinc apud Aristotelem eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latini habent nomina distincta, illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam.* 66 *Quatuor vitia fortitudini aduersa.*

CAPVT SECVNDVM.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitiis oppositis,

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes fortitudinis. D. Thomas qu. 128.

1 *Subiectiua partes.* OTANDVM ex D. Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thomam, non habet, quia ipsa est species specialissima, cùm versetur circa pericula mortis, quæ omnia sunt eiusdem generis, etsi alia aliis maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutum ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus, alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide, hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantùm consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel Philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum. *Fortitudo naturalis.*

Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum su- *Supernaturalis.*

prema

pernaturalem supponit, & prudentia supernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem sustinet, quia decet Christianum, crucis Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etsi enim istæ fortitudines circa eadem pericula & circa easdem passiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta versentur; tamen non eamdem prorsus rationem formalem in illis spectant. vnde nec ob eamdem causam ad suas functiones mouentur, sed ob diuersam, & affectibus planè diuersis. qua ratione etiam in fortitudine naturali discrimen specificum fortasse inuenire posset.

Partes integrantes.

2 *Partes integrantes* vocat, non ex quibus ipse habitus intrinsecè coalescat, sed quæ necessariæ ad integrum fortitudinis officium.

Potentiales.

Esse quatuor partes fortitudinis.

Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porrò huiusmodi partes quatuor numerantur à D. Augustino lib. 81. qq. q. 31. ex Cicerone: *Fortitudo*, inquit, *est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perseuerantia*; quod D. Thomas optimè declarat qu. 128. art. vnico in corp & ad 5.

Officium enim *fortitudinis* in duobus situm est, *in aggrediendo, & in sustinendo.* Ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum suscipiendum: hanc præstat *fidentia*; qui enim confidit se malum imminens superaturum, facilè periculum suscipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teste D. Augustino ex Cicerone, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, cogitatio & administratio.* Itaque hæ duæ virtutes, quatenus versantur in periculis mortis, sunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggressionis.

Similiter ad sustinendum, qui est alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum est, Ne animus difficultate & asperitate malorum frãgatur. ad hoc valet *patientia*, quæ tristitias & dolores moderatur; animúmque continet ne hisce passionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum est, Ne diuturnitate malorum fatiscens, cœpta bona abrumpat & desinat; & ad hoc est *perseuerantia*: quo nomine hîc intelligimus non eam, quæ est iustitiæ vsque ad finem continuatio, sed propositum durantibus malis in cœpto perseuerandi.

Quomodo sint integrantes.

3 Ex his patet, qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum si considerentur vt versantur in propria fortitudinis materia, id est in periculis mortis, sic enim ad integrum illius officium concurrunt, suntque veluti quædam illius membra.

Quomodo potentiales.

Si verò spectentur in aliis quibusdam materiis minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non assequantur. vide suprà ca. 46. dubit. 1. Sic *fidentia*, est virtus, quæ in aliis rebus difficilibus extra pericula mortis, promptũ animum præstat; *magnificentia*, quæ talia splendidè exequitur; *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perseuerantia*, quæ in finem in illis perdurat.

Reducuntur ad supradicta.

4 Notandum est Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adiici à Macrobio li. 1. in somnium Scipionis; *magnanimitatem, securitatem*, & *constantiam*. Verùm magnanimitas & securitas sub *fidentia* possunt comprehẽdi; *fidentia* enim continet credulitatem mali superandi vel boni consequẽdi, & spem conficiendi vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim, vt id quod arduum est, videatur confici posse, & simul eius desiderium inijcit.

Securitas est perfectio quædam *fidentiæ*; excludens timorem & anxiam curam. tunc enim securus est animus, quando ita confidit vt non ampliùs timeat vinci à malo, vel excidere à bono; item quando malum est superatum.

Constantia ad *perseuerantiam* pertinet. quid enim est aliud *perseuerantia* quàm *constantia* vsque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non sinit animum à recto desciscere.

Non sunt omnes distincti habitus.

5 Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes esse virtutes distinctas, sed satis esse vt sint actus distincti: eiusdem enim habitus est, præbere se magnanimum & confidentem in periculis, & securum absque anxietate. Item eiusdem virtutis est, efficere patientem, constantem, longanimem & perseuerantem.

Cetera vide apud D. Thomam in respons. ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, Græcè λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, sed animi confidentiam & promptam audaciam significat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiã in malum, vt ex Græcis Auctoribus constat. hinc λημάτιας vir strenuus & animo confidenti, quod est virtutis; vel etiam præfidenti, quod est vitij.

DVBITATIO II.

Quid sit magnanimitas, & qui eius actus.

D. Thomas quæst. 129.

Quid magnanimitas.

6 MAgnanimitas, seu magnitudo animi, Græcè μεγαλοψυχία, est virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. Magnus enim dicitur animus, qui ad magna adspirat, eáque sola æstimat & cogitat, parua negligit vel despicit. ex affectu enim & studio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ sola est hominis bonum, & ornamentum quà homo est, animum perficiens, & æternum permanens, æternamque vitam concilians: cetera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui sunt momenti, vtpote ad vitam istam corporalem dumtaxat & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna sint bona; tamen non omnia in suo genere sunt magna vel ardua: sunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in singulis virtutum generibus magna seu ardua censentur, magnoque honore sunt digna; vt sunt magnæ abstinentiæ, magna vitæ austeritas, magni labores pro salute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis studium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat.

Quid verò magnum.

Nec obstat, quòd omnis virtus, si perfecta sit, ad opera magna sui generis incitet; (magna enim virtus abstinentiæ, ad magna ieiunia; magna

seligio, ad magna in Deum pietatis officia impellit)quia aliam rationem formalem, seu aliud motiuum intrinsecum aliæ virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel Religionis; sed quia magna sunt & ardua; id est, quia cōsentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præsidiis adiuto, magna rerum cœlestium cognitione instructo, magnis præmiis illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facilè videt, magna virtutum officia sibi congruere, & decorum esse nonnisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri. Itaque esse *magnum* seu *arduum* in operibus virtutum aliorum, est ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quā ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sui materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint, seu in gradu heroico, inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ex sua materia, quę honestas in magnis operibus est illustrior. Itaque magnitudo operum non se habet tanquam motiuum principale seu formale illarum virtutum, sed vt circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & vt circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis.

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutū.

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

Quomodo aliæ virtutes inclinēt ad magna.

8 Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem habet enim distinctum obiectum formale, à quo suam speciem accipit: & illa opera solùm se habent instar materiæ, cui suam formam inserat, quæ est, esse magnum & arduum.

Distinguitur specie ab aliis.

Hāc doctrinā expresse tradit Caietanus q.129. art. 1. & 4. & est D. Thomæ ibidem sed clariùs in 3.caput lib.4.Ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *Etiam viri magnanimi esse videatur quod in quaque virtute magnum est*, vbi dicit: *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab aliis, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere, magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & sic de aliis. Idem docet qu. 134.art.2. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis; & infrà cùm ait, *Videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum, nam & maiores eas amplioresque facit, & sine illis constare nullo modo potest.*

9 Dices, Aristoteles cap. illo 3. & D. Thomas q. 129.art.2.3. & 4. docent *magnanimitatem* versari circa *magnos honores*, ideóque esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum.

Obiectio. Respons.

Respondeo negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur, non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tamquam circa materiam semotam, moderando appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quàm par est æstimemus: sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tamquam circa obiectum materiale, seu materiam propinquam, magnitudinē & excellentiam quamdam in illis appetēdo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat, & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti possit, & facilè donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna sincero affectu designet, ne vel si honor absit, desistat, vel si adsit, eius affectu potissimùm moueatur. qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student, potissimùm infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit, itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus, eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solùm in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in contumeliis & omni fortunæ conditione, vt Aristoteles loco citato docet: *Maximè*, inquit, *in honoribus versatur vir magnanimus. verùm tamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secunda & aduersa fortuna quicquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mœrore contrahetur, nam ne in honorem quidem sic animatus est, qui tamen quàm maxima res est.*

Quo modo versetur in magnis honoribus.

Etiam in contumeliis & fortuna aduersa.

Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus eius, quod ipsa potissimùm intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sint digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim est vera virtus, quę honorem humanum sibi propositum habet, vt docet D. Augustinus libr. 5. de ciuit.cap 12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna. 10

Officium magnanimi.

Secundum munus eius est, appetitum honorū moderari, ita vt eos neque multùm appetat, neque plus quàm par est refugiat: si deferantur, iis non extolli, non exultare lætitia, sed moderatè se gerere, vnde Aristoteles ait: *Magnis honoribus & iis qui à viris bonis deferētur, modicè delectabitur, tamquam sibi accōmodatis: qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur, prorsus contemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cùm enim nihil magni æstimet, nisi quod verè magnum est, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multùm curet illorum secundos vel contrarios successus.

Quamuis autem magnanimus honorem huius mundi parui æstimet, neque propter illum operetur, maximi tamē facit honorem cælestem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & sit. hic enim honor est pars nostræ felicitatis, & præmium virtutis, & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2.Corinth. 10. dicitur: *Qui gloriatur, in Domino glorietur, non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. vers. 38. apertè indicatur, *gloriam quæ à solo Deo est*, esse quærendam. 11

Quem honorē possit magnanimus quærere.

Patet secundò, Hanc virtutem maximè reperiri in iis, qui spretis omnibus quæ in mundo sunt, 12

Quibus insit hæc virtus.

Christi

Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potissimùm in duobus sita est; in contemptu earum rerum quæ maximi vulgò æstimantur & quæruntur, vt sunt diuitiæ, voluptates, & honores; & in conatu nisúque ad ea quæ sunt maximè ardua & honore cœlesti digna; vt sunt consilia Domini, perfectio vitæ Christianæ.

13 Patet tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam & securitatem. Fidentiam* quidē, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multùm confidat se posse conficere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum desiderio teneatur; quorum vtrūque est in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multum curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij à Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur. magna quoque cōfidentia securitatem parit.

Fidentia & securitas.

14 Vt meliùs huius virtutis indoles intelligatur, Notandum est, ab Aristotele assignari viginti mores seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis, meritò vitâ & moribus exprimendæ.

Mores magnanimi.

Prima, *Dignum se magno honore existimare*, intellige, spectato officio quod gerit, vel donis Dei quibus est ornatus. Cùm hoc tamen stare potest vt sit humillimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic sancti in cælis & humillimi sunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sui consideratione.

Secunda, *Modicè honoribus etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari, a vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In prosperis & aduersis moderatum se præbere.*

Quarta, *Non offerre se casibus paruorum periculorum, nec amare pericula eò quòd paucas res magni faciat, magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *se exponere, & tunc vitæ non parcere.* Aristoteles, tribus verbis: Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δέ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio cōpensare.* vnde fit vt non multum meminerit beneficiorum acceptorū; quia maioribus illa beneficiis obruit. quod intellige de beneficiis humanis & vulgaribus, quæ ipse facilè potest vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab aliis potest accipere; & ita non curat: vel certè sua industria potest consequi: & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque instruere*: hoc enim est perfectionis & δυναμεως signū.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum*; nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum auctoritate. *cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum.* sic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia respicit.*

Nona, *Non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere*: hoc enim potiùs ambitiosi, quàm magnanimi.

Decima, *Cunctari, & quietem agere, nisi res magna sit proposita*; quia parua non moratur, vnde fit *vt pauca faciat, sed magna.*

Vndecima, *Aperte odisse, & apertè amare*, puta quæ odio vel amore digna: Græce est, εἶναι φανερόμισον καὶ φανερόφιλον. *quia timentis est, fronte occultare sententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentiæ. Addit Aristoteles; *Amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus.* id est, Cùm res humanas parui faciat, facilè ita se gerit, vt etiam alios parui pēdere videatur. quod intellige, quando de veritate vel iustitia agitur. exempla habemus in martyribus, & aliis viris sanctissimis.

Decimatertia, *Uti dissimulatione in vulgus*: non 15
enim sua patefacit omnibus, sed tegit, non enim quærit vulgi laudes.

Decimaquarta, *Non posse alterius nutu viuere, nisi amici*: seruile enim id est, nec sine assentatione fieri potest; à qua ille longissimè abest. quòd si amici nutu viuere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cum omne bonum subdito ex sincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei præsidet. vnde patet, religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed ei consentaneam esse.

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum est*, inquit Aristoteles, puta in rebus humanis.

Decimasexta, *Non meminisse iniuriarum: viri* 16
enim magnanimi non est, ait idem, *memorem esse, præsertim iniuriarum, & malorum, sed ea potiùs pro nihilo putare.* Itaque viles animæ sunt, Aristotelis sententiâ, qui iniurias priuatas sine fine persequuntur. quo modo enim non viles, quorum status & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quantò generosius est, statum suum extra fortunæ aleam repositum ducere; nec se à quoquam nisi à seipso lædi posse? Multùm igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos putat.

Decimaseptima, *Non cupidè loqui de hominibus*: 17
quia neque vt laudetur solicitus est, nec vt alij vituperentur: nec aliorum laudator est, nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi accepta contumelia, vbi Aristoteles permittit illis rependere ὑβριολογίαν, id est, probrum seu conuitium, acceptâ contumeliâ ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, vt sic contumelia repellatur. plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apostoli, & Domini nostri: idque maioris animi est signum. *Leo ad latratus canum vix lentus respicit.*

Decimaoctaua, *In rebus, quæ necessariò perferenda, vel quæ exigua sunt, non esse queribundum aut supplicem: quia est animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle possidere res honestas quàm fructuosas, hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

Vigesima, *habere motum tardum, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam: quia festinare non solet, qui paucis rebus studet: nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur.* Ita Aristoteles.

DVBITATIO III.

Quæ vitia magnanimitati aduersentur.

D. Thomas quæst. 130. & 131.

18 OPponuntur magnanimitati tria vitia per excessum, *præsumptio, ambitio,* & *inanis gloria.* *Præsumptio* respicit propriè opus aliquod, *Ambitio* honorem, *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Pusillanimitas*; quæ tamen illis tribus respondet.

Præsumptio quid sit. *Præsumptio*, quam etiam *præsidentiam* Latini vocant, est nimia suarum virium confidẽtia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires. *Vires ipsius* intellige quas vel in seipso, vel in aliis paratas habet. quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimur. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horũ omnium si quis aliquid supra suam facultatem tentet, erit vitium præsumptionis; vt patet ex Caietano v. Præsumptio, in Summa.

19 *Supponit falsam opinionẽ.* Hoc vitium in intellectu supponit opinionem falsam de suis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntatis consequens culpabilis esset; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolutè exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertineret, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitium. Hoc modo præsumptuosi & præfidentes censendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non præuio longo studio, vel sanctorum Patrum lectione: qui tẽtant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiæ: qui solis naturæ viribus putant se posse benè viuere & legem implere. Item qui absque debita peritia suscipiunt officium Medici, Aduocati, Parochi, Confessoris, &c. qui vsurpant sibi potestatem, quam non habẽt, vel maiorem quàm habent; vt si Diaconus vellet offerre sacrificium, absoluere, baptizare coram sacerdote, si Iudex sæcularis cognoscere de causis Ecclesiasticis.

Esse peccatum. Hoc autem peccatum esse probat D.Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem, vt nihil conentur supra suam facultatem; sed solùm inclinent ad opera viribus suis commensa: præsumptio verò impellit ad id quod est supra facultatem.

20 Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, sicut præsumptio Medici, Iudicis, Confessoris: vel quando prouenit ex errore contra fidem, sicut præsumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè est peccatum veniale Ita Caietanus suprà.

Præsumptio misericordia. *Præsumptio de misericordia Dei*, (quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum) qua quis non curat diuinam iustitiam, cõfidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiamsi non sit solicitus de conuersione vitæ, potiùs opponitur spei quàm magnanimitati; excedit enim modum in sperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de sua virtute; sicut desperatio deficit, non satis de ea confidens. nisi fortè hæc præsumptio proueniat quòd sibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediatè præsumit & præfidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longè illam superat; & sic erit contra magnanimitatem.

Ambitio est inordinatus appetitus honoris: *honor* autem est testimonium excellentiæ; quod multis modis deferri potest, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, concessione loci honoratioris, erectione statuæ, delatione officij, magistratus, principatus, &c. vt dictum est suprà cap. 36. dub. 3. hos omnes modos respicit ambitio; qui enim aliquid horum sibi inordinatè appetit deferri, est ambitiosus. 21 *Ambitio.*

Inordinatè appetitur honor trifariam. Porrò honor tripliciter inordinatè potest appeti Primò, Si appetas honorem ob rem quæ tibi non conuenit, vel notabiliter maiorem quàm par sit; vt si quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit præcedere sacerdotem aut Episcopum: si adspires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus; si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, Si quæras honorem ex re quæ tibi conuenit, sed illicita, v.g ex rebellione, quòd audeas resistere tuo Principi; ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem, vt paratus sis Deum offendere causâ illius acquirendi vel conseruandi: vt si Episcopatum compares per simoniam, Principatum per bella iniqua: si vt officium retineas, iniquum pręstes iusiurandum, &c.

In primo est peccatum veniale tantùm, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio similiter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus est vti. 22 *Quale peccatum.*

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mat. 23. *Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi*, &c. & Ecclesiastici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur ex superbia. Oritur hoc vitium ex superbia. sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentiæ; ita ambitio est inordinatus appetitus honoris, qui est testimonium excellentiæ: vnde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam vt propria passio, vel vt effectus adæquatus.

Si autẽ honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 132. art. 1. ad 3. quia per se est obiectum indifferens, proximè accedens ad rationem honesti, cùm sit testimonium & imago quædam virtutis.

Inanis gloria, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanæ gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum, in alio existens. *Gloria est clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellẽtia alicuius. Itaque complectitur *opinionem & laudem*, & consequenter *famam*, quia bona fama in laude cõsistit: supponit autẽ excellentiam aliquam veram his dignam, tãquam materiam & obiectum 23 *Inanis gloria.*

opi

opinionis & famæ. vnde patet, gloriam ab honore diſtingui, & conſequenter ambitionem à cenodoxia ſeu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, ſita eſt. Honor verò in dignitatibus, magiſtratibus, & aliis teſtimoniis excellentiæ, quæ ſignis exhibentur. quando tamen vana gloria ſtatuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda eſt.

Poteſt auté gloria tripliciter eſſe vana in propoſito. Primò, Si de ſimulata excellétia quæratur opinio vel fama: ſicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui ſe fingunt peritos alicuius diſciplinæ, cũ non ſint. Secundò, Si maior quæratur quàm par ſit, aut de rebus aliàs indignis; ſicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos qui de rebus non poſſunt rectè iudicare: ſicut ſi quis coram imperitis diſputaret, vt ſapiens ab eis habeatur: niſi fortè id ad vlteriorem finem honeſtum referret.

24 *Quale peccatum ſit.* Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale, Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod eſt peccatum mortiferum; vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio: nam talis gloriatio includit facti approbationem. ſi tamen non de ipſo facto, ſed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto pateſiunt, gloria quæreretur, non eſſet per ſe peccatum mortale: quia cum eo ſtare poteſt facti praui deteſtatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea quæ ad ſalutẽ ſunt neceſſaria: vel aliter paratus ſit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudęorũ, de quibus Ioan. 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Extra hos caſus ſolùm eſt veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per ſe veniale eſt: neque fit mortale, niſi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur.

25 *Eſt vitium capitale.* Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia ſeu capitalia, à D. Gregorio libr. 31. Moralium cap. 31. quẽ ſequitur D. Thomas q. 132. art. 4. & 5. & ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur, ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ naſcuntur. talia ſunt quæ verſantur circa obiectum valdè appetibile, cuius cauſa plerique mortalium parati ſunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (ſub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates guſtus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia ſunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria.* Item quæ verſantur circa obiectum valdè moleſtum, ſaltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel moleſtiæ ſolãdæ cauſâ, etiam multa mala facere ſolent, vt ſunt *inuidia, ira & triſtitia.*

26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.* Sic igitur vanæ glorię cupiditas eſt vitium capitale; ex qua naſcuntur hæ ſeptem filiæ, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocryſis, contentiones, pertinacia, diſcordiæ, & nouitatum præſumptiones.* Ratio eſt, quia *vana gloria* conſiſtit in manifeſtatione ſuæ excellentiæ ſiue veræ, ſiue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & ſic eſt *iactantia*; vel per facta: quę ſi vera ſint, & aliquid admirationis habeant, erit *præſumptio nouitatum*; (has enim ſolent homines magis admirari) ſi falſa ſint, erit *hypocriſis.* Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis oſtendere te non eſſe altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus; quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhæret ſuæ ſententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *diſcordia*, qua quis non vult alteri conſentire. Tertiò, Quoad verba; ſicque eſt *contentio.* Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam.* vide D. Thomam art. 5. q. 132.

Quòd auté hæc tria vitia magnanimitati aduerſentur, perſpicuum eſt ex dictis. *Magnanimitas* enim verſatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta menſuram ſuarum virium tendit. hac ratione aduer- 27 *Aduerſantur magnanimitati tria prædicta vitia.*
ſatur ei *præſumptio*, quæ ad idem ſupra vires tendit. Secundò, Verſatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur; ſic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum; hæc enim ad eamdem virtutem, ad quam honor, pertinent. ſic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibuſuis rebus, etiam ex muſtacco, & apud quoſuis gloriolam captat. Ariſtoteles non expreſſit diſtinctè omnia vitia, quæ magnitudini per exceſſum opponuntur, ſed ſolùm vnum, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui eſt indignus, ſeipſum dignum magnis honoribus æſtimat, ſplendoréque veſtium & opum oſtentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους. quaſi dicat laxos aut tumidos, vel περὶ τὰς τιμὰς κεχηνότας, honoribus inhiantes; χαῦνον enim à χαίνειν hiare, ductum. eoſdem dicit eſſe ſtolidos, & ſeipſos ignorare.

Puſillanimitas, quam Ariſtoteles μικροψυχίαν 28
vocat, eſt alterum extremum magnanimitati di- *Puſillanimitas.*
rectè oppoſitum. hoc vitium ſupponit apprehenſionem, qua quis omnia tamquam nimis magna, & ſuam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus ſuis refugiat officia ad quæ probè eſt idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facilè alioquin poſſet præſtare. Si vocetur à Deo ad Religionem, imaginatur rem eſſe nimis grauem, triſtem, intolerabilem; nec audet capeſſere. Rurſus conſiderans ſuam conditionem, putat ſe indignum honore qui defertur, (quaſi honor ſit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamſi recta ratio aliud poſtulet; ſéque nimiùm abiicit, non habita ratione officij vel gradus, in quo eſt conſtitutus. Eodem modo ſe habet etiam ad gloriam, laudem, & famam; etſi his verè ſit dignus, vnde perſpicuum eſt, hoc vitium reſpondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præſumptioni, ambitioni, & vanæ gloriæ. vt enim nimiùm refugit opera & officia ſuis viribus commenſa, repugnat præſumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanæ gloriæ.

Hoc vitium eſt peccatum mortale, ſi id, quod 29
detrectat, tale ſit, vt ad illud ſuſcipiendum ſub *Quale peccatum.*
peccato mortifero teneatur. ſi autem ſolùm teneatur ſub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamſi res ſit conſilij tantùm; nam etſi non teneatis amplecti, tamen ex puſillanimitatę animi

refugere,quasi vires,quas Deus tibi dedit vel paratus est dare,superet,malum est.

Contra pusillanimitatem. Aduersus *pusillanimitatem* facit consideratio diuini auxilij, quod in iis, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præstò est, exempla Sanctorum,magnitudo præmiorum, & alia quæ fiduciam augent.

DVBITATIO IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.

D.Thomas q.134.135.

30 *Dupliciter accipitur. 1. Generatim.* NOmen *Magnificentia* dupliciter accipi potest,vt colligitur ex D. Thoma, q.134.art.1. Primò in genere,pro quauis virtute,quę facit res magnas;siue illæ sint actiones,quas Græci *πράξεις* vocant;siue res effectæ,quæ *ποιεῖν facere* enim aliquando generatim sumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. Hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis.& conuenit etiam Deo & Christo;cernitúrque in opere creationis, redemptionis,gubernationis,sanctificationis, glorificationis.hæc enim valdè magna sunt,& horum ratione Scriptura tribui Deo & Christo *magnificentiam*,1.Paralip.29.Psalm.8.110.144.& alibi.

31 *2. Speciatim.* Secundò, Pro virtute humana, quæ magnis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit.hoc modo est peculiaris virtus,quam explicat hîc D.Thomas, & Aristoteles libr.4.Ethicorum cap.2 eámque vocat *μεγαλοπρέπειαν*, q. d. *magnidecentiam.*

Quomodo distinguatur à magnanimitate. Distinguitur à *magnanimitate*, secundùm Caietanum art. 2. quòd hæc intendat magnitudinem in actione virtutis; (hanc enim vult magnam & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles, ipsam esse omnium virtutum ornamentum, nimirum quia earum actiones illustriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis, vel vsibus humanis accommodatum,magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasteriis, Collegiis, in constituendis piis fundationibus,in epulo publico exhibendo,quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis,quam refert D.Augustinus,q.31 tract.83.qq. *Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum,cum ampla quadã & splendida propositione cogitatio atque administratio.* In iisdem tamen versari etiam potest magnanimitas,si spectentur vt sunt magna virtutũ opera, vt expressè docet D.Thomas art.2. ad 2. cùm ait: *Ad magnanimitatem pertinet non solùm tendere in magnum,sed etiam in omnibus virtutibus magnum operari,vel faciendo,vel qualitercũque agendo,vt in 4.Ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam esse magnanimitatis;vel parum ab ea distingui,vt versatur in tali materia.

32 *Officium magnificentia.* Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est,efficere,quando ratio id postulat, vel suadet. Deinde huius rei causâ affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat,vel non decore perficiat.tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiendis & perficiendis prouenit ex affectu pecuniæ non mediocris,sed grandis, & ingentis summæ,quæ impendenda: hic enim affectus facit vt homini valdè difficile sit tantam copiam profundere,quantum opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit *liberalitas*,quia hęc solùm moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expensas;tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet, non ex affectu magnitudinis summę;sed simpliciter ex affectu pecunię;at longè alia sentitur dum magnæ expensæ faciendæ; vnde oportuit maiorem quamdam esse virtutem, quæ id præstet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus:hanc *magnificentiam* vocamus. Simile cernitur in honoribus:affectum enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus *ἀνώνυμος*, quam *φιλοτιμίαν* vocare possumus,hoc nomine in bonam partem accepto. vide Aristotelem libr.4. Ethic.c.4. & D.Thomam.qu.129.art.2. *Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecunias.*

35 *Cur non duplex circa voluptates, &c.* Petes, Cur non simili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis,altera circa maximas,altera circa mediocres?

Respondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est vt illum moderetur etiam in mediocribus, v. g. ciborum vel venereorum, cuius ratio est, quia idem motiuum seu obiectum formale in vtrisque spectatur: siue enim cibi sint multùm delicati,siue parum,hoc tantum agitur vt eorum vsus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum vsum feratur. Itaque solùm opus est vna virtute abstinentiæ,quæ sicut affectum & vsum temperat in magnis ciborum voluptatibus,ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderandis idem motiuum spectatur: siue magna in illis sit voluptas, siue parua: vnde eadem virtus castitatis vtrique moderandæ sufficit. Pari modo fortitudo, quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Istæ enim virtutes non spectant nisi vnum obiectum formale,siue passio magna sit,siue mediocris. Cum enim voluptates maximæ,& timores magni,& iræ magnæ omnibus sint communes,nec in his magnitudo & mediocritas diuersum faciant hominis statum, sufficit vna ratio honesti in quoque horum genere, quę principaliter moderetur affectum in magnis, & secundariò se extendat ad moderandum in mediocribus. *Circa voluptates gustus.* *Circa voluptates tactus.* *Circa timores.* *Circa iras.*

34 *Circa honores & opes.* Secùs verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores & magnæ diuitiæ sunt paucorum; vnde diuersum efficiunt statum, & consequenter mutant rationem decori & honesti. Hinc fit vt qui magnis honoribus sunt digni, vel magnas expensas facturi sunt,aliam rationem honesti in moderando affectu, & in vsu talium bonorum vel opum spectent & adhibeãt, quam passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magiins honores,alia citea mediocres.Confirmatur,quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant & moliuntur; hi enim soli magnis honoribus sunt digni:atqui magna moliri,est proprium magnanimitatis. ergo moderatio affectus circa magoos honores, & rectus eorum vsus pertinet ad magnanimitatem.

Simili modo expensio magnarum opum secundùm

cundùm rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa, quæ magnos sumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: vnde etiam ad eamdem pertinet, affectum in huiusmodi sumptibus regere. Longe autem aliud spectant homines vt moderentur affectum in mediocribus tum honoribus, tum sumptibus, vt per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemnuntur, possint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum respicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideò ad vsum humanum & moralem diuersa virtute opus fuit. Vide D. Thom. q. 129. a. 2. vbi tamen paulò aliter hæc explicat, etsi in re non sit discrepantia.

Per excessum, βαναυσία.

35 Opponuntur magnificentię duo vitia, alterum per excessum, quod Aristoteles vocat *βαναυσίαν*, q. d. operatiam & indecoram diligentiam in sumptu faciendo; vt cùm quis de industria sumptus auget supra quam res poscat, aut decorum patiatur; sicut faciebat ille, qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è mensa, proiiciebat in Tiberim. Item qui in res paruas sumptus magnos facit, aut inconcinnè splendorem & magnificentiam ostentat; sicut ille, qui scenæ præpositus substernebat histrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cùm hiems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam *ἀπειροκάλους* vocat Aristoteles, id est, decori inexpertos & ignaros.

Per defectum, μικροπρέπεια.

36 Alterum per defectum, quod Aristoteles vocat *μικροπρέπειαν*, D. Thomas *paruificentiam*, cùm quis pię angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: vt si Templo, vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum stramineum, vt minus expendat. *Hic* (vt Aristoteles ait) *magna pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit; & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniaq; se efficere maiora quam oporteat arbitrabitur.*

Est peccatum veniale.

Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi fortè ex voto, testamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D. Thomas quæst. 136.

PAtientia dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur.

Patientia quomodo sit pars integralis.

37 Primò, pro virtute, quæ firmat animum aduersus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in Martyribus: hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadæquatè cõcepta. de qua suprà cap. 1. dub. 1. huius libri tertij.

Quomodo potentialis.

Secundò, Pro virtute quæ in aliis malis animum confirmet moderando mœrores qui ex illis percipi solent; ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat, vt in morte parentum, filiorum, amicorum; in exilio, in damnis, in morbis, in contumeliis, aliisque id genus malis: hæc enim magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpe ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant. hoc modo est virtus annexa fortitudini, vt secundaria principali.

Materia

Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia & afflictio animi ob mala prędicta incidere solita: hanc enim vel planè compsimit, vel moderatur, ei quamdam sui similitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans, vt recta ratio præscribit, & virum patientem decet: nimirum, vt rationem plenè sui compotem relinquat, nec virtutes alias in suis officiis impediat. Remota, sunt actiones, verba, & gestus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per tristitiã nihil indecori foris agat; sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem, sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quòd patientia illis formam seu modum virtutis imprimat; (hanc enim solis affectibus internis & actionibus externis communicat) sed quia sunt obiectum & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

Sed Notandum est, hanc moderationem posse fieri dupliciter. 38

Ex vario affectu possumus moderari tristitiam.

Primò, Ex affectu solius honestatis, quæ in illa relucet. moderari enim tristitiam, & mentem in quadam æquanimitate cõseruare, statúmque externum corporis huic cõformem reddere, per se bonum est & honestum. & hoc modo patientia est virtus specialis, à ceteris distincta.

Secundo, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per tristitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, non est virtus distincta à ceteris: nam quæuis virtus sicut amat honestum sui generis, ita ex vi huius amoris resistit iis, quæ illi directè vel indirectè repugnant, animumq; aduersus ea firmat. hoc modo passim accipitur in Scripturis, & Patrum scriptis, & in sermone vulgari. quicumque enim affectu alicuius virtutis moderatè fert afflictiones, patiẽs dicitur.

Definitio Ciceronis.

Hoc modo definitur à D. Augustino q. illa 31. ex Cicerone, cùm ait: *Patientia est honestatis aut vtilitatis causâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* vbi illud *honestatis*, intellige generatim de omni honesto, quod propter se expetitur. *Vtilitatis*, de eo quod ad aliud honestum vtile est, vt si patiaris pecuniæ consequendæ causa, qua soluas creditori: nam solius vtilitatis causa, si vtile ab honesto distinctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quòd semper sit in potestate non pati; sed quia in potestate est malle pati quàm ab officio rationis decedere, quàm improbè vel indecorè agere. *Diuturna*, intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiẽs esse animo cõparatus ad patiendum longo tempore, si opus sit. Eòdem pertinet descriptio D. Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex Indiculo constat esse ipsius, etsi Erasmus reclamet) cap. 2. *Patientia hominis est, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

Necessitas huius virtutis.

39 Ex his perspicuum est; quàm patientia sit necessaria. tam enim est necessaria ad salutē, quàm est necessarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel nostra mortalitas inuehit, vel ab aliis irrogantur, a bono non abstrahi, aut ad malum nō impelli, & quia huiusmodi mala maximè oppugnant Christianos vt rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscriptum non viuant; ideò his maximè necessaria est, iuxta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* quo significatur, salutem animæ non nisi per patientiam acquiri posse. *Possidere* phrasi Hebræa accipitur pro acquirere; sicut ibi, *Possedi hominem per Deum*, Genesis 4. &, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, Prouerb.8. Parum apte hunc locum explicat Martinus de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrùm hæc tolerantia malorum affectu solius honestatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius quæ oppugnatur, an vtriusque fiat: nihil enim horum peculiariter est præceptum expedit tamen quamplurimas rationes sibi propositas habere, ob quas mala fortiter sint perferenda: efficaciùs enim multa bona, quàm vnum mouent.

Longanimitas.

40 *Longanimitas*, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potiùs est pars patientiæ; vel ipsa virtus patientiæ inadæquatè concepta, (vt ex D. Thoma art.5. colligitur) quàm virtus distincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil est aliud, quàm patientia, vt circa tale malum versatur, spectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras nostras & tergiuersationes tolerat, quæ illi quodammodò molestiam adferunt.

Vitia patientiæ aduersa. Insensibilitas.

41 Vitia patiētiæ aduersa, sunt *Insensibilitas* & *Impatientia*. illud per defectum: non enim est laudabile, nec naturæ humanæ consentaneum, nullis malis neque tuis, neque proximorum tangi; id enim signum est vel brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiei: nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per excessum: vt cùm quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto discedit.

Impatientia.

Quicumque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut soletur, animóque suo sic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* est; iustum dolendi modum, quem patientia præscribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici solet, qui ira vel indignatione excedit, præsertim si hunc motum animi sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facilè irascitur, patiens. quamuis hic potiùs mansuetus sit dicendus, alter iracundus, vt infrà lib.4.cap.4. ostendetur.

Quale peccatum sit.

Est autem hoc vitium per se peccatum veniale tantùm; quia solùm est excessus in dolore, vel iracundiæ motu, signo externo expressus. potest tamen esse mortiferum vel ratione scandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu durities rarò est peccatum mortale; certè per se non potest esse nisi veniale.

Patientia adminicula sex.

42 Quia verò patiētiæ virtus maximè est homini Christiano necessaria, notanda duxi ex Scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta quæ ad eius cultum & exercitationem vehementer possint commouere. Primum sit patientia ipsius Dei: in qua duo potissimùm consideranda. Alterum, quòd tanta beneficia assiduè in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque eleganter expressit Tertullianus libro de patientia, cùm ait: *Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem*, &c. *diuina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patiētiæ exemplum: iam primùm qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit: qui temporum officia, elementorum seruitia, totius geniture tributa dignis simul & indignis patitur similiter occurrere: sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum adorantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum ideircò non credunt, quia sæculo iratum tam diu nesciunt.* Eumdem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio: *Si Dominus*, inquit, *nobis Pater & Deus est, sectemur patientiam domini pariter & patris: quia & seruos oportet esse obsequentes; & filios non decet esse degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patientissimè sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cùm imbribus terras rigat, nemo à beneficiis eius excluditur, quò minùs iustis simul & iniustis indiscretas pluuias largiatur? videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxiis, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere; & cùm crebris, imò continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat*, &c.

Patiētia Dei.

43 *Obiectio.* Dices, Hānc patientiam esse alterius rationis: Deum enim non esse capacem mœroris aut molestiæ, quam patientiā sustineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Resp. Quomodo patientia Dei sit nobis exemplo.

Respondeo, In patientia duo posse considerari. Primò, Compressionem tristitiæ ex iniuria, vel malo, quo nobis accidit, obortæ. Secundò, Compressionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum tristitia non cadit, quam patientiā soletur. vnde neque hac ratione ipsius patientia proponitur nobis imitandā. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet; quò enim ipsius Maiestas est maior, & creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; eò iniuria in ipsum est grauior, ac proinde magis ipsum prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil sit admirabilius quàm Deum cohibere manus, iramque in peccatores non effundere, & beneficia sua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirum vt ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos qui iniuria nos affecerint: *vt sitis*, inquit, *filij Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*; Matth 5.

Secun

Patientia Christi.

Secundum, Patientia Christi, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *spiritum suum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ speculum; passio verò supremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ discessurus volebat*. Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hic considerandum, quis patiatur, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi, & quando.

Patientia Sanctorum.

Tertium, Patiētia Sanctorū veteris Testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adēpti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit.* & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo extruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias?* &c.

Quòd si illi, rudi illo sæculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam præstitere, quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce Euangelij, in schola Christi, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui Testamenti?

Patientiæ fructus.

Quartum, Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita tum in futura. In hac enim vita Primò, Parit satisfactionem pro peccatis: exiguâ enim tolerantiâ maximas futuri sæculi pœnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum Sessione 14. cap. 9. & Gratianum de pœnitentia dist. 3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, easque reddit stabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio casu inhæsurum declarat hoc Tertullianus: *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat*, &c.

Similia habet Cyprianus libr. de bono patientiæ. hinc Iacobi 1. dicitur: *Omne gaudium existimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet: vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apostolus 2. ad Corinth. 4. ait, *id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum, leue* & *pondus, tribulationis* & *gloria, in præsenti* & *sublimitate*, emphasin & antithesin considera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Omitto alia Scripturæ testimonia. pulchrè in hanc sententiam dixit Tertullianus: *Adeò satis idoneus patientiæ sequester Deus; si iniuriam deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem!*

Tormenta inferni.

Quintum, Tormenta inferorum, quibus sæpè digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hæc attentè considerat, omnia huius vitæ incommoda nihil æstimabit; sed veluti in deliciis ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppressi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit; sed se cùm illa felicem reputat, sibiq; gratulatur, quòd licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Impatientiæ incommoda.

Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam, sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & diriùs animum excrucians quàm ipsum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valdè mitescit. Tertiò, Impellit ad omne genus peccati, ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus: *Vt compendio dictum sit, omne peccatum impatientiæ ascribendum: malum impatientia est boni.* hîc tamen nomen istud paulò laxiùs vsurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis; nam minutiora prætermitto. vide infrà lib. 4. cap. 4. dubitat. 3. de mansuetudine.

Gradus patientiæ.

Quod ad gradus patientiæ attinet, variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum quæ quis patitur: & sic Primus gradus est, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ: quò pertinet patientia Iob, & sanctorum Martyrum, & in primis Christi Domini. 44

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, Sine lamētatione & querimoniis apud alios. Tertius, Cum gaudio; sicut Apostoli, *qui ibāt gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Ad hunc hortatur Apostolus Iacobus capite 1. suæ Epistolæ; *Omne gaudium existimate, fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris siue à Deo siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel aliis qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab iis, qui multis beneficiis à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem, & prouocat iram. vnde difficillimum est erga tales retinere patiētiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solùm æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare; vt sic aliquo modo Dominum nostrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab iis quos summis beneficiis affecerat, patientissimè sustinuit, & pro iisdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DVBITATIO VI:

De perseuerantia, & constantia, vitiisque oppositis.

D. Thom. quæst. 137. & 138.

45 *Perseuerantia dupliciter accipitur. 1. Continuatio iustitiæ.*

P*Erseuerantia*, dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione iustitiæ vsque ad mortem; & sic non est peculiaris virtus, sed conditio quædam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quòd iustitia adhæreat homini vsque ad mortem. Hanc perseuerantiã nemo habet completè & in actu secundo, nisi in termino vitæ; estq; magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Augustinus lib. de bono perseuerantiæ.

2. Propositum persistendi in opere.

Secundò, Pro proposito perseuerandi in bono opere, quãdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest; vt cùm quis vult perseuerare in ieiunio Quadragesimæ vsque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis satisfaciat, vel vt obediat Ecclesiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio bonáque consuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non est vna aliqua virtus, sed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprij boni potest velle operis sui continuationem & durationem vsque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quomodo sit virtus peculiaris.*

Secundò, Præcisè ex affectu ipsius perseuerantiæ & continuationis. nam vsque ad finem constituum in bono opere perseuerare & continuare, per se honestum est, peculiaremq; laudem meretur. hoc modo *perseuerantia* est virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. sicut enim *magnanimitas* est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perseuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem vsque in finem; vincatque tædium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.*

Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonum cuiusuis virtutis. Forma, quam huic inserere intendit, est illius continuatio vsque in finem, quem ratio præscripserit; siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel tẽporis præfiniti. *Continuationem* voco, nõ qua opus nunquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed qua suis temporibus repetatur, & non omittatur, dum statæ vices recurrunt.

Secundaria autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi *materiam secundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non a molestiis quas sustinet. secùs in patientia, cuius cùm præcipuum munus sit, mala æquanimiter ferre, ab illorum perpessione etiam nomen sortitur. Quæ autem hîc Martinus apud Caietanum contra D. Thomam disputat, parui sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem Auctoris, cùm D. Thomam oppugnat: est enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

Constantia parum à perseuerantia differre videtur, in eaque includi. quid enim est aliud *perseuerare*, quàm vsque in finem *constantem esse*, sibique in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quòd *constantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus: vt sunt blanditiæ, promissiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perseuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestæ & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio neque ab Auctoribus, neque vulgò seruari solet; estque in re morali satis minuta: nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua vsque ad finem perstat: & perseuerans, qui ab externis impedimentis non vincitur. Distinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim *constantiæ* in eo sita est, quòd homo sibi in bono proposito constet, sibique similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perseuerantia* verò in eo, quòd in cœptis pergat, eaque vsque ad finem continuet. 48 *Constantia.*

His virtutibus duo extrema aduersantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconstantia*: hæc per defectum, illa per excessum. Qui enim perseuerat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, *pertinax* dicitur: Aristoteli 7. Ethicor. cap. 9. *ἰσχυρογνώμων* quòd fortiùs æquo suæ sententiæ inhæreat, & *ἰδιογνώμων*, quia suæ sententiæ amantior: estque hoc veniale vel mortale, pro materiæ grauitate, vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falsam quam semel suscepit, ne videatur inconstans, cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vsus deprehendit perniciosam, &c. 49 *Vitia extrema.* *Pertinacia.*

Qui verò facilè mutat propositum, vocatur *inconstans*. si id faciat tædio diuturnitatis, vel similis incommodi, *mollis*. Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit grauis, vt cùm quis deserit Institutum religiosum, &c. Si verò sit leuis, veniale. si nullo modo tenebaris, nõ erit peccatum, mutare propositum, & relinquere primum exercitium: nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua passione, tunc enim inordinatè à bono proposito desistis, vt rectè Caietanus v. Inconstantia. de quo vide Gregorium Homilia 3. in Ezechielem, sub finem. *Inconstantia.* *Quale peccatum.*

Hactenus de fortitudine.

LIBER

LIBER QVARTVS DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

HIC liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia eiusq; partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantiæ, seu partibus illi subiectis, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitiis, quæ Temperantiæ speciebus aduersantur; scilicet, Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitiisque oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, ciúsque partibus in genere.

Habet Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Temperantia, & quod eius officium.

D.Thomas quæst. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA, Græcè σωφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas artic. 2. in corp. Primò, Secundum amplitudinem suę significationis, pro virtute, quæ refrænat affectum ab his, quæ ipsum contra præscriptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim insinuat quamdam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit, quo modo non est virtus specialis; nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus, & similibus, quæ ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

2 Secundò, Strictè, & κατ' ἐξοχήν, pro virtute, quæ refrænat appetitum in his quæ maximè alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hic agendum.

Materia. Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quæ tactu percipiuntur ex esculentis, & poculentis, & rebus venereis.

3 Vbi Notandum est ex Aristotele 3. Ethicorum ca. 10. quasdam delectationes esse *spiritales*, quasdam *corporales*. *Spiritales* dicuntur quæ sequuntur operationem mentis, vel phantasiæ, vt sunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusuis veritatis nascuntur. Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi non est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quòd huiusmodi oblectationes moderatè, vel pręter modum quærat, sed vel curiosus vel ambitiosus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quamdam suauitatem nimiùm sectantur; quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita, sed quia pluris, quàm oportet, æstimatur, & solidæ virtuti proponitur. *Delectationes duplices.*

Corporales sunt quæ capiuntur per sensus externos. sed neque circa has omnes versatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans aut intẽperans, quòd aspectu colorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur; nisi quatenus hæc incitãt ad delectationes gustatus, vel tactus. restant igitur horum duorum *Delectationes corporales.*

rum sensuum voluptates; inter quas & illas hæc est differentia, quòd hæ sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriæ. solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsam obiectorum suauitatem, & perfectionem, absque vllo respectu ad voluptates tactus aut gustatus: cetera verò animalia nequaquam; sed solùm vt hæc imaginationem cibi aut commixtionis ingerunt, horumque simul cupiditatem excitant. nō enim lupus delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore, sed esca; & illis per accidens tantùm quatenus apprehensionem escæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, sed vt excitat ad coniunctionem: cuius signum est, quòd non delectentur nisi voce sui generis; non enim passer cantu lusciniæ, sed suæ speciei gaudet, eique respondet.

4 Igitur tēperātia primariò versatur in voluptatibus gustus & tactus moderādis: hæ enim & vehementissimę sunt, & à ratione longissimè abducūt; sunt enim nobis cum bestiis cōmunes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cùm similes brutis faciant, quare maximè necessaria fuit virtus quę has frænaret, & secundùm rationis præscriptum, (quæ humanarū actionum est mensura) vt homine sint dignæ, moderaretur. Secūdariò tamē etiam in oblectatione aliorum sensuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus vel gustatus, mediāte imaginatione, incitant: eiusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem.

Voluptates gustus & tactus.

5 Aduerte tamen, voluptatem gustatus, si per se & solitariè spectetur, non esse sufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æstimatur, neque magnam difficultatem affert, vt patet in iis, qui vina probandi causā degustant, aut obsonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαστος) quòd in deliciis ciborum, & saporum oblectamentis excedat, si in aliis modum seruet; sed delicatus & τρυφερὸς: quia præcipua oblectatio cibi & potus nō est in gustando, sed in fruendo; quæ fruitio fit per contactū, maximè dum traiiciuntur per œsophagū. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine, optabat sibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quam gustatu magis delectaretur, vt Aristoteles 3 Ethic. cap. 10. refert. Itaq; hæc voluptas non sufficit, nisi accedat ea quæ est per sensum tangendi. Verùm quia etiā ex saporibus per sensum gustatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramq; ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maximè cùm gustatio fiat per contactū. & Aristoteles dicat gustatum esse quemdam tactū.

6 Ex his patet Primò, Quæ sit proxima huius virtutis materia, cui suam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus, id est, esculenta, poculenta, & venerea versetur, vt in horum appetitione, delectatione & vsu externo modum rationis seruemus; sequitur, proximam temperantiæ materiam esse horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frænando & coërcendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferant; sed tales sint, vt animum sui compotem, suæque spontis relinquant.

Proxima materia temperantiæ.

Remotior, est ipse externus vsus: huic quoque modum imponit, faciendo vt talis sit, qualis temperantem virum decet.

Remotissima autem, sunt ipsa obiecta delectabilia.

Itaque officium temperantiæ est, moderatè se habere in illis delectabilibus, non solùm vsu & actu externo, sed etiam affectibus internis; nimirum interiùs appetendo quantum, quale, vbi, quādo, & quo modo oportet, & similiter exteriùs vsurpando; sicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non solùm exteriùs in opere, sed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *est in coercendis sedandisque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea quæ nos auertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis eius, quod est beata vita.* Fusiùs & distinctiùs officium huius virtutis expressit D. Prosper lib. 3. de vita contemplat. c. 19. *Temperantia, inquit, temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatum, pudicum, tacitum, serium, verecundum. hæc virtus si in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit*, &c. vbi quasdam functiones tribuit temperantiæ, (vt, cogitationes sanctas inserere, desideria sancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tēpestate defendere) non quòd ipsa hos actus eliciat, sed quia est optima dispositio, hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex consideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pænè vitia & peccata prouenient ex defectu considerationis, quòd bona & mala pro meritis non expendantur. vnde videmus, omnes pænè Sanctos per abstinentiam ad virtutum culmen peruenisse, eamque esse ceterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de supplicum virtutibus: *Continentiam primum tamquam fundamentum in anima collocant, deinde ceteras virtutes superstruunt*; & Menander ipsam ἀρετῆς ταμεῖον, penum virtutis vocat, quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur.

Officium temperantiæ. 7

Omnia peccata quomodo ex defectu cōsiderationis.

Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutem cardinalem seu principalem. sicut enim fortitudo est virtus cardinalis, quia confirmat animū aduersus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè absterrent, ita temperantia, quia coërcet in iis, quę inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. sicut enim illa versatur in principali arduo & terribili, animum contra illud confirmando, ita hæc in principali delectabili, appetitum coërcendo.

Est virtus cardinalis. 8

DVBITATIO II.

Quæ sit regula temperantiæ statuenda.

D. Thomas art. 6.

RESpondeo, Hanc à sanctis Patribus & Scriptura sacra statui in ipsa rerū ad hanc vitam & hu 9

& huius vitæ officia pertinentium necessitate. Ita D. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ cap. 21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiusmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, vtroque Testamento firmatam; vt eorum deligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis est vsurpet, vtentis modestia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum necessitatem.* Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exasperantem: Caro similiter circumciditur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro necessitate corporis facere compellimur; cibum capere, & potum & somnum, & vti vestibus: quæ tunc circumcidimus, si non ad delicias, & ad luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter stomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circumcidit carnem suam*, &c. Idem tradunt alij.

Regula temperantiæ.

Hîc tamen sub *necessitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud solùm dicitur necessarium vitæ humanæ, eiúsque officiis, sine quo viuere, aut ea officia obire non potes, sed etiam sine quo non potes commodè & conuenienter tuo statui, spectata conditione loci, personarum quibuscum viuis, & negotiorum occurrentium. Eòdem pertinent multæ sententiæ Scripturarum, Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Initium*, id est, caput & summa eorum quæ vitæ hominis sunt necessaria. simili phrasi dictum est Psal. 110. *Initium sapientiæ timor Domini.* & Psalm. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque, dico fratres: tempus breue est: reliquum est vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint; & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* & 1. ad Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* & similia.

Necessitas quæ.

Vt autem clariùs quænam sit temperantiæ regula intelligatur,

10 Notandum est, aliam esse eius regulam vt versatur in esculentis & poculentis; aliam vt in venereis. nam alius debet esse finis in horum vsu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum versatur, eius regula sumẽda est ex fine, ob quem illa vsurpantur: hic autem est bona corporis valetudo, & mentis ad suas functiones idonea dispositio; quorum vtrumque indicauit D. Augustinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum necessitatem.* ob hanc enim causam, & quatenus ad hunc finem expedit, secundum rectam rationem est edendum & bibendum; non amplius, nec alio modo: nisi fortè in aliquo casu, vbi id necessarium foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum.) Nec etiam minùs, nisi ob similem causam, vel nisi finis altior intendatur v.g. satisfactio pro peccatis, &c. Ratio est, Quia cibus & potus, & omnis voluptas quæ est in illis, à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est ad corporis assiduas, quas calor efficit, ruinas sarciendas; illudque quantum ista mortalitas patitur, in sua integritate & vigore conseruandum. corporis autem bona constitutio est propter animæ functiones; nam si *corpus corruptibile aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*; multò magis id facit si mala affectio accesserit. quare mensura in appetitione, delectatione & vsu ciborum seruanda, ex hoc fine sumenda est. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel sæpiùs, vel alio modo, vel res alias quàm congruit valetudini, aut mentis functionibus, non seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causâ; vt ex testimonio D. Augustini colligitur. appetere enim vel facere aliquid solius voluptatis causâ, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Explicatur clariùs.

Qua verò parte versatur in re venerea, temperantiæ regula extra coniugium est, ab his penitus abstinere: in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis causâ, non voluptatis. vide D. Augustinum lib. de bono coniugali, cap. 6. & 7. 11

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur

D. Thomas quæst. 137.

RESpondeo, hæc duo ei aduersari, *Intemperantiam* & *Stuporem*. hoc D. Thomas vocat *Insensibilitatem*; id enim sonat ἀναισθησία, quod Latinè vsitatiùs *stupor* dicitur: *Stupidi* enim dicuntur, qui parum sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. *Stupor* enim est, cùm quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi vel quantum secundum rectam rationem oportet: quod vitium rarum est. pauci enim in voluptatibus ideò peccant, quòd parum eas expetant, vt Aristoteles ait lib. 2. Ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, si ex eo prætermittat quis id, ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum coniugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligemur sub veniali. Vide Caietanum verb. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatos fugere velit, tamquam per se malam & peccatum, nisi ignorantia excuset: quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit, est enim delectatio illa per se bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Seciùs, si ob aliquam iustam causam, v.g. causâ castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecêre. 12

Stupor.

Quale peccatum.

Intemperantia (Aristoteli ἀκολασία) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus: vt cùm appetuntur, vel vsurpantur, quando vel vbi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua versatur; vt infrà ex speciebus eius constabit. 13

Intemperantia.

Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana esse maximè probrosum & infame; vt docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 12. Ratio est, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes, & ita similis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce 14

Est vitium probrosum.

veluti extincta, fit mancipium ventris & gulæ, & rerum vilissimarum seruus: *à quo enim quis victus est, huius & seruus efficitur*, Apostolo teste, tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in aliis vitiis, elucet ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat; sed brutus sine ratione impetus, & cæca fut ad pastum & venerem abiectio. Dixi *inter vitia humana*, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia; quia magis probrosa sunt quæ à natura humana prorsus abhorrent; vt delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Aristoteli lib. 7. Ethic. c. 5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ex praua dispositione, & corrupta phantasia fit vt videantur delectabilia, à quibus natura aliàs maximè abhorret) & ideò sunt peiora quàm simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: sed potiùs vult in illis summam intemperantiam esse, vt quæ modum humanum excedat.

15 *Esse vitium puerile.* Notandum Secundò, Idem vitium ab Aristotele lib 3. Ethic. cap. 12. ad puerilia vitia referri; quia concupiscentia est similis puero; idque ob quatuor causas, quas ibi attingit. Primò, Quia sicut puer impetu fertur ad ea quæ oblectant, absque rationis directione; ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Ecclesiastici 30 *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit praeceps*: concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur indies, magisque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coërceatur: concupiscentia, si coërceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præscripto pædagogi; concupiscens animæ facultas, ex imperio rationis.

DVBITATIO IV.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. Thomas quæst. 143.

16 *Integrantes.* Diuus Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut suprà fortitudinis; integrantes, subiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam* & *honestatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat, fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia; ad amorem decoris, honestas.

Verecundia. Vbi aduerte, *verecundiam* non esse propriè virtutem, sed passionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna; quod facit hæc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea quæ probro sunt digna; qualia maximè sunt peccata intemperātiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ, estque aliqualis ad eam dispositio.

17 *Honestum.* *Honestum* in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honesti moralis consistit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tanquam regulâ operationis naturæ rationalis; & cum ipsa natura rationali vt fundamento illius regulæ. Hæc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis, ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, consideratione. Ratio enim delectabilis in eo sita est, quòd aptum sit parere delectationem; ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quòd obiectum sit conforme. Itaque honestum, cùm sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti; sicut ea quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitiuæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione, vel cum ratione, vel cum sensu, vel cum natura, vel cum aliqua dispositione ingenita, aut acquisita naturæ sentientis, aut intelligentis. *Delectabile. Honestum est fundamentum delectabile.*

18 *Honestum strictum.* Secundò, Capitur honestum strictè pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantiæ. hic autem decor elucet. Primò, In operibus temperantiæ: hæc enim habent peculiarē pulchritudinem, quatenus excludunt ea quæ hominem maximè dedecorant; vt sunt voluptates brutorum. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione speciali, quam quidam habent ad castitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura casti & sobrij. Si primo modo spectetur, est conditio quædam operum temperantiæ. sic secundo modo, Sic potest dici pars temperantiæ; quia reipsa non videtur distingui ab habitu, sed esse ipsemet habitus temperantiæ inadæquatè conceptus; quatenus nimirum inclinat ad honestum sui generis. sicut enim sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta; ita etiam possunt duæ eius partes statui vt ad hæc se extendit. Si tertio modo, sic etiam potest dici pars temperantiæ, quia iuuat ad sectandum temperantiæ decus; sicut verecundia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. Vide diuum Thomam q. 145 art. 4. vbi satis breuiter & obscurè hanc rem expedit.

19 *Partes subiectiua quatuor.* *Partes subiectiuæ*, seu species temperantiæ sunt, *abstinentia*, *sobrietas*, *castitas*, & *pudicitia*: quod ex D. Thoma sic ostendi potest Species enim virtutum, distinctionem accipiunt ex ordine ad diuersa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ sunt delectationes tactus, quarum duo sunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod constat cibo & potu; & in his quoad cibum, est *abstinentia*; quoad potum, *sobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi; quarum alia est principalis ex ipso actu coniunctionis; & circa hanc versatur *castitas*. Aliæ secundariæ, ex osculis, tactibus, amplexibus: circa has est *pudicitia*.

20 Ex quibus patet, temperantiam, secundùm D. Thomam, non sic esse virtutē specialem, quasi sit species specialissima; (cùm alias species sub se complectatur) sed quia non est communis, sicut quando significat communem virtutis conditionem; nec ad materiam alterius generis se extēdit.

Partes potentiales sex. Partes potentiales temperantiæ sunt virtutes quædam secundariæ, quæ modum illum, quem temperantia seruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias secundarias. Itaque omnis virtus refrænans appetitū in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens

efficiens in aliqua materia moderationem, potest dici pars têperantiæ, seu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis potest fieri hæc moderatio. Primò, In motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima prosequitur aliquid, (præter concupiscentiam, quã moderatur têperantia) sunt tres. Primus est, Motus voluntatis concitatæ impetu passionis: & hunc refrænat *continentia*; qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiscentiæ, superior tamen non vincatur. Secundus est, Motus spei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius est, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coërcet *mansuetudo*, cui affinis est *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, sunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (sub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modestia morum* dici potest. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modestiam cultus* vocare possumus. Itaque partes potentiales temperantiæ sunt *continentia*, *humilitas*, *mansuetudo*, *clementia*, & *modestia* duplex. Interdum tamen *modestia* accipitur generaliùs, vt contineat etiam humilitatem & studiositatem, vt patet ex D. Thoma q. 143. & 160. art. 2. vbi quatuor ponit species modestiæ.

CAPVT SECVNDVM.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

Habet Dubitationes 16.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Abstinentia. *D. Thomas quæst. 146.*

1 *Abstinentia.* ABSTINENTIA in materia têperantiæ significat propriè alimentorum subtractionem, quæ maior sit, quàm ratio temperãtiæ per se postulet. nô enim qui têperatè bis vescitur carnibus per diem, sumpto fortè manè ientaculo, dicitur abstinere, vel esse abstinens, sed temperans. vnde propriè significat maiorem quendam & insigniorem virtutis temperantiæ, circa cibos versantis, actum, & hanc ipsam virtutem, qua parte ad talem actum se extendit. hoc modo passim accipitur à Patribus, qui de abstinêtia loquuntur, & 2. Pet. 1. *Ministrate in scientia abstinentiã.* Tamê D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt significet integram virtutê temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine specifico caret, & solet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid sit.* *Abstinentia* igitur hoc modo accepta, est virtus, cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refrænans, & in ipso vsu debitam moderationem constituens. *Inordinatæ* autem illæ esse possunt, vel quia trahunt ad id quod est illicitum, (v.g. ad vescendum cibo vetito) vel loco aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis sunt vehementes & importunæ, non sinentes hominem aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia resecat & tollit virtus abstinentiæ. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus superior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coërcere solet, de quo suprà lib. 3. cap. 1. num. 5. & 6. & 1. 2. q. 9. art. 2.

3 *Debita moderatio* in ipso vsu requisita est, quæ valetudini & officiis mentis congruit. vnde diuus Augostinus lib. 10. confess. cap. 31. *Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.* vel certè quæ congruit castigationi corporis & carni subiugandæ spiritui, absque notabili valetudinis læsione. etsi enim delectationes ciborum non sint appetêdæ aut vsurpandæ, nisi quatenus valetudini corporis & idoneæ dispositioni mentis ad suas functiones obeundas congruit; (nisi fortè in casu aliquo particulari, ob causam extrinsecã ratio aliud poscat) tamen hæc mensura non semper est seruanda in illis subtrahendis; possunt enim occurrere circumstantiæ & iustæ causæ, ob quas expediat abstinere etiam plus quàm valetudini côgruit, v.g. vt caro castigetur & spiritui subiiciatur; vt pro peccatis satisfiat, &c. etiamsi vires corporis minuantur: modo tamen non grauiter breui tempore valetudo frangatur, ita vt mens reddatur ad suas functiones ineptior: ea enim bona est corporis valetudo, quæ optimè menti seruit; nam corpus est propter animæ functiones.

Notandum tamen est quando abstinentia est maior quàm ratio temperantiæ per se postulat, non semper illam fieri ex affectu virtutis, quæ sit species temperantiæ; ac proinde nec esse semper actum talis speciei formaliter: si enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; si vt satisfacias pro peccatis, erit opus pœnitentiæ; si vt carnem subiicias spiritui, erit opus castitatis, huius enim est frangere libidinem, ac motus carnis inde sequentes, & facere illam rationi parêre; si autem quia congruit tibi ad hoc vt mens sit magis idonea ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscunque tamen virtutis affectu procedat, semper dicetur actus temperãtiæ & abstinêtiæ; quia est actus virtutis in materia abstinentiæ. 4 *Ex variis virtutis affectu fieri potest.*

Porrò qui abstinentiæ sunt dediti, his duo vitia potissimùm vitanda sunt, *impatientia* & *superbia*; 5

vt eleganter docet D. Gregorius,3. parte pastoralis,admonit.20. *Impatientia* quidem, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit,& biliosos efficit. *Superbia* verò,quia magni æstimantur ab hominibus; est enim res vulgo ardua,foris apparens,& speciem eximiæ sanctitatis præ se ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D.Augustinum lib.10. Confess.cap.30.

DVBITATIO II.

Quid sit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.

D.Thomas quæst.147.

6 NOmen *ieiunij* abstinentiam ciborum importat, vnde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D.Basilius hom. 1. de ieiunio dixit: *Verum ieiunium est, ab omnibus vitiis esse alienum.* & D. Augustinus tract. 17. in Ioannem: *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus sæculi.*

Ieiunium quid. Proprie autem significat maiorem quamdam victus parsimoniam & abstinentiam,quàm communis temperantiæ regula postulet: *maiorem* inquam,tum temporis diuturnitate,tum ciborum qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ & SS Patrum; requiruntur hæc duo, abstinentia longior, & victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur: *Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Potest hoc variis modis fieri, vt patet ex gestis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique solo pane & sale ad cibum,& aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abstinebant radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij semel in die,idque ad vesperam reficiebantur: alij alternis, alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpositis; sicut Simeon Stylites,qui extra tempus Quadragesimæ,solùm octauo die cibum sumebat,lupinos nimirum aqua maceratos;per totum tempus Quadragesimæ nihil omnino;vt refert Theodoretus in Vita ipsius. Quod si fiat eo modo, quo Ecclesia omnibus fidelibus præscribit, dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum.* *Ieiunium ecclesiasticum.*

8 Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur. Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò, Abstinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora. *Tria requirit.*

Cibi à quibus abstinendum. Quod ad primum attinet; cibi à quibus abstinendum, sunt in primis carnes vulgò dictæ; nempe vt carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent, sed vulgò caro non vocatur. Secundo loco, oua: sed tempore Quadragesimæ;nam extra hoc tempus Iure communi non sunt vetita,sed solæ carnes, teste diuo Thoma art. vlt. quibusdam tamen locis consuetudo ea non permittit in ieiuniis, etiam extra Quadragesimam, vt in Hispania, & quibusdam partibus Galliæ,teste Nauar.c.21.n. 15. vnde ibi ab illis abstinendum. Tertio, lacticinia: sed Iure communi solùm tempore Quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur, quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticinia, etiam in Quadragesima, exceptis paucis diebus,vt in Belgio: aliis non permittit,etiam extra Quadragesimam, sicut de ouis dictum est.

Porrò hæc tria genera prohiberi tempore Quadragesimæ, patet cap.7. Denique,dist. 4. ex Gregorio I. *Par est, vt nos qui his diebus a carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus; à lacte videlicet,caseo,& ouis.* Verùm consuetudo hæc mitigare, sicut & alia Iura humana, potuit; cuius quanta sit auctoritas in Ecclesia,docet D. Augustinus epist.68.ad Casulanum, & 119.ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum est, ab illis cibis abstinendum tempore ieiunij, quorum vsum consuetudo loci non permittit. secus de iis quos permittit. Neque requiritur, vt consuetudo ius commune relaxans,quadraginta annorum spatio bona fide fuerit obseruata,sed sufficit aliquod annorum spatium, si Prælati, præsertim Summus Pontifex sciat & non contradicat: de quo suprà cap 6.dubit. 14. vide Medinam de Ieiunio q.8. Olim etiam à vino abstinebant, vt colligitur ex Cyrillo catachesi 5. Theophilo Alex. epist.3. de cyclo Paschali, & Chrysost. homil.6. ad populum. Verùm modò non est obligatio talis abstinentiæ, saltem in Ecclesia Latina.

Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum,ita vt intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi Iure non videatur expressum, vsus tamen Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet: ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coërceri,vt tamen natura ipsa nó notabiliter lædatur:læderetur autem,nisi vna refectio permitteretur: & corpus non castigaretur,si permitterentur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus. 9 *Vna refectio.*

Ex his infertur Primò,Potus sumptionem crebriorem non vetari;vt notat D.Thomas art 6.ad secundum: quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus distributionem, & sanguinis refrigerium, quàm vt per se corpus alat. quòd si interdum alat, id per accidens est;& non tantum alit, quantum cibus. vnde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiamsi quis eo fine vtatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio, etsi contra temperantiam peccet. 10 *Sumptio potus.*

Petes, Vtrùm immoderato potus vel cibi vsu amittatur meritum ieiunij,sicut insinuat D.Thomas art.6.ad 2.

Respondeo, si tantus sit excessus vt peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij sicut & aliorum bonorum operum.si autem non peccet mortiferè, non amittit absolutè, sed solùm ex parte. quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis, & à secunda refectione propter Ecclesiæ præceptum, meretur, quod meritum non eliditur, etiamsi in vsu cibi vel potus non seruet debitam moderationem,qua tamen parte excedit,non meretur. Idem videre est in pluribus aliis operibus externis, quæ multis partibus constant,vt in oratione, Sacro audiendo,distribuenda eleemosyna, concionando,studendo,&c. *An meritum perdatur ieiunij.*

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam vsum electuariorum,& conditorum; quia non sumuntur vt alimenta, sed vt medicamenta. nisi quis hæc sumat magna copia in fraudem ieiunij,vt diuus Thomas art.6.ad 3.ait.

Infer

11 *Lectores.* Infertur Tertiò, Excusari lectores & ministros mensæ in Monasteriis, aliquid præsumentes, secundùm Caietanum v. Ieiunium, & Nauar. c. 21. num. 15. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud est inchoatio quædam prandij; & illa diuisio seu interpositio temporis fit ex iusta causa.

Cœnula. Item sumentes collatiunculam vespertinam; etiamsi id faciant non solùm ne potus noceat, vt olim; sed etiam alendi causâ & absque potu: quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus suprà, & Medina C. de ieiunio, q. 8. mensura autem huius est, quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est vt collatiuncula illa sumatur mane, aut meridies, cœnâ in vesperam dilatâ; iuxta Caietanum & Nauarrum suprà: quia est contra ius; & consuetudo id non concedit, nisi forte aliqua causa iusta subsit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum, lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solùm circumstantia illius cœnulæ mutatur.

Interruptio refectionis. Infertur Quartò, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satis habeat: nam ex intentione censetur vna solùm refectio. secùs si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi fortè prandium adhuc duraret. tunc enim si mutata intentione rediret ad conuiuas a quibus recesserat, non censeretur bis prandere; quia est vnicum prandium.

Infertur Quintò, Etsi semel vel iterùm comedere paucas buccellas extra tempus prandij non sit peccatum mortiferum; si tamen id sæpius fiat eodem die, v. g. septies vel octies, poterit esse peccatum mortiferum. Ratio est, Quia crebræ illæ comestiunculæ æquiualent notabili refectioni. Nam effectus singularum manet, & ita corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatē perinde ac si simul fierent, sicuti etsi furtum vnius vel duorum assium non sit nisi veniale; tamen si quis sæpe furtum vnius assis cōmitteret, tandem peccaret mortiferè; quia multi efficiunt quantitatem notabilem, cuius retentio est peccatum mortale.

12 *Hora refectionis.* De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex consuetudine iam passim recepta, est circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pomeridianam; vt colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quæ consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex art 7. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præuertentes.

13 Petes, Vtrùm notabilis anticipatio, v. g. per vnam vel duas horas, sit peccatum mortiferum? Plerique DD. putant esse peccatum mortale, si absque iusta causa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. nu. 16. & Nauar. cap. 21. num. 27. citant hi duo Auctores Glossam in cap. Vnum. dist. 25. v. Ieiunantibus. Sed, vt notat Archidiaconus, Glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus distinct. 15. q. 4. art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa factâ, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horam conuenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio esse potest, quia terminus ille præscriptus est, tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantùm veniale peccatum, est probabilis; quam tenet Angelus verb. Ieiunium, num 2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorum, n. 3 Alexander Halensis pag. 4. q. 10 3. m. 3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium; Toletus lib. 6. Instruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio est, Quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solùm in duobus sita est, in abstinentia ciborum vetitorum, & abstinentia secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substātia variari potest, & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quòd dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem. quia sicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet; ita auget eam, quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd si iusta aliqua causa subsit, (v. g. si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum; vt Nauarrus supra & alij notarunt; addentes, quamuis honestam causam ad hoc sufficere, In multis Monasteriis ex priuilegio vel consuetudine receptum est, vt sesquihora vel ampliùs ante meridiem in ieiunio prandeant.

Portò ius est cuique pro arbitrio tempus refectionis prorogare, vt Caietanus notat; id enim ieiunij difficultatem auget; & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nam ex indulgentia hora vicinior concessa est. 14

DVBITATIO III.

Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones vt in singulis peccetur mortiferè.

D. Thomas q. 147. art. 6.

QVidam docent toties peccari mortiferè, quoties plus quàm semel comedetur. Ita Ioannes à Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, num. 22. quam sententiam Medina quæst. 5. de ieiunio, & Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. n. 13. putant probabiliorem. Probatur hæc sententia; nam in aliis omnibus rebus quando vetamur aliquid sæpiùs quàm semel vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non solùm vetamur facere secundò, sed etiam tertiò & quartò; sicut cùm sacerdos vetatur sæpiùs quàm semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpiùs communicare; aut sæpiùs in vita baptizari, confirmari, aut ordinari; sæpiùs quàm semel in eodem morbi statu inungi. his enim & similibus euentis, non solùm secundo, sed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quòd etsi ieiunium non possit perfectè seruari post secundam refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte. 15 *Singulis peccatur refectionibus.*

Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda. *Contrarium probabilius.*

hanc tenet Durandus in 4. d.15. q. 11. num 9. Gabr. in 4.d.16. q. 3. dubit.5. Angelus v. Ieiunium, num. 22. vbi dicit hanc esse communiorem, Silnest. eodem, num 22.Caietan. in summa eodem,& q.147. art.8.Nauar.cap. 21.n.14 quam passim sequuntur recentiores.

16 Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impossibile: at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die; ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parum firma: quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, vt ab Ecclesia præscribitur, non tamen ideò potest secundò comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiamsi non possit seruare præceptum ieiunij quatenus vetat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquas; sicut patet in simili de Sacerdote, qui sine necessitate bis celebrauit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ, quo prohibetur plusquam semel Sacrificium offerre; potest tamen illud seruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur, Non vetantur Plures comestiones absolutè; sed solùm vt per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectio: atqui per solam secundam hunc limitem transilimus: ergo solùm secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limes constituatur, vltra quem vetèris progredi, eò quòd oporteat intra illum consistere, parum interest (si illum transilias) vtrum decem, 10. an 100. passus vlteriùs procedas. ita parum refert si limitem ieiunij per secundam refectionem transeas, vtrùm bis, ter, an quater comedas. Ita ferè Durandus & alij. Sed non satis explicant eur per solam secundam illum limitem transeamus.

17 Tertiò igitur probari potest, & clariùs, plures refectiones non prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinentia videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solùm abstinentia à secunda videtur ad hoc aliquid valere, nò autem à tertia vel quarta, nisi fortè valdè parum: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, vt ieiunij ratio constaret, non tertia vel quarta. Confirm. Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectionum; (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectiones sunt peccata mortifera) sed simpliciter diei solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur à lege ieiunij, ita vt bis possit comedere, potest etiã ter vel quater comedere, vt passim DD. notant: quod signum est, in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundæ refectionis. hic tamen non excusatur à ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat quoties illis vtitur. harum enim abstinentia absolutè præcipitur: quia siue vna siue duabus aut tribus refectionibus vtatis, semper abstinentia earnium ad mortificationem pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Solidior probatio.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectione esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primariò prohibitæ, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ secundariò: tum quia per eas longius itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quàm per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quàm qui bis tantùm) tum etiam quia illa abstinentia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula incitante.

Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiunij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum culpa fecerit, siue absque culpa, (vt causâ profectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamsi contingat non proficisci. Ratio est, Quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi data, nec potest illud reparari. Ita Nauarrus cap. 21. n.27. Paludanus in 4. dist. 15.q.4. art. 5. Viualdus, de ieiunio, n.60. Siluest. v.ieiunium, num. 21. quæ sententia est probabilis; maximè si ponamus illum nō posse reliquum diei sine cibo transigere; si enim id sine incommodo posset, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem seruari posset. 18

Sumens ientaculum.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reiicitur: nam omnia Ecclesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tamquam proprij illorum cultus, sicut & festorum celebratio.

Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore seruare ieiunium, eo modo quo alij, perinde ac si nihil sumpsisset: vnde potest cum aliis prandere. Ratio est, Quia illa prior comestio, cùm prorsus fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij non computatur: non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Siluest. Viualdus, suprà. 19

Sumens ientaculum nesciens esse ieiunium.

Putarem tamen, illum non posse prãdere cum aliis, aut cœnare, si commodè possit abstinere; quia tunc absolutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde si potest prandere, cur non potest etiam cœnare, sicut ille qui absque culpa sumpsit ientaculum causâ profectionis, & posteà non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectione, & parum videtur referre vtrùm tertiam addat. Nihilominùs Doctorum sententia quam attulimus, probabilis est.

Petes, Vtrùm si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita cœna die ieiunij, possis inuitare amicum ad cœnam, quem scis solere violare ieiunium domi cœnando? 20

An amicus possit inuitari.

Nauarrus cap.21.num. 24. ex Caietano docet, licitum esse, eum, qui paratus est cœnare, inuitare causâ vrbanitatis, vel hospitalitatis, ad cœnam, quatenus cœna est actus secundùm se indifferens. Id probat Primò; Lici um est inuitare ad actum per se bonum, vel indifferentem, quando iusta causa subest. Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agendum aliqua, quatenus sunt entia, quæ aliàs etiam sunt peccata. Tertiò, Quia licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est nostra redemptio; etsi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum est egenti petere mutuum ab vsurario, & parochiano Sacramenta

à sua

à suo Paroeho, quem putat peccaturum, &c.

21 *Non potest seriò inuitari.* Nihilominùs dicendum est, non posse talem seriò & absolutè inuitari vt tecum cœnet, nec in mensa vrgeri vt comedat. Ratio est; Quia nemo potest inuitari aut incitari ad id quod sine peccato præstare non potest: atqui hic non potest sine peccato comedere, vt supponitur.

Ad rationes. Vnde patet responsio ad Primum; Quia etsi cœnare in genere sit actus per se indifferens, non tamen est indifferens vt hic & nunc à tali agitur, sed malus.

Ad Secundum: Deus numquam inuitat ad aliquid, quod sine peccato fieri nequit, ne vt ens quidē est: nec ad illud iuuat, nisi auxilio generali, & per se indifferente, vt alibi fusiùs ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occisione Christi, sub illa ratione: non tamen licitum fuit ad illam incitare aut inuitare Iudæos: gaudium enim potest esse de bono præcisè & per se considerato, absq; approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ: nō autē incitatio & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præstari potest. Idem dicendum de elocatione domus facta meretrici, & aliis quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res est frequentissima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Apponere cibos vetitos.* RESpondeo, Quod ad cibos vetitos attinet, in locis Catholicorum eos apponere, præsertim carnes, est graue peccatum: & grauiter punirentur si qui id facerent: quia ibi censetur hæreseos quædam tacita professio. nisi fortè in casu aliquo particulari ratione euidentis necessitatis, vel si nihil aliud suppeteret, vel si aliquis hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à Superioribus indultum.

23 In locis verò hæreticorum, vbi passim ab aliis solent apponi, credo id esse licitum cauponi Catholico; positis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hospites petant: non enim ingeri possunt non petentibus: hoc enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul apponat carnes & pisces, vt plerique illis locis, maximè Catholici faciunt, vt vtrique parti faciant satis, quemque suæ conscientiæ relinquentes.

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili incōmodo: vt si alioquin ab hospitibus esset deserendus, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ratio est, Quia id per se malum non est, sed quiddam indifferens: ergo supposita legitima causa, fieri potest sine peccato. hæc enim facit vt non censeatur esse professio hæreseos, aut cooperatio ad malum. Cōfirmatur, Quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorū carnes coquūt, & cœnam apponunt; quia id sine notabili incommodo suo non possunt detractare: & auriga vehens dominam suam ad locum adulterij: & Naaman Syrus comitans dominum suum ad locum idoli. eumque in adoratione sustentans & veluti iuuans: de quo alibi dictum est. etsi enim hæc & similia speciem mali habeát, & reuerà mala sint, quando commode vitari possunt: quia censentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando absque notabili incommodo nō possunt detractari, non sunt mala: non enim tunc censentur fieri causà cooperationis, sed vitandi incommodi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarr. cap. 21. n. 25. vide suprà lib. 2. cap. 15. num. 29. & seq cap. 9. num. 122.

De cœna apponenda est distinguendum: vel enim constat istos non teneri ad ieiunium, vel constat teneri, vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari, modò scandalum absit: quod vbique exceptum volo. Si secundum, non potest, si tamen absque incommodo possit negari. hoc fusissimè probat Gabriel in 4. dist. 16. q. 3. dub. 6. & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei, & lapsum proximorum, quantum commodè potest: atqui in hoc casu non solùm non impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentū peccandi, quod facilè potuisset negare. hoc tamē maximè locum habet quando illi alibi habere non possunt: si enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare: quia peccatum non potest sic impediri: iuxta ea, quæ scribit Nauarr. cap. 21. n. 24. & Caietanus q. 147. art. 4. Idem dicendum si grauiùs offensuri essent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœnâ negatâ. quo modo excusantur interdum patresfamilias, famulis & domesticis cœnam permittentes, vt Gabriel notat. 24 *Cœnam apponere.*

Si tertium: vel decorè possunt interrogari an excusentur à ieiunio, vel non possunt. Si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum. Si non possunt, propter auctoritatem, præsumendum excusari. Ratio est, Quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Meritò. ff. Pro socio: & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo sup. lib. 1. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo Iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.

D. Thomas q. 47. art. 3.

SVnt tres sententiæ. Prima est hæreticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo Iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. Ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus: cui Ecclesia non potest nos rursus subiicere. Vnde inferunt esse superstitionem, si veluti ex obligatione ieiunes: quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Caluinus lib. 4. Institut. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eamdem rationē docuit olim Aërius, vt referunt S. Epiphanius hæres. 75. & S. Augustinus lib. de hæresib. cap. 53. 25 *1. Sententia est hæreticorū.*

Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in Aërio damnata, quam etiam consensus & vsus omnium sæculorum iam inde à temporibus Apostolorum refutat: nam ab eo tēpore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere, non ad satisfaciendum præcepto legis veteris: (nusquā enim in lege veteri quadragesimale ieiuniū, aut vigiliarum præceptum fuit) sed 26 *Refutatur.*

ad obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* & Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo.* & Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam. quibus locis apertè significatur potestas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

27 Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: si enim bona sunt & salutaria, cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationē, aut eleëmosynam; quia hæc in veteri lege præcepta fuere. Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cæremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundùm se illam non requirunt, cùm ad Ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur.

Ieiunia legis veteris habēt aliquid cærimoniale.

Neque hæc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris; sicut nec obligatio, qua potestatibus sæcularibus in variis rebus, solùm ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quòd si hæc obligatio, quæ etiam conscientiam vinctam tenet, (vt Apostolus expressè ad Rom. 13. ait) ad illam seruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Ecclesiæ, quorum potestas directè descendit à Christo, & dirigit nos ad salutem.

Non pertinet ad iugū legis veteris.

28 Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Euangelica, qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Ecclesiæ Prælatis imponuntur; (sicut neq; à legibus ciuilibus & Principum subiectione) hæ enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cùm ad iustitiæ seruitutem pertineant: sed ab aliis quibusdā vinculis: nimirum à quintuplici seruitute. Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo pœnæ seu reatu: à neutro nos eripere poteramus: ab vtroque liberauit nos per mortem suam Christus. Secundò, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Tertiò, A seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus: & consequenter à necessitate peccandi. Hæc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Liberatio enim à peccato, secum trahit vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quartò, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua pœna vinctos tenebat: de quo Apostolus ad Galatas 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus solo timore (quod seruile est) ei obediatur. vnde Apostolus ad Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege,* nimirum seruili modo, sicut mancipium subest domino amara necessitate: sed sicut filius patri spontaneo amore. Item *non estis sub lege,* quoad vim puniendi: quia non dominatur iustis infligendo pœnam. & ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterùm in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A seruitute legis veteris; præsertim cærimonialis, cuius iugum erat valdè graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præsertim cùm absque gratia esset inutile ad salutem. De hac sæpissimè loquitur Apostolus in Epistola ad Galatas, & alibi. In his igitur Christiana consistit libertas: non in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur & conseruatur.

Responsio ad argumentum hæreticorum.

Libertas Euāgelica à quintuplici seruitute nos soluit.

Secunda sententia est quorumdam, qui etsi concedant cetera ieiunia esse Iuris humani: tamen ieiunium Quadragesimæ putant esse Iuris diuini. Primò, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imò Iura quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam anteà institutum. Secundò, Quia aliqui Patres id apertè indicant: D. Augustinus in Psalm. 110. dicit *Quadragesimam nobis præcipi ex Lege, & ex Prophetis, & ex ipso Euangelio.* D. Ambrosius Serm. 23. dicit *Quadragesimam à Domino consecratam.* Ser. 25. *Non leue peccatum est fidelibus, indictam Quadragesimam à Domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* & Serm. 27. *Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D. Leo Serm. 12. de Quadragesima, vocat illam *ieiunia diuinitus instituta.* Sed hæc sententia est parum probabilis, vt statim patebit. 29

2. Sentent. Ieiuniū Quadragesimæ esse Iuris diuini.

Tertia sententia est communis Doctorum, & nobis amplectenda, Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam Quadragesimæ, esse Iure humano instituta, eoque solo obligare. Sub *Iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiarum Rectores fecere. Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiunium Quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditum: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani, *Nos vnam Quadragesimam, secundùm traditionem Apostolorum, toto anno, tempore congruo ieiunamus.* D. Leo Serm. 6. de Quadragesima, *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæres. 75. in fine. Eiusdem meminit S. Ignatius epist. ad Philadelphios, & Clemens lib. 5. Const. Apost. cap. 12. 30

3. Sentent. Omnia esse Iuris humani.

Probatur.

Secundò, Si esset à Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tēpus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam consuetudine variis temporibus & locis videmus inductam: sed ab omnibus eodem modo seruari deberet: nam Ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertiò, Si Christus instituit, id fecit solùm exemplo, vt Patres indicant: nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium: sed exemplo non instituit: quia illud nimiùm à nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem ciborum habuit: sed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abstinuit: nos delectum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus, & sæpiùs bibere possumus: ille nullum diem excepit: nos Dominico nō ieiunamus: ille statim post Baptismum & in deserto ieiunauit: nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque etsi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendū, (vt apertè tradit Ambrosius) non tamen præcepit nec instituit nostrum;

strum; sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cetera quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta Religionis, quæ inconcussa manere debebant, per se instituisse.

Respondetur ad Patrum dicta.

31 Nec obstant dicta Patrum. Dicitur enim *præcipi ex Lege*, &c. tum quia ad imitationem Moysis, Eliæ & Christi præcipitur; tum quia occasio præcipiendi, ex Lege, Prophetis, & Euangelio accepta est. Dicitur *à Domino consecrata*: qoia hunc dierum numerũ suo facto sacrum & religiosum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Christũ. Dicitur *indicta* à Domino & ab eo *præcepta*: quia exemplo suo eam nobis commendauit; quod exemplũ nobis debet esse instar præcepti, præsertim accedente mandato Apostolico. Item, Quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse *humana cogitatione* inuenta; quia numerus iste dierum primitus à Deo cõstitutus fuit in ieiunio Moysis, Eliæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse *à Deo institutum*; quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione tẽporis, & modi, quæ relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autem hac determinatione, tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, præsertim carnis, superandas, & eam spiritui subiiciendam, vel ad flagella impendentia auertenda.

Quantum obligat.

32 Quod ad alteram dubitationis partẽ attinet, *Quanta sit huius præcepti obligatio*: quidam putant, non obligare ad mortale, nisi vt non agatur cõtrà ex contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde si quis ea violet absque contemptu, non peccare mortiferè, sed solùm venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non solùm illum, qui eo fine id facit vt Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat; sed etiam qui facit ex consuetudine: quia consuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium n. 14. vbi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia, vbi citat pro ea D. Thomam, Richardum, Archidiaconum, Geminianum, & alios. Confirmatur, Quia qui habet propositum seruandi ieiunij præcepti, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit & conatur implere, multò magis venia dignus est, quàm is cui nullo modo præceptum est cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpæ mortalis iniicere, præsertim cùm finem principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, vt subditus, quantum fert communis fragilitas, benè agat.

Sententia quorumdam.

Refutatur. Obligat sub mortali.

33 Verùm communis & recepta DD. sentẽtia est, hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt si absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantùm facias. Ratio est, Quia res præcepta capax est huius obligationis: (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valdè expediens, & in suo genere graue,) & Ecclesia absolutè præcipit, nec temperat obligationem secundùm hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequẽtia patet ex cõmuni regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam confugere ad intentionem legislatoris, est diuinare: præsertim cùm hæc se accõmodet materiæ, nisi disertè aliud in lege exprimatur. Confirm. Quia præcepta diuina obligant absolute in re graui, sub mortali, etiãsi vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem *ex consuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana. Consequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minùs in præcipiendo suauis, nec minùs se infirmitati humanæ accommodat, quàm Ecclesia. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

Idem confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ. 34
nam Canone 68. Apostolorum dicitur: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor sacram Quadragesimam Pascha, aut quartam Feriam, aut Parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam si imbecillitate impeditur corporis. si laicus sit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot sæculis pòst, etiam Feria quarta & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphanium hæresi 75. Sexta Synodus in Trullo, Græcis dicta πενθέκτη, q.d. quinisexta, can. 56. *Visum est, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarum orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat*, (quadragesimale) *& abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ouis & caseo: quæ quidem sunt fructus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc non seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur: si autem laici, segregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrense ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesia custodiuntur, dissoluat, anathema sit.* Ambrosius serm. 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia resoluerit, morti addicitur: qui sciens à Christo indictum resoluit, quid meretur?* Eòdem pertinent testimonia, suprà in secunda sententia allata.

Probatur ex sensu veteris Ecclesiæ.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltem mortiferè; quamuis in ea re fallatur, suæque sensualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in art. 3. & Nauarrus cap. 21. num. 10. quod intelligo; modò non sit ignorantia crassa, quæ dolo æquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem: & manente dubio, debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem: quia in dubio tenetur legem seruare: cùm illa sit veluti in possessione libertatis subditi: vt constat ex dictis lib. 2. cap. 41 dub 9.

Grauissimum autem semper in Ecclesia iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus: vt cõ 35
stat ex Concilio Tolet 8. can. 9 & ex d. can. Apostolorum 98. & Synodo Trullana can. 56. Vnde non facilè Catholicus eas comedet, etiam inter hæreticos: quia id facere non possunt, si absque graui periculo possint vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in Quadragesima ad nundinas Francofurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum aliis vescuntur: cùm alij cibi suppetant, modò petant.

Vesci carnibus.

Dixi, *si absque graui periculo possint vitare*: quia si ceteris carne vescentibus, ipsi abstinẽdo incurrerent graue periculum vitæ, aut fortunarum, vt interdum accidit vbi viget persecutio in Catholicos,

licos,possent comedere,ne abstinendo se prodãt: modò id non fiat in contemptum potestatis Ecclesiæ, aut cum damno Religionis. Numquam enim quouis periculo posito comedi possunt in contemptum Religionis, aut cum eius præiudicio,vt aliàs sæpè in similibus mouuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneantur ieiunij ecclesiastici præcepto,& qui excusentur.

D.Thomas art.4.

36 *Sententia Begardorũ, &c.* QVidam hæretici, circa annũ Domini 1310. tempore Clementis V. ex Begardis & Beguinis,docuerunt,posse hominem in hac vita ad eam perfectionem conscendere, vt sit impeccabilis,& non ampliùs proficere possit;quò cum peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, sed posse concedere corpori quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia obligari volebãt. Ita refert Turrecremata lib.4 de Ecclesia, p.2.ca. 36.& D.Antonin.p.4.tit.11.cap.7.§.4.

37 *Est hæresis.* Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata est in Concilio Viennensi à Clemente V. vt habetur Clement.Ad nostrum,de hæreticis Et facilè refutari potest.Primò,Quia fundamẽtum eius falsum est, & hæreticum; quamdiu enim in hac vita sumus,peccare possumus, & proficere, vt ex multis Scripturis constat. vnde Apostolus 1. ad Cor.9. qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita,*Castigo*, inquit, *corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.*& Apoc. vlt. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc:& qui iustus est,iustificetur adhuc.*

Secundò, Etiamsi quis ratione suæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcircò à præcepto esset exemptus: quamuis enim ratio præcepti in aliquibus cesset, nõ tamen idcircò desinit illos obstringere; nisi ex eius obseruatione aliquid, quod sit contra intentionem legislatoris,sequatur; vel certè nisi ratio præcepti vniuersè vel in plerisque ita cesset, vt lex censeatur inutilis;de quo plura 1.2.q 96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt,maximè ieiunarunt, vt Ioannes Baptista, Apostoli,SS.Patres,Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæresim cum suo fundamento refutat D. Leo serm. 11. de Quadragesima. *Adest*, inquit, *maximum sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat; quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior:nemo tam deuotus est, vt non debeat esse deuotior*,&c.

38 *Omnes obstringi.* Hoc igitur errore refutato, Respondeo, Omnes Christianos, cuiuscumque sint perfectionis aut dignitatis,præcepto ieionij obstringi; nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita cõmuniter DD. D.Thomas hîc,art.4.& ceteri in 4.d. 15. vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rubr. de obseruat. ieiuniorum,Summistæ v.Ieiunium;& colligitur apertè ex testimoniis suprà allatis: maximè ex can.68.Apostolorũ,& Synodo in Trullo,can.56. & dicto ser S.Leonis. Ratio est, Quia causa huius præcepti in omnibus locum habet, vt benè ostendit Caietanus:omnes enim egent castigatione carnis, vt spiritui sit subiecta, satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. &quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant: tamen vt plurimùm egent,& semper sunt valdè vtilia Itaque Ecclesia potuit omnibus præcipere id quod ad istos fines iudicabat maximè opportunum,quod est ieiunium, vt dubit.8.dicemus.

Dixi,*nisi iusta causa excusentur:* quia etsi in præceptis diuinis non facilè cadat excusatio, cùm sint de necessariis ad salutem: vt patet in præcepto fidei,baptismi,pœnitentiæ,Eucharistiæ:tamẽ in humanis,quæ versantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, sæpe multæ causæ possunt incidere, ob quas cesset obligatio. 39

Causæ excusantes à ieiunio. Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam,laborem,& pietatem.*

Ob *impotentiam*,excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare,vt sunt infirmi, conualescentes,& debiles,præsertim Medicorum accedẽte iudicio: quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes:quia pro se & pro fœtu egent.Denique pauperes,qui iustam refectionem non habent: non enim mens Ecclesiæ est, cum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere: cùm ad medendum non solùm animis, sed etiã corporibus illud instituerit. 40 *1.Impotentia.*

Ob eamdem causam D.Thomas ad 2 & communiter DD.excusant pueros & adolescentes vsque ad finem tertij septennij: quia cùm vsque ad illud tempus magnis incrementis augescat corpus, eget copioso alimento: vnde sæpiùs capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur.Et quamuis valdè conueniat vt interdùm ieiunent, præsertim cùm ætas illa vitiis carnis sæpè sit valde subiecta, quibus ieiuniũ est optimum remedium: tamen Ecclesia non voluit generatim aliquid statuere: sed hanc rem prudẽtiæ Cõfessariorum & Rectorum reliquit, vt quibus & quando videbitur esse opus,præscribant. *Adolescentes.*

Excusantur etiam senes,iuxta cõmunem DD. sententiam:quia senectus ipsa est morbus,& quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Ætas autem qua incipit hæc senectus non est determinata, vt multi DD. notant: quia,vt inquit Caietanus, alij trigesimo anno senescunt,alij quadragesimo, alij quinquagesimo. Secundùm Medicos prima senectus incipit circa annum quinquagesimum,& in quibusdam circa quadragesimumquintum, nimirum quãdo vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui,& humor primæuus absumi.Vnde puto paucos excusari anno 30.vel 40.ob senium.Omnes autem conueniunt,excusari ordinariè sexagenarios:hac enim ætate est media senectus, iuxta Medicos:in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur,& præcipitatur. Vnde nisi constet euidẽter(teste Caietano) alicuius naturam adeò tunc esse viridẽ & vegetã vt non sit lædenda ieiunio, non tenetur.neque in dubio tenetur tentare,iuxta eumdem auctorem:quia in illa ætate præsumitur non posse,nisi de contrario constet:præsertim cùm experimentum sit periculosum. 41 *Senes.*

Ob *laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore suo victitant, cum quo probè ieiunium cõsistere nequit: quales sunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites sint, an pauperes:quia hoc ipso quòd ex officio laborant, 42 *1.Labor.*

pos

possunt æquè diebus ieiunij ac aliis laborare; ac proinde à ieiunio excusantur, si reipsa laborem subeāt. Ita declarauit Eugenius IV. (teste Siluest. v. Ieiunium, q.21.& Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD. antea putabant non excusari, nisi qui necessitate aliqua compulsi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria etiā diebus ieiunij præstare debēt, volentibus dominis; etiamsi cū illis ieiunium constare nequeat.

43 Dixi, *ferè omnes*: quia si qui sint mechanici, vel alij quorum labor sit exiguus, hi non sunt excusandi; vt sunt pictores, quorum opus est ingenij potiùs quàm virium, & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores; quibus Toletus addit etiam sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant; vt qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parum refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij vsum.

44 *5. Pietas.* Ob *pietatem* excusantur omnes, qui operibus præstantioribus vel maioris momenti incumbunt, quæ ipsi vnà cum ieiunio perficere nō possunt: qualia sunt opera misericordiæ spiritalia & corporalia, & opera Religionis: vt concionari, docere, visitare infirmos, administrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc nō possint commodè differri. Ratio est, Quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, nolit impedire. vnde non est necesse vt hæc fiant ex voto, aut præcepto superioris, vt docet Nauar. num.18. Malè tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potiùs instante ieiunio quàm alio tempore suscipit, vt ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium, num 20.& Siluest num.15. Nauarrus nu. 16. secùs si fortè maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ; vt si hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione ostendat vxoris facto se potestatem Ecclesiæ aspernari; tunc enim potiùs mors appetenda quàm parendum.

45 Circa prædicta Notandum est, Cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinentiam à secunda refectione, vt dubitat. 3. dictum est: quæ de exemptione ab ieiunij
Exemptio à ieiunio quomodo intelligenda. præcepto dicta sunt, intelligenda potissimùm de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinētiam à secunda refectione; non autem quâ abstinē iam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim sunt distincta præcepta. pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum: plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est euidens necessitas, etiam cibi vetiti conceduntur, absque vlla
In dubio. Superioris dispensatione. In dubio opus est dispensatione Superioris. qui respectu sæcularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est; vt passim DD. notant: respectu Religiosorum, Prælatus Regularis. Quibus tamen conces- *Si concessus vsus carnium.*
sus vsus carnium, his etiam censetur permissa secunda refectio, vt docet Toletus lib. 6. cap. 3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim, habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id concessum sit: non autem, si quis à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

HÆc quæstio pendet ex illa generali, Vtrùm peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, vbi versantur. quam fusè tractat noster Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 18.

Respondeo breuiter, & Dico Primò, Si pere- 46
grinus venerit eò vt ibidem constituat domici- *Constituens*
lium, statim contracto domicilio tenetur seruare *domicilium.*
ieiunia, festa, & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes Doctores: nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus.

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi sententia Doctorum docet Siluester v. Domicilium num. 2.& Sancius 3 de matrim. disput. 23. Vnde si venias cum animo manendi solùm ad tempus aliquot annorum, sicut studiosi ad Academias, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuò, præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt iidem tradunt. Quòd si quis duobus locis, vicissim habitet cū animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit, vt Siluester num 2.& alij docent. Vnde consuetudinibus loci, vbi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel contractum non amittitur animo recedendi: sed requiritur vt reipsa desERat, ita vt non dicatur ibi ampliùs habitare. vnde non desinet obligari, donec reipsa recedat.

Dico Secundò, Etiamsi non constituat ibi do- 47
micilium, sed solùm cogitet manere per maiorē *Manens per*
anni partē, tenetur similiter ieiuniis loci & aliis *maiorem an-*
consuetudinibus. Hāc etiam credo esse commu- *ni partem.*
nem sententiam: quia plerique DD. etiam strictiùs loquuntur. Probatur, Quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolutè: sufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parœciam quoad omnia Sacramenta necessaria, vt docet Siluester v. Domicilium nu. 2.& Angelus eodem, & vterque v. Parochia, nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parœciæ. quod nō solùm verum est quoad Sacramenta necessaria, sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, vt Confirmationem, Matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c præter Sacramentum Ordinis, (sub quo intellige etiā primam tonsuram) vt benè ostendit Sancius disput. 23.& tenent ple-

rique

rique recentiores, vsusque confirmat: ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinũ loci.

48 *Si minore anni parte.* Sed difficultas est, Vtrùm obligetur, si non statuerit ibi tanto tempore manere; sed minore anni parte? Sancius probabilius censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. *Sententia quorumdam, non obligari tales.* Primò, Quia tali mansione non contrahitur parœcia, seu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinũ loci. non enim videtur esse maior ratio in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solùm obligant ibi habitantes: sed quia solùm minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioannes Medina C. de ieiunio, q. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè insinuat Paludanus d. 15 q 4. artic. 3. D. Anton. p. 2. tit. 6. cap. 2. §. 2. Siluest. v. Ieiunium nu. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus non possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio, sed solùm à maiore. Tertiò, Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domiciliũ, quæ est nimis laxa; & inter eam, quæ solùm trãsitum, vel vnius diei præsentiã, quæ est nimis stricta: nec commodior terminos videtur posse assignari, quàm is, qui à DD. assignatur ad contrahẽdã parœciã. Nec obstat versiculus ille vulgatus,

Si fueris Romæ, Romano viuito more,

Et si sis alibi, viuito sicut ibi. Nec illud D. Ambrosij, quod refert D. Augustinus ep. 118. c. 2. *Ad quamcunque Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continent non præceptum, sed bonum consilium, seposito scandalo, vt ex toto Augustini discursu, & ex Glossa in cap. Illa. dist. 12. colligitur.

49 *Est probabilis.* Hæc sententia est probabilis; eaque non solùm de peregrinis, qui alibi fixum domicilium habeot, sed etiam de vagis, qui nusquam firmam sedem obtinent, intelligi potest. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquũtur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; sed volunt omnes alienigenas, qui veniũt animo non manendi, non teneri. Ita Paludanus, D. Anton. Siluester, & Medina suprà. Nec obstat quod possint percipere Sacramenta vbicumque se inueniunt; quia illod est priuilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari astringuntur parœciam; nisi per maiorem anni partem aliquo loco consistere decreuerint Neque absurdũ videri debet, eum, qui nusquam sistit, nullis statutis particularium locorum teneri. Verùm etsi hæc probabilia sint, tamen

50 *Contraria videtur verior.* Dico Tertiò, Cõtrariam videri veriorem, spectata consuetudine fidelium passim recepta. Probatur Primò, Quia fideles non solùm rudes, sed etiam doctiores passim vbiq; putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, vbi ipsos versari contigerit, si cõstituerint ibi ad aliquot dies manere: adeò vt si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunij, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tamquam transgressor: maximè si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, nõ minùs quàm lex vniuersalis: non enim alio modo id quod antè non obligabat, incipit per consuetudinẽ esse obligatorium, quàm quòd homines putent se obligari, & incipiant illud passim tamquam obligatorium seruare, vt communiter Doctores tradunt. Itaque cùm consuetudo seruandi aliquod statutum, vel consuetudinem, etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem: & hæc consuetudo talis sit: videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quòd hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum: quia non respicitur ex qua occasione vel causa impulsiua inducta sit, quando tamquam absolutè obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scãdali est sufficiens ratio ad aliquid absolutè vetandum per legem: ita etiam ad absolutè vetandum per consuetudinem.

Dices, Consuetudo populi non potest inducere obligationem legis ecclesiasticæ: quia populus non potest ferre legem ecclesiasticam. Eiusdem autem potestatis est obligare consuetudine & obligare lege. *Consuetudo.* Resp Consuetudinem talem non habere vim legis directè ex voluntate populi, sed ex tacito vel expresso consensu Ordinarij loci: qui hoc ipso quo scit illam obseruari tamquam obligatoriam & non contradicit, censetur eam approbare, eique vim legis dare: & potest populum cogere vt eam seruet. Nec obstat quod Ordinarius non videatur peregrinos posse obligare, sed solum incolas: *An ordinarius possit obligare peregrinos.* quia quamdiu in loco ipsius iurisdictionis versantur, potest eos communibus statutis, quatenus id ad bonam administrationem sui populi est necessarium aut expediens, obstringere. Imò Iure gentium id videtur receptum, vt omnis Princeps posit in sua ditione exteros, quamdiu ibi versantur, legibus suis cõstringere, & delinquentes punire. Id enim est necessarium ad bonum commune, ne illi suis moribus vel actibus populo sint damno vel scandalo. Sic constituuntur à magistratibus in diuersis locis pretia rerum, quæ etiam externi in vendendis suis mercibus seruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarumdam exportatio, importatio, distractio, & similia, quæ etiam ad externos transeuntes pertinent. Simili modo prohibentur vitia sub grauibus pœnis, quæ etiã externis ea committentibus infliguntur, etiamsi inter se absque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit vt etiam statuta particularia ieiuniorum & festorum externos obstringere posint, qui eo tempore intra diœcesim vel oppidum, vbi seruanda sunt, versantur.

Secundò, Quia id est magis consentaneum rationi, & moraliter necessarium, vt alij præceptũ seruent: si enim peregrini possent vesci carnibus & cœnare, magna daretur occasio iis, apud quos versantur, se illis causâ hospitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti: idque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam sub prætextu tractandi amici, qui causa itineris non obligatur, hospes & domestici simul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hãc causam puto Episcopum loci posse etiam peregrinos ibidem per aliquot dies subsistentes obligare vt se aliis accommodent.

Tertiò, Quando quis est extra suum oppidum, non obligatur ampliùs ieiuniis & festis oppidi, vt statim dicemus: ergo par est vt subeat obli

obligationem loci in quo versatur: qui enim sentit commodum, debet etiam sentire onus, iuxta 55. regulam Iuris.

Hanc sententiam tenet Driedo lib. 1. de libertate Christiana, cap. 17. circa medium, vbi probat illam ex D. Augustino, Couarruu. lib. 4. variat. cap. 20. num. 8. vbi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zarabel. in Clement. 2. de celebratione Missarum, & Maiorem d. 15. quæst. 5. eamque probat ex cap. Illa d. 12. vbi referuntur verba diui Augustini ex epist. 118. cap. 2. Nauar. cap. 13. num. 5. in fine, & cap. 23. num. 110. vbi præter dictos adducit Panormitanum, addens, communi consuetudine ita seruari. Lopez 1. p. cap. 52. & alij multi.

51 *Non sufficit simplex transitus.* Non tamen ita strictè intelligendam puto, vt ratione simplicis transitus obligetur: non enim consuetudo id tam strictè obseruat. Vnde si eodem die, quo venit, vel postridie cogitet discedere, non tenetur. secùs si integro die, vel pluribus ibi manere statuerit, multóque magis, si aliquot hebdomadis, vel mensibus, tunc enim postridie quàm venit, debet se conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore. quòd si ab initio non statuit ibi manere, & singulis diebus captet occasionem redeundi, non puto teneri etiamsi fortè non proficiscatur, quia non censetur ibi vllo die manere, sed esse assiduè veluti in transitu. Quod intelligo, si putet se eo die profecturum. alioquin si putat se mansurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei; quia pro illo die non se habet per modum transeuntis, sed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an sit profecturus: quia certus est se iam esse in loco vbi præceptum ieiunij obligat, & non constat ei de profectione, per quam esset excusandus. Idem dixerim de Sacro, si die festo particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum est, hoc est, vsque ad meridiem. alioquin si durante illo tempore exiuerit terminos loci, extra quos non extendit se illud festum, non videtur teneri.

52 *Qui ieiunium vno loco expleuit.* Petes. Vtrùm is qui expleuit ieiunium Quadragesimę vel aliud, si venerit ad locum vbi nondum illud est peractum, (vt sæpè modò fit ratione noui Kalendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rursus ieiunare, & à carnibus abstinere?

Respondeo, Non teneri, quia præceptum illud iam impleuit in sua Ecclesia. vnde etiamsi constitueret ibi domicilium, non teneretur: quia etiamsi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci, id tamen solùm est intelligendum de obligationibus particularium statutorum & consuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Christiano, quibus iam satisfecit. Cauendum tamen ne alij inde scandalizentur. Idem dicendum de celebratione festorum & communione Paschali.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.

53 Paludanus d. 15. q. 4. art. 3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & statutis illius loci obligari. Ratio ipsius est, quia par est quemque obligari statutis sui loci, donec incipiat adstringi statutis loci alterius: sicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec post Christi mortem cœperunt obligari ad euangelica Sacramenta: atqui non incipit obligari statutis loci alterius, nisi incipiat ibi esse animo habitandi: ergo si solùm transeat, vel maneat ad breue tempus, manet obstrictus legibus & consuetudinibus sui loci. Idem ex Paludano docet D. Antonin. p. 2. tit. 7. cap. 2. §. 2. in fine, & Siluest. v. Ieiunium. num. 7.

54 *Probabilius est, peregrinum non teneri statutis sui loci.* Sed contraria sententia est multò probabilior, & ferè communis, quam tenet Driedo, Nauarrus, Couarruu. & Lopez suprà, & alij, quos isti citant. Denique Sancius lib. 5. disput. 8. vbi complures adducit. Probant DD. communiter ex cap. Illa. d. 12. desumpto ex D. Augustino epistola 118. cap. 2. vbi adducit Ambrosium respondentem sibi in hæc verba: *cùm Romam venio, sabbato ieiuno; cùm Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu ad quamcumque fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat, licitum fuisse B. Monicæ, existenti Mediolani, non seruare ieiunium suæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præsens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo versiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio est, quia statuta & consuetudines locales sunt veluti affixa loco, & ligant ratione existentiæ in loco. vnde statuta Episcopi non ligant extra territorium, & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à subditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap. 2. de constitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti non paretur impunè, vt ibidem dicitur.

55 *Possunt se accommodare incolis incolis.* Hinc sequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani possunt vesci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidē id posse etiam peregrinos, etsi illo tempore in oppido vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum sint reuersuri, vel ab ea discesserint. Vnde Lusitani & Nauarri per Castellam iter agentes, possunt diebus sabbati comedere extrema & viscera animalium, quamuis id in patria eorum sit illicitum, vt Nauarrus cap. 13. n. 5. Couar. suprà, & alij DD Hispani tradunt.

In festis celebrandis. Secundò, Quando est festum in vna parœcia oppidi, in altera autem non est, vt interdum fit, possunt subditi parœciæ in qua est festum, extra limites suæ parœciæ laborare. Hi tamē manè debent audire Sacrum, iuxta Nauarrum suprà, quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipsum deprehendit. Confirmatur, Quia præscius impedimenti superuenturi, quod ab implendo præcepto impediet, tenetur præuenire: vt si tempore Paschali posterioribus septem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

56 *An teneatur audire Sacrū.* Aduerte tamen, etsi hæc sententia Nanarri sit tutior, alteram tamen esse valdè probabilem, vt Sancius ex quibusdam doctis recentioribus testatur, nimirum tales non teneri ad Sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti, sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa commoditas, non peccant cōtra præceptum non audiendo, dum verò sunt extra limites loci, desinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc solùm tenemur præuenire, quando manente vi præcepti, seu nostra subiectione, impediendi sumus,

vt cùm quis manês in loco vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri.) secùs verò quando intra tempus implendi desinet esse subditus præcepto. Ratio est, Quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris. vnde si te contigerit interea eximi à subiectione præcepti; siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad argumentum.

57 Tertiò, Qui manè discedit ex oppido, vbi non est ieiunium, potest comedere, etiam carnes vt alij, etiamsi vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij statim eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio semel violato non tenetur à cœna abstinere, quòd si nondū violatum est, tenetur illud seruare, & à secūda refectione abstinere.

Discedens ex oppido vbi non est ieiunium.

58 Quartò, Qui discedit manè ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum, vbi non est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus; quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij, potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius; si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. Ratio est, Quia non tenetur illo die abstinere à secunda refectione, cùm in loco, quò peruenturus est, possit secondò & tertiò comedere: ergo potest primam refectionem sumere manè antequam discedat. quicumque enim potest intra diem bis comedere, non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt suprà dub. 3. ostensum est.

59 Petes, Verùm is qui durante Quadragesima in oppido vbi versabatur, recedit aliò, vbi illa iam est transacta, teneatur ibi etiam perficere. Res est, quæ quotannis accidit ob mutationem Kalendarij, quibusdam locis non recepti. Videntur teneri; quia hoc præceptum est generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Qui recedit è loco vbi adhuc durat Quadragesima in alium vbi transacta.

Contrarium verius fortasse alicui videri possit, ob rationem illam generalem, quòd possit se moribus eorum, quibuscum viuit, accommodare. Confirmatur; Quia qui primis quatuor diebus Quadragesimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia est opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum; ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam est transactum, non tenētur; sed possunt se incolis accommodare. Idem dicendū de Festorum celebratione.

Non obligari.

De confessione annua, & communione, alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur posteà ad primam opportunitatem, iuxta veriorem sententiam: hoc enim onus absolutè personam, absque respectu ad locum, afficit.

60 Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium Quadragesimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino absolutè, sed sub tacita conditione, si sint in loco vbi nondum est expletum, sicut festa communia. Hæc sententia videtur satis probabilis, si loquamur de iis, qui non in fraudem ieiunij, sed bona fide negotiorum causâ locum mutant, præsertim cùm valde difficile sit in conuictu humano seorsim ab aliis seruare ieiunium, ceteris omnibus à ieiunij lege solutis, & minimè ieiunantibus.

Ad rationem.

Contrariam tamen sententiam etiam valdè probabilem sentio, & in praxi suadendam: neque dubium est quin Ecclesia sic possit obligare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. Thomas art. 5.

Respondeo affirmatiuè: cùm enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbendum, nimirum ante solemnitatem Paschalem, Quatuor anni temporibus, quibus Ecclesiæ ministri ordinandi, & in Vigiliis maiorum Ecclesiæ Festorum. 61

Ac Primò quidem, ieiunium Quadragesimæ indicitur tempore verno ante solemnitatem Paschæ, ob quatuor potissimùm causas. Primò, Quia maximè illo tempore vacandum fidelibus orationi, & recolendis iis, quæ Dominus pro nobis gessit, præsertim passione, morte, & resurrectione. ad hoc autem præstandum aptissima dispositio est ieiunium. Secundò, Quia tunc debent se parare ad confessionem, & Eucharistiam, agendo pœnitentiam, castigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando, ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur, *Deus, qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali obseruatione purificas.* Tertiò, Istud tempus est ieiunio accommodatissimum, ratione castitatis, & vt caro non dominetur spiritui. nam verno tempore natura maximè incitari solet ad libidinem, ob sanguinis & spirituum augmentum ac feruorem. Itaque parsimoniâ victus & vsu ciborum refrigerantium, minúsque alentium comprimenda. Quartò, Est aptissimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. Medicus D. Viringus edito libello eruditè ostendit: tunc enim humores augeri & efferuescere incipiunt: vnde opus est detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & sanguinis missionem, quorum locum saluberrimè supplet ieiunium, vt inquit D. Basilius orat. 2. de ieiunio. 62

Ieiunium Quadragesimæ cur tempore verno.

Porrò hic numerus dierum potiùs quàm alius est definitus. Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico solido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia mysteria huius numeri, quibus designatur tempus huius vitæ esse tempus pœnitentiæ. vnde & Moyses 40. dies in deserto ieiunauit, vt Legem acciperet: & Elias totidem dies, per desertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiscens. Filij Israël 40. annos in deserto peregrinati sunt, & 24. mansionibus ad terram promissionis peruenerūt. Denique diluuium 40. dierum pluuia totum mundum inundauit, eumque peccatis expiauit. vide Ambrosium, ser. 23. 24. & 34. Chrysost. hom. 1. in Genesim. Cyprianum, ser. de ieiunio Christi. Tertiò, Quia sic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, soluimus decimas dierum anni, vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangel. constat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars sunt 36. Primis Ecclesiæ temporibus, Quadragesimæ ieiunium, propriè solùm 63

Cur eo dierum numero.

consta

constabat sex hebdomadibus seu 36. diebus, & inchoabatur à Dominica Quadragesimæ, vt habetur cap. Quadragesima.dist.5.dicebatur tamen ieiunium Quadragesimæ includendo Dominicas, etsi illis non ieiunabatur. Postea Telesphorus, qui fuit nonus Pontifex, addidit septimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ est à Dominica Quinquagesimæ, vt patet cap. Statuimus. dubit.5. Verùm quia hæc lex moribus vtentium non est approbata, (vt Gratianus ad cap. In istis, ait) vel certè contraria consuetudine est abolita, præterquam in quibusdam Monasteriis, modò non obligat. Multi tamen pij viri abstinentiam carnium à Quinquagesima incipiunt.

64 Mansit autem in Ecclesia consuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta Quinquagesimæ; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tum quia olim per totum annum extra tempus Paschale, feria quarta & sabbato ieiunabatur: & ita etiamsi solum 36. dies propriè ad Quadragesimam dicerentur pertinere; tamen reipsa erant 39. assumptis tribus ex hebdomade Quinquagesimæ.

Ieiunium feriæ 4. & 6. De ieiunio feriæ, quartæ & sextæ, constat ex Epiphanio hæresi 75. vbi dicit hoc ab Apostolis institutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium. Sabbati ieiunium etsi non vbique, tamen in Ecclesia Romana & in Africa receptum erat, vt constat ex D. Augustino epist. 118. cap. 2.

65 *Quatuor temporum.* Ieiunium Quatuor temporum respondet quatuor anni quadrantibus, quibus insignes existunt aëris & corporum mutationes; nimirum veri, æstati, autumno, hiemi. Olim solùm ter celebrabatur, sed Calixtus I. epist. 1. constituit quater fieri, vt habetur c. 1. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, statuit Vrbanus I. cap. 4. Statuimus. d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet, & apud Couarr. lib. 4. var. c. 20. n. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbati per annum non ita strictè obligasse, nisi ad abstinentiam carnium: alioquin superfluum fuisset instituere ieiunium Quatuor temporum.

66 *Ieiunia vigiliarum.* Ieiunia vigiliarum sunt ista, vigiliæ Natiuitatis Domini, & Assumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap. 1. de obseru. ieiun. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelistæ. Ita habemus c. 2. eodem, vbi Innocentius III. *Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd omnium Apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangelistæ: quoniam ipsorum solemnitas intra solemnitatem Paschalem, istius autem intra Natalem Domini celebratur.* Vnde patet, Concilium Prouinciale non posse ieiunium vigiliæ sanctorum Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, vel Thomæ tollere, quia non potest tollere legem aut consuetudinem Ecclesiæ vniuersalis. Si tamen in aliquo loco longa consuetudine receptum esset vt illis diebus non ieiunetur, excusaret à peccato: sicut enim consuetudo potest tollere obligationem seruandi festi S. Bartholomæi, vt habetur d. cap. 2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem est ratio aliorum festorum & ieiuniorum, quamquam difficilius sit consuetudinem contra illustriora inualescere, quàm contra minus illustria.

Quatuor ieiunia ex consuetudine. Præter hæc sunt quatuor ieiunia, quæ etsi Iure scripto non contineantur, tamen generali Ecclesiæ consuetudine seruantur: Vigilia S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecostes, vt communiter tradunt DD.

67 Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure scripto obligamur, esse 56. nimirum quadraginta in Quadragesima, nouem ratione Quatuor temporū, (nam tria incidunt in Quadragesimam) & septem vigiliarū. His adde quatuor vigiliarum ex consuetudine, & præterea quæ cuiq; loco sunt peculiaria. *Ieiunia 60.*

Petes, Vtrùm Dominico die fas sit ieiunare? *An die Dominico.*

68 Respondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis, nec ex contēptu moris ecclesiastici, & scandalum absit, posse ex aliquo honesto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum constat.

DVBITATIO X.

De ieiunij commodis.

69 *1. Bona valetudo.* Maxima commoda adfert ieiunium, sed potissimùm quinque. Primò, Præstat corpori bonam valetudinem, & agilitatem, arcendo omne pænè genus morborum: nam ferè omnes morbi ex eo proueniunt, quòd homo plus ingerat quàm natura possit rectè conficere ac dispensare, & superflua discutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralysis, & varij capitis dolores: hinc tusses, asthmata, & phthisis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in stomacho: ileus, colica, dysenteria, diarrhœa in intestinis: obstructiones in mesentereo, in hepate, in splene: calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium species. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus: Ἀδηφαγία καὶ πολυποσία πλείστων νοσημάτων αἰτία. *Saturitas & larga potio plurimorum morborum causa*, & vulgò dici solet, *Plures occidit gula, quàm gladio.*

Ieiunium verò causas morborum tollit: nam facit vt perfecta sit concoctio, & facilè consumit & discutit quidquid ex prima, secunda, vel tertia concoctione est superfluum, quod alioquin istorum morborum est causa. Hinc Cyprianus, vel quicumque est auctor serm. de ieiunio Christi, *Ieiunium carnes azymas mundat, & solidat, & putredines, quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat.*

70 *2. Longæuitas.* Secundò, Longæuitatem præstat: dum enim arcet vel consumit humores naturam grauantes, & calorem natiuum opprimentes, vis naturæ manet integra & sui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci potest: ita vt homo non nisi mero senio, & naturæ defectu viuere desinat. Confirmatur, Quia plerique ante istam ætatem morbis oppressi decedunt: quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo sunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Franciscus à Paula, & alij innumeri.

Neque est quòd hic recurrat quis ad miraculum, quia fere omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuere, longæui fuere. Noui Monasterium feminarum, tenuissimo victu vtentium, vbi etiā sexagenariæ & septuagenariæ nondum inter seniores censentur: vt meritò dixerit Sapiens Eccles. 37. *Qui abstinens est, adiiciet vitam.*

71 Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamque

3. Tentationes carnis sedat. spiritui subiicit: hæ enim ferè proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem siccat & refrigerat. Ita natura comparatum est, vt sanguis & succus alendo corpori redundans, dispensetur in semen ad procreationem. tantum enim natura appetit in alimentis, quantum satis est ad proprij indiuidui conseruationem, & ad speciei propagationem. Sed istud vbi in sanguinem conuersum fuerit, ita distribuitur, vt primò inde quantum opus cedat alendo corpori: deinde quod superest facessit in semen ad generationem. Hinc illi stimuli libidinis, & imaginationes eò pertinentes. semen enim copiosum sollicitat ad expulsionem, & simul vim phantasticam congruentibus ad hoc imaginibus implet, vt difficillimum sit illam aliò diuertere. Itaque qui his carere cupit, illi gula ieiunio frænanda, vt non plus alimenti sumat quàm opus est ad corporis sustentationem; ita vt nihil vel parum succi supersit quod in sperma abeat. Cyprianus serm. de ieiunio: *Ieiuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentiæ languent, fugitiua abeunt voluptates, extinguitur ardentis Ætna incendium, & flammiuomi fornax Vulcani extincta intrinsecùs, gnontes conterminos non adurit. Ieiunium, si discretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos distringit & ligat.* Basilius orat. 1. de ieiunio: *An ignoras, quòd perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur? ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. proinde si cupis mentem reddere validam, fac vt carnem domes ieiunio.* Augustinus libro de vtilitate ieiunij tomo 9. (videtur esse sermo ad plebem) cùm dixisset non esse audiendum tentatorem, suggerentem, *Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipso ingeris pœnam, tuus ipse tortor es,* &c. subiicit: *Responde ei per hanc similitudinem: Si iumento fortè insideres, si equo vtereris, qui te gestando posset præcipitare, nónne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem fræno non posses? Caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem non cohibebo ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vsi sunt.

72 *4. Sensus exacuit.* Quartò, Sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit: cōsumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarum disciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarum contemplationem, vt quotidiana experientia docet. Idem testantur Patres. Chrysostomus hom. 1. in Genesim: *Ieiunium leues pennas animæ producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibúsque & omnibus quæ in hoc mundo habentur suauia, ipsa sit superior. Et sicut leuiores naues maria faciliùs transeunt; contrà multis oneribus grauatæ submerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit vt faciliùs huius vitæ pelagus transmittat, & in cælum, ac ea quæ in cælis sunt respiciat, & nihili faciat præsentia; sed vt vmbras & somnia, & si quid magis diffugere censeat,* &c. Leo serm. 2. de ieiunio decimi mensis: *Semper virtuti cibus ieiunium fuit: de abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibum virtutis*, quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus, ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

Quintò, Animam ad diuinas illustrationes 73 *5. Illustrationibus animam aptat.*
aliáque charismata præparat, idque duplici ratione. Primò, Quia mens in sereno versans, aptior est à Deo tangi, & cælestia sentire. etsi enim Deo volenti illuminare, nullum impedimentum aut ineptitudo hominis possit obsistere, ordinariè tamen requirit vt homo se disponat, & quantum potest idoneum reddat. Secundò, Qui se à carnis solatiis auocant, merentur solatia spiritus. Cyprianus suprà: *Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi priùs abstinentia præcessisset.* & paulò antè: *Ieiunium Scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonio egrediuntur incendio.* Basilius orat. de ieiunio, fusè hunc locum prosequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primùm de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cùm animum præparasset, admissus est ad colloquium Dei, & Legem accepit: idque tabulis ob peccatum populi fractis, secundò factum est. Deinde de Elia, *Eliam,* inquit, *magni illius miraculi spectatorem ieiunium fecit,* &c. De Daniele sic ait: *Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem è copiosiore pastu, ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interueniens, intercipiunt.* Eadem habet Chrysostomus hom. 1. in Genesim. Adde, donum prophetiæ & miraculorum vix illi concessum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

Sextò, Flagella impendentia auertit, & pro 74 *6. Flagella auertit.*
peccati reatu satisfacit. constat exemplo Niniuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiunium prædicabant; Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra,* &c. Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Inter *fructus* seu opera pœnitentiæ, maximè semper habitum est ieiunium vt constat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ se dederunt.

Septimò, Quæuis beneficia impetrat, præser- 75 *7. Impetrandi vim habet.*
tim orationi coniunctum. Cyprianus id fusè declarat: *Quoties* (viri sancti) *aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt, nec defuit prouentus,* &c. Danielis 10. *Noli metuere Daniel; quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus constat. Matth. 13. de pessimo genere dæmoniorum dicitur, *Hoc genus in nullo eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio.* D. Thomas in difficultatibus sacræ Scripturæ orationi iungebat

ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipsius historia.

76 Octauò, Est meritorium mercedis apud Deum etiam vitæ æternæ, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: & Pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi*; nimirum mercedem cælestem, de qua mox subdit, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo*, &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, quòd obediuissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex stirpe eorum stans in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritorium, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis; vt orationi, & eleemosynæ, vt ex Scripturis constat, quibus virtus orationis & eleemosynæ commendatur: ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum, & commendatur cum ceteris Tobiæ 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.*

8. Est meritorium.

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porrò has & alias commoditates quidam Patres confertim expressere, vt simul menti propositæ magis alliciant. Basilius Oratione 1. *Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus subministrat sapientiam, bona animæ custodia, corpori tutus consiliator, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, Sacerdotem reddit sacris idoneum*, &c. Chrysostomus Homil. 1. de ieiunio, tom. 5. *Ieiunium Angelorum imitatio est pro nostra virili, contemptus præsentium, schola precum, alimonia animæ, frænum oris: & mitigat concupiscentias; sciunt qui ieiunant: & mitigat voluptates, non ignorant qui tentarunt: mollit furorem, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram facit animam, allentat carnem, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert & colores & aspectus.* & alia, quæ sequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambrosium lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO XI.

Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

77 HÆretici huius temporis, sex quasdam conditiones vel circumstantias in nostro ieiunio calumniantur. Primò, Quòd in eo seruemus delectum ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticiniis in Quadragesima: esse enim doctrinam dæmoniorum *abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem*, vt inquit Apostolus 1. ad Tim. 4. quod confirmant, *quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* vnde Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Deinde delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaïcas cærimonias. Ad Coloss. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi*, &c.

Hæretici in nostro ieiunio sex conditiones calumniantur.

1 Delectum ciborum.

78 Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus aut aliis cibis tamquam immundis, sicut ab illis abstinebant Iudæi, & quidam hæretici; (alioquin numquam illis vesceremur, sicut nec illi vescebantur) verùm causâ domandi corporis, & vacandi meliùs orationi; & ob alios fines suprà dictos: vt docet D. Augustinus contra Adimantum cap. 14. & contra Faustum lib. 30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis c. vlt. quo modo Daniel à carne, vino, & pane delicatiore per tres hebdomadas abstinuit, Dan. 10. & Rechabitæ à vino, Ierem. 35. & Nazaræi ab omni eo quod inebriare posset, Num. 6. & Ioannes Baptista ab omnibus deliciis, solo melle siluestri & locustis contentus: quo modo ab initio nascentis Ecclesiæ viri sancti & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibusdam cibis abstinuerunt; vt ex supradictis constat.

Resp.

79 Ad testimonium Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia, quæ fit à cibis tamquam naturâ suâ immundis. prædicit enim spiritu Prophetico, fore hæreticos, qui instinctu dæmonum iuberent abstinere à nuptiis, tamquam malis: & à cibis quibusdam, tamquam immundis. Tales fuerunt posteà Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quasi continentes) & à carnibus, tamquam immundis abstinendum docebant, teste D. Augustino hæresi 25. Tales Manichæi, qui similiter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant esse *fel Principum tenebrarum*; vnde ab eo prorsus abstinendum. Item *à carnibus, tamquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantùmque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari*, vt inquit D. Augustinus hæresi 46. & ab ouis, *quasi & ipsa cùm franguntur, expirent*; vt ibidem ait. Tales etiam Priscillianistæ quoque, qui & nuptias detestabantur, & *carnes tamquam immundas escas vitabant*, teste eodem, hæresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus; & contra eos valet eius ratio. Ita passim hunc locum exponunt Patres, Augustinus contra Adimantiũ, cap. 14. Chrysostomus Homil. 12. in 1. ad Timoth. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum.

Locus Apostoli explicatur.

80 Ad confirmationem; Illo loco Matthæi solùm significatur hominẽ non coinquinari ex eo, quòd non lotis manibus manducet, sicut Pharisæi putabant: non enim agitur ibi de ciborum delectu; neque Pharisæi reprehendebant discipulos quòd cibis lege vetitis vterẽtur. Potest tamen illa sententia etiam generaliter accommodari; etsi enim durante lege veteri essent aliqui cibi, qui censerentur immundi, non naturâ, sed mysterio & significatione, ex illius legis decreto; tamen post mortem Christi, omnis hæc immunditia est sublata; vnde Actor. 10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* & Apostolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis.* Itaque modò à nullo cibo tamquam immundo abstinendum est: quia neque naturâ immundus est, vt hæretici volebant; neque significatione, vt tempore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*; nimirum per se & vi suâ, sicut Iudæi putabant: potest tamen coinquinare ratione inobedientiæ, qua sumitur; sicut potest ratione scandali, cùm quo sumitur: quo modo vesci carnibus die ieiunij coinquinat animam.

Ad locum Matthæi.

Ad alterum Respondeo, Iudaïcum esse absti-

nere à certis cibis tamquam ex lege immundis: hæreticum autem, tamquam naturâ immundis: Chriſtianum & Catholicum, tamquam per ſe bonis, ſed mortificationi carnis non ſatis accommodis, & ob eam cauſam ab Eccleſia certis diebus vetitis. Apoſtolus autem loco iſto ad Coloſſenſ. 2. loquitur de primo & ſecundo modo abſtinendi, non de tertio.

82 Secundò, Reprehendunt quòd certis diebus ieiunia ſint dicata more Iudaïco. Idem olim criminatus eſt Aërius, vt patet ex Epiphanio, hæreſi 75. & Auguſtino, hæreſi 53.

2. Delectum dierum.

Ad quod Reſpondeo, Nos neque iiſdem diebus quibus Iudæi, neque ob eaſdem cauſas ieiunare: itaque nihil hîc Iudaïcum. Quinam verò ſint illi dies, & quas ob cauſas delecti, ſuprà dubit.9. dictum eſt.

83 Tertiò, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non ſolùm noſtri hæretici, ſed etiam olim Aëriani docuerunt: vt ex Epiphanio & Auguſtino locis notatis conſtat. Sed hoc ſatis ſuprà refutatum eſt dub.5. & ſanè ſi ieiuniũ liberè obitum bonum eſt, nulla eſt ratio cur reddatur malum ratione præcepti; præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per ſe habet, ſed potiùs nouam addit, dum facit vt agatur, non ſolùm ex affectu boni proprij, ſed etiam ex affectu obedientiæ.

3. Quòd ex obligatione.

Obiectio. Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat ſuperſtitione: ergo præceptum poteſt opus aliàs bonum efficere malum.

Reſp. Reſpondeo negando conſequentiam, ſi loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non eſt præceptum huius temporis, ſed ſolùm valet pro tempore veteris Teſtamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare, eſt ſuperſtitio, quia eſt profeſſio doctrinæ pernicioſæ, nimirũ legem veterem adhuc durare. Secùs autem cùm ex præcepto Eccleſiæ, quia tali modo nullum errorem profitemur, ſed agnoſcimus Eccleſiæ poteſtatem ad huiuſmodi opera bona & ſalutaria præcipienda, quam poteſtatem, illam habere conſtat ex Scripturis, vt ſuprà dub.5. dictum eſt.

Neque per hoc præceptum Eccleſia nos ſeruituti legis ſubiicit; quia non præcipit tamquã cærimoniam legis; ſed tamquã opus morale, pertinens ad legem naturæ, & ſimul tamquã cultum quemdam nouæ legi accommodatum: ſicut nec per cultum diei Dominicæ, & aliorum feſtorum, nec per ſolutionem decimarum vel primitiarũ, legi veteri ſubiicimur.

84 Quartò, Quòd ieiunemus cum opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc enim putant eſſe ſuperſtitioſum; nihil enim ad cultum adhibendum, niſi quod Deus præceperit.

4. Quòd cum opinione cultus.

Sed reſpondendum eſt, Id fundamentum eſſe vaniſſimum: non enim ideò opus eſt bonũ & Deo placens, quia præceptum; ſed ideò præcipitur, quia bonũ, & quia placet. Deinde quis vmquam Princeps noluit ſibi deferri vllum obſequium, niſi quod ipſe præcepiſſet? vel repudiauit ſponte oblatum, eò quòd ipſe non mandaſſet? quinimò gratiora ſolent eſſe obſequia ſpõte oblata, quàm quæ ſolius præcepti auctoritate exprimuntur. Verùm de hoc plura ſup. lib.2.cap.40.dub.6.

Itaque etſi ieiunium non ſit à Deo præceptũ, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in Scripturis commendatur, ſicut oratio & eleemoſyna, quibus Deus colitur, Tobiæ 12. Danielis 10. Ioëlis 2. Matth.6. Act.13. Secundò, Quia Lucæ 2. expreſsè dicitur de Anna Propheteſſa, *Non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte & die.* quibus verbis apertè ſignificatur ieiunium eſſe cultum & ſeruitutẽ Dei: nam Græcè eſt λατρεύουσα, quod cultum latriæ ſignificat. Idem inſinuatur Actor. 13. & 2. ad Cor.6. Tertiò, Idem comprobat vſus omnium gentium, quæ ieiuniis numẽ ſe colere putãt. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit ſtudio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & ſeruitus in Scripturis; vt ſuprà oſtenſum eſt, & ipſi hæretici fatentur: tale autem eſt ieiunium.

Quintò, Quòd vſurpemus ieiunium ad ſatiſfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioëlis 2. & Ionæ 3. & ex aliis locis. vide dubit.10. 85

5. Quòd pro peccatis.

Sextò, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo ſuprà dub.10. Hæ duæ poſtremæ criminationes non ad ſolum ieiunium, ſed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1. 2. q. 114. & 3. p. tractatu De ſatisfactione.

6. Quòd ad promerendũ.

DVBITATIO XII.

Quid ſobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas quæſt. 149.

HOc nomen tripliciter accipitur. Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet*, vbi Græcè eſt σωφροσύνην, id eſt, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobriè, & iuſtè, & piè viuamus:* Græcè σωφρόνως. Secundò, Magis ſtrictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *ſobrij*, non ſolùm qui parcè bibũt, ſed etiam qui parum comedunt. Tertiò, Strictiſſimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *ſobrij* dicuntur, (Græcè νηφάλιοι) qui in potu inebriante ita ſibi temperant, vt iudicij ſerenitatem conſeruent. ſicut è contrario *ebrij*, qui debitam menſuram excedunt; ita vt iudicium notabiliter offuſcetur: ſic accipitur crebrò in Scripturis, Eccleſiaſtici 31. ad Tit.2. 1.Pet.5. & alibi. 86

Accipitur tripliciter.

Hoc modo accepta *ſobrietas eſt virtus, quæ affectũ & vſum potionis inebriare valentis, debitè moderatur.* *Affectum*, quia cùm ſit ſpecies temperantiæ, verſatur immediatè circa paſſiones. *Vſum*, quia in vſu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quando formam ſuam, hoc eſt, rationis regulam, non ſolùm affectui interno, ſed etiam operi externo imprimit, vt ſuprà ſæpiùs oſtenſum eſt. Imò ideò formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet. 87

Potus inebriare valentis, hæc enim eſt propria materia, etſi remota, huius virtutis. ſi non poſſit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutẽ: neque exceſſus erit contra *ſobrietatem*, ſed contra virtutem *abſtinentiæ*, vt rectè D. Thomas art.2. ad 1. vt ſi quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, ſi ſit ſaccarata.

Materia ſobrietatis.

Debitè moderatur. Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere ſerenitati mentis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter

Officium ſobrietatis.

obte

obtenebret. hoc enim propriè est officium huius virtutis, eâ mensurâ vti potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impediat, vel offendat.

88 *Obiectio.* Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur à virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est, vti moderatè cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Resp. Respondeo, Si nomen abstinentiæ sumatur vt vulgò solet, & sicut à sanctis Patribus passim vsurpatur, *sobrietas* est pars abstinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quamtumuis alioquin sit moderatus in vsu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissimè sumatur, vt accipit D. Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio: nam congrua moderatio in vsu vini (sub vino intellige omnē potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatē; quæ non est in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines passim sunt magis procliues ad excessum in vino, quàm in cibo: tum quia excessus in illo est multò facilior: tum denique quia est grauior, & maiorem noxam infert; vt Prouerb. 23. dicitur: *Ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber.* Hinc fit vt in eius vsu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet; quam propriè vocamus *sobrietatem*, à seruanda bria; (quæ vox mensuram vini significat, iuxta Donatum) eò quòd maximè in vsu vini, moderatio seu mensura sit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vsu cibi & potus alterius, (v. g. aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas, nec tantum periculi, communi nomine dicetur *abstinentia.*

89 Petes, In quib⁹ maximè hęc virtus requiratur.

Quibus hæc virtus maximè nec. saria. Respondeo, Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus: præterea feminis, & adolescentibus, vt rectè D. Thomas art. 4. Prima pars patet, tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere: *Luxuriosa* enim *res vinum*, vt ait Sapiens, Prouerb. 20. (nimirum si immoderatè sumatur) & Apostolus ad Ephes. 5. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli; quod absque hac virtute fieri nequit. vnde Apostolus Petrus epist. 1. cap. 5. *Sobrij estote,* (Græcè νήψατε) *& vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* & 1. ad Thessal. 5. *Nos, qui diei sumus, sobrij simus;* Græcè νήφωμεν: tum denique quia *ebriosi regnum Dei non possidebunt*, 1. ad Cor. 6.

90 Secunda pars probatur: Episcopi enim, Principes, & senes præ ceteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas.

Episcopi quidem, (sub quibus intelligendi ceteri Ecclesiæ ministri, vt notat D. Thomas) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ, erudiendo populo, & Sacramentorum administrationi; quæ omnia mentem putam, serenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apostolus inter cetera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatē.

Principes, quia debent populum sibi subditum iustè gubernare; ad quod summa vigilantia opus est, tum vt idoneos ministros constituant; tum vt iam constitutis inuigilent, vt hi officium præstent, ne priuatis potiùs incommodis, quàm bono publico studeant. tum denique vt peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum; quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas.* &: *Ne fortè bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib. 3. cap. 11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem: nihil enim turpius ebrioso & fatuo sene. vnde Apostolus ad Tit. 2. iubet moneri *senes vt sobrij sint.*

Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigesimum vinum bibere etiam vitis, apud Romanos criminosum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert. 91

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facilè vsu vini perturbatur: eo verò perturbato, facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plinio lib. 14. cap. 13. & Valerio Maximo lib. 2. cap. 1.

DVBITATIO XIII.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur.

D. Thomas quæst. 151.

CAstitas propriè significat puritatem quamdam, à voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quędam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potiùs per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeò ab omni labe peccati, quę in amore creaturarum malè ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Corinth. 11. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D. Augustinus lib. de mendacio, cap. 20. *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus.* & hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hîc de *castitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur. 92 *Castitas generalis.*

Igitur sicut abstinentia moderatur affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculētis; ita *castitas* in venereis, ne plus, alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel vtamur, quàm rectæ rationis præscripto secundùm præsentem statum cōgruit. 93 *Officium castitatis.*

Est autem *castitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Perfecta* est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abstinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit. *Castitas perfecta.*

Imperfecta est, quæ vel solùm ad tempus id proponit, vel solùm ab illicitis abstinere, & licitis moderatè vti, vt in matrimonio. Hæc autem moderatio consistit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cum hisce circumstantiis matrimonio vtitur, ab aliis abstinet, castitate coniugali prædittus est. *Imperfecta.* *Castitas coniugalis.*

Dices, Etsi abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationē, sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum; tamen non videtur per se honestum, abstinere licitis & moderatis: tum quia nemo in statu innocētiæ ab 94 *Obiectio.*

illis abstinuisset, cùm pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsus illatum est actus virtutis; ac proinde abstinentia illarum non potest esse virtutis opus; quia vittus virtuti nun est contraria.

Resp. Resp. Si *per se honestum* dicatur id, quod in omni statu, & cum quibusuis circumstantiis honestum est; sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestum; quia initio mundi, genere humano nondũ satis propagato, honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honestæ fuissent in statu innocentiæ. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsenti statu com circumstantiis nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere à licitis voluptatib⁹ matrimonij est per se honestum, quia non solùm quatenus fit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominẽ liberat multis rerum sæcularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitq; similiorẽ spiritibus Angelicis. & hac ratione est obiectum virtutis castitatis. Vnde castitas perfecta videtur specie distingui à castitate coniugali; (quod etiam insinuat D. Thomas q.152. art.3.) quia alia ratio honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia, alia in moderato vsu.

Castitas coniugalis specie distinguitur à perfecta.

95 Ex dictis facilè intelligas quæ sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secundùm rationis normam componit.

Materia castitatis.

Remotior, sunt actus externi, qui vel sunt præuij coniunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipsam cõiunctionem versatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtendo, vocatur *castitas*: vt verò circa actus præuios simili modo se habet, *pudicitia*, vt D. Thomas annotauit. est tamẽ vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *castitas*, quatenus inordinatum affectum & vsum venereorum resecat; *pudicitia*, quatenus pudori, qui in vsu illorum esse solet, est conformis. De laude castitatis vide D. Augustinum serm.249. de tempore.

Pudicitia.

DVBITATIO XIV.

Quid sit virginitas.

D. Thomas quæst.152.

96 *Virginitas* à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiscentiæ adustione: quæ adustio fit cùm homo illius motibus consentit.

Dupliciter accipitur.

Dupliciter hoc nomen accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinosæ cõtagionis experte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur; quod etiam inuiti perdere possumus.

Secundò, Pro voluntate & proposito illius integritatis & puritatis seruandæ, vel perpetuò, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidem si vsque ad tempus coniugij dumtaxat, non est propriè virginitatis virtus; (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidam castitatis, vt inquit Caietan. art. 1. §. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat statum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntarie pollutom: Ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio jungatur.

At virtus *virginitatis* prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus libro de Sancta virginitate cap. 13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & connotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* à contagio libidinis; & formaliter in eo sita est, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando. 97

Definitio virginitatis.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

Dices, Illa integritas & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus, sed quiddam per se indifferens. Confirmatur, Quia habere illam, non est obiectum per se honestum: ergo circa illam per se non versatur aliqua virtus; omnis enim virtus est amor & affectus boni per se honesti. 98

Obiectio. Integritas carnis.

Respondeo, Illam integritatem carnis dupliciter spectari posse. Primò, Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Thomas art. 1. Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis; nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Resp.

Secundò, Vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis; quia laudabile est, cùm in potestate tua fuerit libidinis contagione inquinari, non esse tamen inquinatum: sicut laudabile est cùm potueris transgredi, non esse transgressum, & seruasse innocentiam: nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longiùs recedit à conditione brutorum, & propiùs accedit ad similitudinem Angelorum, vt dictum est de castitate.

Quo modo sit obiectum virtutis.

Dices, Innocentia, quæ consistit in numquam peccasse mortiferè, est res laudabilis, & magnum ornamẽtum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo similiter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas. 99

Obiectio. Innocentia quid.

Respondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non distingui à *castitate*, nisi connotato; sed esse ipsam virtutem castitatis in subiecto incorrupto. vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum à tali labe. Sed virginitas vlteriùs cõnotat hoc subiectum numquam antea fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque *virginitas*, vt est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita quàm illicita. Imperfecta enim est, quæ solùm ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

Resp. Virginitas quomodo à castitate distinguatur.

Nec obstat, quòd D. Thomas art. 3. in corp. dicat virginitatem se habere ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum 100

Ad castitatem coniugalem se habet vt magnificentia ad liberalitatem.

absti

abstinendi à voluptatibus illicitis, seu *ab inordinatione venerea voluptatis*, vt ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quamdam excellentiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas versatur circa sumptus, & opera mediocria, magnificẽtia circa magna, ita castitas illa solùm mediocre aliquid præstat; dum illicitas dumtaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam concessas perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui, sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus art. 3. contra Martinum.

Obiectum virginitatis.

101 Notandum est, etiamsi obiectum virginitatis, nempe conseruatio integritatis & puritatis carnis, per se honestum sit, tamen quia est valdè difficile, & nuda ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis virium habet ad animos hominum absq; maioris boni spe alliciẽdos, raros vel fortè nullos in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & consequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, v.g. quia Deo gratum, quia ipsi, voto dicatum; quia præbet facultatem meliùs Deo seruiendi, quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes iste integritatis affectus pertinere potest. Et hac ratione D. Thomas indicat, virginitatem, vt est virtus, importare propositum integritatis perpetuæ voto firmatũ; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione solùm materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D Thomas, quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm virginitas sit præstantior matrimonio.

D. Thomas qu. 152. art. 4.

102 COmparatio fit non inter Sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virginitatis, vt diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Sententia Iouiniani.

Iouinianus, etsi fateretur, propter huius vitæ necessitatem, ne coniugales patiamur molestias, virginitatem esse præferendam, vnde nec ipse vxorem habere volebat, vt refert D. Augustinus hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit, affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent cęteris operibus, eiusdem esse meriti.* Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora.

Sententia nostrorum hæreticorum.

Primò, Virginitatem non solùm non esse maioris meriti apud Deum, sed esse impiam superstitionem, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequium Deo gratum seruetur: Quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodiùs obeundam, non esse quidem per se malam, stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentiæ, quod paucissimis detur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inscripsit Epithalamium. & Caluinus libro 4. Institutionum capite 13. §. 17. 18 & 19.

Sententia Catholica.

Sed fide tenendum est, statum virginitatis cõiugio esse præferendum, nõ solùm ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fusè diuus Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, & D. Augustinus lib. de bono coniugali, & lib. de sancta virginitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus. 103

1. Probatur ex Scripturis.

Probatur ergo Primò Ex Scripturis. Mat. 19. cùm discipuli dixissent: *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat.*

Ex hoc loco tria perspicuè colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam, approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere, ergo expedit non nubere, vt Hieronymus inquit: melior ergo virginitas nuptiis.

Quid sit propter regnum cælorum.

Secundò, Virginitatem esse præferendam propter regnum cælorum, id est, vitam æternam, & non tantùm propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationem Euãgelij. Sed contrà. Quia sic castratio illa, quàm Christus commendat, non pertineret ad feminas, (his enim non competit Euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eósq; paucissimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui suprà n. 18. & 19. professionem cœlibatus etiam feminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hîc præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, exponens hæc verba, *Proponit*, inquit, *ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamitat: Qui sitit, veniat & bibat.* D. Augustinus l. de sancta virginit. cap. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos qui pio proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & contrà humana vanitas impia temeritate contendit,* (notent hoc hæretici) *eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam ceteris non habere.* Chrysostomus, homil. 63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendámque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, si aut à natura eunuchus esses, aut iniuria hominum sic effectus: quid faceres, cùm & huiusmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia, rutilantésque coronas habebis, si ita viues, quemadmodum sine aliquo præmio illi, &c.* D. Basilius lib. de vera virginitate, de istis spadonibus loquens: *Ipsi sunt propter regna cælorum*

Omnes inuitantur.

Merces virginitatis.

Virginitatem omnibus esse possibilem.

rum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiúmque & simul omne sæculum, eius seruandæ causâ, contemnunt, regnum cæleste cum sudore & gloriosis laboribus capessunt. Omitto ceteros; omnes enim idem docent.

104 Tertiò, Colligitur, virginitatem præponi omnibus, illámque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illam inuitat, cùm ait: *Qui potest capere, capiat*: sicut omnes inuitat ad finem & doctrinæ suæ considerationem, cùm ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysostomus in verbis allatis, & idem Chrysost. Homilia illa 63. explicans illa verba, *Qui potest capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis ostendit, vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc possibile id esse monstrat, vt eligendi cupiditas crescere possit.* Deinde obiicit: *Si electionis opus, id est, inquies, quo modo dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Respondet: *Vt singulare id esse certamen perdiscas, non vt forte datam necessitatem suspiceris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod ideò dixit, vt ostenderet superiore auxilio nobis opus esse, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere. solitus quippe est, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Basilius lib. de vera virginitate, & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitati.

Quibus datum est capere.

Obiectio.

Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui potest capere, capiat?*

Quomodo omnes possunt vel non possunt capere.

Respondeo, *Capere* hoc loco est practicè intelligere, id est, iudicare hoc sibi expediens esse ad salutem, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes possunt *capere*, nimirum potẽtia propinqua & sufficiente: quia non omnes satis sunt instructi vt tantum bonũ intelligant, nec diuinitùs excitati vt illud ament. omnes tamen possunt *capere* potentiâ remotâ, quæ in actum reduci valeat, si velint omnes enim (de Christianis loquor) cùm audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem, possunt credere, quamuis fides non minùs sit donum Dei, quàm continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, suprà explicatum ex Chrysostomo.

105 Eadem veritas probari potest ex cap. 7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc sententiam habẽtur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens, dicit Primò, *Bonum est homini mulierem non tangere.* vnde infert Hieronymus: ergo malum est tangere, id est, minus bonum. Nec obstat quòd subdit Apostolus: *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Non enim vult dicere vt quisque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin, vt rectè Hieronymus ait, *hac excusatione libidini frena laxasset, vt quotiescumque vxor moritur, toties ducenda sit alia, ne fornicemur: sed suam*, inquit, *habeat; id est, sua vtatur, quam habebat antequam crederet*; quod sequentibus verbis fusiùs explicat, *Vxori vir debitum reddat*, &c.

Probatur ex cap. 7 prioris ad Corinth.

Secundò, dicit: *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est, opto vos omnes esse cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego.* Hìc rursus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini non habeo*; (nimirum vt maneant in virginitate) *consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis.* Nec obstat quod subdit; *Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem*: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam per *instantem necessitatem* intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipsemet paulò pòst explicat, cùm ait: *Hoc itaque dico, fratres tempus breue est; reliquum est, vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint*, &c. Vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertúmque spatium vitæ, quod nobis superest, saluberrimè expendamus, nobis vtilissima est virginitas.

Instans necessitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem*, &c.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit, & qui non iungit, meliùs facit.*

Septimò, *Beatior erit, si sic permanserit*, (nimirum libera à viro) *secundùm meum consilium: puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam.*

Denique probat idipsum Apostolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu, quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro*, &c. vbi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis sæculi, & præbet facultatem perfectè seruiendi & vacandi Deo, hoc verò sæculi vinculis astringit, & istam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit.* Vbi insinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod aliis non dabitur. quem locum eleganter tractat Augustinus lib. de sancta virginitate, cap. 27. 28. & 29. & Hieronymus suprà.

Secundò Probari potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Augustinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum; Ambrosium lib. 1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

2. ex Patribus.

Tertiò Probatur ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, *Non peccat*, inquit, *si ducit vxorem, non tamen benè facit si duxerit*: intellige *non benè facere* per se loquendo, nempe si nihil aliud quàm ipsum matrimonium, eiúsque commoda, voluptates & sobulem spectauerit, vt passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis, sed naturæ tantùm affectus. vnde omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. vbi inter cetera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora censentur, numeratur *velle ducere vxorem.* Virginitas verò est bonum honestum, eximiæ virtutis obiectum, adeò vt apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum, quasi humanam conditionem superãs, & soli Numini dicandum, vt constat de Vestalibus Romanorum, de Bonziis Iaponensium & Sinensium, de Monachis Turcorum. 106

3. Probatio ex ratione.

Secun

Secundò, Matrimoniom quoad vsum & inclinationem conuenit homini secũdùm portionem inferiorem, qua similis est brutis: virginitas autem cõuenit homini magis secũdùm portionem superiorem, qua similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne, inclinatio tamen ad illam & affectus nõ inest carni, sed spiritui, neque est naturalis, sed supernaturalis, & cælestis, vt pulchrè explicat Ambrosius lib. 1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matth. 22. *In resurrectione non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et D. Augustinus lib. de sancta virginit. cap. 13. *Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera.* Est angelica portio. *Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est, & in carne corruptibili, incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis,* &c.

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctã maximam verecundiam: vnde etiam requirit secretum: nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quãdo illi actui dat operam, vt docet D. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 18. & 20. quod est euidens signum, in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illúdque minùs decere hominem, quà homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Duplex causa erubescendi. Ratio est, Tum quia præterquam quòd iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm sit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum, erubescit animus, vt docet D. Augustinus dicto libro 14. cap. 17. & sequentib. Quamquam non dubitauerim, etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo, carnem suam regere non posse: tũc tamen non fuisset pœna peccati, sed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruitur*, vt Augustinus ait. Indecorum autem est menti, ita à carnis voluptate vinci, vt quasi sui compos, suique iuris non sit.

107 Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. vt enim D. Augustinus lib. 14. de ciu. Dei, cap. 16. docet, illa voluptas hominem intrinsecùs & extrinsecùs sibi vindicat, totúmque commouet, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Cor. 7. monet abstinere ab vsu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Orote*, inquit, *quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani*, &c.

Quintò, Implicat solicitudinibus huius sæculi. Primò, Vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipsi cum familia honoratè inter suos viuant. Tertiò, Vt prolem decenter educent. Quartò, Vt amplam hereditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeò occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo suprà. Declarat hoc diuus Basilius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore solicitudinem necessariò sustinet: nec ea vnius tantùm corporis causa laborat, sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum iugiter intenta diuiditur. Vbi verò filios post cubiculi solemnia, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque nascentem animo scinditur, & præsentibus miseriis, nascituri cura semper adducitur*, &c.

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum consensio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium: & multæ intercurrunt offensiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdam ingenerant, vt sæpè mutuum conspectum vix ferre possint: nihilominùs matrimonij nexu tamquam compedibus vincti, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnà manere, vnà viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali sibi mutuò obsequi: vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. 108 Rationes in forma.
Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius sæculi: sed virginitas est talis; ergo est præstantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundò, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eamdem impedit, vt patet ex dictis, & docet expressè Apostolus 1. ad Corinth. 7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet à maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quàm id per quod se totum rebus sæculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas; ergo, &c. Denique, Id est melius, quod Dominus noster, quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem, vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinuerunt ab vsu coniugij, vt Hieronymus de Apostolis ait; ergo, &c.

Sed contrà obiicitur Primò, Genes. 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus 109 Obiect. 1.
videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 5 *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse.*

Resp. 1. Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos nõ imponi obligationem singulis, sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano; vnde non tenentur singuli illud exequi, sed sufficit satis multos esse in genere humano, qui huic officio non desint, quantum nimirum opus est ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas art. 4. ad 1. Et sanè si hoc argumentum aliquam vim haberet, sequeretur, Christum Dominum, virumque sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Respon

Resp. 2. Respondeo Secundò, Illis verbis non tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem, quod apertè indicant illa verba: *Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris*, &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò antè benedixit piscibus & auibus, dicens: *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auésque multiplicentur super terram.* vide D. Augustinum lib. 14. de ciu. Dei cap. 11. Fateor tamen, initio mundi non vi illius præcepti, sed iure naturali ob necessitatem propagandæ naturę singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: qua necessitate, propagato iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, desinit obligatio præcepti naturalis eleemosynæ. *Desinit*, inquam, non in actu primo; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo, quia hic & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hîc & nunc ad matrimonium, nisi fortè posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Est benedictio, non præceptum.

Ad locum Apostoli Respondeo, Illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ se non continebant, & patet ex illis verbis: *Nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia.* id est, ne malè viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus malè loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quàm sub specie cœlibatus malâ vitâ religionem Christianam infamare.

Obiectio 2. Obiicitur Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mundo: sed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ posteà piè institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, Quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

Resp. Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam, opus matrimonij omnibus aliis operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cętera omnia conciderent: priùs enim quisque debet nasci, quod fit per vsum matrimonij, quam possit aliquid boni operari. vnde etiam expediret ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles suscipi possint, quæ posteà saluæ fiant. vide D. Augustinum de sancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. Primùm igitur negari potest maior in sensu ad nostrum propositum accommodato. *Melius* enim hîc vocamus, quod est magis salutare, magísque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura pastorali, in administratione regni, alísque functionibus publicis, per quas etsi multum boni possit fieri in mūdo, tamen melius & perfectius est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos vt eos faciat Christianos, nō audebit pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis, vt Augustinus ait. Id enim melius, quod hominē magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non est matrimoniū, sed virginitas. Secundò, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo quàm virginitas, sed multò minus. matrimonium enim per se solùm producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eosdem in esse Christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per Sacramēta, & pia institutio fit per ministros Ecclesiæ, qui virginitatem seu cœlibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, eiúsque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quàm vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quàm totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus, sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, non matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum, vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum, & Tertullianus lib. de monogamia.

An virginitas plus boni conferat mundo.

Ad confirmationem. Bonum virtutis est ex matrimonio solùm remotè, quatenus natura supponitur gratiæ. vnde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quòd sine his concideret mundus, & non possemus mereri. Addo, virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum, defectu coniugij periturum mundum.

Obiicitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit, iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas*: sed Deus virginitatem non præcepit: ergo non potest assumi ad colendum, & gratum obsequium Deo exhibendum, quinimò est superstitio & ἐθελοθρησκεία. Obiectio 3.

Resp. Maiorem esse non solùm falsam, sed etiam fatuam, & omni specie veritatis destitutam, vt supra lib. 2. cap. 40. dub. 6. ostensum est. Resp.

Obiicitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentiæ, Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sapientiæ 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det.* sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentiæ se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an possit implere. Obiectio 4.

Respondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi antè sciret se donum fidei & perseuerantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentiæ coniugalis habere, quę non minùs est donum Dei, quàm continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.* Resp.

Respondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cùm amicus est paratus ferre opem, si rogetur, & in actu secundo, cùm reipsa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi potest, in actu primo, seu in præparatione diuinâ, & in actu secundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte sua paratus est illos iuuare, vt reipsa

Dupliciter haberi potest donum continentiæ.

conti

continentiam præstent; ac proinde in potestate illorum est habere donum continentiæ in actu secundo, si ex parte sua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint, vt docet D. Chrysostomus suprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in caput 19. Matthæi, Augustinus lib. 6. confessionum cap. 11. in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte nostra. Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, potissimùm sunt tria; *oratio, ieiunium, & feminarum deuitatio.* cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex suggestione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex feminarum aspectu & consuetudine, contra primum adhibenda oratio, (sub qua cõprehendimus etiam Sacramentorum, præsertim sanctissimæ Euchatistiæ, vsum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zachariæ 9.) Contra secundũ, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus & nimiæ familiaritatis feminarũ, quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donũ continentiæ in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

112 Dico Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solùm ratione & connotato, vt dictum est. vnde etiam desideriis turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Augustino lib. 1. de ciuit. cap. 18. vbi docet, etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione.

Petes, An etiam voluntate nubendi?

113 *Virginitatis virtus non status, nudo consensu amittitur.* Respondeo, Ipsam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in proposito abstinendi perpetuò etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur, quia manet corporis integritas, atque adeò ipse status, qui communiter nominatur virginitas.

114 Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria. est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus suprà: *Quis*, inquit, *sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè in apprehensa vel oppressa carne sua, exerceatur & expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, sed in bonis corporis numerabitur, qualia sunt vires, pulchritudo, &c. Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideò cum eis* (concupiscentiis) *non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit castitas, quia eo sanctè vtendi perseuerat voluntas, & quantum in ipso est, etiam facultas.*

Petes, An ergo talis virgo, quę vi oppressa fuit, possit accipere velum consecrationis?

115 *An possit consecrari.* Respondeo, Si ipsa est certa, se nullo modo delectationi isti consensisse, & res est occulta, videtur posse consecrari: nam vt ait D. Thomas art. 1. ad 3. si contingat præter animi propositum aliquo casu membri integritatem corrumpi, non magis præiudicat virginitati, quàm si manus vel pes corrumpatur. vnde talis potest dicere se incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D. Augustino suprà, vbi dicit, tali virgini *nihil de corporis sanctitate perijsse*: eamque parem facit illi, *cuius integritatem obstetrix, ex iusta causa, manu velut explorans, casu, dum inspicit, perdidit*: atqui non est dubitandum hanc posse velari: ergo & illa poterit.

Nec obstat decretum Leonis, quod refertur capit. Illæ autem. 32. q. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim, ob suspicionem consensus, & indecentiam externam non sunt velandæ. Deinde non tam videtur esse præceptũ, quàm consilium, sic enim ait: *Illæ autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate nascatur, & potuerit corruptione carnis mens inuita non pollui; minùs tamen hoc illis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, se doleant vel corpore perdidisse.*

Dico Tertiò, Si violatio integritatis vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter, est communis sententia DD. D. Thomæ art. 3. ad 3. Caietan. ibidem. & colligitur ex D. Hieronymo, epist. 22. quæ est ad Eustochium, de custodia virginitatis: *Audenter loquar, cùm omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pœna, sed non vult coronare corruptam.* Idem docet D. Basilius libro de vera virginitate: *Ceterùm*, inquit, *si hoc amittas patrimonium integerrimæ castitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cœlúmque ac terras, maria & abyssos, immensúmque aerem peruagata fueris, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum semel, incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum, quasi non agnouerit, existimabitur?* Et infrà: *Pœnitentia quidem peccatum relaxari certum est: verùm quæ corrupta est, quasi inuiolata perstiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit.* Ratio est, quia sicut innocentia denotat animam numquam peccato mortifero fuisse contaminatam: ita virginitas includit vel connotat, carnem numquam voluntariè esse violatam, aut libidine pollutam. vnde sicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia, ita virginitas vno actu libidinis. sicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid est positiuæ perfectionis, recuperari possunt; ita etiam quidquid est positiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari potest: non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, est, quia negationem connotant: quæ semel ablata nequit restitui: quia ad actum præteritum, quo ablata est, tollendum; non est vlla potentia: qui enim semel fuit, fieri nequit vt numquam fuerit. 116 *Amissio recuperabilis.* *Cur non possit recuperari.*

Petes, Quibus modis ita amittitur, vt non possit absolutè recuperari? 117 *Quibus modis amittitur 1. Per copulã.*

Respondeo, Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte feminę, per voluntariam claustri virginalis violationem, siue in matrimonio, siue extra, idque siue per copulam, siue per aliam turpitudinem. Hic modus est maximè notus, adeò vt etiam vulgò sciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Vnde tali modo corrupta non potest vmquam velari, nimirum velo consecrationis, quod ab Episcopo anno 25. ætatis accipitur de quo est Canon Pij Papæ cap. Virgines. 15. & Gelasij cap. De- *Talis non potest velari.*

uotis.12.& Concilij Africani 3.c.14.Placuit. 20. quæst. 1. Huius consecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag.186 & sequentibus. Secùs de velo professionis. Nec refert etiamsi res sit occulta,& passim habeatur virgo, sitque pro virgine admissa & professa, & scandalum nasceretur, si reiiceretur. vt multi DD. tradunt, D. Thomas in 4.d.14.q.1.a.5. & Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Fumus eodem, num. 3. Siluester v. Consecratio virginum, num. 2. quia, vt iidem aiunt, in sacramentalibus Ecclesię actionibus non debet interuenire fictio, sicut nec in Sacramentis: atqui fictio esset, si ea quæ verè non est virgo, vocaretur virgo. Deinde illa consecratio est propria virginum: ergo nullo modo potest non virginibus applicari, sicut consecratio aquæ non potest applicari vino.

Addunt tamen, hoc casu, quando esset periculum scandali, posse illas benedici, omissis iis quæ sunt de substantia consecrationis,& mutato nomine virginitatis, in nomen castitatis vel continentiæ.

Obiectio. Si res solùm ex confessione constet.

118 Dices, Quid si Episcopus rem norit ex sola confessione? Quid si illa cautela nihil prosit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauissima incommoda? Deinde si nomina, quæ ponuntur in forma, sic commutari possunt, cur non etiam eorum significatio absque commutatione potest extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua,& appelletur virgo, quæ passim talis putatur & vocatur, sicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis passim habetur, & sicut Ioseph in Scriptura vocatur pater Christi?

Respondeo. In priore casu, Episcopum, si illi persuadere non potest vt sponte abstineat, posse & debere illam more aliarum consecrare, nihil mutando vel omittendo: quia alioquin illam apud eos qui adsunt, periculo suspicionum exponeret, & secreta confessionis facto suo panderet: quod nullo casu est licitum.

Idem videri possit dicendum in secundo casu, quando scandalum impendens esset graue, & nulla alia ratio illius euitandi suppeteret, quod tamen rarum est. Hoc probari videtur ratione adducta:& confirmari potest, quia preces, & cetera quæ in consecratione virginum adhibentur, solùm habent vim per modum deprecationis factæ in persona Ecclesiæ, concurrente ad hoc ipso ordine Episcopali, & tota significatio cærimoniarum est ex institutione Ecclesiæ: ergo in potestatę Ecclesiæ est, hanc formam consecrandi, quando periculum grauissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque suo modo possunt esse sponsæ Christi,& sunt omnium gratiarum, quæ ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Siluestro, & quidam recentiores.

2. Voluntaria pollutione amittitur.

119 Secundus modus est per voluntariam pollutionem, etiamsi fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D. Thomas a.1.ad 4.& art.3.ad 3. Caietanus ibidem & passim alij Doctores. Probatur, quia Præcipua voluptas carnalis in hac consistit,& omnes alij actus, etiam copula,& violatio claustri, ob illius voluptatem fiunt: ergo si vllo actu amittitur, maximè illo, qui est ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hîc excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus art.1.in 3. quæstione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi fœditatem sponte in se procuraret, etiamsi millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post pœnitentiam: quod est absurdum. etsi enim cum mulieribus non sit coinquinatus, non minùs tamen fœdè, imò turpiùs, & magis contra virtutem castitatis, vt infrà cap.3. dicemus.

Nec refert, etiamsi in somno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit vsus. Secùs tamen si non fuit procurata, sed præter intentionem absq; culpa, saltem letali, euenerit: etiamsi fortè posteà placeat, quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum præteritum esse voluntarium, vt rectè Caietanus art.1.dub.3. *Si in somnis accidat.*

120 Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posse velari, vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Siluester,& Fumus, suprà. Ratio est, quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam, tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ claustrum virginale retinet illæsum, etiamsi sæpius intra se spermatis effusione sit contaminata: quamuis enim non sit virgo virtute, est tamen virgo statu, vt inquit Caietanus. Vnde Ecclesia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virg.* & *virginitas* intelligit, quod vulgò intelligi solet: cuius signum est, quod in Pontificali Romano vbi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed *de vita, conscientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem. *Polluta potest velari.*

121 Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos vel admissos, nimirum si tales sint,& eo modo fiant, vt in natura sana necessariò pollutionem excitarent: quamuis fortè reipsa in hoc homine ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens est. Confirmatur, Quia non videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiamsi fortasse non adsit pollutio, quia actus ille ob eã causam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de aliis turpibus cõtactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas, citans Vldericum, & insinuat Caietanus articulo 1. versus finem, ad 5. quamuis paulò pòst dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, si adsit perfectus rationis vsus. Ex his patet, qua ratione virginitas sit recuperabilis, qua non sit. *3. Per contactus impudicos.*

122 Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile, quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus etiam ipsam virtutem, qua talis est speciei, irrecuperabilem esse tradit contra D. Thomam. *Obiectio. An virtus possit recuperari.*

Respondeo Primò, Hoc argumento solùm probari, non posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus, non autem, non posse inefficacibus, *Respons. 1.*

cibus, qui in simplici affectu & bonis desideriis consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutem comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificétiæ, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit.

Resp.1. Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem, sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu, quo posset violari integritas, si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quàm cauendo omnia quæ illam possent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amissa integritate, caueri possint, potest habere omnes actus, quos antè habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

HÆc vitia virtutibus superiore capite expositis opponuntur, gula abstinentiæ, ebrietas sobrietati, luxuria castitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 148.

1 HOc nomen dupliciter accipitur. Primò, Generaliùs, vt etiam comprehendat inordinationem quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibusdam in *comessationem & ebrietatem*, tamquam in species, quarum meminit Apostolus ad Romanos 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus.* puto tamen, *comessationem* ibi amplius inuoluere; κῶμος enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat lasciuam compotationem cum impuro cantu, aliisque temulentis dictis & factis, vt ex scholiis Photij, Theophylacto, & aliis Auctoribus Græcis constat. hoc apud Latinos vocatur comessatio non tam à comedendo, quàm à κωμάζειν, quod est compotationi lasciuæ deditum esse. *Comessatio.*

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti *abstinentiæ* strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu nos inebriante, ita *gula* est vitium in appetitione & vsu delectationis cibi & potus debitum modum, id est, præscriptum rationis, excedens.

2 Hoc autem fieri potest quinque modis, vt pulchrè ostendit D. Thomas art. 4. ex D. Gregorio lib. 30. Moralium c. 27. qui hoc versiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.* nam excessus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis. *Quinque modis exceditur.*

Ratione *substantiæ* est excessus, cùm appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui, vt si Religiosus contemptis aliis cibis, nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuatur per *lautè.*

Ratione *qualitatis*, vt cùm in condimentis & studio præparandi est excessus: vt si nolit comedere, nisi multo saccaro, vel succis variis sit conditum. hoc indicat *studiosè.*

Ratione *quantitatis*, cùm nimium comeditur, id est, plus quàm natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam *sumptionem* potest esse excessus vel ratione *modi*, vt si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones. hoc significat *ardenter.*

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo, vel etiam sæpiùs quàm deceat comedendo, quod indicat *præpropere.*

Differunt autem hæ inordinationes specie, secundùm D. Thomam, vnde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solùm peccant in pretiositate ciborum, quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate sumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gulæ vitium tentat: aliquando namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ sumenda sunt, accuratiùs præparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectionis excedit: aliquando in ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.* 3 *Discrimen illorum modorum.*

Petes, Vtrùm his modis omnes gulæ species contineantur, videntur enim esse aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tẽpore vetito, peccat peccato gulæ, similiter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, aliísque cibis execrandis delectatur. 4 *Obiectio. An omnes species contineantur.*

Respondeo, Illas solas esse gulæ species, quæ constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiæ. tales autem videntur esse solùm quinque supradictæ, quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti, quàm abstinentiæ. Circumstantiæ verò, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulæ, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v.g. ex eo quòd cibus sit noxius, non cõstituitur species gulæ: quia nocere naturæ suæ non est contra virtutẽ abstinentiæ, sed contra charitatem sui. vnde in vsu talis cibi non est alia inordinatio propria gulæ, quàm quòd cibus nimis ardẽter appetatur, ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis non constituitur distincta species gulæ, sed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, per- *Respons. Quæ dicantur propriè vitij alicuius species.*

tinet ad aliquem ex modis prædictis, etſi in quibuſdam, alterius ſpeciei malitia ſit coniuncta.

Quo modo in prædictis caſibus ſit ſpecies gulæ.

5 Itaque in primo caſu eſt ſpecies gulæ, quatenus comeditur *præproperè*, ſeu quia conueniens tempus vtendi tali cibo præuenitur. Caietanus reſpondens Martino refert ad primum modum, vbi cibus ratione ſubſtantiæ non congruit homini: ſed hic reuerà congruit ratione ſubſtantiæ, ſed ſolùm ratione temporis congruit; ſicuti cùm debitum tempus præuenitur.

In ſecundo ſimiliter præuenitur tempus conueniens. vel dicito, potiùs eſſe peccatum ſacrilegij quàm gulæ, quia non tam peccat tunc comedendo, quam volendo poſt cibum communicare.

In tertio caſu, cùm in loco incongruo, ſi id fiat affectu gulæ, vt quia non poteſt differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè, vel nimis ardenter. Circumſtantia autem loci illius non conſtituit ſpeciem propriam gulæ, quia non inducit inordinationem contra abſtinentiam, ſed contra religionem vel modeſtiam.

De quarto, cùm quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum eſt.

In quinto non tam eſt vitium gulę humanum, quàm feritas bellulna, praua conſuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ conſtitutio. Ex his ferè ſoluas multas minutias, quas contra iſtos quinq; modos obiicit Martinus.

Vtrùm verò iſtæ inordinationes ſint ſpecies vltimæ, vt vult Caietanus; an alias ſub ſe habeant, vt contendit Martinus, parui eſt momenti, & nihil facit ad negotium morale.

Quale peccatum ſit gula.

6 Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum ſit gula: Dicendum eſt eſſe peccatum mortiferum, ſi quis in illa delectatione vltimum finem conſtituat. Hoc autem fieri poteſt tripliciter. Primò, Expreſsè, vt cùm quis expreſsè, ſeu in actu ſignato illam voluptatem ſummum eſſe bonum iudicat, ſicut olim Epicurei. Secundò, Implicitè, cùm id quidem expreſsè non iudicat, tamen erga illam ſic afficitur, vt paratus ſit propter illam omnia humana & diuina Iura violare. Tales ſunt multi hoc tempore hæreſeos miniſtri, qui ſanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de qualibus dicit Apoſtolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter eſt.* Tertiò, Interpretatiuè, vt cùm quis affectu gulæ paratus eſt, non quidem quoduis, ſed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etſi minùs perfectè & proprię ponat vltimum finem in voluptatę ciborum, quàm ſecundus, qui omnia ad illam refert, tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipſo, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deſerit, & hanc illi ſuo facto præponit: vnde etiam de talibus dici poteſt, *Quorum Deus venter eſt.* Sed de hoc plura 1 2 quæſt. 1. art. 5.

Poteſt tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulæ.

Varij caſus in quibus gula eſt peccatum mortiferum.

7 Porrò tertius iſte modus in multis caſibus locum habet. Primò, Quando propter gulæ voluptates furatur, vel iniquos contractus facit. Secūdò, Cùm omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur, vt ſi non ſoluat creditoribus, vt opiparè victitet. Tertiò, Quādo violat ieiunia Eccleſię, veſcendo carnibus, vel ſæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel ſaltem ſuſpicans euenturum. Si nocumentum non ſit graue, erit ſolùm peccatum veniale. Quintò, Si cum ſcandalo proximi: vnde Apoſtolus 1. Cor. 8. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum ex quantitate vel qualitate cibi ſumpti committendum: vt ſi experientia noſſes te inde ad turpia ſolere concitari & conſentire. Si tamen omnino putares te ſatis firmum ad reſiſtendum, & ſolius gulæ affectu veſceteris, non eſſet mortiferum. Imò quando quis ex certo genere cibi aut potus putat ſe nocturnam pollutionem paſſurum, non peccat mortiferè, ſi non eo fine vtatur, nec ſit ei periculum conſenſus in delectationem, vt poſt Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 60. Sed de hoc infrà dubit. 14.

Septimò, Si quis veſceretur carnibus humanis. Verùm quia hoc habet peculiarem difficultatem, inſtituens de eo alteram dubitationem.

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, 8
Eſt vitium capitale.
quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulant, quæ gulæ filię appellantur. Cibus enim & potus, circa quę gula verſatur, duplici ex cauſa trahunt affectum hominis, & maximi æſtimantur. Primò, Per ſe; quatenus ſunt media neceſſaria conſeruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus eſt chara. Secundò, Ratione voluptatis, quæ quia eſt quædam felicitatis proprietas, etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum cauſa homines plurima & facere & pati ſoleant; adeò vt totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Eccleſiaſtæ 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

Quinque filiæ gulæ.

D. Gregorius lib. 31. quinque gulæ filias recenſet, quarum ratio ſic accipi poteſt. Gula conſiſtit in eo quòd immoderato vſu cibi & potus ſuperflua delectatio quæratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda ſunt, quæ ex tali immodico vſu naſcuntur. Porrò ex immodico vſu cibi & potus & ſuperflua delectatione coniuncta, primùm in intellectu naſcitur *hebetudo mentis*, idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio eſt tota in ollis & patinis, nec de alijs mentem cogitare ſinit. Deinde in appetitu naſcitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cùm enim mens hebetata nō percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tamquam partem quamdam felicitatis in cibo & potu adeptus, & exteriùs per riſum & alia ſigna lætitiæ ſe effundit. Tertiò, In ore parit *ſtultiloquium & ſcurrilitatem*, *Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus ſuffuſa vaporibus, & voluptati intenta, non conſiderat quid dicat, ſed facile quidquid videtur iucundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia excitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, riſus mouendi cauſà. Denique in corpore parit *immunditiam*, tum quia ex ſaturitate naſcūtur vitia carnis; tum quia gula ſæpè parit vomitus, & alias ſuperfluorum fœdas excretiones. Vide D. Thom. q. 148. art. 6. Nec obſtat quòd idem art. 5. dicat iſta vitia oriri ex gula ſecundùm rationem finis, cùm potiùs videantur naſci ex ea ſecundùm rationem cauſæ efficientis: quia etiamſi illa vitia per ſe nō fiant propter gulam tamquam propter finem, ac proinde neque vt media, neque vt electiones mediorum ex ipſa ſequantur; tamen eorum acceptatio & permiſſio, ex affectu

Quomodo naſcantur ſecundùm rationem finis.

fectu gulæ sequitur: nam ex affectu voluptaris gulæ fit, vt quis paratus sit illa viria in se permittere, eaque acceptare, vt rectè explicat Caietanus.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquando licitum sit vesci carne humana.

9 *Extra necessitatem.* RESp. & dico Primo, Extra grauissimam necessitatem vesci carne humana, est peccatum mortiferum. Ita passim DD. qui hoc attingunt. Caietan. q. 148. a. 2. ad 2. Victoria releсt. de temperãtia, n. 5. Nauarr. c. 23. n. 122. Valentia disp. 9. q. 1. pũcto 1. Toletus de peccatis mortal. c. 60. & alij.

Probant id aliqui ex sententia illa Domini, Genes. 9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in escam. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* nisi enim hîc prohiberetur vsus carnis humanæ, id quod sequitur, non rectè cohæreret: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit sanguinem humanum super terram, fundetur sanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgensis. Sed verius est, loco illo prohiberi non esum carnis alicuius coctæ, sed esum sanguinis, non solùm humani, sed etiam pecorini, sicut prohibitum postea fuit Leu. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, sed sequẽtibus verbis, *sanguinem enim,* &c. vsum carnis humanæ prohiberi. Et sanè ex illis potest vtcumq; colligi: (etsi non putem, Scripturam eò spectare) si enim per se licitum esset humana carne vesci, etiam fas esset viuam occidere: quidquid enim in cibum concessum est, licitum est occidere & præparare. Vnde Petro Actor. 10. dicebatur, *occide & manduca:* at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimentum debet esse ignobilius alito, secundùm rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad superiorẽ euehatur; plantæ enim aluntur ex succo terræ; animalia ex plãtis: perfectiora & robustiora animalia, ex speciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quòd si aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato est: ergo similiter est contra naturæ ordinem, si homo vescatur carne humana.

Tertiò confunderetur magna ex parte distinctio corporum in resurrectione. Nam plurimæ particulæ quæ aliis corporibus resurgentibus deberentur, miscerentur in corpore Antropophagi. Vnde fieret vt non esset illa perfecta identitas inter corpus quod resurgit & quod concidit, quæ alioquin esse deberet, cùm multæ particulæ non possent suis corporibus restitui, sed aliunde deberent suppleri.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν rem extremæ barbariei & feritatis semper censuerunt; vt colligitur ex Homero & Virgilio de Cyclopibus; & Aristotele lib. 7. Ethic. cap. 5.

Denique est contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum est officium sepulturæ.

10 *An in extrema necessitate.* Sed difficultas est, Vtrùm saltem in extrema necessitate id fieri possit.

Dico Secundò, Vtraque pars est probabilis: Affirmans tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria n. 6. & probat multis rationibus. Affirmãs placet Caietano q. 148. art. 2. ad 2. Martini Eamdem insinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus suprà. Eamdẽ docet Abulensis in 4. Reg. c. 6. & Toletus, de peccat. mortalib cap. 60. mihique probatur præ altera. Primò, Quia licitum est causâ morbi vti carne humana in medicamentis, vt vsus receptus declarat in mumia, quæ nihil est aliud quàm caro corporis humani, cum pretiosis vnguentis sepulti: cur non etiam in extrema necessitate famis, quæ morbi maximi est instar, licitum sit vti non condita?

Secondò, Licitum est haurire sanguineum humanum ex vena adolescentis detractum, causâ conciliandi vigoris corpori senili, & senectutis prorogandæ: vnde quidam Medici (inter quos Marsilius Ficinus, lib. de sanitate tuenda) hoc tamquam singulare remedium ad istum finem præscribunt; etsi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob similem causam liceret vti carne humana, si ars medica præscriberet?

Tertiò, Quia caro mortua est res inferior, & licitum est eam exponere feris & auibus dilaniãdam, quando viui ob crimina sunt commeriti: cur eo casu non possit homo ex ea sumere, extrema vrgente fame? cessat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde succurritur extremæ necessitati.

Quartò, In extrema necessitate Iudæi potuissent vesci carne immunda, v. g. suilla, equina, coruina, (vt docet Victoria supra, num. 10.) quod tamen extra illam fuisset nefas; ergo etiam hîc extrema necessitas excusabit.

Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit vesci. Tertiò, Cur in obsidione Ierosolymitana non sunt vsi, vbi erant tot corpora mortuurum? Cur tam horribile visum quòd mater comederit filium? vt refert Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 8. Denique si tunc fas est vti, ergo quisque tenetur; quia tenemur omni modo vitam conseruare. 11 *Obiectiones.*

Ad Primum Respondeo, negando consequentiam, quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cetera animalia. Vnde etsi medicamẽti causâ sit opus carne vel adipe humano, non tamen idcircò licitum occidere; nisi aliàs sit meritus mortem, & executio debito modo fiat. *Ad 1. Respons.*

Ad Secundum: Negatur; quia illa compulsio fieret in odium nostri moris, & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Simili modo si cogerent vesci idolothytis, non liceret obsequi. *Ad 2.*

Ad Tertium: In illa obsidione non sunt vsi nisi paucissimi; quia reputabant huiusmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolẽtiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valdè horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat; sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipsa iam medium deuorauerat. *Ad 3.*

Ad Vltimum: Neganda consequẽtia; non enim tenemur omni modo licito vitam conseruare, sed possumus illam negligere vel exponere, quando honesta ratio suppetit; vt benè docet Victoria d. relect. de tempet. n. 9. ratio est, quia bonum vir- 12 *Ad 4.* *Non tenemur quouis modo vitam conseruare.*

tutis est præstantius vita: vnde propter illud potest vita desci. deinde cùm vita non sit ex bonis supremis, & semel necessariò deferenda, non tenemur eam nisi mediis ordinariis secundùm proportioocm nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g. non tenemur in obsidione vesci canibus, felibus, muribus, calceorum segmentis, &c. nec tenemur pretiosissimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, aliàs letalis, curationem. non teneor me tueri contra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. non teneor mutare solum patrium, etiamsi Medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victoria suprà, potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiamsi eius opera non sit marito necessaria.

Carthusianus an in necessitate teneatur vesci carne.

Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplũ virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tuendum; ne videlicet aperiatur aditus dispensationibus & interpretationibus; sicq; sensim relaxetur ille communis abstinẽtiæ rigor, vt docet Victoria, suprà num. 10. Idque verum puto, etiamsi illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppeteret. sicut enim si à morbo proueniret, nõ censeretur à se, sed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria; ita etiam cùm prouenit à fame, censetur fame vel calore interno absumi: non enim magis tenetur famẽ tali esca pellere, quàm morbum, ceteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorum in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiamsi fame alioquin fuissent morituri; tamen potuissent iis vesci: poterant enim vesci ob necessitatem extremam, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu; maximè cùm non nudo statuto humano, sed etiã voto videatur obstrictus, dum vouet obedientiam secundùm statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissimè abstinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur; & ob reuerentiam Dei, cui se per votum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

Dixi obiter, Carthusianum posse vesci carnibus in extrema necessitate; siue ea necessitas proueniat ex morbo (quam quidam putant non dari, si alij cibi suppetant) siue ex aliorum ciborum inopia. Quia statutum humanum non obligat cum periculo mortis, vt communiter DD. tradunt: nisi vel necessitas boni communis postulet (quod hic non fit) vt cùm præcipitur militi ne stationẽ deserat, ne fugam capessat: vel nisi scandalum graue impendeat, cui aliter occurri non possit; quod etiam hîc locum non habet. nec refert etiamsi illud statutum voto aut iuramento firmatum sit; quia periculum mortis censetur exceptum. vt patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ, non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expressè vouisset se nullo euentu, etiamsi mors impenderet, carnes esurum, puto non posse comedere; quia votum, meo iudicio, est validum, vt ex supradictis colligitur; ac proinde seruandum in tali periculo. existimo tamen nullum huiusmodi votum in ordine illo fieri; quia multi DD. censent inualidum & illicitum.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 150.

EBrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius*. & sic non est peccatũ propriè, sed peccati effectus. Secundò, Pro ipsa potatione, quæ hunc defectũ efficit. sic est peccatum, & definiri potest hoc modo. 53

Ebrietas pro peccato quid.

Ebrietas est excessus in potando, causâ voluptatis, vsque ad violentam vsus rationis priuationẽ. vel sic, Est violenta rationis interceptio per nimium potum, causâ voluptatis assumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Est excessus in potando*: sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu nõ inebriãte; ita ebrietas in excessu vini, vel cuiusuis alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta D. Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quod debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salictarij, vel suffitu tabaci, vel opio, aliisque narcoticis priuatur vsu rationis, non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Si causâ medicinæ.

Secundò, *Causâ voluptatis*: si enim causâ medicinæ, ex præscripto Medicorũ, non esset ebrietas, etiamsi vsque ad interceptam mentem sumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Siluester v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus c. 23. n. 119. vt si in subito pestis terrore, aliis remediis æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur; vel aduersus venenũ frigidum (vt opium, solanum, cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vsus sic impediendus, præscribatur. non enim est excessus respectu talis subiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis gustus vel tactus, palati, vel œsophagi sumitur: vnde nõ repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes versatur.

Ob eamdem non peccat peccato gulæ, qui iudicio Medicorum varia edulia inordinatè & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam; quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis respectu talis subiecti exceditur.

Duplex vsus rationis priuatio.

Tertiò, *Vsque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vsus, modo naturali, & violento. 54 *naturali* per somnum, spiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis sensoriis, qui in sensuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura est institutus ad spirituum, & consequẽter ad virium instaurationem: nam per qoietem nulla fit dissipatio, & copiosa nouorum spirituum generatio. *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia, ratione vti non possit. Idem interdum accidit vel ex nimio spirituum feruore, vt in phrenitide; vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam assiduè occupante, vt in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrũ per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca.

Est peccatum mortiferum.

Quod ad alteram partem attinet, dicendum 55 est, talem ebrietatem, si voluntaria sit, esse peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij sequuntur. Est autem voluntaria, Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, vt quando quidem expressè

non

non cupit inebriari, sed tantum bibit, quantum potest, non curans an sequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit se inebriandum, si pergat potare, nihilominùs non desistit.

Probatur in Scripturis. Nunc probatur id esse peccatum mortiferum. Primò, Ex Scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nónne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas etiam in hac vita infert Est igitur & ipsa graue malum in moribus. Ibidem: *Ne intuearis vinum quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber; & sicut regulus venena diffundet:* nimirum quia sicut illa venena sunt corpori letifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur: *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa.* Vbi significator, ex multo vino sequi fornicationes & adulteria, maledicta & blasphemias, &c. Ecclesiastici 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos*, id est, faciant reprehensioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* vide plura ibidem. Isaiæ 5. *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad vesperam.* & infrà: *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem*, quasi dicat, qui strenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in Scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* hìc *ebrietatem* connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Nec obstat, quòd *ebriosus* non ebrium, sed deditum ebrietati designet; ac proinde requirat consuetudinem: *ebriosus* enim dicitur non qui semel aut bis ebrius est, sed qui ebrietati est deditus: hoc, inquam, non obstat, quia Græcè est μέθυσος, quod ebrium significat. & idem valet ac μεθύων, vnde sicut is, qui alia illa vitia vel semel commiserit, excludetur à regno, nisi pœnitētiam egerit; ita etiam qui vel semel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. *ebrietates* ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

16 *Ex Patribus.* Secundò, Probatur ex Patribus. D. Augustin. serm. 231. de tempore, sæpiùs dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij.* Similia habent alij Patres, vt S. Basilius hom. in ebrietatem, D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chrysost. homil. contra luxum & crapulam: & alij. Prætereà D. Augustinus sermone illo citato sic ait: *Qui contra calumniam & amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera à nobis voce audiant; Quia quicumque ebriosus pœnitentiam de ipsa non egerit, sed vsque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Deinde docet quomodo auxilium diuinum sit ebrioso implorandum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta, *Eripe me de luto fæcis, vt non inhæream.* &: *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.* & rationem subdens, cur ita illam vocet, addit: *Ebrietas enim quasi inferni puteus. quoscumque susceperit, nisi digna subuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vendicat, vt eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo, ad charitatis vel sobrietatis lucem redire sine pœnitentia non permittat.* Ideo in serm. 232. *Qui credit ebrietatem esse paruum peccatum; si se non emendauerit, & pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* idque probat ex Apostolo 1. Corinth. 9. ad Ephes. 5.

Obiectio. Dices, D. Augustinus serm. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem absolutè; sed cum restrictione. *Ebrietas*, inquit, *si assidua sit*, &c. vbi videtur insinuare, si non sit assidua, sed rara, non esse peccatum mortiferum.

Respons. Resp. D. Augustinū solùm enumerare ibi aliqua crimina capitalia, de quibus non poterat esse cōtrouersia apud populū: nam simili modo ponit iracundiā; *Si longo tempore*, inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum est etiam breuem iracundiā, si plenè sit voluntaria, & graue malum imprecetur, esse crimen capitale, seu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas art. 2. ait, addit illam restrictionem, vt indicet se loqui de ebrietate plenè volūtaria. qui enim rarò inebriantur, non videntur id voluntariè, sed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debitam mensuram, aut non aduertant ebrietatis periculum.

Tertiò Probatur ratione, Primò, Quia se inebrians priuat se violentè, non solùm vsu rationis, sed etiā potestate propinqua vtendi; impedimentum & veluti vinculum menti suæ iniiciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat, idque causâ voluptatis: vnde propter voluptatē se ad brutorum abiicit stoliditatem. hoc autem censetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Basilius, & alij Patres, vt infrà dicemus. Cōfirmatur, quia si quis alteri hanc potestatē etiam ad aliquot horas eriperet, grauem inferret illi iniuriam, & peccaret mortiferè: ergo etiam qui sibi ipse illam adimit. 17 *Probatur ratione.* *1. Ratio.*

Obiectio 1. Dices Primò, Est dispar ratio, quia quisque cedere potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed non potest cedere iure alterius.

Respōdeo, Etsi quisque possit cedere iure, quod habet ad vsum rationis hìc & nunc adhibēdum; & ita possit se illo vsu priuare, dormiēdo, vel nolendo mentē applicare; tamen non potest cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi: huius enim non est dominus; sicut nec integritatis mēbrorum, aut sensuum. Vnde non minùs peccat dum sibi hanc potestatē eripit, quàm dum alteri id facit. etsi enim non sit propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cùm non fiat nolenti; est tamen contra charitatem, & debitum custodiendi sui, & suæ naturalis integritatis. 18 *Respons.*

Hinc patet responsio ad obiectionē de somno; etsi enim somnus priuet vsu rationis; non tamen potestate propinqua vtēdi; quia relinquit organa expedita, vt statim secutâ vigiliâ mens possit ratione vti; ebrietas verò ita ligat & obsidet, vt etiā secutâ vigiliâ, ratione vti nequeat. Accedit quòd somnus est institutus in bonū naturę, vt illa quiete vires tum sensitiuæ tum motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officiis mentis instrumen- 19 *Alia est ratio somni.*

tum debitum, id est, spititus animalis reparetur. Vnde etiãsi vsus rationis in somno tollatut; tamẽ huc detrimentum multis commodis cõpensatur.

Respons. Dices Secundò, Suffitu peti seu tabaci tollitur violentè potestas vtendi ratione; similiter odore lupuli, si quis in eo cubet;& tamen in his non est peccatum mortiferum.

Resp. Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extta somnum, sicut per ebrietatem; sed solùm in somno (qui modus est naturalis) sua facultate re frigetante & consttingẽte inducẽdo soporem: est enim ex genere narcaticorũ, sicut & hyoscyamus. vnde etiãsi suffitus ille hauriatut causâ voluptatis, quâ Indi dicuntur in illo sapore percipere, non etit mortiferũ. Odor lupuli tutbat quidẽ caput, nõ tamẽ puto planè inebtiate. si reuerà inebriaret sicut ipse potus, putarem eodem modo vitãdum, maximè quando nulla est in eo cubãdi necessitas.

20 Secundò Probatut: Ebrietas multa alia gtauia mala secum trahit, ob quæ metitò gtaue crimen censeri debeat. Primù, Facultates exhautit, Prouerb. *Qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.* & cap. 25. *Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.* Hinc sequitut grauis familiæ afflictio, libetorum neglectur, creditorũ ftaudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

2. Ratio Mala ebrietatis. 1. Exhaurit substantiam.

2. Eneruant & fœdat corpus. Secundò, Corpus fœdum, imbecillum & morbidum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium coryza, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis destillationes, tusses, fœdique screatus. hinc apoplexia, & paralysis membtorũ, articulares morbi. D. Chrysostomus homil. contra crapulam tomo 5 *Oculi, nares, & os, coryza, muco & putredine, & his, quæ intus generantur cœnosis & impuris affectibus sunt plena: & ipsa carnis substantia laxior fit quàm natura proportio requirat, & fœtida, ac inutilis, atque ad omne opus bonum inepta.* Confirmat similitudine: *Etenim & terra aquarum abundantia oppressa, innatum perdit calorem, perdit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est idonea. hinc & incurabilibus & difficillimis implicantur morbis, tremoribus, pallo ibus, podagra, chiragra, & aliis pluribus*, &c. addens, tanta esse illa mala, vt etiamsi nulla esset gehenna, nullumve aliud incommodum, meritò ptopter illa ebrietas sit fugienda. D. Augustinus serm. 231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis stupor. In talibus impletur quod scriptum est: Cui væ, cui tumultus, cui iræ, cui rixa, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum? nónne his, qui morantur in vino, & student calicibus epotandis?* Similia habet D. Basilius homil. in ebrietatem, circa medium, & S. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16.

Obnoxij morbis.

Incommoda corporis ex ebrietate.

21 Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, nimirum non solùm ad opera pietatis; sed etiã ad studia litterarum, ad politica, ad mechanica; denique ad omnem vitæ vsum. Docet hoc pulchetrimè D Augustinus suprà: *Quia*, inquit, *corpora nostra terrena sunt; quo modo pluuia nimium grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur, & in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic & caro nostra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere.* Vnde infert; *Si volumus vt ager corporis nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam,* inquit, *ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes generare, quam fructus bonorum possit afferre.* Deinde subdit: *Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur: quod enim in paludibus nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. nascuntur ibi serpentes, sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ, & diuersa genera vermium, quæ magis horrorem possint generare, quàm aliquid ad victum exhibere. ista enim herba, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas nasci solent, nihil vtilitatis habere videntur, intantum vt annis singulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.* Eamdem similitudinem attingit D. Chrysostomus loco citato. D. Basilius homil. in ebrietatem: *Periculum, ô miser, est, ne pro homine cœnum lutumque fias: sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vasa putida oles.*

3. Ad omnia reddit inutilem.

Simile ab agris.

Sunt similes stagnis.

22 Quartò, Facit hominem bestiis similẽ, & etiam viliorem. D. Augustinus suprà: *Considerent ebriosi, si non peiores animalibus iudicandi sunt. cùm enim animalia amplius quàm eis opus est, bibere nolint, illi & duplum, & triplum quam eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, vno die cum grandi peccato contendunt perdere potius quàm expendere. & vtinam potum tantummodò perderent, & non etiam ipsi perirent.* D. Basil. suprà: *Qua in re, dic homo miser, à brutis differs? nónne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ factus dominus & imperator? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes numerari poteris, & illis similis videri.* Hæc sanè est præcipua iniutia, quam ebrietas per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte est imago Dei, infert; ob quam maximè diximus esse peccatum mortifetum. Addit S. Basilius: *Imò & bestiis longè peiores existimauerim eos, qui ab ebrietate superantur; cùm illæ coëundi statas habeant leges & horas; hi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se iunguntur.* Idem ostendit ex vsu sensuum: *Nec solùm eò peiores brutis, quòd mente insani, sed etiam quòd sensibus longè infra illas deficere videantur. An non vmbras sæpenumerò tanquam fossas, vel loca prærupta transiliunt? aures terrifico sonitu, tanquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum insurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur*, &c. *His somni sunt graues, ac reuerà morti vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum*, &c. D. Chrysostom. homil. 58. in Matth. *Quantò melior asinus ebrioso est? quantò canis præstantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes sunt, cùm bibunt aut comedunt, vltra quàm satis, etiamsi mille homines cogerent, numquam vlabuntur. peiores igitur irrationabilibus vos estis qui inebriamini;* quod fusiùs deinde ptosequitur.

4. Assimilat brutis.

Brutis peiores.

Quintò, Secreta prodit. Prouerb. 31. *Nullum secretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant historiæ. hinc Hotatius:

Reges dicuntur magnis vrgere culullis,
Et torquere mero, quos perspexisse laborant.

5. Secreta pandit.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 17. *Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo; & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo; vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. quis inter cyathos texit quod latère supiebat.*

Sextò, Ad mores absurdos & grauia crimina excitat. 23

6 *Est causa multorum criminum.*

citat. hoc exprimit ex parte diuus Basilius suprà. D. Hieronymus in cap. 1. Epist. ad Titum, explicans illud, Non vinolentum, *Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit, explicare.*

Pugna ex ebrietate.

Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem iacere conniuæ: alios scissis vestibus in vulnera aliena prorruere, alios clamare, alios dormitare. qui plus biberit, fortior computatur: accusationis occasio est, adiurata non per Regem, frequentiùs non bibisse.

Fœditas ebriosorum.

vomunt vt bibant, bibunt vt vomant. digestio ventris & guttur vno occupantur officio. Deinde addit: *Hæc nunc dixisse sufficiat, quod secundùm Apostolum, in vino luxuria est, & vbicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominetur.*

Ebriosus numquam castus.

Specta ventrem & genitalia, pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium castum putabo. Nota grauissima verba tanti Doctoris. D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16.

Libidines.

Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ; hæc sensus hominum mutat & format, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flammati cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur. & cetera, quæ elegantissimè persequitur. Similia habes c. 12. & apud D. Chrysostomum homil. 58. in Matth. sub finem. S. Basilius homil. in ebrietatem: *Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inductus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit,* &c.

7 *Difficillimè curatur.*

Septimò. Difficillimè curatur: ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exsiccat, & siticulosos reddit; quo fit vt sitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basilius: *Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inexplebilem continuò sitim addit, nec necessarium quærit vsum, sed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, cùm ardentes ebrios & semper bibendi cupidiores reddit.* Diuus Ambrosius c. 14. *Meritò Deus per Moysen non solùm veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis: & pulchrè additur, insanabilis: multi enim reliquorum serpentum veneno curantur, nemo ebrietate.*

Vbi Aduerte, locum illum Deuteronom. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem 70. Nostra lectio sic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.*

24 *Quomodo possit curari.*

Quomodo autem his curatio adhiberi possit, docet pulchrè diuus Augustinus serm. 231. *Qui se de hoc malo desiderat liberare, quo modo sibi interuallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit, ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum, quod amplius accipiebat, subtraxerit, vbi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideò vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per interualla dierum, sicut diximus, aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

Hæc paulò fusiùs ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem. plura licèt videre apud citatos, maximè Ambrosium & Basilium.

Petes Primò, Vtrùm ea, quæ homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam? 25

An commissa in ebrietate sint peccata.

Respondeo, Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secuturum poterat præuideri, vel non poterat. Si non est vllo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculpata, quidquid ex ea secutum fuerit, etiam culpâ vacat; non minùs quàm id, quod committitur ab amente. ratio est, quia nullo modo est liberum. nec enim per se liberum est; nam cùm agitur, deest vsus rationis. nec etiam in causa; quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculpata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thomas quæst. 150. art. 4. Caietanus ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. art. 2. q. 3. ad vltimum, & alij.

Si nullo modo voluntaria.

Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & malum præuideri poterat, (vt si aliàs erat expertus, in simili dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans non adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. Et quidem si solùm venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solùm erit veniale. Si verò mortaliter, mortale. Ratio est, quia illud malum (v. g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntarium seu liberum, cùm ab eo patretur, qui iam vsu rationis careret; sicuti quod fit à dormiente: sed solùm est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: ergo non potest maiorem contrahere culpam, quam ipsa causa hîc & nunc habeat, atque adeò quam voluntas illa, à qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solùm est venialis, illud malum, etiamsi fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solùm per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solùm imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quàm in voluntate illa præuia ebrietati. Vnde patet, fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum. 26

Si sit aliquo modo voluntaria.

Si ebrietas sit venialis, effectus non potest nisi venialis censeri.

Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam aliàs per se grauissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium; vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facilè accidit ei, qui nihil tale est anteà expertus: vel si occurrit, humano modo sufficientem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videtur fuisse inculpatus, etsi fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 44. dicit: *Inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa merebatur ebrietas.* Idem docet S. Chrysostomus homil. 44. in Genesim. 27

Si malum non poterat præuideri, non imputatur.

Ad venialem imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incedit 28

Si præuisum imperfectè, erit veniale.

incessit animum) & per venialem negligentiam maior consideratio fuit prætermissa. Ratio est, quia etsi tenebatur ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsecam ipsius malitiā, eius periculo satis animaduerso; non tamen pari obligatione tenebatur illā vitare ob malum, v.g. homicidij, eò quòd non satis eius periculum aduerterit, sed solùm leuiter, & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam letalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis, ergo, &c.

Si perfectè animaduersum.

Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali, si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas, in voluntate illa præuia, qua periculum acceptat vel nō vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expressè vel implicitè ad ebrietatem: altera vt respicit malum inde secuturum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

An rationis defectus & mala secuta sint peccata.

29 Vtrùm autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potiùs ad modum loquendi, quàm ad rem ipsam pertinet, quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in volūtate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen propriè loqui velimus, potiùs dicenda sunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio est, quia non dependent à voluntate vt actiones liberæ: sed vt effectus consequentes, qui positā semel causā, non sunt ampliùs in nostra potestate. posito enim potu largiore vini, eoque in stomachum infuso, non est in nostra potestate vt non sequatur mentis defectus: & posito tali defectu, non sunt in nostra potestate opera quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberum & in nostra potestate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorū dependēt à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè volūtariæ, laudabiles, vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundùm se assiduè à voluntate pendent, & conseruantur; & consequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale constituēdum. Hæc verò non sic, sed remotè solùm à voluntate libera pendent, nimirum quatenus liberè facta est applicatio causæ: qua posita, necessariò sunt secutura, nec ampliùs est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se nō sunt peccata, sed solùm vt considerātur in libera applicatione causæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi.

Quod vt meliùs intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est, Voluntas illa, qua quis expressè vel implicitè vult se inebriare, etiāsi videat periculum ex ebrietate impēdere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate cōmissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secūdus est actio libera, assiduè pendens ex illa voluntate; vnde cum illa constituit integrū & completum opus morale. Tertius est effectus secundi, qui posito secūdo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cum tertius & quartus per se nō pendeant à volūtate libera, sed solùm ratione secūdi, nō sunt etiā per se peccata, sed solùm vt continentur in secundo, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat ampliùs libera: vt cùm ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precum: vel abiecto spōte Breuiario lectio facta est impossibilis. Verum de his fusiùs agendum 1.2.q.20.

Petes Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius? 30

Signa pridianæ ebrietatis.

Respondeo Primò, Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit: quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus, aliàs autem id probè meminisse solet, magnū signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriam. Vnde si non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ numquam integra mente solet: vt si locutus aut fecit turpia & absurda, cùm aliàs sit castus & prudens: si iurauit, blasphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm aliàs sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitam, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertiò, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius; etiamsi non possit rectà incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtcumque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum v. Ebrietas, & alios Summistas.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an sit respondere.

RESpondeo & dico Primò, Prouocationem illam sonare per se quid alienum a ratione, & in motibus turpe: nam regula bibēdi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas, sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat diuus Basilius) rectiùs hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potius *cloacas*, quàm homines, solùm ad hoc idoneos, vt plurimum vini tamquam lagenæ capiant, vel per corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum. 31

Est contra rationem.

Dico Secundò, Prouocationem illam esse peccatum mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facilè aduertere possis inde in te vel altero ebrietatē secuturam, etiamsi non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. sequitur ex dictis dubit. 3. si enim inebriare seipsum directa vel indirecta voluntate, est peccatū mortiferum, etiam inebriare alterum. 32

Est peccatum mortiferum.

alterum. & quia plerũque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, ideò grauissimè hæc consuetudo à sanctis Patribus reprehenditur.

D. Basilius homil. in ebrietatem: *Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem legis, diabolum habent; victoria verò præmium, peccatum. nam qui plus hauserit meri, is præ ceteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo defensitant. Quisnam sermo, eorum quæ hic fiunt turpitudinem vnquam satis explicet?* &c.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio c. 13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri sæculi ad amussim describit in conuiuiorum apparatu, ministrorum obsequiis, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi, & aliis insaniis. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, positis maioribus poculis, fervor inardescit.* Et infrà: *Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ, & magna certamina, quis bibendo præcellat. nota grauis, si quis se excusat, si quis temperandum forte vinum putet. & hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummata fuerint epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum, & cùm consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub Iudice, sub lege decernitur. agonothetes illic furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. pendet anceps diu & dubius belli euentus*, &c.

Certamina potatorum.

Reiicitur excusatio.

Idem cap. 14. *Nec vos excusamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos, quantò melius in terram tua vina fudisses? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem, inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum, cibos promittis, tormenta irrogas, vina prætendis, venena suffundis*, &c.

D. Augustinus serm. 231. *Maiora pocula prouidentur, certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et infrà adfert illorum excusationem: *Sed illi, qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam sic refutat: *Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum, & ideò sapienter considera. Si iustum sit vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis, eum extremum, in eum noli adiurare, noli cogere, sed in potestate illum dimitte, vt quantum sibi placuerit, bibat, & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo pereatis. O infelicitas generis humani!* &c. Et in fine sermonis: *Ergo, fratres charissimi, dum hæc suggero, me absoluo apud Deum. Quicumque me audire contempserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio sua alios adiurare vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicij reus erit. Et quia, quod peius est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit, amodò incipiant & seipsos corrigere, & alios castigare, vt cùm ante Christi tribunal venerint, nec de sua, nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium.* Idem serm. 232. *Solent ebriosi ita se excusare, vt dicant: Persona potens me coegit vt amplius bibam, & in conuiuio Regis non potui aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus: nolle in culpa est nostra, & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*, &c.

Excusatio quorundam.

Reiicitur.

Esse peccatum vociferum.

Excusatio quorundam

Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non possit alia ratione impediri, nisi inebriando auctorem qui illud machinatur; vtrùm tunc licitum sit illum inebriare? v.g. aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impediet ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condicto tempore tradatur, nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos laute excipiendo & sopiendo per potũ. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriauero. 33

Vtrùm ad graue malum impediẽdum, possit quis alterum inebriare.

Respondeo & dico Tertiò, Hoc casu videri licitum prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideóque in secunda assertione dixi, *Nisi iusta causa excuset.* Probatur, quia licitum est suadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt communiter DD. tradunt: atque hic nihil aliud fit, ergo, &c.

Dices, Tunc solùm fas est suadere minus, quando hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo quod est maius, illa enim est bona commutatio: hic verò non auocatur. 34

Obiectio.

Respondeo. Non solùm id esse licitum ad mutandam ipsius mentem; sed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volenti enim occidere Petrum, possum suadere vt primùm spoliet eius domum, vel abigat pecora, vt intereà illum subducam, si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem possum suadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vt alium quemdam insequantur, (quem certò scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) vt ipse interim possit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit vt demitterent in cisternam veterem, ibiq; fame emori sinerent, Gen. 37. Vbi non minus, sed æquale peccatum suasit; vt etiamsi in illa voluntate mortis per famem inferendæ perstarent, effectum tamen ipse impediret. Denique quando non potest quis in seipso impedire quin faciat id quod per se est peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expensâ videtur minus, vt colligitur ex c. Dominus. 2. de secundis nuptiis. & c. Inquisitionis 44. de sententia excomm. Ergo quando non potest impedire in altero, quin è duobus peccatis alterum committat, potest illi suadere quod est minus.

Responsio.

Nec refert, quòd minus malum in illo casu videatur absolutè suaderi, cùm solùm comparatiuè id facere liceat, v. g. fac hoc potiùs quàm illud: quia non est opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodesset, vt cùm vides planè obfirmatum: sed sufficit vt mens tua sit, illud minus obiicere velut illecebrã, vt dum circa illud occupatur, possit impediri maius. Itaq; non suades illud eo animo vt absolutè faciat, sed vt potiùs

tiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iustas causas id non exprimas. Et sane si possum ei dicere, Fac hoc potiùs quàm illud, & vt faciat, rogare; cur non possum, non expressa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus est, faciat, vt interrà impediam maius, quando video non posse à proposito abduci? Sic medici in morbis quibusdam desperatis, vt mortem auertant, venena quædam minorem noxam inferentia adhibent.

35 Dices. Non sunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

Respondeo, Nemini quidem fas esse vt ipse malum faciat, vt aliud malum à se vel alio faciẽdum impediat: potest tamen alteri suadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim suasio mala non est, sed bona, quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat absolutè, sed vt præferatur malo maiori, licet id non semper exprimatur: imò si quis benè aduertat, talis suasor solùm permissiuè ad illius cõsensum in minus malum se habet: vtitur enim suasione vt propositione obiecti, vt alter à maiore malo abducatur, non intendens vt consentiat in minus, sed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus dissuaderet & impediret, si posset absque maiori vel pari incommodo. vide suprà lib.2.cap.13.dubitat. 5.

Iuxta hæc excusari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis, & ductus ad tabernam, cœpit strenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret, & se fugâ proriperet: quod ita est consecutum.

36 Sed hinc alia dubitatio nascitur, Vtrùm causâ vitæ saluandæ possit quis seipsum inebriare, vel potando, se periculo ebrietatis exponere, vt in caso proposito, vel cùm quis cogitur ab altero. quibusdam enim locis dicuntur esse adeò barbari, vt nisi æquali cyatho respondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio.

Vtrùm aliquando liceat se inebriare.

Videtur sanè id non esse licitum, nam ob nullam causam fas est facere peccatum: atqui se inebriare peccatum est, & quidem mortiferum, vt dictum est. Confirmatur ex D. Augustino sermone 232. *Etiamsi, inquit, ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut moriaris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.* vbi apertè dicit hoc non esse licitum, & indicat esse peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus art.2.in respons. ad 3.

37 Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt solùm dicit priuationem vsus rationis ex potu, quæ per se non est peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuersitate consulti. Probatur Primò, Quia id licitum est causa medicinæ (vt suprà ex Caietano & aliis ostensum est) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam?

Respõdet Caietanus, Quia nõ est medium per se ordinatum ad hoc, sicut ad illud: vnde ibi ille potus non censetur immoderatus, hic verò cẽsetur. Sed hoc non satisfacit: nam licitum est ad vitandam mortem multa facere, quæ per se ad hoc non sunt ordinata, sed solùm ex malitia alterius. Sic suprà lib.2.c.9.dub.14. ostensum est, probabile esse licere sibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortem redimendã, & tamen hoc nullo modo per se est ad istud idoneum, & extra illud periculum, est etiam graue peccatum. Secundò. Ob similem causam possum ieiunare plus quam valetudo ferat, aut ratio virtutis abstinentiæ extra illum casum: cur non similiter amplius comedere & bibere? Tertiò, Possum vesci fungis aut aliis rebus noxiis, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris, possum haurire medicamentum valetudini noxium, & similia, quæ tamẽ extra illam necessitatem nullo modo essent licita. sicut ergo ista non sunt cõtra virtutem, quando sunt necessaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumstãtiis, in ordine ad salutem corporis re vera immoderatus non est. sicut enim licitum est lædere sanitatẽ, & corporis integritatem ad vitãdam mortem ex alterius malignitate impendentem: ita etiam licitum est lædere rationis vsum ad breue tempus, ob eãdem causam. etsi enim dominium istorum non habeat, tamen habet custodiam in ordine ad bonũ totius: ac proinde potest de illis disponere prout necessariũ ad salutẽ totius. deniq; priuatio rationis hic non est intenta, sed solùm permissa, quam non tenetur cum tãto suo malo impedire.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatum, saltem mortiferum, sicut nec quando fit causa medicinæ. 38

Ad rationem contrariæ sententiæ.

Ad testimonium D. Augustini Responden, Illud esse intelligendum quando quis cogit bibere in cõtemptum virtutis, vt sobrietatem & modestiam suggillet: non autem cùm id solùm facit quòd putet se contemni, aut sibi fieri iniuriam, nisi tantumdem bibator quantum ipse propinauit: vel certè quando is, qui initio coactus bibit, posteà causâ delectationis sponte pergit in potãdo, vt sæpè fieri solet: vel quando facilè potest se subducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim si inebrietur, non potest excusari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 159.

LVxuria vel luxuries à *luxu* dicitur, & ab Auctoribus æquè generatim accipitur: quo modo significat omnem excessum non solum in re venerea, sed etiam in vestitu, epulis, vnctionibus, & similibus deliciis. Græci *ἀσωτίαν* vocant. 39

Luxuria dupliciter accipitur.

Strictè autem pro excessu in re venerea accipitur; nam luxuriosus dicitur, teste diuo Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maximè autem animum hominis dissoluunt voluptates venereæ. Hoc modo passim vsurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galatas 5. *ἀσέλγεια*, quod intemperantiam libidinis significat.

Porrò hoc vitium genere suo est peccatum mortiferum, & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum, colligitur ex Apostolo ad Galatas 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apostolus, *quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Et probatur ratione: Vsus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad naturam propagandam & perennandam, sicut vsus ciborum ad conseruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Augustinus de bono coniugali c. 6. *Quod est cibus ad salutem hominis,* 40

Est peccatum mortiferum.

nis, hoc in concubitu ad salutem generis: ergo hic vsus censetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vsu, est in re graui, ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur; Quò enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris momenti censetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & cõseruatio generis est bonum excellentius quàm conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de speciebus agetur.

41 *Est vitium capitale.* Esse autem luxuriam vitium capitale, docet diuus Gregorius lib. 31. moral. cap. 31. & ratio est, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit; vel certè sinit se in illa incidere, vt rectè hîc explicat Caietanus a. 4. non enim est necesse vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, sicut electiones mediorum ex affectu finis, vt obiicit Martinus; quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v. g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundùm rationem finis. nam quædam multò euidentiùs nascuntur secundùm rationem causæ efficientis, aut dispositiuæ; vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti.

42 *Filiæ luxuriæ octo.* Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio suprà, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas art. 5. nimirum, *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstãtia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.* *Ratio earum.* Ratio horum sic accipi potest: Quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est, Simplex consideratio, v. g. boni spiritalis, per quam homo dicitur benè apprehendere & intelligere quàm bonum sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere sæculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de mediis ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & mediis occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vtpote totam animam & omnes eius vires ad se violente rapiens: tum quia est infima, & secundùm infimum sensum, & communis cum brutis; vnde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem format, peruersâ phantasiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad considerationem rerum spiritalium, earumque dignitatem apprehendendam generat *cæcitatem mentis*: vt ad consultandum de mediis, *præcipitationem*; immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum, non solùm de modo rectè viuendi, sed etiam de aliis rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de mediis salutis, eaque expendenda, *inconsiderationem*. Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quamdam difficultatis, *inconstantiam*. etsi enim sæpe aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt, asperitatis specie territi, vt pulchrè D. Augustinus sui exemplo ostendit lib. 8 Confess. cap. 5. & 11.

Luxuria totam prudentiam euertit. Hinc patet, hoc vitio maximè euerti *prudentiam*. nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt, quod confirmatur ex Aristotele libro 7. Ethic. cap. 11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eoque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem posse quid intelligere.* Hinc patet quàm perniciosum sit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel sapientia certis antecellere debent: vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes.

In voluntate sunt operationes duæ, Intentio finis, & Electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis, & sic ingenerando *amorem sui*: quod intellige, non tantum quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas cõsequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei*, qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius sæculi*, id est, vitæ præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita istis inhærent, vt hîc perpetuò manere exoptent. vnde statim nascitur *horror & desperatio futuri. Horror* quidem, quia norunt se ibi his voluptatibus priuandos, & earum loco pœnas grauissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortem, quam homines voluptuarij, iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.* 43

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperant se posse eripere, & salutem consequi.

Præter has luxuriæ filias, quæ internæ sunt, ponuntur ab Isidoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia.* 44

Turpiloquia, quia *ex abundãtia cordis os loquitur*, vt Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxuriosi (id est cogitatio & affectus) turpitudine plenum est. *Turpiloquiũ.*

Scurrilia, sunt verba aut facta parum honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascuntur fonte: sicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur; ita etiam aliis, eôdem, etsi remotiùs, pertinentibus, iisque risum mouere student. *Scurrilia.*

Nec solùm parum honestis, sed etiam *ludicris*, aliàs indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impensiùs delectantur. vnde videmus quosdam libidini addictos ex variis libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cùm in consortio sunt aliorum. *Ludicra.*

Stultiloquium sequitur ex cęcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione ca- *Stultiloquiũ.*

tentia effutit. Vide diuum Thomam art.5. ad 4. & D. Hieronymum in c.5. ad Ephesios, vbi explicat quid sit stultiloquium, & scurrilitas.

DVBITATIO VI.

Quæ sint luxuriæ species.

D. Thomas quæst. 154. art. 1.

45 *Species luxuriæ.* Diuus Thomas ex Gratiano 36. q. 1. cap. Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & vitium contra naturam.* cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatisin, seu seminationem: in quo dupliciter potest committi inordinatio. Primò, Quoad substantiam illius actus; vt cùm non fit in organo naturali, vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstantias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quòd debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; sed hic accipitur, & assignatur ei species vt dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolutè vocatur luxuria, estque peccatum secundùm speciem suam letale. Inordinatio quoad modum, per se est solùm luxuria secundùm quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ; quamuis ratione sacrilegij annexi vel scandali, vel praui affectus possit esse mortifera; vt bene ostendit Caietanus in art. primum, Hinc soluas plurima, quæ hìc obiicit Martinus.

Ratio istarū specierum. Ratio autem harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non possit sequi generatio; & sic est peccatum *contra naturam*; aut quia ita fit vt non possit sequi commoda institutio & promotio prolis vsque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio*, quæ est soluti cum soluta: aut quia fit cum persona incongrua: idque quadrupliciter. Primò, Quia nimium propinqua; & ita est *incestus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & sic est *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quartò, Quia non consentit, & sic est *raptus*. Simili ferè modo D. Thomas artic. 1.

Vtrùm tamen stuprum sit species distincta à simplici fornicatione, quando puella coosentit, dictum est suprà cap. 10. dub. 1.

Sacrilegum concubitum refert diuus Thomas ad adulterium; quia personæ sacræ connubio quodam spirituali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet, refertur ad illam speciem, ad quam disponit; vt si fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

An sit aliqua species ratione distantia. Dicet, Sicuti propinquitas facit vt persona sit incongrua, ita etiam nimia distantia; vt si discrepet religione. maius enim peccatum est habere commercium cum Iudæa, quàm cum meretrice Christiana; ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Resp. Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium: quia illa coniunctio est prohibita in honorem Christianismi ab Ecclesia. Simili modo, quando ex aliqua alia causa est inhabilitas seu impedimentum dirimens cōstitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquam ex prædictis speciebus reducitur. v. g. si est inhabilitas ratione publicæ honestatis, ad incestum; ob speciem quamdam affinitatis: si ratione cognationis spiritalis, ad incestum, vel ad sacrilegium: si ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad incestum: si ratione impotentiæ, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non est inducta ob peculiarem inordinationem in copula, sed ob aliam causam, v. g. ob crimen, ignorantiam, metum; est simplex fornicatio: vt cùm est impedimentum criminis, vel metus, vel erroris personæ, aut conditionis seruilis, vel raptus. Circa prædicta

Notandum ex Caiet. art. 1. *adulterium, incestum, raptum, stuprum, & sacrilegium* non esse propriè & metaphysicè species luxuriæ, sed solùm morali & vulgata ratione loquendi, qua minùs communia species dicuntur, etiam si solū per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumstantia illa personæ vel loci luxuriā contrahens, non est contra castitatem, sed contra aliam virtutem: in *adulterio, raptu, & stupro*, contra iustitiam: in *sacrilegio*, contra Religionem: in *incestu*, contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit vt circumstantia vel deformitas, quæ est contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt simul cum ea propriè dictam speciem constituat. vna enim species non potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumstantia propriam luxurię speciem constituens debet addere deformitatem, quæ solùm sit contra castitatem; qualis est circumstantia vasis indebiti, & personarum debito vinculo non cōnexarum. Hinc infert Caietan. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi esse speciem iustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ. idem dicendum in ceteris. Dicuntur tamen species luxuriæ potiùs quàm iniustitiæ, vel sacrilegij ob duas causas. Prior est, quam adfert D. Thomas, quia luxuria magis est formalis, cùm se habeat in illis peccatis per modum finis: iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & aliæ species. Quòd si quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel sacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus sacris, &c. tunc potiùs dicerentur species iniustitiæ, vel irreligiositatis, quàm luxuriæ: quia finis non esset luxuria, sed iniuria & violatio rei sacrę: luxurię autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potiùs dicuntur species luxuriæ, quàm iniustitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamē res paulò aliter se habet; nam iniuria præcedit, & luxuria sequitur. 46 *Quomodo dicantur species.* *Sunt sub duplici genere.* *Cur dicantur species luxuriæ.*

Malitia luxuriæ in speciebus naturalibus. Ex dictis sequitur malitiam luxuriæ in prædictis speciebus naturalibus, quæ aliis virtutibus opponuntur, si præcisè consideretur qua castitati repugnat, esse eiusdem rationis, & pertinere ad

for

diuersam grauitatem sortiatur, vt ex D. Thoma art. 1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in se admittere paratus est affectu venereæ voluptatis, eò affectus ille est peior. nam in illo tamquam in causa continentur. vnde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm fornicatio sit peccatū mortiferum.

47 Quidam hæretici docuerunt fornicationem non esse peccatum. Ita Nicolaitæ. & mulier illa, quæ se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnostici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ, de quibus Epiphanius hæresi 26. Et Græci schismatici, teste Guidone in Catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistæ, qui non solùm fornicationem, sed etiam promiscuum concubitum, spiritu instigante, permittūt, & patrant.

Fornicationē esse peccatum mortiferum. Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primò ex Scripturis: 1. ad Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles*, &c. *regnum Dei possidebunt.* Ad Galat. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*, &c. *quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat inanibus verbis*, &c.

Idem docēt omnes Patres, & DD. Scholastici.

Nec obstat, quòd aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse *coitum legitimum*: ita Bartolus in L. penult. ff. de concubinis, & quidam alij, quia solùm volunt dicere, legibus permitti, & non puniri: vt enim in d. L. penult. dicitur, *quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnam est.* vnde meliùs dicerent esse lege permissum, quàm legitimū, vt notat Cou. de sponsalibus, p. 2. c. 4. n. 8.

48 *Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium à Deo.* Vt autem ratione probetur, Notandum est, sicut Deus instituit id quod erat necessarium ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna, ita etiam instituit id quod erat necessarium ad prolem rectè educandam, & promouendam ad perfectum statum hominis. nam finis generationis humanæ est proles perfecta: hoc autem est vinculum insolubile maris & feminæ, posito mutuo consensu, quod matrimonium vocamus: sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur, cùm ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. vnde etiam in aliis animantibus, vbi vtriusque parentis cura ad sobolis educationem requiritur, (vt in feris quibusdam, & in auium genere) videmus quandam matrimonij speciem in maris & feminæ societate, nec eas vti vago concubitu. Et fanè nisi hunc instinctum & inclinationē accepissent, non fuisset illis in necessariis ad speciem propagandam & conseruandam satis prospectum: nam ferè semper soboles moreretur, cùm mater illi educendæ & fouendæ sola non sufficiat Simili modo, nisi in genere humano esset illud vinculum, proles tarò benè posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci, nam cura paterna plerumque abesset, vt experientia docet.

His positis, sic possumus ratiocinari: In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit, ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio est grauis & in re graui: ergo est peccatum mortiferum. 49 *Probatur ratione.*

Extrinsecè prouisio non sufficit. Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione possit occurri, vt si cum certa pensione constituatur vir probus, qui curā prolis suscipiat; tum quia in paucioribus id locum habet, nimirū in diuitibus: & ita his solis, non autem pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio, & quò quis erit ditior, eò cū pluribus fornicari poterit, quæ sunt absurda. tum quia id non tollit inordinationem quam actus per se habet, quatenus in eo prætermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu ad prolis suscipiendæ perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset grauis inordinatio in natura rerū, si animantes, quæ habent instinctum vi certis vtantur coniugiis, inciperent vago modo coniungi: ita etiam cēsenda est grauis inordinatio, si homines vago concubitu vtantur. sicut enim natura humana est sublimior quàm brutorum, & eius conueniens propagatio, institutio, & perfectio est maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis, ac proinde maior erit peruersio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

Hinc sequitur, fornicationem Iure naturæ non solùm esse malam, sed etiam esse graue malum, & consequenter peccatum mortiferum, quia caret conuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem, quæ habitudo est magni momenti, sicut & prolis bona instructio.

Opinio Durandi, non esse Iure naturæ peccatum mortiferum. Durandus in 4. dist. 33. q. 2. n. 10. fatetur, fornicationem Iure naturæ esse quidē malam & inordinatam, non tamen esse malam, quod sit peccatum mortiferum, sed hoc habere à lege positiua Dei. Ratio ipsius est, *Nam fornicatio simplex non meretur mortem æternam secundum legem naturalem, quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna: & ideò quod fornicatio simplex sit peccatum mortale, hoc procedit ex Iure diuino pluribus locis expresso.* Eiusdem sententiæ est Martinus à Magistris apud Caietan. art. 2. licet non ob rationem Durandi: sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionem Dei, neque proximi, neque sui ipsius. 50

Refutatur. Sed satis ostensum est hanc inordinationem esse grauem, cùm sit omissio debiti ordinis, quæ Iure & instituto naturæ est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sanè si leuis esset Iure naturæ, Ius diuinum superueniēs non efficeret grauem, sed relinqueret eam in suo gradu. nam Deus prohibens aliquid Iure naturæ illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expressiùs proponit: non enim ideò malum est quia prohibetur, sed quia malum, ideò prohibetur, vt patet in mendacio, verbo otioso, & similibus, quæ ex genere suo leuia sunt.

Soluitur ratio Durandi. Ratio autem Durandi nullius est momenti:ex ea enim sequeretur,nec homicidium,nec adulterium,nec Sodomiam fore peccata mortifera,nisi Iure diuino positiuo essent prohibita.Imò seposito Iure positiuo nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse vt ratione naturali non constet tale peccatum mereri mortem æternam, sufficit vt illa dictet esse graue peccatum,& Deo grauiter displicere. inde enim ratione naturali est conijcere,graues pœnas,& quæ offensioni tantæ maiestatis respondeant mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sunt contra charitatẽ proximi, cùm sit cõtra bonum prolis nasciturę,vt inquit D. Tho. art.4.

Nec refert, quod illi qui conueniunt, fortè sint steriles,idque sciant:quia actus ex se talis est vt careat ordine debito,quem natura propter bonum prolis requirit,siue reipsa sit secutura proles, siue non.

51 *Obiectio.* Dices, Melius est proli sic esse,quàm non esse: atqui in potestate parentum erat vt non esset,abstinendo ab illo actu:ergo nõ videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa sequatur, sicut non magnam infert iniuriam,qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur,incendio extincto.

Respons. Respondeo, Etsi melius sit proli sic esse quàm non esse,tamen si parentes velint dare operã generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem, non solùm ad prolem suscipiendam,sed etiam ad educandam & instruendam: vnde si careat illo ordine, priuant quantum est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non est natũ sequi,sed contrariũ.

Nec obstat quòd illud nocumentum possit aliquando impediri,quia id per accidẽs est, nec impedit quin illi quantum est ex vi operis censeantur proli nocuisse, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere.quando enim aliquid ob certum finem est absolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamsi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obiicit Martinus,quæ vide apud Caiet art.3.

52 *Obiectio 2.* Dices Secundò,Dominus Oseæ 1.præcipit Prophetæ his verbis:*Sume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum*:ergo non est semper illicita.

Respons. Respondeo Primò, Inde vt summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licitam, vt inquit D.Thomas ar.2.ad 2.Secundò, & meliùs, ibi solùm præcipi vt sumat meretricem, seu mulierem quæ valdè dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim Hebraismo illo significatur) & ex ea procreet filios, qui suis nominibus & ordine nascendi repræsentaturi sint filios Israël, (qui erant vere filij fornicationum per assiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo)& vltionem diuinam illis impendentem. vnde hic non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

53 *Fornicatio Christianorum est grauior quàm ethnicorum.* Porrò præter ea quæ diximus, quatuor hîc sunt Notanda:Primò,Fornicationem in Christianis habere peculiarem deformitatem,rationeBaptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra facta sunt membra Christi, & in templum Spiritui sancto consecrata.Vnde Apostolus 1. ad Cor. 6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?absit*,&c.& infrà: *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti,qui in vobis est, quem habetis à Deo,& non estis vestri?empti enim estis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur,in hoc actu, dum à Christianis fit,esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum, & consequenter speciem quamdam sacrilegij(latius accepto hoc nomine) vnde est multò grauius peccatum in illis quàm in ethnicis.

54 *An sit grauius peccatum cæteris contra proximum.* Secundò,Fornicationem non esse grauius peccatum, quàm cætera, quæ sunt contra Deum vel proximum, vt rectè ostendit D. Thomas art. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autem est bonum diuinũ quàm humanum.vnde peccata quibus bonum diuinum contemnitur, vt ea quæ repugnant directè virtutibus Theologicis,vel religioni, sunt deteriora secundùm suam speciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumentũ vitæ hominis, quàm quæ in damnum fortunarum; & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam nascituri.vnde infert D.Thomas: Cùm fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis,nimirum quę ex hoc actu nasci potest,est deterior furto, quo solùm fortunæ læduntur:minor tamen est homicidio,quia per hoc lęditur vita hominis iam nati,per illam nascituri. Hęc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam,fornicatio solùmcõtra castitatem: atqui peccatum est eò grauius, quò præstantiori virtuti opponitur,vt cõstat ex 1.2.q 72. art. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam existens in re actu possessa:per fornicationem nemo propriè læditur: nam proles non est. & nihil ei detrahitur, imò melius est ei sic esse quàm non esse. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futurę educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non cõtra iustitiam:quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium.cuius sententia est etiam valdè probabilis.

Nec obstat quòd fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij,quia simile quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiamsi spiritualia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus sancti, ita etiam spiritus noster est vnum cum Christo;(*qui enim adhæret Deo,vnus spiritus est,* 1. ad Corinth.6.) & est templum Spiritus sancti.

55 *Quomodo censeatur ex maximis peccatis.* Tertiò,Etsi fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus, tamen quadam ratione posse dici maximum,quia hominem maximè detinet, & difficillimè superatur, idque propter concupiscentiam homini congenitam,cuiusmotus sunt maximè importuni. Vnde D. Isidorus lib. 2. de summo bono c. 39. dicit:*Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.*Et D.Augustinus,de honestate mulierum cap. 2. *Inter omnia Christianorum certamina, sola dura sunt prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.*vnde præcipua industria in eo collocanda vt hoc vitium superetur.

Quartò, Eum, qui versatur in ipso actu huius flagitij,

Retractio. flagitij, tenere se retrahere ante spermatismum, etiamsi complex iam seminarit;imò etiamsi ex vi prioris cōmotionis,post retractionem esset futura seminatio extra vas. Ratio est, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quòd inde sequatur aliud incommodum, quod sit contra naturam generationis, quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intenta effusio illa extra vas, sed solùm abruptio operis mali, ex qua illud præter intentionem sequitur. Simili modo tenetur abstinere à copula, etiamsi dum se ad illā præparauit, ita esset concitatus, vt nisi pergat, sit futura effusio extrà. Confir. quia ante spermatismum actus est solùm inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo volantariè continuando committit nouam culpam. nam finis & consummatio operis illius est in seminatione. quod confir. quia iniuria prolis est in seminatione: ex hac enim sequuntur incommoda supradicta. Aliqui tamen in supradicto casu contrarium tenent; quia retrahere se est contra naturam generationis, quorum sententiam esse probabilem affirmat noster Sancius lib. 9. de matrim. disput. 19. n. 7. Sed quod diximus est verius, & ipsi quoque placet. nam quod directè ibi fit, non est contra naturam generationis positiuè, sed negatiuè, quia actus inchoatus non completur: sed huius rei subest iusta causa. imò nec maritus semper actum inchoatum complere tenetur, vt statim dicemus.

In actu coniugali huiusmodi retractio fieri non potest; nisi forte in mora sit periculum vitæ (vt si hostis repentè irruat;) vel insignis verecundiæ, vt si amici vel alij ex improuiso superueniant. tunc enim incommoda inde secuta non sunt voluntaria; vnde nec imputantur ad culpam. Potest tamen fieri absque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericula. Primò, Si mulier viri suscepta genitura se retrahat, priusquam ipsa suam conferat. Ratio est; tum quia secundum veriorem & probabiliorem sententiam, sperma muliebre etsi sit valdè conueniens, non tamen est necessarium ad generationem. tum quia si ipsa in actu nihil effecit, potest statim se ad illud excitare, cùm hoc nihil sit aliud quàm actum coniugalem complere; vt infrà dubit. 14. dicetur.

Secundò, Si vir se retrahat muliere consentiente. nam absque eius adsensu fieri non posse certum est, cùm ius habeat maximè ad genitutam viri, & ad talem actum vnde possit sequi procreatio liberorum. Hic tamen duæ debent adesse circumstantiæ. Prior, vt in muliere seminatio non sit facta, neque sit periculum illius, ex vi concitationis præuiæ. Altera, vt marito post retractionem non impendeat periculum effusionis extrà. His concurrentibus eùm ob paupertatem non possunt plures alere proles, dicunt multi DD. non damnandos coniuges peccati mortalis si se in opere retraxerint. ita Angelus v. Debitum, num. 26. citans Paludanum, qui id docet in 4. d. 31. quæst. 3. conclus. 5. Silnest. v. Debitum, num. 9. Fumus eodem, num. 9. Fauet Caietanus q. 154. art. 11. versus finem. Hæc breuiter in materia verecunda verecundè dixerim ob confessarios, qui ob crebros euentus hæc non debent ignorare. vide Sancium lib. 9. de matrim. disp. 19. qui rem hanc fusè & doctè prosequitur.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm in osculis, tactibus, & aspectibus sit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 154. art. 4.

Notandum est, Osculum posse fieri tripliciter. Primò, In signum amicitiæ. Secundò, Causâ delectationis concubitus. Tertiò, Causâ delectationis ipsius osculi secundùm se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ. 56 *Osculum tripliciter fieri potest.*

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis. Primò, Causâ medicandi, vel aliâ necessariâ. Secundò, Causâ voluptatis concubitus. Tertiò, Causâ voluptatis illius contactus per se spectati. His positis,

Dico Primò, Osculū causâ amicitiæ, secūdùm cōsuetudinē patriç, per se est licitum; similiter & delectatio inde consequens. Est communis sententia DD. & patet ex Scripturis & vsu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quàm testari signo externo beneuolentiam, & vnionem animorum, (cuius osculum est symbolum) fundatam in cōiunctione sanguinis, vel professionis; vt olim inter Christianos; vel in alia causa honesta. vnde etiam delectatio hinc consequens licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia est orta, & præsentiâ amici; ita etiā testificatione & vsu signi illius amicitiæ. seruandum tamen hîc decorum, & consuetudo recepta, cauendúmque scandalū: non enim decet viros Ecclesiasticos, maximè Religiosos, hoc modo testari amicitiā erga fœminas; etiamsi aliquo modo sanguine iunctæ essent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset. *Osculum causâ amicitiæ.*

Dico Secundò, Oscula, si fiant causâ delectationis concubitus extra matrimoniū, sunt peccata mortifera, & pertinent ad speciem illius actus, ad cuius delectationē referuntur. Ita D. Thomas hoc art. 4. & alij Doctores omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur osculo tamquam dispositione ad concubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi; & de hoc est res manifesta; nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit; siue ille sit fornicatio simplex, siue adulteriū, siue incestus, siue alterius speciei. 57 *Causâ delectationis concubitus.*

Secundò, Si vtatur tamquam signo, quo phantasiæ repræsentetur ipse concubitus, vt sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo constat etiam esse mortale: quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationem spiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi; quia etsi non cupiat opus ipsum facere exteriùs, tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eóque sic frui: quomodo fit in delectatione morosa absque signo externo, vt infrà dubit. 15. dicemus.

Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remotè disponens ad seminationem; Vtrùm si quis hac ratione illo vtatur, non intēdens vlteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipso osculo nascitur, peccet mortiferè, sepósito periculo pollutionis, & vlterioris consensus. 58 *De osculo per se spectato.*

 Vide

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis; neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet, (qualis est in contactu turpi) sed longe minore, & quæ solum remotè ad illam disponat: ergo non pertinet ad eamdem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicuti nec ea, quæ ad alia peccata longinque dirigũt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: vnde nec denegatur absolutio Sacramentalis, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundò, In aliis peccatorum generibus dantur non solùm peccata grauia, sed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ; vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in timiditate, seu ignauia, in impatientia, in gula, in sacrilegio, in votorum & iuramẽtorum violatione, & aliis peccatis; exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus Theologicis, quarum materia vel obiectum est Deus: cur nõ etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materiæ, quod non sit nisi veniale, etiamsi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati, præsertim cùm in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum, tum voluptatum, ordine quodam secundùm magis & minùs se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & cõtactu manus vel faciei percipitur; ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauar.c.16.num.12.Toletus lib. 5.c.14.Valentia disput. 9. q. 3. part. 3.(quamuis Caiet. art. 4 insinuet esse peccatum veniale:) quia cùm sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, vt iidem docent: atqui id nullo modo eis esset licitum, nisi esset dispositio & voluptas remota & parua in hoc genere, & ex se insufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc signum est, non esse peccatum mortiferum inter non sponsos.

Obiectio.

Dices, Osculum tale naturâ suâ ordinatur ad concubitum, vt etiam patet ex vsu & instinctu quorumdam animantium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere: ergo qui consentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè.

Respons. Remotè tendunt ad concubitum.

Respondeo negando consequentiam: etsi enim natura suâ eò tendat; tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet: quæ multùm distinguitur à voluptate concubitus. Vnde non est necesse, vt qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium, non ideo consentit in homicidium; aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponsos essent illiciti; cùm hi non possint consentire in voluptatem cõcubitus præsentem.

59 Hæc sententia videri possit alicui probabilis; vnde in eam valdè inclinat Nauarrus, de pœnitent.d.1.cap.Si cui.50.in fine, eamque tenet Martinus de Magistris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de visu; eò quòd hic sensus sit magis spiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia recepta.

Verùm communior senteotia est, in istis esse peccatum mortiferũ; quæ & mihi probatur: tum quia cõmunior; tum quia tutius est vt omnia ista quàm maxime vitentur: tum quia sæpe est periculum vlterioris consensus, vel morosæ delectationis, vel etiam pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quam ob causam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponsos censeo plane dissuadenda, si causâ voluptatis fiant. Confirm. hæc sententia; Primò, Ratione suprà indicata. quia osculũ vt est delectabile carni, naturâ suâ est signum copulæ vel instantis vel futuræ: vt etiam ex vsu animalium constat. sicut enim osculũ amicitiæ, signum est vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc signo interior affectus; & prius quodammodò fit in signo, quod posteà implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam consensus in copulam. Secundò, Quia materia non debet censeri remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & ciendum spermatismum. Alia tamen est ratio adspectus, vt rectè Caietan.v.Impudicitia, sub finem. quia natura sua eò nõ tendit, vnde nec habet tam sensibilẽ voluptatem, nec corpus ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus est impudicitia quædam; nam fit causa voluptatis impuræ atqui impudicitia excludit à regno cælorũ, vt infrà ex Apostolo dicetur: ita Caiet. suprà. Itaque sententiã illam non dixerim probabilem. Idem sentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum est esse dispositionẽ remotam in natura sanguinea, aut feruente. Ad Secundam, etiã hic forte potest dari materia parua, vt si cõtactus sit adeò leuis & breuis, vt non sit aptus notabilem commotionem excitare. dici etiã potest, etsi in contactu non sit materia leuis, posse tamen eam dari in visu; & hoc sufficere. Ad Tertiam, Sponsis conceditur, quia est signum copulæ futuræ, in quam ratione matrimonij inchoati consentire possunt.

Dico Tertiò, Contactus partium verendarum, si fiat causâ medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria. aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim contactus est honestus moraliter, quia consẽtaneus rectæ rationi. 60

Contactus partium inhonestarum, ex causa iusta.

Nec refert, quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis suboriatur; quia id est planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d.cap.Si cui.n.13.Ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua nõ minùs abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroïcum castitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causâ voluptatis, est peccatum mortiferum.

Dico Quartò, Si talis contactus fiat causâ voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferum, etiamsi desit vlterior intentio. est communis DD. D. Thomæ & Caietani art.4. Nauarri suprà, & in Enchiridio, c.16.num.13.

Probatur Primò ex Scripturis: ad Galat.5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,* &c. vbi *impudicitia* 61

1. Ex Scripturis.

poni

ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno, atqui *impudicitia* propriè consistit in turpibus contactibus, vt D. Thomas docet. Aduerte tamen in Græco non haberi *impudicitiam*; sic enim ibi legimus: *Κινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια.* Latinè: *Quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* sed tactè hoc genus impudicitiæ per *ἀσέλγειαν* significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per *ἀκαθαρσίας*, quæ omnem turpitudinem & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudo damnari intelligenda est: vt ad Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis*, &c. & infrà: *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* non enim Apostolo est curæ, omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas propriis nominibus exprimere; sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in c. 5. ad Galatas, explicans illud, *Manifesta autem sunt opera carnis.*

2. Ex Patribus. Secundò, Probatur ex Patribus. D. Cyprianus epist. 62. ad Pomponium: *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & iacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet, esse graue crimen virgini, dormire cum masculo, etiamsi ab eo non corrumpatur; propter complexus, oscula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Basilius lib. de vera virginitate: *Tactum verò vt sensuum omnium perniciosissimum, & suauissimè blandientem, sensusque reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poterit cura seruabit.* loquitur de virgine. Vide sequentia. Vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatem, nisi per tactum quemdam: *Iactis enim*, inquit, *luminum radiis, veluti quibusdam incorporeis manibus, quemcunque voluerit eminus tangit: & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum iactibus pathicòs complectitur*, &c.

62 3. Ratione. Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis seminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt, & hæc ordinariè ex illis sequitur, vt passim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eandem speciem mortalem, tamquam occasio & causa propinqua.

Si curiosâ curiositatis fiat. Aduerte tamen, secundùm quosdam, si talis contactus non fiat causâ voluptatis carnalis, sed solius curiositatis, per se non esse peccatum mortiferum; præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spirituali & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturã concitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare DD. cùm dicunt illa esse peccata mortifera, si causâ voluptatis fiant: quam restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causâ curiositatis. Verùm talis curiositas est periculosa: vnde non solùm vt peccatũ veniale, sed etiã ob periculũ mortalis cauẽda.

63 Petes Primò, Vtrùm in turpiloquio sit peccatum mortiferum.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis narratis, & imaginationi obiectis tanquam præsentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio morosa, cuius causâ fit. Similiter si animo excitandi se vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiamsi animus iste desit. Si verò solùm fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur, absque vlteriore intentione, est peccatũ veniale; vt docet Toletus lib. 5. ca. 14. Ratio est, quia est solùm voluptas remota, ex confusa apprehensione rerum narratarum, tamquam absentium, proueniens, solùm remotè ad turpia disponens: non enim narrata & audita leuiter, ita mouẽt vt visa: & multò minùs quàm contacta. Nec refert etsi fortè talia dicens vel audiens rideat, videaturque illis affici, modò reverà non delectationis venereæ, sed ioci causâ id faciat, & vrbanitatis. Non tamen excusandi, qui volunt videri turpibus dediti, & inde æstimari. nam de letali peccato gloriam quærere, est letale, ob illius complacentiam. Si complacentia in turpitudinem abiit, & solùm velit apud socios videri fuisse huiusmodi deditus, vt æstimetur ingenium, dexteritas, virilitas, experientia, seposito scandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, vt dictum est sup. lib. 2. cap. 47. nu. 42. Numquam tamen castus animus huiusmodi narrationibus & iocis sciens & volens delectabitur. *Vtrùm turpiloquium sit peccatũ mortiferum.*

Petes Secundò, Vtrùm femina aduertens se tangi ab alio affectu libidinoso, teneatur sub peccato mortali se retrahere, vel impedire talem contactum. 64 *Si contactus per se honestus, ex affectu turpi procedat.*

Respondeo, Si contactus sit exteriùs honestus, & iuxta receptum patriæ morem fiat; vt cùm in aduentu, vel recessu amicorum, osculum figitur, vel dextera apprehenditur: non tenetur illum refugere, etiamsi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet. Ratio est, quia hic actus per se est licitus.

Nec refert, quòd iste praua intentione faciat: quia quando duo ad vnum opus concurrunt, potest alter facere vel pati bona intentione, quod alter facit malâ: vt multis exemplis ostendi potest. Quod generaliter verum est, quotiescumque ille iustam causam habet non detrectandi: qualis in proposito est patriæ consuetudo, & amicitia, vel consanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum secretorum, cùm medicamenta applicãda, vel alia causa iusta intercedit: quia actus externus cum istis circumstantiis est honestus. Hæc intellige, quantum est ex lege virtutis temperantiæ. nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur huiusmodi contactus, si commodè potest, declinare.

Si per se inhonestus. Si autem contactus per se, & spectatis externis circumstantiis sit inhonestus, tenetur sub peccato mortali illum vitare, si potest. Ratio est, quia sicuti lege castitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus passiuus quàm actiuus, id est, non minùs ita tangi quàm tangere: ergo sicuti tenemur vitare actiuum sub mortali, ita etiam passiuum. Dicitur autem non posse vitare, quando sine graui incommodo non potest: quod incommodum debet esse tale, vt perpessioni istius contactus vel violationis præponderet, vel saltem sit æquale: vt si periculum mortis, infamiæ, vel amissionis bo-

notum non permittenti impendeat. Vide Caietanum art.4.sub finem.

65 *Aspectus.* Quod ad aspectum attinet, si versetur circa partes honestas, nullum in eo per se præcisè est peccatũ, nisi fortè actus otiosi, aut si ad concupiscendũ fiat, vt docet Caiet.v.Impudicitia. Et ratio est, quia cùm aspectus sit sensus magis eleuatus & spiritalis, per se non mouet ad voluptatẽ carnalẽ. Potest tamen esse peccatum ratione pericu- *Periculum ex aspectu.* li, maximè si sit diuturnus. v.g. circa feminã pulchram. Nam aspectus facit vt phantasia apprehendat rem illam non solùm vt delectabilem visui, sed etiam vt delectabilem tactui, & carni: ex qua imaginatione naturaliter sequitur in affectu complacentia & delectatio, in spiritibus & sanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaque curiosi aspectus sunt valdè vitandi, nam innumeri ex illis sunt perducti ad lapsum. Hinc Psalm.118. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.* & Ecclesiastici 31. *Nequius oculo quid creatum est?* Iob 31. *Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne vmquam cogitarem de virgine.* Admiscet se plerumque diabolus, & facit vt species visa assiduè obuersetur phantasiæ, quæ sensim affectum allicit, & naturam commouet.

Si autem versetur circa partes inhonestas, etsi non tantam vim habeat, quãtam contactus, nec tam directè moueat; tamen plerumque naturam concitat, & voluptatem carnalem excitat, quam sine peccato mortifero intendere non potes, vt docet Siluest.v.Delectatio, q.4. Si autem ob causam necessariam vel vtilem fiat, & nulla talis voluptas intendatur, non erit peccatum, etsi ea præter intentionem subrepat.

Ex curiositate. Si autem ex curiositate fiat, non potest excusari à peccato veniali; imò nec à mortali, si circa diuersum sexum: quia est res valdè fœda contra naturalem honestatem, & valdè libidinem prouocans. Idem ob eamdem rationem dicendum, si fiat specie mortificationis; vt docet D. Anton.2. p.tit. 5.cap. 1. §. De quibusdam qui huiusmodi prætextu feminam coram se nudari faciebant. adeò enim id repugnat naturali honestati, vt primi parentes statim post transgressionem non sint passi se nudos videri, vt idem ait. Circa eundem sexum, si ex curiositate fiat, est minor indecentia; tamen potest esse peccatum mortale ratione periculi consensus in voluptatem, vel in actum turpem, aut ratione scandali.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit stuprum & raptus.

D. Thomas art.6.& 7.

66 *Stuprum generatim.* Stuprum generatim significat omnem concubitum legibus vetitum. vnde passim apud Auctores *adulterium*, *incestus*, & *libido præpostera* stuptum vocantur: vt ex Plauto, Cicerone, & aliis constat.

Strictè. Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè si per vim fiat. quo modo addit malitiã mortiferam cõtra iustitiam, actui fornicationis: estque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur: siue virgo sit, cui vis illata est, siue corrupta. Grauius tamen est in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, sed ipsa sponte consentiente, probabilius est circumstantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt ostẽsum est lib.2.cap.10.dubit.1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iustitiæ ex eo orta sat multa diximus.

Raptus. *Raptus* propriè dicitur, cùm persona aliqua libidinis causã, vi illata abducitur, siue sit masculus, siue femina: siue nupta, siue innupta: siue vis inferatur soli abductæ, siue iis quorum potestati subest, siue vtrisque: vt colligit Gratianus ex c.3. De raptoribus.36. q. 1. Ad raptum enim tria requiruntur; nimirum vis illata, abductio, & vt fiat causã concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, sed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta*, sed vim seu *stuprum* passa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta D.Thumam art. 7. & Nauar. cap. 16.nu. 3.& Gratianum d.c.3.De raptoribus.36.q.1.quem sequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter si nulla vis inferatur, sed ipsa sponte discedat cum amasio, parentibus nescientibus, non erit propriè raptus, sed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipsi, vel saltem iis ad quos pertinet, v.g. parenti, marito, sponso, curatori; abducendo illam ipsis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causã libidinis, sed redigendi in seruitutem, & vindicandi dominij, dicetur *plagium*, non raptus: est enim furtum hominis, nõ luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipsa concubitus sit secutus: sufficit vt eo fine rapta sit, vt ex variis textibus Iuris colligitur.

Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur species 67 luxuriæ, cùm potiùs sit species iniuriæ? *Quomodo pertineat ad luxuriam.*

Respondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam; quia libidinis causã fit: ipse tamen actus exterior secundùm se solum est contra iustitiam, nisi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum est, raptum completum esse speciem luxuriæ; completur enim per concubitum, ad quẽ proximè tendit: & sic ratione sui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædã species eius: non tamen est propriè, seu metaphysicè loquendo, species: quia circumstãtia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non est propriè contra castitatem, sed contra iustitiam.

Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu *In raptu est duplex malitia.* includi: alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem: ac proinde ad vtrumque vitium pertinere: quamuis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

Notandum est, graues pœnas vtroque Iure in 68 raptores esse constitutas, L.vnica, C.de raptu vir- *Pœna in raptores.* ginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ, statuitur supplicium capitis tum raptori, tum iis qui ipsi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta sit serua, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum addictione. Hic sub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis causa, etsi persona non sit abducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap Raptor.33. & ca.34. Statutum.27.q.2.statuitur. Primò, Vt raptor alienæ sponsæ publicæ pœnitentia mulctetur.

Secun

Est impediens matrim. impediens. Secundò, Vt fine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in vsu, vt Nauarrus notauit cap.22.num.74.

Sunt excommunicati. Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuscumque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbẽtes sunt ipso Iure excommunicati, & perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidendi. Ita Concilium Trident.sess.24. de reform. matrim.cap.6

69 *Est impedimentum pro tempore dirimens.* Quartò, Inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest cõsistere matrimonium, etiamsi ipsa liberè consenserit, vnde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprà. *An per nuptias cum rapta, tollatur infamia.* quo casu putant quidem tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriquez lib. 2. de matrim.cap.vlt.

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait: *Quòd si rapta, à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso Iure excommunicati, ac perpetuò infames*, &c. quasi dicat, etiamsi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem. Ad rationem in contrarium dico, non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit. imò Iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C de raptu virginum, quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores.1.& cap.11. Placuit.36.q.2. quamuis id postea reuocatū fuerit, vt constat ex cap.fin.de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem d. cap. finalis, vbi non requiritur vt constituatur in loco tuto, sed solùm vt liberè consentiat.

70 Circa prædictum decretum tria notanda. Primum, Valdè probabile videri, illud non habere locum in raptu, qui fit tantùm causâ libidinis explendæ; de quo iam dictum est: sed duntaxat in eo qui dirigitur ad contrahẽdum matrimonium. ita docet Sancius lib.7.de matrim.disput.13.n.4. Congruum enim erat, vt ille raptus esset matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur; nimirum, vt nemo audeat attẽtare per quod se suo fine videt frustrandum. quæ ratio non habet locum in raptu causâ libidinis facto. Accedit, quòd rariùs ex tali sequatur matrimonium. nam plerumque raptam, vbi libidinem expleuerint, repellunt. Confir. quia verba intelligenda iuxta præsentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu seruiendi causâ facto, impedimentum nasci.

Secundum, Non habere etiam locum, cùm puella sponte consentit abductioni, etiamsi parẽtibus repugnantibus fiat. Ratio est, tum quia propriè non est raptus; quamuis ratione violẽtiæ quæ fit parentibus, sub quorum cura est, raptus dicatur, & Iure ciuili puniatur: tum quia iste raptus non repugnat vllo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto solùm voluit consultum, cuius signum est, quòd semper permittat matrimonium, quando puella suæ libertati est restituta, nec requirat consensum parentum.

Tertium, Non habere locum in raptu, quo sponsus rapit propriam sponsam, quia id in Iure non vocatur crimen *raptus*; eò quòd ex desponsatione aliquid iuris in eam habeat, vt rectè notat D.Thomas ar.6.ad quartum, & reliqui Doctores. *Si sponsus rapiat sponsam.* Vnde Gelasius Papa (vt habetur 36.qu.1.c. Lex illa 2.) dicit: *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, vbi puella, de cuius nuptiis antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium, & quale peccatum.

D. Thomas art.8.

Adulterium iuxta D. Thomam, dictum est 71 quasi *ad alienum torum* accessio: nihil enim est aliud quàm alieni tori violatio. vnde requiritur vt vterque vel alter sit iunctus matrimonio: nam circumstantia coniugij in viro vel in femina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium.

Porrò hunc actum esse peccatum mortiferum, *Est peccatum mortale.* cõstat ex pluribus sacræ Scripturæ locis: Exo.20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuter. 22.& 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Vide pulcherrima in hanc sentẽtiam Ecclesiastici 23. Prouerb.6 Ieremiæ 5. 1.ad Cor.6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Addo etiam, animalia quædam adulterium detestari & vindicare, vt Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso, parte 3 cap. 8. de ciconiis testatur; *Bruta nonnulla adulterium plectunt.* *Tempore, inquit, meo, ciconia tamquam de adulterio conuicta per olfactum masculi sui, congregata multitud ne ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tamquam consilio aut indicio omnium esset adulterij iudicata.*

Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam: & præterea iniuriam in coniugem, 72 *Cur sit peccatum mortale.* quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatem & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò est contra ius coniugis in re graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam *vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor*: & contrà, *vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*; vt docet Apost. 1.ad Cor.7. *Ius coniugis.* Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persoluere. Secundò, Quòd teneatur à persona extranea abstinere. *Dupliciter fit coniugi iniuria.* Itaque duobus modis fit coniugi grauis iniuria in causa matrimonij. Primò, Si nolit petenti debi

debitum reddere, tunc enim ei denegat vsum rei suæ. Secundò, Si se alteri copulet; tunc enim id quod est coniugis quoad vsum, tribuit alteri: imò cùm sit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illâ tanti faciunt, vt putent vix posse irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

73 *Si coniunx cedat iure suo.*

Dices, Quid si coniunx cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ vxoris vt sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personam coniugis, vt constat ex dictis sup. c.7. dub.3. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria*; vt habet regula Iuris 27. l.6. de Regul. Iuris: nihilominùs erit iniuria in ipsum matrimonij statũ & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice sæculari, & sponte sinat se ad tribunal sæculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria, sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volẽtem, non facit illi propriè iniuriam; sed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatẽ, alteram contra matrimonij statũ; etsi nõ dicatur propriè iniuria in personã cõiugis, v.g. in Petrũ, eo quòd nõ fiat ipso nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiam, quia est contra ius coniugij, & cõiugis vt coniũx est, quo ille cedere efficaciter non potest, eò quòd competat ipsi non ad bonum priuatum, sed ratione status, qui est communis. vnde cùm cessio sit nulla, ius manet. & ita contra illud peccatur.

74 *Adulterium tripliciter patratur.*

Notandum est, adulterium triplici modo posse committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte feminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriusque.

Si primo modo fiat, (vt si cõiugatus solutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamẽ, quàm si coniugata soluto. Ratio est, quia longè magis repugnat Iuri naturæ vt vna femina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus feminis. vnde etiamsi hoc aliquando fuerit cõcessum, (vt patet in Patribus veteris Testamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen numquam.

Cur vna non possit iungi pluribus.

Causa cur magis repugnet, est Primò. Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ est finis istius coniunctionis. Secundò, Quia etsi fortè interdũ generatio non impediatur, tamen erit contra certitudinẽ prolis. nam incertum erit vtri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur, vel saltẽ ipsa se constituit in periculo id faciẽdi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionẽ hereditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur, cõiugati verò nequaquam. quamquam in veteri Lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuter. 22.

Si vterque matrimonio iunctus.

Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum vtroque coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo acto est duplex iniuria mortifera: nã duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere, sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiamsi illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solùm species peccati, sed etiam numerus explicandus, non tantùm numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiarum, quæ sunt in vno actu, vt si quis vno ictu occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuitietur.

Adulterium ex parte feminæ.

Pari modo, quando est adulterium ratione solius feminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obstat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem a se datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia satis est quòd feminæ cooperetur in violando fide, quam ipsa suo dedit marito, & ad alia damna, quæ inde sequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid incestus, & quale peccatum.

D. Thomas art.9.

75 *Incestus.*

INcestus est congressus cum consanguinea vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vsque ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vsque ad secundum, vt constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap.4.

Gradus autem cognationis legalis, quæ nascitur ex adoptione, & cognationis spiritalis, quę ex Baptismo & Confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent, quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest, quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem, cùm illa cognatio constituat impedimẽtum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *incestus*, paulò latiùs extensa hac voce, quia fit cum persona, cui ratione istius cõiunctionis specialis debebatur reuerẽtia in ista materia, nec est aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò sit ex Sacramento, rectiùs referetur ad sacrilegium.

76 *Est peccatum mortale.*

Porrò *incestum* esse graue peccatum, constat ex Scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos, fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit*, &c. vbi etiam Apostolus illum tradit satanæ, eiiciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus Iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & 20. constituitur pœna mortis in transgressores. additur causa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.*

77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.* Vetabatur autem illo tempore inter consanguineos quidem primus & secundus gradus: præterquam inter neptem & patruum, vel auunculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ: vt inter nouercam & priuignum, eiúsque filium: inter vitricum & priuignam, eiúsque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ transuersæ: vt inter maritum & sororem vxoris: inter vxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deu. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuisse accipere sororem illius: vnde d.c.18. signatè dicitur: *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente:* indicando, *post mortem* non esse impedimentum.

78 *Est contra reuerentiam iuri sanguinis debitam.* Ratio, cur hoc tantum peccatum sit, est, quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitati; quam causam passim indicat Scriptura, cùm ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem* matris, sororis, &c. cùm enim in consanguineis & affinibus principium ortus nostri intueamur, vt suprà lib. 2. c. 46. dub. 1. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignẽdi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, ei tanta cautione & eulabia virilia patris texerunt; & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisionem incurrit, Gen. 9. Imò etiam quibusdam animantibus similis quibusdam reuerẽtiæ instinctus erga parentes est ingenitus: vt Aristoteles li. 1. historiæ animalium, cap. 47. docet: vbi refert, camelos nec vi adigi posse vt matribus congrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & postea detracto tegumento eam cognouisset, morsu interfecisse auctorem. Ibidem narrat, equum quemdam generosissimum regis Scytharum eùm matri congredi nollet, simili artificio deceptum, posteà re detecta fugisse. & ex alto se præcipitem datum elisisse. Simile refert Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso part. 3. c. 8. de quodam equo, qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quàm id sit graue piaculum.

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos antè non erat coniunctio carnalis; & refugit, qui iam antè ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Deoique ad illud opus requiruntur mas & femina, tanquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij: vel potiùs abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum, quàm duo fratres, vel duæ sorores, &c.

Grauior tamen multò est incestus cum cõsanguinea, quã cum affine in eodem gradu, v.g. cum sorore sua, quàm cùm sorore vxoris: quia illud vinculum est multò arctius: nam plus est esse coniunctum aliis ratione proprij sanguinis, quã ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

79 Dubium tamen est, vtrùm id faciat diuersitatem specificam in incestu.

Caietanus in artic. 9. negat, & vult solùm esse circumstantiam aggrauantem, sicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens, non oportere esse solicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores. *An diuersitas graduum faciat diuersitatem specificam in incestu.*

Sed verius est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula specie differũt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior censetur incestus cum matre, quàm cum nouerca: cum sorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis; nam nullo vnquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè fœdior illius, quàm huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineæ transuersæ; vt colligitur ex Apostolo 1. Cor. 5. Ratio est, quia illi Iure naturæ prohibiti, & matrimonium dirimunt; hi solùm Iure positiuo.

Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo Iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauarri cap. 16. n. 5. & multorum aliorũ, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum Iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solùm ex Iure illo positiuo: quod ob easdem causas, eademque motiua eos veruit: quorum præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur: accessoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpè cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimiùm increscat: vt ex D. Thoma art. 9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eò magis appareant & locũ habeat, quò gradus est propinquior: vt in secundo plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto: hoc tamen non cõuincit diuersitatem specificam, sed solùm differentiam secundùm magis & minùs intra eamdem speciem. 80

Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quàm cum affine, consanguinea vxoris, ceteris paribus: tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quòd impediat petitionem debiti: eò quòd cognoscendo consanguineã vxoris, factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipsa vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligẽdum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus, sed simplex fornicatio: vnde nec pœnam incestui constitutam, vt esset non posse petere debitum, indueeret. 81 *Impedimentum ex incestu cũ consanguinea vxoris.*

Vbi tamen aduerte, petitionem debiti post Conc. Trident. non impediri, nisi sit consanguinea vxori in primo vel secundo gradu: non autẽ si in tertio vel quarto. Concil. enim sess. 24. ca. 4. de reform. matr. constituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra secundum gradum: & Pius V. Extrau. Ad Romanum anno 1566. declarauit, vltra illum gradum ne impedire

pedire quidem. Vnde sequitur, nec petitionem debiti, qui est vsus matrimonij, impedire. cui enim conceditur quod maius est, conceditur etiã quod minus est, & in illo maiore inclusum.

Alter est, quòd mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absq; dispensatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumque colligitur cap. Transmissæ.4.de eo qui cognou.consang.vxoris,& 32. quæst.7.multis capitulis.

82 *Incestus cum consanguinea propria.*

Vtrùm verò simile impedimentum inducat incestus cum cõsanguinea, disputatur inter DD. D.Thomas in 4.d.34.q.1.a.vltimo negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro c.22.n.74. & Couaruuias in epitome 4. decret. cap.7.in princ.num.4. Idem tenet Toletus lib.5. cap.12.& Siluester, Matrimonium 7.num.6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in c. 1. & 2. de eo,& qui cogno.consang.vxoris, affirmãt. Sed certum est, incestum cum sua consanguinea non inducere affinitatem cum vxore, nisi fortè illa etiam sit consanguinea vxoris in primo vel secũdo gradu:ac proinde nec impediti debiti petitionem. Itaque si impedit secundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis Ecclesiæ, prouenit. Et quamuis Canonistarum sententia sit probabilis, mihi placet sententia Theologorum: nam cap 8. de incestis. 35.q.3. imposita pro tanto crimine satisfactione, additur in fine: *Sanè quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur.& c.4. Si duo. 35.q.6.de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* vbi, vt benè notat Caietanus contra Glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed determinatur causa, cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere secundas nuptias, sicut & alij qui pœnitentiam publicam egerant, quod videtur adhuc seruari in Curia Romana. nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, additur clausula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt, id non obstare in foro conscientiæ: esse enim clausulam ordinariam. Imò omnia impedimenta Iure humano impedientia vsu contrario esse abrogata, ita vt non necessariò petenda sit dispensatio.

DVBITATIO XII.

Quid sacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum.

D. Thomas art.10.

83 *Res sacra.*

SAcrilegium hoc loco nihil est aliud, quàm violatio rei sacræ per actum venereum. *Rem sacram* voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locum, vel aliam rem consecratam.

Violatio.

Violatio est cùm aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa Numini debitæ, repugnat: tunc enim illa res, quantum ex facto hominis quodammodò contaminatur, polluitur, & veluti profana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari.

Dupliciter res sacra violatur.

Primò, Actione, quæ sit contra aliam virtutem, v.g. contra iustitiam, vel castitatem; vt si persona sacra verberetur, vel occidatur; si res consecrata furto surripiatur; si reus ad locum sacrum confugiens, vi inde contra Ius abstrahatur, si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea quæ dubitat.4.diximus.

Secundò, Actione, quæ non sit contra aliam virtutem, sed solùm inde malitiam contrahat, quòd rem sacram indignè tractet; vt si opus matrimonij in loco sacro absque necessitate fiat. Nos hîc solùm de violatione illa rei sacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De aliis sacrilegiis dictum est lib.2.cap.45.

Hoc autem fieri potest quinque modis. Primò, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suæ personæ, quæ in eo sita est, quòd Deo per votum castitatis sit consecrata. 84

Quinque modis fit hoc sacrilegium.

Secundò, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertiò, Si vtraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicuti est duplex adulterium, cum vterque est coniugio copulatus.

Quartò, Cùm fit in loco sacro absque necessitate, etiamsi sint coniuges.

Quintò, Cùm fit circa aliam rem sacram, vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici, excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

Dixi in quarto modo, *absque necessitate:* quia si longo tempore maneant conclusi in loco sacro, ratione belli vel concussionis militaris, & immineat alicui periculum incontinentiæ, nõ erit peccatum, reddere aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est opportunitas: vt docet Siluester v Debitum, n.5. & v.Consecratio, 2.nu 5. Richardus in 4 d 32.art.3.q. 2. Alphonsus à Castro lib.2.de potest.legis pœnal.cap.7. docum.2. Couaruuias, de sponsalib. p.2.cap.7.§.2.num.3. Toletus lib.5.cap.12. (quamuis Paludanus in 4. d.32.q. 4. & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia vetitum: hoc enim nimis esset durum, nec satis congruum indulgentiæ Apostoli, 1.ad Corinth.7. *Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram:* quando ergo est periculum incontinentiæ, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, vt rectè docet Castro suprà, & alij, sicut nec cùm sanguis licitè in sui vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semẽ per pollutionem nocturnam: quia vbi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamẽ est opera vt quàm occultissimè fiat, propter scandalum. 85

Si coniuges longo tempore in loco sacro conclusi.

Si tamen nullum sit periculum incontinentiæ, non videtur licitum; quia in eo loco tenentur abstinere quantum commodè possunt. Vnde passim DD. requirunt vt actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Siluestro, fore peccatum mortiferum, si sobolis vel delectationis causâ conueniant: quod 86

Si non sit periculum incontinentiæ.

intel

intellige de petente: nam reddens faciliùs excusari potest, cùm nesciat alterius dispositionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, num. vlt. citans pro se Richardum & Alexandrum. hominibus enim plebeiis maior quædam licentia est necessaria; vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non potest scire an in petente sit reverà periculum, an fingat, nec petens id facilè fatebitur. prætereà nisi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat vt reuertantur in idipsum, ne in periculum incidant. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa. Quare quando diu sunt conclusi, v.g. per 15. vel 20. dies, puto illos non solū liberè posse reddere, sed etiam petere, idque non tantùm in fine illius temporis, sed etiam in medio, imò etiam in principio, quando putatur conclusio tam diuturna futura: secùs si paucorum dierum.

Adde, quosdam DD. existimare, copulam coniugalem in loco sacro si occultè fiat, etiam cùm non sunt conclusi, non esse peculiare peccatum sacrilegij. quam sententiam satis videri probabilem affirmat Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 98 c. 3. num. 6. Idem dicit de occulta effusione sanguinis. quia, inquit, secundùm communem sententiam, solùm violatur locus sacer pollutione & sanguinis effusione notoria; ergo cùm in his solùm sit sacrilegium, quia locus sacer per hæc profanatur, solùm erit peccatum sacrilegij, cùm sunt notoria. Vnde sequitur, etiam fornicationem & pollutionem in loco sacro, si omnino occultè fiat, non fore sacrilegium mortiferum; vt expresè ibidem tradit. Eamdem sententiam insinuat Sotus in 4. d. 32. col. penult. & Angles in Floribus de matrimonio, pag. 313.

Sed contraria sententia mihi probatur cum aliis DD. quia etsi occulto actu nō ita polluatur locus sacer, vt teneamur eo abstinere, tamen reverà polluitur, id est, sanctitas eius violatur; adeò vt simulatque res in notitiam aut famam publicam venerit, egeat reconciliatione; vt colligitur c. Significasti, de adulteriis. Confirm. quia notitia hominum non polluit locum, sed factum præcedens, licet cùm occultum esset, non teneamur tamquam à polluto loco abstinere. Simile est in peccato occulto, cui annexa excommunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiamsi non teneamur illum vitare, nisi res deueniat in publicam hominum notitiā. Confirmatur Quia Ecclesia, ob reuerentiā loci sacri non solùm tales actus ibi publicè fieri, sed absolutè ibi fieri vetuit: voluit enim immunitate talium operum loci sanctitatem honorari, quamuis ad vitandos scrupulos & molestias noluit expiationem esse necessariam, nisi res in publicū deueniret. Quamdiu enim res manet occulta, etsi quàm maximè contra sanctitatem & reuerentiam loci actum sit, tamen eius sanctitas non est læsa in mētibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quæ propter hominum apprehensionem est introducta.

87 *Si sacer los monachus fornicetur.* Petes, Vtrùm si is, qui peccat luxuriæ peccato, sit sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem quę est ex voto castitatis, alterum contra sanctitatem Ordinis? Videtur enim esse duplex, quia illæ [obli]gationes sunt specie diuersæ: aliter enim Religiosus ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem Ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem Religionis: atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ, est diuersa: ergo sicut hîc est duplex sacrilegium, si Sacrum amittatur, ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur.

Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valdè probabilis, & iuxta eam vtraque circumstantia distinctè in confessione explicanda. *Probabile est esse duplex sacrilegium. Contrarium etiam probabile.*

Multi tamen recentiores tenent esse solùm simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eamdem speciem. Ratio est, Quia illæ obligationes sunt eiusdem rationis, vel potiùs non sunt nisi vna obligatio: sicut cùm idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur, si posteà fides violetur, nō est duplex iniustitia, aut duplex peccatum contra fidem, sed simplex: quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario, cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest, iam priori actu sit inductum, sed confertur idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile est, cùm idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius sit productus. Vnde sequitur, votum castitatis Ordini sacro annexum non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induxit professio Religionis; sed eamdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valdè probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur continere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris Ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de Ordinibus sacris.

Notandum, graues pœnas in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos qui consilium vel auxilium præbuerint, esse constitutas, vt patet 27. quæst. 1. cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani. 88 *Pœna in sollicitatores & corruptores virginum sacrarum.*

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.

DVpliciter peccatum dicitur esse *contra naturam*. Primò, Generatim, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundò, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura etiam in ceteris animantibus requirit; seu quem natura illius actus postulat, vt possit sequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam*. Natura autem actus venerei, vt ex eo possit conceptio fieri prolis eiusdem speciei, postulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eamdem in vtroque naturam. 89 *Dupliciter dicitur peccatum contra naturam.*

Tertiò, Sexum diuersum. Quartò, Organa, seu vasa congrua. Quintò, Debitum modum. Hinc fit vt quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Quinque modis potest peccatum esse contra naturam.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione. Hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v. g. cum bruto, vel dæmone. quod rursus diuersis modis fieri potest, vt dæmone comparente in forma bruti (v. g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibusdam feminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Vnde possunt hîc plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem sexu: vt si mas cum mare, femina cum femina. cùm enim est idem sexus, coniunctio non solùm repugnat naturæ generationis ratione vasorum, seu organorum, sed etiam ratione personarum, quæ secundùm se sunt prorsus ineptæ.

Quartò, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed non in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior, & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Si modus sit contra naturam.

Quintò, Si coniunctio quoad cetera sit naturalis, sed inordinatio sit in modo, (vt si auersè fiat, vel viro succumbente) ita vt non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eòdem pertinet si vir de industria, in congressu, genituræ emissionem impediat: vel ante illam factam se retrahat. est enim contra naturam generationis. secùs tamen si mulier suscepta genitura se retrahat, modò id fiat absque periculo viri, vt suprà dubit. 7. in fine dictum est. Si autem non sit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatũ mortiferum, neque dicetur peccatum cõtra naturam, sed præter naturam. Quòd si ratione constitutionis corporis coniuges non possint seruare modum vsitatum; non peccabunt vtendo altero, modò fieri possit conceptio, genitura in matricem attractâ: quia tunc iste modus non erit incongruus, sed conueniens illorum dispositioni. Imò etiamsi possent facilè vsitatum modum seruare, non erit culpa mortifera in peruersione modi, si conceptio fieri possit. Ita multi DD. D. Antonius 3. p. tit. 1. cap 20. §. 3. vbi pro hac sententia citat Albertum Magnum, qui in 4. dist. 31. dicit, *nihil eorum quæ faciunt maritus cum vxore seruato debito vase esse de se peccatum mortiferum.* Angelus v. Debitum, n. 14. Siluest. v. Debitum, n. 7. Caiet. q. 154. a. 1. §. ad 2. de modo. Nauarrus cap 16. n. 41. Omnes tamen iudicant esse valdè reprehensibile & culpam venialem, cum etiam bestiæ naturalem modum seruent. vnde credo vxorem non teneri reddere sic petenti: quia non tenetur quouis modo soluere debitum, sicut nec alius quiuis debitor, sed modo congruo & rationabili. Neque Caietanus loco citato contrarium docet, vt quidam volunt. cùm enim dicit vxorem esse ad omnem modum, ex quo potest sequi generatio, solùm vult dicere, talem modum non egredi limites vsus matrimonialis, & solutionis debiti. Inde tamen non sequitur, vxorem ad talem modum posse cogi, nisi subsit rationabilis causa, vt cùm aliter commodè fieri nequit.

Notandum est, suprà dictos modos specie di- 90
stingui, quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugnantem castitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt aliæ deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis, nempe *adulterium, stuprum, raptus, incestus, sacrilegium*, vt benè declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solùm peccatum sodomiæ, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali, quamuis non propriè dicatur adulterium, eò quòd hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam, etsi non parem, secundùm Caietanum, quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, stupro, & incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali, etsi non omnino parem, & nomina illa non soleant tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*: nisi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violetur, atque de naturali.

Distinguuntur species.

Quòd autem omnes istæ species sint peccata 91
mortifera, est communis sententia DD. & colligitur manifestè ex Scripturis. nam de tertia & quarta specie, quę sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & constituitur illi pœna mortis: & Apostolus ad Romanos 1. valdè exaggerat grauitatem istius peccati, docétque Deum permisisse gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom. 1. Similia de *immundis* habet ad Ephes. 5. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum persecutus est igne sulphureo in pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes. 19. In historiis Petuanis legimus nationem quamdam robustam, & giganteæ staturæ, ob idem flagitium, simili ferè modo deletam; immisso de cælo iuuene quodam instar solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit. & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud Christianos vt hoc crimen flammis expietur. & iam olim à temporibus Constantini, vel Constantij, morte plecti consueuit, vt patet ff. ad L. Iuliam de adul. lib. 31. *Cùm vir nubit in feminam viris porrecturam, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur nec videtur? iubemus insurgere leges, armari Iura gladio vltore; vt exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel futuri sunt rei.* Imò non ita multò pòst edita est constitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pœna ignis, vt constat ex C. Theodosiano lib. 9 tit. 7. vbi sic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. Orentio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij vsus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videtur*

Essę peccata mortifera.

Vltio diuina in sodomitas.

tur habere cum feminis) huiusmodi scelus spectante populo flammæ vindices expiabunt.

Eidem flagitio Iure communi constituta est ipso facto confiscatio bonorum, iuxta Glossam in cap. Cùm secundum. 19. v. Naturæ contrarias. de hæret. in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu, fol. 123. num. 27. Denique est sufficiés causa diuortij perpetui, sicut adulterium, cap 7. Omnes causationes. 32. q. 7. éstque communis sententia DD. idque siue agendo siue patiendo commissum sit, quia violatur fides matrimonij, per quam coniunx coniugi totum corpus suum tenetur castum seruare; ita saltem vt illud alteri aliquo genere concubitus non misceat, nec carnem suam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quę duas infra se comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, esse peccatum mortiferum, quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia, cum diuersitas speciei magis repugnet illi congressui. Complectitur ista Apostolus generali nomine *immunditiæ* vel *luxuriæ*. Concubitus cum bruto prohibetur expresse Leuit. 18. & 20. sub pœna mortis. & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud Christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia; quia iste modus repugnat cōceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quàm pollutio. Confirmatur ex Scriptura Genes. 38. vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dubitatione sequenti.

92 Ex his facilè potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est *congressus cum dæmone*: tum quia cùm sit spiritus, longissimè abest à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes, tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde *bestialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem sexu Quartò *cum diuerso sexu*. Quintò, Quando *modus est contra naturam*. Sextò, *Pollutio simplex*.

Quod ex his sit grauissimũ.

93 Porrò omnes hæ species sunt peiores quam reliquæ supradictæ, si considerentur qua parte sunt contra castitatem: non autem si spectentur absolutè vt inuoluunt malitiam alterius speciei, contra iustitiam, pietatem vel Religionem; simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cùm ista non sint contra naturam illius actus, sed solùm contra conuenientem ordinem requisitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata cōtra naturam videntur ceteris sacro maiora. Alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria, nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causâ paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.

Respondeo, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solùm veniale, vel nullum. Est communis sententia Doctorum. 94

Pollutio est peccatum mortiferum.

Probatur prior pars ex Scripturis; 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.* Vbi DD. passim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verùm Græci per *molles* (μαλακοὺς) intelligunt pathicos, seu turpia patientes, quibus respondent masculorum concubitores (ἀρσενοκοῖται.) Neque vsquam alibi in Scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur; nihilominùs satis probabile est etiã istud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiei animi. Deinde probari potest ex iis locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal. 5. & ad Ephes. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est contra primarium finem, ob quem à natura est institutus; qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

Hinc patet, mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præsertim mortiferum, quando in actu coniugali, suscepto virili spermate, ipsa non seminauit, si immediatè pòst ad hoc se concitet: quia id nullo modo est contra naturam generationis, sed illi maximè consentaneum. Est enim complementum actus coniugalis, & multùm iouat ad perfectionem prolis, vt Medici tradunt. Confirmatur, Quia alioquin grauissimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sępè enim fit vt vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruam sentiunt, in actu illo non seminent, & tamen inde maneant plurimùm incitatæ. ita Sancius lib. 9. de matrim. disp. 17. & aliqui alij Doctores.

Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. Primò, Per se. Secundò, In causa. *Per se*, vt cùm directè est volitus & procuratus. Dico, *& procuratus*: quia vt actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur vt ab illa voluntate procedat. Hoc modo est peccatum mortiferum, etsi non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis mitigandæ causâ procuretur, vt communiter DD. tradunt. Confirmatur, quod enim tentationis causa non liceat, patet, tum quia sic non vincitur tentatio, sed ei ceditur & succumbitur, tum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inediam & alias asperitates carnis domandæ causa subieciunt? cur hoc certamen durissimum & præcipuum hominis Christiani à sanctis Patribus est habitum? tum denique, quia 95

Dupliciter est voluntarius. 1. Per se.

Si causa sanitatis vel molestia carnis mitiganda.

si quis aliis præsidiis vti nolit, hoc opus concessum est quidem in remedium concupiscentię, sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio peruertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capessere matrimonium. Confirmatur, quia finis primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium.

Ob eamdem causam non est etiam licitus sanitatis ergô, nisi in legitimo coniugio.

Licitum emittere sanguinem, non ita semen.

Nec obstat, quòd fas sit detrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum, quia hæc solùm sunt instituta propter bonum indiuidui: partes enim sunt propter bonum totius: vnde de illis disponere possumus prout expedit saluti indiuidui. genitura autem solùm propter naturæ propagationem: vnde illa vti non possumus, nisi eo modo vt possit sequi generatio.

96 *Obiectio.*

Dices, Ipsa vasa spermatica sunt instituta ad propagationem, tamen propter salutem corporis possunt exscindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis saluti officere incipiat.

Respons.

Respondeo, Est dispar ratio: quia illa vasa etiam sunt pars corporis: vnda de illis, sicut de aliis partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causâ, tamquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo casu detrahi posset medicamento cathartico, (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) tamen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium; quia hic solius sobolis causâ institutus est: vnde nec à Medicis præscribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *2. In causa.*

In causa voluntarius est, quando præuidetur ex aliqua causa secuturus; & illam idcircò tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatum sit voluntariũ in causa, tria requiri.
1. Vt sit præuisum.

Vbi aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Vt aliquo modo præuisum sit illud secuturum: quod enim nullo modo est cognitum, non potest censeri voluntarium, seu liberum, ac proinde nec potest imputari: atqui hîc non esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ex aliqua causa, qui non cognoscitur nisi præuidendo. Itaq; etiamsi causa sit culpabilis, si tamen nullo modo suspicabaris inde talem effectum secuturum, non imputabitur tibi ad culpam, quia non erit voluntarius. etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & consequenter pecces in ea quantum ipsa secundùm se peccatum est, non tamen erat in tua potestate illam vitare vt est causa talis effectus, quia sic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt causam tenearis vitare.*

Secundò, Vt causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare nõ teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam, vnde non censebitur tibi voluntarius, sed solùm permissus maioris boni causa.

Quando non teneatur vitare.

Non teneor causam vitare, quando ipsa secundùm se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic DD. passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiamsi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum cap. 16. num. 7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire solebat; & alibi de Medicis, chirurgis, & aliis, qui infirmos tractant. Et meritò, quia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum, sed solùm ex miseria naturæ, per peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed pœna, cui interdum accidit peculiare corporis temperamentum, vel praua consuetudo olim contracta, eòdem iuuans. Itaque hic effectus planè per accidens se habet ad illam causam, sicut defectus proueniens ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, v. g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij, vt rectè dixit Caietanus opusc. 22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex necessitate materiæ, ita nec homo tenetur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione obuenientem.

Hoc tamen intelligendum, si absit morale periculum consensus: vt cùm quis se satis firmum credit vt huiusmodi illecebrâ non sit voluntas rationalis permouẽda. Si subsit morale periculũ, ita vt non confidat se fore satis firmum, tenetur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Ecclesiastici 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.* *Si absit periculum consensus.*

Petes, Quid si ob alium finem teneat vitare causam, & non vitem, censebitúrne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ? in studio rerum medicarum, vel anatomicorum, ex affectu curiosæ cognitionis. 99 *Si causa aliũde sit illicita.*

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiamsi putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ vt sic fiunt, non sunt natura sua dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam, sed solùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari tẽperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine quoad venerem fieri solent, vnde motus, qui inde sequuntur, potiùs veluti necessitate materiæ, quàm ex illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle istum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens sequi censeatur; atqui non minùs per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ, cùm illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habeat: ergo etiamsi sint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censeri aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota: ac proinde in illa esse peccatum. quod non tantùm verũ esse puto quãdo causa ex alio capite est illicita, sed etiam quando est honesta, & sine vllo incommodo omitti vel differri potest. Ratio est, quia etsi ille effectus non sit ita per se malus vt adulterium, homicidium, furtum, tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè 100 *Effectus censetur aliquo modo voluntarius.*

possumus,

possumus, vitare tenemur: atqui in præsenti casu possumus sine notabili incommodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & vsu omnium castitatem amantium, qui semper ab eo multùm abhorrent.

Non videri mortiferum. Crediderim tamen ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ex intentione eò dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio; vt contactus turpis. quòd apertè docet Nauarrus cap. 16. n. 8. vbi dicit, non esse peccatū mortale, comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit; dummodò non comedat eo fine vt eueniat, sed vt suæ gulæ satisfaciat. Idem ante illum iisdem pænè verbis docuit D. Antoninus p. 2. tit. 6. cap. 5. Angelus v. Pollutio, num. 2. Siluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib. 5 c. 13. Lopez p. 1. cap. 74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirant vt dubium sit an ille effectus sequetur an non, vt Angelus, Siluestes, Toletus; alij tamen id non requirunt: vnde Lopez supponit illum solitum ex tali causa sequi. Idem indicat Nauarrus, & meritò: si enim in causa est peccatū mortale, dum valdè probabile est talem effectum secuturum; etiam erit dum est dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia sicut nō licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hic & nunc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

101 Ratio cur non videatur mortiferum, est, quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materiæ: vnde valdè imperfectè censetur volitus in causa. Deinde, quia effectum illum hoc modo prouenire veluti necessitate materiæ absque vlla intentione vel dispositione ad illam directa, non censetur graue incommodum; imò per se non est obiectiue malum, etsi ad malum incitet, vt statim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne sic eueniat, non censetur grauis culpa. Confirmatur. Quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere; sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium; & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare: secùs tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est, quia hic effectus prouenit necessitate materiæ, vt dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium, & similia, non habent similem causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, vt infra dicetur.

102 *3. Vt non vitetur.* Tertium, quod requiritur ad voluntarium in causa, est vt causa non vitetur. Hæc causa potest esse vel positiua, vel priuatiua. *Causa positiua.* *Positiua*, vt cū quis liberè vacat alicui actioni, v. g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio.

Priuatiua. *Priuatiua*, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere; sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus. & eo ipso, quo illa actio ab ista volitione procedit, censetur effectus, vt in causa existens, voluntarie fieri.

Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, seu causa sit per se propinqua dispositio ad pollutionem (qualis est contactus & aspectus partium inhonestarum, &c.) tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, nisi aliqua necessitas ad illā actionem nos cogat. Ratio est, quia eiusdem moris est, per se loquēdo, consentire in effectum & in causam eius propinquam. quando tamen subest alia iusta causa illius actionis, tunc effectus ille non censetur volitus, sed solùm permissus, vtpote præter intentionem obueniens. Confirmatur in proposito: nam contactus ille non mouet nisi vt apprehensus à phantasia, sed apprehensus à phantasia, v. g. vt medium necessarium ad curandum, non habet vim concitandi libidinem. quòd si cum ea apprehensione simul subrepat alia vt rei delectabilis, eaque moueat; id per accidens est, ex miseria naturæ, & præter intentionem agentis; non ex natura obiecti sub ratione medij ad sanitatem considerati. vnde ob talem effectum non tenemur nos eo cōmodo priuare. Dicitur autem per se dispositio seu causa propinqua, quia quādo secundùm se, non vt medium ad alium finem apprehenditur, talis est. *Propinqua dispositio.*

Si verò causa illa sit dispositio remota, non tenemur illam ratione huius effectus sub peccato mortali vitare; etiamsi fortè ob aliam causam vitare teneamur. Tales sunt omnes actiones, quæ per se ad luxuriam non pertinent, vt nimiùm, aut nimis calida comedere, bibere; nimiùm dormire, equitare? Idem dicendum quādo actio illa per se pertinet quidem ad luxuriam; tamen non est nisi peccatum veniale, vel ratione tenuitatis materię, vel ratione semiplenæ attētionis; vt rectè Caiet. 1. 2. q. 64. a. 8. vbi dicit: *Actum materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirectè & in causa, iudicandus est secundum illam causam: & ideò effusionem seminis humani extra matrimonij actum posse esse solùm veniale definitum est, quando actus in causa solùm fuit peccatum veniale; vt patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita consequente.* Emanuel Sà v. Luxuria nu. 9. *Si pollutionis inuoluntariæ causa, quæ vitari debuit, est peccatum veniale solum; vt aspectus curiosus fœminæ, aut lectio turpis; & ipsa solùm venialis est, etiamsi quis præuiderit inde secuturam, sed contra voluntatem.* Idem expressè docet Henriquez lib. 1. de matrim. cap. 16. num. 6. & fusè Sancius lib. 9. de matrim. disp. 45. num. 19. & DD. qui culpam pollutionis non intentæ, ex causa metiendam tradunt. vt Sotus in 4. d. 12. q. 1. art. 7. Ledesma in 4. p. 1. q. 21. a. 1. D. Thomas 3. p. q. 80. a. 7. Nauarrus suprà, & alij: quod intellige, si causa ad genus luxuriæ pertinet. Si enim non pertinet ad genus luxuriæ, fieri potest; vt causa (ratione alterius deformitatis) sit peccatum mortale; & pollutio sit solùm venialis; eò quòd illam causam ratione pollutionis non teneamur nisi sub veniali vitare, cùm sit causa remota, & per accidens, vt suprà dictum est. *Remota.*

In altero modo cùm causa est priuatiua, nempe negligētia amoliendi causam positiuam inuoluntariam, v. g. turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque aliò transferre quantum potest: quòd si omittat, illa

omissio erit causa voluntaria effectus, sicut negligentia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidem in genere physico est causa per accidens; tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

Hîc tamen aduerte, Si opus illud, vnde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò absit periculum consensus; vt ex supradictis constat. Si autem non sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem, non tamen sub mortali (nisi opus sit mortale, & secundùm se ad luxuriam pertinens) sed sub veniali; vt cùm opus per se ad luxuriam non pertinet; vel, si pertinet, solùm est veniale, iuxta supradicta. Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quàm pollutionem; cùm illa solùm sit medium & via, hæc verò finis & terminus. Vnde sicuti istas actiones non teneris sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem secutæ; ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem consurgentem; seposito tamen in omnibus periculo consensus.

Si opere non intermisso posses depellere.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, facilè potes huiusmodi imaginationem & voluptatem partis sensitiuæ depellere, teneris, & quidem sub peccato mortali. Vnde non potes tunc habere te negatiuè, id est, medio modo absq; consensu & positiua displicentia. Ratio est, quia non depellendo cùm commodè potes, interpretatiuè in eam consentis. quare cùm obiectum per se sit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hîc est consensus dumtaxat in causam, sicut cùm causa non amouetur; sed est consensus immediatus in ipsam delectationem: quia etiam manente causa, facilè potes eam tollere, vel impedire.

Idem dicendum de pollutione. Vtrùm autem quando tolli non potest nisi amotione causæ, & causam nō tenemur tollere sub peccato mortali, eò quòd sit causa remota, aut per accidens, possimus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita vt per hoc non peccetur nouo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest.

An negatiuè se habere possit.

Resp. breuiter, Non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negatiuè se habere, non est vllo modo consentire nisi in causa, quem consensum ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confirmatur, Quia non potest depelli nisi amotione causæ, vt supponitur; ergo non teneor conari illam aliter depellere. nō enim teneor conari quod mihi moraliter impossibile; ergo neque teneor positiuam illius habere displicentiam. Hæc enim erit inefficax ad depellendum, & ex alia parte minimè est necessaria ad impediendum consensum. In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, & facilè durante diu delectatione trahitur in consensum, vitanda est hæc subtilitas, & excitanda quàm primùm detestatio illius voluptatis.

Altera pars assertionis.

103 Altera pars assertionis initio positæ, nimirum *Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plenè voluntaria*, est etiam certa & communis DD. id enim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri dupliciter.

Dupliciter non plenè voluntaria.

Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua versaris, (siue ea sit externa, siue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitam. & tunc si sequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non est cognitum, non est voluntarium, vt antè dictum est. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuiis in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequam ille habeat rerum suarum experientiam.

Secundò, Si aliquo modo aduertas periculum, & actionem idcircò esse illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Dupliciter res non apprehenditur vt grauis.

Duobus enim modis fit vt res non offerat se tamquam grauis. Primò, ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat, vt etiamsi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, ratione imperfectæ considerationis, seu attētionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis.

Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi, vt cùm parum apprehenditur periculum euentus: vel in apprehensione illiciti in actione; vt cùm parum consideratur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam, quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit nisi venialis, quia effectus non habet vllam culpam nisi in causa, cùm in illa solùm sit voluntarius; at causa hîc solùm est peccatum veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari vt veniale, quamuis causa sit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectū, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumstantiæ; vt constat ex iis, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt suprà dubit. 3. num. 26.

Tertiò, Si solùm sit voluntarium in causa remota. quo casu est imperfectè voluntarium, & potiùs permissum quàm volitum. quia tamen tenemur (etsi imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideò si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modò voluntarius in causa, vt suprà explicuimus. Notandum tamen cùm effectus ille non sit secundùm se voluntarius (cùm enim fit, non pendet vllo modo à voluntate libera) solùm censetur voluntarius in causa; quatenus continetur in causa, quæ à libera voluntate dependet. Vnde sequitur Primò, Esse valdè imperfectè voluntariam: quia in causa illa valdè imperfectè cōtinetur, ac proinde consensus in causam valdè imperfectè ad illum effectum extenditur; & ratione huius imperfecti consensus dicitur peccatum veniale, cùm tamen ipsa causa ex ordine ad talem effectum potiùs sit dicenda peccatum veniale.

Effectus.

Sequitur Secundò, Totam culpam esse in consensu in causam, ita vt effectus superueniens nihil culpæ addat. vbi enim non est noua libertas, ibi non potest esse noua culpa: atqui tota libertas hîc est in consensu in causam.

Sequitur Tertiò, Illam pollutionem non posse dici propriè peccatum, quia non pendet à voluntate libera vt actio, sed vt effectus: vnde non constituit vnum opus morale cum interna voluntate à qua proficiscitur, sicut consensus internus & opus externum; sed solùm est effectus quidam per

accidens

accidens operis moralis; & dicitur peccatum, quia est effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in causa tantùm, in se verò peccati effectus, vt docet D. Thomas q. 154. art. 5.

104 *An licitum desiderare, gaudere.* Petes, Vtrùm licitum sit aliquando desiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

Quidam negant. Ita Sotus in 4. d. 22. quæst. 1. art. 7. & Lopez suprà cap. 74 putat hanc sententiam esse probabiliorem, citans pro ea Cordubá, Adrianum & Medinam. sed Adrianum aliter sentire constabit infrà.

Probatur Primò, Quod licet desiderare, fas etiam est procurare vt fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id quod per se est illicitum, non potest desiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mendacio, homicidio: sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id quod per se malum est, ita fit per somnum, furiam, vel ignorantiam, vt excusemur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo postea gaudere, vt passim Doctores tradunt, & patet in aliis peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior, pro qua

Dico Primò, Causâ voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundùm omnes Doctores est peccatum mortale.

Non est fas ad eam iuuare. Dico Secundò, Nullo etiam modo fas est illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus non potest aliquid eo fine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, vt ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quæ nec ipsæ sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio.

105 *Potest desiderari simplici affectu.* Dico Tertiò, Probabile est, licitum esse illam desiderare simplici affectu, causâ alicuius boni effectus eum ea coniuncti; verbi gratia, causâ sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. 16. num. 7. Toletus lib. 5. cap. 13. Angelus v. Pollutio, num. 2. D. Antoninus par. 2. tit. 6. cap. 5. Adrianus in quatto, tractatu de Eucharist. quæst. de consensu in opus prauum in furia vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id quod hic desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim vt fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti, cuipiam non sum auctor: tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfectum indicant castitatis affectum: tum quia sanctiora remedia, & à sanctis viris vsurpata non desunt. idem dixerim de gaudio, de quo in 4. asserto. cauenda quoque in omnibus huiusmodi, vt iam sæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum consensus.

Gaudere de facto. Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent iidem Doctores, & Paludanus in 4. dist. 9. q. 3. art. 1. (qui tamen non admittit de desiderio) & D. Thomas ibidem a. 4. ad quintum. Probatur, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum etiam est de eo gaudere quòd factum sit: & contrà, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare vt fiat. hæc enim sunt eiusdem moris; nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderato obtento, & supponit, vel implicitè desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum, & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque solùm licitum est gaudere de ipso effectu bono, vt quidam volunt; v. g. quòd molestia illa seu tentatio cesset, (quamuis hic sit ratio formalis obiectiua, seu totum motiuum desiderij & gaudij, consideratus cum conditione futuri vel præsentis) sed etiam de ipsamet causa propter effectum: sicut gaudemus non solùm de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius qui eam turbabat, & do facto illius qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum.

Obiectum gaudij. Quod vt meliùs intelligatur, notandum est, Obiectum gaudij (sicut & desiderij, & aliarum affectionum voluntatis) esse quid complexum; includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudemus enim quòd illa res sit, vel non sit; sit talis, aut non talis; quòd mihi vel alteri insit, vel quòd absit; quòd aliquid efficiat, vel non efficiat, &c. Itaque cùm quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primò, quòd ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse, vel à se factum esse: & hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsecè peccatum, quia hoc est approbare peccatum, & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quãtumuis magnum inde bonum sit secutum. Sicut enim effectus ille, vel respectus ad illum effectum non potest efficere, vt illud opus, quod est intrinsecè peccatum, sit licitum aut bonum; ita neque vt sit dignum gaudio aut complacentia. possumus tamen ob huiusmodi effectum gaudere de permissione peccati, hæc enim bona est, & Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sit peccatum, vel absque peccato sit factum; possumus ob iustas causas de eo sic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantùm factum sit, possumus de eo gaudere secundùm se, & præciso peccato, quia secundùm se peccatum non est. Secundò, potest intelligi, quòd gaudeat illud opus prauum, talem effectum bonum habuisse vel habere: & sic est licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum esse; sed supposito quòd factum sit, gaudemus quòd boni effectus causam dederit. verè enim gaudio dignum est, quòd diuina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proueniant. sed hoc est potiùs gaudere de effectu quàm de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quæ tali operi competit.

Ad rationem. Ad primam rationem sententiæ contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare vt fiat, potest etiam procurare vt fiat: vt patet in passione Christi, & in morte multorum. quando enim nemo est qui ius habeat faciẽdi, procurari non potest. cùm

tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illum inducere vt faciat.

106 Ad secundam: Primò, Concessa maiore potest negari minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferés, vt antè dictum est. Secùdò, Potest negari maior, etsi enim aliquid per se sit illicitum si cum iudicio rationis fiat, ac proinde non possit desiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquãdo desiderari causâ alicuius magni boni, quod inde proueniat, v.g. vt tyrannus pereat manu furiosi; vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles suscipiatur, si inde pax regni secutura putetur. Docet hoc Adrianus supra: *Nullo,* inquit, *modo licet consentire consensu, qui sit causa actus, in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret; vt in homicidium pro tempore furiæ, vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno committendam: sed consensu nudæ complacentiæ licet in tale præteritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel secuturum.* Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione; quia eadem est ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum, & subest aliquod commodum, quod illud materiale incómodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expresse docet noster Vasquez 1.2. disp. 115. cap. 2.

Potest res per se illicita desiderari vt fiat inculpatè.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, vt per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur, non est licitum antè vel pòst liberè in illud consentire. Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo illud placeat per se & absolutè, vt docet Adrianus suprà: sic enim consentires in illud prout est obiectiuè malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundùm se considerato: sed solùm ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

107 NOtandum Primò In imaginatione (sub qua intellige quamuis aliam apprehensionem & notitiam per intellectum, vel sensum) operis illiciti duo considerari posse: nimirum ipsam imaginationem; quæ est actus vitalis, ac notitia quędam; & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi potest delectatio.

In imaginatione operis illiciti duo spectari.

Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, subtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur: vnde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Delectatio ex ipsa imaginatione.

Secundò, ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quòd in priore ipsa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut seorsum sit immediatum obiectũm delectationis; vt apertè indicant diuus Thomas 1. 2. quæst. 74. articulo 8. Gabriel in 4. distinct. 15. quæst 13. art. 3. dubit. 3. & alij Doctores. Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamsi ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. vnde sola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipsa secundùm se, nisi quatenus subit rationem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. sed hoc nihil aliud est quàm ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

Delectatio ex re imaginata.

Discrimen horum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hæc enim concipitur vt bonum delectabile) & imaginatio solùm se habet vt applicans & proponens obiectũ. nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectu applicata.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fruitione percipitur; & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse præsens: Primò, Reipsa. Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & vterque modus eamdem delectationem parit; vt constat ex iis quæ nobis in somnis accidunt; cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. Augustinus lib. 12. de Trinit. cap. 9. Ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorũ, vt apertè etiam somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationẽ causat; ita etiam dum vi phantasiæ percipitur vt præsens, etiamsi reuerà non existat.

Hæc est similis illi, quæ ex rei præsentia.

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, vtpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis,

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non est per se peccatum. Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur: talis enim est delectatio, quale est opus vnde oritur; iuxta Aristotelem 10. Ethic. cap. 4. est enim quiddam necessariò ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens, nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionẽ homines magni æstimant, etiamsi obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen vllo affectu ad res ipsas. 108

Delectatio de ipsa imaginatione.

Dixi, *per se*, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi vlterioris: vt si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt desideraret easdem in se experiri, vel ab aliis fieri, vel esset periculum ne ipsæ per se placere incipiant. talia enim ex nimia curiositate sequi solent.

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam consentiat; erit peccatum mortiferum vel veniale, pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia 109

Delectatio ex re imaginaria.

tentia Doctorum, quam docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 8. & ibid. Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2. dist. 24. ex D. Augustino, quem sequuntur ibidem Doctores Scholastici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. §. Sequitur. vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult vt obiectum sit sibi præsens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo, si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam, sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum; vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum*, &c. Angelus v. Cogitatio, num. 2. vbi pro hac sententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum, & D. Thomam. Caietanus v. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & ceteri recentiores; vnde contraria sententia non est probabilis.

Probatur ex D. Augustino. Et probatur clarè ex D. Augustino lib. 12. de Trinitate cap. 12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. *Nec sanè*, inquit, *cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longè minus quàm si & opere statuatur implendum. & ideò de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectúsque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra*, &c.

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus, hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam vt diuus Thomas ait. Oratio Dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere esse minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propositum operis exequendi. nam esse mortiferum, manifestè indicat verbis sequentibus, cùm ait: *Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideò si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernat mala, sed tantùm suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari: absit hoc credere. Hic quippe vna persona est, vnus homo est, totúsque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet, consensum in delectationem esse peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, nisi per gratiam Mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiamsi sola pomum illicitum edisset, morte fuisset plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in Pastorali par. 1. cap. 11. vbi docet, eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerendum Deo sacrificium, aut aliena peccata diluenda, *cum ipsum vastent sua*; apertè significans esse peccatum mortiferum.

110 *Probatur ratione.* Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & vsu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vsu talis rei percipitur, est mortifera; ergo etiam illa quæ ex imaginatione.

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera: quia sunt propinqua dispositio ad illicitã genituræ profusionem, vt suprà dubit. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio & delectatio subsequa etiam disponunt naturam ad eumdem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi quatenus ipsum est dispositio naturam commouens, & ad seminationem excitans: ergo, &c. *Excitat ad pollutionem.*

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, sicut affici solet is qui inimicum reipsa in potestate habet, & malè tractat, peccat mortiferè contra charitatem, quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, seu complacentia erga malum inimici: ergo similiter qui cogitatione turpi ita sẽsibiliter delectatur, sicut is qui ipsi operi incumbit, peccat mortiferè contra castitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale; quia versatur in materia graui contra castitatem; v.g. circa turpem contactum, vel copulam: vnde si est peccatum, (sicuti manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiúsque executionem, etiamsi ob aliam causam nolis exequi. 111

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundò, Quia alioqui Carthusianus oblectans se imaginariis carnium epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestionis, & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etsi quidam concedant, parum tamen videtur verisimile: quia non est illis vetitum frui delectatione carnium per somnium, vel imaginationem, sed solùm exteriùs vesci, & velle vesci. Tertiò, Alioqui Sacerdos fingens se esse Iudicem, & plectere sontes, qui turbant Rempublicam, eóque figmento se oblectans, consentiret in opus externum ipsi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum esset de iis, qui imaginario regno, ludo, prælio, vel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur. *Verùm consentiens in delectationem, consentit in opus.*

Hæc argumenta benè probant, ex consensu in delectationem non necessariò inferri determinatè consensum in opus vt reipsa exequendum, sed solùm sub disiunctione, vt re vel imaginatione præsens. *Consentit in opus re vel imaginatione præsens.*

Verùm quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundùm se sit conforme affectui voluntatis, vel appetitus inferioris, vt rectè docet D. Thomas 1. 2. q. 74. art. 8. (ideò enim res per imaginationem præsens delectat, quia ipsa per se est conformis affectui, & apprehenditur vt bonum 112 *Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacentia.*

num hominis) hinc fit vt eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam cōsentias in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, quà parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam consensum in illam illicitum esse, idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, seu operis externi, quod placet. Itaque cum affectio & cōplacentia circa res venereas in materia graui sit illicita & censeatur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifeste sequitur, etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

113 *Discrimen delectationis venereæ, & esus carnium.* Ex his intelligi potest, cur is qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginatio carnium esu, supposito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in venerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (vt D. August. lib. 12. de Trinit. cap. 9. loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinosam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet, & ex qua immediate illa sensibilis voluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita; cùm ad pollutionem disponat, ac proinde etiam voluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacētiam operis externi, qua parte est delectabile, sine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectum sufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est graue malum: & consequenter consensus in illud, mortalis.

Carthusianus autem ille solum consentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (si qua fortè in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in voluptatem hinc resultantem, quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi vetita, idque non tam causâ vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abstinentiam. Itaq; satisfacit præcepto exteriùs abstinendo, & volendo abstinere; quantumuis imaginatione esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd videatur consentire in affectum erga carnes, quia hic affectus malus nō est, sicut nec affectus comedēdi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris consensus in opus externum, est tamen in huiusmodi sæpè peccatū veniale, quia superflua delectatio quæritur.

114 *Si opus solo iure positiuo vetitum.* Confirmari hæc possunt ex iis, quæ tradit Gabriel in 4. dist. 15. q. 1. & 3. art. 3. dub. 3. vbi ex Rosella v. Ludus §. 2. docet non esse peccatum mortiferum, delectari opere cogitato vel viso, si illud nō Iure naturæ, sed solo positiuo sit prohibitum: vt cùm quis imaginatione vel aspectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiāsi illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secùs esse cùm opus Iure naturæ est illicitum. Ex qua doctrina sequitur, delectationem illam ex imaginatio carnium esu non esse peccatum mortiferum. cùm realis carū esus Iure naturę non sit illicitus.

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

Respondeo, Quia id quod per se malum est, non solùm exteriùs & re ipsa facere non licet, sed neque interiùs vi phantastica per imaginationem, neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt sit exteriùs, quia per se malum est: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest placere opus in imaginatione, nisi etiam placeat in seipso: atqui omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo, iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*; eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. 115 *Ratio discriminis.* Quod autem solo Iure positiuo est illicitum, id non est vetitum practicari per imaginationem, cùm solùm externū exercitium operis prohibeatur. Suppono enim, Iure positiuo non prohiberi seipsis actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando solum est simplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per se mali non sunt, etiamsi voto vel præcepto positiuo vetitis illa sectari, vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij, affectus opum, honorum, dignitatum, affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum sine peccato directè appeti & excitari possunt, vt si quis appetat famem vel sitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in seipso naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeūda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitū, eius affectus seu complacētia nullo modo appeti potest, aut voluntariè excitari.

His adde, cum opus solo Iure positiuo vetitum est, facile posse à ratione illicitè præscindi, & solitariè tamquam licitum menti obijci; quæ præcisio in opere per se malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abstinere ab vsu feminæ, solùm intendens se voto illo obstringere ad abstinentiam actus externi, non peccare peccato sacrilegij cōtra votum, etiamsi interiùs morosè delectetur, quia per votum hanc delectationem sibi non præcidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in aliis similibus. Secùs si absolute vouit continentiam, non intēdens votum suum ad actum externum restringere.

116 *Qualis debeat esse consensus.* Dixi, *Si voluntas in eam consentiat*, quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autem ille cōsensus esse ex plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem esse illicitā, nullum erit peccatum, etiamsi per diem in ea verseris, vt passim DD. tradunt quia vt illicita, nullo modo est voluntaria quod enim nullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertas, erit solum veniale Imperfectus enim rationis vsus in opere aliquo nō potest nisi imperfectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autē animaduersio est cùm res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens aliis intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad plenitem considerationem remissè & languidè excitetur.

tur. Si plenè aduertas quid agas, & opus esse illicitum, etiamsi sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & positiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio *morosa*, eò quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat.

117 *Si voluntas se habeat negatiuè.* Sed dubium est, Si voluntas non consentiat positiuè, nec etiam positiuè dissentiat, sed permissiuè se habeat, an sit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. Ita Caietanus v. Delectatio morosa, vbi dicit: *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quod negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non æstimatione commota cogitationis & delectationis, negligentia prouenit, (puta quia scit voluntatem suam constantem, & confidit quod propter huiusmodi commotiones phantasiæ & concupiscentiæ non ruet in consensum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter*, &c. *Caietani sententia.* Idem docet Angelus v. Cogitatio, num. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit; est tamen periculosum.* Eamdem refert D. Bonauentura in 2. distinct. 24. part. 2. art. 2. quæst. 2. nec omnino reiicit: quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere. Verùm probabilius est hominem teneri positiuè dissentire, & etiam conari repellere. Ita docet D. Thomas 1. 2. q. 74. art. 6. vbi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit, peccatum morosæ delectationis esse dupliciter in ratione: sentit igitur esse peccatū morosæ delectationis, quando voluntas negatiuè se habet. Idem docet D. Bonauentura suprà; vbi dicit, talem *interpretatiuè consentire*. & D. Antoninus p. 2. tit. 5. §. 5. in fine, & passim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere: & consequenter tenetur excitare in se illius displicentiam, & illam expellere. Confirmatur, Quia ob hāc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos; etiamsi ipse nullo modo positiuè ad illos concurrat; nimirum quia isti contactus castitati repugnant, & ad luxuriam excitant: ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa, repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem; cùm in materia graui & sufficiente ad peccatum mortale versetur. Confirmatur. Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad speciem expressi, cùm idem habeāt obiectum. Neque verum est quod ait Caietanus, *talem in veritate dissentire virtualiter saltem.* quia cùm non habeat illius positiuam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quòd parui illam æstimet, & non metuat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit. vnde etiamsi non consentiat in id ad quod ipsa sollicitat, consentit tamen vt secum moretur: cùmque nullā causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ, censetur ex affectu erga illam id facere, ac proinde interpretatiuè consentit.

Aduerte tamen, si causa iusta subsit insistendi 118 alicui operi vel cogitationi, vnde talis delectatio *Si causa subsit.* præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere, vt passim Doctores tradūt, & dubitatione superiore dictum est. Quòd si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi vel humanæ vtilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum, probabile tamen est non fore mortale, modò affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consensurum. ratio est, quia tunc nec expressè, nec etiam interpretatiuè videris in illam consentire, cùm aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique displiceat quòd talis delectatio vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ. Vide suprà dub. 14. vbi id probauimus in simili multis Auctoribus adductis, & in tali euentu sententia Caietani locum habere posset.

Dico Tertiò, Quod ad rationem peccati atti- 119 net, talis cuique est delectatio venerea imagina- *Quale peccatum respectu cuiusque sit illa delectatio.* tione percepta, quale est ipsum opus secūdùm se in præsentia: vnde cui ipsum opus in præsenti est mortale, ei quoque delectatio est mortifera: cui veniale, venialis. Est communis sententia Doctorum, & sequitur ex dictis. Ratio est, quia præciso Iure positiuo, delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsētia reali vel imaginaria resultat. est enim veluti passio quædam appetitus necessariò ex opere apprehenso tamquam præsenti, & adamato efflorescens, ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis: talis est autem complacentia operis, quale est ipsum opus, seposito Iure positiuo, quo solum opus externum vetatur: ergo talis est delectatio, quale est ipsum opus vt præsens spectatum. Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis vt reipsa præsentis, & delectatio eiusdē vt præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis; eodem enim ferè modo corpus & sensualitatem afficiunt: atqui delectatio operis vt re ipsa præsentis talis est, quale est ipsum opus: ergo etiam delectatio operis vt præsentis per imaginationem.

Ex his infertur Primò, Sponsos de futuro non 120 posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, *Sponsi de futuro.* eam tamquam præsentem fingendo. Ratio est, quia cùm hoc opus, & corporis immutatio quæ inde sequitur, illis sit illicita in hoc statu, etiam illicita est voluptas, quę inde proximè resultat. Si tamen illam apprehendant solùm tamquā futuram, possunt de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quàm gaudere spe & expectatione boni futuri, quæ spes modò præsens est, & per se licita.

Secundò, Viduam non posse delectari actu *Vidua.* coniugij præterito, si illum tamquam præsentem & nunc exercitum per imaginationem cōstituat, quia ille actus, & corporis immutatio quæ inde sequitur, in hoc statu illi non sunt concessa. Secùs si solùm gaudeat de illo tamquam de re præterita: hoc enim nihil est aliud, quàm consentire in rem licitam, seu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto. nam de præterito

territo non potest esse gaudium vel delectatio, nisi vel illud vi apprehensiua statuatur tamquam præsens, in quo modò verseris; (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa presés esset) & hoc modo diximus illam non posse delectari: vel ratione alicuius effectus, v. g. experientiæ, famæ, honoris, vel similis rei inde relictæ, quæ mala non est. Et hoc modo intellige Auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse, vt Angelum v. Cogitatio, num.2. Nauarrum cap.16.num. 10. Caietanum tom. 1.opusc. 14.quæst.1.& 2.& in Summa v. Delectatio morosa,& alios.

121 *Coniuges.* Tertiò, Coniugem in absentia coniugis non peccare mortiferè, etiamsi imaginaria copula oblectetur, modò absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu, vt ei opus externum reipsa præstitum sit permissum, ei quoque permissum est opus imaginatium, seu vi phantastica præstandum, aliis incommodis seclusis. Ita docet Caietanus suprà v. Delectatio morosa, §.Rursus. Fumus eodem v.num. 4 Idem indicat Paludanus in quartum,dist.9 quæst.3.

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge, sępè potest esse mortale; & ideò quidam Doctores strictiùs hac de re loquuntur, nec facilè est permittendum. In præsentiá tamen coniugis, vbi periculum illicitæ pollutionis abest, nõ est vmquam peccatum mortale: vt colligitur ex D.Chrysostomo homil. 17. in Matthæum, explicante illud, *Qui viderit mulierem*,&c. *Neque propterea*, inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria transmittas; sed vt creaturas eius aspiciens mireris auctorem. Sicut ergo est temerè irasci; ita etiam temerè videre, si id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem; aspice propriam coniugem, & illam vsque amore persiste: hoc enim nulla lex prohibet omninò. Si verò alterius venustatem penitiùs intuebere, etiam tuam iniuria afficis à qua in aliam oculos auertis, & illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu, at oculis tamen & voluntate palpasti*,&c. Vbi Chrysostomus apertè insinuat, delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum (saltem mortale:) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen possit Chrysostomus loqui de consensu in opus, cùm ait, *voluntate palpasti.* Sed hoc intelligi potest de voluntate tãgendi per oculos, tamquam per longas quasdam manus. Vasquez pro *voluntate* legit *voluptate*. sed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

122 *An peccatum delectationis & operis sint eiusdem speciei.* Petes, Vtrùm peccatum delectationis pertineat ad eamdem speciem, ad quam peccatum operis?

Respondeo, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso opere præsento ab eius auctore percipi solet, ad eamdem speciem pertinere, ad quam ipsum opus, vt est obiectum formale illius delectationis, pertinet. Est communis sententia DD. Ratio est, quàm suprà attigimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, éstque eiosdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis, qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis, quod proxima delectationis est causa.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati cõtra naturam, ad speciem peccati contra naturam; quæ ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij: quæ ex phantasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ, & sic de ceteris.

Dubium tamen est, Vtrùm si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramque cõtrahat, quamuis circa illud solùm sub vna ratione versetur? vt si quis delectetur cogitatione coniugis alienæ absq; desiderio operis explẽdi, vtrùm illa delectatio habeat non solùm deformitatem contra castitatem, sed etiam cõtra iustitiam, sicut ipsum opus adulterij. Idẽ quæri potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus, vt de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio: quæ, vt suprà dub. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei. 123 *An duplicem habeat malitiam.*

Videri possit non habere duplicem speciem malitiæ, sed vnicam tantùm, nimirum luxuriæ. Primò, Quia non versatur circa illud obiectum, quatenus est iniuriosum alteri; (non enim delectatur quòd persona sit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) sed solùm quatenus est delectabile secũdùm tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Cõsequentia patet, Quia in illa delectatione neque expressè, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum, cum nullo modo consentiatur in opus externum, vt reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idẽ videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem. *Argumenta pro parte negante.*

Secundò, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solùm peccato odij inimici, & non sacrilegij, quamuis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa vxorem alterius, peccat solùm peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis cõtumeliosis in alterum dictis, non vt contumeliæ sunt, sed vt facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa verba sint impura, & ex illis voluptatem capiat, vt impura sunt, non vt contumeliosa vel detractoria: ergo similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt est adulterium, sed præcisè vt est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut adulter, sed solùm contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique, ideò consensus in executionem operis siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam, quia in executione neutra potest ab altera separari, vnde qui vult executionem, consentit in vtramque executioni necessariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facilè enim mens potest diuersas illas rationes (v. g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secundùm tactum, & iniuriosi in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem versari.

Hæc

Hæc sententia ob has rationes mihi semper visa est valdè probabilis, eamq; docet Angelus v.Luxuria,n.2. quamuis ibi etiā amplius videatur velle, nimirum, consensum in opus in omni luxuria naturali esse eiusdem speciei. Eamdē eruditè tradit Vasquez 1.2.disp.112.Ex qua sequitur, in cōfessione delectationis morosæ circa species luxuriæ naturalis non esse necessarium explicare circumstantiam personæ imaginationi obiectæ; eò quòd hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Verùm quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solum abstinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: v.g. An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. Quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo suprà hom.17. in Matth. vbi insinuat: *eum, qui ad hoc adspicit mulierem vt oblectet aspectum, iam in corde esse mœchatum.* sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellectâ illâ communiori sententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IIII.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitiis oppositis.

Constat Dubitationibus 14.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Continentia. *D.Thomas quæst.155.*

1 *Continentia dupliciter accipitur.* NOMEN *cōtinētia* dupliciter accipitur. Primò, Vt significet virtutem quamdam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in Scriptura sacra, & apud sanctos Patres: nec differt à castitate. & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis; de quibus suprà cap.2.dubit.13.& 14.

Secundò, Vt significet firmitatem animi contra impetus passionem. hanc Aristoteles 7. Ethicorum vocat ἐγκράτειαν, & de ea sicut & de eius opposito, fuse toto eo libro disput.2. Hoc modo accipitur in hac quæstione: & nihil est aliud quàm firmum propositum animi, quo quis se continet in bono rationis cōtra impulsus concupiscentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præsertim venereas, impellitur. *Est propositum*, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentiæ perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, vt docet D.Thomas art.3. Debet autem hoc propositum esse firmum; quia alioquin facilè concupiscentiæ motibus expugnabitur; sicut in eo qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: vnde facilè suis cupiditatibus cedit.

Contines in bono rationis. Isto proposito *se continet voluntas in bono rationis*; quatenus vult inhærere ei quod ratio dictat, nec sinere se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita, quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, consequens est vt à contrariis non sinat se aliorsum abduci. *Contra impetus concupiscentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt; & propensioni naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maximè conformes. Itaque in iis, qui nondum virtutem moralem, qua isti motus comprimuntur, adepti sunt, præcipuè opus, fuit quadam dispositione animi, qua voluntas se in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus.

Dices, Etiam aliæ passiones magnam vim habent voluntatem à ration s præscripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictæ, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ, iis etiam opus est *continentia*, quæ illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat. *Obiectio. An circa alias passiones sit continētia.*

2 *Respons.* Respondeo, Hoc argumento rectè probari similem quamdam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolutè *continentia*. neque ab ea dicitur quis simpliciter *continens*, sed secundùm quid, seu cum restrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis, honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensioni, vt concupiscentiæ delectabilium tactus (vnde etiam non sunt tam importunæ & assiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas: quæ est in resistendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

Petes, Vtrùm continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distingui, quia versatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Aristoteles lib.7. Ethic.c.4.& idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est, voluntatem in bono honesto continere aduersus voluptates. *An distinguatur à temperantia.*

Respondeo, Continentiam absolutè dictam non

non distingui à temperantia,nisi vt imperfectum & inchoatum a perfecto & completo,& sicut dispositio distinguitur ab habitu; vt docet D. Thomas a. 4. in eo pote, & Caietanus in art. 3. *temperantia* enim consistit in firmo proposito continendi se in bono rationis,per quod passiones iam sunt domitæ, & rationi subiectæ; vnde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. *Continentia* verò est propositum simile, sed quod nondum eò peruenit vt passiones edomuerit,& rationi subiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoste; cùm temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit seruituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis descendit, non solùm in voluntatem, sed etiam in appetitũ inferiorem: per continentiam,in solam voluntatem. Vnde patet, continentiam esse inchoatam quamdam temperantiam. quod maximè locum habet in sententia eorum,qui sedem temperãtiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes nõ pertinere ad appetitum inferiorẽ, nisi per quamdam extensionem,& veluti ramum sui.

5 Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi temperans nullos ampliùs cõcupiscentiæ motus patiatur, (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quòd rariùs patiatur, & ordinatiè non tam vehementes: est enim intrinsecus multò meliùs compositus quàm continens; tum quia habitus voluntatis est firmior; tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subijcitur. Hinc fit vt ab intrinseco non possint magnæ passiones exurgere.Hæ tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca: vt à dæmone humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assiduè phantasiæ proponente: quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & munus continentiæ præstabit, perfectiori tamen modo quàm ipsa.

6 *Continentia secundũ quid.* Quod attinet ad continentiam secundùm quid, quæ circa alias passiones versatur, hæc eodẽ modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices,sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continẽtia iræ nihil est aliud quàm inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum vel opum nihil est aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ,liberalitatis; vt apertè colligitur ex diuo Thoma,& Caietano,art. 2. Eædem enim virtutes, quæ, vbi completæ fuerint,appetiũ inferiorem rationi subiectũ & passiones compressas tenent, iam primũ inchoatę & quasi in cunabulis constitutæ passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis aduersus illas continent, idque eiusdem honesti amore.

7 *An sit virtus.* Ex dictis intelligi potest, Vtrùm continentia sit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus complete potentiam circa aliquam materiã (v.g. circa passiones)perficiens;cõtinentia non tam est virtus, quàm virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Aristot. 4. Ethic.cap. vltimo in fine, dicit *continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum.* nimirum quia voluntatem quidem rationi cõformat, sed appetitum inferiorem,contra quem pugnat,rationi non subicit,& ita à perfectione virtutis moralis deficit.Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs(vt passim solet)pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum,seu pro principio laudabilium operum,vt inquit D.Thomas,sic continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestum & laude dignum.

Notandum tamen est, *Continentiam* posse constitui virtutem quamdam generalem,(non essentia & attributione,sed obiecto & extensione)qua volũtas bono rationis in genere contra quaslibet passiones inhærere decernit:illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honesti per se expetendam,ac proinde potest constituere virtutem, atque adeò certam virtutis speciem: affectus enim & propositũ voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit; & hæc virtus ex eo quòd voluntatem in bono honesto contra passionũ illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipuè ei conueniat,quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; sed non ex mente Aristotelis, vt rectè ostendit Caietanus art.2. 8 *Quomodo possit esse virtus generalis.*

Neque hic modus est consentaneus praxi:non enim solẽt homines ex nudo illo & generali motiuo honesti passionibus resistere: sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quæ pro diuersitate materiæ se offert.

Quæ ad continentiæ cultum possint nos incitare,multa sunt,vt videre est apud D.Antonin.p.4. tit.4.cap.2.§.4.& Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 6 r. è quibus sex præcipua recensebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum sit exemplum Christi & sanctorum. *Christus enim qui falli non potest, vtpote ipsa Dei Sapientia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, elegit. Id ergo est melius, id vtilius, id potius eligendum; & quisquis aliud doceat vel suadeat, ab eo tamquam à seductore cauendum*; vt sermone 3. de natali Domini D. Bernadus ait. 9 *Incitamenta continentiæ.* 1. *Exemplum Christi.*

Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit, vt exemplum Euæ, de qua Genes. 3. dicitur: *Vidit mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum*, &c. quæ voluptati consentiens mundum perdidit, marito simul in præuaricationem pertracto Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cælesti igne propter voluptates cõsumpti: Salomonis,qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus est: denique quia maior pars mundi per voluptates perit. 2. *Pœna voluptatis.*

Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij,in valle lacrymarum, non deliciarum; qualis erat Gehennom, id est, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò,nam delicias tormentum gehennæ sequitur. 3. *Locus.*

Quartum, Consideratio præsentis temporis. vniuersum enim vitæ nostræ spatium est tempus pœnitentiæ, & tamquam peruigilium quoddam magnæ illius solẽnitatis, & æterni sabbati quod præstolamur:vigilia autem non est tempus voluptatis, sed ieiunij, & afflictionis carnis. Huc referri potest illud Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* 4. *Tempus.*

Quia

10 *5. Conditio voluptatum.* Quintum, Consideratio conditionis ipsius voluptatis, quàm sit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quàm inutilis. Vilitas eius ex eo conspicitur, quòd in ea nihil sit magnificum, nihil generosom, nihil masculum, & brutis nos similes efficiat, carni dumtaxat & sẽsibus externis leoocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini iniicit. Breuitas, qoia sequitur operationem transeuntem; & quò auidiùs hauritur, eò citiùs ro contrarium recidit. Doloris permixtio; tum quia magno labore comparatur, tum quia omnis voluptas corporis nihil est aliud quàm mitigatio quædam & solatium molestiarum, vt rectè Aristoteles dixit; tum quia relinquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitũ quoddam conscientiæ flagellum. vnde rectè Genes.1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mũdi congeries, quæ instar aquarum diffluit, multã habet admixtam amaritudinem. Et Ecclesiastæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, qua laqueus venatorum est*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, seu vanitas; quia desiderium non satiat, sed magis accendit, & animi inqoietudinem relinquit. Vnde Ecclesiastæ 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitiis, & fruar bonis: & vidi quòd hoc quoque esset vanitas. Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid frustra deciperis?*

6. Mala comitantia. Sextum, Consideratio malorum, quæ ipsa secum trahit: nam corpus eneruat, & effeminatum reddit, spiritum carni subiicit, obliuionem salutis inducit, mentem obtsoebrat, & sapientiæ percipiendæ ineptam reddit; vt meritò dictum sit Iob 28. *sapientiam in terra suauiter viuentium non inueniri*: bonorum operum sterilem reddit, diuinis consolationibus priuat, æternam afflictionem adducit. Momentaneom enim est quod delectat, sed æternum quod cruciat, vt quodam locn dixit Gregorius.

DVBITATIO II.
Quid sit incontinentia, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 156.

11 INcontinentia, vt opponitur continentiæ suprà explicatæ, est, quando passio, præsertim ea quæ versatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vsu rationis manente Dico *Rationis vsu manente*: dupliciter enim passio rationem vincere potest. *Manere debet vsus rationis.* Primò, Si adeò sit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & consequenter moralem libertatem adimat: sicut fit in iis, qui amore fiunt amentes quo casu non est propriè incontinentia. Sicut enim bestiæ non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis vsum amiserunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur quia *incontinens* est, qui non continet se io bono rationis, cùm possit & debeat: atqui talis non potest; ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quasi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, nisi vbi & quando habitus adesse deberet.

Manente vsu rationis potest resistere. Secundò, Si rationis vsum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, si voluntas passionem sequatur. Ratio est, quia manẽte rationis vsu, sẽper potest homo passionibus resistere, & in rationis præscripto se continere, quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D. Thomas qu. 156. art. 1. Si potest, ergo debet: si debet continere & non facit, iam est incontinens: deest enim coontinentia, vbi & quando debebat inesse.

Porrò dupliciter passio rationem vincit, manente rationis vsu, vt colligitur ex Aristotele l.7. Ethicorum c.7. & D. Thoma a. 1. Primò, Si impetu suo rapiat ad se voluntatem, priusquam ratio consulter, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiscentia, & incontinentia. Accidit autem hoc vel ob passionis celeritatem, vt in cholericis; quia humor iste ob tenuitatem & calorem facilis est moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; vt fit in melancholicis, qui ob siccam & terrestrem constitutionem vehementem accenduntur. In huiusmodi igitur voluntas non diu cunctatur, neque sinit negotium ratione expendi; sed statim cedit: satis tamen in confuso aduertens malum esse quod proponitur. 12

Secundò, Si voluntas tenuiter bono ratioois inhæreat: tunc enim etsi passio magnum impetum non habeat, facilè tamen voluntatem ad se trahit; vt fit in mulieribus, & iis quorum constitutio mollior est, & feminea; vt sunt phlegmatici, teste D Thoma art. 1. ad 2. & Arist. suprà.

Peres, Quomodo passio potest vincere rationem, manente rationis vsu, quo res iudicatur esse illicita. 13

Respondeo, Rationem non ita vioci quin possit resistere; & ideò meritò illi imputari, quòd se vinci sinat, vel potiùs quòd sponte cedat & consentiat. Passio enim solùm allicit, blanditur, & suadet per modum propositionis obiecti; facit enim vt obiectum appareat valdè suaue & cõueniens homini. Hinc per sympathiam potentiarum intellectus simili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte iodicet illud esse illicitum, nihilominùs quia apprehensio delectabilis est vehementior, magisque sensibilis, ac naturalis, & ex ratione illiciti non cernitur præsens periculum, vincit ista apprehensio, & voluntati persuadet vt delectabile hîc & nunc honesto præponat, passionique consentiat. In potestate tamen voluntatis erat se cootinere, & illam delectationem contemnere, tum quia satis per rationem adoertit esse illicitam, tũ quia minimè sibi necessariam.

Ex his colligitur Primò, Incontinentiam esse peccatum, tum quia turpe est rationem vinci à passione, & voluntatem deserere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis sunt commũnes. vnde etiam hoc vitiom peculiarem turpitudinem continet, vt docet D. Thom. art. 2. & Aristoteles lib. 7. Ethic. cap. 8. est autem mortale vel veoiale pro ratione materiæ. 14 *Incontinentia est peccatum.*

Secundò, Incontinentiam ceteris paribus esse minus malum quàm intemperantiam. Primò, Quia *intemperans* non peccat ex passione, sed spontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ex impulsu passionis, tamqoam ab intriuseco contra suam voluntatem incitatus: nam & ante & post passionem voluntati displicet opus, eóque cõmisso statim pœnitentiâ ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè dispositum quoad iudicium obiecti, (non 15 *Est minus malũ, quàm intemperantia vitium.*

enim reputat illud inhonestum, vel certè parui æstimat tamquam exiguum malum) & voluntatem prauè dispositam habitu vitioso, & appetitum inferiorem similiter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra passionem, & appetitus inferior nō est adeò corruptus. Nec refert quòd incontinens sæpè vincatur; ex actibus autem frequētatis nascatur habitus; quia etsi dum labitur, aliqua praua dispositio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò pòst displicentia & dolore commissi abstergitur, vt in habitum solidum non facessat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis insolitam longa consuetudine peruersitatem.

16 Tertiò, Incontinentiam concupiscentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ; turpius enim est à voluptatibus quam ab ira superari: idque propter quatuor rationes, quas profert Aristoteles libr. 7. Ethicor. cap. 6. & D. Thomas art. 4. Prima est, Quia motus iræ habet aliquam speciem & imaginem rationis; (offert enim se vindicta menti specie iustitiæ) sed in eo deficit, quòd modum, qui à ratione præscribitur, non attendat sicut veloces famuli, qui simul atque dominum aliquid imperātem audiunt, anticipant, & priusquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem, sed totus est secundùm sensum, totus mollis, femineus, carnalis, ad hoc solùm tendens vt carni & sensualitati seruiatur.

Incontinentia iræ minùs dedecorosa.

17 Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit, vt posita apprehensione iniuriæ, humor biliosus statim effervescat, & concitetur ad vindictam: concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita, quorum motus lentior, nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus quàm concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opere nihil sit dedecoris; concupiscentia verò quærit latebras, veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo à se depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate superflua adsciscenda.

Incontinentia tamen iræ plus habet periculi, propter malum proximi, ad quod irrogandum ira prosilit. hinc enim seditiones, bella, cædes, incendia, & tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimum incontinentia iræ absolutè est grauior.

Incontinentia iræ periculosior.

DVBITATIO III.

De mansuetudine.

D. Thomas quæst. 157.

18 M*Ansuetudo* (quæ Græcis *πραότης* & *ἠπιότης* dicitur) *est virtus irarum moderatrix*: vel vt Glossa in capit. 5. Matthæi explicans illud, *Beati mites*, ait: *Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subiiciens, vt etiam oblatis occasionibus non plus quam par est concupiscat: ita *mansuetudo* moderatur iram, subiiciens rationi appetitum inferiorem, ita vt oblatis irritantibus in motum iræ nō prorumpat, vel saltem iustum modum in eo teneat. Proxima igitur materia huius virtutis est ira, cui modum à ratione præscriptum veluti formam quamdam imponit; nimirum, vt irascamur quando & cui oportet, quam ob causam, quantum, & quo modo oportet: & cùm non irascendum, iram omnino comprimamus.

Materia proxima mansuetudinis.

Hæc virtus multis locis commēdatur in Scripturis, vt Ecclesiast. 10. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundùm meritum suum.* Psal. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Ad hanc colendam sex potissimùm considerationes possunt nos impellere. Primò, Consideratio mansuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & solita beneficia largissime effundere non cessat; iuxta illud Matth. 5. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* 19

Incitamenta mansuetudinis.

1. Mansuetudo Dei.

Secundò, Consideratio mansuetudinis Christi, *Qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè*, vt ait B. Petrus epist. 1. cap. 2. Qui etiam Matthæi 11. de se inquit, *Discedite a me quia mitis sum & humilis corde.* Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit; sed maximè in iniuriis & contumeliis atrocissimis, quas toto tempore prædicationis, & præsertim in passione sustinuit, cùm tamen facillimè se vindicare posset.

2. Mansuetudo Christi.

Tertium est, Consideratio nocumenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. Hic enim se antè grauissimè lædit, quàm alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum se æternæ mortis constituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia se afficit, & multorum aduersus seipsum aperit ora, sibique maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ constituit præcones*; vt pulchrè docet Chrysostomus homilia 62. in Matth. Vnde rectè Psalm. 10. dicitur, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*: nimirum, quia ante omnia illam grauissimè lædit. itaque magis commiseratione quàm ira dignus est: sicut si quis vt tibi talitrum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enses, & in spicula se indueret, potiùs miserandus quàm plectendus esset. 20

3. Nocumentum iniury.

Quartum, Consideratio nocumenti, quod accipies, si illi irascaris, quod longè maius est quàm quicquid aduersarius inferre potuit. pulchrè enim à Chrysostomo demonstratum est; neminem lædi nisi à seipso. Itaque si irasceris, aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quàm ille fuerit: si iram contines, irritum ipsius conatum reddideris, & illæsum te custodieris, & præclarè illum non solùm viceris, sed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrimè Chrysostomus homil. 85. in Matth. *Illa*, inquit, *fulgentissima victoria est, quæ* 21

4. Noxa irascentis.

vinc-

iniuriam inferentem, patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi facilè ipsos dissoluunt: sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt, hanc victoriam laboris expertem consecuti; non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eas tibi vires concessit, vt non manuum consertione, sed patientia vincas, &c.

5. Consideratio B. Thomæ Mori. Quintum est, Confirmatio illa B. Thomæ Mori: Vel bonus est, cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, vt quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur, & erit bonus: si semper erit malus, sat habebit miseriarum æternis incendiis addictus, vnde magis commiseratione quàm ira dignus; si verò in æternitate futurus est bonus, iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia tibi futurus sit deuinctus, Deóque charissimus.

22 *6. Bona mansuetudinis.* Sextum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo secum adfert. Primò enim, facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum, (iuxta illud Matthæi 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis peccata vestra*) & beatæ patriæ possessionem: vnde Matth. 5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*: nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt D. Augustinus & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuatur Psalm. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* quod etsi potissimùm in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* quasi dicat, consequêtis gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes pænè mortalium turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quam mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ita maximè perturbat & impedit. vnde Iacobi 1. dicitur: *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Mansuetudo enim facit vt homo non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D. Augustinus lib. 2. de doct. Christ. cap. 7. ait: *Opus est mitescere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellectæ, quasi nos meliùs sapere, veriúsque percipere possimus: sed cogitare potiùs & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat; quàm id, quod per nosipsos sapere possumus.* Vide D. Thomam art. 4. ad 1. Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeò impedit hæreticos quò minùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

DVBITATIO IV.

De ira & iracundia.

D. Thomas quæst. 158.

23 Mansuetudini, sicut & aliis virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potiùs *iracundia* (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lentitudo per defectum. Ita per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo benè & malè vti possumus; sicut & reliquæ passiones. Malam non esse, vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè vtilis ad ardua facta, & ad sui conseruationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem: ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida & languida. Itaque habet enim locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemesius lib. de natura hominis cap. 21. dixit, ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογισμοῦ, *Iram esse satellitium rationis.* Nec obstat quòd rationem turbet, & sanum cõsilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat. *Ira est quid indifferens. Vtilitas iræ*

Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum non seruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Aristoteles vocat ὀργιλότητα, distinguēs eam à simplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Dupliciter autem fieri potest vt ira præscriptum rationis nō seruet. Primò, Ex parte obiecti, si iniustam vindictam appetas; vt ob causam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel absque publica auctoritate exequendam. Et hoc modo ex genere suo est peccatum mortiferum; quia contra proximi charitatem & iustitiā. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus, quæ spectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit; vel ex parte obiecti seu materiæ, vt cùm quis modicam vindictam appetit; v. g. si parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quòd ex genere suo dicatur mortifera; quia hoc intelligēdum de actu profecto tam ex parte volūtarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus; nimirum vt actus sit ex pleno iudicio rationis, & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cùm ex genere suo dicitur mortalis vel venialis. 24 *Quale peccatum sit.*

Secundò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus; vt si nimiùm interiùs irâ exardescas, vel exteriùs eam per signa nimiùm patefacias. Hoc modo non est quidem ex genere suo mortale, potest tamē esse mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt si tantum irâ accendaris, vt paratus sis aliquid facere, quod sit peccatum mortale: vel ratione scandali; vt interdum accidere potest in Prælatis, vel iis qui in infidelibus conuertendis occupantur. 25

Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferum; nam Dominus Mat. 5. generatim dicit: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quibus verbis significatur, illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolutè dicitur condemnatio, & iudicium: vnde 26 *Obiectio.*

translata ad tribunal Dei, designat damnationem æternam.

Resp. Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; sed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*; addens, non solùm externum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D. Thomas art. 3. ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue*, &c. nimirum ex ira, qua mortem illius desiderat: vt idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. posuit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus est, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam; sed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

27 *Discrimen iræ ab odio & inuidia.* Vt autem quale sit peccatũ iræ, meliùs intelligatur, notandũ est, illud per se minus esse peccatum, quàm odium vel inuidiam, vt docet D. Thomas art. 4. *Odium* enim appetit malum proximi, quia malum; & eo dumtaxat fine vt ei sit malè. illi enim malè esse apprehendit tamquam suum bonum. Hinc fit vt nulla mali mensura satietur. quia quæ per se appetuntur, sine mensura & termino appetuntur; sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. *Ira* verò appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ: nimirum, vt qui offendit, sentiat & doleat se malè fecisse, & ita fiat compensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundùm certam mensuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna sit commensa culpæ. cuius signum est, quòd si vindicta hanc mensuram excesserit, ira vertatur in misericordiam. *Ira imitatur iustitiam.* Itaque spectat in obiecto imaginem quamdam iustitiæ, vt iustitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustę vindictæ; sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ. sed in eo èst discrimen, quòd iustitia illa regatur vera prudentia: ira non verâ, sed imagine dumtaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua; sed speciem tantùm iustæ vindictæ. *Inuidia.* *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare. Vnde desiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet; ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet, *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei sit malè, sed vt sibi sit benè, esse minus quidem malum quàm *odium*, quod solùm appetit vt alteri sit malè; maius tamen quàm *iram*: nam ira spectat imaginem iustitiæ: & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætendit, qua se excuset. Vnde etiam iudicio generis humani minùs probrosa aut inhonesta quàm inuidia, quæ nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eamdem causam ira censetur honestior, seu minùs dedecorosa quàm concupiscentia, vt suprà dub. 2. num. 16. dictum est.

28 *Ratione modi ira habet peculiarem ἀταξίαν.* Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit minùs mala vel minùs dedecorosa quàm odium, inuidia, & concupiscentia; tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quamdam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeò vt hominem furiosæ belluæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram sapientia perditur, vt quid, quóve ordine agendum sit, omnino nesciatur; sicut scriptum est; Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem permouendo confundit.* Et infrà: *Nam ira suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies igniscit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iste ab arreptitiis longè est, qui actionis suæ conscius non est?* &c. Ratio est, quia sicut amori, desiderio & gaudio, deseruit sanguis; odio, timori, tristitiæ melancholia; ita bilis deseruit iræ. *Cur ira maximè perturbat mentem.* Hæc enim, motu iræ insurgente, statim efferuescit & concitatur, tamquam in malum præsens factura impetum. Motus enim spirituum & humorũ respondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ consensionem, & illius ad hanc naturalem subordinationem. Rationem igitur perturbat, non solùm, vt aliæ passiones, faciendo obiectum aliter quàm in se sit, apprehendi; sed etiam, quia suo calore spiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis sint idonei, debent esse temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuscant. Dat impetum passioni, ratione caloris & incitationis: sicut enim passio bilem concitat, ita vicissim bilis concitata passionem auget per quamdam sympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidissima: vnde accendit spiritus & sanguinem, & simul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præsertim, & oculis, sese prodit.

Notandum Secundò, ab Aristotele 4. Ethic. cap. 5. poni quatuor species seu modos iræ; etsi D. Thomas art. 5. tres solùm enumeret, secutus in eo Gregorium Nyssenum, vel potiùs Nemesium lib. de natura hominis cap. 21. & Damascenum lib. 2 fidei orthodoxæ. cap. 16. 29 *Species iræ apud Arist.*

Prima est eorum, qui simpliciter dicuntur *iracundi*, Aristoteli ὀργίλοι, qui celeriter irascuntur, & quibus non oportet, & quam ob causam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; sed paulò pòst placantur. *ὀργίλοι.*

Secunda est eorum, qui dicuntur ἀκρόχολοι, id est, *summè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis causam iracundia exardescunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioso, & in copia humoris biliosi, eiúsque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas irascendi ad minimas quaslibet occasiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. Moralium capite 32. *accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt, & citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt.* *ἀκρόχολοι.*

Tertia est eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quasi dicas, *amarobilarij*, qui postquam excanduerint, propemodum sunt implacabiles. cuius ratio est, *πικρόχολοι.*

quia

quia cùm laboreot humore melancbolico, diu tristitiam ex offensione conceptam retinenr; & consequenter retinentiam, quæ tristitiæ quætir medicinam: tollitur autem illa tristitia, vel temporis tractu concocta & euanescens; vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & rempus & vltio, est tristitiæ illius medicina. De his intelligi potest quod air Gregorius suprà: *Alij lignis grauioribus durioribúsque non dispares, accensionem tardè suscipiunt; sed tamen accensi semel, difficilius extinguuntur: & quia se tardius in asperitatem conestant, furoris sui diutius ignem seruant.*

χαλεποί.

Quarta est eorum, qui χαλεποί, id est, *saui & difficiles*, qui numqoam placantut, nisi iniuriam vlti sunr: non propter tristitiam, vt isti ptiores; sed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregotij: *Alij, quod neque est, & citius iracundia flammas accipiunt, & tardius deponunt.* quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικροχόλοις, locum habeat.

In prima igitur & secunda specie est inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, qua fit vt rationis præsceiptum non expectent: qoæ celeritas in prima est maior quàm oporter, sed non summa: in secunda est summa, seu in summo gradu. In tertia & quarta specie est inordinatio tatione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex tristitia, in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

Diuisio Nemesij & Damasceni.

30 Nemesius loco citato tres iræ species constituit. Primam vocat ὀργὴν & χολήν, quam *excandescentiam* vocate possumus: éstque nihil aliud quàm ira, principiom & motum habens: Hæc primam & secundam speciem Atistotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν, παρὰ τὸ μένειν, quòd diu manear: quæ nihil est aliud quàm ira inueterascens, & *simultas* dici potest. Hæc pertinet ad tertiam Aristotelis. Tertiam vocat κότον, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repositam habeat: quæ est ira obseruans uccasionem vlciscendi. hæc *inimicitia* vocari potest, & pertinet ad quartam Atistotelis.

Qua ratione sint passiones, & qua vitia.

31 Possunt supradicti modi considetati vel vt habent initium, & veluti fuodamentum in naturæ dispositione: & sic sunt passiones, quæ per se moraliter nec bonæ nec malæ sunt. vel vt proueniunt ex dispositione voluntaria, aut aliquo modo à coosensu voluntatis pendent: & sic sunr distincta peccata, habentia inordinationes specie distinctas, vt rectè ostendit Caietanus, & satis colligitut ex dictis. quod intellige de secundo, tertio, & quatto modo; nam primus & secundus non videntur specie, sed solùm secundùm magis & minùs distincti.

Esse vitium capitale.

32 Notandum Tertiò, Iram seu iracundiam poni à DD. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo nasci consueuerunr: idque duplici ratione. Primò, Ex parte obiecti, quod est vindicta, habens speciem iustitiæ: ratione coius homines multa facere consueuerunt. nam & appetitui naturali, vt est depulsio mali; & rationali, vt habet specimen iustitiæ, est valdè confurmis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ desiderio præcipitat. Huios vitij D. Gregorius lib. 31. Mottalium cap. 31. recensec has sex filias: *De ira*, inquit, *rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio; blasphemia, pro-*

Filia ira sex.

feruntur. Quarum ratio, iuxta D. Thomam, sic accipi potest; Ira potest tripliciter eunsiderari. Primò, Vt est in corde: ibi parit *indignationem & tumorem mentis. Indignatio* est, qua is, cui irascimur, contemnitur, & vilipenditur tamquam indignus à quo tale quid patiamur. *Tumor mentis* est quo seipsum irascens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is qui offensus est, se apprehendat vt magnum, & extollat; eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt.

Secundò, Vt est in ore; & sic parit *clamorem, contumeliam* & *blasphemiam. Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, molta inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blasphemiam* conrra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum; & sic parit *rixas*, seu *pugnas*, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, &c.

Notandum Quartò, Remedia iræ esse eadem, 33
quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò primum locum tenet consideratio illa qua perpendimus nobiscum, quoties & quàm grauiter ipsi Deum post infiοita ab eo percepta beneficia offenderimus; & tamen quòd exigua vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat. Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratti, qui nihil vel parum beoeficij à nobis accepit, exigua in nos peecatum non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? Hāc consideratione proponit Dominus, Mat. 18. Secundum locum tenet exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos taota beneficia contulerat, sustinuit: & iisdem etiam veniam & pacem à Patre rogauit. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 32. duos modos frangendæ iræ recenset: *Primus*, inquit, *est, vt mens solicita antequam quodlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad aduersa se preparet*, &c. *Secundus est, vt cùm alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus. considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena*, &c.

Remedia ira.

Quod ad alterum extremum maosuetudini 34
oppositum attinet, id proprio nomine carer; sed dici potest *lenitudo*, vel *stupor*; vitium non ita frequens. Aristoteles vocat ἀοργησίαν; quasi dicas, *Inirascentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita insensibilis est mali & iniuriarum, vt nō excitetur ad iram, quando etiam secundùm rectam rationem oporteret. Est autem id signum stoliditatis, iuxta Aristotelem, quia tales non videntur babere sensum mali, aut apprebendere iniuriam. quod intellige, si id à stupore quodam naturæ proueniat: secùs, si philosophica consideratione & exetcitio comparatum; vt in aliquo fortasse è Stoica disciplina, quæ omoem iram vult exclusam, & ἀπάθειαν profitetur.

Alterum extremum per defectum. Lenitudo.

Hæc tamen iræ vacuitas non est per se vitiosa. 35
Sicut enim irasci non est per se bonum: ita nec iræ motu vacare, aut esse ad irascendum stupidum, est malum. Potest tamen esse vitiosum, quatenus est causa, vt quis defectu iræ & animositatis, prætermittat aliquod officiū iustitiæ, vel charitatis,

Non est per se vitiosa.

ritatis, ad quod erat obstrictus: vt mouere, corripere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ita vsus legitur; vt Marci 3. *Circumspiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cùm eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectet tamquam rem arduam, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repub. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenuè insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram, est vitiosum, & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solùm iram comprimere, sed etiam cùm opus est, excitare & assumere: quamuis hoc nomen magis compressionem insinuet. illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam à malitia quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solùm est mala, quatenus in ea omissio debitæ actionis censetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia, & crudelitate.

D. Thomas q. 157. & 159.

36 *Distinctio clementiæ, & mansuetudinis.* Clementia est virtus mansuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Thomam. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram, clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantum iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad subditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum, & maximè Principum.

37 *Obiectio.* Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscentias voluptatum carnis refrænat, etiam vsum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiã externam largitionem moderatur. Idem cernitur in φιλοτιμίᾳ, (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentaneè suo affectui, ac proinde non distinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: atqui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit.

Esse eumdem habitum. Ob hoc argumentum videri posset alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur *mansuetudo*; quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ sententia confirmari potest, quia vterque, nimirum mansuetus & clemẽs, videtur quærere in seipso benignitatem quamdam & suauitatem affectus in proximum (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Nihilominùs placet sententia D. Thomæ. Vnde respondeo, Dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat. 38 *Responsio. Videri distinctos habitus.*

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit mansuetudo, vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscentia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsarum vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostẽtatione potestatis, & aliorum sub se depressione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum, ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Vnde patet, has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneũ animo iræ dominanti: *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in aliũ prædito. Decet enim in malis pœnisque inferendis nõ vti tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut è contrario in præmiis conferendis honestum est etiam supra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adiiciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignũ præmiare. Cùm enim pœna sit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit. *Spectant diuersa obiecta formalia.* *Mala minuenda, quia contra naturam.*

Ex his facilè intelligas quid sit clementia. Seneca libro 2. de clementia, capite 3. sic definit: *Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia*, inquit, *est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.* 39 *Definitiones clementiæ.*

Quæ definitiones idoneę sunt, & insinuant tria ad clemẽtiam, vt in actum externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maximè Principum, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare. *Tria ad clementiam requisita.*

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm Iure irrogari posset. Est enim clemẽtia quædam gratia & condonatio, non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindicatiuæ officium non excludat, sed solùm asperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiúsque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnam sonti mitiget inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clementiæ, qua ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

Porrò quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet, quam exigua pœna finit in 40 *Motiua clementiæ. 1. Exemplum Dei.*

hac

hae vita innumerabilia peecata lui, quotum singula æternos eruciatus merebantur? vnde meritò Psalm. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etsi summam seueritaritatem exereeat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid elementiæ, quòd minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

2. Miseria delinquentis. Seeundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est; vt si perpetratum est aliqua Ignorantia, vel passione; quò pertinet, si ex paupertate, ex praua institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel incósideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad elementiam, & ad mitiora in pœna statnenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus oceasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo, vt quodam loco D. Augustinus ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prou. 58. dieitur: *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrariò crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendent. *Sicut enim præcisa arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 *Quando vtendũ seueritate.* Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publieo magis expedire *seueritatem* quàm elementiam. Est autem *seueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò, *In militia*: hîc enim omne erratum eapitale est, propter publieum perieulum. vnde exactè disciplina seruanda, vt si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundò, vt quidam ait; quod absque rigore fieri non potest. Accedit, quòd illa hominum colluoies, nisi seueritate & præfractis imperiis regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus libr. 2. eap. 2. & libr. 6. eap. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam eastrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit ampliùs. Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat, talis extat: *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, salem, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostili præda, non prouincialium lacbrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat; stipendium habeat in baltheo, non in pompa.*

1. In militia.

Disciplina militaris.

2. In præfectos. Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præseitim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne veniale habent. Hi enim potestate publica, qua tamquam sacrosancta, castissimè vti deberẽt, abutuntur ad oppressionem innocentium, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu libr. 5. & Valerius Maximus lib 6. cap. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex ora maritima præfecerat. Huius patrem Sisamnem vnum è regiis Iudicibus, quod iniustè ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Darium fuit interemit; interemptóque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit, ibidémque filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertiò, cùm populi ingenium est malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. Ob hanc eausam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore Paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens, vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam disciplinam sanciendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ex se propensior sit ad elementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

Clementiæ opponuntur duo extrema, *Crudelitas* per excessum, & *Nimia lenitas* per defectum. *Crudelitas* nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit, ita erudelitas illam supra iustum modum exaggerat: idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatientis. 42 *Vitia opposita clementiæ.*

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi siue legitimam, siue vsurpatam. nam in eo consistit, quòd in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de elementia eap. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita erudelitas propriè respicit ad aliquam eulpam, & prætendit speciem quamdam iustitiæ.

Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed oceidendi causa oceidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busiris ille, & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obiicit. 43 *Obiectio.*

Respondeo cum eodem Seneca, Tales nõ tam esse *crudeles*, quàm *feros*, & vitium eorum *feritatem*, *Respons. Feritas.*

tem,cui voluptati est sæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur,nullam iustitiæ aut rationis speciem attenderes,sed solam voluptatem pastus:ita qui non vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert)cruciatus inferunt,sed quia tormentis & sanguine humano delectantur , meritò dicuntur *feri*,& *sæui*, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum similiores. tales se præstant quidam hæretici in Catholicos,præsertim Sacerdotes, inusitatis suppliciis eos afficientes,non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam,(quę enim iniuria est,antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot sæculis florentem colere?)sed vt animum tormentis & sanguine eorum expleant.Latronum sæuitia,qui propter compendium homines torquent & occidunt,magis ad feritatem , quàm ad crudelitatem referenda est: quia non vindictæ aut punitionis causa id faciunt,sed sui commodi,sicuti immanes feræ,quæ ob pastum occidunt.

44 *Nimia lenitas.* Alterum extremum clementiæ oppositum est *nimia lenitas*. Hæc inconsultè pœnam mitigat,vel omninò remittit , etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ perniciosum quàm crudelitas. Inde enim criminosi , & turbatores pacis publicæ inualescunt. vulgò tamen *clementia* vocatur , cùm potiùs crudelitas sit in Rempubl. quàm clementia in priuatos.Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione;cùm fortuna& calamitas quam patitur , non causa spectatur. hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum,preterquam apud Stoicos,vsitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & stupore,culpæ magnitudinem non percipiente ; de quo suprà dubitat. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi,vt cùm Iudex muneribus corruptus,vel metu officij amittẽdi impulsus sontibus parcit, quamuis hic non tam sit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modestia, & quæ eius species.

*D.Thomas quæst.*160.

45 *Modestia.* MOdestus vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij,& fortunæ se cõtinet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus qua quis hanc mediocritatem in se amat & præstat , motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatum intra mensuram sibi congruam coërcens. Hinc patet,modestiam esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in iis in quibus difficillimum est adhibere , nimirum in delectationibus tactus : ita modestia in aliis quibusdam modum ponit,vbi id minùs quidem est difficile. tamen ad rectè præstãdum opus est virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor statuit species;*humilitatem*, *studiositatem*, *modestiam motuum exteriorum* , & *modestiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*,& impetu iræ per *mansuetudinem*;quatuor supererant,quæ potissimùm moderatione quadã, & intra certos limites restrictione egere videbantur.inter quæ Primum est , motus animi ad excelsa,ad quem coërcendum est *humilitas*.Secundum,Nimium desiderium cognitionis,præsertim curiosæ:hos refrænat *studiositas*. Tertium, Motus & gestus externi corporis:hos componit *modestia morum*. Quartum , Externus cultus & apparatus in vestibus,conuiuiis,supellectili : hunc moderatur alia quædam modestiæ species , quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO VII.

Quid sit humilitas , & quod eius officium.

D. Thomas quæst. 161.

HVmilitas ab humo dicitur,quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest, 46 *Humilitas duplex.*

Primò,Si contra voluntatem ab alio depressus sit;& hoc modo humilitas est pœna : sicque dictum est,*Omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Secundò,Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat ; & hoc modo est virtus;quæ variis modis definiri potest.D.Thom. art. 1.ad 1. *Humilitas*,inquit,*est virtus qua quis defectum suum considerans , se in infimis secundùm modum suum continet*.Idem ad 2.*Est laudabilis sui ad ima deiectio*.Ioannes Rusbrochius lib.de præcipuis virt. cap.1.*Humilitas est animi demissio,id est, interna quadam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio.* Aptissime D. Bernardus libro de gradibus humilitatis in principio:*Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.* *Humilitatis definitiones.*

Ex quibus patet humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suæ imperfectionis, suique defectus.Hæc *sui cognitio* comparatur , dum quis se coram Deo & Angelis constituens, considerat qualis sit tum animo,tum corpore : quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus,quàm rebus infimis addictus , quàm leuis & instabilis ; quantis peccatis obnoxius, quantis miseriis subiectus,quàm in Deum ingratus : propterea se ex se nihil boni habere , nihil posse, nihil esse : sua omnia assiduè à diuina bonitate pendere , sicut imago in speculo pendet ab obiecto , sicut pondus suspensum in aëre à manu tenentis;sicut lumen à sole,& sicut vmbra à corpore;denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere. 47 *Supponit notitiam sui.* *Quo modo illa notitia habeatur.*

Dixi , Coram Deo hanc considerationem faciendam;*quia ad illud lumen veritatis constitutus homo,seipsum & sine dissimulatione inspicit,& sine palpatione diiudicat*,vt inquit D.Bernardus serm. 42. in Cantica. Sicut , vt quis næuos omnes sui corporis perspectos habeat,seipsum soli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

Hac cognitione posita in intellectu,sequuntur in voluntate multi affectus & motus , qui sunt humilitatis actus & functiones. 48 *Actus humilitatis.*

Primò, Vilipensio & contemptus sui,per quem se,quoad ea quæ ex seipso habet,nihil æstimet.

Secundò,Reputat se omnibus Dei donis indignum,& ad omnia ineptum: idque sine falsitate, vt docet D.Thomas art.6.ad 1. talis enim reuerà est secundùm ea,quæ ex seipso habet.

Tertiò,

Tertiò, Hinc sequitur, vt veritatis amore impulsus, non cupiat ab aliis magni æstimari, honorari, vel laudari: quia videt id sibi non congruere, sed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apostolo dicit: *Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor & gloria.* non enim imago vel pictura laudem meretur, sed pictor: nec olla, sed plastes.

Quartò, Quantum in ipso est, desiderat etiam vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit se ab aliis iudicari & æstimari, qualem se veritatis sententiâ, & in oculis Dei nouit esse. Vnde D.Bernardus serm.16. in Cantica: *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu sui, hoc solo sanè superbus, quòd laudes contemnat.* Dixi, *quantum in ipso est*; quia non semper expedit vt alij nostros defectus nouerint, aut nihili nos æstiment; propter ædificationem, & fructum aliorum: vt D.Bernardus sermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt se magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo sibi attrahit, imò nec admittit, nisi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, saltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se omnibus viliorem & deteriorem: considerat enim se iuxta ea, quæ ex seipso habet: alios verò secundùm ea, quæ ipsi ex Deo, & sic illos sibi præponit: vt benè D.Thomas art. 3. declarat. Hoc enim est ingenium humilitatis, in se intueri sua mala, in aliis, eorum bona: sicut è contrario superbiæ indoles est, intendere in sua bona, & in aliorum mala. quisque autem secundùm sua est deterior quàm sunt alij secundùm ea quæ sunt Dei; vt benè docet Anselmus lib. de similitudinibus c.109. & D. Thomas art.6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subiicit se Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, sicut testa figulo, & opus suo factori, vt de se disponat pro suo beneplacito in omnibus, præsertim quæ ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, sanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.*

Octauò, Subiicit se hominibus propter Deum, sinens se ab illis tamquam instrumentis Dei gubernari. Vnde 1.Petri 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, quasi præcellenti,* &c.

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quantum in se est, amplectitur semper id quod est abiectius & minùs honoratum, v.g. locum inferiorem in consessibus, latus sinistrum in congressibus, socios simpliciores, officia vulgò minùs honorata, vestes, supellectilem, &c. In vsu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt antè dictum est. Hæ sunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipsam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

49 Notandum est, à D. Bernardo sermone 42. in Cant. duplicem humilitatem distingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta est: alteram affectus, quæ perfecta. *Duplex humilitas.* Iudicij humilitas est, qua quis seipsum ad lumen veritatis intuens agnoscit suā vilitatem, & se coram Deo demittit: non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, sed potiùs magni æstimari & honorari. *Iudicij.* Dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo transeat ad effectum; (demittit enim se in absconditò coram Deo) sed quia non ita efficaciter transit, vt sicut se vilem iudicat, sic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. vnde potissimùm in iudicio remanet. Affectus humilitas est, qua quis etiam ab aliis talem se haberi cupit, qualem se coram Deo cognoscit. *Affectus.* De his ita Bernardus loco citato: *Est humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione consistit. Etenim tu, si temetipsum intus ad lumen veritatis & sine dissimulatione inspicias, & sine palpatione diiudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortasse id esse patiaris in oculis alterum. Eris igitur humilis, sed de opere interim veritatis, & minimè adhuc de amoris infusione. Nam si veritatis ipsius, quæ te tibi veraciter atque salubriter demonstrauit, sicut splendore illuminatus, ita amore affectus fuisses: voluisses proculdubiò, quod in te est, eamdem de te omnes tenere sententiam, quam ipsam apud te veritatem habere cognoscis.* *Humilis de opere veritatis & de charitate veritatis.* Et infrà reprehendit eos, qui solam iudicij seu veritatis humilitatem habent. *Pondus,* inquit, *& pondus, abominatio est apud Deum. Quid enim? Tu te depretiaris in secreto apud teipsum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quàm ab ipsa accepisti? Time Deum: & noli hanc rem pessimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim est resistere veritati, hoc pugnare contra Deum,* &c.

Dices Primò, Humilitatis est cohibere affectum, ne feratur ad excelsa supra conditionem & proportionem hominis: atqui idem præstat magnanimitas; ergo non videtur distingui à magnanimitate. 50 *Obiectio 1. An distinguatur à magnanimitate.* Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsâ non discrepantē à magnanimitate. sed fallitur, vt rectè ostēdit Caietanus. Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus suis distinguendæ sunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* est, non coërcere affectum, sed impellere ad ardua & magna, quibus homo est dignus: secundariò autem retrahit ab iis, quæ dignitatem ipsius superant. *Respons.* *Humilitatis* autem primarium munus est non impellere, sed retrahere animum inordinatè ad excelsa tēdentem, & intra suam mensuram coercere, vt iis, quæ hominis vilitati congruunt, acquiescat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt: magnanimitas impellendo ad ardua, quæ sua difficultate animum absterrent, & desperationem iniiciunt; humilitas retrahendo à magnis, quæ splendore & excellentiâ suâ animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectū impellit, ab eo humilitas retrahit, licet sub diuersa ratione. Deinde etiāsi magnanimitas secūdariò à quibusdam animum retrahat, à quibus retrahit etiā humilitas, sub alia tamē ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibusdam excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipsi ratione donorum, quibus præditus est, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ex

parte

parte sui. Ratio itaque coercendi & tetrahendi animi est diuersa, nimirum excessus obiecti respectu eius, quod homo habet à Deo: & excessus obiecti respectu eius, quod homo babet ex seipso. Hunc respicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad secundum.

Obiectio 2. An humilitas impediat magnanimitatē.

51 Dices Secundò, Si humilitas coërcet affectum ne ferator ad aliquid, quod est supra proportionem & mensutam hominis, quam ex seipso habet: ergo nō permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bonum superat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Respons.

Respondeo, Non posse hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipse per ea quæ præcisè ex se habet, eo sit dignus, aut illud possit efficere: potest tamē, quatenus per id quod accepit à Deo, sufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex se est humillimus, ex dono Dei sit summè magnanimus. Etsi enim ex se nihil possit, nulloque bono aut honore dignus sit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima potest, (iuxta illud Apostoli: *Omnia possum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribusque dignus est, & se dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum c. 3. explicans illa verba cap. 16. *Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Meritò*, inquit, *paruulus iste dicitur oues pascere: quia electus quisque humilis est, & sterilis non est: quia quotidie magna agit, sed de se magna non sentit. Meritò ergo non solum paruulus, sed pastor asseritur quia qui verè humiles sunt, foris se deiciunt, sed per internam societatem in summis & æternis pascuis immorantur: nam scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, nisi vt summa videant & cognoscant, cognoscant & diligant, atque ad ipsa delecta quasi fortes & pingues curvant.* Idem cernitur in omnibus beatis. sunt enim & ex se humillimi, & ex donis Dei summè magnanimi. Imò nulli sunt magis magnanimi, quàm illi qui verè sunt humiles. Cùm enim non suis viribus, sed Dei tantùm auxilio, cui se penitùs subiecere, nitantur, eiusque omnipotentiam & bonitatem assiduè cogitent: nihil est quod hac ratione illis impossibile aut valdè arduū appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi, cùm honor Dei postulat, non dubitant. Exemplo nobis sunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apostoli, qui stupenda, Deo confisi, sunt aggressi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit segnem, aut timidum, aut pusillanimem, sed ad veram animi magnitudinem disponit. mundi magnanimitas, quia suis viribus nititur, superbia potiùs est, quàm magnanimitas.

Summè humilis est summè magnanimus.

Fundamentū humilitatis.

52 Ex dictis colligi potest. Primò, Fundamentum humilitatis esse notitiam sui, quæ vt sit perfecta, postulat etiam cognitionem Dei: vnde fit vt cōiunctissimæ sint humilitas & charitas: sicut cognitio sui & cognitio Dei non possunt à se inuicem separari. humilitas enim sequitur cognitionem sui, charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Augustino: *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem esse non in intellectu, sed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt se intra mensuram sui suppositi contineat, nec ad aliquid per motum spei vel desiderij supra illam feratur.

Obiectū humilitatis.

Tertiò, Obiectum huius virtutis esse id, quod congruit nostræ vilitati. hoc enim est quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur.

Obiectio.

Dices hoc non esse appetible. esse enim vile vel probrosum, non est bonum neque laudabile, ac proinde non potest esse obiectum virtutis; quod debet esse honestum & honore dignū. Hæc res non videtur satis à Doctoribus explicata. 53

Respons.

Respondeo tamen, Id quod vile est, non esse quidem per se expetendum, aut honestum: posse tamen sub alia consideratione, honesti rationem induere. Primò, Si spectetur vt est congruens nostræ conditioni: honestum enim est amplecti sibi congruentia. In hac tamen congruentia non consistit totum bonum & honestum humilitatis: nō enim per se est magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipsi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, respectu cuius prior illa se habeat instar fundamenti quasi materialiter. Secūdò igitur, Id quod vile est, seu amplecti vilia, potest honesti rationem induere, vt est professio quædam seu testificatio nostri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: & consequenter omne bonum nostrum esse ex Deo, ad ipsum veluti auctorem omnia referenda, in ipsum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipso enim quo nostram vtilitatē profitemur, tacitè etiam significamus omne bonum nostrum Deo assignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probrosa sunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa nostram sortem, & tacitè diuinam in nos benignitatem testamur: quod sanè honestum est, & valdè laudabile; tum quia est professio veritatis, maximè in vita necessariæ: iuxta illud, *Nosce teipsum:* tum quia id redūdat in honorem Dei, vt dictum est.

Quomodo illud obiectum sit expetendū & honestum.

Quartò, Hinc patet, humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam. Signis* siue interiois, siue externis; vt locutione spiritali, vel corporali submissione corporis, prostratione humi, genuflexione, &c. *Factis*, vt humilibus obsequiis, humili loco, humili sodalitio, &c. 54

Nec obstat, quòd humilitas non solùm inclinet in hanc professionem, vt procedit ab ipsius supposito, sed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auersetur quod illi est contrarium: (humilis enim non solùm se ipse vilipendit, & variis modis suam vilitatem testatur: sed etiam gaudet & amat contemni ab aliis, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obstat: quia virtus bonum sui obiecti amat, non solùm in suo supposito, sed etiam in quouis alio, & vbicumque illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet, vt à proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè est omnes supradictos actus humilitati assignare, & ostendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

Quintò, Colligitur humilitatem esse virtutem valdè excellentem. Primò, Quia inclinat ad subiiciendum nos Deo in omnibus, & nostris superioribus tamquam Dei instrumentis. Cùm enim 55

Excellentia humilitatis.

intli-

inclinet generatim ad omnia, quibus nostram vilitatem testamur, maximè inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersaliùs nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est diuus Thomas articulo 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit, *quod ordinationi iustitiæ legali facit hominem benè subiectum in vniuersali quantum ad omnes; cùm qualibet alia virtus moralis id faciat solum quantum ad aliquam materiam specialem.* Secundò, Quia, vt dictum est, eo ipso, quo profitemur nostram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè testamur omne bonum nostrum esse à Deo: & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent, etsi non ex formali affectu religionis procedant. sicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent professionem diuinæ excellentiæ, secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis, &, vt ita dixerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) continet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis, secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, Denique signum excellentiæ virtutis huius est, quòd Philosophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, nisi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex se boni, sed solùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutem non esse præstantiorem theologicis, quia hę proximè nos Deo coniungunt. neque religione, quia præstãtius est Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm suam abiectionem profiteri, & cohibere se ab inordinato affectu excellentiæ. Ob eamdem causam non est præstantior obedientiâ, quia hæc benè ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans: neque Iustitia legali, quia vel hæc non distinguitur ab obedientia, vt suprà lib. 2. cap 1. dubit. 3 ostensum est: vel si distinguitur, respicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinẽt, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi, neque intendit bonum commune, sed facit hominem benè subiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iustitię legalis, vt diuus Thomas at. 5. in corp. indicat. Est tamen præstantior fortitudine & temperantia, vt docet Caiet. ar. 5. sub finem, ex sententia D. Thomæ, quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem subditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, sed vniuersè: quod est præstantius quàm rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eamdem rationem videtur etiam præstantior Iustitia particulari, etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes nõ posse exactè inter se comparari, cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum, quibus se mutuò excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior.

Comparatio eius cum aliis virtutibus.

57 Incitamenta humilitatis præcipua sunt tria. Primum, Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus, quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatem, prauitatem, imbecillitatem, suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat? vt suprà ex D. Bernardo ostensum est.

Incitamenta humilitatis.

1. Professio veritatis.

Secundum, Exemplum Christi, qui etsi omnium esset summus, tamen in natura humana fuit humillimus, Matth. 11. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Vbi allicit omnes ad suam capessendam disciplinam, ex eo quòd cùm ipse sit mitis & humilis, consequens etiam est, vt eius disciplina, eiusque iugum suaue sit & onus leue: mitis enim & humilis aspera & intolerabilia non imponit. D. Augustinus lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc sæculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege, qui est Christus, maximè prædicatur: contrariúmque huic virtuti elationis vitium in eius aduersario, qui est diabolus, maximè dominari Sacris litteris edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & passione, tamquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in Collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti, &c.*

2. Exemplum Christi.

Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuisse interno iudicio, sed solùm externa conuersatione. humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectionis sui: atqui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex diuo Bernardo sermone 42. in Cantic. *Ipse*, inquit, *se exinaniuit, ipse se humiliauit non necessitate iudicij, sed nostri charitate. poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare, sed planè non reputare, quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat.*

Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio.

Respondeo. Dupliciter posse quempiam se vilem & contemptibilem iudicare. Primò, Absolutè, vt cùm quis iudicat se esse peccatorem, posse peccare, esse dignum probro & supplicio. Secundò, Ex parte, & secundùm quid, nimirum consideratis iis quæ præcisè à se, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsam vilem, quia sciebat suam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cùm ait, Dominum non fuisse humilem iudicio, sed affectu. Vnde paulò pòst subdit: *Non enim quo modo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam suppliciis, dignos plagis: non, inquam, ita & ille; qua tamen omnia expertus est quia voluit, tanquam humilis corde.*

Dupliciter potest quis se vilem iudicare.

Altero modo poterat se vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere, sed omne suum bonum à diuinitate prouenire: imò si à diuinitate, eiusque donis desereretur, se relapsuram repentè in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeò in peccatum, & posse damnari: subtracto quoque influxu illo substantifico, quo conseruatur, se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissimè submittit, eique omne suum bonum acceptum refert, in eam omnem

honorem & gloriam sibi exhibitam refundens. Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & Beatis. Vnde & coronas suas mittunt ante thronum, dicentes: *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt*; vt Apocal. 4. dicitur. Verùm sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui, & dependentiæ, quâ ipsa cum omnibus donis suis à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiam præ omnibus declarauit, humiliando se vsque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

58 Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus libro 5. de consideratione, in fine, *bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas.* D. Augustinus libro 3. de verbis Domini, serm. 10. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.* Diuus Basilius Constitut. monastic. capite 17. dicit *humilitatem esse* θησαυροφυλάκιον *virtutum*, quo virtutes tutissimè custodiantur. Est fundamentum virtutum; non quidem directè & principaliter; (sic enim sola fides est supernaturaliũ virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est.*) sed indirectè & dispositiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiuè verò, quatenus facit hominem Deo subditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui est virtutum semen, origo, & conseruatio.

3. Quia virtutum fundamentum.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua Epistola cap. 4. *Deus*, inquit, *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ: & consequenter virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit, & colligit. Vnde D. Augustinus serm. 27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, deuatat de tumoribus collis.* & serm. 157. de tempore: *Videte magnum miraculum. altus est Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit vt attollat: alta, id est superba, de longè cognoscit vt deprimat.* vide eumdem de sancta virginitate, cap. 39. Prætereà humilitas sicut facit vt homo seipsum vilipẽdat, ita etiam omnia terrena parui facit æstimari: atqui æstimatio terrenorum maximè impedit studium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit beatus Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subiicit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio, partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes solet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid sit superbia, & quomodo ab aliis vitiis distinguatur. Item de nimia sui abiectione.

D. Thomas q. 162.

HVmilitati opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per excessum; & nimia *sui abiectio*, per defectum. 59

Superbia dicitur à *super* & *eo*: quòd supra suam mensuram eat, iuxta illud Psal. 130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Definitur à D. Augustino lib. 14. de ciu. cap. 3. *Quid est*, inquit, *superbia, nisi peruersa celsitudinis appetitus?* & à Prospero sententia 292. *Superbia est amor excellentiæ propriæ*, nempe inordinatus.

Definitio.

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; eò quòd ipsi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruersa celsitudinis appetitus*, idem valet ac si diceretur, *appetitus peruersè excellendi.* superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo, id est, qui sit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum, etiam appetitio eius praua est.

Sed difficultas est quo modo excellentia hic accipiatur, absolutè an relatè, id est, vtrùm superbia sit appetitus excellendi absolutè, an solùm præcellendi aliis. Martinus, vt refert Caietanus, putat, superbum solùm appetere præcellere aliis, vnde definit superbiam *amorem excellentiæ respectiuæ*, id est, quo ita amat excellere, vt alios præ se contemnat. Sed verius est, superbiam ad hoc non esse restringendam, vt rectè ostendit Caietanus. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicitè se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solùm illis se præferre; quamuis implicitè in actu superbiæ semper aliqua comineatur prælatio. Effert enim se supra se, ac consequenter supra alios eiusdem sortis: vnde fit vt quotiescumque se cum æqualibus confert, se illis etiam expressè præferat. sed de implicita illa prælatione hic non est quæstio. explicita verò non habet locum nisi in quibusdam actibus. Itaque obiectum superbiæ adæquatum, est *excellentia in genere*, vt extendit se ad excellentiam absolutam & relatiuam, ab vtraque tamen per se abstrahens; sicut obiectum Metaphysicæ est ens communiter se habens ad absolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus. 60

Qualis excellentia.

Excellentia in genere est obiectum superbiæ.

Dices, Etiam quædam alia vitia spectant excellentiam tamquam obiectum. *Præsumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires superant: *ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem subiecti excedentes: denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in iisdem rebus magnitudinem & excellentiam spectat: inclinat enim ad excellentes functiones, ad excellentes dignitates & honores, ad excellentem famam & gloriam, vt patet ex dictis suprà lib. 3. c. 2. dubit. 3. Quo modo ergo ab his distinguitur superbia, cùm hæc quoque excellentiam spectent & pro obiecto habeant?

Quomodo ab aliis vitiis distinguatur.

Respondeo, Superbiam ab istis vitiis distingui,

Responsio.

gui,quòd ipsius obiectum sit in genere excellentia personæ: istorum verò excellentia non personæ,sed functionis,vel dignitatis,vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam.Quod vt meliùs intelligatur,

61 Notandum est, personam posse tripliciter ad virtutes & vitia comparari.Primò,vt subiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò, vt mensuram obiecti,siue vt terminum commensurationis illius, quæ in obiecto spectatur.Primus modus est communis omnibus virtutibus & vitiis.Persona enim seu suppositum se habet ad omnia tamquam subiectum; cùm ipsa nihil sint aliud quàm bona vel mala dispositio suppositi ad suum opus. Tertius modus est communis respectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium constituitur in obiecto ex ordine ad proprium suppositum; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum secundùm eam mensuram, quæ congruit supposito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta mensuram propriæ personæ.præsumptio verò inclinat ad magnas functiones, sed supra personæ mensuram. intemperantia ad cibum & potum, sed supposito non commensum. Secundus modus est proprius superbiæ & humilitatis, hæc enim respiciunt suum suppositum per modum obiecti: superbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depressionem. Vnde in definitione superbiæ signatè dicitur *Excellentiæ propriæ*, id est, quę primò & per se circa personam consideretur. Confirmatur, quia per superbiam ipsa persona sese inflat & extollit;& si quid in operibus externis magni vel splendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipsa magni fiat. Itaque generatim excellentia personæ est obiectum superbiæ: præsumptionis verò obiectum est excellentia operis:ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ in famæ opinione.

Tripliciter suppositum comparatur ad virtutem & vitium.

Aduerte tamen, hæc vitia non ita distingui à superbia, quin ipsius sint fructus qui ex ipsa nascantur,eámque supponant. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ personæ fit vt quis aggrediatur opera præsumptuosa,& ad magnas dignitates honoréſque supra suam proportionem adspiret.Ideò enim hæc appetuntur, vt ipsum suppositum excellens videatur. itaque ex affectu superbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & sic ad superbiam pertinent, saltem tamquam actus imperati,ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifestè à superbia distinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinem personæ,sed operis;tum quia magnitudinem illam non appetit, nisi secundùm præscriptum rectæ rationis, & commensionem ad proprium subiectum;quorum vtrumque contrario modo se habet in superbia.

Nascuntur ex superbia.

62 Porrò vt natura & functiones superbiæ meliùs intelligantur, Notandum est,quòd sicut humilitas supponit considerationem suæ imperfectionis,& ex ea oritur:ita superbia considerationem suæ perfectionis(sub qua intellige quidquid vllo modo ad excellentiam facit)& ex hac consideratione nascitur. Dum enim quis suam perfectionem considerat, dissimulatis imperfectionibus,& non aduertit se illam à Deo habere, videtur sibi multò excellentior quàm reuerà sit: sicut & merces præstantiores videntur emptoribus, quando vitia non considerant. Nam purum bonum multò est excellentius quam imperfectionibus permixtum. Hinc nascitur amor illius excellentiæ apprehensæ,quo illa placet homini,& homo propter illam sibi plus quàm oportet: ex his verò æstimatio sui,qua pluris se facit quàm oportet. Atque hic est primus superbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis est vilipensio sui: ita primus superbiæ est magnipensio sui,qua quis seipsum æstimat supra id quod est: qui actus non consistit in solo iudicio vel apprehensione, sed etiam in affectu, quo erga se tanquam quid magnum afficitur,& talem quodammodò se facit, qualem apprehendit. Vnde superbus dicitur seipsum inflare, tumefacere, exaltare:quia quantum in se est,affectu & apprehensione, vt affectui seruit, maiorem se facit & celsiorem quàm reipsa sit.Dixi,esse *primum actum completum*,quia affectio illa voluntatis. quæ præcedit hanc æstimationem, non est actus completus,à quo quis dicitur superbire & se eleuare;sed est inclinatio interna ad actum completum. sicut inclinatio Religionis ad cultum Dei nō est actus completus Religionis,sed ipse actus colendi.; est igitur hic ordo actuum animi. Primò, Est consideratio perfectionum coniuncta cum defectu considerationis imperfectionum,& dependentię à Deo. Secundò, Apprehensio maioris excellentiæ quàm insit. Tertiò, Amor illius,seu simplex complacentia. Quartò,Æstimatio sui ex illa apprehensione & amore orta. Amor enim accedens illi apprehensioni, facit excellentiam maiorem videri & pluris æstimari.

Fundamentum superbiæ.

Primus actus completus superbiæ.

Hæc igitur æstimatio sui est Primus actus superbiæ completus, & fundamentum ceterorum qui superbiæ tribuuntur.

Secundò,Hinc sequitur, vt æstimet se dignum & idoneum rebus magnis, suamque mensuram excedentibus.

Tertiò,Vt inordinatè appetat dignitates,& alia quæ ad excellentiam pertinent, tamquam sibi congruentia.

Quartò, Vt ab aliis quoque velit magni fieri, honorari,& laudari.

Quintò,Si videat id se non obtinere,indignatur,irascitur,dolet.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se meliorem,doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit, & quæ ab aliis fiunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos, & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in iis quæ sunt proximi. Hinc fit vt sua pluris æstimet,& præferat rebus proximorum,& seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subiicere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorem, & meliùs seipsum gubernaturum.

Octauò,Recusat etiam se Deo subiicere,apprehendens illud tamquam sit contra suam dignitatem, &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat.Hi actus huius vitij, & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

Ex dictis colligitur, hoc vitium esse speciale. 63 habet enim speciale obiectum per quod à ceteris distinguitur, vt ostensum est; & speciales functiones, quas modò recensuimus. quadam tamen

Est vitium speciale.

Generale tamen causalitate. men ratione potest dici vitiũ generale, nimirum potestate causandi, quatenus ex superbia quoduis peccatum nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, vt explicat D.Thomas art.2. Primò, *Directè.* Directè, vt si quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatum *Indirectè.* imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, Non seruiam.* Priore modo peccatum est ex contemptu; hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde, quadam ratione posse dici generale essentia & attributione: quia omne peccatum tacitam quamdam superbiam continet ipso opere: magna enim est præsumptio, audere Deum offendere, & veluti contra se lacessere, non timere fulmen maledictionis, non curare præsentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei contemptus interpretatiuus.

64 Alterum vitium humilitati oppositum est *inordinata sui abiectio.* Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectionem, non tamen quouis modo, sed prudenter, nimirum, cum iis circumstantiis, quibus debet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam status, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum quibus prodesse potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumstantia desit, erit vitiũ humilitati oppositum per defectum, quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt si Sacerdos subiiciat se iudicio sæculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: si Episcopus præponat sibi Sacerdotem vel Diaconum, &c.

Quomodo opponatur humilitati. Dices, Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum: nimiùm enim se humiliat.

Respondeo, Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ, & hoc modo *superbia* ei opponitur per excessum, nimia verò *abiectio* per defectum. Sicut enim superbia nimiùm appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent, ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus suam vilitatem profitetur. hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

An pertineat ad pusillanimitatem. Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati; quia si fiat ex nimio affectu ad se dimittendum, opponitur humilitati: si verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autem hoc sit peccatum, patet ex dictis libro 3. c. 2. dubit. 3. æstimandum enim est ex iniuria quæ fit statui, & incommodo quod sequitur, &c.

DVBITATIO IX.

De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia.

D. Thomas art.4. & seqq. quæst. 162.

Diuus Gregorius lib. 23. Moralium c. 7. quatuor species superbiæ constituit. *Quatuor,* 65
inquit, *sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cùm bonum aut à semetipsis habere se æstimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certè cùm iactant se habere quod non habent, aut despectis ceteris, singulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum specierum est. *Ratio istarum specierum.* Superbia consistit in eo quòd homo se æstimet excellentiorem quàm reuerà sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet se habere tam excellenti gradu, vt id, quod est in ceteris, quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni, vel censet se causam illius physicam, (v.g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cùm aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam, & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam, quæ non est, & inde se extollat, erit tertia species. Denique si putet se illud habere tam excellenti gradu, respectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

An seriò debeat iudicare. Vbi aduerte, non esse necessarium ad istas species, vt quis apud animum suum seriò iudicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est vt apprehendat illa tamquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non consideret quo modo illa acceperit. tũc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, quàm si essent suæ, vel sua industria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit esse beneficium alterius. quamuis expressè id non neget, nec contrarium iudicet.

Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel 66
Obiectio. Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbiæ, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tanti Doctoratum iam obtentum faciat, vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Respondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam speciem. Dum enim adspirat ad gradũ, quo est indignus, intumescit de bono quod non habet: quia effert & gerit se tamquam idoneum cùm sit ineptus. De altero modo respondet Caietan. eum non comprehendi speciebus enumeratis, eò quòd in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solùm ex parte appetentis: species autem istę sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuera non habet. Sicuti cùm diues sese effert propter diuitias

tias, & patem facit aliis sapientia vel sanctitate conspicuus, tribuit sibi per diuitias sua æstimatione quod non habet in veritate.

67 Notandum est, supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si æstimes bonum tuum iuxta aliquam istarum specierum in animo tuo, & ibi te extollas, verbi gratia, te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sit, vel ceteris te per hoc longè præstare.

Possunt singula quatuor modis exerceri.

Secundò, Si velis vt ita etiam æstimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: vt si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes saltem ita habere vt inde te possis extollere & gloriari: item si desideres id aliis esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletum lib. de septem peccatis mortalib. cap. 4.

68 Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum sit superbia: D. Thomas art. 5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & art. 6. docet esse grauissimum peccatorum. Sed hoc intelligendum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionem excludit; vt cùm quis tantum sese effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ esse subiectus, qualis est in diabolo, & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta.

Quale peccatum sit.

Superbia completa.

Dicitur grauissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorũ species sit grauissimum, cùm odium Dei sit grauius: sed quia ad genus grauissimorum pertinet, nempe eorum in quibus auersio à Deo est directè volita. Itaque dicitur grauissimum respectu eorum in quibus auersio solùm censetur volita interpretatiuè; vt sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè D. Thomas art. 6. docet. Quòd autem auersio directè sit volita in superbia, patet; quia nolle subiici Deo, est directè auertere voluntatem ab eius subiectione, & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle habere superiorem ac rectorem. Prouenit autem hæc auersio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectio. itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Potest etiam ista auersio prouenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex iisdem causis potest aliquis recusare subiectionem alicuius Principis terreni.

Grauissimum peccatorum.

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; verbi gratia, violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub mortali: vel si fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos casus superbia solùm est peccatum veniale: vt docet Nauarr. cap. 23. num. 6. Toletus de peccatis mortal. cap. 4. Caietan. v. Superbia, & passim alij. nam in genere pluris se facere quàm oporteat, per se non est grauis inordinatio. Est tamen hoc peccatum valdè periculosum; quia facilè parit contemptum aliorum, & inobedientiam erga Superiores, redditque hominem ineptum ad bonam instructionem capessendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absque humilitate vix fiunt.

Notandum est, Superbiam esse primum mundi peccatum: Ecclesiastici 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit superbia, diuinam similitudinem peruersè appetendo Colligitur Isaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò superbia creduntur peccasse; tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum superbia fuit, vt communiter Theologi tradunt. 69

Nec obstat quòd 1. ad Tim. 6. *cupiditas omnium malorum radix* dicatur: non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani; sed ex hac cupiditate omne genus peccati committi posse, & pleraque in genere humano reipsa committi, vt suprà lib. 2. cap. 47. dub. 8. ostensum est. 70

Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 31. non annumerari aliis vitiis capitalibus, sed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregorius loco citato, *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuisibili contra nos prælio regnanti super se superbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus sequuntur.* Et infrà: *Ipsa namque vitiorum regina superbia, cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum infrà: *Radix cunctis mali superbia; prima autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano lib. 5. c. 1. numeratur inter vitia capitalia, eáque octo statuuntur: sed modus Gregorij est magis receptus.

Notandum Tertiò, Eadem esse ex parte nostra superbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen sunt hæc septem. Primum est, Consideratio suæ vilitatis & miseriæ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta est, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miseriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseria corporalis; in animum, omnis spiritualis. Vnde meritò quisque sibi dicat illud Ecclesiastici 10. *Quid superbis terra & cinis?* 71

Secundum, Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihili. Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicũ parens: modica scintilla ad com-

mouendum cor nostrum. *Omnis caro fœnum; & omnis gloria eius quasi flos agri*, Isaiæ 40. Hæc tria insinuat D.Thomas art. 5.ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta,& precariò possessa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum qui ad ipsum pertinent, id est, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex super omnes filios superbiæ*, Iob 41. Vnde Apostolus 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum; *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*: apertè insinuans, superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum qui ad Christum pertinent; de qua re vide D.Augustinum lib. 14.de ciuit. cap. 13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirum iustorum & impiorum,& duos ipsarum duces, Christum & diabolum, his notis potissimùm, superbia & humilitate, distingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta; vt, quòd Deus superbis resistat, superbos disperdat & humiliet: vt benè explicatur Ecclesiastici 19. & plurimis constat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & sociis, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saüle, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inspirationes impediat,& cetera, quæ suprà insinuauimus; de quibus videri potest Cassianus lib. 12. cap. 17. Tantum enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. Augustinus loco citato, *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestúmque peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant, salubriùs enim Petrus sibi displicuit quando fleuit, quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operũ humilium: contraria enim contrariis optimè curantur. Vide Cassianum suprà cap. 32.& 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D.Thomas q. 161. art.6.

72 *Tres gradus humilitatis ex parte obiecti.* GRadus humilitatis variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipsa se subiicit; sic Glossa in illud Matth. 3. *Sine modò; sic enim decet nos implere*, &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subiicere se minori. Primus, inquit, est sufficiens; secundus abundans; in tertio est omnis iustitia. Per primũ subiicimus nos omnibus Superioribus tam sęcularibus quàm Ecclesiasticis, debitam obedientiam illis præstantes. Cum ęqualibus verò socialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere.

Per secundum ita nos æqualibus subiicimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter cõcedamus, & facile in rebus honestis nos ipsis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo; tum etiam exteriùs, quando id decorè fieri potest, libenter profitendo illos nobis doctiores, sanctiores, &c.

Tres gradus superbiæ his oppositi. His opponuntur tres gradus superbiæ. Primus est, Præferre se minoribus, non simpliciter, sed cum supercilio & contemptu, quasi nihil sint respectu nostri, vel indigni quibuscum agamus. Secundus est, Præferre se æqualibus, nec posse cum eis pacificè viuere, nisi ipsi se nobis in omnibus accommodent. Tertius est, Præferre se etiam maioribus, vel saltem illis se æquare: vt si diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Episcopum, discipulus magistrum.

Secundò, Assignari possunt humilitatis gradus 73
iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectissimum humilitatis actum ascẽditur. Hoc modo à D. Anselmo lib. de similitudinibus à cap. 99. vsque ad 108. ponuntur septem gradus, quos sigillatim ibidem explicat.

Septem gradus humilitatis ex parte functionum. Primus est, Cognitio sui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio est humilitatis fundamentum, vt suprà ostẽsum est. Secundus est, Dolor de suis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confessio illorum, nempe, non solùm in Sacramento, sed etiam cùm rogatur à Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, signum est arrogantię. Quartus, vt non solùm fateamur nos peccasse, sed vt etiã velimus id ab aliis credi. Quintus est, vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim semetipsos satis iudicãt, inquit Anselmus, & culpam fatentur; sed ferre nequeunt vt tale quid ab aliis dicatur, vel ab aliis vituperentur. Sextus, Patienter ferre se pro sua culpa contemptum tractari, vel puniri. Septimus est, Desiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectissimè pro culpa se humiliat, qui non solùm se culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnam sine murmuratione sustinet; sed etiam ipsam punitionem amat.

Septem gradus superbiæ illis respondentes. Gradus superbiæ his aduersi, contrario modo sunt statuendi. Sicut enim bonum procedit constituendo, ita malum destruẽdo: id autem quod in cõstructione est vltimum, in destructione est primum: v.g. in domo construenda, à fundamento proceditur ad culmen; in destruenda, à culmine ad fundamentum. Itaque primus gradus est, Etiãsi constet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatiẽter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre si ab aliis dicatur te deliquisse. Quartus, Agere vt alij non credant te peccasse. Quintus, Si nolis fateri, præsertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum signum doloris ostendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

Tertiò, Statui possunt secundùm ordinem, quo 74
12 Rationes exer ... quibus a quiritur. humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus, deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus disponit. Primus est, Dei timorem habere præ oculis; & memorẽ esse omnium, quæ ipse præcepit. Secundus est, Delectari implere non suam voluntatem, sed diuinam. Tertius est, Pro Dei amore, omni obediẽtia

se sub

se subdere maiori. Quartus est, In duris & asperis non recedere ab obedientia, sed amplecti præsidium patientiæ. Quintus est, Prauas cogitationes, & mala à se in occulto commisso, humiliter Superiori confiteri. Sextus est, Ad omnia se indignum & inutilem iudicare. Septimus est, Omnibus se inferiorem & viliorem non solùm lingua pronũtiare, sed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare se communi regulæ, singularitate vitata. Nonus est, Seruare taciturnitatem vsque ad interrogationẽ. Decimus, Non esse facilem aut promptum ad risum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamosa voce. Duodecimus est, Non solùm corde, sed etiam corpore humilitatem vbique præ se ferre, inclinato in terram aspectu.

75 *Ratio istorum graduum.* • Ratio horum graduum est: Ad perfectam humilitatem, præsertim Religiosorum, de qua in Regula D. Benedicti est sermo, tria requiruntur. 1. Vt hominem benè subiiciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui est primus humilitatis Christianæ gradus, omnibus maximè necessarius, vtpote totius vitæ Christianæ fundamentum. 2. Per studium implendæ non suæ, sed diuinæ voluntatis: quod fit gradu secundo. 2. Vt hominem faciat benè subditum suis Superioribus, quod fit quatuor gradibus sequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori suam voluntatem per obedientiam subiiciat, quod fit tertio gradu. 2. Vt in hoc, quod semel Deo & Superiori promisit, sit firmus; ita vt propter dura & aspera ab obediẽtia non recedat: quod fit gradu quarto. 3. Vt etiam in ceteris, quæ ad conscientiã pertinent, à Superiore, tamquam Dei locum tenente, dirigi velit. ad hoc est gradus quintus, quo quis arcana conscientiæ suæ illi vult patefacere. 4. Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & seruet; nec sua prudẽtia aut industria in via spiritali vllo modo fidat. quod fiet, si defectibus suis benè expensis se ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui est gradus sextus. 3. Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æstimationem; quod fit gradu septimo, dum quis se omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuersationem: quod fit quinque gradibus sequentibus, quibus exteriora nostra ad humilitatem formantur. 1. In accommodando se in iis, quæ vitam communem attingũt, ceteris, & vitanda singularitate. 2. In taciturnitate & seruando silentio. 3. In vitando risu, & aliis ineptæ lætitiæ signis. 4. In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5. In modestia aspectus. Paulò aliter hæc explicat diuus Thomas, sed nonnihil intricatè. nostra explicatio consentit omnino cum ea, quam insinuat D. Bernardus gradu 10.

76 *Gradus superbia 12. illis oppositi.* Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, constituit duodecim gradus superbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppositos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1. est Curiositas. 2. Leuitas animi. 3. Inepta lætitia. 4. Iactantia. 5. Singularitas. 6. Arrogantia. 7. Præsumptio 8. Defensio peccatorum. 9. Simulata confessio. 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12. Consuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium destruendo, ob causam supradictam. vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit, secundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & sic deinceps.

Primus est, *Curiositas*; quæ consistit in hoc, quòd quis huc illuc vago adspectu circumspiciat, cupidus omnia videndi & audiendi. *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum, de quo prius benè confidebas, vbicumque stat, ambulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare suspensas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ sua curiositate perdidit virginitatem. *1. Curiositas.*

Secundus est, *Leuitas animi.* Hæc in eo consistit, quòd quis sit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad suam sententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè aliis contradicendum, ad sua sine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud D. Bernardum. *2. Leuitas animi.*

Tertius est, *Inepta lætitia.* Nascitur ex prosperis successibus, & ex eo quòd homo non considerat sua mala, sed solùm bona, læta, & suæ vanitati consentanea. *Illum*, inquit Bernardus, *qui eiusmodi est, aut numquam, aut rarò gementem audies, aut lacrymantem videbis; in signis scurrilitas, in fronte hilaritas, vanitas apparet in incessu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in risum*, &c. Deinde dicit eum esse similem vesicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum subinde stringitur, varios crepitus emittit, &c. *3. Inepta lætitia.*

Quartus est, *Iactantia.* Qui ad hunc gradum conscendit, *plenus est sermonibus*, inquit Bernardus, *& coarctat eum spiritus vteri sui. Esurit & sitit auditores, quibus suas iactitet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat, quibus, qualis & quantus sit, innotescat. Inuenta autem occasione loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant sententiæ, verba resonant ampullosa. Præuenit interrogantem, non quærenti respondet; ipse quærit, ipse soluit, & verba collocutoris imperfecta præscindit*, &c. Eòdem pertinet libenter de suis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire. *4. Iactantia.*

Quintus est, *Singularitas*; cùm scilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ ceteris æstimetur. Huc pertinet, teste Antonino p. 2. tit. 3. cap. 3. §. 8. si in sermone vtaris verbis peregrinis & obscuris; in disputatione nouas secteris opiniones; in tractatione cum aliis de rebus agendis, discrepes à communi iudicio aliorum, vt aliis doctior, subtilior, prudentior videare. *5. Singularitas.*

Sextus est, *Arrogantia*; qua quis sibi plura tribuens quàm habet, aliis se præstantiorẽ æstimat scientiã, virtute, nobilitate, aliáve re, quæ inter homines sit in pretio. Hic quidquid de se laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentię laudatoris, sed suis meritis adscribit. *6. Arrogantia.*

Septimus est, *Præsumptio*, qua quis ad omnia se parem æstimat, & multa supra vires audet. *Qui enim*, inquit D. Bernardus, *aliis se præcellere putat, quo modo non plus de se quàm de aliis præsumat? Primus in conuentibus residet, in consiliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum; iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.* *7. Præsumptio.*

Octauus est, *Defensio peccatorum.* sub qua etiam friuolas excusationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernardus, *8. Defensio peccat.*

nardus, *fiunt excusationes in peccatis. aut enim dicit, qui se excusat, Non feci: aut feci quidem, sed benè feci: aut si male, non multùm male: aut si multùm male, non mala intentione.*

9 Simulata confessio. Nonus est, *Simulata confessio*, nempe cùm quis manifestus peccati vel conuictus, & videns excusationi non esse locum, fatetur delictum, & etiam fortasse exaggerat, præ se ferens magna signa doloris & emendationis, vt hac ratione existimetur humilis & verè pœnitens. Gloriosa enim res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Hæc hypocrisis sic detegitur: *Cuius simulata confessio est*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem simulare, iam simulationem dissimulare non potest: murmurat, frendet, irascitur: nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum superbiæ gradum corruisse probatur.*

10. Rebellio. Decimus est, *Rebellio*, id est, nolle Superioribus obedire, mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim simulatio pœnitentiæ detecta fuerit, videns se hac ratione non posse honorem suum tueri, ad impudentiam se conuertit, & tantò deteriùs, quantò desperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempserat, iam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

11. Libertas peccandi. Vndecimus est, *Libertas peccandi*. excusso enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis. quantò securiùs, tantò liberiùs sua desideria implet.

12. Consuetudo peccandi. Duodecimus est, *Consuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitùs Dei timore, in omne genus peccati se præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua consuetudo penitus constringat. *Postquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiscentia reuiuiscit, sopitur ratio, ligat consuetudo; trahitur miser in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum, ita vt carnalium voragine desideriorum absorptus, sua rationis diuinique timoris oblitus dicat insipiens in corde suo, Non est Deus.* Qui plura de his desiderat, videat D.Bernardum. Hoc solùm addam, istos duodecim gradus posse ad tres reuocari. nam in sex primis est contemptus fratrum, in quatuor sequentibus contemptus Superioris; in duobus postremis contemptus Dei; vt notat idem Bernardus gradu 10.

DVBITATIO XI.

De studiositate & curiositate.

D. Thomas quæst. 166. 167.

77 *Studiositas.* STudiositas est virtus secundùm diuum Thomam, quæ affectum & studium cognoscendi iuxta rectæ rationis normam temperat. *Materia eius.* Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio; (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione vt in se sit qualis esse debet) sed studium cognoscendi: hoc enim est actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt sit actus virtutis. *Studium.* Nam *studium* cognoscẽdi nihil est aliud quàm vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, iisque ad suum finem vti. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipsis potentiis cognitiuis, & dicitur vsus passiuus, vel formalis; quo ipsæ potentiæ intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quàm ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati subest: vt colligitur ex 1.2.quæst.16 art.1. Itaque studium hoc loco continet & vsum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad suas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsum passiuum, nimirum actus istarum potentiarum vel actuum productiones, vt vsui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur; hi enim propriè studium dicuntur.

Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderati appetitum sciendi, vt quis non velit plura 78 *Officium huius virtutis.* aut altiora scire, quàm ipsius conditioni & capacitati conueniat; nec pluris faciat scientiam, quàm oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad salutem necessariis; sed vt illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo; nimirum vt studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non solùm refrænare affectum & moderari studium; sed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languide se gerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessariis vel vtilibus addiscendis deficiunt quàm excedunt) ideò hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte re- 79 *Est annexa temperãtia, & quodammodò fortitudini.* frænat affectum ne nimiùm in scientiarum studium feratur, annexam esse temperantiæ; cuius munus est moderari affectum ne nimiùm in voluptates corporis effundat: magna enim est voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter scire desiderant*, Aristotele teste: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas; quod robur non debet alicui virtuti assignari quàm huic; quia ordinatus sciendi affectus ad illud sufficit.

Studiositati duo vitia opponuntur, *Curiositas* 80 & *Negligentia*; illa per excessum, hæc per defectum.

Curiosus generatim dicitur, qui maiorem cu- *Curiosus.* ram circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in

vesti

vestibus, in supellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cùm quis superfluam diligentiam adhibet vt aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod captum ipsius superat; idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur; vt sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigãt, tantùm vt illas sciant. Quòd si non affectu cognitionis, sed operationis scire conentur; verbi gratiâ, vt aliis noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studiis esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maximè in eam, quæ est homini inutilis.

Curiositas strictè.

81 Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat, nec ad vsum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoscendum adhibeatur; ideò curiosi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philosophicam, vel etiam Theologicam quærunt, vt in sola sterili speculatione sistant. vnde diuus Augustinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non frustrà & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, lunæ menstrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim seminum, species numerósque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturámque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est; sed gradus ad immortalia & semper permanentia faciendus.* Vbi apertè diuus Augustinus talem cognitionem curiosam vocat.

Obiectio.

Dices. Talis cognitio, v. g. Physica vel Mathesis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere, non est curiositas.

An cognitio philosophica sit per se appetenda.

Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modò æstimetur in suo gradu, seu non pluris quàm oportet: secùs verò si ita appetatur & quæratur quasi in ea magna quædam felicitatis portio consistat; sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic quæratur vt Dei vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositatis est.

Addo, etiamsi æstimetur in suo gradu, nec ita quæratur vt necessaria ad salutem prætermittantur, tamen appetitum & studium sciendi propter nudum scire non esse laude dignum; ac proinde neque opus virtutis: sed pertinere ad quamdam curiositatem, si non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd scientiæ dicantur virtutes; quia non sunt virtutes simpliciter quæ hominem reddant probum, sicut iustitia, temperantia, fortitudo: sed secundùm quid; quia perficiunt intellectum ad suas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora censendæ sunt, sicut viuere, sentire, intelligere, propter quæ nemo laude vel vituperio dignus est, etsi hæc per se sint expetenda. Vnde patet, curiositatem esse, si quis maiorem partem cogitationum & curarum suarum in hac tanta vitæ breuitate & incertitudine in illas expendere velit, nisi ad meliorem vsum referantur: quia reverà tanta temporis & industriæ iactura non sunt per se dignæ. & hæc videtur mens D. Augustini.

Neque solùm in cognitione intellectus, sed etiam in notitia sensuum curiositas locum habet, nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, gustare, tangere, sciendi, iudicandi, vel discernendi causâ, ea, quorum notitia ad ipsum nihil attinet. 82

Curiositas sensuum.

Dico *sciendi* vel *iudicandi causâ*: quia si non causâ notitiæ, sed voluptatis, quæ ex ipsa re percipitur, vel actionis, videre, vel alio sensu apprehendere quid velis; non erit propriè curiositas; sed poterit esse alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt si musicam audire velis, non vt iudices de vocibus, simphonia vel alia re simili, sed vt voluptatem auribus captes. Simile est in aliis sensibus, etiam in tactu; aliud enim est tangere causâ noscendi, vt discernas inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle, elatum & depressum, aliasque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque sensuum vsus pertinet ad curiositatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & discretionem sensibilium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipsa res per se affert cuius signum est, quòd ex curiositate non minùs ea quæ offendunt, quàm quæ delectant, sentire velimus. Vnde facile est distinguere vtrùm aspectus vel contactus ad libidinem, an ad curiositatem attineat.

Si cupias sensu percipere non causa notitiæ, sed voluptatis, vel actionis.

Petes, Quale peccatum sit curiositas. 83

Quale peccatum.

Respondeo, Per se solùm esse veniale: quia non est magna inordinatio quòd homo appetat scire quæ ad se non pertinent, aut superfluam in huiusmodi rebus operam ponat, modò necessaria non negligat. Ratione tamen circumstantiarum potest esse mortale.

Quando sit mortiferum.

Primò, Ratione prohibitionis; vt si tale quid legere, audire, spectare sit prohibitum. vt si quis legat libros vetitos: si spectet duella, vel ludos spectari vetitos: si velit audire vel cognoscere quæ dicuntur in confessione, absque consensu pœnitentis: si Religiosus exeat monasterium vt audiat Ius ciuile, vel Medicinam: similiter si Sacerdos vel beneficiarius habens Dignitatem vel Personatum, easdem disciplinas publicè audiat; & sunt hi tres ipso facto excommunicati, si per duos menses continuent; vt patet ex cap. Non magnopere. 5. & cap. Super specula. 10. Ne clerici vel Monachi negot. sæcul. & cap. 1. eodem, in Sexto. Non tamen peccant si isti priuatim ob bonum finem huiusmodi disciplinis vacent. Crediderim quoque, aspectum duelli vel alterius spectaculi prohibiti non esse mortale peccatum, si quis casu aliquo ex occulto spectet; ac proinde talem non esse excommunicatum per Concilium Tridentin. sess. 25. cap. 19. vbi spectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter spectatores non censetur. nam spectatores vocari non solent, nisi qui in publico se exhibent, & sua præsentia spectaculum cohonestant: & aliàs pœnæ sunt restringendæ.

1. Ratione prohibitionis.

Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel enim materia est per se illicita, vt si contineat occultum pactum cum dæmone, vt sunt omnia 84

2. Ratione materiæ.

 magica,

magica,& pleraque astrologica, chiromántica, hydromantica, & similia ad prædictiones futurorũ, vel patefactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriissimè dicuntur *curiosa*: quia omnino superuacanea, plena superfluis curis,& vanis imaginationibus; de quibus Act.19. *Multi ex iis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus.* Vel materia est periculosa, vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curiosa de rebus amatoriis potest esse peccatum mortiferum, ob probabile periculum consensus. Similiter visus & contactus curiosus. Vel est intellectui improportionata; vt sunt mysteria fidei, quæ si quis ingenio suo scrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curiositas: qualis est in hæreticis, qui nihil volunt credere, nisi priùs à se examinatum deprehenderint suis phantasiis conforme. Hanc curiositatem vitare monemur Ecclesiastici 3. *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris:* nempe animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio studio aut conatu, *sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Et infrà: *Multos quoque supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum*, id est, multi decepti sunt, & vani effecti, cùm putarent se capere quæ non intelligebant. Græca hic paulò aliter habent, sed sensus eodem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria*; & illud Apostoli ad Romanos cap. 12. *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.*

3. *Ratione mediorum.* Tertiò, Ratione mediorum; vt si quis illicitis mediis notitiam aliquam parare velit: verbi gratia, arte notoria, vel magisterio dæmonis. Item si non possis scire nisi alterum ad malum inducas; vt si velis scire arcanum alteri commissum, vel quod ipse patefacere non potest, præsertim si iuramẽto prohibeatur. Si, vt spectes mira, alterum inducas vt magia vtatur, vel desideres, vel consentias vt vtatur. secùs si tibi non placeat ipsum ista facere, nec possis impedire.

4. *Ratione finis.* Quartò, Ratione praui finis; vt si intentione decipiendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid scire velis. quamuis propriè tunc non sit curiositas, nisi materialiter; quia non affectu sciendi quæritur notitia, sed operandi.

5. *Ratione incommodi connexi.* Quintò. Ratione incommodi connexi; vt si ita alicui studio minùs vtili incumberet, vt ea quæ necessaria sunt ad salutem discere vel exequi prætermitteret; vel si cum scandalo aliorum studium aliquod tractaret.

Denique, Quandocumque appetitus sciendi est illi causa committendi alicuius peccati mortiferi; quacumque ratione id fiat, est peccatum mortiferum.

85 *Alterum extremum negligentia.* Alterum extremum est *negligentia* studiorum; quæ nihil est aliud quàm voluntaria omissio discendi illius, quod discere vel scire tenetur; vt si quis negligat discere articulos fidei, & alia ad salutem necessaria: si Medicus, Aduocatus, Parochus, Episcopus, negligant ea discere, quæ suum cuiusque officium attingunt, si studiosus negligat sua studia.

Qualis peccatum. Est autem hæc negligẽtia per se, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem sibi congruentem, peccatum veniale; sæpè tamen potest esse mortale ratione materiæ, nimirum si sub peccato mortali ad eam discendam, Iure diuino vel humano erat obstrictus. quòd si solùm sub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO XII.

De Modestia in motibus externis.

D. Thomas quæst. 168.

Modestia, à modo scientiæ quid deceret hominem appellata est, teste D. Ambrosio libro 1. offic. c.18. vel à modo nostris motibus imponendo. Græci vocant εὐταξίαν. à Stoicis apud Ciceronem lib.1. offic. sic definitur: *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* Dicunt esse *scientiam*, quia virtutes omnes scientias esse putant, eò quòd prudentia est omnium bonarum actionum regula. Meliùs sic definietur: *Modestia est virtus, externos motus & gestus corporis ex præscripto rectæ rationis temperans:* vel sic: *Est virtus decorum in externis motibus & gestibus seruans.* 86

Materia. Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius; vt incessus, statio, sessio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorũ iactatio, vox, risus, aspectus. Vnde Cicero lib.1. offic. *Ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex ceteris similibus facilè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officia naturáque discrepet.* 87

Ratio est, Quia motus externi membrorum sunt liberi; ac proinde subsunt rationis ordinationi. id autem quod subest rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

Forma. Forma verò quam huic materiæ modestia imprimit, est congruentia ad personam spectatam, tum absolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur; & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur. 88

Primùm enim debent hi motus & gestus ita fieri, vt congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quod secundùm rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambrosius lib.1. cap.19. *Hoc est*, inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexus & personæ reddere.* Debet etiam congruenter fieri ad alios; quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo constituebant, vt omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans, *Tanta*, inquit, *vis est & temporis & loci, vt si quis cum causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscientia temporis.*

Officium. Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic moderari, vt congruant personæ, tum in se consideratæ; tum vt habet ordinem & respectum ad circumstantes, ad locum, tempus, & negotium præsens. 89

Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat

beat in viro graui, docet luculentè Ambrosius l. 1.offic.cap.18.vbi inter cetera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species authoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendes, vt ars desit, non desit correctio.* quod postremum in ceteris externis formandis tamquam regula est adhibendum.

Moderatio gressus.

Moderatio vocis.

De voce c.19.sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil femineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt: sed formam quandam & regulam, ac succum virilem reseruans.* Et infrà: *Vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neque agrestem aut rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplinæ, forma honestatis est.*

Moderatio orationis.

Oratio qualis esse debeat, siue in colloquiis, siue in tractatu seu concione, docet c.22.his verbis. *In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio.* Et infrà: *Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione.* Et infrà, qualis esse debeat oratio concionatoris: *Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.* Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.

Ex quibus constat quanti hæc virtus sit mo-
90 menti, vtpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam vitámq; communem. Nam vt idem Ambrosius cap. 18. ait: *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.* Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit.

Notandum tamen, hanc externam moderatio-
91 nem ex diuersarum virtutū affectu præstari posse, eáque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem veritatis: sicut hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te aliis commodum, & suauem in conuersatione exhibeas; erit officium amicitiæ, seu affabilitatis; si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ semper dicetur modestia: ad quam etiam formaliter pertinebit, si fiat affectu congruētiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantiis occurrentibus spectatam.

Potest à diuersis virtutibus imperari.

92 Contra hanc virtutē peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cùm plus agitur, quàm præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia* vel *insolentia.* Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumas; vt si Religiosus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D. Ambrosius sæpè reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumas, quod est hypocrisis. Ceterùm in his non est peccatum mortale, nisi ratione praui finis, vel scandali, vel alterius grauis nocumenti.

Vitia modestiæ opposita.
Per excessum.

Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & rusticitate: hæc per se non est peccatum nisi veniale; per accidens tamen mortale esse potest: v.g. ob scandalum vel offensionē, cùm alij putant se tali ratione contemni.

Per defectum

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D.Thomas q.168.art.2.3.4.

Omnes motus gestúsque externi vel seriò 93
fiunt, vel ludi iocíve causâ. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, *iocus* in verbis est. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Ludus.

Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutē, quæ cōmuni nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet; tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illā, quæ in seriis, hęc proprio nomine vocari solet εὐτραπελία, & qui ea prędití, εὐτράπελοι, quasi εὔτρεπτοι, (vt Aristoteles libr.4. Ethic.cap.8.ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, vt sit *modestia in ludicris*: vel hoc modo: *Eutrapelia est virtus qua ludis & iocis rationis modum imponit*: vel sic; *quæ in ludicris decorum seruat.* aliter hoc nomine vtitur Apostolus ad Ephes. 5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

Moderatio eorum, quæ seriò agitur.

Quid eutrapelia.

Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicræ,* siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim 94
istæ actiones liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti vel praui, à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter cōsumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus seriis intenta fatigatur labore spiritali. cogitādo enim attentè, cōsumuntur spiritus animales, quibus ipsa vtitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrū incalescit & exsiccatur. vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem; ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & intereà dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libro 1.officior. *Ludo, inquit, & ioco vti illo quidem licet, sed sicut somno & quiete, tum cùm grauibus seriisque rebus satisfecerimus.* Vnde sequitur, eos, qui grauibus studiis, & rebus spirituali

Materia eutrapeliæ.

tualibus multùm intendunt, boc solatio subinde vti posse. quod etiam docet Cassianus Collat. 24. seu vltima c. 20. idque confirmat cap. 21. exemplo & responso B. Ioannis Euangelistæ, qui similitudine arcus assiduè intenti & nũquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus l. 2. de musica, in fine, cùm ait: *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

Forma.

95 Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est *congruentia* ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim vt ludus sit congruens personæ cum istis circumstantiis spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gestus conuenienter personæ disponit.

Tria cauenda circa materiam & formam.

96 Porrò tria hîc sunt maximè cauenda. Primò, Vt absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero suprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale* vocat, quod homine ingenuo est indignum; quale aurigatum, nautatum, & similium, ex hominum fæce, qui sordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitiosum*, quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obscœnum*, quod impuritatem.

Secundò, Ne nimiùm in ludicra simus profusi. Vnde Ambrosius lib. 1. offic. cap. 20. *Caueamus, ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quemdam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipsum genus iocandi non profusum, nec immodestum; sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris; verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius lib. 1. offic. c. 23. cùm ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est, in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eóque assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. Est etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorũ veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est, verbis sacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Trident. sess. 4. in fine *mandat, & præcipit, ne de cetero quisquam vllis sacræ Scripturæ locis vtatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos;* & iubet eos puniri per Episcopos. sæpè tamen ex leuitate materię, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

97 Porrò sicut in ludis & iocis potest esse moderatio, ita excessus & defectus. Excessus est, cùm quis ampliùs in istis sibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. Dupliciter autem potest esse excessus, vt docet D. Thomas a. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneę: idque vel quia per se sunt peccata; (vt cùm ludi iocíve causâ quis vtitur verbis vel factis obscœnis, vel proximo noxiis) vel quia sunt sacra, & maiorem reuerentiam postulant. Quòd si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit letalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinẽtur. Si autem illa per se tantùm sint venialia, erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam letalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, vt rectè Caiet. art. 3. Secùs si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque est venialis; nisi fortè esset magnus excessus, ita vt grauis videretur irreuerentia.

Vitia opposita eutrapeliæ. Excessus dupliciter. 1. Ex specie actionis.

Secundò, Potest esse excessus ex circumstantiis, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ; vt si propter dignitatem dedeceat personam sic ludere. sic aleæ lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo, recreationis causà interdum fiat; quia vsus permittit. neque etiam si ob pecuniã; modò scandalum absit, & de ea liberè possint disponere. Secùs tamen si aleæ sint dediti. de quo vide sup. lib. 2. cap. 56. dub. 1. & Nauarrum in Enchiridio c. 20. num. 3. Ob eamdem causam illicitus est illis laruarum vsus, quamuis non videatur peccatum mortale, si scãdalum & prauus finis absit, vt indicat Caietanus in Summa, v. Laruarum vsus. Secundò, Ratione loci, vt fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri; sicut vetitum est de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem. 12. de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis; vt si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum, & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: vt docet Nauar. cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludus enim etsi operosus sit & laboriosus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & similes, tamen non est opus seruile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis; vt si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Silu. v. Ludus. q. 4. & alios quosdam. quorum ratio est, quia cùm ludus natura sua ad recreationem & animi quietẽ referatur, abusio est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, vtpote acquisitum per id, quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius, vt suprà lib. 2. cap. 26. dub. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit cõtractum, éstque illius executio. Itaque possunt eo sic vti, qui rerum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum, illo ad lucrum vti, plerumque tamen quando quis ad talem finem

98 *2. Ex circumstantiis.*

vtitur,

vtitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tūc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vsurpari. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continétur) probibitus erat ob varia incommoda, quę inde sequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent, quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habēt, vt est ludus latrunculorum, pessimi sunt ad finem ludi, vt Caietanus ait, ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiusmodi numquam vetiti; quia vitatio otij maximè necessaria. Sextò, Ratione modi; vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi, de quo suprà lib.2.cap.16.d.2.

Peccatur defectu.

99 Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam prę austeritate animi non vult admittere. Secundò, Quando aliis sua austeritate molestum se exhibet, honestos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitiū minus est peccatum quàm excessus: sicuti minus malum est nimis aspernari voluptates, quàm nimis easdem sectari. Tales vocat Aristoteles lib. 4. ethic. cap. 8. σκληροὺς καὶ ἀγρίους, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles.

DVBITATIO XIV.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D. Thomas q.169.

100 Sicut circa motus & gestus externos, tum in seriis, tum in ludicris, versatur quædam virtus & vitium, eò quòd secundùm normam rationis vel contra temperari possunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam, quæ est species modestiæ, & vocari potest *modestia cultus*. Ea sic definiri potest: *Modestia cultus est, qua in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel sic: *qua decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu seruat.*

Materia.

101 Materia huius virtutis est, remota quidem externus apparatus, consistens maximè in cultu ornatúque corporis, domus, supellectilis, & conuiuiorum: proxima verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vtimur.

Forma.

Forma verò, quam huic materię imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem, ad tempus, locum, negotium præsens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt cōgruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex affectu honestatis, quæ in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Peccatur dupliciter.

Peccari contra hanc virtutem circa eamdem materiam potest per excessum, & defectum.

1. Per excessum.

Si contra consuetudinem vel supra statum.

Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptæ consuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuiis, in vestibus, & similibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriæ abhorrens: & quidquid in loco vbi viuit, censetur supra conditionem status; vtrumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quòd turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens*, vt dicit D. Augustinus lib. 3. confess. cap. 8.

102 Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiosè, deliciosè, vel luxuriosè vtitur. vnde D. Augustin. l. 3. de doct. Christ. cap. 12. ait: *In omnibus talibus* (scilicet externis) *non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.* Et infrà: *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur; sed ex causa vtendi, & modo appetendi vel probandum est vel improbandum quod facimus.* Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines, vel delicias apud se (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest: quia est corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias.) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

Si ex affectus inordinatione.

103 Ex parte agentis affectus est inordinatus, quādo nimium studium in huiusmodi rebus ponitur; vt sæpè faciunt feminæ, aliquot horas in se ornādis ponētes: & molliculi iuuenes vt femina compti. hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed hæc inordinatio rarò est sola; quia ferè semper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur.

104 Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiæ; cùm quis præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt si ex vilitate cultus quæratur vana gloria, quod ad hypocrisim pertinet. De quo D. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 19. *In hoc*, inquit, *capitulo maximè aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam, & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit.* Idem lib. 3. de doct. Christ. cap. 12. *Quisquis*, inquit, *rebus prætereuntibus restrictiùs vtatur quàm sese habent mores eorum cum quibus viuit, aut temperans, aut superstitiosus est.* *Superstitiosum* vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, qua ille ad vanam gloriam abutitur.

2. Per defectum.

105 Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus feminarum per pigmenta & comam appositititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gēmata, per nouas vestium formas; præsertim si his vtātur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. Videtur enim talis excessus per se esse letalis, etiamsi nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum, quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volūt; quod in iniuriam cedit auctoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt: nam 1. Pet. 3. sic dicitur: *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorúmve cultus,* vbi

De ornatu feminarum.

Cur videri possit peccatum mortiferum.

vbi prohibetur cultus, id est, ornatus (Græcè κόσμος) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Glossa ex Cypriano: *Serico & purpura induta Christum sincerè induere non possunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1. ad Tim. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato,* (id est, decoro) *cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus libro de disciplina & habitu virginum: *Ceterùm,* inquit, *si in te sumptuosius comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas, vt, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus præbeas: excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica.* vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solùm scandalum, sed etiam contra castitatem.

Ars fucandi inuentum dæmonum.

Idem docet, artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. *Illi,* scilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptela sua impugnatione docuerunt.*

Fit iniuria Deo.

Deinde ostendẽs per hoc Deo fieri iniuriam, ait: *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia Dei opus est omne quod nascitur, diaboli quodcumque mutatur.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, si quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam?*

Peior adultera.

Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris. & infra: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum, capillos tibi flammeos auspicaris.*

Non potest videre Deum.

& paulò pòst: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura.* Quæ omnia indicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & feminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc:* atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentorum, ergo &c.

Sententia quorumdam.

106 Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, num. 3. 4. & 6. citátque Alexandrum Halensem.

Contraria verior.

Sed contraria sentẽtia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fouere corpus, & contra iniurias aëris defendere.

Quadruplex finis vestium.

Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud est necessitatis, hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundùm suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis,

Dico Primò. Quiuis potest petere & procurare cultũ corporis, non solum necessarium ad corporis fomentum & tegumẽtum; sed etiam ad sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, Quia hoc est laudabile: contrarium verò dedecorosum. Dictat enim ratio, vt in vita politica membra singula in suo ordine se aliis accommodent, vt aptè sibi mutuò respondeant & decorè inter se versari possint. Item vt suum statum in Repub. ornent. Hinc viri nobiles & Magistratus vtuntur splendidioribus vestibus quàm alij, vt suam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent sacerdotes pretiosum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius cui seruiunt. 107

Ornatus decori.

Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intẽdere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè posse se ornare, vt conseruent decentiam sui status;* (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere vt placeant viris.* Vbi apertè præter ornatum necessarium ad decorum status, permittit ornatum, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. num. 18. & sequentibus, & alij passim. 108

Ornatus pulchritudinis.

Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula, ita in feminis pulchritudo, vt à viris suis amẽtur, eósque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: vnde natura pulchritudinem in feminis posuit, tamquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij cõiugalis, & delectabilioris conuersationis: ergo femina potest eam desiderare ac procurare, & si minor sit, arte iuuare & augère, ita tamen vt in ca re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere viro suo placere, & ea de re esse solicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro:* atqui inter cetera, quibus maximè viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur, etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, ornamẽta pulchritudinis sibi posse adsciscere, vt virorum adspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas, nam iusta ratio subest: secùs est in iis, quæ nubere nolunt, præsertim si votum non nubendi habeant: hæ enim non possunt se, vt viris placeant, ornare, quia causam ad hoc non habẽt. imò hoc esset illis dare incentiuum peccandi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex diuo Augustino epist. 73. ad Possidium: *Nolo,* inquit, *de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam: nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.* vbi non vult huiusmodi ornamenta facilè prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his vti possint, sed iis tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio vtendi.

Si tamen istæ sese ornent non vt à viris concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchras, & 109

lauden

laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè, vt apertè docet D. Thomas & Caietanus locis citatis, Siluester v. Ornatus, quæst. 4. Rosella num. 12. Fumus num. 1. Nauarrus cap. 23. num. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, Quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solùm iactantiam & vanam quamdam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solùm ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile, quia feminarum est, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud:

Sint procul à nobis iuuenes vt femina compti.

110 Dico Tertiò, Excessus in hoc ornatu per se nõ est peccatum mortale, sed solùm veniale. Ita expressè diuus Thomas & Caietanus suprà, & reliqui locis citatis.

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel vsu illius, (seposita omni alia malitia extrinseca) nõ est nisi peccatum veniale, vt patet in appetitu & vsu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti quod infert, priuando vsu rationis, &c. atqui esse pulchrum, lautum, splendidum in cultu corporis, per se non est malum, sed indifferens: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum, non est mortifera, sed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis vtendísque temporalibus plerumq; solent committere: difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis, neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

111 *De pigmentis.* Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur. quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est propriè fictio, nisi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem esse natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, sed solùm vt sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa vnde id proueniat. vnde etiam fieri potest vt sine peccato vtantur. Primò, Causâ tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat; nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etsi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt D. Augustinus loquitur, sæpè tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis causa subsit: sicut Iudith & Esther omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adscititiam esse natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permissa, & vsus istorum est adeò frequens, vt intuentes facilè illud artis mangonium possint suspicari: tum quia etiamsi deceptio esset intenta, parum interesset, cùm sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem, eíque varios colores inducere, non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hic est mali, nisi ratione excessus in affectu & vsu rei indifferentis: qui in re non est peccatum mortiferum, vt ostensum est. Idem dicendum de vsu comæ adoptiuæ, futilísque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet, ita etiam capillis humanis arte compositis.

De vsu vestis pretiosæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horúmque multitudine & varietate, eadé ferè est ratio, excessus enim in his solùm est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se peccatum mortale, ita nec in illorum vsu. Nec refert, etiamsi forma sit noua, & non vsitata eo loco: quia etiamsi maius tunc sit peccatum, eò quòd aliis datur exemplum vanitatis; non tamen est per se mortale, ob rationem supradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant, quia illæ formæ per se malæ non sunt, & bonum vsum habere possunt, etiamsi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

Dico Quartò, Potest tamen in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ. 112 *Quando sit peccatum mortiferum.*

Primò, Ratione mali finis, vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui, vt si talis excessus esset vetitus aliqua lege sub pœna excõmunicationis, eáque seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem nõ grauem, non erit plus quàm veniale: imò credibile est, plerasque leges ciuiles de huiusmodi, quæ passim variis locis habentur, esse solùm pœnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione scãdali, vt si quis vteretur veste adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis tegerẽtur: id enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secùs est in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant, præsertim vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta cẽsetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere vbi id non est consuetum, insolita enim magis mouent: & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi est recepta, tamquam illicitum libidinis esset abroganda, vt DD. monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad praua desideria prouocandi, vt rectè prædicti DD. tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nam multò magis prouocat quàm artificiosa, cùm natura longè superet artem. Itaque etiamsi femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcircò sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is qui à multis odio habetur, nõ tenetur à publico abstinere vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, Quia ornatus iste solùm remotè ad malum prouocat: ergo nõ tenetur ab eo abstinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abstinere deberet, (cùm illa occasio sit perpetua & vniuersalis,) quod nimis 113 *Ornatus scandalosus.*

mis graue esset humanę conditioni. sufficit igitur vt ei peccatum proximi displiceat: & illius salutē non contemnat. Et cōfirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, nō ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secus si aliquo casu ad breue solùm tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postularet vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui aliquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt si quis ita propter ornatum se extollat, vt proximos despiciat, vel affectu ornatus proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizetur, an non.

Quintò, Ratione effectus, vt si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi eleemosynam, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus, si nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: siue vt paratus sit propterea mortiferè peccare: qui modus ceteros ferè complectitur.

154 *Respondetur ad rationes.* Nunc ad rationes respondendum. Ad Primam: Patet responsio ex dictis; ostensum enim est, id per se non esse scandalosum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, sed solùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ. vel operis Dei, quà Dei est, sed supplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturę, quà naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant, vel si continent præceptum, agitur de illis, quæ se ornabant vt aliis placerent, vt notat D. Thomas ex Glossa: vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Thomas ad secundum ait, vel quæ id faciebant cum cōtemptu salutis proximi, quomodo primum eius testimonium videtur intelligendum. Addo, illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi moderationem fuisse magis necessariam, ideóque potuisse à Prælatis Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam: Vsus vestis alieni sexus non est intrinsecè malus: vnde ob causam iustam fieri potest, verbi gratia, si alia desit, vel opus sit se occultare ab hoste, vel causâ repræsentationis, vt in comœdiis, si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij, quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide D. Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem sui status; (*nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fucus mendax: non auri vestisque pompa, sed mores boni sunt*, vt ait diuus Augustinus epist. 73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere denegata ei absolutione; nisi constet abundè connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Hactenus de temperantia: atque hîc esto finis totius de Virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

APPEN

APPENDIX
AD
DVBITATIONEM XXIII.
CAP. XX. LIB. II.
DE
MONTE PIETATIS.
OCCASIO SCRIPTIONIS.

VM Sereniſſimus ALBERTVS Auſtriacus Belgij Princeps initio ſui Principatus videret populum vſuris grauatum; vt illum, quantum pro ratione temporis poterat, ſubleuaret, primùm conſtituit, vt publici vſutarij, qui 33. in centum exegerant, deinceps tantùm 22. acciperent. In quem finem remiſit eis penſionem aliquot millium aureorum, quam quotannis Principibus Belgij, nomine mulctæ aut vectigalis cuiuſdam, ſoluere conſueuerant. Deſideranti deinde adhuc magis ſubditos ſubleuare, ſuggeſtum eſt conſilium de Monte Pietatis inſtituendo: & cùm eam ad rem parum gratuiti ſubſidij ad manum eſſet, neque ſpes affulgeret aliquid conſequendi, quod tanto operi etiam inchoando ſufficeret, propoſita fuit ea ratio, vt magna quædam pecuniæ ſumma ad cenſum acciperetur, cuius canonem Mons ex ea conflatus penderet ad ratam nummi 16. & à mutuatariis recuperaret. Poſt ſerium examen ſcitam hanc rationem cenſuerunt aliquot Belgij Prelati, duo nempe Archiepiſcopi, & ſex Epiſcopi, qui Mechliniæ anno 1617. conuenerant. Cùmque vir induſtrius D. VVenceſlaus Coberger Architectus Sereniſſ. Principis formulam minutatim concepiſſet, qua domus idonea emi, inſtrui, & pecunia comparari atque adminiſtrari poſſet, ea à quibuſdam Prælatis & Theologis examinata in præcipuis articulis (minutioribus quibuſdam peritorum mercatorum iudicio relictis) tamquam Reip. vtilis, pauperibus ac egentibus opportuna, & à pietate commendabilis probata eſt 16. Nouemb. 1619. nec non à Principe, habito Conciliorum & aliorum Doctorum virorum iudicio, tamquam talis admiſſa. Quare etiam quibuſdam in locis, non ſine multorum gratulatione, in vſum eſt deducta.

Quidam verò cùm viderent rem procedere, vt eam diſturbarent, per Aduocatum quemdam Conſultationem à Doctoribus nonnullis elicuerunt, quâ oſtenderetur, Montem Pietatis ex pecunia ad cenſum accepta, quâ domus aptaretur & mutuum petentibus ſubueniretur, ita vt cenſus illius annuum onus in mutuatarios deuolueretur, non poſſe inſtitui abſque vſuræ iniquitate. Neque id mirum videri debet, quia etiam tempore Conc. Lateran. ſub X. non defuerunt aliqui Doctorum, qui omnes Montes, in quibus vel pro miniſtris, vel pro conſeruatione rerum Montis aliquid ſupra

ſortem acciperetur, condemnabant vſurariæ iniquitatis, vel certè tanquam ſpeciem mali habentes. Quorum ſententiam etſi idem Leo X. Pont. cum Concilio improbet, laudat tamen zelum iuſtitiæ, quem illi Doctores habebant; ne vorago vſurarum ſub ſpecie Montis Pietatis aperiretur.

Poſt hæc rogatus, vt ego etiam ſententiam meam ſcripto aperirem, detrectaui primùm, quoad potui, quòd ſatis clarè viderer ea de re in Opere de Iuſtitia & Iure lib.2.c.20.dub.23.ſcripſiſſe:ſed cùm audirem, doctrinam illam meam, quam D. VVenceſlaus ſecutus erat, ſuggillari; & ſcirem hac ratione gratum me facturum iis qui tale adminiculum Reip.deſiderabant,& veritati patrocinaturum, ceſſi petentibus; & duas quæſtiones, in quibus præcipua difficultas verſari videbatur,reſolui.quæ reſolutio,cùm ad manus Doctorum qui aliter ſenſerant, veniſſet, ab illis ſtudioſè eſt refutata. Ad quam refutationem reſpondendum etiam mihi fuit,ne veritas, rationibus aliter ſentientium oppreſſa,cum damno boni communis,in tenebris vel in ambiguo maneret. Et quia vir doctiſſimus Balthaſar Moretus Typographus quintam editionem Operis noſtri de Iuſtitia & Iure ſuo prælo adornabat, viſum fuit amicis eruditis, vt tota hæc Diſputatio per modum Appendicis ad Dubit. 23. c. 20. lib. 2. vbi agitur de Monte Pietatis, adiiceretur; vt ſi qui fortè in aliis prouinciis ſimile quid velint inſtituere, aliis mediis non ſuppetentibus, poſſint hinc colligere, prædictam rationem eſſe ſecuram. Calcar addidit idem Sereniſſ. Princeps, qui, pro ſuo in horum Montium erectionem & felicem progreſſum affectu ac ſtudio, operam hanc meam, gratam ſibi fore, ſignificauit.

Fuit ante annos circiter 20. ſimilis quædam in Belgio controuerſia de triplici contractu inito cum mercatore, de quo agitur l. 2. c. 25. dub. 3. quem licèt Nauarr. de vſuris n. 32. & in Manuali c. 17. n. 254. & alij graues DD. probent, multi tamen cenſebant illicitum & vſurarium: quæ ſententia ſi ſequenda fuiſſet, non parum incommodi negotiis regiis bonóque publico attuliſſet. nam pecunia, quæ ſingulis menſibus à mercatoribus in belli ſumptus numeranda erat, parata eſſe ſuo tempore non potuiſſet; & vſuræ quas mercatoribus Rex ſoluere debuiſſet, longè fuiſſent grauiores. Nam mercatores omnem pecuniam ex variis & longinquis locis per cambia trahere debuiſſent: cambiorum autem ratio longè grauior eſt, quàm triplicis contractus. Sanè cùm bono publico nati ſimus, non video, cur non conueniat, in magnis rerum anguſtiis, vbi aliæ rationes commodiores non ſuppetunt, vti ſententia probabili,ad bono publico ſubueniendum. Longè maior difficultas eſt circa iuſtitiam cenſuum perſonalium (quales plerique ſunt, quibus Belgium, Germania & Gallia vtitur) tum propter Bullam Pontificiam, tum propter rationes morales;& tamen iſti non oppugnantur. Quin imò illi ipſi, qui Montes hos & triplicem contractum oppugnant, huiuſmodi cenſus libenter emunt: nec immeritò,cùm probabili ratione nitantur,nec Bulla,quâ parte contrarium diſponit, fuerit hîc vnquam vſu recepta.

Ad maiorem autem diſputationis lucem, inſerendam hîc duxi Bullam Leonis X. Pont. ex Conc. Lateran. ſeſſ. x. ex qua deſumuntur argumenta contra noſtram doctrinam.

LEO

LEO EPISCOPVS
SERVVS SERVORVM DEI,

Ad perpetuam rei memoriam, facro approbante Concilio.

NTER *multiplices noſtræ ſollicitudinis curas, illam in primis ſuſcipere pro noſtro paſtorali officio debemus, vt quæ ſalubria & laudabilia, ac Catholicæ fidei conſona & bonis moribus conformia, noſtro tempore non ſolùm enucleentur, verùm etiam ad poſteros propagentur: & quæ materiam ſcandali præbere poſſent, penitus ſuccidantur & radicitus extirpentur, nec pullulare vſquam ſinantur, ea in agro Dominico & vinea Domini Sabaoth dumtaxat conſeri permittendo, quibus fidelium mentes paſci ſpiritualiter poſſint, eradicatis zizaniis, & oleaſtri ſterilitate ſuccisa. Sanè cùm olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologiæ Magiſtros, ac Iuris vtriuſque Doctores, controuerſiam quamdam, non ſine populorum ſcandalo & murmuratione exortam, & nuper his diebus innouatam eſſe comperimus*, circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, *qui Montes Pietatis vulgò appellantur, quique in multis Italiæ ciuitatibus ad ſubueniendum per huiuſmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vſurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum Magiſtratibus, & aliis Chriſti fidelibus ſunt inſtituti, atque à ſanctis viris, diuini verbi præconibus & laudati & perſuaſi, ac à nonnullis etiam Summis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probati & confirmati*; ſintne præfati Montes à Chriſtiano dogmate diſſonantes, vel non, vtraque parte diuerſimodè ſentiente atque prædicante: *nonnullis etiam Magiſtris & Doctoribus dicentibus, eos Montes non eſſe licitos, in quibus aliquid vltra ſortem pro libra, decurſo certo tempore, per miniſtros huius Montis ab ipſis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vſurarum crimine iniuſtitiáve, ſeu aliqua certè ſpecie mali, mundos non euadere: cùm Dominus noſter, Luca Euangeliſta atteſtante, aperto nos præcepto obſtrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra ſortem ſperare debeamus. Ea enim propria eſt vſurarum interpretatio*, quando videlicet ex vſu rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo ſumptu, nullóve periculo, lucrum fœtúſque conquiri ſtudetur. *Addebant etiam iidem Magiſtri & Doctores, in his Montibus neque commutatiuæ neque diſtributiuæ iuſtitiæ fieri ſatis, cùm tamen iuſtitiæ terminos contractus huiuſmodi excedere non debeant, ſi debeant approbari: idque præterea probare nitebantur; quia impenſæ pro huiuſmodi Montium conſeruatione, à pluribus (vt aiunt) debitæ, à ſolis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur; pluráque interdum vltra neceſſarias & moderatas impenſas, non abſque ſpecie mali ac incentiuo delinquendi*, quibuſdam aliis perſonis (*vt inferre videntur*) exhibeantur. *Aliis verò pluribus Magiſtris & Doctoribus contrà aſſerentibus, & in multis Italiæ Gymnaſiis verbo & ſcripto conclamantibus, pro tanto bono, támque Reip. perneceſſario*, modò ratione mutui nihil petatur neque ſperetur; *pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impenſarum videlicet miniſtrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium, abſque Montium huiuſmodi lucro, idque moderatum & neceſſarium, ab his, qui ex huiuſmodi mutuo commodum ſuſcipiunt, licitè vltra ſortem exigi & capi poſſe nonnihil licere: cùm regula Iuris habeat*, quòd qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debeat, *præſertim ſi Apoſtolica accedat auctoritas. Quam quidem*

sententiam à fel. record. Paulo II. Sexto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt. Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportunè prouidere volentes, alterius quidem partis iustitiæ zelum, ne vorago aperiretur vsurarum, alterius pietatis & veritatis amorem, vt pauperibus subueniretur, *vtriusque verò partis studium commendantes: cùm hæc ad pacem & tranquillitatem totius Reip. Christianæ spectare videantur, sacro approbante Concilio, declaramus & definimus*, Montes Pietatis antedictos, *per Respublicas institutos, & auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in* quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem, *vt præfertur*, pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem, absque lucro eorumdem Montium recipitur, *neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque vllo pacto improbari; quinimò meritorium esse ac laudari & probari debere tale mutuum, & minimè vsurarium putari, licereque illorum pietatem & misericordiam populis prædicare, etiam cum Indulgentiis à sancta Sede Apostolica eam ob caussam concessis: ac deinceps alios etiam similes Montes cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse.* Multò tamen perfectius, multóque sanctius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur; *hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus, si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensæ, vt* ad leuiorem æris soluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat. *Ad quos, cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, Christi fideles maioribus Indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem Religiosos & Ecclesiasticas ac sæculares personas, qui contra præsentis declarationis & sanctionis formam de cetero prædicare seu disputare verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis latæ sententiæ pœnam, priuilegio quocumque non obstante, incurrere volumus: Non obstantibus præmissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Data Romæ in publica sessione in Lateran. sacrosancta Basilica solemniter celebrata, Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo quintodecimo, 4. Nonas Maij, Pontificatus nostri anno tertio.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm Principis auctoritate possit erigi in aliquo oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à mutuatariis exigatur non solùm quantum præcisè necessarium ad expensas ministrorum Montis, sed etiam quantum vlteriùs necessarium ad solutionem pensionum annuarum, quibus grauatur Mons pro pecunia ad censum accepta?

1 *Sententia quorumdam DD. negat. Eorum argumenta.*

VIDAM putant, talem Montem institui non posse, nec ampliùs posse exigi quàm præcisè necessarium sit ad impensas ministrorum.

Primò probant, quia Leo X. in Concilio Lateranensi sess. 10. ait: *In Montibus Pietatis pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas & aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem absque lucro eorumdem Montium, recipitur.* Quibus verbis volunt significari, in nullo Monte Pietatis posse quidquam accipi nisi pro ministrorum victu & vestitu, & aliis quæ ad *ministrorum* indemnitatem pertinent. illa enim verba, *Et aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate,* non tangunt nec respiciunt (vt ipsi dicunt) res, conseruationem, & indemnitatem *Montium*, sed *ministrorum*, qui proximè prænominati sunt: quorum victus designatur nomine *impensarum*; vestitus vero & quæ eò pertinent, nomine *aliarum rerum.*

2 Confirm. Primò, quia hunc sensum requirit, quod in textu dicitur, *ad solas ministrorum impensas*, &c. Nam si ad Montis etiam rerúmque ipsius conseruationem, iam non ad solas ministrorum impensas, nec ad eorumdem indemnitatem, prout dixit Pontifex, *dumtaxat.*

Confir. Secundò, quia circa finem Diplomatis nulla aliarum rerum facta mentione dicitur, *Perfectius & sanctius fore, si, qui erigunt Montes, aliquos census assignarent, quibus si non omnino, saltem media ex parte huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensæ,* &c. id enim argumento est, superiora de solis ministrorum impendiis, rebus, indemnitate procedere. alioqui enim, ne semiplena esset definitio, dicendum fuisset, *quibus media ex parte huiusmodi Montium ministrorum, aliarúmque rerum ad Montes spectantium, soluantur impensæ.* Ex quibus inferunt, nihil accipi posse ad subleuanda onera Montium, v. g. reparationum, munitionum, censuum, ac redituum; quia hæc, ministrorum impensas eorúmque res non ingrediuntur.

3 *Secundum argumentum partis negantis.* Secundò probant, quia vetuit Pontifex ad lucrum Montis supra sortem quidquam accipi à mutuatariis: atqui pecunia à Monte ad reditus accepta, reducitur ad lucrum Montis, quia per ipsum augetur & increscit Montis aceruus. Ergo non potest Mons quidquam accipere à mutuatariis pro solutione pensionis annuæ redituum.

Tertium argumentum. Tertiò probant, quia Summus Pontifex in illa Bulla vetat institui Montem Pietatis absque auctoritate Sedis Apostolicæ: atqui Mons de quo agitur, non habet hanc approbationem, quia petita non est, ergo etiam hac ex parte est illicitus.

Hæ ferè sunt rationes prioris scripti illorum Doctorum qui Montem improbant.

Verùm his non obstantibus amplectenda nobis videtur pars affirmans, quam Vsus & Ratio manifesta cōfirmat. Nam in Italia dicuntur emi census super Montibus, quorum pensiones annuæ soluantur ex taxa mutuatariis constituta, sicut & impensæ ministrorum. 4 *Pars affirmās tenenda.*

Eamdem doctrinā tradidi & probaui in Opere de Iustitia & Iure, quod à doctissimis viris in Italia, Hispania, & Belgio fuit examinatum & probatum: nec vmquam audiui eam hactenus fuisse reprehensam, etiamsi octies diuersis in locis fuerit Opus istud excusum.

Ratio istius doctrinæ est, Quia quicumque gerit negotium aliorum, potest se seruare indemnem, præsertim si id faciat publica auctoritate. 5 Atqui Præfectus Montis accipiendo pecuniam sub onere census ad mutuandum cuilibet è communitate id petenti, negotium gerit alterius, nēpe totius communitatis, & ex mandato illius agere censetur: non enim in suam vtilitatem illam accipit, sed in commodum totius communitatis, & omnium qui pecunia in illa communitate eguerint. Ergo communitas debet illum seruare indemnem, soluendo annuas pensiones illorum redituum. Cúmque illa pecunia non ita accepta fuerit in commodum communitatis, vt directè & primò prodesset toti communitati, sed omnibus qui ex illa communitate futuri essent in aliqua pecuniæ paratæ inopia, (quæ cuilibet obtingere potest;) æquum erat, vt non ipsa communitas tota, sed illi soli qui mutuum essent petituri, ad hanc solutionem concurrerent; sicut etiam hi soli concurrunt ad stipendia ministrorum.

Confirmatur; Quia certissimum est, in Monte posse accipi à mutuatariis quantum necesse est ad impensas ministrorum: id enim definitum est à Leone X. quod intellige, nisi aliàs sit aliqua fundatio, vnde suppetant hi sumptus in totum, vel in partem. Cuius rei non est alia ratio, quàm quòd ministri isti sint constituti in commodum mutuatariorum, & in nullum alium finem; ergo similiter poterit accipi à mutuatariis, quantum necesse est ad soluendas pensiones redituum, cùm hi in solùm commodum ipsorum sint constituti. qui enim commodum sentit, etiam onus sentire debet, vt Regula Iuris decernit. qua Regula Summi Pontifices, qui secundam sententiam in Bulla positam approbarunt, moti videntur; cùm nulla alia ratio adferatur. Hæc autem Regula sicut locum habet in stipendiis ministrorum, ita etiam in solutione pensionum: sicut enim debent contribuere ad stipendia ministrorum, quia per illorū ministerium commodum percipiunt; ita etiā debent cōtribuere ad solutionem pensionum redituum, quia ex pecunia illorum percipiunt commodum, vnde frustrà quis hîc discrimen imaginetur. 6 *Soli mutuatarij concurrere debent ad solutionem redituum illorum.*

Idem manifestè conuincitur ex Bullæ verbis, 7 *Probatur conclusio ex verbis Bullæ.*

quæ non solùm concedit accipi quod est necessarium ad impensas ministrorum, sed etiam quidquid est necessarium ad impensas rerum omnium, quæ necessariæ ad illorum Montium cõseruationem, atqui solutio pensionũ eorũ redituum, quibus Mons grauatur, est necessaria ad conseruationem Montium; quia sine reditibus, vt supponitur, pecunia haberi nequit, quæ mutuò detur; nec ipse Mons potest existere, saltẽ illis initiis, donec aliqui piis legatis vel donationibus illos locupletẽt.

8 Id ex verbis Bullæ conuinci patet. Postquam enim Pontifex retulisset primam sententiam, quæ erat quorumdam Doctorum, qui damnabant omnes tales Montes, in quibus aliquid vltra sortem à mutuatariis acciperetur, siue pro stipendiis ministrorum, siue pro aliis operibus, subiicit secundam his verbis: *Aliis verò pluribus Magistris ac Doctoribus contra asserentibus, & in multis Italiæ gymnasiis verbo & scripto conclamantibus, pro tanto bono tamque Reipub. pernecessario, modò ratione mutui nihil petatur neque speretur: pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impensis videlicet ministrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium (absque Montium huiusmodi lucro) aliquid moderatum & necessarium, ab his qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licitè vltra sortem exigi & capi posse nonnihil licere; cùm Regula Iuris habeat, quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, præsertim si Apostolica accedat auctoritas.* Neque dici potest, hanc sententiam solùm à Pontifice narrari & referri, non autem approbari; quia expresse Pontifex addit, quòd Auctores huius sententiæ eam approbatam ostendunt à quinque Summis Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, eámque ipse à pietate & veritate commendat. Verba Pontificis sunt: *Quam quidem sententiam à felicis record. Paulo II. Sixto IV. Innoc. VIII. Alexand. VI. Iulio II. Rom. Pontificibus prædecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotis & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis, & Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt.*

9 Secundò colligitur ex ipsa definitione, vbi repetuntur eadem verba: *Sacro approbante Concilio declaramus & definimus, Montes Pietatis antedictos, & auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum, ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad eorum conseruationem (vt præfertur) pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem absque lucro eorumdem Montium recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque vllo pacto improbari, quin imò meritorium esse, &c.*

10 Neque dici potest, *per ministrorum impensas* intelligi solùm victum ministrorum; *per impensas aliarum rerum* intelligi ea quæ necessaria sunt ad vestitum, & quæ eò pertinent. Hæc expositio non est probabilis; quia talis restrictio & vsus illarum vocum est insolitus: totum enim stipendium ministrorum vocatur *impensa ministrorum*, neque enim solet distingui stipendium pro victu, pro vestitu, pro lecto, pro medicamentis, &c. Deinde manifestum est, illa verba, *& aliarum rerum ad eorum conseruationem (vt præfertur) pertinentium*, non posse intelligi de *conseruatione ministrorum*, sed necessariò intelligenda esse de *conseruatione Montium*. ministri enim satis pro se conseruandi solliciti erunt; & si discedant, facilè alij inuenientur: sed magna sollicitudo adhibenda vt ipse Mons cõseruetur, ne videlicet vel à furibus, vel ab igne, vel alio modo vastetur & pereat. Idem colligitur ex verbis illis *vt præfertur.* antè enim nulla facta erat mentio conseruationis ministrorum, sed solius Montis, vt patet ex verbis secundæ sententiæ suprà positis: item ex illis *pro illorum indemnitate dumtaxat*: quod non de indemnitate *ministrorum*, sed *Montium* intelligitur, vt manifestum est; tum ex secunda sententia, cuius verba hîc repetuntur à Pontifice, tum ex illis verbis definitiuæ, *pro eorum impensis & indemnitate*: vbi *τὸ eorum* referendum est ad *Montes*, non ad *ministros*. Denique hæc res per se adeò videtur perspicua consideranti, vt superuacaneum sit eam conari probare. Solùm opus est, vt cum iudicio verba ipsa legantur.

11 Ex his planè concludo, non videri dubitandum, quin sicut exigi potest à mutuatariis (seruata debita proportione) quantum opus est ad integra stipendia ministrorum; ita etiam exigi posse quantum opus est ad solutionem pensionum annuarum, quæ debetur ratione redituum, quibus conflata est pecunia: quæ omnia intelligo, supponendo, *quòd alia ratione pecunia, quæ mutuò detur, haberi nequeat*: nec ministris alia ratione iusta stipendia possint persolui.

12 *Respons. ad primam rationem pro sententia aduersa.* Ad primam rationem pro sententia contraria allatam respondeo, Nullo modo ex illa Bulla colligi, non posse quidquam accipi, nisi pro expensis ministrorum. Imò contrarium clarè colligitur, vt ostensum est, nimirum posse, accipi quidquid necessarium est ad impensas earum rerum, quæ pertinent ad Montium conseruationem, & vt ipsi Montes seruentur indemnes.

Ad primam confirm. Ostensum iam est, non agi ibi de conseruatione *ministrorum*, sed ipsorum *Montium*. & sensus est, posse accipi quantum necesse est ad solas ministrorum impensas (id est ad sola stipendia debita) & ad impensas earum rerum quæ pertinent ad conseruationem Montium, eo dumtaxat fine, vt montes seruentur indemnes, non vt lucrum captent. id enim significat paragraphus, *pro illorum indemnitate dumtaxat.*

13 *Ad secundam ratio. ion.* Ad secundam confirm. Non fuit necesse vtrumque repetere: idem enim vtriusque est iudicium.

Ad secundam rationem. Sicut nemo fit ditior dum onerat se reditu, (sic enim homines fiunt pauperiores potiùs, quàm ditiores, vnde nemo nisi coactus id facit:) ita Mons per hoc non censetur fieri ditior, etiamsi aceruus pecuniæ crescat. Accedit, quòd illa pecunia non accipiatur in commodum alicuius priuati, sed in commodum communitatis, quasi à gestore negotiorum. Vnde par est, vt à communitate, nempe per eos qui huius commodi sunt participes (seruata proportione debita) hoc onus feratur, iuxta Regulam Iuris: *Qui sentit commodum, onus quoque sentire debet.*

14 *Ad tertiam.* Ad tertiam, Nusquam vetat Pontifex institui Montes Pietatis absque consensu vel approbatione Sedis Apostolicæ, sed sub excommunicationis latæ sententiæ pœna vetat damnari eos Montes, qui auctoritate Sedis Apostolicæ cum cõditionibus & limitationibus in Bulla expressis probati & confirmati sunt; & definit, alios similes in posterum cum eiusdẽ Sedis approbatione erigi posse. Hinc autem nullo modo colligitur, alios similes vel dissimiles sine approbatione Sedis Apostolicæ erigi non posse. Quæ enim est ista collectio. Pontifex

tifex

risex definit Montes Pietatis eum conditionibus prædictis cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse; ergo sine illa approbatione erigi non possunt? Sicut si definiret, posse vbique terrarum in Ecclesia institui noua beneficia cum approbatione Sedis Apostolicæ; non rectè inde colligeretur, beneficia non posse institui sine eiusdem approbatione.

Nec obstat id expedire ad cautelam, ne sub nomine pietatis irrepant fraudes; quia non omne quod expediens est, præcipitur à Summo Pontifice: multa relinquit iudicio & sapientiæ Prælatorum, qui si, consultis viris doctis, adhuc hærcant, possunt ad suam Sanctitatem recurrere.

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrùm Mons possit ita erigi, vt non solùm id quod est necessarium ad stipendia ministrorum, & solutionem pensionum redituum; sed etiam quod est necessarium ad instructionem domus, exigatur à mutuatariis?

15 *Conclusio affirmatiua.* RESPONDEO breuiter affirmatiuè. Colligitur apertè ex Bulla & ex rationibus suprà allatis. Bulla enim apertè cócedit aliquid exigi pro expensis earum rerum quæ necessariæ ad Montis conseruationem, vt ostensum est. Atqui domus firma & certo modo aptata, est omnino necessaria ad Montis conseruationé, ergo pro illa aliquid exigi potest. Idem conuincit ratio. Nã sicut pro ministrorum opera potest aliquid exigi a mutuatariis, eò quòd sine illa non possint percipere commodum ex Móte, ita etiam poterit exigi quod necessariũ pro instructione domus: quia sine idonea domo non possunt percipere commodum ex Monte. Vtrobique sane eadem est ratio; vtrumque enim est tantum in commodũ petentium mutuum: vnde cùm ex domu commodũ percipiant, par est vt etiam eius onus sentiant.

16 Dices; Si pro his omnibus aliquid exigi potest, nimirũ quantũ opus est vt hæc omnia conseruentur & extent: ergo non erit modicũ, quod ab illis exigetur. Atqui Pontifex solùm dicit posse *modicum* quid accipi. Respódeo: Pontifex nó prohibet quin tantum possit accipi quãtum necesse est, vt Mons indemnis seruetur, etiam si id multum sit; sed loquitur definiendo & declarando, *eos Montes esse iustos & laudabiles, in quibus aliquid moderatum ad expensas ministrorum, & aliarũ rerum pertinentiũ ad conseruationem illorum Montium accipitur.* Hinc tamen nullo modo sequitur, eos esse illicitos, in quibus multum exigitur, *quando expensa annua hoc exigunt.* Imò ex verbis Bullæ apertè colligitur, esse licitum, exigere totum quod necessarium indicatur ad Montis indemnitatem: hoc enim totum, etsi non sit modicum, censetur tamen moderatũ, quod Pontifex tantùm requirit. non enim dicit, *modicum*, sed aliquid *moderatum*, posse accipi, quãuis etiam modicum dici possit id respectu vsurariorum, quas vsurarij publici exigere solent, qui 33, in centum, & quibusdam locis 42. accipiunt.

17 *Rectè dicitur Mons Pietatis, etiamsi exigat id quod necessarium ad indemnitatem.* Dices: Si ad has omnes expensas contribuere debent mutuatarij; quo iure poterit domus ista vocari *Mós Pietatis*? Respondeo: Quia parata est semper succurrere necessitatibus pauperũ & egentium pecunia, in quouis euentu, mutuãdo absque vllo lucro, quod vi & *ratione mutuationis* sit percipiendum, mutuare autẽ egẽtibus, est opus pietatis, etiãsi quis pacificatur de expensis, quas in hunc finem facit. Accedit, quòd Mons ille totus in solũ hunc finẽ sit institutus: itaque cùm finis ipsius sit opus pietatis, meritò dicatur Mons-Pietatis.

18 Ex his patet, à mutuatariis exigi posse, quantũ necesse est quotannis, vt domus firma & idonea habeatur, vt si domus cõstiterit, v.g. 32000. florenorũ qui accepti sint ad cẽsũ, ratione cuius soluẽdi sint quotãnis 2000. floreni ad ratã nũmi 16. poterit auctariũ supra sortẽ à mutuatariis soluẽdũ ita taxari, vt sufficiat ad annuam eorũ solutioné.

Optandum tamen esset, vt domus huiusmodi sũptu publico totius cõmunitatis instituerẽtur, imposito aliquo modico vectigali cereuisiç, vino, vel aliis rebus ad tempus, donec tantum pecuniæ colligatur, quantũ requiritur ad tales domos adornãdas. Si tamen hoc Principi non probetur, eò quòd circũstantiæ tẽporũ id nõ patiantur, modus supradictus seruari poterit, quia non est illicitus. 19

RESPONSIO.

Ad replicationem eorum qui aliter sentiũt.

ETSI rationes suprà à nobis allatæ satis videãtur perspicuæ & efficaces ad sentẽtiã nostrã stabiliendã; nõ defuerũt tamẽ aliqui DD. qui in sua persistẽtes, conati sunt eas cõtrario scripto eneruare. Digessimus illud in aliquot paragraphos, vt magis distincta & dilucida sit responsio. 20

Priusquam tamen rẽ aggrediamur, ne cui fortè singulares in hac doctrina videamur, nõ erit abs re afferre aliquot Auctores, qui apertè nobiscum sẽtiũt: præsertim cùm non desint, qui auctoritate DD. magis ducantur, quam momentis rationum.

Ioan. Azorius Inst. mor. p. 3. li. 5. c. 9. §. Secundò quæritur, de Monte Pietatis agens, hæc habet: *Secundò quæritur, An ciuitas possit compellere ciues, vt contribuant ad Montem, & deinde facere, vt mutuatarij soluant lucrum ciuibus contribuentibus ad rationem quinque pro centum, ita vt mutuatarij soluere cogantur septem pro centum; nimirum quinque ciuibus contribuentibus, & duo ministris Montis pro stipendio ipsorum? Lupus Tract. de vsuris, Comment. 3. §. 3. n. 84. respondet esse hoc licitum, & citat pro hac sententia Laurent. De Rodulphis in c. Consuluit, de vsuris, n. 4. & Lapum Alleg. 137. nu. 1. Alex. in l. Item quia, §. 1. n. 2. ff. de pactis. Abb. in c. In ciuitate, de vsuris, in fine.* Ipse verò Azorius distinguit, & proposito vno modo quem improbat, subiungit alterum, quem probat his verbis: *Circa secundum modum praxis est ista. Ciuitas vendit censum, quem constituit super se & bonis suis, & propter bonum pauperum cogit ciues, vt emant singuli certas portiones, vt ex eorũ pecuniis fiat cumulus Montis; & deinde mutuatarij, vltra id quod soluant pro stipendiis ministrorũ, soluunt quoque quinque pro centum; quia hac est pretio censu, quem ciues emunt. Et hic modus videtur esse licitus. Nam ex parte ciuium contribuentium non est mutuũ, quia nequeũt repetere suas pecunias à ciuitate vel Monte, quia ve-* 21 *Ioan. Azorius.* *Auctores pro nostra sententia.*

re eas dedit vniuersitati vel Monti pro pretio, quo emerunt à ciuitate vel Monte censum ad rationem quinque pro centum. Ex parte vero eorum qui mutuum petunt à Monte, non est aliquod etiam iniustitium; nã licet soluant quinque pro centum, totum hoc est in bonũ ipsorum, & ipsi tenentur vltra sortem totum id dare, quod est opus ad expensas Montis necessarias: inter expẽsas autem est, vt soluatur censualis pensio. Item censualis huiusmodi pensio debet solui ab iis, in quorum commodum Mons est constitutus; & Mons iste non est constitutus in bonum ciuitatis, sed in bonum pauperum & aliorum indigentium, & quandocumque voluerint ministri & Gubernatores Mõtis, possunt redimere pensionem censualem, reddendo singulis ciuibus capitale quod contribuerunt. Hactenus ille.

22 Et lib. 5. c. 22. §. Quartò quæritur, de Montibus Italiæ, quos Pecuniarios vocat, agens, ita quærit & resoluit: *Quartò quæritur, An liceat Montiũ Administratoribus pecunias accipere, ea lege, vt qui eas conferunt, recipiant quatuor vel quinque pro centum quotannis, & deinde Administratores dent mutuum pauperibus, ea conditione, vt aliquid præter sortẽ reddant, vnde satisfiat his qui pecuniæ summas in Montẽ contulerunt: ita vt è mutuatariis quisque, si v. g. centum mutuò acceperit, soluere cogatur præter centum, septem; ex quibus duo vel tria accipiat Mons, vt ministris debitum stipendium soluat, & quatuor vel quinque reddat singulis eorum qui centum in Montem transtulerunt? De hac re magna fuit olim altercatio, &c. sed postea communi consensu recepta est sententia asserentiũ id esse licitum, quandocumque ij qui in Montem Pietatis conferunt, ita dant, vt amplius repetere non possint, quamuis liberum sit Mõtium Administratoribus eas pecuniarum summas reddere, &c. Et reuera ita dicẽdum videtur: quia nulla vsura committitur ex parte ciuium contribuentium in Montẽ, vel ex parte eorũ qui Montis administrationem habent. Nõ ex parte ciuiũ; quia illi pecunias suas mutuas non dant Mõti, quoniam repetere eas amplius non possunt: emunt igitur censum annuum, &c. Nulla itidẽ vsura cõmittitur ab his qui Mõtis bona administrant: quia tametsi exigant à mutuatariis aliquid supra sortem; id tamen non exigunt ratione mutui, sed damni, quod Mõs ipse patitur: nam Mõs sese obligat ad soluendum annuum censũ, &c.* Pro qua doctrina citat varios Auctores.

Sententia communi consensu recepta.

Pensio vbi exigitur ratione mutui.

Nihil clarius aut explicatius pro nostra sententia dici potest. Nec refert, quòd dicat quatuor vel quinque solui conferentibus pecunias in Montẽ, & septem exigi à mutuatariis: hoc enim exempli gratia tãtum affertur. Cùm enim pecunia conferatur tamquã pretiũ census annui, certũ est, iuxta eius opinionẽ, cõferẽtes posse accipere, & Administratores posse quotannis soluere ad ratã nũmi 16. quo census in Belgio emuntur. deinde si impẽsæ aliæ, v. g. domus & ministrorum, ad magnã sũmã ascendãt, posse id omne à mutuatariis recuperari ex auctario, quod vltra sortẽ ab iis exigitur.

23 Eodem loco subdit Azorius aliam quæstionẽ his verbis: *Quæris, an Ciuitas, Resp. vel Princeps volẽs redimere cẽsus annuos in bonis suis impositos, possit ex pecuniarum summa, quam habet destinatam & paratam ad census redimendos, Montem erigere, causa pauperum mutuò indigentium, eo pacto, vt mutuatarij soluant censum annuum, quem censum alioqui Ciuitas soluebat quotannis? Respondeo posse: nam potes tu, v. g. Caio dare mutuos aureos centum, quos paratos apud te habebas ad redimendum censum, ita vt tibi Caium obliges ad soluendum quotannis illum censum, quoad sortem principalem, puta centum, ille tibi reddiderit: tunc enim, quod Caio imponis, non est vi mutui, sed ratione damni, quod pateris, &c.*

Si mutuatarij possunt grauari censu qui non redimitur, eò quòd pecunia in erectionem Mõtis insumatur, poterunt etiã grauari censu qui creatur aut venditur ad Montẽ erigẽdũ. Neque enim hîc apparet differentia, quæ ad rẽ faciat. Si Ciuitas, Resp. aut Princeps id potest, poterit etiã Præfectus aliquis vel Administrator Mõtis, Principis vel Reip. mandato vel auctoritate instructus.

24 Sigismundus Sciaccia tract. de Commerciis & Cambio, §. 1. quæst. 1. num. 461, & seqq. totidem ferè verbis refert & probat hanc doctrinam Azorij, & affinia docet ibidem num 451.

Sciaccia.

25 Valer Reginaldus in Praxi fori pœnit. lib. 25. cap. 11. num. 209. hæc habet: *Vndecimum dubium est, An sit vsura, si in subsidium indigentium, Ciuitas constituat censum, v. g. quinque pro centum, super bonis suis, & cogat ciues singulos certum portionem eiusdem census emere, vt inde fiat pecuniarum cumulus, ex quo accipientes mutuò, supra sortem & taxam pro expensis ad illius conseruationem necessarias, soluant quinque in censum quem ciues emerunt? Ad quod respondetur, non esse vsuram: nam ex parte ciuium contribuentium, non est mutuum, sed emptio census facta iusto pretio; nec ex parte mutuatariorum iniustitia committitur, quo grauentur; cùm in commodum ipsorum institutus sit talis contractus, eisque relinquatur, vti beneficio illius vel non vti.*

Reginaldus.

Hæc est resolutio quæstionis nostræ ferè in terminis: nam quæ in casu ponuntur de censu creato super bonis Ciuitatis, & de ciuibus coactis aut cogendis ad emptionem portionis eiusdem, planè parerga sunt ad id quod hîc controuertitur.

26 Cosm. Philiarcus de offi. facerd. libr. 5. cap. 21. §. Quoad primum, sic ait: *Quoad primum, si Mons mutuaret solis pauperibus, & cum pecunia Montis non sufficiat, nec inueniat Mons qui gratis mutuent; sed benè ex charitate, dummodò seruentur indemnes, ob verum interesse, quod mutuando patiuntur, nec esset vsura; nam certum est, quòd Mons, vt pauperibus subueniat, potest mutuò accipere, & quòd mutuantes possunt accipere interesse, quod ob tale mutuum verè patiuntur, & quòd hoc interesse debent soluere pauperes qui mutuò accipiunt à Monte, aliquid plus soluendo, cùm illud Mons propter eos & in eorum vtilitatem patiatur, à quibus debet seruari indemnis.*

Philiarcus.

Ex charitate mutuantes etiam qui indemnitatem stipulantur.

Si mutuatarij, etiam pauperes, debent soluere interesse pecuniæ mutuò acceptæ, quod sæpè excedit pensionem censualem, imò & sortem æquare potest, etiam debent soluere pẽsiones pecuniæ ad censum acceptæ: eadem enim vtriusque est ratio, cùm vtrumque onus suscipiatur à Monte, tantùm in vtilitatem eorum.

27 Thom. Boninsignius De Montib. c. 4. & 5. non dubitat, quin id quod soluitur quotannis iis qui dant pecuniam in Monte depositario (qui qua parte etiam mutuum dat pauperibus, Mõs Pietatis ab Azorio, Sciaccia, & aliis vocatur) possit colligi ex taxa mutuatariis imposita; sed disputat tãtùm quo titulo ipsi conferentes aut deponẽtes illud possint accipere: & supponit, titulo pẽsionis annui census posse accipere, si non reseruarẽt sibi ius repetendi pecuniam suam pro arbitratu. Verba eius non adfero, quia sparsim hæc docet, & nõ nisi Italico idiomate ad manus meas peruenit.

Boninsignius.

28 Franc. Sarmientus magnus vsurarum & vsurariorum hostis, vt videre est lib. 7. select. interpr. c. 2. num. 13. & 14. disputans ibidem num. 4. pro

Sarmientus.

definitio

definitione Leon. X. & probans licere aliquid accipere vltra sortem à mutuatariis, ait: *Si petas, vt tibi mutuem Romæ, vbi pecunias non habeo, sed notos mercatores, à quibus ego accipiam mutuum sub fœnore, quòd aliter noluerint mutuare, possum idem fœnus à te accipere, non vt aliquid lucrer, sed vt damnum emergens tui causa vitetur.* Ergo secundùm ipsum, si accipiam pecuniam ad censum, vt tibi mutuem, possum à te repetere pensionem annuam, quam cogor soluere, donec restituendo mutuum me hoc onere liberes. Ergo idem poterit Præfectus Montis. Et c. 3. num. 1. docet, *nullam vsurariam labem a Montibus contrahi, si solum damni emergentis ratio habeatur.* Atqui in casu nostro tantùm habetur eius ratio, nempe pensionis annuæ redituum, cuius solutio foret Monti detrimentosa.

Molina.

29 Lud. Molina Tomo 2. de Iustitia disp. 325. probans iustitiam Montium Pietatis & Decretalem Leon. X. his vtitur verbis: *Sicut enim licitum est aliquid accipere à mutuatariis, ratione lucri cessantis aut damni emergentis; neque in eo vlla cernitur vsura, quia non accipitur pro mutuo, sed occasione mutui, ex longè alio titulo; eo quòd fas sit mutuanti, non alia ratione mutuare, quàm deducendo in pactum tacitum vel expressum, vt à mutuatariis indemnis seruetur, eáque de causa licitè potest accipere ab eis damnum, quod ei emergit, aut lucrum quod ei cessat ob mutuum: ita fas est accipere à mutuatariis expensas omnes, quæ, vt mutuum in eorum gratiam præparatum semper habeatur, eisque quando voluerint detur, fiunt: neque enim subire eas tenetur, qui beneficium mutui præstat; sed fas ipsi est, deducere illas mutuatariis in pactum, vt si mutuum, in ipsorum solum commodum ex charitate præparatum, accipere velint, eas soluant, alioquin ab accipiendo eo mutuo se contineant: quo fit, vt ex commutatiua iustitia in eo euentu teneantur mutuatarij eas soluere; non quidem vt mutui, quasi secluso alio quocumque contractu, ex solo mutuo, ad illas teneremur; sed vt alterius contractus initi, quo ea lege datur illis mutuum, in ipsorum commodum præparatum, si ad expensas in eorum commodum factas contribuere velint.* Hæc ille ita generatim de omnibus expensis factis ad hoc, vt mutuum paratum habeatur: inter quas, in casu nostro, sunt pensiones censuum.

30 Similia habent passim alij DD. qui dum Montes Pietatis à Leone X. approbatos contra Caietanum & Sotum tuentur, eas rationes adferunt, quæ probant, non tantùm ministrorum impensas à mutuatariis exigi posse, quæ solæ desiderantur in Montibus quoad pecuniam seu capitale & quoad domum fundatis, de quibus tunc videtur fuisse quæstio; sed etiam aliàs omnes quæ fierent in aliis Mōtibus, ad hoc vt mutuo semper iuuari egentes possint: eæ autem in casu proposito sunt annuæ pensiones pecuniæ ad censum acceptæ.

31 In particulari verò domum inter onera à mutuatariis præstanda, iuxta mentem Leon. X. (de quo agitur qu. 2.) recensent, Azorius suprà, Molina infrà, Regin. c. 11. num. 206. & alij plures, qui de Montibus fusiùs scripserunt.

Superest iā vt replicationes, solutionibus & rationib⁹ nostris oppositas, refutemus & diluamus.

32 Primo §. negare videtur, in Italia pēsiones, quibus Montes grauātur, exigi aut recuperari à mutuatariis. Sed respondeo, Id in primis colligi ex Auctorib⁹ citatis, Azorio, Sciaccia, Bonsignio, & aliis, qui de variis Montium generibus scripserunt. Secundò, Id rectè præsumi, ex eo quòd Montes quidam in Italia ingentes summas quotannis dicātur erogare in mutuantes, & ab iis exigere 6. vel 7. in 100. quæ cùm non requirantur ad solas ministrorū & ordinarias similes impensas, necessariò destinantur solutioni annuarum pensionum quibus Montes illi grauātur, cùm nullus alius titulus iustè tantum accipiendi appareat.

Sed aiunt: Fortè excrescentia taxæ mutuatariis impositæ in solas expensas ministrorū solutioni talium pensionum tamquam pio vsui destinatur, cùm ad mutuatarios redire nō debeat. In quo satis apertè sibi cōtradicunt; quia, si non licet quidquam à mutuatariis accipere vltra expēsas ministrorū (vt illi volunt) certū est, quòd grauis excrescentia, longè superans (vt loquuntur) expensas ministrorum, vltra taxam legitimā à mutuatariis sit recepta, ac proinde de iure ad eos redire debeat, vt rectè Azor. infrà l. 5. c. 9. qui quoto quoq; anno inueniri facilè possunt. Et conuenit inter DD. quòd Mons teneatur taxā imminuere, si solutū à mutuatariis, aliquot saltem annis cōtinenter, excedat expensas ab iis præstandas; ne Mons lucrum faciat & ditescat ex mutuo, quod omnes damnant. Leuis autem excrescentia, quæ euitari & mutuatariis pro rata restitui moraliter nequit, solutioni tali non sufficit. Deinde excrescentia quæcūque illa sit, est omnino incerta & indefinita, vnde ex ea in praxi non potest securè consuli indemnitati Montiū pro solutione pensionum: quare nō potest esse locus cōiecturę opponentiū. 33

Secundo §. insinuant apertè, etiamsi in Italia ita fieret, non tamen id curandum, eò quòd vsura vbique illicita sit. vbi supponunt, id adeò manifestam esse vsuram, vt exemplum Italiæ vel aliarum regionum non debeat nos mouere. Qua in re apertè petunt principium, supponentes id quod est in quæstione. Nam quæritur, vtrùm hoc sit vsurarium vel illicitum: & nos probamus non esse illicitum, ex vsu aliorum populorum, præsertim Italiæ in conspectu Sedis Apostolicæ, vbi non permitteretur tamquam licitum, si esset illicitum. Respondent illi, esse illicitum, & ideò non esse curandum, etiamsi alibi permittatur. Quis non videat hic peti principium? 34

Petitio principij.

Fundamentū autem huius suæ sententiæ, quam supponunt, statuere videntur duplex, vt ex hoc illorum, & priore scripto colligitur. Primum est mandatū Domini, *Date mutuum, nihil inde sperantes*, Luc. 6. in quod fundamentum passim omnes suas rationes resoluunt, & in eo tamquam primo principio conquiescunt. Vnde infra apertè insinuāt, rem istā non posse discursu rationis definiri. 35

Notandum, eodem prorsus fundamēto nixos fuisse Auctores primæ sententiæ, quam Summus Pontifex reprobat per suā definitionem, & prohibet prædicari, vel in disputationibus verbo aut scripto defendi, sub pœna excōmmunicationis latę sententiæ. Prima enim sententia *affirmabat*, (vt in Bulla dicitur,) *eos Montes non esse licitos, in quibus aliquid supra sortem pro libra, decurso certo tempore, per ministros huius Montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur; & propterea ab vsurarum crimine, seu ab aliqua certè specie mali mundos non euadere, cùm Dominus noster, Luca Euangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxit, ne ex dato mutuo quidquam supra sortem sperare debeamus.* En primam sententiam, eiúsque fundamentum. Eodem prorsus vtuntur, qui nunc Montem oppugnant.

Primum fundamentum diuersæ sententiæ.

Et sanè, si verba Domini ita intelligi debent, quemadmodum ipsi insinuant, vt in mutuatione 36

nihil

nihil omnino liceat exigere quouis titulo vltra sortem, fatendum est, esse mysterium supernaturale, nec posse discursu rationis naturalis definiri. Sed illā non esse mentem Domini in illis verbis, planè certum est. Primò, Quia si illa esset mens Domini, prima sententia esset verissima: vnde malè à Summo Pontifice damnaretur. Secundò, Quia ratio vsurarum non est supernaturalis, sed contra Ius naturæ, vt communis Doctorum sententia tenet, vnde eius cognitio est fori mixti; ac proinde ratione naturali potest determinari.

Aliam esse mentem Domini in verbis illis Luca 6.

Tertiò, Quia triplex apud Doctores inuenitur expositio illorum verborum, quarum nulla fauet illi sententiæ. Prima est, Vt cùm damus mutuum, non adstringamus mutuatarium ad reddendam sortem; imò, etiamsi non speremus illum redditurū, non ideò auertamur à mutuādo: quo modo non est præcepti, sed consilij: vnde non facit ad propositum. Eàque videtur esse mens Domini eo loco, si adiuncta considerentur. Secunda, Vt non obligemus illum ad simile officium præstandum: & sic etiam ad rem non pertinet. Tertia, Vt non obligemus illum ad aliquid supra sortem: & sic quidem est præceptum, & ad rem pertinere videtur, sed reuerà non pertinet: nam hoc non sic generatim & absolutè est accipiendum, sed restringendum ad titulū mutuationis, ita vt præcisè titulo mutuationis nihil supra sortem exigamus, sicut faciūt vsurarij tum publici tum priuati; quibus ex mutuatione nullum lucrum aliud iustum cessat, nullum damnum emergit, nulli periculo sors exponitur. nulla enim æquitas postulat, vt ego mutuē cum meo damno, vel amissione lucri sperati. Itaq; dubitandū non est, quin etsi præcisè ratione mutuationis nihil vltra sortem exigendum sit; tamen ratione titulorū adiunctorum per accidens, aliquid vltra sorté exigi possit, quo fiat iusta cōpensatio; vt si accepi 1000. aureos ad reditum, & tu à me mutuū flagites, possum exigere, vt pro rata soluas pensionem istius reditus, vel vt totū pensionis onus subeas, si totam summam petas. Si pecuniā destinatam negotiationi, alteri petenti mutues, ita vt ideircò spes istius lucri tibi cesset, potes in mutuando spem illā æstimare peritorū iudicio, & exigere eius compensationem, vt ex allegatis DD. patet. Et vniuersè vltra sortem iure iustéque recipi interesse damni emergentis aut lucri cessantis, tamquam communem Theolog. & Canon. sententiam vbique receptam statuit Couar. lib. 3. var. res. c. 4. num. 1. ex D. Thoma, & aliis plurimis. Si priuato propria auctoritate licitum est exigere in mutuando, vt pro rata mutuatarius concurrat ad solutionem pensionis; cur non liceat Monti Pietatis auctoritate publica?

Quomodo dicatur Mons Pietatis.

37 Sed, inquiunt, tunc non poterit dici *Mons Pietatis*. Verùm Primò id parum ad rem facit: non enim agitur quo nomine sit vocādus, sed an committatur vsura, vel aliquid contra iustitiam, vt ipsi affirmant. Deinde verum non est, non fore dicendum *Montem Pietatis*, cùm ipse actus mutuandi, etiā in tali euentu, sit opus misericordiæ, quo succurritur alienæ inopiæ, & opus verè piū. Fateor tamen, maioré fore pietatem, si nihil exigatur vltra sortem (vt Summus Pontifex in Bulla affirmat) ne quidem pro impensis ministrorum vel damno emergente, & adhuc maiorem, si sors ipsa condonetur. Verùm hoc nihil ad rem facit. Nam quòd bono vino detur melius, vt ait IC. nō arguet illud non esse bonum. Et quòd virginitas sit melior matrimonio, non arguit hoc non esse bonum, vt benè Nauarrus hic respondet.

Addo, quòd illi ipsi, qui dicto Domini Luc. 6. 38
Montem oppugnāt, fateantur, Montem posse exigere supra sortem aliquid moderatū, ad expensas ministrorum. Hoc si verum est, ergo verba Domini non sunt ita amplè & absolutè accipienda, vt nihil vltra sortem quouis titulo liceat accipere: quo sensu passim illa verba ab ipsis vrgētur.

Sed dicent, in verbo Domini faciendam excc- 39
ptionē, nempe nihil spectandū seu exigendum, excepto quodam *moderato* pro stipendiis ministrorum; & hoc *moderatum* ita intelligendum, vt non comprehendat totū stipendiū ministrorum, sed solùm partem; alterā enim partem præstandam à Monte: præter hoc moderatum nihil posse exigi, nec pro solutione censuum, nec pro conseruatione rerum Montis, vt Mons seruetur indemnis.

Verùm hæc acceptio sic limitata videtur carere omni fundamento. Vnde enim habetur? cùm ratio naturalis illam non dictet, nec Scriptura, aut Concilia, aut sancti Patres illā insinuent. Si enim aliquid licèt exigere pro stipēdiis ministrorum, v. g. pro parte dimidia stipēdij, cur non pro toto stipendio, seu quantū necesse ad integrū stipendiū?

Respondent, Quia ministri non solùm seruiunt mutuatariis, sed etiam Monti, quia pignora curant in indemnitatem Montium ad erogatæ sortis securitatem. Ergo non solùm à mutuatariis debent solui expensæ illæ, sed pars earum soluenda à Monte ex propriis Montis bonis.

Sed contrà, Quia mutuatarij & Mons non sunt instar duorum dominorum distinctorum, quibus ministri ex æquo & immediatè seruiāt; sed instar vnius. *Vbi enim est vnum propter vnum, ibi non censetur esse nisi vnū.* Vnde cùm totus Mons cum omnibus suis ministris sit propter mutuatarios, & omne illorum ministeriū ordinetur in cōmodum mutuatariorum, in quod ordinantur etiam indemnitas & securitas Montis; hoc ipso quo seruiunt Monti, seruiūt communitati mutuatariorum; ac proinde totum onus stipendiorū deuolui potest in mutuatarios. Quod adeò videtur perspicuum, vt non putem esse vllū Doctorem, qui ita distinxerit ministrorū stipendia, aut senserit à mutuatariis non posse exigi, in taxa, quantū opus ad integra stipendia, quando Mons aliunde non habet
ad hoc fundationem. Neque dubium est, quin 40
Summus Pontifex in Bulla de integro stipendio loquatur, vt clarè ostēsum est in priore Quæstione ex verbis Bullæ, quibus refertur secunda sententia, quam Bulla approbat, cùm fatetur eam fuisse approbatam à quinque Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam. Ad quam probationem, oppugnantes nihil
respondent. Idem cōuincitur ex eo, quòd Ponti- 41
fex, postquā definiuit, eos Montes in quibus accipitur ad expensas ministrorū, pios esse ac meritorios; addit, *multò tamen sanctius multóque perfectius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur, hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus, si non omni, saltem vel media ex parte, huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensa.* Si isti Montes forent magis pij, quàm priores de quibus loquitur in definitione; ergo in iis de quibus agitur in definitione, soluuntur integræ expensæ ministrorum, & Pontifex per *impensas ministrorum* in sua definitione intelligit *integras impensas*, non partem, vt istud scriptum contendit.

Alterum

42 Alterum fundamẽtum, quo nituntur, petitum
Alterũ fundamentum aduers. ex verbis Bullæ. est ex Bulla Leonis, ex illis verbis: *In quibus pro eo-
rum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad
solas ministrorum impensas.* Vbi ponderant τὸ *mode-
ratum*, & τὸ *ad solas*. & sic obiiciunt: Pontifex &
Concilium concedit solùm accipi quid modera-
tum. Atqui si acciperetur à mutuatariis, non so-
lùm quod necessariũ est pro ministris, sed etiam
quod necessariũ est ad solutionem censuum, acci-
peretur amplius quàm moderatũ: ergo hoc est
prohibitum. Deinde concedit solùm accipi ad
ministrorum impensas: ergo non ad solutionem
redituum aut aliarum rerum necessariarum ad
Montis cõseruationem. Sed facilis est responsio.
Ad Primum respõdeo, Pontificem ibi tantùm
definire, eos Montes, in quibus aliquid moderatũ
accipitur ad solas ministrorum impensas, &c. esse
pios, & nullã speciem mali habere. Nullo tamen
modo hinc sequitur, alios, in quibus ampliùs ac-
cipitur, ex alio iusto titulo, condemnari, vel vllo
modo improbari: quia de talibus nõ erat quęstio.
Addo semper accipi aliquid *moderatũ*, quando
nõ exceditur æqualitas iustitiæ; quia summa mo-
deratio est, vbi est iustitię æqualitas. Ergo nõ cen-
setur Mons accipere aliquid *immoderatũ*, quando
nõ plus accipit, quàm iusta merces ministrorum,
& cõseruatio rerum Montis, absque lucro Mon-
tis, & ad solam suam indemnitatem postulat. tãti
enim valet opera & negotium quod in commo-
dum mutuatariorum à Monte impenditur. Vnde
signatè Concilium non dicit aliquid *modicum*, sed
moderatum; quia fieri potest, vt id quod est *modera-
tum*, respectu operæ impensæ sit absolutè & in se
multum; vt si etiam ipsa opera sit multa & magni
pretij. Itaque illud verbum nullo modo repugnat
nostro Monti; quod infrà magis patebit.
Ad Secũdum respondeo, Valdè mirum esse, il-
lud, *ad solas ministrorum impensas*, toties vrgeri ad
excludendas omnes alias impensas; cùm imme-
diatè sequatur, *& aliarum rerum ad illorum conser-
uationem, vt præfertur, pertinentium.* Itaque expressè
concedit Pontifex, vt non solùm aliquid accipia-
tur ad expensas ministrorum, sed etiam ad im-
pensas aliarũ rerum, quæ ad *eorum*, nempe *Mon-
tium, conseruationem* sunt necessaria. Vnde manife-
stè sequitur, si necessariũ est munire domum, ac-
cipere pecuniam ad cẽsum, vt possit Mons consi-
stere, posse in taxa mutuatariorũ huius rei haberi
rationem, & pro rata, quantũ necesse (absque lu-
cro Montis) & ad solã eius indemnitatem exigi.
43 Verùm vt suum fundamentum sustineant, Re-
Respons. aduersariorum. spondent dupliciter. Primò, illa verba, *ad solas
ministrorum impensas*, intelligi de solo victu mini-
strorum; illis verò, *& aliarum rerum ad illorum con-
seruationem pertinentium*, non significari conserua-
tionem & indemnitatẽ Montium, sed ministro-
rum qui proximè prænominati sunt, quorum vi-
ctus designatur nomine *impensarum*, vestitus verò
& quæ eò pertinent, nomine *aliarum rerum*.
44 Sed hæc expositio clarè refutata est in priori
Refutatur secunda interpretatio. Quæstione: vnde ipsi, eã relicta, aliam nunc adhi-
bent, nimirum non esse distinguendas *impensas
ministrorum ab impensis aliarum rerum ad Montis
conseruationem pertinentium*, sed esse easdem: nam
hoc ipso quo datur stipendium ministris, datur
impensa ad rerum Montis conseruationem; tum
quia ipsi ministri instituti sunt ad rerum Montis
conseruationem, tum quia dum ministri accipiũt
stipendia à mutuatariis, reseruat sibi Mons, quod
alioquin de suo debuisset ministris soluere; nullã
autem propriam seu distinctam impensam exigi
posse pro aliarum rerum Montis conseruatione.
Sed neq; hæc interpretatio est probabilis. Primò,
Quia si hęc est mens Bullæ, ergo frustrà addit Põ-
tifex illa verba: *Et aliarum rerum ad illorum conser-
uationem pertinentium*, sufficiebat enim dicere, *ad
solas ministrorum impensas.* Imò illa verba ad nihil
aliud seruiẽt, quàm vt Lectorem inducant in er-
rorem. Quis enim, cùm ita dicitur, *Potes exigere ea
quæ necessaria sunt ad impensas ministrorũ, & aliarum
rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, non
intelligat distinctas impẽsas, & præter ministro-
rum stipendia, posse etiam aliquid exigi pro alia-
rum rerum conseruatione? Vnde non puto alicui
Doctori hactenus alium sensum in mentem ve-
nisse. Secundò, Quòd impensæ istæ sint distinctę, 45
patet manifestè ex verbis secũdæ sentẽtiæ, quam
Pontifex refert, vbi sic dicitur: *Pro indemnitate ta-
men eorumdem Montium, impensis videlicet ministro-
rum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum necessa-
riam conseruationem pertinentium.* Vbi præter im-
pensas ministrorum conceduntur *impensa rerum
omnium necessariarũ ad Montis conseruationem.* Ter- 46
tiò, quia in secunda sententia & in ipsa defini-
tione conceduntur impensæ omnes, quæ neces-
sariæ ad Montis indemnitatem, vt patet ex illis
verbis secundæ sententiæ, *pro indemnitate tamen
eorumdem Montium*, & ex verbis definitionis, *pro
indemnitate illorum dumtaxat.* Atqui stipendia mi-
nistrorum non sufficiunt vllo modo ad Montis
indemnitatem, sicut nec ad rerum Montis con-
seruationem. Ergo aliæ impensæ ibi intelligen-
dæ. Quartò, Per τὸ *solas* ministrorum impensas, 47
non excludit Summus Põtifex alias & distinctas
impensas ad conseruationem Montis rerúmque
illius necessarias, vt dictum est, sed tantùm exclu-
dit impensas non necessarias, & aliorum quàm
ministrorum, qui Monti non subseruiunt, quales
essent officiarij aliqui Reip. cõsanguinei vel ami-
ci ac fautores ministrorũ, qui se possent ingerere,
& emolumenta ac commoda quædam captare;
vti fieri consueuisse insinuat prima sententia à
Pontifice relata, his verbis: *Pluráque interdum vl-
tra moderatas & necessarias impensas, non absque specie
mali, ac incentiuo delinquendi, quibusdam aliis personis
(vt inferre videntur) exhibeantur.* Sic, si quis legaret
Titio *sola filiorum alimenta, & sumptus ad sarta tecta
domus necessarios*, excludendo per *sola filiorum* fa-
mulos & ancillas, & alios domesticos, nõ exclu-
deret expensas reparationis domus, quas malè
heres Titio negaret: qui ridiculum se præberet
dicendo, quod testator legando sola filiorum ali-
menta, cetera omnia exclusisset; vel quòd legan-
do filiorum alimenta, & Titium subleuando hoc
onere alimentorum, legasset illi virtute sumptus
necessarios ad domus conseruationem, eò quòd
insumenda alioqui in alimenta filiorum, in sarta
tecta domus impendere posset. Ita in proposito.
Addo, illam responsionem opponentium non 48
satis videri cohærere cum eo quod eodẽ scripto
passim affirmant, non posse exigi quantũ est ne-
cessariũ ad impensas ministrorũ, sed solùm partẽ;
eò quòd ministri non solùm seruiãt mutuatariis
in curandis & administrandis pecuniis, &c. sed
etiam Monti, custodiẽdo res Montis, & pignora,
ad securitatem Montis; ac proinde eos à Monte
partẽ debere accipere. In hac verò sua expositio-
ne, quam refutamus, fatentur à mutuatariis posse
exigi

exigi stipendium ministrorum ob custodiam & conseruationem rerum Montis; quæ quomodo cohæreāt, non video. Ex his perspicuum videtur, fundamenta aduersariorum non posse subsistere. Nūc ad reliqua scripti illi° examinãda pergamus.

49 Tertio §. insinuant, *à mutuatarus posse exigi, vt concurrant ad solutionem annuæ pensionis, si ipsi Præfecto Montis mandatum dederunt, vt pecuniam Montis sub censu acciperet.* hoc si verum est; cur non idem locum habeat, quando Princeps Præfecto tale mandatum dedit? cùm Princeps respectu subditorum sit instar tutoris vel curatoris in iis quæ ad bonum publicum iudicantur expedire; & in ipso eminenter contineatur subditorum consensus; sicut potest statuere, vt ad fabricam pontis, vel eius reparationem accipiatur pecunia ad censum, quando alia commoditas deest, & pensio annua soluatur ex contributione eorum, qui per pontem transeunt, etiamsi illi priuatim non consenserint: cur simili modo ad liberãdum populum à detrimentis vsurarum, quibus hactenus grauatus fuit, non potest mandare, vt instituatur domus accommodata, vt accipiatur pecunia ad cēsum, cùm alia ratione haberi nequeat, & vt ad solutionē illius census mutuatarij pro rata cōcurrant? Nam hac ratione liberabuntur à multò grauiori onere quod subibunt apud vsurarios.

L. 4. C. Quibus ex causis maiores, vbi Glossa & L. Remp. C. de iure Reipub. lib. 11.

Quarto §. respondent, *Quia ratio pietatis, quam Mons profitetur ad demolitionem vsurarum expressè institutus, requirit vt supra sortem nihil exigatur, secus erit diminutio non exterminatio vsurary oneris.*

50 Verùm si hæc ratio valere debet, ne pro stipendiis quidem ministrorum quidquam exigi poterit supra sortem: quod si pro illis licitum, vt Summus Pontifex in Concilio definiuit; cur non erit etiam licitum pro onere, quo ipsa pecunia (quæ alio modo haberi non poterat) est comparata? & si pro impendiis ministrorum, quorum opera est extrinseca mutuationi; cur non pro impendiis ipsi pecuniæ quasi intrinsecis?

Responsio aduers. refutatur.

Denique, Si quando Principis auctoritate sic constituitur Mons, amittit rationem pietatis, & incurrit crimen vsurarij: ergo similiter amittet & erit vsurarius, si instituatur auctoritate Reipub. tota illa & singulis eius membris consentientibus; quia eadem ratio locum habet. Pietas enim postulat, vt in mutuo nihil supra sortem accipiatur, alioqui erit crimen vsuræ.

51 Verùm suprà ex sentẽtia communi Doctorum ostēsum est, non omne quod accipitur supra sortem, in mutuo efficere crimẽ vsuræ, sed illud tantùm, quod accipitur præcisè vi & titulo mutuationis, qui est intrinsecus & essentialis illi cōtractui: nō autem quod accipitur titulo extrinseco, & adiacēte, vt titulo lucri cessantis, damni emergentis, periculi sortis, &c. & sic tantùm occasione mutui. Hîc autē in Monte accipitur titulo damni emergentis: nisi enim mutuatarij soluerent pro impensis ministrorum, & pensionibus annuè debitis ratione pecuniæ mutuandæ, Mons damnum pateretur, nec posset vel ad vnum annũ consistere, cùm nihil vel parũ ex se habeat. Vnde etiam in prima rigida sententia à Pontifice allata dicitur: Ea propria vsuræ interpretatio, *quando ex vsu rei, quæ non germinat, nullo sumptu lucrum*, id est, aliquid supra sortem conquiritur. In casu autem nostro nihil accipitur sine sumptu, sed tantùm compensatio sumptus aut suscepti oneris. Sanè si Summus Pontifex intẽdisset in illa Decretali formam præscribere Montes erigendi, & prohibere quò minùs alij vel aliter instituerētur (sicut Pius V. in Decretali *Cum onus*, præscripsit formam contrahendi census) & consequenter, vt verba illa definitiua, *cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse*, dici possint vim cuiusdam præscripti habere, vt volunt opponentes, clarè hanc suã mentē & prohibitionē expressisset, sicut Pius V. in sua Decretali hæc & similia repetit. *Hac nostra constitutione statuimus, censum creari constituive nullo modo posse, nisi,&c. in pactum deduci prohibemus,&c. nullo modo valere volumus*, &c. *omnino prohibemus*, &c. Ac tandem subiungit: *Contractúsque sub alia forma posthac celebrandos fœneratitios iudicamus.* In nostra autem Decretali nihil reperitur simile, quo Mōtes alios vel aliter erigi prohibeatur. sed tãtũ definit Summus Pontifex, Montes antedictos, &c. auctoritate Sedis Apostolicæ probatos, &c. nullã mali speciē præferre, & alios similes cum auctoritate Sedis Apostolicæ erigi posse, cōtra Doctores primæ sententiæ; & prohibet sub pœna excōmunicationis latæ sententiæ, ne quis contra eam definitionē prædicet, aut verbo vel scripto disputet. Nec aliud postulabat orta tunc controuersia.

52 Sexto §. sic scribunt; *Nec excusat, quod supra sortem acceptum, conuertatur in vsum publicum, aut pium; quia vsuris rem publicam vel sacram augere non magis licet, quàm priuatam. Impertinenter itaque vrgetur, quòd taxa mutuatariorum dicti Montis, quatenus excedit stipendia ministrorum, conuertatur in bonum publicum.*

Veriùs fortè quis dixerit impertinenter hæc scribi, sicut & multa alia, quasi à nobis adferrentur; nusquã enim adferimus illam excusationem. Scimus enim, non esse facienda mala, vt eueniant bona: & nota est S. Augustini sententia serm. 35. de verb. Dom. *Nolite velle eleemosynas facere de fœnore & vsuris.* Et lib. de bono coniug. c. 14. *Neque si agris iniquè ac perperam inuasis ita quisque vtatur, vt eorum fructibus largas eleemosynas faciat, ideò rapinam iustificat.* Et nemo in Theologia morali vel mediocriter versatus ignorat, id per se nō excusare crimen vsuræ; sed alias circumstantias debere adesse: & in primis vt nihil supra sortem exigatur præcisè *ratione mutuationis.* vnde neque illam rationem ita nudè consideratam vsquam vrgemus, vt patet legenti priorem Quæstionem.

53 Similia ferè sunt, quæ scribuntur § 7. & 8 non enim vtimur huiusmodi laxis ratiunculis, nec dicimus, pecuniam ad censum à Præfecto Montis acceptam, esse in specie oppigneratam vel oneratam aliquo onere, quod cum ipsa pecunia transeat. Vnde frustrà illa oppugnantur. Qui accipit illam pecuniam mutuò, contrahit obligationem personalem ex contractu, vel quasi contractu, vi legis seu publicæ ordinationis: sicut qui accipit officium aliquod, vt tutoris, Prætoris, &c. Vnde nō est opus vt ipsa pecunia realem aliquam obligationem habeat, quæ simul cum ipsa transeat.

54 Ibidem sic argumentantur: *Qui petit pecuniam à Monte, non postulat ea vti vel non vti, nisi per modum mutui. Date autem mutuum, nihil inde sperantes. Ergo non potest hic quidquam vltra sortem exigi.* vbi non video quid modus, quo vult acceptor illa pecunia vti, aut quo illa vtetur, ad rem faciat: solùm enim modus seu contractus, quo cupit illam sibi numerari, spectandus est. Deinde si hoc argumentum valet, nihil in mutuo exigi poterit pro damno emergēte vel lucro cessante, nec

Aliud argumentum aduers. refutatur.

nec pro ministrorum impēsis, vt suprà ostensum: hoc enim eorum argumentum probat.

55 Eodem pertinet quod §. 5. dicunt: *Quod supra sortem accipitur, non accipitur nisi ratione mutui; id autem sapit vsuram.* Itaque iuxta ipsos vsura est, accipere aliquid pro impensis ministrorum (nā hoc accipitur supra sortem) quod est contra definitionem Concilij; nec ratione damni ex mutuatione emergentis aut lucri cessantis poterit aliquid supra sortem exigi, quod est contra praxim Orbis & communem Doctorum sententiam. Nempe nō distinguunt opponentes, accipere aliquid supra sortem ratione mutui, & occasione mutui; quæ tamen sunt valde diuersa.

56 Eiusdem rationis est quod adferunt §. 9. vbi concedūt, posse *pecuniam accipi ad reditum quando illa vertenda est in vsum omnium, vt in consumptione, non autem ad mutuum mutuatariis onerosum, quia mutuum præstari debet sine onere aut spe aliquid inde recipiendi.* Inde enim sequitur, nec ratione damni emergentis, nec ratione lucri cessantis, nec ad impensas ministrorum quidquam posse accipi.

57 Addo, quando pecunia accipitur ad comparandum triticum sub onere census pro tota ciuitate, potest constitui, vt soli emptores grauentur qui percipiunt commodum, si nusquam alibi minori pretio habere possint. Ergo similiter constitui potest, vt soli mutuatarij grauētur ad soluendam pensionē; quia hi soli commodum percipiunt ex illa pecunia: sicut enim illud triticum emptum est pro tota ciuitate, ita etiā Mons institutus est pro tota Repub. nemine excepto: nec minùs in cōtractu emptionis seruāda æqualitas quàm in mutuo.

58 Decimo §. negāt pro *ministris* posse accipi quātum necesse est ad eorum impensas, *cùm in Bulla non legatur quantum necesse, sed quid moderatum ad impensas*; quæ duo dicunt differre, sed hoc suprà refutatum est. Deinde in Bulla id satis exprimitur, dum dicitur *posse accipi quod necessarium ad indemnitatem Montium:* incurreret autem damnum, si ex suo deberet ministris partem stipendiorum. Denique, quomodo, quâ regulâ definietur, quantum Mons debeat ministris dare de suo, & quantum à mutuatariis accipietur: nemo vnquā Scriptor talis distinctionis mentionem fecit.

59 Vndecimo §. dicunt, *ministros debere accipere partem stipendij à Monte, quia seruiunt indemnitati Montium, & securitati sortis.* Verùm, vt suprà diximus, cùm totus Mons, cum omnibus suis pecuniis & rebus necessariis conflatis, sit solùm in commodum mutuatariorum, hoc ipso quo seruitur commoditati illorum; ac proinde ab illis possunt totum stipendium accipere, sicut milites qui in re militari seruiunt Duci, cui Rex commisit militē conscribere ad tuendā Remp. vel ad expugnandū oppidum, totum stipendiū accipere debent à Rege, non à Duce; quia non obediunt Duci in commodum Ducis, sed in commodum solius Regis vel Reip. etiāsi seruiendo & militando vel Reip. simul etiam saluti & honori ac commodo Ducis consulant. Et ministri aut Officiarij, qui subseruiunt Præfecto ærarij aut Thesaurario Principis in colligendis vectigalibus & prouentibus, in excutiendis debitoribus, in rationibus dati & accepti concionandis, totum suum stipendium immediatè vel mediatè accipere debent à Principe, cui principaliter seruiunt; etiamsi eorum industria & diligentia Thesaurarium non parum subleuet, & ad indemnitatem eius pertineat. Imò si mutuum tibi dem, & fiat de eo instrumentū Notariale, quo à te vel heredibus tuis suo tēpore, si opus sit, sortem repetam, æquum omnino est, vt tuis expensis id fiat, etiamsi ad meam tantùm indemnitatem pertineat instrumentum; quia teneris me rationabili ac vsitato modo reddere securum de sorte, si id petiero, idque sine meo damno & sumptu.

60 Quæ omnia eò magis locum habent in Montibus, quòd conseruatio, securitas & indemnitas illorum fiat etiam in commodū mutuatariorum; nam, si quæ damna Montes paterentur defectu restitutionis (qui crebrò cōtingeret, si pignora non exhiberētur) vel ea ex taxa mutuatariis constituta resarciri debent saltem consentiente communitate; vel Montes seorsim exhaurirētur, lōgè maiori mutuatariorum & Reipu. incommodo. Imò sine pignoribus nulla certa ac bona ratio constituendi ac administrandi Mōtes excogitari posset.

61 Neque est eadē ratio mensæ fœnebris ac Montis (vt §. 12. obiicitur:) quia constat, illam non statui tantummodò in commodū Reip. nemo enim dicet, fœneratorem publicum nihil aliud intēdere, quam commodum Reip. cùm nihil quærat, nisi proprium lucrū, & ditescere ex mutuo, ac proinde ipse non censetur gestor negotiorū, aut mādatarius Reipub. in causa mutui; nec in eo seruire Reip. & esse eius minister vel officialis; vnde eo nomine non potest accipere stipendium. Addo, si 62
vsurarius non intenderet ditescere ex mutuo, sed solùm exigeret præcisè quantum necesse est vt se seruet indemnē, non esset vsurarius, nec cōmitteret vllam iniustitiam: nemo enim cum suo dāno mutuare tenetur, nec vlla æquitas id postulat.

63 Decimotertio §. dicitur, *ex eo quòd mutuatarij tā ex parte rerum, quàm ministrorum Montis sentiant commodum, non rectè colligi posse ab illis aliquid accipi supra sortem; quia alioqui excusaretur publicus vsurarius: nam dicet, mutuatarios simili modo ex mensa sua commodū accipere.* Sed nō video, quò hæc pertineant, cùm ista collectio non sit nostra: notoriū siquidem est, non esse illam adæquatam aut sufficientem causam, cur aliquid exigere supra sortem liceat: sed causa adæquata est, *quia mutuans in præstando mutuo potest se seruare indemnem*, modò nihil lucretur, quo fiat ditior; vt autem seruet se indēnem, potest exigere quod necessarium est ad impensas ministrorum, & pecuniam comparandam, æquitati autem consentaneum est, vt mutuatarij, cùm ipsi commodum sentiant, imò totū in ipsorum commodum agatur, nō se præbeant difficiles ad soluendum aliquid pro indemnitate; nemo enim suis stipendiis militare debet, aut in cōmodum alterius seruire, nisi forrè sit mancipiū. vnde verum non est, *quòd vsurarius committeret crimen vsuræ, etiamsi nihil exigeret supra sortem, nisi quod est necessarium ad pignorum asseruationem*: potest enim quiuis exigere quantum prudenter iudicatur necessarium, vt se seruet indemnem, vt communiter Doctores tradunt, & Concilium Lateranense manifestè indicat in Bulla suprà citata.

64 Addo, pro impensis ministrorum non exigi à mutuatariis, quòd seruiant ipsis immediatè, custodiendo pignora, sicut opponentes passim insinuant, distinguendo ministerium quod ministri præstant mutuatariis, à ministerio quod præstant Monti, quasi seruientes duobus dominis, à quibus partialiter pro rata operæ debeant stipēdium

accipere; non enim sic ista res est concipienda: ministri enim immediatè seruiunt soli Monti, & mediatè tantùm mutuatariis, quatenus totus Mons ordinatur in solum commodum mutuatariorum; vnde stipendia non sic debent diuidi, sed immediatè à solo Monte totum accipiunt; Mons à mutuatariis, constituendo taxam, qua se seruet indemnem quoad ista stipendia.

65 Decimoquarto §. ita ratiocinari videntur: *Si etiam licitum est exigere quantum necessarium ad stipendia ministrorum & indemnitatem mensæ fænebris: ergo si fiat excessus & amplius exigatur, non erit vitium vsura, sed simplicis iniustitiæ.* Vbi nũ video qua ratione probabili id sequatur. Cùm enim nullus sit iustus titulus illius excessus accipiendi, supra id quod necessarium ad indemnitatem; manifestum est censeri accipi præcisè ratione mutuationis: quod autem hoc modo supra sortẽ exigitur, omnium Doctorum sententia est vsura: quià ratio vsuræ consistit in tali modo accipiendi.

Quæ deinde §. 15. & 16. dicuntur de obsequio ministrorum præstito mutuatariis, & præstitu Monti, iam clarè refutata sunt.

66 Decimoseptimo & decimooctauo §. duo contẽdũt: Primò, *non posse aliquid exigi pro rerũ Montis conseruatione distinctum à stipendio ministrorum*: sed hoc iam suprà refutatũ, éstque contra Bullã, quæ illa apertè distinguit; neque existimo esse vllum Doctorem, qui anteà Bullam aliter intellexerit.

67 Secundò affirmant, *Pontificem non probare secũdam sententiam in Bulla commemoratam, sed potiùs reprobare & corrigere; quia secunda sententia concedit, vt aliquid accipiatur pro conseruatione rerum Montis: hoc autem Pontifex improbat & corrigit.*

Quòd Pontifex non improbet secundam sententiam, sed approbet.

Sed contrà, si Pontifex illam sententiã improbat, ergo improbat sententiam quam ipse fatetur esse approbatam à quinque Summis Põtificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, ait enim, quòd *Auctores huius sententiæ ostẽdunt, eam à quinque Summis Pontificibus approbatã*, nempe à Paulo II. Sixto IV. Innocent. VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Nisi crederet ita esse, non diceret *ostendunt*: quia quod falsum est, ostẽdi nõ potest: sed dicendum erat *conantur ostendere, etsi falsò*; alioquin quis Lectorum ex illis verbis non iudicet Pontificem credidisse verum esse.

Deinde addit Pontifex, quòd iidem Doctores *ostendunt secundam illam sententiam, à sanctis quoque & à Deo deuotis & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus esse prædicatam.* Tertiò, commendat Pontifex Auctores secundæ sentẽtiæ ob pietatem & veritatis amorem. Censet ergo illorum sententiam esse piam & verã. Auctores primæ commendat ob solum zelum iustitiæ: quia etsi circa veritatem errarent, tamen amore iustitiæ, ne vorago aperiretur vsurarum, ita sentiebant. Quartò, Pontifex in principio Bullæ antequam recenseat istas duas sentẽtias, apertè dicit controuersiam fuisse ortam de Montibus Italiæ approbatis & confirmatis à quibusdã Sũmis Pontificibus. Et de illis subiicit duas sentẽtias; quarũ prior improbat illos ex illa sentẽtia Domini Lucæ 6. *Mutuũ date, nihil inde sperãtes*: altera approbat illos, ostẽdẽs nõ esse vsuram, & illos Montes esse approbatos à quinque Summis Pontificibus: quam sententiam Pontifex amplectitur, & definit esse tenendam.

68 Confirmatur, Quia in definitione manifestè approbat Montes de quibus secunda sentẽtia loquitur. *Definimus*, inquit, *Montes antedictos* (nempe de quibus secunda sententia) *auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos*, quales nimirum sunt illi de quibus secunda sentẽtia. De nullis aliis potest hoc accipi, cùm nulli alij sint *antedicti & approbati à Summis Pontificibus*. Deni- 69 que euidẽter cõcedit definitio, posse aliquid exigi non solùm pro impensis ministrorum, sed etiam pro impensis aliarum rerum ad Montium cõseruationem pertinentium, quatenus necesse est vt Mons seruetur indemnis, vt suprà clarè ostẽsum; neque illa verba aliter exponi posse vidẽtur. Vnde expositio opponentiũ planè est & noua & improbabilis: verba enim Leonis per eam non saluãtur (vt ipsi dicunt) sed potiùs peruertuntur: nõ enim solùm ait, *ad solas ministrorum impensas*, sed addit, *& aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, vt mirum sit toties vrgeri illud, *solas ministrorum impensas*, quasi nihil aliud addatur, cùm immediatè sequatur, *& aliarum rerum*, &c.

Decimonono, vigesimo, atque vigesimo primo 70 §. nihil noui adfertur, sed repetuntur ea quę suprà sunt refutata.

Vigesimosecundo §. dicunt, *Montẽ crescere opi-* 71 *bus & fieri ditiorem, quãdo pecuniam accipit ad cẽsũ, si pensio soluatur per taxam mutuatariis impositam; ac proinde non posse hoc onus mutuatariis imponi.* Sed hoc verum non est, nisi Mõs seu Præfectus Montis accipiat illam pecuniam in proprium vsum & commodum; tunc enim fit ditior, aliis pensiones soluentibus, de quo hîc non est quæstio: secùs si accipiat illam tantummodò in commodum mutuatariorum, præsertim cùm ipse immediatè maneat obstrictus pro pensionibus, & solùm habeat ius seruandi se indemnem ex taxa mutuatariorũ. quod puto esse etiam vulgò notum; vt mirum sit quemquam posse aliter iudicare.

Ibidem sic scribunt: *Pecuniam quæ à mutuatariis* 72 *in conseruationem Montis accipitur, conuerti non in alicuius priuati, sed in commodum communitatis, non iustificat negotium; quia non licet rem vel publicam vel sacram ex iniquo augere vel conseruare: hoc ergo nihil ad rem, sed est argumentum familiare illius, qui præteritis principiis intrinsecis, ex circumstantiis præsertim finis, pronuntiat de quauis re.*

Sed veriùs fortè quis dixerit, hæc omnia, sicut *Petitio principij.* & multa alia similia quæ in hoc scripto adferuntur, nihil ad rem præsentem facere. nam hîc est manifesta petitio principij; cùm supponant, illud quod accipitur à mutuatariis pro conseruatione Montis, vel pro solutione redituum ad solam Montis indemnitatem, esse lucrum iniquum: at hoc ipsum est de quo disputatur, & quod à nobis negatur; ostensum enim est, tum ex Bulla, tum ratione naturali, id esse licitum, quando est necessarium ad mutuantis indemnitatem.

Deinde imponitur nobis, quasi sic generatim argumentemur: *Hoc conuertitur non in commodum alicuius priuati, sed in commodum communitatis: ergo non est vsura, illud accipere supra sortem.* Nemo mediocriter eruditus, sic generatim colligat, quia manifestè est inepta collectio. Facile est tales rationes confictas oppugnare. Sed plura de hoc diximus suprà.

Denique § 23. insinuant, nos *similes esse illis, qui* 73 *præteritis intrinsecis principiis, ex circumstantiis, præsertim finis, pronuntiant de quauis* pænè *re.* Veriùs

tiùs fortè dixerit quis opponẽtes non pronũtiare ex principiis intrinsecis, sed extrinsecis & imaginariis; quia ratio intrinseca mutui non postulat, nisi vt nihil exigatur supra sortem *præcise mutuationis*, vel commodi, quod mutuatarius inde percipit, quod nemo negat; non autem vt nihil supra sortem exigatur ratione damni emergentis aut lucri cessantis, (vt videntur passim in hoc scripto sentire opponentes) quæ duo habent se instar circumstantiæ extrinsecæ simplici contractui mutui. Vnde cùm disputatur an aliquid sit vsura, cõsiderandæ etiam circumstantiæ extrinsecæ mutuationi, & ex illis iudicandum; alioquin malè pronuntiabitur sententia. Quòd verò nos non ex rei ipsius seu veritatis rei principiis extrinsecis, sed intrinsecis, iudicemus de iis quæ proponũtur, patet; quia iudicamus Montem posse aliquid accipere à mutuatariis ad stipendia ministrorum; quod colligimus ex hoc principio: *Licitum est mutuanti se seruare indemnem*: atqui nõ potest alia ratione se seruare indemnem, vt supponitor; ergo, &c. Hoc principium est intrinsecum & adæquatum illius pronuntiati, etiamsi non sit intrinsecum rationi mutuationis. Ex eodem principio colligimus, posse accipi aliquid ad solutionem pensionum, quæ debentur ratione pecuniæ à Monte ad reditum pro mutuatariis acceptæ; quia aliter non potest sese Mons indemnem seruare, vt etiam supponitor.

Mutuum non postulat, nisi vt nihil postuletur vltra sortem præcisè ratione mutuationis.

74 Vigesimoquarto §. conantur probare, *per Bullam Leonis prohiberi (saltem implicitè) ne quis erigat Montẽ Pietatis sine approbatione Sedis Apostolicæ.* Verùm id non prohiberi, videtor manifestum. nõ enim sequitur. Leo definit, Mõtes à Sede Apostolica probatos esse licitos; ergo reprobat nõ approbatos. Item: Leo definit: *deinceps similes Mõtes cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse*; ergo prohibet ne sine approbatione tali erigantur. Solùm enim sequitur, de non confirmatis nihil definiri, sed illos relinqui suæ naturæ. Vnde verum nõ est, illa verba, *Et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & cõfirmatos*; siue illa, *Ac deinceps alios etiã similes Montes cũ Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse*, quæ in Bulla legũtur, habere vim præscripti, quo præcipiatur, vt nõ erigãtur sine Sedis illius approbatione & confirmatione.

Non requiri nouam auctoritatem Pontificis ad erigendum Montem.

75 Neque valet illa ratio: *Illa particula definitionem ingreditur, ergo habet vim præcepti vel prohibitionis.* Potiùs contrarium inferendũ erat, vt statim ostendetur. Sed inquiũt:

76 *Nisi haberet vim præscripti, impertinẽter scriberetur & gratis, quis enim nescit, id quod per se fieri potest, ex abundanti fieri posse cũ Apostolicæ Sedis consensu?* Respondeo, non impertinenter, sed necessariò addi in definitione; quia in definitione ponendum erat id quod fuerat in Concilio propositũ, & de quo erat cõtrouersia inter Doctores: sed cõtrouersia erat de Mõtibus iam antè à Sede Apostolica approbatis, & de his fuit quæstio proposita in Concilio. Vnde non Pontifex excederet limites quæstionis, definiendo ampliùs quàm erat propositum, aut necessitas controuersiæ postulabat (quod numquam aut rarissimè fieri solet) necessariò illa particula ponẽda erat in definitione, præsertim cùm nõ parũ iuuaret ad persuadẽdum, & ad fundãdam definitionis fidem apud homines.

77 Ad cõfirmationẽ respondeo, Quãdo aliquid per se ita licitum est, vt omnibus constet illud per se licitum esse, frustrà adderetur, *cum Sedis Apostolicæ approbatione*: quando verò est quidẽ per se licitum, tamen non omnibus de eo constat, sed aliqui negant & impugnãt; non frustrà additur, nec frustrà quæritur approbatio, etiamsi minimè sit necessaria. vnde etiam probaremus, vt peteretur approbatio. Quando tamen rogamur an sit præceptũ in Bulla, & an sine tali approbatione Mons non possit erigi, non possumus ex veritate & conscientia respondere, nisi negatiuè. 78 Quòd verò addũt *habere dim præscripti, ad cautelã ne erectio Mõtium libertati erigentium permissa inuoluat vel subinferat quædam illicita*, posset fortè id esse ratio aliqua ad statuẽdũ vt petatur confirmatio; sed cùm reipsa non inueniatur id esse vsquam Iure statutum, non est imponenda obligatio præcepti de quo non constat, multóque minùs quando ferè certum est, nusquam tale præceptum extare.

79 Addo, quòd sicut in cambiis, censibus, & aliis contractibus, satis à Sede Apostolica & sacris Canonibus est prouisum per regulas iustitiæ, vt isti contractus ritè possint fieri, sine alia Sedis Apostolicæ confirmatione (quamuis sæpè magnum in his sit periculum iniustitiæ;) ita etiam satis prouisum est ad ritè instituendos Montes Pietatis absque alia confirmatione. Nec desunt eruditi Prælati, Consiliatij, & alii viri docti, qui de his possint iudicare.

80 Vigesimoquintu §. rursus negant quidquam posse accipi, nisi pro expensis ministrorum: sed hoc suprà refutatum.

81 Vigesimo sexto §. dicũt, *nos Mõtis nomine intelligere pecuniæ aceruũ ex quo erogatur mutuum, cùm potiùs cõprehendi debeant omnes apparatus ad exercitationem talis mutui necessarij.* Nusquam in scripto nostro illud dicitor aut insinuatur, sed sæpè contrarium. Duabus enim veluti partibus intrinsecis Mons Pietatis constat; aceruo pecuniæ erogãdæ, & domo idoneè ad pecuniæ & pignorum custodiam instructa ac comparata. Præfectus & ministri sunt necessarij ad vsum & exercitationem Montis, & eius conseruationem, non autem pars intrinseca: & ita Mons Pietatis hæc omnia inuoluit; & pro omnibus his conseruandis, quando alia media non suppetunt, aliquid exigi potest.

Quid Montis nomine intelligatur.

82 Deinde addunt, non *posse quidquam exigi pro Mõtis erectione, etiamsi posset pro conseruatione*; quod confirmant ex eo quòd Pontifex non loquatur de erectione, sed solùm de *conseruatione rerum Montis ad ipsius indemnitatem: quare cùm accipere ad censum pecuniam in aceruum aut reliquum Montis apparatum, non valeat ad Montis conseruationem, non licebit ob eam causam quidquam à mutuatariis exigere.*

Respondeo: Si pro conseruatione licitum est aliquid exigere, ne Mons concidat, & vt cõseruetur in commodum publicum; cur non etiam, vt à fundamentis erigatur & extet? Si, vt commodum publicũ continuetur; cur non vt primùm inchoëtur & procuretur? Sicut enim tota conseruatio est commodum publicum, ita & erectio. Sic non solùm licitum exigere contributionem pro conseruatione Montis, domus publicæ, Ecclesiæ, mœniũ ciuitatis, sed etiam pro prima erectione. Nec refert quòd Pontifex solùm loquatur *de conseruatione*; quia non fuerat ei propositum de prima illa erectione, sed solùm de conseruatione.

83 Vigesimoseptimo §. dicũt non esse verum, *ideò posse aliquid accipi pro ministrorũ opera, quia sine illa*

non possent mutuatarij percipere commodum ex Monte. At hoc esse verissimum, videtur manifestum: nisi enim ministrorum opera esset necessaria ad conseruationem Montis,& cõsequenter ad commodum mutuatariorum, nihil pro illorum stipendio posset ab illis exigi Ratio quam ipsi adferunt, suprà refutata est, quia non accipiunt stipendium eò quòd immediate seruiant mutuatariis,seruando eorum pignora,vt opponentes imaginantur(multi enim non seruant pignora;& custodia pignorum in firma domo,paruam vel nullam requirit operam ministrorum) sed quia seruiunt in omnibus Monti, qui ad solam commoditatem mutuatariorum ordinatur.

84 Ad ea,quæ dicuntur §. 28. suprà fusè responsum, & ostensum est,nullum esse præceptum petendi confirmationem.

85 Vigesimonono §. dicitur, *friuolum esse dicere Montem huiusmodi Pietatis nomen mereri,ex eo quòd, tametsi sub onere,mutuum petentibus omnibus commodat:nam & fænerator omnibus mutuum petentibus libenter sub onere præstat.* Responsum ad hoc suprà,& est manifestè contra Bullam in qua agitur de Montibus, qui supra sortem aliquid exigunt ad impensas ministrorum & conseruationem rerum Montis;& hos definit licitos esse & pios,*& eorum pietatem populis prædicandam.* Non enim modica est pietas, efficere, vt innumeri homines tenuis fortunæ,qui antè cogebantur soluere 33. vel 22. in centum,soluant tantùm 12. 10. vel 8.& minus, idque absque omni lucro vel commodo mutuantis;quæ differentia est vt minimum 10. in centum: quo etiam factũ est,vt vno anno mutuatarij Bruxellæ & Antuerpiæ subleuati fuerint onere circiter quinquaginta millium florenorum,quæ ratione mutui à Montibus accepti vsurariis ampliùs soluere debuissent.

86 Quod de vsurariis adfertur, impertinens est; quia ipsi longè plùs exigunt,quàm sit necesse ad suam indemnitatem, & manifestè quærunt ex mutuo ditescere.

Nec refert quòd nunc dicant (vt fertur) se paratos dare pro 15. in centum, sicut Mons initio
exegit:nam(vt omittam, quòd hoc dicendo seipsos
manifestè condemnant iniustitiæ toto tempore
præterito cùm acceperint 33. vel 22.in centum)etsi
initio fortè id facerent [illegible] impediẽdum
Montis successum; tamen prog[illegible]poris,
quando opportunum videretur, facilè in vsura
ascenderent.Deinde etiamsi sisterent in illa taxa,
87 non essent admittendi; quia Mons hic certò
minorem sensim taxam constituet.Vnde modò
exigit tantùm 12. in 100. sicque sensim procedent
Administratores imminuendo, prout experientur
se posse consulere indemnitati Montis,etiam
vsque ad 6. & minus in 100. magno sæpè Reip.
bono & egentium solatio. Quæ tamen diminutio
taxæ non proueniet ex aliquo lucro, quod
Monti accrescit ex maiori taxa,quam impræsentiarum
exigit(vt quidam malè opinantur) sed
aliunde, qui fructus erit industriæ Præfecti Montis,
quam probaile dicitur Principi & iis quos
Princeps in consilium adhibuit.

Verum autem taxa illa,quam primo anno Mõs 88
Bruxellæ exegit, scilicet 15 in 100. fuerit iusta,
quæstio est facti,peritorum mercatorum, & aliorum
qui norunt expensas factas,iudicio definienda.
Prælati Belgij(de quibus in præfatione) re
seriò examinata, eam minimè improbarunt. Nos
solùm asserimus,mutuatarios ita posse taxari, vt
Mons se præstet omnino indemnem, ac proinde
etiam posse exigi 15. in 100. si tantum requiratur
ratione oneris necessarij, quod subire cogitur.
Denique hoc etiam commodi per Montem acce- 89
dit, quòd pecunia non efferatur extra prouinciam,
sicut fieri per vsurarios dicitur cum non
modico Reipub. damno: quæ res omnino digna
est consideratione.

Trigesimo §. dicunt: *Tutius itaque ad conscientiam, & illustrius erit ad ædificationem, reformare Montem, & in pecuniarum eius aceruum, non plus repositum habere quàm Monti gratis donatum est:& si quid vltra receptum fuerit ad reditum, id restituere reddituarius.* Verùm hoc nihil aliud est,quàm omnem conatum instituendi Mõtes huiusmodi succidere,& vsurarios rursus introducere. Pecunia enim donata, nulla est vel modica, nec sufficiens ad ipsam domum comparandam, multò minùs ad succurrendum egentibus. Populus autem in ciuitatibus Belgij non potest carere subsidio mutui, vt ante 12. vel 15. annos manifestè patuit. Cùm enim Serenis. Princeps prohibuisset vsurarios,miserunt aliquot ciuitates suos Deputatos qui explicarent S.Serenitati necessitatem populi, & peterent vsurarios restitui: quorum iustæ postulationi Princeps annuit.Omnes enim artifices suis temporibus egent paratâ pecuniâ,vt comparent suarum artium materiam: alioquin graue damnum incurrent. Hanc non possunt habere gratis ex mutuo,neque ex venditione suarum rerum,nisi cum ingenti damno, eò quòd nondum sit tempus & opportunitas vendendi.Quare cùm alia ratio non sit inueniendæ pecuniæ,eligũt eam quæ minùs videtur damnosa, & cõfugiunt ad vsurarium publicum:cui post aliquot menses,venditis suis rebus opportuno tempore,satisfaciunt. 90

Omitto innumeras alias necessitates paratæ 91
pecuniæ in magno populo,quæ non durant sæpe nisi ad breue tempus, quibus necesse est succurrere vel per vsurarios, vel per Montes huiusmodi, in quibus sanè est longè minus dispendium mutuatariorum, quàm apud vsurarios. Itaque nullum periculum hic conscientiæ, nec video quomodo quis malè possit ædificari propter pecuniam ad censum acceptam,& solutionem pensionum in mutuatarios deriuatam:modò benè sit informatus, & totum hoc negotium ex solidis fundamentis intelligat.

Hæc responsa sunt ad scripta oppugnantium Montem & nostram sententiam,idque eo tantùm fine, vt veritas hoc examine magis elucescat, & bono publico consulatur.

QVÆ

QVÆ FIDES ET RELIGIO SIT CAPESSENDA,

CONSVLTATIO.

MAGNA est hoc nostro æuo Religionum varietas, magna de vera Religione disceptatio. Multi in hac re perpetuò fluctuant, nec quidquam certi statuere possunt, ex vna in aliam Religionem, veluti domum, experiundi causa transmigrantes, vt mentis tranquillitatem assequantur. Alij inconsulto ausu amplectuntur aliquam, quam fors obtulerit, sine examine, sine luce; qui dum rogantur, cur istam ceteris præferant, nihil aliud respondere possunt, nisi quòd ipsis videatur melior; vel (quod singuli de sua iactant) quia sequitur purum putum verbum Dei.

Negotium tamen istud dignissimum est summa deliberatione & discussione, vtpote in quo totius salutis nostræ cardo versetur. Non parua res est æterna salus, & æterna damnatio; sed tanta, vt cetera omnia siue bona, siue mala, ad hæc sint instar nihili. Hæc autem pendent ex bona, vel mala Religione. Si bonam Religionem habueris, facile tibi erit salutem consequi: si malam, impossibile est te saluari [a]. Per malam enim seu falsam Religionem Deo placere non potes; ac proinde neque veniam peccatorum, neque veram iustitiam adipisci, neque vllo modo redemptionis Christi particeps effici. Itaque manes in morte, & ira Dei super te manet [b]. Omnes enim sine Christi redemptione & viuificatione manent in morte peccati, & filij iræ. quicumque autem non habet veram Religionem, est expers redemptionis & viuificationis Christi: quare necesse est illum manere in morte, esseque filium iræ, & pabulum ignis æterni.

a Ad Hebr. 11.

b Ad Rom. 3. & 4. &c.

Porrò vera Religio est vnica, non multiplex. Vna enim tantùm est veritas: [c] vna fides, vnum Baptisma, vnus Deus & Dominus omnium. Vnde consequens est, Primò, Omnes Religiones, omnes fides & fidei confessiones, præter vnam, esse falsas, noxias, pestiferas, & auctore diabolo, qui est pater mendacij, introductas.

c Ad Ephes. 4.

Secundò, Neminem, qui hanc vnicam non habuerit, salutem æternam consequi posse, & omnes qui huius expertes fuerint, quantumuis alioquin laudabiliter vixerint, in æternum perituros. Quod enim Apostolus ait de charitate: Si linguis hominum loquar & Angelorum, si nouerim mysteria omnia, si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem nó habuero, nihil mihi prodest: potiori ratione dicendum est de vera fide, seu Religione, quæ charitatis & reliquarum virtutum Christianarum est fundamentum.

1. Cor. 13.

Tertiò, Stupidum esse errorem quorumdam plebeiorum existimantium satis esse ad salutem si credas in Christum, & ipsum mortuum esse pro peccatis nostris, quamuis multa alia, v.g. quæ ad Sacramenta, ad sacrificium Ecclesiæ, & similia fidei capita pertinent, nó credas. Sic enim omnes penè sectæ hæreticorũ saluarentur. Omnes enim retinent Christum (alioquin non essent hæretici sed Apostatæ) & credunt, paucis exceptis, illum esse mortuum pro peccatis nostris. Salui itaque erunt Montanistæ & Nouatiani, Donatistæ & Sabelliani, Arriani, Macedoniani, Aëriani, Eutychiani, Monothelitæ, & similes Ecclesiæ pestes. Cur ergo Ecclesia omnibus sæculis se tam acriter hæresibus opposuit? Cur Apostolus *Hæreticum hominem post vnam vel alteram correptionem vitari* iubet? Cur sermonem eorum cauendum vt carcinoma quoddam? Frustrà hæc omnia dicuntur & fiunt, si cum hæresi salus obtineri potest. Sanè cótra omnium sæculorum consensum est illud figmentum. *Constituamus aliquem*, inquit D. Augustinus, *castum, continentem, non auarum, non idolis seruientem, hospitalitatem indigentibus ministrantem, non cuiusquam inimicum, non contentiosum, patientem, quietum, nullum æmulantem, nulli inuidentem, sobrium, frugalem, sed hæreticum, nulli vtique dubium est, propter hoc solum quòd hæreticus est, regnum Dei non possessurum.*

Ad Titum 3.

2. ad Timoth. 2.

L. 4. contra Donat. c. 8.

Sicut enim, teste D. Iacobo, qui in vno mandato delinquit, factus est omnium reus, & totam iustitiam amittit, etiamsi reliqua seruet, quia legislatorem ipsum, qui totam legem tulit, contemnit: ita qui vnum fidei caput pertinaciter negat, etiamsi reliqua retineat, factus est reus totius Religionis, & totam fidem ac Religionem perdit; quia eius auctorem contemnit. Eadem enim est prima supremáque veritas, quæ omnia fidei capita reuelauit, & nobis per Ecclesiam sponsam suam (*quæ est columna & firmamentum veritatis*) credenda proposuit. Qui ergo vel vnum articulum obstinatè reiecerit, nolens acquiescere Ecclesiæ testimonio, eo ipso primæ veritatis, cuius Ecclesia est præco, interpres, & organum, auctoritatem floccipendere censetur; ac proinde totam fidem diuinam, quæ ad salutem est necessaria, amittit.

Cap. 2.

1. ad Timoth. 3.

Nec refert, quòd adhuc aliqua, nimirum primaria fidei capita, se credere putet: quia non credit fide diuina, quæ soli auctoritati diuinæ nobis infallibili modo propositæ innititur: alioquin

cetera quoque eodem modo ipsi proposita crederet: sed credit illa fide quadam humana, nimirum, quia priuato suo iudicio ita iudicat credendum, sumens sibi auctoritatem iudicandi & discernendi quæ sint credenda, quæ reiicienda. Itaque vltima ratio credendi est iudicium priuatum; ac proinde tota illa fides est humana, & inutilis.

Certissimum itaque sit, sicut vera iustitia se extendit ad omnia mandata; ita veram fidem, quæ ad salutem requiritur, se extendere ad omnia diuinitus reuelata; ita vt illa omnia vel expressè credamus, vel parati simus credere, si nobis congruo modo fuerint proposita.

Ex his perspicuum est, quanta cura enitendum sit, vt veram fidem & Religionem assequamur, cùm hæc sit totius salutis fundamentum, & absque ea nos certissima maneat damnatio. Vnde statui aliquas vel considerationes vel rationes per se notas cuilibet ratione vtenti proponere, ex quibus certa possit hac in re instituti deliberatio.

Prima Consideratio, ex studio perfectionis ad quod Christi religio inducit.

EA Religio præferenda quæ fauet puritati & sanctitati vitæ, quæ ab effectu terrenorum mentes auocat, & ad cælestium amorem traducit. Hic enim est potissimus finis Religionis, mentes hominum à rebus istis temporalibus ac infimis abducere, & ad cælestia ac sempiterna cogitanda, amanda, persequenda eleuare. At talis est sola Religio Catholica. Hæc enim suadet abstinere à voluptatibus carnis, & illecebris huius vitæ, hæc docet diuitias & honores contemnere, & iis, cùm possidentur, propter Christum renuntiare. Hæc suadet ieiunia, cilicia, chameuniam, & alias corporis afflictiones, quibus caro dometur, & spiritui subiiciatur.

Sola Catholica religio perfectionem vitæ docet.

Hinc innumeri sunt in Ecclesia Catholica, qui contemptis diuitiis, honoribus & voluptatibus, quibus vel fruebantur, vel frui poterant, sæculo nuntium remisere, carnem macerantes, & toti Deo rebúsque cælestibus intenti. Inter hos multi magnates, & magnatum filij ac filiæ, plurimi nobiles, plurimi qui in sæculo fuerant opulentissimi, plurima nobilissima ingenia, plurimi eloquentia & omni litteratura celeberrimi. Clarissimum hoc est diuini spiritus, & veræ Religionis τεκμήριον. Non enim potest illa Religio non esse cælestis, quæ naturam humanam infimis istis affixam auellit, & ad cælestia erigit, quæ amorem temporalium expugnat, & æternorum dilectionem inserit; denique tam mirabiles in hominibus mutationes efficit. Ex fructibus suis arbor cognoscitur.

Ceteræ tollunt studium perfectionis & bonorum operum.

Ceteræ Religiones, præsertim Lutherana, Caluiniana, & Anabaptistica, dequibus hîc potissimùm agimus, & consultationem hanc instituimus, nihil tale præstant. Tantum enim abest vt doceant carnem macerare, terrena contemnere, voluptates carnis resecare, vt *ieiunium* vocent *traditionem humanam, qua Deus frustrà colatur; abstinentiam carnium, superstitionem; vota monastica* dicant *esse impia, irrita, & omnino non seruanda; castitatem impossibilem, omnibus esse vxores ducendas, & rei vxoriæ operam dandam*; quod Lutherus dicebat *esse tam necessarium, quàm edere, bibere, dormire.* Ex qua doctrina consecutum est, vt nemo eorum, qui aliquam ex istis nouis Religionibus sectantur, vel ieiunio carnem maceret, vel continentiam seruet, vel coniugio & voluptatibus venereis abstineat, vel suis facultatibus repudiatis, paupertatem pro Christi amore colat; sed omnes amplectuntur vitam commodam, vulgarem, sæcularibus rebus inhærentem, & carnis naturæque corruptæ inclinationi consentaneam. Nemo hîc animum concipere potest vt Angelicam vitam imitetur in terris, sicut multi Sanctorum fecere, & multi adhuc in Ecclesia Catholica faciunt; nemo vt curas & sollicitudines huius vitæ excotiat, & sæculi vincula abrumpat, vt liber & expeditus Christum Dominum sequatur, eiúsque vitam sanctissimam imitetur, & in carne sua mortali exprimat. Nam quidquid est supra communem & popularem viuendi rationem, hæ Religiones improbant. Quis ergo non videat, nullam ex his esse Religionem Christi? Etsi enim Christus paupertatem, castitatem, vitam cælibem, abnegationem sui, & similia, hominum infirmitati consulens non imperet; suadet tamen, & magnis præmiis ad hæc inuitat; & ad ea amplectenda in seipso nobis exempla præbuit. Hoc consilio & inuitatu Christi permoti innumerabiles homines, ex omni ordine, ætate, sexu, natione, conditione, ad summam sanctitatem peruenere, totique mundo eo nomine admirabiles fuere. At istæ Religiones hoc perfectionis studium planè improbant, tamquam vel impossibile, vel superstitiosum.

Lib. de vita coniugali.

Neque solùm eximiam illam sanctitatem impediunt, sed etiam omne studium bonorum operum. Docent enim [a] *hominem in omnibus suis operibus peccare, quamuis hoc peccatum credentibus non imputetur.* Deinde *hominem* [b] *per omnia sua bona opera nihil apud Deum mereri, nihilo fieri ipsi gratiorem, nihilo iustiorem, nihil amplius præmij habiturum, siue plurima, siue pauca, siue nulla bona opera feceris; solam* [c] *fidem apud Deum æstimari & coronari.*

a Lutherus art. 31. & art. 36. & lib. de libertate Christiana. Caluinus lib. 3. Instit. cap. 12. §. 4. & c. 14. §. 9.

b Lutherus & Caluinus loco citato.

c Lutherus in Assert. art. 1. Caluinus lib. 3. Instit. c. 11. § 13 & 14. & cap. 19. §. 2. 4 & 7.

Quis hac doctrina posita excitetur ad bona opera, ad orationem, ad eleemosynam, ad ieiunium, ad proximorum subsidia? Si enim in his omnibus est labes peccati, & nihil meriti vel præmij, nihil vtilitatis, quid me ad ista præstãda permoueat? Quis frustrà, nullóque fructu laborem & opes suas impendere, & commoda sua deserere velit? Itaque hæ Religiones omnia bona opera è medio tollunt; solámque fidem relinquunt hominibus, quam instar omnium esse statuunt. Non est credibile, Dominum per tot labores & sudores, per tam multiplicem doctrinam, & tot cælestia monita, per sanguinem, crucem & mortem suam, tam sterilis Religionis nobis esse auctorem.

Obiectionis repulsio.

Neque dum nostris operibus vim merendi vitam æternam tribuimus, obscuramus meritum Christi, vt ipsi obiiciunt, sed illud illustramus & extollimus. Statuimus enim illud adeò esse efficax & vniuersale, vt ipse non solùm vitam æternam nobis per illud meruerit, sed etiam vires & facultatem merendi contulerit. Sicut omnipotentiæ Dei iniuriam nõ facit, sed eam extollit, qui dicit eam non solùm omnia operari & producere, sed etiam rebus creatis vim operandi &

Efficacitas meriti Christi.

di & producendi similia contulisse. Nihil enim est quod magis declaret excellentiam & perfectionem causæ, quàm si non solùm ipsa possit operari, sed etiam aliis vires ad operandum tribuere. Itaque cùm dicimus Christum non solùm nobis meruisse vitam æternam, sed etiam vires merendi contulisse; longè magis extollimus vim meritorum eius, quàm illi qui docent illum solum meruisse totum, & nobis nullas vires ad cooperandum meritis ipsius tribuisse. Imò hi magnam Christo iniuriam faciunt; quia hanc vim & efficaciam ipsi detrahunt. Sicut quidam philosophi qui docuerunt res creatas non habere vim operandi sibi insitam, sed solam Dei potentiam increatam omnia facere, iniuriam omnipotentiæ Dei irrogarunt; quasi ipsa non possit rebus creatis vim operandi, & cooperandi Deo, conferre. Iniuriam autem Christo faceret, qui homini aliquam vim merendi ex Christi meritis non acceptam tribueret: sicut iniuriam faceret Deo, qui in rebus creatis, aliquam vim operandi à Dei omnipotentia non deriuatam statuere vellet. Porrò sicut operationes rerum creatarum referuntur in Deum tamquam auctorem omnium; quia ipse vires ad eas contulit, & simul cum rebus creatis vt causa vniuersalis efficiens concurrit: ita omnia merita hominum iustorum referuntur in Christum tamquam auctorem omnium illorum: quia ipse vires ad illa contulit, & simul cum illis vt causa vniuersalis meritoria concurrit. Omitto alia multa, quæ in hanc sententiam dici possent.

Secunda Consideratio, ex eo quòd licentiam peccandi excludat.

ILla quoque Religio est præferenda, vt Deo gratissima, quæ nullam tribuit licentiam peccandi, sed multis modis hanc excludit. Sicut enim Religio, quæ ex Deo est, animos hominum ad studium bonorum operum, & vitæ Christianæ perfectionem, excitare & allicere debet: ita etiam deterrere à peccatis, incutere Dei timorem, & quantum in ipsa, est peccata omnia impedire.

Talis planè est Religio Catholica. hæc enim multis modis omnem peccandi licentiam remouet.

Primò, Per Sacramentum pœnitentiæ. Valdè enim deterrentur plerique à peccatis, quòd vident ea sigillatim in confessione aperienda, & pro illis pœnitentiam subeundam: & si quid sublatum sit, vel si quod damni irrogatum, id omnino compensandum. Deinde in illo Sacramento requiritur dolor de peccatis, & propositum emendandæ vitæ: confertur etiam gratia & auxilium ad id præstandum. Denique dantur salutaria monita rectè viuendi. Vnde hoc Sacramentum mitè licentiam peccandi coërcet.

Secundò, Per doctrinam de satisfactione & purgatorio. Docet enim, remissâ culpa & pœna æterna, remanere plerumque obligationem ingentis pœnæ temporalis; quam nisi in hac vita per bona opera, nimirum per orationem, eleemosynam, ieiunium, & similia, redemeris, luendam deferes post hanc vitam acerrimis tormentis purgatorij. Nullum malum apud Deum manere inultum.

Tertiò, Cùm docet ad æternam damnationem satis esse vel vnum peccatum mortiferum, nisi pœnitentiam in hac vita deletum fuerit, nec quidquam fidem absque vera pœnitentia ad peccatorum remissionem prodesse.

Quartò, Cùm multis modis incutit homini Dei timorem, variis eius iudiciis propositis: eum numquam vult illum esse securum suæ salutis, sed semper vigilare, semper orare, semper esse sobrium, semper bonis operibus intentum, ne fortè aliquando vel tentationi succumbat, vel fraude diabolica supplantetur, vel per inconsiderantiam labatur, vel imparatus morte improuisa opprimatur. Hinc in bonis Catholicis, qui secundùm suam Religionem viuere student, videmus miram sollicitudinem vt peccata deuitent; & si quæ per fragilitatem humanam commiserint, continuò ea expient & emendent.

Nihil horum præstant aliæ Religiones, sed timorem diuinum excutiunt, & magnam ad omnem peccandi licentiam portam aperiunt.

Primò, Quia *tollunt confessionis Sacramentum*; quo, vti diximus, homines mitè à peccatis auocantur. Nam dicunt esse inuentum humanum, carnificinam conscientiarum, & meram superstitionem. Mirum si aliqua superstitio & figmentum cordis humani possit habere vim tantam ad vitæ emendationem & conscientiæ tranquillitatem! Hanc vim etiam ipsi Lutherani aliquando testati sunt experientiâ docti. Nam vt refert Sotus qui interfuit, cùm Cæsar esset in Germania, missa est ab inclyta ciuitate Norimberga legatio ad ipsum, per quam Senatus petebat, vt Cæsar Imperatorio iure confessionem auricularem indiceret. Aiebant enim se vsu & experientia comperisse, Rempublicam suam post sublatam confessionem occultis criminibus contra iustitiam aliásque virtutes scatere, quæ illis anteà fuissent incognita. Risum tamen, vt inquit Sotus, ea legatio mouit. Si enim iure diuino ad occulta sua alicui pandenda homines non tenentur, nec sacerdos à peccatis absoluere potest, vt ipsi sentiebant, quomodo præcepto humano absque fructu remissionis ad id cogi poterunt?

Tollunt timorem diuinum, & omnem licentiam tribuunt peccandi.

In 4. d. 18. q. 1. a. 4.

Secundò, Quia non solùm confessionem, sed etiam *pœnitentiæ virtutem tollunt*: quatenus negant esse necessariam contritionem, seu dolorem de præteritis. vt enim habet articulus Lutheri, [a] *contritio facit magis peccatorem*: & [b] Caluinus, *Quod*, inquit, *Hieronymus ait pœnitentiam esse secundam post naufragium tabulam, cùm planè impium sit, excusari non potest.*

Tertiò, Quia [c] negant *satisfactionis necessitatem*; *& dicunt hanc redundare in iniuriam satisfactionis Christi*, quasi si nostra aliquid valeret, Christi non sit sufficiens.

Quartò, Quia [d] negant *purgatorium, & omnem castigationem temporalem animarum, post hanc vitam.*

Quintò, Quia negant [e] *remanere vllam obligationem pœnæ temporalis remissa culpa. Semper enim cum culpa remitti totam pœnam.*

Sextò, Quia [f] docent *solam fidem sufficere ad remissionem omnis culpæ & pœnæ; nec aliud omnino requiri.*

Septimò, Quia [g] tradunt *habenti fidem specialem nullum peccatum imputari.* Hac ratione Lutherus dicebat Decalogum non magis ad nos pertinere, quàm cærimonias Legis veteris, sed omnem eius obligationem pariter esse sublatam per Christum; nimirum quia non magis imputa-

a *Art. 6.*
b *Lib. 4. c. 19. §. 17.*
c *Caluinus lib. 3. c. 4. §. 38. Lutherus in Assert. artic. 5. & 6.*
d *Lutherus epist. ad VValdenses de Euch. Caluinus lib. 3. c. 5. §. 6.*
e *Lutherus suprà, & in Assert. a. 3. Caluinus suprà, & lib. 3. c. 4. §. 30.*
f *Lutherus in Assert. art. 1. Caluinus lib. 3. c. 11. §. 13. & 14. & c. 19. §. 2. 4. 7.*
g *Lutherus de libertate Christiana. Caluinus lib. 3. cap. 4. §. 28. & lib. 2. c. 8. §. 58.*

tur credentibus illius violatio, quàm violatio Legis cærimonialis. Hæc omnia ab illis doceri patet ex locis in margine adscriptis, & norunt omnes mediocriter in illis sectis versati.

His positis clarissimum est, tolli penitus à cordibus hominum omnem Dei timorem, & laxari habenas ad omnia genera peccatorum: imò tantam dari licentiam per has Religiones, quantam per Atheismum, vel etiam maiorem. Si enim habenti fidem illam specialem, nullum peccatum imputatur ad culpam, vel ad pœnam, cur non ausit quantumuis grauia scelera? Quid enim timeat? An gehennam, vel purgatorios ignes? At fides facit, vt quantumuis in se peccatum sit graue & fœdum, tamen tali homini nullo modo imputetur. An iram diuinam, & gratiæ diuinæ subtractionem? At Deus non imputat, & propter Christi satisfactionem, non potest illi irasci. An satisfactionem temporalem aut confessionem? At ista iam sunt sublata tamquam superstitiosa. Quid ergo iste magis timeat, quam quiuis Atheus? Aut quomodo non æquè laxam portam habeat ad omnia scelera, omnésque impuritates? Quid Atheismus efficiat, testatur Scriptura cùm ait: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus; corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* (*Psalm. 13.*) Facit autem hoc Atheismus, quatenus aufert timorem diuinæ castigationis, quo tamquam fræno mortales à peccatis coërcentur. At istæ Religiones non minùs tollunt timorem diuinæ vindictæ & castigationis, dum docent nullum peccatum credenti imputari ad culpam vel pœnam, nec vmquam pro eo fore puniendum.

Addo etiam, magis hunc salutarem timorem per istas Religiones, quàm per Atheismum tolli. Nam pauci Athei certò statuunt, non esse vllum Numen; sed plerique dubitant, & refutmidant oppositum. itaque non sunt absque metu vindictæ, qui illos in multis compescat. At istæ Religiones certò & indubitanter statuunt peccata credentibus non imputari, idque firmissimè credi iubent. itaque nihil formidinis relinquunt, sed omnem penitus metum & suspicionem vindictæ abstergunt: ac proinde longè magis habenas mentibus humanis ad omnia flagitia laxant quàm Atheismus. Neque id vno tantùm modo faciunt, sed quadruplici.

Quatuor modis tollunt omnem timorem Dei.

Primò, Dum docent per fidem peccata non imputari: quantumuis ea sint multa vel magna. de quo iam satis dictum est.

Caluinus lib. 3. cap. 2. § 6. c. 11. c. 14. 15. 16. & 18.

Secundò, Cùm dicunt *omnes qui habent veram fidem esse prædestinatos, & id firmissimè debere credere.* Si enim omnes harum sectarum cultores sunt prædestinati, & id firmissimè credere tenentur; cur sint solliciti, vt vel benè agant, vel opera carnis, quæ Apostolus enumerat, deuitent? Non enim possunt metuere ne salute excidant, & in gehennam deturbentur, quia prædestinatio Dei est efficax & immutabilis; & prædestinati nullo modo perire possunt. Neque purgatorij pœnas, quas credunt nullas esse; neque huius vitæ flagella, cùm illis peccata à Deo non imputentur.

Lutherus in Assert. art. 36. Caluinus lib. 3. c. 16. § 8.

Tertiò, Cùm *tollunt libertatem arbitrij, & docent omnia ineuitabili necessitate fieri; hominémque non posse vias suas bonas facere aut malas.* Si enim nulla est libertas, nullum est propriè peccatum: sicut leo dum hominem deuorat, etsi malum inferat, non tamen peccat; quia id non liberè sed impulsu naturæ facit, nec est in potestate ipsius hunc impulsum moderari. Nemo erit pœna dignus; quia quod necessitate agitur, pœnam non meretur: quare nec vllus erit infernus, nec vindicta post hanc vitam vlla. Magna enim & intolerabilis esset crudelitas homines æternis suppliciis afficere propter ea quæ ipsi nullo modo vitare poterant. Cur ergo metuant sequi desideria cordis sui, & patrare quidquid animo libitum fuerit?

Lutherus supra. Caluinus lib. 1. c. 17. § 5. & c. 18. § 1.

Quartò, Cùm tradunt *omnia hominum opera tam mala quàm bona ab æterno esse à Deo prædefinita, & vt in tempore fiant, voluntates hominum ad omnia illa à Deo inclinari, incitari, impelli, determinari.* Si enim Deus æquè mala ac bona operatur in nobis, non est quòd conemur mala deuitare, neque cur timeamus eorum vltionem. Deus enim non est vltor eius, cuius est auctor; nec punire potest, quod ipse à nobis fieri vult, & facit vt faciamus. Hæc enim esset plusquam tyrannica immanitas, quàm constat longe abesse à Deo.

Ex his luce meridiana clarius est, Religiones illas quatuor modis omnem diuini numinis timorem ex animis hominum tollere, & tantam omnium scelerum tribuere licentiam, quantam vllus vmquam Atheismus: idque eo perniciosiùs, quòd non sub aperta impietatis forma, sed sub specie Religionis & honoris diuini, nimirum sub speciosis titulis fidei specialis, satisfactionis Christi, libertatis noui Testamenti, prouidentiæ prædestinationisque diuinæ. Sub his tegitur & propinatur tantum venenum, quod mentes moresque hominum penitus corrumpit. Quis ergo, cui vel scintilla sit recti iudicij, credat huiusmodi Religiones esse à Deo?

Tertia Consideratio, ex sanctitate cultorum.

ILla Religio præferenda, in qua plurimi sanctitate conspicui: fieri enim nequit, vt praua Religio ad sanctitatem perducat, aut vt vera sanctitas cum praua Religione consistat. At Religio Catholica plurimos omnibus sæculis habuit qui communi omnium Christianorum confessione sanctissimi fuere. E quorum numero, vt alios innumeros omittam, est magnus Antonius, Hilarion, Gregorius Thaumaturgus, Nicolaus Myræ Episcopus, Athanasius, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Simeon Stylites, Cyprianus, Hilarius, Martinus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Benedictus, Gregorius Magnus, Vedastus, Amandus, VVinocus, Bertinus, Rumoldus, VVillebrordus, Bonifacius, Bruno, Bernardus, Romualdus, Norbertus, Dominicus, Franciscus à Paula, & multi nostro sæculo. Quòd enim hi omnes Catholicam Religionem sectati sint, dubitari non potest; tum quia Romanæ Ecclesiæ adhæserunt, eiúsque fidem professi sunt, & etiam grauiter propagarunt: tum quia ferè omnes isti Monachi fuere, & votis obstricti monasticam vitam coluere. Imò omnes regulæ & professiones monasticæ ab illis fluxere. Eos sanctissimos fuisse, est communis confessio totius populi Christiani per tot sæcula, quot à singulorum ætate fluxere. Nec vmquam ea de re fuit dubitatum. Id ipsum de plerisque istorum, & in primis de Bernardo, Dominico, Francisco, fatentur etiam hæretici. Magna esset impudentia,

ea

ea negare, vel in dubium reuocare, in quæ consensus orbis conspirat.

Si isti sancti fuere & Catholici, sicut toti orbi persuasum est, necesse est, Catholicam & Romanam Religionem, quam ipsi tenuere, veram esse, & à Spiritu sancto profectam.

Primò, Quia impossibile est, vt Religio falsa ad sanctitatem veram perducat. Religio enim est sanctitatis fundamentum. Non potest illud cæleste ædificium exstrui super re vana, super mendacio pernicioso & sacrilego, quale est omne mendacium in Religione. Fieri nequit, vt Religio falsa animum à terrenis auocet, & ad cælestia traducat; vt diuino amore mentem accendat, & ad proximorum salutem per tot labores & sudores curandam impellat. Hæc tamen omnia Religio quam sequebantur, in ipsis perfecit. Itaque fieri nequit, vt ipsorum Religio falsa fuerit.

Ad Heb. 11. Secundò, Sine vera Religione impossibile est placere Deo. At omnium consensu illi placuerunt Deo, & magni eius amici fuere: ergo vera fuit eorum Religio. quomodo enim per falsam Religionem placeant Deo, qui est veritas?

Tertiò, Si eorum Religio vera non fuit, ergo fuit à diabolo. Hic enim mendax est ab initio, & mendacij pater: hic veram Religionem istis mendaciis & fraudibus semper studuit corrumpere, vt animas perderet. Si fuit à diabolo, quomodo potuit illos ad sanctitatem perducere; diaboli

2. Cor. 6. aduersarios, & Dei amicos efficere? *Quæ enim societas luci ad tenebras? quæ conuentio Christi ad Belial?*

Quartò, Prorsus incredibile est Deum viros tam innocentes, tam sui & rerum terrenarum despicientes, tam studiosos diuinæ gloriæ, & ardentes Dei amatores, tot sæculis permisisse decipi in re tanta, nimirum in negotio Religionis, & fundamento totius pietatis. Quis tam impiè de diuina bonitate sentiat? Nihil illi ex parte sua prætermisere, quò Deo placere possent, eiúsque gloriam promouere, maximis laboribus pro ea susceptis, & tota vita illi consecrata & impensa. Quinam fieri potest, vt illa bonitas infinita, illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, tam eximiis seruis & amatoribus suis veritatem & lucem suam non ostenderit, eósque in tenebris & pestiferis erroribus reliquerit? Falsum est ergo illud quod Dominus toties ingeminans & repe-

Matth. 7. Luca 11. tens promisit: *Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Franciscus enim, Dominicus, Bernardus, Benedictus, & similia orbis lumina ac miracula, per totam vitam summo studio petierunt, quæsierunt, & pulsarunt, vt saluti necessaria à Domino impetrarent, & voluntatem ipsius in omnibus cognoscerent, & implere possent; & tamen nihil sunt consecuti. Falsum erit & illud; *Si vos*

Luca 11. *cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?* Hi enim assiduè hunc spiritum flagitarunt, & tamen non obtinuerunt. Spiritus enim bonus absque bona Religione esse non potest. Omitto alia quæ in hanc sententiam possent adferri.

Quòd si blasphemum est dicere diuinas promissiones falsas esse; necesse est fateri viros istos veram fidem & Religionem à Domino accepisse. Quare cùm constet, eos tenuisse Religionem Catholicam, & Ecclesiæ Romanæ fuisse addictissimos, & omnem fidem seu Religionem huic aduersantem fuisse detestatos; dubitari non potest, quin Catholica & Romana sit vera & diuinitus inspirata Religio; reliquæ verò omnes falsæ, & à diabolo inuentæ.

Denique si Religio illorum vera non fuit, sed aduersariorum aliqua vera est; necesse est fateri, supradictos omnes, quos orbis semper vt Sanctos suspexit, non solùm non fuisse sanctos, aut Dei amicos, sed fuisse impios & Dei inimicos, ac proinde damnatos & æternis suppliciis addictos. Nam sine vera Religione impossibile est placere Deo. Neque dici potest fuisse excusatos per ignorantiam: quia ignorantia non excusat nisi in quibusdam secundariis & minùs necessariis, quæ solùm ratione alicuius præcepti positiui necessaria sunt; non autem in fundamentis & primariis capitibus. Alioqui possit quis sine omni notitia Dei aut Christi salutem consequi, quod vniuersæ Scripturæ repugnat. At illi si errarunt (vt volunt aduersarij) errarunt in primis capitibus. Primò, Quia non agnouerunt fidem specialem, per quam solam iustificamur, & sumus participes redemptionis & iustitiæ Christi, & peccata non imputantur, vt auctores aliarum Religionum docent. Itaque permanserunt in peccatis, exortes iustitiæ Christi, & consequenter filij gehennæ. Secundò, Quia eorum iudicio fuerunt extra Ecclesiam Christi (extra quam omnium consensu non est salus) & adhæserunt meretrici Babylonicæ (sic enim vocant illi Ecclesiam Romanam) & fuerunt ministri & instrumenta primaria Antichristi. Tertiò Quia fuerunt idololatræ, colentes creaturam pro creatore, nimirum panem & vinum loco Christi in Eucharistia, honorantes Sanctos & eorum imagines, &c. Nulla est ignorantia qua valeant illa excusari. Fuerunt ergo omnes isti impij, & sunt gehennæ tormentis addicti. At hæc omnia quàm sunt improbabilia, quàm incredibilia, & contra communem sensum omnium Christianorum, qui hactenus exstitere? Quòd autem in aliis Religionibus nulli extiterint eximiæ sanctitatis, quorum vita mundo fuerit admirationi, satis constat. Neminem enim nominare possunt: nam etiam primi Auctores terrenis addicti, & voluptatum sectatores fuere, nihil supra vulgum in vita habuere; quinimò maximis vitiis fuere obnoxij. Sed de hac re plura inferiùs dicemus.

Neque his obstat, quòd etiam inter Catholicos multi sint, qui non solùm sanctè non viuunt, sed etiam variis sceleribus mentem & corpus inquinent. Id enim non faciunt concessu vel indulgentia suæ Religionis, sed illa prohibente, & suppliciis comminante, & promissis auocante, & omni ratione impediente. Itaque illa vitæ prauitas nullo modo in Religionem est referenda, nec eam imperfectam arguit. Cùm enim tria sint, quæ hominem à malo auocare, & ad bonum incitare queant, timor supplicij, spes præmij, & pulchritudo ipsa operis boni; hæc tria excellentissimè proponit, & vbique inculcat suis cultoribus Religio Catholica. Itaque nihil omittit eorum quæ ad peccata vitanda, & sanctitatem sectandam incitare possunt. Vnde si aliqui ad eam non aspirant, non id Religioni Catho-

Repulsio obiectionis.

Catholicæ, sed libertati arbitrij, quæ contra omnia illa incitamenta niti potest, est imputandum. Quòd si ipsa timorem supplicij, & spem præmij tolleret, & omnia opera bona peccati labe inquinata statueret; tunc meritò in ipsam praua mortalium vita, & neglectus bonorum operum referendus esset. Sicut enim qui subtrahit anterides & fulcra quæ ruinam domus impediebant, est causa ruinæ domus: ita qui subtrahit timorem diuinum, seu futuræ vindictæ, quo mortales coërcentur ne in peccatorum ruam profundum, est causa ruinarum istarum. Simili modo, qui tollit omne illud quod ad studium bonorum operum incitare solet, est causa neglectus & contemptus bonorum operum.

Ex quibus perspicuum est, neglectum bonorum operum, & prauam vitam, quæ cernitur in quibusdam Catholicis, non esse referendam in eorum religionem, sed in libertatem dumtaxat arbitrij: quæ verò in Lutheranis, Caluinistis, & aliis nouarum Religionum cultoribus, esse imputandam propriè eorum Religioni, quæ omnia illa quæ malum impedire, & ad bonum excitare solent, è medio tollit: & libertati arbitrij, quatenus huiusmodi Religionem sua sponte delegit, eique inhæret.

Quarta Consideratio, ex miraculis cultorum.

ILla Religio, in qua plurima miracula omnibus sæculis edita, est præferenda aliis, quæ miraculis sunt destitutæ. Miracula enim sunt velut sigilla quædam & testimonia diuina, quibus Religio comprobatur. Cùm enim pleráque in Religione sint supra naturam & captum mentis humanæ, non possunt rationibus naturalibus persuaderi; sed opus est quibusdam argumentis supernaturalibus, quibus mentes hominum conuincantur. Hæc autem sunt miracula. At sola Religio Catholica miraculorum gloria fulget; sola ergo est vera religio, omnibus præferenda; vtpote sola à Deo testimonium habens. Quòd autem in illa iam inde à temporibus Apostolorum miracula plurima sæculis singulis sint edita, & etiamnum edantur, omnibus Christianis est persuasissimum, & ex variis historiis, ex Annalibus regnorum, & ex vitis rebúsque gestis Sanctorum constat.

Caluinus præfat. in Institut. Sed inquiunt aduersarij, hæc miracula non esse vera, sed partim conficta, partim diabolica. Verùm id omni specie probabilitatis caret. Est enim contra iudicium orbis, & tot sæculorum. Omnes enim gentes iam inde à tot annorum centuriis ea absque vlla dubitatione pro veris miraculis habuere. Quis enim vmquam dubitauit de miraculis Gregorij Thaumaturgi, Antonij Magni, Hilarionis, Martini, Nicolai, Benedicti, Malachiæ, Bernardi, Dominici, Francisci Assisij, Francisci à Paula, Francisci Xauerij, vt alios innumeros omittam?

Miracula non esse conficta. Præterea non esse conficta multis rationibus conuinci potest. Primò, Quia à grauissimis Auctoribus conscripta sunt. Nam miracula Gregorij, qui idcircò Thaumaturgus (hoc est miraculorum patrator) dictus est, conscripta sunt à Gregorio Nysseno in illius vita, & Basilio lib. de Spiritu sancto cap. 29. Antonij, ab Athanasio & Hieronymo; Martini à Seuero Sulpitio; Nicolai, à variis Scriptoribus Græcis; Benedicti, à Gregorio Magno, & aliis; Malachiæ, à Bernardo; Bernardi, à diuersis auctoribus grauissimis illius ætatis; Francisci, à Bonauentura; Dominici, ab iis qui ea à fide dignis acceperant; Francisci à Paula recensentur in diplomate canonizationis; Francisci Xauerij, post summam inquisitionem & testes iuratos, comprobata sunt publico testimonio Proregis Indiæ. Quis credat istos viros sanctitate, doctrina, auctoritate illustres, voluisse in perniciem animæ, & æternum sui nominis probrum, ista confingere, & mundo imponere? Nam mendacium in iis quæ ad Religionem pertinent, est perniciosum & grauissimum peccatum. Deinde si essent conficta, facilè potuissent conuinci vanitatis ab illius æui hominibus apud quos scribuntur patrata. At nemo vmquam illa reiecit nisi Paganus, vel Iudæus, vel hæreticus. Accedit, quòd plurima ex illis, publicis testimoniis Episcoporum vel Magistratuum, & præuia causæ cognitione sunt confirmata. Denique dicere illa esse conficta, est tollere omnem fidem historiarum, & euertere omnem notitiam superiorum temporum. De omnibus enim gestis antiquis dici poterit esse conficta, cùm nisi ex scriptis auctorum, probari non possint.

Pari modo, non esse ope dæmonum perfecta, *Non esse diabolica.* constat multis modis. Primò, Quia edita à viris sanctissimis, Deoque addictissimis. Quis credat Franciscum, Dominicum, Bernardum, Benedictum, Martinum, & similes commercium cum diabolo habuisse? Deinde, quia opera illa longè diaboli vim superabant. Non enim potest diabolus illuminare cæcos, corrigere claudos, excitare mortuos, subitò roborare paralyticos, siderata aridáque repentè vegetare membra, & similia, quæ omnem naturæ vim excedunt, præstare. Vnde nec magi talia vmquam ope dæmonum efficere potuere. Talia tamen plurima & penè innumerabilia nostri Sancti perfecerunt, idque repentè ad solum contactum, ad signum Crucis ad breues preces, & sæpè ad solum imperium. Tertiò, Quia ea quæ dæmonum artificio fiunt, vel parum durant, tamquam præstigiæ & delusiones oculorum, vt constat ex iis quæ faciunt magi: vel si durant, fiunt per causas naturales, earúmque vim non excedunt. Deinde illa mortalibus plerúmque non sunt vtilia, sed vel noxia, vel inutilia & vana; qualia sunt, ignem descendere de cælo, statuam loqui, & similia, quæ facturus est Antichristus eiúsque pseudopropheta nouissimis temporibus, vt ex Apocalypsi colligitur: *Cap. 13.* nec adducunt ad emendationem. At miracula Sanctorum habent effectum permanentem & solidum, & mortalibus sunt vtilissima, eosque ad Dei timorem & vitæ emendationem excitant. Quartò, Noua miracula numquam approbata fuere in Ecclesia, nisi præuia magna discussione. examinantur enim testes & plerúmque sub iureiurando; inspicitur ipsum factum, an naturæ viribus, an ope dæmonum fieri possit; considerantur omnes circumstantiæ, quo modo, quo ordine, qua occasione, quo loco & tempore, quo fine, coram quibus, & circa quos miraculum patratum. Et sæpè non desunt æmuli, qui libenter rem eleuarent, vel suspectam redderent, si possent; & idcircò nihil

intenta

intentatum aut indiscussum prætermittunt: Itaque impossibile est, diu latere fraudem, si qua subsit: & ad diuinam prouidentiam pertinet, non permittere homines tam miserè deludi, præsertim post tantam diligentiam ab illis adhibitam, ad veritatem rei indagandam. Quintò, Si miracula Ecclesiæ fiunt à diabolo ad retinendos homines in falsa Religione; cur non facit similia in aliis falsis Religionibus: nimirum inter Turcas, Arrianos, Anabaptistas, Libertinos, & similes? Cur has omnes miraculis suis destituit, & solam Catholicam illustrat? An forte hæc illi magis est cordi quàm reliquæ omnes? At non debebat etiam alias negligere, ex quibus illi tam ampli prouentus. Delectatur varietate falsi cultus, vt omnium se ingeniis & affectibus accommodet. Itaque cùm sola Religio Catholica miracula habeat, nulla autem Religio falsa; perspicuum id signum est, miracula Ecclesiæ Catholicæ à diabolo non esse. Denique quænam subest ratio, cur dicentur conficta, vel dæmonis ope patrata? An quia fieri non poterant? At Deus est omnipotens; & ipse similia multa per Apostolos fecit, vt ex Scripturis constat. An quia Scripturis repugnant? At Dominus apertè promisit hanc miraculorum

Ioan. 14. & sanitatum gratiam, cùm ait: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.* Quibus verbis insinuat, semper in Ecclesia gratiam miraculorum futuram; nec solos Apostolos, sed etiam multos Apostolicos & eximiæ sanctitatis viros, pro loco & tempore miracula patraturos. hanc ergo Domini promissionem videmus impleri dum sancti viri miracula faciunt. An quia teste carent? præter Scriptores fide dignissimos, habemus fidem & consensum populorum; habemus in multis testimonia Episcoporum vel Magistratuum, post accuratum rei examen & iuratos testes confecta. Denique plurima publicè in multorum præsentia sunt gesta. Nullæ sunt historiæ antiquæ, (præter eas quæ S. Scriptura continentur) quæ tot ac tantos testes habeant. Accedit quòd singulis ætatibus, imò singulis ferè annis, in diuersis locis miracula ingentia per Sanctos cum Christo regnantes, & maximè per beatissimam Virginem fiant; quæ locis illis sunt omnibus manifesta, & ab omnibus cerni oculis, & manibus palpari possunt: quæ etiam post magnam discussionem testibus iuratis & publicis testimoniis sunt confirmata.

Caluinus præfat. in Instit. Sed inquiunt aduersarij: Vera miracula confirmant Euangelium & statuunt idololatriam, hoc est cultum reliquiarum & imaginum, inuocationem Sanctorum, Missam, & similia: ergo sunt à diabolo. Verùm hîc est manifestum sophisma, quod vocatur Petitio principij. Sumitur enim vt certum id quod erat probandum, & de quo est controuersia. Supponitur enim vt certum & indubitatum, Religionem Catholicam esse falsam; & ex eo colligunt, miracula, quibus illa confirmatur, falsa esse, & diaboli præstigias. Simili modo Scribæ & Pharisæi supponebant doctrinam Christi falsam esse, & Moysi aduersariam; & inde colligebant mira-

Matth. 12. cula ipsius falsa esse, & ipsum in Beëlzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia. Sic quoque Pagani calumniabantur miracula Martyrum, artibus magicis ea tribuentes; & Arriani, Eunomiani, ac Vigilantiani, miracula Catholicorum; vt testatur Victor Vticensis lib. 2. de persecut. VVandal. & Ambrosius sermone de sanctis Geruasio & Protasio; Hieronymus contra Vigilantium. At nos contrà ex veritate miraculorum, quæ ab omnibus perspicuè cognosci, oculis cerni, & manibus palpari potest, colligimus veritatem Religionis Catholicæ, de qua est controuersia. Numquam enim ad confirmationem falsæ doctrinæ miracula facta legimus, qualia Sancti plurima fecerunt. Numquam mortui ab hæreticis excitati, aut cæci illuminati, aut claudi erecti, aut paralytici curati, aut dæmones è corporibus hominum fugati. Numquam talia à Luthero, vel Caluino, vel horum sectatoribus perfecta. Tentauit Lutherus aliquando de quadam sua discipula diabolum eiicere, sed periculum adiit, ne ipse ab eo necaretur; vt scribit Fredericus Staphylus, qui interfuit. Rursus tentauit quemdam Nesenum in Albi submersum quibusdam immurmurationibus in vitam reuocare; sed irrito conatu. *Cochlæus in Actis Lutheri anno 1532.* Tentauit similiter Caluinus, volens excitare ad vitam eum, qui ipsius suasu se simularat mortuum; sed eo successu, vt ex viuo fecerit mortuum. Nam iusto Dei iudicio simulatori illi vita subtracta est, cùm illum Caluinus ad vitam reuocare conatur. Historiam luculentè cum suis adiunctis narrat Hieronymus Bolsecus. *In vita Caluini cap. 13.* Quare cùm neque vera neque simulata miracula eis succedant, conantur hoc firmamentum miraculorum, quod sanè potentissimum est, & mentem omninò conuincit, Ecclesiæ Catholicæ subtrahere; sed nulla probabilitate, vt ostensum est.

Sicut igitur qui miracula Domini vel Apostolorum considerabant, & animo tranquillo, semoto odio, aliisque prauis affectibus perpendebant, dubitare non poterant, quin doctrina ipsorum esset à Deo, qui eis tam illustribus signis suffragabatur: ita qui modò, deposito parumper odio & passionibus, diligenter considerant miracula, quæ in Ecclesia à sanctis hominibus, vel adhuc viuentibus vel vita functis, singulis sæculis fiunt, dubitare nequeunt, quin illorum doctrina & Religio à Deo sit, & Ecclesia, cui adhærent, sit vera Dei Ecclesia.

Quinta Consideratio, ex Gentium conuersione.

ILLa cēsenda est vera Christi Religio, ac proinde amplectēda, ad quam semper facta est Gentium conuersio. Dominus enim passim in Scripturis hanc Gentium ad fidem & verum Dei cultum conuersionem promisit: quæ promissio debet impleri. *Psal. 2. & 21. Osea 1 Matt. Marci & Lucæ vlt.* Atqui Religio ad quam Gentes omnibus sæculis sunt conuersæ, & etiamnum hoc sæculo conuertuntur, est Religio Catholica & Romana: nullum ergo dubium esse debet, quin hæc sit vera Christi Religio.

Quòd autem illa Religio, ad quam semper facta est, & etiamnum fit Gentium conuersio, sit Religio Catholica & Romana; perspicuum est ex iis, quæ tum hoc sæculo tum superioribus gesta sunt. Hoc sæculo innumerabiles conuersi sunt, & assiduè conuertuntur, in India Orientali, in Iaponia, in maximo Chinarum regno, & in insulis plurimis Indici maris. Similiter in nouo orbe, vbi plurima

plurima & amplissima regna. Hi omnes ad Catholicam Religionem transeunt,& Ecclesiæ Romanæ adiunguntur; idque per religiosos viros auctoritate Romani Pontificis ad hoc missos.

Sæculo 14. vnus S. Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum conuertit ad fidem Catholicam ad vigintiquinque millia, partim Iudæos, partim Saracenos; vt testatur diuus Antonius eiusdem ætatis scriptor, 3.p.Histor.tit 23.c.8.§.4.

Sæculo 13. plurimi in Tartaria fuere conuersi ad Religionem Catholicam per duos Dominicanos a Summo Pontifice missos, petente id illorum Imperatore,quem Magnum Cam vocant; sicut scribit Paulus Venetus, cuius opera ille Imperator in ea re est vsus.

Sæculo 12.conuersi fuere Noruegi per Adrianum Quartum, priusquam Pontifex esset, vt scribit Platina in vita Adriani Quarti.

Sæculo 11. conuersi magna ex parte Hungari, & Episcopi illis à Romano Pontifice dari,petente id eorum Rege S. Stephano nuper conuerso: ita scribunt Centuriatores cent. 11.cap.2.

Sæculo 10. conuersa multa regna operâ Henrici 1.Imperatoris, & Adalberti Boëmorum & Methodij Morauorum Archipræsulum; vt scribunt Centuriatores centur. 10.cap.2.

Sæculo 9.conuersi VVandali, Bulgari,Sclaui, Poloni, Dani, Morani, Ecclesiæ Romanæ adiunctis;ita cent. 9.cap.2.

Sæculo octauo conuersa est magna ex parte Germania per S. Bonifacium à Gregorio II. ad hoc missum;cent.8.c.2.

Sæculo septimo conuersi Franecones à S. Kiliano, quem ad hoc Romanus Pontifex miserat; cent.7.c.2.

Sæculo sexto conuersi ad fidem Angeli per monachos à S. Gregorio ad hoc destinatos;cent. 6. cap.2.

Denique Brabanti, Flandri, Hollandi, Frisij, VVesphali, Franci, & reliquæ gentes vicinæ à quibus conuersi? Nónne à filiis Ecclesiæ Romanæ; nimirum, à Seruatio, Eligio, Rumoldo, Amando, Vedasto, Liuino, Remigio, VVillebrordo, Svvitberto, VVulfrano, & aliis, qui omnes Ecclesiæ Romanæ fuere addictissimi? Ex quibus constat, omnes gentes quæ ex Paganismo vel Iudaismo à mille retrò annis ad Christum conuersæ sunt, conuersas esse ad fidem Catholicam Romanam, & adiunctas Ecclesiæ Romanæ.

Quod etiam præter cetera apertè indicant sacerdotes, altaria, sacrificium Missæ,cultus reliquiarum & imaginum, peregrinationes, inuocatio Sanctorum, monasteria, monachi, obedientia summi Pontificis, & alia Catholicæ Religionis propria, quæ post conuersionem apud omnes illas gentes viguerunt; donec nuperrimè per nouitias istas Religiones fuere sublata. Quis hæc considerans dubitare queat, quin Religio Catholica sit vera Christi Religio? In hac enim videt impleri illam de gentium conuersione diuinam promissionem: ad hanc relictis idolis,relicta vitæ impuritate, vxorum multitudine, morum feritate & barbarie,abdicata pristina viuendi licentia conuolare tot populos, tot nationes remotissimas,tot regna potentissima; & in ea mansuescere sub iugo Christi, imbibere timorem Dei,formari ad omnem vitæ honestatem, accendi ad contemptum temporalium, & amorem cælestium. Qui fieri potest, vt ea Religio falsa & impia sit, quæ tantam in animis barbarorum efficit mutationem? Denique qui fieri potest, vt diuina prouidentia, tot iam sæculis omnes gentes, cùm idolo, latriam deferre, veritatē totis animis amplecti, & ad Ecclesiam Christi se aggregare voluerunt. permiserit decipi, & in alios errores funestos nouámque idololatriam impelli; idque per eos, qui in Ecclesia habebantur ab omnibus legitimi ministri; qui sanctitate vitæ, sapientia & miraculis clari? Absit vt de diuina bonitate, eiúsque prouidentia, qua saluti hominum consulit, ita sentiamus.

Porrò ad Lutheranam, Caluinisticam, & Anabaptisticam, nulla est vnquam facta Gentium conuersio, nulla Paganorum regnorum accessio; sed eorum dumtaxat, qui Christianum nomen præferentes, pristinæ Religionis & disciplinæ pertæsi, libertatem carnis & nouitatem sectabantur, defectio: quod est perspicuum hæreseos argumentum. Hæresis enim nihil est aliud quàm Catholicæ doctrinæ corruptio,& Christianorum à pristina Religione, retento nomine Christiano, defectio. Et hæreticorum doctorum studium est, non cōuertere Ethnicos, sed peruertere Christianos. Vnde rectè Tertullianus lib. de præscriptionibus: *De verbi administratione quid dicam? Cùm hoc sit negotium illis, non Ethnicos conuertendi, sed nostros euertendi: hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam, non si iacentibus eleuationem operentur; quoniam & ipsum opus eorum non de suo proprio ædificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt vt sua ædificent. Itaſit vt ruinas faciliùs operentur stantium ædificiorum, quàm exstructiones iacentium ruinarum.*

Sexta Consideratio, ex nomine CATHOLICA, *& re ipsa hoc nomine signata.*

RVrsus illa Religio censenda est vera Christi Religio, quæ semper habita & dicta fuit *Catholica*: iuxta illud Symboli Apostolici, *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam.* Atqui sola Romana dicta est *Catholica*, eiúsque cultores *Catholici*: ergo sola Religio Romana est vera Christi Religio. Hanc solam *Catholicam* nuncupari, & semper ita nuncupatam esse, Primò ex ipso vsu per orbem recepto constat. Vnde etiam sæpe hæretici in suis scriptis illam Catholicam vocant, & eius sectatores Catholicos: nec vnquam vlla secta hoc nomen meruit. Numquam enim vel Marcionitæ, vel Montanistæ, vel Manichæi, vel Donatistæ, vel Pelagiani, vel Vigilantiani, vel VValdenses, vel Lutherani, vel Caluinistæ, vel Anabaptistæ Catholici passim vocati sunt, aut eorum doctrina Religio Catholica. Sola Ecclesia Romana, eique adhærēs multitudo, Ecclesia Catholica: & huius Ecclesiæ Religio, fides, doctrina, Religio Catholica, fides Catholica, & doctrina Catholica dicitur: & eius sectatores Catholici.

Vide Pacianum ep. 1. de nomine Catholicum, & D. Augustinū cap. 4. cont. epistolam fun. damenti.

Secundò, Quia Catholicum idem est quod vniuersale, latissimè patens, & ad omnia se extendens. Talis autem est Religio Romana; quia per totum orbem diffusa extendit se ad omnes gentes, & ad omnia regna. Nullum enim regnum, nulla gens nobis cognita, quæ hanc Religionem vel non habeat adhuc, vel aliquando non habuerit, vel modò non incipiat habere. Imò hoc tempore pænè apud omnes gentes est publica Religionis

Catholica ad omnes nationes se extendit.

gionis nostræ professio. Nimirum, apud Iapones, Chinas, Indos, Persas, Tartatos, Turcas, Afros, Brasilios, Peruanos, Mexicanos, &c. Omnibus enim his locis reperiuntur Catholici; reperiuntur templa, altaria, imagines Christi & Sanctorum: celebratur Missa, administrantur nostra Sacramenta, seruantur festa & ieiunia; denique seruatur publicè Religio Romana. Cui dubium esse possit, eam esse veram Religionem, & veram salutis viam, quam Dominus omnibus regnis proponi & prædicari voluit; quam in omnibus regnis tempore congruo crescere, & fructificare fecit; & quam etiamnum vbique aliquo modo conseruat, efficiens vt Catholici per totum orbem sint dispersi, vt infideles per illos ad veræ Religionis notitiam peruenire possint.

Ad omnia tempora.

Extendit etiam se ad omnia tempora, quæ quidem ab Apostolorum æuo fluxere. Nulla enim ætas, nullum sæculum ab eo tempore assignari potest, quin hæc Religio non fuerit. Omnibus sæculis celebrata Missa pro viuis & defunctis, celebrata festa, seruata ieiunia, frequentata vota monastica, inuocati Sancti, honoratę Sanctorum reliquiæ, & alia nostræ Religioni propria in vsu fuere; vt ex omniũ ætatum scriptoribus constat.

Nulla secta vocata possim Religio Catholica.

E contrario si sectas omnes consideremus, nulla ex his vmquam *Catholica* Religio nuncupata est, aut sectatores earum *Catholici*, vt dictum est; sed à suis auctoribus nomen accepere: vt Simoniani, Valentiniani, Pelagiani, Lutherani, Caluinistæ, &c. Nulla toto orbe diffusa est. Olim cùm Religio Catholica mundo illuxit, breui tempore per totum orbem diffusa est, & in omnibus pænè regnis fructificare & crescere cœpit, vt ex Apostolo constat. At Religio Lutherana, Caluinistica, & Anabaptistica, iam post 70. vel 80. annos angustis adhuc finibus continentur, & magis deficiunt in alias sectas abeundo, vel ad Catholicam Religionem redeundo, quàm proficiunt. Nulla etiam ex his iam inde à temporibus Apostolorum durauit, sed omnes à 70. vel 80. annis inuentæ sunt. Itaque neque ratione temporis, neque ratione locorum, neque ratione nationum Catholicæ dici possunt. Addo, Catholicam Religionem vnicam esse, & eamdem vbique. At illæ Religiones sunt inter se diuersæ admodum, & in primariis capitibus discrepantes; & altera alteram hæreseos damnat. Quomodo ergo Catholicæ dici possunt?

Nulla diffusa toto orbe.

Ad Rom. 10. & ad Coloss. 1.

Septima Consideratio, ex Successione.

PRætereà illa Religio vera Christi Religio censenda est, cuius ministri omnes ab Apostolis descendunt, suntque Apostolorum successores, vel ab eorum successoribus ordinationem & auctoritatem acceperunt. Hac enim ratione constabit, Religionem illam, & Ecclesiam quæ illam Religionem colit, Apostolicam esse. Atqui talis est Religio Catholica: ergo, &c.

Ministros omnes Catholicæ Religionis ab Apostolis descendere, siue potestatem Ordinis spectes, siue Iurisdictionis, perspicuum est. Omnes enim inferiores ministri, præsertim Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, ordinantur ab Episcopis. Episcopi suum Ordinem ab aliis Episcopis acceperunt: & hi rursus ab aliis, & sic deinceps sursum versus vsque ad Apostolos; qui hanc potestatem proximè à Christo accepere. Sicut ergo omnes homines, secundùm vitam & potentiam naturalem, longo generationum tractu descendunt ab Adamo: ita omnes Ecclesiæ ministri, secundùm potestatem supernaturalem, longa ordinationum & sanctificationum serie descendunt à Christo Domino, qui est secundus Adam. Nullus itaque est minister in Ecclesia, qui potestatem suam qua consecrat, qua sacrificat, qua absoluit à peccatis, & alia Sacramenta conficit, & populum Christianum sanctificat, non possit ad Christum tamquam primum fontem & auctorem reducere. Vnde etiam omnia illa opera, quæ per hanc potestatem perficit, tribuuntur Christo tamquam primario auctori, qui hanc potestatem instituit, eique inuisibiliter præsidet & assistit: cuius homo solùm est instrumentum, per quod ipse omnia facit; vt optimè D. Augustinus & alij Patres docent.

Tract. 5. in Ioannem Chrysost. homil. 60. ad populum. Ambros. lib. 4. de Sacramentis, c. 4. & 5.

Pari modo omnis potestas Iurisdictionis ministrorum, qua populum Christianum regere, verbum Dei prædicare, & omnia munia pastoralia obire possunt, à Christo descendit, & ad ipsum perspicuè reduci potest. Parochi enim habent suam Iurisdictionem ab Episcopis, Episcopi à Summo Pontifice, Summus Pontifex, cùm B. Petri in eamdem cathedram & in idem munus regendæ Ecclesiæ Catholicæ sit successor, necessariò quoque succedit in eamdem Iurisdictionem, quæ immediatè à Domino, beato Petro, & in ipso omnibus eius legitimis successoribus collata est. Qui autem in Ecclesia non habent potestatem ordinariam, sed delegatam tantùm, eam à Parochis, vel Episcopis, vel Summo Pontifice acceperunt. Itaque nullus est minister in Ecclesia Catholica, nullus concionator verbi Dei, aut Catechista, qui suam missionem perspicuè ostendere non possit, & demonstrare eam à Christo deriuari. Et sanè nisi id possent, non essent vllo modo audiendi, sed suspecti habendi tamquam lupi, cùm non per ostium in ouile intrent, sed aliunde occultè irrepant.

Hoc argomentum semper maximi fecere [a] Patres antiqui, ad omnes hæreses conuincendas. Nam per illud ostenditur continuatio Religionis nostræ per singula sæcula, vsque ad tempora Apostolorum. *Tenet me*, inquit S. Augustinus, [b] *in Ecclesia, ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum.* His similia D. Hieronymus dialogo contra Luciferianos, quæ mox dabo.

a Irenæus lib. 3. c. 3. Tertull. de præscript. August. Epist. 165. Optatus lib. 2. contra Parmen.
b Cap. 4. contra Epist. fundam.

Nullus ex Nouatum Religionum ministris id ostendere potest. Et quidem potestatem Ordinis, qua Sacramenta conficiant, & populum sanctificent, ad Apostolos & Christũ reducere nequeũt: quia omnem illam sustulerunt. Nec vllus inter eos est aut Episcopali aut Sacerdotali ordine seu gradu insignitus (nisi fortè Apostata à Religione Catholica, cui gradus ille ad nihil ampliùs apud eos seruit) cùm tamẽ Christi Ecclesia semper hos gradus habuerit, & ab illis gubernata fuerit. Similiter nec potestatẽ Iurisdictionis, qua verbum Dei tamquam veri pastores prædicent, Baptismum administrent, & populum in spiritualibus cultúque diuino regant. Quæro enim à quo Lutherus, à quo Caluinus hanc potestatem habuit? A quo missus est vterque ad prædicãdum nouum

Euangelium, & populum reformandum? Non enim fuerunt missi ab Ordinariis Ecclesiæ Pastoribus, vt satis constat: ex se ergo venerunt, à nullo missi. At quod potest esse certius signum non esse audiendos sed cauendos? [a] *Quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur?* [b] *Qui enim non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.* Per *ostium* non intrant, quicumque absque ordinaria vel legitima auctoritate officium pastoris vsurpant.

a Ad Rom. 10.
b Ioan. 10.

Sectarij an à Christo Missi. Sed fortè dicent se à Christo missos, & auctoritatem reformandi Ecclesiam accepisse. Verùm non satis est id dicere; omnes enim hæresiarchæ id de se affirmant. Vnde oportet vt proferant patentes, quibus fidem faciant, & nos conuincant se à Christo missos esse; sicut Apostoli maximis miraculis suam missionem confirmabant. Alioquin non debebimus eorum reformationem acceptare; imò tenebimur eos tamquam impostores reiicere. Deinde quomodo missi à Christo, cùm tam diuersa & inter se pugnantia tradant? Si Lutherus missus à Christo, non potest ab eodem missus esse Caluinus, qui eius doctrinam in multis subuertit, & tamquam hæreticam damnat. Et è contrario, si Caluinus à Christo missus, non potest ab eodem missus esse Lutherus. Deus enim sibi non est contrarius, neque spiritus Prophetarum se mutuò destruunt. Omitto alia, quæ in hanc sententiam dici possent.

Octaua Consideratio, ex consensu Doctorum veterum, & controuersiarum decisione: & quia extrà nulla soliditas.

ILla Religio est Christo imputanda, & ceteris omnibus præferenda, in qua est summa Doctorum omnis ætatis & regionis circa fidei capita consensio, in qua controuersiarum omnium facilis terminatio; à qua si recesseris, nihil certi habeas, quò te conferas. Atqui talis est sola Religio Catholica: ergo hæc sola est vera Christi Religio.

Ac primùm de consensione DD. circa capita nostræ Religionis, constat ex eorum scriptis. Quotquot enim antiqui Doctores scripserunt in Græcia, in Asia, in Ægypto, in Africa, in Hispania, in Italia, in Gallia, in Germania, in Anglia de mysteriis nostræ Religionis, omnes consentiunt circa libertatem arbitrij, circa merita bonorum operum, circa sacrificium Missæ pro viuis & defunctis, circa vota monastica, ieiunia, festa, inuocationem Sanctorum, & similia, quæ à nouis istis Religionibus improbantur; nec diffitentur Lutherani & Caluinistę. Sed dicunt istos esse næuos antiquorum, iam ad superstitionem & humanas traditiones inclinantium. Vnde ipsi ad verbum Dei prouocāt, ipsorum nempe sensu intellectum. Verùm, quàm hoc est improbabile, veteres omnes, tam diuersis locis de iisdem rebus scribentes tanto consensu, potuisse errare? Consensus enim plurimorum, pręsertim qui antè inter se communicarunt, in idem dogma, est maximum signum veritatis, mentes diuinitus illustratas ad se trahentis, & in vnitatē colligentis. Veritatis enim, cùm vnica sit, est congregare in consensum; falsitatis, quia multiplex, dissipare in varias sententias & errores. Vnde hæretici diuersis locis de eadem re scribentes vix vmquam consentiunt, sed in plurimas sententias distrahuntur; quia semel à veritate recesserunt. Deinde nullum est dogma Religionis Catholicæ, de quo ostendi possit, esse de nouo introductū ab aliquo in Ecclesia: quod est signum manifestum, illud semper in Ecclesia extitisse, & ab Apostolis descendere. Si enim de nouo post Apostolos cōtra doctrinam Apostolicam esset introductum, ostendi posset quo sæculo, qua ætate id factum esset, quo loco & auctore; quinam se huic nouo dogmati opposuerint. Nullum enim nouū dogma sine magna commotione & contradictione introduci potest. Sic enim de singulis hæresibus ostendere possumus, quo tempore & loco, & quo auctore introductæ primùm sint: quinam se illis opposuerint: quas commotiones concitarint; denique à quo Pontifice & Concilio sint condemnatæ. Quòd si de singulis hęresibus id ostendi potest, quāto magis id ostendi posset de maximis Religionis capitibus, si aliqua innouatio in illis esset facta? Perspicuū igitur est, Religionem Catholicam nostram, non solùm ministrorū successione, sed etiam doctrinę consanginitate, vt Tertullianus loquitur, cum antiqua & Apostolica congruere, & continuari.

Caluinus l. 3. c. 2. 3. 14. & 26. lib. 3. c. 4. & 5. lib. 4. c. 12. Centuriatores cent. 2. 3 4. 5. cap. 4.

Lib. de præscript.

Quòd autem nouarum Religionum dogmata cum veteribus non consentiant, & ipsimet satis fatentur; cùm in supradictis capitibus veteres reprehendant superstitionis, & affirment eos ab errore excusari non posse; & infrà fusiùs ostendemus.

Controuersiæ facilè in Ecclesia Catholica sopiuntur. Secundò: De controuersiis quæ in Ecclesia interdum suboriuntur, has facilè expediri testatur perpetuus Ecclesiæ vsus. Habet enim Ecclesia Catholica infallibilem iudicem controuersiarum, summum Pontificem cum Concilio; quo iudice hactenus facilè omnes controuersiæ diremptæ: omnes hæreses variis seculis exortæ sunt profligatæ, & populus Catholicus in vna fide, in vna Religione & doctrina per totum orbem retentus. Hoc modo damnata hæresis Arriana per Nicenam synodum sub Siluestro: Macedoniana per Constantinopolitanam primam sub Damaso; Nestoriana per Ephesinam sub Cælestino: Eutychiana per Chalcedonensem sub Leone I. Iconomachorum à Nicena secunda sub Adriano I. Et vt alias omittam, Berengariana de Eucharistia per synodum Romanam & Vercellensem sub Leone IX. per Turonensem sub Victore II. per Romanam sub Nicolao II. denique per aliam Romanam sub Gregorio VII.

Iudex controuersiarum.

Omnis enim ratio postulat vt causa Religionis, cùm sit communis toti Ecclesiæ, non iudicetur à priuatis, qui nullam in Ecclesia dignitatem obtinent: sed ab ipso vniuersalis Ecclesiæ pastore, vnà cum aliis particularium præsidibus, quibus regimen Ecclesiæ est commissum, & ipsam Ecclesiam vniuersalem, vt capita, vniti repræsentant. Sic controuersiæ de legibus & priuilegiis regni, non ab alio quàm à Rege, & Regni primoribus, qui totum Regnum repræsentant, sunt decidendæ. Quorū enim est regere aliquam communitatem, siue in temporalibus, siue in spiritalibus, eorumdem est sopire lites, & controuersias circa materiā proprij regiminis incidentes decidere, omni in posterū cōtradictione sublata. Et sanè nisi Ecclesia hanc potestatē haberet,

valdè

valdè esset imperfecta & mutilè instituta, & miserabilior quouis regno temporali, quamuis republica politica. Nullus enim vmquam contentionum de maximis fidei capitibus esset finis, nullus dissensionum & contradictionum terminus; & necessariò breui illam in mille sectas oporteret discindi: sicut hæreticorum conuenticulis euenire videmus.

Hinc fit vt in Ecclesia Catholica omnia fidei capita sint certa & definita, nullàque circa ea fiat variatio, & summus in illa sit omnium consensus. Ex quibus consequens est tertium, si à Catholica Religione recesseris, nihil certi restare quò te conferas, cuique tutò salutem tuam possis committere. Quam enim Religionem in tanta varietate capessas? An Lutheranam? Cur non Caluinisticam, aut Anabaptisticam? Cur Lutheranam ceteris præfers? Non enim minùs Caluinistæ & Anabaptistæ Scripturam à se affirmant, quàm Lutherani. Rursus, si Lutheranam amplecti velis, vtram quæso eliges, Mollem an Rigidam? Puram illam quam tradidit propheta Germanicus Lutherus; an eam quam Philippus Melanchthon interpolauit? Sed & hæc multiplex est: nam sæpiùs Augustana confessio est mutata. Si Caluinisticam; cur non Lutheranam, cùm Lutherus sit omnium parens, & primus orbi hanc lucem noui Euangelij extulerit? Rursus, si Caluinisticam; vtram tandem, Puritanam an Protestantium? Hæ enim non parum dissident, vt Angli probè norunt. Omitto plurimas differentias, in quas singulæ hæ sectæ; sicut & Anabaptistæ. Nulla subest ratio solida, cur vnam ex his, ceteris omnibus vt certam præferas. Omnes enim æquè fortiter affirmant, verbum Dei à se stare, se spiritum Dei habere, Scripturæ sensum pro sua doctrina esse perspicuum: contraria omnia falsa esse, & Scripturis manifestè aduersari. Nec aliter id probant, quàm hoc esse manifestum habenti spiritum. Itaque omnes eamdem suæ doctrinæ rationem adferunt, eodémque fundamento nituntur. Omnes ergo amplecti oportet, vel nullam.

Nihil certi extra Catholicam.

Longè aliter Religio Catholica sua dogmata probat: nimirum ex S. Scriptura secundùm intellectum communem Patrum exposita: ex omnium sæculorum Doctoribus, ex sanctitate, miraculis, spiritu prophetico eorum, qui hanc Religionem coluerunt: ex constantia & vniformitate doctrinæ per tot ætates, ex puritate vitæ, quam hæc doctrina inducit, ex Gentium ad hanc doctrinam conuersione, &c.

Nona consideratio, ex varijs causis ob quas nouæ sint suspectæ, & declinandæ.

OMnes aliæ Religiones præter Catholicam, & nominatim Lutherana, Caluiniana, & Anabaptistica (de quibus hic nobis potissimùm est sermo) meritò suspectæ haberi debent, & tamquam sectæ hæreticæ sunt repudiandæ, ob multas causas, quas hic breuiter commemorabo & expendam.

Prima RATIO, *ex nouitate.*

OMnis nouitas & καινοτομία, vt Gregorius Nazianzenus loquitur, in omni Republica, sed maximè in negotio Religionis vitanda. Religio Christiana est res antiqua, solida, immutabilis, duratura vsque ad finem sæculi: est enim Ecclesiæ Christi forma, vigor, & veluti anima. Nam sicut per animam caro animatur in hominem viuentem: ita per Religionem cœtus hominũ, qui alioquin per se totus est caro, formatur in Christi Ecclesiam, in spiritale regnum. Sicut ergo Ecclesia & regnum Christi est res antiqua & inexterminabilis, aduersus quam portæ inferorum non præualebunt, & cui Christus promisit se adfuturum vsque ad consummationem sæculi: ita etiam Religio, per quam Ecclesia & regnũ Christi subsistit. Nouitas ergo repugnat Christi Religioni.

Matth. 16. *Matth. vlt.*

Nouas autem esse istas Religiones, constat Primò, Quia possumus assignare earum primos auctores, & locum, & tempus, & modum quo sunt introductæ, & ostendere quinam se illis opposuerint; quantæ propter illas vbique commotiones & turbæ sint excitatæ: denique quomodo & à quibus damnatæ. At quæ possunt esse clariora signa nouitatis? Eodem modo omnes hæreses nouitatis contra doctrinam Apostolicam introductæ conuincuntur: quia de singulis ostendere possumus, quo tempore inceperint, quo loco, quo auctore, quibus se opponentibus, & à quibus condemnatæ.

Secundò, Ante annum Domini 1517. Religio Lutherana non erat in mundo; similiter nec Caluiniana, nec Anabaptistica, quæ duæ sunt soboles Lutheranæ. Constat enim ex Scriptoribus, eo tempore quo Lutherus caput extulit, præter Iudaicam, Mahometicã, & Paganam, non fuisse nisi Catholicam & Hussiticam.

Tertiò, Si dicas illarum aliquam, v.g. Lutheranam, semper fuisse, sed latuisse; peto in quo loco fuerit, in quibus regnis & oppidis: qui fuerint eius defensores? Deinde, vnde ostẽdi, illam antea extitisse; cùm id non ex Scriptoribus constare possit, qui nihil tale insinuant, sed contrarium. Præterea cùm vbique fuerint Inquisitores hæreticæ prauitatis, quo pacto ita latere potuit hæc Religio per tot centurias annorum, vt numquam detegeretur: numquam aliquis eius sectator incideret in illorum manus & castigaretur? Numquam aliqua secta hæretica ita se occulere potuit, quin sæpiùs deprehenderetur, & in examen ac quæstionem publicè vocaretur. Ad hæc, si ante Lutherum illa Religio erat in mundo, quomodo eius cultores, qui hactenus latuerant, Luthero prædicante non se prodiderunt, agnoscentes suæ fidei Doctorem, & suæ Religionis conflerationem? Quomodo tunc non emerserunt in publicum, complectentes socium & patronum, qui Religionem ipsorum iam antè oppressam vindicabat in libertatem? At nulli tales comparuerunt, qui iam antè illa Religione essent imbuti; sed omnes qui Luthero se adiunxere, antea Catholicam Religionem fuerant professi: sicut & ipse Lutherus antea Catholicus & monachus fuerat, & Missas per 15. annos celebrarat seriò & deuotè, vt ipsemet fatetur.

Lib. de Missa angulari, & lib. 2. contra Zwinglium.

Sed obiiciunt aliqui, tempore Eliæ Ecclesiam Dei fuisse occultam, adeò vt Elias putaret se solum relictum fidelem: vt patet 3. Reg. 19. & ad Rom. 11. Cùm enim Elias dixisset Domino: *Altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, & ego derelictus sum solus, & quærunt animam meam.* responsum ei à Domino: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.* Simili ergo modo fieri potuit, vt Ecclesia Lutherana, vel Caluinistica, olim ratione persecutionis fuerit occulta.

Respondeo Primò, Si solùm ageretur de exiguo aliquo tempore, quo sæuit persecutio (sicut tempore Iesabel in Samaria) aliquid fortasse hæc obiectio coloris haberet; verùm vt tot sæculis occulta manserit, nulla ratione fieri potuit: neque vllum huius rei in tota antiquitate potest adferri exemplum. Nulla enim potest esse tanta hypocrisis, tantum artificium simulandi, & tegendi sensa animi in causa Religionis, in aliquo notabili hominum cœtu, quin successu temporis detegatur. Vnde Religio Christiana quocumque penetrauit inter Ethnicos, non diu latuit, sed mox se aperuit, quantumuis magna impenderent pericula. Pari modo detectæ hæreses & hæretici, quantumuis niterentur suam fidem occultare; vt patet in Pelagianis, Manichæis, & aliis.

Secundò, etiamsi concedamus, pro aliquo tempore veram Dei Ecclesiam in Samaria fuisse occultam ob persecutionem Iesabelis: absolutè tamen, & vniuersè occulta non fuit. In Iuda enim publicè verus Deus legitimè colebatur. Ibi erat templum Domini, & veri sacerdotes, & publica sacrificia, & concursus fidelium, & verbi diuini sincera expositio. Mirum non est in aliquo particulari loco, vel regione quapiam, Ecclesiam ad tempus aliquod occultari; id enim quotidianum est: sed vt absolutè, & toto orbe occulta sit, fieri non potest; cùm sit *Ciuitas supra montem posita*, vt omnes gentes eam videant, & ad eam accurrant, iuxta vaticinium Isaiæ: *Venite & ascendamus ad montem Domini*, &c. Imò etiam in locis, quibus subinde causâ persecutionis ad tempus se occultat, numquam ita latet, quin multis indiciis se prodat, & famam sui excitet, etiamsi asperrima vigeat persecutio. Nemo nescit in Anglia plurimos esse Sacerdotes, etiamsi studiosissimè in eos inquiratur. At quæ vmquam fama, quæ suspicio, quis sermo ante Lutherum fuit de Religione Lutherana, vel Caluinistica? Nullus historicus, nullus scriptor vel talis religionis, vel aliquorum qui tale doctrinæ corpus tenuerint, meminit. Mera ergo desperatio est, ad hoc præsidium occultationis confugere.

Isaiæ 2.

Ex quibus luce meridiana clarius est, Lutheri Religionem nouam omnino esse, & ante illius tempora mundo incognitam: neque vllam hominum cœtum, aut etiam fortè personam particularem ante illum extitisse, qui eamdem Religionem, hoc est, eadem fidei capita omnia, idem corpus doctrinæ fidei tenuerit. Etsi enim aliqua dogmata à veteribus hæreticis acceperit, non tamen idcircò eadem est Religio Lutherana & veterum hæreticorum, nisi secundùm partem. Nam Religio est complexio omnium capitum, quæ ad fidem pertinere statuuntur. At nemo ante ipsum eamdem dogmatum complexionem docuit.

Idem conuincitur alia ratione. Nam constat, veteres Patres & Doctores, qui singulis sæculis floruerunt, Lutheranæ Religionis non fuisse. Confitentur enim libertatem arbitrij; & necessitatem bonorum operum, & merita vitæ æternæ, & legis diuinæ possibilitatem: probant inuocationem Sanctorum, cultum reliquiarũ & imaginum, sacrificiũ Missæ pro viuis & defunctis, ordinationem ministrorum, vota omnia monasticorum Euangelica consilia, Quadragesimalis ieiunij vsum, & similia; quæ illa Religio tamquam superstitiosa, Deo iniuriosa & impia reiicit. Quòd autem veteres omnia illa fateantur & probent, perspicuum est ex eorum scriptis, nec ipsi Lutherani & Caluinistæ negare possunt: sed dicunt hæc esse veterum næuos. Pulchri sanè næui, superstitio, idololatria, impietas. Quòd si superiorum sæculorum Doctores hanc Religionem non tenuerunt; sed eius placita passim improbarunt, perspicuum est eam non esse antiquam, sed nouam. Nam in Ecclesia non fuit aliqua Religio habita pro vera Christi Religione, præter eam quam Patres & Ecclesiæ Doctores tenuerunt.

Ex his clarè sequitur, Lutheranam Religionem non esse Religionem Christi. Christi enim Religio non est noua, sed antiqua: at Lutheri Religio est noua, vt ostensum est, non antiqua. Christi Religio iam inde à temporibus Apostolorum semper fuit in mundo: at Lutheri Religio non semper fuit, sed cœpit iam ab annis 90 Ante annos 90. non erat, vt ostensum est. Rursus; Si Lutheri Religio est vera Christi Religio, cœtus hominum eam tenentium est vera Christi Ecclesia; ergo Christi Ecclesia ante Lutherum non fuit: quia nec Religio Lutherana, quæ Ecclesiam constituit, ante Lutherum fuit, vt ostensum est. Si dicas eam fuisse temporibus Apostolorum, & prioribus aliquot sæculis; probandum tibi est, aliquos tunc fuisse, qui illam dogmatum complexionem tenuerint. Nos certè contrarium facilè probamus. Nam constat, sacrificium Missæ pro viuis & defunctis, ordinationes ministrorum, vota monastica, & similia quæ Lutheranæ Religioni repugnant, temporibus Apostolorum & proximis sæculis in Ecclesia fuisse.

Deinde, Esto, temporibus Apostolorum, & aliquamdiu posteà fuerit, tamen tertio saltem & quarto sæculo cœpit omnino deficere. Quod etiam ipsi Lutherani Doctores fatentur, vt patet ex opere centuriarum ab ipsis edito, centuria 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. cap. 4. Ergo saltem per 1300. annos Ecclesia Christi collapsa est & intercidit. Nã vt minimum tam diu constat Lutheranam Religionem non fuisse, sed huic planè contrariam viguisse. Extincta itaque fuit tot sæculis vera Religio, obscuratum Euangelium, euersa Christi Ecclesia: donec Propheta Germanicus Lutherus emersit, qui funestas tenebras depelleret, orbi lucem Euangelij inferret, & Ecclesiæ ruinas instauraret. Indicant hoc passim Lutherani in quibusdã Germaniæ oppidis, cùm prægrãdibus litteris in frontispiciis domorum scribunt in hæc vel similia verba: *Anno tali illuxit huic vrbi lumen verũ Euangelij Christi, superstitione depulsa*, &c. At si Ecclesia Christi tot sæculis intercidit; quomodo verum est, ipsam ædificatam esse supra petrã, & non potiùs super arenam? Quomodo [a] portæ inferi aduersus eam non præualuère? Quomodo ipsa est domus

a *Matth. 16*

a 1. Tim. 3. b Daniel. 2.

domus Dei, [a] firmamentum & columna veritatis? Quomodo [b] regnum Christi (quod est Ecclesia) est stabile, firmum, æternum, quod numquam dissipabitur?

Si dicas, Ecclesiam & Religionem Lutheranam omnibus retrò sæculis vsque ad Apostolorum tempora fuisse, sed occultam; præterquam quòd id absque auctore asseritur, omni probabilitate caret, vt ostensum est. Sed demus, occultam fuisse: ergo illa non erat Ecclesia Christi. Hæc enim est [c] ciuitas supra montem posita, quæ abscondi non potest: hæc est [d] mons domus Domini præparatus in vertice montium, & eleuatus super colles, omnibus conspicuus, ad quem fluent omnes gentes: hæc est regnum Christi diffusum à [e] mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos terræ: hæc est [f] mons ille magnus, replens vniuersam terram. Ecclesia enim Christi mundo debet esse conspicua, tum vt suo cultu & decore, suísque moribus, & externa specie gentes ad se alliciat; tum vt qui volunt fieri Christiani, sciant quò se debeant conferre, quos adire, à quibus instructionem petere. Similiter eius doctrina & fides manifesta esse debet; alioquin mundo esset inutilis, nec posset gentes conuertere. Vnde etiam in maximis persecutionibus numquam ita latuit, quin passim cognosceretur; vt ex historiis Ecclesiasticis constat. hinc tanta Martyrum multitudo. Deinde si tot sæculis latuit, indigna prorsus fuit hoc nomine. Quomodo enim dici potest Ecclesia Christi, quæ Christi sinceram doctrinam non audet confiteri? quæ tam pusilli est animi, & ita mortem timet, vt se abdat in tenebras, & tot sæculis non audeat prodire in lucem? Denique quæ tot sæculis non solùm se occuluit, & sinceram fidei professionem suppressit, sed etiam professa est fidem falsam, nempe Papisticam, adorauit idola, contaminauit se mille superstitionibus & sacrilegiis? Nam ante Lutherum omnes Christiani exteriùs in omnibus gerere se debebant vt Catholici: alioquin mox ab Inquisitoribus & Episcopis deprehensi fuissent, & tamquam hæretici puniti. Miserabilior itaque & deformior fuisset Ecclesia Christi ruinis synagogæ, seu secta Iudaica, quæ semper suas synagogas, & liberam suæ Religionis professionem quibusdam locis habuit; nec coacta est, saltem generatim, ad idolorum cultum. Miserabilior & deterior sectis omnibus hæreticis. Nulla enim vmquam secta fuit alicuius nominis, quæ non sua templa, vel domos religiosas, suos conuentus, suos Episcopos, suæ Religionis formam & professionem habuerit, ita vt passim cognosci posset.

Ecclesia Christi non potest esse occulta. c Matth. 5. d Isaiæ 2. e Psal. 71. f Daniel. 2.

Ex his perspicuum est, nihil absurdius dici posse, quàm Ecclesiam Christi tot sæculis latuisse. Itaque concludo hoc dilemmate: Vel Religio Lutherana & Caluinistica ante suos auctores extitit, vel non extitit: si non extitit, ergo est planè nouitia; ac proinde non potest esse Religio Christi, quæ est antiqua: si extitit, ergo fuit occulta; ac proinde non potuit esse Christi Religio, quæ semper fuit manifesta. Quæ de Lutherana Religione in isto discursu dicta & probata sunt, eadem probata intellige de Caluinistica & Anabaptistica. Nam eadem harum trium est nouitas, eadem ratio: sed claritatis causa, & ne sæpiùs tria illa nomina fastidiosè repetantur, vnam tantùm nominauimus.

Concludo, itaque verbis sancti Hieronymi, qui sic scribit: *Breuem tibi apertámque animi mei sententiam proferam; in illa Ecclesia esse permanendum, quæ ab Apostolis fundata, vsque ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicuntur Christi, non à Domino Iesu Christo, sed quopiam alio nuncupari, vtputa Marcionitas, Valentinianos, Montenses, siue Campitas, scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Ex hoc enim ipso quòd posteà instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus prænuntiauit. Nec sibi blandiantur si de Scripturarum capitulis videntur sibi affirmare quod dicunt: cum & diabolus de Scripturis aliqua sit locutus; & Scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo.* Nouitas itaque est signum hæreseos ab Apostolo prænuntiatæ: appellatio, signum nouitatis: vsurpatio Scripturæ diabolo & omnibus hæresibus communis.

Dialogo contra Lucifer. in fine.

Secunda RATIO, *ex Defectu successionis.*

ALtera Ratio, cur illæ Religiones non sint probandæ, est, quia carent successione ministrorum ab Apostolis continuato ordine deducta: quæ successio est necessaria vt aliqua Religio vel Ecclesia censeatur Apostolica. Nam sine hac successione non potest eum Apostolica continuari. Vnde passim docent Patres, eos qui apud se veram Christi Ecclesiã esse dicunt, debere successionem suorum Episcoporum ostẽdere, eámq; sursum versus vsque ad Apostolũ aliquem continuata serie reducere. Quod si non possint efficere, clarè conuinci, veram Christi Ecclesiam apud eos non esse. Sic Optatus Milenitanus libro 2. contra Parmenianum, volens conuincere Donatistas, apud eos Ecclesiam non esse, ait: *Vestræ cathedræ originem ostendite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vendicare.* Tertullianus de præscript. aduersus hæreticos: *Cedant hæretici origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successionem ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolicis viris, habuerit auctorem & antecessorem.* Eodem argumento vtuntur passim alij Patres, [g] Irenæus, [h] Epiphanius, [i] Hieronymus, [k] Augustinus, &c.

Carent successione.

Constat autem, nec Lutheranos, nec Caluinistas, nec Anabaptistas id vel in speciem facere posse. Cui enim obsecro Lutherus, qui harum Religionum maxima ex parte est auctor & parens, successit? Cuius cathedram & auctoritatem occupauit? Quis ante eum Lutheranæ Religionis antistes fuit? Quis ante Caluinum vel Svvinglium Caluinianæ? Quòd si nemo assignari potest, perspicuum est eas carere illa successione, quam patres requirunt, vt Ecclesia aliqua cum Apostolis copuletur.

g *Lib. 3. cap. 3.* h *Hæresi 27* i *Contra Luciferianos.* k *Cap. 4. contra epist. fundamenti.*

Rursus, Non solùm carent successione cathedræ & auctoritatis, sed etiam ordinatione gradus, ab Apostolis descendente. Duplex enim in ministris Ecclesiæ potestas semper fuit requisita, vtraque ab Apostolis cõtinuato ordine deriuanda, vt suprà Consideratione septimâ dictum est: nimirum *potestas Ordinis*, per quam offertur sacrificium, & conficiuntur Sacramenta ad sanctificandos fideles; & *potestas Iurisdictionis*, per

Carent ordinatione.

quam datur ius regendi & pascendi Ecclesiam verbo Dei, &c. At neutram ipsi ad Apostolos referre possunt. Non enim *potestatem Iurisdictionis*; cùm careant successione, vt ostensum est. Neque etiam *Ordinis*. Quis enim ordinauit Lutherum vel Caluinum Episcopum Ecclesiæ suæ; Si dicant ordinationem non requiri; contradicunt toti antiquitati, & perpetuo Ecclesiæ vsui. Numquam enim in Ecclesia habitus fuit Episcopus, ita vt munia omnia Episcopalia obire posset, nisi ab alio Episcopo ordinatus, cui ex Apostolorum constitutione duo alij Episcopi debent coniungi, vt expressè præcipitur can. 1. Apostolorum, & can. 4. Synodi Nicenæ; & insinuat Apostolus scribens Episcopo Timotheo, & monens: *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij*: hoc est, cœtus Episcoporum qui simul cum ordinante manus ordinando imponebant, vt Patres exponunt. 1. Tim. 4.

Ex quibus clarè constat, Lutheranos & Caluinistas neutram potestatem ab Apostolis habere, secundùm neutram ab Apostolis descendere, neutram in Apostolos posse reducere; ac proinde veram Christi Religionem & Ecclesiam non habere. Hæc enim, quoad vtramque potestatem, ab Apostolis deriuari, ipsisque continuari debet; vt ostensum est. Omnis enim potestas spiritualis à Christo per Apostolos, & eorum successores, continua quadam successione & communicatione, in reliquos ministros deriuari debet: sicut vita corporalis continua quadam successione à primo homine per medios deriuatur ad extremos. Sicut enim in veteri Testamento nulli erant sacerdotes, nisi qui descendebant ex Leui per Aaron: ita in nouo nulli sunt sacerdotes vel Episcopi, nisi qui grado Ordinis & Iurisdictionis potestate à Christo summo sacerdote per Apostolos eorúmque successores descendunt. Sicut ergo synagoga non poterat esse sine sacerdotibus, continuata serie descendentibus ex Aaron; ita Ecclesia Christi non potest esse sine sacerdotibus, seu Episcopis, continuata serie descendentibus ab Apostolis, & eorum successoribus. At Lutheranorum & Caluinistarum cœtus numquam tales ministros habuerunt; numquam apud eos fuerunt Episcopi legitimè ordinati, & Iurisdictionis potestate ab Apostolis continuque successoribus descendentes, qui populo præessent. Perspicuum est ergo, apud eos Ecclesiam Christi non esse.

Tertia RATIO, ex Defectu missionis.

Tertia Ratio: quia hæ Religiones inductæ ab iis, qui nulla legitima auctoritate missi, sed à seipsis venerunt. Hoc autem meritò illas suspectas reddere debet erroris, & auctores earum, ne fortè sint lupi & seductores. Nemo enim in Ecclesia prædicare potest, nisi legitima auctoritate fuerit missus, iuxta illud Apostoli: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Alioquin maxima nasceretur in Ecclesia confusio. Quiuis enim officium prædicandi, & Ecclesiam regendi, sibi assumere posset, & quosuis errores disseminare. Si enim in Repub. temporali, & politia humana, nemo seipsum potest intrudere, & assumere magistratum ad regendum populum in rebus terrenis ad hanc vitam dumtaxat pertinentibus, sed debet à Principe ad hoc constitui: quanto minùs in Ecclesia, in regno Christi spirituali, potest quis sibi arrogare officium Pastoris ad regendum populum in iis quæ salutem spectant æternam; sed ab Ecclesiæ supremo Rectore, & sacrorum Principe, constitui debet? Multo enim magis vitanda est confusio regiminis in Ecclesia quàm in politia; cùm illa in perniciem cedat animarum, hæc solùm in damna fortunarum vel corporum. Ad Rom. 10.

Deinde, *Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, hic fur est & latro*, inquit Dominus. At is qui absque legitima missione & auctoritate assumit sibi officium Pastoris in Ecclesia, is non intrat per ostium, sed ascendit aliunde, vt Patres passim exponunt, & per se satis constat. Quid enim aliud est, *intrare per ostium*, quàm intrare legitima via, legitima auctoritate? Ostium enim est via ordinaria, ad hoc instituta vt per eam ingretur in ouile. Vnde designat auctoritatem, per quam ministri debent admitti in ouile Christi, ad oues Christi regendas & pascendas. Ioan. 10.

Rursus, Dominus apud Ioannem ait: *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.* Quibus verbis significat, non esse credendum iis qui legitimè missi non sunt, sed à seipsis veniunt, quia gloriam propriam quærunt: ac proinde non ad veritatem, sed ad honorem & compendium loquuntur, & doctrinam suam omnem eò dirigunt. Ioan. 7.

Denique Apostolus in Epist. ad Hebræos adeò hanc missionem necessariam ducit, vt etiam in Christo Domino eam requirat: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tamquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Vnde Dominus toties inculcat Iudæis suam missionem, nimirum quòd à se non venerit, sed à Patre missus; idémque multis modis confirmat. Ad Heb. 5.

Ex his clarè deducitur, Lutherum, Caluinum, & similes nouos doctores audiendos non esse, & eorum doctrinam vitandam. Quia constat, eos aliqua legitima auctoritate missos non esse, sed à seipsis venisse; constat eos sibi magistratum & officium pastorum & ius reformandi in Ecclesia vsurpasse: constat non intrasse per ostium, & via legitima, sed aliunde adscendisse in ouile; ac proinde, iuxta Domini sententiam, pro furibus & latronibus habendos.

Dicent fortè, se esse missos à Christo immediatè, sicut olim Prophetæ mittebantur extraordinario modo à Deo ad reformandum populum: & sicut Apostoli missi fuere à Christo Domino ad mundum conuertendum: & post adscensionem Domini Paulus, qui non ab hominibus missus est, nec ab hominibus Euangelium accepit, sed proximè ab ipso Domino. Nō missi sunt à Christo.

Verùm Primò, non satis est hoc dicere & fortiter affirmare, sed oportet probare, & ostendere esse verum, ne legitima causa populo & pastoribus ordinariis relinquatur, eos tamquam impostores reiiciendi; sicut Prophetæ & Apostoli non solùm dixerunt se missos à Deo, sed id etiam abundè signis diuinis demonstrarunt.

Secundò, Omnes hæresiarchæ, & omnes pseudoprophetæ, omnibus seculis idem dixerunt: nempe

nempe se à Deo missus esse, & suam auctoritatem ab eo accepisse. Vel ergo omnes acceptandi sunt, vel nulli. Cur enim potius credam, v. g. Caluinum missum à Deo quam Lutherum, vel Mennonem, vel Muntzerum, vel Arrium hæresiarcham; cùm ille maiora suæ missionis argumenta, quàm alij, non proferat.

Tertiò, Si Caluinus missus est à Deo; ergo Lutherus à Deo missus non est: & è contrario. Quia si duo contraria prophetant, & vterque alterius prophetiam seu doctrinam erroris & hæresis damnat, vterque alterius Religionem destruit: quare si vterque à Deo missus est, spiritus Dei sibi aduersatur, seipsum pernegat & euertit, destruens per alium quæ per hunc ædificauit. Inter Prophetas à Deo missos semper fuit summa doctrinæ consensio.

Quartò, Si Lutherus vel Caluinus à Deo missus est ad Ecclesiam reformandam, peto quo tempore, quo loco Deus illis hoc ministerium imposuit? quibus verbis fiue interiùs siue exteriùs ad eos vsus est? Quomodo capita reformationis eis declarauit, quem ordinem & modum præscripsit? Quomodo, quáve forma illis apparuit? Exteriúsne modo visibili, sicut Paulo; an interiùs per visionem imaginariam in ecstasi aliqua, sicut Prophetis, & Ioanni Euangelistæ in Apocalypsi? Hæc enim omnia Deus, cum iis quos ipse mittebat, obseruare solet; & ipsi Prophetæ statim initio suæ prædicationis hæc omnia explicabant, vt populus intelligeret, à quo missi essent, quídve illis mandati datum: vt constat ex Prophetia Isaiæ, cap. 1. 6. & plurimis aliis, Ieremiæ cap. 1. 2. 3. & sequentibus pænè omnibus, Ezechielis 1. & sequentibus, Danielis 2. & 9. Denique omnes Prophetæ isthæc ante omnia præmittere consueuerunt, vt in eorum Prophetiis est videre. Similiter notum est, quo tempore, quibus verbis Dominus Apostolos miserit, quidve illis iniunxerit, &c.

At isti noui Prophetæ tam parum considerati fuere, vt non aduerterint simile quid esse fingendum, si à Deo missi immediatè volebant videri. Vnde nulla huius rei apud eos mentio. Quod est certissimum signum, mendacium esse necessitate cogente confictum, cùm dicunt se à Deo missos. Cui enim dubium esse potest, si minimam huius missionis diuinæ speciem sensissent, id eos non fuisse in suis scriptis prætermissuros, sed statim toti mundo patefacturos, expresso tempore, loco, modo, præcepto Domini, ceteris huc pertinentibus circumstantiis?

Quintò, Accedit, quòd si illi missi à Deo fuere, non solùm fuisse missos vt reformatores morum, sicut Prophetæ mittebantur; sed vt reformatores totius doctrinæ & Religionis. Itaque maximè necessaria erat exacta huius missionis descriptio; & expressio capitum quæ Deus reformari volebat, eáque verbis ipsius Dei eiúsque nomine Ecclesiæ erant proponenda, sicut Prophetę facere consueuerunt, cùm nomine Dei populo mandata diuina proponebant. At non ita processerunt isti noui Prophetæ, sed casu, & prout res ferebat, ex vno dogmate in aliud sunt deuoluti; sicut in contentionibus, cùm animi magis magísque exacerbantur, fieri solet; & sicut experientia discebant, se rebus suis maximè posse commodare, & summi Pontificis auctoritati, qua condemnabantur, incommodare. Quod enim pontificiis rebus maximè putabatur obfuturū, vel ipsorum auctoritati profuturum, id statuebatur dogma fidei, & nucleus verbi Dei, vt infra ostendemus.

Sextò, In politia humana, ad auctoritatem regendi, non satis est dicere, se à Principe qui procul abest, & conueniri non possit, ad hoc missum; sed patentes idoneas exhibere debet, sigillo Principis munitas, quæ deinde diligenter examinantur, ne qua fraus subsit: & si aliquod indicium imposturæ deprehensum fuerit, non admittitur, donec plenam fidem faciat. Idem videmus in Legatis & Nuntiis Apostolicis; qui omnes suas patentes authenticas, quibus eorum missio & commissio continetur, ostendere debent: alioquin non recipiuntur, nec habent auctoritatem. Quænam ergo fatuitas est, in Ecclesia & regno Christi admittere nouos non solùm pastores, sed etiam reformatores totius Religionis qua constat Ecclesia, eo solo nomine, quòd dicant se à Christo missos, se spiritum Dei habere, nullis ostensis patentibus, nullis exhibitis signis, quibus id probent?

Septimò, Ipsa quoque ratio temporis vehementer illis aduersatur. Si enim Ecclesia iam ab anno sexcentesimo planè concidit, & facta est synagoga Antichristi, vt ipsi docent; cur vsque ad hæc tempora dilata est horum reformatorum remissio? Cur Deus solidis nouem sæculis Ecclesiam in suis ruinis, in superstitionibus & idololatria, tanquam nihil ad se pertinentem, reliquit; & tantis temporum spatiis expletis, primùm ei hosce vel reformatores, vel nouos architectos misit? Hiccine est amor Christi in suam Ecclesiam, quam sanguine suo lauit, quam spiritu suo viuificauit, quam sibi in sponsam adoptauit? Longè benignius se gessit erga ancillam, Synagogam inquam, ad quam tot Prophetas misit; quam in idololatriam vel impietatem declinantem vsque ad excidium non deseruit, sed assiduè missis seruis suis reuocare studuit. Itaque si volebant isti homines videri reformatores, debebant fingere, Ecclesiam paulo antè concidisse, non tot sæculis in suis ruinis cōputruisse: alioquin ipsum temporis interuallum eorum missionem confutat, & imprudenter cōfictam esse ostendit.

Octauò, His accedunt alia signa certissima, missos à Christo non esse; vt praua vita, superbia, contemptus sanctorum Patrum, errores, & mendacia in quibus deprehensi, inconstantia doctrinæ, de quibus sequentibus Rationibus dicetur.

Denique docent ipsi, nihil esse credendum nisi quod habetur in Scripturis. Ostendant ergo ex Scripturis se à Deo ad reformandam Ecclesiam missos esse: quo loco, quibus verbis Scriptura dicat hanc à Domino auctoritatem Lutheto vel Caluino esse concessam: alioqui vel ipsis in dictis non possumus eis fidem adhibere, nec vt Ecclesiæ reformatores acceptare.

Lutherani missionem sui prophetæ conantur stabilire quadam prophetia SS. Ambrosij & Augustini, insinuata chronographicè hoc versiculo: *Tibi Cherubin & Seraphin incessabili voce proclamant.* Nam ante aliquot annos ediderunt effigiem Lutheri, ære incisam, cum hac inscriptione:

Diuinum atque admirabile Vaticinium D. Ambrosij & Augustini, de tempore & aduentu S. Lu

S. Lutheri, quo contra Antichristum Romanum scribere cœpit, vt in litteris huius versiculi numerum anni repræsentantibus continetur, quod est apud Christi fideles admiratione & notatu dignum;

TIbI CherVbIn & SeraphIn InCessabILI VoCe proCLaMant.

Huius versiculi litteræ numerales conficiunt 1517. quo primum Domini anno Lutherus prædicare cœpit.

Verùm hic versiculus parum causæ Lutheri fauet. Nam primò ex huiusmodi numeris, nihil certi colligi potest; vt multis exemplis superioribus annis de successu rerum apparuit. Deinde, vt concedamus esse prophetiam per numeros litterarum de Luthero insinuatam, per eam non significaretur exultatio & gratulatio cælestium spirituum ob Lutheri prædicationem, sicut volunt Lutherani; sed potiùs excæcatio Lutheri, & omnium eorum qui illius sectam essent amplexuri. Sicut Isaiæ 6. vbi Seraphin simili modo clamant; *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria eius.* (ex quo loco isti versiculi in Hymno sunt positi) designatur excæcatio Iudæorum, vt ex sequentibus colligitur. Prouocatur enim Deus, vt aspectu suæ sanctitatis, qua illi omne peccatum summopere displicet, tanta scelera & impietatem merito supplicio vindicet. simili modo vindictam clamabunt sub mundi finem, Apocal. 4.8 Denique, si scribamus illa nomina iuxta rationē Hebræam per M, non per N, nempe CheruBIM & SeraphIM, vti scribenda sunt; sic exurgent anni ter mille quingenti 17. quibus expletis adhuc clamabunt quidem Cherubim & Seraphim, Sanctus, Sanctus, Sanctus; sed hic clamor non erit exultatio de fructu Euangelij Lutheri, sed approbatio iusti supplicij, quo ipse cum omnibus suis asseclis in omnem æternitatem torquebitur.

Quarta RATIO, *ex Defectu miraculorum.*

SVspectæ habendæ Religiones istæ nouæ cum auctoribus, quia absque vllis miraculis aut signis diuinis introductæ. Hæc tamen maximè erant necessaria.

Miracula necessaria.

Primò, Vt sic ostenderent, se non esse impostores, sed veros pastores à Deo missos, & conuincerent Ecclesiam se debere recipi. Cùm enim ex [a] Scripturis cōstet, nouissimis temporibus multos pseudoprophetas venturos, qui iactent se à Deo missos, eósque [b] Dominus attentè cauendos iusserit, nemo nouus admittendus est qui suæ missionis πληροφορίαν, & plenam fidem non fecerit, sed omnes suspecti habendi. Atqui non possunt vllo modo hanc πληροφορίαν facere, nisi diuinis signis; vt sunt miracula, prædictio futurorum, reuelatio absconditorum, &c. Hæc enim cùm rerum creatarum vim superent, manifestum est esse à Deo. Vnde sunt veluti patentes, Dei sigillo obsignatæ, quibus missio diuina probatur. Hinc quotquot à Deo vmquam immediatè missi sunt ad populum docendum, miraculis vel alijs supernaturalibus signis instructi venēre, quibus eorum missio populo est manifestata. Sic Moyses filios Israël educturus ex Ægypto, eísque Legem daturus, cum maxima miraculorū potestate venit; & innumera vel ipse fecit, vel Deus circa ipsum, toties ei sub visibili specie apparendo, exhibuit. Sic omnes Prophetæ vel miraculis vel occultorum reuelatione suam missionem probarunt. Idem fecit ipse Dominus Prophetarum: qui etsi clarè ex Scripturis conuincere posset se Messiam esse, idque etiam testimonio Ioannis Baptistæ satis posset constare; tamen plurimis miraculis statim initio prædicationis se à Patre missum ad hominum salutem ostendit; & Pharisæis odio ipsius credere nolentibus dixit, vt si ipsi propter se credere nollent, saltem operum magnitudine conuicti crederent. Pari modo omnes Apostoli apud Iudæos & Ethnicos multis miraculis suam missionem probarunt. Denique idem fecere variarum gentium primi Doctores, qui illos ex paganismo ad fidem nostram traduxere. Quare cùm isti noui Prophetæ dicant se missos immediatè à Deo, si id miraculis & signis supernaturalibus non confirment, sicut omnes alij proximè à Deo missi fecere, non sunt vllo modo audiendi.

a Matth. 24. Marci 13. 1. ad Timoth. 4. 2. ad Timoth. 3. 2. Petr. 3.
b Matth. 7. & 24.

Nec obstat quòd Ioannes Baptista miracula non fecerit: quia Deus circa ipsum multa mira & supernaturalia operatus est, quibus satis constare poterat de eius missione. Ipsa quoque vitæ austeritas, & morum sanctitas non paruum miraculum erat. Itaque nemo dubitare poterat, ipsum à Deo missum.

Secundò, Miracula maximè erant necessaria, vt probarent se non tantùm mitti vt correctores morum, sed etiam vt reformatores & correctores totius Religionis, qui Ecclesiam collapsam reædificarent, & regnum Christi extinctum suscitarent; nouáque omnia facerent. Quantis opus erat miraculis, vt mundus conuinceretur, se teneri ad hæc tam mira & paradoxa credenda, eósque pro talibus acceptandos? Etiam si mille mortuos excitassent, & centena millia claudorum, cæcorum, paralyticorum sanassent, vix satis fuisset, ad tantæ rei fidem faciendam. Primò, quia Apostolus ait; *Licèt nos aut Angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Et idem repetens, maioris confirmationis causa addit; *Sicut prædiximus, & nunc iterùm dico, si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Si Angelo aliquid contrarium receptæ fidei doctrinæ annuntianti non esset credendum: quantis miraculis opus esset vt homini alicui de rebus tantis certa fides habeatur; nimirum Christi Ecclesiam esse penitus collapsam, idololatriam inuectam, fidem extinctam; omnes esse in statu damnationis; maxima Religionis capita esse reformanda, & Lutherum vel Caluinum ad hanc reformationem à Deo esse missum? Nónne dignum erat vt omnia miracula Apostolorum & Christi Domini in hoc reformatore reuiuiscerent? Deinde, quia Religio Catholica, quæ nunc viget, plusquam à mille annis est in possessione (quod etiam aduersarij fatentur) vt à toto mundo habeatur pro vera Christi Religione; & qui ab ea recedunt, habeantur hæretici. Ergo sine maximis & euidentissimis signis diuinis, quibus clarè constet possessionem iniquam fuisse, non potest deturbari. Debent autem hæc signa adeò esse perspicua, & ita conuincere mentes hominū, vt nullus ampliùs relinquatur tergiuersandi locus:

Ad Gal. 1.

tus: alioquin non tenentur credere, sed potiùs tenentur tam diuturnæ possessioni fauere, & Religionem Catholicam non deserere. Accedit, quòd Religio Catholica omnibus illis sæculis maxima miraculorum gloria, & sapientia, & sanctitate sectatorum fulserit, & etiamnum fulgeat. Pluribus ergo & maioribus & clarioribus miraculis opus est, vt legitimè deturbare & reiici possit: maiori item sapientia & sanctitate, & horum publica fama in sectatoribus illarum Religionum nouarum, quàm in sectatoribus Ecclesiæ vnquam fuerit.

Denique, quando Religio veteris Testamenti apud Iudæos mutanda erat, & ex vmbra ad veritatem, ex typo ad exemplar transeundum, etsi Dominus clarissimè ex Scripturis conuinceret illam mutationem esse faciendam, & se à Deo ad hoc esse missum; tamen idem maximis & plurimis miraculis confirmandum censuit, vt nulla relinqueretur illis occasio tergiuersandi: quantis ergo opus esse putabimus miraculis, cùm agitur de ipsa Religione noui Testamenti mutanda, quam Scripturæ clarè pronuntiant numquam ampliùs mutandam, sed & Deum illi adfuturum vsque ad sæculi consummationem, & portas inferi aduersus eam non præualituras? Quis enim prudenter rem tantam, tam nouam, tam paradoxam, tam Scripturis & iudicio Patrum omnium aduersam, credat sine maximis miraculis? Imò, quæ miracula ad hoc vel probabiliter credendum satis esse queant?

Ex his patet, meritò nos ab illis miracula exigere; & eos iniquissimè nobiscum agere, cùm sibi absque miraculis in rebus tantis fidem haberi postulant; & nisi omnia credamus, grauissimas persecutiones commouent.

An sua probent ex Scripturis. Sed inquiunt, Probamus nostra ex Scripturis. Ita est, sed sensu vestro, non iuxta consensum sanctorum Patrum, & receptorum Ecclesiæ Doctorum, qui ante nostras controuersias extitere, ac proinde partiales esse non poterãt, intellectis.

Deinde, Argumenta vestra facillimè instar telæ aranearũ à Catholicis Doctoribus dissoluuntur. Prætereà, tot iam ab 80. vel 90. annis orti sunt noui reformatores, tot Ecclesiæ collapsæ instauratores, tot Religionis extinctæ suscitatores; qui etsi quàm maximè inter se sint contrarij, & se mutuò euertant, destruentes singuli quod alius ædificauit: tamen omnes sua confirmant ex Scripturis, omnes huius solius testimonio nituntur, omnes Scripturam suis substructionibus fundamentum vnicum faciunt. Itaque vel omnium vel nullius probatio admittenda.

Denique, cùm nihil sit credendum nisi quod Scriptura dicit; vbinam quæso dicit, te à Deo missum ad Religionis & Ecclesiæ collapsæ instaurationem?

An sit Miraculum quod multos habeant sectatores. Dicent fortè, se miraculis non carere: maximum enim esse miraculum, quòd tam breui tempore, tam multi hoc nouum Euangelium sint complexi. Fortasse id aliquem colorem haberet, si illorum Religio esset seuerior & carni asperior quàm Religio Catholica. Verùm cùm omnem Catholicæ Religionis seueritatem abroget, & carni omnem licentiam tribuat, quid mirum, si multi eam sequantur? Quid mirum si grauia amotis impedimentis deorsum ruant, & flumina sublatis obicibus ad mare properent? Corrupta natura nostra maximè ad licentiam viuendi propendet, quam in istis Religionibus inueniat. Itaque eas amplectuntur, non quia, vt rationum persuasi, credunt eas esse sanctiores; sed quia inueniunt in illis quod quærebant; & illo nunc absque metu, & sub specie honesta Religionis & pietatis possunt frui.

Addo, hoc miraculum ab omnibus istis nuuis Religionibus adferri posse. Nam non solùm ad Caluinistas, sed etiam ad Lutheranos & Anabaptistas multi confluxere. Omnes itaque erunt sanctæ, & Deo auctore eductæ. Sed Deus seipsum negare non potest, nec à se stabilita destruere: ac proinde nec tam contrariarum & se mutuò damnantium Religionum esse auctor.

Quinta RATIO, *ex Vita & morum conditione.*

QVinta Ratio: quia hæ Religiones introductæ ab hominibus malæ vitæ, & infamia notatis, superbia, inuidia, & maledicentia singulari; & nihil minùs quàm spiritum Apostolicum præ se ferentibus. Nam quod ad Lutheri vitam attinet, scimus illum Monachum professum fuisse, & quindecim circiter annis sacerdotem; ac proinde duplici voto continentiæ obstrictum. Scimus eumdem, relicto monasterio, habitu & professione sua, ad vitam sæcularem reuersum, & monialem professam è monasterio abductam sibi copulasse, & cum ea assiduè vixisse: qua in re totius orbis Christiani iudicio duplex sacrilegium commisit; & toties id repetiuit, quoties ea est vsus. Quæ ratio viuendi potest esse magis scandalosa? Scimus illum adeò fuisse ventri & libidini addictum, vt assiduè in conuiuiis & compotationibus versaretur; & [a] diceret vsum feminæ magis esse necessarium, quàm edere, bibere, & dormire: & [b] licitum esse vti ancilla, si vxor debitum recusaret. *[a] Lib. de vita coniugali. [b] Sermone de matrimonio.*

Vitam Caluini describserunt Hieronymus Bolsecus, Iulius Brigerus, & alij, pessimis facinoribus plenam: nimirum, falsis criminationibus, homicidiis, furtis, impuritatibus. Eadem plures alij scribunt, nec vnquam vidi ea à quoquam refutata.

De infamia Lutheri constat ex facto memorato toti orbi notissimo, cùm Monachus professus & sacerdos sanctimonialem professam sibi copulauit. Hoc enim omnium DD. iudicio infamiam parit. Si enim iure Cæsareo infamis est qui in adulterio deprehensus est, L. Palàm. §. Qui in adulterio. ff. De ritu nuptiarum: quanto magis qui nuptias bis sacrilegas contrahit, & sacrilego concubitu assiduè viuit? fœdius enim est esse adulterũ Christi, quàm vxoris vel mariti.

De infamia Caluini constat ex actis Iudicialibus Nouioduni illum conuictum & per sententiam damnatum de nefando crimine, & publicè exurendum fuisse, nisi ad preces Episcopi pœna ignis fuisset commutata in supplicium virgarum, & ferri candentis in tergo vstulationem. Vnde patet illum quoque iure & facto fuisse infamem. L. 1. ff. De his qui notantur infamia. & L. Quid ergo. §. Ex compromisso. ff. De his qui notantur infamia. *Bolsecus in vita Caluini cap. 5. Iulius Brigerus, pag. 59.*

De superbia ac maledicentia Lutheri constat Primò, Quia omnis ipsius doctrina hinc exordium sumpsit. Cùm enim quædam Indulgentiæ per Germaniam essent promulgandæ; hoc munus prætermissis Augustinianis, quibus id anteà sæpiùs commissum fuerat, delatum est Fratribus Dominicanis. Id indignissimè ferens Lutherus, primùm contra indulgentias declamare cœpit: qua de re cùm reprehenderetur, sensim plura & maiora contra auctoritatem summi Pontificis & alia fidei capita adiunxit, & ingentes turbas per totam Germaniam excitauit, vt fuse scribit Ioannes Cochlæus, horum omnium spectator, in Actis Lutheri anni 1517. Hæc superbia & indignatio fons est totius Lutheranæ doctrinæ: absque illa fuisset, Lutherana Religio non esset; quare nec tot aliæ, quarum illa parens.

Secundò, Lutherus in Epistola ad Argentinenses scribit se libenter negaturum fuisse realem præsentiam Christi in Eucharistia, vt Papatui incommodaret, nisi Scripturæ in contrarium tam essent claræ.

Lib. de formula missandi. Alio loco sic ait; *Si quod Concilium statueret aut permitteret vtramque speciem, nos nequaquam vtraque vti vellemus; sed in despectum Concilij eiusque statuti, aut vna aut neutra vti vellemus, maledicturi vniuersos, qui ex statuto Concilij vtraque viterentur.* Hîc in despectum Concilij etiam re ad salutem necessaria abstinendum docet: cùm tamen etiam Tyranno licita præcipienti parere possimus, & sæpè debeamus: vnde constat quo spiritu actus fuerit: quid enim huic furori possit comparari? Idem lib. contra Regem Angliæ scribit, Reges, Principes, Pontifices non esse dignos qui soluant ipsius corrigiam calceamenti: se pro sancto viro haberi velle, velint nolint homines. Ibidem ait, se non magnifacere mille Cyprianos, mille Augustinos. Item Principes, Reges, & Imperatores Christianos vocat Tyrannos, moriones, stultos, fatuos, feras bestias, carnifices, lendes capitis, bullas, Dei inimicos, nequissimos nebulones; & scurrilia cantica in eos comminiscitur.

De Caluini superbia & maledicentia sat multa Bolsecus: sat etiã ex libris * Caluini est conspicua: cõtemnit enim passim omnes veteres & sanctos Patres, & audacter erroris accusat. Doctores Scholasticos vocat Sophistas. Sæpè pro concione in has voces erumpebat: *Ego propheta sum: ego Dei spiritum habeo: ego si erro, tu es Deus qui me propter peccata populi in errorem mittis & decipis*, &c. Litteras & opuscula quædam sua, in quibus suas laudes, dignitates, & in Ecclesiam merita decantabat, alieno vel ementito nomine edebat in lucem, vt Bolsecus & alij scribunt. Plurima alia huius generis possem adferre, tum contra istos, tum contra alios nouarum Religionum huius sæculi auctores & propognatores: sed inuitus in hoc genere versor. Qui plura volet, legat vitam Bezæ per Bolsecum, & Iulij Brigeti flores, Surij commentarios, & alios.

** Lib. 2. Inst. cap. 14. §. 9. Lib. 3. cap 4. §. 38. & cap. 5. § 10. Lib 4. c. 12. §. 20. & alibi.*

Quis nunc istis perpensis in animum inducat, Deum huiusmodi hominibus, qui & omni iure & orbis iudicio erant infames, quorum vita turpissima, lingua effrænis & maledica, animus tumidus, ambitiosus, iracundus, & inuidia plenus, ad reformationem Ecclesiæ suæ vti voluisse? Quis vnquam huiusmodi mores vel in Apostolis, vel Prophetis notauit? Erant quidem Apostoli plerique conditione humiles; nulli tamen ob flagitia infames. Et quamuis essent indocti & simplices, repente tamen facti sunt sapientia, vitæ sanctitate, & miraculorum gloria admirabiles. Mira in illis animi demissio, mira mansuetudo, mirus gloriæ, rerum terrenarum & voluptatum huius vitæ contemptus, mira in proximum charitas, mira in verbis modestia & circumspectio. Similes mores cernimus in omnibus quibus Deus vsus est vel ad Gentium conuersionem, vel ad notum populi Christiani reformationem. v. g. in S. Augustino Anglorum Apostolo, in S Bonifacio Germanorum, in SS. Adelberto, Othone, VVillebrordo, Eligio, & in aliis aliarum gentium: in S. Benedicto, Bernardo, Romualdo, Dominico, Francisco, & aliis, quorum exemplo & doctrina plurimi ad contemptum terrenorum & amorem cælestium sunt excitati.

Si ad alicuius prouinciæ conuersionem, si ad motum nonnullam in populo correctionem, Deus talibus viris, quorum vita mundo erat admirabilis, vsus est, qui tamen non immediatè à Deo, sed à summo Pontifice suam missionem accepere; quales obsecro par erat esse eos qui mittebantur immediatè à Deo, idque ad reformationem præcipuorum capitum Religionis, imò ad totius Ecclesiæ & regni Christi collapsi instaurationem? Etiam tota sanctitas & excellentia, omnes virtutes, & omnia dona spiritalia quæ fuerunt in S. Ioanne Baptista, & in omnibus Apostolis, simul in vnum conflata ipsis infusa fuissent: hoc tamen totum haud satis fuisset ad sufficientem illis auctoritatem tantæ molitionis conciliandam. Et nos tam fungi erimus, vt credamus diuinam sapientiam, ad rem adeò stupendam, vsam fuisse hominibus non solùm nulla vitæ sanctitate commendatis, sed etiam infamibus, impuris, ambitiosis, vindictæ cupidis, & maledicis? Quid enim hoc aliud erat, quàm omnibus micam prudentiæ habentibus iustam dare occasionem eos non admittendi, sed vt impostores auersandi? Nam qui per infamiam non possunt admitti ad vllam dignitatem, ad vllum officium, siue Ecclesiasticum, siue sæcolare, imò nec ad accusandum, nec ad postulandum: quomodo admitterentur vt reformatores Religionis, vt architecti Ecclesiæ, vt Iudices Episcoporum, Pontificum & Conciliorum Oecumenicorum?

Cap. Infamibus lib. 6. L. Qui accusare. ff. de accusat. Lib. 1. ff. de postulando.

Sexta RATIO, *ab Erroribus, & inconstantia doctrinæ.*

SExta Ratio: Quia auctores harum Religionum apertos habent errores, & sunt in sua doctrina valdè inconstantes: quod est clarum signum, eos infallibilem Spiritus sancti directionem non habere; ac proinde à Deo immediatè missos non esse, nec eis fidem adhibendam.

Nam quotquot à Deo fuere missi ad populum docendum, ita ab eo regebantur, vt in sua prædicatione, suisque scriptis, falli nulla in re possent. Vnde nullus vnquam vel minimus error in doctrina Prophetarum aut Apostolorum repertus est: quod etiam insinuat Dominus, cùm ait: *Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.* Idem fusè docet D. August. *Matth. 5.* *Epist. 19.*

Epist.

Epist. ad Hieronymum: vbi dicit si in aliquo Scriptore sacro vel vnum mendacium inueniretur, rituturam totam illius Scriptoris auctoritatem. Qui enim in vno deceptus est, in aliis quoque decipi potuit; vnde firmiter eo niti non possumus. Idem multis locis docet Lutherus, cuius hæc sunt verba: [a] *Si semel deprehenderer ita mentitus, falsus & crassè stolidus, tam tota mea doctrina & honor & fidelitas finem penitus haberet; vnusquisque me pro nequam & infami nebulone (vt æquum est) habiturus esset.* Et alibi: [b] *Qui semel mentitur, hic certissimè ex Deo non est, & suspectus in omnibus habetur.* Quod sex aliis locis in suis operibus inculcat. Imò ipse Dominus in Scripturis hoc nobis indicium dedit, vt si deprehenderimus Prophetam in aliqua re falsum pronuntiasse, certò sciamus, illum à Deo missum non esse.

a Lib. contra Emserum.

b In assert. Tomon. art. 25.

Hoc tamquam certissimo fundamento posito, conficio hanc ratiocinationem: Quicumque vel in vno errat in sua doctrina, hic non est missus à Deo; at Caluinus & Lutherus in plurimis errant in sua doctrina; ergo certum est non esse missos à Deo. Maior iam satis probata est, quam & ipsi aduersarij confitentur. Minor probatur: Vt enim omittam ea quæ falsò Catholicis imponunt, & quæ falsò affirmant in nostra doctrina esse noua, & veteribus ignota; vt prætercam errores historicos & chronographicos, adferam duos tantùm maximi momenti vtrique communes. Prior est, *Nullam esse arbitrij nostri libertatem, sed omnia ineuitabili necessitate.* Alter est, *Deum non minùs esse auctorem & impulsorem operum malorum quàm bonorum.*

Istos errores esse manifestarios & exitiales, constat: quia tollunt omnem politiam, omnes exhortationes, omnes leges & præcepta, omnes Iudices & tribunalia. Hæc enim omnia sunt vana, si non est arbitrij libertas. Iniusta quoque erit omnis flagitiorum punitio; nam quod non est liberum, & quod Deo impulsore agitur, nullam pœnam meretur. Denique tollunt infernum, & vitæ futuræ pœnam omnem. Omnium quoque criminum effusam licentiam ingerunt; vt suprà Consideratione secunda ostensum est.

Hæc duo dogmata multis occasionem dedêre, vt ex Caluinismo ad Turcismum vel etiam ad Atheismum transirent. Satius enim est, nullum habere Deum, quàm habere illum qui omnium scelerum sit impulsor.

Flores Cal. pag. 69.

Iam verò inconstantia doctrinæ etiam in rebus maximis est incredibilis. A condito orbe non extitit scriptor ita inconstans, ita sui immemor, sibi contrarius & suæ doctrinæ euersor, vt Lutherus. Non enim minùs sibi ipse, quàm sanctis Patribus & Conciliis repugnat, vt fusè ostendit inter ceteros D. [e] Cochlæus, idque in omnibus pænè fidei capitibus. De sola communione Eucharistiæ ex ipsius operibus ipso viuo notatæ sunt 36. contradictiones à Gasparo [d] Querhamer laico Saxone, & in lucem editæ cum maxima Lutheri confusione, & auctoritatis ipsius imminutione. Et de communione sub vtraque specie, notata sunt à D. Cochlæo contradictoria capita septem. Denique totus liber Cochlæi inscriptus Lutherus septiceps, nihil aliud continet quàm eius contradictiones & contrarias de omnibus pænè controuersis articulis sententias, ipsius verbis expressas. In omni autem contradictione necesse est alteram partem falsam esse.

e In opere in s... Lutherum septiceps.

d In tabula contra dictionum Lutheri.

Caluini antilogias refert Coccius ipsius verbis 24. mihi satis erit duas ponere. De omnipotentia Dei vno [e] loco dicit: *Verbo Dei nulla est impossibilitas obiicienda.* Alibi [f] dicit: *Illud somnium de potestate absoluta in Deo, quam Scholastici introduxerunt, execranda blasphemia est.* Item: [g] *Ego detestor hanc doctrinam qua Papistici Theologi sibi placent, fingentes in Deo potestatem quamdam absolutam.* Christi diuinitate vno loco [h] scribit: *Christum esse verum Deum, eiusdem cum Patre essentia.* Alibi [i] dicit: *Nomen Dei per excellentiam ad solum Patrem pertinere: hunc solùm ac propriè cæli ac terræ creatorem esse: imò & Patri subiectum Filium etiam secundùm diuinitatem.* Ibidem: *Impropriam & duram locutionem esse Symboli Niceni, Deum de Deo, lumen de lumine.* Epistola 2. ad Polonos asserit *Christum secundùm naturam etiam diuinam Patre esse minorem.* Ecce quò nouitas illa deuoluitur?

e Ad cap. 1. Lucæ.

f Ad cap. 23. Isaiæ.

g De prædestinatione.

h Ad cap. 1. Ioan. v. 1.

i Contra Gentilem refutatione 10.

His positis, quis sapiens in animum inducat credere, istos à Deo missos ad Ecclesiæ instaurationem? Quomodo enim Ecclesiam collapsam instaurent, qui propriam doctrinam tam fœdè destruunt? Quibus tam parum est vel doctrinæ, vel prudentiæ & circumspectionis, vt antilogias in rebus maximis vitare non possint? Sanè quicumque sibi contrarius est, & quæ nunc statuit, mox destruit, eum ex spiritu Dei non loqui luce meridiana clarius est. *Si enim quæ destruxi*, inquit Apostolus, *iterùm hæc ædifico, præuaricatorem me constituo.* Non potest spiritus Dei sibi esse contrarius, non potest seipsum negare.

Ad Gal. 2.

Accedit, quòd etsi in multis sibi ipsi contradicant & sua placita euertant, audeant tamen dicere, se esse certos de sua doctrina; se scire suam doctrinam esse verissimam, esse ipsissimam Christi doctrinam. Sic enim ait Lutherus: *Certus sum quòd doctrinam meam de cælo habeam.* Item: *Certissimus sum quòd doctrina mea non sit mea, sed Christi; & quòd doctrina mea non possit sibi esse contraria, cùm sit doctrina Christi.* Et alio loco dicit, *Se ita esse certum, vt doctrinam suam à nemine, ne ab Angelis quidem iudicari velit. &, neminem saluum esse posse, qui doctrinam ipsius non receperit.*

Contra Regem Angliæ.

Contra statum Ecclesiasticum.

Pari modo Caluinus sæpè pro concione dicebat, *se prophetam esse; se decipi non posse, nisi Deus ipsum deciperet*; vt suprà in quinta Ratione commemorauimus.

Ex quibus manifestè colligas, hos non solùm spiritu Dei non esse locutos, cùm apertos errores & Antilogias habeant, sed etiam impostores videri, & populum voluisse decipere. Qui enim dicit se esse certum, doctrinam suam, in qua sunt errores & Antilogiæ, esse à Deo; præsumitur non agere bona fide, sed loqui cótra mentem, ac proinde velle imponere populo. Constat enim, illum qui talis est, nullam internam illustrationem habere à Deo, qui illum de doctrinæ suæ veritate aut Dei testimonio certum reddat. Nam Deus contraria testari aut reuelare non potest. Qua fronte ergo tam audacter affirmant, se certos esse, doctrinam suam esse à Deo, esse Christi doctrinam? Itaque non bona fide in hoc negotio versati sunt, sed imponere mundo voluerunt.

Dicunt aliqui, eos errasse subinde in principio cùm nondum spiritum Dei plenè haberent: posteà verò non errasse, nec dogmata sua mutasse.

Quorumdam responsio.

tasse. Sed hoc nullum habet veri colorem. Quicumque enim à Deo immediatè missi fuere ad populum docendum, statim ab initio missionis suæ infallibilem Dei assistentiam & directionem habuere, ita vt numquam in doctrina sua vel minimùm errauerint; vt de Prophetis & Apostolis constat. Imò maximè initio opus erat illa directione: quia tunc maximè omnia & singula discutiuntur, & auctoritas Doctoribus & doctrinæ est concilianda. Si enim in aliquo errore vel Antilogia fuissent deprehensi, omnis eorum auctoritas periisset; & meritò tamquam impostores, qui se finxissent à Deo missos, repudiari potuissent. Pari modo, si Caluinus & Lutherus missi sunt à Deo ad Ecclesiam reparandam, maximè opus erat vt statim ab initio doctrina eorum esset solidissima, omni carens Antilogia, omni errore, ne velut impostores meritò repelli possent.

Deinde peto quando tandem hanc plenitudinem spiritus assecuti sunt, vt non ampliùs errare potuerint? Quomodo id mundo constare potuit, vt homines scirent in posterioribus illis fidem habendam esse, in prioribus minimè? Nisi enim id constet, meritò præsumentur etiam in posterum errasse posse, quos liquet hactenus errasse.

Denique tota vita varios fuisse, suáque mutasse, retexuisse, & in diuersis opusculis, vel eiusdem operis diuersis locis contraria scripsisse, perspicuum est ex paucis illis quæ suprà adduximus, & ex plurimis quæ Cochlæus, & alij verbis illorum commemorant. Quò enim progressi fuere longiùs, eò ferè acerbiores euaserunt; & quæ initio mitiùs erant dicta, vel exasperarunt, vel in contrarium mutarunt.

Septima RATIO, *ex Dolo malo, & fraudibus, quibus vtuntur.*

EA Religio suspecta habenda, cuius auctores & propugnatores vtuntur dolo malo, fraudibus & mendaciis ad eam propagandam. Vera enim Religio huiusmodi subsidiis non eget, sed falsa; quæ cùm veris solidisque rationibus sit destituta, necesse est vt ponat mendacium spem suam. Atqui auctores & propugnatores Religionis Lutheranæ & Caluinisticæ multùm vtuntur fraudibus & mendaciis ad suæ sectæ propagationem: ergo suspecta meritò habenda est.

Fraudibus eos vti constat, Primò, Quia Catholicis multa falsò imponunt, vt eos faciliùs oppugnent, & eorum Religionem infament. 1. *Papistas adorare statuas, ligna, truncos, saxa, sicut Ethnici sua idola*; sicque quidquid in Scripturis est contra cultum idolorum, adducunt contra venerationem imaginum. Qua in re non agunt bona fide. Norunt enim, vel facilè non possunt si velint, numquam in Ecclesia adoratas statuas Sanctorum tamquam Deos, aut cultu soli Deo debito sicut ab Ethnicis coluntur idola: neque eo modo vt cultus sistat in imaginibus, quasi illis aliquid excellentiæ insit; sed ita vt transeat ad prototypum, seu ad ipsos Sanctos cum Christo regnantes. Nam illa externa adorationis nota, quæ fit coram imagine, est veneratio prototypi. Sicut erigere statuam Regi, vel illi statuæ caput

Falsa dogmata imponunt Catholicis.

aperire, non est honor statuæ nisi materialiter, sed est honor ipsius Regis.

Quòd autem honor iste qui Sanctis defertur, non sit cultus latriæ, qui Deo proprius, perspicuum est: quia non colimus aliquem Sanctum vt supremum Dominum & auctorem rerum; sed solùm vt amicum eius qui supremus est Dominus. Tanti enim facimus Deum, vt etiam eos quos ipse sublimes fecit, dignos aliquo honore putemus. Quod sanè non in iniuriam, sed in honorem Dei cedit; sicut in honorem Regis cedit, quòd aulici eius honorentur propter respectum quem habent ad Regem: nimirum quia sunt eius domestici, eius ministri, eius amici, &c. Hæc diximus, quia hic multi simplices impingunt.

2. Papistas adorare panem tamquam Deum, ac proinde esse *ἀρτολάτρας*, quasi dicas, *panicolas*: quo modo sæpè Caluinus Catholicos vocat. Verùm & hic mala fide vtuntur. Nam sciunt Catholicos credere non remanere panem in Eucharistia, sed esse ibi verè, realiter, & substantialiter Corpus Christi, vnà cum anima & diuinitate: & sic non velle adorare panem, sed totum Christum ibi præsentem.

3. Papistas suam fiduciá ponere non in Christi meritis, sed in suis meritis, & in Sanctis.

4. Papistas docere, hominem iustificari non per fidem Christi, sed propriis meritis: & his similia: quæ nihil sunt aliud quàm meræ imposturæ, ad infamádam doctrinam Catholicam excogitatæ. Possem adferre huiusmodi plusquam centum capita, falsò vel ioti Ecclesiæ vel Catholicis Doctoribus imposita. Quis dicat in huiusmodi hominibus esse spiritú Christi, aut eos sincerè in hoc negotio procedere, & veritatē stabilire velle?

Secundò, non solùm dogmata, sed etiam crimina falsa imponunt, præsertim iis quos maximè putant suis successibus obstare, nimirum cædes, proditiones Principum, & varia turpitudinum genera. Quot, Deus bone, superioribus annis libelli à Caluinistis & Lutheranis prodiere, & quotannis adhuc prodeunt in vulgus, quibus sceleratissima & turpissima facta viris religiosis, ab huiusmodi sceleribus alienissimis, impinguntur? Sed facilè detectæ sunt hæ strophæ. Partim enim litteris publicis Magistratuū testimonium innocentiæ redditum, & falsitas patefacta est: partim ex ipsa narrationis serie & circumstantiis clarissimè sunt refutatæ. In quibusdam enim supra 50. aperta mendacia notata sunt, in aliis ad 12. 15. 20. &c. Adeò enim cæcum est feruens odium, vt non curet qua probabilitate fingat, modò se posse nocere speret. Sed momentaneum est hoc nocumentum, & paullò pòst, detectâ calumniæ impudentia, in magnam cedit commendationem eorum qui calumniam passi, & in detestationem eorum qui eius architecti fuere.

Falsa crimina.

Denique dolo malo vtuntur in suis dogmatibus confirmandis, Scripturarum & Patrum sententiis aliquid addendo, vel detrahendo, vel immutando, vel omissis perspicuis proferendo quasdam obscuras, vt illorum doctrinæ fauere existimentur: Lutherus enim vt suam, de iustificatione per solam fidem, stabiliret sententiam, ad Rom. 3. vbi Apostolus ait: *Arbitramur hominem iustificari per fidem*, addit *solam*. Cúmque rogaretur cur id fecisset, respondit in hæc verba: *Si tuus Papista morosum & difficilem se præbere*

Corrumpunt sententias aliorum.

Epist. ad amicum de voce sola.

bere velet de voce (sola) statim dic; Papista & asinus eadem res est. sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papistarum esse discipuli, sed præceptores. Semel enim superbiendo gloriabimur aduersus huiusmodi asinos. Et infra: *Rogo te, ne quid aliud huiusmodi asellis respondeas de voce (sola) sed tantum dicas; Lutherus sic vult, ille Doctor est omnium Doctorum in Papatu.* &c. En modestiam huius Prophetæ in fraude illa excusanda.

Idem Lutherus 2. Pet. 1. vertens illam sententiam: *Quapropter fratres, magis satagite vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* Omittit illa verba, *per bona opera*, quia apertè obstabant eius sententiæ, qua bona opera nihil ad salutem conferre censebat.

Psalm. 75. ver. 12. *Vouete & reddite Domino Deo vestro:* Lutherus in margine apponit hoc glossema triplicem fraudem continens: *Quòd pro Deo vestro illum habere velitis, quemadmodum requirit primum præceptum: & nolite vouere Sanctis vel alia vota.* Prouerbior. 31. *Mulierem fortem quis inueniet?* Lutherus rhythmum amatorium Germanicè apponit ad marginem, hoc sensu: Nihil amabilius in terra mulierum amore, cui is obtingere potest.

1. Corinth. 9. *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi?* Lutherus de suo addit *in vxorem.* Quasi Apostoli circumduxerint suas vxores, Idque ad opus coniugale.

Zvvinglius loco illorum verborum, *Hoc est corpus meum*, contra omnium exemplarium Græcorum & Latinorum fidem, in editione Germanica posuit: *Hoc significat corpus meum.*

Actorum 2. ver. 27. *Non derelinques animam meam in inferno*; Græcè Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, Beza vertit: *Non relinques cadauer meum in sepulchro.* ψυχὴν *animam* vertit in cadauer, & ᾅδην *orcum*, in *sepulchrum*. An non hoc est corrumpere Scripturas?

Caluinus omnia pænè Scripturæ loca, ex quibus sancti Patres probant Trinitatem personarum, diuinitatem Filij aut Spiritus sancti, ita exponit, vt omnem eorum vim elidat: qua in re non parum Iudæis, Sabellianis, Arrianis, & Macedonianis gratificatur.

Totum caput 53. Isaiæ, quod de Christi passione, morte, & satisfactione manifestè loquitur, exponit metaphoricè de molestiis quas populus Iudaicus peccando exhibuit Deo. Quid violentius aut absurdius dici potest? quid Iudaicæ perfidiæ accommodatius?

Matth. 19. v. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Caluinus vult hoc dictum ironicè.

Ad Hebr. 5. v. 7. *Exauditus est pro sua reuerentia*; Græcè, εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας: Caluinus εὐλάβειαν, exponit metum & dubitationem; dicitque significari Christum adeò terribili mortis terrore concussum, vt quasi in desperationem incideret salutis æternæ. Omitto alia plurima.

D. de Plessis Caluinista, in quodam suo libro de cœna Domini, plusquam centum testimonia Patrum & Doctorum, partim mutilando, partim addendo, corrupit; & quædam argumenta quæ à Doctoribus contra veritatem adferuntur, vt postea soluantur (sicut D. Thomæ, & aliis Doctoribus Scholasticis familiare est) tanquam ex propria illorum sententia scripta essent, produxit. Qua de re publicè conuictus fuit coram Rege Christianissimo à D. d'Enreux, qui nunc Illustriss. Cardinalis. Nota sunt ista toti Galliæ. Eodem artificio vtuntur omnes illorum scriptores; cum ex Patribus aliquid dogmatum probandum suscepere.

Præterea missis locis perspicuis, vbi Scripturæ vel Patres apertè & de industria rem explicant, mentémque suam aperiunt, captant obscuros, vbi obiter & aliud agentes rem attingunt. Quo modò plurima testimonia adferuntur non solùm cōtra præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia, sed etiam contra alios fidei Catholicæ articulos apertissimos, vt contra arbitrij libertatem, contra iustitiam internam, contra merita bonorum operum, contra auctoritatem Conciliorum, &c. Nihil enim est adeò perspicuum in fide nostra, quod non locis aliquibus obscuris Scripturæ vel Patrum in speciem oppugnari possit; nihil adeò absurdum, quod non defendi. Quid enim absurdius dici possit, quàm Christi corpus esse vbique, sicut & diuinitas? Et tamen hoc plurimis testimoniis Scripturarum & Patrum confirmare nituntur. Quid absurdius, quàm Deum esse auctorem omnium malorum? hominem non esse liberi arbitrij? Et tamen multa loca obscura ex Scripturis & Patribus ad hæc stabiliēda adducūt. — *Captant loca obscura.*

Si veritas quæritur, cur omissis locis perspicuis confugiunt ad obscura, & in his explicandis non acquiescunt iudicio Patrum & veterum Doctorum, qui ante nostra tempora fuere, sed suo sensu dumtaxat niti volunt? Cùm aliqua Patrum obscura dicta in speciem fauent, ea sedulò producunt, & suam doctrinam Patrum auctoritate communire nituntur. Cùm verò Catholici contrà ex Patribus adferunt, quæ illorum doctrinam clarè euertunt; respondent, Patres fuisse homines errori obnoxios, se niti verbo Dei, quod errare nequeat.

Si dicas, etiam Patres verbo Dei niti: respondent Patres mentem verbi diuini non esse assecutos, ac proinde deceptos. Si petas, quomodo sciant ipsi Patres non esse assecutos verum sensum verbi Dei, se verò esse assecutos: respondent id esse euidens ex verbo Dei. At quomodo euidens, cùm tam diuersæ sint interpretationes, & omnes Patres aliter interpretentur quàm ipsi, & Lutherani aliter quam Caluinistæ vel Anabaptistæ? Euidens, inquiunt, est habenti spiritum, aliis non est euidens. Sic singularum sectarum patroni respondent, & vltimum iudicium de singulis dogmatibus in spiritum priuatum reducunt. — *Reiiciunt Patres.* — *Vltimum iudicium referunt ad spiritum priuatum*

Dicunt igitur Caluinistæ, omnes Patres, omnes Doctores Ecclesiæ, omnia Concilia Oecumenica caruisse spiritu intelligendi Scripturas: eodem carere Lutheranos & Anabaptistas: sed se hunc possidere, solisque Caluinistis hunc diuinitus concessum, & idcircò sibi manifestum esse, quidquid docent, esse purum putum verbum Dei. Idem dicunt Lutherani de Conciliis Patribus, & Doctoribus Catholicis, & de Caluinistis ac Anabaptistis, nimirum eos carere spiritu; sibi verò solis hunc datum: & idcircò sibi manifestum esse, suam doctrinam verbo Dei esse consentaneam. Denique Anabaptistæ hunc spiritum cæteris omnibus abrogant, & sibi solis vendicant proprium.

Verùm quàm hæc omnia sunt absurda, & ab omni ratione aliena? Quàm incredibile est, omnes Doctores Catholicos & Patres caruisse spiritu

intelligendi Scripturas; & hunc spiritum solis Caluinistis datum, vel solis Lutheranis, aut Anabaptistis? Quàm vanum & friuolum est; vt quæque secta hunc spiritum solis suis cultoribus proprium asserat, nec id aliter probet, quàm id esse manifestum habenti spiritum, & eum cui id esse manifestum non sit, non habere spiritum? Nónne hoc est ambulare in circuitu, & principium petere, & omnem controuersiam in id quod maximè obscurum est, & nemini alteri constare potest, resoluere? Vnde enim sciam te habere spiritum? Quando vmquam Doctores Ecclesiæ Catholicæ hoc modo sua dogmata probarunt? Omnis enim probatio debet fieri per id quod aduersario est manifestius, & faciliùs ab eo conceditur. At illa probatio super qua omnia illorum dogmata sunt fundata, procedit ex eo quod maxime est obscurum, & solo nititur testimonio priuati hominis, qui in causa est pars & accusator. Non enim potes mihi probare, te habere illum spiritū, nisi solo tuo testimonio, quod de teipso perhibet. At qui de seipso testimonium perhibet, testimoniū eius non est verum, hoc est, non est habendum verum nisi aliis modis probetur. *Ioan. 1.* At illi, v.g. Caluinistæ, aliis modis probare non possunt, se hunc spiritū priuatum habere, sed volunt sibi credi ad nudam suam assenerationem, qua dicunt id se certò scire. Itaque nulla ratio est, cur illis fides adhibenda; quin potiùs maxima ratio suppeditat, cur omnibus fides sit abroganda. Spiritus enim Dei non potest sibi esse cōtrarius; illi autē & inter se, & sibi ipsis cōtrarij sunt: ergo spiritu Dei non reguntur.

His adde, & hoc quoque ad fraudem & dolosam machinationem pertinere. Recesserunt illi à fide auita, quæ tot sæculis viguit, & nouitias Religiones sunt amplexi. Principes, iuxta morem Ecclesiæ iam inde à Constantini temporibus receptum, eos compellere volunt, vt ad antiquam Religionem, quam professi aliquando fuere, redeant, & nouitates illas deserant: quam ob causam conqueruntur ipsi de Principibus Catholicis, eósque tyrannidis accusant, & inimicos Euāgelij vocant, totóque orbe illis inuidiam concicitant, tamquam qui conscientiis contra salutem æternam vim inferant? denique prætextu huius libertatis bella & seditiones aduersus eos concitant. At verò, cum ipsi, Deo ob peccata nostra permittente, rerū potiti fuerint, nullam libertatem Catholicis concedunt, sed asperrimas persecutiones aduersus eos excitant, & cogunt variis tormentis, & bonorum cōfiscatione deserere Religionem antiquam, & capessere nouam, quam ipsi numquam didicêre, cui numquam nomen dedêre, cui nihil omnino debent, quam nullis idoneis argumentis confirmatam vident, quam maximis & grauissimis rationibus ab Ecclesia in toto orbe Christiano vident damnatam. Hoccine est agere bona fide, animo sincero, æquo iure? Nónne hæc est societas leonina, cui omne ius in armis & potentia, quæ figit & refigit leges pro suo commodo? Et quænam possit esse maior tyrannis in conscientias, quàm ista?

Numquam in Ecclesia coacti ad fidem Catholicam, nisi qui illam aliquando professi fuerant, idque non nisi post idoneam & plenam probationem, cui respondere desertores non poterant. At isti nostri Nouatores cogunt eos qui numquam ipsorum nouitates fuere professi, idque priusquam eos conuincant erroris. Qua in re etiam cōtra suam doctrinam faciunt. Docent enim hominem non esse liberi arbitrij, sed omnia decreto & impulsu diuino agere, cui resistere nequeat, & Deum solis electis suis fidem infundere. Quo iure ergo Catholicos ad fidem cogunt, quæ non est in ipsorum potestate? Deinde cùm tota credendi ratio iuxta eorum placita ad spiritus interni testimonium reuocetur, iniquè faciunt compellendo Catholicos vt credant, non solùm contra testimonium spiritus interni priuati, sed etiam contra testimonium publicum spiritus Ecclesiæ vniuersalis. Certum enim est ex Scripturis, Ecclesiam spiritu Dei regi, & ideò errare non posse: hoc tamen non est vllo modo certum de priuatis hominibus.

Octaua RATIO, *ex Euersione bonorum operum.*

ILla Religio quæ omne studium bonorum operum tollit, Christo non est deputanda, qui vbique bona opera, & obseruationem mandatorum Dei commendat: atqui Religio Lutherana & Caluinistica omne studium bonorum operum tollit, ergo neutra censenda est Christi Religio. Quòd illæ duæ Religiones tollant studium bonorum operum, constat. Primò, Quia vtraque docet hominem omnibus suis operibus bonis nihilo fieri iustiorē coram Deo, nihil promereri mercedis æternæ, nihil minus vel amplius in cælo habiturum præmij, siue pauca, siue plurima, siue nulla bona opera fecerit: solam enim fidem æstimari apud Deum, sola fide omnem iustitiam cōtineri. Sic enim ait Lutherus: *Ego pro meritis sancti Petri ne vnum quidem obolum darem, vt me adiuuaret; quia seipsum iuuare non potest, sed quidquid habet, à Deo habet per fidem in Christum.* *De X. præcep. c. 1.* Hic apertè docet, S. Petrum propter sua opera non fuisse iustiorem, aut plus accepisse boni in cælis; sed solam fidem eius coronatam. Et alibi: *Ita vides quàm diues sit homo Christianus, siue baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam quantiscumque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata possunt eum damnare nisi sola incredulitas: cetera omnia si redeat vel stet fides in promissionem diuinam, in momento absorbentur per eamdem fidem.* *De captiuitate Babyl. cap. de baptismo.* Rursus alio loco: *Opus bonum non potest doceri, nisi ladas fidem, cùm fides & opera in re iustificationis extremè aduersentur, ita fit vt doctrina operum necessario sit doctrina dæmoniorum, & discessio à fide.* *De votis monasticis.*

Eadem est sententia Caluini, vt patet ex Institut. vbi dicit, *cum iustitia fidei nullo modo sociari posse operum iustitiam: nec solùm opera quæ fiunt solis naturæ viribus, sed omnia alia, quouis ornentur titulo, excludi per iustitiam fidei.* *Lib. 3. c. 11. §. 13.* Idem docet multis aliis locis. *Lib. 3. c. 15. §. 2. & seq. & c. 19. §. 2. 6. & 7.*

Si nihil est meriti in operibus bonis; si illa non reddunt nos Deo gratiores, nec propter illa aliquid præmij in cælis capiemus; cur nos in illis fatigemus? cur fortunas nostras in opera misericordiæ, in subuentiones pauperum expendamus? cur orationi insistamus? cur ieiunctuus, aut corpus affligamus? Stultum est in iis se fatigare, & de illis esse sollicitum; quæ nullum fructum nobis parient. Quis non videat, per hanc doctrinam omne studium bonorum operum extingui.

Secundò, Quia vtraque Religio docet, omnia

nostra

nostra bona opera, non solùm nihil boni mereri apud Deum, sed etiam esse peccata, & quidem per se mortifera, nisi ob fidem non imputentur credentibus. Multis locis hoc docet Lutherus: [a] *Iustus, inquit, in omni bono opere peccat.* Rursus: [b] *Opus bonum optime factum veniale peccatum est secundum misericordiam Dei, sed mortale peccatum, secundum iudicium.* Rursus alio loco: *Optimum opus nostrum, quo à Deo gratiam, auxilium & consolationem obtinere nitimur, nobis in peccatum reputatum est, sicut ait Propheta Psal. 108. Et oratio eius fiat in peccatum.* Idem multis aliis locis inculcat.

a In resolut. contra Eckium. & in Assert. ar. 31.
b In Assert. art 32.
In Assert. art 29.

Lib. 3. cap. 12. §. 4.

Eamdem doctrinam tradit Caluinus, nam l. 3. Institut. ait: *Omnia opera hominum si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta & sordes sunt, nec vllum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrij mercedem.* Idem docet cap. 14. & alibi.

Lib. 3. c. 14. §. 9.

Si omnia opera nostra bona sunt verè peccata, sunt inquinamenta & sordes, quæ iram diuinam merentur, quis non videat multo satius esse ab iis abstinere, quàm facere? Abstinendo enim non peccamus, faciendo peccamus: satius autem est non peccare quàm peccare. Abstinendum itaque ab eleemosynis, aliisque misericordiæ operibus, imò ab omni oratione, quia hæc omnia, vt à nobis fiunt, peccata sunt. Qua ratione efficaciùs possit omne studium bonorum operum euerti, quàm si doceatur, ea non solùm nihilo nos facere iustiores aut meliores coram Deo, sed etiam esse sordes, inquinamenta, peccata?

Bona opera an requirantur vt fidei signa.

Nec refert quòd subinde dicant Deum requirere bona opera in testimonium fidei, seu vt fidei signa; id enim dicunt, ne populo videantur omnia bona opera penitus è medio tollere. Sed frustrà hoc colore vtuntur. Nam quomodo Deus ea requirit, si sunt peccata, quæ ipse nisi misericorditer non imputaret, æterna pœna vindicare deberet? An requirit vt in fidei signum & testimonium peccemus? Quomodo requirit in fidei testimonium ea quæ potiùs testantur fidei defectum? Nam qui de bonis operibus sunt solliciti, eo ipso testantur, fidem non sufficere. Si enim fides sufficit, vt illi volunt, & bona opera nihil iuuant; quomodo bona opera sunt signum fidei? Itaque studium bonorum operum non est signum fidei specialis, de qua ipsi loquuntur, & cui ipsi omnia tribuunt, sed fidei Catholicæ, qua credimus fidem non sufficere, sed insuper requiri opera, quæ vitæ æternæ sint meritoria: quam fidem ipsi reiiciunt.

Ex his clarissimum est, per illas Religiones omne studium bonorum operum elidi.

Nona RATIO, *ex Licentia vitæ quam tribuunt.*

ILlæ Religiones non sunt Christo auctore assignandæ, quæ mentibus hominum timorem Dei penitus eximunt, & laxissimam portam ad omnia scelera omnémque vitæ impuritatem aperiunt. Vbique enim Scriptura nobis timorem diuinum iniicit: nec quidquam est quod magis ingeminet & cómendet, cùm inde omnis vitæ probitas potissimùm pendeat. Atqui Religio Lutherana & Caluinistica timorem Dei mentibus hominum penitus excutiunt, & non minùs omnem scelerum licentiam præbent quàm Atheismus: ergo non sunt auctore Christo natæ. Quòd istæ hoc faciant, & quidem quatuor diuersis modis, clarissimè ostensum est supra Consideratione secunda. Idem nunc breuiter ostendo his rationibus.

Primò, Quia Lutherana Religio docet Decalogum non pertinere ad fideles Christi, sicut nec leges cærimoniales & iudiciales. Sic enim ait Sermone de Moyse: *Ex textu clarè patet quod etiam decem præcepta ad nos non pertineant; non enim nos, sed solum Iudæos Dominus ex Ægypto eduxit. In nouo Testamento Moyses non tenemur: si enim in vno articulo obseruarem, debitor fierem diuersa legis obseruandæ.* Idem fusè docet in c. 4. Epist. ad Gal. & in c. 20. Exodi. Si Decalogus non magis nos obligat quàm leges cærimoniales, vt expressè docet in cap. 4. Epist. ad Gal. ergo sicut non teneor seruare legem cærimonialem, v.g. circumcidere carnem, comedere agnum paschalem, seruare sabbata, &c. ita nec moralem seu Decalogum. Si solutus sum Decalogo, quid mihi non liceat? possum itaque idola externiùs colere, parentes & magistratus cótemnere, committere homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, & similia quæ Decalogo vetantur: sicut possum facere ea quæ legi cærimoniali repugnant.

Lib. 2. Instit. 7. §. 5.

Et quamuis Caluinus eamdem doctrinam de Decalogo non apertè tradat, occultè tamen eam satis insinuat. Primò, eùm docet, *legem Dei etiam Sanctis esse impossibilem.* Si est impossibilis, ergo non obligat: nemo enim obligatur ad impossibile. Nullus vnquam Tyrannus subditos suos ad impossibilia obstrinxit, & Deus id faceret? Absit ab eo tam barbara immanitas. Hoc ergo ipso quò Decalogus cœpit esse impossibilis, desiit eius obligatio: iam proinde nihil ad nos pertinet. Deinde, quia Caluinus docet, omnia opera nostra esse inquinamenta, sordes, & peccata, coram Deo; at nemo potest obligari peccatum: ergo non obligati ad peccatum: ergo non obligamur vt vel conemur quidem Decalogum vel aliquam eius partem implere. Idem aliis rationibus possem confirmare, sed hæ sufficiant. Ex quibus constat, etiam iuxta Caluini placita, Decalogum nihil ad nos pertinere.

Secundò, hæ duæ Religiones nullum faciunt discrimen operum bonorum & malorum coram Deo, sed solùm coram hominibus. Sicut enim opera quæ dicuntur mala, apertam malitiam habent, ita operibus bonis iustorum tribuunt malitiam occultam propter concupiscentiam internam, ratione cuius malitiæ volunt hæc esse peccata mortifera coram Deo. Si ita est, cur potiùs incumbam operibus bonis cum naturæ afflictione, & dispendio fortunarum, quàm prauis, quibus magna voluptas & vtilitas sæpè est coniuncta? Cùm enim vtraque sint mala coram Deo, cur non potiùs præferam illa in quibus voluptas vel vtilitas temporalis iis in quibus molestia, fatigatio, dispendium?

Tertiò, Quia vtraque Religio docet, hominem per solam fidem specialem esse iustum coram Deo absque vllis bonis operibus: & illi qui fidem hanc habet, nullum peccatum imputari. Ita docet Lutherus plurimis locis, vt suprà ostensum est. Ex qua doctrina infert, [a] *solam incredulitatem esse peccatum, & solos incredulos damnandos: eum autem qui fidem retineat, damnari non posse.* Idē docet Caluinus, eùm ait: [b] *Omnia peccata sunt*

a Lib. de libertate Christiana, & de captiuitate Babyl.
b Lib. 2. Instit. cap. 8. § 58. & Lib. 3. c. 4. §. 28.

mortalia infidelibus, fidelibus omnia venialia. Venialia vocat, quia Deus ea illis non imputat, sed hoc ipso quo fiunt condonat, & veniam tribuit. Quæ doctrina clarè sequitur ex illo principio, quo ipsi statuunt solam fidem specialem esse causam iustificationis, hoc est, hominem esse iustum coram Deo, eo solo quo firmiter credit, Christum plenè satisfecisse pro ipsius peccatis: per hanc enim fidem applicari ipsi Christi satisfactionem, & fieri ipsi quasi propriam, ita vt per eam iustus reputetur coram Deo, etiamsi voluntas interiùs non mutetur. Itaque manente hac fide, nullum peccatum ipsi nocere potest; quia manet in iustitia Christi, eámque per fidem retinet firmiter. Qua doctrina posita, nõ est quòd vereamur quoduis scelus patrare. Nulla enim idcircò punitio, nulla vindicta à Deo metuenda est, cùm Deus illud non imputet ad culpam, ob satisfactionem Christi nobis per fidem communicatam.

Potéstne Atheismus maiorem licentiam ad omne flagitium, omnémque vitæ turpitudinem, præbere? Fatentur id satis ministri quidam Caluinistæ in Anglia, qui ex illa de Iustificatione fidei Caluini sententia, inter ceteras has deducunt & tuentur conclusiones. 1. *Omnes illi errant, qui putant se saluandos, cùm multa bona opera fecerint.* 2. *Non est necesse laborare quo bonis operibus vitam consequamur æternam: iam nunc enim eam tenemus.* 3. *Est hic vnus ex præcipuis erroribus qui versantur in Christiane, arbitrari quòd bona opera quidquam prosint ad salutem.* 4. *Peccata nostra nihil minuunt de gloria Dei, totum damnum peccati positum est in scandalo proximi.* 5. *Christus suo sanguine redemit & liberauit nos ab omnibus peccatis & legibus, vt deinceps nulla lex nos obliget in conscientia.* Hic apertè liberamur à Decalogo, & ab omnibus præceptis Sacramentorum. 6. *Nihil debes Deo, nisi fidem, vt confitearis Christum Iesum, & credas eum surrexisse à mortuis; sic enim saluus eris; in reliquis omnibus Deus liberum tibi facit vt sequaris voluntatem tuam. Omnia enim facere potes absque scrupulo conscientiæ. Neque enim perire vel damnari potest quidquid externè vel feceris vel infectum reliqueris.* Hæc omnia illi deducunt (& quidem rectissimè) ex illo de Iustificatione per fidem specialem fundamento à Luthero & Caluino posito: in quorum etiam scriptis pænè hæc omnia expressè habentur. Quis maiorem licentiam optare vel fingere possit ad omne flagitium?

Refert ex Foxo Guil. Reginaldus l. 4. pag. 1030.

His adde quæ suprà Consideratione secunda dicta sunt, vbi tres alios modos posuimus, quibus hæc licentia conceditur. Omitto etiam fenestram illam quam Caluinus aperuit, cùm docuit libr. 3. c. 25. §. 12. *pœnam damnatorum nihil esse aliud, quàm sentire Deum aduersum, & ab eo terreri, etsi nobis per res corporeas ea pœna figuretur; vt per tenebras, fletum, stridorem dentium, ignem inextinguibilem.* Quibus verbis satis apertè iudicat, infernũ nihil aliud esse quàm vanos terrores. Si enim Deus nihil mali infert, sed solùm terret damnatos; profectò vanus est ille terror ac ridiculus, vanæ inferorum pœnæ, ac nihili pendendæ.

Decima RATIO, *ex eo quòd Hæreses antiquas renouent.*

OMnis Religio vitanda, quæ continet hæreses olim ab Ecclesia Catholica damnatas, quæ semper pro hæresibus habitæ fuere. Atqui Religiones istæ nouæ continent tales hæreses; imò nihil videntur esse aliud, quàm diuersarum hæresum à diuersis hæresiarchis diuersis sæculis traditarum, & olim per Ecclesiam Catholicam proscriptarum colluuies: ergo sunt vitandæ. Minor nobis probanda. Consideremus ergo præcipua harum Religionum dogmata.

1. Vterque, nimirum Lutherus & Caluinus, docet, *nullam esse arbitrij libertatem.* Et Lutherus art. 36. affirmat, hoc esse præcipuum suæ Religionis fundamentum. At illa fuit olim hæresis Simonis [a] Magi & Valentini, teste Augustino hæresi 11. & [b] Manichæorum, & [c] VViclefi, &c.

2. Vterque docet Deum *esse impulsorem omnium scelerum, & omnia mala fieri ex vi decreti diuini.* At olim fuit ista hæresis Simonis [d] Magi, & [e] Florini.

3. Vterque docet, *non esse necessaria ad salutem bona opera, sed sufficere fidem.* At hæc fuit olim hæresis Simonis [f] Magi, & [g] Eunomianorum circa annum Domini 360.

4. Vterque docet, *habenti fidem nihil obesse peccata quantumlibet multa & magna, horum enim malitiam non imputari credenti.* Quæ olim etiam fuit hæresis [h] Eunomianorum; & Basilidis & Carpocratis, teste Irenæo lib. 1. c. 23. & 24.

a *Clemens li. 3. recognitionum.*
b *August. hæresi 46.* *Hieronymus in Prologo contra Pelagianos.*
c *In Concilio Constant. sess. 8.*
d *Vincentius Lirin.*
e *Eusebius l. 5. c. 20.*
f *Irenæus l. 3. c. 20.*
g *August. hæresi 54.*
h *August. hæresi 54.*

5. Caluinus *negat præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia.* At hæc olim fuit heresis Berengarij circa annum Domini 1051. Vbi notandũ Primò, Etsi aliqui priuatim ante Berengarium ea de re dubitauerint, & quæstionem mouerint, neminem tamen fuisse ausum, hoc publicè profiteri, vt testantur Hugo Lingonensis & Adelmannus Brixiensis in Epistolis suis ad Berengarium, & Paschasius lib. de verbis institut. huius Sacramenti. Itaque fuit hæc constans Ecclesiæ doctrina, omnibus hæresiarchis intacta vsque ad tempora Berengarij. Secundò, Sententiam Berengarij ipso viuo fuisse in quinque Conciliis damnatam, & ipsum Berengarium ter suam sententiam abiurasse, & tandem in fide Catholica cum magna pœnitentia mortuum. Quo mortuo extincta fuit illa hæresis ferè per ducentos annos vsque ad Lollardos, qui eam renouarunt, vt colligitur ex Trithemio in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1315. Eamdem posteà tenuit VViclef, vt patet ex art. eius 3. Quo mortuo rursus extincta fuit per centum circiter annos, vsque dum Zvvinglius eam restituit, quem Caluinus & aliquot alij sunt secuti. Ex quo manifestè apparet, hanc sententiam semper in Ecclesia pro manifesta hæresi habitam. Itaque vel Ecclesia semper in primario fidei articulo errauit, & sic numquam Ecclesia Christi fuit; vel sententia illa, quæ realem corporis Christi præsentiam Eucharistiæ abrogat, reuerà hæresis est.

6. Vterque tollit *omnes traditiones, & solis Scripturis omnia vult contineri.* Eadẽ fuit hæresis Arrianorum; vt constat ex D. Augustino: item Nestorij, Dioscori, & Eutychetis: vt habetur in septima Synodo Act. 1.

Lib. 1. contra Maximum cap. 2. & vlt.

7. Vterque negat *Sacramentum Pœnitentiæ & Confirmationis.* Eamdem hæresim olim docuere Nouatiani, teste [i] Cypriano & [k] Theodoreto.

8. Vterque docet *Ecclesiam solis bonis constare: & Ecclesiam olim visibilem, multis sæculis periisse: hoc verò tempore in suo tantùm existere.* Similis planè fuit hæresis Donatistarum; vt testatur D. August.

i *Lib. 4. Epist. 2.*
k *Lib. 3. hæretic. fabularum.*

D. August. lib. de vnitate Ecclesiæ cap. 12.

9. Vterque docet *non esse orandum pro defunctis: non esse seruandum ieiunium Quadragesimæ, aut alia statata ieiunia; sed cùm cuique visum fuerit, ieiunandum.* Idem olim docuere Aëriani, teste Epiphanio hæresi 75. & Augustino lib. de hæresib. cap. 33.

10. Vterque negat *venerationem sacrarum Reliquiarum, Imaginum Christi ac Sanctorum; & vocat idololatriam.* Idem olim fecit Vigilantius, teste Hieronymo: fecere & Iconomachi, teste Zonara, Cedreno, Nicephoro, de Iconomachis.

Ex his luce meridiana clarius est, præcipua dogmata, quibus Lutherana & Caluinistica Religiones constant, esse hæreses antiquas, iam olim ab Ecclesia damnatas; eáque semper pro hæresibus in Ecclesia habita fuisse. Idem facilè de ceteris [a] ostendi potest. Vnde sequitur, has Religiones nihil esse aliud, quàm veterum & iam olim profligatarum hæresum colluuiem.

a *Vide Bellarminum de notis Ecclesiæ c. 9. & Coccium de signis Eccles. lib. 8. ar. 3.*

Vndecima RATIO, *ex Defectu regulæ credendi.*

IStæ Religiones nouæ nullam habent certam credendi regulam, quam sequantur: ergo non sunt admittendæ. Capita enim Religionis debent esse definita, certa & immutabilia.

Quòd nullam certam credendi regulam habeant, ex qua statui possit, quid sit necessariò credendum, quid minimè, constat Primò: Quia neque traditiones Ecclesiæ, neque Conciliorum Oecumenicorum auctoritatem, neque veterum Ecclesiæ Doctorum, & eorum qui ante nostras lites extiterunt, iudicium admittunt.

Lib. 4. c. 8. §. 6. 7. 8. & in antidoto a 4. sess. Concil. Trident.

Traditiones omnes reiicit Lutherus in cap. 1. ad Galatas, & Caluinus lib. 4. Institut. docéntque, nihil credendum, nihil recipiendum, quod in Scriptura sacra non contineatur.

In art. 115. & sequentibus.

Concilia Oecumenica, quæ hactenus in Ecclesia summam auctoritatem habuere (sunt enim veluti comitia principum & magnatum in regno Christi) *ita contemnit* Lutherus, *vt quidquid illa definierint, id omne cuiusuis priuati hominis iudicio subiectum esse velit.* Imò dicit *esse rem insanam quòd Concilia concludere velint quid sit credendum.* Ibidem docet, *quid credendum sit, quid non, id relinquendum iudicio cuiusuis viri spiritalis.*

Lib. 1. c. 7. §. 1. 2. 4.

Idem insinuat Caluinus cum ait, *non esse Ecclesiæ iudicare qui libri sint Canonici, sed ad hoc spiritum internum pertinere.*

Lib. contra Regem Angliæ.

Denique quod ad Patres attinet, Lutherus *non curat mille Augustinos, mille Cyprianos.* Caluinus etiã plurimis locis *eos contemnit, & errasse affirmat.*

Nihil igitur horum est illis credendi regula.

An S. Scriptura sit sufficiens regula fidei.

Sed inquiunt: Ipsa Scriptura est nobis regula credendi: hæc enim errare non potest. Verùm facile est ostendere hanc regulam non sufficere. Primò, Quia per hanc regulam, non possumus iudicare de ipsamet Scriptura, & ita ipsa regula nobis incerta manebit, quæ tamen ante omnia debebat esse certissima. Ex Scriptura enim constare non potest hunc librum esse vere Scripturam, nõ esse suppositiuium, non esse confictum ab aliquo impostore: hanc vel illam sententiam non esse peruersam; non esse insertam: denique nihil esse additum vel detractum quod ad doctrinæ substantiam pertineat. Hoc totum ex Scriptura constare non potest; sed solùm coniecturis quibusdam humanis parum firmis probari, semota Ecclesiæ traditione: & sic totum fidei nostræ fundamentum coniecturis incertis nitetur. Deinde Scripturæ vis non consistit in sono verborum, sed in sensu, qui est vita & anima Scripturæ. At possunt esse mille controuersiæ de sensu; quæ etiam ex ipsa Scriptura, semota traditione & Patrum expositione, non possunt decidi, vt experientia constat. Nam de sensu illorum verborum, *Hoc est corpus meum*, & multorum aliorum, acerrimè disputatur inter Lutheranos & Caluinistas, &c.

An iudicium de scripturis ad spiritum internum pertineat.

Si dicas cum Caluino, iudicium de Scripturis & earum sensu pertinere ad spiritum internum; hoc nihil est aliud, quàm dictamen spiritus interni, id est iudicium priuatum cuiusque, primam credendi regulam constituere. Quisque enim dicere potest se spiritum habere, & huius inspiratione iudicare hanc partem esse S. Scripturam, nõ illam: hunc esse sensum, non illum. Sic Lutheranus ex suo spiritu iudicat Epistolam Iacobi esse stramineam, & Apocalypsim Ioannis dubiæ auctoritatis: Caluinista verò ex suo spiritu iudicat vtrumque esse verbum Dei. Sic Lutherus ex suo spiritu iudicat *abolendam esse falsam opinionem quòd sint quatuor Euangelia, nam Euangelium Ioannis esse vnicum, pulchrum, verum, ac principale, aliisque tribus longè & longè anteponendum. Similiter Pauli Epistola ac Petri longè præcedunt*, inquit, *tria Euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ.* Libenter illa reiecisset; quia apertè statuunt meritum, & necessitatem bonorum operum, & obseruationis mandatorum, & commendant castitatem & paupertatem: sed cùm non auderet prorsus reiicere, voluit eleuare auctoritatem, & insinuare non esse spiritu diuino conscripta.

In prologo noui Testamenti.

Pari modo Caluinus ex suo sensu iudicat illa verba, *Hoc est corpus meum*, hunc habere sensum; Hic panis est figura corporis mei. Lutherus verò; Hic panis est verè corpus meum. Omitto alia innumera. Ex quibus patet, iudicium priuatum cuiusque constitui Regulam credendi; vel quod idem est, ipsam Scripturam secundùm priuatum cuiusque iudicium expositam.

Secundò, Illa non est idonea credendi regula quæ contrariis dogmatibus æquè accommodatur. Atqui Scriptura contrariis Religionibus & dogmatibus accommodatur. Omnes enim sectæ huius temporis, etsi in plurimis & maximis capitibus hostiliter dissideant, hanc sibi regulam adoptant, eámque suis placitis accommodant. Lutherani enim dicunt se Scriptura niti: similiter Caluinistæ: tantumdem & Anabaptistæ. Neque mirum, quia singuli Scripturam accipiunt non iuxta communem intellectum Ecclesiæ, aut Patrum communem expositionem, sicut Catholici; sed secundùm priuati spiritus cuiusque. Quomodo facilè omnibus hæresibus accommodari potest. Vnde liquet, hanc regulam sic acceptam esse nullius momenti, & totam reduci in iudicium priuatum cuiusque.

Tertiò, Si esset aliquis Iudex qui ita ferret sententiam in quauis lite, vt non posset liquidò constare vtri parti causam adiudicaret; sed vtraque pars contenderet eam sibi adiudicatam, & sententiam Iudicis clarè à se stare; ille omnium mortalium iudicio nõ esset idoneus Iudex;

nam nulla lis posset terminari per eius sententiã. Tanta enim post sententiam esset controuersia vtri faueat, quanta fuerat antè de iure partium. Atqui talis iudex est sacra Scriptura, seposita Ecclesiæ & Patrum expositione. Semper enim ita fert sententiam, vt non possit liquidò constare vtrique parti, vtri faueat; sed vtraque pertinaciter affirmat, perspicuum esse, eam à se stare. Hinc fit vt numquam finiantur controuersiæ. Ridiculum itaque est solam Scripturam constituere iudicem. Talis enim in omni controuersia debet constitui Iudex, qui ita possit ferre sententiam, vt omnibus, & maximè vtrique parti clarè constet, vtri faueat. alioquin numquam illa controuersia finiri poterit. Qui ergo Scripturam solam Iudicem faciunt, eo ipso apertè indicant, se nullum Iudicem, quo causa possit decidi, admittere, præter iudicium suum priuatum. Perinde enim faciunt, atque si Titius & Caius litem ciuilem habentes, nollẽt alium Iudicem quàm Codicem Iustiniani cũ Pandectis, seposita Doctorũ interpretatione; & Titius pro suo iure producta aliqua lege affirmaret, per eam manifestè causam sibi adiudicari, Caius verò negaret: similiter Caius allegata alia lege diceret clarum esse, eam legem sibi fauere, Titius verò negaret: & ita ambo causa indecisa discederent: nónne res esset ridicula, & omnes dicerent, neutrum velle causam definiri? neutrum admittere alium Iudicem quàm proprium iudicium? Simili planè modo hoc ipso quo illi nolunt alium Iudicem quàm Scripturam, & quisque suo spiritui reseruat eius interpretationem, ostendunt se nolle causam legitimo modo definiri, nec alium Iudicem quàm proprium iudicium admittere.

Quartò, Quàm non sufficiat ista credendi regula, indicat ipsa experientia. Nam videmus, nullum apud nos esse finem controuersiarum etiam de grauissimis fidei capitibus. Dissentiunt enim Lutherani, Caluinistæ, & Anabaptistæ in multis hoc tempore acerbissimè, & se mutuò damnant hæreseos. Dissentiunt ipsi Lutherani tum inter se in plurimis, tum à Luthero parente & apostolo suo: adeò vt hoc tempore numerentur tredecim præcipuæ Lutheranorum sectæ nominibus & dogmatibus quibusdam discrepantes. Dissentiunt inter se Caluinistæ maximè in articulo de capite Ecclesiæ. Magna enim illorum pars hanc potestatem tribuit Principi sæculari, etsi mulier sit: vocantur hi Protestantes. Alij id nefas ducunt & blasphemiam: hos vocant Puritanos. Dissentiunt inter se Anabaptistæ in plurimis, ita vt 14. eorum sectæ diuersæ numerentur nominibus & dogmatibus distinctæ.

Denique nunc eò ventum, vt cùm se quisque hanc regulam sequi, eáque niti putat, tot pænè sint hæreses, quot hæretici. Plerique enim, præsertim simpliciores, dicunt se parum curare quid docuerit Lutherus vel Caluinus, se enim adhærere S. Scripturæ, & verbo Dei, in quo nullus error esse potest, & ita se putant valdè securos. Scripturam autem quisque pro suo captu & iudicio intelligit. Vnde cùm se putant Scripturam habere regulam credendi, loco Scripturæ habent imaginationem propriam. Quod enim imaginantur significari verbis Scripturæ, pro vero sensu Scripturæ accipiunt; sicque quot sunt diuersæ hominum imaginationes, tot sunt regulæ credendi.

Sed vnde fit, vt sua cuique imaginatio, pura veritas, & ipsissimus Scripturæ sensus videatur? Prouenit hoc partim ex immensa quadam philautia, & æstimatione sui: qui enim se magni facit, facile sibi persuadet, omnes suas inuentiones, & animi conceptiones præclaras esse: partim ex diabolica operatione, qui interius phantasiam hominum peruertit, vt id quod apprehendunt, statim ob leuissimam aliquam ratiunculam, perspicuam veritatem putent. Cùm enim homines tædio Religionis antiquæ veritatem auersantur, & pruriunt auribus ad nouitates, iusto Dei iudicio sinuntur decipi à diabolo. Hic ergo dum interius in sensibus eorum operatur, putant se diuino spiritu illustrari, & omne de fidei dogmatibus iudicium ad hunc spiritum referunt. Hinc fit vt cuilibet sectæ, & ferè cuilibet homini priuato sua apprehensio purum putum Dei verbum videatur, nec curet omnes rationes, quæ in cõtrarium adferuntur. Significat hoc Apostolus cùm ait: *Eò* 2. Thess. 2.
quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent; ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio. Mittet non imperando, sed diabolo vires locando, vt eos qui veritatem seu antiquam Religionem contempserunt, possit decipere, & in mille errores agere transuersos.

Sed inquiunt plerique, præsertim simplices: Deus non sinet decipi eos qui humili corde scrutantur veritatem; ipse enim promisit se daturum spiritum bonum petentibus se: ego autem ita facio: rogo Deum vt me illuminet, & Scripturarum verum sensum aperiat, & ipsas Scripturas assiduè perscrutor.

Magna hæc est diaboli illusio. Quomodo enim humili corde veritatem inquirunt, qui iudicium Doctorum Ecclesiæ; iudicium sanctorum Patrum, & iudicium Conciliorum Oecumenicorum contemnunt? qui via à Domino constituta & ostensa vti nolunt, sed reuelationes non necessarias postulant? Ab illis enim possent veritatem intelligere, & omni se errore liberare; sed nolunt se illis submittere, & putant certiùs sua industria, suo ingenio & suo spiritu ex Scripturis nudis se veritatem indagaturos. Quasi vero sancti Patres, Ecclesię Doctores & Præsules, aut Scripturas scrutati non fuerint, aut spiritu Dei sanóque iudicio fuerint destituti, vt non potuerint eas assequi? Quæ maior superbia cogitari queat, quàm hominem priuatum, & plerumque idiotam omnis antiquitatis, omnis disciplinæ liberalis ignarum, se anteponere tantæ sapientiæ auctoritati & sanctitati, tantæ Doctorum numerositati? Non igitur putent se, quàmdiu hac mente sunt, aliquid à Domino impetraturos, quia malè petũt, superbè petunt; sed potiùs à spiritu superbiæ & mendacij, cui iusto Dei iudicio ob tantum crimen traduntur, decipiendos. Hic est spiritus ille quem omnes hæretici, etsi dogmatibus maximè contrarij, sentiunt & iactant, & à quo veritatem sibi quisque reuelari existimat. Quod certè, qui cæcus non est, facilè aduertere potest: quia spiritus Dei contraria non reuelat.

Accedit, quòd Scriptura sacra nusquam homines priuatos in dubiis fidei ad scrutãdas Scripturas remittat; sed ad Ecclesiã, & eos qui in Ecclesia præsidẽt. Sic Deuteronomij 17. remittũtur

in

in ambiguis ad sacerdotes, qui pro tẽpore præsũt; quibus qui obedire noluerit, iubetur morte plecti. Ideò in Ecclesia posuit Deus Pastores & Doctores, ideò voluit illam toti mũdo esse conspicuam; columnam & firmamentum veritatis: vt omnes eam facilè consulere possent, & in eius sententia securissime acquiescere. Non omnibus datur spiritus intelligendi Scripturas, vt ex Apo-
1. Cor. 12. stolo constat: *Non omni spiritui credendum, sed probandi spiritus, si ex Deo sint.* Itaque etsi spiritus tibi
1. Ioan. 4. aliquid suggerat, nondum es securus: non enim certus es illum a Deo esse. Constat enim innumerabiles esse deceptos: nam omnes hæretici hunc
2. Cor. 11. spiritum iactant. *Tamen mirum si frequenter angelus satanæ in angelum lucis.* Ex his constat, spiritum priuatum regulam credendi esse non posse.

Duodecima RATIO, *ex Absurdo.*

SI aliqua ex istis nouis, verbi gratia, Caluinistica Religio, esset vera Christi Religio; præter cetera absurda suprà insinuata, hoc quoque sequeretur, omnes Catholicos, qui a temporibus Apostolorum hactenus extiterunt, damnatos esse, & æternis ignibus addictos: quia iuxta huius Religionis primarium dogma caruerunt fide iustificante, ac proinde iustitia coram Deo. Vnde permanserunt in peccatis suis, & in illis sunt mortui. Fides enim necessaria ad iustificationem, vt hæc Religio tradit, est illa qua homo firmiter credit se esse iustum coram Deo propter Christi satisfactionem, quæ ipsi per hanc fidem applicetur & imputetur.

Hanc autem fidem constat orbi ignotam vsque ad Lutheri tempora fuisse. Neque ipse diffitetur, sed potiùs gloriatur quòd veram rationem iustificationis à veteribus obscuratam mundo patefecerit. Idem cõstat ex omnium veterum scriptis: tum quia præter fidem Christi requirunt internam voluntatis mutationem, & propositum seruandi totam legem: tum quia damnant illam securitatem salutis, & volunt hominem cum timore & tremore salutem suam operari, & semper esse sollicitum. Vnde fidem illam specialem, qua quis certò credat se esse iustum, omnes reiiciunt vt meram præsumptionem. Etsi enim credendum sit, Christum ex parte sua pro nobis plenissimè satisfecisse; non tamen constat nobis verùm nos fecerimus ea omnia, quæ ex parte nostra sunt necessaria, vt huius satisfactionis simus participes, & verùm ea aliquando non excidemus.

Perspicuum igitur est, omnes veteres hac fide caruisse. Damnati sunt igitur tot sancti Patres, tot Martyres, tot Virgines. Damnati Irenæus, Iustinus, Gregorius Thaumaturgus, Nazianzenus, Basilius, Chrysostomus, Damascenus, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Martinus, Nicolaus, Antonius, Benedictus, Bernardus, Dominicus, Franciscus. Damnati Laurẽtius, Vincentius, Sebastianus, Catharina, Cæcilia, Agnes, & alij innumerabiles, qui vel sanctitate & miraculis, vel martyrij gloria mũdo admirabiles fuere. Denique damnati sunt omnes maiores nostri, qui retrò vsque ad tempora Apostolorum ex-
Lib. de præscript. aduersus hæreticos. titerunt. Et vt Tertulliani verbis vtar: *Perperàm tot sæculis euangelizatum, perperàm creditum, tot millia millium perperàm tincta, tot opera fidei perperàm administrata, tot virtutes, tot charismata perperàm operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot denique martyria perperam coronata.*

At quàm hæc omnia sunt incredibilia, absurda & blasphema? quam totius orbis & omnium sæculorum iudicio contraria?

Neque dici potest eos fuisse excusatos per ignorantiam: quia nemo sine fide, sine iustitia Christi, sine redemptionis Christi participatione, sine remissione peccatorum, saluus esse potest; vt vbique Scriptura, præsertim noui Testamenti, docet. Nulla ignorantia efficere potest, vt absque istis salutem aliquis consequatur. Nullum itaque hic est effugium, vel illi omnes damnati sunt, vel Religio Lutheri & Caluini in primario suo dogmate de Iustificatione falsa & impia.

En duodecim Rationes, quibus clare demonstratur Religiones istas nouas esse vitandas tanquam falsas & perniciosas. Sequitur nunc vltima Consideratio.

Consideratio decima, & conclusio totius Deliberationis.

POstremò illa Religio amplectenda in vita, quam in hora mortis nos tenuisse volemus, & cuius iustam rationem, cùm ante tribunal Christi stabimus, reddere poterimus. De rebus enim agendis non potest melior institui deliberatio, quàm ex mortis & iudicij æterni consideratione: nimirum vt illud hîc deligamus, quod in illo articulo nobis maximè possit prodesse; illud vitemus, quod nobis tunc certam perniciem, vel saltem periculum adferre possit. Atqui talis est Religio Catholica. Quòd enim instante morte hanc præferemus, patet

Primò, Plurimorum exemplo, qui etsi hæreticè vixerint, quando tamen moriendum est; cupiunt mori Catholici: iudicant enim id esse securius.

Secundò, Quia quisque tunc optat se plurima opera bona fecisse, & magno studio omnia peccata vitasse; ad quorum vtrumque inducit efficaciter Religio Catholica: ad neutrum Lutherana vel Caluiniana, sed potiùs ad bonorum operum contemptum, & licentiam vitæ.

Tertiò, Quia Religio Catholica habet multa remedia, quæ in tremendo illo transitu non sunt contemnenda, vt pœnitentiam peccatorum, absolutionem sacerdotum, Sacramentum extremæ Vnctionis & Eucharistiæ, quæ magnam consolationem & fiduciam fidelibus adferunt. his enim satisfactio Christi nobis communicatur. Nuda illa fides res est valdè frigida & imbecilla in illo articulo. Quomodo enim seriò tibi persuadere poteris Christum tibi esse propitium, te esse iustum & saluandum per Christum, qui remedia ab ipso instituta contemnis, & extra communionem Ecclesiæ Catholicæ mori constituis? Omnes sectæ huius temporis hanc fidem iactant, & tamen non omnes saluæ fient. Vnica enim est vera Christi Religio, extra quam nemini est salus; vt non solum omnes Catholici, sed etiam Lutherani, Caluinistæ, & Anabaptistæ docent. Nihil ergo proderit illa tua fides specialis, nisi Christi veram Religionem teneas.

Quòd etiam facilè rationem sui facti supremo Iudici reddituri sint, qui Catholicam sunt sectati, neque hac ex parte aliquid eis periculi impendeat, perspicuum est. Faciamus enim me stare ante *Quid catholicus in extremo iudicio respondebit.*

tribunal illud tremendum, & interrogari, cur Religionem Catholicam, seu Papisticam, vt illi vocant, sectatus sim, & non potiùs ea deserta ad nouam illam ex Caluini reformatione creatam transierim. Respondebo cum summa securitate: Ideò Catholicam tenui, quia hæc docet a rebus terrenis auocare animum, & transferre ad amorem cælestium: docet carnem domare, & Dei timore configere, bonis operibus insistere, Superioribus obedire, vacare orationi, & omnem peccandi licentiam præscindere. Ideò Catholicam tenui, quia in hac video plurimos, sapientia, sanctitate, miraculis, & prophetiæ spiritu toti mundo admirabiles; quos impossibile est in tanto negotio fuisse deceptos: quia huic video singulis sæculis à Deo per miracula plurima testimonium perhiberi: quia in hac video diuinas promissiones impleri: est enim hæc diffusa per totum orbem. Ad hanc facta est hactenus, & fit assiduè Gentium conuersio: in hac summa Doctorum omnibus sæculis in capitibus fidei concordia: in hac successio perpetua cathedræ, & ministrorum omnium cum Apostolis connexio: in hac omnium controuersiarum velox decisio. Hæc per tot sæcula contra omnes hæreses & persecutiones Tyrannorum stetit immobilis, nec quidquam portæ inferi aduersus eam præualere potuerunt. Contraria omnia in istis nouis Religionibus deprehendi. Nulla itaque fuit mihi ratio ab hac Religione discedendi, aut vllo modo de ea dubitandi.

Verùm vt cetera quæ commemoraui omittam; nónne satis est ad omnem securitatem, quòd conscius mihi sim, eandem Religionem me secutum, quam video secutos viros sanctissimos, & miraculis clarissimos, Malachiam, Bernardum, Dominicum, Franciscum, & alios omnes qui iam à quingentis annis cælesti conuersatione & stupendis operibus orbi fuerunt admirationi? Claré enim constat, fieri non potuisse vt illæ cælestes animæ, Deo adeò deuotæ & addictæ, adeo charæ & familiares, in re tanta sint deceptæ. Securè itaque hos duces in negotio Religionis sequor.

Quid hæreticus responsurus sit. Tu verò qui aliam aliquam sectatus es Religionem: quam obsecro facti tui rationem reddere poteris, quando in illo tremendo iudicio interrogaberis? Respondebis fortè Iudici: Ideò Catholicam deserui, quia putabam illam plenam idololatria, & superstitionibus, & traditionibus humanis; putabam in ea præsidere Antichristum; putabam Catholicos niti suis meritis, non tui sanguinis pretio.

Sed quid si tunc detersa fascinatione diabolica, quæ iam mentem occupat, videas claré te deceptum, quid consilij capies? non enim erit ampliùs pœnitentiæ & resipiscentiæ locus. An fortè ignorantiam allegabis? At hæc non excusabit: quia facilè veritatem cognoscere potuisses, si eam diligentiam quam res postulabat, præstitisses. Nec vnquam tibi defuit iusta ratio dubitandi, quæ te ad hoc stimulare debebat. Sicut ergo Iudæos non excusabit, quòd per ignorantiam errauerint, quia veritatē cognoscere potuerūt; ita nec te excusabit. Vt enim absque flagitio posses à Catholica recedere, oportebat non solùm putare, & ob leues aliquas suspiciones opinari, sed certissimè scire, & omni affectu seposito exploratissimum habere, illa mala Catholicæ Religioni inesse, ita vt nullus ampliùs in animo relinqueretur scrupulus, nulla iusta dubitandi ratio.

Tantum verò abest, vt huiusmodi certitudinem de erroribus Ecclesiæ habueris, vt nulla vel probabilis ratio tibi suppeditarit.

Qua enim probabilitate & specie veritatis in animum inducere potuisti, eam Religionem idololatriæ & tantis erroribus esse obnoxiam, quam videbas à tot sapientia & sanctitate vitæ illustrissimis viris, tot annorum centuriis cultam? quam tot miraculis & martyriis confirmatam? quam toto orbe diffusam? in qua & summa Doctorum concordia, & perpetua successio, & clara cum Apostolis continuatio & connexio? Quomodo fieri potest, vt tot sæculis nemo Doctorum, nemo Sanctorum hanc idololatriam, has superstitiones & errores notauerit.

Rursum: quomodo in animum inducere potuisti, eam esse veram Christi Religionem, quæ Deum auctorem & impulsorem omniū scelerum statuit? quæ hominibus arbitrij libertatem eripit? quæ studium bonorum operum e medio tollit? quæ portam latissimam omnibus sceleribus non minùs quàm Atheismus aperit? quæ subditos legibus & obedientiæ Principum sub specie libertatis Christianæ eximit? quæ antiquas & damnatas hæreses plurimas ab Orco reuocat? cuius auctores nulla vitæ austeritate, nulla morum sanctimonia commendati, nullis miraculis clari; sed homines voluptatibus carnis addicti, terrenarum rerum cupidi, ambitiosi, maledici, seditiosi, apostasia & sacrilegis nuptiis, vel præpostera libidine infames; inconstantia doctrinæ incredibili?

Denique si aliqua ex his nouitiis Religionibus est vera: ergo concidit per tot sæcula Christi Ecclesia, euersum est Christi regnum, euacuatæ sunt diuinæ promissiones de Ecclesiæ firmitate; præualuerunt aduersus eam portæ inferorum. Ergo tot sæculis Euangelium frustrà prædicatum, frustrà creditum, frustrà tot gentes à paganismo conuersæ, frustrà Baptismus & alia Sacramenta administrata, frustrà suscepta ieiunia & carnis macerationes, frustrà obita martyria, & tot millium sanguis pro Christi confessione effusus. Ergo perierunt omnes Maiores nostri: perierunt sancti Patres, perierunt tot Martyrum, tot Confessorum myriades, tot Deo deuotæ animæ, sanctitate, miraculis, prophetiæ spiritu illustres. Omnes enim veræ Religionis veræque iustitiæ expertes fuere, omnes idololatriæ addicti.

Quòd si hæc falsa, blasphema, & vel cogitatu horrenda sunt, qui fieri potuit vt non aduerteres Religiones illas, ex quibus tam atrocia clarè deducuntur, falsas esse, aut saltem de illis non dubitares? Si dubitasti, cur non dedisti operam cognoscēdę veritati, ex qua tota salus tua suspēsa est?

Monuit Dominus vt *attentè nobis caueamus à falsis prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Quomodo non venit tibi aliquando in mentem cogitare & vereri, ne forte Lutherus, Caluinus, Menno, & similes ex numero sint illorum, à quibus Dominus cauendum monuit? Hi enim pulchra specie verbi Dei & puri Euangelij obtecti prodierunt, quasi à Deo missi ad ouium salutem; & interim ipsas oues venenato doctrinæ suæ pabulo perdiderunt. *A fructibus,* inquit, *eorū cognoscetis eos.* Quis verò hic fructus? Seditiones, bella, expilatio, & euersio Ecclesiarū ac Monasteriorū, vastatio vrbiū, extinctio antiquæ pietatis, omniū licētia scelerū. *Matth. 7.*

Scimus

Scimus ex Apostolica informatione multas hæreses nouissimis tēporibus exorituras, multos pseudoprophetas & seductores Satanæ obstetricante prodituros in lucē. Quoties ergo noua aliqua doctrina Ecclesiæ aduersa emergit, ea nobis vt minimùm suspecta cum suo auctore habenda est.

Omnes igitur, qui extra Catholicam sunt, per Dei bonitatem qua cōditi, & Christi sanguinem quo redempti sumus, per æternā hereditatē quam in cælis præstolamur, & torrētem voluptatis diuinæ, quo ibi, qui veritatem & iustitiam tenuerint, potabuntur, rogo & obtestor, vt negotium istud quàm maximè cordi habeāt; vt perpēdant an solido fundamēto nitātur; an securi de sua Religione sint futuri in hora mortis, & cùm ante Christi tribunal, in illo articulo, cùm æterna & immutabilis sententia erit excipienda. Examinent hanc nostram Consultationem, quam ad eum finem conscripsimus. Nusquam acquiescant, donec omnia ritè excusserint, & πληροφορίαν in negotio tanti momenti sint assecuti.

Cogitent quanta pœna eos maneat, si Religio quam tenent hæresis est, & ipsi sunt hæretici. Hæresim esse, & quidem pestilentissimam, omnes Doctores Catholici, omnes Academiæ, & totus orbis Christianus (exceptis iis, qui eam sequitur, quorum numerus ad alios est exiguus, & eruditio non magna) pro certissimo habent, & prorsus indubitato: ita vt innumeri sint, qui pro ea confessione mortem oppetere, & æternam animæ salutem exponere sint parati.

Quantum peccatum hæresis. Maximum sanè peccatum est hæresis. Primò, Quia facit vt homo iudiciū suum præferat iudicio omniū Patrum, omnium Ecclesiæ Doctorum, omniū Cōciliorum, & totius orbis Episcoporum. Contemnit enim omnes illos tamquam homines spiritu Dei destitutos; & sibi soli suisque sodalibus hunc spiritū arrogat: qua in re immane quantum est superbiæ. Secundò sponsam Christi, quæ est Ecclesia, cēset adulteram satanæ & filiam perditionis. Tertiò, Impingit illi crimen idololatriæ, & varias superstitiones. Quartò, Ingerit multas blasphemias in sanctissimā Eucharistiā & omnes Sanctos. Quintò, Omnia sacra indignis tractat modis. Sextò, Vicarium Christi vocat Antichristum, & mille in illum probra & maledicta iactat absque vllo veritatis colore. Idem facit in omnes Ecclesiæ gradus & ordines. Denique omnis hæreticus optat euertere vniuersam Ecclesiam, & totam extinguere Catholicam Religionem.

Continet itaque nostri æui hæresis summam superbiā, multas atroces blasphemias, multa maledicta & conuitia, multa sacrilegia, & maximum nocentissimūmque odium in Christi Ecclesiā. Hæc enim quasi intrinsecè hæresi insunt, & habitualiter hæresis ad hæc omnia inclinat, & quotidie actu excitat & impellit.

Ita omnes Catholici Doctores de hæresi sentiunt, & res ipsa per se satis est perspicua. Maius itaque peccatum est hæresis cum suo fœtu, quàm innumera peccata Catholicorum.

Quantam pœnam mereatur. Nunc perpendant, obsecro, quantum erit huius peccati supplicium. Si enim vel ob vnum furtum, ob vnam fornicationem, nisi pœnitentiæ hîc remedium subuenerit, ignem æternum homo sustinebit, vt Scriptura apertè docet: quātam pœnam sustinebit propter hæreseos peccatum, quod mille furtis, mille fornicationibus est grauius? Si pœna quā ignis noster naturæ vi infert millecuplum augeretur, & ita cresceret vt millecuplo grauior fieret, quàm horrenda, quàm impatibilis, & incōprehensibilis illa pœna foret? Nemo sibi blandiatur, non fore ibi pœnam ignis, sed solum nescio quos terrores irati Dei, vt Caluinus fingit. Nimis id apertè Scripturis aduersatur. *Ite,* inquit, *in ignem æternum. Vermis eorum non moritur, & ignis nō extinguitur. Pluet super peccatores laqueos: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Missus est pseudopropheta in stagnum ignis & sulphuris.* & alia huiusmodi. Eadem est omnium veterum & Ecclesiæ DD. sententia.

Ad Gal. 5. Coloss. 3. 1. Cor. 6. 1. Tim. 1. & c.

Matth. 25. Marci 9. Psalm. 10. Psalm. 20. Apoc. 20.

Certissimum itaque sit, fore ibi ignem verum, omnibus nostris ignibus maiorem & acriorem, quo omnes hæretici ardebunt, & die ac nocte in omnem æternitatem cruciabuntur, quamdiu erit infernus, quamdiu stabit cælum, quamdiu viuet Diuinitas. Et ascender fumus tormentorum ipsorum à conspectu Domini in sæcula sæculorum. Hæc verba fidelissima sunt & vera.

Tunc maledicent deceptoribus suis, & magistris à quibus in hanc miseriam deducti sunt. Maledicent diabolo, qui eos excæcauit, & variis illusionibus sub specie pietatis fascinauit. Maledicent & sibi ipsis, quòd eis aures præbuere, quòd doctrinam nouitiam tam stolidè absque diligenti examine suscepere; quòd in re tanta exploranda tam cæci, tam socordes fuerint.

Ne ergo in illud miseriarum pelagus præcipites ruant, totum hoc Religionis negotium omni studio ac diligentia discutiant, peritissimis ad eam rem consultoribus adhibitis.

Requisita ad inquisitionem veritatis.

1\. Vnum autem est, quod maximè sinceræ huic deliberationi officere solet: nimirum anticipata quædam opinio, qua plurimi tenentur, de idololatria, superstitionibus, & abusibus Ecclesiæ Catholicæ. Primùm ergo seponant parumper hoc præiudicium, & cogitent se hac in re falli posse. Incredibile enim videtur, viros sanctissimos & doctissimos, quales Ecclesia plurimos semper habuit, hanc idololatriam, si quæ sit, vel non vidisse, vel visam non solùm non abiecisse, sed sedulò retinuisse & coluisse. Antiqua est ista Mahumetanorum & Iconomachorum calumnia. Et nulla vnquam fuit hæreticorum secta, quæ infestis animis ab Ecclesia non dissederit, atque errores graues non imposuerit. Hoc enim prætextu vti debent, vt iure videantur ab Ecclesia recessisse.

2\. Deinde lumen à Deo assiduè flagitent, quo liquidò possint cognoscere, quæ sit vera Christi Religio, veraq; Ecclesia, paratosque se exhibeant ad eam amplectēdam. Fides enim est donum Dei. *Nemo,* inquit, *potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Nemo sine Patris cælestis illustratione ad Christum per veram fidē venire potest. Hāc ergo illustrationem, & hunc tractum precibus assiduis obtinere satagant. Dicant cum Propheta: *Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte, ne, quando* ea hac vita discedā, *dicat inimicus meus, Præualui aduersus eum. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deducant & adducant in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meā. Eripe me de inimicis salutis meæ; Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es.* & similia.

Ioan 6. Matth. 11. & 16. Luca 10. Psal. 12. Psalm. 42. Psal 142.

3\. Orationi iungant eleemosynam & beneficen-

tiam

tiam in pauperes. Quantum enim hæc duo valeant ad lumen veræ Religionis à Deo impetrandum, ostendit exemplum Cornelij Centurionis, Act. 10. cui ab Angelo dicitur: *Corneli, orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Ioppē, & accersi Simonē quendā, qui cognominatur Petrus: hic dicet tibi quid te oporteat facere.* Huius ergo exemplum imitentur, qui à Deo in hoc negotio veræ Religionis dirigi exoptāt.

4 Interea diligenter, & magno cognoscendæ veritatis desiderio, perpendant ea quæ in hac Consultatione proponuntur, & si quæ dubia, vel non satis intellecta remaneant, adeant Doctores Catholicos, qui facile ipsis in omnibus ita satisfacient, vt tandem mens ipsorum plenam quietem in luce veræ Religionis assequatur.

Hoc vouemus, hoc precamur, hoc te omnibus votis, omnibus precum supplicijs obsecramus, ó Lux vera, Lux æterna, omnium illuminatrix hominum pariter & Angelorum. Etsi enim diabolica fraude seducti, à te & Ecclesia tua recesserūt; tuæ tamen sunt creaturæ, ad imaginē & similitudinē tuam efformatæ, pretio Sanguinis tui redēptæ, ad cœlestē hereditatem & consortium tui regni conditæ & vocatæ. Non pereat tam præclarum opus tuum, quod tibi tanti stetit, quod æternas tibi referet laudes agnita veritate, quod ad gloriā tuam splendebit in omnem æternitatē. Discute tetram caliginem quæ nunc mentem obsidet, amoue fascinum diaboli, quo mentis oculi tenētur, & phantasia peruertitur: incute metum acrem ignis inextinguibilis & incendij æterni, omnibus vera Religione destitutis præparati: iniice ardentē veritatis cognoscendæ & salutis consequendæ amorem: ostende illis locum miserationum tuarum, vt cognoscant ouile tuum, & intelligant ouile in quo antè fuerunt, non esse ouile tuum, sed diaboli: in quo quicumque manēt, tamquam oues reseruantur non ad vitam, sed ad perditionem, vt sint pa- Psal. 48. bulum igni, esca morti. *Mors depascet eos.* Reduc illos ad ouile tuum, vt in eo salutari pabulo doctrinæ tuæ & mirabilium Sacramentorū tuorum refecti, sanentur ab antiquis satanę plagis, & crescant in tuo spiritu, spiritu humilitatis & timoris Domini, spiritu māsuetudinis & charitatis; & vegetentur ad æternā vitam, in qua nobiscum, post momentum vitæ huius, consortes effecti gloriæ & beatitudinis tuæ, te laudent, te benedicant & glorificent æuum sempiterno.

Monitio ad catholicos. Nunc mihi breuiter monēdi Catholici, vt apud se perpendant, quantum sit hoc veræ Religionis, quod ipsis præ innumeris aliis diuino fauore obtigit, beneficium; quātoque nexu illis causa diuinæ Maiestati sint obstricti. Paucorū hoc donum est, si infinitum vel errantium vel dubitantiū numerum spectes, eóque etiam nomine pluris æstimandum. Cogitent in rebus humanis nihil huic comparandum; non voluptates, nō honores, non auri argentíque myriades, non sceptra & Imperia. His omnibus veræ Religionis margaritum infinitis partibus esse prestantius & pretiosius. Qui illud possideat, hunc verè diuitem esse, etsi à rebus terrenis sit inops; vtpote ciuem Sanctorum, filium Dei, heredē regni, & coheredem Christi; si tamen illi cōsentaneè viuere velit. Qui illo careat, eum tere miserū esse, etsi omnibus bonis huius vitæ circumfluat. Hanc esse certissimam & vnicam ad æternam beatitudinem viam, à qua quicumque deflexerit, in sempiternum exitium certissimè ruiturū. Atheismi dogma esse, quemq; in sua Religione saluari posse. Sicut enim vnus est Deus, vnus Christus, vita veritas, vna rectitudo, vna iustitia; ita est vna fides, & vna Religio, & vna Dei Christíque Ecclesia, seu cōgregatio, extra quam salus esse non potest. Caueant ne vel legēdi audiendive curiositate, vel hæreticorum incauta consuetudine, vel placendi cuipiam mortaliū studio, vel timore damnorum, aut vitæ temporalis, vel spe lucrorum, vel ambitu honorum, vel aliam ob causam, tantum bonū prodigant. *Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, anima verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* At qui Religionis damnū facit, detrimentum pariter animæ sustinet. Non ergo vereatur omnia huius retinēdæ causâ exponere, cuius amissio, perditio est vitæ æternæ. Infelices animas illas, & nomine Christiano indignas, quæ parui faciunt Catholicæ Religionis excidiū, modò pace temporali, ad reculas & quisquilias huius vitæ congregandas, vel retinendas, frui possint. Magno stabit illis hæc amentia, & vilipensio tanti boni postquam breue huius vitæ momentum prætervolauerit, & ad interminabilem æternitatem repentè deuolutæ fuerint.

Multi seductores exierunt in mundum: multi sub veste ouina, sub blanda verbi Dei specie contegunt lupinam rabiem, in perniciem ouium Christi. Monuit Dominus non semel, vt ab his attentè caueamus; monuerunt crebrò Apostoli, & sancti Patres. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: qui amat periculum, peribit in illo.* Eccles. 13. Eccles. 3. Numquam tēpora fuere magis periculosa, & insidiosa saluti: nūquā maior diaboli fascinatio, maior spiritus vertiginis tenuit homines; numquā erroris operatio efficacior, & mentium execæcatio tetrior. Quæ omnia meritò occupāt animos eorū, qui magnum illud Catholicæ & Orthodoxæ Religionis donū parui æstimant, & rebus tēporalibus postponunt.

Quibus ergo sua salus est cordi, conseruent hanc cœlestem gemmam, eamq; omni studio custodiant: quia ex ea vita procedit. Et quia donum est supernaturale, quod sine ope diuina nec obtineri nec conseruari potest, tantis vndique periculis & hostibus nos cingentibus; auxilium à Deo & sibi, & liberis suis, & toti familiæ ad hunc scopum assiduè implorent; eleēmosynis, & aliis pietatis officiis diuinum numen propitiēt. (*Bona est enim oratio cum ieiunio & eleēmosyna, magis quàm thesauros auri recōdere.*) Tobiæ 12. Vitam suæ Religioni congruentem instituant, & rerum terrenarum sitim expectatione cœlestium & æternorum bonorum restinguant; memores illius sententiæ Apostolicæ: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* 1. ad Tim. 6. His præsidiis inter discrimina horum temporum tuti incedere, & veræ vnicæque Religionis donum sartum tectúmque præstare, & per illud vitam æternam adipisci facilè poterunt Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CON

CONSVLTATIONIS DE RELIGIONE APPENDIX.

TRIA nobis in hac Appendice præstanda sunt.

Primò discutiendum, Vtrùm quiuis in sua fide & Religione saluari possit.

Secundò, Vtrùm Caluinus docuerit Deum esse auctorem omnium scelerum.

Tertiò, Vtrùm Caluinus fuerit conuictus libidinis præposteræ, & ob eam causam stigmate inustus.

CAPVT PRIMVM.

Vtrùm quiuis in sua fide ac Religione saluari possit.

QVod ad primum attinet, diximus in Præfatione, esse stupidum errorem quorumdam, qui satis ad salutem esse putant, si credant in Christum, eúmque pro peccatis nostris mortem perpessum? idque breuiter aliquot rationibus confirmauimus. Verùm quia hic error latissimè patet, & plurimorum mentes peruasit, rogatus sum, vt eam rem fusiùs explicarem. Itaque duas de ea instituam Quæstiones, argumentis vtrimque allatis.

Prior est, Vtrùm satis sit ad salutem, credere in Deum, & nemini facere iniuriam? hoc est, Vtrùm quilibet in sua fide saluari possit, modò simul honestè viuere studeat?

Altera est, Vtrùm si fides Christi est necessaria, ipsa per se sufficiat; an verò aliquid aliud credere oporteat.

PRIOR QVÆSTIO.

Fundamentum sententiæ aduersariorũ. QVod ad priorem Quæstionem attinet, multi hoc tempore sentiunt, quemlibet in sua fide saluari posse. Ratio qua potissimùm mouentur, est; quia incredibile videtur, omnes Iudæos & Turcas, quorum plurimi Deum piè colunt, & cum proximis iustitiam seruant, in æternum perire, solùm eo nomine quòd in Christum non crediderint; cùm in hoc non videantur magnopere culpandi, eò quòd ab ineunte ætate aliter instituti non fuerint. Cur enim Deus, qui vult omnes saluos fieri, adeò angustam salutis viam fecerit? Cur miseros illos, qui iuxta suum captum ipsi placere student, nemini iniuriam faciunt, iustitiam & probitatem vitæ sectantur, æternis suppliciis, ob ignorantiam rei de qua non satis edocti fuere, addixerit.

Verùm hæc sententia, etsi sola ratione naturali consulta, aliquam speciem æqui & veri habere videatur: tamen consideratis iis quæ nobis diuinitus in Scripturis sunt reuelata, est omnino paradoxa. Si enim quilibet, etiam Turca vel Iudæus, in sua fide saluari potest: ergo frustrà Apostoli & sancti Patres rantopere in fide Christi asserenda laborarunt: frustrà tot Martyres per omnia tormentorum genera sanguinem & vitam pro ea profuderunt. Poterant enim ab hac doctrina & professione absque salutis dispendio abstinere, & confessione vnius Dei cum Iudæis esse contenti. *Quatuor rationibus refutatur. 1. Ratio.* Addo: Ergo frustrà Christus factus est homo; frustrà tot miracula patrauit, vt Messias & Saluator mundi crederetur; frustrà crucifixus & mortuus est. Nihil enim horum ad salutem hominum erat necessarium. Satis erat mittere per orbem prædicatores, qui fidem vnius Dei mortalibus persuaderent. Hoc modo ratiocinatur Apostolus ad Galatas 2. cùm ait: *Si per legem iustitia: ergo gratis Christus mortuus est*. hoc est, si iustitia potest obtineri per cognitionem vnius Dei, & legis obseruationem; frustrà Christus mortuus est: nimirum, quia minimè saluti nostræ mors eius erat necessaria.

2. Ratio. Rom. 3. Deinde falsa & mendax erit Scriptura vniuersa, quæ Christum esse nostrum Mediatorem, Redemptorem & saluatorem docet; quæ illum nobis propitiatorem per fidem in sanguine eius proponit; cuius sacrificio nos Deo reconciliari, cuius sanguine à peccatis ablui, cuius fide nos iustificari passim confirmat: nec esse aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. *Apoc 1. & 7. Act. 4.* Hæc omnia vana & falsa erunt, si quilibet in sua fide saluari potest.

Obiectio. Dicet fortè aliquis, Christum esse quidem nostrum Redemptorem, & omne bonum nobis ab ipso prouenire; tamen eius fidem non esse absolutè necessariam: sufficere enim vt credamus omne bonum nobis à Dei benignitate procedere, nec opus esse vt cognoscamus quibus mediis illud conferatur.

Responsio. Verùm id & Scripturæ diuinæ repugnat, & rationi. Scripturæ quia hæc apertè docet, Christi redemptionem nobis non applicari nisi per eius fidem; ac proinde omnes, qui fide Christi carent, esse expertes iustificationis, manere sub peccato, esse filios iræ, esse obnoxios damnationi. *Loca antè citata.* Rationi, quia vt efficiamur participes alicuius magni & insoliti beneficij, omnis ratio postulat, vt agnoscamus beneficium & benefactorem, eumque, vt par est, cum omni gratiarum actione honoremus. *Cur fides Christi ad salutem sit necessaria.* hanc enim gratitudinem ipsa conditio beneficij & benefactoris postulat. Itaque cùm beneficium

ficium redemptionis sit adeò magnum & exoticum; & ipse qui illud contulit, adeò sublimis & eximius; & modus quo contulit, adeò mirabilis: operæpretiũ erat hæc omnia a nobis cognosci, ne prorsus ingrati in tantum benefactorem viueremus & moreremur; néve pro amore odium, pro benedictione maledicta, pro gratiarum actione blasphemias ei more Iudæorum rependeremus. Absurdum itaque est, eos, qui in Christum non credunt, salutis per Christum nobis paratæ ponere participes. Quod etiam ex eo confirmari potest, quòd nemo possit saluus fieri, qui ignorat Deum, & beneficium creationis: alioquin omnes Idololatriæ saluari possent: ergo neque is, qui redemptionis beneficium ignorat, saluari potest. quia beneficium redemptionis est longè maius & mirabilius, magisque ad gloriam Dei & Christi pertinet, & ampliorem a nobis honorem, seruitutem, & gratiarum actionem postulat.

Beneficium diuinum redemptionis speciatim cognoscendum.

Neque satis est generatim cognoscere omnia bona nobis à Deo prouenire; hoc enim ad gratitudinem & honorem ipsi debitum non sufficit: sed oportet cognoscere quale & quantum sit ipsius beneficium, & quo modo, qua via & ratione illud contulerit; nimirum quòd à peccato & æterna morte nos liberauerit, quòd ad æternam vitam nobis aditum reserarit, idque stupendo prorsus modo, nimirum nostram sibi naturam copulando, & in ea mortem pro nobis sustinendo. hoc enim potissimùm ipsius charitatem, misericordiam & iustitiam commendat: hoc omne à nobis obsequium, omnem laudem, benedictionem & gratiarum actionem reposcit. hæc igitur maxime ad salutem cognitu sunt necessaria.

3. Ratio.

Si quilibet in sua fide saluari potest: ergo ad salutem sufficit ea fides, quæ non est donum diuinitus infusum, sed humana persuasio, priuato iudicio concepta, humana auctoritate subnixa, fallaci fundamento substructa. Turcæ enim etsi credant vnum Deum cæli terræque conditorem bonorum & malorum operum remuneratorem: ea tamen fides non est à Spiritu sancto, sed à iudicio priuato, vel potiùs à diabolo. Non enim ita credunt, quia Deus id per aliquem verum Prophetam hominibus proposuit; sed quia Mahometus, quem Dei Prophetam & organum fuisse in docendis mortalibus putant, in suo Alcorano ita tradidit. Itaque etsi illud quod credunt verum sit: tamen quia fundamentum, & tota ratio credendi falsa est & pestilens, nimirum Mahometum esse Dei Prophetam; fides ipsa qua credunt fallax est, & spectato fundamento quo nititur, noxia saluti, in omnes pestiferos illius sectæ errores mentem inclinans & necessariò impellens. Quomodo ergo dici potest, illam fidem sufficere ipsis ad salutem, aut eos ex hac fide saluari posse? Quomodo id quod est incertum, fallax, pestiferum, potest statui fundamentum iustitiæ coram Deo, & salutis consequendæ?

Fundamentum fidei in Iudæis & Turcis falsum est.

Pari modo Iudæi, etsi eadem & plura credant veritati consentanea; tamen fides, qua illa credunt, fallax est, & à Spiritu Dei aliena. Tota enim ratio credendi est, quia illorum Rabbini & Synagogæ Doctores ita Scripturas interpretantur. hi enim sunt illis credendi regula; siue (quod idem valet) Scriptura sacra, quatenus horum interpretationi subest. Atqui tota hæc ratio credendi fallax est, nec minus noxia quàm illa Turcarum. Non enim minùs noxium est credere Rabbinos ad interpretationem Scripturarum esse præditos Spiritu Dei, quam Mahometum esse Prophetam Dei: neque ad minora absurda ex vi illius principij impelluntur. Quomodo ergo talis fides potest esse salutis fundamentum?

4. Ratio.

Denique hæc sententia nullum facit discrimen inter Turcismum, Iudaismum, & Christianismum, nisi in quibusdam adiaphoris, & minimè ad salutem necessariis: ita vt perinde sit, in qua Religione viuas; cùm in omnibus æquè salutem possis adipisci; quod nihil est aliud quàm viam aperire Alcorano, & Mahometum æquare Christo; vel potiùs atheismum non obscurè inducere. Probare enim omnem Religionem, est tollere omnem Religionem, & nullam censere necessariam: cùm vera Religio non nisi vnica esse possit.

Ratiò fundamentalis, qua hæc sententia potissimùm nititur, nullius est momenti.

Respondetur ad fundamentum alterius sententiæ.

Primò enim, si non est incredibile Deum per aliquot annorum millia totum mundum (excepta gente Iudaica, orbis exigua portiuncula) reliquisse sub idololatria, & permisisse ruere in exitium, etsi inter eos tot essent præclara ingenia, tot numinum, & humanæ iustitiæ probitatisque serij cultores; non debet etiam incredibile videri, si Turcas & Iudæos modò perire dicamus.

Secundò, hoc tempore minùs esse excusabiles Turcas & Iudæos quòd non credant in Christum, quàm olim fuerint Ethnici, non agnoscentes vnum Deum cæli & terræ conditorem. Ratio est, quia cùm totus pænè mundus esset sub idololatria, æstus communis consuetudinis abripiebat omnes, neque priuatis hominibus offerebat se ratio magnopere de sua Religione dubitandi; neque si oborta fuisset aliqua dubitatio, suppetebat facilis modus cognoscendæ veritatis. At modò postquam Fides & Religio Christi peruasit orbem, & vbique terrarum reperiuntur Christiani, fieri non potest quin multiplex se offerat Iudæis & Turcis de sua Religione dubitandi occasio. Itaque tenentur rem discutere, & conferre cum Christianis, quos ad manum habent: quod si non faciant, sed mentem ab huiusmodi cogitationibus odio Religionis Christianæ, vel alia ex causa auertant, seipsos reddunt coram Deo inexcusabiles. Tanti enim momenti est negotium Religionis & salutis, vt omnibus aliis rebus anteponi, & summo studio, cùm iusta ratio dubitandi ingeritur, debeat peruestigari, etiamsi in remotas regiones esset abeundum.

Postremò, si aliqui sunt, qui nihil de Christi Religione audierunt, vel quibus nihil quo meritò ad vlteriorem inquisitionem commoueantur, in mentem incidit, hi non damnabuntur ob peccatum infidelitatis, quòd nimirum in Christum non crediderint; sed propter alia contra legem naturæ commissa, quæ ipsi diuina ope vitare poterant. Non enim Deus illos ita sua prouidentia & auxilio destituit, quin possint vitare peccata quæ faciunt, si, prout valent & debent, diuinis inspirationibus cooperari, & rem tantam cordi habere velint. Itaque nemo Deo suam damnationem imputare poterit, quamuis arcta sit via salutis; sed sibi, suæ inquam negligentiæ & malignitati, qua diuinas inspirationes neglexit, salubria monita contempsit, & sciens ac volens, conscientia propria reclamante, in peccatum & exitum se præcipitauit.

ALTERA

ALTERA QVÆSTIO.

ALtera quæstio est. Vtrùm sufficiat ad salutẽ credere in Christũ, eumq; pro peccatis nostris esse mortuũ, etiamsi multa alia nolimus credere?

Opinio plebis. Plurimi, præsertim ex plebe, id satis esse existimant, modo ea quæ de Deo & Christo habentur in Symbolo Apostolorum credantur; cetera omnia putant adiaphora, & quẽlibet de illis posse credere prout ei bona fide videtur credendum: Symbolum autẽ à quouis credi volunt iuxta sensũ qui cuilibet videtur optimus. Itaque statuũt, quẽlibet qui Christũ confitetur, in sua fide saluari posse; siue sit Papista, siue Lutherista, siue Caluinista, siue Anabaptista, siue alterius sectæ. Omnes enim hi tenẽt idem caput, quod est Christus; omnes eidem innituntur fundamento, quod est

Coloss. 2.19. Christus IESVS. Itaque à salute excidere non possunt, etiamsi in aliis dissentiant. Hinc aliqui po-

1. Cor. 3. 11. tentes, qui istis nouis Religionibus vtuntur ad stabiliendum & amplificandum suum imperium, plurimùm laborant, vt ex Lutheranis & Caluinistis vnam ecclesiam conficiant; & persuadere nituntur, inter eos non esse discrimen, nisi in nescio quibus apicibus & rebus adiaphoris.

Verùm hæc sententia multa secum trahit incommoda.

Refutatur X. Rationibus 1. Ratio. Primò, Quia saluat penè omnes antiquos hæreticus. Plerique enim confitentur Christum, & suo sensu tenent Symbolum. Saluari itaque poterãt in sua hæresi Arriani, qui Filium Patri negabant consubstantialem: Macedoniani, qui Spiritum sanctum Filio faciebant minorem: Nestoriani, qui duas in Christo statuebant personas: Eutychiani, qui carnem Christi in diuinitatem conuersam asserebant: Apollinaristæ, qui Verbum diuinum loco animæ rationalis carni vnitum in Christo ponebant: Monothelitæ, qui vnicam tantùm voluntatem & operationem in Christo statuebant: Pelagiani, qui peccatum originale negabant, & hominem viribus naturæ posse gratiam Dei & salutem promereri docebant: Donatistæ, qui Christi Ecclesiam vbique periisse præterquã in parte Donati affirmabant: Nouatiani, qui lapsis pœnitentiam negabant: Montanistæ, qui Montanum Paracletum putabant. Hi omnes iuxta hãc sententiã, singuli in sua fide ac hæresi saluati sunt, quia in Christum crediderũt, & non minùs Symbolum Apostolicum, quam modò Lutherani & Caluinistæ tenuerunt. At quid absurdius magisque paradoxum in Ecclesia dici potest? Si enim eum huiusmodi fide salus obtineri potest, cur tot Concilia, tanto labore & sumptu conuocatis ex toto orbe Episcopis, aduersus illas hæreses celebrata? Cur toties anathemate fuere damnatæ? Cur sancti Patres tantopere in illis extirpandis laborarunt? Cur Catholici hæreticorum illorum consuetudinem & conuictũ tantopere exhorruerũt? Cur plurimi exilia, mortẽ, & omnia tormentorũ genera perferre maluerũt, quàm alicui ex illis hæresibus subscribere? Sanè hæc omnia frustrà, stultè, & iniuriosè facta sunt, si in illis sectis salus obtineri poterat, quod cùm nemo sapiẽs dicere possit, fatendum est, hæreses illas esse animorum pestes, nec posse vllo modo salutẽ cũ illis consistere.

2. Ratio. Secundò, Quia condemnat erroris totam antiquitatem, quæ semper existimauit hæreticum nõ posse salutẽ cõsequi; & idcircò tã acriter se illis opposuit, tãtóque studio semper eas cõfutauit.

Tertiò, Quia condemnat ipsum Apostolum, qui ad Titum 3. sic præcipit; *Hæreticum hominẽ post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui huiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus.* Cur iubet illum vitari, si error eius non officit saluti? Cur dicit illum subuersum & condemnatum? Idem 2. ad Timot. 2. *Sermo eorum vt cancer serpit.* Sicut ergo cancer est letalis corpori humano nisi exscindatur: ita hæreticus cœtui fidelium. *3. Ratio.*

Dicet fortè aliquis, neminem esse censendum hæreticum nisi qui neget Christum, aut neget aliquid pertinens ad Symbolũ. Verùm hoc prorsus imperitè & absurdè dicitur. Sic enim non esset hæreticus qui vetus & nouum Testamentum è medio tolleret, diceretque illa esse vel conficta, vel humano spiritu conscripta, multisque erroribus, vt scripta profanorum auctorum, obnoxia. Non esset hæreticus qui negaret infernum, vel pœnarum æternitatem: qui dæmones omnes aliquando poneret saluandos; cùm nihil hisce de rebus in Symbolo Apostolorum habeatur. Nõ esset hæreticus qui vetaret nubere, qui nuptias diceret esse à diabolo, qui escas nõnullas sua natura statueret immundas: quos tamen inter hæreticos censet Apostolus 1. ad Timoth. 4. Non esset hæreticus, qui in Christo duplicem assereret personã: quem tamen hæreticum esse, & Antichristum, ait S. Ioannes Epist. 1. cap. 4. Non esset hæreticus qui negaret Baptismũ, & omnia Sacramẽta. Denique nullus eorum quos suprà commemorauimus, inter hæreticos esset numerandus, quod toti antiquitati, & omnibus Doctoribus qui iam à decem vel duodecim sæculis extiterunt, repugnat.

Quartò, Hæc sententia omnes hæreses & sectas suprадictas fidei Orthodoxæ exæquat, statuendo, non minùs per illas quàm per hanc salutem obtineri posse. Itaque Orthodoxa Religio nihil erit melior Arrianismo, Pelagianismo, Nestorianismo, Eutychianismo, aliisque falsis Religionibus: quod per se absurdissimũ, & nihil est aliud quàm inducere merum Atheismum. Statuere enim, omnes Religiones esse bonas, nihilque ad negotiũ salutis interesse quam profitearis, est nullam curare Religionem. Si enim est aliqua Religio, hæc non potest esse nisi vnica, sicut vnica est veritas, vnica iustitia, vnica fides, vnica beatitudo, vnus Deus & Dominus omnium, vnus Mediator Dei & hominum homo Christus IESVS. *4. Ratio.*

Quintò, Ridiculum est dicere sat esse credere Symbolum iuxta suum sensum; cùm vna tantùm sit veritas: quæ si non attingitur, iam falsum creditur. at fides falsa quid potest iuuare ad salutem? Itaque perinde est, siue tali modo Symbolũ credas, siue nullo modo credas. Poterit ergò quis saluus esse, etiãsi multos articulos absolutè nõ credat. Idẽ dixerim de Scripturis. Si enim sufficit credere Scripturis suo sensu intellectis, cùm hic sensus sæpè possit esse erroneus; etiã satis erit, etiãsi nullo modo illis fidem adhibeas. Non enim fides falsa magis potest esse necessaria ad salutẽ quàm fides nulla, qua nimirũ quis absolutè non credit. *5 Ratio.*

Si dicas Symbolum debere credi in vero sensu, iam damnas sectas huius temporis, quarum nulla est quæ omnes Symboli articulos credat eodem sensu quo Catholici; aut in Symboli explicatione non differat ab alia. Vnde cùm non sit nisi vnica veritas, necesse est omnes Religiones huius temporis præter vnam à veritate aber- *De fide Symboli.*

rare, ac proinde ad salutem non sufficere.

Discrepantia sectarum in sensu Symboli. Quòd autem multùm discrepent in Symboli sensu, patet. Illum enim articulum, *Et in Iesum Christum Filium eius vnicum*, aliter explicant Arriani, Tritheitæ, & multi Caluinistæ, qui Filium Patre statuūt minorem: aliter Lutherani & Catholici, qui æqualem & consubstantialem. Articulum *de descensu Christi ad inferos* aliter intelligunt Caluinistæ, qui putant ibi significari Christum sustinuisse tormenta damnatorum, dubitasse de sua salute, & timuisse ne ab æterna morte penitus absorberetur: aliter Catholici & Lutherani, qui talem expositionem non sensum articuli Symboli, sed blasphemiam dicunt esse Caluini. Articulum, *de adscensu Christi ad cælos*, &c. aliter intelligunt Lutherani Vbiquistæ, qui Christi corpus ponūt vbique & omnibus locis esse præsens, sicut vbique præsens est eius Diuinitas: aliter Caluinistæ & Catholici, qui non dubitant per huiusmodi expositionem totum pænè Symbolum euerti, Christique incarnationem, natiuitatem, passionem, mortem, adscensum ad cælos, aduentum ad Iudicium è medio tolli. Articulum *de iudicandis viuis & mortuis* aliter exponunt Catholici, qui dicunt Deum ita iudicaturum, vt opera bona remuneret cælo, opera praua inferno: aliter Caluinistæ & Lutherani, qui operibus bonis omnem mercedem denegant, & solius fidei specialis in iudicio diuino habitum iri rationem censent. Articulum *de Spiritu sancto* aliter intelligunt Catholici, & Lutherani, aliter Arriani & multi Caluinistæ. Articulum *de Ecclesia* Lutherani & Caluinistæ intelligunt de congregatione inuisibili prædestinatorum: Catholici de congregatione visibili Catholicorum, in qua multi sunt prædestinati, multi reprobi. Articulum *de communione Sanctorum* ita extenuant Lutherani & Caluinistæ, vt omnem pænè communionem, quæ à Catholicis ponitur, tollant. Articulum *de remissione peccatorum*, explicant de sola non imputatione, non agnoscentes internam vllam renouationem per iustitiam inhærentem & dona infusa: quo modo Catholici peccata remitti statuunt.

Ex his patet, quanta sit discrepantia in ipsius Symboli intellectu. Itaque cùm non sit nisi vna veritas, & hanc ostenderimùs in Consultatione nostra, esse apud Catholicus: necesse est reliquas sectas falsam Symboli doctrinā & fidē tenere. Si ergo vera requiritur Symboli fides, fieri nequit, vt quilibet in sua fide saluari possit. Si falsa sufficit, quomodo fides falsa potest iuuare ad salutē?

6. Ratio. Sextò, Scriptura diuina non est minoris auctoritatis quàm Symbolum Apostolicum; nec minorem Deo iniuriam irrogat, qui aliquid in Scripturis clarè expressum negat, quàm is qui aliquem Symboli articulum reiicit. Ergo nulla est ratio cur fides restringatur ad Symbolum, & in reliquis sentiendi sit libertas; cùm non minùs teneamur credere omnia quæ sunt in Scripturis, quàm quæ in Symbolo. Etsi enim non obligemur omnia, quæ in Scripturis continentur distinctè nosse; tenemur tamen omnia generatim credere: adeò vt sine scelere hæreseos non possimus aliquid eorum vt falsum vel ambiguū reiicere. Quo ergo colore, qua probabili specie dici potest, non referre quomodo in ceteris credas, modò Christum & Symbolum retineas? Cur Symbolum potiùs quàm vniuersa Scriptura teneri debet; cùm eius non sit maior quàm Scripturæ auctoritas? Nimis profectò est rudis & impolita hæc phantasia, omni fundamento destituta.

Septimò, In omni fide non solùm spectandum est quid credatur, sed etiam, & in primis, quo fundamento credatur, quæve sit tota sic credendi ratio. Ex hac enim tota fidei natura & conditio pēdet. Nam qualis est ipsa credendi ratio, quā fidei fundamentum vocamus, talis est ipsa fides. Si illa est certa, & falli nescia; fides quoque certa est, & infallibilis: si illa est fallax, fides etiā incerta erit, & errori obnoxia. Exempli causa: Turca credit esse vnum Deum omnium conditorem, quia ita docet Alcoranus, quem spiritu diuino conscriptū putat: fides eius, etsi verum credat, falso tamen & fallaci nititur fundamento, cuius vi ad multa falsa & blasphema credenda impellitur: vt non esse plures personas in Diuinitate, Christum non esse Deū, Christū esse minorem Mahometo, tenēdam esse circumcisionem, & similia. Itaque illa fides ex vi sui fundamenti fallax est & noxia. Idem accidit omnibus hæreticis. Quo posito, sic vrgeo: *7. Ratio.* *Tota fides pendet ex fundamento propter quod creditur.*

Fides quæ fallaci nititur fundamento, etsi aliqua vera credat, tamē non potest esse sufficiēs ad salutem: atqui fides omniū sectarū huius tēporis nititur fallaci fundamēto: ergo nō potest sufficere ad salutē. Propositio videtur per se nota. Quomodo enim id quod fallax & mēdax est, potest esse basis & fundamētū salutis æternæ? Quomodo vera Religio qua Deo placemus, potest esse fundata in fallaci fide? Sanè id non minùs à ratione alienum, quàm si dixeris veritatem niti mendacio, sapientiam errore, virtutem imprudentia.

Fidem omniū sectarum fallaci niti fundamento. Restat probanda Assumptio. Quòd ergo omnes sectæ fallaci nitantur fundamento, sic ostendo. Vel enim credūt sua dogmata propter auctoritatem apostolorum, (Lutheri, inquam, Caluini, Melanchthonis, Zvvinglij, &c.) quos diuino spiritu præditos existimant: vel quia singuli proprio iudicio ea in Scripturis contineri iudicant: vel denique quia spiritus priuatus interiùs testatur ea esse vera, vel hanc esse Scripturæ diuinæ mētem. Quidquid enim sectæ huius temporis credunt, ob aliquid horum trium credunt; & vnum horum trium, fundamentum suæ fidei, & credendi rationem statuunt. Atqui hæc fundamenta, & hæ rationes credendi sunt omnino fallaces. *Triplex fundamentum credendi.*

Auctoritas nouorum apostolorum. Quòd enim primum fundamentum, nimirum auctoritas Lutheri, Caluini, & aliorū, qui nouas istas Religiones procuderūt, fallax sit, patet: quia experientiā cōstat potuisse illos falli, & reipsa in plurimis lapsos esse. Nā multa reuocarunt, multa correxerunt, in multis ipsi sibi contradixerunt, vt in Consultatione de Religione capessenda, Consideratione IX Ratione VI. abundè ostensum est. Hinc pauci modò sunt qui illorum auctoritate niti velint; quòd homines, ac proinde errori obnoxios fuisse dicant. Vnde & illorum sectatores pro libito ab illis recedunt, vbi quid melius se inuenisse putant. Auctoritas itaque illorum fallax est, etiam discipulorum & sectatorum iudicio.

Iudicium priuatum. Nec minùs fallax est alterum, nempe iudicium priuatum, quo Scripturas exponunt. Multa enim falsa iudicio priuato videntur vera: & quæ antea videbantur vera, posteà iudicantur falsa. hinc tāta multorum in credendo variatio, tanta fluctuatio: nempe quia imbecillum est humanum iudicium, præsertim in mysterijs Fidei, & Scripturarum intellectu, quæ omnem humanæ rationis captum superant.

Vtrum nitantur scripturis. Respondent plerique se in credendo non niti suo iudicio, sed Scripturis diuinis, quæ non possũt errare. Qua in re quàm miserè decipiãtur, vel ex eo constat, quòd omnes pænè sectæ affirment se niti Scripturis, cùm tamen in plurimis inter se dissentiant & contraria doceant: quod nulla ratione posset, si non suo priuato iudicio, sed legitimo Scripturæ intellectu niterentur. Scriptura enim nusquam sibi est contraria, nusquam à se dissentit. Itaque quòd ipsi rantopere dissentiant, ex eo prouenit, quòd suo priuato iudicio Scripturæ sensum fabricent, qui pro diuersitate iudicij ac ingenij cuiusque est diuersus. Nituntur ergo Scriptura, non vt subest interpretationi Ecclesiæ Catholicæ, & SS. Patrum; sed vt subest interpretationi iudicij priuati. Nam vis Scripturæ non in verbis nudis, sed in sensu & interpretatione consistit. hunc autem sensum iudicium priuatum excogitat, & verbis Scripturæ tamquam corpori vitam inserit. Itaque totum fundamentum est iudicium priuatum: quod quàm fallax sit, dissensiones tot sectarum apertè demonstrant. Perinde enim est, siue dicas te niti Scriptura vt subest interpretationi proprij iudicij, siue priuato iudicio.

Spiritus priuatus. Denique tertium credendi fundamentum, quo plurimi hoc tempore nituntur, maximè omnium fallax est & illusorium. Cuius signum, quòd inter Anabaptistas, qui pręceteris instinctu spiritus ducuntur, maxima sectarum sit varietas, & dissensio fidei. quod fieri non posset, nisi spiritus, quo reguntur & nituntur, fallax esset & varius. Idem cernitur inter Caluinistas & Lutheranos, & inter diuersas siue Lutheranorum siue Caluinistarum sectas & factiones. Singulis enim sua sententia certa est & euidens testimonio priuati spiritus, qui singulos interiùs docet, singulis testimonium veritatis perhibet. Ex quibus manifestum est hunc spiritum non esse Spiritum sanctum, Spiritum veritatis, qui contraria docere & sibi ipse aduersari non potest: sed spiritum nequam, spiritum erroris, qui mendax est ab initio, & pater mendacij, qui operatur in filiis incredulitatis, de quo Apostolus: *Quia charitatem veritatis non receperunt, idcircò mittet illis operationem erroris, vt credant mendacio.* *2. Thess. 2.* Et alibi: *In nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.* *1. Tim. 4.* Omnis enim hæresis doctrina dæmoniorum est. Et S. Ioannes: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt: nam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* *Epist. 1. c. 4.*

Hic igitur spiritus est, qui in cordibus hæreticorum dominatur, cuius testimonium operationem interiùs inseri sentiunt, & putant esse operationem Spiritus sancti: qui eorum phantasiam & mentem ita fascinat & peruertit, vt lucem putent esse tenebras, & tenebras lucem; vt clarissimam fidei Catholicæ veritatem putent esse errorem, & tetros errores perspicuam veritatem. Et sanè nisi prorsus fascinati essent & excæcati, facilè possent aduertere, spiritum illum quem interiùs sentiunt, non esse spiritum Dei; vel saltem de eo dubitare inciperent, cùm omnes sectæ, inter quas tanta dogmatum maximorum dissensio, huius spiritus testimonium æquè sentiant, iactent, & sequantur, eóque in asserendis dogmatibus maximè repugnantibus nitantur. Sed iusto Dei iudicio id accidit. Sicut enim Iudæi qui Christum recipere noluerunt, permissi sunt diabolo excæcandi, vt apertè colligitur ex Apostolo 2. ad Thess. 2. ita hæretici, quia Catholicam fidem deseruerunt (quæ non est minor culpa quàm Iudæorum) eidem permissi sunt, vt mentes eorum tamquam fascino detineat, & in omne genus errorum impellat.

Maior fascinatio Diaboli in nostris heret. quàm in Iudæis. Quòd si quis attentè consideret, aduertet etiam potentiorẽ in nostris hæreticis quàm in Iudæis vel Mahumetanis esse diabolicam operationem, mentísque fascinationem; idque duplici ratione. Primò, Quia Iudæi in eadem fide conueniunt, nec apud illos sunt variæ sectæ: apud Mahumetanos verò tantùm sunt duæ, eæque non adeò discrepantes. At apud nostri temporis hæreticos sunt sectæ plurimæ, aliæ ex aliis nouorum accessione dogmatum propagatæ, quæ se mutuò hæreseos damnant: & hæ omnes ex vna intra 90. annos enatæ. quod est indicium, diabolum mirificè interiùs istorum hominum possidere mentes, turbare phantasias, peruertere imaginationes & iudicia, vt nusquam possint consistere, nusquam acquiescere.

Secundò, Quia plebeij homines apud Iudæos & Turcas non nituntur suo iudicio, neque spiritus priuati instinctu & testimonio, sed iudicio suorum Doctorum, vel (quod idem est) Scripturâ suâ, quatenus expositioni Doctorum suæ Religionis subest. Itaque habent aliquam regulam credendi, & fundamentum suæ fidei, rationi naturali quodammodò consentaneum, nimirum maiorum suorum consensum, seu Scripturam suæ Religionis maiorum sensu expositam. At plerique hæretici huius temporis non curant amplius suos maiores & apostolos, à quibus hoc nouum Euangelium primò acceperunt; sed eos tamquam homines errori obnoxios deserunt, & soli nituntur proprio iudicio, vel testimonio spiritus priuati, siue (quod prorsus idem est) Scripturâ diuinâ iuxta sensum proprij iudicij vel spiritus priuati intellectâ. Quod est euidens signum, satanam ita in eis efficaciter operari, & eorum mentes infatuare, vt non solùm quisque sibi nouas hæreses vel opiniones fingat, sed etiam in seipso, suóque sensu interno & gustu, fidei suæ fundamentum, & credendi regulam statuat: quisque enim se doctũ à Domino, & spiritus magisterio instructum putat (etiam mulierculæ & puellæ) ac proinde ab omni errore immunem, Patres omnes homines fuisse errori obnoxios. Idem de suis apostolis & ministris censent. At quæ maior fascinatio & illusio possit esse? Hinc fit vt nulla certa & rata dogmata habeant, nullum corpus doctrinæ & Religionis statuant, sed in incertum vagentur, prout spiritus ille priuatus eos impellit: nec possit cum illis de plerisque dogmatibus vlla disputatio institui, cùm nulli sententiæ sint addicti, & ipsi per imperitiam maiorum suorum doctrinã nesciant. Verùm de hoc spiritu vertiginis plura diximus in Consult. Considerat. 9. Ratione 11.

Ex his manifestè concluditur, omne fundamentum credendi, quo sectæ huius temporis nituntur, fallax esse ac deceptorium; & subinde fidem earum, quæ illi innixa est, inutilem esse ad salutem.

8. Ratio. Octauò, Si in sua fide, singuli qui Christum agnoscũt, salui esse possunt, cur tãta inter Religio-

nes dissensio? cur se mutuò hæreseôs damnant, & anathemata perstringunt? Cur Lutherani Caluinistas pro fratribus agnoscere recusant, & eos impios ac blasphemos esse publicè pro concione clamant, & scriptis libris affirmant? Cur pari modo proceres Caluinistarum, in quibus Theodorus Beza pater omnium & veluti Papa post Caluinum, tractant Lutheranos? Cur Anabaptistæ solos suos fideles & Christianos vocant, reliquos pro infidelibus habent. Ex quibus patet, hoc nouum commentum non solùm doctrinæ Catholicæ, sed etiam omnibus sectis, quæ aliquem Religionis & pietatis zelum præ se ferunt, aduersari, & ad solos Atheistas relegandum.

9 Ratio. Nonò, Vt quis possit saluus fieri, non sufficit vnius, duorum vel trium mandatorum obseruatio, sed necesse est seruare omnia, iuxta illud Domini Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Vt si quis sit adulter aut fur, etiamsi reliqua mandata seruet, tamen saluus esse non poterit; vt passim Scriptura docet. Ergo pari modo non sufficit ad salutem, duos, tres, vel quatuor articulos credere; sed necesse est omnia credere quæ Deus reuelauit, & nobis per Ecclesiam credenda proposuit. Non enim minùs fides, quàm obedientia mandatorum Decalogi ad salutem est necessaria: nec minùs debet fides esse perfecta ac integra, quàm obedientia & obseruatio Decalogi. Sicut ergo obedientia se debet extendere ad omnia mandata: ita fides debet extendere ad omnia reuelata. Confirmatur, quia teste S. Iacobo capite 2. *Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides.* q. d. factus est omnium reus, & punietur quasi totius legis violator, quia contempsit ipsum legislatorem, qui totius legis est auctor. Ergo simili modo, qui vnum articulum negauerit, etiamsi reliqua omnia credat, factus est reus totius fidei & Religionis, nimirum quia contemnit primam veritatem Deum, qui non minus istum quàm alios reuelauit: contemnit Ecclesiam Catholicam Christi sponsam

1. Tim. 3. (quæ est *columna & firmamentum veritatis*) per quam nobis non minùs istum quàm alios proposuit. Et hæc est ratio, cur non minùs sit hæreticus qui vnum fidei dogma pertinaciter negat, quàm qui centum. Quia hoc ipso quo vel vnum negat, contemnit primam Veritatem Deum, qui illud reuelauit; contemnit auctoritatem Ecclesiæ, quæ illud proposuit: facit Ecclesiam subiectam errori, & mendacem. Vnde etiam de ceteris omnibus incertus redditur, & totam fidem diuinam perdit. Sublato enim fidei diuinæ fundamento, totam fidem ruere necesse est, & solam opinionem vel fidem humanam errori obnoxiam, qua reliqua credat, remanere.

10. Ratio. Decimò & postremò, Hæc sententia est maximè periculosa in praxi. Facit enim vt homo non curet quam Religionem teneat, quid credat, vel non credat, itaque non inquirit veritatem; & tam facilè ac securè suscipit falsa quàm vera. Omnes tamen non solùm Catholici, sed etiam nobiliores sectæ, & quicumque aliqua doctrinæ vel sapientiæ laude sunt celebres, pro certo statuunt, absque vera Religione & vera fide non posse salutem obtineri; & quotquot vera Religione caruerint, in æternum perituros. Itaque sectatores huius sententiæ damnantur ab omnibus, & ipsi soli pollicentur sibi salutem nullo auctore, nullo Scripturæ testimonio, nulla ratioone suffulti, sola cerebri sui vana & stolida imaginatione confisi. Audiant igitur ex S. Fulgentio, quid semper tenuerit antiquitas, quid omnibus sæculis docuerit Ecclesia. Sic igitur communis fidei regulas tradens scribit libro de Fide ad Petrum Diaconum, cap. 38. *Firmissimè tene, & nullatenus dubites, non solùm omnes Paganos, sed etiam omnes Iudæos, Hæreticos, atque Schismaticos, qui extra Ecclesiam Catholicam præsentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus est diabolo & Angelis eius.* Et cap. 39.

Firmissimè tene, & nullatenus dubites, quemlibet Hæreticum siue Schismaticum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizatum, si Ecclesiæ Catholicæ non fuerit aggregatus, quantascumque eleemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse saluari. Omni enim homini qui Ecclesiæ Catholicæ non tenet vnitatem, neque Baptismus, neque eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro Christi nomine suscepta proficere poterit ad salutem, quamdiu in eo hæretica vel schismatica prauitas perseuerat, quæ ducit ad mortem.

Hæc semper fuit Ecclesiæ fides, & omnium Patrum indubitata doctrina: quam omnes qui extra Ecclesiam versantur, vtinam accuratè perpenderent! Viderent profectò quàm periculoso in statu versentur. Tu Christe, Lux mundi, mentibus eorum affulge.

CAPVT SECVNDVM.

Vtrùm Caluinus docuerit Deum esse auctorem omnium scelerum.

QVIDAM ministri Caluinistæ in Hollandia Consultationi meæ apud simpliciores eo nomine detrahere conati sunt, quòd dicerent Auctorem duplici manifesta calumnia in Caluinum vti. Altera, cùm ait: *Caluinum statuere Deum esse auctorem omnium scelerum.* id enim Caluinum numquam docuisse. Altera, cùm refert *illum incurrisse infamiam Iuris ratione sententiæ, quâ Nouioduni criminis nefandi damnatus fuerit, & ferro candenti vstulatus.* Sed absit à me, vt alicui etiam hæretico aliquid falsò sciens imponam, siue de doctrina agatur, siue de moribus. Ita mihi Christus inspector cordis mei, qui me iudicaturus est secundùm opera mea, propitius sit. Scio huiosmodi mendacium perniciosum esse, & de eo scriptum: *Os quod mentitur, occidit animam.* Non opus habent Catholici Sap. 1. mendacij & calumniæ præsidio, vt hæreticorum doctrinam oppugnent. Hæc illorum arma sunt, quibus hactenus nisi, & in quibus spem suam omnem posuere, iuxta illud: *Posuimus mendacium spem nostram: mendacio protecti sumus.* Isaia 28.

Doctrina Caluini. Caluinum clarè docuisse, omnia scelera & opera

opera nefaria omnium hominum & dæmonum, tam interna quàm externa, fuisse ab æterno à Deo prædestinata, ordinata, decreta, disposita, & in tempore homines ad illa à Deo excitari, moueri, impelli, cogi, ita vt ipsi se habeãt in modum instrumenti, Deus verò in modum causæ principalis, facilè ex ipsius scriptis demonstrari potest. Nullum enim dogma ab illo traditur vel luculentiùs vel diligentiùs. Idem sæpiùs à Doctoribus Catholicis & Lutheranis ostensum est, vt saxeæ frontis sit, qui id ausit negare. Et vt alios omittam, fusè & clarissimè demonstrarunt ex Catholicis Cardinalis Bellarminus lib. 2. De amissione gratiæ & statu peccati, cap. 3. & 4. Guilielmus Reginaldus libr. 3. Caluino-turcismi, cap. 23. & Martinus Becanus in opusculo De auctore peccati. Ex Lutheranis, Conradus Sebluſſelburgius in sua Theologia Caluinistica, & Sebastianus Castalio De prædestinatione ad Caluinum.

Nos idem breuiter demonstremus. Caluinus igitur lib. 1. Institut. cap. 18. §. 1. ita scribit: *Absurdum videtur* (sensui carnis) *volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suæ daturus est pœnas. Tergiuersando itaque effugium, Dei tantùm permissu non etiam voluntate hoc fieri: ipse verò palàm se facere pronuntians effugium illud repudiat.* Hîc apertè docet Deum non solùm permittere, sed etiam velle, & iubere, & facere vt homo excæcetur; etsi id sensui carnis absurdum videatur. Sequitur: *Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quidquam deliberando agitent, nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituit, innumeris & claris testimoniis probatur.* Hîc omnia hominum opera, tam mala quàm bona, asserit effici arcano Dei nutu, decreto, & directione. Itaque omnia hominum scelera iam ab æterno à Deo sunt decreta, vt sic fierent: & homines nutu diuino ad illa excitantur, & diriguntur. & paulò pòst: *Vult Deus perfidum Regem Achab decipi: operam suam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Hîc docet Deum velle & præcipere vt diabolus mentiatur, & decipiat hominem; & reiicit sententiam de permissione. Et infrà: *Absalon incesto coitu patris thorum polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse proñuntiat. Clamat Deus, suo sibilo, tuba sua clangore, imperio & iussu excitari impios ad bellum.* Ibidem docet, quidquid Satan operatus est contra Iob, quidquid Iudæi contra Christum, quidquid Chaldæi contra Iudæos; quidquid Semei contra Dauid, id totum fuisse opus Dei: nec solùm permissu, sed decreto, nutu, directione, iussu & imperio Dei factum. His enim vocibus ad mentem suam melius explicandam vtitur. At qua ratione potest Deus clariùs, aut magis propriè statui omnium scelerum auctor?

Caluini sententia, Deus omnium scelerum auctor primarius.

§. 2. *Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Salomon, flecti huc atque illuc prout Deo visum est: ad totum certè humanum genus extenditur, tantumdemque valet, ac si dixisset: Quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigi.* Si omnes interni motus ex inspiratione & impulsu Dei concipiuntur, & in fines suos tendunt: Deus non minus est auctor proditionis Iudæ, quàm conuersionis Pauli: non minùs odij in Christum, quàm amoris, &c. Et infrà: *Sed nihil potest clarius desiderari, quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc enim ad permissionem multi reiiciunt, ac si deserendo reprobos, à satana excæcari sineret. Sed quum diserte exprimat spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem, & amentiam, nimis friuola est illa solutio.* Itaque Deus iuxta Caluinum propriè est auctor primarius cæcitatis, infidelitatis, amentiæ & obdurationis seu obstinationis animi in malo. Ipse hæc omnia directè vult, decernit, infligit, & operatur in homine. Idem paulò pòst dicit: *Deum præcipere impiis vt faciant quæ facturi sunt, non quòd eos docere velit ad sponte parendum; sed quia eos flectit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iussa eius animis insculpta gestarent. Vnde*, inquit, *apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos.* Itaque impij ad omnia quæ agunt, flectuntur à Deo; & certa destinatione Dei impelluntur. Addit: *Fateor quidem interposita satanæ opera sæpè Deum agere in reprobis, sed vt eius impulsu satan ipse suas partes agat, & perficiat quantum datum est.* Ecce quidquid facit satan, facit impulsu Dei. *Dicitur satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant, qui renuunt parere veritati.* q. d. Satan quidem interiùs & exteriùs proponit errores, sed hoc totum non sufficit ad excæcandas hominum mentes, nisi Deus eas flectat, & efficaciter moueat, vt illis fidem adhibeant. *Deus dicitur homines dare in reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iustæ vindictæ sua præcipuus est auctor, Satan verò solùm minister.* Denique ita concludit: *Summa hæc sit, cùm Dei voluntas dicitur omnium rerum esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consiliis & operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.* Vbi Dei voluntatem non permissiuè tantùm, sed propriè & efficaciter statuit in impiis causam omnium consiliorum & operum, ipsósque impios diuino nutu & impulsu cogi vt agant omnia quæ agunt.

Lib. 3. cap. 23. §. 1. dicit *non esse consentaneum præparationem ad interitum aliò transferre, quàm in arcanum Dei consilium.* Vbi ostendit non minùs reprobos à Deo præparari ad interitum, quàm electos ad regnum. Et §. 4. *Fateor sanè, in hanc quã nunc illigati sunt miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam. atque id est quod principio dicebam, redeundum semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causam ipse sit abscondita.* Vbi lapsum Adami & totius posteritatis refert in solum diuinæ voluntatis arbitrium. Itaque lapsus est Adam, quia Deus ita voluit; ita prædestinauit. §. 6. *Ecce quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutúque suo ita ordinat, vt inter homines nascantur ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent.* Ibidem docet Dei ordinationem adferre necessitatem peccandi & pereundi: *Quum*, inquit, *non alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ita vt fierent,*

fierent, decreuit: frustrà de præsentia hic mouetur, vbi constat ordinatione potiùs & nutu omnia euenire.

§.7. Ridet eos qui dicunt hominem esse liberi arbitrij, & Deum propter præuisa peccata destinasse illum ad interitum: *Vnde factum est*, inquit, *vt tot gentes vna cum liberis eorum infantibus æternæ mortis inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modo primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam prævidisse, sed arbitrio quoque suo dispensasse.*

§.8. *Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri voluntatem Dei esse rerum necessitatem; atque id necessariò futurum esse, quod ille voluerit.* Denique nullum ferè dogma tam diligenter ab eo inculcatur, vtpote in quo sit summa Caluinianæ religionis.

Ex his, quæ dicta sunt manifestè colliguntur istæ propositiones:

Primò, Voluntas Dei non solùm permissiuè, sed etiam propriè & efficienter est causa omnium operum in impiis.

Secundò, Nihil agunt impij nisi ex arcano nutu, decreto, & directione Dei.

Tertiò, Deus præcipit satanæ vt mentiatur, & decipiat homines.

Quartò, Impij imperio & iussu Dei excitantur ad bellum, & ad omnia quæ faciunt aduersus cultores Dei.

Quintò, Deus certa destinatione impellit impios & satanam ad omnia quæ agunt.

Sextò, Omnia opera satanæ & impiorum sunt propriè opera ipsius Dei, cùm Deus sit auctor primarius ad ea excitans, impellens & dirigens: satan verò & impij solùm se habent vt ministri & instrumenta.

Septimò, Deus sua voluntate & prouidentia excitat & cogit impios ad ea quæ impiè agunt.

Octauò, Deus ab æterno voluit, decreuit, & prædestinauit ruinam humani generis; quia ipsi ita visum est.

Nonò, Voluntas Dei est rerum omnium necessitas, & idcircò omnia impiorum opera necessariò fiunt, quia Deus voluit & decreuit vt fierent.

Deus est magis auctor scelerum iuxta Caluinum quàm Satan vel homo.

Ex his luce meridiana clarius est, Deum omnium scelerum à Caluino statui auctorem, & quidem primarium, ac magis principalem quàm sit satan vel ipse homo: idque propter quatuor causas. Primò, Quia ipse est prima omnium origo & radix. Nam ipse ex se pro suo beneplacito decreuit, vt homo omnia ista faceret: ex cuius vi decreti suis temporibus omnia eius opera proueniunt. Secundò, Quia non externo præcepto aut consilio tantùm inducit (quod tamen satis est vt quis propriè sceleris sit auctor) sed interiùs excitat, impellit, flectit, & dirigit in opus; ita vt initium, medium, & finis operis ab ipso sit. Tertiò, Quia non ita impellit, vt relinquat homini facultatem resistendi, sicut satan facit, sed cogit & necessitat. Quartò, Quia ipse in omni opere habet se vt auctor principalis, satan verò & homo impius solùm vt ministri & instrumenta, sicut securis in manu artificis, vt ipse ait.

Excusatio quorundam ministrorum.

Sed, inquiunt, Caluinus aliis locis, præsertim libello contra Libertinos, acerrimè hanc sententiam, Deum esse omnium scelerum auctorem, tamquam maximè impiam insectatur, satius esse affirmans nullum esse Deum quàm talem. Fateor ita esse. Verùm quis nesciat hæreticorum inconstantem docendi modum, eósque sua omnia loco & tempori accommodare? Ratio huius inconstantiæ est multiplex. Prima, Studium fallendi lectores; nimirum vt venenum doctrinæ suæ hoc artificio contegant; & quod maximè agunt & docent, minimè docere videatur. Cùm enim alibi apertè negant ac detestantur quod aliis verbis alibi luculentè tradunt, simpliciores, quorum maxima turba est, non aduertentes contradictionem, subesse putant mysterium: quo fit vt & Doctoribus salua sit sua existimatio, & discipuli maximis erroribus inuoluantur nescij. Si apertè dixisset Deum esse auctorem omnium scelerum, nimis id durum visum fuisset, nec facilè homines in suam traxisset sententiam. Itaque visum fuit id sub istis terminis fortiter negare: idem tamen alibi specie commendationis diuinæ prouidentiæ & efficacis operationis luculentè & efficacissimè tradere.

Secunda, Sæpè disputatio aliqua vel negotium exortum cogit prioribus dogmatibus contraria proferre. Sic cùm occasione prioris doctrinæ Lutheri maxima in plebe facta esset morum dissolutio, coactus fuit Lutherus pleraque sua non solùm mitigare, sed etiam dissimulanter reuocare, & mutare, vt ex libro quem inscripsit, *Visitatio Saxonica*, constat.

Tertia, est spiritus vertiginis, quo Deus sinit illos agitari, & huc illuc tamquam ebrios impelli. quo fit vt ipsi propriam doctrinam clarissimè destruant, & quod vno loco ex verbo diuino firmissimum affirmant, alibi tamquam hæresim ac blasphemiam condemnent; nimirum vt sint inexcusabiles qui huiusmodi Vertumnis fidem adhibent. Fecit hoc Lutherus in plerisque suis dogmatibus, adeò vt non minùs ipse sibi quàm Ecclesiæ Catholicæ aduersetur; vt Cochlæus clarè ostendit. Fecit Philippus Melanchthon & Auctores confessionis Augustanæ, sæpissimè dogmata sua mutantes. Fecit & Caluinus, tum in aliis multis, tum maximè in hoc dogmate: ita tamen callidè, vt quod sub vna verborum forma negabat, sub alia firmiter assereret. rem tamen ipsam semper tenuit.

Neque mirum videri debet, Caluinum hæc docuisse. Eadem ante illum docuerant eius magistri Lutherus & Zvvinglius, Melanchthon etiam & Petrus Martyr, & alij nouorum Euangeliorum Apostoli.

Lutherus lib. De seruo arbitrio contra Erasmum sic scribit: *Nulli in manu sua est cogitare quidquam mali aut boni, sed Deus in nobis omnia bona & mala operatur.* Et in assert. art. 36. *Quomodo potest homo se ad bonum preparare, cùm nec in potestate eius sit suas vias malas facere? Nam & mala opera in impiis Deus operatur.* Potéstne aliquid dici clarius? poterátne Deus apertiùs auctor omnium scelerum affirmari? At non sistit in simplici assertione, sed vult esse præcipuum & clarissimum fidei articulum. Nam eadem assertione, hunc articulum: *Liberum arbitrium est figmentum in rebus, seu titulus sine re, quia nulli est in manu sua quippiam cogitare mali aut boni, sed omnia de necessitate absoluta eueniunt; nimirum quia Deus omnia bona & mala in nobis operatur*: facit primarium, & summam totius suæ doctrinæ.

In

In ceteris, inquit, *articulis de Papatu, Conciliis, Indulgentiis, aliisque non necessariis nugis, ferenda est lenitas & stultitia Papæ, & suorum: sed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum ac flendum est, miseros sic insanire.*

Idem clarissimè docet Huldericus Zvvinglius Caluini præceptor, tomo 1. in explicat. art. 20. *Fortissimum Dei verbum stat à nobis, nempe Deum omnia operari in nobis, nos nihil aliud quam instrumenta esse, per quæ operatur Deus, sicut per malleum faber.* Addit, quòd *sicut faber sibi tribuit opus quod per malleum facit, non malleo; ita opera nostra omnia Deo magis quàm nobis tribuenda.* Et lib. De prouidentia Dei fol. 365. *Quia lex homini data est, semper homo peccat quando contra legem facit, quantumuis nec sit, nec viuat, nec operetur nisi in Deo, ex Deo, & per Deum. Sed quod Deus operatur per hominem, homini vitio vertitur, non Deo. Et quando tamen facimus adulterium, vel homicidium, Dei opus est motoris, auctoris atque impulsoris. Latro Deo impulsore occidit; & sæpenumerò cogitur ad peccandum.* Eadem fusissimè prosequitur & confirmat.

Eadem docuit Melanchthon in locis communibus anni 1521. tit. de libero arbitrio. Vbi Primò doctrinam Patrùm de libero arbitrio dicit esse impiam, à diuinis litteris & iudicio spiritus alienissimam. Deinde proponit suam: *Quandoquidem*, inquit, *omnia quæ eueniunt, necessariò iuxta diuinam prædestinationem eueniunt, nulla est arbitrij nostri libertas.* Et infrà: *Voluntati nostræ libertatem per prædestinationis necessitatem adimit Scriptura*, &c. Et in annotat. in Epistolam ad Romanos, c. 8. *Nos verò docemus, non solùm permittere Deum creaturis vt operentur, sed ipsum omnia propriè agere. Et sicut fatentur proprium Dei opus fuisse, Pauli vocationem; ita fatemur opera Dei propria esse, Dauidis adulterium, Manlij seueritatem*, &c. *Constat enim ex cap. 1. ad Romanos, Deum omnia facere non permissiuè, sed potenter, id est, vt sit eius propria Iudæ proditio, sicut Pauli vocatio*, &c. Hæc ille, vt intelligatur, quale illorum primariorum Apostolorum, qui mundi tenebras dispulerunt, & Religionem reformarunt, sit dogma principale. Si enim principale dogma, & fundamentum religionum nouatum adeò tetrum est & blasphemum, quid de eorum religione reformata statuendum?

CAPVT TERTIVM.

Vtrùm Caluinus fuerit conuictus sodomiæ, & ob eam causam stigmate inustus.

NOn ex acre scripsi ea quæ hac de re in Consultatione adduxi, neque ex meo cerebro, sed ex bonis auctoribus, & fama communi, quæ 40. & ampliùs annis viguit, non solùm apud Catholicos, sed etiam apud Lutheranos. Plurimi scriptores huius rei tamquam certæ & notoriæ mentionem fecere: ex quibus paucos adferam.

Primus sit Hieronymus Bolsecus medicus, conscius secretorum Caluini, vt ex Præfatione apparet. Hic in eius vita, quam ante annos 34. descripsit, & dedicauit Primati Franciæ Archiepiscopo Lugdunensi, cap. 5. ita scribit: *Nihil item de natiuitate dicam, quæ in annum 1509. incidit, quo Nouioduni Picardiæ in lucem editus est. Neque etiam commemorabo de parte eius Gerardo Caluino aliud, nisi impium hominem fuisse, & in Deum maximè blasphemum: quod de illo testimonium præcipuè aliquot ciues Nouiodunenses interrogati perhibuerunt. Notariùsque legalis in publicas tabulas retulit; quarum exemplum cuidam Bartelier Domini Senatúsque Geneuensis Secretario, Nouiodunum huiusce rei gratia, vt in vitam atque mores Caluini inquireret, & qualis adolescens fuisset exploraret, præcipuè misso, est impertitum. Quod ego testimonium publicum apud hunc vidi, & in ipsiusmet manibus inspexi: & idcircò vt rem verissimam commemorare possum. In quo quidem testimonio hoc quoque erat adiectum: Caluinum, cùm Curatum illic beneficium & aliud sacelli cuiusdam sacerdotium obtineret, sodomitici sceleris conuictum in vitæ discrimen venisse, vt igni, quæ huiusmodi sceleris ordinaria & legitima pœna est, cremaretur. Ceterùm Episcopi vrbis commiseratione pœnam moderatam, vt cauterio candens eius humero lilium inureretur. Quo probro confusus, neque talem ignominiam ferens, vtrumque Ecclesiasticum beneficium in Pastorem Nouiodunensem transtulit; & ab eo certa pecuniæ summa accepta, in Germaniam, deinde in Italiam profectus est, fortunam, si quam sibi propitiam inuenire posset, sic permittens. Ceterùm silentio præterire nolo, Nouioduno discedentem cognomine immutato Caluinum se pro Cauuino vocitasse, siue imprudentem siue consultò, quòd hoc nomen moribus eius conueniret, quibus malignum illum & vindictæ cupidissimum Caluinum expressit, cui Iuuenalis, cum ad eum Satyram 12. scriberet, hunc versum attribuit.*

At vindicta bonum quo non felicius vllum.

Sed fuit etiam cùm se Carolum de Happe oppidò appellaret, & in omnibus litteris subscriberet. Hæc ille.

Si ista de crimine sodomitico & stigmate vera non erant, cur discipuli Caluini ea non refutarunt? Cur inspectionem actorum publicorum, & Magistratuum testimonia non petierunt? facilè enim, si falsa erant, refutari tunc temporis potuissent. Primò, testimonio Magistratus Geneuensis, qui publico instrumento declarare potuisset, tale scriptum numquam ad se pe latum: se nihil vnquam de huiusmodi Caluini crimine inaudisse. non enim dubitandum quin eo tempore, nimirum anno 1577. fuerint multi superstites, qui huius rei possent meminisse, & fortasse ipse Bartelier, in cuius manibus se hoc testimonium vidisse affirmat Bolsecus, adhuc supererat. Secundò, Testimonio Magistratus Nouiodunensis. Non enim est dubium quin ex actis Iudiciariis, quæ asseruari diligenter solent, veritas cognosci posset: verùm neutrum fecerunt fratres Euangelici. Quis credat, si solida aliqua ratione tanti sceleris infamiam à suo Apostolo amoliri potuissent, & aduersarium suæ Religionis Hieronymum Bolsecum calumniæ conuincere, & apud omnes hoc modo infamem reddere, eos id fuisse prætermissuros? Sic enim effecissent, vt nec in ceteris, quæ Bolsecus de Caluini variis criminibus, & pessimis artibus, ac machinationibus scribit, ei fides adhiberetur. Itaque cùm nihil fecerint eo tempore quo maximè oportebat (nimirum cùm libellum suum Bolsecus euulgauit) vt ista solidè confutarent; nemini prudenter rem expendenti dubium esse potest, quin rationis inopia, & criminis conscientia id omiserint. alioquin iniurij in suum Apostolum, & sacrilegi in suam Religionem extitissent. Accedit,

quòd Bolsecus non solùm dicit se in manibus illius Secretarij hoc testimonium vidisse & inspexisse; sed etiam iureiurando affirmat: ita enim scribit in Epistola dedicatoria ad Archiepiscopum Lugdunensem: *Iam hoc quoque eundem testor Deum, nihil me hoc tractatu complexum, quod contra meam conscientiam scriptum esse mihi conscius sim: sed qua scribo omnia veritate niti, & vel ex tabulis & testimoniis manu ipsius Caluini descriptis ea me desumpsisse, vel referentibus maxima auctoritatis viris cognouisse, vel meis oculis conspexisse, manuque palpasse*, &c. Omitto signa & peristases varias quæ concurrunt: vt quòd nomen aliquoties mutarit, quòd beneficia sua per simoniam vendiderit, quòd patriam deseruerit, quòd in Germaniam se contulerit, quòd alia multa impuritatis indicia in eius vita apparuerint: vt Bolsecus, & alij scribunt.

Secundus sit Iulius Brigerus. Hic in Floribus Caluinistarum ita scribit: *Caluinus cùm Nouiduni Curatum beneficium, & aliud sacelli cuiusdam sacerdotium obtineret, sodomitici sceleris conuictus in vita discrimen venit, vt igni cremaretur. Cæterùm Episcopi vrbis commiseratione pœna moderata, cauterio candens eius humero lilium est inustum. Quam ignominiam haud ferens, vendidit beneficia sua, & in Germaniam se contulit, mutato prius nomine. Nam pro Cauuino Caluinum se vocitabat, & aliquando Carolum de Heppe, aut Huppe.* Hæc ille ex Bolseco & aliis. Non sine numinis prouidentia videtur ea nominis mutatio facta. *Caluinus* enim per anagramma est *Lucianus*: nimirum vt Luciani in eo notetur impietas.

Tertius sit Thomas Stapletonus, qui in Promptuario Catholico, Sabbato hebd. 3. Quadrag. ita scribit: *Inspiciantur etiam adhuc hodie ciuitatis Nouiodunensis in Picardia scrinia, & rerum gestarum monumenta: in illis adhuc hodie legitur Ioannem hunc Caluinum sodomia conuictum, ex Episcopi & Magistratus indulgentia solo stigmate in tergo notatum, vrbe excessisse. Nec eius familia honestissimi viri adhuc superstites impetrare hacterus potuerunt, vt huius facti memoria, quæ toti familiæ notam aliquam inurit, è ciuitatis illius monumentis ac scriniis eraderetur.* Hæc ille ante annos circiter 23. quia conscripsit illa aliquot annis ante euulgationem. Itaque tunc extabant adhuc acta publica, quibus id continebatur; quæ tamen iam dicuntur renouata & mutata, omissa infami illa de scelere & stigmate Caluini narratione. Facilè id potuit Stapletonus cognoscere per Anglos qui assiduè illac transibant Duaco Rhemos, vel Rhemis Duacum commeantes.

Quartus sit præclarus Martyr Edmundus Campianus: quintus, Ioannes Duræus Scotus. Campianus enim ante annos 30. in sua fidei demonstratione Ratione 3. Caluinum *stigmaticum perfugam vocat.* Ad quod VVittakerus in sua Resp. pag. 50. hoc tantùm respondet: *Si stigmaticus fuit Caluinus, fuit etiam Paulus, fuerunt alij.* Vbi non obscurè VVittakerus videtur fateri, sed aliorum exemplo excusare. Ioannes Duræus hanc VVittakeri responsionem refutat his verbis: *Quòd Caluini stigma humeris inustum, cum Pauli stigmatibus conferre non dubitas; facis id quidem pro tua modestia & summo in præceptorem amore humaniter: nisi quòd meminisse debueras Christi stigmata in corpore suo Paulum portasse; Caluinum verò stigmata liliorum, quibus non nisi nefarij homines ob immania crimina ad perpetuam iniuriæ memoriam solent.* Ad hæc VVittakerus nihil amplius quod responderet habuit. Vnde etsi in sua responsione contra Duræum ad cetera, quæ hoc loco Duræus adfert, respondere conetur; vt patet pag. 280. hoc tamen de stigmate prorsus dissimulat. Hæc ex libro Anglico cui titulus: *Apologia Protestantium pro Romana Ecclesia.* Quid causæ fuisse putabimus homini alioquin loquacissimo, & importunissimo, huius silentij; nisi quòd fama publica, & conscientia propria conuictus, nullo colore rē tegere & honestare potuerit?

Sextus, Surius ad annum Domini 1538. ita de Caluino scribit: *Huic* (Argentoratensi nouæ Ecclesiæ) *aliquandiu præfectus fuit Ioannes Caluinus ex Gallia profugus, qui posteà Geneuensem in Allobrogibus Ecclesiam occupauit. Hunc Caluinum à patria sua ob vitæ improbitatem exulasse quidam scribit: omnémque alius dicit inter dissolutos suæ vrbis viros dissolutissimum, inter inconstantes & fœdifragos inconstantissimum.* Hæc & alia Surius de Caluino ex publica fama: & libellus editus est ante annos 47.

Septimus sit Gulielmus Reginaldus in hæreticorum scriptis versatissimus, & tandem ab hæresi ad fidem Catholicam traductus. Hic lib. 2. Caluino-turcismi cap. 11. id probat ex scriptis Lutheranorum sub persona Michææ ita scribens: *Taceo Theodorum Bezam & Ioannem Caluinum (quales & quantos Apostolos!) non polygamiæ, non fornicationum, non adulteriorum, non stuprorum, sed sceleris longè horribilioris reos: qui tamen in Ecclesiis vestris tanquam clarissima sidera longè latéque resplendent. Mitto quæ Lutherani fratres obiiciunt* [*de Caluini ἀσελγείᾳ, variis flagitiis & sodomiticis libidinibus, ob quas stigma Caluini dorso impressum fuit à Magistratu sub quo vixit.*] *Et quanquam Theodorus Beza aliter de vita moribúsque Caluini scribat, tamen contra Theodorum Bezam isti arguunt hæc esse verissima,* [*nec vnquam luculenter & solidè à Caluinistis refutata.*] *Nam quod ad Bezæ testimonium attinet,* [*cùm Theodorus Beza, inquiunt, eadem hæresi & eodem fermè peccato nobilitatus sit, vt historia de Candida meretricula & Audeberto testatur, nemo ipsi hac in parte fidem habere potest.*] Conradus Schlusselburgius Ca[illegible] Theol. l. 2. fol. 72. Conradus ibidem.

En septem testes, omnes ἀξιόπιστοι, omnes omni exceptione maiores: quibus accedat octauus Conradus ipse Schlusselburgius Lutheranus, cuius verba iam ex Reginaldo retulimus. Longè plures adferre possem: sed hi abundè sufficiunt, non solùm ad me vindicandum à nota calumniæ, sed etiam ad faciendam fidem cuilibet æquo lectori. Quis enim in re historica plura & grauiora testimonia requirat?

His accedunt multæ rationes, & indicia quæ rem ostendunt esse valdè credibilem. Primum, Quia historia de crimine illo consentanea est aliis Caluini gestis, quæ de ipso commemorantur. Scribit enim Bolsecus in vita Caluini cap. 11. *Cùm puer Caluini minister quatuor Francorum millibus hero subtractis se in fugam dedisset, & amici vellent illum persequi, nunquam Caluinum permittere voluisse: ne videlicet comprehensus puer arcana patefaceret. Quæ res ingentem suspicionem mouit, ipsum puero abusum esse.* Variis rationibus probatur.

Aliud factum narrat Florimondus Præses Burdegalensis lib. 7. De ortu hæresis, cap. 9. *Fertur*, inquit,

inquit ; *& complures scriptis euulgarunt Rectorem Collegij de Boncourt accusasse Caluinum nefandi criminis ; & ex puerorum depositionibus , eum non comparuisset , absentem fuisse condemnatum.* Omitto alia impuritatis illios documenta, quæ à Scriptoribus referuntur.

Est conforme moribus discipulorum.

Secundum , Quia historia illa est conformis vitæ & moribus discipulorum Caluini , qui sn. omni genere libidinis inquinatur. Notæ sunt libidines Bezæ successoris Caluini , de quo scribit Conradus lib. 1. fol. 91. *Certò constat Theodorum Bezam à pueritia imbibisse Vatum impudientiam & impudentiam , totamque ætatem explendis suis libidinibus & cupiditatibus, ac describendis suis amoribus , & vlciscendis suis riualibus exercuisse atque in meretricem , lenam , & cinædum transformatum esse. De quo item constat & hoc, quòd obscœnissimis verbis scripsit ad Germanum Audebertum Aurelia , & eumdem tamquam Adonidem à Theodoro Beza factum esse.* Plurima in hanc sententiam referunt Bolsecus , Iulius Brigeros , Stapletonus, & alij. Nota est in Scotia impuritas Ioannis Knoxi Scotiæ Apostoli , & aliorum multorum quos memorat Iulius Brigerus in Floribus , & Guilielmus Reginaldus suprà , & Villagagnoii aduersus articulos Richeri, & alij.

Est conforme doctrinæ.

Tertium , Quia est consentanea sex primariis capitibus doctrinæ Caluini , quorum primum est de prouidentia. Secundum , de electione. Tertium , de libero arbitrio. Quartum de fide iustificante. Quintum de bonis operibus. Sextum , de præceptorum diuinorum impossibilitate.

Doctrina Caluini de prouidentia.

Primum sic ostenditur. Caluini doctrina est, Deum ab æterno omnia opera scelerata hominum & dæmonum decreto suo statuisse ac præordinasse;& suis temporibus ad ea excitare ; mouere, impellere : vt suprà ostensum est. Si ita est, cur homo nitatur resistere ? cur cùm se ad huiusmodi nefanda sentit impelli , detrectet & renitatur ? cur non sequatur impulsum diuinum ? cur non obsecundet eius voluntati & decretis ? Impium enim est , Deo velle resistere , eiúsque impulsum conari cassum & irritum reddere.

Doctrina Caluini de electione seu prædestinatione.

Secundum ostenditur. Caluini doctrina est, *Omnes Caluinistas esse electos ante omnem operum præuisionem : neque solùm esse electos , sed etiam hoc ipsum debere firmissimè credere ; adeò , vt si quis ea de re aliquo modo dubitet , horrendè sit sacrilegus, miserrimè cæcus , Spiritus sancti iniurius , & prima pietatis tirocinia ignoret.* Ita docet lib. 3. Instit. c. 2. §. 38. *Abundè liquet, fidei nihil esse magis aduersum, quàm vel coniecturam , vel aliud quippiam dubitationi affine.* Loquitur de fide electionis , & futuræ salutis. Et infrà : *An igitur sani sunt isti, qui nullam esse gratia Dei certitudinem colligunt ?* Per gratiam, intelligit fauorem quo prosequitur electos. Et §. 39. *Quid aliud quam Christi promissiones in dubium reuocamus , dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus , quem super suos omnes effusurum se denuntiauit ? Quid , quod Spiritui sancto iniurij sumus , qui fidem opus eius peculiare ab ipso separamus ? hæc cùm prima sint pietatis tirocinia , miserrima est cæcitatis , arrogantiæ notari Christianos , qui Spiritus sancti præsentia gloriari ausint , sine qua gloriatione Christianissimus ipse non constat.* Idem docet §. 40. item c. 24. eiusdem libri cap. 6. 7. 8. Cùm ergo omnes Caluinistæ firmissimè credant se habere Spiritum sanctum , qui testatur ipsos esse filios & electos Dei , quid mirum si liberè ausint quidlibet patrare ? Quidquid enim egerint , non possunt à salute excidere, nec Spiritum sanctum , vel internum electionis testimonium amittere.

Tertium ostenditur. Quia Caluini doctrina est , *Hominem nec in actionibus bonis , nec in malis, nec in adiaphoris esse liberi arbitrij* ; eò quòd vis diuinæ prouidentiæ in omnibus actionibus dominatur, & ad omnes inflectit , & impellit. Ita docet lib. 1. cap. 18. & lib. 2. cap. 2. §. 4. *Nimis philosophicè hac de re* (de libero arbitrio) *locuti sunt , qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo , semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vsurpare vocabulum : siquidem αὐτεξούσιον dixerunt ; ac si potestas sui ipsius penes hominem esset.* Vbi sugillat omnes Patres Latinos & Græcos libertatem arbitrij statuentes. Idem prosequitur cap. 3. 4. & 5. Si Caluinistæ non sunt liberi arbitrij , & vi prouidentiæ ad omnia quæ agunt impelluntur ; cur non liceat illis patrare quidlibet ? cur illis culpæ vertatur , quod non libera electione , sed vi prouidentiæ insuperabili admittunt?

De libero arbitrio.

Quartum ostenditur , Quia doctrina Caluini est , *Fidem Caluinistarum non posse amitti ; eámque efficere ; vt nullum peccatum Caluinistis imputetur.* Priorem partem tradit libro 3. Instit. cap. 2. §. 11. *In fidem non illuminantur reprobi , nec Euangelij efficaciam verè sentiunt , nisi qui præordinati sunt ad salutem.* Et infrà : *Ergo vt solos electos semine incorruptibili in perpetuum regenerat, vt numquam dispereat semen vitæ in cordibus eorum insitum ; ita solide in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit.* Fidem vocat semen incorruptibile , & semen vitæ , quod numquam perit de cordibus electorum. Et infrà : *Viua fidei radice solos electos dignatur, vt in fidem vsque perseuerent.* Et §. 12. vbi ita scribit : *Hoc iterum tenendum est , quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides , quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis , numquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam.* Ecce fides semel insculpta cordibus prædestinatorum, numquam deleri potest. Iisdem locis docet , *reprobis non dari veram fidem , sed fidei vmbram* , imaginem nullius momenti quæ indigna sit fidei appellatione.

De fide.

Alteram partem docet lib. 3. cap. 4. §. 28. Vbi cùm reiecisset distinctionem peccati venialis & mortiferi , & docuisset omnia peccata secundum se esse morte digna ; subdit : *Ceterùm fidelium peccata venialia esse : non quia non mortem merentur, sed quia Dei misericordia nulla est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu ; quia non imputantur , quia venia delentur.* Idem docet lib. 2. c. 8. §. vltimo. Si nullum peccatum , quantumuis in se graue & enorme, Fideli Caluinistæ imputatur, cur, qualecumque tandem sit , timeat illud admittere ? cur sibi vim faciat , vt suis cupiditatibus resistat ? cur voluptatibus , ad quas effectus inclinat, se priuet? Nihil enim inde incommodi ipsi proueniet: sicut nihil commodi accipiet, si restiterit

De bonis operibus.

Quintum ostenditur. Quia doctrina Caluini est, omnia illa quæ vocantur opera bona , etiam in fidelibus esse *sordes & inquinamenta* , & *instar opprobrij mercedem mereri.* Ita docet li. 3. Instit. cap. 12. §. 4. *Omnia hominum opera, nihil sunt nisi inquinamenta*

namenta & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, ea apud Deum mera est iniquitas. Et cap. 14. §. 9. *Habemus ne vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrij mercedem.* §. 11. *Duobus hic fortiter insistendum, nullum vnquam extitisse pij hominis opus, quod si seuero Dei iudicio examinetur, non esset damnabile. Ad hæc, si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare auctorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere.* Idem docet cap. 15. §. 3. Si Caluinistæ firmiter credunt omnia quæ vocantur bona opera, esse *sordes & inquinamenta*, & *omnem operum iustitiam* esse apud Deum *meram iniquitatem*; cur de bonis operibus sint solliciti? cur illa omni studio non detestentur & vitent? Omnes enim tenemur detestari & fugere omne id, quod nihil est nisi mera iniquitas, meræ sordes & inquinamenta. Cur potiùs se dedant operibus bonis quàm prauis, eleemosynæ quàm rapinis, fidelitati quàm perfidiæ, veritati quàm mendacio, castitati quàm libidini; cùm omnia sint coram Deo praua, inquinamenta, iniqua, & mortem æternam mereantur? Quis non videat hoc vno articulo non solùm omnem Religionem & pietatis cultum, sed etiam omnem honestatem & virtutem mortalem funditus euerti?

De præceptis diuinis.

Sextum ostenditur. Quia doctrina Caluini est, *Præcepta diuina esse homini impossibilia.* lib. 2. Instit. cap. 7. §. 5. *Quòd autem impossibilem legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. Solet enim vulgò absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitet anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror*, &c. Deinde id fusè confirmat. Si Caluinistæ credunt legem diuinam esse impossibilem, non est quòd eam conentur seruare aut tentationibus carnis resistere. Cur enim conentur ad impossibilia? Fides illis est instar omnis obseruationis, & impletæ legis: vt idem docet capite illo 7. §. 4.

Ex his perspicuum est, historiam illam, & alias huiusmodi quantumuis exoticas, doctrinæ Caluini sex modis esse consentaneam; nihilque in genere libidinum & scelerum esse adeò mirabile, quod spectatâ tali doctrina non reddatur credibile. Retuli verba Caluini, ne dicatur me illi falsò imponere.

Est conforme scripturæ. Ad Rom. 1.

Postremò hæc historia congruit S. Scripturæ. Ex Scriptura enim habemus, Philosophos traditos in reprobum sensum, ita vt contumeliis nefandarum libidinum afficerent corpora sua, eò quòd veritatem Dei in iniustitia detinerent; hoc est, iuxta notitiam quam de Deo habebant, non viuerent: cùm enim Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, inquit Apostolus. Si Philosophi, quia iuxta veritatem cognitam non vixerunt, meritò in reprobum sensum sunt traditi: quanto iustiùs id accidit nostris hæresiarchis, & noui Euangelij Apostolis, qui non solùm veritatem Dei in iustitia detinent, sed eam planè peruertunt, & in mendacium ac blasphemiam commutant? Qui non solùm volunt dici sapientes, sed *Apostoli & Prophetæ*, & *Θεόπνευστοι*, & *Ecclesiæ Reformatores*, & *Instauratores.* Iusto itaque Dei iudicio traduntur in reprobum sensum; & permittitur diabolo, vt & mentem eorum excæcet, & carnem libidinum facibus accendat; & ad omnem impuritatem, immunditiam ac libidinum contumeliam eos impellat: vt appareat mundo quàm sint viles & abominabiles; & nulla excusatio supersit iis, qui tam fœdis carnis mancipiis fidem adhibent.

In colloquiis conuiualibus, folio 425.

Testatur de se ipse Lutherus, quòd sub initium sui Euangelij (antequam professam monialem sibi copulasset) *propter libidinis vehementiam, & amorem mulierum, ad insaniam penè redactus fuerit.* Idem in capite 31. Prouerb. hoc glossema apponit: *Nihil amabilius vel suauius est in terra, quam amor mulierum, si cui is potest contingere.* Et alibi testatur *se non magis à muliere potuisse abstinere quàm à cibo & potu*; & opus coniugale esse opus diuinum, cæleste, spiritale. Quis vnquam leno vel adulter adeò fuit impurus, vt ita loqueretur.

De vita coniugali. Colloq. mensal f. 400. & 526.

Habetur tom. 1. f. 615.

Vlricus Zuuinglius in litteris suo & aliorum Euangelicæ doctrinæ Ministrorum nomine scriptis: *Apud paulum non aliam matrimoniorum causam, quàm carnis ad libidinem æstum, reperire licet; quem in nobis feruere, negare non possumus, cùm huius opera nos coram Ecclesiis infames reddiderint.* Ecce fatentur isti sua dedecora, & suam infamiam. Sequitur: *Æstum verò libidinis eas carnis cupiditates & affectus intelligimus, quibus homo tantum non accensus, carnis libidinosa studia animo suo versat, in his solis omnes cogitationes suas insumit, hæc meditatur, totúsque in hoc est, vt carnis furori satisfaciat.* Idem habet alia supplicatione, quam nomine quorumdam Tuguri Euangelistarum mittit ad Episcopum Constantiensem; cui præter Zuuinglium subscripsere Leo Iudæ, Erasmus Fabricus, & Balthasar Traeselius; vbi fatentur isti Apostoli, *se tam valdè arsisse, vt multa indecorè gesserint homines quadragenarij.*

De Caluino, Beza, iam dictum. De Anabaptistarum Apostolis nihil dicam, quia res notissima. Ex quibus perspicuum est, nouarum istarum religionum auctores, dum volunt videri Apostoli & Reformatores Ecclesiæ, fuisse miserrima carnis suæ mancipia: & iustissimè hoc probrum à Domino in illos permissum, vt omnibus scintillam prudentiæ habentibus sint contemptui; & nemo, nisi qui sponte se à veritate auertit, ab illis decipiatur. Contraria planè fuit Apostolorum Christi, & eorum qui veram Religionem initio in variis Prouinciis plantarunt, vita, mores, disciplina.

DOMINE MISERERE,

INDEX

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

CAPVT

CAPVT V.

De modis acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes fuerunt: ubi de mancipiis, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

CAPVT

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, déque congrua restitutione.

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionem & contumeliam, déque necessaria restitutione.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

CAPVT XIV.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, déque loco & expensis.

CAPVT XVI.

De caussis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

CAPVT XVIII.

De Promissione & Donatione.

CAPVT XIX

De Testamento & Legatis.

CAPVT XX.

De Mutuo & Vsura.

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

20 Quan

CAPVT XXII.

De Censibus seu Reditibus annuis.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

CAPVT XXV.

De Contractu societatis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

INDEX CAPITVM

2 In

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

CAPVT XXXII.

De Acceptione personarum

x In

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

CAPVT XL.

De Voto.

11 Quot

CAPVT XLI.

De Statu religioso.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

CAPVT XLIII.

De superstitione, eiusque speciebus.

CAPVT XLIV.

De Magia.

LIBER XLV.

De Irreligiositate.

3 Quo

CAPVT XLVI.

De reliquis Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

CAPVT XLVII.

De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solùm debitum mortale.

LIB. III. DE FORTITVDINE.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

LIB. IV. DE TEMPERANTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

CAPVT II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM,
QVÆ HOC VOLVMINE TRACTANTVR,
RECOGNITVS ET AVCTVS.

Prior numerus, paginam; posterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis solùm apponitur, ad proximè designatam paginam refertur.

Quando

INDEX RERVM.

Benefi

Beneficium.

Campso

INDEX RERVM.

In

Cultus.

Dormiens.

Dos.

Dubitatio, Dubium.

Duellum.

Duratio.

Ebrietas.

Ecclesia.

Euictio.

Fuga,

INDEX RERVM.

Intentio.

Verius

Iurisdictio.

Ius patronatus.

Iustitia, Ius, Iustum.

Labor.

Læsus.

Lætitia.

Laicus.

Lana.

Minister.

Minor.

Minoritæ.

Missa.

Mixtio.

Moderatio.

Modestia.

Monachus.

Monasterium.

Monialis.

Monopolium.

Montes pietatis.

Morbus.

Mores.

Morositas.

Mors.

Mulier.

Munus.

Musica.

Mutilatio.

Mutuum, Mutuator, Mutuatarius.

Ex eo

Phi

Prælatus, Prælatura.

Præscriptio.

Præstigium.

Præsumptio.

Pretium.

Primitiæ.

Princeps.

Non

Desere

clausu

An

Qui

Vsucapio.

Vsura.

Nullam

FINIS.

